

Ex. 838

838

<36620148320015

S

<36620148320015

Staatsbibliothek

IN DIVINAM

S. PAULI APOSTO-
LI AD ROMANOS

Epistolam

COMMENTARIUS.

Quo præter accuratam Textus sacri analysin, atque interpreta-
tionem, de quæstionibus controuersis DVBIA CLXXIX. ex-
plicantur: & antiqua Romanorum fides aduersus nunc-Roma-
nistarum opiniones, præcipuè ROBERTI BELLARMINI le-
sultæ argutias, & THOMÆ STAPLETONI Antidota: nec
non SOCINI, ENIEDINI, & OSTORODII hæreticorum Sa-
mosatenianorum blasphemias vindicatur:

Sum gemino, vno Dubiorum, altero verborum & rerum INDICE:

AUTHORE

DAVIDE PAREO

S. Literarum Professore in Academia Archi-Palatina:

*Nödiger
Vthg
Bast: Wormat
his.*

Excudebat Stephanus Gamonetus.

M. DC IX.

*8 fu.
Joh. Pet. Berner
pfersch: palat
Sat. 2. feb 3
Const*

IN DIVINAM

SPALIAPOT

LIADROMANOS

Epistolam

COMMENTARIVS

De divinis scripturis
et de doctrina
et de moribus
et de rebus
et de personis
et de locis
et de temporibus
et de rebus
et de personis
et de locis
et de temporibus

AVTHORE

DAVIDE PAREO

21. Martii 1611 in Academia Michi-Palatin

Exemplar Stephani - 1611

Bayerische
Staatsbibliothek
München

MAGNIFICIS,

AMPLISSIMIS, AC

PRVDENTISSIMIS VI-

RIS, DOMINIS CONSULI-

bus, Senatuque inclytæ Reipub.

Gedanensis: Dominis per-

petua obseruantia co-

lendis

DAVID PAREVS S.

I quibus ego post tot
veterum atque recen-
tium Theologorum ab-
solutissimas commenta-
tiones in Diui Pauli ad
Romanos Orbis Domi-
nos principem Epistolâ,
noui Commētarij euul-
gatione videbor actū egisse, & quod dicitur post
Homerum Iliada scripsisse illi existiment velim;
idem diu & mihi visum fuisse, seu me, seu cona-
tum meum, remque ipsam intuerer. Quid enim
à me tenuissimæ eruditionis homine prodire

EPISTOLA

possit sat dignum politissimis seculi huius iudiciis, quódve aliqua parte cum veterum Commentariis videatur comparandum, quibus excellens doctrina, sanctimonia, ætas & veneranda carities proximam à literis sacris auctoritatem in Ecclesia iampridem conciliauit, quique interpretibus recentioribus vix quicquam reliquisse videntur, quod dicendo scribendoque non oocupârint, suumque fecerint: Adeo ut hîc maximè sit verum illud, nihil dici posse, quod non dictum sit prius? Neque abfuit metus, ne fortè temeritatis notam subirem cum multis, quorum scribendi *κακὸν* & diuinus Ecclesiastes iam olim perstrinxit. Et hæc quidem domi premendum Commentarium, ne lucem vnquam videret, diu suadebant: Tandem verò non sunt visa tanti, quæ moram editioni afferrent: cùm etiam maioris ponderis argumenta consultiùs eam suaderent.

Eccl. 12.
12.

Ita est quidem: Ecclesiastes scripturientium sui & nostri seculi vanitatem taxat, qui sese commentando, alios legendo frustra fatigant studiis profanis, ad sapientiam cœlestem parum facientibus. Id verò nihil ad institutum meum: alioqui non magis me quàm summos scriptores, quos habuit ECCLESIA, tangeret reprehensio, siquidem scriptiones omnino improbaret.

Neque verò nihil dicendum est, si nihil dici potest non dictum priùs: sicut nec nihil faciendum, si nihil fieri potest, non factum priùs. Ut enim *ἡ πρᾶξις* hominum perpetuo rotantur

DEDICATORIA.

tur gyro , eadēque, quod aiunt , fabula agitur , personis mutatis : Ita quæ mente concipiuntur , orationeque explicantur res , perpetuis vicibus quasi in orbem recurrunt tractandæ , modò eodem, modò nouato sermonis habitu. Hippia quondam non arridebat illud : αἰεὶ ταῦτα. Socrati contrà placebat οὐ μόνον αἰεὶ ταῦτα , ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτῶν. Idem Apostolo nostro est visum non modò non molestum , sed & utile τὰ αὐτὰ γράφειν. Id enim ad nostram facit ἀσφάλειαν. Vnde si nihil ego non attulero : ab aliis verò bene dicta fideliter repetiuero , nihilominus reprehensione vacabit diligentia mea. Δὲ γὰρ καὶ τοῖς τὰ καλὰ λέγειν καὶ ἐπισκοπεῖν καλόν. Sic non veritus est Ambrosius Hexaameron Basilij Græcum propè ad verbum Latinè suum facere. Idem Commentario ad Hebræos fecit , quem ex Chrysostomi homiliis Constantinus Presbyter Antiochenus congeffit : si modò Ambrosij sunt Commentarij , quos habemus. Utile enim visum fuit Patribus , idem à pluribus dici diuersis ætatibus : res siquidem nobis est cum mortalibus caducis , qui ortu & interitu perpetuo alternantur , memoriaque fluxis , quibus quod heri didicerant, cras excidit.

Splendorem denique orationis , aureumque flumen illud eloquentiæ , & rerum, sententiarumque diuitias , quibus veterum interpretum monimenta luxuriant , si lectores apud me non inuenerint , paupertas mea me excusabit. Cum opulenti inaures bracteasque

Phil. 3. 1.

EPISTOLA

aureas offerrent tabernaculo Domini struendo : etiam grata Deo erat pauperum προσφορὰς pelles, filaque tenuia offerentium. οὐ γὰρ ἐν τῷ πλήθει τῶν δίδομένων τὸ ἐλευθέριον ἀλλ' ἐν τῇ ᾧ δίδοντας ἐξῆλθαι ait ille. Offerā ego saltem fila tenuia, vel duo pauperculæ viduæ minuta. Plus quidem splendoris opiparæ mensæ habet, & voluptatis: Attamen etiam asparagi & helvellæ ita condiri possunt, vt nihil illis aliquando sit suavius. Sed plusculum fortè quàm duo minuta aut asparagos offeram.

Quod primum est, studium illustrandæ scripturæ & iuuandæ Ecclesiæ mihi cum optimis interpretibus commune fuisse profiteor. Quæ verò propria sint huius Commentarij, malo lectores cognoscere, quàm ipse referre. Cùm in omni argumento ad referendum Authoris sensum clavem porrigat recta Analysis: prima vbique mihi cura fuit monstrare Paulini contextus artificium, quod profecto ita est elegans & accuratum in hac Epistola, vt verè diuinum artificem sapiat, & non tam summis oratoribus aliis, quàm ipse sibi Apostolus certare voluisse videatur. Phrasin atque idiotismos Apostoli ita studui illustrare, vt non parum lucis gravissimis sententiis sperem me intulisse : πρῶτον tam scholastica quàm Ecclesiastica semper addita. Medullam porrò interpretum optimorum, nullā eorum iniuriā, ita meam feci, vt nihil hīc sit desideraturus lector vetustatis atque consensus orthodoxi studiosus.

Denique

D E D I C A T O R I A.

Denique cū hęc Epistola sit sedes propria fundamenti doctrinę Christianę de merito mortis Christi, deque Iustificatione gratuita per fidem absque operibus : Hoc verò posterius caput à Sophistis Papatus, vtrumque à Socino hæretico horribiliter deprauari, penitusque everti viderem : aduersus hęc duo monstra Orthodoxam Euangelicorum doctrinam cumprimis vindicandam esse duxi. Sophistis omnibus hoc tempore signum erexerunt duo Antesignani, *Bellarminus* Iesuita, Babylonicę sedis Cardinalis Lateranus in suis controuersis : & *Stapletonus* Papista in suis Antidotis, quibus non vnā & alteram Apostoli sententiam, sed vniuersam diuinę huius Epistolę doctrinam acornitis Antichristianis non leuiter intoxicauit, sed in meram venenum conuertit. Iustitiam imputatam fidei ore blasphemo non semel vocat nostrum mendacium, mirisque strophis cludit : contrā Iustificationem per charitatis habitum & opera, quam Apostolus apertis verbis destruit, ipse stabilire conatur : πληροφρίαν quoque fidei & certitudinem salutis fidelium, omnis consolationis nostrę basin, cuius plura & euidentiora argumenta vix totā Scripturā, quā vnā hac Epistolā continentur, modis omnibus destruere : ἐποχλῶ contrā seu dubitationem de gratia & salute propugnare ita conatur, vt neminem, quoad viuit, absque speciali reuelatione, de fide sua, an credat : de remissione peccatorum, an sit iustificatus : de reconcilia-tione, an sit in gratia : de adoptione, an

E P I S T O L A

fit Filius Dei: de vita denique æterna, an sit saluandus, certum esse posse, sed omnibus de his perpetuò fluctuandum, vel, ut ipsi loquuntur, morali saltem, fallibili tamen coniectura fidendum esse contendat: Qua quidem pestilenti doctrina quid agit, nisi quòd fidem Christianam apertè abnegat (nihil enim ἐπεὶ χρὶ cum fide) & Antichristum prodit? Quid nisi fulcra Babylonici regni, inuocationem sanctorum, cultum idolorum, orationes pro mortuis, Missas, satisfactiones, Indulgentias, purgatorium, & quicquid nundinationum est præterea, stabilit? Quid nisi turbatis conscientis barathrum inferni aperit? rictum Satanæ ostendat?

Socinus verò pestilentior hæreticus euulgato ante annos aliquot in Polonia passimque disseminato in Germania & Hungaria libro, quo sol vix vidit magis blasphemum, sub titulo *de Iesu Christo Seruatore*: cum sophistis quidem (artificio licet & scopo diuerso) imputatam fidei iustitiam, quam docet Paulus, ridiculo habet, operum iustificationem defendit: cum Samosatæniis vero S. Trinitatem in Diuinitate blasphemè negat, & CHRISTVM non modò æternæ DEITATIS gloriæ spoliatur, sed penitus de throno præcipitat, veram eius ἀπολύτρωσιν horribili furore oppugnans, nec aliter SERVATOREM eum faciens, quàm qualem perfidi Iudæi suum Mosen, blasphemi Turcæ suum Mahometem faciunt, nempe qui ceu nouus DEI fecialis è terra excitatus & missus inter-

nuncius

DEDICATORIA.

nuncius , salutis viam vitæ suæ exemplo nobis monstrarit, planè vt Iudæis Moses Seruator est, quia scilicet Legi Moïsi insistentes DEVM demerebuntur : Turcis Mahomet seruator est , quia scilicet Alcoranum sectantes in paradisum transuolabunt. Talem hic CHRISTVM SERVATOREM Christianis facit, qui Dei liberalitatem de peccatis citra vllam satisfactionem remittendis exposuerit, & sibi credentibus , hoc est , iuxta doctrinam & exemplum suum viventibus æternam vitam promiserit : quique ad nouam hanc salutis viam ratificandam durissimum crucis μαρτύριον subierit , & in tantæ obedientiæ suæ præmium diuinam gloriam & potentiam sibi credentes saluandi à DEO acceperit. Quod verò scriptura Prophetica & Apostolica clamat, CHRISTVM FILIVM DEI MEDIATOREM non modò Euangelium gratiæ è sinu Patris nobis reuelasse , sed & verè languores nostros portasse , à Deo propter iniquitates nostras percussum , vulneratum , & attritum esse , vt eius liuore sanaremur, animam suam pro peccatis nostris dedisse λύτρον , ἀντίλυτρον , redemisse nos precioso sanguine suo, eodémque nos purgare , lauare ab omni peccato, propositum esse ἱλαστήριον per fidem in sanguine suo , denique se pro expiandis peccatis nostris victimam Deo obtulisse , per mortem Deo nos reconciliasse &c. mirum quanto ingenio, quantisque argutiis quasi fabulas metaphoricæ eludat, non quod Christus morien-

E P I S T O L A

do pro nostris peccatis iudicio Dei satisfecerit, sed quod peccatorum nostrorum causa occisus fuerit, sicut martyres CHRISTI causa occiduntur. Impudenter negat, in Deo esse iustitiam irascentem peccatis, & flagitantem pro eis satisfactoriam pœnam immutabiliter. Negat peccatoribus reconciliatore apud Deum aut redemptore opus esse. Negat Christi mortem esse λύτρον & satisfactionem pro nostris peccatis; nec tam apertum habet aliquid scriptura, quod non vel proteruè neget ille, vel sceleratis glossis eludat; ut de aliis innumeris Paganarum opinionum, quas pro fide Christiana supponit, portentis nihil nunc dicam.

Quæ quidem tam horrenda memorare, refutare est apud pios & bene firmatos in fide: & optandum erat, ne fando quidem audita vel cognita ulli esse. Sed dici non potest, quàm insidiosè arrideant atque infideant curiosis ingeniis. Vidi ego exempla: & libri blasphemii amplius occulti non sunt, ut frustra sit malum tegendo curare velle. Etsi igitur ego, cùm in publica Epistolæ huius enarratione versarer, initio timidius & dissimulatis authorum nominibus (quippe æternis tenebris ac silentio dignis) hæc monstra attingerem: tamen cùm libros in auditorum quorundam manibus esse, ac plerosque cum primis ex Polonica & Hungarica gente sacre Theologiæ studiosos, qui frequentiore numero ad Academiam nostram tunc confluxerant, solidam argutiarum tam Stapletoni, quàm Socini

DEDICATORIA.

cini refutationem desiderare intelligerem, dehinc aperto Marte hostes illos veritatis aggrediendos ac refutandos esse censui. Vnde factum, ut quæ pridem inexplicabiles tricæ apparuerant, paulò post futes argutiæ esse deprehenderentur. Auidè autem à studiosis exceptæ fuerunt prælectiones, ac in multa exemplaria transcriptæ: quibus cum plurimi se non mediocriter iuuari sensissent; amici tandem variis ex locis, ut integrum Commentarium publico bono darem, neque Ecclesiæ diutius inuiderem, hortatores mihi fuerunt, editionemque extorserunt.

Quod verò sub vestri nominis patrocínio, viri Magnifici, atque Amplissimi, ego homo ignotus lucubrationem meam prodire volui, si temeritati affine videbitur, Apostoli me subleuabit exemplum. Scripsit is ad Romanos, quorum faciem nondum viderat, ut plerisque videtur: fidem tamen toto Orbe celebratam non ignorabat. Ita si ego ignotus vobis: non utique ignota mihi præclara virtus, excellens prudentia, singularis pietas vestra, qua Rempubl. & ciuitatem vestram à maioribus vobis relictam ex angusta amplissimam, ex tenui opulentissimam, ex obscura celeberrimam, florentissimamque, verèque quod de Roma ille gloriabatur, ex lateritia marmoream fecistis. Rarum Pluto cum Pallade est commercium: libenter enim stultitiam patiuntur opes. Vos Gymnasium literarium munifico sumptu sustentatis, Ecclesiæ & Reipubl. seminarium foe-

EPISTOLA

cundissimum, vnde quasi ex Athenis Balthicis iuuenes & viri doctrina & pietate ornatissimi ad Academias Germaniæ magno numero hactenus egressi sunt. Illud maius, quod ex quo semel excusso Antichristi Romani iugo libertatem Christi conscientis vestris vindicatis, pulsisque Papatus tenebris lumen Euangelij gloriæ Christi irradiare vos cœpit, constanti zelo puram salutis doctrinam Ecclesiis vestris conseruastis, modisque omnibus ne sordibus Papatus denuò inquinaretur, prouidistis. Rem sanè æterna celebratione dignam, quod sectam Iesuiticam Ciuitati vestræ clam obrepentem fortiter repulistis. Pellem profecto ECCLESIAE & Reipublicæ vestræ tunc repulistis. Hæc enim est ea secta, quam Orcus in perniciem Euangelicæ doctrinæ, ordinumque illam amplectentium, postremam euomuit: quam Satan ad Christianorum regum, Principum, & Rerumpub. *παρολεσρίαν* miris technis instructam è schola sua produxit ad hoc vt Christo expulso, ordineque civili oppresso Antichristus solus regna mundi teneat, possideat, dispense, euertat, sicut vult. Quantum enim ex disputationibus Bellarmini videre est, vniuersum isti Christianorum corpus faciunt Colossus monarchicum, summis, mediis, imis constantem partibus, Danielis statuæ non absimilem, sed dissimili mysterio.

Supremo loco eminet caput aureum triplici diademate cinctum, omnibus imperans, omnia sub se premens, PAPA ROMANVS: In medio ingluuies carnosæ, vorans omnia: & abdomen obesum

DEDICATORIA.

obesum, appetens, emendicans, absumens, de-
 coquens omnia, est *Clerus religiosorum*, innu-
 meris Ordinibus atque familiis quasi totidem
 fibrarum attrahentium orificiis distinctus. Infi-
 mo loco tibiæ ac pedes ferrei & lutei gestantes
 ac baiulantes abdomen cum capite ad nutum
 sunt laici, plebeij & magistratus, Reges, Prin-
 cipes, Respublicæ, molem vasti corporis su-
 stentantes. Videntur etiam his manuum loco
 vti, quæ abdomini omnia acquirant, præbeant,
 infarciant: & brachiorum, quæ ad nutum capi-
 tis sese moueant, robore suo corpus totum pro-
 pugnent. Quod ergo contemptissimè habeant,
 omni que authoritate spolient magistratus ciui-
 les, hoc schemate apparet. Apellatione ipsa con-
 tumeliâ eos notant. *Laicos* vocant, quasi abie-
 ctæ fortis, nullius cerebri homines: sed *viles a-*
nimas, infauslo sidere natos. *Seculares* vocant, qua-
 si damnationi propinquos. Scriptura enim hoc
 seculum damnat: *Ne conformemini huic seculo: Am-*
bulastis secundum seculum: Se *Spirituales* vocant,
 quasi Spiritu plenos, albæ gallinæ filios. Sed
 hoc leue. Papa se cum vniuersa ingluvie atque
 abdomine suo potestati ciuili subduxit, contra
 expressum Apostoli mandatum: *Omnis anima*
subdita sit potestatibus supereminentibus. Mediam
 igitur orbis Christiani partem magistratibus
 subduxit. Si enim calculum ineas, clerus à
 media multitudinis parte vix aberit. Neque
 hoc totum. Magistratibus potestatem suam le-
 scitæ, non nisi authoritate capitis sui conce-
 dunt, vt reges regnent, quatenus & quandiu

Rom. 12.

Eph. 2. 2.

Rom. 13. 2.

EPISTOLA

placuerit Papæ. Sic omnes mancipia & scabel-
la Papæ faciunt, quos possit folio deicere, po-
pulis iuramenta fidelitatis laxare, quoties ve-
lit. Exempla sunt nota & in oculis. Grauis-
simum restat. Nervos potestatis civilis ita inci-
dit, sibi suoque abdomini rapuit Geryon Ro-
manus, ut nisi porro caueant, politici spiritua-
libus istis merito sint futuri ridiculo: Tributa
dico, vectigalia, decimas, census, fundos, pos-
sessiones, feuda, ciuitates, principatus, regna
denique: quæ omnia piis, ut vocant, fraudibus
iam pridem illi deuorant, nec porro deuorare
cessant non viduarum modò domos, sed regum
palatia, adeò ut principibus sint potentiores
Episcopi, nec possint reges diu potestatem,
quam habent etiam in laicos exercere atque tue-
ri, nisi alias rationes inierint. Et Sinones istos
Rerumpublicarum pestes non diceres? In-
gluuiem istam Principes non cauerent? Abdo-
men hoc alieno pastu adeò effartum magistratus
non excuterent, suæque in meliores vsus require-
rent? Sed istos mitto, à quibus iam vobis minus
videtur periculi.

Est pestis alia ante vrbs vestræ portas, pro-
cul etiam pellenda: virus dico Socinianum, cu-
ius præcipuum assertorem post se reliquit hære-
ticus ille *Ostorodius*, hominem Germanum,
tantò nocentiorē; quantò propius ciuitati
vestræ is adhabitat, & populariùs sermones
miscere potest. Eius hominis confessio ver-
naculo idiomate scripta isthinc ad me perue-
nit, plena absurdissimarum opinionum, &
blasphæ-

DEDICATORIA.

blasphemiæ, eoque passim in hoc Commentario à me refutata. Scio Pastores & Doctores vestros, viros pietate atque eruditione eximios, diligenter vobiscum hîc aduigilare, ut me monitore nihil sit opus. Quod studium vestrum mihi vel eo probatum est satis, quòd anno superiore vindicias pro articulo fundamentalis religionis CHRISTIANÆ de plenissima satisfactione CHRISTI pro nostris peccatis aduersus blasphemum Socini librum de Seruatore à Gregorio Zarnouecio Polonica lingua scriptas, à Cunrado autem Nubero, verbi diuini apud vos ministro, Latino conuersas sermone in vrbe vestra typis euulgatas legi. A nemine prius Socinianas argutias repressas videram.

Magno igitur Ecclesiæ bono liber is apud vos prodiit ad limites Poloniae, hoc antidoto præcipuè indigentis, eruditè scriptus, & literis sacris bene firmatus. Si quibus tamen nonnulla in eo disputari subtilius, vel explicari breuius videbuntur: eorum, spero, votis ea, quæ hoc Commentario de eodem argumento dilucidius disputantur, succurrent.

Intelligitis, viri MAGNIFICI, quæ me causæ ad vos duxerint. Superest, ut quod sincero studio in Ecclesiæ bonum à me offertur, id vos benigno vultu in partem bonam accipiatis. Si quid verò in hac lucubratione visum fuerit iis, qui de SACRARVM LITERARVM doctrina scienter, prudentérque ac sincerè iudicare norunt, apertiore explicatione aut etiam correctione dignum: equidem profiteor me ad id,

EPISTOLA DEDICAT.

pro ut opus fuerit, dexterius explicandum, aut
corrigendum fore paratissimum. Noui enim,
spiritus Prophetarum subiectos esse Prophetis:
& eos, qui primas non possunt habere sapientiæ,
secundas habere debere partes modestiæ. Vale-
te, viri Amplissimi, & Deo, Ecclesiæ ac poste-
ritati vestræ Rempubl. florentissimam sapien-
ter, tranquillè, felicitérque, ut facitis, admini-
strate, seruate. Quod ut porro faciatis, DEVM
ter Opt. Max. per Filium suum pro vobis
toto pectore oro. Ex meo Musæo,
pridie Idus Martias

CIO IOC VIII.

ELEN

E L E N C H V S

D V B I O R V M P R A E C I

P V O R V M, Q V Æ E X V N O

Q V O Q V E C A P I T E H V I V S E P I

S T O L A E M O V E R I P O S S V N T,

commentario hoc Explicatorum.

C A P I T E I.

V O M O D O

Apostol⁹ se
vocet seruū
Christi, cū
Christus di

xerit: *Non iam dicam vos
seruos &c.* 62

2 An Euāgelium fuerit etiam
in Veteri Testamento?
Ibid.

3 Quomodo Christus sit ex se-
mine Dauidis, cū non
sit ex Iosepho? 65

4 An τὸ πνεῦμα in Christi Per-
sona limitat naturas? 66

5 Quomodo Christus dica-
tur Filius Dei declara-
tus per resurrectionem,
cum Diuinitas non sur-
rexerit? 72.73

6 An participium προαριστος re-
ctè reddatur: *prædestina-
tus?* 73

7 An Papa Romanus sit vni-
uersalis Episcopus? 74

8 Per quem Romani primū
ad fidem Christi fuerint
conuersi? 75

9 Cur in voto non fiat men-
tio Spiritus Sancti? 76

10 An Apostolus iurando pec-
cet in præceptum Christi:
*Non iurabitis omnino? ibi-
dem*

11 An votum Pauli repugnans
fuerit diuinæ voluntati?
77

12 An Deus impediterit iter
Pauli ad Romanos absque
peccato? 78

13 An Apostolus dictum Ha-
bacuc.2. *Iustus fide sua vi-
uet*: torqueat ad suum in-
stitutum? 79

14 Quomodo dicatur ira Dei
reuelari super omnem inī-
quitatem, &c. 81

15 Quomodo impij dicantur
Deum cognouisse, cū
alibi in scriptura impijs
adimatur Dei cognitio?
82

INDEX

- 16 An sit aliqua Dei notitia naturalis in homine? 83
- 17 Quomodo notitia Dei naturalis gentiles possit reddere inexcusabiles, cū per se sit ad salutē inefficax? 85
- 18 An ponere Deo imaginē sit gloriam Dei mutare? 86
- 19 An Deus tradendo aliquos in reprobū sensum fiat causa peccati? 88

DV B I A E X P L I C A T A

CAPITE II.

- 1 An Apostolus vocādo omnes *αὐτοὺς πάντας* tollat omnia iudicia? 140
- 2 An quia iudicium Dei est secundum veritatem, non sit statuenda iustitia imputata? 142
- 3 Quomodo Dei benignitas cōueniat cum Dei iustitia iudiciaria vindicatrice? *ib.*
- 4 An bonitas Dei æternam aliquorum reprobationem euertat? 143
- 5 An hominū malitia superet Dei potentiam? 144
- 6 Quomodo Deus dicatur indurare impios, cū durities naturā in corde eorū insit? 145
- 7 Quomodo impij semel puniti dicantur iterum plectendi in die iudicij? 146
- 8 An eo, quod Deus reddet cui que secundum opera sua

- stabiliantur merita operum? 147
- 9 Quomodo secundum opera sint iudicandi qui demum in extremis resipiscūt? 149
- 10 An Apostolus nos doceat bene operari intuitu mercedis æternæ *ibid.* & 150
- 11 An Deus sit *προσωπολήπιος* aliquos eligendo vel reprobando? *ibid.* & 151
- 12 An dicto Apostoli non qui audiunt, sed qui præstant legem iustificantur, stabiliantur inhæres iustitia? 152
- 13 Quomodo lex sit cordibus inscripta, cū intellectus iuxta Philosophos sit rasa tabula? 153
- 14 Quomodo inscriptio legis in corda promittatur Ier. 31. vt gratia, cum sit naturalis? 153
- 15 Quomodo conueniat Deū iudicaturum secundū Evangelium & secundum opera? 154
- 16 An locus Ies. 52. 5. *Nomen Dei blasphematur propter vos, &c.* recte allegetur ab Apostolo? 155
- 17 Quomodo circumcisio hīc dicatur prodesse: alibi noxia esse? 156

DV B I A E X P L I C A T A

CAPITE III.

- 1 An increduli in Sacramentis rem

rem & gratiā promissam
participent eò quòd ho-
minum incredulitas fidē
Dei irritam reddere non
potest? 213

2 An quia omnis homo men-
dax, etiam mendax sit ho-
mo qui id dixit? 214

3 An sint facienda mala, vt e-
ueniant bona? 215

4 An Deus faciat malum; vt
eueniat bonum, reprobās
vasa iræ, vt in eis ostendat
suam potentiam? 216

5 An sit antilogia in Paulo di-
cente vers. 9. Iudæos nulla
re præcellere gentilibus:
quod tamen affirmauerat
vers. 2. 218

6 Quomodo Apostolus neget,
nos operibus legis iustifi-
cari, cum prius concesserit
factores legis non audito-
res iustificari? *ibid.*

7 An iustificari sit iustum effi-
ci, an verò iustum reputa-
ri? 222

8 Quomodo fides dicatur iu-
stificare seu iustificatio ef-
se ex fide & per fidē? 227

9 Quomodo Paulus affirmet,
Iacobus neget, nos fide iu-
stificari absque operibus?
229

10 Vtrum redemptio per Chri-
stum facta dicatur propriè
interuentu satisfactionis
pro nostris peccatis: an ve-
rò metaphoricè pro libe-
ratione simplici: aduersus
SOCINVM Samosatēnia-

num.

235

11 Quo sensu Christus dicatur
nobis propositus *ἵνα ἡμεῖς*
aduersus eiusdem hæretici
deprauationes. 251

DVBIA EXPLICATA

CAPITE IV.

1 Vtrum omnia, an aliqua tan-
tùm opera à iustificatione
remoueat Apostolus? 305

2 An Apostolus dictum Gen.
15. 6. *Credidit Abraham Deo,*
&c. satis commodè insti-
tuto suo accommodet? 307

3 Quomodo dictum Gen. 15. 6.
de imputata fide, cum di-
cto Psalmi 106. 31. de im-
putato opere ad iustitiam
conueniat? 309. 310

4 Quomodo Deus dicatur iu-
stificare impium, cū Exod.
34. 7. id se facere neget? 312

5 An *ὑπαγεσιμὸς* rectè in sola
remissione peccatorū po-
natur? 313

6 An circumcisio Abrahamæ
σφραγὶς tantùm signatoria
seu limitatiua: an verò e-
tiam obsignatoria fuerit?
315. 316

7 An solius Dei proprium sit
viuificare mortuos?
318

8 An Christus traditus dica-
tur propter peccata nostra,
quia morte sua ea expia-
uit? 319

DVBIA EXPLICATA.

CAPITE V.

- 1 An gradatio Apostoli quòd spes non confundat sit solida? 377
- 2 An virtutibus nostris ascribatur meritum, cum efficere dicuntur, ut non confundamur, sed gloriari possimus? 378
- 3 Quomodo Paulus & Iacobus consentiant, dum patientiam probationis ille causā, iste effectū facit? 379
- 4 An charitas Dei diffusa in cordibus nostris actiue an verò passiuè dicatur ver. 5. *Ibid.*
- 5 Quo sensu dicatur Christus mortuus esse PRO NOBIS : aduersus SOCINI argutias 383
- 6 An sint *ἀκούσματα*, Deum dedisse nobis Filiū qui nos liberaret ab ira: & Filium nos Patri per mortem suā reconciliasse: aduersus eiusdem SOCINI & aliorū cauilla 391
- 7 An mors Christi potuerit esse satisfactio: & an satisfactio potuerit esse meritū: aduersus eiusdem SOCINI argutias 395
- 8 An sicut condemnatio, sic etiam iustificatio in omnes homines redundet? 401
- 9 An iustificatio nostra in re-

missione peccatorum & imputatione iustitiæ: an verò in habituali iustificatione consistat? 402

DVBIA EXPLICATA

CAPITE VI.

- 1 An Apostolus stabiliat iustitiam inherentem, & euerstat imputatam, dicens: nos mortuos peccato, viuere iustitiæ? 434
- 2 An omnes baptizati regenerentur? 437
- 3 An quia infantes mortificare carnem non possunt, ideo nō sint baptizandi? 438
- 4 An quod dicitur de corpore peccati, stabiliat Flacianū errorem de substantia peccati originalis? 439
- 5 An dicto Apostoli: *Qui mortuus est, liber est à peccato*: stabiliatur Origenicum dogma de dæmonum salute? *Ibidem*
- 6 An hortatio Apostoli: *Ne regnet igitur, &c.* stabiliat vires arbitrij humani? 440
- 7 An in regeneratos cadat peccatum regnans? 441
- 8 An veteres non fuerint sub gratia: & nos nullo modo simus sub lege 442
- 9 Sitne omnis mors stipendium peccati, an aliqua tantum: aduersus Socinum hæreticum? 443

- 10 An vita æterna ita si donum Dei, vt nullo modo sit stipendium & meritum iustitiæ? 444

DVBLA EXPLICATA

CAPITE VII.

- 1 Quomodo mulier ex lege dicatur viro viuenti alligata, & mœcha si nubat alteri, cùm lex & viro dimittere vxorem, & vxori dimissæ nubere alteri viro permiserit? 482
- 2 An omnis concupiscentia sit peccatum? 484
- 3 Quomodo cõueniat de Paulo in Pharisaismo existẽte interpretari illud: Cõcupiscentiam non nouissem? 489
- 4 An Apostolus querelam tam grauem in sua, an verò in aliena persona instituat: & si in sua, loquatũr de se ante conuersionem ad fidem Christi, an vt conuersus & regeneratus homo? aduersus Pelagium & Socinum. 491

DVBLA EXPLICATA

CAPITE VIII.

- 1 An sit contradictio, in sanctis manere cõcupiscentiã

peccatique reliquias: & nihil tamen condemnabile in eis esse? 572.573

- 2 An, quod nulla condemnatio est fidelibus, causa sit eorum regeneratio & bona opera? 573

- 5 Vtrum condemnare peccatum in carne, sit infligere carni pœnam peccati: an verò exauthorare peccatum? aduersus Socinum hæreticum 577

- 4 An impletio legis sit renatis possibilis, & meritoria, & an iustificet? 579

- 5 An quia prudentia carnis se legi Dei subdere non potest, lege non teneatur: & iniuria damnetur? 580

- 6 Quomodo viuificatio mortuorum tribuatur Spiritui Christi, & solis regeneratis: cum omnes promiscuè sint excitandi & sistendi Dei iudicio? 581

- 7 An ex eo, quod clamamus per Spiritum Sanctum: *Abba pater*: sequatur certitudo salutis? 581

- 8 An veteres etiam habuerint Spiritum adoptionis, & fuerint filij, nos contra spiritum seruitutis non habeamus, & non simus serui? 587

- 9 An hæreditas filiorum excludat omne meritum? contra *Stapletoni* argutias 589

- 10 Qualis sit futura creatu-

- farum vindicatio? 592
- 11 Quomodo Apostolus dicat: *Quos vocavit hos iustificavit*: cum Christus contra: Multi vocati, pauci electi? 594
- 12 Vtrum iustificare sit absolvere à reatu, an verò iustitiam inhaerentem infundere? contra *Stapletonum*. 595
- 13 An Christi intercessio sit argumentum imperfecti meriti per mortem 597
- 14 Vtrum Christus solus, an & sancti pro nobis intercedant apud Deum? 598
- 15 An ex Apostoli exclamatione ver. 35. recte confirmetur *πληροφορία* gratiæ & salutis? *ibid.*

DVBIA EXPLICATA

CAPITE IX.

- 1 De voto Apostoli, optantis fieri anathema pro fratrib. 657
- 2 An in Christo præter carnem sit natura alia diuina? 661
- 3 An Christus prædicetur Deus super omnia benedictus? *ibid.*
- 4 An Apostolus hîc de æterna prædestinatione tractet? 665
- 5 An electio absoluta sit tantum ad gratiam, an verò etiam ad gloriam? 667
- 6 An electionis ad gratiam & gloriam causa sit præuisa fides Electorum? 670
- 7 Vtrum de sola electione, an verò etiam de reprobatione loquatur Apostolus? 674
- 8 Vtrum sicut electio, sic etiam reprobatio sit absque præuisione operum facta? 677
- 9 Vtrum appositè citetur oraculum: *Maiores seruiet minori*: ad electionis & reprobationis mysterium probandum? 686
- 10 An Malachiæ oraculum: *Iacob dilexi, Esau odio habui*: proposito Apostoli bene cõueniat? 687
- 11 Quomodo quod dicitur: *Esau odio habui*: cõueniat cū eo quod dicitur: *Nihil odisti eorum, quæ fecisti, &c.* *Nolo mortem peccatoris?* 689
- 12 An misericordia sit proprietas Deo naturalis: an tantummodo effectum libere voluntatis? aduersus *Socinum* hæreticum. 691
- 13 An misericordia Dei sit absoluta ratione effectus: an verò fundetur in *ἀνθρώποις* & satisfactione Christi? aduersus eundem *Socinum*. 695
- 14 An eo, quod dicitur: *Non est volentis neque currentis: sed &c.* non renatis relinquatur aliquod velle & currere, licet non sufficiens, absq; misericordia Dei? 727
- 15 Vtrum

- 15 Vtrum restrictio misericordie Dei in dicto: *Miseretur. quorum vult, &c.* congruat cum dictis de misericordia vniuersali: Rom. II. 32. I. Tim. 2. 4. &c? 730
- 16 An Deus indurando aliquos fiat author peccati: & qualis sit illa induratio? 731
- 17 An per massam vasorum misericordie & iræ corrupta vel incorrupta natura sit intelligenda? 734
- 18 Vtrum vasa iræ à Deo, an à se ipsis, an à Satana intelligentur *κατηρημένα*, coaptata vel præparata ad interitum? 735

D V B I A E X P L I C A T A

C A P I T U L U M X.

- 1 An debuerit Apostolus deprecari pro Israele, quem sciebat esse *ἀρρέτοι* à Christo & reprobatum à Deo? 784
- 2 Vtrum iustitia Dei, cui non fuerunt subiecti Israelitæ, de iustitia imputata seu fidei rectè intelligatur? 785
- 3 Quomodo finis legis dicatur Christus ad salutem omni credenti, cum lex de Christo & fidei iustitia nihil præcipiat? 786
- 4 Cur lex nos dirigat ad Christum: an ut gratia per fi-

- dem impetrata legem possimus implere & inhærenter iustificari: an ut fide gratis iustificari desideremus? 787
- 5 Sintne iustitia legis & iustitia fidei vna, an duæ, & si duæ, an contrariæ? 789
- 6 Vtrum Apostolus locum *Deuter. 30. Ne dixeris in corde tuo &c.* alleget, an tantum ad eum alludat? & si allegat, an verba Mo-
sis satis concinnè recitet, & à genuino sensu non detorqueat? an non denique Moses & Apostolus libero arbitrio facultatem præstandi legem ascribant? vel saltem facilitatem implendi legem per fidem doceant: atque ita hic locus iustitiam operum maximè stabiliat? 791
- 7 An Apostolus ver. 6. *Ne dixeris in corde tuo: Quis &c.* improbet, & à fidelibus alienum esse velit omne studium inquirendi de veritate doctrinæ, & examen suæ fidei, omnemque metum & trepidationem? 797
- 8 Vtrum ex dicto: *Corde creditur ad iustitiam: ore fit, &c.* rectè conficiatur, non sola fide, sed etiam opere confessionis Christianos iustificari: & sic fidem non sufficere ad salutem? 798

- 9 Vtrum vers. 10. *Non est distinctio Iudaei & Graeci: Deus diues in omnes*: statuatur vniuersalis electio, tollatur reprobatio: an verò scriptura se implicet, alibi distinctionem Deo tribuens? 799
- 10 An quia non nisi inuocantes & credentes seruantur, fides verò est ex auditu, surdi, muti, & infantes sint salutis expertes? 800
- 11 An praedicatio nostra sit illegitima, quia à Papa Romano non mittimur? *ibi.*
- 12 An dictum Psalmi 19. *In omnem terram exiuit sonus eorum*: ad institutum Apostoli faciat: cùm Psalmus non de praedicatione Apostolorum, sed de praconio cœlorum, quo Dei gloriam enarrant, loquatur? 801
- 13 Quomodo tunc sonus Apostolorum exiuerit in omnem terram: cū ne nūc quidem vbiq; sit praedicatum, aut praedicetur Euangelium? 802
- 14 Quomodo dicat Deus, *se inuentum à non quærentibus*: cum alibi dicatur, tantum quærentes inuenire? 803
- 15 An ex dicto Iesaiæ: *Toto die expandi manus meas*: conficiatur voluntatis humanae ad gratiam applicatio, aut libera cooperatio *ibid.*

DV B I A E X P L I C A T A
CAPITE XI.

- 1 An Deus aliquos, quos præcognouit, abiiciat & ex electis reprobos faciat? 866
- 2 An præscientia Dei & electio differant: & qualis sit præscientia? 868
- 3 An exemplum Eliæ ad tempora renascentis Euangelij, & ad futurum Ecclesiæ statum sub Papatu accommodari possit? 874
- 4 An ex electione gratuita rectè conficiatur operum ab electione & iustificatione exclusio? 876
- 5 An aliqui quærentes non inueniant? 878
- 6 An omnes electi assequantur salutem? 879
- 7 An Deus immittendo reprobis spiritum soporis fiat author peccati? 880
- 8 An imprecationes sint licitæ? 882
- 9 An æquum fuerit reprobari Iudæos, vt adoptarentur gentes: cum non sint faciēda mala, vt eueniant bona? 887
- 10 Quomodo conveniat, Iudæos esse abiectos, & tamē recipiendos: cum Deus non mutet consilium: nec ex reprobis faciat electos? 888
- 11 Quomodo si Iudæi sunt rami sancti ex radice sancta, & hinc sequitur eorū repara-

- reparatio speranda, prius appellauerit eos populum rebellem? 889
- 12 Quomodo rami dicantur sancti propter radicem sanctam, cum sanctitas parentum non transeat in liberos? 890
- 13 Si ex sancta radice sūt rami sancti, nullum videtur esse peccatum originis? 892
- 14 Cū nos gentiles non simus ex sancta radice Abraham & Patrum: an hæc sententia nos etiā attineat? 894
- 15 An aliqui veri rami defringantur hoc est, electi reprobetur, fideles pereant? *ibid.*
- 16 Quomodo insiti dicamur oleæ seu trunco Iudæorū, cum supra cap. 6. dicamur insiti Christo? *ibid.*
- 17 Vtrum fidelib. sit metuumdum excidium, & metus tollat *πληροειν* gratiæ & salutis? 896
- 18 Vtrum sub finem mundi Iudæi omnes sint conuertendi ad Christum 911 912
- 19 An dona & vocatio Dei vt dicuntur, ita verè sint ἀμεταμέλητα seu absque pœnitentia? 913
- 20 An ex eo quod dona & vocatio Dei dicuntur ἀμεταμέλητα certitudo gratiæ semel acceptæ colligi possit? 916
- 21 An Deus concludendo omnes sub contumacia arguatur esse causa contumaciæ? 920

22. Vtrum, quia Deus omnium miseretur, tollatur aliquorum electio & reprobatio, & omnes homines sine seruandi? 922

D V B I A E X P L I C A T A
C A P I T E X I I.

- 1 An exhortationes & præcepta arguant liberum arbitrium, & possibilitatē perfectæ obedientiæ? 967
- 2 An quia Christiani habent hostiā & sacerdotiū, Missa sit sacrificium propriè dictum? 971
- 3 An λατρεία sit cultus religiosus soli Deo, δαρεία etiam sanctis conueniens? 974
- 4 An Papa sit caput Ecclesiæ? 984

D V B I A E X P L I C A T A
C A P I T E X I I I.

- 1 An Papa & Clerus debeat esse subiectus potestati ciuili? 1023
- 2 Vtrum Papa Rom. sit potestas supereminens supra reges & principes? 1030
- 3 An omnis potestas sit à Deo ordinata? 1053
- 4 An & quatenus licitum sit resistere potestatibus, & Pontifici Romano? 1064
- 5 De potestate magistrat⁹ ciuilis circa religionem, an sit aliqua, & qualis? 1069
- 6 An Ecclesia habeat ius gladij: seu an gladius in Ecclesia Christi esse, & exer-

INDEX DVBIORVM.

ceri vindicando & belligerando à Christianis debeat?

1114

7 An leges Magistratus civilis conscientias obligent: & si hæ obligant, an etiam leges & traditiones Ecclesiasticæ obligent?

1123

8 Vtrum Ecclesiastici sint exempti tributis?

1133

9 An impletio legis sit possibilis, & iustificet?

1134

DVBIA EXPLICATA CAPITE XIV.

1 An aliqua rectè dicantur adia phora seu indifferentia?

1180

2 An Apostolus de adiaphoris hoc loco & quibusdam aliis sibi satis constet?

1182

3 An delectus ciborum Christianis sit indifferens, an verò necessarius & cultus Dei?

1184

4 An dies festi Christianorum nō solum ratione ordinis & politię, sed etiam ratione mysterij sint necessarij, & pars cultus diuini?

1199

5 An Christus nisi esset pro nobis mortuus, nos haberet pro peculio?

1212

6 An Christus pro nobis moriendo, sibi dominatum sit meritus?

1213

7 Quomodo Christus dicatur dominari viuis & mortuis, cum ipse neget alibi Deum esse Deum mortuorum, sed viuentium?

1216

8 Vtrum Iesaiæ dicto: *Vino ego,*

mibi flectetur omne genu: firmiter probetur Christi Deitas?

1216. & seq.

9 An aliqui, pro quibus Christus est mortuus pereant?

1218

DVBIA EXPLICATA CAPITE XV.

1 Quomodo Paulus hic se accenseat firmis, alibi infirmum dicat?

1266

2 Quomodo conueniāt dicta Apostoli: *Vnusquisque placeat proximo: & si hominib. placerem, Christi seruus non essem?*

1267

3 An Petrum se Iudæorum infirmitati accommodantem rectè reprehenderit Paulus, Gal. 2.

1268

4 Assentatoriè an falsò Apostolus laudet Romanos?

1275

5 An excusatio derogat auctoritati epistolæ?

1276

6 An scriptura sit imperfecta, eiusque finis principalis sit commonefactio?

1278

7 An Paulus negans se ædificasse super alienum fundamentum contradicat Christo Ioh. 4.38. Alij laborauerunt, vos in labores eorum introiistis?

1280

DVBIA EXPLICATA CAPITE XVI.

1. De Aquilæ & Priscillæ salutatione.

1306

2 An Petrus fuerit Romæ, ibique sederit Episcopus?

1308

IN

IN COMMENTARIUM
EPISTOLÆ SANCTI PAVLI
AD ROMANOS,
DE
NOVO TESTAMENTO
D. nostri Iesu Christi

Ad Auditores

PROOEMIUM.

TRANSITVRO mihi, auditores, iussu & authoritate Superiorum, qui me D. DANIELI TOSSANO Theologo & Professori celeberrimo, cui hac ipsa die Iduum Ianuarij anno exacto Academia nostra mœsta parentavit, in professione superiore succedere voluerunt: transituro, inquam, mihi à Veteris Testamenti interpretatione ad Noui Testamenti explicationem, de NOVO TESTAMENTO futuræ professionis subiecto, aliquid præfandum esse video, quo studiosam iuventutem de eximia eius dignitate atque præstantia cōmonefaciam, & ad sedulam auscultationem exsuscitem. Id dum facio, non oratione ad apparatus aut delectationem composita, sed sermone simplici ad διδασκαλίαν καὶ μνημοσύνην rerum comparato, vt me patienter & attentè audiat is oro.

AC PRIMVM, quoniam me Chronologica facta admodum delectant, iisdémque tanquam iucundissima historiæ & doctrinæ sacræ lucerna, S. Theologiæ Studiosos admodum delectari velim: quemadmodum recordor, me mense ab hinc septimo, quando Genesens explicatione absoluta, Hoseæ Prophetiam interpretandam aggrediebar, Auditores commonefacere de saltu

DE N. TESTAM. PROOEMIUM,

Χρονῶν, quem tum ab obitu Iosephi ad principium ministerij Hoseæ annorum 856 faciebamus: ita non possum, quin vos commonefaciam de saltu temporis longè maiore, quem nunc facturi sumus in sacra Chronologia, quando à V. Testamento ad Nouum transibimus.

Gal. 3.
ver. 17.

Διαδήναι πενυπομέναις τὸν θεὸν εἰς χριστὸν, hoc est, Testamentum nempe vetus, confirmatum esse à Deo in Christum ait Apostolus ante latam Legem annis 430. Ea κύρωσις facta est Abraham anno post egressum ex Haran decimo, ætatis 85. ante Circumcisionem 15. Mundi 2093. & describitur à Mose Gen. 15. vers. 18. dicente: Die illo pepigit Iehoua

Fœderis
V. confir-
mati ex-
ordium.

fœdus cum Abram, &c. ante quæ verba nulla vsquam legitur fœderis Dei cum Abraham facta mentio. Illud igitur verè fuit V. fœderis confirmati exordium. Etsi enim Abraham decennio ante, & intra decennium sæpius promissionem de semine, deque terra Canaan acceperat à Deo: tamen demum in fine decem annorum, ex quo venerat in Cananæam, Deus PACTIONEM cum eo fecisse, eamque hostiis & ritibus fœderalibus πενυπομέναις confirmasse legitur.

Gen. 16.
ver. 13.

Fœderis
noui ex-
ordium.

Iam Noui Testamenti exordium, quoad patefactionem quidem in prædicatione Baptistæ figendum esse, ex Matth. 11. ver. 13. & Marc. 1. ver. 1. constat. Sed κύρωσιν confirmationem eius quarto post anno, morte Testatoris Christi factam esse, testis est ipse Christus in Eucharistiæ institutione Matth. 26. 28. & Paulus ad Heb. cap. 9. 15. Incurrit autem mors Testatoris Christi in annum Tiberij Imp. 18. Mundi 3961. Hinc fit manifestum, nos facturos saltum temporis à κυρώσει Veteris ad κύρωσιν Noui Testamenti ingentem sanè, annorum 1868. Tanta verè censei debet Veteris Testamenti duratio. Tanto tempore Deus suspensam tenuit fidem Patrum, & ministerio umbratili direxit ad CHRISTVM umbrarum veritatem: quo sensu Apostolus ad Gal. dixit loco citato, Διαδήναι τὸν πενυπομέναις τὸν θεὸν εἰς χριστὸν hoc est, Testamento Veteri quasi pædagogia quadam Patres manu ductos fuisse ad Christum agnoscendum & amplectendum. Non excludo tempus ante diluuium, & deinceps vsque ad Abraham. Sed loquor de κυρώσει Testamenti Veteris cum Abraham. A ministerio verò Hoseæ, cuius prophetiæ proximè finem imposuimus interuallum est breuius, annorū circiter 737.

Fœderis
veteris
duratio
quanta
fuerit.

+
750

Hæc

Hæc de transitu *χρονικῶς* ab vno Testamento ad aliud *παιδείας* prælibare libuit, vt studiosis Theologiæ studium Chronologia commendarem. Nam sine Chronologia *Chronologia* historia est domus sine luce, vel potius, quod dici solet, *Chronologia* campana sine pistillo. *us.*

Præfabor porrò quædā *generatim* de N. Testamēti natura, scriptura & scriptis: quædā *speciatim* de Epistolis Paulinis, & in his de ea, quæ est ad Romanos, à qua professionis exordium facere constitui. Et quoniam studiis vestris consultum iudicaui, cum hoc anni & lectionum exordio simul coniungere statutorum Theologicæ Facultatis publicam recitationem, quam officium Decanatus mihi in hunc annum continuati, à me postulat: Ideo & breuitati studebo in singulis, & hac hora, quo vsque dabitur, procedam, reliqua in crastinum reservaturus.

PROLEGOMENA GENERALIA
in Nouum Testamentum.

HÆC ERVNT TRIA.

- I. De Noui Testamenti præstantia: vbi generatim etiam de Testamento seu fœdere: & de veteris ac noui discrimine.
- II. De noui Testamenti Scriptura: & an fuerit necessaria.
- III. De scriptis seu libris Noui Testamenti.

I. De Noui Testamenti ratione atque
Præstantia.

INTER GENERALIA capita primum est de ratione atque præstantia Noui Testamenti: cuius explicatio ante se quædam requirit præcognoscenda, quid sit Testamētum, quid fœdus, quid Vetus, quid Nouum Testamentum & fœdus, & quorū modis dicatur vtrumque in Scripturis: quorum plenam explicationem nolo nunc à me expectetis. Singula enim hæc indigitanda potius nunc erunt, quàm

4 DE NOVO TESTAMENTO

Testamē
tum
quid.

Fœdus
naturale
an sit ali
quod.

Fœdus
gratiæ
duplex
Gen. 9.
12. 13.
Genesi.
15. 18.
Num.
25. 12.

In Mal.
2.

Testamē
tū unde
dicatur
fœdus.

explicāda, ne amplitudine sua diutius iusto nos detineat.
TESTAMENTUM Iureconsultis & vulgò est suprema
morientis dispositio de rebus relietis legitimè vel ver-
bis nuncupata, vel tabulis consignata: unde aliud nun-
cupatium, aliud scriptum appellant. Hæc significatio
Testamenti in Scripturis ad fœdus Dei transfertur: non
tamē ad quoduis, sed ad fœdus gratiæ spiritualis. Dicitur
enim fœdus Dei quadam *συμπρωμία*. Discernunt aliqui in
fœdus naturale & gratia. Sed fœderis naturalis nus-
quam, quod sciam, in scripturis fit mentio, nec vllum
naturale esse potest: cum nulla sit creatoris ad creaturam
naturalis obligatio: sed omnis obligatio sit gratiæ & ex
gratia. Omne igitur fœdus Dei est gratiæ, hoc est, gratui-
ta conuentio Dei cum homine de bonis dandis à Deo,
accipiendis ab homine. Estque aliud *gratia CORPORALIS* de bonis corporalibus, iisque vel vniuersali-
bus & communibus omnibus: quale fœdus Deus pri-
mum omnium fuisse legitur cum Noah & mundo, de
non iterando diluuiio: vel particularibus: quale fuit cum
Abraham de Cananæa posteris eius danda: cum Pineha
Zelota de seruando eius familiæ sacerdotio: Sed hoc in
præsentia mittimus. Aliud *gratia SPIRITUALIS* seu
de bonis spiritualibus & æternis. Estque in genere hoc
fœdus doctrina spiritualis gratiæ, offerens Ecclesiæ Dei
nomine benedictionem & salutem æternam, cum re-
stipulatione eiusdem de obedientia & gratitudine Deo
præstanda. Nuncupatur fœdus & Testamentum Dei di-
uersa ratione in scripturis: quia vox *ברית* Hebræis, *δια-*
θήκη Græcis vtrunque significat, & conuentionem pactio-
nalem, quam Aquila teste Hieronymo rectè reddit *συμ-*
πρωμία, & dispositionem testamentariam, quæ Græcis
propriè est *διαθήκη*.

Fœdus dicitur propter conuentionis & confirma-
tionis modum, quia sicut in pactioibus humanis par-
tes dissidentes certis conditionibus mutuò præstandis
conueniunt de societate, de commerciis, de pace aut in-
duciis &c. eisque cæsis victimis ritu veterū, aut datis ob-
sidibus, tabulis insuper & signis confirmant: Ita in fœde-
re Dei inter partes capitaliter dissidentes propter homi-
nis peccatum, Deum & homines, fit conuentio de æternā
reconciliatione & pace, certis conditionibus vtriusque
præstan-

præstandis, ut vel homo peccator existens ipse satisfactione culpam eluat, præstetque Deo deinceps perfectam obedientiam: vel si hæc conditio homini sit impossibilis detur obses utrique parti communicans, Mediator & conciliator pacis, qui fiat victima pro hominis peccato, Deoque satisfactionem præstet, & de non offendendo deinceps caueat: Deus hac satisfactione & cautione præstita remittat iram, & peccatores recipiat in gratiam: Hi vicissim fide & obedientia Deo se gratos exhibeant. **TA- BULÆ** fœderales desuper confectæ per Dei notarios sunt verbum Prophetarum & Apostolorum, prædicatum & scriptum de hoc fœdere Dei: Quibus insuper maioris *αισφαλειας* causa, addita sunt signa fœderalia, quæ vocamus **SACRAMENTA**. Habemus cur doctrina spiritualis gratiæ dicatur fœdus.

TESTAMENTVM eadem dicitur non respectu partium aut conventionis alicuius: sed respectu Mediatoris: quoniam mirando & ineffabili modo fit, ut fœderis Mediator idem sit etiam Testator Deus in carne manifestatus, qui gratuita bonitate Ecclesiam cœlestium suorum bonorum hæredem instituit, adhibitis testibus Prophetis & Apostolis, confectisque desuper tabulis testamentalibus. per eosdem ceu notarios scripta Lege & Euangelio, nec nõ additis sigillis quæ diximus **SACRAMENTA**. Mirando itẽ modo fit, ut dũ Mediator sit victima & moritur pro nostris peccatis, idem Testator existens morte sua ratum hæredibus faciat Testamentũ. *Vbi enim Testamentum est, mors intercedat oportet Testatoris: siquidem testamentum in mortuis est ratum*, inquit Apostolus Heb. 9.16. Habemus etiam cur dicatur **TESTAMENTVM**.

Hoc porro fœdus & Testamentum Dei etiam substantiã reuera est vnum, perpetuum, æternum, & immutabile, ut passim in Scripturis celebratur, siue partes convenientes, siue conventionem ipsam seu pacem reconciliatam, siue conditiones pactionales, siue Mediatorem & Testatorem, siue denique legata & hæreditatem spectemus: Quoniam tamen visum fuit Deo aliter olim, aliter novissimis temporibus pacem illam conventam dispensare: Scriptura de fœdere vno loquitur ut de duobus, differtque duas nominat **PACTIONES**, duo Testamenta, Vetus & Nouũ: non tamẽ eodem ubiq; sensu. Nã **VETVS**

Fœderis
Tabulæ
Scriptu-
ra.

Fœdera-
lia signa
Sacra-

menta.
Fœdus
cur dica-
tur Te-
stamentũ.

Media-
tor idẽ
& Testa-
tor.

Fœdus &
Testamẽ-
tum qua-
tenus v-
num &
duo.

Gen. 17.
vers. 7.

Ies. 24.
vers. 5.

Ies. 54.
vers. 10.

Hebr. 13.
vers. 20.

Iere. 31.
vers. 31.

8 DE NOVO TESTAMENTO

Gal. 4.
vers. 24.
Heb. 8. 3.

Testamē-
tum Ve-
tus du-
plici si-
gnifica-
tione di-
citur.

Testamē-
tū Ve-
tus pro-
priè tria
comple-
ctitur.

quidem duplici : N o v v m verò triplici significatione dictum reperitur. Studebo utrumque planissime paucis explicare.

PRIMA significatione VETUS TESTAMENTUM SEV FOEDUS propriè fuit doctrina spiritualis gratiæ & salutis olim à Deo primùm immediate, deinde per Moysen & Prophetas tradita Patribus & crasso Iudæorum populo, vitam æternam promittens, palam quidem sub conditione perfectæ obedientiæ moralis, nec non comminatione maledictionis aduersus transgressores, hoc est, sub conditione prorsus impossibili, vnà cum onere intolerabili rituum legalium & iugo strictissimæ politiæ: rectè verò sub conditione pœnitentiæ & fidei in venturum Messiam rituum vmbriis & typis præfiguratum: vt hac forma doctrinæ, cultus, & politiæ superbus, crassus & duræ ceruicis populus partim magis domaretur, deque propria iniustitia conuinceretur, partim ab aliis profanis gentibus discerneretur, partim denique tali pædagogia ad Christum, qui sub vmbriis illis obscurius ostendebatur, manu duceretur. Hæc descriptio VETERIS TESTAMENTI naturam, conditionem, & causas omnes perspicuè explicat. Complectitur enim Vetus Testamentum propriè hæc tria: I. *Vetus doctrine genus*, quod palam & principaliter erat legale, rectè ac minus principaliter Euangelium: II. *Veterem cultus & ministerij Ecclesiastici formam* admodum laboriosam, seruilem, cruentam, planèque vmbratilem. III. *Veterem politiæ externa formam* vni populo vniq; regioni alligatam. Vnde fit, vt iuxta has partes diuersas modo lex ipsa, modo cultus & sacerdotium vetus, modo politia Mosaica, per Synecdochen Vetus Testamentum appelletur. Sed totum hæc omnia complectitur. Atque hoc sensu Deus promittit Ier. 31. se testamentum prius aboliturum, quia non fuerit seruatum à patribus: Apostolus vero Hebr. 8. vers. 9. 13. testatur, Vetus Testamentum tanquam inutile & imperfectū Christi aduētū abrogatū esse per Nouū.

Altera significatione VETUS Testamentum quadam metonymia appellantur tabulæ Veteris Testamenti, hoc est, libri Moysis & Prophetarum, qui codice Veteris Testamēti continentur, 2. Corinth. 3. 14. quo sensu Vetus Testamentum non est abolitum, vt volunt fanatici, sed manet

Manet: quoniam scripta Moſis & Prophetarum ſunt verbum Dei, quod manet in æternum, & de quo non præteribit vnus apex, vſque dum omnia ſiant Matth. 5. 18.

NOVVM verò Testamentum *prima ſignificatione* & propriè eſt doctrina ſpiritalis gratiæ & ſalutis, tandem ab ipſo Filio Dei è ſinu Patris plenè reuelata, & Apoſtolorum prædicatione, abſque conditione legalis obedientiæ aut comminatione maledictionis, abſque item legalibus vmbriſ, inuolucris & oneribus, omnibus gentibus annuntiata, ſanguine ac morte ipſius Mediatoris ac teſtatoris firmata, nouis item tabulis conſignata, nouiſque ſacramentis obſignata, promittens apertè gratuitam iuſtitiam & vitam æternam per & propter mortem teſtatoris Chriſti, omnibus in eum credentibus & pœnitentiam agentibus. Hæc deſcriptio Noui Teſtamenti naturam perſpicuè explicat, eamque in tribus hiſ poſſiſſimum conſiſtere oſtendit: I. *In genere doctrinæ* aperto & pleno, merè Euangelico de beneficijs gratuitis Meſſiæ exhibiti: II. *In Immunitate à maledictione legis*, & ab onere legalium rituum, & Politicæ Moſaicæ. III. *In Eccleſia noua amplitudine ſeu dilatatione* per totum orbem, vnde Catholica dicitur. Ac ruruſ eadem ſynecdoche modo ipſa doctrina Euangelij, modo libertas illa Chriſtiana, modo noua Eccleſia Nouum Teſtamentum appellatur. Hoc Teſtamentum Deus ſepe olim promiſerat aduentu Chriſti inſtituendum, antiquato prior. Ieſ. 59. verſ. 21. & 61. ver. 8. Ierem. 31. 31. Ezech. 37. verſ. 25. Oſe. 2. v. 18. &c. Et verè per Chriſtum eſſe inſtitutum docet Apoſtoluſ ad Hebr. 13. & dignitatem eiſ præclare commendat 2. Cor. 3.

Alterà ſignificatione Nouum Teſtamentum dicuntur ſacramenta Noui Teſtamenti: quo modo Chriſtuſ poculum Eucharistiæ vocat ſanguinem Noui Teſtamenti, & ipſum Nouum Teſtamentum ſuo ſanguine firmatum.

Tertià ſignificatione Nouum Teſtamentum etiã vocantur Tabulæ Noui Teſtamenti, hoc eſt, libri Euangelistarum & Apoſtolorum quos nunc explicare aggredimur. Vtraq, hæc ſignificatio eſt metonymica, qua ratione vulgò & in foro tabulæ & ſigna Teſtamenti, vocantur ultima voluntas & Teſtamentum ipſum. Sicut autem

Teſtamẽ
cum No-
uum tri-
plici ſi-
gnifica-
tione di-
citur.

Teſtamẽ
tum No-
uum pro-
priè in
tribus cõ-
ſiſtit.

6. VETVS habet Mediatorem typicum Moſen. Gal. 3. NOVVM habet Mediatorem verum, ſignificatum Chriſtum, qui in Moſe olim quaſi occultabatur. Hebr. 9.

7. VETVS ſanguine victimarum obſignatur: nec in eo moritur Mediator: quia non ipſe eſt Teſtator: NOVVM ſanguine Mediatoris firmatur, & morte Teſtatoris ratificatur. Hebr. 9. vnde Nouum propriè, Vetus impropriè vocatur Teſtamentum.

8. VETVS oblationibus non placabat iram Dei, nec mundabat, nec pacabat conſcientias, ſed aliò dirigebat. Hebr. 9. NOVVM habet *ἱλασμεν* propoſitum nobis per fidem in ſanguine Ieſu Chriſti filij Dei, qui mundat nos ab omni peccato. 1. Ioh. 1.

9. VETVS imperfectum, intolerabile, & ideo abolendum Hebr. 8. NOVVM perfectum, leue, & æternum. Hebr. 13.

10. VETVS vna gente & vnius regionis anguſtijs cōtinebatur: NOVVM Catholicum, quaquā patet terrarum orbis, extenditur, quoniam ab Oriente & Occidente veniunt qui cum Abrahamo diſcumbunt, & Chriſti mandato prædicatur Euangelium omni creature. Matth. 28. Marc. 16.

11. VETVS Sacramenta habebat cruenta, difficillima, plurima: Aug. l. 2. de doct. Chriſti. NOVVM incruenta, facilia, pauca.

12. Denique VETVS tabulis Moſis & Prophetarum: NOVVM libris Euangelistarum & Apoſtolorum continetur: paribus quidem dignitate & authoritate, imparibus verò claritate & efficacia doctrinæ. Quantò enim meridies auroram fulgore & claritate ſuperat, aut quanto Sol ſerenus media luce coruſcans, clarior, iucundior & ſalubrior eſt Sole turbidis nubibus, aut nebulis oper- to: tantò clarior doctrinæ lux, & efficacior ſalutis gratia refulget in iſtis quàm in illis. Ex qua collatione intelli- gimus, niſi fallor, quid ſit illud, quod dicit Apoſtolus Hebr. 8. 6. *CHRISTVM longè præſtantioris eſſe fœderis Mediatorem, quod præſtantioribus promiſſis ſancitū eſt.* Nō q̄ veteris Teſtamēti Mediator non etiā fuerit Chriſtus (ſine Chriſto. n. capite & Mediatore nec Eccleſia, nec fœ- dus fuit) ſed quod tunc latuerit vmbriſ inuolutus: Tan-

dem verò sine umbris patefactus. Quid item sibi velit illa Christi exclamatio ad discipulos: *Beati oculi qui vident quæ vos videtis, & aures quæ audiunt quæ vos auditis, &c.* Sed nolo amplificationibus insistere. Hæc igitur de qualitate, & præstantia Noui Testamenti satis.

II. De Scriptura Noui Testamenti, & an fuerit necessaria?

Secundo loco de Scriptura Noui Testamenti aliquid præfandum est, PRIMVM propter fanaticos, qui somniant naturam Noui Testamenti nõ ferre, vt describeretur atramento & calamo in charta: cum sit doctrina spiritualis cordibus inscribenda: iccirco fidem nõ à scriptura Noui Testamenti, quam aiunt esse literam

Jerem. c. mortuam, sed ab instinctu & reuelationibus spiritus pendere volunt: abusi ad hoc somnium promissione Dei a-
31.33. dere volunt: abusi ad hoc somnium promissione Dei a-
2. Cor. 3. 2. pud Ieremiam cap. 31. ver. 33. *Scribam legem meam in corda Iesuitarum eorum, &c.* nec non sententia Apostoli ad Corinthios se-
aduersus cundæ tertio: *Vos estis epistola scripta non atramento, sed Noui Te Spiritu, &c.*

stamenti DEINDE propter sophistas in Papatu, qui quidem Noui Testamentum scribi potuisse, & scripturam esse concedunt: sed scribi non admodum debuisse, aut necessariũ fuisse: nec esse scripturas simpliciter necessarias, sed tantum ad bene esse, hoc est, ad vtilitatem Ecclesiæ contendent, 1. quandoquidem & diu sine scriptura viua voce Apostoli docuerint Ecclesiam: 2. & potuerit doctrina per manus tradi, & transmitti ad posteros absque scriptura noua, sicut olim Deus ab Adamo ad Moysen per 2000. annorum & amplius absque scriptura Legis populum doceri curauerit: 3. præsertim cum multò plura docuerint Apostoli, quàm scribere potuerint: 4. & pleraque in traditionibus Ecclesiæ reliquerint: 5. Scripturæ autem causas habuerint particulares & accidentarias, ad certas tantum Ecclesias vel personas spectantes. MATTHÆVM enim dicunt tantum memoriæ causa scripsisse Euangelium suum Ierosolymitanæ Ecclesiæ: MARCVVM rogatu Romanorum: LVCAM, propter temerarios scriptores historiæ Christi: IOHANNEM propter exortam hære-

1. tum ad bene esse, hoc est, ad vtilitatem Ecclesiæ contendent,
2. 1. quandoquidem & diu sine scriptura viua voce Apostoli docuerint Ecclesiam: 2. & potuerit doctrina per manus tradi, & transmitti ad posteros absque scriptura noua, sicut olim Deus ab Adamo ad Moysen per 2000. annorum & amplius absque scriptura Legis populum doceri curauerit: 3. præsertim cum multò plura docuerint Apostoli, quàm scribere potuerint: 4. & pleraque in traditionibus Ecclesiæ reliquerint: 5. Scripturæ autem causas habuerint particulares & accidentarias, ad certas tantum Ecclesias vel personas spectantes. MATTHÆVM enim dicunt tantum memoriæ causa scripsisse Euangelium suum Ierosolymitanæ Ecclesiæ: MARCVVM rogatu Romanorum: LVCAM, propter temerarios scriptores historiæ Christi: IOHANNEM propter exortam hære-

in Ebionitarum, &c. 6. & scripsisse quidem Apostolos quendam, non tamen, ut scripta illa præessent fidei, sed ut potius fidei subessent: nec ut essent regula nostræ fidei, sed tantum ut essent *commonitorium*, quoddam: 7. vel regula saltem partialis, cum traditionibus coniungenda. Amplissimam haberemus hîc dicendi materiam. Sed expediam singula brevissimè. Fusior enim disputatio de scripturarum necessitate & causis aliò pertinet.

6.
Pigh. lib.
1. ca. 2. de
Hierarc.
7.
Bell. lib.
4. cap. 12.
Col. 256.
de verbo
Dei.

Ad fanaticorum opinionem & rationes responsio.

AD fanaticorum somnium quod attinet, nos contrà firmiter statuimus, doctrinam Novi Testamenti tametsi tota spiritualis sit quoad genus doctrinæ quod supernaturale est: & quoad patefactionem, quæ est à spiritu Dei, & quoad efficaciam, quæ est ministerium spiritus viuificantis: tamen quantum ad ipsa doctrinæ enunciata & sententias, non minus quàm Veteris Testamenti doctrinam libris mandari potuisse: idque ex euentu & re ipsa facile demonstramus. Nisi enim scribi potuisset doctrina Novi Testamenti, utique malè & frustra eam describere conati fuissent Sancti Euangelistæ & Apostoli. Atqui nec malè, nec frustrà id sunt conati, sed omninò libris eam mandarunt, idque singulari Dei consilio, ut non solum tunc præsentibus, sed etiam post futuris temporibus legi & cognosci posset. Accedit quod historia & doctrina Novi Testamenti passim ab Euangelistis & Apostolis scriptura vocatur: Luc. 1. 3. Iohan. 20. 31. Phil. 3. 1. 2. Tim. 3. quo loco, cum Apostolus dicit: *omnem scripturam diuinitus inspiratam, atque utilem esse ad doctrinam*, &c. utique Novi Testamenti doctrinam à se scriptam non excludit. Taceo quod Iohannes in Apocalypsi plus decies mandatum accepit à Christo de scribendo. Nec tantum est iussus scribere visiones, sed etiam doctrinam Novi Testamenti propriam: *Tunc audiui vocem dicentem mihi scribe. Beati posthac mortui, qui in Domino moriuntur* &c. Apoc. 14. Hæc sane dulcissima cōsolatio est N. Testamēti. At frustra 13. fuisset B. Iohanni mādāta scriptio, si scribi nō potuisset.

Respon-
detur de
loco Ier.
31.33.

Ad cauillum ex promissione Dei Ier. 31.33. *Scribam legem meam in corda eorum: Ergo non fuit scribenda in charta:* Primum neganda est consequentia à positione finis ad remotionem in edij. Vt enim Deus legem cordibus inscriberet, visum est ei ad hoc uti non immediatis enthusiasmis aut somnijs, sed intus gratiosa spiritus illuminatione, foris externa prædicatione & auscultatione doctrinæ, nec non lectione & meditatione scripturæ: De prædicatione & auditione doctrinæ ex professo testatur Apostolus Rom. 10.14. *Quomodo inuocabunt, si non crediderint? quomodo credent si non audierint? quomodo audient absque prædicante? quomodo prædicabunt si non missi fuerint? Ergo fides ex auditu est: auditus per verbum Dei.* De lectione & meditatione scripturæ idem, 1. Tim. 4.13. *Attende lectioni, exhortationi, doctrinæ:* Et 2. Tim. 3.14. *Permane in ijs quæ didicisti, &c. quia ab infantia sacras literas nosti:* non utique veteris tantum, sed & Noui Testamenti literas norat Timotheus. Scribit ergo Deus legem in corda nostra, sed per doctrinam prædicatam, auditam, scribi in ptam, lectam, meditatā, sicut Lydiæ aperiebat cor, sed per corde & concionem Pauli. Deinde est ignoratio Elenchi. Neq; enim sunt pugnantia, scriptum esse in cordibus, & scriptū ta non esse in charta. Nam & legis doctrinā, naturaliter est scripta in cordibus: & tamen descripta in tabulis lapideis. Denique fanatici phrasin promissionis diuinæ corrumpunt vel nō intelligunt. Promissio enim apud Ieremiam non est absoluta, sed relata ad Testamētum Vetus: quod quidem præcipiebat obedientiam, sed facultatem obediendi non præstabat: At Noui Testamenti doctrina nō modo præcipiet fidem & obedientiam Euangelij, sed etiam virtute Spiritus sancti in cordibus electorum efficiet. Nec loquitur Deus de immediata infusione perfectæ illuminationis in hac vita: *Ex parte siquidem omnes nunc cognoscimus & prophetamus:* sed de clariore & copiosiore luce atque efficacia doctrinæ, quàm fuerat prius: eaq; efficienda per ministerium spiritus, quod est Euan-

Locus A-
postoli 2.

gelium 2. Cor. 3.8. In cauillo altero ex loco Apostoli 2. Cor. 3.2. *Vos estis Epistola scripta non atramento, sed spiritu: Ergo natura Noui Testamenti non fert, ut scribatur atramēto.* I. Primū est manifesta implicatio. Nā hoc ipsum scribens Apostolus scribebat

scribat doctrinā Noui Testamenti. At certè non scripsit sanguine aut creta sed atramento & calamo, licet ex spiritu. *Deinde phrasin deprauant.* Non enim de Nouo Testamento, sed de Corinthiis dicit Apostolus, quod sint Epistola non atramento scripta. *Tertio* discrimen, quod ibi statuit inter vtrumque Testamentum, vetus literam, Nouum spiritum viuificantem appellans, non hoc vult: quasi illud scribi potuerit, istud scribi nō possit: sed quòd Spiritus sanctus non legis sed Euangelij ministerio sit vsus ad regenerandos Corinthios, quodq; Euangelium, non lex, sit organon Spiritus viuificantis, sicut dicit Apostolus ad Gal. *Hoc scire velim, spiritum accipistis ex operibus legis, an per concionem gratia?* Denique literam Apostolus non vocat scripturam aut characteres scriptos, vel impressos: sed doctrinam externam sine spiritus gratia. Hæc breuiter contra somnium fanaticorum.

2.

3.

4.

*Necessitas & vsus Scripturæ Nouæ asseritur
contra sophistas.*

AD sophistas & Iesuitas nunc me conuerto, quorum commentum impudens I. refutatur similiter ipso *uentu.* Si enim Euangelij descriptio non fuisset necessaria: haud dubiè Spiritus sanctus describi non curasset, nec libros descriptos huc vsque seruasset: neque eorum assiduam lectionem & meditationem toties nobis commendaret.

II. NECESSITAS scripturæ Noui Testamenti expressis eiusdem testimoniis comprobatur. Iude 3. *Neceſse habui scribere ad vos hortandos.* I. Theſſ. 5. 27. Paulus adiurat Theſſalonicenses, vt omnes legant Epistolam à se scriptam. Vtique si nulla suberat legendi necessitas, temeraria erat adiuratio. Quæ autem ipsis legendi, eadem Paulo fuit scribendi necessitas. Nam absque scripture Epistola legi non poterat, quæ tamen necessario legenda erat. Iohannes cap. 20. scripta à se dicit Christi gesta, vt ea legentes credamus in nomen eius, & credentes habeamus vitam æternam. Innuit ergo scriptionem illam propter fidem & salutem Ecclesiæ necessariam fuisse.

Scripturæ
Noui Testa-
menti ne-
cessitas.

Apostolorum
officium
quod.

III. EX OFFICIO APOSTOLORUM: Erant constituti testes doctrinae Christi vniuersales, non solum in Iudaea, sed toto terrarum orbe: nec vno tantum seculo, sed perpetui. Matth. 28. *Prædicate Euangelium omni creaturae*, Luc. 24. 48. Act. 1. 8. *Eritis mihi testes* εὐαγγελιστὴς τῆς γῆς. Necesse ergo fuit eos non tantum voce prædicare, sed & scriptis mandare suam doctrinam. Neque enim ad omnes sui seculi homines poterant peruenire ipsi in vita: & curandum eis erat, ut postquam fatis concessissent, pura exstaret conseruareturque Euangelij doctrina, & non tantum audiri, sed etiam lectione cognosci posset, sicut olim doctrina vetus: ne hac parte veteri esset inferior noua Ecclesia. Ad vtrumque autem scripturae beneficio opus fuit.

Scripturae
Nouæ
finis &
usus quo
duplex.

IV. Denique ex *sine* *scriptionis*: Is fuit partim singularis, partim vniuersalis. *Singularis* erat institutio, exhortatio & confirmatio earum Ecclesiarum & personarum, ad quas nominatim scribebant Apostoli. *Vniuersalis* ad vniuersam sp. etans Ecclesiam, etiam duplex: *Doctrinalis* & *Iudicialis*: *DOCTRINALEM* explicat Apostolus Rom. 15. 4. *Quæ ante sunt scripta, ad nostram doctrinam sunt scripta, ut per patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus*; Et fusius 2. Tim. 3. 16. *Omnis scriptura deo inspirata est, atque utilis ad doctrinam, ad reargutionem, ad correctionem, ad institutionem quæ est in iustitia: ut homo Dei sit perfectus ad omne opus bonum perfecte instructus*. Propter hunc usum fuit necessaria: quia sine scriptura Ecclesia subsequens tantis doctrinae vñibus prorsus vel magna ex parte fraudata fuisset. Absque enim scripturis doctrina non facile seruari & propagari potuisset incorrupta, quod status veteris Ecclesiae ante diluuium & postea vsque ad Moysen, quandiu scripturas non habuit, nimis confirmat. Nunquam enim fuit doctrinae & religionis infelicior conditio quam tunc, historia teste. Atque post tempora Apostolorum etiam exstantibus scripturis hæreses & corruptelæ Euangelij maturè inualuerunt, Ecclesia siquidem, Eusebio testante, non diu mansit illibata virgo. Quid futurum credimus fuisse absque scripturis?

Euseb.
hist. lib.
3. cap. 32.

IUDICIARIUS usus fuit, ut secundum scripturas iudicarentur omnia fidei dogmata in ecclesia. Et hic etiã duplex;

Duplex: Directivus & definitivus: liceat docendi causa sic discernere. In iudiciis enim priuatis vel publicis præter agentes duo præcipue requiruntur, lex seu norma iudicij, & iudex seu arbiter. Scriptura sacra tradita est Ecclesiæ, vt sit vtrumque in causis fidei & dogmatum: *Scripturarum v-
sus dire-
ctivus.* *primum* quidem regula, ad quam solam quicquid in fide & doctrina congruit, verum & recipiendum: quicquid discrepat, falsum & reiectitum habeatur in Ecclesia. Atque hic est vsus scripturarum in iudiciis fidei *directivus*: quia vt mensura quando ad eam applicatur mensuratũ, dirigit iudicium de illo, rectum an curuum, maius an minus, æquale an inæquale sit: ita scriptura quando ad eam examinantur doctrinæ, infallibiliter dirigit iudicium priuatum vel publicum, vnius vel plurium de doctrinis recipiendis aut fugiendis in Ecclesia. Deinde & iudex esse debet S. Scriptura, è supremo hoc est, diuino tribunali decidendis & dirimens questiones & controuersias fidei, & pronuncians veritatis sententiam, à qua nõ detur appellatio in Ecclesia. Hicque est vsus scripturarũ in iudiciis fidei *definitivus*: quia vt iudex inter litigantes de facto vel iure secundum leges ferendo sententiam iuris & æquitatis, literam definit ac terminat: Ita scriptura sacra tanquam vox DEI iudicis cœlestis cœlitus loquentis inter dissidentes de fide secundum se ipsam ferendo sententiam veritatis, dubia fidei definit ac sistit. *Scriptu-
rarum v-
sus defi-
nitivus.*

Porrò vterque hic finis testimoniis & argumentis euidentibus comprobatur.

I. Vetus scriptura fuit norma dogmatum & contro- *Scriptu-
rarum v-
sus asse-
ritur.* uersarum veteris Ecclesiæ. Deut. 17. 11. *Sacerdos diiudica-
bit iuxta legem Iehoua.* Ies. 8. 20. *Ad legem & ad testimonium:* *qui non dixerint secundum verbum hoc, non erit eis lux* *matutina* &c. Multo magis scriptura noua seu Apostolica est norma fidei nouæ Ecclesiæ. Ratio est: quia Ecclesia noua, & scriptura Apostolica nulla parte est ignobilior aut inferior Ecclesia & scriptura prophetica. Esset verò, si directorium veritatis infallibile vel ista non esset vel illa non haberet. Non haberet autem sine scriptura, vel sequentia docebunt.

II. Christus & Apostoli omnem suam doctrinam ad scripturam prophetica[m] tanquam ad normam direxerunt, & inde veram esse probauerunt: Iudæorum contra

errores & corruptelas ex scripturis falsitatis redarguerunt. Christus Luc. 4. ex Iesaiæ 61. confirmat se esse Messiam. Ex eodem probat Ioannes, se esse præcursores Messiae. Ioan. 1. Ex regula scripturæ Christus redarguit Sadducæorum errorem. Matth. 22. Idem Phariseos ad scripturas remittit, ut Messiam & viam salutis cognoscant. Iohan. 5. Ex scripturis probat Paulus repudium Iudæorum assumptionem gentium. Rom. 9. 10. 11. Divinitatem Filij Dei Heb. 1 &c. Multo igitur magis nobis scripturas normam & directorium veritatis esse oportet.

III. Ipsa Scriptura Apostolica testificatur de se, quod sit Canon fidei & pietatis, iudicia de doctrinis vnicè ad se reuocans Gal. 1. *Si Angelus de cœlo aliud Euangelium predicauerit, anathema esto.* In quem locum, ne quis Sophista neget intelligi Euangelium scriptum, Chrysostomus dicit: *Paulus etiam Angelis de cœlo descendantibus proponit Scripturas.* Gal. 6. 16. *Quicumque secundum hunc CANONEM* (sic vocat Epistolam suam scriptam) *incedent, pax erit super eos.* Phil. 3. 1. *Eadem scribere me non piget, vobis autem est ἀσφάλεια.* Ergo propter ἀσφάλειαν fidei scripserunt, Apostoli, hoc est, ut Ecclesia haberet certitudinis regulam Phil. 3. 16. *Veruntamen in eo, ad quod peruenimus, eadem incedamus REGULA, & itidem simus affecti* 2. Cor. 10. 16. *Sperantes augescere vestra fide in vobis magnificari secundum CANONEM nostrum*, Scriptura igitur est Canon seu regula.

IV. A TITULO SCRIPTURARVM tam Apostolicarum quàm Propheticarum. Solæ dicuntur Canonicae, idque aut quia sunt regulatae ad aliud, aut quia ipsae sunt regula seu Canon. Non autem quia regulatae ad aliud. Ipsae enim sunt verbum Dei, quod regulam supra se non admittit. Ergo Canonicae sunt quia Canon. Solae igitur scripturæ sunt fidei Canon & regula.

V. Aut Scriptura sola, aut decreta Pontificum, aut Canones consiliorum, aut scripta Patrum, singula sola, vel cum scriptura, debent esse regula fidei. Sed hæc nec singula sola, nec cum scriptura regula fidei esse possunt.

Non singula sola, nec simul, nec seorsum.

PRIMO quia nulla ex his sunt scripta Canonica: quoniam

niam nulla scripta Canonica vnquam habuit vel agnouit Christiana Ecclesia præter scripturas diuinas Prophetarum & Apostolorum.

DEINDE licet Gratianus dist. 19. c. *In Canonicis*: decretales Pontificum euentu Augustini autoritate inter Canonicas scripturas referre nitatur: tamen ipse Bellarminus in hoc eum falsi redarguit: & meritò quidem: quia decretales Pontificum plurimæ sunt impiæ, inuicem contrariæ, & sibi mutuo derogantes, nulliusque apud ipsos Pontificios hodie autoritatis vel obseruantia: quod libri eorum testantur. Legantur acta Gregorij VII. Formosi, Stephani VI. Romani I. Theodori I I. Iohannis X. Sergij III. Iohannis XXIII. Item Grat. dist. 20. c. *Decretales*. &c. Bell. l. 2. c. 12. de Cont.

TERTIO ad Conciliorum decreta quod attinet, fatetur Bellarminus, ea non habere nec scribere immediatas reuelationes aut verba Dei *lib. 2. cap. 12. de Concil.* At regula fidei necesse est ut sit merè diuina. Fatetur idem, Concilia posse errare in iudiciis particularibus, nec nõ in præceptis morum, vni vel aliquibus populis præscriptis: quod posterius priore editione posuit: posteriore cautus expunxit, tãquam causæ suæ nociuum, *Ibidem*. At in regula nullus potest, vel debet esse error. Fatetur denique decreta conciliorum omnia necessariò certa non esse: sed interdum aliquid definire, non ut certum, sed ut probabile, *Ibidem*. At regula fidei per omnia sit certa & immobilis necesse est.

Plurima insuper concilia in facto & in fide errasse, contrariæque verbo Dei & conciliis aliis definiuisse constat. Omitto concilia vetera, Achab contra Micham, Iudæorum contra Ieremiam, Caiphæ contra Christum, Pontificum contra Apostolos. Inter nostra Ecclesiastica omnium quod habetur antiquissimum *Carthaginense* I. errorem de rebaptizandis hæreticis conclusit: quem ex parte approbavit *Nicenum*, damnauerunt sequentia. *Nicenum* præterea militia Christianis interdixit. *Chalcedonense* coniugium monachis prohibuit: *Laodiceum* secundas nuptias damnauit: *Mileuitanum* partem innocentem nubere non permisit: *Constantiense* Eucharistiã mutilauit. *Tridentinũ* tot pene errores, quot anathemata

definiuit. Nec vacat mihi errores Conciliorum recensere. Vide *V Vitak. de Concil. q. 6. cap. 3.* & *Sibrand. de Concil. lib. 4. cap. 6. 7.* Denique Augustinus lib. 2. cap. 3. de bapt. cont. Don. scribit Concilia etiam generalia priora E-MENDARI per posteriora. Errare igitur Concilia etiam generalia posse agnoscit.

Patrum
scripta
non pos-
sunt esse
norma.

PATRVM scripta quo minus pro regula haberi possint, nō modo plurimi eorum prope singulorū nāui obstant, qui profecto regulam fidei admodum curuā nobis præberent: sed & ipsorum Patrum confessio, atq; iudiciū non permittit. Agnoscunt enim se erroris minimè fuisse expertes, vt *Augustin. lib. 2. de bono perseuer. cap. 21.* Confiteantur suam in plurimis ignorantiam vt *Augustin. epist. 119. cap. 21. ad Ianu :* Prouocant contra hæreticos non ad sua, aut ad antecessorum scripta: sed ad *solas scripturas* Canonicas: suāque omnia ad has *solas* volunt examinari, vt *Augustin. epist. 48. Audi: dicit DOMINVS, non dicit Donatus, aut Rogatus, aut Vincentius, aut Ambrosius, aut Augustinus, sed: Dicit Dominus.* Et in Psalm. 57. *Auferantur è medio, charta nostra, procedat in medium CODEx DEI.* Et de vnit. Eccles. cap. 3. *Non audiamus: hæc dico: hæc dicis: sed audiamus. Hæc dicit Dominus.* Sunt certe libri Dominici, quorum authoritati utrique consentimus, utrique credimus, utrique seruimus. Ibi quæramus Ecclesiam: ibi discutiamus causam nostram &c. Vide *dist. 9. c. Negare. c. Ego solis. c. Quis nesciat. c. Noli. c. Nemo quorumlibet.* Denique *solas scripturas* Patres agnoscunt, nuncupant, & nobis commendant veritatis ac FIDEI REGVLAM, normam, Canonem, amussim, stateram, anchorā, columnam, fundamentum. *Irenæus lib. 1. cap. 1. & lib. 3. cap. 1. Chrysostomus homil. 13. in 2. ad Corinth. Augustinus lib. 2. cap. 6. de Baptis. cont. Donat. Athanasius in Synopsi, &c.* Quibus argumentis atque authoritatibus omnibus euidenter conficitur, neque Pontificum decreta, neque Conciliorum placita, neque Patrum scripta sola, singula, vel omnia regulam fidei & veritatis certam, infallibilem, atque immotam (cuiusmodi regulam ex natura sua oportet esse) in Ecclesia haberi posse.

Concilia & Patres P O R R O si per se sola CANON esse non possunt, eò quòd nec Canonica ipsa, nec infallibilia sunt, nec pe-

hec penitus certa: utique ob eandem causam minimè patiuntur sese in vnam cum scripturis Canonicis Regulam conglutinari. Hæ enim solæ sunt diuinæ, certæ, immutabiles, perfectæ, erroris & contrarietatis omnis expertes, denique omnium consensu CANONICÆ, hoc est, regulantes. Illa contrà sunt humana, lubrica, mutabilia, imperfecta, erroribus variis & contrarietatibus obnoxia.

non sunt
pars Re-
gulæ.

Ex partibus vero tam disparibus, qualem quæso regulam isti nobis conflabunt? Distortam nempe, fallacem, & omnino talem, qualia sunt ipsa hominum scripta, hoc est, Lesbiam, quod dicitur, & nullam, quæ quicquid soliditatis ex parte scripturarum diuinarum haberet, ex parte additamètorum tam σκολιῶν ἢ σφαλερῶν rursus perderet: ut si quis ad mensurandos pannos hinc chalybeam, inde ceream conflaret. Atqui regulam definiente Varino & Basilio, infallibilem, omnisque additionis aut diminutionis expertem esse oportet κενῶν γὰρ ἐστὶ μέτρον ἀδιάφρακτον πῦρ καὶ ἀεὶ ὁρᾷ σὺν καὶ ἀεὶ αἰρεσὶν μηδὲ μὴ δὲ χεῖρ ἄνθρωπου.

Var. in
lex. Bas.
libr. 1.
con. Eu-
nom.

VI. DENIQUE Consensu orthodoxæ vetustatis stat pro Scriptura sacra, quod sola sit dogmatum NORMA in Ecclesia IRENAEVS lib. 1. cap. 1. & lib. 3. cap. 1. Scripturas Apostolicas vocat κένονα τῆ ἀληθείας ἀκλινῇ: *Canonem veritatis immobilem: fundamentum & columnam fidei nostræ*. Non inquit, negamus hoc: Sed addimus decreta Ecclesiæ. Atqui facessant decreta humana, ubi diuinum sufficit decretum. Et quid illud erit nisi purpuræ laciniā pullam, stateræ aureæ stylum cereum addere? BASILIUS ad S. Scripturas tanquam ad arbitrum inter disceptantes prouocat: ἡ θεοπνευστος ἡμῶν διατηροῦσα γράφη: *Scriptura diuinitus inspirata inter nos arbiter est*. Idem in confessione fidei: *Manifesta inquit elapsio à fide est & superbia crimen, aut reprobare quid ex his quæ scripta sunt, aut superinducere quid ex non scriptis, cum Dominus noster dixerit: Omnes meæ vocem meam audiunt*. CHRYSOSTOMVS vocat ἀκλινὴ ζυγὸν ἀπάντων καὶ γνώμονα καὶ κένονα: *Omnium exactissimam trutinam, gnomonem & regulam*: ATHANASIUS in Syn. ἀγκύρας καὶ ἐρείσματα τῆς πίστεως ἡμῶν: *anchors & sustentacula fidei nostræ* AVGVSTINVS libr. 2. capit. 6. contr. Don. de Bapt. Afferamus stateras non dolosas, ut appendamus, quod volumus, & quomodo volumus, pro arbitrio nostro dicentes: *hoc graue, hoc leue est: Sed offe-*

Epist. 80.
ad Eu-
stath. me-
di.
Homil.
13. in
2. Corin.

ramus DIVINAM STATERAM de Scripturis sanctis, tanquam de thesauris Dominicis, & in illa, quid sit gavinus appendamus: Imo non appendamus, sed à Domino appensas recognoscamus. Idem expresse dicit: Canonem fidei in Prophetarum & Apostolorum libris figi atque TERMINARI lib. 18. cap. 41. de ciuitate Dei. Ultra igitur non extenditur. SOLI S etiam Scripturis Canonici sine vlla recusatione scribit deberi consensum: contra Pelag. de nat. & grat. ca. 61. TERTULLIANVS lib. de resurr. mort. Aufer, inquit, hæreticus, quacunque Ethnici sapiunt, ut de scripturis SOLI S quæstiones suas sistant, & stare non poterunt. Et de carne Christi: Non recipio, quod EXTRA Scripturam de tuo affers. Quicquid igitur Romanistæ extra scripturam de suo afferunt, merito & nos non recipimus.

Idem docent plurimæ aliæ Patrum exclusivæ sententiæ: ut CLEMENTIS Alexandrini de Petro: lib. 6. Strom. ὁ δὲν ἄτερ γραφῆς λέγομεν. Et ORIGENIS in Rom. 16. Ex diuinis literis SOLI S huiusmodi examinationis agnoscenda discretio est: Et Chrysostomi in Psalm. 95. Si quid dicitur absque scripturis, auditorum cogitatio claudicat: Et BASILII Eth. defin. 80. cap. 22. & defin. 26. & de confess. fidei. Quicquid extra diuinitus inspiratam scripturam est, cum ex fide non sit, peccatum est. Item: Oportet omne verbum aut rem confirmare termino sacra scriptura. Et AMBROSII de vocat. gent. lib. 2. cap. 3. Et THEODORETI dial. 1. cap. 6. ἐγὼ γὰρ μόνῃ πείθομαι τῇ θεῖα γραφῇ Ego in SOLA Scriptura acquiesco. Denique HIERONYMI in Matth. 23. Quod de Scripturis auctoritatem non habet, eadem facilitate contemnitur, qua probatur: Quod inde repetens Biel. in 4. dist. 1. q. 1. Quod de monte scriptura non descendit, ea facilitate contemnitur, qua approbatur. Ex quibus omnibus conficitur, Scripturam sacram vnicam esse dogmatum normam: & ad hanc omne iudicium à quocunque tandem instituatur ac proferatur, siue Papa, siue Episcopus, siue Concilium fuerit, de doctrina Ecclesiæ, vnice dirigi oportere. Et sic illud quoque euidenter est comprobatum, quod fuit principale Scripturam Noui testamenti necessariam fuisse: I. Ut legi & disci ab omnibus in Ecclesia subsequutura posset: II. Ne corrumperetur doctrina Christi & Apostolorum, si Canon scriptus

scriptus non exstaret: sicut factum erat doctrinæ Ecclesiæ ante Moysen. III. Ut futuris temporibus normam: fidei & controuersiarum certam Ecclesia haberet.

Caualorum sophisticorum refutatio.

AT IVNCVLAE contrariæ sophisticarum sunt prorsus friuolæ.

AD I. quod necessariae quidem fuerint Scripturæ ad bene esse Ecclesiæ, hoc est, propter utilitatem, sed non simpliciter ad esse: quia Apostoli diu docuerint Ecclesias sine Scripturis: sicut verbi causa equus peregrinanti est necessarius ad bene esse, hoc est, utilis ad celeriter pergendum: non verò ad esse, quia etiam sine equo potest pedib. iter facere.

Bellarmin.
lib. 4. ca.
4. de
verb.

RESPOND. Ludunt *ὁμολογία* vocabuli simpliciter: quod si de absoluta necessitate accipiunt, facile datur. Poterat enim Deus alia media inuenire seruandæ & propagandæ doctrinæ fidei, & Ecclesiam colligere, regere, ac seruare nō modo sine Scripturis, sed etiā sine omni prædicationis ministerio: & momento Ecclesiam angelicam efficere. Sed est falsum de necessitate ex hypothēsi dispositionis diuinæ, qua Ecclesiam Scripturis Sacris tandem ascriptam esse voluit Deus: cuius respectu non solum ad bene esse, sed etiam ad esse Ecclesiæ Scripturæ nunc sunt necessariae: non modò ut opes sunt necessariae, hoc est, commodæ: quibus tamen vita humana etiam careat: sed ut necessarius est panis quotidianus, quo vita humana carere nequit: *verus siquidem cibus & potus, qui ex verbo Dei sumitur: scientia Scripturarum est*, inquit Hieronymus: vel ut sunt fabro argententario necessaria artis instrumenta, quibus Scripturas Sacras præclare comparat Chrysostomus Homil. 3. de Lazaro. Apostoli namque Irenæo teste, PER DEI VOLUNTATEM idipsum quod verbis præconiauerunt, postea in Scripturis nobis tradiderunt: idque ut essent COLUMNA ET FUNDAMENTVM fidei nostræ. Sunt & necessariae prorsus propter malitiam diaboli & ingenij humani, quæ cito deprauata fuisset doctrina Euangelij, penitusque

Scripturæ necessariae quatenus & quare.

Hier. in
Eccles.
cap. 3.

Iren. lib.
3. cap. 1.

Euseb.
libr. 3. ca.
25. histo.

euerſa, niſi Deus in Scripturis ſacris eam conſeruaffet. Eſſi autem Apoſtoli aliquandiu docuerint Eccleſiam ſine ſcriptis propriis, nunquam tamen docuerunt eam ſine Scripturis Prophetiſis. Tandem verò etiam docere cœperunt ſcriptis ſuis à Spiritu Dei ſibi dictatis: idque neceſſariò, vt Eusebius teſtatur: tum propter abſentes & peregrinas Eccleſias, quas vel nunquam adierunt, vt Coloſſenſem: vel curam docere ſemper non potuerunt, vt reliquas: tum propter Eccleſiam ſubſecuturam, quam non potuerunt niſi per Scripturam docere, ſic, vt fides eius non ab humano teſtimonio. Sed à verbo Dei Prophetico & Apoſtolico perpetuò penderet. Citius autem non ſcripſerunt, quia citius non fuit neceſſe, præſentia eorum & voce Scripturam ſupplente. Licet itaque Scriptura non fuerit ſimpliciter neceſſaria ad Eccleſiæ eſſe abſolutum: erat tamen neceſſaria ad Eccleſiæ eſſe ordinatum: vt Eccleſia eſſet talis, qualem Deus eſſe ordinauerat, nempe, quæ certa doctrinæ & fidei Regula nunquam deſtitueretur.

Eccleſia
quomo-
do ſine
ſcriptu-
ris olim
ſeruata.

AD II. quod olim per duo millia annorum Deus ſeruauerit doctrinam ab Adam uſque ad Moſen: R E S P O N D E O: Seruauit quidem, ſed apud pauciſſimos, vix in vna & altera familia. Reliqui doctrinam horribiliter deprauarunt deſtituti Scripturis & immediatis præſentationibus diuinis, qua ſolos Patres dignabatur aliquando Deus. Hoc periculum neceſſariam fecit Scripturam Noui Teſtamenti: cuius doctrina debuit ſeruari incorrupta, non tantum paucis, ſed toti terrarum orbi uſque ad finem: quod fieri abſque ſcriptura non poterat. Si enim tot hæreſes, ſchiſmata, & abuſus inualuerunt, & Eccleſiam concuſſerunt etiam exſtantibus Scripturis: quantam, Deus bone, confuſionem putamus futuram, fuiſſe abſque Scripturis? Ne vnum quidem apicem incorruptum reliquiſſet Satan & Antichriſtus.

Apoſto-
li quate-
nus plu-
ra docue-
runt quæ
ſcripſe-
runt.

AD III. Quod plura Apoſtoli docuerint; quam ſcripſerint R E S P O N D: Hoc de fundamentalibus doctrinæ capitibus vt falſum negamus. Scripſerunt enim omnia ad ſalutem & fidei perfectionem neceſſaria: quoniam & potuerunt & voluerunt id facere: vnde Apoſtolus dicit. *Qui ſecundum hunc CANONEM*
Epistolam

(Epistolam ad Galatas scriptam intelligens) *incedent, super eis erit pax Israelis.* Et Irenæus expressè testatur locum iam dicto: eadem Apostolos scripsisse, quæ verbis præconauerant. Verbo dicam: Plura docuerunt quàm scripserunt numero: sed non genere aut specie doctrinæ.

Ad IV. Quod pleraque reliquerint Traditionibus Ecclesiæ. *Respond.* De *δογματικῶν* Ecclesiastica particulari verum est: De vniuersali, atque etiam de dogmatib. fidei ad salutem necessariis falso est falsius. De his enim dicitur. *Si quis aliud Euangelium docuerit, præter id quod docuit & scripsit Apostolus, anathema esto.*

Gal. i.

Ad V. Quod habuerint causas scribendi particulares & accidentarias: *Respond.* Vniuersaliter est falsum. *Ασφάλεια* enim fidei Ecclesiæ fuit vniuersalis & necessaria causa: Phil. 3. 1. Eusebius libro tertio, cap. 24. histor. scribit Mattheum & Iohannem necessitate quadam adductos sese ad scribendum cōtulisse.

Sed quæcunque tandem Apostolis fuerint proximæ scribendi *αφορμαί*: hæc certè potissimùm spectarunt scribendo, quod confirmat Irenæus, vt Ecclesiæ *columnam & Fundamentum* fidei haberet. Causæ enim illæ quibusdam scribēdi, ita fuerunt, particulares, vt simul ad vniuersam Ecclesiam exhortandam, instituendam, contraque hæreses muniendam vniuersaliter pertinerent.

Iren: lib:

3. cap. 1.

Ad VI. Pighij cavilla quod scripta Apostolorum debeant subesse fidei non præesse, est impia & absurda: *Impia*, quia expressè contradicit D. Iohanni de causa scripturæ suæ sic dicenti: *Hæc autem scripta sunt, vt credatis Iesum esse Christum, & vt credentes vitam habeatis per nomen eius.* Ergo quæ scripsit Iohannes non subesse sed præesse debent fidei nostræ. *Absurda*, quia tunc currus bouem trahet, mēsuratum mensuræ præerit. Scripta enim Apostolorum mensura sunt fidei non contrā. Adde quod quæ scripserunt Apostoli, aut fuerunt authenticū Dei verbum, aut non fuerunt. Si non fuerunt, fidei, ne quidem subesse potuerunt. Fides enim diuina non nisi verbo Dei subest. Si fuerunt: fidei necessariò præesse debuerunt. Deus enim fidei nostræ iure præest: *Audite cæli, quia Iehoua locutus est.* Denique fides solo Dei verbo nititur, teste Bellarmino libro quarto capite quarto de verbo. Verbo igitur Dei non præesse po-

Pighij
blasphē-
mia in
scriptu-
ras.

Ioh. 20.

31.

test, ut Scriptura ideo sit verbum Dei, quia Papa vel Ecclesia credit. Sed necessariò subesse debet, ut ideo Scripturæ fidem adhibeamus, quia est verbum Dei.

AD VII. Quod Scriptura sacra sit quidem regula, sed tantum partialis, non verò totalis, quæ scriptura & traditionibus constet.

Scriptura an sit regula tantum partialis.

I.

RESPOND. I. Est *αὐτάρκεια*, esse regulam, & non esse totalem regulam. Quicquid enim est regula, eo quod regula est, nec additionem nec diminutionem patitur, ut supra ex Varino & Basilio ostensum est. Sic etiam Theophylactus in Phil. 3. Canonem describit. Scriptura igitur aut est regula fidei totalis, aut nulla. Mensura enim debet adæquata esse mensurato. Quod si fides breuior aut longior est quàm Scriptura, hoc est, si quædam scripta non credi: & quædam non scripta credi debent: iam Scriptura non est mensura fidei: aut si est, adæquata sit fidei necesse est.

2.

August. lib. 18. c. 41. & lib. 19. ca. 18. & lib. 11. ca. 5. contra Faustum.

II. Inauditum in Ecclesia, & Patrum autoritatibus contrarium est Iesuitarum commentum de regula partiali. Christus & Iesaias tantum ad Scripturas nos remittunt. Agnoscunt ergo regulam totalem, Patres quoque fidei dogmata omnia ad solas Scripturas tanquam ad diuinam stateram examinari volunt. Expressèq; dicit Augustinus. Canonem sacrarum literarum in Prophetarum & Apostolorum libris FIGI ET TERMINARI. Obijciunt Basilij locum de Spiritu Sancto cap. 27. ubi dogmata, quæ in Ecclesia seruantur & prædicantur, partim ex conscripta doctrina haberi, partim ex Apostolorum traditione ad nos delata in mysteria recipi. Sed quænam ibi vocat *ἄγραφα*? Signum crucis, orare versus ortum, orare inter ostendendam Eucharistiam, benedicere aquam & oleum, trinam immersionem in baptismo, renunciationem Satanae, stare precando, genu flexionem, & similes ritus, quos ipsi Papistæ hodie non omnes observant. Atqui de his rituum dogmatibus nunc non quæritur, sed de doctrina fidei. Audet ibidem negare Basilius fidem Trinitatis ex Scripturis haberi: quem nævum tanti viri quis excusabit? Basilio verò opponimus Basilium ibi dicentem, *manifestum esse lapsum à fide, superinducere ali-* quid, quod non sit scriptum.

Basil. de confess. fidei pag. 401.

3.

III. Traditiones non possunt esse partialis regula.

Sola

Sola igitur Scriptura est Canon totalis. Antecedens Tradi-
 supra est demonstratum: & Bellarmini insuper argumē- tiones nō
 tis confirmamus. possunt

Primò enim Scripturæ non Canonicae non possunt esse pars
 esse Canon vel de Canone: Traditiones Patrum & Con- regulæ,
 ciliarum non sunt Scripturæ Canonicae: teste Bellarm.
 lib. 4. cap. 12. de verbo. & lib. 2. de Concil. ca. 12. Ergo non
 sunt de Canone.

Deinde. Concilia possunt errare in multis particula-
 ribus, nec non in præceptis morum vni vel aliquibus
 populis præscriptis. *Bellarmin. ibidem.* Regula igitur vel de
 regula esse non possunt. Ratio est, quia regulam oportet Lib. 2. ca.
 esse certam & infallibilem simpliciter *Bellarmin. lib. 1. c.* 12. de Cō
2. de verbo. Ex hoc fundamento refelluntur Bellarmini cil.

duo effugia: Canones Conciliarum & decreta Pontifi- 1.
 cum licet non *omni modo*, tamen *suo modo* esse Canoni- 2.
 cas Scripturas: Item: æquari eos diuinis Scripturis non
 simpliciter, sed in *certitudine*. Falsum & blasphemum v-
 trumque est: quia ipso Iesuita fatente Conciliarum de-
 creta possunt in aliquibus errare. At Scriptura Canonica
 in nullo simpliciter errare potest: alioqui non esset
 certissima.

Tertiò, Decreta & traditiones Patrum, Pontificum,
 Conciliarum non sunt verbum Dei, nec immediatum
 nec mediatum. Non *immediatum*, quia fatente Bellar-
 mino *ibidem*, non sunt diuinitus inspirata, sed delibera-
 tione & consilio conclusa: nec habent testimonium *au-*
thenticum, sicut Prophetarum & Apostolorum scripta. Nec
mediatum, tum quia possunt in aliquibus errare, tum
 quia eodem Bellarmino fatente hoc est discrimen inter
 Scripturam Canonicaam & decreta Conciliarum, quod
 in illâ omnia tam verba quàm sententiæ sunt de fide. At
 in decretis non verba, sed tantum sententiæ. Non igitur
 sunt regula vel de regula.

IV. DENIQUE Canon per omnia non tan-
 tum probabiliter, sed necessariò est verus. At de-
 creta Conciliarum multa non vt necessariò vera, sed Lib. 2. ca.
 tantum vt probabilia definiunt, fatente Bellarmino *ibi-* 12. de Cō
dem. Non igitur sunt regula vel de regula. Per conse- cil.
 quens Scriptura sola manet regula, eoq; totalis regula.

Haftenus de Scriptura Noui Testamenti generatim. Scquitur de eiusdem libris.

III. De scriptis seu libris Noui Testamenti.

POST QVAM quid sit *Nouum Testamētum*, & quanta eius prae veteri praestantia, quodque ab Euangelistis & Apostolis propter Ecclesiae tum vtilitatem, tum & necessitatem literis consignari omnino debuerit, contra fanaticos & sophistas satis est demonstratū: breuiter aliquid de libris ipsis Noui Testamenti generatim monendum videtur: qui sint & quotuplices, quodque de illis sit & olim fuerit Ecclesiae & haereticorum iudicium.

Hodie Noui Testamenti volumine continentur libri XXVII. de quorum authoritate Canonica vel nulla, vel leuis est quaestio inter Christianos, tametsi Iudeorum perfidia repudiet omnes: quos proinde, quoties sunt reuincendi, ex confessis Veteris Canonis libris veritatis Euangelicae argumentis constringi oportet.

Hos libros Athanasius in Synopsi in quinque digerit

Noui Te

stamenti

librorū

quinque

classes.

classes.

In I. sunt quatuor Euangelia, Matthæi, Marci, Lucæ, Iohannis.

II. *περί τῶν* Acta Apostolorum:

III. Septem Epistolæ Catholicæ, quatuor Apostolorū vno comprehensæ volumine, vna Iacobi, duæ Petri, tres Iohannis, vna Iudæ.

IV. Quatuordecim Epistolæ Paulinæ. Ad Romanos vna, ad Corinthios duæ, ad Galatas vna, ad Ephesios vna, ad Philippenses vna, ad Colossenses vna, ad Thessalonicenses duæ: ad Hebræos vna, ad Timotheum duæ, ad Titum vna, ad Philemonem vna.

V. Apocalypsis Iohannis Theologi.

Alia distinctio.

Ab argumento quod tractant, rectè distinguuntur in tres ordines. Alij enim sunt Historici, alij Dogmatici, alij Prophetici.

Historici dicuntur, qui describunt historiam Christi Seruatoris: vt quatuor Euangelia, vel Apostolorum & Ecclesiae ab his primum collectæ in Iudæa & extra eam, vt *περί τῶν* acta Apostolorum,

Dogmatici

Dogmatici dicuntur Epistolæ Apostolicæ: non quod libri historici non etiam doctrinam Christi contineant, sed quod isti potissimum eam tractent. Apostoli enim doctrinam à Christo acceptam viua voce quibuscunque poterant præconiauerunt: sed cum non possent Ecclesiis semel plantatis semper adesse, nec populos omnes coram erudiendos adire: etiam libellis epistolari forma scriptis doctrinæ Christianæ summam de fide & de pietate erga Deum & homines colenda, complecti voluerunt. Præcipuè verò doctrinam de hominis miseria, peccato, & reatu, & de huius miseriæ remedijs, hoc est, de persona & officio Christi Mediatoris, de beneficio iustificationis gratuitæ per fidem, de sanctificatione & officijs iustificatorum, deque Ecclesijs rectè constituendis explicauerunt.

Propheticus liber sola est Apocalypsis Iohannis, quæ sub variis imaginibus de futuro Ecclesiæ Christianæ statu, certaminibus, afflictionibus, tandemque victoria & gloria vaticinatur. Reliqui libri etsi prophetias quasdam habent asperfas, tamen à potiori argumento potius dominantur.

Notandum verò, de libris Noui Testamenti olim non Veterum idem fuisse inter Christianos iudicium. Atqui enim solæ de libris istos iam memoratos pro diuinis amplexi sunt, nec Noui Testamentum omnes eodem modo, sed quosdam *ut indubie*, scilicet. *ut dubia* authoritatis. Aliqui præter istos etiam riuum iu- alios sub varijs titulis recipiendos putauerunt: & quidem dicitur. ex his aliqui priuatim à quibusdam Ecclesiasticis patri- Ecclesia- bus fuerunt probati, vnde Ecclesiastici libri dicebantur: scilicet li- aliqui à solis hæreticis sub nomine Apostolorum inue- bri. sti, sed ab Ecclesia repudiati.

Libri

Quatuor itaque generum olim fuerunt libri sub Noui Testamenti titulo. Alij fuerunt simpliciter *indubij*, de scilicet. qua quibus quin essent ab Apostolis scripti, & diuinitus in- tuor ge- spirati, nemo fidelium dubitauit vnquam, ut quatuor E- nerum. uangelia: *scilicet* Apostolorum: prima Epistola Petri: & 1. prima Iohannis, Paulinæ omnes; excepta ea quæ est ad Hebræos.

De alijs aliquando fuit dubitatum: sed vel à paucis tã- 2. rum fidelibus aut Ecclesijs: ut secunda Petri, secunda & tertia Iohannis, vna Iacobi, vna Iudæ, vna ad Hebræos, x x x

5. Apocalypsis Iohannis : quos tamen maior fidelium pars
 Euseb. 1. semper approbavit, & tandem omnes receperunt : *vel à*
 3. cap. 25. pluribus aut omnibus : ut Actus Pauli, Hermes, Apocaly-
 hist. psis Petri, Epistola Barnabæ, doctrina Apostolorum, E-
 uangelium secundum Hebræos : *de quibus* inquit Euse-
 bius, *maximè dubitatur, & in Ecclesia eis contradicitur.*
 Alij deniq; fuerunt simpliciter reiecti ut adulterini, quos
 hæretici sub nomine Apostolorum proferebant : ut Euā-
 gelium Andreæ, Thomæ, Matthiæ. Item ~~apocryphos~~ Petri,
 Thomæ, Mathiæ & cæterorum Apostolorum : Plurimos
 eius generis *Apocryphos* recenset & reiecit Gratianus *di-*
stinct. 15. c. Sancta Romana. Causas cur hos repudiauerit
 Ecclesia Eusebius l. 3. c. 25. histor. Eccl. tres indicat.

Apocry-
 phi libri
 unde a-
 gniti &
 cur reie-
 cti.

1.

2.

3.

I. Quia in scriptis veterum, qui Apostolis successerunt,
 prorsus nulla eorum reperta fuerit mentio.

II. Quia ipse stylus deprehensus sit à stylo & dicendi
 consuetudine Apostolorum diuersus.

III. Quia sententia seu doctrina eorum longe ab Apo-
 stolica fide fuerit dissidentanea : unde nil nisi hæreticorum
 figmenta esse sunt comprobata. Hinc Iesuitarum falsum
 dogma refellitur, quod mensura canonis patribus fuerit
 sola authoritas Ecclesiæ.

Etsi autè Eusebius hoc modo Canonicos Noui Testa-
 menti libros distinguat : tamen Athanasius in Synopsi,
 Ruffinus in symbolo, & alij vetetes omnes quos nunc
 habemus in Canone pro simpliciter Canonicis & indu-
 bijs agnoscunt. Itaque iudicio valde errant, & in Cano-
 nem sacrum iniurij sunt, qui hodie Iacobi, Iudæ, Petri,
 & Iohannis posteriores Epistolas in dubium vocant.

Cauendæ autem sunt *Sixti Senensis* monachi technæ.

Sixti Se- de quibus aliqui aliquando hæsitauit *πρωτοκανονικὸς* : alios
 nensis te de quibus aliqui aliquando hæsitauit *δευτεροκανονικὸς*.
 chnæ in Hac distinctione authoritatem Canonis astutè conuel-
 librorū lit, & à iudicio Ecclesiæ suspendit, quasi Ecclesia libros
 tandem fecerit Canonicos, qui tales non fuerant.

Canoni-
 corum
 distin-
 ctione.

1.

2.

II. Epistolas quinque Catholicas, de quibus Pauci for-
 tè sed immeritò dubitarunt, cum epistola ad Hebræos
 & Apocalypsi, scribit à patribus aliquando habitos esse
 tanquam Apocryphos & non Canonicos, & solis cate-
 chumenis legi permissos, nec adhibitos ad dogmatum
 confirmationem, sed ad solam populi instructionem,
 ideoque

ideoque ECCLESIASTICOS nuncupatos: & citat testes Ruffinum in Symb. nec non Athanasium in Synopsi: quæ omnia sunt aperta mendacia. Nam veterum nemo unquam istos appellavit Apocryphos. Nemo etiam numeravit inter Ecclesiasticos, ne Ruffinus quidem, qui Ecclesiasticos vocat Hermetem & similia, priora verò illa pro Canonicis simpliciter habet: sic & Athanasius in Synopsi.

III. APOCRYPHOS vocat non tantum eos, quorum authoritas esset abscondita & dubia: sed & quorum author seu scriptor esset incertus, & sic etiam aliquos ex Canonicis facit Apocryphos: quod falsum esse ipse Belarminus: gnoscat & refutat *l. i. cap. 20. de verbo Dei*: quandoquidem sic plurimi libri, de quorum scriptoribus non constat, ex Canone expungendi forent.

DEINQUE notandum, ab hæreticis non modò adulterinos libros fuisse inuectos, sed etiam quosdam ex iis, qui indubiæ semper fuerunt authoritatibus, reiectos, quos nimirum illi suis hæresibus maximè obistere putabant.

IN NOVO Testamento multa esse falsa affirmabat EUSEBIUS apud August. *l. 33. contra Faust. cap. 3.*

EX EVANGELIIS solum Evangelium Matthæi recipiebant EBIONITAE, testis Iren. *l. i. c. 26.*

SOLO Evangelio Lucæ utebantur MARCIONITAE, quod ipsum tamen non nisi mutilum recipiebant, teste Epiphanio hæresi 42.

ARIANI eraserunt ex Ioh. 4. verba illa: *QUONIAM SPIRITVS EST DEVS*: testis Ambr. *l. 3. c. ii. de Spiritu Sancto.*

Acta Apostolorum & Epistolas Paulinas non recipiebant TATIANI ET SEVERIANI, ut est apud Eusebiū *lib. 4. hist. cap. 29.*

UTRANQUE ad Timotheum & unam ad Titum, & ad Hebræos reiciebant MARCION & BASILIDES, teste Hieronymo præfat. ad Tit. Ex iis verò Epistolis quas admitterent, quicquid suo dogmati contrarium viderant eraserunt, teste eodem Hieronymo ibidem: item Epiphanio hæresi 42. & Tertulliano *l. 5. ad v. Marc.* Atq; hæc de scriptis Novi Testamenti generatim.

PROLEGOMENA SPECIALIA

De Epistolis Paulinis.

Accessuris ad Epistolarum Paulinarum lectio-
nem utile erit, breuiter de earum Authore &
authoritate, argumento & scopo, stylo & charactere,
numero denique & ordine discentes commonefieri.

I. De Authore.

PAVLVM esse Epistolarum quæ ei tri-
buuntur scriptorem, docent singularū
ἐπιγραφαί, nomē Pauli tanquam autho-
ris expressum habētes: de quo si quis quærat, cur
Paulus vbique nomen suum præfigat, cum nec
Moses quinque suis libris, nec qui post illū, quæ
subsecuta sunt congesserunt: imò nec Marthæus,
nec Marcus, nec Lucas, nec Iohannes scriptis suis
nomina sua præfixerint: respondet CHRYSO-
STOMVS, id eò factum, quia illi scribebant præ-
sentibus: Paulus verò absentib. & longè remotis.
Ergo necesse habuit pro more, quo scribuntur
literæ, nomē suum præmittere. AD HEBRÆOS
tamen id non fecit, singulari prudentia: quia He-
bræis nomen eius non erat amabile. Ne igitur
statim à principio nomen illius audientes toti
Epistolæ aditum præcluderent, sapienter illi
visum est, suppresso authoris nomine illorum
allicere auditum.

*Paulus
cur nomē
Epistolis
suis præ-
fixerit.*

*Paulus
quis fue-
rit.*

QVIS porrò quantæque notæ Apostolus fuerit
Paulus, præter diuina eius scripta, quæ habemus,
historia

historia Actorum Apostolicorum à cap. 8. ad finē
vsque luculenter docet, vnde curriculum eius potis-
simū petendū est. Ante cōuersionē Saulus dictus,
Legis zelotes, Pharisaismi sectator, in Christum
blasphemus, & persecutor fidei Christianæ fuit
insensissimus. Post cōuersionē pro Saulo Paulus, *Act. 13. 12.*
à Sergio Paulo Cypri Proconsule quem ad fidem *Hier. de*
conuerterat appellatus, vt Hieronymo videtur, *claris*
Euāgelij zelotes ac vindex acerrimus, Apostolus *script.*
Christi & Doctor gentium, facilē primarius ex-
stitit, qui docēdo, scribēdo, patiēdo plus omni-
bus aliis laborauit, atq; vt ipse testatur inde à Iu-
dæa ad Illyricū & extremas vsque Hispanias totā
penē Asiam & Europā Euāgelij præconio com-
pleuit. Admirabilem eius cōuersionem ad fidem
Christi, & vocationē ad Apostolatū, qua ex lupo
ouis, ex persecutore pastor factus fuit, Lucas de-
scripsit *Act. 9.* & ipse in Apologia sua ad Iudæos
Act. 22. nec nō ad Galat. cap. 1. cōmemorat. Facta
ea putatur anno 3. post ascensū Domini in cælū,
Tiberij 20. Excelluit non solū reuelationib. di-
uinis, & donis spiritualibus supra alios, sed & exi-
mia legis ac litteraturæ humanioris scientia, & e-
loquentiæ laude singulari, quod tum scripta eius
præclara, tū verò cōciones extēporaneæ ad Iudæos
& Philosophos passim habitæ testantur, adeo vt
facundiæ causa pro Mercurio deorū oratore fue-
rit habitus. Anno Apostolatus 23. qui fuit secūdus
Neronis, captiuus Euāgelij causa Romam fuit
ductus, vbi biēnium in libera custodia Romano-
rū Doctor exstitit, rursūque, vt videtur Hierony-
mo & aliis, liberatus (fuit enim id primo Neronis
laudabili quinquēnio) Hispanias & Asiā docendo

peragrauit: tandem verò Christi nomine iterum in vincula Romam pertractus QVOTO CVRRI-
CVLI ANNO INCERTVM ab eodē Tyrāno Mar-
tyrio coronatus est, atque Romæ, vt scribit Hie-
ronymus, in via Ostiensi sepultus, anno Neronis
14. hoc est, vltimo: conuersionis & Apostolatus
sui 35. post Christi ascensum 37. ab eiusdem nati-
uitate 70. Epistolas septem scripsit ex vinculis:
primis an posterioribus, non satis constat, de
quo postea.

II. *De authoritate Epistolarum Pauli.*

DE authoritate Epistolarum Paulinarū,
propter eximiam Iesuitarum improbi-
tatem aliquid etiam præmittendum
videtur. Et si enim scripta Pauli esse di-
uina & Canonica, nunquam in Ecclesia fuit du-
bitatum, & hodie constat: Tamen Iesuitæ, qua
sunt impudentia, vt Soli nebulas obducant, &
Romani Antichristi authoritatem supra Apo-
stolos Christi, & supra scripturas diuinas extol-
lant, sicque omnia illius commenta stabiliant:
mouent hodie in Ecclesia quæstionem: VNDE
SCIS, Epistolas Paulinas & Scripturas alias, esse
diuinas, & esse Pauli? Deque hac quæstione tres
ῥέσεις διαφιλᾷ ττοῦσι hoc est, sententias manife-
stè absurdas & falsas tuentur.

*Iesuita-
rum tres
ῥέσεις de
scriptu-
ris.*

I. Exstare libros aliquos verè diuinos, seu
scripturam aliquam esse verè diuinam, sufficien-
ter non posse, imò nullo modo posse haberi ex
Scripturis. *Bellarmin. l. 4. c. 4. ol. 213. B. de verbo Dei.*

II. Neque etiam ex Scripturis sufficienter ha-
beri posse, scripta Pauli esse Pauli: Euangelium
Matthæi esse Matthæi, &c. *Bellarmin. ibid.*

III. Vtrum

III. Vtrunq; verò sufficienter haberi nō aliū-
de,quàm ex verbo Dei non scripto hoc est, ex
traditione Ecclesiæ *Bellarmin. ibidem.*

De hac verò quæstione, & de hisce Thesibus
Iesuitarum cum ex professo tractauerim in pro-
legomenis in Hoseam, id solum compendio nūc
repetam, quod erit huius loci proprium.

PRIMUM ipsa quæstio VNDE SCIS? quatenus
quidem ab istis mouetur, est explodenda ex Ec-
clesia tanquā curiosa & impia: quia principia fi-
dei, h. e, diuinas scripturas propriè nō scimus sed
credimus: idq; nō testimonio humano, sed per-
suasione diuina. Perinde. n. se habet quæstio hæc,
inter Christianos, ac si quærant inter mathemati-
cos: vnde scis, ter tria esse nouē? dimidiū minus
toto? Principia sunt hæc naturalia, quib. omnes
sani assentiūtur sine demōstratione propter te-
stimoniū sensuū. Ita scripturas Sacras esse verbū
Dei, principiū est fidei supernaturale, cui omnes
pij assentiūtur sine demōstratione: propter testi-
moniū S. Dei. Querere itaq; VNDE SCIS? est fidē
Ecclesiæ rationi & authoritati humanæ subijce-
re, quod est præposterū & impiū. Hoc ipse AVGV-
STINVS testatur Confess. lib. 6. cap. 5. PERSVASI-
STI mihi, ō Deus, nō qui crederent libris tuis, quos
tanta in omnibus ferè gentibus authoritate FVND-
ASTI, sed qui non crederent, esse culpandos: NEC AV-
DIENDOS ESSE, si qui fortè mihi dicerent: VNDE
SCIS? illos libros vnus veri & veracissimi DEI SPI-
RITVS esse humano generi ministratos? Non igitur
audiamus, sed explodamus impiā Sophistarū quæ-
stionē: VNDE SCITIS, Scripturas has esse diuinas?

Deinde Thesib. eorum falsis opponamus tres
anti-theses veras & solidas?

Proleg.

pag. 32.

33. 34. 35.

l. 1. c. 1.

l. 1. cap. 2.

I. *Anthithesis. Scripturas Sacras, quæ canone Ecclesiastico continentur, esse verè divinas, proinde canonicas: ex solis Scripturis Sacris sufficienter haberi potest.* Hæc demonstrauiimus, prolegomeno tertio in Hoseã questione secunda circa mediũ. Quibus nunc addo euidentissimũ elenchũ ex aduersarij confessione sumptũ. Prima disputationum Bellarmini questio est: *sine Scriptura Prophetica & Apostolica, ut verbũ Dei recipienda: An id solum pro verbo Dei habẽdum, quod Spiritus S. priuatim unicuique in corde loquitur.* Posterius affirmant fanatici: prius asserit Bellarminus, statuitque hæc primam suam propositionẽ iuxta mentem Catholicę Ecclesię: *Propheticos & Apostolicos libros verũ esse verbum Dei & certã ac stabilem regulã Fidei.* Eam verò confirmat cõtra fanaticos, vnde quęso? An ex verbo Dei non scripto; ex testificatione Ecclesię? ex traditionib. aut decretis Pontificũ? Nulla istorũ mentio ibi profus: sed hæc veritatẽ cõfirmat ex ipsis Scripturis sacris. I. Ab exẽplo Moysis, Prophetarũ, Christi, Iohannis, & Apostolorũ, *qui diuina dogmata, inquit, ex scripturis ipsi confirmabãt* Deu. 17. Mal. 2. Ps. 118. Ioh. 4. Mar. 12. Mat. 22. Ioh. 6. Ioh. 1. Act. 17. 2. Pet. 1. 2. Tim. 3. Ios. 1. II. Ex Notitia & certitudine Scripturarũ. Regula Catholicę fidei certa notaque esse debet. At Sacris scripturis, quę Prophetis & Apostolicis literis continẽtur, nihil est notius nihil certius. Ergo Sacrę scripturę sunt norma fidei Catholicę. Porro assumptionẽ, Scripturas sacras esse notissimas atq; verissimas, nec humana inuenta sed oracula diuina cõtinerẽ demonstrat rursus, vnde quęso? An ex testificatione aut traditione Ecclesię? Imò ex ipsis etiam

Scripturis

Scripturis: I. A veritate vaticinorum Scripturæ: cuius testē citat Augustinū de Ciuitate Dei li. 12. c. 9. & 10. II. *Ex incredibili* quadā & plane diuina cōspiratione atque concordia eorū, qui Scripturas sacras conscripserunt: de qua etiā citat Aug. l. 18. de Civ. Dei c. 41. quod in scripturis figatur & terminetur canon. III. *Ex diuinis* iudiciis, quibus Deus ipse aliquādo cœlesti animaduersione scripturā hanc suam ab humana profanatione defendit. IV. *Ex ipsa Scriptura*, cuius si verē fuerūt prēdictiones rerum futurarū, vt euentus cōprobauit, cur vera non sint rerum prēsentium testimonia. Verū est igitur, inquit, quod ait Dauid 2. Reg. 23. *Spiritus Domini locutus est per me, &c.* & Zacharias Luc. 1. *Sicut locutus est per &c.* Et Paulus 2. Tim. 3. *Omnis scriptura, &c.* V. *Ex diuinis miraculis* ibi descriptis, quæ omnibus seculis facta sunt ad ea dogmata cōprobanda, quæ in his literis cōtinentur. Hęc argumenta omnia aut sunt infirma aut firma. Si infirma, nihil probauit Bellarm. contra fanaticos. Si firma, vt sunt firmissima, falsū necessario, quod Bellarminus sui oblitus cōtendit l. 4. c. 4. libros aliquos esse verē diuinos, sufficiēter non posse, imò nullo modo posse haberi ex ipsis scripturis. Sic turpiter secum confligit Iesuita.

II. *Antithesis*. Scripturas seu libros sacros esse illorū authorū quib. asscribuntur, etsi ex scripturis etiā suffic. ē ter haberi pōt. tamē id scire in particulari quis quēq; librū scripserit nō est simpliciter necessariū ad salutē. Nō enim est error aut heresis ignorare scriptorē alicui⁹ libri, aut ambigere, vbi est ambigēdi causa, de nomine scriptoris, modo credatur liber esse diuin⁹. Huius veritatē demōstrauim⁹ ibidē sub finē.

III. *Antithesis.* Scripturas aliquas verè esse diuinas ex sola Ecclesie testificatione seu traditione suffi ieter haberi posse: assertio est falsa, impia, pernicioſa & absurda. Huius veritatē demonstrauius ibidē circa principiū. Fundamentum verò tam impiæ assertionis: Non posse certò credi scripturis asseuerantibus, se esse diuinas, & esse ab hoc, vel illo Apostolo scriptas, nisi id Ecclesia confirmet, eò quod etiā in Alcorano legatur, ipsum Alcoranū esse de cœlo à Deo missū, quod tamē nō credimus, quia Ecclesia non credit, & Euangeliū Thomæ, Marci, æquè præferat titulū Apostoli, atque Euangeliū Matthæi, Lucæ, &c. quod tamē nō recipimus: quia Ecclesia nō recipit: ibidē quoque vt vanū, falsum & impium solidis argumētis ex immotis diuinarum Scripturarum *κρίτηριος* destructum habetur ad quæ breuitatis causa Lectores remitto.

Proleg.
Pag. 37.
42. 43.

Denique Antithesibus addamus totidem hypotheses falsis thesibus oppositas.

Hypothesis I. *Epistolas Pauli esse diuinas & Canonicas, ex ipsis Epistolis Pauli suffiienter haberi potest.* Huius pars prior, quod sint diuinæ, demonstratur duab. rationibus: Vna generali: quia Epist. Pauli euidenter in se habeāt omnia *κρίτηρια* scripturarum diuinarū, nēpe personam scribētis immediatē à Deo vocatā & illuminatā: diuinum doctrinæ genus, stylū Apostolicum, cōsensum euidentē, cum Prophetis & reliquis Apostolis, veritatem oraculorum, efficaciam doctrinæ verè diuinam: denique testimonium Dei intus fidelibus loquentis, quod sint diuinæ. Altera speciali: Epistolæ Pauli sunt Paulo inspiratæ à Spiritu Dei, à Christo ipso, immediata patefactione Dei. Ergo verè sunt diuinæ

Vide Pro
leg. pag.
33. 34. 35.
36. 37.

diuinæ. Antecedēs probatur ex 1. Cor. 7. 40. vbi Corin. scribēs: *Puto autem, inquit, me quoque Spirā tū Dei habere.* Ergo dictante Spiritu Dei scripsit Corin. Item 2. Cor. 13. 3. *Num queritis experimentū in me loquentis Christi?* Ergo Christo per eū loquēte & scribente Paulus Corinth. scripsit. Itē Gal. 1. scribit, se Apostolū constitutū nō ab hominibus, nec per hominē, sed per Iesum Christum, ac Deū patrē, qui suscitauit eum ex mortuis. Ibidē v. 12. se non ab homine doctrinam, quam scribebat, accepisse aut edoctum esse, sed patefaciente sibi Iesu Christo. Huc pertinet, quod se vbique vocat Apostolū, legatum Christi fidelem. Ergo nil dixit aut scripsit, nisi ex Domini præscripto. Quare testatib. ipsis Epistolis Paulinis, sufficienter & certo habetur, eas esse diuinas. Neque hic mihi, obganniat aliquis sophista, peti principium, an Scripturæ hoc de se affirmanti sit credendum? Aut enim Sophista credit Scripturę, aut non. Si non credit, Paganus est; cui vt porco frustra obiicias margaritas. Si credit, malitiosè obgannit.

Posterior pars, quod sint Canonice seu canon fidei & dogmatū, etiā probatur ex ipsis Epistolis: Paulus namque ipse suas Epistolas & doctrinam suam scriptam vocat Canonē: Galat. 6. v. 16. *Quicumque iuxta hunc Canonem incedunt, super eos pax & benedictio:* Loquitur de canone suæ Epistolæ scriptę Gal. 1. *Si Angelus de cælo aliud Euangelium docuerit quā ego Euāgelizauī, nēpe voce & scriptis Epistolis, Anathema sit.* 2. Cor. 15. *Sperantes crescente fide vestra, in vobis magnificari iuxta Canonē nostrū in abundantia.* Loquitur de doctrina sua prædicata ipsis & scripta. Phil. 3. 16. *Attamen in eo ad*

quod pervenimus eodem incedamus canone, & iudicemus affecti, loquitur de canone doctrine & fidei ipsis predicatę & scriptę. Item 1. Tim. 3. *Hec tibi scribo, ut noris quomodo oporteat in domo Dei versari: nepe docenda & gubernanda.* Ergo ex Epist. Pau. sufficiēter habetur, quod sint canonicę. Neq; hinc rursus ad suum Alcoranū confugiāt Sopiſtę dicēdo, nō posse certō hoc credi quod dicit Paulus, nisi prius credatur (ex traditione scilicet) Scripturā Pauli, quę hoc dicit, esse diuinā: Bellar. enim hoc effugium eis argumēto suo quarto præclufit quo Scripturas Regulā certissimam esse probavit. Si enim verę fuerūt prædictiones rerum futurarū in Epist. Paulinis, ut euentus cōprobavit de Antichristo, de Apostasia multorū à fide ad doctrinas demoniorum, de difficultate postremorum temporum, &c. cur vera non sint rerum præsentium testimonia? Verum igitur est, quod ait Paulus: *Quicumque secundum hunc canonem, &c.*

Hypothesis II. *Epistolas Pauli esse Pauli ex ipsis Epistolis sufficienter haberi potest.* Demōstratur hæc etiam duabus rationibus: I. Quia omnes nomen Pauli Apostoli tāquam authoris in ἐπιγραφαῖς: plerunque etiā in epilogis habent expressum. Id vel falsō vel verē: Nō falso: verē igitur. Caret tamen nomine Pauli Epist. ad Hebręos. Ideo addēda est ratio altera. II. Omnes Epist. clausę hoc signaculo: ἡ χάρις τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων ὑμῶν ἀμὲν, sunt Pauli. Ratio, quia ipse testatur, se omnes suas Epistolas hoc signaculo claudere. 2. Theſſ. 3. 17. *Salutatio mea manu Pauli, quod est signū in omni Epistola sic scribo, Gratia Domini nostri Iesu Christi sit cū omnib. vobis.* Atqui omnes Epist. Pauli

nomen

nomen habentes clausæ leguntur hoc signaculo, atque etiam Epistola ad Hebræos scripta. Ergo omnes sunt Paulinæ.

Hypothesis III. *Epistolæ Pauli esse divinas, esse Canonicas, & esse Pauli: ex testificatione Ecclesiæ sufficienter & certo haberi non potest.* Hæc etiam prolegomeno tertio quæstione secunda in Hoscam probauimus. Nunc addo probationem ab absurdo. Absurdum est, in dubiis aliquem sufficienter aliquid credere, propter suum ipsius, aut aliorum equè dubiorum testimoniū. Id. n. non est fides, sed opinio vel præsumptio. At dicere, Ecclesiam certo credere, Scripturas esse divinas, &c. propter Ecclesiæ testimoniū, est dicere, Ecclesiam credere propter suum ipsius, & nos credere propter Papæ, Episcoporum, Iesuitarum, imo nostrum ipsorum testimoniū. De Ecclesia primitiua id est manifestum: quia ea ante se nullam aliam habuit Ecclesiam, cuius auctoritate crederet. Ergo stetit sua auctoritate. At hoc absurdum. De subsequente usque ad præsens tempus etiā patet. Hæc enim Ecclesia fuerunt & sunt (ut isti volunt) Papæ, Cardinales, Episcopi, Iesuitæ: Hi igitur credunt Scripturas esse Diuinas propter testimoniū Ecclesiæ: hoc est, Paparum, Cardinalium, Episcoporum & Iesuitarum præcedentium & suum ipsorum. Et nos volunt id credere propter testimoniū Ecclesiæ hoc est, Papæ, Cardinalium, Episcoporum & Iesuitarum, hoc est, suum ipsorum: quo nihil profectò absurdius & ineptius. De auctoritate Epistolarum Paulinarum satis.

III. *De Argumento & scopo Epistolarum Paulinarum in genere.*

lib. 2. ca.

14.

Nicephorus consilium Pauli in Epistolis scribendis exponens, omnium earum argumentū & scopū in his duob. ait cōsistere.

PRIMUM, quod quæ præsens oratione docuerat Apostolus eadem per compendium absens in memoriam Ecclesiis reuocat suis Epistolis:

DEINDE quod ea quæ prius secretioris mysterij vel obscurius dixerat, vel silentio præterierat, postea per sacra sua scripta accuratè & dilucidè declarare, atque supplere voluit. Sed & alia quædam Apostolus scribendo spectauit. Aliquando enim succurrit periculo seductionis, auturbationis Ecclesiarum per Pseudoapostolos: aliquando aduersus horum calumnias sese & Apostolatū suū tuetur: aliquando vitia doctrinæ & morum grassantia in Ecclesiis redarguendo corrigit: aliquando denique ex professo de Episcoporum munere disputat, & de ordine Ecclesiastico rectè instituendo præcipit.

ET SI itaque commune omnium Epistolarum Pauli argumentum ferè mixtum est ex doctrina & hortationibus, ut partim ad didascalicum, partim ad deliberatiuum genus pertineant: tamen iuxta potiore cuiusque argumenti & scopi rationem,

Epistolarum
rū Pauli
narum
genera.

1.
2.

ALIÆ rectè dici possunt διδασκαλικαὶ καὶ παρασκευαστικαὶ, tradentes & confirmantes fundamentū doctrinæ Apostolicæ: ut sunt ad Romanos, ad Ephes. ad Philip. ad Coloss. prior ad Thessal. ad Hebr. ALIÆ καὶ ὁρθωτικαὶ docentes corrigere vitia doctrinæ & morum grassantia in Ecclesiis ut 1. ad Corinth. ad Galat. ex parte ad Coloss. 2. ad Thess. ALIÆ ἀπολογητικαὶ defensoriæ Apostolatus Pauli ut 2. Corinth. ALIÆ ἐκκλησιαστικαὶ ordinem & officia

3.

officia Ecclesiastica potissimum tradētes, vt duē
ad Timotheum, vna ad Titum: ALIAE δ' ἐντιμῶν
seu μεσσηνικῶν intercessoriae, vt ad Philemonem.

4.

5.

SCOPI porro ad quos doctrina Pauli dirigitur, Arist. E-
multum sunt diuersi à scopis sophistarū, de quib. lench.
Aristoteles. Hi. n. sophistica sua huc tendunt, vt lib. 1. cap.
aduersarium vel elencho constringere videātur, 3.
vel ad ψεύδος, ad ἀσέβειαν, ad σολομισμόν, deniq;
ad ἀδολεσχίαν adigāt. Apostolus verò scopos ad
quos communiter tā à docentib. quàm à discen-
tib. referri doctrinam suam velit in Ecclesia, trib.
p̄cipuē locis ipse annotauit Rom. 15. 4. *Quae an*
te sunt scripta ad nostram doctrinam scripta sunt, vt *Scopi epi-*
per patientiam & consolationem scripturarum spem *stolarum*
habeamus: Et 1. Cor. 14. 3. *Qui prophetat hominib. lo-* *Paulinae*
quitur ad edificationem, & exhortationem, & conso- *rum &*
lationē: Et 2. Tim. 3. 16. *Tota scriptura est θεόπνευστος* *totius*
diminitus inspirata, & utilis ad doctrinā, ad redar- *scriptu-*
gutionē, ad correctionē, & ad institutionem quae est in *ra.*
iustitia, vt perfectus sit homo Dei ad omne opus bonū
prof. esse instructus. Septē itaq; sunt scopi proximi:
1. Doctrina fidei, vt credamus. 2. Redargutio er- *Scopi se-*
rorum ne credēdo à veritate aberremus, aut falsa *ptem pro-*
proveris amplectamur. 3. Correctio vitiorum, ne *ximi.*
vita impia Deū offendamus, vel inordinata pro-
ximo scandalū ponamus. 4. Institutio in iustitia
seu vita Christiana, vt digne Euāgelio ambule-
mus, & vitæ sanctimonia patrē in cœlis celebren-
mus. 5. Aedificatio infirmorū, ne à fide deficient.
6. Exhortatio cessantiū, vt in pietate proficiant. 7.
Denique consolatio afflictorum, ne tentationi-
bus aut desperatione absorbeantur.

Duo sunt remoti & vltimi. 1. Perfectio & salus *Scopi vl-*
timi duo.

2

42 DE EPISTOLIS PAULINIS

electorum. 2. Celebratio Dei: 1. Cor. 10. 13. *Omnia ad gloriam Dei facite.* Ex quibus non modò utilitas varia, sed & necessitas summa scripturarum Paulinarum per se patet.

IV. De stylo & charactere Epistolarum Paulinarum.

TYLVM voco sermonis genus, quo Epistolæ Paulinæ scriptæ sunt. Characterem indicium de authore Epistolarum ex stylo. Stylus Apostoli non est grandis aut sublimis, qualis nec conveniebat doctrinæ Euangelij: ne, quod ipse ait, fides nostra confisteret in eminentia sermonis, aut persuasorijs humanæ sapientiæ verbis: & eneruaretur crux Christi: Nec est humilis aut impolitus, quæ oratores Græci aut sapiētes huius mundi meritò despicerent: sed ex utroq; temperatus seu medius, gravis doctrina, densus sententiis, rotundus argumentis, iucundus affectibus, elegans verbis, familiaris, planus, æquabilis, rarus hyperbatis aut anapodotis, deniq; primario Christi Apostolo, qui & doctrinæ & facundiæ laude alios excelluit, planè conveniens, ut profectò Epistolæ Paulinæ styli elegantia & rotunditate nec Lyfiæ nec Isocratis aliquot orationibus vlla ratione cedant: nec audiendi sint sycophantæ, qui scripturas tãquam nimis rudes aut barbaras despiciunt.

Si quis obijciat illud Petri 2. Pet. 3. 16. *In Epistolis Pauli multa esse δυσνόητα intellectu difficilia:* Non igitur esse planas & perspicuas Epistolas Pauli. Respondetur. I. Nō dicit multa vel omnia: sed τινὰ quædam. II. δυσνόητα dicit non ex obscuritate sermonis, sed ex sublimitate rerum, & perversitate
mentis

mentis humanæ, quæ tam sublimia non capit, & quia nō capit peruertit, seu in prauū sensū detorquet, quod ibi apertè Petrus indicat *ἀ οἱ ἀμαθεῖς καὶ ἀσύνετοι σβεβλήσιν, ὡς καὶ τὰς λοιπὰς γραφάς.* III. Difficiles intellectu nō vocat Epistolas Paulinas, sed quædā capita doctrinæ vel oracula illis cōtenta, de illusoribus postremorū tēporum, de extremo iudicio, & Christi aduētū, de mundi innovatione: de quibus ibi Petrus Apostolus tractat, & *de quibus, inquit, etiam frater noster Paulus vobis scripsit in omnibus frè Epistolis.* præsertim ad Rom. c. 14. 2. Cor. 5. Gal. 6. ad Thess. in vtraque 1. Tim. 4. & 2. Tim. 3. &c. quia Pauli Epistolas ibi à singulari sapientia commendans: *Scripsit, inquit, vobis pro sibi data sapientia.* Hic igitur stylus certus est character, Epistolas esse Pauli Apostoli, quas sub eius nomine habemus. Est. n. in omnibus æquabilis & sibi similis, non minus euidenter prodens authorem Paulum, quā elegātia Ciceroniana prodit Ciceronē orationū suarum authorem. Sola Epistola ad Hebræos scripta à reliquis styli qualitate discrepare putatur: & ideo an sit Pauli dubitatū fuit à quibusdā. Sed esse Paulinā præter indicia alia signaculū Paulinū quod habet ostēdit. Discrepantiā putat Hieronymus esse ex eo, quòd Hebræis Hebraicè scripta sit, à Clemēte verò vel Luca vel Barnaba in Græcū sermone cōuersa. Sed argumenti diuersitas, quod ibi de Christi sacerdotio tractat, discrepantiā styli facilè excusat: Ego tamē Græcè scriptā non dubitarim: Neq; verò tāta est styli diuersitas, quin phraseos Paulinæ vestigia euidentia passim obseruētur: quæ de re aliās.

V. De numero & ordine Epistolarum Paulinarum.

PAULI Epistolas habemus numero quatuordecim, quas enumeraui supra de libris noui Testamenti. Plures scripserit annon parum refert, quoniam has Deus conseruauit utilitati Ecclesiæ sufficientes.

Ad Corinthios præter duas quas habemus, videtur aliam quoque scripsisse, & quidem vtraque priorem: quoniam 1. Cor. 5. 9. dicit: Scripsi vobis in Epistola, ne cōmisceamini scortatoribus: quæ quidem verba Chrysostomus putat respicere capitis eius ver. 2. & 7. Sed verba parum cōgruunt, & de alia non existente eum loqui, innuit antithesis ver. 11. Nunc verò scripsi, &c. Videtur etiam aliam scripsisse ad Ephesios, quia dicit Ephes. 3. 3. καὶ ὡς προέγραψα ἐν ὀλίγῳ. Incertum verò ibi, loquaturne de alia Epistola, an de eius Epistolæ prioribus capitibus, q̃ magis videtur. Nam haud dubiè respicit ad cap. 1. v. 9. Epiphanius in hæresi Marcionitarū meminit Epistolæ Pauli ad Laodiceenses, quo titulo quædā & hodie circunfertur: sed sunt centones ex ea quæ est ad Col. & aliis ab aliquo confuti. Itaq; rectè Hieronymus dicit ab omnib⁹ eā explodi. Vnde occasione acceperit, dicēdū erit Col. 4. 16. Principiū eius est: *Paulus Apost. nō ab hominibus, &c.* vide Bibl. Sixti Senens. lib. 2.

Ordo Epistolarū Paulinarum est duplex, *collocationis* quo in volumine Testamenti sunt collocatæ: & *scriptionis* quo fuerunt à Paulo exarata. Neque enim putandum est, ea serie fuisse scriptas, qua in volumine exstant.

Ordo collocationis apud Athanasium in Synopsi paulo diuersus est à præsentē. Nā septē Catholi-

cas anteponit quatuordecim Paulinis, quæ iâ in volumine illas antecedunt, & eâ quæ est ad Hebræos numerat decimâ, hoc est, ante duas ad Tim. quæ iâ in volumine est decimaquarta. LUTHERVS in vernacula versione à Paulinis eâ auulsi, & Epistolis Iohannis subiecit, an ratione vel exemplo aliquo, mihi non succurrit.

Tertullianus li. 5. cōtra Marcionē Epistolas eo ordine vīdicat, quo fuerāt à Marcione corruptæ.

I. Ad Galatas quam vocat principalem aduersus Iudaismum Epistolam.

II. Ad Corinthios I. III. Ad Corinthios II.

IV. Ad Romanos. V. Ad Theſſalon. I.

VI. Ad Theſſal. II.

VII. Ad Laodiceños: de qua: *Ecclesia*, inquit, *veritate Epistolam istam ad Ephesios habemus emissam non ad Laodiceños: sed Marcion e titulum aliquando interpolare gessit &c. nihil autē de titulis interest cū ad omnes Apostolus scripserit, dñ ad quosdā.*

VIII. ad Colossenses. IX. Ad Philippenſes.

X. Ad Philemonē, de qua: *Sol.*, inquit, *huic Epistolæ breuitas sua profuit, ut falsarias manus Marcionis euadaret.* Miror tamen cū ad vnū hominē literas factas receperit, qui ad Timotheum duas, & vnā ad Titum de Ecclesiastico statu compositas recusauerit.

Ordo scriptionis non omninò est euident ex ipsis epistolis vel ex historia. Itaq; hīc salua fide nihil attinet ἀναλογεῖν. Primo omnium videtur scripta prior ad Thessalonenses Athenis per Thychicum. Theſſalonicā enim ob Iudæos tumultuosos profectus Beroeam, & hinc Athenas, vt habetur Act. 17. Paulus inde Theſſalonicēſes

Ordo scriptionis.

I.

4

in fide confirmat scripta priore epistola: circa annum apostolatus sui 17. Claudij Imp. 9.

Alteram ad Thessalonicenses ibidē scripsit anno eodem Athenis adhuc manens per eundem Tychicum. Nam quæ priore epistola de aduentu Christi & fine seculi scripserat, posteriore clarius explicat, & à corruptelis vindicat.

3. *Tertia* in ordine videtur *prior ad Timotheū* ex Laodicæa Phrygiæ Pacatianæ, per Tychicū diaconū, quādo nimirū secundo reuersus Ierosolym à Galaticā regionem & Phrygiā peraggrauit, quod dicitur Act. 18. 23. & priusquā Ephesum rediisset Act. 19. 1. Nā 1. Tim. 3. 14. Timotheo promittit, se breui illuc vēturū, anno ut videtur 19. cōuersionis.

4. *Quartū* locū sibi vendicare videtur *prior ad Cor.* & scripta esse Ephesi in illo biennio, quo ibi dicitur substititisse Act. 19. 9. quanquam Exempla Græca habeant missam Philippis: de quo suo loco. Referenda igitur videtur ad annum conuersionis 19. Domini 54. Claudij 12.

5. Non multò post scripta est etiā *altera ad Cor.* Philippis: quando post tumultum Demetrianum Epheso relicta iterum profectus in Macedoniam & partes illas peragrasse dicitur Act. 20. ver. 12. Tunc enim Philippos, qui sunt in prima Macedonia Act. 16. 12. necessariò adiit. Est ergo hæc quinta in ordine. Hæcque collocanda videtur, quia 2. Cor. 9. 4 promittit, se cū Macedonib. Corinthū venturum. Id ibi factū dicitur, cum post peragratam Macedoniam in Græciam venisse, ac tres ibi menses peregrisse scribitur ver. 2. 3. At postea nunquam legitur rediisse in Græciam.

6. In eadem peragratione Macedoniæ *Nicopolis*
non

non procul distante Philippis, antequam in Græciā venisset, scripta colligitur ea, quæ est *ad Titum* quæ ex Creta Nicopolim ad se euocat, quia ibi hybernare cōstituerat Ti. 3. 12. Licet videatur cōsilio mutato postea ex parte, trib. nēpe mensib. hybernasse in Græcia: idq; putarim factū Corinthij: vnde tūc scripsit ac misit nobile suā Epistolā *ad Romanos*. Nā deinceps nō legitur rediisse Corinthū, sed tertio mense peracto in Græcia propter insidias Iudæorū per Macedoniā reuersus contēdit in Syriā cum collecta, vnde tandem captiuus fuit Romam deportatus. Sic tres istas epistolas intra semestre spaciū ad summam, post tumultū Ephesinum ex postrema peragratione Macedoniae & Græciæ, quæ notatur Act. 20. v. 1. 2. 3. eo quo dixi ordine scriptas iudico, vt *quinta*, in ordine sit posterior ad Cor. *Sexta*, ad Titū, *Septima*, ad Rom. anno apostolatus Pauli 28. Neronis 8. Christi 63.

Omniū proinde, quæ sunt extra Romā scriptæ, vltima fuit ea quæ est ad ROMANOS. Et esse eā posteriorem vtrique ad Corinthios, ex eo probāt Origenes atque Chrysostomus, quòd in vtrique illa Corinthios hortatur ad faciendā & expediendam collectam pro fratribus Iudæis, quam in Epistola ad Rom. 15. 25. scribit à Macedoniae & Achaiae Ecclesiis se iā accepisse perferendā in Iudæam. Peruulit verò collectā Ierosolymas postrema illæ profectio in Syriā Actor. 20. descripta, vt ait ipse in Apologia coram Felice. Act. 24. 17. *Veni elemosinas exhibiturus genti meæ & oblationes*. anno Christi 64. Neronis 9.

SEPTEM reliquas ex vrbe Roma scriptas esse *ἡμεῖς παρὰ* omniū docent. Ergo Romanā omnes illæ sunt posteriores: quanquam Chrysostomus

Galatensē eā priorem putet sed nulla addita cō-
iectura vel ratione. Dixi autē supra, septem illas
scriptas esse ex vinculis: quorū prope in omnib.
mentionē facit. Sed cū vincula fuerint priora &
posteriora, vt historicis prope omnib. videtur,
nec id absq; ratione (quandoquidē alioqui dicē-
dū, Paulū totis annis 12. à 2. ad 14. Neronis carcere
detentū Romæ, quod nō videtur vel martyrium
eius in 4. annum Neronis incidere cōtra omniū
sententiam) ex vtris scripserit ambiguum est.

8. Putarim ego omniū primā ex libera custodia
Roma scriptā esse eā quæ est AD HEBRÆOS:
quoniam Hebræis promittit se inuisurū ipsos c.
13.23 Ergo spes certa erat liberationis. Aut fortē
iam dimissus in Italia docebat, vnde non Roma
sed ex Italia scripta dicitur.

9. Ad posteriora vincula alias omnes refero, &
quidē hoc ordine, vt inter Romanas secunda sit
ea, quæ est AD GALATAS, ad quos scribit se sti-
gmata Domini Iesu ferre in corpore suo cap. 6.
17. sic vocans catenas vel tormenta sua.

10. Tertia AD EPHESIOS, ad quos etiam catenæ
mentionem facit cap. 6.20.

11. Quarta AD PHILIPPENSES, quos nomine
quorundam ex aula Cæsaris salutat: cap. 4.22.

12. Quinta AD COLOSSENSES, quos rogat sint
memores suorum vinculorum cap. 4.18.

13. Sexta AD PHILEMONEM senex scripsit ex vin-
culis, post primā vt videtur apologiā, in qua qui-
dē desertus ab omnibus, sed tamē à Domino ad-
iutus & ereptus è faucibus Leonis 2. Tim. 4.17.
Affulgēte igitur spe liberationis petit sibi à Phi-
lemone parari hospitium: sperās se per preces ipso-
rū donandū Ecclesiæ. Philem. v.12. Sed aliter Do-

mino visum fuit, non multò. n. pòst martyrio est coronatus Apostolatus 35. Neronis 14. cum paulò antè scripsisset alteram ad Timotheum Epistolam, quam esse omnium postremam circumstantiæ satis indicant, & indicat ipse scribens tempus suæ resolutionis atque immolationis hoc est, martyrij instare 2. *Tim.* 4. 6.

Istam considerationem ordinis epistolarum Chrysostomus docet minimè esse curiosam aut inutilem. Nullam enim aliam causam, inquit, reperio, cur Apostolus de iisdè rebus puta de circumcissione, de ceremoniis, aliquando tam dissimiliter scribat, nisi ipsum epistolarum tempus ad Romanos vult suscipi infirmos circa ceremonias quasi res adiaphoras. Ad Galatas damnat Circūcisionem quasi rem noxiam & abominandam. Ad Colossenses fugere iubet ceremonias quasi imania mundi elementa.

Iam, cur primas in volumine obtineat ea quæ est ad Romanos, cū prima non sit scripta, rationes obscure non sunt. Primum id videtur datū dignitati Romanæ vrbis, quæ sedes imperij & caput mūdi erat. Romanis igitur scripta epistola dignior rem visa est locū deponere. Deinde & prolixitas epistolę observata videtur. Vt enim Iesaias inter maiores prophetas prolixior primas tenet, ita Epistola hæc reliquis vt maior ante posita videtur. Tertia causa potior cēsenda est argumēti & tractationis dignitas, quoniā accuratā copiosāque omnium propè fidei Christianę dogmatū pertractationē continet. Græco sermone exaratā fuisse à Paulo nemo forte dubitavit præter glossatorem Decreti, qui Latine scriptam fingit 9. *dist. c. vt veterum.* Lyra etiam in 1. *Cor.* 1. v. 1. *Cur primas sit ad Romanos.*

Non Latine sed Græce est scripta.

CORPVS Epistolæ remotior & cōmunis, ad totam spectans Ecclesiam fuit, mysteria salutis hac Epistola multo vberius quàm vlla alia Scriptura explicata futuris temporibus in Ecclesia facta tecta conseruare: sicut omnis reliqua Scriptura ad ἀσφάλειαν doctrinæ & fidei Ecclesiæ dirigitur. Proximus verò, quātū ex tota tractatione obseruatur, fuit emulationem inter fideles Iudæos & gentes tollere, & vtrosq; tum ad humilitatem & mutuam dilectionē adducere tum de fide Euāgelij plenius edocere. Iudæi namq; priuilegiis suis elati quòd essent populus Dei, fratres gētiles quasi extraneos despectui habebāt, & iustitiā legis atq; ceremonias iactabant. CONTRA gētiles Iudæos magna parte reprobatos à Deo, seq; eorū loco asscitos gloriabātur, iactātes & ipsi sapientiā & virtutes suas, gratiaque & libertate Christiana abutentes cum offendiculo quæ altera erat dissidii materia. Gentiles enim Christiani vivebāt liberius scientes se discrimine dierū & ciborū Mosaico nō teneri. Cātra Iudæi conuersi reuerentia legis à Deo latæ discrimē illud sibi obseruandū putabāt. A gentilib. ergo libertatē Christianam scientib. ridebantur: vicissim ipsi gentiles quasi legis cōtemptores auersabantur. Hanc partium discordiā Apostolus vt cōciliet, atq; aberrationem corrigat, argumētis doctrinæ & hortationū grauissimis docet, nec illos, nec istos habere quo se efferant, sed pariter vtrosque naturā, cū omni sapientia & iustitia sua subiacerō

subiacere æternæ damnationi, paritèrque sola Christi gratia per fidem iustificari corâ Deo: qua occasione doctrinam de iustificatione fidei authoritatibus & exemplis scripturarum mirificè illustrat atque confirmat.

Simul verò ut gratiæ abusum præcîdat, de vitæ nouitate grauitèr differit, & ad eam hortatur fideles. Ad repudium Iudeorum atque gentilium substitutionem quod attinet, ita quidem rē esse docet, sed inde nec illos desperandi, nec istos superbiendi materiam habere: quandoquidē Israheli quidem obduratio euenerit ob infidelitatem, sed tantum ex parte, tantisper dum plenitudo gentiū introeat: interim electos gratiam obtinere, & illos reiectaneos rursus assumi posse, si in infidelitate non manserint. Contrà gentiles mera benignitate affictos quidem esse, & in locum natiuorum oleæ ramorum insertos, sed ita ut in benignitate & humilitate permaneant, alioqui excidendos rursus, si efferantur.

Cui disputationi subiicit tandem commune factionem grauissimā de colenda inter se dilectione mutua, & de libertate Christiana, ne vel gentiles putent, se legibus & obedientia civili solutos, & fas sibi esse facere, aut omittere quiduis circa res medias cum Iudæorum fratrum aut infidelium offendiculo: vel Iudæi ex libertate gentilium scâdalum capiant: Eaque occasione tractat de rerum mediarum usu, deque firmorum & infirmorum fratrum cōuersatione ac temperamento rectè instituendo, ut nec illi, nec isti lædantur scandalo: præscribens libertatis Christianæ scopum ædificationem: regulā verò charitatem & fidē. *Summa*

*Rom.**II. 25.**Rom. II.**23.**Rom. II.**17. 22.**Argu-**mentum**Epistola**ad Rom.*

igitur argumenti continetur hoc Enthymemate: Iudæi & gentes pariter sunt rei: pariter iustifican- tur gratis absq; operibus, fide in Christum: pariter ad vitæ sanctimoniam, modestiam & charitatem Christi gratia obligantur. Nō ergo debēt mutuo emulari, nisi charitate & modestia. *Antecedēs* tra- ctatur potissimum capitibus prioribus vndecim, consequens reliquis quinque.

Partitio. Constat igitur Epistola summis partibus dua- bus, quarum prior est *doctrinalis*, posterior *para- netica*: vnde partim didascalici, partim delibera- tiui generis esse cognoscitur.

Prior pars est erudita disputatio de doctrina iustificationis, falsam destruens de iustificatione operum, cap. 1. 2. & 3. vsque ad ver. 21.

Veram contrā asstruens de iustificatione fidei, reliquo cap. 3. & 4.

Et de huius iustificationis effectis: pace con- scientiæ ac πληροφροῦν fidei, cap. 5.

Nouitate ac sanctitate vitæ, cap. 6. (c. 7.

Immunitate à legis maledictione & coactione

Constātia in erūnis ac perseuerātia c. 8.

Cui disputationi per modū occupationis subii- citur alia abstrusior de electionis ac reprobatio- nis mysterio, deque Iudaicæ gētis repudio, & gē- tium vocatione ad Christi gratiam. cap. 9. 10. 11.

Posterior pars hortatoria tradit præcepta vitæ Christianæ de officiis erga fratres cōmuniter. c. 12.

Erga magistratus cap. 13.

Et erga infirmos cap. 14. 15

Post quæ tandē epistola peroratione pathetica & officiosa clauditur, à ver. 14. cap. 15. & cap. 16.

Hæc partitio ad illustrandum Epistolæ ar- gumen-

gumentum atque vsum sufficit.

Vsus.

Cōplectitur ergo omnes Christianę religionis partes, & illustre exēplar docēdi Ecclesiā nobis exhibet. Omnia enim ad fidē & ad vitā Christianā referenda esse docet: simul monstrat, quę fidei capita in Ecclesia sint cū primis tradenda & vrgēda: de vniuersali nimirum corruptione & reatu omnium hominum, de Euangelio, de lege naturę & scripta, de Christi persona, redēptionis officio, & beneficiis præcipuē iustificationis & sãctificationis, de fide, & fidei effectis, de libertate Christiana, abrogatione & vfu legis, de πληροφoρiã salutis, de primo omnis gratię & salutis fonte, æterno videlicet prædestinationis mysterio tremendo & ad orãdo, nō scrutãdo, aut suggillando. Quę itē vitę Christianę officia præcipue exigantur, pietas in Deū, fuga mūdi, humilitas, dilectio, iustitia, castitas, prudentia denique conuersandi cum quibuscumque vis ad ædificationem absque offendiculo.

Itaque verē hęc Epistola est *catechesis Novi Testamenti*, ad cuius exēplar nostrarū Ecclesiarū *catechesis* methodo & doctrina adeò directē conformata est, vt prorsus hinc descriptę sint tres illę partes, de nostra miseria, de liberatione nostri à miseria per Christum, deque gratitudine nostra in Deum pro liberationis beneficio, quibus Catechesis nostra continetur. Vt profectò immeritò & ineptē cauillentur Iesuitę, quando Scripturarum necessitatē, & utilitatem impugnāt, Apostolum nullam Catechesin tradidisse Ecclesię. Atqui tam Catechesin, quàm perfectum doctrinæ Apostolicę corpus Ecclesię traditum atque relictum habemus hac sola epistola. Nec poterūt Studiosi,

*Bell. l. 4.
cap. 4. de
verb.*

dum in huius Epistolæ explicatione versamur, maius operæ precium facere, quam si singula in præcipuos locorum titulos sibi digerant, singulis locis sua capita iuxta Apostoli explicationem ascribant: quod studium ego, quantum dabitur, explicandi methodo iuuare conabor. Nam.

I. Argumentum & analysin breuem capitum præmittam. Hæc pars erit ἀναλυτική.

II. Textum Apostolicum phrasium & sententiarum enarratione illustrabo: quæ erit ἐξηγητική.

III. Dubia quæ erunt dissoluam, ac præcipuè à pontificiorum & Samosaténianorum corruptelis Apostoli sententias vindicabo: Hæc erit ἀπολογητική.

IV. Tandem locos doctrinæ præcipuos theóricos vel prácticos breuissimè ut plurimum annotabo, quæ erit τοπική.

* * *

CAPIT-

CAPITIS PRIMI AD ROMANOS

Argumentum, partitio Analysis.

PRAEMISSIS *iis, quæ pro forma epistolari ad conciliandos Romanorum animos pertinere videbantur, titulo & præmio elaboratissimo Apostolus principalem disputationis futuræ propositionem exponit, omnes tum Iudæos tum Græcos iustificari sola fide: eamque demonstraret oritur potissimum à contrario quod operibus nulli nec gentiles nec Iudæi iustificentur. Ac de gentilibus quidem hoc capite (nam de Iudæis seorsum agendum erat) quia omnes sunt & impij, aberrantes à vero Deo, eiusque cultu: & iniusti, polluentes se tetræ sceleribus cum natura pugnantibus, eoque omnes ex Dei iustitiæ rei æternæ mortis. Porro capitis partes sunt quatuor.*

RIMA pars est titulus, indicans quis, quibus scribat, constans Epigraphe & voto apostolico, cuius propositio est: Paulus Romanis Christianis salutem, usque ad vers. 7.

Epigraphe habet locum attentionis, docilitatis, & benevolentiae.

Attentionem parat à persona & officio scribentis generali & speciali: sum legatus Christi: præco Euāgelij designatus omnibus gentibus. Ergo ex officio vobis scribo, & sum audiendus: v. i. 5.

Dociles reddit exponendo legationis suæ seu Euāgelij dignitatem.

1. à vetustate, quod sit iam olim promissum v. 2.
2. à præstantia subiecti, quod sit de Filio Dei: quem designat atque ab aliis separat tùm singularitate personæ, quod sit homo, & Deus: tùm proprietate nominis & officij generatim, quod sit *Iesus Christus Dominus*, h.e. seruator ac redemptor noster: v. 3. 4. *de filio Dei, &c.*
Et speciatim, quod sit author conuersionis & apostolatus sui: v. 5. *per quem accepimus, &c.*
3. Ab effectu proprio, quod gignat obedientiam fidei in nomen Christi: vers. 5. *Ad obedientiam fidei, &c.*

Beneuolentiam captat à conditione Romanorum, ad quos scribit, quod & ipsi sint ex Gentibus vocatis: v. 6. *Inter quos estis etiam vos, &c.*

Et voto apostolico, quo gratiam & pacem eis comprecatur: ver. 7. 17.

SECUNDA PARS Proæmium beneuolentiæ, locum continuat, à v. 8. ad 17. Constans gratulatione, purgatione, & transitione.

1. *Gratulatur* Romanis collaudatione fidei ipsorum celebratissimæ in toto mundo: vers. 8. *In primis gratias ago Deo meo.*

Et attestatione iuratoria sui affectus erga eos: vers. 9. *Testis est mihi Deus.*

Quem declarat signis & effectis variis: precatione pro ipsis: ver. 9. 10.

Desiderio visendi eos: ver. 10. 11.

Studio eos confirmandi exhortatione, & exemplo suo: ver. 11. 12. *expeto enim videre vos &c.*

2. Purgat sese à suspitione neglectus ipsorum testificando suum propositum sæpius susceptum de inuisendis ipsis, & transferendo culpam in impedimenta externa: ver. 13. *Nolim vos ignorare &c.*

Testificationem suam, ne habeatur pro vana, confirmat à fine vrili seu commodo: ver. 13. *ut fructum aliquem haberem.*

Et à causa impellente, officio sibi iniuncto: quod debitor sit Græcis & barbaris, sapientibus & insipientibus: vers. 14.

Claudit applicatione ad ipsos, quod proinde non possit

possit non esse *οὐκ ἔστιν* etiam Romanis utpote sapientibus prædicare. v. 15. *Itaque prompta est mea voluntas.*

3. Transit ad propositionem præoccupatione importunitatis quod non vereatur Romanis tam sapientibus offerre Euangelium vulgo contemptum doctrinæ genus: prouocans ad eius authorem, quod sit Christi non suum: & saluifica Dei potentia. *vers. 16. Non enim &c.*

TERTIA pars Propositio Epistolæ principalis; sententiâ Habacuc prophetae illustrata est *vers. 17:* Iustitiam & vitam omnibus contingere ex fide in fidem, h. e. sola fide.

QUARTA pars confirmatio propositionis est à versu 18. capitis primi, ad finem capitis quarti: cuius argumentum primum & potissimum hinc usque ad *vers. 21.* capitis tertij explicatum est disiunctum à contrariis.

Aut operibus aut fide omnes tam gentiles, quàm Iudæi iustificantur.

At nec illi nec isti operibus iustificantur.

Fide igitur omnes iustificantur.

Assumptionē confirmat seorsum: de gentilibus hinc usque ad v. 17. capitis secundi: de Iudæis inde ad v. 21. cap. 3:

De gentilibus argumento à positione contrarij vnus h. e. dānationis & mortis, ad remotionem alterius, h. e. iustificationis & vitæ æternæ. Et est integer syllogismus:

Qui propter peccata sunt rei ira Dei & mortis æternæ non iustificantur operibus.

Gentiles omnes propter peccata sunt rei ira Dei & mortis.

Non igitur operibus iustificantur.

Maior patet ex contrariis se mutuo tollētibus ἀμύσας;

Minor probatur prosyllogismo.

Quicumque contra conscientiam sunt impij & iniusti, & impia atque iniusta facientibus patrocinantur, rei sunt ira Dei & mortis æternæ.

Omnes gentiles scientes & volentes impij sunt & iniusti, & impia atque iniusta facientibus patrocinantur.

Omnes igitur gentiles sunt rei ira Dei & mortis æternæ.

Maior expressa est ver. ultimo 32:

Qui sciens Dei iustitiam, &c.

*Minor eodem versu posteriore membro, & vers. 18.
Vt qui veritatem in iniustitia detinent.*

*Conclusio priore membro eiusdem v.18. Palam est ira
Dei è cœlo super omnem impietatem & iniustitiam.*

Minoris confirmatio à ver.19.ad 32.subditur bipartita.

*Impietatem omnium probat apostolus à vers. 19. ad
vers. 24.*

*Quod enim scientes sint impij in Deum, ostendit
ex cognitione Dei omnibus manifestata luce naturæ
& operibus creationis tanta, quanta ad ipsos reddendos
inexcusabiles sufficiat. v.19.20.*

*Quod etiam volentes, confirmat ex vanissima gentium
ἐθελοδυσχεΐα v.21.22.23.*

*Iniustitiam omnium redarguit detestatione scelerum
fœdissimorum, naturæ etiam corruptæ aduersantium,
quæ fuerit iusta impietatis pœna, ita promerentibus
diuinitus inflicta: à ver.24.ad 29.*

*Et elencho aliorum horribilium criminum, quibus
& polluerint se ipsi, & pollutis aliis sint patrocinati: à
v.29.ad ver.32.oppleti omni iniustitia.*

PRIMA PARS CAPITIS I.

Epigraphe, Votum Apostoli.

1. *Paulus servus Iesu Christi, ex Dei vocatione Apostolus separatus ad prædicandum Euangelium Dei.*
2. *Quod ante promiserat per Prophetas suos in Scripturis sanctis:*
3. *De Filio suo, qui factus est ex semine Davidis, secundum carnem:*
4. *Declaratus autem Filius Dei potens secundum Spiritum sanctificationis, per resurrectionem à mortuis) nempe de Iesu Christo Domino nostro.*
5. *Per quem accepimus gratiam & Apostolatam ad obediētiā fidei, inter omnes Gentes, pro ipsius nomine*

6 *Inter*

6. *Inter quas estis etiam vos, vocati à Iesu Christo:*

7. *Omnes qui Romæ estis, dilectis Dei, vocatis sanctis: Gratia sit vobis & pax à Deo Patre nostro, & Domino Iesu Christo.*

AVLVS SERVVS IESV
CHRISTI: Vnde Pauli
nomen acceperit, cum Saulus
aliquando vocaretur, non la-
boro. Qui volunt, videant an-
notat. Beza in Act. 13. 9. Cur
præfigat, & quis fuerit, in Pro-
legomenis monui, & indicat
hic ipse. Tribus enim epithe-

tis non se ipsum arroganter commendat, sed suam vo-
cationem munit, ut diuinam apud nos auctoritatem
doctrinæ suæ conciliet. Legatus enim Dei & Christi
non potest nec debet nisi diuinam doctrinam afferre.
Primum se vocat *seruum Christi*: deinde *vocatum A-*
postolum: tertio *separatum ad Euangelium Dei*: quorum
expositionem non est cur longe petamus. Ipse enim
mox subiiciet vers. 5. qui versus est continuatio & ex-
plicatio primi. SERVVS IESV CHRISTI. Servus est
à seruando, quod hi qui iure belli possent occidi, à vi-
ctoribus cum seruabantur, serui fiebant. Qui igitur ab
hoste est vindicatus, propriè est vindicis seruus. Hoc
est conditionis. Impropriè seruus dicitur quiuis serui-
tor vel minister: & hoc est officij. Vtroque sensu Paulus
se CHRISTI seruum profitetur: Primum conditione,
quia per Christum à potestate Satanæ sit vindicatus, ex
captiuo libertus, ex lupo ovis, ex persecutore blasphem-
o præco Euangelij factus. De hoc vers. 5. ait, se per
Christum accepisse gratiam, nempe conuersionis & sa-
lutis. Insuper se vocat *seruum CHRISTI* officio, hoc est,
ministerium, qui Christo Domino suo præstet seruitium,
non commune tantum, quod est omnium Christiano-
rum, sed & speciale in Apostolatu. De hoc ibidem ait, se
per Christum accepisse Apostolatam. Malo enim duo
illa diuisim accipere, quam facere endyadem: *Accipimus*
gratiam & apostolatam, pro, gratiâ Apostolatus. Porro

Servus
unde.
August.
lib. 19. de
Ciui. Dei
cap. 15.

Servi
Christi
qui sint.

seruus habet respectū ad Dominum, sicut seruitiū ad dominiū. Cuius enim serui sumus, is est Dominus noster. Serui igitur Christi sunt, qui CHRISTVM vindicē & Dominum recognoscūt, ab hoc se seruatos credunt, huius seruitio se totos mancipant, nec præter eius nutum docere aut agere quicquam sibi permittunt. Hæc seruitus summa est Christianorum dignitas, & vera libertas, de qua apostolus cap. 6. 18. *Liberati à peccato mancipati estis iustitiæ.* Et Christus Ioh. 8. 36.

Apostoli
qui &
unde.

Act. 1.

VOCATVS APOSTOLVS. In Epithetis obseruetur incrementum à communibus ad propria. Seruum Christi esse generale est. Apostolum esse speciale, non multis commune. Apostolum ergo se vocans, seruum Christi se profitetur non gregarium, sed vnum ex ordine singulari Apostolorum, legatum authenticum. Vt enim olim in Veteris Testamenti ministerio Ecclesiæ alij erant ordinarij Sacerdotes & Leuitæ: alij extraordinarij summæ authoritatis Prophetæ: Item in N. Testamento Christus seruos Ecclesiæ alios fecit ordinarios, Episcopos, doctores, pastores, alios extraordinarios, Apostolos, Prophetas, Euangelistas, & in his excellabant Apostoli. Est autem ἀπόστολος Latine *legatus*. Tales Christus sibi designauerat duodecim, testes & præcones Euangelij futuros in toto terrarum orbe. Quibus tandem superaddidit Paulum & Barnabam, κλητός, VOCATVS, nempe cœlitus à Christo. Nam hunc authorem vocationis suæ designat ver. 5. Historia vocationis nota est ex Act. 9. & 22. Vocationem verò suam inducit propter æmulos, qui eum non cum reliquis apostolis designatum calūniabantur. Ne igitur apostolatus honorē temerè sibi sumere putetur, ad vocationem prouocat: hoc supponens, quod dicitur Heb. 5. 4. absque legitima vocatione neminem munus aliquod profiteri aut aggredi debere in Ecclesia. SEPARATVS AD EVANGELIVM DEI: nempe prædicandum, vt rectè Beza expleuit. A quo autem separatus? Deus, inquit, *separauit me ab utero matris, & vocauit per gratiam suā.* h. e. designauit præconē Euangelij suo tēpore vocandū. Hebræi separationē hanc vocāt *sanctificationem*, h. e. destinationē ad certū munus: Vt Ieremias Propheta dicitur, sanctifi-

Gal. 1. 15.
ἀποεστάς
με.

Jer. 1. 5.

sanctificatus ab utero: quo docemur Prouidentia Dei cuique suam assignatam esse functionem & portionem multò antè quàm patefiat: quod considerantes nec functioni alicui temerè nos ingeramus, antequàm à Deo vocemur: nec vocati munus demandatum temerè defera-
mus. A Deo igitur Paulus fuit separatus. Sed & Spiritus Sāctus dicitur Paulum sibi separasse ad apostolatū Aēt. 13. 2. *Separate mihi Paulum & Barnabam.* Hæc posterior separatio prioris erat manifestatio. Habemus à quo fuerit separatus. Ad quid verò? *Ad Euangelium prædicandum.* Apostolatū definit non inani titulo, mitra, lituo, successione, sede: cuiusmodi apostolatū laruati Pōtiffices sibi arrogarūt hætenus, similes Philosophis, qui pileo, scipione & barba olim philosophabantur: sed prædicatione Euangelij: quod Spiritus Sāctus Aēt. 13. dixit: *Separate mihi eos eis τὸ ἔργον ad opus.* Sic episcopatū opere definit Apostolus 1. Tim. 3. 1. At omniū pastorū est prædicare Euangelium. Quid ergò sibi peculiare tribuit Paulus? Dixit hūc versiculū explendum & declarandum esse per v. 5. Hic dicit se seruum Christi: Ibi se per Christū gratiā conuersionis consecutū. Hic, se vocatum apostolū: Ibi, se accepisse apostolatū per Iesum Christū. Hic, se separatum ad Euangelium prædicandum. Ibi addit finē: *ad obedientiam fidei:* & obiectum proprium: *inter omnes gentes:* quod Paulus ab aliis Euāgelij præconibus, etiam apostolis, habuit peculiare. Doctores alij sūt certo alligati loco: Apostoli mūdo erant dati præcones vniuersales: & Paulū præ aliis Christus designauerat gentiū Doctorem aēt. 9. 15. *Vas electum hic mihi erit, ut perferat nomen meū in conspectu gentium & regū & filiorū Israel.* Vnde & infrà cap. 11. 13. gentium Apostolum sese profitebitur

Aēt. 13. 2.
ἀποεστῶ
μοι.

Ex his duplex Apostolorū & aliorum Doctōrū colligere licet discrimē Prius est in vocationis modo. Apostoli erant immediatè à Deo, à Christo, à Spiritu vocati, separati, missi, illuminati & cōfirmati in doctrina, vt nō errarent: miraculis item aliisq; testimoniis communiti, quod doctrina eorū prædicata & scripta verè esset diuina: Alij Doctores vocātur ab Ecclesia per homines: doctrinam non habēt diuinitus infusam, sed studio, labore, meditatione, inuocatione, exercitio ex Scripturis

Discrimē
Apostolorū
&
aliorum
Doctōrū
duplex

Libri A-
postolorū
Canonici.

Cont. Pe-
lag. de na-
tura &
gratia.
Idem epi-
stola 19.
Vide dist.
9. cap. No-
li meis.
& c. Ne-
scis. de
cap. Ego
solus.
II.

Matth.
16. 13.
Matth.
28. 19.
Act. 1. 8.

sacris haustam & compararam: nec habent testimonia, quòd errare non possint, si à regula Prophetarum & Apostolorū discedant. Ex quo discrimine duo alia nascuntur: *Vnum* quòd Apostolorū doctrina prædicata & scripta simpliciter tam quo ad voces, quàm quo ad sententias sit Verbum Dei: Aliorum doctrina sit verbum Deitatum quo ad sententias, quas ex Scriptura sacra repetunt, declarant & confirmant: non verò quo ad verba & stylū, quæ ex suo quique ingenio adhibent. *Alterum* quod Apostolorū libri sint verbū Dei per se, cui necesse sit credere propter ipsius Dei authoritatē, & eo ipso Canonici, h. e. regula fidei ac dogmatū, secundum quā Ecclesia omnes fidei quæstiones iudicare debeat: Aliorū doctorū, Patrum, Episcoporum, Pontificum scripta, decreta, placita non sint verbum Dei per se: nec sint Canonica: sed Canoni Apostolorū subiecta, nec aliter recipienda, nisi quatenus ad Canonē congruunt. Hoc Patres ipsi de suis scriptis vno ore fatentur, nō volētes sibi credi, nisi quatenus Canoni consentanea scripserunt. Augustini enim

vox illa omnium Patrum vox est: SOLIS CANONICIS SCRIPTURIS sine ulla recusatione debeo consensum: Et illa: Ego fateor charitati tuae, SOLIS eis scripturarū libris, qui iam CANONICI appellantur didici hunc timorem honorēque deferre, ut nullum earum authorē scribendo aliquid errasse firmissimè credō. Alios autem ita lego, ut quātalibet sanctitate doctrināque præpolleant, non ideò verum putem, quia ipsi ita senserunt. Vnde proteruia Pontificis Romani & parasitorum eius intoleranda cognoscitur, qui decreta illius infallibilia, Canonica & normam fidei æquè atque Scripturam sacram esse iactitant.

Posterius discrimen est in potestate officij. Apostolorum vocatio, ut nō pēdebat ab arbitrio alicuius: ita nulli erat alligata loco: sed potestatē habebant ubiuis locorū docendi Euangelium, plantandi, gubernandi, visitandi Ecclesias autoritate vniuersalis Apostolatus à Christo eis demādati: *Prædicate Euangelium omni creatura: Docete omnes gentes: Eritis mihi testes in Ierusalem, tota Iudæa, Samariāque & usque ad vltimas terras.* Alij doctores, Pastores, Episcopi vocatione & obligatione speciali præesse debent suis tantum Ecclesiis, à quibus vel ad

quas

quas sunt vocati, iuxta dicta 1. Pet. 5. 2. *Pascite gregem, qui penes vos est.* Et 1. Pet. 4. 15. *Nemo patiatur tanquam ἀλλοτριόπισκος,* Et Act. 20. 28. *Attendite vos ipsos & totum gregem, in quo vos Spiritus Sanctus constituit Episcopos.* Ex quo discrimine iterum conuellitur Romani Pontificis potestas, quam in omnes orbis Ecclesias sibi usurpat, contra expressum Dei verbum, contraque Canones Veteres, quibus cura Ecclesiarum certis distributibus inter Episcopos diuidebatur, minimè verò soli Romano committebatur: expressè etiam, ne quis vocaretur *universalis Episcopus* aut *princeps Sacerdotum*, vetabatur. Qui verò hunc titulum sibi usurparet, eum in sua elatione præcurrere Antichristum Gregorius affirmavit. Damnatur & πολυαρχισμὸν eorum, qui in Evangelicis Ecclesiis nescio quem apostolatium sibi usurpantes gregibus suis desertis, absque vocatione Ecclesias ahas turbare, quasque ex tribunali leges credendi omnibus dare præsumunt.

Conc.

Nic. can.

6.

Antequam hinc discedamus duo insignia Deitatis Christi & Spiritus Sancti argumenta obseruentur. *Primum est:* Deus sibi separavit Paulum ad apostolatium. Et Christus sibi separavit Paulum ad apostolum: & Spiritus Sanctus sibi separavit Paulum ad apostolatium. Ergò hi tres sunt vnus Deus. Nam sibi, hoc est, in suum ministerium & cultum segregare Prophetas, Apostolos & Doctores Ecclesiæ mittere, hosque necessariis donis instruere, est solius Dei, qui solus author est ministerij, Ecclesiæ Dominus. Ideò damnantur omnes à Deo non missi Ierem. 14. & 23. Atqui Pater, Filius & Spiritus Sanctus sibi segregant, vocant, mittunt Prophetas, Apostolos, Pastores Ecclesiæ, eosque donis necessariis instruunt: 1. Corinth. 12. vers. 4. 5. 6. 11. Sunt igitur hi tres vnus Deus. *Alium est:* Paulus hic & passim infra cap. 15. 16. 1. Corinth. 11. 7. &c. Euangelium vocat Euangelium Dei, non tam subiecti ratione, quia Dei gratiam docet: quàm efficientis, quia Deus eius est author. At postea vers. 16. & passim, infra cap. 15. 19. 1. Corinth. 9. 12. 2. Corinth. 9. 13. Galat. 1. 7. eodem sensu vocat Euangelium Christi, quia docet de Christi gratia, & quia à Christo est prolatum è sinu æterni patris. Rursus igitur Chri-

Gal. 1.

Act. 9.

Act. 13.

Ioh. 1. 18.

Iti æterna Diuinitas contra hereticos firmiter astruitur.

Act. 17.
21.

2. QVOD ANTE PROMISERAT. Exponit cur dixerit Euangelium Dei, nempe efficientis & subiecti ratione, quia Deus id olim promiserat, & quia est de Filio Dei: utroque dignitatem eius Romanis commendat. Primum verò ne in nouitatis suspensionem veniat, iam olim id à Deo promissum ait. Etsi enim curiositas ingenij humani vetera fastidians noua subinde audire appetit, ut de Atheniensibus scripsit Lucas: tam è in doctrina salutis nouitas omnis meritò suspecta est, & certa erroris nota: primum verò & vetustissimum quodque verissimum. Tantò enim quidque est verius quantò ad vetustissimam, hoc est, primam veritatem, quæ est Deus, accedit propius. Hinc Moses doctrinam suam ad Deum, Prophetæ ad Mosem, Christus & apostoli ad Prophetas referre solent, veritatem vetustate comprobantes. Deinde studium Euangelij simul commendat. Dona enim diu promissa, auidius expectari & excipi solent quando præstantur. Præterea ab omnibus religionib. aliis & à philosophia humana discernit, cū addit, *per quos & ubi* id Deus promiserit: Non inquit per augures, aruspices, Pontifices vestros: nec per Pythias aut Sybillas: nec per Philosophos aut Græciæ sapientes, nec in foliis aut libris Sybillinis, aut in duodecim tabulis vestris: Sed *per Prophetas suos, in scripturis sanctis*. Reciproce autem innuit prophetas legatos & oratores Dei ad veterem Ecclesiam fuisse: & libros eorū scripturas sanctas, hoc est, diuinas esse, iisque contineri res sanctas, doctrinam sanctam Euangelij de Filio Dei. Per quos Prophetas, quibus scripturis promiserit non est obscurum ostendere. Respicit Apostolus ad oracula de Christo & regno eius: Gen. 3. 15. Deuterom. 18. 18. Ies. 9. 6. & cap. 53. & cap. 52. 7. & cap. 61. 1. & 65. 1. Ierem. 23. 5. & cap. 31. 31. & id genus alia. De Prophetarum discrimine, officio & doctrina diximus in prolegomenis Hoseæ. Obiter hic monemur de Prophetarum & apostolorum consensu. Quod enim illi promiserūt, isti præstitum annūciauerunt: Nec non de Scripturarum Sanctarum diuina autoritate, quod eam in se habeant, & apud nos habere debeant à Deo authore suo, nequaquam verò

ab Ec-

ab Ecclesia vel à Papa. Nam scripturæ Propheticae fuerunt sanctæ etiam antequam Ecclesia noua existeret, aut ab ea pro sanctis agnoscerentur: & tales essent, si vel totus contradiceret mundus. Itaque Ecclesia ad eas tanquam ad Canonem hic & passim remittitur & alligatur. De apostolicis scripturis, cum pariter sint *Sanctus*, par est iudicium.

3. DE FILIO SVO. Pergit Romanis commendare dignitatem Euangelij à præstâtia subiecti, cuius descriptione discernitur, non solû à doctrinis & historiis profanis omnibus, sed etiam ab ipsa Lege Dei. Est enim Euangelium non de bello Atlantico, de quo fabulatur Cirtas apud Platonem, aut Iugurthino aut Mithridatico: nec de Alexandri, Scipionum aut Camilli victoriis, quas decantabant Romani: sed de Filio Dei. Nec de cultu Deorum, aut de ritibus & legibus politiæ Iudaicæ, sed de Filio Dei: Ita inquam Euangelium & legem, cum in auctoritate conueniant, propriis subiectis distincta esse docet. *Factus ex semine Davidis secundum carnem*: subdit illustrè *dragm* Filij, Dei qualis, & quis ille sit, de quo Euangelium concionatur, ne Herculem ex Ioue natum, aut Romulum aliquem mente concipiant Romani. Ad qualitatem personæ spectat, quod dicit *factum ex semine Davidis secundum carnem*: Filium Dei docet esse hominem: ex semine, hoc est, familia Davidis: nec merum hominem, sed qui Filius Dei cum esset, factus sit homo per incarnationem, hoc est, virtute Spiritus Sancti ex virgine filia Davidis homo conceptus & natus. Sic enim declaratur hoc in Euangelio: idque indicat apostolus, participio *τὸ γε-
νηναι* *facto*, significat enim prius eum fuisse, postea factum esse quod non fuerat. Nec accipi debet participium *factus*, pro *ortus*: alioqui vim istam amittet, nec significabit incarnationem, quam Paulum hic velle exprimere patet ex loco consimili Galat. 4. 4. *Postquam venit plenitudo temporis misit Deus filium suum factum ex muliere*. Vtrumque notat participio *γεννηθῆναι*, & quod Filius Dei fuerit antequam emitteretur, fieretque ex muliere: & quod Filius Dei existens, per incarnationem fit homo factus, sic Ioh. c. 1. 14. *Verbum factum est caro*: Prorsus idem dicit hic apostolus: *Factus ex semine Davidis secundum*

1. Tim. 3.

carnem: Et alibi. Deus manifestatus est in carne. Eodem spectat adiectio κατὰ σάρκα. Hac enim limitatione indicat, Filium Dei factum esse hominem non simpliciter, sed secundum id, quod ex semine Davidis assumptum sit, hoc est, secundum carnem: nec esse mutatum in carnem, sed mansisse Filium Dei, quod fuerat: & præter carnem habere diuinam naturam. Simili limitatione distinguit in Christo naturam humanam à diuina Rom. 9. 5. Ex quib. (patribus) est Christus το κατὰ σάρκα quod ad carnem attinet: q. d. non ἀπλῶς, neque τὸ κατὰ θεϊότητα. Et Petrus: Mortificatus carne: uiuificatus autem Spiritu. Vbi obseruemus aduersus Samosatenum, Nestorium & hæreticos similes, Filium Dei concretè vocari totam personam, non solam Deitatem: sicut contra Filius hominis concretè passim tota dicitur persona, non sola humanitas. Nam eadem persona à Deitate Filius Dei, ab humanitate Filius hominis deaominatur. Est hoc etiam illustre exemplum communicationis idiomatū, quod sit τρόπος ἀντιθέσεως. h. e. modus alternationis idiomatum naturalium in persona, propter naturarum unionem. Esse ex semine Davidis est humanitatis proprium. Dicitur tamen de Filio Dei, quod sit factus ex semine Davidis. Ne verò secundum Deitatem ex Dauide factus putetur, additur limitatio, qua factum esse ad carnis naturam restringitur. Vnde primum fit manifestum, quod communicatio idiomatum non sit alternata idiomatum impressio aut permixtio in naturis: sed sit τρόπος ἀντιθέσεως naturarū propria vicissim tribuēs personæ propter unionem, non iuxta vtramque sed iuxta eam naturam, cuius sunt propria. Vt enim hic Filius Dei dicitur factus, nempe secundum carnem: Ita alibi Filius hominis dicitur venisse de cælo, & esse in cælo, nempe secundum Deitatem. Euincitur & falsitas calumniæ, quod sic sentientes de κοινωνία diuidant naturas; nihil humanitati cum Deitate, aut huic cum illa realiter commune agnoscant: unionem & communicationem idiomatum merè verbalem, nullo modo realem doceant. Calumnia est in Apostolum recidens. Verbalis sanè est, quatenus verbis enunciatur, & propria alternantur in naturis: Realis verò & realissima, quate-

nus

nus naturarum propria personæ essentialiter conueniunt. Euincitur denique hypotheseos vbiunitariæ falsitas, quod totam personam Christi dicere sit vtramque Christi naturam dicere, & toti personæ aliquid tribuere sit secundum vtramque naturam tribuere: secundum verò alteram naturam personæ inesse sit dimidiæ tantum personæ competere. Vanissima est opinio. Neque enim Christus dimidius dicitur factus ex semine Davidis: sed totus, nec tamen secundum totum sui, sed secundum carnem tantum. Et sic de aliis.

4. DECLARATO FILIO DEI IN POTENTIA.

Qualitatem personæ persequitur altius, cuiusque diuinitatem astruit, & est sensus, Filium Dei non modo hominem sed & verè Deum esse: & factum quidem hominem è semine Dauidis secundum carnem, non tamen conuersione diuinitatis in carnem, sed salua diuinitate, quæ post incarnationē manifestissimis in eo documentis fuerit declarata. Dupliciter verò hæc documenta exponi solent: utroque modo piè & orthodoxè: De participio ὁραθέντος, utrū rectè conuersum sit à veteri interprete *prædestinatus*: quod contra Calvinum concedit Bellarminus, videbitur in dubiis. Mihi placet quod Chrysostomus accipit ὁραθέντος pro *ostensus, manifestatus, probatus* quod actor. 2. 22. dicitur ἐποδείχθη ὡς δεικνύμενος demonstratus. Plerique igitur interpretum sentiunt apostolum tria proferre argumenta, quibus sit Filius Dei demonstratus post incarnationem. I. ἐν δυνάμει: *in potentia*, hoc est, per potentiam diuinam in miraculis & prodigiis refulgentem. Vera enim miracula edere sua potentia solius Dei est. Sic apostolus ipse videtur explicare infra capit. 15. 19. vbi dicit Christum sua prædicatione & labore adduxisse gentes ad obedientiam fidei ἐν δυνάμει καὶ τεκταινόντων ἐν δυνάμει τοῦ θεοῦ. Quidam referunt ad potentiam, hoc est, efficaciam diuinam, quæ sepe eius prædicationem in conuersione auditorum exseruit: de qua apostolus 1. Corinth. 2. 5. Ne fides vestra consistat in sapientia hominum, sed ἐν δυνάμει θεοῦ: quo sensu v. 16. Euangelium vocatur δυνάμις θεοῦ ad salutem cuius credenti. Res eodem recidit. Nam in miraculis & doctrina eandem exeruit potentiam. II. κατὰ

Bell. l. 2.
ca. 14. de
verbo
Dei.

πνεῦμα, pro διὰ πνεύματος ἀγιασμών: *Per Spiritū sanctificatio-*
nis, hoc est, *Sanctum*, Hebraismo genitiui pro epitheto:
 nempe effusum in Pentecoste & deinceps super aposto-
 los & Ecclesiam: Quod etiam solius Dei est opus. Nam
 Spiritum Sanctum quis dare, mittere, effundere potest,
 nisi Deus, à quo spiratur & procedit? Hoc etiam argu-
 mento Petrus ostendit, Christum esse Messiam ad dex-
 tram Dei euectum. Act. 2. 33. ΙΙΙ. ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν pro
 ἐκ νεκρῶν: ne de vniuersali resurrectione putetur loqui;
 omisit posteriorem præpositionē ne bis iteraretur. Re-
 surrectio autem ex mortuis Filium Dei euidenter de-
 clarauit, quia propria virtute se ipsum, hoc est, humani-
 tatem suam ex morte reuocauit in vitam: quod testa-
 tur ipse: *Ego tria reedificabo illud: Ego habeo potestatem*
resumendi animam meam: At hoc etiā solius Dei est pro-
 priū. Aliqui ad suscitationē Lazari & aliorum mortuo-
 rū referunt: sed hæc ad δυνάμιν pertinet. Admodū igitur
 illustribus documētis demonstrata fuit Christi diuinitas.
 Atque hæc prior est loci huius explicatio, quæ Chryso-
 stomo & plerisque patribus placuit. Magis verò de mē-
 te Apostoli videtur esse interpretatio alia, quam & Be-
 za tangit in notis, quod apostolus æternam Filij diuini-
 tatē expositurus, hæc tria brevissimè doceat: **P R I M O**
 quid ille Filius Dei ex semine Dauidis secundū carnem
 factus insuper fuerit, nō modo in sese, sed etiā in mūdo
 declaratus: Filius nēpe Dei ἐν δυνάμει in potentia, sub-e-
 xistens, hoc est, potens: quasi sit ἐξουθεντος τῆς ὑπὸ θεῷ ὄντος ἐν
 δυνάμει: *qui declaratus est filius Dei existēs in potentia*, seu
 habēs potentiā nempe diuinam, hoc est, omnipotens, vt
 rectè Lutherus erwiesen der Allmechtige Sohn Gottes:
 sicut Phil. 2. ὁ ὢν ἐν μορφῇ θεῷ, qui in forma Dei existens,
 hoc est, cū haberet formam Dei, hoc est, esset naturā
 Deus. Nam δυνάμις & ἐν δυνάμει absolutè passim signifi-
 cant potentiam Dei, hoc est omnipotentiam. Matth. 6.
 13. *Cui δυνάμις potentia & gloria*: Cap. 26. 64. *Videbitis fi-*
liū hominis venientē à dextris δυνάμειος potētia. Luc. 4. 36.
Imperat spiritibus ἐν δυνάμει, hoc est, diuina omnipotētia. Pl^o
 hoc est, quā si ἐν δυνάμει tantum referatur ad euiden-
 tiam declarationis, pro μετὰ δυνάμειον vel δυνάτως poten-
 ter. Omnipotētia autem solius Dei est propria. Ergo di-

est Filiū esse declaratum mundo, quod sit omnipotens, Deus proinde, ut potētiā sic naturā Patri æqualis & *ἐμμενους*. DEINDE secundum quid declaratus sit esse Filius Dei omnipotens: non secundū carnem assumptam, quod Samosatēniani heretici contēdunt, vnam tantū Christo naturam relinquentes: sed κατὰ πνεῦμα ἀμοούνης secundum Spiritum sanctificationis, hoc est, secundum Diuinitatem, quam habuit ante carnem: Eam vocat Spiritum propter spirituales naturam, & per αἰτίαν carnis, hoc est, corporeæ naturæ sicut 1. Pet. 3: *uiuificatus spiritu* hoc est, diuinitate: Et Ioh. 4. *Deus est spiritus*, hoc est, spiritualis natura. Sanctificationis autem, propter effecta, quia & carnem suam quam gestat ὑποστατικῶς, & Ecclesiam, quā inhabitat ἐνεργητικῶς, verē sanctificat. Hic sensus patet ex antithesi κατὰ σάρκα & κατὰ πνεῦμα, quæ alioqui manca esset, nec ostēderet, secundū quid Filius Dei nō sit factus ex semine Davidis: quod tamen limitatio apostoli postulabat. DENIQUE per quid seu quo argumēto sit Filius Dei omnipotēs declaratus: ἐξ αἰας ἀσεως νεκρῶν. Hæc demonstratio diuinitatis fuit euidentissima, conuincēs mundum de diuina potentia huius personæ, quæ carne quidē mortificatur, propria verò potentia resurgit. Sic profectò mortis & vitæ Dominum, h. e, verum Deum se declarauit. Sicut enim Pater habet vitam in se ipso, sic & filio dedit vitam habere in se ipso. Eodem argumento vtens Apostolus dixit in concione Antiochena, resurrectione Christi à mortuis palam factū, quod esset Filius ille Dei, de quo Ps. 2. *Filius meus es tu ego hodie genui te*: quasi dicat, quod te Filiū genuerim ab æterno, hodie per resurrectionē tuam mundo est declaratū. Habemus qualitatē personæ Filij Dei, quod subsistat carne & Spiritu sanctificationis: hoc est, duab. naturis, humana & diuina: quod duæ hæ naturæ sint vnus Filius Dei per v-nionem: quodque in v-nione proprietatib. distinctæ maneant & inconfusæ. Sequitur. quis sit ille.

IESV CHRISTO DOMINO NOSTRO. Tribus titulis ab officio proprio ductis Filium Dei in indiuiduo designat, ne in persona possit errare fides nostra: *Iesus*: nomē proprium Filij Dei incarnati Hebraica origine significans Seruatorem, impositū ei ex oraculo in

circumcisione: ab effectu proprio, qui est saluare populum suum à peccatis, quem & angelus in illa *ὁνυμα τοῦ θεοῦ* expressit: *saluum faciet populum suum ab omnib. peccatis suis*: ascribens ei diuinum opus Iehouæ proprium, ex Psal. 130.8. *Iehoua redimet Israel ab omnibus peccatis suis*: quod certè præclarum est diuinitatis & omnipotentiae Christi argumentum. Est quidem ibi verbum *יִרְדֹּם* redimet Græc. *λυτρώσεται*: Angelus verò pro eo dixit *יְשׁוּעָה* seruabit propter nominis etymon: & quia Iehoua etiam se vocat *יְשׁוּעָה* seruatorem Hos. 13.4. Sed & verbum *יִרְדֹּם* propriissimè competit Christo: quia ipse, non Pater factus est *λύτρον*. Diuersitate igitur verbi nihil derogatur argumento.

Christus: cognomentum Filij Dei incarnati Græca origine sonans *vnctus* Hebr. *Messias*: quod confirmat, hunc esse illum Patrib. olim promissum Seruatorem. Ductum est à genere triplicis officij, quod sit summus Propheta, Pontifex & Rex Ecclesiæ datus: Hi ordines .n. soli dicebantur Christi, h.e. vncti, quia summi Christi seu vncti typum gerebant. Vnctus verò hic dicitur non chrismate aut oleo, sed spiritus plenitudine præconfortibus suis Ps. 45. Heb. 1.

Denique *Dominum nostrum* vocat à iure & honore officij proprio. Quia enim seruauit nos, iure vindicationis serui eius sumus, eumque vt Dominum nostrum veneramur. *Nostrum* dicit non vestrum: vt communio- nem fidei cum ipsis in Christo testetur: Neque dominiū Christi ad solos restringit apostolos, vt quidem ex sequenti versu videri possit: sed ad omnes extendit, quod ex sequentibus clarius patebit. Hactenus fuit illustris personæ Christi descriptio, quam mox in limine Epistolæ iccirco posuit apostolus, vt Romanis dignitatem Euangelij, quod est concio de Christo, magis commendaret: vtque fidem eorum de fundamento & authore salutis rectè informaret, eandemque aduersus omne genus hæreses præmuniret.

5. *PER QUEM ACCEPIMVS GRATIAM*: Hunc versum prius contexui cum primo: quia declarat eius circumstantias: *per quem* apostolus fuerit separatus ad prædicandum Euangelium: *per Christum* nempe Domi-
num:

num: & *quomodo*: accipiendo nimirum ab eo conuersio-
nis gratiam & apostolatus munus: & *quo fine*: nempe ut
predicatione sua adduceret homines ad obedientiam fi-
dei: ubi *fides* potest significare habitum fidei, & doctri-
nam fidei & *qua auctoritate*, nempe ipsius Christi. *Pro*
nomine eius: quod quid sit explicat apostolus 2. Cor. 5. 20.
Pro Christo legatione fungimur h. e, Christi nomine, loco,
pro Christi gloria: Denique *apud quosnam*: non inter Iu-
dæos solos, sed inter omnes gentes, tanquam Catholici
legati ad omnes: ex mandato generali: *Docete omnes gen-
tes*: & speciali: Act. 9. *Erit mihi vas electum ut perferat no-
men meum ad gentes*, &c.

6. INTER QVAS ESTIS ETIAM VOS. Nunc &
Christi gratiam & suum apostolatum etiam ad Roma-
nos pertinere docet, ut Evangelium libentius accipiant,
ne curiositatis suspensionem aliquam de eo concipiant:
sed cogitent, cum omnibus gentibus designatus sit do-
ctor, non absque ratione ipsorum quoque salutis curam
eum habere: quandoquidem & ipsi sint ex gentium nu-
mero. Monet hic Chrysost. de apostoli candore, quod
absque hypocrisi agat cum Romanis, in censum alia-
rum gentium eos reponens, quamvis essent rerum do-
mini in mundo, ne hoc nomine superbirent. Pro ar-
gumento autem, quod gratia Christi ad ipsos quoque
pertineat, citat eorum vocationem ad Christi fidem:
Esse vocati à Iesu Christo: Ergo Evangelij doctrina e-
tiam ad vos pertinet: intelligit vocationem per verbum
eis factam Iesu Christi nomine, à Barnaba vel alio apo-
stolo, de quo infra dub. 8. Supra dixit se vocatum apo-
stolum: hic etiam Romanos dicit vocatos latiore sen-
su: non ad apostolatum, sed ad societatem Ecclesiæ:
Vnde vocatio duplex una generalis, alia specialis, esse
cognoscitur, de qua inf. in locis.

7. OMNIBVS QVI ROMÆ ESTIS: Sequitur *om-
nes* cum voto apostolico, in quo *quib. quid, à quo* pre-
cetur videndum est.

Non dirigit epistolam ad omnes Romanos Imperato-
rem, Consules, equites &c. hi. n. nihili facturi erant apo-
stolum cum suo voto: sed ad omnes Romæ vocatos, scilicet
fidem Christi professos. Coetus haud dubiè fuit non ma-
gnus. Huic benè precatur in vniuersali, ne quis vel inf.

me sortis sese præteritum aut sibi non scriptum putet: utque in vocatis electis etiam universitatem esse doceat: vocat *dilectos Dei* ut singulare diuinæ benevolentiae argumentum reputent Evangelij gratiam. **VOCATIS SANCTIS** Chrysost. *omnib. credentibus*: Hieronymus: *sanctis vocationem Dei non meritis*: Iterum dicit *vocatos*, ut vocationis gratiam denuo commendet: & *sanctos*, ut eos vocatione sua dignè, hoc est, sanctè ambulare moneat: vel quia non externam modò, sed & internam in eis vocationem agnoscit, hoc est, verè conuersos: non quod nulli inter eos essent hypocritæ, sed quia charitas omnes habet pro conuersis, qui fidem & poenitentiam profitentur, quod hætenus fecerant Romani. Vnde id didicerit Apostolus, versu sequente docebit. **GRATIA SIT VOBIS ET PAX**: Hæc duo ubique precatur. Ad Timotheum utraq; & ad Titium inserit misericordiam. *Gratiam* vocat Dei benevolentiam. Glossa: remissionem peccatorum. *Pacem* Hebr. more prosperitatē, & consiliorum atque actuum omnium optatum successum: & est sensus: Precor Deum vobis propitiū, qui vos gratia sua magis magisque perfundat, eamque optatis successibus confirmet. Aliqui spirituales pacem cum Deo & conscientiae tranquillitatē intelligunt: sed hæc in gratia videtur contineri. Alij de concordia & charitate mutua: Hieronym. *Talis est ubique saluatio eius, ut commemoret beneficia Dei, & optet in nobis integra permanere &c.* *Commonet etiam pacificos esse debere, unā eandemque gratiam consecutos.* Gratia alioqui variè in scripturis significat: *Primò*: gratuitum Dei amorem erga electos: & sic quoties justificatio & salus nostra gratiæ ascribitur. Opponitur tunc dignitati, operibus, meritis nostris. *Gratia enim non est ullo modo, si non est gratuita omni modo.* inquit Augustin. in Ps. 34. Hanc significationem etiam Thomas primariam agnoscit, pro dilectione alicuius, ut cum dicitur, miles hic habet gratiam regis, id est, fauorē: sophistæ tamē plerunque elidunt in disputationibus de gratia: *Aliam* verò urgent, ubi gratia significat donum gratis datum: ut cum dicitur: facio tibi hanc gratiam. Hanc gratiam faciunt duplicem: *Internam*, quam vocant Gratiā gratum facientem, ut habitum charitatis gratis infusum, & *externam*: hoc est, bona opera seu merita, quam vocant gratiam gratis datam. Sed vno Christi dicto hæc

distin

Gratia
quot mo-
dis signifi-
cet.

Thom. 2.
9.110.a.1.

distinctio refutatur: Cum omnia feceritis quae praecepta sunt *Luc. 17:*
 vobis dicite: serui inutiles sumus: nam quod debuimus fa- *10.*
 cere fecimus. Hinc enim efficitur, de bonis operibus, vel
 meritis accipiendo, nullam esse gratiam in nobis gratos
 nos facientem: sed haec gratia sola est gratuita Dei ele-
 ctio, qua nos fecit dilectos sibi & acceptabiles in filio di-
 lecto, Eph. 1. Quicquid verò in nobis est gratiarum, ad
 gratis datam gratiam pertinet. Aliquando gratia signi-
 ficat compensationem doni gratis dati: ut cum dicitur: a-
 go tibi gratias *Luc. 17. 9.* Num gratiam habet seruo illi &c.
 Porro omnia haec bona precatur à Deo, Patre nostro, &
 Domino Iesu Christo: tanquam effectore omnis gratiae &
 pacis: Pater fons est, Christus mediator gratiae & pacis,
 per quem bona sua dispensat electis. Vno gradu collocat
 vtrumque in voto, ut vnius diuinitatis atque potentiae, v-
 trumque esse significet. Sic Deum verum, quem Christia-
 na colit fides, à numinibus aliis discernit. Patrem vocat
 Deum non excludendo Filium: Filium vocat Dominum
 non excludendo patrem, sed personas discernendo, & or-
 dinem, quem operando seruant ostendendo. *Franciscus*
Davidis haereticus Samosatrenianus contra inuocationem
 CHRISTI blasphemio ore disputans, non, inquit, à Iesu
 Christo, sed à solo Deo patre precatur gratiam apostolus. Le-
 git enim: Gratia vobis & pax à Deo patre nostro & Do-
 mini Iesu Christi: πατρός referendo ad ἡμῶν & υἱοῦ in Grae-
 co textu. Sed est impudens deprauatio manifesti sensus.
 Interiacet distinctio inter ἡμῶν, & υἱοῦ, ut distinctas
 personas notari appareat. Ideò Syrus interpres repetita
 particula *men a* scrupulum tollens reddit: à Deo patre no-
 stro, & à Iesu Christo Domino nostro. Haeretici verò cauil-
 lū Paulus euidenter elidit 2. Tim. 1. 2. scribēs ὡς πατὴρ
 & υἱὸς Ἰησοῦ τοῦ υἱοῦ ἡμῶν: & Ioh. Epist. 2. 2. πατὴρ θεὸς πατὴρ
 & υἱὸς υἱὸς Ἰησοῦ τοῦ υἱοῦ ἡμῶν: ubi, absque ambi-
 guitate Pater & Filius ut author gratiae & pacis inuoca-
 tur. Cur spiritum sanctū non adiungat, dicitur in dubiis.

Disput.
Alba lul.
par. 2. ca.

4.

SECVNDA PARS CAPITIS

Proœmium gratulatorium

8. In primis quidem gratias ago Deo meo per Iesum
 Christum super omnibus vobis, quod fides vestra an-
 nuntiatur in toto mundo.

9. Testis enim mihi est Deus, cui seruiro spiritu meo in Euāgelio Filij ipsius, me indefinēter mētionem facere vestri:
 10. Semper in precibus meis rogans, ut, si quo modo tandem aliquando prosperum iter mihi detur voluntate Dei, veniam ad vos.
 11. Expeto enim videre vos, ut aliquod impertiar vobis donum spirituale, ut vos stabiliamini.
 12. Hoc est ad communē exhortationem percipiendā apud vos per mutuam fidem, vestram simul & meam.
 13. Nolim autem vos ignorare, fratres, me saepe proposuisse venire ad vos (sed prohibitus fui usque adhuc ut fructum aliquem haberem inter vos quoque, sicut & inter reliquas Gentes:
 14. Et Græcis & barbaris, tum sapientibus tum insipientibus debitor sum.
 15. Itaque quicquid in me situm est, promptum est ad vobis quoque qui Roma estis euangelizandum.
 16. Non enim me pudet Euangelij Christi: potentia siquidem est Dei ad salutem cuius credenti, Iudæo primum, tum etiam Græco.

RIMVM QVIDEM GRATIAS AGO DEO MEO. Procemiū admodū patheticū, cui vix aliud legitur simile in epistolis Apostolicis, quoniā scribit ad Romanos homines politos, in existimationis & honorum fastigio constitutos, quos artificio conciliare studet. Totum enim spectat ad reddendos beneuolos, & ad testandum ipsis suum studiū: constans gratulatione, purgatione & transitione, ut in analysi fuit dictū. Primum gratulatur eis de fide in Christū, & de suo in ipsos affectu contestatur. *αποστόλων υψι*. Non sequitur aliquid secundum aut tertium: ideo nō tam ordinis videtur, quā intēdēdi aduerbium, pro inprimis, sicut cap. 3. 2. *αποστόλων υψι 2δ*: quasi dicat hoc summum est beneficiū, pro quo cū primis Deo gratiæ debētur. Gratulationis circūstantias plures cōplectitur: primum quod gratias agat. Gratias agere est beneficia agnoscere, atq; grata habere, quod est veritatis: & *ἀποδοτέον* repēdere velle, q̄ est iustitię. Deinde cui? Deo meo. Suū vocat tū singulari gratia: quia me separauit, &c. tū singulari obligatione: quia seruiro ei: v. 9. quo sēsu Deus olim se appellabat Deū Abrahami, Isaaci, Iacobi, Israelis, & sic nūc est Deus noster. Nō igitur

igitur separat fidē suam, aut Deum suum à fide & Deo Romanorum: sicut observauimus facere Hoseam ca. 9. v. 8. 17. *Abiiciet eos Deus meus*, &c. Sed est vox πληροφορίας seu plenæ fiduciæ in Deo vero. *Ex nimio affectu*, inquit Chrysost. *Deum qui communis est, suum appellat more Prophetæ consueti*. Tertiò, Quomodo? PER IESVM CHRISTVM: nempe Dominū & mediatorem nostrum. Absq; hoc enim, non patet accessus ad Deum, nec placent Deo preces nisi eius nomine oblatae. Iohan. 16. Heb. 13. 15. Quarto: Quorum causa? *Pro omnibus vobis*. sui oblitus de Ecclesiæ tantum sollicitus est atque gaudet salute. Denique de quibus bonis gratuletur Romanis? QVOD FIDES VESTRA ANNUNCIATUR IN TOTO MVNDO: Est tacita antithesis imperij & fidei. Oratores celebrant vi-ctorias, & fasces & imperium vestrum. Ego fidem vestrā, quæ est victoria cunctis mundi imperiis, victoriis, thesauris potior. *In toto mundo*: Erat Roma quasi totus mundus: caput & vertex mundi: confluxus hominum ex toto mundo, οἰκεμένης ὅπποθεν dicta. Non poterat igitur latere Romanorum fides, sicut ciuitas in monte non latet. Quamprimū Christo nomen dederant: mox fama per orbem volitabat: Ecce Roma caput orbis fidem Euangelij suscepit, Domina mundi Christo crucifixo seruit. καταγγέλλεται nunciatur: In bonam partem dici videtur: quòd fides eorum fuerit celebrata à fidelib. Christianis ubivis locorum existentibus ingenti cum plausu. Si est μᾶλλον, hoc vult quòd alij laudauerint, alij vt hæreticos traduxerint. Non assentior iis qui *in toto mundo* faciunt ὑπερφανῶς, qua quid supra veritatem rei dicitur. Neque enim puto admittendam in Scripturis figuram, quæ est species mendacij. Est ergo synecdoche totius, sicut in illo: *Tota Hierosolyma egressa est ad Iohannem: Totus mundus non caperet*. Hac gratulationis forma Romanis tacitè suggerit, vt quantus sit fidēi thesaurus, & cui acceptum ferre debeant cogitent. Maior hæc erat Romanorum gloria, ex tam præclara in Christum fide, quam ex omnib. triumphis. Sed vbi nunc est? Evanuit, argentum eius conuersum est in scoriam, imperium abiit in tyrannidem, facta est meretrix ciuitas sancta, quæ toto nunc orbe nunciatur quidem, sed execrabilis habetur. Nos duo breuiter docemur: *Primum* de fidēi authore atque

præstantia. *Donum Dei est.* Eph. 2.8. Deo igitur feramus acceptum cum gratiarum actione, quod nos credimus. Anteferendum hoc longè cunctis mundi thesauris. Fide enim placemus Deo, iustificamur, seruamur, non thesauris caducis. *Deinde*, de charitatis natura, quod alienis bonis gaudet ut suis: malis afficitur ut propriis.

9. TESTIS ENIM MIHI EST DEVS. Iuratoria cautione Romanos confirmat de suo in ipsos studio, ac tacitè sinistras eorum cogitationes præoccupat: Quæ hæc tua cura, homo ignote, de nobis, quos nunquam vidisti, nullo studio iuvisti? ostendit igitur quamvis eos necdum viderit, nec vlla re iuuerit: se tamen admiratione virtutis ac fidei ipsorum gratam memoriam perpetuò mente circumferre, summòque coràm eos vidēdi docendique desiderio teneri: hæc est summa *ver. 9. 10. 11. 12.* TESTIS EST MIHI DEVS: Quia ignotus ad ignotos testem affectus sui neminem mortaliū proferre poterat, Deū appellat: quo facto docet, quid sit iurare, & quod liceat iurare, quādo veritatem dubiam confirmare gloriæ Dei & salutis proximi interest, vel quando controuersie aliter finiri nequeunt. DEVS CUI SERUIO: Non iurat Iouem lapidem ut Socrates, nec Numā testē vocat, sed Deum καρδιονγνώσκω. Exponit verò cur prius dixerit Deum suum, cum dicit & λατρεύω, quem colo: eodem sensu alibi: & δουλεύω cui seruiō. Act. 20. 19. Rom. 7. 6. & 12. 11. & 16. 18. Eph. 6. 7. Phil. 2. 22. Col. 3. 24. &c. quo differentiam λατρείας & δουλείας re nullā esse, syllabis tantū consistere cōuincitur. Εἰ τῷ πνεύματι μου: Chrysostomus. *per gratiam Spiritus Sancti mihi datam*: quasi hunc authorem λατρείας in se recognoscat, & cultum Christianorū spiritualem à ceremoniali Iudaico & carnali gentilium discernat. Bene quidem. Sed apostolus simpliciter loquitur de spiritu suo, h. e. mente, voluntate & corde ut 1. Cor. 5. *Ego absens corpore, præsens Spiritu.* Spiritū tamen intelligit regeneratum. *In Euangelio filij*: pro, quod est de filio, & à filio reuelatum, ut fuit *vers. 23.* QVOD INDESINENTER MEMINERIM VESTRI: Hoc illud est, quod iureiurando eis confirmat. Quorum sepe meminimus, ea nobis cordi & curæ esse testamur: Memoria igitur Romanorum indefinēti testamur

tum facit, quod salutem eorum maximæ curæ habeat. Intererat verò de hoc eius affectu Romanos probè esse persuasos, ne doctrinam eius vilipenderent. Secus iusiurandum minimè adhibuisset.

8. SEMPER IN PRECIBVS MEIS ROGANS: Nunc desiderium eos visendi exprimit minimè frigidum: quippe pro quo explendo Deum assiduis precibus fatiget: si quomodo: h. e., ut tandem aliqua detur ad vos veniendi occasio, *δοθεὶς ἡσυχία*: PROSPERVM ITER MIHI PRAEBEATUR: *ἐν τῇ δαλόμενι θεῷ*: vide pietatem Pauli. Non præsumat venire, sed à Deo sibi veniendi facultatem orat concedi: monens nos de providentia Dei, in cuius manu sunt gressus nostri. Quod igitur volumus prosperè nobis euenire, id cum Paulo suscipiamus *ἐν τῇ δαλόμενι θεοῦ*: de quo & Iacobus monet cap. 4. 15. Damnatur humana temeritas, quæ se contra Deum effert: & *τὸ αὐτεξέστικτον* hypocritarum, qui sic fingunt se esse actionum suarum causas, quasi à Deo non pendeant eorum voluntates, consilia & euentus: Idem est *διὰ τὴν δαλόμενους* 1. Pet. 4. 19. 1. Ioh. 5. 14. & *διὰ τὸ δαλόμενά σου*: omnia sunt propter voluntatem tuam. Apoc. 4. 11. Significatur voluntas Dei reuelata, actionum norma, aduersus quam nihil tentandum: & simul arcana providentia, cui nos committamus in omnibus: Paulò aliter *δαλόμενι* significat correlatiuè Heb. 10. 10. *ἐν ᾧ δαλόμενι* pro Christi obedientia seu voluntatis diuinæ impletionem. Docemur exemplo apostoli, orandum esse non pro nobis tantum, sed etiam pro proximis. Quod si non mox appareat exauditio & successus, perseveremus. Oportet enim orate *ἀδιαλείπτως καὶ πάντοτε*: *indefinenter & semper*. EX PETO ENIM VIDERE VOS. Causam desiderij sui ostendit, non suum commodum, sed ipsorum ædificationem, non ut facultatibus eorum iuветur, sed ut eis donum aliquod impertiatur spirituale, videlicet doctrinæ & consolationis, &c. VT VOS STABILIAMINI, nempe in fide: qua quidem egregiè exellebant: profectu tamen & incrementis perpetuis opus habebant. Respicit ad infirmitatem humanam, quæ in afflictionibus consolatione stabiliri indiget, ne succumbat. Neque enim ignorabat, fideles Romæ vulgo exosos esse, & variè ab infidelibus premi atque tentari.

1. Thess.

5. 17.

Luc. 18. 1.

1. Cor. 13.
Rom. 7.

12. HOC EST AD COMMVNEM EXHORTATIONEM: Arrogantiæ vitandę causa vtitur cõmunicatione, quod donũ aliquod spirituale tam ab eis capere, quàm eis impertiri paratus sit per consolationem, exhortationem, & fidem mutuam. Vt enim ferrum ferro acuitur, manus manu lauatur: ita fideles exhortationibus & consolationibus mutuis in fide proficiunt & corroborantur, vt vulgo dicimus: *Qui alium docet, se ipsum docet.* Ita Paulus nondum ponit se in supremo gradu, quasi nullis indigeat adminiculis, aut proficere ab aliis nihil possit. Tamen si. n. reuelationibus excellebat, agnoscit tamen suam imperfectionem tum in cognitionis, tum in regenerationis donis. Sciolos igitur, qui nihil ignorant, & sanctulos qui perfectionem venditant, vanissime hypocriseos damnat Apostolus.

13. NOLIM AVTEM VOS IGNORARE: Occupatio: cur igitur non pridem venisti? Respondet non ipforum neglectu aut sua culpa factum: sed aliena prohibitione. Cuius autem? Tacet. Triplex videtur innuere impedimentum: *Primum* à Deo. Ab hoc enim prius orabat sibi prosperum iter concedi. Impediuerat ergo is hætenus: quia alibi necessaria fuerat Pauli opera: sicut Act. 16. Spiritus sanctus impediuisse dicitur Paulum & Barnabam ne facerent sermonem in Asia. *Alterum* ab Ecclesiis extraneis, quibus plantandis se detentum scribit infra cap. 15. 22. *Tertium* à Satana, qui varia impedimenta obiciendo, præsentiam Pauli Romanis inuiderat, de quo etiam queritur 1. Thess. 2. 18. *Voluimus venire ad vos semel atque iterum: sed Satanas impediuit nos.* Docemur, Deum pro sua sapientia ministerij cursum dirigere ad quoscunque voluerit. Quibus igitur datur, donum gratiæ agnoscant. Quandoque is impedit sanctorum consilia in speciem bona & salutaria: non quòd non faueat, sed vt eos humiliet, & à suo nutu totos pendere doceat: vel quia aliud melius decreuit, vt videre est Act. 16. 6. Sed & docemur, Satanam præcipuè infestum esse Ecclesiæ Doctoribus, & mille obicere impedimenta ædificationi Ecclesiæ. Quod si ergo non omnia subinde succedunt ex voto, non est cur miremur: sed tantò ardentius à Deo successum petamus. Discemus quoque idem opus diuerso modo & fine Deo, & fratribus, & Sa-

tanæ

sanæ tribui: proinde bonum & malum esse posse. Denique cum Paulus quidem diu optauerit, nec tamen citò obtinuerit: nos etiam non mox impatientia ruamus, si vota nostra exaudire Deus differat. Tandem enim dabit, quæ petimus, vel alia salutaria.

UT FRUCTUM ALIQUEM HABEREM: Pergit eis persuadere studium veniendi à fine sibi & ipsis utili. Utilia enim libenter facimus & audimus: Etiam inter vos cupivi fructum aliquem habere. Nō ergo defuit mihi veniendi animus, *Fructum* intelligit doctrine effectum, Romanorum ἀσφάλειαν, & suam ἀδελφίαν. Nihil enim iucundius pastori, quàm ouicularum ἀδελφία. Sicut & inter reliquas gentes: Exemplo insuper consilium suum eis commendat, & desiderium sui tacitè iniicit. Præsentia mea reliquis gentibus fuit fructuosa: cupio & vobis talem esse, etiam vestro haud dubiè voto. Obiter simul modestiam eis ingerit, dum reliquis gentibus comparat, ut v. 6. à se. verò πολυπραγμοσύνης suspicionem removeat, quando officium suum versu sequente ostendit. Dixerat sibi apostolarum concreditum inter omnes gentes. Ergo etiam ad vos spectat apostolatus meus. Maior argumenti est v. 14. *Debitor sum omnium*, &c. à muneris sui vi & amplitudine: teneor officio omnibus gentibus prædicare Evangelium. Minor v. 13. à Romanorum conditione: *Estis & vos ex numero gentium*. Conclusio v. 15. Ergo prompta mea voluntas est, etiam vobis debitum præstare.

14. ET GRAECIS ET BARBARIS: Gentium duas facit classes, Græcos & barbaros, opinione Græcorum, qui omnes præter se barbaros ducebāt. Postea cap. 3. 29. de sententia Hebræorum aliter diuidit in Iudæos & Græcos. Hebræi enim omnes præter se Græcos putabāt. Hæc potest esse generalis diuisio omnium, in Iudæos & Græcos. Prior subdivisio Græcorum, in Græcos & barbaros. Col. 3. 12. coniungit omnes: *ubi non est Græcus & Iudæus, circumcisio & præputium, barbarus, Scythæ, servus, liber, &c.* Omnibus se debitorem profiteretur: *Sapientibus & insipientibus*: Distinctionem priorem ad nationes, istam ad personas singulas aliqui referunt. Est verò ad homines. Romani enim & Græci sapientiæ cultores, h. e., Philosophi vulgò habebantur.

Græci philosophiam ab Ægyptiis, hi à Chaldæis, Romani à Græcis accepisse ferebantur. Philosophos igitur & oratores sapientiæ opinione tumentes insipientibus h.e., illiteratis coniungit, ut illos in schola Christi nihilo plus istis profecisse doceat.

15. ITAQUE PROMPTA EST MEA VOLUNTAS: *οὕτω* pro *οὕτω* τὸ κατ' ἐμὲ πρὸς ὑμᾶς, id est, *πρὸς ὑμᾶς* sub: *est mihi*. Rursus se submittit diuinæ prouidentiae quasi dicat, quantum ad me, paratus sum, modo sic Deo videatur. Ut prius eximiae charitatis de fide fratrum lætantis, & singularis pietatis à solo Dei nutu pendentis: ita nunc Apostolicæ sedulitatis in exequendo munere sibi imposito exemplum Paulus nobis exhibet. Summam enim *πρὸς ὑμᾶς* Romanos docendi in se ostendit, non spe lucri aut compendij, sed tantum officij conscientiam, ne huic defuisse videatur. Similem *πρὸς ὑμᾶς* testatur Corinthiis: *Neceſſitas mihi incumbit. Va autem mihi nisi euangelizem. Nam si uolens hoc faciam, mercedem habeo: sicut inuitus, dispensatio credita est mihi.* Commendat eandem Timotheo: *Milita bonam militiam, retinens fidem & bonam conscientiam: Et Petrus Episcopis: Pascite Dei gregem, qui penes vos est, curam illius agentes, non coactè, sed libenter, non turpis lucri causa, sed prompto animo πρὸς ὑμᾶς: qua voce hîc etiam utitur Paulus. Hoc speculum intueantur doctores Ecclesiæ & scholarum: ut in faciendo officio coniungant sedulitatem cum fidelitate, fugiant ignauiam, αἰσχροπρεπείαν ambitionem. Propositam fidelitati mercedem discant etiam ex Paulo 2. Tim. 4. 8. Et Petro, 1. Pet. 5. 4.*

16. NON ENIM PUDET ME EVANGELII CHRISTI: Occupatione transit ad principale argumentum epistolæ de iustificationis doctrina: & est sensus: scio Euangelium vulgò contemtum haberi, præcones rideri, me importunum vel stolidum videri, qui Euangelio me sapientum doctorem profitear. Sed *non pudet me Euangelij*: quia est Christi non meum: est potentia Dei salutifera credentibus. Studia circa res turpes, futes, inutiles, perniciosas meritò pudorem incutiunt: at non circa res honestas

nestas , arduas , salutare , quicquid de his mundus iudicet. Duplici encomio dignitatem Euangelij rursus commendat. *Præ* ab authoris & argumenti præstantia : est Euangelium Christi , & de Christi gratia , ut fuit v. 3. *Posterior* ab effectu salutari : est potentia Dei ad salutem &c. utroque præconio longissimè id effert supra Græcorum & Romanorum philosophiam , cuius inuētio hominum quidem est sapientum , sed plus opinionis quàm certitudinis habens , quod diversissima philosophorum placita docent : finis vultusque putatur esse mentis perfectio , & qualiscunque motuum ac perturbationum gubernatio , sed quam pauci aut nulli ex Græca vel Latina gente consequuntur , quæque ad veram felicitatem minimè perducit. At Euangelij doctrina à Deo per filium revelata est divina certa , salutem æternam conferens non paucis , sed omnibus credentibus Iudæis & Græcis. Hæc summa præclara huius sententiæ. Est igitur in verbo : **N O N P U D E T M E** : manifesta liptote , quia minus dicitur , plus intelligitur : q. d. tantum abest ut me pudeat , ut nihil æquè honorificum ducam. Sed videndum quid Euangelium , & quomodo potentiam Dei dicat. *Euangelium* intelligit doctrinam de Christo , non ut servatur in membranis aut bibliothecis : sed ut prædicatur , auditur , discitur , corde creditur , lecta , audita , meditata , publico præsertim verbi ministerio. *Δύναμις* *Dei* dicit , non illam essentialē , de qua v. 4. (ut Syvencfeldius sinistrè accepit) sed organicam , qua prædicatio Euangelij est efficax. Per Euangelium enim Deus efficaciter movet corda electorum , Spiritum sanctum infundit , fidem excitat , qua iustitia & salus obtinetur in Christo. Est igitur metalepsis Hebraica abstracti pro concreto : quæ effectus causæ principalis tribuitur organicæ : **E S T P O T E N T I A** , pro , est organum potentiae Dei , seu organum potens h. e , efficax ad salutem conferendam credentibus : cuiusmodi phrasis est , cum fides dicitur iustificare , esse iustitia , h. e , organum , quo iustitia gratuita accipitur. Tacitè opponitur legi , quæ hunc effectum non habet. Neque enim lex est po-

*Euangelij præ
Philosophia præ
stantia.*

*Euangelium
quid.*

*Euangelium po-
tentia
Dei quo-
modo.*

tentia Dei ad salutem credenti : quia lex non eos
 qui credunt, sed qui faciunt legem, justificat. Nec
 est potentia Dei ad salutem operanti : quia per le-
 gem nemini datur potentia operandi, seu operibus sa-
 lutem consequendi : non quidem defectu potentiae Dei,
 Rom. 8.3. sed quod lex per carnem est infirmata : AD SALUTEM :
 Hæc meta est, ad quam nos ducit Euangelij doctrina, sa-
 lus æterna : Est igitur doctrina saluifica. Sic Chryso-
 st. serm. 3. *Euangelium est potentia ad salutem*, h. e., salutis &
 vitæ causa, salutis & iustitiæ operatiuum. Sed quibus?
 Non simpliciter omnibus inquit Chrysostomus, sed *ijs*
tantum qui illud amplectuntur : Omnibus quidem prædi-
 catur, sed non ab omnibus creditur : omnibus salutem
 offert, sed non confert nisi fidelibus, sicut medicina o-
 mnibus quidem ægris proponitur, sed non medetur nisi
 eam sumentibus : Itaque promissiones Euangelij u-
 niversales sunt, respectu fidelium : non infidelium,
 quibus nihil pollicentur, quoad manent infideles.
 Rectè tamen dicuntur universales respectu omnium
 hominum distributivè : quoniam nullo gentis, na-
 tionis, status, sexus, ætatis discrimine, omnibus
 sunt Dei potentia proposita ad salutem. Addit er-
 gò Apostolus : IUDÆO PRIMVM ET GRAECO : qua
 distributione omnes complectitur. Iudæos præponit ex
 prærogatiua eis diuinitus data. Prius enim Iudæos Deus
 adoptauit, Christum promisit & dedit : à Iudæis salus de-
 fluxit ad gentes : de quo ordine gratiæ Apostolus noster
 dixit Act. 13. ingratis Iudæis : *Vobis prius oportuit predicari*
Euangelium : sed quia indignos vos iudicatis regno Dei, ecce
conuertimur ad agentes : sicut præcepit nobis Dominus.
 Porro Euangelium eodem sensu hic dicitur potentia
 Dei, quo alibi dicitur ministerium Spiritus : vnde
 duo habentur : *Vnum*, quod potentia Dei hîc mi-
 nisterialiter significet : *Alterum*, quod Deus hîc
 pro Spiritu dicatur : id quod non obscurum præbet Spi-
 ritus sancti argumentum. Illustrior huius sententiæ de-
 claratio infrà cap. 10. traditur à Paulo : Quod hîc dicit :
Euangelium : ibi : Verbum fidei quod predicamus : Quod hîc :
Est potentia Dei ad salutem omni credenti : ibi : Si confessus
fueris ore tuo Dominum Iesum & credideris in corde tuo,
quo Deus suscitaueris cum à mortuis, saluus eris. Nam cor-
 de

Ne creditur, &c. Ibidem textit scalam, qua Euangelium nos ad metam salutis perducit, cuius primus gradus est missio docentiū ad prædicandū Euangelium, alter prædicatio, tertius auditus prædicationis, quartus ex auditu fides, quintus cōfessio & inuocatio, sextus deniq; salus ipsa.

TERTIA PARS CAPITIS.

Status epistolæ de iustitia fidei.

17. *Iustitia enim Dei per illud (Euangelium) retegitur ex fide in fidem: sicut scriptum est: Iustus autem ex fide viuet.*

HOc versu traditur, & Scripturæ oraculo probatur principalis status Epistolæ, iustitiam & vitam non nisi fide Euangelij obtineri. Consideremus primò nexum, deinde sensum. Nexum causalis ꝓ indicat, cōfirmat nimirū quod præcesserat, Euangelium esse potentiā Dei ad salutem omni credenti: Ratio est à proprio Euangelij effectu, quia per Euangelium reuelatur iustitia Dei, hoc est, monstratur ratio iustitiæ & vitæ obtinendæ corā Deo, quā nec lex, nec Philosophia, nec vlla doctrina alia mōstrare poterat. Duplici igitur vice fūgitur hic versus. Cōfirmat enim definitionē præmissam: & ponit statū disputationis sequentis. Nunc verba & sensum videamus, quid per Euangelium, & quomodo reueletur.

IUSTITIA DEI RETEGITUR IN ILLO: nempe Euangelio: *et autē pro di' autē* **PER ILLUD:** vt per organum, quale non est lex, multò minus Philosophia. **QVÆ IUSTITIA DEI** retegatur Euangelio quæritur? Non repudio expositionem Augustini Tract. 26. in Ioh. *Iustitia Dei dicitur, non quia iustus est Deus, sed quam dat homini Deus, vt iustus sit homo per Deum.* Sed quia Sophistæ hoc trahūt ad iustitiæ habitū homini à Deo infusum: explicatio petēda est ex sequētibus, præcipuè cap. 3. 22. vbi hæc iustitia Dei dicitur *patefacta absq; lege per fidē Iesu Christi in omnes & super omnes credentes.* Iā habitus iustitię infusus puta charitas & operū impletio, nō potest dici patefacta absq; lege. Lex enim charitatē & impletionē operū maximè præcipit. Ergò hæc iustitia Dei est alia quā charitas infusa vel operū impletio. Nec dicitur hæc iustitia esse per charitatē, sed per fidē. Adhibēda quoq; est ex-

Iustitia Dei per Euangelium reuelata, quæ sit.

*Iustitia
imputa-
ta seu im-
putatiua
rectè di-
citur.*

*Iustitia
Dei qua
tuor mo-
dis dici-
tur.*

plicatio vers. 6. cap. 4. *David pronunciat beatum eum ho-
minem, cui Deus imputat iustitiam absq; operibus:* Vnde e-
vidēter habetur, iustitiā Dei, quæ per Euangelium reve-
latur, non esse, quā homini habitualiter infundit, sed quā
peccatori gratis imputat absq; operibus. Ideò dicitur iu-
stitia imputata seu imputatiua: quia quā Deus imputat,
ea imputatur: & quia imputatur, rectè dicitur imputata.
Sed de hoc postea. Non alio sensu iustitia Dei sumitur
cap. 3. vers. 21. 22. & cap. 10. v. 3. & 2. Cor. 5. vers. 21. Si quis
contenderit, iustitiam Dei significare iustitiam, quæ in
Deo est, hoc est, bonitatem & gratiam Dei, eò quòd apo-
stolus hic videtur opponere iustitiam Dei erga creden-
tes, hoc est, bonitatem & gratiam: & iram Dei aduersus
impios & injustos, hoc est, seueritatem & pœnas de qui-
bus sequetur: non multum reclamabo: quia res eodem
recidet. Iustitiā enim, hoc est, bonitate & miseri-

cordia Dei iustificantur credentes. Quod vt intelligatur
rectius, notandum est, iustitiam Dei, qua ipse iustus dici-
tur, quadrifariam significare in scripturis.

Primò iustitia Dei significat vniuersalem iustitiam seu
rectitudinē in Deo, quoties opponitur iniquitati, prauiti-
tati, & iniustitiæ Psal. 11. 7. *Quoniam iustus Iehouah, iusti-
tias diligit, rectum videt facies eius:* & passim. Aristoteles
vocat τὸ νόμιμον cui opponit πονηρομίαν.

Secundò iustitia Dei sumitur pro iustitia particulari
distributiva seu iudiciaria Dei, qua mundū gubernat, cui
que suum tribuens, puniēs impios, liberans infantes; vn-
de vindicatrix dicitur. Heb. *ἡ δίκη* iudicium, Græc. *δικαιοσύνη*

Psal. 9. 5. ἀπὸ τῆ θεοῦ, ius Dei: infra v. 32. Qui cognoscunt δικαιοσύνην τῆ

*Psal. 119. θεοῦ, ius Dei hoc esse, quod qui talia faciūt digni sint morte. Et
137. 2. Thess. 1. 5. ἐν δόγματι τῆ δικαιοσύνης κρείσσως τῆ θεοῦ: quoniam iustum*

*Tres falsi est apud Deum αἰτιολογούμενα, &c. Sic passim in Psalmis: Se-
tates So- disti in solio, qui iudicas iustitiam. Iustus es Domine, & ius-
tini de iu stum iudicium tuum: Vbi potest significare vtrūque. Ari-*

*stoteles in Ethicis vocat ἰσότητα, cui opponitur ἀισότης &
Dei vin- πλεονεξία. In scripturis huic iustitiæ opponitur aliquan-
dicatri- do misericordia, non contradictoriè, sed priuativè vel et-
ce. iam contrariè. Circa quod Socini blasphemi hæretici tres*

*I obseruentur falsitates, quibus iustitiam Dei vindicatri-
De serua cem eludere, & viam blasphemii suis sternere conatur.
sere p. 7. Vna est, quòd asserit, iustitiæ nomen, cum ad Deum re-*

fertur,

fertur, in diuinis literis nunquam opponi misericordiae. Falsum hoc esse patet Psalm. 5. ver. 6. *odisti omnes operantes iniquitatem, perdes loquentes mendacium.* Hæc est iustitia vindicatrix, cui ibidem opponitur misericordia ver. 4. *Quia tecum est venia:* ver. 7. *Cum Iehoua est misericordia.* Taceo quod hæreticus ipse aliquoties iustitiam Dei misericordiae oppositam fatetur, se ipsum refellens. Altera falsitas est, quod dicit, eam rem, quæ ad Deum et elatam misericordiae opponitur, nusquam appellari iustitiã, seu vel seueritatem, vel iram, indignationem, furorẽ, vindictam. Hæc falsitas ultimo capituli versiculo refellitur: *Qui cum singulis deos, ius vel iustitiam Dei cognouerint, quod qui talia faciunt digni sint morte, &c.* ubi iustitiæ nomine significari vindictam Dei misericordiae oppositam negari nõ potest. Idẽ fit 2. Thess. 1. 6. *Iustum est apud Deum retribuere, &c. iis qui affligunt vos afflictionem.* Et clarius in Psalm. 145. 17. *Iustus Iehoua in omnibus viis suis & misericors in omnibus operibus suis.* Tertia falsitas est, quod fingit (interu turpiter secum conficiens:) hanc iustitiã Dei misericordiae oppositam esse duplicem: Vnam qua Deus perpetuò utitur, puniens & exterminans omnes scelestos, contumaces: alteram qua nonnunquam peccatores etiã non contumaces nec impœnitẽtes punit. Quasi verò ius strictum & τὸ ἐμπικρὸν sint duæ diuersæ iustitiæ, & non gradibus duntaxat in vna iustitia differant. In impœnitentes exercet Deus δὲ μεγαλὰ suum, ius strictum, iuxta dictum Rom. 1. 32. Pœnitentibus ius strictum remittit, propter Christi ἀντιγραφὴν: corripit verò & castigat eorum peccata nõ in furore, sed in misericordia. Hæc nõ est alia iustitia, sed alius iustitiæ, vel certè misericordiae gradus ad quartum significatum pertinens, de quo mox.

Ibid. pag. 8. 9.

Psalm. 145. 17.

Ibid. pag. 4.

Tertio, iustitia Dei significat veritatem & constantiam Iesa. 45. Dei in seruandis promissis; Ego Iehoua loquutus iustitiam, 19. id est, veritatem. Et: *Veritas tua usque ad nubes: Iustitia tua sicut montes.* Et: *si confitemur peccata nostra, Deus fidelis & iustus, hoc est, verax, seruans promissa.*

Quarto, iustitia Dei Hebræis quandoque significat Iesa. 45. benignitatem, bonitatem, gratiam, misericordiam, 19. qua miseretur, condonat peccata, iustificat, liberat, ipsaque misericordiae effecta liberationem, iustitiam, vitam, &c. & iustus Hebræis sæpè significat beneficium, beni-

Psalm. 36. 7.

1. Iob. 1. 9.

Psal 31.

2. & 71.

2.

1. Sam.

12. 7.

gnum, misericordem: *In iustitia tua libera me*, h. e. iuxta bonitatem & misericordiam tuam: ubi tamen etiam potest significare veritatem, q. d. iuxta promissionum tuarum Veritatem: Et: *iustitiam tuam non abscondi in medio cordis mei, veritatem tuam & salutem tuam dixi, non celavi misericordiam tuam*, &c. Et: *Ut disceptem vobiscum coram Iehoua de omnib. iustitiis Iehoua, quas fecit vobiscum, & cum patrib. vestris*. Quem sensum etiam habere potest Ps. 35. 24. *Iudica me secundum iustitiam tuam*, h. e. bonitatem: vel *secundum veritatem me iudica*, h. e. libera, defende: quod posterius magis congruere videtur sequentibus: *Ne latentur de me*, &c. Ita hoc loco Iustitiam Dei accipere nihil prohibet, pro bonitate & misericordia, qua propter Christi *λύτρον* remittit peccata & poenas credentibus, ut docebitur cap. 3. v. 25. Prior tamen sensus instituto præsenti magis convenit. Hæc fusius attingere volui, ne quis Socini hæretici argutiis de Iustitia Dei turbetur, quasi Iustitia vindicatrix satisfactionem pro peccatis postulans ideò nulla sit in Deo, quòd Iustitia Dei aliquando pro misericordia ponitur. Quis hoc nescit? Sed non sequitur: Alicubi ita significat: Ergo ubique. Imponit igitur lectoribus vocis *δίκαιον*. Nunc quomodo hæc iustitia Dei per Euangelium reueletur, videndum est.

ΑΠΟΚΑΛΥΠΤΕΤΑΙ REVEGITUR cap. 3. 21. hoc declarat per verbum *φανερωται* manifestatur: h. e. docetur,

Euangelij & legis differentia.

Testamēti v. & N. discrimen.

Iustitia Dei per Euangelium retegatur duobus modis.

traditur, explicatur. Vritur tamen hic verbo *ἀποκαλύπτειται*. Emphasi geminā: Primum ad discernendam doctrinam Euangelij à Lege & à Philosophia, quæ de rebus sunt natura notis, ratione comprehensibilibus. At Euangelium est doctrina revelata à Deo, revelans iustitiam Dei mundo & sapientibus incognitam & incomprehensibilem. Deinde ad discernendum statum Veteris & Novi Testamenti. Olim iustitia hæc Dei obscuris umbris quasi per transennam patribus apparuit. Nunc per Euangelium mysteria eius sunt penitus resecta, idque dupliciter: I. quia docet, quod iustitia, qua peccator in Dei iudicio consistit & vivit, non sit Legis, non operum, non ceremoniarum præstatio, sed gratuita peccatoris acceptatio & iustitiæ imputatio propter Christi meritum, ut patebit in sequentibus. Deinde, quia docet, quomodo iustitia

et obtineatur: nempe EX FIDE IN FIDEM, quod variè accipitur. Chrysostomus ex fide veteris Testamenti, obscura, inchoata, in fidem noui Testamenti claram & plenam. Lyra ineptè: Ex fide informi, quæ est sine charitate, in fidem formatâ quæ per charitatem est actus meritorius. Quasi verò iustitia sit ex fide mortua. Haymen: Ex fide legis in fidem Euangelij: vel ex fide verborum in fidem rerum: prorsus alienè. Communiter: Ex fide infirmiore in fidem firmiorem, h.e, quæ quanto maiora facit incrementa, tanto certiores nos reddit de hac iustitia: quia phrasibus similibus, Scripturæ incrementa significantur: *de virtute in virtutem, de turba in turbam, de gloria in gloriam*. Ita Calvinus, Beza, Musculus, &c. Martyr Ambrosiū secutus paulò subtilius: Retegitur ex fide, nempe Dei, h.e, constantia & veritate promissionum Dei: in fidē nempe nostram, qua Deo promittenti assentimur. Prior sentētia de fide crescente magis probatur. Propria tamē Apostoli mens petēda videtur ex cap. 3. v. 21. 22. vbi hæc sentētia aliis verbis sic exprimitur: *Iustitia Dei absq; lege patefacta est comprobata testimonio legis & Prophetarū: iustitia inquit Dei per fidē Iesu Christi in omnes & super omnes credētes*. Vnde ex fide in fidē nihil esse aliud cognoscitur, quā hanc iustitiam obtineri nō operibus legis, sed fide Euangelij: nec partim fide, partim operibus: sed SOLA FIDE, seu fide tantum. Ideo non dicit: ex fide in Legem, vel in opera, sed ex fide in fidem, ita vt nihil nostrū ad hanc iustitiam veniat, nisi fides nostra: secus quam Origenes deprauat, quod qui ex fide iustificantur, initio ex fide sumpto per adimpletionem bonorum operum consummentur.

*Psal. 84:
8. 2. Cor.
3. 16.*

*Ex fidē
in fidem
quid sit.*

*Origin. in
Rom. lib.*

3. cap. 3.

*Fidei se-
ptem si-
gnificata
in Scri-
pturis.*

FIDES porro, vt in limine hoc etiam moneam, Hebr. פֶּתַח Græ. πίστις variè significat in Scripturis. Primò fides dicitur veritas & constantia in dictis & factis tam Dei quàm hominum Psal. 33. 4. Ies. 11. 5. Ierem. 5. v. 1. 3. Hos. 5. 9. Rom. 3. 3.

Secundò fides aliquando significat doctrinam fidei seu de fide Euangelij: vt act. 6. 7. *Sacerdotes obediebant fidei*, id est, doctrinæ fidei. Rom. 3. 31. *Legem destruimus per fidem?* id est, per doctrinam de fide. Act. 24. v. 24. *Audiuit eum de fide in Christum*, id est, de doctrina fidei in Christum.

Tertiò fides aliquādo significat solam notitiā doctrinæ

& historiæ sacræ, quæ propriè dicitur fides historica: Roman. 14. 22. *Tu habes fidem*. h. e., notitiam doctrinæ de usu rerum mediarum & de libertate Christiana, &c.

Quartò communiter significat assensum & professionem doctrinæ fidei, ut Act. 13. 8. *Quarebant proconsulem auertere à fide*: Act. 14. 22. *Vt permanerent in fide*. Iacob. 2. 24. *Videtis hominem iustificari operibus, non fide tantum*, h. e., assensu & professione doctrinæ fidei, &c.

Quintò, propriè fides dicitur *πληροφορία, πεποισις, παρρησία*, h. e. *certa fiducia persuasio, confidentia*, qua in promissione diuina tum quauis tum verò gratiæ fidenter acquiescitur: & hæc est fides justificans, de qua dicitur Habac. 2. 4. & hoc loco: *Iustus ex fide sua viuet*. Matth. 8. 10. *Non inueni tantam fidem in Israele*. Matth. 15. 28. *Mulier magna est fides tua*. Luc. 17. 5. *Adauge nobis fidem*. Luc. 22. 32. *Vt non deficiat fides tua*. Act. 3. 16. *Per fidem in nomen eius: fides dedit ei integritatem hanc*. Act. 14. 9. *Claudus habet πεισιν τῷ σωτηριῷ*. Act. 15. 9. *Fide purificans corda*. Hebr. 10. 22. *Accedamus cum vero corde in πληροφορία πίστεως*. Ibidem. v. 35. *Ne igitur abijcite fiduciam vestram*: Græc. *παρρησίαν*: *Vetus: Ne amittite confidentiam vestram*: Sic passim Act. 17. 31. Matth. 6. 30. & 9. v. 2. 22. Luc. 8. 48. Mar. 4. 40. Act. 6. 5. Act. 16. 5. & 20. 21. & 26. 18. Roman. 1. 8. 12. & 3. v. 22. 25. Rom. 4. 5. *Fides impuratur ad Iustitiam*. Et sic significat verbum *credo* cū præpositione *in*: *Credo in Deum, in Christum, in Spiritum sanctum, &c.*

Sextò, fides pro rebus creditis, seu pro impletione promissionum, vt Gal. 3. 25. *Postquam venit fides*.

Denique fides pro dono miraculorum: Matth. 17. 20. 21. *Si habueritis fidem ut granum sinapi*: Marc. 11. 12. 1. Corinth. 13. 2. &c. Hic tertium, quartum & quintum significatum includitur. Habemus propositionem Apostoli, iustitiam Dei Euangelio reuelatam sola fide obtineri. Hæc verò est ea doctrina, Auditores, quam totam oppresserat Papatus, quamque nostræ Ecclesiæ postliminio restitutam è Scripturis sacris hodie profitentur: Non ex Lege aut operibus Legis, sed ex fide in fidem, hoc est, sola fide iustificari.

Papistarum calumniam aduersus iustitiam fidei.

Vociferantur Papistæ, hanc doctrinam esse absurdam & noxiam, laxare præcepta & disciplinam, præbere materiam

tiam scelerum, &c. Quid enim absurdius, quàm homines impios pronunciari justos tantùm fide Euangelij, re nimium leui & facillima, absq; satisfactione pro culpis, & absq; operibus iustitiæ: cùm iustitia in habitu & actibus iustitiæ consistat? *Deinde* cùm homines naturâ ad peccatum proclives nō nisi præceptis, præmiis & pœnis ad studium iustitiæ induci possint: utique præcepta, leges, merita præmiorum ac pœnarum quasi ad iustitiam inutilia eveni, si homo sola fide dicendus sit justificari. *Denique* cū homines à peccatis formidine pœnæ potissimū absterreatur, remoto metu & impunitatis spe proposita, ad omne genus sceleris proruant: manifestè licentiā peccandi per doctrinā de justificatione fidei induci. Istis calumniis hodie Apostoli doctrina vellicatur, sed falsissimè. *Prima calumnia* est ex pravo intellectu doctrine, quasi justificari fide, sit justificari absq; satisfactione & absq; iustitia. Atqui fides utranq; includit & affert in Dei iudicium, non suā quidē, sed Christi. Errant igitur, & doctrinā Euangelij cum lege confundunt aduersarij opinantes, Deū non iustificare peccatores, nisi ex propria satisfactione atque iustitia: cū in hoc lex & Euangeliū propriissimè differant, quod lex vitā promittit facientibus legē: Euangeliū credentibus in Christū. *Altera & tertia calumnia* ex eodem fonte manat, quod nō intelligunt, doctrinā gratiæ coniunctim tradere justificationem ex fide: & obedientiā fidei ex iustificatione, hoc est, nec justificationē dari absque sanctificatione, ut iustificati nō viuant peccato sed iustitiæ: nec fidē iustificantē esse absq; operibus & noua obedientia. Vnde fit evidens, per doctrinam gratiæ nec tolli præcepta & studium iustitiæ, nec induci licentiā peccandi: sed legē per fidem stabiliri, peccandi licentiā prohiberi. Ista quidem fusius explicabit & refutabit apostolus in sequentibus. Hoc tamen loco præmonenda fuerunt, ut intelligatur, cur propositioni suæ testimoniū Habacuc Prophetæ nunc addat, ut revertamur ad textū.

Legis & Euangelij differentia.

SICUT SCRIPTUM EST: IUSTVS EX FIDE VIVET. Nondum est directā probatio, sed proleptica vindictio sententię propositę, à nouitatis & absurditatis specie. Poterat videri à Paulo nouè ex cogitata, nec nō iustitiæ diuinæ aduersa, eo modo, quo à Papistis absurditatis accusatur. Imò, inquit, prophetica est hæc doctrina de iusti-

ficatione ex fide: quia testimonio Habacuc nō iustitiā ex
 lege aut operibus, sed iustitiā ex fide vita obtinetur. Vn-
 de nec nouam nec absurdam esse necesse est, cum prophe-
 tarum testimonio iam olim fuerit comprobata: id quod
 apertius dicet cap. 3. 21. Hoc vult apostolus. Ideo non di-
 cit *Quia scriptum est: Sed: Sicut scriptum est*. Simul parti-
 cula *sicut* consensum Apostolicæ & prophetice doctrine
 in hoc salutis capite declarat. Iā videamus sententiā. Pe-
 tita est ex Habacuc cap. 2. 4. vbi propheta varia conque-
 stus de apparente *αἰσχρία* iudiciorum Dei in mundo tan-
 dem se ipsum cohibens inquit: *super speculam meam sta-
 bo*: quasi dicat: nihil temere pronuntiabo, sed expectabo,
 quid mihi Dominus suggerat. Sic docet pios sese cohibe-
 re, & iudicia Dei non vellicare, quæ rationis modulo cō-
 prehendere nequeunt. Iubetur ergo expectare promissā
 salutē certō venturam, etsi differatur ecclesiæ redēptio,
 crux piorum longa videatur. Et addit Deus v. 4. *Ecce ex-
 tollit sese is, in quo non est anima recta: Iustus vero in fide
 sua viuet*. Sensus est: Hypocritæ quidem superbi & im-
 patientes, quia non confidunt Deo, sed in se ipsis, non ex-
 spectata promissione cum indignatione ruunt. Iustus
 autem fiducia promissionis subnixus salutem diu tardā-
 tem patienter expectat, tandēque consequitur. Hęc
 est mens Prophetæ, ad institutum Apostoli optime fa-
 ciens tam subiecti quā prædicati ratione. Subiectum
 prophetæ: *Iustus ex fide*, continet totam propositio-
 nem Apostoli: & est idem, quod, iustificatus fide. Fidei
 igitur ascribitur iustitia. Prædicatum *viuet* eandem
 propositionem à proprio effectu illustrat: Ea siquidem
 sola est vera iustitia qua vita obtinetur. Deus enim ne-
 minei donat vita, absque vera iustitia: Psal. 15. Quisquis
 autem verē est iustus, ex ordine iustitię vitę est consors.
 Si igitur iustitiā, quæ est ex fide, vita obtinetur, testante
 propheta: *Iustus ex fide viuet*: utiq; ea sola est vera iustitia
 coram Deo. De vita porrō non temporalī, sed eterna hīc
 agitur: quia hæc vita opponitur peccato, inferno & mor-
 ti, quorum propheta ibi sequēte versu mentionem facit,
 pœnam superbiorum exaggerans. *ζήσεται viuet*: Futuro
 verbo actum vitę nunquam abrumpendum sed perpe-
 tuum significat, tametsi iusti in hac vita mille mor-
 tibus videantur propositi. Eādē sententiā Pro-
 phetæ

phetę Apostolus illustrat iustitiam fidei ad Galatas 3. 11. & Hebr. 10. 18. Et quidem Gal. 3. 11. disertę eam opponit voci legis: *qui fecerit ea vivet in eis*: Et *Maledictus qui non manserit in omnibus*. Vnde fit evidens, iustitiam & vitam non ex lege & operibus, sed tantum ex fide haberi. Nam ex lege nemo vitā consequitur, sed omnes manēt sub maledictione: quia nemo facit omnia quę sunt legis.

QUARTA PARS CAPITIS.

Confirmatio propositionis de iustitia fidei.

18. *Revelatur enim ira Dei ę cęlo adversus omnem impietatem ę iniustitiam hominum, ut qui veritatem detineant in iniustitia.*
19. *Quoniam id quod de Deo cognosci potest, manifestum est in ipsis. Deus enim eis manifestum fecit.*
20. *Ipsius enim invisibilia tam indę ę condito mundo ex rebus factis intellecta pervidentur, æterna videlicet eius cū potentia tum diuinitas: ad hoc ut sint inexcusabiles.*
21. *Propterea quod quum Deum cognoverint, tamen ut Deum non glorificaverunt, neque gratias ei egerunt: sed vani facti sunt in ratiocinationibus suis, ę obtenebratum est desipiens cor eorum.*
22. *Cū se dictitent sapientes, stulti facti sunt.*
23. *Mutarunt enim gloriam incorruptibilis Dei in efformatam imaginem corruptibilis hominis, ę volucrum, ę quadrupedum, ę reptilium.*
24. *Quamobrem etiam tradidit eos Deus cupiditatibus cordium ipsorum ad impuritatem, ut fœdarent corpora sua inter se.*
25. *Ut qui Dei veritatem transmutarint in falsitatem, ę coluerint ac serviuerint rebus creatis, præterito Creatore, qui est benedictus in secula. Amen.*
26. *Propterea, inquam tradidit eos Deus fœdis affectibus. Nam ę fœmina illorum transmutarunt naturalem usum in eum qui est præter naturam:*
27. *Similiterque etiam masculi relicto naturali usu fœmina, exarserunt sua libidine alius in alium, masculi in masculis fœda perpetrantes, ę compensationem (quam oportuit) erroris sui in sese recipientes.*

28. Et sicut non visum est eis Deum in notitia retinere: ita tradidit eos Deus in mentem omnis iudicii expertem: ut facerent quæ minimè conueniebat.
29. Oppleti omni iniustitia, malitia, scortatione, improbitate, auaritia: pleni inuidia, cade, contentione, dolo, malignitate:
30. Susurriones, obloquentes, Dei osiores, cõtumeliosi, superbi, gloriosi, inventores malorum, parentibus immorigeri,
31. Desipientes, fœdis fragi, charitatis expertes, implacabiles, immisericordes.
32. Qui cum norint, hoc esse ius Dei, quod qui talia faciunt, digni sint morte: tamen non solum ea faciunt, sed etiam facientibus applaudunt.

Demon-
stratio pri-
ma &
principa-
lis Aposto-
li de iu-
stificatio-
ne.

N VNC Apostolus orditur demonstrationem doctrinæ modo propositæ, de iustitia Dei per Euangelium ex fide in fidem reuelata, eamq; continuat usq; ad finem quarti capitis, ut in analysi est dictum. Ea hîc paulò plenius est illustranda. Demonstratio prima ex disputationis cursu, maximè ex cap. 3. v. 20. 24. cognoscitur esse disiunctiua: Iustitia Dei retegitur aut ex fide, aut ex operibus: Sed non ex operibus: Ergò ex fide tantum. Item: Iustus viuet vel fide, vel ex operibus: Sed nò ex operibus: Ergò ex fide tantum. Assumptionem ponet infra cap. 3. 20. Hic verò ponit eius confirmationem, unde ipsa intelligitur. Ea est à contrario effectus: omnes homines operibus, quippe impiis & iniustis, damnantur: quod palam est tum ex ira Dei cœlitus reuelata, siquidē Deus non nisi impiis & iniustis operibus irascitur: tum ex eo, quòd homines veritatē in iniustitia detinent. Non igitur operibus iustificantur. *Vel hoc modo:* Omnium hominum opera sunt impia & iniusta, quod palam est ex ira Dei super ea grassante. Non igitur possunt operibus justificari. Antecedēs hoc distinctè tractat, primùm de gentilibus, postea de Iudæis, utrosq; seorsum impietatis & iniustitiæ cōuincens, ac reos mortis damnans: quandoquidē & illi suos, & isti suos habebant prætexus. Habemus sensum Apostoli, & nexum huius versus, cuius illustratio & comprobatio sunt omnia alia, quæ ad finem capitis sequuntur. Particula causalis igitur cogit in propositione præcedente subaudire membrum disiunctiue ommissum, siue

ne antithesi: Iustitia revelatur ex fide, non ex operibus: Iustus ex fide vivet; non ex operibus: *Ratio*: quia super opera hominum revelatur non iustitia, sed ira Dei. Sic *Ira Dei quid sit.* coherrentia est plana. Nunc verba videamus: ὁργὴ τοῦ Θεοῦ: I-
 RA DEI: opponitur iustitiæ Dei, quam diximus significare tum bonitatem Dei, fideles iustitia & vita donantis, tum ipsam iustitiam & vitam donatam. Contra igitur ira Dei significat indignationem Dei ulciscientis mundi impietate: & ipsam ultionem seu poenas, ut patet ex v. 32: & cap. 2. v. 2. 5. Ira est perturbatio animi, & cupido ultionis propter cōtemptum aut læsionē sui vel alterius. Aristoteles lib. 8. c. 1. Topic. ἡ ὁργὴ ὁρεξίς τιμωρίας διὰ φαινομένην ὀλιγησίαν. Disputat an bona sit definitio. Sed aliter ira in Deum cadit, aliter in homines. In Deo nulla est perturbatio, sed ira dicitur iusta auersatio peccati, & voluntas ulciscendi læsionem maiestatis suæ. Per metalepsin dicitur ipsa ultio, complectens sub se omnia flagella Dei, bella, pestes, famem, morbos, & mortem ipsam.

ἀποκαλύπτεται REVELATUR: Libenter subscribo doctis interpretibus, aliter hīc verbū hoc significare, quā v. 17: & referendum esse ad experientiam testificantem de iudiciis Dei grassantibus in mundo propter hominū scelera. Est ergo ἀποκαλύπτεται *palam fit*, exēplis declaratur, quasi oculis cōspicua hæc Dei ira. Nihil tamen videtur prohibere, quo min⁹ revelationē iræ equè ac revelationem iustitiæ ad Euangeliū referamus. Est enim utraq; vox Evangelii, vna iustificans credentes, altera damnans incredulos, sicut contrariorum dicitur eadem disciplina: Ioh. 3. *Qui credit in filium Dei, habet vitam æternam: Qui non credit, super eo manet ira Dei, quia non credit in filium Dei unigenitum.* Sic prius dixerat, per Evangelium revelari iustitiam Dei ex fide in fidem super omnes credentes. Nunc contra: per idem revelari iram Dei super omnem impietate & iniustitiam hominum. Quod tamen munus Evangelii nō est propriū sed accidentarium, quia id mutuatur ex lege, saltem in thesi. Lex enim in thesi damnat omnem infidelitatem. Evangelium in hypothesi infidelitatem in Christum Vnde nihil conficit Bellarminus contra discrimen Legis & Evangelii, ex hoc loco cō- *Bell. li. 4. cap. 2. de iustif.*
 tendens, Evangelii æquè atq; Legis cōminationes & ter-
 rores esse proprios. ἀπὸ ἑξῆς ἐκ τοῦ λόγου: Variè exponitur

Gen. 19.

24.

hæc particula. Meo iudicio opponitur sensui profano-
rum hominum, qui pœnas in mundo grassantes ascri-
bunt casui, vel causis secundis, siderum positioni, elemen-
torum malignitati, materiæ mutabilitati, hominum im-
prudentiæ vel malitiæ. Ab hac profanitate Apostolus
nos reuocat, & quasi digito monstrat, hanc iram descen-
dere è cœlo, hoc est, esse flagellum Dei vlciscentis im-
pietatem & iniustitiam mundi. Sic notanter dicitur Ie-
hova pluuisse ignem & sulphur à Iehoua è cœlo super
Sodomam, vt non fuisse incendium ex causis secundis
conflatum, sed immediato Dei iudicio cœlitus immis-
sum testetur Moses: Non quod causæ secundæ non et-
iam cieant pœnas grassantes: sed quòd non tantum: nec
fine Dei iustissima gubernatione. *ὅτι πάντων ἀσέβειαν ἢ ἀδι-
κίαν ἀνδρώπων: ἢ ὅτι super reddamus pro ἑαυτοῖς*, significatur
materia obiecta iræ Dei. Sicut enim revelatur iustitia
Dei super credentes & iustos: sic ira Dei super impios &
iniustos. Si reddamus *propter* pro *διὰ*, notabitur causa
impellens seu accendens iram Dei. Deus enim naturâ
benignus non effundit iram super homines, nisi propter
impietatem & iniustitiam. Ea ira non potest non esse
necessaria & iustissima. Si enim rex in suo regno non po-
test pati impunè grassari contemptum suæ maiestatis &
legum, sed iustissimè statuit suppliciorum exempla in
sceleratos: quantò minus Deus rex regum in mundo pa-
ti potest impunè grassari impietatem & iniustitiam ho-
minum, quin iustissimè vindicet. *ἀσέβειαν* intelligit vio-
lationem primæ, *ἀδικίαν* secundæ tabulæ: illa est profani-
tas in Deum, hæc iniuria in proximum: sicut hæc duo
etiam Cicero opponit lib. 3. de nat. Deorum: Ita ad im-
pietatem in Deos, in homines adiunxit iniuriam: Et apo-
stolus *ἀδικίαν* v. 29. ad scelera secundæ tabulæ videtur as-
tringere. Abstracta sunt pro concretis vulgata metale-
psi, aduersus impietatem & iniustitiam, hoc est, impios
& iniustos. *Super omnem*: Nulla igitur impietas, nullum-
ve scelus, occultum vel manifestum est, quod non iram
Dei secum trahat, quæ si non semper appareat, tandem
tamen reuelatur. Videtur aliquibus hypallage, pro su-
per omnium hominum impietatem & iniustitiam: Vt
omnes obstringat hoc reatu, nullo excepto, sicut infra. c.
3. 23. *Omnes peccauerunt, & deficiuntur gloria Dei.* Sed
prior

prior sensus magis conuenit : quia nondum de omnibus absolute, sed de gentilibus speciatim nunc agitur, ut ex seqq. patebit.

Τῶν τὴν ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ κατέχοντων: VT QUI VERITATEM IN INIUSTITIA DETINEANT. Rectè Beza articulum τῶν dicit non esse διακριτικόν, quasi aliqui gentium veritatem non detineant: sed ἀπολογητικόν cur ira Dei super omnem impietatem & iniustitiam iustissime reueletur atque effundatur: nempe quia homines non ex ignorantia, sed scientes, nec infirmitate, sed volentes & malitiosè cōtra propriæ conscientiæ dictamen ruant aduersus Deum impietate, aduersus proximum iniustitia. Hoc eleganti metaphora apostolus effert à tyrannis sūta, qui cōtra ius & fas manifestā violentiā innoxios opprimūt, vinculis cōstringunt, carcere detinēt. Sic isti veritatē detinent ἐν ἀδικίᾳ: quasi quadam catena constrictam & carcere: Aliqui positum volunt pro ἀδικίᾳ iniuste, malitiosè, ut ἀδικία hīc paulò latiùs quàm prius significet: sed verbum κατέχον ostendit subesse metaphoram carceris: quasi dicat, ἐν φυλακῇ ἀδικίας in carcere iniquitatis captiuā veritatem detinent. τὴν ἀλήθειαν veritatem vocat veras notitias de Deo colendo, & de proximo diligendo. Has inquit detinēt. Habent ergo eas. Detinent verò captiuas, dum eis non modo non obtemperant, sed sciētes volentes repugnant perpetrantes cōtraria circa Deū & proximum. Etsi. n. mens omnibus dictet esse Deum, esse sūmè bonum, esse mundi iudicem, & ideo summè diligendum ac metuendum, esse etiam in vita humana colendam honestatem, iustitiam & æquitatem: vnde hæc tria iuris diuini & humani principia omnib. nota: Deum colito: suum cuique tribuito: neminem lædito: tamen carnis intemperie & cupiditatum impetu in transversum abrepti modo Deum & providentiam negant vel indubium vocāt, modo falsa numina & cultus sibi effingunt, quæq; norūt faciēda, nec Deo nec hominib. præstant, sed in contrariū feruntur. Hæc est miserabilis veritatis captiuatio, quādo homines sponte sunt cæci, impij & iniusti, reclamante rationis dictamine atque iudicio. Vulgarū est ἡ δόξα βιάζουσι τὴν ἀλήθειαν non multum abludens ab hac Pauli sententia, κατέχοντες τὴν ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ. Opinio enim & persuasio inanis in plerisque vim facit veritati, hoc

est, impedit, quo minus ad veritatis agnitionem perveniant. Sed non est cur fusius huic nunc insistamus. Apostolus enim singula graphicè illustrabit deinceps.

19. QUONIAM ID QUOD COGNOSCI POTEST DE DEO: Sequitur ἐπεξηγασία demonstrationis explanā ordine. I. quæ sit illa veritas, quique sint illi detinētes. II. Quis & quomodo eā illis revelauerit v. 19. 20. III. Quomodo in iniustitia eam detinuerint, & detinēdo in Deū impij, in se ipsos iniqui fuerint vsque ad ver. 18. IV. Quomodo denique iniqui etiam in proximos, vsque ad finē. Duobus posterioribus mēbris simul, quæ sit illa Dei ira cœlitus reuelata super istam hominū malitiam ostendit. Hæc est summa. Διόν: *Quoniam*, vel *quia*: Causalis indicat esse rationem præcedentis, quod de veritatis violenta oppressione dixerat. Ratio est ex effectis: quoniam qui talia perpetrant, qualia Apostolus commemorat utique nequissimi præuaticatores esse palam conuincuntur. Ac subest tacita occupatio: forte gentes veritatem ignorant. Quomodo igitur, quod non norunt, detinent? Minime inquit ignorant quoniam τὸ γνωστὸν τῷ θεῷ: φανερὸν ἐν αὐτοῖς. Quod prius dixerat τὴν ἀλήθειαν, nunc vocat τὸ γνωστὸν τῷ θεῷ veritatem ergo vocavit veras noticias de Deo omnibus hominibus etiam gentibus naturaliter insitas. τὸ γνωστὸν: articulus limitat hanc cognitionem, quod cum Deus in se sit incōprehensibilis, aliquatenus tamē noticia humana comprehendatur, & quod aliquæ cognitionis scintillæ cordibus humanis impressæ hereant, licet plurima τῷ θεῷ maneat ἄγνωστα, ad quæ mētes humanæ absq; illuminatione diuina pertingere non valēt, quin & illuminatæ nō valēt. φανερὸν ἐν αὐτοῖς. Nō dicit αὐτοῖς, sed ἐν αὐτοῖς, quod si reddatur apud eos, inter eos: ad disputationes philosophorum de Deo pertinebit: ut quod Plato in Timæo, Theæteto & passim plurima sapiēter de Arist. de Deo differuit. Aristoteles Deū vocat ζῶον αἰδίων ἄριστον: *viuens aeternum optimum*. Dicit hæreditariam esse famam 6. 2. lib. omnium mortalium vniuersa à Deo & per Deum nobis 12. Meta esse constituta. Cœlum vocat τὸ ἀνώτατον θεοῦ οἶκον τέλειον, & c. phys. cap. Similia multa in Platonis, Paracelsi, & aliorum libris reperiuntur, vnde gentes non omnino fuisse veritatis Dei expertes apparet. Sed ἐν αὐτοῖς infra cap. 2. 15. exponit Apostolus ipse ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν: *in cordibus eorum*. Vnde duo

duo intelliguntur: Vnum, quod nunc propriè loquitur de Gentibus habentibus *το γινωσκον θεον* non ex verbo revelato, vt Iudæi ex lege, sed ex luce naturæ. Alterum quod loquitur de cognitione Dei naturali, seu de lege naturæ, cuius ductu Philosophi multa præclara de Deo & de virtutibus differentes confirmant, quod dicit apostolus, *παρεργον ἐκ αὐτοῦ*. Videatur Cicero pro Milone, de diuinatione, officiis Tuscul. quæstionibus, &c. *Ὅ γὰρ θεὸς πάντας* confirmat *παρέργον* à causa efficiente: Deus ipsis manifestavit. Ergo non ignorant. Quomodo manifestavit? Ambrosius: *Manifestavit eis, inquit, faciendo opus per quod posset agnosci.* Hoc est aliquid: sed non totum: Loquitur enim Apostolus distinctè de manifestatione duplici: vna hoc versu, altera sequente. Vna est naturalis impressio notitiarum communium de Deo, de bono & malo, de honesto & turpi, in corda hominum in prima creatione. Deus enim faciendo hominem ad imaginem suam iniecit ei illustres rerum diuinarum & humanarum imagines, quæ etiam per lapsum magna parte sunt oblitteratæ: tamen in intimis cordium recessibus aliquæ illarum scintillæ manserunt reliquæ: sicut ex ingenti flamma post restinctum incendiū, aliquæ fauillæ vel titiones fumigantes, ex magno ædificio post dirutionē rudera quædam supersunt. Et sunt hæc notitiæ partim speculatiuæ, ostendētes quod & qualis sit Deus: partim practicæ docentes quid pium, æquum honestū sit, quid contra impium, iniquum, turpe. Hæc foris hominibus præbent semina scientiarum, artium & disciplinarum, Iuris, Medicinæ, Physicæ, Ethicæ, Politicæ, &c. intus sunt officina conscientiæ, quæ est internum iudiciū hominis de factis suis, & sensus iudicii divini approbantis & remunerantis rectè facta, detestantis & vindicantis malefacta immutabiliter: de quo iudicio & iudice interno apostolus dicet c. 2. 15. *Ὁστέδυνται τὸ ἐργον νόμου*, &c. Hic est liber naturæ quo ante scripturas homines certo cōsilio docuit Deus, vt quidē fusè differit Chrysostomus hom. 9. ad popul. Antioch. Hæcque est prima Dei cognitio ex libro naturæ, de qua propriè hoc versu. Ostendit ea hominibus utcumque, quod sit Deus, quod sit æterna & immobilis substantia, à sensilibus separata, infinitam habens potentiā & naturā: Nihil siquidem finitū habet infinitā potentiā, testante Aristotele, causa prima existens

Conscientia quid sit.

Liber naturæ.

*Arist. l.**12. cap 7.**Metaph.*

rerum omnium: quod sit optimus, sapientissimus, iustissimus, quoniam tales notitias, taléque iudicium in hominib. effecit: Causa auté nō potest toto genere deterior esse suo effectui. Sic breuiter refelluntur Stoici & Epicurei errores de Deo, quasi non sit & de natura hominis, quasi semper fuerit, vel casu sit orta. Deus enim homini manifestauit: Ergo est prior homine, & prima causa rerum. De his porro notitiis, earumque obseruatione ascribo elegans cuiusdam ἐξάτηρον:

Insta sunt animis nostris ab origine prima

Notitia authoris semina vera Dei.

Impositum ut nobis Dominum sciremus, & eius

Immota legi subdita vi a foret.

Hei cur has flammæ diuinæ extinguere lucis

Vno primus homo crimine commertuit?

Hei cur reliquias diuinæ extinguere lucis

Tam multi obliti seque Deūque solent?

Iustaque legitima conturbant fœdera vitæ

Contemptoque ruunt in scelus omne Deo?

Degeneres animas communis hic arguit error:

CHRISTVS nī rectam monstrat ad astra viam.

*Liber**creaturæ.**12.*

20. IPSIVS ENIM INVISIBILIA: Per modum rationis addit aliam speciem cognitionis Dei externā, qua prior excitari atq; illustrari debuit, per opera creationis, quæ sunt liber creaturæ. Ac rursus subest occupatio: Deus est insensibilis: Ergo nec cognoscibilis. Quod enim non cadit in sensum, nō subit intellectum. *Respōd.* Est sanè insensibilis in se iuxta illud, *Deum nemo vidit vnquam*, &c. Sed invisibilia eius reuelata ex rebus creatis intelliguntur. Primum igitur hoc versu docet apostolus, quodnam sit illud γινώσκοντες τοὺς θεοὺς, de quo v. 19. Nēpe eterna Dei potētia atq; diuinitas: & sic quæ sit illa ἀλλόθια, quæ illæ notitiæ mētibus humanis primitus impressæ, & post lapsū reliquæ: nēpe quod sit Deus, quod vnus, quod eternus, quod omnipotens & spiritualis essentia, mundi opifex & gubernator, bonus & causa boni, primus rerū motor, iustus, sapiens, remunerator bonorum, vindex malorū. Deinde docet, vnde hæc Dei notitia hominibus inesse arguatur imo vnde actu habeatur & confirmetur, ex mundi, nimirum creatione, seu operibus creatis à Deo. Sicut enim ex opificio præstanti, opificis cognoscitur

præ-

præstantia, & sapientia, ut ex Archite machina artificis noscebatur ingenium: sic Dei æterna sapientia, bonitas & potentia ex operibus mundi καὶ ὁρατὰ περὶ φανερὰ, hoc est, perspicuè cognoscitur. Siue enim cœlorū naturam, sidera, & motus admirabiles, siue meteora in aëre terribilia & varia, siue creaturas in aëre, terra, marique illustres, vastas & innumeras, maxime genus humanum intueamur, nulla est omnium, quæ de creatoris sapientia atque potentia non sit pro evidenti commentario. Duo verò capita facit eorum, quæ de Deo sunt γινώσκειν: δυνάμειν καὶ αἰδιότητι. Vtranque vocat αἰδιότητι, æternam, hoc est, mensuram, principio & fine carentem. Impossibile enim est, esse aliam causam superiorem aut præstantiorem, à qua ista δυνάμεις extiterit, aut à qua destrui possit. Inde æternam & immensam esse necesse est. δυνάμεις absolutè omnipotentiam Dei significat, qua entia omnia nutu, verbo, absque labore impedimento produxit ex non entibus. Hoc enim est absolutæ potentia. Ens ex ente producere etiam est potentia creatæ. Ens verò ex non ente, aut ex ente indisposito producit sola increata potentia, quæ est Deus. Θεότητι vocat naturam Dei incomprehensibilem, quam ostendunt utcumque attributa: sapientia, bonitas, iustitia, &c. quæ in fabrica mundi elucet. Neque est cur inter Θεότητι & αἰδιότητι subtiliter distinguamus. Vtranque vox Paulo significat Dei essentiam & naturam: Θεότης hoc loco: Θεότης Col. 1.9.

Ἀπὸ κτίσεως κόσμου. Communiter exponitur obiectivè, ex creatione mundi, hoc est, operibus creatis in mundo. Sed de obiecto, quo homines in agnitionem invisibilis Dei inducuntur, sonat quod sequitur τοῖς ποιήμασι νοούμενα: νοούμενα vocat res conditas: Ex his inquit ἀόρατα Dei primum pervidentur oculis: deinde fiunt νοούμενα hoc est, intellectū subeunt: Nec potest illud ὑπὸ κτίσεως κόσμου ἀρρητιτικῶς connecti cum τοῖς ποιήμασι propter diversos casus. Potius igitur notat tempus, ex quo cœperint Dei ἀόρατα fieri καὶ ὁρατὰ καὶ νοούμενα: nepe iam inde à prima rerum creatione: ut sit idem quod ὑπὸ μεταβολῆς κόσμου. Apoc. 13. 8. & 17. 8. Εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογητοὺς: Duplicem Dei manifestationē gentibus tribuerat: per librū naturæ, & per librum creaturæ. Nunc vsum utriusque docet hunc esse, ut intus & foris de agnita veritate convicti ignorantia

prætextu careant in Dei iudicio. Sed annon Deus se homini manifestavit ad salutem? Hic quidem fuit manifestationis finis per se quo ad Deum, ut rectè agnosceretur & glorificaretur ab homine: in quo hominis erat futura felicitas: fuissetque homo finē hunc affecutus ante lapsum. Sed post lapsum imagine Dei delata in homine, nec semina notitiarum reliqua, nec mūdani opificij intuitus ad finem illum obtinēdū homini sufficere potuit; ipsius culpā Notitiarum siquidem de Deo maior pars est deleta ex mentib. humanis per peccatum. Quæ verò supersunt vestigia admodum sunt obscura, multoque languidiora, quam ut hominem ad Deum sufficienter agnoscendum, diligendum, colendum, celebrandum inducere valeant. Illis denique ipsis notitiarum reliquiis prauitas humana nequaquam insistit aut obtemperat, sed vtrò eas deprauat, vanas & falsas de Deo opiniones cum eius natura pugnantes sibi comminiscens, verisq; notitiis assuēs, & hoc pacto veritatem in iniustitia detinens, quod dixerat apostolus. Vfus igitur salutaris perfectionū diuinarum hominis culpā evanuit, successitq; alius accidentarius: ut homines non obtemperantes suasionibus naturæ & creaturæ fierent ἀναπολόγητοι atque ἀπολογητικοί. Nam qui scit facienda, nec facit, imò contraria facit, suo iudicio est damnabilis. Ad hoc igitur vestigia notitiarū de Deo seruata sunt post lapsum, per se quidem, ut homines ad quærendum Deum manuducant: per accidens verò, ut nisi homines ductui naturæ & creaturæ obtemperent, reddant eos ἀναπολόγητους in Dei iudicio.

II. PROPTEREA QUOD CUM DEVM COGNOVERUNT. Prius de nexu: postea de sensu videndum. Rationalis δύνειν potest referri ad proximū, ut sit ratio, cur sint inexcusabiles, pro δύνειν, quasi dicat, sunt inexcusabiles, quia cūm Deū cognouerint, tamē ut Deū non &c. Nex⁹ est satis cōmodus. Videtur tamē apostolus prius mēbrū huius versus δύνειν γνόντες τὸ θεόν: repetere ex ver. 19. quodq; ibi dixerat: δύνειν τὸ γνωσθὲν τοῦ θεοῦ φανερόν ἐν αὐτοῖς: id nūc resumere & continuare: quasi dicat, δύνειν (φημι) γνόντες τὸ θεόν: propterea, inquā, quod cūm Deū cognouissent, &c. Reliqua igitur interiecta fuerint quasi per parēthesin. Vel δύνειν ponitur aduersativè, ἢ ἀλλὰ: quasi dixerit: δύνειν τὸ γνωσθὲν τοῦ θεοῦ

ἡ δὲ χάρις οὐκ ἔστιν ἐν αὐτοῖς : ἀλλὰ γινώσκουσιν τὸ θεὸν οὐχ ὥστε &c. sed quantumvis Deum cognouerint, tamen ut Deum nō honorarunt. Sic ratio erit nō proximi, sed remotioris & principalis illius, cur gentes veritatem in iniustitia detinuisse dixerit. Potest tamen argumentū referri ad utrunque. Postquam igitur exposuit, quæ sit illa veritas, à quo, & quo modo sit reuelata gentilibus, nunc clarius exponit, quis sit ille carcer à diuinis iniustitia, & quo pacto hoc carcere oppressam tenuerint veritatem gētiles. Iustitiæ duæ sunt partes, cuiq; suum tribuere, neminem lædere. Iniustitiæ toti dē, suum non tribuere, iniuria afficere. Vtroq; modo in Deum iniuriæ fuerunt, tum gloriā suā ei nō tribuendo, tū maiestatem eius falsis cultib. & sceleratis moribus horribiliter lædendo. Rectē igitur dicuntur duo accusationis capita. Prius est de gloria Deo negata: Posterius de contumelia Deo irrogata. Hæc summa trium versuum.

*Iustitiæ
duæ partes.*

De priore dicit: NōN VT DEVM GLORIFICAV-
ERUNT, NEQVE GRATIAS EGERUNT. Finem reue-
latæ veritatis innuit proprie fuisse, vt quem Deū agno-
uerant, etiā vt Deum glorificarēt ac celebrarēt. Sed neu-
trum inquit fecerunt: nec glorificauerunt vt Deum, nec
gratias egerunt. *δοξάζειν* hic nō est opinari, sed *glorificare*.
hoc est, conuenienter de Dei natura, attributis, operibus
ac beneficiis sentire, cultuque debito eum prosequi, *δου-
λαίᾳ* est opera & beneficia Dei creatoris ac seruatoris
recte agnoscere, grato animo prædicare, ac debitis offi-
ciis gratiam referre. His partibus verus Dei cultus con-
tinetur, *δοξαζούμην & δουλαίᾳ*. Glorificandus est Deus quia *Cultus*
finis vltimus, in quem omnia: Celebrandus est, quia prin- *Dei duæ*
cipium, à quo omnia. Atqui in neutro videntur defecisse *partes*
Gentiles. An nō enim Deum glorificauerunt tot cul-
tibus, tot templis, tot aris Deo erectis? nonne Athenien-
ses arā construxerāt etiam *θεῷ ἀγνώστῳ*. hoc est, Deo vero,
ipsis licet incognito? An nō gratias Deo egerūt tot sa-
crificiis, immolationibus, votis? Si à bello, à peste, à fame,
ab hostibus, à malo quocunq; seruati essent, Sospitatori
Deo *σωτήρι* celebrabāt, pro victoriis hostias cædebant,
vota nūcupata soluebāt, &c. Ista occupās apostolus dicit:
non glorificaverunt ut Deum, quasi dicat nihil illæ cultuū
larum ad Deū, qui nō vult coli vt idolū. Diabolis nō Deo 20.

1. Cor. 2.

sacra sua fecerunt. Cultus verus in duobus illis erat præstandus Deo, vt rectè agnoscerent, rectè etiam celebrarent. *Agnitio* vera Dei est, vt vnus, æternus, bonus, iustus, omnipotens, Pater Filius & Spiritus sanctus agnoscat, timeatur, colatur, non tuo arbitrio, sed suo præscripto, prout se coli verbo suo ipse præcepit. *Celebratio* & gratiarum actio vera est, vt Dei, tanquam primo bono cuncta bona ferantur accepta, à solo cuncta petantur & expectentur in fide. Ad vtranque invitabat gentiles tum veritas illa cordibus impressa, tum operum diuinorum externus intuitus. Sed defecerunt in vtraque, fraudantes Deum cultu debito, & ingrati pro reuelata veritate, pro vita, pro fortunis bonisque omnibus in Deum fuerunt: paucissima ad Dei prouidentiam, plurima ad fortunam, ad casum, ad astra, ad suam prudentiam referentes: nec pro Dei, sed pro sua gloria certantes. Sequitur.

Philoso-
phorum
Theolo-
gia seu
opiniones
de Deo.

SED VANI FACTI SVNT &c. Exponitur hoc vt pœna inflicta pro neglecto Dei cultu. Sed de pœna incipit differere apostolus ver. 24. Hic igitur aduersatiuè exponit alteram iniuriæ speciem Deo à gentilibus illatæ, contumeliosos Dei cultus. Ac *primum* indicat, vnde cultus suos hauserint, seu quam normam in his secuti sint: Non vtique verbum Dei, quod ignorabant, nec veritatē cordibus impressam, & in operibus Dei elucentem (hāc quippe carcere iniquissimo in se ipsis clauferunt) sed vanissimos suos *διαλογισμοὺς*, suamque *ἀσύνετον καρδίαν*. Indulgentes namque ingenij sui iucundis speculationibus, speciosis ratiociniis, argutis conclusiunculis, quicquid intus recta ratio, foris totius vniuersi fabrica de Deo dictaret, *Alij* Deum esse simpliciter negauerunt: vt Epicurus, Democritus, &c. *Alij* an esset aliquis dubitauerunt, vt Protagoras Diagoras, &c. *Alij* affirmarunt quidem, sed finxerunt Deos plures: & hos quidem *alij* incorporeos, vt Platonici: *alij* corporeos, vt Græci, Romani, qui homines mortuos, impios, sæuos, impuros iniquos &c. in Deorū album referebant: Item Ægyptij, qui bruta animantia, boues, anseres, aues, crocodylos, imo hortensica allia, cœpas pro numinibus colebant: quorum vanitatum documenta adhuc exhibent Poëtarum fabulæ, Hesiodi *θεογονία*, Homeri conuiuium, Apollodori Bibliotheca &c. Paucissimi Deum vnum agnouerunt,

uerunt, vt Plato, Aristoteles: Sed & hi vel prouidentia sua spoliabant, fingentes ociosum ambulare super cardine cœli, nec curare humana, vel sublunaria, vt Peripatetici: vel causis inferioribus subiiciebant, qui nihil nisi iuxta causas secundas posset, vt Stoici. Hæc & similia opinionū portenta hauserunt gentiles ex suis διαλογισμοῖς. Deinde quo loco ista censenda sint, verbo ἐμαυτοῖς innotuit. Mera, inquit, fuerūt vanitas, tenebræ, stultitia, quia nihil minus quàm cultū Deo præstiterunt, se ipsos inani- bus præstigiis deluserunt: Meræ siquidē fuerunt illusiones, quicquid Diabolus per Pythias suas aliquando promitteret: ἐμαυτοῖς, VANI FACTI SVNT: tanquam stolidissimi homines: vel, frustrati sunt, hoc est, delusi opinione sua: non secuti fructum quem intendebant. μὲν enim frustraneum est, quod ad finē non tendit: Placare numina, bona impetrare, mala avertere intēdebant, sed frustrati cōtraria incurrerunt, Deum summē offendentes, se ipsos æterno exitio inuoluentes. OBTENBRATVM EST: Perspicacia eorum meræ tenebræ, quæ eos præcipitabant in errorem & exitium.

22. CVM SE PROFITERENTVR: Occupatio: Atqui audiebant σοφοὶ, φιλόσοφοι, sapientes, studiosi sapientiæ: Græcia septem sapientibus superbiebat, Romani suo Numa, Catone &c. Quanta sapientia Astronomorum in cœlorum motibus computandis, astrorū synodis, digressibus observandis, diuinationibus eliciendis? ἐμωγράνθησαν STULTI FACTI SVNT. Stulti speciē sectantur pro re, delectantur crepundiis & vanitatibus. Sic isti pro vero Deo fictitia numina, pro vero cultu larvas arripuerunt. De diis & de religione infinitas & dissidentes habebant inter se opiniones & scholas: Interim sacra & templa omnes habebant cōmunia: inquit Augustinus de vera rel. cap. 1. Aliud igitur profitebātur publicē, aliud defendebant privatim, quod summē erat vanitatis. Socrates sapiētior & audacior cæteris iurabat per canem, per lapidem, & quicquid iuraturō ad manus occurrisset, nō quod sentiret verē lapides & canes esse colēdos, sed vt vanitatē superstitionū Ethnicarū rideret, & res istas digniora esse honore & cultu, quàm numina, quæ in tēplis colebantur. Interim ipse etiam cum populo simulacra colebat. Moriturus rogabat amicos, vt gallinaceum, quem deberet

Æsculapio, pro se offerrent, quo quid stolidius in viro tam sapiente? Sic igitur sapientia mundi stultitia mera est. Omnes verò ἐθελοδρυσικαὶ & bonæ intentiones in eodem sunt censu coram Deo.

23. MUTAVERUNT ENIM GLORIAM DEI INCORRUP-
TIBILIS: Tertium est de genere cultus, quo Deum colere volentes summa affecerunt contumelia. *Gloriam incorruptibilis Dei* vocat naturam seu maiestatem Dei, itē cultum Deo debitum, quem prius duobus comprehenderat. Deum *incorruptibilem* vocans omnium rerū corruptibiliū κατηγεῖα eximit, quippe corruptionis, mutationis, alterationis omnis expertem primò. Angeli animæ, cœli sunt incorruptibiles non primò sed Dei voluntate. Imò cœli transibunt, verbum autem Domini manebit in æternū. Sed quomodo, si Deus incorruptibilis, mutare potuerunt? non quo ad Deum, sed quo ad se: non rei veritate, sed sua opinione: non faciēdo in Deo mutationem, quod non possunt homines, sed in suo cerebro & factis aberrationē. Ideo non dicit, *mutauerunt Deū*, sed *gloriā Dei*. Est autē gloria Dei duplex, absoluta & relata. *Absoluta*, qua in se Deus est quod est. Hæc nō potest mutari. *Relata* quo ad nos, cultus & celebratio à creaturis Deo præstanda. Hæc potest mutari, & mutatur, non Dei immutatione, sed creaturarū errore & scelere. Idq; fit dupliciter. *Primum* affingēdo reb. diuinitatem & cultū, quæ Deus nō sunt. Sic Ægyptij pro diis colebant animantia præter modū (referente Diodoro) nō solum viua, sed etiā mortua, sicut felē, ichneumonas, canes, accipitres, ibides, lupos, crocodilos, boues, hircos. Deū quem Anubim vocabant, capite fingeant canino: Apim tauri forma. Græci Priapum, Panas, & Satyros honorabant fœdis cultib. Nō absimilem idololatriam exercebant seniores Israelitarum, aspiciente Ezechiele per foramen parietis in tēplo. Hæc prior: & crassior fuit gloriæ Dei mutatio, seu idololatriæ species. *Deinde* mutatur gloria incorruptibilis Dei, representādo & colendo Deū simulacris hominū, volucrum, quadrupedum, reptilium, &c. Hæc posterior idololatriæ species etiam Ecclesiam iam olim vexavit, utinā nec hodie vexaret. Populus enim in deserto Deum figurabat & colebat, in vitulo: Israelitæ in vaccis aureis

Gloria
Dei du-
plex.

Gloria
Dei du-
pliciter
mutatur.

I.

Ezech.
8.v.10.

2.

anteis Dan & Bethel. Hoc verè erat mutata gloriã Dei incorruptibilis in imaginem quadrupedis: de quo scelere accusantur Iudei Ps. 106. v. 20. *Mutauerunt gloriã suam in similitudinem bouis comedentis herbam*: ad quem planè locū apostolus videtur alludere, Deū vocās gloriā eorū, hoc est, authorē & materiam gloriæ eorū, per metalesin: quomodo Simeō Luc. 2. Christum vocat *gloriā populi sui Israel*. Mutauerunt autem Deum in bouem nō essentia sed cultu, quia diuinos honores tribuerūt boui. In Papatu videas similem mutationē. Omnia templa, sacella, angiportus, compita referta sunt simulacris tū Dei, tū hominum, itē volucrum, quadrupedum, reptiliū; ad cultum Dei positis. Gloriã Dei Patris mutant in imaginē vetuli senis. Spiritum sanctum in speciem columbæ. Videas colli asinū Iosephi, vel Christi, crocodylū Georgij, Antonium cum porco, leonem cū Marco, vitulum cū Luca, & innumeras reliquiarū inanimatarū quisquillas. Hoc nonne est mutare gloriā Dei? Non desunt quidem Papistis ingeniosi colores, quib. idololatriam suam pingunt: sed nec defuerunt Israelitis prætexus, quod nō facerent Deos ex hominibus aut vitulis, sed Deum adorarent in illis. Ac ne Gentiles quidem adeo videri volebant bruti, vt ligna & lapides Deos putarent. Verū Deus, non minus execratur cultum, qui fit ad vitulum, tanquam Dei signum, quàm qui fit vitulo tāquam Deo. Nos iam hinc *ποσειματα* quædam annotemus: i. omnes creaturæ rationales ad hoc sunt cōdite vt Deum cognoscant, cognitum siue per naturam, siue per creaturam, siue per scripturam, siue denique per gratiam (quatuor enim hi sunt veluti libri cognitionis Dei) glorificent. Secus veritatem in iniustitia detinēt, à fine creationis deficient, & sunt *ἀνομιάνητοι*, omni carentes excusatione ignorantix in iudicio Dei.

ii. Deus est colendus nō vt idolum, vt statua, vt homo, aut bestia, sed vt Deus, hoc est, non quo vis genere cultus excogitato, nec humana intentione, sed cultu maiestati eius comperente, nimirum revelato per verbum, qui in vera eius agnitione & gratiarum actione consistit.

iii. Norma igitur cultus diuini nō sit humana ratio aut philosophia, sed verbū revelatū, in quo plenius quàm per naturā aut creationis opera Deus agnoscendum se præbuit.

iv. In cultu Dei omnis humana sapientia & *ἡ σοφία* est vanitas, tenebrae, & stultitia summa coram Deo.

v. Omnis idololatria, quacunque pingatur specie, etiam si honor dicatur, aut videatur, est contumelia Dei: quia mutat gloriam incorruptibilis Dei in imaginem corruptibilis rei. Est autem idololatria, cum vel fingitur esse Deus & colitur pro Deo quod non est: vel cum verus Deus colitur aliter, quam vult coli, in simulacris hominum, volucrum, quadrupedum, serpentum, &c.

24. **QVAMOBREM ETIAM TRADIDIT EOS DEVS.** Exposuit quomodo gentiles in veritatis oppressione fuerint in Deum contumeliosi seu impij: Restabat ut quomodo etiam fuerint iniusti, & quomodo, quod dixerat ver. 18. ira Dei super illam tum impietatem, tum injustitiam gentilium coelitus fuerit revelata ostenderet. Id miro nunc facit artificio. Neque enim simpliciter exponit, qualis injustitia ea fuerit, sed *primò* docet, eam ex impietate hactenus exposita, hoc est, pudenda illa idololatria, tanquam ex fonte promanasse: *Deinde* fuisse eam non modo impietatis effectum, sed & poenam. *Tertiò* fuisse eam duplicem, tum flagitiosam, ipsorum corpora foedantem, tum facinorosam, alios laedentem. *Tandem* eos in hac injustitia veritatem Dei detinuisse, hoc est, malitiosos & pernicaces fuisse concludit. Hec ita contextit apostolus, ut omnia cohaereant usque ad finem. **QVAMOBREM:** *διὸ* illatiue, sicut paulò post ver. 26. *διὰ τούτο*: non *διὸ* causaliter ut prius: & *emphaticè* *διὸ καὶ* *propterea etiam*, ut necessarium nexum iam expositae impietatis, & subsequens injustitiae innuat: quia fuerunt in Deum impij, necesse fuit etiam esse contumeliosos in se ipsos & aliis injurios. Ex tali fonte non potuit non talis rivus profluere: Talis mater talem necessariò genuit prolem. Ex idololatria pullulant alia scelera: scortatio spiritualis corporalem foeditatem secum trahit: Ideo Prophetæ in suis cõcionib. hanc matrem & filiam passim cõiungunt. Papatus idipsum comprobavit nimis: Hinc cœnobita fratrum & sororum ferè cõtigua reperta. Hoc est primum. Porro non simpliciter dicit: Quia fuerunt impij, etiam facti sunt sceleratissimi: sed in ea quæ exponet, plus quam beluina gentiliū foeditate vult observari singularem Dei iram, hoc est, vindictam atque iudiciū. Cum enim omnis tam brutorum quam homi-

hominum natura tantam impuritatem auerſetur, neceſſe eſt ſingulare fatum interueniſſe, quod gentes cæteras po-
litiffimas in tantas ſordes præcipientes egerit. Id verò dicit
occulta ſed iuſta indignatione Dei factum.

PROPTEREA TRADIDIT EOS DEVS IN CV-
PIDITATIBVS CORDIVM SVORVM: En Dei iram ſu-
per impietatem gentium reuelatam. Quænam verò hæc
ira? Tradidit eos in cupiditates &c. Quomodo tradidit?
Deus utique nō eſt author tantarū ſœditatum, nec effe-
cit ipſe quod puniuit. Modus ergo traditionis eſt confi-
derandus: ſiquidē videtur obſcurior. Sed exprimitur ſa-
tis. TRADIDIT EOS IN CVPIDITATIBVS COR-
DIVM SVORVM: per cupiditates intelligit ardores & c-
ſtus libidinū illicitos & ſœdos. In his, inquit, non in has
tradidit eos. Ergo habuerunt in ſe illas cupiditates: nec
fuit neceſſe, vt efficerentur aliunde in eis. Hinc Græci
Theologi ferè & qui hos ſequuntur, *tradidit*, interpretā-
tur *permifit tradi*, vel deſeruit eos in ſuis cupiditatib⁹. Et
ſic etiā Iulianus Pelagianus ininterpretabatur cōtra Augu-
ſtinum: Qui reſpōdit, eſſe hoc quidē aliquid, ſed nō totū,
aliud aliquid hac traditione ſignificari, nō ceſſationem,
Dei, aut nudā deſertionē, vt cū nauta navim deſerit, ſed
occultū iudiciū, *Nam aliud (inquit) eſt habere in ſe ma' a*
deſideria cordis, aliud tradi eis vtiq; , vt cōſentiēdo eis qui
poſsideatur ab eis, quod fit, cū iudicio diuino traditur eis. Et
apoſtolus traditionem hāc bis repetit paulò aliter quàm
hic, v. 26. *Deus eos tradidit eis πᾶν ἀμύνας*, in paſſiones igno-
minioſas: v. 28. *Tradidit eos eis ἀδὸν μὴν νόον*, in mentem repro-
bā. Prima traditio hoc verſu videtur in tranſitiua, nō ex-
preſſo termino ad quē, ſeu in quid ſit facta: Ideo de nuda
deſertione in cupiditatib⁹ intelligi fortè hæc poſſit. Duæ
verò traditiones poſteriores ſunt trāſitiuæ in aliud, quaſi
terminū ad quē. Sed neq; prima eſt intrāſitiua: nā & hic
additur: *eis ἀκαθαρσίαν tradidit ad impuritatem* &c. Duo igi-
tur actus ſatis apertè ſignificātur traditionis: Prior deſer-
tio ſiue ſubtractio gratiæ, lucis & gubernationis, quam in
hominibus ſibi reliētis neceſſe eſt ſequi cœcitatē & rui-
nā ſicut diſceſſum ſolis à terra neceſſe eſt ſequi tenebras
in aëre. *Alter eſt traditio in poteſtatē ſatanæ*, qui cœcos
magis ex cœcando, & eſtuantes libidine magis vrendo in
omne ſclerum genus præcipitat. Auguſtinus addit

Auguſt.
cōtra Iul.
Pet. Id. 5.
cap. 3.

Traditio-
nis duo a-
ctus.

Traditio-
nis tertiu
actum ad-
dit Augu-
ſtinus.

August.
de grat.
& lib. ar-
bit. ca. 21.

tertium actum, quo Deus prauas hominum voluntates etiam inclinare facit & inclinat, quocumque voluerit, occulto sed iusto iudicio. *Agit enim, inquit, omnipotens in cordibus hominum etiam motum voluntatis eorum, ut per eos agat, quod per eos agere ipse voluerit, qui omnino iniuste aliquid velle non nouit.* Pluribus de traditione nunc non disputo, ut in textu procedamus: Plura enim sequenter de traditione: & in dubiis opportunè mouebitur nodus, an Deus tradendo fiat author peccati.

1. Cor. 6.
v. 28.
August. de
doctrina
Christi. l.
3. c. 10.

AD IMPURITATEM: Hec est ira seu poena impietatis, & scelestas simul iniustitia. Vno verbo vocat ἀργαριον, quicquid est foedum, sordidum, honestis auribus, oculis & sensib. inimicum. τὸ ἀπὸ τοῦ ἁγίου τοῦ σώματος αὐτοῦ ἐν αὐτοῖς: Apertius indicat illam impuritatis speciem in propria corpora redundantis, ad iustam contumeliā, ut talionis poenam reciperet. Deum affecerunt contumelia, Ergo oportuit esse contumeliosos in se ipsos, & a suis cupiditatibus perdi, sicut Acteō a suis canibus est laniatus. IN SE IPSIS: hoc est, in propriis corporibus. Qui enim furatur, peccat extra suum corpus: qui vero scortatur, peccat in proprium corpus, quia facit se membrum scorti. August. hinc petit distinctionem flagitij & facinoris. *Flagitium* vocat, quod agit indomita cupiditas ad corrumpendum animam & corpus suum. *Facinus* quod agitur ut alteri noceat.

25. UT QUI DEI VERITATEM: οἱ πῦες causaliter, pro eis ois, ut qui, vel ὅτι, quia. Iterum recludit fontem, unde exhalauit tanta impuritas, & causam indicat traditionis diuinæ, ne non iustissima videatur: quia mutauerunt veritatem Dei in mendacium: quod consentit priori: *quia mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in idolum.* Et: *detinuerunt veritatem Dei in iniustitia.* Veritas Dei, id est, de Deo, passiuè, hoc est, veras notitias de Dei æterna potentia & diuinitate. *Mendacium* vocat idolum seu imaginem Dei, quia mendaciter Deum repræsentat, mendacem cultum Deo tribuit, Hebræis enim idola vocantur, *schikazim*, mendacium vanitates, abominationes, ut in Hosea diximus. COLVERUNT CREATURAS παρὰ τὴν τιμὴν αὐτῆς: aliqui, *supra creatorem*, seu, *plus quam*, quasi etiam creatorem coluerint, sed creaturas magis. Rectius Beza: *præterito creatore.* Nam cultus idolorum, licet intentione idololatrarum præstetur Deo: tamen cultus Dei non est, nec a Deo acceptatur: reuera autem creaturis, imo dæmoniis præsta-

πράττειται. ε' σεβάσθηναι, potest intransitiuè accipi, *religiosi fuerunt*, sicut participium σεβόμενοι passim, Act. 13. v. 43. 50. σεβόμενοι πορτῆλυτοι, σεβόμενης γυναικας. Ita nulla erit solœcismi species: vel certè erit zeugma, quo τῇ κτίσει cum proximo verbo ἐλάττωσαν cohærebit. QVI EST BENEDICTVS IN SECVLA: Epiphonemate ceu fulmine omnes falsos cultus prostermit, hisque Deum ne quicquam afficiat imminui ostēdit, sed manere ἀφθαρτον *incorruptibilem*, gloriosum, benedictum in secula, in quascunque eū formas idololatræ transformare nitantur. Idem elogiū Christo tribuit infra, quod ὁμοσιᾶς patris & filij præclarum præbet argumentum, de quo suo loco.

Rom. 9. 6.

16. PROPTEREA, INQVAM, TRADIDIT EOS DEVS: Redit ad Dei iudicium, exponens apertius impunitatem, ad quā vers. 24. eos tradidit Deus, & traditionis finē, quātū omninò potest castissimè. Erat res turpissima, castis indigna auribus: nec dissimulāda tamē ad Dei gloriā vindicandā à contumelia, & ad gentiliū fastum depressendū. Accusat igitur eos flagitiorū cum naturā non solum humana deprauatissima, sed & pecuina pugnatiū, vt se reatu eximere neutiquā possint. Describit hoc Dei iudiciū secundū causas. *Primò* causam impulsivā seu meritoriā notat διὰ τῆς, PROPTER ILLVD, nempe crimē læsæ maiestatis diuinæ seu mutatæ glorię Dei in idolum v. 23. Hinc fœditas Idololatriæ cogitetur, quātò opere Deū percellat. *Secūdo* causā efficiētē, DEVS TRADIDIT EOS, nēpe vt iudex tradit facinorosos carnifici plectendos, sic Deus idololatræ tradidit Satanæ mulctandos pœna fœdissima. Hic nuda permissio traditionis fingi minimè potest, quin iudiciū Dei penitus elidatur. *Tertiò* forma traditionis est suppliciū irrogatū: hoc *primò* generatim vocat πάσῃ ἀτιμίᾳ, *passiones fœditatis*, Hebraica phrasi, hoc est fœdissimas. Plus hic intelligit per πάσῃ ἀτιμίᾳ, quàm prius per ἐπιθυμίας καρδιῶν & ἀκαταρσίαν, v. 24. nō modo libidinū flāmas & ardores fœdos, sed & facta fœda: eaq; tū activè, quæ aliis inferebant, tū passivè, quæ ab aliis patiebātur. Postea speciatim exprimit vtriusq; sexus nefandā ἀκαταρσίαν, quod tum fœminæ non contentæ Venere secundum naturam in vase ordinato, etiam ad eam, quæ est præter naturam, hoc est, ad præposteris & Sodomiticis cōcubitus sese maribus prostituerint: tum masculi relicto naturali fœminarū vsu in mutuam venerē libidine exarserint.

Eph. 5.3.

2. Thessa.
6.

foeda inuicem patrantes & patientes Sodomitarum more, quos propterea cœleste incendium olim absorpsit. Si quis legerit Neronem Suetonij cap. 28. 29. &c. cū ipsum tanquam impurissimū hominis propudium à Paulo perstringi non obscure videbit, quod & Cornelius Agrippa existimat. Sed parcendum est castis auribus. Scortatio & omnis impuritas ne nominator quidē inter vos, inquit, apostolus noster. Absit igitur tanta spurcicies à sermone & cogitatione nostra nisi ad detestationem, quam solam hic spectauit apostolus. Denique finē subjicit: *Ὅτι αἰτιμωδίας τῆς πλάνης* IN SE IPSIS RECIPERENT. Hic tandem aperit mysterium iudicij diuini, docens impuritatem illam fuisse vindictam præcedentis impietatis, & ita Deū peccata peccatis ultum esse. *αἰτιμωδία* est compensatio laboris vel facti. Compensare labores & facta hominum, bona, vel mala, est Dei opus, & quidē iustissimū: ideo addit: *ὡς ἐδδ*, hoc est, quam ex ordine iustitiæ Deus ipsis debebat retribuere, & quam ab eodē ipsi merebātur. Est enim iustū apud Deū *αἰτεποδοῦναι*, &c. Ne quis hoc Dei iudicium iniquitatis accuset. Hic finis otiosam permissionē fortiter refellit. Nō potest ad ipsos gētiles flagitiosos referri. Hi enim spectabāt suos ardores, nō *αἰτιμωδίας*. Nec ad Satanā. Neq; is enim spectabat *αἰτιμωδίας*, sed contumeliam Dei, & perditionem miserorum hominum. Finis igitur hic ad Deum iudicem est referendus. Hoc solo inductus Deus tradidit ipsos, non intendens in *ἀκαθαρσίαις* eorum flagitium, sed iustam *αἰτιμωδίας* hoc est, iustitię suę declarationem. Nullo igitur modo in hac traditione flagitiis sceleratorum participauit Deus, nec fuit author peccati, sed iudicij seu iræ cœlitus super tantam impietatem reuelatæ.

28. ET SICUT NON VISUM EST EIS DEVM. Hactenus fuit prior pars iniustitiæ, flagitiosa impuritas gētilium in se ipsos tāquā prior species iræ Dei cœlitus reuelatæ in ipsos. Sequitur pars altera iniustitiæ facinorosa improbitas in proximos tanquam altera species ultionis propter eandē impietatem cœlitus eis irrogatæ. Traducit longo catalogo sceleratissimos gentiliū mores, eodem scopo, quo prius, tum generali, ut de reatu amplius eos cōuincat, tum speciali, ut & reliqua eorū facinora à Deo irato eis inflictæ & pœnā præcedētis impietatis atq; impuri-

impuritatē fuisse demōstret. Ex tā sordido. n. fonte quid nisi puditissima sordes profluerēt? Quorsū verò nobis? Nēpe vt ab impietate & idololatria quauis tāto nos lō-
gius abstrahat, ne leuiculū quid esse putemus, maiestātē
Dei in imagines corruptibiliū rerū trāsmutare, quāquā
summū nefas Deus horrendis modis vlcisci solet, etiam
per propria hominū flagitia & scelera. καὶ κατὰ τὰς: & SICVT:
lātētio iudiciū Dei inculcat, quòd porci illi spurcissi-
mi nō modo se ipsos adeò deturpārūt, sed & alios nullo
nō scelere laceſſuerunt; id. n. non temerē aut Deo cessā-
te, sed iusto vindice factum. *Primum* igitur causā meri-
toriā aliquantō apertius quā prius repetitā: *qua Deū re-
tinere in notitiā nō probauerūt*, hoc est, Deū iuxta notitias
inſitas & ex creatione haustas glorificare noluerunt: vo-
luntariam cœcitatem, malitiolam peruicaciā eorū fuisse
docet, ne excusationis latebras inueniāt in Dei iudicio.
Mox Dei tribunal iterū pulsans, innuit iustum vindicem
eum fuisse tantæ improbitatis, tradēdo eos Satanæ præ-
cipitādos quasi de rupe in tam profundū vitiorū bara-
thrū: *Tradidit eos Deus*. Tertiò suppliciū repetit: *eis ἀδοκι-
μου νοῦν, in mentem reprobam*, actiue & passiue intelligē-
do, quæ & nihil recti iustique probare posset, & omniū
sanorū iudicio vt summē improba reprobareretur. Paro-
nomasia inest non inelegans verbo ἐδοκίμασαν & epithe-
to ἀδόκιμος: ad quam innuendā apostolus dixit κατὰ τὸν. Po-
terat dicere causaliter vt prius, διὸν propterea, sed dicit
κατὰ τὸν: *quemadmodum*, ad ostendendam peccati & pœnæ
analogiam ex talionis lege: reprobarūt Dei notitiā: tra-
diti ergo sunt à Deo in mentē reprobā. An verò, inquis,
prius mentē habebant probam? Imò naturā, habitu & af-
fuetudine improbos existentes Deus tradidit in mentē
reprobam, non modò deferendo in improbitate, quod
fuit pars pœnæ, sed insuper Satanæ vt improbo carnifi-
ci magis in scelera agitandos tradēdo, vt quasi brutæ pe-
cudes ruerēt, facerētq; τὰ μὴ καὶ δεόντα, hoc est, quæ nec
naturæ, nec gentiū, nec scripta lege patrare fas erat. Rur-
sus igitur docet apostolus, scelera hominum priora esse
posteriorū causas, posteriora priorū effecta & pœnas, &
ideo hinc quidē vt scelera, inde verò vt scelerū effecta &
Dei iudicia hominum peccata consideranda esse. Neq;
metuendum, ne sic Deus in scelerū societatem trahatur,

si peccata punire peccatis dicatur. Non enim fit scelerum author, sed traditionis in scelera, nec author reprobæ mentis, sed traditionis in eam: quæ traditio, cum sit ἀνθρώπινα, iusti iudicis opus est. Neque improbi homines propterea excusantur, quod traditione diuina ruunt in scelera. Ruunt enim nemine impellente aut cogente, nisi Satanæ suasionem, & suæ voluntatis impetu.

29. **OPPLETI OMNI INIUSTITIA.** Nunc inductione tradit gentiliū iniustitiā, hoc est, mores improbos, quibus vitā, corpus, & res proximi læserunt cōtra regulā naturalis iustitiæ. Ac primum generatim non vocat iniustos tantum, sed *omni iniustitia oppletos*, ut non leuiter prauos, sed summè improbos esse doceat. Mox iniustitiæ partes seu species longa serie contexit. *πορνεία* *foricatione*: prius impuritatem taxauit quoad ipsos: nunc eadē vfos dicit ad polluendā alienam castitatem & torū, contra præceptum septimum: species pro toto genere. *κακουργία* *nequitia*: studium denotat improbè agendi, malitiosè alios lædendi: contra omnia secundæ tabulæ præcepta. *πλεονεξία* *auaritia*: quæ est cupiditas inexplebilis habēdi, etiā aliena & malo titulo. Species iniustitiæ aperte repugnās octauo præcepto. *κακία* opponitur τῇ ἀρετῇ *improbitas* & mores distorti, in utroque extremo vitiosi & degeneres à mediocritate virtutis: *μεσὺς φόβος*, *ἄειδος*, *δόλος*, *κακοφροσύνη*: scelera cognata & ferè cōnexa cōtra sextū præceptū, lædentia & euertentia proximi salutē ac vitā partim intus & clā, ut inuidētia, fraus: partim foris & apertè, ut cædes, cōtentio: partim utroque modo, ut malignitas.

30. *Ψιθυρίσας καταλάλεις*: **SUSURRONES, OBTRACTORES**: Ad sextum & nonum præceptum pertinent: *susurriones* qui clandestinis delationibus, susurris mēdacibus suspensiones malas aliis ingerūt, lites semināt, amicos cōmittunt, amicitias, domos, vrbes sæpe euertūt. *Obtractatores*, qui calumniosè alienæ famæ detrahunt: *θεοσυγεῖς*: Beza actiuè **DEI OSORES**. Pōtest etiam significare passiuè, *Deo exosos*, ut vetus habet: *Deo odibiles*. Euxip. in Troad. ἐλένη θεοσυγής, *Helena Deo inuisa*, ut sit auxesis duorū scelerū proximorū: quia susurriones, obtractatores verè sunt execrabiles Deo. *ὕβρις* qui petulanter aliis insultāt, afflictis superbè illudūt, quibus *ὕβρις* sedet in corde, in fronte & in manu. *ὕβρις* autē est iniuriosa petulantia.

lantia, quam Hesiodus in Theogonia facit matrē tyrannidis. Sophocles: ὕβρις φυτεύει τύραννον, &c. Sed & mater est πανολεθρίας, quia perdit regna & homines: iuxta illud: ὕβρις καὶ μαζὶ νήτας ἀπώλει καὶ καλοφῶνα. Αλάζονας SUPERBOS, gloriosos, superciliosos Thrasones, qualis est gloriosus miles apud Terentium, vanissimum hominum genus. INVENTORES MALORVM: non contenti notis vitiis, aut iniuriis, meditantur noua scelera, nouas iniurias, nouas artes expilandi, opprimendi, lædendi innocentes. PARENTIBVS IMMORIGERI: hoc est, contumaces aduersus superiores etiam eos, quos natura eis præfecit. Scelus ex superbia pullulans.

31. Ἀσυνέτους DESIPIENTES, in diuinis & humanis rebus tantò stolidiores, quantò plus sapere sibi videntur. ἀσυνιδέτους, *Paranomasia*: FOEDIFRAGI, leuissimi homines, pactis conuentis non stātes, ludentes periuriis vt tesseris, certissima impietatis nota: ἀσέργους: ALIENI AB HUMANITATIS AFFECTV, homines morosi, bestiales, quos *θηρώδεις* vocat Aristoteles. ἀσπόνδους IMPLACABILES, effectus prioris. Semel læsi iure vel iniuria fuerunt & ruunt ad vindictam absque ratione & placabilitate, bestiarum instar. ἀνελεήμονας IMMISERICORDES, cognatum priori vitium: nihil afficiuntur alienā miseriā, nihil largientes, omnis συμπαθείας humanæ expertes: crudeles & sæui in arrogandis & vlciscendis iniuriis.

32. QVI CVM IUSTITIAM DEI NORINT: Claudis *ὑπέρβουλος* seu grauiore accusatione gentilium, quod non modò talia patrent, omni reuerentia & metu Dei excusso, sed etiam in tanta improbitate sibi placeant. In verbis inest gemina exaggeratio malitiæ, ab impellente & à formali causa. Ad impellentem pertinet quod dicit, eos scire iustitiam Dei, quod talia patrantes digni sint morte, & facere tamen: innuens non peccare eos ignorantia: sed ad tantam improbitatem impellendi merā proteruiā, & impio numinis diuini contemptu. τὴ δικαιοσύνην τῆ θεῆς iustitiam Dei vocat iudiciariam, qua bonis bona, malis mala rependit, iustis vitam, peccatoribus mortem adiudicat. De lege Dei accipi non potest, quia sermo est de gentibus legis diuinę ignaris. ὅτι γινόντες ὅτι οὕτως. Sciunt, inquit, vtrumque, & hoc esse ius Dei, vt immutabiliter plectat morte talia patrātes, & talibus flagitiis

Cypr. l. 1
cap. 4.

reatum mortis immutabiliter adhærere, vt siue Deus ius suum exerceat siue non, nihilominus digni sint mortu ea facientes. Mortis nomine intelligit omne pœnarũ genus, abiectionem ac destructionem peccantiũ. Sed vnde sciunt? *Primum* naturæ luce, quæ omnib. dictat, Deum iustum mundi iudicem remunerari virtutem, vindicare scelera. *Deinde* conscientiaẽ testimonio quoniam in homine rectè facta approbatio, lætitia & spes præmij, malefacta detestatio, cruciatus, & metus pœnæ immutabiliter consequitur. *Denique* exemplis, quorũ observatio vniuersaliter confirmat, virtuti præmia, scelerib. pœnas propositas esse. Lectio vetus redundat. *Qui cũ iustitiam Dei cognouissent, nõ intellexerunt:* quod posterius in Græco non habetur, nec cohæret cum apostoli argumento, sed ei repugnat: quia ad excusationẽ gentiliũ faceret, quibus excusationẽ omnem adimere apostolo est propositũ. Posterior exaggeratio malitiæ à causa formali est in verbis sequentibus: *Non solũ ea faciunt, sed etiam facientib. patrociniãtur.* Patrare vnũ scelus graue est: tot scelera, intolerandum. Quod si patratorum quẽ pœniteat, sanabilis habetur. De parratis verò etiã gloriari, aut patrantibus abblandiri, id demum deploratæ est improbitatis. Talem proteruiam istis postremò exprobrat.

Hinc duo euidenter habentur, quæ contra gentiles monstrare intendit apostolus. *Vnũ* reatu iræ Dei & mortis omnes teneri, cũ sint impij in Deũ, iniurij in se ipsos & in proximos: vnde euidentis est, quod hinc conficiet, eos operib. minimè iustificari. *Alterum* omni eos excusatione carere, cum scientes volentes veritatem in iniustitia detineant, omniq; Dei metu excusso tot scelerib. & sese adstringant, & patrocinari non dubitent. Atque hæc de hypothesi.

In Thesi obseruandum, *Primò* τὸ δικαιῶμα τῆ θεοῦ *Iustitiã Dei* dici in scripturis nõ modo Dei vniuersalẽ rectitudinem, qua in se est optimus, omnis defectus & labis expers: sed etiam iudiciariam, qua præest creaturis rationalibus, angelis & hominibus, ita res, actiones, & euẽtus eorum immutabiliter dispẽsans, vt bonis præmia & vitã, malis pœnas & mortẽ retribuat. Dicitur δικαιῶμα, *ius vel iustitia*, quia ordo iustitiæ immutabiliter postulat talem retributionem præmiorũ & pœnarum. δικαιῶμα θεοῦ *ius Dei di-*

Dei dicitur, tū quia ius tale naturaliter in Deo est & Deo cōpetit, tū quia immutabiliter à Deo exercetur, sicut dicitur: *Iustum est apud Deum* αἰταποδοδναι &c. Vnde duo mēdacia Socini blasphemi hæretici refellūtur: *Vnum*, quod iudiciaria illa retributio in scripturis nusquā appelletur iustitia Dei, sed tantū ira, vindicta, &c. quod & supra ad v. 17. notauimus. *Alterum*, quod hæc iustitia, qua iustitiā diligit, iniquitatem odit, peccantes destruit, non sit de natura Dei, sed Deo contingenter insit vt effectum liberæ volūtatis, quod velle aut nō velle possit, sicut potuit velle mundū creare vel non creare, potest velle cras pluuere vel nō pluuere. Hoc fundamentum substernit suæ blasphemiae, quod iustitiæ Dei satisfieri necesse nō fuerit, quodq; iustitiæ Dei CHRISTVS morte sua nō satisfecerit pro nostris peccatis. Sed euidenter refellitur ex hoc loco quia hoc διχάσμα τῷ Θεῷ hominib. naturaliter est notū Ergo naturaliter & sic est in Deo, vt liberè quidem, immutabiliter vero peccata sic vel sic puniat, sed puniat tamē. Naturales. n. πρὸς τὰς φύσεις hominū, inter quas apostolus ponit hanc de iustitia Dei, quod scelerati digni sint morte, sunt vniuersales & immutabiles. At immutabilis & vniuersalis esse non possit in mētib. & cordib. hominum hæc notitia, si hoc διχάσμα nō esset de Dei natura, sed contingenter tantū ei competeret, hoc est, si Deus sceleratos non odisse sed amare, nō punire sed beare, & sic non iustus esse posset. Neque firmum esset argumentum Apostoli contra istos αὐτοκαταχρίτες, nisi ab immutabili Dei iure procederet. Intolerabilior igitur est Socini blasphemia, quā fuit gentiliū impietas. Isti enim hoc διχάσμα τῷ Θεῷ tantū in se ipsis elidebant. Socinus elidere conatur in Deo ipso. Quid vero erit Deus sine hoc iure? Plura de hac Dei iustitia aduersus blasphemias Socini argutias disputata reperiet lector Commentario nostro in Genes. cap. 2. v. 17.

Secundò obserua, hunc conscientiaẽ sensum naturæ rationali vniuersaliter esse impressum, quod qui scelera patrant, digni sint morte per Dei iusticiã immutabiliter. Hoc sit frenum plus quàm chalybeum, quo à talib. patrandis & ipsi nos retrahamus, & ab aliis retrahi nos patiamur: vt malæ conscientiaẽ furiales morsus euitemus, nec reddamur αὐτοχρηταίητοι: néve iudicium hoc Dei &

Socinū
duo men-
dacia.

mortis sententiam scientes volentes incurramus.

Denique observa, peccare & labi humanum esse: at in peccatis perseverare, gloriari, & sibi aliisque abblandiri, plane diabolicum & exitiale.

EXPLICATIO DV-

BIORVM IN CAPVT I.

AD ROMANOS.

DVBIVM I.

Quomodo Apostolus se vocet servum Christi, cum Christus dixerit: Non iam dicam vos servos, &c.

DVBIUM I. EX V. I. PAVLVS SERVVS IESV CHRISTI: quomodo Paulus se servum Christi appellet, cum Christus dixerit: *Non dicam vos servos: Et: Servus non manet in*
Ioh. 15. 15. Ioh. 8. 35. domo.

RESPONSIO.

Istam pugnantiae speciem apostolus tollit infra cap. 6. v. 16. ubi duplices facit servos, peccati & iustitiae seu Dei. De servis peccati loquitur Christus: non de servis iustitiae & Dei, qualem se dicit Paulus.

DVBIVM II.

An Euangelium fuerit etiam in veteri Testamento?

DVBIUM II. Ex ver. 2. *Euangelium quod ante promiserat per Prophetas suos: &c.* quaeritur, an Euangelium fuerit etiam in veteri Testamento: Videtur. n. quod non fuerit: quia
 1. Apostolus dicit, Deum id promisisse olim per prophetas in scripturis Sanctis. Quod verò tantum promissum est, nondum reuera est. Patres igitur Euangelium non habuerunt.

2. **P**RAETEREA cap. 16. 25. dicit Apostolus, Euangelium & praconium Iesu Christi à temporibus aeternis fuisse tacitum, & nunc demum manifestatum. Euangelium ergo Patribus videtur fuisse incognitum.

PRAE

PRAETEREA Marcus cap. i. i. principium Euangelij ponit in ministerio Iohannis Baptistæ. Si ergo tunc Euangelium cœpit, prius non fuit. 3.

DENIQUE ante prædicationem Baptistæ & Christi nulla fit mentio Euangelij in Scripturis. Euangelium ergo noui Testamenti est proprium. 4.

SED CONTRA EST: quod si Patres Euangelio caruerunt, utique nec fidem habuerunt. Quomodo. n. crediderunt, quod non audiuerunt? Fides vero est ex auditu. Auditus per verbum Euangelij Rom. 10. Atqui fidem Patres habuerunt. Prolixè enim fides Patrum celebratur Hebr. 11. Ergo Euangelio non caruerunt. 1.

PRAETEREA. Si Euangelium non habuerunt, utique nec gratia Christi seruati sunt. Salus enim nō est nisi per gratiam Christi: gratia Christi non nisi per Euangelium. *Nemo venit ad Patrem nisi per me. Ad testificandum Euangelium gratia Dei.* Atqui Patres seruati sunt gratia Christi sicut & nos: teste Petro apostolo Act. 15. 11. 24. 2.

PRAETEREA Patres habuerunt promissiones & con- ciones de Christo & de remissione peccatorum, benedi- ctione, & salute æterna consequenda per Christum Gen. 3. 15. & 22. 18. Ies. 53. Dan. 9. 24. & c. Euangelium verò quid est nisi promissio & concio de Christo? 3.

PRAETEREA Patres, ut Abraham, Moses, Iesaias & c. agnouerunt Deum. Ergo ex reuelatione Christi agno- uerunt. Solus enim Filius Deum nobis reuelauit. At re- uelatio Christi est Euangelium. 4. 10h. 1.

DENIQUE Patres viderunt, comederunt, biberunt Christum. Christus autem non videtur, editur, bibitur, nisi fide Euangelij. Patres ergo fidē Euangelij habuerunt. 5. 10an. 8. 56.

RESPONSIO.

DICENDVM: quod Euangelium latè & strictè dicitur. Latè Euangelium est doctrina gratiæ Dei per & propter Christum reuelandum vel reuelatum in carne. Sic Euangelium est vnum perpetuum, vtriusq; Testamenti com- mune: & opponitur Legi, quæ non est doctrina gratiæ sed operum. Hoc sensu Euangelium Patres habuerunt non minus quàm nos. Strictè dicitur propriè vel Meto- nymicè. Propriè rursus promissum vel cōpletum. Promis- sum fuit doctrina gratiæ propter Christū venturū. Hoc sensu omnes promissiones de Christo Patrib. Euange- 1. Cor. 10. 3.

lium fuerunt. *Completum* est doctrina gratiæ propter Christum exhibitum seu concio de promissionibus completis. Hoc sensu Patres Euangelium non habuerunt. Sed Euangelium proprium est Noui Testamenti. Per Metonymiam, qua organo tribuitur nomen rei. Euangelium dicitur historia de Christo exhibito in carne ab authenticis Christi testibus Euangelistis descripta. Sic habemus quatuor Euangelia. Item ministerium Euangelij: quomodo Paulus sæpe vocat Euangelium suum, hoc est, à se prædicatum. Et sic Euangelium est vnum quidem specie: multiplex verò indiuiduis pro numero præconum Euangelij.

Rom. 2.

16. & 16.

25. & c.

Ex his facilis est conciliatio. RATIONES affirmantes militant pro Euangelio latè dicto: & pro Euangelio promisso: non autem pro Euangelio strictè dicto aut completo. Negantes contra militant saltem pro Euangelio completo. Secus habent fallaciam à secundum quid.

AD I. igitur, quod Patres Euangelium tantum habuerint in promissione, *Respond.* Propositio vera est tantum de complemento: & sic datur conclusio. De promisso Euangelio est falsa. Nam quod est in promissione, nondum quidem habetur vt completum: habetur tamen vt promissum: & sic verè habetur si non in re, saltem in spe: sicut spe dicimur saluari. Inde ἐπαγγελία promissio passim pro ipsis rebus promissis ponitur in Scriptura, propter certitudinem spei intentis immutabili veritate Dei: vt Luc. 24. 49. Act. 1. 4. Galat. 3. 22. Hebr. 6. 12. & 9. 15. & 10. 36. & 11. v. 13. 33. 39.

AD II. quod Euangelium olim fuerit tacitum. *Respond.* Datur hoc de complemento: non verò de promisso & simpliciter, quod ibi Apostolus innuit dicens Euangelium per Scripturas propheticas fuisse declaratum. Scripturæ igitur Propheticæ continebunt Euangelium.

AD III. quod Marcus à prædicatione Baptistæ ordiatur Euangelium *Respond.* Loquitur de Euangelio completo eiúsque prædicatione, quæ in Iohanne cœpit.

AD IV. quod ante Baptistam nulla fiat Euangelij mentio. *Respond.* negatur hoc. Verbum enim *ἠγγέλλω* euangelizare & *ἠγγέλιον* Euangelium seu letum nuncium etiam apud Prophetas passim dicitur concio de Christo: Ies. 40. 9. & 52. 7. Nahu. 1. 15. & Paulus Rom. 10. 16. de veteri populo

populo dicit, non omnes auscultasse Euangelio. Ergo Euangelium audiuerunt. Falsum igitur, quod ante Baptistam nulla legatur Euangelij mentio.

DVBIVM III.

*Quomodo Christus sit ex semine Davidis,
cum non sit ex Iosepho?*

DVBIVM III. in vers. 3. *De filio suo facta ex semine Davidis secundum carnem.* Origenes mouet: quomodo Filius Dei factus dicatur ex semine Davidis secundum carnem, cum fide Christiana teneamus, Christum non esse generatum ex Iosepho, in quem series generationis descendens ex David adducitur?

RESPONSIO.

Refert Origenes vulgatam responsionē, quod Maria sancta virgo absque dubio Iosepho contribuli suo nupta fuerit secundum legē: & quod Elizabetha cognata Mariæ dicatur non tribu sed gente. Sed dubitat, an hæc sint satis firma. Ad allegorias igitur suo more se cōuertens, nodum aliter soluere conatur, quod Ioseph in Genealogia Matthæi & Lucæ dicatur pater non naturalis, sed spiritualis. Atqui nodum hoc pacto nō soluit, sed astringit. Hoc. n. difficilius obtinetur contra Iudæos quā illud: cum in confesso sit, Euangelistas non spirituales, sed naturales Christi maiores secundum carnem describere. Non disputabo nunc de genealogiis Christi. De catalogo Matthæi constat, quod deducat eum ab Abrahamo per Dauidem ad Iosephū Mariæ sponsum, quodque scopus sit monstrare, Christū esse filium Davidis secundum carnem. At Ioseph, inquis, non fuit pater Christi. Vtique non fuit naturalis. Fuit tamen putatiuus: fuit ex familia Davidis; fuit iustus, timens Deum, observans legis. Non ergo contra legem desponsauit sibi nisi contribulem Mariam: Quate & ipse ex prosapia Davidis haud dubiè fuit, idque non obscure innuitur Luc. I. 27. vbi illud: ἐξ οἴκου Δαβὶδ ex æquo ad Iosephum & ad Mariam referri potest. Elizabetha verò Mariæ cognata vocatur non tantum gente, sed & tribu: alioqui non ipsa magis quā omnes aliæ Iudaicæ mulieres cognata Mariæ fuisset. Erat nupta Sacerdoti: sed ortū duxit ex tribu Iuda, sicut Maria. Sacerdotibus enim, & quidē solis licet

Luc. 3. 24.

Matth.
I. 19.

hinc

hinc

hinc

hinc

bat per legem abnubere in quasvis tribus, eò quòd for-
tem terræ propriam nullam haberent : & ideo nullam
confusionem possessionum abnubendo inducerent. Sic
Aaron sacerdos vxorem duxit Elisabam filiam Ami-
nadab, sororem Nahasson ex tribu Iuda, vt scribitur E-
xod. 6. 23. Ioiada Sacerdos vxorem duxit Iehosabath fi-
liam regis Ioram, sororem Ahasiæ ex tribu Iuda. 2. Para-
lip. 22. 11. Sic & Zacharias sacerdos vxorẽ duxit Elisabe-
thã Marię cognatã de tribu Iuda, & de familia Davidis.
Quantum ad Lucæ Catalogum, is non ad Iosephum,
sed ad Mariam haud dubiè textitur, quod Lucidus Chro-
nologus diligens eruditè ostendit : Heli enim Mariæ
Virginis pater naturalis fuit non Iosephi. Dicitur vero
Iosephi pater, hoc est, socer iuxta legem : naturalem a-
lioqui patrem habens Iacobum : vt dicitur Matth. 1. 16.
Ioseph igitur dicitur Filius, hoc est, gener Heli, quia fi-
lium Heli Mariam duxerat. Receptum namque erat
Hebræis generos nuncupare filios, nurus filias : Sicut
Ruth. 1. Naëmi Ruth nurum vocat filiam. Heli vero binominis
22. etiam Ioachim vocabatur iuxta Hieronymum.

DVBIUM IV.

*An τὸ ἡγ' σώματα in Christi personæ
limitet naturas.*

DVBIUM IV. & nodus difficilior in eò est, quod Chri-
stus vers. 3. & 4. dicitur factus ex semine Davidis secun-
dum carnem, & declaratus Filius Dei secundum Spiri-
tum sanctificationis : quod nos de gemina Christi gene-
ratione, secundum humanam & secundum diuinam na-
turã in vna Filij Dei ὡς ὁσὶ Orthodoxè interpreta-
mur.

HAERETICI verò Samosatreniani interpretationem
hanc negant, & mentem Apostoli blasphemè deprauan-
tes, hunc ei sensum affingunt, Iesum, quantum ad carna-
lem attinet propagationem esse semen Davidis : at, quã-
tum ad spiritualem attinet natiuitatem Iesu cū omnib.
filiis Dei communem, esse Filium Dei : quod declara-
tum fuit ex resurrectione ipsius. Hæc blasphemia corru-
ptela est cuiusdam hæretici Samosatreniani, in Transyl-
vania Georgij Eniedini, cuius sophismata, quib. corru-
ptelam hanc astruere, orthodoxam sententiam euer-
tere

*Enied.
explic.
locor. pag.
226.*

tere molitur, operæ pretium est breviter discutere.

PRIMO inquit, *secundum carnem* esse, in scriptura cōmuniter dici, quod est crassum, externum; ut: *Vos secundum carnem iudicatis*: hoc est, crasso modo: *Non multi sapientes secundum carnem*: hoc est, secundum externam speciem. *Servi obedite Dominis secundum carnem*, id est, externis. Cum verò de natiuitate dicitur, significare generationem vulgarem, naturalem, omnibus notam, quæ homo in lucem ex utero matris editur & prodit. Sic igitur & Christum dici factum ex semine Dauidis *secundum carnem*, generatione nimirum consueta, & naturali. *Antecedens* confirmare nititur aliquot scripturæ dictis, Iohann. 8. 33. Iudæi dicunt se filios Abrahami *secundum carnem*: *Semen Abrahamæ sumus*. Philipp. 3. Paulus se affirmat Iudæum *secundum carnem*, hoc est, secundum externam generationem. Idem ad Romanos 9. 5. Iudæos vocat fratres suos *secundum carnem*: & 1. Corinthio. 10. 18. Iudæi vocantur Israël *secundum carnem*, hoc est, externo modo geniti ex Iacob. Ergo *secundum carnem* de natiuitate semper significat vulgarem generationem.

Ioh. 8. 33.

1. Cor. 26

Eph. 6. 5.

RESPONSIO.

De variis significatis vocabuli *carnis*, quæ hæreticus argutè colligit, iuxta diuersas locorum circumstantias non laboramus, quia ad rem nihil faciunt. De natiuitate carnem semper significare generationem vulgarem est falsum. Christus enim dicitur factus ex semine Dauidis *secundum carnem*, nec tamen generatione vulgari, sed præternaturali ex virgine. Isaac contra generatione vulgari ex patre & matre conceptus & natus est: non dicitur tamen genitus *secundum carnem*, sed *secundum spiritum*. Ergo nasci *secundum carnem* non semper significat vulgari generatione nasci. Semper verò de natiuitate hæc additio *secundum carnem* est limitatiua seu distinctiua, limitationē aliquam siue in genito, siue in gignente significās, præsertim quando *secundum carnem* opponitur ei quod est *secundum spiritum*. Antecedēs igitur est falsum. Neque loca allegata id probant. Duo priora prorsus nihil faciunt ad rem: quia Iohannes 8. & Philipp. 3. limitatio *secundum carnem*, non reperitur. Dicit quidem Christus Iohan. 8. 15. Iudæos iudicare

Gal. 4.

29.

secundum carnem, hoc est, iuxta prauos carnis affectus de Christi operibus & doctrina. Sed hoc nihil ad generationem. Ad Romanos nono Paulus Iudæos vocat fratres suos *secundum carnem*: quod non est secundum crassam generationem, sed secundum carnalem cognationem, seu secundum gentem: quo sensu Iudæos sæpe gentem suam appellat. Carnē verò opponit suæ professioni & fidei, secundū quam Iudæi fratres ei non erant. Ergo & hic est particula limitans. Sic 1. Cor. 10. Israël secundum carnem dicitur, non secundum crassam generationem: sed secundum originem gentis ex Israël, & opponitur Israël secundum promissionem ex Iacobo descendenti, sicut declaratur Rom. 9. 6. Est ergo & hic particula limitans. Designat autem limitationē in genito, quando generatio secundum carnem & secundum spiritum dicitur de eodē, vt de Filio Dei Rom. 1. 34. In gignēte vero, quando dicitur de diuersis, vt de Israël secundum carnē 1. Cor. 10. 18. & secundum spiritū seu Dei Gal. 9. 16: de filiis Abraham secundum carnem & secundū spiritum, vt de Ismaele & Isaac Gal. 4. Ismael dicitur genitus secundū carnē, nempe patris; & Isaac dicitur genitus secundum spiritum, nempe patris: & caro significat vim generandi naturalē in patre: Spiritus vim generandi supernaturalem Abraham datam ex gratia singulari. Quæ observatio omnes sequētes heretici argutias elidit.

SECUNDO igitur obiicit: Omnes pij duplicem habent generationem & natiuitatem, sicut & Christus: vnā secundum carnem, alterā secundū spiritū. At pij non propterea habent duas naturas. Ergo nec Christus Maiorem ex Iohan. 1. 13. *Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.* Ioh. 3. 5. *Nisi quis fuerit renatus ex aqua & spiritu.* Ier. 1. 5. *Præquam te formarem in utero sanctificauit.* Luc. 1. 15. *Iohānes S. sancto replebatur adhuc in utero matris.* Idē igitur sed longē diuinius in Iesu Christi persona factū esse concludit.

*Varia
dissimili-
tudo na-
turiatis
piorum
& Chri-
sti.*

Respond. Maior falsa est, ob manifestā dissimilitudinē piorum & Christi. *Primum* de nullo piorum dicitur, quod sit secundū carnem suam, & secundum spiritum suū natus: sed omnes dicuntur ex carne, & ex spiritu, seu ex Deo nati, quod manifestē non diuersas eorū naturas, sed diuersa tantū nascendi principia significat. De

solo

solo Filio Dei dicitur, quod idem & secundum carnem suam ex Dauide sit factus, & secundum spiritum sanctificationis sit filius Dei declaratus, & quidem secundum spiritum suum, non alienum: quia secundum eundem spiritum est filius Dei declaratus, quo etiam cognouit corda hominum. Marc. 2. 8. *Cognouit spiritu suo*: per quē etiam se ipsum obtulit patri Heb. 9. 14: *Per spiritum aeternum se ipsam obtulit inculpatum Deo*: & quo dicitur ex morte uiuificatus. 1. Pet. 3. 18: *Mortificatus carne (sua) uiuificatus spiritu (suo)* Nec spiritus significare potest animam: quia anima nec mortua fuerat, nec corpus mortuum uiuificauit, sed spiritus diuinus seu diuinitas, quæ sola est spiritus uiuificans 1. Cor. 15. 45.

Deinde ut maximè limitatio vtrique de aliquo piorū ostendi posset (potest autem minimè) tamen generationis modus in ipsis & in filio Dei significatur toto genere diuersus. Natiuitas enim piorū ex carne est natiuitas ex parentibus naturalis, corrupta: Christi natiuitas nō ex carne, sed secundum carnem est natiuitas præternaturalis, impolluta. Piorum natiuitas ex spiritu est *παλιγγενεσία* regeneratio seu mutatio naturæ corruptæ in melius. Natiuitas Christi secundum spiritum nullo modo est *παλιγγενεσία*, sed communicatio essentiæ diuinæ patris cum filio per æternā & ineffabilem generationē, de qua dicitur *a* Prou. 8. *a* *Antequā colles essent, ego* *נִלְמַדְתִּי* *genita sū*: *b* *Sicut pater* 25. Ioh. 5. *habet vitam in se ipso, sic & filio dedit habere vitam in se ipso.* 29.

Denique etiam filiationis modum in pijs & in Christo *c* Ioh. 5. scripturæ toto genere diuersum declarant. Omnes pij ex 18. Deo geniti dicuntur filij Dei per gratiā & adoptionem: *d* Ioh. 1. nec sunt Deus aut Dij, aut Deo equales, nec ante natiuitatē ex carne fuerunt filij Dei. At Christus est fili⁹ Dei nō *e* He. 1. 3. per gratiā, sed per naturam, nō adoptiuus sed *e* naturalis *f* Ioh. 5. & proprius *d* *μονογενὴς πατὴρ τὸ πατρὸς* *unigenitus à Patre*, 10. Phil. *e* splendor gloriæ, & charēter personæ patris *f* Deo patri 2. 6. æqualis naturā & operibus diuinis, *g* verus Deus & vita *g* 1. Ioh. æterna, *h* etiam ante carnem assumptam, ante Abrahamū, 5. 20. *i* in principio mundi, *k* ab æterno filius Dei existens. Ex *h* Ioh. 8. quibus omnibus patet, maiorem esse falsam, & Christum 58. non solum diuiniore modo, sed & toto genere diuerso *i*, Ioh. 1. 1. *k* Marc. 1. 1. *p* pijs omnibus filiatione sua differre.

INSTAT hæreticus Christum suæ filiationis nullam 5. 2.

aliam causam adferre, quam quòd pater ipsum sanctificat, & miserit in mundum: Iohan. 10. 16. Ergo huic, inquit, credamus, neque ultra philosophemur.

RESPOND. Antecedens est falsum. Non. n. Christus ibi exponit causam suæ filiationis, sed calumniam blasphemie depellit argumento nō à pari, sed à minori ad maius: nec à causa filiationis suæ, quam Iudæi negabāt, alioqui petiisset principium: sed à dignitate officij, quā aduersarii negare non poterant ob euentiam effectōrū, ad quæ prouocat ibi v. 37. si non fuit blasphemia, eos vocari Deos, qui tantum erāt ciuiles magistratus: Multò minus blasphemia erit, me vocari Deum & filium Dei, quē pater sanctificauit, h. est, ab æterno ordinauit vt de Sapientia dicit Pro. 8. 33. *בשבתִי פעולתי* à seculo ordinata sum ad principatum & misit in mundum, nempe per incarnationem ad munus Mediatoris, munere Magistratus longè dignius. Et non esse argumentum à causa filiationis patet, quia nemo propriè dicitur filius, quia sanctificatur, sed quia nascitur aut generatur ab aliquo: idque vel per naturam vel per adoptionem, quæ naturam supplet.

TERTIO obiicit: si verum esset, limitatione *secundum carnem* significari, in Christo esse aliam naturam, quæ nō sit caro, nec ex Dauide: tum sequeretur & Paulum Apostolū & Ismaëlem habuisse duas naturas. Nam & ille Iudæos appellat fratres secundum carnem: & hic ab Abrahamo natus esse dicitur secundum carnem. At hoc absurdum. Ergo & illud.

RESPOND. Negatur consequentia maioris: quia est fallacia non causæ. Causa enim, cur in Christo dicamus notari aliam naturam præter carnem, seu duas naturas, non est sola illa limitatio, *secundum carnem*: sed limitatio duplex de eodē filio Dei, *secundum carnē*, & *secundum spiritum*: & vtriusque limitationis expressa explicatio, in scripturis alibi tradita, de diuersis naturis in Christo, quæ neque de Ismaële reperitur, aut dici potest: vt argumento secundo fusi⁹ est ostensum.

INSTAT blasphemē: Iudæi habent duas natiuitates, vnā ex Abrahamo, alterā ex Diabolo: neque tamen dicuntur habere duas naturas. Ergo nec Christus.

RESPOND. Negatur consequentia à Dissimili. Iudæi habent

habent duas natiuitates improprie. Nam ea, quæ dicitur esse ex Diabolo, proprie non fuit generatio, sed deprauatio naturæ. Christus autem proprie est & natus ex matre, & genitus ex patre: quia filius proprius, patri æqualis.

QUARTO obijcit: Isaac dicitur natus secundum spiritum Rom. 9. 8. Gal. 4. 29. Omnes pij dicuntur nasci ex spiritu: Ioh. 1. 13: Et quicumque spiritum Dei habent, filij Dei sunt Rom. 8. 14. nec tamen quisquam horum habet diuinam naturam, vel duas naturas. Ergo nec Christus.

RESPOND. Est reuera idem sophisma cum secundo iam refutato. Maior itaque hic ut ibi est falsa propter dissimilitudinem exemplorum. Isaac dicitur genitus secundum spiritum non suum sed patris: quia secundum præternaturalem generandi vim patri inditam genitus fuit: nec dicitur simul genitus secundum carnem. At Christus dicitur generatus secundum carnem suam & secundum spiritum suum, ut ostensum est prius. Omnes pij dicuntur nasci ex spiritu, non secundum spiritum: nec ex spiritu suo sed Dei. Dicuntur etiam filij Dei non nisi adoptiui. Christus autem filius Dei dicitur non ex spiritu, sed secundum spiritum sanctificationis proprium: & filius Dei non adoptiuus, sed proprius patri æqualis: ut patet ibidem.

QUINTO obijcit: spiritus sanctificationis dicitur Hebraismo, spiritus sanctificans, non aliqua persona aut suppositum diuinum, quod tanquam pars constituens Christum fuerit: Ergo non significat naturam Christi diuinam.

RESPOND. Hebraismus non negatur: Antecedens verò est falsum. Nam *primò* spiritus sanctificans necessariò significat suppositum diuinum, quia sanctificare proprie est actio cõpetens supposito, & quidem tantum diuino, in hoc sensu. *Deinde* non notari personam tertiam (quã tamen hæretici negant) sed secundam filij, patet tum ex eo, quod hic spiritus à tertia persona peculiari epitheto discernitur. Nam tertia persona nusquam alibi, quod sciam, in scriptura dicitur spiritus sanctificationis, sed semper spiritus sanctus, tum ex eo quod Christus secundum spiritum illum dicitur Filius. At non dicitur filius nisi secundum spiritum, quo, ut prius dictum est, arcana hominum cognouit, se ipsum obtulit atque viuificauit.

DENIQUE inquit: Interpretes non consentiunt, quo-

niam priorem limitationem omnes de humanitate: posterio-
riorem non omnes de diuinitate Filij interpretantur.
Ergo non est sententia firma.

RESPOND. Primum negatur maior omiffa: quod fē-
tentia de qua interpretes omnes nō cōueniunt, firma ef-
fe nō possit. Potest esse scripturæ sententia firma, etiam si
eam omnes interpretes imbecillitate iudicij vel non vi-
deāt, vel nō sequantur. *Deinde*: omnes interpretes cōsen-
tiūt in eo, ex limitatione priore de humanitate, etiā alte-
rā intelligēdā esse de diuinitate: quia scripturavtrāq; limi-
tationē natiuitatē, & naturā Christi alibi expresse tradit.

INSTAT: Huic interpretationi, qua per spiritum intelli-
gitur diuina Christi natura, duo obstare. *Primum*, vocem
sanctificationis, qua inquit significatur, per istum spiritum
esse ipsū Christum sanctificatū, ac proinde aliquid diuer-
sum esse ab ipso Christo. *Deinde* quod omnes fateantur,
apostolū causam, cur Iesus sit filius Dei, eā reddere, quod
resurrexerit à mortuis. At si diuina fuisset in Christo na-
tura, procul dubio propter illā dictus fuisset filius Dei.

RESPOND. Prius est sophisticum & ignoratio Elenchi:
spiritus sanctificationis sanctificauit Christum. Ergo est
diuersus à Christo. Christus enim sicut idem dicitur vn-
gēs & vnctus, sic idē est sanctificans se ipsū, & sanctificat⁹
à seipso: illud diuinæ, istud humanæ naturæ respectu. Di-
uinitas igitur τὸ λόγος dicitur spiritus sanctificās, quia & car-
nē suā assumptā, & in hac totā Eccl. sanctificat, sicut ipse
dicit: *a Ego me sanctifico propter eos*, hoc est, sanctā victimā
offero. Dicitur quidem *b sanctificatus à patre*, sed per se
ipsum, & per Spiritum Sāctum: quia quicquid pater facit,
filius similiter facit. Non ergo spiritus sanctificans est a-
liud à Christo, sed tantūm est aliud à carne Christi san-
ctificata. Posterius falsum est. Apostolus enim non reddit
causam, cur Iesus sit filius Dei, sed ostēdit, secundū quid,
nempe secundum diuinitatem, & per quid, nēpe per re-
surrectionem à mortuis sit filius Dei declaratus, & mun-
do demonstratus. Alia vero est causa filiationis arcana, a-
lia patefactionis rei arcana. Sic igitur argutię hereticorū
prorsus inanes esse cōuincuntur, & stat vindicata veritas.

DUBIUM V.

*Quomodo Christus dicatur Filius Dei declaratus per re-
surrectionem, cum diuinitas non surrexerit.*

DUBIUM

DUBIVM V. ex eodem v. 4. *Declarato filio Dei per resurrectionem à mortuis*, mouet Origenes quo ait se coartari: quomodo Christus dicatur Filius Dei declaratus ex resurrectione mortuorum, cum diuinitas vt mortis, ita resurrectionis capax non sit. Explicat verò ipse, quòd scriptura soleat, quæ sunt carnis, tribuere verbo, & contra. Agnoscit ergo Filium Dei dici mortuum & suscitatum per communicationem idiomatum: non verbi, sed carnis assumptæ respectu. Phrasis igitur hæc exemplis communicationis idiomatum, qua naturarum propria alternantur in persona, & quam Damasc. *τρόπον ἀντιθέσεως* vocat, est ascribenda.

DUBIVM VI.

An participium ὁρισθέντος rectè reddatur: prædestinatus.

DUBIVM VI ex eodem vers. 4. *Declarato filio Dei*, An vetus interpres participium τὸ ὁρισθέντος: rectè reddiderit *prædestinatus*. Bellarm. defendit, tum quia *ὁρίζεσθαι*, *ὁρίζεσθαι*, *ὁρίζεσθαι* perpetuo in scripturis significet *definire*, *statuere*, *decernere*, *decretum*: nunquam verò *declarare*. Bell. lib. 2. cap. 14. de verbo. Act. 2. 4. 12. Rom. 8. Eph. 1. &c. tum quia omnes Latini interpretes, Irenæus, Hilarius, Ambrosius, Sedulius, Augustinus, Tertullianus legerint *prædestinatus*.

RESPONSIO.

PRIMO aliud est *ὁρίζειν*, *definire*, aliud *προορίζειν* *prædestinare*. Hic verò Apostolus non dicit *προορισθέντος*, sed *ὁρισθέντος*. Ergo improprie redditur *prædestinatus*: proprie verò *definitus*, hoc est, *declaratus*, quia sicut *definitio* declarat naturam rei, sic *resurrectio à mortuis* declarauit diuinitatem occultā in Christo: & ita falsa est prior Bellar. ratio: quòd *ὁρίζεσθαι* nusquā significet *declarare*. Deinde Origenes rectè dicit *prædestinari* ea quæ nō sunt: *destinari*, h. e. *designari*, *definiri* quæ sunt, Christus autē semper fuit Filius Dei. Verius ergo dicitur *destinatus*, sicut Origenes reddidit, hoc est, *designatus* quàm *prædestinatus*: quòd Origenis argumentū Bellarm. non videtur firmum, quia *prædestinatus* dicatur Filius Dei, non vt inciperet esse, sed vt inciperet homo esse, quo sensu à Petro Christus etiā dicitur *προγεγνωστός* *præscitus*, vel *præcognitus* seu *præordinatus*, ante iacta mundi fundamenta. Sed hoc alienum est à mente Apostoli, qui de *prædestinatione* λόγῳ incarnati nequa-

1. Pet. 1.
20.

quam loquitur. Nec sensus esset congruus argumento Apostoli dicere: Filium Dei esse prædestinatum per resurrectionem à mortuis, sed sensus postulat reddi designatum, definitum, h.e., declaratum: ut ἰερὰ δένωτος sit pro ἡμῶν δένωτος, quo participio utitur Petrus Act. 2. 22. in simili argumento Latini interpretes secuti sunt Latinam versionem: sed non omnes. Nam Tertul. contra Praxeam reddit, *declaratus*: sic & Græci præsertim Chrysost. ἰερὰ δένωτος reddit ἡμῶν δένωτος *demonstratus*, manifestatus: & Syrus ܝܕܝܢܐ notificatus vel agnitus.

DUBIUM VII.

An Papa Romanus sit vniuersalis Episcopus.

DUBIUM VII. ex v. 5. *Per quem accepimus apostolatam inter omnes gentes*: An Papa Rom. sit Episcopus inter omnes gentes, h.e. œcumenicus & vniuersalis: quia successit apostolis.

RESPONSIO

NEGATVR: *Primò*. Non solus Papa Rom. sed omnes Episcopi successerunt apostolis. Romanus igitur nō magis quàm reliqui omnes est vniuersalis, ad ius successionis quod attinet.

DEINDE Episcopi non successerunt in vocatione speciali ad apostolatam, qui se extendebat ad omnes gentes: sed tantum in generali ad ministerium Episcopale certo loco vel districtu definitum, iuxta Ca. 6. Nic.

TERTIO: Potestas apostolica fuit inter omnes gentes, non ad vniuersale imperium in omnes apostolos, multò minus ad tyrannidem monarchicam super omnes Ecclesias, quam Papa Rom. sibi usurpat: sed ad vniuersalem prædicationē Euangelij visitationē & curam Ecclesiarū.

QUARTO: Papa se iactat non Pauli sed Petri successorem. Petrus verò propriè fuit apostolus nō gentium sed circumcisionis seu Iudeorum. Eat igitur Papa ad Iudeos, & sit horum vniuersalis.

QUINTO: Gregorius Papa Romanus, titulū *Vniuersalis* vocat non modo stultum, friuolum: sed & scelestum, peruersum, Antichristianum: & Iohannem Constantino-pol. affectantem œcumenici titulum pronunciat in elatione mentis præcurrere Antichristum: videatur lib. 4. epistola 39. 34. & lib. 6. epist. 30. Ego, inquit, *fidenter dico, quia quisquis se vniuersalē Sacerdotē vocat vel vocari desiderat, in elatione sua Antichristum præcurrit, quia superbiendo se*

ceteris preponit. At Romanus Papa vult haberi vniuersalis. Antichristum igitur elatione præcurrit, hoc est, superbia superat.

DENIQUE Concilium Aphricanum titulum vniuersalis damnat, atque etiam Romano Episcopo derogat: *Prima sedis Episcopus non appelletur Princeps sacerdotum, vel summus sacerdos, aut aliquid huiusmodi: sed tantum prima sedis Episcopus. VNIVERSALIS autem nec etiam Romanus Pontifex appelletur.* Ergo Romanus Pontifex arrogando sibi hunc titulum peruersum, & scelestum, contra Canones præuaricatur, & se Antichristum declarat.

*Distinct.
100. Pri-
ma sedis.*

DUBIVM VIII.

Per quem Romani primum ad fidem Christi fuerint adducti?

DUBIVM VIII. est ex ver. 6. *Inter quas estis & vos vocati: per quem Romani fuerint primum vocati ad fidem Christi ante hanc scriptam epistolam. Papiſta* Petro hoc vendicant, primo Romanorum Episcopo. *Constat*, inquit Bellarminus, *multos fuisse Christianos, imo Ecclesiam amplam & florentem, antequam Paulus eò veniret, Peto igitur, quis hos Christianos fecerit. si Petrus non fuit Romæ? Egre- gia ratiocinatio, vel Paulus vel Petrus fecit. Non Paulus. Ergo Petrus. Peto vnde probet neminem tertium fecisse. Chrysostomus dicit Petrum Romæ prædicasse ante Paulum. Sed vnde id habet? Nihil quidem in hoc situm est ad fidem. Si quid tamen valent recognitiones Clementis, Barnabas primus Romæ Tiberio imperante Christum prædica- uir, & Romanos ad fidem conuertit, vbi dicitur, Philoso- phos quidem & eruditos Barnabæ doctrinam spreuisse: po- pulum verò, ad ea quæ sincere dicebantur, libenter annuis- se, & sermonem simplicem amplexum esse: quod infra cap. 19. dub. 2. discutietur plenius. Id verò etiam hic quæ- ri possit, quomodo Act. 28. 21. nulla fratrum Romano- rum, ad quos Epistola hæc scripta fuit, mentio fiat, & dicant fratres illi, nullam se Epistolam accepisse de Paulo? Respond. Lucam tantum ibi commemorare, quomodo se Paulus Iudæis purgauerit, & Christum præ- dicauerit, quoniam ex more ubique primum Iudæo- rum conuersioni operam dare solebat. Iudæi ergo erant, qui se negabant Epistolam accepisse, non Christiani, de quibus intelligendi sunt duo extremi versus cap. 28.*

*Bella. lib.
2. c. 2. de
Pon. Rom.*

Excipiebat omnes, qui ad ipsum ingrediebantur predicans regnum Dei ac docēs, quæ sunt de Domino Iesu Christo cum omni libertate nemine prohibente.

DUBIUM IX.

Cur in voto non fiat mentio spiritus sancti?

Ex vers. 7. Gratia vobis & pax à Deo Patre nostro, & Domino Iesu Christo: quærat quis, cur Apostolus in hoc voto taceat Spiritum sanctum?

RESPONSIO.

Vtique non tacet, quòd eum à Diuinitate excludat: Sed quia in breui & consueta salutationis formula satis duxit nominare fontem salutis, qui est Deus Pater: & Mediatorem *ἀντισπὸν* salutis nostræ, qui est Dominus noster Iesus Christus. Alibi vero etiam totum Trinitatis mysterium in salutatione non tacuit Corinthiis valedicens: 2. Cor. 13. 13.

DUBIUM X.

An Apostolus iurando peccet in præceptum Christi: Non iurabitis omnino?

Ex vers. 9. Testis est mihi Deus &c. fit dubium, an Apostolus Deum testem inuocans peccet in præceptum Christi & Iacobi: Ne iuretis omnino. Insiurandum enim est inuocatio Dei in testem.

RESPONSIO.

MINIME peccat: quia Deū inuocare testem veritatis, cum deficiunt testimonia humana, & veritatem confirmari salutis alienæ vel nostræ interest, nō est peccatum, sed cultus Dei. Hic autem Romanos de affectu Pauli certò persuasos esse, salutis eorum intererat. Ad Christi & Iacobi interdictum quod attinet: non prohibent simpliciter jurare, sed prohibent omninò iurare per cælum, per terrā, per Ierosolimam, per caput, hoc est, per creaturas, idq; temerè, futiliter: quod familiare erat Iudeis temerè tot iuramenta, quot verba effutire assueris. Id probatur.

PRIMO. Christus legem non soluit: Matth. 5. 17. At lex permittit & iubet jurare legitimè, cum opus est: Deut. 6. 13. & 10. 20.

SECUNDO. Deus ipse iurauit: Psa. 110. 4. Heb. 6. 17. Non ergo peccatum est iurare: proinde nec à Christo prohibitum.

TERTIO. Sancti patres, reges, prophete sæpe leguntur iurasse. Abraham Gen. 21. 24, Iacob. Gen. 31. 53. Moses Exod.

Exod. 2. 21. Samson. Iud 15. 12. David. 1. Sam. 24. 23. &c.

QUARTO ne excipiatur, olim licuisse, nunc non item: noua Ecclesia dicitur iuratura per Iehouam Ies. 19. 18. & 45. 23. Ierem. 4 2. Ergo Christus non simpliciter iurare prohibuit.

QUINTO Christus ipse iurauit multoties: *Amen, amen dico vobis*, &c. Angelus iurat per Deum viventem Apoc. 10. 6. Apostolus iurat Rom. 9. 1. Gal. 1. 20. 2. Cor. 1. 23. At Apostolus iurando non peccauit. Christus & Angelus peccare non potuit. Iurare igitur per se non est peccatum.

SEXTO Iusiurandum est invocatio Dei, & pro vniuerso cultu noui Testamenti passim habetur. Ergo Christus non damnauit.

SEPTIMO Christus non prohibet iurare per Deum, sed tantum per creaturas: per cælum, per terram, per templum, per caput &c. Sicut Deus prohibuit iurare per falsos Deos Exod. 23. 13. Ier. 5. 7. Ergo particula *omnino* iuramentalegitima, quæ fiunt per nomen Dei non tangit nec tollit.

DENIQUE Christus dicendo, *Sermo vester* &c. non prohibet iurare pro Dei gloria, & proximi salute cum opus est: Sed prohibet in sermone quotidiano iurationibus non necessariis & temerariis nomen Dei profanare: præcipit contra, ut sermo noster sit verax, & constans, ut etiam injuratis possit fides haberi. Cum primis damnat sophisticam Phariseorum, quasi peritrium non esset violatio iuramenti, quo nomen Dei non esset appellatum: quoniam omnis juratio est supremi vindictis, qui est solus Deus, appellatio, honorem omniscientiæ, omnipotentiae & omnipræsentiae ei tribuens. Per quod ergo iuratur, id Deusse creditur, vel in Dei locum substituitur. Hinc omnia iuramenta per sanctos, vel per creaturas, sunt illicita, atque idololatræ: quia tunc honos soli Deo competens creaturis vendicatur.

DVBIVM XI.

An votum Pauli repugnans fuerit diuinæ voluntati?

Ex ver. 13. *Nolim vos ignorare, me sæpe proposuisse venire ad vos*, &c. quæritur: An Paulus repugnauerit diuinæ voluntati desiderans venire Romam, cum intelligeret se diuinitus impediri.

RESPONSIO.

MINIME repugnauit. Desiderabat enim venire non

contra sed iuxta Dei voluntatem, non absolute sed conditionaliter, si Deus vellet, suam voluntatem diuinę sub-
jiciens: Hoc dicit ver. 10 ἐν θελήματι θεοῦ. *In Dei voluntate:*
nempe tam occulta quàm reuelata. Humana igitur vo-
luntas, diuinę voluntati reuelatę non congruens semper
peccat: quia à regula rectitudinis deflectit: Occultę autē,
licet aliquando non congruat, tamen modo ei subordi-
netur, non repugnat nec peccat: vt cum Deus occulto cō-
filio vult parentes, vel amicos nostros mori, nos contrā
pro eorum vita precamur, voluntas nostra diuinę occul-
tę non congruit, nec tamen aduersatur cum peccato, mo-
do ei subjiciatur, & seruari eos precemur, quatenus Deus
velit.

De hoc Augustinus Enchiridio cap. 101. *Aliquando bo-
na voluntate homo vult aliquid, quod Deus non vult, etiam
ipse bona multò amplius multoque certius voluntate. Nam
illius mala voluntas nunquā esse potest. Tanquā si bonus fi-
lius patrem velit viuere; quem Deus bona voluntate vult
mori. Et rursus fieri potest, vt hoc velit homo voluntate ma-
la, quod Deus vult bona: velut si malus filius velit mori pa-
trem: velit hoc etiam Deus. Nempe ille vult, quod non vult
Deus. Iste verò id vult & Deus: & tamen bonę voluntati
Dei pietas illius potius consonat, quāuis aliud volentis, quàm
huius idem volentis impietas. Tantum interest, quid velle
homini, quid Deo congruat, & ad quem finem suam quisque
referat voluntatem, vt aut approbetur aut improbetur. Hęc
præclare ibi Augustinus.*

D V B I V M XII.

An Deus impediuerit iter Pauli ad Romanos absq; peccato?

Ex eodem v. 13. *Sed prohibitus fui vsque adhuc:* An possit
dici Deus Pauli iter ad Romanos impediuisse absque
peccato, cum cursum Euangelij impedire sit peccatum.

R E S P O N S I O.

A Deo se impeditum Apostolus expressè non dicit. Po-
terant alia impedimēta obstare profectiōi: Satanę ma-
licia obijcientis ei certamina cum aduersariis, sicut con-
queritur 1. Theff. 2. 18. se à Satanā impeditum: Item inua-
letudo, de qua videtur conqueri 2. Cor. 12. Item Eccle-
siarum aliarum plantatio, preces, necessitas. In his
Satanę quidem prohibitio fuit vitiosa & peccatum:
quia fuit ex inuidētia: alię non item. A diuina tamen
proui-

providentia principaliter fuisse id impedimentum non obscure innuit Apostolus, cum illud tolli à Deo precatur: & omnia humana consilia, imo & Satanæ conatus à Dei nutu pendere, regique diuinitus, fidei ac pietatis Christianæ est primum caput. Sic Spiritus sanctus Paulum & Barnabam oraculo prohibuit, sermonem loqui in Asia & Bithynia: Act. 16. vers. 6. 7. Ergo prohibuit cursum Euangelij, bonum opus, quod fuit peccatum? Nequaquam. Non enim cursum Euangelij, sed peregrinationem Pauli prohibuit, sine qua nihilominus currebat Euangelium & Romæ per alios doctores, & in Macedonia per Apostolum. Imò prohibuit, ne non curreret in Macedonia. Fuisset enim ibi impeditus cursus, si ante tempus Romam contendiſſet Paulus. Deinde impediuit ad tempus, quoad Ecclesiæ Græcæ non poterant carere eius operâ: nec impediuit ex invidentiâ, ut Satan, sed optima voluntate. Providentia igitur Dei semper est sapientissima & optima: cuius rationes si non semper intelligimus, non ideo cum profanis vellicare, sed cum Apostolo adorare illam debemus.

DUBIUM XIII.

An Apostolus dictum Habacuc 2. Iustus fide sua viuet, torquet ad suum institutum?

Ex ver. 17. sicut scriptum est: *Iustus autem ex fide sua viuet*: dubium occurrit explicatione dignum de allegatione dicti Habacuc. Videtur enim Apostolus id præter verba & mentem prophetæ torquere ad suum institutum. Propheta dicit: *Iustus viuet in veritate sua* Hebr. **באמונתו** quod significat *in integritate sua*: Apostolus verò: *viuet ex fide*: omisso pronomine *sua* non hic solum, sed etiâ Galat. 3. 11. & Heb. 11. 38. Et si Græcam versionem secutus est, eam quoque mutasse videtur. Nam LXX. habent *ἐκ πίστεως* *ἐξ ἧς ζήσεται*; *Ex fide mea viuet*. Propheta etiâ non videtur de vita æterna loqui, sed liberationem ex Babylone promittere.

Haba.
2. 4.

RESPONSIO.

Nihil torquet Apostolus: Quantum ad verba, vim nullâ facit. Nam Hebraicum **באמונתו** Græci quos sequitur Paulus, reddiderunt *ἐκ πίστεως* *ἐξ ἧς* *ex fide mea*. Legerunt autem **באמונתו**, *in fide mea*, seu, *in fide mei*, passivè, pro *in me*,

quia sunt verba Iehovæ de fide iustorum in se, eodem sensu. Fides enim & fidelium & Dei rectè dicitur: Fidelium subiectivè: Dei obiectivè. *Hieronymus* laudat versionem Symmachii: *ὁ δὲ ἰσχυρὸς τῆ αὐτῆς πίστεως ἔσται: Iustus fide sua vivet*, quæ Hebræo etiam congruit: quia *יִמְנָח* potest reddi relativè vel reciprochè ad sensum: *in fide eius*, vel *sua*. Affixum verò Apostolus omisit, tanquam indifferens, & per se notum. Satis. n. habet ex Propheta, justitiā & vitam fidei ascribere, siue ex Hebræo ea dicatur fides fidelium, qui eam habent, siue ex Græco fides Dei, à quo & in quem eam habent.

Quantum ad vocem *יִמְנָח* rectè lxx. reddiderunt *ἐν πίστει* pro *διὰ πίστεως*. Nam *ב*. in organum Hebræis notat. *יִמְנָח* autem veritatem, h.e., constantiam dictorum & factorum, seu integritatem hominis, qua coram Deo iustificetur & vivat, significare hic non potest: quia agitur de certitudine promissionis divinæ, & de fiducia iustorum in Deo. Propheta enim opponit fiduciam superbiorum in se ipsis, & fiduciam iustorum in Deo seu in promissione divina. Hæc antithesis manifestè ostendit, *יִמְנָח* hic significare non hominis integritatem aut præstantiam: sed fidem seu fiduciam in Deo. Rectè igitur lxx. reddiderunt *ἐν πίστει fidem*. *πίστις*. n. seu fides in Deum reuera est *περὶ θεοῦ fiducia*.

Quantum denique ad scopum Prophetæ, est is quidē in specie, consolari populum in captivitate futura: sed nō tantum. Altius. n. euehit fiduciam piorum Habacuc, ut non modo temporaneam, sed etiam æternam liberationem à Deo expectent per Christum: de quo c. 13. 13. discretè vaticinatur. Quin hæc sententia ad captivitatem Babyloniam nihil pertinet, sed est promissio vitæ æternæ. Nam verbum *יִמְנָח* *vivet*, petitum est ex lege: *Qui fecerit ea vivet in eis*. Hæc verò est promissio vitæ non temporalis sed æternæ. At nemo eam præstat eò quod lex per carnem est infirmata. Rom. 8. 3. Propheta igitur promissionem legalem convertit in Evangelicam, docens, vitam æternam frustra ex lege sperari, fide vero promissionis gratiæ obtineri. Hinc dubium esse non potest, rectè ad institutum Apostoli sententiam Prophetæ applicari, nec vlla parte torqueri.

Inaudita verò & Christianis intoleranda est depravatio

ho aureæ istius sententiæ, quam comminiscitur Iesuita quidam, iustum vivere ex fide, idem esse, quod iustum ad normam fidei vitam dirigere ac formare: sicuti dicimus aliquem medicè vivere, hoc est, ex medicinæ præscripto vivere. Nimis proterva hæc est scripturæ corruptela, palam repugnans menti Prophetæ & Apostoli, qui certè in vivere non ad mores, sed ad felicitatem refert. Hieronymus etiam talem impudentiam redarguit, sic interpretans: *Iustus ex fide sua vivet*, hoc est, Iustus qui credit verbis meis, & de his non ambigit, quæ polliceor, habebit præmium vitam sempiternam.

DUBIUM XIV.

Quomodo dicatur ira Dei reuelari super omnem iniquitatem, &c.

Ex vers. 18. *Palam est ira Dei è cælo, &c.* aliud dubium est, quomodo ita Dei reueletur è cælo supra omnem impietatem & iniustitiam hominum: cum querelæ sanctorum Ierem. 12. Psal. 73. Habac. 1. &c. & experientia contrarium loqui videantur: reuelari potius iram supra pietatem & iustitiam: bonitatem contra supra iniustitiam & impietatem hominum, hoc est, bonos sæpius affligi, impios vel impunè abire, vel præmiis decorari è cælo.

RESPONSIO.

Ira Dei reuelatur è cælo tripliciter. *Primo*, luce naturæ. Hæc immutabiliter dictat, omnibus & solis impiis iram, piis benedictionem deberi seu tribuendam esse. Deberi dico piis, improprie, pro congruere. Proprie enim creator creaturæ debitor fieri non potest. *Secundo*: luce Verbi tum Legis tum Euangelij. Hæc etiā vniuersaliter impiis damnationem & mortem denunciat, piis salutem & vitam promittit: Lex quidem: *Qui fecerit ea vivet in eis: Maledictus qui non manserit in omnibus*: Euangelium verò: *Qui credit in Filium Dei habet vitam æternam: Qui non credit super eo manet ira Dei*. *Tertio*: Exemplis. In his est *αἰσχυρία* quædam apparens, sed nec vera, nec perpetua. Videtur ira Dei reuelari super pios, cum affliguntur: sed non verè. Nam castigatio, exploratio, purgatio priorum per crucem verè non est ira, sed gratia: quia ducit ad salutem. Contra videtur gratia reuelari super impios cum florent, vel abeunt impunè ad tempus: sed nō verè. Nam ira Dei vniuersaliter reuelatur intus in conscientijs im-

piorū: licet foris pœnæ nō appareāt aut differātur. Nec fortuna impiorum est gratia, sed sagina, qua mactationi pręparatur, nisi resipiscāt. Finaliter verō tollitur hęc apparens αἰσχυρία, cum iusti in vitam æternam ibunt, impij in ignem æternum detrudentur.

DUBIUM XV.

Quomodo impij dicantur Deum cognouisse, cum alibi in scriptura impiis adimatur Dei cognitio.

DUBIUM XV. est ex ver. 19. *Quoniam id quod de Deo cognosci potest, &c. quomodo impij dicantur Deū cognouisse, cum alibi in scriptura de impiis negetur quod Deū norint: Ps. 53. 1. Dixi impius in corde suo: non est Deus. Et de Israelitis Ies. 1. 3. Bos cognovit possessorem suum & asinus praesepe Domini sui: Israel autem me non cognovit: Inò de omnibus hominibus: Io. 1. 18. Deum nemo vidit unquam. Exod. 33. 22. Non videbit me homo & viuet.*

RESPONSIO.

QUANTVM ad impios, tribuitur eis hęc notitia Dei naturalis, quam habent, tum ex lucē naturæ in mentibus hominū reliqua post lapsum, tum ex creaturarū intuitu; esse nimirū aliquē Deum, esse æternum & omnipotentē, esse colendū & glorificandū. Adimitur verō eis lē cognitio Dei: *Primum* hęc ipsa naturalis nō simpliciter, sed tū quoad integritatē, quia maior pars notitiarū de Deo ex mentibus hominū deleta est per peccatū: tum quoad puritatem, quia notitiæ reliquæ admodū sunt obscuratę, & falsis ingenij humani ratiociniis magis obscuratur: tum denique quoad singularē prauitatē aliquorum, qui contra dictamen propriæ conscientiæ, & contra testimoniū vniuersę naturę conati sunt in dubiū vocare, an sit Deus, vel proteruē asserere, nō esse Deū, vel negare, Deum curare mundū & res humanas: quod perinde fuit, atq; negare Deum esse. Et hos propriè accusat David Psal. 10. 4. *Impius præ superbia sua non quarit Deum, nec est Deus in omnibus cogitationibus eius.* Et postea: *Dicit in corde suo, oblitus est Deus, occultauit faciem suā, ne videat in seculū: dicit in corde suo non requiret.* DEINDE impiis negatur cognitio Dei efficax & salutaris, quæ ex verbo discitur, & verā dilectionē atq; timorē Dei in cordibus gignit, quæ promittitur Ier. 31. 34. *Omnes me cognoscent à maximo ad minimum.* De frigida vero & inefficace cognitione Dei, qua

homi-

homines nihilo redduntur meliores, dicitur Tit. 1.16. *Deum profitentur se scire, sed factis negant.* Quatum ad dicta, quæ omnes homines à Diuinitatis notitia arcere videntur, ea limitatè sunt intelligenda. Tantum enim hoc volunt, primò Deū nō posse cognosci à creaturis, nisi ipse gratuita bonitate se eis patefaciat. *Deinde* essentiam Dei incōprehensibilē nulli⁹ creaturæ oculis aut sensibus subiectā esse. *Denique* Dei notitiā perfectā & integrā nullius nec angelorum nec hominū mentibus cōprehendi posse.

D V B I V M X V I.

An sit aliqua Dei notitia naturalis in homine?

DVBIVM mouetur à Samosateniano hæretico *Ostoro-* *Christop?*
dio: an sit aliqua notitia Dei naturaliter homini insita. *Ostor. com*
 Negat hoc ille impudenter asserens, neq; à natura, neq; *fes. Ger.*
 ex creaturarum contemplatione Deum cognosci, sed *an. 1604;*
 tantum famā de Deo extrinsecus homines addiscere, quod aliquis sit Deus: quoniam Deus ab initio sese hominibus patefecit.

RATIO I. Quia plurimi, ad quos fama de Deo non peruenit, omnis notitiæ Dei expertes reperiuntur, ut in nouo orbe Brasilia, India & alibi.

II. Quia si esset aliqua naturalis Dei cognitio, omnes homines eam haberent. At plurimi non habent, non modo ex idiotis, sed etiam ex doctioribus Philosophis, quorum alij Deum esse, alij Deum humana curare negarunt.

III. Quia apostolus ver. 20. non de cognitione Dei ex operibus creationis primæ seu mundi loquitur, sed de patefactione Dei per opera nouæ creationis, hoc est, per doctrinam & opera.

SED contra hanc impiam, brutam & plus quàm barbaram opinionem est, quod dicit Apostolus 1. c. *θεὸς αὐτοῖς ἐκείνοις.* *Deus eis manifestum fecit:* nec loquitur tantum de hominib. primis, sed de ipsis istis gentilib. Falsum ergo quod fama tantum didicerint.

II. Dicit, Dei potentiam & diuinitatem cognosci ex rebus creatis à condito mundo. Falsum ergo, quod tantum ex operibus creationis nouæ.

III. Dicit cap. 2. 14. Legis opus scriptum esse in cordibus Ethnicorum. Ergo habent naturalem legis, proinde & Dei legislatoris aliquam notitiam.

IV. Imago Dei ex parte seruata est in homine. Ergo & aliqua Dei notitia.

V. Non modo conscientia vniuersaliter dictat, esse aliquod numen probans rectè, improbās & puniens male facta: quia vniuersaliter hominum facta consequitur lætitia vel metus: Sed & omnes sani perpetuò id asseuerarunt. Vide Ciceronem pro Milone. Et de natura Deor. lib. 1. *Qua est, inquit, gens aut quod genus hominum, quod non habeat sine doctrina anticipationem quādam Deorum?* Et lib. 2. *Quid potest esse tam apertum, tamque perspicuum, cum cælum suspeximus, cœlestiaque contemplati sumus, quàm esse aliquod numen praestantissima mentis, quo hac regantur.*

VI. Si nulla esset naturalis cognitio Dei, plurimi qui doctrinā de Deo fama non acceperunt, essent excusabiles. At nulli sunt excusabiles. Deus enim omnibus patefecit ad hoc vt omnes sint ἀπολογητοί. Est ergo aliqua Dei naturalis notitia.

Ad Argutias ineptissimas hæretici facile respondetur:

Ad I. quod multi sint omnis notitiæ Dei expertes: Falsum id esse non modo Cicero docet: sed & historiae præsentēs refellunt. Nam Indi, Brasiliij ipsum Cacodæmonem pro numine colunt, & naturaliter metuunt. Videatur historia Lerij de Nauig. Brasil. cap. 16.

Ad II. quod aliqui philosophi negauerint Deum. RESPOND. Est fallacia accidētis. Non. n. ignorantia sed malitia negarunt, non solum propriā conscientia, sed etiam vniuersā Philosophorum scholā tales porcos redarguente. Detinuerunt enim illi veritatem in iniustitia malitiosissimè, vt apostolus queritur: vt Diagoras, Protagoras, Epicurus, &c.

Ad III. quod ex operib. nouæ creationis, &c. RESPOND. Audax deprauatio textus hæc est: quia Apostolus expresse dicit: ἀπο κτίσεως κόσμου: inde ab orbe condito. Et constat opera nouæ creationis, h. e, doctrinam Euangelij & miracula Christi atque Apostolorum non omnibus innotuisse, sed tantum, quos Deus ea notitia dignari voluit. At apostolus loquitur de illis ποιήμασι, quæ innotuerunt omnibus: quia per operum illorum notitiam omnibus excusationem adimit: quod, non posset si de operib. nouis tantum loqueretur.

DVBIUM

DUBIUM. XVII.

Quomodo notitia Dei naturalis omnes possit reddere inexcusabiles, cum per se sit ad salutem inefficax?

DUBIUM XVI. Nascitur ex v. 20. *Ad hoc ut sint ipsi aīa-
μαρτυροί: Quomodo notitia Dei naturalis gentiles red-
dere possit inexcusabiles: cum per se sit inefficax, & insu-
fficiens ad salutē. Quibus enim non datur notitia Dei sa-
lutaris & efficax, ij videntur habere ignorantiae & imbe-
cillitatis praeextum. Gentilibus non data est notitia illa
Dei salutaris, de qua dicitur in verbo: *Hæc est vita æter-
na, ut cognoscant te*, &c. neque etiam illa efficax, qua corda
eorum ad fidem & obedientiā permoucantur. Ergo, &c.*

RESPONSIO.

De prima creatione minor est falsa. Omnibus enim in
primis parentib. data fuerat imago Dei, h. e. vera, & effi-
cax Dei agnitio. Per lapsum verò omnes spontanea ino-
bedientia se ea priuarunt. Post lapsum igitur omnes sua
culpā eadem destituuntur. De reparatione verò salutaris
notitiæ Dei in mentibus & cordibus hominum post la-
psum, maior distinguenda est; habent nimirum illi, quib.
negata est salutaris & efficax Dei cognitio, aliquā excu-
sationem vel ignorantiae, quod viam salutis ignorent, vel
imbecillitatis, quod suis viribus eam insistere nō valeāt,
his positis cōditionibus. *Primò*, si ignorantiam & imbe-
cillitatē illā propriā culpā non ipsi sibi attraxerint. *Secū-
dò*, si lucem in natura reliquā sequi, nec vltro extinguere
conentur. *Tertiò*, si cœcitatē mentis & auersionem cordis
in se agnoscant, deplorēt, & per verbū ac Spiritum Dei il-
luminari & corrigi desiderent. *Denique* si ad ignorantiam
& imbecillitatem in eis tollendam, atq; ad lucem & vi-
res sponte perditas eis restituendum Deus aliquo pacto
teneatur. Secus si sit, in cœcitate & imbecillitate sua iusto
teneatur reatu, omniq; excusatione carent, quandoquidē
ignorantia affectata, & imbecillitas *ὁμοῦ καὶ ὁμοῦ* sponte attra-
cta neminem excusat, Aristotele teste in Ethicis. Atqui
nulla istarū conditionum in gentib. poni potest. Nā cœ-
citatem & prauitatem suam spontanea apostasia à Deo
sibi attraxerunt. Lucē verò in natura reliquam nō modo
nō sequuntur ducem ad querendum Deum, sed & totam
suffocant, veritatem in iniustitia derinentes, nec Deum
quem cognoscunt, ut Deum glorificantes, sed mutando

*Arist. lib.
3. Eth. c. 1.*

gloriam eius in idolū, cōtumelia eū afficiētes. *Præterea* cœcitatē mentis & prauitatē cordis in se nō agnoscunt, multō minus diuina gratia corrigi desiderant: sed ea superbiūt, vani & stulti facti in ratiociniis suis. Nec deniq; ad dona spōte abiecta eis restituenda vllō pacto tenetur Deus, quia liberrima gratia miseretur quorū vult, & iustissima vindicta indurat quos vult. Rectē igitur apostolus dicit, gentilib. veritatem de Deo cū in iniustitia eā detineant, ad hoc sufficere, vt sint ἀναπολόγητοι in Dei iudicio, licet ad salutē obtinendam sufficiat minimē.

DVBIVM XVIII.

*An ponere Deo imaginem sit gloriam
Dei mutare?*

DVBIVM XVII. est ex v. 23. *Mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in imaginem mortalis hominis*, An ponere Deo imaginem aut statuam ad eum repræsentandum vel colēdum, sit mutare gloriam Dei incorruptibilis, & idololatria: cū & gloria Dei sit per se immutabilis, & tā honor signo Dei exhibitus quā cōtumelia signo Dei illata in Deum redundare videatur.

RESPONSIO.

Malach.
3.6.

TAMETSI Deus naturā sit immutabilis, vt nec essentia eius, & quicquid ei est propriū augeri minuiue, nec natura & voluntas eius in se vllō pacto mutari aut loco moueri possit, sed talis perpetuō maneat, qualis ab omni æternitate fuit, sicut ipse dicit: *Ego Deus & non mutor*: tamē Deo verē fieri dicitur, quōd in Deū ab hominib. iuxta vel contra verbū eius agitur. Dicitur nō glorificari, sanctificari, magnificari, coli, cū natura & opera eius in verbo patefacta agnoscuntur & celebrantur: contra lædi, contumelia affici, offendi, cum vel propria ei derogantur, vel aliena attribuuntur contra verbum. Et sic ab idololatriis in hominem, volucem, bouē mutari dicitur, cū vel tales res putantur Deus esse, & pro Deo coluntur: vel Deus talibus rebus quomodocunq; similis esse, & repræsentari, aut coli fingitur: quia tūc fit realis mutatio nō quidem in Deo, sed in nostra opinione & fide de Deo: & quoties vel alia natura, vel alia voluntas Deo affingitur, quā in verbo est reuelata, toties à verō Deo aberratur, & veritas Dei, quantum ad homines, mutatur in mendacium, vt loquitur Apostolus. O-

mais

mnis autem huiusmodi mutatio de Deo & eius gloria est verbo Dei prohibita, & damnata idololatria. Deut. 4. v. 15. *Cauete diligenter animabus vestris: non enim vidistis ullam imaginem die quo locutus est Iehoua ad vos in Horeb, è medio ignis, ne forte corrumpatis vias vestras, & faciatis vobis sculpile, aut imaginem ullius simulacri, &c.* Mutantur igitur gloriam Dei & idololatræ fuerunt, non soli gentiles, qui vel homines, boues, volucres, serpentes, Solem, Lunam, stellas, herbas, fortunam, vel harum rerum imagines pro Deo coluerunt: quæ fuit crassa idololatria, primo præcepto damnata: sed etiam Israelitæ Iehouam colentes per vitulum in deserto, per vacas Dan & Bethel, quæ fuit altera idololatræ species, secundo præcepto prohibita.

SIMILITER hodie mutant gloriam Dei incorruptibilis inter Christianos non solū avari & mūdani homines in diuitiis, principibus, & quibuscūque reb. fiduciam suā ponentes, contra primum præceptum: Nec soli Papistæ Deum in Ecclesia patefactū venerantes in statuīs & simulacris cōtra secundum præceptum: sed & omnes alij, qui statuas & imagines S. Trinitatis, Christi crucifixi, aut Sanctorum in templis, ad repræsentandū Deū & Christum, & ad docendum rudiores de Deo & Christo timentur. In repræsentatione enim similitudo quædam Dei & imaginis humanæ, Christi & statuæ fingitur, & sic fides de Deo & Christo mutatur. Quin ipsis statuīs subinde aliquid occultæ diuinitatis subesse putatur, aliquidque reuerentiæ tribuitur à pueris, à mulierculis superstitionis, ab advenis idololatræ: & sic non modo scandalum ponitur, sed etiam gloriæ Dei derogatur.

*Gloria
Dei im-
mutabi-
lis quo-
modo in-
ter Chri-
stianos
etiam
mutetur.*

Nec refert quod Deus in specie humana, Spiritus Sanctus in specie columbæ aliquando apparuit. Id enim semel certis de causis, certisque personis fuit datum. Nec licet hominibus violare generale præceptum, quoad per speciale ab eo discedere non iubentur. Alij prætextus quibus imagines & statuæ templorum defendi solent videantur in Catechesi.

Illud quod de honore & cōtumelia signi obiicitur, idololatræ nihil iuuat: quia statuæ reuera nō sūt signa Dei,

*Honoris
& con-
tumelia
Dei non
est par
ratio.*

cum contra Dei mandatum Deo ponantur. Itaque cultus statuarum non est honor Dei, sed contumelia. Honoris enim regula non est voluntas honorantis, sed honorandi, à qua cum disceditur, non honore sed contumelia afficitur is, cui honor putatur deferri. Contumelia autem signo Dei etiam fictitio illata, tunc in Deum redundat, cum adest intentio Deum contumelia afficiendi. Nam ad afficiendum Deum contumeliâ, sufficit talis intentio. Ad honorem verò Dei, intentio ipsum honorandi non sufficit, sed requiritur mandatum & modus à Deo præscriptus. Honoris igitur & contumeliæ, non est par ratio.

DUBIUM XIX.

*An Deus tradendo aliquos in reprobum
sensum fiat causa peccati?*

DUBIUM XIX. est ex ver. 24. 26. 28. *Quamobrè tradidit eos Deus cupiditatibus cordium suorum*: Quomodo Deus si tradat homines in passionem, ignominias, & in reprobam mentem, non fiat author peccati: & hominum scelera non excusentur: & Deus non fiat iniustus, puniens scelera, quæ ipse inflixit: & denique non tollatur in hominibus voluntatis libertas, si Deo infligente peccata, peccare dicantur.

RESPONSIO.

Hæc erant argumenta *Iuliani Pelagiani*, quib. contra *Augustinum* in speciem patrocinabatur Dei iustitiæ, reuera providentiam & gratiam tollebat. Qui igitur hodie iisdem utuntur, ut ex traditione nudam permissionem faciant, intelligant se *Iuliani* & *Pelagianorum* partes sustinere, nec Dei iustitiæ patrocinari, sed suum errorem de ocioso Deo rueri, & Deum reuera de tribunali deturbare. Dissolvit autem singula *Augustinus* contra *Iulianum* disputans lib. 5. cap. 3.

PRIMO Deus non fit author peccati infligens impiis reprobū sensum: quia licet reprobus sensus, hoc est, cecitas furor in Deū, obduratio, lascivia contra naturam & honestatem sit peccatum, tamen inflictio huius non est peccatum: sed opus iudicis, quo peccata præcedentia iuste ulciscitur. Inflictio enim mentis reprobi non est effectio, sed ultio peccati. Ac ne quid in hoc sit obscurum,

rum, tria concurrere in operationibus malorum tenere oportet: morum, ἀνέξια motus, & iudiciū Dei: Sic in hypothesis Paulina: sensum, improbitatem sensus & ἀντιμυδιαν seu inflictionem reprobis sensus. Ἀνέξια & improbitas peccatum est, & Satanæ opus. Motus vel sensus & iudicium Dei peccatum non est, sed naturæ & iustitiæ opus.

SECUNDO non excusantur hominum scelera quæ perpetrant Deo iuste infligente: quoniam & voluntariè sibi hanc inflictionem attraxerunt præcedentibus peccatis, nolentes Deum retinere in notitia ver. 28. & in sua cæcitate atque impunitate liberrimè ruunt, Deum & se ipsos contumeliâ afficientes: ver. 24. 27.

TERTIO non fit iniustus Deus puniens scelera, quæ ipse inflixit. Punit. n. ut scelera prohibita: inflixit verò non ut scelera, sed ut ἀντιμυδιαν compensationem, seu pœnam præcedentium scelerum. Tripliciter. n. scelera cōsiderantur: I. Ut scelera lege Dei damnata. II. Ut scelerum sequentium causæ. Neutro horum modorum ea vult, immittit, aut infligit Deus, sed horribiliter odit, damnat & punit: quia Deus nolens iniquitatē tu es. III. Ut pœnæ præcedentium scelerum. Sic Deus ea immittit, & infligit, tanquam iudex mundi: sicut dicitur: *Propterea immittet illis Deus efficaciam erroris, ut credant, &c.* Hoc inquam est Dei iudicium, ob quod Scriptura hominum peccata Deo toties tribuit.

DENIQUE traditione diuina nihil decedit libero peccantium arbitrio. Neque enim Deus nolentes impellit aut cogit ad peccandum, sed summa voluntate ruentes per suas concupiscentias ruere finit, & satanæ propriisq; desideriis impellendos tradit, quib. à peccando retrahi debebāt, & cæci ac duri existentes excœcātur ac indurantur magis, ut se altius præcipitent occulto, sed iusto & adorando Dei iudicio.

QUÆSTIO hæc erat inter Pelagium & Augustinum, an Deus saluo libero arbitrio hominum voluntates bonas vel malas regat & inclinet ad bonū vel ad malum. *Pelagius* negabat utrunque. *Augustinus* confirmat utrunque innumeris scripturæ argumentis & exemplis: contra Iulianum Pelag. lib. 5. cap. 3. Et lib.

Quæstio inter Augustinum & Pelagium.

de gratia, & lib. arb. cap. 20. 21. *Voluntas, inquit, humana non tollitur, sed ex mala mutatur in bonam, & cum bona fuerit adiuuatur. Et mox: Scriptura sacra, si diligenter inspicatur, ostendit, non solum BONAS hominum voluntates, quas IPSE FACIT ex malis, & à se factas bonas in actus bonos, & in eternam DIRIGIT vitam: verum etiam illas, quæ conseruant seculi creaturam (h. e., MALAS) ita esse in Dei potestate, ut eas QVO VOLUERIT, QUANDO VOLUERIT, FACIAT INCLINARI, vel ad beneficia quibusdam præstanda: vel ad pœnas quibusdam ingerendas sicut ipse iudicat, occultissimo quidem iudicio sed sine dubitatione iustissimo. Nam, inuenimus aliqua peccata etiam pœnas esse aliorum peccatorum: Exempli plurima recitat utroque loco. Præsertim mendacium spiritus mali, quo Deus puniebat peccata Achabi 1. Reg. 22. Obdurationem Pharaonis, quo puniebat eius peccata. Exod. 7. 11. &c. Conuicia Simeï, quibus puniebat peccata Dauidis. 1. Sam. 16. Nam Deo volente maledicebat Dauidi: Dominus ei dixit: Maledic Dauidi: Quomodo dixerit Dominus huic homini maledicere Dauid, quis sapiens & intelligit? inquit Augustinus. Non enim iubendo dixit, ubi obedientia laudaretur, sed quod eius voluntatem proprio vitio suo malam IN HOC PECCATVM iudicio suo iusto & occulto INCLINAVIT: ideo dictum est: Dixit ei Dominus. En, Deus voluntatem malam in hoc peccatum inclinavit. Et mox: Ecce quomodo probatur Deum uti cordibus etiam MALORVM ad laudem atque adiuuamentum bonorum. Sic usus est Iuda tradente Christum: Sic usus est Iudeis crucifigentibus Christum: & quanta inde bona prestatit populis crediturus! Qui & ipso diabolo utitur pessimo, sed optimè ad exercendam & probandam fidem & pietatem bonorum. Nunquid non sua voluntate Absalon elegit consilium, quod sibi oberat? Et tamen ideo fecerat, quia exaudiuerat Dominus eius patrem orantem, ut hoc fieret: Dominus ergo dissipauit cōsiliū Achitophel bonum: agendo IN CORDE Absalon, ut tale consilium repudiaret, & aliud quod ei non expediebat, e'igeret. Et mox: Quis non ista iudicia diuina contremiscat, quibus agit Deus in CORDIBUS etiam MALORVM hominum, quicquid vult, reddens eis tamen secundum merita eorum.*

Roboam

*Ibid. cap.
21.
1. Reg. 12.*

Roboam propria voluntate elegit peruersum consilium, sed fuit à Domino, ut puniretur Roboam. Philistai & Arabes non sine sua voluntate venerunt contra Ioram ad dissipandam Iudaeam & tamen Dominus suscitauit spiritum eorum. Agit enim omnipotens IN CORDIBUS hominum etiam MOTUM VOLUNTATIS eorum, ut per eos agat, quod per eos agere ipse voluerit, qui omnino iniuste aliquid velle non nouit, subiicit istis exempla alia: quod Amasias sua voluntate noluit audire Ioram: & tamen Deus, inquit, hoc operatus est in eius corde. 2. Reg. 14. Ezech. 14. 9. Si Propheta errauerit, & locutus fuerit: ego Dominus seduxi Prophetam illum. Hester. 15. Cor Abasueri sauum Deus conuertit, & ipse tamen liberè remissam. Prou. 21. Cor Regis in manu Domini. Psalm. 105. Deus conuertit corda Aegyptiorum, ut odissent populum suum. Rom. 1. Deus tradidit gentes in desideria, &c. 2. Thess. 2. Deus immittet eis efficaciam erroris, &c. Huiusmodi testimoniis diuinorum eloquiorum, satis manifestatur, operari Deum in cordibus hominum AD INCLINANDAS eorum VOLUNTATES, quocunque voluerit, siue AD BONA pro sua misericordia, siue AD MALA pro meritis eorum, IUDICIO utique SUO aliquando aperto, aliquando occulto, semper autem iusto. Fixum enim debet esse immobile in corde vestro, quia nō iniquitas apud Deum, &c. Et tandem. Si autem potens est siue per angelos vel bonos vel malos, siue quocunque alio modo operari etiam in cordibus malorum pro meritis eorū, quorum malitiam ipse non fecit, sed aut originaliter tracta est ab ipso Adam, aut creuit per propriam voluntatem quid mirum est, si per SPIRITUM SANCTUM OPERATUR in cordibus electorum suorum BONA, qui operatus est ut ipsa corda essent ex malis Bona? Vide Bellarmini Tom. 3. l. 2. c. 13. de amif. gratie, quomodo Deus induret voluntates malas gubernando: ex Hugone col. 172. D.

Indura-

Ex quibus pater, dilutam & Deo iniuriam esse Pelagianam glossam. Tradidit, id est, permisit ruere in reprobam sensum: Induratio non est nuda desertio. Quemadmodum si quis dux exercitus ingrauescente bello se subduceret, quid quæso aliud faceret, quàm quod milites hostibus traderet: non quod ipse illos in

tio non

est nuda

desertio.

Chrysost.

Serm. 3.

ad Rom.

Induratio non est tantum permittere indurari.

stragem impelleret: sed quod eos suo priuaret auxilio. Est simile *Chrysofomi* Patris Græci, sed parum conueniens: quia talis Dux esset quidem desertor, vel proditor exercitus, non autem iudex. At Deus sic deserit, ut simul iudicet: & exercitus propter peccata à Duce desertus traderetur quidem in interitum, sed non in peccatū. Deus autem propter peccata præcedentia tradit in peccata sequentia. Deinde talis glossa vim facit scripturæ, trahendo verba manifestè actionē significantia ad ociosam permissionem. Nec solida est regula, verba actiua apud Heb. plerunq; permissionē significare. Imò verba secundæ & tertiæ coniugationis quibus Scriptura in talibus exemplis utitur, sua natura actionē fortius intendunt: Exo. 7. *קצת* *indurauit*, *תבביר* *aggrauauit* vel *aggruari* fecit, &c. Tertiò, ne Deum faciant iniustum, fingunt negligentem aut ignauum, qui sinat homines sua libidine ruere, & turbare ordinem suum in mundo, instar *Iouis Homerici*, qui dum Græci Troiam oppugnarent, in *Æthiopiam* iuerat conuiuatum. Denique ab iniustitia & peccato minimè defendunt, sed magis accusant. Si enim paterfamilias dicatur habere domesticos, qui quotidie helluentur, scortentur, ipso non inhibente, sed conniunte: excusetur autem, quod eos non impellat, neque incitet ad hæc scelera, sed tantum sinat, conniueat, atque permittat, quæ obsecro erit hæc excusatio? Certè non minus culpam scelerum sustinebit, non impellens quidem, sed nec impediens, cum possit.

Quomodo igitur, inquis, Deum liberabimus à culpa, cum & nos dicamus eū permittere peccata? De hoc *Augustinus* *Iuliano* *Pelag.* l. 5. cap. 3. ex iure Dei absoluto, sic respondet: Quæso te lector ad neruū attēde: Nos certè si eos, in quos nobis potestas est, ante oculos nostros perpetrare scelera permittamus, rei cū ipsis erimus. Quæ verò innumeraabilia ille permittit fieri ante oculos suos, quæ vtiq; si *NOLUISSET* nulla ratione permitteret. Et tamē iustus & bonus est: & quod præbendo patientiam dat locum pœnitentiæ, nolens aliquē perire, &c. Et postea: Facit hæc miris & inefabilibus modis, qui nouit IUSTA IUDICIA SUA non solū in corporibus hominum, sed & in ipsis *CORDIBUS* operari: Quia non facit voluntates malas, sed utitur eis ut voluerit, cum aliquid iniquè velle non possit.

Aliud

Aliud etiam Iuliani erat effugium : Dicuntur traditi in suis desiderijs, h. e, relictī per diuinam patientiam, nō per potentiam in peccata compulsi. Augustinus respondet: *Quasi verò non simul posuerit hac duo idem Apostolus & patientiam & potentiam, ubi ait : Si autem volens Deus ostendere iram & demonstrare potentiam suam, pertulit in multa patientia vasa iræ quæ perfectæ sunt in perditionem.*

At gentes dicuntur alibi se ipsas tradidisse lasciuix & peccatis : Quæ postquam dedoluerunt se ipsas tradiderunt lasciuix ad perpetrandam omnem immunditiam cum auiditate. RESPOND.

*Ephes. 4.
19.*

Hoc non adimit Deo efficax iudicium, sed gentibus excusationem in sceleribus : quia traditi à Deo etiam ipsæ se tradiderunt, h. e, summa voluntate polluerunt. Tradit Deus, ut summus iudex: tradit Satan, ut Dei carnifex: tradunt & impij se ipsos voluntariè ruentes & attrahentes sibi Dei iudicium. Sic in Exodo dicitur Deus indurasse cor Pharaonis, & ipse Pharaon indurasse cor suum, & cor Pharaonis induratum fuisse: nempe à diuersis illis causis, à Deo solo justè, à reliquis impie. Augustinus Epist. 38. ad Vinc: *Cum pater tradiderit Filium: & Christus corpus suum: & Iudas Dominum: cur in hac traditione Deus iustus est: & homo reus: nisi quia in re una quam fecerunt causa non est una ob quam fecerunt.*

Induratio à Deo, à Satan, ab induratis ipsis diuersa ratione. Traditio Christi à Patre, Christo, ipso à Iuda diuerso modo.

LOCORVM COMMVNIVM

ANNOTATIO

IN CAP. I. AD ROMANOS.

Locus I. De seruitute Christiana.

Hic locus debet coniungi cum loco de libertate Christiana, quæ est immunitas ab ira Dei, & conscientix oneribus, naturæ filiorum Dei non congruis. Seruitus verò Dei atque iustitiæ, infrà cap. 6.

Estque duplex: Generalis omnium Christianorum, quæ dicitur professionis. De hac Rom. 6. 19. Et specialis pro cuiusque singulari officio, quæ dicitur vocationis. De hac in parabola Matth. 25. 14. & Luc. 12. 43. Beatus seruus ille, & Paulus v. i.

COGNATA, non repugnans est seruitus ciuilis. 1. Cor. 7. 21. *Seruus vocatus es.*

CONTRARIA est seruitus affectuum & peccati, Ioh. 8. 34. *Quisquis committit peccatum, &c.* Ro. 8. 16. *An nescitis &c.* ITEM seruitus hominū vel mūdi, quæ est studiū seruiendi affectibus, placendi hominibus vel mundo, contra Deum & conscientiam, Gal. 1. 10. : *Si hominibus placerem, seruus Christi non essem.* 1. Cor. 7. 23. 1. Ioh. 2. 15.

LOCVS II. DE VOCATIONE.

DE HAC QUÆRITUR I. *Quid sit?*

Est singulorum ad aliquod bonum vel munus diuina obligatio?

II. Estque DUPLEX: Alia ad salutem: alia ad munus.

Vocatio ad cognoscendum Deum, & ad salutem rursus alia EXTERNA tantū, & COMMUNIS vel omnibus; quæ fit per naturæ instinctum & creationis opera, de qua Rom. 2. 15. & 1. 19. vel non omnibus, quæ fit per verbum: vtrique efficax in solis electis, inefficax in reliquis: de qua Matth. 20. 16: *Multi vocati, pauci electi.* Alia INTERNA simul per gratiam spiritus, electorum propria, & semper efficax, de qua apostolus cap. 1. v. 6. 7: *Vocati à Iesu Christo: vocatis sanctis.* Effectus prædestinationis: Rom. 8. 30: *Quos prædestinauit, hos vocauit:* & nota certa 1. Thess. 1. 4. *Scimus nos esse electos: quoniam Euangelium nostrum, &c.*

VOCATIO ad munus duplex: Alia PRIVATA vel *pacis*, vt œconomica, vel *belli*, vt militaris: Alia PUBLICA, vel CIVILIS: tum *pacis*, vt Magistratus, tū *belli*, vt gubernatio militaris: de quibus 1. Cor. 7. 24: *Vnusquisque in quo vocatus est maneat apud Deum:* vel ECCLESIASTICA. Et hæc vel IMMEDIATA, ut Prophetarum & Apostolorū, de qua ver. 1. *Vocatus Apostolus:* & ver. 2: *Per Prophetas suos:* vel MEDIATA per homines, quam à se remouet Paulus Gal. 1. 1. Et hæc iterum vel ORDINARIA, quæ fit ab ordinariis per suffragia: qualis communiter est Episcoporum & Presbyterorum: vel EXTRAORDINARIA proxima immediata, quæ fit vel ab ORDINARIIS PER SORTEM, ut vocatio Matthiæ Act. 1. vel DEFICIENTIBVS ORDINARIIS AB ECCLESIA PER SUFFRAGIA ET SORTEM. Sic anno 1465. Ecclesia fratrum Bohemicorum, ordinariis persecutione oppressis, tres ex duodecim sorte ibi designauit pastores

non

non sine miraculo. Recitatur historia à Ioach. Camera-
 no in hunc modum: Post sobrias atque castas & intentas *Narr. h̄i*
 preces ex illo toto LX. virorum numero eximunt IX. & char- *flor. de*
 tas aequaliter dispositas parant XII: inter quas IX. pura e- *Ecclesi.*
 rant, in reliquis rebus singulis perscripta syllaba EST: Fratrum
 Has consignatas mox uniuersas confuse in vasculum al- *pag. 39.*
 lum conijciunt. Et rursus precibus ardentissimis orant
 Deū sortitione pia declarare vellet, aliquine ex ipsis, & qui
 prae in illo cœtu debeant, POTERAT enim fieri ut nouē
 illi uniuersis pura charta obuenirent. Interea quid factum
 sit, & quod miraculum exhibitum, quo Dei propitij praesentia
 inuaretur, & illorum, qui conuenerunt huius rei gratia, a-
 nimi confirmarentur in quadam Fratris Epistola ad Roky-
 zanum scripta commemoratur. Coniectis chartis illis XII. in
 vasculum sicut dictum est, iubetur accedere puer, & nouem
 inde promere, & totidem ex praesentibus IX. delectis astan-
 tibus tradere singulas singulis: ceteris assidentibus & euen-
 tum expectantibus. His unusquisque suam chartam consi-
 gnatam offert. Illi aperiunt & inueniunt in tribus syllabam
 EST perscriptam, oblatis à Matthia de Conualdo, Thoma
 Pyelauzio & Elia cognomento Molitore, quibus supplic-
 iu gestu, veneratione, gratias actis Deo aeterno, munus man-
 datur praesidendi in Ecclesiastico cœtu, ipsorum & horum
 authoritati promittitur obedientia. Hæc ibi. Pari modo,
 Ecclesia existens inter Barbaros pastoribus destituta re-
 cte aliquos vocaret, designaret, sibi que praeficeret. Ec-
 clesia. n. habet ius vocandi Act. 6. 3. quia est domus Dei
 viuientis. Imo quæuis cōmunio deficiente praeside: quæuis
 familia deficiente œconomo, Praesidem vel œconomum
 sibi designandi ius habet.

Locus III. De Apostolatu.

De hoc quaeritur: Quid sit? ex ver. 5.

II. Differentiæ Doctorum Ecclesiae Apostolicae? ex
 Eph. 4. 12. & 1. Cor. 12. 28.

Quid ab Apostolis & Prophetis, differant Episcopi, Pa-
 stores, Doctores: quæ singulorum officia: & cur discrim-
 en necessarium?

Quid sentiendum de dignitatibus & ordinibus maio-
 ribus & minoribus in Papatu? de titulis quoque Academicis?

An Episcopi successerint Apostolis & quatenus?

An Papa sit Apostolus? & an Episcopus œcume-
 nicus?

An Episcopo simul Principem secularem esse conueniat?

Locvs IV. *De Euangelio:*

De hoc I. *Quid sit?* lætum nuncium de Christi gratia, & quot modis dicatur.

II. *Quotuplex?* Vnum substantia Gal. 1. 7. circumstantiis diuersum. Aliud promissum, aliud impletum: vers. 2. & c. 16. 25. Eph. 3. 5. vide dubio 11.

III. *Causa:* Efficiens, forma, materia subiecta, finis ex ver. 1. 2. 3. 4. 5. habentur.

IV. *Effecta* propria ex vers. 5. 16. & cap. 10. ver. 6. 17. 2. Cor. 3. 6.

V. Quibus, & quomodo sit odor mortis 2. Cor. 15. & 4. 3.

VI. Quid differat à lege Dei: à Philosophia: à religionibus aliis?

VII. De vetustate: & quomodo hodie sit noua doctrina: an miraculis egeat?

Locvs V. *De sacra Scriptura.*

I. Quod libris Prophetarum & Apostolorum contineatur: & qui libri canonici: qui Apocryphi: vers. 2. Ephes. 2. 20.

II. Quod authoritas eius diuina & Canonica sit à Deo, cognoscatur certò ex Testimonio Ecclesiæ: certius ex ipsa: certissimè ex persuasione diuina.

III. De argumento principali: deque consensu Prophetarum & Apostolorum: item Veteris & Noui Testamenti: verus umbra & promissio Noui: Nouum corpus & impletio veteris de Filio Dei, &c.

IV. *An sit perfecta* quo ad salutis doctrinam: an opus habeat supplemento traditionum?

An doctrinam salutis obscurè tradat: & an interpretatio pendeat à Papæ arbitrio?

VI. De Scripturarum necessitate, atque utilitate.

VII. Quæ norma: quis iudex controuersiarum de religione?

Locvs VI. *De persona Christi.*

I. Quod sit verus homo secundum carnem, ex semine Dauidis v. 3: & cur homo factus: Hebr. 2. 14. Contra Marcionem, Manichæos, Apollinarem, Euthychem, Schvencfeldium:

II. Quod

II. Quod verus Deus secundum spiritum sanctificationis: Cuius argumenta colliguntur ex hoc textu, aduersus Iudæos, Samosatenarios, Turcas, Arrianos, &c.

Rom. 1.

I. Paulus seruus Dei non hominum Gal. 1. & seruus Iesu Christi. Christus ergo Deus.

II. Paulus separatus ad Apostolatam à Deo v. 1. & separatus à Christo v. 5. Act. 9. Gal. 1. Christus ergo Deus.

Ex eodem pro Trinitatis mysterio & *σπουδα*. Solius veri Dei est, separare, excitare, instruere, mittere Prophetas, Apostolos. Pater separauit Paulum: v. 1. Christus separauit. Act. 9. Spiritus sanctus separauit, & quidem in suum ministerium Act. 13. Ergo hi tres unus Deus.

III. Euangelium est Dei v. 1. Et est filij seu Christi: v. 9. 16. tum subiectivè, quia de filio: tum effectivè, quia à filio Ioh. 1. 20: *Filius in sinu patris enarrauit nobis*. Filius igitur Deus.

IV. Christus declaratus filius Dei in potentia diuina secundum Spiritum sanctificationis: Ergo Deus.

V. Vi propriâ resurrexit ex mortuis: *Habeo potestatem animam ponendi & resumendi*: suscitabit mortuos: *Filius qui vult viuificat*. Ergo Dominus vitæ & mortis Deus.

VI. Christus est *κύριος* Dominus noster: *κύριος* autem Iehoua est ex perpetua Græcorum versione: Ergo Iehoua Deus.

VII. Vocare efficaciter ad fidem & salutem est solius Dei: Rom. 8. 30. 1. Thess. 5. 24. Romani vocati efficaciter ad fidem & salutem à Christo Iesu: v. 6. 7. Ergo &c.

VIII. Effector gratiæ & pacis æternæ est Deus: & est Christus. v. 7. Ergo.

III. Quod Filius non geminus sed vnus, idémque Deus & homo, persona *θεοῦ ὑποστάσις*: vnione naturam hypostatica v. 3. 4. aduersus Nestorium.

IV. Quod homo & Deus nō confusis sed saluis naturis atq; proprietatibus, Deus spiritu seu deitate, homo carne seu humanitate: aduersus Eutychetem, Schvvenckfeldium.

V. Quod vi vnionis propria naturarū diuina & humana competant, nō naturis in abstracto, sed personæ in cōcreto, hoc est, enuncientur de persona *ἐναντίος*, diuina de homine, humana de Deo, nō iuxta vtranq; sed iuxta eam naturam, cuius sunt propria: adhibita limitatione Pauli.

na κατὰ σάρκα, κατὰ πνεῦμα: ut significetur, naturarum di-
 Commu- stinctionem in vnione seruari: quam formam loquendi
 nicatio- veteres vocarunt *Synecdochen*, *enallagen* τὸ μέρος αἰποδοσιῶς
 nis idio- scholastici *communicationem idiomatum*. Hoc *Primum* &
 matum proprium genus *κοινωνίας* realissimum in persona est. A-
 duo tan- *liad* improprie sic dictum est, cum ἀποτέλεσματα θεανθε-
 tium ge- καὶ opera *Dei virilia* mediatoris: redimere, sanctificare, vi-
 nera. uificare, regenerare, glorificare &c. & ἀξιώματα officij, se-
 dere ad dextram, Deiregnare, adorari &c. tribuuntur per-
 sone, vtriusque naturæ respectu, eò quod hæc perficiuntur
 concurrente operatione vtriusq; naturæ: peragente vtra-
 que quod suum est, cum communione alterius. De vtro-
 que hoc nulla hodie est controuersia. Tertium cōfictum
 genus *κοινωνίας* est realis communicatio idiomatum, qua
 Flacciani fingunt omnia deitatis propria vi vnionis dif-
 fusa in carnem, & carni conuenire realiter in abstracto.
 Vnde carnem dicunt omnisciam, omnipotentem, im-
 mensam, vbique præsentem. Hoc genus est μῆλον ἐριδὸς
 inter Euangelicos: nulla necessitate, sed satanæ malitia
 & astu ad Euāgelij infamiā & Ecclesiarū perniciē: Do-
 gmata manifestè pugnās cum fide incarnationis, passio-
 nis, mortis, resurrectionis, reditus: cum veritate historię:
 cum orthodoxā antiquitate: continens semina plurima-
 rum hæreseon: &c. ad realem præsentiam corporis Chri-
 sti in pane Eucharistiæ tuendam recens excogitatum.

LOCVS VII. De precatatione.

I. QUID SIT desiderium piæ mētis ad Deū, seu cū Deo
 vno bonorum omnium fonte & largitore colloquium.
 Cum scripturas legimus, Deus nobis loquitur: cum pre-
 camur, nos loquimur Deo.

II. SPECIES duæ præcipuæ: INVOCATIO qua con-
 fugimus ad Deū petendo dari bona promissa, vel auerti
 mala immissa. *Qui nomē Domini inuocauerit seruabitur:*
Inuoca me in die tribulationis, & ego eripiā te: Paulus hic
 petit sibi dari prosperum iter ad Romanos. Et *gratiarum*
actio, qua ad Deū vt primā causā omnia bona nostra re-
 ferimus. Sic Paulus hic gratias agit pro Romanorū fide.

III. Requisita precatationis legitimæ: 1. solus Deus inuo-
 cetur: Nō creature: *Gratias ago Deo.* 2. cū fiducia: *Deo meo:*
 3. Per mediatorem *Christum.* 4. Pro quibus tum personis,
 tum rebus: Non pro nostris tantum, sed & pro fratrum
 neces-

necessitatibus: pro corporalibus: & spiritualibus maxime: *ut donum aliquod spirituale vobis impertiar* &c. 5. cum perseverantia, ἀδιαλείπτως.

IV. Cur Deus postulata aliquando non det? ut Paulo liberationem ab angelo satanæ: 2. Cor. 12. vel det serius? ut prosperum iter ad Romanos.

LOCVS VIII. *De iureiurando.*

I. Quid sit: Inuocatio Dei ut sit testis veritatis dubiæ, & vindex periurij occulti: *Testis est mihi*, &c. *In animam*

II. An liceat iurare? (*meam*, &c.

III. An sit licitum iurare per creaturas. Vide de vtroque supra dubio X.

IV. Quando & de quibus rebus sit licitum: & de iurandi necessitate atque usu.

LOCVS IX. *De verò cultu Novi Test.*

I. Quid sit, seu quæ opera sint cultus Dei: Moralia omnia & ceremonialia præcepta in fide facta.

II. Quod sit internus & externus: & vter principalis? An hic sine illo placeat Deo? & cur non?

III. An possit creaturis tribui?

IV. An ab hominibus possit institui.

V. An λατρεία & δακεία differant?

VI. Quæ regula, & quæ requisita cultus.

VII. De εἰδωλολατρεία: & cultu Iudaico; gentiliū; hæreticorum; dæmonum fugiendo.

LOCVS X. *De efficacia Evangelij.*

Referatur ad locum IV. Quæritur I. *Qua sit?* potentia saluifica: odor vitæ ad vitam. Quo sensu dicatur potentia Dei, an essentialiter, an virtualiter seu ἐνεργητικῶς.

II. Cuius sit? Dei: An possit tribui ministris, & quatenus?

III. Ad quid? ad salutem: & qualis hæc sit salus: quidque differat à salute quam politici, quam medici, quam victores hostium promittunt, aut conferunt.

IV. Quibus? omni credenti.

V. An sit alligata seu determinata: an Dei arbitraria. An sit Evangelij propria: & cur non etiam legis.

VI. Unde, & quibus, & quomodo sit odor mortis ad mortē. 2. Cor. 2. 16. An hic effectus accidētarius sit ei cōmunis cum lege? Affirmatur. 2. Cor. 3. An ideo nō differat à lege? Negatur: *Ratio*. Quia omnium rerum bonarū vel mediarū abusus est ordinat⁹ ad mortē: omnes igitur

Lex & Evangelij an cōueniant effectū

tur cōueniunt in effectu per accidēs: proinde & legis atque Euangelij abusus. At non omnium rerum bonarum vel mediarum vsus est ordinatus ad vitā eternam: nisi analogicē: & ideo lex & Euangeliū non cōueniunt in effectu per se, nisi analogicē: lex quidē, si pręstetur: Euāgelium verò, si credatur: Quia vox legis est: *Qui fecerit ea uiuet in eis*: Vox Euangelij: *Iustus ex fide uiuet*.

Locvs XI. De promissionibus Euangelij.

I. Quę sint? Ipsa doctrina Euangelij:

Omnes τῆς εὐαγγελίας conueniunt: τὰ λόγῳ differunt.

II. Quid differant à legalibus? An sub conditione perfectę obediētix promittant vitam, minentur damnationem sicut lex? quod vult Bellarminus lib. 4. c. 2. de Iustif.

III. An & quatenus sint absolutē vniuersales? seu quatenus pertineant ad omnes homines: quatenus ad solos credentes: & an ideo sint particulares: quod negatur, quia etiam fidelibus est sua vniuersitas.

Locvs XII. ex v. 17. De iustitia Dei & iustificatione.

I. Quid & quotuplex iustitia Dei? vide explicationem textualem.

II. Quod duplex iustificatio: legalis & Euangelica: & quid differant.

III. An legalis sit possibilis:

IV. An Euangelica sit vera & congruens iustitię Dei?

V. Vbi doceatur in Euangelio: & quibus argumentis.

VI. Quid sit iustificari fide, & sola fide.

VII. Cur operibus non iustificemur in solidum, vel ex parte.

VIII. EFFECTA: pax conscientię, tolerantia, spes, nouitas vitę, de quibus cap. 5. & 6.

Locvs XIII. ex eodem. De fide iustificante.

I. Quid fides Teologica in genere.

II. Quatuor species fidei: historica, tēporaria, miraculorum, iustificans. An fides historica & historiarū sit idem.

III. An fides iustificans sit nudus assensus, an assensus fiducialis: seu certa fiducia pręsentis & futurę gratię.

IV. Vnde sit? efficiens Spiritus S. organica auditus Euangelij, meditatio, inuocatio.

V. An sit omnium? an electorum propria.

VI. An incrementa tantū à Deo, initia ex nobis, quod voluit Pelagius.

An initia

An initia tantum ex Deo, incrementa ex nobis, quod voluerunt Semipelagiani.

VII. An sit immortalis in electis, & de perseverantia.

VIII. Effecta fidei: interna & externa:

IX. An praevisa fides sit causa electionis: infidelitas reprobationis.

An faciat nos certos gratiae praesentis, & gloriae futurae?

Quomodo iustificet, & an sola?

Quomodo Paulus cum Iacobo conciliandus.

X Disparata & pugnancia: opinio, dubitatio, conjecturatio, infidelitas, securitas carnalis,

Locvs XIV. ex eodem. *De consensu veteris & Novi Testamenti* in doctrina salutis referatur ad locum V.

Locvs XV. ex eodem. *De discrimine Apostolorum & aliorum* *Id. in doctrina.*

Referatur ad locum III. Allegant Apostoli Prophetarum testimonia. Allegant etiam alij Doctores: sed diuerso scopo & autoritate.

*Apostoli
& Doctores alij
quo di-
scrimine
allegant
Scripturas.*

Apostoli, non vt confirmet doctrinam sibi, sed vt aliis, hoc est, doceant consensum Euangelij cum doctrina prophetica. Ipsi alioqui per se *ἀξιόμτοι* diuina autoritate muniti: sicut ipsi prophetae posteriores allegant priores, Moysen: &c. tantum consensus testandi causa.

Doctores alij allegare tenentur scripturas Prophetarum & Apostolorum, ad confirmandam doctrinam non tantum aliis, sed & sibi: destituti ipsi autoritate diuina: nec fidem promerentes docendo, nisi quatenus consona doceant scripturis prophetis & Apostolicis.

Locvs XVI, ex ver. 18. *de ira Dei.*

Videatur *Lactantius* lib. de ira Dei, & *Zanchius* in attributis Dei. Quaestiones praecipuae sunt.

I. An Deo verè & propriè attribuatur Ira.

II. Quibus irascatur Deus, & quibus de causis.

III. Quibus potissimum peccatis ignis irae Dei accendatur.

IV. Quam grauis ea sit ac metuenda.

V. An possit praecognosci & praecaueri; & accensa extinguui,

VI. Quis sit vsus doctrinae de ira Dei.

Quibus hinc addatur.

VII. Quot modis dicatur ira Dei in scripturis.

VIII. Quomodo reueletur ira Dei è cœlo. Vide explicationem textualem.

Locvs XVII. ex ver. 19. 20. *De cognitione Dei.*

I. AN sit necessaria & possibilis?

II. An sit aliqua naturalis in homine. Vide dub. XVII.

Vnde seu quibus patefactionibus & quot modis cognosci possit: nempe quatuor modis: per naturam: per creaturam: per verbum: per Spiritum sanctum: Vnde quadruplex cognitio Dei, sic cohærens;

Alia generalis, alia specialis.

Generalis quæ est omnibus hominibus sana mente præditis communis.

Eaque duplex: *Interna* seu naturalis, & *externa* seu acquisita.

INTERNA & naturalis, à natura per notitias communes est insita.

EXTERNA, quæ ex intuitu operû Dei, h. e. creaturarû & euertû in mûdo omniû sêribus & mêtib⁹ sese ingerit.

De vtraque quæritur: in quibus consistat: videlicet in notitia principiorum & conclusionum.

QUANTA fuerit ante lapsum: quanta nunc sit.

AN sit immutabilis. Est ratione principiorum: non ratione conclusionum. Alij enim alias conclusiones ex principiis eliciunt.

AN SIT sufficiens ad salutem, & quare non: & vnde imperfectio: & quis eius vsus: per se & per accidens. Per se geminus: I. vt ad Deum inuestigandum & cognoscendum manu ducantur homines. Hanc toties scriptura ad naturam & creationem prouocat. II. vt homines Deum agniti vt Deum glorificent, eique gratias agant, ver. 21. Per accidens, vt pereuntes sint *ἐκ τῆς ἀπολογίας*.

DE SPECIALI, quæ est propria Ecclesiæ: quæritur: quid sit? & quotuplex.

EXTERNA seu Ecclesiastica, quæ toti Ecclesiæ est cõmunis, foris reuelata per verbum prophetarum & Apostolorum.

In quibus capitibus potissimum consistat Iohan. 17.

AN sit sufficiens ad salutem: & quatenus: nempe quo ad notitias, sed non quo ad effectum.

Cur non omnibus sit salutaris.

Quid hæc differat à cognitione generali extra Ecclesiam

fiam, tum notitiis, tum effectu.

ET INTERNA seu spiritualis, quæ intus per Spiritum Sanctum ex verbo Dei cordibus electorum inscribitur:

A quo sit: quomodo acquiratur: quibus contingat: cur sola salutaris. Quanta sit in hac vita: & quando perficienda.

LOCVS XVIII.

DE IDOLOLATRIA.

I. QUID SIT mutatio gloriæ Dei in idolum: seu veritatis Dei in mendacium.

IDOLVM est, quicquid cum Deus non sit, pro Deo habetur intus vel foris: hoc est, interna fiducia vel externo cultu: vel in se, vel in sua imagine. Nam & falsa numina, ut Iupiter, Bacchus, Venus, avaritia &c. & horum simulastra, ut Iouis, Veneris, quin & veri Dei, aut creaturarum statuae religiosè, sunt idola, & idololatriæ objecta.

II. QVOD DVPLEX: DIRECTA & INDIRECTA, seu crassa & subtilis:

DIRECTA, qua coluntur creaturæ præterito creatore veris. Et hæc vel INTERNA, cum intus colitur idolum: vel EXTERNA, cum externus etiam cultus deferretur falso Deo, aut eius imagini.

INDIRECTA, qua Deus verus, non ut Deus, hoc est, nõ debito modo colitur. Hæc semper est externa.

III. Vtriusque causa efficiens, diabolus & sapientia humana discedens à patefactionibus diuinis.

IV. QVORVM SIT VTRAQUE, Illa gentilium & pseudochristianorū: Hæc pseudochristianorū propria.

V. QVIS EFFECTVS. Ira Dei è cælo: excœcatio: peccata omnia secundæ tabulæ: pœnæ & mors æterna.

LOCVS XIX. DE FRADITIONE IN REPROBVM SENSVM.

I. QUID SIT? an Dei nuda permissio? an tantum desertio? & cur non? An etiam prauarum voluntatum inclinatio & directio?

II. AN TALIS SIT DEO TRIBVENDA, & cur negari non possit?

III. AN DEVVM FACIAT AVTHOREM PECCATI & quomodo non?

IV. QVIBVS PECCATIS maximè attrahatur.

V. QVÆ EIVS effecta.

CAPITIS SECUNDI

Argumentum, Partitio, Analysis.

Nexus secundi capituli cum primo videtur obscurior, si plerosque interpretes consulas: sed est apertus, si introspectas textum. Fateor me aliquoties interpretando hanc epistolam secutum esse communem sententiam: Apostolum hactenus constrinxisse reatu vulgò sceleratos: nunc etiam convincere πολιτικοί τε γοῦν, ut erant Socrates, Plato, Aristoteles, Cato, aliique virtuosi heroes atque censores inter gentes, qui nec patrabant, nec probabāt, sed damnabant patrantes scelera prædicta: sic inquam convincere de reatu, quod licet foris talia non patrent, intus tamen fomitem eorum occultum gerant, proinde alios damnando se ipsos damnent. Sed & fateor textu diligentius considerato, nihil me in verbis Apostoli inuenire, unde quod de hypocritis & de fomite affertur, elici possit. Quin bis tervè accusat istos tanquam palàm facientes ea, qua damnant in aliis. Saluo igitur aliorum iudicio dicam quod sentio.

ACTENVS Apostolus antecedens argumenti quod omnes homines operibus suis mereantur damnationem, proinde non iustificationem, vna demonstravit ratione à iustissima Dei ira super omnes reuelata è cælo. Pergit id demonstrare ratione alia ab vniuersali ἀντιπαρρησια. Et quia prauitas hominum ingeniosa est ad tergiversandum, redarguit quosdam prætextus, primum generatim omnium: deinde speciatim gentium tandem etiam Iudæorum.

QUATVOR constituo capituli sectiones.

PRIMA sectio versu 1. & 2. per illationem ex versu præcedente repetit antecedens hactenus probatum, & aliud argumentum addit à proprio omnium iudicio, cuius summa est:

Qui se ipsum damnat, excusatione caret, quin reus sit in Dei iudicio.

Omnes homines se ipsos damnant:

Omnes igitur citra excusationē rei sūt in Dei iudicio.

CON-

CONCLUSIO prius ponitur. διὸ ἀναπόλογητος.

MINOR posterius: ἐν ᾧ γὰρ κρίνεις: cum probatione.

Qui damnat alium propter ea, quæ ipse facit, se ipsum damnat.

Omnes damnant alios propter ea, quæ ipsi faciunt.
Hoc sumit ex versu præcedente.

Omnes igitur sunt αὐτοκατάκριτοι.

MAIORIS probatio est versu 3. quia *iudicium Dei est secundum veritatem*: non igitur aberrat, iudicans vnumquemque secundum suum ipsius iudicium, cum nemo presumatur sibi injuriam facere velle.

SECUNDA SECTIO à versu 3. ad vers. 11. est refutatio communis prætextus.

Deus est misericors, bonus, patiens &c. patet experientia, quia hætenus nondum punit.

Ergo non præcisè damnabit omnes talia facientes.

ANTECEDENS apostolus occupat versu 3. & priore membro versus 4. Altero membro ver. 4. respondet:

1. A causa patientiæ, ἀγνοῶν ὁ θεός.

2. Ab effectu impœnitentiæ, vers. 5. καὶ δὲ πῶς:

Quem effectum confirmat ratione à Dei iustitia: v. 5. 6.

Et illustrat antithesi præmiorum ac pœnarum vers. 7.

8. 9. 10.

TERTIA SECTIO à ver. 12. ad 17. est refutatio prætextus specialis gentilium:

Iniustum est punire non habentes legem: cum absque lege non sit peccatum.

Gentiles legem non habent.

Iniustum igitur eos puniri. Tendit hoc contra versum 3. de iusto iudicio. Apostolus distinguit *maiorem*, non iustè puniri non habentes legem ullam, nec naturalem, nec scriptam. Iustè vero iudicio Dei damnari habentes legem aliquam, seu naturæ, seu scriptam, seu utramque simul, si contra peccent. ver. 12. 13. 16. ὅσοι γὰρ ἀνόμωι.

MINOREM ponit & distinguit, quod gentes nō quidem habeant legem scriptam: habeant vero naturalem, initio vers. 14. 15. ὅτι τὰν γὰρ ἐξ ὧν οἱ πάντες ἐκδέκνυνται.

Quod probat ex effectis duobus: *uno* externo, hoc est, virtuosa vita aliquorum. ver. 14. φύσιν τὰ τῶν νόμων ποιοῦν.

ALTERO interno, hoc est, conscientiæ approbatio-

ne, in benefactis : Stimulis verò in malefactis. vers. 15.
συμμετρεῖσθαι αὐτοῖς, &c.

QUARTA PARS à ver. 17. ad finem, est elenchus contra Iudæos, quod & ipsi sint damnabiles : refellens duos eorum prætextus à gentis privilegiis.

PRIOR PRAETEXTVS est à versu 17. ad 25.

Iudæi habent & profitentur legem scriptam, sūntque populus Dei.

Ergo non damnan di pariter cum reliquis.

ANTECEDENS ponit & exornat eorum verbis ver. 17. 18. 19. 20.

Respondet ex distinctione prius posita ver. 13. non habentes aut docentes, sed facientes legem iustificari : Iudæos docere legem sed contra facere : esse igitur pariter *αὐτοκατακριτὲς*, quia faciant, quæ damnent : v. 21. 22. 23.

Idque probat testimonio experientiae & Scripturae ver. 24.

POSTERIOR PRAETEXTVS à v. 25. ad finem.

Circumcisio non est inutilis.

Iudæi habent circumcisionem.

Ergo licet legem non faciant, sunt tamen populus Dei.

1. Maiorem occupat & distinguit v. 25. 26. 27. *Circumcisio prodest servantibus legem : non servantibus minus prodest quàm præputium nocet servata lege.* v. 25. 26. 27.

2. Limitat minorem distinctione utriusque termini : Iudæos veros esse in occulto habentes circumcisionē nō literæ sed spiritus : foris tantū circumcisos nec veros Iudæos esse, nec veram circumcisionem habere. ver. 28. 29.

PRIMA PARS CAPITIS.

De *αὐτοκατακρισία* omnium hominum.

1. *Quapropter inexcusabilis es, ô homo, quisquis iudicas. Nam hoc ipso quod iudicas alium, te ipsum condemnas. Ea ipsa enim tu facis, qui iudicas.*

2. *Scimus vero, iudicium Dei esse secundum veritatē adversus eos, qui talia faciunt.*

QVAPROPTER INEXCVSABILIS ES Ô HOMO. Particula *οὖν* ostendit, inferri hoc ex superioribus. Pergit igitur Apostolus

Solus eosdem, quos prius convincere: si transfret ad re-
 futandos alios, puta iustitarios inter gentes, ut aliqui-
 bus videtur: dixisset ἐν πρᾶτῃ. Dixerat autem, omnes
 nosse hoc Dei δικαίωμα, quod talia facientes digni sint
 morte: nihilominus & ipsos facere, & facientibus applau-
 dere. Hinc aliud pro iusta omnium damnatione nectit
 argumentum: quasi dicat, Agnoscitis talia facientes reos
 esse mortis. Et talia ipsi facitis. Ergo agnoscitis vos ipsos
 reatu teneri. Vestropte igitur iudicio damnati estis, quic-
 quid tergiuerismini. Qui verò se ipsos damnant, non o-
 pus habent alio iudice, & sunt ἀναπολόγητοι. Argumenti
 membra ostensa sunt in analysi. Vritur apostrophe sin-
 gulari, quasi unumquemque compellans, ne quis hinc se
 se eximat: Eodem spectat uniuersalis πᾶς: quia uniuersos
 homines hoc argumēto αὐτοκατακρίσις constringit. Nul-
 lus enim est omnium, qui non subscribere cogatur huic
 iustitiæ Dei, quique non plurima contra peccet, conscien-
 tia testante: proinde fit αὐτοκατάκριτος, & ideo ἀναπολόγητος
 in Dei iudicio, πᾶς ὁ κρίνων: Non loquitur de iudicio mo-
 rali philosophorum Socratis, Catonis, &c. qui à facino-
 ribus supra dictis abhorrentes, alios propterea damna-
 bant: vel ciuili nomothetarum Solonis, Lycurgi, &c. qui
 facinorosis supplicia legibus suis irrogabant. Tale iudi-
 cium paucorum est. Apostolus verò loquitur de iudicio
 uniuersali: quia omnes constringit. Nec poterat iudi-
 cium externum aut ciuile ex superioribus commodè in-
 ferre, quia locutus erat de iudicio conscientiae. κρίνειν igitur
 hic vocat, quod prius ἐπιγινώσκειν τὸ δικαίωμα τοῦ θεοῦ, ὅτι οἱ
 τοιαῦτα ποιοῦντες ἀξιοὶ θανάτου εἰσιν, hoc est, agnoscere, &
 approbare iusto Dei iudicio talia facientes dignos esse mor-
 te. Hoc omnibus conscientia dictat. Omnes igitur
 hoc iudicant. Iam si omnes ipsi talia faciunt, siue in to-
 tum, siue ex parte: omnes se ipsos dignos morte iudi-
 cant, fiuntque αὐτοκατάκριτοι. Hinc apparet κρίνειν & κα-
 τακρίνειν prudenter ab Apostolo distingui tanquam an-
 tecedens & consequens, nec debere confundi, κρίνειν est
 apprehensionis: κατακρίνειν approbationis iudicii diuini,
 quod talia facientes digni sint morte: vel κρίνειν est sub-
 scribere iudicio Dei: κατακρίνειν etiam suo iudicio tales
 condemnare. Neque frustra priore mēbro omisit accusa-

tium. Loquitur enim de iudicio generatim: *quisquis iudicas*, hoc est, iudicio Dei subscribis, & subaudiendum est ex præcedentibus: *quisquis iudicas*, nempe dignos esse morte qui talia faciunt. Et sic etiam: *Dum iudicas aliū*, nempe dignum esse morte: Et postea: *iudicans*, nempe dignos esse morte, &c.

Εν ᾧ γὰρ κρίνεις ὁ ἑαυτὸν: Ostendit modum, quo fiant αὐτοκρίματα: quia iudicium quod stringunt in alios, redundet in ipsos, propter causam eandem in aliis & in ipsis existentem: quandoquidem eadem patrant, propter quæ alios dignos morte iudicant. Hoc argumento discamus, nos omnes constringi reatu coram Deo. Omnes enim sic iudicamus, omnes etiam multa similia patramus, si non externa facinora, homicidia, scortationes, &c. saltē interna iram, odium, invidiam, dolos, contentiones &c. Nemo hīc culpā eximere se potest. Hoc igitur argumentum firmissimum est ad redarguendos iustitarios in Ecclesia & extra eam. Iohannes quoque argumento αὐτοκρίματιος nos terret & consolatur. 1. Iohan. 4. Monentur verò præfides potissimum, qui aliis regendis, censendis, iudicandis, præfecti sunt, caveant diligenter ne sint αὐτοκρίματοι. Turpe enim est doctori cum culpa redarguit ipsum.

2. SCIMVS VERO IUDICIUM DEI ESSE SECUNDVM VERITATEM: Confirmat propositionem argumenti, quod qui se ipsos damnant, verè sint αἰαπολόγητοι: Ratio est, quia iudicium Dei, quo talia agentes digni sunt morte, est secundum veritatem: κατ' ἀλήθειαν putant aliqui opponi ei, quod est κατ' ὁρασίαν secundum apparentiā, quasi dicat, Deus non moratur externas larvas, sed iudicat secundum interna cordium, sicut 1. Sam. 16. v. 7. Samuel dicit: *Non quod aspicit homo: Iehoua aspicit, quæ sunt in corde*: Licet multi sunt apparenter iusti, tamen Deus intus inuenit fomitem peccati, & damnationis. Sententia bona est, sed meo iudicio menti Apostoli parum cōueniens. Quid enim intelligat per κατ' ἀλήθειαν, postea exponit ver. 5. per δικαιοκρασίαν τοῦ Θεοῦ, *iustum iudicium Dei*. Hic scimus iudicium esse κατ' ἀλήθειαν. Opponitur ergo κατ' ἀλήθειαν secundum veritatem, ei quod est κατ' ὁρασίαν, secundum, iniustitiam: (Hebræis enim iustitia sæpe est veritas) quasi dicat, verum, æquum iustum est Dei iudicium

elium: & summa est probationis: cuius iudicium est κατ'
 ἰσχυρίαν, coram eo αὐτοκατάκριτοι sunt αἰσπολόγητοι. Αὐτοκα-
 τὰ κρίσις enim est verissima & iustissima, cum nemo præ-
 sumatur sibi velle iniuriam facere. In favorabilib. quidē
 αὐτοκατάκρισις sæpe fallit, & suspecta est: sed in turpibus
 aut criminalibus nemo volens se ipsum damnat iniuste.
 Scimus v. s. Vnde? *Primum* notione naturali ex diuina
 manifestatione, quam prædicabat vers. 19. 20. cap. 1. Est
 ergo principium naturæ, Deum esse iustum iudicem.
 Deinde πληροφορία fidei ex testimoniis verbi diuini ipsius-
 que experientia. Clamat enim & illud & ista, Deum ab
 omni iniustitia alienum esse, & iudicaturum mundum
 in iustitia Psalm 99. *Ipsē iudicabit orbem in iustitia, iudi-
 cabit populos in rectitudine.* Est ergo principium fidei,
 Deum esse iustum iudicem. Ex quo principio Apostolus
 à Deo remouebit iniustitiam. cap. 3. 5. *Absit, alioqui quo-
 modo erit iudex mundi?* Ad hoc principium, quod nemo
 in dubium vocare ausit, hic prouocat. Sic. 2. Corinth. 5. 1.
 de certitudine salutis & gloriæ fidelium: *Scimus*, inquit
 &c. nempe: πληροφορία fidei ex verbo Dei, quod gloriam
 promittit, nec fallere potest, & ex arrhabone Spiritu cō-
 testante nostro spiritui, quod simus Filij Dei. Princi-
 pium hoc teneatur aduersus blasphemum *Socinum*, qui
 iustitiam hanc in Deo tollit, vt Christi satisfactionem
 tollat: Nec non aduersus ἐπὶ σχολῇ Academicam Sophista-
 rum, qui ex fide opinionem ex fiducia Christiana con-
 iecturam Ethicam, lubricam & fallacem faciunt, nōsq;
 de salute dubitare volunt, nisi specialis accesserit reue-
 latio. Atqui fides certior & firmior est habitus quauis
 scientia: sicut & vñ principiorum notitia. Particulam δὲ
 vetus non malè vertit γὰρ enim. Syrus per copulam: *Et si-
 mus*: sed bene conuenit aduersatiua.

Τὸ κριμὲν δὲ ἰudicium Dei vocat, quod prius τὸ δικαίωμα
 δὲ δὲ: ius Dei: Hebr. מִשְׁפָּט. Nam Hebræum מִשְׁפָּט
 LXX. ubique reddiderunt δικαιοσύνη τὰς ἰudicia tua: & re-
 ctè quidem propter iuris iustam executionem. Quod
 enim coram Deo est iustum, id iustè exsequitur in
 perpetua mundi gubernatione, & exequetur in extre-
 mo iudicio. Sensus ergo est: scimus, iudicium Dei
 & in præsentī iustum esse, & in futurum, super eos, qui
 talia faciunt, vt omnes condignam factis pœnam su-

beant, nemo mortis supplicium effugiat, nulli iniuria fiat. Hinc remedium petamus aduersus scandalum apparentis *αταξίας* in mundi gubernatione. Videtur mundus vel non regi Dei prouidentia, vel non regi *κατ' ἀλλόθειαν* secundum rectitudinem, in distributione præmiorum & pœnarum. Cæterum captiuandus est sensus rationis sub hoc fidei principium, Deo iustitiæ laus tribuenda, quâuis labyrinthos iudiciorum Dei perrepere non valeamus. Exitus *δικαιοκρασίας* Dei tandem ostendet. Excutiat quoque nobis securitatem, ne spe impunitatis talia, quæ scimus digna esse morte per Dei iustitiam, facere nobis permittamus. Secus iudicium Dei non euitabimus. Cōfoletur denique nos in afflictionibus & oppressionibus huius mundi. Cum enim iudicium Dei secundum veritatem esse sciamus, licet nunc premamur ab impiis, hi contra floreant: tamen veniet tempus iusti iudicij, quod in patientia expectemus.

S E C V N D A P A R S C A P I T I S.

De *μειροθυμία* & *δικαιοκρασία* Dei.

3. Putas autem hoc, ô homo, qui damnas eos qui talia faciunt, & facis ea, fore ut effugias iudicium Dei?
4. An diuitias benignitatis eius & tolerantia ac lenitatis contemnis ignorans te benigne Deo ad resipiscen-
tiam deduci?
5. Sed pro duritia tua & corde quod resipiscere nescit, thesaurizas tibi ipsi iram in diem ira & patefactionis iusti iudicij Dei:
6. Qui reddet unicuique secundum opera ipsius:
7. Iis quidē qui perstantes bonis operis gloriam & honorē & immortalitatem querunt, vitam æternam:
8. Rixosis verò & veritati quidem non obtemperantibus, obtemperantibus autē iniustitia, erit excandescētia & ira.
9. Afflictio, inquam, erit & angustia in omnem animam hominis perpetrātis malum, tum Iudæi, imprimis, tum etiam Græci.
10. Gloria verò & honor pax erit cuius operanti bonum, tum Iudæo imprimis, tum & Græco.

3. PUTAS AVTEM HOC, Ô HOMO, QUI IUDICAS
eos: Nunc spem impunitatis adimit, & metum seueri
iudicij Dei incutit *αὐτοκατακρίτοις*, refutando pretextum

patient-

patiētiæ Dei, quo adhuc hodiè sibi illudunt impij. Continuata apostrophe priore denuo arguit, eos esse cēsores praposteros, qui propter eadem facta damnent alios, absoluant se ipsos. **FORB UT TU EFFUGIAS:** Verbo effugiendi innuit, istos Arcefilas spe impunitatis peccasse idco, quòd & opinione prudentiæ atque astutiæ suæ tumerēt, & Deū fingerent cœcum vel bardū, cuius iudiciū argutis cauillis facilè daretur eludere: sicuti nūc qui astutia vel opibus pollent, iudicia hominū aliquando eludunt. Putasne sic esse cōparatum Dei iudiciū? q. d. falleris. Est interrogatio negantis & arguentis stultam insaniam. Obseruemus igitur iudiciū Dei, sicut est κατ' ἀλήθειαν, sic esse vniuersale & ineuitabile. Omnes enim sistemur coram tribunalī Dei: neque id dabitur cuiquam vel sua versutia eludere, vel celeritate effugere, vel potentia repellere.

AN COPIAM BENIGNITATIS EIVS: Clariùs exponit vanum pretextum, quo impunitatem scelerum sibi mundus promittit ex Dei tolerantia & lenitate: Deus est bonus, misericors, longanimis: Tria coniungit cognata Dei propria, χρηστότητα, ἀρχὴν καὶ μακροθυμίαν. *Benignitas* est in conferendis bonis: *Tolerantia*, in ferendis bonorum abusibus & peccatis: *Lenitas*, in infligendis pœnis. Ergo, inquiunt, peccātibus facilè ignoscet. Interrogatio rursum vim habet reprehensionis: Cur tu contemnis? quasi dicat, prapostere & tuo malo facis, *Contemnere lenitatem Dei* est ea ad petulantiam abuti, quasi Deus, quia semel vel iterum indulsit, non velit, vel non possit punire: sicut petulantes discipuli obseruantes indulgentiam præceptoris, eam contemnunt, hoc est, abutuntur ad nequitiam: metaphora sumpta à feris, aut auibus, quæ terrentur aliquandiu μορμολιόει, postea videntes ea se non mouere, vereri desinunt, quin securè incessunt & insident. Talem isti Deum sibi imaginantur eò, quòd aliquando indulgentiùs eos tractat & pœnas differt. **DIVI TIAS BENIGNITATIS:** Hebraismus, pro largissimam benignitatem: ut infra cap. 9. 13. *Diuitias gloria.* Ephes. 1. 7. *Diuitias gratia:* auxesis scripturæ familiaris. Tria inquam congerit ad amplificandam Dei bonitatem: χρηστότης *bonitas*, benignitas, qua Deus non sibi sed nobis bonus est, bonis suis nos cumulando à χάριτος:

Hanc Christus prædicat, & nobis imitandam commendat Matth. 5. 45. *Sinit enim solem suum oriri super bonos & malos.* αἰὼχὴ *tolerantia* ab αἰέχειν: virtus patienter ferens molestias & iniurias, & libenter cedens suo iure. Hæc in Deo nisi opulentissima esset, mundus momentū non consisteret, quia in momenta singula mereretur subverti. μακροθυμία *lenitas*, longanimitas: virtus quæ læsa non nimium excandescit, cohibens se à vindicta, spe emendationis & resipiscentiæ. Deo passim tribuitur, quod sit tardus ad iram: Hæ virtutes minimè aduersantur Dei iustitiæ: Sed eam moderantur seu mitigant ob certas causas: sicut ὀπείκεια non repugnat iustitiæ, sed moderatur ius strictum, ubi sunt probabiles causæ, quibus deficientibus ius summum succedit. Tribuuntur autem Deo per αἰθρώτητα *deitas*.

IGNORANS TE BONITATE Dei: Altero membro versus refutat improbitatem abutentium Dei bonitate, quam vindicat, à causa finali æquissima. *Ducit te*, h.e., inuitat, & ceu manu ducit ad resipiscentiam. Ergo improbè ea abuteris ad peccandi licentiam. Plus est ἀγνοεῖν quàm καλεῖ, significans tanta esse beneficia Dei etiam in impios, ut iis trahi & rapi debeant ad Deum tam benignum & beneficium requirendum & colendum. Bestiæ igitur sunt, non homines, qui nihil illis mouentur, imo qui Deum magis inde contemnunt. Ter verò stulti, si in tanta improbitate etiam impunitatem sibi polliceri ausint. Ac brutum hunc stuporem exprobrat participio, αἰγνώων *ignorans*, q.d. malitiosè ignoras: vel ignorare non potes: quia rem tam apertam nescire aut negligere portentum est simile. Hic igitur aperitur causa ὀπείκειας & patientiæ Dei erga impios, ne fingamus Deum eorum improbitate non offendi, aut eam probare & præmiis afficere. Ad resipiscentiam vocat benignissimus pater, differens pœnas, ne in impietate pereant: Sic mundo ante diluvium 120. annos resipiscentiæ spacium concessit. 1. Pet. 3. 9. Sic Petrus diem Domini per Dei patientiam differri docet, quia nolit quemquam perire, sed omnes ad resipiscentiam venire.

SED PRO DVRITIA TVA ET CORDE: Grauitè increpat improbitatem hominum, quod cum tanta Dei bonitate peruiacaciter bellum gerant, nec ullis beneficiis

duritiem

duritiē suam emolliri, & flecti se patiantur. Ita exponit illud *καταστροφή*: PRO DURITIA TUA: Durities est, pernicacia, quam partim ex originali prauitate, partim ex peccandi assuetudine contrahunt impij: metaphora à callositate articulorum, qua sensum amittunt. *Αμαρτία*: Tale est cor hominis non renati sine gratia, durū, pœnitere nescium. Non potest se mouere ad gratiam, aut pręparare, vel meritoriē disponere, nec resipiscere: nisi emolliatur & trahatur à gratia. Omnis igitur culpa duritiē residet in homine, iuxta dicta; *Cor hominis prauum à iuuentute*: Si potest *Æthiops mutare pellem suam*, &c. Non sumus idonei ad cogitandum, &c. Non potest arbor mala bonos fructus ferre.

THESAURIZAS TIBI IRAM: Effectum pernicacię ostendit. Nihil incommodant Deo, sed se ipsos perdunt impij. Cumulant enim sibi thesaurum irę, h. e., pœnarum. Elegans metaphora. Thesaurus auide paulatim cumulatur & crescit, dū quotidie modicū ei additur. Sic impij diu abutentes Dei patientia, quotidie augendo peccata, thesaurum irę Dei sibi accumulunt. Et subest antithesis inter *πλάττοντες ἑαυτοὺς* & *θησαυρίζοντες ὀργήν*: q. d. malitiosē sibi diuitias bonitatis in thesaurum irę conuertunt. Vt enim furor fit læsa sæpius patientia: ita Deus pernicacia impiorum diu delusus, non potest non grauius tandem irasci & punire: IRAM, h. e., pœnas seu iudicium irati Dei ut cap. 1. 18. IN DIEM IRÆ: Periphrasis extremi iudicij: quod erit tempus ultionis. Explicationis causa addit: ET REVELATIONI IUSTI IUDICII DEI: cui subest tacita occupatio: Etsi differat iram Deus, tamen impunē nō abibunt: quoniam omnes manet extremū iudiciū. Vocat *δικαιοκρίσις*, quod prius *ἐπιμεινέμενος*, ut omnem tergiuersationis spem & cauillandi materiam securis præcidat. Hinc verò impiorum insania cognoscitur, qui dum putant se sua ferocia Deo & mundo posse ægrè facere, nihil agunt, nisi quod sibi thesaurum irę colligunt, quo nihil stultius, neq; miserius. Docetur etiam, patientiæ Dei causam alteram hanc esse, vt impœnitentibus adimatur excusatio, tantòque illustrior sit diuini iudicij iustitia. Quis enim non æquissimum dixerit, tantam pernicaciam, abusum donorum, atque contemptum bonitatis Dei, tandem gra-

uius vindicari? Denique monentur pii ad patientiam. Si quidem in presenti premantur durius ab impiis, committant Deo causam suam, & reuelationem iusti iudicii expectent.

6. QVI REDDET unicuique secundum opera sua: *δι-
καριον* Dei rationem ostendit ex natura iustitiæ di-
tributiuae, cuius est unicuique quod suum est reddere:
& Deus cuique attribuit quod suum est, bonis bona, ma-
lis mala. Iustum ergo erit eius iudicium. Id porro præci-
pui quibusdam circumstantiis graphicè depingit, quis,
quomodo, quibus, quid, quando sit redditurus.

PRIMò iudicem fore dicit Deum. Vocat enim *δι-
καριον* θεὸς ut prius *κοιμῶν* θεοῦ, & postea v. 6. *ὅτε κρινεῖ ὁ θεός*.
Hic iudex cū sit *καρποδυνάστες* & omnipotēs, utiq; iudicādo
nec falli, nec à rectitudine aberrare, nec impediri, aut de-
ludi à quoquam poterit. Hanc circumstantiā etiam no-
runt gentiles extra Ecclesiam lumine nature. Sed Enā-
geliū eam illustrius docet: Patrem omne iudicium de-
disse Filio, Deum proinde iudicaturum mundum per
Filiū Mediatorem, per quem & secula fecit: quod hic
quidem silet, mox verò addet Apostolus ver. 6. Et alibi
passim habet. Act. 17. 31. 2. Thess. 1. v. 7.

SECUNDò, iudicium fore æquissimum docet, quia
retribuet unicuique iuxta opera sua, citra *ἀνεξισπονησίαν*:
quod est iustitiæ distributiuae: *Κατὰ τὰ ἔργα* dicit hic & a-
libi, innuens opera hominū fore manifestam æquitatis
regulā, quam iudex in iudicio sequetur, ne obscura aut
dubia esse possit iudicii rectitudo. Naturalis. n. est æqui-
tas, quam nemo nescit, aut in dubiū vocat, ut cuiq; bene
vel malè sit, prout quisq; bene vel male egerit. Nusquā
verò dicit Apostolus de iudicio hoc loquens *διὰ τὰ ἔργα*
propter opera: Cur? quia opera non possunt esse æqualis
meritorum regula, in Dei iudicio, sicut sunt in iudiciis
humanis. Etsi enim mala opera sunt merita suppliciorū
coram Deo & hominibus: bona tamen coram Deo me-
rita vitæ æternæ esse non possunt: tū quia nulla sunt no-
stra seu ex nobis, sed omnia sunt Dei seu ex Deo: quod
autem non est de nostro, meritum nostrum esse nō po-
test: tum quia nulla sunt perfectè bona: quod autē perfe-
ctè bonum non est, non habet proportionem ad vitam
æternam: tum denique, quia ut maximè perfectè bona
essent,

Opera
non sunt
æqualis
merito-
rum re-
gula in
iudicio
divino.

essent, meritorum rationem habere non possent, quandoquidem omnia sunt debita. Creatura enim naturaliter se & omnia sua debet creatori, neque potest hunc sibi merito ullo obnoxium reddere. Quod verò est debitum, hoc ipsum meritum esse nequit. Quid Pontificij contra moueant, in dubiorum explicatione afferetur.

TERTIO, quibus sit redditurus secundum opera sua declarat. *Vnicuique reddet.* Nemo igitur ab iudice iure suo fraudabitur. Nemo etiam iudiciū effugiet: quia omnes & singuli sistentur, ac iudicabuntur. Ideò non dicit: Reddet omnibus sed *unicuique*, vt non modo vniuersale omnium, sed & speciale singulorū fore hoc iudiciū doceat.

7. QVI SECUNDVM *perseuerantiam boni operis.* Tertiam circumstantiam iudicij, iudicandos subdiuidit dupliciter: iuxta qualitatem studiorum & morū, in bonos & malos: ver. 7. 8. & iuxta conditionem nationum in Iudaeos & Græcos ver. 9. 10. Quod ad partitionem priorem, bonos describit ab effectis: ver. 7. *Qui secundum perseuerantiam boni operis querunt gloriam, honorem, & immortalitatem.* In verbis primum est ellipsis verbi *δοσάτω*. Deinde constructio Græca est ambigua ex distinctione. Quodā exemplaria post *προμνησιν* habent comma, post *ἀποδοσάτω* rursus comma: sic *ἐργα ἀγαθὰ* pertinebit ad *δόξαν, ζῆν, & ζωὴν αἰώνιον*, & sensus erit: Perseuerantibus & querentibus vitam æternam, Deus reddet boni operis gloriam, & honorē, & immortalitatē: quomodo legit Ambrosius: & Beza in prima editione sic reddidit. Sic verò satis coacta & perturbata verborum esset traiectio. Expediior est constructio & sententia, si *καὶ προμνησιν* coniungatur cum *ἐργα ἀγαθὰ* *perseuerantib. in bono opere*: tria verò, *δόξαν, τιμὴν, & ἀποδοσάτω* connectantur cū participio *ζητούντων*, & hic cōmate separetur subiectū à prædicato, quod est *δοσάτω* & *ζωὴν αἰώνιον*, vt sit sensus: *Iis qui perseuerantes in bono opere querunt gloriam, honorē & incorruptionē, reddet vitam æternam.* Hanc distinctionē & sententiā habet vetus, item Syrus interpres: & exemplar vtrumq; Roberti Stephani: Beza itē in posteriore editione, & pleriq; doctiores interpretes, quā & nos sequimur. Describit itaque futuros vitæ hæredes, duobus propriis: *Vnum* quod habent perseuerantiam boni operis. Hæc scriptura passim requirit; nō vt æternæ vitæ meritū, sed vt veræ

fidei argumentum. Nam fides absque operibus bonis est mortua. Bona autem opera absque perseverantia sunt evanida, nec fluxisse ex vera fide cognoscuntur: Vera siquidē fides nō evanescit, sed perseveranter bene operatur. Huc ptinet, quod dicitur: *Qui perseveraverit ad finē, saluus erit: Et: Non oportet segnescere precando: Et: Ne benefaciendo segnescamus.* Perseverantes exēplo Pauli cursum consummant, militiæ victoriā obtinent, fidem servant, denique coronam iustitiæ atq; gloriæ propositā habent. Alterum ἰδιὸν est, quod gloriā, honorem, & immortalitatem quærunt. Non stabilit hoc meriti opinionem: sed desiderium & scopum piorum, ad quem contendunt, indicat. *Quærunt gloriā*, hoc est, student eam consequi, non ut meritoriam operum mercedem (neque enim sunt servi mercenarij) sed ut fidei suæ finem, & laborum cōpensationem gratuitam. Sont. n. filij & hæredes. Sic iubemur quærere ante omnia regnum Dei. Quæritur autem fide & pœnitentia: Est enim iustitia pax & gaudium Spiritus sancti: Hæc verò non operib: legis, sed fide Evangelij obtinentur. Docet ergo ad quē scopū, quib: mediis pij cōtendant, & quid expectēt.

8. IIS VERO QUI SVNT CONTENTIOSI: Improbos describit tribus epithetis: *Primò sunt ἐξ ἐριθείας ex contentione*, periphrasis adiectivi, hoc est, *contentiosi*, sicut οἱ ἐκ περιτομῆς: *ex circumcisione*, hoc est, *circumcisi*. *Deinde ἀπειθοῦσι τῇ ἀληθείᾳ rebelles veritati.* *Tertiò περὶ δουλοῦ τοῦ ἀδικίας, dediti iniustitiæ*, quasi mancipati nequitie servi. Duo posteriora explanant primum: sunt refractarij & contumaces in Deum, quomodo? contemnendo eius patientiam, ut dixerat vers. 4. & detinendo veritatem in iniustitia, ut dixerat cap. i. 18. Nam ad prius dicta hanc descriptionem accommodat. Habemus priorem partitionem. Posterior est aperta vers. 9. 10. in duos ordines iuxta nationes: In Iudæos & Græcos: hisque rursus tribuit bonorum vel malorum operum, iuxta quæ iudicabuntur, præmia. Cur Iudæos præmittat, & quos Græcorum nomine intelligat ex capit. i. versu 14. & 16. repetatur. De præmiis videndum est.

Quartò igitur, quid tum illis tum istis sit redditurus iudex, ad geminam partitionem bis exponit Apostolus, ut firmitus mentibus nostris imprimat, tum præmia pios

manen-

manentia, ut ad pietatis studium excitentur: tum supplicia impiis irroganda, ut impietati renuncient, vel reddant ἀπολογῶντο. Priore antithesi bonis à iudice Deo promittit vitam eternam. versu 7. Impiis excandescētiam & irā, metalepsi causæ pro effectis vers. 8. Excandescencia dicitur subita iræ inflammatio; quæ in iudice iusto nunquā est vacua, sed grauē vindictam trahit. In textu vel est ἀλλὰ γὰρ casus recti pro quarto, excandescencia pro excandescencia, nempe δποδωσὶ reddet: vel ellipsis verbi passivi δποδωθήσεται reddetur.

9. OPPRESSIO ET ANGVSTIA ADVERSVS OMNEM: Posteriore antithesi præmittit pœnas impiorū duabus vocibus: *oppressio & angustia*: vtraque extremam afflictionem notat, quam Scriptura aliās mortem, exitium, tenebras, stridorem dentium, catenas inferorum, ignem æternum vocat. *Super omnem animam hominis*, id est, super omnes homines: Hebraica Synecdoche: Non quod animæ tantum sint torquendæ, sed quod etiam, & quidem grauissimè.

10. GLORIA VERO ET HONOR ET PAX: Præmia piorum tria: gloria, honor, pax, sunt periphrasis vitæ æternæ, sumpta ex iis, quæ pij quærebant: vers. 7. quasi dicat: Quod quærunt, inuenient & hi & illi: Illi thesaurizauerunt iram: Eam inuenient in die iræ. Isti quæsiuerunt gloriam, honorem, pacem: fient & hi voti cōpotes. Quintam circumstantiam, quando sit futura hæc retributio, obscure innuit verbo δποδωσὶ retribuet: docens, δτι καὶ τότε certò futuram suo tempore. Patienter ergo expectandam. Ver. 16. apertius dicet: *In die illo, quo iudicabit Deus*. Hic dies erit in fine seculi nouissimus, cuius notitiā Deus sibi seruauit. Credendus est hic dies, atque ad hunc actiones omnes dirigendæ, ut quouis die hunc vnū diē meditemur, & ad iudicis aduentū perpetua vigilantia accincti stemus. Obseruanda simul in verbo δποδωσὶ tacita occupatio & medela scandali, quod piis ex perturbato mundi statu sepe obrepit contra illud, quod dixerat ver. 2. *Iudicium Dei esse καὶ ἀλήθειαν*. Atqui nunc plurima secus cōtingunt, quàm fert Dei iustitia: quando quidem nec pij vindicantur oppressi, nec impij reprimuntur grassantes. Quomodo igitur iudiciū Dei iuxta ἀλήθειαν? Hic nos reuocat ad iudicium futurum. Si non videtur singu-

lis dignè retribuire in præsentì, certè *ἀποδοῦναι* in futuro iudicio: cuius *ἐνδίκη* est perturbata in præsens rerum facies: 2. Theſſal. 1. 5.

TERTIA PARS CAPITIS.

De gentilium damnatione per legem naturæ.

- 11 *Non enim est personarum acceptio apud Deum.*
- 12 *Quicumque enim sine lege peccauerunt, sine lege quoque peribunt: & quicumque in lege peccauerunt, per legem damnabuntur.*
- 13 *(Non enim qui audiunt legem iusti sunt apud Deum, sed qui legem præstant, iustificabuntur.)*
- 14 *Nam cum Gentes, quæ legem non habent, naturæ quæ legis sunt faciant, isti legem non habentes, sibi ipsis sunt lex?*
- 15 *Ut qui ostendant opus legis scriptum in cordibus suis, unà testimonium reddente ipsorum conscientia, & cogitationibus sese mutuò accusantibus, aut etiam excusantibus.)*
- 16 *In die quo iudicabit Dominus de occultis hominum, ex Evangelio meo, per Iesum Christum.*

NON ENIM EST PERSONARUM ACCEPTIO: Hic inchoamus tertiam capituli sectionem, qua discutitur prætextus gentilium, quem opponere poterant Dei iudicio, Obseruetur nexus. Impœnitentes Apostolus terruit comminatione iræ diuinæ ex *ἀναισθησία* Dei: hanc demonstravit ex regula iustitiæ distributiæ, secundum quam Deus sit iudicaturus, h. e, bonis præmia, malis oppressionem & iram redditurus, absque nationū aut professionū discrimine, siue male operātes Iudæi sint, siue Græci. Quod ad prius de præmiis bonorum, non laborat Apostolus. Id enim per se acceptabile erat: quia omnes boni præmiis digni haberi appetunt. Id ergo in præsens omittit. Posterius de male operantium pœnis absque discrimine irrogandis ab æquitate alienum videri poterat. Inæqualibus enim non debent tribui æqualia: Iudæi & gentes etiam cū peccant videntur valde inæquales. Illi enim habent legem, istæ nō habent. Nō igitur

igitur videntur æqualiter damnandi. Hoc ca uillum præ-
occupans Apostolus, quod dixerat de pariter puniendis
utrisque, confirmat ex officio iudicis, quod est iudicare
οὐ κατὰ πρόσωπον καὶ κατὰ προσωποληψίας. Hoc, inquit, discrimine illo-
rum & istorum non obstante, Deus utrosque pariter pu-
niet pariter peccantes, siue legem habeant, siue non: quo-
niam quicumque peccant, digni sunt morte, siue peccent
sine lege, siue iuxta legem: Alioqui Deus foret *προσωπολή-
πτης acceptator personarum*. At apud Deum nō est *προσωπο-
ληψία*, vitiū lege Dei seueriter dānatum, & à iusti iudicis
officio alienissimū. Licet igitur in hoc differant Iudæi &
gentes, quod illi habent, isti non habent legem: sunt ta-
men æquales in causa pœnæ, hoc est, in peccato. Hic est
nexus. Est autem *προσωποληψία acceptatio personæ* in iu- *προσωπο-
ληψία*
dicio, cum vel æqualibus in causa litis à iudice tribuun-
tur inæqualia, hoc est, ex pariter reis vnus damnatur, *quid sit.*
alter absoluitur propter externam circumstantiam, quæ
ad litem non facit, puta quod vnus est diues, alter non
est, vnus dedit munera, alter non dedit: vnus pollet
authoritate vel gratia, alter non pollet: vel propter ex-
ternam eiusmodi circumstantiam contra leges reus ab-
soluitur, innocens damnatur. Quæ iudiciorum pestis da-
mnatur lege Dei *Leuit. 19. 15. Non suscipies faciē pauperis
neque honorabis faciem magni in iudicio: In iustitia iudi-
cabis proximum tuum.* Sic *Deuteronom. 19. 15. Prou. 6. ver-
su ultim. & 18 5.* Quomodo verò Deus esset *προσωπολήπτης*,
qui tam seueriter hanc iudiciorum pestē damnauit? Ne-
mo igitur se inani persuasione fallat, quasi peccans non
sit damnandus Dei iudicio: quia potens, diues, robustus,
eruditus, &c. Interest verò humanæ salutis & diuinę glo-
riæ, quod hic de iusto iudicio Dei aduersus tam Iudæos
quàm Græcos, disputat Apostolus, omnibus esse fixum
& ratum. Ita enim nemo se excusabit, cum omnes pec-
cent: nemo Deum iniustitiæ accusabit, si omnes peccan-
tes omnes damnet.

12. QVICVNQVE ENIM SINE LEGE PECCA-
VERUNT: Nunc aggreditur speciales gentilium & Iudeo-
rum prætextus *δεπικῶς*: quos mox in hypothesisi perseque-
tur. Pro Gentilibus videbatur facere, quod non habe-
rent legem: Pro Iudæis, quod haberent. In hoc erant
inæquales. Hinc videbatur sequi, cum Deus non sit

παραπολιήπτει, non ergo inæquabilibus tribuet æqualia, hoc est, non absque discrimine gentiles & Iudæos damnabit. Respondet, nō obstante hac inæqualitate, cum in causa damnationis, hoc est, peccato, & illi & isti sint æquales, æqualiter iustè damnandos utrosque. Gentiles non excusabit, quod sint sine lege, quia sine lege peccauerunt: sine lege igitur peribunt. Nec Iudæi iustificabuntur, hoc est à reatu absoluentur, per id quod legē habent & audiūt, quia cōtra legem, quā habent, peccauerunt. Per legem igitur damnabuntur. Neq; enim qui audiunt, sed qui faciunt legem iustificabuntur. Hæc summa duorum versuū. *Εν νόμῳ*: pro eis *νόμον contra legem*: *διὰ νόμον*: per legē, cuius vox est: *Maledictus omnis, qui non manserit in omnib. κελεύουσιν*, iudicabuntur, pro *κατακελεύουσιν* damnabuntur: cui opponitur vers. sequente *δικαιοῦσιν* iustificabuntur, h.e, iusti pronuntiabuntur, à reatu absoluentur in iudicio. Antitehesis ostendit proprietatem verbi *δικαιοῦσιν*, sicut infra cap. 8. 33. *Quis accusabit electos Dei, Deus est ὁ δικαιῶν qui iustificat*, h.e, absoluit. Et actor. 13. 39: *Ab omnibus à quibus non potuistis δικαιώσιν iustificari*, h.e, absolui in lege Moysi, per hunc omnis qui credit *δικαιοῦται iustificatur*, id est, absoluitur.

*Ethic. li.
3. cap. 9.*

13. NON ENIM QUI AUDIUNT LEGEM IUSTI SUNT: Doctrina legis non est *δωρητικὴ* sed *παρακτικὴ*: nec finis legis est *γνώσις* tantum, sed *πράξις*, ut creatura sit Deo conformis. Ergo qui præstant legem, iustificabuntur? Imò certè iustificarentur legaliter, si qui legem perfectè præstaret, iuxta dicta: *Qui fecerit ea vivet in eis*: Et: *Qui facit iustitiam, iustus est*: quod etiā Aristoteles videre potuit in Ethicis dicens: *Non de virtute scire sat est, sed enitendum, ipsam habere & uti*. Ibidem: *Si verba sufficerent ad homines faciendos ὁμοειδῆς iustos, magnam sane mercedem offerrent secundum Theognidem*. At nemo legem præstat: quod paulò post clarius demonstrabit. Nemo igitur per legem iustificabitur. Huc reuocandi sunt iustitiarij nostri, qui iustitia legis volunt iustificari.

Sophistarum strophe de iustitia ex lege.

Obiter moneo de Sophistarum strophe. Quoties scriptura iustitiam ex lege nominat, eique iustitiam ex fide opponit: dicunt intelligi non iustitiam legis, seu scriptam in lege, sed iustitiam factam sine auxilio gratiæ ex sola cognitione legis: & citant Augustini dictum: l. 3.

cap. 7.

cap. 7. ad Bonif. Miro modo sed tamen vero iustitiā legis nō implet iustitia quæ in lege est, sed quæ in spiritu gratia. Sed est futilis argutia. Apostolo enim idē significare iustitiam in lege: Gal. 3. 11. Phil. 3. 6. iustitiā ex lege: Ro. 10. 5. Gal. 3. 8. 21. Phil. 3. 9. iustitiam ex operib. legis: Ro. 9. 32. Gal. 3. 2. iustitiam per legem Gal. 2. 21. deniq; iustitiam legis Ro. 2. 26: euidēter habetur ex equipollētia phrasū opposu arū. Nā indubita tō idē apostolo significāt iustitia in fide. Phil. 3. 9. Gal. 2. 20. iustitia ex fide: Ro. 5. 1. & 9. 30. & 10. 6. Gal. 2. 16. & 3. 24. iustitia absq; operibus legis Ro. 3. 28. & 4. 6. Gal. 2. 16: iustitia per fidem: Rom. 3. v. 22. 26. 28. Gal. 2. 16. Phil. 3. 9. deniq; iustitia fidei. Rom. 4. v. 11. 13. Etsi verò Augustinus aduersus Pelagianos disputans iustitiam in lege & ex lege à iustitia legis discernit, & hanc vocat nouam obedientiam iustificatorum, qua non secūdum carnem, sed secundum Spiritum ambulant: tamen discrimen nec est solidum, nec pro Sophistis facit. Neque enim Augustinus, quod Sophistæ volunt, docet homines iustificari coram Deo iustitia legis seu operum, sed saltem, iustitiam veram legis seu in lege præceptam h. e. sinceram obedientiā cordis & membrorum, non in lege reperiri, aut ex lege haberi, sed ex Spiritu gratiæ in renatis impleri. Alioqui iustitia legis cum iustitia fidei manifestè confunderetur: quia non duabus, sed una iustitia eaque fidei nos coram Deo iustificari est constās Apostoli Doctrina. Quod si iustitia legis iustificaremur coram Deo, utique iustitia legis à iustitia fidei non differret: quod est falsum. Sed stropham suam refellit Sophista ipse. Iustitiam enim Legis, & iustitiam in Lege scriptam sumit pro vna. Dicit etiam iustitiam ex Lege & iustitiam in Lege nempe scriptam (quæ enim iustitia in lege alia dici potest?) idem significare. Quid hinc sequitur, nisi iustitiam ex lege, & iustitiam legis idem quoque significare? Verū hoc obiter.

Piget addere, quā diluta tormenta huic loco subdat Bellarminus l. 2. c. 19. de Iustif. Factores, inquit, legis iustificabuntur id est, qui cupiūt verè legis esse factores, dent operā, ut iustificētur. Item: Factores legis iustificabuntur, id est, augmentum iustitiæ merebuntur. Sic nimirum cōtra Sophistas socios suos eludit locum, ne ad iustitiam inhærentem actualē trahatur. Addit tertiā glossam: Factores legis iusti-

Bell. lib. 1.
c. de iustif.

ficabuntur, id est, diuino iudicio iusti iudicabuntur, & iustitia coronam iuste consequentur. Recte fatetur hanc maxime literalem expositionem esse, sed contra se: quia facere legem est legem actualiter implere, & actuali iustitia coram Deo formaliter iustum esse. Actualis enim iustitia formaliter inheret, quia ex forma sua foris operatur. Actuali igitur non habituali iustitia formaliter iustificantur factores legis. Quæritur qui sint isti?

14. NAM CUM GENTES, QUAE LEGEM NON HABENT: Sequitur gentilium prætextus: Non habemus legem: Ergo non videmur damnandi. Vbi enim non est lex, ibi nec peccatum, nec iusta damnatio. Non inquit, est quod tergiuersentur. Licet enim non habeant tabulas legis scriptæ, habent tamē ius legis cordibus impressum: ipsique sibi sunt lex, h. e, conscientia est eis pro lege, dictans eis, quid honestum, quid turpe, quid faciendum, quid fugiendum sit: Deum colendum: parentes honorandos, neminem lædendum esse. Quod ostendit duplici argumento, ut diximus in analysi: *Primum* ex quorundā saniorum honesta vita. NATURA QUAE LEGIS SUNT FACIUNT: Quidam enim eorum studebant honestati, discebant frenare affectus, colebant virtutem, Solon, Socrates, Alexander, Aristides, Scipiones, Catones & alij virtutis opinione clari. Vnde verò? Natura, inquit, dictabat, facienda esse quæ sunt legis, h. e, virtutis seu honestatis opera, quæ lege Dei præcipiuntur. Est *αὐτονομία* externæ disciplinæ lege diuina approbatæ, quo ad externos actus, licet lex Dei simul internam obedientiam requirat.

VT QUI OSTENDANT OPUS LEGIS: Alterum argumentum probans legem naturæ in gentibus: Etiam alio, inquit, documento comprobant opus legis, h. e, legem ipsam se cordibus inscriptam circūgestare, internā videlicet cōscientiæ luctū in bene vel malè factis. Prout enim honesta vel turpia operantur, ita conscientia ipsis bene vel malè attestatur, & cogitationes intus vicissim eos vel accusant, vel excusant. ACCUSANT in flagitiis contra conscientiam admissis, quia incutiunt eis pudorem, terrorem ac metum supplicij. EXCUSANT studiis honestis, quia dictāt recte facta cōgruere naturæ, & mereri laudē ac præmia. *Μεταξύ αλλήλων*: INTER SE INVICEM: Vicissitudo hæc accusationis & excusationis intelligi debet, non

non de ipsis cogitationibus inter se digladiantibus, sed de eorum alternatione in accusandis vel excusandis hominum factis modò bonis, modò pravis: q. d., per vices, prout modò bene, modò malè egerint, ita cogitationes eorù modò eos damnant, modò absoluunt. Locus si quisquā alius de lege naturę & de vi cōscientiæ insignis brutitas & impias Samofatenianorum argutias refutans, quasi notitia Dei solā famā, non hōren sāgen: naturā non magis quā notitia Indiæ vel Canibalū homini infir. Apage plus quā Turcicam barbariem. Cui enim ex Turcis hanc persuadebunt? Videatur cap. i. dub. xvii. *Naturā*, inquit Apostolus, *non tantum famā gentes, quæ legis sunt, faciunt.* Reliquiæ *Imaginis Dei* in homine potissimum duæ sunt: Notiones in mente, & conscientia in corde. Nullæ gentes tam barbaræ, quin istas aliquomodo in se sentiant. Conseruauit enim has Creator post lapsum in natura hominis, non modò vt species ipsa, h. e., rationalis natura constaret (absque his enim vix homo à brutis differret) sed etiam vt essent adminicula ad inuestigādum Creatorem, & ad societatem humanā conseruandam: & vt iis omnes homines extra Ecclesiam redderētur ἀναπολόγητοι in Dei iudicio. *Elegans commentum est* Luciani in Menippo, umbras comitantes corpora nostra in hac vita, accusare homines apud inferos. Intelligit vim cōscientiæ, quam nemo queat excutere, quin perpetuò comiteretur rectè vel secus facta, bona vel mala conscientia, sicut umbra comitatur corpus in sole positum, & cuius post mortem etiam sit metuendum iudicium. Docet ergo non excusari barbaros & paganos extra ecclesiam, licet legem & Euāgelium non habeant. Conscientia namq; ad damnationem eis sufficit. Multò verò grauius accusandos & damnādos esse, qui habentes legem Dei, non audiunt, vel non credunt. Seruus enim sciens voluntatem Domini & non faciens, multis plagis cædetur.

*Notitia
Dei &
Legis non
tantum fa-
mā sed
naturā
habetur.*

16. IN DIE QVO IUDICABIT DEVS: Hic versus cum 12. & 13. cohæret: versus 14. 15. interuenerunt παραρτη-
μα. Claudis verò hīc demonstrationem δεικνύσας Dei, quam ad pœnam impœnitentium probandam (de qua ver. 5.) hucusque est persecutus apostolus: adiectione circumstantiarum quarundā, de quibus nondum dixerat. IN DIE QVO: Prima circumstantia: quod dies sit dictus

Dei iudicio. Is erit dies aduentus Domini in fine seculi. **IUDICABIT DE OCCULTIS**: Altera, quod sit iudicaturus Dominus etiam de occultis cordium: id quod maxime ad *ἀκρυβειῶν* Dei facit. De solis enim manifestis hominum malefactis accipi poterat iudicium. At plurima sunt occulta: In his in abditis cordium recessibus latent prave cogitationes, affectus, inuidiæ, odia, libidines, &c. Multa in tenebris, in remotis aut occultis locis extra hominum conspectum & notitiam perpetrantur. Quid illis fiet? Nihil, inquit, horum effugiet Dei iudicium, licet hominum oculos & iudicia effugiant. *Tertia*: Iudicaturus est Deus **PER IESVM CHRISTVM**: Hunc enim constituit iudicem Deus Actor. 17. ut iudicium visibiliter exerceatur, cum inconspicuam Dei maiestatem homines ferre non possint. Is verò iudex caput est Ecclesie, frater noster, à mundo contemptus & crucifixus. Nobis igitur iudicium eius optabile, mundo terribile futurum est. Videbunt enim quem confixerunt. *Quarta circumstantia*: **IUXTA EVANGELIUM MEVM**, hoc est, iuxta doctrinam iam modo à me traditam. Suum Evangelium vocat nō librum aliquem hoc titulo à se scriptum (qualem sub titulo Evangelij Pauli hæretici olim commenti fuerunt) sed hanc epistolam suam & reliquas, seu doctrinā de Filio Dei voce & scriptis à se explicatā: de qua Gal. 1. 8. *Si angelus è cœlo euangelizauerit vobis præter id quod vobis euangelizauimus, anathema est*. Respicit enim ad id, quod cap. 1. 1. se ad Evangelium à Deo separatum dixerat. Est verò ex capitibus Evangelij non postremum de Christi reditu ad iudicandum viuos & mortuos. *Iuxta Evangelium meum*: Si connectatur cum verbo *veni iudicabit*, significat sententiam iudicij futuri in Evangelio descriptam & quasi iam promulgatā, à qua Iudex olim non variabit. Nā vox hæc est Evangelij, secundum quam iudex pronuntiabit: *Qui credit in filium Dei habet vitam æternam: Qui non credit, super eum manet ira Dei: Qui credit & baptizatus fuerit, saluus erit: Qui non crediderit, condemnabitur*. Potest etiam significare certitudinē iudicij. Certò iudicabit iuxta Evangelium meum, h. e., prout vobis & quā verè per doctrinā meā id prænuncio: quo sensu Christus dicit: **FIAT TIBI SECUNDVM FIDEM TUAM**; h. e., prout credis, seu quā certò mihi confidis.

Potest

*Euange-
liū Pau-
li.*

Potest denique referri ad propius *διὰ τοὺς ἑαυτοῦ*. Prouocat enim ad suum Euangelium, non vt doceat, secundum quid, sed per quem sit iudicaturus Deus, nempe per Mediatorem: quod non in lege, sed in Euangelio docetur.

QVARTA PARS CAPITIS.

Redargutio Iudæorum.

17. Ecce tu cognominaris Iudæus, & acquiescis in lege, & gloriaris in Deo:
18. Et nosti eius voluntatem, & exploras quæ discrepant: institutus ex Lege:
19. Confidisque te ducem esse cæcorum, lucem eorum qui sunt in tenebris:
20. Eruditorem insipientium, magistrum infantium, quod habens informationem cognitionis ac veritatis in Lege.
21. Qui igitur doces alium, te ipsum non doces? qui predicas non furandum, furaris?
22. Qui dicis non mæchandum, mæcharis? qui abominaris idola, sacrilegium admittis?
23. Qui de Lege gloriaris, per Legis transgressionem Deum dedecoras?
24. Nam Dei nomen propter vos blasphematur inter gentes, sicut scriptum est.
25. Nam circumcisio quidem prodest si legem exequaris: quod si transgressor Legis fueris, circumcisio tua facta est preputium.
26. Itaque si preputium ius Legis seruauerit, nonne preputium illius pro circumcisione reputabitur?
27. Et quod est ex natura preputium, si Legem seruet, damnabit te qui per literam & circumcisionem transgressor es Legis?
28. Non enim qui est in preputulo Iudæus, Iudæus est: nec ea quæ est in preputulo circumcisio, id est: in carne, circumcisio est:
29. Sed qui in occulto Iudæus est, & circumcisio cordis, id est: in Spiritu, non litera: cuius Iudæi laus non est ex hominibus, sed ex Deo.

E COE TV IVDÆVS COGNOMINARIS: Quarta sectione capitis prætextus Iudæorum refellit apostolus, æquè reos atq; gentes esse conuincens, ut operibus eos nō justificari demōstret, quod principaliter hīc intēdit. Priuilegia quibus efferebantur, generatim commemorat varia, professionē & dignitatem fœderis, adoptionem, legem, legis peritiam, sacerdotiū, deniq; cathedrā Moſis, ex qua alios erudiebāt. Ingentia hæc erant Dei beneficia, quæ magnificare eos iusserat

Deut. 4. Moſes: Quæ gens ita magna, &c. Et Dauid: Taliter non fecit ulli nationi, & iudicia eius non nouerunt. Nec ea exte-

7. Psal.

147. 20.

nuat Apostolus: sed vanam eorum jactantiam perstringit, quod his titulis partim inaniter glorientur, speciem, non rem habentes, partim turpiter in contumeliam Dei abutantur. Ac notandum, apostolum nō agere cum Iudæorū vulgō, sed cum coryphæis Doctoribus, qui sanctitatis opinione & autoritate antecellebant. Hoc ostendit tota descriptio. Inde verò à minori inferre promptū erat: Sī Doctores adeò sunt rei, quātò magis plebei? Nūc vīdeamus textum: **E C C E T V: Verus, Si autem legit, ei dicitur: Sic & Scyrus.** Exempla Græca omnia habent *idē, vide, ecce:* quam lectionem apostrophe requirit. Habet enim concessionem rei notoriæ: quasi dicat, non inficior te Iudæum vocari, & priuilegia prætere posse, sed inania tua culpā. Compellat in singulari vnuinquenque doctorum, ut eorum hypocrysin fortius constringat in vana dignitatum jactantia: **TU COGNOMINARIS IVDÆVS:** Prima dignitas est Iudaismi professio. Non dicit: *tu es:* sed, *tu cognominaris*, hoc est, vulgo haberis & vis haberi Iudæus: quasi dicat, sed re vera non es, ut dicit ver. 28. unde apparet Iudæum apostolo hic non esse nomen gentis, sed titulum professionis. Opponitur Græco, ut nunc Christianus pagano. Quod igitur in Iudæos hypocritas dicit, Christianis hypocritis, cū primis Sophistis & Iesuitis competere intelligamus. **ET ACQUIESCIS, IN LEGE:** Alterum priuilegium fiducia legis, quasi dicat, satis tibi est habere legem: seu fiduciā ponis in lege, quasi ea te sit seruatura. Acquiescere enim in re est ei confidere. Vtroq; sensu inanis erat persuasio. Neq; enim habētes sed facientes legē justificātur. Quotquot verò sub operi-

Gal. 3. 10. b^o legis sūt, sub execratione sunt. Potest etiā significare:

acquiescis

acquiescis in lege : perfectionem legi ascribis, nec aliud doctrinae genus ideo recipis, ne Euangelium quidē, quod partim in laude, partim in vituperio esset. **GLORIAS IN DEO** : Tertium elogium Gloratio in Deo : hoc est, de agnitione Dei ex lege. *καυχᾶσαι* patagogicē pro *καυχᾶ*. lubemur quidē gloriari in Deo. Sed alia vera, alia vana est gloriatio in Deo. *Vera*, quando Deo rectē agnito ascribimus salutis nostrae gloriam in Christo. Hæc præcipitur locis prædictis, & sic pii gloriantur in Deo. *Vana* quando nomen Dei absque fide & obedientia iactamus ad externam apparentiam: Sic hypocritæ gloriantur non tam in Deo, quàm de Deo, hoc est, de Dei notitia & gratia, ut Phariseus dicens: *Gratias tibi ago Deus*: Et illi quos taxat Apostolus: *Verbis profitentur se Deum scire. Sed factis negant*. Talem hypocrisin Iudæis hic tribuit Paulus. Efferebant se fœdere & patefactionibus, quod Deus immediatē locutus esset suis patribus: nec non per Prophetas, per legem, per miracula, quibus omnibus gentiles non fuerat dignatus. **ET NOSTI EIVS VOLUNTATEM**: Quartum est legis peritia. Voluntatem Dei intelligit reuelatam lege, quasi dicat, nosti quidem, sed non præstas. At seruus sciens voluntatem Domini, nec faciens, grauius ceditur. Quid igitur prodest inanis scientia, quæ tantum inflat? De voluntate Dei dicam aliquid in locis. **EXPLORAS QVAE DISCREPANT**: Græc. *δοκιμάζεις τὰ διαφέροντα*. Vetus: *Probas utiliora*, quia *διαφέροντα* sæpe vocantur *χρήσιμα*: Erasmus: *Probas eximia*. Syrus: *Discernis utilia*. Quintum decus est discretum iudicium de rebus bonis & malis, congruis & non congruis diuinæ voluntati: Potest intelligi eruditionis apex, & acuminis singularis persuasio. *δοκιμάζειν* propriè est explorare qualis in se res sit, & à diuersis aut contrariis discernere: ut in illo: *πάντα δοκιμάζετε*. Optimè exponit hanc phrasin ipse Apostolus infra: *εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς, τί τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ τὸ ἀγαθὸν καὶ ἀρετὸν καὶ τέλειον: ὑμῶν* *ut probetis voluntatem Dei bonam*, &c. & *ἑαυτοὺς δοκιμάζετε*: *Explore vos ipsos*, hoc est, diligenter excutite intima cordium vestrorum. Paulò aliter utebatur hoc verbo cap. 1. 28. non pro iudicio aut discretionē, sed pro approbatione rei *καὶ ἐδοκίμασαν*, non probauerunt, pro non approbauerunt, seu non voluerunt Deum habere in notitia.

Jerem. 9.

23. & 17.

7.

1. Cor. 10.

Luc 18.

11.

Tit. 1. 16.

1. Thess.

5. 21.

Rom. 12. 2.

2. Cor. 13.

5.

Matth.
5.14.
Act. 26.
18.

INSTITVTVS EX LEGE. Sextum elogium causa prioris, accurata institutio ex lege. Discretum enim iudicium habebant ex sedula institutione à teneris: Ad hoc siquidem in scholis & synagogis educabantur. **CONFIDIS-QUE TE DVCEM ESSE COECORVM,** &c. Septimum, *tituli & cathedra*: Per *cæcos* intelligi possunt gentiles, quas pro cæcis habebant Iudæi, & quibus se tantum antecellere putabant, quantum videntes cæcis: vel rudiores de plebe, quorum se profitebantur doctores, quasi cæcorum duces. Superbiebant magnificis titulis, audire auebant Rabbi, Magistri, Scribæ, Pharisei sedentes in Mosis cathedra, vnde omnibus leges dictarent, facienda præscriberent. Denique Apostolus hanc magistralem larvam duobus versibus graphicè satis perstringit. *Confidis te esse*, hoc est, inaniter iactas, & vis, aut debes haberi ex officio: **DUCEM COECORVM**, hoc est, bene oculatum, qui aliis tanquam cæcis præeas in monstranda salutis via, *ὡς ἡμεῖς οὐκ ἐσμὲν*: metaphoricè viri eximij vocantur *ὡς ἡμεῖς lumina*, quia eminent in vulgo, vt lumina conspicua in tenebris, vel per metalepsin abstracti pro concreto, lux pro illuminatore: vt Christus dixit Apostolis: *Vos estis lux mundi*: id est, illuminatores: & Paulo Christus: *Mitto te, vt aperias oculos gentibus*. Est quidem solius Dei cæcos illuminare: sed quia illuminat per doctrinam, Doctoribus quod suum est honoris causa communicat.

Matth.
23.2,

20. ERVDITOREM INSIPIENTIVM: Cumulat titulos, quibus se efferebant, alios deprimebant, vt magis traducat arrogantiam. Cunctos præ se habebant *ἀφρονες insipientes*, stolidos, *ἄνους infantes*, pueros: se cunctorum vocabant patres, præceptores, magistros, qui regerent, docerent, iudicaret omnes, à nemine ipsi docendi, regendi, iudicandi: sicut Papa Romanus hodie vult haberi vniuersalis Doctor, iudex *ἀντιπάλαιος*, iudicans omnes, à nemine ipse iudicandus. Sedebant quidem in cathedra Mosis, erantque audiendi etiam Christi iudicio, quatenus in ea sederent, hoc est, doctrinæ in ea cathedra depositæ consentanea docerent, nec suas legi traditiones atque commenta miscerent. Sed Apostolus vanam iactantiam & hypocrisin perstringit, quod professioni nulla parte vitæ & mores responderent, nihil minus præsta-

rent

tent,quàm quod præ se ferrent. QVOD HABEAS FORMAM: *μορφωσις* proprie est informatio seu formæ impressio. Hoc sensu ridet stolidam eorum iactantiã, quasi possint aliis infundere legis scientiam & iustitiam. Significat etiam formam veram vel apparẽtem. Sic potius hic videtur sumendum: HABES FORMAM, h. e., apparẽtiam cognitionis & veritatis in lege, hoc est, eius quæ in lege traditur & postulatur: *γνώσις* peritiam legis, *ἀλήθεια* sanctimoniam legalem significat. Sicut de talibus dicit alibi *2. Tim. 3.* Apostolus: Habent *μορφωσιν ὁσεύουσας* speciem pietatis, *sed* *5.* *vim eius abnegarunt*: Ita isti habent larvã scientiæ & perfectionis legalis, hoc est, volunt haberi eximij & sancti *1. Tim. 1.* *τιμωρισταὶ*, vt vocat pseudoapostolos ad Timotheum: *7.* sed nec intelligunt quæ loquuntur, nec præstant quæ docent. Summa: *forma cognitionis* est apparens eruditio: *Forma veritatis* apparens sanctitas legis. Geminam ergo hypocrisin eis impingit.

21. QVI IGITUR DOCES ALIUM: Hactenus *μιμητῶν* concessit Iudæis suas laudes. Nunc vanitatem gloriationis à contrario arguit, quod sit iactantia sine re, quod sapiant aliis non sibi, quod aliud doceant, aliud faciant, docendo legem se ipsos condemnent, sintque *αὐτοκατακριτοί*. Vtitur schemate interrogationum ad incutiendum pudorem accommodato: quasi dicat: nonne dedecus est te alios docere, te ipsum negligere? recta sapere, prava facere? quod ostendit exemplis speciatim de furtis, adulteriis, idolis, & generatim de legis transgressione. Summa redargutionis est: Qui legem docet, & transgressione legis Deum dedecorat, est *αὐτοκατακριτός*. Vos Iudæi illud facitis. Estis ergo magis quàm gentiles *αὐτοκατακριτοί*: Assumptionem objicit *vers. 21. 22. 23.* confirmat testimonio prophetico: *vers. 24.*

TE IPSVM NON DOCES: Sapiens primum est reprehensor sui: postea vadit ad alios. Sic probi doctores doctrinam à se ipsis incipiant, sintque exemplaria gregi: alioqui statuæ mercuriales erunt, vjam aliis mōstrantes, nusquam ipsæ pergentes, quodque dextra ædificant, sinistra destruent. QVI PRÆDICAS NON FVRANDVM: Quod doctores & præcones legis perstringat, ostendit *verbum κηρύσσων*. Objicit *πρῶτον* furta, quo nomine omnis generis *πλεονεξία* aperta vel occulta notatur. Auaritiam

- Sacerdotum Prophetæ passim taxarunt, vt Scribarum Christus Matth. 23. qui prætextu precum deuorabant viduarum domos. Similis auaritiæ sacerdotalis notatio est apud Hoseam: *Peccatum populi mei comedunt, & ad iniquitatem eorum attollunt animum suum.* Nec caret plurimis exemplis, quod tyrannus apud Sophoclem obiicit Tiresiæ vati: τὸ μανικὸν πᾶν ἐν ἀργυρῷ χύει: qui nimis verè etiam regessit Creonti: τὸ δ' ἐν τοῖς κτήνεσιν ἀνὴρ χερσὶν ὀρέεται φαεινῇ.
- Hof. 4. 8.** *21. QVI DICIS NON MOECHANDVM.* Aliud scelus mœchiæ obiicit, quod cum concionibus acriter insectarentur, ipsi interim flagitiosè patrabant. Tales olim erant filij Eli dormientes cum mulieribus ad ostiū tabernaculi Ecclesiæ: & duo pseudoprophetæ, quos propter libidines Rex Babylonis exussisse legitur apud Ieremiam. Tales etiam tempore Apostoli fuisse videntur hypocritæ doctores. *Quid verius dicetur hodie in monachos, sacrificulos, & totum clerum papalem in impuro coelibatu? DETESTARIS IDOLA:* Tertium scelus. τὰ εἰδωλά vocat, non modo gentilium numina, sed quævis simulacra religiosa lege Dei damnata. *Non facies tibi sculptile, neque ullam imaginem eorum, &c.* Hæc merito detestabantur Iudæi: neque hoc reprehendit Apostolus. Detestanda enim sunt, & à Deo prohibita. Nam Dei maiestatem imminuunt, cultumque deprauant. Hodie qui Christiani haberi volunt plurimi ea defendant & colūt sub hoc prætextu, quod non sint idola sed simulachra & signa Dei vel diuorum. Ac notum est, venerationem imaginum grauissimis olim turbis occasionem præbuisse, tandèmq; Ecclesias orientis subuertisse. Nec dubiū quin inter peccata ea, quæ Turcicam potentiam aduersus occidentem nunc armant, præcipuum sit Idolomania, quæ grassatur in Papatu. Quasi verò simulacra religiosa minus quàm Idola gentium lege damnetur: aut descriptio Idolorum Psalmi 116. Papisticis minus quàm Ethnicis simulacris competat. Vide quæso lector & confer singula. ἱεροσυλεῖς: **SACRILEGIUM ADMITTIS.** Sacrilegus, quasi sacra legens seu furans: inde sacrilegiū sacrum furtū. Iureconsultis *sacrilegi* sunt qui publica sacra cōpilauerūt: at qui priuata sacra, vel ediculas incustoditas tentauerūt, amplius quàm fures: minus quàm sacrilegi merentur, l. 9. ff. ad legem Iul. Tale crimen istis obiicit apostolus,
- Sacrilegi qui di-**
santur.

Apostolus, latiore sensu. Neque enim coram Deo tenentur sacrilegio soli effractores templorum aut sacrorum depilatores, sed quicunque diuinam eius maiestatem enormiter profanant, & honorem ei debitum quouis scelere furantur. Sic Ouidius lib. 7. Metam. sacrilegum appellat Lycurgum ob contempta Bacchi sacra. Sed & Imperator: *Sacrilegij instar est*, inquit, *super quibuscunque administrationibus vel dignitatibus promulgandis, diuinis obuiare beneficijs*. Etsi igitur isti hypocritæ idola auersarentur, nec templa effringerent, tamen quia & sacras oblationes auarè suppilabāt, quod de filiis Eli sacrilegis scriptura queritur: & sacrum cultum suis additamētis nefariè polluebant, & denique Dei nomen & honorem scelerata hypocrisis variè blasphemari faciebant: meritò sacrilegij reos facit Apostolus. Notandum verò, quòd idololatriam sacrilegio non tā opponit, quàm coniungit quasi cognatum scelus. Omnis enim idololatra est sacrilegus. Quomodo igitur à sacrilegio sese purgabunt idololatræ monachi, sacrificuli, Iesuitæ: qui non solum idola non detestantur, in hoc istis hypocritis longè deteriores: sed etiam sacras oblationes istorum exemplo auarè liguriunt, sub specie sanctimonie viduarum domos deuorāt, arcas regum expilant, quodq; grauissimum est, cultū ac honorem Deo debitum sacrilegè furantur, & in cœlites transferunt? Rectè verò etiam hic monet quidam interpretes, ne gloriemur adeò de sublata inter nos idololatria exteriori, ut non interim latentem in animis impietatem à nobis etiam profligare & eradicare curemus.

13. QUI DE LEGE GLORIARIS: Comprehensione abruptit & implet elenchum institutum aduersus Iudæos, quasi dicat, longum esset persequi singula hypocritæos vestræ exempla: dicam verbo: Legis transgressionem Deum dedecoras. Vana igitur tua de lege gloriatio, Ver. 17. dixerat. *a quiescis in lege, gloriaris in Deo: hinc gloriaris in lege*: pari sensu. PER TRANSGRESSIONEM LEGIS. Lex est regula obedientiæ in linea consistens, qua sola honoratur Deus: exhortare ab hac linea est peccatum deficiens à rectitudine, Deum offendens & dedecorans. Vocatur *παράβασις transgressio* hinc & cap. 5. 14. metaphora sumpta siue à linea, siue à via recta, à qua ad latus declinare vitium est & peccatū. Germ. *Über die*

schmür treten/ neben den weg gehen. Item *παράπτω* lapsus
 ca. 5. 15. Exeidere à linea vel recta via ausz dem weg fallen.
 DEVM DEDECORAS: Dupliciter cōtumeliā Deum affi-
 ciebāt legē transgrediēdo. *Primum* violatione legis vel
 cōtemptu diuinæ maiestatis. Omnis enim transgressio est
 ex cōtemptu directo vel indirecto. Cōtemptus est dede-
 coratio. *Deinde* prauitate sua gentibus præbendo causam
 blasphemandi Deum, quod ostendet versu sequente. Nō
 igitur res levis est, legem Dei peccando transgredi: quia
 omnis transgressio & omne peccatum Deo est contume-
 liosum. Atqui conditi sumus nō vt cōtumelia, sed vt ho-
 nore Deum afficiamus. Omne igitur peccatum cum fine
 creationis nostræ pugnat. Deus vero se dedecorari im-
 punè nō patitur. Neq; enim dimittet impunè eū, qui no-
 men eius in vanum assumpserit. Quantò minus qui con-
 tumelia affecerit? Dicere igitur peccata quædam esse ve-
 nialia, h. e, tam leuia, vt iram Dei & mortem nō merean-
 tur, quid est nisi contumelias Dei extenuare, defendere,
 imò Deum dedecorare? An enim vlla dedecoratio Dei
 esse potest venialis? At omnis transgressio legis est dede-
 coratio Dei. Omne autem peccatum est transgressio le-
 gis: Omne igitur peccatum est dedecoratio Dei. Nullum
 proinde suo genere veniale.

*Peccatū
 an sit vl-
 lum ve-
 niale.*

24. NAM DEI NOMEN PROPTER VOS. Experien-
 tiā & scripturā hypocritas in Deum contumeliosos esse
 conuincit. Et subest occupatio: Atqui nihil minus cogi-
 tamus quàm Deū dedecorare, qui legē eius quotidie do-
 cemur, prædicamus, decantamus. Non inquit, quid inten-
 datis domi apud vestros: sed quid efficiatis foris inter
 gētes cōsiderate. Furtis, scortationibus, sacrilegiis, scele-
 stisq; moribus vestris gentiles vicinos, qui intētis oculis
 vos obseruāt, quippe pia conuersatione à vobis allici de-
 bebāt magis alienatis: efficitisq; vt Deū ex vobis æstimā-
 tes blasphement: Hiccine erit Deus verus, qui populo fa-
 uet flagitioso? cuius mystē tā sceleris? cui talibus impostu-
 ris seruitur? impunè illuditur? Propter vos igitur nomen:
 Dei inter gētes blasphematur. SIC VT SCRIPTVM EST
 Experientiā cōfirmat autoritate scripturæ, quæ legitur
 duobus locis Iesa. 52. 5. & Ezech 36. 23. ne possint tergiuer
 sari, aut super injuriis cōqueri, vt solēt hypocritæ, cū vl-
 cus eorū tāgitur. Nos cogitemus hæc ita in Iudæos dici,
 vt in

ut in nos maximè competant, qui Christiani, Euangelici orthodoxi cognominamur: notitiam Euangelij & fidem profitemur. Audiunt hæc Papistæ & Iesumanitæ, (neque enim procul ad Turcas aut Iudæos eundum est) sed vident mores professioni parum congruos, imò contrarios, plerisque vitam agere impuram, lucris, fraudibus, imposturis incumbere. *Primum* igitur meminerimus, professionem Christianismi tantò magis, quàm illos Iudaismi, nos grauaturam in iudicio Dei, quanto maiora in nos, quàm in illos existunt Dei beneficia. Præclara fuerunt patrum & Iudæorum priuilegia, at nihil profuerunt hypocritis nisi ad grauius iudiciũ. Quãtò vero maior est Christi veritas, quàm Moïsis umbra, tantò maiora præ illis sunt priuilegia nostra. Atqui fructus gratiæ & gratitudo pro veritate non maior, sed par ingratitudo vel maior. Hinc de grauitate iudicij diuini, aduersus nos cogitẽt, quicũq; nõ sunt omninò stupidi. Grauius minatur Hierosolymæ Dominus ob cõtemtũ gratiæ, quàm vicinis gẽtibus, quas ea gratiã nõ fuerat dignatus. Et notæ sunt sententiæ Domini: *Cui multũ cõcreditum, ab eo multũ requiretur. Seruus sicut voluntatẽ Domini, nec faciẽs pluribus plagis cadetur.* Ne igitur malimus cognominari, q̃ esse Christiani, neq; putemus satis esse *μὴν* pietatis habere. Deus enim laruis nõ ducitur. *Præcipuè* verò præsulibus & doctõribus inijcitur hæc sollicitudo: ut doctrinã à se ipsis incipiãt, ne alios docẽdo se ipsos cõdemnent: alioqui satius his foret, veritatis viã cognouisse nũquã. *Deniq;* mouemur, nõ minorẽ gloriæ Dei, quã propriæ cõsciẽtiæ & salutis rationẽ habendã esse. Neq; n. hæc rectè curatur: si illa per nos vel propter nos de decoretur. Id autẽ fit, quãdo Papistæ, Iudæi, Turcæ, & infideles alij videntes profanitatem inter nos grassantem exclamant: hiccine est populus Dei? hoccine Euangelium fenestrã licẽtiæ & sceleribus aperiẽs? Iudæi & Turcæ à fide Christi abhorrent, videntes cum profanitate horribilem idololatriam in basilicis & templis Christianorum exerceri. Anabaptistæ & similes successionem faciũt, quiritantes, professioni vitam adeo nõ respõdere. Perperã illi quidem ex hominum vitiis doctrinã Christi æstimãt. Nã & Prophetica doctrina olim prauis Iudæorum moribus pessimè deformabatur. Neq; si multi hodie à fide Euangelij deuiant ad Papatum, ideo fides Euangelij

est deterior. Quid enim si totus mundus adoraret Satanam, an Deus de suo iure periclitabitur? Si Episcopus, si diaconus, si vidua, si virgo, si Doctor, si etiam Martyr lapsus à regula fuerit, num ideo hæreses veritatem videbuntur obtinere? Ex personis probamus fidem, an ex fide personas? inquit Tertullianus de præscriptione hæresium. Hæc quidem mundi est consuetudo imò Diaboli solertia, ex moribus doctrinam æstimare. Væ autem illis, qui scandalis occasionem præbent.

25. NAM CIRCVMCISIO QVIDEM PRODEST: Alter Iudæorum prætextus à circumcisionis priuilegio: quamuis Iudæi legem non seruent, habent tamen circumcissionem, quæ non potest esse inane diuini fœderis Sacramentum. Non igitur pariter cum gentilibus sunt damnandi. Responder, circumcissionem prodesse cum obedientia legis coniunctam: Secus, fieri præputium, hoc est, esse nullam: minusque prodesse Iudæis, quàm præputium noceat gentilibus conuersis legis iura seruantibus in Christo. Ea occasione circumcissionem salutarem à non salutari, Iudæum verum à non verò discernit. Hæc summa vsque ad finem. CIRCVMCISIO QVIDEM PRODEST: *μὴ μὴ* assumit quod prætendebant, neque circumcisionis præstantiam negat, sed limitat: Absit, ut irritum pronunciem Dei Sacramentum: Imò prodest, hoc est, usum à Deo promissum præstat, si legem serues, hoc est, obedientiam moralem Deo præstes. Sin autem facta est præputium hoc est, non magis prodest, quàm si facta non esset, aut recreuisset præputium. Circumcisio mutua stipulatione constabat: ex parte Dei erat promissio veniæ & gratiæ: *Ero Deus tuus & seminis tui*: Significabat ergo Deum gratis in Christo amputare cordium præputia, hoc est, remittere peccata, & corda regenerare circumcisis. Ex parte Iudæorum erat restipulatio obedientiæ: *Ambula coram me: & esto integer*. Promissio igitur erat rata circumcisis, quatenus seruarent legem, hoc est, præstarent obedientiam stipulatam. Secus non tenebatur Deus ad præstanda circumcisionis beneficia magis, quàm in fœdere pars constans parti perfidæ pacta conuenta seruare teneretur. Sic intelligantur hæc duo verba: Prodest

dest & legem serues. Prius refertur ad beneficia circūcisione signata. Posterius ad conditionem, quam Deus restipulabatur à circuncisis, & absq; qua promissis teneri non voluit. Ea summam continebat obedientiam totius legis. Nam præceptum: *Ambula coram me, & esto integer*: quid erat nisi summa totius legis postea latæ per Moysen? Hinc circuncisi debitores totius legis dicuntur Galat. 3. v. 3.

Intelligitur hinc totum circuncisionis mysterium.

I. Quod duos habuerit fines internos principales, v-
num ex parte Dei, ut esset signum fœderis, hoc est, pro-
missio sigillata (ut sic dicam) gratiæ erga populum. Al-
terum ex parte populi, ut esset signum fœderis, hoc est,
restipulatio sigillata obedientiæ & gratitudinis erga
Deum.

*Circum-
cisionis
totū my-
sterium
explica-
tum.*

II. Quod duo hi fines ita fuerint connexi, ut poste-
rior absque priore præstari non posset: Prior absque po-
steriore ratus non esset.

III. Quod circuncisionis usus legitimus & saluta-
ris is demum fuerit, si circuncisi Deo obedientiam sti-
pulatam præstarent.

IV. Quod absque hac obedientia circuncisio sit fa-
cta præputium, hoc est, impœnitentibus nihil profue-
rit; quodque infideles circuncisi coram Deo fuerint
quali præputiati.

V. Quod denique circuncisio non profuerit ex ope-
re operato, hoc est, vi Sacramenti, ut loquuntur, sine fi-
de & bono motu urentis: quod hypocritæ sibi persuade-
bant, & isti obijciebant Apostolo; *Circuncisio prodest*;
quasi dicant, satis est resectum esse carnis præputium, si-
ue seruetur lex, siue non. Falsum hoc arguit Apostolus;
Prodest si legem serues, hoc est in usu legitimo.

Sed nemo, inquis, seruabat legem: Nemini igitur pro-
derat circuncisio: omnes erant transgressores legis: o-
mnib. igitur fiebat præputium. *Respond.* Nemo seruabat
legem in se: fideles vero seruabāt in Christo, hoc est, sa-
tisfactionem in Christo quærebant & præstabant fide.

Circuncisio namq; fideles remittebat ad CHRISTVM, Ro. 10. 5.
in quo legem implerent fide: Finis enim legis Christus: Gal. 3. 24
Lex pædagogus ad Christum. Ideò circuncisio dicitur
Abrahæ & patribus fuisse *σφραγὶς δικαιώσεως πιστῶν*,

est deterior. Quid enim si totus mundus adoraret Satanam, an Deus de suo iure periclitabitur? Si Episcopus, si diaconus, si vidua, si virgo, si Doctor, si etiam Martyr lapsus à regula fuerit, num ideo hæreses veritatem videbuntur obtinere? Ex personis probamus fidem, an ex fide personas? inquit Tertullianus de præscriptione hæresium. Hæc quidem mundi est consuetudo imò Diaboli solertia, ex moribus doctrinam æstimare. Væ autem illis, qui scandalis occasionem præbent.

25. NAM CIRCUMCISIO QUIDEM PRODEST: Alter Iudæorum prætextus à circumcisionis priuilegio: quamvis Iudæi legem non seruent, habent tamen circumcisionem, quæ non potest esse inane diuini fœderis Sacramentum. Non igitur pariter cum gentilibus sunt damnandi. Responder, circumcisionem prodesse cum obedientia legis coniunctam: Secus, fieri præputium, hoc est, esse nullam: minusque prodesse Iudæis, quàm præputium noceat gentilibus conuersis legis iura seruantibus in Christo. Ea occasione circumcisionem salutarem à non salutari, Iudæum verum à non verò discernit. Hæc summa vsque ad finem. CIRCUMCISIO QUIDEM PRODEST: *μὴ μὴ* assumit quod prætendebant, neque circumcisionis præstantiam negat, sed limitat: Absit, ut irritum pronunciem Dei Sacramentum: Imò prodest, hoc est, usum à Deo promissum præstat, si legem serues, hoc est, obedientiam moralem Deo præstes. Sin autem facta est præputium hoc est, non magis prodest, quàm si facta non esset, aut recreuisset præputium. Circumcisio mutua stipulatione constabat: ex parte Dei erat promissio veniæ & gratiæ: *Ero Deus tuus & feminis tui*: Significabat ergo Deum gratis in Christo amputare cordium præputia, hoc est, remittere peccata, & corda regenerare circumcisis. Ex parte Iudæorum erat restipulatio obedientiæ: *Ambula coram me: & esto integer*. Promissio igitur erat rata circumcisis, quatenus seruarent legem, hoc est, præstarent obedientiam stipulatam. Secus non tenebatur Deus ad præstanda circumcisionis beneficia magis, quàm in fœdere pars constans parti perfidæ pacta conuenta seruare teneretur. Sic intelligantur hæc duo verba: Prodest

deest & legem serues. Prius refertur ad beneficia circūcisione signata. Posterius ad conditionem, quam Deus restipulabatur à circuncisis, & absq; qua promissis teneri non voluit. Ea summam continebat obedientiam totius legis. Nam præceptum: *Ambula coram me, & esto integer*: quid erat nisi summa totius legis postea latæ per Moysen? Hinc circuncisi debitores totius legis dicuntur Galat. 3. v. 3.

Intelligitur hinc totum circuncisionis mysterium.

I. Quod duos habuerit fines internos principales, v-
num ex parte Dei, ut esset signum fœderis, hoc est, pro-
missio sigillata (ut sic dicam) gratiæ erga populum. Al-
terum ex parte populi, ut esset signum fœderis, hoc est,
restipulatio sigillata obedientiæ & gratitudinis erga
Deum.

Circum-
cisionis
totū my-
sterium
explica-
tum.

II. Quod duo hi fines ita fuerint connexi, ut poste-
rior absque priore præstari non posset: Prior absque po-
steriore ratus non esset.

III. Quod circuncisionis usus legitimus & saluta-
ris is demum fuerit, si circuncisi Deo obedientiam sti-
pulatam præstarent.

IV. Quod absque hac obedientia circuncisio sit fa-
cta præputium, hoc est, impœnitentibus nihil profue-
rit; quodque infideles circuncisi coram Deo fuerint
quasi præputiati.

V. Quod denique circuncisio non profuerit ex ope-
re operato, hoc est, vi Sacramenti, ut loquuntur, sine fi-
de & bono motu urentis: quod hypocritæ sibi persuade-
bant, & isti obijciebant Apostolo; *Circuncisio prodest*;
quasi dicant, satis est resectum esse carnis præputium, si-
ue seruetur lex, siue non. Falsum hoc arguit Apostolus;
Prodest si legem serues, hoc est in usu legitimo.

Sed nemo, inquis, seruabat legem: Nemini igitur pro-
derat circuncisio: omnes erant transgressores legis: o-
mnib. igitur fiebat præputium. *Respond.* Nemo seruabat
legem in se: fideles vero seruabāt in Christo, hoc est, sa-
tisfactionem in Christo quærebant & præstabant fide.

Circuncisio namq; fideles remittebat ad CHRISTVM, Ro. 10. 5.
in quo legem implebant fide: Finis enim legis Christus: Gal. 3. 24

Lex pædagogus ad Christum. Ideò circuncisio dicitur
Abrahæ & patribus fuisse *σφραγὶς δικαιώσεως νόμου,*

Rom. 46.
Ep. 5. 19.

signaculum iustitiae fidei non operum. Et si autem fideles circumcisi manerent in se transgressores Legis (in multis siquidem labimur omnes : & iustus in die cadit septies) tamen resipiscentibus lapsus non imputabatur per fidem, sed remittebantur propter Christum. *Beati enim quorum remissa iniquitates, quorum tecta peccata per obedientiam unius hominis, qui est Christus, Dominus noster.* Apostolus verò loquitur de transgressoribus legis, non ex infirmitate, qui de lapsibus ingemiscunt, & resurgunt: sed de impœnitentibus. Hæc doctrinam de Sacramentis nostris illustrant.

26 ITAQVE SI PRAEPUTIVM IVRA LEGIS SERVAVERIT : Modò *præputium* vocabat pellem genitalis membri amputatam, & dixit renasci in circumcisis impœnitentibus, quasi nunquam fuerit resecta. Hic *præputium* improprie vocat præputiatis gentiles per metalepsin abstracti, vel metonymiam signi, quia præputium erat nota gentilium. Altero membro rursus proprie PRAEPUTIVM EIVS PRO CIRCUNCISIONE REPUTABITVR, hoc est, habebitur pro nullo, quasi esset circuncisione resectum. Sensus igitur est vers. 26. & 27. Iudæos circumcisos, si legem non servent, nihilo præstare gentilibus præputiatis. Hos verò si legem servent, haberi coram Deo pro circumcisis, & damnaturos esse Iudæos circuncisionem transgressione legis polluentes. Sic docet Iudæos, nisi legem servent, habere Sacramentum sine re, eoque inutile: contra, gentiles præputiatis, si legem servent, habere rem sine Sacramento, esseque potiori loco coram Deo cum suo præputio, quàm Iudæos cū sua circuncisione. IVRA legis servare: postea exponit per, legē perficere. Nō hoc tribuit præputiatis gentilibus, q̄ legē perficiant, ut supra ver. 14. illis tribuebat, quòd quæ legis sunt faciant, h. e, præstent disciplinā legi congruā. Hic. n. non de externa disciplina ut ibi, sed de obedientia plena loquitur, ad quam circūcisio obligabat. Loquitur verò cū hypothesi: Si servent, vt ostendat iustitiam & salutē non esse alligatam signo, sed & absq; signo haberi posse: ne Iudæi signo superbi damnent gentiles signo carentes. Sic viam sibi sternit ad sequentē doctrinā de gentilium iustificatione atque circuncisione per fidē Christi, quasi
dicat,

dicat, Vobis nil proderit circumcisio, si legem non seruetis: Illis nil nocebit præputium, si legem seruent, nempe vel in se ipsis, vel, cum non possint, in Christo.

17. ET QVOD EX NATVRA EST PRAEPUTIVM: Periphrasis gentium, quia præputium habent à natura: *Damnabit te*: sicut alibi dicit, fideles iudicatueros mundum: vel exemplo suo, cum meliores vobis sint, vos damnationis reos conuincunt, propter Sacramenti abusum. PER LITERAM ET CIRCVMCISIONEM: h.e., per circumcisionem literalem, quæ est absque spirituali virtute, propter hominum infidelitatem. LITERAM vocat externam ceremoniam sine interna gratia: SPIRITVM internam efficaciam gratiæ.

1. Cor. 6.

2.

*Litera,
spiritus
quid sit
apostolo.*

18. NON ENIM QVI EST IN PROPATVLO IVDÆVS: Confirmat quod circuncisi impœnitentes sint à præputiatis fidelib. iudicandi, quia nec veri Iudæi sint: nec verã circumcisionem habeant: Tacitè simul refutans vanam gloriationem vers. 17: ECCE TV COGNOMINARIS IVDÆVS. Nō es, inquit, Iudæus sed hypocrita. Rationem ostendit distinctione veri Iudæi & hypocritæ, ite circumcisionis salutaris & inutilis. NON EST IVDÆVS: nēpe verus coram Deo. QVI EST IN PROPATVLO: h.e., foris tantum circuncisus carne. NEC EA CIRCVMCISIO: nempe vera & salutaris est, sed inanis ceremonia. QVÆ IN PROPATVLO h. e., quæ foris fit amputatione carnis, absque interna renouatione cordis.

19. SED QVI IN OCCVLTTO IVDÆVS: hoc est, qui præstat Deo fidem & obedientiam stipulatam: ET CIRCVMCISIO CORDIS: hoc est, quæ coniuncta est cū re signata, fide & conuersione cordis ad Deum. IN SPIRITV: hoc est, virtute Spiritus sancti facta. Hic. n. est author circumcisionis internæ, vt docuit Moyses, & Deus apud Ieremiam. NON LITERA, h.e., non præstatur externâ ceremoniã. Vide quomodo sacramentum & rem Sacramenti in conuersis coniungat, in hypocritis diuidat. CUIVS LAVS EX DEO: Trahit hypocritas ad Dei tribunal. Homines spectant tantum externa: foris circūcisos habent pro Iudæis. Deus internam cordis puritatē respicit, præmiis ornat: hypocritas contrà vt impostores auersatur. Accōmodanda hæc iã sunt ad nostrã profes-

Deut. 30.

6.

Iere. 31.

sionem, nostra sacramenta, nostramque Ecclesiam.

2. Tim.

2.19.

Ecclesia

visibilis

& inui-

sibilis di-

stinctio

fundatur

in Scri-

ptura.

Duo in

Sacramē

tis spectā-

da.

Ambr.

Tom.3.

de ob. Va

lent.

PRIMO igitur non est Christianus verus, qui in propatulo tinctus est: sed qui cum baptismo præstat fidem & obedientiam Deo. Nec est Ecclesia vera, quæ tantum in propatulo est oculis hominum conspicua, sed quæ intus tincta sanguine & Spiritu CHRISTI oculis Dei est manifesta. *Novit. n. Dominus*, qui in promiscuo Ecclesiæ cœtu sint sui, vel nō sint. Hic ergo fundatur distinctio visibilis atq; inuisibilis Ecclesiæ à nostris Theologis tradita, quā Sophistæ adeo exagitant. *Distinctio. n. de apparentib. & veris Ecclesiæ membris*, toti Ecclesiæ apparenti & veræ rectè accommodatur.

SECUNDO vt in circumcisione ita in sacramentis nostris duo veniunt spectanda, externa ceremonia & interna gratia: seu signum & res signata. Hæc duo coniuncta sunt in legitimo vsu Sacramenti, qui est cum vtentes seruant legem, hoc est, fidem & conuersionem ad Sacramenta adferunt. Aliquando separantur, vt sumatur signū sine gratia, vel contrā. Et separatio hæc aliquando salutaris est, aliquando non. *Salutaris separatio est*, quando fideles extra vsum ceremoniæ gratiam percipiunt, vsu ceremoniæ priuati: vt de Valentiniano iuniore Imp. sine baptismo decedente Ambrosius dixit: *Christus te baptizauit, quia humana tibi officia defuerunt.* Et mox: *Deter/a labe peccati ablutus ascendit, quem sua FIDES lauit, & petitio consecrauit.* Sic de infantibus fidelium ante circumcisionem, & hodie ante baptismum vita functis nos dicimus: *Christus vos circumcidit, lauit: quia humana vobis officia defuerunt.* Sic multi mensæ Domini foris communicare non valentes intus carni & sanguini Christi fide participant. *Alia separatio salutaris non est*, quando infideles ceremoniam sumunt absque gratia: quod fit quia absque fide ceremonia vtūtur. Atque hoc est quod Lombardus dicit, alios percipere Sacramentum & rem: alios sacramentum & non rem: alios rem & non sacramentum.

Porro vt ceremonia foris, sensu: ita gratia intus spiritu suscipitur. Hoc Apostolus dicit: circumcisionem fieri aliam in carne, aliam in spiritu, non quod duæ circumcisiones sint, sed quia duos sacramenti legitime usurpati actus nomine totius insignit.

Denig

Denique ceremonia cum gratia prodest: quia producit effectus sacramentales, beneficia Euangelij obsequando & augendo fidelibus. Sine gratia nihil prodest, sed inutilis fit ceremonia, sicut dicitur: *Circumcisio prodest si legem serues: sin autem, facta est preputium.* Vnde duo confectaria habentur: i. Gratiam sacramenti non esse alligatam signo. ii. Infideles Sacramenta percipere sine re Sacramenti.

In baptismo duo sunt: ablutio externa per aquam, quæ est Sacramentum: & interna per sanguinem ac Spiritum Christi: quæ est gratia Sacramenti. Sic est baptismus aquæ, & baptismus Spiritus: non duo baptismi, sed unus baptismi duo actus, nomē baptismi sermone Ecclesiæ ambo sortientes. In usu legitimo, quando fideles baptizantur, ambo coniuncti sunt, omnesq; baptizati Christo inseruntur, sicut dicitur: *Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis.* In casu negatæ ceremoniæ tinguntur Spiritu fideles. Infidelibus per baptismum nulla conferitur regeneratio aut salus, quia dicitur: *Qui non crediderit condemnabitur.* Baptismus aquæ foris corpore: baptismus Spiritus intus fide percipitur. Denique baptismus aquæ cum baptismo spiritus multum prodest. Quotquot enim baptizantur in Christo, Christum induunt: sine Spiritu est inutilis ceremonia: quod Simoni mago baptizato dicitur: *Non est tibi pars in verbo hoc: quia cor tuum non est rectum.* Et hinc duo sunt confectaria. i. Gratiam regenerationis non esse alligatam ceremoniæ: proinde nec omnes aqua tinctos regenerari, nec omnes non tinctos aqua, regeneratione Spiritus priuari. ii. Infideles & hypocritas in baptismo foris abluui, intus non regenerari: secundum illud Chrysostomi hom. 5. in Matth. *Multi cum in aqua fuerint baptizati, non baptizantur in spiritu.*

Baptismus aquæ & Spiritus unus baptismus.

Act. 5. 21.

In S. Cæna duo sunt. Externa sumptio panis & vini: & interna communio corporis ac sanguinis Christi, gemina manducatio: una signorum externa: altera rerum interna: non duo Sacramenta, sed unius duo actus. Coniunctim hæc sumuntur à fidelibus: qui soli dignè edunt & bibunt. In casu negatæ Cænæ, fideles communionem Christi non priuantur, sed valet illud: crede & manducaasti: Extra usum legitimum (hoc est sine fide & poenitentia) sumi-

tur Sacramentum sine re: Sumitur verò reatus profanati corporis & sanguinis Christi, sicut dicitur: *Qui indigne manducat de pane hoc, &c. reus est corporis Domini.* Panis & vini sumtio fit ore: corporis & sanguinis fruitio fit fide. Vtraque coniuncta multum prodest: qui enim edit & bibit carnem & sanguinem Filij Dei, habet vitam æternam. Sola externa absque interna nihil prodest. Vnde duo etiam confectaria habentur: I. Externam & internam manducationem non ita cohærere, vt omnes manducantes foris etiam manducant intus: aut omnes priuati communionem Sacramenti etiam communionem Christi priuentur. II. Infideles in vsu Eucharistiæ percipere symbola: corpore & sanguine Christi non pasci, nec beneficia Euangelij percipere: de quibus Cyprianus: *Qui Cypr. ser. verbotenus, inquit, corde sicci, & mente aridi sacris parti-*
de cœna cipant donis, lambunt quidem petram, sed inde mel non su-
Do. Aug. gust, &c. Et Augustinus: *Aliud est Sacramentum, aliud*
Trac. 26. virtus Sacramenti. Quam multi de altari accipiunt &
in Ioh. moriuntur, & accipiendo moriuntur? Itaque friuolum est pro infidelibus argumētum: In cœna percipitur corpus & sanguis Christi: Infideles percipiunt cœnam: Ergo etiam corpus Christi. Maior vera est de cœnæ vsu legitimo, qui fit fide. Secus est falsa, vt cum cœna sumitur ab infidelibus aut hypocritis. His enim cœna nō est cœna, sed ceremonia reatum concilians: sicut circumcisio impenitentibus non erat circumcisio, sed præputium. *Infideles* contra igitur concluditur. Extra cœnam corpus Christi
corpus ore non manducatur. Cœna infidelibus nō est cœna. *Christi* fideles igitur corpus Christi ore non manducant, ac
non mā- multo minus fide.
ducant.

DVBIORVM EXPLICATIO

IN CAP. II. AD ROMANOS.

DVBIUM I.

An Apostolus vocando omnes αὐτοκράτορας tollat omnia iudicia.

DVBIUM I. est ex ver. i. *Qui alios iudicas, te ipsum condemnas: annon Apostolus videatur tollere censuras & iudicia ordinata: cum omnes dicit αὐτοκράτορας: Αὐ-*

τοκράτης

οὐκ ἐπιτρέπεται enim alios iudicare non possunt. Eodem spectat sententia Christi iubētis primum iacere lapidem super adulteram eum, qui sit immunis peccati: At nemo est sine peccato: nemo igitur poterit lapidem iacere super adulteram: nemo iudicia in alios exercere. Argumētum coniunctum tale est: Peccatores *αὐτοκατάκριτοι* alios iudicare non possunt: quia condemnabunt se ipsos. *Criminosus enim iudex cum sententiam in alterius crimen profert, se ipsum condemnat.* 3. *question. 7. c. Sacerdos.* Omnes sunt peccatores *αὐτοκατάκριτοι*. Nulli igitur censores, nulli iudices aliorum esse poterunt.

RESPONSIO.

CONCLUSIO absurda, euertens non modo iudicia civilia, quæ fanatici impugnant, sed omnem disciplinam Ecclesiasticam, scholasticam, æconomicam: inuehens horribilem *ἀταξίαν* verbo Dei & naturæ contrariam. Necessesse est igitur, argumētum vnde infertur vitiosum esse. Est autem fallacia à secundum quid in assumptione: omnes sunt peccatores *αὐτοκατάκριτοι*, in foro cōscientiæ & coram Deo, de quo solo Apostolus tractat: non etiam in foro civili & coram hominibus. Neque enim omnes iudices civiliter sunt rei criminum, quæ in aliis damnant: sed multi iudices sūt civiliter honesti *ἀμεμπτοι*, cuiusmodi Apostolus requirit Episcopos 1. Timot. 3. & Deus iudices Exod. 18. 21. & Christus in vniuersum censores aliorum Matth. 7. 3. *Quid aspicias festucam.* Idem vult. Ioh. 8. 7. Deinde maior vera est de iudicio conscientiæ: falsa de iudicio civili. Discernenda est enim potestas officij à vitio personæ. Cui iudicis partes commissæ sunt, debet vacare culpa: si tamen vel clam sibi sit conscius, vel palam reus eiusdem criminis, de quo alium iudicare debet: legibus quidem à iudicando non arcetur, nec peccat iudicans alium iuxta leges, quoad in officio toleratur: neque iniuriam facit reo, quem condemnat: peccat verò iudex talis iniustitiā in leges, & in Rempublicam, quod alium iustè damnans secundum leges, se ipsum pariter reum absoluit contra leges. Peccat etiam Respublica, si scelerosum vel iudiciis præficiat, vel officio non deiiciat. Ratio est, quia lex præcipit executionē iustitiæ magistratui, quantūuis ipse nō sit *ἀναμάρτητος*. Præcipit etiam ut magistratus sit vir bon⁹: palā sceleratus aut iniustus

iudex non designetur: designatus emendetur, aut legitime deponatur. Neq; diuersum vult Christi exemplū. Nō enim ibi præscribit regulam iudiciorum ciuiliū, quasi non possint ea exercere, nisi *αἰμαῖοι*: sed perstringit Phariseorum hypocrisin, quos notat cum adultera hærere in eodem luto, & pariter impuros esse. Noluit verò eam damnare, non quod damnanda non esset, sed quod ipse partes iudicis ciuilis sibi sumere non vellet.

DVBIUM II.

An quia iudicium Dei est secundum veritatem, non sit statuenda iniustitia imputata?

Ex vers. 2. Scimus iudicium Dei esse secundum veritatem: dubium mouens Bellarminus: Iudicium Dei, inquit, est secundum veritatem. At iustificatio per imputationem non est secundum veritatem. Talis vero est iustificatio per infusionem habitualis iustitiæ. Non igitur illa sed ista iustificatio congruit iudicio Dei.

Bell. lib.
2. de iu-
stif. cap. 3.

RESPONSIO.

DEPRAVAT Iesuita phrasin Apostoli κατ' ἀλήθειαν secundum veritatem: quæ non significat secundum realem existentiam, sed secundum æquitatem siue iustitiam. Opponitur enim κατ' ἀλήθειαν & κατ' ἀδικίαν: vt ex versu quinto intelligitur. Aut igitur sunt quatuor termini in argumento, aut minor est falsa. Iustificatio enim per imputationem iustitiæ gratuitæ propter Christi λύτρον, maximè est κατ' ἀλήθειαν secundum iustitiam Dei: quandoquidem Deus iustificando credentes, peccata & reatum eis remittit non contra, sed iuxta iustitiæ regulam, qua mortis luitio pro peccatis exigitur. Iustificatio verò per habituales iustitiā non est κατ' ἀλήθειαν secundum iustitiā: quia omnis habitualis iustitia hominis est imperfecta, multis peccatis inquinata: proinde non consistens in Dei iudicio salua eius iustitia.

DVBIUM III.

Quomodo Dei benignitas conueniat cum Dei iustitia iudiciaria vindicatrice?

Dubium III. est ex v. 4. An nescis te benigne Dei, &c. quomodo hæc Dei benignitas conueniat cum Dei iustitia, de qua cap. 1. ver. 32. Hæc enim impios iudicat dignos morte, & vult punire: Illa eosdem deducit ad pœnitentiam, vt non puniat: quæ videntur contraria.

RESPON-

RESPONSIO.

Non sunt contraria. Iustitia enim vult morte punire impios ut sunt impij, iuxta regulā: *Anima qua peccavit, morietur*. Bonitas differēdo pœnas ad pœnitentiā inuitat impios, ut nō sint impij morte digni: sed ut sint purę creaturę Dei, quarū non interitu sed salute delectatur Deus, sicut dicitur: *Vivo ego nolo mortē morientis, sed ut conuertatur & uiuat*. Siue autem perducantur ad pœnitentiam impij siue non, bonitas Dei scopum suū consequitur, & iustitię minimē aduersatur. Si enim ad pœnitentiā perducuntur ut resipiscāt, bonitas in eorū salute finē suū cōsequitur, & pœnas ipsis debitas transferēdo in Christum Mediatorem, iustitię non contrariari cognoscitur. Si verō contempta Dei benignitate ad pœnitentiam non perducuntur, rursus bonitas finem suum in hoc obtinet, quod Deum non esse authorem interitus eorum ostendit, & iustitiam Dei in ipsis morte plectendis tantō magis illustrat. Est enim manifestę æquitatis atque iustitię, contemptores tantę benignitatis grauissimē punire. Quare ista *χρησις* Dei, quam apostolus erga impios prædicat, vindicatricem Dei iustitiam minimē lædit aut impedit sed confirmat.

DVBIUM IV.

An bonitas Dei æternam aliquorum reprobationem euertat?

DVBIUM IV. ex eodem: An hæc bonitas Dei æternam reprobationem aliquorū euertat. Quos enim Deus ad pœnitentiam deducit, eos videtur à salute non reprobasse. At bonitas Dei omnes impios ad pœnitentiam deducit. Nullos igitur videtur reprobasse.

RESPONSIO:

Ad hoc argumentum respondetur, quomodo ad alia, quibus Deus dicitur velle omnes conuerti, seruari, ad agnitionē veritatis peruenire, nullos perire &c. ad maiore: non reprobasse Deū à salute eos, quos lenitate sua ad pœnitentiam non modo deducit, hoc est, inuitat, sed etiam perducit, hoc est, efficaciter conuertit ad Christum. Hi enim eo ipso, quod conuertuntur, à salute non reprobati sed in Christo electi esse cognoscuntur. Nulli enim reprobi verē conuertuntur, sed soli electi. Eos verō, quos Deus vel voce, verbo, vel benignitate iudicij

Ezēc. 18.

1. Tim. 2.

2. Pet. 3.

*Voluntas
Dei an-
tecedens
& conse-
quens.*

ad pœnitentiā inuitat quidem, sed eādē efficaciter nō donat: nihil impedit à salute reprobos esse. Nam etiam horum conuersionem & salutē Deus seriō vult, volūtate approbationis, non autem effectiōis. Si enim sic vellet harū conuersionem, efficeret. Sed nō efficit. Non igitur vult efficere. *Alij* dicunt, Deum velle reproborum salutē voluntate *antecedente*, hoc est, si antecedit eorum conuersio, sicut Ambrosius interpretatur dictum Apostoli: *Deus vult omnes homines seruari*, si omnes credant: non autē voluntate *consequente*, hoc est, vt verē consequātur salutem, siue antecedit conuersio siue nō. Quę distinctio voluntatis apud Damascenum reperitur *l. 2. c. 29. de Orthod. fide*, sed alio sensu, quā vulgō accipitur, & à commentatore explicatur. Is enim θέλημα προγόνου voluntatem *antecedentem* vocat εὐδοκίαν beneplacitum Dei, quod in ipso est, & necesse est semper fieri: ἐπὶ αὐτῶν Consequentem vocat παρὰ χάριν permissionem, quæ ex nostra causa existit. Vt sit inuitatio omnium ad pœnitentiā non arguit, omnes esse beneplacito Dei electos ad salutē: alioqui omnes infallibiliter seruarentur, nulli perirent: quia beneplacitum Dei infallibiliter impletur. *Consilium enim Dei stat, & omnem voluntatem suam facit. Et voluntati eius quis resistet?* Reprobos igitur pereuntes etiā inuitat Deus, non quod eos elegerit, sed tum quod eorū etiam interitum nolit, sed conuersione & salute delectetur: tum ut si non resipiscant, sint ἀναπαλόγῃτοι, & iustitia Dei in ipsorum damnatione elucescat.

DUBIUM V.

An hominum malitia superet Dei potentiam?

DUBIUM V. ex eodem versu & sequente nascitur: An cum Deus velit impios ad pœnitentiā adducere, & voluntati eius nemo resistere possit: ipsi nihilominus in impietate perseuerent: hominum malitia superet Dei potentiam?

RESPONSIO.

Nequaquam. Superat quidem Dei voluntatem signi, sed non voluntatem beneplaciti, multo minus potentiā. Quādiu enim Deus id quod vult, hoc est, præcipit, in impiis ipse nō efficit: impij suā malitiā aduersus Dei volūtatem, hoc est, præceptū proni feruntur, Deo sinente eos quere quo volunt, iusto iudicio. Quando autem Deo, quod

quod vult, hoc est, præcipit, etiam in impijs efficere platenon solum id potest nulla hominum malitiâ obstante, sed verè efficit, nutu misericordiæ suæ malitiam eorū in resipiscentiam conuertēs. Quod igitur reprobi Deo volente eos conuerrere, tamen non conuertuntur, id cogitandum est non fieri ex defectu potētiae Dei, quasi præ hominū malitia eos cōuerrere non possit: Quidni. n. impiorū malitiā frangere possit si velit, qui omnia potest? sed fieri ex beneplacito, quia non visum est Deo gratiā cōuersionis eos donare, seu ad conuersionem efficaciter perducere. Cur non sit ei visum, *ὅτι οὐκ ἔστιν πρὸς αὐτὸν πλάνη* ut proverbio dicitur. Nostrium non est sciscitari, sed exclamare cum Apostolo: *O altitudo*, & adorare cum Christo: *Confiteor tibi pater ꝑꝑc.* ETIAM *pater quia si cōplacuit tibi.* Beneplacitum Dei causam occultam habere potest, injustam non potest. Idem est respondendum quærentibus: Cur Deus impiorum duritiem non frangat? cur *ἀμετανοήτων* non conuertat, cūm facile possit? *Etiā pater, quia sic placuit tibi.* Misereatur enim quorum vult: quos vult indurat. Quorum ergo emollias duritiem corda conuertit, eis gratiam indebitam præstat misericorditer. Quos in duritie & impœnitentia relinquit, eis debitam pœnam infligit iustissimè. Neque enim *damnatorum iusta querimonia, nec iustificatorum verax est arrogantia, si vel illi dicant non meruisse se pœnam: vel asserant, meruisse se gratiam.*

Ambr. l. 2. c. 1. de voc. gent.

DUBIUM VI.

Quomodo Deus dicatur indurare impios, cum durities naturā in corde eorum insit?

DUBIUM VI. ex vers. 5: *Tu verò pro duritia tua: Quomodo Deus dicatur indurare impios, cum durities naturā sit in corde eorum.*

RESPONSIO.

Indurare dicitur corda impiorum, non ex mollibus dura efficiendo: sic enim efficeret peccatum: sed dura per gratiā non emolliendo: magis verò etiam indurando, intus per suas cupiditates & Satanæ suggestiones, quibus eos tradit, foris per externa obiecta, occulto, sed iusto iudicio, quæadmodum dubio V. capitis primi fufius est explicatū. Neque in hac induratione quātum ad Deū, spectari debet aliud nisi iudicium. Deus enim cum in scri-

Bell. l. 2. cap. 14.

pturis dicitur indurare vel excœcare, id facit vt iustus iudex: & ideo non pœnitentiam, sed pœnam impœnitentium intendit, qui eius iudicio excœcatur vel obduratur.

D V B I V M VII.

*Quomodo impij semel puniti dicuntur iterum
plectendi in die iudicij?*

D V B I V M VII. Ex eodem versu. *In diem iræ & patefactionis iusti iudicij Dei.* Quomodo impij, quos Apostolus paulo ante dixerat fuisse à Deo punitos traditione in suas concupiscentias & in sensum reprobum dicatur denuò plectendi esse in die iræ & iusti iudicij Dei: cum videatur alienum à Dei iustitia eosdē bis punire, iuxta dictum Nahum. 1. 9. *Non consurget bis tribulatio:* vnde Iuriconsultorum est regula: *Bona fides non patitur, vt bis idem exigatur.* Iustitiæ est semel non bis eosdem punire. At Deus bis istos puniet: Quomodo igitur stabit *δικαιοκρατία* τῷ Θεῷ.

R E S P O N S I O.

R E S P O N D E T V R distinctione maioris. Iustitia non bis punit eosdem sufficiēter, seu ad satisfactionē pro culpa. Sic enim pœna foret grauior culpa, quod est iniquū. Sed non repugnat iustitiæ, sæpius peccantes sæpius punire, vel pro eodē aut pro diuersis peccatis diuersos pœnarum gradus irrogare, vt non rarò latrones, perduelles, parricide atroces, simul raptatione, equuleo, rota, sectione in partes iustè plectuntur. Sic nihil prohibet Deum in impios sæpius aut pluribus pœnarum generib. animaduerrere, nec limites iustitiæ excedere. Punit igitur impios tēporaliter in hac vita. Sed quia temporalibus pœnis nec emendatur, vt peccare desistant, nec iustitiæ diuinę satisfaciunt: etiam puniet eos æternaliter post hanc vitam. Peccata enim æternam iram Dei incurrunt, à qua electi quidem Christi satisfactione liberantur: reprobi verò in æternum opprimuntur. Nec erit duplex pœna sed vnus pœnæ duplex gradus, seu vnus pœnæ æterna continuatio. Nūc enim pœna est sceleribus impiorū debita per pœnas tēporales inchoatur: tandem in extremo iudicio per ignem gehennę consummabitur. Sicut contrà fideles in hac vita primitias percipiūt futuræ felicitatis, quę tandem perfectè reuelabitur. Sic igitur & his Apostolus minatur grauiorē pœnam in extrema Dei *δικαιοκρατία*, quoniam

hiam priore pœna non fuerunt emendati, sed deteriores facti, ad turpes voluptates atque delicias eam trahentes. Quod ad Nahumi locum, nō est sensus, Deum bis punire non posse, sed Deum vna vice hostes Ecclesiæ Assyrios ita esse repressurum, ut altera vice non sit opus. *Consumptionem*, inquit, *faciet ipse (lehoua) & non surget iterum afflictio*, quasi dicat, tanto rigore iudiciū suum exercebit, ut nō sit opus plagas repetere, vel nouo bello vos adori-ri: quia Nineue semel evertetur funditus, ut nonquam reedificetur: quod vere dictum fuisse, historiæ docent. Manet igitur Deum non bis sed satis punire; & stat *ἀπαρχὴ* Dei.

Locus est Apoc. 18. 6. similem dubitationem habens: *Duplicate ei duplum, secundum opera eius: in poculo, quod propinavit vobis, propinate ei duplum.* Videtur enim angelus præcipere inæqualitatem peccatorum & pœnarum, præcipere contra iustitiam. Sed facile conciliatur. Duplum præcipit non pœnarum, quas sunt meriti, sed malorum, quibus afflixerunt Ecclesiam: quod iniustum non est: Quia etiam sic manere potest proportio peccati & pœnæ in Dei iudicio: in quo nulla pœna est duplum peccati, hoc est, grauior delicto, cū omne peccatum mereatur pœnam æternam. Vel: *reddite ei duplum*, hoc est, multo grauiorem pœnam, quàm fuerit afflictio vestra, quia centuplo grauiorem sunt meriti. Et certè æterna damnatio impiorum non duplum sed centuplum erit, imò millecuplum afflictionis Ecclesiæ, quæ est momentanea;

D V B I V M V I I I.

An eo quod Deus reddet cuique secundum opera sua stabiliantur merita operum?

D V B I V M V I I I. est ex v. 6. *Reddet unicuique secundum opera, & vers. 10: Gloria, pax, honor, operanti bonum:* An non stabiliat Apostolus operum merita, cum & hîc & passim dicit: Deum redditurum vnicuique secundum opera sua: & bonum operanti redditurum gloriam, honorem, &c. Nam quod alicui redditur, id ei ex ordine iustitiæ debetur: Merces igitur, quæ operibus reddetur, eis debetur, ut patet Matth. 20. 8: *Redde eis mercedem*: proinde reddere secundum opera, est reddere, sicut opera merentur: ut est Sirac. 16. 15. *Omnis misericordia faciet locum unicuique, secundum meritum operum suorum.* Bell. lib. .5. c. 2. de iust.

RESPONSIO.

Meritum
in preci-
bus qua
sunt men-
dicatio,
esse non
potest.

κατὰ τὰ
ἔργα men-
suram
non me-
ritum si-
gnificat.

PRIMO, Verbum ἀποδοῦναι reddere non tantum de re-
tributione iusta, sed etiam de mercede gratuita usurpa-
tur in Scripturis Id patet ex parabola Matth. 20. 8. alle-
gata. Nam seruus iubetur ἀποδοῦναι reddere mercedem
non tantum primis debitam, sed etiam ultimis indebi-
tam: postea vers. 14. pro ἀποδοῦναι reddere, dicit simplici-
ter δίδωαι dare: Volo huic ultimo dare, ut & tibi. Sic
Matthæi 6. ter dicitur de mercede gratuita eleemosi-
natum, precum, & ieiuniorum: vers. 4. 6. 18: Pater
tuus ἀποδοῖσκει reddet tibi in propatulo: quod hypocritæ
frustrâ trahunt ad meritum. Nam Christus ibi hypocri-
sin & meritum ex professio refutat, sicut & Lucæ 17. 10.
Num gratiam habebit seruo illi, &c. Ac ut maximè in
eleemolina & ieiunio aliqua esset meriti species: tamen
in precatione absque absurditate fingi nulla ratione
potest. Cum enim precamur, mendicamus à Deo. Quid
verò absurdius, quàm in mendicatione fingere meri-
tum? Ex verbo igitur ἀποδοῖσκει reddet, meritum stabili-
ri non potest. Deinde phrasis κατὰ τὰ ἔργα secundum opera,
perperam trahitur ad meritum. Sic enim idem esset quod
διὰ τὰ ἔργα: propter opera, à qua phrasi Scriptura vniuersa-
liter abhorret, ne fingatur meritum vitæ in operibus
bonis, sicut est meritum mortis in operibus malis.
Meritum non saluamur, inquit Augustinus, sed meritis
damnamur. Causa discriminis alibi explicatur. Siraci-
dæ locus in veteri Latina est deprauatus. Græcè enim est
κατὰ τὰ ἔργα. Particula igitur κατὰ non meritum significat,
sed mensuram seu ἀναλογίαν, quâ præmia distribuentur in-
debita, & poenæ irrogabuntur pro meritis: Sicut etiam
in istis: Matthæi 9. 29: Fiat nobis κατὰ τὴν πίσιν ὑμῶν,
Matthæi 23. 3: Secundum opera eorum ne facite: mensura
& regula significatur non meritum. Et sic exponitur
hæc phrasis Apocalyps. 22. 12: Merces mea mecum, ut
reddam unicuique, ὡς τὸ ἔργον αὐτοῦ ἔσται: prout opus eius
erit: non autem: prout merebitur. Cum verò operan-
tibus dicitur danda gloria, non propter quid, sed quibus
sit danda docetur: sicut Christus Matth. 25. in extremo
iudicio dicturus electis: Venite: esurivi enim & cibastis
me: non propter quid, sed quibus & qualibus vitam
æternam sit adiudicaturus declarat. Opera bona con-
ditio

ditio erunt requisita in saluandis, non meritum salutis. Causa verò, propter quā vita electis adiudicabitur, & ibi & passim in scripturis gratuita Dei misericordia, electio, & Christi meritum atque intercessio significatur: *Venite benedicti Patris possidete regnum vobis destinatum &c.*

DUBIUM IX.

Quomodo secundum opera sint iudicandi qui demum in extremis resipiscunt?

DUBIUM IX. ex eodem: Quomodo secundū opera bona iudicandi sint, qui demum in extremis resipiscunt, cū nulla opera habere videantur: ut latro in cruce? Quomodo item infantes electi, qui antequam bonum vel malum operari possint moriuntur?

RESPONSIO.

Fides nunquā est prorsus ἀργος operibus bonis vacua: Vbicunque enim est, per charitatem est ἐνεργουμένη: Gal. 5. 6: quod etiam latronis exemplum docet, qui in extremo agone resipiscens Christum confessus est, deplorauit peccata, proximum admonuit, proque salute obtinenda ardentius orauit. Non dissimiles fidei fructus in aliis seriò resipiscētibus sepe in mortis articulo se prodūit, cum veniā peccatorum seriò desiderant, misericordiam Dei implorant, in Christi merito fiducialiter acquiescunt, fratres à peccato dehortantur, ignoscentiam petunt, Deniq; fidem, spem, dilectionem suam erga Deum & proximū, quibus possunt modis testificantur, & testificarentur plenius, si vitæ longior usura daretur. Quare & istis secundum opera sua reddetur. Infārum qui in Christo moriuntur, antequam operari aliquid potuerunt, diuersa ratio est. Hi enim simpliciter aut seruabuntur secundum gratiam, aut damnabuntur secundum naturam filij iræ, ut & cæteri. Apostolus verò hīc loquitur de adultis, qui bene vel malè operari potuerunt.

DUBIUM X.

An Apostolus nos doceat bene operari intuitu mercedis æternæ?

DUBIUM X. est vers. 7: *Iis qui præstant boni operis gloriam, &c.* An licitū sit, bona opera operari intuitu mercedis æternæ: cū dicat Apostolus, saluādos per boni operis perseuerātiā quætere gloriā & honorem & immor-

Bell. lib. 3. cap. 8. de Iustif. Concil. Trid. sess. 6. c. 11. cā. 31. talitatem? Mouet hoc Bellarminus, & decretum Concilij Tridentini affirmatiuam tueretur.

RESPONSIO.

Non repugnat promissionibus gratiæ, neque naturæ filiorum Dei benè operari intuitu mercedis gratuitæ. Sæpius enim Scriptura spe præmiorum ad benè operandum & perseuerandum nos excitat: *Merces vestra magna in cælis: Beati pauperes: quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Apostolus Phil. 3. 14. testatur, se desiderio brauij supernæ vocationis fortiter currere, luctari: Et Col. 3. 24. *Quodcunque facitis, ex animo operamini, sicut Domino, & non hominibus: scientes quod à Domino accipietis retributionem.* Hæc & similia de intuitu præmij gratuiti loquuntur: non meriti aut mercedis debitæ, de qua Sophistæ cōtendunt. Hæc enim aliena est à natura filiorum Dei, qui panem quotidianum sibi gratiosè dari à patre cœlesti petunt: multò magis vitam æternā, ut donum Dei gratuitū expectant. Atq; hoc sensu Apostolus hīc dicit, saluādos quærere gloriam & immortalitatem per perseuerantiam boni operis, h. e., ardentem eā desiderare & obtinere, annunti constanti fide & pœnitentia: nec vllis difficultatibus aut afflictionibus à studio bene operādi atque obtemperandi Deo auerti: spe gratuitæ remunerationis laborum in Euangelio promissæ: non verò meritoria operū mercedis. Nā filij Dei etiam cū omnia fecerint: tamē vt feruos inutiles, quorum nulla possunt esse merita nisi mala, corā Deo sese abjiciunt. Superbi verò hypocritę & serui-les mercenarij, mercedis meritoria intuitu laborant, & pro labore debitū sibi deposcūt: quæ superbia quā sit detestabilis Deo, Christus parabola operariorum in vinea Matth. 20. & serui ministrantis Domino ad mēsam Luc. 17. 9. satis declarauit. Atqui Bellarminū pro intuitu præmij debiti ex merito disputare, obscurū nō est. Idē cōcilium Tridentinum conclusit. Falsum igitur defendunt.

DVBIUM XI.

An Deus sit προσωπολήπτης aliquos eligendo vel reprobando?

DUBIUM XI. est ex vers. 11. *Non enim est προσωπολήπτης apud Deum.* Annon Deus sit προσωπολήπτης acceptor personarum cō, quod ex hominibus pariter reis & damnandis alios ab æterno elegit ad vitam, alios reprobauit ad mor-

mortem : & nunc alios vocat ad gratiam, alios præterit gratiâ: tribuens hoc modo equalibus inæqualia, quod videtur esse *μεροσπολήπτης*?

RESPONSIO.

HANC quæstionem prolixè explicat *Augustinus* ad duas Epistolas Pelagianorum lib. 2. cap. 7. *Acceptio*, inquit, personarum ibi rectè dicitur, ubi ille qui iudicat relinquens causæ meritum, de qua iudicat, alteri contra alterum suffragatur, quia inuenit aliquid in persona, quod honore vel miseratione sit dignum. Si autem quispiam duos habeat debitores, & alteri vellet dimittere debitum, alterum exigere. cui vult donat, sed neminem fraudat, nec acceptio personarum dicenda est, quando iniquitas nulla est. Alioqui eis qui parum intelligunt, potest acceptio personarum videri, ubi vineæ Dominus operariis, qui unâ horâ illic opus fecerunt, tantum dedit, quantum illis, qui pertulerunt pondus diei & æstus: æquales faciens in mercede, quorum tam magna distantia fuerat in labore. Sed quid respondit de hac velut acceptione personarum aduersus patrē familias murmurantibus? Amice inquit non facio tibi iniuriam: Nonne &c. Volo autē huic dare sicut & tibi, &c. Nempe hic tota iustitia est: Hoc volo: tibi inquit reddidi: huic donavi, neque ut huic donare, ubi aliquid abstuli, aut quod debebam vel minui vel negavi, &c. Sicut igitur hic nulla est personarum acceptio, quia sic alius gratis honoratur, ut alius debito non fraudetur: sic etiam cum secundum propositum Dei vocatur alius, alius non vocatur: vocato datur gratuitum bonum, nō vocato redditur malum: quia omnes rei sunt ex eo, quod per unum hominem peccatum intravit in mundum. Vbi autem dicitur: Ergo cui vult misereatur, & quem vult obdurat, qui facit aliud vas in honorem, aliud in contumeliā: bonum quidem immerito & gratis datur: quia ex eadem massa est cui datur: malū verò merito & debitum redditur, quia in massa perditionis malum malo nō male redditur, & ei cui redditur malum est, quia supplicium est: ei verò à quo redditur bonū est, quia rectè factū eius est: Nec ulla est personarum acceptio in duobus debitoribus æqualiter reis, si alteri dimittitur, alter exigitur, quod pariter ab utroque debetur. Hæc *Augustinus*.

Ad argumētū ergo: Qui tribuit inæqualia equalibus est *μεροσπολήπτης*: Deus alios eligēs alios repudiās, hos dānās, illos saluās, tribuit inæqualia equalib⁹: Ergo *μεροσπολήπτης*.

RESPONSIO.

Ex mala definitione non procedit argumentum. Non enim quisquis, qui tribuit æqualibus inæqualia, est *οὐδὲν πο- πολήωτης*, sed qui tribuit propter externam conditionem extra causam seu causæ meritum, idque in iudicio & cōtra leges, ita gratificans vni, vt injuriam faciat alteri. Atqui Deus dat quidem inæqualia æqualibus, eligens vnū, deferens alterum: sed *primò* nulla ductus externa persona vel causa in hominibus latente, sed mera sua *ἰδὲ δόξα*. Deinde nullis legis obstrictus vlli, sed liberrima gratia: Denique: citra cuiusquam injuriam. Omnes pariter reos suo jure præterire gratia, & damnare poterat. Quod ergo miseretur aliquorum, gratis bonus est, quia dat quod nō debet: quod alios præterit, injustus non est, quia his nihil debet: quod præteritos propter peccata damnat, iustus est, quia quod debet reddit.

DVBIUM XII.

An: quia non qui audiunt, sed qui præstant legem, iustificantur, stabilizatur inhærens iustitia?

Ex vers. 13. *Non enim auditores sed factores legis iustificantur*: Videtur iustitia inhærens stabiliri. Non qui audiunt legem iusti sunt apud Deum, sed qui legē præstant, iustificabuntur. Auditis, *inquiunt Papistæ* qui legem præstant iustificabuntur. Ergo non tantum qui credunt iustificabuntur.

RESPONSIO.

PRIMUM. Apostolus loquitur de iustificatione per legem, quam concedimus non in fide sed in præstatione legis perfecta consistere. At hæc præstatio nulli hominū possibilis est, teste Apostolo Rom. 3.20. & cap. 8.3. Nulli igitur hominum possibilis est iustificatio per legē. Atq; hoc est, quod tota hac disputatione demonstrat Apostolus, vt iustificationem fidei stabilizat.

DEINDE. Nihil patrocinatur opinioni Pontificiorum de iustitia formaliter inhærente coram Deo. Nam volunt illi hanc esse habituales non actuales, hoc est, infusum charitatis habitum, non legis præstationem: *Bel- larm. l. 2. cap. 15. de Iustif.* At Apostolus loquitur de Actuali præstatione legis.

TERCIO. Nihil lædit sententiam nostram de iustificatione fidei. Nam etiam credentes præstant legem per
Christum

Christum, imputatione: quandoquidem propter Christi obedientiam cap. 5. 19. per fidem eis imputatur justitia: capit. 4. 6.

DUBIUM XIII.

Quomodo lex sit cordibus inscripta, cum intellectus iuxta Philosophos sit rasa tabula?

DUBIUM XIII. est ex ver. 15. *Ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis: quomodo dicat Apostolus, legē esse scriptam in cordibus: cum physici doceant, intellectum esse instar tabulæ rase, in qua nihil sit scriptum: omnia tamen natura scribi possint?* Plato in Philebo: *δοκῇ γὰρ τὸ τε ἡμῶν ἡ ψυχὴ βιβλίον πνι ἀρροσεικέναι*, quam sententiam sequitur Aristoteles l. 3. capit. 4. de anima: *ὡς περ ἐν γραμματείᾳ, ἃ μὴδὲν ἰσχυρὰ ἐντελεχείᾳ γεγραμμένων: ὅπερ συμβαίνει ὅτι πᾶσι*.

RESPONSIO.

Non pugnant: Nihil enim est in intellectu scriptum actu, quod Aristoteles dicit *ἐντελεχεία*: Omnia verò sunt scripta potentia: quoniam intellectus ad omnia intelligibilia habet se in potentia. Et quodammodo tamen actu inscripta dicuntur ea, ad quæ ratio & mens sana se convertit per se sine demonstratione: ut sunt notitiæ de Deo colendo, de parentibus honorandis, de discrimine honesti & turpis &c. quæ notitiæ dicuntur lex naturæ & naturales, quia harum semina nobiscum nascuntur. Præter has sunt aliæ, quas vocant *κοινὰς ἐννοίας*, quibus assentitur ratio ex solo sensu: ut: totum esse maius sua parte, ignem urere, æqualia æqualibus addita facere tota æqualia &c. ex quibus doctrinæ mathematicæ exstructæ sunt. Platonis sententia est, omnia inscripta fuisse: sed nascentibus propinari poculum Lethes, unde obliuio omnium notitiarum, quas discere, sit reminisci. Intellexit præstantiam mentis & naturæ humanæ, nō esse à Deo conditam cum tanta ignorantia: sed quia veritatem non nouit, fabulam finxit, quam etiam tabula Ceberis proposuit.

DUBIUM XIV.

Quomodo inscriptio legis in corda promittatur ut gratia, cum sit naturalis?

Ex eodem versu quæritur: Quomodo Ierem. 31. 33. promittat Deus pro singulari gratia Noui Test. inscriptio-

nem legis suæ in corda nostra : cum lex naturaliter scripta dicatur in cordibus gentilium.

R E S P O N S I O.

DVPLEX est inscriptio. Vna naturæ seu naturalis: altera gratiæ seu supernaturalis. *Naturalis* inscriptio sunt reliquiæ quarundam notitiarum theoricarum & practicarum de Deo, & de moribus nobiscum nascentes, quasi rudera imaginis Dei testantia de præstantia mentis humanæ originali obscuræ & languidæ, tantum facientes ad scientiam & iudicium, sed non mouentes cor ad assensum & obedientiam, neque sufficientes ad salutem, sed tantum ad hoc, vt homines sint ἀναπολόγητοι coram Deo. Atque de hac inscriptione nunc loquitur Apostolus. *Supernaturalis* verò quæ promittitur à Deo, est instauratio rudera imaginis Dei in homine per lapsum deletæ, seu infusio nouæ lucis & veræ agnitionis Dei in mentem, & renouatio cordis, atque inclinatio voluntatis humanæ ad obediendum Deo secundum omnia eius madata. Hæc gratia est Novi Testamenti propria, quam Christus effundit per Spiritum sanctum, & operatur per vocem Euangelij in electis : de qua 2. Corinth. 3. Tit. 3. etiam agit Apostolus.

D V B I V M X V.

Quomodo conueniat Deum iudicaturum secundum Euangelium & secundum opera?

DVBIUM XV. est ex ver. 16. *Dominus iudicabit occulta hominum secundum Euangelium meum*: Quomodo dicat Apostolus, Deum iudicaturum secundum Euangelium: cum prius dixerit, redditurum unicuique secundum opera sua. Atqui Euangelium non est doctrina operum, sed fidei?

R E S P O N S I O.

In explicatione ostendimus particulā & hoc loco non significare normam iudicij, vt prius, sed certitudinem q. d. iudicabit de occultis hominum : prout docui vos in Euangelio. Quod si etiam de norma accipiatur, sententia non erit incommoda. Non impios quidem & infideles condemnabit Deus ex operibus secundum legem: *Maledictus omnis qui non manserit in omnibus.* Fideles verò

vero absoluet secundum Euangelium: *Qui credit in Filium Dei habet vitam eternam.* Et tamen his & illis reddet secundum opera, prout nimirum ea vel ex fide vel ex infidelitate fluxerunt bona vel mala.

DUBIUM XVI.

An locus Ies. 52. 5. rectè allegetur ab Apostolo?

DUBIUM XVI. Est de allegatione ver. 24. ex Iesa. 52. 5. *Quia nomen Dei blasphematur propter vos, &c.* Quomodo Apostolus dicat scriptam esse, propter Iudæorū impietatem nomen Dei blasphemari inter gentes, cū Propheta illud dī *ὡς* propter vos, nō habeat: totā verò blasphemie causam reiiciat in Babylonios, qui quòd populum Dei captiuium tenerent, Deo insultabant, quasi eum eripere non valeret. Sic enim ibi: *Ablatus est populus meus gratis: dominatores eius ululare faciunt eum, dixit Iehoua: & iugiter tota die nomen meum blasphematur.*

RESPONSIO.

PRIMO illud dī *ὡς*, non quidem habetur in textu Hebræo: habetur tamen in L X X. versione, quam Apostolus, ut Græcis & Romanis vulgò notam retinet. Nec est addita præter rationem. Gentes enim blasphemabant nomen Dei non modo ob captum populum, quasi Deo eum extorsissent: sed etiam ob eius scelera, quibus captiuitatem sibi attraxerant. Isti inquiebant scelerati erant populus Dei: tam scelestis hominibus fauebat Deus: & aut vult eos eripere sed non potest: & sic fautor scelerum est atque infirmus: aut potest sed non vult, & sic non stat pactis. Sic vtrunque blasphemia in Deum ex Iudæorum impietate redundabat, & blasphemie causa non tam in gentibus erat, quàm in Iudæis.

DEINDE est alius locus Ezech. 36. 23. magis huc congruens, vbi Deus queritur, non modo à gentibus nomen suum pollutum fuisse, sed & Iudæos per suam captiuitatem, cui sceleribus occasionem dederant, illud inter gentes polluisse. Sic enim ibi: *Sanctificabo nomen meum magnum pollutum inter gentes, quod polluisti in medio earum, ait Dominus Iehouah.* Rectè igitur Apostolus ex vtriusq; loci scriptura confirmat, ob flagitiosam Iudæo-

rum vitam nunc æquè atque olim nomen Deiblasphemari ab extraneis, quasi esset maleficorum Deus & fautor: cui blasphemiam ne & nos flagitiosis nostris moribus occasionem præbeamus cauendum est. Potius pietate & innocentia vitæ ad glorificandum Deum, extraneos inuitare studeamus ex præcepto Christi: *Luceat lux vestra, &c.* & Petri 1. Pet. 3. 12. *Conuersionem honestam habeatis inter gentes, ut pro eo quod loquuntur aduersus vos velut maleficos ex bonis operibus quæ spectarint, glorificent Deum in die visitationis.*

DVBIUM XVII.

Quomodo Circuncisio hic dicatur prodesse: alibi noxia esse?

DVBIUM XVII. Ex vers. 25. *Circuncisio prodest, si legem serues:* quæritur, quomodo dicat Apostolus: Circuncisionem prodesse si lex seruetur: cum alibi dicat: *Circuncisionem nihil valere*, Gal. 5. 6. & omni circuncidenti se Christum nihil prodesse. Gal. 5. 2.

RESPONSIO.

Non est pugnantia. Hoc loco Circuncisionis vsum concedit Apostolus, quem hætenus habuerat, quam diu ordinarium Ecclesiæ veteris Sacramentum fuerat: nec simpliciter concedit, sed sub conditione seruatiæ legis, quam non seruantibus dicit factam præputium, hoc est, inutilem fuisse. Ad Corinthios verò & Galatas omnem vtilitatem circuncisioni derogat tempore Noui Testamenti, quando cum reliquis vmbribus est penitus abolita, vt nec tanquam ad salutem necessaria, quod pseudoapostoli tunc contendebant, nec tanquam adiaphora, citra iniuriam gratiæ Christi admisceri & obseruari amplius possit. Aliud *dubium* huc pertinens, quomodo profuerit circuncisio, sub conditione seruatiæ legis, cum nemo vnquam legem seruaue-
rit, expediuius in

textu.

LOCO.

LOCORVM COMMVNIVM
ANNOTATIO

IN CAP. II. AD ROMANOS.

LOCVS I. vers. 1. de *αὐτοκατακρισία*.

I. QUID SIT? testimonium conscientiae de reatu nostro in Dei iudicio.

II. VNDE SIT? partim ex Dei occulta providentia incutiente nobis hunc sensum, ut terreamur, partim ex vi conscientiae, conuincentis nos de peccatis & de ira Dei.

III. QVORVM SIT? Omnium hominum.

IV. AD QUID necessaria? ne effetamur, sed nos humiliemus coram iudicio Dei 1. Ioh. 3. 20. ut ad gratiam querendam in Christo instigemur: 1. Ioh. 3. 21. neve in proximis iudicandis simus rigidi.

V. AN TOLLAT iudicia & censuras publicas? De hoc dubio primo.

LOCVS II. ex vers. 4. De *μακροθυμία* Dei.

I. QUID SIT? propensio quaedam Dei ad non citò perdendam, sed diu tolerandam resipiscentiae spe, creaturam peccatricem, ut est creatura: Videatur Zanch. attributo 9. 10. 11. de bonitate, misericordia & amore Dei.

II. AN REPVGNET iustitiae Dei? videatur dubio 2.

III. QVIS EIVS FINIS? Peccatorum resipiscentia: & impoenitentium iustior poena.

IV. QVIS VS VS? Gloria Dei, ut benignitas eius agnoscatur & celebretur. Item conuersio & salus nostra; ut ad resipiscentiam inuitemur: & iram Dei euitemus.

LOCVS III. ex vers. 5. De *σκληροκαρδία* hominum.

I. QUID SIT? Contumacia cordis humani contra legem Dei.

II. VNDE SIT? Originaliter ex lapsu: efficienter ex Satana, ex carnis concupiscentia: ex obiectis irritantibus concupiscentiam: denique ex occulto sed iusto Dei iudicio.

III. QVIS EFFECTVS? Thesaurus irae in die irae.

Gen. 8.21

Jerem.

13.23.

Rom. 8.7

Deut. 30.

6.

Ezech.

36.26.

Psa. 51.12

IV. QVOMODO CVRABILIS? Minimè vi liberi arbitrij: Est enim cor ἀμετανόητον: *resipiscere nescium*: Cor hominis prauum à iuuentute. Si potest Æthiops mutare pellem suam, &c. Legi Dei non subijcitur nec potest quidem: Sed gratia Spiritus sancti: verbo, & precibus. Circumcidet lehoua cor tuum, &c. Dabo cor nouum: auferam cor lapideum, &c. Cor mundum crea in me Deus, &c.

LOCVS IV. De διχαροκρασία Dei: vers. 2.5. &c.

I. AN SIT FUTVRVM Dei iudicium.

II. CVRIVSTVM? quia κατ' ἀλήθειαν.

III. QVIS IVDEX? Deus per Christum.

IV. QVI REI? Omnes homines Iudæi & Græci cum suis operibus bonis vel malis, manifestis vel occultis ex fide vel infidelitate profectis: Item cogitationibus malis, affectibus prauis, verbis ociosis, &c.

V. QVAE SENTENTIA? absolutio bonorum, damnatio malorum.

VI. QVAE REEVLIA iudicij? Vox Legis & Evangelij.

VII. AN SICVT MALA OPERA erunt causa meritoria damnationis: sic bona absolutionis? & quare non?

VIII. QVATENVS iuxta opera sit futurum iudicium?

IX. QVIS IVDICII effectus? Absolutorum gloria æterna; damnatorum oppressio & angustia.

X. QVANDO sit futurum? In nouissimo die.

LOCVS V. De προσωποληψία V. II.

I. QVID SIT προσωποληψία, *Acceptio personæ*? Est tribuere æqualia inæqualibus vel contrà, propter personā. *Persona* hîc est conditio, vel status, vel qualitas personæ vel rei, præter causam de qua agitur.

An omnis
proso-
popsia
dānetur
verbo
Dei &
legibus.

II. QVAESTIO GRAVIS, an omnis damnetur: Videtur omnis damnari in scriptura & legibus. Regula iuris est: *In iudicijs non est acceptio personarum habenda*: Sextò decr. Tit. 13. reg. 12. Et tamen Deus videtur aliquando accipere personas, sine peccato. Nam Iudæis multa bona contulit, propterea, quod ad Abrahamum pertinebant: Cum in deserto per idololatriam vituli aurei essent meriti excidium, Moses ei petit & impe-

erat veniam propter Abrahamum, &c. Ps. 89 & 2. Sam. 7. promittit se populum peccantem castigaturū virgis hominum, sed misericordiam suam non ablaturū propter Davidem seruum suum. In decalogo promittit misericordiam in millesimum timentib. ipsum Sodomis promittit se parsurū propter decem iustos. Paulo donauit omnes in naui in gratiam ipsius. In his omnibus videtur Deus non attendere causas sed personas. Nos etiā præferimus bona malis, magna paruis, parentes amicis peregrinis propter personam vel qualitatem externam sine peccato.

Distinguenda est ergo *ορροσωποληφία* in legitimam & vitiosam. *Legitima* est quæ fit secundū legem naturæ vel scriptam. *Vitiosa* quæ fit contrā. Quæ distinctio vt rectè intelligatur, tenendum est personarum discriminē. *Personæ* seu qualitates personarum sunt triplices. I. Quædam personæ sunt conditiones promissionis diuinæ vel humanæ alicuius boni vel comminationis alicuius mali: vt fides, pœnitentia, obedientia, bona opera sunt conditio electorum sub qua eis promittitur vita æterna: Infidelitas, inobedientia, impœnitentia, mala opera sunt conditio reproborum sub qua eis Deus minatur exitium. Cum ergo Deus iudicat secundum has conditiones, seu personas, non est iniustus: Et huc pertinent omnia exempla *ορροσωποληφίας* allata de Deo. Sic sedulitas, probitas, est conditio sub qua parentes, præceptores promittunt liberis, discipulis beneuolentiam, præmia, &c. vel contra. Ergo respicientes ad has personas non peccant benefaciendo probis, non benefaciendo improbis, &c. II. Quædam personæ ita sunt connexæ cum causa, vt eam vel aggrauent, vel eleuent: vt percutiens magistratum, principem, grauius luet quàm percutiens priuatum. Sic seruus sciens voluntatem Domini, nec faciens, pluribus plagis cædetur. Pauper furatus panem venia magis dignus quàm fur diues. III. Quædam denique personæ sunt qualitates à causa planè absolutæ: vt opes, paupertas ab adulterio, ab homicidio, &c. Hæc propriè est vitiosa *ορροσωποληφία*: quam negat Apostolus cadere in Deum, quæque iudicibus prohibetur.

ορροσωποληφίας distinctio.

Persona triplices.

Distinguat igitur *ορροσωποληφία* secundū circunstan-

Περωπο
ανφια iu-
dicialis.

Περωπο
ανφια ex-
traiudi-
cialis li-
cita &
illicita.

tias obiecta in *Iudicialem* & *extraiudicialem* : Iudicialis est in iudicio propter vel iuxta personam absolvere vel damnare, plus vel minus dare. Hæc si fiat iuxta personam primo & secundo sensu, est legitima nec iniusta. Si iuxta personam tertio sensu, est vitiosa & iniusta. Et solum hunc prohibent leges, & regula Iuris. Extraiudicialis est cum priuato arbitrio vel actione personæ vel res aliæ alijs præferuntur ob aliquam qualitatem: quæ rursus varia est, licita & illicita. I. *Alia est dilectionis* seu circa officia dilectionis communia vel propria. Circa communia est vitiosa, damnata à Iacobo cap 2. cum diues diligitur, pauper deseritur eo quod habet vel non habet diuitias, retribuere potest, vel non potest. Circa propria non peccatur, quia natura vel leges talem acceptionem personarum sanciunt : vt plus diligantur parentes quàm alieni : plus honoretur princeps, consul, quàm priuatus, rusticus. II. *Alia est Electionis*, quando personæ vel res præferuntur alijs alijs ob qualitatem internam bonam vel malam: vt cum eligitur vir prudens in consulem, eruditus & probus in Episcopum præteritis alijs : Discipulus sedulus diligitur, promouetur, premio afficitur præ alijs. Ager, domus, vinum præfertur propter bonitatem. Hæc etiam vitio caret: quia naturæ & legibus congruit. III. *Alia est donationis*, quando ex duobus paribus vel imparibus, alteri aliquid vel plus, alteri nihil vel minus donatur, hoc est, nulla obligatione gratis datur : Ex duobus debitoribus alteri remittitur debitum, ab altero exigitur, propter qualitatem aliquam vel nullam : vt Luc. 7. Neque hæc vitiosa est, cum sit naturæ & legibus conueniens.

Locvs VI. De Lege natura: & scripta.

Quæritur: An sit? Quid sit? Quid à Decalogo differat? Vnde sit? *ex originali hominis forma*. Quorum sit? Quis eius vsus seu effectus? *excusatio & accusatio: hoc est, studium & conseruatio externa disciplina moralis, vt stet humana societas & equitas ciuilis in genere humano*. Item *αὐτοκατακρισία non renatorum in Dei iudicio*. An sufficiat ad homines damnandos? ex vers. 12. An sufficiat ad homines excusandos? *Minimè*.

Locvs VII. De Sacramentis in genere.

I. Vnde

I. Vnde vox dicta? & quid sint? cap. 4. II. *Signacula iustitia fidei.*

II. Quotuplicia? *vetera & nova.*

III. QVIBVS partibus constent? *externa ceremonia, & promissione interna gratia.*

IV. QVATENVS utraque pars percipiatur? Quando utraque percipiatur? & quando, atque quot modis fiat separatio? A quibus simul percipiantur? & à quibus non? Quis sit legitimus Sacramentorum vsus?

V. Quis finis & vsus, quæ effecta Sacramentorum? an omnibus profint? & quare aliquibus non profint? Hæ quæstiones genericæ ad speciales de baptismo, & cœna Domini facile reducuntur, ut in explicatione ostensum est.

CAPITIS TERTII

AD ROMANOS

Argumentum, partitio, Analysis.

Pergit Apostolus convincere Iudæos, quod licet variis à Deo privilegiis donati, ob suam perfidiam nihilo gentilibus præstent, sed æquè sint rei: idque testimonio & argumentis Scripturæ confirmat. Inde concludit uniuersaliter neminem hominum operibus iustificari quæ fuit assumptio primæ demonstrationis supra cap. I. vers. 18. hætenus probata & vindicata. Tandem conclusionem principalem subdit: omnes igitur iustificari fide absque operibus legi per redemptionem Christi: eamque directè confirmare incipit. Seco igitur caput in tria:

PRIMA sectio à vers. 1. ad 9. est *apologetica*, refutans calumnias, quas Iudæi hostes Euāgelij nectebant ex doctrina Pauli & ex iam dictis. Sunt autem tres.

PRIMA calumnia: quod sit contumeliosus in Deum, æquando populum Dei gentilibus, & nullam relinquendo illi præ istis prærogatiuam. Huius tantum ponit assumptionem ver. 1.

Sed negat:concessione eximiae praerogativae ver. 2.

Eamque confirmatà Dei constantia, ex Psalmis 36.
116.& 51.ver.3.4.

ALTERA CALVMNIA nectitur ex dicto Psal.51.quod
faciat Deum iniustum,dicendo Deum iudicare, hoc est,
vindicare peccata,quibus ipse iustificetur in sermonib.
suis,seu quibus illustretur eius iustitia & veritas : *Syllo-*
gismus est:

Qui iudicat peccata,quibus ipse iustificetur in sermo-
nibus seu verax esse declaratur,est iniustus : *Ratio* quia
illustrantibus iudicis iustitiam & veritatem, praeium
debetur non poena.

Deus infert poenam nostrae iniustitiae,qua ipse iustifi-
catur in sermonibus suis,seu : qua eius iustitia & veritas
commendatur.

Est ergo iniustus:

MAIOR omittitur: *Assumptio* ponitur & *conclusio* per
interrogationem ver.5.

Respondetur auersatione conclusionis,vt apertae bla-
sphemae:quod docetur à proprio Dei officio ver.6.

TERTIA CALVMNIA superiori affinis, sed atrocior,
nectitur ex dictis Ps.36.& 116.detortis, quod aperiat fe-
nestram scelerib.docendo, homines esse mendaces, vt
Deus sit verax,& facienda esse mala, vt eueniant bona.
Si.n.per nostra mendacia illustratur Dei veritas, mēda-
cia non debent damnari, sed strenuè est mentiendum, vt
strenuè illustretur Dei veritas:At illud:Ergo hoc. v.7.8.

SYLLOGISMVS ERIT: Qui per sua mendacia Dei
veritatem illustrant,iniuria damnantur.

Nos nostris mendaciis,illud facimus.Ergo &c.

Apostolus 1.calumniam arguit blasphemiae καὶ τὸς βλα-
σφημοῦ μεθεῖ.

2. Negat maiorem & retorquet per βίον:Qui men-
tiuntur vt illustretur gloria Dei, & faciunt mala, vt e-
ueniāt bona, eorum damnatio iusta est : ὧν τὸ κρίμα ἐν δικόν
151. vers.8.

SECVNDA Pars à vers.9. ad 21. est *conclusio* assertionis
de damnatione vniuersali Iudeorū æquè atq; gentilium:

In hac 1. ἀπὸ διῶξῃ Iudæos æquat gentilibus in pravi-
tate:ver. 9.

2. Testimoniis Psalmorum & Prophetarum id ipsum
demon-

demonstrat, cuius demonstrationis summa est.

Quos scriptura damnat iniustitiæ, cæcitat is, apostasiæ, prauitatis, virulentia, violentia, fraudulentia, profanitat is denique: ij nihilo præstant gentilibus:

Scriptura Iudæos scelerum horum damnat. Ergo &c. à ver. 10. ad 19.

3. PROLEPSI confirmat assumptionem tribus argumentis, quorum primum est à correlatis: duo alia à causa finali: v. 19.

DENIQUE infert assumptionem primæ demonstrationis vniuersalem negantem: Neminem igitur iustificari operibus legis: repetito argumento à contrario legis vsu: ver. 20.

TERTIA PARS à vers. 21. ad finem est illatio conclusionis principalis seu vniuersalis affirmantis ex hæcenus demonstratis, quorum summa:

Omnes homines aut operibus, aut fide absque operibus iustificantur.

At nulli operibus: quod hæcenus patuit.

Omnes ergo fide absque operibus: *ὅτι ἐξ ἡμεῶν ἡ πίστις.*

In hac iustitiam fidei 1. summam describit ab efficientibus & subiectis: v. 21. 22.

2. Vniuersalitatem eius ostendit, quod nemo aliter iustificetur, & quare vers. 22. 23.

3. Explicatione omniū causarū illustrat v. 24. 25. 26.

4. Duobus argumentis confirmat: vno ab effectu, quia per hanc solam omnis gloriatio hominis coram Deo deiciatur v. 27.

Altero ab absurdo, quia alioqui Deus ad solos Iudæos pertinere videretur: v. 29 30.

Denique prolepsi à specie *ἀντινομίας* vindicat vers. 31.

PRIMA PARS CAPITIS

Occupatio trium Obiectionum.

1. *Qua est igitur præstantia Iudæi? aut qua utilitas circumcisiōnis?*
2. *Multa per omnem modum. Primarium enim illud est quod eis credita sunt eloquia Dei.*
3. *Quid iūm enim si infidi fuerunt quidam: nū ipsorum*

infidelitas fidem Dei inanem reddet?

4. *Absit: imo esto Deus verax, omnis autem homo mendax: sicut scriptum est: Ut iustificeris in sermonibus tuis, & vincas quando tu iudicas.*
5. *Quod si iniustitia nostra Dei iustitiam commendat, quid dicemus? num iniustus Deus qui inferat poenam? (humano more loquor.)*
6. *Absit: alioquin quomodo iudex erit Deus mundi?*
7. *Etenim si veritas Dei per meum mendacium redundavit in gloriam ipsius, cur amplius ego ut peccator condemnor?*
8. *Ac non (sicut de nobis malè loquuntur, & sicut quidam aiunt nos dicere) faciamus mala ut veniant bona? quorum damnatio iusta est.*

QVAE EST IGITUR PRAESTANTIA IUDAEI?
 Quoniam Apostolus Iudæorum priuilegia, quibus se præ gentibus ornatos à Deo gloriabantur, legem & circumcisionem: quasi nulla extenuauerat, eosque gentilibus incircumcisis nihilo præstare asseruerat: in proclui illis erat cauillari, non sibi sed Deo contumeliam inferri: quandoquidem constet, Deum Iudæos prærogatiuis eximiis gentibus omnibus prætulisse, neque circumcisionem frustra instituisse: Præoccupatione igitur vindicaturus quæ dixerat: *Quæ est igitur, inquit, præstantia Iudæi?* quasi dicat, audio Iudæos obstrepentes, non citra Dei contumeliam se gentilibus æquari: sic enim nullam fore Iudæi prærogatiuam, nullam circumcisionis utilitatem. Deum proinde populo suo inanibus laruis illusisse, circumcisionem frustra dedisse, quod vel opinari sit blasphemum. Hæc vis est duarum interrogationum, quas in persona importuni alicuius Iudæi sibi obijcit: quasi dicat: Nullamne igitur tu dixeris esse Iudaici populi prærogatiuam? nullamne circumcisionis utilitatem? τὸ πρῶτον significat eximium quid, alijs præcellens: ut πρῶτα δῶρα, munera eximia apud Hesiodum: aliquando superuacaneum vel redundans. Hic in bonam partem significat ὑπερβολὴν excellentiam. Docet Apostolus suo exemplo Doctores in doctrina Ecclesiæ & scholis tradenda esse circumspice-

et inspectos, ne animis auditorum scrupulos iniiciant, aut relinquant. Si quid ergo dixerint per se vel ex accidenti offensuum aut obscurum: modeste id declarare, & à cavillis vindicare non pigeat, ne vel rudiores implicentur, vel aduersarij habeant quod iure crimentur.

2. **MULTA PER OMNEM MODUM:** Nunc soluit obiectum. Summa est, nihil se derogare Iudeorum privilegiis quantum ad Deum qui dederit, sed quantum ad ipsos qui amiserint: non se privilegia, sed privilegiorum ius negare, quo culpa sua exciderint. Nihil igitur se gloriæ Dei detrahere. Potest Imperator civitatē privilegiis donare, quibus certa conditione utatur fruatur. Quæ si non stet, sed fiat rebellis, dicetur quidem privilegiata civitas quantum ad donum Cæsaris qui privilegia dederat, non verò quo ad ipsos, qui iure suo exciderunt. Privilegium enim meretur amittere, qui abutitur potestate. II. *qu. 3. c. Privilegium.* Sic inquit Apostolus non nego Iudæis prerogativas concessas diuinitus eximias, sed quibus illi sua infidelitate exciderunt. Calumnia igitur est, quod eis detraham. **MULTVM OMNINO:** Est concessio. Hanc probat exemplo, quia eloquia Dei sunt Iudæis concredita, gentibus non item. In hoc igitur gentibus Iudæi præcellunt, τὰ λόγια θεῶν vocat promissiones, oracula, præcipuè legem Israelitis traditam per Moysen: de qua Stephanus Act. 7. 38: *Moses accepit à Deo λόγια ζῶντα eloquia viva, quæ traderet nobis.* Πρῶτον hîc ut supra cap. I. 8. non est ordinis: non enim sequitur secundum vel tertium: sed qualitatis significans primarium, quasi dicat, ut vnum eximium pro multis dicam. Emphasis concessionis est in verbo ὅτις ἐυδισσαν, ad verbum *crediti sunt*, nempe Iudæi, hoc est, digni habiti quibus concrederet: sicut I. Cor. 9. 17. Tit. 1. 2. verbum hoc reperitur. Innuit Deum eximio eos præ gentibus honore dignatum esse, quod preciosissimum verbi sui thesaurum apud eos deposuit, cuius dispensatores atque custodes essent. Notetur verò ellipsis aduersatiuæ: At Iudæi depositum perfidè administrarunt. Nihil igitur prodest eis hæc præcellentia. Intelligitur hæc antithesis ex sequenti occupatione. *Quid enim si aliqui fuerunt increduli?* Ita hoc congruet cum illo Hoseæ 8. 12. *Scripti eis honorabilia legis meæ, sed tanquam aliena reputata sunt ab eis.* Nisi hæc ad-

versatiua sub audiatur, alium habebūt sensum verba hæc concessionis, nempe hunc: Prærogatiuam hanc esse eximiam, quod ex gente Iudaica plurimi sancti Patres oraculis & promissis Dei crediderunt. Vt *ὅτις ἐνδοξασται* sit, *credita sunt*, non eis, sed ab eis. Ita sequens occupatio cohæreret: quantumuis multi etiā fuerint increduli. Sed propositum est Apostolo prærogatiuas Iudæis cōcedere quo ad Deum dātem, minimè quo ad ipsos. Prior igitur sensus magis conuenit: posteriorem etiam Chrysostomus reiicit. *Summa est*, cum Iudæi thesaurum sibi concreditum pessima fide curauerint, frustra eos de privilegiis gloriari, neque se ipsis iniurium aut in Deum cōtumeliosum esse, qui ea illis derogauerit. Monet hic Apostolus Christianos, dignitatem hanc nostram cogitemus esse pereximiam quod eloquia Dei nō ea solum, quæ olim Iudæis, sed & longe præstantiora nobis sunt concredita: non modo legis doctrina incorrupta & integra, sed & cœlestis vox Euangelij, quam Filius Dei è sinu patris protulit, quæ gratia preciosior est omnibus mundi thesauris.

Cum igitur simus depositarij Dei Iudæorū loco, fidē Deo integriorem præstare studeamus: alioqui frustranea gloriatio pariter nobis imponemus in nostrā perniciem. Observandum verò, quod cū Apostolus ver. 1. coniunxerit quæstionē de præcellentia Iudæi, & de vtilitate circumcisionis, tantū nunc respondeat de priore, nihil de circumcisione addens, nēpe quia prius expresse dixerat, circumcisionem prodesse, si legē seruent cap. 2. 25. Calumniam igitur manifestā duxit indignam nouo responso. Properat verò ad alia, infra cap. 4. 11. de vtilitate circumcisionis plura dicturus.

3. QUID TVM ENIM, SI QUIDAM. Alio argumēto concessionē confirmat à Dei constantia vers. 3. 4. cuius summa Deus est verax & constans. Ergo non delusit populum suū inanib. promissis: licet hic sua perfidia omni dignitate exciderit. Figuratur *μεγαλίστη*: Quid est quod cōcedis, τὰ λόγια θεοῦ, olim fuisse nobis cōcredita, cū nūc ea nobis deroges, quasi Deus quod crediderat, eripuerit. Deū igitur incōstantiæ arguis, q̄ promissa nō seruauerit. Negat Apostolus crimē perfidiæ Iudæis cōpetens, posse Deo imputari, cū auersatione vehemēti: *Ἀβυσ*: & prouocatione

catione ad tria scripturæ testimonia : quorum *primum* est de constantia veritatis Dei: *Esto Deus verax*: ex Psal. 36.6. *Veritas tua usque ad nubes*. Item Psalm. 57.11. *Magna est usque ad cælos misericordia tua & usque ad nubes veritas tua*. Item Psalm. 89.33. *Misericordiam meam non auferam ab eo, neque mentiar in veritatem meam*. Laudem igitur veritatis Deo attribui oportet, quicquid obganniat humana ratio.

Alterum de hominum vanitate atque perfidia, ex Psal. 39.6. *Prefecto uniuersa vanitas est omnis homo*. Psalm. 116. 11. *Ego dicebam in festinatione mea: omnis homo mendax*.

Tertium de iustitia iudiciorum Dei ex Psalm. 51.6. *Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas, quando tu iudicas*. Sic citat ex versione Græcorū. Heb. *Vt iustus sis in loquendo te, mundus sis in iudicando te*: eodem sensu. Ex primo vult colligi, cum Deus sit verax: non igitur ei imputandum, quod Iudæi prærogatiuis exciderunt: Ex altero, cum omnes homines sint mendaces: Iudæorum igitur vanitati deberi, quod Deus priuilegiis cōcreditis eos priuarit. Ex tertio, cum Deus sit iustus: iustum ergo exercuisse iudicium in Iudæos, quod perfidos dignitate sua deiecit. Hęc est sententia Apostoli vers. 3. & 4.

AD VERBA quod attinet, causalis $\pi\iota\gamma\delta$ ostendit interrogationem esse cōfirmatiuā superioris. Si aliqui fuerūt infideles, hoc est, non seruauerunt Deo fidem, sub qua eis eloquia sua crediderat. Intercesserat enim inter Deū & populū mutua stipulatio: Deus promittebat gratiā & vitā: Ipsi contra spondebant obedientiam: cum verò à cultu Dei perfidē desciscerent ad idola, pro beneficiis sibi pœnas & abiectionem attraxerūt: Nihil, inquit, hoc derogat Dei veritati. $\tau\iota\upsilon\epsilon\varsigma$ QUID AM: intelligit maiorem partem & promiscuam turbam: excipiēs à nota perfidiæ sanctos patres & fideles, qui olim multi fuerant, & semper aliqui erunt ex hoc populo electi, vt docebit c. 9. & 10.

NVM $\alpha\mu\sigma\iota\alpha$ INCREDULITAS: hoc est, perfidia & rebellio in Deum: Fidem, hoc est, veritatem & constantiā in seruandis promissis vt Psalm. 33.4. *Omnia opera eius in fide*, hoc est, in veritate: Et sic Cicero fidem describit fundamentum iustitiæ: quod sit dictorum conuentorūmq; *offic.* constantia & veritas $\kappa\alpha\tau\alpha\rho\gamma\eta\alpha\varsigma$ euacuabit, inanem reddet? Sensus est: an propter homines perfidos Deus perfidiæ

Marc.
16. Ioh. 3.

accusari meretur? Vel, an quia homines sua infidelitate se bonis promissis priuant, Deus dicendus infidelis, inconstans? Est interrogatio negantis: Minimè. Quidā sic: An propter hominum infidelitatem Deus non præstabit eis gratiam promissam? quasi absq; conditione fidei sint Dei promissiones; & quales quales sint homines, Deus omnibus præstet bona promissa. Hæc glossa promissionibus tam legis quàm Euangelij repugnat: quoniam omnes annexā habent conditionem vel obedientiæ perfectæ, vt legales, vel fidei & pœnitentiæ vt Euāgelicæ. Increduli palā excludūtur: vt: *Qui crediderit & baptizatus fuerit saluus erit: Qui non crediderit, &c.* Itē: *Qui credit in Filium Dei, &c. Qui non credit super eo manet ira Dei.* Repugnat etiam naturæ fœderis, quod mutua Dei & hominū restipulatione constat, perfidos manifestè à gratia arcet. Sed de hoc postea.

Mendax
omnis ho
mo qua-
rens.

4. ABSIT: IMO ESTO DEVS VERAX: Imperatiua oratione fortiter Dei constantiam asserit, quasi dicat. Esto, sit, maneat verax, quicquid fiat hominibus perfidis. Vetus obscurat & eneruat vim responsionis reddens indicatiue: *Est autem Deus verax.* Dixi vnde petita sit sententia: *Omnis autem homo mēdax:* Hieronymus in hunc locum & ad Ephes. 1. sub finem vniuersalem restringit: *Omnis*, pro maxima pars: sicut & illam Philip. 2. *Omnes sua quarunt:* 1. Timoth. 4. *Omnes me dereliquerūt:* Psal. 5. 10 *Omnes declinauerunt, inutiles facti sunt.* Sed non habet hic locū restrictio in vniuersali culpā, à qua mox v. 12. neminē excipiet Apostolus. Omnis igitur homo mendax: *Primum* quidē respectu Dei, qui solus verax & cōstans immutabiliter, ipsaque veritas, quæ laus creaturæ nulli debetur: *Deinde* respectu sui, quia omnes *δυστάβολοι*, inconstātes, mutabiles, nō tenentes idē veritatis propositum: sepe fallunt fidem datam, nec stant promissis: sæpe mendacia loquuntur pro veris, vel ex errore, quia verum ignorant vel ex *προαίρεσι* quia fallere volunt. Sed, inquis, nec omnes nec semper hæc omnia faciunt: In dubiis hoc excutietur. QVEM AD MODVM SCRIPTVM EST: Verba Psalmi si. ex confessione Davidis, quibus confitetur graviter se scelere suo in Dei maiestatem deliquisse, iramq; incurrisse, vt maxime nemo sit hominū, qui vindicare possit vel auit: *Vt iustificeris in sermonibus tuis, hoc est,*

est, verax esse cognoscaris in promissionibus & minis: iustisq; in iudiciis. Iustitiam enim pro veritate sepe Hebræis dici supra monui. ET VINCAS: Heb. *ut purus sis*, nepe à criminatione, qua impij in pœnis tibi obloquuntur, & iudicia tua sugillât: LXX. *νικῶν vincas*: nepe obmurmuratores & hostes omnes: Εν τῷ κρινέσθαι σε: Aliqui passiue: *dū tu iudicaris*, hoc est, traduceris vt iniustus, vel incōstans, quod solēt impij. Sed rectius media voce & actiue: *dum tu iudicas*, nepe me propter crimen admissum, vel alios peccantes. Sic accipere cogunt sequentia. Nam quod nunc dicit: *dum tu iudicas*, postea æquipollenter dicet: v. 5. *qui infert iram*. Et vers. 6. *quomodo iudicabit mundum*. Et vers. 7. *Ego ut peccator condemnor*: Habemus sententiam verborum. Possent pleraque etiam aliter accipi, nempe vt totus ver. 3. *Quid tum enim*, &c. sit exceptio Iudeorum contra Paulum: Tu dicis, nobis concredita τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ: non nostra infidelitate amisisse: sed erras: *primum* quia licet aliqui nostrum fuerint infideles, non tamen omnes. Non ergo omnes amittere potuimus. Deinde licet omnes fuissetus increduli: nostra tamen infidelitas Dei veritatem euacuare non posset, quin promissa seruaret. Hic sensus hætenus bene coheret: sed primò impingit in naturam promissionum fœderis, de qua prius, quando quidem Deus minime se obligat incredulis ad seruanda promissa. Deinde reiectio sequens & assertio veritatis atque iustitiæ Dei non satis congrueret. Itaque retineamus priorem interpretationem, quod versu 3. 4. sit confirmatio altera, concessionis accupatione figurata.

Obseruemus hic *primò* cōditionem Ecclesiæ visibilis, in qua semper aliqui sunt increduli, & hypocritæ nō renati fidelib. permixti, propter quos tamen Ecclesia non cessat esse Ecclesia. Ne igitur offēdamur vidētes hodie eque ac olim zizania succrescere in agro Domini. Quid tūc enim si aliqui hodie sint increduli, multi deficient à fide? Nihilominus promissiones erunt ratæ fidelibus.

Obseruemus *secundo*, quod licet hominum incredulitas & improbitas gratiam Euangelij ab ipsis arceat, eosq; indignos atq; inhabiles beneficiorum Dei reddat: tamē veraces semper maneant promissiones: *primum* quo ad Deū, qui mentiri nō potest: *Deinde* quo ad ipsas, quæ sūt

veritas infallibilis: *Denique* quo ad fideles, qui eas obri-
nent. Pater hoc in promissione salutis, quæ cum omni-
bus oblata, incredulis excidat, rata tamē manet credēti-
bus, sicut dicitur: *Vt omnis qui credit, &c. Iustitia Dei super
omnes & in omnes credentes.* Sic in Sacramētis gratia pro-
missa offertur cunctis, confertur & obsignatur tantū le-
gitimē ea sumentibus, hoc est, credētib: infidelibus ni-
hil conferunt, sed nocent Sacramenta, ipsorum culpā.

Obseruemus *tertiò*: cum Deus sit verax & veritas ipsa:
tutò promissionibus eius acquiescamus, neque in tenta-
tionibus fiduciam præsentiæ & liberationis diuinæ no-
bis turbari vel eripi patiamur.

Obserua *quarto*: Cum omnis homo sit mendax, vanus
& fallax: ne hominum favore aut promissis magis quàm
Dei gratia nitamur: agnoscamus propriam infirmitatē,
& naturæ prauitatem Spiritu Dei corrigi, atque in veri-
tate dirigi petamus.

Obserua *quinto*: Verbum *iustificari* nō significat infun-
di iustitiæ habitum, sed iustum haberi, ab iniustitia ab-
soluti. Neque enim aliter hic de Deo potest significare,
& innumera loca aliam significationem non admittunt,
vt porro videbitur.

Obserua *sexto*: Cum vel ipsi à Deo iudicamur propter
peccata, vel in impiis iudicia Dei exerceri videmus: ca-
ueamus Deum accusare iniquitatis, sed agnoscamus e-
ius iustitiam, quod nec nobis, nec aliis sit iniurius, & fi-
ducia misericordiæ eius non liberari, sanari, ac seruari
petamus, cum Daniele precantes: *Tibi Domine iustitia;
nobis confusio facierum.*

Obserua *denique*: Cum Deus hominum iustitiam &
peccata vindicat: ipse iustificatur in sermonibus suis, hoc
est, iustus & verax esse declaratur. *Iustus* quidem, quod
peccatis debitas pœnas iure infligit: *Verax*: quod cōmi-
nationes suas veraciter adimplet, etiam si aliquando per
patientiam pœnas differat.

5. QVOD SI INIVSTITIA NOSTRA DEI IUSTITIAM
COMMENDAT: occupatio alterius calūniæ, quā hostes
Euangelij nectere posse videbantur ex verbis Psal. 51: *Ve
iustificeris dum iudicas, &c.* ad insimulandum Deum in-
iustitiæ: Si Deus iudicās nostrum peccatum iustificatur,
& sic iniustitia nostra commendatur eius iustitia: quid
dicemus?

dicemus? nū Deus est iniust⁹ qui infert irā, h. e., infligit pœ
nā peccātib⁹, q. d. videtur injustè punire. Nā qui punit id,
quo ipse justificatur, h. e., iustus declaratur, videtur iniu-
stus: quandoquidē illustrātibus iustitiā iudicis præmium
debetur potius q̄ pœna: At nostra iniustitia commēdatur
Dei iustitia, teste Apostolo ex Psalmo: *Vt iustificeris, &c.*
Ergo aut punire non debet peccata nostra, aut erit iniu-
stus. **HUMANO MORE LOQVOR:** Hac parēthesi innuit
se non loqui in sua persona, quasi ita sentiat, aut reuera
id inde sequatur: sed referre improbam humanæ ratio-
nis Sophisticam. Hieronymus: *Secundum hominem lo-*
quor, h. e., secundum te, qui talia sentis. Innuit humanam
rationem nunquam non inuenire quod Dei iudiciis ob-
loquatur. Quod obseruandum aduersus nostri seculi ar-
gutulos, qui similiter cauillantur ex doctrina de arbitra-
ria electione & reprobatione Deum effici *μεγιστοπολήπτιον*
iniustum, immisericordem, crudelē, authorem peccati, &
nescio quid non. Humano more non in aliena vt Apo-
stolus, sed in sua persona loquuntur, hoc est, Sophisticè
& improbè mentiuntur. Quam variè significet in Scri-
pturis hæc formula, κατ' ἀνθρώπον, videatur annotatio
Beza.

6. **ABSIT: ALIOQVI QVOMODO IVDEX:** Retun-
dit calumniam auersatione vt prius. Quando enim So-
phistæ blasphema vel absurda, hoc est, aduersantia mani-
festis scripturis vel principiis naturā notis, aut sententiis
evidentem veritatem habentibus concludunt: aliud re-
sponsum non merentur quā huiusmodi detestationem
apertæ blasphemiae vel absurditatis. Addit tamen absur-
ditatis rationem ex proprio Dei officio, quia iudicem
mundi dicere iniustum est blasphemum: faceſſat, inquit,
blasphemia, directè incurrens in principium fidei vni-
uersaliter notum & approbatum: Deum & nunc esse, &
tandem fore iudicem mundi: quem iniustum esse im-
possibile, dicere absurdum & blasphemum est; quia dici- *Psal. 9. v.*
tur: *Sedisti in solio, qui iudicas iustitiā. Ipse iudicabit orbem 5. 9.*
in iustitia, iudicabit populos in rectitudine. Ratio cōsecutio-
nis ex definitione patet: quia iudicare mundū est nō mo-
do vniuersa in mundo optimè gubernare: sed & singulis
iuxta iustitiæ vel æquitatis regulā prēmia & pœnas cōue-
niēter tribuere. Atqui hoc Deus certo factur⁹ est. Iniusti-

Gen. 26.

tiae igitur insimulari nequit. Allegare autem hoc principium videtur ex oratione Abrahamæ intercedentis pro pauculis iustis in improba Sodomitarum vrbe fortè reliquis, ne hos & illos pariter perderet Deus, quod videretur iniustum. *Absit inquit à te: Nunquid iudex vniuersæ terra non faciet iudicium?* nempe æquum, vt non perdat iustos cum impiis? Habemus calumniam alteram, & Apostoli responsum. Directè nos respōdemus, esse fallaciam accidentis in minore. Qui iudicat seu punit id, quo sua iustitia commendatur per se, iniustus iudex est: non verò qui iudicat, quod commendat iustitiam iudicis tantum per accidēs: quomodo peccata hominum Dei iustitiā illustrāt tantum ex accidenti: Accidēs hoc est, Dei sapiētia, qua pessima in optimos vsus dirigere nouit: & iustitia, qua peccatis pœnas debitas immutabiliter infligit. Per se verò peccatis hominum minimè glorificatur, sed blasphematur Deus, sicut dixerat c. 2. 24. *Nomen Dei propter vos blasphematur inter gentes, &c.*

OBSERVA PRIMO: Cum diuina sapientia hominum peccata ad suam gloriam dirigit, eorūque occasione vel iustitiam suam illustrat, vt in damnatione impiorum: vel promissiones & oracula sua implet, vt in Iosephi missione in Ægyptum per scelus fratrum: vel piis & Ecclesiæ benefacit, vt in morte filij sui per Iudæ proditionem & Iudeorum scelus: id neque excusat impios à scelere aut immunes reddit à pœnis: neque Deum reddit participē aut reum sceleris ab hominibus admissi. Qui verò talia inde eliciunt, humano more loquuntur, hoc est, improbè Deo obloquuntur, & blasphemant, quod nesciunt.

OBSERVA DEINDE: Principium fidei vniuersaliter notum & inconcussum inde ab orbe condito est articulus de Dei tum prouidētia, quod eā perpetuò iustissimè gubernetur mundus: tum iudicio futuro, quod omnis *ἀταξία* apparens in mundo tandem sit tollenda & corrigenda per iustam attributionem prēmiorum ac pœnarum iuxta opera cuiusque, ut suprā fuit cap. 2. Ergo impij & blasphemij sūt, qui vel nūc prouidētiā Dei negāt aut sugillāt eius iudicia: vel futurū iudiciū in dubiū vocant, vt *ἐμπόνηται* postremorum temporum: quod vt improbis est terribile, ita piorum patientiam sustentat, & spem liberatio-

liberationis futuræ insigniter confirmat.

7. ET ENIM SI VERITAS DEI: Tertia calumnia superiori affinis: diuersa tamen, longéque atrocior. Nam aliunde nectitur, & aliorum spectat, quàm prior, nec est simplex, sed ex duabus conflata. Dixerat ex Ps. 36. & 116. *Esto Deus verax, omnis homo mendax.* Id improbè torqueri posse videbat, quasi dixisset, ideo homines esse mendaces, & mentiri debere, vt Deus sit verax, sicq; mendacis hominū veritas Dei illustretur. Hæc prior pars calumniæ v. 7. Ex doctrina etiā gratiæ, quā Apostolus dicere solebat superabundare per peccatū, vt infra cap. 5. 20. cōflabāt calumniam, quod doceret facienda esse mala, vt eueniāt bona, & sic fenestrā sceleribus aperiret. Hæc altera pars v. 8. Tam atrocem calumniam etiā resundit, ne si prætereas intactam, approbasse videretur. Nūc verba excutiamus: *Εἰ γὰρ ἡ ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ*: Et hoc dicit *μυμητικῶς* referens calumniā improbi alicuius Sophistæ: ideo reperatur *ὡς το κοινὸς* paræthesis prior (humano more loquor) VERITAS DEI: idem quod supra, fides Dei. REDVNDAVIT IN GLORIAM EIVS PER MENDACIVM MEVM: hoc est, si, quod tu dicis, ego ideo debeo esse mendax, vt Deus maneat verax. En putidam calumniam. Sic solet mūdus doctrinam quæ dextra traditur, accipere sinistra, & *κατὰ πόδας* deprauare. Cum diceret Christus: *Soluite templum hoc, & ego, &c.* Iudæi per calumniam repetebant: *Ego destruam templum Dei, &c.* Pari malitia hodie aduersarij omnia nostra arripiunt & deprauant. Cum docemus, hominem iustificari gratis absque operibus fidei, clamant, nos prohibere bona opera, dari licentiam peccandi, tollere studium pietatis. Cum docemus: Deum gubernare etiam malorum voluntates & opera, & punire peccata peccatis, exclamant, nos Deum facere authorem peccati. Cum docemus, Deum non omnes elegisse ad vitam: sed misereri quorum vult, indurare quos vult: clamant nos facere Deum sibi contrarium, crudelem &c. hominibus viam ad desperationem sternere: & nescio quid non. Idē cum Apostolo factum videamus, non est quod nobis fieri miremur.

CVR AMPLIVS EGO VT PECCATOR IVDICOR? Hinc liquet, in persona nasutuli alicuius mendacis hæc referri à Paulo: *ἀμαρτωλὸς* pro *φύσιν*, genus pro specie: Est

interrogatio expostulantis, & negantis: quasi dicat, non debeo iudicari: & sensus est: si mendacis veritas Dei illustratur, ego nec mendax ero peccator, nec recte me De⁹ mendacē dānabit, sed licebit impune mētiri: *Ratio* eadē quæ pri⁹: quia per quod veritas Dei cōmēdatur, id nec peccatū est, nec puniri, sed præmio decorari meretur.

8. AC NON, (SICVT BLASPHEME TRADVCI-
MVR) Quidam ἐναντιωσὶς dictum putant pro: *Ac non po-
tius dicitur*: Sed καὶ μὴ, rectē cohæret cum, ὅτι ποιῶντες: re-
dundante particula ὅτι, vt frequenter alibi, & mox v. II.
&c. Et est intensio seu pars grauior calumniæ: Cur ego
propter mendacia condemnor? Imo cur non potius facie-
mus mala, vt eueniant bona? Sophista hypothesin trans-
fert ad thesin: non modo strenuē erit mentiendum, vt
commendetur Dei veritas, sed in vniuersum facienda
mala, vt eueniant bona: egregiē peccandū, vt abūdet gra-
tia, quam prædicat Paulus. *Ratio* eadem quæ prius: qui tā-
ta bona non sunt impedienda, sed quouis modo promo-
uenda, vt eueniant. At promoueri hominum mendacijs
& peccatis docet Paulus. Hac impudenti calumnia dia-
bolus tunc Euangelij doctrinā conspurcabat vt redderet
infamē ac inuisam, ne admitteretur. Quis. e. tales docto-
res ferret, qui & Deum mendacijs coli, & delectari asse-
rere non erubescunt, & scelerum licentiā atq; impunitā-
tē apertē inuehūt? Sic quidem & nos hodie grauamur
ab aduersariis. Qui illustria talis calūniæ exēpla querit,
legat *Bell. lib. 2. de amiss. grat. c. 3. 4. &c.* vbi calumniatur,
ex doctrina Zvvinglij, Caluini, Bezæ (Luthero pepercit)
Deum esse authorem peccatorum: verē ac propriē pecca-
re solum: verē ac propriē peccare: peccatum nihil nisi o-
pinionem falsam esse. Sed nullo negotio retundi potest
hæc Satanæ impudentia. Phrases enim Scripturæ calūnia-
tur: & per illorum latera Euangelio iugulum petit. SI-
CVT NOS BLASPHEMA MVR: Probē obseruāda Aposto-
li duplex defensio, brevis sed grauis. *Primum* in parenthe-
si. Arguit aduersarios impudentis blasphemix. Spargunt
talia nos dicere, docere, ex doctrina nostrā consequi: sed
improbē blasphemant nos, hoc est, grauamur calumnia:
Blasphemia est sacrilega diffamatio, Deo vel eius do-
ctrinæ & ministris intentata. βλασφημοῦντες παρακαλοῦντες; in-
famati predicamur, queritur Apostol⁹ 1. Cor. 4. 13. Hodie
igitur

igitur nihil miremur, si diabolus antiquum obtineat, & nobis Apostolorum fors sit experiūda. *QVORVM CON-DEM NATIO IVSTA EST: κείνα pro κατὰ κείνα*: Relativum & alij referunt ad calumnias, & κείνα actiue interpretantur de iudicio Apostolorum: quasi dicat, blasphemias tales tantum abest ut agnoscamus, aut doceamus, ut ipsi palam damnemus. Sic esset simplex blasphemiarum negatio. At hoc iam dixit in parenthesi. Potius igitur & referatur ad calumniatores, quorum κείνα passivè *condemnationem* prænunciat fore iustam. Estque hæc altera calumniæ refutatio per βίαιον, à Dei iudicio in improbos: quasi dicat, rident isti, per nos sibi licere impunè mentiri & peccare, ut illustretur Dei gloria & veritas: sed ridebunt risum Sardonium. Sceleratos namque immutabiliter manet damnatio, eaq; iusta ex ordine diuinæ iustitiæ. Quid enim iustius, quàm ut hanc pœnam sentiant ipsi, quam nos negare mentiuntur, qui nihil magis, quàm iustum Dei iudicium prædicamus? Ita indirectè quidem sed nervosè hanc etiam calumniam repressit Apostolus. Directè respondebitur, quod sit fallacia accidentis, ut prius. Qui enim illustrent gloriā Dei per se, & legitima ratione, præmiū non pœnam merentur: At improbi peccatis suis ex accidenti id faciunt, ut fratres Iosephi, Arabes, latrones, proditor Iudas & Iudæi illustrarunt gloriā Dei, & salutem piorum promouerunt ex accidenti, quatenus peccatis eorum Deus pro sua sapientia ad bonum eliciendum & promouendum est usus, ipsis interim nihil minus quàm bonum illud cogitantibus, sed libidinem & malitiam suam explentibus: sicut ait Ioseph: *Vos malè cogitatis: Deus autem benè*. Sic peccata gloriam Dei illustrant ex accidenti: per se contumelia afficiunt. In his igitur & similibus improborum calumniis paralogismus est accidentis. *Maiores* enim est vera de ijs, quæ ad illustrandam suam gloriam à Deo sunt præcepta & ordinata: ideoque per se id faciunt, & ab hominibus eo fine fiunt, ut ipse glorificetur. *Minores* per se falsa, ex accidenti vera est. Accidens id est Dei sapientia, quæ pessima quæque in usus salutes dirigere novit, ut supra est dictum.

*Gloria
Dei pec-
catis illu-
stratur
nō per se,
sed ex ac-
cidenti.*

Hinc observemus *primò*, sceleratos frustra sibi blandiri, eo quod Deus aliquando ex eorum sceleribus gloriā

suam illustrat, quasi è tenebris lucem eliciens. Id enim non ipsis sed Dei sapientiæ debetur. Iure igitur damnantur.

DEINDE, quod verus Diaboli & Sophistarum mos sit blasphemare doctrinam veritatis, & Euangelij ministros. Odit enim veritatem, quia mendax est. Non igitur offendamur, si hodie à Pontificiis Iesumanitis aut Pseudoeuangelicis Ecclesias orthodoxas tetrìs calumniis grauari audiamus, quod Deum faciant authorem peccati, crudelem, injustum: quod negent Dei omnipotentiam: Christum mendacij arguant, Testamentum eius adulterent, carnem eius cœlo includant, alligent, Sacramenta euacuent, & id genus putida mendacia alia.

Obseruetur *denique* regula: *Non esse mala facienda, ut eueniant bona*: Vniuersaliter vera est de malis culpæ, non de malis pœnæ. Inter hæc enim datur electio, & minus damnum facere licet, ut euitetur maius. Sed inter mala culpæ non datur electio, nec est leuius peccatum faciendum, ut euitetur grauius, nec vllum admittendum malum, ut eueniat aliquod bonum siue per se, siue per accidens. Non esse mentiendum, ut glorificetur Deus, aut seruetur proximus Augustinus contra Consentium Grammaticum prolixè disputat. Nemo igitur suæ culpæ prætexat bonam intentionem, aut bonum finem, aut bonum inde enascens. Ut verò bona eueniant, bona benè sunt facienda: quia ex bonis bona fiunt per se, ex malis per accidens. Quod iustum est, iustè persequaris. Ad bonum finem bona & legitima requiruntur media. Non debuit Iudas prodere Christum, ut seruaretur genus humanum: fratres vendere Iosephum, ut eveheretur in Ægypto. Non debuerunt Papistæ mutilare calicem in Eucharistia, ne qua gutta à laicis funderetur. Non debuerunt peregrinam linguam in sacra invehere, canonem mussitare, histrionicas ceremonias, sacrificium expiatorium & purgatorium confingere, ut religioni authoritatem conciliarent. Quare ut bona benè faciamus, pro cynosura actionum omnium solam Dei legem obseruemus.

ALTERA

ALTERA PARS CAPITIS.

Conclusio de damnatione vniuersali.

9. Quid igitur: præcellimus? nullo modo. Nã ante criminati sumus, Iudeos & Græcos oēs esse sub peccato.
10. Sicut scriptum est: Non est iustus, ne vnus quidem: Ps. 14. 3.
11. Non est qui intelligat, non est qui exquirat Deum. & 53. 3.
12. Omnes deflexerunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat quod bonũ est, non est vsque ad vnum. Ps. 5. 10.
13. Sepulchrum apertum guttur eorum, linguis suis ad dolũ vsi sunt, venenum aspidum sub labijs eorum. Ps. 140. 3.
14. Quorum os diris & amarulentia plenum est.
15. Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. Ps. 10. 7.
16. Contritio & calamitas in vijs eorum. Iosa. 59. 7.
17. Et viam pacis non cognouerunt. Ps. 36. 8.
18. Non est timor Dei coram oculis eorum.
19. Scimus autem, quacunque lex dicit, ijs qui in lege sunt dicere: vt omne os obturetur, & obnoxius fiat totus mundus condemnationi Dei.
20. Propterea ex operibus legis nulla caro iustificabitur in conspectu eius; per legem enim agnitio peccati.

QUID IGITUR? PRAECCELLIMVS? NULLO MODO: Antiqui præcidit quæstionẽ de Iudeorum præcellentia, & ad institutum reuertitur: q. d. quid multa? vt quod cœpi dicere, verbo absolvam. *ἡμεῖς* præcellimusne? Nullo modo. Etsi enim Iudeis Deus circūcisionẽ & legẽ dederit: nihil ramen his redditi sunt meliores quã gētes. Minuẽdæ offensionis causa se ipsum includit, vt quantũ ad naturã Christianos nihil præcellere, sed cõmuni reatui subesse doceat. NAM ANTE CRIMINATI SUMVS: Ne absq; ratione Iudeis detrahere videatur, prouocat ad hæten⁹ demonstrata & ad scripturas, *ἡμεῖς* præcellimus: vulg. præcausati sumus: Calvinus, Constitui-
mus: quia *ἡμεῖς* verbũ forẽse, est nō simpliciter accusare, criminari, sed firmis probationib. reũ peragere, Erasmus nō malè ad sensum: ante prius allatis rationib. cõuincimus. IUDÆOS ET GRÆCOS OMNES ESSE SVB PECCATO. Phrasi Paulina esse sub peccato, est ob peccatũ reatu teneri. Sic. Gal. 3. 22. Deus cõclusit omnia sub peccato? Idẽ est: esse sub lege, h. e. cõuinci à lege de peccato, & da-

*Αἰνέματα
Apostoli
aduersus
gentes.*

innari: licet hoc plus quiddam contineat de statu legalis Veteris Test. sicut: *esse sub gratia*, est gratis absolui. c. 6. 14. & esse sub statu gratiae Noui Test. Omnes verò demonstrauit pollutos & reos, gentes à v. 18. c. 1. ad v. 17. c. 2. Iudaeos inde hucusq; *Αἰνέματα* igitur Apostoli hic breuiter sunt colligenda. Contra Græcos fuerunt hæc: quod veritatem detinerent in iniustitia: quod essent impij in Deum, impuri & iniusti in se ipsos, & in proximos: quod *αὐτοῖς ἡμετέροις* patientiam Dei securitate continerent: quod denique legi naturæ cordibus inscriptæ minime obsecundarent. Contra Iudaeos verò: quod legis scientiam inaniter iactarent, quod furtis, adulteriis, sacrilegiis violarent: quod Dei nomen blasphemie exponerent: quod circumcisionem preputium facerent: quod essent Iudæi literales non spirituales: circumcisi carne, incircuncisi corde: quod thesaurum eloquiorum Dei sibi creditum perfide violarent: quod denique Euangelij doctrinam improbe blasphemarent. His argumentis abunde se utrosque peccati & reatus conuicisse ait Apostolus, ut tergiuersandi nec his, nec illis restet locus.

*Αἰνέματα
Apostoli
contra Iu-
dæos.*

IO. SICUT SCRIPTUM EST: NON EST IUSTVS: Ut Iudæorum insolentiam fortius constringat, cumulatis scripturarum testimoniis eos obruit: q. d. nihil opus est argumentis aliis: scriptura tota contra vos clamat, Testimonia cogeruntur ex diuersis Psalmis & Prophetis: *Chrysostomus* tres grauissimos excessus Iudæorum dānari putat: *Primum*, quod omnes simul malè egerint. *Alterum* quod bona malis non admiscentes malitiā solā exercuerint. *Tertium* quod cū vehemēti intentione animi mala fecerint. In analysi argumenti formam posuimus, & obiecta crimina octo nominauimus, quod breuiter nūc ostendemus. Neq; enim opus est explicationi allegatorum diu immorari, nisi quātū scopus Apostoli postulat. Non autem numerat verba, sed refert sententias Apostolus.

NON EST IUSTVS, NE VNVS QUIDEM: Tres v. 10. 11. 12. sūt desumpti ex Psal. 14. & 53. Accusat primo iniustitie: *Non est iustus*: in Psal. est: *non est faciens bonum*, antecedens pro consequente eodem sensu. Qui n. facit bonū est iustus: qui non facit, non est iustus. Qui non est iustus, est peccator & sub peccato. *Ne vnus quidem*. Nemo igitur à communi reatu excipitur.

¶ NON

II. NON EST QUI INTELLIGAT: Secundo ex Ps. 14. 1. & 53. 2. damnat cœcitat̃is & ignorant̃iæ Dei, quæ est profanitat̃is mater omnem Dei timorem excutiens. Ideo notitia Dei passim pro timore Dei ponitur. Quod David refert, Deum prospexisse cœlitus, an esset quis intelligēs & requirens Deum, Apostolus negatiuē asserit ex sequēti negatione. Etsi enim Iudæi haberent & scirent legem: tamen nec intelligebant, nec ad inquirendum Deum adducebantur. *Requirere Deum* quid sit, in Hosea aliquoties dictum. cap. 3. 5. & 5. v. 6. 15.

12. OMNES DEFLEXERVNT: Tertio damnat apostasiā à Deo, à lege, à cultu ad idola: id quod vniuersa historia vetus testatur, & Prophetæ clamant: INVILES FACTI SVNT: Hebr. *pariter fœtuerunt*, putridi facti sunt, hoc est, abominabiles Deo ob fœditatem idololatriæ & scelerum, metaphora à putredine quæ lædit odoratum & adspectum: Putria autem sunt reiectitia: ideo LXX. redderunt *ἡχρησμένοι*.

13. SEPULCHRVM APERTVM GUTTUR EORVM: Quarto damnat vaniloquentiæ & fraudulent̃iæ ex Psal. 5. 10. *Sepulchrum patens guttur eorum: lingua sua blandiuntur*. Posterius membrum declarat prius: os eorū vocat sepulchrum patens: hoc fœtet sordibus, deuorat omnia, in tenebris est ruina incautis. Sic isti vaniloquētiā sordent, linguis obtrectant, proximos lædunt, blanditiis & mendaciis in fraudem illiciunt, & perdunt innoxios: difficulter denique doli eorum cauentur.

VENENVM ASPIDVM SVB LABIIS EORVM: QVORVM OS. &c. Quinto ex Ps. 40. dānat maledicentiæ, quæ Deum blasphem̃is, proximū conuitiis incessit, & lædit instar veneni præsentissimi, quale est aspidum: quod serpentum *genus est parvū & tardum visu*, sed tam præsens habens venenum, vt nullum sit morsis remedium, nisi vt partes læsæ confestim amputentur. Pl. 1. 3. ca. 28. Dānat etiā amarulentiæ ex Ps. 10. 7. quæ cognata est vitio priori: *ap̃as* vocat *divas* execrationes, quib. os ponunt in cœlum, de quib. dicitur Ps. 73. 8. *Dissolunt & loquuntur malitiose calumniā imo de excelso loquuntur. Ponunt in cœlū os suū, & lingua eorū ambulat in terra.* q. d. Deo & hominib. leges dare fastuosè præsumunt. Explicauimus Hos. 7. 16. in ea *verba: Principes cadēs gladio propter furorē lingua sua, &c.*

15. VELOCES PEDES EORUM AD FUNDENDUM SANGVINEM. Sexto damnat læuitiæ, & violentiæ oppressionis innocentium ex Ier. 59. v. 7. *Peaes eorum ad malum currunt & festinant ad fundendum sanguinem. Contritio & calamitas in viis eorum: actiuè idem sunt: pro: Conterunt, & calamitates inferunt proximis.*

16. ET VIAM PACIS NON COGNOVERUNT: Septimò damnat turbulentiæ civilis & Ecclesiasticæ, ex eodem loco prophetæ v. 8. quod seditionibus & contumaciæ omnem ordinem in Ecclesia & Rep. perturbent, nec ferre possint leges & instituta, quæ ad pacem & incolumitatem suam & aliorum faciunt.

17. NON EST TIMOR DEI CORAM OCULIS: Denique accusat extremæ profanitatis & contēptus Dei, qui caput & fons est reliquorum scelerum ex Psal. 36. 2. Qui enim Deum non timent, quomodo homines metuent? & quomodo non ad omne genus nequitiae sese proicient?

19. SCIMVS AVTEM QVAECVNQVE LEX DICIT: Prælepis: Ne excipiant Iudæi, non se, sed gentes his scripturis damnari confirmat tribus rationibus, non gentes sed Iudæos propriè taxari his dictis. *Prima ratio* est à correlatis: Lex proximè obligat eos, quibus est data. Leges Venetæ nō obligāt Romanos: nec dānāt Germanos, sed suos ciues, si cōtra faciāt. Ergo & lex Dei quæcūq; dicit, propriè dicit iis, qui in lege sunt, hoc est, qui in legali viuūt politia, seu quib. lex est data. Atqui Iudæis datā scimus. Quæ igitur lex de prauitate hominū queritur, propriè Iudæos spectat. τοῖς ἐν τῇ νόμῳ: *esse in lege*, postea c. 6. 14. *esse sub lege*: 1. Cor. 9. 20. τοῖς ὑπὸ νόμῳ *factus sū ut si essem sub lege*: eodē sēsu, hoc est, legis obligatione teneri. Etiā gētiles erāt in lege, quatenus lex scripta cōtinebat legem naturæ. Sed nō habebāt legē scriptam moralē nec forenses aut ceremoniales, vt Iudæi: Hi igitur propriè dicuntur esse in lege, non illi.

VT OMNE OS OBTVRETUR: Altera ratio à fine doctrine: oportet omne os gentium & Iudæorum obstrui, ne glorientur in se aduersus Deum, quod pugnaret cum fine creaturarum. quæ non sunt propter se, sed propter Deum. At nisi hæc ad Iudæos pertinerent, pleno ore se efferrent aduersus Deum. Ergo & eis oportuit os obstrui.

obstrui, ne gloriatur vlla caro. I. Cor. I. 29. *Chrysostomus* in verbo *οὐκ* obseruat metaphoram, quia lingua Iudaeorum in gloriatiōe iustitiæ non aliter, quam flumen quoddam rapidum ferebatur: Itaque obstrui oportuit.

ET OBNOXIUS FIAT TOTVS MVNDVS: Tertia ratio ab eadē causa finali: *omne os, & totus mundus* Apostolo idem valent. Oportet totum mundū Deo fieri obnoxium, h. e, nō modo non habere quod gloriatur, sed etiam iustæ condemnationi subesse. *ὀφειλόμενος* dicit *Chrysostomus*, propriè est *reus & obnoxius*, is, qui sibi ad defensionem non sufficit, sed alterius opus habet auxilio: cuius cōditionis, inquit, sunt nostra omnia, vt qui iam perdidimus, quæ ad salutem requiruntur. Hoc est aliquid: sed nō satis. Intelligit enim Apostolus totū mundū *ὀφειλόμενον* nō tantum subiectione vel auxilij desiderio, sed etiā condemnatione & reatu propter peccatū, defectum iustitiæ. Si enim nec angeli, nec cœli astra sunt munda coram Deo, quanto minus homo? At nisi hæc testimonia pertinerēt ad Iudæos, putarent se non esse *ὀφειλόμενος* Deo. Necessario igitur Iudæis illa accommodantur, vt communi reatu & ipsi adstringantur.

20. PROPTEREA EX OPERIBVS LEGIS. Claudir hoc versu Apostolus prosyllogismum primæ demonstrationis, addens argumentum à contrario usu legis, vt in analysi est dictum. Multis hætenus laborauit cōvincere tam Iudæos quàm gentiles, si naturam, si actiones, si opera & merita eorū spectētur, peccatores esse, condemnationi obnoxios. *Gentiles* maximè hoc argumēto cōstrinxerat, quod contra legem naturæ cordibus inscriptam, impij essent atque iniusti. *Iudæos*, quod legem scriptam habētes, eandē fœdè conculcarent. Varios etiam prætextus, quos pro se afferre poterant, vtrisque solidè excussit. Nūc infert à cōtrario cum omnes lege damnantur, nullos igitur operibus legis iustificari. Nam lege damnari & lege iustificari se habēt contrariè, vt priore posito posterius remoueatur, vel contrā. Hætenus igitur præmissæ demonstrationis primæ stant inconcussæ: Aut ex operibus legis, aut ex fide Euangelij est iustificatio. At nulli operibus legis iustificantur. *Maiores* fuit supra cap. I. 17. *Assumptio* hætenus comprobata *ἀποδείκνυται* ponitur hoc versu. Superest cōclusio de iustificatione ex fide, quæ sequētis

versu subiūgitur. Nulla est expeditior demonstratio ad deiiciēdos iustituarios papistas, Iudæos & paganos quosvis, & ad adstruendam iustitiam Euangelij, quā hęc ipsa. Interest ergo vt eius momenta, prout Apostolus ea adhuc est persecutus, & nunc in angustum contrahit, probè habeamus perspecta.

Nunc verba ponderemus. *Non: PROPTEREA:* hęc illatiua pendet à tota disputatione de Iudæorum & gentilium reatu inde à cap. 1. 18. hucusque: & est sensus: cum & hos lege naturæ, & illos lege scripta damnari sit demonstratum, liquet, neutros lege iustificari. **EX OPERIBVS LEGIS:** hoc est, per obedientiam legis in statu peccati extra Christum. Non derogat iustificationem legis obedientiæ. Nam homo ante lapsum fuisset iustificatus operibus legis. Et post lapsum lex præscribit obedientiam perfectam, quæ si à quoquam præstaretur, eum certè iustificaret, sicut Christus homo perfectæ conformitate legali fuit iustificatus. Sed loquitur de operibus legis, prout nunc vel à non renatis præstantur, quæ iustificare non possunt, quia nulla bona sunt, quæ sine fide fiunt: vel à renatis inchoantur, quæ iustificare non possunt, quia non sunt perfectæ, & fiunt à iam iustificatis fide. *Legem* intelligit naturalem gentilium: & scriptam Hebræorum. *Opera legis* nō modo ceremonialia, sed vniuersa alia etiā moralia, à gentibus ad normam rectè rationis, à Iudæis verò aut Christianis ad normā decalogi facta. *Patet* tum quia aduersus omnes concludit, tum quia mox addet, ex lege esse agnitionem peccati, quod ad legem scriptam propriè pertinet, tum deniq; quia deinceps iustitiam fidei operibus legis opponet.

NULLA CARO. Ineptum quod Origenes hoc restringit ad homines carnales, seu eos qui in carne viuunt, seu carnis cupiditatibus indulgent: de quibus dicitur: *Qui in carne sunt Deo placere non possunt.*

Neque enim contra hos tantum, sed in vniuersum contra omnes hætenus disputauit Apostolus. Et reclamatione Psalmus 143. 3. Vnde hęc sententia desumpta est. Dauid enim ibi non erat ex iis, qui in carne viuunt: & tamē deprecatur Dei iudicium: *quia*, inquit, *coram te non iustificabitur ullus viuens, seu vlla caro.* Nec loquitur de carne pecorum aut brutorum: sed de hominibus, quos
syncc-

synecdoche Hebraica vocat *carnem*, hoc est, naturam fragilem & caducam : Et passim *caro* pro toto homine dicitur: *Omnis caro corruerat viam suam. Omnis caro fœnum, Verbum caro factum est, &c.*

Itaque *κατασάρ* *omnis caro* Apostolo hîc idem, quod prius *omnes*, nempe tam Iudæorum quàm gentilium: *Totus mundus*, hoc est, tam Iudæi quàm gentes. Forma enunciationis: *Non iustificabitur omnis caro*, Hebraica est, æquipollens vniuersali neganti *Non vlla, seu nulla caro iustificabitur*, ex sententia Psalms & Pauli, hîc & infra Gala. 2. 16. *οὐδεὶς δικαιοσύνην* IUSTIFICABITVR: Quomodo-
cunque torqueant hoc verbum Sophistæ, cum negatiuè hic ponatur, frustra infusionem iustitiæ inhærentis inde extundere laborant. Habet *varia significata*. Versu
4. Dei tributum, significabat Deum, qui in se iustus est, iustum ex iudiciis suis agnosci, prædicari: Creaturis quo sensu & quot modis tribuatur vel adimatur, explicare differam ad vers. 28. ne hoc loco sim longior.

IN CONSPECTU EIVS: hoc est, in Dei iudicio. Opponit forum Dei & conscientiæ foro humano : vt fortius excutiat hæreticos. Coram hominibus iusti habentur, qui foris in leges non delinquant: quia homines interiora non aspiciunt. Sic Apostolus capite 4. 2. Abrahamo concedit iustitiam operum & gloriationem coram hominibus: sicut & Iacobus capite 2. vers. 21. &c. At coram Deo nec Abraham, nec David, nec vlla caro iustificatur operibus seu inhærente iustitia. Qui dicitur? *Primum* quia Deus ignis consumens, & tam inaccessible maiestatis, vt Seraphim non sint puri, sed facies ac pedes obtegere necesse habeant Iesa. 6. *Nec cœli nec stella sunt munda* in oculis eius. Quanto minus homo vermis, bibens vt aquam iniquitatem? Iob. 4. 48. & 15. 15. & 25. 5. *Deinde* quia Deus non externam speciem moratur, sed internam cordis puritatem requirit. At hæc in sanctis non est integra: nedum in Philosophis aut Hebræis extra Christum. Denique lex Dei spiritalis est, perfectam corporis & animi integritatem præcipiens, dānans omnes in minimo deficientes, iuxta dicta: *Qui fecerit ea viuet in eis : Maledictus omnis qui non manserit in omnibus. Qui deliquerit in vno factus est omnium reus. De quo quis otioso verbo indicabit Deus.* Ab hac perfectione

cum omnes mortales in hac vitâ longissimè absint, in quocunque tandem sint statu: (nam etiam sanctissimi in hac vita peccare non cessant) manifesta est ratio, cur Apostolus vniuersaliter homines à iustitia operum excludat.

*Ex qua
conscien-
tia est
regis le-
gis natu-
ra.*

*Lex scri-
pta cur
accesse-
rit.*

*Peccati
agnitio
& qua
lege fit
& quo-
modo.*

PER LEGEM ENIM AGNITIO PECCATI: Ratione confirmat negatiuam, à contrario legis usu. Per legem habetur agnitio peccati: Ergo non iustitia. *ὅτι νόμος* absque articulo intelligit legem quamuis: primo naturalem de qua dixerat capite 2. 15. gentiles conuinci intus cogitationibus sese mutuo accusantibus & excusantibus. Mala enim conscientia quid est nisi praxis legis naturæ inducens nos intus in agnitionem peccati & iræ Dei, vnde sequitur metus & trepidatio in peccantibus? Quia verò carnis prauitate & securitate non raro lex ista obliteratur, conscientia reprimitur, ratio obcæcatur, vt peccata non agnoscat, vel leuicula habeat: ideo accessit lex scripta, quæ peccata quæuis, minuta & latentia, concupiscentiam & sensualitatem, affectus & motus inordinatos omnes detegeret. Per hanc igitur potissimè agnitionem esse peccati intelligit, sicut infra cap. 7. *Peccatum non cognoui nisi per legem. Nam etiam cupiditatem non cognouissem esse peccatum nisi lex dixisset: non concupisces:* Per legem ceremonialem erat agnitio peccati ex accidenti: quoniam vmbri manu ducebat ad Christum, & in victimis repetita fiebat mentio peccatorum quotannis. Hebræ. 10. 3. Sed quo pacto per legem fit peccati *ἀγνις*? Collatione naturæ & actionum nostrarum cum norma legis. Quod cum hac congruit iustitia est: quod discrepat peccatum. At natura humana extra Christum ad lineam legis comparata, praua & distorta esse non minus cognoscitur, quàm si arcus ad regulam componatur. Eadem discrepantia in actionibus, motibus, cogitationibus, dictis, factis internis & externis deprehenditur. Ita per legem est *ἀγνις* omnis peccati:

1.

PRIMO originalis, quod est prauitas naturæ ex lapsu parentum cum æterno reatu in omnes diffusa.

2.

DEINDE defectus luminis in mente & rectitudinis in voluntate & corde, ex prima creatione debitæ inesse.

3.

TERTIO inclinationum, appetituum, & motuum omnium

mnium aduersus legem Dei.

4. *QVARTO* actualium peccatorum in cogitatis, dictis & factis omnibus, diuinæ legi repugnantibus, aut ab ea deficientibus.

5. *DENIQUE* omissionum plurimarum, vbi lex præcipiebat facere quæ omittimus, aut omittere quæ facimus.

Ratio itaque hæc accipi debet vniuersaliter, quod per legem omnes homines omnis peccati agnitionem habeant.

Non incommodè vsu speculi declaratur. Vt enim facies spurcatum cognoscitur, cum speculo componitur: ita peccatum agnoscitur, cum ad legem natura hominis confertur.

Non modo autem lege peccatum agnoscitur, sed etiā arguitur, & damnatur.

Vnde euidentius fit, nō posse per legē iustificari quēquam, cū omnes homines per eam peccatores esse conuincantur & dammentur. An hic primus & solus sit vsus legis quæstio non obscura est, quæ alibi explicabitur.

Obserua *primò*: cum omnes conuincamur esse sub peccato, nullos à communi reatu eximere se posse aut debere. Agnoscamus verò hunc primū iustificationis gradum, si nos totos coram diuina maiestate abiiciamus. Absq; hoc gratiæ desiderium est nullū, aut nimis frigidū.

Obserua *secundò*: Elogia Psalmorū & Prophetarum à Paulo producta non in solos Iudæos, sed in nos etiam competere, ne corruptionem & prauitatem naturæ leuiter æstimemus. Esi. n. non omnes atrociorib. criminib. videmur polluti: nemo tamen coram Deo absolui potest: omnium verò fomitem in cordib. omnes circungestamus. Agnoscamus igitur foeditatem naturæ, & nos per Christum iustificari atque sanctificari desideremus.

Obserua *tertiò*: Timorem Dei initium & fontem esse omnis pietatis. Executiamus igitur securitatē, & in timore Domini versantes, nos ipsos abnegare studeamus.

Obserua *quartò*: Legis nomine quadam synecdoche etiam Psalmos & Prophetas comprehendere, quia legis doctrinam explicant, & sub legis statu fuerunt.

Obserua *quintò*: Cum quæ lex dicit ad eos spectent, qui sunt in lege: omnes igitur tam promissiones quàm

comminationes verbi diuini ad nos pertinere: vt agentes pœnitentiam & credentes habeamus consolationē & spem salutis: impœnitenes verò minis iræ diuinæ terreantur. Mores igitur & vitam nostram ex verbo Dei eoargui, aut nos corripi, & ad pœnitentiam trahi ne ægrè feramus.

Obserua *sexto*: solam eam doctrinam veram & salutarem esse, qua omne os obturatur, & totus mundus Deo obnoxius redditur: vt soli Deo omnis gloria iustitiæ & salutis nostræ vindicetur. Talis sola est doctrina Euāgelij, quæ ex verbo Dei sonat in nostris Ecclesiis contra opiniones de iustitia & meritis operum: os in cœlū tollunt, & reddunt homines superbos, vt gloriantur contra Deum: Exitiales igitur sunt & fugiendæ.

Obserua *septimò*: Legis operibus quibuscunq; neminē hominum in hac vita coram Deo iustificari. Falsa igitur & damnata opinio est iustitiariorum, qui operib. iustitiam vindicant. Nec iuuat, quod de operib. ex fide factis excipiunt. Nam etiam operibus Abrahami ex fide factis adimitur iustificatio.

Obserua *denique*: Per legem esse agnitionem peccati. Non igitur queramus in lege iustitiam, sed in Christo: nec legis doctrinam cum Euangelio confundamus, sed vñbus multum sciamus discrepare. Lex monstrat & damnat peccata: Euangelium regit & remittit.

TERTIA PARS CAPITIS.

Conclusio, quòd fide iustificemur.

21. Nunc verò absque lege iustitiæ Dei patefacta est, comprobata testimonio legis ac Prophetarum.
22. Iustitia, tanquam, Dei per fidem Iesu Christi in omnes & super omnes qui credunt: non enim est distinctio.
23. Omnes enim peccauerunt, ac deficiuntur gloria Dei.
24. Vt qui iustificemur gratis, id est, eius gratia, per redemptionem factam in Iesu Christo.
25. Quem proposuit Deus placamentum per fidē in sanguine ipsius, ad demonstrandam iustitiam suam, per

per remissionem peccatorum qua antecefferunt, Deo illa tolerante:

26. *Ad demonstrandam inquam iustitiam suam praesentis tempore: ut sit ipse iustus, & iustificans eum qui est ex fide Iesu.*
27. *Vbi igitur gloriatio? exclusa est. Per quam legem? operum? non: sed per legem fidei.*
28. *Colligimus igitur, fide iustificari hominem absque operibus legis.*
29. *An Iudaeorum Deus solum? annon & gentium? certe & gentium.*
30. *Siquidem Deus unus est qui iustificabit circumcisionem ex fide, & praeputium per fidem.*
31. *Legem igitur inutilem reddimus per fidem? Absit: imò legem stabilimus.*

NUNC VERO ABSQUE LEGE IUSTITIA DEI EST PATEFACTA: Tandem Apostolus arcem causae inuadens exponit, quae sit vera iustificatio. Haecenus *negatiue* demonstraui, nec gentiles, nec Iudaeos operibus legis naturae vel scripturae iustificari. Deinceps *affirmatiue* differit, omnes iustificari gratis absque operibus legis per fidem redemptionis Christi, quotquot iustificatur. Estque conclusio principalis demonstrationis disiunctivae, quae haec fuit: Aut fide, aut operibus: seu, aut propria aut aliena: seu, aut inherente aut imputata: seu, aut legali aut Evangelica: seu, aut legis, aut Evangelij iustitia iustificamur. Omnia enim haec aequipollent. Sed non operibus, non propria non inherente, non legali, aut legis iustitia iustificamur. Ergo fide, iustitia aliena, imputata, Evangelica seu Evangelij iustificamur. Papistae sentientes se constringi hoc Apostoli argumento, & maiorem disiunctiuam negare, & assumptionem eludere, & ipsam conclusionem de fidei iustificatione varie deprauare conantur. Vindicabuntur singula in dubiis. Nunc propositum est germanam Apostoli mentem & doctrinam explicare. **NUNC VERO:** Per aduersatiuam potius quam per illatiuam concludit, tum quia particula *διότι* praecedente versu assumptionem clauserat, tum quia tacita *περὶ τῆς* sequentia annectit: Si enim operibus legis nulla caro iustificatur coram Deo,

- vnde & vbi iustitiam sperabimus aut quæremus? Non (inquit) ex lege, sed aliunde & alibi habetur, &c. Est verò totus hic versus repetitus ex cap. 1. 17. cuius proinde explicatio inde repetatur. Tria breuiter docet: *Primò* esse patefactam iustitiam aliam præter iustitiam operum hætenus damnatam, nempe iustitiam Dei. Hanc vocat, vt supra, non qua Deus est iustus (quã diximus quadruplicem tribui Deo in scripturis) sed qua nos gratis iustificat, seu quam credentibus imputat. Origines iustitiam Dei vocat ipsum Christum: non ad mentem Apostoli hoc loco. *Secundò* qualis non sit, & vbi non sit quærenda: Non ex lege: quia *patefacta est absque lege*, hoc est, non in lege, non ergo est legalis: *πεφανέρωται* eodem sensu quo supra cap. 1. 17. *ἀποκαλύπτεται*. *Absque lege*, idem quod vers. 27. *absque operibus legis*. νόμου dicit sine articulo, vt prius vers. 20. & postea vers. 27. 28. 31: vt omnem legem tam non scriptam quàm scriptam excludat. Nam nec naturalis, nec Mosaica docet hanc Dei iustitiam. Vbi patefacta, & vnde quærenda sit, hic tacet: Dixerat supra cap. 1. 17. *ἀποκαλύπτεται ἐν εὐαγγελίῳ* retegitur per Euangelium: quod hic est repetendum. Sic innuit præter legem esse aliud doctrinæ genus in Ecclesia à lege distinctum argumento & usu. Lex in præceptis sita est, arguit peccata, & damnationē affert: Euangelium in promissione gratiæ cōsistit, offerens iustitiam & salutem gratuitam credentib. in Christū. Quæ duo citra periculum salutis confundi nec possunt nec debent in Ecclesia. Innuit etiā duplicem esse iustitiam: vnā legis seu legale, seu operum inefficacem, & impossibilem, hominum vitio: alteram Euangelij seu Euangelicam, seu fidei efficacem, & salutarem. 3. *Tertiò* nouitatis suspicionem præoccupans: hanc iustitiam testimonio legis & Prophetarum comprobata dicit: omnis n. noua doctrina nouitate sua est suspecta & falsa: quia à vetustate, & sic à prima veritate recedit: sicut rectè Aristoteles: *πρῶτον πρὸς τὸ πρῶτον*: Et Tertullianus contra Praxeā: *Illud verū, quod primum adulteriniū quod posterius*. Apostolus noster de doctrina Euangelij coram Agrippa & Festo differens, eodem vetustatis argumento vtitur, se nihil dicere *ἐκτὸς ὧν τε οἱ πατέρες καὶ ἡ μωσῆς ἐλάλησαν*. Ita hic testatur hanc iustitiam quantumuis lege non doceatur, non

Lex &
Euange-
lium de-
stinata
doctrina
genera
in Eccle-
sia.

3.

non fuisse tamen Mosi & Prophetis ignoram, sed testimoniis horum comprobata, & sic non esse nouam aut recens inuentam. Atqui modo dixerat manifestatam absque lege? Nempe, quia lex ex professo eam non tradit, sed urget iustitiam operum: *Qui fecerit ea, uiuet in eis.* Passim tamen promissiones de gratia & venia peccatorum, quæ iustitia est fidei, asspergit, quandoquidem uidit legalem hominum culpâ esse impossibilem. Huius generis promissiones sunt Gen. 3. de semine mulieris: Gen. 15. de fide Abrahæ imputata ad iustitiam: & c. 22. de semine benedicto, Deut. 30. de duplici iustitia: & cap. 18. de magno Propheta: Is. 53. de iustitia ex agnitione Messiae: Jerem. 31. de iustitia ex nouo fœdere: Hoseæ 2. de desponsatione Ecclesiæ cum Deo in iustitia per fidem, & c. Hinc igitur de consensu legis & Euangelij: & de iustitiæ Euangelicæ antiquitate est statuendum. Lex ex professo non docet iustitiam fidei: nec tamen negat vel excludit: Obiter verò & obscurius comprobat. At Euangelium ex professo eam tradit, & vires præstandi legem confert. Quod si iustitia fidei Prophetis est comprobata, utique non noua, sed vetus est. Doctrinam igitur nostram de iustitia fidei ut nouam improbè calumniantur Papistæ.

Legis & Euangelij consensus.

22. IUSTITIA IN QUAM DEI PER FIDEM.

Quarto loco addit descriptionem iustitiæ Euangelicæ breuem, quam illustrabit vers. 24. 25. 26. à causis efficientibus, principali, quæ est Deus, & instrumentali, quæ est fides: nec non à subiecto seu materia in qua, quæ sunt omnes credentes. *Iustitiam Dei* rursus vocat non eam, qua Deus est, sed qua nos peccatores iustificat, non impressione iustitiæ per habitum, sed imputatione iustitiæ per fidem, ut in progressu patebit. Huius iustitiæ authorem Deum inculcabit identidem, ut nihil eius ex nobis vel in nobis esse doceat.

PER FIDEM IESU CHRISTI: Nondum describit hanc iustitiam à forma, sed ab instrumentali causa, per quam accipitur, & qua à iustitia operum satis manifestè discernitur: Ea est *fides Iesu Christi*, non actiue, quam ipse Christus habet, sed passiuè, qua ipse Christus habetur seu possidetur. Non enim quævis fides, sed fides Iesu Christi iustificat, de qua dictum Prophetæ supra citatum loquitur: *Iustus ex fide uiuet.* Est hæc fides, firmus

*Fides Ie-
su Chri-
sti quid
sit.*

Heb. II. 1

He. 3. 14.

assensus doctrinæ Christi certò cognitæ cū fiducia grā-
tuitæ remissionis peccatorū & salutis propter Christum.
Breuiter est fiducialis Christi agnitio. Supra cap. 1. 17.
sex vel septem significata fidei annotaui ex scripturis,
quorum quintum præcipuè huc pertinere, ex cap. 4. pa-
tebit, vbi fides dicitur *πληροφορία, πεποιθήσις, παρρησία*, cer-
ta persuasio, fiducia & confidentia in redemptione Do-
mini Iesu defixa: vnde à Paulo ad Hebræos fides patrum
nominatur *πίστεις τῶν πατέρων*: hoc est, interprete eo-
dem Apostolo, fiducia firma sperandarum rerum, seu
certitudo de iis rebus, quæ fuerunt aut sunt in spe, ac si
iam existerent in re vt reddidit Syrus interpretes. Non igi-
tur fides rātum est assensus generalis doctrinæ incogni-
tæ, sed certa cognitio, assensus, & fiducia promissionis E-
uangelij de gratia & beneficiis Christi ad omnes & sin-
gulos credētes. Proinde ad me quoque pertinentibus.

Affert hæc fides iustitiam nō effectiuè, quasi habitua-
liter iustos efficiat, vel ad iustitiam habitualementem disponat
aut informet: nec materialiter, quasi ipsa sit illud, quo iu-
sti censemur: sed obiectiuè, quatenus in Christū, qui est
iustitia nostra dirigitur: & organicè, quatenus donū iusti-
tiæ Christi merito credentibus gratis imputatæ appre-
hendit, vt dehinc clarius docebitur. Itaque phrasis *διὰ πί-
στεως per fidem* organum iustificationis nostræ indicat: &
sic fides opponitur rationi, scientiæ, ceremoniis, legi, o-
peribus, virtutibus, dispositionibus, per quas non fit iusti-
tiæ applicatio. Semel autem obseruemus phrasium equi-
pollentiam in doctrina Pauli, de hac iustitia. Vocatur
iustitia Dei ab effectore cap. 1. 17. & cap. 3. vers. 21. 22. & c.
10. 3. & *iustitia ex Deo* Phil. 3. 9. *Iustitia per fidē Iesu Chri-
sti* cap. 3. 22. *διὰ πίστεως & ὑπὲρ τῆς πίστεως* eodem sensu: Phil. 3. 9.
Iustitia ex fide cap. 5. 1. & cap. 9. 30. & cap. 10. 6. Galat. 3. 8.
Iustitia διὰ ὑποταγῆς τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ: cap. 3. 24. *Iustitia*
χωρὶς ἔργων νόμου: cap. 3. 28. *Iustitia fidei* cap. 4. versu 11.
13. *Iustitia in sanguine Christi* cap. 5. 9. *Iustitia per obediē-
tiam Christi* cap. 5. 19. *Iustitia non propria* cap. 10. 3. *Iustitia*
non nostra Phil. 3. 9. Denique *Iustitia imputata à Deo* cap. 4.
vers. 6. 10. 11. & c. Hæ locutiones omnes eandem iustitiā à
diuersis causis vel respectibus describunt, & quatenus fi-
des iustificet, declarāt. Huic verò opposita iustitia, voca-
tur *iustitia ex operibus legis* c. 3. 20. *Iustitia ex operib.* c. 4. 2.

Iustitia

Iustitia legis cap. 2. 26. Iustitia ex lege cap. 10. 6. denique iustitia propria cap. 10. 3.

IN OMNES ET SUPER OMNES CREDITES: nempe in Christum, seu habentes fidem Iesu Christi: Quorum sic, seu quibus contingat iustitia Euangelij docet. Omnibus est proposita & necessaria, Iudæis & gentibus. Hos enim intelligit per omnes. Vniuersalē ingeminat, ne quis fidelis excludi se arbitretur. Restrigit verò ad credentes, ne vel *ἀθεοί* aut hypocritæ eam ad se rapiant. Et credentes hic opponuntur philosophantibus, operantibus, denique mercenariis & iustitiariis omnibus. Promissiones igitur Euangelij vniuersales sunt nō absolute, sed respectu credentiū. Et hæc est vera cōsolatio, si nemo se excludi à gratia audiat, siue Iudæus sit, siue gētilis, modo fidē Iesu Christi habeat. *Habet enim, ut loquitur Ambrosius, populus Dei plenitudinē suā, & quāuis magna pars hominum saluatis gratiam aut repellat aut negligat: in electis tamen & præscitis, atq; ab omniū generalitate discretis, SPECIALIS quadam censetur VNIVERSITAS, ut de toto mūdo totus mūdus liberatus, & de omnibus hominib; omnes homines videātur assūpti, &c.* *εἰς πάντας καὶ ὅτι πάντας*: prius ad Iudæos, posteriore ad gētes aliqui referunt. Sed est simplicius iterationē referre ad efficaciorē consolationē & doctrinam: Consolationem quidem, ne vel Iudæorum vel gentium quisquam hic se excludat: Doctrinam verò, ne vel ad Iudæos solos, vel ad gentes solas pertinere putetur hæc iustitia, quasi alia his, alia illis restet iustificationis ratio: quem errorē v. 29. diligenter præcauebit Apostolus. Neq; enim plures dātur salutis vię: sed vna sola ad Deū ducēs via est fides Iesu Christi. NON ENIM EST DISTINCTIO: Probat nō aliter hos, aliter illos iustificari, à pari cōditione omniū hæctenus demonstrata. *διαστολή distinctio* nulla est, nempe Iudæorum & gentiū: quia omnes eadem lege tenentur, ut reatus, ita iustificationis. Idē dixerat v. 9. *Quid igitur præcellimus? Nullo modo. Ita hic: nulla est distinctio: nulla prærogatiua corā Dei Iudæi & ethnici.*

*Ambrosius
de voc.
gent. l.
1. cap. 3.*

21. OMNES ENIM PECCAVERUNT: Ne iterum tumultuentur Iudæi, confirmat vnā esse iustificationem omnium ex prius demonstratis: quia pariter sunt coram Deo polluti & rei, par omnium indigentia iustitię gratuitæ.

PECCAVERUNT, non modo originali corruptione sed etiam actuali prævaricatione cōtra legem naturæ & scriptam, ut patuit supra. *ὁσέγωμαι τὸν δούλον τοῦ θεοῦ*, DESTITVNTVR GLORIA DEI: Annotante Beza *ὁσέγωμαι* propriè dicuntur, qui in cursus certamine deficiunt, & relinquuntur à tergo, ut ad metam non perueniant, nec *ἐπαλαῖον* obtineant. Quo sensu *δοξα τοῦ θεοῦ gloria Dei*, hic significat metam glorioſæ felicitatis, quam Deus homini ab initio proposuit, & de qua dicebatur cap. 2. 10. *Gloria & honor & pax cuius operanti*: Hanc gloriam nulli nec Iudæi nec gentes extra fidem consequuntur, quia omnes in cursu obedientiæ defecerunt: Lutherus: *Vnd mangeln des Ruhms / den sie an Gott haben solten*, id est, destituuntur materia gloriandi coram Deo. Sed ne quidem angeli & beati in cœlis materiam gloriandi habent. Quare *destitui gloria Dei*, videtur priore sensu accipiendum. Breuiter vero intelligamus omnes nos commoneſci communis miseriæ, quia per peccatum à Deo & vita æterna exulamus, nec patet reditus ad Deum & salutem, nisi per fidem Christi. Damnantur igitur omnes religiones aliæ extra Christi Ecclesiam. Dānantur iustitij, alibi quàm in fide iustitiam quærentes: maxime hypocritæ, qui vires arbitrij humani cum Pelagio tuentur.

24 IUSTIFICANTVR AVTÈM GRATIS: Tribus versibus sequentibus continetur *ἐξήγασία* descriptionis iustitiæ prius traditæ, omnes eius causas breuiter complectens. IUSTIFICANTVR: nempe omnes illi credentes Iudæi & gentiles: GRATIA ILLIVS: nempe Dei: Hoc ad causæ efficientis principalis illustrationem dicitur. Prius vocabatur iustitia Dei: nunc gratiam Dei, non doctrinam legis aut Euangelij gratis reuelatam, ut Pelagius deprauabat, nec habitum infusum, aut effectum diuinum in nobis, ut deprauant Sophistæ: sed gratuitam Dei misericordiam & bonitatem, vnde tanquam ex primo fonte venia peccatorum, iustitia, & salus nostra profluxit. Opponitur enim debito Rom. 4. 4. quod non competit gratiæ infusæ, sed misericordiæ. Ad Tit. 3. 5. vocat *χρηστότητα καὶ εὐσυνείνησιν* deus & cap. 5. hanc *χάριν* discernet à iustificatione, quam vocabit *χάρισμα*, & *δωρεάν* de *χάριτος* tanquam causam ab effectu. Ad impulsivas pertinet,

Aug.
Tom. 7.
de gratia
Christi
l. 1. c. 31.

net, internā quidē particula *δωρεὰν* gratis quod mera liberalitate, nullis meritis operum aut fidei præuisis vel præsensib. per motus nos iustificat: Externā verò *διὰ τῆς δωρυτρώσεως τῆς ἐν Χρυστῷ Ἰησοῦ*, hoc est, interuētū redēptionis Christi, quæ ex diuina benignitate se habet, vt satisfactio pro culpa hominis, & vt meritum iustitiæ ac vitæ eternæ. Nec caret emphasi articulus *τῆς ἐν* &c. Significanter enim dicit redēptionis non vulgarem, sed singularē illam in omni historia & vsu humano inauditā, nequē ulli nisi Christo mediatori possibilē, quæ sanguinis profusione peracta est. *Ἀπολύτρωσις* enim nō vno modo dicitur. *Impropriè* est quæuis liberatio ex periculo aut malo, vt cū Deus dicitur populū suū ex Ægyptia seruitute redēmisse, hoc est, liberasse: Exod. 15. 13. *Duces per misericordiam tuā populum tuū, quem redemisti.* *Propriè* est personæ aut rei alienatæ, occupatæ, vel captæ vindicatio per interueniēs preciū. Er est alia corporalis, alia spiritualis. Christi redēptio nō est corporalis: Neq; enim ab hoste externo captos auro corruptibili nos Christus redemit: sed spiritualis, in qua omnia spiritualiter conscientis ad thronū Dei vocatis gesta sunt. Libertas hominis erat spiritualis ante peccatū, qua per peccatum amissa reatus & captiuitas spiritualis secuta est, partim sub Dei iudicis ira & iudicio, & legis diuino anathemate, partim sub hostibus spiritualibus inferno, Diabolo & morte. Redēptor datus spiritualis Mediator Christus. *λύτρωσις* spirituale mors Christi, quæ quidem quoad historiam externā est corporalis: sed quo ad finē omninō spiritualis. Denique redēptionis beneficia spiritualia, liberatio ab ira Dei, à potestate inferiorū & mortis, remissio peccatorum, adoptio, regeneratio & salus æterna. Hæc est illa Christi *δωρυτρώσις*, propter quā Deus nos gratuito iustificat. Obseruādum vero scripturam hāc Christi redēptionē eodem sensu vocare *δωρυτρώσιν* hīc & Luc. 21. 28. Roman. 3. 24. Ephes. 1. 7. Coloss. 1. 14. *λύτρωσιν* Luc. 1. 68. Luc. 2. 38. Hebr. 9. 12. *aternam λύτρωσιν* *παθῆναι*: Et *λύτρωσις* Matth. 20. 28. Marc. 10. 45. Et *ἀντίλυτρωσις* 1. Timoth. 2. 6. Et simpliciter *λύσις liberationem* Roman. 4. 24. Roman. 11. 26. Colossens. 1. 13. 1. Thessalon. 1. 10. *Ἀπολύτρωσις* autem dupliciter vocat: vel propriè ipsum opus *δωρυτρώσεως* semel peractum, vt hoc loco & passim, quæ est redēptio prima: vel metonymicē

Ἀπολύτρωσις non vno modo dicitur.

operis illius consummatum effectum in vita æterna, quæ erit redemptio secunda: vt Rom. 8. 23. 1. Corinth. 1. 30. Ephes. 4. 31. *in diem redemptionis*. Ista nunc sufficiant. Illustrabit Apostolus modum *ὑπολυτρώσεως* in sequentibus: & nos in explicatione dubiorum aduersus Socini blasphemias eam vindicando illustrare studebimus.

25. QVEM PROPOSUIT DEVS PLACAMENTVM. Nunc Apostolus artificio mirando planèque diuino quasi in fascem breuissimè complicat redemptionis causas, effecta, & modum.

Primum *ὑπολυτρώσεως* & iustificationis nostræ authorẽ primum iterum indigitat, Deum, qui Christum nobis *proposuit*, hoc est, æterno proposito constituit. Sic enim malo accipere verbum *πρότετο* *proposuit*: quàm de paterfatione, quod eum palamfecerit & conspectui omnium exposuerit: quasi hoc opponatur veteri propitiatorio, quod in sanctuario occultum latebat. Non improbo sententiam: sed priorẽ magis conuenientem iudico: quia Apostolo familiare est omnia, redemptionis mysteria ad æternam Dei *πρότετον* referre: quo sensu verbo *πρότετο* etiam vtitur Ephes. 1. 9. Referemus autem hanc Dei *πρότετον* non solum ad redemptoris personam, vt filius fieret mediator, sed etiam ad redemptionis modum, vt Mediator homo factus, victimâ sui corporis & sanguinis expiaret hominum peccata. Sensus igitur erit, in Christi redẽptione securè nos acquiescere debere, quia Deus æterno proposito eũ nobis designauit redemptorẽ. Quo retundi potest quorundã curiosa impietas, qui sciscitantur, vnde mors Christi vim habeat expiandi peccata, placandi Deum, merendi iustitiam & vitam, cũ ad hæc effecta nihil videatur per se facere, neque inter immensum reatum nostrum, & inter triduanam Christi mortem vlla esse proportio.

Respõdet Apostolus: *ὅτι ὁ θεὸς πρότετο*: placuit diuinæ sapientiæ gratuita bonitate victimam Mediatoris accipere *ἀντίλυτρον*. Etsi enim non sit ambigendum, alium liberationis modum possibilem Deo non defuisse, cuius potestati cuncta subiacent: tamen sanandæ nostræ miseriæ conuenientioremodum alium non fuisse, nec esse oportuisse statuendum est, dicit Augustinus.

August.
de Trin.
l. 13. c. 10.

A diuina autem dispositione omnia effecta, merita, & propo-

proportio non à rerum natura æstimanda sunt. Ad redemptionis vim & efficaciam declarandā pertinet, quod dicit *μεγέθυον ἱλασῆριον placamentum*, hoc est, placatorem, metalepsi effectus pro effectore: quomodo Iohānes Christum vocat *ἱλασµὸν propitiationem*, hoc est, propitiatorem. Innuat extra Christi redemptionem Deum peccatis hominum fuisse iratum, nec potuisse aut voluisse propitiari, nisi interuentu victimæ filij sui. Hæc igitur vis atque efficacia *ὑπολυτρώσεως* Christi, quod propter eam Deum habemus propitium: idque ex eodem Dei proposito, cuius cum in æternum non pœnitebit.

*ἱλασῆριον
ἢ ἱλα-
σµὸς pro
propitia-
tore.*

Vnde duæ Socini hæretici blasphemix retunduntur: Vna quod Deus nunquam fuerit alienatus à genere humano, etsi homines hostes Dei per peccatum facti fuerint. Falsum dupliciter: tum quia palam dicitur, Deum irasci hominum peccatis, cap. 1. 10. *Palam est ira Dei*: Iratus igitur etiam fuit alienatus: tum quia sanguine Christi placatur: Frustra autem placaretur, nō iratus aut alienatus. Altera: quod Deus mera liberalitate absque interuentu satisfactionis remittat peccata. Atqui impossibile fuit absq; fusione sanguinis fieri remissionem. Et frustra diceretur Christus propositus placamentum: si absque eo fuit Dei placatio. Teneamus igitur firmiter, Christum ideo constitutum à Deo *ἱλασῆριον propitiatorem*: quia absque eo Deus nobis in æternum futurus erat ignis consumens: & quia eius ira aduersus peccata nostra non aliter quàm hoc propitiatore sedari poterat. Quæ contrā blaterat Socinus, in dubiis refellentur.

*Socini
duæ bla-
sphemix
retun-
duntur:*

Potro vt hoc etiam moneam, Christum vocat *ἱλασῆριον propitiatorium* allusione ad veteris arcæ operculum ex purissimo auro factum, quod Deus vocari volebat *תָּרָבִב propitiatorium* à *רָבַב expiare, iram remouere*, quia ex eo daturus erat responsa & se ostensurus placatū propter Christū: Lutherus reddidit Genadenstuhl/ id est, *thronum gratiæ*. Hic thronus est Christus Hebræ. 4. 16. Christum ergo vocat *תָּרָבִב propitiatorium* illud aureum: Cur? quia docere vult, Christum per illud fuisse præfiguratum, & placationem promissam in figura, verè præstitam in re figurata, quæ est Christus. Est igitur phrasis metonymica sacramentalis: Christus est *ἱλασῆριον*, id est, significatus per *ἱλασῆριον*. Quæ Origenes allegoricè

*Christus
propitia-
torium
quomodo
dicatur:
Exod. 25:
22.*

*Phrasis
Sacramē-
talis exē-
plum.*

philosophatur de materia & forma operculi, ut inde puritatem animæ Christi & diuinitatem eliciat, infirma sunt & nil ad rem faciunt.

Δια τῆς πίστεως: PER FIDEM: Nondum absoluit omnia ad redemptionem pertinentia: Inserit ergo fidem, ut doceat, fidem esse conditionem, sub qua Christus nobis datus est propitiatorium, & esse causam organicam, qua sola propitiationem obtinemus in Christo. Sine fide enim Deo placere impossibile est. Itaque propitiatione ad credentes iterum restringitur: increduli verò arcentur.

Socini
blasphemia de
doctrinali
exemplari tantum
reconciliatione re-
primatur.

Εν τῷ αὐτῷ αἵματι: IN SANGVINE SVO: Hæc adiectio graui consilio additur, ut tam ad remotius ἱλασθῆναι, quàm ad propius διὰ τῆς πίστεως referatur. Ad ἱλασθῆναι relata docet modum placationis à Deo decretum, ut fieret in sanguine Christi. ἐν τῷ pro διὰ τῆς per sanguinem, Hebraismus & synecdoche, hoc est, per cruentam redemptoris mortem & sacrificium, quo culpa nostra expiaretur in Dei iudicio. Nam, ut rectè hic scribit Hieronymus, *passus est Christus, ut propositum Dei sedaret, quo tandem punire decreuerat peccatores*: & Origenes: *Proposuit eum placamentum in sanguine, ut per hostiam corporis sui hominibus propitium faceret Deum*. Non enim absq; sanguinis effusione fieri poterat reconciliatio. Hinc blasphemia Socini reprimatur, quod modus placationis tantum sit doctrinalis & exemplaris, hoc est, quod Christus salutis viam tantum doctrina sua annunciarit, & vitæ exemplo confirmarit. At contrà scriptura clamat, placationem debuisse fieri in sanguine CHRISTI. Εν τῷ αὐτῷ αἵματι: Aliqui pro αὐτῷ suo legendum putant αὐτῷ ipsius: ut referatur ad remotius οὐ, non ad propius ὁ θεός. Sed annotante Beza exempla omnia constanter habent αὐτῷ vel ἑαυτῷ: & non observant illi, reciprocum αὐτῷ emphaticè notare, sanguinem redemptoris fuisse sanguinem ipsius Dei: quia Deus proprio suo sanguine redimere Ecclesiam debuit. Ergo reciprocum αὐτῷ ad innuendam Christi personam θεοῦ ὡς πατρὸς, & ad cōmendandam λύτρωσιν eius dignitatē pertinet. Reddendū proinde in sanguine suo, nempe Dei: nō in sanguine ipsius quasi alterius. Sic itaque istud ἐν τῷ αὐτῷ αἵματι relatum ad ἱλασθῆναι modum propitiationis declarat.

Relata

Relata verò adiectio ad propius: *διὰ τοῦ μυστήριου*, materiam subiectam redemptionis declarat, in qua fides nostra propriè fundatur: Vnde Syrus interpres reddidit *Per fidem sanguinis ipsius.*

Fides quidem nostra in iustificationis negotio totum Christum amplectitur, sed propriè in eius sanguine terminatur, quia per sanguinem propriè fit peccatorum remissio, quæ est iustificatio nostra.

Sanguinem verò *συνεκδοχικῶς* totum sacrificium vocat Scripturâ: quod in obedientia humiliationis cœpit, in morte fuit consummatum. Rectè igitur & hoc Hieronymus exposuit, Christum esse propitiatorem per fidem in sanguine, quia Deus propitiatur eis, qui credunt, se eius sanguine liberandos. Qualia Stapletonus pariter & Socinus contra obganniant, in dubiis attingam.

Eis ἐνδείξιν τοῦ δικαιωσῶντος αὐτοῦ: AD DECLARANDAM SVAM IUSTITIAM: Hanc particulam Syrus interpres hic non habet: quia repetitur versu 26. Sed Græca exemplaria omnia legunt: Notat autem redemptionis & iustificationis nostræ finem, quem versu sequente plenius exponet: Is est gloria Dei. In hoc enim admirando redemptionis consilio, Deus spectavit ἐνδείξιν τοῦ δικαιωσῶντος οὐδὲν *declatationem iustitia sua.* Habet verò aliquid obscuritatis, quam iustitiam, & quomodo Deus hic declarare voluerit.

Si iustitiam Dei accipimus relatè ad nos, vt versu 21. 22. cohærebit hoc membrum cum sequente, *διὰ τὴν πίστεν ἀμνηστίας* PER REMISSIONEM PECCATORVM: & sensus est: Deus ideo proposuit Christum propitiatorem per fidem in sanguine suo, vt declararet iustitiam suâ per remissionem peccatorum, hoc est, vt nos peccatores gratuita remissione iustificaret, quos damnare debuisset.

Hæc sententia est plana: & ostendit formam nostræ iustificationis in remissione peccatorum consistere: quam si recipimus, obseruandum, his verbis eis ἐνδείξιν non finem & ultimum, qui est gloria Dei, sed finem & proximum, qui est salus nostra declarari.

Quæ verò sequuntur versu 26. *ὡς ἐνδείξιν*, &c. eis τὸ εἶναι αὐτὸν, &c. ad finem & spectant & aliam declarationem postulant, de qua postea.

Sanguis Christi proprium fidei iustificantis obiectum.

Sanguis Christi Synecdochicè pro sacrificio

fides est causa per quam non dat

Finis redemptionis & iustificationis nostræ gratia Dei.

Iustificationis forma remissio peccatorum.

*Iustificatio-
nis
caussa
formalis
remissio
peccato-
rum.*

Διὰ τὴν παρέσιν τῆς προγεγονότων ἀμαρτημάτων ἐν τῇ ἀρχῇ θεοῦ
 Formalem causam iustificationis indicat remissionem
 peccatorum. Beza annotat, διὰ τῆς esse pro διὰ τῆς per re-
 missionem: ut non rarò: Sensus eòdem recidit, si διὰ τῆς re-
 tineamus. Nam finem αὖ, ut dixi, indicat, quem spectavit
 Deus in hoc proposito, *propter remissionem peccatorum*
nobis dandam, hoc est, ideo ita constituit, ut nobis remit-
 teret peccata salvâ suâ iustitiâ. Finis autem agentis for-
 ma est operis. Imago Dei respectu creantis Dei erat fi-
 nis: respectu hominis creati forma. Ita remissio peccato-
 rum respectu iustificantis Dei finis est, respectu homi-
 nis iustificati forma. Πάρεσιν RELAXATIONEM: meta-
 phora à vinculis, quibus quasi nos constrinxerant pecca-
 ta sub potestate Satanæ, quæ Christi redemptione laxari
 oportuit: aliàs ἀφαισι dimissio, remissio, eadem metaphorâ.
 Προγεγονότων PRAECEDENTIVM: non hominum, qui an-
 te Christi aduentum detinebantur in limbo sine pœna
 sensibili: ut ineptit *Dionysius Carthus*. & cum eo *Lyra*: Sed
 ἀμαρτημάτων peccatorum, quæ prius admissa Deus non pu-
 niendo toleravit. Neque αὖ, prius, spectat baptismi vel
 iustificationis nostræ articulum, quasi Christi sanguine
 tantum expiata sint peccata ante baptismum vel ante iu-
 stificationem admissa: reliqua vel non remittantur (ut
Nouatus impiè hanc eliciebat) vel expientur non sangui-
 ne Christi, sed pœnitentia & satisfactionibus humanis,
 ut *Papistæ* non minus impiè comminiscuntur: sed spe-
 ctat tempus exhibitæ Christi, & opponitur tempori Vete-
 ris Testamenti à mûdi origine ad Christum, planè ut *Heb.*
9.15, Apostolus noster dicit, Christum ob id novi fœderis
 Mediatorem factum, ut per mortem expiaret præuarica-
 tiones, quæ fuerant sub priore Testamento. Sic verò lo-
 quens non restringit redemptionis vim ad peccata præ-
 cedentia, quasi peccata sub Nouo Testamêto post bap-
 tismum: aut post iustificationem admissa aliter quàm sanguine
 Christi expiari oporteat: Alio qui quomodo Christus es-
 set perfectus servator: & quomodo sanguis Iesu Christi
 mundaret nos ab omni peccato? essetq; ἵλασμός pro nostris
 & totius mundi peccatis? Sic verò loquitur, primū ut im-
 becillitatē rituum Veteris Testamêti innuat, quod expiatio-
 nes fuerint non veræ, sed umbratiles, expiationem futuram
 Christi sanguine præfigurâtes. Sanguis. n. tauroꝝ & hircorū

*Sanguis
Christi
quomodo
preceden-
tia pecca-
ta expia-
uerit.*

eorum num poterat tollere peccata: *Deinde* ut gratiam
 Noui Testamenti, vimq; ἀπολυτρώσεως Christi amplifcet,
 quod non ad præsentia solum, sed ad præcedentia etiam
 peccata expianda fuerit efficax, adeo ut nec Adami, nec
 Moſis peccata aliter quàm hac victima expiari potuerint:
 & sic extra redemptionē Christi nulla alia detur remis-
 ſio & ſalus. *Denique* ut cum victima Christi etiā præce-
 dentia peccata Veteris Testamenti eluerit, multo magis
 confidamus, præſentia & futura peccata per eam expiari,
 modo fide ſuſcipiamus. Hinc vis mortis Christi cogno-
 ſcitur, & Christus vtriuſq; Testamēti mediator, & ſerua-
 tor omniū declaratur: iuxta dicta: *Christus heri, hodie &*
in ſecula: Agnus mactatus ab origine mundi: ne ſingamus
 tunc demum efficacem eſſe cœpiſſe Christi ſanguinē ad
 remiſſionem peccatorum, quando effuſus eſt. Alioqui
 ſub Veteri Testamento nulla fuiſſet remiſſio.

Heb. 10.

v. 4.

Mortis
 Christi
 vis & ef-
 ficacia.

26. ἐν τῇ ἀνοχῇ τῷ θεῷ: EX TOLERANTIA DEI: ἐν τῇ
 προδιὰ τῆς, Hebraiſmo. Beza, *Ex Dei tolerantia*. cohæret
 cum participio μετὰ γέννησίν των. Commendat Dei indulgen-
 tiam ſub Veteri Testamento: ne putemus tunc vel nul-
 lam fuiſſe remiſſionem, vel fuiſſe aliter, quam propter
 ſanguinem Christi factam. Eſſi enim tunc nondum per-
 acta erat Christi redemption, neque victimæ pecuinæ ex-
 piare poterant peccata: tamen Deus clementer indulſit
 non imputans fidelibus peccata, propter expiationem fu-
 turā. ſicut creditor indulget debitori, pro quo alius certo
 poſt tempore exſoluendi debiti ſponſionem fecit: Εἰν τῷ
 νῦν χρόνῳ. Sic vocat præſens Noui Testamenti tempus, quo
 ſanguis Christi verè effuſus redemptione verè eſt præſtita:
 Opponitur tempori Veteris Testamenti, &c.

Πῶς ἐνδείξιν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ: Redit ad oſtenſionem fi-
 nis, quem in redemptionis myſterio ſpectauit Deus, ut
 iuſtitiam ſuam demonſtraret. Dixi obſcuram videri phra-
 ſin, propter ambiguitatem vocis *Iuſtitia Dei*. Sed modo
 attendatur, ſcriptura eſt ſui ipſius interpres. Quam iuſti-
 tiam ſuam intelligat, Apoſtolus ipſe exponit: *Ut ſit ipſe*
iuſtus, & iuſtificans eum, qui eſt ex fide Ieſu. Indicat enim
 Deū iuſtitia ſuæ tam abſolutè ad ſe, quam relatè ad nos
 cōſideratæ rationem habuiſſe: & ſic vtrumq; finē & & re-
 coniungit. Finis & ſiue vltimus fuit, ut ſe ſumme iuſtum
 declararet, ſeu ut gloriam iuſtitia ſuæ illuſtraret. Finis & ſiue

Finis &

& a re-

demptio-

nis Chri-

ſti.

siue proximus, ut nos per fidem iustificaret, hoc est, peccata nobis remitteret propter Christi sanguinem. Hunc proximè declarauimus. Prior nunc est illustrandus. Queritur quomodo per Christi ἀπολύτρωσιν iustitiam suam

**Iustitia Dei qua-
tuor mo-
dis per ἀ-
πολύτρω-
σιν Chri-
sti decla-
rata.**

Iustitia Dei pro PRIMO iustus dicitur Deus vniuersali rectitudine & sanctitate, qua ab omni labe & iniquitate est alienus: Hæc iustitia in toto redemptionis opere perspicuè eluxit, quandoquidem omnium virtutum diuinarum admirandus concursus, immensæ videlicet sapientiæ, poten-

Iustitia Dei pro tiæ, iustitiæ, bonitatis, misericordiæ, beneficentiæ, gratiæ, in illo summe enituit.

**uniuersa
li rectitu-
dine.** DEINDE iustitia Dei veritatem & constantiam Dei in seruandis promissis significat: Hanc etiā in redemptione Christi declarauit Deus, testante Zacharia in cantico:

**Iustitia Dei pro
veritate
& cōstā-
tia dicto-
rum. Luc.
1. ver. 69.
70.** Quoniam redemit populum suum, & erexit cornu salutis in domo Davidis, prout locutus fuerat per os sanctorum prophetarum. Omnia namq; oracula, typos, promissiones salutis à seculo factas in Christi redēptione impleuit. Impleta etiā est veritas primæ cōminationis. *Morte morieris.* Christo enim moriente, omnes mortui sumus pro peccato. Proposuit ergo Christū ἱλασθῆναι in sanguine suo, ut iustus, h. e., verax & cōstās in promissis & minis ostēderetur.

**Iustitia Dei pro
bonitate
& mise-
ricordia.** TERTIO iustitia Dei pro bonitate & misericordia Dei non rarò ponitur: *Iudica me secundum iustitiam tuam: In iustitia tua libera me.* Hanc quoq; in redemptionis opere testatā fecit: Ex mera siquidē bonitate misertus nostri, redemptorē nobis destinauit filium unicū, quem tradidit pro nobis omnibus, cum adhuc inimici essemus.

**Iustitia Dei vin-
dicatrix.** Hoc summæ misericordiæ opus maximè ostendit, Deū esse iustum, h. e., misericordem, beneficū, summeq; ὀδιδάττω. λατρεῖται: de quo & Christus, *sic Deus dilexit mundum, ut filium suum daret, &c.*

**vindica-
rix ma-
ximè de-
claratur
in Chri-
sti redem-
ptione.** DENIQUE iustitia Dei particulariter Dei iudicium seu iudiciariam æquitatem significat, qua cuique suum tribuit, bonis præmia, malis pœnas adiudicans: quæ διακρίνειται dicitur, & est pars vniuersalis rectitudinis, & quantū ad bonos misericordia & bonitas, quantū ad malos, ira, seueritas & iudicium appellatur. Hanc potissimū à Deo spectatam in redemptionis opere, & ab Apostolo hic intel-

intelligi, cum dicit *ὁ θεὸς ἐνδείξιν τῆς δικαιοσύνης, ἢ αὐτὸς ὁ ἴδιος, &c.* non obliquis rationibus doceri potest. Nam *pri mo* summa Dei iustitia seu rectitudo postulabat, peccatum hominis ut crimen læsæ Maiestatis diuinæ, non manere inultum, sed æterna destructione vindicari. Iustum igitur peccati vindicem ostendere se Deus voluit, cum redemptionē fieri non aliter decreuit, nisi per sanguinem filij sui, h. e. per pœnam peccati à nobis in filium Mediatorem deriuatam. *Præterea* Iustitiæ huius typi in victimis iam olim præcesserant. Quid n. sibi volebant tot victimarū cædes pro hominum peccatis, nisi ut per sanguinis fusionem iustitiæ Dei satisfaciendum, & morte Mediatoris peccata nostra expianda significaretur? Idē passim prophete prædixerant: *Castigatio pacis nostræ super eum. Iehoua sic voluit eum contere. Desponsabo te mihi in iustitia, & iudicio, in misericordia & in fide*: quam promissionem continere vniuersæ redemptionis mysterium, suo loco explicauimus. Denique conferatur hic locus cum eo qui est 2. Thes. 1. 5. Quod ibi ait Apostolus, iustum esse apud Deum *ἐν τῷ ὅτι ἑκάστην ἀποδοῦναι τοῖς κακοῖς κατὰ τὴν ἐκείνου δίκην*, retribuere bonis bona, malis mala: & afflictiones piorum esse *ἐνδείξεις τῆς δικαιοσύνης τοῦ θεοῦ*, argumentum seu demonstrationem iusti iudicij Dei: Idē planē hic dicit oportuisse redemptionē fieri sanguine redēptoris, *ὅτι ἐνδείξιν τῆς δικαιοσύνης τοῦ θεοῦ*, h. e. ut Deus declararetur gloriæ suæ iustus vindex, qui peccata non dimitteret impune: sed ita quidem nobis ea gratis condonaret, ut eadem simul in filio, iustissime vindicaret. Sic *ἐνδείξεις τῆς δικαιοσύνης τοῦ θεοῦ* & *ἐνδείξεις τῆς δικαιοσύνης τοῦ θεοῦ* prorsus idem valent Apostolo. Hæc igitur omnia vno verbo *ὁ θεὸς ἐνδείξιν τῆς δικαιοσύνης* continentur. Opponenda hæc sunt blasphemie

Iesa. 53.
Hos. 2.

Socini: qui negat Deo talem iustitiam iudiciariam necessario competere: & ideo satisfactione pro hominum peccatis nulla opus fuisse: nec sanguinem Christi pro expiandis peccatis nostris fustum esse, aut fundi debuisse: quæ tria mēdacia in dubiis fusius tangemus & vindicabimus.

Socini triplex blasphemia.

27. VBI IGITUR GLORIATIO? Vetus: *gloriatio tua?* quasi Iudæo insulter Apostolus: sed in Græco non habetur pro nomen *καυχέσθαι*, explicauit propositionem, h. e. totum gratuitæ iustificationis & redemptionis nostræ mysterium. Nunc ad demonstrandum id ipsum procedit, duobus, ut in analysi fuit, argumentis: Prius continetur ver.

*Iustifica-
tio sola
vera quæ
omnem
hominis
gloriationem ex-
cludit.*

*Gloriatio
non ex-
cluditur
per legem
operum,
sed per le-
gem fi-
dei.*

*Lex fidei
& lex o-
perum
quid sint.*

27.28. ab effectu proprio, forma enthymematica: Per so-
lam gratuitæ iustificationis fidei doctrinam excluditur
hominis gloriatio coram Deo. Ergo concludimus homi-
nē fide iustificari absq; operibus legis. *Maiores* ommissa: So-
la ea iustificationis ratio vera, quæ omnem hominum
gloriationem excludit coram Deo. Ratio huius pendet
ex fine & iam exposito cui hominis gloriatio aduersatur,
Si. n. homo iustitiā suā habet per opera, euanesce iusti-
tia Dei, & absolute quo ad ipsā, quā relate quo ad nos:
quia nulla tunc fuerit causa, cur proponeret filium placa-
mentum, cur filius funderet sanguinem, cur Deus verita-
tem in seruandis promissis & comminatione mortis, mi-
sericordiam in donando filio, iram in puniendo pro pec-
catis nostris Christo, gratiam denique in remittēdis pec-
catis propter satisfactionem eiusdē ostenderet. *Assum-
ptionē* Apostolus proponit interrogationib. & subiectio-
nibus, vt fortius retundat vanitatē philosophorū & Iu-
dæorū, quib. familiare erat gloriari. *Vbi est gloriatio?* Ex-
clusa est, quasi diceret, oportet excludi, tolli, elidi,
omnē hominis gloriationē, h. e. iactantiā de propria iu-
stitia corā Deo, vt Deus solus iustitiæ laudem obtineat,
quod sit iustus ipse, & iustificet nos per fidē. Atqui per le-
gē operū excluditur minimē. Qui enim operib. legis iu-
stificatur, videtur sibi gratia Dei & fidē Christi nō egere,
& sic dignitatis suę opinione efferūtur, h. e. gloriatur ad-
uersus Deū. Per legē vero fidei excluditur: quia fide iusti-
ficari est iustitia propria destitutū iustitiā precario impu-
tata fide ceu manu à Deo accipere: quod qui facit, gloria-
ri utiq; non pōt. nisi in Dei misericordia. De lege operū
& lege fidei quid differant, disputat Aug. Tom. 3. de Spir.
& lit c. 13. *Lex operum* metonymicē pro ipsis operibus: *lex
fidei* pro ipsa fide: vel propriē *lex operum* pro doctrina,
quæ exigit opera ad iustitiam inhxerentem. *Lex fidei* pro
doctrina, quæ exigit fidem ad iustitiam gratis imputa-
tam. Lex. n. Hebr. *למדת* generaliter sonat doctrinā. Ec-
ce & fidem vocat legem (dicit Chrys.) ipsis nominib. liben-
ter immorās, quatenus leniter declinat nouitatis suspiciōē,
quā ingerere videri poterat. Et paulō post: *legē fidei* dicit
esse per gratiam saluari. A fidei lege exclusa est (inquit
Theoph.) *quæ per gratiā non ex operibus largitur iustitiā;*
fidē, inquit idē, idcirco *legē* appellat, quia legis nomen apud
Iudeos

Iudaos venerationi erat. Non igitur lex operum tantum est iustitia operum absq; fide: Lex fidei iustitia operum ex fide, vt Sophistæ mentē Pauli peruertunt. Hoc. n. sensu gloriatio, ne quidem per legē fidei excluderetur, idq; gemina de causa: *ūm*, quia opera à Sophistis sic finguntur procedere à gratia, vt etiam ex vi liberi arbitrij procedant: vnde gratiam cooperantem vocant: tū quia etiā in operib. ex fide fluentibus fingunt meritum cōdigni. At vbi liberum arbitrium, ibi meritum: vbi meritum, ibi gloriatio: vbi gloriatio, ibi lex operum, non lex fidei. Verum de hoc postea. Sufficiat nūc obseruatio, ex sententia Apostoli, falsum & impium de iustificatione dogma illud esse, quod non omni gloriationis materia hominem spoliāt, vt tota iustificatio nostra soli Deo in solidum vendicetur. Tale verò est sophistarum dogma. Falsum proinde & impium.

Papistæ mentem Apostoli peruertunt, de lege operum & fidei.

Regula veri vel falsi dogmatis de iustificatione.

28. COLLIGIMVS IGITVR: Conclusio enthymematis ad totam disputationem pertinēs; qua omnia reuocat ad pauca. Est indefinita æquipollens vniuersali: Omnes igitur iustificantur fide, absque operibus legis, *nisq; fide*: prius dixerat, *διὰ πίστεως*: mox dicet, *ἐν πίστει* eodem sensu. Æquipollentia phrasiū notanda. Iustificationem veram duabus adiectionibus limitat: vna affirmāte, quòd fiat fide: altera priuante seu negante, quòd absque operibus, seu non operibus legis, vt disertè ait Gal. 2. 16. Non ipsæ sunt inuicem coniungendæ, quasi fides absq; operibus existens, iustificet. Hæc enim esset fides mortua non viua, iustificans, per dilectionē efficax: sed vtraque cohæret cum verbo *διεξιγούμεθα*. Ideo Apostolus non dixit *ἀνθρώπων διεξιγούμεθα πίστει χωρὶς ἔργων*: sed cū traiectione, vt caueretur ambiguitas: *πίστει διεξιγούμεθα ἀνθρώπων χωρὶς ἔργων*, &c. Nunc quæritur quid Paulo sit iustificari, quid fide iustificari absque operibus: & an rectè dicamur SOLA FIDE iustificari.

Gal. 5. 6.

I. Quid sit Iustificari Apostolo.

QUANTVM ad primū Heb. *יָצַח* iustificare in Veteri Test. nusquā significat ex iniusto iustū efficere, sed vbiq; est, iustū & infontē aliquē habere seu absoluerē: siue vniuersaliter, siue particulariter: & siue in foro, siue extra forū: & siue verè (quæ iustificatio præcipitur) siue falsò (q̄ iustificatio dānatur) siue de Deo, siue de creaturis

Iustificari quid sit Hebrais, Græcis, Latinis.

*Composi-
ta à ver-
bo facio
non sem-
per signi-
ficant ef-
fectionē.*

dicatur. Sicut contrariū *הרשיע* *maleficare* nō est ex bo-
no malum facere, sed malum vel reum aliquem habere
seu condemnare. Loquimur autem de vi verborū He-
bræorum: non de versione Græca vel Latina, in qua sæ-
pè *δικαιώματα* *iustificationes* improprie leguntur, quæ Heb.
sunt *קריאת קריאת* *statuta precepta*. Apud Dan. cap. 12. 3. se-
mel dicuntur *הצדיקים* *iustificantes*, non qui iustos pronun-
tiant aut absolunt, sed qui iustitiam alios docent. Græc.
δικαιώσαι *iustificari* in Nouo Test. prorsus eandem ubiq;
significationem habet: & opponitur verbo *κατακαίρειν* *condemnari*: nec potest dissimile exemplū proferti: vni-
co loco excepto Apoc. 22. 11. vbi significat, in iustitia per-
seuerare vel proficere: *Qui iustus est, iustificetur adhuc*.
Latium *iustificare* nec in hac nec in illa significatione
Latinos autores habet. Est tamē à Theologis Latinū fa-
ctū & in doctrina Ecclesiæ receptū ad Heb. *הצדיק*, & Gr.
δικαιώσαι vna dictione exprimendū: proinde nec aliā quā
istā significationem habet vel admittit: Vt Lat. iam sint
opposita *iustificare* & *condemnare*: sicut nobis Germanis
Rechtfertigen propriē non est *gerecht machen*. Sed *gerecht*
sprechen/oder *loß erkennen*/ contrarium *verdammen*. Ne-
que moramur analogiam Grammaticam, quod verba
composita ex nomine adiectiuo & verbo *facio* signifi-
cant effectiōnem habitualement in subiecto eius qualita-
tis, quam epitheton denotat, cum depulsionē contrariæ:
Vt *sanctifico*, *purifico*, *viuifico*, *glorifico*, *certifico*, &c. est ex
profano, impuro, mortuo, inglorio, dubio, sanctum, pu-
rum, viuum, gloriosum, certum facio. Neque enim hoc
Vniuersale est. *Glorificamus*, *sanctificamus* Deum, non
ex inglorio, ex profano gloriosum sanctum faciendo,
sed talem prædicando. Sic *magnificat* Maria dominum
non ex paruo magnum faciendo, sed magnum prædi-
cando & celebrando. Sic *iustificat* nos Deus non quia ex
iniustis iustos facit, sed quia à peccatis nos absoluit &
iustitiam gratis imputat. Hæc observatio firmiter te-
nenda & urgenda est contra Sophistas: quia euincit iu-
stificationem Apostolo nequaquam significare iustifi-
cationem, seu habitualis iustitiæ infusionem quod illi
contendunt, sed gratuitam absolutionem à peccatis &
iustitiæ imputationem propter Christi meritum. Ne-
que hoc difficulter probatur.

DE DEO

DE Deo dixit Apostolus cap. 3. 4. *Ut iustificeris in ser-* *Iustifica-*
monibus tuis. Hic *iustificari* certè non est iustum ex iniu- *re nec de*
sto effici, sed iustum declarari. Deus enim iustificari ali- *Deo nec*
ter nequit, nisi iustitiæ agnitione. De nobis vero etiam *de nobis*
iustificari aperte significat remissionem peccatorum cõ- *significat*
sequi ca. 3. v. 24. 25. *Iustificantur gratis per redemptionem,* *iustum*
hoc est, per remissionem peccatorum. Sic explicat Apo- *facere.*
stolus ipse, Ephes. 1. Col. 1. 14 *In quo habemus redemptio-*
nem per sanguinem eius, hoc est, remissionem peccatorum:
Infrà cap. 8. 33. *iustificari* euidenter significat absolui ab
accusatione, non condēnari. *Quis accusabit electos Dei?*
Deus est qui iustificat, Quis condemnabit? Christus est qui
mortuus est. Et clarissime Act. 13. 35 *Vobis annuntiatur*
remissio peccatorum per istum. Et ab omnibus à quibus per
legem Moysi *iustificari*, id est, absolui non potuistis, per hunc
quemuis qui credit, *iustificatur*, hoc est, absoluitur, &c.
Nec potest his locis diuersus sensus affingi.

PRAETEREA nullo nec Hebraico, nec Græco, nec
Latino, nec vernaculo idiomate iustificare est habitua-
liter iustum efficere. Ergo talis sensus importari in scri-
pturam non debet.

PRAETEREA scriptura regenerationem & sãctitatẽ
habitualement in nobis per Spiritum inchoatam, à iustifi-
catione seu iustitiæ imputatione passim discernit, vt cū
Christum dicit nobis factum à Deo, sapientiam, iusti-
tiam, sanctificationem & redemptionem: Et cū dicit
distinctè, *nos ablutos esse* nempe Baptismo: *sanctificatos* 1 Cor. 6.
esse, nempe Spiritu, *iustificatos esse,* nempe fide. Et cū Io- 11.
annes dicit: *Qui iustus est* nempe fide, *iustificetur adhuc,* id Apoc. 22.
est, perseueret in fide & iustitia: Et *Sanctus* nempe, Spi- 11.
ritu regenerationis *sanctificetur adhuc,* id est, perseueret
& proficiat in sanctitate.

DENIQUE & Patres sic discernunt, vt Ambrosius in
1. Cor. 1. *Sive ergo quod redempti sumus, siue quod sanctifi-*
cati, id est, *ab opere carnis & idolorum immundicia purga-*
tisue quod iustificati, &c. totum hoc beneficium Dei per
Christum, &c. Augustinus etsi iustificari habitualiter si- Tom. 3.
cut sanctificari, pro iustū, sãctū effici aliquādo exponat: *de Spiri-*
tamẽ hæsitat, & admittit, etiam aliter significare posse, *tu & li-*
nempe relativè, vt nos Paulum intelligimus *iustum repu* *tera ca.*
zari, sicut sanctificari dicitur nomẽ Dei. i. *sanctum ha-* 26.

beri: Aut certè (inquit) ita dictum est: Iustificabuntur autè gratis, ac si diceretur, iusti habebuntur, iusti deputabuntur: Sicut dictum est de quodam. Ille volens se iustificare, id est, ut iustus haberetur & deputaretur.

Quid sit fide iustificari absque operibus legis.

Non potest hæc phrasîs intelligi de iustificatione per fidem ut per habitum, vel per dispositionem ad habitum: absque operibus legis ceremonialibus, aut moralibus. ex libero arbitrio sine fide factis: ut à Sophistis deprauatur. Ratio una & solida est ex prædictis, quòd iustificatio nec in Scriptura Sacra, nec in ullo idiomate pro iustificatione, vel ad iustitiâ dispositione aut motu usurpatâ doceri potest. *Altera* quod quocunq; nomine is habitus vel ea dispositio appelletur, sub lege operum cõtinebitur. Nulla siquidem dispositio bona aut habitus bonus animi vel cordis aut volûntatis est, quem lex naturalis & scripta non præcipiat expresse vel implicite; quiq; ad opera nō referatur: quandoquidem lex dilectionē Dei & proximi ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente, ex omnibus viribus. h. e. perfectâ postulat. At iustificatio sit absq; lege, & absq; operibus legis. Omnis igitur habitus bonus, omnisq; dispositio bona; (quatenus quidem vim iustificatiuâ habere fingitur) à iustificatione fidei excluditur. Cum itaq; fide iustificari dicimur, de fide ut de habitu aut dispositione intelligi nequit. Sed alium necessariò habet sensum. Is verò ex similium phrasium collatione rectissimè elicitur. Negari non potest eodem sensu dici, *iustificari fide*, seu per fidem, & iustificari per *ἀπολύτρωσιν*, Iesu Christi: v. 24. item sanguine & morte Christi v. 25 & c. 5. 9. Obedientia Christi c. 5. 19. Iustificari igitur fide, aliud esse non potest, quàm iustificari redemptione, sanguine Christi, hoc est, propter Christi satisfactionem & meritum remissionem peccatorum gratis fide cōsequi apud Deum. Hæc genuinam esse Apostoli sententiam, in progressu liquidius patebit. Summa hæc sit, quam nunc opponimus Sophistis: Fide iustificamur aut habitualiter, aut relate: non habitualiter: quòd fuit demonstratū. Relate igitur: phrasî nimirum metaleptica, qua effectus causæ principalis tribuitur instrumentali. Fide enim accipimus

cipimus remissionē peccatorū propter sanguinē Christi, Verbo accipiendi vritur Apostolus c. 5. 17. *Qui redundantem illam gratiam & donū iustitiæ accipiunt (nempe fidei) in viua regnabunt ad vitam.* Et Christus ad Paulum Act. 26. 18. *ut remissionem peccatorum & sortem inter sanctos accipiant per fidem in me.* Sic etiam loquitur Ambros. in 1. Cor. 1. 4. *Qui credit in Christum, saluus est sine opere, Sola fide, gratis ACCIPIENS remissionem peccatorum.* Fides proinde cum iustificare dicitur, nō absolute qualitatem aut virtutem iustificam: sed relatē organum donum iustitiæ gratis imputatæ instar dextræ amplectens significat: Quomodo verbi causa aratrum ditare, beare dicitur colonum, simili metalepsi, non equidem absolute ut est lignum aliquanti precij, sed ut est organum agriculturæ, qua opes colonus acquirit.

An rectē dicamus sola fide nos iustificari.

III.

Sophistæ in Papatu negant, & Bell. lib. 1. de iustif. à c. 12. ad finem acriter contendit, fidem solā nō iustificare, vñ habent argumentum potissimum: quòd si fides sola iustificaret, id præstaret etiam si esset sola, absque dilectione, timore, spe cæterisq; virtutibus: At secundum nos fides sola sine dilectione, &c. esse nō potest. Nō igitur sola iustificare potest. Quod perinde est, atque si dicant: si aures solæ audiunt, oculi soli vident, mens hominis sola intelligit: etiam hoc facient, etsi sint solæ: aures, oculi reuulsi à capite, mens destituta cerebro phantasiâ, sensibus & organis aliis. *Maiores*, inquam consecutio est falsa: quia fingunt actum subiecti subsistere etiam destructo subiecto: iustificationem fidei etiam destructa fide. Fides enim auulsa à charitate destrueretur, nec esset fides viua, sed mortua, non minus quàm oculus auulsus à capite, esset oculus mortuus, dextra præcisa à corpore manus mortua: ignis priuatus calore, carbo mortuus. Fides enim viua iustificans ea demum est, quæ per charitatē est efficax. Auulsa à charitate fit mortua nō iustificans siue sola siue nō sola existens. *Nostrū contra argumētum est:* Scriptura sacra nō dilectioni, timori, spei, &c. Sed FIDEI tantū iustificationē tribuit. Fides igitur SOLA iustificat, h. e. actū accipiēdi iustitiā, seu remissionē pecca-

Gal. 5. 6.

Jacob. 2.

Fides so-

la iustifi-

care de-

monstra-

tur.

3.

torum habet. Cui accedunt alia. Fides dicitur iustificare *χωρὶς ἔργων νόμου*, absque operibus legis: At omnes habitus, dispositiones, virtutes sunt opera lege præcepta & mandata: *Diliges Dominum Deum tuum*. Fides igitur iustificat sine istis, hoc est, non ista. Præterea Apostolus exclusiuam æquipollentē *διὰ πίστεως* ponit Gal. 2. 16. *Scimus hominem NON iustificari ex operibus legis NISI per fidem in Iesum Christum: εἰ μὴ, non nisi* per fidem manifestē æquipollet exclusivæ per SOLAM: non operibus, sed tantum fide, Ergo sola fide. Denique Patres plerique particulam SOLA FIDE, habent & vrgent contra iustitiam legis & operum.

ORIGENES in hunc locum: *Apostolus dicit sufficere SOLIVS FIDEI iustificationem*: & addit exemplum latronis, publicani & mulieris peccatricis Luc. 7. Ibidem ter dicit SOLA FIDE.

BASILIVS in Concione de humil. *Hæc est perfecta & integra gloriatio in Deo, quando neque ob iustitiam suam quis se iactat, sed nouit quidem, se veræ iustitiæ indignum esse, SOLA autem FIDE in Christum iustificatum.*

AMBROSIVS Rom. 3. cap. 9. *Iustificati sunt gratis, quia nil operantes, neque vicem reddentes, sed SOLA FIDE iustificati sunt dono Dei.*

IDEM cap. 4: *Abraham non ex operibus legis, sed SOLA FIDE est iustificatus.*

IDEM in I. Cor. 4. *Credens est saluus: SOLA FIDE, sine opere, gratis accipiens remissionem peccatorum.*

IDEM in cap. 5. ad Rom. *Deus hoc decreuit, ut SOLAM FIDEM poneret, per quam omnium peccata abolerentur: utque quia nulla spes per legem, omnibus hominibus erat, Dei misericordia saluarentur.*

CHRYSOSTOMVS de fide & lege: *Illud unum assero, quod SOLA FIDES per se saluū fecit latronem. Idem serm. 5. ad Eph. Ex SOLA FIDE nos saluauit.*

HILARIVS in verba cap. 8. in Matthæum: *Fides enim SOLA iustificat.*

HIERONYMVS in Ro. 4. *Conuertentem impium per SOLAM FIDEM iustificat Deus.*

IBIDEM. *Proposuit gratis per SOLAM FIDEM peccata dimittere.*

IDEM Ro. 5. *Abrahā ex SOLA prima fide iustificatus est.*

IDEM,

IDEM in Rom. 4: *Filiis Abraha SOLA FIDES ad iustitiam reputatur.* Et similia afferri possunt sexcenta.

FRVSTRA igitur Sophistæ contra Lutherum tumultuantur, quod in versione vernacula vim exclusivæ *χωρις ἰσχυρῶς* per particulam *SOLA FIDE* expressit. AUGUSTINVS de Spir. & lit. cap. 13. *His igitur pertractatis colligimus, nō iustificari hominem praeceptis bona vitæ NISI per FIDEM Iesu Christi, h. e. non lege operum sed lege fidei, non litera sed spiritu: non factorum meritis, sed gratuita gratia.* Scio Chrysostomum & Augustinum alicubi negare, NOS SOLA FIDE iustificari. Sed disputant ibi contra fidem solam, id est, solitariam seu mortuam quæ per dilectionem non operatur, ut inspectio locorum ostendit. Talem verò & nos minimè iustificare confitemur. Bellar. lib. 1. de iustificatione cap. 25. conatur strophis quibusdam has patrum authoritates nobis eludere: Sed quid Sophistæ non audent? Litera clara est, & stat pro nobis. Strophas & glossas non moramur. Nunc ad textum revertamur.

Chrysost.
hom. 7. in
Matth.
August.
de fide &
operibus
cap. 1. 3.

19. AN IVDÆORVM DEVS SOLVM: Quoniā indefinitè hominē fide absque operibus iustificari dixerat: ne particulariter id de solis Iudæis vel solis gentilibus dictum putetur disertè sententiam ad utrosq; extendit, & vnā omnium iustificationem coram Deo esse docet. Vritur interrogatione & subiectione ut prius: *An Iudæorum tantum Deus, &c.* Ut oratio sit efficacior: Sensus est: non aliter Iudæos, aliter gentes, sed omnes vno modo Deus iustificat, fide absque operibus: Probat ab unitate Dei, quia Deus vnus est: quæ unitas non absolute de unitate essentiæ (ex hac. n. nil solidè inferret Apostolus) sed relatè de unitate & constantia voluntatis seu promissionū diuinarū accipi debet. Respicit verò promissiones ante & post segregationē Iudæorū & gentiū factam: Prima promissio in Paradiso de semine mulieris eandē omnib. salutē proponit: Altera similiter, cū dictū est Abraham: *In semine tuo benedicentur omnes gentes.* In tertia Christus dicitur *πᾶσι* desiderium & refugium omnium gentiū: Christus deniq; in carne exhibitus à Simone celebratur *Lumen patefaciendū gentibus & gloria populi Israel.* Hoc sensu Apostolus Deū vocat Iudæorum & gentium, h. est, qui & his & illis promiserit ac præstet.

Origenis
cauus.

Origenes
Origeni
contra-
rius.

Calūnia,
quod si-
des legem
faciat in
anem re-
sellitur.

gratis iustitiā & salutē per fidē in Christū. Est verò (vt in
analyſi notauimus) hoc alterū Apostoli argumentū ab
absurdo. Nisi. n. omnes indifferenter iustificarentur fide,
absq; operibus: sed Iudæi operib. legis, gētes fide vel ali-
ter: Deus videretur diuisus, & vel tantum Iudæorū, vel
tantum gentium esse Deus, quandoquidem idem diuer-
sam aut cōtrariam iustificationis rationē absque repu-
gnantia vel *ωρσωποληψία* approbare non posset: cū om-
nes Iudæi & gentes pari reatu teneantur. Vnus ergo
Deus iustificabit *circumcisionem*, h. e., Iudæos *ex fide*: &
præputium, id est, gentes *per fidem*. *Ex fide, per fidem*, fide
iustificari idem esse Apostolo prius patuit. Non igitur
hoc vult, aliter Iudæos ex fide, aliter gentes per fidem
iustificari: Sed præpositiones *ἐκ* & *διὰ*, vt vniuersa illo-
rum & horū iustificatio tantum fide fieri intelligatur.
Sicut de Deo dicit c. II. 36: *Ex ipso & per ipsum sunt omnia*,
vt *ὁ ἄλλος ὁ λόγος καὶ ὁ λόκλῆρος* Deum rerū authorem significet.
Proinde friuola, imo falsa est distinctio, quæ legitur a-
pud Origenem, Iudæos *ex fide* iustificari, hoc est, initio
ex fide sumpto per adimpletionem bonorum operum
consummari: Gentiles verò *per fidem* iustificari, h. e.,
à bonis operibus exorsos per fidem summā perfectio-
nem accipere. Repugnat hæc glossa non solum Aposto-
lo, qui opera tam à principio, quàm à completionē iu-
stitiæ disertè excludit: Sed & ipsi Origeni, qui paulò an-
tè dixerat: solam fidem sufficere ad salutem, & operibus
tam ante quam post fidem factis iustificationem ex-
pressè ademerat. Vnde hæc & similia passim in Origene
& patribus alijs deprauatè legi suspicio est: cum proba-
bile non sit, patres tam fœde secum conſigere vo-
luisse.

31. LEGEM IGITUR INANEM REDDIMVS PER
FIDEM: Claudis occupatione occurrens calumniæ, cui
videbat doctrinā gratuitæ iustificationis sēper fore ob-
noxia, quasi legē euerteret, studiū bonorū operum tol-
leret. Doctrina legem inanem reddens non est toleran-
da in Ecclesia. Per doctrinam hanc tuam de iustificatio-
ne fidei absq; lege, lex redditur inanis. Quorsum. n. lex
si non iustificat? Non igitur est toleranda Doctrina
fidei: Maiorem tacet Apostolus. Assumptionem occupat
interrogatione: *Legem igitur euacuamus?* mouens quòd
videbat

videbat posse obijci à Iudæis & Sophistis. *Νόμον* absque articulo indefinite quamuis legem, imprimis Mosaitam intelligit. *καταργουμένη* propriè *ociosam*, *inefficacem reddimus*: *ἀργόν* enim ignaum dicitur, quasi *ἄργον*: ad sensum: *euertimus*? *destruimus*? Vt reddit Vetus. ver. 3. eodem verbo & sensu dicebat. Num incredulitas hominum fidē Dei *καταργήσει: inanem reddet*? Retundit dupliciter. *Primum* auersatione Apostolica: *Ab sit*: Est negatio assumptionis: q. d. falsa & sophistica erit hæc cauillatio si quis mouerit. Rationem nō addit. Patet verò ex eo, quod prius versu 20. de usu legis dixerat, quod inde sit agnitio peccati: Vno fine negato, non mox negantur omnes, nec res tollitur. Manet ergo lex utilis ad agnitionem peccati, licet ad iustificationem sit inutilis: hominum vitio, vt docebitur infra cap. 8. 3. *Deinde* per *ἀπὸ τοῦ*, à contrario: *Imo legem stabilimus*. Non igitur inanem reddimus.

Quomodo fides Euangelij stabiliat legem, non aboleat, quantum ad mores & pietatis studium, à patrib. variè explicatur, sed obscure & imperfectè. *Origenes* dicit, fidem confirmare legem, quia Christus inquit: *Moses de me scripsit*. Qui ergo credit Christo, confirmat legem, quia credit in Christum. *Ambrosius*: quia ceremonialia spiritualiter implentur: & quod minus in moralibus lex continebat, in Euangelio additur: & quod tunc promittebatur futurum, fides aduenisse testatur. *Hieronymus*, quia fide probamus verum esse, quod lex dicit, testamentum testamento, legem legi, circumcisionem circumcisioni successuram. Aliquid dicunt, sed non totum. Verus sensus pendet partim ex ijs quæ prius vers. 25. 26. de modo redemptionis Christi dixit, partim ex ijs quæ infra cap. 6. de sanctificationis gratia docebit Apostolus.

T R I B V S igitur modis legem fide stabilimus in Christo & in nobis. *Prima* vox legis fuit: *Quocunque die comederis, morte morieris*. Et postea: *Maledictus omnis, qui manserit in omnibus, &c.* Has legis minas fide stabilimus, quia fide testamur, eas minimè fuisse inanes, quandoquidem Christum pro nobis mortem oppetere, & maledictionem fieri necesse fuit, vt nos à maledictione legis redimeret. *Primum* igitur fide veri-

*Fides
quomodo
legem
stabiliat:*

*Fides legem
stabilis
tribus mo-
dis.*

I.

*Quo ad
pœnam
præstitā
pro nobis
à Christo.*

II.
Quo ad
impletio-
nem obe-
dientia
in Chri-
sto.

III.
Quo ad
inchoatio-
nem no-
ua obe-
dientia
in nobis
per fidē.
August.
de Spir.
& lit. ca.
29. Chry.
Homi. 7.

tatem comminationum legis stabilimus. *Altera vox legis est: Qui fecerit ea, vivet in eis.* Hanc etiā fide stabilimus, quia credimus, nos iustificari gratis sine præstatione legis, quantum quidem ad nos, sed non quantum ad Christum, qui ut pro nobis satisfaceret, legem, perfectā obedientia implere necesse habuit. Secundo igitur fide legē stabilimus, quia in Christo legis obedientiam perfectē implevimus. *Tertia vox legis est: Diliges Dominum Deū tuum ex toto corde tuo, &c. & proximum sicut te ipsum.* Hanc etiam fide stabilimus, quando fide iustificati, & S. sancto regenerati novā obedientiam inchoamus, secundū omnia legis mandata. Sic tertio lex per fidē stabilitur, dū fides per dilectionē operatur, quæ dilectio est impletio legis. Hūc tertium modū attingit etiā Origenes: *Omnis qui credens Christo benè agit: Et continet se ab omni macula peccati, hic legem Dei rectè vivendo confirmat.* Nec alienum est quod dicit Augustinus: *Lex non evacuatur, sed statuitur per fidem; quia fides impetrat gratiam qua lex impleatur.* Chrysostomus non incommode explicat, si dextrè intelligas: legē fide stabiliri, quia fide iustificamur, quod per legē fieri quidē debuit, sed nō potuit. Opponamus ista nos quoque Sophistarum calumnijs, quibus doctrinam fidei hodie proscindunt, quasi honestis legibus aduersetur, bona opera prohibeat, studium obedientiæ tollat, disciplinam Ecclesiæ eneruet. &c. Vetus hæc est crambe hypocritarum, quam hostes gratiæ nunc recoquunt, ut operum merita contra fidei iustitiam stabiliant. Sed respondeamus verbo, per fidem nos quidem inanes reddere traditiones humanas, & laxare vincula tyrannica Antichristi conscientijs fidelium: Legem verò Dei & obedientiam Evangelij, non modo non tollere sed & stabilire. Id verò vberius confirmabitur Ab Apostolo infrà cap. 6. quando cum iustificationis beneficio etiam sanctificationis gratiam ex morte & vita Christi per fidem ad nos profluere, nexūque indiuiduo coherere demonstrabit.

DYBIVM

DVBIORVM EXPLICATIO

IN CAP. III. AD ROMANOS.

DVBIUM I.

An increduli in Sacramentis rem & gratiam promissam participant, eo quod hominum incredulitas fidem Dei irritam reddere non potest?

DVBIUM I. ex versu 3. *Num incredulitas eorum,* &c. Cū incredulitas hominum fidem Dei inanem reddere non possit: videtur sequi, quod quidam inferunt, etiam incredulos in baptismo regenerari: in Eucharistia corpus Christi manducare, quia promissio Baptismi & Eucharistiæ semper maneat rata.

RESPONSIO.

ADMITTITVR fallacia figuræ dictionis ex malè intellecta sententia Apostoli: cuius mens non est, promissiones salutis datas & ratas esse etiam incredulis: hoc enim multoties in Euangelio negatur: & mutuae restitutioni fœderis Dei repugnat, ut in explicatione monuimus: sed sensus est: homines sua perfidia vel incredulitate nō euertere veritatē diuinarū promissionum, quantum ad Deum, qui semper manet verax, siue ei credatur, siue non, & quantum ad fideles, qui semper earum effectum obtinent: licet increduli & perfidi veritatem illam evertant sibi, quia eas infidelitate respuunt, seque fructu earum spoliant. Sic promissio baptismi & Eucharistiæ semper manet rata, quantum ad Deum stipulantem baptizatis adoptionis gratiam: communicantibus carnem & beneficia filij sui, sub conditione, si fide promissionē accipiant, dignèque Euangelio viuant: & quantum ad credentes, qui fide inseruntur Christo, & manducant carnem Christi, sicut dicitur: *Qui crediderit & baptizatus fuerit saluus erit. Qui manducat carnem meam, in me manet,* &c. Et: *Per fidem Christus habitat in cordibus nostris.* Sed non est rata hypocritis, qui foris Sacramentis se ingerunt, intus gratiam eorum infidelitate re-

Acto. 8.

1. Cor. II.

pellunt. Vnde Petrus de Simone recens baptizato dixit: *Non est tibi pars in verba hoc: quia cor tuum non est rectum*: Et de indignè communicantibus: *Reatum sibi edunt & bibunt.*

DVBIUM II.

An quia omnis homo mendax, etiam mendax sit homo, qui id dixit?

DVBIUM II. ex versu 4. *Esto Deus verax, omnis autem homo mendax.* Nodū hūc Hieronymus nescit Cōment: ad Ephes. 1. Si omnis homo mendax: Ergo & mendax est ipse qui loquitur, si autē mendax est ipse qui loquitur, ne hoc quidem, quod ait verum erit, omnem hominem esse mendacem: verum igitur contrarium, omnem hominem esse veracem.

RESPONSIO.

HIERONYMVS, itēque Origenes, qui eundem scrupulum mouet, respondēt, vniuersalem poni pro particulari, non quod omnes, sed quod magna pars hominum mentiatur: sicut in illo: *Omnes declinauerunt*: id est, multi, vel maior pars. Sed restrictionem hanc locum nō habere in textus explicatione ostendimus. Duplex igitur responsio est ad antecedens. I. *Omnis homo mendax*, quā homo, loquēs ex se, non ex spiritu Dei, qui est Spiritus veritatis, At David & Paulus proferūt hāc de hominum vanitate sententiam, non ex carnis suggestionē, sed ex Dei reuelatione, & instinctu: ille vt Propheta Dei, iste vt Apostolus Christi. Non igitur mentiuntur. II. Vera est sententia vniuersaliter de naturæ nostræ procliuitate ad fallendum & mentiendum: non autem de singulorū indiuiduorum mentiēdi actu. In multis enim naturę procliuitas vel inhibetur rectę rationis imperio, frænatur legibus, & generali gratia, ne homines semper mentiātur aut fallāt: secus tolleretur omnis fides, & everteretur societas humana: vel corrigitur doctrina & gratia speciali, vt spiritu veritatis ducti, veritatē loquātur & diligant. Non igitur, quia omnes homines physicē, seu natura mendaces dicuntur, etiam ethice aut ciuilitate tales sunt: neque omnia eorum dicta mendacia esse, necesse est. Limitanda itaq; est sententia: Mendaces mentiuntur: nempe qui actu mēdaces sunt, nō vero qui vitiositati naturę resistūt. Sic omnes sumus naturā filij iræ: sed nō ideo omnes manent

ment sub ira, quia multi liberantur ab ira per gratiam. Ideo & hæc vniuersalis limitanda est: Filij iræ damnantur, nempe qui actu tales sunt, seu qui sub ira manent, non autem, qui ab ira liberantur per Christum.

DUBIVM III.

An sint facienda mala, vt eueniant bona?

DUBIVM III. est ex v. 4. & Psal. 51. 6. *Vt iustificeris in sermonibus tuis, &c.* quæstio textualis: cum David dicat, se peccasse, & malum fecisse, vt iustitiam Dei illustraret, inquit: *Tibi soli peccaui & malum in oculis tuis feci, vt iustificeris dum loqueris &c.* Annon sequatur, exemplo Davidis facienda esse mala, vt eueniant bona, id quod Apostolus fieri, vt impium, prohibet versu 8.

RESPONSIO.

Negandum est antecedens, quod David fecerit malū, vt eueniret bonum, neq; hoc volunt eius verba. Particula enim finalis cum verbo למען חצדק propterea vt iustificeris, non cohæret cum proximo הרע עשיתי malum feci, quasi diceret, ideo adulterio & cæde me pollui, vt tu iustificeris: absit: sed cū remotiore v. 5. *Prauaricationes meas ego agnosco, & peccatum meum coram me est semper:* & est sensus: Agnosco scelus & reatū meum, ac fateor, me pœna dignum, tēque mihi haud facturum iniuriam, sed iustum fore gloriæ tuæ vindicem, si me propterea iudicaueris. Dicit igitur David, nō quo fine prius fecerit malum, sed quo fine nunc faciat bonū, h. e, agnito peccato resipiscat, & se corā Deo abiiciat: vt eueniat aliud bonum, nēpe iustitiæ Dei illustratio. Vatablus causalem למען connectit cū remotiore v. 4. *Laua me ab iniquitate, & à peccato meo munda me,* intermediis parēthesi inclusis, vt sit sensus: *Munda me vt iustificeris,* hoc est, vt bonus & verax in promissis agnoscaris: eodē sensu. Nam & sic David finē indicabit, non sui peccati, sed suæ peccationis, nō cur prius malum fecerit, sed cur nunc bonum faciat, hoc est, veniam & misericordiam imploret. Docet igitur exemplum Davidis, non mala sed bona facienda esse, vt eueniant bona.

DUBIVM IV.

An Deus faciat malum, vt eueniat bo-

*num, reprobans vasa iræ, ut in eis ostendat
suam potentiam?*

DVBIUM IV. est ex versu 8: *Sicut de nobis male quidam
aiunt nos dicere: Faciamus mala, ut eueniat bona:* An non
Deus ipse faciat malum, ut eueniat bonum, mera volun-
tate reprobās & destinās æterno exitio vasa iræ adaptata
ad interitum, ut in eis ostendat potentiam suam ut est
Rom. 9. ver. 18. 19. 21. 22. Item permittens scelera grassari
in mundo, quæ poterat inhibere, ut iudicia sua exsequa-
tur, & bona eliciat: verbi causa, vendi Iosephum, ut in fa-
me seruaret Iacobum: spoliari Iobum, ut eum probaret;
prodi filium, ut nos redimeret, &c.

RESPONSIO.

Hic etiam negandum est antecedēs, quod Deus faciat
malum, nempe culpæ, seu vitiosum aliquid. Neque e-
nim malum est, quod diuina sua *absolutio* & bene placito a-
dorādo non omnes elegit, sed aliquos reprobauit à gra-
tia quos voluit, sicut nec malum, sed sanctū & adorandū
est beneplacitum, quod nunc miseretur quorum vult, &
indurat quos vult. Dei enim sancta voluntas est regula
summa iustitiæ. Eo ipso igitur reprobatio bona est, quod
Deus eam vult. Bona est, quia à Deo summo bono facta
est. Bona est, quia iniusta non est: neque enim tenetur
Deus non priuare gratia quos reprobatur.

Bona est, quia iusta est: neque enim reprobatur infantes,
sed damnationē meritos ex lapsu. Imo bona iusta & san-
cta esset, si nihil meritos reprobaret, desereret, abiiceret:
quia absolutum de creaturis statuendi pro sua *absolutio* ius
habet, non minus quàm figulus in sua vasa ius habet for-
mandi, reformandi, quomodo vult, & ad quos vsus vult,
formata confringendi vel aliter formandi absque iniu-
ria Rom. 9. 21.

DEINDE nec malum est, sed valde bonū, quod repro-
bos æterno exitio destinatur & perdit Deus. Est enim valde
bonum quod iustum est. Iustum est autem noxios desti-
nare pœnæ & exitio. At Deus nō destinatur pœnæ, nec dat
exitio, nisi noxios peccatores, quos iustū est perdi. Hoc e-
nim est *divina ius Dei*, dignos esse morte, qui talia fa-
ciunt Ro. 1. 32. &c. Quin si innoxios perderet, iniurius nō
esset, quia rē suā perderet. Habet autē potestatem faciendi
de suo quod vult: & nemo sibi ipse in re sua iniuriā facit.

ADDE

ADDE quod malum esse nō potest, quod ad gloriā fit
summi boni. Deus autem est summum bonum. Ergo cū
reprobos æternis pœnis destinat vel afficit, vt iustitiā &
potentiam suam in eis declaret, malū id esse non potest:
quicquid humana ratio contra obganniat. Necesse est e-
nim omne os obturari, vt *ἁποδοξος obnoxius* fiat Deo totus
mundus

DENIQUE nec in permissione malorum, Deus facit
malū, vt eueniat bonum. Neque enim malum permitte-
re, hoc est, non impedire, ne fiat, idē est quod malum fa-
cere, hoc est, approbare, intendere producere in effectū,
vt fiat: quorū illud scriptura Deo tribuit, istud negat. I-
mò sūmē est bonitatis & sapientiē, malum in bonū con-
uertere, vel ex malo bonum educere, quod facit Deus.

Si quis instet, Deum permittendo malum velle malū,
quia permissio est volūtatīs, & permittere malum, quod
possis impedire, id ipsum malum esse, quia permittens
consentire videtur: faciens autem & cōsentiens pari cul-
pa tenentur: vt magistratus permittens lupanaria, adul-
teria, cædes, culpa non vacat.

RESPONSIO.

I. NEGATUR, permittere malum, simpliciter idem
esse, quod velle malum. Permissio enim est quidem
voluntas non inhibendi: non autem voluntas appro-
bandi, vel efficiendi. At non inhibere malum boni
causa, cum inhibere non tenearis, malum non est. Ma-
lum est iudici homini, qui legibus tenetur. At Deo, cuius
arbitriū lex est, non item: nisi homo sit regula Dei. Deus
ergo permittens malum, vult quidē permissionem ma-
li: sed non vult approbationem aut effectiōnē mali, hoc
est, tantum vult, approbat, efficit voluntatis suæ actum,
qui est permissio: non autem vult, approbat, efficit, volū-
tatis alienę actus, qui sunt hominum peccata. II. Minimē
consentit Deus malis hominum ea permittens, quia se-
ueriter ea prohibet, auersatur & punit. In permissione ve-
rō mali tantū cōsentit bonis quę spectat, quęq; inde eli-
cere cogitat. Neq; permissione fit reus, vt homines. Ho-
minū enim quisq; lege diuina vel ciuili tenetur cauere
mala. Cū ergo negligētia vel indulgētiā magistratus pa-
trātur adulteria, cædes, culpa is nō vacat, quia cauere tene-
batur ex lege. Neq; excusatur paterfamilias permittens

domesticos helluari, scortari: si dixerit: non ipse hoc facio: sed fieri permitto, quia contra officium suū & leges permittit. Deus vero lege nulla tenetur, ut debeat sic vel sic agere. Idcirco cum pro absoluto iure, sapientia, & bonitate sua, quęcunque vult agit, facit, permittit, accusari non potest: quia solus ipse sibi volendi & agendi & rectitudinis est regula, sicut dicitur: *Dominus Deus noster in coelis omnia quę voluit fecit*. Et: *Quis dicet, quare fecisti sic?*

DVBIUM V.

An sit antilogia in Paulo dicente vers. 9. Iudęos nulla re præcellere gentilibus: quod tamen affirmauerat ver. 2.?

Ex ver. 9. *Quid igitur? præcellimus: nullo modo: apparens* *ὑπέρβλητος* est, quod Apostolus hic negat, Iudęos vlla re præcellere gentilibus: cum prius ver. 2. dixerit, multum per omnem modum eos præcellere.

RESPONSIO.

SOLVTIO ex textus declaratione est facilis. *Primum* concessit Iudęis præstantiam, quantum ad Deum, qui dignatus eos erat gratia fœderis & legis suę præ gentibus: sed non quantum ad ipsos, qui nec meriti fuerant gratiā præ gentibus, nec ea redditi fuerant meliores, quam gentes: quiq; sua infidelitate priuilegiis sibi cōcreditis iam prorsus exciderāt. Non igitur est pugna cum eo; quod hætenus eos præcellere hic negat. *Deinde* præstantia Iudęorū quam prius eis concessit, erat dignitas Ecclesiastica & ciuilis, qua gentibus antecellebant: non sanctitas, qua Deo placerent aut iusti essent absq; fide & obedientia magis quā gētes. Negans igitur postea eos præcellere in causa iustificationis, de qua agitur, nihil dicit dissentaneum.

DVBIUM VI.

Quomodo Apostolus neget nos operibus legis iustificari, cū prius concesserit, factores legis non auditores iustificari?

DVBIUM VI. est ad ver. 20. *Propterea ex operibus legis: nulla caro iustificabitur in conspectu eius? Quomodo Apo-*

Staple. stolus neget, operibus legis quenquam iustificari, cum *Antid A-* prius concesserit cap. 2. ver. 13. 9. factores legis iustificari: *post. in Ro.* & operantibus bonum redditum iri gloriam? Hinc *Sta-* 3. p. 81. 83. *pletonius* infert Apostolum reuocare iustificationem ex lege, nō quia obseruatio legis nō iustificet: sed quia absque

fide

fide & gratiæ adiutorio nemo legem seruet : & ita concedit operibus legis neminem iustificari, nempe sine fide & gratiæ adiutorio factis pag. 83. 84. seu operib. ex sola legis doctrina & solo legis timore præstitis p. 89. seu operib. Iudæorū in Christū credere recusantium p. 139. seu operib. solis sine fide & gratia Christi p. 89. Sed non adimi iustificationē operibus ex fide factis, & hoc docere Apostolū, gratiā Christi legis doctrinæ adiungendā esse, h. e. opera legis cum gratia Christi simul iustificare pag. 89.

RESPONSIO.

PRIMO nulla est in verbis Apostoli pugnantia. Prius concessit, factores legis iustificari, & bonū operanti esse gloriam propositam, ex hypothefi, si qui sint, qui legem perfectē seruent, & bonum perfectē operētur, quod tam Philosophi quā Iudæi falsō de se tunc iactitabant. Vera enim est vox legis: *Qui fecerit ea uiuet in eis*. Hic verō negat, operibus legis quenquam iustificari, nempe quia nemo est, qui legem perfectē seruet, & bonum perfectē operetur: id quod de vtrisque illis euidenter demonstrauit. Vnde liquet, quod lege nemo iustificatur, id fieri ex accidenti, nō legis vitio, sed hominis defectu. Non igitur in his est contradictio magis, quam si dicas: Imperator potietur tota Hungaria, si Turcam profligauerit, Et: non potietur: quia non profligabit.

PORRO in Stapletoni cauillis datur, Apostolum non ideo reiicere iustificationem legis, quasi obseruatio legis nō iustificet. Iustificabat enim hominē ante lapsum: iustificabit etiam post glorificationem: & nunc iustificaret post lapsum & post regenerationem, modo in vilo hominum perfecta esset: sicut in homine Christo perfecta fuit. Datur etiam, absque fide & adiutorio gratiæ neminem seruare legem, & operibus talibus neminem iustificari. Nam absque adiutorio gratiæ omnes homines sunt arbores malæ & mortui in peccatis: absque fide omnium opera legis sunt peccata, saltem per accidēs, teste Apostolo. Sed falsa sunt, quæ contrā infert vel asserit.

PRIMO falsum, quod aliqui cum fide & gratiæ adiutorio legem perfectē seruent in hac vita. Nullis enim sanctissimis in hac vita contingit plenitudo gratiæ ad legem perfectē seruandam: sed omnes quantum cognoscimus, autum diligimus: tantum diligimus, quantū re-

*Stapletoni
nisi dōpua
vera.*

Rom. 14.

1.

*Stapletoni
nisi dōpua
falsa.*

generamur, tantum regeneramur, quantum Spiritus accipimus. Quis verò nisi primitias spiritus accipit? *Ex parte enim cognoscimus, ex parte prophetamus: in multis verò labimur omnes*: Hoc vniuersa scriptura clamat, & sensus querele, lucta, precésq; omnium sanctorum testatur: Mera igitur hypocrisis & impudens mendaciū, quicquid de perfectione obedientiæ garrunt & gloriantur Sophistæ. Nam propria eos conscientia redarguit.

2.

SECUNDO falsum, quod aliqui perfecta legis obseruatione iustificentur: Nec Abrahā, nec Moyses, nec David legis obseruatione, sed gratuita remissione peccatorum omnes sunt iustificati. Paulus idem de se proficitur. *Nul-*

1. Cor. 4.

lius mihi sum conscius: sed non per hoc sum iustificatus.

Quis igitur legis obseruatione iustificabitur si isti non? Et obseruatio legis consistit in obedientiæ legalis perfecta præstatione. At operibus nulla caro iustificatur corā Deo Psal. 143. Galat. 3 Denique non esset vna omnium iustificatio coram Deo: Si aliqui legis obseruatione, aliqui fide iustificarentur. Est vero vna omnium iustificatio, quia vnus omnium Deus. Hoc est argumentum Apostoli Ro. 3. 30.

3.

TERTIO falsum, quod iustificatio tantum adimatur operibus absque fide & gratiæ adiutorio factis: seu ex so-

*Operibus
nō modo
absque
fide fa-
ctis scil.
omnino
omnibus
iustifica-
tionem de-
trahi.*

la legis doctrina præstitis: seu tantum operibus infidelium Iudæorum: seu operibus solis, sine gratia Christi: Sic variè loquuntur Sophistæ. Nam David & Apostolus vniuersaliter negant, operibus quenquam iustificari coram Deo. Vniuersaliter igitur operibus iustificationem adi-
munt: non ergo tantum aliquibus: vel solis sine gratia. Deinde operibus malis vel non bonis non necesse fuit Apostolū detrahere iustificationē. Hoc enim per se fuit in confesso. At omnia opera sine gratia & sine fide sunt mala vel non bona & peccata. *Quicquid enim sine fide fit,*

1.

peccatum est, dicit infra Apostolus: Sine gratia homo est

2.

arbor simpliciter mala. Non igitur necesse fuit Apostolum opera sine gratiæ adiutorio excludere à iustificatio-

3.

ne: Excludit igitur alia, ex fide & gratiæ adiutorio facta.

Præterea omnis gloriatio & gloriationis materia coram Deo à iustificatione excluditur, versu 23. 27. At non sola opera sine gratia & fide, sed vniuersa alia gloriatio-

tionis

tionis materiam homini relinquunt: Siquidem vel ipsa hominem coram Deo iustificant, vel per ea homo se ipsum iustificat seu iustum facit, quod contra vniuersam scripturam asserit Stapletonus pag. 91. Ratio huius est: quia sic neque gratis, solâ gratiâ, neque absque operibus homo iustificatur: item quia opera gratiæ finguntur procedere simul ex virtute liberi arbitrij? Item quia finguntur esse merita condigni, & quidem qua procedunt ex gratia Spiritus sancti Thom. 2. q. 114. art. 3. Vbi verò est virtus liberi arbitrij & meritum ex condigno, ibi non excluditur gloriatio, & sic in bonis iustorum operibus, non est humilis inopiæ propriæ confessio, vt (prætexit Stapletonus p. 138.) aut si erit, facesset liberum arbitrium & meritum. Meritum enim & gloriatio sunt ἐπὶ νόμῳ. Non igitur sola opera sine gratia & fide facta, sed vniuersa à iustificatione excludi manifestum est. Denique Abrahami & Davidis opera non erant sine gratia & fide facta. At hæc etiam excluduntur à iustificatione. Falsum igitur, quod sola opera sine gratia & fide facta excludantur. Nimis verò impudenter Stapletonus deprauat scripturas, fingens Apostolum Abrahamæ opera excludere tantum sub conditione: Si, inquit, *Abrahamæ opera sine fide facta fuissent, eum coram Deo non iustificassent*: Quid hoc Sophista impudentius? Atqui argumentum Apostoli est, nimis manifestum: Si opera Abrahamæ quæcunque eum iustificassent, haberet quod apud Deum gloriaretur. At non habet. Nulla igitur eum iustificarunt. Adde argumentū omnibus Sophistis ἀνταίχιον. A iustificatione prima, ex hypothesi Sophistarum excluduntur omnia opera. At Paulus iuxta Bellarminum lib. 4. cap. 15. de iustif. hic disputat de iustificatione prima. Excludit igitur omnia opera.

Ex his constat *quartò* falsum, quod iustificatio non adimatur operibus ex fide factis. Nam si adimitur vniuersis: adimitur & istis: & si bona opera nulla fiunt nisi à iustificatis, (sequuntur. n. iustificatos, non præcedunt iustificandos, ait Augustinus) falsum igitur quod ipsa iustificent corā Deo. Iustificarent. n. iam iustificatos. Nec elabuntur distinctione iustificationis primæ & secundæ, de qua postea. Corā Deo enim iustificatio nō nisi vna est &

Aug. Tō.
4. de fide
operibus
6. 14.

vel prima inanis aut imperfecta esset, contra scripturas: *Iustificati fide pacem habemus, &c.* Vel secunda inutilis, & nulla coram Deo.

CONSTAT hinc etiā quintò falsum, quod doceat Apostolus gratiā Christi doctrinæ legis in iustificatione adiungendā esse. Hanc enim coniunctionem palam refellit Apostolus, asserens iustificationē fieri gratis, gratia Dei, absq; lege, absq; operibus legis: quod quid est aliud quā sola gratia? Non igitur adiuncta legi.

DVBIUM VII.

An iustificari sit iustum effici, an verò iustum reputari?

DVBIUM VII. est ex v. 24: *iustificantur autem gratis: &c.* ver. 28. Colligimus igitur fide iustificari hominem absq; operibus legis. De verbo iustificari coram Deo, quod nos exposuimus per absolui, nō condēnari, sed vel iustū, haberi, qui in se iustus non est: vel eum qui in se iustus est, iustū agnosci & declarari: Stapletonus in Antidotis contendit, significare idem, quod primò ex impio iustū effici per dispositiones præparatorias, fidē, amorem Dei, odiū peccati & status præteriti, poenitentiam, spem veniæ: & per infusam iustitiæ gratiam seu habitum charitatis, quam vocant iustificationem primam, habitualement, formalem, inhærentem & gratuitam. Secundò hac gratia cooperante cum libero hominis arbitrio ex iustificato magis iustificatum fieri per opera iustitiæ, & per observationem mandatorum Dei: quam vocant iustificationem secundam, actualem, materiale & meritoriam coram Deo. Quæritur utrum verum?

RESPONSIO.

Prius verum: posterius falsum est.

QUANTVM ad PRIUS supra ad textum ver. 28. interpretationem nostram vniuersali scripturarum usu & consensu niti, nec posse exemplum dissimile afferri demonstrauimus. Non est ergo quod iterum id demonstrando actum agamus.

QUANTVM ad POSTERIUS primò ibidē ostendimus, in nullo idiomate cardinali, nec in vlllo probato scriptore iustificare idem, quod iustū ex iniusto habitualiter efficere, iustificationē idem quod iustificationē esse. Etsi. n. verū est, verbum hoc Ciceroni & Terentio ignotū fuisse, & iustifi-

& iustificationis vocē apud latinæ linguæ authores neq; in hac, neque in illa significatione reperiri: tamen latinis Theologis est latinum factū: cūque latinè *iustificare* in scripturis sacris necessariò idem sit quod Hebræum קִיָּרָה & græcum δικαιώσασθαι quia hæc per illud sunt red- dita: significatio eius ambigua esse non potest: Hebræis autem קִיָּרָה ubique idem esse, quod non condemnare sed absoluerē, iustum habere, declarare: Græcis quoque δικαιώσας semper idem valere, quod ἀπολύναι vel δικάζον νομι- ζέσθαι rarò idem quod νομιζέσθαι *censeri* simpliciter: vel ἀ- ξιόσθαι *dignum censeri*, vel καλᾶζεσθαι *pœnam luere* vel πα- τίσθαι *aquum pati* seu consequi, cui opponitur ἀδι- κείσθαι *iniuriam pati*: nusquam verò δικάζον ποιεῖσθαι vel γινώσκον *iustum effici aut fieri* habitualiter: authoritatib. sa- cris & profanis probari potest. Videatur Suidas in ver- bo δικαιώω: quod, inquit, δύο δηλοῖ, τότε καλᾶζειν, ἢ τὸ δικάζον νο- μίζειν.

Aristot.
1. hic,
lis. c. 9
Suidas in
lexico.

Falluntur igitur Sophistæ, & sermonem ac mentem scripturæ deprauant, latinum *iustificare* torquentes ad re- gulam grammaticam, quod omnia composita cum ver- bo *facio* significant effectiōnem eius qualitatis in subie- cto, quam nomen adiunctum denotat, cum depulsiōne qualitatis contrariæ: vt *deificare, sanctificare, sacrificare, purificare, viuificare, glorificare, certificare, ratificare, pa- cificare, latificare, luctificare, falsificare, verificare, damni- ficare, &c.* latinis significant effectiōnē, h. e. ex non Deo, non sancto, ex profano, impuro, mortuo, inglorio, dubio, irritato turbato, tristi, læto, vero, falso, indemni; Deū san- ctum, sacrum, purum, viuum, gloriosum, certum, ratum, pacificum, lætum, luctuosum, falsum, verum, damnosum, efficere. Nihil, inquam, iuuat eos hæc grammatica. Exci- pitur enim à regula verbum *iustifico*, quia significationē Hebræam & Græcam sequitur, sicut & verbum *Magnifi- co*, Hebræis מַגְדִּילֵי quod non est ex paruo magnum facio, sed magnum agnosco, prædico: vt in Cantico Mariæ: *Magnificat anima mea Dominum*. Virgo Deum, non ex paruo magnum facit, sed magnum, qualis est, agnoscit, celebrat, vt supra quoque annotaui. Deprauatio manat ex falsa hypothesi, quod fingunt. iustificationem esse mo- tum ad iustitiam: sicut calefactio est motus ad calo-

Regula
gramma-
tica de cō-
positis ver-
bi facio,
vniuersa-
lis.

Thō. pri-
ma secun-
da qu. 13.
art. 1.

Papista-
rum opus
circa cir-
ca iustifi-
cationē.

Iustifica-
tionis pri-
ma & se-
cunda Pa-
pistarum
commen-
tum refel-
litur.

Iustifica-
tionem.
cum san-
ctificatio-
ne Papi-
stae confu-
dunt.

rem: Hinc *primum* de iustificatione prorsus physicè di-
sputant, quasi de generatione aliqua quæ sit inductione
formæ in materiam per alterationes sufficienter dispo-
sitâ; Deinde iustificationem cum sanctificatione cōfun-
dūt, quæ ad sanctitatem per dispositiuos habitus quos vo-
cant, non tamen à vi liberi arbitrij, sed à mera gratia pro-
cedentes. Denique doctrinam de sanctificatione depra-
uant, ex ea iustificationem secundam coram Deo, meri-
toriam facientes. Sed hæc de verbo satis.

2. SECUNDO, quantum ad geminæ iustificationis
commentum, nouum, falsum, & impium, id est multis
modis, quo quidem sensu à Sophistis nunc vrgetur, quod
prima sit infusio charitatis iustificantis coram Deo for-
maliter: *Secunda* sit præstatio operum iustificantium co-
ram Deo meritoriè.

NO VVM inquam hoc est commentum, quia eius ne-
que in scripturis sacris, neque in monumentis veterum
Patrum vestigiū reperitur: Imo nec apud Lombardum,
qui quidem iustificandi verbo quatuor affingit signifi-
cata: quod Iustificari sit 1. à peccato absolui per mortem
Christi ex Paulo Rom. 59.2. absolutos à peccatis iustos ef-
fici per charitatem. 3. mundari à peccatis per fidem mor-
tis Christi. 4. Fide & imitatione mortis Christi iustitiæ
opeta edere: Sed primum & tertium verum est: reliqua à
Scriptura sunt aliena, nec duplicem iustificationem, for-
malem & meritoriam confirmant. Neque apud Tho-
mam & Scotum facile reperitur. Recens igitur ad scri-
pturas deprauandas exeogitatum videtur commentum.

FALSUM quoque est, quia scripturis sacris aduersatur.
Nusquam enim hæc geminam iustificationem coram
Deo tradunt: sed vnā tantum, sicut Deus vnus est, teste
Apostolo versic. 30. Deprauat etiam scripturas in hoc,
quod regenerationem quæ est inchoata sanctitas & no-
ua obedientia iustificatorum non meritoria quia debi-
ta, cum iustificatione, quæ remissione peccatorum & im-
putatione iustitiæ propter Christi meritum constat, & à
regeneratione tanquam causa ab effectu vel à consequen-
te antecedens passim discernitur, vt supra patuit, confun-
dunt, eamque non solum quasi perfectam sed etiam qua-
si indebitam & meritoriam iudicio Dei opponunt: qua
in re falsitas cum impietate coniuncta est.

QVAN-

QUANTVM ad dispositiones preparatorias sunt eæ, vt dixi, motus noui ad regenerationem pertinentes, naturæ ordine sequentes iustificationem nõ præcedentes, fide excepta. Nulli enim boni motus aut bona opera præcedunt iustificandos: teste Augustino. Neque Sophistæ in numero earum conueniunt. Stapletonus numerat sex, Concilium Tridentinum & Bellarminus septem, aliquando diuersos. *Fidem* faciunt dispositionem primã. Atqui fides in scripturis nusquam dicitur disponere ad iustificationem: sed iustificare & imputari ad iustitiam, quia iustitiam & donum iustitiæ accipit vt manus, & quidẽ sola. Soli enim fidei, nusquam timori, spei, dilectioni tribuitur iustificatio: quicquid contra garriat Bellarminus li. i. de iustificatione cap. 13. *Dilectionem* volunt esse formã & habitũ inhærentẽ iustitiæ. Falsum igitur, quod sit dispositio præparans. Deus iustificat nos impios existẽtes, nõ dũ diligentes, gratis remittens peccata, & imputans iustitiã absque operibus per fidem, Rom. 4. versic. 5. 6. Ergo non iustificat prius ad iustitiam formaliter dispositos per charitatem. Reliquis actibus, vt timori, spei, pœnitentiæ, proposito suscipiendi sacramenti, & nouæ vitæ atq; obedientiæ, modo præparationẽ, modo ipsam iustificationẽ asserunt Sophistæ, & in hoc parum sibi constant. Mitto igitur.

FALSVM præterea est, quod iustificatio prima sit gratia formaliter infusa, cum iustificationem sola remissio-
be peccatorum & imputatione iustitiæ per fidẽ scripturã definiat. David enim iustum & beatum pronunciat hominem, non cui Deus infundit, sed cui Deus imputat iustitiam absque operibus, dicens: *Beati quorum remissa sunt iniquitates. Rom. 4. v. 6. 7.* Ipse Bellarminus: *Quid enim est, inquit, remissio peccatorum, nisi iustificatio?* lib. 1. c. 10. de pœn. Charitas verò seu dilectio Dei & proximi est opus legis. A lege. n. postulatur: *Diliges Dominum Deum tuũ. &c.* At nullũ opus legis iustificat. Ergo nec charitas. *Charitas*
Est effectus fidei iustificantis & iustificationis: *per charitatem cur non*
est. n. fides operatur. Nõ igitur est forma iustificationis. *possit iu-*
Est tantũ pars iustitiæ inherẽtis & legalis: Non igitur tota *stificare.*
iustitia. Est habitus imperfectus & languidus in hac vita: 1. Cor. 13.
nam tantũ *ex parte cognoscimus, & ex parte diligimus.* Nõ 9. Rõ. 13:
igitur iustificare potest formaliter. Vocatur quidem 10:

Dispositio-
nes præ-
paratoria

quid &
qua sunt.
Conc. sess.
6. cap. 6
Bell. l. 1. c.
12. de ius-
tificat.
Rõ. 5. 17.

Charitas
cur non
possit iu-
stificare.

impletio legis, sed id dicitur de dilectione perfecta, qualis est angelorum & beatorum in patria ad quam omnes contendere docemur, non qualis est inchoata viatorum in hac vita.

Opera
charita-
tis an pos-
sint iusti-
ficare.

Rom. 4. 2.

Iesa. 64.
6.

Deut. 4.
24.

Iustifica-
tionis pri-
ma & se-
cunda cō-
mentum
impiū &
blasphē-
mum.

1.

2.

QVANTVM ad opera charitatis, dicuntur ea iustificare apud Iacobum, hoc est, iustos declarare & ostendere coram hominibus: sicut effecta arguunt causam. Id patet ex verbis ver. 18: *Ostende mihi fidē tuā ex operib. tuis, & ego ostendā tibi ex operibus meis fidem meam.* De ostensione igitur fidei & iustificationis apud homines per externa opera loquitur Iacobus aduersus eos, qui fidē solitariam ad iustitiā sufficere putabant charitate neglecta. De iustificatione operum coram Deo intelligi nequaquā potest, quia tunc Iacobus palā contradiceret Paulo, negāti Abraham operibus iustificatū corā Deo: nec possunt opera imperfecta & polluta (cuiusmodi sunt omniū sanctorū facta) iustificare coram Deo, qui est ignis consumens. Quibus omnibus commentum geminæ iustificationis fallum esse euincitur.

IMPIVM denique est dupliciter: semel quia primam iustificationem fingit inanem & nullam absque secunda; & fidei nil nisi initium iustitiæ dispositiuum relinquit, cum Scriptura iustificationē totam fidei ascribat, inque ea sola consolationem nostram ponat: *Iustificati fide pacem habemus.* Item, quia fingit, id quod hominem Deo reconciliat, esse habitum charitatis in homine, quæ est impia blasphemia in mortem filij Dei, qua sola dicimur reconciliari Deo Rom. 5. 10: *Iustificati sanguine eius seruabimur nunc multo magis ab ira. Si reconciliati sumus per mortem filij eius, multò magis reconciliati seruabimur per vitam ipsius. Beati quorum remissa sunt iniquitates.* Deinde quia secundam fingit meritoriam ex condigno, quo & gratia Dei atque meritum Christi eliditur, & superbix venenum ad gloriandum coram Deo, cordibus hominum aspiratur: quandoquidem liberum arbitrium gratiæ iustificationem cooperati fingitur. Quin se mutuò duæ illæ iustificationes elidunt, ut neutra sit solida, & sic omnis ruat cōsolatio. Prima euertit secundam: secunda eneruat primam. Si enim prima sumus perfectè reconciliati Deo, & beati per remissionem peccatorum: non est opus iustificatione alia

lia secunda : sed tantum est opus sanctificatione : ut iustificati per fidem, etiam Deo per Spiritum conformemur, & grati simus, quod fit inchoatè in hac vita: perfectè fiet in altera. Si verò secunda iustos facit iustiores, prima non perfectè iustos facit coram Deo: quod de charitatis habitu haud dubiè verum est. Quomodo enim habitus imperfectus perfectè iustificaret? Si etiam homo secunda iustificatione meritis operum suorum fit iustior: sequitur merita propria iustificatorum superare meritum Christi, quod causam meritoriam iustificationis primè faciunt. At hoc sine dubio blasphemum est. Aperte igitur commentum.

Blasphemia
Sophistarum

DUBIUM VIII.

Quomodo fides dicatur iustificare, seu iustificatio esse, ex fide & per fidem?

DUBIUM VIII. ex vers. 22. 25. 26. *Iustificantur autem gratis, id est, eius gratia, per redemptionem factam in Iesu Christo, quem proposuit Deus ut esset placamentum per fidem in sanguine ipsius, &c.* quomodo fides dicatur iustificare, seu quomodo iustificatio dicatur esse ex fide & per fidem?

RESPONSIO.

OSTENDIMVS supra ad vers. 26. fidem iustificare non habitualiter, ut est qualitas, sed relatè, quia correlatum, fidei, satisfactio & meritum Christi fide apprehensum iustificat, sicut dicitur: *Proposuit eum placamentum per fidem in sanguine suo*, hoc est, *per fidem passionis*, ut rectè Lombardus intelligit. Et: *unius obedientia iusti constituentur multi*: Item organicè, quia fides iustitiam imputatam accipit instar dextræ, sicut dicitur: *Qui Donum iustitiæ accipiunt, nempe per fidem, regnabunt in vita, &c.* Rom. 5. 17. Et Ambrosius: *Qui credat in Christum, saluus est sine opere sola fide gratis, ACCIPIENS remissionem peccatorum.*

Lombardus lib. 3.
dist. 19.
Ambrosius in 1.
Cor. 1. 30.

SOPHISTAE variè depravant phrasin scripture, neque conveniunt. Lombardus rectè, ut dixi: *Fides*, inquit, *iustificat*, quia *per fidem mortis Christi à peccatis mundamur*: Vnde Apostolus: *Quem proposuit propitiatorem per fidem in sanguine ipsius*, id est, *per fidem passionis*: ut olim aspicientes in serpentem aneum in ligno erectum à moribus serpentum sanabantur. Si ergo rectè fidei intuitu in illum respicimus, qui pro nobis pependit in ligno, à vinculis diaboli solvemur, à peccatis, & ita à diabolo liberamur. Sed lègè aliter

Lomb. li.
3. dist. 19

Concilium Tridentinum Bellarmin. & Stapletonus.

*Fides quo
modo iu-
stificet se-
cundum
Sophistas*

PRIMO inquit: *Fides iustificat*, id est, disponit ad iustitiam. *Respondeo*, Glossa contorta, ignota scripturæ, imò repugnans. Iustificare enim dicitur fides accipiendo donum iustitiæ absque operibus, nō disponendo ad iustitiā. Nec iustificatio fit per motum, sicut calefactio, sed per imputationem. Quod si fieret per motum, admodum impropriè fidei tribueretur. Neque enim motus ad rem est res ipsa, nec dispositio generat, sed est via ad generationem: Non igitur per modum dispositionis fides iustificat.

*Bellar. li.
I. cap. I.*

Concil.

Trident.

sessio. 6.

cap. 8.

August.

in Ps. 31.

Stapleton.

Antid.

pag. 82. 83

Matth. 4.

Bellar. lib. 1.

de Iustif.

cap. 22.

SECUNDO: fides iustificat, ut initium & radix primæ iustificationis. *Resp.* Non modo initium sed perfectio iustificationis tribuitur fidei in scripturis. Nam *fide iustificati pacem habemus*. Sed imperfectè iustificati, seu initium tantum iustificationis habentes, pacem nondum habemus. Et fides dicitur imputari ad iustitiam: non ad initium iustitiæ. Augustinus quidem fidem vocat radicem, sed non iustificationis, verum boni operis.

TERCIO, aliam glossam affert Stapletonus: *Iustificamur fide*, id est, non absq; fide, quia fides est necessaria ad iustificationem, sed non sola: sicut vita nostra alitur pane, id est, non absque pane, quia ad alimentum necessarius est panis, sed non solus, ut docet Christus. Plura enim alia requiruntur. Sic fides requiritur ad iustificationem, sed non sola. Fidei igitur necessitatem in perfectionem transformant hæretici: quia nusquam dicit Apostolus, non alia ratione quàm fide, id est, sola fide homines iustificari. Sic etiam Bellarminus eludit vniuersalē, *ut omnis qui credit*: id est, nemo nisi credat, nemo sine fide: sicut dicitur: *Sine fide impossibile est placere Deo*. *Respond.* Prior pars glossæ vera, posterior falsa est. Verum est, neminem absque fide iustificari. Est enim fides causa iustificationis sine qua nō, & necessaria. Sed non est verum, esse tantum concausam sine qua non iustificationis in suo genere. Sunt quidem causæ superiores & inferiores aliæ: Deus, meritū Christi, verbum, baptismus, ministerium, &c. Sed in genere causæ organicæ proximæ sola fides iustificans est causa: Neque se habet, ut panis ad alimentum: Sed ut mens ad intelligendum, ut pedes ad ambulandum, oculi ad

ad videndum, aures ad audiendum, manus ad palpan-
dum, &c. quia sola fides habent actum accipiendi iusti-
tiam. Necessaria est mens ad intelligendum, pes ad am-
bulandum, oculus ad videndum, auris ad audiendum,
manus ad palpandum: Licet verò nullū istorum mem-
brorum & facultatum sit solum sine membris & faculta-
tib. alijs: sola tamen mēte homo intelligit, solis pedibus
ambulat, solis oculis videt, solis auribus audit, solis ma-
nibus palpat. Sic fides necessaria est ad iustificationem,
Etsi autem sola non sit in corde hominis fidelis, sed
spem, dilectionem & harum opera semper secum vehat:
sola tamen hominem fidelem iustificat coram Deo,
quippe quæ sola actum accipiendi iustitiæ donum habet.
sicut sola mens intelligendi, pes ambulandi, oculus vi-
dendi, auris audiendi, manus palpandi actum habet.
Falsum verò quod nusquam dicat Apostolus, nulla alia
ratione, quàm fide, hoc est, sola fide nos iustificari. Ex-
presse. n. Apostolus Galat. 2. *Scimus hominem iustificari*
NON NISI per fidem, id est, sola fide. Proinde mendax
calumnia & inane effugium est, quòd necessitatem fidei
in perfectionem transformemus. Fidem. n. non sua per-
fectione, sed suo actu accipiendi remissionem peccato-
rum iustificare docemus.

DVBIUM IX.

*Quomodo Paulus affirmet, Iacobus neget nos fide iustificari
absque operibus.*

DVBIUM IX. ex ver. 20. 22. 28. quomodo Paulus do-
ceat nos iustificari fide absque operibus, hoc est, *sola*:
cū Iacobus cap. 2. contrā dicat, hominem iustificari
operibus, & non ex fide tantum: quæ manifesta videtur
esse repugnantia.

RESPONSIO.

ERASMVS, Caietanus, & alij soluere non valentes
nodum secant, & Epistolæ Iacobi authoritatem Aposto-
licam in dubio ponunt, quo Eusebius & Hieronymus
olim eam laborasse prodiderunt. Sed nulla causa vide-
tur esse sufficiens, cur verè Apostolicam & Iacobi Apo-
stoli esse ambigere debeamus. Quamvis. n. scriptores,
quos nominaui aliquando dubitatum fuisse de ea di-
cant: tamen addunt, ab Ecclesia tandem pro Apostolica

*Euseb. li.
2. cap. 23.
hist. Eccl.
Hiero. in
Catal.
scrip. Ec-
cles.*

recepta esse: neq; ipsi dubitant. Agnoscunt etia pro Apo-
stolica *Cyprianus in expof. symb. Origenes hom. in Ies. Epi-
phan. har. 76. August. lib. 2. cap. 8. de doct. Christ. Isidor. Hi-
spalens. lib. 6. c. 1. 2. Etymol. Damasce. lib. 4. cap. 18. Orth. fid.
Athanas. in Synopsi. Nyceph. hist. lib. 2. c. 46.* Neq; inter-
nas huius sententiae causas breuitatis causa nunc refero
vel examino. Apostolicam igitur Epistolam nos quoque
agnoscimus.

PRO Conciliatione apparatis pugnae Papistae dicunt,
Paulum fidei ascribere, operib. derogare iustificatione
primam, qua homo ex iniusto fit iustus: & nomine ope-
rum intelligere opera quae fiunt sine fide & gratia, solis
viribus liberi arbitrij: Iacobum contra fidei soli, & qui-
dem verae derogare, operibus tribuere iustificationem
secundam, qua quis ex iusto fit iustior, dum per opera
iustitiae habitualis augmentum promeretur: & opera
intelligere, quae fiunt cum fide & auxilio gratiae. *Bellar-
minus de verbo Dei lib. 1. cap. 18. Item de iustif. lib. 1. cap. 15.
& lib. 2. cap. 16. & lib. 4. cap. 8.*

*Concilia-
tio Pauli
& Iacobi
Papistica
nulla.*

SED conciliatio haec nulla est: quia falsas assumit hy-
potheses. Nam I. dogma iustificationis primae & secun-
dae commentitium esse, modo est demonstratum. Non
igitur de illa Paulus, de ista Iacobus loquitur. II. *Falsum*,
quod tantum operib. sine fide & gratia Paulus iustifica-
tionem derogat. Derogat. n. vniuersis, etiam cum fide &
gratia factis. Talia. n. Abrahami & Davidis opera fuisse
negari non potest. III. *Falsum*, quod fidei verae Iacobus
iustificationem detrahat. Ita. n. verè contra Paulum pu-
gnaret. At Spiritus S. contra se non pugnat.

ALIA igitur solidior est conciliatio ex *ἐναντιότητι* vo-
tis fidei, quae apud Paulum est fides viva per opera effi-
cax: apud Iacobum fides mortua operib. carens, quae est
nuda notitiae assensituae professio, & iactantia fidei ab-
sque obedientia Euangelij: Ex *ἐναντιότητι* item verbi *iusti-
ficari*, quod Paulo est absolui à peccatis, seu iustum repu-
tari coram Deo per fidem: Iacobo est iustificatum de-
clarari & agnosci coram hominibus per opera. Hinc
nulla est in propositionibus Pauli & Iacobi repugnan-
tia, quia non affirmant & negant idem de eodem, sed de
diuersis diuersum:

Fidei

Fides viua iustificat coram Deo: quæ est Pauli: Et, Fides mortua non iustificat coram hominibus: & consequenter, nec coram Deo: quæ est Iacobi.

NEQUE in istis: opera non iustificant, hoc est, iustos faciunt coram Deo: quæ est Pauli: Et: Opera iustificanti, hoc est, iustos declarant coram hominibus, quæ est Iacobi.

HAEC conciliatio probatur per partes.

PRIMO. Paulum loqui de fide & de iustificatione coram Deo, controuersia vacat.

SECUNDO. Iacobum disputare contra inanem iactantiam fidei, & huic iustificationem detrahere patet: I. Ex scopo Epistolæ, quæ tota directæ est contra eos, qui volebant benè operari, de sola fide præsumentes, ait Augustinus. Ergo fides Iacobo est præsumptio fidei, seu fides non benè operari, quæ est fides non vera sed ficta, non viua sed mortua. II. Ex versu 14: Non dicit absolute: *Nū potest fides eum seruare?* Sed restrictè cum articulo: *num potest hac fides eum seruare*, de qua nempe dixerat, quod opera non habeat, & quam describit versu 20: *ἐν ἡμῖς ἡ χάρις καὶ τὸ ἔργον οὐκ ἔστιν*, III. vers. 71. 20. fidem, contra quam disputat, vocat *mortuam*. At mortua fides non est vera fides, sed cadauer fidei ἀέργον, nihil agens, proinde nec iustificans. III. versu 19. eandem fidem tribuit dæmonibus, sed trepidantibus atque horrentibus. At dæmonum fides trepidans & horrens vera non est.

TERTIO Iacobum operibus tribuere non iustificationem coram Deo, sed ostensionem iustitiæ coram hominibus, quæ fit non per fidem internam, licet verā, quia hæc inuisibilis later, sed per opera externa, quæ in hominum conspectum veniunt, & fidem iustificantem, ex qua fluunt in tus esse, tanquam effecta causam foris arguunt. *Probat* 1. Ex ver. 18: *Ostende mihi fidem tuam ex operibus tuis: & ego ostendam tibi ex operibus fidem meam*. Per opera vult fieri ostensionem fidei: Ergo etiam ostensionem iustificationis fidei. Fidem igitur, quæ per opera non ostenditur, hoc est, mortuam, negat iustificare, hoc est, iustificationem ostendere: & si non ostendere coram hominibus, multò minùs coram Deo, *Probat* II. ex versu 21. *Abraham dicitur iustificatus per opus immolationis filij Isaac*. At coram Deo Abraham multò antè fuit iustificatus per fidem teste Mose Genes. 15. 6. & Paulo Rom.

Aug. præfat. in Ps.

13.

4:& Iacobo ver. 23. Per opus igitur immolationis intelligit iustificatum, hoc est, iustum ostensum & declaratum in hominum conspectu: & sic exemplo Abraham operibus tribuit iustificationem non coram Deo, sed coram hominibus.

*Bell. lib.
I. c. 15. de
Iustif.*

CAETERVM Bellarminus utrunque hoc impugnat.

AC PRIMO. Quod de fide non ficta, sed vera loquatur, probat his ratiunculis.

I. NOMEN fidei absolute positum in sacris literis semper veram fidem significare solet. Iacobus fidem appellat absolute. Ergo, &c.

RESPONSIO.

I. MAIOR falsa. Iacobus tribuit dæmonibus fidem absolute: nec tamen veram. De Simone Mago, Actorum 8. 13. dicitur absolute: *Credidit*: nec verè tamen sed simulate. Et fides absolute aliquando significat fidem miraculorum: *Si habueris fidem: Si habeam omnem fidem*: aliquando doctrinam fidei Actor. 6. 7. *Sacerdotes obediebant fidei*, id est, doctrinæ fidei seu Evangelio: aliquando res creditas seu obiecta fidei promissa Galathas 3. 25. *Postquam venit fidei*, id est, promissionum impletio.

*Matth.
21.
Cor. 13. 2.*

II. Etiam minor falsa. Non enim absolute Iacobus vocat fidem contra quam disputat: sed limitate cum articulo & fidem mortuam absque operibus, & fidem dæmonum. Cum falsis igitur præmissis etiam conclusio est falsa.

II. *Ex ver. 22.* Fidem Abraham Iacob dicit operibus esse cooperatam, & ex operibus consummatam. At fides Abraham non fuit umbra fidei sed vera. De fide igitur vera loquitur Iacobus.

RESPONSIO.

MAIOR rectè formata est falsa, q̃ toto capite loquatur de fide Abraham. Et est fallacia nō causæ. Apostolus. n. v. 22. inducit p̃ exemplo fidē Abraham, non vt Abraham sola fide iustificatū coram Deo neget contra Paulum: sed vt quæ sit vera fides, & quomodo ea se suamq; iustitiā operibus foris prodat, exemplo Abraham ostendat. Opponit igitur eo versu fidem veram, qualis fuit Abraham, fidei fictæ & mortuæ, contra quam in reliquo textu disputat. *Fidem verò dicit esse cooperatam operibus Abraham*; quia

fides

fides opera Abrahamæ effecit bona & Deo placentia, & per ea se se prodidit, ut esset cōspicua foris per opera. Ex operibus quoque dicit fuisse perfectam: hoc est, verā, synceram non mortuam declaratam. τελείως. n. frequentissime synceritatem significat in scripturis. Perfecerunt ergo opera fidem Abrahamæ non formaliter: neq; n. fuerūt forma fidei: alioqui fides Abrahamæ ante immolationem filij destituta fuisset perfectione formali, & sic neque vera, neque iustificans fuisset: sed accidentaliter, quatenus perfectam, hoc est, synceram, viuam & non mortuā foris declararunt.

III. ver. 24. *Videtis quod ex operib. iustificatur homo, & non ex fide tantum.* Umbra fidei nullo modo iustificat: At fides, iuxta Iacobum iustificat sed non solā. Ergo fides iuxta Iacobum non est umbra fidei.

RESPONSIO,

Minor est falsa. Neq; n. Apostolus ver. 22. affirmat sed negat fidem iustificare solam, hoc est, solitariam seu operibus vacuā. Nec partitur iustificationē inter opera & fidem, sed totā operib. tribuit, fidei totam derogat. Ideo nō dicit: *videtis etia operib. sed: videtis operib. iustificari hominem. & non fide tantum*, nēpe, ut vos gloriamini, tantū fide hominem iustificari, seu ad iustificationem sufficere professionem doctrinæ, nec ad fidem iustificantem charitate & operibus opus esse. Refellit hoc enthymemate: Homo operib. iustificatur. Ergo non fide tantū. Antecedens illustravit exemplo Abrahamæ, quem ver. 21. opere immolationis filij dixit iustificatum, hoc est, iustum ostensum coram hominibus, nō fide tantum, seu fide sola, hoc est, solitaria, operib. vacua. Negat ergo quenquā fide tantum iustificari, hoc est, iustum ostendi corā hominibus: & si non coram hominibus, multo minus coram Deo.

IV. Obiicit duo similia ex ver. 16. de diuite & egeno: ex ver. 26. de corpore absq; spiritu mortuo. Sed contrariū ea probant. Sicut. n. charitas in diuite dicente: *Abite cum pace, calef. ite*, nec danre tamē aliquid, ficta, imo nulla est: sic fides sine operib. ficta seu mortua imo nulla est: contra quā solam disputat Apostolus. Et sicut corpus sine spiritu nō est viuum sed mortuū cadauer nihil agēs: sic fides sine operib. nō est viua, sed umbra & corpus mortuum.

fides non iustificans coram hominib. nedū coram Deo.

V. Obiicit testimonia Hieronymi, Chrysostomi, Augustini, Cyrilli, &c. Sed omnes isti nihil habent, de vera fide. Quin contrarium dicūt nobiscū, fidem veram non esse, quæ operibus vacat, & de hac agere Iacobum.

*Bell. lib.
4. c. 18. de
iust.*

SECUNDO: Iacobum per Iustificationē nō intelligere ostensionem, sed incrementū iustitiæ conatur probare.

I. *Ex ver. 22.* Fides non cooperatur operib. ad iustitiæ declarationem, quia ex sententia nostra non iustificat secundum modum declarationis. At fides Abraham dicitur cooperata operibus ad eum iustificandum. Ergo iustificatio non est iustitiæ declaratio.

R E S P O N S I O.

I. MAIOR negatur. Quidni enim fides cooperetur operibus ad declarationē iustitiæ, cum efficiat, ut opera bona sint bona, imo opera ipsa producat? Certe opera verè bona declarare iustitiam fidei nemo negare potest: si quidem declarant, fidem esse veram fidem. At vera fides cooperatur operibus ad hoc, ut sint verè bona. Ergo etiam cooperatur eis ad hoc, ut iustitiam internam fidei foris declarent. II. *Minor etiam falsa.* Neque enim dicit Iacob, quod fides cooperata sit operibus ad Abraham iustificandum, sed absolute *συνήρῃ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ*, *cooperata est operibus eius*, nempe ad hoc, ut essent bona: imo ad hoc etiam, ut ea Abraham produceret, & per ea se fides foris ostenderet. Operata est cum illis seu per illa: Quid operata? Ut & opera essent bona: & ipsa per illa fieret conspicua.

Ex ver. 24. Fides non iustificat declarando iustitiam, Sed fides ex versu 24. iustificat, licet non sola. Ergo iustificatio non est iustitiæ declaratio.

R E S P O N S I O.

MINOR falsa, ut prius obiect. 3. Non enim Iacobus eo versu partitur iustificationem inter opera & fidem, sed totam operibus tribuit, fidei negat, nempe fictæ & mortuæ.

III. *Ex v. 22.* Fides Abraham ex operib. est cōsummata: Id nō potest aliud significare, nisi iustitiam inchoatam per fidem, accepisse incrementum & perfectionem per opera: Ergo iustificatio Iacobo non est declaratio sed iustitiæ incrementum,

R E S P O N S I O.

RESPONSIO.

NEGATVR antecedēs: quia falsa est glossa: Neque n. dicit iustitiā fuisse consummatam per opera, sed fidē: q̄ quo sensu sit accipiendum dixi prius: quatenus videlicet per opera fides fuit perfecta, h.e., vera & sincera non mortua declarata. Consummatio igitur ea nō fuit essentialis, sed accidētalis: alioqui fides Abrahæ ante immolationis opus fuisset informis, vt Sophistæ loquūtur, nec potuisset eū iustificare: q̄ est falsū & Paulo atq; Iacobo cōtrariū, vt declaratum fuit obiectione secunda de fide.

IV. Ex ver. 25. Rahab meretrix operib. non fuit iusta declarata, sed ex infideli fidelis facta. Nō igitur iustificatio apud Iacobum pro declaratione sumitur.

RESPONSIO.

FALSVM est antecedēs. Nam vel ante aduentū exploratorū ex rumore operū Iehouæ, vel certe ex relatione illorū fuit fidelis facta Rahab, & sic fide iustificata corā Deo: alioqui si infidelis fuisset, nuncios non occultasset. Hospitalitate vero & charitate fuit iusta declarata, quia fidē suam & iustificationem per ea opera foris ostendit.

DVBIUM. X.

Vtrum redemptio per Christum facta dicatur propriè interuentu satisfactionis pro nostris peccatis an vero metaphoricè pro liberatione simplici? aduersus Socinum Samosatenum.

DVBIUM X. ex ver. 24. *Iustificamur gratis per redemptionem Iesu Christi: Vtrū redemptio per Christū facta dicatur propriè per interueniens λύτρον pro nostris peccatis: an tantū metaphoricè, in qua peragenda nullū verum precium interuenerit, seu nihil cuiquam pro nobis solutum fuerit.*

RESPONSIO.

PRIVS rectè tenet Christiana fides secundū scripturas: Posterius blasphemè defendit Socinus hæreticus. Demōstratio nostra est ex propria definitione verbi.

REDIMERE aliquē propriè est captiū e manibus illius, qui eum detinet, precio ei soluto liberare.

AT Christus nos captiuos, h.e., reos iræ Dei ppter peccata & Satanæ mancipatos, ab ira Dei atq; potestate Satanæ, sub qua detinebamur λύτρον mortis suæ liberauit, tāquā vero precio pro nobis soluto. Verū. n. pretium vo-

Socin. de
Seruato-
re Chri-
sto parte
2. c. 1. 2. 3.

vocatur (ipso Socino fatente) nō pecunia tātū, sed quicquid, ut ei satisfiat, qui captiuos detinet, penditur.

CHRISTVS ergo nos propriè redemit.

MAIOREM ponit ipse Socinus. *Minorem* tradit & cōfirmat scriptura Sacra Matth. 20. 28: *Filius hominis venit, ut daret animam suam λύτρον premium redemptionis pro multis* 1. Tim. 2. 6. *dedit se ipsum ἀντίλυτρον redemptionis premium pro omnibus*. Hoc verò blasphemè negat & impugnat Socinus, defendēs blasphemias Iudæorum & Paganorum, negantium, Christū esse pro peccatis nostris mortuum: & ab inferis resuscitans hæresim PATRICI IUSDĀ ABAILARDI & Arnoldi de Brixia, quos ante annos 500. in Senonib. refutauit *Bernhardus* & damnauit Synodus Romana. Operæ pretium autem fuerit Socini blasphemias argutias considerare. Nam harum refutatio erit veritatis confirmatio.

Bernh.
Epist. 190
194. 195.
196.

ARGVTIÆ SOCINI *contra Redemptionem Christi refutantur.*

Soc. pag.
70. 71.

PRIMO. *Redimendi* verbum, inquit Socinus, sæpe & plerunque, & ferè semper apud sacros scriptores metaphoricā significationē obtinet, ut nil sit aliud redimere quàm liberare, aut sibi asserere, quamuis veri precij vera solutio aliqua nō interueniat: Ut Exod. 15. 13. dicitur Deus redemisse populū ex seruitute Ægyptiaca, id est, liberasse nullo soluto precio: Idē significat Deut. 7. vt & 9. 26. & cap. 13. 5. & c. 21. 8. & bis 2. Sam. 7. 23. & Neh. 1. 10. & Psal. 77. 16. & c. Hinc infert, metaphoricā significationē tinere debere etiam hoc loco Pauli, & quoties Christo tribuitur.

RESPONSIO.

I. Ineptè hæreticus à particulari ad particulare vel vniuersale argumentatur. Aliquando significat metaphoricè. Ergo & hic: vel: Ergo semper. Negatur consequentia. Et ratio est, quòd non debeat vel possit hic vt ibi intelligi improprie: quia inter corporales illas liberationes & istam spirituales est magna dissimilitudo. *Primo* aliter corporales illæ liberationes fiebant, de quib. loca allegata loquuntur: aliter spirituales redemptionem per Christū fieri oportuit. Illæ absque λύτρον per Dei potentiam fieri potuerūt; hæc nō nisi depenso λύτρον propter immutabilē iustitiā & veritatē Dei peragi potuit:

διηγάω

δικαίωμα Iustitiam: quia *δικαίωμα* δὲς *Ius Dei* hoc esse testatur Scriptura, ut qui peccant, morte sint digni Rom. 1. 32. *Veritatem*: quia homini dixerat Deus si peccaret: *Morte morieris*. In hac igitur mortis *λύτρον* interuenire oportuit: in illis non item. Hæc una est diuersitatis ratio. *Deinde* spiritualis redemptio per Christum facta ita describitur, ut omnia propriæ redemptionis requisita in ea concurrere manifestum sit. Nam fatente Socino, in vera redemptione *primum* requiritur captiuus, qui est genus humanum: *deinde* captiuum detinens, qui est tum ira & iudicium Dei, lex damnans: tum Diabolus, mors, infernus, peccatum. Requiritur *præterea* redemptor qui est Christus: *Postremo* *λύτρον* quod est sanguis & mors Christi. *Socinum* Hinc necesse est redimendi verbum de Christo redemptore propriè intelligere: quantumuis alibi sæpe metaphoricè de simplici liberatione usurpetur. II. Et si Latinis *redimere* & Græcis *λυτρεῖν* vel *ἀπολυτρεῖν* promiscue in propria & impropria significatione dicatur: tamen Hebræis *redimere pretio dato* propriè est *כָּנָה*, quod etiam significat *affinitate iungi*: quia propinquo competebar ius redimendi possessiones: Improprie verò redimere seu liberare absque precio est *נָחַד* *liberare*: & hoc verbo omnibus illis locis utitur scriptura de liberatione Ægyptiaca loquens: exceptis primo & ultimo, ubi habet verbum, *כָּנָה* haud dubie ad significandum, ne illam quidē redemptionem ex Ægypto fuisse simpliciter absq; precio factam: tum quia fuit typus redemptionis Christi propriè dictæ, tum quia propter Christi *λύτρον* Ecclesia iam inde ab initio mundi seruata fuit, & è periculis liberata.

SECUNDO obiicit: Ipse Christus dicitur redemptus à Deo quādo est excitatus à mortuis, quia typicè de Christo dicitur in Psalm. 31. 6. *In manum tuam commendo Spiritum meum, redemisti me Iehoua Deus veritatis*. At non est redemptus precio. Quodnam enim premium pro Christo à morte liberando alicui soluit Deus? Ergo redemptio improprie significat liberare sine precio.

RESPONSIO.

I. DE Christo intelligendo Psalmum datur totum argumentum: quod improprie ibi significet. Sed non sequitur: Ibi improprie. Ergo ubique.

Requisita vera redemptionis secundum Socinum
p. 26.

Socin.
pag. 71.

II. DE typo Dauide intelligendo Psalmum, negatur maior, quia David nō sine pretio fuit redēptus à morte, sed Christi *λυτρωτής*: extra quod nulla fuit spiritualis redemptio. Nam etiam Dauidi dicuntur remissa peccata, & imputata iustitia absque operibus, per vnius Christi obedientiam: Psalm. 51. Rom. 4. 5. Nec est absurdum, dictum Psalmi simul de typo & de antitypo intelligere, quia est ex genere oraculorum, quæ vocantur composita, hoc est, geminam impletionem habentia: vnam in typo, alterā in antitypo. Sic neque absurdū est idem verbum *λυτρωτής* de typo propriè, de antitypo metaphoricè intelligere. Sicut & illud 2. Sam. 7. 13. *Ædificabit mihi domum*: de Salomone proprie, de Christo figuratè dicitur. Talia enim sunt prædicata, qualia permittuntur esse à subiectis. Ali- ter ergo David peccator, aliter Christus non peccator, sed redemptor ipse redemptus dicitur.

Socin. i-
ibidem.

TERTIO, obiicit: Stephanus Act. 7. 36. Mo- sen vocat *λυτρωτήν* redemptorem. At is redemit nullo precio dato. Ergo sic etiam Christus.

R E S P O N S I O.

NEGATUR consequentia à particulari ad particula- re: & est dissimilitudo in exemplis. Moses fuit *λυτρωτής*, non ab ira Dei, peccato, sed tantum à tyrannide Pharaonica. At Christus redemit nos ab ira Dei: Rom. 5. 9. & à potestate tenebrarum Diaboli & mortis Coloss. 1. 13. Hebr. 2. vers. 14. 15. idque per sanguinem suum: testante i- bidem Apostolo: *In quo habemus ὑπολύτρωσιν redemptionem per sanguinem eius.*

Socinus
ibidem.

INSTAT QVARTO. Moses & liberatio per eum fuit typus Christi & salutis per eum partæ. At Moses, Deo ita iubente populum Israelis ex seruitute Ægyptiaca redemit, non pretij alicuius solutione, sed potentia & auctoritate sibi à Deo tradita. Ergo etiam Christus suprema potentia & auctoritate sibi à Deo concessa nos ex peccati & mortis seruitute, Deo ita iubente nullo vero pretio cuiquam persoluto redemit, & ipsi Deo asseruit.

R E S P O N S I O.

HIC maior omissa est falsa, quod typi & antitypi in omnib. sit par ratio. Etsi enim analogicè cōueniūt in multis: tamen necesse est in plurimis discrepare, & typum ab antity-

antitypo superari. Oportet figuram, inquit *Chrysostomus* minus habere quàm veritatē, quia alioqui nō fuisset figura futurorum. Cōueniunt quidem, quod uterq; fuit Mediator: uterque redemptor: uterque bonorū largitor: sed discrepant non tantum in iis, quæ Socinus fatetur, sed multò pluribus ratione personæ & officij & effectorum. *Moses* tantum homo & seruus Dei: *Christus* homo & Filius Dei Deus. *Moses* Mediator typicus & temporalis Veteris Testamenti: *Christus* Mediator significatus & æternus, tam Veteris quàm Noui Testamenti: præcipue autem Noui propter apparitionem & consummationem redemptionis in Nouo. *Moses* liberator ex Ægypto, *Christus* redemptor ab ira Dei, maledictione, peccato, & morte: *Moses* redemptor absq; morte & sanguine proprio: *Christus* redemptor per mortē & sanguinē proprium. *Moses* largitor terræ promissæ: *Christus* hæreditatis & vitæ cælestis, &c. Longè igitur diuersa est Mosis & Christi redemptio. Nimis vero impudēter & blasphemè Socinus negat, Christum vllō vero precio cuiquam persoluto nos redemisse: cum scriptura contra clamet, eum dedisse se αὐτὸν & ἀντίλυτρον pro nobis, & obtulisse se ipsum Deo ad redemptionem præuaricationum, Matth. 20. ver. 28. 1. Timoth. 2. 6. Heb. 9. ver. 14. 15. & vt fidelem Pontificem expiasse peccata populi: Heb. 2. 17.

INSTAT QUINTO: Zacharias in Cantico Luc. 1. 68. Socinus fatetur, Deum redemptionem fecisse populo suo per Christum, sicut olim per Moysen: quia locus ille exactè respondet illi Psalm. 111. 9. *Redemptionem misit populo suo*, vbi de liberatione Ægyptiaca agitur. Ergo redemptio per Christū facta tātum est liberatio sine precio, sicut Mosis.

RESPONSIO.

FALSUM est antecedens. Zacharias enim siue respexit ad locum Psalmi, & ad typum liberationis Ægyptiæ siue non, prædicat redemptionem factam per Christum non aliam, quàm quæ in Euangelio declaratur peracta esse per sanguinem & mortem ipsius: qualis minimè fuit liberatio per Moysen. Nec verum est, exactè sibi respondere hæc loca. Nam in Psalmo est *לְהוֹשִׁיעַ* quod est propriè *liberationem misit*, quod impropriè à septuaginta redditum est λύτρωσιν ἀπέσφλε pro ἀπαλλαγῇ vel ῥύσιν ἀπέσφλε. Zacharias verò dicit ἐπέσφελε καὶ ἐπύνησε λύτρωσιν

καὶ λαὸν σῶν, *visitauit & fecit redemptionem populo suo*: quod Beza recte annotat Hebr. esse **הָאֵלָהִים** *fecit redemptionem* propriè dictam per interueniens precium mortis suæ, quod in spiritu præuidebat Zacharias. Nam **הָאֵלָהִים** propriè est *redemptio per precium*, vt videre est Ruth. 4. 6. Vbi agitur de redemptione agri Boaz. & Ierem. 32. 7. de redemptione agri Hananeel patrui Ieremia in Anathot: Inde Christus vocatur, **הַמָּלִיךְ** redemptor, vindex Ies. 59. 20. **לִפְדוּת** vero est *liberatio quæuis* etiam sine precio.

Socinus
ibid.

INSTAT SEXTO. Redemptio propriè dicitur fieri ab eo, qui detinet captiuos. At nos dicimur redempti, vel ab iniquitatibus nostris Tit. 2. 14. vel ex vana cōuersatione nostra, 1. Pet. 1. 18. vel ab execratione legis Gal. 3. 13. à quibus non detinebamur captiui: nusquam verò à Deo vel à iudicio Dei, vel ab ea iustitia diuina, per quam peccatores damnari merebamur. Non igitur propriè sed impropriè dicimur redempti per Christum.

R E S P O N S I O.

Redem-
ptio à quo
& vnde
fieri di-
catur.

2. Tim.
2. 26.

I. Puræ sunt particulares. Maior enim non est vniuersalis, sed tantum particularis, idque dupliciter: *Primò*, quia redemptio propriè dicitur fieri, non tantum ab eo, qui principaliter detinet captiuos, sed etiā ab eo, qui minus principaliter: item à captiuitate ipsa omnibûsque eius adiunctis & effectis, à carcere, à sordibus & squalore carceris, à seruitute & tyrannide hostili, à vinculis, à tortura, à metu mortis, à morte deniq; quæ sepe manet captiuos, nisi fiat redemptio. Atqui ab his malis omnib. testatur scriptura nos esse redemptos per Christum locis prædictis & aliis. Captiuitas nostra quid erat, nisi alienatio & abiectio à Deo propter peccatū. Ab hac nos redemit Christus per mortē nobis promerendo reconciliationem cum Deo Rom. 5. 10. Sordes carceris & laquei, quibus nos captiuos tenebat Diabolus, quid erant nisi peccata, iniquitates, & vana conuersatio nostra: à quibus nos redemit Christus? à seruitute denique, tyrannide & metu inimicorum nostrorum Diaboli, inferni, & mortis liberati dicimur per Christi mortem: Heb. 2. v. 14. 15. & Luca 1. v. 74. Ergo hoc ipso propriè dicimur redempti. Deinde maior vera duntaxat est de redemptione ciuili, nec de omni ciuili, sed tantum de ea quæ est à potestate iniquè possidentis vindictatio, qua datur precium, vt captiuus abstraha-

abstrahatur ab eo, qui eum iniquè aut violenter detinet: *Redem-*
 ut cum bello captiuus in Turcia dat λύτρον, vel alius pro *ptio spiri-*
 eo Turcarum Imperatori aut Bassæ, ut ab hostis potesta- *tualis &*
 te iniqua abstrahatur, & libertati restituatur. At in redē- *corporā-*
 ptione spiritali datur λύτρον Deo, non ut hosti iniquè *lus isse-*
 obtinenti, sed ut iudici, qui nos captiuitati iustè manci- *runt.*
 pauerat propter peccata, idque non ut ab eius potestate
 abstrahamur, sed ut ei recōciliemur: & liberatio nostri est
 cū iudice Deo noua coniūctio, nō ab eodē abstractio, eō
 quod potestas iudicis Dei in captiuos legitima est. Habet
 enim se nostra captiuitas, nō ut cū quis bello captus deti-
 neretur ab hoste, à cuius potestate per redemptionē aliena-
 tur, qui redimitur, sed ut cū subditus reus lēse maiestatis
 à Rege traditur lictori incarcerādus, aut morte mulctān-
 dus, nisi per satisfactionē fiat redēptio: quæ cū fit, subditi
 liberatio est eius cum Rege reconciliatio. Quin hoc etiā
 peculiare habet ista redēptio: quod Rex alius subditos re-
 belles tradit apparitori, ministro nō hosti suo, & subdito-
 rī. At Deus nos tradidit captiuos apparitorib. ministris
 quidē, sed & hostib. suis & nostris: Diabolo, inferno, mor-
 ti, &c. Quoniam ipse summus Monarcha absolutam ha-
 bet potestatem in hos omnes. Non igitur ut propria sit
 nostra redemptio, debuimus redimi à Deo, h. e., abstrahi
 aut alienari, sed contra Deo reconciliari. Hactenus de
 vitio maioris, quæ merè est particularis.

II. Minor etiam dupliciter est falsa. *Primò* falsum,
 quod non fuerimus detenti captiui ab iniquitatibus, à
 vana conuersatione nostra, à legis execratione. Nam ca-
 ptivi detinentur non solum à iudice, qui est læsus, aut ab *Captiui*
 lictore vel tortore, qui iudicis sententiam expectat & *detenti à*
 exsequitur, sed etiam à carcere, à vinculis, à iudicis ira *quo fue-*
 & sententia. At peccata & scelera nostra quid sunt, nisi *rimus.*
 vincula & laquei captiuitatis nostræ 2. Tim. 2. 26. Legis e-
 xecratio quid, nisi ira & sententia mortis à iudice in nos
 reos pronunciata? *Deinde* falsum, quod non dicamur re-
 dēpti à iudicio & iustitia Dei vindicatrice. Nō dicimur
 quidē redempti à Deo, quia per redemptionē nō debui-
 mus abstrahi à Deo quasi à malo: sed eidē recōciliari tā-
 quam summo bono, à quo per peccatum fueramur ab a-
 lienati, ut prius est declaratum. Dicimur verò seruati &
 liberati sanguine Christi ab ira Dei Rom. 5. 9. Ergo etiam

à iustitia Dei vindicatrice: quia fatente Socino iustitia Dei vindicatrix, quæ opponitur misericordiæ, in scripturis etiam vocatur ira Dei: vbi tamen falsum est quod addit nusquā appellari iustitiā: cum Apostolus *Rom. 1. 32.* palam appellet *δικαιοσύνη θεῶν* & *cap. 3. 25. δικαιοσύνην θεῶν*. Dicimur liberati per Christum à metu mortis *Heb. 2. 15.* & à morte ipsa *Ose. 13. 14. de morte redimam eos.* Ergo etiam à iustitia Dei vindicatrice, per quam digni eramus morte *Rom. 1. 32.* Dicimur redempti per Christum ab execratione legis *Gal. 3. 23.* Ergo etiā à iustitia Dei vindicatrice: Quia execratio legis, quid est nisi dānationis sentētia à Deo in lege aduersus peccatores iuste pronūciata? Dicimur non venturi in iudicium, sed transiisse à morte in vitam credentes in Filium Dei: *Ioh. 5. 24.* Ergo etiam à iudicio Dei redempti sumus per Christum. Mentitur proinde Socinus, quod nusquam dicamur à iudicio & iustitia atque ira Dei per Christum redempti.

Socinus
pag. 72.
73.

INSTAT OCTAVO. Execratio legis, de qua ad Galatas, non significat iustitiam Dei, cui satisfaciendum esset, sed execrationis pœnam à lege statutam: à qua pœna redempti sumus, non quia illi aliquod precium solutum fuerit: quod ridiculum est dicere: sed quia ab ea sumus exēpti.

RESPONSIO.

Execra-
tio legis
quid sit.

Hic Sophisticè ludit *ἀντωνυμία* vocis, & admiscet aliud sophisma pro redēptione impropria. Execratio legis significat actiuè & passiuè: Et passiuè quidem significat execrationis pœnam à lege statutam, vt vult hæreticus: sed actiuè: est vox seu sententia legis execratione dānantis, seu ipsa lex execrans peccātes. Quid autem est vox legis, nisi vox Dei? & lex execrās, nisi Deus execrās? Et Deus execrans, nisi Deus iratus & ira Dei? & ira Dei nisi iustitia? Execratio igitur legis actiuè significat iustitiam Dei.

Etsi autem vtroque sensu nos redemptos ab execratione per Christum dicit Apostolus: tamen primò loquitur de execratione legis, vt est sententia legis seu vox Dei lege execrans: secundario, vt est execrationis pœna: quod patet ex *v. 10. Quotquot ex operib. legis sunt, sub execratione sunt: Scriptum est enim: Execrabilis omnis, qui non manserit,* &c. Falsum est ergo, execrationem legis ibi non significare iustitiam Dei, sed tantum pœnam: Falsum proinde etiam argumentum, quod hinc extruit:

Cui non

Cui non est persolutum precium: ab eo improprie dicimur redempti:

Execrationi legis seu poenae non est persolutum precium: id enim ridiculum esset dicere.

AB execratione igitur & poena legis dicimur improprie redempti.

RESPONSIO.

I. Maior ab haeretico omissa est falsa vniuersaliter. Neq; enim propria redemptio tantum fit à principaliter detinente, cui soluitur precium: sed etiam fit à vinculis, à carcere, à poena capitis, licet non istis, sed pro istis solvatur precium: vt cum pro dānato capitis soluitur precium iudici, non solū proprie dicitur redēptus à iudice: sed etiam à gladio, à patibulo, à morte. Sic nihil impedit proprie nos redēptos esse ab execratione legis, quocūque sensu capiatur, licet ei precium nullum solutum esset. Sed II. Minor etiam est falsa. Etsi enim execrationi legis passivē, id est, poenē non est solutū precium: est tamē eidem solutū actiue intellectē, quoniam actiue est ipse Deus execrationis sentētiā lege in transgressores promulgās, vt est ostensū. Est ergo sensus Apostoli: Christus nos redemit ab execratione legis, hoc est, à sententia damnatoria legis, & cōsequenter ab ira & iustitia Dei, dum pro nobis factus est execratio, hoc est, dū poenam execrationis, mortem nempe execrabilem crucis pro nobis sustinens, execrationi legis & irę atque iustitię Dei satisfecit, nostro loco satisfecit. Nec *pro nobis* significat tantum *nostrā causā*, sed *nostrā vice* & loco, ne nobis execratio subeunda esset, sed contra in nos veniret benedictio Abrahę, &c.

IN STAT NONO: dicimur liberati ab ira, id est à supplicio impiis debito 2. *Thessa. I. v. 8. 9.* idque per vitam Christi *Rom. 5. 10.* & *I. Thessa. I. 10.* At irę illi siue supplicio precium solui non potuit. Non igitur per Christi mortem aliquod precium pro nobis solutum fuit.

RESPONSIO.

EST cauillatio similis priorī.

I. Ira vtroque loco non tantum metaleptice significat effectum irę, h. e, supplicium & poenam sed etiam proprie ipsam indignationem Dei propter peccata. Sic. n. passim Apostol⁹ *1. Cor. 1. 18. Palā est ira Dei à cælo aduersus omnes*

*Ira Dei
quid.*

impietatem c. 2. 5. Theſaurizes tibi irā in diem ira: Et Chriſtus Ioh. 3. Qui non credit in filium, ſuper eo manet ira Dei. Eſt igitur iræ non eſt ſolutum precium, vt eſt pœna metaleptice: eſt tamē eidem ſolutū, vt eſt indignatio & iuſtitia Dei propriè: & ſic Aug. l. 13. c. 16. de Trin: *Salui erimus ab ira per ipſum: ab ira vtriq; Dei, quæ nil eſt aliud quā iuſta vindicta:* & clarius alibi eodem Tomo: *Ira Dei non eſt perturbatio eius ſed iudicium, quo irrogatur pœna peccati.* Hæc ira, hocque iudicium quid eſt niſi ipſe Deus iræſcens peccatis, eaque iudicans? cui perinde Scriptura docet precium ſolutum.

*Socin.
pag. 73.*

II. Liberationem ab ira Apoſtolus tribuit vitæ Chriſti, quo ad efficaciam & continuationem ſalutis partæ, ſed morti etiam quo ad meritum: Morti enim tribuit reconciliationem: At reconciliari eſt ab ira liberari.

INSTAT DECIMO, Contra ſolutionem alteram octauæ cauilli de execratione legis: Execratio legis erat mors æterna: At Chriſtus minimè ſubiit mortem æternam: Chriſtus igitur non ſubiit execrationem pro nobis, ſed dicitur execratio pro nobis factus, quia noſtri cauſa in QVANDAM legis execrationem incidit, nōſque à vera legis execratione interea liberauit.

RESPOND. I. Maior non eſt ſimpliciter vera. Execratio enim Apoſtolo non tam pœnam vel mortem æternam, quàm etiam ſententiam legis damnatoriam ſignificat, vt modo oſtenſum eſt: Alioqui malè citaret Apoſtolus ibi ex Deut. 21. 23: *Execrabilis omnis qui pendet in ligno:* ſi execratio tantum eſſet mors æterna.

OMNIS enim pendens in ligno eſt execrabilis: at non omnis pendens in ligno mortem ſubit æternam, vt latro conuerſus in cruce. Non igitur execratio eſt idem, quod mors æterna.

*Mors æterna
quid
ſit & qua
tenus
Chriſtus
eam ſubi-
erit.*

II. Eſt vera eſſet maior: minor tamen eſt falſa, quod Chriſtus non ſubierit mortem æternam. Si mortem æternam hæreticus intelligit perpetuam animæ & corporis diuulſionem, fatemur non ſubiſſe. Sed ſic ne reprobis quidem damnati ſubibunt. In morte vero æterna duo ſunt. 1. Immenſitas agonum, cruciatuum, & dolorum infernalium, cū deſertione & abiectiōe à Deo. 2. Cōtinuatio perpetua talium agonum, cruciatuū, dolorū, & abie-

& abiectiois æternæ. *Prius* per se adest morti æternæ in singula momenta, adeò vt qui vel momentum cruciatus infernales subeat, mortem æternam dicatur sentire & sic reprobi atque diaboli in inferno quotidie & singula momenta morte æterna moriuntur. *Posterius*, per accidens morti æternæ accedit, cum non sit liberatio, nec datur exitus. Prius subiit Christus, quia descendit ad inferos desertus atque abiectus à Deo pro nobis, clamans in cruce: *Deus meus Deus meus, vt quid me dereliquisti?* Posterius sentire nō potuit, quia innocens execratio factus moriēdo pro nobis iā satisfecerat: & erat persona omnipotens, quam morte in perpetuum detineri erat impossibile. Nec sanè debuit, quia debuit esse *λυτρωτής* noster. Vtrunque subibunt & sentient omnes reprobi. Etsi igitur Christus non subiit mortē æternam duratione: subiit tamen eā angorum immensitate adeò, vt mors eius licet triduana tantū tempore, verè tamen æterno æquiualens fuerit pondere: alioqui dicat nobis Socinus, cur Christus crucē adeò horruerit, longè supra omnes Martyres grauiora in speciē passos, tanto pauore trepidārit, sanguinē sudārit, in cruce denique à Deo se desertum exclamārit: si nihil in ea fuit morte cōmuni atrocius. Quin retorquemus: Execratio legis est mors æterna. Christus subiit execrationē legis: quia fatente Socino in eā incidit. Subire autē periculum, & incidere in periculum quid interest, nisi forte quod illud volētis, hoc etiam nolentis esse potest? Christus autem volens in execrationem legis incidit. Ergo subiit mortem æternam.

III. Conclusio est non modo *καταλογισμός*, aliud & plus inferens. quàm sequitur ex premissis: sed & impia deprauatio scripturæ. *Primum* non dicitur Christus in execrationem incidisse, quasi imprudenti ea euenerit: sed dicitur execratio factus esse, nempe definito consilio & providentia Dei, *Act. 2. 23.* & spontanea voluntate: quia dedidit semetipsum *ἀντίλυτρον*: *Deinde* non dicitur incidisse in execrationem QVANDAM, sed dicitur execratio illa vniuersalis, quā lex nō solis Iudæis, vt mētitur ibi Socinus, sed in vniuersū trāsgressoribus, proinde & nobis irrogabat, factus esse, nempe execrabile crucis mortem & dolores inferni subeundo. *Tertiò* non dicitur tantum nostri causa in execrationē incidisse, vt cum quis amici iuuādi

I

Gal. 1. 4.

1. Tim.

2. 6.

2

3

Pro par
ticula
quid signi
ficet in
phrasi pro
nobis.

Colos. 1.
24.

1. Ioh. 3.
16.

Pati pro
alio quid
sit pro-
priè.

Mori pro
iusto quid
sit.

causa in periculum incidit: Sed dicitur *pro nobis*, hoc est, nostro loco & vice, execratio, quæ nos manebat, factus esse, ne nobis execratio legis in æternum subeunda esset, sed ut sua execratione quasi λύτρω nos ab eadem redimeret, & benedictionem Abrahamæ atque Spiritum sanctum in nos transfunderet. Etsi enim particula PRO aliquando significat tantum causam finalem vel utilitatem: ut cum Paulus dicit se pati pro Coloss. *explere affectiones Christi in carne sua pro Ecclesia*, h. e., pro Ecclesiæ ædificatione, seu causa utilitatis Ecclesiæ: & nos iubemur *ponere animas pro fratribus*, h. e., causa fratrum: Et Christus dicitur *mortuus pro peccatis nostris*, h. e., causa peccatorum nostro, ut ea tolleretur, &c. Tamen hoc loco, & quoties Christus dicitur passus & mortuus pro nobis, non tantum significat causam finalem, sed & vicem. Nam pati pro alio id quod ei patiendum erat, & ab eo perpetiundo eum liberare est non tantum causa, sed & vice ac loco illius pati. At Christus pro nobis, quos execratio legis manebat, eandem perpessus est, nosque ab ea redemit, gustavit pro nobis æternam mortem, quæ nos absorptura erat, nosque ab ea liberauit: Ergo non tantum nostri causa, sed & vice ac loco nostro execratio factus dicitur hoc loco, & mortuus Rom. 5. 8. Vbi particulam PRO NOBIS finem simul & vicem significari manifestum est. Nam vers. 7. *mori pro iusto* nil potest esse aliud, quam *mori loco iusti*, ita ut tua morte eum à morte liberares, ne sit ei moriendum: sicut Dauid mortem Absoloni optat redimere suam mortem, exclamans: *Vtinam mortuus essem pro te, Absolon fili mi*: id est, tuo loco, ut tu viueres. Quarto est impia sophistica, quod dicit Socinus, Christum nostri causa incidendo in execrationem, nos *interea* à vera legis execratione liberaffe: quasi ex Christi execratione nostra liberatio fortuitò & per accidens oborta sit. Apostolus enim nostri redemptionem cum Christi execratione coniungit tanquam effectum & causam per se. Denique cum Christus fuerit innocens & ἀνέμωπτος: execratio legis fieri, seu ut loquitur hæreticus, in eam incidere nullo modo potuit, nisi alienam culpam, hoc est, nostram sustinuisset. Nam *qui fecerit ea, viuet in eis*: Contra *execrabilis omnis, qui non manserit in omnibus*: *Anima quæ peccauit, morietur. Stipendium peccati mors est*. Hæc immota est regula iustitiæ & veritatis

tatis Dei. Vbi igitur non est peccatum, ibi nec mors, nec execratio legis, sed vita & felicitas. At in Christo fuit mors & execratio: nec tamen peccatum proprium: alienū ergo. Pro nobis igitur, hoc est, vice nostra, quorum iniquitates suscepit, factus est execratio.

Ex his apparet, futilem esse αἰσχυρίαν hæretici, dum toties oggannit, nisi *redimendi* verbum, locis præallegatis, quibus dicimur redempti ab iniquitatibus nostris, & ex vana conuersatione nostra, metaphoricè liberationem significet sine vlla veri precij solutione: tū sequi, ipsis iniquitatibus & ipsi vanæ conuersationi nostræ, è quorum manibus redempti dicimur, vel saltem alicui, qui nos in ipsis detineret, premium persolui oportuisse. Futilis inquā & malitiosa est hæc nugatio. Neque enim nescit hæreticus, in vera redemptione non apparitori, aut carceri, aut sordibus & vinculis carceris: Sed iudici captiuos iure detinenti premium persolui.

CAVILLATUR XI. ex collectis è concordantia locis aliquot Noui Testamēti, in quibus redemptionis fit mē-
tio: in omnibus, inquit, tantum de simplici liberatione seu assertione verba fiunt. Ergo redemptio per Christum facta simplex etiam liberatio siue assertio.

Soci. pag.
74.

Sed partim antecedens falsum, partim consequentia nulla est ab insufficiente inductione, seu à particulari ad particulare. Falsum inquā est antecedēs, quia quibusdam locis, quæ affert significatur redēptio vtrāq; prima & secunda simul, quarū vtrāque eodē Christi λύτρωσιν nititur: vt Luc. 2. 35. *Loquebatur de eo omnibus, qui expectabāt redemptionē in Ierusalē*, nempe & primā & ultimā: & cap. 24. 21. *Sperabamus, quod esset redempturus Israelē*, nēpe vtrāq; redēptione eterna, hīc inchoanda, in cœlis consummāda: Quibusdam propriè significatur redemptio tantū secunda seu vltima: quæ fiet nouissimo die: idque propter primam, per mortem crucis Christi factam, vt Luc. 21. 28. *Attollite capita vestra, quia appropinquat redemptio vestra*. Rom. 8. 23. *Expectantes redemptionem corporis nostri*. Eph. 4. 30. *Per quem (Spiritus) obsignati estis in diem redemptionis*, nempe vltimæ. De his igitur falsum est antecedens, quod de simplici liberatione pro nullo λύτρωσιν verba faciāt.

Ex reliquis quæ affert, nihil sequitur contra veram Christi redemptionem. Etsi enim ἀπολύτρωσις aliquan-

do improprie liberationem significet temporalem e mor-
tis periculo, vt Heb. 11. 35. *Alij distenti sunt instar tympani
non affecti ἀπολύτρωσιν, liberationem*: Aliquando aperta me-
taphora obseruationem & vsum commodum: vt Ephes. 5.
16. *Redimentes occasionem, quia dies mali sunt*. Coloss. 4. 5.
Opportunitatem redimentes quibus duobus locis non est
verbum ἀπολύτρωσις sed ἐξαγοράζωμεν, de cuius metapho-
rica significatione nemo dubitare potest: Tamen multo
plura loca colligere potuit hæreticus, quibus proprie re-
demptionem per λύτρωσις Christi factam significat: neque
ea in æternum eludet: vt Matth. 20. 28. Marci 10. 45. *Ve-
nit dare animam λύτρωσις pro multis* Rom. 3. 24. *Per redem-
ptionem Christi sanguine factam* Eph. 1. 7. Coloss. 1. 14. *In
quo habemus ἀπολύτρωσιν per sanguinem eius, hoc est, remis-
sionem peccatorum*. 1. Tim. 2. 6. *Dedit semetipsum ἀντὶ λύτρωσις
pro omnibus*. Heb. 9. 12: *æternam redemptionem nactus*, Et
ver. 16: *In redemptionem prauaricationum earum, per mor-
tem suam, &c.* Gal. 3. 13. *Redemit nos ab execratione*. Tit. 2.
14: *Vt nos redimeret ab omni iniquitate*. 1. Pet. 1. 18. *Redem-
pti estis non auro vel argento, sed precioso sanguine* Apoca-
lyps. 5. 9. *Redemisti nos Deo per sanguinem tuum, &c.*

INSTAT XII. Quemadmodum venditi dicimur sub
peccatum, hoc est, mancipati: Sic ab eodem per Christum
dicimur redempti, hoc est, liberati. At venditi dicimur
sub peccatum nullo vero precio interueniente locis præ-
allegatis. Ergo etiam per Christum redempti, quauis præ-
cium nullum verè & proprie interuenerit.

RESPOND: Maior est falsa: Nam venundatio nostri
quidem in scripturis aperta metaphora significat abie-
ctionem, alienationem à Deo miseriam & damnationem
hominis: quæ facta dicitur non precio sed culpâ seu pec-
cato hominis, & iusta indignatione atque iudicio Dei.
At liberatio nostri à culpa & pœna fieri non potuit nisi in-
teruentu satisfactionis pro culpa per mortem, tum pro-
pter iustam indignationem Dei & iram aduersus peccatores,
vt ea sedaretur: tum propter immutabilem veritatem com-
minationis: *Morte morieris*: alioqui Deus deprehensus
fuisset in dædax, quod absit. Eam satisfactionem cum Chri-
stus obedientia sua usque ad mortem crucis non pro se, sed
pro nobis Patri præstiterit, sicque à peccato & morte nos
liberauerit: propriissime liberatio nostri per Christum
dicitur

dicitur Redemptio, per veram veri precij solutionem interuenientem facta, cuius precij persoluti disertā etiā fit mentio, quoties dicitur Christus se ipsum dedisse *αὐτῶν, ἀντί αὐτῶν* pro nobis.

NEQUE contra hoc valet impudens elusio. Sicut verbum *redimendi* metaphoricè significat liberationem simplicem: Sic eadem metaphora Christum dici fuisse *αὐτῶν, ἀντί αὐτῶν* redemptionis nostræ, eò quod idem effectus est simplicis liberationis, qui est veræ & propriæ redemptionis: nempe ex seruitute exemptio. Nam hæreticus sumit, quod in æternum non obtinebit, quodq; hactenus satis superque refutauimus, *Redimendi* verbum vbique metaphoricè in scripturis significare & sic petit principium. Ac licet idem effectus videatur esse simplicis liberationis & propriæ redemptionis: tamen cum Scriptura hanc ab illa in mysterio salutis nostræ tam disertè discernat ratione modi, quo est facta: nimis impudens est hæreticus, qui eas confundere audet.

CAVILLATUR XIII. In vera redemptione concurrunt omnes hæ conditiones: Est aliquis captiuus: est aliquis captiuum detinens: est redimens captiuum à detinente: est denique precium, quod persoluitur detinenti. In Christi redemptione non concurrunt omnes hæ conditiones: Est quidem captiuus nempe genus humanum. Est detinens, nempe peccatum, diabolus, mundus, & qui peccatum sequitur mortis æternæ reatus. Est redimens: Deus siue Christus, per quem Deus liberationem nostrā confecit. Est & precium ipse Christus seu vita Christi: Sed deest extrema conditio, quod precium non est persolutum detinenti, nempe peccato, diabolo, &c. Non igitur est vera redemptio. *Summa est:* In vera redemptione precium accipit is, qui captiuum detinet. In Christi redemptione precium non accepit diabolus: Sed nemo: Non igitur omnino veræ redemptioni respondet.

RESPONDEO. Etiam si daretur conclusio, redemptioque spirituales & eternā non exactè respondere omnibus conditionibus redemptioni externæ corporali: non tamen staret hæretici blasphemia: quandoquidem spiritualis & corporalis captiuitatis, & sic etiā redemptionis in plurimis disparē rationem esse, necesse est, vt supra ad instantiam VI. ostensum est. *Maior* igitur vt maximè de

Soc. part.

2. cap. 2.

pag. 76.

redemptione externa vera sit, de spirituali tamen negari posset. Sed concessa sanè maiore, *minorem* vt multis modis falsam negamus.

PRIMO. *Falsum*, quod is qui nos captiuos detinet, vel solus vel præcipuus sit diabolus, peccatum, mundus, mors. Nam qui primò peccatores detrusit, ac suo iure detinet in carcere damnationis, est ipse Deus. Ista verò, quæ nominat hæreticus detinent nos non primò, sed secundariò, nec suo iure sed alieno, hoc est, Dei: diabolus quidè, vt lictor vel apparitor iudicis Dei, peccatum, vt laquei: mundus & mors vt carcer & tormenta: vt supra ad instàtiam VI. est declaratum.

Quod
Deus pec-
catores
dānatio-
nis carce-
re capti-
uos deti-
neat pri-
mò.

Rom. 1. 18.
Iohan. 3.
38.

DEI autem primò & iure nos esse captiuos: *Probat*ur argumētis & testimoniis Scripturæ. I. Quia Deus monarcha & iudex omniū, solus habet potestatē abijciendi corpus & animā in gehēnā. II. Sumus rei læsæ diuinæ maiestatis per peccatum, *Tibi soli peccaui*. Ergo à diuina maiestate sumus abiecti. III. Sumus naturā filij iræ Dei. *Ira Dei reuelatur de cœlo: Super infideles manet ira Dei*: Ergo iram Dei vt Iudicis luimus. IV. Non à Satana sed à Deo petimus dimitti nobis peccata, hoc est, laxare vincula æternę dānationis. Nō igitur à Satana tātū, sed à Deo iudice tenemur cōstricti primò. Accedūt aperta Testimonia Scripturę: *Deus conclusit omnes in cōtumacia, vt omninē miseretur*. Rō. 11. 32. & Galat. 3. 22: *Conclusit Scriptura, hoc est, Deus in Scriptura, omnia sub peccatū, vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus*. Itē Deus est qui ipsos diabolos in tartarū detruſos catenis caliginis tradidit dānationi seruatos 2. Pet. 2. 4. eosdēq; indicto magni illius diei vinculis æternis sub caligine seruat. Quāto magis homines peccātes Satanaē tāquā tortoris potestati traditos. Hinc dicitur de Deo iudice: *Tradidit eos in cōcupiscētias cordiū suorū, in reprobū sensū*: Rom. 1. *Tradidit eos seruire malitia cordium* Act. 7. 42. Ministri etiam dicuntur cōtumaces tradere Satanaē, Christi loco. Idem cōfirmat parabola regis irati tradentis tortori seruum nequā. Matth. 18. 34. Nam rex iste Deus est. Et Christos Matth. 5. 25. præcipiens ignoscentiam fraternam, dum sumus in via, nec iudex nos tradat apparitori & conijciamur in carcerem. Ex quibus palam est nos per peccatum Dei captiuos esse tanquam Regis & Iudicis offensi, primò & iure

& iure summæ potestatis. Satanæ verò & peccati secundariò tanquã tortoris aut vinculorũ, quib. nos tradidit Deus iusto iudicio. Quæ verò loca Scripturæ potestatem Satanæ in nos tribuunt vt 2. Tim. 2. 26. Col. 1. 13. &c. de secundaria tantũ potestate loquuntur, quam à Deo iudice acceperunt: sicut & Tyranni: de qua Christus: *non haberes in me potestatem ullam, nisi data tibi esset de super.* Nam Deus est, qui solus habet potestatem super omnes plagas Apoc. 16. 9. Absq; cuius nutu Satan ne porcum potest inuadere Matth. 8. 31. Blasphemè igitur errat hæreticus summum ius Dei in diabolum transferens.

Hinc liquet *falsum* I I. quod precium Christus non persoluerit nos detinenti. Absit vt dicamus Diabolo, id esse persolutum. Nihil enim debebamus Diabolo, sed Deo. Neque datur λύτew apparitori vel carnifici, sed Iudici seu Regi iure captiuos detinenti, hic verò est Deus. Deo igitur Patri sanguinem suum filius profudit in satisfactionem pro nobis: & Deus per sanguinem filij oblatum acceptauit non sanguinem ficti, sed salutem, *quia salus erat in sanguine*, inquit Bernhardus, hoc est, salus hominũ ex iusta dispositione Dei aliter non poterat nisi sanguine & morte filij Dei reparari. Mori. n. oportuit hominẽ pro hominibus, vt & iustitiæ Dei de qua Apostolus Rom. 1. 32. satisfaceret, & veritas Dei maneret inuiolata: *Morte morieris.* In quam sententiã præclarè idem Bernhardus: *Si vnus pro omnibus mortuus est, ergo oēs mortui sunt, vt videlicet satisfactio vnus omnib. imputetur sicut omnium peccata vnus ille portauit, nec alter iam inueniatur, qui fore fecit, aliter qui satisfecit, quia caput & corpus vnus est Christus. Satisfecit ergo caput pro membris, Christus pro viscerib. suis, &c.* Cõfirmat hanc veritatẽ Scriptura expressè cũ dicit, Christũ se ipsũ obtulisse λύτew, αἱ τὴν λύτew per Spiritũ æternum, & per propriũ sanguinẽ non Diabolo sed Deo Patri Hebr. 9. 14. preces quoque & supplicationes Deo obtulisse clamore valido Hebr. 5. 7. Cui autem se precesque suas αἱ τὴν λύτew obtulit, ei etiam precium persoluit.

FALSVM deniq; hinc patet I I I. Neminem id preciũ accepisse, quod persoluit Christus: Pater enim accepit, cui obtulit & præstitit: idque docent Scripturæ, quæ dicunt, quod Pater semper exaudiat Filium: quod Filius / *ob. 11. 42*

offerens se ipsum Patri fecerit volūtatē Patris Heb 10° vers. 9. 10. Ioh. 6. vers. 38. quod pater sit placatus in sanguine Filij Rom. 3. 25. deniq; quod Deus Pater propter peccata nostra percusserit Filium Iesaiæ 53. Condemnauerit peccatum in carne filij Rom. 8. 3. Filium qui non nouerat peccatum, fecerit pro nobis peccatum 2. Cor. 5. 21. & denique quod in Filio acquiescat Matth. 17. 5. Hinc enim conficitur euidenter: Patris iræ Christi morte & deprecatione satisfactum, & Patrem satisfactionem Filij acceptasse pro nobis. Retorquemus igitur argumentum in Socinum. Si id quod in redemptionis Christi precij loco est acceptum fuit ab eo, qui captiuum hominem detinebat: iam non metaphoricum, sed verum precium interuenit, & propterea vera fuit redemptio. Hæc totidem verbis est connexio Socini. At prius verum, vt est demonstratum. Verum ergo etiam posterius.

*Socini argumentū
retorque-
tur.*

NEQUE locum habet argutia quam hic aspergit: In vera redemptione precium dari causā captiui, vt is solvatur: non autem eius causa qui redemptionem procurat; nec eum ad redemptionem procurandam precio mori: nec precium redemptionem in eius voluntate gignere. At Deus redemptionem Christi procurauit, & nos dicimus Deum per motum precio eam procurasse. Non ergo videtur esse vera redemptio. Nihil, inquam, valet hæc argutia. Nam *primò* falsum est, quod precium redemptionis tantum detur captiui causa. Datur enim etiā causa detinentis vt ei satisfiat. *Deinde* falsum, quod dicit, nō dari precium eius causa qui redemptionem procurat, in tali redemptionis specie, qua iudex amās captiuum, qui ipse non est soluēdo, procurat, vt pro eo alius satisfaciat, imò vt filius ex patris iudicis thesauro satisfaciat. Tunc enim omnia concurrunt: quæ negat hæreticus: precium datur captiui causa, vt liberetur: & datur iudicis causa, qui ipse redemptionem procurat, vt ei satisfiat: & iudex mouetur precio, vt captiuum dimittat: & dat ipse precium, quia filius ex ipsius thesauro: & precium gignit in eius voluntate atque decreto liberationem captiui: quia voluit atque decreuit: vt non nisi interueniente satisfactione dimitteretur captiuus. Sic autem prorsus se habet redemptio per Christum facta.

SI VERGEAT in tali redemptione per solutionē precij,
cum

cum det ipse, nihil accedere iudici: At in redemptione vera precij solutione aliquid accedere detinēti: *Respondetur* & hoc falsum esse, de specie redemptionis iam dicta, ubi iudex non spectat lucrum aut accessionem ex precio, sed incolumitatem legum & iustitiæ. Et hæc est magna accessio, quod per interueniens precium iustitia & veritas iudicis declaratur. Zaleucus Locrensiū Rex cū legē tulisset, de adulteris utroq; lumine spoliandis, & filius adulterio peccasset, ut iustus & verax haberetur, filium vno, se ipsum altero lumine priuauit: qua satisfactione iudici certē præter laudē iustitiæ atq; cōstantiæ nihil accessit. Ita in Christi redēptione iudex Deus Pater ipse redemptionē procurat, dat Filiū. Filius dat se ipsū Patri *ἀντίλυτρον*, hoc *ἀντίλυτρον* Pater mouetur, ut recipiat nos in gratiam: hoc *ἀντίλυτρον* etiam in decreto Patris genuit redemptionem nostram. Nec ei accedit lucrum ex *λυτρον*: quid enim Deo accederet? Tamen per id eius iustitia & veritas fuit expleta & declarata. *Iustitia* quidē, qua peccantes digni iudicātur morte, Rom. I. *Veritas* autem, qua peccantes morte dampnauerat. Inde rursus falsū conuincitur, quod dicit hereticus. Interuentum sanguinis Christi Deum ad liberationem hanc à peccatorum pœna nobis cōcedendam mouere nō potuisse. Nā certē Deum mouit iustitiæ & veritatis suæ declaratio. Hanc verò obtinuit in interuentu sanguinis & sacrificij Christi. Nec sequitur; Nos mouet ad fidem & obedientiā. Ergo Deum non mouet ad liberationem concedendā. Vnius enim precij in diuersis plures sunt effectus: In iudice, ut captiuū dimittat: In captiuo, ut se gratum præstet.

DVBIUM XI.

*Quo sensu Christus dicatur nobis propositum
ἱλασμενον aduersus Socini hæretici
deprauationes.*

DVBIUM XI. est ex versu 25. *Quem proposuit nobis Deus propitiatoriū per fidem in sanguine suo, &c.* Quo sensu Christus dicatur propositus nobis à Deo *ἱλασμενον* placamentum seu propitiatorium seu Propitiator. Verum sensum ostendimus in expositione textuali.

Socin.

SOCINVS ut veritatē redemptionis & precij pro nobis soluti eludat, contra sic argumentatur: Christus eo- *par. 2. c. 2. pag. 21.*

dem sensu dicitur *ἱλαστήριον*, *placamen*, siue *placamentum*, quo olim Arca Exod. 25. 21. Arca vero dicebatur *כפרת* *propitiatorium*, non quia Deum populo Israelitico placaret: sed quia Deus in ea se propitium & placatum populo præbens sua responsa dabat: Ergo etiam Christus dicitur placamentum, non quod Deum ipse nobis placauerit. Sed quia non modo Deus in ipso se nobis placatissimum ostendit, sed etiam quicquid nos scire voluit per ipsum patefecit.

RESPONSIO.

PRIMO maior falsa. Nam aliter arcam, quæ erat res bruta & typus, aliter Christum, qui est Filius Dei Mediator & res significata *ἱλαστήριον* dici & esse necesse est. Arca erat propitiatorium, locutione sacramentali, quæ erat typus Christi; Christus dicitur propitiatorium, propitiatio & propitiator propriè, quia Deum nobis placatum fecit: *Probat*ur quia additur: *In sanguine suo*, quo videlicet se ipsum Patri obtulit. Ergo propitiatorium, quia victima: victima enim offertur ad propitiationem. Etsi igitur verum est, arcam non placasse Deum propriè: falsum tamè quod non placauerit sacramentaliter: hoc est, figurauerit placationem veram sanguine Christi præstandam. Deinde *in minore* est petitio principij: Quæritur enim cur Deus in arca se propitium præbuerit & responsa dederit. Causa nulla fuit, nisi quia arca typum Christi gessit. Nam absque sanguinis effusione nulla fit remissio neque placatio: Si ergo fuit in arca placatio & arca sanguinem non fudit, necesse est ad Christum venire quem figurauit, qui quæ *ἱλαστήριον* in sanguine & *ἱλασμός* dicitur pro peccatis totius mundi.

Socin.
pag. 82.
& pag.
140.

INSTA T: Christus dicitur *ἱλασμός* ut vetera sacrificia: At in istis nulla erat satisfactio. Ergo nec in Christi *ἱλασμός*. *Maior falsa* ut prius. Aliter enim victimis pecudum, aliter victimæ Christi tribuit propitiationem scriptura. In sanguine victimarum nulla erat satisfactio vel expiatio vera, sed tantum typica: teste Paulo ad Hebræos: At Christus sanguine suo ingressus in sanctum sanctorum veram & eternam redemptionem est nactus. Atque hæc de argutiis

Socini aduersus veram Christi redemptionem hætenus.

LOCO

LOCORVM COMMVNIVM

ANNOT. EX CAP. III. AD ROM.

[LOCVS I.V.1.2. de *præstantia seu prærogatiua Ecclesiæ* : Quæritur.

I. **Q**UID SIT? dignitas & status bonorū, quibus Ecclesia reliquo generi humano, diuino beneficio antecellit.

II. *Quotuplex sit?* Variè distinguitur. 1. est naturalis vel gratiæ. *Naturalis* nulla est, quia omnes Iudæi & Græci sub peccato v. 9. & filij iræ naturā Eph. 2. 3. Omnis igitur prærogatiua Ecclesiæ est *gratia*, seu à gratia. Et hæc vel communis vel propria est vtrique Ecclesiæ.

Communis Veteri & nouæ Ecclesiæ partim externa, partim interna est.

Interna est vocatio & adoptio interna per spiritum, iustificatio, regeneratio & salus electorum vtriusque Testamenti per fidem in Christum.

Externa est vocatio & adoptio externa in fœdus & in populum Dei, gubernatio, & directio totius Ecclesiæ ad fidem & salutem æternam per verbum & Sacramenta.

Propria Veteris Test. fuit dignitas & status bonorum, quib. Ecclesia vetus antecellebat gentibus, & ad vitam æternam dirigebatur. De hoc propriè loquitur Apostolus ver. 12.

Status fuit, quòd Israelitæ erant populus Deo confœderatus, sanctus & segregatus à mundo.

Bona erant tum spiritualia tum corporalia.

Spiritualia, quæ eis concredita erāt τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ *eloquia Dei*, doctrina veteris fœderis, & legis, & signa fœderis, circumcisio, Pascha, sacerdotium & vniuersus cultus Leuiticus, quibus ad spiritualem vitam dirigebantur.

Corporalia, quæ fœderatio erat alligata posteris Abrahami, & addita possessio terræ Canaan.

Propria Noui Test. est dignitas nouæ Ecclesiæ in statu & bonis spiritualibus.

Status est, quòd omnes gentes Christi fideles sunt populus Deo cōfœderatus, sanctus, & separatus à mūdo: seu

sunt Apostolica, sancta & Catholica Ecclesia.

Bona spiritualia sunt partim *perpetua*, quòd nobis cō-
credita est doctrina Noui Fœderis & Euāgelij, signa fœ-
deris data pauciora & angustiora: Baptismus & Euchari-
stia, quib. ad spiritualē vitam dirigimur: partim *tempo-
raria*, quòd Apostolica Ecclesia excellebat donis lingua-
rum, sanationum, miraculorum ad propagationem E-
uangelij necessariis in mundo, quæ postea cessarūt. Huc
pertinent discrimina Veteris & Noui Testamenti.

III. *Vnde sit?* à sola gratia. Deut. 7. Tit. 3.

IV. *Qualis sit?* Id ex diuisione patet.

V. *Quorum sit, seu ad quos pertineat?* *Externa* ad o-
mnes vocatos: *Interna* ad solos credentes, & quæ sit hu-
ius discriminis causa.

VI. *An propterea fides Dei excidat, si infideles de inter-
nis bonis nihil percipiunt?* Non. vers. 3.

VII. *An externa ad iustificationem & salutem sufficiat,
siue interna, & quare non?* v. 9.

LOCVS II. v. 6. *De iudice mundi:*

I. *An sit aliquis, & quis?* Deus ver. 8. Gen. 18. Christus
Actorum 17.

II. *Quid sit?* Qui mundum & singula in mundo co-
gnitione, potestate & potentia vniuersali dirigit, & iu-
dicat, suum cuique iustè attribuens.

III. *Quot modis iudicet?* dupliciter, verbo reuelato
& opere.

Verbo reuelato iudicat *Docendo* veram fidem & cultū
sui, & *discernendo* hanc à falsa extra Ecclesiam & in Ec-
clesia. Huc pertinet quæstio *de iudice dogmatum* & con-
trouersiarum de fide. Hic iudex Ecclesia esse non potest:
quia est pars. Nam Ecclesia litigat pro fide, aut cum ex-
traneis & alienis, & sic est pars, aut cum intraneis, hære-
ticis aut schismaticis: quando ipsa est diuisa: vt nunc di-
uisa est in Papatum & Euāgelicos: & sic est pars: proin-
de iudex esse non potest: Iudex autem fidei & do-
gmatum non alius, quàm idem qui & author, reuela-
tor, *καρδίας νοστής*, omnipotens, solus Deus: in S. scriptura
loquens. Scriptura igitur diiudicat controuersias fidei:
sicut leges diiudicant controuersias iuris, Ecclesia dici-
tur iudicare impropriè, cum iudicis Dei & scripturæ
sententiam cognoscit & pronunciat.

*Iudex cō-
trouersia-
rum de
fide quis
sit.*

OPERE iudicat Deus, tūm gubernatione præsenti, tūm executione finali.

Gubernatione præsenti iudicat res singulas in mundo ad fines suos omnipotenti prouidentia dirigens, & præmiorum atque pœnarum exempla edens secundum iustitiam Psalm. 9. 5. *sedisti in folio, qui iudicas iustitiam.*

Executione finali iudicabit in nouissimo die per Christum. Actor. 17. Rom. 2. de hoc videatur locus 4. capitis 2.

LOCVS III. v. 10. & c. de corruptione & miseria humana: quæritur.

1. *An sit? testis scriptura & sensus.*
2. *Quid sit? prauitas naturæ & reatus mortis.*
3. *Vnde sit? Non à Deo sed ex diabolo, & lapsu hominis.*
4. *An sit vniuersalis & totalis? v. 10. 23.*
5. *Vnde agnoscat? ver. 20. Ex lege.*
6. *Cur agnoscenda? v. 19.*
7. *Quod remedium? v. 24. Redemptio Christi. Cætera in Catechesi habentur.*

LOCVS IV. v. 21. & c. De iustificatione vera & falsa: quæritur.

1. *Quid iustificatio, iustificare?*
2. *Quotuplex iustificatio? vera & falsa, seu fidei & operum, Evangelica & legalis.*
3. *An sit ex lege seu operibus? & cur non?*
4. *An tantum opera ceremonialia & moralia liberi arbitrij, an etiam moralia ex fide facta à iustificatione excluduntur? omnia.*
5. *Quid sit iustitia fidei? seu iustificari fide vel per fidem?*
6. *Quæ causa efficiens prima? gratia Dei: quæ proxima? redemptio Christi per sanguinem.*
7. *Quæ materia? omnes credentes. v. 22.*
8. *Quæ forma? imputatio & applicatio iustitiæ propter Christi obedientiam & sanguinem.*
9. *Quomodo fiat? Fide v. 25.*
10. *Qui finis? Patefactio iustitiæ Dei per remissionem peccatorum: v. 25. 26.*
11. *Qui effectus? reconciliatio cum Deo, pax conscientiæ, vita:*
12. *Vbi reueletur hæc iustificatio? non in Philosophia & lege, sed in Euangelio. ver. 21.*

13. *An veteribus sub lege fuerit ignota?* ver. 22.

14. *An legem euertat aut inanem reddat?* ver. 31.

LOCVS V. ver. 24. *De redemptione Christi? quæritur?*

1. *Quid sit?* Liberatio Ecclesiæ à potestate peccati, Satanæ, & morte: & reconciliatio cum Deo per *λύτρον* Filij Dei pro nobis.

2. *Quotuplex?* Prima & vltima.

3. *Prima sitne propria an metaphorica?* Propria quia habet omnes conditiones redemptionis propriæ.

4. *Qui captiui?* Omnes homines.

5. *Quis detinens captiuos?* Primò Deus iudex, cuius maiestatem læserant captiui: *secundariò*, Satan vt apparitor Dei: *Peccatum* vt vincula, *Mors* vt tormenta, *Infernus* vt carcer.

6. *Quis redemptor?* Deus per Christum Filium.

7. *Quod λύτρον?* Obedientia sanguis & mors Filij Dei pro nobis.

8. *Cui precium solutum?* Deo iudici principaliter nos detinenti: non Satanæ aut peccato.

9. *Quis effectus redemptionis?* Reconciliatio cum Deo: iustificatio, sanctificatio & salus credentium.

CAPITIS QVARTI

AD ROMANOS

Argumentum, partitio, Analysis.

Pergit Apostolus confirmare propositionem quod homo iustificetur non operibus sed fide, exemplo Abrahamæ testimonio Davidis, & argumentis aliquot aliis: Deinde qualis fuerit ea fides Abrahamæ imputata ad iustitiam declarat, Tandem fidem Abrahamæ imputatam nobis applicat. Vno igitur syllogismo principali continetur argumentum capitis.

Sicut Abraham est iustificatus, sic & nos iustificamur: quia vna est iustificatio.

At Abraham iustificatus est non operibus, sed fide.

Sic igitur & alij & nos omnes iustificamur.

Ex hac

Ex hac autem Apostoli disputatione rectè discitur, quid sit iustificatio seu iustificare, quid fides iustificans, quid fide iustificari, quid operibus non iustificari, seu qua opera & quatenus à iustificatione excluduntur. Partes capitis constituo tres.

PRIMA est apodictica propositionis dictæ & versu 1. ad 17. duobus argumentis prioribus addens alia quatuor.

I. Primum ab exemplo Abrahamæ:

Si quisquam mortalium operibus est iustificatus, certe Abraham pater noster is fuit. Hæc est vis interrogationis versu 1. *Quid igitur dicemus? &c.*

At Abraham non operibus sed fide est iustificatus.

Nemo igitur operibus, sed omnes fide iustificantur.

Assumptionis utraque pars demonstratur:

Prior, quod non operibus: i. à negatione effectus à negationem causæ continentis:

Si operibus esset iustificatus Abraham, haberet materiam gloriandi coram Deo:

Sed non habet. Ergo, &c. Utraque permixta est ver. 2. *Nam si Abraham, &c.*

II. à Correlatis: operanti merces datur ex debito, non ex gratia.

Abraham non est data ex debito, sed imputata ex gratia: Ergo, &c.

Maiores versu 4. *At qui ei qui operatur. &c.*

Minor miscetur probationi posterioris partis: quod fide sit iustificatus Abraham: quæ probatio etiam est gemina.

I. DISERTO testimonio Scripturæ Genes. 15. 6. *Credidit, &c.* versu 3. *Quid enim dicit Scriptura, &c.*

II. A negatione contrarij prius probati vers. 5. *Et verè qui non operatur*, hoc est, qui non quærit operibus iustitiam, *Sed credit in eum, qui iustificat impium fides imputatur pro iustitia:*

At Abraham non operibus sed fide quæsiuit iustitiam. Ergo &c.

MAIOR tota ponitur versu 5: illustrata antithesi vers. 4.

MINORIS pars prior intelligitur ex vers. 2.

R 2

POSTERIOR ex vers. 3. Ita magno artificio Apostolus demonstrationis huius partes complicat.

II.

ALTERVM ARGVMENTVM à testimonio Davidis, Psal. 32. 2. *Beati quorum, &c.* præcipuè priorem propositionis partem confirmans: *Enthymema est*:

DAVID pronunciat hominē beatū, cui Deus imputat iustitiam absque operibus, hoc est, cui remittit peccata.

ERGO homo iustificatur absque operibus.

CONSEQUENS vt notum omittitur. Antecedens totum ponitur v. 6. & probatur v. 7. 8.

CONSEQUENTIA patet ex Maiore omissa: quod eadem iustificationis & beatificationis sit ratio.

VT RVMQVE argumentū à particulari exēplo Abrahamæ, & Testimonio Davidis, ne videatur perperā inde extruere vniuersalem doctrinam, Apostolus vniuersaliter extendit ad omnes credentes per occupationem, forma interrogationis vers. 9. Fortè beatificatio Davidis & iustificatio Abrahamæ, nihil ad gentiles, sed ad solos Iudæos?

AD solos Iudæos spectare negat interrogatione negante vers. 9. *An in circumcisionem solam?*

AD præputiatis fideles spectare probat.

1. A TEMPORE quia Abrahamæ iustitia fuerit imputata in præputio ante circumcisionem vers. 10. *Quomodo ergo imputata?*

2. A FINE: quia ideo imputata sit Abrahamæ fides ad iustitiam in præputio, vt esset pater omnium fidelium in præputio: quo & his imputaretur iustitia per fidem vers. 11: *Vt esset pater omnium.*

AD circumcisos fideles spectare probat.

1. A FINE circumcisionis acceptæ post imputatam fidei iustitiam, quia circumcisionem acceperit in sigillum iustitiæ imputatæ. vers. 11. *Signum autem, &c.*

2. AB ALIO FINE acceptæ tunc circūcisionis, quia iustificatus fide, ideo etiam circumcidi voluerit, vt simul esset Pater circumcisorum fidelium vers. 12: *Et pater circumcisionis.*

III.

IN hac occupatione consistit *tertium argumentum principale*, à correlatis, tale:

SICVT Pater est iustificatus: sic omnes filij hæredes iustificantur.

ABRAHAM pater fidelium iustificatus est iustitiâ
fidei

fidei imputata.

SIC igitur omnes filij hæredes circumcisi & præputia
ti iustificantur.

MAIOR omissa patet, quia vna est omnium beati-
ficatio:

ET ex natura correlatorum paternitatis & hæredita-
tis: quia hæredes debent communicare spiritualibus bo-
nis spiritualis Patris.

ITEM *ex fine*, propter quem Abraham factus est o-
mnium fidelium pater: ut omnibus similiter imputare-
tur iustitia. *vers. 11. Vt imputetur, &c.*

MINORIS attributum probatum est prius.

SUBIECTVM quod Abraham sit factus pater creden-
tium non operantium, probat à causa acceptæ promissio-
nis de hæreditate mundi *vers. 13.* non per legem, sed per
iustitiâ fidei cessit ei promissio spiritualis hæreditatis:
Ergo non est pater operantium, hoc est, quærentium iu-
stitiam in lege, sed credentium.

ANTECEDENS confirmat à *contrario*: Si promissionē
de spiritali hæreditate accepisset per legem: inanis
fuisset eius fides, & irrita promissio. At hoc absurdum:
Ergo & illud.

ASSUMPTVM patet: *Maior* ponitur *vers. 14. Nam si ij,*
qui ex lege sunt, &c.

EIVS connexio *partim* per se patet: quia si operum
ratione vel Abraham ipse vel hæredes eius consequi
potuissent hæreditatem: nihil opus fuisset fide, nihil e-
tiam promissione gratuiæ largitionis: debita enim fuisset:
Partim probatur à contrario legis effectū *ver. 15. Lex*
iram efficit:

ATQUE his simul continetur *argumentum quartum*
principale ab effectis cōtrariis legis seu operum & fidei.

PROMISSIO debet esse firma parenti & toti semini
certam reddens conscientiam de hæreditate & gratia
ver. 16. Vt sit per gratiam & firma.

AT lex promissionē reddit infirmam, imo irritam:
(quia iram operatur: & conditio eius patri & semini est
impossibilis) Fides verò reddit promissionem firmam
& certas facit conscientias.

ERG O non ex lege, sed ex fide est spiritalis hæredi-

tas Abrahamæ, hoc est, iustificatio. versu 16. propterea ex fide, &c.

SECUNDA PARS est rhetorica ἐπαινεῖς Abrahamæ & fidei eius ex variis adiunctis, à versu 16 postremo colo: *Qui est pater omnium nostrum: usque ad vers. 23.*

1. QVOD sit pater omnium nostrum constitutus promissione Dei omnipotentis *vers. 17.*

2. QVOD spem seminis & paternitatis multarum gentium desperatam fide tenuerit. *vers. 18.*

3. QVOD sensus naturæ suæ & coniugis effœtæ fidem seminis promissi non labefactauerit *vers. 19.*

4. QVOD de promissione impossibili nihil disceptando gloriam Deo dederit. *vers. 20.*

5. QVOD πληροφάν suam in DEI veritate & potentia fundauerit. *vers. 31.*

6. QVOD hæc πληροφάν, & imputata sit ei ad iustitiam, *vers. 32.*

TERTIA pars est δογματικὴ de usu doctrinæ & ἐπαινεῖς præmissæ: *usque ad finem.*

1. A fine eius negativè: quod scripta sit à Mose historia imputatæ fidei ad iustitiam non tantum propter Abrahamæ laudem & salutem, *vers. 23.*

2. Affirmativè: Sed & propter nostram doctrinam & consolationem, de imputanda etiam nobis fide ad iustitiam, *vers. 24.*

3. QVOD hæc fides sit:

1. IN Deum verum excitatione Christi à mortuis omnipotentem declaratum, *vers. 24.*

2. IESVM non temerè, sed Dei traditione mortuum & excitatum.

3. PROPTER peccata nostra, & propter iustificationem nostram, *versu 25.*

PRIMA PARS CAPITIS.

Demonstrationes quatuor iustitiæ fidei absque operibus imputatæ continens.

1. Quid igitur dicemus Abraham patrem nostrum adeptum esse secundum carnem?

2. Nam

2. Nam si Abraham ex operibus iustificatus fuit, habet quod gloriatur, at non apud Deum.
3. Quid enim Scriptura dicit? Credidit autem Abraham Deo, & imputatum est ei ad iustitiam.
4. Atqui ei qui operatur, merces non imputatur ex gratia, sed est ex debito:
5. Ei verò qui non operatur, sed credit in eum, qui iustificat impium, imputatur fides sua ad iustitiam.
6. Sicut etiam David declarat beatum eum hominem cui Deus imputat iustitiam absque operibus: dicens,
7. Beati quorum remissa sunt iniquitates, & quorum oblecta sunt peccata:
8. Beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum.
9. Ista igitur beatitudinis declaratio, in circumcisionem solum an & in praputium cadit? Dicimus enim imputatam fuisse Abraha fidem ad iustitiam.
10. Quomodo ergò imputata est? cum esset in circumcissione, an cum esset in praputio? non in circumcissione, sed in praputio.
11. Et signum accepit circumcissionis, sigillum iustitiæ fidei receptæ in praputio, ut esset pater omnium credentium in praputio, imputata etiam ipsis iustitia:
12. Et pater circumcissionis, iis videlicet qui non solum sunt ex circumcissione, sed qui etiam incedunt vestigiis fidei patris nostri Abrahami, quæ fuit in praputio.
13. Non enim per legem promissio cessit Abraha, aut semini eius, ut hæres esset mundi, sed per iustitiam fidei.
14. Etenim si ij qui ex Lege sunt, hæredes sunt, inanis facta est fides, & vana reddita est illa promissio.
15. Nam lex iram efficit: ubi enim non est lex, ibi nec transgressio est.
16. Propterea ex fide est hæreditas, ut sit per gratiam, ut firma sit promissio toti semini: id est non solum ei quod est ex Lege, verum etiam ei quod est ex fide Abrahami.

QUID IGITUR, DICEMVS ABRAHAM. Dictum est, exemplo Abraham Apostolum destruere iustificationem operum, contra asstruere iustificationem fidei: & quale sit argumentum. Nunc forma verborum & nexus consideretur. Exempla rem illustrent, & si sint paria, confirmant: quia convincunt sensus tantò efficacius, quanto sunt evidentiora. Videtur igitur Apostolus in ethodi causa doctrinam universalem illustrare exemplo, & quidem nobilissimo, quasi dicat, requiritis exemplum eius, quod dixi, hominem iustificari fide absque operibus legis: sumite exemplum Abraham, minime vulgare aut obscurum, cui nemo contradixerit. Vel preoccupat opinionem Iudæorum de Abraham, quod is saltem videatur excipiendus ab universali regula, quasi dicat: Dixi omnes defici gloria Dei, exclusos à gloriatione iustificari gratis, fide, absq; operib. Cogitatis aliquos saltē, puta sanctissimos viros Abraham, David excipi debere. Atqui adeo id verè asserui, ut de utroq; hoc Scriptura idē palā testificetur, Abraham fide, David remissione peccatorum iustificatum esse. Hic nexus est evidentior. Nec displicet observatio quorundam, Apostolum nunc manifestum facere, quod dixerat cap. 3. 21. iustitiam fidei testimonio legis & Prophetarum comprobata fuisse. Id ita se habere probat exemplo Abraham ex lege, & testimonio Davidis ex Prophetis allato.

Chrysost.

homil. 8.

in Ro. 4.

QUID IGITUR DICEMVS: Frequenter interrogationibus utitur partim declarandæ rei gratia, partim ad struendam dictis fiduciam, inquit **CHRYSOSTOMVS**. Exempla vidimus c. 1. v. 1. & 9. & 27. & 29: & videbimus cap. 6. v. 1. 15. Ita hoc loco: *Quid igitur dicemus?* Prudentia inest Apostolica. Sciebat Iudæos semper in ore habere Abraham, & hoc patre gloriari, ut videre est Matth. 3. 9. Ioh. 8. 39. Ut igitur offensionem tollat, & exemplo evidenti magis persuadeat, ad iudicium omnium, quasi in re aperta provocat. Ad benevolētiā etiam pertinet communicatio, qua se ipsum eis accenset dicendo: *Quid dicemus?* non: *quid dicetis?* & Abraham vocando **PATREM NOSTRUM**. *Εὐφραίνεσθαι* INVENISSE hoc est, omni sua sanctitate adeptum esse aut promeruisse? κατὰ σάρκα, **SECUNDUM CARNEM**, veteres omnes connectunt cum πατέρα *πατέρα*: Sic & vetus Latina: *Abraham patrem nostrum secundum carnem*

dam carnem: Sic limitaret communicationem, quòd secundum carnalē cognitionem eos libenter agnoscat pro fratribus, ut infra cap. 9. 3. Et esset metathesis in verbis, quam facile amplector contra Sophistas, ne cavillentur, iustificationem detrahi operibus Abraham tantum iis, quæ fecit secundum carnem, hoc est, ante conversionem & sine fide. Si tamen referatur ad εὐφρανέσθαι, sensus patebit ex ver. 2. & 4. Quæri quid invenerit *secundum carnem* hoc est, operibus & meritis externis. Sic enim mox assumit: *Si ex operibus est iustificatus*: & versu 4. κατὰ σάρκα opponit κατὰ χάριν. Idem igitur est κατὰ σάρκα quod κατὰ τὸ ἀπειρημένον. Sensus proinde quæstionis est: Obiicietis fortè exemplum sanctissimi patris Abraham! Videamus. *Quid igitur dicemus*, eum sua sanctimonia, virtutibus, operibus consecutum esse? Non responder. Esse verò interrogationem ellipticam negantis, intelligitur ex sequenti ratione, quasi dicat, dicetis iustificationem adeptum? Nequaquam. Hac negatione prima demonstratio continetur.

NAM SI, ABRAHAM IUSTIFICATUS EST EX OPERIBUS. Ratio negationis ab effectu negato: Si Abraham ex operibus est iustificatus, habebit gloriationem apud Deum, hoc est, gloriandi materiam, quasi aliquid de suo contulerit, cui merces debeat in Dei iudicio. Atqui non habet gloriationem apud Deum. Non ergo operibus est iustificatus: Particula πρὸς τὸν θεόν, pertinet ad ἔχει καὶ χύματα in connexo, & repetendum est in assumptione, ἀλλὰ ἢ πρὸς τὸν θεόν sub. ἔχει καὶ χύματα. Est enim argumentum à destructione consequentis ad destructionem antecedētis: August. Præfat. in Ps. 31. & pleriq; veterum, Origenes, Ambrosius, Chrysost. aliter formant: Si est operibus iustificatus, non habet gloriationem apud Deum. Sed habet gloriationem apud Deum. Ergo non est iustificatus operibus. CONCLUSIO quidem est de mente Apostoli, sed præmissæ non congruunt: imò sunt falsæ. Maior enim in textu est affirmans absq; negatione: Si est operibus iustificatus, ἔχει καὶ χύματα, potest gloriari de meritis. Ratio est, quia operibus, siue ex parte, siue in totū vi liberi arbitrij factis aliquid salutis suæ contulisse videbimur de suo. Sic maior quam assumūt patres, erit falsa. Minor cōtra est negās: ἀλλὰ ἢ πρὸς τὸν θεόν, nempe ἔχει καὶ χύματα.

I. Cor.
4.7.

Affirmans verò, quam patres assumunt, est falsa. Abraham enim gloriationem apud Deum nullam habuit. Nam fides eius omnem gloriationem excludit. Facit quidem Chrysostomus duo gloriationum genera: operum & fidei: sed præter mentem Apostoli c.3. 27. Nam habere gloriationem coram Deo, siue de operibus, siue de fide, est posse gloriari, quod vel opera, vel fidem attulerimus ad Deum: & sic ipse Chrysostomus: *Credenti, inquit, imputatur. Nunquam autem imputaretur, nisi & ipse aliquid attulisset.* Quod si verum, falsò dixit Apostolus: *Quid habes, quod non accepisti? quod si accepisti, quid gloriaris quasi nō acceperis?* Illud verò: *Qui gloriatur, in domino gloriatur:* non loquitur de gloriatione alicuius meriti, si lei vel operū: sed de gratiā gratis data, & est sensus: *Qui vult gloriari agnoscat suam nullitatē: iustitiam & salutē Dei gratiæ in solidum ascribat.*

OBSERVA I. Cum nec Abraham sanctissimus Patriarcha *secundum carnem* h.e, meritis operum & virtutum sit quicquam adeptus, nisi meram gratiam, nimis igitur impudentes hypocritæ nostri, qui merita sua iudicio Dei obicere non dubitant. Discamus potius exemplo Patriarchæ nos humiliare coram Deo agnitione iniustitiæ nostræ, ne gratiam Dei evacuemus.

OBSERVA II. Opinionem iustitiæ operum qualiumcunque inflare homines superbiæ veneno coram tribunali Dei, ut gloriantur contra gratiam, & se ipsos præcipitent. Superbis namq; resistit Deus. Nec; evitat Sophiste præcipitium distinctione operum liberi arbitrij & gratiæ, seu legis & fidei. Quantulumcunq; n. conferat liberum arbitrium ad operum bonitatem, gloriationem meriti habet si non condigni certè congrui:

OBSERVA III. Iustitiam operum & gloriationem bonæ conscientiae apud homines esse posse, apud Deum minime: idq; tum, quia creatura nihil habet nisi à creatore: de nihilo igitur apud creatorem gloriari potest, iuxta dictū: *Quid habes quod non accepisti?* tū quia omnia sūt debita creatori. At merita oportet esse indebita. Nulla deniq; est creaturæ ad creatorem proportio. Nec igitur operum creaturæ ad obligandum creatorem ulla ratio.

Thom. 2. THOMAS agnoscit meritum hominis apud Deū esse nō
q.104.4.1. posse per se: esse tamē secundum præsuppositionem ordi-
nationis

nationis divinæ. Quasi vero ordinatio divina sit, ut benefaciamus ad merendum de Deo, ac non potius ad gratis accipiendum à Deo, quicquid accipimus.

3 QUID ENIM SCRIPTURA DICIT. Probavit v. 2. Abraham non esse iustificatum operibus coram Deo, ex eo quod non habet καύχημα apud Deum, quæ ratio nittur hoc axioma: quod iustificatio operum necessariò affert gloriationem creaturæ apud creatorem, quasi suo merito eum fecerit sibi obnoxium: quod est contra naturā Dei. *Quis. n. prior dedit ei, & retribuet ipsi?* Hoc fulmē est adversus iustitiaros & omnes Sphistarum strophas. Nunc contra probat, Abraham iustificatum, esse fide hoc est, iustitiā gratis imputatā credēti: idque diserto testimonio Scripturæ. Affertur locus Genes. 15. 6. quem quia ibi diligenter excussi, hīc brevius expediā. verba Apostolus recitat, prout erant in versione Græca tunc vulgò nota: ἐπίσθουσι Ἀβραάμ τῷ Θεῷ καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. In textu Hebræo ad verbum sic: *Credidit Abraham in Deo, & imputavit eam (fidem ei) iustitiam. In Deo, & Deo, pro eodē ἐλογίσθη reddendum: imputata est, non: imputatū est*: quia est ellipsis, nominis fides: quod liquet tū ex verb. Hebræo אָמַן cum affixo fœminino relato ad nomē אֱלֹהִים *imputavit eam*, nempe, fidem, quam vocem Hebræi subaudiunt in verbo אָמַן *confisus est*. tum ex declaratione Apostoli, quæ sequitur v. 5. & 9. Activum verbum Græci mutarunt in passivum eodem sensu. Idem nāq; valēt, Deus imputavit fidem: & fides imputata est à Deo. Relationum αὐτῷ ei, deest in Hebræo recte suppletum à Græcis ex Psal. 106. 31. Vbi eadem phrasis habetur. Nam ad Abraham non ad Deum refertur passio. εἰς δικαιοσύνην Heb. absque præpositione אָמַן pro אָמַן לֵאלֹהִים ut est Psal. 106. 31. *imputavit ei, fidem iustitiam*, appositivè pro in iustitiam: seu tanquam iustitiā. Habemus verba. Quantum ad sensum, duo continet hoc elogium. I. Fidē Abrahæ: *Credidit Abraham Deo*. II. Fidei fructum: *Et imputata est ei (fides) ad iustitiam*. De fide Abrahæ considerandum, quid, cui & quomodo crediderit. De his iudicandum ex circumstantiis historię, Gen. 15. vers. 1. 2. 3. 4. 5. Post victoriam de regibus Abrahā orbitate sua perturbatus desperata prole & promissionū eventu cogitat de cōdendo Testamēto & instituēdo hærede servi filio. Hic Deus monet, cogi-

Rom. 11.

Locus Gē
15. 6.
à Paulo
citatus
discuti-
tur.

tationes has ut deponat, veritati atque potentiae diuinæ cōfidat. Ego, inquit, *sum clypeus tuus, & merces tua magna valde*: Deus prolem & posteritatem numerosam ei promittit, ad inspectandū cœlū educit, illustria & innumera stellarum sidera numerare iubet: Ita, inquiens, *erit semen tuum, nempe gloriosum & innumerabile*. Tunc sequitur: *Crediditque Abraham in Iehova, & imputavit (Deus ei fidem) ad iustitiam*.

Hinc liquet I. *quid crediderit Abraham*: nempe cōcionem illam cōsolatoriam de Dei gratia singulari, de presidio & defensione perpetua, de laborum & ætumnarum compensatione liberalissima, de semine nascituro ex Sara, deque seminis multiplicatione, benedictione, & gloria stellarum instar, multiplicatione, inquam, non solum carnali ex Isaaco: sed etiam spiritali per Christum caput seminis, ex quo in totum semen benedictio & gloria cœlestis fluere debuit. Apostolus enim promissum semen expresse dicit esse CHRISTVM. Nec dubitari potest, seminis promissionem, cui credidisse Abraham dicitur, cohærere cum promissionibus antegressis & subsequutis de semine & benedictione omnium gentium per illud. Fuit igitur Abrahamæ fides generalis quidem seu Catholica (ut vocant Sophistæ) assentiens omni verbo Dei: Sed & specialis, acquiescens promissioni datæ de semine, quod est CHRISTVS. Ita Ambrosius in Comm. *Credidit Abraham Deo: quid credidit? Semen se habiturum h. e. filium in quo omnes gentes iustificarētur*. In Christo igitur fundata fuit Abrahamæ fides. Clarius verò hanc fidem Apostolus sub finem capituli declarabit, docens expresse, fidem iustificantem in morte & resurrectione Christi defixam esse oportere.

Docetur II. *cui crediderit*: *in Iehova* vel, *in Iehovam*, quasi dicat, fides nō hærebat in suis operibus aut meritis: sed trāsibat in Deū, acquiescens in Dei bonitate, veritate atque potentia: suam agnoscēs imbecillitatem, hæsitacionem, ingratitude, & iniustitiam propriæq; dignitatis fiduciam abiiciens. Emphasin phrasos Hebraicæ Græca verba non satis videntur exprimere. Plus enim est *credere in Deum*, vel, *an differant*, *in Deo*, quod est fiduciam in Dei gratia & presidio defixā habere: quàm *credere Deo*, quod est Dei promissis assentiri,

tiri, vt passim Augustinus & Theologi distinguunt. Et si enim aliquibus putatur distinctio parum firma: tamen si fides saluifica nō est assensus simplex, sed fiducialis: necesse videtur eam tenere, vt fidem generalē à saluifica discernamus. Itaque in Symbolo non dicis: *credo Deo*: sed *credo in Deum*; quia hæc fides est cum fiducia. Fateor tamen Apostolū sub finē phrasēs aliquoties miscere: ideo contendere nolim, modo res teneatur. Vide infrā obseruat. 1. ad v. 5.

III. Ex phrasi Hebraica liquet, *quomodo crediderit*: nō videlicet tantum assentiendo, Deum rem incredibilem præstare posse & velle, sed & fiducialiter in promissione & beneuolentia eius acquiescendo: prout *παρηγορία* talis celebrabitur ver. 19. 20. 21.

ET IMPUTATA est ei (fides) PRO IUSTITIA. Fructus fidei Abrahæ significatur, gratuita iustificatio, *ἐλογισθῆναι* non impersonaliter reddi debere: *imputatum est*: sed *passiue imputata est*, nempe *fides*: ex Hebræo textu & Apostoli declaratione versu 5. & 9. manifestum est: quod ad sensum scripturæ recte intelligendum refert obseruare. Quomodo Hebræi deprauēt hoc membrum, diximus & vindicauimus in Genesi. Sophistæ iustitiarij, æquē scdē corrumpunt: *Imputatum est ei ad iustitiam*, hoc est, *meritò fidei huius iustificatus est coram Deo, & dignus effectus vita æterna per actum interiorem fidei suæ, secundum quod actus ille etiam ex Charitate imperatiue processit*. Sic Dionysius Carthusianus: *Pererius Iesuita, imputata est Abrahamo fides pro iustitia, quia fuit res perfectissima & præstantissima*. Manifesta corruptela: PRIMò, Fides opponitur operibus, debito, & merito, quonia cum his non cōsistit gratia, qua nititur fides. Ergo facessat meritum fidei. PRÆTEREA, omnes actus nostri exteriores vel interiores operū nomine veniētes à iustificatione excluduntur, quia fidei opponuntur. Ergo falsū, quod actu interiore fidei Abrahā dignus effectus fuerit vita æterna. PRÆTEREA Charitatis est operari. At operās & credēs opponuntur. Ergo Charitas cū fide in iustificationis actu misceri nō debet. DENIQUE fides, & virtus licet præstantissima & perfectissima inherēter iustificare Abrahā nō potuit, quia nō fuit cōformitas totius legis, sed actus vnius virtutis. Nos igitur genuinū Apostoli sensū breuiter sic teneam⁹.

Imputa-
tio fidei
ad iusti-
tiam vin-
dicatur à
corrupte-
lis Sophi-
starum.

PRIMÒ, cum fides dicitur Abrahamæ imputata ad iustitiam nō intelligamus, fidei nomine actum vel opus, quo meritus sit iustificari, vel formaliter sit iustificatus. Fides enim simpliciter opponitur actibus & operibus Abraham; & Abraham proponitur non ut operans, sed ut credens, hoc est, non ut operibus promerens, sed ut fide gratis accipiens iustitiam. Intelligamus vero acquiescentiam Abrahamæ non in se, suisve meritis, sed in Dei promissione & benevolentia, qua statuit tum peccata alia, tum perturbationem illam ex orbitate sibi gratis à Deo condonari, & promissiones ratas fore. Credidit igitur Abraham Deo, h.e, firmiter acquieuit in gratuita Dei promissione ac benevolentia.

*Imputare
& impu-
tatio quid
sit & quo
duplex.*

*Q. int. l.
5. cap. 10.
Vide So-
cin. p. 3. c.
2. pag. 316.
335.
Plin. lib.
18. cap. 1.*

SECUNDÒ, verbum imputandi non intelligatur Physicè de infusione iustitiæ, ut cum dicuntur syculi plantæ imputari, sed relatiuè, de acceptatione: ut cum verbi causa Imperatori, qui prælio nō interfuit, honoris ergò imputatur h.e, trāsferibitur, victoria de hoste. Significat autem λογίζεσθαι *reputare* vel *considere*: significat etiam *imputare*, hoc est, rem vel rei causam alicui, quam habet, vel non habet, bonam vel malam ascribere: ut cum dicimus: *Si quid e venerit, tibi imputes*. Res bona dicitur imputari ut iustitia, virtus, victoria, vita, salus, beneficium: Res mala: ut culpa, crimē, læsio, &c. *Imputatio rei mala* dupliciter fit: vel *iure & debitè*, cū res mala vel eius causa verè alicui inest: ut cum reo imputatur culpa, crimē quod admisit, & is propterea dānatur. Sic Deus iure & debitè imputat impœnitētibz peccata. Ita Quintilianus querit, an ei cedes imputāda sit, à quo iurgiū cœpit: vel *indebitè & iniuria*, cū res vel rei causa nō inest, ut cū culpa imputatur innocēti: Susannæ imputabatur adulteriū. Sic homines pœnarū causas iniuste imputāt terræ, cœlo, astris, sagis, &c. nō suis peccatis. *Terrā* (inquit Plinius) *nostris criminibus, ut gemas, nostramq; illi culpā imputamus*. *Imputatio rei bonæ* fit tripliciter, iure, iniuria & gratiā: quia ius opponitur & iniustitiæ & gratiæ. *Iure & ex debito*, cū res imputatur quæ inest vel debetur: Sed tūc improprie dicitur *imputari* pro *dari*, tribui, agnosci: ut improprie diceremur Deo imputare gloriā, pro tribuere, agnoscere. Sic dicit Apostolus, *operanti imputari* h.e, dari ex debito non ex gratia. Sic Deus nemini imputat iustitiā: quia

nemini

nemini hominum inest vel debetur: *Tibi tibi soli iustitia debetur, nobis confusio facierum.* INIURIA cū iniusto imputatur iustit̃a, & reus absoluitur contra leges. Talis iustificatio prohibetur lege & Prov. 17. GRATIA cum iniusto imputatur iustitiā & reus absoluitur, non ex debito sed ex gratia: nec tamen contra ius, sed vel propter æquas rationes, quas suadet *ἡμετέρα*, vt cum rex fontem probabili de causa donat venia aut afficit extraordinaria pœna: vel propter alienum meritum: Sic Abrahæ & omnibus nobis Deus fidem imputat pro iustitia ex gratia, quando impios & reos in se, sed credentes in filium iustificat hoc est, absoluit & pro iustis reputat, nullo nostro merito: nec tamen contra suum *δικαίωμα* sed propter interueniens Christi meritum. Fidem igitur Abrahæ Deus imputavit pro iustitia, hoc est, Abraham credentem acceptavit, vt plenè iustum, cum talis in se non esset (hæsitabat enim & stomachabatur contra Deum (omnibus infirmitatibus & peccatis eis condonatis.

HINC IAM PATET I. Cum fides dicitur imputari pro iustitia, id nō intelligendum *materialiter*, quasi fidei dignitas aut perfectio Abraham iustum effecerit (nam sic opere suo fuisset iustificatus: fides infirma nos non æquè iustificaret) sed intelligendum *relatiuè*, quod cred n i iustitiā fuerit gratis imputata, seu quod credens ex gratia fuerit iustus reputatus, licet n̄vis laborans. Itē *organicè*, quòd fide acceperit iustitiam seu remissionem peccatorum à Deo gratis donatam, vt mox declarabit Apostolus: *Abraham credidit in eum qui iustificat impiū. Dauid beatum pronunciat eum, cui remissæ sunt iniquitates, cui Deus imputat iustitiam absque operibus.*

PATET II. Iustitiam imputatam non esse legalem cōformitatem aut inhærentem perfectionem, sed gratuitā remissionem peccatorū & acceptationē in iudicio Dei propter Christi meritum. Nā quod gratuito imputatur, id nec inest, nec debetur. Iustitiā credētib. gratuito imputatur. Nō ergo formaliter eis inest, nec iure debetur.

PATET III. Phrases esse æquipollentes, cum dicitur: fides imputatur pro iustitia: fides iustificat: iustificamur fide, ex fide, per fidem. Quis verò harum sit sensus genuinus, supra ad cap. 3. 28. & dubio 8. abundè est demonstratum. Quæ contra à Sophistis disputantur ad deprauandam Apostoli sententiam: ea partim in Genesi prolixè

excussimus, partim explicatione dubiorum attingemus.

*Attēdite
Sophista.*

*Operans
quis sit.*

4 ATQVI EI QVI OPERATUR, MERCES NON. Duo
axiomata Apostolus subiicit, vnum Civile: alterū Theo-
logicum: vt illustret quod dixerat de fide Abrahæ imputata ad iustitiam. Videbatur id obicium, & parum ad rē
facere. Cū enim fides sit virtus, sit actus bonus, sit opus,
nihil videbatur confecisse, opponendo fidem operibus.
Neq; enim valebit argumentū, vt à contrariis aut dispa-
ratis: Non iustificatus est operibus, quia fide: cū & fides
sit opus. Explicat igitur, quid sit fidem imputari pro iu-
stitia: minimè videlicet idem quod actum vel opus fidei
suo merito reputari pro iustitia (sic enim nihil confecis-
set) sed credenti iustitiam ex gratia imputari nullo me-
rito aut debito: quod tamen fieret, si fides vt opus, & cre-
dens vt operas hic intelligeretur. Sed videamus verba &
probationem, τῆς δὲ: Aduersatiue: ATQVI EI. Innuit ex
repugnantibus patere, imputatam iustitiam, quæ sit cre-
denti, esse gratuitam: quia operanti imputata nō est gra-
tuita, sed debita. ἐργαζομένου OPERANTEM non vocat
eum, qui bona opera facit, sed qui bonis operib. confidit,
iustitiam quærit, seu qui operatur, debitæ mercedis cau-
sâ. Nam & credentes bene operantur, non vero vt mer-
cenarij: nec operibus iustitiam & vitam mereri volunt.
Qui. n. sic operatur, is excluditur à gratia, seu ei merces
non imputatur ex gratia, sed ex debito. Κατὰ τὴν ἐξέτασιν,
reperatur λογίζεσθαι imputatur: Sed impropriè dicitur im-
putari quod debetur, vt prius dixi: ideo potius subaudi-
tur ἀποδοδέναι datur, soluitur. Hæc est regula iuris seu ma-
xima Ethica: ita inquit res habet inter homines: qui la-
borat pro mercede in vinea, militia, ruri, vel domi, ei
merces peracto labore non imputatur vel donatur ex
gratia, sed redditur ex debito vt meritum: idq; ex ordine
iustitiæ σωφροσύνης, quæ sancit æqualitatem Arithmeti-
cam laboris & mercedis. Talis. n. labor est meritum
opus indebitum, mercedem ex indebita faciens debi-
tam propter iustitiam. Hanc maximam solam ponit Apo-
stolus: sed aduersatiue: τῶς δὲ, ATQVI SPERANTI ET
vult ergo subsumi assumptionem & attexi conclusio-
nem priorem: At Abrahæ promissa & imputata fuit
iustitiæ merces ex gratiâ, non ex debito, aut merito.

Quod

Quodnam enim Abrahamæ præcessit meritum, quando Deus eum vocavit ex Vr, promisit terram, semen, posteritatem, benedictionem: *Ego merces tua magna valde?* Nullum prorsus. Abrahamæ igitur promissa & imputata fuit iustitiæ merces nullo operum merito, sed mera gratia. Atque hoc est, Abraham iustificatum fide, hoc est, ex gratia: & fidem ei, imputatam pro iustitia hoc est, fide absque operum merito gratis eum placuisse Deo.

Iterum igitur OBSERVA I. æquipollentiam phrasium: iustificari fide: iustificari ex gratia: fidem imputari pro iustitia. II. Antithesin gratiæ & debiti. Debitum est meritum. Debitum cum gratia & fide non consistit: nec igitur meritum: siue congrui, siue condigni dicatur. III. iustitiam & vitam æternam, quæ credentibus imputatur & datur, quandoque mercedem vocari improprie & analogice: quia ut merces datur operanti ex debito: ita iustitia imputatur, salus datur credenti ex gratia.

§ EI VERO QVI NON OPERATUR. Hæc est maxima Theologica, quam subdit ut antithesin prioris, ad idem concludendum: QVI VERO NON OPERATUR nempe, pro mercede h. e, qui non quærit iustitiam operum meritis: SED CREDIT IN EVM QVI IUSTIFICAT IMPIVM, h. e, confidit Deo gratis absolventi nos à peccatis, ut fuit c. 3. 26. EI FIDES IMPVTATUR AD IUSTITIAM, h. e, ei fit secundum fidem suam, gratis reputatur pro iusto in Dei iudicio. Rursus minorem & conclusionem subticet, vult verò attexi ex vers. 2. & 3. Atqui Abraham non fuit operans, hoc est, quærens iustitiam operum meritis, sed credens se *ἀσθεν* *impium* gratis iustificari seu acceptari à Deo. Iure igitur dicit Scriptura, Abrahamæ fidem imputatam pro iustitia. At, inquis, Abraham non fuit *ἀσθεν* *impius*, quando promissioni credidit? Imò se impium, hoc est, indignum & ingratum agnouit. Certè stomachabatur & ruebat impatientia in Deum. Egebat ergo gratuita venia Gen. 15. Agnouit etiam paulò post in colloctione cum Deo, se pulverem & cinerem. Gen. 18. Sed non necesse est, ad Abraham astringere, quia Apostolus generatim docet, quales homines Deus inueniat, quos iustificat: *impios* nempe, hoc est, iustitia destitutos.

Attamen tales iustificat, hoc est, gratis absolvit, reputata eis fide pro iustitia. Hoc est iustificare impium: non autem, ut Sophistæ depravant, ex impio iustum efficere, aut impio iustitiæ habitum infundere. Videtur id quidem naturæ Dei adversari, Exod. 33. Proverb. 17. Sed facile expedietur hic nodus infra in dubiis.

OBSERVA I. Phrasis *πιστεύων ἐν τῷ θεῷ*: qui credit seu confidit super iustificantem: prorsus exprimit fiduciam in Dei misericordiam, qua firmiter in Deo recumbitur & acquiescitur. Recurrit eadem phrasis infra v. 24. Extat quoque Acto. 9. 42. & 22. 19. Eodem sensu dicitur *πιστεύειν ἐν τῷ θεῷ*. *Confidere super Deo*, Rom. 9. 33 & 10. 11. & 1. Pet. 2. 6. Et *πιστεύειν εἰς τὸν θεόν* credere seu confidere in Deum vel Christum, frequentissimè præsertim apud Iohannem: Et credere in nomē, in testimonium Christi, Ioh. 17. 1. Ioh. 5. 13. Non potest tamen negari, eodem sensu passim reperiri *πιστεύειν τῷ θεῷ*, τῷ χριστῷ credere Deo, Christo: de fide salvifica.

Itaque Græci quidem hoc discrimen perpetuò non observant. Latinis verò Theologis receptum est, nec temerè, ut supra monui, debet confundi, quia alius est idiotismus Græci, alius Latini sermonis, qui Hebræum hic sequitur: Idque ut fidem iustificantem, quæ est assensus fiducialis ab assensu nudo, Sophistarum fide discriminemus.

OBSERVA II. Ante iustificationem omnes pronunciamur *ἀσεβεῖς ἱμῶν*. Nullas igitur ad iustificationis gratiam dispositiones præparativas liberi arbitrij afferimus. Quid enim afferrent *ἀσεβεῖς*, timore Dei, pietate, & fide vacui? Nec *ἀσεβεῖς* tantum dicuntur externè flagitiosi, ut cavillatur Stapletonus de testimonio Davidis quod sequitur, sed intus immundi coram Deo, cuiusmodi nos omnes esse ante fidem & iustificationem fateamur necesse est cum Iobo capit. 14. *Quis dabit mundum de immundo?* & Davide Ps. 51. *In peccatis conceptus sum.*

OBSERVA III. Deus propriè iustificat nos impios, non cum ex impiis pios facit, per regenerationem. Neque enim dat Spiritum suum impiis non iustificatis fide: nunquam etiam absoluta esset iustij

Stapl. An
tid. pag.
292.

iustificatio nostra in hac vita: & sic nulla foret consolatio Apostoli Rom. 8. 1. *Nulla condemnatio ijs qui sunt in Christo Iesu*: quandoquidem in hac vita etiam sanctissimi non carent iniustitia: Proprie verò id facit, cum nos impios & reos gratis absoluit, remittens peccata propter Christi meritum. Sic iustificavit impium publicanum Luc. 18. Sic infra dicitur electos iustificare, h. e., absolvere à condemnatione. Iustificat autem nos impios quidem existētes à natura, sed nō impios manētes per gratiā. Nā quos iustificat, porro etiā sanctificat per spiritus gratiam.

6. SICUT ETIAM DAVID PRONUNCIAT BEATVM. Aliud argumentum contra iustificationem operum ab autoritate Davidis ex Psal. 32. Videtur Davidis dictum subijcere Abraham exemplo, quia hi duo patres præcipue virtutibus & pietate fuerunt illustres in populo Dei. Quod si neuter horum suis virtutibus est iustificatus: qui iustitiam operum coram Deo sibi fingere audebit? Est enthymema cuius summam posuimus in analysi. Conclusio præmittitur ver. 6. Autoritas subijcitur ver. 7. 8. David dicit:

Beati quorum remissa sunt iniquitates.

Ergo & ipse operibus derogat iustitiam, beatum pronuntiās eum, cui Deus iustitiam imputat absque operibus. Prius breuiter ponderanda sunt verba: deinde videntum de consequentia argumenti: tandem usus considerandus. Emphatica est connexio: καὶ οὕτως: ad significandum consensum duorum præstantissimorum testium in hac causa, quasi dicat, non tantum Abraham, sed & David sic est iustificatus, λέγει το μακάριον subaudiatur εἰναι: BEATIFICATIONEM ESSE EIVS HOMINIS, CUI DEVS, &c.

Beza, sensum expressit: *David pronunciat beatum eum hominem, cui, &c.* quasi dicat, λέγει μακάριον ὁ ἀνθρώπος ὅς ἐστι forma Hebraismi. Debuir dicere λέγει δικαιοσύνην τῷ ἀνθρώπῳ. Nam hic quæritur de iustificatione. Sed retinet vocabulum Psalmi: quia iustificatio & beatificatio habent se, ut pars & totum: iustificatio enim est beatitudo inchoata: vel ut antecedens & consequens; quoniam iustificationem immutabiliter sequitur μακάριος: CUI IMPUTAT IUSTITIAM λογίζεταί δικαιοσύνην.

*Imputare
iustitiam
quid?*

prius passivè dicebat λογίζεται*ur* imputatur fides ad iustitiā nunc media significatione θεός λογίζεται*ur* Deus imputat iustitiam. Æquipollentia phrasium mentem Apostoli illustrat: Deus imputat iustitiam: & fides imputatur à Deo pro iustitia, eodem sensu. Imputare vero iustitiam, est gratiis ascribere, quæ non inest, *ἀνευ ἔργων* ABSQUE OPERIBUS. Excludit opera universa à iustitia imputata. Quare nec ceremonialia nec moralia sive legis, sive liberi arbitrij, sive gratiæ, sive fidei dicantur, iustitiam imputatā totam vel ex parte constituunt.

*Ανομία & ἁμαρτία,
an differant.*

VII. BEATI QUORVM REMISSAE SVNT INIQUITATES. Hæc pronuncians David gravi conflictatus morbo agnoscebat effectum iræ Dei: & hujus causam sua peccata: Medicinam utriusque nullam in operibus, sed in sola remissione querebat. QUIBUS REMISSAE SVNT nempe à Deo: Inter *ἀνομίαν* & *ἁμαρτίαν* iniquitatem & peccatum Origenes hic facit differentiam: quod *ἀνομία* sit iniquitas contra legem scriptam: *ἁμαρτία* peccatum contra legē naturæ. Sed Iohānes etiam *ἁμαρτίαν* vocat *ἀνομίαν*. Est itaq; latius patet illa quàm ista: tamen differentia hoc loco non attenditur. Tribus phrasibus idem dicit David, nō inani *ταυτολογία*, sed singulari emphasi ad se cōsolandū magis, & rē declarādā: *Videtur quibusdā*, inquit Ambrosius, *tripartita ratio esse in his dictis: unius tamen significationis sunt.* Duo priora sunt metaphorica, tertiū propriè declarans priora. 1. BEATI QUORVM REMISSAE SVNT INIQUITATES. Iniquitates habent se ut debitum, quod dissolvere nequimus: vna vero solutionis via, gratuita remissio. Remissione beati sumus. 2. ET QUORVM TECTA SVNT PECCATA. Peccata habent se, ut fœtidæ sordes, quæ nisi tegantur, nos à Dei conspectu & amicitia in æternū arcent. Unica medicina, ut hæ sordes tegantur, sed quis teget, nisi Deo tegumētū dāte. Tegumēto igitur beati sumus. 3. BEATVS VIR, CUI NON IMPUTAT DOMINVS PECCATVM. Hæc propria sententia illustrat priores metaphoras. *ἁμαρτίαν* indefinitè pro quovis peccato: Imputat Deus peccatum, cum punit. Non imputat, cum non punit, sed condonat & tegit, quasi non esset. Id verò facit non propter opera nostra (hæc enim quid sunt, nisi debita, imò sordes Ies. 64.6.) sed ex gratia: nec tamē cōtra iustitiā, quia propter Christi

Christi satisfactionem pro nobis, ut exponit ca. 5. 19. Habemus sensum verborum.

Ad consecutionem argumenti quod attinet, videtur infirma esse. Nam David nihil dicit de iustitia, de qua concludit Paulus: sed loquitur de remissione, obreptione, non imputatione peccatorum. Apostolus vero ex priuatione concludit habitum perinde ac si dicas: Huic sunt remissa debita: Ergo est diues: abundans opibus: quod non valet. Potest. n. debitor immunis fieri ab ære: nec esse diues. **RESPOND.** Apostolus argumentatur à contrariis ἀμείσως, in quib. necessaria est consequentia à negatione vnius ad positionē alterius, & contrā. Talia. n. sunt peccatum & iustitia in Dei iudicio. Vbi peccatum, ibi non est iustitia: Vbi non peccatum: ibi iustitia. Recte igitur Apostolus: Beati, quib. non imputat Deus peccatum. Ergo beati, quibus imputat iustitiam absque operibus, vel, Deus quos beatificat seu iustificat, iis remittit, non imputat peccata. Ergo contra imputat iustitiam.

OBSERVA I. hoc vers. 6. expressè doceri iustitiam imputatam: Deus imputat iustitiam: Ergo est iustitia imputata. Hunc igitur lacerent Sophistæ ut velint, nunquam nobis excutient.

*Iustitia
imputata
asseritur
ab Apo-
stolo.*

OBSERVA II. Quid & qualis ea sit: Non est nostra: Alioqui Deus eam non imputaret ex gratia, sed tribueret iure. Nec est habitualis: quia est absque operibus: & imputatur impiis, qui habitualiter non habent nisi iniquitates. Consistit verò in gratuita remissione, tectio- ne, non imputatione peccatorum. Hæc est eius forma priuatiua & positiua. Quæris propter quid fiat remissio? Nullo nostro merito. Sed Dei mera liberalitate, nec tamen iniuste: quia propter λύτρον Mediatoris: quem posuit placamentum, per fidem in sanguine suo. Et: vnius obedientia iusti constituentur multi. Et Eph. 1. In quo habemus redemptionem per sanguinem ipsius, hoc est, remissionem peccatorum. Hoc sensu, iustitia imputata dicitur iustitia Christi, h. e., Christi merito nobis parta: meritoricè nimirum seu effectiue non subiectiue: quod dum aliqui non attendunt, multa disputant de materia iustitiæ imputatæ: Et subtiliter philosophantur de iustitia formali, habituali, actiua, & passiva Christi, an omnes, an duæ, an vna

*Quid &
qualis ea
sit.*

tantum imputetur. Quasi verò iustitia imputata non sit merè relatiua, & minimè materialis.

9. ISTA IGITUR BEATIFICATIO, EST NE SUPER CIRCUMCISIONEM TANTUM: Occupatione transit ad TERTIUM argumentum principale: Sicut pater est iustificatus: sic omnes heredes iustificantur. Abraham pater omnium tam ex præputio quàm ex circumcissione fidelium iustificatus est iustitia fidei imputata. Sic igitur omnes hæredes præputiati & circumcisi iustificantur. Hoc argumentum admodum artificiosè tractat, & ex eius confirmatione tandem aliud QUARTUM eliciet vers. 15. 16. Interrogatio vers. 9. elliptica variè expletur & connectitur. Theophylactus, quem plerique sequuntur, subaudit verbum *manet*: *An beatificatio hæc tantum cadit in circumcisos, &c.* Vetus Latina verbum MANET: an tantum manet super, circumcisis: Sed est consueta ellipsis verbi substantiui *est*: *An tantum est super circumcisos?* Sicut Galat. 6. 16. *Quicumque incedent iuxta hunc canem super eos pax & misericordia, nempe erit.* Quod ad nexum: volunt alij, esse nouam propositionem: ad quosnam pertineat *μαγετερος*: alij argumentum aliud ex ordine causarum & effectuum: Causa semper præcedit effectum. Circumcisio & lex non præcessit iustificationem Abraham. Ergo non est eius causa. Seu: Abraham fuit iustus ante circumcisionem. Ergo non propter hanc, nec propter opera legis. Recte vtrumque. Sed non est hoc principale argumentum: & vis occupationis, qua per interrogationem à prioribus ad tertium transit, obseruanda est, quam in analysi attigimus. Excipere quis poterat: Exempla Abraham & Davidis sunt particularia. Non igitur hinc extruitur vniuersalis doctrina. Apostolus misso Dauide, Abraham exemplum resumit & vrget hypothesein artificiosè transferendo ad thesin, atque ostendendo, Abraham hic non vt particularem hominem, sed vt patrem omnium hæredum esse considerandum: Hæredes vero esse omnes vestigiis fidei eius insistentes, hoc est, promissionem Abraham datam fide amplectentes, siue præputiati sint, siue circumcisi, atque vtrosque esse filios modo fidei eius insistant. Hæc singula accuratè demonstrat: indeque conficit, omnes æque iustitia fidei imputata, non

non circumcissione, aut operibus, aut vlla ratione alia iustificari coram Deo. Nunc videamus textum. ὁ μακαρισμὸς οὗτος : ISTA IGITUR BEATIFICATIO SEV BEATITATIS PRAEDICATIO: οὗτος emphatice notat μακαρισμὸν Davidicum: qui est remissio peccatorum. Hunc & non alium ad omnes hæredes extendit: hac & non alia ratione demonstrans iustificari oportere, quotquot iustificantur ex Iudeis vel gentibus. David fuit Iudæus non gentilis. Videtur ergo tantum de Iudæorum loqui μακαρισμῷ. Integrum problema proponit: PERTINETNE TANTVM AD CIRCVMCISIONEM? AN VERO ETIAM AD GENTES. Dubitationis rationem ostendit cum dicit: λέγουσιν γὰρ ὅτι. Dicimus Abrahamæ fidem imputatam pro iustitia. At Abraham fuit circumcissus. Solis igitur circumcissis videtur favere Abrahamæ exemplum.

* IO. Πῶς οὖν ἐλογίσθη) pro πότε οὖν; QUANDO IGITUR? ut nodum expediat, imputatam iustitiam etiam ad præputium pertinere, ex temporis circumstantia docet interrogando & respondendo ἐμφατικώτερον, quasi dicat, considera historiam, ante an post circumcissionem imputata Abrahamæ dicatur iustitia: Non certè post, sed ante, annis quatuordecim. Nam promissionem, cuius fide dicitur iustificatus, accepit anno confirmatæ pactionis seu διαθήκης κακρωμένη, Gal. 3. 17. Is fuit decimus post ingressum in Cananæam, ætatis 85. quo & Agar ancillam uxorem duxit, ex qua anno sequente ætatis 86. Ismaelem suscepit. Circumcissionem verò accepit anno ætatis 99. Ismaele annos 13. nato. Vnde patet verè dictum, non in circūcissione sed in præputio Abrahamæ imputatam fidei iustitiam. Hinc sequitur *in hypothesis*, Abraham fuisse iustificatum in præputio: non per circumcissionem: *In thesi*: circumcissionem non contulisse iustificationem, & in vniuersum, Sacramenta non esse instituta ad conferendā iustitiam ex opere operantis vel operato, vt loquuntur Sophistæ: sed iustitiam fidei sæpe ante Sacramenta haberi: proinde Sacramentis non esse alligatam, cum etiam sine illis sæpe contingat. Denique quod est de mente Apostoli imputatam fidei iustitiam non ad solos Iudæos, sed etiam ad gentiles pertinere: nō tamen ad quosuis, sed

Gen. 15.

Gen. 16.3

Gen. 17.1

25.

ad eos, qui vestigiis fidei Abrahamæ incedunt. Vt docebit
ver. 12.

II. ET SIGNVM CIRCVMCISIONIS ACCEPIT
SIGILLVM. Primò nexum, deinde verba, tandem vsum
& doctrinam communem huius loci diligenter atten-
damus. *In nexu* est gemina occupatio : Si Abraham ac-
cepit iustitiam fidei in præputio : ad solos præputiatos
videtur pertinere eius exemplum. Nequaquam. Nam
& circumcisionem accepit. At frustra videtur hanc
accepisse, siquidem iustitiam fidei iam habuit. Minime
frustrà. Accepit enim eam σφραγίδα : Opus habuit con-
firmatione. Ergo arrhabonem accepit ex Dei manu,
ne in fide vnquam labasceret. Quod ad verba : σημεῖον
δεσπομῆς SIGNVM CIRCVMCISIONIS, pro, *circum-*
cisionem: quæ erat signum: nempe sacrum: quod Ecclesia
vocat sacramentum. ἔλαβε ACCEPIT: id est: suscepit
in carne sua, Deo iubente. Accipere & dare sunt corre-
lata. Si Abraham accepit, Deus dedit, h. e., accipere ius-
sit. Ita signum fuit & dantis & accipientis respectu.
ἔλαβε σφραγίδα sine interpuncto accepit signaculum: τι-
κῶς pro in signaculum siue sigillum. Sic vsus principalis
datæ & acceptæ circumcisionis notatur: hic fuisse vt A-
brahæ iustitiam fidei in præputio acceptam instar sigil-
li seu tesserae diuinitus datæ firmam faceret. σφραγίδες
enim propriè dicuntur sigilla quibus diplomata Re-
gum & Principum priuatorum item vel publicorum
contractuum, maxime fœderalia pacta ἀσφαλείας causâ
mununtur, vt sint rata & authentica: Vt Iesabel dicitur
literas scripsisse ad iudices, quas nomine Achabi regis
ἰσφραγίστατο τῷ σφραγίδα αὐτῆς: obsignauit sigillo eius, nempe
authoritatis ergò. Deus Abrahamæ credenti imputauerat
iustitiam: pacto etiam promiserat semen, & in hoc be-
nedictionem omnium gentium. Non rarò autem gra-
ui lucta quassabatur eius fides, an promissum esset serua-
turus Deus: an semen, an benedictionem esset daturus.
Ne igitur vacillaret Abraham, pactum ei circumcisionis
sacramento firmavit, iubens eum cum omni familia
& posteritate mascula circumcidi, vt hoc fidei signaculū
in carne sua circumgestaret. *Lyra* exponit: Accepit signa-
culum iustitiæ fidei, h. e. vt esset signaculum iustitiæ fidei
latentis in mente. Volunt quidam σφραγίδα esse signum
oculis

2. Reg. 21

Σφραγίς,
signaculū,
nō oculis-

occlusorium alicui rei, ad tempus occultandæ, & suo tē-
 pore manifestandæ appositum: quasi circumcisio fuerit *tantum*,
 sigillum iustitiæ fidei, quæ in lege quidem occultabatur, *sed con-*
firmato-
 sed in Euangelio revelatur: cuius iententiæ author vi-
 detur fuisse *Origenes*. Et si autē *σφραγὶς* quandoque adhi-
 beatur ad rem claudendam: & *σφραγὶς* sit idem quod
κλειν, *claudere*, *occultare*: vt Matth. 27. 66. Apoc. 5. & 10. 4.
 tamen & nomen & verbum præcipuè ob signationem,
 quæ maioris fidei & authoritatis causa sit, significat: vt
 videre est 1. Cor. 9. versu 2. 2. Tim. 2. ver. 9. Apoc. 7. ver. 2.
 4. 2. Cor. 1. ver. 22. &c. Et hæc significatio huic loco eui-
 denter conuenit: non illa de occultatione. Quomodo e-
 nim Abraham accepit signum circumcisionis ad occul-
 tandam iustitiam fidei, quam Deus ei expresso verbo
 imputauit? Quomodo factus esset pater omnium cre-
 dentium in re occulta? Certè iustitia fidei per Christum
 patribus fidelibus nequaquam mansit occulta vel inco-
 gnita, licet complementum eius in Christum demum
 esset patefaciendum: alioqui non fuissent gratia Domi-
 ni nostri Iesu Christi seruati sicut & nos, quod Petrus A-
 ctorum 15. 21. profitetur? Sunt alij qui *σφραγὶς* de signo
 tantum *distinctiuo* Abraham & posterorum à reliquo mū-
 do interpretentur. Sed ad distinctionem *σημαίων* sufficere
 poterat. Frustra igitur adderet Apostolus, quod *σημαίων*
 acceperit *σφραγὶς*.

Hic locus est sedes doctrinæ de natura & usu princi-
 pali circumcisionis & sacramentorum reliquorum vnde
 cognoscitur quod sacramenta sint *σημεῖα* *signa* diuinitus
 data: & *σφραγὶς* sigilla iustitiæ fidei. *Primo* circumcisio
 erat *σημαίον* *signum* mysticam significationem habens.
Signum enim dicitur, quod aliquid significat, seu quod a-
 liquid præter se facit ex sensu in intellectum veni-
 re. Et quia significabat rem sacram, erat sacramen- *Sacramē-*
 tum: quod Augustinus reddit *Sacrum signum*. Si- *tum idē*
 gnum erat vile & inciuile, membri genitalis cir- *quod sa-*
 cumcisio, sed mystica & magna erat significatio. Fi- *crum si-*
 gurabat enim naturæ genitalem immundiciem: eius *gnum.*
 denique resectionem per gratiam Spiritus Dei accede- *Circūci-*
 bant significata alia, quod circumcisi ad præputia cor- *sionis si-*
 dium, hoc est, cupiditates prauas perpetua poeniteni a *gnificata*
 resecandas Deo se obligabant: quod gens circumcisa à *& fines.*

*Iustitia
fidei
quid.*

præputiatis aliis eo signo discernebatur, & non nisi hoc signo inaugurati in censu populi Dei habebantur, eratque hoc symbolum solenne ingressus in fœdus Dei. Præterea signum hoc erat *σφραγίς*, *signaculum iustitiæ fidei*. Non omne signum est signaculum: differunt ut genus & species. Hedera est signum vendibilis vini, sed non *σφραγίς*, quia nihil obsignat. Nec omne signaculum est iustitiæ fidei. Diplomata principum habent signacula feudorum, sed non iustitiæ fidei: sola signa sacramentalia sunt *σφραγίδες* iustitiæ fidei. **IUSTITIA FIDEI** est remissio peccatorum fide accepta propter redemptionem Christi. Ad hanc Abraham obsignandam Deus dedit, Abraham accepit circumcisionis signum. Quomodo obsignandam? Primum analogia signi, quod ut Abraham præputium carnis cultro cruento amputabat: sic Deus præputium cordis eius seu peccata per sanguinem Christi expiata gratis remitteret. Deinde pactionali stipulatione, quod quam certò carnis circumcisionem acciperet, tam certò Deus cordis purificationem ei præstaret, iuxta promissionem: *Circumcidet lehoua Deus tuus cor tuum & cor seminis tui, ut diligas lehouam Deum tuum toto corde tuo*. Hinc circumcisionem Deus appellauit fœdus suum, & *signum fœderis sui*, quarum locutionum prior meronymica, posterior propria est. Fœdus verò Dei erat *Gen. 17.* mutua inter Deum & Abraham stipulatio, ex Dei parte, de danda gratia Abraham & semini eius, iuxta promissionem: *Ego Deus omnipotens: clypeus tuus & merces tua magna valde*. Ex parte Abraham de fide & obedientia Deo præstanda: iuxta obligationem: *Ambula coram me, & esto integer.*

Quod de circumcisione dicitur de genere Sacramentorum est intelligendum, quod sint signa & signacula iustitiæ fidei, quæ est remissio peccatorum propter Christi sanguinem: Sicut rectè exponit Illyricus in Glossa: *Circumcisionem & alia sacramenta esse signa non merita iustitiæ & vitæ: & sacramenta non tantum significare iustitiam, sed etiam plenam eius possessionem dare & obsignare: Sicut litera & sigillum dant ipsum bonum possessori.*

STAPLETONVS excipit, de sola circūcissione hic agi: non igitur

non igitur hoc trahendum ad Sacramenta alia. Id infra in dubiis expedietur.

OBSERVA I. Quod Abraham accepit signum. A quo? utiq; à Deo. Deus igitur dedit Abrahæ signum circumcissionis. Sic nostra Sacramenta nos accipimus ex manu Dei. Sunt ergo nobis signa gratiæ primò:secundario obligationis & professionis nostræ.

OBSERVA II. Quod circumcisio erat signū. Ergo significabat. Quid? Amputationē præputij cordis per Spiritum Christi. Erat & sigillum. Ergo præter significationem obsignabat. Quid? iustitiam fidei. Confirmabat igitur fidem iustitiæ. Iustitia fidei res est omnibus Sacramentis significata. Omnia igitur Sacramenta significant & obsignant fidei iustitiam. Baptismus ergo, signum & sigillum est iustitiæ fidei, per sanguinem & Spiritum Christi. Vnde dicitur: *Quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis.* S. Cæna signum & signaculum, est iustitiæ fidei propter corpus & sanguinem Christi traditum & fustum pro nobis. Obscurum igitur non est, significare & obsignare gratiam esse de Sacramentorum forma *τυσάνθη*, vnde principalis eorum effectus existit. Atque h. e, quod dicitur, Sacramenta principali suo usu fidem confirmare.

BELLARMINVS cauillatur:baptismum dici sigillum fidei, non quia excitat aut confirmat fidem: sed quia per baptismum testatur is, qui baptizatur, se credere. Glossa violenta & falsa. Sic enim baptizatus daret, non acciperet fidei suæ signaculum. At Abraham accepit non dedit signaculum, &c.

OBSERVA III. Quod acceperit circūcisionem sigillū iustitiæ fidei, quā fidem & iustitiam habebat in præputio. Non igitur circumcisio eum iustificauit ex opere operantis, multo minus ex opere operato: sed iustificatū in fide gratiæ confirmavit. Sic sacramenta non sunt instituta iustificandis sed iustificatis, h. e, non infidelibus sed conuersis. Non igitur nisi conuersione & fide sumi debent: secus sigilla iustitiæ esse cessant. Quid enim non habentibus fidem & iustitiam obsignarent? Tunc ergo res signata est separabilis à signo. Neque enim signo est alligata, ut semper cum eo nunquam sine eo dispensetur. Sæpe fidelibus ante signum: aliquando baptizatis post

Gal. 3. 27.

Bell. li. 2.
ca. 10. de
Sacram.

August. lib. 4. de bapt. cap. 24. signum contingit. Sicut enim, inquit Augustinus, in Isaac, qui octavo die circumcisis est, praecessit signaculum iustitiae fidei: & quoniam patris fidem imitatus est, secuta est in crescente ipsa iustitia, cuius signaculum in infante praecesserat: Ita & in baptizatis INFANTIBVS praecedit regenerationis sacramentum & si Christianam tenuerint pietatem, sequitur etiam in corde conuersio, cuius mysterium praecessit in corpore. Regeneratio itaque non est alligata baptismo. Potest praecedere & sequi. Potest Deus infantes morituros spiritu regenerare ante baptismum. Viderint ergo, quo iure damnauerint, & damnent omnes sine baptismo decedentes, qui id fecerunt, vel faciunt.

VT ESSET PATER OMNIUM CREDENTIUM duo dixerat de Abraham; quod fuerit iustificatus fide in praeputio: & quod iustificatus fide circumcisionem acceperit signaculum iustitiae fidei. Causam vtriusque nunc exponit. Vtrunque dicit non carere mysterio, quod Deus ipse nomine *Abraham* expressum voluerit. Prius ita factum, ut esset Pater credentium in praeputio (*ὁ πατήρ τῶν ἐν ἀνγκυλισμῷ* pro *ἐν ἀνγκυλισμῷ*) quod & ipsis imputaretur fides ad iustitiam v. 11. POSTERIVS, ut etiam esset Pater circumcisionis, h. e. Iudaeorum: non quorumvis tamen: sed eorum, qui vestigiis fidei Abraham insisterent, h. e. credentium v. 12. Particula *μόνον* discernit circumcisos tantum, à circumcisis fidelibus. *ἐν τοῖς ἰσραήλ*: IN VESTIGIIS: metaphora respicit mandatum. *Ambula coram me, &c.* *τῆς ἐν τῇ ἀνγκυλισμῷ*. Emphaticè declarat hanc fidei *πίστις*, fidem non aliam in Iudaeis fidelibus, quàm in Abraham praeputiato requiri, nempe quae iustitiam quaerat non in circumcisione aut operibus legis: sed in gratia. Hinc patet, cur tempus imputatae iustitiae, & tempus acceptae circumcisionis adeò distinctè induxerit Apostolus: nempe ut Abraham & praeputiatorum & circumcisorum fidelium patrem factum ostendat. *Et cur hoc?* ut ad utroque beneficium imputatae iustitiae pertinere doceat. *Et cur hoc?* ut Abraham exemplum non particulare esse, sed doctrinam vniuersalem imputatae iustitiae continere demonstret. Quae verò, inquis, consecutionis haec ratio: Est factus pater fideiū praeputiatorum & circumcisorū: Ergo oēs iustitia fidei imputata iustificatur? Euidēs sanè est ex vi correlatiuorū, & ex iure naturae.

naturæ. Si. n. Abrahā omnium fideiū pater. Ergo omnes fideles filij Abrahæ. Si filij, etiam hæredes. Privilegia verò & feuda parentum transeunt ad filios hæredes. Iure igitur ad omnes fideles pertinet gratia fœdere promissa; *Ero Deus tuus & seminis tui.* Secundum carnem erat pater tantum circumcisorum. Secundum carnem igitur hi soli eius filij & hæredes. Soli proinde circumcisi terram ei promissam occuparunt. At alia paternitas promissa ei erat secundum fidem. Gen. 17. Ier. 4. 5. 6. *Eris pater multarum gentium: Neque vocabitur ultra nomen tuum Abram: sed erit nomen tuum Abraham: quia patrem multarum gentium posui te: & multiplicabo te vehementissime &c.* Hebræi carnalem tantum sobolem promissam, & secundum carnem impletam volunt: quoniam & sic Abraham pater fuit variarum gentium, Israelitæ, Ismaeliticæ, Midianiticæ, Cethuræ, &c. De carnalibus verò gentibus non tantum loqui promissionem patet I. QVIA Deus ipse expressè exclusis aliis gentibus restrinxit eam ad vnam carnalem: *In Isaac vocabitur tibi semen.* II. Etiam in vna gente Israelitica promissio non fuit impleta: tum quia vna gens non sunt multæ gentes, tum quia Iudæi sua infidelitate & terra promissa & gratia fœderis exciderunt. Oportuit igitur Abraham fieri patrem multarum gentiū non secundum carnem, sed secundum spiritum & fidē ut impleretur promissio. Atque h. e., quod Apostolus docet: promissionem impletam in N. Testamento: quando filij spirituales Abrahæ facti sunt, insistendo vestigiis fidei eius multi ex circumcisione, & plurimi ex gentibus. Etymon nominis Abram & Abraham explicauimus in Gen. 17. v. 5. אַבְרָם est *pater excelsus*: ab אב & רם *exaltari*: vnde רם vel רום *altitudo* אַבְרָהָם verò est *pater excelsus multitudinis*, quasi sit אַבְרָהָם מִהֶמוֹן ut volunt Hebræi, qui de eo nomine consulantur.

OBSERVA I. אֲדִיָּן hanc paternitatis fidelium tribui Abrahæ, non effectiue, quod ipse esset futurus fidei effector in omnibus, aut generaturus ex se fideles: Nam solus Deus per Spiritum suum sic est pater fidelium: Sed analogicè propter gratiam fœderis ei datam ea lege & iure, ut sicut patres ad liberos naturales hæreditatem & iura sua transmittunt: sic ipse patris instar ad omnes fideles iusticiam fidei & εὐαγγελισμὸν gratuitum fœdere, doctrinā

& exemplo suo propagaret. Hanc dignitatē si Papa Romanus sibi cōcessam ostendere posset: Deus bone, quam insolēter sese efferret? Nunc alienū honorē sibi rapit, caput omnium fidelium sese iactitans. Est igitur prevaricator.

OBSERVA II. Doceri hic vnitatem Ecclesiæ fidei, iustitiæ & salutis in Veteri & Nouo Testamento. Est vnus pater omnium fidelium gentilium & circumcisorum: Ergo vna Ecclesia, vna fides, vna iustitia olim & nunc omnibus fidelibus imputata. Non igitur alia nos quam illi ratione iustificamur. Est vnus *μακαρισμός* patris & filiorum, remissio peccatorum & imputatio iustitiæ fidei: Vna omnium salus: quod tenendū, contra eos qui veterē populum à noua Ecclesia quasi toto genere alienum in fide salutis per Christum separāt. Atqui credimus Ecclesiam Catholicā, communionem sanctorum. Vnum est corpus, vnus Spiritus, vnus Dominus, vna fides, vnum baptisma, vnus Deus & Pater omnium. Christus vtraque fecit vnum & intergerini parietis septum soluit.

Eph. 4. 4.

Ephes. 2.

14.

OBSERVA III. vt simus filij & hæredes iustitiæ Abrahamæ, *ὑποτασσέσθαι τοῖς ἐντολαῖς τοῦ Θεοῦ*, incedere recto pede quasi examussum ad præscriptū exemplū. Duo autē habuit fides Abrahamæ. I. Nitebatur coram Deo non suis meritis, sed sola promissione gratiæ, gratis obtinens iustitiam imputatam, & *μακαρισμόν* per redemptionem Messiae venturi. II. Fides eius non erat coniecturalis opinio, sed *πληροφορία* cum *πιστὶς*, certa fiducia promissæ gratiæ. Nō igitur sunt hæredes iustitiæ Abrahamæ iustitiarum Papistæ, qui non fide, sed operibus fidei, vt loquuntur, iustitiam quærunt: *πληροφορίαν* verò salutis fidelibus adimunt, & sic Christianam fidem reuera abnegant, nihil nisi moralem & fallacem coniecturam pro fide Ecclesiæ relinquentes.

13. NON ENIM PER LEGEM PROMISSIO. Hic versus obseruetur *primò* habere *ἐμειψεν* verbi *δοθέν*: *data est*: deinde speciem hyperbari. Nam *τὸ κληρονομεῖν αὐτὸν εἶναι* a uulsum est ab *ἡ ἐπαγγελία*, cum quo cohæret: & articulus *τὸ* ponitur *τεχνικῶς* vel pro *ταύτη* δηλονότι, *hæc videlicet*, exponens speciē promissionis, de qua loquatur Apostolus, hoc modo: *Promissio n. ea videlicet, quod ipse Abraham, sit hæres mundi, non cessit Abraham & semini eius per legē, &c.* vel articulus *ἡ ἐπαγγελία* & *τὸ εἶναι κληρονομεῖν* coniungi appositè.

positivè, tanquam eadem vel connexa hoc modo: *Promissio. n. seu illud quod Abraham sit hæres mundi non cessit Abraham per legem*: qui sensus confirmatur versu sequente ubi κληρονομία & ἐπαγγελίαν Apostolus discernit vt connexa. Ad nexum & sensum quod attinet, aliqui faciunt hoc *quartum argumentum* principali ex causa promissionis. Sed est prosyllogismus ad præcedens argumentum pertinens: parans tamen viam ad quartum principale, quod tribus sequentibus versibus continetur. Idque ostendit particula causalis γδ, *Non enim, &c.* Et admodum bene interpres quidam monuit, disputationem hanc Pauli de causa iustificationis esse prorsus concatenatam & argumentosam, vt alterum pendeat ex altero, probetur ex altero, inferatur ex altero: vnde perpetuæ particulae causales & illatiuæ, ὅτι, γδ, διὰ, τὰτε, ὡς *quia enim, propterea, igitur*: quibus vel antecedentia per sequentia declarantur aut probantur, vel sequentia ex antecedentibus inferuntur. Artificium ergo est planè diuinum, cuius observatio diligens totam disputationem claram reddit, neglectus obscurat. Si consulas interpretes, propè omnes dicunt, Apostolum probare id, quod & prius, Abraham non lege sed fide esse iustificatum. Atqui iustitiam fidei ponit pro medio termino, dicens: *Non. n. promissio cessit Abraham per legem sed per iustitiam fidei.* Non igitur hoc concludit, sed per hoc aliud probat, quod proximè dixit, filios Abraham ex circumcisione tantum eos esse, qui vestigiis fidei eius insistant: b. e, exponit, cur dixerit non absolute τοῖς στοιχείοις τοῖς ἰχνεῖσι τῆς Ἀβραάμ: sed τοῖς στοιχείοις τοῖς ἰχνεῖσι πίστεως. Virget τὰ ἰχνη πίστεως, & subest tacita occupatio: nonne satis erit ad filiationem si vestigiis circumcisionis vel operum Abraham insistant. Minimè, inquit, lex nihil ad hanc filiationem. Neque enim Abraham vel semini eius promissa est mundi hæreditas per legem, sed iustitiam fidei. διὰ νόμον pro ἐκ νόμου *ex lege*, vt ostendit versus sequens: & diximus suprà, νόμον absq; , articulo vt hic, generaliter significare legem tam naturæ quam scriptam: cū articulo τὸν νόμον propriè legem Mosis scriptam. Lex autem Apostolo Metalepticè significat opera legis. Hinc sensus est: Hæreditas mundi non est promissa Abraham *Lex pro o* ex lege, hoc est, ex operibus seu meritis operum *peribus* legis naturalis aut scriptæ, quatenus nempe hanc im- *legis.*

Musculus.

Quid hic probat Apostolus.

Lex pro o peribus legis.

pleret: sed ex iustitia fidei, nempe gratia imputata. Non igitur filij & hæredes sunt, qui operibus, sed qui fidei Abrahamæ insistent, h. e, non qui operibus sed qui fide iustitiam quærunt, ut Abraham, erunt hæredes. Addatur maior & habebimus integrum prosyllogismum: Per quod Abrahamæ promissa est hæreditas mundi, id maxime requiritur in Abrahamæ hæredibus: seu id propriè hæredes Abrahamæ efficit. Tenemus nexum & sensum. Adhuc observa-
ἡ τῆς σπέρματος αὐτοῦ, disiunctivè dici, non copulativè καὶ τῆς σπέρματος αὐτοῦ. Putant aliqui ἢ positum pro καὶ, ut alibi fit. Sed disiunctiva habet tacitam occupationem. Esto: Abrahamæ promissa est hæreditas sub conditione fidei. At semini sub conditione operum: *Qui fecerit ea, vivet in eis, &c.* Minimè inquit. Irrita sic foret fides & promissio hæreditatis. Nemo. n. obtineret. Hoc respondebit versu sequente 14. Lex habuit suas promissiones, sed ab ista diversas. Qui illis iustitiam quærunt, hæredes Abrahamæ non sunt, sed filij maledictionis, quia lex promittit vitam integrè eam præstantibus, non præstantib. maledictionem irrogat. At nemo præstat. Omnes ergo damnat. Particula igitur ἢ excludit Iudæos infideles utroque & Abrahamæ & seminis exemplo, ne abuti eo pro se possint.

Abrahâ,
quomodo
hæres
mundi
dicatur.

Psal. 2.

RESTAT una difficultas de specie promissionis huius
εἰς τὸ εἶναι κληρονόμον τῆ κόσμος. Nusquam legimus promissam Abrahamæ hæreditatem orbis. Aliqui ergo κόσμος synecdochicè intelligunt Cananæam, quasi sit sermo de promissione: *Tibi & semini tuo dabo hanc terram*: postea mysticè transferunt ad cœlestem vitam, cuius terra ei typus fuit. Sed synecdoche hæc videtur durior: Alij semen interpretantur de Christo, qui verè est hæres mundi, iuxta promissionē: *Dabo tibi gentes hæreditatem*. Huc tandem quidem venit in promissione: sed genuinus sensus est alius. Vis. n. argumenti postulat, ut quod præcessit, Abraham εἶναι πατέρα πάντων πνευόντων διὰ ἀκροβυστίας: καὶ ἐν περιτομῇς: & εἶναι κληρονόμον τῆ κόσμος, accipiamus pro eodem: alioqui forent scopæ dissolutæ & quatuor, ut vocant, termini in argumento Apostoli. *Hæredem mundi* ergo hic vocat, quem prius *patrem omnium*: Mundum pro omnibus fidelibus in toto mundo: ut apud Iohannem aliquoties: *Non veni iudicare mundum, sed ut mundus salvus fiat, &c.* pro mundo electorum. Horum omniū Abraham

à Deo gratuito honore designatus est pater: *Eris pater multarum gentium*: Hic enim dicitur *κατεργάμηναι*, *hæres* omnium passivè respectu Dei, à quo ius tantæ hæreditatis accepit: Activè respectu posteritatis, ad quam hæreditatem transmisit. Hæc verò non fuit Cananæa, quam ad carnales tantum filios transmisit: nec imperium orbis in carnales posteros propagandum, quod falsò somniabant Iudæi: Sed I. hæreditas cœli & terræ semini eius **CHRISTO** promissa. Quod enim Christo est proprium, cum Abraham patre, honoris causa cōmunicatur: Qualis etiam communicatio fit in promissione: *In semine tuo benedicentur omnes gentes*: *In te benedicentur omnes gentes*. Gen. 22. II. Ecclesiæ ex vniuerso orbe colligendæ dignitas atque felicitas. Huc Christi beneficia, quæ in Ecclesiam effundit, referenda sunt. III. Ius filiorum Abrahamæ in mundum etiam externum. Etsi enim fideles in mundo exulant, & filij diaboli bona mundi possident: tamen iure omnia sūt electorū: test. Apostolo: *Omnia sūt vestra, quia omnia sūt Christi, vos. a. Christi, Christus Dei*. de quo iure dicitur: *Iusti hæreditatē, accipient terram & habitabunt in seculum super ea*. Propter iustos enim mundus initio creatus est, & nunc in sua prauitate seruatur. Iustis mundi vltus est salutaris, reliquis noxius. Iusti mundum & dæmones iudicabunt. Hæc illa hæreditas proinissa Abrahamæ & semini eius ex qua argumentatur Apostolus. Habemus sensum. *Discamus* quæ sit vera hæreditas mundi: Nō quæ thesauros vel regna mundi possidet, sed quæ in Christi ius cœli & terræ obtinet: *Ad quos* ea pertineat: quib. promissa sit: solis Abrahamæ filiis, & hæred. vestigiis fidei patris insistētib. *Quomodo* deniq; obtineatur: Nō leg. seu operum meritis, sed iustitia fidei gratuito imputata propter Christi sanguinem.

14. ET ENIM SI II, QUI EX LEGE (SVNT) HAEREDES ESSENT. Iterū probat antecedēs: quod indicat causalis γδ. Dixerat, hæreditatē nō fuisse promissam Abrahamæ ex lege, hoc est, ex operum meritis. Confirmat ab absurdo: quia *si ex lege essent hæredes: inanis facta esset fides*, nempe Abrahamæ & seminis: & euacuata esset promissio, nēpe David hæreditate gratuita. At hoc absurdū & impossibile, Deū nēpe vana promissione delusisse Abrahamā, & hūc vana in Deum fiducia delusum e

Non igitur ex lege

sunt heredes. Poterat probare à tempore. Lex multò post promissionem fuit lata. Non igitur ex lege est promissa hæreditas: Causa siquidem non est posterior effectui: nec effectus prior causa: quo argumento utitur Gal. 3. 17. Sed voluit argumentari ab evidenti absurditate, quam legis iustificatio induceret: idq; forma hypothetica, quia manifesta hic sunt repugnantium effecta: *Si hæreditas ex lege, vana est fides & promissio*: Sicut Gal. 3. 18. *Si ex lege est hæreditas non iam ex promissione*, & c. 2. 21. *Si per legem est iustitia, Christus frustra est mortuus*. Connexi ratio necessaria patet ex v. 4. *Operanti merces non imputatur ex gratia, sed datur ex debito*. Si ergo ex lege esset hæreditas; esset ex debito, non ex gratia. At fidei & promissioni nihil cū debito. Promissio hæreditatis gratuitò est data: iustitia fidei gratuitò imputatur. Promissio igitur & fides facta esset inanis. Hoc fulmen est contra nostros mercenarios, merita condigni & congrui iactitantes. Consecutionis ratio magis liquebit ex v. 16. vbi ex fide esse hæreditatem confirmabit. Miranda. v. est argumentorū ἀπορία in verbis Apostoli. Potebat connexionem suam ita vt dixi confirmare ex repugnantium propriis effectis. Nam lex & promissio cum fide sunt repugnantia. Lex ponit debitum tollit gratiam: promissio cum fide ponit gratiam, tollit debitum. Verum subiicit rationem ab alio evidenti legis effectui, itidem contrario: **NAM LEX IRAM EFFICIT**. Cuius iram? Aliqui interpretantur de ira nostra, h. e., efficit contumaciã aduersus Deum. Natura. n. pravi nitimur in vetitum. Quantò magis lex prohibet & damnat vitia: tãto magis vos in vitia ferimur, & legislatori irascimur. Sic erit consequentia evidens. *Lex operatur iram: Ergo non fidem*. Euertit ergo promissionem & gratiam. Sed potius de ira Dei accipiatur: sic enim est evidentior ratio, *Lex efficit iram Dei*, h. e., pœnam: Ergo tollit iræ & pœnæ contrarium, promissionem & hæreditatem. Et sic evidentius cohærebit sequens ratio: **SI QUIDEM VBI NON EST LEX, IBI NEC TRANSGRESSIO EST**. Iureconsulti nihil absque lege. Sic Apostolus nihil absque Scriptura vel absque ratione. Legem efficere iram confirmat à contrario sensu. Vbi non est lex, ibi nec transgressio est, proinde nec ira seu pœna. Ergo vbi est lex, ibi est transgressio, ira, & pœna. Transgressio enim ante se
ponit

ponit legem ut causam : iram post se trahit ut effectum, iuxta sententiam legis: *Maledictus omnis*, &c. Sed videtur non sequi: Quod non est animal non est homo. Ergo quod est animal est homo. Hoc non procedit à genere ad speciem affirmatè: procedit tamē per contra positionem: Quod nō est animal non est homo. Ergo quod est homo est animal. Et sic etiam hic locum haberet cōtrapositio: Vbi nō est lex, ibi non est transgressio & ira : Ergo vbi est transgressio & ira, ibi est lex, h. e. efficitur à lege. Verum Apostoli probatio non est à genere ad speciē, sed à necessario nexu causarum & effectorum. Vbi nō est lex, ibi nec transgressio & ira. Ergo vbi lex, ibi transgressio & ira, hoc est, ibi transgressionem & iram efficit : Sicut valet: Vbi sol non est ortus, ibi non est dies: Ergo vbi sol est ortus, ibi dies est. Quomodo verò *lex iram operetur*, cum sit sancta & spiritualis : Apostolus infra cap. 7. c. professio docebit, & in dubiis breuiter attingetur.

OBSERV. I. Contra Sophistas, operū merita immutabiliter repugnare fidei, promissioni, gratiæ, & hæreditati: & hæc omnia tolli ac vana fieri posito debito. At ponitur debitum positis meritis, præsertim congrui, quæ finguntur liberi arbitrij etiam in non renatis.

OBSERV. II. De usu legis. Ex lege est agnitio peccati. Ergo & agnitio iræ Dei aduersus peccatum. Transgressio enim legis trahit iram Dei immutabiliter. Transgressio verò est peccatum, teste Iohanne: *ἀμαρτία ἐστὶν ἁμαρτία*. Lex igitur efficit iram & agnitionem iræ: hanc proprie, ilam metalepticè.

16. PROPTEREA EX FIDE EST HAEREDITAS. Mirè compacta est huius versus ratiocinatio. Explicanda igitur. Ellipsis supplenda ex ver. 15. *διὰ τὸτο ἐκ πίστεως*, nempe *ἐκ ἀληθεύουσιν*. Hæc conclusio ostendit, duos præcedentes versus magno artificio fuisse & probationem antecedentis ver. 13. & partim noui argumenti principalis, quod est quartum in ordine à repugnantium causarum repugnantib. effectis. In analysi posuimus formā categoricā. Apostolus tamen utitur hypothetica disiunctiua. *Aut ex lege aut ex fide est promissa hæreditas. At non ex lege. Ergo ex fide.* Conclusio est hoc versu. Assumptio non ponitur ipsa, sed eius probatio fuit vers. 14. 15. Maior omissa per se patet. Hoc ergo est quartum

argumentum firmissimum, sed nondum perfectum. Non enim satis est Apostolo asstruxisse, hæreditatē esse ex fide, à remotione causæ contrariæ: quia non ex lege: quin etiam destruat contrarium ex contrario, non esse ex lege: quia ex fide. Prius erat: *Non ex lege: Ergo ex fide: Nunc. Ex fide, Ergo nō ex lege.* Reciproca igitur est Apostoli demonstratio, quæ valet in necessariō connexis. Antecedens hoc in conclusionis forma non nudè ponit, sed duplici ratione, à fine seu effectu necessario confirmat: *Vt (sit hæreditas) per gratiam: & promissio sit firma toti semini:* q. d. necesse est dicere hæreditatem esse ex fide. Alioquin. n. non esset ex gratia sed ex debito. Quid ita? quia fides & gratia cōmeant: mutuo se ponunt & tollunt. Fides sola gratia nititur: Gratia tantum credenti promittitur & datur: sicut dixerat v. 4. & 5. Vt ergo stet gratia, fidem stare oportet. 2. Promissio nō esset rata toti semini: Quid ita? Quia promissio est per gratiam, h. e. gratuita. At gratiam sola fides accipit. Sine fide igitur excideret promissio, nec esset infidelibus rata. Vis huius consecutionis est in particula πάντι, *toti semini*, quam proinde Apostolus ipse declarat: NON SOLVM EI (SEMINI) QVOD EST EX LEGE: SED QVOD ETIAM EST EX FIDE ABRAHÆ, h. e. eius filiis non solum carnalibus, sed etiam fidelibus: particula μόνον cohæret cum τῷ non cum &. Non. n. est sensus, promissionem ratam esse non solum legalibus, sed etiam fidelibus, quasi & his & illis sit rata. (Illos. n. v. 14. 15. disertè excluserat) sed esse ratam toti semini ei, quod nō tantum est ex lege (vt Iudæi carnales, quos v. 12. eodem sensu dixerat esse ἐκ τοῦ νόμου μόνον) sed quod etiam est ex fide Abrahæ. Est ergo traiectio particularum & τῷ pro τῷ &. Vt igitur promissio sit rata semini toti, oportet vt hæreditas sit ex fide, non ex lege. *Obseruemus* rursus ex hac parte argumenti: Nisi ex fide sola sit hæreditas: euerit gratiam, tolli certitudinem salutis: induci ἐπὶ πτοχῶν & dubitationem de gratia, quæ est barathrum desperationis, in quod nos Concilium Tridentinum eiusque Doctores præcipitant, præcipientes coniecturalem tantum fiduciam, h. e. opinionem & dubitationem de gratia, absq; reuelatione speciali: πληροφάνειαν verò quasi impiam præsumptionem damnantes.

SECUNDA

SECUNDA PARS CAPITIS.

Encomia Abrahamæ & fidei eius.

16. *Qui Abraham est pater omnium nostrum.*
 17. *(Sicut scriptum est: Patrem multarum gentium constitui te) coram eo cui credidit, videlicet, vivificante mortuos, & vocante quæ non sunt tanquæ sint.*
 18. *Qui Abraham contra spem sub spe credidit, fore ut ipse fieret pater multarum gentium, secundum id quod ei dictum fuerat: Ita erit semen tuum.*
 19. *Ac minime debilis fide non consideravit suum ipsius corpus iam emortuum, cum centum circiter natus esset annos, nec emortuum uterum Saræ.*
 20. *Ad hanc autem promissionem Dei non addubitavit infidelitate: Sed corroboravit sese fide, tributa gloria Deo.*
 21. *Ac plane persuasum habens, eum quod promiserat, posse etiam facere.*
 22. *Quapropter etiam hoc imputatum est ei ad iustitiã.*

QVI EST PATER OMNIUM NOSTRUM: Hæc clausula est transitio ad sequens Abrahamæ & fidei eius encomium. Itaque hinc secunda pars capituli incipit.

17. SICUT SCRIPTUM EST: PATREM MULTARUM: Confirmat paternitatis ius Abrahamæ datum oraculo diuino: ne argumentum inde ductum vlla parte vacillet. Continet etymon nominis Abrahamæ, de quo v. 12. & in Genesi est dictum. Digreditur ergo nunc in Abrahamæ eiusque fidei encomium, cuius fundamentum ponit paternitatē toties iam ei tributam, quam expressa Dei voce ei donatā esse ex Genesi c. 17. §. docens. AD INSTAR EIVS, CUI CREDIDIT, Digreditur, ut dixi, in fidei Abrahamicæ encomium, ut hanc quasi ideam intuentes ad eius exemplum nos conformemus. In nexu interpretes non conveniunt, quia variat lectio. Verus versio: *ante Deum cui credidisti*: legitur & *ante eum*: sic etiā Syrus interpres & Ambrosius corruptè haud dubiè. Variant etiam in sensu particulæ κατέναντι οὗ. Aliqui interpretantur: *ante eum*, seu *coram eo*, i. in Dei conspectu & iudicio, sicut Nimrod Genesi. 10. 6. dicitur

*Digressio
in laudes
Abrahamæ
& fidei
eius.*

fortis venator coram Domino, vbi Heb. *יָצַח* in conspectu
 & xx. reddiderunt, *ἐναντίον τοῦ κυρίου*. Sic erit ratio paterni-
 tatis opposita Iudæorum vano iudicio: quòd Abrahæ pa-
 ternitas non sit carnalis, qua illi se efferebant: nec ciuilis,
 qualem homines mundani sapiunt: sed spiritualis præ-
 rogatiua coram Deo. Et sic qualis fuerit Abrahæ fides
 commodè subiicit. Hunc nexum minimè abiicio. Chry-
 sostomus, Theophylactus, & qui hos sequuntur *ἐκ τῆς ἀντιθέσεως*
 & exponunt per *ἐπιμοίωσιν* &, *ad instar*, seu *ad similitudinem*
eius cui credidit Dei, q. d. paternitate ista vniuersali A-
 braham refert ipsum Deum. Propriè *ἐκ τῆς ἀντιθέσεως* est *ex ad-*
uerso, seu *opposito* quo ad situm, vt Marc. 12. 41. *ex aduerso*
gazophylacij Marc. 13. 3. *Ex aduerso templi*, Marc. 11. 2. *Ex*
aduerso vestri. Sic Abraham est pater omnium ex oppo-
 sito Dei: sicut nempe antitypum ex aduerso respondet
 typo quadam similitudine. Ita Chrysostomus, *Abraham*
est pater omnium nostrum, non humano more, sed Dei ex-
emplo: Paternitas eius respondet paternitati Dei. Vt e-
 nim Deus non est pater partialis, sed vniuersalis om-
 nium gentium: Ita Abraham omnium credentium pater
 est, citra gentium discrimen. Et sicut Deus non carnis
 cognatione aut essentiae commixtione, sed spirituali ad-
 optione per fidem pater est omnium electorum: sic A-
 brahæ paternitas spiritualis est ad solos fideles pertinens.
 In idem propè recidit vtrumque. Magis tamen probatur
 posterius: quia pater, Apostolum velle dignitatem pa-
 ternitatis Abrahæ illustrare exemplo Dei, quod Abra-
 ham per eam fuerit Deo assimilatus, quòdque fide, in
 qua paternitatis ratio fundatur, ad Deum proximè acces-
 serit. Hanc Dei & Abrahæ *ἐπιμοίωσιν* dum exponit, in fidei
 eius præconia digreditur. *Primum* igitur qualis quan-
 tūque sit Deus ille, cui credidit, & cui paternitate est
 assimilatus Abraham, duobus epithetis indicat: *deinde*
quomodo fides Abrahæ illis fuerit assimilata exponit:
 AD INSTAR DEI, QUI VIVIFICAT MORTUOS, ET
 VOCAT EA, QUAE NON SVNT, TANQVAM SINT:
 Deum omnipotentem prædicat duobus effectis, quæ na-
 turæ & arti sunt impossibilia: *Vnum* efficere, vt quod
 mortuum est reuiuiscat: *alterum*, vt quod non est, verbo
 producat vt sit. Impossibile vtrumque potentiae creatæ,
 vt sit quod nō est, vel quod desinit esse, rursus existat: quia
 ytrūque est entis simpliciter ex nō ente productio: quæ

*Paterni-
tatis Dei
& Abra-
ha com-
paratio.*

*Omnipo-
tentia di-
uina duo
effecta
propria.*

est folius Dei primi entis. Solus potest vitam, cum defuit esse restituere: id quod variè in scriptura declarauit: & quotannis in natura rerum demonstrat, tandemque in mortuorum vniuersali suscitatione illustrius patefaciet: solus etiam potest, quæ non sunt, creare ex non ente, ut sint absque negocio, non minus facile, quàm nos vocamus ea, quæ sunt, id, quod declarauit in creatione rerum, quas solo verbo produxit: miraculis item innumeris & quotidianis in natura exemplis. Prædicat hoc omnipotentia opus David, Ps. 33. 9. *Ipse dixit & facta sunt, ipse precepit & existit.* QUAERON SVNT VOCAT: nempe cum effectu ut sint, hoc est, vocando seu verbo producit. Vocant etiam homines quæ non sunt, sed absque effectu.

Ista potentia opera. I. Deum verum, in quo fides nostra recumbit, ab idolis & fictitiis numinibus discernunt. An Prophetis & Apostolis competant: an etiã dæmonibus, pythonibus, aut arti medicæ, ut de Æsculapio suo mentiuntur Philosophi, in dubiis exponã. II. Fidei Abraham encomiũ obseruetur, à præstantia obiecti, quod fuit verus ille Deus omnipotens יְשׁוּעָה. In hoc quia fides recumbit, falli aut frustrari nunquã potest. Hinc igitur in principio fidei & precum nostrarum omnipotentiam Dei credimus & appellamus, ut nihil tam arduum esse sciamus, quod Deo nostro non sit possibile & facile.

18. QVI (ABRAHAM) CONTRA SPEM SUB SPE CREDIDIT: Hoc versu Apostolus, quomodo Abraham fide sua Deo ex aduerso sit quasi assimilatus, ostendit: & formam inuictæ eius fidei exponit. Quod ad prius: articulus hic refertur ad Abraham: & habet vim similitudinis pro οὐτως: *Qui Abraham:* q. d. sicut Deus omnipotentia sua efficit ἀδυνάτα, res impossibiles: sic Abraham credens contra spem sub spe, hac fide obtinuit ἀδυνάτα & ἀτόμα rationi humanæ, nempe paternitatem vniuersalem & seminis multiplicationem ex corporibus emortuis, quæ sanè fuit quædam mortuorum viuificatio, & non entium tanquam essent vocatio. Quod ad posterius, naturam fidei tripliciter declarat. I. *A forma interna;* quod fuerit fiducia certa immobilis, sensui, rationi & naturæ contraria. CREDIDIT SUB SPE, h. e., firmam & inuictam concepit in corde fiduciam cum spe infallibili coniunctam. CONTRA SPEM, παρ' ἐλπίδα, *præter spem*, nempe,

*Fidei Abrahamæ
descriptio.*

carnis, rationis, & totius naturæ. Cum ista spem omnem negarent, dubitare, hæsitare iuberent, desperare cogerent: nihil tamen moratus difficultates, absurditates, & impossibilitates obiectas, in spem atque fiduciam inuictam sese erexit. *Chrysostomus breuiter. Credidit contra spem nempe humanam: sub spe, nempe Dei.* II. Ab argumento inuictæ huius fiduciæ, quod fieri deberet pater multarum gentium: quæ res Abrahamæ magis tunc esse poterat absurda, quàm si nunc dicam, hominem scholasticum cras fore Imperatorem Romanum. Aliqui tamen eis τὸ ἡρώδου exponunt τὴν πίστιν, ut fide fieret pater credentium, fidei prælustre exemplum & ideam posteritati relinquens. III. Ab obiecto: diuina promissione, quæ fidei eius fuit immobile fulcrum, SECUNDVM QVOD EI DICTVM FVIT: ITA ERIT SEMEN TVVM: Promissio est Gen. 15. & 22. Ut stellæ cœli gloriose lucent & sunt innumera-biles: Ita semen tuum erit gloriosum & innumerabile. Promissio prorsus absurda. Nihilominus Abraham credidit: statuens Deum veracem mentiri non posse.

19. NON FVIT IMBECILLIS FIDE: Amplificat vim fidei à contrariis, q. d. grauis erat causa, cur imbecillis esset fide, cur abijceret promissionem absurdam: Corpus habebat emortuum, generationi ineptum ex senio: centenarius propè: vxor Sara pariter vetula nonagenaria, effœta, sterilis naturâ. Quid verò absurdius, quàm tali naturæ statu sperare sobolem, quasi ex pumice aquam. Generatio requirit vires integras, vigorem naturæ integrum. At senium vigore absumpto coniuges ad generandum ineptos reddit. Nec tamen imbecillis fide fuit Abraham: Quia NON CONSIDERAVIT CORPVS SVVM, h. e. non spectauit naturam, nihil absurditates externas moratus, sed ad Deum conuersus, tribuit ei gloriâ, dupliciter. I. Veritatis: q̃ promissione non falleret: ADVERSVS HANC NON DISCEPTAVIT INFIDELITATE, secum disceptas: fortè me ludit, nihil erit, nihil fiet, &c. II. Omnipotentia: q̃ posset præstare promissum: Hoc alterum fidei fulcrum. πλήρη ποῦν δὲ PLENE PERSVASVS CORDE: proprium fidei veræ: Coniecturalis locus duo habet argumenta: an quis velit, an possit: sæpe fallūt. Fides eadē habet, sed infallibilia: Quia nititur p̃missione Dei & volētis, q̃a p̃misit: & potētis efficere, quia omnipotēs est

2. QUAPROPTER ETIAM (HAEC FIDES) EI. Claudit fidei elogium, repetito eius eximio effectu prius declarato: Hæc inquit est illa fides, qua scriptura Abraham iustificatum dicit.

Ex quib. patet I. Fidem iustificantem: non modo notitiam & assensum esse promissionum diuinarum, sed fiduciam *sub spe contra spem*, h. e., certam, infallibilem, inuictam, nullis difficultatib. superabilem. Hanc fidei certitudinem notat participium *πληροφορηθεὶς*. Fides igitur est *πληροφορία*, contra Sophistas coniecturarios.

Patet II. Fidem non esse nisi promissionis diuinæ: In hac. n. sola ostendit Apostolus fuisse Abrahamæ fidē fundatam, & quidem necessario. Oportet. n. niti infallibili veritate & omnipotentia promittentis. At hæc in solo Deo sunt. Ergo promissiones humanæ, traditiones & doctrinæ hominū, fidei basis esse non possunt. Quia omnis homo mendax. *Correlatum fidei adæquatum generale* est omne verbum Dei: præcipuè omnis promissio diuina: *Speciale correlatum* fidei iustificantis promissio gratiæ. At hæc non fuit obiecta fidei Abrahamæ! imò fuit, vt docebitur in dubiis.

Fidei basis solum Dei verbum esse potest.

PATET III. Fidem esse coniunctam cum spe certam; vel hanc ex se generare vt filiam: Credendum est enim sub spe: licet res non statim appareant: non tamen fides abiicienda.

PATET IV. Fidem veram etiam coniunctam esse cum lucta aduersus grauissimas tentationes carnis, mūdi & Satanæ: sed victoriā obtinere aduersus hæc omnia: tum quia est *πληροφορία* per Spiritum sanctum in cordibus electorum roborata: tum quia Deo dat gloriam veritatis & omnipotentiae. Hinc fides dicitur *victoria, quæ vincit mundum*. I. Ioh. 5. 4. Tentatio verò est duplex: I. *Rationis & carnis*: *Ἀλογα* & *ἀδυνάτα* non sunt credenda, Ergo absurdè creduntur mysteria fidei: Trinitas personarum in vno Deo, Incarnatio Filij, vnio duarum naturarum in vna persona, redemptio per mortem; iustificatio per fidem: suscitatio mortuorum, glorificatio in cœlis, &c. quia nulla ratione percipiuntur. Fides contrà de his, quia reuelata sunt verbo Dei, non addubitat infidelitate. II. *Mundi & Satane*: Promissio non est à Deo: est ludificatio, inanis persuasio. Fides contra habet

πληροειαν, quod promissio sit Dei, quòd Deo nihil impossibile: quòd Deus verax in suo verbo.

PATER denique fidei effectum esse iustificationem, quia imputatur ad iustitiam.

TERTIA PARS CAPITIS.

Applicatio doctrinæ præcedentis de fide Abrahæ eiusque iustificatione ad nos.

23. *Non scriptum est autem propter eum solum, quòd hoc imputatum fuerit ei.*
24. *Sed etiam propter nos, quibus futurum est ut imputetur, ijs nimirum qui credunt in eum, qui excitavit Iesum Dominum nostrum à mortuis,*
25. *Traditum in mortem propter offensas nostras, & excitatum propter iustificationem nostram.*

23.

ON SCRIPTUM EST AUTEM: Tertia pars capituli de usu doctrinæ hætenus demonstratæ, quod etiam ad nos spectet imputata fidei iustitia. Transfert ergo Apostolus hypothesin ad thesin: & subest tacita occupatio: Abrahæ eximia illa fides imputata est pro iustitia. Esto: Fuit hoc privilegium personale, quod nihil ad nos, qui tantam fidem nō habemus? Imò, inquit, ita hæc prædicantur de Abrahā, ut communē totius Ecclesię doctrinam de iustificatione fidei contineant. Neque enim filij aliter iustificantur, quàm pater est iustificatus.

Sacra

*Scriptura
usus ad
nos spe-
ctat.*

Chrysost.

hom. 9.

Rom. 15.

4.

Scriptu-

ras utili-

ter legere

quid sit.

SCRIPTUM EST NON PROPTER EVM SOLVM:

Duos historiæ scriptæ de Abrahæ fide usus docet, unus,

speciebat ipsum Abraham, qui tali fide & imputatione

ad suam consolationem & salutem opus habebat. Alter

ad nos pertinet, ut & nobis fidem ad iustitiam imputari

confidamus. Cur, inquit Chrysostomus, hoc ita scriptum

est, nisi ut discamus, quod & nos ad eum modum iustifi-

cemur? Atque hic communiter est Scripturæ sacre usus:

quod aperte Apostolus docebit infra: Quæcunque ante

nos scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per

patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus.

Hoc est ergo utiliter legere, meditari, tractare sacras

Scripturas, si exempla promissionum, præceptorum,

benefi-

beneficiorum, iudiciorum denique diuinorum propter nos scripta esse cogitemus, & ad nostrā institutionē, cōsolationem, hortationem atque correctionem transferamus. Sunt quidem multa in scripturis mandata, promissiones, facta, & iudicia singularia. Nulla verò est hypothesis, quæ non thesin ad vniuersos spectantem in se contineat. Ex quo redarguitur Sophistarum error, quod Prophetæ & Apostoli Scripturas ex causis particularibus tantum propter illos homines & propter illa tempora, quibus vixerunt, exarauerint. Contra Apostolus non tantum propter illos homines, aut illa tempora, sed ad perpetuum Ecclesiæ vsum Scripturas inspiratas hic affirmat, & clarius ad Timotheum: *Omnis Scriptura deus vtilis est ad doctrinam, &c.* Patet hinc etiam, à lectione & vfu S. Scripturarum laicos, quos vocant Papistæ, nullo iure arceri. Si enim propter illos etiam scriptæ sunt: vtique eas etiam legendo cognoscere debent. Prætexunt Sophistæ periculum hæreseos. Quasi verò hæreses ex scripturis discantur, ac non potius ex ignoratione Scripturarum nascantur. Verior est causa, quòd commentis & imposturis suis malè metuunt, quas lectio Scripturarum detegit.

2. Tim. 3.
16.

Laici à
scriptura
rū lectione
ne non
arcendi

QUIBUS FUTVRVM EST VT IMPVTETVR: sub. *fides ad iustitiam*. Applicationem exempli Abrahæ ad nos docet in tribus consistere, vt, quodnam beneficium, quibus, & quomodo cum illo commune sit considerare. I. *Beneficium* est, quod nobis sicut Abrahæ fides imputabitur pro iustitia. Verbo futuro μέλλει λογίζεσθαι continuationem beneficii notat per omnia Ecclesiæ tempora vsque ad finem. Iustitia igitur Ecclesiæ Catholice in Nouo Testamento non fuit nec est, nec erit alia, quàm illa Abrahæ imputata per fidem: & sic iustitia operum profus exploditur. II. *Quibus imputabitur?* Non promiscuè omnibus, sed τοῖς πιστεύουσιν *credentibus*, seu, vt dixerat, vestigiis fidei Abrahæ insistentibus, quippe solis γνησίους Abrahæ filiis, ad quos beneficium patri imputatum hæreditario iure pertinet. Excluduntur igitur infideles vt extranei, & mercenarij hypocritæ, operū meritis iustificari quærentes, vt spurij. Dictū est suprà, fide sola ceu manu accipi imputatū hoc beneficium. Destituti igitur hac manu beneficiū non accipiūt. Hinc

fidem dicunt alij organum sine quo non, alij conditionem sine qua non iustitia imputatur, eodem sensu. Epitheton igitur τοῖς πιστεύουσιν limitatiuum est, & quasi conditionale, pro ἐὰν πιστεύωμεν, imputabitur & nobis, siquidem crediderimus. III. *Quomodo credentibus imputetur iustitia*, seu quæ sit illa vera iustificans fides in Nouo Testamento exponit: obuians tacitæ cogitationi de fidei nostræ & Abrahamæ diuersitate. Abraham credidit singulari promissioni de terra, de semine, &c. Quid hoc ad nos? Imò (inquit) credidit Deo viuificantibus mortuos:

Fidei iustificantis tria propria.

1.

Talis & nostra sit fides, & imputabitur nobis. Sed ne generale hoc videatur, ad certam viuificationis hypothesein astringit fidem iustificantem, tria eius ceu propria definiens. *Primò* fides est ἐπὶ τῷ ἐγείραντι τὸν νεκρὸν: nō fertur in

2.

creaturas aut in Idola, sed in Deū omnipotentem, qui suscitatione Christi ex mortuis, singulari omnipotentie specimine in Noua Ecclesia se patefecit. Fidei igitur obiectum adequatum est Deus in Christi morte, & suscitatione patefactus: *Secundo* fides est ἐπὶ τῷ ἐγείραντι τὸν νεκρὸν: *per eum qui excitauit*. In phrasi est emphasis, vt vers. 5.

3.

quòd fides non sit nudus assensus historię, multo minus coniecturalis opinio de Iesu excitato, sed firma fiducia, Deum nobis & in nostram salutem excitasse Iesum à mortuis. Fidei igitur forma est πλανεσθῆναι, qua fiducialiter, sub spe contra spem in Deum recumbit. *Tertio* fides

ita in Deū fertur, vt & Iesum κύριον ἡμῶν *Dominum*, hoc est, Redemptorem ac seruatorem nostrum agnoscat, ex cuius morte & resurrectione omnis benedictio, iustitia, vita, & salus in nos vnice à Deo descēdat. Hoc cōplemētum est formæ specificæ, qua fides sit verè iustificās, atq; à superstitionibus alijs omnib. discernitur. Mortuum. n. Christū etiam Pagani & Iudæi credunt. Suscitatum verò esse ex morte, propria fides est Christianorum.

Augustinus. lib. 10. ca. 29. contra Faust.

25. *QVI TRADITVS EST PROPTER PECCATA NOSTRA*: Specificam fidei iustificantis formam declarat, quatenus Iesum κύριον ἡμῶν *Dominum nostrum* agnoscat, nempe vt traditum propter delicta nostra, excitatum propter Iustificationem nostram. Breuis, & longa, planeque aurea est hæc clausula: *Breuis* est quia duobus verbis in Christi morte & resurrectione salutem nobis monstrat. *Longa* est, quia vniuersum redemptionis nostræ my-

stræ mysterium totiusque Scripturæ sacræ argumentum complectitur. Finis enim legis quis est, nisi Christus ad salutem cuius credenti? Summa Euangelij quæ, nisi Christus, traditus propter delicta nostra, suscitatus propter iustificationem nostram? *Aurea* denique est cordibus altissimè infigenda, quia fidem plenè informat, conscientias turbatas solidè consolatur. Vtrumque verborum pondere manifestum fiet.

QVI TRADITVS EST; *Sub.* in mortem crucis. Cur nō dixit: qui crucifixus, mortuus est? cauet scandalum: & ad primam redemptionis nostræ causam, ineffabile sapientiæ & bonitatis diuinæ consilium nos euehit. Non temerè, nec naturæ imbecillitate, aut hostium violentia ad mortem pertractus, sed destinato patris consilio traditus fuit Christus. Tradidit eum Iudas: tradidit & ipse sese in spontaneam mortem: *Ego (inquit) potestatem habeo ponendi animam meam & sumendi.* Sed ducimur hic ad Deum Patrem, qui ceu manu sua filium vnigenitū tradidit mortificandū. Secus Iudæis nulla erat in eum potestas: *Nullam. n. inquit ipse iudici, in me haberes potestatem, nisi tradita tibi esset de super:* quod & passim confirmat Scriptura, Ioh. 13. 17. Rom. 8. 33. Imò Deus ipse plagam mortis ei inflixit, dicente Iesaia: *Vidimus vī percussū à Deo. Deus sic voluit eum conterere:* Quorsum verò? *Iesa. 53.* Sequitur: *Propter delicta nostra:* non utique sua, sed nostra, nempe expianda per mortem. Deus. n. coniecerat in eū iniquitates omnium nostrū. Propter peccata nostra moriēdū erat vel omnib. nobis, vel mediatori pro nobis, ex interminatione: *Morte morieris.* Quin mortui eramus omnes, filij irę naturā: Sed ne mortui æternū maneremus, mortem vincere, irā Dei placare morte sua Christus debuit, vt liberatio nobis cōtingeret. Sic igitur dicitur traditus propter peccata nostra. Hinc sequitur expiatione facta, peccata nostra nobis remitti. Si. n. ipse propter ea est traditus: utiq; nos propter ea non trademur, sed absoluti erimus à morte. Effectus igitur & fructus mortis Christi peccatorum remissio & à morte liberatio significatur.

SO C I N V S hæreticus deprauat: *Traditus propter peccata nostra*, h. e, occasione vel causa peccatorum nostrorū incidit in mortem, vt cum mercator propter diuitias, h. e,

causa diuitiarum trans mare currens naufragium patitur: Sed hanc impiam corruptelam refutat consensus Evangelij: quo Christum se ipsum tradidisse λύτρον, ἀντὶ πάντων pro nobis, redemisse nos morte sua à peccatis, &c. Discutietur verò hic nodus infra in dubiis aliquantò fufius.

EXCITATUS PROPTER IUSTIFICATIONEM NOSTRAM: Vt non dixerat: mortuus est: sed traditus est (in mortem à Deo) ita non dicit, resurrexit: sed suscitatus est (à Deo ex morte) vt rursus ad Deum primam causam assurgamus: idque vt à Deo ipso mortis & resurrectionis Christi meritum ratum acceptumque haberi confidamus.

Δικαίωσιν, IUSTIFICATIONEM NOSTRAM: Vocat gratuitam iustitiæ imputationem per fidem absque operibus. Propter hanc excitari oportuit Christum. Manens enim in morte peccata non expiasset, iræ Dei non satisfecisset, mortem non vicisset, sed victus à morte fuisset, iustitiam nobis haud meruisset: denique vana de eo excitato fides nostra esset, vt testatur Apostolus 1. Corinth. 15. At vana fides ad iustitiam imputari nobis haudquam potuisset. Sicut igitur, nisi mortuus esset, à peccatis nos non liberasset: ita nisi mortuus reuixisset, iustificare nos non potuisset, neque merito, neque efficacia. Mortuus enim quem alium redimeret aut iustificaret, se ipsum seruare à morte non valens? Cur verò Apostolus mortis & resurrectionis effecta diuidat anxie disputandum non est. Tota redemptio nostra aliàs morti, aliàs resurrectioni ascribitur. *Morti* Rom. 3. 24. & 5. 10. *Ephes. 1. 7. Resurrectioni* Rom. 10. 9. Vnde beneficia comunia & indiuisa esse constat. Non igitur Apostolus ea hic diuidit, sed tantum discernit, iuxta proximos vtriusque fines. Mortis enim proprius finis erat peccatorum expiatio: Resurrectionis iustitiæ imputatio.

Qui *iustificationem* de habitualis iustitiæ infusione accipiunt, etsi non omnino falsum asserant: Vim tamen verbo Apostoli faciunt: cui *iustificatio* tota hac disputatione, non iustificationē, sed iustitię imputationē significat. Iustificatos quidem fide Deus habituali porrò iustitia sanctificat. Sed hæc sanctificatio nō est iustificatio, de qua hactenus est actum: & qua stare possimus in Dei iudicio, cū vix inchoata sit & turbida ac languida valde, de quo san-

tissimi

Etissimi quinque nedum hypocritæ mercenarij consciē-
tias suas interrogent licet. Nec aliter quàm de iustifica-
tione imputatiua Patrum explicatio intelligi potest: Si-
quidem cum Apostoli mente congruere debeat. Vt cum
Ambrosius dicit: *Christus nostri causa occidi se passus est,*
ut nos datâ veniâ à secunda morte erueret, id est, à pœna in-
ferni: & resurrexit, ut pro latitia triûphi mortis euicta gratia
nos iustificationis donaret. Et cōmentaria Hieronymo tri-
buita: *Morte sua nostra peccata aboleuit: & in ea qualitate,*
qua mortuus est, resurgens apparuit, ut iustitiam credērium
cōfirmaret. Augustinus: *Quia ex fide resurrectionis iustifica-*
mur. Ideo & illud de Christo Apostolicum est: *quia mortuus*
est propter peccata nostra, resurrexit propter iustificationem
nostram. Ista resurrectio credita nos iustificat, &c. non quod
reliqua Christi opera & merita excludantur, sed quod o-
mnia in morte & resurrectione consummantur.

August.
lib. 10. c.
29. cont.
Faust.

Q u o d dicitur ἐγερθεὶς excitatus Christus à mortuis,
non derogat eius Diuinitati & omnipotentia: Sed Deo
Patri opus redemptionis nostræ vt authori & fōti ascri-
bit propter cōsolationem nostram. *Quicquid verò Pater*
facit filius similiter facit. Sicut igitur Filius est traditus à
Patre: & tradidit se ipsum in mortem: sic Pater excitauit
Filiū: & Filius excitauit se ipsum à morte. Pater enim o-
mnia operatur per filiū. Hinc dicitur excitatus Filius, sed
& excitasse se atq; resurrexisse propriâ potentiâ: *Ego re-*
edificabo templum hoc triduo. Ego habeo potestatem ponendi
animam meam & recipiendi. Sicut pater excitat mortuos &
viuificat, ita & filius quos vult viuificat. Quod verò viui-
ficare voluerit se ipsum, quis dubitet? Sicut Pater habet
vitam in se ipso: sic dedit filio habere vitam in se ipso. Face-
sar igitur hæreticorum inanis argutia.

OBSERV. I. quod iustificans Fides Noui Testamenti
sit fiducia in Deo excitante Iesum Dominum nostrum, &
in hoc ipso Domino nostro, tradito propter peccata no-
stra: suscitato propter iustificationem nostram: confirmat
hoc Dominus: *Hæc est vita aterna, ut cognoscant esse so-*
lum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.

Fides A-
braha &
nostra

OBSERV. II. Quid fides nostra cum fide Abrahæ com-
mune habeat aut diuersum. Conuenit 1. in obiecto vero cōueniat
Deo omnipotēte, viuificāte mortuos. 2. In genere & for- & differe-
ma: quod est πλανεργία sub spe contra spem: fiducia im-
rata.

mota in omnipotentia & veritate Dei recumbens. 3. In promissionis genere, qua nititur illius & nostra fides, de semine promisso, quod est CHRISTVS. 4. In effectis, quod eadem benedictio nobis & Abrahamæ communis, seu quod ipsi & nobis fides imputatur ad iustitiam.

DIFFERUNT verò 1. in promissionis specie. Abrahamæ promissa terra, semen, paternitas, & hæreditas mundi. Nobis non nisi hæreditas Abrahamæ. 2. In modo fiducia. Abraham *ὁμολογῶν ἐν ὁμῇ τῇ ἐκλογῇ* in Deum excitantem mortuos: & in Christum moriturum propter peccata nostra, &c. Nos credimus in Deum, qui excitauit Iesum, traditum propter peccata nostra, suscitatum propter iustificationem nostram. Sic fides Abrahamæ & nostra subiecto vna, differens respectu & modo quodam. Et celebratur Abrahamæ fides maxima, respectu Patrum: non tamen respectu fidelium Noui Test.

OBSERV. III. Consolationem afflictis conscientiis hic propositam. Christus est traditus propter peccata nostra. At mors Filij Dei non inanis est. Expiavit igitur peccata nostra propter quæ expianda à Patre traditus, & ipse se tradidit. Expiatis morte peccatis lex est impleta, maledictio sublata, mors euacuata, Diabolus superatus, ira Dei sedata, gratia, iustitia, & salus recuperata. Ad mortem igitur Christi confugiamus turbati peccatorum reatu, vel mole.

Origenes OBSERV. IV. Ut consolationem in Christi morte inueniamus, duo requiruntur postulata. *Vnum*: Afferamus fidem Abrahamæ: Nam solis *τοῖς πιστεύουσιν* imputabitur fides pro iustitia: *Alterum*: Reddamus Deo & Christo quod debemus, fugam peccati, & iustitiam vitæ. Ea enim pro quibus traditus est Christus etiam nos abiicere & fugere debemus. Si ergo propter peccata nostra traditum eum credimus, quomodo non alienum nobis & inimicum ducetur omne peccatum, pro quo redemptor noster traditus memoratur in mortem? Quod si nobis aliqua rursus societas cum peccato aut amicitia fiat, quod nihili faciamus Christi mortem, ostendimus, amplectentes & sequentes ea, quæ ille expugnauit & vicit. Si, inquam, credimus propter peccata nostra traditum Christum, quomodo amare possumus illud, pro quo expiando ille mortem pertulit? Si credimus, quod ille propter

propter iustificationem nostram surrexit, quomodo iniustitia nobis placet?

DVBIORVM EXPLICATIO

IN CAP. IV. AD ROMANOS.

I. DVBIVM

Vtrum omnia an aliqua tantum opera iustificatione remoueat Apostolus?

DVBIUM I. est ex ver. 2. *Si Abraham operibus iustificatus fuit, &c.* An Paulus à iustificatione Abrahamæ excludat tantum opera naturæ viribus & sine fide Mediatoris: an vero esse opera fidei seu ex fide facta? Prius Papistæ, posterius orthodoxi tuentur.

Pro Papistarum sententia *Stapletonus* affert rationes quinque: *Stapl. Antid. Apost. pag. 146. 148.*

I. Ex scopo. Apostolus ideo producit exemplū Abrahamæ, ut ostendat bona opera eius (propter quæ amicus Dei est appellatus) non fuisse opera liberi arbitrij, de quibus homines gloriantur: sed fuisse opera fidei, in fide facta: & ad id profert verba: *Credidit Abraham Deo, &c.* Ergo non hæc, sed illa tantum opera excluduntur.

II. Augustinus testatur Apostolum ideo proferre testimonium Moïsis: *Credidit, &c.* ut ostenderet in Abrahamæ operibus affuisse fidem. Ergo, &c. *Aug. præfat. in. Ps. 31.*

III. Quia Apostolus in oppositione operantis & credentis ver. 4. & non opponit solam fidem operibus in fide factis, sed fidem operibus sine fide factis.

IV. Quia excludit tantum ea opera, quæ æternam mercedem coram Deo non expectant. Talia autem sunt sola opera fidelium.

V. Ex scopo, qui est iustitiam derogare tantum operibus legis: tribuere verò operibus fidei.

Sed contrà est, quod.

I. Apostolus excludit opera Abrahamæ non infidelis sed fidelis. Ergo etiam opera in fide facta.

II. Excludit opera simpliciter; nulla distinctione adhibita. Ergo tam ista quàm illa.

III. Opera vniuersaliter opponit fidei: huic tribuens, illis derogans iustitiam.

IV. Operantibus vniuersaliter datur merces ex debito, non ex gratia. At omne debitum excluditur à iustificatione fidei: quia omne debitum repugnat gratiæ. Omne igitur opus à iustificatione fidei remouetur. Vide etiam supra cap. III. dubio VI.

Ad rationes Stapletoni.

PRIMA tripliciter est falsa. *Primo* enim contextus euidenter euincit, exemplum Abraham adduci ad ostendendum id quod erat controuersum. Non autem erat in questione qualia fuerint Abraham opera: sed quod operibus nemo iustificetur coram Deo sed fide. Ad hoc non ad illud ostendendum Abraham exemplum produci patet. *Deinde* Abraham fuisse Iacob. 2. amicum Dei appellatum propter bona opera, neque Iacobus neque Iesaias dicit, sed iste gratuito amoris Dei, 23. Iesaias. ille fidei palam id privilegium ascribit. *Denique* manifestum est. Paulum Mosis dicto: *credidit Abraham &c.* probare, quod Abraham fide fuerit iustificatus: non autem quod opera Abraham fuerint ex fide. Neque enim de hoc sed de illo potius quærebatur. Stapletonus igitur scopum & textum Apostoli peruertit.

AD SECVNDAM ab authoritate Augustini.

R E S P O N S I O.

Si Augustinus id diceret, authoritas eius veritati tam euidenti & scopo Apostoli *minime præiudicaret*. Sed falso torquet sophista Augustinum, qui non vult eo dicto ostendi, qualibus operibus Abraham non fuerit, sed quali fide fuerit iustificatus. Negat quidem opera bona esse ante fidem, & sine fide: sed magis urget, fidem veram non esse sine operibus, idque verissimè iuxta Euangelij & nostram sententiam. Ergo fratres, inquit, *ex fide iustificatus est Abraham, sed si fidem opera non præcesserunt, tamen secuta sunt.* Nunquid enim fides tua sterilis erit? si sterilis non es, sterilis non est ipsa: Fides, inquit, *Apostolus per dilectionem operatur.* Et mox: *Itaque si fides sine dilectione sit, sine opere erit:* Et paulo ante: *Fides sine operibus mortua esset, & tanquam radix sine fructu sterilis atque arida remaneret.*

TERTIA RATIO, quod in oppositione &c. falsa est & petitio principij. Operantem, n. simpliciter opponit credenti:

denti: quia operanti vniuersaliter datur merces ex debito; credenti ex gratia: Debitum autem vniuersaliter repugnat gratiæ. Ergo opera vniuersaliter opponit soli fidei: & solam fidem operibus quibuscumque in iustificationis actu.

SOLAM autem fidem non dicimus solitariam, vt sophista accipit, seu operibus carentem: sed solā iustificantem, solam iustitiæ gratitiæ donū amplectentem. *Summa*: Omnis operans hīc opponitur credenti. Ergo etiam omnia opera opponuntur fidei. Valet à cōiugatis. Antecedens probatur: omne debitū opponitur gratiæ & fidei: At omni operanti datur debitum: omnis igitur operans opponitur credenti & gratuitam iustitiam accipienti.

QUARTA RATIO: Tantum ea opera excludi quæ æternam mercedem coram Deo non expectant, &c. Habet fallaciam *ἐκ τῆς ὁμοιότητος* in voce *mercedis*, quæ si proprie de mercede debita seu promerita accipitur, *minor* est falsa. Nam etiam fidelium opera non expectant mercedem ex debito, quod falso affirmat Stapletonus. Si de mercede gratuita, falsa *maior*: quoniam opera vniuersaliter tam debitam, quàm indebitam, mercedem postulanti à Deo excludit à iustificationis actu, licet non excludat à fide Apostolus.

POSTREMA RATIO à scopo Apostoli euidenter est falsa & petit principiū. Nusquā enim legitur in hac disputatione antithesis operū & operū: sed operū & fidei tantum: nusquam legitur iustificatio tribui operibus vllis, sed fidei tantum, operibus vniuersaliter exclusis, non à fide (cum fide enim opera Apostolus in seqq. copulabit, vt fructus cum arbore) sed à iustificationis actu: sicut cū soli oculi videre dicuntur, aures non auelluntur ab oculis, sed tantum à videndi actu. Est ergo inanis calumniā, secundum nos opera excludi à fide.

D V B I V M II.

An Apostolus dictum Gen. 15. 6. satis commodè instituto suo accommodet.

DVBIUM II. est ex ver. 3. Rectene alleget Apostolus testimonium ex Genesi de fide promissionis gratiæ: cum in historia Abrahami tantum videatur dici de fide promissionis multiplicandi seminis.

RESPONSIO.

Rectè omnino. Abraham enim credidit non modo promissioni de seminis multiplicatione, sed omni promissione, etiam ei quæ præcesserat: *Benedicentur in te omnes familiae terræ.* Et: *Ego clypeus tuus & merces tua magna:* quæ *Gen. 12. 3.* fuit promissio gratiæ singularis in Christo. Omnes n. promissiones gratiæ in CHRISTO sunt etiam & amen. Et *2. Cor. 1. 10.* merces ergo atque benedictio Abrahamæ promissa, & fides Abrahamæ fundata erat in Christo. Hæc autē fides erat iustificans. *Deinde* Abraham credidit promissioni de semine, quo nomine Apostolus fidem eius potissimum prædicat. At seminis caput est CHRISTVS: quod euincitur non solum testimonio Apostoli Gal. 3. 16. cōtra Sophistas sed etiam ex historia & euentu contra Iudæos. *Primò* quia Abrahamæ promittitur seminis multiplicatio instar arenæ maris, quod vniuersum perluit orbem: imò hæreditas totius mundi: *Gen. 22. 18.* *In semine tuo benedicentur omnes gentes terræ.* At hæc multiplicatio & hæreditas nō potuit impleri in semine carnali iuxta angustias terræ Canaan: sed impleta est demum in aggregatione omnium gentium ad fidem Abrahamæ & diffusionem Ecclesiæ nouæ per vniuersum orbem sub regno Christi, iuxta promissionem *Psal. 2. 8.* *Postula à me & dabo tibi gentes hereditatem tuam & possessionem tuam terminos terræ.* *Secundò* quia Abrahamæ promittitur semen benedictionem veram & æternam contribuens omnibus gentibus terræ. At hæc benedictio non contingit nisi per Christum, testantibus prophetis: *Ies. 53. 11.* *Servus meus iustus agnitione sui iustificabit multos.* *Hos. 1. 7.* *Domus Iehuda miserebor, & serua-bo eos in Iehoua Deo suo, h. e. in Messia, quæ congruunt cū dictis Noui Testamenti: sine me nihil potestis facere: Nemo venit ad Patrem nisi per me: Non est in alio salus, & c.* *Tertiò* semini promittitur gloria cœlestis: *sic erit semen tuum:* hoc est, instar stellarum non solum erit innumerable, sed & cœlesti gloria fulgebit. At hanc gloriam semen Abrahamæ non consequitur, nisi per regem gloriæ, qui est Christus *Psal. 24. 8.* *Qui est iste rex gloria?* *1. Corinth. 2. 8.* *Dominum gloria non crucifixissent.* Fuit igitur fides Abrahamæ non solum de semine carnali, sed maximè de semine spiritali, cuius caput est Christus, & sic fidem eius bene allegauit Apostolus.

Frustrà

Frustrà verò *Stapletonus* contrà nugatur, non fuisse fidem specialem Protestantium de remissione peccatorum per Christum consequenda, sed talem *qualis*, inquit, *nostra Catholica fides est*, videlicet assentiri omni verbo Dei: quod hominis vertiginem arguit. Nam aut fides Abrahæ fuit etiam de remissione peccatorum per Christum: aut de hac non est fides eorum catholica: ut reuera non est: quia per opera sua sibi somniant iustitiam: Christi gratiam tantum dicis causa prætendunt. Et si fides Abrahæ assensa est omni verbo Dei: utique etiam assensa est verbo de remissione peccatorum per Christum: Aut igitur neget *Sophista*: Abraham habuisse verbum Dei de remissione peccatorum per Christum obtinenda: & ita filius degener cum impio Chamo in Patrem fidelium impiè calcitret: aut Abrahæ fidem etiam fidem Protestantium de remissione peccatorum per Christum consequenda fuisse fateatur oportet.

Nec ad rem faciunt cauilli: Etiam prius credidit, prius fuit amicus Dei, prius accepit promissionem, quod in ipso benedicerentur omnes gentes, prius fuit iustificatus, &c. Nam hinc nulla ratione conficitur, non fuisse eius fidem de remissione peccatorum per Christum consequenda. Sane prius non fuerat fidei & iustificationis expertus, toties auditis & fidei obedientia susceptis promissionibus diuinis. Tunc tamen præcipuè prædicatur credidisse, & fide iustificatus esse: triplici de causa: *Primum* quia tunc fides eius graui tentatione quassata & perturbata (ut est in historia) potenter emerfit. *Deinde* quia tunc fides eius reddita fuit, multo quàm ante validior atque illustrior. *Denique* quia tunc S. Sanctus fidem eius hoc elogio præcipuè insignire voluit ad ipsius & nostram consolationem. Fides enim semper quidè iustificat, sed tunc maximè de iustificatione & gratia Dei nos certos reddit, quando firmissimè in Dei promissione recubitat: quare de re pluribus in Genesi ad hunc locum fuit actum.

DV BIVM. III.

Quomodo dictum Gen. 15. 6. de imputata fide cum dicto Psalmi 106. 31. de imputato opere ad iustitiam conueniat.

DV BIVM III. est ex eodem vers. 3. *Quomodo Apo-*

Stapletonus in Antid. cauilli contra Apostolum.

Papista fely degeneres calcitrant in Abraham patrem fidelium.

Gen. 13. 15.

Abrahæ cur tunc demum Gen. 15. dicatur fide iustificatus.

stolus dicat ex Mose, fidem & non opera Abrahamo esse imputata ad iustitiam: cum Psal. 106. 31. dicatur zelus seu trucidatio fornicatorum Pinhæ sacerdoti imputata ad iustitiam. Non ergo sola fides sed & bona opera imputantur ad iustitiam.

RESPONSIO.

Est fallacia ἀπορίσθησις in phrasi, *imputari ad iustitiā*, quæ diuersa significat, prout diuersis tribuitur subiectis. Cum tribuitur fidei vt Genes. 15. & hoc loco, significat acceptationem peccatoris credentis tanquam iusti & placentis Deo ex gratia. Sic enim Apostolus imputationem fidei ad iustitiam interpretatur, cum vocat gratuitam remissionem peccatorum & imputationem iustitiæ absq; operibus. Iustitia igitur fidei imputata, est iustitia personæ vniuersalis, qua peccator credens ab omni prorsus reatu absoluitur, & pro perfectè iusto reputatur in Dei iudicio, gratis propter Christi meritum, iuxta dictum: *Qui credit in me non venit in iudicium*: Item: *Nulla condemnatio ijs qui sunt in Christo Iesu*.

Cum verò tribuitur factō Pinhæ, significat approbationem operis tanquam iusti & placentis Deo ex regula iustitię. Pinhas enim cū esset sacerdos, nō magistratus, videbatur præter vocationem trucidasse scortatores, & esse præuaricator. Attamē quia diuino impulsus zelo fecit, non imputatum est ei in peccatum, sed in iustitiam, h. e, factum placuit Deo tanquā rectum & iustum, quod & perpetui Sacerdotij priuilegio decorauit Deus: Num. 25. 8. Nō dissimili sensu occurrit hæc phrasis Deut. 24. 13. de pignore pauperi reddendo ante occubitū solis: *Vt (inquit Deus) benedicat tibi, tibi que erit iustitia coram Deo Iehoua Deo tuo*, hoc est, erit id opus charitatis iustum & placens Deo. Hæc verò iustitia operis non est vniuersalis iustitia personæ coram Deo. Vnus enim actus iustitiæ non iustificat vniuersaliter coram Deo, vt qui vnum vel alterum opus virtutis exercet, in reliquis non habeatur peccator. Legaliter enim non est iustus, nisi qui fecerit omnia legis: *Maledictus qui non manserit in omnibus*. Qui verò delinquit in uno, factus est omnium reus. Pinhas ergo vno virtutis actu nō fuit perfectè iustus coram Deo, etsi opus iustum fecerit. At Abraham sola fide fuit perfectè iustus corā Deo peccatis ei cōdonatis, & iustitia imputatā absq; ope-

Deut. 27.

Jacob. 1.

operibus gratis propter Christi venturi meritum, in quē credidit. Hæc vera & perpetua est doctrina Euangelij de iustitia fidei imputata, quam hoc capite explicauit & demonstrauit Apostolus.

CONTRA arguitur *Stapletonus* : *Primò* : Reputari in- *Stapl.*
iustitiam aut significat iustificatum esse, aut non: si illud, *Antid.*
Pinhas illo facto est iustificatus: & sic opera etiam iusti- *pag. 203.*
ficant. Si hoc, Abraham non est fide iustificatus. At hoc,
falsum. Illud igitur verum.

RESPOND. Conclusio rectè intellecta posset concedi de Pinha, per illud factum iustificato particulariter, & coram hominibus. At hic agitur de iustificatione vniuersali coram Deo, de qua connexio maioris est falsa. Neque. n. verum est, phrasin de fide & de opere vsurpata idem significare: propterea quod fides spectat promissionem iustitiæ gratuitæ indebitæ: opus spectat legem, quæ neminem ob vnum obedientiæ actum iustificat, omnes verò ob quamuis transgressionem maledictione damnat.

SECUNDO OBIICIT: Sicut ob vnum actum fidei ho- *Stapl.*
mo iustificatur, quia paratus est omnia credere, sic vno *Antid.*
bono opere homo iustificatur, quia effectum habet o- *pag. 205.*
mnia præstandi, tamen si de facto omnia non præstet. Ergo vnus actus boni operis imputatur ad vniuersalem iustitiam.

RESPONSIO.

ANTECEDENTIS vtrumque membrum est falsum. Neque enim fides imputatur ad iustitiam ob actum vnum vel plures, vel ob *μεγαλειαν* omnia credendi: sed gratis ob Christi obedientiam & meritum, in quo fundatur. Vno autem bono opere hominē iustificari, directè repugnat voci legis. *Maledictus omnis qui non manserit.* Non dicit, qui non paratus est manere, sed qui non manet, h. e. non præstat omnia.

DVBIVM IV.

Quomodo Deus dicatur iustificare impium, cum Exod. 34. 7. id se facere neget.

DVBIVM IV. est ex vers. 4. Quomodo dicat Apostolus, Deum iustificare impium: cum Exod. 34. 7. Deus id ipsum se facturum neget: Et Salomon 1. Reg. 8. 32. profiteatur, Deum iustificare iustū, condemnare impium: &

*Stapl. An-
tid. pag.
175.*

Pag. 186.

Pro. 17. Deo abominationem esse vtrumque, qui vel iustificat impium, vel damnat iustum. Hinc *Stapletonus* infert: Quod Deus execratur in hominibus, ipse non facit. At Deus execratur homines, qui iustificant impium, hoc est, absoluunt à culpa. Ergo ipse hoc non facit. Proinde iustificare impium non est per imaginariam fidem impiū abfoluere, sed per gratiā infusam ex impio pium facere: Et in hanc sententiam citat aliquot Augustini authoritates.

RESPONSIO.

*Rom. 3.
25.*

*Antid.
pagin.
146.*

Ad minorem: Deus execratur homines qui iustifican-
impium, contra leges & ordinem iustitiæ: quod fit
cum iudex absoluit fontem absque satisfactione pro-
pria vel aliena. Tunc enim iniuria fit legibus, & viola-
tur iustitia, nisi ad sint causæ *inveniat*. Atque hoc negat
Deus se facere Exo. 34. & iudices id facientes damnan-
tur lege & à Salomone. Iustificat verò Deus nos impios,
hoc est, à reatu impietatis misericorditer absoluit, non
contra legem & ordinem iustitiæ suæ, sed interueniente
plenissima pro peccatis nostris satisfactione Mediato-
ris. Hunc. n. proposuit placamentum per fidem in san-
guine suo ad declarandam iustitiam suam per remissio-
nem peccatorum. Si nulla est repugnantia in dictis. Hoc
verò dum facit Deus, & absoluit nos gratis à reatu pro-
pter *autem* filij sui: nihil contra naturam suam aut con-
tra legem admittit. De verbo autē *iustificandi*, & de sen-
tentia Augustini, dictum satis cap. 3. vers. 28. & dub. 7.

Neque huic sententiæ obstat, quod ex Apostolo obji-
cit *Stapletonus*: Omnes oportere manifestari coram tri-
bunali Christi, ut accipiant propria corporis prout ges-
serint. Nam certè reprobi accipient propria corporis
pro infidelitate & male gestis ex merito: Etiam electi
fideles accipient propria corporis pro fide & bene ge-
stis, non ex merito, sed ex gratia, qua & iustificati fue-
runt. Non est contradictio in adiecto, dicere, Deum
iustificare impium, nisi & iustum in se efficiat. Iustificat
enim impium, hoc est, per fidem propter Christi meri-
tum gratis absoluit, in sese quidem impium inueniens,
non autem in impietate iustificatum relinquens, sed piū
& sanctum per regenerationem porro efficiens. Nam
quos

quos iustificat, hos & sanctificat, & pios facit. Hæc verò pietas & sanctitas cum in hac vita sit tantum inchoata, & maneat imperfecta: iustificatio nostra perfecta (de quæ hic esse non potest. Frustra igitur Stapletonus in hoc probando ex Augustino adeo desudat, quod nemo negat: iustificatum non manere in se impium & iniustum.

DUBIUM V.

*An παρανομὸς rectè in sola remissione
peccatorum ponatur?*

DUBIUM V. est ver. 7. Quomodo Apostolus ex Psalmo παρανομὸν in sola remissione peccatorum constituat: cum Scriptura alibi in innocentia vitæ & præstantia virtutum eam collocare videatur: *Beati immaculati corde* Psal. 119. *Beati misericordes: beati mundo corde, beati pacifici, &c.* Matth. 5. Hinc Pontificij varias argutias extruunt.

PRIMO, quod remissio peccatorum non sit tantum liberatio à debito soluendi pœnam, sed etiam animæ à culpa purgatio per infusionem gratiæ: *Bell. l. 2. c. 13. de iustific.*

SECUNDO quod remissio peccatorum tantum sit partialis & initialis iustificatio & felicitas, non omnium, sed tantum eorum, qui ex grauib. flagitiis emerſi veniam à Deo impetrarunt: & quod David de horum tantum non de sua felicitate ibi loquatur *Stapleton. Antid. pag. 202.*

TERTIO: quod iustificatio & beatitas nostra non in sola remissione peccatorum, sed etiam in operum meritis consistat.

DENIQUE, quod peccata remittantur per humilem confessionem, tegantur per dilectionem: quia scriptum est: *Confitebor prauaricationes meas Iehouæ, & tu dimisisti iniquitatē peccati mei: Dilectio operit multitudinē peccatorū.* Stapl. An. 1. pagi. 195.

RESPONSIO.

QVOD Apostolus iustificationem in sola remissione peccatorum constituat, quodque ab eius causa operum merita excludat, palam est ex vers. 6. *David beatum pronunciat eum hominem, cui Deus imputat iustitiam absque operibus, dicens: Beati quorum remissa sunt iniquitates.* Nam pronunciare beatum, imputare iustitiam, re- Psa. 32. 5. Prou. 10. 12. Iacob, 5. 20.

mittere peccata, tegere iniquitates, non imputare peccata, Apostolo idem valent, vt in explicatione fufius est declaratum. Fatetur idem *Ambrosius* in comm. *Remittere & tegere, & non imputare, vna ratio & vnus est sensus*. Et ratio est, quia peccatum & iustitia vt contraria immediata se mutuò tollunt & ponunt in Dei iudicio, coram quo qui est peccator, non est iustus: qui est iustus, non est peccator. Quibus igitur remittuntur peccata, ijs imputatur iustitia, & contra, Quibus verò imputatur iustitia, illis non imputantur peccata.

AD DICTA Psalmi & Christi quod attinet, non docetur illis quid & vnde sit, sed tantum, quorum & qualium sit beatitas: eorum nempe, qui immaculati sunt & mundo corde, hoc est, Spiritu & sanguine Christi purgati per fidem & vere conuersi ad Deum. *Sanguis enim Iesu Christi Filij Dei purgat nos ab omni peccato: Abluti estis, purgati estis, per Spiritum Domini Dei nostri. Fide purificantur corda*. Hi igitur pronunciantur beati. Cur verò & vnde sint beati, hic & alibi docetur in Euangelio: *Beati quorum remissa sunt iniquitates: Proposuit eum placamentum per fidem in sanguine ipsius ad remissionem peccatorum*. Deprauant igitur Euangelij doctrinam Papistæ, dum *μάρτυρ* inter remissionem peccatorum & operum merita partiuntur.

ARGVTIA PRIMA repugnat Scripturæ, quæ inter remissionem peccatorum & sanctificationem perpetuò distinguit, illam merito sanguinis Christi & iustificationi, istam Spiritui sancto & regenerationi ascribens. Repugnat etiam propriæ significationi vocis *remittere* & *remissio*, quæ nihil nisi veniam & absolutionem significat.

*Alter*a est absurda & textui contraria. *Primum*. n. imputatio iustitiæ testante Apostolo ex Dauide, non est partialis sed integra beatificatio. At remissio peccatorum est imputatio iustitiæ, vt patet ex æquipollentis Apostoli. *Deinde* iustificatio & beatificatio non est multiplex, sed vna, vt Deus vnus est *ε. 3. v. 29.* nō alia flagitiosorum alia sanctulorum, vt fingit Stapletonus.

Vt enim sani non egent medico: ita nec angeli nec sancti egent iustificatione. Nulli verò hominum sancti sunt nisi prius iustificati per remissionem peccatorum.

Denique

Denique Dauidem de se loqui ex textu palam est. Protervia igitur est negare.

TERTIA ARGVTIA per se concidit ex textu. Dauid enim pronunciat beatum, cui Deus imputat iustitiam absque operibus. Ambros. in hunc locum : *Manifestè beati sunt, quibus sine labore vel opere aliquo remittuntur iniquitates, & peccata teguntur, nulla ab his requisita pœnitentia opera, NISI TANTVM ut credant.*

QVARTA DENIQUE repugnat Euangelio, quod euidenter testatur Deum non remittere peccata, nisi propter Christi sanguinem: nec tegere iniquitates nisi per Christi obedientiam cap. 3. 24. *Quem proposuit placamentum in sanguine suo per fidem: & cap. 5. 19. Per vnus obedientiam iustificantur multi. Ephes. 1. 6. In quo habemus redemptionem per sanguinem eius, hoc est, remissionem peccatorum: Hebr. 9. 22. Absque sanguinis effusione nulla fit remissio 1. Ioh. 1. 7. Sanguis Iesu Christi filij Dei vnigeniti purgat nos ab omni peccato.* Præclare verò etiam Iustinus Martyr Epistola ad Diognetum: *Quid aliud (inquit) peccata nostra tegere potuit, quàm Christi iustitia? In quo alio nos iniqui & impij pro iustis haberi possumus, nisi in solo Dei Filio? O dulcem permutationem: ô imperuestigabile artificium: & beneficia expectationem omnem superantia, ut iniquitas quidem multorum in iusto vno abscondatur, iustitia autem vnus faciat, ut multi iniusti iustificentur.*

QVOD Dauid de sua ἡμολογήσει dicit, ineptè ad suam auricularem confessionem trahunt Sophistæ. Apertè loquitur Dauid de confessione ad Deum, quæ est fides & conuersio, non de confessione ad Sacerdotem. Dilectio verò dicitur tegere multitudinem peccatorum non suorum sed alienorum, non expiando, aut veniam promerendo coram Deo, hoc enim solius est Sanguinis Christi, sed fraternè condonando, hoc est, non vindicando nec diffamando, aut exagitando quod ignoscentiæ & charitatis est proprium.

DVBIVM VI.

An circumcisio Abraha σφραγίς tantum signatoria seu limitatiua: an verò etiam obsignatoria fuerit.

DVBIVM VI. est ex vers. 11. rectène exponant

nostri interpretes, Abrahā signum circumcisionis accepisse signaculum, ut sigillum diuinitus datum, ad obfignandam ei iustitiam fidei: & hinc conficiant, hanc esse differentiam Sacramentorum *συμπεριλαμβανόμενα* & principalem usum, quod sint *σφραγίδες* obfignantes fidelibus iustitiam fidei ex parte Dei: cum (ut contendit *Stapletonus*) nulli Ecclesiarum magistri & diuinarum Scripturarum interpretes hactenus ita intellexerint, sed omnes dixerint circumcisionem tantum fuisse signum fœderis distinctiuum populi Iudaici ab aliis populis, & Abrahamum id signum primò accepisse, ut signaculum quoddam siue characterem siue notam illustrem illius iustitiæ fidei quam iam dudum habuerat, non quam Spiritus sanctus in acceptione illius ceremoniæ demum efficeret: Nec rectè colligi videatur à specie ad genus vniuersaliter: Circuncisio fuit Abrahamæ signaculum iustitiæ fidei. Ergo omnia Sacramenta sunt signacula iustitiæ fidei.

RESPONSIO.

RECRE VTRUNQUE. In omni namque pacto etiam humano signa dantur & accipiuntur *ἀσφαλείας* ergò, ne stipulatio mutuò facta suspecta aut fallax sit, sed certa & constans. At circuncisio erat signum fœderis mutui inter Deum & Abraham: quod testatur Deus: *Hoc erit signum fœderis inter me & te*. Neq; hoc inficiatur Sophistæ. Circuncisio igitur data fuit cōfirmationis gratiā, ut promissio fœderis ex parte Dei haberetur rata, & fides Abrahamæ de gratia fœderis nō vacillaret. Ideo Apostolus coniungit, quod circuncisionem acceperit *σημείον & σφραγίδα*, quæ duo differunt ut signum significans, & sigillū obfignans. Porro constat, omnia Sacramenta esse signa fœderis inter Deū & Ecclesiā. Omnia igitur Sacramēta diuinitus sunt data cōfirmationis ergò, ut mutuam Dei & hominum stipulationem, gratiæ quidē ex parte Dei, fidei verò & obedientiæ ex parte nostra obfignēt. De circuncisione dicitur: *Erit signum fœderis inter me & te*: De Paschate: *Erit vobis signum & memoriale*. De Baptismo: *Baptizate omnes gentes in nomine Patris & Filij, & Spiritus sancti*. De Eucharistia: *Hoc est corpus meū quod pro vobis traditur, &c. Hoc facite in mei memoriam*. In hoc igitur principali usu tanquam in communi differentia *συμπεριλαμβανόμενα* Sacramenta omnia conueniunt.

AD OB-

AD OBJECTVM PRIVS: etsi facile datur, patres hunc circumcisionis vsum obscurius explicasse: verum tamen non est, nullos indicasse vel attigisse. *Origenes*: *Circumcisio*, inquit, *illa carnalis signum erat spiritualis circumcisi- nis qua non in carne suscitatur, sed in corde*. Sensit ergo circumcisionem carnis ex parte Dei significasse, atque etiam cum esset signum fœderis obsignasse Abraham & posteris circumcisionem cordis, de qua dicitur: *Circumcidet Deus cor tuum & cor seminis tui*. *Theophylactus* etiam: *Accepit signum signaculum, quo & obsignaret & predicaret suâ ex fide iustitiam*. Falsum est etiam, omnes patres de signo tantum distinctiuo & nota externa iustitiæ internæ *σφραγὶς* interpretari. Non enim conueniunt. *Origenes* *σφραγὶς* interpretatur *signaculum*, quod alicui rei ad hoc imprimitur, vt lateat, quandiu referetur à quo imprimitur: & Abraham circumcisionem accepisse signaculum, quo iustitia fidei per Christum obtinenda esset occulta, donec Christus resignaret, & plenitudo omnium gentium ingrederetur. Hanc sequitur *Haymon*. *Hieronymus* accepit signaculū iustitiæ fidei, vt perfectio- nis fidei signū: *Semper enim res plena, inquit, signatur*. Alij aliter. Sed minimè impingenda est antiquis patribus Anabaptistica opinio, quasi circūcisio tantum fuerit eternæ professionis nota, aut distinctionis character. Sic enim patres negassent fuisse signum fœderis mutui inter Deum & homines, quod est falsum. Neque *σφραγὶς* est tantum nota aut character aliquid indicans, sed propriè est nota signatoria diplomatibus addita, ἀσφαλείας causa, tam ex dantis quàm excipientis parte. Libenter verò admittimus, Sacramentis non esse alligatam gratiam, quasi in usu demum eam imprimant. Nouam enim non conferunt, acceptam verò confirmant & augment.

AD OBJECTVM POSTERIVS responderetur, consequen- tiam valere dupliciter:

PRIMO quia quod omni speciei inest, toti generi rectè tribuitur. Sicut igitur valet: Homo, equus, & quodvis animal sentit, mouetur: Ergo omne animal sentit, mouetur, & sensus, motus differentia systatica generis rectè dicitur: sic valet: Circūcisio, pascha, & quodvis signum fœderis est *σφραγὶς* addita fœderi obsignationis causa: Ergo omne signum fœderis est *σφραγὶς* iustitiæ fidei: &

hoc pro generica differentia Sacramentorum rectè habetur.

DEINDE Abraham hîc vt pater omnium fidelium proponitur. Ergo non aliter nec alio fine nos, si filij sumus, Sacramenta nostra accipimus, quàm Abraham. Reliquas *Stapletoni* argutias, quibus obfignationem Sacramentorum conuellere tentat, ex oratione Bellarmini in alterum Tomum de Sacramentis desumptę sunt: & à me præfatione Catechetica tertię partis editione prima & altera refutata. Itaque hîc non repeto.

DVBIVM VII.

An solius Dei proprium sit viuificare mortuos.

DVBIVM VII. est circa vers. 17. Quomodo Deo vt proprium tribuatur viuificare mortuos, cum non solū Prophetę & Apostoli legantur excitasse mortuos, sed & pythoniſſa excitarit Samuelem, & Æsculapius pharmacis viuificārit duos mortuos Capaneum atque Lycurgum, & Polytiſs Glaucum puerum Minois filium: imò & Draco alium Draconem mortuum: apud Apollodorum *Biblioth. lib. 3. pag. 135. & 172.*

R E S P O N S I O.

Joh. 5.

DEVM solum nutu & potētia sua vitam mortuis reddere posse palam est, cum solus sit causa prima entium: solus immensę potētię, solus author naturę, solus vitę & author vitę in creaturis: teste scriptura sacra, & philosophia saniore. Videatur *Aristoteles Metaph. libr. 7. cap. 7.* Neque hanc potētiā communicat creaturis. Soli Filio Pater per æternam generationem dedit vitam habere in se ipso, sicut ipse vitā habet in se ipso, vt viuificet quos vult. Prophetę verò & Apostoli viuificarunt aliquos non suā sed alienā virtute, Dei operantis per eos miracula, ad obfignandam eorum vocationem & doctrinam: *Act. 3. 12. Quid intenti estis in nos quasi propria vi aut pietate effecerimus, vt hic ambularet. Fides in nomen Iesu Christi hūc confirmauit, &c.* Pythones vi diabolica nō viuificāt mortuos, sed præstigiis oculis deludūt. Nec Pythoniſſa excitauit Samuelem defunctū: sed magica arte. produxit spectrum prophetę, quod mox euanuit. *Apollodori* historię præstigię fuerunt diabolicę, vel inanes sunt fabulę. Nam fatentibus medicis:

Contra vim mortis non est medicamen in hortis.

In his

In his signis, inquit Augustinus epist. 3. quid excellentius, quam mortuos resurrexisse? Fecit hoc Helias: fecit hoc Helisæus. Nam de magorum miraculis, utrum etiam mortuos suscitauerint, illi viderint, qui & Apuleium se contra magicarum artium crimina copiosissime defendentem conantur non accusando sed laudando conuincere.

DUBIUM VIII.

An Christus traditus dicatur propter peccata nostra, quia morte sua ea expiauit.

DUBIUM VIII. est ex vers. 25. Rectène exposuerimus, Christum traditum propter peccata nostra: ut ea morte sua expiaret in Dei iudicio: & resuscitatum propter iustificationem nostram, ut suscitatus iustitiam morte promeritam fidelibus cōferret: cum videatur tantum traditus propter peccata nostra, ut nos eius exemplo peccatis moriamur, & resurrexisse propter iustitiam nostrā, ut nos eius exemplo in nouitate vitæ resurgamus, & sic iustificemur, ut bellè exponit Stapletonus: vel traditus propter peccata nostra, hoc est, causa vel occasione peccatorū nostrorū, ut eius exēplo & doctrina perimoti nosmet à peccatis retrahamus: sicut deprauat blasphemus Socinus de seruatore par. 2. pag. 108. qui dicit, præpositionē *propter* nusquā habere hāc significationē, ut significet satisfactionē pro peccatis, sed tantū causam: & mori propter peccata, seu pro peccatis alicuius nihil aliud esse, quam causā siue occasione peccatorū illius mori: ut 1. Reg. 14. 16. *Tradetq; Iehoua Israelē propter peccata Ieroboā, qui peccauit & peccare fecit Israelem*, id est, causa peccatorū Ieroboami.

*Staple.
pag. 259.*

RESPONSIO.

APOSTOLVM loqui de expiatione peccatorum & satisfactione pro eis per mortē Christi, deque iustificationis collatione seu iustitię imputatione, collatio totius doctrinæ euincit in hac epistola & alibi in Euāgelio traditæ. Nam c. 3. 24. 25. remissionis peccatorū & iustificationis nostræ causam palām dixerat esse redēptionem Christi sanguinē. Idem Eph. 1. Col. 1. clarius 1. Tim. 2. *Dedit semet ipsū ἀντίλυτρον pro omnibus*. Dare verò ἀντίλυτρον pro omnibus est pro omnib. soluere, satisfacere, ut supra c. 3. dubio 10. est demonstratū. Clarius Heb. 7. 27. *Obtulit semet ipsū victimā Deo non pro suis, sed pro nostris peccatis*. At offerre se victimā pro peccatis: est peccata expiare: Sic He. 10. 12.

Vnica oblata victima consecrauit in perpetuum omnes, &c. Iohan. 1. 7. Sanguis Iesu Christi purgat nos, 1. Iohan. 2. Ἰλασμός pro peccatis totius mundi: Apocal. 1. 5. Lauit nos à peccatis nostris per sanguinem suum. Sic etiam Hieronymus, Ambrosius, Chrysostomus interpretantur verba Apostoli, de merito remissionis peccatorum per mortem, & de iustitiæ collatione per resurrectionem.

Stapletoni igitur glossa etsi non omnino aliena est à veritate: aliena tamen est à mente Apostoli hoc loco, ubi nondum agit de regeneratione, hoc est, de mortificatione & viuificatione: sed de merito & causa iustificationis cuius effectus est regenerationis gratia: de qua infra cap. 6. agitur. Peruertit igitur Apostoli mentem, & Euangelij doctrinam corrumpit Stapletonus.

Socini deprauatio qua mortem & resurrectionem Christi tantum exemplariter exponit, prorsus est falsa impia & blasphema. Etsi enim verum est, *propter* significare causam, & Christum mortuum propter peccata nostra significare mortuum causa vel occasione peccatorum nostrorum: tamen *primò* falsum, quòd tantum hoc significet. Nam phrasis explicanda est iuxta consensum totius Euangelij, quod testatur, Christi mortem fuisse λύτρον, ἀντίλυτρον, ποσφοράν, θυσίαν, ἰλασμόν pro nostris peccatis, & satisfactionem atque expiationem significare. Neque locum habet elusio hæretici de redemptione, λύτρον & victima metaphorica & impropria. Hæc enim prolixè refutata fuit cap. 3. dub. 10. *Deinde*: Pelagiana blasphemiam est, nos tantum doctrina & exēplo Christi nos ipsos retrahere à peccatis. Sic enim præcipua mortis & resurrectionis Christi efficacia negatur, & natura hominis in altum tollitur, ut altius à Satana præcipitetur. Et quo modo quæso mortui in peccatis se ipsos retraherent ad iustitiam æternam? Deus verò est, qui per sanguinem & Spiritum Christi nos purgat, & retrahit à peccatis virtute mortis & resurrectionis eius. *Denique* absurda & blasphema est interpretatio ex loco adducto de Ieroboamo, propter cuius peccata Deus dicitur tradidisse Israel, quia ipse peccauerat, & Israel peccare fecerat: quæ additio phrasin, propter peccata, de expiatione aut satisfactione intelligi, vel ad Christi mortem accommodari nullo modo patitur: Alioqui dicendum erit hæ-

retico

retico, Christum esse traditum propter peccata nostra, quia non solum nos peccauerimus, sed & ipsum peccare fecerimus; quod sanè falsum erit atque blasphemum.

CAPITIS QVINTI

AD ROMANOS

Argumentum, partitio, Analysis.

Caput quintum est expolitio præcedentis gnoma, de Christo tradito propter peccata nostra, suscitato propter iustificationem nostram, & quod hac fides imputetur nobis ad iustitiam: Hanc, inquam, sententiam Apostolus illustrat enumeratione effectuum, docens, ex morte & resurrectione Domini nostri Iesu Christi præter iustificationem fidei etiam manere alios salutes effectus, pacem, *πληροφορίαν*, spem, patientiam, constantiam, in ærumnis, denique solidam consolationem in vita & in morte. Deinde utranque (iustificationem & consolationem) aduersus rationis & carnis argutias confirmat argumentis à causis & à comparatis: ubi insignem primi & secundi Adami collationem instituens, illum peccati & mortis, hunc iustitiæ & salutis authorem esse demonstrat: In fine occupationem de usu legis addit. Partes capitis constituo tres.

PRI MA est exegetica beneficiorum, quæ habemus per Dominum nostrum Iesum Christum, hoc est, ex morte & resurrectione eius, à versu 1. ad 5.

Caput beneficiorum est *iustificatio*, cuius consequentia bona, ad solidam consolationem necessaria sunt in lucta tum *interna*: pax cum Deo: *πληροφορία* gratiæ, & spes gloriæ futuræ, ver. 1. & 2.

Tum *externa*: fortitudo Christiana in ærumnis, patientia, experientia, spes, constantia ver. 3. 4. 5.

ALTERA est apodictica vtriusque, hoc est, tum iustificationis fidei per mortem & resurrectionē Christi: tum consolationis illius viuæ inde in nos manantis à *vers. 5. usque ad vers. 20.* Vtranque enim confirmat.

1. *Coniunctim* ex sensu interno fauoris Dei erga nos, & testimonio Spiritus sancti *v. 5.*

2. *Diuisim*: Iustificationem quidem ex causis impulsivis mortis Christi: *primum* proximā, quæ fuit peccatorū non suorum, sed nostrorum expiatio: *ver. 6. 7.*

Deinde remotā seu primā, quæ fuit immensa charitas Dei Patris tradentis Filium in mortem pro nobis: *v. 8.*

Consolationis verò illius viuæ membra deducit ex iustificatione tanquam effectus ex causa à minori: pacem erga Deum: *ver. 9.*

Certitudinem salutis *v. 10.*

Gloriationem in Deo seu sub spe gloriæ Dei: *v. 11.*

3. *Ex officio* Mediatoris Domini nostri, quod fuit, ut Mediator homo factus solus & vnus iustitiam & vitam mundo repararet: sicut Adam solus & vnus (cuius pars mulier) peccatum & mortem in mundum inuexit: cuius collationis *negra* ponit *v. 12.*

Inter *ver. 12. & 18.* est parenthesis quinque versuum ad illustrationem collationis inserta, continens occupationem geminam.

Prior occupatio est, quod peccatum ab Adamo propagatum fuerit etiam ante legem: contra quod mouet objectionem *versu 13.*

Soluit, & fuisse ostendit 1. *ex effectis*: quia tunc etiam homines moriebantur *ver. 14.*

2. *Ex typo*, qui non fuit inanis: Adam fuit typus Christi. Huius verò beneficium debuit redundare ad omnes etiā ante Moysen. Ergo & illius peccatū redundauit. *ibid.*

Altera occupatio: non esse hanc collationem simpliciter parium, sed minoris & maioris: *ver. 15.*

Similia duo tacitè ponit. 1. Vterque vnus homo, author suorum effectorum. 2. Vterque sua effecta multis communicat.

Dissimilia etiam dico: 1. *in efficacia*: gratia vnus Christi, multò potentior ad viuificandum multos: Hæc tria continentur *ver. 15.*

2. *In effectis*: Ex vno delicto Adami manauit reatus & con-

condemnatio. Ex gratia Christi manat iustificatio, non ab vno illo delicto Adami, sed ab omnibus *ver. 16.*

Vtrūque *dis simile* cōfirmat tūm ex *μεγαλεία χάριτος* ex redundante vi gratiæ supra vim mortis: tūm ex inæqualitate potentiæ Adami & Christi *ver. 17.*

Collatione absoluta ad *μεγίστην* addit *ἀποδόν* *ver. 18*

Vtramque confirmat à causa efficiente vel meritoria. *ψ. 19.* vt in textus declaratione videbitur.

Hæc est vera *διάθεσις* secundæ partis.

TERTIA est occupatio nata ex *ver. 14.* Si etiā ante legem peccatum fuit propagatum: quid opus fuit lege?

Introit. 1. Vt peccatum augeretur, hoc est, quantum sit malum ex speculo legis cognosceretur.

2. Vt aucto peccato Adami superabundaret gratia Christi *vers. 20. 21.*

PRIMA PARS CAPITIS.

Exegetica beneficiorum mortis & resurrectionis Christi.

1. *Iustificati igitur ex fide, pacem habemus erga Deum per Dominum nostrum Iesum Christum:*
2. *Per quem etiam fide adducti fuimus in hanc gratiam, per quam stamus, & gloriamur sub spe gloria Dei.*
3. *Neque id solum, sed etiam gloriamur de afflictionibus, scientes quod afflictio tolerantiam efficiat:*
4. *Tolerantia vero experientiam, experientia autem spem:*
5. *Porro spes non pudefacit:*

I. IUSTIFICATI IGITUR EX FIDE: Quoniā Apostolus ex fide, gratis, absque operibus peccatores iustificari demonstraerat, nominatim verò iustitiam noui Testamenti in fide mortis & resurrectionis Christi fundauerat: iam porro ex eadem tāquam ex vberissimo fonte cum iustificatione fidei omnia beneficia alia ad consolationem, vitam, & salutem necessaria, profluere in nos docet. *Primum* igitur longam beneficiorum seu effectuum mortis Christi seriem texit:

Deinde eandem demonstrat. Versus primus, qui, ut particula *quod* ostendit, ex præcedentibus infertur, sic resolui debet, ut primo loco statuatur effectus seu author tantorum beneficiorum, Dominus noster Iesus Christus cum sua morte & resurrectione: *Secundo* iustificatio proximè inde defluens: *tertio* fides in morte & resurrectione Domini nostri fundata: *demum* pax nostra cum Deo, & beneficia connexa. Nunc verba videamus.

Διὰ τοῦτο *ΔΕΥΤΕΡΟΣ* *ΙΥΣΤΙΦΙΚΑΤΙ*: intelligatur, ut suprâ *διὰ τοῦτο* cap. 3. vers. 24. 28. *ἐκ πίστεως, διὰ τῆς πίστεως, πίστις*, Apostolo synonyma esse patuit cap. 3. *Habemus pacem* *ἐκ τοῦ* *ΘΕΟΥ* *ΕΡΓΑ* *ΔΕΥΜ* vel cum Deo, qua limitatione pax ista non mundana sed diuina esse significatur. Vetus Latina: *Habeamus pacem*: *ἐχούμεν*, quasi sit hortatio ad concordiam, unde Papistæ totum locum pervertunt, sic exponendo: *Postquam Apostolus abstulit causam atque materiam discordiæ Romanorum: iam eos inuitat ad veram pacem: & ait: Iustificati ergo, id est, iusti à Deo effecti ex fide, id est per fidei formata infusionem: pacem habemus ad Deum, id est, Deo humiliter subditi sumus.* Priores corruptelæ suprâ sunt refutatæ. Posteriori videtur fauere Origenes, item Chrysostomus, qui refert quorundam expositionem de ea pace, quam iustificati fide mutuò inter se habere debent: sed hanc non probat. Exponit verò de pace, quam seruare debemus cum Deo vitando peccata, quæ nos à Deo se iungunt. Sed exempla Græca cōstanter habent *ἐχούμεν habemus*, assertiuè nō imperatiuè: & sic etiā legit Ambrosius. Nondū igitur hortatur Apostolus. Deinde tela sequentiū effectorum satis ostendit, agi de consolatione cū iustificatione fidei coniuncta. Denique Apostolus ipse interpretatur hanc pacem vers. 9. 10. de reconciliatione cum Deo per mortem filij sui. Pacem igitur ad Deum vocat reconciliationem cum Deo, & huius reconciliationis sensum, qui est vera *ἀδύναμις* & conscientiæ tranquillitas. Reconciliatio enim est pacis & amicitiae turbatæ inter dissidentes reparatio. Amicitiam nostram & pacem cum Deo abruperant peccata nostra. Ies. 59. 2. *Iniquitates vestra diuiserunt inter vos & Deum vestrum.* Iustificati verò ex fide habemus remissionem peccatorum, ut docuit cap. præcedente. Habemus igitur & pacem cum Deo. Sublata enim inimicitiarū causa inimi-

Reconci-
liatio
quid.

inimicitiae sublatae sunt, & pax restituta. Sic prima efficacia mortis Christi est iustificatio nostra. Iustificationis effectum primum pax nostra cum Deo, qualem nempe Christus promisit Ioh. 16. & in qua regnū Dei consistere docet Apostolus Rom. 14. Ab hac pace incipit viua consolatio aduersus tentationes peccati, Satanæ & mundi. Si enim Deum habemus propitium per mortem Filij eius, nihil est quod terrere, aut de gradu deiicere nos possit. Huius siquidem pacis sensu fidelis exclamat cū Davide: *Iehoua mecum est, non timebo, quid faciat mihi homo:* & eum Apostolo: *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* Ista porro consolatio cum opinione meritorum & iustificatione operū minimè consistit. Cū enim opera nostra omnia sint debita, & peccatis inquinata: nec merita esse, nec iustificare coram Deo possunt. De Deo igitur reconciliato peccatorem confidere nunquam sinunt, sed dubitatione perpetua conscientias torquent. Hoc argumento doctrina iustificationis vera à falsa liquidò discernitur.

Psal. 56. 12

Psal. 118. 6

Rom. 8. 33.

2. PER QVEM habemus accessum: Iustificationis & pacis proposuerat authorem Christum Dominum nostrum. Quoties verò *Dominum nostrum* vocat, toties redemptionis fidem nobis refricat. Eundem nunc beneficiorum connexorum prædicat effectorem, ne extra eum aliquid quæramus, vel sine eo in Dei conspectum venite præsumamus. Sine Christo enim accederemus ad ignem consumentem nos. Per solum igitur Christum fide iustificamur, habemus pacem erga Deum, hoc est, immunitatem ab ira Dei, restituti in eius gratiam, cuius inimici eramus per peccatum. Per quem enim est iustificatio, per eum etiam sit reconciliatio necesse est. Causa enim causæ, est etiam effectus causa. Sed quid amplius habemus per Christum? τὴν ἀποκατάστασιν τῆς πρὸς τοὺς θεοὺς χάριν τούτων: *vetus: Habemus fide accessum in hanc gratiam.* Rectè Beza ἀποκατάστασιν transitiuè *adductionem* potius vertit, quàm absolutè *aditum*.

NE QVE enim accessus significatur vltroque, sed quasi manu ductio ad Dei gratiam per Christum metaphora à regibus, ad quos aditus non patet, nisi per ἀποκαταστάτας *conciliatores*. Est autem siue aliud hoc beneficium, siue incrementum prioris. Si subditi regis rebelles per sequestrum impetrent delicti veniam, id in-

gens erit beneficium. Sed possunt venia donati aliquam indignationem regis subuereri. Quod si per sequestrum etiam in gratiam regis restituantur, ut pace plena fruantur erit beneficium liberalius. Si denique per eundem in regis etiam conspectum reducantur, ut in regia porro securè versentur: id demum fuerit longè maximum. Ita nos Dei inimici per Christum fide impetruimus delictorum veniam. Hæc nostra *iustificatio* ex fide. Sed manet fortè conscientia offensarum, & de Dei gratia reparata dubitatio. Imò iustificati fide per Christum etiam habemus pacem cum Deo assecurari, ut sic loquar, de reconciliata eius gratia. Insuper *μεσσωμεν* ad hanc gratiam Christus se nobis præbet, nos quasi manu in Dei conspectum adducens, ut gratia eius fruamur coram. Hoc modo Apostolus Christi beneficia connectit. Vnde *primum* cognoscitur, esse indignos nomine Christiano, qui non contenti Christo alios sibi quærunt *μεσσωμεν*, & intercessores, per quos ad gratiam Dei accedant. Nam alios quærendo, Christo vel diffidunt, vel gloriam furantur. Atqui non est datum aliud nomen sub cælo, &c. Per solum hunc habemus accessum ad gratiam. Atrocius igitur Christum lædunt Papistæ, qui quot cœlites calendario suo continent, tot *μεσσωμεν* Christo associant, quàm Iudæi & Pagani, qui Christum nesciunt. Deinde commenta Pelagiana de libero arbitrio, præparationibus, dispositionibus, viribus & meritis humanis, per quæ aditus ad Deum quæritur, refelluntur. Cum inimici essemus, refugiebamus thronum Dei: reconciliati etiam accedere non poteramus peccatorum conscientia, & metu iudicij diuini absterri. Christus igitur nos adduxit ad thronum gratiæ, Eph. 2. 18. & 3. 12. Hebr. 14. v. 4. ne quid in parando hoc aditu nobis aut aliis tribuere audeamus. IN GRATIAM HANC: de qua nempe dixerat: cap. 3. 24. *Iustificati ipsius gratia*. Et cap. 4. 16. *ut hereditas sit per gratiam*, id est gratuitam Dei misericordiam & beneficia inde in nos derivata. Emphaticè dicit *ταύτην* pro *τοσαύτην* tantam tam eximiam, ne leuïs æstimeretur: mox dicet: *In qua stamus* *τῇ* *πίτει*, FIDE: Sicut iustificationis & pacis, ita accessus huius organum facit fidem.

Hebr. 11.

6.

NAM absq; fide Deo placere nemo potest, neq; ad Deum accedere.

accedere. Fide igitur non pedibus itur ad Deum. Fide
 nō operibus aut meritis acceditur ad gratiam. *IN QV A*
S T A M V S : Stare in gratia est de gratia certum & se-
 curum esse. Accedere licet aliquando ad gratiam prin-
 cipis : consequi licet clementiam regis : sed facile
 fieri potest , vt rursus quis excidat. Non sic habe-
 mus accessum ad gratiam Dei : sed in ea stamus qua-
 si *τετράγωνοι*. Si enim Philosophi virum bonum com-
 parant lapidi quadrato , qui basi sua immotus confi-
 stit : Aristoteles etiam demonstratorem suum vocat *τε-*
τράγωνον ὃν ἀμεινέτωτον : quantō rectius Apostolus iustifica-
 tum fide dicit firmum stare in gratia Dei instar quadra-
 ti , quōd in quamcumque voluatur partem sibi semper
 constat. Hoc *alterum* est beneficium mortis Christi ex
 iustificatione fluens, certitudo immota gratiæ præsens
 & futuræ : Prius beneficium opponebatur tentationi de
 ira Dei : Iustificati fide nihilominus sentimus peccata :
 Ergo sub ira sumus : Imō , inquit , pacem habemus cum
 Deo, quia fide peccata remittuntur : iustitia imputatur à
 Deo. Hoc posterius opponitur tentationi de mutabili-
 tate. Accessimus quidem fide ad gratiam : sed forte hæc
 fluxa erit : maxime cum non cessemus Deum offendere,
 via sit lubrica, natura infirma. Imo stamus in gratia im-
 moti : stare & cadere, excidere, sunt opposita. Stamus in
 gratia : non igitur cademus , aut si cadimus , non
 excidemus : *Iustus enim si ceciderit , non collidetur , quia*
Dominus supponit manum. Præclara consolatio fidei de
 gratia & perseuerantia finali. Causa certitudinis rursus
 non est in nobis, sed in Christo, ex virtute mortis & re-
 surrectionis eius in nos defluens. Christus. n. salutis no-
 stræ est inceptor & perfectior : manu sua adduxit nos : eā-
 dem nos asserit & sustentat : *Oves meas non rapiet ex ma-*
nu mea. Faceſſat igitur *ἐποχή* Papistica, de fallaci cōiectu-
 ra, & de mutabilitate gratiæ , conscientiarum tortura.
ἐστὶν αὐτῷ : Stetimus, nempe, ex quo sumus fide iustificati,
 vel stamus : Est vox non solius Pauli , quem Sophistæ
 aiunt ex singulari revelatione certum fuisse , sed o-
 mnium & singulorum verè fidelium , mea , tua.
 Tradit enim Apostolus doctrinam & consolatio-
 nem toti Ecclesiæ communem , quam opponamus

Fideles
stant τε-
τράγωνοι.

Pf. 37. 23.

dubitationi de gratia, & de defectione in via. Vide vers. 10.

*Gloriatio
vera &
vana
qua.*

ET GLORIAMUR DE SPE GLORIAE DEI: Tertium beneficium ex iustificatione fidei profluens gloriatio de spe gloriae Dei. Gloriari est de ingenti aliquo bono, quod habeas vel certo speres, gestu & verbis exultare. Vera est gloriatio cum bonum illud verè bonum est, & verè possidetur, & Deo auctori acceptum refertur. Secus gloriatio vana est, quae prohibetur. Iustificati igitur gloriamur: de quonam bono? de spe gloriae Dei. *ἐν ἐλπίδι*: vetus: *In spe*: Beza *sub spe*: expressius *super spe*, seu *de spe*. Notatur. n. gloriationis materia. Gloriam Dei intelligit non tam absolute, qua ipse gloriosus est, quàm transitive qua glorificabit nos. Infra c. 8. 21. vocat gloriam filiorum Dei, sicut hic etiam legit vetus: sed nulli codices Graeci sic habent, nec Syrus etiam, hoc est, gloriam filij s Dei destinatam, seu preparatam. Haec nondum habetur, spe tamen possidetur. Spes. n. est expectatio certa liberationis & gloriae futurae. Ideo non dicit: *Gloriamur de gloria*, sed: DE SPE GLORIAE: Hebraismo: pro, *de gloria sperata*. Haec consolatio confirmat priorem. Opponitur enim tentationi de virium nostrarum & fidei imbecillitate, & de euentu dubio: stamus quidem nunc in gratia: sed fortè paulò post excidemus gratiam, amittemus fidem, frustrabimur spe & gloria. Minimè: fides coniuncta est cum gloriatione de spe gloriae Dei. Gloriari autem non licet de bono incerto. Spes enim non confundit, ut sequetur. Ergo nec fides cessabit, nec spes excidet: alioqui de ea gloriari non liceret tanquam de immutabili bono. Hic igitur rursus fundatur consolatio de finali perseverantia sanctorum in fide & spe, sine qua nulla est certitudo praesentis gratiae, nulla pax conscientiae cum Deo, nulla iustificatio fidei, nulla denique efficacia mortis Christi.

*Sophistarum duo
pestilentia dogmata e-
versa.*

CALVINUS benè observavit, everti hinc duo sophistarum pestilentia dogmata: *Unum*, Christianos debere esse contentos coniectura morali de gratia praesente: *alterum*: omnes esse incertos finalis perseverantiae: quae tanquam pestes conscientiarum & ipsissima desperationis officina à Spiritu sancto hic redarguuntur, & cauenda sunt.

3. NEQVE ID SOLVM, SED ETIAM GLORIA-
 MV R: Hactenus exposuit effecta iustificationis fidei, q̄
 sunt internarum tentationum remedia. Subiicit aliud
 externis malis oppositum, in ordine *quartum*, etiā ex fide
 iustificationis fluens, gloriatio in oppressionibus, quod
 mira gradatione causarum & effectorū demonstrat. Pri-
 mo obseruetur nexus. NEQVE ID SOLVM: Occupatio est;
 Quid iuuat habere magnificas spes, & de his gloriari: in-
 terim esse miserrimos omnium hominum in mundo:
 cruce & afflictionibus opprimi? Imò vero nō tantūm glo-
 riamur de spe, sed etiā de oppressionibus, quasi dicat, tātū
 abest, vt calamitates præsents vitæ, spem, gratiam, pacē,
 iustificationem deniq; nostram lædant, minuant, anxios-
 ve nos reddant, vt etiam de illis gloriemur. Hoc verò est
 vnum ex summis Religionis nostræ paradoxis, quod ca-
 ro refugit, ratio non percipit, philosophia humana de-
 ridet. Gloriari enim est de bono aliquo magno gestire.
 At afflictiones quis dicat esse bonas, nedum valde bonas?
 ac non potius malas, & valde malas, quippe peccati effe-
 cta, & pœnas naturæ aduersas, quam lædunt & destruunt.
 In his igitur lætari vel de his gloriari, non tam Stoico-
 rum, quā insanorum hominum viderur, & risum Sar-
 donium ridere. Ita mundus iudicat. Verūm hæc doctri-
 na non est speculationis sed *πραΐς*, quam martyres ad
 exquisitissimæ pertracti tormenta & mortem confirma-
 runt, quibus tantum abest vt fuerint exanimati, vt inui-
 cto robore superarint, læti cuncta pertulerint: tyrannis
 insultarint: An quod essent Stoici *ἀπαθείς*? Minime ex *ἀ-
 ναισθησία*. Sentiunt enim pij afflictiones in cute & dolent:
 vt Petrus ait: *Tristitia affecti paululum carne*: sed simul e-

I. Pet. I.

I. Pet. 4.

xultant spiritu, quia certi sunt de pace cum Deo, de spe
 gloriæ Dei, de calamitatū salutarī effectū & exitu. Sciūt
 sibi à cœlesti patre immitti *εἰς δοκιμασίαν*, vel certē *πειρασμόν*
 salutarem, sciunt momentaneas esse, cum æterna gloria
 commutandas.

Afflictiones igitur etsi natura sua malæ sunt & dolori-
 ficæ, quippe peccatorum pœnæ, & tales manent impiis,
 quos in desperationem præcipitant: tamen ex accidenti
 per Dei misericordiam piis sunt bonæ, & valde bonæ,
 hoc est, vtilēs ac salutarēs: proinde de iis vt de ingenti
 bono non immerito glorianur. Habemus quartum

gratiæ effectum seu consolationem oppositam externis malis, quod ea salutem piorum lædere non possint. Nunc quomodo hoc *παράδοξον* suum Apostolus confirmet videamus. **SCIENTES QVOD OPPRESSIO.** Argumentum ducit ab effectis necessariò cohærentibus miro artificio. Principale est: Quod non confundit, de eo meritò gloriāmur: Oppressiones pios non confundunt: De iis igitur meritò gloriāmur.

PROPOSITIO videtur infirma: Gloriāmur enim non de non lædentibus, sed de valde iuuantibus. Sed firma est: quia *non confundere* Apostolo est idem quod salutē iuuare, conferre, seruare, quod ex locis æquipollentibus obseruatur. Ies. 28. 16. & Rom. 9. 33. *Qui credit in eum non confundetur*: Id dicitur Iohan. 3. *Qui credit in eum, habet vitam æternam*: Rom. 8. 28. *Omnia cooperantur in bonum diligentibus Deum*. Assumptionem confirmat Apostolus primum à *πληροφορία* & sensu piorum: **SCIENTES**: Non est verbum logicum, sed Theologicum: non de scientia speculatiua, quæ ex demonstratione est: sed de scientia practica ex testificatione interna Spiritus sancti, contentantis spiritui nostro, quod in mediis ærumnis & morte, filij Dei simus, nec quicquam nos possit separare à dilectione Dei, quæ est in Christo Iesu, quæ scientia longe est quauis scientia logica solidior: De eadem Apostolus: Rom. 8. *Scimus diligentibus Deum omnia cooperari in bonum. Quis nos separabit, &c. Persuasum est mihi, neque mortem, &c.* 2. Corinth. 5. 1. *Scimus nos habere domum in cælis.* 2. Timoth. 1. *Scio cui crediderim.* Hæc est *πληροφορία* piorum, & initium triumphi, quem fides agit de mundo. Deinde confirmat eleganti gradatione effectorum crucis seu calamitatum: quas ostendit gignere præclaras virtutes, & quasi certis gradibus ad salutem perducere. Vocant Soriten. **OPPRESSIO FACIT PATIENTIAM**: *θλίψιν* pressuram, oppressionem vocaturumnas non cōmunes vitæ humanæ, sed proprias piorum, quas Euangelij causa patiuntur in mundo, qui veritatem odit & premit: de quibus David: *Multa tribulationes iustorum: sed ex iis omnibus liberat eos Dominus.* *κατεργάζεται* **OPERATUR**, efficit, gignit patientiam. Hæc est virtus ex agnitione diuinæ voluntatis obediens Deo in per-

Oppressio.

Patientia
quid.

in perferendis aduersis, quæ Deus iubet perferre, nec propter dolorem fremens contra Deum, aut faciens aliquid contra eius mandata, sed in dolore fiduciam & spem diuini auxilij retinens, & ab ipso liberationem petens, hacque agnitione & fiducia voluntatem moderans: de qua dicit David: *Sile Domino, & spera in eo*: Hanc patientiam efficit oppressio non per se, nec in omnibus, sed ex accidenti in solis piis: quia in his diuina accedente gratia per oppressiones excitantur & crescunt virtutes quasi per exercitia. Sæpius enim eadem passi, & diuinitus seruati, discunt patienter ferre calamitates, quas sciunt sibi à Deo immitti & salutare fore. In impiis contra non patientiam, sed fremitum operantur aduersus Deum, & desperationem afferunt: quia oppressiones impiorum sunt irati Dei iudicia, cum contra oppressiones piorum sint vel paternæ *παιδείαι*, seu castigationes vel *δοκιμασίαι*, & probationes fidei ac spei, vel denique martyria & testimonia veritatis doctrinæ. Obseruanda hic est phrasis sacramentali similis, quia quod causæ est principalis tribuitur instrumento, ut in Sacramentis. Nam propriè Spiritus Sanctus efficit in piis patientiam: utitur verò mediis, inter quæ sunt oppressiones. Hæ igitur efficiunt patientiam, non ex se, sed organicè, quatenus eam Spiritus Dei per eas efficit in electis. Ita fides dicitur iustificare organicè; quatenus iustitiam, quam Deus credentibus imputat apprehendit. Verbum *κατεργάζεται* quo hic & 2. Corinth. 4. & alibi Apostolus utitur, Papistæ trahunt ad stabilienda merita crucis, de quo in dubiis respondetur.

4. PATIENTIA VERO EXPERIENTIAM: *δοκιμή* vetus, *probatio*, rectius, *experientia*, quia probatio actiue & passiuè capi potest: experientia tantum passiuè est *ἐμπειρία*, iuxta Aristotelem multiplex memoria. Ex sensu enim fit memoria. Ex memoria eiusdem rei sæpe facta fit experientia. Multæ enim memoriæ numero, sunt vna experientia. Ex vniuersali verò experientia quiescente tandem in anima fit principium scientiæ & artis. Pari ratione Apostolus hic inter principia spei & salutis numerat experientiã, patientiæ Christianæ filiam. Pij. n. patiëntiæ habitu per multas oppressiones acquisito in malis multoties liberatione diuinã experti iã parati sũt ad nouas

Psal. 37.

Experientia quid
& unde
sit Arist.
lib. 2. post.
capit. 27.

oppressiones perferendas certi de salutari exitu non tantum propter promissiones, sed etiam propter experientiam. Miles enim sæpius perpeffus militiæ difficultates, discrimina, hostiles impetus, experientiam rei militaris acquirit, & dicitur peritus miles, qui proinde pericula & hostes minus formidat.

*Spes quid
& unde
sit.*

EXPERIENTIA AVTEM SPEM: Experientia & memoria superioris liberationis excitat spem futuræ: spes verò est certa expectatio vitæ æternæ propter Christum gratis dandæ, & mitigationis præsentium malorum, & liberationis ab illis futuræ, iuxta consilium Dei. Hanc spem gignit in piis malorum experientia. In tot enim ærumnis fortiter toleratis auxilium diuinum experti confidunt, ne nunc quidem id defuturum. Qua spe freti ad nova subinde certamina quocunque Deus vocet, sunt præsto.

PORRO SPES NON CONFVNDIT: Non confundi est speratam malorum catastrophem, hoc est, liberationem consequi, ut spei definitio indicat, seu bona sperata accipere, sicut *confundi* est spem non obtinere, sed inani expectatione deludi. Spes mundana sæpe confundit: Christiana vero non confundit.

*Spes Chri-
stiana &
mūdāna
differunt.*

RATIO est, quia spes mundana nititur fundamento lubrico, promissis humanis, vel opinione propria. At hominibus nihil mutabilius, nihil instabilius, nihil fallacius: & pro *αὐθαδεία* innata sæpe spes pulchras ipsi sibi fingunt, sed inanes. Deludimur ergo. At spes Christiana nititur basi immobili, verbo Dei infallibili, nec procedit ex opinione inani, sed ex *πληροφορία* fidei. Insuper fouetur ac roboratur arrhabone Spiritus sancti obsignantis corda nostra de vita æterna. Non igitur confundit. Sic docuit Apostolus, oppressionibus pios non confundi; meritò itaque de illis gloriari. Vfus doctrinæ huius totus in *μεγέθει* Christiana consistit. Verbis igitur fusiùs non persequar.

SECUNDA PARS CAPITIS.

Demonstratiua iustificationis & consolationis
Christianæ.

5. *Quoniam Charitas Dei effusa est in cordibus nostris
per Spiritum sanctum qui datus est nobis.*

6. *Chri-*

6. *Christus enim, cum nullis adhuc viribus essemus, suo tempore pro impiis mortuus est.*
7. *Enimvero vix pro iusto quisquam moriatur: nam pro bono viro forsitan aliquis etiam mori sustineat.*
8. *Commendat autem suam erga nos charitatem Deus, eo quod cum adhuc essemus peccatores, Christus pro nobis mortuus sit.*
9. *Iustificati igitur nunc eius sanguine, seruabimur multo magis per eum ab ira illa.*
10. *Nam si cum inimici essemus, reconciliati fuimus Deo per mortem Filij eius, multo magis reconciliati seruabimur per vitam ipsius.*
11. *Neque id solum, verum etiam gloriamur de Deo per Dominum nostrum Iesum Christum, per quem nunc reconciliationem recepimus.*
12. *Propterea sicut per unum hominem peccatum in mundum introiit ac per peccatum mors: & ita in omnes homines mors peruasit, in quo omnes peccarunt.*
13. *Nam usque ad legem peccatum erat in mundo: peccatum vero esse non putatur non existente lege.*
14. *Regnavit autem mors ab Adam usque ad Moysen, in eos etiam qui non peccauerant ad similitudinem transgressionis Adam, qui est typus illius qui erat futurus.*
15. *At non ut lapsus, ita etiam est quod Deus gratificatur. Nam si illius unius lapsu multi mortui sunt, multo magis gratia Dei & donatio per gratiam, quod est unius illius hominis Iesu Christi, in multos redundauit.*
16. *Neque ut illud quod introiit per unum qui peccauit, ita est beneficium: nam reatus quidem est ex uno lapsu ad condemnationem: quod autem gratificatur Deus, est ex multis lapsibus ad iustificationem.*
17. *Etenim si per unum lapsum mors regnavit per unum, multo magis ij qui redundantiam illam gratiae & doni iustitiae recipiunt, in vita regnabunt per unum Iesum Christum.*
18. *Nempe igitur sicut per unum lapsum reatus venit in*

omnes homines ad condemnationem, ita per unam
iustificationem, beneficium redundauit in omnes
homines, ad iustificationem vite.

19. Sicut enim per inobedientiam unius hominis, peccatores constituti sunt multi, ita per unius obedientiam, iusti constituentur multi.

VIA CHARITAS DEI EFFUSA EST IN CORDIBUS NOSTRIS: Sequitur doctrinae & consolationis modo expositae demonstratio, cuius summa videatur in analysi. Causalis enim refertur non modo ad proximum, sed ad omnia superiora, quae fuerunt quasi propositio, cuius nunc sequitur *ἡ ἀποδείξις*. Ideo hic potius ordinatus erat quintus versiculus. *Propositio* fuit: Per Christum Dominum nostrum fide iustificati habemus pacem, accessum, spem gloriae, nulla oppressione obstare. *Ratio* est, quia *charitas Dei, &c.* Vnde enim de fidei iustificatione, pace, spe gloriae, salutari oppressione effectum & exitum certi erimus, ne fides nostra fluctuet? Duo inquit huius *παραποδείξεις* habemus infallibilia intra nos documenta. *Vnum* est charitas Dei diffusa in cordibus nostris: *Alterum* Spiritus sanctus, tantae charitatis arrhabo nobis datus. Quod ad *primum*, principium est naturae & fidei indubitatum, eos censendos beatos, qui Deo summo bono utuntur fruuntur propitio, quiq; diuinæ amicitiae certum habent argumentum, eos de felicitate sua haesitare non posse. Ipsi enim Philosophi post multas disceprationes de *τὸν θεόν* tandem huc reuoluti sunt, ut in participatione summi boni, quod est Deus, id consistere assererent. Vnde Plato Philosophiam *ἐπιστήμη θεῶν* definiuit. Atqui inquit, Apostolus, nos à Deo diligere, esseq; Deo reconciliatos, infallibile habemus argumentum, Dei charitatem in cordibus nostris diffusam. Sensem namq; diuinæ erga nos beneuolentiae, intus in cordibus nostris percipimus vberissime. Metaphora *effusionis*, auxilium habet & amoris Dei, & sensus nostri. Quod enim largiter effunditur in corda nostra, id corda replet: & quod corda nostra replet, id non potest nos latere, quin certissime sentiatur. Cor enim fidelium non est stupidum, quin terrissime sentiat bona vel mala sibi infusa. Sentit ergo efficacissime Dei erga se paternum affectum sibi infusum. Neq; sensus cordis mentitur, teste Apostolo: *si enim cor nostrum*

Cordis nostri testimoniū an sit certū.

Effusionis metapho-
ra.

1. Ioh. 3.
21.

nos

nos nō condemnat, fiduciam habemus apud Deum. Quin hic sensus cordis nostri diuinæ erga nos charitatis, quid est nisi fides ipsa. Fides igitur de iustificationis gratia, de reconciliatione, de spe gloriæ, de læta denique oppressio-
num catastrophe, hæsitare non possunt.

CHARITAS DEI actiue an passiuè hic dicatur mani-
festū fiet ex v. 8. vbi Apostolus hanc charitatem Dei de-
terminate vocabit *ἀγάπη τῆ θεοῦ εἰς ἡμᾶς* *charitatem Dei er-*
ga nos, qua ipse dilexit nos, non qua à nobis ipse diligitur.
Sophistæ tamē vrgent, charitatem Dei passiuè hīc intel-
ligendam, qua Deus à nobis diligitur: vt salutis meri-
tum in charitate nostra statuunt. Sed alienum id eīse in
dubii ostendetur. Omnis igitur *πληροφορία* & consolatio
nostra sensu charitatis erga nos diuinæ nititur. Quātum
enim huius in cordibus nostris perspicuus, tantum fidei
& consolationis habemus. Proinde necesse est singulos
hic corda sua excutere.

*Chari-
tas Dei
actiue.*

ALTERVM testimoniū est causa prioris. Quid enim si
sensus ille cordis nostri sit fallax, imaginarius, ex carne
ortus. Imò est, inquit, *per Spiritum sanctum*, qui datus est
nobis. At Spiritus sanctus non fallit. Est enim Spiritus
veritatis: is datus est nobis arrhabo salutis nostræ: vt cō-
testetur spiritui nostro, quòd simus filij Dei. Non igitur
nobis mēitur. Nec carnis, rationis, aut Satanæ instinctus
hic esse potest. Quando igitur sensum charitatis Dei in
cordibus nostris percipimus, à Spiritu sancto eum accē-
di & arrhabonem infallibilem gratiæ Dei ac salutis no-
stræ nos in cordibus nostris circumgestare certò statua-
mus. Atque hæc prima est doctrinæ & consolationis præ-
missæ demonstratio.

*Spiritus
testimo-
nium non
fallax.*

6. CHRISTVS ENIM, QVVM NVLLIS ADHVC:
Non improbo communem nexum, explicari nunc ra-
tionem, qua nos amari à Deo possimus cognoscere,
nempe quod Filium suum pro nobis dederit, cum adhuc
essemus infirmi, impij, inimici. Sed hæc ratio propriè
demum vers. 8. tradetur. Duobus verò hisce versibus 6.
& 7. Christi mortem relatè ad nos, non ad Deum prædi-
cari manifestum est. Ergo vt in analysi habetur, *secunda*
hæc est Apostoli *demonstratio*, qua distinctè primum iu-
stificationem nostram, deinde effecta illa consolatoria
ex morte & resurrectione Christi deducit. Quantum ad

iustificationem nostram, morte Christi eam nobis infallibiliter partā esse, demonstrat ex causis eius impulsivis duabus, quarū vna proxima in Christo: altera remotior & prima in Deo Patre existit. Christus mortuus est non sua causa. Nā pro se cur moreretur causa nulla erat, cum esset sāctus, impollutus, à peccatoribus separatus: sed pro nobis, hoc est, nostræ salutis causa, & nostra vice ac loco, nempe ut morte sua peccatis nostris expiatis à morte nos redimeret, & iustitiam atque vitam amissam nobis repararet. Hoc enim verè est pro alio mori. Hoc autem fine Christum mortuum esse vniuersa Euāgelij doctrina declarat, & ut suprā cap. 3. in dubiorum explicatione aduersus blasphemias Socini, prolixè est demonstratum. Iam firmissima stat hæc demōstratio: Pro quibus Christus est mortuus: ij morte Christi sunt iustificati & Deo reconciliati. At pro nobis Christus est mortuus. Morte igitur Christi sumus iustificati Deoque reconciliati. *Minor* est vox totius Euangelij. *Maiores* ratio est vers. 6: quia Christus mortuus est pro nobis infirmis & pro tempore impijs. PRO INFIRMIS: qui pro peccatis suis iudicio Deo satisfacere, se ipsos ab ira Dei & morte vindicare non poterāt, proinde vindice & seruatore alio egebant. PRO IMPIIS: qui à Deo alienati & hostes Dei, eius gratiam, iustitiam & vitam recuperare non valebant nec volebant. κατὰ χρόνον: Vetus ad verbum: *secundum tempus*: Beza: *suo tempore*: Potest ad Christi mortē referri, quod tempore definito fuerit mortuus: & tantum triduum mortuus manserit: vel ad nos, qui ante redemptionem & extra Christum eramus impij: ut discernat statum pristinum à præsente: quasi dicat, qui nunc sumus fide iustificati, prius eramus impij: in morte igitur Christi diuinum hunc effectum considerandum proponit ex fine, quo non frustratus est Christus.

7. VIX ENIM PRO IUSTO ALIQUIS MORIATVR: Amplificat Christi affectum & factum à comparatis, quod simile nihil in humana historia reperiri aut cogitari possit. Vix, inquit, pro iusto aliquis moriatur, quasi dicat, vix reperias quia iusti & boni viri causa & loco vitæ discrimen adire, eiusque salutem morte sua redimere velit.

RATIO est, quia vitā propriā nihil magis charum, adeo
ut ne

ut ne quidem pro nobis ipsis, cum mortem meremur, mori aut luere velimus: minus verò amicos, quàm nos ipsos amamus. PRO IVSTO: Hieronymus substantiue interpretatur pro iusta vel bona causa. Sed adiectiue *ὑπὲρ δικαίου & ἀγαθοῦ* opponuntur ei quod dixerat: vers. 6. *ὑπὲρ τοῦ ἀδικίου καὶ ἀσεβῶν*. Quod sequitur: *ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοῦ τάχιστα*: est correctio & ratio, cur dixerit *μόλις vix*: quia fortè exemplum huius reperiri possit, quod pro bono viro aliquis vitam profuderit, eius tuendi vel seruandi causa: respiciens haud dubiè ad Romanam historiam. Tres Curij, duo Horatij pro patriæ libertate duello occubuerunt.

DECIVS Cos. pro exercitu Romano se Diis manibus deuouit. *M. Curtius* patriæ causa in specum pestilentem sese demisit. *Nisus* apud Virgilium pro Euryalo socio à Volscente interfici voluit. In Græcorum etiam historiis siue fabulis *Menecæus* ut Thebarum patriæ saluti consularet, se ipsum confodit, confossum ad hostes deturbauit. *Codrus* Atheniensium rex pro regno hostium gladiis ultro sese obiecit.

*Exempla
eorum qui
pro alijs
moriui
leguntur.*

AT T A M E N nihil ista ad Christi mortem pro nobis: quæ antithesis à Paulo breuitatis causa tacetur. Nullus enim horum prorsus insons fuit ut Christus: nullus se iudici capitis damnandum sponte obtulit pro alijs, ut Christus: nullus verò impulsus amore alterius pro alio vitam profudit, sed omnes vel dæmonum instigatu, vel ambitione & gloriæ auaritia impuls, vel desperatione, quòd omnia sibi viderent aduersa, cum ferre non possent, mori maluerunt, vel per impatientiam ipsi sibi manus attulerunt, Decius, Curtius, Nisus, Codrus & similes desperata salute, & in communi discrimine positi cum iis, quibus succurrere voluerunt, morti se obiecerunt.

A T Christus ultro discrimen mortis pro nobis adiit. Illi denique salutem aliquam & aliquanti temporis incolumitatem aliquam patriæ vel amicis pararunt: Christus æternam vitam morte sua nobis acquisiuit, non amicis, sed inimicis, non iustis & bonis, sed impijs.

Q V A R E manifestum est in vniuersa historia humana nihil haberi simile eius, quod Christus pro nobis peccatorib. mortem oppetijt. Id verò *primum* nos de salutari

mortis Christi effectu penitissimè confirmet: *Deinde* 2° morem eius erga nos indignos ita nobis commendet, ut ad eum redamandum, proq; eius doctrina & gloria nihil non ferendum vicissim excitemur.

Denique conditionis nostræ ante iustificationem, & quales extra Christum simus admonemur: infirmi ad nobis opitulandum: impij hostes Dei, alieni salutis, rei mortis. Detestanda igitur est hypocritarum superbia quia præparationes, dispositiones & vires suas in rationes adducere non erubescunt.

8. COMMENDAT AVTEM SVAM: Nunc iustificationem fidei per Christi mortem seorsum confirmat, ab eius causa impellente prima & summa, DEI PATRIS erga nos charitate, cuius admirandam merèque gratuitam immensitatem duabus illustrat circumstantiis: conditione nostra, qui peccatores, odio potius & morte, quàm amore & gratia eramus digni: & dignitate Christi, qui non modo innoxius, sed & Filius Dei erat, ut dicitur ver. 10. Hunc mori & tradi in mortem pro nobis, ineffabilis utique dilectionis non tam argumentum fuit quàm portentum. Quis enim pro facinorosis vitam profunderet? Quis pro hostibus filium morti traderet? Idem charitatis Dei argumentum repetet atque vrgebit infra Apostolus cap. 8. & Iohannes 1. Ioh. 3. & 4. COMMENDAT CHARITATEM SVAM: hoc est, demonstrat, certam declarat dato pignore. Notandum tamen, quod nō dicit, Deum commendare suam charitatem, quo Filium dederit pro nobis: quod tamen dicere poterat, & dicit c. 8. 32. sed quòd Christus mortuus sit pro nobis peccatoribus. Significat enim, Christum nō tam singulari patris consilio, quàm & sua propensissima voluntate mortē pro nobis appetiisse, nempe ut immensi amoris tam patris, quàm sui ipsius erga nos pignus indubitatum haberemus. Vnde consequitur, Deū patrem mortem Filij sui ἀντίλυτρον pro nobis liberalissimè acceptasse, ac propterea nos gratuita remissione peccatorum & iustitia donare: h. e. iustificare velle. Hinc iā patet altera iustificationis *demon-*
stratio: Pro quorū peccatis Deus testificandi sui erga nos
stratio in amoris causa Filiū suum tradidit, & Christus ultro mor-
stificatio- tuus est: illi morte Christi verè sunt iustificati. At pro no-
nis. bis peccatoribus Deus commendandi sui erga nos amo-
ris

In hac causa, Christum Filium suum tradidit, & Christus ultro mortuus est: Ergo nos peccatores ultro nea Christi morte pro nobis vere sumus iustificati: *Assumptio* est v. 8. *Conclusio* ponitur ver. 9. ubi aliud inde Apostolus texet consolationis argumentum. *Maiores* omissa pater: Quibus enim mors Christi est certum amoris Dei erga se pignus: ij certi sunt, se propter illam tanquam peccatorum suorum *ἀντάλλαγμα* veniam gratuitam donari, & à peccatis absolui, hoc est, gratis iustificari.

QUAE hic moveri possunt, an Deus tradens pro nobis Filium ita nos dilexerit, ut in Filium fuerit crudelis? An non maius fuisset amoris indicium si ipse Pater pro nobis mortuus esset? An Christus aliqua necessitate Dei vel sua fuerit pro nobis mortuus? Quomodo denique conveniat Deum prius nos dilexisse, & demum per Christi mortem reconciliatum esse, in dubiis explicabuntur.

Hic locus *primò* illustrat priorem de charitate Dei ver. 5. De eadem utrobique sermonem esse palam est. Ac charitas, quam Deus morte Filij sui commendat est Dei erga nos non nostra erga Deum. Ergo & charitas Dei effusa in cordibus nostris est Dei erga nos, non nostra erga Deum.

DEINDE iterum in morte Christi iustificationis gratiam fide quærendam esse docemur, quippe quæ fuit plenissimum satisfactionis precium pro peccatis nostris iudicio Dei persolutum.

DENIQUE fontem tantæ gratiæ discamus fuisse non nostram dignitatem aut meritum: eramus quippe peccatores: sed gratuitam Dei erga nos perditos charitatem, qua & Filium nobis redemptorem præordinavit, & mortem eius *ἀντὶ ἡμῶν* peccatorum nostrorum acceptavit. Tante igitur dilectionis Dei & indignitatis nostræ consideratione demittamus cristas in Dei iudicio, ac toto corde eum redamemus, ut nos totos ei in viam gratitudinis hostiam vicissim consecremus.

9. IUSTIFICATI IGITUR EIVS SANCVINE: Hactenus ex morte Christi iustificationem nostram demonstravit. Nunc ex iustificatione consolationem supra expositam deducit atque confirmat. Constabat ea quatuor effectis, quorum tria erant internæ luctus remedia, quartum externis malis oppositum solamen. Tria priora tanquam præci-

pua, sine quibus iustificationis gratia obscura vel nulla esset, nunc tantum demonstrat. Postremum prius pulcherrima gradatione confirmauerat, & infra cap. 8. pluribus illustrabit. Hæc ad nexum & mentem Apostoli.

IUSTIFICATI IGITUR SANGVINE EIVS: Ex propositione demonstrata infert primum effectum consolatorium. Supra dixerat: *Pacem habemus cum Deo*: hic: *Servabimur nunc ab ira*: nempe Dei: eodem sensu. Nam pax Dei, & ira Dei sunt opposita, quorum vno posito, tollitur alterum. Qui pacem habet, servatur ab ira: Qui servatur ab ira, est immunis ab ira, fruitur gratia & pace Dei. Qualis hæc sit ira, supra cap. 1. 18. 32. fuit dictum. Argumentum est à minori: si sanguine Christi sumus iustificati: multo magis nunc servabimur per eum ab ira, hoc est, Deum habebimus placatum, conscientiam pacatam. At sumus iustificati sanguine Christi. Ergo &c. *Minor* patet ex demonstratis. Vis illationis à minori ad maius consistit in particula NUNC, quæ geminam in se habet antithesin, unâ pristini & præsentis nostri status: alteram mortis & vitæ Christi. Hinc duplex ratio consequentiæ est à minori, quæ versu sequente subiicitur.

10. NAM SI CUM INIMICI ESSEMV: Non est hæc *παιτολογία*, nec dicit idem quod prius, sed rationem argumenti præcedentis à minori explicat. Si Christus fecit id, quod videbatur minus facturus, multo magis faciet id, quod magis videtur facturus. At minus videbatur velle pro nobis inimicis mori, cum nemo etiam pro amico facile velit mori vers. 7. minus etiam videbatur posse per mortem nos iustificare, & Deo reconciliare, cum morte nihil sit infirmius: & tamē utrunque fecit: multo igitur magis nos iam reconciliatos Deo servare per vitam volet, & poterit, quanto nimirum libentius amicum quam inimicum quis servat, & quanto vita est morte potentior. Si enim moriens voluit & potuit servare inimicos: quātō magis vivens & regnās. vult & potest servare reconciliatos? In verbo *σωθήσονται* SERVABIMUR: fūdatur secundum effectum iustificationis consolatorium versus secundi, certitudo gratiæ, in qua stamus. Si enim Deus nos Christo reconciliauit inimicos: multo magis servabit amicos: si reconciliauit per mortem: multo magis servabit per vitam.

OBSERVA

OBSERVA *primum* æquipollentiam phrasium: Suprà: *iustificati ex fide*, hic: *Iustificati sanguine Christi, & reconciliati per mortem filij Dei*. Hæc propriè idem esse nō possunt, quoniā fides nostra & sanguis siue mors Christi idē propriè non sunt: & tamen ad eundem sensum reducuntur ab Apostolo. Patet igitur, iustificari fide esse idē, quod iustificari fide, sanguinem siue mortem Christi amplectente: seu iustitiam à Deo per Christi sanguinem gratis imputatam fide accipere. Fides igitur organum, sanguis Christi meritum est iustificationis nostræ. Ita fides nostra iustificat organicè, sanguis Christi meritorie.

OBSERVA *secundò*, quod sit illud propriè, quo Deo reconciliati iustificamur: est sanguis & mors Christi. Nā absque sanguinis effusione nulla fieri potuit remissio: & morte sua Christus propriè impleuit, quod nobis peccati causa dictum erat: *morte morieris*. Hoc est quo Dei iustitiæ ultrici & veritati satisfecit pro nobis, sicque à reatu peccati & mortis nos redemit Christus. Iure igitur sanguine & morte Christi dicimur iustificari, habere redemptionē, remissionem peccatorū & vitā hoc loco, & Eph. I. Coloss. I. Obseruanda tamen synecdoche est in vocabulo sanguinis & mortis. Neque enim sanguini & morti Christi tribuitur reconciliatio & iustificatio, quasi extremarum actus crucis & sepulcri sit meritum iustitiæ imputatæ, sed quod eo actu propriè iustitiæ & veritatis Dei fuit satisfactum, omne vero Christi meritū consummatum. Quid enim fuit vniuersa Christi humiliatio & vita, nisi miseria, passio & mors perpetua pro nobis? Nostra causa factus est pauper, cū esset diues: cum in summa sanctitate, atq; innocentia ex ordine iustitiæ diuinæ deberet esse felicissimus, fuit miserrimus & indigentissimus nostrā causā. Sed de hoc pluribus ver. 19.

Synecdoche in sanguine & morte Christi.

OBSERVEMUS *tertio*, Apostolum cum morte Christi etiam vitam coniungere ad consolationem nostram. Si enim in morte Christus mansisset, iustitiam nec meritum nobis fuisset, nec cōferre potuisset. Ad iustificationē igitur nostri necessaria fuit eius resurrectio & vita, vt esset seruator merito & efficacia. Hinc gnome extrema præcedētis capi tū rectè intelligitur. Sic igitur in morte quæreda est iustificatio, vt continuationē eius cū tota salute nostra in vita gloriosa Seruatoris fundatam esse sciamus.

Nunc enim in cœlis interpellat, pro quibus mortuus est, Pontifex misericors, volens & potens seruare quos semel redemit.

NEQVE ID SOLVM VERVM ETIAM GLORIA-
MVR. Ex reconciliatione per Christum tertiam conso-
lationem deducit & confirmat auxesi. De ea dixerat su-
pra: *Gloriamur de spe gloria Dei*. Nunc plus dicit: *etiam*
gloriamur in Deo. Eximia fuerūt, quæ per Christi mor-
tem & vitam obtinemus beneficia, reconciliatio, iusti-
ficatio, & salutis æternæ *πληροφορία*. Est & aliud maius,
quod per eundē Dominum nostrum gloriamur in Deo.

*Gloriari
de spe
gloriae Dei
quid sit.
Gloriari
in Deo
quid sit.*

Gloriari de spe gloriae Dei, est de cœlesti gloria filiis Dei
per Christum parta, certōq; nobis sperata intus gestire,
lætari, diabolo & mundo insultare. *Gloriari in Deo*, est
confidere & lætari, quod Deum summum bonum pro-
pitium habeas, intusque possideas, quo nil triste rece-
pto, nihil Satan cum mundo & hostibus vniuersis nocere
poterit, vt infra Apostoli docebit exclamatio: *Si Deus*
pro nobis, quis contra nos? Apage ergo Pyrrhonios, qui de
gratia & salute dubitare aut coniecturare nos iubent.
Quomodo enim gloriabimur de Deo, si trepidandum
est, ne iratus nos perdat in momenta?

PER DOMINVM NOSTRVM IESVM CHRISTVM:
Hunc tanti boni conciliatorem Apostolus non frustra
inculcat & inculcabit toties hoc capite.

Hoc enim Iudæis, philosophis, & mundo difficillimè
persuadetur, nō haberi salutem nisi per Christum. Cupit
igitur hoc vnicū orationibus esse persuasum, extra Christū
frustra quæri summum bonum, quod est Deus & vita
æterna. Non itaque per legem, per Moysen, per philoso-
phiam humanā, per virtutes aut opera humana, per san-
ctos aut creaturas, sed per solum Christum Dominum
nostrum gloriatio in Deo obtinetur. Hoc argumento
Christiana religio sola vera esse demonstratur: quia sola
hanc solidam consolationem parit. Iudæi, Mahumetani,
Pagani in Deo gloriari non possunt: quia per Domi-
num nostrum Iesum Christum Deum propitium non
habent.

PER QVEM NVNC RECONCILIATIONEM:
Causam repetit, cur per Christum gloriari in Deo quæa-
mus, quia per Christum reconciliatiōem assecuti sumus,
quod

quod quomodo sit factum, docuit ver. 5. 9. 10. Reconciliationis igitur effectus nostra est gloriatio. Hinc intelligitur, *gloriari in Deo* idem esse, quod de Deo per Christum nobis reconciliato & propitio certum esse. Particula *Nunc* emphaticè pristini status miseriam extra Christum, præsentis vero conditionis dignitatem in Christo indicat, & spem gloriæ certò obtinendæ confirmat. Si enim *nunc* obtinemus reconciliationem, utiq; gloriæ cœlesti non excidemus, quia sumus amici Dei. Ergo & gloriæ Dei consortes erimus. Ab hac consolatione nunquam in lucta nos dimoueri sinamus. Discamus etiam quæ sit recta gloriatio. Arrogans & iactabundum est ingenium humanum: mundus gloriatur de bonis, quæ vel non sunt, vel quæ non habet bona. Alius sapientia, alius robore, opibus, honoribus successibus effertur. Sed stulta & euanida est talis gloriatio. Piorum gloriatio in Deo est, quòd hunc se sciunt nosse & propitium habere. *Ne iactet se sapiens in sapientia sua, &c. sed in hoc sese iactet, quod intelligat & agnoscat me, quod ego sum Iehoua, qui fac omis: recordiam, iudicium & iustitiam in terra. Hæc enim volo dicit Iehoua.*

*Gloriari
in Deo
quid sit*

*Gloriatio
recta
quæ sit.*

*Ierem. 9.
23.*

12. PROPTEREA SICUT PER VNVM HOMINEM; Nunc primi & secundi Adami collationem, instituit de cuius occasione & nexu cum præcedentibus, longum esset dicere, quàm varia afferant interpretes. *Chrysostomus* ait: *Sicut optimi Medici radicem morborum curiose semper inquirunt, ut ad fontem mali perueniant: non secus fecit beatus Paulus.* Mihi quæ simplicissima videatur coherrentia indicaui in analysi. Tertia est confirmatio doctrinæ propositæ de iustificatione & consolatione fidelium ex officio. Mediatoris ducta. Debit Mediator homo, solus & vnus iustitiam & vitam mundo reparare, sicut Adâ homo solus & vnus peccatû & mortẽ inuexerat. Istâ cõparationem septem versibus explicat & confirmat tali ratione à cõtrariis: Contrariarû causarû sunt contraria effecta, inobedientia Adami & obedientia Christi sunt causæ cõtrariæ. Contraria igitur habent effecta. Illa reatum & mortem inuexit. Hæc ergo iustificationẽ & vitã reduxit. Hæc est summa. PROPTEREA. Cõnectit illatione ex iam dictis: Cum per Dominum nostrum Iesum Christum simus iustificati, Deo recõciliati, ab ira liberati, glo-

riemur in Deo : utique patet , hunc esse alterum Adam , qui perditam in priore Adamo iustitiā & salutem restituit mundo. Hic est nexus : nunc singula videamus.

I.
Quis ille
vnus ho-
mo.

Gen. 1.2.
3.

1. Tim. 2.

14.

Sirac. 25.

II.
Quodnam
peccatū
intelliga-
tur.

Gen. 3.

Peccatū
quid.

1. Ioh. 3.

SICUT PER VNVM HOMINEM : Cumulum rerum grauissimarum Apostolus hic congerit. Videndum igitur ordine, *quis* sit ille vnus homo: *quod* peccatum: *quomodo* transierit in mundū: *quid* mors transiens per peccatum: *in quos* transierit: & *quare*. Ex historia creationis & lapsus, sententia huius versiculi optime patet, vnus ille homo fuit Adam cum coniuge Heua: sexu duo, natura vnus: coniugio vna caro: & vnā peccauerūt, mulier seducta à serpente, vir inductus à muliere. Ambo igitur censentur vnus homo etiā apud Moysen dicēte Deo: *Faciamus hominem ad imaginem nostram*. Sic non est necesse disputare: Adā an Heua hic intelligatur, tamen si non negandum, præcipuē hominem marem intelligi, quia vir caput mulieris, & quia propagatio ad virū pertinet. Nec dissentit à se Apostolus alibi dicens, nō virum sed mulierē seductam, atq; transgressionis causam existisse: & Siracides: *A muliere initium factum est peccati, & per illam omnes morimur*. Nā respicit ibi ad ordinem, quo primus homo in peccatū incidit, quod scimus factum seductione mulieris per serpentem, non viri: Hic de propagatione peccati in posteros ager, quæ per Adam primum generis humani parentem facta est.

PECCATVM INTROIIT IN MVNDVM: Disputant hīc quodnam peccatum, originale an actuale, an vtrumque intelligat Apostolus. Apertum vero est, de peccato eum loqui, quod primo mundum polluit, & mortem in humanum genus inuexit. Id fuit actualis ille parentum lapsus in paradiso: Ideo notanter dicit *ἡ ἀμαρτία* cum articulo, certū peccati indiuiduū designans: idq; euidētius: postea indicat, appellās *παράβατον* transgressionē, *παράπτωγον* lapsū seu defectionē, *παράνομον* inobedientiā, & huic opponēs *ἐπακολούθησεν* obedientiā secundi Adami: q̄ omnia ostēdunt, de primo peccato vnus, h. e. primi hominis (nihil. n. impedit hīc etiā Hebrais nū agnoscere) loqui Apostolum. Peccatum porro quid sit, Iohannes docet: *ἡ ἀμαρτία ἐστὶν ἡ ἀνομία*: peccatum est iniquitas, hoc est, violatio legis, seu discrepantia à lege, siue ea sit in animæ, siue in corporis, siue in vtriusque viribus, inclinationibus, motibus, actionibus,

ctionibus. Ducimur itaque hoc loco ad primum fontem, unde mors hominum fluxit, & omnis malitia, quæ in mundo grassatur, primitus scaturiginem traxit. Hunc fontem philosophia ignorat: nec quomodo obstrui aut auerti queat remedium nouit. Sola Theologia nostra utrumque monstrat: ex quo illius defectus, huius perfectio cognoscitur.

Si quæras: originale an actuale fuerit illud peccatū, aio utrunq; dici posse, originale, quatenus peccatorum omnium origo, actuale quatenus mandati transgressio & vitiosus actus fuit. Propriè tamen non fuit originale, quod nūc vocat Theologi originale *passiue*, quasi originatū seu ex origine primi laps⁹ demanās, de quo postea.

Porro lapsus primi peccatum grauius & tristius fuit quàm ut dici possit. Concessit Deus homini totius Paradisi vsum fructumque: vnica excepta arbore, quam ne tangeret sub mortis pœna edixit. At homo Satanae suasu, propriæque voluntatis lididine inductus, contempto Dei mandato rapuit fructum vetitum. Hoc primū fuit peccatum quod sol vidit in mundo, quodque hunc orbem inquinuit, & à Deo humanum genus auulsit, inde mox duo pestiferi fructus. Homo gratia Dei excussus & reus factus temporalis & æternæ mortis, iuxta interminationem primam: *Quocunque die comderis, morte morieris*. Si vult imago Dei in hominis mente animoque prius fulgens oblitterata, & subsecuta priuatio agnitionis Dei & horribilis caligo in mente: priuatio rectitudinis & inclinationis ad obediendū Deo, auersio à Deo & inclinatio ad repugnandum Deo in volūte & corde: totius denique sensualitatis, appetitionum & motuum prauitas & *αταξία*. Habemus primū illud mundi malum, unde omnis fundi imò salutis nostræ calamitas. Videamus, quò & quo modo venerit, seu quem fructum nobis dederit.

INTROIT IN MVNDVM: Primò paradisum, vbi erat admissum, commaculauit: inde in mundum vniuersum sese diffudit. *εισῆλθε, ingressum est*, pro *παρῆλθε* *irrepsit*, quasi furtim, vt lues in domū, lupus in ouile furtim, subintrat: vel *εισῆλθε* *irruit* cum Impetu, *Ist mit macht* *in mundum*, *eingebrochen*, vt hostis in ciuitatem vi effractam: quomodo de ventis *Æoli irruentibus* in mare scribit Poëta:

Fons prius
mus o-
mnium
malorum.

Lapsus
Adami
quale
fuerit
peccatū.

Lapsus
primus
quantum
malum.

Peccati
primi
duo fra-
ctus le-
thiferi.

III. Quo-
modo
transierit
peccatū
in mun-
dum,

----- *velut agmine facto,*

Quâ data porta ruunt, & terras turbine perflant.

SIC per vnum hominem à Satana tentatum & expugnatum, peccatum & omne genus mali vnâ irruit in mundum. Hæc illa Pandoraæ pixis, de qua Poetæ fabulantur.

*Mundus
pro inco-
lis mundi
homini-
bus.*

*Quomo-
do pecca-
tum pri-
mum in-
uaserit
primam
hominem
& poste-
ros.*

*Job. 14.
Ps. 31.
Ephes. 2.
Gen. 6. &*

PRIOR tamen metaphora magis cōuenit, quia irrepsit per insidias. IN MVNDVM, hoc est, in primum hominem, qui erat pars mundi, & per eum in omnes posteros, quasi per portam. Mundum. n. intelligit non tam mundi machinam hominis peccato inquinatam: quàm mundi incolas homines; sicut mox ipse explicabit: *in mundum, hoc est, in omnes homines.*

IAM quomodo introierit cogitandum est. Ipsum primum hominem, quomodo prima inobedientia & inde existens corruptio cum tristi reatu inuaserit, ex historia lapsus satis discitur: seductione serpentis Satanæ, & liberi arbitrij abusu, primus homo peccator factus est. In posteros verò, quomodo introierit, grauior est quæstio.

PELAGIANI olim volebant tantum imitatione introiisse, quod liberi exemplo parentum peccare didicerint: sicut à boue maiori discit arare minor, exempla maiorum manant in inferiores: qua sententia liberum arbitrium integrum in homine stabiliebant, gratiâ Christi euertebant, quasi sola imitatione vitæ Christi seruemur, quam hæresim monstrum hæreticum Socinus nostro tēpore renouauit. Contra verò scriptura clamat, omnes nos nasci immundos ex immundis, concipi in peccatis: naturâ esse filios iræ: Cor hominis prauum à iuuentute. Et imitatio non cadit in infantes, in quos tamen cadit peccatum, quia mors peccati poena in eos cadit, & immundi pronunciantur ab vtero: sunt caro de carne nati. Ideo Christi gratia indigent, & baptizandi sunt, sicut olim circumcidebantur, ad obsignandam eis peccatorum veniam. Non igitur imitatione tantum in posteros transiit peccatum. Quomodo autem? Id quidem explicare propriè huc nondum pertinet. Quomodo enim in Adamo posterii peccauerint, & ex Adamo peccatores facti sint, considerandum paulo post erit in fine huius versus & ver. 19. Estque quæstio de peccato ex lapsu primo in totum humanum genus propagato, quod Originale

ginale vocatur. Attamen hîc etiam non tacendum videtur, quomodo peccatum ex Adamo in mundum, hoc est, in mundi incolas introierit.

Dixi primum lapsum duos pestiferos fructus illicò in Adamum effudisse. Sic tria in eo concurrunt: culpa actualis, reatus legalis, prauitas naturalis, seu transgressio mandati, pœna mortis & corruptio naturæ, quæ fuit amissio imaginis Dei, & succedens eius loco deformitas atque *ἀταξία*. A nullo horum posteritas māsit immunitis, sed omnia simul ad posterōs introierunt non vna via, sed triplici: Participatione culpæ, imputatione reatus, & propagatione naturali prauitatis. *Participatione culpa*, quia omnes posterī seminali ratione fuerunt in lumbis Adami. Ibi igitur omnes in Adamo peccante peccauerunt: sicut Abraham in lumbis Levi decimatus dicitur. Et liberi sunt pars parentum. Culpa igitur parentum participatione est liberorum. *Imputatione reatus*, quia primus homo ita stabat in gratia, vt si peccaret, non ipse solus, sed tota posteritas eā excideret, reaque cum ipso fieret æternæ mortis, iuxta interminationem: *Morte morieris*: nempe tu cum tua sobole & posteritate: Sicut feuda tali conditione dantur vasallis, vt si ea per culpam perdant, eadem liberos reatu inuoluat. Atque, hoc est, quando primum Adæ peccatum nobis imputari dicitur. *Naturali* denique *propagatione* seu generatione horribilis naturæ deformitas cum tristi reatu in omnes posterōs sese diffudit. Nam qualis Adam post lapsum fuit, tales filios genuit: vnde dicitur genuisse filium ad imaginem suam, non Dei. Fuit autem ipse immundus & reus coram Deo. Tales igitur genuit liberos: & ita immundities cum reatu in posterōs naturaliter transit, cumq; naturâ ipsa immunda & rea hucusq; propagatur. Quis. n. dabit mundū ex immundo? Hęc igitur non angusta rima, sed lata porta est, qua peccatū irruit in mundū. Vtrū vero hæc omnia peccati Originalis nomine veniant, in extremo huius vers. colo explicabitur.

*Tria mās
la in pri-
mo pec-
cato con-
currētia.*

*Triplici-
ter pecca-
tum in-
uasit A-
dæ poste-
ros.*

Gen. 5. 1.

ET PER PECCATVM MORS: Hic etiā disputatū est, de temporali an æterna, corporali an spiritali loquatur Apostolus. *Ambrosius* tantum de corporali accipit in Commentario. *Mors*, inquit, *dissolutio corporis est, cum*

*Mortis
nomine
quid in-
telligat
Aposto-
lus.*

*anima à corpore separatur. Est & alia mors quæ secunda dicitur in gehenna, quam non peccato Ada patimur, sed eius occasione propriis peccatis acquiriur. At non corpoream solam Deus homini peccanti erat minatus, neque hanc solam Christus vicit. Est igitur hic nævus Ambrosii, commonefaciens nos, scripta Patrum esse legenda cum iudicio. Alij contrà tantùm de spiritali seu æterna: quam opinionem tenere velle videtur Socinus hæreticus mortem corporis naturalem, & naturæ etiam non lapsæ appellans sequelam. Sed neque illud tenet: qua non credit, Christum morte sua nos ab æterna morte propriè redemisse: neque hoc, quod de morte naturali dicit, verum est, cum homo non fuerit conditus mortalis, vt brutum, sed in imagine Dei verè immortalis, si non peccasset: Neque Christus Servator noster esset: si non etiam à corporali morte nos liberasset, quandoquidem nisi ex morte hac nos suscitaret, vitam æternam nobis integris conferre non posset: sed conferret tantùm quo ad animam, corporibus in putredine manentibus. Atqui nos integros redemit, & mortuos donabit vitâ iuxta scripturas. Quare per mortem Apostolus latè intelligit omne id, quod Deus homini peccanti erat interminatus dicens: *morte morieris*, seu quicquid mortis nomine venit in scriptura & cōmuni loquendi usu: *Primò* videlicet mortem spirituales & æternam, quæ erit abiectio animæ & corporis in gehennam: & vocatur mors secunda, mors vltima: *Deinde* mortem corporalem: quæ est priuatio vitæ animalis per dissolutionem animæ à corpore. *Denique* omnia vtriusque mortis antecedentia, consequentia, effecta: vt sunt defectus naturæ, debilitas, tristitia, dolor, morbi, angores, desperatio ipsaque corruptio & putredo. Quæ omnia interminatione illa diuina contineri, pluribus argumentis in Genesi demonstraui.*

*Causa
per quas
pecca-
tum at-
traxit
mortem.*

Hæc ergo mors per peccatum in mūdum introiit: *Quomodo* autem? vt effectus cum causa, vmbra cum corpore, quod comitatur in sole. Cuius quidem effectus & concomitantia causæ fuerunt plures & necessariae. *PRIMA* fuit veritas interminationis diuinæ: *Quocumque die comederis de arbore vetita, morte morieris*. Hanc veritatem impleri oportuit, peccato ab homine admissio: quia

quia Deum mentiri fuit impossibile.

ALTERA fuit iustitia Dei vindicatrix, qua immutabiliter auersatur, destruit & punit peccatum: de qua dixerat Apostolus suprà, hoc esse *ὁμαλῶσα θεοῦ*, quod qui scelera admittunt, digni sint morte. Vnde necessariò in hominem peccantem ira Dei & mors irruisset: ut maxime Deus mortem peccanti apertè interminatus nō fuisset: Sicut Diabolus iram Dei & mortem æternam per peccatum incurrit: licèt interminatio mortis Diabolo facta à Deo non legatur.

TERTIA lex & æquitas naturalis; immutabiliter reos mortis faciens peccantes: testante ibidem Apostolo. Preterquam enim quod iustitia Dei vindicatrix peccantes ad mortem postulat: Apostolus dicit dignos esse morte eos, qui talia faciunt, naturali videlicet reatu, ut maxime nemo ad pœnam peccantes posceret vel traheret: Cuius reatus ipsamet conscientia conuincit peccantes: intus cogitationibus mutuò se accusantibus.

DENIQUE lex scripta morti adiudicat transgressores: *Anima quæ peccauit, morietur, Maledictus omnis, qui non manserit in omnibus, &c.* His igitur de causis peccatum in mundum intruens mortem necessariò secum traxit atque inuexit.

Hinc redarguitur impius Socini Pelagianismus, quod mors corporis homini sit naturalis, ut pecudibus, quodque non propter peccati imputationem sed tantum propter generis propagationem, quam purā & absque peccato fieri fingit, mors posteris contingat. Contra prius est quod sequetur: *stipendium peccati mors*, nempe quæuis, nulla excepta. Nulla enim mors venit in mundum, nisi ex comminatione diuina: *morte morieris*. Hæc autem dicta fuit homini peccanti. Ergo & corporalis mors est stipendium peccati. Contra posterius est, quod sequitur: *In quo (Adam) omnes peccauerunt*: seu: *quia omnes peccauerunt*, nempe in Adam. Omnis igitur mors non solum propagatione generis, sed etiam participatione culpæ, atque imputatione reatus primi posteris contingit. Et manet hoc firmum, quantumuis daretur hæretico, tantum propagatione generis mortem hominibus contingere: tum quia cum morte peccatum necessariò propagatur: (per peccatum. n. mors introiit) tum quia propa-

Socini Pelagianismus, quod mors homini sit naturalis ut pecudibus.

gatio est generis corrupti & rei: ex corruptis siquidem & reis parentibus non nisi genus corruptum & reum propagari potuit. *Quis enim dabit mundum ex immundo?* Verum de his pluribus egimus in Genesi.

ET ITA IN OMNES HOMINES TRANSIIT: Quidam hanc volunt esse ἀπόδοσιν similitudinis: Sicut per vnum hominem peccatum introiit in mundum: sic etiam mors transiit in omnes homines. Stapulensis hæc est cōiectura. Erasmus ἀπόδοσιν putat poni posse in præcedente colo: καὶ διὰ τῆς ἀμαρτίας ὁ θάνατος: si καὶ pro ἕτω accipiat, ut in precatione Dominica: ὡς ἐν τοῖς ἔθνοις, καὶ ὅτι τῆς γῆς: pro ἕτω ὅτι τῆς γῆς. Sed neutram corruptelam patitur textus & scopus Apostoli: Neque. n. in textu est: ἕτως καὶ, sed καὶ ἕτως: Sensus etiam & scopus collationis refragatur: quandoquidē Apostolus non instituit collationē in ingressu peccati & mortis ad vnū vel ad omnes: sed in invectione peccati & mortis ad omnes per vnū Adamū: & vtriusq; depulsione ab omnib. per vnum Christū. Sic. n. Apostolus ipse similitudinem explebit vers. 15. 19. Ratio anantapodoti liquebit ex versu sequente.

IV
Ad quos NUNC igitur docet, ad quos transierit mors per peccatum mundo semel inuenta: in omnes homines. *transierit* TRANSIIT: rursus vititur verbo molliore *transit*, pro, *penetravit*, peruasit celeri passu, ad vim peccati & mortis *mors.* sūmē penetrabilē & ineuitabilē significandā: quod instar

occulti veneni penetrauerit non ad paucos in mundo pauperes vel imbelles: Sed vniuersaliter ad omnes summos & imos, instar pestis grassantis in domo, quā semel inuasit, vel instar hostis peruagantis, vastantis & stermentis quæuis obuia in vrbe obfessa, vbi semel portas perfregerit. Hæc igitur vniuersalis includit omnes ætates, sexus, conditiones & gradus hominum. Omnes. n. adulti, infantes, viri, scæminæ magni, parui, robusti, infirmi ex peccato morti sunt obnoxij. De morte corporali conuincit experientia, quod omnes rapiat: quod profani etiam Poëtæ variè deplorarunt: Virgil. Maphe.

Heu mortem inuisam: quæ sola vlticibus armis

Elatas frenas animos: communia toti

Gentis sceptrā tenens, æternaque fœdera seruans

Quæ magnos paruosque teris, quæ fortibus aquas

Imbelles: populisque duces, seniumque iuuentia,

Et Ovidius Epistola ad Liuiam.

Fata manent omnes, omnes expectat auarus

Portitor, & turba vix satis una ratis.

Tendimus huc omnes, metam properamus ad unam

Omnia sub leges mors vocat atra suas, &c.

Sic Apostolus noster alibi: *Statutum est omnibus semel* He. 9.27
mori, postea iudicium. Sed non de sola corporali morte
 intelligatur, quod transferit ad omnes: etiam spiritualis
 & æterna mors omnes inuaserat nemine excepto, ne fan-
 ctis quidem patribus Abrahamo, Isaac, Iacobo, &c. quos
 excipit Commentarius Hieronymo ascriptus, falsò
 haud dubiè, quem suspicatur Augustinus ab ipso Pela-
 gio scriptum esse. Nam etiam his morte æterna
 pereundum erat, nisi gratia Christi subuenisset. Hic igi-
 tur vniuersalis omnium conditio mortalis & misera in-
 dicatur extra Christum. Causam mortis omnes corripien-
 tis notat Apostolus particulâ *ἡ ἑστὴς*: & *ita*: quia videli-
 cet peccatum semel irruerat in mundum. Stimulus nãq;
 mortis peccatum est: Peccati verò stipendium mors est.
 Sic mutuò se trahunt, & mutuas operas tradunt: pecca-
 tum & mors in hominis perniciem. Hanc causam Apo-
 stolus expressius notabit extremo membro. Causas in-
 diuidui nexus peccati & mortis, quo mutuò sese trahunt,
 paulò ante explicatas habemus.

*Aug. li. 3.
 ca. 123. de
 remiss.
 peccato-
 rum.*

EO QUOD OMNES PECCAVERUNT: *ἐπεὶ ὅτι* alij red-
 dunt eò quòd, *quandoquidem*: pro *ὅτι*. Sic Erasmus, quem
 sequitur Calvinus, Martyr, &c. Alij, *in quo*, scilicet, Ada-
 mo seu vno homine: vt vetus reddit. Sic Ambrosius,
 Chrysostomus, & Beza. Sed forte duriuscula erit ellipsis
 antecedentis tã remoti. Manifestũ est, causam tantæ po-
 tentiæ mortis in omnes homines hanc reddi, *quia omnes*
peccauerunt, nempe, in vno homine. Sic sensus eodẽ reci-
 dit, & argumentum Apostoli erit: Quicunq; peccauerunt,
 in eos mors transiit: At omnes peccauerunt: In omnes
 igitur mors trãsiit. Maioris rationẽ dedit prius: quia per
 peccatum mors introiit: & dabit in sequentibus: quia sti-
 pendium peccati mors est. Argumentũ est à causa cõti-
 nente ad effectũ. Sed assũptio Apostoli cõsideratione indi-
 get, quomodo omnes peccauerint. Loquitur haud dubie
 de peccato illo primo per q̃ mors trãsiit ad omnes. Non
 (inquit) ita fuit vni⁹, quin & omniũ fuerit. In vno omnes

illud admiserunt: alioqui mors in omnes transire nō potuisset. Qui enim non peccant, hoc est, nulla culpa & reatu tenentur, ut sancti Angeli: in eos mors nil iuris habet. Quia verò mors in omnes transiit: omnes igitur peccauerunt, hoc est, culpa & reatu tenentur. Hoc enim est peccare Apostoli: Omnes, inquam, nō adulti tantum, sed & paruuli.

*Paruuli
quomodo
peccauerunt in A
damo.*

IAM quomodo hi peccauerint queritur. Aut peccarunt in se ipsis, aut in primo parente. Nam aut suo aut alieno peccato peccauerunt: nec datur tertium. Nam in parentibus proximis singulos infantes peccare, etsi verum sit: nodum tamen soluit, cum singuli etiam proximi parentes, dum infantes essent, iam peccatores & rei vel in se, vel in parentibus fuerint: & ita necessariò ad primos tandem parentes veniatur. At infantes non peccarunt in se ipsis. Neque enim legem, quam nesciunt, propria transgressione violarunt. Omnes igitur in primo peccauerunt parente. *Rursus* in primo parente omnes peccauerunt vel imitatione, ut Pelagiani voluerunt, vel participatione culpæ. Non imitatione. Hæc enim in infantes non cadit. Ergo participatione culpæ. Hanc porro insolubili nexu secum traxisse rā in posteris vniuersis; quā in primo parente duo lethifera mala alia, reatum & excussionem imaginis Dei, suprà colo secundo huius versus dictum fuit. Dum igitur cum Adamo peccante omnes posteros peccasse affirmat Apostolus: omnes utique etiam infantes trium simul malorum capitalium accessit: I. Omnes Adam culpæ actuali participasse, quippe in lumbis eius existentes. II. Omnes propterea eodem reatu teneri, mortemque promeruisse. III. Omnes denique immunditiem naturæ inde contraxisse, & ut ver. 19. dicet, peccatores constitutos esse. Hæc tanta mala si nobiscum nascuntur; quis infantes ab utero peccatum trahere & peccatores esse dubitabit? Hoc natium malum Theologi appellarunt **ORIGINALE** peccatum, de quo, quid & quale sit, & quomodo transeat variè semper est disputatum. Expediam hoc loco rem paucis. Reliqua ex diffusis Topicorum commentariis petantur.

ORIGINALE ambigüè dicitur & actiue, quod originat (ut sic loquar) seu originem dat rei: & passiue, quod originatur, seu originem trahit aliunde.

Ita peccatum Originale ambiguè dicitur; tam de peccato Originante seu originē præbente: & sic peccatū primum Adami, quā personale fuit, originale dici poterit (Adam enim posteris ut generando essendi, ita peccando peccandi originem dedit) quā de peccato Originato, seu originē aliunde trahente: & sic peccatū Adami, non quā personale, sed quā generale & posterorum fuit (quos omnes in Adamo peccasse ait Apostolus) Originale peccatum dicitur.

Utroque sensu peccatum originale tam in Adamo, quā in posteris tria illa lethifera mala includit: culpam seu transgressionem actualem: reatum legalem seu mortis pœnam: & prauitatem habituale seu deformationem naturæ. Hæc enim simul in parente & posteris circa peccatum primum cōcurrerunt: eo solū discrimine, quod Adam peccans fuit principale agēs seu admittens culpā, promerens reatum, abiiciens imaginem Dei, seq; deprauans: posterorum hæc omnia sunt participatione, imputatione, & generatione ex vitioso parente.

Sic frustra disputatum est à Sophistis, an peccatum originale sit tantū culpa prima, an tantū reatus, an tantū morbus, vel macula, vel labes, vel vitium naturæ. Est enim hæc omnia: ut latè definiendo, dicatur esse lapsus, & inobedientia primorum parentum, & in his totius generis humani, qua omnes pariter, imagine Dei excussa, naturam suam deprauarunt, & hostes Dei effecti reatum temporalis & æternæ mortis contraxerunt, nisi fiat reconciliatio, & liberatio per & propter Filium Dei Mediatorem.

Vs vs tamen & consuetudo loquendi in Ecclesia & scholis obtinuit hæc duo: Vnum, ne peccatū originis cum peccato primo cōfundatur, sed ut effectus à causa, fluuius à scaturigine discernatur. Non igitur peccatum Adami, quā Adami & originans, sed quā posterorum & originatum, nunc vocatur originale peccatum. Alterum, ut nomine originalis peccati propriè nō tria illa mala simul, sed tertium solū censeatur, non quod duo priora excludantur, sed ob causam dictā, ne effectus formalis in posteris cum efficiente cōfundatur. Ita peccatum originale propriè definitur esse corruptio totius generis humani ex lapsu primorum parentū naturaliter in omnes propagata, dicatur: eos faciens omnes temporalium & æternarum pœnarum:

nisi fiat remissio propter Christum. Habemus quid & quale malum sit peccatum Originis.

Origina- **MODVS**, quo omnes in Adamo peccauerunt, quoque
le pecca- peccatum in omnes etiam infantes transeat, supra est ex-
zū quomo plicatus. Imitatio Pelagiana stare non potest in infanti-
do propa- bus, ut maxime daretur de adultis. Manifesta est partici-
getur. patio culpe parentis in liberis: iusta imputatio reatus pa-
 terni in liberos in Dei iudicio. Naturalis est generatio
 immūdi ex immundo, leprosi ex leproso: quidni & spiri-
 tualiter prauī ex prauo. Huius nos cōuincit mors omniū
 etiā infantū, peccati nempe stipendiū: cōuincit singularū
 sensus & experiētia, quæ prauitatem & ἀταξίαν naturæ ac
 facultatum omnium mox in vagientibus & balburien-
 tibus prodit: clamat denique scriptura, cor hominis pra-
 uum esse à iuuentute, hincque omnes naturā filios iræ
 seu mortis pronuncians.

Pelagia- **NIHIL** habuerunt Pelagiani speciosius, quo peccatū
norū ar- Originis eluderēt, quàm generationis humanæ modum.
gumentū Peccati enim sedes videtur esse anima nō caro. At caro
cōtra pec sola propagatur ex parentibus in liberos, nō anima. Hæc
catū ori- enim, Aristotele testante, forinsecus corpori formato in-
ginale. funditur: λέιπεται, inquit, τὸ νοῦν μόνον δι' ὅθεν ἐπιτείναι, καὶ δι' αὐτὸ
Aristote- εἶναι μόνον: quam sententiam probat & confirmat Scriptu-
les lib. 2. ra Sacra, Deum patrem animarum siue Spirituum vocās,
c. 3. de ge- & sic à patribus corporum distinguens. Si igitur sedes
ne. anim. peccati ex parentibus non trahitur, utique nec peccatum
Heb. 12. inde originem trahet, & sic nulla erit participatio cul-
9. Num. pæ, nulla imputatio reatus, nulla propagatio prauitatis
16. 22. & parentum in liberos. Valde torfit hic nodus Patres, cum-
27. 16. primis Augustinum: cui soluendo non inuenerunt reme-
Eccle. 12. dium aliud, nisi animarū traducem: qui quantumuis ab-
7. surdus sit, suos tamen hodie etiam inuenit applausores.
Opinio de Sed hoc est ex Charybdi in Scyllam: ex fullonia in carbo-
traduce nariam incidere, ut Hieronymi utar diuerbio. Præstabat
cur exco- ignorātiā fateri propagationis, quàm animam homi-
gitata. nis generabilem, & mortalē quasi pecudis statuere: quod
Arist. lib. absurdum adegit Philosophum supra Philosophiam af-
2. c. 3. de scendere, atque fateri, mentem humanam, ut immortalē
anima. ita ingenerabilē Spiritū δι' ὅθεν ἐπιτείναι, forinsecus cor-
 porib. infundi, quippe diuinam quandam substantiā, se-
 parabilem, immortalem & æternam. Χωρεῖς, inquit, εἰς τοὺς

ἡ ἀμύνη, καὶ ἀπαθὴς τῇ ὁσίᾳ ὧν ἐνέργει· καὶ οὐδὲ ἐστὶν μόνον τὸ ὅτι
ἐπὶ ἐστὶ, καὶ τὸ μόνον ἀδύνατον καὶ αἰδίον. Quid verius & diuinis
literis magis congruū à Philosopho lucis diuinæ exper-
te dici potuit? Quo magis mirum, καὶ οὐκ ἴστας quosdam existi-
tisse, qui Aristotelem cum Epicuro inuoluerent, animam
hominis inseparabilem & mortalem statuente.

SED errant, qui animam solam peccati sedem ponunt:
cum totus homo sit caro, peccator.

ERRANT etiam, qui carnem solam ex parentibus in
liberos propagari putant, nisi vt corpus ex corpore, ita a-
nima ex anima per traducem seminalem descendat: cum
totū hominem ex toto homine generari & nasci mani-
festū sit, vt maxime circa nobilioris speciei propagatio-
nem nobilior quædam nature operatio nobis occulta in-
terueniat, quàm fit in pecudibus, quarum spiritus, quia
cum carne generatur, cum carne interitui est obnoxius.

ERRANT denique, qui, nisi tradux ponatur, omnem
viam præcludi peccato originali arbitrantur, cū iudiciū
Dei parentum nature incumbens etiam in liberos ne-
cessario transeat, quomodocunq; tandē fiat peccati pro-
pagatio. Sufficiet piis mentibus vox scripturæ, omnes na-
turā filios iræ, immundos ex immundis nasci pronun-
tiantis. Ad argumentum vero:

CVIVS sedes propria non trahitur à parentibus & Ada-
mo, id ipsum inde non trahitur.

ANIMA peccati sedes non trahitur ex Adamo.

NEC igitur peccatum ipsum.

RESPONDETUR, quod maior non sit vera.

POTEST enim sedes & res separari, & alterum trahi
sine altero. Neq; datur in assumptione, quod sola anima
sit peccati sedes: Totus enim homo est reus, totus pra-
uus, totus peccati sedes & domicilium. Ideo scriptura nō
dicit peccatū habitare in anima, sed in carne: Totus vero
homo est caro, h. e., carnalis, naturā. Denique anima licet
ex Adamo non trahatur materialiter, trahitur tamen in-
de originaliter: quia omnis anima humana, vt est pars ho-
minis, est ex parētibus ratione totius: quandoquidē non
anima ex anima, nec corpus ex corpore, sed homo totus
ex toto nascitur, nec anima aut corpus dicitur filius Adæ,
sed totus homo. Ista de originali peccato repetenda hoc
loco duxi, vt quid sibi hoc Apostoli colō velit. In quo oēs

*Peccati
sedes non
sola ani-
ma.*

*Nō solum
corpus li-
berorum
à paren-
tibus ge-
neratur.*

*Origina-
le pecca-
tum etiā
absq; tra-
duce pro-
pagatur.*

*Ad argu-
mentum
Pelagia-
norum rē
sponsio.*

*Erasmus
originale
peccatū
hic nō a-
gnoscat.*

peccauerunt: intelligatur rectius.

CENSET quidem Erasmus, processum Apostoli non ferre, ut de peccato originali hoc intelligatur. At qui non fert modò, sed omnino postulat. Quomodo enim verè dixisset, omnes mori eò quòd omnes peccauerunt: cum infantes mori, nec peccasse tamen cōstet, si in primo parente nō peccauerunt, indeque labem nō contraxerunt? Nisi etiā diceret, in Adamo omnes naturaliter corruptos & reos, quomodo in Christo omnibus remedium culpæ & reatus ostenderet, quod faciet versu 18.19.

MANIFESTUM est igitur, Apostolum ista ratione inserta, cur omnes moriantur, quia omnes peccauerunt, peccatum originis euidenter asseruere in omnibus hominibus Christo solo excepto, quippe ex Adamo non naturaliter prognato: quodque sit verè peccatum, quia omnes verè peccauerunt in Adamo. Nunc pergamus.

13. NAM VSQVE AD LEGEM PECCATUM: Hactenus unde genus humanum peccato & morti sit obnoxium, exposuit Apostolus, & fontem miseriæ aperuit, rationi & philosophiæ humanæ incognitum. Omnia vero referenda sunt ad scopum Apostoli, hoc est, ad consolationem supra institutam, quod contra omnia hæc mala in vnius Christi morte habeamus remedium. Nunc ἀποδοτικῆς institutiæ collationis subdenda erat, nempe: sic per vnum Dominum nostrum Iesum Christum iustitiam & vitam mundo reparatam esse. Sed Apostolus ἀνταποδοτικῶς relinquit ἀνταποδοτικόν vsque ad versum decimum octauum: non quidem ex metu, (ut metuit Origenes) ne si ἀποδοτικῶς mox subijceret, eius occasione aliqui securiores ad bene operandum redderentur: sed tota hæc parenthesis interiecta est ad prius explicandum, quæ ad collationis ἀνταποδοτικῶν illustrandam pertinebant, ut in analysi est dictum.

*ἀνταποδο-
τικῶς cur
relinqua-
tur hic
compara-
tio.*

NAM VSQVE AD LEGEM: Apostolum vel le probare quod dixerat, particula γὰρ indicat. Videbat scrupulo non carere apud Iudæos: omnes homines peccasse in Adamo, seu Adæ peccatum omnibus fuisse imputatum.

OBIICI enim poterat, post legem quidem non dubium, quin omnes peccauerint: quoniam lex omni-
bus

bus maledictionem irrogat. At ante legem non videri, peccatum vllum mundo potuisse imputari. Quando enim non fuit lex, peccatum non potuit imputari: quia absque lege nulla est transgressio, quod dixerat cap. 4. 15. & nunc repetit. At ante legem ab Adamo ad Moſen lex non fuit in mundo. Tunc igitur peccatum non potuit imputari, nec fuit in mundo: & ita non conſtat dictum, omnes peccauiffe in Adamo. Poterat Apoſtolus inficiari aſſumptionem cauilli. Nam ante Moſen fuit lex naturæ in mundo, quæ ad homines conuincendum de iniuſtitia ſua & de ira Dei ſatis fuit, vt oſtendit capit. primo & ſecundo.

SED ſatis habet, quod dixerat, contraria aſſertione tueri. Omnes peccauerunt, ne illis quidem, qui ante legem Moſis fuerunt, exceptis. Nam etiam vſque ad legem, hoc eſt, ante legem peccatum erat in mundo, quantumuis videatur peccatum non imputati debere, lege non exiſtente.

Hic eſt nexus & ſenſus verſ. decimitertij: de quo, quã variè diſputetur nihil attinet commemorare. Ita Ἀχελὺς videtur eſſe pro καὶ ὥς ἄχελυ: NAM ETIAM VSQUE AD: VSQUE notat tempus ab Adamo ad Moſen legiſlatorem, quod indicat verſus decimus quartus.

Per ἀμαρτίαν intelligit peccatum quodcunque cum primis reatum primi peccati, quod mortem inuexit & quo dixit omnes teneri: καὶ ἐγγράφεται: Beza in poſterioribus: NON PUTATUR ESSE PECCATVM, non agnoſcitur pro peccato, vel non imputatur ad reatum à Deo. Summa, idem dicit, quod cap. 4. v. 15. vnde videtur hoc colon repetitum: *Lege non exiſtente non eſt peccatum: quia peccatum eſt legis transgreſſio.*

14. ATQVI MORS REGNAVIT: Confirmat hoc verſu duabus rationibus aſſertionem, quod etiam ante legem peccatum primum fuerit imputatũ: Prior eſt ab euidentiffimo eius effectu. Aduerſatiuè loquitur: ἀλλ' ἐβρασίλευσεν, quia rationem opponit proximo membro: Peccatũ, inquis, abſq; lege nõ fuit imputatum: *atqui mors regnavit.* Summa eſt: vbi mors, ibi peccatum eſt & imputatur, nempe à Deo vindice. Mors enim peccati perpetuus effectus eſt, atq; ſtipendiũ. At ab Adamo ad Moſen mors non modo fuit, ſed etiam regnavit, h. e, graſſata eſt, & immaniſſimi

*Apostoli
artifi in
observan-
dum.*

*Arist. lib.
2. post. c.
16. 17.*

tyranni instar sævit horribiliter in mundo. Hanc em-
phasin habet verbum ἐκείνου: respicit verò non modò
ad mortem patrù, qui quantumvis μακρόβιοι, tamen tan-
dem mortui dicuntur: sed præcipuè ad horribilia Dei
iudicia mūdo irrogata propter peccata: diluvium, ever-
sionem Sodomæ, plagas & submersionem Ægyptiorum
in mari rubro, &c. quibus mortis regnum siue tyrannis
sele horrendum exseruit. Quis igitur negaverit, ante le-
gem reatum primi peccati fuisse in mundo? Artificium
Apostoli observetur. Vtitur argumento ἀπὸ τοῦ ἐξ ἑκείνου. Prius
ex causa demonstrabat effectum: Mors in omnes homi-
nes transiit: quia omnes peccaverunt. Nunc causam in-
fert ex effectù: Omnes peccaverunt, quia in omnes mors
transiit, omnes moriuntur. Valet ἀπὸδείξις, quia causa συν-
χὴς reciprocatur cum suo effectù: quod demonstrat Ari-
stoteles: sicut valet: est interpositio terræ: ergo defectus
lunæ: est defectus lunæ: ergo interpositio terræ: est πῦρ
τῆς ὕλης in arbore: ergο συνλογεῖται: & arbor συνλογεῖται: ergo πα-
titur πῦρ τῆς ὕλης. Sicut ergo hæc duo mala, peccatum &
mors, indivisibili nexu inuecta sunt per Adamum: ita v-
num sine altero non potuit tolli per Christum. Quos li-
berat Christus à peccato, eos etiam liberat à reatu mor-
tis: & contra. Convincit etiam omnes peccantes, quod
mortis pœna immutabiliter eos maneat, vtut aliquan-
diu concedatur impunitas: quæ consideratio nos à pec-
cando absterreat. Refellit denique mendacium Pelagij
& Socini: quod mors sit sequela naturæ humanæ per se.
Neque enim mors regnare potest, vbi non est pec-
catum.

*Peccare
ad simili-
tudinem
Adami
quid sit.*

IN EOS QVOQUE QUI NON PECCAVERANT.
Particula καὶ habet vim partitiuam. Diuidit enim homi-
nes in eos qui peccaverunt ad similitudinem transgres-
sionis Adami, & in eos, qui non ad eam similitudinem
peccaverunt, dicítque mortem regnasse non solùm in
illos, sed etiam in istos. Quæritur quid sit peccare ad si-
militudinem transgressionis Adami?

AMBROSIVS omiſſa particula negante μὴ legit affir-
matiuè: mortem regnasse etiam in eos, qui ad formam
Adami peccaverunt: sed hoc non erat dubium: & sen-
sus euadit Pelagianus, quasi tantùm ad exemplum
Adami homines peccauerint: vt quidem commentarius

Hiero.

Hieronymo ascriptus locum corrumpit. Retinenda est lectio negativa, omnium codicum probata consensu, ut Beza notauit.

PLERIQUE sic volunt, transgressionem Adæ fuisse violationem expressi mandati: *Non comedes*: & ad hanc similitudinem peccare, qui expressam Dei legem transgrediuntur: non autē, qui peccant sine scripta lege: mortē verò regnasse in hos & illos. Quæ sententia instituto Apostoli non satisfacit. Nam sic non probaret Apostolus, quod debuit, primi peccati reatū fuisse mundo imputatum: quandoquidem plurimi quidem leguntur ante legem mortui: sed forte tamen ex reatu proprio, quod Pelagius excepit. At qui hoc vult dicere, mortem regnasse ante legem non modo in eos, qui propriis actualibus peccatis diuinam in se ultionem voluntariē concitarunt: sicut Adam propria actuali transgressionem mandatum Dei violauit: sed etiam in alios, qui actualiter peccare non potuerunt: utpote infantes mortuos ante legem. De his accipi oportet hunc locum: alioqui argumentum Apostoli nullum esset pro imputato omnibus primi hominis reatu. Sic verò concludit: ubi mors regnat, nec est reatus ex peccato proprio actuali: ibi necessario est imputatio reatus primi peccati, per quod mors introijt in mundum. At ante legem mors regnauit etiam in eos, in quibus non fuit reatus ex peccato proprio, nempe in paruulos: qui ad similitudinem Adæ actualiter peccare nondum valuerunt. Ergo infantibus reatus primi peccati necessario intelligitur imputatus. Quod si infantibus, quantō magis adultis, qui omnes aliquando infantes fuerunt, proinde reatum à parentibus traxerunt, eundemque peccatis propriis cumularunt.

*Loc^{us} hic de
infantum
peccato
accipien-
dus.*

OBSERUEMVS primò mortis reatum esse potentissimum: quia regnum est vniuersis creaturis inexpugnabile sine Christo. Tyrannus est mors omnibus ex æquo imperans: sic volo, sic iubeo, suaque tyrannide opprimens: Est & vniuersale: quod non demum post Moysen per legem est stabilitum, sed inde ab Adamo vniuersum humanum genus oppressit. Ab Adamo verò intelligamus non integro, sed corrupto per peccatum. Ante enim peccatum solus Deus regnabat: peccato mundum ingresso mors regnum inuasit iusto Dei iudi-

*Mors ty-
rannus.*

cio. Id verò per Christum denuo est expugnatum, ac postliminio Deo vindicatum. Qui igitur extra Christum sunt, in regno mortis manent.

*Mors in-
fantum
unde
fluat.*

OBSERVEMUS *secundo*, mortem infantum inde ab initio profluere non ex imbecillitate naturæ, aut genetis propagatione: Sed ex primo reatu omnibus imputato, & culpa participata, ut supra est explicatum. Est ergo peccatum originale in infantibus: alioqui mors regnare in eos non potuisset.

*Peccati
origina-
lis & a-
ctualis
distinctio.*

OBSERVETUR *denique* distinctio peccati originalis & actualis tradita hoc loco. Distinguntur enim peccantes actualiter & originaliter. Ergo sic etiam peccatum. Non igitur peccata sunt sola actualia, quæ manifeste in legem Dei admittuntur, sed est etiam peccatum occultum, quod in omnes naturâ propagatur.

*Typum
esse ali-
cuius
quid sit.*

QUI EST TYPUS ILLIUS, QUI FUTURUS ERAT: hoc est, Christi, quasi alterius Adami. Putant aliqui hanc esse *ἀποδοσις* collationis, quasi dicat: Cum dixi: *sicut per unum hominem*, &c. hoc volui, unum illum hominem per quem peccatum & mors venit in mundum, præfigurasse alium venturum per quem iusticia & vita restitueretur mundo. Verum hæc *ἀποδοσις* admodum esset obscura. Ego connecto, ut *rationem alteram* prioris sententiæ, unde accusationem sumit Apostolus occupationis sequentis de simili & dissimili in typo & antitypo. *ὅς* igitur positum videtur causaliter, pro *ὅτι* vel *ὅτι* *ἵνα*, id est, *quia is fuit typus futuri*. Esse typum alicuius, est præfigurare aliquem in aliquo similem vel naturâ, vel instituto hominum aut Dei. Natura vel hominum institutum hic locum habere non possunt. Dei igitur consilio, ad quod Apostolus hic digitum intendit, Adam cum suis exitiis effectis præfiguravit futurum alium, qui gratiam & salutaria effecta mundo afferret, nempe Christum: Unde admirabilis Dei *φιλανθρωπία* cognoscitur, qui in morbo remedium, in morte vitam, in perditore Servatorem adumbratum voluit: Nempe quia genus humanum ad mortem & æternas miseras à Deo conditum non erat. Ergo verisimile fuit, futurum alium Adam, qui primi culpam tolleret. Vel potius ex Evangelij patefactione hunc typum Apostolus nos vult intelligere, *Ut sit, ratio secunda*

Apo-

Apostoli hæc est : Typi inanes esse non debent. Quod si Adam fuit typus futuri, (Christi) cuius morte & vita Deo reconciliati & seruati sumus: necesse est typum respondere antitypo in contrario effectui. Si igitur huius beneficium debuit redundare ad omnes etiam ante Moysen : etiam illius peccatum redundauit ad omnes ante legem : Et si huius iustitia regnat in omnes ad vitam: etiam illius peccatum debuit regnare in omnes ad mortem. Sic ex typi natura superiorem sententiã Apostolus confirmat. Analogiam hanc non exprimit quidẽ hoc versu: explicabit verò tribus sequentibus. Pelagius hoc etiam ad imitationem traxit: Adam fuit typus, figura, exemplar: Ergo tantum exemplar peccati mundo præbuit. Sed peruertit mentem Apostoli: qui non dicit Adam fuisse typum peccati, sed Christi. Sicut Christus non modò exemplar, sed & author fuit iustitiæ ac vitæ: sic Adam non modò exemplar, sed authorem quoque peccati & mortis fuisse consequitur.

*Adam
quomodo
typus
Christi
dicatur.*

*Pelagius
refuta-
tur.*

*Adam
non tan-
tum exē-
plar sed
& au-*

15. AT NON SICVT DELICTVM, ITA ET DONVM: Dixi in analysi, hanc esse alteram occupationem. Nam per aduersatiuam *ἀντιπαρθετική* limitat analogiam typi & antitypi modo explicatam, quasi diceret: Adam est typus Christi, non quod omnia habeant similia aut paria : sed conuertunt quadantenus, sic vt Adam à Christo multis partibus superetur. Hic est quod dicit: *At non vt offensa (nempe Adami se habet) ita etiam donum (nempe Christi se habet)* quasi diceret, non est collatio parium, sed minoris & maioris.

*tor pecca-
ti fuit po-
steris.*

Hic ante omnia nomenclatura Pauli obseruanda est, *τὸ πᾶσι πληρωμα* vocat *lapsum* Adami quem versu 12, *ἀμαρτίαν* peccatum: & versu 14. *παρεβᾶσιν* transgressionem : postea vers. 19. *παράκωλυ* inobedientiam. Notat culpam cum reatu, magis tamen culpam. Reatum propriè vocabit *κρίμα*: effectum *κρίματος κατὰ κρίμα* condemnationem versu 16. 18. *τὸ χάρισμα* alibi vocare solet donum ex gratia infusum. Sic varia *χαρίσματα* recenset 1. Cor. 12. & 14. Hic latius notat totum iustificationis beneficium, sicut *τὸ δῶμα* vers. 16. cuius quasi duas facit partes hic & vers. 17. *τὸ χάρις τοῦ Θεοῦ*, & *τὸ δωρεὴν ἐν χάριτι* gratiam Dei, & donum per gratiam, *χάρις* vocat gratuitam Dei charitatem, ex qua iustificatio manat. *Δωρεὴν ἐν χάριτι*

*Nomen-
clatura
Apostoli
obseruā-
da.*

ipsam iustificationem ex gratia manantem, ut patet ver.
17. quam postea vocat *δικαίωσιν ζωῆς* ver. 18. *iustificationem
vitæ*: Hæc nomenclatura totam disputationem illustrat.
Illud igitur *χάρισμα* *donum* quatenus peccato sit par
quatenus excellat, porro exponit: idque ut beneficia
Christi prius explicata magis illustret, & consolationem
Christianam amplius confirmet.

*Adā pri-
mus &
secundus
in quibus
cōueniāt.*

NAM SI ILLIVS VNIVS OFFENSA: *Απολογία* hæc
probat differre donum & peccatum, analogiam osten-
dens in simili & dispari. Similia duo docet: *unum* voca-
bulo *ὁ ἑὸς*: Adam vnus & solus author est peccati: Sic
Christus vnus & solus est author doni: *Alterum* vocabu-
lo *πολλοὶ & πολλοῦς*: Adam peccatum suum nō sibi tantum
habuit, sed diffudit in omnes suos ad mortē. Nā omnes
in eo peccauerunt, & mortui sunt: Dico *omnes*, quia quod
nunc dicit *οἱ πολλοὶ multi*, prius dixerat *πάντες omnes*, & re-
petit ver. 18. Sic Christus donū suum non sibi habet, sed
communicat omnib. suis ad iustificationē vitæ. Duos er-
go Adamos ceu duos parentes statuit, à quibus in genus
humanum inde quidem peccatum & mors, hinc verò
iustitia & vita defluat. Inæqualitatē tamen esse ingentē,
& priorem à posteriore plurimum superari, comparatiuè
particula *πολλοῦ μᾶλλον* subindicat.

*Adami
vtriusq;
inaqua-
litas.*

I.
*Gratia
Dei.*

*Gratia
effecta.*

*Christus
homo ve-
rus non
merus.*

Cap: 9.5.

IMPARITAS PRIMA est in adiuncto vtriusque. Il-
le habet *παράνομον delictum*. Iste habet *χάριν τῷ θεῷ*: habet
& *δωρεάν ἐν τῇ χάριτι*: *gratiam Dei, & donum per gratiam*.
Hæc duo coniungit etiam ver. 14. Nec sunt idem: Sed
differunt ut causa & effectus, fons & riuus, optimèq; in-
telliguntur ex cap. 3. v. 24. Per *χάριν* ut supra, intelligit gra-
tuitam Dei erga nos charitatē, quam in cordib. nostris
diffudit per Spiritum sanctum, ver. 5. *δωρεάν ἐν τῇ χάριτι*
omnia salutaria effecta gratiæ, prima capitis parte expli-
cata, iustificationē, reconciliationem, pacem & vitam, ut
ex sequentib. liquebit. Hanc gratiā dicit esse vnus homi-
nis Iesu Christi, nēpe merito & efficacia: *Homine* vocat
Christum non intelligens merum, sed verum, qualis A-
dam fuit ante offensam. Nam hominem verum oportet
esse redemptorem propter iustitiam Dei, quæ deli-
ctum hominis non punit in non homine. Ab homine au-
tem mero Christum discreuit prius: & discernit iterum
appellās κύριον ἡμῶν Dominum nostrum: & infra apertius
vocat

Vocans Deum super omnia benedictum in secula: Nunc hominem homini tāquam parentem parenti opponit propter fiduciam & consolationem nostram.

IMPARITAS ALTERA est in inæqualitate virtutis *Inaqua-* delicti & doni. Illud potenter redundavit in multos, ad *litas* mortificandum eos. Multò verò potentius hoc redun- *II.* dat in multos. Ad quid? non adjicit effectum: quia per se patet.

AD IICIET postea ver. 18. Ad quid enim gratia & donū gratiæ, nisi ad iustitiam & vitam redundaret? Nunc tantum comparat potentiam utriusque: Si illud tam potens fuit ad multorum noxam multò potentius hæc erit ad multorum vitam. Cur inquam? Causam reddet vers. 17. & est manifesta. Si enim potens fuit peccatum, quod est boni priuatio, qua nihil imbecillius: quanto potentior gratia, quæ est boni positio, & recōciliatio cū summo bono, quo nil potentius? Evidentiæ causa subjiciam nomenclaturæ & collationis typum.

Nomenclatura delicti Adami & gratiæ Christi.

Delictum Adami cum effectis.

ἡ ἀμαρτία peccatum vers. 12.

τὸ πᾶσιπτωμα lapsus, vers. 15.

ἡ παραβίασις transgressio.

ἡ παρανομία, inobedientia vers. 19.

τὸ κρίμα reatus, vers. 16.

ὁ θάνατος mors omnis. vers. 12.

τὸ κατακρίμα condemnatio seu mors æterna, vers. 16.

Donum Christi cum causis, prima & proximis.

ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ gratia Dei, gratuita misericordia, fons doni, vers. 15. sicut capit. 3. 24.

ἡ περισσεία τῆς χάριτος redundantia gratiæ: pro gratia redundantissima. versu 17.

τὸ χάρισμα gratuitum beneficium vers. 15. 16.

ἡ δωρεὰ ἐν χάριτι donum per gratiam vers. 15.

τὸ δῶρημα donum vers. 16.

ἡ δωρεὰ τῆς δικαιοσύνης donum iustitiæ vers. 17.

ἡ δικαιοσύνη ζωῆς iustificatio vitæ per gratuitam veniam culpæ & reatus vers. 18.

*Comparatio primi & secundi Adami,
Pares sunt in duobus.*

1.	{ Adam Christus }	{ homo verus, vnus }	{ v. 12. 15. 16. 17. 19. ver. 15. 17. 19. }
2.	{ Adam Christus }	conferunt aliquid multis. <i>Ibidem.</i>	

Disparēs sunt : & primus à secundo superatur in pluribus.

1. *In persona.*

Adam, homo merus. vers. 12. &c.

Christus homo Dominus noster : vers. 1. 21. Deus benedictus super omnia in secula, cap. 9. 5.

2. *In eo quod conferunt.*

Adam peccatum, reatum, mortem. vers. 12.

Christus gratiam Dei, donum gratiæ, iustitiam, vitam. vers. 15. 16. 17. 18.

3. *In medio seu merito per quod conferunt.*

Adam per suum παράνομον, παράνομον vers. 15. 19.

Christus per suum δικαιοσύνην, εὐαγγελιον vers. 18. 19.

4. *In quos conferunt.*

Adam in omnes homines vers. 12. 18.

Christus in omnes fide accipientes donum gratiæ versu 17.

5. *In modo quo conferunt.*

Adam per participationem naturalem culpæ & reatus versu 12.

Christus per χάρισμα, δωρεάν gratuitam donationem quam vocauit cap. 4. imputationem fidei, *ibid.*

6. *Ad quid ?*

Adam εἰς κατακρίματα ad condemnationem æternam versu 16.

Christus εἰς δικαιοσύνην ζωῆς ad iustificationem vitæ æternæ. vers. 18.

Inaequalitas.

III.

16. NEQUE ETIAM SICUT PER VNVM PECCANTEM: Addit tertiam imparitatem delecti & doni in effectis multò dissimillimis, sermone elliptico, qui sic expleatur:

pleatur: Illud etiam, ad quod delictum vnius hominis redundauit in multos, multum discrepat ab eo, ad quod donum vnius redundat in multos, quasi dicat, in malo & bono redundante in multos ex utroque parente summa quoque est inæqualitas. Nam ex Adamo peccante redundauit (*ἐπερίσσευσε* repetendum hic & sequenti colo) *reatus ad condemnationem multorum*; hoc est, omnibus attraxit interitum ex ordine iustitiæ Dei; quia per id vniuersum genus humanum præcipitatum est in æternum *κατάκριμα* maledictionē. Hanc intelligit per *κατάκριμα*. Differt enim *κρίμα* & *κατάκριμα*, vt causa & effectus, vt videre est I. Cor. II. 32. Donum verò gratiæ redundat ad iustificationem, oppositum cōdemnationis bonum à multis, hoc est, ab omnibus offensis. Gratia enim Christi perimit primum delictum Adæ, & omnia nostra, quæ addidimus, quibus *κρίμα* atque *κατάκριμα* immensum cumulauius. Tollit, inquam, causam & effecta omnia: obstruit fontem & riuos malorum: *Sanguis enim Iesus Christi mundat nos ab omni peccato*. In infinitum igitur hoc potentius, quàm illud.

κρίμα & κατάκριμα differunt.

OBSERVA I. Peccatum Adami fuisse *παράβασι* transgressionem mandati diuini: & *παράπτωμα* prolapsum, quo ipse excidit imagine Dei, & nos secum in barathrum æternæ condemnationis præcipitauit, quod de grauitate miseriæ nostræ nos admoneat.

OBSERV. II. Omnes mortui sunt vnius hominis offensa. Ergo offensa ea fuit omnium offensa, non imitatione tantum, sed participatione & imputatione: alioqui non vnius offensa, sed suis singuli offensis omnes mortui dicerentur.

OBSERV. III. Antithesis *κατακρίματος* & *δικαιώματος* euincit iustificationem esse absolutionem à culpa & pœna primi peccati & omnium aliorum: quia *κατάκριμα* est condemnatio propter illud & ista.

OBSERV. IV. Iustificatio iustitia, & vita per Christum reparata est *χάρισμα*, *δωρεά*, *δάρημα*: donum merâ gratiâ nobis datum: quantum ad initium, medium, & finem. Facessant igitur merita congrui, præparatoria ad gratiam, iustitiam, vel condigni & salutem.

DENIQUE refellitur monachorum error, Christum ab originali tantum culpa peccatores redemisse. Sic Chri-

stus non potentior esset Adamo. Atqui in hoc Adamum longissime superat, quod non ab vno Adami delicto, sed & ab omnibus nostris nos morte sua iustificat. Hæc consolatio est quando caro multitudine vel gravitate peccatorum nos terret.

17. SI ENIM VNIVS DELICTO MORS REGNAVIT, Monet noster interpret, autoritate vetusti codicis legendum: eis γὰρ τὸ ἐνὶ παραπτώματι, si enim per unum lapsus: ut sit oppositio vnus lapsus Adæ, & redundantis iustitiæ Christi. Quia vero codices alij cōstanter habēt, τὰ τὸ ἐνὶ παραπτώματι, vnus lapsus: & sensus eodem recidit, retineo lectionē receptā ἐμπαρκωτέραν: quia simul vnum vnus lapsus, authorē designat Adamum, sicut ver. 15. Confirmat vero Apostolus hoc versu comparationē minoris & maioris, hoc est, excellentiam gratiæ Christi supra delictum Adæ, quam triplici imparitate explicauerat v. 15. 16. ab inæqualitate rerum ipsarum; hoc est, delicti & doni iustitiæ, quorū illud fuit malum priuatiuū, res vt videtur impotens & nullius virtutis: hoc bonū positiuum, res per se efficax & potētissima: illud fluxit ab authore Adamo homine mero & prauo, qui se & alios perdidit; hoc ab authore Iesu Christo homine quidē vero & iusto, sed & Domino nostro ac Deo vero, qui nō sibi sed nobis iustitiam acquisiuit. Quod si igitur illius malū fuit potens ad mortem: quanto potentius credendum est huius bonum fuisse ad vitam? Hæc est summa probationis.

PORRO in membris comparationis videtur Apostolus libēter vti traiectione quadā. Si mors, inquit, vnus lapsu regnavit, (nēpe in omnes, vt dixerat ver. 14. 15.) multo magis illi, qui redundantem gratiam & donū gratiæ accipiūt, regnabunt in vita per vnum Iesum, &c. Hic vt mēbra sibi oppositè responderent, consequens sic erat inferendum: Multo magis vita vnus redūdante gratia & dono iustitiæ regnabit in omnes donum accipiētes, per vnū Iesum Christum. Sed delectatus est traiectione, vt tantò efficacior inde nostra esset cōsolatio, cū regnū, quod vita Christi peperit, nobis ipsis, qui fide gratiā Christi accipimus, attribuit. Cōparat enim duo inuicē regna imparis potētiae, vnum mortis impotēs, alterum vitæ seu resurrectionis Christi potentissimū. Quod si illud impotens tā fuit efficax per peccatū: quāto efficacius erit hoc potētissimū per

per iustitiam? si mors regnavit, quanto magis vita regnabit? Comparatio est de mente Apostoli: sed ut dixi consulto utitur traiectione quadam, in membris tum propter consolationem nostram, tum quia antecedens totum ex ver. 14. repetit. *Εὐχαριστία* regnare hic est vim suam potenter exserere in homines vel ad interitum, vel ad vitam. *Regni mortis & vita comparatio.* Ut verò excellētia regni Christi præ regno mortis intelligatur plenius, & verba simul declarentur: membra opposita breviter sic considerentur & expleantur: Quid: in quos: quomodo seu vnde: ad quid: per quem regnet?

I. Quid? Ex parte Adami regnat mors, ex parte Christi vita.

II. In quos? Mors regnat in omnes Adami filios: hoc omittit, quia dixerat v. 14. & 15. Vita regnat in omnes accipientes redundantem gratiā, adeo ut hi ipsi regnent in vita. *Απολαμβάνοντες* ACCIPIENTES: τῇ πίστει *fide* ut expletur Act. 26. 18.

III. Quomodo? Mors regnat vno vnus delicto, hoc est, omnes sua premit tyrannide ex vnico primi hominis delicto, cuius culpa & reatus naturaliter in omnes diffunditur, quia omnes in vno peccauerunt ver. 12. Sic omnes imperio mortis vno reatu naturaliter subiacent. At vita regnat ex redundantia gratiæ, h. e, redundante gratia (Hebraismus) & dono iustitiæ, quod à Deo redundantè nobis imputatione donatur, à nobis autem fide accipitur. In hoc membro ingens discrimen situm est peccati & gratiæ: illud habetur, possidetur, diffunditur in omnes promiscuè, naturali propagatione: vnde vniuersalis hominum miseria: hæc redundantè donatur electis filiis Dei, qui eam fide accipiunt: vnde dignitas fidelium intelligitur. Hos enim omnes & solos præ cæteris tam præclaro dono dignatur Deus: simul & iusta infidelium damnatio infertur: quoniam ipsis quoque gratia in Evangelio offertur: ab ipsis verò infidelitate respuitur. Iure igitur damnantur. *Peccati & gratia ingens discrimen.*

IV. Ad quid? Mors regnat ad condemnationem: vita & gratia ad iustificationem: vtrunque dixerat ver. 16. vnde *ὁπὸ καὶ* hic repetatur.

Denique per quem? Mors per vnum Adamum peccati & mortis primū parentē. At fideles accepta gratuita iustitia, & vitæ participes effecti regnabūt per vnū Iesum

Regna
duo in
mundo
mortis &
vita.

Christum vitæ Dominum & Principem, tanto potentior
rem Adamo, quanto Dominus potentior est seruo.

Col. 1. 13.

Eph. 1. 6.

Ioh. 1. 2.

OBSERVA I. Duo regna principalia in mundo, *mortis & vita*. Illo Adam cum omnibus suis oppressus iacet in perditione: hoc Christus omnibus suis communicat ad iustitiam & vitam. In illo omnes nascimur: in hoc De gratiâ adoptamur; cum fide Christum accipimus. Hic igitur examine est opus, utro nos regno teneamur. Quod si ex illo liberari, in hoc transferri desideramus: donum iustitiæ in Christo fide accipiamus necesse est, sicut dicitur: *Qui liberauit nos è potestate tenebrarum, ac transtulit in regnum Filij sui dilecti*. Et: *In quo habemus redemptionem per sanguinem eius, hoc est, remissionem peccatorum*. Et: *Quotquot acceperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, &c.*

OBSERVA II. Gratiâ Dei esse redundantissimam. Diffusa est enim charitas Dei in cordibus nostris per Spiritum sanctum. Hoc & immensam Dei *φιλανθρωπίαν* commendat: & salutem nostram merè gratuitam convincit, ut nil eius nostris viribus aut meritis tribuere audeamus: impios verò gratiæ contemptores reddit *ἀπολογητές*. Culpâ enim suâ gratiam oblatam non accipiunt.

OBSERVA III. Donum iustitiæ non est habitus infusus. Sed iustitia gratis imputata, seu gratuita iustificatio ab omnibus offensis. Ut verò donum sit nostrum, cum manu accipitur: ita donum iustitiæ nostrum sit, quando fide id nobis applicamus: vnde toties iam dixi, nos fide iustificari.

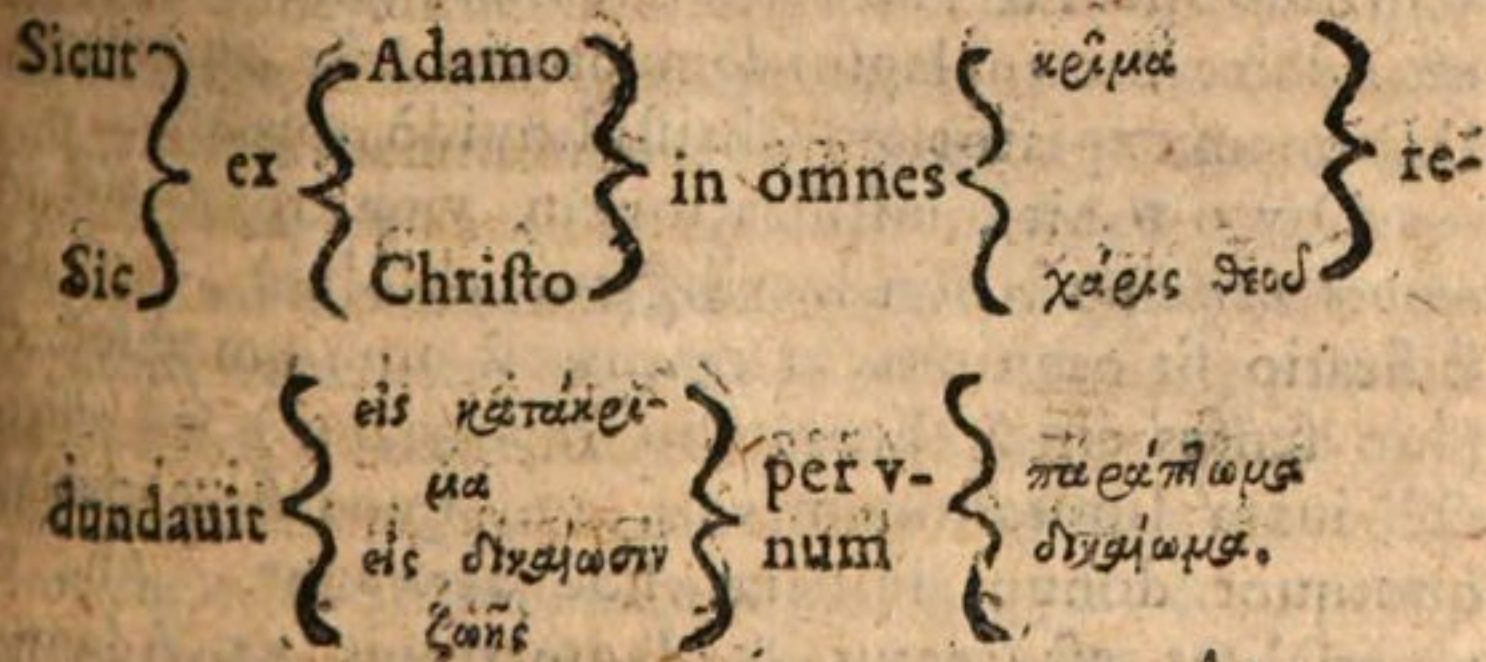
OBSERVA IV. Vitâ perpetuo comitatur iustitiam, mors peccatum. Sicut enim, ubi peccatum, ibi mors est, ex ordine iustitiæ & veritate comminationis diuinæ: sic ubi iustitia est siue inhærens & propria, ut in angelis: siue gratis imputata, ut in fidelibus electis: ibi vitâ regnat partim ex eodem iustitiæ diuinæ ordine, partim & maxime ex promissione gratiæ: *Qui credit in filium Dei habet vitam æternam*.

OBSERVA denique, postquam mortis regnum per peccatum inualuit in mundo, author vitæ est vnus Iesus Christus.

Extra hunc igitur quotquot sunt, manent in morte.

18. NEMPE IGITUR, SICUT PER VNAM OFFEN-
SAM: Haecenus quæ ad comparationis institutæ sensum
rectè percipiendum, & ad dubia contraria diluenda per-
tinere videbantur, acutissimè præoccupauit Apostolus.
Nunc quasi memor principalis instituti, argumentum
resumit & concludit: & hoc quidem versu comparatio-
nem intermediam versus 16. per formam conclusionis;
sequente verò comparationem principalem versus 12.
per modum rationis integram absoluet. Αρα οὖν: NEMPE
IGITUR, quasi dicat: His ita sese habentib. manifestum
est, contraria merita in omnes homines redundare ad
contrarios effectus per contrarias causas: reatum quidē
in omnes ad condemnationem per vnum delictum; do-
num vero gratiæ in omnes ad iustificationem vitæ per
vnā satisfactionem pro delicto. Hæc est summa. Vtrum-
que membrum ellipticè ponit ex ver. 15. 16. explendum
hoc modo: Sicut per vnum *παράπτωμα* (subaudi: τὸ κῆμα
ἐπίσταντος *reatus redundauit* in omnes homines,) *eis κατὰ-
κρημα*, sub. τὸ θανάτου *ad condemnationem mortis* (hoc enim
subaudire iubet antithesis *eis διχαίωσιν ζωῆς*) sic per vnū δι-
χαίωμα, sub. ex ver. 15. ἡ χάρις τοῦ θεοῦ ἐπιείκτους *gratia Dei re-
dundauit* in omnes homines ad iustificationem vitæ.

EXPLETO in hunc modum orationis defectu, mani-
festum est, Apostolum duob. malis ex Adamo in omnes
redundantibus opponere duo contraria bona ex Christo
in omnes defluētia per contrariū cuiusque meritum: il-
lius quidem *παράπτωμα*, huius verò *διχαίωμα*. Illud ceu ma-
lum meritum omnib. peperit *κῆμα eis κατὰ κρημα reatum*
ad condemnationem: Hoc ceu bonum meritum omnibus
conciliauit *χάριν τοῦ θεοῦ eis διχαίωσιν ζωῆς gratiam Dei ad*
iustificationem vitæ: Schema comparationis hoc esto:

QVID vocet δικαίωσιν ζωῆς, ex opposito κατάκριμα intelligitur: *Condemnatio* est reatus peccati & mortis imputatio. Ergo *iustificatio* est à reatu peccati & mortis absolutio, hinc etiam quodnā sit illud Christi δικαίωμα obscure non est. Iustificatio reddi non potest: quia iustificationem Apostolus vocat δικαίωσιν, & facit δικαιώματος effectum. Verus reddidit: *per unius iustitiam*: ad sensum non malè, sed non satis ad verba. Apostolus enim non dicit, διὰ δικαιώματος τῆ ἐνός: *per iustitiam unius*: sed sine articulo & traiectione genitiuorum: διὰ ἐνός δικαιώματος: *per unum singulum*, quod *iustitia* redditur ambigue: quia iustitia Christi latè patet. Ex antithesi autem, quid propriè notet, intelligi potest. Opponit δικαίωμα Christi & παράπτωμα Adami.

Ut igitur Adami παράπτωμα fuit causa meritoria condemnationis & mortis: ita Christi δικαίωμα vocat causam meritoriam absolutionis & vitæ, illam nimirum qua propriè reatum condemnationis & mortis expiavit, & sententiæ damnatoriæ: *Morte morieris* satisfecit pro nobis, ut vers. 9. 10. innuerat. Ea propriè fuit mors Christi, seu satisfactio per pœnam mortis pro nobis: quam iure vocat δικαίωμα *iustam satisfactionem*: quoniam fuit legis impletio per pœnam. Dupliciter enim legi satisficit: vel per obedientiam: vel obedientiâ violatâ per pœnam. Obedientia igitur à nobis violatâ, Mediator per mortis pœnam ius legis implere debuit pro nobis, ut Deus in gratuita iustificatione nostri maneret iustus, & verax. Estque hæc propria significatio δικαιώματος iuxta Aristotelem, quod sit ἐπὶ ἀνὸρδωμα τῆ ἀδικήματος: *correctio iniuriæ*: hoc est, satisfactio pro læsione iuris. Aristot. lib. 5. *Ethic. c. 7.* Hoc δικαίωμα vocat ἐν *unum*, quia semel mortuus est Christus: sicut & παράπτωμα ἐν *unum*, quia semel lapsus est Adam. Sic vni lapsui damnatorio Adæ, vnâ satisfactionem expiatoriam Christi liquidò opponit.

QVOD ait, iustificationem vitæ redundasse in omnes homines, non intelligatur absolutè, quasi iustificatio sit omnium, ut reatus est omnium absolutè: (hic sensus enim Evangelio repugnaret) sed restrictè iuxta limitationem vers. 17. quod sit omnium, quotquot donum iustitiæ fide accipiunt. Alia vniuersalitas est reatus & damnationis ex Adamo

alia iustificationis & vitæ in Christo. Illa omnes naturaliter constringit: hæc omnibus credentibus gratuito contingit, vt dixerat cap. 3. 12. *Iustitia Dei per fidem in omnes & super omnes credentes.* Et de vniuersitate credentium propriè sonant promissiones Euangelij, quæ Christi gratiam vniuersalem faciunt. Quod moneo propter calumniâ quorundam, qui promissiones Euangelij particulares fieri, cum ad fideles restringuntur, imperite cauillantur.

19. SICVT ENIM PER INOBEDIENTIAM VNIVS HOMINIS. Hæc tandem est integra illa Adami & Christi instituta comparatio, qua ellipsin præcedentis collationis supplet, & planissimè declarat. Quod enim videbatur dixisse obscurius, nunc exponit clarius, quæ sit illa offensa, ille reatus, illud *δικαίωμα*, illa denique iustificatio.

PRIMO, quod prius vocauerat, *παράβατιν παράνομον* transgressionem, lapsum, nunc vocat *παράνομον* inobedientiam primi hominis. Sic gravitatem eius peccati exaggerat, tantam fuisse innuēs, vt haud mirum, si omnes suo reatu inuoluerit, sceditate inquinârit. Inobediētiâ enim vix aliud nefas grauius datur in Dei cōspectu: *Quasi peccatum ariolandi est rebellio, & quasi scelus Idololatriæ est repugnantia*, inquit Samuel. 1. Sam. 15: 23.

DEINDE quod dixerat prius: Omnes vnus offensa damnatos & mortuos: nunc dicit: *multos* vnus inobediētia peccatores constitutos: & quod prius: *δικαίωμα* redundasse in omnes: nunc iustos constitui *multos*. Mutato epitheto vniuersali in particulare non asstringit vires peccati ad paucos: sed *multos* opponit *uni*: Eâdem enim vniuersalitate πολλὰς hîc & v. 15. dicit, qua πάντα v. 18. intelligens *multos*, nempe quotquot ex Adamo sunt procreati naturaliter, h. e., omnes absolutè. Iustificationis verò gratiâ asstringit ad *multos*, nempe quotquot eam fide accipiunt: quod nō faciunt omnes absolutè, sed omnes credētes. Verbo *κατασθέντων ἀμαρτωλοῖ* vim inobediētiæ exauget, quod nō modò reatu, sed & prauitate oēs inquinari: nec modò naturaliter prauos, sed & habitualiter peccatores fecerit. Dixerat, in Adamo semel oēs peccasse v. 12. & hinc reos factos v. 15. 16. Nunc addit etiâ peccatores cōstitutos, h. e., non solum naturâ pollutos, sed & toto vitæ habitu vitiatos, vt nihil nisi peccare valeant. Plus igitur

hic dicit, quàm vers. 12. *In quo omnes peccauerunt.*

TER TIO, quod prius dixerat: διὰ τοῦ διηγήματος, per vnam satisfactionem: nunc dicit, διὰ τῆς ὑπακοῆς τοῦ ἐνός per obedientiam unius nempe Christi: non addit hominis: quia Christus homo quidem: sed & plus quàm homo, hoc est, Deus ac Dominus noster. Christi igitur mortem vocavit διηγήματα satisfactionem ratione finis. Nunc vocat ὑπακοὴν obedientiam, impulsivæ & formalis causæ respectu. Sponte enim Christus oppetijt pro nobis mortem, quàm naturaliter omnes pro se, nedum pro aliis refugiant: quia & voluntati patris obediens esse, & salutem mundi perficere summo desiderio voluit. Cui autem voluntati? an generali tantum, qua omnis natura rationalis tenetur? Imò cum primis singulari sibi impositæ, ut vitam poneret pro ouibus suis. Vtriusque voluntatis obsequiū morte præstitit. Generalem legē moriendo pro nobis charitate summa impleuit. Nulla enim charitas maior, quàm dare vitam pro amicis, nedum pro inimicis, quod fecit Christus. Charitas verò est impletio legis. Singulare eadem morte impleuit. Ad hoc enim venerat, ut faceret voluntatem patris, & daret animam suam ἀπλῶς pro multis. Hinc dicitur factus Patri ὑπακούων obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Hæc est illa singularis ὑπακοή, qua Christus singularem Adami παραβολὴν propriè expiavit. Sicut enim hæc fuit transgressio singularis mandati, ne Adam primus ederet de fructu, & omnes eius morerentur: sic illa fuit obediētia singularis mādati, ut Adam secundus victima fieret, & omnes eius viuerent. De hac singulari obedientia testatur ipse Filius Psal. 40. *Ecce adsum, ut faciam voluntatem tuam Deus: Sacrificium & holocausta noluisti: sed corpus adoptasti mihi, &c.* Hac voluntate, h. e, voluntatis obedientia sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu Christi semel factam: inquit Apostolus Hebr. 10. 10. Et de hac singulari obedientia Mediatoris propria hic propriè loquitur Apostolus: quod dum aliqui nō observāt, de obediētia Christi actiua & passiva inanes rixas mouent. Atqui vniuersa Christi vita quid fuit, nisi perpetua quædā passio, quam morte tandē consummauit pro nobis? Morte expiandū erat peccatum, ut Deus iustè iustificaret impios: quia absque sanguinis effusione nulla fieri potuit remissio. Morte Mediatoris opus

Phil. 2. 8.

pus erat, ut verax esset Dei comminatio: *Morte morieris.* Ad mortem igitur & sanguinem Christi nos ducit vniuersa Scriptura. Hæc obedientia illud est, quo iustitiam imputari nobis Christus meruit. Generalis integritas Christi diuina & humana illud est, sine quo iustitiæ imputatione nobis Christus mereri non potuit. Nisi enim sanctus & impollutus in se fuisset, pro nobis victima fieri, nobisque veniam peccati & imputationem iustitiæ mereri non potuisset, Heb. 7. 20.

DENIQUE, pro eo, quod versu præcedente dixerat: *re-*
dundauit eis δικαιωσιν ζωῆς ad iustificationem vitæ, nunc dicit: *Iustificari*
δικαιοῦντας ἀδικούντας in i constituentur, id quod multò plus *& iustum*
 est, quàm *iustificabuntur.* Nā iustificari est à condemnatione *constitui*
 absolui iustitiā imputatā. Iustum cōstitui est etiā iustitiā *quid differant.*
 habituali sanctificari, h. e. iustificationis & sanctificatio-
 nis beneficiū cōplectitur. Vtrunq; enim ex Christi mor-
 te & vita fluit. Quos sanguine suo iustificat, hos etiā Spi-
 ritu suo regenerat in nouā vitā. Itaq; latius patet *δικαιω-*
σιν ἀδικούντας, ἢ δικαιώσας, seu δικαιῶν νομίζοντας. Propterea di-
 cit in futuro *δικαιοῦντας ἀδικούντας, CONSTITVENTVR,* ut rege-
 nationis beneficiū includi intelligamus, quod in hac
 vita inchoatur, absoluetur verò in futura. Vnde cum vno
 tantum modo iustificemur, duobus tamen modis nos iu-
 stos cōstitui in Christo nō incōmodè dicitur: vno quidē
 perfectè in hac vita per imputationē, dum gratis iusti re-
 putamur, absolui à reatu peccati & mortis propter satis-
 factoriā Christi obedientiā: altero vero per sanctificatio-
 nem inchoatā in hac vita, dū incipimus iusti, h. e. legi cō-
 formes cōstitui renouatione naturæ, de qua cap. sequēte
 Apostolus differet. Duplex ergo, inquis, est iustificatio,
 quod & volunt Sophistæ.

RESP. SOPHISTARVM gemina iustificatio refuta- *Iustificatio tantū una.*
 ta est supra c. 3. dub. 7. vna tantum est propriè, quam ha-
 stenus Apostolus contra operarios, Iudæos & gentes as-
 seruit: in gratuita imputatione iustitiæ consistens. Hac
 sola in iudicio Dei cōsistimus. Altera nō *iustificatio* pro-
 priè dicitur, sed *iusti constitutio seu iustifactio*, quæ est in-
 choata iustificatorum sanctitas, perpetuis incrementis *Iustificatio & iustifac-*
 indigens. Propterea Apostolus hīc non vsus est verbo *stificatio*
δικαιοῦντας ἀδικούντας sed *δικαιοῖντας ἀδικούντας*, nempe in altera vi- *differunt.*
 ta perfectè. Sophistæ iustificationē primā & secundā di-

cunt, utramque inhærentem & perfectam coram Deo, illam formalem, istam actualem & meritoriam: contra Apostoli mentem & nostram.

TER TIA PARS CAPITIS.

Cur lex subingressa.

20. *Lex verò præterea introiit, ut augeretur offensa. Sed ubi auctum est peccatum: ibi superabundavit gratia.*

21. *Vt quemadmodum regnauerat peccatum ad mortem: ita etiam gratia regnaret per iustitiam ad vitam æternam: per Iesum Christum Dominum nostrum.*

EX VERO PRAETEREA INTROIIT: Tertiâ parte capituli Apostolus explicat usum latæ legis per Moysen, prolepsi quâdam ex ver. 14. sumpta. Dixerat ibi, peccatum etiam ante Moysen sine lege fuisse ex Adamo in omnes propagatum, idque ex omnium morte monstrauerat. Quorsum igitur, inquit quis, opus fuit latione legis, si etiâ absque lege peccatum fuit imputatum? Aut videtur peccatum non fuisse, aut lex frustra lata. Prolepsi in verbum *παρεισήλθεν* indicat, quod Beza reddidit: *Præterea introiit* quasi dicat, licet peccatum esset, lex tamen non inaniter accessit. Ostendit ergo duabus de causis fuisse necessarium, ut lex introiret, h. e., à Deo per Moysen promulgaretur mundo: nempe, ut & peccatū augeretur, & superabundaret gratia. Vtrique ad illustrandam & confirmandam comparisonem superiorem pertinet. Vna igitur fuit, ut peccatū, h. est, peccati venenum, quod ex prima transgressione sese effuderat in mundū, absque lege autem pene occultum latebat, augeretur, h. e., quam pestilens variumque esset plenè cognosceretur. Lex. n. auget peccatum non illud efficiendo in hominum cordibus vel actibus (alioqui ferri non debuisset) sed monstrando, arguendo, & damnando illud. Per accidens quidem augere id etiam dicitur irritando & auctius reddendo (ut docebit cap. 7. 11. in non renatis, quatenus, quidem lex prohibet peccatum, impij verò peruicacius nituntur in vetitum. Sed hic propriè de auctione peccati sermo est, quæ fit per manifestationem: sicut speculum

Lex quomodo & quomodo auget peccatum.

Iū dicitur augere, h. e. oculis exhibere & monstrare maculas in facie, quæ prius nullæ esse putabantur: de quo legis vsu c. 3. 20. dixerat: *Per legem agnitio peccati*. Si tamen de utroque auctoris modo intelligere libeat, nihil erit incommodi. Explicatio autem posterioris sequetur c. 7. *Martyr* quinque modis ostendit peccatum augeri à lege: *primum* prohibendo: *Deinde* reatum augendo, dum grauius delinquit, qui sciens legem, q̃ qui imprudens & sine lege, peccat: *Tertio* pœnis occasionē peccandi præbendo impiis: *Quarto* multiplicando peccatum per diuersa præcepta: *Denique* accusando, damnando. Reuocantur tamen hi modi ad duos.

VBI VERO AVCTVM PECCATVM: Altera causa secuta priorē, eiq; subordinata per accidens, vt peccatis per legem eum in modū auctis, detectis, dānatis superabundaret gratia. Absurda videtur hæc ratio. Potius dicendū, auctis peccatis superabundare debuisse irā, vt supra c. 1. 18. Apostolus verò inuertit orationem, & effectū plane contrarium secutum ostendit, *vt superabundaret gratia*. Rationē addit: *Vbi enim peccatum abundauit*, h. e. abundanter est detectum & agnitum, *ibi gratia superabundauit*, h. e. potentior quàm sint omnia peccata est declarata: q̃ tum Dei, tum hominum respectu est intelligendū. Dei quidem respectu, quia gratiæ diuinæ magnitudo & redūdantia p̃ peccatum abundans, fit magis conspicua. Quantō. n. morbus est deploratio: tantō medicinæ vis atq; p̃stantia fit euidentior. Sic quantō reatus peccatorū nostrorū lege factus est grauior, tantō gratiæ, q̃ inde nos eripit, immensitas est reddita illustrior. *Nostrū* verò respectu, quia cumulatis peccatis, cumulata est nostra miseria, cuius grauitate desiderium gratiæ in nobis excitatur ardentius. Sani enim nec egēt medico, nec opē eius desiderant. Ægri vero morbum sentientes, quantō laborant grauius, tantō ad medicinā ardentius expetendam & quærendam exstimulantur magis, siquidē seruari velint. Duos igitur vsus legis eximios ostēdit, nō q̃ plures nō sint, sed q̃ isti instituto p̃senti sufficiāt. *Prior* est legis per se & vniuersalis: q̃ ideō est lata à legislatore, vt sit peccatorib. pro speculo. *Posterior* per accidēs & particularis vt gratia superabūdet. Neque. n. peccatū per se auget gratiā, sed accedente misericordia Dei, idque

*Lex cur
sonare
debeat
in Eccle-
sia.*

in solis electis. In impiis quanto magis augetur peccatum, tãtò minus augetur gratia, quia eam contemnunt) sed cumulatur fremitus, desperatio & interitus. Itaq; nõ incõmodè *Chrysostomus*, obseruat hoc loco & similib. de affectibus accidentariis, particulam vniuersalem *in*, non causam sed euentum significare. Lex igitur propter vtrumque hunc vsum in Ecclesia sonare, & prior ad posteriorem dirigi debet. Adducendi sunt homines ad agnoscenda peccata & condemnationem suam: non vt hic subsistant, desperent, pereant: sed vt compellantur ad quærendam gratiam in Christo. Ideo lex pædagogus ad Christum Gal. 3. Et Christus ad se vocat peccatorum mole oppressos Matth. 11.

21. VT QVEMADMODVM REGNAVIT PECCATVM: Hæc vel est tertia ratio superadditæ legis ab vltimo effectu: vt peccatorum mole oppressi, & damnationis metu ad gratiam desideradam compulsi, iustitiam & vitam æternam obtineremus per Iesum Christum: vel potius est amplificatio prioris, declaras, quæ gratia, quomodo, & in quantum superabundauerit. Gratia Dei nulla est, nisi q̃ per Iesum Christum offertur & datur. Omnis igitur gratiæ auctor & effector solus CHRISTVS. Ea verò superabundat, dum regnat per Iustitiam ad vitam æternam, h. e. vim suam potenter exerit ad nos iustificandos, sanctificandos & vita æterna donandos. Hoc. n. est regnare Apostolo. Denique vt gratia regnet ad iustitiam & vitam, sicut peccatum regnauerat ad mortem: h. e. in tantum, vt regnum gratiæ solum obtineat, regno peccati penitus abolito. Prius etiam duo regna, & duos reges fecerat: mortem & vitam.

NUNC eodem sensu regnũ tribuit peccato & gratiæ. Mors regnauerat ad mortem, necando omnes propter peccatum, quia stipendiũ peccati mors est. Nunc dicit, peccatum regnasse per mortem: quia spiculum mortis est peccatũ. REGNAVERAT: dicit, non quòd nunc desierit regnare in impijs, sed quòd regnum eius sit à Christo fractum in electis fide iustificatis. PER DOMINVM NOSTRVM IESVM CHRISTVM: Conclusio respõdet exordio, vt appareat hoc voluisse Apostolum tota hac disputatione conficere Iesum Christum vnum & solum esse Dominum, hoc est, redemptorem ac seruatorem nostrum,

nostrum, cuius obedientia, sanguine, morte, resurrectione & vita omnia Adami & nostra peccata abundè sint expiata, mors deuicta, gratia, iustitia, pax, reconciliatio, gloriatio, denique vita, & salus æterna per fidem reparata.

DVBIORVM EXPLICATIO

IN CAP. V. AD ROMANOS.

DVBIVM I.

An gradatio Apostoli quod spes non confundat, sit solida?

DVBIVM I. est logicum ex vers. 3. 4. 5. *Scientes quod oppressio efficiat patientiam, &c.* an gradatio Apostoli qua colligit, oppressiones non confundere, quin gloriemur in eis, quia operantur patientiam, patientia experientiam, experientia spem, spes non confundit, sit solida: cum videatur dupliciter vitiosa, tum quia accidentaliter iis quæ sunt per se & affirmantibus negantia permiscet, quæ duo Sorten vitiosum reddunt, ut ex logicis est notum.

R E S P O N S I O.

PRORSVS solida est collectio: quoniam causis diuinâ providentia determinatis attribuuntur proprii effectus. Etsi enim verum est, oppressiones per se, quâ oppressiones sunt, non patientiam operari, sed tristitiam, dolorem & interitum, quin & fremitum ac desperationem in reprobis gignere: tamen quâ electis diuina moderatione sunt vel paternæ *παιδείας*, vel *δουλοκρατίας* vel *πατρὸς*, immutabiliter patientiam generant: quoniam Spiritus sanctus intus in cordibus fidelium tunc dicat, paterna Dei manu eas immitti & salutare esse, foris autem dolores mitigat, vnde patientia nascitur. Et quamuis pij etiam non rarò impatientia ruant in afflictionibus, ut Iob, Ieremias, &c. tamen carnis

infirmi-
tatem agnoscunt, deplorant, & frenant cōsidera-
tione voluntatis diuinæ, & fiducia atque spe liberatio-
nis sese erigunt, & patientiā præstant finaliter, scientes
diligentib. Deum omnia conferre in bonum. Sic igitur
inter oppressiones fidelium propter externam causam,
Dei nempe promissionem & gratiam, & inter patien-
tiam eorum proprius & immutabilis est nexus, saltem
finaliter. Ad negans membrū quod attinet, in explica-
tione textuali ostensum est, negatiuam hanc: *Spes non cō-*
fundit, æquipollere affirmatiuæ huic: Spes liberationē &
salutem certò obtinet. Sic igitur & conclusio affirmanti
æquipollet: *Oppressiones non confundunt,* hoc est, ad salu-
tem piorum certò conferunt, vt in mediis ærumnis de
spe gloriæ Dei gloriari non cessent.

DVBIUM II.

*An virtutibus nostris ascribatur meritum,
cum efficere dicuntur, vt non con-
fundamur, sed gloriari
possimus?*

DVBIUM II. ex eodem versu 3. 4. annon patientiæ
experientiæ, spei, virtutibus nostris meritum aliquod sa-
lutis ascribat Apostolus, cū eas κατεργάζεσθαι efficere di-
cit, vt non confundamur, sed gloriari possimus.

RESPONSIO.

NEQVAQVAM. Nam κατεργάζεσθαι operari, est Paulo
familiare verbum pro quomodocunq; cum effectu ali-
quo concurrere: ac variè diuersis locis dicitur vel de
causa efficiente quæ per se effectum producit, eaque
principali & prima, vt de Deo omnia condente, & in o-
mnibus operāte, vt de Corinth. 5. 5. *Deus κατεργαστής ἐστί*
μᾶς eis τῷ το: condidit nos ad hoc ipsum. vel de secunda & pro-
xima efficiente tum malorum vt Rom. 1. 27. *Gentiles*
τὴν ἀρχὴν σοφίας κατεργάζεσθαι facta perpetrantes. Sic Rom.
2. 9. cap. 7. ver. 8. & c. 1. Cor. 5. 3. 1. Pet. 4. 3. *tum bonorum,* vt
2. Corinth. 9. 11. *Beneficentia κατεργάζεται efficit per nos, vt*
gratia agantur Deo. Sic Ephes. 6. 13. vel de causa instru-
mentali & quomodocunq; adiuuante effectum: vt
Rom. 4. 15. *Lex iram κατεργάζεται operatur.* Sic. 2. Co-
rinth. 4. 17. *Momentanea leuitas afflictionum no-*
strarum immensum pondus gloriæ κατεργάζεται efficit,
confi-

conficit, nempe medium à rebus mundanis nos auocans, & fidem ac spem nostram excitans. Sic Iacob 1.3. *Probatio fidei vestra κατεργάζεται τὴν ὑπομονὴν* efficit patientiam nempe vt causa adiuuans. Et ita hoc loco: *Oppressio patientiam κατεργάζεται*, vt causa organica Spiritus sancti per eam in nobis constātiā generantis. Cæterum de merito salutis nusquam reperitur hoc verbum: & sensum talem prorsus respuit disputatio Paulina qua omne meritū iustitiæ & salutis nostræ solius Christi obedientiæ, mortis, ac resurrectioni attribuitur.

DUBIVM III.

Quomodo Paulus & Iacobus consentiant, dum patientiam probationis ille causam, iste effectum facit?

DUBIVM III. ex ver. 4. *Patientia efficit probationem*: quomodo consentanea scribant, Paulus asserens, patientiam efficere probationem: & Iacobus contra ca. 1.3. probationem efficere patientiam: cum idem causa & effectus sui ipsius esse non possit.

RESPONSIO.

Non est pugna Apostolorum, sed ὁμωνυμία vocabulorū. Neq; enim idē sunt δοκιμὴ & δοκιμίων: δοκιμὴ probationē significat passivè, hoc est, experientiam, quam per patientiam generari in piis dicit noster Apostolus. δοκιμίων vero probationem significat activè, hoc est, explorationem, quo nomine ipsa oppressio vocatur à suo effectu ait Beza, quia afflictio probat fidem, sicut ignis explorat aurum: & hæc probatio fidei efficit patientiam secundum Iacobum, qui afflictiones non vocat δοκιμὴν sed δοκιμίων τῆς πίστεως ἡμῶν explorationem fidei nostræ. Sicut & Petrus 1. Pet. 1.7. Nec est dissidium in eo, quod τὴν ὑπομονὴν patientiam Paulus oppressione, Iacobus probatione fidei effici scribit. Paulus enim oppressionem non vt est oppressio, sed vt est exploratio fidei considerat.

DUBIVM IV.

An charitas Dei diffusa in cordibus nostris activè, an vero passivè dicatur? ver. 5.

DUBIVM IV. ex ver. 5. *Charitas Dei diffusa in cordibus nostris, per Spiritū sanctum*: An charitas Dei activè signifi-

Staple. in
Antid.
pag. 275.
August.
de Spir.
et lit.
cap. 31.

cer charitatem Dei, qua ipse diligit nos: an potius passi-
uè charitatem Dei, qua ipse diligitur à nobis, seu donum
charitatis in cordibus nostris effusum: cùm non nisi ab-
surdissimè dicatur diffundi in cordibus nostris, quod ex-
tra nos est in solo Deo: vt contendit Stapletonus & citat
Augustini verba: *Charitas quippe Dei dicta est diffundi in
cordibus nostris: non qua ipse nos diligit, sed qua facit nos
dilectores suos, &c.* Inde concludit Papista, pacem & secu-
ritatem beneuolentia Dei erga nos non soli fidei, sed
charitati in primis aliisque virtutibus nostris attribuen-
dam esse.

RESPONSIO.

APOSTOLVM *πληροφορίας & κενυχήσεως* nostræ causam
statuere non charitatem nostram erga Deum: sed chari-
tatem Dei immensam erga nos, manifestum est.

Charita-
tem Dei
non no-
stram in-
telligi
probat.

PRIMO ex declaratione Apostoli ver. 8. *Commendat
Deus charitatem suam erga nos.* Neque hîc locum habet
elusio Stapletoni, de alia charitate hîc, de alia ibi loqui
Apostolum. De ea enim charitate utrobique loquitur,
cuius argumentum & pignus est Christus mortuus pro
nobis: quod docet versus 6. & 8. Ea autem est charitas
Dei erga nos: non charitas nostra erga Deum.

SECUNDO. Scopus Apostoli Stapletono repugnat.
Nam causam & basin *ἁθουρίας* & gloriationis nostræ cha-
ritatem Dei statui ver. 5. manifestum & in confesso est.
At charitas nostra erga Deum causa & basis hæc esse
non potest, duplici de causa: tum quia ipsa est imperfe-
cta, languida, & sæpe euanida: ex parte siquidem cogno-
scimus, & quantum cognoscimus tantum diligimus,
nempe ex parte: & dilectio nostra in Deum perpetuo
mixta est cum *μικρωτία*: vnde infirma, lubrica, & nulla
sæpe foret nostra *ἁθουρία*: tum quia charitas nostra in no-
bis & nostra est: at piis de nulla re sua, sed tantum de
Deo, & in Deo gloriari licet I. Cor. 1. 31. Rom. 5. 11.

TERTIO. Causam primam mortis Christi pro nobis
scriptura passim in sola charitate Dei ponit, qua nos ante
secula gratuito est complexus, & quam Filio pro nobis
tradito declarauit Ioh. 3. 17. & 1. Ioh. 3. 16. *Per hoc cognoui-
mus charitatem, quod ille animam suam pro nobis posuit
1. Ioh. 4. v. 9. Per hoc patefacta est, &c. Nō quod nos dilexe-
rimus Deum: sed quod ipse dilexerit nos, & miserit Filium.*

Atqui

Atqui de hac charitate Dei Apostolum loqui totus contextus ostendit. Summa: charitas Dei, qua Christus pro nobis est mortuus, non est nostra, sed Dei. De hac vero loquitur Apostolus: non igitur de nostra.

NEQUE verò absurde dicitur, hanc Dei charitatem licet extra nos in solo Deo sit, tamen in cordibus nostris diffusam esse. Amor enim licet proprie sit in amante: fertur tamen *εις τὸ φιλητὸν*, inque eo terminatur atque diffunditur. Quod si in vera amicitia amor amici absque absurditate dicitur in amicum verè diffundi, ut eius experiatur grata effecta: quantò minus absurdum videri debet charitatem Dei extra nos in solo Deo esse, & tamen in cordibus nostris ita diffundi, ut verè corda nostra impleat salutaribus gratiæ effectis, quæ à nobis verè sentiantur. Sed Apostolus ipse prætersam hanc absurditatem *Stapletoni* apertè refellit, cum diffusam dicit in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui nempe est arrhabo charitatis Dei & salutis nostræ. Sicut igitur vita, motus, & sensus est quidem in solo corde, ex corde verò in totum corpus per arterias, & nervos diffunditur: Ita charitas Dei erga nos in solo quidem Deo est, ut in fonte: ex eo autem in cordibus piorum diffunditur per Spiritum sanctum tanquam per arrhabonem, ut iam de Dei erga nos benevolentia securi simus: in quem sensum dixit alibi Apostolus: *Qui unxit nos Deus est: qui etiam ob-* 2. Cor.
I. 22.
signavit nos, (nempe de suo erga nos amore) deditque arrhabonē Spiritus in cordibus nostris. Charitas igitur Dei dicitur diffusa quia Spiritus S. charitas huius arrhaboni diffusus est, metalepsi quadam: & diffusa in cordibus, quia testificationem Spiritus S. de Dei erga nos charitate in cordibus efficaciter sentimus, dum nos ei reconciliatos, & ab eo servandos esse certò confidimus. Hinc est, quod *Augustinus*, & post eum *Anselmus Cantuar. Episcopus* charitatem Dei hinc non de dono aliquo in nobis, sed de ipsa Spiritus Sancti persona habitante in nobis est interpretatus: quam sententiā *Lombardus* in Com. lib. 1. sent. dist. 17. constantissimè confirmat, allatis multis Augustini testimoniis, inter quæ potissimum est lib. 15. de Trin. c. 16. his verbis: *Deus Spiritus S. qui procedit ex Deo, cum datus fuerit homini accendit eum in dilectione Dei & proximi, & ipse Spiritus S. dilectio est. Non enim habet homo, unde*

Deum diligit nisi ex Deo. Vnde Apostolus Paulus: Dilectib; inquit, Dei diffusa est in cordib. nostris per Spiritũ S. qui datus est nobis. Et infra: dilectio igitur, quæ ex Deo est, & Deus est, in cordib. nostris Dei charitas, per quã nos tota inhabitat Trinitas, &c. Augustino igitur opponimus Augustinum ipsum: Stapletono Patres alios plurimos, qui pro nobis stant, contra ipsum in sensu charitatis Dei actiuo.

Hieronymus dicit: Quomodo Deus nos diligit, ex hoc cognoscimus, quia non solum nobis per filij sui mortem peccata dimisit, sed & Spiritum sanctum nobis dedit, qui iam ostendat gloriam futurorum.

ORIGENES etiam dubium hoc expresse mouet: & quamuis charitatem illã, qua nos diligimus Deum non abiiciat: potius tamen intelligendam dicit in cordibus nostris diffusam illam charitatem, qua diligimur à Deo.

AMBROSIVS quoq; de charitate Dei erga nos per Spiritũ sanctũ in cordib. nostris obsignata nobis interpretatur: *Pignus, inquit, charitatis Dei habem⁹ in nobis per Spiritum sanctũ datũ nobis. Fidele enim esse promissum Dei probat Spiritus Sãctus datus Apostolis & nobis, &c.* Clarissimè omnium Chrysostomus: *Quod enim potius, sit quod perpetuò uiuat, omnes quidẽ scimus: quod vero illi⁹ quoq; erga nos uolũtas sit, ut ista largiatur, unde cognoscemus? Vnde? ex illis scilicet quæ facta sunt: Ex dilectione illa quã erga nos ostendit. Quid fecit inquis? Spiritũ sãctũ dedit. Charitas diffusa est per Spiritũ sanctũ: non dicit data est, sed diffusa est in cordib. nostris, ut largitatẽ & abundantia manifestet. Donũ quippe tale dedit, quod esset, maximũ, nõ cœlum, non terrã, sed quo nos fratres suos & filios Dei faceret. Ne vero sophista quis donum hoc trahat ad charitatem nostram, addit: Quod uero donum illud? Spiritus sanctus, &c.*

CONSENTIUNT his Theodoretus, Sedulius, Theophylactus, Oecumenius & plurimi alij. Quod aduersarius cum negare nõ posset, eludere uoluit, excipiẽs, quod hi patres de utraq; charitate, vel saltẽ nõ de reuelatione charitatis Dei in nobis loquantur, sicut Calvinus interpretatur. Sed falsum utrumq; esse inspectio locorũ ostendit. Apertè enim de obsignatione cordiũ nostrorum per Spiritum sãctum tanquam summum charitatis erga nos Dei pignus, omnes loquuntur. Hinc igitur falsa etiam aduersarij ruit assertio, pacem & securitatẽ beneuolentiæ Dei inprimis

charitati

charitati aliisque virtutibus nostris attribuendam esse.

D V B I V M V.

Quo sensu dicatur Christus mortuus esse PRO NOBIS? aduersus SOCINI argutias.

DVBIVM V. ex v. 6. 7. 8. *Christus. n. cum adhuc &c. pro impiis mortuus est, &c.* mouetur à blasphemo hæretico Socino, quomodo Christus dicatur pro nobis mortuus esse. Nos ex scriptura sacra docuimus, mortuum esse pro nobis vt *victimam*, expiatoriam peccatorum nostrorum Heb. 10. v. 12. 14. vt *Pontificem*, qui se ipsum pro peccatis nostris Deo obtulit Hebr. 7. ver. 27. & 9. v. 11. 12. vt *eadem* seu sponsozem, qui morte sua iustitiæ, Dei vindicatrici nostre loco & vice peccatorum nostrorum ἀντὶ πάντων præstitit: Matth. 20. 28. Heb. 7. v. 22. & 9. v. 15. vt deniq; *vindicem* ac *Seruatore*, qui morte sua aboleuit eum qui mortis habet imperiū, hoc est, diabolū, & à metu mortis, cui obnoxij eramus, nos liberauit Heb. 2. v. 14. 15. Quoties igitur Christus dicitur PRO NOBIS esse passus, mortuus, mortē gustasse, factus exsecratio, λύτρον, ἀντὶ πάντων, &c. Particula PRO non tantum significat causam finalem, sed etiam vicem, vt supra c. 3. dub. 10. instantia 10. ostensum est.

HÆRETICVS ille, vt fidem Christianā funditus conuellat, contendit, Christum passum & mortuum esse *pro nobis*, hoc est, non nostra vice aut loco, sed tantum nostræ utilitatis causa, vt nos salutem æternā, quam de cælo nobis attulerat amplecteremur & consequeremur, salutem vero nobis de cælo attulisse tantū doctrinæ reuelatione & vitæ exēplo: in doctrinæ verò confirmationem etiam mortuum esse, & moriendo sibi exaltationem & imperiū in omnes promeruisse. Hæc summa est argutiarum & blasphemiarum Socini de hoc loco.

Socin. de
Seruat.
par. 2. ca.
8. & par.
3. cap. 3.

ATQVI primò ad hoc, vt nos salutem per doctrinā eius amplecteremur nil opus erat morte: cum esset Filius Dei reuelatus, cui fidem haberi necesse erat: iuxta præceptum patris; *Hunc audite*. Deinde mors eius nullo pacto λύτρον vel ἀντὶ πάντων dici debuisset, quia μαρτύριον tantum fuisset. Sicut igitur martyres non dicuntur mortui pro nobis, pro nostris peccatis, pro nostra salute, licet hanc etiam doctrina & vitæ sanctitate promouerint: sed dicuntur mortui pro doctrina Euāgelij sāguine suo obsignāda, & pro Christi gloria illustrāda: ita Christus nō pro nobis,

pro peccatis nostris, pro nostra salute mortuus dici posset: sed propriè tantum pro sua doctrina confirmanda & pro sua gloria promerenda, mortuus esse dicendus esset: neq; à martyribus ipse nisi secundum plus & minus, tanquam magister primarius à collegis differret, cuiusmodi discrimen inter Moysen & Prophetas alios statuitur quæ blasphemia summa erit in Filium Dei, & pestis fidem Christianam, & spem omnem salutis semel nobis elidens.

Socin.

pag. III.

1. Ioh. 3.

16. quo-

modo a-

nimam

pro fra-

trib. pone

re debea-

mus.

OBII CIT I. locum Iohannis ex i. Ioh. 3. 16. *In hoc cognovimus charitatem, quod ille pro nobis animam suam posuit, & nos debemus pro fratribus animas ponere:* sicut, inquit, nos pro fratribus animas debemus ponere: ita & Christus posuit animam pro nobis. At nos tantum causâ fratrum debemus ponere, ut eis profimus: non vice fratrum, ut pro illis alicui iustitiæ diuinæ satisfaciamus. Ergo sic & Christus.

RESPOND. Primò est fallacia à secundum quid. Maior enim non est simpliciter vera: quod nullo alio fine Christus pro nobis sit mortuus, quàm nos pro fratribus mori debemus. Nos. n. mori debemus pro fratribus, in quantum eorum saluti prodesse possumus. Non possumus autem hætenus prodesse, ut pro eorum peccatis Deo ἀντίλυτρον præstemus, & à morte æterna eos liberemus. At Christus utrumque præstare potuit, & morte sua præstitit, teste scriptura i. Tim. 2. 6. Hebr. 2. 15. Iohannes ergo mortem Christi pro nobis, & nostram pro fratribus tantum secundum quid comparat non simpliciter. Deinde & minor est falsa. Neque. n. tantum fraternæ salutis iuvandæ causa, sed etiam vice fratrum pericula & mortem non detrectare, iubet Apostolus. Si enim socius pro socio mortem sæpe non detrectavit apud Poetas & historicos profanos: quid non à Christianis fratribus requireretur?

Socin. i-

bid. Col.

1. 24.

Paulus

quomodo

dicatur

passus pro

Ecclesia.

OBII CIT II. locum Apostoli Col. 1. 24. Paulus pro Ecclesia dicit se pati, & complere afflictiones Christi, non autem vice Ecclesiæ, aut ad satisfaciendum pro ea: sed tantum ad utilitatem Ecclesiæ. Ergo sic etiam Christus.

RESP. Negatur consequentia à dissimili. Nam Paulus passus est pro Ecclesia edificanda tantum: non autem pro redimenda. At Christus dicitur mortuus pro nobis non modo

modo ædificandis, aut ad salutem ducendis doctrina & vita: sed etiam morte sua redimendis à Diabolo & morte. *Gal. i. 4.*

OBJECTION III. Christus dicitur mortuus pro peccatis nostris: *Gal. i. 4.* quod non potest intelligi vice peccatorum, sed tantum peccatorum nostrorum causa, seu propter peccata nostra, sicut dicitur *Rom. 4. 25.* Ut videlicet viam effugiendi peccata nobis monstraret. Ergo etiam sic dicitur mortuus pro nobis non vice nostra, sed tantum nostræ utilitatis causa.

RESPONSIO.

SCRIPTURA ipsa dissimilitudinem phrasium aperte ostendit, cum Christum dicit mortuum pro nobis redimendis, seruandis: pro peccatis verò non liberandis & seruandis, sed expiandis & tollendis. Est ergo puerilis cauillatio & fallacia figuræ dictionis in phrasi.

OBJECTION IV. Quod nulla lege vel consuetudine unquam receptum fuit, id statuendum non est de Christi morte. At nulla lege vel consuetudine receptum unquam fuit, ut unus pro altero quasi alterius vice & loco sit mortuus. Nam pecuniariæ quidem pœnæ unius delicto debita ab alio præstari queunt: unius enim pecunia alterius effici potest. At mors unius, siue alia quæcunque corporis vexatio alterius effici non potest. Ergo quod Christus dicitur mortuus esse pro nobis, id non de vice, sed tantum de utilitate nostra intelligi debet.

RESPONSIO.

I. ASSUMPTIO non est vera: Historiæ. n. Romanæ confirmant, quosdam & causa & vice aliorum mortem oppetisse, hoc est, morte sua mortem aliorum præuertisse & vitam seruasse. Periclitante enim exercitu Romano, Decius Consul oraculi monitu pro exercitu seruando in hostes sese cōiecit, mortemq; oppetit eius causa & vice cui toti alioqui pereundum erat. *Curtius* periclitante patria ex pestilente specu, ne tota contagione periret, eius causa & loco in specum sese præcipitem dedit. Nō dissimile de Codro & aliis quibusdam legitur, de quibus supra. Et igitur rara sunt nec prorsus similia huiusmodi exēpla: hæc tamē ostendunt, minime absurdum aut à consuetudine alienum esse, quod contendit hæreticus, hominem unum pro altero, h. e. alterius vice mortem oppetere.

II. QUANTVM VIS tota assumptio vera esset: maior

tamen multis modis falsa, & consequentia neganda est:

PRIMO impium est, de mysterio redemptionis ex foro mundi & consuetudine hominum pronunciare: cum Christus non dicat: *Ego sum mundus vel consuetudo: sed ego sum via, veritas & vita*: ut Cyprianus inquit.

DEINDE Apostolus apertè testatur v. 7. exemplum simile nullum in rebus humanis reperiri, sed dilectionem Dei & Christi morientis pro nobis impiis, pro inimicis, &c. omnem hominum consuetudinē prorsus excedere. Ut enim quis moriatur pro iusto & amico, vix inquit ac ne vix quidem fiet: licet forte exempla huius aliqua dari possint. Ut vero quis iustus moriatur pro iniusto, pro inimico: id prorsus nouū, inauditū. Attamen Christus hoc fecit, &c. Friuolum est igitur, de morte Christi negare, quod legibus vel exemplis humanis non conuenit. Non enim viæ domini sunt ut viæ hominum.

TER TIO insufficiens est enumeratio maioris. Sic enim ponenda erat: Nō est de morte Christi credendum, quod neque consuetudine communi, neque lege humana vel diuina est receptum, neq; Euangelio est reuelatum. Hoc postremum membrū, cum prætereat hæreticus, blasphemè sophisticatur. Nam de redemptionis mysterio nō ex lege, sed ex Euangelio est iudicandū. Lex quidē non iubet alium pro alio plecti, sed iubet mori animā, quæ peccauit, in foro & iudicio humano. Verum hæc regula iuris nō Deo, sed hominibus est posita. Neq; lex negat, excludit, aut impedit misericordiam Dei in Euāgelio patefactam, qua reatū peccatorū nostrorū in Filium Mediatorem transferre decreuerat, ut is factus λύτρων & victima pro nobis à morte nos liberaret. Quod enim legi fuit impossibile, hoc fecit Deus misso Filio, &c. teste Apostolo Roman. 8. 3. In Euangelio autem sic declarari, Christū esse mortuū pro nobis, ut loco & vice nostra mortē gustauerit, & pœnam nobis debitā Deo dependerit pro nobis, si negat Socinus ipsa impudentia est impudentior. Testimonia enim euidentissima prius fuerūt allata; ipseque

Ioh. 12.
50.

Caiphas Hæreticū refutat suo consilio, dicens, expedire vnum Christū mori pro populo, ne tota gens pereat. Nō quidem intendit aut sentit hoc ibi cæcus Pontifex, vnius morte totam gentem ab æterna morte redimendam esse. At intendit hoc Spiritus sanctus per eū prophetās, teste

Apo:

Apostolo ibi vers. 51. 52. Ideo non dixit simpliciter, præstare vnum mori, quàm omnes (vt cauillatur hæreticus) *Socin. p. 2. c. 8. p. 114.* sed expedire vnum mori pro populo: nempe perduto vel perituro absque Christi morte pro eo si esset: & addit Iohannes disertè: *Prophetavit fore, vt Iesus moreretur & p. 114. q. 114. pro gente.*

OBIICIT V. Iniustum & immane est, quod ne homines quidem quantumuis barbari & truculenti faciunt, *Socin. pag. 251.* ab innocente nocentium loco, ipsis nocentibus sponte *Christus innocens* dimissis, pœnas sumere. At Deus iniustus & immanis non est: Non igitur à Christo innocente nostro loco *an pro no* pœnas sumpsit, proinde nec Christus pro nobis, hoc est, *bis plecti* nostro loco mortuus dici debet. *iure po-*

R E S P O N S I O.

VERA huius blasphemi cauilli solutio habetur in explicationibus Catecheticis pag. 110. Nec iniustum nec immane est, innocentem luere pro nocentibus: positis hisce conditionibus:

1. Si innocens cum nocentibus sit eiusdem naturæ.
2. Si sponte reatum nocentium in sese recipiat, & se ad satisfactionem pœnalem luendam ipse offerat.
3. Si possit viribus suis emergere ex pœna.
4. Si per pœnam alios ab eadem liberare, & ipsis gratiam & vitam morte sua promereri atque conferre efficaciter possit.

5. Denique si in hac culpæ alienæ persolutione vnicè gloriâ Dei & salutem hominum spectet: quæ singula in Christi morte sic se habuisse & euenisse Scriptura testatur. Non inquam hoc iustitiæ Dei repugnat, quoniam ab æterno placuit Deo, iustitiâ suâ misericordia temperare, vt peccantes morte quidem iustè plecteretur, eosdem verò misericorditer seruaret, pœna ab ipsis in Mediatore translata, qui & vellet & posset citra suum dispendium salutem eorum medicinam facere, donata eis satisfactione sua, vt vno mortuo omnes mortui censerentur, testâte Apostolo Rom. 5. 8 & 8. 3. & 2. Cor. 5. 15. &c. Quod iustitiæ & misericordiæ diuinæ temperamentum, cum omnem humanum excedat captum, non est sophisticè sugillandum, sed humiliter adorandū. Neque immane aut truculentū, sed immensæ misericordiæ ac dilectionis opus hoc esse apertis verbis testatur Apostolus v. 8. quod & Deus Filius

tradidit, & Filius mortem appetijt pro nobis iniustis: exemplo prorsus nouo & stupendo, nullisque creaturis imitabile: nullis siquidem immensa inest iustitia simul & charitas. Nullis est absolutum ius omnium rerum, sicut Deo, qui si totum mundum in nihilum redigat, non erit iniustus vel crudelis. Nullis etiam inest facultas restituendi in vitam, quos semel morte mulctauerint.

Socinus *Deū im-* *manem* *& crude-* *lē facit.* *QVIN* *Socinus* huius truculentiae & immanitatis crimen Deo sceleratissimè impingit, fingens Christum innocentem & sanctum hominem pro nullo, nec suo, nec alieno peccato nihilominus crudelissimo mortis supplicio à Deo affectum fuisse. Maior igitur sic limitata est falsa, & in ipsum hæreticum retorquenda.

Soci. pag. *23.* *OBIECTIO VI.* Rationis lumen, quo Deus nos donauit, apertè ostendit, non debere nec posse pœnā corporalem quam vnus debeat, ab alio persolui. Ergo nec Christus pœnam nobis debitum pro nobis persoluit.

R E S P O N S I O.

NEGATVR maior omissa, & consequentia à nō causa. Neque enim quid lumen rationis, sed quid Euangelium Dei ostendat de mysterio redemptionis nostræ afferendum & credendum est. Id verò dicit, Christum pro impijs, iustum pro iniustis mortuum esse, & ἀντίλυτρον pro nobis soluisse.]

Soci. pag. *253. Deut.* *24. 16.* *OBIECTIO VII.* Deus ipse verbo suo apertissimè docuit, se ab æquitate hac non recedere: Ezech. 18. *Anima quæ peccauerit ea morietur. Filius non portabit iniquitatem patris.*

R E S P O N S I O.

SENTENTIAE legales, non quid Deus nobis fecerit in Filio suo iuxta Euangelium reuelatum, sed quid nobis facturus sit iuxta legem: quidque in foro humano fieri debeat, declarant. Non igitur ad mortem Christi pro nobis, cui simile exemplum nullum in rerum natura existit euertendam sententiæ legales trahi possunt vel debent.

Ibidem. *OBIECTIO VIII.* Absurdum & iniquum est de Deo affirmare, quòd sui quasi oblitus ab vno homine à Filio cæterorum iniquitatis pœnas exegerit. Ergo, &c.

R E S P O N D. Falsum est antecedens. De iniquitate iam patuit obiect. 5. De absurditate, quantum ad rationem humanam

humanam datur: quantum ad Euangelium negatur. At ratio humana in hoc mysterio cæca est.

OBJECTION IX. Deus potuit prorsus gratuito scelera hominibus condonare: Ergo id potius credendum, quàm Christum nostro loco moriendo satisfacisse. *Ibidem.*

RESPOND. A posse ad esse quis docuit hæreticum valere consequentiã? Sed & antecedens est falsum. Nō potuit id Deus, quod vult hæreticus, non defectu potentię, sed perfectione naturę, qua vt non potest se ipsum negare, ita non potuit mentiri, postquam dixerat: *Morte morieris*, vel abnegare suam iustitiam, de qua Apostolus noster supra dixit, hoc esse *singulare Deo, ius Dei*, quod qui scelera patrant, digni sint morte: & alibi: iustū esse apud Deum *ἀνταποδοῦναι* retribuere mala malis. Quin etiam iustitia non obstante, nequaquam id voluit, vt maxime id velle potuisset: quoniam mendax fieri, vt non potuit, ita nec voluit, quod factum fuisset, si hominem mandati sui præuaricatorem mortis pœna non affecisset: quia comminatione sua absoluta (siquidem homo peccaret) non stetisset. Absolutam fuisse ostendunt verba. *Quocumque die comederis &c.* quasi dicat, si comederis, immutabiliter morieris: quē sensum, proh dolor, nimis cōprobavit euētus. Nihilominus prorsus gratuito peccata hominibus condonauit: quoniam gratuita misericordia reatum & pœnam ab eis in Mediatorem transtulit.

RELIQVA hæretici cauilla, nimis blasphema & horrenda prætereo sciens, quia ex superioribus facilè reprimuntur: vt quod blasphemat, Deum non summę iniquitatis tantū & prauitatis & impietatis, sed extreme quoq; *Socin. pag. 253.* inscitix ac fatuitatis (os blasphemum) per turpissimam atque indignissimam blasphemiam & contumeliam insimulari, si dicatur misericordiam & iustitiam suam in morte Filij sui exferere voluisse: cum potius, vt bonus & liberalis esset, prorsus gratuito scelera hominibus condonare, quod potuit, vt iustus, ipsos peccatores vlcisci & supplicio afficere debuerit. Compescat te Deus Satana. Tu Deo misericordiam & iustitiam suam exercendi leges dabis? An nō potestatem habet faciendi de suo quod voluit? Quod salva iustitia & veritate sua nec voluerit nec potuerit peccatum dimittere inultum: probatum est prius euidenter. Si verò in ipsis peccatoribus iustitiam suā

promiscuè declarare debuisset, ubi misericordia eius, ubi humanum genus relictum fuisset? Sed experietur hæreticus iustitiam Dei æternā in se ipso, qui misericordiam respuit in Christo.

Ibidem
pag. 254.

QVÆ, inquit, vindicta aut peccati punitio est hæc, eos qui peccauerant impunitos dimittere: eum verò qui nil mali fecit, gravissimis pœnis subijcere?

RESPONSIO.

RATIO humana & rigor legis neutrum facit. Sed nisi Euangelium utrunque certa moderatione Deum fecisse doceret, actum erat de hominum salute. Peccantes non debent impune dimitti, innocentes pœnis non subijci, legaliter & in foro humano. *ὁμολογία* verò Euāgelica neutrum habet pro absurdo, utrūque pro necessario, in salutis æternæ mysterio.

Soci. pag.
254.

PERFECTA, inquit, misericordia requirit, ut omnino delinquenti ignoscatur: Perfecta iustitia, ut idem ipse, qui deliquit, debita pœna puniatur.

RESPONSIO.

EST illud perfectæ misericordiæ, nisi obstat perfectæ iustitiæ & veritas, ut in Deo: Et hoc iustitiæ perfectæ, h. e., rigidæ, nulla *ὁμολογία* aut misericordia temperatæ. Atqui, ut in Deo virtutes omnes sunt perfectæ & summæ, ita nulla est sola, nulla aliam lædens vel inhibens. Sed heus tu: Rex latrones sanguinarios carcere continet, rotā iuravit vniuersis: Omnibus si omninò ignoscat, dimittatq; impune. Eritne summe misericors? an potius crudelis, mendax, maiestatis suæ atque iustitiæ prodigus? Falsa est igitur tua perfectæ misericordiæ definitio: vel certè eatenus tantū vera, quatenus virtutes aliæ, sine quibus esse nō potest, per eam non læduntur. Rigorem iustitiæ aduersus peccatores lex Dei suadet. *ὁμολογία* verò nisi Euangelium inuenisset, nō saluaretur vlla caro. Quod tamen de misericordia & iustitia perfecta hæretic⁹ garrir, Deus verè etiā implebit, electis omninò ignoscendo propter filium: hæreticum verò cum aliis blasphemis Christi hostibus debita pœna plectendo.

Soci. pag.
255.

VNUS ALIQUIS, inquit, unum tantum redimere potest, Ergò vel infinitis redemptoribus opus fuit: vel unum tantum per Christum redemptus est.

RESPONSIO.

ANTECEDENS falsum etiam politicè, quia non raro vno αὐτῶν plures redimuntur. Pro vno captiuo Principe millegregarij ex carcere dimittuntur. Quidni morte Filij Dei totum genus humanum redimi potuerit, Euangelio ita factum testante?

DVBIVM VI.

An sint ἀκούστα, Deum dedisse nobis Filium, qui nos liberaret ab ira: & Filium nos Patri per mortem suam reconciliasse, aduersus eiusdem SOCINI & aliorum cauilla?

DVBIVM VI. ex versu 8. 9. 10. Commendat verò suam charitatem erga nos Deus, &c. Quibus Apostolus videtur dicere, ἀκούστα, Deum nempe ex charitate dedisse nobis Filium, qui nos liberaret ab ira: & Filium nobis morte sua Patrem reddidisse placatum, seu Deo nos reconciliasse per mortem suam.

De hoc nodo Augustinus ait: Hæc verò cum irasceretur nobis Deus Pater, vidit mortem Filij sui pro nobis & placatus est nobis? Nunquid ergo Filius eius vsq; adeò nobis placatus erat, ut pro nobis etiam dignaretur mori: Pater verò vsque adeò adhuc ira irascebatur, ut nisi Filius pro nobis moreretur, non placaretur? Et quid est, quod alio loco idem ille doctor gentium? Quid, inquit, ergo dicemus ad hæc? Si Deus pro nobis, quis contra nos? Qui proprio filio suo non percipit sed pro nobis omnibus tradidit illum: Quo modo non etiam cum illo omnia nobis donaret? Nunquid nisi iam placatus esset pater, proprio filio non parcens pro nobis eum traderet? Nonne videtur hæc illi velut aduersa esse sententia? In illa moritur pro nobis Filius, & reconciliatur nobis pater per mortem eius. In hac autem tanquam prior nos dilexerit pater, ipse propter nos Filio non parcit: ipse pro nobis eum tradidit ad mortem. Sed & video, quod & antea Pater dilexit nos, non solum antequam pro nobis Filius moreretur, sed antequam conderet mundum, ipso teste Apostolo, qui dicit: Sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem. Nec Filius Patre sibi non parcente pro nobis velut inuitus est traditus: quia de ipso dictum est: Qui dilexit me, & semetipsum tradidit pro me. Omnia ergo simul & Pater & Filius & ambo Spiritus pariter & concorditer

Aug. lib.
13. c. 11. de
Trin.

ter operantur. Tamen iustificati sumus in Christi sanguine, & reconciliati sumus Deo per mort. in Filij eius. Et quomodo id factum sit, ut potero explicabo. Hæc Augustinus de dubio: Summa huc redit.

Q u o s Deus ante mortem Filij & ante mundi constitutionem semper dilexit: iis nunquam fuit iratus, nec pro iis necesse fuit filium mori, & morte sua eos Deo reconciliare.

N o s homines Deus ante mortem Filij, & ante mundi constitutionem semper dilexit. Ergo nunquam nobis fuit iratus, nec necesse fuit Filium pro nobis mori, & morte sua nos reconciliare.

M A I O R patet ex contrariis. Quos. n. diligimus, iis non irascimur. Minor patet Eph. 1. & Rom. 8. *Qui filio suo non pepercit*: Et hoc loco: *Commendat Deus charitatem suam quod cum essemus peccatores, &c.*

RESPONSIO.

AUGUSTINI conciliatio est: Patrem & Filium nos semper dilexisse, & ideo salutis nostre causa nihil non fecisse: Patrem dedisse Filium: Filium spontè mortuum: Attamen propter peccatum tradidisse in potestatem Diaboli, à qua fuimus redimendi, non potentiâ sed iustitiâ: Christum igitur iustum mortuum pro nobis, & sic superasse Diabolum iustitiâ: eo quod Diabolus iniuste Christum occiderit. Iustum igitur fuisse dimitti propterea captiuos: & Diabolum accepisse precium, accepto non ditatum, sed ligatum esse. Hæc conciliatio priorè parte vera est: sed posteriorè non consistit. Itaque addimus formalem solutionem. *Est elenchus à secundum quid*: Maior enim vera est de iis, quos Deus dilexit simpliciter, nec vllò modo eis fuit infensus, quomodo semper angelos dilexit: Minimè verò de iis, quibus Deus propter læsionem maiestatis suæ, hoc est, peccatum iustissime fuit infensus, ut peccatoribus æterna morte atque maledictione dignis: dilexit tamen eos non modò ut homines à se conditos, sed ut filios electos, sub conditione, quatenus pro peccatis eorū iustitiæ suæ vel ab ipsis, vel ab alio pro ipsis præstaretur satisfactio, ipsique ex inimicis amici Dei constituerentur.

Hoc verò posteriorè modo non priorè illo Deus nos ab æterno dilexit, non ut peccatores, sed ut homines

ut ele-

ut electos, ut filios, nec simpliciter, sed quatenus læsionē diuinæ maiestatis per poenā æternæ mortis prius eluere-
mus, ut firma staret diuina veritas: *Morte morieris*. Cum
vero impossibilis nobis foret talis satisfactio: idem Deus
eodē nostri amore & misericordia ductus Filiū nobis de-
signauit redemptorē qui morte sua peccata nostra elue-
ret, sicq; Deum illæsa sua iustitia & veritate nobis pla-
catum redderet. Nec sunt pugnantia vel ἀσύνετα irasci &
diligere diuerso respectu. Etiam homo pater offensus
filij petulantia diligit filium ut filiū: eidem verò irasci-
tur, & ferulam infligit ut petulanti. Quidni pater cœle-
stis dilexerit nos atque elegerit ante mundi cōstitutio-
nem ut filios, in Christo satisfacturo pro nobis: interim
irascens nobis propter peccata, pro quibus quia mortis
poenas nostro loco exsoluit Christus, iure is nos ab ira
Dei liberaffe, & Deo reconciliaffe dicitur.

Neque obstat, quod serò demū à Christo pro no-
bis præstita est satisfactio. Ea enim Deo semper fuit
præstò in oculis non minus, quam si primo die à pecca-
to admissio persoluta fuisset. Ideo *agnus dicitur mactatus*
ab origine: Et Christus esse heri & hodie & in secula. Quod
si enim in humanis etiam rebus non est insolens, iudi-
cem dimittere debitorem ex carcere, interposita spon-
sione de solutione debitorum certo termino præstāda,
& ita debitorem vigore solutionis futuræ liberari: quo-
modo non potuit Deus nos carceri æternæ mortis ob
peccata mancipatos, & gratuitò in Christo Filio dilige-
re, & in filios eligere propter Christi λύτρον definito tem-
pore luendū? Hoc certè Apostolus expressè docet Heb.
9.17. *Testamentum Nouum morte demum testatoris Christi*
ratum factum, hoc est, impletum fuisse: nihilominus mortē
testatoris etiam ad redemptionem veterū & remissionē
peccatorum præcedentium sub Veteri Testamento va-
lidam fuisse. Vnde patet responsio ad illud dubium si
quis quærat: cum morte Christi demū facta sit reconci-
liatio & iustificatio, quomodo prius dixerit Apostolus,
Abrahamum fide fuisse iustificatum. Vtique non alia fi-
de Abraham iustificatus fuit, quàm nos. Nos vero fide
mortis Christi exhibiti iustificamur: Abraham igitur fi-
de mortis Christi exhibendi est iustificatus.

OMITTO autem hic multa curiosa.

Apoc. 13.

17.

Heb. 13.8.

AN non pater ita dilexerit nos , ut in filium fuerit crudelis?

AN non maior fuisset dilectio si pater ipse pro nobis se morti dedisset? quod mihi à quodam Iudæo iter in Silesiam facienti anno 78. seculi præteriti obiectum memini.

AN pater tantopere fuerit delectatus cruenta morte filij, ut propterea nobis se placatum exhibeat.

AN denique non potuerit eam salutis viam incruentam inuenire. Paucis tamen ad singula.

AD primum: nulla in Deo fingi potest crudelitas in filium: quoniam mortem eius voluit non ut mortem aut cruciatum Filij: sed ut $\lambda\upsilon\tau\epsilon\omega\varsigma$ & redemptionem generis humani: nec Filium dedit inuitum in mortem: sed ex se eodem cum patre amore salutis nostræ flagrantem, & sponte sese ad redemptionis nostræ opus peragendum, & cum summa sua & patris gloria perficiendū offerentē.

AD secundum: frenanda est rationis humanæ curiositas, nec inquirendum, quod sciri non potest, cur pater non ipse carnem assumpserit, sed Filium redemptorem dederit. Hæc verò scire possumus 1. Cum Pater & Filius sint vnus Deus, ipsum Deum mortuum esse, moriente filio, sicut Iehoua dicit apud Prophetam: *Ego ego sum qui doleo peccata tua* PROPTER ME. Ergo non maior dilectio fuisset, patre moriente pro nobis. 2. Deo ut parti offensæ erat satisfaciendum. Ergo Deus & accipere debuit satisfactionem, & eandem præstare, cum pars offendens præstare non posset. Alius igitur debuit esse mittens redemptorem, & satisfactionem accipiens, nempe pater. Alius missus redemptor, & satisfactionem præstans, nempe Filius, qui ad Deum nos adduceret. Alius inquam persona, non essentiâ vel naturâ. 3. Deus testari voluit amorem immensum erga nos traditione rei charissimæ in mortem: At charius Filio vnigenito habuit nihil.

4. Seruator debuit ius $\iota\sigma\theta\epsilon\sigma\iota\alpha\varsigma$ restituere redemptis: id vero ius erat in Filio Dei vnigenito. Hic igitur debuit esse redemptor.

AD Tertium: cur adeo grata fuerit Deo mors Filij: absit ut cogitemus, Deū oculos voluisse pascere supplicio Filij. Id. n. fuisset $\sigma\upsilon\chi\alpha\rho\rho\alpha\gamma\alpha\iota\alpha$ & immitis Patris: sed causa fuit immensa eius erga nos charitas, quam hac
vnica

vnica ratione videri erga nos perfectissime declarari potuisse.

Ad *Quartum* respondet breuiter Augustinus, non alium quidem modum possibilem Deo defuisse, cuius potestati cuncta æqualiter subiacent, sed sanandæ nostræ miseriæ conuenientioremodum alium non fuisse nec esse oportuisse. Quid enim tam necessarium fuit ad erigendam spem nostram mentisque mortalium conditione ipsius mortalitatis abiectas, ab immortalitatis desperatione liberandas, quam vt demonstraretur nobis, quanti nos penderet Deus, quantumque diligeret? Hæc vna causa est de qua Ioh. 3. 1. Ioh. 3. & 4. Cui Apostolus addit alteram cap. 3. 25. quam scriptura maxime vrget: quia placuit Deo proponere filium *ἱλασθῆναι* per fidem in sanguine suo, ad declarandam iustitiam suam, per remissionem peccatorum, hoc est, vt remitteret peccata saluam suam iustitiam, quæ peccantes non impune dimitti, sed morte plecti requirit, quia dictum fuit: *Morte morieris*: & Apostolus dicit: *δικαίωμα Dei hoc esse digni sint morte, qui talia faciunt*. Has igitur causas Deum in hoc redemptionis nostræ modo inspectasse Scripturæ docent, quibus nobis est acquiescendum. Liquet inde, nulla necessitate, sed liberrimo consilio & gratuito beneplacito Deum ab æterno modum hunc decreuisse: proinde Christi mortem necessariam fuisse non necessitate absoluta, sed ea tantum quæ dicitur ex hypothesi, propter liberrimum & immutabile hoc Dei consilium, & propter oracula prophetica, quibus id patefecerat, quæque irrita reddi vel non impleri fuit impossibile. Et de hoc necessitatis gradu intelligantur scripturæ loca, quibus Christum oportuisse mori scribitur in Euangelio.

D V B I V M VII.

An mors Christi potuerit esse satisfactio: & an satisfactio potuerit esse meritum: aduersus eiusdem Socini argutias.

D V B I V M VII. ex versu 9. 10. & 19. *Iustificati igitur eius sanguine, seruabimur, &c.* quibus docetur, morte Christi nos iustificatos à reatu: quoniam ea fuit plena satisfactio pro nostris peccatis iustitiæ Dei depensa: eadem quoque Deo recõciliatos, quoniã, eadẽ nobis gratiam Dei, & omnia salutis beneficia fuit apud Deum

Aug. lib.
13. de
Trin. ca.
10.

Gen. 2.
17.
Rom. 1.
28.

promeritus. Hic, inquam, dubium omnium maxime arduum venit expediendum, idque geminum: an mors Christi potuerit esse satisfactio: & an satisfactio potuerit esse meritum.

De satisfactione dubitationis ratio triplex est: I. Quod iustitia diuina exigebar pœnam ab eo qui peccauit: *Anima quæ peccauit ea morietur*. II. Quod eadem exigebat pœnam culpæ paræ seu æqualem: mortem nêpe & maledictionẽ æternam: *Morte morieris*: Ius Dei est, dignos esse morte, qui talia faciunt: vtrumque videmus in Diabolis, quos iustitia Dei ob suam apostasiam æternis tenebrarum catenis constrictos tenet. III. Quod scriptura nusquam videtur docere satisfactionem Christi nobis.

De merito dubitationis ratio est duplex: I. q̃ nulla satisfactio videtur posse esse meritũ. *Satisfactio*. n. est opus debitũ seu solutio debiti de iure. *Meritũ* est opus indebitũ, præmiũ ex indebito faciẽs debitũ. Cũ debitor satisfacit creditori: reddit debitũ de iure, nec meretur gratiam nisi hominũ vitio, de quo quæritur Terẽtianus ille: *Si quis quid reddat mutuum vel debitum, magnam esse habendam gratiam*. Christus igitur satisfaciens Deo pro nobis dedit Deo id, quod nostro nomine debuit. Non ergo meritus nobis videtur gratiam. II. Scriptura nusquam docere videtur hoc meritũ. Nõ ergo est asserẽdũ.

RESPONSIO.

Iustitia vindicatrix stricta & temperata.

Aristoteles & hic lib. 5. cap. 10.

PRIMO de satisfactione obseruandum, iustitiam vindicatricem etiam in foro humano dupliciter considerari, vel *strictam* secundum rigorem legis: & sic iuxta duas priores rationes exigit à peccante ipso pœnam culpæ exactè æqualem: vel *temperatam* moderamine *ἐπιεικείας*, quæ aliquid remittit de rigore, propter causas internas vel externas probabiles: vnde ab Aristotele dicitur *δυσπραγίᾳ τῷ δικαίῳ νομίμῳ*: vt si Rex reum læsæ maiestatis vel capitis pœnâ, vel 100000. talentis mulctadum detineat. Iuxta rigorem quidem iustitiæ exiger ab eo mortis pœnam, cum reus nullo pacto sit tantam mulctam in solidum soluendo. At secundum *ἐπιεικείαν* gratuito quodam moderamine decretum faciet, liberandum reum, si quis sponsor 100. talenta pro eo dependat. Hæc erit satisfactio iuxta secundum gratuitam ordinationem & modum

& moderationem Regis. Sic iustitia diuina peccatorum vindicatrix in puniendis diabolis sese exseruit absolute secundum rigorem: quoniam pœnam apostasiæ ipsismet, infligit, eamque æternam. Sic etiam reprobis, qui Christo contempto culpâ suâ semetipsos in barathrum æternæ maledictionis præcipitant. At in puniendis electorum peccatis iustitia sese exseruit temperata gratuito moderamine misericordiæ, & ordinatione clementissimi Dei ab æterno facta, atque in Euangelio reuelata, vt pœnam eorum peccatis debitam ne in æternum perirent, non ipsi sed pro ipsis Mediator, Filius Dei humana indutus carnē, lueret mortem non quidem duratione æternam (mortis enim vinculis detineri Filius Dei non potuit, nec vindex noster debuit) Sed tum angorum immensitate, tum personæ morientis dignitate æquivalentem æternæ. Sic igitur mors Christi verè satisfactio fuit pro nostris peccatis ex ordine iustitiæ diuinæ non strictæ quidem, sed misericordia temperatæ, ex gratuita ordinatione iudicis cœlestis.

Ad scripturas quod attinet, intolerabilis est petulantia vel cœcitas hæreticorum, quod Christi satisfactionem pro nobis traditam in illis videre non volunt vel non possunt.

NAM I. Christus Mediator ex diuina ordinatione peccata nostra in se suscepit luenda & tollenda: Iesa. 53. ver. 4. 6. 11. 12. Ioh. 1. 29. & pœnā propter ea nobis debitam mortem videlicet atque maledictionem ipse nostro nomine & loco Deo persoluit, factus pro nobis execratio Ierem. 53. 5. Rom. 4. 25. & 5. vers. 6. 8. 2. Cor. 5. 15. Gal. 3. 13. Hoc vero quid est, nisi propriissime pro peccatis nostris satisfacere?

Satisfactio Christi ex Scripturis demonstratur.

II. CHRISTVS debitum non suum sed nostrum luendo Psal. 69. 8. se ipsum dedit *αὐτὸν, αἰτίαν ἑαυτοῦ, ὑποταγόμενον* pro nobis, Matth. 20. 28. 1. Tim. 2. 6. Rom. 3. 24. & sanguine suo nos redemit à peccatis, morte & potestate Satanæ: Actorum 20. 28. 1. Corinth. 6. 20. 1. Corinth. 7. 23. Gal. 3. 13. Tit. 2. 14. Heb. 2. 9. 1. Pet. 1. 28. Apoc. 5. 9. Hoc vero rursum quid est, nisi pro nobis satisfacere?

III. Christus est traditus pro nobis iustus pro iniustus, factus peccatum, h. e, victima pro peccato non suo sed nostro: Rom. 8. 32. 1. Pet. 3. 18. 2. Cor. 5. 21. Hoc etiam quid

erat, nisi pro peccatis nostris satisfacere?

IV. CHRISTVS effusione sanguinis & morte sua id prestitit Deo pro vobis, absq; quo (cū nobis id foret impossibile Rom. 8.3.) non poterat fieri reconciliatio cum Deo: propter immutabilem Dei tum Iustitiam: qua peccātes digni sunt morte: Rom. 1.32. tum veritatē qua peccanti homini dixerat: *Morte morieris: Gen. 2.17. Matth. 5. 26.2. Theff. 1.6. Iesa 59.2. Ioh. 9.31. Deut. 4.24. & 27.20.* His addatur locus Apostoli Rom. 5.18. *Sic per unius delictum, satisfactionem, &c.* Nam *delictum* ibi significare satisfactionē supra ostensum est. Sanguinis igitur effusio & mors Mediatoris Christi erat satisfactio pro nostris peccatis.

ET SI autem Scriptura forensi satisfactionis vel satisfactionis vocabulo nō utatur: tamen similibus, idē prorsus valentibus utitur: mortem Christi λύτρωσις, αἰτίλυσις, λύτρωσις, ἀπολύτρωσις, *delictum liberationem, redemptionem, placationem, expiationem*, non suo sed nostro nomine Deo præstitam, passim appellans.

*Meritū
Christi
Scripturis
& rationibus
demonstratur.*

AD MERITVM quod attinet, Christum sua satisfactione gratiam, reconciliationem, iustitiam, & vitam æternā apud Deum nobis promeritum esse, ex Scripturis quoq; asserimus. Licet enim vocabulum MERITI nusquam exstet: quia nec Hebræi nec Græci vllum habent, quod merito propriè respondeat (nam Hebræorum רָחֻם misericordiam & gratiam potius quā meritum: Græcorum ἀγαθοποιία operationem bonam quamcunq; significat) tamē ad sensum meriti accedit vox ἀετιολήσεως acquisitio, & verbum περιποιήσας acquirere: quibus de liberationis opere frequenter utitur Scriptura: Ephes. 1. 14: *Spiritus est arrhabe hereditatis nostræ in redemptionem περιποιήσεως, acquisitionis*, hoc est, merito mortis Christi acquisitam. 1. Theff. 5.9. *Non constituit nos Deus ad irā: sed eis περιποιήσας σωτηρίας, ad acquisitionem salutis, per Dominum nostrum Iesum Christum, hoc est, ad salutē merito Domini acquisitam.* Act. 20. 28. *Christus Ecclesiā περιποιήσας, acquisivit proprio suo sanguine, h.e, merito sanguinis sui redemit, &c.*

ACCEDUNT phrasæ aliæ in scripturis meriti vim exprimentes in Christi morte. Apostolus dicit, per sanguinem & mortem Christi nos Deo reconciliari & iustificari Rom. 5. v. 9. 10. Sanguine igitur & morte sua Christus hæc beneficia nobis acquisivit. Hoc verò est mereri.

P R A E

PRAETEREA, Christus sanguine suo propositus est nobis *ἰλασθῆμεν & ἰλασμός*, quo propitiatur & placatur nobis Deus, non typicè, sed verè: quia *veritas per Iesum Christum data est*. 1. Ioh. 2. 2. Ro. 3. 25. Apoc. 1. 5. Ioh. 1. 17. Hoc verò est propitiationem nobis mereri.

PRAETEREA, propter Christi obedientiam & mortem nos reputamur iusti, ius legis, & ius Dei completur in nobis: Rom. 5. 19. & 8. 4. 2. Cor. 5. 21. Hoc verò quid est, nisi Christum obedientia & morte sua nobis iustitiam meritum esse.

PRAETEREA, Christus mediator Noui fœderis per proprium sanguinem ingressus in sacrarium *αἰωνίαν διαλύσεως ἐν εὐαγγελίῳ* æternam redemptionem nactus est, & morte sua interueniente æternæ hæreditatis promissionem nobis impetrauit, He. 9. v. 12. 15. Hoc quid aliud esse potest, quàm Christum sanguine & morte sua vitam æternam nobis meritum esse?

DENIQUE rationes sunt euidentēs, quibus in morte Christi satisfactio pro peccatis, & meritum iustitiæ demonstrari potest.

PRIMUM infinita fuit pœna Mediatoris tum respectu personæ, cui inflicta, quæ Deus existens in infinitū superat eam, omnēq; debitum eius, quæ cōmeruerat pœnā: tum respectu efficacitatis suæ, qua non modo his qui seruantur sufficit, sed etiam si infiniti ab Adā filij propagaretur, omnibus sufficeret: vnde lōgè maius *δικαιώμα* est posterioris Adam, quā *παράπτωμα* prioris fuerat: maiōrque in illius sacrificij est fragrātia, quàm in hui⁹ peccato fœtor.

DEINDE in passione Christi non modò singularis mādati, de ponenda anima pro ouibus suis: sed & *κατ' ὅπτα μὴ* totius legis Mosaicæ impletio deprehenditur. Quēadmodum enim sacrificio & morte præcepta ceremonialia, satisfactione, quam iura postulant ab eo qui aliū læsit, iudicialia: sic charitate, quæ est finis legis, & vinculum perfectionis, quæque ipsum ad moriendum pro nobis impulit, præcepta Moralia impleuit.

PRAETEREA occurrit meriti ratio in puniēdi modo. Non enim vt vulgaris spōsor, qui temerè complofit manum, pœnas in se receptas luit inuitus: sed volēs pro nobis se obtulit: ac propterea si legi satisfacit spōsor etiā per eiusmodi solutionem, quam sponsionis suæ pœnitudo

ductus præstat *ἐκὼν ἀέκοντι γὰρ θύμας*: siquidem damnati quoque licet frementes & frendentes dicuntur satisfacere iustitiæ diuinæ in sempiternis illis, quas pendunt, pœnis: nonne aliquid præstantius & amplius quàm nudam satisfactionem reperiemus in *λύτρωσις* Filij Dei tanta cum alacritate exsoluto?

DENIQUE si mors Christi non solum sacrificij expiatorij, sed etiam martyrij, ob veritatis doctrinam & confessionem suscepti rationem habet; tã vere hoc quoque respectu in ea reperiemus meritum, quam falsò id Pontificij *ψαλὸν αἰθρώπων* martyrijs adfingunt. Itaque agnus ille immaculatus, idemque *ὁ μάρτυς καὶ ἀληθινός* (Apoc. 3. 14.) meruit accipere librum & aperire eius sigilla: quoniam mactatus est: & non tantum nos Deo per sanguinem suum redemit, sed etiam nos Deo nostro Reges & Sacerdotes fecit: Apocal. 5. vers. 9. 10.

Haftenus satisfactionis & meriti ratio in morte Christi est demonstrata. *Rationes* duas cōtrarias quod attinet, prior distinctione, posterior negatione diluitur.

IN PRIORE, quòd nulla satisfactio possit esse meritum, maior vera est de satisfactione, qua quis exsoluit debitum proprium. Qui.n. ita satisfacit, nihil meretur, nec sui nec creditoris respectu: quia præstat opus debitum de iure. De ea vero satisfactione, qua quis exsoluit gratis debitum non suum sed alienum, est falsa. Potest.n. soluens pro alieno dupliciter dici mereri: *Primum* respectu debitoris, de quo bene meretur indebitè, soluendo pro eo debitum. Opere enim indebito acquirit ei immunitatem à debito, faciens hanc ei ex indebita debitam de iure quòd est propriissimè mereri. Propriissimè igitur hic meretur. Et hinc rectè vulgò dicuntur benè de aliis mereri, qui eis hoc vel simili officio indebitò succurrunt. *Deinde* respectu creditoris ex pacto vel ordinatione singulari, quòd creditor, si pro debitore talis intercedat satisfactio, eam sit acceptaturus pro merito non modo remissionis debiti, sed etiam gratiæ & munificentiae suæ erga debitorem.

UTROQUE modo CHRISTVS gratis exsoluens iustitiæ diuinæ debitum alienum propriissimè dicitur meritus: *primum* nostri respectu: quoniam nobis immunitatem debiti, hoc est, remissionem peccatorum verè acqui-

Benè mereri de aliis qui dicantur. Christus nobis est meritus iustitiam duplici modo.

luit

fuit sua obedientia & sanguine teste Apostolo: *Iustificati sanguine eius: Per unius satisfactionem donum gratia redundavit in omnes ad iustificationem vite. Unius obedientia iusti constituentur multi, &c.* Deinde & Dei respectu ex ordinatione gratuita, qua proposuit nobis Filium *ἱλασθῆναι* per fidem in sanguine suo ad remissionem peccatorum: hoc est, constituit, ut Filius sanguine suo expians peccata nostra, credentibus placatum redderet Deum, & morte sua vitam nobis acquireret: Deo satisfactionem Filij sui gratiosè acceptante pro merito remissionis peccatorum, iustitiæ, & vitæ gratuito beneplacito, de quo dicitur Col. 1. 19: *Quoniam in eo placuit omnem inhabitare plenitudinem: & pace per sanguinem crucis eius facta, per eum reconciliare sibi omnia tum quæ in terra, tum quæ in cælis.* Huius verò beneplaciti atque acceptationis rationes non obscuræ elucescunt in dignitate personæ luentis pœnam pro nobis, inque pœnæ gravitate, de quibus paulò ante est dictum.

Rom. 3. 25

Si igitur CHRISTI satisfactio duplici nomine verissimè dicitur & gratiæ & gloriæ MERITVM. Atque hoc est quod Calvinus disputat *Instit. lib. 2. cap. 17.* rectè & propriè dici; Christum nobis promeritum esse gratiam Dei & salutem ex Dei beneplacito. Hinc Theologi Patres acquisitionem gratiæ & iustitiæ per mortem Filij Dei rectè appellarunt *meritum & meritam Christi.* Augustinus: *Qui edificat super fundamentum, fœnum, stipulas, &c. per ignem salvus erit MERITO fundamenti Christi.* Item: *Ipsi non consumentur propter Christi MERITVM in fundamento reperti, &c.*

August. de Civ. Dei lib. 21. cap. 26

POSTERIOR RATIO hæreticorum, quod meritum Christi non doceatur in Scripturis, prorsus neganda est, quia rationes de merito expositiæ contrarium docent.

DVBIVM VIII.

An sicut condemnatio, sic etiam iustificatio in omnes homines redundet?

DVBIVM VIII. ex vers. 18: *Sicut enim per unam offensam, &c.* An beneficium iustificationis in omnes absolute homines etiam infideles redundet in Christo: sicut condemnatio in omnes absolute redundavit in Adamo: quod olim Pelagij, & nuper cuiusdam Huberti commentum.

RESPONSIO.

EST figura dictionis. Vniuersalis OMNES non absolute omnes homines, sed omnes beneficium iustitię fide accipientes, seu omnes credentes Apostolo significat. Id dixerat ver. 17. & v. 10. *Iustificati fide*. Est. n. collatio reatus Adami & gratiæ Christi quatenus vterq; quod habet in suos propagat. Adam in omnes suos transfundit reatum per naturam: Christus non in omnes suos iustitiam per gratiam. Omnes ergo iustificantur, qui sunt Christi & in Christo, h. e. credentes. Augustinus limitat subiectum vniuersale ex prædicato: *Omnes iustificantur in Christo*, nempe quotquot iustificantur.

August.
de natur.

& gra.

cap. 40.

Et cont.

Iul. lib. 6.

c. 12. Et

de peccat.

mer. lib.

1. cap. 28.

Et Epist.

28. 57.

&c.

Top. li. 7.

cap. 5.

Prior. lib.

1. cap. 28.

At gratia exuberat supra delictum.

Ergo Christus non pauciores iustificat quàm Adam condemnat.

RESPONSIO.

EXUBERAT non numero seruãdorum: sed præstantia effectus, qui toto genere melior est quàm effectus peccati. Vita. n. est toto genere nobilior morte. Etiã exuberat potētia effectus, quia est opus diuinæ omnipotentia, vel vnũ mortuũ vita donare: cum nihil sit facilius, quã multos perdere: τὸ γὰρ διαφθεῖραι τὴν πόλιν ἢ πᾶσαν. *Facilius est corrumpere quàm efficere*, inquit Aristoteles in Topicis, & alibi: *Facilius est destruere quàm construere*. Denique exuberat amplitudine gratiæ, iustificantis omnes credentes, non modo ab vno delicto Adami, quo omnes perierant, sed ab omnibus insuper delictis admissis, quib. exitium suũ omnes aggrauauerant. Sic enim exuberantiã gratiæ describit Apostolus vers. 16. Quod si in numero statueretur collatio non esset exuberantia, sed æqualitas: siquidem gratia non plures seruaret quàm delictum perderet. Cur verò non omnes per Christum seruentur, culpa non est in eius gratia, sed in hominum perfidia & insania, qui impietate malunt perire, quàm fide seruari.

DVBIUM IX.

An iustificatio nostra in remissione peccatorum & imputatione iustitiæ: an verò in habituali iustificatione consistat?

DVBIUM IX. ex versu 19. Sicut enim per inobedientiam vnus, &c. An iustificatio nostra per Christi obedientiam tantum sit remissio peccatorum & imputatio iustitiæ

tiæ propter Christi obedientiam, an vero sit habitualis iustificatio. Dubitandi ratio est, quod Apostolus iustificationem per Christi obedientiam opponit condemnationi per Adami inobedientiam; quæ inobedientia omnes non modò reos, sed & habitualiter prave constituit. Argumentum Stapletoni in Antid. & Bellar. lib. 2. c. 3. de iustific. tale est.

SICUT inobedientia primi Adami nos condemnat: sic obedientia secundi Adami Christianos iustificat.

AT primi Adami inobedientia nos condemnavit non modo imputatione reatus: sed etiam efficiendo habitualiter prave nos & peccatores.

ERGO etiam Deus per Christi obedientiam nos iustificat non tantum absolvendo à reatu, & iustitiam imputando: sed & gratiam iustitiæ infundendo, &c.

RESP. PRIMO argumentum hoc valet contra ipsos pro imputata iustitia. Nam collatio postulat, ut duplici condemnationi Adæ duplex iustificatio Christi, primæ primæ, secundæ secunda respondeat. Iam prima condemnatio Adæ in nos redundavit per imputationem inobedientiæ & reatus ad mortem. Ergo & prima iustificatio Christi in nos redundat per imputationem obedientiæ eius ad absolutionem à reatu & morte. Hæc verò est illa iustificatio seu iustitia fidei imputata, qua Deus propter obedientiam Filij sui nos impios gratis absoluit, & iustos pronunciat, & de qua hætenus disputavit Apostolus. Hac fide iustificati pacem habemus cum Deo, stamus in gratia, gloriamur sub spe gloriæ & de Dei erga nos benevolentia certò confidimus. Sic iustitiam imputatam contra Sophistas hoc argumento obtinemus.

SECUNDO. Si vel totum concedatur, nihil nos lædit, rectè intellectum: Nam etiam collationem secundæ cōdemnationis & iustificationis agnoscimus iuxta declarationem scripturæ & experientiam ipsam. Adam omnes reatu inuoluit. Reos insuper prauitate naturæ inherente inquinavit, & sic habitualiter peccatores constituit. Christus peccatores iustitiâ imputatâ à reatu absoluit & iustificat. Iustificatis insuper gratiam formalis iustitiæ & sanctitatis infundit, & sic habitualiter iustos ac sanctos constituit. Verùm hæc non est illa iustificatio,

de qua Apostolus hactenus disputauit: sed est illa sanctificatio iustificatorum, de qua sequentibus capitibus differet. Et ratio manifesta duplex est: *Vna* quod vt condemnatio Adami per reatum præcedit iniquationem naturæ, & morti nos obnoxios facit: ita iustificatio Christi per solutionem à reatu præcedit infusionem gratiæ, & nos vitæ æternæ restituit. Prius igitur imputatione iustitiæ per fidem iustificati, non demum per infusionem iustitiæ formalis iustificamur coram Deo. *Altera* quod iustificatio posterior vt sic appellē, qua iusti habitualiter cōstituimur, in hac vita in iustificatis solū inchoatur, & per incrementa virtutū augescit quidē, sed nō absoluitur, nec fit perfecta, donec in altera vita ab omni macula & ruga purgati demum perfectē iusti & sancti cōstituemur. Testantur id gemitus & querelæ sanctorum, & singulis nobis sensus conscientiæ imperfectionem hanc dictat, quā qui in se non sentit, stupidus, qui non agnoscit, hypocrita, & fatuus superbus est. Queritur de sua imperfectione ipse Apostolus cap. 7. Nō igitur hac inchoata inhærente sanctitate corā iudicio Dei iustificari possumus: sed exclamandum est omnibus sanctis cum Dauide: *Ne ingrediaris in iudicium cum seruo tuo, quia coram te non iustificabitur vllus viuēs, &c.* Et cum Apostolo: *Scio quod in me, hoc est, in carne mea nihil boni habitet, &c.* Atque hæc causa est, vt in textu monuimus, cur Apostolus verbo vtaur futuro *negates ἀδύνατον*, quia videlicet hæc iustificatio nō absoluitur in terris, sed perfecta cōstituatur in cœlis.

CAPITIS SEXTI

Argumentum, partitio, Analysis.

EXposuit Apostolus effecta iustificationis fidei interna ad fidē & consolationem piorū spectantia cap. 5. Nunc addit effecta alia externa ad vitā & mores pertinentia: mortificationem peccati, & studiū nouæ vitæ: ac docet iustificationem fidei nō aperire fenestram licentiæ: sed peccatū efficaciter reprimere, & studium iustitiæ ingenerare iustificatis. Hanc doctrinam primum tradit & confirmat, deinde graui
cohor-

cohortatione nobis commendat. Occurrit igitur nō modo sui temporis calumniatoribus Iudæis & philosophis, qui doctrinam gratia bonis moribus perniciosam esse calumniabantur: sed & tribus nostri seculi perniciosissimis sectis. Primum Sophistis in Papatu, qui Euangelium patrocinari sceleribus similiter hodie calumniantur: Deinde Antinomis oppugnātibus tertium usum legis, & bona opera perniciosā esse ad salutem docentibus: Denique Epicureis & hypocritis, qui ex Euangelij doctrina carnis licentiam venantur. PARTES capitis due sunt:

PRIOR est doctrinalis de cohærentia nouitatis vitæ cum iustificationis gratia, vsque ad v. 12. cuius propositio bimebris: *Iustificatio fidei non parit licentiam peccandi*: sed studium iuste viuendi.

Ad hanc transit occupatione *vers. 1.*

CONFIRMAT utrumq; membrū alternis argumētis.

PRIVS negans: I. à contrario effectu gratia: sumus mortui peccato. Ergo peccato non viuimus. *ver. 2.*

ANTECEDENTIS ratio est mysterium Baptismi significantis, nos cum Christo mortuos & sepultos esse, *ver. 3. 4.*

POSTERIUS membrum affirmans probat I. Ex eodem mysterio Baptismi significantis nos cum Christo simul excitatos ad nouam vitam. *ver. 4.*

QVOD confirmat à necessario nexu κοινωνία; nostræ cū Christo in utroque *ver. 5.*

Alterum argumentum prioris membri à κοινωνία crucis Christi, & eius fine seu effectu; vetus noster homo est cū Christo crucifixus: Ergo ab eius seruitute sumus liberi. *vers. 6.*

PROPOSITIO huius argumenti est *vers. 7.*

POSTERIORIS membri ab eadem κοινωνία resurrectionis Christi: *ver. 8.*

QVAM amplificat tum à Christi rediuiui immortalitate *vers. 9.*

TVM à causa impulsiva mortis & vitæ eius. *vers. 10.*

TANDEM argumentum ab hac κοινωνία concludit *ver. 11.* Ita & vos colligite. &c.

ALTERA pars est parænetica ad ἀγάπην huius doctri-

na, per illationem ex priore, à *vers. 12. ad finem.*

PROPOSITIONEM hortatoriam infert & exponit *vers. 12. 13.* Ne peccatum in iustificatis regnet sed iustitia.

CONFIRMAT I. argumento à facili & honesto à libertate Christiana, cuius duas facit partes. Vnam, immunitatem à peccati & legis dominio *vers. 14.* *Peccatum vobis non dominabitur.*

HANC occupatione à calumnia vindicat, quod non sit licentia peccandi *vers. 15.*

RATIONE addita à contrario: quia sic essemus serui peccati ad mortem. *vers. 16.*

QVALES ante fidem Euangelij fuerimus: nūc per Dei gratiam non sumus. *vers. 17.*

ALTERAM, seruitutem iustitiæ. *v. 18.*

PRÆOCCUPAT vocis infamiam: & concludit argumentū cōparatione status pristini & præsentis. *v. 19. 20.*

CONFIRMAT II. à gemino effectū peccati turpi & pernicioso: quia ex peccato pudor & mors est. *vers. 21.*

III. A gemino fructū libertatis & seruitutis Christianæ, honesto & utili: quia ex ea est sanctitas & vita æterna. *vers. 22.*

ADDITA ratione discriminis horum effectorum, quod illi peccatum ex debito: isti fidem & sanctimoniam ex gratia comitentur. *vers. 23.*

PRIOR PARS CAPITIS.

De vitæ nouitate & sanctimonia.

vers. 1. Quid igitur dicemus? permanebimus in peccato, ut gratia auctior fiat?

Gal. 3. 17.

Col. 2. 12.

1. Cor. 6.

14.

Eph. 4. 13.

Col. 3. 8.

2. Tim. 2.

12.

Hebr. 12.

1.

1. Pet. 1. 1.

1. 1. 1. 1.

2. Absit: qui mortui sumus peccato, quomodo adhuc uiuimus in eo?

3. An ignoratis, nos quotquot baptizati sumus in Christum, in mortem eius esse baptizatos?

4. Sepulti sumus igitur cum eo per baptismum in mortem: ut sicut excitatus est Christus ex mortuis in gloriā Patris ita & nos noua vita incedamus.

5. Nam si cum eo plantati coaluimus conformatione mortis eius, nimirum etiam resurrectionis confirmatione coalescemus.

6. *Illud scientes Veterem illum nostrum hominem cum eo crucifixum esse, ut aboleatur corpus peccati, ne posthac nos seruiamus peccato.*
7. *Etenim qui mortuus est, liberatus est à peccato.*
8. *Quod si mortui sumus cum Christo, credimus fore ut etiam viuamus cum eo.*
9. *Ut qui sciamus Christum excitatum ex mortuis, non amplius mori: mortem inquam ei non amplius dominari.*
10. *Nam quod mortuus est, peccato mortuus est semel: quod autem viuit, viuit Deo.*
11. *Ita etiam vos colligite, vos tum mortuos esse peccato, tum verò viuere Deo per Christum Iesum Dominum nostrum.*

QUID IGITUR DICEMUS? PERMANEBIMUS: Transit ad explicandos reliquos iustificationis effectus, vitam Christianam spectantes, occupatione ex ver. 20. vbi alteram latæ legis causam dixerat esse, ut aucto peccato superabundaret gratia. Hinc videbat promptum esse Iudæis & aliis fidei hostibus cauillari: Tu hac doctrina fenestram sceleribus aperis. Quo enim gratia redditur auctior, in eo est permanendum: Peccato aucto, gratia redditur auctior: In peccato igitur permanendum absque pœnitentia. Hoc vero impium. Tale igitur & tuum dogma. *Ratio maioris* pendet ex versu 21. cap. 5. *Minor* erat Pauli v. 20. PERMANERE IN PECCATO, est prætextu gratuita veniæ peccatis indulgere. Eodem cauillo hodie diffamatur doctrina fidei. Sed bene est quod Apostolus id ipsum à suis aduersariis audiuit & retudit. Reiiicit ut indignum hominib. ingenuis, & auri- bus Christianis. Nam interrogationes istæ sunt abominantis: *Quid igitur dicemus?* Eone proteruiæ prolabemur, ut dicamus, tale quid consequi ex gratiæ doctrina? Cumulanda esse peccata, ut cumuletur gratia? Similem calumniam occupabat c. 2. 5. Sed erat fallacia accidentis. Neque enim iniustitia hominum per se, sed tantum ex accidenti gloriam Dei illustrat. Idem vitium inest huic. Neque enim peccatum auctum auget gratiam per se, ut videmus in impiis, qui sceleribus suis non gratiam, sed iram Dei sibi cumulant, ut dixerat cap. 1. 18. & 2. 5. sed tantum per accidens, ex Dei misericordia, qua fit, ut

*Permane
re in pec-
cato.*

*Peccatū
auget gra-
tiam per
accidens.*

in electis per legem aucta peccati & miseriæ agnitione ac sensu desiderium gratiæ Christi excitetur, unde gratiæ redundantia sequitur: quoniam esurientibus & sitientibus iustitiam promittitur & præstatur à Deo gratia, sicut dicitur Matth. 5. *Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quia saturabuntur.* Et Matth. 11. *Venite ad me omnes, qui onerati estis, &c.* Docet itaque rationem & carnem admodum ingeniosam esse ad sigillandam cœlestem doctrinam quam non intelligit. Hodie audientes profani homines multos vocatos, paucos electos, vociferantur, Deum igitur omnes vocando paucos eligendo multos deludere: Item audientes, alios ad vitam electos alios ad mortem reprobos exclamat aperiri portam profanitati vel desperationi hominum. Si, n. electi sunt, profanitate sua excidere non poterunt. Si reprobi, fide & penitentia sua nihil proficiunt. Hæc sunt sputa satanæ aduersus Deum plena virulentia & inscitia. Deus omnes vocat, ut non venire volentes excusatione careant. Qui verò electi sunt, trahuntur ut veniant: & hi profanitatem detestantur: quia vocati sunt non ad impuritatem, sed ad sanctitatem vitæ. Qui reprobi sunt, nec fidem, nec penitentiam concipiunt, sed volentes peccatis inhærent & pereunt. Discamus igitur cum Apostolo tam putidas calumnias detestari: ac ne falsis argutiis nos vel alios turbemus, Scripturas Sacras non obiter legamus, sed rectè intelligere, & ad scopum legitimum referre studeamus.

2. ABSIT: QVI MORTUI SUMUS. Reiectio Paulo usitata, quoties indignas iudicat calumnias directa refutatione: & satis habet demonstrare contrarium, ut hoc loco. Et benè hîc conuenit. Nam caluniam proposuit sub forma questionis; An iustificati fide debeant prætextu gratiæ permanere in peccatis? Reiectio est negatio: Minimè. Si, n. ægrotus morbo liberatus dicat medico, an manebo intemperans, & denuò contraham morbum, ut exuberet artis tuæ præstantia? Audiet certè: Absit insania. Huiusmodi vesaniam nostram fore innuit Apostolus, si per Christum liberati iterum peccatis nos præcipitabimus, ut Christi gratia iterum habeat quos liberet. Sub negatione intelligit affirmationem contrarij, ut ex sequentibus liquet: Minimè permanebimus in peccato, sed studebimus iustitiæ. Vtrunque argumentis confirmabit. Prima persona plurali se ipsum includit, ut de officio iustificatorum

gatorum loqui intelligatur, idque vniuersaliter nullo pacto.

QVI MORTVI SUMVS PECCATO. Argumentū primum à contrario gratiæ effectū, seu à iustificatorum proprio: *sumus mortui peccato*: Non igitur viuemus in peccato. Rursus quærit, vt sententiæ aduersariæ absurditatem perstringat, quòd sit contra sensum communem, & in ipsa fidei Christianæ rudimenta impingat tam malitiosa argutia. Nam iuxta rerum naturam & cōmunem sensum mortui non viuunt nec agunt. At nos mortui sumus peccato. Igitur naturæ rerum repugnabit, nos peccato mortuos viuere peccato. Iam phrasēs rectè intelligentur. VIVERE IN PECCATO est quod prius dixerat permanere in peccato, hoc est, pretextu gratiæ indulgere cupiditatibus carnis, ac Deum irritare, vt exercendæ gratiæ occasionem habeat: quæ non tam cyclopica insania esset, quàm exitialis malitia. MORI PECCATO in scripturis ambiguè dicitur: *actiue* pro mortificare peccatum in nobis per gratiam Spiritus sancti, quē dari iustificatis fide dixerat cap. 5. 5. ne uiuat, hoc est, vires exierat in nobis, aut nos in illo. Metaphora à morte, quæ est vitæ & actionū priuatio. Sic hoc loco & tota hac disputatione significat: *Passiue* mori vel mortuum esse peccatis, est peccatorū reatu & veneno mortificari, hoc est, mortui obnoxium, omnino; ad bene agendum virtute priuatum esse. Sic legitur Eph. 2. v. 1. 5. *Latine* distinguūt has phrasēs. Nam mori peccato casu tertio *actiue*, casu sexto *passiue* significat. In Græco tunc subaudienda est, particula *ἐν* vel *διὰ*, vt Col. 2. v. 13 Duo igitur monet Apostolus hoc argumento, de quibus iustificati fide serio cogitemus. I. Nos esse mortuos peccato. II. Ne igitur viuamus peccato vel in peccato. Sunt hæc duo *ἀνύστατα*, quæ neque inuicem neque cum iustificationis gratia cōsistere possunt: proinde in iustificatis cōiungi nequeunt. Sunt. n. hi per Christi mortem peccato mortui, hoc est, à damnatione liberati. Non igitur possunt, nisi cum ratione insaniant, se ipsos in peccatum & damnationem rursus præcipitare. Sunt etiam per Christi mortem donati Spiritu sancto, cuius gratia in se mortificarūt peccatum: Non igitur possunt peccato iterum viuere, nisi peccatū ex morte suscitare, se ipsos eius vice in mortis

*Viuere
in peccato.*

*Mori pec-
cato acti-
ue &
passiue
dicimur.*

*Peccatū
reatum
& culpā
comple-
bitur.*

barathrum rursus præcipitare velint. *Obiter notandum* peccatum duo comprehendere, reatum & prauitatem naturæ: quæ alias simul peccati nomine intelliguntur: alias seorsum vtrunque peccatum vocatur, vt in præcedente capite peccati nomine ferè intelligebat Apostolus reatum, quem promiscuè vocabat *παράπνοια, ἁμαρτία, ἥμιμα* &c. Hic præcipuè intelligit prauitatem. Semper tamen cohererent. Apostolus igitur colligit, vno sublato alterum quoque tolli debere.

3. AN IGNORATIS, NOS QUOTQUOT BAPTIZATI SUMVS. Confirmat argumentum præcedens ex mysterio Baptismi. Et interrogatio habet *ῥεῖλιψιν*. Dicis, nos mortuos esse peccato. Vbi quaeso & quomodo Apostole? AN IGNORATIS, inquit, *primum elementum Christianismi Baptismum vestrum*, quo Ecclesiæ Christi initiati estis? Quid is sibi vult, nisi baptizatos mori peccato & sepeliri cū Christo? Sic rursus ostēdit, calumniā illam principiis fidei repugnare, & ideo absurdam esse. Prouocatione ad baptismū simul indicat, mysteria Sacramentorum tunc in Ecclesia probe nota fuisse, quid Dei nomine nobis obsignarent, quid vicissim à nobis postularent. Primum phrases rectè intelligantur: tum consecutionis ratio, tandem doctrina consideretur. BAPTIZARI IN CHRISTVM IESVM, hic & Gal. 3. 27. idem est, quod baptizari *ἐν τῷ ὀνόματι*, vel *ἐν τῷ ὀνόματι* super vel in nomine Iesu Christi, Acto. 2. 18. & 10. 48. vel *εἰς τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου*: In nomen Domini Iesu, Acto. 19. 4. Et hoc idem quod baptizari *εἰς τὸ ὄνομα* In nomen Patris & Filij & Spiritus sancti. Neque enim Apostolus solius Christi nomen exprimit, vt formam baptismi mutet, aut diuersum quid ab ea innuat: sed tum quia baptismus est Christi authoris, tum quia beneficia baptismis signifi- cata per Christum sunt parta. Notum est verò ex Catechesi, nos baptizari in nomine S. Trinitatis tanquam vnus Dei. 1. quia à ministro nomine & loco veri Dei in populum Dei adoptamur & abluimur. 2. Quia in fidem, cultum, & obedientiam Dei nomine astringimur: & nos hæc ipsa Deo restipulamur. Vnde præclarum S. Trinitatis argumentum habetur. Hic enim honos baptismi nulli creaturæ competit, sed soli creatori Deo, vt

*Baptiza-
ri in no-
mine
Christi
& in no-
mine S.
Trinita-
tis quid
sit.*

in no-

in nomen & cultum eius baptizemur. Baptizamur autē in nomine S. Trinitatis: Item in Christum & in nomen Christi Iesu: in nomen Spiritus sancti. Trinitas igitur, in cuius nomen baptizamur, est vnus Deus creator. *Baptizamur* verò in mortem Christi dupliciter: *Primum* respectu Dei quatenus is beneficia mortis Christi baptismi signaculo nobis donat & obsignat: de quibus prolixè disputauit Apostolus capit. 3. 4. 5. quorum summa redit ad duo: iustificationem fidei & sanctificationem spiritus. *Deinde* quantum ad nos, in mortem Christi baptizamur restipulando fidem tantorum Christi beneficiorum: & mortificationem peccati virtute mortis Christi, ne nobis dominetur. Habemus sensum phrasium. Inde ratio patet, quomodo ex baptismo in mortē Christi sequatur nos mortuos esse peccato. Gemina est ratio: *tum* quia baptismus significat, nos Christi morte liberos esse à peccato: Liberum verò esse à peccato, & mortuum esse peccato, idem valent Apostolo ver. 8. *tum* quia baptismus confirmat, virtute mortis Christi dari Spiritum Sanctum mortificantem in nobis peccata, hoc est, cupiditates carnis, non quidem vt non sint, sed vt non dominantur. Non enim peccatum mortificatur, vt penitus non sit: quàm diu caro est caro. *Tertiam rationem* longe efficacissimam addet v. 5. quia etiam sumus morti Christi complantati de quo postea: Hic docemur de præcipuo mysterio & effectu baptismi in fidelibus. His enim loquitur Apostolus. Formula baptismi prima fronte non videtur tale quid continere. Matth. 28. Marc. 16. verum hic & alibi Spiritus sanctus mysterium latens explicat. Ita docemur conferre scripturas. Quod. n. vno loco videtur obscurum, beneficio collationis alio loco clarius expositum reperitur. Pertinet verò ad consolationem nostrā. Quoties. n. recordamur nos baptizatos in nomen & in mortem Christi: Omnia mortis eius beneficia ipsumque totum nostrū esse cōfidere, maximè verò in tentationib. huc recurrere docemur. Hæc nō est *δεύτερος πλῆξ* secunda tabula, sed prima nauigatio, qua electi nunquā faciunt naufragiū, vt fidē & consolationē baptismi penitus amittāt. Errāt igitur, qui putāt sacramētū tantū prodesse, quàm diu sumitur. Alioqui brevis esset

fructus. Non enim quotidie baptizamur, sed semel tantum. Perpetuò tamen fructus baptismi manet integer fidelibus. Pertinet etiam ad hortationem, ut nos in baptismo semel mortuos esse peccato perpetuò recordantes, non peccato ad mortem, sed iustitiæ & Deo ad vitam fructificare studeamus.

4. CONSEPULTI IGITUR SUMUS EI PER. Si retinemus *ὡν* illatiuam, erit incrementum, subaudita particula *ἃ*: Si mortui, etiam sepulti sumus cum eo. Non displicet verò cum Syro & vetere interprete *ὡν* pro *ἃ* accipere; ut sit ratio præcedentis: Sumus mortui cum Christo: quia etiam sepulti. Qui enim sepeliuntur, mortui sunt. Dilatat mysterium baptismi, non modo in mortem, sed etiam in sepulchrum Christi, nempe ut per baptismum etiam sepulturæ Christi beneficia nostra esse, & nos eius virtute peccatum sepelire posse ac debere significetur. Idem dicit Col. 2. 12. *Consepulti cum eo per baptismum*. Hoc alterum est baptismi mysterium. UT SICUT CHRISTVS EXCITATVS EST. Ex tertio baptismi mysterio alterum doctrinæ suæ membrum confirmat, cum Christo nos non mansisse in morte, sed ad nouam vitam excitatos esse. Christus. n. non mansit in morte, sed inde est excitatus? PER GLORIAM PATRIS: Potest de causa efficiente accipi: & tunc idem erit, quod 2. Cor. 13. 4. reuixit ex virtute Dei, hoc est, per gloriosam potentiam Dei patris. Non quod non sua etiam potentia resurrexerit (hoc enim de se testatur ipse Iohan. 2. 19. & 10. 18. & 5. 19. *Quæ Pater facit Filius similiter facit*:) sed ordo agendi notatur talibus dictis, quibus ad Deum patrem, diuina opera referuntur: commodius verò intelligetur de causa finali, ut *διὰ δόξης* sit, pro *διὰ* vel *εἰς δόξαν* (ut sæpe aliàs) *ad gloriam Patris*: hoc est, ut viuus & regnans Patrem glorificet. Sicut orauit ipse: *Pater glorifica Filium, ut & Filius glorificet te*. Et postea dicitur vers. 11. *quod autem viuit, viuit Deo*, hoc est, ad gloriam Dei. Idem nobis fide iustificatis contingere testatur baptismus, nempe nos virtute resurrectionis eius similiter è morte & sepulchro peccati suscitari, ut in nouitate vitæ ambulemus. NOVA VITA opponitur non tam vitæ, quàm morti per baptismum. Mortui enim cum suscitantur ad nouam vitam

Ioh. 17.

Noua
vita.

tam resurgunt, & sunt novæ creaturæ: Ita nos per baptismum mortui cum Christo, suscitamur ad novā vitam. Nova autem hæc vita novum habet in nobis principium, novas operationes, novos fructus. *Principium novum* non est anima vegetans, sed spiritus sanctificans, qui per fidem iustificatis datur. Ideo cap. 7. 6. hortabimur, ut non in vetustate literæ, sed in novitate Spiritus ambulemus: & ad Tit. 3. 5. vocat renovationem Spiritus Sancti. Hinc novi motus, operationes, mores & fructus Deo placentes nascuntur, quos Apostolus describit Galat. 5. 22. verbum *περιπατήσωμεν* CIRCUMAMBULEMUS significat imperfectionem, ita videlicet nos renovari ad hanc vitam, ut in ea perpetuò sit pergendum, currendum, proficiendum, atque adeo si maximè gnauiter in hoc stadio curramus, nunquam tamen ad eius perfectionem & metam in hoc mundo pertingere queamus, donec veteri homine penitus exuto tandem ad imaginem Dei planè reformabimur: Sicut in circulo currentes nunquam ad metam pertingunt, donec in centro consistant: Hæc est vis metaphoriæ verbi *περιπατήσωμεν*: quo etiam vitur Eph. 2. 10: *Conditi sumus ad opera bona in Christo Iesu, quæ præparavit Deus, ut in illis περιπατήσωμεν circumambulemus.* Hæc est vera Philosophia Peripatetica, in quam nos exerceamus, non speculando, sed ambulando in nova vita. Ad illustrationem huius loci pertinet plane similis Coloss. 2. 12: *Consepulti cum eo per baptismum, per quem etiam cum eo resurrexistis, per fidem efficaciam Dei, qui excitavit eum à mortuis, vosque mortuos in peccatis & præputio carnis vestræ cum eo vivificavit, condonatis vobis omnibus peccatis.* Habemus tria mysteria baptismi, sed nondum sunt omnia.

Philosophia peripatetica vera qua sit.

5. SI ENIM INSITITII FACTI SUMUS. Est ratio confirmans nexum mysteriorum, quæ baptismo Deus per fidem & Spiritum Sanctum in nobis operatur, à nostra cum Christo *κοινωνία* in morte & resurrectione: quam eleganti metaphora vocat *σύμφυτον* COALITIONEM, quasi *ἐμφύτευτον* INSITIONEM, haud dubiè respiciens ad doctrinam Christi Ioh. 15. ubi se vitem nos palmites vocavit. Eâ verò præcipua causa continetur, qua morti & vitæ Christi in baptismo participamus: nempe quia Christo per baptismum efficimur *σύμφοιτοι*, hoc est, implantantur,

ut surculi trunco, palmites viti inseruntur. Moriente vite una moriuntur palmites: rursus revirescente vite, revirescunt & palmites. Sic palmites non modo ad similitudinem, sed etiam naturali participatione morti & vitæ vitis communicant. De surculo & arbore idem sensus. Pariter nos Christo complantati sumus. Quod si igitur morti, utique & resurrectioni eius per *σύμφυτον* istā participabimus. **COMPLANTATI** τῷ ὁμοιώματι. Nō est sensus: Si sumus similes in vno, etiam erimus similes in altero: quasi exemplum duntaxat proponat in Christo: sed, si sumus *σύμφυτοι* facti in vno similiter mortui peccato: etiam erimus *σύμφυτοι* in altero, similiter resurgentes ad vitam iustitiæ. Cum verbo *ἐσόμεθα* repetatur antecedens *σύμφυτοι*. Ita hac voce exponit particulā *ὥσπερ* præcedētis versus, ne eam de exemplo tātum, sed de efficacia mortis & resurrectionis Christi intelligamus. Iam totum baptismi mysterium explicatum habemus.

PRIMUM igitur observa, interrogatione illa vers. 3. *An ignoratis?* requirere Apostolum, ut mysteria baptismi & Sacramentorum probe cognoscere studeamus: cognitaque ad nostram consolationem & doctrinam in conspectu semper habeamus. Monent enim & confirmant nos de Spirituali *κοινωνία* in Christo, unde salus nostra pender.

*Aug. lib.
2. de doct.
Christia.
cap. 6.*

OBSERVA II. Diligenter conferendas esse Scripturas Sacras, ut sensum earum rectè percipiamus. Quod enim uno loco tacent, alio docent: quod alicubi brevius aut obscurius tradunt alibi plenius & clarius exponunt. Vnde & Augustinus *Nihil, inquit, de obscuritatibus scripturae eruitur: quod non planissimè dictum alibi reperiatur.* In institutione Baptismi formula brevis est Matthe. 28: brevis etiam summa doctrinæ & beneficiorum baptismi Marci 16. Hic verò, & aliis locis, ut Gal. 3. Coloss. 2. Tit. 3. illustrius explicatur baptismi mysterium.

*Mysteria
baptismi.*

OBSERVA III. Gradus mysteriorum baptismi. **PRIMUS** est, quod baptismus nobis significat & obsignat *σύμφυτον* **IMPLANTATIONEM** nostri in Christū, quod ei nos, ut viti palmites, membra capiti virtute Spiritus Sancti incorporemur: Vnde Sacramentum infusionis, imitationis, adoptionis nostræ appellatur. Absque hac *συνφύσει* nulla beneficiorum participatio esse possit.

Nihil

Nisi enim palmites viti, surculus trunco, membra capitⁱ naturali accretione adhærescant nullū inde succum percipiunt. Sic nulla remissio peccatorum, renovatio aut vita ex Christo in nos defluet, nisi Spiritualiter insiti ipsi simus. ALTER GRADVS mysterij est, quod baptizatis obsignat mortis & resurrectionis Christi *κοινωνίαν*. Mortis quidem, quod sanguine suo abluat nostra peccata, hoc est, merito mortis suæ remittat peccata, imputet iustitiam fide absque operibus. Resurrectionis verò, quod Spiritu suo nos regeneret & vivificet efficaciter. TERTIVS GRADVS mysterij est, quod testatur, nos vicissim *Tit. 2* tantorum beneficiorum fidem nec non mortē peccati & resurrectionē cū Christo ad novā vitā Deo restipulari.

6. ILLVD SCIENTES, VETEREM NOSTRVM HOMINEM. Alio baptismi mysterio confirmat, nos peccato vivere non debere: quia per baptismum etiam crucifixi sumus cum Christo. Propter *σύμμεσιν* enim etiam cruci Christi nos participare Baptismus nos commonefacit.

Tot mysteria cū baptismus contineat, & tot figuris cū nos de mortificatione peccati admoneat: vix frigide tamen aliquando de illis cogitamus. Singula hæc vetus baptizandi ritus in Ecclesia Apostolica non obscure adumbrabat. Mergebantur baptizandi in flumine toti cum aliqua mora: tum rursus emergebant. Submersio crucifixionem & mortem referebat: quia non absque terrore & dolore fiebat: mora sub aquis sepulturam: emerisio resurrectionem cum Christo. Postea crescente Ecclesia, in locis præcipuè Septentrionalibus merisio in aspersione mutata est, ad significandum *πάντην* aspersione sanguinis & Spirit^u Christi: Qua mutatione tamē nihil principali mysterio Sacramenti decessit. Baptismus enim lotionē significat. Lotio autē tam sit aspersione, quàm merisio. Sed ad argumētum revertamur. Etiā crucifixus est vetus noster homo cū Christo. Sicut igitur Christi corp^u in cruce enervatū exspiravit; sic corpus peccati in nobis per baptismum enervari oportet, ne posthac peccato serviamus. Sēsus est planus, sed phrasēs Apostoli rursus intelligēde sunt. ILLVD SCIENTES opponitur interrogationi v. 3. *An ignoratis?* quasi dicat, siquidē illud ignoratis, hoc tamē scire prorsus oportet. Sic rursus mysteria baptismi

Vetus ho seriò commendat. *Vetus homo, corpus peccati, peccatum*
mo quid Apostolo idem hic sunt, & sic vocat pravitatem naturæ,
fit Apo- quam ab Adam trahimus, & qualis est ante regeneratio-
stolo. nem. Hanc variè appellat Scriptura: *vetere[m] hominem,*
corpus peccati, peccatum, carnem, desideria carnis, concu-
piscentias carnis, hominem externum, animale[m], &c. Huic
 opponitur *Spiritus*, hoc est, renouatio naturæ per Spiri-
 tum Sanctum, & variè etiam vocatur: *novus homo, no-*
uitas Spiritus, internus homo. Cum dicit: **VETUS NO-**
STER HOMO, discernit veterē hominem à nobis ipsis.
 Non igitur vetus homo nos ipsi sumus, sed est aliquid
 nostrum. Discernitur igitur vitiositas naturæ à natura
 seu vitiosa natura à natura per se. Hæc enim bona
 est, & à Deo: illa mala & à Diabolo & hominis vo-
 luntate. Sic autem vocatur corrupta natura, quia à
Vetus in veteri homine primo Adam originaliter trahitur. **VE-**
Scriptura **TUS** in Scriptura aliquando opponitur Novo: vt Vetus
opponitur Testamentum Testamento novo: vetus homo, homi-
novo. ni novo, quo significatur natura Spiritu Sãcto renovata
Vetus ab cum effectis novis Deo placentibus. Aliquãdo absolute
solute. sine respectu ad novum, vt vetus serpens, vetus fer-
 mentum, &c. Vtroque modo in vituperio significatur,
Corpus quod est fugiendum; quasi ætate corruptum vel quod
peccati locum amplius habere non debeat. **CORPUS PECCA-**
quid sit **TI,** vocat peccatum inhabitans seu concupiscentiam car-
Apostoli. nis, vnde non vnum peccatum, sed ingens colluvies
 peccatorum pullulat: Ergo corpus vocat vel quasi com-
 pagem multorum peccatorum, vel allusione ad corpus
 Christi crucifixum: non autem, quasi prauitas tantum
 in corpore, aut sensualitate resideat. Nam & rationem
 seu mentem, voluntatem, cor, appetitiones atque affe-
 ctus omnes inquinavit. *καταρυνθῆναι* **ENERVETVR** meta-
 phora à crucifixis, qui clavis confixi paulatim enervab-
 antur, donec exspirarent. Propriè *καταργεῖν* est *ἀεργον in-*
efficax reddere: notatur effectus crucis vel mortis, quæ a-
 ctiones & motus destruit & abolet: vulgò, *aboleatur, de-*
struatur, eodem sensu. *ἵνα καταργηθῇ:* finem crucifixionis
 nostræ cum Christo totiusque mysterij baptismi propo-
 nit, non quod hunc plenè nunc consequamur, sed quod
 ad eum omnibus viribus conniti oporteat. Nunquam e-
 nim vetus homo ita hic enervatur, vt planè emoriatur,
 donec

donec carnem circumferimus. NE POSTHAC SER-
VIAMVS PECCATO: Vitiositatem naturæ & concu-
piscenciam vocat peccatum, postea peccatum inhabitans
dicit: Non ait: ne hoc sit in nobis: sed, *ne ei seruiamus*, hoc
est, indulgeamus aut dominari nobis patiamur. POST-
HAC: Statum renatorū & non renatorum discernit. Isti
peccato seruiunt, vt domino: illi ab hoc domino sunt li-
berati, quia mortui. Continetur autem hoc membro ar-
gumenti conclusio: Quod per crucifixionem eneruatum
& abolitum est, ab eius seruitio sumus liberi. Quis enim
seruiret emortuo cadaueri? Vetus homo, corpus peccati,
peccatum, per crucifixionem cum Christo eneruatum
est atque destructum. Ab eius igitur seruitio est absti-
nendum.

7. ETENIM QUI MORTVVS EST. Hæc generalis
sententia est ratio maioris præmissæ à statu mortuorū:
qui nullius potestati manent ciuilitè subiecti, sed omni
obligatione, qua tenebantur, eximuntur per mortem. Ci-
uilitè, inquam, quia Apostolus ad conditionem externā
mortuorū respicit: qui rebus humanis exempti, debitum
naturæ soluerūt, & sic omnis dominiij humani immunes
sunt. Hæc est mens Apostoli. *Δεδικλωται* IUSTIFICATVS
EST, h. e, absolutus ab obligatione, seruitute, vel domi-
nio, vel etiam reatu quo tenebatur. Sed de dominio pro-
priè conuenit. Quoniā igitur sumus mortui peccato, vti-
que sumus iustificati, hoc est, iure & facto absoluti, & ma-
numissi à peccato, cuius prius premebamur imperio.
Hinc etiam propria significatio verbi *διγγιζέσθαι* habetur.
Quam plerique adferunt sententiam, idem dicere Apo-
stolum, quod vulgo: *ὁ νεκρὸς ὁ δούλος, mortuus non facit*
guerram. Et *ὁ δολοδυνὸν ἐν ὀμφυρίαι: fur strangulatus cessat*
furari, Apostoli argumento non conuenit. Neque enim
hoc vult, nos mortuos peccato prorsus non peccare, sed
peccato non amplius seruire, hoc est, eius dominio exē-
ptos esse. Loquitur autem propriè de statu mortuorum
corporaliter, quem analogia quadam mortuis peccato
accommodat.

8. SED SI MORTVI SVMVS CVM CHRISTO.
Nunc insistit alteri membro propositionis confirmando
& illustrando, cū ingenti consolatione. Argumentū simile
est priori v. 5. à nexu *κοινωνίας* nostræ cū morte & resurre-

ctione Christi: sed non idem. Illud erat: Sumus in fide
 Christo in morte: Ergo etiā in resurrectione cum eo ex-
 citati ad nouam vitā, ne viuamus peccato. Hoc verò: su-
 mus cum eo mortui. Ergo & vna excitati ad vitam nouā
 nō momentanea sed immortalē cū eo transigendā. Est
 consolatio de perseuerantia vitæ Christi in nobis, & de
 spe immortalitatis cœlestis cōtra mortē. Ratio cōsequē-
 tiæ pendet ex *συμψύχως* prius explicata. Hanc vrget à nexu
 capitis & membrorū: vitis & palmitū. Qualis mors Chri-
 sti & vita Christi fuit: talē etiam credimus nostram fu-
 turam. Atqui scimus Christum mortuum quidem, sed &
 excitatū ad immortalē vitam, vt mors ei amplius non
 dominetur. Quare & nos peccato mortuos credimus cū
 Christo excitari, h. e., regenerari ad nouam vitam nun-
 quam intermorituram in nobis, atque à morte corpora-
 li absorptos certò excitatum iri ad beatam immortalita-
 tem cum ipso. Præclare copulat Apostolus articulos fidei
 Christianæ ex *κοινωνία* nostra cum Christo fluentes. *Cre-
 dimus*, inquit, *fore*: Quidnam? Primus articulus est de
 mortificatione peccati, & regeneratione nostri ad vitam
 nouā cum Christo, quæ baptismo nobis obsignatur. Se-
 cundus est de immortalitate vitæ nouæ defluentis in nos
 per Spiritum Christi immortaliter viuentis. Eadem
 enim vita capitis & membrorum esse debet. Vt igitur in
 capite est immortalis: sic etiam in membris. Hęc viua est
 consolatio de perseuerantia vitæ & fidei nostræ. Hic est
 vltimus fidei articulus: *Credo vitam æternam*. Absq; hoc
 fides reliqua nihil est. Tertius est de resurrectione ex
 morte virtute resurrectionis Christi: Si enim caput non
 mansit in morte: nec mēbra manebūt. Hęc est cōsolatio
 aduersus terrores mortis. **MORS NON AMPLIUS EI
 DOMINABITVR**: Nihil iuris in Christum habet mors.
 Ergo neque in membra Christi. Cur vero? quia mor-
 tem morte deuicit Christus, destructo eo qui mortis ha-
 buit imperium, hoc est, diabolo. Geminat eandem sentē-
 tiam, vt fortius confirmet Christi victoriam de morte.
 10. **NAM QVOD MORTVVS EST**: Probat mortem
 Christo dominari nō posse: à causa impulsiva mortis &
 vitæ eius. Mors semel dominari potuit Christo: Ergo &
 sæpius. Negat Apostolus: semel dominari potuit propter
 peccatū non suum sed alienum, nostrū nempe, quod in
 se

Heb. 2.

24.

se deriuauerat, morte luendū & expiandum. Semel ergo mortuus est peccato: h. e. pro peccato nostro: vt fuit cap. 5. 6. 8. Aliter enim Christus, aliter nos mori dicimur peccato; ille expiando, nos omittēdo. Atqui moriendo pro peccato nostro satisfecit, mortisq; regnū destruxit: quod reuiuiscendo testatum fecit. Mors igitur amplius ei dominari nō potest. Nam mortis causa omni sublata, mors penitus tollitur. Hinc patet, mortem pro peccato infligi, cuicunq; infligitur, siue suo siue alieno. **QVOD AVTEM** **VIVIT**; immortalem Christi vitam ostendit ex fine: **VIVIT DEO**, hoc est, ad gloriam Dei Patris, vt ver. 4. nempe vt per eius vitam & regnum glorificetur Ecclesia, à qua Deus in æternum celebretur. Hoc fine frustrari vel excidere Deus non potest. Ergo & Christum non in æternum viuere est impossibile. Potest etiam *uiuere Deo* accipi pro *uiuere cum Deo*: nempe beatè. Sed ita periret argumentū à fine. Quod si Christus semel est mortuus peccato: non potest ergo sæpius offerri pro peccato: alioqui necesse haberet sæpius mori. Missa igitur non est sacrificiū. Si Christus semel mortuus: & nos per Baptismū mortui cum Christo semel: non igitur baptizari sæpius debemus. Semel mortui sumus peccato cū Christo. Non igitur peccatum repetendū: & mors denuò inducenda.

Heb. 9. 16
Missa sa-
crificium
destrui-
tur.

II. **ITA ETIAM VOS COLLIGITE VOS IPSOS**: Conclusio doctrinæ hactenus explicatæ de morte & vita Christi, quam vult, vt nobis applicemus: **COLLIGITE** λογίζεσθαι ostendit collectionem esse firmam à capite ad mēbra: Æquipollentia verborū obseruanda: γινώσκοντες v. 6. πιστεύοντες ver. 8. εἰδότες ver. 9. λογίζεσθαι ver. 11. Fides igitur nostra est notitia certa, & scientia apodictica non minus firma, quàm prima philosophia. Sed hunc λογισμὸν fidei non intelligunt, nisi qui intus in corde sentiūt per Spiritū sanctum: quo spectat descriptio fidei Heb. 11. 1. Summa demonstrationis est Christus semel mortuus peccato, perpetuo viuut Deo. Ergo & nos semel mortui peccato perpetuò viuemus Deo. Doctrina & consolatio coniuncta est: Mortui maneamus peccato: ne reuiuiscat in nobis: vitam nouam ducamus ad gloriam Dei. Hoc est viuere Deo. Et quidem vita hæc immortalis erit, quam mors nulla interrumpet. **PER DOMINVM NOSTRVM** **IESVM CHRISTVM**: Ratio ab efficiente, quia Christus

est Dominus noster, caput & rex noster. Membra igitur sua nec morti relinquet, nec vitam inchoatam in eis arumpi sinet.

ALTERA PARS CAPITIS.

Parænesis ad sanctam vitam.

12. Ne regnet igitur peccatum in mortali vestro corpore, ut obediatis peccato in cupiditatibus corporis:
13. Neque sistite membra vestra arma iniustitie peccato: sed sistite vos Deo, ut ex mortuis vivos, & membra vestra arma iustitie Deo.
14. Peccatum enim vobis non dominabitur: non enim estis sub lege, sed sub gratia.
15. Quid igitur? peccabimus quod non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit.
16. An nescitis, quod cui sistitis vos servos ad obediendum, eius servi estis cui obeditis, siue peccati ad mortem, siue obedientia ad iustitiam?
17. Gratia autem sit Deo, quod fuistis quidem servi peccati, sed ex corde ob edistis ei forma doctrina, inquam estis traditi.
18. Et liberati à peccato, mancipati estis iustitie.
19. Hominum more loquor, propter infirmitatem carnis vestra. Nempe sicut stitistis membra vestra serva impuritati & iniquitati, ad patranda iniquitatem: ita nunc sistite membra vestra serva iustitie ad sanctimoniam.
20. Cum enim servi eratis peccati, liberi eratis iustitie.
21. Quem igitur fructum habebat tunc ex iis, de quibus nunc erubescitis? nam finis illorum mors est.
22. Nunc vero liberati à peccato, mancipati autem Deo, habetis fructum vestrum in sanctimoniam: finem autem vitam aeternam.
23. Nam stipendia peccati, mors: donum autem Dei est vita aeterna in Christo Iesu Domino nostro.

Ioh. 8. 34.

2. Par.

249.

12. **N**E REGNET IGITUR PECCATUM IN MORTALI. Altera pars capituli hortatoria, ne seruiamus peccato, sed iustitię. Infert ex doctrina: Mortui estis peccato per baptismum cum Christo. Ergo peccatum ne regnet in vobis. Estis excitati cum Christo ad novam vitam. Ergo vivite iustitię & Deo. Hęc est summa: Sed Apostolus diuina facundia *παραβολαις* exornat figuris & rationibus, quibus magna vis inest ad mouendum pias mentes, & ad excitandum pietatis affectum atque gratitudinis studium erga Deum: Quibus proinde concionatores valde efficaciter vti possunt ad populum. His enim Apostolus suo exemplo tradit veram concionandi methodum. *Incipit à doctrina legis naturalis & scriptę, indeque omnes reatus coram Deo conuincit, vt omne os obturetur, omnesque iram & iudicium Dei metuant. Inde doctrinam de gratia exponit, Deum nos gratis iustificare per fidem in sanguine Christi: idque argumentis & exemplis varię demonstrat. Addit tertio loco effecta iustificationis consolatoria: ostendens sola hac de iustificatione fidei doctrina conscientias pacari coram Deo in tentationibus. Quarto loco doctrinam subdit de iustificationis effectis moralibus seu vitę, quod doctrina gratię nequaquam relinquat homines profanos, (quę vetus & noua est contra Euangelium calumnia) sed mortificet peccatum, excitet studium iustitię in iustificatis, quia cum Christo sunt peccato mortui, & ad nouam vitam excitati. Nunc postrema claudit hortatione, vt hanc doctrinam transferamus ad nosmetipsos in vita externa erga Deum & proximum iuxta legem Dei. Hac methodo quasi circulo perpetuo concio Legis & Euangelij tradenda & reperenda est in Ecclesia.*

Methodus rectę concionandi ex Apostolo discenda.

PRIMUM verò se offert non levis quęstio, eaque anceps. Nā vel superuacua videtur ista hortatio, cum prius dixerit, nos mortuos esse peccato per baptismum: ad quos videtur hortatio frustra dirigi: vel videtur stabilire vires liberi arbitrij contra id, quod dixerat supra, non esse qui intelligat, qui exquirat Deum, ne vnum quidem. Caterum enodationem quęstionis huius, ne nunc methodum turberemus, commodē dubiorum explicationi reservabimus.

Cap. 3. 11.

Dixi propositionem hortatoriam hoc & sequenti

*Regnare
quomodo
dicatur
peccatū.*

*Duo re-
gna cōsti-
tuit Apo-
stolus.*

*Peccatū
quid sit
hoc loco.*

versu contineri. Sunt autem figuræ & emphases verbo-
rum considerandæ. Non dicit: *Ne sit peccatum in vobis*;
sed: *ne regnet in mortali corpore vestro*. Nam ne sit pecca-
tum in iustificatis, nulla hortatio efficere potest, quandiu
carnem circumferunt. Sed ne verò regnet in iis, hoc fie-
ri potest & debet. *Regnare* hic est vi sua impellere ad ma-
lum. Duo regna constituit cap. 5. *unum* mortis & peccati
ver. 14. 17. & 21. Hoc est regnum Satanæ & tenebrarum,
cuius imperia sunt peccata & scelera: effectus maledi-
ctio & mors æterna: *alterum* gratiæ & iustitiæ ver. 17. & 21. Hoc est regnum Dei & Christi: cuius impe-
ria sunt iustitia & sanctitas: effecta salus & vita æterna.
Quis verò tam vesanus, qui non intelligat, melius esse
huic regno subesse quàm illi? Est ergo hortatio Apo-
stoli perspicua, æqua, & salutaris. Tyrannus à cuius im-
perio nos conatur abstrahere est peccatum. Per hoc in-
telligit prauitatem originalem, & totam naturæ vitio-
sitate: errores, dubitationes de Deo & rebus diuinis,
cogitationes prauas in mente: motus primos & prauos,
inclinationes, appetitiones & cupiditates malas in vo-
luntate & corde, demum actiones malas in membris ex-
ternis. Hæc omnia vetat regnare in mortali corpore no-
stro. CORPVS est regia & sedes huius tyranni, qua maxi-
mè dominatur.

PER CORPVS intelligit, quod postea per *carnem*, nō
tantum cutem, carnes & ossa, nec tantum sensualitatem,
sed totum hominem veterem vt ver. 6. etiam rationem,
cuius *regnum* est inimicitia aduersus Deum, & cor ipsum,
quod est prauum à iuuentute. CORPVS tamen nominat:
quia in actionibus corporeis & per eas potissimum se
exerit. Martyr addit quia per semen corporeum propa-
gatur. MORTALE *θνητὸν* propter infirmitates: & quia il-
lud solum homo circumfert mortale, animo immorta-
lis existens ad vitam vel ad mortem æternam.

VT OBEDIATIS PECCATO: Duobus modis re-
gnare peccatum ostendit: vnō cum homines cupiditati-
bus carnis obediunt, altero cum etiam pro peccato arma
capiunt. Et quidem his duobus differt iustum regimen
à tyrannide. *Regi legitimo* subditi libenter obediunt,
quicquid præceperit: atque etiam arma, cum opus est,
capiunt.

*Regnū &
tyrannis
quomodo
differant.*

capessunt pro eius salute. Tyranno inuiti obtemperant, nec facile pro eo, sed potius contra eum arma capiunt. Tyrannus suum, Rex verò suorum quarit commodum, inquit Aristoteles in Ethicis. Et in Politicis clarius: Reges à ciuibus custodiuntur: Tyranni ab externis mercede conductis: Et reges secundum leges & volentibus: Tyranni inuitis dominantur. Itaque reges à ciuibus custodiuntur: Tyranni contra ciues custodiam parant. Cū igitur peccatum Tyrannus sit, certè custodiā contra nos parat, & nostrū quærit exitium. Inuiti igitur ei obtemperemus: imò iugū eius, quantum possumus, excutiamus: primò ne tanquam mancipia eius edictis tyrannicis obediamus. Hæc verò sunt cupiditates corporis. Præuæ cogitationes & motus primi, sunt quasi nuncij & tabellarij huius tyranni. Inclinationes, assensus, cupiditates præuæ sunt edicta, quæ per nuncios illos nobis imperat. Isti ne ad nos veniant, hoc est, oboriantur in nobis, cauere non potest. At verò ne eorum imperatis obsequium præstemus, fieri potest & necesse est, nisi Christi regno excidere velimus.

*Eth. lib. 8
cap. 10.
Polit. li.
cap. 10.*

13. NEQUE SISTITE MEMBRA VESTRA ARMA INIUSTITIAE PECCATO: Hortatur secundo, ne pro hoc tyranno ad eum tuendum militemus, sed potius contra eū. Metaphorā armorum & militiæ de hac re passim vititur Scriptura. Reges & tyranni præstò habent ministros & apparitores, per quos mandata exsequantur: habent satellites ac milites armatos, qui ab eis vim propulserint & tyrannidem defendant. Ne simus ministri & serui, prior erat hortatio: hæc altera est, ne simus satellites armigeri ad defensionē huius tyranni. Illustres admodum sunt istæ metaphoræ: MEMBRA NOSTRA à nobis ipsis distinguit, tanquam arma à satellitibus, qui illa gestant. Intelligit verò non externa solū, oculos, manus, pedes, linguā, sed & interna omnia, mentē, voluntatem, cor, appetitus & motus omnes, ne ea peccato accommodemus aut sistamus, tanquā arma, quib. abutatur ad regni sui defensionē: sicut satellites se sistūt suo regi. Notat autem promptitudinem, qua naturā huc ferimur. ARMA INIUSTITIAE: Hebraismus pro iniusta, vel ad iniustitiam patranda. Quisquis. n. peccat, in se ipsum aut in proximum iniurius est: imò prius in se ipsum, quàm in proximum, ait Chrysostomus: semper autem in Deum.

*Membra
nostra
qua vo-
cet Apo-
stolus.*

*Arma
iniusti-
tie.*

SED SISTITE VOS DEO: Ad alium regem legitimū nos deducit, cuius imperio exequendo nos vltro sistamus. Opponit hoc priori obedientiae peccati: ET MEMBRA VESTRA ARMA IUSTITIAE DEO: tanquam satellites ad pugnandum pro iustitia & gloria huius regis parati: opponit hoc posteriori. VT EX MORTUIS VI-
VOS: Asspergit argumentum ab æquo: Ante iustificationem eratis mortui in peccatis: nunc estis viuificati à Deo per Christum. Æquum ergo, vt Deo militetis, vel à facili: Mortui estis peccato, & excitati cum Christo per peccatum: Ergo promptum erit vobis Deo vos sistere. ARMA IUSTITIAE: id est, iusta vel ad iustitiam, vt prius.

Baptismo quatenus tollatur peccatū. OBSERVA I. Baptismo renati sic sunt mortui peccato, vt tamē non cesset in eis esse peccatū, imperare verò non debeat. Baptismo igitur tollitur peccatū, nō vt non sit, sed vt nō imputetur: & baptizati mortui sumus peccato cum Christo, non vt non sit, sed vt non regnet in nobis. Manet enim in renatis peccatum inhabitans, & ad praua trahit: cui p̄inde est, quod perpetuo repugnet: alioqui tot hortationibus opus non esset: Quod commento perfectionis opponitur, quo Satan superbiam afflat hypocritis, & eos præcipitat.

Concupiscentia carnis verè peccatum etiā in baptizatis.

OBSERVA II. Peccatum & concupiscentia carnis in baptizatis verè est peccatum: quoniā ab Apostolo peccatum appellatur: & quidem tyranno comparatur iniustitiae arma exercenti. Non igitur peccatum dicitur tantum originaliter aut metalepticè, quia ex peccato est, vel quia peccatum efficit, sicut scriptura dicitur manus, quia à manu efficitur: aut mors pallida, quia pallorē inducit. (Sicut Sophistae fingunt in baptizatis concupiscentiam esse peccatum, quia ex peccato originaliter descendit, & est fomes peccati) sed peccatum dicitur formaliter, quia repugnat legi Dei. Lege enim prohiberi certum est.

OBSERVA III. Quod nobis baptizatis & renatis contra peccatum capitalem hostem & tyrannum perpetuò luctandum sit, ne eius suasionibus aut iussis vel minimū obtemperemus: multò minus verè arma pro eo capiamus, tanquā satellites mercenarij pro tyrāno pugnaturi. Nulla tyrannorū vis diuturna fuit, aut felix, licet aliquā diu p̄ violētiam vigeat. Tandem. n. tyranni cū satellitib. mercenariis profligati perduntur: vt Pharaon cum curribus &

bus & equis in mari submersus periit. Monet nos de hac lucta Apostolus ad Galatas: *Caro concupiscit aduersus Spiritum, & Spiritus aduersus carnem, hæc duo contraria sunt, ut non quæ vultis, eadem & facitis:* & Petrus: *Dilecti, precor ut tanquam aduenæ ac peregrini abstinere à carnis cupiditatibus, quæ militant aduersus animam.* Modus etiã luctæ ab Apostolo ostenditur: ut peccato nec nos, nec membra nostra commodemus ad obediendum aut pugnandum pro eo: sed contrà sistamus nos Deo: & membra nostra iustitiæ.

Gal. 5. 17.

1. Pet. 2.

II.

OBSERVA IV. discrimen hic tradi inter peccatum regnans & non regnans. *Regnans* est omne peccatum in nō renatis, aut in renatis error contra articulos fidei aut cōscientiam, excludens ex corde fiduciã remissionis peccatorum & obnoxium faciens peccantem exitio æterno, nisi fiat remissio. Talia sunt originale, & omnia actualia in nō renatis. Vno verbo, est *obedire cupiditatibus carnis*. Renati etiam aliquando incidunt in tale peccatum ad tempus, ut David, Petrus: quod testatur hortatio Apostoli: sed tamen repugnant ei, & reluctantur auxilio gratiæ. *Peccatum non regnans* nominat Apostolus peccatum originale, defectus, inclinationes prauas, & multa peccata actualia, ignorantia, omissionis, aut infirmitatis reliqua in renatis, quamdiu sunt in hac vita: quæ tamen agnoscunt & deplorant atque oderunt sancti, & illis repugnāt, ne ruant in ea, néve in iis perseuerent contra conscientiam: & petunt assiduè ea sibi remitti propter Filiū DEI Mediatorem: ideoque propter ea non amittunt gratiam, Spiritum sanctum & salutem.

Peccatū

regnans

& non

regnans.

PECCATVM ENIM VOBIS NON DOMINABITVR: Primum hortationis argumentum videtur esse à facili, & spe certa victoriæ. Repugnate viriliter, quoniam adiuti gratia, sub qua estis, facile profligabitis tyrannum peccatum, ne vobis dominari possit vterius: quandoquidem *non estis amplius sub lege*, in qua vis peccati sita fuit. Hæc ratio addat nobis animū in certamine aduersus peccatum & Satanam, ne sensu aut metu imbecillitatis nostræ remissius luctemur, vel hastā abjiciamus: sed cogitemus, hostes, contra quos pugnamus peccatum & Satanam à Christo nostrâ causâ iã debellatos & exarmatos esse. Nihil igitur aduersus nos poterūt, modò forti-

i. Cor. 15.
56.

Gal. 3.

Quomodo
non sumus
sub lege.

ter luctemur. Cogitemus etiā, sub quo duce nos militemus. Nō sub lege sed sub gratia, quæ utiq; potentior erit peccato, nec destituet fortiter pugnātes. Hæc est summa argumēti & doctrinæ Apostoli hoc loco. Sed ppius verba expēdamus. Dixi in analysi esse argumentū à libertate Christiana ductū: & sic est. Nō debetis obedire peccato, sed iustitiæ & Deo. Cur? Cogitate quo statu sitis. Nō estis peccati dominio subditi: sed ab eo liberati: neq; n. estis sub lege, sed sub gratia, mancipati iustitiæ. v. 17. Gemina est vestra dignitas, una, quod estis liberi à peccati & legis dominio: ne igitur peccato vos sistite. *Altera*, q. estis mācipes iustitiæ: Huic igitur servite. PECCATVM vocat, vt prius, inhabitantem vitiositatē & cōcupiscētiā carnis: NON DOMINABITVR VOBIS: nēpe viriliter reluctātibus, ne vltro ei cedentib. aut sistentib. mēbra vestra arma iniustitiæ. *Non inquit dominabitur vobis*, nec de iure nec de facto. *Non de iure*, tūm quia redēpti per Christū: tū quia mortui estis. Qui verò mortuus est, iustificatus est à peccati dominio. *Nec de facto*, quia peccatū sine lege nihil potest. Peccati. n. vis lex est. Sine lege peccatū est mortuum, non imputatur, non abundat, vt supra dixerat. AT VOS NON ESTIS SVB LEGE, SED SVB GRATIA: Nec igitur estis peccato subiecti. *Quæritur* de qua lege loquatur: & *quomodo* nō simus sub lege: & *quid sit* esse sub gratia. De tota lege Mosaica haud dubiè loquitur, sub qua olim patres fuerāt, vt sub pēdagogo. Nos verò adulti sub pēdagogo amplius nō sumus. *Primò* quidē nō sumus sub legib. ceremonialib. & ciuilib. Mosis, quia hæ propriè erant disciplina Hebræū duræ cervicis populum constringens. Erant etiam maceries populū illū à gentibus discernens, donec ex eo nasceretur Messias. Erant denique magna parte vmbra futurorū bonorum, quæ Christus sol iustitiæ reuelavit & contulit mundo, vmbri abolitis. Hæc prima pars est immunitatis nostræ. Sed de hac præcipuè nō loquitur Apostolus. Etiā nō sumus sub lege *Morali*. At hæc est æterna regula sapiētiæ & iustitiæ Dei obligās perpetuò omnes homines, ad obedientiā & conformitatē cum Deo. Ita est sanè: Et hactenus quidē non sumus lege exēpti. Sumus verò exēpti & liberati I. A maledictione legis dicētis: *Maledictus omnis qui non manserit, &c.* Ab hac nos liberavit Christus: factus

factus pro nobis maledictio. II. A legis iustificatione, *vide Zanch. in eptam. ep. fol. 22* quam nobis conferre non potest, per carnem infirmata: sed cogit nos eam quærere extra se in Christo. III. Ab exactione obedientiæ primæ, quam ante statutum gratiæ violauimus: pro violatione autem in Christo satisfacimus. IV. A coactione ad obedientiam secundam seu nouam, quam in statu gratiæ à regeneratis exigit quidē, sed non cogit minis & terribilibus ut prius: quoniā Spiritu Dei sic scripta est in cordib. iusticatorū, ut spontaneam gratitudinem Deo iuxta legem præstare parati sint. Hæc est potissima libertatis Christianæ pars de qua dicitur. *Non estis sub lege.* GRATIAM verò intelligit eam, quam *Gratia* inde à cap. 3. toties prædicauit, præcipuè geminam: I. *quid hoc loco, & quid sit esse sub gratia.* Gratiā iustificationis, qua Deus propter Christi mortē gratis condonat peccata, & ab omni reatu absoluit credentes, imputans eis fidem pro iustitia absque operibus. II. Gratiā regenerationis per Spiritum sanctum, quem dedit nobis, mortificans per eum in nobis peccata, & ad nouam vitam nos excitans virtute mortis & resurrectionis CHRISTI.

HAEC gratia nunc regnat per iustitiam ad vitam. Sub hac gratia tanquā sub rege clementissimo nunc sumus, gratis iustificati & viuificati. Non igitur sub lege, exigente à nobis ipsis iustitiam, nec vires conferente ad eam præstandam: multò minus sub peccato, iniquissimo tyranno, qui Legis rigore abusus in æternū exitiū nos deprefcit. Ut exēplo hanc Apostoli rationem illustrem, fingite ciuitatē Christianam Turcico imperio aliquandiu oppressam, cui Turcicus Tyrannus Bassam subditos malè diuexantē præfecerit, cuiusmodi ciuitates nō paucas iā pridē habet Hungaria. Imperator ciuitatē hanc Turcæ rursus excusserit, Bassamque deposuerit. Quod si subditi metu potentiæ Turcicæ à Bassa nihilominus pēdere velint: ad hos meritò quis scribat: ne obediatis Bassæ, nec sistite vos ei amplius: quia Bassa vobis nō dominabitur: Non. n. estis sub Turca, sed sub Imperatore. Aut si ciuitas ab idololatria & sordib. Papatus recens purgata propēdeat tamen ad ollas Ægyptias, ad Missam, ad idola & ad obedientiam cleri Papalis: huic verò iam quis scribat: Ne obediatis clero inuitanti vos ad Missam & idola, neque ad ista vos sistite. Clerus enim vobis non dominabitur: quia non estis sub Papa, sed sub Christo,

Simile.

Sic itaque Apostolus recordatione status nostri *primum* nos retrahit ab amore peccati, exstimulat verò ad luctam contra peccatum, & ad studium iustitiæ quia peccatum suo in nos dominio excidit. *Deinde* auxilium gratiæ, certamque victoriam nobis pollicetur: modo fortiter luctemur. Quod si victi aliquando succumbimus peccato, nostræ ignaviæ & socordiæ hæc culpa fuerit, quia nos fortiter aduersus tyrannum pugnauiamus, sed ultro manus dedimus, eiusque dominio denuo nos mancipauimus. *Tertio* ad gratitudinem nos excitat pro gratia sub qua sumus, & in qua stamus cap. 5. 2. proque feliciore sorte, qua patres olim legis iugo pressos longissimè superamus. *Tandem* erigit in *πλεονεξίας* gratiæ Dei erga nos præsentæ & futuræ. Si enim sumus sub gratia, non est cur dubitemus, an simus in gratia. Vnum superest, vt aduersus peccatum alacriter decertemus.

15. *QVID IGITUR? PECCABIMVS, QVOD NON?* Nondum absoluit argumentum à libertate Christiana: tamen quia vidit sententiam proximam ab aduersariis rapi posse in similem priori calumniam, hanc præoccupat, & vanam esse ostendit. Dixi nos nō esse sub lege, sed sub gratia. Ergo peccabimus? quasi dicat, sequitur ūne hinc, apertam nobis ad scelera ianuam? concessam peccandi licentiam? Nequaquam. *Obiectio erit*: Qui nō sunt sub lege sed sub gratia, iis licet impunè peccare. Nam absque lege peccatum non imputatur: & peccato aucto, augetur gratia. Nos nō sumus sub lege sed sub gratia. Ergo &c. Apostolus arguit falsitatis maiore propositionē & consequentiā negat: quoniā nō sub lege esse, nō est legis obedientia exēptū: vel omni lege solutū esse ad peccandi licentiā: sed est non esse sub dominio, minis & coactione legis, quod capite sequente vberius explicabit. Nunc satis habet reiicere calumniam ob manifestam absurditatem: quandoquidem inde consequeretur idipsum, quod Apostolo propositū est destruere: & Christiani iustificati peccato indulgētes ex Charybdi in Scyllā, ex fumo in ignē turpissimæ seruitutis se ipsos præcipites darent. Rursus igitur Apostolus refutat calumniam Sophistarū, qua doctrinā Euangelij grauare atq; exosam suis reddere solent, quasi aperiat scelerib. fenestrā. Impudēs & mēdax hæc est calumnia à Paulo hīc refutata. Perstringit simul

git simul hypocritarum vesaniam, qui prætectu gratiæ licentiam carnis venantur. Quid enim hi aliud agunt, quam quod semel è barathro maledictionis per Christum extracti & liberati, in idem malitiosè se ipsos præcipitant.

26. AN NESCITIS, QVOD CUI SISTITIS. Argumento à coniugatis vanitatem calumniæ reprimat, & à licentia peccandi nos absterret, cui vos sistitis ad servitia siue peccato ad mortem, siue obediētiæ ad iustitiā, eius servi estis. Hoc dicit apertissimè ver. 16. Atqui servi peccati neque estis neque esse debetis. *Non estis*: quoniam fuistis quidem olim, sed esse desiistis, postquam ex corde obediistis formæ doctrinæ, in quam traditi estis: Idque non vestropte Marte aut ingenio, sed Dei gratia. *Non esse debetis*: quia liberati estis à peccato, semel ei mortui contrà servi facti estis iustitiæ, hoc est, obligati ei ad obedientiam. Ne igitur sistatis vos servos peccato ad mortem, sed iustitiæ ad vitam. AN NESCITIS? interrogatione redarguit quasi nimis stupidos, si id ignoremus quod multoties iam inculcavit, & sensus communis dicat. Non igitur ignorare hoc possumus vel debemus. Viderint ergo cuius servi sint, qui peccatis vtrò se dedunt.

PECCATI AD MORTEM. Asspergit argumentum à perniciofa mercede, quæ manet hos servos: id verò postea pluribus vrgebit. VEL OBEDIENTIAE AD IUSTITIAM: videtur quædam hypallage: pro iustitiæ ad obedientiam. Sed sensus idem. Obedientiam intelligit Dei, gratiæ, & fidei: nam servitus Dei in obedientia consistit.

17. GRATIA AVTEM SIT DEO: Voto nos excitat, ut quantæ molis fuerit nos eripere à peccati & Satanæ servitute cogitemus, neque rem leuem aut ludicram peccatum ducamus. Non nisi morte filij Dei redimi potuimus. Quod qui grata mente perpetuo recolunt, fieri non potest, quin toto pectore ad miseræ suæ mentionem cohorrescant, serioque peccati servitium refugiant ac detestentur. Si grata mente perpetuò recoluerimus: sane abhorrebimus. Quatuor brevissime innuit magni momenti doctrinas: I. *qui & quales* fuerimus nos ante gratiam: & nunc sint omnes extra Christum, Iudæi &

gentes. Serui & mancipia peccati, mortis & Satanæ. II. *Quomodo* hac seruitute liberati simus: Gratia Dei, qua Filium nobis dedit redemptorem, gratis iustificans & donans Spiritum sanctum. III. *Quomodo* gratiæ huius reddamus participes: Per obedientiam doctrinæ gratiæ: obedientia hæc est fides non fucata, sed efficax per dilectionem. IV. *Vnde hæc fides*: Ex eadem gratia Dei, quo non modo nobis tradit doctrinam, sed nos ipsos tradit doctrinæ: ex nobis enim capaces eius non sumus. *Τύπος διδασκῆς* intelligit doctrinam Euangelij, apostolica methodo verbis & sententiis perspicuis traditam, & à Paulo hic repetitam. Passim hæc forma nobis commendatur. 2. Tim. 1. 13. vocat *τύπον ἡμῶν* sanorum sermonum. Ab hac forma nullatenus est deflectendum. Ibidem c. 2. 15. præcipit rectè secare sermonem veritatis. Ostendunt hæc loca, Ecclesiam Apostolicam methodice fuisse institutam concionibus & Epistolis, quas adhuc habemus. Retineamus igitur hunc typum, maximè hac epistola præscriptum: Bellarminus desiderat Catechismum Apostolicum. Habet hic quod desiderat.

18. LIBERATI A PECCATO: Versus est planus: connectit iam totum argumentum: & utramque partem libertatis Christianæ coniungit: Libertatem à peccato, & seruitutem iustitiæ: Ad eandem igitur cum superioribus doctrinam pertinet.

*Bell. lib.
4. cap. 4.
de verbo.*

19. HUMANVM (QV)ID) DICO, PROPTER INFIRMITATEM. Cōclusio est superioris argumenti à libertate & seruitute Christiana figurata cōparatione pristini & præsentis status: sicut prius fuimus impura mancipia peccati ad patranda iniquitatem: ita deinceps nos nostraque omnia mancipemus iustitiæ ad sanctificationem. Dixerat nos dominum mutasse, & ex seruis peccati seruos iustitiæ factos esse. Ponit ergo ob oculos pristinam seruitutem, quàm fuerit turpis, & quàm fuerimus nos in ea impigri. Erat fœda seruitus: quia peccatum nihil nisi iniqua & impura præcipiebat. Nos tamen ad ea patranda plus quàm prompti eramus: Hoc est, quod dicit: *STITISTIS MEMBRA VESTRA SERVA IMPVRITATIS*: Contra etiam ponit ob oculos seruitutem præsentem, quod ea nō sit, nisi ad iusta & sancta: & postulat, ne iam simus min⁹ impigri serui iustitiæ, quasi dicat: Turpe esset, vos olim fuisse tam strenuos ad peccandum, nūc segnes esse ad rectè agendum.

agendum. Maiorē alacritatē poterat requirere: quia maior, vtilior, & honestior hęc est obligatio, quam fuerat prior. Sed cōtentus est, modo parē prestemus: quoniam illa fuerat summa. Nam ad malū non renati summo impetu ruimus. Quā igitur turpe, iustificatos segni⁹ ferri ad bonū. Hęc est doctrina Apostoli: qua postulat, ut studiū pietatis ingressi cogitemus, quā vel ipsi aliquando fuerimus, vel alij nunc sint alacres ad vitia: ne nunc simus segniores ad virtutē. Sic & Christus filiis lucis proponit filios seculi, ne alacritate ad studia cōtraria ab istis superari se patiantur. Sed quid est, quod prefatur: αἰδρώπιον λέγω διὰ τὸς &c. Chrysostomus *humanū* intelligit pro *nō impossibili* aut *nimis duro*: q. d. nihil requiro, quod superet humanam naturam: quod de renata concedi potest, de corrupta non item. Alij reddunt: *humano more loquor*: quasi dicat, de spiritali obedientia loquor accommodatē ad vestrum captum, quasi de libertate & servitute humana. Calvinus confert cum illo Christi Iohan. 3. Si terrena dixi vobis: cœlestia quomodo intelligetis? referens ad qualitatem pręcepti iā explicatū: quasi dicat, poterā iure studium iustitię alacrius exigere, quam fuerat studium peccati in vobis: quia maior est obligatio ad Deū & iustitiā, quā ad Satanam & peccatum. Sed propter infirmitatem vestram non maius, sed simile tantū exigo, modo ne minus adhibeatis. Hęc lector consideret. Videtur pręoccupare ignominiam verbi ἰδωλῶδητε *serui facti estis*: ver. 18. Romani & Iudęi erant tenacissimi libertatis: servitutem ignominiosam ducebāt. Est enim servitus, ut Cicero dicit, *obedientia fracti animi & abiecti, & arbitrio* Cic. in *carentis suo*. Ne itaque offendantur verbo, quasi ex *Parad.* ingenuis faceret servos: ostendit servitutem iustitię non infamem, ut homines putant, sed honestam & solam veram libertatem esse.

20. CVM ENIM SERVI ESSETIS PECCATI: Amplificat turpitudinē pristinę servitutis, ut ab ea magis abhorreant. Esse alienū à iustitia, expertē virtutis & honestatis, quis nō turpe iudicet? Etiam recta ratio fertur ad optimā: ὁρθῶς γὰρ καὶ ὅτι τὰ βέλτιστα παρακαλεῖ ἡ λόγος, hoc est, dicitur virtutem & iustitiam potius sectandam homini esse, quā vitia & iniustitiam. Atqui cum essetis servi peccati, eratis ἡλευθέρητε τῇ διχαγωγίῃ *liberi*, hoc est, expertes

Aristot.
Ethic. li.
1. cap. 13.

iustitia: nihil vobis cum ea commercij. *Libertas* hic de facto non de iure intelligatur: erant obligati iustitiæ: sed excusso iugo teneri nolebant. Quid igitur alienius ab hominis natura quàm esse seruum peccati? *Augustinus lib. 1. cap. 2. contra duas Epist. Iul.* hinc probat, liberum arbitrium, h. e, facultatē liberē volēdi, & peccādi esse in nō renatis. Liberi à iustitia nō sunt, nisi arbitrio volūtatis, liberi autem à peccato non fiunt, nisi gratia saluatoris. Obseruetur duplex miseria in statu non renatorum: i. Quod sunt misera mancipia peccati: ii. Quod sunt liberi, hoc est, alienati animo & studiis à iustitia. Hinc quale sit non renatorum liberum arbitrium ad bonum, ad iustitiam, ad præparationes, optimē intelligitur.

21. QVEM IGITUR FRUCTUM HABEBATIS: Aliud argumentum hortationis à gemino effectu pristinae seruitutis, vt in analysi dictum est. Præmiis adduci volumus ad laborem: pœnis abstergeri à peccato. Vnde nullus habetur fructus nisi dedecus, cane peius & angue id est fugiendum. At quem quæso fructum vobis afferebat peccati seruitus? Est assumptio figurata, prouocatione ad eorum conscientias, vt attentiores reddat. Dicam vobis, inquit: *αἰσχρὸς καὶ θάνατος erubescētiā & mortē*. Pudor est metus infamiae: seu imaginatio de ignominia: seu conscientia turpitudinis. Hic naturaliter sequitur turpia facta. Primi parentes in statu integritatis nudi erant sine erubescētia, quia nulla in eis *αἰσχρία*, nulla turpitude, sed innocentia summa. Post peccatum pudor eos inuasit fortis ex puditate deformi, intus ex conscientia turpitudinis admissæ. Etsi autem qui peccant non semper erubescant: tamen ad se reuersi turpitudinis conscientia immutabiliter eos percellit. Quantō autem magis abhorrent à vitiis, tantō magis de admissis erubescunt. Ideo dicit, Romanos nunc tandem erubescere, in quibus olim sibi placebant. FINIS EORVM: *τέλος* aliqui pro *vedigali*: propriē significat *terminum* vel *exitum*. Physicē non Ethicē finis hic sumitur. Nam seruitus peccati tandem misera morte terminatur. Testatur hoc lex Dei: omnes etiam leges humanæ, & experientia, ipsaque iustitia Dei naturaliter mentibus insculpta: nempe dignos esse mortē, qui talia patrant. Hinc fugiendā esse peccati seruitutē manifestū est: studeamus verō iustitiæ, qua nō erubescemus;

Aristot.

Ethic. li.

4. cap. 9.

& Reth.

Libr. 2.

cap. 6.

Ro. 1. 32.

mus, sed honorem & gloriam consequemur iuxta promissiones. Erubescencia, dedecus, inter pœnas eternas est *Ies. 66. Daniel. 9. & 12.* Contrà: *Qui inuocat nomen Domini, non erubescet.*

22. NUNC VERO LIBERATI A PECCATO: Tertium hortationis argumentum à gemino fructu præsentis status, in quem Christus nos vindicauit. Statum primò describit ex vers. 18. liberati à peccato & mancipati Deo fructum, inquit, vestrum in præsenti habetis eximium, sanctimoniam Spiritus. Alter etiam fructus in futurum vos manet vita æterna. Sicut priùs mortem, ita hic vitam æternam vocat *τέλος exitum*: ad quem tandem deuoluimur. Hos fructus quis non sibi exoptet? At eos non consequentur, nisi qui fugientes castra peccati, iustitiæ militant in hac vita. Hi igitur dulcissimi fructus nos ad studium pietatis excitent.

23. *Τὰ γὰρ ὁφειλόμενα τῆς ἀμαρτίας.* Ratio probans vtrunque, mortem esse *τέλος* seruitutis peccati: vitam æternam *τέλος* seruitutis iustitiæ: sed magno discrimine. Mors est *τέλος finis peccati* tanquam stipendium, quod pro malicia iure dependitur. Vita æterna est *τέλος finis iustitiæ*, non ut stipendium debitum, sed ut donum Dei gratuitum: Quæ variatione diligenter cauet Apostolus, ne meritum nostræ sanctimoniæ ascribamus. Etsi enim sanctificati vitam æternam certò tandè consequemur: tamen id nullo nostro merito, sed gratuito dono fiet. Ideo addit: *in Christo Iesu Domino nostro*: quasi dicat, huius solius merito, efficacia & gratia. Huc enim ut nos reuocet: clausulam hanc repetit, qua & priorem partem clauserat vers. 11. *χάρισμα* *donum* *gratuitum*, quod nulla nec ciuili, nec naturali obligatione debetur & datur. Cùm pater liberis dat patrem, victum, vestimentum, non est donum propriè: quia tenetur naturaliter. Sed cùm dat aureum, donum est.

Deus nulla obligatione tenetur nobis dare vitam æternam per Christum. Nullo igitur modo opera nostra dici possunt vitæ æternæ merita: tum quia vita est donum: tum quia opera sunt debita. Ideo Apostolus non dixit: *Luc. 17. stipendium vitæ æternæ.* *ὁφειλόμενα* erant stipendia esculenta 10. apud Romanos. Peccatum comparauerat tyranno agitati & impellenti sua mancipia, à cuius tyrannide Christus nos liberauit. Cauendum igitur monet, ne denuo

sibi tyrannus nos mancipet: aut nos ei vltro militemus, quia stipendia soluit lethalia & horrenda: dans milites & seruos suos exitio. Das ist der sold / damit er seine Soldaten bezahlt/wie der Hencker seinen knecht belohnet.

DVBIORVM EXPLICATIO

IN CAP. VI. AD ROMANOS.

DVBIUM I.

An Apostolus stabiliat iustitiam inherentem, & euertat imputatam dicens: nos mortuos peccato viuere iustitia.

DVBIUM I. ex vers. 2. an non Apostolus stabiliat iustitiam inherentem, & euertat imputatam, dicens, nos mortuos peccato, viuere iustitiæ. Qui enim mortui peccato viuunt iustitiæ, ij toti secundum interiorem hominẽ renouati nouã iustitia induuntur, qua placet Deo, vitamq; æternã consequuntur. At effectus gratiæ Christi est, vt mortui peccato viuamus iustitiæ, &c. Effectus igitur gratiæ Christi est, vt noua iustitia inherente placeamus Deo, non autem imputata. *Est argumentum Stapletoni Antid. Apost pag. 312.*

RESPONSIO.

MAIOR vera erit de glorificatis in cœlo: sed nunc falsa est de fidelibus renatis in terra. Nam glorificati quidẽ omni modo perfectẽ mortui peccato perfectẽ etiam viuunt iustitię, quia sunt in patria. At verò renati, dum sunt in via. licet perfectẽ mortui sint peccatis in Christo per imputationem plenariæ remissionis peccatorũ propter Christi mortem: nondũ tamen perfectẽ mortui sunt peccato in se ipsis seu in carne sua per renouationẽ interioris hominis virtute resurrectionis Christi: sed renouatio ea inchoatur tantũ in hac vita. Mẽs noua luce illustratur, sed tantũ ἐκ μέρους ex parte. 1. Corinth. 13. *Ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus.* Voluntas & cor renouatur & regitur à Spiritu sancto, vt diligamus Deum & proximũ, sed tantũ ἐκ μέρους ex parte: quãtũ enim cognoscimus, tantum diligimus: & κατὰ μέτρον τῆς δωρεᾶς τῆς χάριτος: secundum mensuram donationis Christi: Ephes. 4. vt nouã iustitiã inheren-

hærentem inchoemus quidem, & incrementa quotidie faciamus: sed neque veterem hominem prorsus exuere; neque perfectionē iustitiæ inhærentis assequi valeamus, quamdiu sumus in via, & carnem circumgestamus. Id ostendunt sanctorum ignorantia & dubitationes variæ de Deo & rebus diuinis: multi errores in consiliis, actionibus, & vita communi, varij denique lapsus & gemitus. Quotidie enim clamant omnes: *Dimitte nobis peccata. Ne ingrediaris in iudicium cum seruo tuo, &c.* Atqui ex imperfectis principiis imperfecta existere principiata necesse est. Etsi igitur iustificati fide verè renouantur secundum interiorem hominem, & noua iustitia inhærente induuntur: & iustitia illa noua iusticatorum, quatenus obedientia noua est, acceptatur à Deo, tamē cum sit tantum inchoata multis adhuc infirmitatibus permixta & inquinata, nō per eā ipsi reconciliantur Deo, nec vitā æternam cōsequuntur. Imperfecta enim iustitia nō cōsistit in Dei iudicio. *Nec valet cauillatio:* Quāuis non cōsistat ut perfecta: tamē gratis acceptari eam quasi perfectam propter Christi perfectionē. Etsi. n. eā acceptari verū sit: non tamē acceptatur pro iustificatione, sed pro iusticatorum noua obedientia & gratitudine. Iustificatio. n. corā Deo haberi non potest nisi ex perfecta iustitia, sicut dicitur: *Qui fecerit ea viuet in eis.* Hæc verò non est nisi Christi iustitia: cuius imputatione renati sunt iustificati ante nouā suam iustitiam: saltē naturā non tēpore. Iustificat. n. nos Deus, nō probos aut renatos, sed adhuc impios existētes Rom. 4.5. Non igitur noua iustitia inhærente demū iustificatur.

FRIVOLA est *cauillatio eiusdem pag. 311. ex vers. 5.* Iustitia imputatiua non est Spiritu Christi vegetari. Complantari Christo est Spiritu Christi vegetari: allegat Calvinū. Ergo hæc cōplantatio iustitiā imputatiuā euerit.

RESPONSIO.

CONCLUSIO est nimis liberalis & vitiosa. Tantum enim sequitur ex præmissis: Ergo hæc cōplantatio nō est iustitia imputatiua: id quod verum est. Non enim est ipsa iustitia imputata, sed est eius principiū & causa. Per fidē enim & Spiritum sanctum primum nos Christo implantari & coalescere oportet, ut ex eo in nos tanquā ex capite in mēbra, ex vire in palmites succus vitalis defluat, testāte id Christo: *Manete in me, &c. Sicut palmes nō fert fructu*

etum, nisi manserit in vite, ita nec vos nisi manseritis in me. Manemus autem in Christo, sicut ei vnimur per fidē, qua eū apprehendimus, & per Spiritum sanctum, quem dat nobis. Sic nobis sibi insitis Christus cōmunicat sua beneficia, gratis nos iustificans, merito mortis suæ: & regenerans ad nouam vitam, virtute eiusdem mortis & resurrectionis suæ. Hæc summa est Euangelij & doctrinæ Apostoli, c. 3. 4. 5. 6. Hæc etiā doctrina, efficacia, & vsus Sacramētōrū, Baptismi & Eucharistiæ, vt Christo insiti magis ac magis cū eo coalescamus: & sic beneficia eius obtineamus. Hinc dicit Apostolus nos cōplantatos Christo & morti ac resurrectioni eius per baptismū, &c. Nulla igitur est consequētia à positione principij vel causæ, vel totius ad negationē effectus vel partis: Sed cōtra potius sequitur: Sumus cōplantati Christo per Baptismū: Ergo & iustificamur ab eo gratis, & Spiritu eius vegetamur. Secus minor neganda erit: quia complantari & vegetari differūt, vt causa & effectus, vel vt antecedēs & cōsequēs.

SIMILIS est cauillatio alia eiusdem pag. 317. pro iustitia inhærente. Regeneratio est intra nos re ipsa per Spiritū sanctū inchoata: hoc sumit ex annot. Beza. Regeneratio est iustitia inhærens: imputatæ prorsus cōtraria. Non igitur imputata sed inhærente iustitia iustificamur.

RESPONSIO.

I. NEGATUR consequentia, quia plus concluditur. Tātum enim hoc sequitur: Ergo iustitia inhærens est intra nos re ipsa per Spiritum sanctum inchoata: quod verum est, & contra aduersarium facit. Inchoata enim iustitia nō iustificat in Dei iudicio. **II. Minor negatur.** Et si enim regeneratio est iustitia inhærens, non tamen est illa de qua cum Pontificiis disceptatur. Hi enim per inhærentem iustitiā intelligunt *primò* habitū charitatis per gratiam infusum nondū iustificatis: *deinde* opera inde fluētia: *Tertio* & hi, & illi affingunt perfectionem & iustificationem coram Deo charitati quidem formalem: operibus verò actualem. *Quarto* vtrisque etiā affingunt opinionem meritū cōdigni coram Deo. Nos cum Scriptura regenerationem vocamus renouationem hominis internam cum suis effectis: negamus verò perfectionem: quia tantum inchoatur intus in parte intelligente & volente: foris in actibus & euentibus humanis: negamus esse iustifica-

stificationem: quia hanc habemus ex merito Christi ante renouationem saltem naturâ: negamus denique meritum, quia & ipsa tota est gratuita, & omnia eius bona effecta sunt Deo debita. Debita autem merita esse non possunt. Contrariam verò esse imputatâ iustitiâ falsum est. Effecta enim gratiâ Christi, etsi diuersa sunt, tamen non sunt contraria, nec se tollunt, sed in iustificatis subordinatè cohærent.

DUBIUM II.

An omnes baptizati regenerentur?

DUBIUM I I. ex vers. 3. an omnes baptizati regenerentur. Nam qui in mortem Christi baptizantur, regenerantur: quia morti resurrectioni Christi implantantur. Quotquot verò in Christum Iesum baptizantur, in mortem eius baptizantur. Omnes igitur regenerantur: & ita Simon Magus fuit regeneratus: vnde consequens est, regenerationem baptismo alligatam ex opere operato conferri: item: regeneratos posse mortaliter peccare, à gratia deficere & perire: vt Simon Magus.

RESPONSIO.

PRÆMISSÆ verè sunt vniuersaliter de baptismi legitimo vsu, qui est, cum fide suscipitur Sacramentum: & de hoc vsu baptismi loquitur Apostolus: de baptizatis nimirum fidelibus, quibus se ipsum accenset: *An ignoratis, nos quotquot baptizati sumus.* De his igitur solis vera erit conclusio, omnes baptizatos regenerari: de quibus etiam Gal. 3. 27. *Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis.* De Simone igitur Mago & hypocritis fictè Sacramentum sumentibus maior est falsa. Lombardus ipse sic respōdet lib. 4. d. 4. ex Hieronymo: *In Ecclesia qui nō plena fide accipiūt baptismum, nō Spiritum sed aquam suscipiunt: Et ex Augustino: Iudeis omnibus communia erant Sacramenta, sed non communis omnibus erat gratia, quæ est virtus Sacramentorum: Ita & nūc communis est baptismus omnibus baptizatis, sed non virtus baptismi, id est, ipsa gratia.* Confectaria proinde falsò attexuntur conclusioni de alligatione gratiæ ad signum, & collatione gratiæ ex opere operato. Expresè ait Lombardus, quosdam accipere *Sacramentum sine re*: & Apostolus dicit, Circumcisionem sine obedientia legis fuisse præputium, hoc est, nullam. Quatenus regenerati possint peccare

Hier. Cō.

ad. ca. 16.

Rom.

Aug. Ps.

77. v. 1.

aut deficere, alibi est explicandum. Summa est, quantum ad se & sibi relictis, nimis possunt peccare, labi, deficere, perire. Per assistentem verò Dei gratiam & virtutem intercessionis Christi custodiuntur, ne peccent in Spiritum sanctum, nec deficiant finaliter, & sic non pereant, iuxta dicta Psal. 37. 24. *Iustus si ceciderit non collidetur, quia Dominus supponit manum.* Prov. 24. 16. *Septies in die cadit iustus & resurgit.* 1. Pet. 1. 5. *Virtute Dei custodimini per fidem ad salutem.* Luc. 22. 32. *Oraui pro te ne deficiat fides tua.*

DVBIUM III.

An quia infantes mortificare carnem non possunt, ideo non sint baptizandi?

DVBIUM III. ex eodem: an non baptismus infantum hic euertatur. Anabaptistæ enim sic colligunt: Qui non possunt promissiones oblatas fide percipere, nec mortificationem & viuificationem profiteri: non debent baptizari. Infantes non possunt. Non igitur baptizandi sunt.

RESPONSIO.

Col. 2. v.
II. 12.

MAIOR de adultis vera est, quibus baptismus cõferri non debet, nisi fidem & pœnitentiam professis. De his enim Christus mandat, vt non nisi edocti de fide Baptizentur: vnde Philippus Eunuchis: *licet tibi baptizari, si credis toto corde.* De infantibus fidelium est falsa: quoniam hi licet indocibiles sint, tamen comprehensi sunt fœdere Dei in parētib: iuxta promissionē: *Ero Deus tuus & seminis tui.* Sunt ergo confœderati Dei: Ad confœderatos autem pertinet Sacramentum initiatoriū fœderis, quod est baptismus, sicut olim circumcisio: in cuius locum baptismus diuina ordinatione successit. Illa verò expressio iure diuino pertinebat ad omnes ætates. Ergo & ille. Infantes igitur fidelium implicite comprehenduntur generali mandato. *Baptizate omnes gentes.* Ad omnes enim gentes etiam gentiū liberi pertinent. Quare maior vel falsa, vel sic limitanda est: Qui non possunt, nec vnquā poterunt promissiones fide percipere, &c. nō sunt baptizandi. *Ratio est:* quia nō hoc est proprium signorum, vt tum solum profint cum adsunt: alioqui oporteret nos sæpius baptizari: sed semper profunt, quando fidei memoria recoluntur. Quod si infantes promissiones oblatas non possunt apprehendere & mortificationem testari: poterunt hoc aliquando adulti. Ergo, inquiunt Anabaptistæ, disse-

differatur baptismus donec id possint, & conferatur adultis. Nequaquam quia fœderis capaces esse non incipiunt demum adulti, sed sunt in ætate infantili. Ergo & tunc gratia fœderis eis obfignari debet.

D V B I V M VI.

An quod dicitur de corpore peccati, stabiliat

Flacianum errorem de substantia

peccati originalis.

D V B I V M IV. ex vers. 6. an non eo stabiliatur Manichæus error Flacianorum de substantia peccati originalis. Quod enim dicitur homo, quod corpus, quod crucifigitur: videtur substantia esse, non tantum accidens. Peccatum originis appellatur homo, crucifigendus, & corpus. Est igitur substantia.

R E S P O N S I O.

NEGATIVE *consequentia* mutato genere prædicationis proprio in figuratum. Peccatum inhabitans vocatur non homo, sed *vetus homo*, per metalepsin concreti pro abstracto, hoc est, vetus illa & originalis hominis prauitas, etiam in renatis sese per paruas cogitationes, appetitiones, & actus variè exerens. *Crucifigi* dicitur, quando non sine dolore & molestia carnis per gratiam Spiritus corrigitur & domatur ea prauitas. *Corpus peccati* dicitur impropriè ob causas supra explicatas. Quod enim hic figuratè: v. 12. propriè dixit Apostolus: *ne obediat peccato in cupiditatibus corporis.*

D V B I V M V.

An dicto Apostoli: Qui mortuus est, liber est à

peccato, stabiliatur Origenicum dogma

de demonum salute?

D V B I V M V. ex vers. 7. an non inde stabiliatur Origenicum dogma: etiam dæmones & homines reprobos tandem esse liberandos ex pœnis. Qui enim liberi sunt à peccato, etiam pœnarum immunes sunt. Dæmones & reprobi homines morti æternæ adiudicati tandem liberi erunt à peccato, ex sententia Apostoli. Erunt igitur etiam pœnarum tandem immunes.

R E S P O N S I O.

ASSUMPTIO EST FALSA. Reprobi enim, ut nunc in pœnis fremunt aduersus Deum, ita in æterna morte Deum blasphemabunt: sicut dicitur Apoc. v. 9. 11.

Iud. v. 6.
Matth.
25. 41.

21 : *Et homines blasphemarunt Deum cœli pro doloribus suis, & propter plagam grandinis, &c.* Quia igitur blasphemare in æternum non cessabunt : etiam mortis æternæ cruciati in æternum non liberabuntur. Dæmones quoque vinculis æternis sub caligine reseruati dicuntur : Et Christus iudex maledictos ablegabit in ignem æternum, paratum diabolo & angelis eius. Nulla igitur speranda inde redemptio vel exitus. Malè verò huc torquetur sententia Apostoli : quæ vel ciuilitè hoc vult, mortuos cessare à peccato externo, vt fur strangulatus cessat furari : vel potius, mortuos peccato spiritualiter, liberos esse à dominio peccati, ne in eis regnet.

D V B I V M. VI.

An hortatio Apostoli: Ne regnet igitur &c. stabiliat vires arbitrij humani?

DVBIUM VI. ex vers. 12. &c. *Ne regnet igitur:* Aut superuacua esse videtur hortatio Apostoli, aut stabilire vires arbitrij humani : *Supervacua*, quia dixerat nos mortuos esse peccato per baptismum. Ad mortuos autè peccato frustra videtur dirigi hortatio, ne peccato obediāt : Nam qui mortui sunt, liberi sunt à peccato: v. 7. Quod si non supervacua, hortando videtur tribuere nobis facultatem excutiendi peccatum & peccati dominium : contra id quod dixerat cap. 3. *Non est, qui faciat bonum, non est, qui quærat Deum ne unus quidem.*

R E S P O N S I O.

NEVTRVM sequitur : non prius : quia mortui sumus peccato plenè quidem in Christo, semiplenè verò in nobis ipsis, & in carne nostra. • suprà est explicatum dubio I. Ad tales autem minimè frustra dirigitur hortatio, vt magis magisque peccatum in carne sua mortificent : Imò Spiritus sanctus hortationibus eiusmodi mortificationem carnis, magis perficit. Non etiam posterius : quia hortatio dirigitur ad iustificatos, & Spiritu Dei renatos, cuius virtute id, quod præcipitur, anniti debent ac possunt : peccatum nempe in carne sua reprimere, & se Deo ex mortuis viuos sistere. Neque hortationes eiusmodi libero arbitrio non renatorum patrocinantur. Non enim quid ipsi possint, sed quid non possint, posse autem, & Deo præstare debeant, illis significatur. Nam tota lex etiam ante regenerationem à nobis exigi:

exigitur, non quod præstare eam valeamus, sed quod præstare debeamus: & ut impotentiam nostram agnoscens gratiam atque auxilium Dei desideremus.

DUBIUM VI.

An in renatos cadat peccatum regnans?

DUBIUM VII. ex eodem: an in renatos cadat peccatū regnans. Sunt enim discrepantes Theologorum Orthodoxorū de hac sententiæ. *Vrsinus* volu. 1. affirmat: *Quod*, Pag. 207
inquit, etiam renati possint ruere in peccatum regnans, satis ostendunt lapsus tristissimi etiam sanctorum hominum: ut Aaronis vitulum aureum facientis, quem Deus iratus Deut. 9, propterea voluit perdere. Et Davidis committentis adulte- 21.
rium & homicidium cui Nathan dixit: Tu es vir mortis. Contra *Zanchius* Miscellaneis negare videtur peccatū regnans & conscientiam vastans cadere in electos renatos pag. 139. 135.

RESPONSIO.

CONCILIATIO in diuersa definitione consistit. Si enim peccatū regnans vocatur id, quod homo ex contemptu Dei, toto corde, contra conscientiam admittit absque lucta & pœnitentia (quo sensu à *Zanchio* capitur) sanè negatur, tale peccatū in filios Dei cadere. Hi. n. etiā mortaliter contra dictamē conscientiam aliquando ruentes, ut *Aaron*, *David*, *Petrus*: non tamen ex contemptu Dei aut destinata malitia, & toto corde, sed infirmitate carnis præoccupati, peccant: nec sine graui lucta carnis & Spiritus, cuius gratia per pœnitentiam veram rursus sese erigunt, & ad Deū reuertuntur. Sic autem peccantes, vastant quidem sibi conscientiam, perturbant Spiritum sanctū, amittunt lætitiā cordis & iram Dei incurrunt; at tamen nec timorem Dei nec fidē omninō excutiunt, sed manet in eis semen Dei, quo ad pœnitentiā reuocantur, & ex lapsu resurgunt. Hoc palàm docet Apostolus *Iohannes* 1. Ioh. 3. 9. *Qui natus est ex Deo, non peccat, nec potest peccare, quia semen Dei manet in eo: Et Psaltes* Ps. 37. 24. *Iustus si ceciderit non collidetur, quia Dominus supponit manū.* *Petrus* abnegauit Christū metu mortis, sed mox fleuit amarè, quē iccirco fides nō defecit in corde, licet cōfessio deficeret in ore, ut testatur *Augustinus*. Quod si regnans peccatum dicatur peccatū mortale, quod vno interdum actu filios Dei securos, & improvidos supplātat, tale peccatū etiam

Cadere in renatos sanè negandū non est, cum id exempla sanctorum in historia sacra, & communi experientia nimis testentur. Verū vt improprie regnare dicitur is, qui per vim sibi in aliquem ad momentū rapit dominiū: ita peccatū improprie regnans dicitur, quod filios Dei aliquando ad breue tempus incautos in nassam suā abripit, ab iisdē verò mox iterum domatur atque excutitur, vt in Dauide, Petro, videre est. Atque hanc conciliationē etiā Zanchius ostendit & admittit Miscella. pag. 176. Quo verò discrimine renati & non renati peccare consueverint, videatur Ursinus ibidem & in Catechesi: *Triplex discrimen, &c.*

DVBIUM VIII.

An veteres non fuerint sub gratia: & nos nullo modo simus sub lege?

DVBIUM VIII. ex vers. 14. An veteres non fuerint sub gratia, & nos nullo modo simus sub lege.

RESPONSIO.

Dv o hi status Ecclesiæ intelligendi sunt non vt simpliciter oppositi, sed vt secundum plus & minus differentes. Veteres sancti erant sub lege integra, præcipiente cogente, terrēte minis ac valde eos grauantē, teste Petro Act. 15. 10. typis verò & umbris eos manu ducente ad Christum. Nos à legis dominio Christi gratiā sic esse liberos, vt ab eius obligatione & obedientia minimè simus exempti, suprà ostendimus. Nec tamē sub lege, hoc est, sub legis imperio, vt Patres, quia Filiis Dei nunc non tam imperat, quā monstrat obedientiam, & cultus Deo placentes, quos gratiæ auxilio spontanea gratitudine Deo præstent: sicut dicitur Psalm. 1. 3. *In lege Domini voluptas eius*, &c. Matth. 23. 10. *Iugum meum leue est*: 1. Ioh. 5. 3. *Mandata eius graua non sunt*, nempe filiis Dei vltioneis. Rursus veteres ita erant sub lege, vt etiam essent sub gratia Christi iustificante & regenerante, sicut & nos, & nos sicut illi: teste eodem Apostolo Act. 15. 11. *ὅτι καὶ καὶ ὑμεῖς*: nondum tamen illi erant sub gratia plena reuelatā, impletā, atq; super omnem carnem diffusā, sicut nos: sed implendā merito & efficacia Messiae venturi.

turi. Nondum enim effusus erat Spiritus gratiæ, qui glorificationi Messiæ fuerat reservatus, Ioh. 7. 39.

DUBIUM IX.

Sitne omnis mors stipendium peccati, an aliqua tantum: aduersus Socinum hereticum,

DUBIUM IX. ex versu 23. An omnis mors sit stipendium peccati: an aliqua tantum. Nos de quavis morte corporali & spiritali, temporali & æterna, prima & secunda dictum Apostoli interpretamur: quia loquitur absolute de quavis morte (de qua hæcenus cap. 5. & 6. disputaue- rat) per vnius hominis peccatum ingressâ in mundum: & Christi morte expiata, nempe tum æterna, vt patet maxime ver. 16. & 21. tum corporali, vt patet cap. 5. vers. 12. 14. & cap. 6. ver. 9. 10. Quia item mortem absolute opponit vitæ æternæ, At quævis mors ei opponitur. Socinus *part. 3. cap. 8. pag. 294.* concedit, stipendium peccati esse mortem æternam, & moriendi necessitatem: sed non mortem ipsam corporalem: *Ratio eius prima*, quia mors corporis sit homini naturalis, & naturæ sequela per se, quam Adam in ipsam creatione ante peccatum acceperit & habuerit, vtpote corpus animale mortale sortitus: *altera*: Quia Christus nos ab omni peccato, hoc est, peccati pœna & reatu liberauit: & tamen corporalem (naturalem ipse vocat) mortem non ademit: sed æternam duntaxat & moriendi necessitatem.

RESPONSIO.

QVÆSTIO hæc ex professo tractata: Socini verò Pelagiana sententia refutata à nobis fuit prælectionib. in Gen. c. 2. cū interpretaremur locum: *Quocunq; die comederis morte morieris*: Vbi sex argumētis demonstrauimus, quicquid mortis nomine venit in scriptura & communi sermone atq; vita humana, id omne cōminatione diuina cōtineri, & tanquā pœnā peccati homini inflictum esse: Sophismata vero Socini & aliorum, quibus mortem corporis non esse pœnalem, sed naturalem homini vt brutis contendunt, solide ibidem discussa fuerunt. Distinctio in statu peccati inter mortem corporalem & moriendi necessitatem est vana & sophistica: Quid enim mortalitas post peccatum, nisi moriendi necessitas? quid mortis necessitas, nisi mors necessaria?

Dicere igitur mortem corporalem esse stipendium peccati non quâ naturalis, sed quâ necessaria, est dicere, coruum esse animal, non quâ albus, sed quâ niger est. Atqui nullus coruus, nisi niger: sic nulla mors nisi necessaria in statu peccati. Nugatorium est distinctionem confingere in proprio quarto modo: quod limitationem non admittit. *Ratio* igitur *prima* ut falsissima negatur: quia etiam Adam ob corpus animale creatus erat mortalis potentiâ, hoc est, ut posset mori, præsertim si peccaret: tamē non erat mortalis actu, hoc est, non erat moriturus, quandiu imago Dei in eo refulgeret, quæ animalitatem corporis sustentura erat à morte. Alioqui etiam ante peccatum mors ei pœnalis fuisset. Nam ex sententia *Fausti*.

Necessitas moriendi est pœnalis.

At mortalitas ex animalitate corporis fuit & est moriendi necessitas.

Necessitas enim materiæ corruptibilis facit necessariam corruptionem & mortem: vnde Philosophi materiam vocant *αἰώνιον*.

Ergo mortalitas ex corporis animalitate fuit pœnalis, contra *Faustum*.

2. ratio est falsa: quia Christus ut ab omni peccato, sic ab omni morte nos liberauit: æterna quidem merito & efficacia: corporali merito tantum: cuius efficacia in suscitatione mortuorū sequetur. Mors enim corporalis piorum non est mors pœnalis, sed somnus & quies peccati & transitus ad vitam, testante Christo Iohan. 5. & 8. Quod si Christus nō liberauit nos à morte corporali, quâ mors pœnalis est: utique nec à necessitate moriendi nos liberauit: quandoquidem mors corporalis piorum & impiorum pariter manet necessaria, teste experientia & Apostolo: *Statutum est omnibus hominibus semel mori*. Vnde id etiam falsum, quod dicit, pios non necessariò sed naturaliter mori. Plura videantur comment. in Genesim.

D V B I V M X.

An vita æterna sit donum Dei, ut nullo modo sit stipendium & meritum iustitiae.

D V B I V M X. ex eodem: An vita æterna ita sit donum Dei, ut nullo modo sit stipendium & meritum iustitiae: Negat

Negatio ex textu aperta est: quia non dixit Apostolus: *stipendium iustitia*, sed *donum Dei χάρις* *Dei est vita æterna*: gratia autem vel donum gratuitum non est stipendium: quia non debitum. Stapletonus contrà affirmationem tuetur. i. Authoritate Augustini dicentis: *Non infert De grā. Apostolus stipendium iustitia vita æterna, quod tamen re- & liber. & potuisset dicere: sed infert: Gratia Dei vita æterna, ut arbit. intelligamus, ipsa bona opera, quibus æterna redditur vita, cap. 8. 9. ad Dei gratiam pertinere.* ii. Quia ver. 22. vitam æternam vocat τέλος, id est, *mercedem, & vectigal*: annotante Beza.

SED respondetur ad primam. Quod à posse ad esse nihil sequitur. Esto quod potuerit Apostolus id sic dicere: quia tamen non dixit, & quidem ideo non dixit, quia intelligi voluit, ipsa bona opera pertinere ad gratiam; voluit igitur etiam intelligi: ipsa bona opera merita vitæ æternæ non esse proinde, vitam æternam stipendium eorum propriè dici non posse. Nullum enim gratuitum potest esse meritorium, proinde nec stipendium. Quod si omninò dixisset Apostolus: *Stipendium iustitiæ vita æterna*, impropriè id de dono & mercede gratuita intelligi- *Vide Aug. En-* gi voluisset: aut certè gratiam euertisset, quod Aposto- *chir. cap. 107.* lo tribui non potest. *Stipendium* enim propriè dictum non datur ex gratia: sed ex debito pro militia. At vita de & ipsa æterna datur ex gratia non ex debito pro iustitia. Non i- *vita eter* gitur propriè esset stipendium iustitiæ sed impropriè: si- *na, &c.* cut etiam dicitur merces gratuita.

AD secundum. Quocunque modo intelligatur τέλος, de quo supra, negatur vitam æternam dici τέλος, *finem vel vectigal iustitiæ nostræ.* Studiose enim hoc dicere cauit Apostolus: Dixit vero nos Deo mancipatos nunc fructum habere nostrū sanctimoniam: τέλος verò, hoc est, *finem vel mercedem* tandē habituros vitam æternam non addens iustitiæ, ne meritoriam hanc facere putaretur.

CAPITIS SEPTIMI

AD ROMANOS

Argumentum, Partitio, Analysis.

Illustrat & confirmat Apostolus παραδόξον illud quod dixerat, Christianos non esse sub lege, sed sub gratia;

indéque denuo conficit, non peccato sed Deo vivere nos oportere. Deinde ne videatur legem culpae aut abijcere, quosdam eius usus manifestos ac necessarios ostendit: & ipsam à cauillis vindicat, quaptique sit aestimanda docet: Quibus ita explicatis tristem attexit querimoniam de lucta veteris & noui hominis seu carnis & Spiritus in se ipso, qua se in hac vita à perfectione legis longissime abesse queritur: ut suo exemplo nos omnes ad humilitatem adducat.

Partes capitis praecipuae tres sunt:

RIMA est allegorica exegesis dicti: *Non estis sub lege sed sub gratia* vsque ad vers. 7. explicans, quomodo simus immunes à lege nempe, non ab eius obedientia morali, sed ab eius vinculo coniugali, & procreatione lethali, hoc est, à maledictione & coactione seu irritatione ad peccandum:

PROPOSITIO: sumus liberi à lege *ver. 4.*

RATIO I. quia mortui sumus legi per Christum *Ibid.* vel potius, quia lex nobis mortua, qua olim tenebamur, ut vxor teneretur marito superstiti *v. 6. ὡς τοὶ νεκροὶ, &c.*

HAE C ratio illustratur lege coniugij *vers. 12. Mulier mortuo marito est libera.*

RATIO II. quia nupti sumus alteri marito Christo absque mœchatione: *v. 4, εἰς τὸ ἡμεῖς αὐτοὶ ἐτέρω.*

HAE C etiam illustratur lege coniugij *vers. 3. Mulier vidua nubens non fit mœcha.*

RATIO III. à fine noui matrimonij: quia oportet iam prolificare Deo. Cui autem prolificamus, is est noster maritus *ver. 4.*

HANC confirmat ab effectu seu fecunditate lethali prioris connubij: olim per legem veterem maritum fecundè procreauimus foetus turpes & lethales, *ver. 5.*

MAGIS igitur fecundè prolificemus in coniugio nouo: ut seruiamus (Deo) in nouitate, &c. *ver. 6.*

SECUNDA PARS est *apologetica legis* vsque ad *vers. 14.*

HVC transit occasione eius quod dixerat *ver. 5. πειρασμοὶ καὶ ἀμαρτιῶν* existisse in nobis per legem. Vnde videbat geminam texi posse calumniam:

YNAM quidem: Lex efficit peccata in membris: Ergo

est peccatum, id est, peccati causa procreans vel adiuuans
v. 7. *Lex peccatum est?*

RESPON. I. Consuetudine detestatione calumniæ, monstrato usu legis contrario: Lex detegit, accusat peccatum, quod probat suo exemplo circa ultimum præceptum *de concupiscentia*. Non igitur efficit: v. 7. *Absit: imo, &c.*

II. *Negatione consequentia*, ab eo quod fit per accidens ad id quod est per se: quia causa generans peccatū per se est prauitas latens in homine: per accidens lex prohibēs, dum aduersus hanc illa insurgit: vtrumque exemplo sui olim in Pharisaismo non renati proponit, *vers. 8. Sed peccatum occasione sumpta, &c.*

Confirmatque à consequente: quia *absente lege peccatum est mortuum*, id est, malitia originalis latet, præsentē reuiuiscit, id est, detegitur, irritatur: vt sole absente latēt, quiescunt sordes, præsentē deteguntur, irritantur calore, vt magis fœteant, non solis sed suo vitio *ver. 9. Ego enim uiuus eram, &c.*

III. Probat *alio effectu legis*: lex cessit ad mortem mihi peccati: occidit me peccantem. Non igitur causa peccati *ver. 10. 11. At ego mortuus sum, &c.*

CONCLUSIO: lex igitur sancta, bona, non culpanda, *ver. 12. Itaque lex quidem sancta, &c.*

ALTERA *calumnia* ex prædictis: Lex bona est, & occidit. Ergo bonum est mortiferum? absurdè: Quod bonum est, non est mortiferum.

Lex bona est. Quomodo igitur accusas, vt mortiferam? *ver. 13. Ergo bonum est, &c.*

RESPONDET *dupliciter*. I. *reiectione culpe* à lege in peccatum: quia non lex propriè, sed malitia, inhabitans per legem occidit: Addita ratione à fine, cur lex concurrat ad mortiferum effectum: vt malitia per mandatum (*non concupisces*) fiat summè mala & damnabilis. *Ibidem: Absit: imò peccatum, &c.*

II. *Cōmēdatione* legis ab adiūcto, quod sit spiritualis, spiritualē sãctitatē exigēs, & vitã pmittēs: Nō igitur vt peccati vel mortis causa culpãda *v. 14: Scimus enim legē, &c.*

TERTIA PARS est *σχετλιασμὸς*, perturbata querela Apostoli, quod à spiritualitate legis etiam in statu regenerato procul absit, propter peccati inhabitantis potentes reliquias: Et pertinet partim ad priorem legis commen-

dationem, vt tanquam sancta ponatur extra culpam peccati aut mortis: partim ad imperfectæ sanctificationis nostræ ostensionem in se ipso: vt omnes vnà luctemur, nec simus securi, *vers. 14. At ego carnalis sum, venditus, &c.*

Estque bimembris: Lucta & exitus luctæ.

Priore membro describit luctam spiritus & carnis in se ipso. Hæc (vt querelæ solent esse perturbatæ) vix potest cogi in methodum: *vsque ad vers. 24.*

Facit se hominem diuisum in carnem & mentem seu interiorem hominem.

I. Testatur, mentem sibi esse illuminatam, consentientem legi sancta præcipienti, *vers. 15. 16.*

Voluntatem quoque pronam obtemperare menti suæ & legi Dei *vers. 15. 19. 22.*

Et hætenus se vocat interiorem hominem: *v. 21.*

II. Queritur contrà, etiam in se habitare peccatum, *v. 14.* repugnans menti & voluntati suæ bonæ, & legi Dei, *vers. 15. 18. 21. 23:* adeò vt nolentem sæpe captiuat atque abripiat, *vers. 15. 19.*

III. Peccato inhabitanti transscribit causam omnium in se peccatorum, non vt à se, sed vt à lege eam remoueat, *vers. 17. & 20. Non amplius ego id perpetro.*

Altero membro concludit luctam. I. Tristi gemitu de sua mileria ob peccati inhabitantis violentiam: & liberatorem desiderat. *versu 24. Miser ego homo: quis me, &c.*

2. *Δοξολογία* liberatorem Deum per Iesum Christum celebrat: & studium suum erga legem Dei profitemur: carne frustra obstrepente *v. 25. Gratias ago, &c.*

PRIMA PARS CAPITIS.

Allegoria veteris & noui nostri coniugij.

1. *An ignoratis fratres, (peritos enim legis alloquor) legem tantisper dominari homini, quoad ipse vixerit?*

2. *Nam viro subiecta mulier, viuenti viro deuincta est per legem: quod si mortuus fuerit vir, liberata est à lege viri.*

3. *Proindè viuente viro mæcha vocabitur, si fiat alterum vtr,*

I. Cor. 7.
24.

rius viri: si autem mortuus fuerit vir eius, libera est à lege illa, ut nō sit mœcha, si fiat alterius viri.

4. Itaque fratres mei, vos quoque mortificati estis legi in corpore Christi: ut essetis alterius, eius videlicet qui ex mortuis excitatus est, ut fructus feramus Deo.

5. Cum enim essemus in carne, affectus peccatorum per legem existentes urgebant in membris nostris, ad fructum ferendum morti.

6. Nunc autem liberati sumus à lege, mortuo eo in quo detinebamur, ut seruiamus in nouitate Spiritus, ac non in vetustate litera.

A N IGNORATIS FRATRES: Eleganti allegoria illustrat nostram à iugo legis libertatem, quam attigerat ca. 6. 14. Primum generatim: Mortui lege non tenentur: Nos mortui sumus in Christo. Legis igitur iugo non tenemur. Deinde speciatim legis cōiugalī. Hæc dissoluitur altero cōiuge mortuo: mulier, viro mortuo, à iure viri liberatur, & fit sui iuris, ut nubere liceat alteri. Inter nos & legem erat cōiugium: quia eramus sub lege, sicut mulier nupta sub viro. Mortuis igitur nobis in Christo solutum est coniugium & mortua lege, nos ab eius iugo sumus liberati, ac iure desponsati Christo, ex quo nouam sobolem Deo placentem procreemus: prout olim ex marito vetere sobolem displicentem procreauimus. *Hæc summa.* Blanda compellatione vocat *fratres*, & legis peritiam eis tribuit: **A** N IGNORATIS FRATRES: vnde cognoscitur, ideo prolixè eum insistere vindicationi legis, ne Iudæi conuersi, quibus autoritas legis erat sacrosancta, offenderentur, quasi irreuerenter eam haberet. Hoc est rectè secare verbum Dei, dicere omnibus salutaria, nullis offendiculum ponere, scrupulum injicere, aut relinquere. **P**ERITOS LEGIS: Lex hic doctrinam Moſis significat, quā callebant Iudæi. An de alia lege, puta iure gentium, vel Romana, vel lege Euangelij, de qua interpretatur Ambrosius accipi debeat, in dubiis explicabitur. **D**OMINATVR: hoc est, obligatum tenet: **Q**UAMDIU VIXERIT: homo vel lex. Videtur de industria antecedens relinquere ambiguum, ut ad vtrumuis referatur. Et ad vtrumque ipse refert: ad hominem ver. 4. ad legem ver. 6.

Magis tamen videtur referendum ad propius, hoc est, ad hominem. 'Εφ' ὅσον χεῖρον ζῆ: *nempe ἀνθρώπος*: & mox dicit: τὴν ζῆντι ἀδελφῇ, &c. QVOD SI MORTVVS: Lex igitur dominatur viuis non mortuis: quia viui eam præstare vel violare possunt, non mortui. Vnde vanitas Pontificis redarguitur, qui etiam defunctis in purgatorio leges dare præsumit.

2. NAM VIRO SVBIECTA MVLIER: ὑπαδεῖς, quasi dicat, subviralis, nupta vel obligata marito. Est hypothesis: Lex coniugij viget tantum inter coniuges viuos: mortuo vno dissoluitur. Mulieris legem ad virum proponit: quia huius ad virum arctior est obligatio, & quia huic nos comparabit. Superstite marito mulier tenetur tripliciter 1. est ὑπαδεῖς deuincta viro, seu est viri. 2. discedere à viro mulieri non licet. Vir poterat dare libellum repudij, indulgente lege: mulier non item. 3. Secus nubens alteri fit mœcha. Defuncto igitur marito mulier triplicem consequitur libertatem. 1. Liberatur iure mariti, vt non amplius sit ὑπαδεῖς. 2. Fit sui iuris. 3. Potest fieri alterius absque infamia. Hæc dicit Apostolus duobus versibus.

DOCET igitur *primum* Coniugij vinculum iure diuino & naturali ita esse indiuiduum, vt nō nisi morte alterius dissoluatur sine crimine. Diuortia quidem fiunt in causa adulterij, sed non fiunt citra crimen alterius personæ. Sanxit id Deus in Paradiso: *Vir adhærebit uxori suæ*. Et ratio turpe ac fœdū esse dicitur, homines promiscuos exercere concubitus sicut beluas: honestum verò, legitimo toro coniuges conuenire, & sobolem procreare: adulteria autem & vagas libidines turbare ordinem naturæ: vnde & barbaræ gentes adulteria grauiter semper

1. Cor. 7. vindicarunt.

39. DEINDE docet, secundas nuptias mortuo vno coniugum ab altero superstite licite & honeste contrahi posse: quia vinculum prius morte alterius dissolutum fuit. 1. Tim. 9. 14. Itaque Apostolus viduis liberum facit ad secunda vota transitum. Imò viduas iuuenculas nubere præcipit, ne à Satana tentatæ polluantur illicitè. Vnde Hieronymi grauis error damnatur. Monachus ipse incōtinens (fatur enim alicubi suam ipse incontinentiam atque etiam fornicationem) admodū iniquus fuit nuptijs, maximè secundis

tundis: ut virginitatis, qua ipse carebat, merita stabili-
 ret. Nubentē post primas nuptias nihil ait differre à me-
 retrice, accommodans ei verba Prophetæ: *Facies mere-*
tricis facta est tibi. Occupat quidē ibi: *Quid igitur, dāna-*
mūsne secunda matrimonia? Minimè: Sed prima lauda-
mus. Abijcimus ab Ecclesia digamos? Absit: Sed monogamos
ad continentiam prouocamus. Verum sequentia testatur,
 sic eum laudare vota prima, ut damnet secūda: Digamos
 enim assimilatur *animalibus immundis* in arca Noe, id est,
 serpētibz, &c. item vasis in domo magna comparatis in
 contumeliā, *matula* ad secretiora naturæ: *vepribz* & *vi-*
netis vulpiū: denique negat in bona terra ullū eis locum
 esse, cum bona terra fructū proferēs centuplum virgini-
 tati, sexagecuplum viduitati, trigecuplū primis nuptijs
 debeat. Alibi nubentes post primas nuptias comparat
canibus reuertentibus ad vomitum. Quid hoc est, nisi
 damnare nuptias secundas, & scortationis vel adulterij
 accusare viduam nubentem, quam Apostolus à crimine
 absoluit? Hieronymi tamen sententiam Monachi & So-
 phistæ Papales hodie tuentur: de qua pluribus commen-
 in c. 7. ad Cor. prioris.

4. ITAQUE FRATRES MEI VOS QVOQUE MOR-
 TIFICATI ESTIS: Applicat allegoriam ad institutum.
 Propositionē diximus cōtineri *ver. 6.* Sumus liberi à le-
 ge: & tres huius rationes isto versu: *Prima est,* quia sumus
 mortificati legi. Lex inter mortuos non viget. Nos su-
 mus mortui: Nobis igitur lex non imperat. Cūm dicat
 mortificati *τὸ νόμον:* nos cōparat vxori, legē marito. Huic
 sumus mortui. Nihil ergo iuris in nos habet, sicut mariti
 ius expirat in mortuam vxorem. Voluit dicere, legem
 nobis esse mortuā, & sic nos ei iure solutos, sicut mulier
 mortuo marito eius lege liberatur. Sed videtur rationē
 habere Iudæorū, ne tali sermone hos offendat: quāquam
 id ipsum postea rectē dicit *vers. 6.* Nos igitur dicit mor-
 tuos legi, quod eodem redit. Nam mortuo altero coniu-
 gum nexus coniugij vtriusque soluitur: & posita morte
 nostra, ponitur etiā mors legis, quia legi nihil cū mor-
 tuis, sed est ipsis quasi mortua, hoc est, nulla. IN CHRI-
 STI CORPORE: Supra dixerat, nos mortuos esse cum
 Christo: nunc eodem sensu dicit: nos mortuos in cor-
 pore Christi, ut mortificationē intelligamus subiectiuē

non in nobis: sed in Christo factam, nobis verò imputatam: quia Christus corpore suo nostro loco factus est execratio, ut nos ab execratione legis redimeret. Ambrosius sic exponit: *Mori legi, est viuere Deo, quia lex dominatur peccatoribus, cui ergo dimittuntur peccata, is moritur legi, hoc est, liberatur à lege. Per corpus Christi hoc consequimur beneficium. Tradens enim corpus suum seruator, mortem vixit, & peccatum damnauit.*

VT ESSETIS ALTERIVS: Altera ratio, quod non simus sub lege marito pristino: quia facti sumus alterius viri, Christi à mortuis excitati. Nam mulier quæ absque crimine fit alterius, eo ipso libera & sui iuris esse cognoscitur. Nos Christo nupsimus absq; crimine. Liberi ergo sumus à lege. At quomodo nubere potuimus alteri, iam mortificati? Vult intelligi ex cap. 6. nos ita mortificatos in Christo, ut cum eodē excitati etiam reuixerimus. Sicut igitur defuncta mulier semel soluta cōiugio si reuiuisceret, esset libera, & in resurrectione omnium cōiuges liberi erunt, sic nos mortificati & rediuiui facti sumus liberi, nō tamen ut in viduitate maneremus, sed ut ad secunda vota augustiora trāfiremus: Huc spectat finalis particula *eis το γένεσθαι ὑμῶς ἐτέρω*: Christum indicat periphrasi *το γερθέντι ἐκ νεκρῶν*: ut nostræ simul cum eo suscitationis nos commonefaciat ex præcedentibus.

VT FRUCTVM FERAMVS DEO: Tertia ratio libertatis nostræ: à fine noui cōiugij, quod minimè dicit sterile esse aut funestum, sed fœcundum & gratum Deo. *καρποπορήσας* fructificare idem quod prolem concipere & procreare, Hebræorum idiotismo, qui liberos vocant fructus ventris Psalm. 127. & 128. Cui mulier prolem legitimam procreat, eius cognoscitur esse vxor, & nō alterius. Quia igitur nos prolem legitimam gignere debemus Deo: utique huius vxor legitima sumus non legis. Finalis particula rursus officij necessarii nos commonefacit: quod non oporteat esse steriles, sed fœcundos, idque Deo, non legi aut peccato. Notetur insigne argumentum Deitatis Christi: quando Apostolus sponsum nouum, excitatum à mortuis, hoc est, Christum vocat absolute **DEVM**. Ecclesia enim Deo fructificat, sicut vxor marito prolem parit. Et fructificat Christo, quippe marito suo. Christus igitur Deus. Hinc apud Hoseam cap. 2. Iehoua Spon-

*Deitatis
Christi
argumē-
tum.*

Sponsos Ecclesiæ dicit: *Ego desponsabo te mihi in iustitia & misericordia, &c.*

5. CVM ENIM ESSEMVVS IN CARNE: Confirmat proximam rationem comparatione minoris à contrario: Si olim nondum regenerati per legē edidimus fructus fœdos, nostro exitio: quantò magis nunc à lege liberatos oportet edere fœtus Deo placentes, nobis salutare.

CVM ESSEMVVS IN CARNE: Describit statum ante regenerationem sub Lege veteri marito, qualia tunc egerimus, & quo fructu: vt qualis olim fuerit seruitus, & nunc sit libertas nostra intelligatur. *In carne esse, vivere, ambulare, permanere in carne, vivere, incedere secundū carnem*, Paulo sunt cognatæ phrasæ, sed diuersissimæ significationis, quæ ex circumstantijs locorum iudicatur.

In carne esse, vivere, &c. quid sit.

Esse *in carne* hoc loco & cap. 8. 8. *vivere, incedere secundū carnem*; cap. 8. 12. & 2. Corinth. 10. 3. est, securè indulgere carnis cupiditatibus: quod est non renatorum: *vivere, permanere, ambulare in carne*, est carnis infirmæ & vitiosæ reliquias circūferre, sed cū lucta, quod est renatorū in hac vita: qui etiam in spiritu existētes incedūt in carne, nō secundū carnē. Illi in carne carnales, caro, sunt toti & tantum: Isti non toti, nec tātum, sed ex parte, quia etiam sunt in spiritu, spiritus & spirituales. Hæc distinctio vera & certa probè observata totam sophisticam evertit Pelagianorum, qua tertiam capitis partem pervertunt, luctam externi & interni hominis (de qua id sequetur) etiam non renatis accommodātes, nempe vt vitium originale negent, aut extenuent: vires verò arbitrij humani in cœlum tollant. *παθήματα ἀμαρτιῶν*. AFFECTIO-

Phil. 1. 21. 22. 24. 1. Pet. 4. 3

WES PECCATORVM: Hebraismo, pro affectiones prauæ, vitiosæ: quas cap. 1. vocabat *παθήματα*, affectus fœditatis seu fœdos: & cap. 6. 12. *cupiditates corporis* corporeas & brutas. Ibidem ver. 19. *ἀνεξαρτησίαν, ἀνομίαν*, impuritatem, iniquitatem: sic vocat prauas cogitationes, motus, impetus concupiscentiæ omnibus naturaliter adhærentis. Galat. 5. 24. coniungit *παθήματα* & *ὀμιθυμίας*. Nec sine causa vocat *παθήματα*. Sunt enim verè passionēs dolorificæ, vt maxime suam carnē titillēt: quia natura ad Dei imaginē condita fœdè ab iis patitur, hoc est, destruitur, & dolor exitialis tandē conciliatur: quod si peccantes cōsiderarēt à peccati voluptuosis illecebris diligentius cauerent.

Εἰς τὰ ἔργα ποιοῦνται AD FRUCTUM FERENDUM: proprie occultam vim exerebant: quod prius dixerat, *regnabant*. IN MEMBRIS: nō tantum externis, ut sunt oculi, aures, lingua, manus, pedes: sed etiam internis facultatibus, mente, appetitu, voluntate, omni denique sensu. Membra enim peccant impulsu peccati inhabitantis, quod primò incusat intellectum, monstrando ei malum sub specie boni: quo facto mox ad malum sub specie boni ruunt inclinationes, appetitiones, motus, & impetus, ipsaq; voluntas, impellens manum furis ad furandum, oculos libidinosi ad fornicandum, linguam maledici ad blasphemandum, &c.

Εἰς τὸ καὶ ποιοῦνται AD FRUCTUM FERENDUM: Descripsit mores non renatorum: ceu fœdos partus conjugij veteris. Ut magis absterreat, addit finem, seu potius effectum exitialem. Nam qui peccant, nō intendunt pro fine mortem & exitium: sed intendit tamen Satan, & peccantes eum sibi conciliant, nec alium fructum *παρὰ τὸν* tandem consequuntur; sicut dixerat cap. 6. 21. *Quem fructū inde habetis nisi erubescētiā & mortem*. Finis enim & stipendium peccati mors *τὸ δὲ δῶκεν τῇ mortī* fructificant peccantes quasi Domino suo: quia peccando se morti mancipant, hoc est, reos faciunt: *lucrum tunc facit mors, quando peccatur*: inquit Ambrosius. Exposuit seruitutem exitialem non renatorum quasi vetus coniugium, eiusque partus: sed & maritum veterem ceu parentem illorum fœtum innuit addens: *τὰ δὲ τῷ νόμῳ*: affectiones prauæ agitabant membra nostra per legem, veluti per maritum vxor impregnatur ad pariendum: per aurigam equi aguntur ad trahendum. Videtur Apostolus in legem omnem culpam peccatorum conferre. Et hinc Manichæi ad Valentiniani olim legem culpandi materiam captabant, quasi non fuerit à Deo bono data. Sed rectè Augustinus ait, eos imponere Christianis non simpliciter, sed negligentibus, hoc est, verba, mentem, & scopum Apostoli non rectè considerantib. Nihil. n. tale vult Apostolus: & præuidit ipse talem calumniam ac refutauit, ne legē Dei hīc culpari aliqua parte existimarem. Per legem n. affectiones peccatorum repugnabant in carne: non effectiue, quasi eas lex in carnem infuderit, prius non existentes in carne: non enim dicit exsistere à lege, vel ex lege: sed (ut declarat in sequentibus) affectiones operan-

De verb.

Apo. ser.

*

operantur in membris per legem tripliciter. i. quatenus lex deregat eas, quæ in carne latent nec apparent nisi detectæ per legem: de quo v. 7. *Non cognovissem.* Vnde Ambrosius. *Lex peccati index non genitrix.* ii. Quatenus detectas accusat, & morte damnat peccantes: de quo ver. 10. *Occidit me.* iii. Quatenus prohibendo & dānando magis eas irritat per accidens: sicut sol radiis feriens sordes, foetorem graviores excitat non suo sed sordium vitio, de quo ver. 13. Hæc fuit servitus sub lege: hoc vetus cū lege coniugium: Et hoc est esse sub lege: i. à lege peccatorem declarari. 2. dānari. 3. irritari ad cumulandū peccatum & exitium proprio vitio: Hinc contrā intelligitur, quid sit nō esse sub lege, sed sub gratia: quæ sit *libertas à lege.* Nēpe i. quod lex non amplius declarare nos potest peccatores, postquā fide sumus iustificati. 2. Nec dānare, cū simus in Christo Iesu, in quo nulla cōdemnatio. 3. Nec deniq; cogere aut irritare ad peccandum quia peccato mortui sumus cū Christo. Duæ libertatis partes priores integræ sunt in renatis. Tertia tantū inchoata. Nondū enim plenè mortui sumus peccato: vnde nec plenè ab legis vexatione immunes. Interim & hic differimus à non renatis. Isti. n. irritantur lege cum effectu, vt semper obtemperent carni. Renati irritantur quidem, sed non semper cum effectu, quia reluctantur, nec obediunt peccato: ac licet aliquando ex infirmitate cespitent, aut labantur: tamen à spiritu Dei eriguntur, & se ipsos accusant.

Esse sub lege.

Libertas à lege qualis sit.

6. NUNC AUTEM LIBERI SUMUS A LEGE: Hæc est propositio hætenus declarata & demonstrata. Sumus liberati à lege: Libertas hæc quæ sit, modò est dictum: MORTVO EO A QVO DETINEBAMUR. Repetit argumentum libertatis primum, quod fuit ver. 4. Lectio Latina variat: pro ἀποθανόντες vetus legit θανάτου: *liberi à lege mortis*, qua nempe morte detinebamur. Sed Græca sic non habent: licet & ipsa varient: Chrysostomus legit ἀποθανόντες: sic Beza. Alia omnia ἀποθανόντες. Sic Martyr, Calvinus, etiam Syrus, Biblia Regia & Robert. Stephani. Si legimus ἀποθανόντες, refertur ad proximum νόμος, & subauditur ἐκείνῃ: *mortuā (ea lege) qua detinebamur*: Estque ratio prima αἰτίσπορος. Nam ver. 4. dixerat: nos mortuos legi: hîc: legem esse mortuam no-

his, quæ prius maritali iure nos detinebat: ac videtur studio omittere relatiuum Iudæis parcens zelotis legis, quæ mortem legis sine offensione audire non poterant. Si verò tenemus lectionē communem ἀποθανόντες μορτῶν, erit ipsa prima ratio repetita, sensu prorsus eodem. Nam coniugium solutum intelligitur, siue maritus, siue uxor mortua dicatur. VT SERVIAMVS, nempe Deo, vel iustitiæ: Vult intelligi ex cap. 6. vers. 19. 22. Ibi dixerat libertatem Christianam esse seruitutem iustitiæ & Dei. Hic idem ingerit, vt sciamus finem liberationis à lege non esse licentiam carnis, sed seruitium Dei. Nam seruire Deo & legibus est verè liberum esse. ἀλευέιν & ver. 22. ἀλευθέντες τῷ θεῷ. Ostendit vulgatum illud discrimen λατρείας & δουλείας nullum esse. Tam δουλεία enim, quam λατρεία Deo debetur. IN NOUITATE SPIRITVS. Hi sunt noui fœtus seu fructus, quos Deo feramus. Veteres de Spiritu & litera varia philosophantur, quæ ferè huc redeunt, literam esse sensum scripturæ literalem, Spiritum sensum allegoricum: quo commento omnes εὐσεβείας humanae inuectæ sunt in Ecclesiam, & defendi possunt. Quid enim sunt allegoriæ, quæ extra scripturam scripturæ inferuntur, nisi speculationes humanae? Ambrosius nouitatem Spiritus legem fidei, vetustatem literæ legem operum interpretatur, de qua gemina lege supra cap. 3. 27. obscurius: licet non prorsus alienè. Idem ait aliam esse interpretationem, quam & Chrysostomus habet, vt vetustas literæ sit lex Moysi literaliter à vetustis intellecta de obedientia externa: Nouitas Spiritus lex noua à Christo explicata etiam de spirituali interna sanctitate: vt habetur Matth. 5. Audistis quod dictum sit veteribus, &c. Ne hoc quidem prorsus alienè: si membra opposita copulatiuè intelligantur: non tantum in vetustate literæ, sed etiam in nouitate spiritus. Verum cautè accipiatur ne putemus literalem obedientiā legis tantum externam esse. Nam etiam litera legis dilectionem Dei & proximi perfectam postulat, & concupiscentias internas vetat. Simplicissimum est attendere, cultum Christianorum vocari nouitatem Spiritus, vt prius vocauit nouitatem vitæ v. 4. nouam obedientiam iustificatorum, quam regenerati inchoant & præstant Deo, & noua dicitur respectu tum veteris hominis, vel vitæ,

*Nouitas
Spiritus,
vetustas
litera
quid sit.*

vitæ, vel status: tum noui coniugij, quo Christo desponsati sumus. *Vetustas* igitur *litera* erit veteris hominis seu vitæ seu status de cultu Dei opinio, de ceremoniis vel meritis virtutum, quibus Iudæi & gentes fuerant occupati. Vel *vetustas litera* est otiosa legis notitia, & qualiscunque externa disciplina, sine vera conuersione cordis ad Deum. *Nouitas Spiritus* est vera sanctitas, quæ Spiritus inchoat per Euangelium in renatis.

SECUNDA PARS CAPITIS.

Defensio legis, quòd non sit causa peccati.

7. *Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit. Imo peccatum non cognoui nisi per Legem. Nam etiam cupiditatem non nossem, nisi lex dixisset, Non concupisces.*
8. *Sed peccatum occasione sumpta per illud mandatum effecit in me omnem cupiditatem.*
9. *Nam absque lege, peccatum quidem erat mortuum: ego vero uiuus eram sine lege quondam: mandati autem illius aduentu peccatum quidem reuixit, ego vero mortuus sum.*
10. *Et repertum est illud mandatum quod erat ad uitam, mihi cedere ad mortem.*
11. *Nam peccatum occasione per illud mandatum sumpta seduxit me & per illud occidit.*
12. *Itaque lex ipsa quidem, sancta: & mandatum illud, sanctum, ac iustum & bonum.*
13. *Ergo quod bonum est, mihi factum est mors? Absit: imo peccatum mihi factum est mors, ut appareret peccatum mihi per id quod bonum est efficere mortem: id est, ut peccatum fieret summe peccans per illud mandatum.*

7. **VID ERGO DICEMVS?** Altera parte capitis Apostolus patrocinium legis suscipit aduersus calumnias, quas aduersarios texere posse ex iâ dictis præuidebat: Nec frustra. Nam Valentiniani Manichei similésq; fanatici ex iis, quæ de lege dixerat, legem

quasi malam à malo genio traditam abiecerunt: quos imitati nostro seculo Antinomi legem prætextu omnimodæ abrogationis ex Ecclesia Christiana eiecerunt. Contra igitur Apostolus legem bonam, sanctam, utilem, atque necessariam esse demonstrat. Hic est scopus. Interrogatione pro more occupat objectionem: *Quid igitur dicemus? Lex peccatum est?* Reiiicit argumento in cōtariū allato, à proprio legis effectu. Ansam occupationi præbuisse videtur aliquibus, quod vers. 6. vocauerat *legem mortis*, ut Latina habet versio. Sed textus Græcus nihil habet de lege mortis: nec inde existeret cauillatio hæc, quod lex sit peccatum: sed potius quod sit mors, de quo postea. Nasceitur potius ex eo, quod v. 5. *παθόντες τὰ ἀμαρτάνων* per legem viguisse in membris nostris dixerat. Hinc. n. cauillari promptum videbatur: si per legem peccatum efficax fuit in mēbris nostris: lex igitur est peccatū, hoc est, peccati effectrix: metalepsi effectus: quæ cōtumelia utiq; in legis authorē Deum redundaret. Ab hac igitur Deus & legem vindicat: **IMO PECCATVM NON COGNOVISSEM NISI.** Summa vindicationis est: Lex peccatum prohibet: Non igitur efficit. Ex lege cognoscitur peccatum. Non igitur efficitur à lege. *Lex index peccati est non genitrix*, inquit Ambrosius. Antecedens cōfirmat suo sensu de cōcupiscentia, quam vitiosam esse ignorauerat, ex lege verò didicerat. Vnde *primo* est manifestū de qua lege agat Apostolus. Citat præceptum de concupiscētia, quod est extremum legis moralis. De lege igitur morali loquitur. Huius vsum docet esse, peccata nostra quasi in speculo nobis repræsentare. Idem supra dixerat: *Ex lege agnitio peccati.* Quomodo inquis? Lex est regula iustitiæ in Deo, discernens recta & non recta, præcipiens honesta, prohibens turpia. Ad hanc normā dum natura & vita nostra examinatur, minimò conformis eis esse deprehenditur: sic peccatū in nobis esse, nosq; reos esse per legē cognoscitur. *ἀμαρτάνων*: Peccatum cum articulo latè hic intelligit vitium originale vnā cū effectis, quicquid nempe legi diuinæ repugnans est in naturæ qualitatib. motib. vel actib. Postea speciatim *κατ' ἐξοχὴν* peccatum vocabit vitium originis, peccatorū aliorū fontem & mortis causam. **EGO NON COGNOVI PECCATVM:** nempe, quantum sit malum: & quam profundè carni

meæ infixum lateret: Loquitur de se in præterito: quaeritur quo tempore non cognouerit peccatum & concupiscentiam. Volunt aliqui eum induere personam alienam, hominis ethnici, vel hominis in genere, vel hominis ante latam legem: quod commentum miror aliquibus placuisse. Nulla enim causa talis fictionis haberi potest ex textu: neque vlla coegit necessitas, fictionem fingere: cum omnia euincant, quòd loquatur de se ipso. Alij igitur sentiunt, eum loqui de se puero. At sequentia puero non conueniunt ver. 8. 10. 11. Nec loquitur de cognitione tantum puerili peccati ex lege: sed de plena & solida, qualis debet esse adultorum: quanquam non nesciam etiam Augustinum Epist. cont. Iul. lib. 1. ca. 8. v. 9. de pueritia Apostoli interpretari. De se igitur adulto fatetur, quanta cæcitate laborauerit olim in Pharisaismo ante conuersionem, sicut etiã Phil. 3. quòd quidẽ legem tunc sciuerit, sed minimè intellexerit, quanta eius esset ~~arrogantia~~ atq; perfectio: proinde nec peccatum cognouerit, verbi causa, concupiscentiam: donec lege accuratius considerata intelligere inciperet, concupiscentiam à lege damnari, & ideo peccatum esse.

NOTVM est enim ex concione Christi Matth. 5. Phariseos legem de externa tantum disciplina solitos interpretari, internam cordis impuritatem, & appetitionũ ~~atq; concupiscentiarum~~ pro peccatis non habuisse. Hunc Pharisaicum errorem & crassam ignorantiam suam ingenuè fatetur Apostolus: Quo exemplo monemur, ne & nos ex verbo Dei errorum conuicti eosdem agnoscere & fateri erubescamus. Ne verò in errores incidamus, aut iis detineamur, necesse est ad normam Legis diuinæ vt vitam, ita scientiam nostram dirigere.

CAETERVM quid *concupiscentia* nomine hic intelligatur videndum est. Græcis duo sunt vocabula *ὁρεξις* & *ἐπιθυμία* quæ differunt vt genus & species. *ὁρεξις* appetentia est in omni re naturali, quatenus omnia dicuntur appetere bonũ. Bonum enim est *τὸ πάντας ἐφίεται* seu *ὁρεγεται* *Apostolus* quod omnia appetunt: & complectitur appetitum naturalem, sensitium, & voluntarium. Etiam in plantis est *ὁρεξις*, qua appetunt nutrimentum, &c. *ἐπιθυμία* verò propriè tantũ est animalium appetitus sensitius & volun-

Concupiscentia

scientia

nomine

quid in-

telligat

Apostolus

lus.

Aristote-

les lib. 1.

c. 1. Ethic.

tarius: quorum ille solus est in brutis: vterque in homine: facultas animæ *inordinata* appetens obiecta naturæ convenientia, auersans contraria. Scholastici *sensualitatem* vocant. De hac loquitur lex: non tamen simpliciter. In natura integra facultas hæc erat bona & ordinata tam in rebus appetendis, quam in appetendi modo. In natura corrupta etsi facultas ipsa, qua naturalis est, in bonis naturalibus censetur, eiusque motus ad naturalia, ut in appetitionibus, cibi, potus, somni, domus, vestitus, &c. per se indifferentes sunt, nec lege damnantur: tamen ex prauitate adhærente fit inordinata dupliciter, tum *quatenus* in res lege Dei prohibitas prona fertur, puta uxorem, domum, seruum, & res proximi, sicut appetitus parentum in fructum vetitum ferebatur: tum etiam *quatenus* in appetendis rebus licitis & necessariis modum semper excedit, Dei verò voluntati non subditur, nec intuetur eam appetitionum regulam. Vnde omnis concupiscentia naturæ corruptæ nec renatæ & gubernatæ à Deo, vel suo genere vel ex accidenti est vitiosa, & lege Dei damnatur. De desiderijs spiritualibus renatorum lex non loquitur, quæ à Spiritu sancto excitantur & gubernantur in sanctis: de quibus passim in Psalmis & Gal. 5. 17.

*Aug. de
Ciuit.*

Dei libr.

14. cap. 7.

De doctr.

Christ. li.

3. cap. 10.

Hinc patet *primo* nomine concupiscentiæ, quæ lege damnatur intelligi tum ipsam concupiscibilitatem corruptam & à Deo auersam: tum primos etiam motus, titillantes sensum, intellectum, & voluntatem, ad malum cogitandum, volendum aut concupiscendum, nam & istos lex prohibet: tum denique motus secundos concupiscentiæ, quibus ratio & voluntas succumbit. Augustinus: *Consuetudo, inquit, loquendi obtinuit, ut si cupiditas vel concupiscentia dicatur, nec addatur, cuius rei sit, non nisi in malo possit intelligi. Et paulò ante. Amor inhians habere id, quod amatur cupiditas est.* Alibi opponit cupiditatem & charitatem: *Cupiditatem, inquit, voco motum animi ad fruendum se & proximo, & quolibet corpore non propter Deum. Talis est omnis cupiditas non renatorum & multæ etiam renatorum. Charitatem voco motum animi ad fruendum Deo propter ipsum, & se atque proxima propter Deum.*

PATET secundo: Concupiscentiam lege damnari non tantum

tantum formatam, sed etiam informem. *Informem* vocant Sophistæ cogitationes malas sensum & voluntatem stimulantes quidem, sed absque voluntatis deliberato assensu. *Formatam* verò cogitationes malas cum pleno assensu voluntatis. Hanc solam volunt esse peccatum. Sed & illa peccatum est: quia lex Dei dicit: *Non concupisces*. Omnis enim *ἀνομία* est *ἀμαρτία*. Lex etiam cogitationes malas vult abesse: dum bonas requirit. Cogitatio mali seu de malo datur sine peccato, ut cum boni cogitant de Satana, mundo, & pravis exemplis fugiendis. At cogitatio mala peccatum est: quia opposita cogitatio bona lege postulatur.

*Concupiscentia
formatas
& infor-
mis quæ.*

LIQUET *tertiò*: etiã in baptizatis & renatis concupiscentiã non desinere vitiosam & peccatũ esse: quia etiam de hac dicitur: *Non concupisces*. Remittitur quidem quo ad reatum: Sed *ἀμαρτία* seu vitiositas plenè nõ tollitur, de quo omnium hypocritarum conscientias appello, qui sanctissimi habentur. Augustinus ergò: *Concupiscentia*, inquit, *reatus in baptismo soluitur: sed infirmitas manet: cui donec sanatur omnis fidelis, qui benè proficit studiosissimè reluctatur*. Et contra Iulian. lib. 16. 6. cap. 5: *Concupiscentiam verò quis ambigat in hac vita posse minui, non posse consumi*.

*Aug. lib.
1. ret. c. 6.*

LIQUET *denique*: Præceptum de concupiscentia vnum non duo esse: quia ut vnum citatur à Paulo: nec rerũ appetendarum distinctio distinguit præceptum: alioqui tot forent præcepta, quot res. Catechismus Romanus distinguit concupiscentiam noui & decimi præcepti, quod illo prohibeatur concupiscentia, spectans iucundum: hoc verò spectans vtile: & citat Augustinum quæst. 71. super Exod. Sed nec apud Augustinum reperio, nec est solidum discrimen, quoniam lex promiscuè tam vtilis quàm iucundas cupiditates vno verbo *לֹא תַחְמוֹד* *non concupisces* prohibet. Nec arguit duo esse præcepta, quod Deuteron. 5. semel est *לֹא תַחְמוֹד*. Idem enim valet, & tantum esse expositivum prioris, res indicat: alioqui non esset prætermissum in originali forma legis Exod. 20.

8. SED PECCATVM SVMPPTA OCCASIONE: Reiecerat calumniam, quod lex procrearet peccatum: mōstrato eius vsu contrario utili, & necessario, quod detegat peccatum. Nunc fallaciam accidentis inesse ostēdit,

causam verò per se peccati & mortis esse peccatum inhabi-
bitans: περιπαρκετικῶς tantum & accidentariam vtriusque
esse legem. Sex igitur sequentes versiculi sunt explica-
tio versus 5. (vnde calumnia videbatur orta) quomodo
per legem παιδήματα ἀμαρτιῶν viguisse dixerit in membris
nostris ad fructificandum morti, quibus verbis duplicem
effectum quasi sobolem legi seu pristino marito tribuis-
se videbatur: vnum probrosum παιδήματα ἀμαρτιῶν affectio-
nes peccatorum: alterum perniciosum θάνατον mortem.
Nunc vtriusque mali parentem procreantem ostēdit esse
nō legem, sed τὴν ἀμαρτίαν: & à priori quidem effectū le-
gem vindicat ver. 8. à posteriore sequentibus: quo obser-
uato, disputatio prima fronte obscura erit perfacilis.

PRIMUM igitur quod dixerat, affectiones peccatorum
per legem viguisse in nobis, non sic intelligatur, quasi à
lege procreatae fuerint in nobis affectiones fœdē: sed
quod peccatum eas procreauerit occasione per legē sum-
pta. Τὴν ἀμαρτίαν PECCATVM: Ambrosius & Epiphanius
her. 64. peccatum hic intelligunt Diabolum. Etsi autem
verum est, diabolus esse primum peccati authorem: ta-
men nō est de mente Apostoli, loquentis de peccato in se
habitante, vt mox declarabit. At diabolus non habitabat
in Apostolo quasi arreptitio. Peccatum igitur cū articu-
lo κατ' ἐξοχὴν vocat peccatum originale seu prauitatē na-
tiuam. Hic, inquit, morbus κατεργάσατο OPERATVS EST:
effectiue produxit vel genuit: Verbum est medium actionis
significationis, respondens verbo neutrae significationis,
ἐνεργεῖτο efficaces erant. ver. 5. Ἐν ἐμοί, IN ME: Prius dixerat
ἐν μέλει τῶν ἡμῶν: quod confirmat, de se vt tunc nondum re-
nato eum loqui. Πᾶσαν ὅτι θυμίαν, OMNEM CVPIDITA-
TEM: sic vocat motus omnes concupiscentiaē vitiosos,
primos & secundos, damnatos præcepto: non concupisces,
quos prius vocauerat παιδήματα ἀμαρτιῶν. Διὰ τῆς ἐντολῆς,
PER PRAECEPTVM ILLVD: Non concupisces. Hoc
vbique intelligit per τὴν ἐντολήν. Sed quomodo genuit?
ἀφορμὴν λαβῶσα: occasionem arripiendo. Αφορμή proprie
non est causa, sed circumstantia ex accidenti inuitans vel
irritans causam per se ad agendum: vt occasio primi la-
psus fuit colloquiū mulieris cum serpente: non proprie
causa. Poterat enim non sequi lapsus. Occasio adulterij
Davidis fuit ambulatio super testo & oqū, Aegisti, defec-
diat

Α' φορμὴ
occasio
quid sit.

dia. Sic præceptum: *Non concupisces*, occasio fuit non causa affectionum carnalium. Hæ enim poterant non sequi in natura integra. Illud ergo *ἐν πρῶτῳ* intelligatur occasionaliter, non effectiue. Sed quomodo? NAM ABSQUE LEGE, inquit, PECCATVM EST MORTVVM: Morbus latet, ignoratur, nec se exerit, vbi non est lex eum accusans vel damnans. *Non intelligamus hoc*, inquit Augustinus, *nisi tanquam non sit, latet, non apparet, penitus ignoratur, tanquam in nescio quibus ignorantia tenebris sit sepultum*. Vt in republica turbata, vbi nulla lex, nullus Rex, scelera impunè grassantur, nec pro sceleribus habentur. Sicut historia sacra dicit: Quisque faciebat quod bonum videbatur in oculis suis, quia non erat Rex in Israhel. At vbi accedunt leges, prohibitiones, pœnæ: hominum prauitas non solum proditur, sed & irritatur. Natura inquit dem praua,

Aug. li. i.
cap. 9. ad
Bonif.

Iud. 17. 6.

Nitimur in virtutum, semper cupimusque negata.

Si Medicus febricitanti non interdixerit vino, aliquādo non appetet, interdictum appetet maximè. Ita *sine lege peccatum est mortuum*, hoc est, appetitus quiescit. Lege verò prohibente, appetitio peccati magis accenditur. Per Medicum ergo existit appetitus vini in febricitante, sed tantum occasionaliter. Per se causa est febris, ex interdicto occasione sumpta appetitum noxium accedens in ægroto. Patri modo ex legis interdicto: *Ne concupisces*: peccatum inhabitans occasione arrepta in nō renatis prauas cupiditates gignit. Harum proinde culpa nulla in legem referri potest: sed omnis in prauitate innata residet.

Quatuor maioris ponderis themata Theologica hinc afferuntur.

I. Quod peccatum originis non modo sit defectus iustitiæ, vt morbus est defectus sanitatis debitæ inesse: Sed verè peccatum, seu prauitas offendens Deum, & ream faciens naturam. *Ratio est*: quia prohibetur & damnatur lege Dei: *Non concupisces*.

II. Quod peccatum originis propria sit causa procreans omnium vitiosorum motuū intus & foris in homine: proinde falsū, quod Pelagiani veteres & noui fingunt, peccata omnia non ex originali prauitate, sed tantum imitatione admitti. Cōmētaria Hieronymo tributa idē hinc afferunt: sed falsò & cōtra doctrinā Hieronymi,

Vnde non Hieronymi, sed Pelagij aut Pelagiani alicuius esse eruditi suspicantur, nisi forte hic locus à Pelagianis corruptus habetur.

III. Vsum legis in non renatis accidentarium esse, irritare & augere peccatum. Per se. n. prohibet & minuit peccatum: per accidens fit, vt prohibendo irritet, minuendo augeat peccatum. Non igitur, inquis, doceatur lex, ne irritetur peccatum. Imò doceatur lex, vt detegatur & minuatur peccatum: Irritetur verò, vt agnoscatur, deploretur, curetur, tollatur fide & conuersione ad Christum.

IV. Concionem legis in Ecclesia esse necessariam: ne peccatum maneat mortuum, h. e, latens & non agnatum. Non agnatum enim non curatur, nec tollitur: vt latens morbus non curatur, fitque exitialis. Quare vt torpor peccatoribus excutiat, legis concio est necessaria.

OBSERVA denique mortem peccati duplicem: *unam* non veram, sed assimulatam: cum peccatum absente lege non agnoscitur. Hæc mors lethalis est: *Alteram* veram, cum virtute Christi per Spiritum sanctum in nobis mortificatur. Hæc est salutaris. De priore hoc loco, de posteriore suprâ.

9. EGO AVTEM VIVVS ERAM QVONDAM SINE LEGE: Nunc vindicat legem ab altero effectu, hoc est, morte: & huius causam per se docet esse idem peccatum inhabitans: accidentariam verò legem. Vnde, inquit, mors? Discite meo exemplo. *ποτέ, olim ego in Pharisæismo*

Aug. li. 1. cap. 9. ad Bonif. VIVVS ERAM: nempe opinione mea: vt rectè Augustinus, *vivere mihi videbar*, quasi morti haud obnoxius: *χωρὶς νόμου ABSQUE LEGE*: hoc est, cum legem haberem, nec ignorarem: sed negligentius considerarem, non intelligens, concupiscentias omnes per eam damnari tanquam mortalia peccata. Ita securi homines absque legis concione, intelligentia, & sensu egregiè sibi vivere, & fœdus habere cum morte videntur. Sed vt lethargus lethalis est ijs, quos corripit, excitari verò quovis impetu est sanitas: ita securitas est exitialis, concio legis salutaris valdè, peccatoribus.

VENIENTE AVTEM PRAECEPTO: Illo nempe, *Non concupisces*. Id dicit sibi venisse, non quod prius non ha-

buerit

buerit: sed quod prius non intellexerit. Quæ enim habemus: nec intelligimus, quasi nō habeamus. Sic legem habens Paulus, & non intelligens, non habuit. Intelligere verò incipiens, habere eam cœpit, & lex ei venit. *ἐντολὴ* præceptum igitur hic metonymicè est verus præcepti sensus, intellectus & consideratio. **TUNC PECCATUM REVIXIT**, h. e., irritari, sese exserere cœpit, nitendo in vitium. Non dicit, inquit Augustinus, *vixit*: sed *revixit*. Vixerat enim aliquando in paradiso, quando contra datū præceptum satis apparebat admissum. Cum autem à nascentibus trahitur, tanquam mortuum sit latet, donec repugnans iustitiæ malū eius prohibitione sentiatur: cum aliud iubetur atque approbatur: aliud delectat atque dominatur: Tunc peccatum quodammodo in notitia nati hominis reuiuiscit: quod in notitia primi facti hominis aliquando iam vixerat.

*Aug. lib.
1. c. 9. ad
Bonifac.*

IO. EGO VERO MORTVVS SVM: quasi dicat, hinc quidem lege prohibente concupiscentias, illinc verò peccato reuiuiscite meque ad peccandum irritante, sensi tūc ego me mortuum, hoc est, mortis & damnationis reum esse. **ET REPERTVM EST**: nempe à me ipso: hoc est, cœpi ego tunc intelligere hæc duo prius ignorata: I. Finem & vsum legis per se bonum: nempe hortatricem eam mihi fuisse ad bonum, & ad vitam: Hortabatur enim ne concupiscerem, nec peccarem, idque proposita spe vitæ: *Qui fecerit ea, viuet in eis.*

II. Effectum legis accidentarium non bonum: eam mihi cedere ad mortem, hoc est, mortis causam mihi factam accidens.

III. **NAM PECCATVM ACCEPTA OCCASIONE**: ut magis legem vindicet à culpa tam lethalis effectus repetit ex v. 8. causam eius per se, & quomodo illa ad eius productionem ministerio legis quasi abusa fuerit, ostēdit. Peccatum, inquit, tantī mali architectatrix causa, occasione sumpta per legē *ἐξ ημετέρας* **DECEPIT ME**: hoc est, instigauit ad non obtemperandum legi persuadēdo, suauius esse cupiditatibus indulgere, quā legis mādato obsequi. Et sic **PER LEGEM ME OCCIDIT**: quasi dicat, ita peccatum per legem detectum, prauitate mea inde occasionaliter irritatā, mortem mihi conciliauit: non lex ipsa. Multoties inculcat, propriè & per se causā mortis esse peccatū, tamen occasione legis. Lex namque est

norma iustitiæ vniuersalis & particularis etiam distributiue norma. At hæc postulat, peccantes puniri. Absq; hoc peccatum abiret impune. Lex igitur dicitur vis peccati.

Lex quomodo sancta, iusta, bona.

12. ITAQVE LEX QUIDEM SANCTA. Concludit: cum lex neque affectiones vitiosas, neque mortem per se gignat, sed tantorum malorum causa sit prauitas inhabitans: accusari igitur eam nulla parte debere: Quia potius, cum ad vitam sit data, sanctam, iustam, & bonam agnoscendam esse. LEX SANCTA, quia sanctitatem & conformitatem creaturæ cum Deo sancit: IUSTA: quia iusta præcipit, iniusta prohibet, obtemperantibus iusta vitæ præmia proponit: transgressoribus iustam mortis pœnam irrogat. BONA denique, quia & Deum summum bonum, quis & qualis sit, nobis monstrat, & nos facere quam optimos intēdit. His encomijs tum legē integrā, tum præceptum de concupiscentia ornat: quæ videtur petita ex Psal. 119. *Lex Iehouæ perfectæ, conuertens animam: Præcepta Iehouæ recta: præceptum Iehouæ purum, &c.* Quod quidem præconiū de tota doctrina cœlesti dicitur, quatenus lex. Heb. תורה *doctrina* etiam cōplectitur Euāgeliū, cuius propriū est animas cōuertere. Propriè verò legis præstantiā commendat Apostolus, *tum* ratione sanctissimi authoris Dei, à quo nihil nisi sanctum & bonum dari potuit, *tum* ratione doctrinæ, quæ tota ad sanctimoniā & creaturæ cōformitatē directā est: *tum* denique effectorum ratione, quæ habitura fuisset ante lapsum, & habitura est in gloria: licet nunc in nobis minime eos cōsequatur vitio nostro. *Ambrosius* hanc partem integrā interpretatur de Diabolo & prima hominis tentatione atq; seductione. Per peccatū intelligens Diabolū, qui occasione sumpta ex Dei interdicto auxit in homine cupiditatem fructus vetiti. *An Deus præcepit vobis?* Absque eo interdicto peccatum mortuum & nullum erat futurum. Et ante legem homo viuus erat. Mandato autem interueniente cupiditas arboris accensa est, homo verò per peccatum mortuus. Ita igitur Diabolus occasione mandati hominē seduxit, atque in mortem præcipitauit. Quæ quidem allegoria à vero non est aliena: sed, vt prius dixi, non est de mente Apostoli. Peccatum enim non metaphoricè sed propriè vocat, quod lege accusatur, & ex lege cognoscitur.

tur. At diabolus in lege propriè non accusatur, nec inde cognoscitur, sed noster morbus, nostraque prauitas in carne latens.

13. ERGO QVOD BONVM EST, MIHI FACTVM EST MORTIFERVM. Amplius vindicat legem ab illo pernicioso effectū, dissoluens calumniā aliam, quā videbat ex eo, quod dixerat ver. 10. 11. posse arripi: Esto, lex bona sit in se, bona sit aliis. At tibi cessit in mortem: te seduxit, te occidit. Ergo quod bonū est aliis, tibi est factū mortiferum? Legē igitur facis pestilentē & noxiam? FACTA EST MORS, id est, causa mortis seu mortifera, metalepsi effectus, vt ver. 7. Reiicit calumniā, declatatione suę sententię hoc versu: & ratione à natura legis v. 14. Non, inquit, dixi legē, sed peccatū per legem me occidisse. Non igitur lex, sed peccatū mihi fuit mortis causa. Oratio elliptica videtur, & obscurior. Post ἀλλὰ ἡ ἀμαρτία supplent aliqui attributū ex interrogatione: ἐμοὶ γέγονε θάνατος. & sequentia: ἵνα φανῇ ἀμαρτία διὰ τὸ ἀγαθὸν μοι κατεργαζομένη θάνατον reddunt, vt apparet, quod peccatum per bonum mihi operatum sit mortem, quasi dixerit Apostolus: ἵνα φανῇ, ὅτι ἀμαρτία διὰ τὸ ἀγαθὸν μοι κατεργάζεται θάνατον. Sed obstat, quod post φανῇ nulla est distinctio, nec ἀμαρτία, si esset nominatiuus antecedēs, careret articulo: & hoc sensu totū colon esset ταυτολογον cum priore, seu causa responsi cum responsō concideret. Simplicius meo iudicio vetus interpretes ellipsin ἀλλὰ ἡ ἀμαρτία explet per sequentia διὰ τὸ ἀγαθὸν μοι κατεργαζομένη (ὅτι) θάνατον quasi dicat, non bonum (lex) sed malum (peccatum) per bonum (mandatum) mihi cessit in mortem. In verbis verò quasi parenthesi interiectis: ἵνα φανῇ ἀμαρτία, repetendus est ὑποκοινῶς nominatiuus ἡ ἀμαρτία: quasi dicat, ἵνα ἡ ἀμαρτία φανῇ ἀμαρτία, vt peccatum apparet peccatum: Hoc verò ne maneat obscurum, aliis verbis exgeticè repetit, ἵνα γίνῃται καὶ ὑπερβολῶς ἀμαρτωλός, vt inquam, peccatum fieret excellenter peccatosum, vt sic dicā, h. e. summè vitiosum & pestilens esse proderetur, per preceptum: ἀμαρτωλὸς adiectiuè dicit, vt Aristoteles in Ethicis: τὸ ἄκρων τὸ μᾶλλον ἀμαρτωλότερον, τὸ δὲ ἥπιον: alterū extremorum est magis peccans seu vitiosum, alterum minus. Particula ἵνα potest τελικῶς intelligi de causa finali, cū peccatum per legem Apostolo sit factum mortiferum, vel de euentu tantum, inde quomodocunque secuto. Ali-

Arist:
Eth. lib.
1. c. 9;

*Legis tres
usus.*

*Exemplū
illustrans
legis u-
sus.*

qui interpretantur, *ut fieret peccatum summè peccans per
praeceptum*, hoc est, ut summè irritaretur à lege: quod de
accidentario effectu accipiendum est, ut prius. Lex enim
non intendit cumulare peccatum, sed impedire. Peccatū
verò quasi insurgens in legem tantò magis peccat, quā-
tò magis lex prohibet: sicut equus indomitus tātò magis
ferocit, quantò magis lupatis constringitur. Ita tres o-
mninò usus legis ab Apostolo hic cōiunguntur, ut in a-
nalyfi dictū. i. Manifestatio peccati. Hic est per se: quia
hunc Deus intendit in utroq; statu hominis per legem:
ut inde intelligeret homo, quid sit peccatum, & si contra-
faceret, in se peccatum esse cognosceret. ii. Benedictio
& vita, si obtemperaret: contra mors & maledictio, si
violaret. Hic etiam per se: quia Deus utrumque inten-
dit, sub conditione contraria. iii. Irritatio & cumula-
tio peccati, & aggravatio iusti exitij. Hic per accidens
accessit ob hominis prauitatem, nitentem in vetitum.
Exemplo res erit illustrior. Habet Princeps subditos tur-
bulentos: Dat mandata, ne gestent arma, ne coeant, ne
cum extraneis conspirent: promittens veniam & gratiā,
si obtemperent: interminans pœnas capitales, si tumul-
tuentur. At rebelles animi mandata principis conte-
mnunt, furiosius cōtrā tumultuātur. Vi igitur à Principe
repressi & capti mortis supplicio traduntur. Hic sunt duæ
causæ: Rebelles animi, & principis mādata. Duo effectus:
Furor rebellium in principem: & eorum suppliciū. Prio-
ris, hoc est, rebellionis causa per se fuit rebellis animus:
hic genuit in seditiosis omnem furorem, occasione ex
principis mandato sumpta: & sic etiam posterioris. Per
accidens causa vel ἀφορμή potius fuit mandatum. Datum
enim id fuit ad hoc, ne tumultuarentur, sed gratia prin-
cipis fruerentur subditi. Per accidens verò, quod ad bo-
num datum fuit, cessit eis exitio. Omni igitur rebellio-
nis & supplicij culpa vacat Principis mandatum: omnis
verò in seditiosis residet. Sic de lege.

TERTIA PARS CAPITIS.

Querela Apostoli de vi inhabitantis peccati.

14. *Scimus enim legem esse spirituales: at ego car-
nalis*

nalis sum venditus ut subijcerer peccato.

15. *Quod enim perpetro, non agnosco; non enim quod volo, hoc ago, sed quod odi, hoc facio.*
16. *Quod si id facio quod nolo, consentio legi quod bona sit.*
17. *Nunc itaque non amplius ego id perpetro, sed peccatum quod in me habitat, id perpetrat.*
18. *Noui enim non habitare in me (id est in carne mea) bonum. Nam velle adest mihi, sed ut quod bonum est efficiam, non assequor.*
19. *Non enim facio bonum quod volo, sed malum, quod nolo, hoc ago.*
20. *Si vero, quod non volo, ego id facio: non amplius ego id perpetro, sed peccatum, quod in me habitat, id perpetrat.*
21. *Comperio igitur volenti mihi facere bonum hanc legem impositam esse, quod mihi malum adiaceat.*
22. *Delector enim lege Dei quod ad interiorem hominem.*
23. *Sed video aliam legem in membris meis rebellantem legi mentis meae, & captivum reddentem me legi peccati, quae est in membris meis.*
24. *Miser ego homo: quis me eripiet ex isto corpore mortis?*
25. *Gratias ago Deo per Iesum Christum Dominum nostrum. Nempe igitur ipse ego mente quidem serui legi Dei, carne vero legi peccati.*

14. CUMVS ENIM LEGEM ESSE SPIRITUALEM: Hæc ratio præcedentia spectat & lequentia. Excusat enim legem Dei à noxa: & vim peccati inhabitantis aggrauat. Lex est spiritualis, ordinans hominem ad spiritualem obedientiam & vitam Deo conformem: quam si qui præstarent, utique verè spirituales mortisque immunes essent. Non igitur est noxia. Sic probat præcedentia. Est & transitio ad sequentem Apostoli querelam de diffidio spiritus & carnis in se ipso. Etiam in me, inquit, peccatum inhabitans nondum conquiescit: sed violenter sæpe me ab-

ripit. Quid faciet vobis? Quid non renatis? Legē itaque ut spiritualē sanctitatis regulam, penitus tandem à culpa liberat. Ad eam verò se ipsum examinās, & quidē qualis in Apostolatu tunc erat, non qualis in Pharisaismo prius fuerat (non enim de se ampliùs loquitur in præterito, sed in præsenti) agnoscit & deplorat peccati adhuc in se habitantis potentes reliquias, quæ etiam reluctantem non rarò in transversum abripiant. Ita ostendit, etiam iustificatos & regeneratos in hac vita ab illa legis spiritualitate procul abesse, nec sine lucta consimili esse posse, quamdiu carnis reliquias circumferunt. Vsus est, *primùm*, ut stimulos concupiscentiæ in nobis sentientes non superbiamus perfectionis opinione, sed caueamus carnis insidias, & in humilitate contra luctemur. *Deinde* ut in ista carnis imbecillitate animos non despondeamus, sed fiducia gratiæ Dei in spem certam victoriæ per Christum semper nos erigamus.

*Origenes
author
deprava-
tionis hoc
loco.*

VALDE autem vexata & deprauata fuit hæc disceptatio à Pelagianis, & Pelagianorum reliquiis, occasione arrepta ex Origene, quem Græci interpretes ferè omnes secuti sunt, & ex parte Latini, quasi describatur hic non lucta carnis & spiritus renatorum: sed dissidium rationis & sensualitatis non renatorū: in quo errore Augustinus *Retract. lib. 1. cap. 23.* fatetur se aliquando fuisse, nempe describi hominem adhuc sub lege, nondum sub gratia constitutum, benefacere volentem, sed victum concupiscentia carnis malefacientem. Verùm apertè retractavit hunc perniciosum errorem libris contra Pelagianos scriptis, ut infra dubio postremo ostendetur.

*Arist. lib.
1. ca. 13.
Ethic.*

LYRA & Dionysius Carth. dicunt: *In homine duplex pars, ratio & sensualitas, quæ aliter nominantur Spiritus & caro, homo interior & exterior*: Atqui falsum est, quod in scriptura Spiritus & caro nihil sint, nisi ratio & sensualitas. Ita spiritualē hanc Apostoli doctrinam merè Ethicā fecerunt sophistæ, quasi Apostolus suam tantum incontinentiam deploret. *Aristoteles* duas facit animi partes, vnam λογικὴν, alterā ἁλογον. Hanc rursus diuidit in οὐπαιδὴν vegetatiuam, rationis simpliciter expertem: quippe quæ in somno maximè operatur: & in ἐπιθυμητικὴν concupisibilem, rationis per se quidem expertem, sed rationi quodammodo subiectam. Expertem rationis esse docet, quia

quia plerumque rationi rebellat, habens se ad eam, ut membrum paralyticum, quod cum flectitur dextrorsum, cadit in oppositum: sic se habet ratio & appetitus incontinentis. *Ratio enim optima*, inquit, *inclinat*: appetitus trahit in contrarium. Subiectam tamen esse rationi ostendit ex eo, quod aliquando rationi obtemperat ut in continente, qui quidem perturbationibus animi agitur, sed illis repressis rationis dictamen sequitur. In homine vero incontinente quicquid ratio dicat melius, sensualitas ruit in deterius. Sic scilicet Apostolus vel se, vel alium aliquem describit iuxta istos hominem *ἀνοητόν*, qui cum ratione feratur ad bonum, cupiditatibus abripiatur ad malum. Atqui sic nihil differet hæc Theologia Apostoli à Philosophia Aristotelis, & usus frigidus, consolatio nulla erit. Sed hoc deinceps in textu & in dubiis apertius discutendum veniet.

CONTRA Augustinus: *In istis*, inquit, *vocibus Apostoli sunt gemitus sanctorum contra carnales concupiscentias dimicantium. Nam scriptura tum pugnantium tum triumphantium voces exprimit. Belli descriptio hic habetur, ubi legis rebellantis, & captivum abducentis mentionem audis fieri: & qui captivus trahitur inuitus, auxilium implorat. Triumphalitia proponitur ad Cor. ubi dicitur: Absorpta est mors in victoria: Vbi est mors victoria tua? vbi est mors stimulus tuus? Hac planè sunt insultantium verba, qui parta victoria triumphent. Sed iam redeamus ad textum.*

DIXI admodum perturbatos esse hos Pauli gemitus, ut solent esse afflictorum querimoniarum. Attamen propius aspicientibus non carere certo ordine apparebunt. Obferuetur igitur, Apostolum triplicem quasi paroxysmum spiritus & carnis inducere, vel potius eundem ter ingeminare, & gravius deplorare: *Primum* generatim, quod voluntati suæ facta non respondeant, seu quod quæ velit & probet, non faciat, sed contra faciat, quæ nolit & improbet, v. 14. 15. 16. 17. *Secundò* speciatim & clarius, quod voluntatem sentiat factis contrariam, circa bonum morale, & malum contrarium vers. 18. 19. 20. *Denique* apertissimè, quod pugnam hanc sentiat circa bonum spirituale legis divinæ, & malum contrarium vers. 21. 22. 23. quorum conflictuum duo priores homini incontinenti, non renato aliquatenus accommodari possunt: tertius nullo pacto.

Theologia Apostoli converſa in Philosophiam Aristotelicam. Aug. li. 6. cap. 11. cont. Iul. Ser. 45. de temp.

Triplex paroxysmus carnis & spiritus.

SCIMVS LEGEM ESSE SPIRITVALEM: Exploden-
da est Origenica corruptela, legem dici spiritualē, quia
non literaliter sed spiritualiter sit intelligenda, hoc est,
allegoricos requirat sensus. Sequens antithesis ostendit
spiritualem dici, quia spiritualem, hoc est, angelicam &
diuinam integritatem hominibus præscribit.

AN EGO CARNALIS SVM: *Primum* naturā, quia na-
tus ex carne. *Deinde* infirmitatibus carnalibus. De se ipso
loquitur in præsenti absque fictione, non prosopopœia,
sed ingenua confessione suæ imbecillitatis, quod etiam
in statu gratiæ se legi non modò non plenè conformem,
sed & contrarium, & peccati innati quasi mancipium a-
gnosceret cum gemitu cogatur. EGO CARNALIS SVM:
Quia nondum spirituale corpus habebat Apostolus, in-
quit *Augustinus li. 1. cap. 10. ad Bonif. sicut posset dicere: E-*
go autem mortalis sum. Hæc est vis antitheseos *spiritualis*
& *carnalis* hoc loco. Neq; colorē habet quod dicitur, A-
postolū induere alienā personā: aut loqui de se nondum
renato, vt prius. Loquitur. n. apertè de se, & quidem in
præsenti: *Ego sum: nō autem: ego fui quondam:* vt dixerat
prius. At erat, inquis, tunc sanctus Christi seruus, nō car-
nalis, sed spiritualis: sanè erat spiritualis, sed non simpli-
citer, vt dicitur vers. 22. & sic ex parte carnalis carnem
habens, legi diuinæ obstreperam. Hanc limitationem
ipse faciet tota sequenti lucta, præcipuè v. 17. 18. vbi se à
peccato & à carne discernet. Fateatur igitur se adhuc car-
nem habere, & carnis infirmitatib. laborare & hoc sensu
carnalē esse. Neque. n. vno sensu dicuntur *carnales* homi-
nes in Scriptura, sed duplici. 1. *Mundani* & nō renati: qui
in carne esse & ambulare, & quorū arma carnalia dicū-
tur. 2. *Renati*, carnis adhuc infirmitatib. obnoxij, quo-
modo & Corinthios vocatos sanctos *carnales* vocat.

VENDITVS SVB PECCATVM: Metaphorā à man-
cipio, quod precio in tyranni potestatem venit naturā
suæ conditionē exaggerat. Ne tamē hoc simpliciter ac-
cipiatur, mox explicabit, non se tale esse peccati manci-
pium, quod totum sese ad nutū heri sui projiciat: imò
quod pro virili reluctando eius imperium & iussa no-
lit, vderit: quantumvis sæpe eeu loris constrictus agere
pro libitu non permittatur, sed in aliquod obsequium
volens volens abripiatur. Hanc, inquam, limitationem
sequens

Carnales
quot mo-
dis dicun-
tur in
Scriptu-
ra.

1. Cor. 3.

sequens pugna confirmabit. Metaphora igitur non est laxè aut simpliciter intelligenda, vt cum Achab Rex *1. Reg. 22.* impius dicitur *Vendatus ad faciendum malum in conspectu Domini*: Est mancipium Tyranno sponte obsequens per omnia illicita. Sic impij sunt venditi sub peccatum, vituperio & pœna digni. Est mancipium tyranno repugnans, nec nisi inuitum obtemperans. Sic venditi sub peccatum sunt renati. Sic Paulus se peccato venditū queritur *1. Originalis conditionis respectu*, qua omnes *Paulus* naturā filij iræ exsistentes sub peccati sunt potestate, licet quo ad conditionem gratiæ sint liberti Christi. *ut venū-*
datum
2. Respectu infirmitatum carnalium, quibus & sancti obnoxij manent, quādiu in carne viuunt, licet eis non sint *se dicat*
sub pecca-
tum.
 lethales, quoniam reluctantib. & deplorantib. eas, non imputantur, sed remittuntur propter Christum. Sicut igitur David in ipso resipiscentiæ actu cōstitutus queritur se conceptū & natum in peccato, desiderans se mūdari hyssopo: Sic Apostolus noster hoc loco & alibi deplorat cū gemitu infirmitates carni adhærentes. *2. Cor. 12.*
Docet igitur suo exēplo, qualis sit renatorum conditio in hac vita. Exposuerat suprā *statum* hominis sub reatu peccati, sub quo manent omnes Iudæi & gētes extra Christum: Deinde & statū sub gratia redēptionis per Christū, quod iustificati fide pacē habeamus cum Deo. *Tertium* regenerationis statum exponere cœpit cap. 6. v. 7. quod iustificati fide etiā liberati simus à peccati dominio. Hic verò status, cū quanta imbecillitate & difficultate maneat coniunctus, quādiu in carne manemus, graphicè depingit in sua ipsius persona, vt ne eius exēplo considerato vel hypocrisi nos fallamus, & securitate in pristinū seruitiū nos præcipitemus: vel sensu infirmitatū nostrarum labascamus in fide. Sumus igitur *spirituales*, quotquot *Renati*
omnes sūe
spiritua-
les &
carnales.
 renati sumus, sed & carnales sumus, quia carnis sarcinam nondum deposuimus, naturā nondum exuimus. Si quis dubitat, excutiat cor suū. Si negat, affectus suos cōsulat, aut se hypocritam faciat. Sumus à peccati dominio redempti precio: nondum tamen vinculis peccati inhabitantis exsoluti, quamdiu è carne, peccati domicilio nondum emigrauimus. Poterat Christus momento in plenam nos vindicare libertatem. Verū reseruat hoc in diem reparationis omnium, vt tantisper cū hostib. de-

Simile.

uictis, sed nondum abolitis luctemur, & vinculorū reliquias deponere magis ac magis laboremus. Similes hic sumus captiuis precio redemptis à Turca, quib. aliquot catenarum annuli pedibus & collo in pristinae conditionis vestigium ad dies vitæ relinquuntur circumgestāde, donec paulatim attritos abjiciamus penitus. Sic liberi sanè sumus à captiuitate: non tamen habemus, quod superbiamus, aut oriemur: sed potius, quòd recordatione vinculorum nos humiliemus, & de reliquijs abjiciendis in dies laboremus.

*Paulus
diuisus
sentiens
in se con-
traria a-
ctionum
principia.*

15. QVOD ENIM PERPETRO, NON AGNOSCO: Probat se adhuc esse carnalem, peccato venundatum: quia quamuis peccatum seriò auersetur, rectèq; agendi ~~modus~~ habeat, tamen in hoc ipse sibi obsequi nō possit, faciens malum, quod nolit, bono omisso, quod velit, à peccato in habitante superatus. Proponit igitur se diuisum, per contraria actionū principia, quorum vno nolit malum, velit bonū, delectetur lege, seruiat Deo: q̄ mox interiorem hominem, legem mentis, & mentē vocabit: Altero ad malum, quod nolit, faciendum inclinetur, bonum quod velit perficere non sinatur, peccati lege captiuetur: quod vocabit peccatum in carne sua habitans, malum sibi adiacens, membra sua, carnem deniq; vocabit. His tam contrarijs principijs in contraria se trahi queritur Apostolus, ille inquam qui in tertium cœlum raptus ~~et~~ audiuit, nulliusque sibi consciū esse alibi confirmat. Excutiamus hic singuli sinus nostros. Atque hic est primus luctæ huius paroxysmus.

*Lucta
primus
paroxy-
smus.*

Ὁ γὰρ κατὰ νόμον: QVOD ENIM PERPETRO: In malam partem. Nam opus peccati hoc verbo etiam notauit. ver. 8 13. Accommodabit tamen & bono operi idem verbum, ver. 18. Fateor, inquit, me sæpius exorbitare à lege Dei, malè cogitando, concupiscendo, irascendo, agendo: Nō se accusat de flagitijs aut vita scelestā: sed agnoscit varias in se infirmitates, ignorantias, & defectus in diligendo Deo & proximo, quos sancti in se sentiunt, & deprecantur cum Dauide: Peccata quis intelligit? Ne ingrediaris, &c. Septies cadit iustus, &c. Qui sentire se negant, scelesti sunt hypocritæ.

Οὐ γινώσκω: Non Socraticè intelligatur hoc verbum, quasi

quasi se nescium, aut ignorantem peccare dicat, ut Socrates voluit, neminem, qui de rebus rectum habeat iudiciū, aliud quicquam agere posse, quàm quod bonū sit: & si aliud agat, per insitiā id agere: cōtra quod Aristoteles disputat in Ethicis. Non enim tergiuersatur, aut se excusat Apostolus: sed accusat peccatum suū Hebraismo, *non agnosco*, pro non approbo, sed auersor, tanquam legi aduersum. Sic & Augustinus: *Quid est aliud, quàm nolo, non approbo, non consentio, non facio, quomodo dicturus est Dominus: Non noui vos.* Sic pij, quod perpetrant, non agnoscunt, non approbant, non excusant, non palliant: sed primi damnant & auersantur idque reuerentia diuinæ legis: & ideo resipiscunt.

*Arist. lib.
7. Ethic.
cap. 2.*

NON ENIM QVOD VOLO: Ratio cur non agnoscat: quia perpetro non voluntate, sed cum improbatione. Non quod renati peccent non voluntariē, aut coacti: sed quod non tota voluntate. Nam etiam in lapsibus, cum non faciunt bonum sed malum, volunt bonum, nolunt malum: voluntate licet languida, quæ quidem in lucta cedit, sed non excutitur. NON QVOD ODI: nempe bonum: SED QVOD ODI: nempe malum: quod addet v. 19. Non agnoscere, odisse, non velle, nolle, idem valent Apostolo: pro peccatum cum auersatione admittere.

16. SI VERO QVOD NOLO, HOC FACIO: Ex lucta voluntatis bonæ & facti mali infert vtrunque membrū: Prius, hoc versu: Si quod nolo hoc facio, consentio legi, quod bona sit. At illud: Ergo hoc. Ratio connexi videtur obscurior. Sensus est: Qui malum, quod facit, non vult, sed improbat, amore & reuerentia Legis, cui videt malum, quod facit, aduersari: is sanè legem vt bonam & rectitudinis normam comprobatur.

NVNC VERO NON AMPLIUS EGO: Ex eadem lucta infert posterius. Repetendum est ἀπὸ τοῦ ἐναντίου: Si quod perpetro, id nolo: non ego id perpetro, nempe voluntate, qua auersor. SED ID PERPETRAT PECCATVM IN ME HABITANS: Principium aliud in me latet, malum perpetrans: peccatum inhabitans, à bono abstrahens, ad malū trahens. Vnde euident, vim peccati in me magnam adhuc esse. Nō verò hoc dicit, vt se eximat culpā: Sed vt ostendat, se diuisum esse, nec totū peccare: sed ea tantū parte, qua carnalis, & nondum renatus est. Atque hoc vniver-

Epiph.
hæc. 64.

Male discrimen est renatorū & non renatorū peccantiū, quòd illi non toti, sed carne tantum: isti toti peccant, quia toti sunt caro. Fanaticorū verò impudentia aperta, qui dicti huius prætextu scelera sua excusant dicētes, nō se sed peccatū inhabitās ea perpetrare. Atqui oportebat addere: *Facio quod non volo*. At illi volentes ruūt in scelera. Quod Epiphanius hic etiā peccatum inhabitans fecit Diabolum, eò quod peccati est opifex & inuentor, à mente Apostoli alienum esse suprā dixi.

18. NOVI ENIM, QVOD NON HABITET: Alter paroxysmus confirmans priorem: quòd voluntati bonæ effectus bonus non respondeat, sed contrarius, seu quod ad bonum volendum se sentiat promptum, ad faciendū impotem, adeò vt pro bono voluto faciat malum non volitum, ob inhabitans in carne sua peccatū, cui nolens volens obsequium præstet: & cui proinde potius quā sibi hæc ἀταξία sit transcribenda. Hæc summa triū versuum. NOVI, quasi dicat ingenuè confiteor. Non dissimulat imbecillitatē naturæ renatæ etiam in summis Christi membris tantus Apostolus, vt pudefaciat sanctulos hypocritas, qui scilicet tantum faciunt bonum sine lucta, absque vllō defectu. Nec loquitur de occultis aliquibus sceleribus, sed de vi latentis concupiscētiæ, quæ sanctissimos quosq; abripit sæpiuscule. Non. n. Apostoli verba hæc volunt, quod semper, sed quòd frequentius quàm velit, affectibus suis succumbat. BONVM intelligit boni moralis & spiritualis seriū studium. Hoc queritur in se non HABITARE, quod plus est, quàm in se non esse. Habitare enim est sedem fixam habere. Significat ergo bonū propositū in se ita fixū & cōstās nō esse, quin aduersis cōcupiscentiæ flatib. sæpius interturbetur. De se prorsus nō renato non erat, cur id negaret. Quis. n. nesciat, in corde non renato, sed prauo à iuuentute, ad bonum omne emortuo, bonum non habitare? In animā enim malitiosam non introibit Sapientia: nec in corpore peccatis obnoxio habitabit, inquit Sapiens: quoniam Spiritus disciplina sanctus fugit, quod fictū est. De se igitur renato hoc queritur. At, inquis, in renatis habitat Spiritus S. Ergo & bonū. Sanè, quā sunt renati. Nec hætenus de se id negat Apostolus. Ideo addit exegefin limitatiuam: *In me, hoc est, in carne mea*: diuidens sese in carnem & par-

tem a-

tem aliam, quam postea nominabit interiorem hominem. Neque de hac parte, sed de carne sua queritur. Simul verò docet, concupiscentiæ sedem propriè *Caro* esse carnem. *Caro* autem non intelligatur physicè de *quid sit* substantia musculosa, sed Theologicè de naturæ vitiositate, seu parte hominis non renata: nec de sola sensualitate, sed de ipsa ratione, voluntate, & locomotiva non regenerata. *Apostolo.*

NAM VELLE ADEST MIHI: Probat bonum in se non habitare à negatione effectus ad negationem causæ, ubi bona subest causa, bonus se prodit effectus. In carne mea bonus effectus non est. Bonum enim perficere non reperio. Bonum igitur non habitat in carne mea. Quod præmittit: *velle sibi adiacere*: ad luctam voluntatis renatæ & carnis pertinet: quia voluntas bonum eligit: caro bonum effectum intercipit. Non loquitur de *velle* indifferente seu de actu volendi absolutè, nec de velle malo, sed de velle bono, id quod ratio ostendit. Repetendum enim *ἐπὶ κοινῇ, τὸ ἀγαθὸν* vel *τὸ καλὸν*: *velle (bonum) MIHI ADIACET*: plus hoc est: quàm *michi adest*. Notat enim seriam *ἀεὶ ἀγρεύειν* rectè agendi, sed quam caro impediat. An ergo voluntas bona adiacet carni, vt Pelagiani volunt? Minimè. Effet enim aperta contradictio in verbis: Bonum non habitare in carne Pauli: & bonum velle adiacere carni Pauli. MIHI ergo rursus intelligatur limitatè: non toti: nec carne meæ: sed *κατὰ τὸν ἀνθρώπου ἑστώ* vt dicit vers. 22. vnde de se renato Apostolum loqui rursus est evidens. At inquiunt in renatis Deus efficit velle & perficere. Iste efficere in se non inuenit: Non igitur videtur renatus. Egregiè verò. Iste in se inuenit velle: Deus igitur in eo effecit. Renatus igitur. Perficere efficit in renatis prout vult, non semper, nec quouis actu particulari. Additur enim ibi: *Pro suo beneplacito.*

Phil. 2. 13.

19. NON ENIM FACIO BONVM QVOD VOLO: *Ἀπολογία* declarat vtrunque quomodo velle sibi adiaceat: *quia*, inquit, *bonum volo, malum nolo*: & quomodo perficere non inueniat, nempe in se, hoc est, in interiore suo homine, ac multo minus in carne sua: quia inquit voluntati actus externi non respondent, sed contrarii sunt. Facio. n. non bonum quod volo, sed malum quod nolo: dum voluntas carni succumbit. Rursus loquitur de voluntate regenerata. Non renata enim nec bonum

morale aut spirituale vult: nec malum odit, cum sit praua. Neque vero intelligatur, quasi perpetuò, sed quòd *ἐπὶ τὸ πάλιν* eiusmodi *ἐναντιώσεως* passus fuerit Apostolus, & patiantur renati.

20. SI VERO EGO ID FACIO, QVOD NON VOLO. Infert ex altero paroxysmo idem quod ex priore, versu 17. peccatum inhabitans esse impurum illū fontē, ex quo omne genus sordium, quibus etiam renati quandoque inquinantur, promanant: Absque quo si esset, nunquam peccarent: quandiu vero in se latentē habent, peccati immunes esse non possunt. In hunc igitur fomitem omnē culpam meritò deriuat Apostolus. Id vero rursus facit, nō vt pecantes renatos exculet, sed vt in lucta constitutos aduersus intestinum hostem magis animet.

21. COMPERIO IGITUR LEGEM. Hic versus variè torfit interpretes. Atqui sensus videtur non obscurus, si illatio ex præcedentibus, & ratio sequens attendatur. *νόμον* aliqui improprie pro impedimento interpretantur, quasi dicat: *Comperio igitur mihi volenti facere bonum, impedimento esse malū adiacens, ceu legem quandā à natura imposita.* Ita post *νόμον* subaudietur verbū *παρεκκείσθαι* vel *ἔχειν*: & sensus erit, Apostolum bene agere nitentem inuenire sibi adiacere prauitatē, impedimētum bene agēdi, seu necessitatem quandam peccandi. Hunc sensum nostri ferè sequuntur. *Chrysostomus* interpretatur *νόμον* proprie de lege Dei, & subaudit ex v. 16. verbum *συμφωνῶν*: *Comperio igitur legem consentire mihi volenti bonum agere.* Sic etiam Syrus interpres. *Erasmus* τὸν νόμον reddit διὰ τὴν νόμον *per legem*, quasi dicat Apostolus, se per legem deprehendere sibi adiacens vitium. Dicam quid mihi videatur. Claudat Apostolus alterum paroxysmum, & ad tertium transit. Rursus igitur infert vtrunque propositi membrum, vt v. 16. 17. ex præmissis: cum bonum velit, à peccato autem trahatur ad malum, deprehendere igitur se, legem quidē sibi volenti bonū agere, bonā esse, in se verò omnē vitij causam residere: vt priore mēbro legem rursus approbet, posteriore vitium sibi adiacens acuser. Sic post τὸν νόμον, repetendum ex ver. 16. *ἐπὶ καλῶς*: quod omisit, quia mox sequitur τὸ καλὸν: ne repetitio eiusdem vocis ingrata esset: & *ἐπὶ ἐμοὶ* aduersatiuè pro *καίπερ ἐμοὶ*: *quantuis mihi adiaceat malum: comperio tamen legem mihi volenti*

Augustinus fere sic lib. 1. cap. 10. ad Bonif.

facere

facere bonum, bonam esse. Cum hoc sensu optimè fuit ratio sequens: *Delector enim lege Dei, &c.* Etiam fluet, si sic construamus verba non nihil traiecta repetito verbo παρακείδται: εὐρίσκω ἀρετήν, τὸν νόμον παρακείδται ἐμοὶ τῷ θελόντι ποιῆν τὸ καλὸν ὅτι ἐμοὶ τὸ κακὸν παράκειται. *Comperio igitur legem (id est, legis studium, ut v. 9. χωρὶς νόμου: sine lege. i. sine legis studio) adiacere mihi volenti facere bonum, quia (.i. quantum) malum mihi adiaceat. Delector enim lege Dei, &c.* Sed in ista obscuritate liberū sit iudicium. Manifestū est quid velit Apostolus: legē excusat, carnē suā incusat.

21. DELECTOR ENIM LEGE DEI SECUNDUM INTERIOREM HOMINEM. Nunc tertium ingreditur paroxysmum reliquis apertiore & grauiore. Non dicit tantū, ut prius, *velle sibi adiacere*, nec tantū, *se velle bonum*, quod nondum satis arguebat, eum ut renatum loqui: cum velle homini naturaliter adiaceat: bonū naturale omnia appetant, morale etiam philosophi probent: sed dici *se lege Dei delectari*, seu, *legi Dei cōdelectari*, hoc est, appetere ac persequi bonū spirituale, seu spiritua lem obedientiā, quam lex spiritualis postulat. Hoc desiderio manifeste se ab incontinētibus philosophorum discernit: & spiritua lem testatur, licet carnalem prius dixerat. Neque enim quisquam nisi spiritualis lege Dei delectatur, cū lex iram operetur. Limitat tamen SECUNDUM INTERIOREM HOMINEM: ut nō simpliciter, sed secundum quid dictum intelligatur: nec videatur in verbis eius cōtradictio, quasi dicat, *delector lege nō totus quidē, sed quā sum renatus*. Ita clariū quam prius se diuidit in internum & externum hominem. *Interior homo* est nouus seu regeneratus, mēs illuminata, volūtas renouata. Vocat *interiore* quia est in occulto, in spiritu, ut supra de Iudæo cap. 2. 29. in cordis conuersione, facultatum interiorum renouatione consistens, nec patens hominum oculis: nec externa aut mundana quærens: sicut dicitur: *regnum Dei intra vos est*. Sic interior homo dicitur 2. Corinth. 4. 16. Hactenus igitur renati delectantur lege Dei: & meditantur in ea dies & noctes, Psalm. 1.

*Exterior
seu inter-
nus ho-
mo quid
sit.
Luc. 17.*

23. SED VIDEO ALIAM LEGEM. Antithesi describit externum seu veterem hominē: & eius seruilem sortem, quā in se adhuc experiri cogatur. Duas ait leges cōtrarias sibi incumbere. *Vnam* in mēbris suis, legem pec-

Lex peccati & membrorum quid sit.

Lex mentis.

cati, id est, vim peccati existentis in membris, seu in carne sua. *Membra* enim hic vocat, quod prius carne, hoc est, partem sui nondum regeneratam. Hanc opponit interiori homini, quasi hominem externum seu veterem, non quod caro tantum externa membra occupet, sed quod tantum externa & mundana curet, & circa externas vitularuas occupetur, aliena ab interna & spiritali iustitia. *Alteram* legem mentis suae intelligit legem Dei, cuius puritate intus mente & corde dixerat se delectari. Huic, inquit, dum me conformare studeo, gravissimum periculum apud me ipsum subeo: quod exponit metaphora duellum athletarum, qui diu fortiter confligunt, plagas alternant, tandem alter alterum costringit, & collo obtorto captivum trahit. Ita, inquit, lex membrorum reluctatur legi mentis meae, seu spiritus, ut vocabit cap. 8. vers. 2. Duo athletae, duo homines, duo principia contraria reluctantia in filiis Dei sunt *caro & Spiritus*, quorum luctum aperte indicat Gal. 5. *Caro concupiscit contra Spiritum, Spiritus contra carnem, haec duo sunt contraria.* Lex mentis ducit ad sanctimoniam & vitam: Lex membrorum trahit contra ad peccatum & mortem. Haec est lucta gravis quidem, sed nondum inclinans. Aquis viribus adhuc confligit Spiritus & caro. *Sequitur:* καὶ ἀχμολῶ τίζοντά με. ET CAPTIVANTEM ME. Euentus certaminis non raro luctuosus: *captivus*, inquit, *abstrahor à malo ad malum*, & subigor in potestatem peccati, ut quod volo bonum non faciam; sed malum quod nolo perpetrem. Sic victoriam non raro obtinet caro, sed in inuitum. Nemo enim sponte captivatur. Renati igitur licet aliquando in hac lucta captiventur à lege peccati: nunquam tamen sine contradictione abripiuntur.

24. MISER EGO HOMO: QVIS ME. Claudat luctam tristi gemitu, occasione praecedentis luctae. Persistit in metaphora athletae, qui post gravem luctam ab antagonista tandem nolens volens captivus trahitur in servitutem. Hic sanè meritò exclamabit: Me miserum quis me liberabit ab hac dira servitute? Ita Apostolus in persona filiorum Dei luctantium cum peccato & aliquando succumbentium: exclamat 1. De miseria humana, in quam peccatum nos coniecit: & quam etiam Filij Dei sentiunt, quoties à peccato captivantur: Multò verò

magis

magis filij iræ non renati æternum subibunt. 2. Suspirat de liberatore: *Quis me liberabit?* non quod desperet, aut ignoret: sed vt desiderium suum indicet, & suspiriis perpetuis opus esse doceat. 3. Grauitatem seruitutis deplorat: *ex corpore hoc mortis*. Hæremus in faucibus mortis corporalis & æternæ peccati causa, donec per liberatorem extrahamur. CORPVS MORTIS potest Hebraicè accipi pro corpore mortali. Sic erit votum Apostoli, vt breui per mortem corporalem hinc liberetur, sicque tela malorum omnium abrumpatur. Docet igitur non finire hos conflictus, quãdiu mortale corpus circūgestamus, sed morte demum abrumpi: quando corpus peccati penitus aliquando exuemus. Tantisper durabit certamen: tantisper opus est talibus suspiriis: Hæc exercitia & certamina nos mouent de perpetua pœnitentia hominis Christiani.

25. GRATIAS AGO DEO PER IESVM CHRISTVM. Quædam exempla habent: *Gratia sit Deo per*, &c. eodẽ sensu: Hic testatur in certamine se laborare & ingemiscere, verum nec deferi nec succumbere, sed tandem vincere, & triumphum agere, non virium suarum robore, sed Dei gratia per Iesum Christum Dominum nostrum. *Δοξολογία* igitur hac nos consolatur, vt fiducia huius liberatoris & agonotethæ non labascamus in certamine.

NEMPE IGITUR IPSE EGO. Epilogus repetens breuissimè summam certaminis. Vno verbo se diuisum docet in mentem & carnem, & secundum repugnantia principia etiã repugnantia studia habere: Deo seruire *secundum mentem* seu interiorem hominem: peccato subiace-
re *secundum carnem* seu veterem hominem. Hęc, inquit, manebit mea conditio quoad vixero *das muß ich befehen/leiden/anders kan ichs nicht machen*. Talis renatorum in hac vita cõditio manebit. Nec toti mens sunt: nec toti caro: sed cõpositi ex vtraq; ne desperemus ob infirmitates: nec superbiamus propter gratiã. Quod dicit *αὐτὸς ἐγώ*: *Ipsè ego*, dubitationem omnem tollit, quod non de alio, sed de se ipso, nec de præterito, sed de præsentì statu, qualis erat, dum hoc scriberet, loquatur Apostolus. *Ego ipse*, inquit, non alius aliquis præter me: *Seruiò*, inquit, nõ seruiui: Nimis igitur proteruè Iulianus Pelagianus olim de alio quodã nondum renato finxit loqui Apostolũ. Viderint proinde, quibus Iuliana glossa adedò arridet, quomodo ab

hac proteruia se liberent. *Mente servire legi Dei*, idē profus est quod dixerat prius; se delectari lege Dei quoad interiorem hominem. Hoc prorsus est hominis renati. Mens igitur non physicē de intelligentia vel ratione, sed Theologicē de spiritali seu regenerata hominis parte & conditione intelligatur. *Carne verò servire legi peccati*, est carnis infirmitate ad peccandum sollicitari & succumbere: Hoc verò etiam renatis sanctis, imò sanctissimis non rarò vsuvenit. Caro igitur rursus non physicē de mole & organis corporis, sed Theologicē de carnali seu nondum regenerata hominis parte & conditione, phrasi in scripturis receptissima intelligatur.

DVBIORVM EXPLICATIO IN CAP. VII. AD ROMANOS.

DVBIUM I.

Quomodo mulier ex lege dicatur viro viuenti alligata, & mœcha si nubat alteri, cum lex & viro dimittere uxorem, & uxori dimissæ nubere alteri viro permiserit?

DVBIUM I. ex ver. 3. *viuente igitur viro mœcha vocabitur, &c.* Quomodo Apostolus dicat ex lege mulierem viro viuenti esse alligatam, & vocari mœcham, si nubat alteri viro: cum lex viro dimittere uxorem: & uxori dimissæ nubere alteri viro permiserit *Deut. 24.*

R E S P O N S I O.

APOSTOLVS hic & 1. Cor. 7. 39. de lege matrimonij loquitur moraliter: quid ex ordine diuinitus instituto, & ex Christi præcepto fieri oporteat, quidque Deus tanquam voluntati suæ, & naturali honestati conueniens initio sanxerit atque approbet: Non vero ciuilitate, quid vel Deus olim in politia Iudaica fieri impunè permiserit: vel homines ipsi consuetudine aut legibus in Republica impune sibi indulgeant. Per se ordini diuino congruit, vt coniugium duorum sit insolubile, nisi morte alterius: sicut dicitur: *vir adhærebit uxori suæ: quod Deus coniunxit homo ne separet.* Pugnant igitur cum hoc ordi-

Matth.
19. 6.

ne diuino omnia repudia & diuortia, & sunt peccata coram Deo: quia Deus auersatur omnem perfidiam & pollutionem, quæ in repudiis & diuortiis necessariò interuenit, vel alterius vel vtriusq; coniugis respectu. De hoc, inquam, ordine vniuersaliter vera est Apostoli sententia: duobus tantum casibus exceptis, vno *Adulterij*, si vxor fiat mœcha viro superstitite, quem Dominus disertè excepit. Matth. 19. 9. altero *desertionis*, si infidelis deserat fidelem: quo casu Apostolus ipse præceptum Domini limitauit 1. Cor. 7. 15. Mulier. n. adultera vinculum coniugij abrumptit perfidiâ capitali ex lege. Siue igitur tollat eâ Magistratus siue nō, vir est ab ea solutus: nec aliâ ducens, seruata honestate, fit mœchus. De fidele autē persona deserta ab infideli dicit Apostolus, nō eam ligatā manere in tali casu. Iterū igitur nubēs seruata honestate, nō fit mœcha vel mœchus. Nec ingredior hic disputationē cōtra Canones, 32. quæst. 7. nullo casu perimittentes cōiugij personæ innocenti, superstitite mœcha vel desertrice persona: quia nullo casu matrimoniū solui quo ad vinculum posse putant: quod prolixè cōtendit Bellarm. Tom. 2. de ma. lib. 1. cap. 16. &c. Contrā videatur Beza, de repudiō & diuortio, & Chemnit: exam. Concilij Trid. quos quidem Bellarminus oppugnat sed parū solide. Immēsus hic cāpus est, sed breuitatis & instituti est habēda ratio. Quātum ad cōsuetudines & leges ciuiles, repudia vel diuortia per eas possunt fieri impunia & ciuilitè licita: sed nō moraliter iusta, & Deo accepta, extra casus prædictos. Romanis repudia & diuortia consuetudo permittebat. Augustus filiam Antonij repudiauit. Nero vxorem Liuiā grauidam de dit Augusto, vnde natus Drusus Germanicus. Quid hoc erat nisi pudendū lenociniū? Iudæis Deus propter *εὐλογισμὸν* permisit dimittere vxores, dato libello repudij: dimissis nubere etiā viuentibus maritis prioribus absq; reatu ciuili, sed non absq; culpa morali. Hodie leges & constitutiones Romanæ repudia quidem non permittunt: diuortia tamen variis de causis concedunt, vt videre est Nonell. 22. de nuptijs, de quibus DD. inter se disputant, quænam eorum tantū, quæ etiā vinculum soluant: de quo alibi.

D V B I V M II.

An omnis concupiscentia sit peccatum?

Hh 2

Nonell.
22. de
nupt;

DVBIVM II. est ex vers. 7. *Concupiscentiam non nouissent esse peccatum nisi lex dixisset: Non concupisces*: an omnis concupiscentia sit peccatum. Apostolus enim ex lege videtur damnare omnem concupiscentiam: Sed contra est, quod concupiscentia est naturalis: & Scriptura aliquam cupiditatem videtur concedere: *Qui Episcopatum cupit, bonum opus desiderat*. Sophistæ etiam concupiscentiæ primos motus negant esse peccata: præsertim in baptizatis.

RESPONSIO.

Concu-
cupiscen-
tia motus
ordina-
tus quot
modis
fiat.

Ἐπιθυμία physicè duo significat: *δυνάμειν* & *ἐνέργειαν*, facultatem naturalem, & actum: Sic est bonum naturale, quod non damnatur in lege. Mortaliter verò consideratur vel absolutè, vel relatè ad legem. Absolutè & in se, nec bonum, nec malum, sed medium est concupiscere, sicut edere, stare, dormire: fit verò bonum vel malum ex lege, cum fit iuxta vel cōtra eam: sicut indifferens est, si manum moueā huc vel illuc: Sed bonus seu licitus dicitur motus, si moueam iuxta legē ad rem meā vel alienā modo & fine ordinato: malus & illicitus, id est, *peccatum*, si cōtra legem ad rem meam vel alienam modo & fine inordinato. Ordinatus enim modus concupiscentiæ fit tripliciter, respectu obiecti, modi, & finis debiti. Obiectum lege ordinatum est res mea vel aliena, vel nullius seu cōmunis. Sic enim res diuiduntur. *Modus*, vt fiat moderatione debita & ex fide. *Finis*, vt fiat ad salutē nostram & proximi, maximè verò ad gloriā Dei. In natura integra omnes motus sic erant ordinati, vt in appetitionibus & voluntate nulla esset *ἀμαρτία*. Erant igitur boni & absque peccato. In statu peccati omnes motus concupiscentiæ collati ad legem vitiosi sunt: quia vel exorbitanti in parte obiecti, dum concupiscimus res lege prohibitas: proximi domū, uxorem, ancillam, bouem, &c. Omnes hi motus, siue primi sint siue secundi, lege prohibentur: *Non concupisces*: vel circa obiectum legitimū deficiunt modo & fine: vt cum quis concupiscit rem, cibum suum, vinum suum, uxorem suam, immoderatè, gulæ vel libidinis causa, &c. Sic omnis cupiditas nō renatorum vitiosa est per se vel per accidens. Renatorum verò, qui ex fide agunt, bona aliqua cupiditas esse potest, obiecto, modo, & fine debito obseruato: Mundis enim omnia munda. Nam res suas possunt ordinatè appetere, vt maritus coniugem suam: etiam res alic-

alienas: ut in mutuo, commodato, conducto, emptio-
ne, venditione, & quouis contractu legitimo. Sic per se
non illicita est cupiditas, iuuenem appetere nuptias vir-
ginis. Etiam res nullius vel communes: ut appetere Ma-
gistratum, functionem, legitimis mediis & fine: Vnde
Apostolus: *Qui appetit Episcopatum, bonum opus concupi-*
scit: utitur verbo ἐπιθυμῶ. Non igitur omnis ἐπιθυμία *con-*
cupiscentia est peccatum in renatis: quanquam ex acci-
denti ob vitium naturæ adhærens vix vnquam vitio ca-
reat. Sola cōcupiscentia finis & mediorum ad finem, h.e,
gloriæ Dei & salutis nostræ, verbi Dei, sacramentorum,
fidei, adoptionis, & rerum diuinarum in Scripturis sim-
pliciter laudata est atq; præcepta cupiditas: *Quarite pri-*
imum regnum Dei, &c. Quarite & inuenietis: Sicut ceruus
desiderat riuos aquarum, sic anima mea concupiscit ad te
Domine, Psal. 42. 1.

1. Tim. 3.

3.

Concupi-
scientia
qua lau-
detur in
Scriptu-
ris.

ET SI igitur verum est, quod hic vult Stapletonus in
Antidotis, concupiscentiam agnitam & lege damnatam
non esse ipsam concupiscibilitatem, aut ipsam sensuali-
tatem per se, ut est quiddam à Deo conditum in natura.
Tamen quatenus tota per peccatum est vitata, & legi
Dei difformis, omnino de ipsa primo loco loquitur A-
postolus dicens: *Concupiscentiam non nossem, nempe, esse*
peccatum: ipsam concupiscibilitatem esse vitiosam, pro-
ximè de fructibus eius malis, h.e, motibus omnibus, non
solum secundis, quos per consensum rationis parit con-
cupiscentia, sed etiam primis, quibus absque deliberato
voluntatis consensu contra legem Dei fertur.

Stapl. An-
tid. pag.
360.

EXCIPIIT I. Decalogus primos motus & desideria
praua non prohibet per modum obligationis sub pœna
peccati mortalis aut venialis: sed tantum per modum
doctrinæ de naturæ morbo, & de quærendo Medico, &c.
Non igitur sunt peccata.

Stapl. An-
tid. pag.
362. 363.

RESPONSIO.

ANTECEDENS falsum est I. Quia vniuersaliter lex
prohibet cōcupiscentiā inordinatam: *Non concupisces:* At
etiam primi motus sensualitatis contra legem sunt inor-
dinati. Prius motus concupiscentiæ titillans Dauidē ad
adulteriū fuit: *suaue erit frui hac formosa muliere: Quid*
si ea potiar? Secundus motus cū assensu fuit: *volo ea potiri.*
Quis neget, vtrumque contra legem & prauum fuisse?

Aug. cō-
tra Iul. l.
6. cap. 5.

II. Fatetur aduersarius, esse desideria praua. Ergo fatetur lege prohiberi. Omne. n. desiderium prauum lege prohibetur. idque sub obligatione ad poenam maledictionis: *Maledictus omnis qui non manserit in omnibus.* I. I. I. Fatetur ex Augustino, in non renatis quodammodo peccata esse hæc desideria: idque quia hi vnum adhuc sunt cum Adamo. Ergo etiam quodammodo peccata sunt in renatis: quia & hi, in quantum adhuc caro sunt, desideriis prauis obnoxij vnum sunt cum Adamo. Itaque etiam renati iubentur magis & magis deponere veterem Adamum Eph. 4. IV. Motus hi aut boni, aut mali, aut indifferentes sunt. Non certe boni: quia Lege prohibentur: & mortificare iubentur: Et desideria praua merito dicuntur non modo, quia ad prauum inclinant: Sed & quia ipsi prauis sunt à lege, rectitudinis regula, discrepantes. Nec indifferentes dici possunt: quoniam lex diuina nullam animi partem nec vllas inclinationes, motus, aut operationes morales nobis relinquit liberos aut indifferentes, cum nos iubet *Deum diligere ex toto corde, ex tota anima, &c.* Omnis autem diuisione animi & cordis damnatur expressè Ose. 10. 2. & alibi. Relinquitur ergo malos esse. Omnia autem mala culpæ lege prohibentur sub obligatione peccati & poenæ.

INSTAT II. Lex prohibet non ut peccata, sed ut mala vitia & morbum naturæ: non ut obliget ad poenam, sed ut adigat ad quærendum Medicum.

RESPONSIO.

I. Quicquid lege prohibetur, eo ipso quod prohibetur peccatum est. II. Sunt mala non poenæ, sed culpæ. Peccata igitur. III. Obligatio ad poenam est manifesta, Deut. 27: Et est legis per se: compulsio ad Medicum quærendum per accidens.

INSTAT III. Inuoluntaria non sunt peccata. Motus tales sunt inuoluntarij. Non igitur peccata.

RESPONSIO.

Arist. lib.
3. Ethic.
cap. 1.

MAIOR vniuersaliter est falsa. I. Quia non voluntas nostra, sed lex Dei est recti & non recti, iustitiæ & prauitatis regula. Gal. 5: *ut non quæ vultis ea faciatis.* Ideo originale vitium peccatum est etiam in infantibus, licet non voluntate attractum, sed necessitate naturæ propagatum in eos. II. Sanior Philosophia repugnat. Nam Aristoteles etiam quæ ἀνομιος & δὴ ἀγνοίας peccantur, à culpa non eximit.

eximit. *Etiam qui nesciens peccauit*, inquit Augustinus, *non incongruenter, nolens peccare dicitur.* Notū quoq; est illud, quod citat Aristoteles. *ὁ δὲ ἐκὼν ποιεῖς, καὶ ἀκὼν καὶ ἄγαν:* Nemo volens malus, nec inuitus fœlix. Et quamuis ibidē contrā disputans statuatur, virtutū & vitiorum principia esse ἐφ' ἡμῶν, vt laudem vel vituperiū mereamur: tamen fatetur vitia quædā voluntate contracta, tandē fieri necessaria, quæ vbi velis euitare non possis: vt intemperans habitum prauum contraxit volens: vbi contraxerit, abicere non valet, vt maxime velit: sicut qui lapidē sursum projicit volens, vbi proiecerit, retrahere non valet etsi velit. Sic intemperantes inuoluntariē quodammodo prauī sunt, quia sensualitas rationem & voluntatē penitus oppressit. Præua igitur desideria præua esse non desinunt, siue voluntatis consensus plenus adsit, siue non.

August.
lib. I. cap.
15.
Arist. lib.
3. cap. 5.
Eth.

INSTANTIA IV. Peccatum originis tollitur per baptismum. Ergo motus prauī inde pullulantes saltem in baptizatis & renatis non sunt peccata.

RESPONSIO.

Ad ante cedens. Tollitur non vt non sit, sed vt non imputetur. Nec fingendum est tolli vt pharmaco: hoc. n. sanguini Christi debetur: sed tollitur vt Sacramēto, hoc est, expiatum & remissum esse propter Christi sanguinē baptizatis significatur. Sic tolluntur, hoc est, remittuntur non soli primi motus, sed etiā secundi & omnia alia peccata. Interim non cessant esse in nobis, & esse peccata lege prohibita: licet nō imputētur renatis. Itaq; & hi & illi lege damnantur: non cōcupisces: & ab Apostolo peccati nomine comprehenduntur. Idē docet Augustinus lib. 6. cap. 8. contra Iulī. *Tale est, carnis concupiscentia vt maneat in homine secum confligente: quamuis eius reatus, qui fuerat generatione contractus iam sit regeneratione transactus. Actū enim manet non quidem abstrahendo & alliciendo mentem eiusque consensu concipiendo & pariēdo peccata, sed mala quibus mens resistat desiderio commouēdo.* Quod ergo Augustinus aliquando negat esse peccatum, de reatu est intelligendum.

INSTANT V. Concupiscentiam vocat peccatum, nō quod propriē sit peccatum: sed quod ex peccato sit or-

ra, & inclinēt ad peccatum: sitque fomes peccati in iustificatis. *Sic concilium Trident. session. 5. Stapleton. Antid. pagin. 382.*

RESPONSIO.

GLOSSA repugnat verbis & menti Apostoli. Disputat enim expresse de eo peccato, quod est mortis causa. Hoc verò non est, nisi peccatum propriè dictum: quod legi repugnat, lege accusatur, damnatur, irritatur: & per legem occidit.

INSTANT deniq; ex Iacobo 1. 15. *Concupiscentia postquam concepit, parit peccatum: peccatum verò peractum gignit mortem.* Concupiscentia igitur simplex non est peccatum: quia demum parit peccatum: aut si peccatum est, non est mortale peccatum: quia demum peractum gignit mortem.

RESPONSIO.

AD PRIVS. Quod gignit peccatū non est ipsum peccatum, nempe genitum, seu id quod gignitur. Est verò peccatū gignens. Cōcupiscētia concipit & gignit omne peccatū actuale internum & externum. Non est peccatū ipsum actuale quod gignit. Est verò peccatum gignens omne peccatum actuale: vnde Apostolus eam non modo vocat peccatum absolutè: sed emphaticè peccatum peccans, tanquam omniū peccatorū parentem seu fontem. Vt igitur non sequitur: Qui gignit hominem, non est ipse homo: sed contra: Qui gignit hominem, est ipse etiā homo: quia vnumquodque gignens gignit sibi simile, & omne genitū participat naturā sui gignentis: Ita minimè sequitur: Cōcupiscētia gignit peccatū. Ergo nō est ipsa peccatum. Sed contrā: Ergo & ipsa peccatum est. Causa enim peccati peccatosa sit necesse est. *Ad posterius:* Peccatū peractum id est, actuale gignit mortē. Ergo peccatum nō peractū, id est, concupiscētia primi motus non gignit mortem. Ita nec originale peccatum nec secundi motus gignerent mortē. Consequentia negatur. Effectus enim genericus & communis male remouetur à causa remota eò quod tribuitur proximè. Neq; n. quia pater gignit mortale, ideo auus mortale nō genuit. Omne peccatum gignit mortem: quia dicitur. *Anima que peccauerit morietur. Maledictus omnis qui non manserit, &c.* Ergo tam originale quàm actuale peccatum gignit mortem. Actuale tamen gignere mortem dicitur, quia

gignit

gignit proximè & magis notoriè, quàm concupiscentia latens. Et de hac ipsa tamen queritur Apostolus: *Seduxit me: occidit me.*

DVBIVM III.

*Quomodo conueniat de Paulo in Pharisaismo
existente interpretari illud: Con-
cupiscentiam non no-
uisssem?*

DVBIVM III. ex vers. 7. 8. 9. &c. Quomodo conueniat de Paulo in Pharisaismo existente interpretari quod dicit: *Concupiscentiam non nouisssem: Ego uiuus eram sine lege quondam, &c.* Cum ipse de se Phariseo longè diuersū *Staple-* profiteatur Phil. 3. *Secundum iustitiam qua in lege est, con-* *ton. An-* *uersatus sum sine querela 2. Timoth. 1. Gratias ago Deo, tid. pag.* *cui seruiò à progenitoribus pura conscientia. Actor. 23. Ego 369.* *omni conscientia bona conuersatus sum ante Deum usq; in hodiernum diem.* At qui secundum iustitiam legis conuersatur pura conscientia: is non potest dici uiuere sine lege, per legem mortuus esse, &c. Ergo vel contraria de se scribit Apostolus, vel hic non de se, sed in sua persona de homine aliquo profano loquitur.

RESPONSIO.

APOSTOLVM loqui de se ipso conuincunt omnes primæ personæ voces toties iteratæ: *Ego non cognoui: genuit in me: Ego uiuus eram, ego mortuus sum: Seduxit me, &c.* Fingere hic figuram, est Apostoli verba eludere: De se verò loqui qualis aliquando fuerat, rursus verba & particulæ præteriti temporis euincunt: *non cognoui: non nouisssem, genuit in me: Viuus eram totè, quondam, &c.* Ergo aut de prima, aut de media, aut de præsentē sua ætate loquitur. De præsentē quod non loquatur constat. Nec de pueritia sua. Effecta enim quæ tribuit peccato & legi in pueritiam non cadunt: nec loquitur de elementari tantum legis notitia: sed qualis est adultorum, imò doctorum legis, de quibus suprà cap. 2. v. 17. 18. De ætate igitur media, quam in Pharisaismo exegit, eum loqui manifestum est.

Nec tamen sibi contradicit. Elogia enim illa de Pauli Pharisaismo docent quidem, nō fuisse hominem profanum, sed religiosum Dei cultorem iuxta legem prosectæ Pharisaicæ institutis: minimè verò eum fuisse iu-

Philip. 3. stum aut purū coram Deo. Ad Philippens. iustitiam sibi
 ascribit Pharisæicā: quæ erat externā secundū legē irre-
 prehensibilis conuersatio. Sed cā vt hypocrisin Christus
 reprehendit Matth. 5. & ipse Paulus vt σκυβαλον abiicit
 Phil. 3. Ad Timotheū non cultū sed Deum progenitorū
 suorum commendat, iuxta interpretationem Ambrosij:
 quia idē Deus Christianorum & Iudæorū Rom. 3. Aut si
 progenitores intelligit non proximos, qui fuerant Pha-
 risæi, sed remotiores, qui rectē Deo seruierant: rectē
 etiam ipse seruit Deo in lūbis eorū: sicut Leui dicitur
 decimatus in lūbis Abraham Heb. 7. Prius tamē est simpli-
 cius. *Puram conscientiam* in Pharisaismo sibi tribuit, hoc
 est, sceleribus non pollutā aut turbatā. Nā etiā quod per-
 sequebatur Christū, id fecit non cōtra conscientiam, sed
 per ignorantiam amore Dei & zelo legis: quod fatetur
 1. Tim. 1. Eo verò ipso suam cœcitatē in Pharisaismo a-
 gnoscat. De verē pura conscientia intelligi nequit: Quia
 sanguis Christi purgat consciētias ab omni peccato. At
 ipse Christū persequebatur; Et fides purificat corda: At
 Pharisæus existēs erat sine fide. Idem de se in Actis testa-
 tur, quod cultus legalis Deo & hominib. præstandi fue-
 rit studiosissimus: idq; cum Pharisæis reliquis habuit
 commune. At fuit ea tantū seruata iustitia, teste Chri-
 sto. Et argutissimi legis Doctores tamen cœci erant &
 cœcorum duces: quales Christus depingit Matth. 23. Et
 Apostolus descripsit supra cap. 2. Talē & hic sese fatetur
 fuisse. Etsi igitur habuit legē, eruditus in lege à pueritia:
 tamē fasciatus Pharisæico errore, legē nō intellexit: q̃
 spiritualem esse ignorauit, & ita legem sciens nō intel-
 lexit, habens non habuit. Sine lege igitur vixit. Neq; est
 quod Stapletonus Paulū cū Simeone, Zacharia, Elisabe-
 tha cōferat. Hi. n. habebāt agnitiōē & fidē Christi: cu-
 ius Paulus fuit persecutor. Augustinus de hoc lib. 1. ca. 9.
 ad Bonifaciū: *Nec mouet quod ad Phil. scribit: secundū ius-
 titiam, quæ est in lege, quod fuerit sine querela. Potuit. n. in-
 tus esse in affectionib. prauis prauicator legis, & tamē con-
 spicua opera legis implere: vel timore hominū, vel ipsius Dei:
 sed pœna formidine, nō dilectione & delectatione iustitia &c.*
 Idq; fatetur apertius ad Tit. *Fuimus & nos stulti aliquā-
 do & increduli errantes, seruientes desideriis.* Idē hic de se
 fatetur. Non ergo sibi contradicit.

Antid.

pag. 370.

DUBIUM IV.

*An Apostolus querelam tam grauem in sua, an
verò in aliena persona instituat: & si in sua,
loquatúrne de se ante conuersionem ad fi-
dem Christi, an ut conuersus & re-
generatus homo: aduersus Pe-
lagianum & Socinum.*

DUBIUM IV. ex ver. 14. & seqq. An Apostolus in sua,
an verò in aliena persona totam illam querelam insti-
tuat: & si in sua: loquatúrne de se ante conuersionem: an
ut regeneratus homo.

PELAGIANI olim quorū duas Epistolas, vnam à Iulia- *Pelagia-*
no Romam ad Bonifacium, alteram ab xviii. Episcopis *norum*
Pelagianis Thessalonicam ad eius loci Episcopum pro *sententia.*
Pelagianismo scriptas refutat Augustinus, contendebāt,
Apostolum non de se loqui, sed describere hominem a-
liquem profanum, incontinentem, libidinosum, non re-
natum: seu describere hominis naturā post lapsum, quid,
quantum valeat sine gratia: & inde corruptionem origi-
nalē negabant, liberum arbitrium ad bonum volendum
stabiliebant. Horū sententiam nostro seculo defendit. *E-*
rasmus, Ochinus, Castellio, Faustus Socinus Samosatēnianus
primū sub nomine *Prosperi Dysidai*, postea nomen
professus libro *de Seruatore par. I. c. 4. pag. 30.* & horū asti-
pulatores: quorum argumenta hæc sunt:

Argumenta Pelagiana.

I. Renati nunquam in scriptura dicuntur carnales, vē-
diti sub peccatū, captiui legis peccati, carne seruientes le-
gi peccati. At homo ille cap. 7. descriptus est carnalis, vē-
ditus sub peccatum. v. 14. captiuius legis peccati v. 23. carne
seruiens legi peccati v. 25. Ergo nondum est renatus.

II Paulus sibi ipse contradiceret: *Cum in carne essemus:*
inquit v. 5. huius capitis, *affectus peccatorum per legem exi-*
stentes vigeant in mēbris nostris ad fructum ferendū morti.
Nunc autē mortuo eo quo detinebamur, liberati sumus à le-
ge ut seruiamus Deo in nouitate Spiritus. At hic homo, de
quo sub finem capitis loquitur, adhuc est in carne: adhuc
sentit affectus peccati, per legem vigentes in membris
suis, nondum seruit Deo in nouitate Spiritus, nondum
mortuus est ei, in quo detinebatur, adhuc fructum fert
morti, &c. Ergo nondum est renatus.

III. Renatis datur non tantum velle, sed & perficere. At huic homini tantum datur velle non efficere. Ergo non est renatus.

IV. In renatis habitat summum bonum, ipse Deus Pater, Filius & S. Sanctus, Ioh. 14. 1. Corinth. 13. 2. Cor. 6. At in hoc homine, hoc est, in carne eius bonum non habitat ver. 18. Est templum peccati non Spiritus sancti. Ergo non est renatus.

V. Addunt authoritates, Origenis, Hieronymi, Ambrosij, Chrysostomi, qui non aliter sunt interpretati, Socinus etiam allegat Bucerum & Musculum, &c.

Sententia & argumenta orthodoxorum.

*Sententia
orthodo-
xa.*

I.

Sed contrà est PRIMO, quod manifeste de se non de alio loquitur Apostolus. Continuat enim querelam de se in prima persona per totos 12. versus: *Ego sum carnalis: Ego agnosco, ego volo, ego nolo, ego consentio, ego non facio, ego delector, ego seruiro*, &c. nec apice vllò innuit de alio sibi sermonem esse. Nimis ergo audax erit fictio & deprauatio manifesti textus sic torquere verba: *Non ego sum, sed alius quidam est carnalis* &c. Reperitur quidem in scripturis aliquando personarum enallage: sed ea quouis loco ex textu facile liquet. Hic nullo modo liquet: nec similiter continuata vlla ostendi potest. De se igitur, non de alio verba facit Apostolus.

II.

*Aug. li. 6.
ca. 11. cōt.
Julian.
Pol. Col.
III 7.*

SECUNDO manifestè loquitur de se, non qualis fuerat olim in pharisaismo: quia non loquitur in præterito ut prius: sed qualis tūc erat, cū hæc scriberet: quia loquitur in præsentī: *Ego sum carnalis*: non: *ego fui vel eram* quondam, ut dixerat de se ver. 9. Et quidē constanter vtitur verbis præsentibus, nullo rursus apice enallagē temporū subesse innuēs. At cū hæc scriberet, nō erat amplius sub lege sed sub gratia: nec erat nō regeneratus: sed erat

III.

fide iustificatus, & Spiritu Christi donatus.

*Argumē-
ta ortho-
doxorū,*

TER TIO igitur manifestum est, quòd loquatur de se, ut de renato. Argumenta ex textu sunt euidentia.

*quod A-
postolus.
loquatur
de se re-
nato.*

I. Velle bonum, nolle malum, odisse peccatū, non est nisi renatorū. His. n. solis Deus largitur, ut velint bonum Phil. 2. & soli, qui sunt secūdum Spiritū, ea quæ Spiritus sunt sapiunt Rom. 8. 5. Apostolo in hac lucta adiacet velle bonum v. 15. 18. 19. 21. nolle & odisse malum, ver. 15. 16. 19. 20. Loquitur igitur ut renatus.

II. Conq

II. Cōsentire legi quod bona sit, & spirituali eius obedientia delectari, est renatorum proprium. Psalm. 1.2. *In lege Domini Voluptas eius.* Psalm. 119. v. 77. *Lex tua delectatio mea* ver. 103. *Præ melle sunt dulcia ori meo eloquia tua.* Apostolus in hac lucta consentit legi, quod bona sit vers. 16. & spirituali eius obedientia delectatur vers. 22. loquitur igitur ut renatus.

III. Soli renati habent hominem interiore, hoc est, nouum qui est in occulto, in Spiritu, ut declarauimus ex c.2.29. Ephes. 3. 16: *Corroboramini per Spiritum in interiore homine.* Apostolus in hac lucta habet hominem interiore: Nam secundum eum ait se delectari lege Dei: v.22. Loquitur igitur ut renatus.

Hæc duo argumenta coniungens Augustinus: *Non video, inquit, quomodo diceret homo sub lege: Condelector legi Dei secundum interiore hominem: cum ipsa delectatio boni qua etiam non consentit ad malum, non timore pœna, sed amore iustitiæ, (hoc est enim condelectari) non nisi gratia deputanda sit.*

*Aug. lib.
1. cap. 10.
ad Bonif.*

IV. Sentire in se luctam legis membrorum & legis mentis Spiritu renouatæ non est nisi renatorum. Lex enim membrorum est concupiscentia carnis, ut patet ver. 25. lex mentis, est lex Spiritus, ut patet cap. 8. v. 2. In solis verò renatis caro concupiscit aduersus Spiritum: & Spiritus aduersus carnem: Gal. 5. 17. soli enim Filij Dei sunt renati Ioh. 1. 13. soli renati Spiritum Dei habent, Rom. 8. 14. quem mundus accipere non potest, Ioh. 14. 17. Apostolus sentit aliam legem in membris suis rebellantem legi mentis suæ v. 22. hoc est, carnem concupiscentem aduersus Spiritum: & Spiritum aduersus carnem. Loquitur igitur ut renatus.

V. In legem peccati trahi captium, tantum est renatorum: cum impij & à gratia alieni vltro ad mala currant, imò ruant ad quæ nō abducuntur, nec eis reluctantur, Rom. 3. *Veloces sunt pedes eorum ad fundendum sanguinem, &c.* Apostolus queritur, se captium trahi in legem peccati: v. 23. Queritur igitur ut regeneratus.

VI. Ingemiscere de sua miseria ob vim peccati, desiderare liberationem, agnoscere & celebrare gratiā Dei per Christum, non est nisi renatorum: Nō renati siquidē minimè idcirco arbitratur se miseros, quod à lege Dei retrahantur: nec gratiā desiderant aut celebrant: sed nesciunt vel

*August.
lib. 6. ca.
11. cont.
Iulian.*

repellūt vt Iudæi, Act. 13. 46. Apostolus suspirat & gratias agit deliberatione per Christum. Loquitur igitur vt renatus. De hoc argumēto Augustinus: cū prius ~~mis~~isset in sententia contraria: *Postea, inquit, meliorib. & intelligentiorib. cessi, vel potius, quod faciendum est veritati: vt videre in illis Apostoli vocibus gemitum esse Sanctorum contra carnales concupiscentias dimicantium.*

VII. Denique qui mente seruiunt legi Dei, hoc est, spiritualem cultum Deo præstant in nouitate Spiritus (hoc enim est seruire legi Dei seu Deo & iustitiæ: vt patet v. 6. & c. 6. 19.) ij sunt renati. Apostolus in hac lucta testatur, se mente seruire legi Dei v. 25. Loquitur igitur vt renatus.

Defensio argumentorum orthodoxorum.

*Arist. lib.
1. cap. 13.
Ethic.*

OBIICITVR CONTRA ARGVMENTVM I. Etiam non renati volunt bonum: Omnia. n. appetunt bonum: & recta ratio inclinat ad bonum: λόγον γὰρ πρὸς τὰ βέλτιστα τὰ ἐγγράμματα: & oderunt peccare mali: Iudas clamat: *male feci, quod prodidi sanguinem innoxium.* Non ergo id est renatorum proprium.

RESPONSIO.

BONVM est triplex: *Naturale*, quod omnia appetunt: Hoc non est obiectū rationis aut volūtatīs sed appetitus naturalis, qui nec bonos nec malos facit. *Morale*: quod vtcunq; ratio suadere potest etiam nō renatis: sed hoc est peccatum, quia non fit ex fide: & *spirituale*, quod velle nō renati tam non possunt, quā non potest arbor mala bonos fructus ferre. De hoc bono propriè loquitur Apostolus vt euincit collatio vers. 14. 21. 22. 25. Oderunt verō peccare mali, formidine pœnæ, non amore virtutis & reuerentia legis Dei vt Paulus.

*Marc. 6.
20.
Matth.
13. 20.
Heb. 6. 5.*

OBIICITVR CONTRA II. Etiam non renati legem approbant & bonam esse iudicant: & ea delectantur, vt Herodes delectabatur cōcionib. Baptiste. Tēporarij verbū suscipiunt cum gaudio. Apostata gustauerant bonū Dei verbum. Non igitur omnes, qui legem approbant, vel ea delectantur, statim pro renatis sunt habendi.

RESPONSIO.

ANTECEDENS negatur. Non renati enim sunt vel palam impij, vel hypocritæ. *Impij*, etiam cōuicti intus, legē bonam esse, tamen oderunt eā, quia oderunt Deum: Ideo

lex iram eis operatur. *Hypocritæ* foris approbant legem professione, sed non amore: nec delectantur legis obediētia, sed quam sub ea quærūt carnis licentiā, aut suis compendiis: intus fastidiunt & ludibrio habent: Ose. 8. 12. *Scripti eis honorabilia legis meæ, sed tāquā aliena reputata sunt ab eis*, Psal. 50. 16. *Quid assumis pactum meum in os tuū? Tu vero odisti disciplinam, & proiecisti verba mea post te*. Herodes libenter audiebat Iohannem, metu: sed lege Dei non delectabatur: imò lege irritatus incarcerationum innoxium trucidavit. *Temporarij* gaudēt non amore verbi, sed spe cōmodi. *Apostata* primis labris gustarunt, sed corde non manducarunt, in cor non demiserunt bonum Dei verbum. Apparens igitur & evanida, non vera & solida in eis fuit legis approbatio aut condelectatio, non ex applicatione diuinæ gratiæ, sed ex captatione propriæ gloriæ orta, ut in temporariis.

OBIICITUR CONTRA III. Interior homo nō significat nouū seu regeneratum hominem, sed animum seu mentē hominis: Quod probāt. 1. quia 2. Cor. 4. 16. sic significat: 2. quia opponitur externo, hoc est, corpori, 3. ab auctoritate Piscatoris. 4. ab absurdo: quia teste Zanchio & Musculo omnis renatus habet exteriorem & interiorem hominem: Ergo ex hypothese omnis renatus esset homo vetus simul & nouus, quod est absurdum. 5. Paulus ipse vers. 25. interiorem hominem interpretatur de mente. At mentem etiam non renati habent. Habent igitur interiorem hominem, &c.

RESPONSIO.

MINOR est falsa: Interior enim homo opponitur membris & carni: Hæc autem hominis partem non regeneratam significant. Interior igitur homo est pars hominis spiritualis.

Ratiuncula omnes sunt friuola.

I. ETIAM SI internus homo ibi animam absolutè significaret: aliter tamen hinc significare antithesis interni hominis & carnis euinceret. Sed & illud falsum esse verbum *ἀνανεώται* ibi additum satis ostendit. Renouatio enim non tantum fit mente, sed secundum omnes facultates hominis.

II. Æquè falsum, quod externus homo tantum corpus ibi significet. Verbum. n. *διαφθείρεται* rursus euincit, exter 2. Cor. 4. 16.

no homine ibi notari quicquid in piis cruce & afflictionibus corrumpitur, h. e., minuitur, expurgatur: Id verò nō tantum est externum corpus, in quo pij affliguntur, sed etiam desideria carnis; amor mundi; & omne vitiorum genus carni adhærens.

III. Piscator utroque loco interiorem hominem interpretatur de animo seu mente, sed renouata. Expressè. n. scribit in hunc locum: *Mentem opponit membris, & mentem vocat, quem superiore versu interiorem hominem dixit, videlicet mentem à spiritu Dei renouatam.* Malè igitur allegatur Piscator.

IV. Adeò non est absurdum, ut homo renatus sit vetus simul & nouus homo, secundū aliud & aliud: ut sine hoc nulla forent exercitia pœnitentiæ in piis: & frustra Apostolus hortaretur pios exuere, deponere, mortificare, veterem hominem. Et qui hæc scribunt vel sentiunt, aut in finem suum nunquam palparunt, aut si palparunt, nec de veteri homine aliquid in se reppererunt, sunt merè noui homines, hoc est, insignes hypocritæ.

V. Denique Pauli interpretatio ad quam prouocant, manifestè eos refutat. Mens enim seruiens legi Dei est pars hominis spiritualis & regenerati: quia opponitur carni, Eph. 4. 13. *renouamini spiritu mentis vestra.* Interior homo est mēs illa seruiēs legi Dei. Interior igitur homo est pars hominis spiritualis & regenerati. Scio Augustini-
Aug. lib. 12. cap. 1. de Trin. nū alicubi diuidere hominē in interiorem & exteriorē, hoc est, in rationem & sensualitatem. Sed est *ὁμοθυμία*: nec distinctio Philosophica huc pertinere potest. Nam interior homo Pauli delectatur lege Dei. At ratio hominis non renati non delectatur lege Dei, sed est inimicitia aduersus Deum. Non igitur ratio non renata potest esse interior homo Apostoli.
Rom. 8. 7.

OBIICITVR contra V. Etiam non renati tenentur captiui laqueis Satanæ 2. Thessal. 2. 26. Ergo *αἰχμαλωτίζονται* non est proprium renatorum.

RESPONSIO.

NEGATVR consequentia à disparibus. Longe aliud est captiuum teneri laqueis Satanæ: aliud captiuum trahi in legem peccati. Illud de spontanea dicitur seruitute, qua se impij vltro mancipant Satanæ ad strenuè peccandum, cooperante iusto Dei iudicio, sicut dicitur: *Semetipsos tradunt*
Eph. 4. 20.

tradiderunt impuritati ad operandam omnem immunditatem certatim: Et Propterea tradidit eos Deus in cupiditate cordium suorum. Paulus verò queritur se nolentem & reluctantem trahi à lege membrorum in obsequium peccati, perinde vti captivus loris trahitur inuitus ab hoste in servitutem: quod & sanctissimis quandoque evenit, ut illecebris carnis inescati aut superati malum quod nolunt admittant. Exemplo sunt David in adulterio & numeratione populi: Petrus in lapsu: Paulus in contentione cum Barnaba, &c.

OBIICTUR *contra VI.* In exclamatione & *δοξολογία* dicunt esse versiculorum transpositionem & minus concinnam verborum ordinationem: quia cohereat cum principio capitis octavi, & posita sit ante conclusionem: Nempe igitur idem ego mente servio, &c. quam decuit sequi. Addunt traiectionem etiam probari quibusdam interpretibus à Pelagianorum expositione abhorrentibus. *δοξολογία* igitur concludunt non probare præcedentia de renato accipienda esse.

R E S P O N S I O.

Hoc verò est nodum secare, quem solvere nequeunt, Sed frustra. Etsi enim concederetur eis *ὅς ἐστιν ἀεὶ ὁ αὐτὸς*: nil iuvaretur eorum causa: quia præcedentiū rationum evidentia errorem eorū fortiter redarguit. Neminē inuenio nisi Bucerum qui exclamationes: *Miser ego: & gratias ago Deo:* conclusioni sequenti: *Itaque ego idem, &c.* præmissas esse arbitretur: Verum tam violentæ, quam illi volunt, textus Apostolici inuersioni, omnium codicum fides repugnat. Repugnat etiam manifestus nexus. Quid enim extorquet Apostolo gemitum de miseria, nisi captivatio, ut in explicatione ostendimus? Ergo exclamatio cum captivatio immediate cohæret: cum exclamatione cohæret *δοξολογία*, qua se in gemitu consolatur. Post *δοξολογίαν* denique quasi animum recolligens concludit: *Itaque mente se Deo servire, licet à carne multum fatigetur.* Hic est naturalis & manifestus ordo. Violentum est igitur fingere *ὅς ἐστιν ἀεὶ ὁ αὐτὸς*: Et sic vindicatae sunt rationes, quibus Apostolum de se renato loqui ostenditur.

QUARTO verò etiam manifestum est ex textu: quætelam hanc esse hominis renati, sed luctantis cum carnis

desideriis & deplorantis suas infirmitates. Loquitur ergo Apostolus ut renatus quidem, sed nondum in solidum renatus, quin variis & potentibus adhuc ageretur & fatigaretur cupiditatum carnalium fluctibus, quandoq; etiam captiuetur, hoc est, loquitur ut Spiritu Dei renatus ex parte secundum interiorem hominem, ex parte verò adhuc ut carnalis venditus sub peccato, secundum carnem, &c. Et sic in sua persona describit conditionem fidelium iustificatorum per Christum, quantum ad regenerationem valde adhuc languidam, imperfectam, & in perpetua lucta boni & mali, spiritus & carnis positam in hac vita. *Spirituales* hi sunt, in quantum habent mentem Spiritu Dei illustratam, voluntatem conuersam ad Deum, sensualitatem mortificatam, & loco motiuam regeneratam. Sic lege Dei delectantur, malum oderunt, bonum volūt & agūt, deniq; Deo seruiunt. Sed & *carnales* sunt, in quantum multæ adhuc ignorantiæ & dubitationes hærent in mente, inclinationes, appetitiones, desideria praua in corde & sensualitate, impediencia voluntatem & locomotiuam in bono, trahentia ad malum. Ista principiorum, desideriorum, motuum, actionum deniq; contrarietas, diuisio & lucta manet in sanctis, donec carnem exuant, & mortale hoc corpus peccati deponāt. De Apostolo itaque contraria sibi tribuente rectè quidem intelligitur vtrunque: Tribuit sibi quæ sunt renatorum: Ergo loquitur ut renatus: Tribuit etiam, quæ sunt non renatorum: Ergo loquitur ut non renatus: vtrunque intelligendo ex parte, & secundum diuersa principia. Minimè verò sequitur: Ergo loquitur ut renatus, vel ut non renatus simpliciter.

Solutio argumentorum Pelagianorum.

QUINTO igitur manifestum est, omnia Pelagianorū argumenta, quibus hominem, cuius hæc est querela, nondum renatum esse concludunt, sophismata esse à secundum quid ut simpliciter. Tantum enim conficiunt, nondum esse renatum plenè & simpliciter, quod conceditur. Ad singula verò sic breuiter respondetur.

IN PRIMO minor vera est, describi hominem carnalem secundum quid, hoc est, secundum carnem: minimè verò simpliciter. Nam secundum interiorem hominem & mentem se carnalem esse negat. Maior verò intellecta

sim;

simpliciter vera quidem est. Nunquam enim renati in Scriptura dicuntur simpliciter carnales, &c. At secundū quid falsa est. Nam Corinthij erant renati aliquatenus, quia infantes erant in Christo; dicuntur tamen carnales secundum quid, propter schismata & ambitionem carnalem, 1. Cor. 3. 3. Reliqua epitheta maioris, si nusquam alibi leguntur tributa renatis, quid mirum? Nusquam alibi tam tristis lucta tam graphice depicta legitur. Sufficit similia eius tributa: *Caro concupiscit aduersus Spiritum: Spiritus aduersus carnem: hæc duo contraria sunt, ut non qua vultis, eadem faciatis*: Quod certè de regeneratis dicitur. Querelæ etiam sanctorum Veteris & Noui Testamenti passim non leuiiores infirmitates renatis inesse testantur, præferim Davidis in Psalm. 32. 51. &c. Nusquam alibi de regenerato dicitur, infixum habere surculū carni, & angelum Satanæ colaphis cædentem. Et tamen de se regenerato id scribit Apostolus. Satis igitur est, hoc loco ea tribui renatis in persona Apostoli.

IN SECUNDO negatur maior. Nulla est contradictio inter ea, quæ de se renato queritur hic Apostolus: & ea, quæ de statu non renatorum dixit vers. 5. 6. *Aliud* siquidem est, uti diximus esse in carne, viuere, incedere secundum carnem: quod significat, carnis cupiditatibus consentire & indulgere totaliter, & sine lucta, ut faciunt non renati: *aliud* carnis affectus & desideria in se sentire, deplorare, eis reluctari & aliquando in lucta superari, quod etiam in renatos cadere potest. Illi toti sunt caro & carnales: isti tantum ex parte, qua nondum renati sunt. Et multum hi ab illis differunt: Renatorum est:

Peccatum nolle: & aliquando facere:

Bonum velle: & plerunque facere:

Non renatorum contra,

Peccatum velle: & semper facere:

Bonum nolle, nec unquam facere:

AD TERTIVM respondetur per Clavov: Non renatis nunquam datur velle bonum, quia non potest arbor mala bonos fructus ferre: Et: *ἐχθρὰ οὐκ ἔστιν ἐχθρὸς* est inimicitia aduersus Deum, nec subijcitur legi Dei, quia ne potest quidem. Huic homini datur velle bonum. Non est igitur simpliciter non renatus, sed renatus, cui semper datur velle bonum.

efficere plerunque, sed non semper: ideò renatus imperfectè. Est ergò fallacia à secundum quid. Datur renatio
Phil. 2. 13. velle & perficere aliquatenus, pro Dei beneplacito
 sicut ibi dicitur: *καὶ τὸν θεὸν ὁδοῦν.*

IN QVARTO: Minor habet additam limitationem, *in me*, hoc est, *in carne mea*: secundum quam datur totum argumentum: sed tum nihil pro aduersarijs concludit. Deus enim habitat in renatis, quā sunt renati, seu in interiore homine. In carne verò quam vel inuiti circumferunt, habitat malum: non Deus. Nec verò absurdum est in eodem domicilio diuersis sedibus habitare duos contrarios inquilinos, quod omnibus renatis in hac vita accidit, teste Scriptura & proprio sensu. Nam de his dicitur: *Caro concupiscit aduersus spiritum: spiritus aduersus carnem: Hac duo contraria sunt: & sunt in renatis.* Duo igitur contrarij inquilini, manent in renatis inter se colluctantes, quos qui in se non sentiunt, aut angelicam habent perfectionem, quam sibi arrogent qui possunt: aut spiritum Christi nondum habent. Caro enim non concupiscit aduersus carnem, sed aduersus spiritum.

AD QVINTVM, Authoritates quas obijciunt, sunt triplicis generis: Patres orthodoxi: hæretici: & neoterici interpretes. Ex patribus habent *Origenem*: At eius commentaria, si sunt eius, sunt impurissima. Græcos verò hic liberiùs philosophari nihil mirum, quos philosophiæ Platoniciæ & Aristoteliciæ nimis addictos, & τὸ αὐτεξέστην defendisse constat. Habent *Hieronymum*: At commentaria sub eius nomine sunt omnium consensu ab aliquo Pelagiano scripta. *Ambrosio* non fuit certamen cum Pelagianis. Itaque etiam hic est liberior. Sed vindicat *Ambrosiū* & locum Apostoli *Augustinus*, quem vnū omnibus opponimus: Nam & ipse priùs interpretatus fuerat de homine sub Lege: re autem penitus cōsiderata vidit Apostolum de se loqui existente sub gratia, nec puduit eum, priorem retractare errorem. Ascribam eius verba ex lib. 1. Retract. cap. 23. Quod ait Apostolus: Scimus quia Lex spiritualis est: ego autem carnalis sum, utique non ex persona Apostoli accipi volui, qui iā spiritualis erat: sed hominis sub lege positi, nondum sub gratia. Sic enim priùs hæc verba sapiebā, quæ postea lectis quibusdā diuinorum tractatoribus eloquiorū, quorum me moueret authoritas, considerauī

deravi diligētius & vidi, etiā de ipso Apostolo posse intelligi, quod ait: Scimus quoniā lex spiritalis est: ego autē carnalis sum, quod in eis libris, quos contra Pelagianos nuper scripsi, quantum potui, diligenter ostendi: Et mox: Sed in illis libris etiam spiritalis hominis iamque sub gratia constituti melius intelligi verba illa monstrauimus, propter carnis corpus, quod spirituale nondū est: erit autem in resurrectione mortuorum, & propter ipsam carnis concupiscentiam, cū qua ita confligunt sancti, non ei consentientes ad malum, ut tamen eius motibus, quibus repugnantibus resistunt, non careant in hac vita: non eos autem habebunt in illa, ubi absorbitur mors in victoriam. Hæc ibi. Et lib. 6. cont. Iul. c. II. Non ego solus nūc primus sic istū locum intellexi, quo euertitur hæresis vestra, quemadmodum verē intelligendus est: imò verò ego prius eum aliter intellexeram, vel potius non intellexerā. quod mea quādā illius temporis etiā scripta testatur. Nō mihi enim videbatur Apostolus & de se ipso dicere potuisse: Ego autē carnalis sum; cū esset spiritalis, & quod captiuus duceretur sub lege peccati, qua in membris erat eius. Ego enim putabā, dici ista nō posse, nisi de ijs, quos ita haberet carnis concupiscentia subiugatos, ut facerent: quicquid illa cōpelleret: quod de Apostolo dementis est credere. cum etiā innumerabilis multitudo sanctorū, ne cōcupiscentia carnis perficiat, cōtra carnē spiritu cōcupiscat. Sed postea melioribus & intelligentioribus cessi, vel potius ipsi quod fatendū est veritati, ut viderē in illis Apostoli gemitū esse sanctorum contra carnales concupiscentias dimicantiū. Qui cū mente mēte spirituales, adhuc tamē isto corruptibili corpore, quod ag- rituales grauat animā, rectē intelliguntur esse carnales, quia erūt & carne ad- corpore spirituales, quando seminatum fuerit corpus anima- huc car- le, & resurget corpus spirituale. Et rectē adhuc intelliguntur nales, ea parte captiui sub lege peccati, qua desideriorū quibus non consentiunt motibus subiacet. Hinc factū est, ut sic ista intelligerem, quemadmodū intellexit Hilarius, Gregorius, Ambrosius, & cetera Ecclesia sancti notique Doctores, qui & ipsum Apostolū aduersus carnales concupiscentias, quas habere nolebat, & tamē habebat, strenuē conflixisse eundemq; conflictū suum illis suis verbis contestatum fuisse senserunt. Hæc Augustinus, quæ ad quæstionis illustrationem plurimum pertinent, & ostendunt, non vnius Augustini, sed totius Orthodoxæ verustatis hanc fuisse sententiam.

Hæreticos Socinum, Dysidaum, Ochinum, Castellionem, nec nō Erasmus, liberi arbitrij patronum aduersus Lutherum non est quod moremur: nisi in castra eorum transire, & hæreses tueri velimus.

Bucerum denique & Musculum in partes suas trahere frustra nititur Socinus: cum commentaria eorum diuersum testentur. BUCERVS in verba: Bonum quod volo non facio: Si, inquit, consideramus quæ Apostolus hoc capite de se cōfiteatur, liquet abundè ut arbitror, illum exemplū in se proponere hominis, cui lex Dei cognita est & amatur. Nam ait legi consentio, quod bona est. Et: bonum volo, malum odi. Item: velle adiacet mihi: & rursus: mente seruiō legi Dei. Ista profectō non sunt hominis profani & nondum credentis Deo, sed sancti & amantis Dei trementisque ad verba eius. Hæc Bucerus: faciens in sequentibus classes aliquot regeneratorum: Quem imitatus MUSCULVS in eadem verba tres facit sanctorum gradus, per quos ad pietatis perfectionem diuinitus ducuntur, & ad secundum gradum referenda putat, quæ Apostolus hic suo exemplo disputat. Atque hæc de dubiis capitis septimi.

CAPITIS OCTAVI

AD ROMANOS

Argumentum, Partitio, Analysis.

Claudat nunc disputationem de iustificatione & sanctificatione fidelium per Christum, & breuissima repetitione ad piorum consolationem aduersus tentationes accommodat. Sunt enim duo malorum genera, quæ fidem piorum maximè perturbare solent. Vnum est sensus reliquiarum peccati, quas in carne sua sancti sentiunt, de quibus Apostolus ipse modo querebatur. Alterum sunt varia afflictiones fidelium in mundo. Illæ cum iustificatione & sanctificatione non posse consistere: ista iustitia Dei repugnare videntur. Vtriq; tentationi remedia ostendit Apostolus: Priori quidem, quod licet peccatum sit reliquium, non sit tamen damna;

damnable piis, modo non secundum carnem, sed secundum spiritum ambulent: quod ut sedulo studeant hortatur: Posteriori vero, quod afflictiones piorum causas habeant, equissimas ac salutare in Dei consilio. Totum proinde caput est de piorum πληροποιεῖς & certitudine salutis in tentationibus peccati & crucis, admodum consolatorium, tribus potissimum partibus constans.

PRIMA est consolatio doctrinalis & hortatoria piorum aduersus peccati inhabitantis reliquias: usque ad ver. 17.

Propositio consolationis est: In piis manet peccatum inhabitans (quod Apostoli exemplo & sensu constat) sed non condemnatio.

Subiecta limitatio additur gemina.

1. Modo sint in Christo Iesu, hoc est, fide Christo insiti.

2. Modo ambulent non secundum carnem, sed secundum spiritum, hoc est, Spiritu regenerati, peccato reluctantes meo exemplo, vers. 1. *Nulla igitur nunc, &c.*

Limitationis prioris, quod credentibus in Christum sit rata consolatio.

Ratio 1. ab effectu Euangelij seu Spiritus in hypothesi suæ personæ, quia ex Euangelio certus sum, me per Christum à reatu peccati & mortis liberatum esse, vers. 2. *Nam lex Spiritus vita, &c.*

Ratio 2. per occupationē à causis, efficiente, impulsua & finali incarnationis & mortis Christi: quia legi nos justificare nō valenti, sed ob peccatū damnanti Christus satisfecit pro nobis, vers. 3. *Cum enim legis impotentia, &c.*

Limitationem posteriorem, quod fidelibus secundū Spiritum, non secundum carnem ambulantibus consolatio rata sit, Apostolus primò ponit ipsam. *Ibid. Qui non secundum carnem, &c.*

2. Demōstrat à discrimine effectōrū carnis & spiritus.

Carnis quidē effectis turpib. & perniciosis, quia carnaliter ambulātes Deo placere nō possunt. Alieni ergo sunt consolationis huius. v. 8. *Qui vero in carne sunt, &c.*

Antecedens probat ab effectis carnis: quia sunt hostes Dei ver. 7. *Propterea quod intelligentia, &c.*

Et ideo rei mortis, v. 6. *Nā intelligentia carnis mors est.*

Et hoc, quia carnalia sapiunt ver. 5. *Nam qui secundum carnem sunt,*

Spiritus verò effectis honestis & salutaribus, quia secundum spiritum ambulantes, spiritualia sapiunt *ver. 5. Qui verò secundum Spiritum &c.*

Vitam & pacem habent *ver. 6. Intelligentia verò Spiritus.*

Tertio: subiicit hypothesein, seu propositioni subdit assumptionem, applicando utranque limitationem Romanis: *vos non estis in carne, sed in Spiritu:* quod monstrat ex causis: quia habeant spiritum Dei: quia sint Christi. *v. 7. vos autem non.*

Quarto infert consolationem, quòd non obstante corporis mortalitate ob peccatum, spiritu certi sint de vita propter iustitiam *ver. 10. Porro si Christus &c.*

ADDITIONE *perous* generale consolatorium ab effectu alio connexo: Spiritus etiam vindicabit corpora nostra à morte *ver. 11. Sed spiritus eius, &c.*

Postremo ex consolatione infert hortationem ad vitam spirituales, & luctam cum carne variis argumentis.

1. Ab æquo & iusto: iustitiæ est debitum cuiq; reddere. At sumus debitores non carni sed Deo, *ver. 12. Nepe igitur fratres &c.* 2. à pernicioso effectu vitæ carnalis: & à consequente salutari vitæ spiritualis, *ver. 13. Nam si secundum carnem, &c.*

CONFIRMAT à iure filiorum Dei quibus est communis cum Christo hæreditas. *Estis si filij, Ergo viuetis vers. 17. Quod si filij, &c.*

ANTECEDENTIS probationem præmittit in generali ab effectis spiritus:

1. Studio vitæ spiritualis *ver. 14. Quotquot enim, &c.*
2. Inuocatione filiali, *ver. 15. Non enim accepistis, &c.*

TESTIMONIO Spiritus interno rursus in generali: *ver. 16. Qui ipse spiritus una testatur &c.*

SECUNDA PARS est consolatio hortatoria ad afflictiones patienter ferendas: cuius propositio innuitur *ver. 25. Per patientiam expectamus.*

Ratio 1. ab honesto: Participamus Christo in cruce *v. 17. Si modo cum eo patiamur.*

SECUNDA ab utili: Participabimus eidem in gloria *ver. 17. ut simul glorificemur.*

TERTIA à comparatione imparium, crucis præsentis &

tis & gloriæ futuræ, v. 18. *Nam statuo minimè, &c.*

QUARTA, ab exemplo & *συμπαθεία* creaturarū, & à minori ad maius, ver. 19. 20. 21. 22. *Etenim res creata.*

QUINTA ab effectu spiritus: quia per hūc suspiramus de redemptione: suspiria autem Spiritus non abeunt irrita ver. 23. *Neque vero id solum &c.*

SEXTA à natura spei, quæ patienter expectat bonum futurum. vers. 24. 25. *Nam spe seruati sumus, &c.*

SEPTIMA ab effectu alio spiritus: consolatione interna subleuat, efficit, & dictat preces in cruce, quas Deus exaudit ver. 26. 27. *Itidem vero & Spiritus, &c.*

OCTAVA ab effectis salutaribus afflictionum.

1. *Generatim* cooperantur in bonum. ver. 28. *Nonimus autem, &c.*

2. *Speciatim*: faciunt nos conformes Christi: vtrunq; confirmat à causa prima: quia fluunt ex æterno Dei cōsilio. v. 28. 29. 30. *His videlicet qui secundum propositū, &c.*

TERTIA pars est cōclusio *ὑμνῶν* celebrans victoriā & *πνευματικῆς* fidelium in immutabili Dei consilio & amore fundatam, plena spiritali confidentia, & abruptis exclamationibus, aduersus tentationes quascūque: quod nulla iam formidabilis esse debeat.

QUINQUE autem recenset & remouet per causas fortiores cōtrarias, quarum prima *generalis* est, reliquæ *speciales*. nam *aut* defectus boni; *aut* præsentia mali; eiusq; vel intra nos, vt peccata; vel extra nos in creaturis vt afflictiones: vel in Deo, vt mutatio amoris nos turbabit.

PRIMA Nihil, inquit, in vniuersum. *Ratio* quia Deus, qui est supra vniuersa, stat pro nobis, vers. 31. *Si Deus, &c.*

SECUNDA, non defectus vllius boni necessarij. *Ratio* à beneficentia Dei omnia gratificantis: Et ratio huius à minori quia dedit filium suum pro nobis, vers. 32. *Qui filio suo non pepercit, &c.*

TERTIA, Non peccatum & condemnatio. *Ratio* à causis contrariis in actu contrario positis quæ sunt: Deus justificans: Christus promerens, regnans, interpellans, vers. 33. 34.

QUARTA, Non afflictio externavlla: cuius species sex atrociores enumerat vers 35. *Qui nos separabit, &c.*

Confirmat testimonio Psalmi 44.23. *ver.36. sicut scriptum est.*

Item ratione à causa immutabili, dilectione Christi erga nos, amplificat à contrario *παραδοξα* : *vers.37. ὑπερνικῶμεν, Plus quàm victores sumus.*

QVINTA, Non denique interuersio amoris Dei per hostem aut creaturam vllam in cælo, terra, inferis, in præsentì, futuro. &c. Ratio quia vinculum amoris immutabile, Christus Dominus noster, *vers. 38. 39. Nam mihi persuasum est, &c.*

PRIMA PARS CAPITIS.

Consolatio hortatoria ad vitam spiritualem.

1. *Nulla igitur nunc est condemnatio iis, qui sunt in Christo Iesu, qui non secundum carnem incedunt, sed secundum spiritum.*
2. *Etenim lex Spiritus vitæ, qui est in Christo Iesu, liberavit me à lege peccati & mortis.*
3. *Nam quæ legis erat impotentia, cum viribus esset destituta per carnem, Deus suo ipsius Filio misso in similitudine carnis peccatricis, idque pro peccato, condemnauit peccatum in carne:*
4. *Vt ius legis compleretur in nobis, qui non secundum carnem incedimus sed secundum spiritum.*
5. *Nam qui secundum carnem sunt, quæ carnis sunt sapiunt: qui verò sunt secundum spiritum, quæ spiritus sunt.*
6. *Nam quod sapit caro, mors est: quod autem sapit spiritus, vitæ & pax.*
7. *Quoniã quod sapit caro inimicitia est aduersus Deum. Legi. n. Dei non subijcitur: nam ne potest quidem.*
8. *Ergo qui in carne sunt, Deo placere non possunt.*
9. *Vos autem non estis in carne sed in spiritu: siquidem spiritus Dei habitat in vobis: quod si quis Spiritum Christi non habet, is non est eius.*
10. *Porro si Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum: Spiritus autem vitæ est propter iustitiam.*

II. Sed

11. Sed si Spiritus eius, qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in vobis, is qui excitauit Christum ex mortuis, viuificabit etiā mortalia corpora vestra per inhabitantem ipsius spiritum in vobis.
12. Nempe igitur fratres, debitores sumus non carni, vt secundum carnem viuamus, sed spiritui.
13. Nam si secundum carnem vix eritis, futurum est vt moriamini: sed si spiritu actiones corporis mortificetis, viuetis.
14. Quoi quot enim spiritu Dei aguntur, ij sunt filij Dei.
15. Non enim accepistis spiritum seruitutis amplius ad metum, sed accepistis spiritum adoptionis, per quē clamamus, Abba, id est, Pater.
16. Qui ipse spiritus testatur vnā cum spiritu nostro, nos esse filios Dei.
17. Quod si filij, etiam heredes: heredes quidem Dei, coheredes autem Christi.

NULLA IGITUR NVNC CONDEMNATIO. Primò hic nexū, deinde phrasin, tandem doctrinam Apostoli videamus. Nulla igitur nūc: Illatio est valde vehemens ex præcedēti querela & gratulatione. Confessus erat, sibi quantūvis fide iustificato, & Christo per baptismū ac spiritū infuso, peccatū inhabitans admodū esse molestum, quandoq; etiā rapere transuersum. In ea tamē perturbatione exclamauerat gratulabundus, etiam ab hoc malo per Christū se liberatū esse. Proximū erat inferre: Nunc igitur nulla nostri est condēnatio. Sed infert in generali: *Nunc igitur nulla est condemnatio iis, qui sunt in Christo Iesu.* An verò, inquis, valet à particulari ad vniuersale? Imo valet in essentialibus & propriis. Quod enim de vno homine, de omnibus verum est. Omnes igitur suo sensu metitur, vt prius in infirmitatibus, ita nunc in cōsolatione: quasi dicat, sicut omnes mecū sentiunt vim peccati: sic omnibus nulla est condēnatio, qui mecum sunt in Christo Iesu, & non secundū carnē ambulant. Particula nūc est αἰτιολογική. Nunc cum hæc ita sint: sequitur nullam esse condemnationem, &c. Iam de phrasi.

Phrases
Apostolæ

κατάκριμα condemnatio quid sit ex c. 5. v. 16. 18. habetur. explicatur. Est sententia damnatoria legis, quod omnes sub ma- 3157.

ledictione sint propter peccatum. *Esse in Christo Iesu* est fide Christo adhærere, Spiritu insitum esse, ut membrum capiti. *Vivere secundum carnem* est carnis cupiditatibus frena laxare. *Caro* prauitatem carnis significat. *Vivere secundum spiritum*, est spiritu actiones carnis mortificare, ut exponitur vers. 13. Hebræis est ambulare cum Deo, in timore Dei: in viis Domini. Particula *ergo secundum* innuit metaphoram in phrasi, quod caro & spiritus sint quasi duo duces vitæ nostræ. Qui ductum carnis sequuntur sunt alieni à Christo. Qui ductum spiritus, hi sunt in Christo. In non renatis sola dominatur caro: In renatis uterque dux luctatur. Nunc sententiā & doctrinā Apostoli videamus.

*Sententia
Apostoli
pondera-
tur.*

NULLA EST CONDEMNATIO. Cui? An mundo? Hoc quidem profani sibi persuadent. Atqui mundus est in malo positus. Est igitur sub condemnatione, & sic multa est condemnatio in mundo. Vbi enim peccatum, ibi Lex condemnans & cōdemnatio. Hæc cura omnes nō omnino atheos necessario excruciat, & est tristis cōscientiarum tortura. Ab hac verò tortura Apostolus absoluit & liberos pronunciat Christi fideles, ne metu cōdemnationis amplius ad tribunal Dei trepident, sed de gratia & salute æterna planè confidant. Vbi enim nulla cōdemnatio, ibi nec ira: vbi non ira, ibi gratia: vbi gratia, ibi nec peccatum, nec mors: vbi nulla mors, ibi salus & vita. Hæc summa est cōsolatio, quæ verā *ἀντίδοτον* afferre potest, sine qua homo inferior est brutis creaturis. Ad quos vero pertinet? Duabus his cōditionibus designat. I. *Qui sunt in Christo Iesu*. Hi sunt membra Christi. fide adhæreres Christo, nō in se iustitiā quærentes, sed in Christi merito. Hi fide iustificantur: quia his Deus non imputat, sed remittit peccata. Remissis peccatis remittitur cōdemnatio: & sic iis, qui sunt in Christo, nulla est cōdemnatio. Hæc vna nota sed interna. Ne igitur fallamus nos, addit aliam externam practicā. II. *Qui non secundum carnem, sed secundum spiritum ambulant*. Qui sint isti patet ex prius dictis. Nō satis est ore Christum profiteri: oportet fide per opera efficaci Christo adhærere: quod fit non carnis, sed spiritus ductum sequendo in vita. Omnes quidem carnem habent, & violentiam peccati in se sentiunt. Tamen modo ei non obediāt, sed spiritu actiones carnis mortificent: nulla est piis cōdemnatio. Ex illo. n. effectu certi sunt de Spiritu Christi:

Ex

Ex Spiritu de fide: & sic de indemnitate.

OBSERVA I. quod Apostolus doctrinam Euangelij separat à lege, à Philosophia, omnibûsque doctrinis humanis aliis, ex quibus consolatio ista haberi non potest. Neque enim condénationis immunes sunt, qui in Mose, in Aristotele, in Mahomete sunt: sed tantùm, qui in Christo Iesu. Extra Christum igitur mera est condemnatio, juxta illud, Ioh. 3. *Qui non credût, super eis manet ira Dei.* Et ita falsum, fidem cuiusque religionis servare.

OBSERVA II. quod cōnexam esse docet justificationis & sanctificationis gratiam adeò, vt diuelli nequeant, & frustra de priore gloriatur, qui posteriorem non habet. Qui igitur habenas laxant carni, testantur se in Christo non esse, licet nomen Christi profiteantur: quia Spiritum Christi non habent. Si enim haberent, ab eo se regi finerent, nec carni seruirent. Proinde consolationis huius alieni sunt. Sic confirmatur doctrina Iacobi cap. 2. fidem non iustificate operibus vacuam: quia est mortua. At viua fides intus cum Christo nos coniungit, vt in ipso simus: foris dirigit, vt secundum Spiritum ambulemus. Hinc refutatur trita Papistarum calumnia, quod doctrina fidei minuat studium operum. Atqui docemus cum Apostolo, non esse in Christo, nisi qui secundum Spiritum ambulant: qui carni indulgent, eos inanem fidem profiteri. Quare perpetuò cum iustificationis gratia per fidem conferri docemus regenerationis Spiritum, ne quis fidei prætectu carni indulgeat. Neque studium pietatis fingimus *ἀσπρον*, quod careat effectu & executione bonorū operum, vt impudenter calumniatur Stapletonus: Quomodo enim Spiritus Sanctus, à quo studium hoc ingeneratur, *ἀσπρον* dici possit?

OBSERVA III. quod est principale, cōfirmari securitatē piorū à damnationis metu in lucta conscientiae cum peccato & morte. Tu es peccator, ideo dānatus. RESPOND. Fide sum in Christo Iesu, in quo nihil nisi iustitia & salus. Sum igitur iustificatus, damnationis liber. At quomodo iustificatus aut liber, cum peccatum in te habitet? quotidie pecces? Et sis sanè absolutus à peccatis antecedētib: nōne quotidiano reatu teneris? Grauis hæc est & communis omnibus piis tentatio: in qua tamen fidem inuictam stare oportet, quod nulla sit condemnatio iis,

*Securitas
fidelium
Spiritu-
alis.*

qui sunt in Christo: NVLLA vniuersalis partitionem excludit: nec à prioribus nec à præsentibus aut futuris peccatis metuenda piis condemnatio: quoniam à prioribus sunt iustificati fide: præsentia sunt remissa, futura nō imputabūtur propter Christum: modo in domanda carne serium studium adhibeant vt fides eluceat. In hac doctrina fundatur cōsolatio Christiana vnica Catecheseos nostræ. Et hæc est securitas piorum non carnalis, qua timor Dei excutitur, sed spiritualis, qua cōdēnationis metus superatur, & *ωληροφορία* fidelium vocatur. Hanc tradi hoc loco agnoscit AMBROSIVS: *Securitatem flagitat hominē per gratiā Dei, vt de suggestionibus Satana nō sit sollicitus, dummodo spernat illas.* Item: *Hæc dicit, vt baptizatos SECVROS reddat, quia sunt à peccato liberati.* Et postea: *Quā obrem ad SECVRITATEM nostram hæc tractat Apostolus.* Huic è diametro repugnat *ἐποχή* Papistarum, qua pios de certitudine gratiæ & salutis perpetuò dubios faciunt, nec à cōdēnationis metu liberos vnquam esse volunt: Hæc est desperationis officina & batathrum inferni in quod miseras conscientias præcipitant. Quid verò nobis Christus? quid Euangelium? si adhuc condemnatio metuenda est. Atqui nulla est condemnatio iis, qui sunt in Christo Iesu.

EXCIPIVNT: Paulus de se hoc habuit ex reuelatione: *Falsum*: quia generalem tradit consolationem fidelibus: & *κεντήρια* eius duo omnibus secum facit communia, si simus in Christo, & si non secundum carnem ambulemus. At, inquiunt, nemo secundum spiritum tantū ambulat: nemo non peccat: Quid tum? etiam Paulus queritur se peccasse. Manent peccata in sanctis, sed modo spiritu ea mortificent, non periclitatur consolatio & salus: quoniam etiam reliquiæ peccatorū fidelibus sunt remissæ, vt licet insint, tamen lethales non sint: sicut vespæ amisso aculeo pungere non possunt, etsi multum obstrepant. Ideo non dicitur: *Nullum est peccatum: sed nulla est condemnatio iis qui sunt etc.* At nusquam, inquiūt, est scriptum, te esse in Christo, tibi nullam esse condemnationē. Quod verò non est scriptum, non est credendū ex vestra hypothesi. Respond. Vniuersale est scriptum in verbo Dei: singulare est scriptum in corde nostro. Illud creditur: hoc sentitur. Illud est fides, hoc sensus fidei. Qui enim credit,

scit

scit se credere: qui habet studium pietatis, habere se sentit. Ergo certus est de consolatione. Quod dicitur: non esse credendum nisi quod est scriptum, verum est de dogmatibus vniuersalibus, quæ non debent aut possunt firmiter credi, nisi tradita verbo Dei: quia solus Deus verax, omnis homo mendax. Aliud sunt articuli fidei: aliud sensus fidei. Illi sunt scripti in libris diuinis. Iste est effectus illorum in cordibus fidelium non scriptus atrimēto, sed cordibus inscriptus à Spiritu sancto: quem qui habent, æque atque alios mentis, voluntatis, & cordis motus in se sentiunt. Quod si conscientia testimonium naturale firmum est mille testium instar: quanto magis fidei testimonium supernaturale firmum erit?

2. NAM LEX SPIRITVS VITAE PER IESVM CHRISTVM. Perspicuum est, Apostolum id quod dixerat probare: sed sensum argumenti alij aliter explicant, quia quid sit *lex Spiritus vitæ*: quid *lex peccati & mortis* non æque apertum. Si *legem Spiritus vitæ*, id est, viuifici, Hebraica phrasi, pro virtute Spiritus viuifica: *legem peccati & mortis*, pro imperio peccati mortifero, quod in carne non renatorum exercet, cum Chrylostomo & Caluino intelligamus: argumentum erit ab effecto Spiritus sancti proprio, quod fideles in se sentiunt, dum peccati inhabitantis suasionibus repugnant: Et sensus erit: *Nulla condemnatio est Christi membris*: quia *lex Spiritus vitæ*, hoc est, gratia Spiritus viuifica in Christo Iesu, hoc est, qui spiritus est Christi proprius, seu quæ gratia à Christo vt à capite in fideles vt in membra dimanat: LIBERAVIT ME nempe regenerando ad nouam vitam: à LEGE PECCATI ET MORTIS, hoc est, ne peccato dehinc setuiam: sed eius in me reliquias mortificem. Hæc liberationis gratia sentitur in fidelibus regeneratis: non est autem nisi à Spiritu Christi. Quia igitur facit eos ambulare non secundum carnem, sed secundum Spiritum, etiam confirmat eis quod sint in Christo Iesu, & sic quod nulla sit eis condemnatio.

HÆC non incommoda est interpretatio, sed Pontificij eam ad stabiliendam iustificationem inhærentem trahunt. Si enim regenerationis gratia inhærens nos liberat à peccato & morte: ergo inquit inhærens gratia iustificat. *Calvinus* rectè præoccupat, nō assignari à Paulo

causam, sed modum, quo solvimur à reatu. Id verò *Sto-pletonus* exagitat: & viget causam consolationis præcedentis tradi. Hæc vna videtur difficultas istius sententiæ. Accedit altera, quod cum regenerationis gratia sæpe ita sit languida, vt etiam sanctis quasi euanescat: parum solidum videtur esse tantæ consolationis fundamentum, quòd quia legi peccati non semper obedi-
 mus, ideo, condemnationis immunes simus: Nam sæpissime etiam obedi-
 mus: toties igitur consolatio videbitur nulla esse. Propter has difficultates sequor potius *Ambro-
 sium*, qui *legem Spiritus* interpretatur legem fidei seu fi-
 dem, seu doctrinam Euangelij, *legem peccati & mortis*
 legem Mosis: sicut supra cap. 3. 27. opposuit legem fidei &
 legem operum; id est Euangelium Christi & legem
 Mosis. Euangelium vocat *legem*, id est, doctrinam: quia
 Hebræis *תורה* latè significat *doctrinam*. Et sic vocatur
 Psalm. 19. *Lex Domini conuertens animas: Legem Spiritus*
vita, quia est ministerium Spiritus & vitæ. Lex Mosis
 quidem Spiritualis est, obedientiam Spiritualem præci-
 piens, sed non est lex Spiritus, organum Spiritus, nec
 ministerium vitæ sed mortis, quia mortificat peccato-
 res: & ideo vocatur *lex peccati & mortis* quia peccatū de-
 tegit, & occidit, vt docuit cap. 7. Nec alienum videri de-
 bet, legem Dei vocari legem peccati & mortis. Certè
 non de alia lege loquitur etiam vers. 3. & argumentum
 Apostoli sic accipi omninò flagitat. Fuit gemina conso-
 lationis limitatio, quam confirmare instituit. Ad po-
 steriorem ver. 4. demum manifestè accedit. Hoc igitur
 argumentum spectat priorem *Nulla est condemnatio*,
qui sunt in Christo Iesu. Cur? *QUIA LEX SPIRITVS VI-
 TAE* hoc est, Euangelium, quod est doctrina spiritus &
 vitæ: *ME LIBERAVIT* hoc est, absoluit, liberum pro-
 nunciauit à *LEGE PECCATI & MORTIS*, hoc est, à
 condemnatione, quam lex peccatoribus irrogat. Per
 quem? *IN CHRISTO IESU*: & pro *diu* frequentissime
PER CHRISTVM, vt cap. 3. 24. & cap. 7. ver. 25. *diu xpus*
in x. Est igitur ratio ab effectu & testificatione Euange-
 lij: quasi dicat: Lex quidem iis qui sunt in Christo ob
 peccati reliquias, quibuscum luctantur, damnationem
 intétat: sed gratia Euangelij viuifica eos à damnatione
 absoluit in Christo. Hanc saluis aliorum iudiciis simpli-
 cissimam

cissimam puto huius loci sententiam. Sic fundamentum consolationis huius in Euangelio nobis monstratur. Sic Euangelium eximio effectu à lege discernitur.

Observandum autem, quod pro generali ratione maluit ponere singularem. *Liberavit me* inquit: cum dicens: *Liberavit eos, qui sunt in Christo*. Ponit se pro exemplo, ut prius infirmitatum & luctu, ita nunc fiducia. Imò verbis quasi præit, quibus singuli hanc consolationem nobis applicemus: ego mihi, tu tibi. Nulla mihi, nulla tibi condemnatio in Christo: Cur? quia Euangelium mihi, tibi, liberationem à condemnatione legis pollicetur. Aliter verò Deo, aliter Christo, aliter Euangelio tribuitur hæc liberatio. Deo ut authori, ut cap. 7. vers. 25. CHRISTO ut Mediatori: EVANGELIO ut organo. Sed liberationis modus clarius exponitur versu sequenti.

3. NAM PROPTER IMPOTENTIAM LEGIS, EO QUOD PER CARNEM ERAT INFIRMATA. Alia ratione confirmat principale institutum, & prius argumentum à liberatione ductum simul illustrat, explicando liberationis tum necessitatem, tum modum & causas. Liberatio. n. illa videtur, aut non fuisse necessaria: aut si fuit, legem impotentiam arguere imò violare. Si. n. lex Dei iustificare potuit, quid liberatore Christo opus fuit? Si non potuit: quomodo non culpatur ut impotens? Quod si liberatio est facta, & quidem gratis: nonne ius legis videtur violatum, quo omnes eam non præstantes morti addicuntur: *Maledictus omnis qui non, &c. Anima qua peccaverit morietur*: Hoc est *dictum Dei*, quod qui talia faciunt, digni sint morte, &c. Vtramque difficultatem Apostolus minuit hoc versu. Quod ad priorē lex inquit hominem iustificare non poterat: sed liberatio per Christum necessaria erat, adeo, ut nisi Deus viam hanc inuenisset, perpetuò pereundum homini fuerit: nullam quidem id legis culpam, sed hominis vitio. Impotentia. n. legis fuit non ex ipsa, quasi iustificare homines eam præstantes nequiret: sed ex carne, h. e. ex corruptione naturæ humanæ, quæ hominem reddidit impotentem ad præstandam legem: & sic ex accidenti etiā legem impotentem ad iustificandum hominem. Poterat. n. lex vivificare hominem, si perfectè eam præstaret, iuxta promissionem, *Qui fecerit ea, vivet in eis*. Ut verò præstaret, vires ei dare, aut amissas reddere non poterat. Causa igitur *ad iustitiam* le-

*Liberatio
à peccato
& morte
a iustis
causis
tribuitur.*

Deut. 27.

27.

Ezech.

18.

Rom. 1. 32.

gis, à lege in carnem, hoc est, in corruptionem nostram transfertur. Quod ad posteriorem difficultatem non violata lex est per hanc liberationem: quoniam Deus tali modo eam disposuit, ut Filius mediator carne humana assumpta fieret maledictio pro hominis peccato, & satisfactione hac præstita *ἀντὶ τῆς* legis impleretur in nobis. Hinc iam vis argumenti per se patet. Nulla est condemnatio membrum Christi: quia legis maledictioni pro eis est satisfactum, & sic omnis maledictio sublata per Christum.

ANTEQUAM causas videamus, observandum, verba Apostoli concisa interpretes non parum exercere. Aliqui post *ὅτι* *θεὸς* suppleant verbum *ἐπὶ τὸν νόμον* *fecit, præstitit*. Sed non est opus. Et Socinus hæreticus illud ad suam blasphemiam trahit. Cauendum igitur. Rectè verò *Camerarius* observat, *τὸ γὰρ ἀδυνατῶν* esse pro *διὰ γὰρ τὸ ἀδυνατῶν*, & hoc pro *διὰ γὰρ τὸ ἀδυνατῶν* *τὸ νόμον* propter imbecillitatem legis, nempe ad liberandum me à peccato & morte: quia manifestum est causam *ἀδυνατῶν* denotari, cur Deus filiū miserit in carnem: Et *ἐν ᾧ* est pro *ἐν ᾧ*, quia, quandoquidem: sicut cap. 5. vers. 12. Sic integra erit oratio: Propter impotentiam legis à carne contractam, Deus misso Filio in carnem damnavit peccatum in carne. Causa igitur prima efficiens huius mirandi operis fuit Deus, qui misertus hominis liberatorem dedit. Materialis est liberator Filius Dei in carnem missus, Deus homo factus. IN SIMILITUDINE CARNIS PECCATRICIS: non fauet hoc Marcioni: quia non dicit: In similitudine carnis, quasi non veram carnem, sed umbram carnis assumpserit: sed: In similitudine carnis peccatricis: hoc est, assumpsit carnem veram non peccatricem, sed peccatrici similem: ut Phil. 2. 7. Forma liberationis fuit tum missio filij mediatoris in carnem: tum condemnatio peccati (nostri) in carne (nostra) à mediatore assumpta: quoniam iustitia & lex Dei ita flagitabant, ut caro humana quæ peccauerat, eadem pro peccato lueret. CONDEMNAVIT PECCATUM, hoc est, poenas peccato debitas exegit, seu maledictionem nobis debitam irrogavit, non nobis, sed Filio suo in cruce pro nobis: ut salvam iustitiam suam & legis sententiam fieret gratuita liberatio. Impulsiva seu *ἀντὶ τῆς* fuit impotentia legis per carnem. Si. n. lex iustificare potuisset, Christus frustra mortuus fuisset. Quia verò iustificare non poterat: à Deo liberatorem dari necesse erat. *Finis de-*

De Ser-
uatore

pag. 195.

Libera-
tionis
causa ab
Apostolo
connexa.

Gal. 2. 21.

les denique due notatur: una: *Misit* *se* *propter* *de peccato*,
 pro *se* *propter* *de peccato* seu causâ peccati, idē quod
se *propter* *de peccato*, ut fieret *victimâ* pro peccato nostro.
 Sine sanguinis enim effusione nō poterat fieri remissio:
 quo sensu dicit Apostolus alibi, *Deum fecisse Christū pec-* 2. Cor. 9.
catum, id est, *victimâ* pro peccato. Seu: *misit pro peccato*, 21.
 nēpe expiando, tollendo. Quo sensu autem Christus di-
 catur mortuus pro peccato, & mortuus pro nobis suprà
 cap. 5. v. 6. 8. fuit explicatum. *Ambrosii* sententia est aliena:
Damnauit peccatum, id est, Satanam, de peccato: quod
 nempe Christum innocētem in cruce interfecisset. Cor-
 rumpit etiam Apostoli mentem *Stapletonus*: *damnauit* *Stapl.*
peccatum in carne, id est, domino suo multauit, ne regna- *Antid.*
 ret in carne. Licet enim & hoc fecerit atque faciat Deus: *pag. 441.*
 tamen Apostolum non de mortificatione peccati in no-
 bis, sed de condemnatione peccati in Christo facta hic
 loqui palam est.

4. *UT IUS LEGIS IMPLERETUR IN NOBIS*. Altera
 causa finalis liberationis nostræ per Christum fuit, ut ius
 legis impleretur in nobis, h. e, ut maledictioni legis ma-
 ledicta morte crucis Christi satisfieret, eaque satisfactio
 nobis imputaretur, non secus atq; si à nobis ipsis impleta
 fuisset. *ἡ δικαιοσύνη* legis idē quod supra cap. 5. 16. *κατάκριμα*,
damnatoria sentētia legis in peccatores: & cap. 1. 32. *δικαιο-
 σύνη* *Dei*, ius Dei omnes peccantes mortis damnans. *Imple-*
tur in nobis, dum nobis imputatur per fidem: h. e, accepta-
 tur à Deo quasi per nos præstita, dum propter eam nos à
 peccatis iustificat. Potest etiam de iustitia legali intelli-
 gi: sicut Ambrosius coniungit. Nam & hic est effectus ex-
 piationis peccati in carne Christi factæ, quod noua legis
 obedientia per Spiritum Christi in nobis inchoatur, &
 magis magisque impletur in hac vita, donec in futuro
 statu tandem perficietur, & sic perfectè implebitur. Sed
 prior sensus magis convenit instituto Apostoli.

QUI NON SECUNDUM CARNEM AMBULAMUS:
 Hactenus duobus argumētis consolationē de indemni-
 tate piis confirmavit: quorum prius fuit, quod lex Spiri-
 tus seu Evangelium fideles in Christo à lege peccati &
 mortis absoluit: alterum, quod Deus misso Filio suo, in
 eius carne peccata fideiū condemnauit. Hoc addidit, ne
 Euāgelium eū lege Moſis cōmittere videretur, docendo,

Euangelium absolvere eos, quos lex reos pronunciat. Nulla in hoc est repugnantia: quoniam Euangelium fideles absoluit non nudè, quod foret contra ius legis: sed ob interueniens *λύτρωσις* Filij Dei, quod iuri legis cōgruit. Sic priorem conditionem consolationis demonstravit, quod nulla sit piis metuēda condemnatio: quatenus per fidem Christo manent insiti. Nunc ad cōditionem alterā demonstrandā transit, quod ad consolationē hanc etiam vitæ nouitas requiratur. *In nobis, inquit, impletur ius legi, qui non secundum carnem incedimus, sed secundum Spiritum.* Reassumit conditionē hanc ex *vers. 1.* non sine graui causa. Possunt & hypocritæ gloriari, se in Christo esse, dicentes: *Domine Domine, nonne in nomine tuo prophetauimus?* quia fides & insitio est intus, hominū sensus fugiens. Est igitur fides conditio principalis est: quia tamen interna est, neminem quidem fallens, qui eam habet, sed fallere potens alios, qui eam non viderit: Ideo addit aliam externam, de qua nemo gloriari possit, nisi qui eā se habere foris demonstret. Est ergo necessaria ad consolationem de remissione peccatorū, noua vita: non quidem vt causa efficiens aut meritoria cōdigni, vt Papistæ nugantur: sed vt conditio sine qua non: idque non vno modo: sed *primum*, quia regeneratio est beneficium Christi cum iustificatione indiuiduè connexum: Quos enim iustificat, per fidem eos sanctificat etiam per Spiritum. *Secundo*, quia est testimonium veræ fidei, vnde de reconciliatione cum Deo confirmamur. *Tertio*, quia est fructus Spiritus, vnde de charitate Dei erga nos certi sumus. *Denique*, quia est fructus pœnitentiæ & gratitudinis nostræ erga Deum.

Rom. 5.5. SECUNDVM CARNEM INCEDIMVS: mox dicet: *secundum carnem esse, in carne esse*: eodem sensu, quem explicauimus cap. 7. 5. Metaphora verbi *κατὰ τὴν σαρκὴν* declarata est cap. 6. 4. *κατὰ* significat normam vitæ, vt diximus v. 1. Sensus ergo limitationis patet, & propositio est: vt liberationis certitudo nobis constet, vitæ puritas & sanctitas cum fide coniungenda est, vt non secundum carnem, sed secundum spiritum ambulemus. Hoc argumentis ostendit, quibus concionatores in exhortationibus ad vitam Christianam vti debent.

5. NAM QVI SECUNDVM CARNEM SVNT: Argumenta sunt ab effectis carnis illicitis & perniciosis: &
à con-

à contrariis effectis Spiritus sanatis & salutaribus: quorum seriē in analysi diximus. Carnales carnalia sapiunt. CARNALES hic vocat non regeneratos, nō vt se ipsum querebatur carnalem cap. 7. 14. & Corinthios vocat carnales 1. Cor. 3. sed carnis ductum sequentes, siue fidem profiteantur, siue nō. *Carnalia* vocat mundana, quorum quædam bona, vt cognitio scientiarum, studium virtutum: quædam indifferentia, vt politica, honores, opes, opificia, quæ talia sunt, quales sunt, qui ea possident: quædam denique mala per se, vt vitia, flagitia, &c. Hæc sola inquit, *ἐπεὶ οὗτοι* SAPIUNT, curant: Altius non assurgunt ad diuina, ad gloriam Dei, ad animæ salutem. Quare de hac periclitantur. Tales sunt homines mūdani extra Ecclesiam, & multi hypocritæ in Ecclesia. Aut vitiis & flagitiis palam sunt dediti, quos mortis reos esse nemo ambigat: aut studiis quidē bonis vel indifferentibus vacant, vt philosophi, sed expertes timoris Dei & fidei, sine qua quicquid sit peccatum est, & Deo placere nemo potest. Subiacent igitur iræ Dei & condemnationi. Vno verbo *carnales* curant opera carnis quæ Gal. 5. 19. recensentur, adulteriū, scortatio, impuritas, proteruia, idololatria, veneficiū, &c. Quibus nō omnes quidē se polluant: nā inter carnales etiam reperiuntur aliqui *παρακαλεῖται*. Attamen cum altius quàm ad carnalia suis studiis non ascendāt, omnes eos manet carnis condemnatio. QVI VERO SECUNDVM SPIRITVM: Antithesi studia renatorum vno verbo complectitur. *Τὰς κατὰ πνεῦμα* non vocat merè spirituales, angelica puritate præditos, quales nulli erunt in hac vita; sed qui se spiritui regendos dedunt, nec carni obsequium præstant. *Τὰ τῷ πνεύματι* SPIRITUALIA: quæ spiritus Dei suggerit, quæ ad Dei gloriam, cultum & honorem, ad regnum Dei & iustitiam eius pertinent. Hæc etiam Gal. 5. 22. recensentur, vt *καρπὸς* fructus spiritus: Charitas, gaudium, pax, lenitas, benignitas, bonitas, fides, mansuetudo, temperantia, &c. Non quod spirituales non etiam agant curam vocationis, œconomix, politiæ, &c. sed hæc *βιωτική* curant propter illa, & minus præcipuè primo quærentes regnum Dei & iustitiam eius: virtutibus illis hanc curam exornant. Sapiunt etiam aliquid de carne: sed speculum hoc est, quod intuentur, & scopus ad quem studia omnia dirigunt. *Aduersus*

eos qui eiusmodi faciunt, non est lex: inquit ibi Apostolus. Ita hic: nulla his est condemnatio. Videamus verò illius & istius rationem.

6. NAM PRVDENTIA CARNIS EST MORS: Particula γδ non probat, quid vtrique curent: sed quid vtraque studia sequatur. Duplicem facit prudentiam: vnam carnis seu carnalium, alteram spiritus seu spiritualium: Illa est mors, hoc est, mortifera seu causa mortis, metalepsi effectus pro causa, qualis erat cap. 7. vers. 7. 14. Cur sit mortifera ratio sequetur ver. 7. 8 Prudentia verò Spiritus est vita & pax: hoc est, via ad vitam & pacem cum Deo, de qua supra cap. 5. 13. eadem metalepsi. φρόνημα σαρκός alij reddunt prudentiam: alij intelligentiam, alij cogitationem, alij effectum, alij sensum carnis, eodem prope sensu. Magis tamen placet prudentia: quam Philosophi vocant φρόνησις, habitum agendi secundum rectam rationem, circa vniuersa bona vel mala homini. Hæc prudentia inter politicos censetur regina virtutum, posse videre & curare, quid malum, quid bonum sit tibi vel Reipublicæ. Et in vita quidem civili summè est necessaria hæc virtus, vnde prudentes viri in consiliis & actibus humanis publicis vel priuatis meritò habentur in precio. In his igitur cum homines carnales plerunque sint maxime perspicaces: non sine causa Dominus in Euangelio φρονιμοὶ τῆς αἰῶνος vocat filios seculi. Ideo & Paulus prudentiam eis tribuit, quæ est φρόνησις circa τὰ σαρκικά, Lutherus: Fleischlich gesinnet sein/eligendo nimirum & sectando bona, fugiendo mala tantum externa sine cura spiritualium. Sed qualis hæc prudentia, eligere glandem præ pomo aureo, fugere fumum, incidere in ignem? Videtur autem studio nō dixisse φρόνησις σαρκός, ne putaretur damnare ipsam prudentiam virtutem tam nobilem, qua hæctenus stabat & florebat Romana Respublica: sed dicit φρόνημα σαρκός intelligens actus φρονήσεως cōsilia discursus, actiones ex prudentia carnali susceptas, complectens simul ipsa prudentiæ carnalis principia, vnde φρόνηματα σαρκός fluunt: intelligentiā, voluntatem, appetitus, affectus & sensus carnales spiritu Dei nō regeneratos. Tendunt, inquit ad mortem omnia: quia praua & cæca sunt, nisi prudentiā spiritus dirigantur. Ita φρόνημα σαρκός, idē est Paulo, quod Mosi figmentū cordis, cū dicit. **Gen. 6.** **וְכָל חֲשַׁבְתּוֹן לֵב בָּרָא** Omne figmentū cogitationum.

tionum cordis humani tantum ad malum omni tempore. Rectè Martyr describit vtrumq; hoc *φρόνημα*, affectus carnis nihil aliud esse, quam vsum viriū humanarū, semota gratia & spiritu Christi: Affectus verò spiritus esse impulsū diuini afflatus, & vsum gratiæ Christi. Hæc est gemina prudentia contraria principiis, studiis, atq; effectis. Vtramque describit Iacobus cap. 3. 15. Vna, inquit, est *terrena, animalis daemoniaca*, ubi est inuidia & irritatio, & tumultuatio & omne opus prauum, altera est *superne descendens pura, pacifica, moderata, tractabilis, plena misericordiae & fructuum bonorum*, &c. Non itaque damnatur *φρόνησις* aut *φρόνημα*, quæ sunt ex naturalibus & moralibus bonis: sed *φρόνημα σαρκὸς*, quatenus à prauitate carnis fluit, & praua tantum sectatur. Nā carnales summā prudentiā, summā industriā & astutiā in eo collocāt vt peccent, sapientesq; sunt, vt malū faciant, inquit *Ambrosius*.

*Prudentia
carnis &
Spiritus
quid, &
ut differat.*

7. PROPTEREA QVOD PRVDENTIA CARNIS: Ratio cur prudentia carnis sit mors seu mortifera: quia est inimica aduersus Deū: & hoc, quia est superba & cōtumax in Deum, cuius legi nec vult nec potest subiici. *Ambrosius*: non potest subiici, id est, non potest capere diuina: ad intellectū refert, sed Apostolus loquitur de cōtumacia. Qui verò in carne aduersus Deū hoc pacto insurgūt, utiq; Deo placere nō possunt. Sūt ergo inimici, abiecti à Deo, p̄inde in morte, & sic prudētia carnis est mors. Antithesin Apostolus nō probat, q̄ prudētia Spiritus sit vita & pax: vult verò intelligi à cōtrario, quia est amicitia cū Deo: & hoc, quia Spiritus Dei nō est rebellis Deo, sed subiicit se legi Dei. Qui verò sic sūt in Spiritu, & se Deo subiiciūt, utiq; placent Deo. Sunt ergo amici Dei, & in gratia apud Deū, habēt proinde pacē & vitā: & sic prudētia spiritus est vita & pax. Hāc antithesin breuitatis causa tacet, vel vt per se manifestā: vel quia non eodē modo se habet prudentia Spiritus ad causandā vitam & pacē, quo se habet prudētia carnis ad causandā mortē. Nam prudentia carnis mortē affert, vt causa efficiens seu promerēs, per *δυσκωλία* Dei ordinata ad effectū mortis. Prudētia verò spiritus vitā & pacē affert, non vt causa promerens; (neq; enim meremur Deo recōciliari aut viuificari per studia & opera bona) sed vt medium ordinatum ad hoc bonū obtinendum. Dum enim spiritualia

Phil. i.

Inimicitia quid.

Amicitia quid & inter quos sit. Arist. Eth. lib. 8. cap. 7.

Arist. lib. 9. cap. 3. Eth.

curamus, spiritum Dei, fidem iustificantem & vitam nos habere, & placere Deo cognoscimus. EST INIMICITIA. Græcè *ἐχθρὰ inimicitia* pro inimica: metalepsi abstracti pro concreto, ut prius. Admodum frequens est Spiritui sancto hic tropus, quia habet auxesin, pro valde vel extremè inimica: ut plus est Latinis scelus, quàm sceleratus. Sic *Christus est mihi vita*, id est, causa vitæ: *mors lucrum*, id est, valde lucrosa. *Inimicitia* est mutua aliquorū malevolentia cum studio nocendi: sicut *amicitia* mutua benevolentia, quæ virtutis, vel voluptatis, vel utilitatis causa suscipitur, mutuisque officiis declaratur. Talis amicitia erat initio inter creatorem & hominem. Et si. n. Aristoteles existimet inter valdè inæquales nō dari amicitia, ut inter mortales & Deos vel angelos, inter regē & infimæ fecis hominem: tamen scriptura docet, Deū adeo se demisisse ad hominem, quem sua induerat imagine, ut inter eos vera amicitia vigere posset. Ideo Aristoteles tandem quasi huius nō ignarus fateretur, posse inter inæquales amicitia stabiliri, pportione quadā amoris & officiorū seruata, ut si quō quisq; est dignior, eò magis ipsū amemus, & plurib. obsequiis colamus: ipse vicissim inferiores eò magis gratiā suā dignetur, & beneficiis prosequatur: Quod certè Deus summè bonus homini summè pstitit. Vnde igitur carnis inimicitia aduersus Deum? Ex peccato & superbia, quā Satan homini in lapsu asspiravit, cū Deo similis esse vellet. Scelere amicitia cū creatore homo abrupit: sicut idē Aristoteles docet, etiam honestam amicitiam dissolui, si alter amicorum proiecta virtute improbus euaserit, aut aliquo insigniori scelere sese obstrinxerit. Hinc creaturæ fluxit peruersitas, ut iam instar rebellis subditi in Deum insurgat, legi diuinæ obstrepit, nec ei subiici velit propter contumaciam, neque possit propter prauitatem.

HINC PRIMO clarius liquet, quid sit hæc prudentia carnis. Ineptè à Sophistis ad sensualitatem restringitur. *πρῶτον* enim non est sensus, sed rationis: nec sola sensualitas Deo est inimica, sed ipsa rationalitas & voluntas praua est atque auersa à Deo: nec sola sensualitas, sed tota carnis prudentia lege Dei non subiicitur.

SECUNDO apparet, quantum venenum Satan homini per peccatum asspirauerit, cuius non modo sensu-

qualitatem & inferiores appetitiones, sed ipsam rationis arcem, mentem, voluntatem, & cor tanta prauitate infectum, ut totus sit hostis Dei, rebellis Deo, superbus, & contumax in Deum. Atqui nihil horrendius aut monstruosius dici cogitariue potest, quam creaturam esse inimicam creatori, ollam contra figulum insurgere. Quid fiat nisi ut figulus ollam conterat? Deus contumacem naturam in gehennam abijciat? Hæc est miseria nostra post abruptam amicitiam cum Deo. Postquam enim nos facti sumus in ipsum rebelles, ipse quoque in rebelles indignationem iustam concepit iuxtaque comminationem morti & pœnis æternis nos addixit, nisi fieret redemptio & reconciliatio per Christum Mediatorem. Superbis enim resistit Deus.

TERTIO abjiciendus hîc est error Manichæorum, quod quia caro dicitur inimicitia aduersus Deum, homo non Dei sit creatura, sed Dæmonum factura. Caro enim non substantiam hominis carneam vel animale: sed prauitatem naturæ ex peccato adhærentem significat. Nam substantia carnis non habet *regnum*: & substantia carnis ingreditur in regnum cœlorum: Caro verò non ingreditur 1. Cor. 15. 50. *Aug. c. 8. t. Fil. Man. l. 1. c. 8.*

QUARTO hæresis Pelagianorum euertitur de libero arbitrio, quod fingeant seruatum in homine integrum, vel non ita infirmatum, quin possit Deum amare, legi Dei subijci, & legem implere absque gratia, vel absque plena gratia. Atqui Scriptura clamat, absque gratia nos mortuos in peccatis: nec posse arbores malas ferre fructus bonos. Pelagianorum hæresin Sophistæ in Papatu argutè sic interpolarunt, esse quidem liberum arbitrium amissum quoad supernaturalia, debilitatum quoad naturalia, sed non adeò, quin possit se ad primam gratiam applicare & præparare per merita congrui. Atqui liberum arbitrium est inimicitia aduersus Deum. Sicut igitur inimicus nec potest, nec vult amare inimicum, vel ei subijci: sic liberum arbitrium sine gratia nec potest, nec vult Deum amare, ad Deum se conuertere, Deo subijci: sed opus hîc est noua creatione per Spiritum sanctum, qui ex hostibus amicos faciat.

DENIQUE immensa Dei misericordia, & Christi

ineffabilis gratia hîc consideranda restat, quam supra e. 5. Apostolus celebrauit. Cum enim inimici essemus & rebelles, Deus nos dilexit, Christus pro nobis mortuus est, ut nos Deo reconciliatos ex hostib. amicos, ex alienis filios efficeret. Sic amicitia scelere nostro abrupta, gratuita bonitate Dei inter nos & ipsū postliminio reparata est, reconciliatione per sanguinem Christi facta: ea cōditione, ut nos tantam gratiam fide accipiamus, in Christo Iesu maneamus, neq; secundum carnē, sed secundū spiritum ambulantes Deo in nouitate vitæ seruiamus. Hæc consideratio debet tū fiduciā nostram in Deū confirmare, quod qui Filio suo non pepercit, sed cū inimici essemus eum pro nobis tradidit, etiam omnia alia cum eo sit daturus: tum nos ad Deū redamandum excitare, ut quantò ipse nobis est maior maiorēque gratia in reparanda amicitia per Christum nos affecit: tantò maiores ei gratias agamus, atque officiis iuxta verbi sui præscriptum colere eum studeamus.

8. QVI VERO IN CARNE SVNT: Nostri interpretes de pro 8v: ut sit conclusio: Ergo carnales non possunt placere Deo. Ostendi autem in analysi, esse proximum *Siric. Epi.* argumentum cū propositione connectendū. Potest ergo *ad Him-* stare aduersatiua. Impudens verò est *Siricij Papa* corruptela versus 8. coniuges non posse placere Deo, quia sunt *mer. Tar-* in carne. Impia est in Deū coniugij authorē: & aliena à *vac. Tom.* mente Apostoli, qui non de coniugib. agit, quos Deus in *1. concil.* vnā carnem legitimè copulauit, sed de carnalib. qui *pag. 417.* adulteriis, scortationibus, & id genus flagitijs se polluūt, siue coniuges illi sint, siue cœlibes, siue sacerdotes spirituales, siue monachos sese profiteātur. Et tamē *Hieronymum* non puđuit tā impia glossa aduersus Iovinianum bis etiā uti, ut merita virginitatis astrueret nuptias & nuptiarum authorē Deū contumelia afficeret: Porro, inquit, quod & nuptiarum finis mors sit. Arbitror eos qui inserviunt officio coniugali, quod prudentiā carnis diligāt, & in carne sint. Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt. Facestant hæc tam Antichristiana.

9. VOS AUTEM NON ESTIS IN CARNE: Secundū *Siricij* corruptelam hoc erit: Vos autem non estis in cōiugio: quo quid ineptius? Descendit Apostolus ad hypothēsin, & doctrinam de ingenio, studiis, & conditione carnal-

carnealium atque spiritualium Romanis applicat, ut ab illis absterreat, ad ista excitet. Sic docet rationē rectē secandi verbū Dei hanc esse, ut generalis doctrina præmittatur, illustretur & confirmetur: postea ad hypothēsin & vsum singulorū applicetur in Ecclesia. Carnales, inquit, carnalia curant, & cū suis studijs ut hostes Dei intereū: Spirituales contrā spiritualia curāt, & Deo placent ut amici & filij Dei: vos verò nō estis carnales, sed spirituales. Hinc colligo vos non esse hostes sed amicos Dei, placere Deo, recōciliatos esse Deo: Idcirco vobis nō est cōdēnationis periculū. Sic hypothēsis ista ingentē fidelīū cōsolationē continet. Sed vnde norat eos in spiritu esse?

SI QUIDEM SPIRITVS DEI HABITAT IN VOBIS:

Siquidem dicit, nō quod dubitet, sed quod planē cōfidat, *Chrysostomus.*

pro quandoquidem: simul ut eos ad examē sui excitet, sicut 2. Cor. 13, 5. Argumentū ab efficiente. Prius spiritum absolutē, nunc spiritū Dei vocat: mox spiritū Christi: nō obscurū Deitatis Christi & Spiritus S. præbet argumentum. Habitat Spiritus S. in omnibus fidelibus. Hinc Didymus argumentum Deitatis Spiritus S. petit. Immēsus enim est: Deus igitur. *Habitandi* metaphora valde accommoda. Qui enim habitat in domo ut Dominus: nō modo eam occupat, sed etiam in ea imperat, & omnia pro suo arbitrio moderatur. Ita Spiritus S. non modo implet corda fidelium, sed & in eis imperium tenet, illuminans & dirigens ad spiritualia vnumquemq; secundū mensurā, καὶ μέτρον δοχεῖς χερσὶ aliū plus, aliū minus, pro ut vult. *Eph. 4. 7.*

Hinc fideles dicuntur templa Spiritus S. Nec habitat in nobis, ut hospes, qui mox discedat à nobis, sed ut indigena perpetuus: *Manebit vobiscum in æternum*: Imò ut ar-

rhabo adoptionis nostræ, quo obsignati sumus in diem *Ioh. 14.*

redemptionis. Argumentum valde efficax ad studiū ca-

uendi peccata, ne contristemus inquilinum tam venerandum. Discernit etiam præsentiæ modum verbum *2. Cor. 1.*

εἰσεῖ. Est in régeneratis, non tantūm ut in omnibus *Eph. 1. 13.*

rebus immensitate essentiae: sed præsentiā gratiæ & *Ch. 4. 30.*

effectorum. Gratia spiritus est vnio nostra cum *Gratia*

Christo: facit enim nos membra Christi, ut si- *Ch. effectus*

mus vnum cum eo. Est & *regeneratio*, quòd nos *Spiritus*

facit novos homines. Chrysostomus similitu- *inhabi-*

antis.

dine ferri candentis declarat. Sicut enim igne cum ferro coniuncto, ferrum ipsum ignem fieri videmus, licet in se maneat ferrum: ita credentium Spiritumque sanctum habentium caro per spiritus ἐνέπνευται transmutatur, tota iam spiritualis facta erectaque omnino, & simul cum anima in sublimem sublata, manente nihilominus eius substantia. Denique est *adoptio* & *obsignatio* salutis nostrae, testificans nobis quod simus filij Dei. Dona & effecta inhabitationis sunt varia. In Prophetis & Apostolis olim fuerunt miraculosa praeordinaria. *Ordinaria* quaedam sunt vocationis, alia salutis electorum propria: *Ducet vos in omnem veritatem*, nempe necessariam & sufficientem singulis ad salutem. Non facit fideles omniscios, infallibiles, aut impeccabiles: quasi nullam veritatem ignorent, nec possint vlla cognitione errare, aut actione labi, qui habent Spiritum sanctum: quod Sophistae ex promissionibus de Spiritu S. efficere conantur, ut probent Ecclesiam, quia illuminatur & regitur a spiritu absolute esse infallibilem, nec posse errare decrevis: Sed effecta haec sunt arbitraria, mensurata, & alligata scripto Dei verbo: *Dat unicuique sicut vult, Unicuique nostrum data est gratia* καὶ ἕκαστος ὡς ἠέλει. *Ad legem & ad testimonium, qui non dixerint secundum verbum hoc, non erit eis mutina lux.*

1. Cor. 12.

II.

Eph. 4. 7.

Iesa. 8.

20.

Rom. 1. 8.

QVOD SI QVIS SPIRITUM CHRISTI NON HABET: ostendit, unde norit, Spiritum Dei habitare in fidelibus: ex signo professionis fidei & charitatis, quam supra praedicauerat. Si Spiritus Dei non habitaret in vobis, non essetis Christi. Arqui Christum tanta fide estis amplexi & professi ut vos veros Christianos, discipulos, & membra Christi esse dubitari non possit. Qui enim spiritum Christi non haber, non est eius. Vicissim, qui spiritum Christi haber, est eius: Qui est eius, spiritum eius habet. Hoc igitur signo confirmor ego, & vos confirmari debetis, quod spiritum Dei in vobis habitantem habeatis proinde quod in spiritu non in carne sitis.

DOCEMUR I. quale sit iudicium charitatis de aliorum fide & salute; & unde peti debeat. Qui sunt Christi discipuli & membra, hoc est, qui se Christianos profitentur, nec ambulant in carne, sed in spiritu: eos habere Spiritum Dei, & esse filios Dei, charitas non dubitat.

dubitat. Dei enim spiritus non datur, nisi Christi membris. Vbi igitur est professio fidei in Christum, & non sunt effecta carnis, professioni contraria: ibi spiritus Dei habitare colligitur. Hic est *dilectionis canon*: qui tamē aliquando fallitur: quia interna non introspicit, sed externis signis iudicat. Aliquādo etiā hypocritę Christū profitentur, & pietatis speciem habēt. Hoc verò charitas nō diiudicat, sed Deo relinquit. *Canō fidei* certior est, nec fallitur, quo fideles de sua fide & salute iudicare possūt ac debēt. Qui enim credit, scit & sentit se credere. Fides verò non est opinatio aut inanis imaginatio, sed firma persuasio & fiducia sensibilis in corde à spiritu Dei per Euāgeliū excitata. Ex hoc igitur spiritus effectu fideles de reconciliatione sui cum Deo certi esse possunt ac debent.

II. Discrimen fidelium & hypocritarum facere docemur. Vtrique Christianos se dicunt: sed in quib. spiritus Christi non habitat, ij ad Christum non pertinent. Non habitat verò in iis, qui in carne sunt, quib. proinde dicit Dominus: *nunquam noui vos*, nempe, pro meis membris.

III. Obseruanda est hęc pars Euāgelij. Non modo docet, quod Christus pro nobis sit mortuus, resurrexerit, nos fide iustificet, spiritu suo regeneret: sed etiam quod per spiritum suum nos sua membra faciat atque viuificet: vt ipse sit noster & in nobis, nos ipsius simus & in ipso per spiritum suum, sicut v. 10. dicit: *Si Christus est in vobis*: nempe per spiritū suum. Coniunctio igitur nostri cum Christo vt membrorum cum capite per spiritum in nobis & in ipso habitantem pars est necessaria. Euāgelij ad consolationem & salutem nostram. Si. n. spiritus Christi nos vniens cum eo in nobis non habitat: non sumus ipsius, nec partem habemus in ipso. Dicitur ergo nobis factus nō modo sapientia nos illuminans: nec modò iustitia nos morte sua iustificās: sed & sanctificatio nos Spiritu suo viuificās & membra sua faciens, donec plena tandem fiat redemptio, & à morte in vitam æternā translatio. Hęc vnio non est naturalis substantiarum nostrę & Christi commixtio per *συνάφειαν* siue *contactum*, vt sit terminorum continuatio per realem ingressum corporis ipsius aut animæ in corpus aut animā nostram, sicut homines carnales de vnione hac somniant: Nec tantum est coniunctio amoris inter nos & Christum, mediante iu-

Canon dē

lectionis

aliquando

do falli-

tur.

Canon fē

dei non

fallitur.

Vnio no-
stri cum
Christo
per Spi-
ritum.

1. Cor. 1.

30.

Vnio no-
stri cum
Christo
qualis
sit.

reiurando Baptismi vt aliqui definiunt. Hæc enim non tā vnio esset quā amicitia, quæ est mutua amicorū beneuolentia, vel saltem vnio esset improprie: qualis est principis & subditorum, Turcarum & Mahometi, idololatrarum & idoli: Sed est mystica fidelium cū Christo coalitio in vnum corpus, per vnum Spiritum: quam Scriptura vnione membrorum & capitis in corpore humano: itē mariti & vxoris in coniugio adumbrari docet. Quamuis autem nobis reuera sit ἀρρητον, quomodo idem Spiritus Christi in omnibus membris & capite habitet (cūm ἀρρητον etiam maneat, quomodo anima nostra tota totum corpus, & singulas eius partes animet:) quā causā *μυστήριον* *mysterium magnum* ab Apostolo vocatur: tamen vt-
 cunque ex effectis & signis explicari potest. Mutua vnio ex parte Christi fit Spiritu eius, ex nostra fit fide nostra: & quamuis Spiritus prior sit fide, quippe eius effector: tamen fides prior in nobis est sensu, quia prior in nobis sētitur. Fide igitur nos Christo cōiungimur tribus modis seu gradibus. 1. Cū fide Christū quoad personam & officium rectē agnoscimus, eique sic adhæremus, vt tanquā nostrum possideamus. 2. Cum hac fide beneficia mortis & resurrectionis eius iustitiam & sanctificationē accipimus. 3. Cum fide iustificati & sanctificati, fructus Spiritus proferimus, non in carne, sed in spiritu incedētes: Sic per fidem habitat Christus in cordibus nostris. Contra
 Christus Spiritu nos sibi coniungit. 1. Cū nos Spiritu suo donat, sibiq; cōcorpores reddit. 2. Cum eodem Spiritu in nos sua membra beneficia sua confert, iustitiam donat, sanctitatem, lætitiā & vitam transfundit. 3. Cum etiam fructus Spiritus in nobis operatur, nōsque in sanctitate dirigit. Sic Christus per Spiritū habitat in cordibus nostris. Hæc est illa spiritalis κοινωνία, quæ fit Spiritu Christi, nō tantū Spiritu nostro: & sine qua nemo est Christi. Ergo promissione Euāgelij cōtinetur. Neq; est tota promissio Euāgelij, Christū esse pro nobis mortuum: sed tota est illa quæ ponitur 1. Cor. 1.30: *Christus factus nobis à Deo sapientia, iustitia, sanctificatio, & redemptio*. Hæc proinde tota etiā Sacramētis repræsentatur & obsignatur: Et sic in S. Cœna non tantum confirmamur, Christum esse pro nobis mortuū, hoc est, factū nobis iustitiam: sed etiam, Christum per Spiritum suum in nobis habitare: hoc est,

est, factum nobis sanctificationem. In Sacramentis itaque non modo beneficijs mortis Christi: sed & ipsi Christo eiusque vitæ participamus.

10. PORRO SI CHRISTVS IN VOBIS EST: Ex spirituali κοινωνία, fidelium cum Christo infert duo *παραμύθια* valde necessaria ad consolationem piorum, *unum*: Ex Spiritu dato certos nos esse debere de vita æterna, omni dubitatione & metu condemnationis seposito: *Alterum*: Ex eodem Spiritu de corporum nostrorū suscitatione & glorificatione nos cōfidere debere. Prius hoc versu, posterius sequente. Vtrumque præoccupatione quadam infert contra duas grauissimas tentationes. Prior est: Quid est, quòd spiritus Christi in nobis habitat, quod Christi sumus: siquidem moriendū nobis est aliorum instar. *Respondet*, verū id quidē, quatenus corpus nondum à peccato vacuum, & ideo mortale circumferimus: *CORPVS QVIDEM*, inquit, *MORTVVM EST*, id est, mortale adhuc est, & morti debetur: *PROPTER PECCATVM*, adhuc habitans in eo: attamē *SPIRITVS EST VITA*: Si *spiritus* de spiritu Dei & Christi intelligatur, sēsus erit, quod Spiritus ille Christi inhabitās nobis, in ipsa mortalitate artha sit vitæ eternæ. *PROPTER IVSTITIAM*: nēpe fide nobis imputatam, atq; eodē spiritu in nobis inchoatā. Propter imputatam quidem: quia iustificauit nos Deus à peccatorum reatu: Ergo etiam à morte, qua remota vita succedit. Hinc ex spiritu vitā certò speramus. Propter inchoatam verò: nò quod sit causa, sed quia *κεντήριον* est Spiritus inhabitantis & vnionis cum Christo, in quo est vita. Si verò *Spiritus* de parte nostra spirituali, hoc est, regenerata accipiatur, vt videtur oppositum *corporis* flagitare, sensus apertus hic erit, quòd licet corpus mortale circūferamus: tamē ex regeneratione habeamus initiū vitæ eternæ, vnde de plena possessione nō dubitemus. Sic malo interpretari hunc versū propriè de corpore mortali, (cuius mox v. 11. fiet mentio) cū Augustino, quàm corpus metaphoricè accipere de parte nō regenerata, qui sensus videtur alienior. Hęc ergo sit cōsolatio piorum in morbis, in morte: Statutum quidem omnibus semel mori, sed corpore tantūm propter peccatum: spiritu interim in cælo versamur cum Christo, spiritu de vita æterna certi sumus.

11. SED SI SPIRITVS EIVS. *Alterum πικρόμα*

cōsolatorium, seu altera cōsolationis amplificatio valde necessaria contra tentationē nascentē ex priore. Si enim corpus mortuū est propter peccatū: quid est quod spiritu vitā obtinemus, si corpora manēt in puluere? Facessat, inquit hęc etiam sollicitudo: quoniam mortalia corpora vestra non manebūt in morte, sed virtute eiusdē spiritus à Deo viuificabuntur. Particula καὶ τὰ emphatica est: nunc spiritus vitam vobis pręstat quo ad animas: tandem etiā corpora viuificabit, vt toti viuatis. Hęc cōsolationē tali argumento complectitur: si spiritus Dei habitat in vobis, etiā Deus viuificabit mortalia corpora vestra. Sed habitat in vobis. Ergo viuificabit. Cōsequentiam maioris tribus cōfirmat argumentis: *Primum* est à Dei omnipotentia, quam exprimit opere omnipotentię bis repetito, Christi suscitatione ex mortuis: Deus potuit Christū excitare. Poterit igitur & vestra corpora excitare. Sic ca. 4. 17. Abraham argumentabatur. Deus potest mortuos excitare. Ergo etiam poterit promissum seruare. *Alterum* est à Dei ordinatione, iisdem verbis expressum. Deus excitauit Christum, caput, & seruatorē nostrum: Ergo & nos suscitabit membra eius. Ita fert Dei æternum beneplacitum, vt Christus non solus viuat, sed vnā secum mēbra sua viuificet. Sic intercessio Christi postulat, vt vbi ipse est, etiā sint cum eo, quos pater dedit ei. Vis argumēti cōsistit in nomine τὸν χεῖρόν, quem prius dixerat ἰν σῶν. Vocat χεῖρόν ab officio: Syrus addit *Dominum nostrum*, ex ca. 4. 24. & quoties hactenus Apostolus meminerat Christi, toties ferē epitheton τῷ κυρίῳ ἡμῶν addidit, vt mortem, suscitationem, & vitam eius nostram ducamus, cūm simus eius membra.

TERTIVM denique est à virtute & officio spiritus inhabitantis: propriū eius est vitā transfundere in eos quos inhabitat, quia spiritus est vita. Cū igitur corpora vestra sint eius templa & domicilia, utiq; & ipsa viuificabit. Est enim Dei Spiritus. Omnipotēs ergo, vt Deus. Est Spiritus Christi: viuificabit ergo membra vt caput. διὰ τὸ ἐνοικουῦν: quædam habent διὰ τὸ ἐνοικουῦν propter inhabitantem: vt & vetus Latina. Sed efficacius est argumenium: si legamus διὰ cum genitiuo: sicut legit Complutensis & Syrus interpres.

OBSERVA I. Apostolus nos commonefacit nostrę fragilitatē

gilitatis vocās corpora nostra mortalia, vt Phil. 3. corpora humilia, h. e. fragilia, putredini obnoxia. Omnibus enim statutum est semel mori, postea iudicium. *Hebr. 9.* Causa *27.* peccatum est, vt ver. 10. præcessit, Mors enim stipendium peccati: peccatum aculeus mortis. Excuiat hæc cogitatio superbiam & securitatem.

OBSERVA II. Consolatio aduersus mortis & putrefactionis horrores hæc traditur, quod fideles Christi membra, viuificabuntur. An non verò & impij excitabuntur? Sane, sed non viuificabuntur. Resurgent tam impij *Iohan. 5.* quàm pij, sed illi ad vitam, isti ad mortem: illi per spiritum Christi viuificantem, isti per Dei iustitiam, vt luant *Dan. 12.* corpora cum animabus impiis: siquidem iustum est *2. Thess.* *πιδουώμ, &c. & διγγίωμ, &c.* Deus postulat, vt mali malè pereant. *1. 6. Rom.* Plus est ergo, quod Apostolus dicit ζωοποιήσας *1. 28.* viuificabit: quam si dixisset, ἐγερῇ excitabit. Nam & finis & gloria subsequens membrorum Christi exprimitur.

OBSERVA III. argumentum ὁμοσιᾶς trium personarum. Deus pater excitauit à mortuis filium, non quòd non & filius se excitauerit (quæ enim Pater facit, Filius similiter facit) sed quod filium per se ipsum, & per Spiritum Sanctum.

Viuificabit etiam mortalia corpora nostra. Idem faciet Christus. Nam vt in Adamo omnes moriuntur, ita in Christo omnes viuificabuntur. Adami vi & efficacia omnes morimur: Christi vi & efficacia omnes viuificabimur. Viuificatio vero est omnipotentiae opus Dei proprium. Filius ergo Deus Patri ὁμοούσιος. Etiam Spiritus Sanctus viuificabit corpora nostra. Est enim Spiritus Patris, & Spiritus Christi vnus vtriusque: & per eum fiet viuificatio corporum: non vtiq; vt per ministrum: sed vt per Spiritum Dei & Christi proprium, viuificum. Spiritus igitur Sanctus Deus Patri & Filio ὁμοούσιος.

12. NEMPE IGITUR FRATRES DEBITORES SUMUS: Nunc consolationem concludit, & ex doctrina hortationem exstruit: quod rursus ad ὁρδοτομίαν verbi pertinet. Nam accedente hortatione doctrina penitus hæret: & præmissa doctrina hortatio fortius penetrat, quia argumentorum semina iam iacta fuerunt. Non est obscura hortatio. Cum ex dictis pateat, quanti intersit carnaliter an spiritualiter viuatis. vtiq; intelligitis vi-

tam carnalem modis omnibus fugiendam : spirituales
 contra totis viribus conſectandam vobis eſſe. Argumen-
 ta duo ex ſuperioribus breuiſſimè repetit , à pernicioſo
 & vtili: quibus aliud nouum præmittit ab honeſto & æ-
 quo: cui debitores ſumus, ei viuamus. Eſt enim iuſtitia
 debitum reddere. At non ſumus debitores carni , vt ſe-
 cundum carnem viuamus. Quid ita? Ratio ex collatione
 carnis & Spiritus toties inculcata liquet. A carne nihil
 habemus niſi dedecus & perniciem. Spiritu contra obti-
 nemus pacem & vitam. Nihil igitur carni niſi fugam &
 deteſtationem : Spiritui contra nos totos & vitam no-
 ſtram debemus, ex regula iuſtitia, quæ flagitat paribus
 paria, malè merentibus mala, benefactoribus bona retri-
 bui. Non igitur carni ſed ſpiritui debitores ſumus. Anti-
 theſin tacet, quaſi per ſe manifeſta, vt ſit breuior : quia
 rationes breues, cum ſunt euidenter, citius penetrant &
 diutius hærent.

*Spiritua-
 lis vita
 quomodo
 ſit debi-
 tam.*

Obſeruandum, vitam ſpiritualem vocari debitum, quod
 non vna ratione eſt intelligendum. Nam Deo debetur vita
 noſtra *primum* ratione creationis. Deus enim hominem
 creando in imagine ſua, ad cultum ſibi validiſſimè ob-
 ſtrinxit: Homo verò abiecta Dei imagine cū æterno ſuo
 exitio, obligatione hac ſe minimè exſoluit: quando ſe ex
 debitore Dei Satanæ mancipium fecit. *Deinde* ratione
 redemptionis, iuſtificationis & regenerationis : pro qui-
 bus ſanè nos totos Deo debemus, ex ordine iuſtitia. Ser-
 uus enim ære redemptus debitor eſt ſui heri, vt totus ab
 eius nutu pèdeat, quia vitam & omnia ipſi debet. Quan-
 tò magis nos ex mancipiis peccatis & Satanæ redēpti &
 liberi facti nō auro vel argēto, ſed precioſo ſanguine a-
 gni Dei immaculati? Nec ſemel tantum redempti: ſed be-
 neficiis inſuper immēſis à redemptore affecti, iuſtitia &
 ſpiritu eius donati, vt quod debemus facile poſſimus: &
 tātò atrocior fuerit ingratitude, grauiorq; ingratorum
 pœna, ſi debiti immemores carni & peccato iterum nos
 mācipemus. *Denique* ratione beneficiorum futurorum, quæ
 per ſpiritum Chriſti certò exſpectamus: corporum noſtrorum
 ſuſcitationis, viuificationis, & glorificationis in cœlis.
 Hæc ſanè in immenſum nos obligant, & debitores Deo
 faciunt. Hinc verò quid ſequitur, niſi impudens cōmen-
 tum eſſe hypocritarum, qui merita ſanctorum iactare
 audent

*Merita
 ſanctorum
 euertuntur.*

audent nō tantū congrui & condigni, sed & supererogationis. Debitum & meritum sunt contraria, se mutuū tollentia, vt ostendit Apostolus cap. 4. 5. Quod si omnis nostra vitā est debitum spiritus, falsum est, quod sit meritum vitæ ex congruo, condigno, aut supererogatione. Maius enim est debitum creaturæ & hominis, maxime regenerati, quā vt centesimam eius partem reddere valeat: imō quantū plus reddit, tantū magis obstrictus tenetur: quoniam beneficentia Dei indies augescit: indies beneficia noua superuenientia debitum & obligationē augent. Nec elabuntur distinctione: Non esse quidē merita ex rigore iustitiæ seu absolute: esse verō ex ordinatione & acceptatione diuina. Falsum est enim quod de ordinatione Dei garrunt. Acceptat quidem Deus opera piorum ac remuneratur: nō verō acceptat vt merita, sed vt debitam obedientiam filiorum, quam gratis compensat: nec ordinatio Dei est, vt obediendo mereamur, sed vt cultum debitum Deo præstemus.

13. SI ENIM SECUNDVM CARNEM VIXERITIS: Dehortatur à carnali vita, ostensione miserabilis effectus: *Moriemini*: Rationem iam dixerat v. 6. *Quia sensus carnis est mors*: & huius ratio est, quia *stipendiū peccati est mors*; ex ordine iustitiæ. Atqui mortem omnes naturaliter horremus, quippe destructionem naturę. Nec de morte corporali loquitur: sed de æterna præcipue, quæ est abiectio creaturæ à Deo in æternos cruciatus gehennæ. Etsi igitur carnalis vita in præsentia habetur iucunda, & affectibus nostris abblanditur: tamen cogitatio horribilis exitus nos terreat.

SED SI SPIRITV ACTIONES CORPORIS MORTIFICAVERITIS. Tertium dehortationis argumentū ab utili & facili: Omnes viuere naturā appetimus: Et quid vita inuendius? Cupitis ergo vitæ compotes esse? Eritis, inquit, si Spiritu actiones corporis mortificaueritis. *Actiones corporis* non intelligit naturales, indifferentes, aut bonas per se: sed motus & opera carnis peccatricis. *Mortificare* est reprimere, ne vigeant: Metaphora frequens huius verbi accommodata naturæ peccati, quod in carne non tenatorū viuit, habitat, dominatur tyranni instar. At huic minimè est obtemperandum, sed fortiter reluctandū, vt possessione sua deturbetur, vel iuguletur in suo do-

micilio. Sed an carnis viribus mortificatio hæc fiet? Imò *spiritu inquit mortificate.* Hoc est à facili. Gratia spiritus facile id erit.

Habemus hinc. 1. In regeneratis adhuc esse actiones corporis, h. e. peccata residua: quæ indies mortificare oportet. Mentiuntur ergo, qui sibi perfectionem arrogat. Perpetua resipiscencia est opus, quæ incipit à mortificatione carnis: perficitur viuificatione spiritus.

11. Mortificationem peccati in nobis non esse ex vi liberi arbitrij, sed ex spiritu Christi: quo qui destituuntur, carnem tantum abest vt mortificent, vt contra viuificent, hoc est, se totos ei mancipient. At vita carnis est mors.

14. *QUOTQUOT ENIM SPIRITU DEI DUCUNTUR.* Probatio eius quod dixerat, victuros, si carnis opera spiritu mortificent: quia sic ostendent se esse filios Dei, quorum est vitæ æternæ hæreditas. Poterat allegare promissiones: *Beati mundo corde, quia Deum videbunt: Quis est qui vult vitam: & diligit videre dies bonos: Recede à malo & fac bonum.* Sed mauult argumētari, vt hortādo magis doceat & consoletur. Nā hoc argumento attexit dulcissimā doctrinam de *υιοθεσία*, quorū ea sit, quæ eius signa, qui fructus. Summa argumenti est: Filij Dei viuent, quia sunt hæredes. Vos filij Dei eritis: siquidem spiritui obtemperaueritis. *Quotquot enim spiritu Dei ducuntur, ij sunt filij Dei.* Sic igitur hæreditatē filiorū Dei, h. e. vitam æternā obtinebitis. Assumptionem v. 14. 15. confirmabit ex signis. Potest etiā esse argumentum quartum hortationis. Debetis sequi ductum spiritus, non carnis, quia estis filij Dei. Maior propositio est in textu: *Quotquot spiritu Dei aguntur, ij sunt filij Dei:* & contrā, est. n. conuertibile proprium cum suo subiecto. Ratio eius est: quia filiorum est patris ingenium referre. Filiorum ergo Dei est, spiritum & nutum sequi patris cœlestis. *Vel etiam:* quia Deus non dignatur suo spiritu nisi filios: mundus siquidem eum accipere non potest, quia non nouit eum, hoc est, non amat nec cupit habere, sed à se repellit. Sed quid est *duci spiritu Dei?* est à Spiritu sancto foris verbo, intus illuminatione doceri de Dei voluntate, nec nō efficaciter flecti ac regi ad volendum & faciendum ea, quæ Deo placent. Metaphora est à cœcis, aut in caligine positis, qui absque

duce

Matth. 5.

Pf. 34.

Doctrina

υιοθεσίας.

Duci Spi-
ritu Dei.

duce quo pergant nesciunt. Ita nos opus habemus duci à spiritu in via veritatis: quia cæci sumus, nec lucem videmus. *Animalis enim homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus Dei.* Vel est metaphora à paruulis, agrè incedere 1. Pet. 2. valentibus absque alieno ductu. Regenerati enim se habent, vt paruuli recens nati. Ductore igitur Spiritu indigent. Ita verbum ἀγορεύω nos commonefacit nostræ miseriæ & imbecillitatis, ne acumen aut vires nobis tribuamus sine Spiritu Dei: cuius proinde & singularis gratia & summa necessitas nobis commendatur. Dabitur autem petentibus. *Observanda* etiam venit nota filiorum Dei: quæ est agi Spiritu Dei: contrà nota filiorum Satanæ est agi carne. Ex effectis dignoscitur vterque actus & vterque spiritus. Principiata enim respondent suis principiis. Ex fructibus Spiritus Dei, qui describuntur Galat. 5. cognoscitur actus & præsentia Spiritus Dei. Ex fructibus carnis, qui ibidem referuntur, cognoscitur carnis potentia, & dominium. Spiritus Dei ducit ad ea, quæ sunt superna, vera, iusta, pura, sancta, inimica carni & insuauia, sed Deo grata, nobis salutaria. Contrà caro ducit ad ea, quæ sunt terrena, vana, profana, fluxa, impia, carni in præfens iacunda, sed Deo inuisa, nobis exitiosa. Hinc vtrum ductum sequi præstet, intelligimus.

Nota filiorum Dei & Satanæ.

DEINQUE ductus iste spiritus, quo filij Dei aguntur, *Ductus* non est generalis Dei actus, quo omnia mouentur: sed *Spiritus* est specialis gratia, qua filij Dei sanctificantur, in via salutis diriguntur ad Deum. Nec est impulsus violentus, *non generalis* quo rapiamur inuiti vt stipites: sed est efficax persuasio, *Dei actus.* qua ex nolentibus efficimur volentes. Vocatur tractus *Trahi à Deo quid sit.* Iohan. 6. *Nemo venit ad me, &c.* non ad significandam violentiam, sed ad notandam naturæ prauitatem, & efficacis gratiæ necessitatem. Ducit enim spiritus imbecillos, trahit cessantes: non impellit inuitos: vt Angeli traherant Lothum cunctantem. Trahit volentes non antecedenter, sed consequenter: trahendo enim ex nolentibus facit volentes, determinans eorum voluntates ad sponte eligendum bonum. Sic acti & tracti à Spiritu, voluntariè eligimus & agimus: Tametsi actum & ductum spiritus non possimus non eligere & sequi. Neque enim cùm cæcus manu ducitur, & determinatur ad vnā viam non liberè ambulat, licet alieno

Simile.

arbitrio dirigatur, & necessariò id sequatur. Simile dic^o non idem. Quo tollitur calumnia Bellarmini, quasi voluntates hominum subiiciendo diuinæ gubernationis ductui & tractui, sic vt determinentur ad volendum vnum, & non aliud, tollamus liberum arbitrium. Determinatio quidem voluntatis ad vnum per se minueret eius libertatem, si ipsa in se libera non maneret ad diuersum volendum: sed non tollit eius naturam ad vnum determinatio per accidens, hoc est, vel per internum impedimentum, vt voluntas Satanae & impiorum interna sua prauitate determinatur tantum ad malum: vel per externam causam dirigentem: vt voluntas renatorum in certis actibus determinatur tantum ad bonum: licet hæc determinatio nunc sit languida nec continua: manente interim voluntate suâ naturâ ad aliud vel contrarium volendum flexibili.

*Seruitus
seruitu-
tis ad ti-
morem,
quid sit.*

15. NON ENIM ACCEPISTIS SPIRITVM SERVITUTIS: Probat quod sint filij, à proprio filiorum Dei, quia spiritum *quod dicitur adoptionis* acceperint: idque amplificat negatione contrarij, quod non acceperint spiritum seruitutis rursus ad metum. Manifestum esse argumentum à comparatione pristini & præsentis status, seu Veteris & Noui Testamenti. Facit duos spiritus contrarios, *seruitutis & adoptionis*, & his contraria tribuit effecta, non quòd sint duo spiritus, sed quòd eiusdem spiritus diuersa & contraria sint effecta, per legem & per Euangelium. Per legem enim Spiritus sanctus arguit mundum de peccato, de ira Dei, & maledictione æterna. Sic metum damnationis olim sub lege incussit, & hodie incurrit omnibus, quotquot operibus legis iustificari volunt. Hactenus vocat spiritum seruitutis ad timorem, *pro* spiritum seruilis timoris, qui est metus plagarum & supplicij, seruorum & mancipiorum proprius. *Non*, inquit, *hunc accepistis*: nempe quia non estis amplius sub lege, sed sub gratia: *πᾶν* debet reddi **AMPLIVS**, non *rursus* aut *iterata vice*, quasi prius aliquando metuere defuerint, sed quod nunc demum à metu sint liberati per Christi gratiam. SED ACCEPISTIS SPIRITVM AD-
OPTIONIS: Debuit spiritui seruitutis opponere spiritum libertatis: Sed ponit quod plus est: *spiritum adoptionis*, id est, testificantem nobis adoptionem in cordibus
quod

quod simus filij, proinde liberi seu liberi Dei. Filij enim sunt liberi. Hunc verò accepimus per Evangelium.

STAPLETONVS spiritum adoptionis exponit de spiritu charitatis, ad iustitiam inhærentem etiam hoc de-
torquens: sed perperam. *quodetia adoptio est extra nos in* Staplet.
Deo nos adoptante. Charitas est qualitas inhærens no- Anid.
bis non Deo: Adoptio igitur non est idem quod charitas: pag. 477.
& sic spiritus adoptionis idem non est, quod spiritus cha- 480.
ritatis. Est autem *adoptio* gratuita electio alicuius in fi-
lium, seu actus legitimus, quo quis ex non filio fit filius,
vt Moses adoptatus à filia regis: Augustus à Iulio, Tybe-
rius ab Augusto. Iureconsulti distinguunt inter adoptio-
nem & arrogationem. Nos accepimus spiritum ad-
optionis, hoc est, eam Spiritus gratiam, quæ adoptionis
est certa nota, seu quæ est filiorum propria, seu quæ ex
adoptione fluit, vt ex fonte riuus, quæ denique adoptio-
nem cordibus nostris ratam facit. An veteres hunc spiri-
tum adoptionis nullo modo acceperint, & ita filij non
fuerint: an item spiritum seruitutis hodie nulli habeant,
infra in dubiis explicabitur.

ORIGENES ex loco Malach. I. *Filius honorat patrem:*
& seruus Dominum, &c. Et ex Galat. 4. *Hæres quandiu*
est infans, nihil differt à seruo, &c. Non omninò incom-
modè, spiritum seruitutis vocat eam portionem gratiæ, *Spiritus*
quæ hæredem paruulum sub seruitute legis & timore *seruitutis*
pædagogi relinquebat, qualis erat veterum conditio: *& ado-*
Spiritus verò adoptionis vocat spiritum filij Dei effu- *ptionis*
sum à Christo in hæredes adultos de adoptione eos con- *quid se-*
firmans. *Cogitemus I.* nos commonefieri de statu natu- *cundum*
ræ & gratiæ. Eramus alieni & hostes, filij non Dei, sed *Origenē,*
iræ & mortis: Tales nos existentes Deus adoptauit filios
gratis in Christo. *II.* Consideratione tantæ gratiæ
Dei, & dignitatis nostræ, ad quam adoptio nos euexit, ad
sanctam vitam perpetuò excitemur. Neque hoc præter-
eundum, quod Apostolus *quodetia* nostræ nos admonens,
inter Christum & nos discrimen facit. Christus enim fi-
lius est non adoptione, sed naturâ: filius Dei proprius &
vnigenitus. Nos filij Dei sumus non naturâ, nec proprij,
nec vnigeniti, sed adoptione tantum, dilecti filij Dei in
CHRISTO filio dilecto.

PER QUEM CLAMAMUS ABBA PATER: Ex effectu spiritus *υοδεστας* docet eos iudicare, quod hunc spiritum acceperint. Effectum, est filialis fiducia, clamor & inuocatio Dei, clementissimi Patris. Huic contrarius est metus, & trepidatio seruilis. Hinc pater Sophistas nobis euertere basin consolationis Christianæ, qui fiduciam hanc filialem oppugnant, seruilem timorem & coniecturalem fiduciam Ecclesiæ obtrudunt. ABBA: Syriacum ab Hebræo *אבא* Chrysostomus vocat verbum puerorum legitimorum, quo parentes suos appellant. Ter reperitur: Marc. 14. 36. in precatione Christi & Galat. 4. 6. Vbi Apostolus de eodem hoc spiritu loquitur: & hoc loco. Additur ubique interpretatio *πατήρ* vocabulo Syriaco explicando emphaticè. Effector igitur precum est adoptionis spiritus, qui haberi cognoscitur, cum ardor precum in nobis sentitur. Etiam hypocritæ clamant ad Deum. Sacrificuli & monachi in templis & claustris suis preces ingenti clamore reboant. Moniales preculas dies noctesque per rosaria Deo adnumerant. An & hi spiritum *υοδεστας* habent? Minimè. Non clamant *Abba Pater*: quia clamando & boando nihil nisi pensum faciunt, & culinam suam demerentur.

16. QUI IPSE SPIRITVS TESTIMONIUM REDDIT SPIRITVI NOSTRO: Idem confirmat alio effectu interno spiritus Christi in nobis, quod spiritui nostro contestatur, nos esse filios Dei. In ore duorum aut trium stabit omne testimonium, inquit lex. Adoptionis nostræ habemus intra nos duos testes infallibiles. Verum igitur testimoniū eorū: De adoptione igitur certi esse possumus. Testis vnus est spiritus noster, id est, cor nostrum, animus noster, &c. Quid, inquis, corde humano fallacius? Ita quidem est cor lapideum, quod habemus à naturā: sed non cor carneum, quod habemus à gratia. Et rectè Origenes obseruat, non animæ, sed spiritui nostro contestari spiritum Dei. Est ergo *spiritus noster* cor nostrum regeneratum, ut sumitur spiritus 1. Cor. 2. 11. & 14. 15. 1. Thessal 6. 23. vbi spiritus ab anima distinguitur. Dictamen cordis regenerati est infallibile testante Iohāne: *Si cor nostrum nos non condemnat, fiduciam habemus apud Deum.* Quis. n. intimius nouit, quæ sunt hominis, quā spiritus hominis, qui in eo est? Conscientiæ propriæ sensus

1. Ioh. 3.

41.

sensus mille testes. Quidni spiritus proprii sensus, qui est sensus fidei, ipsaque fides mille testib. erit certior? Testatur verò hic sensus fidelibus, quod sint filij Dei, & de gratia Dei reddit persuasos: exemplo Pauli dicentis: *Scio cui crediderim: Quod uiuo in carne, uiuo per fidem filij Dei, qui dilexit me, & se ipsum tradidit pro me.* Hæc est vna basis *Gal. 22.* *πνεύματος.* Accedit alter testis diuinus, spiritus adoptionis, spiritus filij Dei *Galath. 4. 4.* Quid iste? *συμμετέτορεν ἡμεῖς ἑνὴν τε- statur.* Cui? Stapletonus dicit *charitati nostra.* Paulus *spiritui nostro,* quasi *πατρὶς ἡμεῖς* testis. Quid autem? *Quod simus filij Dei.* Hæc altera basis nostræ fiduciæ. Quænam igitur hic relinquitur ambiguitas? inquit Chrysostomus. Si homo, angelus, archangelus aliquid promiserit, fortè quis dubitauerit. Suprema verò essentia spiritu Dei, qui orare facit, orantib. promittit, promissum largitur, testimoniū nobis intus perhibere quisnā dubitationi locus? Sed quis, inquis, me certum facit non esse inanem suum? Aut carnis aut spiritus ea erit persuasio. Nō carnis: hæc enim ad diuina non inducit. Est ergo spiritus. Spiritus Dei non mentitur. Vbi igitur contestatio hæc sentitur in corde, ex Spiritu Dei est: & vera est, licet aliquādo sit languida. Confirmatur proinde hic doctrina de *πνεύματος* salutis filiorum Dei: aduersus diabolicam carnificinam conscientiarum de fallaci coniectura Iesuitica. Deprauatio Stapletoni & Bellarmini in dubiis refutabitur.

Chryso-
stomus de
testimo-
nio spiri-
tus.

17. QVOD SI FILII ETIAM HAEREDES: Rectè obseruat Origenes, Apostolumnectere syllogismum ex consequentibus. Si spiritum adoptionis accepimus: Ergo filij sumus: Si filij: Ergo hæredes. Mercedem namque seruus exspectat, hæreditatem filius sperat. Et addit aliud conclusionis augmentum: HAEREDES DEI ET COHAEREDES CHRISTI. Ista gratiarum coaceruatio & dignitatis nostræ amplificatio confirmat principale institutum Apostoli: vt tantò alacrius ambulare secundum spiritum, carnis verò actiones spiritu mortificare annitamur. Si filij: ergo hæredes: quoniam ius naturæ tribuit filiis hæreditatem relictam. Abrahaam Isaaco soli dabat hæreditatem: reliquis filiis dabat munera. Erant filij, neq. tamen hæredes. Videtur infringere hoc regulam. Sed causæ peculiare erant: mandatum Dei

& promissiones singulares, quia in solo Isaaco semē Abrahæ nominari debuit. Si quædam leges municipales aliquando obstant, vt non omnes filij sint hæredes ex æquo: iuri naturali nihil decedit. Sed cuius hæredes sumus? Dei, cuius & filij. Quæ Dei hæreditas? Omnia sunt
1. Cor. 3. 2. Dei: omnia igitur nostra. *Omnia vestra sunt siue Paulus, siue mundus, siue vita, siue mors, siue presentia, siue futura,*
Hæreditas filiorū omnia vestra sunt, vos autem Christi: Christus autem Dei.
Dei quæ. Ergo hæreditas filiorum Dei sunt omnia, quæ Dei sunt, etiam Christus ipse. Sunt enim hæredes ex asse. **COHÆREDES AVTEM CHRISTI.** Occupatiuncula. Christus
Psal. 2. 8. solus nominatur hæres. *Dabo tibi gentes hæreditatem*
Heb. 1. 2. tuam. *Quem constituit hæredem omnium.* Sanè solus hæres est naturalis, quia solus Filius vnigenitus: Nos cohæredes gratuiti ex adoptione: quia filij adoptiui in Christo, vt in societatem hæreditatis cum ipso admittamur.
Hæreditas Christi quæ. Christi porrò hæreditas gemina est, gloriæ & dominiij. *Gloria* quod in carne assumpta nūc est supra omnes angelos in cœlis beatus & gloriosus, vt pote filius. *Dominiij* seu potestatis, quod eadem carne ad dextrā Dei euectus
Heb. 1. supra omnem potestatem est caput Ecclesiæ & omnium
Eph. 1. creaturarum adorandus in secula. In vtramque hæreditatis partem nos recipit vt fratres: Gloriæ quidem: quia spiritu suo mortalia corpora nostra viuificabit, & transformabit, vt conformia fiant glorioso corpori suo, pro
Phil. 3. 21. efficacitate, qua potest sibi subiicere omnia. De potestatis *κοινωνία* dicit ipse: *vincenti dabo sedere in throno meo, sicut Pater mihi dedit sedere in throno suo.* Huc pertinet
Matth. 19. 28. illud: *Cum sederit Filius hominis, sedebitis etiam vos super thronos duodecim, iudicantes duodecim tribus Israël.* Ac ne putetur hæc dignitas solis promitti Apostolis, quasi solos hos habiturus sit cohæredes, Paulus dominium & iudicium in mundum & Angelos omnibus fidelibus tribuit, *1. Cor. 6. 2.* Neque derogabit aliquid maiestati Christi hæc societas: quoniam ipse primas tenebit inter fratres. Ipse hæres naturalis: nos gratuiti. Ipse hæres nos cohæredes. Ipse Dominus, nos fratres Domini, sicut Ioseph & fratres: Ipse caput nos mēbra. Manebit igitur gloriæ & potestatis proportio capiti & mēbris cōueniēs.
TANTAE dignitatis consideratio & spes: *Primò* nos excitet ad studium sanctimonix, vt dignè viuamus tāta
 hære

hæreditate: & patris ac fratris nostri voluntati nos in om-
nibus cōformemur: nec simus degeneres, aut cuculi in-
gati. *Deinde* frenet cupiditates nostras & ambitionē mū-
danā: Quid enim inhiamus opibus & gloriæ mundanæ,
cum tanta nos maneat hæreditas in cœlis? Regenuit nos *1. Pet. 1. 3.*
Deus per Christi resurrectionem in hæreditatem *ἀποδρα-
τον καὶ ἀμύνητον καὶ ἀμείνων*: quæ nobis in cœlis servatur. O-
mnia igitur terrena, caduca, fluxa vilipendamus. Vta-
mur quidem concessis bonis: sed vt fluxis: nec abutamur.
Denique generet patiētiam & constantiā in rebus aduer-
sis: Si Christi causa hæreditas terrena sit deferenda, omnis
iactura sit tolerabilis: nec amore temporalium labefa-
ctemus nobis spem hæreditatis cœlestis. Nam ante hanc
positæ sunt afflictiones & pericula varia. Poëta dicit:
Virtuem posuere Dij non ante laborem, Apostolus noster:
Oportet per multas tribulationes ingredi in regnum Dei.
Certandum prius, quàm potiamur victoria & corona *Act. 14.*
promissa. Patientia igitur & constantia est opus. Itaque *22.*
sequitur. *2. Tim.*
3. 12.

SECUNDA PARS CAPITIS.

Consolatoria contra afflictiones piorum.

17. *Si modò cum eo patimur, vt simul cum eo glorifi-
cemur.*
18. *Statuo enim afflictiones præsens temporis minime
pares esse gloriæ retegenda in nobis.*
19. *Etenim mundus hic conditus quasi ex serio capite
obseruans, expectat patefactionem filiorum Dei.*
20. *Nam vanitati mundus conditus subiectus est, non
sua sponte, sed propter eum qui subiecit eum isti
vanitati.*
21. *Sub spe quod & ipse liberabitur ex seruitute corru-
ptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei.*
22. *Scimus enim totum mundum conditum vna suspira-
re, & vna parturire ad hoc vsque tem-
pus.*
23. *Neque vero ille solum, & ipsi qui primitias Spi-
ritus habemus, nos ipsi, inquam, apud nos*

Luc. II.

22.

iplos suspiramus, adoptionem expectantes, id est redemptionem corporis nostri

24. *Nam spe seruati sumus. Spes autem si cernatur non est spes: quod enim quis cernit, cur speret?*
25. *Si vero quod non videmus, speramus, nempe per tolerantiam expectamus.*
26. *Itidem autem & spiritus una subleuat infirmitates nostras: quid enim precemur, ut oportet, non nouimus: sed ipse spiritus interpellat pro nobis suspiriis inenarrabilibus.*
27. *Qui vero scrutatur corda, nouit quis sit sensus spiritus: quia secundum Deum interpellat pro sanctis.*
28. *Nouimus autem, iis qui diligunt Deum, omnia simul adiumento esse ad bonum, iis videlicet qui ex proposito ipsius vocati sunt.*
29. *Nam quos prænouit, etiam prædestinauit, confirmandos imagini Filij sui: ut is sit primogenitus inter multos fratres.*
30. *Quos vero prædestinauit, eos etiam vocauit: & quos vocauit, eos etiam iustificauit: quos autem iustificauit, eos etiam glorificauit.*

17

I QUIDEM SIMVL CVM EO PATIMVR. Hic transitio est ad alteram capituli partem, quæ consolationes aduersus crucem continet: per occupationem querelæ piorum: si sumus filij, quid adeo affligimur? Respondet per Cuius: imò quia affligimur, ideo sumus filij. Affligimur enim cum Christo. Nexus est in particula *et*. Potest verò eius esse geminus sensus: ut vel sit conditio, sub qua sumus cohæredes Christi futuri: si nempe eadem quâ ipse viâ ingressus est in gloriam, nos etiam pergamus. At ipse per afflictiones & mortem in gloriam penetrauit. Quare & nos cum eo pati conuenit, antequam cum eo gloriâ fruamur. Sic tacite transit ad hortationem alteram de tolerantia crucis. Summa est: Eritis hæredes: sed ea lege, ut prius multa cum eo patiamini. Hoc sensu inerunt conditioni huic duo patientiæ & consolationis argumenta, à nouicia passionum & gloriæ Christi, ut dixi in analysi, & *et* reddendum est: (s

Luc. 24.

Phil. 2.

tamen

tamen: ut Vetus: vel *si modo*: ut Beza, & sic etiam Ambrosius, Calvinus. Chrysostomus verò, quem sequitur Martyr, *εἴπερ* sumit causaliter pro *ἐπεὶ* *quandoquidē*: ut prius ver. 9. Sic erit ratio quarta cohærens cum superiore ab usu passionum Ecclesiæ: sumus filij Dei, cohæredes Christi, quia nunc cum eo patimur, ut cum eo glorificemur, qualis est 2. Tim. 2. *Si cum Christo morimur, etiam cum eo regnabimus*, vel à minori ut Chrysostomus: si in tribulationibus illi communicamus: multò magis in gloria illi communicabimus. *Docemur* I. De conditione hæreditatis nostræ. Est promissa, certa, sic tamen ut prius eius causâ multa veniant exantlanda aduersa. II. Consoletur nos *κοινωνία* afflictionum cum Christo: Non soli patimur: Christus compatitur. Quin ipse in nobis patimur, ut cœlitus clamabat: *Saul, Saul quid me persequeris?* Sunt Christi *παθήματα*: Hoc locio & duce, fortiter feramus aduersa, &c. III. Consoletur nos afflictionum fructus: sunt via ad gloriam. Dolent quidem carni: Sunt contumelia coram mundo: videntur esse mors & infernus: sed sunt gloriosæ coram Deo, via ad vitam & felicitatem æternam.

18. NAM STATVO MINIME ESSE DIGNA. Occasione passionum & gloriæ Christi nunc ex professo hortatur ad fortitudinem in cruce: & gloriam propositam exaggerat. Videbat hoc etiam conturbare fideles, quomodo si filij sunt, tot calamitatibus sint propositi in mūdo? Romæ cum primis exosi erant Christiani, mittebantur ad metalla, rapiebantur ad bestias. Eos igitur cum primis animat. Chrysostomus nexum eruditè ostendit. Præmisit Apostolus, quæ ad correctionem morum pertinent, propositis ingentibus præmiis, adeò ut nos propè ad Christum exaltârit, & vnigeniti cohæredes fecerit. Deinceps nos etiam ad certamen contra mundum in arenam producit. Non enim est idem, affectus prauos in nobis vincere, & tentationes externas, exilia, famē, depredationes, vincula, catenas, mortēque pro Christo perferre. Multò hic generosiore animo est opus. Graue & acerbum est mortificare carnis affectus. Sed multò acerbius ferre crucem Christi sine impatientia. Ideo *Arist.* Aristoteles laudat quidem temperantiam, quæ frenat *Eth. lib.* cupiditates: sed lōgè ante fert fortitudinē, quæ perfert & 3. cap. 11.

vincit pericula necessaria τὰ καλὰ ἐν ἐνὶ καλῇ honesti causa. Cōsolatio hęc ostenditur in cōparatione crucis præsēntis & gloriæ futurę, quadā occupatione: Afflictiones sunt graues & acerbę. At gloria futura lōgē excellētior, quę suā dulcedine omnē acerbitatem absorbebit. Propter ingens bonum leuius malum fortiter est ferendū. At passiones præsēntis vitę habēt se ad gloriam futurā, vt malum leuiculū immensū bonū: Nulla enim est inter ea proportio. Hęc assumptionē Apostol⁹ sic profert: *Passiones præsēntis temporis non sunt digna gloria in nobis retegēda*: hęc est, non sunt dignę, quę comparentur cū gloria: seu quę nō patienter perferantur pro gloria: seu nullo modo sunt pares glorię, nec qualitate nec quantitate. Non qualitate, quia passiones sunt quidē acerbitates & cōtumelię corā mundo: at gloria retegenda erit fruitio omniū bonorū, quibus omnis dolor & cōtumelia absorbebitur: nec quantitate: quia passiones sunt leues, breues, præsēntis tantūm vitę, quę est momentanea. At gloria retegenda in nobis erit immensa & æterna. Nulla igitur est inter hęc comparatio. Quę enim proportio finiti ad infinitum? Si quis, inquit Origenes, *omnē obedientiam impleret, & tamē omnia mala & pœnas perferret, quę cadere possunt in naturam humanā, vt Iob: non tamen hęc condigna erunt glorię futura*. Idem argumentum proponit Apostolus ἐμπατισκότες 2. Corin. 4. 17. *Momentanea enim leuitas oppressionis nostrę, excellenter, excellenter æternum pondus glorię conficit nobis*. Vult igitur pios sub cruce non attendere ad afflictiones præsēntes: sed per illas ad gloriam oculos intendere tanquam ad metam. Considerandę enim sunt afflictiones piorū dupliciter, absolutē & relatē ad fructū. In se leues sunt: etsi graues videantur, breues tamē erunt: *Omnia autē breuia tolerabilia esse debent, etiamsi magna sint*: inquit Cicero. Hęc cōsolatio sola sine altera frigida esset. Collatę afflictiones ad prēmia futura, quibus cōpensabūtur, nihil sunt. Ergo nō reformidādę. Refellitur hoc argumento euidenter omne meritum condigni, quod vocant Sophistę à maiori. Merita passionum de condigno nulla sunt vel esse possunt: quia inter passiones & prēmium glorię nulla datur proportio, teste Apostolo. At inter meritum & prēmium proportio esse debet: quia cōpensatio meriti est actus iustitię, vt dicit Thomas. Iustitia autem

Afflictiones piorū dupliciter consideranda.
Cic. in Laelio.
Meritū condigni refutatur.
Thom. 1. 2. q. 114.

est

est quædam æqualitas, vbi non datur æqualitas, ibi nec iustitia, ibi nec meritum. Multo igitur minus merita actionum vel operum de condigno esse possunt: Ratio est: quia multo sublimioris virtutis est pati pro gloria Dei, quàm agere. Vbi igitur indulgentiarum thesaurus? Cōsolatio inest in verbo *ἀποκρίνω* *ἐλπίω* contra impatientiam ex mora.

19. ETENIM EXPECTATIO ANXIA CREATURÆ. Alia consolatio ab exemplo creaturæ gementis sub corruptione, cui ob hominis peccatum est obnoxia: & liberationem expectantis, non tam sui quàm fideiū causa. Multò magis fideles sub cruce ingemiscere & liberationem patienter expectare decet. *Hæc summa.* Neque verò vnum sed multiplex est hoc argumentum, quatuor versibus contextum.

I. *Est ver. 19.* Creaturæ auidè desiderant gloriam filiorum Dei. At hic naturæ instinctus & desiderium de nihilo non erit.

II. *Est ver. 20.* Creaturæ subiacent vanitati non suâ sed nostrâ culpâ, & patienter eam sustinent. Quidni & nos, qui nostra culpa subiacemus.

III. *Est ver. 21.* Creaturæ sperant vindicationem à vanitate, & tandem vindicabuntur: quia ad vanitatem non sunt conditæ. Multò magis nobis speranda liberatio.

IV. *Est ver. 22.* Creatura *συγενέσει* una gemit & *συωάσει* una parturit seu parturientis instar dolet nobiscum suspirans, & quasi Deum pro nobis sollicitans. Quidni & nos ingemiscamus & patienter cum dolore parturiamus gloriam reuelandam? Nunc textum videamus.

ἀνασπασδόξια est anxia expectatio boni futuri: compositio vocis arguit gestum auidè aliquid expectantium. Solent enim hi ex porrecto capite circumspectare, num res sperata alicubi appareat, vt David. Psalm. 121. *Leuo oculos meos ad montes, unde veniet auxiliū mihi?* EXPECTATIO CREATURÆ EXPECTAT: est pleonasmus Heb. pro creatura anxie & diu expectat. De qua creatura loquatur Apostolus, variè interpretes sentiunt. *Origenes* de angelis intelligit: sed hi vanitati non sunt subiecti. Neque quod sunt ministeriales spiritus, ad ministerium nostrū missi, hoc vanitatis est, aut illi non volētes id præstant, vt putat.

1. Petr. 1.
12.

*Vanitas
creatura
qua sit.*

Origenes. Nam summa voluptate faciunt Dei iussa stā-
tes coram eo, vt dicitur Psalmo 103. 20. Etiam ad Archā-
gelos vanitatem extendit, quia leguntur bellis præfecti.
Nihil vero maioris vanitatis aut corruptionis, quā bel-
la gerere, pugnas regum aduersus se commouere. Est
quidē vanitatis, quo ad homines belligerantes. Archā-
geli verò bellis præficiuntur ad ea cohibēda vel dirigen-
da absque vanitate aut corruptione propria. Et deside-
rant illi gloriam nostram reuelari: sed non συσινάζονται.
Idem Origenes περὶ ἀρχῶν lib. 1. ca. 7. & lib. 5. contra Cel-
sum interpretatur de creaturis cœlestibus, sole, luna,
stellis, de quarum vanitate subtiliter disputat, quasi pro-
pter hominis peccatum astra sint incorporata, cum prius
fuerint spiritus simplices: quæ opinio inter hæreses eius
olim fuit notata. Augustinus lib. 83. qq. q. 67. de hominis
vanitate & gemitu interpretatur, & illud ver. 22. πάντα ἡ
κτίσις limitat sicut Marc. 16. *Prædicāte omni creatura*, id est,
omnibus hominibus. Sed non videtur conuenire, vt de so-
lo homine intelligatur, licet homo non excludatur. Nā
aut de piis, aut de impiis, aut de omnibus simul intellige-
tur. Non de piis: hos enim hortatur, vt exemplo gemē-
tis creaturæ expectent gloriam. Non de impiis, quia
hi non expectant ἀπολαύσειν gloriæ: neque συσινάζει no-
biscum aut parturiunt: imò hi sunt qui affligunt: Nec de
vtrisque simul ob easdem causas. Quare simplicius est
generatim de vniuersa mundi machina & rebus, crea-
tis etiam brutis & inanimis accipere, puta astris ele-
mentis, animalibus, terræ fructibus, & quæcunque vñibus
hominis primitus fuerunt à Deo destinata. Vanitas ve-
rò creaturæ quid est nisi corruptibilis conditio, cui in
statu peccati omnia sunt obnoxia, vt patet ex ver. 20.
Sic exponit Apostolus ver. 21. ἀπὸ τῆς ἀσθενείας καὶ δουλείας, à ser-
uitute corruptionis. Homo ipse præstantissima creatura
quid est nisi ipsissima vanitas, abiectus à Deo, miseris,
morbis, morti, & iræ Dei obnoxius? Cœlum nebulis &
nubibus obducitur: Astra lumine sæpe deficiunt, influen-
tiis suis malignè afficiunt aërem & corpora inferiora,
& ad corruptionem disponunt. Aër sæpe fit pestilens,
modò riget frigore, modo æstib. ardet, modo pluuiis
continuis terram opprimit, terræ nascentia lædit, & va-
nitatem quasi deplorat: vt non inconcinne dixit ille:

Mortis

Mortales quoniam nolunt sua crimina flere,

Cælum pro nobis soluiur in lacrymas.

Terra improbo labore fatigata herbas, fructus noxios aut caducos vix producit, sterilitate sapius quam fertilitate culturam & spem colonorum eludit. Animantia omnis generis corruptibilia humanis vñibus quotidie generantur, fatigantur, intereunt, multa venenata & noxia hominem infestant, cum prius omnia subdita & salutaria ei fuissent. Nec postrema pars vanitatis creaturæ est, quod seruire impiorum abusibus cogitur. Sol lucet sceleratis, terræ nascentia, metalla, vina, fruges, ambitioni, auaritiæ, crapulæ, securitati, sæuitiæ, idololatriæ, impietati & perditioni. Apud Hoseam queritur Deus de tali abusu: *Nesciunt quod ego dedi eis frumentum, vinum, & oleum, aurum, argentum: At ipsi aurum obtulerunt Baal. Idcirco auferam frumentum meum, vinum meum, &c.*

ἐξ ἐκδοτῶν NON VOLENS, id est, contra naturalem propensionem. Originem vanitatis indicat: Non est nativa creaturæ. Naturæ enim omnia vanitatem & corruptionem auersantur. Coguntur tamen subesse PROPTER EVM QUI SUBIECIT: hoc est, Dei ordinatione seu iudicio. Sed an nō omnia quidē valde bona Deus creauerat absque deformitate, corruptione, & noxa. Vanitati verò omnia subiecit propter peccatum, in hominis pœnam: *Maledicta terra propter te: Spinas & tribulos tibi ferat, &c.* Duo igitur hac additione docet. I. Vanitatem hanc creaturæ non esse naturalem, ne authorem incusemus, sed aduentitiā ex hominis peccato: vnde atrocitatem peccati agnoscamus, quod non hominem modo interitui, sed & vniuersam creaturam vanitati subiecit. Chrysostomus quærit: num iniuriam patiatur creatura, quod propter nos patitur? Minimè: quia propter hominem erat creata. II. In hac vanitate considerandum iustum Dei iudicium, quod cum, creaturæ vniuersæ incumbat propter alienam culpam: quantò grauius incumbet, & in interitum deprimet homines impios non resipiscentes, propter culpam propriam.

Gen. 3.

21. SUB SPE, QVOD ET IPSA VINDICABITVR: Duobus versibus duo ascribit creaturæ: spem vindicationis & gemitum. Sub ista vanitate, cui renitēs subiecta manet propter nos ingemiscit, & liberationē desiderat.

Mm

*Creatu-
ra ang-
tur qua-
tuor mo-
dis.*

Prius dixerat: *Exerto capite expectat revelationem filiorum Dei*: Sensus est: Creaturae omnes vehementer dolent, atque avidè expectant gloriam filiorum Dei. In utroque est prosopopœia seu fictio poetica. Tribuit huic universis, & rebus brutis atque inanimis affectus humanos: quod & Prophetæ passim faciunt: cum fluuios inducunt manibus plaudentes, colles saltantes, montes exsipientes, cœlos loquentes, fruges exaudientes cœlos, &c. non ut animatos putemus, inquit Chrysostomus, sed ut bonorum illorum excellentiam discamus, tanquam quæ & usque ad insensata illa pertingant. Sic Apostolus rebus creatis personam tribuit humanam, dicens eas expectare, sperare, suspirare & parturire: non quod suspirium aliquod ex terra, vel ex cœlo prolatum audierit (inquit idem Chrysostomus) sed ut futurorum bonorum excellentiam ostendat, simulque desiderium quod habet, ut malis presentibus liberetur. Quatuor verò modis creaturam angere non incommodè dicitur à Martyre: 1. dum crebro labore fatigatur, ut hominis usibus seruiat. 2. cum unà luit. 3. *συμπαθείη* cum homine in aduersis. 4. denique dum vitiis hominis servire cogitur. *ὁ δὲ αὐτὸς*, SCIMVS: Vnde? Partim sensu: quia videmus in hac vanitate nihilominus omnia necessitatibus hominum servire: partim ex verbo Dei, quod vanitatis huius originem & finem tradit. OMNIS CREATURA CONGEMISCIT: Metaphora gementis sub onere, congemiscere est cum alio gemente gemiscere. Nos inquit meritò gemimus, hoc est, vanitatem nostram deploramus. Creatura tamen unà gemiscit, quasi iuvans nostros gemitus, & partim contra impios Dei vindictam poscens, partim pro filiis Dei liberationem desiderans. VNA PARTURIT: hoc est, more parturientis mulieris cruciatur & gemit. Exaudiet igitur Deus hos gemitus. Inest consolatio in posteriore metaphora. Parturientis cruciatus finitur partu, pèsatur lætitia. Sic presentis vanitatis miseria finietur læta catastrophe: SUB SPE QVOD ET IPSA VINDICABITVR: Finem vanitatis & gemitus creature describit. Creatura sperat liberationem. Spes non confundit. Non ergo vanitas eius erit perpetua: multò minus filiorum Dei. A SERVITUTE CORRUPTIONIS: Quod prius vocavit *ματαιότης*: nunc dicit *δουλεία φθογῆς*. Servitus est graue iugum. Sub hoc onere gemiscit

gemiscit creatura, donec liberetur: quando cessabit esse, vel esse misera. IN LIBERTATEM GLORIAE FILIORUM DEI: Chrysostomus *εἰς* pro *διὰ* *propter libertatem gloriae*, id est, gloriosam filiorum Dei: Finis vindicationis creaturae à corruptione erit hominis gloria. Sicut enim Deus creaturam initio cōdidit propter hominem: & vanitati subiecit propter hominē: sic eandem vindicabit propter hominem, h. e., vt gloriā filiorum Dei cumulet atq; illustret. Astringit libertatē & gloriā ad filios Dei: quia soli hi erunt hæredes Dei, cohæredes Christi. Impij igitur vanitati & corruptionis seruituti in æternum subiacent. Porro modū vindicationis creaturae nō est cur inuestigemus curiosē. Oculus nondū vidit, nec auris audiuit, quod futurum est. Aliquid eius habemus reuelatū Ies. 66. Act. 3. & 2. Pet. 3. *Cœli conflagrabit, elementa igne liquefcent. Exspectamus verò cælum novum, & terram novam, in quibus habitabit iudicium & iustitia*: quod quidem ad fidem, spem, & consolationem nostram in præsentia satis est.

23. NEQUE VERO SOLVM sub: *creatura una gemiscit*, ellipsis explenda ex superiori *ἡ μὲν* sē nempe *πάντα ἡ κτίσις οὐρανῶν* &c. Nunc gemitum creaturae accommodat ad nos: & ab eo gemitum nostrum discernit, ostendens nos assiduis suspiriis ingemiscendi & bene sperandi longē potiores causas habere. Si inquit creaturae suspirant, & parantur nobiscū, quasi nostra causa, & nostro nomine ad Deū suspirantes: quantō magis nos in hac vanitate mundi suspirare conuenit? HABEMVS PRIMITIAS SPIRITVS: Hæc vna suspirandi causa. Primitias habemus. Ergo plenitudo sequetur. Habenti enim dabitur. Allusio est ad legales primitias frugū, quæ sanctificatae Deo, certam spē faciebāt plenæ messis. Quod Origenes *primitias* intelligit dona miraculosa, stare nō potest, quia miraculosa dona Romani habuisse nusquam leguntur: Spiritum vocat dona & effecta omnia spiritualia. Habemus initia: Ergo speremus completum suo tēpore. Has primitias nō habent creaturae aliæ, nō impij. Non ergo spē habent cōpletionis. NOS IPSI APVD NOS IPSOS SVSPIRAMVS: Suspiria filiorū Dei docet nō consistere in externis vociferationibus aut gestibus, quos hypocritæ præ se ferre possint: sed esse internes cordium gemitus & desideria

liberationis. **EXPECTANTES ADOPTIONEM:** Altera gemitus causa primitiarum complementum, quod expectamus: à qua spe impij alieni sunt. Creaturae expectant liberationem, sed non *quod deorum*. Desiderant quidem hanc reuelari, sed propter gloriam filiorum Dei. Atqui sumus filij Dei: quomodo igitur adoptionem expectamus? Addit ergò exegeticè **REDEMPTIONEM CORPORIS NOSTRI**: hoc est, consummata tum animarum, tum corporum gloria. Vocatur *redemptio* quia tum plenè demum à mortis & corruptione vindicabimur. Nunc facta est redemptio *efficacia*. merito: tunc fiet redemptio efficaciam, quando vis redemptionis plenè in nobis sese exleret. Hoc sensu etià *ἀπολύτρωσις* extremam vindicationem in gloriam notat I. Cor. I. Origenes: **CORPORIS NOSTRI**: id est, totius Ecclesiae: pie sed non solide. Ecclesia enim nō est corpus nostrum, hoc est, singulorum fidelium, de quo hoc loco.

24. **NAM SPE SERVATI SUMUS:** Occasione expectationis creaturae & nostrae attexit aliud consolationis argumentum, à natura spei, cuius proprium est expectare h. e. in futuro bono fiduciam habere, & hac fiducia praesens malum patienter tolerare. Spes non est praesentium, quae oculis cernuntur, manibus tenentur, sed futurorum quae cum patientia expectantur. Quod enim quis possidet, non est cur speret: Nos spe servati sumus. Salutem igitur nostram licet nondum cernamus, expectemus tamen per patientiam. Assumptio & propositio cum probatione continetur ver. 24. Conclusio attexitur ver. 25. repetito argumento formam connexam. Hoc argumento confirmat quod dixerat, nos adoptionem expectare, quia nondum re, sed spe tantum possidemus, quandiu à Domino in carne peregrinamur: sicut haeres dum peregrinatur à patre, hereditatem spe tenet, nondum re possidet. Neque haec supra dictis aduersantur. Triplex enim adoptio nostra praedicatur in scriptura. Vna *electionis*, qua Deus ante iacta mundi fundamenta nos destinavit in adoptionem filiorum per Christum Eph. 1. 5. Haec aeterna est, fons nostrae salutis. Altera *vocationis*, qua nos per Euangelium vocatos, & fide iustificatos spiritu adoptionis Christo incorporat, & de hereditate filiorum confirmat. Hanc in presenti tenemus per fidem v. 15. *Accepistis spiritum adoptionis* Gal. 4. 5. *ut adoptionem acceperemus*. Haec prioris est inchoata patefactio. Tertia

*Adoptio
triplex fi-
liorum Dei
in Scri-
ptura.*

Tertia erit *glorificationis*, qua hæreditatem filiorum Dei gloriosam cum Christo tandem plenè obtinebimus. Hæc utriusque consummata erit patefactio: nec iam cernitur aut possideretur à nobis: sed spe tenetur, & per patientiam expectatur à filiis Dei sub cruce gemētibus. Atque hoc est quod dicit: *Spe enim seruati sumus*: quantum nempe ad salutis complementum attinet. Occurrit tacitæ querelæ: Sumus hæredes, filij: ubi igitur salus nostra? quid sibi vult præsens miseria? Discernatur, inquit, salutis initium & complementum. Illud fide habetur: hoc spe tenetur. Sumus filij Dei, sed nondum apparet, quod futuri sumus. Hoc spei argumentum latè extendit Apostolus. *Primò* si spe salutem tenemus: non igitur turbemur quod nondum cernimus, sed omnia contraria. SPES ENIM, QUAE CERNITUR, NON EST SPES, hoc est, bonum speratum, si oculis cernatur & possideatur, desinit esse speratum. Metalepsis abstracti pro concreto: ut Galath. 3.25. *Postquam venit fides*, hoc est, bonum creditum, Christus nempe cum impletionem legis. QVOD ENIM QVIS CERNIT CUR SPERET? A disparatis probat, bonum visibile non esse obiectum spei, quia est obiectum sensus. Non, inquit, est cur speret se habiturum, quod quis videt ut suum, quia iam habet: Quod nondum habetur, id nõdum cernitur. Quod speratur, id nondum habetur: si enim haberetur, eius non spes esset, sed præsens fruitio. Ergo quod speratur nondum cernitur. Docet proprium *Spei proprium*, spei esse expectare & desiderare futurum bonum: spei Christianæ est proprium, expectare & desiderare futuram adoptionem & gloriam filiorum Dei, Contrarium spei est metus, cuius proprium est formidare & refugere futurum malum: & desperatio, cuius est omni spe desperata ruere in barathrum æterni interitus. Spes ergo fertur in bonum futurum absens, sed sic, ut certa fiducia id possideat quasi præsens, licet conspectus & fruitio plena nondum adsit. Dicit enim Apostolus: *Spe seruati sumus*: non verò, *spe seruabimur*. Differt spes à fide ordine & obiecto. *Ordine* quòd fides prior est spe, ut differat. causa prior effectu. Fides spem generat: spes fide generatur & nititur. *Obiecto* quòd fides propriè fertur in promissionem bonorum: Spes in ipsa bona promissa, vel certè si conueniunt obiecto, differunt ha-

Ethic. li.

2.

bitudine obiecti: quòd *fides* amplectitur bona promissa: quasi præsentia propter certitudinē promissionis, & voluntatis diuinæ dandi credentibus bona sperata: unde *ἐλπίς αἰσὶς ἐλπιζωμένων*: *Spes* amplectitur eadem bona ut futura, quo ad substantiam & impletionem. Etiam Aristoteles in Ethicis virtutes discernit obiectis vel obiectorum habitudine: Liberalitatem & magnificentiam dicit versari circa pecunias, sed non eodem modo. Omnes virtutes dicit versari circa vnum commune obiectum voluptatem & dolorem, sed non eodem modo. Atque hoc vnum est spei argumentum.

ALTERVM est, quod ex spe patientiam conficit. Si enim quod non videmus speramus, utique per patientiā exspectare debemus. Inter spem enim & rem speratam intercedit carentia rei speratæ, quæ nondum videtur, & videri tamen desideratur. Interuenit etiam aliqua mora: & quia omnis mora est molesta, tantoq; molestior, quāto longior, & quantò speratum bonum est maius, quippe maius desiderium sui cōcitans: Ideo patientia cum spe necessariò coniuncta est, qua tum carentia boni sperati ipsaque mora, tum etiam molestia moræ sufferatur absque dolore ac murmure. Nā *multa cadunt inter calicem supremæque labra*. Sic in omni spe requiritur patientia quasi triplex. 1. carentiæ boni. 2. moræ. 3. difficultatum interuenientiū. Spes igitur Christiana etiam patientiam Christianam requirit in his omnibus. Non videmus adoptionē nostram: quia speramus: Diu differtur adoptionis partefactio. Patienter ferenda mora: quia non est mora, sed *1. Pet. 3. 9* *μὴ ἀνέχουμιν τοῦ Θεοῦ*. Grauius affligimur: Patienter perferendæ ærumnæ propter immensam adoptionis gloriam, quam exspectamus.

TERTIA quoque consolatio huic argumēto inest à spei firmitate & infallibili fructu. Spe seruati sumus: Spe igitur salutem iam tenemus. Quod speramus, patienter exspectamus. In ærumnis liberationē speramus certā: quia spes non confundit. In ærumnis igitur patientia præstare cōuenit. Sic ad Hebræos spem prædicat anchoram salutis nostræ tutam ac firmam, ingredientem vsque ad ea, quæ sunt intra velum, hoc est, in cælum. Causa firmitatis est fides, fidei firmitas nititur veritate promissionis, iureiurando Dei confirmatæ: ut per duas res immutabiles, in quibus

quibus fieri non potest vt mentiatur Deus, validam consolationem habeamus. Lombardus cum suis sophistis spem Christianam suspendit partim à Dei gratia, partim à meritis præcedentibus.

Heb. 6.

v. 18. 19.

Lomb. li.

3. dist. 26.

O spes fallaces, meritis confidere nostris!

Hinc nimirum fides coniecturalis Iesuitarum, dubitatio, vestibulum inferni.

26. ITIDEM VERO ET SPIRITVS SVBLEVAT INFIRMITATES NOSTRAS: Aliud consolationis argumentum: preces sunt firmissimum præsidium in cruce: quoniam à Spiritu sancto excitantur, & à Deo exaudiuntur. Ergo patienter feramus ærumnas Christi causa. *ὡς πού τω;* SIMILITER: Cū spe & patientia nostra cōiūgit aliud fulcrū, preces nostras: quasi dicat, præter illa fulera habemus aliud in precibus, quas spiritus adoptionis nobis dictat. SPIRITVS SVBLEVAT INFIRMITATES: Facit mentionē nostrarū infirmitatum, tum vt occurrat confidētiæ, qualis erat in Petro, ne simus securi in cruce: quia spiritus promptus, caro infirma: tū ne sensu nostræ imbecillitatis spem & patientiam abiiciamus: *Infirmitates nostras* vocat, i. naturæ imbecillitatem, ignorantiam, dubitationes, & inclinationes ad carnis delicias. 2. Afflictiones, quib. subiacent pij, & quasi franguntur. 3. Perturbationes inde ortas, vt sæpe consilij inopes nesciant quid agant, nec satis ad preces componere se possint: QUID ENIM PRECEMVR, VT OPORTET, NON NOVIMVS: In malis extremum refugium esse preces nouimus. Verū precibus alij aliō confugiunt. Infideles ad sua numina, Iouem, Neptunum: hypocritæ ad cœlites, Mariam, Petrū &c. ad homines, ad amicos. Etiam pij quandoque turbati licet Deum norint, tamē non satis cōpositè precantur, aut precantur noxia vel non salutaria. In hac tēratione iubet nos cōfidere in spiritus auxilio, quē accepim⁹: subleuabit is infirmitates nostras, *συνωπλανάει τας,* vetus: *adiuuat*: Beza: subleuat: id est, quasi vacillantes à ruina suffulcit & sustentat. Metaphora à pueris vel ægris vacillantibus hinc inde, quos necesse est fulcro sustentari ne cadant. Simile hoc etiā Origenes agnoscit. Sed quomodo fulcit? Quia INTERPELLAT PRO NOBIS. Referam breuiter interpretationem Chrysostomi. Per spiritū Chrysostomus non intelligit Spiritū Sanctum, sed donum miraculo-

mi inter-

pretatio
in hunc
locum
discuti-
tur.

sum spiritus. Baptizatis olim conferbantur *χαρίσματα* quæ vocabantur spiritus, quæ dona habentes dicebantur spiritus, quasi spirituales vel ministri spiritus, sicut dicitur: *Explore spiritus*. Recenset ea dona Apostolus I. Corinth. 12. & 14. Erat spiritus prophetiæ, sanationum, linguarum, &c. Sic spiritus precationis. Et qui habebat hoc donum, is pro vniuersa multitudine precabatur. Cum enim rebus perturbatis alij nescirent, quid esset orandum, veniebat, inquit, in vnum aliquem precationis donum, qui & quid prodesset Ecclesiæ omnium constitutus loco orabat, & alios quid orandum esset instituebat. Stans enim, qui hoc honoratus erat dono, GEMITIBVS INENARRABILIBVS, hoc est, multa compunctione, multisq; gemitib. iuxta mentis intentionē ad Deū supplicantibus, quæ prodesse omnibus orabat. Ex hac interpretatione sententia argumēti hæc erit: pij ne rebus aduersis nimium turbentur: quia licet nesciant sæpe, quid orandū sit: spiritus donum in Ecclesia vicens subleuet eorum ignorantiam & infirmitatem, & precibus ad Deum efficacissimis præeat.

Zach. 12.

Hæc pia quidem sunt: sed nimis videtur restricta, neque de Apostoli mente hoc loco. Nā *primo* inter ea spiritus dona, non legitur donum precationum. Apud Zachariam quidē promitti legimus spiritū gratiæ & precum: sed effundendū super totam domū Davidis, quod de dono paucorū nō congruit. *Deinde* vocabulū *spiritus* toties hoc capite repetitū significationem talem admittere non videtur. *Tercio* donū illud, si tale fuit, tantum exercebatur in Ecclesiæ congressibus. At Apostolus hic docet, quid spiritus etiam extra cœtus in mediis periculis & morte nobis præstet. *Denique* donum illud cū miraculosis aliis pridem cessauit. At ista consolatio est perpetua Ecclesiæ. Non igitur de tali dono loquitur Apostolus. Alioqui ad præsentia tēpora nihil pertineret hæc consolatio. *Ambrosius* cōtra pneumatomachos disputans obiicit istes hunc locum, & illud Ioh. 4. de veris adoratoribus, adorantibus in spiritu & veritate, quod ad subiectionem Spiritus Sancti deriuabāt: *Respondebo*, inquit, *breviter*, quod *spiritus* plerumq; ponitur pro gratia spirituali: sicut hic. Ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus, hoc est, gratia spiritualis: nisi forte gemitus vos San-

Ambros.
de Spir.
Sancto
lib. 3. cap.
12.

cti Spi-

Si Spiritus audire potuistis. Aliter verò idem Ambrosius *Amb. lib. 5. epist. 25.*
 Horótiano de hoc ipso loco respōdet, quod spiritus po-
 sculans pro nobis sit idē, qui etiā spiritus adiuuans infir-
 mitatē nostræ orationis, hoc est, Spir. Sanctus, qui adiu-
 tor nobis est. Sicut ille cui dicitur: *Adiutor meus es tu, &c.*
 Vide eiusdem Patris de eodē loco non idem iudicium.
 Posterior sententia magis haud dubiè est de mente A-
 postoli. Rectè igitur etiam Origenes de Spiritu Sancto
 precum effectore in nobis interpretatur. *Ne, inquit, pa-*
rum putetis, quod omnib. nobis congemiscit & condolet crea-
tura, quodque nos ipsi gemimus pro laborib. vestris: etiam
diuina ipsi natura erga agones nostros (vobiscum. n. me quo-
que coniung.) inest quidam miserationis affectus. Ipse spi-
 ritus subleuat nostras infirmitates: *Nescimus enim quid*
oremus sicut oportet. Sæpe petimus à Deo, quod non ex-
 pedit. Spiritus itaque Sanctus interpellat pro nobis ge-
 mitibus inenarrabilibus. *Interpellat*, inquam, non se dei-
 ciendo aut supplicando pro nobis, vt Ariani arguebant
 Spiritum Sanctum minorem Filio, quia supplicaret Fi-
 lio: & Filium minorem Patre, quia supplicaret Patri: sed
 scripturæ mentē non assequebātur. Christus interpellat
 pro nobis, vt sequetur v. 34 vigore meriti sui apud Patrē.
 Spiritus interpellat, faciēdo nos interpellare: orat, faciē-
 do nos orare, clamat, faciēdo nos clamare. Hūc sensum
 collatio scripturæ ostendit. Gal. 4. 6. Spiritus dicitur cla-
 mare *Abba Pater.* Hic v. 15. nos per Spiritum clamamus:
Abba Pater. Spiritus igitur clamat, quia facit nos clama-
 re: *Abba Pater.* Sic Deus dicitur cognoscere, cum facit a-
 lios cognoscere: *Nunc cognoui, quod timeas Dominum:* nō
 quod Deus tentando didicerit, quod ignorasset, sed
 quod manifestam fecisset constantiam Abrabæ homi-
 nibus ignoratam. Sic Augustinus contra Maximinum li.
 1. col. 685. *Interpellat*, id est, *interpellare nos facit:* vide ibidē
 lib. 2. cap. 9. col. 714. *SUSPITIIS INENARRABILIBVS:*
ἀλλήτοις, ineffabilibus, hoc est, summis & ardentissi-
 mis vt sit pro epitheto extremæ intensiōis: vel pro-
 priè, quæ verbis exprimere nequeamus, mentis captum
 & linguæ facultatem exsuperantia. Nam rebus angu-
 stis tanta sæpe afflictis oboritur perturbatio, vt nec
 mens se ad Deum componere, nec lingua verbum
 profari queat, intus tamen cor ingemiscat, & suspiria

Interpel-
latio Spi-
ritus Sā-
cti pro
nobis
quid sit.

ad Deum confusa profundat. Hæc ineffabilia sunt suspiria: quæ, inquit, non caro dictat, sed Spiritus suscitatur, & sunt ingentis clamoris instar apud Deum. Populus ad mare rubrum trepidat, murmurat: Moses anxius in periculo, verbis populum solatur, intus ad Deum suspirat: Suspiria Deus vocat clamorem: *Quid clamas?*

Hic igitur primò nostra consideretur imbecillitas, & naturalis ignorantia. Vacillamus inuvalidi: hæsitamus ignari quid oporteat orare, nisi Spiritus suggerat, ubi igitur est illa integritas, illud robur naturæ, quo legem implere valeamus ex nobis secundum Pelagianos. Deinde succurrat imbecillitati nostræ hæc consolatio, quoties dubiis rebus anxietas mentem perturbat, linguam intercipit, ut clamare ad Deum nequeamus: Spiritus tunc subleuabit nos, excitans suspiria inenarrabilia. Hæc si in corde sentiamus, spiritum interpellare pro nobis confidamus. Denique precum qualitas & efficacia discenda. Non sunt *βαρλογογία*, qualem hypocritæ Deo offerunt, putantes se exaudiri propter multiloquium: sed sunt gemitus cordis à Spiritu sancto dictati & excitati ad Deum, secundum eius voluntatem & verbum. Regula gemituum est precatio Dominica: Bonorum petendorum, malorum deprecandorum genera sunt præscripta: sed indifferentia non sunt expressa. Circa utraque in specialibus sæpe erramus, petentes bona, quæ non sunt bona, vel non sunt nobis bona: deprecantes mala, quæ non sunt mala, vel non sunt nobis mala. Tunc non petimus, ut oportet: & tunc non exaudimur: ut Paulus ter petens liberari ab angelo satanæ, non est exauditus. Ergo petamus nos excitari ad precandum, ac ne suspiriis erremus, ad regulam voluntatis Dei reuelatæ nos componamus, eiusque spiritu nos subleuari ac dirigi petamus.

27. QUI VERO SCRUTATUR CORDA. Triplici ratione confirmat hoc consolationis argumētum. Summa est, interpellationem hæc Spiritus certò exaudiri à Deo. Occupatio subest: Quid refert gemere? suspiria confusa ad Deum mittere? fortè evanescunt in aëre: ad Deum non assurgunt. Quid ni assurgerent? Ratio hæc prima est à Dei omniscientia. Etsi nostrum intellectum inarticulata illa suspiria fugiant: Deus tamen nouit, quis sit sensus spiritus: quia scrutatur intimos cordium nostrorum

reces

recessus, & gemitus: *ὁ ἐπειρώων*, periphrasis Dei à proprio, quod passim ei tribuitur soli. NOUIT cognitionē non modo notitiæ, sed etiam amoris & beneplaciti, hoc est, approbat & exaudit: sicut nouit filios: hypocritas non nouit. *τὸ φέρνμα τῆ πνεύματος* SENSVM SPIRITVS. Syrus rectè: *Qua sit intentio spiritus*: sicut mater nouit vagitum & balbutiem infantis sui. Non, inquit, fugiunt Deum nostra suspiria, quæ nobis perturbatis infundit spiritus. Nos quidē nō nouimus, Spiritus verò confusos nostros gemitus dirigit ad Deum: Deus intentionem spiritus nouit, quia *καρδιογνώστης*: & suscipit, quia est Spiritus Dei. Confidamus igitur, suspiria quæ spiritus excitat, non euanescere, sed ad Deum penetrare: quia sunt spiritus Dei suspiria. Duo igitur eximia fiduciæ fulcra in precibus habemus.

I. Quoties precationem Dominicam deuotè offerimus Deo, exaudimur: quia Pater Filij sui verba nouit & exaudit.

II. Quoties suspiria perturbata cum gemitu profundimus ad Deum, etiam hæc exaudiuntur: quia sunt suspiria Spiritus, cuius intentionem nouit Deus, nec patitur irrita euanescere.

QVIA SECUNDVM DEVM INTERPELLAT. Altera ratio certæ exauditionis à forma, & fine precum: quia spiritus iuxta Deum, hoc est, iuxta Dei voluntatem interpellat: Syrus *iuxta Dei placitum*. Spiritus non aberrat à Dei voluntate, cum sit Deus, scrutans abdita Deitatis: Placent igitur Deo gemitus nostri, quia à spiritu secundum Dei voluntatem & ad Dei gloriam sunt excitati. Opposita sunt: orare secundum Deum, & orare secundū carnem, Secundum Deum, id est, modo & fine congruēte ad Dei voluntatem. *Modus* est, vt in nomine & fiducia Mediatoris oremus: *finis*, vt pro gloria Dei. Contrà orare secundum carnem est tantum carni iucunda sine fide petere, vt sunt preces infidelium. Non sunt hæc iuxta Deum. Deo igitur non placent.

PRO SANCTIS. Tertia ratio à nostra conditione: Sumus sancti, hoc est, filij, spiritu sãctificati. Ergo gemitus nostri placent Deo: non quia sancti sumus, sed quia sanctè gemimus. Obserua, in scripturis *sanctos* vocari nō defunctos Apostolos, martyres, aut cœlites, quos veneratur

hypocritæ. Pontificij: sed fideles spiritu Dei sanctificatos, & sanctam vitam agentes: vt capit. 1. 7. *vocatis sanctus.*

28. NOVIMVS AVTEM, IIS QVI DILIGVNT DEVM: Aliud consolationis argumentum tribus versibus seqq. Afflictiones tantum abest, vt salutem nostram lædant, vt potius promoueant. *Ratio*: quia descendunt ex æterna Dei prædestinatione, cuius finis proximus est conformatio piorum cum capite Christo, extremus glorificatio nostra: Ne igitur illis turbemur. Hæc summa. *Οἱ δὲ αὖτε* NOVIMVS AVTEM. Ferè aduersariis particulis connectuntur argumenta: quia singula quasi singulis fidelium querelis opponuntur. Ita hic tacita est occupatio: Quid est quod Deus gemitus exaudit: interim crucem non tollit? Non tollit, inquit, quia nobis conducit. Nouimus omnia nobis conferre ad bonum. Ergo & crucem. Ne igitur molestum sit, eam patienter tolerare. Quod enim salutare est, id refugere non debemus. NOVIMVS. Certò compertum habemus. Opinioni, dubitationi, trepidationi, opponitur verbum *οἱ δὲ αὖτε*, quod certam notat scientiam. Vnde vero nouimus? I. Ex verbo & promissionibus diuinis: *Inuoca me in die tribulationis, ego exaudiam te, & eripiam te, & tu glorificabis me, &c. Multa tribulationes iustorum sunt, &c.*

I I. Ex historia sanctorum: quibus crux semper bene cessit, &c.

III. Ex fide ipsa seu fiducia filiali: sumus filij Dei, ergo non abiiciet filios: castigat quidem, sed ad salutem. OMNIA COOPERANTVR AD BONVM. Vniuersalis restringenda est ad materiam subiectā: Loquitur de afflictionibus piorum: tamen & latius extendi potest, ad omnes creaturas, res, & euentus secundos vel aduersos: Omnia oportet seruire electorum saluti. De secundis est manifestius. Impios perdunt abusu: Piis cooperantur ad salutem: quia his vt donis vtuntur ad Dei gloriam, nec abutuntur saltem finaliter. De aduersis videtur *παρὰ τὸ ὅτι*: Mala affligunt, lædunt, destruunt bonum suā naturā: Non ergo cooperantur ad bonum. Id verum est per se: sed Dei bonitate cedunt ad bonum. *εἰς ἀγαθόν*, intelligit æternam piorum salutem. COOPERANTVR non per se operantur: sed cum causa operante piorum

rum salutem concurrunt, ut causa coöperans: Quæ est illa? Deus aduersa suis imminittens. Vtitur ergo Deus cruce ut medio promouendæ salutis? Sanè, cruce frenat carnis lasciuia: adducit ad pœnitentiam: excitat desiderium gratiæ, exstimulat ad preces & obedientiam. **IIIS QUI DILIGUNT DEVM.** Duob. epithetis designat eos, quibus crux salutariter cedit. Prius notam filiorum Dei, posterius fontem σωτηρίας huius indicat: Vocat *diligentes Deum* fideles, secundum spiritum ambulantes, quos suprâ filios Dei. Nam proprium filiorum est diligere patrem. Deinde *vocatos* καὶ προῳθισιν, **SECUNDVM PROPOSITVM.** Non loquitur de proposito hominum: ut Chrysostomus videtur accipere, quasi secundum bonum propositum nostræ voluntatis, docet nos Deus. Id enim nullum est, nisi Deo in nobis efficiente: sed προῳθισιν vocat æternum diuinæ voluntatis beneplacitum hic & alibi: & est sensus: omnia, etiam aduersa adiuuât salutem filiorum Dei, quia salus horum in æterno Dei proposito fundata est. Salus & afflictiones ex eodem fonte manant. Non ergo istæ illam lædunt, sed promouent. *Vocationis* mentionem facit, quia vocatio est primus gradus, per quem prædestinatio Dei ad nos descendit, nos vicissim ad gloriam prædestinatam ascendimus. Et est ad fidem Christi: fidelibus verò nulla est condemnatio. Omnia igitur eorum saluti seruire necesse est: Addit, **VOCATIS SECUNDVM PROPOSITVM:** ut vocationem efficacem discernat à non efficace, de quâ dictum est: *Multi vocati: pauci electi.* Vocantur omnes per Euangelium: non omnes καὶ προῳθισιν, hoc est, efficaciter. Est enim sagena trahens pisces bonos & putres. Itaq; epitheton causale & distinctiuum est vocatorum καὶ προῳθισιν à vocatis nō καὶ προῳθισιν: & participiū ὄντων *existentibus* est pro verbo cum causali, ὅτι εἰσι: *quia sunt* vocati secundum propositum. Porro προῳθισιν est totum, sub se complectens alios consilij diuini actus, qui sequuntur. Particula προῳθισιν notat æternitatem propositi, & opponitur præsentī vocationi, ut sit προῳθισιν quasi θεοῦ προῳθισιν τῆς καταβολῆς κόσμου, vel πρὸ χρόνων αἰώνων ut exponit Apostolus ipse Eph. 1. 5. & 2. Timoth. 1. 9. Neque enim vocatio ad fidem fit temerè, sed ex Deo vocante: Vocat vero Deus nō incōsultò, sed iuxta æternū consilium. *Nota enim Deo sunt omnia opera sua ab æterno.* Act. 15.

Ro. 9. 11.

Eph. 1. 5.

10. 11.

Argumentum deniq; est : Qui vocati sunt καὶ προσεσθαι, iis necesse est omnia bene cedere. Diligentes Deum vocati sunt καὶ ἀποδοτε, Ergo his omnia in salutem cedunt.

*Gradatio
Apostoli.*

29. NAM QUOS PRAECOGNOUIT EOSDEM ET PRAEDESTINAVIT. Occasione vocationis proposito Apostolus nos euehit secum in ipsa diuini PROPOSITI adyta, ad contemplandas ibi salutis & consolationis nostrae causas aeternas & immutabiles, ne in fide & spe sub ærumnis vacillemus. Ipse raptus in tertium cœlum didicit hæc mysteria, prorsus ἀπίστα, nisi quatenus hic & alibi spiritui sancto visum est per eum nobis reuelare. Quare de illis sobriè & reuerēter cogitemus, neq; plus quàm oportet hîc philosophari nobis promittamus. *Primò* autē nexus & artificiū Apostoli, *deinde* sensus & doctrina verborū consideretur. Quod ad nexum, *en* ostendit esse confirmationem prioris. Confirmat enim maiorem præcedentis argumenti, quòd, quos Deus vocat secundum propositum, iis omnia cedant in salutem. Insignis est gradatio ex effectis propositi infallibiliter connexis: in qua non ipse quidem cōiungit, nobis verò coniungendū relinquit extremum prædicatum cum primo subiecto, vt supra cap. 5. vers. 3. 4. 5. hoc modo:

Quos Deus proposuit vocare, hos præcognouit.

Quos præcognouit, hos prædestinauit ad conformitatem cum filio suo.

Quos prædestinauit ad conformitatem cum filio suo, hos vocauit.

Quos vocauit, hos iustificauit.

Quos iustificauit, hos glorificauit.

Ergo quos proposuit vocare, seu (vt prius dixerat) qui sunt vocati secundū propositum, eos glorificauit, hoc est, certò tandem glorificabit : & sic propter immutabilem nexum propositi & effectorum eius, necesse est diligentibus Deum, hoc est, filiis Dei secundum propositum vocatis vniuersa cooperari in bonum, in salutem, in gloriam. Hæc est integra Apostoli gradatio.

SICVT autē in principali argumento vocationem coniunxit cum proposito : ita confirmatio gemina ratione constat. *Prior est à* definitione προσεσθαι, quòd sit præcognitio seu prædestinatio vocādorum ad conformitatem imaginis filij Dei. Quos enim vocare proposuit Deus,

eos

eos præcognouit. Hoc mēbrum reticet: supponit verò, ut
 manifestū ex sequentibus. Quos præcognouit, eos præde-
 stinauit cōformare imagini Filij sui. Ergo quos p̄posuit
 vocare, eos prædestinauit conformare imagini filij sui,
 nempe tum in forma, hoc est, iustitia & sanctitate: tum in
 fine, hoc est, fœlicitate & gloria, tum deniq; in mediis ad
 finem, hoc est, afflictionibus & cruce. Christus enim iu-
 stus & sanctus per crucem ingressus est in gloriam. Ad
 hanc igitur συμμόρφωσιν omnes iustificatos & sanctificatos
 Deus prædestinauit. Quod addit: *eis τὸ εἶναι αὐτὸν πρωτότοκον*,
 est limitatio συμμορφώσεως nostræ cum illo. Ita fuit Dei
 consilium, ut in hac cōformatione Christus maneat pri-
 mogenitus, primas tenens inter multos, hoc est, omnes
 fratres & cohæredes, de quibus suprā v. 17. Est igitur συμ-
 μόρφωσις cum Christo nobis decreta non arithmetica, ut
 æquales: sed geometrica ut similes ei fiamus, seruata pro-
 portione naturalis hēredis & adoptiuorū cohēredū. Chri-
 sto igitur manet ius primogenituræ, secundū legē Deut.
 26. Antecellebāt primogeniti reliquis fratribus authori-
 tate, potestate & hēreditate. Nā vice patris fratrib. præ-
 erant, & duplū hēreditatis paternæ capiebant. Ita Chri-
 stus fratribus omnib. antecellit naturā, officio, & gloria.
 Natura antecellit tum Diuina, quia solus genitus à patre
 ante secula: tum humana, quia solus conceptus de spiritu
 sancto, natus ex virgine absque peccato iustus & impol-
 lutus, &c. Nos naturā mortales, in peccatis cōcepti & na-
 ti, filij irē, gratis adoptati, iustitię & sanctitati Christi par-
 ticipamus. Antecellit & dignitate potestatis seu officij. Ipse
 missus est nobis à Patre sapientia, iustitia, sanctificatio, &
 redemptio, Propheta & Doctor cœlestis reuelans nobis
 voluntatē Patris de redēptione: Pōtifex noster, se ipsum
 dās victimam Patri pro nostris peccatis: Rex Ecclesię per
 spiritū & verbum sibi ex genere humano colligens, de-
 fendens, & glorificans æternam Ecclesiā. Nos eius disci-
 puli, clientēs, & membra: nec pro ipsius aut pro nostra sa-
 lute patimur, sed ærumnis & passionibus nostris eū glo-
 rificamus. Deniq; antecellit gloria. Ipse hāres & caput o-
 mnium sedens ad dextram Dei, immensā gloriā exal-
 tatus, omnibus creaturis adorabilis: Nos gloriæ, felicita-
 tis, & potestatis suæ, quatenus membris conuenit, parti-
 cipes faciet.

συμμόρ-
 φωσις fide-
 lium cū
 Christo.

Primoge-
 nitorum
 ius.

Christus
 quomodo
 primoge-
 nitus an-
 tecellat

fratri-
 bus.

POSTERIOR ratio est ab immutabili nexu vocationis cum prædestinatione ad finem. Quos prædestinavit, hos etiam vocavit. Quos vocavit, hos etiam iustificavit & glorificavit. Ergo quos prædestinavit glorificare, hos etiam prædestinavit vocare & iustificare, &c. Habemus argumentum & artificium Apostoli à proposito diuini gradibus, effectis, mediis ad finem usque. Nunc vim verborum atque doctrinam paulò accuratius consideremus.

DIXI *πρόθεσις* esse quasi *θεσιν* *θεος* *πρό*, hoc est, ante facta, nempe ab æterno: ut dicitur Ephes. i. *πρό τῆς κτίσεως*. Neque enim Deus cum hodie vocat ad fidem, demum hodie consilium capit, sed vocat iuxta æternum propositum. Quia verò *πρόθεσις* cōiungit cū vocatione: ideo strictius hic significat quàm alibi. Tripliciter. n. tribuitur Deo *πρόθεσις* *Deo tripliciter tribuitur*

- I. Latè significat Dei consiliū de gubernatione vniuersali rerum omnium: Ephes. i. *Secundum πρόθεσιν* propositum eius, qui omnia in omnibus efficit, secundum consilium voluntatis suæ: Sic prouidentia & prædestinationem totam continet.
- II. Strictè, consiliū Dei de hominibus misericorditer fide saluandis, vel iustè propter peccata damnandis: Sic ad prædestinationem solam & integram pertinet: ut Rom. 9. ii. *Non dum natis pueris, antequam quicquam boni vel mali fecissent, ut πρόθεσις* propositum Dei secundum electionē firmum maneret: Qui locus refellit corruptelam de proposito humanæ voluntatis, ut diximus.
- III. Strictissimè consilium Dei de solis electis vocandis: iustificandis & glorificandis in Christo, ut hoc loco. Sic Prædestinationem sanctorum tantum significat: & de hac sola tanquā basi cōsolationis nostræ, agit hic Apostolus, de qua proinde & nostrum est cogitare potius, quàm de reprobatione scandalosè scrutari aut disputare.

NAM QVOS PRÆCOGNOVIT: Non dicit οὗς *πρόθεσις*, quos præsciuit: ut vulgo redditur: sed οὗς *πρόέγνω*, quos præcognouit, ut Beza recte versionē priorē posteriore correxit. Nā versio prior, quæ vetus est, peperit disputationem de præscientia meritorum, quam Pelagiani electionis causam fecerunt: vititur verbo *πρόέγνω* etiam cap. ii. 2. *Am Deo quid sit proprie.* reiecit populum, quem *πρόέγνω*: vbi non potest significare præscientiam meritorum aut fidei futuræ. Nam fidē & merita Iudæi non habuerunt: non ergo præscire ea potuit Deus: alioqui falsus fuisset suā præscientiā. *πρόέγνω* igitur

Hebraismo

Hebraismo significat, quos ab æterno ex perdita massa humana misericorditer in Christo pro suis cognouit, dilexit, elegit. Hebræis enim *יָדָע* cognoscere est amare, curam agere: Etiam maritalem concubitum vocant *cognitionem*, quia est intimi amoris coniugalis opus: ut Adam dicitur cognouisse Euam uxorem Gen. 4. Sic de Deo dicitur, *ἐγὼ nouit Dominus qui sint sui*, h. e., valde diligit, curat electos & discernit ab aliis: Christus verò hypocritis dicit: *ὁπότε ἐγὼν ὤμειρε: nunquam noui vos*, id est, amavi ut meos. Ita hic: *ὁς ἀπὸ ἀρχῆς* quos ante, h. e., ab æterno nouit, dilexit & elegit pro suis. *Προγνωστis* ergo non notitiam præscientiæ, qua omnia ab æterno bona & mala, futura vel non futura Deus præsciuit: sed notitiā amoris, electionis, & curæ, qua quos voluit gratuito electionis fauore in Christo dignatus est. Ita *ἀπὸ ἀρχῆς* hic absolute dilectionem & electionē æternam significat: Petrus quidem eam ab electione ut antecedens à cōsequente discernit, dicēs, *nos secundū præcognitionem electos esse*. In Deo verò vnū sunt, quæ humanitus distinguuntur. Homines enim multis ad electionē propositis, ea quæ cognoscunt cum alluentia eligere solent, relictis aliis. Latius *ἀπὸ ἀρχῆς* extenditur ad prænotionē prouidentiae diuinæ: Act. 2. 23. *Hunc definito consilio & prouidentia*: *ὃς ἀπὸ ἀρχῆς ἔλεξε*, &c. Latissime etiā scientia Dei notitiam absolutam significat, qua nihil eorum quæ sunt, fuerunt, & erunt vel non erunt ignorat Deus, ut: *Domine tu scis omnia*.

QUADRUPLICITER ergo præscientia significat. I. Latissime vniuersalem præscientiam Dei. Sic præscit etiam ea, quæ non ipse factururus est, sed permissurus: quæ nō decreuit facere, sed permittere. Sic vocāt scholastici *præscitos* reprobos: quos Deus præsciuit nō credituros: Sed reprobatio nō est sine prædestinatione. Sic dicit Augustinus: *Non omne, quod præscit, prædestinauit*, id est, decreuit facere. Hæc præscientia non est rerum causa. II. Latè, præscientiam eorū, quæ prædestinauit facere bona, permittere mala. Hęc est infallibilis, & rerum causa, quia est consilium Dei. Act. 2. Sic reprobi sunt præsciti, id est, prædestinati ad damnationem propter peccata. III. Strictè: pro ipsa electione, ut hoc loco. IV. Strictissime pro electionis causa *ἀπὸ ἀρχῆς*, gratuito fauore & misericordia erga electos in Christo, ut 1. Pet. 1. 2. Duæ significatio-

nes latiores ad prouidentiam: aliae strictiores ad mysterium electionis pertinent.

Destinare *re & pra-* *destinare* *quid sit* *propriè.* *Quos enim* gratuito amore præcognouit pro suis, eos & prædestinauit facere conformes imagini Filij sui. *Destinare* est decernere & ordinare rem ad certum finem: *Prædestinare* est decernere rem ad finem, antequam eam ad finem mittas. Deus igitur quos præcognouit & elegit, hos etiam decreuit & ordinauit ad conformitatem cum Christo, tanquam ad formam, ad media, & ad finem, ad quem suo tempore eos transmitteret. Hæc propria est verbi huius significatio.

Prædestinatio dupliciter usurpatur in scholis. *Prædestinationis sanctorum duo actus.* *VVLGO* in scholis Theologicis laxius usurpatur *Prædestinatio*, & quidem dupliciter. I. Pro tota *proposito* seu consilio Dei, de hominibus saluandis vel damnandis: vt sub se complectatur Electionis & reprobationis decretum. *Vsus* obtinuit hanc significationem: Sed non reperio eam in Scripturis. II. Pro prædestinatione sanctorum, eaque tota, constante duobus actibus: *electione*, qua discreuit seruandos à non seruandis: & *ordinatione* ad finem, & ad media ad finem, hoc est, ad vitam æternam, & ad media antecedentia vocationem, fidem, iustificationem, sanctificationem, crucem, &c. Etiam hoc sensu prædestinationis vox in Scriptura vix reperitur: nisi ad vtrunque prædestinationis actum placeat extendere, quod dicitur Ephes. 1. 5. *Qui prædestinauit nos quos adoptauerit*: h. e, elegit & ordinauit ad filiationem & gloriam in Christo. *Propriè* verò prædestinatio tantum est posterior actus propositi, ordinatio electorum ad finem & ad media gloriæ: Ita & hoc loco, quia discernitur ab electione Ephes. 1. 11: *In ipso electi sumus, cum essemus prædestinati secundum propositum*: Act. 13: *Crediderunt quotquot erant ordinati*, id est, prædestinati ad vitam æternam.

Quos vero prædestinauit, eos etiam: Hactenus Apostolus in contemplatione diuini propositi de salute filiorum Dei nos deriuit, eiusque gradus duos, æternam *αἰώνιον*, seu gratuitam electionem, & prædestinationem ad gloriam in Christo, exposuit. Nunc quasi de cælo in terram nos reuocans, patefactionem eius declarat per extrema effecta,

effecta, quibus ceu mediis Deus electos ad finem perdu-
cit. Quos, inquit, *prædestinavit (ab æterno) eos etiam voca-
vit (in tempore.)* Primus igitur propositi effectus & gra-
dus ad gloriam est vocatio electorum ad fidem Christi.
Fit ea foris per Euangelium: Hæc externa communis est
omnibus, sed nō efficax in omnibus. In prædestinatis igi-
tur accedit interna spiritus gratia, quā vocatio fit effi-
cax. Nimis hic indulget Pelagio Ambrosius dicēs: *Vocare
est cogitantem de fide iuvare: Melius postea: vocare est cō-
pungere ad recipiendam fidem.* Hæc dicitur κλησις καὶ αἰχμη-
σιν: quæ cum nobis contingit, prædestinationem nostram
ex effectu cognoscimus.

QVOS VOCAVIT, HOS ET IUSTIFICAVIT. Secun-
dus effectus est iustificatio. Ex vocatione enim est fides,
qua iustificamur. Per iustificationem incipit nos Deus
conformare imagini Christi, & præparare ad gloriam:
dum reos absoluit, peccata condonat, iustitiam imputat,
propter Christi obedientiam, reputans nos iustos, sicut
est Christus.

QVOS IUSTIFICAVIT, HOS ETIAM GLORIFICA-
VIT: Hic est finis, ad quem iuxta propositum nos desti-
navit, & per vocationem atque iustificationem perducit.
Vbi verò, inquis, est sanctificatio? Includitur fine. Dixit
et Alioqui: *Quos iustificavit, hos & sanctificavit*: sicut 1.
Cor. i. & 6. distinxit, & suprâ distinctè exposuit. Nunc
coniungit cum glorificatione: quia sanctificatio est glo-
ria inchoata: glorificatio erit sanctificatio consum-
mata.

HÆC catenâ Apostoli verè aurea & indissolubilis
doceat nos, de æterno prædestinationis divine consilio, nō
secundū ratiocinia ingenij nostri, sed iuxta hoc verbum
revelatum iudicare, quòd Deus ex massa perdita generis
humani nullis vel operum, vel fidei præiis meritis mo-
tus (quæ enim opera, quam fidem in perditis prævidisset)
sed mera bonitate & misericordia, quos voluit ab æter-
no præcognovit, eligit, discrevit, destinavit ad confor-
mitatem imaginis Filij sui Christi, eosdemque in tem-
pore per Euangelium ad Christum vocat, per fidem iu-
stificat, spiritu sanctificat, & tandem glorificat. *Vocatio
igitur, fides, iustificatio, sanctificatio, glorificatio nostra
& prædestinatione descendunt: & eiusdem sunt nobis*

*Sanctifi-
cationem
an hic o-
mittat A-
postolus.*

*Catenâ
aureâ A-
postoli
quid nos
doceat.*

1

2

3

certa argumenta, quoniam totidē modis & mediis Deus nobis prædestinationem nostram patefacit: ut nihil sit aliud nostra vocatio, fides, iustificatio, quàm prædestinationis nostræ per vocationem, fidem, iustificationem patefactio. Sicut igitur quos ab æterno prædestinavit, hos in tempore vocat, iustificat: ita quos in tempore vocat, iustificat: eos ab æterno prædestinasse cognoscitur. *Hinc*
 4 *πληροφεια* salutis nostræ nobis cōstat, quoniam hoc consilium Dei in suis actibus & effectis nobis sensibilibus, est infallibile & necessarium: non Stoica necessitate, sed diuina immutabilitate. Quos vocat, & iustificat, eos infallibiliter glorificat. Prædestinati igitur gratia & gloria finaliter non excidunt: quia Deus falli non potest. *Opinio*
 5 meritorum excluditur: quia operibus nullus in hac serie datur locus. *Vniuersalis electio* exploditur: quia quos prædestinavit, hos vocavit, iustificavit, glorificavit. At non omnes vocat, iustificat, glorificat: non igitur omnes prædestinavit ad salutem. *De prædestinatione* reproborum
 7 ad mortem non anxie curandum aut disputandum: quia Apostolus hīc tacet: neque ad consolationem per se facit. Quod tamen de ea etiam sequente capite patefaciet: id non ignorandum aut sugillandum, sed humiliter adorandum. *Prædestinatio* denique ad gloriam non excludit media, Christum, Euangelium, fidem, iustificationē, crucē, sanctificationē. Fidem igitur Christi, studiū pietatis, vsum ministerij, & mediōrū aliorū nobis cōmendat: non tollit: Multo minus homines supinos aut profanos reddit. Qui verò vel seriò vel cauillatoriè dictitāt: si sum prædestinatus, glorificabor etiam si non credā, sceleratus viuum, &c. Si non prædestinatus, nō seruabor etiam si credā, sanctè viuum, &c. consiliū Dei reuelatū in suam perniciem blasphemant. Refutat hanc antiquam Pelagianorum calumniam *Augustinus* lib. 6. hypogn. sub initium.

TERTIA PARS CAPITIS.

Victoria & Triumphus Fidei.

31. *Quid igitur dicemus ad hæc? si Deus pro nobis, quis contra nos?*

32. *Is quidem qui proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum, qui non etiam cum eo omnia nobis gratificabitur?*
33. *Quis intentabit crimina aduersus electos Dei? Deus is est qui iustificat.*
34. *Quis est qui condemnet? Christus est qui mortuus est, imo vero qui etiam excitatus est: qui etiam est ad dextram Dei, qui etiam interpellat pro nobis.*
35. *Quis nos separabit à charitate Christi? num afflictio, num angustia, num persecutio, num fames, nū nuditas, num periculum, num gladius?*
36. *(Sicut scriptū est, tui causa occidimur totum diem: habiti sumus velut oves destinatae mactationi.)*
37. *Imo in his omnibus plus quam victores sumus per eum qui dilexit nos.*
38. *Nam mihi persuasum est, neque mortem, neque vitam, neque angelos, neque principatus, neque potestates, neque presentia, neque futura.*
39. *Neque sublimitatē, neque profunditatem, neque ullā rem aliam creatam posse nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro.*

Ps. 44. 24

QUID IGITUR DICEMUS? Conclusio describens triumphum fidelium, de omnibus tentationibus peccati & crucis, quem in mediis malis agunt contra rationis & mundi iudiciū. Rursus verò *πλεονεξία* salutis & perseuerantia fideiū cōfirmatur, sine qua nulla piorū est solida cōsolatio, sed perpetua manet fluctuatio de gratia & salute, qua Apostolus hīc ex professo procul arcet à fidelib. atque profligat. Serīe indicauimus in analysi. Exclamatione excitat nos ad *ἀνακεφαλαιώσιν* faciendā eorum, quæ hætenus dixerat: & ad vsum considerandum. *Περὶ ταῦτα*: AD HÆC, inquā, quæ exposui: quòd nulla cōdemnatio fidelib. in Christo Iesu: quòd filij Dei: quòd cohæredes Christi: quod omnia cooperētur in bonum: quòd prædestinati ad *συμμόρφωσιν* Christi & ad gloriā quid dicemus? q. d. quid hæsitamus de gratia? trepidamus in aduersis? Mare consolationū habemus. Videte ex dictis quid consequatur. Cōsectarias igitur colligit consolationes, aduersus totidem Satanæ & carnis insultus.

SI DEVS PRO NOBIS: Primus insultus: piis omnia infesta: fuit aduersus nos mundus. Esto: nihil nos lædet: ridendus est furor: habemus Deum pro nobis: h. e. propitium patrē & protectorem. QVIS CONTRA NOS? nempe erit qui lædat, præualeat? Ergo furoribus mundi opponenda est Dei paterna cura pro nobis atq; protectio.

Pf. 118. 6. Deus omnipotens: homo bulla, mundus, vanitas. Sic David: *56. 12.* *Iehoua mecum est, non timebo, quid faciat mihi homo? Si 17. 23.* *ambulauero per uallem umbræ mortis, non timebo malum: quia tu mecum es.* SI DEVS. Nō est dubitantis, sed ratiocinantis: quia Deus pro nobis, ideo nemo contra nos. Insurgit quidem Diabolus contra nos: sed Deus stat pro nobis: ridet, & nutu dissipat hostium molimina aduersus Ecclesiam. Hoc primum & vniu. sile est fulcrum fidei in tē-tationibus. Modo Deo fructus propitio, nihil metuedum à creaturis, quas nutu solo Deus comprimit. Contra sunt miseri qui Deum habent infestum si omnia in mūdo arrideant. Sed vnde nouimus Deum esse pro nobis?

32. QVI FILIO SVO PROPRIO NON PEPERCIT: Confirmat priorem consolationem, indeque aliū insultum elidit; Deum fidelib. adesse propitiū ostendit *τεκνον* *εἶναι*, signo necessario ab effectu amoris. Dedit filium proprium pro nobis. Summe igitur nos amat, cum essemus inimici, propitiatus nobis sanguine filij sui, adoptauit nos in ipso: Quidni igitur esset pro nobis? Hoc summæ charitatis argumentum supra Apostolus exposuit cap. 5. Eò igitur nos reuocat. Sed & aliam tē-tationem occupat: si Deus pro nobis, quid sibi vult ista desertio, egestas, inopia, qua premimur. Pietas laudatur & alget. *Quid emolumenti, quod custodierimus custodiam eius?* Ne, inquit hæc nos sollicitet diffidentia. Vt maximè non affluamus diuitiis in mūdo, quid tum? Non deserti sumus. Omnia Deus largietur suis. *Non vidi iustum deuelictum, nec semen eius quærens panem.* Confirmat idem minori: *dedit filium proprium pro nobis*, donum mille mundis præstantius: Quantò magis dabit alia minora? Dedit filium omnium bonorum fontem: Quidni cum eo omnia alia daret? Huc

Malach. 3. 14.

Psal. 37.

Prov. 8.

Iudæi

Iudæi rectè intelligētes de naturali paternitate & æqualitate, falsò blasphemiā irrogabant, quia Christum ignorabant: ἀλλὰ ὁ πατήρ ἰδίον ἔλεγε τῷ θεῷ ἰσὺν ἑαυτοῦ ποιῶν *Ioh. 5. 18.*
 τῷ θεῷ. Vbi verus: *Patrem suum: expressiùs: patrem propriū.*

Argumentum hoc est Deitatis filij contra hæreticos. **NON PEPERCIT.** Amorem & clementiam Dei amplificat antithesi. Non pepercit filio charissimo: sed eum tradidit in mortem, pro redemptione omnium nostrum. Summè igitur nos amat, & immensa hæc est liberalitas. Rebus charissimis parcere solemus: nec impendimus, nisi pro multò charioribus: Mauricius Imperator redimere debuit captiuos Christianos à Persis, sed pepercit pecuniæ nimis amatae. Maluit perdere milites, quàm nummos, quo nomine sordidus habitus, & inuisus factus perit. Ad nos redimendos nulli sufficiebant thesauri corruptibilis auri vel argenti, sed sanguis Filij Dei: absq; cuius fusione non poterat fieri remissio. Filio autē suo Deus quid charius habere potuit? Nec tamen ei pepercit, sed sanguinem eius fundi voluit, nulla in filium crudelitate, sed ardentissimo salutis nostræ amore: quia per eius mortem nostra fieri debuit redemptio. Pro tāta Dei beneficentia si simus ingrati, quæ pœna satis erit?

PRO NOBIS OMNIBVS: non dicit absolutè, pro omnibus, sed *pro nobis omnibus:* nempe secundū propositū Dei vocatis, & Deum diligentib. Pro his, inquā, omnib. & solis filium suum Pater tradidit: quantumuis λύτρον eius amplitudine sua mille mundis redimendis sufficeret, si fide acciperent. Sed soli illi fide accipiunt, quos Deus præcognouit & prædestinauit, quia soli illi fide electorum donantur.

GRATIFICABITVR χάρις τεταγ. opponitur meritis humanis. Gratis Deus dat, quæcunque dat. Quis enim prior dedit ei & retribuit illi? Faceessant igitur hypocritarum merita congrui vel condigni. **CVM EO** Christo. Omnes enim thesauri sapientiæ & intelligentiæ in Christo sunt reconditi: Qui Christum possidet, omnia possidet. Quæ sine Christo contingunt bona, nec bona sunt, nec salutaria.

33. **QVIS ACCVSABIT ELECTOS DEI.** Tertia tentatio: conscientia rodens & accusans: lex damnationem irrogans: *Maledictus omnis:* denique iudi-

cium Dei terrenis: quia reddet unicuique secundum opera, &c. Hanc etiam sollicitudinem fidelibus adimit Apostolus. Non iubet contemnere: sed remedia Evangelij opponere. *Quis accusationem intentabit?* Qui omnia legunt interrogatiue, sensum obscurant. Apostolus interrogat & respondet: Interrogando tentationem occupat: respondendo remedia ostendit. *Quis accusabit*, id est, reos agget peccati & mortis: quasi dicat, non desunt quidem aduersarij accusatores, Satan Apoc. 12. 10. Lex Moysi Ioh. 5. 45. conscientia propria: sed nihil proficiunt *καὶ ἐκλεκτῶν* *contra electos Dei*, id est à Deo: sic vocat, quos prius præcognitos, prædestinatos, & vocatos secundum propositum, quia Deus est, qui iustificat, id est, à peccatorum reatu absoluit, non imputans peccata, sed iustitiam per fidem. Hic sensus patet: quia iustificationem opponit accusationi & condemnationi. At hæc est imputatio reatus: Illa igitur est absolutio à reatu. Argumentatur enim Apostolus à positione contrarij vnus ad remotionem alterius, quod valet in immediatis. Deus absoluit. Ergo nemo potest accusare: valet, sicut: hic numerus est par. Ergo non impar. Quos igitur Deus iustificat, eis nemo potest accusationem intendere. At electos Deus iustificat. Ergo, &c. Maior patet à contrariis. Minor ex supradictis.

Rom. 1. 32

34. QVIS EST QUI CONDEMNET? Fortius retundet hanc tentationem, & confirmat assumptionem tacita prolepsis iustitiæ: Quomodo Deus iustificaret peccatores saluam suam iustitiam, quæ peccatores condemnari flagitat? Sanè, inquit: nisi interueniat satisfactio. At satisfactio pro nobis interuenit per Christi mortem. Quid verò Christus proderit mortuus? Nihil quidem, si morte absorptus fuisset. Sed excitatus est: ad dextram Dei est: interpellat pro nobis. Christum igitur opponere docet omnibus terroribus in Dei iudicio: Et quidem quadruplici ratione. 1. Christi mortem, qua peccata expiauit. 2. Resurrectionem, qua iustitiam peperit. 3. Euectionem ad dextram, qua Spiritum Sanctum effudit. 4. Intercessionem, qua meritum efficaciter applicat. Quatuor hisce gradibus totum redemptionis opus à Christo peractum docet, quos simul fide amplecti, & terroribus conscientiae atque iudicii diuini opponere oportet. Duos priores docuit etià supra cap. tertio & quarto. Duos posteriores hic addit, maioris conso-

cōsolationis gratiā. QUI ETIAM EST AD DEXTRAM DEI. Dextra Dei absolute significat Dei potentiā, robur, & iudicium: significat & locum quietis, gloriæ, & felicitatis, sicut sinistra contrarium. Ad dextrā verò Dei esse, sedere, stare, dicitur Christus quia est Mediator exaltat⁹ in sacerdotio suo & regno, declaratus caput & rex Ecclesiæ, quem pari honore cum Patre omnes creaturæ venerentur. Gloria igitur & potentia Christi etiā hominis significatur: ubiquitas vel deificatio carnis minime insinuatur, vt quidam volunt. Gloria. n. carni immortalitatem dedit: naturam non abstulit iuxta Augustinū. Qui igitur est ad dextrā Dei euectus, vtique defendet & seruabit electos, quos moriendo & resurgendo redemit.

Heb. 1. v.

6. 13.

Pbil. 2. 9.

Eph. 1. 20

Aug. ad

Dard.

QUI ETIAM INTERPELLAT PRO NOBIS. Quartus gradus officij Christi, intercessio pro nobis in cœlis, quasi dicat, non sibi tantum beatus viuit & regnat, quasi nostri oblitus: sed & pro nobis interpellat: quod intelligatur nō de corporali gestu vel supplicatione apud Deū nondum placatum: sed de apparitione perpetua pro nobis in Dei conspectu, tanquā aduocati coram iudice pro reis: prout exponitur Heb. 9. 24. & 1. Iohan. 2. 2. *Habemus aduocatum apud Patrem Christum Iesum iustum, qui est propitiatio, &c.* Translata est phrasis à iudiciis humanis: Quandiu. n. aduocatus pro reo interpellat, purgans crimina obiecta, & accusationes minuens: tutus est reus à damnatoria iudicis sententia: Ita quamdiu Christus aduocatus pro nobis apparet in Dei cōspectu: nihil est quod criminationes Satanæ aut legis condemnationem metuamus. Apparet autem indefinenter pro nobis. Indefinenter ergo à iudicis sententia damnatoria tuti sumus. Distinctè intercessio Christi quatuor partib. declaratur: 1. Apparitione pro nobis in Dei conspectu Heb. 9. 24. 2. Vigore sacrificij semel in terris peracti, & satisfactione pro nobis præstita iustitiæ Dei, Hebr. 10. vers. 12. 14 3. Voluntate perpetua, vt propter satisfactionē suam Pater electos recipiat in gratiam atque iustificet: Heb. 10. 10. Spiritus Sanctus v. 26. dicebatur interpellare pro nobis, alio sensu, vt ibi dictum fuit. 4. Denique assensu Patris acquiescentis in Filij voluntate pro nobis. Pater. n. semper exaudit Filium. Ioh. 11. 42. Matth. 17. 6. *Theophylactus ex-*

plicat de dilectione filij erga nos etiam in gloria : nec improbat aliorum sententiam, quod Filius non deponat sed seruet nostri curā in gloria, & carnē assumptā exhibeat Patri, quam innuens Pater in nobis acquiescit. Possunt vero hæc omnia coniungi.

35. QVIS NOS SEPARABIT A DILECTIONE CHRISTI? Ademit hætenus metum condemnationis propter peccata. Nunc minuit terrores ex cruce & afflictionibus, qui est quartus insul⁹ perturbās electos. Hūc Apostolus exclamatione occupat : Quid est, quod Deus semel nos iustificat? Christus morte & interpellatione charitatem suam erga nos semel testatam fecit? Iacemus oppressi cruce, angustia, exiliis, fame, nuditate, &c. Quæ totidē irati Dei videntur indicia. Enumerat sex species afflictionū insigniores, quib. pios vexari historia perpetua Ecclesiæ inde ab Abele protomartyre testatur. Insuper confirmat testimonio Davidis Ps. 44. 24. querētis in persona Ecclesiæ de grauissimis afflictionib. piorum, & precantis, vt Deus tandē eos ab hostib. vindicet : *Propter te occidimur omni die: estimati sumus, vt pecudes ad iugulandū destinata. Euigila, vt quid dormis Domine?* TOTVM DIEM: id est, perpetuò absq; intermissione: OCCIDIMVR: Semel tantum occidi possumus: sed afflictiones & cruciatus piorum, perpetuæ sunt occisiones & mortes. Semel occidi triste & horrendū est: Nos quotidie occidimur. Quid igitur nobis miserius? TVA CAUSA: Testimonium innocentiae piorum: non luunt scelerum poenas, sed Domini causa, hoc est, ob veritatis cœlestis professionem, & veri Dei cultum occiduntur Martyres innocentes. Atqui

Leniter ex merito quicquid patiare ferendum est:

Quæ venit indignè poena dolenda venit.

Videntur igitur pij à Dei & Christi dilectione procul auulsi.

HACTENVS querela & descriptio crucis piorū. Cui per exclamationem opponit duo consolationis argumenta. I. Charitatis Dei & Christi erga nos constantiā, quam impossibile sit vllis fortunæ telis abrumpi. QVIS NOS SEPARABIT A CHARITATE CHRISTI: actiue, qua nos Christus seu Deus in Christo complectitur: vt suprā cap. 5. 5. quam Deus testatam fecit, gratis nos eligen-

eligendo & prædestinando ad gloriam, tradendo etiam filium proprium pro nobis: quam & Christus testatam fecit moriendo pro nobis, cum adhuc inimici essemus: & nunc interpellando pro nobis. Est interrogatio negantis: *Nihil nos separabit*, hoc est, dilectionem illam Dei in nos tot argumentis firmatam nobis intercipere, euertere, aut irritam reddere poterit. *Alterum* consolationis argumentum est, salutaris afflictionum exitus. His omnibus à mundo, pressi, oppressi: tamen vincimus: imò plus quàm vincimus: *ὑπερνικῶμεν*: *superamus*, Beza: *plus quàm victores sumus*, quia non modò non frangimur, sed & gloriamur: nec modo eluctamur, sed & victoriam de hostibus reportamus. Paradoxò hoc est carni & rationi. Victores non opprimuntur, occiduntur: sed alios opprimunt, occidunt. At pij afflictionibus opprimuntur, occiduntur: Quomodo igitur victores? Ita quidem se habet in bellis & victoriis externis: Sed in certamine & lucta spirituali, victoria spiritualis est, *Victoria qua vincimus mundum, est fides nostra*. Victoria 1. Ioh. 5. cruenta est in præsentì, quia victor flet, victus occumbit: sed tandem victoria læta de hostibus cum triumpho apparebit in cœlis. PER EVM QVI DILEXIT NOS: Causa constantiæ & victoriæ piorum non est in ipsis, sed in diligente ipsis, nempe dilectio illa immutabiliter eos seruantis & roborantis. Is verò est Christus, seu Deus in Christo, Gal. 2: *Qui dilexit me, &c.* Iohan. 3: *Sic Deus dilexit mundum, &c.* Non nostris ergo viribus aut meritis victoria paratur: sed gratuita dilectione Dei nobis donatur in Christo 1. Cor. 15. 57.

NAM MIHI PERSVASVM EST: Postremus insultus omnium difficillimus est dubitatio de charitate Dei ob hostium potentiam & varietatem malorum, quib. obnoxij sunt fideles: Fortè, inquam, hæc amorem Dei labefactabunt, à nobis auertent, aut potentiora erunt ad nos perdendos, quàm Deus in suo amore ad nos tuendos. Inducit varia aduersa. Per *vitam & mortem* intelligit omnia extrema secunda & aduersa: Per *Angelos* bonos & malos spiritus. Per *principatus & potestates*, imperia, regna potèntiam, tyrannidem vniuersi mūdi. Per *instantia & futura*, omnes euentus intermedios: Per *sublimitatem & profunditatem*, elementa omnia superna & inferna: aërem, ignē,

aquam, &c. Per *κρίσις* deniq; ἐτέγγει vniuersaliter rem quā
 uis creatam in toto vniuerso : seu quicquid præter vel
 extra Deū est, quod possit videri terribile. NON POTE-
 RIT NOS SEPARARE A DILECTIONE DEI: Opponit
 tot malis extremis extremam consolationem, eiusque
 certitudinem & causam. *Consolatio* est: Impossibile est
 omnibus hostibus, vt maximè potentes sint amorē Dei
 nobis abrumpere, quin constanter nos diligat: Dilectio-
 ne verò Dei vigente, viget salus nostra. Nō igitur omnes
 illi hostes nimium formidandi. *Certitudinem* notat ver-
 bo *πείθεισά* *persuasum* *mibi est certò*: Vnde autem? 1. Ex
 promissione Dei infallibili: *Qui credit in me, habet vitā*
aternam. 2. Ex immutabili Dei proposito: *Quos enim*
prædestinauit, eos glorificabit. 3. Ex traditione Christi in
 mortem pro nobis. 4. Ex Christi dilectione & inter-
 pellatione perpetua pro nobis: *Volo ut ij, quos dedisti*
mibi, &c. 5. Ex interna persuasionē spiritus sancti
 contestantis spiritui nostro, quod simus filij Dei, cohæ-
 redes Christi. Hæc *πειθίσκου* non fuit solius Pauli, sed
 esse potest & debet omnium electorum fidelium, ex iis-
 dem causis. Gradibus quidem variat, & est in aliis & a-
 liis firmior vel languidior: tanta tamen omnibus datur,
 quanta ad salutem finaliter sufficit. Rursus igitur profligatur
 impia *ἰπποχὴ*. Denique causa immutabilitatis amo-
 ris Dei hæc additur: quia fundatus est IN CHRISTO
 IESU DOMINO NOSTRO: hoc est, in infinito eius meri-
 to, & omnipotente efficacia. Causa igitur perseuerantiæ
 piorum in fide non est in nobis sed in Christo: *Vita enim*
Coloss. 3. 3. nostra abscondita est in Deo cum Christo: Et virtute Chri-
1. Pet. 1. 4. sti custodimur per fidem ad salutem, &c.

DVBIIORVM EXPLICATIO

IN CAP. VIII. AD ROMANOS.

DVBIVM I.

An sit contradictio, in sanctis manere concupiscen-
tiam, peccatique reliquias: & nihil tamen
condemnabile in eis esse?

DVBIVM

DVBIVM I. est ex ver. 1. *Nulla igitur condemnatio est ijs qui, &c.* videtur esse implicatio, in sanctis manere concupiscentiam & peccati inhabitantis potētes reliquias, quod questus est Apostolus de se cap. 7: & nullam esse condemnationem: quod hīc docet vers. 1. Vbi enim peccatum ibi condemnatio, & contra: siquidem peccatum perpetuò trahit reatum, vt corpus vmbra. In credentibus manet peccatum inhabitans: Ergo & condemnatio.

RESPONSIO.

ARGVMENTVM legaliter verum est, omne enim peccatum lege damnatur, & omnes peccatores legaliter sunt rei. Euangelicè verò non item: quia Euangelium credentes in Christum à peccato & sic à reatu absoluit. Maior igitur distinguenda: Vbi peccatum est, non remissum gratis propter Christi meritum, ibi condemnatio. At credētibz in Christum remissum est omne peccatum, siue originaliter adhærens, siue actualiter admissum. *Sanguis enim Iesu Christi purgat nos ab omni peccato. In Christo habemus redemptionem per sanguinem eius, hoc est, remissionem peccatorum.* Credentibus igitur nulla est condemnatio: non per se quidem, vt paret: sed ex accidenti, hoc est, ex Dei misericordia non imputantis eis peccata ad condemnationem propter Christum, sicut dicitur: *Deus erat in Christo mundum sibi reconcilians non imputando eis peccata ipsorum, &c.*

1. Ioh. 1.

7.

Eph. 1. 6.

2. Cor. 5.

19.

DVBIUM II.

An, quod nulla condemnatio est fidelibus, causa sit eorum regeneratio & bona opera?

DVBIVM II. ex eodem versu & sequentibus: videtur causa cur nulla sit fidelibus condēnatio ascribit regenerationi eorum & bonis operibus: & sic euerti solius fidei iustificatio, seu iustitiæ per fidem imputatio. Si enim ideo nulla condemnatio est pijs, quia ambulant non secundum carnem sed secundum spiritum: sequitur non sola fide sed operibus iustificari. At verum prius. Ergo & posterius. Argumentum est Stapletoni in Antidotis.

Stapl. Antid. pagin. 435.

RESPONSIO.

ASSVMPPIO falsa, deprauans Scripturam Pauli: qui ambulationem secundum spiritum non facit causam iustificationis sed conditionem & notam iustificatorum:

Neque enim dicit: Nulla condēnatio, qui ambulant: sed *qui ambulant secundum spiritū*. Causas iustificationis gratuitæ explicauit, & demonstraui cap. 3. & 4. Cōnexa iustificationis beneficia & effecta c. 5. & 6. Inter hæc maxime conspicua est iustificatorum noua obedientia. Hāc igitur nō causam sed conditionē & testimonium iustificationis fidei in Christo pronunciat hoc loco Apostolus: nisi dicamus esse causam sine qua non: quæ quidem posita non producit: non posita verò impedit effectum.

Staple-
ton. ibid.

INSTANTIA I. ex ver. 2. *Lex spiritus vitæ nos liberat à peccato & morte*. Lex spiritus vitæ est gratia regenerans. Ergo gratia regenerationis nos liberat à peccato: nō igitur iustitia imputata. Minorem Stapletonus confirmat auctoritate Caluini & Beza, qui Chrysostomum secuti, legem spiritus vitæ sic accipiunt.

R E S P O N S I O.

I. P O T E S T concedi argumentum: nec tamen sequitur aliquid contra imputatam iustitiā, quod & Calvinus obseruauit. Gratia enim regenerās nos liberat à peccato quo ad materiale, non quo ad formale: hoc est, expurgat & frenat cupiditates ac motus prauos in iustificatis: nō autem liberat à reatu nondum iustificatos: quia nō contingit nisi fide iustificatis. II. Sed *maior* non est Apostoli. Neq; enim dicit, legē spiritus nos liberare à peccato: sed à lege peccati. Atqui nō sunt idem, peccatum & lex peccati. *Peccatum* est vitiū inhabitans in carne. *Lex peccati*, dominiū peccati quod in carne non regeneratorum plenè exercet, in renatis ex parte adhuc obtinet. Ab hoc peccati inhabitantis dominio efficacia spiritus regenerantis liberat fideles, minuendo & frenando illud, non verò penitus tollendo: quia gratia regenerans nondum est perfecta. III. *Minor*, salua tantorum interpretum auctoritate, aliter post accipi. *Ambrosius* enim, quem nos in explanatione secuti sumus, legem spiritus vitæ intelligit, legē fidei; de qua supra c. 3. 27. hoc est, Euangelium, per quod spiritus sanctus fidem iustificantem & vitam nouā operatur, quodq; legi Moysi secundum effectum hoc opponit Apostolus. Lex Moysi enim est lex peccati & mortis, hoc est, peccatū detegens & damnañs: Euangelium verò est lex spiritus vitæ, hoc est, viuificans & liberās à peccato & mor-

2. Cor.

3. 17.

& morte in Christo Iesu. *Vbi enim spiritus Domini, ibi libertas.* Liberat, inquam, fideles à lege peccati, tum quia liberationem ab ea, hoc est, gratuitam remissionem peccatorum per Christum nobis annunciat: sicut lex Moïsis mortificat, quia mortem peccatoribus irrogat, tum quia spiritum vite cōfert, cuius virtute peccatū in nobis mortificetur: ut nos magis magisque ab eius dominio liberemur. Hoc modo contra iustitiam imputatam nihil cōficitur.

INSTANTIA II. Si re vera Christi iustitia nulli imputatur, nisi ipse secundum spiritum ambulet, & spiritu facta carnis mortificet: planè & inuictè sequitur, non ex sola imputata Christi iustitia nos saluari, aut coram Deo iustificari, sed adesse oportere præterea bona pietatis opera, quæ illi faciunt, qui secundum spiritum ambulant. At verum prius. Ergo & posterius.

Stapl.

Aniid.

pag. 452.

RESPONSIO.

MAIORIS connexio nulla est: quia habet fallaciam non causæ. Potest enim causa principalis connexam habere causam vel conditionem sine qua non: & ipsa tamen sola suo actu effectum producere. Nulli cernunt oculis, nisi qui habent cerebrum spiritale in capite, cor vitale in pectore: nec tamen cerebrum aut cor cernit, sed soli oculi. Sic nullis imputatur iustitia Christi per fidem, nisi qui etiam secundum spiritum ambulant, & fructus fidei edunt: nec tamen hæc ambulatio aut hi fructus fidei, sed sola fides iustificat.

INSTANTIA III. Si iustitia inchoata à damnatione non liberat, cum in nobis est: profecto nec damnationem adferet, si à nobis abest. At hoc falsum. Ergo & illud: verū igitur contrà, quod iustitia inchoata à damnatione liberet, & sic non sola imputata iustitia iustificat.

Stapl. An.

tid. pag.

457.

RESPONSIO.

RVRSVS negatur consequentia maioris: quia est fallacia non causæ. Nam causa posita potest esse insufficiens ad effectum producendum: maxime si ad eum non sit ordinata ut causa, sed tantum ut conditio sine qua non: Et tamē nō posita potest sufficere ad effectum impediendum. Bona dicta, si adsit, non liberabit aliquando ægrum à morbo: & tamē si absit, semper aggrauabit morbum. Unus equus si adsit, ad trahendos 20. centenarios non sufficiet: & tamen si absit, minus fiet tractio. Exempla hæc vitium

connexionis ostendunt, non rem rebus assimilant. Neque enim sicut diæta est causa adiuuans sanitatis, equus traiectionis: sic existimandum est iustitiam inchoatam esse causam adiuuantem iustificationis fidei. Sic enim non imputaretur nobis tota iustitia absque operibus, quod confirmat Apostolus cap. 4. 6. Et ratio est, quia iustitia inchoata seu nouitas vitæ non est ordinata ad iustificationem, ut causa adiuuans vel partialis, sed ut conditio sine qua non, ut ea præsentem ponatur, absente non poni intelligatur iustificatio ex fide: quandoquidem sine ea ne fides quidem esse intelligitur. Ut igitur non sequitur: Si pœnitentia non iustificat, cum adest (nam hanc non iustificare, sed iustificationem tantum disponere, volunt Sophistæ) ergo nec damnat cum non adest: Ita nec sequitur, quod de iustitia inchoata, quæ est pœnitentiæ salutaris effectus, infert Stapletonus.

INSTANTIA IV. ex vers. 13. Qui secundum carnem viuunt, moriuntur, qui verò spiritu opera carnis mortificant, viuunt. Ergo sola fides à morte eripere non potest: sed bonorum operum executio ad vitam æternam consequendam est tum necessaria tum efficax. Hic, inquit, locus est valde perspicuus, illustris, & efficax tum ad bonorum operum necessitatem & efficaciam demonstrandam, tum ad solius fidei iustificationem profligandam.

R E S P O N S I O.

Est puerilis paralogismus non causæ, ut prius. Non enim propter quid, sed qui victuri sint, indicat ver. 13. Apostolus. *Vita æterna est donum Dei* capite 6. 23: Non ergo operibus acquiritur: sed fide ut donum accipitur sicut scriptum est: *Qui credit in Filium Dei, habet vitam æternam*. Fides autem vera non est, nisi quæ per dilectionem operatur Gal. 5. 6. Ad fidem ergo opera dilectionis sunt necessaria: & sic mediata etiam ad vitam æternam, nempe ut conditio, sine qua non est fides: proinde nec vita æterna. Hinc verò aut operum merita inferre, aut fidei iustificationem absque operibus, quam palam asserit Apostolus cap. 3. 28. profligare velle, est stolidi & Cyclopici aduersus scripturam sophisticatio. Nec sequitur: mala opera sunt efficacia ad mortem, ut propter ea moriamur: Ergo & bona sunt efficacia ad vitam, ut propter ea viuamus,

viuamus. Est enim collatio imparium. Mala opera ex ordine iustitiæ & legis diuinæ merentur mortem: Rom. 1. 32. & 6. 23. Habent igitur se ad mortem, vt causa efficax: bona opera, maxime vt sunt in renatis languida, & imperfectè bona, ex ordine iustitiæ non merentur vitā: quia sunt debita: vita autem est donum Dei. Ad vitam igitur se, vt causa efficax siue efficiens habere non possunt.

DVBIVM III.

Vtrum condemnare peccatum in carne, sit infligere carnī pœnam peccati: an verò exauthorare peccatum: aduersus Socinum hæreticum.

DVBIVM III. in v. 3. videtur ex eo, quod dicitur Deus misso Filio condemnasse peccatū in carne, vt ius legis in nobis expleretur, nō posse stabiliri satisfactionē Christi pro nostris peccatis: vt nos exposuimus: quia cōdemnare peccatum in carne non videtur significare inflictionem pœnæ nostris peccatis debitæ, sed exauthorationem siue abolitionem peccati in carne nostra, h. e., regenerationē. Hoc contendit *Socinus* 1. autoritate quorundam interpretum. 2. argumento ex verbis: quia Deus condemnādo peccatum in carne dicitur præstitisse id, quod lex propter impotentiam carnis præstare non poterat. Hoc vero non erat pœnas à fontibus exigere, vel peccatum punire (poterat enim lex vtrumque hoc) sed erat hominem à peccati seruitute liberare & iustificare. Ergo condemnare peccatū in carne non est peccati pœnas exigere: Et sic Deus condemnando peccatum in carne non puniuit peccata nostra in Christo: proinde nec Christus pro peccatis nostris satisfecit.

*Soc. par.
2. c. 23. p.
195.*

RESPONSIO.

Est ignoratio Elenchi: neque enim sequitur: significat exauthorare: Ergo non punire: Deus siquidem exauthorauit peccatum in carne dupliciter. 1. *Puniendo* illud in carne Christi Filij sui, quem ideo miserat in carnē, vt fieret victima pro nobis. 2. *abolendo* & expurgādo illud per gratiā regenerationis in carne nostra. *Posterior* sensus est in confesso: *Prior* patet, tum, quòd κατὰ κείναι, κατὰ κείναι, *condemnare*, *condemnatio* perpetuò significat Apostolo, pœnas peccati irrogare: cap. 2. 1. *Condemnas te ipsum*: cap. 5. vers. 16. 18. cap. 8. 1. & 34. *Quis condemnabit?* tum quia scopus & argumentum Apostoli hunc sensum postulat.

*Peccatū
exautho-
ratū du-
pliciter.*

Probandum fuit Apostolo : nullam esse condemnationem, h. e, peccati pœnam fidelibus in Christo metuendâ. Rationem attulit, quia lex spiritus vitæ nos liberauit à lege peccati & mortis. Quod quia obscurius erat, vt clarum & certum faceret, primò causam deficientem ostendit : Lex ipsa non potuit nos liberare à peccato & morte. Ergo per alium necesse erat, vt fieret liberatio. Deinde modum & causas omnes liberationis huius exposuit: gratuitum Dei amorem: Filium missum redemptorem : opus redemptionis in carne filij peractû: finem deniq; redemptionis, *vt ius legis impleveretur in nobis* h. e, vt iustitiæ Dei nostro loco satisfaceret, & hac satisfactione nobis imputata, nos & iustificemus imputatione per fidem, & impletionem legis per regenerationis gratiam. Vtroq; enim modo ius legis impleri in nobis oportuit, vt supra docuit Apostolus : quandoquidem *ἀντίποινα* Dei immutabile hoc est, vt peccatores morte afficiantur. Vt igitur liberatio à condemnatione per Filium saluo hoc Dei iure fieri posset : peccatum nostrum in carne ipsius condemnari, h. e, satisfactionem mortis ab eo à Mediatore nostra vice præstari necesse erat: prout suprâ ad cap. 3. 25. aduersus Socini strophas fufius est demonstratum. Hanc peccati condemnationem siue exauthorationem per satisfactionem filij Dei interpretes allegati minimè negant, sed supponunt, qui de exauthoratione per regenerationem interpretantur, vt Bucerus, Musculus, Beza: de vtraq; exponit Martyr, Calvinus, Chrysostomus, quos nos sequimur. Priore. n. non præstita, posterior fieri non poterat : propter inuiolabilem Dei iustitiam & veritatem, de qua suprâ.

Rom. I. 32

Quod verò dicitur, Deum præstitisse id quod legi erat impossibile: primum non ita habetur in textu. Nam ellipsis verbi *ἐποίησεν* quod à plerisque suppletur, non est necessaria, cum etiam absque eo consistat constructio, & nō dicatur *ὅτι*, sed *τὸ* *ὅτι*, quod manifestum est esse pro *ὅτι* *ὅτι*, vel vt Camerarius eruditè observauit, pro: *διὰ* *ὅτι* *τὸ* : quia certum est causam exponi, cur liberatio per legem fieri nequiverit. Deinde non est simpliciter verum. Non enim tam quid Deus præstiterit, quàm quare id præstiterit, quod demisso & condemnato filio sequitur, primis illis verbis indicat Apostolus. *Quia, inquit, legi impossibile fuit*

fuit nos liberare, h. e, liberos & impunè dimittere seu iustificare à peccato & morte: Ideo Deus necesse habuit aliū liberationis modum inuenire per filium, condemnando peccatum nostrum in carne eius & nostra. Hęc plana & analogiæ fidei consentiens est interpretatio, vt ex collatione huius loci cum similibus aliis cap. 3. 25. & 1. Cor. 5. 21. & Galat. 3. 13. & cap. 4. ad Rom. 4. manifestum est.

D V B I V M I V.

An impletio legis sit renatis possibilis, & meritoria, & an iustificet?

D V B I V M I V. ex vers. 4. cum Christus dicatur ideo expiasset peccata, vt iustitia legis impleretur in nobis: videtur igitur perfecta impletio legis renatis esse possibilis: proinde & iustificare, & esse meritoria: quod contendunt Sophistæ.

R E S P O N S I O.

I. Est fallacia figura dictionis. Non enim renati dicuntur implere iustitiam legis: sed peccatum dicitur expiatum in carne Christi, vt ius legis in fidelib. impleretur. Est autem *ἀντίμαχον τὸ νόμον* ius legis duplex: condemnandi peccatores: & rursus exigendi obedientiam perfectam. Vtroque cum teneremur omnes: neutri tamē satisfacere poteramus. Vt verò vtrunque impleretur in nobis, Deus in carne filij peccatū nostrum condemnauit: Condemnando enim filiū pro nobis, nos peccatores condemnauit: suscitando eundem, nos cum eo suscitauit ad vitam nouam legi conformem. Significatur itaq; geminus mortis Christi fructus in nobis: iustificatio & sanctificatio. Per illam impletur in nobis ius legis imputatione: quoniam satisfactio Christi nobis imputatur. Per istam lex impletur in nobis inchoatione, quando regenerati incipimus obedire Deo secundum omnia mandata. Hęc inchoata obedientia perfecta dici potest, perfectione partium: nō vero perfectione graduum legalis obedientiæ: quoniam regeneratio nature inchoatur quidem secundum omnes partes animæ & legis, sed non perficitur in hac mortali carne. Ex parte enim nunc cognoscimus. Quantum verò cognoscimus, tantum diligimus: ex parte nimirum & imperfectè. Perfectè verò implebitur in nobis, quando id quod est ex parte cessabit: Verbum igitur *ἵνα πληρωθῇ*, vt impleretur, quantum ad hoc, continuum

actum & incrementa impletionis significat, donec ad complementum veniatur. Proinde hæc inchoata sanctitas iustificatoria esse non potest, tum quia semiple-
na manet in hac vita: tū quia est iustificatione posterior. Prius enim Deus nos iustificat, gratis remittendo & te-
gēdo peccata: posterius (naturā non tempore) dat Spiritū Sanctum, iustificatis: ut fuit, cap. 5. ver. 6. Accedit quod iu-
stitia credentibus imputatur absque operibus, cap. 4. v. 6. At sanctitas inchoata non est absque operibus, sed operi-
bus constat. Multo minus fingi potest meritoria apud Deum. Est enim debita Deo obediētia & gratitudo, tum
creationis, tum redemptionis lege. Quod verò Deus præ-
miis eam compensat, & compensare promittit, ex gra-
tia, nullo debito vel iure nostro sed gratuita liberalitate
id fieri testatur Scriptura. Manet. n. immotum illud: do-
num Dei vita æterna.

DUBIUM V.

*An quia prudentia carnis se legi Dei subdere non
potest, lege non teneatur: & iniuriā
damnetur.*

DUBIUM V. est ex vers. 7. Si prudentia carnis legi Dei subijcere se non potest: videtur ergo vel non tene-
ri: ad impossibile enim nemo tenetur: vel si impossibili
tenetur iniuriā damnari.

RESPONSIO.

Dubium hoc soluitur in Catechesi quæstio. 9. Impossi-
bilitas hæc partim est ἀδυναμία imbecillitas, partim pra-
uitas voluntatis humanæ. Neutram homo habet à natu-
ra, vel à Deo authore naturæ: sed utrāque voluntaria de-
fectione ipse sibi conciliauit. Sua. n. sponte hominis vo-
luntas se à Deo avertit, & facultatibus, quibus primitus
fuerat ornata, spoliauit. Quod igitur carnalis homo suo
vitio legi Dei non subiicitur, & nihil nisi rebellare po-
test: id nec obligatione naturali, qua creatori tenetur, eū
exsoluit, nec damnatione iustissima liberat. Damnatur
itaque hoc loco ingenij humani, superbia qua sese con-
tra Deum effert: nec non hypocritarum arrogantia, qui
vires liberi arbitrij ad obediendum Deo per lapsum tan-
tū debilitatas, non omnino perditas esse contendunt.
Atqui Paulus disertè contrā: *Prudentia carnis non potest se
legi*

legi subijcere. Similiter Scriptura alibi: *Cor hominis prauum à iuuentute, &c.*

Non potest arbor mala bonos fructus ferre, &c.

Gen. 6. 5.

Si potest Æthiops mutare pellem suā & pardus maculas suas, vos quoq; poteritis benefacere, assueti malefacere, &c.

Gen. 8. 21.

Matth.

Non poterant credere in eum propterea quod scriptum est: Incrassatum est cor populi huius.

7. 18.

Ierem. 13.

D V B I V M V I.

23.

Quomodo viuificatio mortuorum tribuatur Spiritui Christi, & solis regeneratis: cum omnes promiscuè sint excitandi & sistendi Dei iudicio.

Ioh. 12. 39

D V B I V M V I. ex v. 11. quomodo viuificatio mortuorum tribuatur Spiritui Christi & solis regeneratis: cum omnes, etiam infideles Spiritus Christi expertes, tandem sint suscitandi ex mortuis, & sistendi iudicio Dei, Iohā. 5. vers. 28. *Veniet hora, qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem eius: & prodibunt qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ: qui verò mala egerunt in resurrectionem condemnationis.*

R E S P O N S I O.

Explicatio habetur ex hoc ipso Christi dicto. Suscitatio quidem communis erit: quia omnes à morte in vitam corporis reuocabuntur per Dei omnipotentiam atq; iustitiam. Sed forma & fine multum erit diuersa. Alia enim erit piorum gloriosa ad vitam eternam; quæ sola dicitur viuificatio hinc & 1. Cor. 15. Et hæc fiet virtute Spiritus Christi propriè: Alia erit impiorum probrosa ad mortem æternam: in qua impij viui mortui erunt sempiternis cruciatibus atque tormentis damnati.

D V B I V M V I I.

An ex eo quod clamamus per Spiritum Sanctum: Abba pater: sequatur certitudo salutis.

D V B I V M V I I. ex vers. 15. 16. videtur quod nulla *παροργισμός* gratiæ & salutis fideiū asstruatur à Paulo dicente nos per Spiritum adoptionis clamare *Abba Pater*: & *spiritum contestari spiritui nostro, quod simus filij Dei*. Quemadmodum inquit Stapletonus.

Staplet.

I. Apostolus hæcenus nihil de hac fiducia est locutus: Ergo eam his verbis non confirmat.

pag. 478,

482.

II. Quia per clamorem Spiritus non intelligitur precatio aut vocatio, sed hoc tantum, quod amamus Deum v.g.

patrem: non precandi fiducia, sed Charitatis affectus.

III. Quia multi inuocant Deum ex præsumptione, non ex pia fiducia.

IV. Fiducia precandi est ex radice charitatis, quæ est Spiritus adoptionis. Aug. Serm. 13. de verb. Apost. At charitas non potest in futurum afferre aliquam certitudinem, quia mutabilis est hominis voluntas: & quia filij Dei possunt deficere à spiritu Dei, teste August. *Enchir. c. 64.*

V. Quia clamor *Abba Pater* generat in nobis timorem filialem, non certam salutis fiduciam.

VI. Quia non solus Spiritus testimoniū reddit spiritui nostro: sed etiā charitas nostra diffusa in cordibus, quoniā dicitur, *συμμετρεῖ* vnā testatur, nēpe cum charitate.

VII. Denique testimonium Spiritus non est testimonium fidei: quia nullū de hoc est verbum Dei expressum. Non igitur est certū. Bellarminus dicit testimoniū Spiritus tantum gignere certitudinē coniecturalē: cōiecturas esse fallaces, & posse fallere. Nemo proinde de gratia & salute certus esse potest absq; speciali reuelatione.

RESPONSIO.

Πληροφορίαν & securitatem filiorum Dei demonstraui-
mus in textu ad vers. 1. *Nulla condemnatio, &c.* & ad vers.
3. *Deus damnavit peccatum in carne, &c.* Vbi adduximus
verba Ambrosij: *Hæc dicit, ut baptizatos SECVROS red-*
dat, quia liberati sunt à peccato: Et mox: *Quamobrem ad*
SECVRITATEM nostram hæc tractat Apostolus: Vnde
Stapletoni cognoscitur malitia exagitantis hanc securi-
tatem quasi à Caluino nuper excogitatam: ubi, inquit,
securitatis verbū in tota scriptura, nedum apud Paulum,
nedum in hac epistola, nedum hoc in loco legit Calvinus?
Quid igitur Zacharias cap. 14. 11. *Sedebit Ierusalem SECVR-*
RA? Nonne securitatis est exclamatio Pauli: *Si Deus pro*
nobis, quis contra nos? Quis nos separabit à dilectione Dei?
Quid Ioannes: *Per hoc cognoscimus, nos esse ex veritate, &c.*
coram eo SECVRA reddimus corda nostra? Cū primis verò
πληροφορίαν demōstrauimus ad vers. 15. *Accepistis Spiritum,*
&c. & v. 16. *Spiritus contestatur spiritui nostro, &c.* & v. 24.
Spe seruati sumus? &c. & v. 28. *Non uisus omnia conferre in*
bonum, &c. & v. 29. *Quos præcognouit, &c.* & v. 34. *Si Deus*
pro nobis, &c. & v. 35. *Quis nos separabit?* & denique v. 38.
Persuasum est mihi, neque mori, &c. Quibus omnibus
de men-

Bell. lib.
3. de Iu-
stif. c. 9.

1. Iob. 3.
19.

de mente Apostoli apertissimè asseruitur filiorum Dei *πληρο-
εργα* & securitas: damnatur verò impia Papistarum *επι-
χρη* de gratia præsente & finali: quo dogmate Satā nullū
pestilentius excogitare potuit. Hoc. n. commento fidem
& consolationem omnem penitus euertit: Christianis-
mū in merum Paganismū cōuertit. Quid. n. quæso pro-
missiones Euangelij à commentis Mahumedis, fides &
spes Christiana ab opinatione & superstitione Paganorū
different, si non maior ex illis quàm ex istis certitudo
salutis habetur? Conscientiæ igitur hominum perpetuo
fluctuabunt instar fluctus maris, qui ventis agitur: tan-
demque necessario in desperationem mergentur: si qui-
dem *frustrà existimat homo se quicquam acceperum à
Domino, qui discipulat.* Ita in hoc vnico Papistarum carci- *Iacob. 1. 6*
nomate, si aliud impium dogma nullum haberet, apertū
se prodit ANTICHRISTI argumentum. Est enim &
erit Antichristi *ιδιου ιδιαιτητα* fidem & spem Christianam
labefactare, euertere, ex cordibus euellere: quod cum
per suos armigeros, pseudopphetas faciat Papa Ro-
manus, Antichristum se esse manifestissime declarat.

STAPLETONI cauillationes prorsus sunt friuolæ &
inania sophismata.

AD I. quod nihil præcesserit de hac fiducia. RESPOND.
Falsum hoc est. Præcessit enim ver. 1. 2. 3. teste Ambrosio.
Item ver. 9. 10. 11. vbi dixit Apostolus, spiritum Dei &
Christi habitare in nobis: & ver. 14. filios Dei esse, qui
spiritu Dei ducuntur: & ver. 15. nos esse filios Dei pro-
bavit à proprio filiorum Dei, quia accepimus spiritum
adoptionis, & clamamus *Abba pater*: quæ probatio, si nō
concludit nihil agit Paulus, & soluitur scriptura: Si con-
cludit, stat fidelium securitas & iacet sophistarum argu-
tia. Filij enim de patris erga se amore, Idēque paterna
hæreditate securi esse possunt ac debent.

AD II. quod per clamorem *Abba pater*, non intelli-
gatur inuocatio, sed tantum charitatis affectus. Respond.
Falsum id est. Charitatis quidem affectus non excludi-
tur. Propriè verò inuocatio fidei effectus significatur.
Quia enim in Deum credimus, ideò eum diligimus, in-
uocamus, & clamamus, *Abba pater*: Et nihil est vsitatius,
quàm inuocationem clamorem vocari in scriptura:
Psal. 28. 1. Ad te Iehoua clamavi. Psal. 3. 5. Voce mea

ad Dominum clamaui Ier. II. II. *Clamabunt & non exaudiam, &c.* Inuocatio autem est ex fide Rom. 10. 14. Fides est cum fiducia. Quid enim est credere in Deum, nisi fiduciam collocare in Deum? Clamor itaque filiorum Dei est cum fiducia.

Ad III. quod multi inuocant ex præsumptione sine fiducia. *Respond.* Datur hoc de hypocritis, qui dicunt: *Domine Domine, &c.* Falsum est de filiis Dei, qui nulla præsumptione, sed pia fiduciâ misericordiæ Dei inuocant, nitentes promissione illa Psal. 103. 13. *Quomodo miseretur Pater filiorum, ita miseretur Iehoua timentium eum.* De quibus proinde dicitur Ps. 123. 3. *Sicut oculi seruatorum intenti sunt ad manum Dominorum suorum: ita oculi nostri ad Iehouam Deum, donec misereatur nostri.* Quis verò non rideat tam ineptas sophistarum nugas: Multi inuocant ex præsumptione. Ergo nulli inuocant cum pia fiducia. Perinde ac si dicant: Multi homines sunt fatui. Ergo nulli prudentes.

Ad IV. Quæ sic stabit in forma: Charitas non potest in futurum afferre aliquam certitudinem. Fiducia precandi est ex radice charitatis. Ergo fiducia precandi non potest afferre aliquam certitudinem. *Respond.* Multis modis est sophistica. I *Conclusio* impia & contra scripturas. Dicunt hæc: *si cor nostrum nos non condemnat, fiduciam habemus apud Deum: Per hoc cognoscimus, nos ex veritate esse: & coram ipso SECURA reddemus corda nostra.* Contra Sophistæ omnem fiduciam, certitudinem, securitatem negant: coniecturalem fidentiam, dubitationem, fluctuationem perpetuam inuehunt. Si enim fiducia precandi nullam certitudinem in futurum affert: quid nisi incertitudinem, dubitationem & trepidationem perpetuam afferet, vel saltem in nobis relinquet?

II. Pueri vident esse *scopas dissolutas* & quatuor terminos. Aliud. n. est charitas, aliud esse ex charitate. Est & fallacia non causæ, ac si quis dicat: Fons non potest navigari. Rhenus est ex fonte. Rhenus igitur non est navigabilis. Est etiâ fallacia *opponens* in voce charitatis, quæ in maiore charitatem nostram erga Deum in assumptione (si vera esse debet) charitatem Dei erga nos significat. Ex hac enim fiduciam precandi & spiritum adoptionis fluere verum est: Alioqui est falsa. Fiducia enim precandi

1. Ioh. 3.

7. 19. 21.

candi, charitatem quidem nostram comitatur: nequaquā verò ex ea procedit, sed propriè ex fide promissionis gratiæ nascitur. Hæc enim est fiducia misericordiæ Dei: atque amorem & timorem filialem Dei, nec non precandi fiduciam ex se parit, sicut dicitur: *Quomodo inuocabunt, in quem non credunt?* Rom. 10.

III. Falso quoque in *assumptione* charitas cum spiritu adoptionis confunditur, quasi idem sint. Antithesis enim spiritus seruitutis, & spiritus adoptionis cogit spiritum adoptionis de ea spiritus gratia intelligere, quæ de *quod* nostra nos certos reddit. Affectus verò charitatis erga Deum & proximū latiùs patet, & est *quod* effectus. Quia enim spiritum adoptionis accepimus, ideò Deum & proximum diligimus. Neque est verum, quod Augustinus spiritum adoptionis ipsam charitatem faciat: sed facit eius spiritus effectum, sicut timore effectum spiritus seruilis. Filij enim diligunt Patrem: dilectio filialis est pars honoris, qui patri debetur. Serui verò heros metuunt. De utroque dicit alibi Apostolus: *Non dedit nobis Deus spiritum timiditatis, sed roboris, charitatis & sanitatis animi.* Mal. 1. 2. Tim. 1. 7.

IV. Denique *maior* quoque est falsa, quod charitas nullam certitudinem afferre possit ideo quia mutabilis est hominis voluntas. Dilectio enim & timor filialis electorum vt non procedit, ita nec pendet à voluntate nostra mutabili, sed nititur immutabili Dei proposito, dilectione & veritate: prout etiam fides, quæ non est opus voluntatis nostræ sed Spiritus Dei, & sicut ex semine immortali nascitur, sic virtute Dei custoditur, Christi intercessione suffulcitur, ne vnquam penitus deficiat. Fides autem nunquam est absque dilectione saltem aliquali. Dilectio igitur si non ex se, tamen ex sua causa certitudinem afferre potest: iuxta promissionem. *Legem meam describam in cordibus eorum, vt cognoscant me &c. Timorem meū dabo in corde eorum vt à me non recedant: Quod quid est aliud, inquit Augustinus, quàm talis ac tantus erit timor meus, quem dabo in cor eorum, vt mihi PERSEVERANTER adhæreant. Et ibid. c. 7. Ecclesia orat, vt increduli credant. Deus ergò conuertit eos ad fidem. Orat vt credentes perseuerent. Deus ergo donat perseuerantiam usque in finem. Ioan. 15. 16. Ego elegi vos, vt habeatis, & fru-* Jerem. 31. 32. & 33. 40. August. de bono persets.

*Et ſeratis & fructus veſter maneat. Quis inquit Auguſt. audeat dicere: FORSITAN nō manebit? ſine poenitentia. n. ſūt dona & vocatio Dei. Quod verò ex Aug. Ench. 64. affert Stapl. Filios Dei poſſe deficere à S. Dei, deprauat mētē & verba Aug. Neq; n. dicit Aug. eos à S. Dei deficere, ſed dicit, eos tanquā filios Dei ita agi S. Dei, & ꝑficere ad Deū, vt etiā S. ſuo, maximē aggrauante corruptibili corpore, tāquā filij hominū quibuſdā motib. humanis deficiāt ad ſe ipſos: & ideo peccēt. Manet interim eis rara ꝑmiſſio: *Timorē meū dabo in corde eorū, vt nō recedant à me, &c.**

AD V. quod clamor generet timorē filialē, nō certā ſalutis fiduciā. *Reſp.* Per *ἐλεγον*: Quia clamor: *Abba pater* generat timorē filialē: ideo & certā perſeuerantiæ & ſalutis fiduciā: q̃a ex ꝑmiſſione, timor filialis facit, vt filij Dei nō recedāt à Deo: Vnde dicitur: *Beatus omnis qui timet Dominū: Et: Qui cōfidūt in Domino ſunt vt mōs Sion, qui nō cōmouetur.* Deniq; timor filialis fiduciā amoris & ſpē hereditatis neceſſariō includit. Qualis. n. erit fili⁹, q̃ an heres Patris ſit futur⁹ dubitat? Stat igitur *ἐλεγον* aduerſ⁹ Sophiſtā.

AD VI. quod Charitas vna teſtetur cū S. noſtro: *Reſp.* Eſt aperta & noua corruptela textus: Teſtes. n. vnā teſtantes Apoſt. nō facit 3. Spiritum noſtrū, charitatē & S. Dei: ſed duos, ſpiritū noſtrū & S. Dei. Nec videt aduerſarius ſe nō dū aſtringere. Si. n. tres teſtes cōteſtātur: Vtiq; teſtimonium euadet firmitus. Quod igitur tres illi teſtantur, id firmum & certum erit: At teſtantur nos eſſe filios Dei. Hoc ergo firmum & certum nobis erit.

AD VII. Quod teſtimoniū S. nō ſit teſtimonium fidei. *Reſp.* Falſū id quoq;. Quid. n. teſtimoniū S. eſt, niſi ipſa fides ſiue fiducia, hoc eſt, motus cordis noſtri cū lætitiā firmiter acquieſcētis in Dei miſericordia ꝑpter Chriſtū, à ſpiritu S. inditus & excitatus: Nullo verbo Dei hāc fiducia niti falſum eſt. Nititur. n. omni verbo Dei, maximē verò ꝑmiſſione gratiæ: *Qui credit habet vitā eternā.* Subſumptio eſt ipſa fides ſeu ſenſus fidei noſtrę, quem cū in corde habemus, vtiq; nos habere nō ignoramus, ſed ſentimus & teſtimonio cordis noſtri atq; S. Dei cōteſtantis cordi noſtro quauis ſciētia firmitus tenemus. Vnde Ioh. *Chariſſimi ſi cor noſtrum nos non cōdemnat: fiduciā habemus apud Deū: & Paulus, ſcio cui crediderim. Credidi ideo locutus ſum.* Ineptē verò obtēditur, fidē noſtrā nō eſſe de

1. Ioh. 3.

21.

2. Tim. 1.

12.

2. Cor. 4.

13.

fide.

fide. De fide. n. dicuntur esse res credendæ: non ipsa fides seu actus credendi. Fides nō creditur, sed habetur & sentitur in corde: Nō credimus nos credere, sed sentimus & scimus: quo verbo passim vtitur Apostolus, aliquādo significās notitiā assensitiuā rerū diuinarū, q̄ est fides Christiana in generali. Vt Rom. 2. & c. 3. 19. & 7. v. 14. 18. & c. aliquando fiduciā certā promissionis gratiæ, vt de Abrah. c. 4. 2. *plenè sciens quod quacunque, &c.* & cap 6. 9. & cap. 8. 28. *scimus quod diligentibus Deum.* c. 14. 14. *scio & confido in Domino* 2. Cor. 5. 1 *scimus postquam, &c.* Ineptè igitur fidei habitum & actum cum fidei obiectis seu rebus credendis Sophistæ confundunt: & *ὁμολογία* vocis fidei sibi & aliis imponunt. Videatur *August. lib. 13. de Trin. cap. 2.* & *Lombardus li. 3. dist. 23.* qui nondum hunc breuissimè sic explicant. Fides dicitur tam quod creditur, quā quo creditur. Priore sensu verum est, tantum de fide esse, quæ sunt scripta in verbo: posteriore est falsum. DV B. VIII.

An veteres etiam habuerint Spi. adoptionis & fuerint filij: nos contra S. seruitutis non habeamus, & nō simus serui.

DVBIVM VIII. ex vers. 15. An veteres quibus Apostolus Spiritum seruitutis & timoris tantum tribuere videtur, etiam habuerint spiritum adoptionis, & fuerint filij: nos contra spiritum seruitutis & timoris nullo non accipiamus, & modo simus serui. R E S P O N S I O.

Quidam veterum, & in his Chrysostomus, arbitrantur ex hoc loco, Israelitas non habuisse spiritum sanctum & spiritum adoptionis: nec fuisse filios, sed tantum seruos gubernatos spiritu seruitutis ad timorem. Et hinc spiritum opinantur fuisse illum, qui habet potestatem mortis, h. e., Satanam: Huius metu impulsos veteres quædam bona fecisse: nos verò obtemperare Spiritui adoptionis, h. e., bona operari ex dilectione. Hæc sententia ab historia Scripturæ aliena est. Nam Moses septuaginta seniores, Iesua, Gideon, Elias, Elisæus, & alij sancti leguntur Spiritu Iehouæ fuisse præditi. Nec tantum is fuit spiritus fortitudinis, aut prophetiæ, sed etiam adoptionis: quia per hunc spiritum non modo virtutes ediderunt & prophetarunt: sed etiam crediderunt & placuerunt Deo, vt ostendit elenchus Apost. Heb. 11. David precatur: *Spiritum tuū sanctū ne auferas à me.* Ergo eū habuit: Ies. 63. 11: *Posuit in medio eius Spiritum sanctum suum.* Ergo aliqui eum habuerunt. Abraham credidit Deo: per fidem

placuit Deo, & fuit amicus Dei. At sine Spiritu S. nō habetur fides. Fuit pater credentium, h. e, filiorum Dei. Ergo & ipse filius Dei. Paulus Rom. 9. 4. *Quorum est adoptio.* Ergo habuerunt Spiritum adoptionis: fuerunt proinde & filij.

Quod ad locum Apostoli, putant aliqui Apostolū nō opponere statum Patrum & nostrum, sed per *duos Spiritus* significare duos gradus conuersionis nostræ, quorum vnum operatur Spiritus per legem, alterum per Euangelium. Homines enim iustificandos primum terret lege: minis, flagellis & conscientiaē verberibus eos frangens atque humilians, quō de se ipsis desperantes confugiant ad Christum. Hic est Spiritus seruitutis & timoris, hoc est, seruilis timoris & trepidationis. Ad Christum vbi peruenerint, & eum fide amplexi fuerint, non solum iustificantur, sed & sponte ad iusta, recta, & sancta opera incitantur. Hic est Spiritus adoptionis de filiatione certos faciens iustificatos. Iuxta hunc sensum nulla erit collatio veterum & nostri: proinde nec dubiū habebit locum. Verum vt in explicatione textuali est dictum, magis probanda est sententia Origenis, qui hūc locum obscuriorem per alium clariorem Gal. 4. rectē illustrat: vbi patres comparantur hæredi paruulo, qui cum sit filius, parum distat à seruo, quia manet sub ferula pædagogi in timore, donec adolescat. Tales fuerunt patres sub lege, qui cum essent filij, acceperunt tamen Spiritum seruitutis in timorem, hoc est, tantam gratiæ Spiritus portionem, quæ paruulis quidem ad salutem sufficeret: eosdem verò sub seruili metu pædagogo relinqueret, cuius ferulâ ad officium adigerentur. Nos verò cōparat Apostol. hæredibus adultis pædagogiâ legis emancipatis in libertatē filiorū Dei: qui proinde accipimus Spiritū non seruilis timoris vt olim patres hæredes paruuli, sed Spiritū adoptionis, hoc est, gratiam Spiritus plenariē effusam à Christo vt filij adulti, absq; pædagogo, hoc est, legis metu sponte obedientiam sanctam Dei præstantes, iuxta hunc sensum respondetur, vt suprâ ad dubium VIII. cap. 6. duos hosce status Ecclesiæ non esse accipiendos vt contrariē oppositos, sed vt analogicē secundum plus & minus differentes. Non acceperunt illi Spiritum adoptionis eā gratiæ

gratiæ mensurâ, qua nos. Fuerunt enim illi filij hæredes, sed paruuli, sed pædagogia legis positi, cuius minis & ferulis in metu continebantur, quasi serui: Nos verò accepimus spiritum adoptionis, tanquam filij hæredes adulti: sic tamen, vt timoris non omninò expertes simus: sed sepe ferulis legis ad officium compelli indigeamus, quoniam spiritus adoptionis in nobis nondum est absolutus. Superest enim pugna carnis aduersus spiritum. Sicut igitur nos nondum sumus omni timore vacui: sic patres non fuerunt spiritus spontanei omninò expertes: prout ex precatione Dauidis Psalm. 51. & aliunde colligitur.

DUBIVM IX.

An hæreditas filiorum excludat omne meritum, contra Stapletoni argutias.

DUBIVM IX. ex ver. 17. Si filij etiam hæredes, videtur, quòd hæreditas non excludat meritum.

I. Quia est conditionata: Si compatimur. Conditionis autem necessitas non excludit mercedem.

2. Quia gratuita misericordia Dei à Paulo asserta tantum versatur circa remissionem peccatorum & primam iustificationem, non circa præmium gloriæ, quæ appellatur iusta merces. Sic Stapletonus pagin. 486. 489. Antidot.

RESPONSIO.

Prædestinatio & adoptio excludit omne meritum humanum existens vel præuisum Eph. 1. Ergo & hæreditas inde pendens. Non enim adoptavit nos Deus ad hæreditatem labore promerendam, sed ad gratis accipiendam. Ac ne in humanis quidem fit adoptio ad hæreditatis: alioqui hæreditas transiret in debitum, & periret adoptionis gratia. Conditionis necessitas non quidem excludit mercedem gratuitam: excludit verò mercedem debitam, hoc est, meritum. Ratio est: quia conditio obedientiæ est debita per se obligatione naturali creaturæ ad creatorem: multò magis obligatione fœderali seu adoptionis filij ad patrem. Misericordiam verò gratuitam tantum circa primam iustificationem versari est falsum. Apostolus enim extendit ad vniuersam salutem Tit. 3. 5. *Non ex operibus iustis qua fecerimus nos, sed ex sua misericordia salvauit nos &c.* Eph. 2. Gratia Dei saluari sumus

Ad 1.

Ad 2.

Stapl. An
tid. pag.
491.

Rom. 6. *Donum Dei vita aeterna.* Dicitur verò corona gloriæ merces improprie, qua Pater gratis remuneratur filiorum obedientiam, nō qua Dominus ex debito compensat seruorum laborem aut merita. *Instat:* cōditio bonorum operum habet vim causæ in præcedētibz: *Si Spiritus Christi habitet in vobis, hoc est quia: Si secundū Spiritum ambulaueritis viuetis* id est, quia. *Si secundum carnē, moriemini,* id est, quia. Ergo & hic conditio compassionis habet vim causæ: *Si compatiemur,* id est, quia cōpatimur. *Respondet.* Datur de causa sine qua: ordinata ad effectum nō producendū aut iuuandū: sed ad non impediendum, seu ad necessariam concuriētiam cum effectu, propter alios fines: Quoniam passiones non vniuersaliter sunt ordinatæ ad præsentia cum effectu, sed tantum *ὡς ὅτι τὸ πρῶτον*. Neq; enim necesse est omnes semper pati qui saluātur: sed quando fert Dei voluntas: sicut necesse est omnes sēper bona opera facere. De causa verò efficiēte aut iuuāte salutem negatur consequentia: quoniam de tali causa antecedens esse falsum, suprà dubio II. ostensum est.

Stapl.
pag. 492.

Instat iterum: Passiones Christo fuerūt causa meritoria gloriæ *Phi. 2. 9.* Quidni & nostrę nobis? *Respond.* I. Antecedens negatur. Passionibus enim suis Christus non sibi, sed nobis salutem est meritus. Sicut enim nō sibi erat natus sed nobis: ita nec sibi passus aut patiēdo meritus, sed nobis. Ambrosius de fide resurr. c. 24. *Si nobis non resurrexit, utique non resurrexerit, qui sibi cur resurgeret rationem non habebat:* Ergo & sibi cur moreretur, causam nō habebat: quippe filius natura & hæres omniū ab æterno. Ad *Heb. 1. 3.* Phil. 2. Apostolus nō causam meritoriā glorię, sed ordinē & viā ad gloriā docet. Sicut & Christus Luc. 24. *Nonne oportuit &c. & sic ingredi in gloriam suam?* Ex scopo id patet. Hortatur enim ad humilitatē, dehortatur à superbia & tumore; exēplo Christi: qui se nostra causa humiliavit ad mortē, & sic fuit exaltatus. Atqui si doceret, humilitatē esse meritū gloriæ: utiq; non ad modestiā sed ad tumore nos animaret. Omnes enim mercenarij tumēt opinione sui meriti. II. *Disimilitudo est* inter Christi passiones & nostras. Illę quia fuerūt *ἀντὶ ἡμῶν* pro nostris peccatis, etiam meritū fuerunt iustitię nō Christo sed nobis. Nostrę sūt partim iustę *πρωεία* vel paternæ *παιδεία* peccatis nostris debitę: partim *δοκιμασία* vel *μαρτύρια*: & pars obedientiæ debitæ

debitæ Deo. Nam voluntate Dei nobis imponuntur. Non igitur sunt meritū: Cuius rei causam apertā addidit Apostolus ver. 18. quod afflictiones præsentēs minimè condignæ sunt gloriâ futurâ: quoniâ nulla est inter ea proportio. At inter quæ non datur proportio, ea nō possunt habere rationem mercedis & meriti. Nam compensatio laboris per mercedē est actus iustitiæ. Iustitia autem æqualitas quedā est. Vbi igitur nulla datur æqualitas, ibi non datur iustitiæ actus compensationem mercedis vel meriti, fatente Thomas in 1. secundæ quæst. 114. ad 1. Nec consistit quod ibi dicit Thomas, nō posse esse ad Deum hominis meritum secundum absolutam æqualitatem: posse tamen secundum præsuppositionem diuinæ ordinationis. Diuina enim ordinatio est, vt faciamus bona opera, & Christo compatiāmur, non ad metendum, sed ad obediendum Patri: & ad gratis accipiendum vitæ æternæ donum. Itaque nihil proficit Stapletonus hoc Thomistico cauillo: cum dicit, *vt ius hereditatis non excludat operum merita, & pro necessitate bonorum operum: sufficere necessaria conditionis rationem, quam nos hic agnoscimus. Necessariam, inquit, dico ex hypothesi posita hac Dei ordinatione.* Neutrum cohæret: Conditio bonorum operum est necessaria. Ergo meritoria. Fallacia non causæ. Necessaria enim est necessitate mandati diuini, & obligationis naturalis ad obediendum Deo, non ad promerendum de Deo. Imò quia necessaria, ideo non meritoria: quoniam debita. Quis nescit conditionem obedientiæ filij naturalis erga patrem esse necessariam? Est enim pars honoris debiti parenti? An ideo meritoria? Imo ideo non meritoria, quia debita. Ita nec alterum cohæret. Necessaria est obedientiæ conditio ex ordinatione Dei, Ergo meritoria. Imò contra. Ergo non meritoria. Deus enim non ordinauit conditionem obedientiæ ad meritum filiorum sed ad honorē parentū. Sic nostra bona opera non ordinauit ad meritum nostrum: sed vltimò ad gloriam suam, sicut dicitur: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant bona opera vestra, & glorificent patrem vestrum, qui in cælis est: proximè verò ad viam salutis nostræ: sicut dicitur: Contendite ingredi per angustam portam. Si secundum spiritum ambulaueritis, Rōm. 8. vinctis.* Matt. 7.

DVBIVM X.

Qualis sit futura creaturarum vindicatio.

DVBIVM X. ex versiculo 21. Cum omnis creatura dicatur vindicanda à seruitute interitus in libertatē gloriæ filiorum Dei: quærunť plerique interpretes, qualis hæc futura sit creaturarum, puta cœlorum, elementorum, hominum, pecudum, plantarum, mineralium denique vindicatio &c.

RESPONSIO.

*Aug. lib.
quest. 83.
cap. 6. 7.
& ad O-
ros. cap. 8.*

AVGVSTINVS interpretando omnem creaturā vanitati subiectam de toto genere humano, vt supra monui, omnem ansam huic quæstioni præcîdit: maxime ideo, quod hæreticos occasione huius loci de statu futuro creaturarum multa impia comminisci videret. Sed non de solis hominibus loqui Apostolum ex versu 22. & 23. obseruari diximus. Manet igitur quæstio de creaturis aliis præter homines: quorum quidem immutatio ad vitam vel ad mortem incorruptibilem futura ex scripturis non ignoratur. De angelorum quoque felicitate eterna, cum sint electi, & stent ante thronum Dei in secula, quærere superuacaneum est. De cœlis, terra, brutis & plantis an sint vindicandæ ad incorruptibilem statum, non est vna sententia. Alij hanc vindicationem de totali earum abolitione & interitu interpretantur: Quando enim abolebuntur ac desinent esse, etiam desinent vanitati subiectæ esse. Pro qua sententia rationes ex scriptura videntur haberi. De cœlorum namque, qui nunc sunt, abolitione dicitur Ps. 102. 27. Heb. 1. 11: *Cœli peribunt, & vt vestimentum veterascent.* 2. Pet. 3. versic. 10. *Cœli cum stridore transibunt.* Item in aduentu diei Domini cœli conflagrantes soluentur. De terræ interitu ibidem: *Terra & quæ in ea sunt opera exurentur.* De cœlo & terra simul Luc. 21. *Cœlum & terra transibunt.* Apocal. 20. *Vidi thronum magnum, candidum & sedentem super eum, à cuius conspectu fugit terra & Cœlum, & locus non est inueniendus eis.* De elementorum interitu Petrus ibidem: *Elementa aestuantia soluentur:* Et rursus ver. 12. *Elementa ignis ardore liquefcent.* His & similibus Scripturis asseri videtur, hæc etiam substantiæ ratione esse in nihilum interitura. Perire enim, transire, interire, exuri, solui, redactionem in nihilum significare videntur. Nouum verò cœ-
lum

lum & nouam terram Deum tunc creaturum ex nihilo, promittitur Iesa. 66. 22. & 2. Pet. 3. 13.

ALIi tamen hæc & similia Scripturæ oracula non de totali rerum interitu quo ad substantiam, sed de vindicatione à corruptione, seu de inuolutione qualitatum, conditionis, & vsus intelligunt. Et si enim Psal. 102. & alibi cœli perituri dicuntur: tamen ibidem declarationis causa additur *אֲמַרְנָם וְשָׁמַיִם אֲלֵיכֶם יִבְרָאוּ*, Hebr. *tanquam vestem innouabis eos & innouabuntur*. Nam verbum *בָּרַא* in Piel significat *mutare: & innouare, instaurare &c.* Petrus etiam de cœli & terræ non omnimoda abolitione sed purgatione per ignem loqui videtur. Comparat enim extremum mundi interitum per ignem, cum interitu olim per aquam. At diluuium non fuit mundi abolitio, sed sordium ac fœdicitum abolitio. Promittit etiam cœlum nouum & terram nouam, in quibus habitabit iustitia, neque ex verbis eius habetur noua creatio. Denique hortatur, vt consideratione futuræ inuolutionis & nos sanctis conuersationibus ac pietatis officiis innouemus. Definire inter hæc nihil habeo: in posteriorem tamen sententiam plures inclinare video. Discernamus verò certa ab incertis. Quæ expressa Dei verbo habentur ea fide teneamus. 1. Omnem creaturam vanitati obnoxiam esse, iusto Dei iudicio, ob hominis peccatum: Rom. 8. vers. 20. 2. Omnem ab ea demum vindicandam esse ad libertatem gloriæ filiorum Dei ver. 21. 3. Angelos beatos & gloriosos mansuros in cœlo cum sanctis electis Matth. 18. ver. 10. 4. Electos Dei filios æterna gloria fruituros cum Christo in cœlo, quod est thronus & domus Dei Ioan. 17. ver. 24. 1. Thess. 4. v. 17. 5. Cœlum, elementa, & terram omniâque opera in ea, hoc est, animalia, plantas & res vniuersas igni soluendas & exurendas esse 2. Pet. 3. v. 10. 6. Denique cœlum nouum & terram nouam expectari, in qua habitabit iustitia. *Ibid. ver. 13.*

QVÆ præter hæc quærantur aut definiuntur incerta sunt. 1. Quomodo creaturæ brutæ vindicandæ sint à corruptionis vanitate, ad libertatem gloriæ filiorum Dei: an purgatione aliqua, an potius abolitione, certum non habemus: licet res corruptibiles plerasque omnes abolendas esse sit probabile. Quod si ita accipiamus verba Apostoli, res istas corruptibiles, bruta, plantas, quibus

De vindicatione creaturarum quæ sint certa.

1.

2.

3.

4.

5.

6.

Quæ incerta.

1.

vita & sustentatio filiorum Dei nunc est alligata, ut earum seruitiis & vñibus carere non possit, tandem interituras, hancque fore aliquam liberationis & gloriæ nostræ partem, quod earum vñibus non amplius indigebimus, sed à necessitate tali liberi erimus: Vtique nihil ex tali sensu sequi videtur incommodi. 2. *Quomodo* elementa sint soluenda, an ut incendio tantum purgentur, sicut igne aurum purificatur, an ut aboleantur penitus: quippe quib. vita gloriosa non indigebit. 3. *Qua origo & conditio, quis vsus, locus, quantitas, qualitas futura sit cœli noui & terræ nouæ, &c.* Hæc inquam & similia reuelata cum non habeamus, scrutari ne velimus, sed futuro seculo referuamus. Oculus. n. non vidit, auris non audiuit, nec in cor hominis descendit, quod Deus suis præparauit. Quæstiones igitur has ex earum numero esse meminimus, de quib. etiam optimis Theologis licet ἐπεχεν vel ἀγνοεῖν vel ἀπὸ γνῶμονεῖν dubitare, vel ignorare, aut discere, salua fidei & charitatis compage: & de quibus Augustin. *Melius est, inquit, dubitare de occultis, quam litigare de incertis.*

DUBIVM XI.

Quomodo Apostolus dicat: Quos vocavit, hos iustificauit: cum Christus contra: Multi vocati pauci electi?

DUBIVM XI. ex vers 30. quomodo Apostolus vocationem cum præcognitione & prædestinatione tanquam effectum cum causa coniungat immutabiliter: quod omnes prædestinati vocentur, iustificentur, atque glorificentur, vnde sequitur, quod omnes vocati sint prædestinati: cum Christus Matth. 20. 16. & 22. contra dicat, quod non omnes vocati sint electi, sed *Multi vocati, pauci electi.*

RESPONSIO.

Non est pugnantia: quia Apostolus loquitur de vocatione non modò vocali & externa per verbū, sed etiā de interna per gratiā Spiritus: Christus verò de vocali & externa tantum. Hæc licet & ipsa non nisi certo Dei consilio dispensetur: tamen non solis electis contingit, sed cum electis multi etiam non electi, inter quos illi degunt, vocantur, quos Deus per auditum verbi vult reddere ἀκούοντες: vel potius vocationi electorum ipsi sese ingerunt.

runt atque accurrunt, quasi & ipsi sint è vocatorum numero: sed vel vocationi non obtemperant, vt illi tergiversatores Luc. 14. 18. & seruorum percussores: Matth. 26. 6. vel eidem non satisfaciunt, vt illi mercenarij Matth. 20. & nudus ille hypocrita Matth. 22. 11. vel eam deserunt, vt Apostatae 1. Ioh. 2. 19: *Ex nobis egressi sunt.* Hæc igitur vocatio sola cum electione non conuertitur: sed latius patet. Interior verò vocatio cum externa coniuncta electionis est verus effectus, & infallibilis nota. Est enim nō modo vocalis inuitatio ad salutem, quæ inefficax manet, quamdiu homo sibi relinquitur: sed etiam spiritualis tractus ad gratiam, quando Deus aperit & mutat corda, vt explicatum est suprā ad vers. 14. Sic vocati & tracti omnes & soli veniunt, & vocatione sua dignè ambulant 2. Thess. 1. 11. eamque sancta conuersatione firmam faciunt 2. Pet. 1. 10. Hæc igitur cum prædestinatione vt semper coheret, ita rectè conuertitur: Quos prædestinauit hos vocauit: & vicissim: ideo non dicitur vocatio simplex, sed vocatio secundum propositum: passim etiā cum electione coniungit 1. Cor. 1. 26. *videte vocationem vestram, quæ stulta sunt eligit Deus.* 2. Pet. 1. 10. *Studete vocationem & electionem vestram firmam facere:* nempe in vobis, nō in Deo. In Deo enim firma est & immutabilis: nos vero ex fide, pietate, & interna testificatione Spiritus facimus eā nobis firmam, ab effectis ad causam progrediendo.

D V B I V M XII.

Vtrum iustificare sit absolvere à reatu, an vero iustitiam inhaerentem infundere: contra Stapletonum.

D V B I V M XII. ex ver. 33. 34. an iustificare Apostolo sit idem, quod absolvere à reatu, vt nos exposuimus: an verò idem, quod iustitia & sanctitate inhaerēte donare, vt Stapletonus contendit. *Probauimus:* quia argumentum Apostoli est à positione vnius contrarij, ad remotionem alterius. Opponit enim iustificationem accusationi. Vnde sequitur: vt accusare est reatum intendere: ita iustificare esse à reatu absolvere.

STAPLETONVS contrā: I. Apostolus argumentatur à positione contrarij ad remotionem contrarij. At non opponit iustificationem condemnationi in primo iugo: sed huic opponit Christi mortem in altero

iugo. Nec est fingenda traiectionis oppositorum, quam Calvinus facit, & Beza approbat. Ergo iustificare non opponitur condemnationi, proinde non est à reatu absolueret.

II. *Iustificandi* verbum hoc loco eam significationem necessario habet, quam hactenus apud Paulum habuit, id est iustitia à Deo donati, siue ex fide, siue ex legis observatione, ambulando secundum Spiritum non secundum carnem.

III. Scriptura abominabilem dicit utrumque, qui condemnat iustum, & iustificat impium. Ergo blasphemia est dicere quod ipse Deus iustificet impios, id est, absoluat & habeat pro iustis.

RESPONSIO.

ARGUMENTUM nostrum firmum est à contrariis. Nā iustificatio, quæ est absolutio à reatu non tantum opponitur condemnationi, sed etiam accusationi, quæ est iteratio reatus. Duo enim sunt actus iudicii aduersus reos quorum utriq; opponitur iustificatio per absolutionem. *Indicij duo a-*
ctus: ac- Prior est accusatio, qua actor reo conuento crimina intentat, & propterea condemnari eum postulat. *cusatio*
et senten- Alter condemnatio, quando iudex accusatum & conuictum reum criminū pronunciat & in pœnam condemnat. Ab utroque liberatur reus, quādo iudex eum ab accusatione absoluendo iustificat, nec ad condemnationem descendit, quæ esset iustificatio per pœnam. Utrique igitur opponitur iustificatio. Ita quamuis lex, Satan, mundus conscientia propria nos accusent corā tribunali Dei: Deus tamen ad condemnationem non procedit, sed gratis nos absoluendo ab accusatione iustificat. Commode igitur Apostolus iustificationem accusationi opponit: ut eam à Deo irritam haberi, nec admitti intelligamus, ne à cōdemnatione metuamus. Cur verò altero membro etiā condemnationem urgeat, & mortem Christi opponat, causam in explicatione diximus.

Ad Stapletoni ratiunculas facile respondetur.

Ad I. Etsi iustificationem non opponat condemnationi: tamen opponit accusationi: cui æque contrariatur: ut ostensum est: & ideo traiectione non est opus.

Ad II. Assumptio est falsa. Nam iustificationem non doceri ab Apostolo per inherenterem legis observationē vel

vel per ambulationem secundum Spiritum, hoc est, per opera: sed per imputationem fidei ad iustitiam absque operibus, propter Christi obedientiam & mortem cap. 3. & 4. 5. & 6. nec non dubio 2. & 3. huius capituli plus satis est demonstratum, & contrariæ opinionis sophismata destructa.

AD III. responsum requiratur cap. 4. dubio IV.

DVBIVM XIII.

An Christi intercessio sit argumentum imperfecti meriti per mortem.

DVBIVM XIII. ex ver. 34. an non Christi interpellatio pro nobis sit argumentum imperfecti meriti per mortem Christi. Nam post quod opus est alio adhuc adminiculo ad salutem, id non est sufficiens meritum salutis. Post Christi sacrificium opus est adhuc adminiculo interpellationis pro nobis: Sacrificium igitur non videtur plenum salutis meritum.

RESPONSIO.

DISTINGVO maiorem: Non est sufficiens salutis meritum post quod, vel præter quod opus est alio adminiculo ad salutem nempe promerendam. Christus verò interpellat pro nobis, non salutem nobis promerendo, vel meritum supplendo: unicæ siquidem oblationis merito consummauit omnes, qui ad Deum accedunt: sed salutem plenissimè promeritam nobis conseruando & applicando. Quoniam enim etiam iustificati quotidie labimur & peccamus: ne de remissione tam præsentium 14. quàm præcedentium peccatorum hæsitamus: Christus non modo moriendo pro nobis peccata semel expiauit; sed etiam expiationis semel præstitæ vigore intercedendo pro nobis expiationem nobis perpetuò firmam facit. Quo sensu vero interpellare dicatur: & quomodo Christi atque Spiritus Sancti interpellatio differat, in explicatione est dictum. Sicut itaque alia media interna & externa, quibus Christus salutem sacrificio suo promeritam nobis donat & applicat, ut sunt, verbum, vocatio, Spiritus Sanctus, fides, iustificatio, regeneratio &c. meriti imperfectionem non arguunt, sed perfectionem eius confirmant, quandoquidem omnia ea merito suo nobis peperit: sic etiam intercessio.

Heb. II.

14.

DUBIUM XIV.

Vtrum Christus solus, an & sancti pro nobis intercedant apud Deum.

DUBIUM XIV. *Ex eodem:* Num solus Christus, an & sancti pro nobis intercedant apud Deum.

RESPONSIO.

SOPHISTAE intercessionem pro nobis etiam sanctis tribuunt, indeque venerationem earum religiosam deducunt: sed præter auctoritatem Scripturæ: (Nam quæ ex Ier. 15. v. 1 & Ezech. 14. 14. afferre solent, ieiuni prætextus sunt) Imò contra scripturam, quæ soli Christo interpellationis honorem vendicat, & unicū inter Deum & homines non modo expiationis seu redemptionis: sed & interpellationis mediatorem statuit. Interpellatio enim quid est nisi redemptionis continuatio, soli Christo conveniens? Hunc vero honorem aperte negat sanctis: *Tu Iosa. 63. Pater noster es: quoniam Abraham nescit nos & Israel non nouit nos: tu verò Iehoua pater noster, redemptor noster à seculo nomen tuum.*

DUBIUM XV.

An ex Apostoli exclamatione ver. 35. rectè confirmetur πνευματικῆς χάριτος & salutis.

DUBIUM XV. ex ver. 35. & sequentibus cognatum se-
Bell. li. 3. primo: Viderur inde non posse certitudo gratiæ præsen-
cap. 9. de tis, & perseuerantiæ & electionis nostræ confirmari:
Iustific. Quoniam inquit Stapletonus.

Staplet. I. Hæretici hîc duo falsa præsupponunt: Vnum de Pau-
Antid. p. lo, quod nihil addubitet se ponere in electorum numero
303. absque vlla speciali reuelatione. Alterum: vnumquemque
exemplo Pauli idem ad se trahere oportere.

II. Paulus dicit: *Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne fortè cum alijs prædicauero, ipse reprobus efficiat.*
1. Cor. 9. Ergo ipse Paulus non fuit certus de electione.
27.

III. Quid Paulo non licuit nec licebit nobis. Quod Paulo non licuit iudicare, an coram Deo esset iustifica-
1. Cor. 4. tus & electus: Sed neque me ipsum iudico. Qui autem iusti-
2. 4. 5. cat me, Dominus est. Itaque fratres nolite iudicare ante
tempus. Ergo docet neminem posse de se ipso iudicare,
an coram Deo sit iustificatus.

IV. Verbum πνευματικῆς, Certus sum ver. 38. multis in lo-
gis Rom. 15. ver. 14. 2. Tim. 1. ver. 5. Heb. 6. ver. 9. tantum
signi-

significat confidentiam moralem, spem & fiduciam bonam ex spe & charitate ortam. *Bellarminus*: non significat certitudinem fidei diuinæ, sed confidentiam & persuasionem coniecturalem. *Bell. lib. 3. cap. 2. de Iustif.*

V. Paulus fiduciam suam non concepit ex sola fide iustitiam Christi apprehendente: sed per dilectionem Christi: & quia spes non confundit.

VI. Paulus peruenit ad altissimum charitatis gradum, qui tamen fuit defectibilis 1. Cor. 9. Phil. 3. Multo magis sunt defectibiles, proinde incerti alij gradum illum non consecuti.

RESPONSIO.

SECVKITATEM filiorum Dei contra dubitationes de gratia Dei præsente & futura doceri & confirmari hoc capite, plurimis argumentis supra dubio VII. aduersus Stapletoni varios cauillos est demonstratum. Nunc igitur & reliqui hi discutiantur.

AD I. Duo quæ vocat supposita falsa esse negamus. Quantum ad Pauli personam, quod ex reuelatione speciali habuerit suam electionem & *πληροφορίαν* nos non credimus. In suis namq; reuelationibus & ecstasi ait se audiuisse *ῥήματα ἀρρήτα*, quæ fas non sit homini proferre. At ista de certitudine salutis suæ nō fuerunt *ἀρρήτα*, quia protulit. Quod igitur ex reuelatione habuerit, aduersariis affirmantibus incūbit probatio. Argumenta verò persuasoria suæ alia habuit, ut in explicatione attigimus plurima. *Argumenta πληροφορίας Pauli.*

I. Promissiones Dei infallibiles: *Qui credit in filium Dei habet vitam æternam. Iustificati fide pacem habemus.* li. At Apostolus credebat in filium Dei, nec ignorabat se credere. 2. Tim. 1. Scio cui crediderim.

II. Immutabile Dei propositum de seruandis electis & aduersis omnibus in salutem eorum dirigendis, quod cognitum habuit ex effectis, vocatione & fide sua. Quos enim vocauit Deus, eos etiam iustificauit & glorificabit: idque *μὲν ὁ πρόθεσιν* iuxta æternum propositum vers. 28. 30. Sensit se vocatum: Ergo etiam prædestinatum: proinde certò glorificandum.

III. Immensam Dei charitatem diffusam in corde suo per Spiritū S. & obsignatam traditione filij Dei in mortē pro sese: cap. 5. v. 5. 6. & hic v. 32. *Qui proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis, &c. & v. 38. Nulla creatura potest nos*

Separare à Charitate Dei qua est in Christo Iesu nempe fundata, & nobis obfignata.

Gal. 2. 20

IV. IPSAM Christi mortem pro suis peccatis: cui Deus acquiescēs electos fideles ab accusatione absoluit, vt nemo condemnare possit: *Qui dilexit me & semet ipsū tradidit pro me.* Hoc sciuit non ex reuelatione sed fide promissionis: *Viuo per fidem filij Dei.*

V. Ex interna testificatione Spiritus Sancti constantis Spiritui suo, quod esset filius & hæres Iesu Christi. Hæc argumenta ad *παρηγορευ* Apostolo etiā absque speciali reuelatione sufficere potuerunt.

*Argumē-
ta eadem
παρηγο-
ρίας no-
stre.*

HI N O verò etiam alterum suppositum concluditur, vnumquemque fideiū exemplo Apostoli de gratia Dei præsentē & æterna similiter persuasum esse posse & debere. Nam argumenta hæc singula vnusquisq; fidelium habere & sentire potest ac debet. Quod etiam ex forma & fine disputationis huius confirmatur. Ex forma, quia Apostolus vniuersaliter accommodat istam consolationem, omnibus fidelibus. Neque enim dicit: *Nulla condemnatio est mihi: sed iis qui sunt in Christo Iesu.* Non: *spe seruatus sum, sed seruati sumus.* Non: *Spiritus & Christus interpellat pro me, sed pro nobis.* Non: *Tradidit filium pro me, sed pro nobis.* Non denique: *Quis separabit me: sed, nos?* Ex fine: quia Apostol. ista scripsit, & Spiritus Sanctus Scripturam hanc seruauit ad nostram consolationem aduersus tentationes peccati & crucis. At nulla inde nobis consolatio, si ad solum Apostolum attineret. Nihil inquam ista ad nos, si Apostolus ex reuelatione speciali habuit, qua nos destituimur. At falsum illud. *Quæcunque enim ante scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, vt per patientiā & consolationē Scripturarū spē habeamus.*

AD II. negatur consequentia, ex falsa interpretatione dicti 1. Cor. 9. 27. Metuit Apostol. ne si non contundat corpus suum, h. e, continentia, labore, studio pietatis indefesso aliis præluceat bono exemplo, ipse fiat *ἀδύναμος*, *reprobus* seu reiectaneus, id est reprehensibilis seu condemnandus: idē q̄ *καταγινώσκένος* Gal. 2. 11. nempe nō faciendo ea, quæ alios docuit, vt rectē Hieronym. annotauit. Patet sentētia ex ratione addita: *CVM ALIIS PRÆDICARIM* cuius sensus manifestē hic est: *Exerceo corp⁹ assidue, quia turpe esset, me pietatē, quam aliis prædico, ipsum*

ipsum non præstare: *Turpe enim est doctori, cum culpa re-
darguit ipsum.* Hinc verò nulla de salute dubitatio elici
potest. *Deinde concessa etiam Patrum quorundam in-
terpretatione de reprobatione à Deo & à salute: non* *Chryso-
tamen sequitur dubitatio in Paulo: sed tantum pia soli-
citus, Ambro-
citus ac studium fugiendi ea, quæ impediunt, & faciē-
sius, Lyræ
di quæ promouent salutem. Neque enim dicit: Metuo
Theophy-
ne reprobus fiam: Sed contundo corpus ne fiam: nempe fu-
lact.
giendo ea, quæ me facerent reprobum. Hoc studium A-
postoli non infirmat sed confirmat eius *πληροφορία*:
quoniā id ipsum est prædestinationis diuinæ effectū, &
officiū electis à Deo mandatum. Nam vtrunque Deus
præcipit, & vt confidamus Christo: & vt salutem no-
stram cum timore & tremore operemur, hoc est, non
simus carnaliter securi: sed via ad salutem obtinendam
ordinata incedamus. Sicut igitur non sequitur: Christus
est mortuus, ne credentes in eum pereant, ergo pericu-
lum est, ne credentes pereant: sed contra: Ergo non
est periculum: quia Christus est mortuus. Ita non se-
quitur: contundo corpus, ne reprobus fiam: Ergo
periculum est ne reprobus fiam: sed contra: Ergo non est
periculum, quia contundo corpus non ambulando se-
cundum carnem sed secundum Spiritum: quod est pro-
prium saluandorum.*

AD III. Minor est falsa ex deprauato sensu verbo-
rum Apostoli I. Cor. 4. ver. 3. 4. Apostolus sibi conscius
rectè & fideliter administrati officij, contemnit praua
aliorum de se iudicia æstimantium personam eius ex
simplicitate doctrinæ, non tamen ex arrogantia, quasi
se statuat *αὐταπαιστών* vel planè *ἀγαπένθυμος*: Non, inquit,
me ipsum dyudico, hoc est de me ipse qualis vel quantus
sim non pronūcio: sed iudiciū de me Deo relinquo. Ad-
dit rationem à sua imperfectione: *Litet nullius criminis
vel culpæ neglecti officij mihi sim conscius: non tamen per
hoc sum iustificatus.* Non negat se iustificatū fide: id enim
multoties in hac epistola & alibi de se proficitur, sed
negat se iustificatum, suis meritis aut virtutibus, quasi
dicat, non sum mihi male conscius in hac causa: nec i-
deo tamen sum iustificatus: quoniam iustitia particula-
ris seu bonæ conscientie in aliqua causa non est iustitia
vniuersalis coram Deo. Sicut David petit iudicari se-
Psal. 7.
Ps. 143.

cundum suam iusticiam in causa Saulis : & alibi tamen iudicari deprecatur : quia nemo coram Deo possit sua innocentia iustificari. Tandem vetat ne iudicemus ante tempus: non utique nos ipsos : (hoc enim præcipit 1. Cor. ii. 31.) sed fratres in rebus non certò cognitis & præter officium : De occultis verò aut dubiis relinquamus iudicium Deo. Hæc verissima est Apostoli sententia, quam Chrysostomus, Ambrosius, & patres alij agnoscunt. Quod vero Apostolus se ipsum iudicare non potuerit, esset ne iustificatus an non: & alios de se ipsis iudicare veret an sint coram Deo iustificati : malitiosa est verborum & mentis Apostoli deprauatio, & ineptissima consecutio: Paulus negat se iustificatum sua innocentia: Ergo simpliciter negat, vel dubitat: se iustificatum coram Deo.

*πεποιθῆσιν
fidei no-
stra &
aliena
qualis
sit.*

*Canon
fidei &
charita-
tis.*

*De seruo.
arb. cap.
61.*

AD IV. quod verbum *πέπεισμεν* alicubi non significet *πληροφάνειαν* fidei de salute & electione nostra, verum est: Quod nusquam, falsum, imo & falsum quòd vspiciam cōfidentiam tantum coniecturalem id est, fallacem significet. Scriptura enim fidelibus aliquando tribuit *πεποιθῆσιν* salutis propriæ: aliquando salutis alienæ. *πεποιθῆσιν* salutis propriæ est *πληροφάνεια* fidei, quæ non fallit, quia nititur rebus infallibilibus promissione Euangelij, quam fides amplectitur: item fide nostra, quæ est sensus proprii cordis, & fiducia certa: denique testimonio Spiritus Sancti, quod non fallit. 1. Ioh. 3. vers. 21. Rom. 8. vers. 16. *πεποιθῆσιν* verò salutis alienæ seu fratrum est tantū Charitatis, quæ ex effectis fidei apparentibus iudicat de fide & de fidei causis atque effectis electione, iustificatione, regeneratione: & gloria æterna. Sed quia fit, ut effecta apparentia aliquando non sint vera: ideo fit, ut iudicium Charitatis aliquando fallatur. De duplici igitur persuasione loquitur Scriptura: vna fidei, Altera charitatis, *Lutherus* vocat canonem fidei & canonem charitatis : hic aliquando fallitur, ille nunquam. Persuasione fidei novit hic Apostolus vers. 38. se & electos omnes à charitate Dei & Christi esse inseparabiles: & cap. 14. 14. Nihil esse impurum per se in Christo Iesu: & 2. Tim. 1. 12. depositum sibi servatum iri. Persuasionem verò charitatis novit fidem Timothei, 2. Tim. 1. 5. perseverantiam Hebræorum, Heb. 6. 9. electionem Thessalonicensium. 1. Thess. 1. 4. fidem

4 fidem & Charitatem Romanorum Rom. 15. 14. Ne-
tra verò tantum moralis confidentia rectè dicitur, hoc
est, fallax opinio de nostra vel aliorum salute ex mo-
ribus seu virtutibus nostris vel alienis concepta : qua-
lem docet Philosophia moralis. πεποιθῆσις enim fidei est
πληροφορία infallibilis Rom. 4. 21. At mores hominū sunt
fallaces, virtutes plerumque apparentes magis quàm
veræ. πεποιθῆσις verò charitatis, non tantum pendet à
moribus externis, sed etiam considerat promissiones, &
obseruat morum antecedentia & consequentia, hoc est,
fidem & vocationem: ac licet aliquando fallatur: tamen
omnia credit, nihil mali suspicatur, & ὡς ὅτι τὸ πολὺ
non aberrat, quod de opinione morali dici non po-
test.

*Confiden-
tia mora-
lis refelli-
tur.*

Ad V. non soluit, sed astringit nodum. Si enim non
ex sola fide, sed etiam ex dilectione Christi, & spe, quæ
non confundit, certitudo oritur, tantò igitur est fir-
mior, manetque infallibilis utpote nitens pluribus cau-
sis infallibilibus. Dilectio enim Dei & Christi erga nos
est immutabilis: neque spes ex suspicio aut opinio fluxa,
sed expectatio certa.

Ad VI. est fallacia figuræ dictionis. Neque enim A-
postolus suspendit πληροφορίαν suam à charitate sua: sed à
charitate Christi & Dei erga sese, ut in explicatione o-
stensum est. Ipsius verò charitatis gradus, ad quem con-
scendit Apostolus, etsi erat defectibilis secundum
quid, poterat enim augeri & minui: non tamen erat
defectibilis simpliciter: quia persuasum habebat

Apostolus, quod nulla re posset ab ea se-
parari aut dimoueri. Stat i-

gitur πληροφορία fi-
delium.

CAPITIS NONI

AD ROMANOS

Argumentum, Partitio, Analysis

Matth.
II.De nexu
cum su-
periorib.
I.

Quod Apostolus nunc aggrediatur tractare mysterium Electionis & reprobationis divina, omnes interpretes consentiunt. In explicatione verò tractationis huius tam veteres quàm recentes variant. Cum primis verò à mente Apostoli aberrant illi, qui opiniones Pelagianas de Dei præscientia operum, fidei, infidelitatis, & boni vel mali usus liberi arbitrij in hoc mysterium important: quas proinde precul facessere oportet, ut imperuestigabile Dei misericordis vel non misericordis beneplacitū hīc adoremus cum filio Dei dicente: Confiteor tibi pater Domine cœli & terræ, quod absconderis hæc à sapientibus & intelligentibus, & ea reuelaueris paruulis: Etiam Pater quia sic PLACUIT TIBI.

De nexu & scopo Apostoli aliud aliis videtur. Quidam putant, Apostolum ascendere ad electionis mysterium, ut fontem fidei iustificantis, de qua hætenus tam multa, aperiat, idque ut iustificationem merè gratuitam esse fortius euincat. Docuerat nos fide gratis iustificari. Vnde verò hæc fides? Ex nobis? an aliunde? Ostendit non esse ex nobis (alioqui non consisteret τὸ δωρεὰν) sed ex gratuita electione Dei. Quod enim alij credunt, alij non, discrimen id docet non esse ex nobis, sed ex Dei electione, ne quis gloriatur.

2.

Alij nexus rationem petunt ex eo, quod supra cap. 3.11. dixerat: Non est ἐξ ἔργων πολιτεία apud Deum: &c. 3.29. An Iudæorum Deus tantum, an non & gentium? certè & gentium &c. ubi duo posuerat Apostolus: Iustitiam esse ex fide Christi absque operibus: & Deum iustificare ex fide tam gentes quàm Iudæos absque prosopolepsia. Expedito igitur membro priore de iustificatione per fidem: nunc alterum explicare aggreditur, absque prosopolepsia Deum

Deum iustificare non Iudaeos tantum, sed etiam Gentes, quorquos Christum fide recipiunt. Quod autem ex Iudaeis pauci, ex gentibus plures Christum recipiunt, id fluere ex aeterna Dei electione: neque tamen id promissionibus Dei aduersari, sed oraculis optime congruere.

ALII volunt ab Apostolo occupari & explicari hanc objectionem: Si ista est vera salutis doctrina, quam haecenus de fide tradidisti, cur Iudaei qui sunt populus Dei, eam non amplectuntur? Aut enim oportet doctrinam esse falsam quam populus Dei non amplectitur: aut oportet Dei promissiones populo Iudaico factas esse irritas. RESPONDET Iudaeos esse populum reprobatum, non mirum ergo quod reiciant Christum: nec tamen promissiones Dei excidisse, aut Deum mutabilem factum esse: quia promissiones proprie non ad quosuis carnales Abrahae posteros, sed Spirituale semen, hoc est, ad electos tam ex gentibus quam ex Iudaeis pertineant.

ALIIS videtur hac noua disputatio nasci ex eo, quod proxime dixerat, electos Dei nulla vi posse separare à dilectione Dei. Atqui Iudaei erant populus Dei electus Deuteronom. 7. ver. 6. Populus sanctus Iehouae tu es: te elegit Iehoua Deus tuus, &c. & tamen videbantur à dilectione Dei separati atque reiecti. Vnde doctrina Apostoli videbatur non consistere, nec rata esse Dei promissio Iudaeis facta. Ad asstruendam igitur & electionis & consolationis explicata firmitatem ostendit, promissionem Dei Iudaeis factam, non pertinuisse ad quosuis carnales Abrahae filios, sed ad solos electos, ex Iudaeis & gentibus, maiorem vero Iudaeorum partem semper fuisse reprobam: Electus igitur Iudaeis & gentibus ratam manere tum promissionem, tum consolationem salutis.

OMNIA hac secundum aliquid diuersa, in idem hoc recidunt, Apostolum Iudaeorum repudium & gentium uocationem cum promissionibus diuinis conciliare.

MEA sententiâ Apostolus occasionem petit ex praecedente gradatione: Quos praecognouit hos praedestinavit, vocauit, iustificauit, glorificauit. Atqui Iudaeos olim praecognouit, elegit, vocauit, & non gentes. Qui fit igitur quod Iudaeos non iustificat, sed gentes? Nam Iudaei iustitiam fidei abijciunt, quam gentes accipiunt. Hinc si firma est gradatio, videtur aut non vera esse iustificatio fidei, quam populus

electus Iudæorum abiicit, aut Iudæorum populus olim electus nunc esse reprobatus: unde sequitur promissiones Dei excidisse, & Deum mutasse consilium. Ista ut conciliet Apostolus. Primum quidem Iudæorum repudium neque promissioni, neque consilia. Dei derogare, sed tam illud quàm gentium vocationem ex Dei proposito fluere, & oraculis prophetarum probè congruere docet capite hoc pono. Postea cur iustitiam fidei Iudæi reiiciant, Gentes recipiant, causas reddit capite decimo. Tandem ne Iudæi spem salutis abiiciant, aut gentes substitutione se efferant: docet Deum & nunc habere, & perpetuo habiturum in gente Iudæica 7000. electorum, quos seruet, etsi maior pars reproba pereat: gentes vero affctas esse, non ut superbiant, sed ut Iudæos ad emulationem inuitent.

*Argumē-
tum.*

*AD NONI CAPITIS argumentum & metho-
dum quod attinet, Apostolus grauissima attestazione deplo-
rat anathema seu repudium gentis suæ à Christo. Id ta-
men neque promissionibus, neque iustitia Dei aduersari o-
stendit, tum ex arbitraria Dei misericordia: tum ex absolu-
to creatoris in creaturas iure. Inde gratuitam vocatio-
nem gentium, & iustam reiectionem Iudæorum infert, atque
prophetarum oraculis utramque concinnè ostendit. Partes
constituo tres.*

Partitio.

I. *ST* protestatio grauis Apostoli de suo do-
lore ob gentis Iudæicæ cæcitatem & repu-
dium à Christi gratia, de quo repudio erat
dicturus vsque ad vers. 6.

II. *Vindicatio* promissionis diuinæ & Dei aduersus
Iudæorum & rationis humanæ obiecta: vsque ad v. 24.

III. *Declaratio* mysterij de vocatione gentium & reli-
quiarum ex Iudæis: & de abiectioe multitudinis Iudæo-
rum: ex prophetarum oraculis vsque ad finem.

*IN PRIMA querelæ propositio est: Doleo verè & acerbè
anathema Iudæorum.*

Doloris veritatem exponit v. 1. acerbicatem v. 2. 3.

ANATHEMA Iudæorum quale intelligat innuit. v. 3.

*PROPOSITIONIS rationes sunt quatuor à Iudæo-
rum adiunctis.*

1. quia sunt fratres ver. 3.

2. quia sunt populus Dei ver. 4.

3. quia

3. quia ex patribus Christi maioribus orti, v. 5.

4. quia inde Deum & Christum variè blasphemant.
Hanc rationem innuit præoccupatione v. 6.

Et sic transit ad partem SECUNDAM, vindicationem Dei à tribus blasphemis.

I. Obiectio *Blasphemia inconstantia*: quod sermo promissionis Dei exciderit.

Si Iudæi sunt anathema à Christo excidit promissio, *Ero Deus tuus & seminis tui*. At iuxta te sunt anathema. Excidit igitur promissio, quod est blasphemum dicere.

Negat *propositionem*: Non quia Iudæi sint anathema, idco excidit promissio v. 6. *Fieri tamen non potest*, &c. quasi dicat. Quantumvis Iudæi sint anathema, & multa cavillentur: fieri tamen non potest, &c.

RATIO à promissionis subiecto: Promissio est data semini. At non omnes Iudæi carnaliter ex Abrahamo & Israele nati sunt semen, sed soli electi: Ergo dum electis manet rata, non excidit, licet reliqui sint anathema à Christo.

MINOREM rationis, hoc est partitionem Israelitarum & filiorum Abrahamæ ponit v. 6. 7. *Non enim omnes &c.*

Et probat *primò* restrictione seminis ad Isaac excluso Ismaele ex Genes. 21. 12. Non vterq; Ismael & Isaac semē: vterque tamen ex Abrahamo: Ergo non omnes, qui ex Abrahamo sunt semen.

IDEM declarat ver. 8. *τίς υἱός*. & probat promissione alia de Isaac Genes. 18. 10.

PROBAT *secundo* partitionem exemplo Iacobi & Esau: Non vterque fuit semen: sed Iacob dilectus: Esau reprobatus: vterque tamen ex Isaac: Ergo non omnes qui ex Isaaco sunt semen.

MINOR est ver. 10. *Neque hoc solum &c.*

MAIOR ponitur & probatur oraculo. Mal. 1. 2. ver. 13. *Sicut scriptum est &c.*

EXPONITVR autem ver. 10. 11. primum à non causis eius discriminis: quod non fuerit ex carnali gubernatione: quia vterque vno conceptu iisdem parentibus editus ver. 10. *Rebecca cum ex vno &c.*

Nec ex meritis præsentibus bonis vel malis: quia nō dum nati, antequā aliquid boni vel mali fecissent, fuerūt electione discreti: ver. 11. *Antequam quicquam &c.*

PROBAT versu 12. oraculo Gen. 25. 23: *Major serviet minori.*

Nec ex meritis prævisis: quia non ex operibus. *Ibid.*

DEINDE à veris causis, tum efficiente, quod discrimen fecerit sola Dei electio & vocatio: tum finali, ut propositum Dei maneret firmum. v. 11. *ὁ θεὸς ἔλεξε καὶ ἐγένετο.*

II. *Blasphemia iniustitia.* Quod Deus sit iniustus, qui absque meritorum respectu amor vel odio destinat quos vult, diligendo hos, odiendo illos, cum omnes sint pares.

Si Deus non omnes æquè eligit, sed absoluta voluntate alios eligit, alios odit, est iniustus: quia dat æqualibus inæqualia. At prius est. Ergo & posterius. v. 14. *Quid igitur dicemus? Num iniustitia. &c.*

APOSTOLUS reiectione negat maiorem: *ibid. Absit.*

REIECTIONEM probat ratione à Dei natura & iure.

Qui absoluta potestate quæ vult agit, non est iniustus non omnes eligendo: sed est misericors, miserendo quorum vult, iustus indurando quos vult. Deus absoluto iure cuius vult miseretur, quem vult indurat: Ergo, &c.

MINOR ponitur vers. 13. per formam illationis: quia præcedunt probationes. *Itaque cuius vult miseretur v. 15. Nam Moysi dicit:*

Probat quod ad prius membrum, oraculo Exod. 33. 29. Vnde vera causa electionis infertur, misericordia Dei: non veræ causæ remouentur, arbitrium & meritum humanum v. 16. *Nempe igitur non est volentis.*

Quo ad posterius membrum, autoritate Scripturæ: Exod. 9, 16. de Pharaone iustissimè indurato: ius Dei ibi asseritur finibus iustissimis: ostensione potentiae & celebratione Dei. v. 17. *Ad hoc ipsum excitavi te. &c.*

III. *Blasphemia crudelitas.* Quod Deus sit crudelis, puniendo eos, quos voluntate sua omnipotente indurat.

Qui succenset iis, quos indurat sua voluntate, cui resistere non valent: est crudelis. Deus succenset, &c. Ergo crudelis:

Hanc præoccupat v. 19. *Dices igitur, &c.*

Miratur & reprehendit tantam hominis insaniam insurgentis in Deum v. 19. *Imò verò ô homo tu quis es?*

REFUTAT I. à nullitate hominis collati ad Deum:
ver. 19. *Tu quis es qui respondas Deo?*

2. A simili: seu obnoxietate figmenti ad fictorem:
ibidem: Num dicet figmentum fictori?

3. A Dei absoluto iure in homines: quod figuratur eodem simili, per comparisonem minoris. Figulus habet absolutum ius in argillam, & in vasa inde formata destinanda ad decus vel ad dedecus pro arbitrio, ver. 21. *An non habet figulus potestatem? Quantò magis Deus ius habet fingendi homines vasa misericordiæ, vel vasa iræ, & destinandi ad gloriam vel ad dedecus?*

Hoc consequens Apostolus non simpliciter infert, sed causas intexit, cur nec vasa iræ possint conqueri: iustam Dei iram aduersus eorum peccata: declarationem potestatis & abusum lenitatis diuinæ ver. 22. *Si verò volens ostendere iram, &c.*

NEC vasa misericordiæ gloriari: notificationem ineffabilis gratiæ & gloriæ Dei. ver. 23. *Et ut notas faceret diuitias?*

TERTIAM partem de vocatione gentium deducit ex utraque præcedente, ut hypothesein ex thesi: Non omnes sunt semen & filij: sed soli electi.

QUI verò sint isti, exponit ver. 24. *Nos vocati ex Iudæis & gentibus.*

GENTIVM electionem & vocationem confirmat oraculo Hos. 2. v. 23. & Hos. 1. 10. v. 25. 26. *Vt etiam in Osee.*

RELIQVORVM ex Iudæis electionem & vocationem probat oraculis Ies. 10. v. 22. 23. v. 27. 28. *Iesaias autē clamat. Et Ies. 1. 9. vers. 29. Et sicut prius dixit, &c.*

Concludit anthyphora. Proinde non videri debere absurdum, gentes iustificari fide, versic. 30. *Quid igitur dicemus?*

Israelitas iustitiatos non iustificari lege vers. 31. *Israel vero qui, &c.*

Utriusq; rationes exponit: de Israelitis tres, quibus simul causam proximam repudiij Iudæorum indicat.

1. Quia fidem in Christum abiiciunt.
2. Quia operibus legis iustificari volunt.
3. Quia offendunt ad lapidein Christum ver. 32. *Quare? quia non ex fide, &c.*

Confirmat tertiam causam oraculo, Ies. 8. vers. 14. & 28.
16. vers. 33. *Sicut scriptum est, Ecce pono, &c.*

De gentibus unam ex eodem dicto Iesaiæ: quia credē-
tibus in Christum promissa est salus. Ies. 38. v. 16. At gen-
tes crediderunt. Apprehenderunt igitur salutem.

PRIMA PARS CAPITIS.

Dolor Apostoli ex anathemate Iudæorum.

1. *Veritatem dico per Christum, non mentior, attestan-
te mihi simul conscientia mea per Spiritum san-
ctum.*
2. *Magnam mihi tristitiam esse, & perpetuum crucia-
tum cordi meo.*
3. *Optarim enim ego ipse anathema esse separatum à
Christo pro fratribus meis, cognatis inquam meis
secundum carnem:*
4. *Qui sunt Israelita: quorum est adoptio, & gloria, &
fœdera, & legis constitutio, & cultus, & promif-
siones.*
5. *Quorum sunt patres, ex quibus est CHRISTVS,
quod ad carnem attinet, qui est super omnia Deus
laudandus in secula. Amen.*

Super. 2.
27. Eph.
2. 12.

1. **VERITATEM DICO IN CHRISTO.** Di-
cturus Apostolus de Iudæorum reiectio-
ne, & Gentium substitutione, utitur pro-
testatione sancta & graui, qualis in Scri-
ptura alibi nō legitur: nō temerè utiq; sed
necessitate adductus. Sciebat se Iudæis inuisum, quasi ex
leuitate à Mose ad Christum defecisset, & Legis odio E-
uangelium doceret: Vnde videri poterat maleuolentia
quadam Iudæis insultare, Romanis adulari velle: Quas
ut suspiciones auertat, de suo erga Iudæos affectu plus-
quā humano grauissimè præfatur: tātum abesse ostendēs,
ut aliqua *ἐπιχαιρῶν* hic laboret, ut cōtrā dolore summo
afficiatur ob gentis suæ cœcitatem atque interitū, quem
vel propriæ salutis iactura redimere paratus sit. Id verò
ne leue putetur, utque exulceratos eorū animos magis
conciliet, iureiurando cōfirmat, simulq; laudes Hebræo-
rum

lum eximias quasi cumulo colligit & prædicat, ita tamē
ut unicum eis deesse ostendat, absque quo alia nihil pro-
sint, quod nempe à Christo sint alieni. Hæc summa.

Orditur cum deieratione querelā de dolore & cruciatu
cordis sui ob gentis suæ reiectionem, quam diximus esse
propositionem exordij : & causas tanti doloris reddit.
VERITATEM DICO. Iureiurando simulati doloris su-
spicionem auertit. Nihil simulo, sed verè testor de dolo-
re meo. NON MENTIOR. Potest quis verum dicere, &
tamen mentiri, dicendo verum, quod putat falsum. Men-
tiri enim est contra mentem suam ire. Ideo Apostolus &
veritatem in verbis, & sinceritatem in mente sua testatur.
Tres veritatis testes inuocat: CHRISTVM quē mox dicet
Deū benedictū in secula. Ad Dei igitur tribunal prouo-
cat: CONSCIENTIAM SVAM quę est instar mille testiū,
& tortura pessima, si lædatur: SPIRITVM SANCTVM
qui cum sit Spiritus veritatis, fallere aut falli nequit.

DOCET igitur primò, Christianis non esse illicitum
iureiurando veritatē confirmare in rebus grauibus, glo-
riam Dei & salutem proximi concernentibus : vbi alio-
qui fides verbis non haberetur: ut in hoc casu Apostolus
videbat futurum, si nudis verbis se dolere dixisset. Pote-
rat enim suspectus haberi de simulatione aut mendacio:
vnde doctrinæ eius derogata fides, & Iudæi in cæcitate
confirmati fuissent.

DEINDE quæ legitima iurandi formula Christianis
esse debeat: nempe de rebus veris, certo cognitis veritatē
dicere, & non mentiri, iuxta conscientiam suam, inuocā-
do Deum testem cōscientiæ, ad fidem verbis assiruendā:
simulque obligando nos eius iudicio & ultioni, si scien-
tes fallamus. Vnde patet *Iuramentum* esse speciem inuo-
cationis Dei, & partem cultus diuini: proinde non nisi
per Dei nomen iurandum esse: Iusiurandum vero per
sanctos aut per numina falsa, esse horribilem læsio-
nem gloriæ Dei & manifestam idololatriam. Nec
obscura est ratio ex fine. Iureiurando enim inuo-
catur Deus, ut sit testis de occulta mente & corde
iurantis. At testis hic esse nemo potest nisi καὶ ὁ θεὸς ὁ γινώσκων
Deus. Hoc stante luculentum habetur testimonium Dei
tatis Christi & Spiritus Sancti. Hos enim testes cōscientiæ

*Iuramē-
tum quid
sit.*

*Deitatis
Christi
& Spiri-
tus Sancti
testimo-
nium.*

& doloris cordis sui inuocat Apostolus. Sunt igitur Deum
καρδιογνώστης,

*Tristi-
tia.*

*Cic. in
Lelio.*

2. MAGNAM MIHI TRISTITIAM. Doloris sui acerbitatem duabus vocibus & epithetis exprimit, voto anathematis exaggerat. Est mihi *λύπη μεγάλη* TRISTITIA MAGNA. Tristitia est ægritudo seu dolor animum excrucians metu instantis, vel sensu præsentis mali nostri vel alieni. Omnis autem dolor est ex læsione rei amata. Amamus verò primùm nos, deinde alios, quos charos habemus, vel ob cognationē, vel ob virtutē, vel ob comoda. Estq; dolor tantò acerbior, quantò res est magis amata, læsiōq; eius maior est vel esse putatur. Apostolus igitur testando dolorem suum ingētem propter Iudæos, simul amorē ingentem erga eos ostēdit. *ἰδὼν ἀδιάληπτος*: Acutissimus est parturientium dolor, qui hac voce significatur. Parturientibus tamen cruciatus cessat edito partu. At mihi est *ἀδιάληπτος* irremissus. Mala omnia non diuturna, quātumuis magna tolerabilia sunt inquit Cicero: Se verò nec remediū, nec modum inuenire doloris queritur Apostolus: *καρδίᾳ μου*, CORDI ME O: à subiecto exauget. Cor sedes vitæ & affectuū. Ingens mœstitia & dolor cor cōprimit, Spiritus vitales excludit vel extinguit: & sæpe enecat. Est igitur vt acutissimus ita periculosissimus dolor cordis cōpressi nimia mœstitia, de qua queritur Apostolus. Sed vnde tandem Apostolo tantus dolor? Id quidem nondum dixit nec dicet apertè: tum quia nimis id videbatur inuisum futurum, tum quia animus in tanto mœrore malum illud, hoc est, æternam abiectionem & interitum fratrum suorum vel nominare horrebat: videmus Christianam fidem non inducere *αἰσχρογνώστης* vel Stoicismum.

3. OPTARIM ENIM EGO IPSE ANATHEMA ESSE *ὑποχόμενος* vetus *optabam*: quasi loquatur de se adhuc alieno à Christo. Id verò non erat, cur tam religiosè iuraret, cū per se constaret: Rectius igitur *optarim* de voluntate præsentis. Hic voto Apostolus rectè aperit causam tanti sui doloris: quòd vidit Iudæos esse anathema à Christo: simulque amorem suum erga eos ineffabilem testatur, quòd eorum exitium propriæ salutis iacturâ redimere paratus sit: Sicque animi sui cruciatum valde amplificat. Quòd quid enim nobis est charius, eò grauius
 eius

eius læsione vel iactura afficimur: & oportet rem esse omnino amatissimam, pro cuius conseruatione etiam vitam, qua nihil dulcius & charius esse potest, amittere aut perdere non dubitemus. *Maiorem hac charitate*, inquit Christus, *nemo habet, quam si quis animam suam ponat pro amicis suis.* ESSE ANATHEMA à Christo: est separari à gratia Dei, priuari salutis spe, & in æternum damnari. Nam extra Christum nulla est gratia Dei, nulla salus, nihil nisi damnatio. Hæc igitur causa doloris Apostoli, quod videt Iudæos cum Christum infidelitate abijciant, in æternum ruituros exitium: Dum enim optat pro ipsis fieri anathema, innuit ipsos esse anathema *ἡμεῖς ἡμεῖς ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ* PRO FRATRIBVS hoc est, loco & vice eorum, vt me pereunte ipsi seruentur: Sicut David optabat mori pro filio Absolomo: *Quis dabit mihi vt pro te moriar*, hoc est, loco & vice tua, vt me mortuo tu saluus sis, Sic Christus pro nobis mortuus dicitur: cap. 5. id est, loco & vice nostra, vt ibi demonstrauiamus. *Ἀνάθεμα* Deut. Hebr. res Deo deuota & separata, quam non licebat tangere, vel vñibus alijs adhibere, aut redimere, sed oportebat occidere: alia quidem honoris causa: vt erant oblationes. primitiæ, primogenita: quæ tamen licebat redimere: alia verò horroris & detestationis gratia, vt leprosi, & alij separati ab Ecclesia: Potius tamen videtur *ἀνάθεμα* Græcum respondere Hebræo *מִלִּין*, quod Græcis est *ἐπικατάρατος*: *maledictus*: vt sit sensus: cuperem esse maledictus à Christo pro fratribus, hoc est, fratrum loco, solus vellem perire, priuari felicitate æterna à Christo nobis parta, ne omne genus Israeliticum pereat. Exemplum vehementissimi amoris erga fratres, quo teneri omnes nos oportebat in salute fratrum iuuanda. Maximè autem pastores erga oues suas sic decet affectos esse: idque exēplo Christi summi pastoris. Sed in hoc solo exemplum tanti amoris eluxit. Hic solus merito nostri & quidem hostiū vitam pro nostra salute profudit. Est autem non leue argumentum hoc diuinitatis Christi. Nā à solo vero Deo est *ἀνάθεμα* seu maledictio: solus quippe Deus potest animam & corpus proijcere in gehennam: Sicut & à solo & benedictio. Quia igitur à Christo optat asse anathema Apostolus, Christum indicat Deum verum esse, in cuius coniunctione benedictio, separatione maledictio

Anathema esse à Christo quid sit.

Deut. 27.

Argumentum diuinitatis Christi.

æterna consistat. Porro de hoc voto Apostoli, quid sentiendum videatur, in dubiis explicandum veniet.

PRO FRATRIBUS MEIS. Nunc rationes tanti in Iudæos amoris exponit, ne quis miretur, cur eorū causa anathema subire non dubitet. Sunt quatuor, omnes ductæ ab eximiis Iudaicæ gentis propriis siue adiunctis. Comparat enim eos *primò* ad se: *Fratres*, inquit, *mei sunt*. At fratrum causa pericula adire, & nec mortem refuge-
Ioh. 3.16. re, si sit opus, charitas fraterna suadet, Christi exemplo, qui animam suam posuit pro nobis. Ne verò de fratribus germanis id accipiatur, addit exegeticè, *καὶ οὐ μόνον* *μὲν*,
 COGNATIS MEIS in quo latet auxesis. Plus enim est pro cognatis, quàm pro fratribus velle periclitari.

SECUNDVM CARNEM. Limitatione indicat, secundum aliquid nondum esse fratres, videlicet secundum agnitionem & fidem Christi, sed tantum esse fratres secundum cognationem sanguinis. Particula igitur *καὶ* *οὐ μόνον* limitatiua est non diuersarum quidem naturarum in Paulo vel in Iudæis, sicut erit in Christo vers. 5. & fuit suprà cap. 1.3. sed diuersæ *ἀδελφίας* Iudæorum & Pauli.

4. QUI SVNT ISRAELITAE. Secundò eos comparat ad Deum: ab hoc, inquit eximiis priuilegiis ornati sunt: quæ secunda causa est tanti doloris ex interitu eorum concepti: quia sunt Israhelitæ, quasi victores Dei, trahentes genus & nomen à Iacobo, quem Deus honoris causa Israelem nominauerat, quique summæ benedictionis loco precatus fuerat, vt nomen suum super posteros inuocaretur.
Gen. 32.
28.
Gen. 48.
16.

QVORVM EST ADOPTIO. *ἀδοπίσµος* priuilegiorum, qualia ex parte supra etiam cap. 2. & 3. Iudæis tribuerat, sed vtilia negauerat, ipsorum infidelitate & culpâ. Hic alium finem intendit, nempe vt, quod mox dicet, fieri non posse doceat, vt in totum Deus hanc gētem à gratia repudiauerit, quam adeò propriam sibi vindicauerat. ADOPTIONEM intelligit non æternam illam in Christo electorum propriam, de qua Ephes. 1.5. (ea siquidem nulli in æternum excidunt, nec Iudæi sic adoptati excidissent:) sed dignitatem populi Dei, quam eis propriam vendicauerat, vt hæreditario iure Ecclesiæ nomen obtinerent: Nam Dominus præteritis omnibus aliis gentibus eos sibi in peculium selegerat, & in filios adoptauerat.

rat, adeò ut primogenitos atque delicatos suos appellaret.

GLORIAM. videtur metonymicè intelligere arcam fœderis, præsentiæ Dei symbolum in eo populo: Amissa enim arca exclamabat vxor Pinehæ: *Translata est gloria ex Israele, quia capta est arca Dei.* FOEDERA pro tabula fœderis per metonymiam. Fœdus alioqui vnum fuit cum Abraham & posteris eius initum: nisi de diuersis fœderis initi confirmationibus atque iterationibus intelligere malimus. LEGISLATIO supra cap. 3. 2. *Credita sunt eis τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ eloquia Dei:* hîc legislationem vocat. Nā solis Iudeis leges cœlitus dare dignatus fuerat Deus, quod non vulgare decus fuit huius gentis, quod prædicat Moses Deuter. 4. v. 8 33. ET CVLTVS. Sacerdotium intelligit cum externis ritibus & sacrificiis quibus legitimè coli Deus ab hoc populo voluit: sicut Heb. 9. 1. dicit Apostolus, vetus testamentum habuisse etiam sua δικαιώματα & λατρείας iustificationes & cultus. ET PROMISSIONES nempe tum legales, tum Euangelicæ, quas legislationi Deus plurimas asperferat. Erant hæc de substantia fœderis. Discernit tamen eas à fœdere, quia semel fœdere sancito, non destitit Deus nouis subinde promissionibus hunc populum ad obedientiam allicere.

5. QVORVM SVNT PATRES. Tertiò comparat ad Patriarchas, quorum erant soboles, & quorum præclara laus in Ecclesia, ad ipsos quoque pertinebat. Est enim & hoc non exigui momenti, originem trahere à sanctis & Deo dilectis viris, quorum filiis misericordiam pollicitus erat in millesimam generationem. Genes. 17. 4. Exod. 20. 6. Hæc tertia causa tanti doloris Apostoli, quia infelicitas posterorum quodammodo ad ipsos Patriarchas pertingere videbatur. Prout Aristoteles statuit in Ethicis, πῶς καὶ ἀπμίας δυνάμεως τε καὶ δυστυχίας τέκνων καὶ δούλων ad maiores demortuos quodammodo pertingere. *Eth. lib. 1. cap. 10.*

ET EX QVIBVS EST CHRISTVS. Tandem comparat ad CHRISTVM, qui ex eis secundum carnem descendere dignatus est. Relatiuum autem non spectare Patres, sed Iudæos, coniunctio καὶ ostendit. Copulat enim hanc quasi extremam & summam gentis suæ excellentiam, cum superioribus,

quod Filius Dei communes cum eis *αἰγρόντες* maiores
 atque parentes habere, non erubuerit, ex quibus homo
 nasceretur; quod rursus sanè eximium fuit Iudæorum
 decus. Hoc vero etiam nihil eis prodesse, sed in exitium
 cedere ob spontaneam eorum cœcitatem, non iniuria
 gravissimè. dolet Apostolus. Limitatio SECUNDVM
 CARNEM. docet, in Christo præter carnem esse naturã
 aliam diuinam, secundum quam ex Iudæis ortum non
 habeat: ac non nihil diuerse hic esse significationis quàm
 priùs v. 3. articulus adiectus τὸ emphaticè indicat. QUI
 EST SUPER OMNIA DEVS BENEDICTVS. Quia ori-
 ginè Christi ex Iudæis limitatione astrinxerat ad car-
 nem seu humanitatem: addit etiam, secundum quid
 Christus non descendat à Iudæis, nempe secundum suam
 diuinitatē: quia non sit nudus homo, sed & verus Deus,
 duabus naturis subsistens in vnitate personæ. Diuinita-
 tis autem Christi mentionē hic fieri, opportunum erat,
 vt appareret, quænam illa præstantia esset, quod ex Iu-
 dæis carnem suam assumeret voluit Christus, quia nempe
 idem homo & Deus. Ne vero Deum putetur vocare abu-
 siuè, quomodo Magistratus & reges Dij vocantur, quia
 sunt Dei vicarij, epithetis veri Dei eum insignit: DEVS
 ὁτι παντῶν *super omnes* vel *super omnia*: eodem sensu. O-
 mnibus enim creatoris & rebus superiorem docet. Εὐλο-
 γητός *Benedictus in secula*. Et hoc solius veri Dei elogiū
 esse, ex cap. 1. 25. patet, vbi Deus creator eodem elogio
 celebratur. Iampridem hæretici in hoc diuino Christi
 encomio eludendo laborarunt. Erasmus quoque suis
 notis non parum ei derogauit. Vindicationem vero e-
 ius in Dubia differemus. Præclarus est hic locus de Chri-
 sti persona *θεὸν ὁρίσας*, si quisquam alius.

I. Docet Christum Deum verum & æternum esse
 super omnia benedictum in secula: qui solus est Deus
 creator, capit. 1. 25.

II. Verum quoque hominem carne & anima huma-
 na præditum, ex Iudæis maioribus progenitum.

III. Duabus subsistere naturis veris, distinctis, hy-
 postaticè vnitis, diuina & humana, quia idem ex patri-
 bus ortus, qui & Deus benedictus in secula.

IV. Denique diuina & humana omnia Christo com-
 petere secundum distinctas naturas.

SECUN-

SECUNDA PARS CAPITIS.

Vindicatio promissionis diuinæ aduersus
Iudæorum & rationis huma-
næ objecta.

6. Fieri tamen non potest, ut exciderit sermo Dei. Non enim omnes, qui sunt ex patre Israele, sunt Israel: Sup. 2. 28.
7. Neque qui sunt semen Abraha, ideo omnes sunt filij: sed in Isaac vocabitur tibi semen. Gen. 21. 12.
8. Hoc est, non qui filij carnis, ij filij Dei: sed qui sunt filij promissionis, censentur in semine. Heb. 11. 15.
9. Promissionis enim sermo hic est: Hoc ipso tempore veniam & erit Sara filius. Gen. 4. 28. Gen. 18.
10. Neque hic solum: sed & Rebecca, cum ex uno concepisset, nempe ex Isaac patre nostro, hæc experta est. 10. Gen. 25. 11.
11. Nondum enim natis pueris, quum nihil fecissent boni vel mali, ut propositum Dei, quod est secundum ipsius electionem, id est, non ex operibus, sed ex vocante, firmum maneret,
12. Dictum est ei: Maior seruiet minori. Gen. 25.
13. Sicut scriptum est: Iacob dilexi, Esau verò odio habui. 23. Mal. 1. 2.
14. Quid igitur dicemus? Num iniustitia est apud Deum? Absit.
15. Nam Mosi dicit: Miserebor cuius misertus fuero, & commiserabor, quem commiseratus fuero. Deut. 33. 19.
16. Nempe igitur electio non est eius qui velit, neque eius qui currat, sed eius qui misereatur, nempe Dei.
17. Dicit enim scriptura Pharaoni: Ad hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te potentiam meam, & ut annuncietur nomen meum in tota terra. Exod. 9. 16.
18. Itaque cuius vult misereatur: quem autem vult indurat.
19. Dices ergo mihi: Quid adhuc succensei? nam voluntati eius quis resistit?
20. Imo vero, ô homo, tu quis es, qui ex aduerso respondas Deo? num dicet figmentum fictori: Cur me tale fecisti? Sap. 15. 7. Jer. 18.

Esa. 49. 5.

21. *An non habet potestatem figulus in lutum, ut ex eadem massa faciat aliud quidem vas ad decus, aliud vero ad dedecus?*
22. *Quid si vero volens ostendere iram, & notam facere potentiam suam, pertulit multa lenitate vasa ira, coagmentata ad interitum.*
23. *Et ut notas faceret diuitias gloriae suae erga vasa misericordiae, quae preparauit ad gloriam (sub: quid hic iniustitiae?)*

6. **I**ERI TAMEN NON POTEST. Altera parte capitis, Apostolus vindicat Deum à calumniis rationis humanae ex reiectione Iudaeorum ortis. Vindicationem ex verbo Dei, & ex mysterio diuinæ electionis ac reprobationis instituit, quod hac occasione explicat, & ex scriptura demonstrat. Primæ obiectionis summam ostendimus in analysi. Constat ex historiis sacris, Iudæos quoties prophetae scelera eorum taxarent, & abiectionem minarentur regere solitos esse promissiones, foedus, templum: si nos abiiceret Deus, fieret mendax, non seruaret promissiones patribus factas: At hoc est impossibile. Ergo inanes sunt minae vestrae. Huc videbat Apostolus Iudæos etiam nunc confugere posse, si reiecti sumus à salute, exciderunt seu irritae erunt promissiones. At hoc impossibile. Ergo falsum nos reiectos esse. Apostolus minorem comprobat, *sane fieri non potest* quod dicitis, promissiones excidere. Sed negat coherere maiorem: quia quantumuis Iudæi sint reiecti à Deo, non sit ideo necesse, promissiones Dei excidere. *ὡς εἰπερ* *ὅτι ἐκπλήθυνεν* vetus: *Non autem quod exciderit.* Sic redundaret *ὅτι*: & esset ellipsis explenda: *Non autem hac dupliciter dico, vel loquor: q. d. quod Iudæos dixi anathema, sci eo non sequitur, verbum Dei excidisse.* Alij: *Non (hac ex o) quasi exciderit.* Sic redundaret *ὅτι*. Sed *ὅτι* est pro *ὅτι* *πε.* *dicri tamen non potest ut exciderit.* Sic euidentior est *Fie* lepsis, q. d. quicquid hic obstrepant Iudæi, impossibile est promissionem excidisse. *ὁ λόγος θεοῦ* explendum bile *γαλίας* *promissionis* ex ver. 9. Intelligit promissiones *ἐπαγγελίας* mine Abraham factas, Ge. 12. 17. 22. *Ergo Deus iustus & de se is tui, &c.* *EXCIDERIT* pro, factus sit irritus: *Opseminur* huic verbum *μὴ* *v. ii.* Firmum, ratum manere: *ponit* quo

quo ensu 1. Sam. 3. 19. dicitur: *Verbum Iehoua nullum cecidit super terram* Castalio corrumpit sensum: *Non dico hac, quasi exciderit mihi sermo.* Quasi verò Apostolus suam obliuiofitatem excusare intendat. Afferitur ergo Dei veracitas & constantia in seruandis promissis. Impossibile enim est, Deum, qui ipsa est veritas, mentiri, aut verbum eius excidere, hoc est, impediri ne consequatur euentum. *Caelum & terra transibunt: verba mea non transibunt.* Hæc sit basis fidei & consolationis nostræ.

NON ENIM OMNES QUI SVNT EX ISRAELE. Israel priore loco indiuiduè Iacobum: posteriore collectivè Iacobi posteros significat. Sunt qui volunt argumentationem esse typicam, seu discrimen filiorum Dei fuisse adumbratum in istis Sed est exegetica. Probat non excidere promissionem ob reiectos Iudæos, diuisione Israelitarum, quam Deus olim fecit in promissione, & in æterno suo consilio. Promissio quidem indefinitè facta est Israelitis. At non omnes ex Israël carnaliter progenerati, sunt veri Israelitæ, sed tantum qui sunt filij promissionis, hoc est, qui fide promissionem accipiunt. Non igitur laborat promissio, nec accusari potest Dei veritas, licet carnales Israëlita fiant anathema: Manet interim promissio rata filiis promissionis, veris Israelitis. NEQVE QVIA SVNT SEMEN ABRAHAE. Prius diuiserat Israelitas veros, & carnales. Nunc etiam diuidit semen Abraham, quia Iudæi semper habebant in ore: *Semen Abraham sumus.* Omnes erant semen Abraham: sed non omnes filij Abraham: Quid ita? quia Deus ius filiationis astrinxit ad Isaac, excluso Ismaële: qui erat semen Abraham, sed non filius. IN ISAAC VOCABITVR, hoc est, soli ex Isaaco posteri censebuntur semen tuum: populus Dei: socij fœderis.

8. HOC EST, NON QUI FILII. Clariùs exponit & confirmat diuisionem seminis & filiorum Abraham: & subest occupatio: *In Isaaco vocabitur semen:* omnes ergo, qui semen sunt, erunt & filij: Quid enim interest inter semen esse, & filium esse? Concedit esse filios carnis, sed non filios promissionis, qui soli censentur in semine Isaaci. *Filij carnis* sunt vi naturæ generati, vt erant Ismaelitæ & Keturæi. *Filij promissionis*

Gen. 21.
22.

sunt non vi naturæ, sed miraculosa promissionis gratia geniti ex Abrahamo, ut Isaac. Hunc enim genuit centenarius ex effœta vxore sterili.

9. PROMISSIONIS ENIM SERMO HIC EST: ostēdit quod dixerat, ex promissione Gen. 18. 10. *Hoc ipso tempore veniam.* Ridebat Sara quasi rem absurdam. Deus tamen promittit se daturum filium vetulę sterili: quasi dicat, non tuus sed meus erit filius: ego enim dabo miraculo. Keturæorum alia fuit ratio. Nam eos vi naturæ generauit senex ex Ketura iuuenula. Possibile est senem ex iuuenula generare: ex decrepita sterili est impossibile naturaliter. Isaac igitur hic dicitur filius promissionis & filius Dei ob causas dictas. Ad Galath. 4. Isaaci filios spirituales vocat omnes credentes regeneratos spiritu Dei. Ideo Chrysostomus rectè transfert ad regeneratos ex gentibus. Nam & hi sunt filij Abrahę secundū spiritum, & filij promissionis, quando promissionem fide accipiunt: Dedit enim potestatem fieri filios Dei omnib. credentibus, non ex carne sed ex Deo natis.

DOCET I. Promissiones salutis non esse alligatas carnalibus priuilegiis, dignitatibus aut successionibus, sed pertinere ad filios Dei II. Filios Dei generali ratione appellari omnes vocatos ad Ecclesiam, inuocantes Deū patrem, vtentes sacramentis: Sed non omnes esse filios promissionis: quia multi hypocritę, qui non verè sunt quod videntur esse. Multi simulant pietatem, sed non habent. Filij autem promissionis sunt, qui ex Deo nati sunt, hoc est, veri fideles & regenerati. I II. Promissiones Euangelij ita esse vniuersales, & pertinere ad omnes, vt tamen peculiari iure solos fideles concernant, qui soli promissam salutem consequuntur. Et si igitur multi bonis promissis excidunt suā culpā: filiis tamen promissionis manent promissiones ratę, & Deus verax.

10. NEQVE HOC SOLVM, SED ET REBECCA: Exemplo alio euidentiore confirmat diuisionem Israëliitarum, quod non omnes sint filij Dei, qui tales habentur. & μέντοι δέ: consueta est Apostolo hæc connectendi & amplificandi formula, vt cap. 5. aliquoties, & c. 8. 23. Est verò elliptica. Defectum alij sic explent: *Non solum hic, nempe est sermo promissionis. Erasmus non solum autem hoc: Alij non solum autem illa, nempe Sara: Beza supplet hæc*

Hæc experta est. Fortè rectius explebitur: ἡ λαβὴ λόγον ἑπαγγελίας: *accepit verbum promissionis.* Est verò prolepsis. Nam poterat excipi: Causa discriminis in Ismaele & Isaac fuit aperta ex genitura: Ille natus ex ancilla serua: iste ex coniuge libera, vt Galat. 4. Suo igitur merito ille exclusus à filiatione, iste receptus. Nulla, inquit, talis causa in gemellis Rebeccæ Esau & Iacob paribus per omnia. Horum igitur *primo* exponit equalitatem: *postea* diuisionem à Deo factam, & huius diuisionis causam. Æqualis, inquit, conditio vtriusque ambo matre Rebecca, patre Isaac, conceptu & partu vno editi. Videntur ergo pariter semen & filij. Tamen Deus ingenti discrimine eos discreuit ver. 12. 13. Nam maiorem Esau contra naturæ & legis rationem subiicit minori Iacob, tanquam seruum Domino, diuino oraculo Gen. 25. Nec subiectio illa fuit civilis, sed spiritualis. Nam significabat, Iacob esse Deo charum & electum, Esau Deo exosum & reprobum: quod oraculo alio Malachiæ 1. 2. confirmabit.

II. NONDVM ENIM NATIS PVERIS: Occurrit questioni, cur Deus gemellos ita discreuerit, quo ad naturam prorsus pares: atque affirmat, Deum id fecisse, nullo dignitatis respectu, nullis operum bonorum vel malorum meritis præsentibus aut præuisis inductum, sed merito voluntatis atque electionis proposito. Cum enim foetus in vtero colliderentur, oraculo matri significatum fuit, collisionem duorum fratrum dissidium, & minoris de maiore victoriam portendere: MAIOR SERVIET MINORI: cuius oraculi expositionem fusè persecuti fuimus in genesi cap. 25. Ne verò casui aut fortunæ ascribatur ista naturæ inuersio, aut de externa tantum prærogatiua accipiatur minoris præ maiore dignitas, Apostolus ex Malachia explicat, Deum id discrimen fecisse, Iacob diligendo, Esau auersando. An rectè Apostolus accommodet suo instituto hoc oraculum, & quo sensu Deo dilectio & odium conueniat, in dubiis dicetur. Nunc *observandum*, quam huius dilectionis & odij causam afferat Apostolus. Nulla fuit in vtroque generationis differentia: quia par vtriusque quantum ad hanc conditionem. Nulla etiam meritorum, quoniam nondum natis pueris, priusquam Iacob aliquid boni, Esau aliquid

mali fecisset, Deus eos discreuit, & collisione eorum discrimē præsignificauit. Causa igitur fuit æternū Dei propositū, quo constituit tale discrimen eorū facere. Prauus fuit Esau naturā. Nō minus etiam Iacob. Vterq; enim cōceptus in peccato. Et tamē hunc dilexit Deus, illum odio habuit, nō utiq; ob discrimē aliquod inherēs aut præuisū, sed κατ' ἐκλογῇ: quia vnum elegit, alterum non elegit.

*Eligere,
reproba-
re Dei
quid sit.*

13. SICUT SCRIPTUM EST, IACOB DILEXI, ESAU ODIO HABUI: Diligere est bonum aliquod alicui velle. Odisse est non diligere & bonum illud non velle. Eligere verò est bonum vitæ æternæ alicui velle. Reprobare est non eligere, & bonum vitæ alicui non velle: Sicut Thomas describit. NON EX OPERIBVS SED EX VOCANTE: Particula ἐκ causam impulsuam notat pro διὰ: *Non propter opera.* A causa electionis remouet opera Iacobi: tum præsentia, quæ nulla esse poterant, antequā natus esset: tum præuisa, quæ nulla futura erant bona, nisi quæ Deus in eo efficeret, idque ex illa dilectione & electione: quibus proinde Deus ad eū diligendū & eligendum moueri non poterat. Nihil enim potest esse causa sui ipsius. Causam verò statuit in solo vocante Deo, hoc est, in sola Dei vocantis ἀδελφία & misericordia, qua Iacobum à fratre discernere, fratri anteferre, diligere & eligere dignatus est. Sic enim exponet mox, cum dicet: *Non est volentis, aut currentis, sed misereantis Dei: Miseretur quorum vult, quos vult indurat.* Deum dicit vocantem, quia per vocationem primò dilectionem, deinde propositum suum de salute nostra patefacit: Ideo supra capite 8. 28. vocationem propositi effectum dixerat: *Vocatis secundum propositum.* Hic propositum electionem & vocationem eodem sensu. Quod propositum vocat κατ' ἐκλογῇ, secundum electionem, intelligi etiam debet de contrario, κατ' ἀποδόξιν: secundum reprobationem: Nam electio vnius, est desertio seu reprobatio alterius. Electio enim non est omnium sumptio, sed aliorum ab aliis cū approbatione discretio. Ideo sensus est: Causa duorum oraculorum fuit, ut propositum Dei, quo Iacob elegerat, Esau reprobauerat, maneret ratum. Patet hoc: quia tā mala quā bona facta discretionis huius causā fuisse negauerat: Nec igitur propter benefacta Iacob elegit, nec propter malefacta Esau non elegit: Item, quia

*Electio
quid sit.*

oraculū

oraculum vtrunque opponit in proposito effectis, *Iacob dilexi, Esau odio habui*. Et deniq; mox misericordiæ iustā indurationem opponet. Sic igitur totum propositi seu prædestinationis diuinæ mysterium in hypothesi filiorū Abrahæ & Isaaci nobis considerandum & adorandū proponit, mox verò transferet ad thesin cum dicet: *Non est volentis, &c. Miseretur quorum vult, quos vult indurat*. Est id quidem rationi humanæ imperceptibile & prorsus aduersum: quia homines non possunt capere, quomodo Deus omnia disponat sapientissimè & iustissimè nō modo extra hominem, sed & in genere humano, vt nihil boni vel mali cuiquam citra eius propositū contingat. Nec possunt ferre, vt liberum arbitrium hominis subiiciatur consilio diuino, quia volunt esse *αὐτεξόνι*, volunt ipsi esse suæ salutis & interitus causa. Sed Apostolus optimè conciliat ista: neque quicquam est difficultatis in hac disputatione, modo ratio humana se Deo subiiciat, eumque & Deum, & omnium rerum æquissimum moderatorem esse agnoscat, eius voluntas sit summa æquitatis & iustitiæ regula. Hypotheses igitur istas paucis hinc obseruemus.

I. Promissiones Euangelij sunt quidem datæ vniuersæ Ecclesiæ, vt omnibus offeratur gratia & salus in Christo: sed non implentur in omnibus: quia habent additam conditionem fidei & conuersionis ad Deum, quæ non in omnibus impletur.

II. Etsi igitur maior pars Christianorū promissionibus Euangelij excidat, & sic anathema fiat à Christo, tamen ideo promissiones non excidunt, aut irritæ redduntur.

III. Non enim omnes Christiani aut Christianorum filij sunt etiam filij Dei, sed soli filij promissionis: & ita Ecclesia Christiana semper constat ex filiis carnis, & ex filiis Dei.

IV. Filij promissionis sunt, qui promissionem Euangelij fide accipiunt, quique vi promissionis ex Deo renascuntur per verbum & Spiritum sanctum: sicut Isaac vi promissionis natus fuit ex Sara.

V. Hęc diuisio filiorū in Ecclesia cœpit inde ab initio in filiis Adami, Cain & Abel: Nohæ, Abrahami, Isaaci, & Iacobi, & mansura est, vsque ad finem seculi: quia in agro Domini cum tritico semper nascentur zizania: & in

die extremo ex duabus trahentibus molam vna assumetur, altera relinquetur: ex duobus iacentibus in vno lecto, alter assumetur, alter relinquetur.

VI. Non est autem ex hominum natura, quâ omnes sunt pariter rei & prauī, filij & vasa iræ post lapsum: sed ex Dei gratia, quod alij per verbum ad Christum vocantur, alij non: alij vocati per spiritum efficaciter trahuntur, hoc est, fide & pœnitentia donantur, alij non.

VII. Gratia vocationis non est ex arbitrio aut conatu hominum: sed ex arbitrio vocantis Dei. *Quis te discreuit, &c.*

VIII. Arbitrium seu voluntas Dei vocantis est propositum secundum electionem in Christo, hoc est, consilium Dei, quo ex perdita massa humana alios ab aliis discreuit, eligendo hos, relinquendo alios: quod propositum vocatur prædestinatio, electionem & abiectiōnem seu reprobationem sub se continens, Ies. 41. 9: *Seruus meus es tu: elegi te, & non reprobavi te.*

IX. Propositum hoc discretionis in Deo æternum est, ante iacta mundi fundamenta: antequam homines creati vel nati essent.

X. Estque firmum adeo, vt mutari aut impediri à creaturis non possit.

XI. Causa mouens Deum ad discretionis propositum non fuit præuisa hominum dignitas, aut indignitas: omnes enim in massa perditionis vidit amore aut gratia pariter indignos.

XII. Nec præuisa aliqua carnis prærogatiua, Iacob enim & Esau in hac pares cum essent, Deus eos discreuit, alium diligendo, alium auersando.

XIII. Nec præuisa bona vel mala merita: Quia non ex operibus. Et mala merita erant omnium: bona nullorum.

XIV. Nec præuisa fides in Christum, quia hæc à Deo donatur electis secundum propositum, cuius proinde est effectus: Effectus autem non est causa sui ipsius: Aut præuisa infidelitas, quia hæc naturaliter est omnium.

XV. Sed sola voluntas Dei vocantis & miserentis quorum vult, & indurantis quos vult.

Hanc postremā ratio humana minimè ferre potest: quin Deum iniustitiæ & crudelitatis accuset. Eam igitur
Apostolus

Apostolus maximè dehinc vindicabit.

Obseruemus verò Apostolum totum hoc mysterium non promere ex suo ingenio, sed ex scriptura, cuius oracula & historias allegat.

Discamus proinde I. Hoc mysterium non ex philosophia, sed ex scriptura discendum esse. II. In sola igitur Ecclesia illud doceri & notum esse debere: Extra Ecclesiam verò, & extra scripturam pro stultitia imò blasphemia haberi. Non est igitur quod rationis humanæ cauilla & sophisticam contra moremur. III. Scripturam solam normam dogmatum & controuersiarum esse oportere. Si enim Apostolus nihil *ἐκ τῶς γραφῆς*: quanto minus nos? IV. Verus Testamentum esse Noui fundamentum: Nouum veteris complementum & illustrationem. Et hæc quidem generatim.

In specie verò monet exemplum Ismaelis & Esau, inane esse gloriam carnis de maiorum stemmate & nobilitate: Nisi enim parentum virtuti insistant posteri, utque hoc possint, gratiam à Deo accipiant, ortus præclarus magis granat quàm iuuat filios degeneres: Quod obseruent etiam illi, qui ad Christianismum satis sibi putant; ex Christianis natos & baptizatos esse: ut Iudæi satis esse putabant, se ab Abrahamo descendere, circumcisionem & sacrificia habere: quæ hypocrisis olim à Prophetis grauiter reprehensa fuit, & hoc loco à Paulo exemplis istis notatur:

Deinde memorabile est, quod Augustinus obseruauit, Apostolum egregiè hic Mathematicorum nugis pudere facere & refutare, qui astris ingenia & successus hominum subiiciunt, quasi tales nascantur & fiant homines, qualiter Martem, Venerem, Iouem, in horoscopo affectum aut dispositum habent. Nam Iacob & Esau eodem partu, iisdem parentibus editi diuersissimò fuerunt ingenio, moribus, conditione & euentu, non ex diuersa siderum affectione, sed ex solius Dei proposito.

Consoletur etiam ista liberorum diuersitas pios parentes, quod non sit in sua potestate ingenia & euentus liberorum formare aut dirigere: Omnium quidem salutē pia educatione & sedula *ἐκτίωσις* ad Dominum curare ac promouere debent. Sed si non respondeant successus, affurgant ad hoc Dei consiliū, quo sepe fit, ut alterum dili-

gat, alterum odio habear, semper occulto sed nunquam iniusto iudicio, inquit Augustinus.

Refutantur etiam hac Apostoli doctrina omnes Pelagianę opiniones: quasi propositum Dei de hominum salute iuxta merita sit factum & mutetur in horas. Excludit enim omnia opera bona vel mala, præterita, præsentia & futura. Non igitur propter bona electi: nec propter mala reiecti sunt alij: Sed cum omnes in pari corruptione essent, ut Iacob & Esau in utero matris, Deus pro sua *liberā* elegit unum, non elegit sed reprobavit alterum. Quæ consideratio nos docet in salutis negotio nihil carnis privilegiis & natalibus, vel operum meritis tribuere, sed in sola Dei misericordia acquiescere, eamque cum humilitate celebrare quod nos præ aliis gratia sua dignatus est: Cur alios dignatus non sit non curiosè scrutari, aut malitiosè sugillare, sed humiliter adorare Dei iudicia.

Sic igitur tribus versibus 11. 12. 13. Apostolus mysterium prædestinationis diuinæ in hypothesi & in thesi breuissimè cōplexus est, & quidem hypothesein ex thesi cōfirmavit: thesin verò per hypothesein illustravit. Hæc observanda diligenter. *Hypothesis* aperta est in Iacob & Esau. Ille dilectus & electus, iste exosus & reprobatus: neuter ob suas qualitates, vel operum merita, sed ex mero Dei eligentis illum, reprobantis istum proposito. Idem propositū pertinet ad omnes homines, quia Deus non solos illos gemellos, sed oēs homines similiter discrevit, quod mox apertius docebit Apostolus, v. 21. & experientia testificatur. Quotidie enim Deus hoc discretionis propositū inter homines patefacit, alios vocādo, alios prætereūdo: & ex vocatis alios donādo fide, alios in infidelitate relinquēdo: nō utiq; ppter eorū merita, sed mera sua *liberā* te stāte Christo in Euāgelio: *Etiā pater quia sic placuit tibi.*

*contra ne
gātes ele
ctionem.*

Est ergo impia insania, quod hæc Apostoli doctrina furiosè à multis traducitur, ab aliis proteruè negatur, ab aliis sophisticè deprauatur. Alij negant vllum esse in Deo electionis propositum: alij contendunt Deum omnes elegisse: alij aliquos quidem elegisse, sed nullos reprobasse: alij elegisse alios propter præuisam fidem: reprobasse alios propter præuisam infidelitatem, &c. Quæ certè sunt cotidē blasphemie in Deū, cui hac ratione ius suū detrahitur,

hatur, gloria eripitur Est in Deo propositū secundū electionē. Ergo est electio: ergo elegit: aut omnes aut aliquos. Non omnes: quia electio est alicuius vel aliquorū ex multis ab aliquo malo ad aliquod bonū discretio vel separatio: nec potest dici electio, ubi est omnium simul sumtio: item quia non Esau, sed solus Iacob electus: Ergo aliqui tantū electi. Ergo aliqui non electi: sed reiecti: seu reprobi. Nō ex operibus: sed ex vocante Deo: Non igitur opera sunt causa propositi: Non pręterita: quia propositū antecessit ab æterno. Non pręsentia: quia nondum natis pueris, &c. Non pręuisa: quia omnes pariter corruptos & filios, irę pręiudit Deus, donec gratia sua eos discerneret. Non etiā pręuisa fides & resipiscētia: quia hæc in nullis futura erat, nisi quibus eam donaret. Vtraque enim est donum Dei: & effectum propositi secundum electionē testante Apostolo: *Quis te discreuit?* Nunc pergamus.

14. QUID IGITUR DICEMVS? NUM INIUSTITIA EST APUD DEVM? Sequitur refutatio secundę calumnię, quam Apostolus videbat Iudæis in procliui esse ex sua assertione necere, non quod inde cōsequatur, sed quod ratio carnalis pro sua superbia ansam calumniandi hinc arripiat, quia mysteriū hoc capere non potest, & ad leges humanas Deum alligatum somniat, cui plus nō liceat in suas creaturas, quā homuncioni hero in suum seruum, vel prętori in suum ciuem, qui nisi det æqualia æqualibus in officiis, pręmiis, & pœnis, habetur iniustus. Hac inquam lege humana ratio Deum circumscribit, nō cogitans, eum esse *αὐτοκράτορα*, qui absolutum in creaturas ius habeat, omnia quę vult faciens in cœlo & in terra, cuius voluntas sit summa iustitię norma, vt quicquid facit eo ipso sit iustum, quia facit. QUID IGITUR DICEMVS? NUM &c. Diuino acumine sentit, quid homines carnales texere possint & soleant ex eo, de quo dixerat, electionis proposito: ideo pręoccupat, & refutat: quasi dicat, video quid obiecturi sis: si Deus iuxta propositū suū Iacob dilexit, Esau odio habuit, & sic alios diligit, alios odit, vtrique apud eū erit iniustitia. Iniquū. n. videtur, vt sine vllis bonorū malorūve operū meritis vnū De⁹ diligat, odiatq; alterū. At hoc blasphemū. Ergo & illud. Hoc est illud *πολὺν χρόνον* sophisma, quo à plurimis hæc Apostoli

August.
Ench. c. 28.

doctrina etiam hodie traducitur: si non omnes elegit Deus, sed aliquos reprobavit, cum omnes sint natura æquales: erit ergo Deus *μεροσυνωπολητής* & iniustus, quia iudex in foro tribuens æqualibus inæqualia est iniustus. At qui videmus, Spiritum Sanctum sophistis iam olim obstruxisse: proinde nō est, quod in refellendis illis multum laboremus: Qui enim ita obijciunt, testantur, se vel *Deū iniustum esse non posse:* iustitia nullam esse posse: proinde omnia Dei opera, quæ in bonis vel malis, aut per bonos vel malos operatur *fixum.* secundum scripturas, qualiacunque tandem hominibus videantur, siue causæ, rationes, & fines eorum intelligantur à nobis siue non, ut iusta & sancta adoremus ac suspiciamus, neque vlla ratione carpere aut cauillari tentemus.

Aug. ad Simpl. li. 1. q. 2. col. 634. Sit hoc fixum atque immobile in mente sobria pietate atque stabili fide, inquit Augustinus quod nulla est iniquitas apud Deum, atque ita tenacissimè firmissimèque credatur id ipsum, quod Deus cuius vult miseretur: & quem vult obdurat, hoc est, cuius vult miseretur, & cuius vult non miseretur, esse alicuius occulta, atque ab humano modulo inuestigabilis æquitatis, quæ & in ipsis rebus humanis terrenisq; contractionibus animaduertenda est: In quibus nisi superna iustitia quadam impressa vestigia teneremus, nunquam in ipsum cubile ac penetrale sanctissimum atque castissimum spiritualium preceptorum nostræ infirmitatis susciperet atque inhiaret intentio: Haftenus Augustinus. Sic iustissimè tribuuntur Deo quædam malorum opera his dictis: Non *Iob. 1. 21.* vos me misistis, sed Deus: Dominus dedit, Dominus abstulit, *Psal. 105. 25.* &c. Deus peruertit corda Ægyptiorum, &c. Deus tradidit filium suum, &c. *Iudæi fecerunt, quæ manus Dei decreuerat ut fierent, &c.* Hæc omnia iustissima sunt Dei iudicia, tametsi in organis grauissima concurrerunt peccata. Idem iisdem propè verbis Apostolus supra tuebatur aduersus similem calumniā: Si Dei iustitiam nostræ iniustitiæ commendat: quid dicemus: an iniustus Deus? Absit, quomodo alioqui esset iudex mundi? Cum igitur vniuersa scriptura clamet, Deum esse figulū, qui vas aliud format ad honorem, aliud ad dedecus: qui aliorū miseretur, alios indurat: qui Iacobū dilexit, Esau odio habuit: qui alios donat fide, alios in cæcitate relinquit: qui alios gratuito seruat in

in Christo alios iuste ob sua peccata damnat: qui denique omnia, quæ vult, facit in cælo & in terra, iuxta beneplacitum voluntatis suæ: absit ut curiose in Dei sanctissima iudicia inquiramus. In omnibus potius laudē iustitiæ Deo ascribamus. Qui verò proteruè insurgere, ac Deū idē iniustitiæ accusare audent, quod alios elegit alios reprobavit merito beneplacito, absque meritorum respectu: audiant quæso, & aures arrigant ad ea, quibus proteruiam eiusmodi compescit Apostolus.

PRIMO auersatur, ut auribus Christianis indignum. ABSIT: Connexum maioris esse falsissimū indicat, ut in analysi fuit ostensum. Sufficit hodie aduersus electionis hostes Apostolica hæc auersatio. Deinde ne auersatio putetur tergiuersatio apertis scripturis refutat, & nullius iniquitatis Deum accusari posse ob electionē aliquorū, reprobationem aliorum, ipsius Dei verbis ex Mose demonstrat: quo rursus docet, scripturas unicam dogmatū normam & cōtrouersiarum regulam esse, ad quam quicquid congruit, recipere fideles oporteat, siue congruat cum rationis phantasia, siue non: & nullum esse tam perplexum sophisma, nullam tam argutam blasphemiam, quæ ex Scripturis sacris dissolui atque retundi solidè apud fideles non queat.

15. NAM MOSI DICIT: MISEREBOR. Probat duobus versibus, arbitrariam Dei electionem iniquitatis accusari non posse: quoniam sit opus liberrimæ atque indebitæ misericordiæ Dei. idque testimonio ipsius Dei confirmat: *Nam Mosi dicit, nempe Deus: Miserebor cuius misertus fuero, & commiserebor, quem commiseratus fuero.* *Exod. 33. 19.*

Ante omnia videatur cōsequentia. Probat Deum nō esse iniustum diligendo & eligendo aliquos, & non omnes: quia diligit & eligit quos vult, ex misericordia:

QVOD fit datūve ex misericordia, id fit vel datur absque iniustitia.

DEVS, Iacob & quos vult dilexit & elegit ex misericordia.

In misericordia in iustitia

ERGO absque iniustitia.

MAIOR patet: quia iniustitia est violatio iustitiæ: In misericordia violatio iustitiæ esse nō potest: quia misericordia est absque obligatione: & est gratuita, quia fluit ex amore indebito. At iustitia est ex obligatione, & ex debi-

esse non potest.

to: Iustitiæ enim est tribuere, quod cuique iure naturali vel positivo debetur. Misericordia igitur est absque iniustitia. *Quis, inquit Augustinus, nisi insipiens Deum iniquum putet, siue iudicium pœnale ingerat digno, siue misericordiam præstet. Quare tamen huic ita, & huic non ita?*

August. Homo tu qui es? Debitum si non reddis, habes quod gratuleris, si reddis, non habes quod queraris.

lib. 1. q. 2. ASSUMPTIONEM Apostolus confirmat voce Dei ad *col. 644.* Moſen: *Miserebor cuius misereor, & commiserabor, quem commiseror,* quasi dicat, non tenetur Deus ad diligendum aut eligendū quenquam, sed indebita misericordia diligit, eligit, quēcunque diligit, eligit. Iacob igitur dilexit. Esau reiecit, nulla illius prærogatiua inductus. Dixit illud Moſi, cum populo intercessionē suā impunitatem impetraret. Rogabat tunc Moſes, in signum veniæ impetratæ sibi gloriam Dei ostendi. Deus se videri posse negabat: tamen posteriora sua & nomen promittebat se ei reuelaturum singulari gratiā: *Ego, inquit, prætere faciam omne bonum meum ante faciem tuam, & acclamabo nomen Iehoua ante te: & miserebor, cuius miserebor, & clemens ero, in quem clemens ero.* Non est pleonasmus aut ταυτολογία in verbis: sed vehemens confirmatio misericordiae gratuitæ, arbitrariæ, constantis & immensæ.

IN Hebræo sunt duo verba, *רחם*, quod est *gratiam & beneuolentiam præstare*, & *רחם* misereri in Piel, in Kal *רחם* amare, non simplici amore, sed materno affectu. Est enim à *רחם* quod est matrix seu uterus. Ergo posterius membrum habet incrementum. Ingeminatio verò vtriusque significat misericordiam: primò gratuitam & indebitam: *Misereor cuius misereor*: quasi dicat, miserendi causam non inuenio, nisi in ipsa misericordia mea. Ergo non in hominum bonitate aut meritis. Deinde arbitrariam: *Misereor cuius misereor*, hoc est, cuius voluero, vt Apostolus explicat vers. 18. quasi dicat, misericordia mea non pendet, nisi ex meo solius beneplacito. Non igitur cuiusquam miseretur quia dignus est: sed quia vult Deus. Tertiò constantem & immutabilem: *Misereor cuius misereor*, id est, constanter & immutabiliter misereor. Non igitur misericordiam suam erga electos mutat vel abrumpit. Huc pertinet, quod in Hebræo verbum vtrumque præsens ingeminat

per futurum , *Misereor cuius miserebor: misereor quem miserebor: LXX.* futura præmittunt , præsentia subiiciunt, ἐλεῖσω ὃν αὖ ἐλεῶ, &c. quos Apostolus sequitur: eodem sensu: quia significatur constantia & continuatio misericordiæ. Sic Pilatus dicebat: *Quod scripsi, scripsi*, id est, non mutabo scripturam: *Denique* immensam & ineffabilem: non misereor tenuiter ad vnum vel alterum bonum, sed immensè ad bona immensa & æterna: Vnde Deus passim celebratur multus misericordia , pater misericordiarum: & Psal. 103. 11. hæc misericordiæ immensitas prædicatur: *secundum altitudinem cœli super terram roborauit misericordiam suam super timentes se. Quomodo miseretur pater filiorum, miseretur Iehoua timentium se.*

HAEC PRIMO ad consolationem nostram pertinent, Vfus I.
Consolatio. aduersus tentationem iræ diuinæ, peccatorum , indignitatis nostræ. Etsi enim digni sumus ira & abiectioe æterna propter peccata: tamen Dei misericordia nos erigat: quia non secundum peccata nostra facit nobis, nec secundum iniquitates nostras retribuit nobis: sed quantum distat Oriens ab Occidente, distare fecit à nobis præuaricationes nostras, propter Christi satisfactionem & meritum. *Socinus* negat misericordiam Dei & remissionem peccatorum in Christi λύτρω fundatam esse: De hoc verò in dubiis videbitur.

DE INDE facit ad humilitatem: Cùm non inuenerit 2. Humilitas. causam miserendi nostri Deus nisi in se ipso: ne igitur eam meritis nostris ascribere tentemus. Si enim stulta est superbia mendici, si gloriatur se meritum esse tuam eleemosynam: quantò intolerabilior est hypocritarum superbia, qui misericordiæ diuinæ causam suis meritis quomodocunque ascribere audent. Nimis verò crassa & explosione digna est Pelagiana diuinæ sententiæ corruptela, quam *Faustus Regiensis Episcopus attulit*, Comment. in Exod. 33. *Miserebor cuius misereor, &c.* Ita inquit, *hæc elocutio intelligenda est: Miserebor, cui voluero, id est, quem iustum esse cognouero, cuius promptam fidem videro, quem præceptis meis obedire perspexero, quem meam perspexero facere voluntatem.* Potuisset ne impudentius nobilissimam Dei promissionem inuertere ipse Satan? 3.

TERTIO nos excitet ad gratitudinem. Si enim Deus Gratitudo. gratuitò nostri misertus est, vt ab æterno nos eligeret do.

in Christo, & filium pro nobis daret, cum hostes essemus: æquum est ut vicissim tam misericordem & benignum Deum diligamus veneremur: atque eius misericordiam erga proximum imitari atque præstare studeamus, iuxta Christi præceptum: *Estote misericordes sicut pater vester misericors est.*

*Hypotheses tres
de electione.*

Tres verò hypotheses præcipuè hinc confirmatur, quatenus Apostolus hanc Dei misericordiam fontem & causam nostræ electionis constituit.

*August.
lib. 1. cap.
23. Retract.*

I. QVOD electio Dei omni modo sit gratuita & absoluta, nec vlllo modo tribui possit præiudicis operum meritis, quod Pelagius fecit, & non pauci ex Græcis & Latinis patribus fecerunt, vel præiudicæ fidei, quem errorem ab Augustino olim retractatum quidam *παραγανίζοντες* hodie in lucem reuocarunt. Si enim vlla re bona extra sese ad misericordiam erga nos motus est Deus: iam nō dicere debuit: MISEREBOR CVIVS MISEREBOR: sed miserebor, quem prævidero misericordia dignum fore.

II. QVOD electio præsupponat nostram miseriam, quodque Deus homines non ut integros, sed ut lapsos & mortis reos elegerit. Electio enim est ex misericordia. Misericordia est erga miseros. Dicitur enim misericordia, quia aliena miseria nobis est cordi. Quod rursus opinionem dignitatis præiudicæ euertit. Nam omnes in lapsu pariter eramus miseri & perdit. Quod ergo Deus misertus est nostri potius quam aliorum, nobis ascribi non potest.

III. QVOD electio non sit vniuersalis seu omnium: quia electio est ex misericordia: At misereretur Deus quorum misereretur, hoc est, quorum vult, quos vult indurat: ut est vers. 18. Nō igitur omnium est misericordia & electio. Aliqui igitur tantum electi, aliqui non electi, sed reprobi. Hinc electio à scholasticis definitur decretum miserendi eorum, quos vult seruare. Contrà reprobatio decretum miserendi eorum quos vult indurare. Quomodo verò talis misericordiæ diuinæ restrictio cum dictis de vniuersali misericordia congruat in dubiis explicabitur.

*Rom. II.
13.*

Gal. 3. 22.

16. NEMPE IGITUR NON EST VOLENTIS: Prius verba postea sensum, nexum, & vsum videamus. Deest nominatiuus & verbum: Explenda igitur est oratio ex vers.

vers. II. ἡ ἐκλογὴ vel προθεσις τῷ θεῷ ἐκ ἑστῆς: *electio vel propositum Dei non est volentis, &c.* vel ex ver. 13. quod Deus Iacob dilexit, non fuit volentis vel currentis Iacob, sed misereris Dei. Nomen θεοῦ non est ἀπὸ κοινῆς referendū ad tria participia, sed ad solum postremum cui additur: subaudiendum verò in duobus prioribus vel singulare τῷ Ἰακώβ: non fuit volentis aut currentis Iacob, vel collectivum τῷ ἀνθρώπῳ non est volentis aut currentis hominis. Et rectius quidem: quia opponit misericordiam Dei conatibus hominū in thesi, & est sensus, electionem non pendere ex arbitrio hominis volentis aut currentis, sed ex sola gratia Dei misereris. Voluntatē intelligit hominis liberum arbitrium seu facultates, quib. homo bonū aliquod consequi contendit intellectu, appetitu, vel desiderio quocūque. Cursum vocat omnes externos motus, actiones, opera, studia, conatus hominis. Nō, inquit, in his villo pacto quærenda est causa, cur vel Iacob vel alium quemvis Deus dilexerit, elegerit. Iam disertæ negatione tāquam fulmine omnes Pelagianorum argutie sternuntur, quibus de causa electionis vel modicū ascribere viribus humanis conantur. Quid enim in homine esse potest præter voluntatē & cursum. Vtrunque verò à causa electionis excludit Apostolus. Nec valet partitiō: *non est volentis & currentis* solum vel tantum: Quia talem causæ partitionem non fert antithesis: *sed misereris Dei: Misereor, cuius misereor*: quā cuncta in solidum misericordiæ diuinæ transcribuntur. Priore igitur versus membro causa electionis non vera remouetur: *Non est volentis neque currentis*: nempe hominis. Altero causa vera & sola ponitur: *sed misereris Dei*. Misericordiæ igitur diuinæ dilectio, electio, vocatio, iustificatio, sanctificatio, salus denique & vita nostra æterna in solidum debetur. Vtrunque membrum solidè infert Apost. ex dicto præcedēte: Quod Deus sibi soli ascribit, id nullius creaturæ voluntati, conatui, vel auxilio est tribuendū, sed soli Deo in solidum est relinquendū. Electionem verò & salutem nostram Deus in solidum suæ misericordiæ ascribit: *Miserebor cuius misereor*. Ergo &c. non est volentis vel currentis hominis, sed misereris Dei in solidum. Vtrum Apostolus loquatur de voluntate & cursu non renatorū, an verò de renatorū: & quatenus etiam

tiam istū excludat: & an ideo homines in salutis negotio truncos vel stipites constituat, in dubiis explicabitur.

Reprobationē esse arbitram Deo aequē ut electionē docet Apostolus.

17. DICIT ENIM SCRIPTURA PHARAONI: Hactenus arbitrarium Dei electionē aliquorum vindicauit à calumnia iniustitiæ. Nunc ab eadem vindicat arbitrarium reprobationem aliquorum: ostendens Deū pariter absoluta liberrimāq; volūtate aliquos eligere, miserari, ac seruare: contra alios reprobare, indurare, ac perdere absque iniustitia, eò q̄ sancta eius volūtas absolutissima est iustitiæ regula. Huic probationi acrius insistit Apostolus quā prior, vsque ad v. 24. quia hæc pars propositi diuini grauius offendit rationem humanā q̄ prior. Etsi enim ægrè ferunt homines, omne salutis meritum sibi adimi, & solius Dei misericordiæ transscribi: tamen grauius offenduntur ac tumultuantur, cum audiunt, Deum pro libitu destinasse odio & exitio quos voluit. Hoc enim iudicant planè iniustum esse atque tyrannicum: cuiusmodi voces hodie etiam contra Deum à multis effutiuntur. Atqui Apostolus contrarium demonstrat, prolato è scriptura Pharaonis exemplo, quem tyrannum Deus dicit se ad hoc excitasse & indurasse, ut in eo perdendo declararet suam potentiam: idque propterea, ut nomen suum vbique annūciaretur. Quod Dei opus, quis, nisi proteruè impius, iniustitiæ accusare auit? Summa probationis hæc est: Deus potentissimum tyrannum excitauit quem perderet, quia sic voluit, absque iniustitia. Patet ex sanctissimo fine, quia id fecit ad illustrandam gloriam suam. Ergo non est iniustus, si Esau reprobet, ac perdat quos velit. Nunc verba videamus.

DICIT ENIM SCRIPTURA. Causalis 78 est continuatiua probationis, & refertur ad *μὴ γένοιτο*: sicut prius 78 vers. 15. Absit, inquit, iniustitia à Deo, dum ex duobus pariter prauis vnum elegit, diligit, seruat, alterum reprobatur, odit, perdit: Miseretur enim cuius vult. Pharaonem excitauit ad perditionem, quia sic voluit, fine iustissimo. SCRIPTURA DICIT: pro, Deus in scriptura dicit: quia scriptura est verbum Dei. Refellit hoc blasphemam Iesuitarum argutiam: iudex controuersiarū debet loqui. Scriptura non loquitur, sed est muta litera. Scriptura igitur iudex controuersiarum esse nequit.

Assum;

Assumptio falsa est. Scriptura. n. D I C I T Pharaoni. Ergo scriptura non est muta, sed loquitur: quia Deus in ea & per eam loquitur: Audiri igitur debet scriptura ut vox Dei, quæ certè est iudex. PHARAO proprium vnus, an commune omnium regum Ægypti nomen fuerit, in medio relinquo. Posterius videtur probabile, quia plures hoc nomine appellantur. Videtur significare ultorem à *פָּרַע* *ulcisci*: forte ab officio, quia reges debent esse vindices scelerum, vel à primo aliquo rege sic dicto: Sicut post Alexandrum à Ptolemæo Lago Ægypti reges omnes Ptolemæi appellati fuerunt, sed hoc obiter.

AD HOC IPSVM EXCITAVI TE: Hebr. *Profecto propter hoc constitui te.* *העמרתיך* *stare feci te*: quod Apostolus propriissimè reddit *ἐξήγειρά σοι* nec retinuit versionem LXX. impropriad *διὰ τὴν δύναμιν*, ad hoc *servatus es*, nempe in plagis prioribus, ne interires: quia non respondet verbo Moysi, quod non est passivum sed activum Hiphil: & obscurat Dei operationem circa Pharaonis contumaciam & pœnam. Pro *τὸν ἰσχύω μου* *robur meum* Apostolus *τὴν δυνάμιν* *potentiam meam*. Porro Deus post sextam plagam per ulcera hæc verba mandavit Moysi denuncianda Pharaoni, cum comminatione septimæ plagæ longæ grauioris infligendæ per grandinem: *Et profecto ob id constitui te, &c.* tum ad terrendum Pharaonem, ut intelligat, se cum sua tyrannide in manu Dei esse, qui in eo perdendo horribile sit editurus potentiæ suæ exemplum: tum ad confirmandum Moysen, ne ferociam tyranni metuat, quam Deus maiore potentia nullo negotio frangere possit ac velit.

TRIA verò docet. *Primo*: Quis tyrannum istum excitauerit: nempe Deus ipse: Ego, inquit, *excitavi te*. Complectitur totam historiam Pharaonis, & sibi auctori ascribit, quasi dicat, ego te creavi, euexi ad regnum, mandatis & plagis tuam peruicaciam irritavi, teq; ideo extio destinaui. Significat igitur, sicut circa creationem & euectionem Pharaonis fuit efficax: ita se circa eiusdem tyrannidem atque peruicaciam minimè ociosum spectatorem esse, aut ligatas manus habere. Hoc est vnum, quod Deus tyrannum hunc excitavit, direxit & obfirmavit: in sua pertinacia.

Secundo: Ad quid excitauerit: *Vt ostendam in te potentiam meam:* Hebr. *בעבור הראתך אתבחי* *ut videre*, hoc est, experiri, *faciam te potentiam meam*, nempe in te potentissimè perdendo, ac præcipitando in mare cum tua potentia. Hoc est alterum: quod Deus tyrannum hunc excitauit & destinauit ad eum potenter perdendum.

Tertio: In quem finem eum perditioni destinauerit: Prior finis erat & iste est finis & *euerg:* *ut annuncietur nomen meum in vniuersa terra.* NOMEN suum vocat potentiam, iustitiam, & seueritatem quam in perditione hostiū agnosci & celebrari Deo est gloriosum. Ex hoc fine vindicatur Deus ab iniustitia. Quod enim iustissimo fine à Deo fit, vti que iniustum esse non potest, licet ita hostibus videatur. At Deus excitat & perdit tyrannos iustissimo fine, propter gloriam suam. Deus enim est summum bonum. Et gloriæ summi boni omnia seruire est iustissimum. Nullius igitur iniustitiæ Deus hic accusari potest.

HAEC tria cum in hypothesis Deus de se affirmet disertissimè, in thesi de similibus tyrannis & hostibus idem est intelligendum. Neque verendum magis in thesi, quàm in hypothesis, ne Deus author hoc modo fiat peccati: quoniam tam in thesi, quàm in hypothesis peccata impiorum à iudiciis Dei, quæ in illis exercet, discernenda sunt.

Deus excitando tyrannos ad perditionem non est iniustus.

QUONIAM verò maior argumentationis huius videtur pati instantiam in creaturis: ideo sciendum, vtrumque hunc finem, & excitationis & perditionis nisi absoluto Dei iure in omnes creaturas. Nam inter homines fortè si quis alium excitaret ex somno, vt cum eo confligat, eumque perdat, & vt propterea vir fortis & strenuus celebretur, id non vacaret malitia: vt cum tyranni mancipiis præcipiunt, vt sese præcipitent, confodiant se vel alios sine causa, tantum vt imperium ostentent: id planè tyrannicum habetur. Deus verò in excitatione & perditione tyrannorum nec iniustus nec tyrannus est: tum quia est Deus, absolutum habens ius in res omnes, longè absolutius, quàm tyrannus vllus in sua mancipia, cuius voluntati atque gloriæ necesse est cuncta cedere totiusque mundi interitum seruire si ita vellet: tum quia reprobi mali sunt & ipse causam iustissimè eos perdendi

dendi semper in eis reperit.

IA M hypothefis *Pharaonis* ad thefin transferenda est: Sicut enim Deus excitauit Pharaonem ad hoc, vt eum ob suam pertinaciam & tyrannidem iustissimè perderet, & hoc iusto iudicio gloriam suam illustraret: Ita omnes tyrannos & reprobos alios idem Deus iustissimè excitat, hoc est, creat & ab æterno creare decreuit (quicquid enim in tempore facit, id facere ab æterno decreuit) ad hoc ipsum vt in eis potentiam suam ostendat, & gloriam suam in eorum iustissima perditione illustret. Sicut igitur hoc faciens Deus in Pharaone minimè iniustus existit: sic circa alios quos excitat vt perdat, minimè fit iniustus, vt quidem humana ratio obmurmurat. Nam primo ius Dei spectandum est, qui omnia facit, quæ vult in cœlo & in terra, nec quisquam dicet ei: *Quare ita facis?* Deinde & finis sanctissimus considerandus. Non enim spectat interitum aut cruciatum impiorum, quasi hoc delectetur, quod foret *ὁ πῦρ καὶ ἡ καταστροφή*: sed spectat ostensionem iustitiæ, & illustrationem gloriæ suæ, de qua dicitur: *Omnia PROPTER SE IPSVM operatus est Deus, etiam impium ad diem malum.* Et: *Nōne fuisti ab initio* *Prouerb. 16. 4.* *Iehoua Deus meus? sancte meus? non moriemur o Iehoua, vt* *Hab. 1. 12.* *Iudicium facias, posuisti illum (hostem Chaldaum) & fortē* *tem, vt increpares eum, fundasti eum: qua sententia pro-* *fusus idem Propheta confirmat.*

18. ITAQVE CUIVS VULT MISERETVR: Cōcludit probationem assumptionis, quæ talis est: Qui absoluto iure quæ vult agit, & miseretur quorū vult quos vult indurat: is nō est iniustus, eligēdo & reprobando quos vult. Deus absoluto iure quæ vult facit, miserando vel indurando quos vult: Non igitur est iniustus, &c. Assumptionis vtranque partem probauit autoritate Dei ex Mose. Nunc totam infert: *Itaque cuius vult, &c.* In misericordia indebita nulla dari potest iniustitia. Poterat Deus iure suo, vt nullos homines creare, ita post creationem & lapsum nullorū misereri, sed omnes propter inobedientiam abiicere, quippe pariter reos & venia indignos. Quod aliquorum miseretur, immensæ est bonitatis opus omnibus creaturis adorandum.

QVEM AVTEM VULT INDVRAT: Debuerat inferre: quem autem vult excitat ad perditionem, sicut Pha-

*Indura-
tio Pha-
raonis ab
ipso & à
Deo di-
uersimo-
de.*

*Deus
quomodo
Pharao-
nem in-
duraue-
rit.*

raonem. Sed dicit *σκληρυνει in durat*, ut exponat, quomodo Deus reprobos excitet ad interitum: nempe non solum creando, tolerando, diu conniundo, sed etiam indurando in prauitate, qua sibi exitium grauius accersunt. Sumptum hoc est, ex historia Pharaonis, in qua quinquies reperitur, induratum fuisse cor Pharaonis: ter, Pharaonem indurasse cor suum: octies Deum indurasse cor Pharaonis & Ægyptiorum: quod probe est obseruandum. Inde enim intelligitur, aliter Pharaonem à se, aliter à Deo induratum fuisse. Se ipsū indurauit malitiosè resistēdo Mosi, cōtemnēdo Deū & plagas Dei. Deus verò indurauit cor eius: non faciendo durū ex molli: nūquam enim fuit molle & obsequens: nec instillando ei duritiem seu peruicaciam: Neq; tantum finēdo, ut se ipse induraret: sed *primum* deferendo eū in sua peruicacia, nec molliendo cor eius durū, quo sensu dicit Augustin. l. de prædestinatione & gratia: cap. 4: *Deus indurat, quos non vult emollire: Insuper* obiciendo ei mandata, miracula, plagas, quibus per se debuit emolliri: sed per accidēs, quia malus erat, magis fuit induratus. Quātō enim magis sensit se cōstringi, Dei mā datis atque iudiciis premi: tantō ferocius in Deum insurrexit: sicut equus ferox, quantō arctius lupatis cōstringitur, tāto ferocius mordet frenum & sursum calcitrat. *Denique* tradēdo eum suis cupiditatibus & Satanae impulsio nibus prorsus agitādum, ut aduersus Deum altius, insurgens, se ipsum præcipitaret: Sic inquam Deus dicitur indurare, & tradere in reprobum sēsūm quos vult: nō quod efficiat cœcitatē aut prauitatē in vllis: Absit: sed quod hanc in reprobis inueniens non tollat, sed relinquat: atq; etiam grauiorem per Satanam contumacibus iustè infligat, peccata peccatis vlciscens, ut supra cap. 1. fuit declaratum. An hinc merito à Pelagianis accusetur Deus quasi author peccati, in dubiis videbitur. Habemus breuiter hinc hypotheses:

1. Quod Deus aliquos induret.
2. Quod induret sine peccato.
3. Quod induret, quos & quia vult.
4. Quod sine iniustitia.

Verum nō potest se cōtinere humana ratio, quin hic re spōsando accuset Deū tyrannidis, si quos vult induret, & tamen puniat. Ad hoc quid Apostolus respōdeat sequitur.

19. DICES

19. DICES ERGO MIHI: QUID ADHVC SVCCENS-
 ET? Refutatio tertiae calumniae, qua ratio humana
 Deum ob iudicia in speciem dura & iniqua infectatur
 multò virulentius quàm prius. *Primò* accusavit eum in-
 constantiae, si Iudæos reiecerit. *Postea* iniustitiae, si non
 omnes elegerit. Nunc crudelitatis, si quos vult induret,
 & tamen induratis succenseat. Primum mouet, deinde
 refellit, meris interrogationibus emphasis causa.
 DICES ERGO MIHI, videt rationem humanam ex mi-
 seratione & induratione Dei ansam arripere posse, iudi-
 cia Dei ex agitando vt tyrànica. Si Deus Pharaonem ab-
 sque sua culpâ excitauit, indurauit, præcipitauit, & indu-
 rat quos vult: vtique Pharaon & indurati vocabunt culpâ.
 Voluntati enim eius resistere non possunt: Ipse puniens
 innoxios, vel noxios, à se factos pēdens erit crudelis. Hec
 est illa rationis argutia, qua hodie etiam sed blasphemè
 per quosdā in Dei iudicia insurgit. QUID ADHVC SVC-
 CENS ET? nēpe Deus iis, quos sua voluntate indurat. In-
 interrogatio negantis: Non iustè succenset, &c. *Vetus: Quid
 adhuc queritur?* nempe de induratis. μέμνηται significat
accusare, reprehendere, minari, & pœnas irrogare: quod A-
 postolus ca. 3. 5. dixit ὁμολογῶν τὴν ὀργὴν inferre iram seu pœ-
 nam: vbi ferè similis erat obiectio: si nostra iniustitia iu-
 stitiā Dei cōmendat, Deus immeritò punit nostrā iniusti-
 tiā. Ita hic: si Deus indurat, quos vult: immeritò reprehē-
 dit & punit induratos. Cur? quia eius voluntate tales sūt.
 Quid igitur sibi volunt tot querele, accusationes, minæ
 Dei apud prophetas aduersus impios: Iesa. 1. *Va genti pec-
 catrici, populo graui iniquitate, &c.* Quid Christus queritur
 de Iudæis: *Quoties volui te congregare, & noluisti:* liqui-
 dem Dei voluntate tales fuerint: perinde ac si Magi-
 stratus captiuum iubeat carcerem effringere, captiuum
 verò propter effractionem puniat. *Voluntati eius quis
 resistet?* Interrogatio negantis, quasi dicat, nemo po-
 test resistere Deo omnipotenti. Loquitur de volunta-
 te beneplaciti, quæ est immutabilis. Est altera pars
 obiectiois seu ratio, cur iniustè succenseat induratis:
 quia necessariò tales sunt, cum eius voluntati resistere
 non valeant.

Priusquam audiamus Apostoli responsum, redigamus
 geminum hoc cauillum in formam.

I. Qui Dei voluntate indurantur, iis Deus immeritò succenset.

Pharao & reprobi Dei voluntate indurantur.

Immeritò igitur eis succenset Deus.

II. Quod ab hominibus vitari non potest, ob id immeritò à Deo puniuntur.

Induratio Pharaonis & reproborum fit immutabili Dei voluntate, cui nemo resistere potest.

Indurati igitur immeritò puniuntur.

Breuitè respondetur ad I. Sūt quatuor termini: Maior de voluntate mandati seu signi, assumptio de voluntate beneplaciti seu decreti est vera. De hac verò maior est falsa: quia voluntas beneplaciti est prima iustitia, quam iniustam esse est impossibile, quicquid tandem ogganniat humana ratio.

Ad II. distinguenda maior: quod ab hominibus vitari nequit, ob id immerito puniuntur: nempe si vitare ipsi id velint, nec tota voluntate in idipsum ferantur. At reprobi indurationem euitare vt non possunt, ita nec volunt: neque inuiti aut coacti, sed tota voluntate sua indurantur, seque ipsos indurant. Verum de his infra in dubiorum explicatione fusiùs. Nunc Apostoli responsum audiamus.

20. IMO VERO Ô HOMO TV QVIS ES QVI. Apud Aug. li. 80. qq. q. 68. olim hæretici Marcionitæ & Manichæi calumniabantur, Paulum hic deficere, nec habere quod respondeat argutiis obiectis. Sed absit blasphemia. Compescit hanc Augustinus Enchi. cap. 99. sat solidè. Apostolus loquitur ex Spiritu Sancto. At Spiritus Sanctus nunquam deficit. Imò indignas iudicat argutias tam crassas, quas argutè retundat: satis habet apostolica auctoritate compescere audaciam humanam, ita tamen, vt grauissimas simul exponat rationes, cur facessere debeant, & Deum ab omni iniquitatis criminatione vindicat: quas rationes in analysi attigimus: nunc paucis illustrabimus.

PRIMO, vocat has argutias nefariam *ἀντιπαρὸντιαν* *responsationem* hominis aduersus Deum: quasi dicat, quæ hæc insania, te miserum homuncionem Deum ter Optimum Maximum, qui te quouis nutu in nihilum queat redigere, in ordinem cogere velle, vt suorum iudicio-

rum

tum tibi rationes reddere teneatur? Ita Dei voluntatem & iudicia vindicat prorsus à creaturarum examine, ne audent ea sub ferulam vocare, aut sugillare quasi iniqua, eò quòd ad phantasias cerebri humani non congruunt.

NVM DICIT FIGMENTVM FICTORI. Ne videatur tantum pro autoritate premere responsantes, iterum profert scripturas, & ut se habeat homo ad Deum ostendit: nempe ut olla ad figulum, ex Iesaiæ cap. 45. 9. Quis verò audiuit, vel audiens rem indignam non diceret, lutum exostulare cum figulo: *Cur me fecisti sic?* Vtique olla in arbitrio fictoris iure acquiescit, nec figulus tenetur rationes dare figmento, cur sic fecerit: *Va contendenti cum plasmatore suo, testa cum testis terræ: nunquid dicet lutum fictori suo, quid facis? & operi tuo non fuerunt manus?* id est, tale fecisti, ac si non habuisses manus. Ita stultitia & furor est, hominem lutum velle insurgere aduersus Deum, aut rationes iudiciorum de se vel aliis ab eo flagitare. Dum ollæ nos comparat, fragilitatis & infirmitatis nostræ nos admonet, ut quoties caro ad superbiam nos titillat, recordatione hac nos cohibeamus. Siue enim iustum videatur nobis, siue iniustum, quod audimus, Deum pro *adversaria* sua misereri, indurare, reprobare: compescamus nostram curiositatem, neque accusemus Deum factorem nostrum: cogitantes, Dei voluntatem esse rectitudinis normam: nos esse lutum in manu eius: lutum respondere figulo indignum esse. Quod igitur nos sic, vel sic formavit, alios diuites, alios pauperes facit, aliorum miseretur, aliorum non: omnes vocat, nec omnes tamen convertit, sed aliquos deserit vel indurat, relinquamus hoc eius voluntati: & tanquam sancta iudicia adoremus.

Ies. 45. 9.

25. ANNON HABET POTESTATEM FIGVLVS.

Antid.

Tertia ratio à minori; seu à iure figuli in figmentum ad *pag. 558.* ius Dei in creaturas: quod etiam Stapletonus sophista agnoscit. Potest figulus ex eadem massa formare vas ad honorem, & ad dedecus absque iniustitia: nec tenetur rationes sui facti reddere. Et potest hoc non solum de voluntate & facto, sed etiam de iure. Quantò magis Deus potestatem habet in homines, ex eadem massa damnata, alios ad vitam eligendi, alios in morte relinquendi: imò ~~ex~~ nondum creata aut damnata alios faciendi sic, alios sic,

Si

prout vult. Quis hic litem Deo intendet? Ratio consequentiæ duplex est, i. à proportionem Dei & figuli: Quid figulus ad Deum? ii. à proportionem iuris Dei in creaturas & figuli in lutum. Figulus absolutum ius habet in argillam, quam non fecit nec facere potest. Quidni Deus absolutum ius habebit in creaturas quas fecit & facit absolute? Figuli est lutum formare, non vero creare. At Deus creat, format, destinat massam humanam absolute, ut vult. Alludit autem Paulus ad locum Ieremiæ cap. 18. ubi ius figuli in lutum asseritur conflandi ollam, & rursus dissipandi & aliter formandi.

Hoc igitur simili duo solidè docentur.

i. Ut figulus mera voluntate format ex eadem argilla pateram ad usus honestos, & cacabum ad usus indecoros: Ita Deus mera voluntate, & quidem potiori iure ex eadem massa generis humani alios format vasa gloriæ, alios vasa ignominiae, h. e., alios eligit, conuertit, donat salutem in Christo: alios non eligit, sed relinquit in morte, abiicit, & propter peccata sua damnat.

ii. Ut figulus illud facit absque iniustitia, nec facti rationem reddere tenetur: nec vasa ius habent expostulandi: Ita Deus quod eligit, reprobatur, miseratur, indurat, quos vult, non est iniustus aut crudelis: sed in illis quos eligit summè bonus: In iis quos relinquit & indurat, minimè culpabilis.

At, inquires, Apostolus nodum sic non soluit, sed astringit. Etsi enim olla non possit expostulare cum fictore: cur me fecisti sic? Tamen nec fictor habet potestatem succensendi ollæ, quod talis sit, qualem fecit.

RESPONSIO.

SIMILE non est idem. Olla manens, qualem fecit fictor, non præbet quidem occasionem sibi succensendi: tamen figulus ius habet ollam voluntate sua dissipandi: quod si olla etiam ex se vel aliunde fœtere incipiat, aut vitium contrahat: quidni figulus iure ei succenseat? Sic etsi homo mansisset, qualè Deus formauerat, tamen Deo ius fuit eum dissipandi: At etiam per peccatum se ipsum deprauanti, quidni iure iam Deus succenseat?

22. QUID SI VERO VOLENS OSTENDERE. Satis esse debuit ad compescendos responsatores, quod Apostolus hominis nullitatem ad Deum, Dei absolutam potesta-

potestatem in creaturas faciendi, destinandi, dissipandi eas pro arbitrio, citra iniuriā protulit, idque figuli exemplo è scriptura cōprobauit. Ne tamē insana ratio ansam arripiat amplius tumultuandi, hoc videri tyrannicum, si mera voluntate reprobet, induret, ad interitum destinet, quos libuerit, quia tyrannorum est ruere pro arbitrio, & dicere: *Sic volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas*, videri itē à Dei iustitia & bonitate alienum, immeritos abijcere, aut perdere: & deniq; exemplum figuli ac testæ Deo parum congruere: cum figulus absque rationabili iudicio, casu quodam, testam sic vel sic formet aut destinet: Deus nihil absq; ratione & consilio gerat: hominis deniq; rationalis, & ad imaginem Dei conditi longè diuersa ratio esse quàm inanimis testæ videatur: ne, inquā talia hic porro moueat, sed penitus obmutescere ad Dei iudicia cogatur garrula ratio: Apostolus quartò exponit causas impulsivas & finales, optimas atque iustissimas quibus in perdendis aliquibus, seruandis verò aliis Deus ducatur, vt nec illi conqueri, quasi non meruerint abiectionem: nec isti gloriari, quasi meruerint gratiam, possint.

SI VERO VOLENS DEVS, &c. Ellipsis sic est explenda: *Si Deus volens ostendere, &c. quid habebis, quod respondes? quod culpes?* Augustinus dicit: subaudiatur: *Tu quis es, qui respondeas Deo?* Calvinus: *Quid autem si? quasi sit reticentiæ species, & subaudiatur: quis propter ea insimulare iniustitia, aut illi diem dicere queat?* Summa est: Qui, cum absolutum ius habeat, nō tamen nisi æquissimis rationibus facit, quicquid facit, vtique nec tyrannus is est, nec à rectitudine quicquam alienum facit.

Argumentum Apostoli contra respondentes.

Deus figulus ille noster cœlestis, cum absolutum ius habeat in creaturas, tamen non nisi æquissimis rationib. condit, discriminat, destinat vasa alia ad honorem, alia ad dedecus:

Nullius igitur iniquitatis aut temeritatis accusari potest.

Solam assumptionem ponit Apostolus, interrogatione abrupta: *Quid si vero, &c.* prouocans ad omniū sanorū iudiciū, ipsamque æquitatis naturam, vt fortiùs reprimat respondentes: quasi dicat: Vos ipsos iudices appello, an iniquum esse queat, quod Deus tam æquis rationibus facit. Supponit autem ex præcedente simili.

*Hypothese-
ses Apo-
stoli.*

1. Deum esse figulum & fictorem omnium.
2. Nos homines esse vasa à Deo facta, q̄ extra dubiū.
3. Omnes formatos ex eadem massa impura atq; dam-
nabili: Hoc etiā in dubium ex Scriptura & experientia.
4. Figulum Deum vasa discriminare, miserendo horū,
non miserendo aliorum, mera sua voluntate absque in-
iustitia: hoc probauerat supra ver. 15. 16. 17. 18.

5. Vasa sic discriminata destinare alia ad honorem, h. e.,
ad gloriam: alia ad dedecus, hoc est, ad exitium: non so-
lum pro suo iure, quo vti in omnes possit, sed etiam iu-
stissimis de causis: vt iniustus aut crudelis videri nullo
modo possit: Ad hoc membrum probandum propriè
spectat hæc ratio.

Causas porro & fines recenset quatuor.

*Causa
iustissima
destina-
tionis.*

Prima est, quia VULT OSTENDERE IRAM, h. e., iu-
stam vindictam in vasis iræ iustè puniendis propter sua
peccata. Hic verò primū consideretur ratio appellatio-
nis, deinde consequentia.

Reprobi appellantur i. vasa Hebr. *יָדָה* Græcè *σκεύη*, pro-
pter simile, quia à Deo ceu figulo creatur ad certos vsus.
2. *Vasa iræ*, hoc est, digna irā, quibus dissipandis ostendat
iram aduersus peccatum: Appellatio sumpta est ex Ierem.
50. 25. *Aperuit Iehoua thesaurum suum, & protulit vasa
iræ suæ, quoniam hoc est opus Iehouæ in terra Chasdim: On-
kelos vocat vasa iræ suæ, quia in illis propter tyrannidē
puniendis declaraturus erat suam iram.* 3. *Vasa ad inte-
ritum coagmentata*: nempe à suo figulo, qui est Deus atq;
etiam à se ipsis. Nam coagmētatio ista quatenus creatio-
nem vasorum & ordinationem eorum ad finem seu iu-
diciū, h. e., ad interitum significat, Deo conuenit, vt fi-
gulo: quatenus verò etiam deprauationem continet, per
quam vasa iræ, hoc est, digna irā & pœnis facta sunt: etiā
ipsis vasis competit: quippe quæ ipsa se deprauarunt, &
iræ obnoxia fecerunt. Quæ tria etiā illo *Prouerb. 16.* indi-
cantur: *Omnia propter se ipsum fecit Dominus: etiam im-
piū ad diem malum*: creatio nempe, & finis, quæ à Deo
sunt: & impietas, quæ est ab impio.

*Ira Dei
quid sit.*

Ad consequentiæ rationem intelligendam, repeten-
dū est ex cap. 1. 8. *Iram Dei* significare iustā Dei indigna-
tionem, non perturbationem sed auersationem peccato-
rum aduersus mundi peccata, tanquam læsionem diuinæ
voluntatis

voluntatis & iustitiæ: item pœnas propter ea impiis iustissimè inflictas, effecta iræ. Ira enim est propter lētionē: læsio est violatio iustitiæ: violatio iustitiæ est peccatum: peccatum meretur pœnam: pœna est vindicatio iustitiæ violatæ. Reprobi igitur dicuntur vasa iræ Dei, hoc est, iustissimæ indignationis Dei propter læsionem suæ iustitiæ, propter prauitatē, & peccata, quæ in vasis istis inuenit. Considerat ergo Deus reprobos in destinatione eorū ad iram, hoc est, ad pœnā, non simpliciter vt vasa, sed vt vasa iræ, hoc est, merentia iram & pœnas æternas suis peccatis. Ordinans igitur eos ad pœnas propter peccata, nō magis iniustus est, quàm cū eis pœnas infligit propter peccata. Infligere autem impiis pœnas propter peccata est iustissimum. Ergo etiam ordinare impios ad pœnas propter peccata est iustissimum. Propter quod enim pœnas infligit, propter idē eos ad pœnas olim ordinauit. Hinc iam patet primus finis. Deus impios coagmentauit ad interitum, vt in eis ostendat iram suam, hoc est vt eis pœnam suorum scelerum iustissimè infligat. Ergo non est iniurius eis aut crudelis. Sunt vasa iræ, hoc est, digni irā ob sua peccata. Ergo non habent, quod querantur de ira seu pœnæ inflictione, & ordinatione ad eam.

*Vasa iræ
quare re-
probi di-
cuntur.*

*Ordina-
tionis va-
sorum iræ
ad inte-
ritum
primus
finis.*

EXCIPIVNT hīc aliqui, Apostolum non dicere *acti- uè*, quòd Deus coagmentauerit vasa ista, sed *passiue*, quòd sint coagmētata nempe à se ipsis, & à Satana ad interitū: quia dicitur: *Ex te perditio tua Israel: Et omnes natura filij iræ.* Expedietur verò hic nodus infrā in dubiis. Sequitur alius finis.

ET NOTAM FACERE POTENTIAM SVAM: nempe in frangenda illorum peruicacia, qua aduersus Deum insurgunt: vt in exēplo Pharaonis patuit vers. 17, vbi hic finis fuit declaratus. Declarari Dei potentiā est iustissimū. At Deus perdit tyrannos & reprobos propter eorum scelera, vt declaret suam potentiam. Perdit igitur iustissimè. Hæc altera ratio.

PERTVLIT MVLTÀ LENITATE VASA IRAE: Tertia causa iustissimæ vltionis reproborū est abusus patientiæ & bonitatis Dei, quē meritò tandem vlciscitur. Est tam bonus Deus, vt & reprobis plurima beneficia præstet: creat, dat vitam, alimenta, valetudinem, opes, honores, vocat ad fidem & pœnitentiā: Tam est patiens, vt

peccantes, ferocientes, insultantes Ecclesiæ & sibi nō fulmine illico perdat: sed ferociētes toleret, & diu tēpus resipiscētię indulgeat: vt supra c. 2. 5. Cū verò tantā Dei bonitatē & patientiā proteruē illi cōculcēt, qđni proteruiā eorū & ingratitude aeterno tandē exitio vlcisceretur?

23. ET VT NOTAS FACERET DIVITIAS: Quartus finis est declaratio misericordiæ & gloriæ suæ in vasis misericordiæ seruandis & glorificandis. Omnes eramus naturā filij iræ. Poterat Deus omnes vasa irę facere, & ad interitum ordinare iustissimē. In omnibus enim inuenit prauitatem, causam iræ & interitus. Et hoc faciens declaratus fuisset summē iustus. Sed satis habuit aliquorū tantum damnatione iram & iustitiam suam declarare: Etiā summē misericordem & bonū se voluit ostēdere in alijs seruādis: vt tum iusta ira, tum gratuita misericordia, ceu cōtraria iuxta se posita magis elucescerent: nō quod in Deo sint cōtraria, sed quod effecta in cōtrariis subiectis contrario modo se habent. DIVITIAS GLORIAE: pro gloriosissimas Hebraismus. Metaphorice sic vocat immensam & ineffabilem Dei benignitatem, misericordiā & amorem, quo electos in Christo ab æterno complexus est, & in æternum prosequitur, & cuius finis erit gloria æterna. VASA MISERICORDIAE: vocat electos in Christo nullo suo merito, sed mera misericordia: QVAE PRAEPARAVIT AD GLORIAM: *Vasa iræ* dixerat simpliciter esse coagmentata ad interitum, quia etsi Deus est figulus eos coagmentans, h. e. creans, ordinans, destinans: tamen ipsi etiam aliquid de suo ad hanc coagmentationē attulerunt, nempe prauitatem, qua ad interitum ordinari merentur. De vasis verò misericordiæ dicit: Deus ea preparavit ad gloriā: vt doceat nihil istos de suo ad hanc præparationem afferre: sed Deum mera bonitate eos præparasse: & quicquid consequuntur boni, à solo Deo habere. Præparasse autem dicit nō solum per creationem ex massa damnata, quam cum vasis iræ communem habent, sed æterna præordinatione ad gloriam. Sub gloria autem comprehenduntur omnia gloriæ antecedentia, vocatio, fides, pœnitentia, iustitia, sanctificatio, deniq; redemptio tota. Præparavit enim non modo ad finem, sed etiam ad media quæ sunt ad finem.

Ex his *hypotheses* istæ habentur manifestæ ac certæ.

I. Dei

I. Dei absolutum ius & potestatem esse in creaturas omnes quia est figulus.

II. Hominem esse instar argillæ vel testæ in manu Dei. Proinde nihil indignius magisque præposterum, quàm testam aduersus figulum insurgere.

III. Cum omnes essemus naturâ filij iræ, Deū, (quod facere nō tenebatur) nos discreuisse, & miserando, alios fecisse vasa misericordiæ ac præparasse ad gloriam, alios reliquisse filios iræ: atque ordinando eos vasa iræ coagmentasse ad interitum.

IV. Nec vasa misericordiæ habere, quod glorientur, quia ex misericordia sunt præparata ad gloriam indebitam: nec vasa iræ, quòd indignentur, quia ex ordine iustitiæ ordinata sunt ad debitam pœnam.

V. Deum in vasis gloriæ declarari summè bonum & misericordem, proinde summè celebrandum.

VI. In vasis iræ summè iustum: quia vasis iræ irasci, & pœnas debitas irrogare est iustissimum.

VII. Proinde reproborum pœnas in tēpore, & ordinationē ad eas ab æterno omnino cōgruere Dei iustitiæ: *Rom. 1.* cuius est mortē irrogare peccantibus: nec repugnare bonitati aut misericordiæ, quia misericordia est indebita, & bonum est etiam per pœnam malorum gloriam iustitiæ declarare: nec denique promissionibus diuinis: quia hæ ad vasa iræ nihil pertinent.

VIII. Denique similitudinem figuli & testæ optimè Deo conuenire: tum quia absoluto iure Deus format argillam vt vult: tum quia optimis rationibus in hac formatione nititur: proinde sine blasphemia tyrannidis crudelitatis vel iniustitiæ insimulari non posse.

TERTIA PARS CAPITIS.

Declaratio mysterij prædestinationis
in vocatione gentium &
Iudæorum,

24. Quos etiam vocauit, nimirum nos, non solum ex
Iudæis, verum etiam ex Gentibus.

Ose. 2. 25.

25. Vt etiam apud Oseam dicit: Vocabo populū, qui meus 1. Pet. 2. 36.

non erat, populum meum: & eam qua dilecta non erat, dilectam.

- Ose. I. 10. 26. Et erit, in loco ubi dictum fuerat eis, Non populus meus vos, illi vocabuntur filij viuentis Lei.
- Esai. 10. II. 27. Esaias autem clamat super Israël, Etiam si fuerit numerus filiorum Israël, tanquam arena maris, reliquia seruabuntur.
28. Rem enim conficiet, & concidet cum iustitia: quoniam rem concisam peraget Dominus in terra.
- Esai. I. 9. 29. Et sicut prius dixit Esaias: Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, facti fuissimus ut Sodoma, & Gomorrha similes facti fuissimus.
30. Quid igitur dicemus? nempe Gentes, qua non sectabantur iustitiam, apprehendisse iustitiam: iustitiam autem eam qua ex fide.
31. Israëllem verò, qui sectabatur Legem iustitia, ad legem iustitia non peruenisse.
32. Quare? Quia non ex fide, sed voluit ex operib Legis. Offenderunt enim ad lapidem offendiculi.
- Esai. 8. 14. & 28. 16. 33. Quemadmodum scriptum est: Ecce pono in Sion lapidem offendiculi, & petram offensionis: & quisquis credit in eum, non pudebit.
- Psal. 118. 29. 1. Pet. 2. 6.

24. VOS ETIAM VOCAVIT NOS NON SOLVM: Sequitur tertia pars capitis, de electionis diuinæ manifestatione per vocationē tū Iudæorum, tum gentiū ad Christū, oraculis Prophetarū iam olim pronunciatam: qua parte doctrinæ præcedentis de electione diuina vsum & cognitionem in hypothesi Apostolus nobis monstrat. Ostenderat quidē, mysterium electionis, in thesi, quod Deus liberrimè alios eligat ad vitā, alios non, verissimè sic se habere, & fundatum esse in Scripturis, & inde in Ecclesia doceri ac disci debere. Sed quæstio restabat admodum necessaria de hypothesi, vnde haberi vel cognosci queat, quinam sint illi electi qui non: & quod nos etiā ex numero eorū simus. Nunc igitur docet, testimonium electionis aliorum & nostræ non esse procul quærendum, aut ex arcano Dei consilio sciscitandum: sed esse petendum ex electionis effecto in nobis ipsis, efficaci nimirum vocatione nostrī ad fidem Christi. Nam vocatio hæc, qua ducimur & trahimur ad Christum, est diuinæ prædestinationis effectum,

etum, quod facile potest à nobis obseruari. Inde ipsa etiam prædestinatio nostri & aliorum cognosci potest. Dixerat enim: *Deus præparauit vasa misericordiae ad gloriam.* At quinam sunt ista vasa misericordiae? Nos, inquit, *sumus, quos vocauit*: Ex vocatione cognoscimus, nos inter vasa illa esse: quia quos prædestinauit, hos etiam vocauit, vt dixerat capite 8.30.

TRADIT igitur nunc hypothesein doctrinae admodum consolatoriam, quod de electione æterna Dei iudicari debeat non à priori: hoc est, ex arcano Dei consilio, in se imperuestigabili, sed à posteriori, hoc est, ab effectis, in nobis & aliis, vocatione, fide, iustificatione, regeneratione, & aliis Christi beneficiis, per Euāgeliū nobis reuelatis. Vnde sanè dulcissima fidei *πνεῦμα* nascitur. Si. n. propositū Dei est cōstās, & electio immutabilis: utiq; fides & salus nostra constans & immutabilis permanebit. Sic igitur refelluntur inconsiderati quorundam clamores, doctrinam de prædestinatione diuina esse abyssum: cognosci non posse: doceri non debere in Ecclesia: homines remitti ad scrutandum Dei arcanum: mergi in desperationem, &c. Falsa & impia hæc esse ostendit nunc Apostolus. Hæc igitur est summa: Quotquot ex Iudæis & gentibus sentiunt se vocatos ad fidem in Christum, & vocationi obtemperant: habent infallibile testimonium in cordibus suis, quod sint vasa misericordiae, quæ Deus præparauit ad gloriam.

VERVM quid sibi vult, quod Apostolus nō dicit: *Quos vocauit Iudæos & gentes*: sed, *quos vocauit ex Iudæis & gentibus*: quodq; ad vocationem hanc ostendendam quatuor scripturæ oracula coaceruat? Respicit ad priora, vbi dixerat: non excidere promissiones Dei, quantumuis Iudæorum maior pars fiat anathema à Christo: quia promissiones duntaxat sint datæ & ratæ semini Abrahamæ, & filiis promissionis, hoc est, secundum propositum electis. Hæc disputauit hætenus in thesi. Nunc descendit ad hypothesein, & definit, qui nam sint verum illud semē Abrahamæ, filij promissionis: secundum propositum electi. Nō, inquit, sunt soli Iudæi, nec omnes Iudæi, nec omnes etiam gentes: sed paucissimi ex Iudæis, plurimi ex gentibus, quos nempe Deus dignatus est, atque dignabitur vocare ad Christū: Ideo particula *ἐξ* partitiua est tam lu-

*August.**ad Sim-**plic. l. i. q.**2. Col.**6; 7. non**omnes Iu-**daeos sed**ex Iu-**daeis.*

daeorū quān gentium. Vtrunq; verò hoc dictū erat val-
de odiosum Iudæis. Apostolus igitur neutrum ex sua perso-
na pronunciare voluit: sed de utroq; Prophetarum ora-
cula proferre maluit, quibus fuit prædictum: plurimos
ex gentibus, paucos ex Iudæis ad Christum vocandos &
seruandos esse in Nouo Testamento. Istis hoc modo præ-
cognitis aperta & plana sunt omnia quæ restant capite.
εἰς κ;: QVOS ETIAM VOCAVIT: relatiuum εἰς α' refertur
ad σκευή εἰλέες non voce, sed intellectu, vt apud Persium
sat. i.

vos o patricius sanguis, quos vivere fas est.

Et Cicer: *Tum domicilia coniuncta quas vrbes di-
cimus.*

Εἰς α' λέγειν VOCAVIT: Loquitur de vocatione efficaci,
qua homines non modo inuitantur, sed etiam ducuntur
& trahuntur ad fidem. Nam hæc sola est effectus & te-
stimonium electionis: & dicitur vocatio secundum pro-
positum cap. 8. 28. 30. & cap. 9. 11. ἡμεῖς NOS: in prima per-
sona, applicat doctrinam & consolationem ad se, & ad
fideles alios tum Iudæos, tum gentiles Romanos: docēs,
& sibi & ipsis certò de sui electione & gratia constare:
non ex reuelatione singulari, sed ex vocatione & fide in
Christum. Sic retundit Papistarum mendacium, de ele-
ctione & gratia nullum absque speciali reuelatione cer-
tum esse posse.

*Vocatio
efficax
qua.*

25. VT ETIAM IN OSEAE PROPHECIA DICIT:
nempe, *Deus*: Duobus ex Hosea oraculis probat voca-
tionem gentium ad Christum à Deo iam olim prænun-
ciatam esse: proinde & gentes ad fidem Christi vocatas
verè esse populū & filios Dei. Deū verò ipsum hoc testā-
tem per Hoseam inducit, vt Iudæi minus ausint obloqui:
simul authoritatē diuinam & canonicam prophetiæ Ho-
seæ asserit: quod facit ad refellendū Iesuitarum dogma,
de authoritate scripturarum nō constare, nisi ex autho-
ritate Ecclesiæ: & contrā ad nostrum¹ thema confirman-
dum de authoritate scripturarum constare ex scripturis
ipsis. Prius oraculum est ex Hosea cap. 2. 23. VOCABO
POPULVM MEVM: Non retinet verba, sed sensum: Po-
sterius ex c. i. 10. ET ERIT PRO EO QVOD, &c. Deū per
Prophetā minari Israëlitis abiectiōē propter horribilē
Idololatriā & ὑποτασίαν, ne sint populus Dei, promittere
contra

contra collectionem nouæ Ecclesiæ sub Christi regno ex non populo, & ex aliis gentibus ad Christum vocandis, suo tempore, quando in explicatione prophetiæ illius versaremur, ostendimus. Non igitur dubium, quin accommodatè Apostolus ad præsens institutum accommodet istud oraculū. Nam duo præcipuè sunt argumenta, quib. nō de solis Israëlitis recipiendis in gratiā, sed etiā & quidē præcipuè de gentib. vocandis intelligendū esse euincitur. 1. Quia promittit Deus, se vocaturū populum suum eos, qui populus non erant, dilecturū nō dilectos. At non populus, non dilecti, præcipuè erant gentiles. 2. Particula **וְכִי** non tantum significat vicē: vt redditur: *pro eo quod*, &c. sed vt rectè reddiderunt LXX. etiam locum *ἐν τῷ τόπῳ* eo loci, vbi prius non erat populus, erit populus: nempe extra Iudæam, in toto terrarum orbe, vbi prius vigeat cultus idolorū, inuocabitur nomē Christi, & erit vera Ecclesia. Cætera explicauimus suo loco.

27. IESAIAS VERO CLAMAT SUPER ISRAEL. Augustinus ad Simpl. l. 1. cap. 2. col. 638. *Clamat pro Israel: Ne rursus omnes Israelita in perditionem esse credantur, docet, & inde facta esse alia vasa in honorem, alia in contumeliam.* Probat ergo prædictam esse Iudæorum abiectionem, vt vix pauci seruentur duobus oraculis Iesaiæ: quem inducit non loquentem, sed clamantem: non inquit, *dicit*, sed *clamat Iesaias*: non modo vt præsentēs Iudæos ad attentionem excitet, sed etiam vt Iesaiæ iā olim grauē contentionē de hoc cū Iudæis fuisse innuat. Nōlebāt audire hanc doctrinam Iudæi: clamabat ergo Iesaias, vt audire cogerētur. ETIAMSI FVERIT NUMERVS: Ies. 10. 22. hoc habetur, vbi propheta Iudæis minatur pœnas per Chaldeos, vt maiori ex parte concidatur populus: ne tamē spem salutis omnib. præcidat, promittit se seruaturum reliquias, quæ conuertentur ad Christum, & est sensus: Erit quidē populi Israelitici numerus immensus instar arenę maris, iuxta promissionem Abrahæ datam: sed quia erunt impij, abjiciam & perdam omnes. At sic periclitabitur promissio. Nequaquam: Reliquię enim seruabuntur: Hebraicè **וְשִׁבְּרֵי** *conuertentur in eo*: vel *ad eum*, nēpe Deum fortem, hoc est, Christū. Hęc aperta est promissio de paucis tantū seruandis ex Iudæis. Nō igitur abiectio Iudæorum repugnat oraculis,

28. VERBUM ENIM CONFICIET ET CONCIDET. LXX. liberius reddiderunt sensum non verba: retinuit verò Apostolus versionem vulgò notam: quia non periclitatur sententia prophetæ: Heb. *Consumptio decisa mundabit in iustitia: quia consumptionem & quidē decisam Dominus Iehona exercituum faciet in medio terra*: Est comminatio de pœnis Iudaicæ gētis, quod eā consumpturus atque excisurus, hoc est, deleturus sit Deus per Chaldaeos, iustissimè propter scelera, salua sua promissione, quæ in cōuersione & salute reliquiarum implebitur. LXX. reddiderunt λόγον sermonem vel rem vt Hebr. 727 sic appellantes comminationem propheticam, & impletionem eius certò futuram iusto Dei iudicio. Chaldeus paraphrastes: *Quoniam si fuerit populus tuus domus Israel multus sicut arena maris, illis reliquiis, quæ non peccauerunt, & quæ conuersa sunt à peccato, fient magnalia, quæ praualebunt & ducentur in iustitia: Quia consummationem & consumptionem Dominus Deus exercituum faciet in omnibus impiis terra*. Docet igitur, Deum non alligari loco aut populo suis promissionibus: sed liberrimè spoliare sua gratia ingratos, & abiicere hypocritas, nihilominus ratas facere promissiones reliquiis conuersis.

29. ET SIEVT PRIVS DIXIT IESAIAS. Alio oraculo ex cap. 19. idem cōfirmat: accusat ibi & exaggerat propheta scelera populi Israelitici in tantum, vt sceleratissimis populis Gomorrhæis & Sodomæis, quos olim cœlitus Deus incendio deleuit, nihilo fuerint meliores, similiterque deleri omninò sint meriti: Quod nondum ita perierint, diuinæ id ascribendum misericordiæ, qua reliquerit ipsis aliquod semen, hoc est, in impia multitudine seruauerit aliquos pios, qui à publica prauitate abhorrerent. Id verò dicitur de temporib. illis sic, vt sit vaticinium de futuris: quod impleri debuit. *Primum*, in liberatione ex Babylone: vbi impia multitudo interierat, seruauerat Deus aliquot millia, quos tandē reduxit. *Deinde* in liberatione spirituali per Christum: quando impia quidem multitudo anathema à Christo futura erat: Reliquiæ verò conuertendæ ad fidem Christi: quod Pauli tempore accidit, & hucusque continuatur.

Docet duo notabilia. I. In vniuersali hominū prauitate, etiam eorum, qui titulum Ecclesiæ sustinent, quod aliqui
subin-

subinde reperiuntur meliores, qui Deum rectè inuocant, & publicam ἀπαξίαν auersantur: id esse singularis misericordiæ Dei beneficium, nullis hominum meritis ascribendum. II. Propter paucos bonos Deum differre sæpe pœnas publicas, & pœnitentiæ tempus concedere deploratis.

30. QUID IGITUR DICEMVS? GENTES. Concludit Apostolus ἀντιρροπονᾶ admodum necessaria difficultatis subortæ ex modo dictis, de gētium vocatione, & Iudæorum repudio. Difficultatem parit gentium & Iudæorum qualitas dispar & contraria. Gentes enim non sectabantur iustitiā, sed veritatē detinentes in iniustitia, variè ac fœdè se polluebāt, vt descripsit suprà c. i. Iudæi cōtra habētes eloquia Dei, circūcisionem, legē, omni studio obseruabant ceremonias, & sectabantur iustitiam operum iuxta legem. Iam quid magis absurdum, quàm dicere, gentes adeo profanas vocari, & consequi iustitiam, quam non quærebant: Iudæos tam sanctos reiici, & non consequi iustitiam, quam tanto zelo quærebant. Repugnare hoc videtur non modò rationi, sed & promissioni: *qui quærit, inuenit: pulsanti aperietur: habenti dabitur: à nō habente auferetur, quod habet.* Hoc μαρτυρεῖ manifestum & graue Apostolus primū communicatione quadam occupās quasi dubius interrogat: *Quid igitur dicemus?* Deinde rē omnino sic se habere affirmat: *gētes iustitiam, quā non sectabātur, apprehendisse: Iudæos iustitiam, quam sectabantur, non assecutos esse.* Tandem causas vtriusque apertas exponit: gentium fidē, Iudæorum incredulitatem. Vnde nec rationi, nec promissioni tam disparem euentum repugnare fit manifestum. Sic docet, non esse, cur causæ relectionis Iudæorum & assumptionis gentiū procul quærantur: cū proximè sint in omnium oculis. Hæc summa. QUID IGITUR DICEMVS? Interrogationi respondet asseueratiuè. Hoc DICEMVS: Etsi videatur inconueniens: verissimè tamen sic se res habet. GENTES NON SECTABANTVR: Legis. n. iustitiam ignorabant: multò magis Christum cum sua iustitia. Quin procul fugiebant, currentes per aua peccatorum, & idololatriæ. APPREHENDERVNT IUSTITIAM: quam non quærebant operibus; obtinuerunt fide in Christum. Verbum κατέλαβεν innuit; iustitiā vt donū à Deo offerri: fide

ut manu à nobis accipi: ut supra cap. 5. 17. At quomodo gentes iniustæ possunt dici apprehendisse iustitiam? Explicat. **IUSTITIAM VERO EAM, QVAE EST EX FIDE:** absurdum est, non sectari, & tamen consequi iustitiam. Sed de iustitia diuersa loquitur Apostolus. Nō secuti sunt iustitiam operum: consecuti tamen iustitiam fidei. Operum iustitia cū iniustitia propria consistere nō potest. Nemo enim operib. simul potest iustus esse, & iniust⁹. Fidei verò iustitia cū propria iniustitia stare potest: quia fides, accipiens à Deo remissionē iniustitiæ propriæ, apprehēdit iustitiam gratis imputatam. Illā igitur gētes sectari nō potuerunt: istam apprehenderunt; fide accipientes remissionem peccatorum, & donum iustitiæ in Christo, Dei misericordiā.

Continent hæc verba doctrinas insignes.

I. Quòd homines, ante fidem & cōuersionem, nec habeant, nec sectentur, iustitiam: sed sint iniusti, & rei coram Deo. Etsi enim pauci aliquando sectentur aliquam disciplinam: ea tamen non est iustitia coram Deo.

II. Quòd nulla detur in hominibus præparatio ad iustitiam. Nam, antequam habeant, non sectantur eam: Nemo siquidem venit ad Christum: nisi pater traxerit eum. *Ioh. 6. v. 44. 65.*

III. Quòd proinde nec fides sit ex præparatione aliqua, sed detur à Deo non eam sectantibus; sicut dicitur: *vobis datum est credere, &c. An non quærentibus inuentus sum.* *Phil. 1. 29.*

IV. Non quòd detur stertentibus, aut currentibus: sed quòd nihil homines suis viribus aut cursu ad eam conferant: & quòd primi etiam motus, conatus, vires, & studium, ad fidem, & iustitiam, sit à sola gratia Christi: sicut dicitur: *Cum essemus mortui in peccatis, & filij ira, Deus nos viuificauit in Christo.* *Eph. 2. 1.*

V. Quòd aliud sit fides, aliud iustitia. Iustitia enim est ex fide: fides est organum, accipiens iustitiam.

VI. Quòd proinde iustitia fidei non sit inhæsiua qualitas: sed donum remissionis peccatorum; seu, iustitia gratis imputata per fidem, propter obedientiam Mediatoris Christi: ut explicatum fuit suprà, cap. 4. & 5.

VII. Quòd denique ex fide sua quisque de iustificatione, nec non de salute sua per Christum certò confidere possit, & debeat.

31. ISRAELEM VERO, QVI SECTABATUR LEGEM:

S E M: Alterum membrū difficultatis, & responsionis: Iudæos sectatos quidē iustitiam: sed ad eā non peruenisse, *Israeleth* intelligit Iudæos. Hos ait sectatos legem iustitiæ, quæ præscribit iustitiam operibus perfectam: & hanc præstantibus proponit vitam: hoc est, conatos esse tū ceremoniarum obseruatione, tum moralium operum meritis iustificari coram Deo. **S E D A D L E G E M I V S T I T I A E N O N P E R V E N E R V N T:** quasi dicat, iustitiam lege præscriptam neutiquam sunt assecuti: seu, ad metam legis nō penetrarunt, sed defecerunt in medio cursu. Est enim in verbis *διώκων* & *ἐφθάσε* metaphora, à cursoribus: qui ad metam contendunt: vt prius in verbo *κατέλαβε* metaphora doni seu *βεβαίω* propositi: quo docet Apostolus, quod prius dixerat; non esse volentis, neque currentis, &c. Nihil sunt hominum conatus, cum fiducia meritorum, & iustitiæ propriæ. Irriti sunt prorsus: tum, quia impossibile est, homines in hac vita legis *ἀκρίβειαν* attingere: tum, quia talis præsumptio est contemptus gratiæ, & Christi: proinde maledicta coram Deo.

Hinc patet ad apparens illud *παράδοξον* facilis respōsio: non laudatur ignauia; sed deprimitur superbia; & commendatur gratia: quòd iustitia & salus nostra tantum ex ea fluat: non ex hominum conatu, aut meritis: cum gentes dicuntur non esse sectatæ, & tamen apprehendisse iustitiam: Iudæi contrā laborasse de ea obtinenda, nec obrinuisse: nempe quia præposterè laborarunt, sectati sunt: vt mox exponet. Neque enim satis est laborare; oportet legitimè laborare: sicut non satis est orare; oportet rectè orare. Iacob. 4.

T H E S I S igitur est huius versus: Quicumq; sectatur legem iustitiæ; hoc est, querūt ex operibus legis iustitiā: ad legem iustitiæ non perueniunt; hoc est, incassum laborāt: quia meta legalis iustitiæ cōtingi à nemine hominum in hac vita potest: & quia, qui iustitiā in lege quærit, Christum cum sua iustitia contemnit. Porro quòd Apostolus duplicis iustitiæ mentionem fecit; ad sequens caput sibi parare videtur aditum: vbi ex professo duplicis iustitiæ, legalis, & Euangelicæ, Mosis & Christi, antithesin persequetur.

32. Q V A R E ? Q V I A N O N E X F I D E: Asseuerationem suam confirmat rationibus & autoritatibus scripturæ: *primum* quare Iudæi iustitiarum iustitiam nō sint con-

secuti: *deinde* quod, gentes eandem apprehendisse, verissimè dixerit. Contra Iudæos affert rationes tres.

QVIA NON EX FIDE. Prima ratio: quicquid non est ex fide, peccatum est: quoniam absque fide Deo placere est impossibile. Iudæi iustitiam conati sunt absq; fide assequi, contēptā doctrinā de Christi gratiā. Ergo impossibile est eos iustificari. Ratio assumptionis est: quia omnibus iustitiaris nihilominus peccatorum remissione opus est. Licet enim in plurimis legē prestare videātur: in pluribus tamē deficiunt. Exemplo est leguleius ille, qui se Deum & proximum perfectē dilexisse gloriabatur: cum, quis proximus sit, nondum didicisset. Et verissimè Iacobus: *In multis defecimus omnes. At maledictus omnis: qui non manserit in omnibus.* Sunt igitur maledicti iustitiaris: nisi peccatorum remissionē consequantur. Hæc verò non nisi fide obtinetur. Non enim nisi fide Abraham, David, *ῥαγγελοῦν*, seu remissionem peccatorum obtinuerūt: neque aliter quā illi, quisquam obtinere potest. Iudæi itaque fidem abiicientes, etiam peccatorum remissionem abiecerunt: & ita iustitiam non sunt consecuti.

Rom. 4.

Psal. 32.

SED VELVTI EX OPERIBVS LĒGIS: Altera ratio, cur suo conatu Iudæi frustrati sint: quia, sectando legem iustitiæ, quasi possent operum meritis iustificari, viam inuiam ingressi sunt. Lex enim cū spiritualis sit, spirituales perfectam obedientiam postulat: quam in hac naturæ imbecillitate assequi nemo hominum potest. Frustrati igitur sunt.

OFFENDERVNT ENIM IN LAPIDEM OFFENDICVLI: Potest hæc esse confirmatio vtriusque rationis præcedētis: vel tertia ratio: quia voluntaria cœcitate Christū cum sua iustitia Iudæi abiiciunt, & oppugnant. Persistit in metaphora cursorum, qui metam anhelī persequuntur, sed non consequuntur: quando in cursu improuidi offendunt ad lapidem, vt corruant. Idem cursoribus iustitiaris cōtigit. Allisi. n. ad lapidem offendiculi corruerunt in via. Quod ne durum aut nouum videatur, neque quis querat, & quis est ille lapis offendiculi? aut quis posuit eum in viam? aut quomodo offenderunt? allegat duo oracula Iesaiæ: quib. id totum iā olim Iudæis fuit præsignificatum. Lapis ille est Christus: Qui posuit, est *Iob. 8. 14.* Deus. Qui in eū non credit, ei est lapis offendiculi. Iudæi igitur

& 28. 16.

igitur offenderunt ad eum: quia in eum nō crediderunt: sed eam abiecerunt: tum ob utilitatem personæ, qua apparuit humilis & contentus homo: tum ob regni eius abiectam sortem in hoc mundo: tum denique ob genus doctrinæ; quo hypocrisin eorum taxabat: iustitiam in sola Dei gratia & remissione peccatorum monstrabat. Hoc sensu Christum lapidem offensionis futurum etiam Simeon prædixit. Luc. 2.

QVISQVIS VERO CREDIT IN EVM: Heb. *Qui credit, ne festinet.* Apostolus retinet versionem LXX. Hoc membro indirectè docet modum offendiculi Iudæorum: qui credit, non pudefiet. Ergo contrà, qui non credit, pudefiet. Iudæi igitur infidelitate pudefacti sunt, ut cursu offenderint in via, & corruerint. Directè est ratio; cur gentes affecutæ sint iustitiā: quia crediderunt in Christum. Hæc summa Euangelij, & hæc consolatio nostra: quod credentes in Christum non pudefitemus.

DVB IORVM EXPLICATIO

IN CAP. IX. AD ROMANOS.

DVB IVM I.

De voto Apostoli optantis fieri anathema pro fratribus.

DVBIUM I. est ex ver. 3. de voto Apostoli, quomodo licuerit ei optare fieri anathema à Christo pro fratribus, h. e. fratrum causa & vice, cū Deus sit diligendus super omnia: nec liceat fratres plus amare, quàm Christum. Erat etiā certus, ut modo dixerat, se non posse separari à Christo propter immutabile Dei propositum. Videtur igitur non vna ratione hoc voto errare, optando & illicite, & frustra, & contra Dei propositum, & contra suam ipsius *πληροποιαν*.

R E S P O N S I O.

Ad has difficultates tollendas variè exposuerunt votum Apostoli interpretes. Attingam tantum præcipuas sententias, ne sim longior. *Aliqui αἰδέμεθα* non in malam, sed in bonam partem exponunt; *κειμήλιον thesaurum*

& rem preciosam. Nam *αιάδευς* aliquando idem est quod *αιάδην* donum seu ornamentum quod consecratur & appenditur templorum columnis. Sic difficultates nullæ essent, quia Apostolus cuperet non separari, sed charus haberi à Christo. Sed hanc interpretationem vt alienam & friuolam rectè Chrysostomus repudiat: *Ανιάδην* enim Paulo vbique significat rem execrabilem 1. Corinth. 12.3. & 16. vers. 22. Galat. 1. vers. 8.9: Hic etiam necessariò sic accipitur, tum quia palàm est, quod optet malum pati pro fratrum commodo: tum quia aliàs temerè iurasset de re minimè dubia, sed admodum credibili & optabili: Quis enim non cupiat esse charus Christo? Et ineptè optasset id esse, quod iam erat. Iam enim sciebat, se esse vas electum Christo. Denique optat anathema esse non coram Christo, sed à Christo, quod omninò separationem à Christo significat.

II.
Scholia
Hieronymi.

ALII verbum *ἡνυχόμην* reddunt *optaram* vel *optaueram*: & votum referunt ad tempus illud, quo fuerat persecutor Ecclesiæ quasi Apostolus deplorat suum peccatum, quod olim in gratiam fratrum Iudæorum voluerit esse anathema à Christo, hoc est, fieri persecutor Christi, & ita plus dilexerit fratres quàm Christum: vt sit sensus, magna mihi est tristitia, & cruciatus perpetuus cordi meo, quod olim optauerim esse alienus à Christo propter fratres meos: sed est deprauatio. Nam sic etiam temerè iurasset: cum nemo nesciret, qualis olim fuisset: Et causam præsentis sui doloris non affert præteritum suum peccatum: sed præsens fratrum exitium, de quo dicturus erat, quod ostendit se iam suo ipsius exitio cupere auertere, dicens *αὐτὸς ἐγὼ*: Ideò non dicit: *dolor est mihi*, ὅτι πάλαι *ἡνυχόμην*: quod olim optauerim: Sed, optauerim enim, nempe, in præsentia: nec dicit *διὰ τὸν ἀδελφεόν*, propter fratres: quod ambiguum esset, sed *ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν* pro fratribus, hoc est, pro fratrum salute.

REFERAM aliam etiam corruptelam, quam memini olim anno 1568. me audire à quodam tunc meditante apostasiam à Christo, ad quã paulò pòst exemplo detestando prolapsus est: Christum dicebat hic non intelligi Seruatorem Christum: sed vnctum Pontificem Hierosolymitanum: & allegabat Eusebium, qui lib. 8. *demonst.* 2. in principio Danielis cap. 9, usque ad Christum ducem, per Christum

Christum ducem non intelligit Christum Seruatorem; sed Hyrcanum vinctum pontificem & ducem den ersten Pfaffen König der Juden: quasi dicat Paulus: Testor Deum, me optare esse anathema à sacerdotibus: modò possem fratribus meis prodesse. Sed inaudita & inepta est hæc deprauatio vocis *ἄνευ*, quæ absolutè posita in Nouo Testamento, nusquam Pontificem, sed vbique Christum seruatores significat: nec certè hîc Christum alium significare potest, quàm eum, quem mox dicit *esse ex patribus iuxta carnem Deum benedictum in secula*. Quod ex Eusebio affertur, id ipsū sapit Iudaicā deprauationē oraculi Prophetici ab omnibus Christianis interpreterib. damnatā. Corruptela autē per corruptelā probari non potest. Stultè etiā tanta cū solennitate optasset fieri anathema à Pōtifice, quod iā erat. Mox. n. à sua conuersione Iudæi de eo interimēdo consiliū inierant. Act. 9. 23. Nullam deniq; tāti doloris causā afferret Apostolus satis grauē, si tantum de excommunicatione Pōtificis cōquereretur.

Hieronymus Epistola ad Algasiam quæst. 9. sic interpretatur, *optarim esse anathema*, h. e, occidi & vitam profundere Christi causa, vt seruentur fratres. *Voluit*, inquit Paulus, *corpus suum & vitam ponere, vt, spiritus illorum saluus fieret: prout decet bonum pastorem animam suam ponere pro ouibus: Sicut & Moses cupiebat deleri è libro vite pro salute populi*. Hæc interpretatio etsi à scopo non est aliena, tamen verbis & sententiæ Pauli non satis conuenit. Apostolus enim cupit anathema fieri nō pro Christo, sed à Christo, pro fratribus: Non autem cupit occidi à Christo: Nec tanti fuisset hæc causa cur adeò iuraret vel doleret, cū iam sæpius Christi causa periclitatus esset cum gaudio, & à martyrio minimè abhorreret.

Non refero eorum sententiam, qui agnoscunt optare Apostolum separari à Christo, eisque charitate, gratia & salute: siue ad tempus, siue in perpetuum: sed putant votum fuisse non satis consideratum: quia non tam quid licitum aut possibile fuerit, quàm quid ardentissimus fratrum amor dictaret spectauerit, nec deliberata mente, sed turbato affectu quasi abreptus hæc dixerit: quomodo & Moses illud votum Exod. 32. 32. accipiendum sentiunt. Iuxta hos Apostolus voto suo variè peccasset, non quidem deliberata voluntate, sed quadam

incogitantia, & inconsideratio charitatis fraternæ zelo. Sed absit vt hoc sentiamus. Neque enim temere hoc votum effutivit, sed deliberato consilio scripsit dictante Spiritu sancto: Ait enim se non mentiri, sed veritatem dicere in Christo, attestante sibi conscientia sua in Spiritu S. Hoc igitur esset nodum modo assringere.

VI.

ITAQUE *Chrysostomi* sententiam vt planam & veram doctiores interpretes potius sequuntur: quod Apostolus nulla inconsiderantia, sed meditata oratione votum hoc concipiat, optetq; anathema fieri, hoc est, separari à Christo pro fratrum salute: *Anathema* autem quod vocabatur *אנא* non licebat redimere, sed manebat perpetuò abiectum & execrabile: Optat igitur non modo temporariam sed æternam abiectiōem à Christo: hoc est, vt interpretati sumus suprā, vult suo æterno exitio fratrum æternam salutem redimere. Hic fuit summæ charitatis affectus in fratres.

QVOD ad difficultates suprā indicatas, nihil in eas delinquit Apostolus. Immensè quidem diligit fratres, sed non plus quàm Christum: *Anathema* enim fieri cupit nō à Christi charitate & amicitia, sed tantum à Christi felicitate & fructu amicitiae. Optat non fieri Christi hostis, sed non frui Christi conspectu & beatitudine æterna, vt hæc fratribus contingat: vult perire non vt Christi inimicus, sed vt fratrum seruator: Sicut & Christus pro nobis factus est *אנא* execratio à Deo, non vt hostis Dei, sed vt noster redemptor. Nec sic præripere Christo redemptoris partes optat. Non enim propriè eos suo interitu redimere, quod est solius Christi, sed suam felicitatem eis cedere optat. Atqui hoc norat esse impossibile, & Dei proposito aduersum. Ideo *votum conditionale* est: si sit possibile. Nec ideo frustra, quia etsi norat fieri non posse: tamen sic vehementiam affectus sui testatam facit, subiiciens se Deo: Sicut & Christus norat possibile non esse, quin biberet calicem: & tamen ad testandam abhorrentiam naturalem à tam diro maledictionis supplicio, petit à se calicem transferri, cum conditione voluntatis diuinæ; *Pater si possibile est, transeat à me hic calix*. Sic & Moysis votum accipi debet: *Dele me de libro vita, &c.*

At pugnabat cum Dei iustitia, perdi innocentem.

RESPON

RESPONSIO.

1. Non pugnat cum absoluto Dei iure in creaturas omnes: de quo Apostolus vers. 21. 2. Paulus non agnoscit se plane innocentem respectu Dei, ut ex querela capitis 7. apparuit. Denique inconsiderantia vel inconstantia in dictis Pauli nulla est. Sciebat se esse electum: & ideo perire non posse: nec abijcit suam *πληροφορίαν*: quia non optat fieri ex electo reprobis: sed electus manens paratus est electorum gloria priuari & hanc fratribus cedere: modo id ferret Dei consilium, cui se sancti in precib. & votis suis perpetuo subijciunt: dicentes: *Fiat voluntas tua.*

DUBIVM II.

An in Christo præter carnem sit natura alia divina?

DUBIVM II. est ex vers. 5. videtur ex eo quod Christus dicitur ex patribus esse *secundum carnem*, non sequi, in Christo præter carnem esse aliam naturam, cum etiam Paulus Iudeos appellet cognatos suos *secundum carnem*: nec tamen in Paulo fuerit alia præter carnem natura.

RESPONSIO.

Hoc cavillum hæreticorum discussum est supra cap. i. vers. 3. dubio 5. obiect. 3. ubi requiratur.

DUBIVM III.

An Christus prædicetur Deus super omnia benedictus?

DUBIVM III. est ex eodem: videtur verbis sequentibus: *Qui est super omnia Deus benedictus in secula*: non probari æterna Christi Deitas.

Primo quia, inquiunt hæretici, verba ea: *ὁ ὢν ὑπὲρ πάντων*, &c. non dicuntur de Christo: sed sunt exclamatio *δοξολογία* de Deo patre: & ideo post *καὶ πατέρα* debet poni distinctio, à librariis omissa.

Deinde quia etiam de Christo intellecta non probaret, Christum esse illum unum & summum Deum.

Quoniam 1. ut Erasmus observavit, Cyprianus & Hilarius vocem *ὁ θεός* omittunt. Cyprianus lib. 2.

2. Non quisquis Deus dicitur, est summus ille Deus. c. 5. adu.

3. Christus dicitur *super omnia*, non ex natura sua, sed ex dono Dei, Eph. 1. 21. Phil. 2. 9. Iud. Hil. in Ps. 12.

4. Christus dicitur *super omnia* non uniuersè sed restri- 2.

etè: non enim est super eum, qui subiecit illi omnia I.
Cor. 15. 27.

5. Christus non dicitur *super omnia* sed *super omnes*
nempe homines, hoc est, homo præstantissimus superior
omnibus hominibus: quia omnium Christianorum ca-
put & princeps.

Istæ sunt elusiones duorum hæreticorum Georgij Enie-
dini pag. 266. & Socini contra VViekum class. 3. arg. 8.
pag. 283.

R E S P O N S I O.

Luculentissimū hoc esse æternæ Deitatis Christi testi-
monium palàm fit hoc argumento: Deus benedictus su-
per omnia in secula est verus ille summus & æternus
Deus. Christus prædicatur Deus benedictus super omnia
in secula. Prædicatur ergo verus ille summus & æternus
Deus. *Major* est evidens per se: & Apostolus eam posuit
supra cap. 1. 25. ubi de Deo creatore similiter dixit: *ὁς ὁ
ἀλογητός εἰς τὰς αἰῶνας ἀμήν: qui est benedictus in secula amē.*
Minor est textus Apostoli: *Ex quibus est Christus secun-
dum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula
amen.* Stat igitur conclusio.

Neque hæreticorum elusiones aliquid contra valent.

Prior de distinctione & exclamatione est negatio mi-
noris sed falsa & impudens. Nam:

I. Erasmo fatente (qui primus hæreticis hanc elusionē
monstravit) omnia exemplaria Græca constanter sic ha-
bent, & relativum *ὁ ὧν* referunt ad Christum: nec possunt
hæretici dare diuersum.

II. Syrus paraphrastes etiam expressius refert ad Chri-
stum geminato relativo: *Ex quibus apparuit Christus in
carne, qui est Deus super omnes. Cui sint laudes & benedi-
ctiones in secula seculorum amen.*

III. Omnes omnium temporum Christiani interpre-
tes de Christo intellexerunt hoc elogium, quod cōgruit
aliis similibus: *Hic est verus Deus & vita æterna: Per
ipsum & in ipsum sunt omnia: & ipse est ante omnia,
&c.*

IV. Scopus Apostoli poscit, vult enim dignitatem gētis
Iudaicæ attollere in Christo. Hunc igitur ostendit nos
modo esse nobilissimum hominem ex patribus, sed &
Præm benedictū super omnes patres, imò super omnia.

V. Poscit

V. Poscit etiam limitatio τὸ κατὰ σάρκα, cuius rationem indicat Apostolus, quando Christum præter carnem etiam Deum benedictum prædicat.

VI. Denique exclamatio gratulatoria tam abrupta hic speciem aut locum nullum habet, cum Apostolus difficillimam prædestinationis materiam hic nondum claudat, sed demum ingrediatur: Absolutam verò exclamatione manifestâ concludit: *O profundas diuitias sapientiæ & cognitionis Dei, &c.* Rom. II. 33.

Excipit Eniedinus: Hoc elogium: *Benedictus Deus*: semper attribuitur Patri: nusquam Christo, vt Luc. I. 68. *Benedictus Dominus Deus Israël.* Rom. I. 25. *Creator est benedictus in secula: amen.* 2. Corinth. I. 3. & cap. II. 31. *Deus & pater Domini nostri Iesu Christi qui est benedictus in secula, scit quod non mentior.* Eph. I. vers. 3. 1. Pet. I. 3. *Benedictus Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi.* Ergo etiam hic de patre non de Christo intelligendum est.

RESPONSIO.

I. Nusquam tribuitur Patri exclusiue.

II. Etiam Christo tribuitur Matth. 21. 9. *Benedictus, qui venit in nomine Domini*: passiuè quidem ἀλογημένος: sed eodem sensu cum ἀλογητός, quia per votum: *benedictus*, pro *benedictus sit*.

III. Ipse hæreticus concedit, quoties nomen *bene-* Socinus
dictus idem significat quod *benedictus sit*, semper ferè contra
solere anteponi ei, ad quem refertur, vt in locis præal- V Viekē.
legatis. At hic nō anteponitur, sed postponitur voci θεός, pag. 384.
ad quam refertur: Non igitur hic est exclamatio votiua:
Benedictus sit Deus in secula.

IV. Creator omnium est Deus benedictus: Christus Luc. I.
est creator omnium Iohan. I. Col. I. Ergo, &c. Eph. I.

V. Denique patris hic nulla fit mentio, sed Christi: 1. Pet. I.
violenter igitur ad patrem torquetur.

Posterior elusio est concessio minoris, quā accipimus: & impugnatio maioris, sed friuola & sophistica.

Ad I. Quod Cyprianus & Hilarius vocem *DEVS* omittunt, Erasmus incuria scribarum factū fatetur, & res ipsa ostendit: cum vterq; hunc locū ob hoc ipsum citet, vt probet, Christum verè & propriè Deum esse. Ac licet omisissent: sufficit tamen omnium reliquorum exēplarium consensus. Quin si omninō addita ab Apostolo nō

esset, sicut Rom. 1. 25. non additur: tamen descriptio veri Dei Christo tributa ad rem præsentem satis est.

AD II. Non quisquis dicitur Deus: sed quisquis dicitur, *Deus super omnia benedictus in secula*, ut hic Christus, est verus ille & summus Deus.

AD III. Quod Christus non natura, sed tantum dono Dei sit super omnia, negatur. Nam & naturam & omnipotentiam suam diuinam filius habet à patre, non dono sed generatione æterna: Est enim *unigenitus à patre*, antequam colles essent: cuius egressus est ab initio dierum inde à seculo, &c. *Ioh. 1. Prouerb. 8. Mich. 5.* Loca vero *Eph. 1. Philip. 2.* non de cōmunicatione naturæ diuinæ per generationem filij ex patre, sed de exaltatione Mediatoris *θεανδρατισ* secundum carnem aperte loquuntur. At nō sequitur: Deus subiecit Christo omnia, ut homini ex dono. Ergo Christus non habet omnia subiecta ex natura, ut Deus. Nam etiam antequam Christo homini omnia essent subiecta, dixit de eo Baptista: *Qui supernè venit super omnes est.* Nec Apostolus tantum vocat Christum *super omnia* sed *super omnia Deum*. Deus autem super omnia est natura non dono. Vocat etiam *Deum benedictum in secula*: Ergo Deū æternum simpliciter. Deus. n. benedictus est æternus simpliciter absque principio & fine: proinde non donatione sed natura.

Ioh. 3. 31.

AD IV. Quod restrictè dicatur, *super omnia*, negatur, quia Apostolus loquitur vniuersè *ὅτι πάντων*: absque limitatione: nec sequitur: non est supra patrem: Ergo non supra omnia. Non enim effertur Christus supra Deū sed supra creaturas omnes: alioqui nec pater esset super omnes: quia non est supra se ipsum, nec supra filiū & Spiritum Sanctum natura & potestate. Esset verò contra naturam filij esse supra patrem: sicut & contra naturam Dei, esse supra Deum.

Quod ex *1. Corinth. 15.* de subiectione filij affertur de Filio, non ut Deo, sed ut Mediatore & homine intelligendum est. Nam subiicietur Patri quatenus Pater omnia ei subiecit: At subiecit ei omnia tantum ut Mediatori & ut homini. Quatenus enim Filius Deus, habuit gloriam omnipotentix apud Patrem antequam hic mundus existeret. *Ioh. 17. 5.*

AD V. Quod non sit *super omnia*, sed tantum *super omnes*

omnes homines: falsum. Nam ἐν παντί cum attribuitur Christo ut Deo, absolutè omnia & omnes res creatas significat: ut Col. 1. 16. *Omnia per eum condita sunt in cælo & in terra, &c. Visibilia & invisibilia: siue throni, siue domitia, siue imperia, siue potestates, omnia per eum & in eum creata sunt.* Et ipse est ἀρχὴ πάντων ante omnes & ante omnia in omnia in ipso consistunt.

D V B I V M IV.

An Apostolus hic de æterna prædestinatione tractet.

D V B I V M IV. est ex vers. 6. & sequentibus de scopo Apostoli: videtur non tractare de æterna Dei prædestinatione aliquorum ad vitam vel ad mortem: sed tantum de reiectione Iudæorum à prærogatiua externa, & de eius prærogatiuæ translatione ad gentes. Probant hoc qui ita sentiunt.

P R I M O, quia quæ de reiectione Ismaëlis & Esau dicuntur, tantum de exclusionem eorum à privilegio externæ primogenituræ sunt dicta sub ratione typi, quo Iudæorum reiectione à sua dignitate fuit adumbrata.

S E C U N D O quia oraculum: *Maiores serviet minoribus*: non loquitur de ipsis filiis, & unius electione ad vitam: alterius reprobatione ad mortem: quoniam nec mater Rebecca sic intellexit: nec Esau videtur fuisse damnatus: sed tantum de posteris, & de horum non prædestinatione: alioqui omnes posterii Iacobi electi, Esau reprobi fuissent, sed externo eorum statu contrario.

T E R T I O, quia etiā oraculum Malachiæ, *Iacob dilexi, Esau odio habui*: tantum est de prærogatiua posterorum Iacobi, qui Cananæam terram electam testimonium amoris Dei obtinuerunt, cum posterii Esau regionem Seir incultam & brevi destruendam possiderent.

Q U A R T O. Quia Deus ad Moysen Exo. 33. non loquitur de misericordia electionis ad vitam: sed tantum de misericordia condonationis pœnæ.

Sed contra est.

I. Quod Apostolus docet, non omnes esse filios promissionis: idque iuxta electionis propositum: Promissio autem fuit de fœdere & gratia vitæ æternæ.

II. Quod Deus dicitur figulus faciens aliud vas ad hono-

honorem , aliud ad dedecus : præparans vasa misericordiae ad gloriam : coagmentans vasa iræ ad interitum.

III. Quod oracula Osee & Iesaiæ allegata ver. 25. &c. de gentium vocatione ad gratiam salutis, Iudæorum verò reiectione à salute aperte loquuntur.

IV. Quod omnes interpretes saniores veteres & recentes agnoscunt hic explicari mysterium prædestinationis, quod Apostolus cap. 8. ver. 28. indicauerat, licet de eius explicatione varient. *Hunnus* etiam in argumento capitis huius , fateretur Apostolum de Iudæorum reiectione dicturum in campum prædestinationis digredi.

Rationum contrariarum refutatio.

AD I. negatur, quod tantum de exclusionem ab externo privilegio primogenituræ loquatur Deus in Genesi, & Apostolus hoc loco. Excluditur enim Ismael à semine Abraham proinde à Christo , à fœdere , à gratia salutis, quæ iure primogenituræ significabatur. Neque datur, quod tantum sub ratione typi exempla Ismaëlis & Esau proferat Apostolus. Typi enim nullum in textu apparet vestigium : sed potius directo argumento comprobatur, non excidere promissionem Abraham & semini eius factam, licet Iudæi anathema à Christo fiant, id est, reiecti pereant: quia promissio sit data semini: In semine autem non censeantur omnes Abraham posterii, sed tantum filij promissionis & electi: Hoc non typis, sed realibus exemplis Isaaci & Iacobi , quos Deus dilexit secundum electionem: Ismaëlis & Esau quos non dilexit sed odit, demonstrat. Sed & concessio typi , scopus tamen consistit. Nam Ismael & Esau fuerunt exclusi non solum à primogenitura , sed etiam à fœdere , & ab Ecclesia , extra quam non est salus. Ergo etiam Iudæorum exclusionem à fœdere & à salute præfigurarunt.

AD II. negatur , quod tantum de posteris loquatur oraculū Gen. 25. quia non soli posterii Esau exclusi sunt, sed ipse Esau exclusus fuit à primogenitura & à fœdere. Nec soli posterii Iacobi, sed ipse Iacob in persona benedictionem salutis à patre accepit. Adde, quod Apostolus de ipsis pueris in utero nondum natis oraculū interpretatur. De personis igitur primò, de posteris secundariò in-

nō intelligi debet: quod sicut Deus pueros ipsos discreuerat, præferēdo minorem maiori in primogenituræ & fœderis gratia: sic posteros vtriusq; esset discreturus illos donando, hos priuando salutis gratia: non quod idē omnes posteri vnius electi, alterius contra reprobi essent, sed iuxta liberrimę electionis & misericordię propositū.

NEC loqui oraculum tantum de externa seruitutē posterorum, sed potissimum de abdicatione ipsius Esau cum posteris à gratia fœderis in Genesi pluribus ostensum fuit. *Sic Hiero. in Malach. 1. Non solum ait dilexit Iacob antequam nasceretur, sed & odio habui Esau priusquam ex matris utero funderetur, sed in posteros eorum, amorem meum & odium conseruaui.*

AN Rebecca hunc sensum perceperit parum refert. Satis sit Apostolum reuelatione Spiritus Dei nobis eū aperuisse: alioqui sanē parum appositē ad rem præsentē allegaret oraculum, quod absit: vt dubio IX. clarius ostēdetur.

NEQVE verò Esau tantūm adumbravit reprobationē posterorum sed ipse fuit reprobatus à fœdere & salute. Quin si ipse electus & saluatus fuit, quomodo typus reprobationis posterorum eīse potuit? Tota verò historia ostendit fuisse hominem impium. Et Apostolus Heb. 12. 16. vocat βέβηλον *profanum*. Etsi igitur Charitas non cogitat malum, sed omnia sperat: tamen damnatum esse nimis est probabile, nisi ostendant aduersarij, vel eum ante obitum reuersum esse ad Ecclesiam, vel extra Ecclesiam aliquos seruari.

AD III. de Oraculo Malachiæ respondebitur dubio X.

AD IV. de Oraculo Exod. 33. dubio XI.

D V B I V M. V.

An electio absoluta sit tantūm ad gratiam, an verò etiam ad gloriam.

D V B I V M V. est ex vers. 11. Cum Apostolus excludit opera ab Electione, vt propositum Dei sit firmum ex vocante, quæritur, sitne intelligenda electio tantūm ad gratiam, quæ est eius effectus primus, an verò etiam ad gloriam, quæ est effectus vltimus. Rationem dubitandi mouet Stapletonus contra Calvinum cōtendens, tantūm de Electione ad gratiā seu ad primā illuminationem intelligi debere: quoniā hæc sola sit tantū

*Stapl. An
tid. pag.
526.*

ex vocante absque præuisione operum aut meritorum.
Electio verò ad gloriam non item: quandoquidem in hac interueniat iustificatio per fidem & per opera tanquam causa proxima. Sicut igitur reprobationis causa proxima, farente Caluino, est in ipso homine peccatum: ita etiam electionis causa proxima est in homine iustificatio.

RESPONSIO.

De electione non modo ad gratiam, sed etiam ad gloriam loqui Apostolum palam est:

I. Quia loquitur de electione absolutè: ergo etiam de omnibus eius effectis, non tantum de vno.

II. Quia absurdum est fingere, eum loqui de electione tantum ad primum medium, & non ad omnia alia, potissimum verò ad finem, qui est gloria.

III. Loquitur de Electione ad gratiam promissionis, vt patet ver. 8. At promissionis gratia non tantum est prima illuminatio, sed & iustificatio, sanctificatio, & glorificatio.

IV. Loquitur de electione cum dilectione: *Jacob dilexi, &c.* At diligere Iacobum est iuxta Thomam velle Iacobo bonum vitæ æternæ. Ergo de electione ad vitam æternam.

V. Loquitur de electione, quæ est præparatio vasorum misericordiæ ad gloriam: Ergo non tantum de ea, quæ est ad primam gratiam.

VI. Etiam gloria & vita æterna est ex solo vocante non ex operibus: quia *donum Dei vita æterna*, & tota series salutis nostræ secundum omnes gradus tribuitur gratuito Dei proposito. *Quos præcognouit, &c.*

VII. Expressè Actor. 13. dicuntur credidisse, quorum erant præordinati ad vitam æternam. Præordinatio verò non est ex operibus, sed ex solo vocante, nec est aliud, quàm ipsa electio ad vitam.

VIII. Iustificatio non est ex operibus: quod supra demonstrauit Apostolus: Ergo nec electio ad iustificationem & ad gloriam ex operum præuisione esse potuit.

IX. Deniq; ipse Bellarminus hic stat contra socium Stapletonum. Nā lib. 2. c. 15. de gratia & lib. arb. aperte refutat Stapletoni opinionem, & demonstrat non solum ad gratiam efficacem, sed etiā ad gloriam homines gratis eligi.

Argu-

Argumentorum Stapletoni refutatio.

Ad I. Stapletoni argumentum: Electio ad gratiam non est ex solo vocante, sed ex iustificatione fidei & operum: quia dicitur, *quos iustificauit, hos glorificauit*: Electio, de qua hic, est ex solo vocante: Ergo electio hæc non est electio ad gloriam.

R E S P O N S I O.

MAIOR negatur, quia electio simpliciter est ex vocante Deo, ut fonte & causa efficiente. Glorificatio item ex vocante & iustificante. Vocatio & iustificatio ex gratia. Gratia ex dilectione. Dilectio ex misericordia. Misericordia ex sola *bonitia*. *Miseretur enim quorum vult, & quia vult.* Omnis igitur electio ad gratiam & gloriam ex sola vocantis *bonitia* est. Ex iustificatione verò est gloria, non ut ex causa efficiente aut promerente, sed ut ex medio ordinato ad finem: quod medium est non modò gratiæ, sed & vocationis & electionis gratuitum effectum. Operum iustificationem supra cap. 3. & 4. refutauit Apostolus. Nulla igitur est; proinde nec causa est gloriæ. Falsum igitur quod propterea sit facta electio ad gloriam.

Ad II. Proxima causa reprobationis est in homine, malitia & peccatum. Ergo etiam proxima causa glorificationis est in homine, iustitia operum: proinde electio, quæ est ex solo vocante, non est ad gloriam.

R E S P O N S I O.

NEGATUR consequentia, à contrariis non rectè comparatis. Nam 1. non sunt contraria reprobatio & glorificatio: sed damnatio & glorificatio: 2. Malitia & peccatum est ex homine, & in homine: iustificatio non item. 3. Reprobatio est ex hominis malitia & peccato, ut ex causa mouente & promerente: quam Deus in reprobis inuenit, etiam fatente Caluino, qui *verum est*, inquit, *propinquam reprobationis causam esse: quia sumus omnes in Adam maledicti*, quod quale sit dubio VIII. declarabitur. Glorificatio non est ex iustificatione, ut ex causa mouente & promerente: neque enim meritis nostris magis glorificamur quàm iustificamur: Est igitur dissimilitudo. Neque merita gloriæ probant dicta: *si filij & heredes. Pietas ad omnia est utilis*, &c. & similia: de quibus responsum est cap. 8. dub. 9.

DVBIUM VI.

An electionis ad gratiam & gloriam causa sit præuisa fides Electorum.

DVBIUM VI. est ex eodem: an electio ad gratiam & ad gloriam, sicut excludit præuisa operum merita, sic etiam excludat præuisam fidem, & rectè dicatur absoluta: an verò præuisa fides sit causa electionis: ita ut quos præuiderit Deus credituros in Christum, & mansuros in fide, eos elegerit ad vitā eternā. *Prius nos affirmamus & probamus.*

I. Si ex præuisa fide est electio, propositum Dei non manet firmū ex vocante, hoc est, ex sola vocantis & donis. *Ratio* quia pendebit à fide hominum præuisa, ut à causa mouente. At manet firmum ex solo vocante. Ergo non est ex causa præuisa Electio.

II. Fides præuisa non est causa gratiæ: quia posterior gratia. Ergo nec electionis.

III. Electi sumus ut filij iræ, mortui in peccatis cum adhuc hostes essemus. Quales enim iustificat Deus, tales etiam elegit, hoc est, iustificare decreuit. Iustificat verò ut impios & hostes existentes. Roman. 4. vers. 5. & 5. v. 8. At in filiis iræ & mortuis in peccatis fides præuideri nulla potuit: Fidei igitur præuisio electionis causa esse nō potuit. Quod enim non est, causa entis dici non potest.

IV. Fides est ex effectis electionis, & electione posterior. Elegit enim nos Deus nō quia eramus credituri, sed ut crederemus, hoc est, nos fide donaret, & sic in Christo seruaret. Eph. 1. v. 4. *Elegit ut essemus sancti* Tit. 1. v. 1. *Fides electorum Dei* Act. 13. & 48. *Crediderunt quotquot erant præordinati ad vitam eternam.* Non igitur fides præuisa est causa electionis.

V. Fides est donum & opus Dei. Iohan. 6. 29: *Hoc est opus Dei ut credatis: Et, nemo venit ad me nisi pater traxerit eum.* Amb. de voc. gent. li. 2. c. 1. *Deus initiorum fidei incrementiq; largitor est.* Nō igitur causa est electionis Dei. De⁹ enim nō mouetur ad eligendū eo quod per electionē donat: alioqui idem esset sui ipsius causa: idem se ipso prius.

VI. Apostolus de electionis causa differens, nusquam dicit eam esse ex credente: Sed simpliciter pronunciat, eam esse ex vocante, & ex gratia, & gratuitam. Roman. 9. vers. 11. *nondum natis pueris, antequam quicquam boni vel mali fecissent, dictum est ei: Maior seruiet minori: sicut scriptum est:*

est: Iacob dilexi: Esau odio habui. Et cap. ii. v. 5. *Reservatio secundum electionem gratuitam facta est: Quod si per gratiam iam non ex operibus: & sic, nec ex praevisa fide: Quia fides ordine naturae sequitur gratiam, ut effectus causam. Est hoc argumentum Augustini de praedest. sanct. cap. 16.*

VII. Eiusdem est passim: si fides praevisa causa est electionis: etiam infidelitas praevisa erit causa reprobationis. At hoc falsum: quia sic totum genus humanum reprobatum esse oporteret, cum tota eius massa sit corrupta: & in illa nihil Deus praescire, nisi incredulitatem potuerit. Ergo & illud. Quatenus verò reprobationis causa propinqua, etiam recte dicatur esse hominis malitia & peccatum: dubio VIII. explicabitur.

Cum igitur electio non sit ex operibus, nec ex fide, sed ex solo vocante Deo: recte *absoluta* dicitur hoc est, non aliunde pendens, ut à causa mouente Deum in electionis consilio, nisi à Dei voluntaria misericordia & *bona dila.* Non tamen *absoluta* dicitur ratione finis & mediorum ad finem. Neque enim elegit nos Deus absolute sed ad finem, hoc est, ad gloriam, nec decreuit nos ad hunc finem transmittere absolute, sed per media, hoc est, Christi meritum, vocationem, fidem, iustificationem, poenitentiam, regenerationem, reliquaque electionis atque gratiae effecta.

Sententia falsa eiusque rationum refutatio.

POSTERIVS contra affirmarunt olim reliquiae Pelagianorum, ut patet ex Epistolis Prosperi & Hilarij Arcelatensis ad Augustinum, quorum errorem nostro tempore renouarunt quidam PseudoLutherani, qui initio contenderunt simpliciter, fidem praevisam esse electionis nostrae causam: quia Deus elegerit eos, quos credituros & perseueraturos praeuiderit: *Postea* restrictius, fidem esse electionis causam non meritoriam sed instrumentalem. Argumenta eorum sunt.

ARGVMENT. I. Sumus electi in Christo Ephes. i. At nemo est in Christo nisi fide. Ergo fides praevisa est electionis causa.

RESPONSIO.

Est figura dictionis: Electi sumus in Christo non existentes, sed ut essemus in eo per fidem, quam Deus nobis daturus erat. *Argumentum in forma tale est.*

Per quod sumus in Christo, id est, electionis nostrae causa,

Aug. lib.

1. quest.

2. ad Sim

plic.

Electio

quatenus

absoluta

sit & non

absoluta.

Per fidem præuisam sumus in Christo.

Fides igitur præuisa est electionis causa.

Hic minor est falsa & maior negatur vniuersaliter: Nō enim omne id, per quod sumus in Christo, sed per quod primò fuimus Christo dati & in Christo considerati æterno Dei consilio, id electionis causa dicendum est: causa enim electionis ordine naturæ & electionem ipsam & electionem in Christo, & fidem necessariò antegressa est. Ea verò non potest esse nisi sola Dei *donum* atque dilectio qua Deus & Christum nobis præordinauit, & nos Christo proprios donauit. Sola igitur Dei dilectio & misericordia propriè est electionis nostræ prima causa.

ARGVMENTVM II. Nemo potuit eligi sine interuentu meriti Christi. Meritum Christi nihil prodest sine fide. Ergo fides præuisa est causa electionis. Si in formam redigatur, tale erit:

Sine quo meritum Christi non prodest, id est causa electionis.

Sine fide præuisa meritum Christi nihil prodest.

Ergo fides præuisa est causa electionis.

RESPONSIO.

Minor negatur. Non enim sine fide præuisa, sed sine fide præsentē meritum Christi nihil prodest: Et ratio est: quia cum fides in nobis nulla futura esset, nisi à Deo daretur: non potuit præuideri vt causa, sed tantum vt effectū & donum electionis. Sed nec maior est vera. Nam etiam sine vocatione, prædicatione, conuersione, charitate, & noua obedientia meritum Christi non prodest: quæ tamen non possunt dici electionis causa: quia omnia sunt electione posteriora, tanquam eius effecta, & media ad finem electionis, hoc est, ad gloriam præordinata.

ARGVMENTVM III. Sumus electi in fide. 2. Thes. 2. 13. Ergo fides præuisa est electionis causa.

RESPONSIO.

1. De fide præuisa negatur antecedens: quia hoc Paulus non dicit. 2. Sumus electi in fide, nō vt causa electionis, id est, propter fidem: Sed vt in medio ad electionis finem, h. e. ad salutem ordinato. Ibidem. n. dicitur, quod sumus electi in sanctificatione spiritus, nec tamen præuisa sanctificatio nostra est electionis causa sed effectum.

ARGVMENTVM IV. Impossibile est placere Deo sine fide

fide: Ergo eligi non potuimus sine fide præuisa.

R E S P O N S I O.

Rursus de fide præuisa nihil habet Apostolus. De ea igitur non datur antecedens. In forma sic erit:

Sine quo non possumus placere Deo, sine eo nec potuimus eligi. Sine fide præuisa non placemus Deo. Ergo nec sine fide præuisa potuimus eligi: Fides igitur præuisa electionis causa.

R E S P O N S I O.

1. Iterum minor est falsa. Non enim sine fide præuisa, sed sine fide presente impossibile est placere Deo: Et plus concluditur: Tantum sequitur, non potuisse nos eligi sine fide, nempe danda nobis: non autem: sine fide præuisa in nobis. Est quoque ambiguum, non sine fide eligi. Intellectum enim de effecto electionis necessario ad finem præordinato, datur maior & conclusio. De causa electionis negatur maior. Deus enim elegit nos, nondum placentes, sed adhuc hostes Rom. 5. Facit autem sibi placentes eligendo nos gratis ex misericordia in Christo filio dilecto. Misericordia igitur sola propriè est electionis causa. Sola enim electionis consilium antecessit.

ARGVMENTVM V. Quomodo nos saluat in tempore, eo modo nos saluare ab æterno constituit: Saluat vero nos in tempore suâ misericordiâ propter Christi meritum, per fidem apprehensum. Ergo his ipsis causis (inter quas fides est) nos saluos facere ab æterno constituit.

*Hunn. de
prou. pag.
350.*

R E S P O N S I O.

Datur totum: Nam fides omninè est inter causas & organa salutis. At non omnes causæ salutis, etiam sunt causæ electionis: sed præter primam, quæ est misericordia Dei, omnes aliæ salutis causæ sunt electionis effecta. Salus. n. non est ipsa electio, sed electionis effectus. At nō mox, quod est causa effectus, est etiam causa causæ: sicut contra, quod est causa causæ, est etiam effectus causa.

Si quis igitur instet. Quod est causa salutis, est etiam causa electionis. Fides est causa instrumentalis salutis. Ergo etiam electionis: Maior vniuersaliter est falsa: tantum enim est vera de causa prima & communi utriusque: de causis propinquis negatur: tum quia causa propinqua effectus non potest esse causa causæ primæ: alio-

qui idem esset causa sui ipsius, & se ipso prius: *Verbi gratia*: Cibus est causa nutritionis: nutritio causa sanitatis: sed non quia nutritio est causa sanitatis, etiam est causa cibi. Pater est causa filij: filius causa nepotis, sed non, quia filius est causa nepotis, etiam est causa patris. Sic electio est causa fidei: fides causa salutis: Non verò quia fides est causa salutis, etiam est causa electionis: Electionis enim & salutis, quantum ad causationem, longè diuersa est ratio. Neque enim elegit nos Deus per instrumenta vel organa, sed immediato & merito beneplacito. Salutem verò operatur in electis non immediato beneplacito, sed per organa seu media: inter quæ cùm etiam sit fides (non in nobis præuisa, sed nobis danda & data) rectè utique fides dicitur causa instrumentalis salutis: electionis non item. Rectè igitur tandem fatetur Hunnius, fidem ingredi electionis mysterium non ut causam meritoriam, propter quam Deus nos eligat: nec propriè ut causam instrumentalem, sed ut partem illius diuinæ *ταξως* siue ordinis, quem Deus æterno decreto suæ electionis inclusit, hoc est, ut medium, quod ad finem electionis consequendum ordinauit. Media autem ad finem sunt electionis non causæ, sed effecta: ad quæ electos prædestinauit, & per quæ eos ad finem, hoc est, ad salutem dirigit: quam declarationem nos facile recipimus. Sic ille reuocato errore à veritate nostra tandem non dissensit amplius.

DVBIUM VII.

Vtrum de sola electione, an verò etiam de reprobatione loquatur Apostolus.

DVBIUM VII. ex iisdem verbis: *Vt propositum Dei secundum electionem firmum maneret*: quæritur, vtrum de solo proposito electionis, an verò etiam reprobationis loquatur Apostolus. Negat hoc posterius non modò Huberus ille vniuersalis electionis (quæ *συνεξουλον* est) architectus: sed & Stapletonus contra Caluinum sic scribens in antidotis: *Respondetur huic loco, Paulum hic de reprobatione locutum non fuisse, sed de sola Electorum prædestinatione. Quod enim ex vocante Deo & secundum propositum Dei factum est, non nisi electionem ex gratia significat, &c.* Sed contra est.

Primò, quod Apostolus de toto Dei proposito hic loqui-

*Stapl.
antid.
p. 564.*

loquitur: vt sequentibus argumentis magis patebit: Id verò est non tantum electionis, sed & reprobationis: nec tantum de electis saluandis, sed etiam de reprobis damnandis. Neque enim propositum Dei ad partem generis humani, sed ad vniuersum genus humanum se extendit, in quo saluandos & damnandos certa electione discreuit Deus, vt *Lutherus* loquitur.

Præterea contrariorum est eadem disciplina. Electio & reprobatio sunt contraria: Eligere enim est non reprobare: reprobare est non eligere, vnde Deus *Iesa. 41. 9. Seruus meus es tu: elegi te, & non reprobavi te.* De vtraque igitur loquitur Apostolus: & propositum, quod vocat *λογισμὸν*, etiam intelligi debet de contrario *καὶ ἀπὸδοξιν* secundum reprobationem, diuerso nempe fratrum respectu, quorum alter electus fuit, alter reprobus, vt in explicatione notauimus. Nam in vtroque fratre propositum Dei debuit manere firmum.

Præterea, vbi datur electio, ibi & reprobatio. Electio enim non est vniuersorum sumptio, sed discretio seu segregatio, & aliquorum cum approbatione sumptio, reliquorum cum improbatione reiectio: vt cum Gedeon ex 10000. eligit solos 300. lambentes, reprobat reliquos. Cum Moyses dicit de Iudæis: *Vos elegit Iehoua præ omnibus populis:* intelligit Deum reprobasse reliquos. In proposito Dei datur electio aliquorum. Ergo & reprobatio reliquorum.

Præterea Apostolus profert exempla non modo electionis, sed & reprobationis: *Non omnes sunt filij: In Isaac vocabitur tibi semen: Iacob dilexi, Esau odio habui, &c.* Ergo de vtraque vult intelligi factum Dei propositum.

Præterea, Deus miseretur quorum vult, quem vult indurat. At electio est voluntas seu propositum miserendi, reprobatio propositum non miserendi, indurandi. Ergo de vtraque loquitur.

Præterea facit vas ad honorem, & vas ad dedecus. At illud est eligere, hoc reprobare. Ergo de vtroque est Dei propositum. Facit enim vtrunque iuxta propositum.

Denique Stapletonus idem fateri cogitur: *Vtrunq; sanè* (inquit) *Apostolus cōiunxit, quia de vtroq; coniunctim scriptura loquitur.* Nō igitur ad solā electionē pertinet hæc Dei *λογισμός*: & aduersarius pugnat contra conscientiam.

His argumentis non modò asseritur propositum, sed etiam destruitur vniuersalis electionis impium atque absurdum commentum. Quibus breuiter addi possunt alia.

Matth.

20.16.

Ioh. 13.18.

Ioh. 15.19.

1. Cor. 1.

26.

2. Tim. 2.

20.

Ioh. 17.9.

Rom. 8.

29.

Deut. 7.

7.

Ioh. 15.19.

1. Cor. 4.

7.

I. *Scriptura* aperte docet, non omnes esse electos, sed tantum aliquos. *Multi vocati, pauci electi: Noui quos elegerim: Ego vos elegi de mundo: Non multos sapientes secundum carnem. elegit Deus: In magna domo sunt vasa varia, &c. Non pro mundo rogo, sed pro his, quos dedisti mihi de mundo. Quos praecognouit, hos praeordinauit, &c.* Non igitur omnes sunt electi.

II. Eligere est ex mundo aliqua vel aliquos seligere, segregare, & discernere, quod non sola docet grammatica: sed etiam scriptura: *Elegit te pra aliis populis: Ego vos elegi de mundo: Quis te discreuit, &c.* Electio igitur vniuersalis non est electio.

III. Electio fundata est in Christo Eph. 1.3. At non omnes sunt in Christo, sed soli credentes. Non igitur omnes electi.

IV. Soli electi seruantur. At non omnes seruantur. Non igitur omnes electi. Qui plura desiderat, requirat in explicatione controuersiae inter Hunnium & Huberum anno 1594. edita: capite 1. &c.

Rationum contrariarum solutio.

Stapletoni ratiunculæ facile soluuntur.

Ad 1. Sola electio est ex vocante Deo. Propositum Dei est secundum electionem. Ergo propositum Dei est de sola electione.

RESPONSIO.

Fallacia est à secundum quid, in minore. Propositum Dei est secundum electionem: sed non tantum: quia è contrario etiam est secundum reprobationem, ut modò est demonstratum. Nominat quidem Apostolus solam electionem: quia hæc est prior & principalior propositi pars: Sed propositum ad eam non astringit. Imò nominata electione reprobationem contrariam subintelligit ex contrariorum natura. Sicut igitur electionem dicit esse ex Deo vocante: sic contra vult intelligi, reprobationem esse ex Deo non vocante: Et sic propositum non est de sola electione, sed etiam de reprobatione. Sicut enim proposuit Deus vocare quos elegit: sic proposuit non vocare quos reprobauit. Ideò Apostolus

sub

sub Dei propositum non modo Iacobum dilectum & vocatum : sed etiam Esauum exosum & reprobatum aperte refert.

Ad II. Quod secundum propositum Dei est factum, non nisi electionem ex gratia significat. Reprobatio non significat electionem ex gratia : Non igitur secundum propositum est facta.

R E S P O N S I O.

MAIOR est petitio principij: & falsa : quia diuersum est demonstratum prius.

Ad III. Propositum Apostoli hoc vnum erat, vt ostenderet electionem fieri ex gratia ; &c. Ergo de sola electione est Dei propositum.

R E S P O N S I O.

ANTECEDENS falsum : Imò principaliter ostendit Apostolus, propter Anathema Iudæorum nõ periclitari promissiones Dei: neq; Deũ argui posse iniustitiæ, si aliquib. ex gratia electis, reliquos deserat, induret, abiiciat.

D V B I V M V I I I.

Vtrum sicut Electio sic etiam reprobatio sit absque præuisione operum facta.

D V B I V M V I I I. est ex iisdem verbis: vt propositum Dei maneret firmum, non ex operibus, sed vocante: quæritur an sicut electio est ex vocante, sic reprobatio sit ex non vocante, hoc est, an sicut electio est facta mera Dei *ἀδοκία*, absque præuisione bonorum operum, aut fidei in electis: sic etiam reprobatio sit facta mero Dei beneplacito, absque præuisione malorum operum aut infidelitatis in reprobis: An verò præuisa infidelitas & impœnitentia aliquorum causa impulsiva reprobationis eorum dici possit.

Sententia negans eiusque rationes.

Hoc posterius tuebantur olim Pelagiani, vt ex Augustini disputationib. liquet, & tuentur hodie plurimi aduersarij veritatis, absq; omni distinctione damnantes *absolutum*, vt vocāt, Dei de hominibus saluādis vel damnādis decretũ, alij ignorantia, alij malitiā & contradicendi studio. Etiam *Stapletonus* mera petulantia & contradicendi libidine aduersus Calvinum, argumentis ex textu Apostoli demonstrare laborat, peccata reproborum Deo causam esse, cur illos reprobet.

I. Quia Apostolus reprobationem vocat odium Dei? Deus autem nihil odit in homine nisi peccata. Quia igitur præuidit Esau peccaturum: etiam præuidit propter peccata merito reprobandum.

II. Ex verbis: *quos vult indurat*. Nemo induratur, nisi qui iam malam voluntatem habet, secundum quam & propter quam induratur: sicut & nemini miseretur Deus, nisi in quo peccatum fuit, quod misericordia indigebat.

III. Ex verbis: *pertulit multa lenitate vasa iræ*: Deus non sustinet in patientia nisi peccatores: At vasa iræ sustinet in patientia. Ergo vasa iræ sunt peccatores.

IV. Ex verbis *volens ostendere iram*, &c. ira Dei non est, nisi ubi præcessit peccatum. Reprobatio est ira Dei. Eam igitur præcessit peccatum ut causa.

V. Denique causam reprobationis Iudæorum Apostolus confert, partim in eorum superbiam, & vanam de lege gloriationem *cap. 9. 31.* partim in incrudelitatem *ca. 11. 20.* *Hæc ostendunt*, inquit ille, *peccata cuiusque reprobis esse Deo causam iuste & legitime mouentem cur illum absolute reprobet.*

Sententia affirmans, eiusque rationes.

Sed contra est I. Quod Apostolus, sicut à dilectione Iacobi bona opera: sic ab odio Esau mala opera excludit: *Nondum enim natis pueris*, &c.

II. Deus miseretur quorum vult, quos vult indurat. Ergo tam indurationis quam misericordiae causa, est sola Dei voluntas.

III. Figulus habet potestatem mera voluntate faciendo ex eadem argilla vas ad honorem & vas ad dedecus. Multò magis potestatem habet Deus ex eadem massa perdita faciendi alios vasa misericordiae ad gloriam, alios vasa iræ ad interitum. Reprobationis igitur causa mouens est sola Dei voluntas.

IV. Quod est omnibus commune non potest esse causa reprobationis aliquorum. Quia causa vniuersalis in actu posita producit vniuersalem effectum, ut peccatum vniuersale vniuersalem mortem. Præuisa prauitas, infidelitas, & impœnitentia erat omnibus communis: omnes siquidem Deus præuidit pariter prauos, incredulos & impœnitentes, nisi quos ipse sua gratia ex prauis bonos,

ex in-

ex incredulis fideles, ex impœnitentibus denique resipiscentes efficeret. *Omnes eramus mortui in peccatis, filij iræ sicut & ceteri.* Si igitur præuisa prauitas, incredulitas, impœnitentia esset causa reprobationis: non solum aliquib. sed omnib. reprobationis causa necessario fuisset. At non fuit omnibus. Ergo nec solum aliquibus.

V. Christus causam illuminationis & excœcationis aliquorum apertè tribuit diuino beneplacito: Matth. II. *Etiam pater quia sic placuit tibi, &c.* At illuminatio est ex electione: excœcatio ex reprobatione. Ergo sicut electio sic reprobatio aliquorum est ex solo diuino beneplacito.

QVÆSTIONIS SOLVTIO.

QVID igitur? quæstio ardua, nec parum difficilis explicatu sic, vt omnia cōcilientur, & ratio humana nullibi impingat, penitusq; conticescat. *Stapletonus* ita cōciliat, *reprobationis comparatiua*, hoc est, cur Deus ex eadē massa pariter dānata alios elegerit, alios reprobauerit, causā solam esse Dei voluntatē: *Absoluta* autē, hoc est, cur hos vel illos reprobauerit, causam esse præuisa tantūm peccata. Verum non satis sic expeditur nodus, de reprobatione absoluta. Nam etiam absolutè considerando electos, Deus in singulis præuidit peccata. Nec tamen propterea singulos reprobauit. Ergo præuisa peccata non possunt esse causa reprobationis absolutæ simpliciter.

Bellarminus nodū propius attingit & soluit, reprobationis duos cōstituēs actus, alterū *negatiuum*, quo Deus aliquorū decreuit nō misereri: cuius nullā dicit esse causam ex parte hominū, sed solam Dei voluntatē: alterum *positiuum*, quo decreuit eos damnare, cuius causam dicit esse præuisionem peccati. Sed ne hæc quidem distinctio sufficere videtur. Nam etiam actus negatiuus ratione finis negatiui videtur habere causam ex parte hominum. Cur. n. Deus reprobis non vult dare salutem & gloriam &c. nisi quia sunt peccatores. Iā simpliciter asserere solā voluntatē Dei esse reprobationis causā, seu Deū infinita hominū millia absoluta sua volūtate, nullo peccati aut prauitatis eorū respectu, æterno exitio destinasse, hoc verò illud est quod Aduersarij nō sine specie clamant esse horrendū auditu, quippe æquitati & iustitiæ Dei cōtrariū. *Iustitia*. n. est nō destinare ad mortē nisi reos mortis

*Stapl.
Antid.
p. 567.*

*Bellar.
lib. 2. cap.
16. de gra
tia &
lib.*

Ezech.

18. 4.

Rom. 3. 6.

2. Tim. 4.

8.

Nodus
difficilli-
mus.

Nodi dif-
ficillimi
explica-
tio.

Ies. 45. 7.

Psal. 15. 3.

Exod. 34.

7.

Iob. 12.

10.

Luc. 12. 5.

Eph. 1. 11.

Leuit. 18.

5.

Ezech. 18.

4.

Rom. 1.

28.

2. Thes. 1.

6.

Causa

predesti-

nationis

secundū

ius Dei

absolutū.

per peccatum, & iustus iudex neminem adiudicat sup-
plicio nisi propter peccatum: iuxta sententiam legis:
Anima qua peccauit ea morietur. Deus verò est iustus
iudex. Nec satis expediri videtur hic nodus distinctio-
ne decreti, & executionis decreti. Neque enim iustus
iudex aliam decernendæ aliam exsequendæ in adulte-
rum capitalis sententiæ causam habet, sed eandem v-
triusque, nempe capitale illius flagitium: alioqui vel in
decernendo, vel in exsequendo supplicio iustus non vi-
deretur. Deus igitur, quam in tempore causam habet
reprobis damnationem infligendi, nempe peccatum ad-
missum, eandem ab æterno eos ad damnationem ordi-
nandi habuisse videtur, nempe peccatum præuisum. In
his tricis hærent multi, etiam pij & docti viri, non vi-
dentes, quomodo se vel alios commodè expediant.

PRIMO igitur tenendum: scripturam de Dei iudiciis,
deque causa reprobationis & damnationis loqui dupli-
citer: Aliquando secundum absolutum ius Dei in ho-
mines & omnes creaturas: & sic causam in mero Dei be-
neplacito statuit, vt *Ego Iehoua formans lucem & creans
tenebras, faciens tenebras & creans malum: ego Iehoua fa-
ciens hæc omnia: Vt contendenti cum plasmatore suo, testa-
cum testis terra: nunquid dicet lutum fictori suo: Quid fa-
cis? Deus noster in cælo, omnia quæ voluit fecit. Apud quem
nemo est innocens. In cuius manu est anima omnis viuentis.*
*Monstrabo vobis quem timetis: Timete eum qui habet po-
testatem proyiciendi in gehennam. Qui omnia efficit secundū
consilium voluntatis suæ, &c.* Aliquando verò secundum
ius Dei ordinatum ad regulam iustitiæ distributiue, in
verbo legis & Euangelij reuelatam, cui Deus sese quasi
submit, & secundum quod nos vult sentire de suis iu-
diciis: & sic causam partim ad Dei voluntatem, partim
& proximè ad hominum peccata refert scriptura: vt:
*Qui fecerit ea viuet in eis: Anima qua peccauerit ea mo-
rietur. Ius Dei est, eos qui talia faciunt dignos esse morte.*
*Iustum est apud Deum irasci ad eos qui affligunt vos, af-
flictionem, vobis verò qui affligimini, relaxationem.*

Vtroque modo Apostolus de causa electionis & re-
probationis hinc disputat.

Secundum absolutum ius Dei causam vtriusque sta-
tuit in sola Dei voluntate: ver. 11. *Cum pueri nihil fecis-*
sent

sunt boni vel mali, ut propositum, &c. vers. 15. Miserebor cuius misertus fuero: vers. 17. 18. Ad hoc ipsum excitavi te, &c. cuius vult miseretur, quem vult indurat, vers. 21. An non potestatem habet figulus in lutum, ut ex eadem massa, &c. Huc etiam nos reuocat Christus Matth. II. Reuelasti parvulis, abscondisti sapientibus, etiam pater quia sic placuit tibi: Neque hic ratio potest insurgere in Deum & dicere quid facis? Si Papa multa millia hominum secum raperet in gehennam: nemo audebit ei dicere: quid facis? Si Gratiano creditur Distinct. 40. c. Si Papa: Et sophistæ absolutum Dei decretum insectari audebunt eiusque rationes postulabunt?

Secundum vero ius Dei ordinatum in lege loquitur Apostolus ver. 22. *Quod si vero volens ostendere iram & notam facere potentiam suam, pertulit multa lenitate vasa ira, &c. Vbi causam quidem electionis & gloriæ electorū in mera Dei voluntate & misericordia relinquit: causam verò reprobationis & damnationis reproborum ostendit esse attemperatam iustitiæ in lege reuelatæ: & omninò in eius rationem venire peccata reproborum iram commerentia, quæ & Deum iustum iudicem esse euincant, & reprobis damnatis omnem querelam adimant. Hoc enim vult, Deum ut maximè vteretur absoluto suo iure in hominibus seruandis & damnandis, non magis fore iniquum, quàm sit figulus suo arbitratu vasa fingens, &c. Attamen eo non uti, quia etiam in hominibus materiam exercendi iram, hoc est, reprobandi & damnandi eos inueniat.*

*Causa
predesti-
nationis
secundū
ius Dei
ordina-
tum.*

Hinc manifestum fit, *primò* orthodoxè cum Apostolo doceri, causam reprobationis æquè ac electionis diuinæ tam absolutæ quàm comparatæ non in hominum præiudiciis bonis vel malis meritis, sed in sola voluntate Dei quærendā esse: quicquid humana ratio contra obgāniat: quantum nempe ad absolutum ius Dei attinet, quo ut res omnes nunquam creare poterat absque iniuria: ita creatas, quales quales sint destruere, aut in nihilum redigere potest absque iniuria. An non enim potestatem habet faciendi de suo quod vult? Si figulus vasa sua fingit, refingit, mutat, destruit, destinat ad vsus honestos vel inhonestos, prout vult, absque iniustitia: Quidni Deus idem possit absque iniustitia? Et si cuius nostrum liceat

*Aug. de
predest.
& gratia
cap. 16.*

quemuis in domum suam recipere vel excludere quia vult: quis Deo ius idem in domo sua eripiet? Nunquid dicemus ei: quid facis? *Dic mihi*, inquit Augustinus, *quid mali Esau commisit, quid boni Iacob meruit, quod nondum natos Deus illum odit, istum dilexit? Respondet tibi non ego sed Paulus Apostolus: nihil quidem ambo meruerunt: sed habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud verò in contumeliam. Dicturus es quare? quæ est iudicij huius tam confusa diuersitas? Rursus hanc præsumptionem ille confutet & dicat: O homo tu quis es qui respondeas Deo? &c. Quod si ita est, qua tandem impudentia homo de Deo, lutum de figulo iudicabit non solum dicens, qui me fecisti sic: sed etiam de aliis damnabili curiositate perscrutans & dicens, quare de eadem massa fecisti alium quidem sic, alium verò sic. Qui enim cum non essent, esse donauerat, quo sine essent habuit potestatem. Hæc ille.*

*Admo-
nit. cap. 3.
p. 113.*

Deinde patet nullam esse inter Doctores nostros pugnantiam, cum alij eo, quo dictum est modo reprobationem ad solum Dei arbitrium referunt: alij in reprobationis & damnationis decreto peccatum interuenisse sentiunt: ut cum in Admonitione Neostadiana scribunt: *Aduersarij fingunt nos docere, Deum sine respectu peccati, nuda & absoluta sua voluntate & decreto aliquos ad damnationem ordinasse. Nos verò cum Apostolo docemus, Deum in damnatione reprobatorum velle suam iustitiam declarare: non igitur quenquam damnationi addixisse, nisi propter peccatum. Non hoc pugnat cum eo, quod Bucerus, Calvinus, Zanchius, &c. aliquando dicunt, Deum sine respectu peccati absoluta voluntate aliquos reprobasse, vel destinasse ad interitum. Isti enim reprobationem æstimant secundum ius Dei absolutum. Illi secundum ordinatum. Hoc est vnum.*

SECUNDO tenendum, tametsi voluntas & potestas Dei absoluta, cui vrgendæ Apostolus vsq; ad versum vigesimum secundum insistit, satis esse possit ac debeat ad refellendas quascunque rationis humanæ argutias in mysterio hoc vindicando: tamen cum Apostolus inde ad ius Dei ordinatum ipse nos deducat, sicque impiis ansam responsandi fortiùs præcidi doceat: simplicius & ad re-

ad reprimendas aduersariorum calumnias accommodatius hoc tempore esse, de causa reprobationis posteriore modo ad populum, atque etiam in scholis differere: via nimirum definitionis & diuisionis in hunc modum. RE-
 PROBARE in hoc mysterio est, non velle conferre gratiam & gloriam: sed inferre damnationis pœnam. RE-
 PROBATIO est voluntas non miserendi seu non conferendi gratiam & gloriam: sed inferendi damnationis pœnam. *Augustinus & Fulgentius* vocant prædestinationem ad interitum seu ad pœnam, quadam synecdoche. Propriè opponitur ELECTIONI, quæ est voluntas conferendi gratiam & gloriam: seu decretum miserendi & saluandi: & dicitur *prædestinatio sanctorum*. Reprobos scholastici vocant *præscitos*: electos *prædestinatos*: vtrumque impropriè. Neque enim Deus tantum præsciuit reprobos, nec solos prædestinauit Electos, sed vtrosque certo consilio discreuit, & hos quidem ad vitam gratis destinauit, illos verò iustè ad pœnam ordinauit.

*Reprobatio
 re & re-
 probatio
 quid sit.
 Lomb. l.
 I. ad 41. c.
 I. repro-
 batio Dei
 est nolle
 misereri.*

Reprobatio alia dicitur *æterna*, quæ est consilium Dei æternum, de reprobandis iis quos reprobatur in tempore: Alia *temporalis*, manifestatio consilij in reprobandis in tempore iis, quos reprobare decreuit ab æterno. De æterna dicitur: *Vasa coagmentata ad interitum: Subre-*
pserunt homines iam olim præscripti ad hoc iudicium. De temporali: *Quia reprobasti seu proiecasti verbum Iehouæ, etiam Iehoua proiecit te, ne sis Rex super Israël: Duo*
erunt in agro, unus accipietur, alter relinquetur seu repro-
babitur. Vtraque habet eandem considerationem, quo ad causam, sicut enim Deus nunc reprobatur: ita reprobare olim decreuit.

*Diuisio
 reprobationis.*

*Iud. 3.
 I. Sam. 15.*

*Matth.
 24.*

Considerantur autem reprobi vel in se vel comparatè ad electos. In se rursus vel indefinitè, vel definitè: vnde duplex quasi fit reprobatio, *simplex & comparata*: & de causa reprobationis tripliciter quæritur: *indefinitè*: cur aliquos reprobauerit Deus? *definitè*: cur hos vel hunc reprobauerit? *comparatè*: cur hos potius quàm illos? Esau potius quàm Iacob?

Rursus *reprobatio* quomodocunque considerata duos actus comprehendit: *negatiuum*, qui est, nolle misereri: & *affirmatiuum*, qui est, velle damnare. Alij vocant

Perk. in
armil.

pag. 2. 26.
27.

decretum non miserendi, & decretum puniendi. *Perkinsus* vocat propositum deferendi, & ordinationem ad poenam. In utroque actu rursus considerantur duo gradus: In negatiuo negatio mediorum seu gratiae, & negatio finis seu gloriae. In affirmatiuo iusta excecatio vel induratio, & ordinatio ad poenam. His ita praemissis, respondetur ad questionem quatuor propositionibus:

PROPOSITIO I. Reprobatio simplex definite vel indefinite considerata non est dicenda merè absoluta, quo ad causas impulsivas & finales: quia partim in diuina voluntate, partim in hominum peccatis fundatur. Haec declaratur & confirmatur per sequentes.

PROPOSITIO II. Cur Deus aliquos reprobauerit, & non omnes, quo ad utrumque actum: causa impulsiva non fuit peccatum aliquorum prauium: sed mera Dei *Arbitria*: huius autem *Arbitria* causa mouens & finalis fuit declaratio diuitis gloriae erga vasa misericordiae. *Propositio* est trimembris: *Primum* patet: quia peccatum Deus prauidit non tantum in aliquibus, sed in omnibus. Ob peccatum igitur non tantum aliqui, sed omnes erant reprobandi. *Alterum* ex vers. 21. Figulus non omnia vasa facit ad dedecus sed quaedam ad decus, quia ita vult: Ergo etiam Deus. *Tertium* patet ex vers. 23. Nam ideo dicuntur aliqua vasa compacta esse ad interitum: ut ex eorum interitu magis elucesceret magnitudo gratiae & gloriae erga vasa misericordiae, siquidem contraria iuxta se posita magis elucescunt.

PROPOSITIO III. Cur Deus indefinite aliquos vel definite hos reprobauerit actu negatiuo à gratia: causa est, sola eius *Arbitria*: Cur à gloria, causa est, tum Dei *Arbitria*, tum reproborum prauitas. Cur etiam actu affirmatiuo indurare & damnare decreuerit, partim iusta Dei voluntas, partim eorum peccata.

PROPOSITIO est trimembris. *Primum* quod reprobatio à gratia non ex hominum meritis, sed ex Dei *Arbitria* pendeat, probatur I. ex vers. 11. Esau fuit reprobatus à gratia nullo merito, solo Dei proposito. II. ex vers. 18. *Quem vult indurat*. Indurationis autem pars est negatio gratiae: Sicut enim reprobatio est nolle misereri: ita obduratio Dei est, non misereri. III. Vocat ad gratiam quos vult: dat media salutis, verbum & sacramenta,

Lomb.

lib. 1. dist.

41. cap. 1.

menta, quibus vult: Ergo etiam non vocat, quos non vult vocare, & non dat, quibus non vult dare. Nō voluit Paulum prædicare in Bythinia: *Vobis datum est nosse: reliquis non datum: Paruulis reuelat mysteria regni, sapientibus abscondit, quia sic placet ei.* Nobis annunciat gratiam: Turcas, barbaros reprobat à gratia, quia vult: Sicut autē mera *Abdolia* nunc reprobat à gratia: ita etiam ab æterno ab ea reprobare decreuit, quos voluit.

Act. 16. 7.

Math.

13. 1.

Math.

11. 25.

Secundò, quod actus negatiuus reprobationis à gloria fundetur in hominum prauitate: patet. Nā propter quod Deus in tēpore aliquos reprobat à gloria, propter id etiā reprobare ab ea olim decreuit. At reprobat à gloria, & non dat vitam æternam reprobis propter eorum impietate: *Propter hac venit ira Dei super filios cōtumaces.* Ergo propter eandē nō dare decreuit. Huc referri possūt quinque argumenta Stapletoni supra exposita: & dictum Caluini, propinquam reprobationis causam esse, quia sumus omnes in Adam maledicti.

Eph. 5. 6.

Tertiò, quod actus affirmatiuus reprobationis ad pœnam indurationis & dānationis sit ex iusta Dei *Abdolia* testatur Apostolus v. 17: *Ad hoc ipsum excitauit te: & vers. 18. Indurat quem vult.* Et vers. 21. *Figulus facit vasa ad dedecus: Deus coagmentauit vasa ira ad interitum: volens ostendere iram suam, &c.* Quod verò etiā sit ex malitia hominum, probatur: I. Ad iustam pœnam nemo ordinatur nisi propter peccata. Priuatio donorum, subtractio gratiæ oblatae, excœcatio, induratio sunt iusta pœna peccatorū præcedentium, damnatio peccatorum omnium. Ergo ad eam reprobi ordinati sunt propter sua peccata. Maior liquet ex regula iustitiæ: *Anima quæ peccauerit, &c. morietur.* Minor patet ex Roman. 1. vers. 27. *Tradidit eos in sensum reprobum ut acciperent erroris sui recipere.* 1. Sam. 15. *Quia reiecasti me, ideo reieci te, &c.* II. Odium & ira, quatenus pœna, non sunt nisi propter peccatū: Deus odit Esauum pœnaliter: & vult ostendere iram in interitu reproborum: Ergo propter peccata. III. Denique huc maximè pertinent argumenta Stapletoni prædicta: & dictum Caluini à Stapletono citatum.

PROPOSITIO IV. Reprobationis comparatæ, seu cur Deus hos potius quàm illos, hunc potius quàm illum reprobauerit actu negatiuo & affirmatiuo: causa nulla

est ex parte hominum, sed sola Dei *Arbitria*: quasi sic voluit. Patet ex v. 11: *Antequam quicquam, &c. Iacob dilexi, &c.* Et v. 18. *Miseretur quorum vult, quos vult indurat.* Et vers. 21. *Figulus habet potestatem, &c.* Itē: *Quis te discreuit.* Item: *An non habeo potestatem faciendi de meo.* Atq; huc pertinet propriè quatuor argumēta, quibus supra absoluta reprobatio fuit asserta. *Augustin.* Epist. 105. ad Sixtum. *Cur illum potius liberet aut non liberet, scrutetur qui potest iudiciorum eius tam magnum profundum, verumtamen caueat precipitium.* Idē ad Simplic. l. 1. q. 2. 644. Itē de bono per se. c. 11. *Cur illis potius quā illis detur misericordia quis cognouit sensum Domini?* Ambros. de vocat. gent: *Liberatur pars hominū parte pereūte?* Sed cur illorū nō misertus, & horum misertus sit Dominus, quæ scientia comprehendere potest? Latet discretionis ista ratio, sed non latet ipsa discretio.

DVBIUM IX.

Vtrum appositè citetur oraculum: Maior seruiet minori: ad electionis & reprobationis mysterium probandum.

DVBIUM IX. ex ver. 12: *Maior, &c.* videtur parum appositè hoc oraculum citari, & ad Dei propositum de hominum salute probandum accommodari, quod tantum de externa seruitute vnius, prærogatiua alterius dictum fuit. Potest enim Deus velle, vt homo seruus sit & pauper, nec tamen reiiciatur ab æterna salute. Hoc erat argumētum *Erasmi* olim in *Diatribæ* pro libero arbitrio contra *Lutherum*: seruitus externa neminem excludit à salute. Oraculum loquitur de seruitute externa *Esau* & posterorum. Ergo, &c.

Sed contra est I. *Quod* blasphemia est dicere Apostolum, qui abundabat Spiritu Dei, voluisse vel potuisse non appositè citare scripturam. Ergo in allegatione Apostoli est acquiescendum.

II. *Seruitus* *Esau* fuit priuatio primogenituræ teste historia. Hæc autem fuit typus gratiæ adoptionis ad salutem: Ergo ad huius priuationem probandam rectè accommodatur seruitus.

III. *Fuit* etiam priuatio terre promissæ. At hæc erat typus regni cœlestis. Ergo priuatio terre fuit typus priuationis regni cœlestis.

IV. *Fuit* deniq; exclusio à benedictione & à fœdere. Ergo etiam à salute: cum extra fœdus non sit salus, cuius obfi-

obsignatio erat paterna benedictio, qua Esau excidit.

AD *argumentum Erasmi* Lutherus de seruo arbitrio c. 166. dupliciter respōdit: *Primum*, quòd etiam toto concessio maneat, à Paulo rectè & efficaciter adduci oraculum, dum per illud probat, non per merita Iacobi & Esau, sed per vocantem, dictum esse ad Saram: *Maiores seruiet minori*, quicquid tandē sit ista seruitus. *Paulus enim*, inquit, *disputat, an illi virtute aut meritis liberi arbitrij peruenierint ad id, quod de eis dicitur, probatq; quod non, sed sola vocantis gratia eò peruenierit Iacob, quo non peruenit Esau*: Probat autem id inuictis verbis Scripturæ, quod nondū nati, itē nihil boni aut mali operati fuerint. Atq; in hac probatione situm est pondus rerum, hoc igitur in hac causa. Deinde arguit minorem falsam, quod oraculū de seruitute tantū externa loquatur. Ius enim minoris in maiorem, hoc est, inuersio iuris naturæ à Deo facta fuit effectus singularis gratiæ, complectens omnia ea, quæ ad fœdus Dei, ad Ecclesiam, & ad salutem æternam pertinent. His omnibus verò Esau fuit priuatus, Iacob gratuito donatus à Deo.

Adde quod si de externa tantum seruitute fuisset oraculum, in ipsis fratribus nō fuisset impletum. Esau enim nunquā seruauit Iacobo: sed potius Iacob Esauo, si externam potentiam spectes. Dices, fuisse impletum literaliter in posteris, quia Idumæi subacti à Dauide 2. Sam. 8. seruiuerunt Israëlitis vsq; ad Ioram regē 2. Reg. 8. Sed cōtra est, quòd non in solis posteris, verum in ipsis fratribus debuit impleri: quia Isaac dixit Esauo Genes. 27. 40. *Tu fratri tuo seruias*. At non seruiit externè. Seruiit igitur spiritualiter, quando in gratia fœderis Iacobo fuit posthabitus. Plura de hoc in Commentario nostro Gen. 25. explicata habentur.

D V B I V M X.

An Malachiæ oraculum: Iacob dilexi Esau odio habui: proposito Apostoli bene conueniat.

D V B I V M X. ex vers. 13. *Iacob dilexi, Esau odio habui*: videtur & hoc Malachiæ oraculum à proposito Apostoli alienum: quia dilectio & odium apud Malachiam nō significat electionem ad salutē: aut reprobationem ab ea: sed tantum largitionem & priuationem terræ promissæ. Iacob dilexit Deus, quia Iacobo eiusque posteris dedit terram promissam. Esau odio habuit, quia Edomitibus horrida deserta Seir habitanda concessit, eaque tandem

destruxit, quia dicitur: *Posuique montes eius solitudinem & hereditatem draconibus deserti.* Sic Hunnius, Huberus, & alij, imitati Erasmmum, qui similiter olim contra Lutherum lusit: Malachiam non loqui de odio ad damnationem, sed de temporaria afflictione, quia reprehendat eos qui exstruere volebant Idumæam.

Sed contra est I. quod rursus blasphemia non careret dicere Apostolum vim fecisse oraculo. Manifestum est autem, quòd citet de mysterio electionis & reprobationis liberrimè à Deo absque meritorum respectu factæ, ut satis est demonstratum dubio. IV. VII. VIII.

Ergo de eo necesse est etiam intelligi Malachiæ oraculum.

II. Terræ promissæ annexa erat gratia fœderis, adoptionis, & salutis: Ergo dilectio qua terrā promissam dedit Iacobo, cōiuncta intelligitur cum gratia fœderis, adoptionis, & salutis: Odium, quo ab eadem exclusit Esauum, coniunctum intelligitur cum reiectione ab ea gratia.

Ad Erasmi deprauationem respondet *Lutherus* ca. 161. dupliciter I. *Concessione*: quod etiam Malachias tantum de temporali afflictione loqueretur, rueret tamē liberū arbitrium: quia Paulus Malachiæ dicto probat, illam afflictionem sine merito, solòq; Dei odio illatam Esauo. Cur enim Deus dilexerit Iacobū, oderit Esauum causam Apostolus negat fuisse in bonis vel malis eorū meritis, sed in solo Dei vocantis aut non vocantis proposito. Sed & negat II. *antecedens*. Neque enim Deus apud Malachiam reprehendit eos, qui eam exstruere volebant: sed Israëlīs exprobrat ingritudinē, quòd cum eos dilexerit, illi vicissim neq; diligant ut Patrem, neq; timeant ut Dominū. Dilexisse autē se probat tam Scriptura quàm opere: nēpe quod cū Iacob & Esau essent fratres ut Moses scribit Gen. 25. Iacob tamē dilexerit & elegerit antequā nasceretur: Esau verò sic oderit, ut regionē eius redegerit in solitudinem: Deinde ea pertinacia odiat & pergat, ut cū Iacob reduxerit de captiuitate & restituerit, Idumeos tamē nō sinat restitui, sed etiā si dixerint sese velle ædificare, ipse minetur eis destructionē. *Si non hac habet textus ipse apertus Propheta (inquit, Lutherus) arguat me mēdaciū totus mundus. Non igitur reprehēditur hic temeritas Idumæorum, sed ingra-*

sed ingratitudo filiorum Iacob, qui non vident, quid illis conferat, & fratribus suis Idumæis auferat, nulla causa, nisi quia hic odit illic amat. Quomodo nunc stabit, quod Prophe-
ta de temporaria afflictione loquatur? cum evidentibus ver-
bis testetur, sese loqui de duobus populis à duobus Patriar-
chis natis, illum susceptum in populum & seruatum, hunc
verò relictum & tandem destructum? Suscipere verò in po-
pulum & non suscipere in populum non pertinet ad tempo-
ralia bona vel mala tantum, sed ad omnia. Neque enim
Deus noster tantum temporalium Deus est, sed omnium.
Hæc est vera & solida responsio Lutheri.

DUBIVM IX.

Quomodo quod dicitur: Esau odio habui conveniat cum
eo quod dicitur: Nihil odisti eorum quæ fecisti,
&c. Nolo mortem peccatoris?

DUBIVM XI. ex eodem: quomodo dicat Deus, Esau
odio habui. cum alibi dicat: nolo mortem morientis: Et sa-
piens cap. II. 25. Omnia quæ sunt in natura diligis: ac nihil
eorum, quorum es effector, abominaris: neque enim quic-
quam tibi odiosum. Videtur in his repugnantia.

AUGUSTINVS ad Simplic. l. 1. q. 2. mouet hunc no-
dum & soluit: Sed enitendum est, inquit, hoc loco, si Domi-
nus adiuvet videre, quemadmodum & illud verum sit,
quod scriptum est. Nihil odisti eorum quæ fecisti: Et illud:
Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Si enim propterea
Esau odio habuit, quia vas factum erat in contumeliam, &
aliud vas in honorem aliud in contumeliam, idem figulus
facit, quomodo nihil odisti horum quæ fecisti? Ecce enim o-
dit Esau, quod vas ipse fecit in contumeliam. Qui nodus
ita soluitur, ut intelligamus omnium creaturarum esse ar-
tificem Deum: Omnis autem creatura Dei bona est, & o-
mnis homo in quantum homo est, creatura est, non in quan-
tum peccator est. Est ergo creator Deus & corporis & a-
nimi humani. Neutrum horum malum, & neutrum ho-
rum odit Deus. Nihil enim odit eorum quæ fecit. Est autem
animus præstantior corpore, Deus verò & animo & corpore,
viriisque effector & conditor, nec odit in homine nisi pec-
catum: Est autem peccatum hominis inordinatio atque per-
uersitas id est à præstantiore conditione auersio, & ad con-
dita inferiora conuersio. Non igitur odit Deus Esau homi-

nem, sed odit Deus Esau peccatorem, &c. Cur ergo Iacob dilexit, nunquid peccator erat? Sed dilexit in eo non culpam quam debebat, sed gratiam quam donabat. Hæc August. Nihil igitur odit eorum quæ fecit, quatenus fecit, hoc est, quo ad substantiam: odit verò quæ non fecit, hoc est, reprobos, quo ad prauitatem adhærentem substantiæ. Nec vult mortem morientis, in quantum est mors, hoc est, cruciatus & destructio creaturæ. Vult tamen & infligit mortem, in quantum est pœna peccati, & declaratio iustitiæ: sicut dicitur de filiis Eli, quòd non audierint vocem patris, quia Iehoua voluit eos occidere. Sed nondum videtur nòdus solutus. Cùm enim odium sit passio animi vitiosa, videtur Deo prorsus non conuenire. Deinde dicitur Esau odisse, antequam aliquid mali fecisset. Ergo non videtur dicendum, quòd eum oderit ut peccatorem, seu propter peccatum.

RESPONSIO.

I. Quod odium Deo in scriptura passim ascribatur, manifestum est Psal. 5. 6. *Odisti omnes operantes iniquitatem.* Zachar. 8. *Hæc sunt quæ odit anima mea.* Iob. 30. *A robore manus tuæ odisti me.* Psal. 45. 8. *Dilexisti iustitiam, odisti iniquitatem.* Malach. 1. *Esau odio habui.* Quod autem scriptura Deo tribuit, id ei verè conuenit. Ergo odium Deo verè conuenit.

II. Odium quatenus est passio & ægritudo animi, eaque vitiosa sicut in nobis est, Deo conuenire non potest. Nulla enim passio vel ægritudo, nullaque vitiositas in Deum, propter summam eius perfectionem & bonitatem cadere potest.

III. Verè tamen & propriè de Deo prædicatur in scripturis odium, quatenus est contrarium amoris, qui Deo verè & propriè conuenit: quatenus item est virtus probitatis & iustitiæ. Est enim boni viri odisse improbitatem opus iustitiæ punire iniquitates, quod est odisse.

Odium
in Deo
tria si-
gnificat.

I

IV. Sic verò odium Dei tria significat: Primò negationem amoris eius, qui est ad vitam æternam seu voluntatem non miserendi: *Iacob dilexi, Esau odio habui:* sic odij causa non est peccatum. Nam Esau sic odit, antequam aliquid mali fecisset, hoc est, reiecit eum à gratia, nolens eius misereri, non quia peccator erat, nam & Iacob, cum peccator esset sic reiiciendus fuisset. Hac sensu dictum

dictum sapientis accipi non potest: quod nihil oderit Deus quæ fecit. Odit enim Esau & omnes impios. *Secundo* significat decretum puniendi, & punitionem ipsam. Vt Plal. 5. *odisti omnes operantes iniquitatem, perdes omnes loquentes mendacium*: posterius membrum est interpretatio prioris: hoc est, non modo auersaris peccatum, sed etiam punire decreuisti & punis. Sic odij causa est peccatum: Nam & reprobos omnes sic odit, hoc est, punire decreuit & punit non nisi propter peccata. Est enim hoc Dei odium opus iustitiæ. Iustitia autem non irrogat pœnas nisi propter peccata. Neque hoc sensu dictum sapientis accipiendum. Nam Esau & omnes impios sic odit Deus, volens eis malum pœnæ. *Tertio* significat displicentiam & auersationem: quæ enim odimus, ea auersamur: vt Ps. 5. & 45. *Odisti iniquitatem*: hoc est, abominaris. Sic etiam odij causa est peccatum: nam peccatum omne Deus summe abominatur: Hoc sensu dictum est à sapiente: *Nihil odisti eorum, quæ fecisti*: Neque enim Deus auersatur creaturas suas, sed peccatum in illis. Hoc & priore sensu Augustinus etiam dixit: Deum non odisse Esau hominem: sed odisse Esau peccatorem: non autem priore.

DVBIVM XII.

An misericordia sit proprietas Deo naturalis: an tantummodo effectum liberæ voluntatis: aduersus Socinum hæreticum.

DVBIVM XII. ex ver. 18. *Miserebor cuius miserebor. Vide Tota* Item: *Miseretur cuius vult*: quæritur an Misericordia sit *ma. 1. 1. q. 21. 2.* proprietas Deo naturalis: an tantummodo contingens effectum voluntatis eius. Posterius contendit Socinus.

I. Quia dicitur: *Miseretur cuius vult*. Ergo misericordia est liberæ voluntatis. *Socin. lib. 1. c. 1. §.*

II. Naturalibus Deus semper utitur: Misericordia aliqua, qua videlicet peccatoribus offert gratiam, & condonat peccata non semper utitur: neque enim omnibus offert, & dat veniam: sed quib. vult: *Miserebor cuius miserebor, &c.* Ergo non est Deo naturalis. *lib. 3. ca. 1.*

III. Quod liberè Deo inest, non est ei naturale. Misericordia libetè Deo inest. *Miseretur quorum vult.* Ergo non est Deo naturalis.

IV. Proprietates Dei non sunt contrariæ. Misericor-

dia est contraria iustitiæ vindicatrici. Iacob 2.13. *Miseri-
cordia gloriatur aduersus iudicium.* Ergo neutra est Dei
proprietas.

V. Proprietates Deo non insunt inæqualiter. At mise-
ricordia & iustitia Deo inæqualiter insunt: Dicitur enim
Soc. p. 223 multus misericordia, sed tardus ad iram : Ergo neutra
Deo inest naturaliter, & grauiterrant, qui vtrunque in-
finitam esse dicunt.

VI. Denique misericordia est ægrotudo animi tristi-
Cic. 4. tia & dolor ex aliena miseria, seu ex alienis malis con-
Tusc. 1. ceptus.

Sed contra est.

I. Quòd scriptura Dei naturam describens præcipuè
prædicat misericordiam: Exod. 34. Deus vocat se miseri-
cordem, multæ misericordiæ, h. e, talis naturæ quæ pro-
pensissima sit ad nos iuuandos. Ideo dicitur *pater miseri-
cordiarum, diues misericordia.*

II. Omnes virtutes Deo sunt naturales: Misericordia
est virtus inclinans voluntatem ad succurrèdum alienis
miseriis: Ergo est Deo naturalis.

III. Iustitia vniuersalis tota est Deo naturalis. Mise-
ricordia est pars iustitiæ & bonitatis vniuersalis: Ergo
Deo naturalis.

IV. A quo Deus denominatur qualis, & opera eius qua-
lia ad intra: id est Deo naturale. Nā à sua natura est qua-
lis, & opera sicut fluunt à Dei natura, sic ab eadem deno-
minantur, vt opera iustitiæ, omnipotentia, bonitatis, di-
lectionis. At à misericordia Deus dicitur misericors: si-
cut à bonitate bonus, à iustitia iustus: & opera vocantur
misericordiæ: quibus suam bonitatem nobis communi-
cat. Ergo misericordia Deo est naturalis.

V. Misericordia est hominib. naturalis: motus videli-
cet cordis & inclinatio voluntatis ad succurrendum mi-
seris, qua qui carent, inhumani dicuntur & bestia non
homines, qui naturam exuerūt. Ergo multò magis Deo
est naturalis: *Ratio consequentia.* Omne bonum creaturæ
est per defluxum à natura creatoris: & in hac multo
perfectius est quàm in illa. At misericordia est bonum.
Ergo multò perfectius est in natura Dei quàm homi-
num.

VI. Denique aut misericordia est Deo naturalis aut
miser-

miseriordiæ contraria crudelitas. Sed non ista. Ergo illa.

RESPONSIO.

Ista vt concilientur, *notandum est*: I. misericordiam *Miseri-*
aliter in nobis esse, aliter Deo tribui: seu aliam esse mi- *cordia*
seriordiā humanā, aliam diuinā. *Humana miseri-* *alia diui-*
cordia est *συμπάθεια* & ægritudo animi ex alienis malis *na.*
concepta. *Diuina* non est passio aut ægritudo animi, sed *alia hu-*
voluntas propensa iuuandi miseros. Et humana quidem *mana.*
misericordia dicta videtur ab eo quòd faciat miserum
cor condolentis alieno malo. Diuina verò misericordia
non dicitur, quòd faciat miserum cor Dei: sed quòd Deo
sit cordi nostra miseria.

Notandum II. Misericordiam Dei tria significare: *Miseri-*
I. *δωκεν* seu vim miserendi: quæ est naturæ & volunta- *cordia*
tis diuinæ propensio ad miserandum: seu ad iuuandum *Dei tria*
miseros. Hæc Deo simpliciter est naturalis, & ab hac *signifi-*
propriè dicitur misericors, pater misericordiæ: secus nec *cat.*
misereri: nec opera misericordiæ edere posset: Nam vbi
non est principium, ibi nec actus. II. *ἐνέργειαν* seu *actum*
miserendi, quæ est ipsa misertio, vel miseratio erga mise-
ros: Psal. 103. *sicut pater miseretur liberorum, sic Deus mise-*
retur timnetium eum. Hæc Deo ita naturaliter inest: vt
tamen libera eius voluntate dirigatur: vnde dicitur: *Mi-*
seretur cuius vult. III. Ipsa effecta seu opera misericor-
diæ etiā dicuntur misericordia. Hinc *multa misericordia*
Domini Psalm. 17. 7. *Mirifica misericordias tuas* Gal. 6. 16.
Pax & misericordia super Israël. Hæc misericordia cum
sit extra Deū in creaturis: Deo naturalis esse propriè nō
dicitur: tamen à Dei natura & voluntate libera profluit.

Notandum III. Naturale aliquid dici dupliciter. *Natura-*
I. quod merè pender & fluit à principiis naturæ: vt ignis *le ali-*
vrit naturaliter: homo viuit, intelligens est naturaliter: *quid di-*
Deus est vnus essentia, trinus personis, æternus, immen- *citur du-*
sus, omnipotens, bonus, misericors, iustus & qualis qua- *pliciter.*
lis in se est naturaliter. II. Ad quod natura inclinatur, sed
mediante libero arbitrio completur: vt homo intelligit,
ridet, loquitur naturaliter: Deus est bonus, omnipotens,
iustus, misericors erga creaturas naturaliter quidem, sed
mediante libera voluntate. Hæc est distinctio Tho. 3. 2.
quæst. 41. var. 1. Iuxta hanc patet, misericordiam, omniāq;

alia attributa perfectionem, virtutem, vel potentiam significantiā, quo ad *δυνάμιν*, simpliciter esse de natura Dei, & Deo inesse naturaliter: nec dici posse tantummodo effecta libera voluntatis: quoniam non tantummodo voluntate sed naturā Deus est quod est. Quantum verò ad *ἐνέργειαν* & *ἐργα*: sic dici naturalem Deo, vt tamen etiam sit effectum liberæ voluntatis. Nam liberè miseretur cuius vult, & liberè prestat effecta misericordiæ quibus vult. Quod si propter atrocitatem peccatorum nullorum miseretur ad salutem, tamen in se misericors maneret: sicut in se fuit misericors ab æterno, antequam misericordiæ haberet obiecta: & misericors manet etiam respectu dæmonum, tametsi nullius misereatur ad salutem. Sed esse misericordiam tantummodo effectum voluntatis diuinæ, quod contendit Socinus: est falsum, hæreticum & blasphemum: & contrā stant argumenta supra posita vniuersa scriptura, & totius Christianismi consensus.

REFUTATIO ARGVMENTORVM SOCINI.

Ad argumenta contraria facile respondetur.

AD I. negatur consequentia, quia est fallacia *ὁμοωνυμίας*. Dictum enim: *Miseretur cuius vult*, propriè loquitur nō de misericordia, sed de misertione & miseratione: hoc est, de actu miserendi & miserandi, qui ita est naturalis Deo, vt tamen libera eius voluntate dirigatur: hoc est, Deo naturaliter inest secundo modo.

AD II. Vel datur totum, intelligendo de actu & effectis, quod misericordia quædam Deo non sit naturalis tantum, nempe primo modo naturalis: vel *maior est falsa* quod naturalibus semper vtatur, hoc est, erga quosuis quouis tempore & modo naturalia exferat. Nam bonitas, iustitia, amor, odium, omnipotentia, voluntas denique ipsa Deo naturaliter insunt & tamen hæc omnia libero arbitrio exferit & dirigit prout vult: sic igitur & misericordia, licet simpliciter sit naturalis primo sensu: tamen secundo sensu, hoc est, misertione & miseratione non semper vtitur, sed quando, vbi, & quomodo vult, sicut

sicut dicitur: *Miseretur cuius vult.*

AD III. *Maior* vniuersaliter est falsa. Nam & alia attributa *ἐνεργητικὰ* Deo liberrimè insunt: quandoquidem illis liberrimè operatur, prout vult: & tamen naturaliter insunt. Potest etiam negari minor. Neque enim propriè loquendo misericordia Deo liberè inest: Sed misertio & miseratio, hoc est misericordiæ actus & effecta.

AD IV. *Negatur minor.* Neque enim misericordia & iustitia vindicatrix in Deo sunt contraria: sed opposita priuatiuè: contrariè misericordiæ opponitur crudelitas, quæ in Deo non est. Cum verò misericordia tribuitur Deo aduersus impios. Ier. 13. 14. *Non miserebor sed destruam eos.* Osee 1. 6. *Non addam miseri:* Iacob. 2. 13. *Damnatio absque misericordia erit,* &c. non est tunc contrarietas in Dei attributis: sed tantum in effectis, & quidem in diuersis subiectis, quod non est absurdum. Sicut enim sol eodem calore ceram liquat: lutum indurat: contraria efficiens in diuersis vel contrariè se habentibus: Ita Deus eadè voluntate miseretur quorum vult, indurat quos vult, contraria efficiens in diuersis vel contrariè se habentibus obiectis seruans bonos, puniens malos: sicut dicit de se: *Iacob dilexi, Esau odio habui.* De iustitia iudicatrice, quod Deo sit naturalis utroque modo: hoc est, naturaliter Deo insit propensio voluntatis suum cuiq; reddendi: & hæc ipsa mediante libero arbitrio cōpleatur, aduersus *Socinum*, qui Dei naturam hac iustitia spoliât demonstrauimus commentario in Gen. cap. 2. 17. & supra cap. 1. 32.

AD V. Minor negatur vt prius. Neque. n. proprietates in Deo sunt inæquales, sed proprietatū actus vel effecta: idque quia sic sunt Deo naturales, vt tamen libero voluntatis arbitrio compleantur: De hoc verò & plerisque obiectis aliis plura in explicatione Geneseos diximus.

AD VI. Tantum concludit de misericordia humana, quæ Dei naturæ nō conuenire conceditur: de diuina definitio seu maior negatur. Neque enim sunt *via Dei, vt via hominum*, Iesaiæ 55. 8.

D V B I V M XIII.

*An misericordia Dei sit absoluta ratione effectus: an verò fundetur in *λύτρω* & satisfactione Christi. aduersus eundem Socinum.*

D V B I V M XIII. aliud ex iisdem verbis: *Miserebor*

cuius misereor: Misereatur cuius vult: venit expediendum aduersus eundem hæreticum: an misericordia Dei remittens peccata sit absoluta: an verò fundata in αὐτῷ seu precio satisfactorio Christi: hoc est, an Deus misericordiam suam exerceat, condonando peccata resipiscientibus, nullo satisfactionis Christi interuentu.

Soc. de
Seruat.

pag. 224.

90.

1es. 42.

Socinus hæreticus hoc blasphemè contendit his argumentis.

I. Deus *misereatur quorum vult*. Ergo remittit peccata mera voluntate etiam citra Christum.

II. *Ego ego, qui deleo peccata tua propter me*. Ergo non propter Christi satisfactionem.

III. Si nō remitteret peccata absq; satisfactione inania essent, quæcunq; in sacris scripturis de gratia & misericordia Dei leguntur. At non sunt inania. Ergo, &c.

IV. Si Deus remitteret peccata propter satisfactionē Christi, sequeretur in salute nobis per Christū paria, misericordiam & huic oppositā iustitiam simul eodem tempore in eodem subiecto coniunctam fuisse. At hoc absurdum: Ergo & illud: *Assumptionem* probat 1. quia misericordia & iustitia sunt opposita, quæ simul non consistunt in gradu excellēti. 2. Requirit cōtraria subiecta: misericordia hominem resipiscētē; iustitia non resipiscētem. 3. Habent contraria effecta: misericordia parcit & seruat: iustitia punit & perdit: non igitur possunt simul in eodem subiecto perfectē exerceri: quod nos (secundū ipsum) affirmamus, & in hoc commento valde nobis placemus.

V. Deus potest misereri & condonare peccata citra satisfactionē. Ergo &c. *Antecedens probat* arguto vt putat sophismate, quod sic est in forma: Qui potest de suo iure remittere quantum vult: potest etiam condonare peccata absque satisfactione. Deus potest de suo iure remittere quantum vult: est enim absolutus iudex: habens potestatem faciendi de suo quod vult: nec minus licet Deo quā nobis: Vnicuique autem de suo iure, quantum velit remittere licet per regulam iuris. Deus igitur vera pro iis satisfactione non accepta, peccata nobis condonare iure potuit.

Soc. par.

3. cap. 2.

VI. Deus vult nobis peccata nostra condonare, nulla pro ipsis vera satisfactione accepta: Ergo non con-

nat

nat propter satisfactionem Christi. *Antecedens* per totū caput secundum, multis ratiunculis & verborum schematibus probare laborat. *Probationes sunt hæc*: cætera sunt *ἀετιολογία*.

Probatio I. Quia in iis quib. condonat peccata, tantum requirit resipiscentiam & innocentiam vitæ. Quod requirit, propter id tantū condonat. Resipiscentia igitur & sinceritas vitæ est causa, cur Deus clementer & benigne peccata condonet absque satisfactione.

Probatio II. Per obedientiā voluntati Dei ab eo cui peccata condonata fuere plenè est satisfactum. Ergo obedientia nostra est loco satisfactionis, propter quam condonantur peccata.

Probatio III. Fide placemus Deo, Heb. ii. Fides autem hæc puritate & innocentia vitæ continetur. Ergo puritate & innocentia vitæ placemus Deo absq; satisfactione.

Probatio IV. Exempla bonitatis diuinæ in condonandis peccatis etiam citra Christum plurima exstant in Scripturis.

1. *Abel* fuit iustus condonatis ei peccatis non fide in Christum, sed fide, qua & *Enoch* placuit Deo, credens nempe Deum esse, & esse remuneratorem bonorum. Hebræ. ii. 6. Ergo etiam citra Christum peccata ei sunt condonata.

2. *Mundo* Deus pepercisset diluvio, si resipuisset. Expectabat enim eius pœnitentiam Dei patientia. 1. Pet. 3. 20. 2. Pet. 3. 9. Ergo etiam citra Christum pepercisset.

3. In lege Deus promittit populo misericordiam & veniam, si resipiscat Deut. 4. 30. & cap. 30. Ergo etiam citra Christum.

4. *Leuitæ* in sua oratione ad Deum prædicant diuinā misericordiam sæpius populo resipiscenti factam Neh. 9. *Tu tamen Deus veniarum clemens, & misericors, longanimis, & multa misericordie non dereliquisti eos, &c.* Ergo etiam citra Christum.

5. Beatus, cui dimissa est præuaricatio, & tectum est peccatum. Psal. 32. Illis verò Deus condonat peccata, & iniquitates non imputat, quorum in spiritu non est dolus. Ergo citra Christum.

6. Ezech. 18. 33. 19. *Cum auersus fuerit impius ab impietate sua, & fecerit iudicium & iustitiam propter ipsa viuet.* Ergo etiam citra Christum.

7. Deus etiam sententiam pœnæ latam contra delinquentes, si resipiscant, reuocat, & rescindit, & eos iterum in gratiâ recipit, vt *Ezechiam* 2. Reg. 20. 5. *Ninuitas* Ion. 3. 10. *Achabum*. 1. Regum 21. 29. *Propterea quod humiliavit se à facie mea non inducam malum in diebus eius.* *Roboam* & *Israëlitas* 2. Paral. 12. 12. Ergo etiam citra Christum.

8. Deus promittit se perpetuo reuocaturum decretum pœnæ, ad hominum resipiscientiam. *Ierem.* 18. *Si reuertatur gens illa à malo suo pœnitebit me mali,* &c. *Ezech.* 33. 14. *Si auersus fuerit peccator à peccato suo, feceritque iudicium & iustitiam, viuendo viuet & non morietur, omniaque peccata, quæ peccauit, non commemorabuntur ei.* Ergo etiam citra Christum.

Ex his omnibus argumentum à comparatione veteris & noui Testamenti, seu temporis Legis & Euangelij tale extruit Socinus, quod est *IV. probatio antecedentis*: Si *Pag. 235.* Deus nunc non condonat peccata, citra Christi satisfactionem, erit tempore gratiæ seu Euangelij restrictior dicendus quam fuerit tempore iræ & legis. At hoc absurdum. Ergo & illud.

Probatio V. antecedentis: Deus promisit *Ier.* 31. se pro ingenti bonitate sua, nulla vera satisfactione accepta peccata nobis velle remittere in Nouo fœdere, quod nobiscum per Christum percutere dignatus est: *Quia propitius ero iniquitati eorum, & peccati eorum non recordabor amplius.* Ergo non remittit propter Christi satisfactionem: *Antecedens probat.*

Pag. 236. 1. Quia non fuisset propitius iniquitatibus nostris, si cum eas nobis nulla satisfactione interueniente remittere posset, pro ipsis sibi plenissime satisfieri curasset, ex principio: *Qui accipit plenam satisfactionem peccatorum non est propitius peccatis.*

2. Fuisset peccatorum nostrorum recordatus, si à Christo omnium eorum tam rigide & exacte pœnas repetiisset.

3. Nihil mirum esset Deum iniquitates nostras nobis non imputare, si iam vberissime pro illis, ei fuit satisfactum.

4. Frustra prædicaretur tantopere Dei munificentia & liberalitas, si de iure suo ne tantillum quidem remittere voluit.

Probatio VI. Angeli Christo nato hominibus simpliciter

pliciter & absolutè benevolentiam diuinam prædicant
& annunciant Luc. 2. 14. Ergo non propter Christi
αὐτοῦ.

Probatio VII. Baptista dicitur preparaturus vias Do-
mino Lucæ 1. 77. & prædicauit baptismum pœnitentiæ
in remissionem peccatorum, nullius satisfactionis in-
teruentu. Ergo Christus sine hac remissione peccato-
rum nobis attulit.

Matth.

22.

Marc. 1.

4.

Luc. 3. 3.

Pag. 239.

Probatio VIII. Remissio peccatorum, quam Christus
attulit sola pœnitentia comparatur. Ergo non est par-
ta satisfactione Christi: *consequentiam probat*: quia pœnitē-
tia absque satisfactione potest esse omnibus numeris
absoluta: neque à satisfactionis cogitatione proficisci-
tur, sed per hanc potius labefactatur.

Probatio IX. Vbi satisfactio, ibi nulla remissio: quia
vera & plena satisfactio est remissioni contraria. At est
remissio peccatorum. Ergo nulla satisfactio.

Pag. 240.

Probatio X. Remissio non nisi propter creditoris li-
beralitem, nulla solutione interueniente debitori ob-
uenire potest. Deus verè remittit peccata mera liberali-
tate. Ergo nulla solutione interueniente.

Pag. 241.

Probatio XI. Remissio vera duas habet partes. 1. Quod
debitor per eam obligatione soluitur. 2. Quod creditor
sibi satisfieri non vult. Vtrius harum partium desit,
remissio nulla est. At apud Deum vera est remissio. Er-
go impiè & sacrilegè Deum ea laude spoliatur satisfactio-
nis doctrina.

Ibid.

Probatio XII. Rex in parabola Matth. 18. remisit ser-
uo debitum mera liberalitate absque satisfactione. At
Deus est rex ille: Ergo, &c.

Pag. 243.

Probatio XIII. In condonandis offensis idem nos fa-
cere ibi iubemur, quod fecit Deus. At debemus con-
donare offensas absque satisfactione. Ergo id etiam facit
Deus.

Probatio XIV. Paulus iubet nos imitari Deū, vt quē-
admodum is per Christum peccata nobis condonat, sic
nos inuicem condonemus. Eph. 4. 32. & 5. 1. At nobis non
licet pœnas offensarum repetere, siue ab eo qui offende-
rit, siue ab alio quopiam pro eo. Ergo nec Deus id facit.

Probatio XV. Condonare χαρίζεσθαι est liberaliter gra-
tificari seu gratis donare sine satisfactione: Condonare
τὸ 245.

Pag. 244.

τὸ 245.

enim & satisfactionem accipere sunt contraria, Deus
 χαρίζεται condonat nobis peccata. Eph. 4.32. Col. 3. 13. Col.
 2.13. Ergo sine satisfactione.

Pag. 246.

Probatio XVI. Debiti remissio quatenus remissum est,
 omnem solutionem excludit: Deus remittit nobis debita.
 Ergo omnem solutionem excludit.

*Argumenta Christophori Ostorodij
 Samosatreniani.*

ADDANTVR his argumenta ex blasphemio & pesti-
 lentissimo libello cuiusdam *Christophori Ostorodij* Samo-
 satreniani, contra æternam Diuinitatem Christi, & cōtra
 purgationem peccatorum nostrorum per eum factam
 Germanicè edito contra D. Tradelium August.

Partis 3.

c.1. pag.
 208.

Argumentum I. Nusquam in Scripturis fit mentio
 satisfactionis Christi pro nostris peccatis. Ergo doceri
 non debet.

Argumentum II. Nusquā etiam reperitur æquipol-
 lens doctrina, quod Christus morte sua Deū reconcilia-
 uerit: quod pœnas peccatis nostris debitas diuinæ iusti-
 tiæ persoluerit: quod sanguinem suum tanquam λύτρον
 redemptionis nostræ diuinæ iustitiæ dederit, nōsque ex
 manibus Dei liberauerit: quod sua obedientia nostram
 inobedientiam pensauerit: quod remissionem peccato-
 rum nobis meruerit: vel denique quod iram Dei nobis
 placauerit. Ergo hæc non est doctrina Scripturæ.

Argumentum III. Non solum scripturis nō traditur,
 sed & è diametro Scripturis repugnat. Ergo, &c.

Antecedentis probatio I. Scriptura vult, vt salus obser-
 uatione mandatorum obtineatur: *Qui fecerit ea, uiuet in
 eis.* Doctrina satisfactionis vult contrā, vt sine ea obti-
 neatur. Pro quo enim semel planè est satisfactum, is non
 tenetur denuò satisfacere.

Probatio II. Finis mortis Christi iuxta scripturas est,
 vt nos populum sanctum, iustum, peccatis mortuum, &
 bonorum operum studiosum redderet. Rom. 6. & 7. 4. &
 8. v. 2. 3. & 1. Cor. 5. v. 7. & 6. 20. Gal. 1. 4. & 6. 14. Eph. 5. v. 25.
 Col. 1. 22. Tit. 2. v. 14. 1. Pet. 1. 18. & 2. 21. & 4. v. 12. Doctrina
 satisfactionis tantum abest, vt tales nos reddat, vt potius
 contra peccatorum & scelerum causa sit suis sectatori-
 bus. Ergo repugnat Scripturis.

Probatio

Probatio III. Scriptura commendat Dei misericordiam & dilectionem etiam antequam Christus moreretur tanquam causam mortis Christi, Ioh. 3. 16. Ephes. 1. 4. Rom. 5. 8. Doctrina satisfactionis contra vult Deum ante Christi mortem neminem dilexisse, & dilectionē Dei esse mortis Christi effectum. Ergo repugnat. *Vid. Calu. Inst. lib. 2. cap. 16. §. 2.*

Probatio IV. Scriptura testatur Deum ex gratia gratis nobis remittere peccata, & salutem conferre. Rom. 3. 24. & 6. 23. Eph. 2. vers. 4. 5. 8. Doctrina satisfactionis contra non ex gratia gratis, &c. Gratia enim & satisfactio repugnant. Ergo, &c.

Probatio V. Deus se ipsum nobis reconciliauit in Christo, teste Scriptura, 2. Cor. 5. vers. 18. Col. 1. 21. Doctrina satisfactionis, reconciliationis opus tribuit Christo, quasi Deum nobis placatum dederit. Ergo repugnat.

Argumentum IV. ab absurdis, Doctrina satisfactionis plurima trahit secum absurda, impossibilia, & blasphema.

1. *Quia* facit Deum immisericordem & crudelem, qui miserum genus humanum recipere in gratiam nolit, nisi horrenda morte filij sui interueniente.

2. *Stabilit* immisericordiam in nobis: quia iubemur Deum imitari ignoscentia iniuriarum erga alios Ephes. 5. 1. At si Deus non remittit nobis absque satisfactione: etiam nos docemur exemplo Dei non remittere absque vindicta.

3. *Deum* statuit Tyrannum & iniustum, qui innocentem pro nocentibus puniuerit: quod repugnat regulæ: *anima que peccauerit ea morietur.* Deut. 24. 16. 2. Reg. 14. Ezech. 18.

4. *Filius* patrem superaret misericordia ac voluntate ab eodem dissideret: siquidem pater non absque: filius absque satisfactione peccata condonaret.

5. *Denique* si Christus verè pro nobis satisfecit: æternam mortem eum luere, & sic perperetudò in morte manere, nec à mortuis resurgere necesse fuit: quod fuit impossibile.

Habemus omnes hæreticorum arguttas, quibus Christi *λύτρον* *pretium satisfactorium* pro nobis, blasphemè impugnant. Nunc veritas è scripturis breuiter demonstranda,

& à blasphemiiis vindicanda sequitur.

Quæstionis declaratio.

PRIMUM igitur, vt status recte intelligatur, non est quæstio de misericordia, quæ Deo est naturalis primo modo, hoc est, de propensitate benefaciendi & succurrendi creaturarum miseris. Hæc enim cū simpliciter sit de natura Dei tanquam summi boni, cuius est omnibus præfertim miseris bene cupere: est absoluta in Deo. *Quæritur* verò de misericordia, quæ Deo est naturalis secundo modo de ipsa miseratione, ad quam quidem Deus naturâ propendet, sed quam non nisi mediante liberæ voluntatis arbitrio cõplet, seu de misericordiæ *εὐσπλαγχνία* & effectis: Et quidem rursus nõ de miseratione generali, qua Deus vt Deus non solū propensus est ad succurrẽdũ omnibus suis creaturis, atq; imprimis hominibus, tam iniustis quàm iustis, in aliqua miseria cõstitutis: verũ etiam re ipsa succurrit, non quidẽ omnibus ad vitam æternam: sed ad aliquã salutem, eamque temporariam: de qua misericordia totus Psalmus 104. legatur: Et Psal. 147. *Dat escam pullis cornuorũ inuocantibus eum*: Et Christus Matth. cap. 5. vers. 44. 45. *Benefacite iis qui vos oderunt: vt sitis filij patris vestri cælestis: qui facit solem suum exoriri super malos & bonos, & pluit super iustos & iniustos.*

PROPRIE verò dubium hoc mouetur de miseratione speciali, qua Deus miseretur electorum, donans eos fide & pœnitentia, condonans eis peccata, adoptans eos in filios & hæredes vitæ æternæ: de qua misericordia præter alia loca est locus Apostoli Eph. 2. *Deus diues in misericordia propter multam charitatẽ suam, qua dilexit nos, cum essemus mortui in peccatis, Vinificat nos per Christum, &c.* Et Tit. 3. 4. *Postquam apparuit bonitas & clemẽtia seruatoris nostri Dei, non ex operibus iustis quæ fecerimus nos, sed ex sua misericordia saluos nos fecit, &c.* De hac inquam quæritur an sit simpliciter absoluta, an verò fundata in Christo eiusque *λόγῳ*. Sic igitur respondemus:

Miseri-
cordia

Dei abso-

luta ra-

tione cau-

sarũ an-

teceden-

tium.

Responsio.

MISERICORDIA Dei, quantũ ad causas antecedentes omninò est absoluta: nullas enim ante se vel extra se habet causas mouentes nisi Dei amorem, qui amor mouet bonitatem, bonitas voluntatẽ & beneplacitũ. Ideo enim Deus miseretur quia amat, & amat, quia bonus est, & quia bonus

bonus est, bonū vult & decernit, quibus vult, nulla obligatione. Haftenus igitur misericordia Dei est merè gratuita: amor gratuitus, benevolentia gratuita, *ἀγάπη* gratuita: omne excludens ante se meritum siue Christi, siue creaturarum. *Tit. 3. 4. Postquam apparuit bonitas & philanthropia Dei &c. Ro. 9. Misereatur cuius vult, &c.* Atque huius misericordiae seu misertionis gratuita eternum consilium in Deo est ipsa æterna electio.

QUANTVM verò ad conditiones misericordiam non antecedētes, sed comitātes vel subordinatas, quibus effecta misericordiae, amoris, bonitatis, & beneplaciti sui vult præstare iis, quorum misereatur, quos diligit, &c. hoc est, electis: quæ effecta sunt condonare peccata, sanctificare & glorificare: non absoluta sed omninò conditionata est Dei misericordia, subordinatas habens æterno Dei consilio conditiones tres, *λόγον* Mediatoris fidem electorum, & eorundem pœnitentiam seu conuersionem ad Deum: absque quibus Deus nec voluit, nec salua sua iustitia & veritate velle potuit, peccatores saluos facere. Et quidem conditiones eas Deus patefaciendæ misericordiae suæ subordinauit non accipiendas ab electis, sed electis gratuito donandas, vt misericordia tam in se, quàm quo ad conditiones ipsas maneret merè gratuita: donandas verò dissimiliter: primam quidem, hoc est, *λόγον* mediatoris sine nobis præstandam: reliquas autem, fidem nempe & pœnitentiam non sine nobis, sed in nobis efficiendam. Hæc est quæsitæ & sententiæ nostræ declaratio. Veniamus ad probationem.

Primum quod misericordia Dei quo ad causas antegressas sit merè absoluta & gratuita, omne meritū excludēs, testatur scriptura: *Miserebor cuius misereor. Misereatur cuius vult: Quis prior dedit ei & reddetur ei?* Neq; hoc negat hereticus, sed potius pro ea contendit, vocans misericordiā plane homines præuenientem, qua Deus nō perpetuò vtatur, sed tum demum, cū sibi libuerit, *part. 1. c. 1. pag. 4.*

Deinde necessitatem conditionū duarum posteriorum fidei & pœnitentiæ, adeo non impugnat hereticus, vt etiā vrgeat: errans tamen circa eas dupliciter 1. Quod eas cum Pelagio ab hominum voluntate & viribus suspendit, quas singulari dono electis à Deo dari: æquè ac ipsam remissionem peccatorum & salutē scriptura docet.

Misericordia
Dei non
absoluta
ratione
conditionum
subordinatarum.

*Matth. 13. vobis datum est nosse: Philip. 1. 29. vobis datum est non solum in Christum credere: Iuda 3. Fides semel tradita sanctis. Act. 5. 31. Deus Christum euexit ut det resipiscen-
tiam Israeli & remissionem peccatorum. Act. 11. 18. Nempe etiam gentibus Deus resipiscen-
tiam n dedit ad vitam 2 Tim. 2. 25. Cum lenitate erudiat dissentientes, & quando det eis Deus resipiscen-
tiam, &c. 2. Quod eas solas vrget, exclusa & negata prima, hoc est, Christo cum suo λύτρο. Hæc igitur sola nobis probanda restat.*

Demonstrationi nostræ præmitto duas hypothesen manifestæ veritatis, quas hæreticus negare, vel aliqua sophistica conuellere nequeat.

I. Vnam esse fidem & salutis viam in vtroque Testamento. *Eph. 4. 5. Vnus Dominus, una fides. Rom. 4. v. 11. 16. Abraham pater omnium credentium, &c. Act. 15. Credimus nos seruatum iri, quemadmodum & illos. Græc. ὡς περ καὶ ἐκεῖνον.*

II. Vetus Testamentum fuisse figuram noui: nouum esse complementum veteris: & umbras seu tenebras Testamenti Veteris esse illustrandas & declarandas per lucem Testamenti Noui. *Heb. 10. 1. Lex umbram habuit futurorum bonorum, non expressam formam rerum: Col. 2. 17. Quæ sunt umbra rerum futurarum: at corpus est Christi 1. Pet. 1. 12. Prophetis patefactum fuit, quod non sibi, sed nobis administrarent, quæ nunc annuntiata sunt nobis. Ephes. 3. 5. Evangelij mysterium aliis ætatibus non innotuit filius hominum, ut nunc reiectum est sanctis Apostolis & prophetis per Spiritum. Ideo Christus & Apostoli per doctrinam veteris, doctrinam noui vtrique confirmant, hoc est, complementum illius in ista demonstrant, & sic illam per istam declarant.*

His itaque suppositis: probatur nostra veritas. **PRIMO** authoritatibus & argumentis veteris Testamenti.

Ex Veteri Testamento.

I. *Ex Gen. 2. 17. Quocunque die comederis mortem morieris: Hanc categoricam veritatem Dei impleri necesse fuit, quia Deum mentiri est impossibile. Ergo post peccatum Adam cū tota posteritate aut æterna morte (quam ex peccato esse hæreticus concedit) perire: aut ab ea per Christum mortis interuentu redimi necesse fuit: (nec datur tertium: quod Deus potuerit de hac veritate remitte-*

tere,

fere, id est, mentiri: ut putat hæreticus.) At illud non fit: Ergo hoc necesse fuit.

II. *Ex Genes. 3. 15. Semen mulieris conteret caput serpentis.* Solus Christus contrivit caput serpentis Diaboli & mortis. Condonatio peccatorum & salus peccatoribus contingere non potuit, nisi contrito capite serpentis diaboli & mortis. Ergo nec citra Christum. *Maiores* patet ex protoeuangelio: & ex Hebr. 2. 14. *Minor* ex eodem, & 1. Iohan. 3. *Filius Dei apparuit, ut destrueret opera Diaboli.*

III. *Ex Gen. 22. 18. In semine tuo benedicentur omnes gentes terræ.* Benedictio tantum datur in semine Christo. Benedictio est remissio peccatorum & salus. Hæc igitur non datur citra Christum. *Maiores* patet Gen. 22. & Galat. 3. 14. *Ut in gentibus benedictio Abrahamæ exstet in Christo Iesu.* *Minor* ex eodem: quia ex fide iustificari & benedici Apostolo est idem.

IV. *Ex significatione agni Paschalis & victimarum legalium.* Significabāt Christum & victimam eius Ioh. 19. 36. *os non frangetis in eo* Heb. 10. 1. Col. 2. 17. At absque fusione sanguinis victimalis non fiebat remissio. Heb. 9. 22. Ergo nec absq; fusione sanguinis Christi fit remissio. Argumentum sic est in forma. Quod fiebat de victimis, id significabant futurū de victima Christi. At sine fusione sanguinis victimarū nō fiebat remissio. Ergo significabāt absq; &c. *Minor* est Apostoli Heb. 9. 22. *Maiores* patet ex usu & significatione victimarum: Neque eam significationem negare prorsus audet hæreticus *par. 2. cap. 18.* Tamen ad eludendum modum expiationis peccatorum per Christi mortem, & ad ipsam Christi victimam negandam inaudita tormēta scripturæ impudenter admoveat à ca. 14. ad 24. quæ refellere neque est operæ precium, neque huius temporis. Refutata ad longum habentur Commentario nostro in Epistol. ad Hebr.

Soc. p. 2. c.

10. p. 121.

V. *Ex Iesai. 26. 4. Fidite Iehoua in seculum: quia Iehoua est petra in Iehoua.* Iehoua autem est petra, hoc est, auxiliator in Christo, qui est petra. 1. Petr. 2. Matth. 16. Act. 4. *Non est enim in alio salus.* Ergo fides patrum in Deum fuit per Christum.

VI. *Ex Ies. 43. ver. 24. 25. Servire fecisti me in peccatis tuis: laborare fecisti me, in iniquitatibus tuis. Ego ego sum*

qui deleo peccata tua propter me : & peccatorum tuorum non recordabor. Propter Iehouam, qui in peccatis nostris laborauit, remissio peccatorum promittitur: Is verò fuit Christus Ies. 53. 11. Rom. 4. *Mortuus propter peccata nostra.* Propter Christum igitur remissio peccatorum promittitur.

VII. *Ex Ies. 53. ver. 11. & per totum : Cognitione sui seruus meus iustus iustificabit multos: quorum iniquitates ipse portauit :* Is verò est Christus, omnium Christianorum consensu, & teste Petro 1. Pet. 3. 24. *Qui peccata nostra portauit in corpore suo super ligno.* Christi igitur cognitio, h. e. fiducia mortis ei⁹ iustificauit patres: sicut & nos.

VIII. *Ex Dan. 9. 17. Exaudi Deus noster orationem serui propter Dominum.* Iste nō est Dominus quis est nisi Christus? de quo ibi: *excidetur Christus: roborabit pactum multis: finiet prauaricationem, &c.* Ergo patrum fides fuit in Christi mortem: & preces propter Christū exauditiæ.

IX. *Ex Osea 1. 7. Domus Iuda miserebor, & seruabo eos in Iehoua Deo ipsorum.* Hic Iehoua, in quo Iehoua promittit misericordiam & salutem, non est nisi Christus. *In nullo enim alio est salus.* In Christo reconciliauit sibi omnia. Ergo misericordia & remissio peccatorum contigit veteri Ecclesiæ non nisi per Christum.

X. *Ex Osea 2. 19. Desponsabo te mihi in misericordia, in iustitia, & in fide.* Desponsatio Dei cum peccatoribus non est nisi in Christo sponso. Eph. 5. Facta est autem *in misericordia*, hoc est, nullo nostro merito, & *in iustitia*, hoc est, interuentu satisfactionis alienæ pro peccatis nostris, & *in fide*, amplectente hanc satisfactionem: vt in explicatione eius loci demonstraui. Ergo fides satisfactionis Christi fuit promissa & nota Ecclesiæ.

XI. *Ex Osea 3. 5. Reuertentur filij Israel, & requirent Iehouam Deum suum, & David Regem suum:* Hic David Rex Ecclesiæ est Christus, natus ex semine Dauidis secundum carnem Rom. 1. 4. Ergo conuersio ad Deum fuit, conuersio ad Christum.

XII. *Ex Hab. 2. 4. Iustus fide sua uiuet.* Hæc est fides Christi & redēptionis eius, qua iustificamur Rom. 1. & 3. Iustificatio autē est remissio peccatorū: Ps. 32. *Beati quorū remissa sunt iniquitates.* Ergo remissio peccatorum non contigit patribus citra Christū, sed fide Christi, & quidē mor-

Act. 4.
Col. 2.

Mortis eius: quoniam absque sanguinis effusione nulla unquam facta est remissio. Possent innumera alia afferri: sed hæc satis sunt ad ostendendam fidem Patrum in Christum: Evidentiora autem sunt quæ sequuntur.

SECUNDO igitur probatur nostra veritas authoritatibus & argumentis Noui Testamenti.

Ex Novo Testamento.

I. *Matth. 1. 21. Iesus servabit populum suum à peccatis suis.* Populus Christi est tota Ecclesia verus & nova: *Psalm. 110. 3. Populus tuus spontaneus: Luc. 1. 68. Deus Israel inuisit & redemit populum suum:* Hic verò servatur à peccatis suis per Christum. Ergo non datur remissio peccatorum citra Christum.

II. *Ex Matth. 20. 28. Christus venit, ut daret animam suam λύτρον pro multis.* λύτρον est precium redemptionis & satisfactio. Christus se dedit λύτρον pro peccatis nostris, à quibus nos sanguine suo redemit. *Gal. 1. ver. 4. Ergo peccata non condonantur sine precio redemptionis & satisfactione Christi.*

III. *Ex Ioh. 1. 18. Deum nemo vidit unquam, unigenitus ille filius in sinu patris revelavit nobis.* Videre Deum est habere peccatorum remissionem. At non videtur nec visus est Deus ab Adamo, Mose, vel quoquam hominum nisi per Christi revelationem. Non igitur habetur remissio peccatorum nisi per Christum.

IV. *Ex eodem vers. 29. Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi:* Ergo peccata mundi non remittuntur citra Christum: nec nisi ob λύτρον Christi. Per hoc enim sustulit non tantum doctrina & vitæ exemplo, ut mentitur hæreticus: *part. 2. cap. 20. & 25. sed sanguine & morte, qua verè expiavit, Ioh. 1. 7. 1. Ioh. 2. 2.*

V. *Ex Ioh. 3. 16. Ut omnis, qui credit in eum non pereat:* vita æterna non habetur nisi fide in Christum. Ergo nec remissio peccatorum.

VI. *Ex Iohan. 6. 53. Nisi ederitis carnem filij hominis &c:* Edere carnem Christi & bibere sanguinem eius est per fidem mortis Christi remissionem peccatorum consequi, in Christo manere, eumque manentem in se habere. At omnes saluandos necesse fuit, & est, carnem Christi edere. Omnes igitur saluandos necesse fuit & est fide mortis Christi remissionem peccatorum consequi, &c.

VII. Ex Ioh. 10. 9. *Ego sum ostium, &c. Pastor bonus, ponens animam pro ouibus: cuius oues sunt propria: dans ouibus vitam aeternam.* Nemo igitur in ouile ingressus est vnquam, nisi per Christum: Christus pastor ille vnus pascens oues etiam Veteris Testamenti. Ezech. 34. 23. neque ouibus vnquam data est remissio peccatorum & vita, nisi per mortem Christi.

VIII. Ex Ioh. 14. 6. *Ego via, veritas, & vita: nemo venit ad patrem nisi per me:* Ergo ne Adam quidem venit ad Deum, nisi per hanc viam, quæ est Christus.

IX. Act. 4. 12. *Nec est in alio salus: nec est datum aliud nomen sub cælo inter homines, per quod oporteat nos seruari.* Nemo igitur consecutus est vnquam neque consequitur remissionem peccatorum, nisi per nomen Christi, & quidem interuentu sanguinis & mortis eius: quoniam absque fusione sanguinis nulla fit remissio.

X. Act. 15. 11. *Credimus (inquit Petrus) per gratiam Domini nostri Iesæ Christi nos saluari, quemadmodum & illi.* Argumentum Apostoli est. Sicut illi sic & nos seruamur. Illi gratia Christi, Ergo & nos. Nostrum contra hæreticum est *αὐτῶν ἕνεκα*: sicut nos, sic & illi. Nos gratia Christi. Ergo & illi.

XI. Rom. 1. 32. *Hoc est dignum re deo, quod qui talia faciunt, digni sint morte.* Deus iustitiam suam abnegare non potest: Ius Dei est peccatores plectere morte. Hoc igitur ius abnegare Deus non potest: abnegaret autem, si absque pœna mortis peccatores dimitteret. Et hoc ius Deo naturaliter atque immutabiliter inesse, licet id libera voluntate exercent, ex eo demonstratum est supra cap. 1. ver. 32. quod notitia huius iuris est naturalis *ἡ κοινὴ φύσις*, hominum conscientis impressa. Vide ibi. Contra hoc est hæretici quintum argumentum: quod Deus, quantum vult, possit de suo iure remittere: Id verò paulò post refellitur.

XII. Ex Rom. 3. 24. 25. *Iustificantur gratis gratia Dei per fidem redemptionis factæ in Christo Iesu, quem Deus proposuit placamentum per fidem in sanguine suo ad declarandam suam iustitiam in remissionem peccatorum precedentium:* Vnde deducuntur argumenta firmissima pro veritate nostra.

I. Iustificatio non fit nisi gratis ex gratia: Ergo non

non propter hominum pœnitentiam satisfactoriam.

2. Iustificatio non fit nisi per fidem redemptionis Christi, Iustificatio est peccatorum remissio. Peccata igitur non remittit Deus, nisi per fidem redemptionis Christi.

3. Redemptio vera à peccatis non fit, nisi præstito λύτρον, h. e, precio satisfactorio pro peccatis. Christus verè nos redemit à peccatis : non metaphoricè tantùm, vt demonstratum est cap. 3. dub. X. Verè igitur præstitit λύτρον pretium satisfactorium pro peccatis nostris.

4. Solus Christus propositus est placamentum verum non typicum. Verè igitur solus placavit nobis Deum.

5. Proposuit nobis placamentum per sanguinem suum: Ergo sanguis seu mors Christi verè fuit satisfactio pro peccatis nostris Deum nobis placans.

6. Proposuit placamentum per fidem in sanguine suo ad remissionem peccatorum præcedentium. Ergo fide Christi etiam patres obtinuerunt, & nos obtinemus remissionem peccatorum.

7. Denique in sanguine seu morte Christi Deus declaravit suam iustitiam. Ergo morte Christi iustitiæ Dei vindicatrici, qua peccatores rei sunt mortis, verè est satisfactum.

Hæc argumenta omnia demonstrata & vindicata sunt supra cap. 3. in explicatione textuali, & dubio X. atque XI.

XIII. *Rom. 4. 25. Christus est traditus propter peccata nostra, & suscitatus propter iustificationem nostram.* Hæc fides imputatur nobis credentibus, sicut Abrahamæ credenti imputata est ad iustitiam, quæ est remissio peccatorum: vt docetur ibi vers. 24. vers. 6. 7. & c. Ergo nec Abrahamæ, nec nobis datur remissio peccatorum nisi per fidem mortis Christi pro nostris peccatis: Falsum igitur, quòd citra Christum. Hoc argumentum vindicauimus cap. 4. dubio VIII.

XIV. *Rom. 5. vers. 6. & 8. Christus pro nobis impiis mortuus est, &c.* Mori pro alio, est morte sua alium à morte seruare, & vitam ei mereri. Christus est mortuus pro nobis impiis: Morte igitur sua nos impios à morte seruauit, & vitam nobis promeruit. Hoc argumentum prolixè & solidè vindicatum habemus cap. 5. dub. V. VI. VII.

XV. *Ibidem vers. 19. Vnius Christi obedientia iusti constituentur multi.* Hi multi sunt omnes, quotquot iusti

constituuntur, quod ostendit antithesis. Ergo etiam patres non sunt iusti constituti, nisi obedientia & merito vnus Christi: falsum ergo, quod citra Christum. Vindicatum est hoc supra *cap. 5. dubio V II*.

XVI. *Rom. 8. 3. Propter legis impotentiam, &c. Deus misso suo ipsius filio condemnauit peccatum in carne eius, ut ius Dei compleretur in nobis.* Hinc conficitur I. Iustificationem à peccatis extra Christum esse impossibilem: siquidem impossibilitas hæc Deo mittendi filium suum in carnem, causam necessariam præbuit: Falsum igitur, quod citra Christum vlla fuerit vel sit iustificatio & salus. II. Pœnam peccatorum nobis debitam Christo verè à Deo inflictam fuisse: Secus enim Deus non condemnasset peccatum nostrum in carne eius. Mors igitur Christi verè fuit satisfactoria pro nostris peccatis. Explicatum & vindicatum habetur hoc argumentum supra *cap. 8. dubio I II*.

XVII. *1. Cor. 1. 30. Christus factus est nobis à Deo sapientia, iustitia, sanctificatio & redemptio: ut qui gloriatur, in Domino gloriatur.* Nulla igitur iustitia neque redemptio patribus obligit citra Christum: alioqui potuissent gloriari non in Domino.

XVIII. *2. Cor. 1. 20. Quotquot sunt promissiones Dei, in ipso Christo sunt, etiam & amen: hoc est, propter Christum datæ, & per Christum impletæ vel implendæ: Nulla igitur promissio salutis temporalis & æternæ à prima ad ultimam, nisi per & propter Christum hominibus à Deo est data & rata: Falsum proinde quod aliqua citra Christum. Hoc vnico argumento maior pars argutiarum hæretici euertitur.*

XIX. *2. Cor. 5. 15. Si vnus pro omnibus mortuus fuit, nempe omnes sumus mortui: & pro omnibus est mortuus, ut qui viuit posthac non sibi viuatur, sed ei, qui pro ipsis est mortuus & resurrexit.* Christus est mortuus pro nobis omnibus. Ergo morte sua pro omnib. peccatis nostris Deo satisfecit, vitamque promeruit. Consequentia vindicata est supra *cap. 5. dubio V. VI. VII.* ut fuit arg. XIV.

XX. *2. Cor. 5. 19. 21. Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi non imputando eis peccata ipsorum, &c. Eum enim qui peccatum non nouit, fecit peccatum pro nobis, ut nos efficeremur iustitia Dei in eo.* Hinc conficitur.

dis peccatis. Verè igitur victima sua peccata nostra expiauit, hoc est, reatum eorum per satisfactionem deleuit ac sustulit.

XXV. Eph. 1. 7. & Col. 1. 14. *In quo habemus redemptionem per sanguinem eius, hoc est, remissionem peccatorum.* Redemptio habetur per sanguinem Christi: Falsum proinde, quod citra Christum.

XXVI. Ibid. vers. 20. *Placuit patri in Christo habitare omnem plenitudinem, & pace per sanguinem crucis eius facta per eum reconciliare omnia sibi, tum quæ in terra, tum quæ in cæli:* Idem est Eph. 1. 10. Reconciliatio per sanguinem non fit nisi per modum expiationis: At reconciliatio nostri cum Deo facta est per sanguinem crucis Christi. Ergo per modum expiationis; Sanguis igitur siue mors crucis Christi verè fuit expiatoria peccatorum nostrorum.

XXVII. 1. Tim. 2. vers. 5. 6. *Unus Deus, unus etiam mediator Dei & hominum: homo Christus Iesus: qui semetipsum dedit ἀντίλυτρον precium redemptionis pro omnibus, &c.* Inde conficitur, 1. quod Christus etiam patrum fuerit Mediator apud Deum: alioqui non esset vnus omnium. 2. Quod mors eius verè fuit satisfactio pro nostris peccatis. ἀντίλυτρον enim est precium satisfactorium pro debito culpæ vel reatus.

XXVIII. Tit. 2. 14. *Christus dedit semetipsum pro nobis, ut redimeret nos ab omni iniquitate:* At redemit nos ab iniquitate non tantum doctrina & exemplo vitæ, monstrando nobis viam iustitiæ, ut mentitur hæreticus, sed sanguine & morte sua: tanquam λύτρον seu precio satisfactorio dato pro nobis.

XXIX. Heb. 2. 14. *Christus est factus particeps carnis & sanguinis puerorum, ut per mortem aboleret eum, qui mortis habebat imperium, hoc est, diabolum: & liberos redderet, quotquot metu mortis per omnem vitam obnoxij erant seruituti.*

HINC conficitur mortem Christi non fuisse tantum μαρτύριον seu confirmationem doctrinæ & meritum exaltationis eius, ut blasphemant hæretici: Sed 1. destructionem diaboli & regni eius. 2. liberationem nostri à reatu mortis. At neutra fieri potuit absque λύτρον pro peccatis diuinæ iustitiæ persoluto. Nam & diabolo & morti

morti obnoxij eramus propter peccata ex Dei iustitia qua qui talia faciunt digni sunt morte, Rom. 1. 32. Mors igitur Christi verè est λύτρον & satisfactio pro nobis Deo persoluta.

XXX. Ex Hebraeor. 7. 26. Talis nobis conveniebat pontifex, cui non necesse esset prius pro peccatis proprijs victimas offerre: deinde pro peccatis populi: Id enim fecit semel cū semetipsum obtulit: Et cap 9. 14. Quantiò magis sanguis Christi, qui per Spiritum æternum se ipsum obtulit inculpatus Deo purgabit conscientiam vestram. &c. Itaq; ob id novi fœderis mediator est, ut morte intercedente ad redemptionem earū pravaricationum qua fuerant sub priore Testamēto, vocati acciperent promissionem æternæ hereditatis. Et v. 22. Absque sanguinis effusione non fit remissio. Et vers. 25. Neque ut sæpe offerat semetipsum: alioqui oportuisset eum sæpius passum fuisse à condito mundo: Sed nunc semel in consummatione sæculi ad abolendū peccatū δια τῆς θυσίας αὐτῆς, per immolationem sui ipsius patefactus est: Et sicut statutum est hominibus semel mori, postea iudiciū: Ita & Christus semel oblatus est, ut multorum peccata tolleret, &c. Et cap. 10. v. 10. Quia voluntate (Patris impleta à Filio) per oblationem corporis sui semel factam sanctificati sumus. Et v. 12. Hic verò una oblata pro peccatis (nostris) θυσία victima in perpetuū, sedet ad dextram Dei: Et vers. 14. Unica enim oblatione consecrauit in perpetuum eos, qui sanctificantur. Et vers. 18. Porro ubi est peccatorum remissio, non est amplius oblatio pro peccato. Ex his conficitur euidenter.

1. Quòd Christus non tantum sit Propheta, sed & pontifex noster. Non igitur tantum est servator doctrinæ & vitæ exemplo, sed cum primis suo sacerdotio.

2. Quod verè obtulerit victimam pro nostris peccatis: quia non pro suis. Victima autem pro peccatis est expiatoria: Non igitur sua sed nostra peccata expiauit: Blasphemat proinde hæreticus disertè contradicens Spiritui sancto, Christum etiam pro se obtulisse.

3. Quòd oblatio Christi non sit præsentatio eius in coelis facta, de qua capite 9. 24. ut mentitur hæreticus: sed immolatio & effusio sanguinis eius facta in cruce: quia oblationem Christi Apostolus non modo vocat oblationem, sed etiam θυσίαν victimam immolatam cap. 9. 26. & cap. 10. 12. & mortem cap. 9. 15.

Soc. par.
2. 2. cap.
22. pag.
183.

4. Quod obtulerit non sæpius sed semel: Rursus igitur oblatio non est apparitio eius coram Deo, sed mors crucis. Perpetuò enim apparet: Semel verò est mortuus.

5. Quòd victimā obtulerit Deo semetipsum in passione crucis: Ideo enim vna eius est victima, quia semel tantum est passus: alioqui oportuisset eum sæpius pati: Et ideo immolationē vnā Christi Apostolus vni mortui hominum comparat. Falsum igitur & impiū hæretici commentum, quod Christus victimam suam obtulerit Deo in cælo. Ibi enim sese obtulit pro nobis, vbi se tradidit pro nobis: Atqui tradidit sese pro nobis *λύτρωσιν* & *ἀντίλυτρωσιν* in cruce per sanguinis effusionem. Matth. 20. Rom. 3. & 5. &c.

6. Quòd victima eius verè sit expiatoria peccatorū nostrorum, hoc est enim victimam fieri pro peccatis populi: redimere præuaricationes populi: Falsum igitur contrarium.

7. Quòd propter victimam Christi verè fiat peccatorum remissio. Falsum igitur, quòd peccata remittat Deus citra Christum & victimam eius.

8. Quòd victima Christi expiet non tantum nostra, sed etiam fidelium peccata sub veteri Testamento. Falsum ergo contrarium.

XXXI. *Ex Heb. 11. Patres fide placuerunt Deo & seruati sunt. Ergo per Christum. Fides enim vera nulla est nisi per Christū: Nemo nouit Deum nisi filius, &c. & cui voluerit filius reuelare. Nemo venit ad patrem nisi per me: Ergo nec patres venerunt ad patrem nisi per Christum. Falsum proinde contrarium.*

XXXII. *Heb. 13. 18. Iesus Christus heri & hodie, idē & in secula. Ergo nulla remissio fuit olim nisi in Christo.*

XXXIII. *1. Pet. 1. 19. Redempti estis non caduco argento vel auro, sed precioso sanguine Christi agni immolati. Redemptio vera fit λύτρωσιν dato pro satisfactione. Sanguine Christi sumus verè redempti: Sanguis igitur Christi verè fuit λύτρωσιν satisfactorium Deo datum pro nostris peccatis. Hoc vindicatum est supra cap. 3. dub. X.*

XXXIV. *1. Pet. 2. 24. Christus peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum: Et 1. Pet. 3. 18. Christus semel passus fuit pro peccatis nostris, iustus pro iniustis, &c. Et 1. Pet.*

4. 1. *Cum*

4.1. *Cum igitur Christus passus sit pro nobis carne. Ergo passio eius verè fuit satisfactio pro peccatis nostris. Hoc enim est pati pro peccatis nostris propriè: ut cap. 5. dubio V. est demonstratum.*

XXXV. 1. Ioh. 1. 7. *Sanguis Iesu Christi Filij Dei purgat nos ab omni peccato.* Purgat verò ut victima expiatoria: ex consensu totius Evangelij. Verè igitur sanguis Christi est victima expiatoria per modum satisfactionis.

XXXVI. 1. Ioh. 2. 2. *Ipse est expiatio pro peccatis nostris: non nostris verò tantum, sed & totius mundi.* 1. Ioh. 4. 10. *Deus misit Filium suum, ut fieret expiatio seu propitiatio pro peccatis nostris.* Expiare peccata propriè est reatum & culpam satisfactione tollere. Glossa verò hæretici, Christum expiasse peccata quatenus sua doctrina ea texit, hoc est, per pœnitentiam nos tegere docuit, vel quatenus Dei voluntatem erga nos de peccatorum remissione omnem in ipso expressam vidimus: vel quatenus omnia potente iussu suo moderatur & regit, est inaudita, inepta & Evangelio contraria. Christus igitur expiās peccata totius mundi verè pro reatu nostro, nec tantum pro nostro, sed etiam pro patrum reatu.

XXXVII. *Apocal. 1. 5. Lauit nos à peccatis nostris per sanguinem suum.* Et cap. 5. 9. *Quoniam mactatus es, & redimisti nos Deo per sanguinem tuum.* At sanguis nos lauat peccata, nisi per modum victimæ expiatoriæ: nec redimit à peccatis, nisi per modum satisfactionis seu λύτρε: Sanguis igitur Christi verè est victima expiatoria & satisfactoria pro nostris peccatis.

Ex quibus omnibus tandem concluditur: Cum vna sit fides & via salutis in utroque Testamento: per primam hypothesin: In nouo autē Testamento clarū sit, q̃ fides & via salutis nō sit nisi per redemptionem sanguine Christi factam ad remissionem peccatorum: In veteri igitur Testamento non aliam fidem & viam salutis fuisse, nec statuendam esse: & quamuis hæc fides ac via salutis in veteri Testamento fuerit obscurior: tamen quod fuerit, documentis certis demonstrari posse: obscuritatem verò veteris in hoc & aliis capitibus ex altera hypothesi, per lucem Noui Testamenti declarari & illustrari necessario oportere. Nunc ad ἀναγκεινὴν accedamus.

Responsio ad argumenta Socini.

Ad argument. I. Quod Deus remittat peccata etiam citra Christum: quia remittit mera voluntate: *Respond.* per inuersionem: Ideo non citra Christum: quia mera voluntate. Voluntas enim Dei est, ut peccatum non dimittatur citra Christum: *Hæc est voluntas eius qui misit me* (inquit Christus Iohan. 6. versic. 4.) *Ut omnis qui videt filium, & credit in eum, habeat vitam æternam, ego verò suscitabo eum in nouissimo die.*

Ad Argument. II. Quod Iehoua non deleat peccata propter satisfactionem Christi: quia delet peccata propter se. *Respond.* rursus per βίαιον: Ideo propter Christi satisfactionem, quia propter se. Christus enim est ille Iehoua, qui laborauit in peccatis nostris: & cuius sanguine tanquam λύτρα satisfactorio deletæ sunt iniquitates nostræ, ut est ostensum. In causa igitur remissionis peccatorum Iehoua ibi satisfactionem filij includit, merita verò humana excludit.

Ad argument. III. Quod stante doctrina satisfactionis inania essent, quæ de gratia leguntur: *Respond.* Negatur connexio seu maior. Satisfactio enim non tollit gratiam. 1. Quia satisfactio non poscitur à nobis, sed à Mediatore: nobis verò propter eam præstatur gratia. 2. Quia Mediator ipse & satisfactio nobis donatur & imputatur ex gratia: Ioh. 3. vers. 16. *Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret, &c.* Ro. 8. v. 32. *Qui filio suo non pepercit sed pro nobis omnibus, tradidit, eum, &c.*

Ad argument. IV. Quod si remitteret Deus peccata propter Christi satisfactionem: sequeretur misericordiā & oppositam ei iustitiam in eodem subiecto simul perfectè concurrere, quod est ἀδιύκτων: *Respond.* Concessa minore, quā hæreticus operosè sed frustra probat: *Maior est falsa.* Tantum enim sequitur, concurrere in diuersis subiectis: iustitiam quidem in puniendo filio Mediatore propter Electorum peccata: nec non in puniendis reprobis, qui filium Mediatorem abiiciunt. Misericordiam verò erga Electos credentes in filium agentes pœnitentiam. Neque enim docemus (ut hæreticus calumniatur), Deum misericordiam & iustitiam summam exercuisse simul in Christo: vel simul in nobis, sed illam in nobis: istam in Christo propter nos.

nos: ut in explicatione Geneseos pluribus fuit ostensum.

Ad argumentum V. Quod Deus remittat peccata citra omnem satisfactionem: quia id possit: *Respond.* 1. Negatur consequentia à posse ad esse. 2. *Falsum est antecedens:* Non enim potest Deus abnegare suam iustitiā & veritatem magis, quàm mentiri, peccare, vel mori: non quidem ex defectu potentiae: Sed ex perfectione naturae: qua nec vult, nec potest velle abnegare se ipsū sicut dicitur: *Fidus manet: negare se ipsum non potest.* Abnegaret autē suā iustitiā si læsionē suā maiestatis dimitteret impunē: id siquidē ius Dei est, teste Apostolo *quod qui talia faciunt digni sint morte.* Nam iustum est apud Deum *αἰταποδοῦναι, &c.* Et veritatem suam abnegaret, si mortis interminationē in homine peccatore non cōpleret: *Si comederis, morte morieris:* quod etiam fufius demonstratum & vindicatū fuit in Genesi. Negaret ergo se ipsum: quod est impossibile. Vide c. 5.
dub. 5. ob
iect. 9.
2. Tim. 2.
13.
1. Rom.
32.
Gen. 2.
17.

Ad antecedentis probationem: qui potest de suo iure remittere quantū vult, potest etiā condonare peccata absq; satisfactione. Deus illud potest. Ergo & hoc. *Respond.* vel limitāda est maior: vel minor est falsa: Qui potest de suo iure remittere quantū vult, salva nēpe sua iustitia & veritate: potest dimittere peccata impunē. At Deus tantū remittere de suo iure ut peccata dimittat impunē, salva sua iustitia nec vult nec velle potest. *Non vult* quia testatus est expresso verbo, se velle punire. *Si peccaueris morte morieris. Anima qua peccauerit morietur. Non potest velle:* quia nō potest velle se ipsū negare aut destruere. Posset autē velle se ipsū negare & destruere, si posset velle maiestatis suae læsionem non repellere, hoc est, peccata non vlcisci. Nam violatio diuinæ maiestatis est, quantum ad violantes, Dei destructio.

Regula iuris humani, quod cuius liceat de iure suo remittere quātum velit: nec ad Deum pertinet, qui ipse est ius suum, & negare se nō potest: nec vera est simpliciter. Neque enim licet parentibus remittere suum ius, ne honorentur à liberis: neque magistratibus, ne obediatur legibus: sed tantum est vera de remissione iuris indifferētis, ad cuius persecutionē nec natura, nec iustitia, nec lex aliqua, nec fides iurata obligat. Non autē est vera de remissione iuris coniuncta cum læsione naturae, aut iustitiæ, aut legum, aut fidei iuratæ. Talis enim licentia sumi qui-

dem potest de facto, sed non de iure. *Vulgo dicitur*: licere cuius cedere de iure suo quantum velit, salvo iure tertij, hoc est, vel superiorum, vt Dei iustitię & legū: vel proximi. Dauidi licebat Absolomo seditioso ignoscere de facto, per impedimenta externa, sed nō de iure per cōscientiā: nam ignoscendo violabat ius tertij, hoc est, legum & iustitię, quę volebant seditiosum parricidā plecti: & Dei, qui ignosci nolebat: ideo Dauid ignoscendo peccabat, & mox luebat. Imperatori licet crimen læsę maiestatis atrocissimū dimittere impunē vt homini: vt Imperatori non licet: quia fieret contra ius tertij, hoc est, Dei, iustitię & legum Imperij. Ideo licentia esset illicita, violaret enim ius & leges Imperij: nec nō fidem iuratam iustitię & legibus. Quod si inter homines aliquādo remissio iuris omnimoda habere locum potest: quia iniurię hominum tantum sunt externę; & quia homines non sunt ius ipsum: vel quia homines sepe habēt ius arbitrarium atq; mutabile; in Deo tamen id minime contingit: eō quod peccata lædunt ipsam Dei naturam & maiestatem: & Deus est iustitia ipsa & veritas ipsa immutabiliter. Licentiam igitur violandi suam iustitiam & veritatem, hoc est, se ipsum Deus sibi velle sumere per naturam suam omninō nō potest. Liceret quidem Deo per externa impedimenta mori, peccata, mentiri, iniustum esse, non *αὐταποδύναμι*, ius suum violare, &c. Per suam vero naturam id ei licere aut libere nequaquam potest: quia est *Deus* opt. *MAX.*

Ro. 8. 32.

2. Cor.
5. 21.

Ad argument. VI. Quod Deus velit nobis peccata cōdonare, nulla satisfactione accepta. *Respond.* vel est fallacia à secundum quid, vel antecedens falsum. Vult condonare nulla satisfactione accepta à nobis: sed à Mediatore pro nobis: quia *Filium suum proprium tradidit pro nobis*: Et: *Eum qui nō nouit peccatum, fecit pro nobis peccatū*. Quod velit cōdonare nulla satisfactione accepta simpliciter, ne à Mediatore quidem pro nobis, falsa est assertio hæretici. Neq; probationes quas affert ex falsa veram efficiunt.

Ad probationem I. Quod solum requirit Deus, propter id tantum condonat peccata. Solam vitę puritatem requirit. Tātum ergo propter eam remittit peccata: proinde non propter Christi *λύτρον*: *Respond.* I. distinctione maioris: cōdonat propter id quod solum requirit: si id nēpe

à nobis

à nobis præstetur : At peccatores puritatem & innocentiam vitæ præstare non possunt, quoad non à Deo pœnitentia & puritas eis donatur. Quin *maior tota est falsa*. Neque enim quod Deus requirit in iis, quibus condonat peccata, requirit, ut cōdonationis causam, sed requirit ut medium vel conditionem sine qua non. Absque pœnitentia enim nulli condonat, sicut dicitur: *Nisi egeritis pœnitentiam, omnes similiter peribitis*. Quod propter pœnitentiam aut puritatem nostram condonet, probandū est hæretico. Causam verò condonationis Deus nō facit nostrā puritatem, sed suam misericordiam: *Ego ego deleo peccata tua propter me*. II. *Minor etiā est falsa*. A iustis quidē, qualis homo fuit ante lapsum, post lapsū nullus est, tantū requirit puritatē vitæ. A peccatoribus autem primò requirit pœnam pro peccatis satisfactoriam per mortē: *Anima quæ peccauerit ea morietur. Maledictus omnis, qui nō manserit, &c.* Ego Deus zelotes visitans peccata parentum in filiis: postea requirit integritatem & obedientiā nouā, nec eam solam, sed ante omnia fidem & resipiscentiam, unde integritas & noua obedientia promanat: *Agite pœnitentiam & credite Euāgelio. Qui credit in me habet vitam æternam*. Pœnam verò Deus in lege requirit præstādā à peccatoribus ipsis per iustitiā, quia ius Dei est, quod talia faciunt digni sint morte, in Euangelio verò accipit à Mediatore pro ipsis, per misericordiā: quia cum legi esset impossibile hominē iustificare: Deus misso filio condēnauit peccatum in carne eius, &c. Nō ergo propter nostrā integritatem, quā nos peccatores non habemus, sed propter Mediatoris λύτρον, quod nobis peccatoribus gratis imputatur, Deus condonat peccata.

Ad probationem I I. Quod vitæ puritas sit satisfactoria pro peccatis prioribus: *Est falsum*. Pro peccatis enim peccator lege tenetur ad pœnam: *Maledictus omnis qui non manserit, &c.* Ad puritatē verò peccator à pœna liberatus obligatur tanquam ad debitū pro se ipso: *Cum omnia feceritis dicite, quod debuimus fecimus. Debitores sumus Spiritui, &c.* Quod verò est debitum pro se ipso, non potest esse satisfactorium pro alio: sicut qui totam substantiam debet pro se, nō potest inde satisfacere p debito alterius.

Ad probationem I I I. Quod fide placeamus Deo, &c. *Respōd.* Negatur minor, quod fides puritate vitæ cōtinea-

tur. Puritas. n. vitæ non est ipsa fides aut pars fidei: sed est fidei effectus seu consequens, sicut dicitur: *Fides purificans corda*: *Fides per charitatem est efficax*. Et fide placeamus Deo. non propter ipsam, sed propter Christum fide apprehensum. Christum. n. proposuit Deus *ἵνα ἡμεῖς* placamentum per fidem in sanguine suo: Et: In ipso placuit patri reconciliare sibi omnia, &c.

Ad probationem IV. Ab exemplis promissionum & condemnationis peccatorum etiam citra Christum: Respond. generatim ad omnia, Primo per negationem minoris. Omnes. n. promissiones Dei in Christo sunt etiam & amen. Et nemo venit ad Patrem nisi per Christum. Falsum igitur, quod aliqua promissio Dei fuerit etiam & amen citra Christum: quodq; ad Deum aliquis venerit, gratiam vel veniam consecutus sine Christo. Secundo negatur consequentia à positione conditionis vnius, qua Deus vult præstare misericordiam, ad negationem aliarum. Supra. n. ostensum est, Deum patefaciendæ misericordiæ suæ tres omnino conditiones subordinasse: Christum, fidem, & resipiscentiā nostrā. Nō igitur sequitur: Deus promittit veniā, modo homines resipiscant: Ergo nō propter Christum: vel, ergo sine fide: vt non sequitur: Promittit veniam propter Christum. Ergo non requirit fidem & poenitentiam. Sunt enim hæc subordinata & connexa immutabiliter. Resipiscentia nulla est, nisi ex fide: fides nulla nisi in Christum. Hinc speciatim patet responsio ad singula.

I. *Falsum est*, quod fides Abelis & Enochii fuerit in Deum citra Christum: vel quod fide placuerint Deo citra Christum. In Christo enim placuit Deo reconciliare sibi omnia. Ergo etiam Abelem & Enochum: Nemo venit ad Deum, nec requirit Deum, nisi per Christum: Abel & Enoch accesserunt ad Deum, requisierunt Deum. Ergo nō citra Christum. Omnes promissiones in Christo sunt etiam & amen. Abeli & Enocho obtigit à Deo promissa remuneratio. Ergo in Christo. Nec refert, quod ibi non expressa sit Christi mentio. Implicitè enim continetur. Nam patribus Apostolus tribuit fidem viuificantem, vt patet ex fine capituli 10. vers. 38. ad Hebr. *Iustus ex fide viuet*. At hæc fides viuificans est fides Euangelij & Christi Roman. 1. 17. & 3. 25. Et capit. 13. 8. *Iesus Christus perī & hodie & in secula*.

II. *Falsum*

II. Falsum est quòd Deus pepercisset mundo, resipiscienti in diluuiò citra Christum: quòd in lege promitteretur venia resipiscen- tibus citra Christum: quòd Leuitæ prædicent misericordiam populo præstitam à Deo citra Christum: quòd denique Psal. 32. & Ezech. 33. promittatur resipiscen- tibus remissio peccatorum citra Christum. Nulla enim promissio Dei rata nisi in Christo. Ergo nec istæ. Quamuis autem non ubiq; expressa addatur Christi mentio: ubique tamen includi intelligitur in vtroque Testamento: Stat enim expressa Christi mentio in veteri: *Miserebor domus Iuda & seruabo eos in Iehoua Deo ipsorum, hoc est, in Christo.* Stat etiam in Nouo: *Nemo venit ad patrem, nisi per me.*

Quin retorquenda hæc sunt in hæreticum: Deus promittit veniam resipiscen- tibus. Ergo non citra Christum: Resipiscencia enim nulla est, nisi ex fide: siquidem ad Deum accedere absque fide nemo potest. Fides autem in Deum nulla est nisi per Christum. Vana igitur etiam est collectio in exemplis duobus postremis, Deus. n. resipiscen- tibus semper remittit poenas æternas, quandoq; & tẽporales, vt Ezechia, Niniuitis, Achabo: idq; se perpetuò facturum promittit Ezech. 33. At nulla promissio Dei est etiam & amen, nisi in Christo. Nulla etiam resipiscen- tia, nisi ex fide in Christum. Vnde patet, argumentum inde collectum à comparatione temporis gratiæ & iræ esse ineptum sophisma, cuius maior seu conexio est falsa, quia sumit hypothesin manifestè falsam, hætenus re- futatam, quod tempore iræ seu legis Deus remisit pec- cata citra Christum. Atqui omnes promissiones de venia peccatorum & gratia erga resipiscen- tes etiam sub lege ad Euangelium pertinebant, & in Christo erant fundatæ: si- cut dicitur; *Seruabo eos in Iehoua Deo ipsorum:* & Chri- stus fuit mediator noui Testamenti interuentu mortis suæ ad redemptionem etiam earum prauaricationum, qui fue- rant sub priore Testamento. Heb. 2. 9. 15.

Ad probationem V. Quod Deus Hier. 31. promiserit re- missionem peccatorum in Nouo Testamento, etiam ci- tra Christi satisfactionem Respond. Falsum & hoc est. Sicut enim in nouo Testamento remittit: ita se remis- surum olim promisit. At non remittit nunc nisi creden- tibus in Christum, & fide amplectentibus sanguinẽ eius;

Proposuit enim Deus Christum placamentum per fidem in sanguine suo. Ergo nec promisit remittere nisi per fidem sanguinis Christi.

QUATVOR ratiunculæ antecedentis sunt friuolæ ignorationes Elenchi. Nō enim propitius esset Deus nostris peccatis: sed recordaretur peccatorum nostrorū, nec mirum esset non imputare eum nobis nostras iniquitates: frustra deniq; liberalitas & munificentia Dei tantopere prædicaretur: siquidem satisfactionem pro peccatis exigeret à nobis. Quoniā verò λύτρον pro peccatis nostris minimè exigit à nobis: sed gratis dat filium mediatorē, condemnans peccatum nostrum in carne eius, & propter eius ἀντίλυτρον gratis nobis remittit peccata per fidem in sanguine ipsius: Vtique opus id est immensæ misericordiæ, quòd in Christo propitius est iniquitati nostræ: nec recordatur peccatorum nostrorum: nec imputat nobis iniquitates: statque immensa Dei erga nos liberalitas & munificentia in hoc, quòd totum ius suum remisit quo ad nos: Etsi plenissimè satisfactionem acceperit pro nobis à Christo. Nam id ipsum immēse fuit bonitatis, quod pœnam debitam non inflixit nobis, sed à nobis transtulit in eum, qui nullo suo dispendio, summo autem nostro bono eam pro nobis sustinere voluit & potuit.

pag. 236.

Contra blaterat hareticus: Regem eum non munificum sed tenacem & avarum dicendum, qui cum nullius rei indigeat, & gratis remittere possit, tamen pecunias sibi à subditis debitas ipsis quidem remittat, pro ipsis verò ab aliquo diuite, qui nihil ipsi debet, eas exigit. Quasi verò par ratio sit debiti pecuniarij, cuius absoluta remissio saluo omni iure fieri à quouis potest: & iuris naturalis, cuius absoluta remissio esset naturæ abnegatio. Atqui Deus se ipsum negare non potest.

NE G A T munificum dicendum eum qui causa est, ut aliquis beneficio vel maximo afficiatur, sed eum tantum qui de suo donat atque largitur. Quasi verò Deus nō de suo largiatur nobis filium: de suo donet fidem & Spiritū Sanctum & vitam æternam, & omnia propter Filium & cum Filio Rom. 8. 32.

CA V I L L A T V R denique nos non omninò immunes fuisse à debito persolviendo, siquidem Deus ab humana natura nostra in ipso Christo illud debitum exegerit. Sed

non

non videt hæreticus, aliud esse exigere debitum ab omnibus & singulis hominibus, quod iure Deus poterat: aliud ab vno homine pro omnibus: quod gratuito Deus fecit. Ab humana enim natura nostra in certo individuo pro omnibus debitum exigi & lui, flagitabat iustitia: vt eadem natura, quæ peccauerat, pro peccato lueret.

Ad probationem VI. & VII. Quod Angeli & Baptista hominibus promiserint Dei & donum & veniam absque satisfactionis interuentu. Respond. Est falsum. Angeli, n. prædicant & donum Dei in Christo secundum declarationem Euangelij: *Natus est vobis hodie Seruator.* At Christus in Euangelio declaratur Seruator mundi per fidem in sanguine suo: Et Baptista prædicauit baptismum resipiscentiæ in remissionem peccatorum. At resipiscencia non est nisi ex fide. Fides per Christum in sanguine eius: Nec fit remissio absq; fusione sanguinis: Ideo dixit Baptista: *Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi.* Sustulit verò peccata mundi agnus Dei non solum doctrinâ & vitæ exemplo, vt mentitur hæreticus: sed præcipuè sanguine & Spiritu suo: *Sanguis Iesus Christi mundat nos ab omni peccato: Abluti estis, sanctificati, iustificati estis in nomine Domini Iesu, & per Spiritum Dei nostri.*

Ad probationem VIII. Quod remissio peccatorum quam Christus attulit, sola pœnitentia comparatur: proinde non satisfactione Christi. Respond. Est fallacia consequentis à positione conditionis tertiæ, qua Deus vult præstare misericordiam, ad remotionem primæ: vt in probatione IV. Et minor est falsa: Neq; enim remissio peccatorum dicitur in Scripturis sola pœnitentia comparari, sed dicimur fide iustificari, & vitam æternam habere. Nec dicimur placere Deo pœnitentia sed fide: nisi sumendo pœnitentiâ latè pro tota conuersione quæ est ex fide, vel fidem includit. *Qui credit in Filium Dei, habet vitam æternam. Fide iustificati pacem habemus:* & quidem fide mortis Christi pro nobis: *Reconciliati Deo per mortem filij eius.* Cum fide autem coniungitur pœnitentia tanquã perpetuus & indiuiduus fructus. *Resipiscite & credite Euangelio.*

Cauillum hæretici quòd cogitatio satisfactionis pœnitentiâ potius labefactet, refellit Apostolus Petrus: *Cum timore versamini tempore commemorationis vestre: Vt quâ*

sciatis vos, &c. non caducis rebus argento vel auro fuisse redemptos à vana conuersatione vestra ex patrum traditionibus accepta: Sed pretioso sanguine, utpote agni immaculati & incontaminati nempe Christi. Et Paulus: Precio empti estis: glorificate igitur Deum in corpore vestro, & in Spiritu vestro, quæ sunt Dei.

Ad probationem IX. Quod satisfactio sit contraria remissioni: Respond. Verum hoc est in eodem subiecto. Falsum vero in diuersis. h. e, si satisfactio exigatur ab eo ipso, cui remittitur debitum. Atqui à nobis, quibus datur remissio, nulla exigitur satisfactio.

Ad probationem X. Quod remissio mera creditoris liberalitate nulla solutione interueniente debitori obueniat. Respond. Maior vera est de remissione absoluta: Falsa autem de conditionata, qualis est diuina remissio, ut supra in declaratione est ostensum.

Ad probationem XI. Quod in remissione vera debitor solvatur obligatione: creditor sibi satisfieri non velit. Responsio eadem. In remissione quidem absoluta vtrunq; concurrit: In conditionata vero satis est, si debitor obligatione debiti solvatur: siue creditor propter vrgens aliquod ius suum aut alterius, vel propter fidem iuratam, quæ interuenit, aliâve causas, satisfactionem aliunde requirat, vel à se ipso accipiat, siue non. Hoc enim debitoris non interest, nec de remissione quoad ipsum, aliquid diminuit. Nec est nouum, principem amico, qui multam legum incurrit, si à principe remissionem petat, dare ei de suo peculio multam persoluendam, ne legum violetur authoritas: quod cum fit à principe, debitori multa verè remittitur: & tamen legibus è Principis thesauro satisfactio præstatur. Improbe igitur & sacrilegè hæreticus Deum remissionis laude per satisfactionis doctrinam spoliari mentitur.

*Ad probationem XII. à parabola Regis Matth. 18. Respond. 1. Parabolæ non faciunt dogmata. 2. Scopus parabolæ est docere, Deum ex misericordia donare nobis debita absq; satisfactione nostra: quod satis est ad nos obligandum ad similem misericordiam erga alios: non autè absq; satisfactione omni seu absque λύτρω Christi nobis donato & per fidem imputato. Alioqui parabola pugnaret cum declaratione Euangelij: *Eum qui non nouit pec-**

catum,

eatum, fecit pro nobis peccatum, &c. quod fieri non potest. Est igitur fallacia à secundum quid.

Ad probationem XIII. & XIV. Quod debeamus idem facere, quod Deus fecit: *Respond.* Est eadem fallacia à secundum quid. Neque enim iubemur nullam pro debitis satisfactionem exigere: aut debita quævis absolute remittere. Sic enim euerteretur omnis disciplina, tollerentur iura & contractus omnes è societate humana: sed tantum iubemur remittere iniurias priuatas citra vindictam: Idque propter remissionem gratuitam à Deo nobis factam, seu exemplo Dei condonantis nobis offensarum vindictam gratis sed in Christo Ephes. 4. versic. 32. *Condonantes vobis mutuo offensas, sicut & Deus condonauit vobis in Christo.* hoc est, absque satisfactione nostræ non verò absque λύτρω Christi.

Ad probationem XV. Quod χαρίζεσθαι gratis donare, & satisfactionem accipere fiat contraria. *Responsio* eadem quæ ad IX.

Ad probationem XVI. Quod remissio omnem excludat solutionem. *Respond.* Fall. à secundum quid. Excludit solutionem eius, cui fit remissio: sed non omnem simpliciter: vt in prob. XI.

Refutatio argumentorum Ostorodij Samosatreniani.

Ad argumentum I. & II. Quod satisfactionis nulla in Scripturis fiat mentio, neque æquipollens doctrina contineatur. *Respond.* Assumptio hæc est falsissima. Nam λύτρεν, ἀντίλυτρεν propriè est *precium redemptionis* per modum satisfactionis pro culpa, vel reatu, vel obligatione quauis persolutum. Christus dedit se ipsum pro nobis λύτρεν ἀντίλυτρεν *Matth. 20. 1. Tim. 2.* Dedit ergo se precium satisfactorium pro nobis. Impudens verò esse mendacium hæretici æquipollentias illas quas recitat in Scripturis reperiri negantis: *suprà cap. 5. dubio VII.* prolixè fuit demonstratum.

Ad argument. III. Quod doctrina satisfactionis Scripturis repugnet: *Respond.* Antecedens est falsa & blasphemica assertio. Nam Christi λύτρεν, ἀντίλυτρεν pro nostris peccatis expressè docetur in Scriptura.

Ad probationem I. Quod doctrina satisfactionis velit salutem obtineri sine obseruatione mādatorum Dei:

Respond. 1. Maiorem in Euangelio esse falsam, testatur Apostolus ad Galat. 2. vers. 21. Si enim salus observatione mandatorum obtineri potuisset, Christus frustra mortuus esset. Vox autem illa Christi ad scribam: *Si vis vitam ingredi, serua mandata*: Legalis est, perstringens falsam scribarum opinionem de legali iustitia: & docens quid debeat homo, nec tamen possit præstare, ut ad quærendam in Christo iustitiam fidei adigatur. 2. Minor laborat fallacia amphibologias in particula *sine*: Nam docemus salutem obtineri *sine observatione* mandatorum, tanquam satisfactione, non autem *sine ea* tanquam obedientia fidei & gratitudine.

1. Pet. 2.
16.

Ad probationem II. A fine mortis Christi: *Respond.* Vel est fallacia accidentis, vel minor falsa. Si enim doctrina satisfactionis & gratuita redemptionis aliqui ad carnis securitatem abutuntur: non id fit vitio doctrinae, sed malitia hominum: quam Petrus redarguit: *Vt liberi ac non veluti malitiæ velamen habentes libertatem* Per se doctrina satisfactionis Christi pro nobis in fidelibus excitat & excitare debet ardens gratitudinis studium: ut docet Apostolus Rom. 5. & 8. & Iohannes 1. Iohan. 3. *Videte quantam charitatem dedit nobis pater, &c.* Et Petrus cap. 1. *Versamini cum timore, scientes vos redemptos, &c.*

Ad probationem III. Quod scriptura commendat dilectionem Dei, antequam Christus moreretur: *Responsum* solidè est supra cap. 5. dub. VI. Legatur etiam Calvinus Instit. cap. lib. 2. cap. 16. sect. 2.

Rom. 3.
v. 23. 24.
Heb. 9.
13.

Ad probationem IV. Quod doctrina satisfactionis doceat peccata non gratis remitti: *Respond.* vel est fall. à secundum quid: ut in Socini argumento III. & probati. XV. *vel minor est falsa.* Scriptura enim docet Deum gratis remittere peccata, quo ad nos: interveniente tamen morte & redemptione Christi per sanguinem eius.

Ad probationem V. Quod Scriptura reconciliationem nostri ascribat Deo: Doctrina satisfactionis Christo: *Respond.* Ignoratio clenchi: Subordinata non pugnant. Reconciliationis opus ascribitur utrique & Deo ut fonti, & Christo ut Mediatori. Nec verum est, non reperiri, quod Christus nos reconciliauerit Deo, seu quod Deum nobis placatum dederit. Nam Col. 1. v. 19, reconciliatio primum ascri-

ascribitur Patri: *Placuit patri per eum sibi reconciliare omnia pace per sanguinem crucis eius facta*: Deinde Christo Mediatori: v. 21. 22. *Itaque vos quondam ab alienatos & hostes nunc sanè reconciliavit in corpore illo carnis sue per mortem*: quod de Christo intelligendum esse euincit quod dicitur: *ἐν τῷ σώματι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ διὰ θανάτου.*

Argumentum IV. ab absurdis, est impiè absurdum, & in Deum blasphemum. *Prima & Tertia* blasphemia, q̃ faciat Deum immisericordem, crudelem, & iniquum, refutata est suprà *cap. 5. dub. V. obiect. V.*

Secunda, quòd stabiliat immisericordiam in nobis: refutata est ad probationem XIII. & XIV. Socini.

Quarta: quod filius patrem superaret misericordia: est ex falsa & heretica hypothesi, quod Pater & Filius sint *ἰτεγγύτοι*: Atqui sunt *ἰμοότοι*, vnus natura Deus. Eadem ergo Patris & Filij misericordia: Nec Filius qua Deus remittit absque satisfactione sua ipsius: *Ego ego deleo peccata tua propter me.*

Quinta denique, quòd si Christus mortem æternam luit pro nobis, non resurgere debuerit: refutata solidè habetur supra *cap. 3. dub. X. Instantia X.* Sic breuiter discussis hæreticorum argutiis stat supra declarata ac demonstrata veritas, quod misericordiam suam Deus liberrimè quidem, sed non nisi in Christo hominibus dispenset.

D V B I V M XIV.

An eo, quod dicitur: Non est volentis, neque currētis: sed, &c. non renatis relinquatur aliquod velle & currere, licet non sufficiens absque misericordia Dei.

D V B I V M XIV. ex versic. 16. *non est volentis neq; currentis sed misereantis Dei*: Videtur Apost. non renatis relinquere aliquod velle & currere, licet nō sufficiens sine misericordia Dei: cōtra illud: *Deus dat velle & perficere*: aut si totū tribuit misericordiæ Dei, tollere liberū arbitriū, & facere homines truncos vel certè ignauos. Sic olim Semipelagiani cōtendebāt aduersus Augustinū: *Nō est volētis neq; currentis*: nō accipiēdum esse simpliciter: sed cōparatè: illud quod à voluntate & conatu nostro ad Dei auxiliū affertur esse quidē *exiguū & modiculū*, si cū opulētissima Dei gratia cōferatur, vt iure optimo nihil dici possit, sed tamē reuera esse *aliquid*. A qua opiniōe nō

Tom. 2. multum abfuit Hieronymus dialogo I. aduersus Pelag. (¶
 dial. 1. tamen dialogi illius sunt) Qro te, inquit, non legisti. Non
 non pro- volentis neque currentis sed misereantis Dei est? Ex quibus
 cul à li- intelligimus, nostrum quidem esse velle & currere: sed ut
 mine p. voluntas nostra compleatur & cursus: ad Dei misericor-
 262. dia pertinere: atq; ita fieri, ut & in voluntate nostra, & in
 cursu liberum arbitrium seruetur, & in consummatione
 voluntatis & cursus Dei cuncta potentia relinquantur.

R E S P O N S I O.

Sed contra est. quòd Apostolus gratiam nō partitur in-
 ter hominē & Deū, sed directē negat, esse hominis volē-
 tis & currentis, hoc est, homines velle & currere: totū ve-
 rò Deo misereanti ascribit: vel certē nō loquitur de velle
 & currere non renatorum, quasi hi volendo & currendo
 faciāt initium, aut modiculum conferant gratiæ: sed de
 velle & currere renatorū, idq; tribuit misericordiæ, quasi
 dicat, q̄ alij volunt & currunt, alij non, id totum est Dei
 horum misereantis, illorum non misereantis: ut quotquot
 volunt & currunt, ex Dei misericordia velle & currere
 intelligantur. August. duobus locis, istam Semipelagia-
 norū elusionē perspicuē discussit. Ad Simplic. lib. 1. quæst.
 2. col. 632. Deus est, inquit, qui operatur in vobis & velle
 & operari pro bona voluntate, ubi satis ostendit etiam
 ipsam bonam voluntatem in nobis operante Deo fieri. Nam
 si propterea solum dictum est: Non volentis neque curren-
 tis, sed misereantis est Dei, quia voluntas hominis sola non
 sufficit, ut iuste rectēque viuamus, nisi adiuemur miseri-
 cordia Dei: potest & hoc modo dici: Igitur non misereantis
 est Dei, sed volentis est hominis, quia misericordia Dei sola
 non sufficit, nisi consensus nostra voluntatis addatur. At il-
 lud manifestum est frustra nos velle, nisi Deus misereatur.
 Illud autem nescio quomodo dicatur, frustra Deum mise-
 veri, nisi nos velimus. Si enim Deus miseretur, etiam volu-
 mus: ad eandem quippe misericordiam pertinet, ut veli-
 mus. Deus enim est qui operatur in nobis velle & operari
 pro bona voluntate. Nam si queramus, utrum Dei donum
 sit voluntas bona, mirum si negare quisquam audeat: At e-
 nim quia non precedit voluntas bona vocationem, sed vo-
 catio bonam voluntatem: propterea vocanti Deo rectē tri-
 buitur, quod bene volumus nobis verē tribui non potest, quod
 queramus. Non igitur ideo dictū est putandum: Non volē-

tis neque currentis, sed misereantis est Dei, quia nisi eius
 adiutorio non possumus adipisci quod volumus: sed ideo
 potius, quia nisi vocatione eius non volumus: Hæc ibi Au-
 gustinus. Clarius in eandem sententiam Enchirid. ad
 Laur. cap. 32. Cum si homo eius ætatis est, ut ratione iam
 utatur, non possit credere, sperare, diligere, nisi velit: nec per-
 sequi ad palmam superna vocationis Dei, nisi voluntate
 cucurrerit: quomodo igitur non volentis neque currentis sed
 misereantis est Dei, nisi quia & ipsa voluntas, sicut scriptum
 est, à Deo preparatur? Alioqui si propterea dictum est: Non
 volentis neque currentis, sed misereantis est Dei, quia ex
 utroque fit, hoc est, ex voluntate hominis & misericordia
 Dei, ut sic dictum accipiamus: non volentis neque cur-
 rentis sed misereantis est Dei: tanquam diceretur: non suf-
 ficit sola voluntas hominis si non sit etiam misericordia Dei:
 Non ergo sufficit sola misericordia Dei, si non sit etiam vo-
 luntas hominis: ac per hoc, si rectè dictum est: Non volen-
 tis hominis sed misereantis est Dei: quia id voluntas ho-
 minis sola non implet, cur non & contra rectè dicitur: non
 misereantis est Dei, sed volentis est hominis, quia id miseri-
 cordia Dei non implet? Porro si nullus Christianus dicere
 audebit: non misereantis est Dei, sed volentis est hominis, ne
 Apostolo apertissime contradicat: restat, ut propterea rectè
 dictum intelligatur: Non volentis neque currentis, sed
 misereantis est Dei, ut TOTVM DEO detur, qui hominis
 voluntatem bonam & preparat adiuuandam, & adiuuat
 preparatam. Præcedit enim bona voluntas hominis multa
 Dei dona, sed omnia, non vocationem, illuminationem. Qua
 autem non præcedit ipsa, in eis est & ipsa. Nam utrumque
 legitur in sanctis eloquiis: Et, Misericordia eius præueniet
 me: Et, Misericordia eius subsequetur me. Nolentem præ-
 uenit, ut velit: nolentem subsequitur, ne frustra velit. Hæc
 ibi. Ex quib. patet, gratia Dei hominis voluntatē præue-
 niente, & ex mala bonā faciente, liberū hominis arbitriū
 non tolli, sed ex seruo seu captiuo ad malum, liberum ad
 bonum effici: Neque sequitur, in hac voluntatis muta-
 tione homines se habere purè passiuè, ut stipites, aut ideo
 remissos esse debere. Nā Spiritu Dei excitati & acti agūt
 & ipsi, volunt & currūt: licet non ex se, sed ex Deo mise-
 rente velint & currāt, sicut dicitur: Qui Spiritu Dei agū-
 tur, hi sunt Filij Dei. Et: Faciam, ut ambuletis in viis meis. 14.

Ps. 59. 10.

Ps. 23. 8.

Rom. 8.

Non ergo hæc dicuntur, inquit Calvinus, quo Spiritum Dei nobis igniculos instillantem nostra vel pernicacia vel ignauia præsocemus, sed ut intelligamus, ab ipso esse, quicquid habemus, &c.

DVBIUM XV.

Vtrum restrictio misericordie Dei in dicto: Misereatur quorum vult, &c. congruat cum dictis de misericordia vniuersali: Roman. II. 32. I. Tim. 2. 4. &c.

DVBIUM XV. ex versic. 18. *Misereatur cuius vult, quem vult indurat: videtur ista restrictio misericordie Dei non congruere cum dictis de vniuersali misericordia: Rom. II. ver. 32. conclusit Deus omnes in contumacia, ut omnium misereretur. I. Timoth. 2. vers. 4. Qui vult omnes homines seruari & ad agnitionem veritatis venire.*

RESPONSIO.

Non est pugna. Est enim misericordia generalis, qua omnibus vult aliquod bonum: est & specialis, qua bonum vitæ æternæ vult solis credentibus electis. Sed, inquis, omnib. dicitur velle bonum salutis æternæ. I. Tim. 2. v. 4. Aliqui igitur distinguunt voluntatem, quod omnib. velit id bonum secundum quid, hoc est, approbatione & mandato: aliquibus tantum, solis nempe credentib. electis simpliciter, hoc est, approbatione, mandato & effectione simul. Si omnib. sic vellet simpliciter, omnes seruarentur, quod non fit. Sic Scholastici conciliant hæc dicta distinctione voluntatis signi & beneplaciti, seu antecedentis & consequentis, seu approbationis & efficacię.

August.

Ench. c.

103. &

ep. 105.

107. &

de Spiritu

& lit. c.

33. & l.

6. hypog.

in fine. Et

de corr.

& gra-

tia. c. 14.

15.

AVGVSTINVS vero vniuersalem passim interpreta-
tur distributiue, quod Deus velit omnium misereri, om-
nēsque seruari, hoc est, ex omni hominū genere & ordi-
ne omnes electos, quia hortatur ibi I. Tim. 2. ad orandū
pro omnibus hominum generib. & ordinibus. Et sic in-
terpretatur Ioh. Apoc. 5. 9. *Redemisti nos Deo per sanguinē
tuum ex omni tribu & lingua & populo & natione.* Idem
Augustinus etiam restrictiue ad eos omnes qui saluātur,
hoc est, credentes electos: *Conclusit omnes sub peccato, ut
omnium misereretur:* hoc est, ut quotquot seruantur, non
nisi misericordia Dei seruaretur: *Vult omnes homines ser-
uari,* quasi dictum sit: Nullum hominē saluum fieri nisi
quē saluum fieri ipse voluerit: non quod nullus sit homi-
num, nisi quē saluum fieri velit: sed quod nullus saluus
fiat,

fiat, nisi quē velit: & ideo fit rogādus vt velit: quia necesse est fieri si voluerit. Sic inquit, *intelligimus id, quod in Evangelio scriptum est: Qui illuminat omnem hominē venientem in hunc mundum: non quia nullus hominum est, qui non illuminetur, sed quia nisi ab ipso nullus illuminatur.* Hæc restrictio est de mente scripturæ. Nam Apostolus ipse vniuersalem, quæ est Rom. 11. & 1. Tim. 2. manifestè restringit ad credentes Gal. 3. 22. *Omnia conclusit sub peccatū, vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus:* quasi dicat, omnes homines testante Scriptura perditī sunt per peccatum: vt quotquot à perditione seruantur, non nisi gratia Christi seruentur per fidem.

DVBIVM XVI.

An Deus indurando aliquos fiat author peccati: & qualis sit illa induratio.

DVBIVM XVI. ex eodem versu. *Quos vult indurat:* cum induratio sit peccatum: videtur Deus indurando aliquos fieri author peccati: Humana prudentia, vt sub prætextu excusandi Deum à peccato, de throno eū deiiciat, fingit glossas & tropos alienos. *Istis inquit August. Pelagianis & legis aduersariis non placet, vt Deus bonus mentes excæcet aliquorum.* Alij dicunt, indurat permissione, hoc est, permittit indurari: Alij indurat patientia & lenitate, qua, sicut dicitur Rom. 2. 5. impij redduntur deteriores.

Aug. Tō. 6. cont. adu. legis. lib. 2. cap. 7.

RESPONSIO.

VERVM ENIMVERO his glossis magis accusatur Deus. Nam permittere aliquem submergi, quem possis seruare est negligentia vel inuidentia. Nec vacat crimine malè administrati officij pater vel herus, qui sua permissione seu indulgentia liberos vel seruos corrūpit, vt Heli Sacerdos. Deus ergo siue dicatur permittere indurari, quos poterat emollire, nec tamen emollit: siue dicatur sic indulgenter regere mundum & tractare impios, vt reddat deteriores, quos poterat continere in officio, aut facere meliores: à culpa negligentia aut inuidentia per istos minimè liberatur. Nec iuuat eos, si dixerint: ideo permittere Deū aliquos indurari, quia ipsi nolūt emolliri: permittere lenitate deteriores fieri, quia sic ipsi velint. Nam quæstio manet, cur illos emendari nolētes nō faciat vo-

Hier.
Tom.1.
pag. 390.

Indura-
tio quid
sit.

Indura-
tionis
duo gra-
dus.

Indura-
tionis va-
rij modi.

1

2

3

lentes cum possit: curque horum voluntates non corri-
gat. In utroque atem iuxta humanam prudentiam vel
impotentiae, vel negligentiae, vel denique invidentiae
culpa manet. Hoc argumento *Atticus* tenet *Critobulum*
Pelagianum apud *Hier. Dial. 3.* Per indurationem igitur
non intelligere debemus nudam permissionem, hoc est,
cessationem prouidentiae Dei in impiorum induratione:
nec indulgentiam aliquam culpabilem per se vel per acci-
dens, qua impij tantum à se ipsis indurentur patientiae Dei
abusu, sicut *Heli* patris indulgentia corrumpebat filios:
neque etiam talem Dei actionem, qua ex mollibus du-
ros efficiat, aut duritiem, hoc est, malitiam cordibus in-
generet aut instillet. Absit. Talis enim indurationis mo-
dus, Deum vel prouidentiam suam spoliaret, vel malitiae ef-
fectorem constitueret. Sed per *indurationem* intelliga-
mus effectum irae & ultionis Dei, quod duritiae cordis hu-
mani non tollit, sed relinquit, non emollit aut minuit,
sed aggrauat in poenam praecedentium peccatorum
occulto, sed iusto iudicio. Duo enim sunt indurationis
gradus plerumque coniuncti: desertio in duritiae: &
grauioris duritiae inflictio. In neutro peccat vel fit iniu-
stus Deus. Non in deserendo: quia emollire non tene-
tur: nec in aggrauando, quia duritiem durite iuste pu-
nit. Et quidem posteriorem indurationis actum exercet
varie, semper tamen iustissime: aliquando *immediato* iu-
dicio impios priuando intus donis, ratione & consilio,
vel foris infligendo poenas, unde in eis ebullit grauior
indignatio & furor aduersus Deum. Sic *Pharaonem* in-
durasse octies dicitur in *Exodo*: *Ego indurabo, indurauit*
cor Pharaonis. Aliquando *per Satanam*, tradendo ei co-
cos & duos magis excoecandos & indurandos occultis
suggestionibus aut modis aliis: Vt cum *Iehoua* iratus
dicitur concitasse *Dauidem*, ut numeraret populum. 2.
Samuel. 24. versic. 1. Idem verò fecisse dicitur *Satan*
1. Paralipome. 21. vers. 1. Sic in historia *Achabi* Deus
iussit *Satanam* decipere *Pseudoprophetas*: *1. Reg. 22. ver.*
22. Decipies & praualebis: egredere, & fac ita: Et de re-
probis dicit *Apostolus*, Deum huius seculi, hoc est, *Sata-*
nam excoecare mentes eorum, & cap. 2. *Corinth. 4. vel*
impios per se ipsos indurat, tradendo eos suis cupiditati-
bus & desiderijs carnis, ut sua malitia ruant in peius, fa-
ciendo

ciendo quæ non oportet. Sic Pharaon ter dicitur in Exodo *indurasse se ipsum*: Et Deus dicitur *tradidisse gentes cupiditatibus cordium suorum ad impuritatem & fœdis affectibus*, ut *ἀντιμυδιᾶς* suæ prauitatis reciperent in se ipsis: *vel per miracula, flagella, aut obiecta alia, quibus se premi sentientes, cum ad resipiscentiam inuitentur, exasperantur magis, ut Pharaon contra Moysen, Iudæi contra Christum: vel denique per prophetas & ministros accusando, comminando, &c.* Sicut Iesaias iubetur excœcare Iudæos: *Vade & excœca cor populi huius, &c.* Rom. 1.
4
Iesa. 6. 9.

IN HIS inquam iudiciis non est, cur Deum à peccato vindicare laboremus, magna quidē parte occultis, omnibus tamen iustissimis. Est enim Deus absolutus creaturarum Dominus. Siue igitur emolliat siue induret quos vult: non dicet figmentum fictori suo: *Quid facis?* Est & iustus iudex mundi. Peccata igitur peccatis, duriem duritie punit absque iniustitia. Neque induratio propriè, sed durities est peccatum. Durities enim est contumacia cordis, ex ipso homine & Satana existens, non à Deo. Induratio verò est non emollitio aut duritie aggrauatio in pœnam contumaciæ, iusto Dei iudicio. Non igitur Deus indurando quos vult, potest dici causa peccati.

Ad cauillum verò Sophistarum.

Induratio est à Deo.

Induratio est peccatum.

Peccatum igitur est à Deo.

Respondetur negatione consequentiæ, quia vel sunt quatuor termini, vel minor est falsa. Induratio enim à Deo est, quā est iusta *ἀντιμυδιᾶς* seu pœna contumaciæ. Quā verò peccatum est, non est à Deo, sed à Satana & ipsis impiis. Nam ut patet ex prædictis: Induratio & Deo & Satanae & impiis in Scripturis tribuitur *ὁμολογῶντες*: Deo ut Iudici: Satanae ut carnifici: impiis ut reis. Si verò sic obijciatur:

Durities seu contumacia est à Deo.

Durities est peccatum.

Ergo peccatum est à Deo.

Est fallacia accidentis, vel maior falsa. Neque enim durities quā peccatum est, à Deo est, sed à Satana inspirante malitiam, & ab impiis, malitiam ex se & in se ge-

nerantibus, sibi que accersentibus. Deo autem tribuitur non nisi per accidens, quatenus malitia posterior est prioris *ἀντιμάρτυρ* & pœna. Denique legantur, quæ supra c. 1. sub finem dub. V. de traditione gentium in reprobum sensum ex Augustino cōtra Iulianum fuerunt disputata.

DVBIUM XVII.

An per massam vasorum misericordiae & iræ corrupta vel incorrupta natura sit intelligenda.

DVBIUM XVII. ex vers. 21. *An non figulus potestatem habet ex eadem massa faciendi, &c.* quæri possit, an per massam vasorum misericordiae & iræ natura corrupta vel incorrupta significetur.

RESPONSIO.

Aliqui neque corruptam, neque incorruptam, sed informem generis humani materiam notari putant. Sed hoc nimis subtile est, neque solidum. Quicquid enim per materiam eam intelligant, limum terræ, semen, vel aliud quid, informe non erit, quin vel corruptum dicatur vel incorruptum. Multò simplicius est massam hanc de natura corrupta accipere.

I. Quia genus humanum ex natura corrupta Adami est propagatum.

II. Quia massa damnata propriè obiectum est electionis & reprobationis misericordiae & iræ, prout Apostolus massam eam in vasis considerat ver. 22.

III. Quia sic iustitia Dei in reprobandis his, misericordia verò in eligendis illis multò fit luculentior: & à calumniis humanæ rationis vindicatur facilius.

IV. Denique Augustinus ubique hoc fundamētum diligenter substernit mysterio prædestinationis: De ciuit. Dei l. 15. ca. 1. *Vterque electus & reprobus ex eadem massa tota damnata originaliter: sed tanquam figulus Deus ex eadem massa fecit aliud vas ad honorem, aliud in contumeliam.* Idem de natura & gratia: *Vniuersa igitur massa pœnas dedit: & si omnibus damnationis supplicium redderetur, non iniuste procul dubio redderetur.* Ad Simplicianum lib. 1. q. 2. *In Adam omnes moriuntur: à quo in vniuersum genus humanū origo ducitur offensionis Dei, una quædam massa peccati, supplicium debens diuinæ summæque iustitiæ, quod siue exigatur, siue donetur nulla est iniquitas.* Et alibi passim.

DUBIUM XVIII.

Utrum vasa iræ à Deo, an à se ipsis, an à Satana intelligantur κατηρτισμένα coaptata vel preparata ad interitum.

DUBIUM XVIII. ex versu. 22. Tulit multa lenitate vasa iræ preparata ad interitum: quæritur, à Deo an à se ipsis, an à Satana dicantur vasa iræ κατηρτισμένα, hoc est, *coaptata vel preparata.*

A Satana non videntur præparata, quia vasa coagmentantur à figulo: At Satan non est figulus generis humani.

Nec à se ipsis: quia nullum vas formatur à se ipso sed à figulo.

Sed nec à Deo coagmentata videntur.

1. Quia dicit: *Perditio tua ex te Israel: ex me salus tua.* Hos. 13. 9.

2. Quia omnes sunt naturâ filij iræ: non igitur aliqui sunt facti vasa iræ à Deo. Eph. 2. 2.

RESPONSIO.

Discrepantes istæ sententiæ ita conciliandæ sunt. In vasis iræ tria considerantur: *natura, vitium & finis.* Quoad *naturam*, nō à se ipsis: nec à Satana, sed à Deo sunt per creationem. Quoad *vitium* seu prauitatem naturæ inhærentem, habent eam non à Deo, sed ex se & à Satana, per primum hominis peccatum. *Finis* eorum duplex est: proximus contumelia & interitus eorum: remotus & vltimus, ostensio potētiae & iustitiæ Dei in illis. Vtrunque habent non ex se ipsis, neque enim ipsa se ordinant ad interitum vel ad gloriâ Dei, sed à Deo per ordinationem seu destinationem ad eos. Sic igitur vasa iræ secundum naturam coagmentata intelliguntur, hoc est, creata & condita non ab alio nisi à Deo. Secundum prauitatē qua propriè sunt vasa iræ Dei, hoc est, organa rea iræ, in quibus iram suam ostendat, coagmentata utique rectè dicuntur à se ipsis & à Satana per spontaneum lapsum, & peccata subsequētia, quibus se reddiderunt vasa iræ Dei obnoxia: Et hætenus valēt rationes duæ: ex Hos. 13. & Ephes. 2. Secundum fines denique ad quos tendunt, & quos Apostolus versu. 22. expressit, coagmentata, hoc est, ordinata verè dicuntur à figulo Deo per æternum prædestinationis consiliū. Et si enim omnes homines sūt naturâ filij iræ, propter vniuersalē corruptionem: nō tamē omnes sunt vasa iræ, sed aliqui tantū. Deus enim gratuitò prædestinationis consilio

inter filios iræ discreuit alios eligendo ad gratiam, vt essent vasa misericordiæ præparata ad gloriam: alios reprobando à gratia, vt essent vasa iræ coagmentata ad interitum.

Ex his apertum est, cur Apostolus dicat vasa iræ *κατηρτισμένα* aptata esse ad interitum, nulla facta aptantis mentione: quia videlicet diuersa ratione tam à se ipsis intelligi possunt esse aptata, quàm à Deo figulo: quod etiam Martyr fatetur, iuxta illud Augustini de duab. epistolis Pelag. l. i. cap. 20. *Deus alios facit vasa ira secundum meritum: alios vasa misericordiæ secundum gratiam.* De vasis verò misericordiæ actiua voce dicitur, *παρατίθησεν* Deus preparauit: quia siue naturam, siue iustitiam, siue finem seu gloriam eorum spectes: tota præparatio soli Deo debetur. Est etiam apertum, vasa ira *κατηρτισμένα* eis ἀπολείπειν adaptata ad interitum tanquam ad finem per se esse à solo figulo: cuius per se est vasa formare ac destinare ad vsus honestos vel indecoros vers. 21. Vasa verò ipsa, et si per se ad interitum se ipsa non ordinant: neque enim interitum suum intendunt: per accidens tamen etiam ad interitum sese ordinare & præparare dicuntur, quoniam talia esse & facere intendunt, quæ ad interitum necessario deducunt. *Augustinus* passim non dubitat Deo figulo hoc disertè tribuere; quod vasa iræ præparauit ad interitum æquè, ac vasa misericordiæ præparauit ad gloriam: Vt de C. D. lib. 15. cap. 1. *Deus ex eadem massa damnata originaliter tanquam figulus fecit aliud vas ad honorem aliud in contumeliam.* De prædest. & gratia cap. 16. *Qua tandem impudentia homo de Deo, lutum de figulo iudicabit, non solum dicens: quid me fecisti sic? Sed etiam de aliis damnabili curiositate persecutus & dicens: Quare de eadem massa fecisti, alium quidem sic: alium verò sic.*

Sic Fulgentius ad Monim p. 31. *Mala opera illorum, quos non prædestinauit ad regnum, sed ad interitum præsciuit:* Et pag. 37. *In hoc itaque Deus ista VASA aptauit, in quod prædestinauit, hoc est interitum.* Atque hoc est quod dicit Salomon Prouerb. 16. 4. *Omnia propter se fecit Deus: etiam iniquum ad diem malum.* Si impietatem spectes, impius se ipsum in malum præcipitat, & ita ad diem malum facit: Si impij naturam, à Deo vt figulo est factus: si finem & exitum ab eodem Deo ad eum est ordinatus, & quidem

quidem geminum: proxime quidem ad diem malum, h. e. ad interitum, ultimo ad gloriam conditoris. Atq; hæc de dubiis. Reliqua quæ de iustificatione in v. 30. &c. moveri possent, suprâ sunt expedita.

ANNOTATIO LOCORVM COMMVNIVM EX CAPITE IX.

i. **L**ocus I. ex versic. i. *De iureiurando.*

De hoc quæritur:

1. *Quid sit?* Veritatis occultæ aut dubiæ confirmatio per appellationem ad testimonium & iudicium Dei, scrutâti corda, & punientis per iuria.

2. *An Christianis sit licitum iurare?* Omnino exemplo Apostoli.

3. *Qua forma verborum à Christianis rectè suscipiatur?* Veritatem dico, non mentior attestante &c.

4. *Per quem sit iurandum?* Per Deum: per Christum: Per Spiritum Sanctum. Vnde luculentum Trinitatis argumentum habetur.

5. *Quare per creaturas non sit iurandum Christianis?*
 1. quia cultus inuocationis eis non conuenit. 2. quia nō sunt *ἀποδογνῶσαι*. 3. quia nō omnipotentes. 4. Quia inuocatio Christianorum confunderetur cum religione aliarum sectarum. 5. Quia sic confirmaretur blasphemia Samosaténiana, quod Christus & Spiritus Sanctus non sint Deus.

6. *Quando sit iurandum?* Cum interest gloriæ Dei: salutis propriæ vel alienæ: iudicio nostro vel alieno.

7. *De quibus rebus sit iurandum?* certo cognitis: grauib, licitis, possibilibus. Et an de futuris? D.

8. *An iuramenta omnia sint seruanda?*

9. *Qui finis iurisiurandi?* Heb. 6. veritas, pax, salus.

10. *Qua species?* iuxta I. C. aliud *promissorium*, de futuro: Iuro me daturum, facturum: aliud *assertorium* de præsentis vel præteritis: Iuro me tibi debere: me non fecisse. *Assertorium* triplex: Iudiciale, Voluntarium, Necessarium. *Iudiciale*, quod in iudicio pars parti defert, approbante iudice. *Voluntarium*, quod ex cōuentione partium

Extra iudicium coram superiore defertur ad confirmandos contractus: aut quo aliis cauetur. *Necessarium*: quod iudex defert ex officio. Sub hoc comprehenduntur varieg species: Iuramentum *in litem, calumnia, malitia*: *suppletorium, purgatorium, tutorium: testium, &c.*

II. *Cognata*: vehemens asseueratio veritatis: Amen, amen dico vobis: viuit Pharaon: & viuit anima tua.

12. *Pugnantia* sunt, iuramenta temeraria: illicita: per iuria, iuramenti legitimè delati recusatio, vel improbatio. Referatur ad locum V. cap. 1.

LOCVS II. ex versic. 3. *De οὐρανείᾳ Christiana.*

De hac quæritur:

1. *Quid sit?* dolor ex alieno malo, & studium id depellendi, ex amore Christi & membrorum eius.

2. *An cadat in Christianos: & quare?*

3. *An & quatenus nostra saluti alienam anteferre conueniat?* ex regula charitatis: Diliges proximum vt te ipsum.

4. *Cur Stoica ἀπάθεια improbetur & fugienda?*

LOCVS III. ex vers. 1. & 5. *De persona Christi.*

I. *Quod sit Deus*: argumenta duo illustria. 1. Quia per eum rectè iuratur. 2. Quia vocatur Deus benedictus super omnia in secula.

II. *Quod sit homo verus*: quia ex patribus secundum carnem.

III. *Quod Θεανδρῶτος Deus & homo in vna persona* quia idem Deus benedictus, & ex patribus secundum carnem. Coniungatur cum loco 6. cap. 1.

LOCVS IV. ex vers. 1. *De Deitate Spiritus Sancti*: Inuocatur, iuratur per eum ab Apostolo: verus igitur Deus *καρδιογενής* & omnipotens.

LOCVS V. ex versic. 4. *De privilegijs Ecclesiæ veteris.*

Videatur loco I. cap. 3.

LOCVS VI. ex v. 6. 7. 8. 9. *De promissionibus diuinis.*

I. *Quid sit promissio diuina?* verbum Dei de dandis bonis vel tollendis malis.

Ex obiectis.

II. *Quotuplices sint?* Ex obiectis, alia sunt communes vniuersis: vt de nō redituro diluuiio: de vicissitudine temporum: de messe, vindemia, de iure gladij: de politiis seruandis: transferēdis, &c. *Alia propria Ecclesiæ.* Et hæc rursus vel generales sunt vel speciales. *Generales sunt de privilegijs*

legiis Ecclesiæ ad omnes ciues pertinētibus: vt externū ius fœderis, sanctificatio: ius legis, Euangelij, vsus Sacramentorum: de quibus supra cap. 3. & hic vers. 4. Aliæ sunt *Speciales*: datæ solis credentibus, & conuersis de gratia salutis æternæ. *Qui credit in Filium Dei, habet vitam æternam.* Aliæ *Singulares*: certis personis aliquando datæ, vt Abrahamo de terra Canaan, de semine, &c. Dauidi, Salomoni, Hiskia, &c. & aliis Sanctis in Nouo Testamēto.

*Ex sub-
iectis:*

Ratione subiectorum aliæ sunt de *bonis corporalibus*, iis-
que *communibus*: quæ pane quotidiano cōprehenduntur:
vel *particularibus*: quæ aliquib. aliquādo ex promissione
cōtingerunt aut contingūt à Deo, vt dignitates, opes, va-
letudo, longæuitas. Aliæ de *bonis Spiritualibus*, quæ sunt
vel *vocationis*, vt fuerūt *χαιοι* Spiritus Sancti in pri-
mitiua Ecclesia, de quib. 1. Corinth. 12. & hodie sunt dona
linguarum, sapientiæ, doctrinæ, eloquentiæ. Item *virtutū
singularū*, vt fortitudinis heroicæ, authoritatis, continen-
tiæ, castitatis, &c. vel *salutis seu ad salutem necessaria*, vt
fides, iustificatio, conuersio, regeneratio, & salus ipsa.

DE bonis corporalibus omnibus, & de Spiritualibus
vocationis est regula: quod promissiones Dei habeant
vel expressè additam, vel tacitè subintellectam condi-
tionem diuinæ voluntatis: Itaque non omnibus dantur
simpliciter, quia non omnibus sunt necessaria: sed iuxta
diuinæ voluntatis mensuram dispensantur: & ideò cum
conditione petendæ sunt. Excipiuntur promissiones sin-
gulares, quæ aliquando absolutæ fuerunt.

DE bonis verò salutis promissiones aliæ sunt lega-
les, aliæ Euangelicæ: *Legales* quibus Deus promittit vi-
tam æternam sub conditione perfectæ obedientiæ legis:
Qui fecerit ea, viuet in eis. Fac hoc & viues. *Euangelicæ*:
quibus Deus promittit remissionem peccatorum & vi-
tam æternam sub conditione pœnitentiæ & fidei in
Christum: *Quoties resipuerit peccator, &c. Qui credit in
filium Dei, &c.*

De his verò sunt quæstiones aliæ controuersæ.

1. *Sintne absoluta, an conditionales?* Sunt conditiona-
les in se: quia offeruntur cum conditione fidei & pœ-
nitentiæ: *Si credis toto corde, licet tibi, &c. Agite pœni-
tentiam, & accipietis donum Spiritus Sancti.* Abso-
lutæ verò respectu credentium & agentium pœniten-

tiam, & his absolute petendæ sunt: *Remitte nobis peccata nostra, &c.*

2. *Sintne vniuersales an particulares?* seu ad quos pertineant? Sunt *vniuersales*, concione & inuitatione omnium ad fidem & pœnitentiam: *Particulares* verò effectu quem non omnibus, sed solis credentibus præstant. Et quia omnibus credentibus hunc præstant. Sic vniuersales respectu credentium rectè dicuntur. Pertinent igitur ad omnes credentes, non ad omnes homines simpliciter: quia ad incredulos & impœnitentes non pertinet: nisi concione, & conditionaliter, si conuertantur.

3. *Sintne immutabiles?* Fieri non potest vt excidat fermo Dei: Deus mentiri non potest: Ergo certæ. Ergo salus fidelium certa. Duo certitudinis fulcra, Hebr. 6. versic. 18. *Vt per duas res immutabiles, quibus fieri non potest, vt mentitus sit Deus, consolationem validam habeamus.*

1. Consilium Dei immutabile, τὸ ἀμετάθετον τῆς ἐκκλησίας.

2. ὅρκος iusiurandum, quo promissiones salutis stabiluit. *Iurauit Dominus & non pœnitebit eum.* Cætera huc referantur.

LOCVS VII. De prædestinatione diuina. Quæritur de hac:

1. *Quid & quot modis dicatur προγνωσις præscientia?* Quatuor modis, vide cap. 8. in ver. 29.

2. *Quid & quot modis prædestinatio?* Tribus modis: vide ibidem in v. 30. *latè*: pro tota προθεσίᾳ proposito Dei. *strictè*: pro sola prædestinatione electorum. *strictissime*: pro solo actu posteriore propositi diuini, seu pro prædestinatione sanctorum: quæ est ordinatio electorum ad media & finem seu ad gratiam & gloriam.

3. *Quotuplex sit?* I. strictissima significatione à Fulgētio ad Monimum docetur prædestinatio duplex: *vna* bonorum ad gloriam, *altera* malorum ad pœnam: vbi prædestinatio propriè est ordinatio bonorum & malorum ad contrarios fines. Sed relinquitur quæstio: vnde alij sint boni, alij mali: cum omnes naturâ iaceant in eadem massa damnabili, & sint filij iræ. Ergo distinguenda est prædestinatio lata significatione in electionem & reprobationem, tanquam partes de quibus omnis est quæstio & controuersia.

I. *Quid*

1. *Quid sit electio?* Consilium miserendi, quorum vult ex massa perdita: & ordinandi eos ad gratiam & gloriam.
2. *Qua electionis causa mouens?* Sola Dei misericordia, ut ex vocante, &c. vide dub. V.
3. *An electio ad gloriam & gratiam facta sit ex operibus prauis, & cur non?* vide ibidem.
4. *An ex fide prauisa, & cur non?* vide dub. VI.
5. *An sit vniuersalis omnium?* vide dubio VII.
6. *An sit absoluta dicenda & quatenus non?* Habetur hoc ex dub. VIII.
7. *An sit mutabilis, ut electi possint fieri reprobi?* Negatur vers. II. *Vt propositum Dei secundum electionem firmum maneret.* Matth. 24. *Si possibile esset.* Ioh. 10. *Oves meas nemo rapiet, &c.*
8. *Qua Electionis effecta & signa?* cap. 8. vers. 29. *Quos praeognouit, hos praeordinauit, vocauit: iustificauit, glorificabit.* Effecta & signa eadem, vocatio, fides, iustificatio, regeneratio, glorificatio.
9. *Qui fines?* Duo: Finis & gloria electorum. Finis 3, gloria Dei per ostensionem misericordiae.
10. *Quid reprobatio?* Consilium relinquendi quos vult in massa perdita, & ordinandi eos ad damnationem propter peccata: vide dubio X.
11. *Quotuplex reprobatio?* Simplex & comparata. Ibid.
12. *An sit ex prauisione infidelitatis aut impoenitentiae: an verò absoluta Dei voluntate facta: & quatenus illud & hoc verum vel falsum sit?* vide dubio VIII.
13. *Quis finis reprobationis?* Primus, contumelia & interitus. Vltimus ostensio irae & potentiae Dei.
14. *An vasa irae sint coagmentata ad interitum à Deo an à Diabolo? an à se ipsis?* vide dubio XVIII.
15. *An Deus ordinauerit reprobos ad peccandum.* Negatur: quia ordinatio Dei est intentio rei bonae: ut est Finis. Peccata reproborum non sunt res bona. Si dicas: ordinatio fit non tantum ad finem, sed etiam ad media: Respond. 1. Peccata non sunt media ad poenam: respectu peccantium, qui poenam ut finem non intendant, sed potius impunitatem. 2. Respectu Dei ordinantis ea demum peccata in ordinationem cadere dici possunt: quae sunt aliorum peccatorum poenae: ut excecatio, induratio, &c. quia haec ut poenae habent rationem alicuius boni moralis.

Reliqua non cadunt in ordinationem Dei nisi permissi-
ue: quia Deus decreuit ea permittere ad finem concur-
rere, non vt media ad finem, sed vt causas proximas finis
proximi & vltimi. Ordinatur nihilominus ea, determinan-
do quousque grassentur, & dirigendo ad fines electis v-
riles, sibi gloriosos.

16. *Qua sint effecta reprobationis?* Per se effecta sunt:
desertio, subtractio gratiæ, induratio, ira Dei & pœna æ-
terna. Per accidens, cœcitas, prauitas, peccata, & interitus
reprobatorum. Horum enim causa efficiens per se est Sa-
tan & libera voluntas hominis, sponte se priuans recti-
tudine, peccans, & interitum sibi accersens. Causa defi-
ciens & per accidens horum est Deus, quatenus iratus sua
gratia hæc mala non tollit in reprobis: sicut causa defi-
ciens & per accidens tenebrarum est Sol, quatenus ab-
sens suo lumine tenebras non pellit in aëre.

17. *Sitne docenda doctrina de predestinatione?* omnino,
quia Scriptura ideò tradit. *Vsus* est gloria Dei, consolatio
& humilitas nostra. Quomodo sit prædicanda, vide
Augustin. lib. 2. de bono perseverant: cap. 21.

LOCVS VIII. *de misericordia Dei.*

Quæritur de hac:

1. *Quid sit?* Propensa voluntas Dei in creaturas.
2. *Sitne Deo naturalis?* & quatenus? vide dubio XII.
3. *Sitne absoluta? an conditionata?* & quatenus? vide du-
bio XIII.

14. *Quotuplex sit?* & an sit communis erga omnes? vide
dubio XV.

LOCVS IX. *de induratione.*

Quæritur.

1. *Quid sit?* & quomodo fiat? vide dubio XVI.
2. *An Deus per eam fiat author peccati?* Nequaquam:
vide ibidem.

LOCVS X. *De vocatione*, ex versic. 24. Vide loc. 2. ca-
pite 1.

LOCVS XI. *De iustitia & iustificatione fidei*: ex ver. 30.
vide cap. 3. lib. 4. & cap. 1. l. 12.

LOCVS XII. *De scandalo*. ex ver. 33. Quæritur:

1. *Quid sit?* Dictum, factum, vel res reddens alium de-
periores per se, vel per accidens.
2. *Quotuplex?* Datum & acceptum,

3. *Qua*

3. *Quæ causa scandalorum, & cur necesse sit scandala fieri? Immutabilis malitia Satanæ, & reproborum: & iustum Dei iudicium.*

4. *Quomodo & quibus Christus sit petra scandali: & lapis offendiculi? Incredulis: per accidens.*

CAPITIS DECIMI

AD ROMANOS

Argumentum, Partitio, Analysis.

Cohæret hoc caput cum fine præcedentis, ubi Apostolus duplicem fecerat iustitiam, fidei & operum: & illam gentes apprehendisse, istam Iudeos non consecutos esse dixerat. Nequid verò horum vel odio gentis suæ, vel temerè asseruisse videretur: præmissa rursum protestatione de suâ erga Iudeos benevolentia, singula illa clarius persequitur. Præcipuè illud de duplici iustitia ex Mose confirmat: & legis quidem iustitiam impossibilem, fidei verò iustitiam solâ veram, certam & catholicam in scripturis, tradi ostendit: explicatis simul organis externis, quibus eam Deus ordinariè dispensat. Tandem gentium gratuitam adoptionem: Iudeorum verò iustum ob rebellionem repudium olim prænuntiatum fuisse Scripturarum quoque oraculis confirmat.

Partes capituli constituo quatuor:

PRIMA usque ad vers. 4. est insinuatio cauens suspicionem *ἡμῶν καὶ περὶ χάριτος*, ver. 1.

Confirmat quod ver. 31. cap. 9. dixerat, Iudeos sectatos legem ab eius iustitia aberrasse, *ἡμεῖς ὁμολογούμεν*: Flagrant zelo Dei: Non ergo aberrarunt: Respondet concessione & distinctione antecedentis, hoc est, collaudatione & improbatione zeli secundum quid: v. 2. *Testor enim &c.*

Improbationem ostendit tribus causis seu vitiis zeli: quorum 1. ignorantia. 2. Spiritualis superbia. 3. Contemptus gratiæ Christi, ver. 3. *Nam ignorantes, &c.*

SECUNDA pars à ver. 4. ad 14. est demonstratio duplicis iustitiæ, legis & fidei, & quod sola fidei sit vera, & sectanda. Demonstrationis summa est.

Iustitia ea sola est sectanda, quam & lex ipsa & Moses, & vniuersa Scriptura vt veram possibilem certam & catholicam omnibus proponit ad salutem.

Talis est sola iustitia fidei in Christum.

Sola igitur sectanda.

Propositio omittitur per se manifesta. *Conclusio* continetur ver. 4. *Christus est ad iustitiam*, hoc est, iustitiam confert cuius credenti.

Assumptio illustratur rationibus & autoritatibus.

Ratio 1. quia Christus finis legis: Ergo lex ad Christum mittit: & sic sola fidei iustitia est vera, ver. 4. *Nam finis legis, &c.*

Ratio 2. A forma & effectis vtriusque iustitiæ legis & fidei: Legalis est impossibilis ad vitam teste Mose. Ergo frustra quæritur, *versiculo 5. Moses enim &c.*

Ratio 3. ab effectis & adiunctis iustitiæ fidei: medetur tentationibus: tollit diffidentiam dubitationes & perplexitatem cordis *vers. 6. 7. Ne dixeris in corde tuo? Quis? Ergo est certa: Vbi contrarium subintelligitur, quòd iustitia legis hæreat in vtraque, nescia quomodo in cælum ascendat, aut ab inferis liberetur.*

Ratio 4. Acquiescit in verbo fidei seu promissione Evangelij. Ergo certa nec impossibilis. *ver. 8. Prope est verbum, &c.*

Ratio 5. prioris illustratio: Non quærit salutem in se sed in Domini Iesu Mediatoris morte & resurrectione, quam firma cordis fiducia & oris confessione amplectitur. Certa igitur est *vers. 9. Si confessus fueris, &c.*

Antecedens confirmat à gratuitis fidei & confessionis effectis: Fidei enim gratis imputatur iustitia Roman. 4. Confessionī gratis promittitur salus Matth. 10. 32. v. 10. *Corde enim creditur, &c.*

Ratio 6. ab autoritate Iesaiæ 28. 16. Cuius credenti in Christum promittitur gloria salutis, *versiculo 11. Dicit enim Scriptura, &c.* Ergo iustitia fidei sola vera, certa, & catholica, hoc est, ad omnes fideles Iudæos & gentes tam veteris quàm Noui testamenti perti-

nens.

Ratio

Ratio 7. confirmans priorem à pari omnium conditione, seu indigentia gratiæ ex cap. 3. 22.

Item ab identitate gratiæ Dei erga omnes inuocantes tam gentes quàm Iudæos ex capite 3. versiculo 29. Non aliter hos aliter illos vult seruare: sed similiter omnes inuocantes. Inuocatio autem est ex fide. Ergo fidei iustitia est Catholica : *versiculo 12. Non enim est distinctio.*

Ratio 8. confirmans priorem ab authoritate Ioëlis cap. 2. 32. *Quisquis inuocauerit, &c. seruabitur.* Inuocatio est ex fide, omnes igitur & soli credentes seruantur: proinde iustitia fidei sola vera & catholica. *vers. 13. Quisquis enim, &c.*

TERTIA pars à ver. 14. ad 18. est conclusio ex demonstratione præmissa eleganti gradatione eliciens *proposita* de mediis ad fidei iustitiam & salutem ordinatis: quibus repulsis non mirum Iudæos iustitia & salute frustrari.

1. Soli inuocantes seruantur. Ad salutem igitur necessaria inuocatio.

3. Soli credentes inuocant. Necessaria igitur fides.

3. Soli audientes credunt : Necessarius igitur auditus.

4. Ex sola prædicatione auditus : Ergo prædicatio necessaria *ver. 14. Quomodo igitur, &c.*

5. Soli missi prædicant: Ergo necessaria missio.

Antecedens probat testimonio Isaiaë 52. 7. Nahum. 1. 15. *Quam speciosi pedes, &c.*

Obijciunt contra nexum secundi & tertij membri : Si ad fidem necessarius auditus : An igitur ubi auditus ibi fides? Respondet negatione: non omnes audientes credunt. Probat testimonio Iesaiæ 53. 1. *Domine quis credidit, &c. v. 16.* Inde concludit: Fidem igitur ante se requirere auditum & quidem verbi Dei, sed non semper sequi, *v. 17. ergo fides, &c.*

QUARTA pars ex præcedente gradatione est elenchus Iudæorum : 1. Si fides ex auditu: excusantur igitur Iudæi, qui non audiuerunt. *Respond.* Imò audiuerunt quia Euangelium ubique inuulgatum: *ver. 18. Sed an non audiuerunt?*

2. Fortè per ignorantiam abiiciunt doctrinam non intellectam: ex ver. 3. ubi ignorantia eis obiecta: *Respon.* Imò ex malitia; quod probat antiquis querelis de eorū contumacia & minis de repudio gentium substitutione Deut. 32. 21. Ies. 65. 1. & 62. 2. *versiculo* 19. 20. 21. *An Israel non cognovit, &c.*

PRIMA PARS CAPITIS.

Insinuatio,

1. *Fratres, propensa quidem voluntas cordis mei & deprecatio ad Deum super Israël est ad salutem.*
2. *Testor enim de ipsis, eos Zelum Dei habere, sed non ex notitia.*
3. *Nam ignorantes Dei iustitiam, & propriam iustitiam studentes constituere, iustitia Dei non fuerunt subiecti.*

I FRATRES BENEVOLENTIA QUIDEM CORDIS MEI. Persecuturus Apostolus ea, quæ de Iudæorum abiectiōe disputauerat, atque omnem eis iustitiæ laudem derogaturus, imò cæcitatem & contumaciam in Deum obiecturus, insinuatione lenit eorum animos, ne odio ipsorum talia scribere putetur. Affectum suum in ipsos grauius testatur quàm suprà. Prius ingentem cordis dolorem ex eorum interitu: nūc propensam cordis voluntatem ad eorum salutem sibi esse dicit: néve frigida hæc beneuolentia videatur, addit effectum, se pro Israele ad Deum deprecari ad salutem, hoc est, pro Israelitarum cōuersione & salute sedulò ad Deum vota facere. Est autem maioris amoris pro alterius salute sollicitè orare, quàm ob alterius exitium dolere: maioris etiam officij laborare, ut fratres saluentur, quàm ut supplicio liberètur. Insinuatio est *αιαντα πόδες*, quod particula suspensiuæ *ὡς* indicat. Deest enim redditiua *ἔτι*, & hoc vult: Est mihi quidem, fratres, erga vos propensa animi voluntas: sed non ideo mihi dissimulanda ad vos veritas. Sic insinuatione inuidentiæ & adulationis suspicionem auertit.

DOCEN

DOCENTVR hoc Apostoli exemplo concionatores, diligenter præparandos esse auditorum animos, vt erga personas docentium sint bene affecti, deque eorum beneuolentia persuasi, maximè cum argumentum tractandum est asperum & insuaue, vt in redargutionibus errorum, & reprehensionibus vitiorum, ne quid ex maleuolentia, sed omnia salutis iuuandæ studio in se dici intelligant. Secus vix in animos influunt, quæ dicuntur vel maximè salutaria: qua de re Rhetorum præcepta sunt consulenda.

RVRVS etiam docentur, ita cauendas esse offensiones, ne adulationis vitium incurrant, nec offensionis vitandæ gratia dissimulandam veritatem, & blandiendum auditorum affectibus. Vtrunque extremum vitauit Apostolus, & suo exemplo vitandum docuit. Iuxta vulgatum igitur Aristotelis dictum amicus quidem fit, Plato, amicus fit Socrates: magis verò amica fit veritas.

DOCENTVR denique omnes, veram beneuolentiã non in verbis, aut communicatione externorum officiorum, sed maximè in κοινωνία precum, & mutua salutis cura consistere. Amor enim vult ei, qui amatur, omne bonum, maximè salutem. Hæc autem non in manib. nostris, sed in Deo est sita. Maximè igitur in societatem precum ad Deum descendit. Atque in tali ἀγάπῃ, præcipuè κοινωνία sanctorum consistit.

2. TESTOR ENIM DE IPSIS, QVOD ZELVM DEI HABEANT: αὐτοῖς plurale ostendit priore versu ἐσθ' αὐτοῖς ἐξ ἑαυτῶν collectivum esse. Ad accusationem transit occupatione: Quomodo Iudæi essent abiecti, aut à legis iustitia alieni, cum tanto gloriæ Dei zelo flagrent? Zelus enim est indignatio ob læsionem rei valde amatae, & conatus depellendi ab ea iniuriam. Zelus Dei est dolor ob contumeliam aut læsionem gloriæ Dei valde amati, & studium suo loco hanc prohibendi, iuxta mandatum Dei. Vt Pinehas zelo Dei, cuius gloriam pollui scortatione videbat, scortatores ferro traiecit. Sic Iudæi zelo legis & gloriæ Dei fidem Christianam quasi legi & Deo inimicam oderant, hocque agebant, vt cultus legis conseruaretur. Atqui probabile non videtur, eos qui pro Dei gloria, & legis conseruatione adeò zelantur, à legis iustitia aberrare, aut hostes Dei esse.

Zelus
quid sit.
Zelus
Dei quid.
Numer.

25.

*Zelus
non secū-
dum no-
titiam
quis.*

*Zelus er-
rans.*

Hęc est obiectio. Apostolus zelum eos habere nō negat, sed negat zelū esse laudabilem, quia sit & κατ' ἐπίγνωσιν *non secundum scientiam siue notitiam*, quasi dicat, est zelus errans & præposterus: volūt videri zelotypi pro gloria Dei contra Christum, sed errant: quod probabit versu sequente: quia nempe nec legem, pro qua tantopere æstuant, nec fidem Christianā, quā adeò sectantur norunt vel intelligunt: vnde non pro lege, sed pro suis laruis, non pro Dei gloria, sed pro sua ambitione, non contra homines, sed contra Deum ipsum belligerantur. Docet ergo Apostolus requiri quidem zelum Dei in piis, & esse laudabile: sed fieri vitiosum, si sit & κατ' ἐπίγνωσιν: *non secundum notitiam*. Notitia discernit zelum rectum à vitioso. Hęc verò notitia est gemina. 1. Vt res, quæ à nobis amatur, ab aliis læditur: rectè cognita habeatur, nec circa eam erratur. 2. Vt læsio, quæ rei amatæ infertur, nō tantūm putetur esse, sed verè sit læsio, contumelia, vel iniuria. Cū tali notitia zelus coniunctus dicitur κατ' ἐπίγνωσιν bonus & laudabilis: Cum verò in altera vel vtraque notitia erratur, est zelus κατ' ἀγνοίαν errans & præposterus, verbi causa in zelo Dei requiritur. 1. Vera Dei cognitio, eiusq; voluntatis, legis cultus, & gloriæ iuxta verbū Dei. 2. Vera veri Dei læsio & contumelia. In vtraq; notitia errabat zelus Iudeorū. Errabant enim circa Dei voluntatem & gloriam, quā putabant cōsistere in obseruatione perpetua ceremoniarum & cultuum legalium. Errabant quoq; circa læsionē putantes doctrinam Evangelij erroneā & Deo contumeliosam esse, cum nō esset, ideoq; indignabantur iniuste. Potest tamē zelus etiā aliter reddi vitiosus, si modus & finis indignationis aut vindicationis legitimus nō seruetur: vt si priuatus zelo ruat extra limites vocationis: vel affectibus nostris gloria Dei prætexatur. Sūma *Zelus errans* est irasci dictis aut factis, quibus gloria Dei lædi falsò existimatur: seu, cum amatur, quod non est amandū, aut lædi putatur, quod non læditur. h. e. cū aut putatur gloria Dei, quæ non est, aut putatur læsio gloriæ Dei esse, quæ non est: vt cum Papistæ doctrinam Evangelij persequuntur, errores ac superstitiones suas mordicus tuentur, putantes eas placere Deo, & in earum defensione consistere gloriam Dei, cum nihil sit minus: doctrinam verò Evangelij esse hæreticam, & lædere gloriam Dei, cū

cū sit cœlestis veritas. Ista zeli distinctio probè obseruāda est. *Primum* vt zelum nostrum ipsi secundū notitiā *Zeli di-* regere discamus: Requiritur. n. ab omnibus zelus gloriæ *stinctio* Dei: sed cauendum, ne zelo erremus. *Bonum est emulari, si necessa-* *pro bono fiat*, hoc est *ὁμιλῶσιν*, modo ac fine debito. *De-* *ria.* *inde* ne zelo præpostero Iudæorum, hæreticorum & Pa- *Gal. 4. 18.* pistarum offendamur, qui ardens studium gloriæ Dei, & bonas intentiones, defensionem suarum superstitionum & oppugnationem veritatis cœlestis prætendunt, quod Christus futurum prædixit *Ioh. 16. ver. 2. Putabant se præstare cultum Deo.* Atqui norma zeli non est opinio vel affectus humanus, sed verbum Dei.

3. NAM IGNORANTES DEI IUSTITIAM. Probat, zelum Iudæorum esse vitiosum: triplici ratione, vt in analysi est dictum. *Primò* ignorant iustitiam Dei: Quomodo igitur eam assequerentur? aut pro ea zelarentur? Ignoti siquidem nulla cupido. Ignorantiam obiicit non facti sed iuris. Omnes enim tenentur non ignorare iustitiam Dei, præsertim doctores legis. Potest hîc variè intelligi *iustitia Dei*: vel pro *iustitia vniuersali*: quam igno- *Iustitia* rarunt, non considerantes summam *angelicam* rectitudinis *Dei quid* in Deo exigente non modo externam membrorum, sed *hoc loco.* & internam cordis puritatem in iustificandis: quam ignorantiam Christus Matth. 5. v. 15. & 23. Phariseis obiicit. Vel pro *iustitia Dei particulari* vindicatrice, vt suprà, cap. 1. vers. 2. & 3. v. 25. quam ignorarunt, nescientes Deum adeo iustum, vt peccata sine pœna non dimittat iustificandis: vel denique pro *iustitia Christi seu fidei*, vt suprà cap. 1. v. 17. & 3. v. 28. & 4. v. 6. Quomodocunque intelligas, bene congruet.

Primum igitur vitium zeli Iudaici fuit, affectata ignorantia perfectionis Dei, quæ lege exigitur ab hominibus, qui ea iustificari volunt. Sic zelus laborauit ignorantia *Vitia zeli* rei, pro qua zelabantur, hoc est, Dei & gloriæ Dei. *Iudæorum.*

Alterum vitium manans ex priore fuit conatus stabiliendi propriam iustitiam *ἐννοῶντες ἑᾶναι τὴν ἰδίαν δικαιοσύνην*. *Pro* *priam iustitiam* vocat iustitiam inhærentem, quam prius iustitiam legis & operum: & opponit iustitiæ alienæ seu Dei verbum *ἐᾶσαι* *stabilire* notat imbecillitatē, imò nullitatem huius iustitiæ; quod talis in homine non sit, sed iaceat, frustra autē stabiliatur, h. e. in pedes erigatur cōtra

Deum: Metaphora ab egro vel cadauere, quod frustra stabilitur, h. e, erigitur in pedes. Participium *ἰσχυόμενοι* respondet verbo *ἀπέχου* persequi c. 9. 31. significans Iudæorum conatum superbum & frustraneum: quòd licet iustitiam propriam non haberent, eam tamē stabilire superbè præsumerent. Hæc superbia fluxit ex ignorātia iustitiæ Dei. Sicut enim scholastici triviales cum primum ad Academiam appellunt suam eruditionem stabiliunt, h. e, valde sibi vidētur eruditi: quia Academicam perfectionē, h. e, immensum illud artium & scientiarum mare nesciunt, quod pernavigandum discipulis Academiae ostendunt: Ita hypocritæ, cum vix prima elementa legis diuinæ afsecuti sunt, iustitiam suam stabilire gestiunt, h. e, opinione propriæ iustitiæ tument (vt ille Phariseus Luc. 18.) quia summam illam *ἀρετῆς* iustitiæ Dei ignorant. Hæc superbia zelum Iudaicum fœdè inquinabat, quia erat error in fine. Prodebat enim eos non Dei, sed suæ iustitiæ & gloriæ causa zelari, hoc est, Christum odisse & persequi.

Tertium vitium erat contentus iustitiæ Dei, h. e, Christi seu fidei. Hoc enim sensu, iustitiā Dei nunc dici, ex ratione subiecta, & ex v. 6. patet: ac dicitur iustitia Dei, quia à Deo per fidē Christi donatur seu imputatur, vt supra c. 1. 3. 4. Apostolus docuit. Donat. n. Deus hanc iustitiam nō infusione, vt contendunt sophistæ, sed imputatione, vt liquet supra cap. 4. *ὅτι ἡμετέρας*, NON FVERUNT SUBIECTI, id est, noluerunt eam amplecti. Phrasis fuit etiam cap. 8. 7. Prudentia carnis legi Dei non subiicitur, h. e, contumaciter ei aduersatur. Metaphora à seditiosis subditis, qui nolunt subesse: *Nolumus*, inquiunt, *istum regnare super nos*: Simili rebellione Iudæi abiecerunt Christum, nolentes eius iustitiæ subdi, h. e, fide amplecti. Hæc ex utroque vitio præcedente ortum habuit. Sicut enim subditi rebelles principi suo subiici recusant: tū quia potentiam eius ignorant, tum quia in propria potentia cōfidunt: Ita isti, inquit, ignorantes Dei iustitiā & suam stabilire satagentes, iustitiam Christi repudiant. Hinc zelus eorū necessariò fuit vitiosus, quia *ὅτι κατ' ἐπίγνωσιν*: Est error circa læsionem & circa finem. Abiiciūt iustitiā Christi, tum quia putant, ea lædi gloriā Dei, qua minimè læditur: tum quia vidēt eā proprię suę iustitię aduersari & sic

rursus

Simile.

Luc. 19. 1.

Simile.

rursus non Dei, sed suæ gloriæ causa zelantur.

Primum hic obseruanda antithesis iustitiæ Dei & hominum. Contrariæ sunt, vt simul consistere nequeant. Quicunque igitur propriam stabiliunt: illam necessariò abiiciunt, stabilire autem propriam iustitiam nō est tantum velle iustitiam ex se aut viribus suis habere, & Deo obtrudere: sed velle operib. propriis iustificari, & vitam mereri: siue fingantur opera viribus propriis siue viribus gratiæ præstari. Nam propria dicitur iustitia, quatenus opponitur alienæ. Opponitur autē alienæ nō tantum ratione principij, à quo est, sed & ratione formæ, per quā est, & ratione subiecti, in quo est. Tribus enim hisce modis dicitur iustitia Dei, quæ opposita humanæ dicitur aliena. Deinde iustitia Abrahamæ propria fuit operum, non modo quæ à se, sed etiam quæ ex fide est operatus: Et tota tamen reiicitur. Simpliciter. n. fide, nullo modo operib. Abraham dicitur iustificatus coram Deo: quia simpliciter materia gloriandi ei negatur. Ergo iustitia propria stabilitur, non modo cum operib. liberi arbitrij: sed etiam cum operib. fidei homo iustificari coram Deo fingitur: qua de re supra in cap. 4. fusiùs.

*Iustitia
Dei &
hominū
opposita.*

*Iustitiā
propriam
stabiliri
quid sit.*

Obseruetur *secundò*, ex quo fonte iam olim non in Iudæis tantum, sed etiam in Philosophis, & Politicis: & hodie in monachis, Iesuitis, similibusque hypocritis opinio propriæ iustitiæ & meritorum ortum trahat. *Primum* quidem ex crassa cæcitate & ignorantia iustitiæ Dei. Putant enim sibi negotium esse nō cum Deo iustissimo, qui sit ignis consumēs peccatores, vt stipulas: sed cū puppa, vel cum Ioue Homérico, qui vel non videat hominum scelera, vel non adeò iis offendatur, quin facile hominum satisfactiunculis sibi patiatur imponi, cum ipse etiam sit sceleratus adulter. Quod si *ἀνεπίσταται* perfectionis Dei & atrocitatem iræ eius aduersus peccata satis agnoscerent, vtique cristas coram eo demitterent hypocritæ. *Deinde* verò ex *αὐθάδεια* atque superbia. Nolunt enim videri tam improbi, aut aliorum similes, sed efferuntur opinione propriæ iustitiæ exemplo Phraisi Luc. 18.

TERTIO obserua hypocritarum fatuitatem atque exitiosam insaniam. Dum enim quærunt stabilire iustitiam propriam, perinde faciunt atque puellæ,

*Simile.**Iustitia
Dei sese
subiicere
quid sit.*

quæ suas puppas stabiliunt in pedes, quæ stare tamen non possunt. *Neque enim in iudicio Dei iustificabitur ullus uiuens, Et: si peccata imputaueris Domine, quis consistet?* Sed hæc stultitia cum extrema insania coniuncta est. Facit enim ut hypocritæ Iustitiæ Dei subiici nolint: reddit superbos contemptores gratiæ, ac prorsus in Deum rebelles. Atqui superbis illis & rebellibus resistit Deus. Satis ei potentiæ ad eos compescendos, & è supremo fastigio ad ima tartara fulmine deturbandos. Discamus igitur agnitione tum iustitiæ Dei, tum indignitatis & iniustitiæ nostræ, timere Deum, abnegare iustitiam nostram, esurire & sitire iustitiam Christi: & eius gratiæ ac Verbo fide & obedientia voluntaria nosmet subiicere. Est autem, ut dixi iustitiæ Dei sese submittere, reum peccatis & mortis sese agnoscere, fiducia meriti Christi gratuitam remissionem peccatorum, quæ est iustitia nostra, à Deo petere & fide accipere.

SECUNDA PARS CAPITIS.

Demonstratio duplicis Iustitiæ: Legis & Fidei.

*Leuit.**18.5.**Ezech.**20.11.**Gal. 3.12.**Deu. 30.**12.**Deu. 30.**14.*

4. *Nam finis legis est Christus, ad iustitiam cuius credenti.*
5. *Moses enim describit iustitiam qua est ex lege, his verbis: Quod qui prastiterit ea, uiuet per illa.*
6. *At qua ex fide est iustitia, ita dicit: Ne dixeris in corde tuo: Quis ascendet in cælum? Hoc est Christum ex alto deducere.*
7. *Aut: Quis descendet in abyssum? Hoc est Christum ex mortuis reducere.*
8. *Sed quid dicit? Prope te verbum est in ore tuo & in corde tuo. Hoc est verbum illud fidei, quod predicamus.*
9. *Nempe, quid si confessus fueris ore tuo Dominum Iesum, & credideris in corde tuo, quod Deus eum excitauit à mortuis seruaberis.*
10. *Corde enim creditur ad iustitiam: ore autem confessio fit ad salutem.*

11. *Dicis*

11. Dicit enim Scriptura: Quisquis credit in eum non pudebit.

12. Non enim est distinctio vel Iudæi vel Græci. Nam idem est Dominus omnium, diues in quous, à quibus inuocatur.

13. Quisquis enim inuocauerit nomen Domini, seruabitur Ioel. 2. 38.

Esa. 28. 16

NAM FINIS LEGIS EST CHRISTVS. De-
est articulus: vtrique extremo, vt non sa-
tis appareat, vtrum sit antecedens. Sed co-
dem ferè recidit sensus, siue construamus
Finis legis est Christus: siue Christus est finis legis: nisi quod
posterior constructio est tota per se: prior aliquatenus ex
accidētī, vt videbitur. Nunc Apostolus ingreditur demō-
strationem, quod iustitia fidei sola sit vera & quærenda,
vt fuit in analysi. Nexus est in particula causali ꝓ: quæ o-
stendit esse probationē præcedentis sententiæ: Ignoran-
tia & superbia quadā iustitiam Dei in Christo oblatam
contemnunt & abiiciunt Iudæi: quare? quia ignorant, su-
perbè cōtemnunt finē legis, qui est Christus. Vel est taci-
ta occupatio obiectionis pro zelo Iudæorum. Atqui lex
tradit veram iustitiam: Iudæi vero non aliam quā legis
iustitiam sectantur. Ergo non errant. Respondet: i-
gnorant finem legis, qua quidem veram iustitiam
tradit: non verò quam ipsi nos operibus præstare quea-
mus, sed quam in Christo fide cōsequamur. Finis. n. legis
est Christus ad iustitiā cuius credenti. Nec displicet alia
occupatio, quam Martyr ostendit. Subuerebantur Iudæi,
si Christū amplecterentur, ne à lege deficerēt: aut si fidei
iustitiam amplecterentur ne à vera iustitia legis exclu-
derentur. Non, inquit, est cur hoc vereamur, quia legis
finis est Christus.

NUNC Considerandum i. Quo sensu finis legis dicatur
Christus. ii. Ad quid. iii. Quibus & quomodo. Nam
hæc tria breui hac sententia complectitur Apostolus,

*Christus
quomodo
sit finis
legis.*

I. Qui Christum dicunt esse finem, hoc est, abolitio-
nem legis, verum dicunt, sed non simpliciter, quia lex a-
lia moralis, alia ceremonialis & forensis: de ceremonia-
li verum, de morali non item.

FINIS igitur opponitur principio : & significat quadrifariam.

Finis dicitur quadrifariam.

I. Finis est rei extremitas seu terminus, quomodo dicitur punctum finis lineæ: mors finis vitæ: Insulæ fortunatæ finis terre: Dies nouissimus finis seculi: Rom. 6. 21. *Quorum finis est mors*, id est, exitus: Phil. 3. 19. *Quorum finis exitium*: 2. Cor. 11. 15. *Quorum finis erit secundum opera eorum*: Ioh. 13. *Christus usque in finem dilexit suos*.

II. Finis dicitur, propter quod fit motus, seu quod mouet agentem, qui dicitur ἐνεκα: Sic Arist. lib. 1. Eth. dicit τέλος & ἀγαθόν conuerti: & finem hominis esse τᾶραθόν seu beatitudinem: Et de finibus rerum exstant libri Ciceronis & aliorum.

III. Finis dicitur scopus & meta, ad quam collimatur. Sic finis fidei dicitur salus animarum 1. Pet. 1. & Rom. 6. 22. *Habentes finem sanctimonia vitam aeternam*. Huc enim tendit fides & obedientia sanctorum quasi ad scopum. Beza in loco Petri τέλος reddidit mercedem.

IV. Finis denique est rei perfectio & complementum: ut τέλος sit idem quod τελείωσις. Sic 1. Tim. 1. 5. *Finis mandati est charitas ex puro corde, conscientia bona, & fide non ficta*. Vbi τέλος est idem quod τελείωσις, seu πλήρωσις impletio, interprete Apostolo: Rom. 13. 10. *πλήρωμα νόμου ἡ ἀγάπη*.

Omnibus hisce modis Christus dicitur finis legis, per se quidem primo & quarto: per accidens secundo & tertio.

ψ. 13. *Primo* enim Christus est finis legis, hoc est, terminus ceremoniarum legalium: Christus enim sacrificio suo & donis typis legalibus finem imposuit: Matth. 11. *Lex & propheta usque ad Iohannem*: Heb. 8. 13. *Dum nouum dicit, antiquauit prius &c.* Sed de hoc fine propriè non loquitur nunc Apostolus.

Leuit. 10. *Secundo* Christus est finis legis moralis οὐ ἐνεκα, cuius causa lex est data, non quidem per se, sed per accidens. Per se finis legis fuit iustificatio nostra, quia præcipit perfectam obedientiam, & hanc præstantibus promittit vitam Qui enim fecerit ea, uiuet in eis. Scit verò lex impossibile esse talè iustitiā. Et tamē exigit, vrget, minatur maledictionē nisi præstemus: *Maledictus omnis &c.* Cur quæso? an ut illudat infirmis? Imò ut nos cogat fiducia misericordiæ

& ve-

et veniæ confugere ad Christum. Christus igitur est finis legis moralis, & *venia cuius gratia* est data: non per se, sed ex accidenti, hoc est, propter nostram viciositatem: sicut medicina potest dici finis morbi per accidens, quoniam morbus non quidem intendit medicinam, per accidens verò ægrum ad medicinam dirigit, quia ut hanc requirat, ægrum compellit.

Tertio Christus est finis legis ut scopus ad quem, etiam per accidens. Nam per se quidem lex peccatores non relegat ad Christum, quem nescit, vel certè tacet: Sed ad Satanam & ad maledictionem: Ex accidenti tamen ad Christum nos dirigit, quatenus iustificatio, quam promittit, non est neque habetur, nisi in Christo. Et hoc sensu lex dicitur pædagogus ad Christum.

Denique per se & maximè propriè Christus est finis legis, hoc est, complementum & perfectio, quia legis impletio in solo Christo est & habetur. Sicut dicit ipse: *Nō veni solvere legem, sed implere.* Implevit autem Christus Ceremonialem quidem vno modo: victimā suā expiatoriā semel in cruce oblatā: Moralem verò quatuor modis. 1. Conformitate naturæ & vitæ quam solus ipse habuit & habet. 2. Satisfactione pro maledictione & peccatis nostris per humilitatem & mortem. 3. Donatione Spiritus regenerantis electos ad novam obedientiam legis. 4. Repurgatione doctrine legis à corruptelis hominum. Sic Christus impletio legis. Augustinus *Tract. 55. in Iohan. Christus finis perficiens, non interficiens: finis quousque eamus, non ubi pereamus.* Idem Tom. contr. advers. legis &c. lib. 1. cap. 7. *Christus finis legis perficiens, non interficiens. Finis quippe dicitur, propter quem fiunt omnia, quacunque aliquo fiunt officio.*

II. AD QUID? AD IUSTITIAM. Iustitia vera non est nisi per impletionē legis. Legis impletio non est nisi in Christo. Neque enim vllus hominum fuit, in cuius ore non sit inuentus dolus, quique extremum legis apicem præstiterit, nisi Christus. Neque is iustitiam meruit sibi. Erat enim in se ipse æterna iustitia. Aliis igitur est finis legis ad iustitiam: hoc est, iustitiam meruit. Quibus verò?

III. CVIVIS CREDENTI. Cum dicit *cuius*, neminem exclusum vult. Facit igitur Catholicā iustitiam cre-

dentibus tam Veteris quàm Noui Testamenti, tam gentibus quàm Iudæis.

Post Fe-
rias 1604

INEM lectionum nuper fecimus in fine legis, qui est Christus ad iustitiam omni credenti. Nunc principium earum ab eodem sumamus, qui est legis & rerum omnium principium. Ipse enim est α & ω , principium & finis, primus & novissimus: per manum eius lex data fuit in Sion Angelorum ministerio, ut docet Apostolus. Sicut igitur lex à Christo Mediatore habuit principium: ita ad Christum Mediatorem tanquam ad finem & complementum nos manu ducit, ut ipse sit iustitia, & ad iustitiam omni credenti. Diximus Apostolum hoc insigni aphorismo ordiri alteram capitis partem, cuius argumentum & αἰάλυσιν breuiter reuoco in memoriam. Causam proximam reprobationis Iudæorum ostenderat esse infidelitatem & petuaciam eorum, qua Christum lapidem à Deo positum in Sion reiecerunt, volentes iustificari operibus legis, non fide in Christum sicut gentes. Siceos non habere, cur accusent Dei consilium, sed suam potius contumaciam. Hoc autem modo duplicem fecerat iustitiam, vnā operum, alteram fidei, quod ne videatur nouum aut absurdum, ex lege, Mose, & prophetis id confirmat capite decimo, ostendens non modo vtrāque à Mose doceri: sed & ingens vtriusque discrimen explicari, & iustitiam fidei solam commendari ad salutem. Caput distinximus quatuor sectionibus, quarum I. erat insinuato, animos Iudæorum atque attentionem concilians. II. Demonstratio principalis de duplici iustitia, & quod sola fidei iustitia sit quærenda. III. Gradatio de mediis, quibus hanc iustitiam Deus dispenseret. IV. Elenchus Iudæis excusationem ignorantie adimens. In prima testatus est Apostolus summo se studio salutis Iudæorum teneri, ne quid sinistro erga se affectu dictum putarent: & zelum quidem Dei eis concessit, sed vitiosum esse ostendit. Alteram orsus est memorabili aphorismo: *finem legis esse Christum ad salutē omni credenti, cuius nexum cum priore & sensum explicatum habemus proximè,*

proximè, quomodo Christus sit finis legis: ad quid: & quibus.

Nunc, antequam pergamus, breuiter scopus & vsus eius ostendendus est. Scopus ex analysi intelligi potest. *Scopus Apostoli.* Est enim hæc prima ratio demonstrationis Apostolicæ de duplici iustitia, quòd præter iustitiã operũ sit iustitia alia, quæ est fidei seu Christi: quòdque ad hanc non ad illã lex verè nos manuducat: *Finis, inquit, legis est Christus ad iustitiam omni credenti.* At qui in lege finis potissimum est spectandus & quærendus. Tunc enim res habetur, cum finis rei attenditur & obtinetur. Ergo in lege potissimum spectandus & quærendus est Christus ad iustitiam: Quæritur autem & obtinetur ad iustitiam non operibus, sed fide. Hic est scopus:

Vsus latè patet: plurima enim continet breuis hic aphorismus. *Vsus ex eo, quod finis legis Christus.*

I. *Docet*, quod præcipuum legis munus sit, nos ad Christum dirigere, tanquam ad finem proprium: de quo etiã Apostolus Gal. 3. v. 24. *Lex paedagogus noster ad Christum respiciens, ut ex fide iustificaremur.* Fecit hoc lex ceremonialis: quia umbræ omnes monstrabant Christum. Fecit etiam & facit lex moralis non quidem directè. Sic enim flagitabat à nobis ipsis plenam obedientiam, cum promissione vitæ: non obedientibus verò intentabat maledictionem: sed indirectè, quia accusando inobedientiam & detegendo reatum nostrum, cogebat omnes desperare de vita per iustitiam operum consequenda: adigebat verò ad quærendam iustitiam aliam, hoc est, gratuitam peccatorum veniam per fidem in Christum. Hic vsus legis tanquam præcipuus semper coniungi debet cum aliis duobus: quod ex lege est agnitio peccati, & quod fide iustificatis lex norma vitæ & cultus diuini esse debet. Quotquot igitur vel olim vel nunc in lege non attendunt, se dirigi ad Christum, & eius iustitiam: à vero legis scopo aberrant, & nihil in lege nisi maledictionem inueniunt.

II. *Docet*, etsi lex ideò sit data, ut vitam haberent perfectè eam præstantes: sicut dicitur: *Qui fecerit ea, uiuet per ea*: tamen impossibile esse hunc finem consequi ex lege, nisi veniatur ad Christum: non culpa legis, sed defectu obedientiæ, quam nemo hominũ valebat consequi. *Leuit. 18. 5.*

Solus verò Christus eam præstat ad iustitiam cuius credenti. Qui igitur iustitiam ex lege vult consequi, ad Christum veniat necesse est. Huc propriè pertinet quæstio: an igitur iustitia legis & Christi seu fidei sit vna: quod contendit *Stapletonus*, an verò sint duæ diuersæ: quæ in dubiis explicanda veniet.

III. *Docet*, finem legis hoc est, iustitiam Christi non acquiri operibus sed tantum fide accipi, quæ fides qualis sit versiculo octavo & nono exponit Apostolus. Ideo notanter hic dicit: *Ad iustitiam credenti*, non operanti, docens iustitiam Christi esse fidei non operum.

IV. *Docet*, finem hunc legis, hoc est Christum cum sua iustitia proponi non solis Iudæis, sed quibusvis etiam gentibus credentibus: Imò Iudæos hoc fine prorsus excidere, quamdiu iustitiam operum sectantur, & iustitiæ Dei, quam donat in Christo, gratis remittendo peccata credentibus, non subiiciuntur.

V. *Confirmat* consensum vtriusque Testamenti. Vetus habuit legem: Nouum habet gratiam Christi. Atqui legis finis erat Christus. Ergo Vetus etiam habuit Christum quia finem legis habuit: licet pauci ad eum attenderent olim, soli videlicet credentes. Nouum quoque habet legem: quia habet Christum legis complementum. Etsi igitur finis legis olim fuit reclusus, qui nunc habetur reclusus: tamen consensus legis & Christi hinc apparet: errant qui putant legem repugnare Christo, Christum abolere legem.

VI. Cum Christus sit finis legis diuinæ: idem certe legum humanarum finis esse debet, ut nos ad Christum ducant, non ab eo abducant. Humanæ enim leges propagines quædam sunt ex diuina, & huic stabiliendæ seruire debent. Tunc autem eam stabiliunt, & ad Christum nos dirigunt, quando pietatem & æquitatem sanciunt: & quando hæc sancientibus præstatur obedientia. Leges igitur humanæ politiarum non abolentur Evangelio.

VII. *Denique* cum finis legis sit Christus Omnia opera non reatorum & hypocritarum, quæ absq; fide in Christum fiunt, peccata esse, & ad iustitiam nihil facere manifestum est. In quam sententiam *Chrysostomus*: Si legis finis est Christus, sequitur, quod qui Christum non habet, etsi legis iustitiam habere videatur, eam tamen non habeat. Qui verò Christum

et Christum habet, etiamsi legem non praestiterit, totam tamen acceperit.

§. MOSES ENIM DESCRIBIT IUSTITIAM. Quod ad verba: *γράφει* est pro *διαγράφει*: Moses enim scribit, hoc est, describit iustitiam ex lege his verbis: vel si retinetur simplex *γράφει* per ellipsin subaudiatur *ἡ τὴν λέγειν* vel *λέγουσαν*: Moses scribit iustitiam, quae est ex lege sic dicere: (qui fecerit ea, viuet in eis) Relatiuum *αὐτῶν* spectat praecedentia in textu Moysi Leuit. 18. §. vnde allegatur dictum, iudicia, statuta Dei. Sic enim ibi: *Iudicia mea facite, & statuta mea obseruate, ut ambuletis in eis: Ego Iehoua Deus vester, custodite statuta mea, quae faciet homo, & viuet in eis, seu per ea*, hoc est, per eorum obedientiam: *Ego Iehoua*: Vetus Latina sensum non verba reddidit: *Moses enim scribit: quoniam iustitiam quae ex lege est, qui fecerit homo viuet in eis.* Apostolus ex professione nunc describit ex Mose duplicem iustitiam: & qualis sit utraque ostendit. Causalis *γάρ* nexum indicat. Probat quod dixerat, legem nos remittere ad Christum, hoc est, non legis, sed fidei iustitiam esse quaerendam, eo quod iustitia legis omnibus in hac infirmitate naturae sit impossibilis: *Moses*, inquit, *sic describit iustitiam legis, quod qui fecerit ea, viuet in eis.* At hoc est vitam promittere sub conditione impossibili. Impossibile enim est facere omnia & facere exacte, ut lex postulat. Non enim satis est facere aliqua, vel aliquo modo, sed vult praestare omnia minima & maxima, idque perfecte, hoc est, tota corde, tota anima, omnibus viribus.

Stapletonus hoc negat proterve: Sed conuincitur dictis: *Antid. Diliges Dominum Deum &c. & proximum tuum &c.* Itē: pag. 636. *Maledictus, qui non manserit in omnibus.* Atqui nemo omnium praestare omnia sic potest. Non renati certe nequeunt, quia prauis sunt a iuventute, Gen. 6. Sed nec renati & sancti possunt: *In multis enim labimur omnes.* Nec *8. 20.* illis igitur, nec istis est possibilis conditio quam lex proponit ad iustitiam & vitam. Iustitia igitur ex lege est impossibilis. Syllogismus erit.

Iustitia vitam promittens sub conditione impossibili est impossibilis.

Talis est iustitia legis.

Impossibilis igitur.

Errant igitur & frustrantur, imò volentes se in mortē

præcipitant, qui iustitiam & vitam ex lege affectant. Vita autem intelligatur non temporalis modo, sed etiam æterna. *August.* de vita temporali interpretatur, quam lex conseruat facientibus, adimit verò transgressoribus: quia violantes legem Moſis per idololatriam, blasphemias, homicidia, adulteria, &c. capitis pœnam incurrebant. Sed vt lex transgressoribus maledictionem, sic obedientibus vitam, non modo temporalem, sed & æternam proponit. Et sensum promissionis legis de vita æterna ostendit Christus iuueni interroganti: *Quid faciã vt vitam æternam consequar:* respondet: *Serua mandata legis.*

Habemus hinc I. Quod iustitia legis sit perfecta obedientiæ præstatio. Iustitia verò operum est eadem: Dicit enim hæc iustitia: *Qui fecerit ea, viuet in ea.*

II. Quod cum perfecta obedientiæ seu operum legis præstatio in hac infirmitate nature non modo ante, sed & post regenerationem maneat impossibilis: nullus igitur hominum iustitiam legis vel operum consequi in hac vita possit.

III. Quod proinde nec vitam ex lege quisquam habere possit, eò quod nemo facit omnia, quæ sunt legis. *Qui. n. fecerit, viuet:* contra: qui non fecerit, nō viuet: At nemo facit: nemo igitur viuet. Hæc est sententia legis.

IV. Si impossibilis est iustitia & vita ex lege: Vtique impossibilis etiam aditus cœli: impossibilis liberatio à maledictione per eam. Hinc nascitur non modo *ἐποχή*, & dubitatio, sed & trepidatio horribilis omnibus, qui operibus iustitiam & vitam quærunt. Necesse est enim eos perpetuò dubitare, an fecerint omnia (cum quotidie lex etiam à sanctissimis requirat plura:) & perpetuò trepidare anxios, an non subiaceant maledictioni: cum conscientia conuincat, quod in plurib. subinde labantur. Hanc dubitationem & trepidationem tanq̃ perpetuum legalis iustitiæ effectū Apost. ostendet per antithesin v. 6. & 7. *Iustitia fidei non dicit: Quis ascendet in cœlum? quis descendet in abyssum &c.* Vult igitur intelligi, iustitiam legis sic dubios, vagos, & trepidos efficere suos sectatores: vt perpetuò anxij quærant: *Quis ascendet in cœlum? quis descendet in abyssum?* quisnam saluabitur? quis condemnabitur? quænam ratio tuta consequendi cœlum: euitandi

uitandi infernum? quis me docebit, si me ego ascensurus in cœlum? an detrudendus ad inferos? Ratio est: quia conscientia perpetuo dictat, quod legem non faciant, quod rei sint. Hic ergo subsistentes in barathrū desperationis tandem ruere necesse est. Atqui hæc reuera est illa *ἡ ἀποχὴ*, quā Papistæ suo & multorū exitio hodie defendūt. Subintelligendum est igitur in hac ratione Apostoli argumentum ab effectu.

Iustitia pariens dubitationes, & reddens cor anxium de salute, non est vera, nec sectanda.

Talis iustitia legis seu operum dubias & vagas reddens atq; perpetuo metu gehennæ crucians consciētias.

Frustrā igitur per eam vita quæritur.

Hæc fuit altera ratio, eaque duplex, à forma & effectu: iustitia ex lege vel operum non est iustitia illa vera sectanda, quia vitam promittit sub conditione factorum impossibilium: sicque conscientias perpetuo dubias, vagas, & trepidas de salute relinquit.

Ergo promissio illa fallax, ridicula, & inanis erit clamat *Stapletonus*. Perinde. n. erit, cū dicit Deus: *homo qui fecerit ea, viuet in eis*: atque si pater hæreditatē promittat filio ea conditione, si regnū adiacens patris imperio subiiciat: quod tamen filius præstare nō possit. Promissio igitur filio erit inutilis propter conditionem impossibilem. Nequaquam. Etsi enim impossibilis conditio est nobis: tamen non est impossibilis Christo pro nobis eā implenti, & sic vitam nobis merenti. Hoc dicit Apostolus cap. VIII. *Quod legi erat impossibile, &c.* Deinde & nobis in Christo iustificatis & viuificatis fit possibilis conditio non ad merendum vitam, sed ad præstandam gratitudinem Deo pro vita, in Filio nobis donata. Adde quod conditio præstandæ legis nobis imposita est debita, sumus enim debitores legis: & impossibilis est nobis, nostro vitio & culpa. Conditio verò de expugnando regno vicino imposita filio, erit prorsus indebita: nec impossibilis filij vitio aut culpa: Ergo manifesta est dissimilitudo.

6. AT QVÆ EX FIDE EST IUSTITIA ITA DICIT. Antithesis hæc tertia ratio est, à descriptione, h. e, forma, effectis, & adiunctis iustitiæ fidei: quam legali opponit. Non relinquit ea vagas aut dubias con-

Staplet.

Antid.

pag. 637.

An pro-

missio i-

deo ina-

nis, quia

legem

præstare

nemo po-

test.

*Nodus de
allegatio-
ne hac in
dubiis ex-
plicandus.*

scientias de salute & gratia cœlesti, nec incutit metum
abyssi aut maledictionis, sicut legalis: quia nititur certo
ac manifesto verbo Euangelij, hoc est, corde credit &
ore profitetur, Dominium Iesum mortuum pro pecca-
tis nostris: suscitatum propter iustitiam nostram. Hæc i-
gitur sola vera est iustitia ad salutem, non illa legalis.
Hæc summa quinque versuum. Vt verò prius legalem
descripsit ex Mose: ita nunc Euangelicam eiusdē verbis
describit ex Deut. 30. ut quod de gemina iustitia dixerat,
minimè alienum à Mose & Scriptura Sacra ipsius Mosi
verbis confirmet. Sed non allegat ut ibi habent: quæ-
dam omittit: quædam immutat: quædam addit: fac-
parum abest, quin omnia in alienum sensum trahere
videatur: Nihil siquidem ibi Moses de fide, de ius-
titia, de abyssu, de Christo, de verbo fidei, sed de præ-
cepto & verbo legis loquitur. Hunc vero nodum in du-
biis explicabimus.

*Stapleto-
ni friuo-
lum effu-
gium.*

Antid.

pag. 625.

Iustitiam ex fide vocat eam, quam suprà capite 4. vers.
II. iustitiam fidei, & aliquoties iustitiam Dei, hoc est à
Deo impuraram fidelibus propter Christi redemptionē
cap. 3. & 4. Nos Euangelicam vocamus: quia Euangelij
propria est. Opponitur iustitiæ legali, seu legis, seu quæ
est ex lege, seu operum. Hæc enim idem valent Aposto-
lo, ut collatio locorum ostendit: & ratio aperta euincit.
Omnia enim habent vnā definitionem: *Qui fecerit ea,
viuet in eis*: Omnia igitur definita vnum sunt: Vt vanū
& nimis friuolum sit Stapletoni effugium, qui nescio
quod discrimen inter iustitiam legis & ex lege commi-
niscitur.

ITA DICIT: Prosopopœia quadam inducit iustitiam
fidei loquentem & explicantem se ipsam qualis sit: Sen-
sus est: Scriptura sic eā describit: vel per metalepsin ab-
tracti pro concreto: *Iustitia fidei sic dicit*: Pro, iustificatus
fide sic dicit. Quid verò dicit? Duo: vnum quid à fide sit
alienum & quare? alterum quid eidem conueniat, seu
qualis ipsa sit? NE DIXERIS IN CORDE TVO. Duo
genera dubitationum cum primis fidei aduersantur, quæ
credentes excutere oportet. Prius est dubitatio de as-
censu in cœlum, hoc est, de gratia Dei & salute cœlesti,
qua ratione nobis obstringere possit. *Ne dixeris in corde
tuo*: hoc est, caue ne dubius vel anxius disquiras. Nam
hoc est

Hoc est dicere in corde: *Quis ascendet in cœlum?* Retinet hic verba Moſis: Exponit autem verſic. 9. per verbum *σωθήσῃς ſervaberis ſalvus eris* Nam ſenſus eſt: Quomodo ſalutem conſequar è cœlo & in cœlo? Poſterior eſt anxietas & metus de deſcenſu in abyſſū, hoc eſt, de maledictione & morte æterna. Abyſſus enim in Nouo Teſtamento ferè infernum ſignificat, Apocalyp 9. verſic. 1. *Stella cadenti data fuit clavis putei abyſſi.* Apocalyp. 11. verſic. 7. *Beſtia aſcendens ex abyſſo.* Apocalyp. 20. verſic. 1. *Angelus habebat clauem abyſſi.* Deſcendere igitur in abyſſum eſt in maledictione & morte relinqui, detrudi ad inferos & damnari. Apoſtolus verſic. 11. exponit per verbum *καταρχωθήσεται* *pudeſcit*: Chriſtus per verbum *damnari*: *Qui non crediderit condemnabitur, &c.* Et hic iuſtitia fidei dicit: *Caue dixeris: Quis deſcendet in abyſſum?* Quomodo effugiam abyſſum? *forte & ego detru-* *dar, & damnabor?* Faceſſant inquit procul hæc à fide iuſtificatis. Hoc primum eſt de natura fidei, quod ἐποχὴ Papiſticam Dei, indéque naſcentem trepidationem fides directè excludit habens *πληροφορίαν* de gratia & ſalute cœleſti. Alioqui *non fides eſſet, ſed vaga opinio* & ludibrim. Hoc etiam primum eſt diſcrimen, quo iuſtitia fidei & legis longiſſimè diſtant.

*Iuſtitia
legis &
fidei di-
ſcrimen
primum.*

HOC EST CHRISTVM EX ALTO DEDVCERE: Syrus hoc eſt, alterū mēbrū interrogationi cōiungit: *Quis ſcandit cœlos, & Meſchicho deduxit? & quis deſcendit in abyſſū inferorū & Meſchicho eduxit ex mortuis?* Sed lectio Græca & res ipſa oſtēdit, his mēbris contineri vetationis cauſas ab abſurdo: Ne dixeris: quis? quis? quia hoc eſſet ab negare fidei principia. Opponit enim Apoſtolus vtrique tentationi remedia duo fidei principia Chriſti aſceſſū in cœlum, & reſurrectionē eius ex mortuis, quæ tali fluctuatione in dubium vocarentur. Priorē dubitationem oſtendit repugnare aſcenſioni Chriſti in cœlum: quia dubitare de cœleſtis ſalutis conſequendæ ratione, nihil eſt aliud quàm ignorare vel dubitare, vel negare quod Chriſtus in cœlū aſcēderit. Quid ita? Videtur nimis ſubtilis hæc ratio: Imò aperta & firma eſt ratio conſequētiæ à negatione effectus ad negationem cauſæ. Fides Chriſtiana hoc firmum tenet principium, quod Chriſtus aſcenderit in cœlum: quodque nōſtrę ſalutis cauſa aſcen-

derit, interpellans ibi pro nobis, & parās nobis locum. Qui igitur firmiter credit, Christum ascensu suo aperuisse fidelibus cœlū, utiq; dicere non potest. Quis ascēdet nunc in cœlum: quia de ascensione & intercessione Christi, & de gratia patris erga se dubitare nequit. Qui vero dubitat: anxius quærens: *Quis ascendet in cœlum?* quid nisi prodit, quod Christi ascensum non credat?

HOC EST CHRISTVM EX MORTVIS REDVCE-RE. Anxietatem & metum damnationis ostēdit ē diametro repugnare fidei resurrectionis Christi ex morte: quia sic trepidare nihil est aliud, quā Christū ex ~~mortuis~~ *reducere*, hoc est, ignorare vel dubitare, ~~vel negare~~, quōd Christus ex morte resurrexerit. *Quid ita?* Ratio eadem quæ prius à negatione effectus ad negationem causæ. Christus. n. resurgendo ex mortuis Satanam, infernum, abyssum & mortem triumphavit: nō sibi sed suis fidelib. Coloss. 2. Heb. 2. Qui igitur fide hoc tenet, abyssum & mortem non exhorrescit, nec anxius quærit: *Quis descēdet in abyssum?* Qui verò *trepidat*, utique Christum mortuum & rediuium abnegat. Hæc vera est loci explicatio.

Atque hoc alterum est de natura fidei: quod causam *πληροφορίας* suæ non ipsa sibi in cerebro fingit: sed in fiducia mortis, resurrectionis, & ascensus Christi infallibilē inuenit. Ad hanc sacram anchoram confugiamus, quoties caro aut ratio dubitationem vel metum nobis incurrit.

*Iustitia
legis &
fidei di-
scrimen
alterum.*

Est & alterum hoc discrimen, quō iustitia fidei à legali iustitia separatur. Hæc enim cum Christi ascensum & resurrectionem eiusque fructum nesciat, nihil etiam nisi dubitationē de cœlo, & metū inferni incutere potest.

8. SED QUID DICIT? Nempe iustitia ex fide. Hætenus dubitationes fidei aduersas discussit: nunc ~~quæ~~ & ~~qualis ipsa~~ sit ab obiectis & propriis describit. Interrogatione utitur, ut attentionem excitet. *Primò* autē basin fidei mōstrat in verbo reuelato perspicuo & certo: *PROPE TE VERBUM EST IN ORE TVO, ET IN CORDE TVO.* LXX. addunt *ἐν χειρὶ in manibus*: quod non est in Hebr. Fides, inquit, non est temerè concepta opinio: sed habet verbum, nempe Dei *in ore & corde*: hoc est, *probè cognitum & certò creditum*. Qui verbum vel pro-

missum

missum habet boni viri, non dubitat. Quantò minus qui Dei. Fidem igitur docet nasci ex verbo, & niti verbo, nec ignorantia & metu fluctuare, sed immotam consistere. Quod enim basi nititur immota, immotum ipsum manet. Vnde consolatio firma est trepidis conscientiis, si ad verbum Dei confugiant, Deus enim non fallit. Rursus exploditur ἐποχή: Quid enim est hæsitare nisi Deum in verbo mendacem facere? Exploditur etiam traditionū humanarum fides: quia non sunt verbum Dei, quod solum prope esse in ore & in corde fidelium debet, tanquam sola fidei anchora & basis infallibilis.

HOC EST VERBUM ILLUD FIDEI. Hac adiectione declarat generatim, quodnam verbum sit illud, quo fides nititur: non verbum legis sed verbum fidei, h. e., Evangelium de Christo mortuo propter peccata nostra: & suscitato propter iustificationem nostram: Vocat verbum fidei tum effectiue: quia fidem generat & suffulcit: sicut Verbum fidei Euāgelium dicit postea: fides ex auditu: tum obiectiue: quia fide recipitur: seu quia fidem, non opera postulat. QVOD PRÆDICAMVS nempe nos Apostoli. Respicit non obscure quomodo dicitur. Christi mandatum Marc. 16. *Prædicate Evangelium omni creatura*. Si Apostoli prædicarunt Evangelium, prædicantes ergo fuerunt. Quid igitur sibi vult conuictum Iesuiticum, quod præcones Euangelij scoptice vocant prædicantes. Atqui scōmate tali Christum ipsum & Apostolos proscindunt impij hypocritæ. Hanc verò declarationem addit Apostolus, primum vt proprium fidei obiectū determinet: Etsi enim fides omni verbo Dei nititur proprie tamen respicit Evangelium non legem, amplectens promissionē gratiæ Christi: Ideo fides iustificās proprie fiducia promissionis gratiæ dicitur. Deinde vt consensum suum cum Mose ostendat: Ne quis cogitet: Mosis hæc verba sunt de mandato: *Prope te est verbum*: Quid igitur ad rem præsentem? Imo inquit verbum illud proprie est fidei non mandati. Moses enim de eo verbo loquitur, quo Deus ibi resipiscentibus veniam & circumcisionem cordis promittit &c. Hoc verò est verbum Euangelij. Probe igitur, inquit, cum Mose nobis conuenit. Sic euidentis reddit, quod Evangelium Mosis minimè fuerit incognitum: nedum repugnans.

Hoc ergo tertium est, quo iustitia fidei à iustitia legis Iustitia

Dei & le-
gis descri-
mem ter-
tium.

Euange-
lium pra-
dicatum
& scri-
ptum est
idem.

discernitur, quod ista ex lege, hæc verò ex Evangelio petenda est. Evangelium enim est potentia Dei ad salutem omni credenti.

Nec prætereundū hoc est, quod Apostolus prædicationē suam cum scripto Evangelio prorsus congruere ostēdit. Hæc inquit verbū fidei, quod Moyses scripsit quodque ego nunc scribo, id est ipsum quod prædicamus. Quod Irenæus etiam agnoscens l. 3. c. 1. *Per Apostolos*, inquit, *Evangelium peruenit ad nos, quod quidem tunc præconiauerunt: postea verò per Dei voluntatem in Scripturis nobis tradiderunt fundamentum & columnam fidei nostræ futuram.* Quo obstruitur Iesuitis impium à Manichæis petitum effugium, quod alia voce prædicauerint, alia scriptis mādarent Apostoli: nempe ut authoritatem Scripturarum in damnandis eorum erroribus, & traditionibus impiis eludere hoc modo valeant.

Iustitia
legis
quid?

Iustitia fidei
quid?

Ore con-
fiteri Do-
minum

Iesum

quid sit.

Credere

corde Ie-
sum exci-
tatum

quid sit.

Confes-
sionem

9. NEMPE QVOD SI CONFESSVS FVERIS: Nunc speciatim declarat, quod sit illud verbum fidei, hoc est, breuissimè complectitur Euangelij summam, in qua fidei iustitia fundatur: simulque docet, quomodo verbum illud fidei ori & cordi nostro prope sit & esse debeat, addito eius ultimo effectū, seu fructū. Ut igitur vers. 5. iustitiam ex lege descripsit, quod sit facere omnia quæ sunt legis, & per ea viuere: Ita hoc versu iustitiam ex fide describit, quod sit ore confiteri Dominū Iesum, corde credere, eum excitatum à mortuis, & hac fide seruati. Porro ore confiteri Dominum Iesum est, Iesum agnoscere, credere, profiteri, inuocare dominū h.e, seruatorē unicū, & quidem suū: (Historiā. n. etiā demones norunt & profitentur) non modo creationis & potestatis iure, quo omnes creaturæ & Demones ei subesse cogūtur, sed & redēptionis gratia. Hæc est prior pars fidei iustificantis, vera agnitio & professio doctrinæ de persona & officio Christi seruatoris ex Evangelio. Confessio enim agnitionem supponit. Credere corde, quod Deus eū excitauerit ex mortuis, est nō modo firmiter assentiri historiæ de excitato Iesu ex mortuis, quam Iudæi & profani homines negant, demones inficiari nō possunt: sed & certa cordis fiducia beneficia mortis & resurrectionis Christi, reconciliationē cum Deo, remissionem peccatorū, iustitiam, & vitā æternam amplecti. Hæc altera pars est fidei iustificantis. Oris cōfessionem

tionem præponit, nō quod fidē cordis præcedat, est enim *oris cur fidei cordis præponat.* fide naturā posterior, cum sit fidei proprius effectus: sed tum quia Mosis ordinem in hoc sequitur, qui os cordi præposuit: tum quia nos fratrum fidem prius non cognoscimus, quā eam fuerint professi. Ordinem verò naturalem fidei & confessionis versu sequente ostendet Apostolus. Fidem astringit ad suscitationem Christi nō exclusivè sed synecdochicè. In resurrectione enim omnia antecedentia, mors, passio, natiuitas, incarnatio: & consequentia, ascensio, gloria & reditus, nec non beneficia omnia continentur. Neq; enim sibi, sed nobis resurrexit Christus: *Si enim, inquit Ambrosius, nobis nō resurrexit, utique non resurrexit qui sibi cur resurgeret rationē nō habebat.* Eodē modo supra c. 4. 24. fidem suscitationis Christi ad iustitiam imputari dixit: nec absque ratione. Nam soli ferè huic fidei omnes infideles Iudæi & Ethnici reclamāt: & hac fide propriè Christiani ab illis separantur. Christum enim esse mortuum etiā ratio humana cōcedit, sed esse suscitatum ex mortuis, omnē fidem rationis excedit.

QVOD DEVS EVM EXCITAVERIT. Hic & passim a libi suscitationem ascribit Deo: quia diuina potentia est suscitatus, quæ Trinitati communis est: Nec attinet restringere nomen Dei ad personā patris. Pater enim excitavit filium per filiū: Filius excitavit se ipsum per Spiritum sancti: ficationis, Ro. 1. 4. *Quicquid enim Pater facit, filius similiter facit.* SERVABERIS: Fructus seu effectus ultimus fidei erit salus & vita æterna. Verbum *σωθήσεσθαι* opponitur verbo *ζήσεσθαι ἐν αὐτοῖς* ver. 5. Vtraq; ergo iustitia propositum habet finem vitā æternam: sed dispari successu. Ex illa vitam nemo cōsequitur, quia conditio faciēdi omnia legis nulli est possibilis extra Christū: Ex hac fructū & vitā consequi est facilè: quia cōditio confitēdi Dominum Iesum, & credendi eius resurrectionem prope est in ore & corde nostro. Hæc ergo ratio salutis sola quærenda & tenenda est, quæ verbo fidei, hoc est, Evangelio traditur. Qui verò peccatores ad legis opera remittunt, proditores salutis sunt, & animarum latrones. Viam enim salutis impossibilem eis monstrando in æternum exitium eos præcipitant. Hoc faciunt nostri hypocritæ. Neq; proficiunt Sophistæ, cum vitam ex operibus legis in fide factis promittūt. Nam *primò* vel se implicāt cū fides

ante opera iustitiam in Christo iam possideat : vel fidem inanem fingunt, id est, talem quæ credentes non iustificet. Deinde omnem consolationem credentibus præcidunt, & fluctuare de salute, imò Christi resurrectionem & ascensum abnegare cogunt, ut v. 6. 7. ostendit Apostolus.

*Emphasis
secundæ
personæ:
si tu, &c.*

*πληροφο-
ρία fidei.*

Observanda vero est emphasis secundæ personæ toto hoc versu: Nō dicit Apostolus indefinite: Qui ore cōfessus fuerit, corde crediderit &c. servabitur. Poterat sic sūmā Euāgelij repetere verbis redēptoris: *Qui crediderit & baptizatus fuerit saluus erit: Qui credit in Filiū Dei habet vitam aternā.* Sed ἐμπαρκῶς dicit: *Si τὸν ὁμολόγησας fueris ore tuo: Si τὸν ἐκράδεις corde tuo: τὸν σῶσεται.* Singulos cōpellat: ut singuli se excutiant singulis confitentibus & credentibus, mihi, tibi &c. salutem pollicetur. Hoc faciēdo præconibus Euāgelij efficacem docendi rationem præscribit, & vnumquemque nostrum promissionem salutis ore & fide sibi applicare docet: & quod præcipuum est palam confirmat, quod Sophistæ nostri impudenter negant, vnumquemque fidelium πληροφορίας salutis tam certò habere, quam certo ore suo confitetur Dominum: corde suo credit Dominum Iesum excitatum. Quod enim est in ore tuo, in corde tuo, id utique te non latet, nec tantum coniecturaliter, sed firmiter nouisti. At confessio est in ore tuo, fides in corde tuo. Non igitur confessio & fides tua te latet, nec tantum morali coniectura, sed firma πληροφορία habetur: Quod si fides: etiam salus. Nam ut fides, ita salus habetur.

*Fidei cur
iustitia,
confessio-
ni salus
tribua-
tur.*

10. CORDE ENIM CREDITUR AD IUSTITIAM. Explicat & confirmat vtrumque membrum, & quomodo confessio cum fide cohæret, ostendit, dum ordinem priorē quasi corrigens hanc illi tanquā causam effectui anteponit, ut prius est dictum. Prius creditur, confessione sequitur. Vtraq; necessaria: Fides ad iustitiā: Cōfessio ad salutem: Modo salutē vtrique communiter tribuebat: Nūc diuidit effectum, nō secundum partes, sed secundum gradus. Iustitia enim est salutis principiū. Eam fidei tribuit propriissime: quia fide sola iustificamur, hoc est, remissionē peccatorū Christi merito obtinemus: qui primus est salutis gradus. Ad Deū enim aditus nō datur, nisi cui remissæ sūt iniquitates: siquidē Deus ignis consumens est. Confessionī tribuit salutē: nō quod salus nō etiam debeat-

sur fidei, sed quia fide iustificati confessione, hoc est, in-
 uocatione & obedientia fidei salutem, hoc est, regenera-
 tionem & gloriam cœlestem obtinemus. Nam per con- *Confessio*
fessionem propriè intelligit inuocationem nominis Iesu, *quid.*
 ut patebit v. 13. *Quisquis inuocauerit nomen Domini* *condi-*
etur. Per salutem verò omnes gradus salutis præter pri-
 mum, hoc est iustitiam, quæ fide habetur. Emphatice au-
 tem dicit: *Corde creditur, ore fit confessio*: propriis sedibus
 siue subiectis vtranque discernens, & ita Moïsis verba de
 ore & corde magis explicans. Non creditur tantum lin-
 gua vel cerebro, sed corde. Cor autem Hebraica phrasi
 partem volentem & appetentem significat. Nec fit con-
 fessio tantum intus in corde: sed & foris ore in auribus
 Ecclesiæ & mundi. Fides intus latet, cōfessio foris sonat.
 Fidem nostram agnoscit *καρδίου γνῶσις*, cōfessionem etiam
 homines iudicant. CREDITUR impersonaliter, vel
 passiuè subintellecto nominatiuo: Christi resurrectio:
 seu Christum suscitatum esse ex mortuis. Quid est *credi-*
tur ad iustitiam? Idem quod supra cap. 4. 5. Fides imputa-
 tur ad iustitiam: seu fide accipitur iustitia, quæ est remis-
 sio peccatorum. CONFESSIO FIT AD SALVTEM;
 nempe obtinendam in Christo. Multa præclara hic ver-
 sus docet.

I. Fidem iustificantem veram eam demum esse, quæ
 confessionem, hoc est, inuocationem coniunctam habet. *Inuoca-*
 Inuocatio autem est tota obedientia fidei seu cultus Dei *tio.*
 phrasi Hebraica. Vbi igitur non est confessio, ibi nec fi-
 des est: sicut vbi nec calor nec lux est, ignis non est.

II. Fidei iustificantis sedem non esse cerebrum, aut
 intellectum tantum sed cor: quod directè euerit argu-
 tias Bellarmini & Iesuitarum de fidei subiecto, & quod
 fides tantum sit assensus intellectus. Corde enim, non in-
 tellectu creditur ad iustitiam: siquidem in intellectu po-
 test esse præclara notitia, præclarus assensus, sed non ad
 iustitiam, nisi adsit fides cordis, hoc est, fiducia.

III. Confessionem oris esse necessariam, non illam
 auricularem, quam Sophistæ faciunt alteram partem pœ-
 nitentiæ suæ, sed quæ est inuocatio vera atque professio
 nominis Christi ex fide profecta. De hac Christus: *Qui Math.*
me confessus fuerit coram hominibus, eum ego confitebor, 10. 32.
 &c. Cui contraria est veritatis & fidei dissimulatio, vel
 abnegatio, inuocationis omissio, vel idololatria.

IV. Damnantur Nicodemitæ, qui intus credere, non foris profiteri Christum volunt periculorum metu: & maximè omnium Libertini, qui omnem fidem simulare & dissimulare prætextu libertatis Christianæ sibi permittunt.

II. Dicit enim scriptura. Pergit confirmare autoritatibus scripturæ & rationibus, quod dixerat de fidei & confessionis salutari effectu. Scriptura, inquit, credentibus & inuocantibus promittit salutem. Scriptura autem non potest solui. Iohann. 10. 35. Verè igitur corde creditur ad iustitiam &c. Antecedentis probatio tribus his versibus continetur. *Primò* affert promissionē ex Iesa. 28. 16. *Quisquis credit in eum* &c. quo oraculo etiam caput præcedens clauserat. Sic verò allegat, ut simul interpretetur. Quod indefinite dicitur apud prophetam: *Qui credit*, vniuersaliter effert: *Quisquis credit*: quia indefinita est æquipollens vniuersali: cuius rationem reddet versu sequenti. Propheta dicit: *Qui credit*. Apostolus addit obiectum: *Quisquis credit in eum*, nempe Dominum Iesum. Nam de Messia est sermo apud Prophetam, & hoc loco. *Credere vero in Dominum Iesum*, est firma cordis fiducia hunc seruatorem cum beneficiis suis amplecti, eique de salute confidere, quod diuinitatis eius argumentum præbet, quo & Christus utitur Iohan. 14. 1. Nam in solū Deū est credendum. NON PVDEFIET: Retinet hoc verbum ex versione LXX. in Hebr. est: *non festinabit*: sensu eodē. Qui enim festinat: perperā plerunque agit & se pudefacit: ut Saul non expectato Samuele festinans sacrificādo, grauiter peccat & pudefit. Itē qui festinat anxius trepidat: nec voti fit cōpos. Non ita (inquit Deus) festinat, h. e. trepidus anhelat & spe sua frustratur, qui in Christum credit, sed fide remissionem peccatorum & vitam æternam certò consequitur. Qui enim credit in filium Dei, habet vitam æternam.

Rursus *obseruemus* hīc, quod supra cap. 9. ver. 17. Scripturam non esse mutam aut brutam literam, ut Iesuitæ blasphemant: sed viuum Dei verbum. *Dicit enim scriptura*, inquit Apostolus: Loquitur ergo scriptura: Deo nimirum loquente per eam. Quidni igitur controuersias diiudicaret inter nos, ac diceret partibus. Tu erras, tu verum tenes. Nam in singulari vnumquemque alloquitur

Ver. 9. *Si tu credideris &c.* Sed & normam dogmatū eam esse & quidem vnicam hinc confirmatur. Nam omnia fidei dogmata Apostolus hactenus per singula prope capita, ex sola scriptura comprobauit. Ex quo autem solo cuncta fidei dogmata infallibiliter comprobantur: id solum est dogmatū fidei infallibilis norma. *Talis est scriptura sola.* Traditiones non sunt, quia incertæ, fallibiles, mutabiles, ne dicam impię magna parte sunt: sola igitur scriptura non traditiones norma esse debent. Teneamus proinde illud Apostoli *ἐστὶν ἐκ τῆς προφητείας* Act. 26. 22. & illud vetus quod Clemens D. Petro tribuit, *ἐστὶν ἀπὸ προφητείας.*

*Scriptura
sacra in-
dex &
norma do-
gmatum
fidei.*

1. Obseruandum quoq; vniuersalitatem promissionum Euangelij extendi ad omnes credentes: *Omnis enim qui credit in eum, non pudebit.*

12. NON ENIM EST DISTINCTIO: Ne temere addidisse putetur vniuersalem, probat eam triplici argumento, & auertit cauillum: male ad omnes extēdi, quod Deus solis Iudæis promisit. Nequaquam inquit: *Non est distinctio Iudæi & Græci*, sed par omnium conditio, par miseria & indigentia gratiæ Dei: vt supra cap. 3. 22. Omnibus igitur ex æquo proposita est salus in Christo fide accipienda, nullo populorum aut gentium discrimine. Hęc est prior Apostoli ratio: *Altera* priorem etiam confirmās ab vnitāte Dei. Nam IDEM DOMINVS OMNIVM. Hanc exposuimus supra cap. 3. 29. Idem Deus creator & seruator omnium pari affectu omnes complectens absque *προσωποληψία*. Nullo igitur populorum vel ordinum discrimine ad salutem admittit credentes. *Tertia* ratio ab immensitate misericordiæ Dei: *Est diues* (misericordia nempe quod expletur Ephes. 3. 4.) IN OMNES INVOCAN- TES IPSVM. Fons gratiæ inexhaustus. Sufficit igitur omnibus, nec sufficit tantūm, sed & dat liberalissimē. Inuenias diuites sed auaros, qui possint sed nolint benefacere: Non sic Deus, sed diues est ad seruandum sufficientia & affectu æquo in Iudæos & Gentes absque defectu & inuidia. Quam Dei liberalitatem etiam Iacob commendat, cap. 1. 5. *Postula à Deo, qui dat omnib. benignē neque exprobrat.* Ne tamen diuitias gratiæ ad se trahant porci, & pedibus conculcent rursus notanter addit: *πάντας τοὺς ὀπιζηλοῦντας*; Afflictis ergo conscientijs succurrit

vniversalis promissio, ne quis vel multitudine vel mole peccatorum à spe veniæ & salutis arceri se vereatur, modo gratiam imploret.

13. QVISQVIS ENIM INVOCAVERIT NOMEN DOMINI: Salutarem effectum probauerat de fide: etiam de inuocatione, quam prius confessionem vocauerat, probare pergit ex scriptura: simul quod de omnibus inuocantibus modo dixerat confirmans prophetiâ Ioelis ca. 2. 32. *Quisquis inuocauerit nomē Iehouæ liberabitur: nam in monte Sion & Ierusalem erit euasio seu liberatio.* Hebr. *ימלך* euadet, liberabitur, LXX. *σωθήσεται*: cōsequens pro antecedente: Qui. n. euadit periculū, seruatur. Est promissio liberationis non temporalis, sed æternæ. Tota enim prophetia est de regno & beneficiis Messia, interprete Petro Apostolo Act. 2. Liberatio igitur à peccato, morte & Satana promittitur: sed quibus? an Iudæis solis? Omnibus inuocantibus. Quem inuocantibus? NOMEN IEHOVÆ, hoc est, Iehouæ misericordiam implorantibus propter Christum, confirmant hæc prophetia non modo præsentem Apostoli hypothesein, sed & alias, quòd inuocatio religiosa non nisi ad Iehouam sit dirigenda vt salutaris existat: quodque in sola Ecclesia sit vera inuocatio & salus. Ecclesia enim est mons Sion & Ierusalem: in qua sola datur euasio in totius mundi ruinis.

TERTIA PARS CAPITIS.

Gradatio mediolorum ad fidei iustitiam & salutem ordinarum.

14. *Quomodo igitur inuocabunt eum, in quem non crediderint? quomodo autem credent ei, de quo non audierint? quomodo autem audient absque predicante?*
- Esai. 52. 7. *Nab. 1.* 15. *Quomodo autem predicabunt nisi missi fuerint? sicut scriptum est: Quam speciosi pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona.*
15. *Esai. 53. 1.* 16. *Sed non omnes auscultauerunt Euangelio. Esaias enim dicit: Domine quis credit sermoni nostro?*
17. *Ergo fides ex auditu est, auditus autem per verbum Dei.*

QUOMODO IGITUR INVOCABUNT EVM?
Tertia pars capitis de modo consequendi hanc
fidei iustitiam, de qua tam multa disseruit A-
postolus. Cum enim non faciendo obtineatur, sed cre-
dendo & invocando, quæstio in proclivi erat, unde hæc
fides, & hæc invocatio habeatur? Respondet, invocatio-
nem haberi ex fide, fidem ex auditu verbi Dei: auditum
ex prædicatione, prædicationem ex missione divina. Sic
eleganti gradatione docet, quibus mediis, quo ordine ad
iustitiam & salutem ab imo ad summum perducamur.
Utitur interrogatiunculis, quasi ad iudicium nostrum
prouocans, ut oratio sit penetrantior: **QVOMODO IN-
VOCABUNT**: Omnes habent vim negandi, quasi dicat,
non possunt invocare: Gradatio integra hæc est, à nega-
tione causarum ad negationem effectuum.

Qui non invocant, non seruantur, ex Ioëlis ora-
culo.

Qui non credunt, non invocant.

Qui non audiunt verbum Dei, non credunt.

Quibus non prædicatur verbum, non audiunt.

Ad quos non mittuntur præcones verbi, iis non præ-
dicatur.

Ad quos igitur non mittuntur præcones verbi, ij non
seruantur.

Tota est negatiua: sed non ideo inefficax: nam in ne-
gatiuis intelligi debent affirmantes oppositè.

Qui igitur volunt iustificari, seruari, debent inuo-
care.

Qui volunt invocare, debent credere.

Qui volunt credere, debent audire verbum.

Qui debent audire verbum, eis oportet prædicari.

Quibus debet prædicari, ad eos oportet mitti præco-
nes.

PRIMUM igitur organum salutis est missio præco-
num: proximum prædicatio verbi, tertium auditus verbi,
quartum fides, vltimum invocatio. His gradibus ad iu-
sticiam & salutem ascenditur. Qui hæc media aspernan-
tur, salute frustrantur. In omnibus tamen vnicè ad Dei
gratiam attendendam reuocamur: Dat enim ea quibus
vult singulari prouidentia. Et principium est in missio-
ne præconum. Missio autem est à Deo. Huius enim

Ministerij Ecclesiastici dignitas.

est excitare & mittere legatos ad homines. Deo igitur non mittente præcones, quis prædicabit? quis audiet verbum? quis credet? quis inuocabit? quis seruabitur? Nemo utique. A Deo igitur tota series nostræ salutis fluit ac pendet. Commendatur & Ministerij dignitas, necessitas atque efficacia. Per Ministerium enim, quod est munus prædicationis verbi Dei auditum, fidem, inuocationem & salutem Deus operatur in electis. Sed videamus verba.

QVOMODO IGITUR INVOCABUNT: Quinam? Disputant, de Iudæis an de gentibus loquatur Apostolus, & alij ad hos, alij ad illos astringunt. Saluo aliorum sensu, ego refero ad utrosque, hoc est, ad πάντας τοὺς ὁπικαλυσάμενους αὐτὸν ex vers. 12. Indefinitè. n. loquitur de omnibus, neminem inuocare posse eum, in quem non credit, & ita nec Deum vel Christum, nisi in eum credant: siue Iudæus sit, siue Græcus. Illatiua οὖν igitur pendet ex præcedente: cum corde credatur ad iustitiam, ore fiat confessio ad salutem: ex abundantia verò cordis os loquatur: quomodo inuocabunt, in quem non credunt: id est, nisi in eum credant, quasi dicat, fieri non potest. Cur? quia nemo auxilium vel gratiam alicuius implorat, in quem non habet fiduciam: Vt, cæcus in Euangelio implorabat Christi opem, quia confidebat de eius bonitate & potentia diuina. Ad inuocationem igitur veram requiritur fides: Quomodo? vt causa ad effectum. Fides enim est inuocationis causa. Vbi verò ponitur causa in actu, ponitur effectus: Vbi non est effectus, intelligitur causa non subesse. Ea igitur demum vera est & Deo placens inuocatio, quæ fluit ex fide: Ea demum vera fides, quæ coniuncta est cum inuocatione Dei. Vnde aliud consequitur: inuocationem religiosam non deberi nisi Deo & Christo, in quem credimus. At non credimus in sanctos, in Angelos. Horum igitur inuocatio in Papatu idololatrica est.

*Auditus
sensus di
sciplina.*

QVOMODO AUTEM CREDENT IN EVM: nempe Deum & Christum, de quo non audiuerunt: id est, nisi de eo audiuerint: quasi dicat, credere non poterunt. Cur? quia fides supponit cognitionem: cognitio institutionem, quæ percipitur auditu & auscultatione in scholis & in Ecclesia. Hinc Aristoteles auditum sen-

sus

sum disciplinæ dixit. Auditus ergo verbi ad fidem necessarius est: Quomodo? ut organum externum, & quo fides habetur ordinariè. Nam de ordinaria via salutis Apostolus loquitur. Lectio verbi divini est utilis: sed est paucorum: Auditus verò est omnium. Sicut igitur ad salutem necessaria est inuocatio Dei, ad inuocationem Dei fides in Christum: ita ad fidem necessarius est auditus verbi. Loquitur autem de auditu, qui fit auribus, non qui fit corde: tametsi ad fidem requiritur uterque: quod ex membro sequente patet.

QVOMODO AVTEM AUDIENT ABSQVE PRAEDICANTE? Id est, nisi verbum Dei eis prædicetur? quasi dicat, non possunt audire: Cur? ex natura correlatorum: Sensus enim auditus habet se correlatè ad suum obiectum, quod est sonus vel sermo. Audire enim est sonum vel vocem loquentis auribus percipere, ubi nemo loquitur & prædicat, nemo etiam audire potest. Ad auditum igitur verbi opus est prædicatione verbi: opus est præconibus & doctoribus, qui verbum auribus insonent. Atque hic necessitas ministerij Ecclesiastici fundatur: quoniam Deus non vult cœlitus nunc loqui Ecclesiæ sed per præcones verbi.

15. QVOMODO AVTEM PRAEDICABVNT NISI MISSI FVERINT? quasi dicat, non poterunt. Quid ita? quid vetat prædicare etiam eum, qui non est missus? Prædicabit is quidem, sed non erit legatus Dei. Ut enim nemo est legatus Principis, nisi à principe cum instructione & mandatis missus, aliter non principis voluntatem, sed sui cerebri commenta nunciabit, & curret non missus, & actio omnis erit irrita: Ita præcones, qui Dei nomine voluntatem & beneficia eius nobis confirmant à Deo mitti necesse est: Currentes verò & prædicantes absque missione tanquam impostores Deus repudiat apud Prophetam. *Currebant & non mittebam eos. Prophetabant, sed non locutus sum eis.* Ad prædicationem igitur verbi requiritur missio præconum. Mittere verò præcones Dei, utique non est nisi Dei: sicut mittere legatos Cæsaris, non est nisi Cæsaris. Quia igitur dixerat y. 8. Apostolos prædicare verbū fidei, divina eos authoritate id facere, & à Deo missos subindicat. Etsi autē de mis-

Jer. 23. 17.

Vocatio
immedi-
ta & me-
diata.
Vocatio
legitima
Ecclesie
qua fit.

sione extraordinaria propriè loquitur, tamen de ordina-
ria etiã intelligi debet, neminem esse legitimum præco-
nem verbi Dei, nisi qui à Deo est missus. Mittit enim
Deus præcones alios immediatè, vt olim Prophetas &
Apostolos: alios mediatè per legitimã vocationẽ Eccle-
siæ, vt alios omnes. Legitima autem vocatio Ecclesiæ est,
quæ in quauis Ecclesia publica authoritate ordinis cau-
sa ad ædificationem instituta.

Neque enim vniformis est omnium vbique, quo ad
circumstantias externas, sed libertati Ecclesiæ relicta: Si-
cut nec ipsi Prophetæ & Apostoli olim omnes eodem
modo vocati fuerunt. Sed de hoc aliquid in dubiis mo-
nebitur. Summa huc redit: Neminem absque vocatione
docendi officio ingerere se oportere. *Nemo enim sumit,*
Heb. 5.4. hoc est, sumere debet *sibi hunc honorem, nisi qui vocatur*
à Deo, sicut Aaron.

SICUT scriptum est: QVAM SPECIOSI SVNT
PEDES: Confirmat Apostolos à Deo missos ad prædi-
candum verbum fidei (versu 18.) oraculo Iesaiæ capite
52.7. Poterat prouocare ad legationem à Christo Apo-
stolis impositam: *Ite, predicate Euangelium omni creatu-
ra, &c.* Sed quia Iudæos hæc fortè latebat, testimonio
Prophetæ docet, iã olim hanc missionem præconum E-
uangelij prænunciatam fuisse: *Quàm speciosi sunt super
montes pedes euangelizantis, annunciantis pacem, euange-
lizantis bonum, predicantis salutem, dicentis ad Sion, Re-
gnat Deus tuus.* LXX. interpretes aliter aliquanto reddi-
derunt: ideo Apostolus eos non sequitur, sed allegat
textum Hebræum: nisi quod *super montes* omittit, singu-
laria reddit per pluralia, vim Hebraismi exprimens,
quia non de vno tantum, sed de pluribus legatis pacis
Deus ibi loquitur. Nec de appellatione nũc multis la-
boro: Certum est, Deum ibi loqui de legatis à se missis:
Nam Propheta vers. 8. Deum compellans, *Vox speculato-
rum tuorum,* inquit. De Prophetis solis accipi nō potest:
quia vaticinatur de regno Christi, cuius passionem &
mortem pro peccatis nostris toto capite sequenti de-
scribit. Et legatos hos dicit fore nuncios pacis, Euange-
lij, boni, salutis. Miratur *speciosos pedes* eorum, hoc est, ad-
uentum lætum, optatissimum: prædicationem suauissi-
mam, præclaram &c. Est enim metonymia in pedibus.
Prophe-

Prophetarum verò aduentus etsi sæpe fuit lætus Iudæis, maximè cum nuncium liberationis ex Babylone afferrent: tamen plerunque etiam fuit terribilis: quia populi peccata & ingratitude graviter exagitabant, & pœnas minabantur. Ad Apostolos igitur propriè pertinere oraculum dubitari non potest. Horum enim pedes perquam fuerunt speciosi, hoc est, missio, aduentus, prædicatio admodum exoptata & salutaris vniuerso mundo, *Ratio*: quia hi demum euangelizarunt pacem & bona. *Pacem* non mundi sed Dei, quam fide iustificati habemus cum Deo per Christum Dominum nostrum. *Bona* non terrena, fluxa, sed cœlestia, æterna, remissionem peccatorum, iustitiam, & vitam æternam, quæ Euangelio credentibus donantur. Hinc quantus thesaurus Euangelio offeratur: quanti æstimanda sit Euangelij prædicatio, quanto denique honore, amore, & gratitudine cōplectendi nobis sint Euangelij præcones discendum est. Ineptus verò est Papa Romanus, qui prætextu huius oraculi pedes suos ocreis aureis reddit speciosos: & osculandos dat regibus. Neque enim de nitore vel ornatu externo pedum, sed de magnifico Euangelij nuncio, quod non phaleratis equis incedentes, sed pedibus plerunque nudis & fessis afferebant Apostoli inopes & egeni, Propheta loquitur. Quin luxus & fastus ille sceleratus Antichristi palam hîc damnatur.

*Pedes Pa
pa ocreis
aureis
speciosi.*

16. SED NON OMNES AVSCVLTARVNT EVANGELIO: Hic versus pertinere videtur ad limitationem tertij membri, quod in eo non sit reciprocus nexus: Ad fidem enim necessarius est auditus verbi: & ex auditu est fides, ut mox dicet. Sed non vice versa ex auditu necessario est fides. Neq; enim, inquit, omnes qui audiunt, auscultant Euangelio, hoc est, fidem adhibent, & obedientiam præstant, nempe, quia ad fidem ingenerandâ non sufficit vox præconis, & auditus aurium, sed & opus est cordis apertione à Domino: opus est tractione ad Dominum: Nemo siquidē venit ad Christū, nisi pater traxerit eum. Trahit autem flectendo voluntates ad assensum verbi auditi, & ad fiduciā in Christo per gratiam spiritus. Deus. n. est, qui dat velle & perficere. Ne igitur miremur, ex multis auditorib. paucos aliquādo credere.

*Causa
stuporis
Iudaeorum.*

Vel certè vult Apostolus præoccupare scandalum & cā-
nillum Iudaeorum: si tam speciosi & optati pedes vestri,
tanta dignitas legationis vestrae, qui fit quod tam pauci
vobis fidē adhibent? prædicatis Christum Iudeis scan-
dalum, Græcis stultitiam. Ita quidem res habet: non o-
mnes auscultāt Euāgelio. Sed minimè id mirum, neque
quenquam offendat, quia id ita futurū Iesaias prædixit:
Domine quis credit auditui, hoc est, predicationi nostrae,
Hebraismus consuetus est *audire* pro loqui, *auditus* pro
p̄dicatione. Est interrogatio negantis: quasi dicat, nemo
vel pauci. Oraculum Iesaiæ est ca. 53. 1. quod priori de le-
gatis Euangelij & pacis mox subiecit: Queritur. n. Pro-
pheta de mundi stupore, præsertim Iudaicæ gentis, quod
nunciū pacis, & Euangelium de Christo magna parte sur-
dis auribus sint aspernaturi. Causas tanti stuporis addit,
vnam quidem occultam, quod non omnibus brachium
Domini reuelabitur, sed solis electis, quos Dominus
suā gratiā dignabitur: quod & Christus Dominus testa-
tur Matth. 11. & res docuit Act. 13. vbi concioni Pauli cū
maior turba Iudaeorum esset obstrepera, ex gentibus so-
li illi credidisse dicuntur, *quotquot ordinati fuerant ad
vitam æternam.* Alteram verò manifestam, quod Christi
humilitate, miseria, cruce & morte offensi Iudæi eum
abijcient. Sic Christo docente pauci subinde auscultarūt
Euangelio. Par ratio concionis Apostolicæ. Nihil noui,
si hodie mūdus non ausculet: nec credat auditui nostro.
Ne igitur ex successu æstimetur doctrina, cuius fides
paucis est data: nec offendamur si mūdus vniuersus ob-
strepat veritati. Neque. n. id fit vitio doctrinæ, aut culpa
ministerij, sed malitiā mundi. *Huic sectæ contradicitur in
toto mundo,* dicebant Iudæi Romani Pauli, Actorum 28.
quo tamen nihil offensus Apostolus docere sedulò in-
stitit, contraq; contumaciam eorum consideratione di-
uini consilij ex euentu cogniti sese est consolatus, alle-
gata prophetiā Iesaiæ: *Vade excaeca cor populi huius, &c.*

17. ERGO FIDES EX AUDITU EST: AUDITVS
AUTEM: Hæc est conclusio, cuius gratia totam gra-
dationem texuit Apostolus, vt vnde habeatur fides illa
saluifica doceret, non quidem quo ad primam, sed quo
ad proximam causam. Est donum Dei Ephes. 2. nec est
omnium 2. Thessal. 3. 2. sed electorum proprium,
quibus

quibus à Deo datur, Tit. 1. 1. Id verò donum Deus non instillat cordibus immediatè, sed per auditum, & quidè verbi sui. *EX AUDITU EST*, hoc est, per auditū externum verbi, operāte intus Spiritu Dei fides in cordib. electorū generatur. Præcones verbi doctrinā sonāt auribus: Aures ad mentem referunt: sed hæc cæca est ad intelligendum res diuinas: Adest Spiritus Dei per doctrinā auribus haustam, mentē illuminās vt percipiat, vt assentiatur, cor etiam aperiens, & voluntatem obstreperam inclinans, vt perceptis acquiescat & delectetur. Inde Euangelium dicitur potentia Dei, hoc est, organum potentiæ Dei, quo fidem in mentibus & cordibus electorum accendit ad salutem. Aphorismus memorabilis.

I. Dignitatem & necessitatem ministerii sacri Ecclesiæ commendat: Per hoc enim fidem saluificam Deus operatur.

II. Efficacia verbi diuini illustratur. Est enim semen vitale, ex quo fides nascitur.

III. Arcentur humana placita à prædicatione verbi: Hæc enim ad fidem diuinam generandam non faciunt: nec mirum, cum fundamentum fidei oporteat esse firmum: humanis autem placitis nihil sit instabilius: semen quoque fidei, oporteat esse vitale: at hominum commenta sunt vanitates emortuæ.

VI. Refellitur decretum Gregorij, quo statuas & imagines in templis libros laicorum fecit. Neque enim placet Deo per aspectum statuarum, sed per auditum verbi sui Ecclesiam in fide erudire.

Q V A R T A P A R S C A P I T I S.

Elenchus affectatæ ignorantiae Iudæorum.

18. *Sed (inquam ego) an non audiuerunt? Imo vero in Psa. 19. 5. omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terrarum verba eorum.* Deu. 32.

19. *Sed (inquam ego) nunquid Israel non cognouit 21.*

Deut. 32.
21.

Deum? *Primus Moses dicit: ego ad amulationem prouocabo vos per gentem, qua non est gens: per gentem intelligentia expertem, ad iram vos prouocabo.*

Esa. 65. 2.

20. *Esaïas autem utitur audacia, dicitque: Inuentus sum ab iis, qui me non querebant: conspicuus factus sum iis, qui de me non interrogabant.*

21. *Aduersus Israelem autem dicit: Toto die expandi manus meas ad populum rebellem & contradicentem.*

ED, INQVAM EGO, AN NON AVDIVERVNT? Dixi huius capituli epilogum continere elenchum Iudæorum, quo omnis ignorantiae prætextus eis adimitur. Manifestum est Apostolū duas occupare obiectiones & soluere: ac posterior quidem nominatim Israeli tribuitur: prior ambigua est: alij ad Iudæos, alij ad gentes referunt. Potest indefinitè intelligi de vtrisque. SED DICO ANNON AVDIVERVNT? quasi dicat: Estne aliquis omnium in mundo, qui se non audiuisse queri possit? sicut vers. 14. *quomodo inuocabunt?* indefinitè complectitur omnes. Hunc sensum postulare videtur responsio de vniuersali præconio ex Psalmo, nec non sequens obiectio nominatim Iudæis tributa. Si tamen de Iudæis vel gentibus solis interpretari placeat, eodem res recidet. Eximiam enim Dei bonitatem prædicat Apostolus, quod omnibus Euangelium aliquomodo annunciari voluerit, ut nemo ex his vel illis ignorantiam causari, aut infidelitatis suæ culpam Deo impingere possit. Nascitur autem ex præcedente aphorismo: si fides ex auditu est, & absque auditu fides haberi nequit: excusatur Iudæorum infidelitas, quia Euangelium nondum audiuerunt? Occupat ut rem manifestè absurdam, *nunquid cognouit?* quasi dicat, maximè quis dubitet? *Imò vero in omnem terram exiuit sonus eorum.* Ubique terrarum præconio Apostolorum annunciatum est Euangelium. Quidni audiuisent Iudæi? Prætextum igitur non habent. Qui enim audiunt, nec credunt, num horum excusabilis erit infidelitas? Poterat allegare ministerium, conciones & miracula

cula Christi vel Apostolorum in media Iudæa edita : Prophetarum item oracula , de egressu legis ex Sion, & Euangelij ex Ierusalem. Sed mauult adducere testimonium Psalmi decimi noni: de generali præconio, quo totius mundi aures iam inde à mundi initio ita percelluntur, vt nulli omnium prætextus vllus sit relictus, nisi qui voluntariè obsurduerit.

Occurrit hîc dubium, an satis concinnè alleget Apostolus locum Psalmi; cùm David ibi de præconio non Apostolorum, sed cœlorum loquatur: nec in Hebræo sit aliquid de sono, sed de regula cœlorum extensa per omnem terram. Est & alia hic quæstio explicatu non indigna, quomodo Apostolorum sonus in omnem terram exiuisse, & Euangelium in toto orbe prædicatum tunc esse dicatur: cùm in hunc vsque diem plurimi sint barbari, qui aliquem Deum vel Christum esse prorsus nesciunt, vt Iaponicæ & Brasiliæ historiæ testantur. Vtrumq; verò scrupulū in dubiis explicandū seruabimus.

19. SED INQVAM EGO, NVNQV ID ISRAEL NON COGNOVIT? Quidnam? Beza supplet, Deum. Alij, prædicationem Euangelij: quasi dicat, Esto, audiuerint: forte per ignorantiam abijciunt doctrinam non intellectam: vt venia sint digni. Imò, inquit, voluntariè cœcutiunt ad lucem oblatam, & malitiosè contradicunt. *Piscator* defectum elicit ex oraculis allegatis, quæ degentium adoptione non obscurè sonant, quasi dicat, nunquid Israel non cognouit, etiam gentes esse ad gratiam vocandas: Sensus non incommodus & occasio non obscura ex Psalmo præallegato: An Israel non cognouit ex hoc dicto, sonum Euangelij vbique terrarum etiam extra Iudæam euulgandam esse, & ita promissionē gratiæ & salutis etiam ad gentes pertinere? hoc est, etiam gentes tandem inuocaturas nomen Domini & seruandas esse, quod versu decimo tertio dixerat. Hunc igitur sensum secundę obiectionis retineamus. Rursus est interrogatio affirmantis: Maximè cognouit. Quid igitur absurdi committimus, si etiā ad iustitiam fidei vocamus? Respōsum confirmat tribus Prophetarū oraculis, vnde rursus patet Scripturam veterem ipsis Apostolis fuisse vnicam dogmatum regulam. Quantò magis tota scriptura Vetus & noua pro vnico canone fidei erit habenda, extra

Zelotypia & Zelus.

quem nihil tanquam de fide recipiatur in Ecclesia. Primus locus est in cantico Moſis, Deuteronom. trigefimo ſecundo verſ. vigefimo primo: quem vocat primum ſeu ratione temporis & dignitatis, quia Moſes omnes alios prophetas antecellit & antecelluit: ſeu ratione ordinis horum allegatorum, in quibus Moſes præcedit, Iſaias ſequitur. Prior ſenſus magis arridet. EGO ZELARE FACIAM EOS IN GENTE, QUAE NON EST GENS. Præceſſerat ibi diuinorum beneficiorum commemoratio, deque Iudæorum malitioſa in Deum ingratitude grauis querela. Idololatria diabolica ſe polluerunt ſaltem vt mihi ægrè facerent; hoc dicit: *Zelare me fecerunt in re qua non eſt Deus: irasſci me fecerunt in vanitatibus ſuis*, quaſi dicat, acerbum mihi dolorem attulerunt, cultum meum tribuendo idolis & dæmoniis: ſicut maritus acerbè dolet, ſi vxor amorem ſibi debitum impendat adultero. Hoc enim propriè eſt zelotypia & zelus: dolor, quem capiunt amantes, cum re amata vel priuantur, vel ad conſortium eius alij admittuntur, vt in capitis huius initio fuit declaratum. Loquitur autem Deus humano more. Propriè enim nec dolet, nec irritatur aut affligitur. Tunc ſubdit comminationem, ET EGO ZELARE FACIAM EOS &c. qua primum poenam talionis, hoc eſt, dolorem & fremitum ſe eis inflicturum minatur. Modum quo retaliaturus ſit eorum petulantiam indicat, abiiciendo eos, inque locum eorum gentes adoptando, quod dolorem & fremitum eis ciebit. Videntes enim ſe reiici à fœdere, gentes contrà recipi in populum: inuidencia ſtimulati non modo in gentes, ſed etiam aduerſus me frement: ſed ſuo exitio. Quid enim creatura aduerſus creatorem inſurgens proficit, niſi quod ſe altius præcipitat? Eſt autem metaphora à matribus, quæ petulantiam puerorum coërcere volentes eos à ſe abigunt, & extraneis aſſumptis dicunt: facelle tu hinc, non filius eris, petulans es: ad eſdum tu aliene mihi pro filio: quo audito mox illi petulantes irritati ad zelum, hoc eſt, dolore & ira correpti ad frugem hoc pacto redeunt. Et matres quidem ſic ludere ſolent. At Deus ſerio ita ſe facturum minatur.

OBSER-

OBSERVEMVS, quòd ethnicos vocat non gentem, gentem stultam, intelligentiæ expertem: *Non gentem*, hoc est, nullo loco apud Deum: alienam, reiectitiam: sed quomodo stultam, cùm suprà capite primo & alibi sapientiam eis tribuerit, qua sanè in historiis excelluisse prædicantur. Nam Græcia habuit sapientes & Philosophos plurimos eruditione ad miraculum excellentes? Quia sapientia mundi stultitia est coram Deo: vera sapientia est Deum cognoscere Ierem. 17. &c.

20. **IESAIAS AVTEM VTITVR AUDACIA**, DICITQUE: Alterum oraculum est Iesaiæ sexagesimo quinto versu primo. *ὑποτολμα* est audacter & liberè, posthabito periculi metu, prædixit, Deum gentes tandem adoptaturum esse, vnde colligitur, Iudæos ferre iam olim non potuisse, sed in Prophetas sœvuisse, si quando ipsis reiectionem minarentur, gentium adoptionem prædicerent: Rursus describit gentes à suo statu: cæcitate, ignorantia & miseria. Erant expertes cognitionis, timoris, & cultus Dei, de Deo vero ne somniantes quidem: & tamen conspicuus factus sum eis, quasi dicat, ultro me eis exhibui agnoscendum. Sic gratiam suam illustrat, ne quid perspicaciæ, dignitatì, aut meritis suis arrogare audent. Hæc ad nos pertinent, Tales enim fuimus in maioribus nostris. Agnoscamus igitur cæcitatem & miseriam nostram, quales fuerimus & futuri simus sine gratia: nisi Deus nobis se offerat. Pro gratia igitur illuminationis & adoptionis grati esse studeamus.

21. **ADVERSUS ISRAELEM VERO DICIT**: Tertiū oraculum eodem loco, cap. 65. 2. Diuidit id à priore: quia illud fuit consolatorium de misericordia & bonitate Dei in gentes: Hoc est aduersus Israelem, accusans contumaciam Iudæorum in Deum. **TOTO DIE EXPANDI MANVS**: *ἀνέδραπον πάντα*, & metaphora à matribus, quæ petulantes pueros passis vlnis ad se reuocāt, venientes complecti paratæ. Intelligit tum beneficia infinita quibus eos ad se allexit Deus: tum conciones, promissiones, hortationes, minas prophetarum, quibus à peccatis reuocare, ad pœnitentiam eos adducere frustra laborarunt. Hac parte immensam nobis Dei bonitatem commendat, vt nihil sit, quod Deo exitium pereuntium imputari possit: quo-

niam etiam ad rebelles expandit manus, & quidem toto die, hoc est, ad fidem & pœnitentiam verbo & beneficiis inuitat, & quidem frequenter & diu continuatis, vt tandem inexcusabilis sit eorum peruicacia. Est vero *ἀντίρροπον*. AD POPVLVM REBELLEM: Hac parte arguit intolerādam Iudeorum nequitiam, qui conculcatis Dei beneficiis contemptisque & blandis promissionibus & seueris hortationibus Gygantum more in Deum rebel- larunt. Vnde consequitur, & reiectionem probè comme- ritos esse, & irascendi causam ob gentium adoptionem minimè habere.

DVBIORVM EXPLICATIO

EX CAP. X. AD ROMANOS.

DVBIVM I.

An debuerit Apostolus deprecari pro Israele quem sciebat esse ἀνάθεμα à Christo & reprobatum à Deo.

DVBIVM I. ex vers. 1. an debuerit Apostolus deprecari pro Israele, quem sciebat esse anathema à Christo & reprobatum à Deo. De- precatio enim non debet esse consilio Dei nobis cognito contraria. Hæc fuit contraria. illegiti- ma igitur.

R E S P O N S I O.

Assumptio neganda est. Non fuit contraria Dei consilio sibi cognito. Neque enim reuelauerat ei Deus, omnesne an aliqui, & quinquam ex Israele, & quandiu essent reprobati à gratia. Imò quod non omnes, nec perpetuo reiecti essent, confidere se te- statur capit. vndecimo vers. primo: *Num Deus abiicit po- pulum suum, quem præcognouit? Absit: nam & ego Israeli- ta sum, &c.* & vers. vigesimo tertio: *Potest eos Deus rur- sum inserere.* Pio igitur charitatis affectu deprecatur pro Israële, vt Deus conuertat conuertendos: in reliquis *ἐν ὑμῖν* suam testatur, & cum conditione diuinæ vo- luntatis salutem eorum optat præceptum: *Diligite inimi- cos*

amicos vestros. Volo deprecationes fieri pro omnibus hominibus. *Matth. 5. 1. Tim. 2. 1.*

D V B I V M II.

Vtrum iustitia Dei, cui non fuerunt subiecti Israelitæ de iustitia imputata seu fidei rectè intelligatur.

DVBIVM II. ex vers. 3. an iustitiam Dei, cui Israelitæ non fuerunt subiecti, rectè interpretati simus de iustitia imputata, seu eâ, quam Deus imputat credentibus: quam interpretationem *Stapletonus* acerbè insectatur, quasi donum Dei penitus eludat, ipsamque Dei iustitiam prorsus euertat.

I. Quia qui homini impio alienam iustitiam imputat, nullam illi iustitiam dono dat.

II. Quia talis nullam iustitiam accipit: manet enim in se ipso impius.

III. Quia quæ imputatur iustitia non datur. Si enim datur iustitia, accipitur: Si accipitur, inhæret illi, qui eam accepit. Imputatiua igitur iustitia nulla est iustitia.

Sed contra est.

Primum, quod conclusio directè pugnat cum Scriptura. Apertè enim dicit Apostolus, Deum imputare iustitiam absque operibus *Rom. 4. 6.* Ergo aliqua iustitia imputatur à Deo absque operibus. Est igitur aliqua iustitia imputata. Nam iustitia quæ imputatur, certè est imputata vel imputatiua. Hæc autem est iustitia fidei teste Paulo ibidem. Ergo iustitia fidei est imputatiua. Et iustitia fidei est vera iustitia. Falsum igitur quod imputatiua iustitia sit nulla iustitia.

Deinde Apostolus tota hac disputatione iustitiam oppositam iustitiæ propriæ, seu operum, seu legis, seu ex lege, non intelligit aliam, nisi imputatam, quod ex cap. 4. versu 3. 4. 5. 6. manifestè euincitur: Atqui hoc loco iustitiam Dei opponit iustitiæ propriæ, operum, legis, seu ex lege. Ideò enim Iudæi abiecerunt iustitiam Dei, quia iustitiam propriam stabiliuerunt: & hanc propriam eorum iustitiam prius cap. 9. 31. vocauit iustitiam ex operibus: mox versu 5. hic vocat iustitiam ex lege. Iustitia igitur Dei hic intelligitur imputata.

Idem synonyma Apostoli confirmant. Eodem namque sensu vocat iustitiam Dei, cap. 1. 17. & 3. vers. 21. 22. iustitiam fidei, ex fide, per fidem, abque operibus. Ibidem

Antid. pag. 611. Contra imputatam iustitiam argumēta Stapletoni.

Pro imputata iustitia argumēta ex Apostolo.

& cap. 4. vers. 6. 11. & cap. 9. 30. At iustitia fidei, ex fide, per fidem, absque operibus nulla est alia quam imputata, ut patet cap. 4. Ergo etiam iustitia Dei hic est talis.

RESPONSIO AD argutias Stapletoni.

AD argutias aduersarij facile respondetur. Omnes habent ignorationem elenchi, quia confundunt iustitiam absolutam cum relata, seu operum, & fidei.

AD I. quod qui impio iustitiam imputat, nullam ei iustitiam dono det. Respond. Hoc de iustitia absoluta seu qualitatiua verum: de relata falsum est. Prætor enim, qui reum à culpa & pœna gratis absoluit, (iure an iniuria nihil interest) certè iustitiam ei imputat, quia iustum pronunciat, & impunitatem ei dono dat quasi innocenti, tametsi innocentiam inhærentem ei non conferat.

AD II. quod cui imputatur is nullam iustitiam accipiat: Respond. Falsum & hoc est. Credentes enim fide accipiunt iustitiam imputatam. Fides enim eis imputatur ad iustitiam: ac licet in puncto iustificationis sint in se ipsis impij: non tamen censentur impij in Christo: & in puncto sanctificationis non manent in se impij, quia iustificati etiam inhærenter regenerantur.

AD III. quod quæ imputatur iustitia, non detur. RESPONSIO. Et hoc falsum est. Dari enim dicitur, non tantum quod infunditur, sed etiam quod imputatur: nec tantum accipitur, quod inhæret, sed etiam quod fide apprehenditur. Iustitia igitur fidei imputata verè est donum Dei, & iustitia Dei, & verè datur à Deo credentibus, licet non inhæreat sed imputetur. Falsum proinde, quod donum Dei eludat, iustitiam Dei euertat.

DVBIUM III.

Quomodo finis legis dicatur Christus ad salutem omni credenti, cum lex de Christo & de fidei iustitia nihil præcipiat.

DVBIUM III. ex vers. 4. quomodo finis legis dicatur Christus, ad iustitiam omni credenti: cum lex nihil, nisi iustitiam operum præcipiat: de Christo & de fidei iustitia verbum nullum faciat.

RESPONSIO.

*Lex dicitur late
& strictè.*

LEX duobus modis dicitur: *laxè* pro tota doctrina Moïsis & Prophetarum: Sic falsum est, quod de Christo & fidei iustitia lex verbum non faciat. Nam & Aposto-

lus

lus ex Mose & Prophetis iustitiam fidei diuino artificio demonstrat vers. 6. 7. 8 : Et Christus ad Mosis de se testimonium prouocat contra Iudæos. Ioh. 5. 46. *Si crederetis Moysi, crederetis mihi: de me enim scripsit: quando nimirum Deuter. 18. promisit Prophetam magnum venturum, quem sub anathematis pœna omnes audiant. Stricte pro legali doctrina & præceptis. Hoc sensu, etsi aperte operum iustitiam, non fidem exigat lex: tamen finem dicitur habuisse Christum. I. Quo ad ceremonias, quæ Christum repræsentabant, & Christi aduentu finiendæ erant. II. Quo ad moralem obedientiam, cuius perfectam impletionem in solo Christo tandem lex erat asscutura. III. Quo ad maledictionem, quam Christus à nobis in sese erat deriuaturus. IV. Denique; quo ad iustitiam, quam lex peccatoribus derogando alibi eos quærere compellebat, nisi damnari vellent, nempe in Christo. Itaque Apostolus legem vocat pædagogum in Christum; vt per fidem iustificaremur. Etsi enim lex non dicit: Si vis seruari, crede in Christum? quære iustitiam per fidem in Christo; sed hæc vox est Euangelij propria: tamen hanc vocem lex non negat, nec credere in Christum prohibet: Imò tacite id facere submouet, nisi perire in æternum velimus. Sicut enim index instantis mali aut morbi tacite monet de præcauendo malo, aut quærendo medico: & speculum monstrans maculas in vultu curam purgationis nobis suggerit: Ita lex morbum & reatum peccati nobis aperiens ac monstrans, remedij quærendi sollicitudinem nobis iniicit. Quodnam verò remedium illud sit, vbi & quomodo inueniatur, ipsa docere aut præstare non valet, sed relinquit hoc Euangelio, quod nobis monstrat Christum Mediatorem. Hoc igitur modo lex quidem indirectè; Euangelium verò directè nos manuducit ad CHRISTVM.*

Lex hæbet finem Christi quatuor modis,

Lex pædagogus in Christum quò modo.

Simile.

DVBIUM IV.

Cur Lex nos dirigat ad Christum: an vt gratia per fidem impetrata legem possimus implere & inhaerenter iustificari: an vt fide gratis iustificari desideremus.

DVBIUM IV. ex eodem, de huius manuductionis fine, an lex ideo nos dirigat ad Christum, vt eius gratia

Antid.
pag. 617.

per fidem impetrata, legem possimus implere, & hac im-
pletionem legis iustificari: quod contendit *Scapletonus*: an
verò ut fide absque propria legis impletionem, gratis iu-
stificemur.

R E S P O N S I O.

Prius falsum, posterius verum.

I. Quia non dicit Apostolus, legis finem esse Chri-
stum ad iustitiam omni operanti, vel implenti legem:
sed omni credenti: nempe Christi mortem & resurre-
ctionem, ut est vers. 9.

II. Quia credentes sunt iustificati, antequam impleant
legem: Ergo non ducuntur ad Christum, ut impletionem
legis demum iustificentur.

III. Iustificatio enim nostram legis impletionem vel
præcedit vel sequitur. Si præcedit (ut sanè præcedit) non
igitur demum per eam iustificamur, & ita hic finis est
falsus. Si sequitur, non igitur fuimus ante eam fide iu-
stificati. Atqui hoc est falsum: Fide enim iustificamur
ante opera, & absque operibus. Nec tantum ante opera
liberi arbitrij, sed & ante opera fidei. Nam ante hæc A-
braham fide dicitur iustificatus, sicut & publicanus Luc.
18. 4.

IV. Hic finis vim mortis Christi tolleret. Si enim
tantum ideo lege ducimur ad Christum, ut det vires im-
plendi legem & comparandi iustitiam legis: frustra
Christus est mortuus. Ad illud enim nihil opus fuit mor-
te Christi: quandoquidem eas vires etiam absque morte
diuinâ potentiâ conferre potuit. Atqui necesse fuit Chri-
stum mori propter peccata nostra, & resurgere propter
iustificationem nostri.

V. Hic finis propriam iustitiâ stabilit. Propria. n. iu-
stitia est, non modo quæ ex propriis virib. fit, sed quæ in-
hæret, nec imputatur. Atqui talis est impletio legis, quâ
iste fingit. Est igitur propria iustitia. Stabilit igitur hic
finis propriam iustitiam, & sic Dei iustitiæ non subdi-
tur, quod est contra Apostolum.

Non quidem negamus, etiam ad hoc nos manuduci
ad Christum, ut gratiam implendi legem consequamur:
Sed negamus I. hunc esse finem primum: Principalis
enim finis est, ut gratis in Christo per fidem iustifice-
mur, hoc est, absolvamur à peccatis, & Deo reconcili-

lie-

liemur: Posterior est, ut spiritus gratia regenerati legem implere incipiamus. II. Negamus, nos hac inchoata impletionem legis coram Deo iustificari: Nam ante eam sumus iustificati fide. Et iustitia inchoata est languida valde ad iustificationem minimè sufficiens, etiam cum videtur esse summa, testante Apostolo: Nihil mihi conscius sum: nec tamen in hoc sum iustificatus & Propheta: omnes iustitiæ nostræ ut pannus menstruatae, Ies. 64. 6. Nec usus eius est, ut per eam magis iustificemur coram Deo: Iustificatio. n. fidei corā Deo perfecta est: Perfec̃te siquidem Deus à reatu peccatorum absoluit credentes, sicut dicitur: Nulla est cōdemnatio ijs, qui sunt in Christo Iesu: sed ut per eam instauretur natura corrupta: Deo præstetur gratitudo & cultus debitus, proximo autem seruiatur.

I. Cor. 4.

4.
*Iustitia
inchoata
usus.*

D V B I V M V.

*Sintne iustitia legis, & iustitia fidei una an duæ,
& si duæ, an contrariæ.*

D V B I V M V. ex ver. 5. & 6. Sintne iustitia legis & iustitia fidei una an duæ, & si duæ, an contrariæ: quod postea Calvinus in commen. scribit. Prius Stapletonus contra Calvinum tuctur: quod sint una specie, saltem gradibus differentes.

Antidot.
pag. 618.
619.

I. Quia, inquit, lex nō manuducit ad aliam iustitiam, quàm ad ipsius legis iustitiam. Et manuducit etiam ad fidem, & ad iustitiam fidei. Iustitia igitur fidei etiam est iustitia legis.

II. Finis legis est iustitia legis. Et finis legis est Christus ad iustitiam fidei. Ergo iustitia fidei est etiam legis iustitia.

III. Perfectum & imperfectum specie sunt vnum: ut verbi gratia infans & vir adultus: At Apostolus iustitiam legis vel ex lege, & iustitiam fidei vel ex fide (quamquam hæc sophisticè distinguat, sed frustra, ut in explanatione ostensum est) distinguit veluti perfectum ab imperfecto. Iustitia enim ex lege est imperfecta: iustitia ex fide perfecta impletio legis. Ergo sunt una iustitia. Sic formanda sunt eius argumenta: alioqui propositum non concludunt.

Sed contrà est, quòd quæ consistere simul nequeunt, rectè dicuntur contrariæ. At iustificatio legalis seu ope-

rum, & iustificatio imputata seu fidei simul consistere nequeunt. Illa enim est inhærens, hæc non inhærens sed imputata: Illa est per opera: hæc absque operibus. Rectè igitur videntur dici contrariæ.

RESPONSI O.

RESP. cum Martyre, quòd iustitia operum dupliciter consideratur, vel vt iustificationem fidei antecedit vel vt eam sequitur. Antecedens iustitia operum verè est contraria iustitiæ fidei: quia cum ea non consistit: nulla etiam datur eò quod lex per carnem infirmata est Rom. 8.3. Et de hac inter nos & aduersarios facilè conuenit. De iustitia igitur operum iustificationem fidei subsequente sola est quæstio.

Hæc cum iustitia fidei eadem esse non potest.

I. Quia ex hypothesi data eam sequitur.

II. Quia non imputatur, sed inhæret: At iustitia fidei imputatur cap. 4. vers. 6. II.

III. Quia constat operibus non fide.

IV. Quia est inchoata tantùm & imperfecta in hac vita, quod defectus, næui, lapsus, preces & gemitus sanctorum restantur. At iustitia fidei est perfecta. Vna igitur non est alia. Quòd maximè facit, quod ipse Apostolus vt duas diuersas distinguit. Aduersarius etiam diuersas esse tandem non negat.

Nec tamen propriè sunt contrariæ.

I. Quia non opponuntur vt album & nigrum, vel vt bonum & malum. Vtraque enim bona est & præcepta.

II. Nec se mutuò pellunt, sed simul consistunt. Imò vna non est sine alia: sed simul sunt tempore: etsi naturâ vna alteram sequitur, vt est dictum. Fidei enim iustitia post se trahit iustitiam operum seu nouam obedientiam: & hæc illam perpetuò comitatur vel sequitur. Sunt verò diuersæ seu disparatæ species eiusdem generis iustitiæ propriis formis differentes. Vna enim est inhærens altera imputata: Vna paratur credendo, altera faciendo, vna perfecta, altera inchoata, & quod primum est, vna iustificat, altera non iustificat coram Deo.

Martyr distinguit vt differentiam & proprium in logicis. Vt enim differentia naturam seu speciem constituit: sic Dei iustitia nostram iustificationem facit, quia dum ab eo absolui mur iustificamur. Et vt proprium

*Iustitia
operum
(sumendo
pro san-
ctificatio-
ne) & ius-
titia fi-
dei di-
sparata
sunt non
contraria.*

natu-

naturam iam constitutam sequitur, sic iustitia bonorum operum consequitur perceptam iustificationem fidei, & ab illis vires accipit non à lege.

Ad argumenta *Stapletoni* facile respondetur.

In I. sunt quatuor termini: Aliter enim lex ducit ad iustitiam suam, nempe directè eam præcipiendo: aliter ad iustitiam fidei, nempe indirectè adigendo ad quærendum Christum: vel certè est fallacia accidentis. Maior vera per se, minor per accidens. Si reduxeris ad figuram primam, maior euadet falsa. Neque. n. iustitia omnis, ad quam lex dirigit, est iustitia fidei: cum etiam dirigat ad iustitiam suam: & sic ad utranque, sed non eodem modo. Falsa etiam est *Stapletoni* propositio, quam vrget, Legem non manu ducere ad aliam iustitiam quam ipsius legis iustitiam. Si enim manuducit ad Christum, & ad fidem, utique ducit etiam ad iustitiam aliam, hoc est fidei, aut iustitia legis & fidei sunt vna.

Ad II. Eadem est responsio. Finis enim legis est iustitia legis per se: Christus & fidei iustitia per accidens.

Ad III. negatur minor: Comparat enim Apostolus duas iustitias, non ut perfectum & imperfectum specie, sed tantum genere, non ut infantem & virum: sed ut animal brutum & rationale: quia genere quidem conveniunt; Vtraque siquidem est iustitia, & quædam legis impletio: nec non generica differentia, vtraque enim à Deo donatur & est à gratia, sed non sunt vnum specie, nec differentia specifica: quoniam vna est imputata, altera inhærens, vna fide accipitur, altera opibus paratur.

DUBIUM VI.

Vtrum Apostolus locum Deut. 30. alleget: an tantum ad eum alludat: & si alleget, an verba Moſis satis concinnè recitet, & à genuino sensu non detorqueat, an non denique Moſes & Apostolus libero arbitrio facultatem præstandi legem ascribant: vel saltem facilitatem implendi legem per fidem doceant: atque ita hic locus iustitiam operum maximè stabiliat.

DUBIUM VI. ex ver. 6. 7. 8. An Apostolus locum ex Deuter. 30. alleget: an verò tantum ad eum alludat: & si alleget, an verba Moſis satis concinnè recitet, & à genuino sensu non detorqueat: annon denique Moſes & Apostolus facultatem præstandi legem libero arbitrio

*Antid.
pag. 631.
C.c.*

trio ascribant: vel saltem facilitatem implendi legem per fidem doceant, atque ita hic locus iustitiam bonorum operum maxime stabiliat, ut *Stapletonus* aduersus *Calvinum* suo more, hoc est, acerbè contendit. Itaque quadruplex hic concurrit explicanda quæstio.

*I.
An Apo-
stolus al-
leget lo-
cum Mo-
sis
Deut. 30.*

I. **P**rimo Interpretes non pauci sentiunt, Apostolū nō luisse hunc locum tāquam verba Moſis inducere, sed tātū allusione quadam ad eum verbis non dissimilibus iustitiam fidei explicare, qualib. Moſes observationem legis olim populo commēdauit: quasi dicat, quod Moſes de lege dixit, id verè in Euangelium competit. Quæ sententia si recipitur, cadit altera pars dubij de verbis & sensu. Nec caret ratione. Nam Moſen Apostolus non inducit de iustitia fidei loquentem, ut versu præcedente de iustitia legis induxerat: sed ipsam iustitiam fidei sic loqui dicit: & ideo his tribus versibus dicendus est, iustitiam fidei non autoritate Moſis probare, sed tantū verbis similib. proponere. *Præterea*, nihil Apostolus de mādati custodia, sed de natura fidei loquitur, & dubitationes cū ea pugnantes reiicit, perinde ut Moſes tergiverſationes ignorantix mādati reiicit. Denique nō immisceet illud Moſis: *ut faciamus illud: ut facias illud*: Non itaque Apostolus hic erit Moſis interpres, sed diuino artificio suo instituto Moſis quædam verba accommodat, non esse cur fidei iustitiam & salutem sursum aut deorsum procul quæramus, cum verbum fidei de illa in ore & in corde propè habeamus.

*II.
Sententia
de alle-
gatione
habet dif-
ficulta-
tes.*

II. Si vero, quæ **ALTERA** quæstionis pars est, locum Moſis allegari volumus: difficultas non levis est de verbis & de sensu. Verba in Moſe sic habent: *Quia præceptū hoc quod præcipio tibi hodie, non est occultum à te, neque remotum est. Non in cælo est, ut dicas: Quis ascendet nobis in cælum ut tollat illud nobis, & recitet illud nobis, ut faciamus illud? Neque trans mare est, ut dicas: Quis transfretabit nobis mare, ut afferat illud nobis, & recitet nobis, ut faciamus illud? Quia propinquum est tibi verbum valde in ore tuo, & in corde tuo, ut facias illud.* Hæc Moſes, quæ si cum Paulinis conferas, quædam immutata, nonnulla addita, alia omiſſa esse deprehendes: Quæ discrepantia priorem sententiam de allusione potius quàm allegatione non obscurè confirmat: Vel ita facile saluatur, quia non reci-

*Difficul-
tas pri-
or.*

tare,

fare, sed interpretari Mosis sententiā Apostolo est propositum. Est verò interpretis & paraphrastæ non numerare verba, sed prolixa breuioribus, vel contrā, obscura clarioribus verbis exprimere.

Sed manet altera difficultas, quomodo ad doctrinam fidei illustrandam vel probandam trahat, quod de legis præcepto propriè est dictū. Ad quam variè respōdetur. *Difficultas alia.*

Alij dicunt, Mosen de præcepto legis loqui non simpliciter, sed ut iam per gratiam erat facile factum, & per fidem atque Spiritum cordibus insitum: Præcesserat enim promissio de conuersione & de circumcisione cordis, qua Deus resipiscentes esset donaturus. Cum igitur ista facilitas præcepti non nisi per Christum fide iustificatis contingat, Apostolus absque violentia dictū Mosis ad iustitiam fidei accommodauit.

Alij verba Mosis accipiunt ut prophetiam, quoniam prophetia de conuersione Israelis ad Deum, illiusque reductione, denique & cordis circumcisione ibi præcessit: ut sit sensus. Tunc cum reducet te Dominus circumcidetque cor tuum &c. mandatum hoc tibi non erit obscurum, nec longinquum, nec graue: sed erit plane propinquum tibi in corde & ore iuxta illud: *Et legem meam scribam in corde illorum: Ier. 31.* Sed nodus plenè sic non tollitur: manet enim quæstio, quomodo, quod de noua obedientia regeneratorum dicitur, ad naturam iustitiæ fidei, quæ regenerationem antecedit explicandā trahatur. *Difficultas tertia.* Cui fortè respondebitur, Apostolum respicere nexum vtriusque perpetuum, & quod de consequente erat dictum, rectè applicare ad antecedens. Soli enim fide iustificati habent præceptum legis in ore & in corde, hoc est, præstant nouam obedientiam mandatis Dei. Qui igitur hanc præstant, iustitiam habere intelliguntur.

Commodissimè nodum explicant, qui obseruant, non de sola lege, sed de vniuersa sua doctrina Mosen verba facere, quæ non merè erat legalis, sed Euangelicas etiam promissiones comprehendebat, ut ibi apparet, quæ distinctio ex scopo Mosis obrinetur. Hortatur enim populum ad obseruantiam suæ doctrinæ (quem modo *המצוה* præceptum, modo *דבר* verbum vocat)

*Verbum
Euange-
lij & le-
gis quo-
modo pro-
pe sit in
ore & in
corde no-
stro.*

à facili, quia voluntas Dei eis iam occulta nō sit, nec lō-
ge diffita : sed propè sub aspectum posita. At nullū hoc
esset argumentum, à sola legis notitia sumptum: quan-
doquidem hæc sola legem nihilo faciliorem reddit. Er-
go notitiam Euangelij vna comprehendit. Verum nec
ista ad obedientiam facit in cerebro aut in lingua tan-
tū hærens. Ergo de verbo tum Euangelij, tum legis con-
iunctim, vt est in ore & in corde nostro, Mosi est sermo.
Iam *verbum Euangelij* est in ore & corde nostro per fi-
duciam mortis & resurrectionis Christi, qua remissio
peccatorum, seu iustificatio gratuita obtinetur. *Verbum
legis* est in ore & in corde nostro, per regenerationis
gratiam, qua noua obedientia & legis impletio in no-
bis inchoatur. Quod igitur Moses de viroque verbo
dixit, Apostolus de verbo fidei, nec non de iustitia fi-
dei optimo iure adduxit. Principaliter quidem Moses
de obseruantia præcepti loquitur, quæ à iustificatis præ-
statur, quia legislator est. Sed gratuitam fidei iustifica-
tionem simul subindicat cum præter *præceptum* etiam
verbum (quod Apostolus *verbum fidei* prædicatum in-
terpretatur) in ore & corde nostro ponit. Nec mirum,
quod obscurius id facit: Propheta enim est non Apo-
stolus. Quod verò obscurius à Mose fuit dictum,
Paulus in apertissimam lucem spiritu Apostolico pro-
duxit.

*III.
An libe-
rum ar-
bitrium
hinc sta-
biliatur.
Pelagia-
na glossa
Erasmi.*

AD TERTIAM quæstionis partem quod attinet, E-
rasmus in diatribe pro libero arbitrio hunc locum Lu-
thero opposuit : quasi non solum in nobis sit situm,
quod præcipitur, verum etiam in procliui sit, hoc est,
facile vel saltem non difficile: quia dicitur: *Mandatum
non est supra te*: Item: *ut audiamus & opere compleamus*:
Item: *est iuxta te valde in ore tuo & in corde tuo*, ut fa-
cias illud. Atqui hæc glossa Pelagiana gratiam prorsus
tollit. Nihil enim gratia opus fuerit, si non modo facul-
tatem, sed & facilitatem seruandi omnia mandata ha-
bet liberum arbitrium.

*Refuta-
tur.*

Primo vetus versio deprauat phrasim: Quod enim Mo-
ses dicit: *Non est absconditum à te*: reddit: *non est supra
te*: quod Sophistæ accipiunt: *Non est supra vires
tuas*.

Deinde

Deinde loquitur Moses cum populo Dei, in quo multi erant pii & regenerati: non ergo quid liberum arbitrium valeat, sed quid renari, quorum corda circumcidit Deus, possint, testatur. Et sic *Augustinus* libr. de perfectione iustitiæ ait, legem Domini non esse supra vires hominum non quorumvis, sed eorum, qui per gratiam sanati sunt ab amore proprio, Deumque toto corde diligunt.

Quin fatente *Bellarmino* libr. 5. cap. 6. de gratia: Moses non de facilitate observandæ, sed tantum cognoscendæ legis loquitur, quam expositionem *Bellarminus* dicit esse maximè literalem & propriam, licet ipse postea cap. 20. sui oblitus (quia aliter respondere *Caluino* non potest) eandem ut cavillatoriam reiiciat. Et sic etiam *Lutherus* *Erasmio* respondet, cuius verba non pigebit ascribere: Moses, inquit, sese ceu fidelem legislatorem officio suo egregiè persunctorum testatur: ut per quem non stet, quominus omnia sciant & habeant coram posita præcepta, nec locum eis relictum excusandi, quod ignorent vel non habeant præcepta, aut aliunde petenda eis sint, ut si non servarint ea, culpa nec sit legis, nec legislatoris, sed ipsius, cum lex adsit, legislator docuerit, ut nulla ignorantia excusatio sit reliqua, sed sola accusatio negligentia & inobedientia. Non est, inquit, necesse leges à cælo, aut à finibus ultramarinis, aut procul afferre: nec potes prætexere, te illas nec audivisse, nec habere: prope habes eas, ut quas præcipiente Deo, & me docente audivisti, corde percepisti & ore assiduo per Levitas in medio tui tractâlas accepisti, teste hoc meo ipso verbo & libro. Hoc tantum est reliquum, ut facias illas. Obsecro, quid hic libero arbitrio tribuitur? nisi quod exigitur, ut faciat leges quas habet, & adimitur excusatio ignorantia, & absentia legum. Sic crudelitissimè contra *Erasmum* tuetur hunc locum *Lutherus* de servo arbitrio cap. 113. Non enim quid non renatis facile sit præstare, sed quid non sit difficile cognoscere, quidque præstare debeant ex hoc loco euincitur.

Ineptior verò est *Bellarminus* quàm ut verbum mereatur, probans hinc liberum arbitrium non renatorum in moralibus. Quasi verò Moses de moralibus duntaxat, hoc est, de externa tantum legis disciplina præcipiat.

*Bell. de
gra. &
lib. arb.
lib. 5. cap.
20.*

IV.

*An lex
sit possibi-
lis & fa-
cilis.*

1. Ioh. 5. 3.

Matth. II

30.

*Possibili-
tas legis
in rege-
neratis
non sta-
bilit ius-
titiam
operum.*

Antid.

pag. 636.

pag. 651.

Iob. 14. 15.

Quòd postremo Stapletonus de possibilitate & facilitate implendi legem per Christi gratiam hinc inferat, id dextrè & ad mentem Moſis intellectum non negatur. Nam & possibilis & facilis atque iucunda redditur legis diuinæ obſervatio iuſtificatis fide per regenerationis gratiâ: ſicut dicitur: *Hæc eſt charitas Dei, ut mandata eius ſeruemus: & mandata eius grauiæ non ſunt. Iugum meum facile eſt, & onus meum leue eſt.* Hoc verò iuſtificationem per opera coram Deo, pro qua Stapletonus pugnat, nequaquam ſtabiliri.

Nam primò regenerati ſunt iuſtificati fide coram Deo, antequam opera legis præſtent: quibus fides imputatur ad iuſtitiam abſque operibus: & Deus per fidem iuſtificat non iuſtos, ſed impios exiſtentes non verò manentes cap. 4. verſu 5. 6. Non igitur iuſtificati per fidem demum iuſtificari per opera opus habent.

Deinde eſt contra mentem Apoſtoli, cui non iuſtitiam operũ, ſed iuſtitiã fidei ex Moſe deſcribere eſt propoſitũ.

Denique præſtatio & impletio legis, quæ fit à regeneratis non poteſteſſe iuſtificatione legalis coram Deo: quia lex perfectionem requirit, à qua fideles longiſſimè diſtant: quorum prius, dum Stapletonus impugnat, impudens eſt, poſterius dum cõcedit, ſe ipſum refellit. De exacta, inquit impletione, aut ſine exacta impletione iuſtitiam neminem conſequi, hæc verba Leuit. 18. non dicunt, nec ullæ alia ſcriptura. Sed hanc impudentiam refutat Moſes ibi: *Statuta mea obſeruate*, &c. quæ præceptio vniuerſalis eſt. Itẽ: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde*, &c. Item: *Maledictus omnis, qui non manſerit in omnibus.* Refutat Chriſtus Matth. 5. iuſtitiã Pharifæorũ abijciens: Refutat Iohannes: *Qui facit peccata, ex Diabolo eſt: omnis autem qui peccatũ eſt.* Refutat denique Iacobus: *Qui deliquit in uno, factus eſt omnium reus.* Fatetur verò idẽ ſophiſta, perfectionem aut legis impletionem talem in hac vita non eſſe, vt ei nihil adiſci queat, vt nulla imperfectione, nullo defectu laboret, vt nihil ſit quod venia indigeat: quo ſtãte ruit iuſtitia operum, coram Deo. Iuſtitia enim operum imperfecta eſt coniuncta cum iniuſtitia. At Deus eſt ignis conſumens omnem iniuſtitiam: coram quo, ne iuſtus quidem eſt innocens, imò nec cœli ſunt mundi: nedum homo iniquitatem bibens ſicut aquam.

D V B I V M

DVBIVM VII.

An Apostolus vers. 6. Ne dixeris in corde tuo: Quis &c. improbet, & à fidelibus alienum esse velit omne studium inquirendi de veritate doctrina, & examen suae fidei, omnemque metum & trepidationem?

DVBIVM VII. ex vers. 6. *Ne dixeris in corde tuo, &c. Quis ascendet?* Videtur Apostolus improbare & à fidelibus alienum esse velle, omne studium inquirendi de veritate doctrinae, & examen suae fidei, & metum, & trepidationem, quae toties alibi piis commendantur: *Quarite & inuenietis: Scrutamini scripturas. Probate Spiritus. Probate vos ipsos, an sitis in fide, &c. Operamini salutem vestram cum timore & tremore &c.*

RESPONSIO.

Nequaquam: Tantum enim exponit, qualis fidei *πληροφορία* in piis esse debeat, quodque fideles non indulgeant vagis dubitationibus de Deo, de voluntate & gratia eius erga nos, nec torqueantur metu gehennae aut maledictionis, quibus mali operarii, hypocritae, & infideles perpetuo cruciantur. Cuius rei ratio est, quia fides piorum nititur verbo praedicato Evangelij, de Christi morte & resurrectione & ascensu in caelum: certam inde concipiens fiduciam, Christum non frustra nec sibi, sed nobis moriendo inferos vicisse: resurgendo vitam restituisse: ascendendo in caelum ad gloriam caelestem aditum parasse. Non ergo dicit fides. *Quis ascendet?* dubitando, aut, *Quis descendet?* trepidando: sed quaerit: *Si Deus pro nobis quis contra nos?* luctando: &, *quis nos separabit à dilectione Dei:* triumphando.

Nec tamen à fide abest omnis timor & metus. Dolent enim fideles, quoties peccant, propter offensionem & iram Dei, & metuunt ne porro offendant & ferulas Dei Patris incurrant, & tamen de amore Dei erga se perpetuo persuasi sunt, qui timor est filiorum & filialis. Abest verò & abesse debet timor & metus servilis, qui est cruciatus conscientiae, fuga & odium Dei irati, dubitatio & desperatio de gratia & misericordia Dei, & horribilis expectatio gehennae, qui timor est in Diabolis, & in impiis.

Timor filialis & servilis.

RESPONSIO.

Vtrum ex dicto: Corde creditur ad iustitiam: ore fit &c.

Staple. rectè conficiatur, non sola fide, sed etiam opere confes-
Antid. sionis, Christianos iustificari: & sic fidem non sufficere ad
pag. 672. salutem.

DVBIUM VIII. ex vers. 10. Corde creditur ad iusti-
 tiam ore fit, &c. videtur confici, non sola fide, sed & con-
 fessione, quæ multos pietatis actus coniunctos habet.
 Christianos iustificari & saluari, & sic fidem non suffi-
 cere ad salutem.

R E S P O N S I O.

Iustitiam Apostolus non confessioni, sed soli fidei tri-
 buit. Sola igitur fides iustificat. Corde enim creditur ad
 iustitiam, hoc est, fides cuius sedes in corde est, quippe
 quæ certa est cordis fiducia, imputatur ad iustitiam.
Confessio Nihil ergo diuersum hic docet ab eo quod supra de
oris ad sa iustificatione fidei tradidit. Confessionem verò et-
lurè quo- tiam requirit ad salutem, non quod fides, non suffi-
modo et- ciat ad iustitiam, vel iustitia ad salutem: sed tum quia
iam re- non est vera fides in corde, nisi quæ confessionem, h. e.,
quiratur. veram inuocationem & cultum Dei generat in ore &
 professione externa: tum quia confessione & inuocatio-
 ne vera (Hęc. n. *σωτηρία* sunt Apostolo) salus consumma-
 ta obtinetur. Etsi. n. iustitia & salus in Deo & sanctis an-
 gelis vnum sunt, & in nobis glorificatis vnum erunt: nūc
 tamen nondum vnum sunt, sed se habent vt principium
 & finis. Iustificati enim à peccatis habemus salutem spe,
Ro. 8. 24. sed nondum re, sicut dicitur: *Spe saluati sumus*: manemus
 siquidem miseriis carnis obnoxij, quæ salutem plenam
 impediunt, donec à malis omnibus liberati, consumma-
 tam gloriam obtineamus.

Nec sequitur tamen: sicut fides est causa iustitiæ: sic
 confessionem esse causam salutis: quia fides est causa v-
 triusque, iustitiæ & salutis, ipsamque confessionem ex
 se generat, non vt causam sed vt medium obtinendæ sa-
 lutis, & celebrandæ gloriæ Dei necessarium. Nam Deus
 dat fidem, & per fidem iustitiam; non vt tanta eius boni-
 tas silentio prematur, sed vt aperta confessione celebre-
 tur: & salutem vult conferre non dissimulatores, aut
 abnegatores, sed ingenuis confessoribus Dei & suæ fi-
Matth. dei, sicut testatur Christus in Euangelio: *Quisquis nega-*
10. vers. *uerit me coram hominibus, negabo eum & ego coram pa-*
32. 33. *tre meo cœlesti. Quisquis autem me confessus fuerit coram*
 hominibus

hominibus confitebor & ego eum coram patre meo cœlesti. Confessione igitur promittitur salus, non ut causæ, sed ut medio, nec merito, sed dono gratuito: Sicut dicitur: *Donum Dei vita æterna. Gratia seruati estis per fidem, non ex vobis, donum Dei est.*

Ro. 6. 23.
Eph. 2. 8.

DVBIVM IX.

Verum vers. 10: Non est distinctio Iudæi & Græci: Deus diues in omnes: statuatur vniuersalis electio, tollatur reprobatio: an verò Scriptura se implicet, alibi distinctionem Deo tribuens.

DVBIVM IX. ex vers. 10. *Non est distinctio Iudæi vel Græci, nam idem Dominus omnium, diues in omnes, &c. videtur hoc dicto vel statui vniuersalis electio & tolli reprobatio: vel implicari Scriptura, quæ toties distinctionem Deo tribuit. Nā Israelem multis prærogatiuis Deus distinxit, supra ca. 3. 1. gentes verò passus est errare viis suis. Actor. 14. 16. & miseretur quorum vult, quos vult indurat, supra cap. 9. 18. Quomodo igitur non est apud Deum distinctio? aut si nulla est, omnes igitur elegit, nullos reprobauit.*

RESPONSIO.

NEVT RV M sequitur: Non implicatio Scripturæ: quia loquitur de diuerso tempore, & hic locum habet vulgata regula: *Distingue tempora, & conciliabis scripturas.* Olim erat distinctio Iudæi & Græci, quia olim certo consilio, & mera gratia placuit Deo Abraham & posteros adoptare in populum, gentibus aliis præteritis. In regno Messiae desinit esse distinctio, quia Christus Euangelium prædicari iussit vniuersæ creaturæ, & diruta macerie nullo populorum discrimine ex Iudæis & gentibus sibi colligit vnam Ecclesiam. Non etiā sequitur *vniuersalis electio*. Et si. n. Deus suo modo est Dominus omnium diues in omnes absolute tam dæmones, quā homines & creaturas alias: tamen hoc loco dicitur Dominus omniū, & diues in omnes nō absolute, sed *distributiue* ratione omnium nationum & populorum: quia nullo discrimine tam Græcos quā Iudæos vult vocari ad Christum, & seruare credentes: deinde & *limitate* ratione omnium credentium, quia aperte additur limitatio, εἰς πάντας τοὺς ὀπηρευμένους *in omnes inuocantes ipsum.* At soli inuocantes Deum sunt electi: non inuocantes sunt reprobi. Quia igitur

Deu. 7. 7.

Deus Dominus omnium, diues in omnes quomodo dicatur.

Omnes
Deus ele
git distri-
butiuè.

omnes quidem inuocant Deum *distributiue*, hoc est, ex omnibus populis aliqui non omnes verò inuocant *absolutè*, hoc est, singuli: ideo sequitur quidem Deum omnes elegisse *distributiue*, hoc est, ex omnibus populis aliquos: quorum nempe miseretur ad salutem: non omnes vero elegisse *absolutè*, hoc est, singulos, sed aliquos relinquere in peccato & morte, quorum nempe non miseretur ad salutem.?

DVBIUM X.

An quia non nisi inuocantes & credentes seruantur: fides verò est ex auditu, surdi, muti, & infantes sint salutis expertes?

DVBIUM X. ex vers. 13. 14. &c. Cum non nisi inuocantes & credentes seruentur. Fides verò sit ex auditu: an igitur salutis expertes sint, muti, surdi & infantes, qui inuocare, audire, credere non possunt.

RESPONSIO.

Surdi &
muti au-
dire &
inuocare
non valē-
tes quo-
modo ser-
uentur.

APOSTOLVS hîc differit de organis fidei & salutis a-
dultorum, & quidem ordinariis, quibus vti necesse est,
quicunque salutem affectant. Qui verò nulla culpâ suâ
ætatis aut sensuum defectu iis destituuntur in Ecclesia,
eorum salutem non mox desperat charitas. Neque e-
nim mediis ita gratiam suam Deus astrinxit, quin ab-
sque illis conferre eam possit, quibus vult. Et infantibus
quidem Ecclesiæ gratia fœderis est pro auditu, pro fide,
pro inuocatione. Surdis & mutis electis vel immediata
gratia, vel obiectis & modis aliis, quibus Ecclesiam in-
tentam esse decet, fidem conferri nihil prohibet. Spiritus
enim vbi vult fiat: & gemitus atque suspiria cordis ad
Deum, mutis pro inuocatione sunt. Si enim pulli cor-
uorum inuocant Deum: quidni homines muti. In-
fantibus quoque Scriptura inuocationem tribuit: *Ex ore
infantium & lactentium perfecisti laudem tuam.* Quomo-
do autem inuocabunt, in quem non credunt? Quin igi-
tur fidem suo modo habeant, dubitari non debet.

DVBIUM XI.

An predicatio nostra sit illegitima, quia à Papa Romano non mittimur?

DVBIUM XI. ex vers. 15. quomodo prædicabunt, nisi
missi fuerint: an non hinc conficiatur, prædicationem
nostram esse illegitimam, cum videamur prædicare nō
missi.

missi. *Hæretici*, inquit Stapletonus, *predicandi officium si- bi arrogarunt à nemine missi, quia nec à Deo extra ordi- nem (ut ex eo patet, quod extraordinaria missionis signis ca- rent) nec ab Ecclesia iuxta ordinem à Christo institutum missi sunt. Omnes igitur sunt fures & latrones.* Antid.
pag. 684.

R E S P O N S I O.

SED bona verba Stapletonæ, & tecum habita. Fures & latrones sunt, qui ante Christum veniunt, hoc est, qui Christi doctrinam non afferunt. At tales Iesuitæ sunt, quia Christi doctrinā cū professione & nomine abiiciūt.

Nos I. negamus, nullos extra ordinem missos, nisi qui signa edunt. Multi enim Prophetæ olim missi diuinitus leguntur sine signis. II. Negamus ab Ecclesia iuxta ordinem à Christo institutum nostros præcones non mitti. Ordo enim is est, ut pastores eligantur, vocentur, & mit- tantur à presbyterio Ecclesiæ. Ab hoc autem nostri præ- cones eliguntur, & vocantur. Legitimè igitur. Verùm de vocatione dictum est suprà, cap. 1. loco 2.

D V B I V M XII.

An dictum Psalmi 19. In omnem terram exiuit sonus eo- rum : ad institutum Apostoli, faciat : cum Psalmus non de predicatione Apostolorum, sed de præconio cælorum, quo Dei gloriam enarrant, loquatur.

D V B I V M XII. ex vers. 18. *In omnem terram exiuit so- nus eorum* : Videtur id dictum Psalmi ad institutum A- postoli non facere, cū Psalmus non de prædicatione Apostolorum, sed de cælorum præconio, quo Dei glo- riam enarrant, loquatur. Videtur etiam rectè à Bellarmi- no inde confici, Hebræos fontes alicubi turbidos fluere: qui LXX. reddentes *φθόγγος αὐτῶν* (quam versionem pro- bat hic Apostolus) videntur legisse *ὁ γὰρ ὁ γὰρ ὁ γὰρ* vox eorum, nempe *cælorum* : cū nunc Hebræus textus habeat *ὁ γὰρ ὁ γὰρ ὁ γὰρ* linea eorum.

R E S P O N S I O.

PRIMUM. Augustinus & plerique veterum, ut alle- gationem saluarent, dixerunt, Psalmum allegoricè per *cælos* intelligere *Apostolos* : per *sonum eorū* prædicationē Euangelij: per *solem* Christum. Sed nihil est opus ad al- legoriam confugere: quia Apostolus vel non citat verba Psalmi, sed ad ea tantum alludit ut sæpe: ideò non dicit. *Sicut scriptum est*, ut in allegationibus solet: quam sen-

Ecc

tentiam non pauci sequuntur: Origenes in cap. 6. Rom. pag. 176. D. *Observanda est consuetudo Apostoli, quod non semper, cum aliquid ex Scripturis assumit integrum textum verborum, ut in suo loco positus est, assumit, &c.* vel argumentum est à pari: Si vox cœlorum olim in omnem terram exiuit: quidni etiam hodie vox Euangelij. Vel à minori: quantò magis vox Euangelij: quandoquidem ea multò clariùs gloriam Dei enarrant. Meo iudicio Paulus Spiritu Apostolico prophetiam in eo dicto agnoscit. *Historicè* quidem David ibi describit Dei gloriam in mundi opificio relucētem. Sed nihil impedit, quominus Prophetia subsit de præconio Apostolorum exituro in omnem terram sub regno Messiae, ut præteritum *exiuit*, sit pro futuro *exibit*, enallage Hebræis consueta.

SECUNDO. Non est probabile LXX. legisse *דִּין* quia hæc dictio præcedentem versum clausit: quod reddiderunt *φωνή αὐτῶν vox eorum*. Quòd si vers. 5. iterum legisset *דִּין* utique iterum vertissent *φωνή αὐτῶν* non *ῥῥόγος αὐτῶν sonus eorum*. Nec solet Propheta in paronomasijs eiusmodi eandem vocem repetere, sed cognatas coniungere. *דין* igitur legerunt à *ין* quod propriè significat *linea* non modo extensam, hoc est, funiculum, sed etiam scriptam, hoc est, scripturam: reddiderunt verò *ῥῥόγος sonus* non vocem sed sensum spectantes: propter sequens membrum: *Et ad extremitatem orbis sermones eorum*, quia cœli sunt li tam sunt illustris scriptura gloriæ Dei, ut quasi eam loquantur, nec modo omnium oculis representent, sed & auribus insonent. Hoc igitur sensu eorum versionem etiā allegat Apostolus. Quid verò si LXX. *דין* reddiderunt *ῥῥόγος αὐτῶν, Structura eorum rotunda*: non *ῥῥόγος. ῥῥόγος* enim significat ædificium cameratum, quale est cœlum. Sed non habeo huius auctoritatem.

Coeli sunt
Scriptura
gloria
Dei.

DVBIUM XIII.

Quomodo tunc sonus Apostolorum exiuerit in omnem terram: cum ne nunc quidem ubique sit prædicatum, aut prædicetur Euangelium.

DVBIUM XII. ex eodem: quomodo tunc sonus Apostolorum dicatur exiuisse per vniuersum orbem: cum ne nunc quidem Euangelium ubique sit prædicatum in Indiis, America, Brasilia, Iaponia, &c.

RESPON-

RESPONSIO.

APOSTOLVS testatur non semel, in omnes orbis partes suo tempore diuulgatum Euangelium. Ipsemet à Hierosolymis per omnes vicinas regiones in Illyricum vsque prædicauit. Rom. 15. 19. Marcus in Ægypto, Thomas in Indijs, Matthæus in Æthiopia, alij alibi præconiauerunt Euangelium: Bis idem scribit Apostolus Coloss. 1. v. 6. & 23. Quod si hodie barbari Euangelium non habent, non sequitur, quod maiores eorum nunquam habuerint, quia plurimæ aliæ gentes sua ingratitudine id amiserunt. Quid si dicamus novas terras ante Ptolomæi tempora aquis obrutas, adhuc latuisse, deinceps verò reiectas, atque à barbaris vicinis occupatas esse? Neque enim omnino est verisimile, tandiu navigationibus veterum reperiri non potuisse. Certum verò est, multas nunc partes aquis absorptas latere, quæ olim habitatæ patebant. Quid mirum si contra aliquas, quæ prius iacuerunt sepultæ, emeruisse ex aquis dicamus? verum & hoc in medio relinquo.

DVBIUM XIV.

Quomodo dicat Deus, se inuentum à non quærentibus: cum alibi dicatur tantum quærentes inuenire.

DVBIUM XIV. ex vers. 20. quomodo dicat Deus, se inuentum ab iis, qui eum non quærebant: cum alibi dicatur tantum quærentes inuenire: Videtur hæc esse *αιπλογία.*

RESPONSIO.

NON est. Inuenitur Deus à non quærentibus, nempe ante inuentionem. Prius siquidem quam nos quæramus, Deus nos quærit, seq; nobis non quærentibus inueniendum offert, quod præclare significatur vineæ & operariorum parabola Matth. 20. Deo verò mouente nos ad quærendum quærimus & ipsi, & ita quærentes inuenimus. Ipse efficit vt velimus & vt perficiamus: Non vos me elegistis, inquit Christus, sed ego elegi vos, & constitui vos, vt eantes fructum feratis, &c.

DVBIUM XV.

An ex dicto Iesaiæ: Toto die expandi manus meas: conficiatur voluntatis humane ad gratiam applicatio, an libera cooperatio.

Stapl. DVBIUM XV. ex ver. 21. *Tota die expandi manus meas*
Antid. p. *ad populum rebellem, &c.* Patroni liberi arbitrij, docet,
 593. *inquiunt, hic locus, gratiam diuinam sic in homine opera-*
ri, ut ei vicissim homo liberè cooperetur. Cooperatio igitur
voluntatis nostra ad gratiam erit ipse ipse, in potestate no-
stra. Et est quadam gratia siue auxilium sufficiens qui-
dem, sed inefficax ad conuersionem, nisi accedat hominis
voluntas.

R E S P O N S I O.

GRATIAM Dei sic operari aliquando in homine, ut homo liberè non cooperetur, sed repugnet, nimis est verum: quando nimirum Deus voluntates prauas non efficaciter ad cooperandum mouet: sed foris quidem gratiam offert, suadet, & mandat, intus verò cor non mutat, persuadet, efficit, quod mandat, sed sibi corda relinquit. Atque hoc est, quod hic queritur de populo Deus, & de Iudæis Christus Matth. 23. Quod verò Deo offerenti gratiam homo liberè possit cooperari, hoc est, proprio voluntatis motu, se ad gratiam applicare: id nec verum est, nec ex dicto extundi potest. Neque enim *volentis aut currentis sed misereantis* Dei. Rursus esse auxilium quoddam sufficiens, sed inefficax datur, quantum ad oblationem externorum mediorum sufficientem: quantum item ad cognitionem gratiæ & voluntatis diuinæ sufficientem attinet. Sic enim Christus dicit conciones & miracula sua Tyrijs & Sidonijs si ea vidissent sufficere ad poenitentiam potuisse. Quantum vero ad internam cordis conuersionem, nullum sufficiens auxilium est gratiæ quin idem sit efficax. Quosunque enim Deus sufficienter disponit, trahit, mouet, eos efficaciter regenerat, nec expectat dum voluntas hominum gratiam efficacem reddat. Sic enim ex homine esset conuersio non ex gratia, sed voluntatem ipsa præuenit ex mala bonam efficiens, bonam verò effectam ad gratiæ cooperandum efficaciter mouet.

* *

CAPI-

CAPITIS VNDECIMI

Argumentum, Partitio, Analysis.

Claudat hoc capite Apostolus disputationem de Iudeorum reiectione, & gentium vocatione, sic, ut ex illa Iudeos consolatione aduersus desperationem erigat, ex hac gentes graui hortatione à contemptu Iudeorum abducatur. Docet enim Iudeorum reiectionem nec totalem esse, nec finalem fore, sed multos ex illis esse electos & seruari, licet maior pars reproba pereat: & plurimos aliquando conuertendos esse, ut cum gentibus fidelibus seruentur. Gentes igitur hortatur, ne Iudeis insultent, neve adoptione sua effarentur, sed memores sue originis, Deum timeant, ne exemplo Iudeorum & ipsi securitatis poenas luant. Atque ista hortatio ad principalem scopum Epistola referenda est, de quo in argumento Epistola est dictum. Hortationi propheticam adiungit doctrinam de Iudeorum instauratione: & epiphonemate grauissimo argumentum totum concludit. Partes capitis constituo tres.

PRIMA EST Doctrinalis & consolatoria usque ad ver. II. cuius propositio est: Non omnes Iudæi sunt à Deo reiecti.

Hanc proponit interrogatione negantis: versu 1. & aperta assertionem versu 2.

Confirmat 1. per instantiam sui exempli: quia & ego Iudæus, nec tamen reiectus: Ergo aliqui Iudæi non reiecti: vers. 1.

2. Ab immutabilitate electionis diuinæ: Deus hunc populum præcognouit: Ergo impossibile est totum esse abiectum vers. 2.

3. Ab exemplo temporum Eliæ per occupationem: Præter te nemo Iudeorum videtur credere in Christum: Respondet, Esse præter se plurimos electos: sicut præter Eliam, cum solus superesse videretur, septem millia Electorum Deus seruauerat. Exemplum Eliæ cum oraculo ponit ver. 2. 3. 4.

Applicatio exempli, est *ver. 5.* Enthymema est:

Olim Deus cum videretur totum populum abiectissimum
 præter Eliam reliquerat sibi 7000. electorum.

Ergo idem hoc tempore est statuendum.

Ratio consequentiæ: quia electio est facta ex gratia,
 quæ non excidit, sicut est *ver. 29.*

Inde infert *πότερος* à contrario. Proinde non ex opo-
 ribus *ver. 6.*

Et pro conclusione argumenti propositionem suam
 conciliat eum præcedente dicto, *cap. 10. ver. 3. & 21. & cap.
 9. versu 31.* verè à se dictum Israelem populum rebellem
 non assecutum quod quærebat: nempe iustitiam & salu-
 tem, sed esse reiectum: Id verò non intelligendum uni-
 versaliter sed particulariter: non de electis, qui assequun-
 tur gratiam Christi, sed de reliquis Dei iudicio occæca-
 tis, hoc est, reprobis *versu 7.*

Probat iudicium Dei oraculo Iesaiæ *versu, 8.*

Et testimonio Davidis *versu nono, decimo.*

SECUNDA PARS est *αγορευτική* seu *hortatoria* ad gen-
 tes, ne se effferant, & prophetica de Iudæis ne desperent
 usque ad vers. 33.

Hortationis propositio est: Gentes non debent se ef-
 ferre aut Iudæis insultare.

Propositionis subiectum est *vers. 13. Vobis dico gentibus
 prædicatum est. versu 18. Ne gloriare adversus ramos: &
 versu 20. Ne effertor animo sed time: & versu 21. Ne sitis apud
 vos arrogantes.*

Argumenta hortatoria decem.

Argum. 1. à non causa reiectionis Iudæorum: Non im-
 pegerunt ut corurerent: & à *sine gemino*: 1. ut eorum loco
 vocarentur gentes. 2. Ut eos gētium adoptione ad æmu-
 lationem prouocaret. Ergo gentes ne insolescant *ver. 11.*

Primum finem conciliat cum posteriore (videntur e-
 nim repugnare) & confirmat tacita occupatione. Si Iudæi
 abiecti sunt, ut gentes vocarentur. Ergo Iudæis ex æmu-
 latione conuersis gentes rursus abiicientur: Responder
 per *βίαιον* à *minori*: Si abiectio Iudæorum cessit gentibus
 in salutem: multò magis eorum plenitudo, h. e, totalis
 conuersio erit gentibus salutaris. *versu. 12. & 13.*

Posteriorem finem confirmat studio & fine sui ministe-
 rij à *minori*: Ideo me profiteor Apostolum gentiū, & mi-
 nisterium

nisterium meum prædico, vt aliquot meorum popularium ad æmulationem & fidem prouocem. Ergo multò magis Deus hoc spectat.

Figuratur hoc parenthetica apostrophe ad gentes, vt appareat ad quos hortationem instituat, *ver. 13. 14.*

Argum. II. à spe reparationis Iudæorum, quia abiecti iterum assumentur, & quasi ex mortuis reuiuiscunt, ne igitur contemnantur, *ver. 15.*

Antecedens probat ex vi fœderis: quia sint rami sancti ex sancta radice, *versu. 16.*

Argum. III. à gentium conditione pristina & præsentē: Fuerunt oleaster, nunc sunt oleæ insiti. Ne ergo superbiant, *ver. 17.*

Argumentum IV. à turpi: Non tu portas radicem, sed radix te portat. Ne sis igitur ingratus, *vers. decimo octauo.*

Argumentum V. à pernicioso seu comminatione excidij, & à minori. Naturales rami defracti sunt ob insolentiam: Caue ergo ne & tu excidaris.

Figuratur hæc ratio mimesi proleptica: Etsi verū sit, defractos Iudæos, vt gentes infererentur: tamen non ideo his esse gloriandum, *versu. 19. 20. 21.*

Argumentum VI. Gentes sunt insitæ mera Dei benignitate, ne igitur superbiant, *vers. 22.*

Argumentum VII. à seueritate Dei: Deus est vindex insolentiæ, quod in Iudæis ostendit. Ergo caueant gentes, *vers. 22.*

Argumentum VIII. à conditione insitionis gentium: Sunt insitæ si manserint in benignitate: Ergo mancant in ea nec superbiant, *vers. 23.*

Argumentum IX. acuens quintum: si non manseris excideris.

Argumentum X. Deus potest & vult Iudæos rursus inferere: Ergo ne contemnant eos. Potentiam ponit discretè in confesso: volūtatē probabili argumento à minori: Si ramos alienos inseruit: multò magis volet restituere naturales, *ver. 24.*

Sed fortiùs eam confirmat sequente mysterio.

Prophetica pars hortationis est confirmatio rationis

secundæ & decimæ: obduratio Iudæorum, vt non est totalis, sed ex parte: ita non erit perpetua, sed suo tempore conuersi cum vocatis gentibus saluabuntur. Ergo ne sitis arrogantes.

Conclusio est parenthesis *ver. 25.*

Antecedens ponitur, ibidem. *ver. 25. & 26.*

Probatur 1. oraculis duobus Iesaiæ *ver. 26. 27.*

Probatur 1. à dignitate Iudæorum: Etsi inimici sint Euangelij propter vos, sunt tamen gens dilecta Deo propter patres: Ergo poterit & volet eos instaurare.

Antecedens confirmat à gratia fœderis cum patribus initi: sunt ex patribus Deo confœderatis & electis, *ver. 28.*

At hæc gratia est *ἐμεταμέλητος versu 29.*

Ergo probabile est, multos eorum adhuc fore electos & saluandos.

Probatur III. exemplo & comparatione gentium cum Iudæis: vos quondam infideles per ipsorum contumaciam estis misericordiam consecuti. Ergo similiter & ipsi nunc infideles per vestram misericordiam poterunt olim misericordiam consequi, *versu 30. 31.*

Probatur IV. & confirmatur prior comparatio à fine communi miserie omnium Iudæorum & gentium: Tam vos quàm illos conclusit Deus sub contumacia, vt tam illorum quàm vestrum misereretur. Ergo nō desperanda est Iudæorum conuersio. *ver. 32.*

TERTIA PARS à *versu 33. ad finem*: Conclusio constans exclamatione & voto.

Exclamatio est de immensitate & ineffabilitate mysterij electionis & reprobationis diuinæ: Iubens 1. admirari & celebrare profundas diuitias sapientiæ Dei. 2. non scrutari iudicia & consilia Dei. *ver. 33.*

Ratio 1. quia consilium Dei creaturis omnibus imperuestigabile *ver. 34.*

2. quia iustissimum, cum nullius iniuria coniunctum *ver. 35.*

3. Quia ipse principium & finis rerum omnium, *ver. 36.*

Vt optat illustrari Dei sempiternam gloriam: *Ibid.*

PRIMA

PRIMA PARS CAPITIS.

Quòd Iudæorum reprobatio non sit
yniuersalis.

1. Num igitur (inquam ego) abiecit Deus populum suum? Absit. Nam & ego Israelita sum, ex semine Abrahæ, tribus Benjamin.
2. Non abiecit Deus populum suum, quem prænoui. An nescitis de Elia, quid dicat Scriptura? quomodo colloquatur cum Deo, dicens aduersus Israelem.
3. Domine: Prophetas tuos occiderunt, & altaria tua suffoderunt, & ego relictus sum solus, & petunt animam meam.
4. Sed quid dicit ei diuinum responsum? Feci ut remanserint mihi septem millia virorum, qui non flexerunt genu imagini Baal.
5. Ita igitur & hoc tempore reseruatio secundum electionem gratuitam facta est.
6. Quod si per gratiam, non iam ex operibus: alioqui gratia iam non est gratia. Sin ex operibus, iam non ex gratia: alioqui opus iam non est opus.
7. Quid igitur? quod requirit Israel, hoc non est affecutus: sed electi affecuti sunt: reliqui verò occalluerunt.
8. (Sicut scriptum est: Dedit eis spiritum soporis: oculos ut non videant, & aures ut non audiant) usque ad hodiernum diem. Ies. 29. 10.
& 6. 9.
Matth.
9. Et David dicit: Fiat mensa eorum in laqueum, & tendiculum, & offendiculum, & talionem ipsis. 13. 14.
Ioh. 12.
10. Obtenebrentur oculi eorum, ut non cernant: & tergum eorum semper incurua. 40.
Act. 28.
26.

5. **D**ICO IGITUR: NUM REPVLTIT DEVS POPVLVM SVVM? Poterat mordere Iudæos, quod ex Iesaia eos dixerat populum rebellem & contradicentem, quem Deus, frustra ad eum manus toto die expandens, meritò reiecerit. Qui enim ex his mali vel arguti erant, videbantur rursus obiecturi adoptionem Abrahæ & seminis eius: qui

qui boni & simplices, arrepturi desperationis materiam, quasi Paulus simpliciter omnes arceret à salute. Præoccupat igitur in eorum persona offendiculum, ostendens se nec promissiones fœderis labefactare, nec salutis spem ulli Iudæorum præcidere. DICO IGITUR: NUM DEVS: quasi dicat, video quid dicturi sitis: Negari non potest, Iudæos esse populum Dei: Quod si Deus repulit à gratia Iudæos, repulit populum suum: Quid igitur fiet promissionibus? aut quid Iudæi amplius sperabunt? Et nunquid non meritò reiiciunt ipsi hoc Evangelium, quo & Dei constantia labefactatur? & salutis spes eis præciditur? Totum hoc profert interrogatione, quasi de re manifestè absurda: *Num Deus repulit populum suum?* Tu ne hoc affirmare audebis? Respondet consueta reiectione: ABSIT: nec dico, nec volo hoc, nec ex dictis meis conficitur. Negat igitur Deum repulisse populum suum, hoc est, omnes Iudæos. Negationem argumentis tribus confirmat, quæ ostensa sunt in analysi. NAM ET EGO ISRAELITA SUM, TRIBVS BENIAMIN. Prima ratio à suo exemplo: in forma expositoria: Me certè Deus non repulit: quòd ut manifestum tacet: Et sum ego Israelita, vnus de eius populo. Aliquos igitur de populo suo Deus non repulit: vel hypothetica: Si populum suum repulisset Deus, neminem vtique ex eo suscepisset: Atqui me, qui sum Israelita suscepit: non igitur repulit populum suum; hoc est, omnes Iudæos, si enim omnes, etiam me: sed me non: non igitur omnes. Nam vniuersalis infringitur vna data instantia. Tribus notis se de populo Dei esse ostendit: *primum*, quòd Israelita, h. e., oriundus ex posteris Israelis siue Iacobi: *deinde* quòd ex semine Abraham, qui fuit auus Iacob: *tertiò* quòd de tribu Benjamin, qui fuit filius Iacob. Tres igitur maiores suos insigniores appellat. Iisdem notis originem suam describit 2. Cor. 11. 22. Philip. 3. 5. Quod verò se ex semine Abraham asserit, non de carnali tantum origine, sed de spirituali potissimum priuilegio intelligi debet. Dixerat enim, non omnes filios carnis, sed filios Dei & promissionis censeri in semine. Ergo se filium Dei & promissionis esse, deque sui electione nihil dubitare innuit.

Cap. 9. 8.

Docet

Docet Apostolus suo exemplo electis de sua electione & salute constare posse ac debere: & ἐποχὴ illam Academicam cum fide minimè consistere. Qui enim dubitat an sit ex saluandis, non credit vitam æternam. Qui hanc credit, de salute non dubitat: nec de electione, quia omnes credentes & saluandi sunt electi. Sophistæ concedunt de Paulo, quod certus fuerit ex reuelatione singulari: & sic certos esse posse, qui hanc habeant: alios minimè. Sed hoc refutauimus supra cap. 8. dubio VII. & XV.

Docet item, quæ de toto cœtu dicuntur promissiones aut comminationes, non semper pertinere ad singulos: Sed promissiones tantum ad pœnitentes: comminationes ad solos impœnitentes. Sic gratia fœderis promissa Iudæis, non pertinebat, nisi ad semen spirituale Abrahamæ: reiectio Iudæis denunciata ad solos contumaces. Non igitur promissiones ad se trahere possunt infideles, nec periclitantur si isti eis excidant: Sicut nec minæ tangunt fideles, licet his perdantur impij. Ita Chrysostomus: *Hinc probatur, quod perpetuè Deus, licet ad vniuersam gentem lata sit promissio, non nisi dignos tamen saluare Deus consueuerit.* Non igitur solidius hodie vrgent Semipelagiani promissiones vniuersales ad probandam vniuersalem electionem, aut infringendam reprobationem diuinam: quàm olim Iudæi infideles promissionem fœderis vniuersalem ad se trahebant: aut ex oraculis Prophetarum & concionibus Pauli de Iudæorum reiectione hæc sua absurda de inconstantia Dei & exclusionem omnium Iudæorum à salute inferebant. Røcte proinde secunda est S. Scriptura. Sic postea minabitur ramis insitis excidium: non quod verè insitis tale sit periculum, ne ex electis fiant reprobi: sed 1. quia in corpore gentium multi erant hypocritæ, ad quos propriè pertinet comminatio. 2. quia etiam verè insiti opus habent minarum stimulis, ne reddantur socordes, sed caueant scandala & lapsus.

Chrys.
Hom. 18.

2. NON ABIECIT DEVS POPVLVM SVVM QVEM PRAECOGNOUIT: Repetit integram negationem, addito argumento alio à causa efficiente, hoc est, æterna & immutabili electione huius populi: ὁμογεγὼς: relatiuum est vice causalis, quia eum præcogno-

uit. Populum præcognitum Deus repellere non potest. At populum suum præcognouit: Ergo populum suum, hoc est, Iudæos omnes non repulit. *Maiores* manifesta erit ver. 29. *Minoris* probatio consistit in particula possessiua *meum suum*. Nam præcognitione Deus hunc populum fecit *suum*. Græci interpretes, & qui eos sequuntur, præcognitionem faciunt præuisionem dignitatis, ut Chrysostomus dicit: *Quem ante cognouerat*, hoc est, quem clarè cognouerat aptum fore fidemque recepturum: Errant Græci Philosophia Aristotelica imbuti, ad quam Scripturas de viribus & operibus humanis nimis inflectunt. Atqui hanc præcognitionis & adoptionis causam Deus se habuisse expresse passim negat. Deut. 7. 7. *Non quod tu esses populus maior aut melior ceteris populis te elegit Deus.* Nec certè præuidere aliquid in vllis poterat boni, cum omnes essent pariter prauis. Et causam discriminis cur 7000. nō flexerint genua Baali, nō ipsorum virtuti, sed diuinæ reſeruationi ascribit Apost. ver.

*De bono
persen.
cap. 18.*

4. Rectius igitur *Augustinus*: *Hoc quod ait, præsciuit, non rectè intelligitur, nisi prædestinauit, quod circumstantia loci ostendit, &c.* Nam ut supra cap. 8. 28. ostensum est: verbū *ἐγνων* in Deo non significat nudam notitiam: sed notitiam cum amore & cura: ut: *Novit Dominus, qui sint sui: Non novi vos*: ubi est verbum *ἐγνων*. Sic *αὐτοὶ ἐγνων* significat Deum ab æterno cognouisse pro suis, quos elegit & prædestinauit ad vitam. Quot modis autem *αὐτοὶ ἐγνων* Dei significet in Scriptura, supra est explicatum.

Hinc *thema* habemus manifestum & certum: Causam salutis primam & immutabilem esse æternam præcognitionem, hoc est, dilectionem & electionem Dei, eamque gratuitam, ut verſ. 5. vocabitur. Præcogniti igitur & electi à Deo nunquam repelluntur: Non possunt igitur fieri reprobi, nec perire.

AN NESCIITIS DE ELIA, QUID DICAT SCRIPTURA? Tertium argumentum à statu Ecclesiæ veteris temporibus Eliæ: cuius summa habetur in analysi. Nunc verborum sententiam explicemus: Quærit: *an nescitis, &c.* tanquam de re notissima, diligentem historiæ sacre cognitionem nobis commendans, quasi dicat, ignorare non potestis

testis nec debetis Scripturæ exempla, Ecclesiæ veteris statum, qui vultis esse populus Dei. Turpe igitur est, dici Christianum: & ignorare Scripturas. ἐν Ἠλίας, IN ELIA: pro, de Elia: vt 2 Hebr. sæpè *de, cum, per, &c.* significat: vel, IN ELIA: hoc est, in Eliæ historia, quæ nempe legitur 1. Reg. 17. 18. 19. &c. QUID DICIT SCRIPTURA: Sæpe Apostolus Scripturæ sermonē citat: quia est verbū Dei, vox & sententia Dei cœlitus loquentis: Vnde insignis iniuria Scripturæ infertur à Iesuitis, qui eam vt literam mutam & brutam traducunt, ne ludicem controuersiarum eam ferre cogantur.

Ὡς ἐντυγχάνει ὁ Θεός: Vulg. *quemadmodum interpellat Deum.* Beza: *colloquatur cum Deo: subaudiatur, Elias: Syrus quomodo inuocet Deum.* Verbum ἐντυγχάνειν habuimus de Christo cap. 8. 34. & de Spiritu sancto, ibidem vers. 26. Intelligit grauem illam querelam Eliæ, quam ad Deum habuit, 1. Regum 29. versu 14. &c. quam mox subiicit Apostolus, κατὰ τὴν Ἰσραὴλ, *contra Israelem.* Est quidē Prophetarum, orare pro populo peccante, quod fecit Moyses & Samuel, etiam cum esset læsus à populo: *Absit à me vt cessem orare pro vobis:* Nēpe tantisper, dum spes emendationis superest. Si verò deplorata sit populi malitia: etiam aduersus populū Deum interpellare officium eorum postulat: quod & factum passim legitur duobus modis: vel *accusando* populi malitiam, quod faciunt omnes Prophetæ: vel *vindictam* scelerum postulando contra deploratos, quod posterius passim in Psalmis legimus. Elias verò non nisi priori modo aduersus Israëlem interpellasse legitur 1. Regum 19. in quo tamē dupliciter errasse à Deo ostenditur: semel quod accusauit populum vniuersum quasi deploratum: iterum quod se solum putauit reliquum ex veris Dei cultoribus: cum plurimi alij restarent, ipsi incogniti.

DISCANT pastores orare pro populo, & infirmitates imò contumaciam multorum patienter ferre, nec facile ad preces contra populum descendere, ne immaturo zelo peccent. Caueāt verò auditores sua peruicacia irritare pastores, & ad interpellandum Deum contra se adigere: Deus enim gemitus seruorum suorum minimè cōtemnit. Monet de hoc Apostolus Hebræor. 13. 17. ne adigamus pastores, qui vigilāt pro animabus nostris, of-

ficiam facere cum gemitu. *Id enim vobis, inquit, est ἀχρὸς πλὴς inutile, imò perniciosum.*

3. DOMINE, PROPHETAS TVOS OCCIDERUNT: Hæc querela Eliæ legitur 1. Regum 19. 14. Priusquam sensum exequiamur, observandum, non recitari eam ex historia ad verbum, nec iuxta versionem Græcam. Quædam omittit, alia addit, nonnulla mutat Apostolus ferè ut in allegato capite 10. 6. ex Deuteronom. 30. quia interpretem agit Scripturæ, cuius est pluribus vel paucioribus verbis Scripturam illustrare, & suo instituto accommodare. In historia subversio altarium occisioni Prophetarum præmittitur: & huic additur *בְּחֶרֶב* ἐν ῥομφαίᾳ, *in gladio*: quod omittit Apostolus: Quod dicit: *καὶ γὰρ ὑπέλειψθην μόνος*, LXX. reddiderunt *καὶ ὑπολείψθην ἐγὼ μόνος*. Ad *ζητῶσι τὴν ψυχὴν μου* additur, *λαβεῖν αὐτὴν*, quod tacet Apostolus. *κατέλιπον* reliqui rectè expressit Hebræus præteritum *וַתִּקַּח* remanere feci, seu reliqui: quod LXX. non rectè verterunt in futurum *καταλείψω* relinquam. Addit *ἐμαυτῷ* mihi ipsi, quod non est in Hebræ. emphaseos causa: Quod LXX. iuxta Hebræa verba dicunt: *παντὰ τὰ γόνατα ἃ ἐκ ἐκρυψαν γόνυ τῇ Βάαλ*: brevius dicit Apostolus ad sensum: *ἀνδρες οἱ τινες ἐκ ἐκρυψαν γόνυ τῇ Βάαλ*, omisso quod ibi additur *καὶ πᾶν σῶμα ὃ ἐπεσκέυησεν αὐτῷ*. Hæc de verbis oraculi.

OCCASIO querelæ ex historia repetenda est. Achab rex impius cum Iesabele vxore Sidonia Ethnica cultum Baalis Idoli Sidonij Samariam inuexerat magnifico templo exstructo & plurimis sacrificulis constitutis 1. Regum 16. *יהוה* autem Hebræis significat Dominum vel maritum, cui subest seruus vel vxor. Eam Idololatriam cum grauitè taxarent Prophetæ plurimos eorum crudeliter necavit Iesabel 1. Regum 18. 4. in toto regno centum tantum clam seruatis ab Obadiah, præter Eliam, qui fuga vitæ consuluit. Vltus est Deus tantam impietatem triennali siccitate & fame grauissima totius regni.

1. Reg. 17.
11

TANDEM Elias ab Achabo ad necem quesitus vltro se ei obtulit. Accusatus ab eo, quod turbaret regnum, crimen obiectum in regem retorfit: *Tu & domus patris tui cõturbatis Israelem, eo quod dereliqueritis mādāta Iehouæ, & ambulaueritis post Baalim*: grauique obiurgatione. Idolola-

1. Reg. 18.
18.

Idololatrarum habita; cum veritatem cultus diuini insigni miraculo igni sacrificia sua cœlitus absumente affe-
 tuisset cccc. sacrificos Baalitas, heroico spiritu & gladio
 trucidauit, qua cæde Iesabel in Eliam magis concitata,
 necem illi in crastinum iurauit. Iterum igitur fugiens E-
 lias, & ab Angelo in deserto pastus tandem in Horeb
 montem se abdedit, ibique in spelunca à Deo prætereunte
 interrogatus, ecquid hic ageret: querelam hanc tristis ef-
 fudit: *Zelando zelatus sum pro Iehoua Deo exercituum,*
quia dereliquerunt pactum tuum filij Israelis: altaria tua
destruxerunt, Prophetas tuos occiderunt gladio, & remansi
ego solus, quaruntque animam meam, ut auferant eam.
 Hæc est querela quam affert Apostolus: Integra ibi vi-
 deatur. Apostolus satis habet præcipua notare. *Primum*,
 de tyrannide conqueritur. **PROPHETAS TVOS OC-**
CIDERUNT: quod Iesabel fecerat omnibus im-
 putat, quia publico consensu & applausu sæuierat. **I.**
Regum 18. 4. Cur occiderunt? quia damnarunt vt hæ-
 reticos, seditiosos, & quia aliter quàm gladio disputare
 aduersus eos non valuerunt. **ALTARIA TVA EVER-**
TERUNT: De his altaribus, quæ & vbi fuerint nihil
 habet historia: sed Eliæ querela est pro historia: Mar-
 tyr intelligit altaria, in quibus antiquitus Patriarchæ im-
 molauerant, quæque passim in excelsis memoriæ causa
 adhuc manserant. Hoc furiosi Idololatræ in contume-
 liam pristini cultus etiam subuerterunt: alijs innumeris
 eorum loco passim excitatis de quibus Hoseas capit. 4.
 &c. grauitè conqueritur: Synecdochicè potest intel-
 ligi quod cultum diuinitus institutum exturbauerint,
 protriuèrunt, nouo idololatræ inuecto His igitur eo-
 rum crudelitatem & apostasiam à Deo Elias accusat: **ET**
EGO REMANSI SOLVS: Secundo loco deflet afflictum
 Ecclesiæ statum, quod redacta sit ad vnum hominem, ad
 tantam paucitatem, vt solus ipse supersit ex Dei cultori-
 bus: in quo videbatur periclitari Dei fides & gloria. V-
 bi enim tunc promissiones de seminis multiplicatione
 instar arenæ maris? **ET QVAERVNT ANIMAM MEAM**:
 Suam denique sortem afflictam deplorat, quod extorris
 & exul in horas periclitetur de vita. Queritur de minis
 Iesabelis **I. Reg. 19. 2.** Simul innuit, quid se sublato futurū
 metuat: neimpe ne nullus Propheta, nullus Dei cultor su-

perit, sicque tota intereat Ecclesia, cadat Dei veritas & gloria.

Depingitur hac querela. I. Furor Idololatrarum, qui Idolomania dementati in Deum furenter insurgunt: cultum Dei rabido impetu euertunt, superstitiones & idola sua stabiliunt, Prophetas, doctores & ministros Dei ut hæreticos & seditiosos persequuntur: & quia Scripturæ argumentis refutare non possunt, gladios & rogos in eos stringunt. Sic Israelitæ olim disputarunt contra Prophetas. Sic Pharisei & scribæ aduersus Christum, quem cum Scripturis nequirent sæpe lapidibus superarunt, tandemque crucifixerunt. Si tyranni in Apostolos & Ecclesiam Apostolicam. Pari sæuitia Antichristus hodie contra hæreticos (quos vocat) disputare solet. Discamus non offendi impiorum furoribus: Querelas verò nostras cum Elia in Dei sinum effundamus: qui videt & vindicabit.

II. Afflicta sors tum Ecclesiæ vniuersæ, tum maxime fidelium seruorum Dei, quos mundus præ cæteris odit & persequitur, quippe per quos regnum Satanae grauius læditur. Consolentur nos exempla sanctorum Prophetarum, & cum his discamus ad Dei præsidium confugere: qui Eliam solida consolatione erexit, & gloriose tandem vindicauit. Iesabel enim animam ei auferre non potuit, quem Deus curru igneo viuum in cælum subuexit. Ita hodie frangere nouit furores impiorum, & suos gloriose liberare.

III. Infirmitas sanctorum seruorum Dei: qui graui quandoque percelluntur scandalo ex mundi furoribus, & paucitate bonorum, ut cogitent à se solis pendere Ecclesiæ incolumitatem & Dei gloriam, ac metuant ne Deus desit suæ veritati & Ecclesiæ vindicandæ, aut hostibus succumbat. Elias sanctissimus Propheta in hunc lapidem impegit. Quid fiat nobis? sed audiendum est contrà oraculum.

4. SED QUID DICIT EI ORACVLVM? *χρηματισμός* pro ipso Deo seu Dei responso: Nam in historia est verſ. 15. *Dixitque Iehoua ad eum*: Non refert Apostolus totum responsum, sed contentus est vna parte, quæ instituto suo satis est. Præcepit Eliæ Iehoua, ut profectus Damascum Hazaëlem vngat regem Syriæ: & Iehu in regem Israël loco Achabi, Eliseum denique in Prophetam: quæ tria

quasi

qua si remedia Deus triplici eius querelæ opponit, docetq; se gemitus suorum exaudire, & tempestiuum esse aduersus impios gloriæ suæ vindicem.

Ad primam querelam: *occiderunt prophetas, subuertunt altaria*: non, inquit Deus, ferent sæuitiam tantam impune, quia Hazael & Iehu foris & domi, erunt gloriæ meæ vindices: *Et erit, cum qui eruerit à gladio Hazael interficiet Iehu*. Euentus comprobauit oraculum. Hazael enim Sytus paulò post bellum mouens Achabo, cui & bonus Iosaphat non absque periculo sese miscuit, profligato eius exercitu sagitta eum traiecit: Iehu trucidata Iesabele cum 70. filiis Achabi Baalitas omnes cum idolo Baal è medio sustulit. Ita Deus tandem sanguinem seruorum suorum vlcisci, & ab Idolis gloriam suam vindicare se posse ostendit.

1. Reg. 22,
2. Reg. 9,
Ch 10,

Ad alteram querelam: *Et ego solus remansi*: minime, inquit, quia *reliqui mihi 7000. virorum, qui non flexerunt genua Baali: nec osculati sunt, &c.* Gr. τῶν βάλ, & sic ferè vbiq; subauditur εἰκότι: non flexerunt genua coram simulacro Baal. Semel reperitur τῶν βάλ sub: εἰδῶλω 2. Reg. 17. 16. Sic tollitur discrimen: quod sophistæ inter imaginem religiosam, & inter idolum quærunt.

Obiter describitur cultus Baaliticus: Coram imagine Idoli flectebant genua inter adolendum & sacrificandū. Genuflexio est subiectionis signum. Agnoscebant ergo se subditos Idolo. Deinde osculabantur Idolum. Osculo venerabantur vitulos aureos, quod indicat Hoseas cap. 13. 2. *Immolatores hominum osculantur vitulos*. Pari cultu venerabantur vitulos & Baal. Osculum est signum amoris: significabant igitur se amare Baal tanquam Deum: & totos ab eo pendere. Horribilis ea Idololatria mutatis nominibus in Papatu hodie exercetur. Pariter enim imagines Mariæ, Apostolorum, & sanctorum genuflexione & osculo venerantur Papistæ. Ad rem: Deus consolatur prophetam & corrigit, ne putet se solum: quia 7000. seruauerit suorum cultorum. Ex his erant haud dubie 100. illi prophetae, quos abdiderat Obadias cum pane & aqua in spelunca. Nec ignorabat hoc Elias quia ex Obadia audiuerat: 1. Reg. 18. 13. Sed vel mæror ei memoriam eorum excusserat, vel iam necatos suspicabatur. Reliqui latebant vel exulabant alicubi. Fieri potest, vt aliqui fue-

rint Nicodemitæ infirmi. Nulli tamen in regno vſpiani apparebant veri Dei cultores, quia totum regnum approbare cultum vitulorum & Baalis vno conſenſu videbatur: cum Rege Principes, Prophetæ, Sacerdotes, viri, mulieres, ſenes & pueri: quod & Hoſeas conqueritur. Hic nulla apparebat Dei Eccleſia in ampliffimo regno præter Eliam. Atqui erat Eccleſia 7000. præter Eliam: Viſibilis an inuiſibilis? Certè hominum oculis cerni non poterat, ne Eliæ quidem. Erat ergo Eccleſia tunc inuiſibilis. Hinc facilè probatur quod adeò impugnant Ieſuitæ, Eccleſiam vocatorum eſſe quidem viſibilem cœtum profitentium, &c. hunc verò cœtum quandoque ſic attenuari, vt redigatur ad paucos, vel ad vnum hominẽ humano iudicio: nec tamen Eccleſiam tunc eſſe in vno tantum homine: ſed ſuper-eſſe Eccleſiam inuiſibilem electorum multorum millium, quam nec Elias nec homines alijs cernere queant: ſed ſolus Deus norit, iuxta illud: *Novit Dominus qui ſint ſui.* Quæritur vbi fuerit Eccleſia ante Lutherum? Quidni, Deus in Papatu & extra eum 7000. ſibi ſervavit, qui idolis genua haud flexerunt, &c. tametſi non apparerent. Ex his fuerunt plurimi martyres, quos tanquã hæreticos Antichriſtus occidit. Sed non habuerunt illi miniſterium. Nec 7000. iſta habuerunt miniſterium publicum, niſi idololatricũ: Quoniam verò aliquid de doctrina Moſis publicè retinebatur: potuit id ſatis eis eſſe ad ſalutem. Sic in Papatu aliquid de Euãgelio Chriſti ſervatum fuit: quod ad ſalutem electis potuit eſſe ſatis. Sanctiores enim fuerunt aures plebis, quàm corda ſacerdotum, inquit Hilarius de Arianis temporibus contra Auxentium, quibus Papatus ſucceſſit.

Ad tertiam querelam, & quarunt animam meam: Struunt vitæ meæ inſidias, vt me ſublato nullus ſuperſit Prophetæ: intereat Eccleſia: Ne id quidem, inquit Deus. Tibi ſuccedet Eliſæus gloriæ meæ vindex & cultus mei reſtaurator. Is ergo impiis regibus inuitis, vel ſaltẽ Iehu primũ indulgente, ſcholas erexit ex quibus ſeminariis plurimi egreſſi fuerunt Prophetę & doctores, qui cultum Dei concionibus vindicarunt, parum licet proficerent, do nec vniverſum regnum ſua impietate concideret. Ita ne dubitemus, Deum ſubinde excitaturum poſt Eliam aliquem Eliſæum, & daturum Eccleſiæ aliquos Doctores, qui

tes, qui Antichristi furoribus sese opponant, & puritatem doctrinae vindicent: seruaturum etiam post nos esse aliquam Ecclesiam, aliquos cœtus, etsi non magnos nec splendidos & sub cruce.

RELIQVI MIHI IPSI. Emphasis est in vtraque voce. Non dicit (inquit Augustinus, de bono perseuerantiæ capit. decimo octauo) relictæ sunt mihi: nec, reliquerunt se mihi, vt ostenderet Dei gratia relictas reliquias, non meritis operum. Verbum ergo *κατὰ μέρος* causam discriminis, cur omnibus vulgò genua flectentibus Baali, 7000. ista non flexerint, docet fuisse nō liberum arbitrium eorum sed gratiam Dei, reseruatis eos mundos à pollutione. Et gratiæ causam non fuisse eorum aliquam dignitatem, sed gratuitam Dei electionem, qua eos præ aliis dignatus est: vt gratia sit merè gratia. Agnoscit *Chrysostomus* prius, sed non posterius. Septem millia per gratiam Dei salutem esse adepta fatetur: *ideo dicit*, inquit, *reliquit mihi, ostendens quòd potiozem partem ad salutem attulerit ipse*. Vide Græcanicam philosophiam. Atqui non modo potiozem partem attulit, sed totam salutem. Quid enim attulerunt de suo? *Quod*, inquit, *voluerunt quia volentes tantummodo saluat, non eos qui nolunt*, quod posterius verum est. Non. n. saluantur nolentes, id est, contumaces, aut gratiam non desiderantes. Prius etiam verum est suo modo. Non enim saluantur nisi volentes, hoc est, gratiam desiderantes. Sed à quo sunt facti volentes? Certè à gratia: Ergo si etiam voluntas est à gratia: vtique salus non potest diuidi inter gratiam & voluntatem, nec Deus tantummodo potiozem partem salutis affert, sed totam in solidum: quia solus discernit saluandos à non saluandis. Quis enim te discreuit? quid habes, quod non accepisti?

Εἰ μὴ ἡμῶν MIHI IPSI. Hanc particulam Apostolus inserit, ad innuendum finem reseruationis huius: *Mihi*, hoc est, ad meum cultum & gloriam per eos asserendam, propagandam, vindicandam: quod ad doctrinam & consolationem nostram pertinet. Monemur enim, cum non simus reseruati nobis sed Deo, ne nobis, sed Deo feruiamus. Deo igitur nos totos consecremus, & regendos tradamus, eiusque gloriam modis omnibus quæramus. Nemo sibi vivit, nec moritur, sed Deo. Quod si non

Rom. 14. nobis sed Deo relictum sumus, utique Deus amat nos, & salus nostra in tuto est. Quos enim sibi reliquit, eos agnoscit pro suis, & sibi seruabit: nec parietur sibi à manibus eripi. Hæc ergo consideratio & de officio nostro erga Deum: & de amore Dei erga nos, deque eius præsentia & auxilio in ærumnis, nos commonefaciat.

15. ITA IGITUR ET HOC TEMPORE RESERVATIO. Concludit argumentum applicatione exempli ad præsens tempus. Olim cum videretur Ecclesia pessundata, & ad vnum redacta Eliam, non tamen is fuit solus: sed præter eum diuinitus relictæ erant in occulto 7000. electorum, in quibus stabat Ecclesia. Similiter, inquit, hoc tempore, licet Pharisaismus in Iudæa dominetur: Paganismus toto orbe grassetur: ego ex gente Iudaica solus videar Christum profiteri: tamen dubitandum haud est, Deum præter me fecisse sibi *κατάλειμμα*, *reservationem* 7000. fidelium ex hac gente, licet mundo sint incogniti, & ipsi periculorum metu fortè nondum quod credunt profiteri ausint. Quæ vero, inquis, consequentia: Olim: Ergo & nunc? videtur non sequi, cum quod olim factum fuit singulari exemplo, non necesse sit quouis tempore fieri, Imò sequitur: quia electio diuina nunquam excidit: sed quouis tempore Deus in cœtu vocatorum, tam exiguo quam magno habet electos multos vel paucos, & seruat electorum Ecclesiam, aduersus quam portæ inferorum non præualebunt. Rationem hanc consequentiæ ponit Apostolus cum dicit *λείμμα κατ' ἐκλογὴν χάριτος γένηε*. Causam igitur reservationis huius constituit ut olim in Deo, ita nunc in æterna Dei electione, quæ nunquam deficere potest. Electionem verò intelligit Dei non hominum: nec est sensus, quem Pelagiani fingunt, eos reseruatos, qui elegerunt gratiam: sed quos Deus elegit ex gratia, hoc est, gratuita misericordiâ. Nam de electione Dei non hominum tota est hæc disputatio.

HEBRAISMVS ergo est: *per electionem gratia*, hoc est, gratuitam. Reseruati enim sunt non à se ipsis, aut sua electione, sed à Deo reseruante eos iuxta electionem suam, id est, quia ab æterno eos ad vitam elegit, ideo eos à pollutione mundos seruauit: non quia digni essent
magis

magis quàm alij: sed quia *διὰ χάριτος ex gratia* seu gratuita *ἀδυναμία* eos ab aliis discreuit.

EGREGIA doctrina hîc continetur. Docemur enim diligenter contemplari & conferre pristinum & præsentem Ecclesiæ statum, ad consolationem nostram. Solet enim Deus similiter ferè Ecclesiam suam gubernare. Maxime verò cum Ecclesiæ res sint afflictæ, in superiora tempora intuendum est. Sicut igitur Apostolus sua tempora contulit cum temporibus Eliæ, ut se & alios aduersus scandalum paucitatis muniret: Ita nos statum præsentem cum Eliæ & Pauli temporibus conferamus.

OB I I C I V N T nobis Papistæ paucitatem profitentium Euangelium: opponunt multitudinem suorum, & Ecclesiæ Catholicæ ut vocant, larvam. Vos pauculi, inquiunt, homines nihili cum vulgo. A nobis stant Papa, Cardinales, Imperatores, Reges, Principes, orbis vniuersus. Sed si pauciores Euangelij professores essent, imò si vnus esset: totus contrà mundus Idola Papæ sectaretur: non magis tamen multitudo Papicolarum nostræ præiudicaret paucitati, quàm multitudo Iudæorum & Paganorum paucitati Christianorum præiudicare potuit. Nam Ecclesia & veritas seruari potest etiam in paucis.

Aliquando fuit in solo Abel, in solo Noah, in sola Abrahamæ familia, inquit Augustinus. Sic in solo Elia videtur stare Ecclesia. Sed erant præter eum 7000. electorum. Ita ne dubitemus præter nos paucos in Germania, Gallia, regnisque vicinis in media Hispania, Italia, & vbi nomen Christi sonat Deum sibi relinquere 7000. electorum, qui non flectunt genua Baali. Multitudo vero errantium non hodie magis quàm temporibus Eliæ & Pauli parit errori patrocinium. Præbet itaque Apostolus hoc loco insigne documentum eius, quod infra de fine vsuque scripturarum dicit, quæ ante scripta sunt ad nostram doctrinam scripta esse, ut per patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus. Ante fuit scripta Eliæ historia. Ad nostram ergo doctrinam scripta fuit. Quàmnam? De Ecclesiæ conditione ac sorte in hoc mundo;

*Aug. in
Ps. 128.*

*Rom. 15.
4.*

I. Quod prematur à tyrannis: sed non opprimatur.

II. Quod occidantur prophete: sed nunquam omnes, quin Deus vnum seruet Eliam, substituat Eliseum, suscitetur duos veritatis testes.

Apocal.
11.3.

III. Quod solus aliquando videatur superesse Elias: solus Paulus: soli duo testes veritatis: solus Hussus & Hieronymus in Const. Concilio: solus deinde Lutherus: pauci tandem Euangelici. Sed Deus quouis tempore sibi reliquit 7000.

IV. Quod olim 7000. fuerint Ecclesia inuisibilis occulta deficiente foris visibili. Ita non est cur dubitemus hoc tempore in Italia, Hispania, & vbi tyrannis Antichristi viget, Ecclesiam occultam 7000. latere sub impia multitudine cum gemitu, vt triticum sub paleis.

V. Quod denique reservatio 7000. fuerit ex electione gratuita: & hæc fuerit basis Ecclesiæ, causaq; cur tunc deficere non posset. Quoniam igitur Electio nullo tempore deficit, nullo vtique tempore deficiet Ecclesia. Sicut autem electio est gratuita: sic vocatio, iustificatio, salus.

Obiter notandum, vocabulum Gratiaè apertè hic significare gratuitum fauorem Dei, neque ad infusum habitum trahi posse. Si enim electio diceretur ex gratia, hoc est, ob habitum infusum facta, vtique esset ex opere meritorio facta, & sic non ex gratia, quod versu sequente refellitur.

6. QVOD SI EX GRATIA IAM NON EX OPERIBUS: Supple *facta est reservatio, siue electio*. Potest enim subaudiri vtrumuis. Infert *propterea* principali instituto feruens, quod electio cum sit gratuita, non possit esse ex operibus, h. e. ex operum meritis. Nam in tota hac disputatione opus intelligitur, vt meritum vel meritorium. Argumentatione vtitur reciproca ex contrariis immediatis, à positione vnus ad remotionem alterius, & contrà: Si electio est ex gratia, non est ex operibus. At est ex gratia: Non ergo ex operibus. Ratio connexi: alioqui gratia non esset gratia: Quid ita? quia gratia & opus sunt contraria se mutuò tollentia. Gratia dat præmium indubitum: opus postulat ex debito, vt dixit suprà c. 4. 5. *operanti imputatur merces non ex gratia sed ex debito*. Si igitur electio gratuita dicatur esse ex operibus, gratia erit non gratia

gratia, hoc est, non manebit gratuita, quia ex indebita fiet debita.

SIN EX OPERIBVS, IAM NON EST GRATIA. Elipsis expleatur: si electio est ex operibus, gratia iam non est gratia. Vetus interpres hanc illationem omittit. Græca verò exempla constanter habent: & est reciprocatio euidens ac necessaria: Si ex operibus non ex gratia. At est ex gratia: Non igitur ex operibus. Ratio connexi: alioqui opus non esset opus, nempe meritorium, hoc est, sequeretur implicatio, affirmatio & negatio eiusdē: fingeretur opus non opus, debitum non debitum, meritum non meritum, Apostolus utramque illationem nectit ex hypothesi certissima, quod electio sit ex gratia. Hac stante, si quis contendat, esse ex operibus, faciet opus non opus, quia faciet opus gratuitum indebitum, quod est non opus. Vtraque illatio concludi potest aduersatiuè, hoc modo:

Aut ex gratia est, aut ex operibus, nec datur tertium. Sunt enim hæc *ἐναντία ἀμίσως*.

Sed est ex gratia.

Non ergo ex operibus.

Iam quod de Electione concludit Apostolus, de iustificatione etiam valet. Quos enim prædestinauit, hos & vocauit, iustificauit. Idem finis electionis, vocationis, & iustificationis in Dei consilio. Si iustificatio est ex gratia: non est ex operibus: At est ex gratia: Non ergo ex operibus.

Eliditur hac argumentatione Apostolica.

I. *Pelagianus error* de electione facta ex præuisis operibus, aut ex præuisa fide hominum. Nam ne Pelagiani quidem gratiam negabant, eludebant verò per præuisionem, quam absurdè fingeant contra Apostoli doctrinam. Si enim electio facta est ex gratia, nullo modo facta dici potest ex re vlla in hominibus præuisa, qua ad eligendum moueretur Deus: alioqui gratia non esset gratia.

II. *Pharisaismus* de iustitia operum. Nam nec Pharisei gratiam omninò negabant, quod in Phariseo illos gratias agente Deo apparet. Quod si iustificatio est ex o- Luc. 18.
peribus legis, non erit ex gratia, aut gratia non erit gra- II.
tia: opera non erunt opera. Vbi enim opus ibi meritum,

vbi meritum, ibi debitum: vbi debitum, ibi nihil gratuitum, nulla gratia.

III. *Refellitur Papismus & Iesuitismus* de iustificatione operum siue legis, siue gratiæ. Apostolus enim ostendit esse manifestam implicationem, esse ex gratia & esse ex operibus: quia opera tollunt gratiam: gratia destruit opera, hoc est, operum merita. Valet igitur contra Sophistas: Si iustificatio est ex gratia, non est ex operibus quibuscunque, hoc est, operum meritis: Est verò ex gratia. Non ergo ex operibus. *Minorem* negare haud possunt. Connexum est Apostoli, nec eluditur distinctione operum legis, & gratiæ. Nam vtraque finguntur merita: illa congrui, ista condigni. At omne meritum facit debitum. Omne autem debitum tollit gratiam. Omne igitur meritum destruit gratiam. Nec potest stare partitio inter gratiam & opus: quia sunt opposita se mutuò tollentia. Vnde rectè Augustinus: *Gratia non est ullo modo, si non est gratia omni modo.*

7. QUID IGITUR? QVOD REQVIRIT ISRAEL: Claudis primam capitis partem explicatione apertiore totius quæstionis. *Quid igitur?* nempe de repudio Iudæorum tandem pronuncias? Respondet repetitione sententiæ suæ ex prædictis. Dixi Israelem factum *ἀνάρθεον* à Christo: ad iustitiam, quam quærebat, non peruenisse: iustitiæ Dei subditum non fuisse, quippe populum rebellem & contradicentem. Idem inquit adhuc pronuncio: *Quod requirit Israël, hoc non est assecutus.* Verbum *ἀνάρθεον* sumit ex vers. 3. cap. 9. 10. Quærebat iustitiam operum: hanc non est assecutus. Manet proinde iniustus, à Deo abiectus. Quod ne de vniuersali abiectione intelligatur, addit limitationem, indefinitè accipiendum id esse. Israelem ergo diuidit in electos, & nō electos: *Electio*, inquit *assecuta est*: Metalepsis abstracti pro: *electi ex Israël assecuti sunt*, quod quærunt, nempe, iustitiam & salutem. Quomodo? fide. Quærunt enim iustitiam, quæ est ex fide Christi. *Electi assequuntur*, hoc est, certò saluantur. Aliqui ex Israele sunt electi. Aliqui igitur ex Israele seruantur, proinde non omnes sunt reprobati. RELIQVI OCCALLVERVNT: nempe non electi, sed reprobati ex Israele *ἐπρωπόθησαν* vetus & Erasmus: *excecati sunt*, non ad vocem: quia *πρωπόθη* proprie est

prie est *callum obducere*, à *πῶρος*, quod significat callosam duritiem cutis: Beza *ocalluerunt*: rectius fortè, *callo obducti sunt, vel indurati sunt*: ut Lutherus, *seindt verstockt*: Est enim passivum notans passionem iusti iudicij. Dicere poterat: Reprobi non sunt affecuti: Sed quia hic euentus per se patebat ex antithesi, causam eius potius facit indurationem diuinam: Indurati sunt callosa duritie. Qualis hæc sit durities, & quod non articulorum aut manuum, sed oculorum, aurium, & cordium, callositatem intelligat, mox indicabit. A quo autem excæcati & indurati? Si dicas, à Satana, recte utique. Is enim est, qui excæcat corda impiorum. Si addas, A se ipsis: 2. Cor. 4.4 Rectè id quoque. Nam reprobi cæcitatem & duritiem cordis voluntaria contumacia sibi conciliant. Hæ sunt causæ proximæ. Sed Apostolus præter has versu sequente addet aliam superiorem iudicium Dei excæcantis & indurantis reprobos: De quo dixerat suprà: *Miseretur cuius vult indurat* Et de Pharaone aliquoties: *Deus induravit cor Pharaonis*. Quo verò sensu induratio ascribatur Deo, supra cap. 9. exposuimus. Non indurat nuda permissione: Neque excæcat vel indurat ex videntibus cæcos, ex mollibus duos efficiendo: nequaquam: Sed ex se cæcos & duos tum in cæcitate & duritie sua deferendo, tum propter peruicaciam Satanæ tortori suo magis excæcandos atque indurandos tradendo.

DOCEMUR hoc versu *primum* ὁρθοτομεῖν τὴν λόγον *rectè secare verbum Dei*. Visus erat Apostolus generatim Iudeos ab electione & salute exclusisse. Postea id restringit ad aliquos. Sic sæpe videtur generaliter loqui Scriptura: nec tamen vult generaliter intelligi: Sæpe reprehendit omnes, intelligens paucos vel aliquos. *Habent*, inquit Augustinus Epistol. 48. ad Vincent: *etiam Scriptura canonice hunc arguendi morem, ut tanquam omnibus dicatur, & ad quosdam verbum perueniat*. Cuius regulæ exemplum non obscurum sequetur hoc ipso capite: ubi gentilibus fidelibus generatim minatur excidium, si superbiant: quod propriè tantum ad hypocritas pertinebat. Electi enim nunquam exciduntur: quia à tali superbia finaliter præseruantur.

Deinde quod dicitur Israël non affecutus iustitiam

quam quærebat, ad hypocritarum correctionem pertinet. Quandiu enim iustitiam operum sectantur, non assequuntur quod quærunt: quin inani spe atque conatu se ipsos deludunt, ac manent à Deo abiecti, donec totos se abnegent, & fide ad gratiam confugiant.

Tertio obseruetur totius Israelis diuisio. Alij electi, alij non. Eadem diuisio est totius generis humani: adumbrata primùm in Caino & Abel, vnde cœperunt duæ ciuitates, vna Dei, altera mundi & Satanæ, vt Augustinus docuit. Et omnibus temporibus talis diuisio apparuit, quæ hodie continuatur, atque in finem durabit. Sed & vtrorumque euentus docetur. Electi assecuti sunt: cæteri indurantur. Ita Christus: *Duo iacebunt in lecto: unus assumetur, alter relinquetur.* Causa prima est, quia vnus electus, alter non. Electi ergo assequuntur, hoc est, certò saluantur, nec est possibile eos excidere & perire. Cur? an suo robore aut virtute?

Matth.

24.24.

1. Pet. 1.5.

Luc. 22.

32.

Ioh. 17.

20.

Ioh. 16.28

Imò. I. propter electionem quæ non excidit.

II. Propter virtutem Dei, qua custodiuntur ad salutem.

III. Propter Christi preces, quibus fides eorum fulcitur ne deficiat.

IV. Propter Christi potentiam, cui nemo potest oues rapere ex manibus. Reliqui excœcati & indurati spontanea malitia, non assequuntur, sed excidunt, & pereunt. Hæc doctrina est Apostoli, quam ratio humana frustra vellicat.

8. SICVT SCRIPTVM EST: DEDIT EIS DEVS SPIRITVM COMPVNCTIONIS: Probat posterius diuisionis membrum, quoniam prius de electione iam constabat: posterius de reprobatione erat in quæstione. Probat ergo non argumento rationis, sed testimoniis Scripturæ, indurationem populi Iudaici prædictam iam pridem fuisse. Rursus igitur Scripturas statuit doctrinæ suæ normam: Statuit & iudicem quæstionis propositæ. Nihil asseruit, quod Scripturis non comprobaret. Scripturarum iudicio stare causam voluit aduersus Iudæos. Ipsa igitur impudentia est, quod Iesuitæ hodie contrà disputant. Cum primis docet mysterium hoc, de quo agitur, non nisi è Scripturis discendum & explicandum esse. Summa probationis est: Scri-

ptura

ptura prædixit hunc Iudæorum stuporem & indurationem. Rectè igitur dixi, reliquos occalluisse. Scripturam verò profert, non qua simpliciter prædicitur stupor futurus, sed qua Dei singulare iudicium in hoc populo excecando & indurando significatur: *Dedit eis Deus spiritum soporis: Fiat ipsis mensa eorum, &c.* Priore dicitur, quid Deus factururus sit: *Dedit pro daturus est*, phrasi Prophetica: Posterior est imprecatio Prophetica, quæ non potuit non compleri in hoc populo. Sed quæritur de priore, ubi sit scriptum: *Dedit eis, &c.* Origenes putavit, nusquam scriptum extare. Quomodo verò Apostolus diceret, scriptum esse quod scriptum nusquam extaret? An fortè dicent Pontificij: Exstitisse tunc scriptum, sed interijisse? Nequaquam. Habemus enim Scripturam hanc, non quidem ad verbum, sed ad sententiam, Iesaiæ 29.10. & 6.9. Priore loco dicitur: *Quoniam Iehoua operuit* (inuoluit à קָפַץ *abscondere*) *vos spiritu soporis, & clausit oculos vestros*, id est, excecavit vos. Posteriore: *Aggraua eius aures, & oculos eius claudet, ne fortè videat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat.* Has duas authoritates Apostolum conflare in vnam manifestum est: *VSQUE IN HODIERNUM DIEM*: neutro loco habetur, sed additur ab Apostolo, vt oraculi complementum in presens tempus durare significetur, ne quis excipiat, iam olim id fuisse impletum, quasi dicat, in hunc diem durat πῶρας prædicta. Rectè igitur parenthesi oraculum includitur. Quantum ad verba: quod in Hebræo est: *Iehoua operuit eos Spiritu soporis vel stuporis.* Est enim תרדמה qua voce vtitur Propheta lethargus profundus, sensum omnem animali adimens, qualem immisit Deus Adamo Genesis 2. 21. (ubi LXX. reddunt ἐκστασιν) LXX. reddiderunt πεπότικεν ὑμᾶς κῦεος πνεύματος κατανύξεως *Potauit vos Dominus Spiritu compunctionis.* Pro πεπότικεν *potauit*, cum non sit in textu, Apostolus simpliciter ad sensum veritatis Hebraicæ dixit: ἐδωκαν αὐτοῖς. תרדמה reddiderunt κατανύξιν *compunctionem* à κατανύσσω *compungo, transfigo*: quadam metalepsi effectus pro causa: quia veterno sepulti etiam compuncti non sentiunt, & nullis punctionibus excitari possunt: Iesaiæ 19.14. locus est non dissimilis, *Deus miscuit eis spiritum*

vertiginis: Hebr. Spiritum peruersitatum. Sed quia ibi de Ægyptiis sermo est, ne quæstio relinquatur, quomodo quæ Ægyptiis minatur Deus, Iudæis conueniant, potius ad locum capit. 29. respexisse videtur Apostolus. Hæc de verbis.

Ad rem quod attinet, Apostolus oraculo hoc non tantum probat, institutum: sed etiam interpretatur verbum ἐκπρωσιν, qualis & vnde sit illa πώρωσις Iudæorum stupor & cæcitas. Occalluerunt, inquit, non articulis manuum aut pedum, sed oculis, auribus, cordibus, ne videant, audiant, intelligant. Hæc miserrima est πώρωσις qua homo infra ipsa huius abiicitur, quæ licet cordibus non intelligant, tamen oculis cernunt, auribus audiunt. At reprobi sunt cæci, surdi, bruti in rebus diuinis. Nam homo animalis nihil percipit eorum, quæ sunt Spiritus Dei. Vnde verò πώρωσις? Deus inquit immisit eis. A Deo igitur iudice est stupor ille. An verò Deus peccati author; Non peccati, sed iudicij & pænæ reprobis suo merito inflictæ Deum authorem facit Scriptura sic loquens. Etsi enim stupor & cæcitas in reprobis verè peccatum est, & sic non est à Deo, sed à Satana, & à malitia ipsorum: tamen simul est pœna præcedentium peccatorum, quibus stuporem sibi induxerunt & auxerunt. Fuerunt enim securi, contemtores Dei & verbi ipsius. Etsi stupor dicitur à Deo datus siue immissus, vt supra:

Ro. 1. 24. Deus tradidit gentes in reprobum sensum: Et: Propterea

2. Thes. Deus mittet illis efficaciam erroris, vt credant mendacio,

2. 12. pro eo, quod amore veritatis non receperunt. Nam Deus

peccata peccatis punit iustissimè. DEDIT EIS SPIRITUM COMPVNCTIONIS: hoc est, animum stupidum, quasi lethargo sepultum, qui nihil sentiat, intelligat in diuinis, quantumcunque pungatur. Sed plus aliquid per spiritum notari, quàm animum, hoc loco & similibus nō dubito. Etsi enim spiritus aliquando animum hominis significat, vt Esræ 1. *Deus excitauit Spiritum Cyri.* id est, animum & cor Cyri: Iesa. 19 3. *Euacuabitur spiritus Ægypti in medio eius,* pro animi insolentia, vel prudentia: quia sequitur, *& consilium eius destruam,* &c. tamen cum epithetis bonis vel malis singularem Dei operationem gratiæ vel pænæ significat, vt in explicatione Hoseæ ad cap. 4. 12. diximus. Sic dicitur Deus dare spiritum veritatis,

pacis

pacis, gratiæ, precum : contrà immittere spiritum mendacij, furoris, vertiginis, fornicationis, &c. Prior spiritus est Spiritus Dei, bonus, rectus, hoc est, animum & cor hominis dirigens ad bona, &c. Hunc Deus dat electis ad gratiam & salutem: Posterior est Spiritus Satanæ malus, impurus, hoc est, animum & cor hominis dirigens ad prava, &c. Hunc Deus immittit reprobis in pœnam. Ita igitur hic *Deus dedit eis spiritum soporis*. Vnde intelligitur rectius, quod prius dixi, *πρόσωπον* sic esse à Deo, ut proximè sit à Satana malo spiritu.

DISCAMVS *primum* ex methodo Apostoli Scripturarum finem & vsum. Dixi prius normam & directorium in iis quæ ad fidem pertinent, Scripturas nobis vnicè esse oportere. Præter hoc verò obseruandus diligenter geminus eorum vsus: *prior* est vis probandi dogmata. Hunc Scripturis vendicat Apostolus, dum eas ad confirmandum propositum allegat. Nulla igitur probatio dogmatũ in Ecclesia recipienda, nisi ex Scripturis. Sunt autè ex Scripturis, quæ vel expressè inde habentur, vel euidenti, & necessaria consecutione inde deducuntur. *Aliter* vsus est, vis interpretandi & declarandi dogmata, imò Scripturas ipsas. Valde ingeniosè sibi videntur de interprete Scripturarum disputare Iesuitæ, quem solum Papam esse volunt: Scripturas ambiguitatis accusant, & ius interpretandi eis non cōpetere argutantur, eò quod de earum interpretatione quærat. Atqui puerilis hæc est sophistica. Quæritur de interpretatione Scripturæ, non totius simul: sed modo huius, modo illius. Atqui vnius Scripturæ interpretatio datur per Scripturam aliam. Se mutuo enim declarat: quod vno loco videtur obscurius, alio traditur clarius. Fiat igitur scripturarum collatio, & omnes erunt claræ, quantum ad salutis scientiam satis est. Hoc facit Paulus: *Ceteri occalluerunt*, inquit: Hæc scriptura obscura est. Illustrat eā per scripturam aliam ex Iesa. 29. *Dedit eis spiritum soporis*: Et hæc obscura videtur: Illustrat ergo per aliam: ex Ies. 6. *Vt oculis non videant* &c. Hæc necessaria est obseruatio hoc tempore.

Ex ipsa verò sententia discamus adorare non sugillare Dei iudicia in reprobis. Ipse immittit spiritum soporis, h. e., dat Satane spiritui malo potestatem in reprobos,

Ies. 6. 10.
1. Reg. 22.
22.

quos excœcet, induret, agitet in exitium. *Vade*, inquit, *cœca cor populi huius: Quis erit spiritus mendax in ore prophetarum Achabi. Vade tu efficies.* Non fit author peccati, sed sui iudicij. Nec est iniustus, quia peccata peccatis iuste punit. Nec denique delectatur exitio reproborum, sed illustratione suæ gloriæ in ipsis iuste deserendis & puniendis propter sua peccata. Neminē enim deserit, nisi deserentē se: neminem punit, nisi peccantē prius, & peccatis puniri merentem: quin neminem reprobavit ab æterno, nisi peccatorem futurum in tempore.

Contrā agnoscamus magnitudinem gratiæ, quando Deus dat oculos ad videndum: aures ad audiendum, corda ad intelligendum. Non hæc sunt virium nostri arbitrij aut naturæ, sed singularis gratiæ, qua dignatur electos suos Deus, sicut dicit Christus: *vobis est datum nosse mysteria regni, ceteris non est datum.* Tantam igitur gratiā gratis animis celebremus, & abusum, socordiam, atque contemptum omnem anxie caueamus.

9. ET DAVID DICIT. FIAT MENSA EORVM IN LAQUEVM. Hæc imprecatio habetur Psalm. 69. vers. 23. 24. Heb. *Sit mensa eorum coram eis laqueus, & pacifica in scandalum. Obtenebrentur oculi eorū ne videant, & lumbos eorum semper nutare fac.* LXX. *sit mensa eorum coram eis in laqueum, & in retributionem* (eis αὐταπόδοσιν) *& in scandalum.* Collatio primum ostendit, LXX. *pacifica* mutare in *retributionem*, qui pro לִשְׁלֹמִים *lischlomim pacifica*, videtur legisse לִשְׁחִלּוֹמִים *leschillomim, retributiones*, quod est Iesa. 34. 81. ab eodem radice שָׁלֵם *pacificum esse.* Deinde ostendit Apostolum nec Hebræi nec Græci textus verba annumerare, sed quædā inferere ad emphasin: nihil tamen mutare de sensu, tanquā fidelem scripturæ paraphrasten & Apostolicum interpretem. Inserit καὶ εἰς διέγερσιν in *captionem.* Pro eis αὐταπόδοσιν, quod habent LXX. dicit: eis αὐταπόδομα in *retributionem*, eis σκάνδαλον præponit, quod in Hebr. & Græco sequitur αὐταπόδοσιν. Hæc de verbis.

Vis argumēti est: Prophetica imprecatio in Iudæis debet impleri: David imprecatus est eis πῶρωσιν & ruinā. Ne minem igitur offendant, quod dixi ἐπωρώθησαν. Vel potius testimonio Davidis confirmat, quod dixerat, Deum dedisse eis spiritum soporis, quia hunc etiam David prophetico spiritu Iudæis iam olim sit imprecatus.

Ad locum Psalmi quod attinet, queritur ibi David in persona Messiae de suis afflictionib. atq; iniuriis à populo suo sibi illatis: inter alia quod dederint in escā suā fel, & in siti potauerint se aceto: quod literaliter in Christo crucifixo impletū fuisse, testis est historia passionis. Ne ve
 rò hostes furiosi impunitatis spe in immensū ruere sibi
 permittant: sub forma imprecationis Dei vindictā aduer
 sus eos implorat, & horribiles pœnas imprecādo eis de
 nūciat. Ex quib. hæc est prima: *sit mensa eorum* &c. sequū
 tur alię: *Sit palatium eorū desertum*, &c. *Deleantur de libro*
vite &c. De iure imprecationis videbitur in dubiis.
 Nunc sensus breuiter considerandus est.

Matth.

27.48.

Ioh.19.

28.

Triples malorum genus hostib. suis imprecatur à Deo.
Primum, perniciem ex deliciis, quibus impij plerunq; cir
 cumfluunt. *MENSA EORVM*, Synecdoche, fercula & de
 licia, quibus mensam quotidie onerant. *PACIFICA*, sa
 crificia omnia, quibus impij Deum fatigant, & prauæ
 conscientia frustra abblandiuntur: quam hypocrisin pas
 sim arguunt Prophetæ, Hos. 5.6. *Cum ouibus suis & bobus*
suis ibunt ad querendum Iehouam, & non inuenient. Chry
 sostomus: *Omnes eorum delicia, omniāque bona immuten*
tur ac perdantur, reddanturque prehensibiles quibusvis.
 FIAT EIS: hoc est, conuertatur iudicio Dei, cuius vindi
 ctā istis imperatiuis implorat vates prophetico spiritu, vt
 ex altero versu patet. In quid? In perniciē. *Summa*, omnē
 vitæ prosperitatem, & quicquid in vita iucundum est at
 que beatum, optat eis cedere in ruinam & exitium. Hoc
 tribus metaphoris enunciat emphatice: *IN LAQUEVM*:
 quo irretiantur, vt aues illaqueantur ad necē. *IN TENDI*
EVLAM: qua capiantur, vt ferē in venatione plagis aut
 foueis captę trucidantur. *IN SCANDALVM*, ad quod of
 fendentes corruant, cæcorum aut ebriorum instar, qui ad
 lapides in via pedes allidunt & corruunt. *ET IN RETA*
LATIONEM IPSIS. Hoc membro æquitatem impre
 cationis & iudicij diuini saluat propheta. Non, inquit,
 fiet eis iniuria: quia sic luent talionis pœnam. Qualia
 enim quis facit, talia iure patitur: At hostes istos iam
 pridem id agere indicat, vt bonis mensam in laqueum, in
 venationem, in scandalum conuertant, hoc est, omnibus
 modis exitium machinantur.

OBTENEBRENTVR OCULI EORVM. Aliud malorum

genus, imprecatur hostibus, ut Deus excœcatos ratione & intelligentia priuet, quo in tenebris palpitent, & bruto stupore se ipsos præcipitent. ET TERGVM EORVM. Tertium malum imprecatur euersionem potentię & roboris impiorũ, quo ad oppressionem bonorum abuti, & aduersus Deum insurgere solent. *Tergum* enim robur significat. Petit id incuruari, hoc est, frangi, minui: & quidem semper, h. e. totaliter. Hebr. *lumbos eorum*: cui enim lumbi sunt laxati aut fracti, is impotens est ad gressum & actiones omnes: sic *incurua istis lumbos*, hoc est, enervia eorum vires, ne amplius noceant. Verbum Hebr. *נָחַץ* nutare fac à *נָחַץ* nutare, LXX. reddiderunt *ἀναγκάζον* reflecte, id est, frange, ne se erigant: *Incurua*, inquam, homines terrenos ut brutorum instar in terrena tantum oculos deiciant, indigni qui vultum ad sidera tollant, & ad cœlum se erigant.

Ista imprecatio, ut terrere debet profanos Dei contemptores & hostes: Ita pios consoletur, ne delicias eis inuideant, minas & potentiam eorum nimis formident. Ut enim diligentibus Deum aduersa omnia cedunt in bonum: ita hostibus Dei omnia secunda cedunt in perniciem. Abutuntur enim eis ad luxum, fastum & vberia, vnde sequitur exitium. Etsi autem ad tempus cornua attollant, & bonos premant, videaturque potentia eorum insuperabilis & perpetua futura: tamen Deus nouit lumbos eorum incuruare, cum maximè ferociunt. Quod si non semper incuruat in hoc seculo, facit id suorum bono, iudicium illorum in futurum differens, ut tarditatem grauitate poenæ compenset.

SECVNDA PARS CAPITIS.

Hortatio ad gentes, ne se efferant: & Prophetia de Iudæis, ne desperent.

- ii. Num igitur (inquam ego) impegerunt ut laborentur? Absit. Sed per eorum lapsum salus obigit Gentibus, ut eos ad emulationes prouocaret.

12. Quod si eorū ruina est opulentia mundi, & diminutio eorum opulentia Gentium: quanto magis plenitudo eorum?
13. Nam (quod vobis dico Gentibus, quatenus ego quidem sum Apostolus gentium) ministerium meum illustro.
14. Ut experiar, si quo modo ad emulationem prouocem consanguineos meos, & seruem aliquos ex ipsis.
15. Nam si abiectio eorum est reconciliatio mundi, quæ erit assumptio, nisi vita ex mortuis?
16. Quod si primitia sancta, sancta etiam massa: & si radix sancta est, etiam rami.
17. Quod si nonnulli rami defracti sunt, tu vero cum esses oleaster, insitus es pro ipsis, & particeps radicis ac pinguedinis oleæ factus es:
18. Ne gloriare aduersus ramos. Quod si gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te.
19. Dices igitur: Defracti sunt rami, ut ego insererer:
20. Recte: per infidelitatem defracti sunt: tu vero per fidem stas: ne effertor animo, sed time.
21. Nam si Deus naturalibus ramis non pepercit, vide ne tibi quoque non parcat.
22. Vide igitur benignitatem ac seueritatem Dei, in eos quidem qui ceciderunt, seueritatem, in te vero benignitatem, si permanseris in benignitatem: alioqui & tu excideris.
23. Sed & illi si non permanserint in infidelitate, inserentur. Potens enim est Deus rursus eos inserere.
24. Etenim si tu ex naturali exectus oleastro, & præter naturam insitus es in veram oleam: quanto magis ij, qui naturales sunt, inserentur propria olea?
25. Nolim enim vos ignorare, fratres, mysterium hoc (ut ne sit is apud vosmetipsos sapientes) obdurationem ex parte Israeli euenisse, tantisper dum plenitudo Gentium introierit.
26. Et ita totus Israel seruabitur, sicut scriptum est: *ve-* Ies. 59.20
niet ex Sion ille liberator, & auertet impietates à
Iacob.
27. Et, Hoc illis à me fœdus: quum abstulero peccata Ies. 27.9.
ipsorum.

28. *Itaque quod ad Euangelium attinet, sunt inimici propter vos: quod ad electionem autem, diliguntur propter Patres.*
29. *Nam dona illa & illa vocatio Dei eiusmodi sunt, ut eorum ipsum poenitere non possit.*
30. *Sicut enim & vos quondam non parvisti Deo: nunc autem estis misericordiam consequuti per istorum contumaciam:*
31. *Sic & isti nunc non paruerunt, ut per vestram misericordiam & ipsi misericordiam consequantur.*
32. *Conclussit enim Deus omnes illos in contumacia, ut omnium illorum misereretur.*

14. **D**ICO IGITUR: NUM IMPEGERUNT UT CADERENT? Occupatione transit ad alteram capitis partem, paræneticam ad gentes, ne Iudæis lapsis insultent, & consolatoriam ad Iudæos, ne in lapsu desperent. Hortationis argumentum primum continetur hoc versu à finibus reiectionis Iudæorum: non sunt reiecti ut pereant, sed potius ut gentes seruentur, & ipsi resipiscant. Gentes igitur ne eos contemnant. Antecedens est ver. 11. consequens patebit ver. 25. Sic postquam Iudæorum abiectiōem satis explicavit, etiam fines in ea à Deo spectatos exponit, ut iudicium Dei iustum & optimum esse ostendat, & simul ad sequentem exhortationem transitum paret. Virtur occupatione per interrogationem: *Sed dico, num &c.* ut ver. 1. quasi dicat, video quid dici possit aduersus Iesaię & Davidis oracula: nempe Deum videri *ὁπάρχοντων*, qui ideo dedit Iudæis spiritum soporis, & posuit scandalum, ut impingerent & ruerent. Minimè hoc sequi ostendit ex finibus consilij diuini. Sensus igitur quæstionis rectè accipiendus est: *Num impegerunt ut caderent?* Videtur parum cohærens aut cōsiderata interrogatio. Quis enim impingit ut cadat? Nemo certè sanus impingere cupit ut cadat: nemo siquidem vult minus malum, ut incidat in maius. Sed sensus est, num Deus Iudæos ideo excœcauit, & scandalum eis posuit, ut offendētes ruerent & perderentur? ac si quis videnti oculos erueret, postea lapidem offendiculi poneret, ut impingens corrueret: quod & à Dei

Dei natura alienum esset, & legi contrarium, qua prohibetur, ne quis cæco offendiculum ponat. Quæritur igitur, non qua intentione Iudæi impegerint, sed quem finem Deus ponendo eis scandalum intenderit: an spectauerit eorum lapsum, hoc est, perditionem & exitium? Respondet consueta auersatione manifestæ absurditatis: *μὴ ὁμοιωσέσθαι*: *absit*. Sic falsam criminationem esse docet, quando hostes diuinæ prædestinationis obijciunt ex doctrina reprobationis, sequi, Deum fore crudelem, inuidum, *ὀνείδιζον*: quippe qui reprobis ponat offendiculum tantum ideo & ut corruant, & delectetur eorum exitio. Atrox est hæc calumnia. Neque enim Deus consilio suo spectat reproborum exitium: sed longe diuersum. Quid sit illud, exponit altero membro: *Sed per eorum lapsum salus obtingit Iudæis, ut eos ad amulationem prouocaret*: Duo, inquit, magna bona spectauit Deus in hoc Iudæorum repudio: gentium salutem, & Iudæorum conuersionem. Non igitur Iudæorum exitium, sed duos intendit fines optimos & salutare, quos abdicatione Iudæorum consequeretur. Prior: ut per ruinam Iudæorum salus obtingeret gentibus, h. e., ideo abdicauit Iudæos ingratos & rebelles, ut gentibus in Ecclesiam pateret ingressus. Quid inquis? an non poterat gentes assciscere stantibus Iudæis? Non quid potuerit Deus, sed quid fecerint, & quid facturi fuerint Iudæi Apostolus vult spectari. Iudæi gentes abdicatas à Deo grauiter auersabantur, nec unquam eas in societatem gratiæ vnâ secum erāt admissuri, ipsi interim ingratiissimi gratiæ cōtemptores. Erant igitur quod dici solet, canis in fœno, quo nec ipse vescitur, nec bouem ut vescatur admittit. Inuidos proinde & ingratos deiici oportuit, ut gentibus daretur locus: sicut canē deturbari oportet, ut boui ad pabulū derur accessus: quod cū fit, per ruinā canis obtingit boui pabulum. Sic ruina Iudæorum causa fuit salutis gentiū, causa exstitit minimè per se quidem efficiens, sed tollens obstaculum. Dici etiā possit fuisse iusta occasio. Quia, n. Iudæi amplecti Euangeliū recusarunt: occasionē Deo gratiā eis eripiendi & transferendi ad gentes præbuerunt. De hoc testatur Apostoli: *Vobis necesse fuit primum exponi sermonē Dei: postquā verò repellitis illū, & indignos vos ipsos iudicatis*

Act. 13.

46

vita æterna, ecce cōuertimur ad gētes: sicut mādauit nobis

Prouocare ad æmulationem.

Dominus. Quod & Christus Iudeis ingratis minatur: *Auferetur à vobis regnum, & dabitur genti, qua fere fructum suum.* Iudæorum igitur ruina fuit gentium salus; sicut vnius corruptio solet esse alterius generatio. Hinc Deus à crimine inuidentiæ aut *ἐνθυμωμένης* euidenter liberatur. Neque enim in ruina Iudæorum spectauit eorum exitium: sed gentium salutem. Sed quid? an reprobare debuit Iudæos, vt beneficeret gentibus? An facienda sunt mala, vt eueniant bona? Nequaquam id fecit Deus. Nam & Iudæorum magno bono gentes recepit, nempe vt illos hac ratione ad æmulandum prouocaret. Atqui hic est alter finis, de quo Deut. 32. 21. *Ego ad æmulationem prouocabo vos per gentem, &c.* Hic etiam finis optimus & salutaris Iudæis: Fecit. n. Deus, quod maritus vxorem adulteram iustè repudians: Si etiam id faciat, vt accendat in ea æmulationē, qua se reconciliari cupiat: cōmendatione digna erit mariti benignitas. Sic Deus Iudæos ingratos suo merito repudians non est iniustus. Quod verò ideo repudiat, vt etiam ad æmulationem, h. e., ad desiderium veniæ ingratos prouocet: utique prædicanda est magis tanta Dei bonitas. *Ad æmulationem prouocare* est iniicere desiderium boni adempti eius translatione ad alium, cui inuidetur, vel quo quis nolit esse inferior: & studiū id bonum recuperandi. Per gentes verò prouocare voluit Iudæos, quia nō erant redituri in viam, nisi inuidiā quadam stimulati: non quod Deus hanc probaret, sed quod ea vti ad eorum conuersionem vellet: prout nouit ex malo bonum elicere. Metaphora verò à matribus explicata est supra.

12. QVOD SI EORVM RVINA EST OPVLENTIA MVNDI: Tria adhuc de Iudæorum reiectione docuit hoc capite. 1. Quod non reiecti sint omnes. 2. sed tantum aliqui reprobi, excecati, & indurati à Deo. 3. quod Deus non spectarit eorum exitium, sed resipiscentiam, gentium verò salutem. Sic Deum ex finibus optimis sui consilij à suspitione *ἐνθυμωμένης* liberauit. Nunc vtrunque finem illustrat: & quia posterior videtur euertere priorem, inuicem conciliat. Si enim Iudæi exciderunt, vt locus daretur gentibus, rursus tamen per æmulationē conuertendi: videntur ergo gentes vicissim abjiciendæ, vt locus detur Iudæis. sic conuersio Iudæorum obfutura est.

est gentium saluti. Negat hoc sequi, sed potius contrarium, argumento à minori: Si Iudæorum ruina fuit opulentia mundi, multò magis opulentia mundi erit Iudæorum plenitudo. Phrasæ primum intelligantur: *παράπλωση* vocat lapsum, ruinam, abiectiōem Iudæorum à gratia nō totalem quidem, sed ex parte: ideo declarat per τὸ ἡμίση *diminutionem eorum*. Imminutio rei non est rei excisio, sed partis decisio, qua manet res, sed non integra: Sic innuit non excisos, sed tantum decisos esse Iudæos à gratia. *Opulentiam mundi* declarat per opulentiam gentium, hoc est, opulentiam seu copiosam gentium conuersionem ad Christum. *Plenitudinem Iudæorum* vocat plenam seu copiosam eorum restitutionem. Iam sensus patet: si Iudæorum aliquorum reiectio profuit gentium salutis: multò magis ei proderit Iudæorum plenaria conuersio. Qui sic? quia sicut Iudæi per gentium opulentiam, sic vicissim gentiles per Iudæorum plenitudinem ad æmulationem prouocabuntur.

Ita I. mysterium de Iudæorum instauratione, obscure hîc innuit, quod postea disertè exponet.

II. Docet Iudæorum & gentium conuersionem non se mutuò impedire, sed optimè consistere, & à Deo decretam esse, quæ simul fiat in regno Christi, vt Ecclesia noua sit verè catholica, ex Iudæis & gentibus fidelibus collecta. Id quod ad mutuam Iudæorum & gentilium concordiam atque dilectionem stabiliendam facit.

III. Monet ne alij aliis conuersionem & salutem inuideant, sed potius mutuò eam promoucant, eaque gaudeant, si plurimos ad fidem Christi vndecunq; accedere videant. Nihil enim cuiusquam saluti ex aliorum conuersione decedit, sed plurimum accedit: quia in plenitudine Ecclesiæ mutuò ædificantur, eriguntur & confirmantur fideles.

13. VOBIS ENIM DICO GENTIBVS QVATENVS: Vt magis confirmet quod dixerat, magisque tam gentibus quàm Iudæis persuadeat, nihil mutuò obfuturam, sed maximè profuturam eorum conuersionem: vtitur insinuatione, se ipsum inter gentes & Iudæos quasi diuidit, & se tam illorum quàm horum salutis pariter esse studiosissimum testatur. Ad gentes ergo directâ oratione. *Vobis, inquit, dico gentibus:* seque Apostolum gentium

profiteretur, ut gentes magis sibi conciliet. Interest plurimum, auditores de pastore sui affectu & studio erga se optimè esse persuasos. Sic enim altius doctrina penetrabit. Ne verò gentes sic sibi Apostolū vendicent, quasi nihil ad eum Iudæorum salus: ita se Apostolum gentium esse dicit, ut à ministerio suo non ducat alienum, etiam Iudæorum studere conuersioni. Imò magnam hinc suo ministerio accedere gloriam ostendit, si ita gentium curet atque promoueat salutem, ut hoc faciendo simul Iudæos ad emulationem prouocet, & aliquos eorum saluos faciat: Quid ita? quoniam hoc modo promoueat Dei consilium. Nam vult Deus per salutem gentium Iudæos *παροτρυνῶν* ad emulationem prouocare, ut gratiam & ipsi desiderent. Idem mihi in meo ministerio propositum est, ut gentium salutem curando Iudæos *παροτρυνάσω* ad emulationem prouocem, h. e., desiderium gratiæ in eis excitem. Sic igitur *δοξάζω τὴν διακονίαν μου*, q. d. hoc erit ministerio meo gloriosum. Hic sensus duorum versuum.

Vbi obseruemus I. Quod Paulus licet esset Apostolus gentium. (Gal. 2. Apostolus præputij:) tamen simul Iudæorum saluti ministerium suum accommodauerit. Ita pastores omnium salutem curare discant: licet officij propriij ratione aliquos præcipuè curare debeant. In hoc enim glorificatur ministerium eorum, si doctrina & cura sua quam plurimos ad Christum adducant.

Obseruemus II. fratrum & consanguineorum salutem maximè promouendam esse. Est enim charitas regulata, ut omnibus bene velit, magis tamen consanguineis, maximè domesticis fidei. Quò pertinet illud Christi ad Petrum: *Et tu conuersus, confirma fratres tuos.*

Luc. 22.

III. Dignitatem & efficaciam ministerij Evangelici commendat Apostolus dum salutis causam illud facit: *Ut seruem aliquos:* At Dei solius est seruare. Rectè. Seruat verò per ministerium, & ministris quod sibi est proprium communicare dignatur, ut reuerentiam ministerij atque necessitatem nobis commendet: Sic 1. Tim. 4. 16. *Seruabis te ipsum & eos, qui te audiunt.* Iacob 5. 20. *Qui conuersi fecerit peccatorem ab errore via sua, saluam fecit animam à morte.* Deus seruat ut salutis author: Ministri ut Dei *συνεργοί*: Hinc Euangelium potentia Dei ad salutem omni credenti.

15. NAM SI ABIECTIO EORVM: VIDETVR: Inculcare videtur prius argumentum à minori: sed non est idem. Ad Iudæos. n. consolandos hoc pertinet, quòd sint iterum instaurandi: *si abiectio Iudæorum est mundi reconciliatio: quid erit assumptio Iudæorum, nisi vita ex mortuis?* Referendū hoc est ad Iudæos, non ad gentes: & sensus est: Etsi desperata videtur Iudæorum instauratio (sunt. n. abiecti, & quasi morti deuoti) tamen certò rursus assumentur, vt quasi ex mortuis reuiuiscāt. Cur? quia abiectio eorum est reconciliatio mundi, h. e., quia ex eorum ruina tam ingens bonum, nempe reconciliatio in mundū seu gentes redundauit. Quomodo enim Iudæos à communi reconciliationis bono excluderet? Obseruentur *σωάνυμ*. Apostoli *Ἀquipollent ei*, i. Iudæorum *παράπλωμα*, ἡπλήρωμα, ἀποβολή. 2. Gentium *σωτηρία*, πλοῦτος κόσμος. 3. Iudæorum *παρεζήλωσις*, πλήρωμα, περισσότης. Sic igitur à spe reparationis Iudæos consolatur. Atque hoc diximus esse secundum hortationis argumentum: Iudæos quasi ex morte Deus suscitatos recipiet in gratiam: Ergo ne contemnant eos gentes.

Docet nunquam res nostras vel aliorum ita esse deploratas, quin Deo sit facilè salutis viam inuenire: etiam suos ex mortuis suscitare. Ergo de nullius salute desperemus: ac multo minus de nostra. Reconciliatio mundi cum Deo supponit alienationem. Assumptio Iudæorum & vita, abiectionem & mortem.

16. QVOD SI PRIMITIAE SANCTAE: Confirmat præcedens argumentum de Iudæorum reparatione ab hæreditaria eorum dignitate: quia sunt massa sanctificata, rami sanctificati, ex sancta radice. Populus sanctus non abiicietur omninò: Iudæi hæreditariè sunt populus sanctus. Non ergo abiicientur penitus. *Assumptio* sola ponitur & declaratur duabus metaphoris de sanctis primitiis, & sancta radice. Prior est ex lege: altera ex natura. In lege præceperat Deus, primitias frugum seu placentas inde factas sibi offerri: consecratis primitiis reliqua massa frugum erat sancta, h. e., esus & vsus salutaris. In arboribus natura docet, succum ex radice assurgere atque diffundi in ramos. Quales igitur primitiæ, talis massa: *Si primitia sancta, etiam massa erit sancta.* Qualis radix, tales rami: Si radix succu-

leta, virida, sancta, etiam rami succulenti, floridi, sancti. At primitiæ sanctæ, radix sancta, nempe Patres fœderali sanctitate à Deo cohonestati, ex quibus Iudæi naturaliter descendunt tanquam rami ex trunco & radice: tanquam massa sequens primitias. Ergo & ipsi massa sancta, rami sancti ex formula fœderis: *Ero Deus tuus & seminis tui*. Non igitur dubitandum, si nunc sunt abiecti, denuò esse assumendos: si nunc emortui denuò viuificandos ex mortuis.

PRIMUM. Lege primitiarum monebantur Iudæi & nos monemur, fruges terræ nascentes omnesque proventus non nobis deberi, sed à Deo donari, cui proinde recognitionis & gratitudinis iure aliquota pars inde debetur, ut reliquus usus nobis sit sanctus & salutaris. Olim primitias & decimas lege Mosaica sibi vendicabat Deus. Lex ea sublata est. Ita quidem. Sed non ideo sublatum est ius Dei in nostras fruges. Ut igitur sint sanctæ, inde offeramus Deo & pauperibus Dei nomine spontanea obedientia siue primitias, siue decimas, siue quod civili obligatione debetur. Ita sanctificatis primitiis vel decimis, reliqua massa nobis erit sanctificata.

SECUNDO: Dignitas fœderalis Ecclesiæ ex parentibus transiens in liberos docetur & confirmatur. Promissiones enim parentibus factæ etiam ad liberos iure fœderis ut olim pertinebant in Ecclesia Iudaica: ita hodie pertinent in Ecclesia Christiana. Ex radice igitur sancta, sancti sunt rami: ex parentibus Christianis, Christiani liberi. Alioqui nullum hoc esset Apostoli argumentum. Confirmat idem ad Corinthios primæ cap. 7. *Alioqui liberi vestri immundi essent, nunc autem sancti sunt*. Vnde patet tantum esse discrimen inter liberos Ecclesiæ & paganorum, quantum est inter sanctum & profanum. Hoc iure ad liberos Iudæorum pertinebat ius fœderis & ciuitatis Dei, circumcisio, promissiones, & priuilegia alia patribus à Deo data iuxta promissionem: *Ero Deus tuus & seminis tui*. Hoc argumento D. Petrus utitur ad consolandos Iudæos compunctos corde in Pentecoste ne despondeant animos, sed baptizentur & remissionem peccatorum fide accipiant à Christo. Eodem iure ad liberos Christianorum pertinet ius fœderis Dei

is, Dei promissio, baptisus & alia ciuitatis Dei priuilegia, ex eadem promissione: Ero Deus tuus, &c. Nisi forte deterior in hoc nouæ quam veteris Ecclesiæ statuatur conditio. Hoc igitur iure liberi nostri sancti sunt & baptizandi: liberi Turcarum profani & alieni sunt nec baptismo donandi, donec non fiunt filij Ecclesiæ.

Hic verò dubia non leuia occurrunt.

I. Si Iudæi sunt sancti rami ex sancta radice, & hinc colligi potest, eos esse reparandos: quomodo prius appellauit eos ex Iesaia populum rebellem & contradicentem, cui Deus immisit spiritum soporis, & posuit scandalum?

II. Quomodo ex sancta radice nascentur sancti rami: cum sanctitas & virtus parentum non semper transeat in filios: Ex bonis siquidem sæpe pessimi, ex pessimis contrà optimi nascuntur?

III. Si ex sancta radice sunt sancti rami, quid ergo fit peccato originis, & quomodo stabit illud: *In peccatis concepit me mater mea: Quis dabit mundum ex immundo?*

IV. Cum nos gentiles non simus ex radice sancta Abrahamæ & patrum, quid nos hæc sententia attineat.

Hæc omnia infra in dubiis expedienda venient, tribus obseruatis distinctionibus, quas hic præmittam, ne quid scrupuli hæreat in textu.

Prima distinctio. Non omnia quæ de toto corpore vel magna eius parte dicuntur ad singula indiuidua accommodari debent: vel contrà: & in eodē populo, alia electorum, alia vocatorū, alia fidelium, alia infidelium est ratio.

Altera distinctio. Sanctitas alia est personalis & qualitatiua: alia generis & relatiua. Illa non transit à radice ad ramos: sicut virtutes, iura, & feuda personalia non transeunt: ista verò transit non obstante reatu & prauitate originali vt ostendetur.

Tertia distinctio: Rami alij sunt natiui, alij insiti: In utroq; transit ius fœderis ex patribus, sed dissimiliter: in illos quidem per hæreditariam successionem ex patribus: in istos verò per insitionem gratuitam. Hinc omnia illa dubia in speciem difficilia nullo negotio expedientur, vt suo ostendemus loco.

17. QVOD SI NONNVLII RAMI DEFRACTI SUNT. Præcesserūt duo hortationis argumēta, ad gētes

ne gloriantur aduersus Iudæos: *unum* à bono gentiū ex Iudæorū ruina: *alterum* à spe reparationis eorum. Sequitur *tertium* à gentium conditione pristina & præsentī. Fui-
stis oleaster sterilis, neglectus: estis gratuito insiti oleæ ꝑ Iudæis: & radicis pinguedini participatis. Cavete igitur asspernari Iudæos: Integrū ponit argumentum: *antecedens* ver. 17. *consequens* v. 18. Connectit verò *μεγάλη* seu occupatione eius, quod gentes aduersus ramos quos dixerat sanctos poterāt excipere, & in materiā insolētię trahere. Fuerūt quidem rami sancti: sed defracti sunt à radice: nihil igitur prodest eis radicis sanctitas, à qua sunt excisi. Fateor, inquit defractos esse ramos aliquos, sed non omnes. Multos ergo Deus seruauit in radice incolumes, ex quib. erat ipse Paulus. Non igitur omnes contemnendi. Non defringit Deus omnes ramos, quando impiā multitudinem abiicit eorum, qui ex radice orti videntur & se ramos gloriantur, sed seruat aliquos electos. Addit deinde argumentum modestię prius expositū cōtinuata apostrophe in singulari alloquens gentiles quasi vnū, vt singuli attēdāt, quę obseruatio admodū utilis dispē-
sandi atq; applicandi singulis doctrinam pertinet: Et rursus refellit cauillum Iesuitarum, scripturam non posse esse controuerfiarū Iudicem, quia sententiam nō dicat in singulari: Tu fecisti: tu facies, tu bene, tu malè. Falsum hoc esse cum loco superiore capitis 10. *Si tu confessus fueris ore tuo*, &c. tum etiam præsens conuincit. Sed hoc obiter.

DEFRACTIO ramorum nos docet, electionem & promissiones nō ita esse genti aut carni alligatas vt nulli damnentur ex piis maioribus prognati, si à pietate eorum degenerent. Demonstrauit hoc satis exemplo Ismaelis & Esau cap. 9.

CVM ESSES OLEASTER. Pristinæ conditionis nos commonefacit, vt demittamus cristas. Eras oleaster, hoc est, oleastro similis, metaphora: & synecdoche de oleastro, seu oleastri surculus. *Oleaster* habet quidem formā oleæ, sed caret succo generoso & fructib. Tales sunt omnes alieni à Christo & ab Ecclesia. Tales eramus & nos in nostris maioribus. Etsi. n. speciem imaginis Dei, & virtutum vmbra aliquam omnes præ se ferant: tamen carent succo generoso, hoc est, gratia Sp. Sancti, absque qua fructus omnes sunt acerbi, nec placent Deo.

INSITVS ES IN IPSIS. Syrus rectè: *in locum ipsorum*, ut sit ἐν αὐτοῖς pro ἀντὶ αὐτῶν: Triplici gratia affectos docet à Deo gentiles, quæ merito nos intra limites modestiæ contineant. I. Sumus pro Iudæis defractis insiti in truncum oleæ: à quo? à Deo. *Chrysostomus* emphasin notat in verbo ἐγκατεσθῆναι in mediam arborem insitus, ut magis mordeat Iudæum. Quomodo insitus? gratuita vocatione & adoptione in fœdus Dei Iudæorum loco. Elegans insitionis metaphora, gentilibus intimā κοινωσίαν surculorū & trunci, membrorum & capitis significans. Explicauimus supra cap. sexto versu quinto. Hæc insitio fons est aliorum beneficiorum, Christo testante Iohann. 15. Nisi manseritis in me &c. II. PARTICIPE FACTVS ES RADICIS: Continuat insitionis metaphoram. Sicut. n. stolones insiti trunco coalescunt, & ramosi facti à radice gestantur: ita nos adoptione in fœdus in vnam cū Abraham & patrib. ecclesiam concreuimus: Quod egregium est documentū, vetus & nouum fœdus vnū esse, & Ecclesiam vnā esse sanctam, Catholicam, inde à principio huc vsque. Neque enim plures fuerunt radices, sed vna.

III. ET PINGVEDINIS OLEAE. Oleā vocat Ecclesiam sanctorum Patrum: metaphora petita ut videtur ex Ier. II. 16. *Oleam viridem, pulchram fructu, & forma vocauit Iehoua nomen tuū.* PINGVEDINEM OLEAE, vocat priuilegia & beneficia fœderis deposita à Deo in sancta patrū Ecclesia: q̄ inde quasi ex radice in omnes Ecclesiæ ciues & fœderis socios defluerēt: metaphora cōueniens oleæ, cuius succus est pinguedo, & fructus oleū pretiosū præbet, ut notum est. Pinguedine autē scriptura etiam a libi gratiam & beneficia Dei comparat Psalm. 63. 6. *Sicut adipe & pinguedine saturatur anima mea.* Habemus qui sumus naturā, oleaster sterilis: & qui facti per gratiā, insitij rami oleæ radicati & pinguefacti beneficiis Euāgelij per Christū, nullo vtiq; merito, sed gratuita cœlestis coloni ἐδωκά, qui nos inseruit. Vtraq; cogitatio humilitatis & gratitudinis affectum ac studium in nobis, quomodo excitare debeat, porrò audiamus Apostolum.

Prius tamen notādū videtur quod Ambrosius monet, adoptionē gentium dici insitionem iuxta legē agriculturæ, & mōstrat insitionis naturalis atq; spiritualis discrimina. In vtraque quidem fit κοινωσία & cōsociatio surculorū & trunci: sed primò in naturali surculi sumuntur

boni & generosi, qui arbori sterili aut sylvestri implantantur. In spiritali contrà surculi sunt steriles, arbor bona cui implantantur. Deinde in natura stolones generosi succum communicant arbori: in spiritali contrà succum accipiunt ab arbore. Ε γυναιξίζωται est instimulari stimulo inferi.

18. NOLI GLORIARI ADVERSUS RAMOS. Prius membrum est consequens præcedentis argumenti. Fuiſti oleaster: nunc es insertus oleæ. Noli ergo gloriari aduersus ramos. *Ambrosius*: noli gloriari de ramis, hoc est, noli gaudere de incredulitate ramorum. Displicet enim Deo, si quis exultet in malis alterius. Sic erit dehortatio ab ὀπιχαιρεκακία. Sed dicitur μὴ κατὰ κλάδων & κλάδων, pro μὴ καυχῶ καὶ ἐκ κλάδων: ne glorieris aduersus ramos, hoc est, ne superbè te efferas, quasi sis dignior, nec ramis defractis insultes. Est enim αὐχὼν propriè extollere cervicem, quod facit superbia. Dehortatur igitur à superbia, ut consideratione fortis nostræ intra modestiæ limites nos contineamus, alienæ verò miseriæ potius condoleamus.

QVOD SI GLORIARIS, NON TV RADICEM PORTAS: Aliud modestiæ argumentum, præsens superbiæ remedium ostendens ab absurdo. Nihil à recta ratione alienius, quàm gloriari aduersus eum quem tu non portas, sed qui te portat, hoc est, cui tu nihil confers, sed à quo tua pēdet incolumitas. Destruēdo enim id, per quod tu stas, te ipsum destruis, ut si culmen gloriatur aduersus parietes, à quibus sustinetur: si currus aduersus rotas, super quas mouetur: brachia aduersus pedes, à quibus gestantur: rami aduersus radicem, à qua portantur. At hoc facerent gentiles gloriantes aduersus Iudæos. Efferent enim se aduersus ipsum Abraham Iudæorum parentem, cuius communionem gentes nunc profitentur, quod nō esset aliud, quàm si rami efferrentur aduersus radicē, quā non gestant: sed à qua gestantur. Nihil enim ipsi conferunt Iudæis, sed dignitatem, quam habent, ab eis accipiūt. Vel est à turpi argumētum. Est enim fœdi quidem stuporis nō agnoscere, à quo & quanta acceperis beneficia: sceleratæ verò ingratitude, etiam à quo acceperis beneficia ei insultare, aut mala rependere. At hoc fiet si gentes gloriabuntur aduersus Iudæos. Rependent enim malum

lum pro bono: Rami insultabunt radici, quam ipsi non gestant, sed grauant pro eo, quod ab ea gestantur.

Rursus monemur de modestia colenda: & de insolentia cauenda aduersus benefactores, ex qua foedissimæ ingratitudinis crimen pullulare solet. Si quem igitur libido stimulat ad superbiendum aduersus eos, à quibus cōmoda accepit: cogitet stultum esse & turpe, ramos efferri contra radicem. Hoc igitur esto vanæ gloriationis & superbiæ remedium, quod considerantes facilè cristas demittemus, nosque intra modestiæ terminos continebimus, neque quod hodie vulgus solet, miseros Iudæos irridebimus. Neque enim regnum Christi à nobis ad illos, sed ab illis ad nos est translatum: & quibus nos fruimur priuilegiis in Ecclesia, olim ipsorum ea fuerunt, & ad ipsos redire possunt, nobisque adimi, si fuerimus insolentes aut ingrati.

19. DICES IGITUR: DEFRACTI SVNT RAMI VT EGO INSERERER: Occupat & refellit id, quod videbatur eleuare posse præcedens argumentum, & gentilibus dare insolescendi materiam ex prædictis. Dixerat ramos defractus, gentiles insitos pro ipsis. Hinc, inquit, tu arripies insolentiae argumentum, ac dices, rami defracti sunt, vt ego insererer: hoc est, Iudæi abiecti sunt mea causa: coacti sunt mihi cedere: Indignior vero cogitur cedere digniori: sum ego eis dignior: possum ergo gloriari aduersus eos. Sic causam reiectionis Iudæorum & insitionis suæ fingere poterant gentiles dignitatem suam: quod refutat Apostolus.

Docet hæc occupatio, quàm sit prona ratio humana ad superbiam, & ad sophisticam: ad gloriandum, inquam, & ad bene dicta cauillandum. Vix enim argumentum tam validum afferri potest, quo se à superbia ad modestiā retrahi patiatur, imo ex quo nō insolentiae materiam arripiat. Vix etiā tam verū & solidum dici quid potest, quod non sophistica aliqua eludere præsumat. Contigit hoc Apostolo solidissime aduersus superbiam argumentanti. Quid mirum, idem si nobis hodie accidat argumenta scripturarum proferentibus aduersus sophistarum mendacia. Hæc radix est, ex qua tot lites controuersiæ, & cōtentiones hodie pullulant in Ecclesia inter Doctores, quod nulli etiam conuicti erroris, videri volunt indocti,

Prov. 26.
5.

elinguēs, edentuli. Et si autem stultis non semper est respondendum secundum stultitiam suam ne videamur eis similes: tamen exemplo Apostoli protervia responsarium aliquando retundenda est solidis responsis, & in lucem producenda sophistarum vanitas, ut ipsos pudeat, & alij non turbentur aut seducantur: Quod & Salomon monuit: *Responde stulto secundum stultitiam suam, ne forte sit sapiens in oculis tuis.*

20. RECTE: PER INFIDELITATEM DEFRACTI SUNT: Responsio trimembris est. Assumptum quatenus verum erat concedit Apostolus. Recte, inquit: non ergo defractos esse: quod est unum. Sed errorem ostendit in defractionis & infitionis causa, quod est alterum. Non sunt defracti propter te, sed propter suam infidelitatem. *Τῇ ἀπιστίᾳ* pro *διὰ τὴν ἀπιστίαν*. Quia enim fidem promissionum & Evangelij superbè abiecerunt: abiectionis luerunt meritas poenas. Nec *in insitus es tua dignitate*, sed *stas fide*: nempe, quae te Deus gratis donavit, & gratis radici inseruit. Fides enim datur ex misericordia, & eadē nititur, nō dignitate aut meritis suis.

STAS, hoc est, cōsistis in radice: opponitur ramis humi deiectis. Gratuitam infitionem notat: conferatur cū cap. 5. 21. *Stamus in gratia*: certitudinem significat fidei & gratiae: alibi constantiam. 1. Corinth. 15. 1. *In quo statis*, & 1. Corinth. 16. 13. *State in fide*. Causam igitur cur rami defracti humi iaceant, monet esse infidelitatem & contemptum gratiae. Cur ipsi insiti oleae in sublimi stent: atque emineant, non esse ipsorum meritum, sed Dei gratiam.

Deniq; per inuersionem quod illis videbatur argumentum insolentiae, ostēdit argumentū humilitatis esse oportere *μη ὑψηλοφρονεῖν* ne effertor animo: Nō ideo, quia in alto stas, altum sapere oportet, sed contrā timere: quia ex alto est praecipitium ruina. Verbum *ὑψηλοφρονεῖν* altum sapere est animo efferri: metaphora à ramis in alto stantibus. Contrarium est *ταπεινοφρονεῖν* humiliter de se sentire, hoc est, agnoscere suam indignitatem & infirmitatem, Dei donis non efferri, nec alios contemnere, quae virtus dicitur *ταπεινοφροσύνη* humilitas. Hanc praecipit, cum dicit *ἀλλὰ φοβέσθε* SED TIME: nempe lapsum & Deum. Non iubet fideles trepidare de salutis gratia, sed superbos metuere praecipitium:

cipitium: fideles verò in timore Dei humiliter versari, & se demittere: quod ex opposito facilè euincitur. Distinguendum est enim vt inter fiduciam & confidentiam, ita inter timorem & dubitationem. Neque sophistarum inuolucrum vllò pacto hic stabilitur, vt in dubiis porrò demonstrabitur.

Discamus etiam in diuinis præclarum esse vsum artis
Logicę, qua vera à falsis discernuntur, ambigua distinguuntur, falsa refutantur, verę rerũ causę inuestigantur: deniq;
Quid ex quo verè consequatur vel non, solidè cognoscitur. *Item* causam defractionis Iudæorũ esse infidelitatem docemur. Per *defractionē* verò intelligitur tēporalis reiectio perfidę gētis. Moneat exemplũ nos etiam, ne infidelitate aut superbia defractionē nobis attrahamus: nec ducamus altos spiritus, sed humilitatem sectemur.

21. NAM SI DEVS NATVRALIBVS RAMIS: Argumento alio damnat superbiam gentilium à pernicioso, quia Deus superbis nō parcat. *Non parcere* est excidere. Et est figuratū exemplo à maiori. Non pepercit ramis naturalibus: quantò minus tibi infirmitas parcat. *Ratio* comparationis est, quia natium est stabilius & amabilius afficitio, vt filius naturalis parenti est charior, & minus facilè exheredatur quàm adoptiuus. Fundatur autem vis argumenti in Dei iustitia, qua sibi semper constat, & vniuersaliter superbis resistit. Fugienda igitur ceu pestis est superbia, ne Deum vindicem in nos prouocemus.

22. VIDE IGITUR BENIGNITATEM ET SEVERITATEM DEI. Nunc ad finem hortationis properans plurima congerit in pauca, quæ vult nos semper habere in oculis: Primū gentiles ad considerationem diuinę tū seueritatis tum benignitatis inuitat, qua in modestia fortius contineātur. Deinde gentilibus relictis Iudæos rursus spe restitutionis consolatur, vsq; ad hortationis finē. Hoc versu quatuor modestię argumenta miro artificio cōtrahit. Hinc Dei benignitatē proponit considerandā in gentibus inferendis: inde seueritatem in Iudæis excidendis. *VIDE*, id est, diligenter considera. *Vide* *ὑποτομίαν* *πραξί-
σιν*, quasi dicat, seuerū Dei iudiciū in excidendis Iudæis vltro nea cæcitate lapsis sēper tibi pone ob oculos, quo exēplo si sapias, facilē à superbia tibi cauebis. Hoc est vñ.

Rursus, *vide* *xps omnia benignitatem*, qua te Deus immerentem & Iudæis indigniorem inferuit. Hanc inquam semper habe in oculis, & facile te, si bonus es, ad humilitatem & gratitudinem compones. Hoc est alterum. At hæc duo argumenta perspicua & graua considerata, non modo Paulus hoc loco sed toto scriptura passim nos prouocat. Nec immerito. Consideratione enim diuinæ bonitatis prouocamur ad fidem, amorē, & gratitudinem erga Deum. Iudiciis verò diuinis docemur misereri eorum, qui cadunt, efficimur solliciti, ut nostris rebus timeamus, & prouidamus, ut ex alienis periculis exempla capiamus.

REFELLUNTUR hinc Manichæi olim fingentes duos Deos, vnum bonum, aliū seuerum: Paulus vnum Deum vocat bonum & seuerum. At sunt hæc contraria, quæ in Dei naturam non cadunt. Non sunt contraria *idiotum*, sed effecta in contrariis subiectis, quæ non magis repugnant in Deo, quàm in iudice misericordia erga supplices, rigor erga præfractos.

Colloq.
sess. 9. pa.
III.

Antequam pergamus, rursus velim obseruetis imperatiuum singularē *VIDE*. Mihi, tibi & singulis dicit scriptura. *Vide seueritatem, vide bonitatem Dei*: quod rursū blasphemum illū Gretserum Iesuitā refellit, qui in Colloquio Ratisbonensi negabat, se à Spiritu sancto in scriptura iudicari, quia nusquā dicat in singulari: Tu Gretseri erras, & arrepto codice Scripturarū blasphemiam voce exclamabat: *Iudicet me Scriptura, Iudicet me spiritus sanctus si potest*. Sic Sophistica ludēs & irridens Spiritum sanctum codicē pro scripturis dicebat. Sed falsissimum esse antecedēs supra aliquot exēplis iam est ostēsum, quibus hoc addatur: *Vide tu Gretseri benignitatem, vide seueritatem Dei: noli esse ferri animo, sed time*. Quod enim scriptura in moralibus, & iis quæ ad fidē sunt, dicit vni, hoc dicit singulis, etiam Gretsero. Et quid? nonne totus Decalogus Gretserū idololatrā blasphemū iudicat in particulari? Nonne dicit? *Tu Gretseri: non habebis Deos alienos? non adorabis idola? non procides ad statuas? non clamabis: sancte Petre ora pro nobis? Non eris homicida animarum, non scortator, adulter, fur, non mēdax & blasphemus?* Iudicat ergo Scriptura impiū hūc Iesuitā in particulari, & in vniuersali omnes alios, quādo pronunciat hāc sententiā: *Qui non credit in filium Dei iam iudicatus est: Et, qui me reijcit, nec recipit verba mea, habet*

Ioh. 3. 18.

Ioh. 12.

48.

quā

qui iudicet ipsum. Sermo enim quem locutus sum, iudicabit eum in nouissimo die.

SI PERMANSERIS IN BENIGNITATE: Tertium modestiæ stimulum addit à conditione, qua benignitatem sunt consecuti. Habetis benignitatem hac conditione, si in ea permanseritis. Ergo studete in ea permanere. Bonum. n. quod habetur sub conditione, debet excitare studium implendæ conditionis, sub qua habetur. Permanere autem in benignitate, est permanere in fide. Permanere in fide est permanere in modestia, fugere superbiam. Benignitas enim Dei, fide obtinetur: Fides modestiam gignit, superbiam cauet. Hic est sensus argumenti conditionalis.

Ubi primum obseruetur phrasis metaleptica: *Vide benignitatem in te, si manseris in benignitate*: non est τавтоλογία, sed metalepsis causæ pro effectu, pro: *Si manseris in fide, quam habes ex benignitate*: sicut mox vers. 31. *Vt per vestram misericordiam, hoc est, per vestram fidem, misericordia Dei vobis donata.* Hic sensus patet ex antithesi vers. 23. *Sed & illi, si non manserint in infidelitate.* Duæ igitur hæ phrasæ: *Si manseritis in fide: si non permanserint in infidelitate*: oppositæ sunt duabus prioribus vers. 20. *Per infidelitatem defracti sunt: tu stas fide.* Neque verò hæc conditio: *si permanseris*, vel stabilit vires humani arbitrij, quasi sit in manu nostra permanere: vel dubiam facit perseuerantiã & salutem electorum: Quin potius huiusmodi conditiones studium perseuerantiæ in eis progenerant, & παραρρογια salutis confirmant, vt in dubijs explicabitur.

ALIOQVI ET TV EXCIDERIS: Quartum argumentum confirmat id, quod fuit vers. 21. à comminatione excidij: *Si nō permāseris excideris*, nempe à Deo qui te inseruit, quiq; nō pepercit naturalibus ramis, nec tibi parceret, ex hoc principio: quod nō manentes in fide exciduntur: Ioh. 15. 6. *Nisi quis manserit in me electus extra statim vt palmes arescet.* Talibus cōminationibus Deus nō statuit salutē piorū in dubio, quasi electis sit excidij periculum (mox. n. asseuerabit, dona Dei esse ἀμεταμέληται: Et Christus affirmat impossibile esse perire electos) sed adhibet stimulos, vt contineat nos in officio, & à peccatis atq; securitate auocet. Neutrū ergo rectè hinc infertur: Si non permāseris, excideris: Ergo electi aliqui nō permanēt, &

excidentur. Neque etiam: Si electi certò permanent in fide nec possunt excidi: inanis igitur est comminatio.

Nam *primo* comminationes istæ diriguntur ad vniuersum corpus gentilium. Non vero quicquid vniuerso corpori dicitur, mox singulis accommodari debet, ut supra est dictum distinctione 1. ad vers. 15. Sæpe vniuersum alicuius Ecclesiæ corpus propter infidelitatem dissipatur & perit: nec tamen pereunt in eo singuli aut vlli electi. Septem Ecclesiæ Asiaticæ, quibus Christus Apoc. 2. 3. scribit & minatur, ubi nunc sunt? Excisæ sunt per infidelitatem. Nec tamen credendum est vllum electum ex illis cæteribus periisse.

Deinde in corpore quouis Ecclesiæ sunt mali bonis, hypocritæ fidelibus, permixti. In vtrisque minæ suum habent vsum. In malis quidem & hypocritis, qui tandem non permanent, sed excidentur, ut sint *αἰαπολέητοι*: quia præmoniti de periculo permanendi studium non habuerunt. In bonis verò & fidelibus, ut studium permanendi in fide, & excidium euitandi in eis excite-
x. Pet. I. 5. tur & augeatur. Huncque affectum perpetuò in electis habent hortationes & minæ saltem finaliter: quia Deus per hæc & alia media virtute sua eos conseruat in fide, ut permaneant, vel ex lapsibus ante finem certò resurgant, nec excidentur: sicut testatur Petrus: *Qui virtute Dei custodimini ad salutem per fidem, &c.*

23 SED ET ILLI, SI NON PERMANSERINT IN INFIDELITATE: postremum hortationis Argumentum, cui ad finem vsque insistit à spe reparationis Iudæorum priori oppositum. Tu excideris si non permanseris in fide: illi contrà rursus inserentur, si non permanserint in infidelitate. Ergo nec te efferendi, nec illos aspernandi causam habes. Sicut igitur hypocritæ & apostatæ habent quod meruant: sic qui infidelitate exciderunt, habent quod sperent, modò pœnitentia & fide ad Deum redeant: nec in infidelitate peruicaces permaneant: Prohibet igitur nos desperare de cuiusquam hominis salute, quantumvis excisi aut alieni à fide. Atque ita ne de Iudæorū quidē conuersione. Multo autem minus de salute nostra, etiā si caro & mundus spem nobis præcidere tentent. Nemo enim abiicietur, qui salutem desiderat, Ioh. 6. *Veniētem ad me non eijciam foras.* Nemo abiectus destituetur à Deo, sed

sed inferetur rursus modo in infidelitate nō permaneat. Nunc ergo Iudæis abiectis Apostolus restitutionis spem facit, vt eos erigat & ad fidem Christi alliciat.

Sed quid? Condicio videtur incerta: si nō permanserint: fortè enim permanebunt: Videtur & impossibilis. Neque enim ramus excisus potest se ipsum rursus inferere: mortuus se ipsum viuificare, infidelis infidelitatē abiicere, fidem sibi infundere. Nulla ergo videtur hæc consolatio. Et sanè *Chrysostomus* qui ex Græcorū Philosophia libero arbitrio nimis hic patrocinator, aliisque in hominis relinquūt facultate manere in fide, infidelitatē abijcere: hīc non habent, quo se expediant aut quod respondeant, vt firma fiat hæc cōsolatio: nisi cum Apostolo fateātur, in solius Dei potētia & volūtate cōuersionē, fidem & permanentiam nostrā sitā esse. Nam hoc est, quod porro docet Apostolus, confirmans conditionem illam nec impossibilem esse nec dubiam. *Nec impossibilem*, quia Deus potest rursus eos inferere. Sic nos in causa conuersionis & fidei ab humanis præparationibus, facultatibus, viribus, conaribus, studio & voluntate ad solum Deum traducit: Nam Deus est, qui efficit velle & perficere. Non ergo dicit. Inferentur rursus, si non permanserint in infidelitate: Et non permanebunt, quia in manu eorū est: poterunt se conuertere, resipiscere, credere. Atqui non potest arbor mala bonos fructus ferre: non potest Æthiops mutare pellem suam: non potest ramus præcisus se ipsum inferere. Sunt verò infideles omnes arbores malæ Æthiopes nigri, rami præcisi.

24. ET ENIM SI TV EX NATVRALI EXSECTVS ES OLEASTRO: Quia infirmum est argumentum à posse ad esse, & à potentia Dei in generali: plurima siquidē quæ esse aut fieri possunt, non sunt & fiunt, nec Deus omnia quæ potest etiam vult & facit: ne quis cauilletur, aut Iudæis incerta spes sit, Apostolus quod de insitione eorum promiserat per Dei potentiam, nūc studet reddere admodum probabile: sequentibus versibus etiam docebit esse certum & necessariū argumentum. ET ENIM SI TV. Non probat absolutam Dei potentiam: Quis enim dubitarit, Deum omnia posse? sed spem insitionis Iudæorum efficit probabilem, de qua non valde sit dubitandum, argumento à facili & verisimili, quod Deus nō mo-

do possit, sed etiam volet inferere, per comparationē minoris: Si Deus fecit id, quod erat difficilius, quodque videbatur minus esse factururus: multo magis faciet id, quod erit facilius, quodque videtur magis factururus. Atqui te ex naturali oleastro exsectum inseruit oleæ: (quod iam supra dixerat, & expositū habemus v. 17.) quod certē & difficilius erat, & Deus videbatur minus esse factururus. Quantum enim ad facultatē, est sanē difficilius stolones sylvestres degeneres alieno trunco, quā naturales surculos propriæ oleæ inferere. *Ratio* est, quia illud fit præter naturam: hoc secundum naturam: quæ autem secundum naturam sunt, facilius fiunt, quā quæ præter vel contra naturam. Et maior est conformitas, sympathia, atque proportio inter ramos diffractos ad suam plantam, quā inter alienos ad eandem esse videatur. Facilius ergo illi quā isti inseruntur. Quantum verò ad Dei consilium, nihil omnino in oleastro fuit amabile, quod Deum inuitaret: nulla in oleastro causa, quæ eum induceret ad sumendum tantum quasi laborem, ut ramos inde depromeret, oleæ præter naturam implantaret, ipsamque naturam mutaret. Quanto igitur magis naturales ramos propriæ oleæ rursus implantabit, hoc est, implantare & poterit, & volet. *Poterit*, quia secundum naturam id fiet: *volet*: quia oleam hanc habet amabilem. Hæc vis est istius argumenti.

Rursus autem Apostolus in particulari ME & TE (ut sit penetrantior hortatio) primum quidem admonet sortis nostræ & conditionis prauæ ac perditæ extra Christū. Sumus naturalis oleaster: quod alibi dicit Scriptura: *Sumus naturā filij iræ: Cor hominis prauum à iuuentute. Omnis cogitatio cordis humani ad malū omni tempore. Prudentia carnis est inimicitia aduersus Deum & legi Dei non subijcitur, ac ne potest quidem.* Hæc consideratio nos humiliare & superbiā rationis nostræ, qua nescio quam præstatiā & quas vires sibi in sinu fingit, retundere debet.

Deinde magnitudinem gratiæ diuinæ in nostri adoptione, & regenerationē ob oculos nobis ponit. Non solum exsecuit nos oleastro, sed & inseruit oleæ, mera benignitate sua, nullo merito nostro. Quā multiplex & quāta hæc sit benignitas ad vers. 17. attigi. Hic memorabile est, quod insitionem dicit factam *παρὰ φύσιν præter naturam.*

Ergo

Ergo nostra causa Deus naturæ ordinem conuertit. Adoptio, regeneratio nostra quid est nisi noua creatio? cui passim etiam confertur. Quidni Deo pro tanto miraculo in immensum obstricti simus?

Egregiè verò hic retunditur *Pelagiana* superbia, quæ ad gratiam & conuersionem acquirendam dispositiones, præparationes, vires & conatus in naturâ superesse iacet. Atqui nihil surculus agit ad infitionem, sed tantum patitur inferentis laborem & gratiam. Quod præter naturam fit, ad id natura nihil confert. Quid igitur natura hominis praua ad iustificationem & conuersionem suam, quæ fit præter naturam, conferre possit?

Denique generatim quidem monet, de nullorum esse desperandum salute, quin possint conuerti à Deo, & recipi in gratiam: Pro omnibus itaque orandum, ut in viam errantes Deus reducat. *Speciatim* verò de Iudæorum reparatione bene esse sperandum, quod sint aliquando inferendi propriæ oleæ: Sed de hoc sequitur.

25. VELIM ENIM VOS NON IGNORARE FRATRES MYSTERIUM HOC: Adhuc ostendit, facile esse Iudæos rursus inferere, ac valde probabile, rursus inferum iri. Nunc id non modò credibile, sed & certò futurum esse confirmat, *primùm* oraculo Apostolico, *deinde* prophetia ex Scripturis, & *denique* argumentis aliis, quæ in analysi sunt exposita. Particula causalis ὅτι ostendit nexum, amplius nempe confirmari argumentum præcedens.

Triplici autem schemate gentes ad maiorem attentionem erigere. I. fratres compellat. II. mysterium seu rem arcanam se reuelaturum promittit, quam ignorare eos nolit. III. Vsum tanti mysterij reuelati, eis admodum salutarè fore innuit: *ne sitis apud vosmet ipsos φρόνιμοι sapientes*, in malam partem, h. e. superciliosi & arrogantes: ut paulò post c. 12. 16. *Ne sitis φρόνιμοι prudentes apud vosmet ipsos*, id est, arrogantes: Et Prouerb. 3. 7. *Ne sis sapiens apud te ipsum*: quasi dicat, cognitio huius mysterij erit optimum insolentiae ἀντίδοτον, ne Iudæos amplius despiciatis.

MYSTERIUM HOC: μυστήριον à μύω claudio, dupliciter *Mysteriū* significat in Scripturis: modò rem externam, quæ rem aliam *quid dicitur.* spirituales rationi & sensibus occultam adumbrat & significat: Sic coniugium maris & feminae vocatur myste-

rium magnum, hoc est, signum adumbrans rem magnam spiritualem nempe κοινωνίαν Christi & Ecclesiæ: vel etiam obsignat, quo sensu Sacramenta Ecclesiæ vetera & noua Græci vocarunt μυστήρια: modo verò & communis rem ipsam arcanam, quæ vel omninò non ratione, aut sensu percipi à nobis potest, sed fide sola tenetur: sic incarnatio filij Dei vocatur μέγα μυστήριον, 1. Timoth. 3. vel cognoscitur saltem aliquatenus: sic Euangelium passim vocatur mysterium: vel denique ex euentu discitur: sic vocationem gentium vocat mysterium Ephes. 3. & nos omnes mortuos in die extremo vocat mysterium. 1. Cor. 15. Tale mysterium hîc etiam promittit se nobis concediturum de Iudæorum restitutione, rem arcanam & vix credibilem, certo tamen euentu aliquando comprobendam.

*Mysteria
magna
duo in
scriptu-
ris.*

Obserua multa doceri mysteria in scriptura, sed duo tantum magna. *Vnum* coniunctionem carnis cum verbo, seu vnionem hypostaticam duarum naturarum in Christo, quæ verè magnum mysterium est, quia excedit rationis & intelligentiæ captum. Quod & qualis sit vnio, fide tenemus, & vtcunque verbis explicamus, quatenus hæc vnio ab aliis coniunctionis modis differat. Quomodo immensus λόγος cum carne finita coierit in vnā ὑπόστασιν manet inexplicabile mysterium quia magnum. *Alterum* est coniunctio Ecclesiæ cum Christo sponso, seu spiritalis κοινωνία inter Christum & Ecclesiam: magnum & hoc mysterium, intelligentiam & sensum omnem excedens. Quod sit & quibus fiat vinculis credimus, & docemur: Ex parte Christi Spiritus Sanctus, ex parte nostra fides nostra est vnionis vinculum. Quomodo Christus per spiritum & fidem habitat in cordibus nostris, sit vnum nobiscum absque substantiarum μίξις & confusione, manet inexplicabile mysterium quia magnum.

Porro mysterium præsens trimembre facit.

Primum est, quod OBDURATIO ISRAELI OBTE-
GIT EX PARTE. *Israelem* vocat Israelitas, metonymiâ, id est, Iudæos: vt ver. 1. πώρωσιν intelligit excæcationem de qua ver. 8. 9. &c. Hæc inquit γέγονεν facta seu inflicta est Dei iudicio, vt supra ἐκ μέρους EX PARTE: quod dissimiliter accipitur: Alij non totalis, sed tantum particularis; non omnibus sed tantum aliquibus. Sic communiter,

niter, & ego in analysi: sed hoc non erat, de mysterio: dixerat enim iam supra ver. 12. factum esse *ἀπὸ τῆς ἀποκοπῆς* diminutionem Iudeorum, & declarauerat ver. 17. quosdam ex ramis defractos esse. *Calvinus* ergo non partem sed modum putat notari: q. d. quodammodo seu aliquatenus eis obtingit *πρώτως* ad temperandam verbi asperitatem. *Ambrosius* refert ad tempus, quod obtusio facta sit Israeli ad tempus non perpetuò duratura. Et hoc iam erit de mysterio. Nam maiorem quidem partem induratum non omnes constabat, & ostensum satis erat. Sed indurationis aliquando fore finem & correctionem hoc verò latebat. Potest tamen vterq; sensus coniungi, & esse de mente Apost.

Alterum tantisper DVM PLENITVDO GENTIVM INTROIERIT. Terminum *πρώτης* figit in plenario gentium ingressu in Ecclesiam: quod etiam est de mysterio. Finem habituram aliquando *πρώτην* dixerat: quando is futurus, seu quantisper illa sit duratura, altero hoc membro determinat: donec gentium plenitudo ingressa fuerit, nempe in domum Dei viuentis quæ est Ecclesia, h. e., donec Ecclesia ex omnibus gentibus prædicatione Euangelij fuerit collecta, & vix vlla sit gens, quæ ad regnum Christi non accesserit. Nō quod nullæ gētes sint extra Ecclesiam mansuræ, aut ab ea defecturæ (alioqui nulli forent Ecclesiæ hostes, nec starent vaticinia de *ἀποστασία* Antichristi, & fideiū paucitate sub extrema tēpora) sed *πλήρωμα* significat ingentem accessionem ex omnib. gentibus ad Christi fidem qualis olim nō fuerat, nec dū Apostoli temporib. apparebat, sed fieri incipiebat.

Tertium, ET SIC TOTVS ISRAEL SERVABITVR: Hoc caput mysterij de salute totius Israelis, quod apostolico spiritu vidit, & nobis revelauit Apostolus. *καὶ οὕτως*, ET SIC pro, & tunc *οὕτως* pro *τότε*: & subest ellipsis antecedentis, quod vult subintelligi: & tunc vbi introierit plenitudo gentium, cessabit *πρώτης*, introibit etiam totus Israel, h. e., accedet ad fidem Christi, *ἥτις* ita totus Israel seruabitur. An per totum *Israelem* intelligat propriam vniuersitatem Iudeorum: an vniuersitatem Israelis spiritualis, hoc est, Ecclesiæ ex Iudæis & gentibus collectæ interpretum iudicia variant. In dubiis conferemus sententias. Ego propriè *Israelem* accipio hīc, vt & primo membro. Nam de hoc est sermo: secus mysterium

nullum aperiret Apostolus. Neque enim ignorabant gentes, aliquos etiam Iudæos cum plenitudine gentium esse saluandos: quod Apost. prius suo exēplo & historia Elię comprobauerat. *Totum ergo Israël hic vocat, quod versu 12. dixerat πλήρωμα plenitudinem Iudæorum, & ver. 15. ἀνάστασιν assumptionem, & ζωὴν ἐκ νεκρῶν, vitam Iudæorum ex mortuis.* Hoc igitur mysteriū est, quod nobis hic pandit Apostolus: tandē Iudæos quib. hucusq; πόρῳ πρὸς cōtigit, cateruatim accessuros ad Christi fidē, & cū gentib. saluandos esse. Quando & quomodo id sit euenturum, ignorare licet: quia mysterium est. Hactenus quidem subinde aliqui ex ea gente Christum agnoscunt. Et plures agnoscerent, nisi peccata nostra eos auerterent. Vident horribilem idolomaniam in Papatu, quam toto pectore non iniuria execrantur: vident sacrificos prostratos ad statuas adorare idola, quod sciunt lege Dei expresse vetitū. Ex Papismo verò quia latē dominatur, totum aestimant Christianismum. A Christianis igitur quidni abhorreant tanquā ab Idololatriis & hominibus paganis: si transeas Iudæum zeloten, audies ἔθνη ἐν ἡρώδῃ *ethnice spurie*, quod nuper V Vormatiæ petulans adolescens prætereuntibus nobis acclamabat. Vident omnis generis scelera, iniustitiam, cædes, rapinas inter nos grassari, audiunt schismata, dissensiones, distractiones in fide & religione Christiana esse infinitas. Arcentur à legitimis & honestis contractibus, honestis opificiis, atq; cōmerciis. Fouentur à Christianis eorum imposturæ fœneratoriæ, adeò vt pleriq; Iudæi Christianorum fœneratorum tantum sint famuli: Premuntur graui passim tyrannide, iugo, & expilationibus. Parum deniq; dilectionis, ne dicam humanitatis in nobis obseruāt. Quid igitur miramur nondum mysteriū impleri? Quas verò nos Deo rationes reddemus, qui insolentia & scādalis Israël ab ingressu hactenus arcemus? Caueamus igitur porro eis scandalum ponere. Quin precib. & modis omnib. conuersionē atque ingressum eorum iuueamus tandē, vt tot⁹ Israel seruetur nobiscū, & Deus celebretur in secula.

SICVT SCRIPTUM EST: VENIET EX SION REDEMPTOR: Etiam producit scripturas ad confirmādū mysterium. Nonne satis erat ad fidem mysterij, Apostolū id affirmare ex spiritu Dei? Vtiq; satis. Tamen quod
vbique

vbique hactenus fecit, prouocat ad scripturas propheticas: reperēs illud: SICUT SCRIPTUM EST: Vt manifestū faciat illud, quod dixit in apologia ad Agrippā regē: *καὶ ἐν οὕτως θεωρητῶν ὡς Μωσέως λέγω: nihil extra ea, quæ Prophetæ prædixerunt futura & Moses, dico.*

Hoc primum nos de scripturæ Propheticae & Apostolicae harmonia & analogia confirmet. Nihil traditur ad fidem salutis in Nouo Testamēto, quod non fuerit prænunciatum in Veteri. Nihil in Veteri promissum, quod non doceatur completum in Nouo. Ita scriptura Apostolica nihil est nisi commentarius Propheticae: Nouum Testamentum nihil nisi illustratio & complementum Veteris. Sunt igitur vnum Testamentum, vna scriptura, vna fides, vna Ecclesia: id quod aduersus fanaticos, Moſis & Prophetarum aduersarios est tenendum.

Deinde sacrarum scripturarum dignitatem & vsum rursus nobis commendat; ex solis illis peti ac haberi posse fidei ἀσφάλειαν & certitudinem. Quicquid enim extra scripturas dicitur in rebus fidei: eadem facilitate contemnitur qua approbatur. Solæ igitur scripturæ fidē nostram terminant tanquam vltimum immobile & prima normalis veritas: omnisque Theologica doctrina & demonstratio in solas scripturas vltimo necessario resoluitur. Hic est sensus & consensus totius antiquitatis: quem nefariē hodie labefactare conantur noui sophistæ in Papatu Iesuitæ, traditionum humanarum patroni, negantes scripturas solas normam fidei esse debere: proteruē etiam asserentes, non penes scripturas sacras, sed penes Papam Romanum de sensu scripturarum deque dubiis & controversiis religionis vltimum residere iudicium. Atqui Apostolus toties iam suo confirmat exemplo, non audiendum aut dicendum esse in rebus fidei: *sicut dicit Papa: Sed κατὰ τὸ γέγραπται sicut scriptum est.* Sed ad rem. Iudæorum instaurationem dicit iam olim scripturis prophetis prædictam & promissam esse à Deo. Certò igitur aliquando futuram.

VENIET EX SION ILLE LIBERATOR: Habetur hoc oraculum Ies. 29. 26. iuxta versionem LXX. quā retinet Apostolus, quoniam trita erat in Ecclesia, & sensus conuenit, licet verba quædam sint diuersa: in quo non immorabor: sed remitto vos ad notas D. Bezae,

cuius iudicium sequor etiam in altero versu. Dubitant aliqui unde petita sit posterior pars: CUM ABSTVLERO PECCATA IPSORVM:& Apostolum vel addere vel ad promissionem de nouo fœdere quæ est Hierem. 31. al-
 ludere putant. Atqui totidem verbis exstat Iesa. 27.9. *ἐγὼ ἀφελώμεν τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν*. Duo igitur Iesaiæ oracula contraxit in vnum, vt paulò ante ver. 8. Vtroque loco Deus liberatorem promittit Israeli ex pacto. Sic igitur Apostolus. Pactum Dei debet impleri. At pacto promissit Deus liberatorem, & remissionem peccatorum Iacobo. Non pertinet ad gentes ea promissio, sed ad Iudeos: nec ad vnum aliquem aut paucos, sed ad totum populū: nec agitur de liberatore à captiuitate, sed à peccato & morte: Hic vero liberator est CHRISTVS vindex Iudæorum ipso propinquitatis iure: quia ex Iudæis descendit secundum carnem, qualis promittitur. Talē enim asseritorem significat vox *ῥυόμενος*, vindex quam LXX. reddiderunt *ὁ ῥυόμενος liberator*. Iudei igitur debēt per Christum liberari & seruari. Ergo debent ad Christū cōverti: quod nondum est factum. Ergo futurum est. Habemus sensum Apostoli: in cæteris non immoror.

Obseruetur caput fœderis tam veteris quàm noui in gratuita auersione impietatum Ecclesiæ, & remissione peccatorum consistere. Hoc euertūt vel abnegant, qui in meritis suis expiationes quærunt, aut iustitiam operum stabiliunt.

28. ITA QVE SECVNDVM EVANGELIVM QVIDEM: Beza particulam *οὕτως itaque* authoritate vnus codicis manuscripti adiecit. Sed parum refert. Alio argumento mysterium confirmat cum præoccupatione: Quid speretur de Iudæorum salute, cum sint hostes Euangelij. Sunt quidem, inquit, nunc isti tales, sed non cessat gens ipsa Deo chara esse propter electionem semel factam, qua patres eorum olim dignatus fuit. Neque enim perfidia aliquorum, qui nunc Euangelium oderunt, facta est irrita electio, cum dona & vocatio Dei sint ἀμεταμέλητα. Quod si igitur electionis vigor adhuc durat in hac gente: vtrique speranda est aliquando eius cōuersio. Hic est sensus. Quod vocat *ἐχθρὸς*, alij referunt ad Deum, sunt quidem exosi Deo: alij ad Paulum & Ecclesiam, vt

Lutherus

Lutherus, sunt mei & vestri inimici propter Euāgelium & sic etiam quod vocat ἀγαπητοὶ referunt ad nos actiue, nihilominus sunt nobis diligendi propter electionem. Simplicius videtur ἐχθροὶ dici actiue respectu Euangelij: sunt quidem inimici secundum Euangelium, q.d. si quidem iudicium faciendum sit ex eo quod Euangelium hostiliter persequuntur parum videretur sperandum de eorum salute: Sed altius res est consideranda. PROPTER VOS. Causam odij Iudæorum aduersus Euangelium dicit esse gentes: nempe per accidens. Quia enim Iudæi videbant gentes euāgelium amplecti, malitiosè id abiiciebant. SECUNDVM VERO ELECTIONEM DILECTI: Non ad nos referatur, quasi dicat diligendi sunt nobis: etsi pius sit sensus: sed ad Deum: diliguntur à Deo. In hac enim dilectione Dei vis argumenti consistit: cōuerterentur à Deo, quia diliguntur: & postulat hunc sensum sequens ratio à Dei impotentia qua charos esse Deo demonstrat. Duas verò dilectionis causas ostendit, electionem & patres. *Per electionem* intelligit, primo externam fœderis gratiam qua Deus hanc gentem sibi delegerat: *deinde* ipsam æternæ electionis gratiam quam in hac gente quasi deposuerat Deus. Nam adoptando eos in fœdus testatum fecit, se ex ea gente plurimos habere & semper habiturum esse electos ad salutem. Ad Patres quod attinet, promissa eis erat salus & posteris ipsorum. Quia igitur Deus patres dilexit: etiam ad filios dilectionem suam extendit. Si enim inter homines amicitia parentum merito transeunt ad liberos: quidni Deus idem faceret.

29. NAM DONA ET VOCATIO: Probat dilectionem Dei erga hanc gentem ab immutabilitate consilij diuini: simul quod prius dixerat electionem & patres, hic dona & vocationem vocat: & sic se ipsum interpretatur. *Dona* intelligit non quæuis, sed quæ ex electionis gratia fluunt: vt sunt, remissio peccatorum, fides, sanctificatio, perseuerantia & salus: *Vocationem* intelligit non externam (hæc enim sæpe excidit) sed internam semper efficacem, quæ fit per spiritum, de qua dixerat: quos prædestinauit hos vocauit, iustificauit, glorificauit. Hæc sunt ἀγαταμέλῃται quo ad Deum, hoc est

sunt immutabilia: metonymiâ effectus pro causa. Nam pœnitentia est mutationis causa: quorum verò nos non pœnitet, ea non mutamus. At Deum suæ vocationis pœnitere non potest. Cur? quia fluit ex optimo, sapientissimo & immutabili eius consilio. Est ergo immutabilis. Sic Haymo: *Pœnitentia pro mutatione accipitur. Igitur sine mutatione sunt dona & vocatio Dei in his, de quibus supra dictum est: Quos prædestinavit, hos & vocavit: non in his de quibus dicitur: multi vocati, pauci electi.*

Insignis consolatio piorum de ἀσφαλείᾳ fidei & salutis nostræ. Si enim dona electionis nobis semel à Deo sunt data, nunquam eorum pœnitebit: nunquam igitur auferet. Sed quid si ipsi abiiciamus? Hæc est sophistarum elusio. Non aufert quidem Deus, sed nos ipsi abiicimus: Imò vero quæ dat Deus non modò non aufert, sed etiam conseruat: Deo autem conseruante nos non abiicimus, ac ne possumus quidem, quia non volumus: Deus enim efficit voluntatem non abiiciendi: sed studium perseuerandi. Hoc dicit Petrus: *Qui virtute Dei custodimini ad salutem per fidem*: Calvinus endyadem facit: *Dona & vocatio*, pro donum vocationis.

30. SICUT ENIM ET VOS QVONDAM: Gentilium exemplo confirmat Iudæorum conversionem futuram. Quasi dicat, ex vobis discite, non esse de Iudæis desperandum. Non obstat contumacia præsens, ne in futurum conuertantur. Nam & vos olim eratis contumaces, qui nunc creditis. Quidni idem speremus de Iudæis? Omnia vero ad Dei misericordiam refert, ne quid gentilium vel Iudæorum viribus, aut casui, in negotio salutis relinquat. Quomodo enim Deus egit vobiscum, ita multò magis aget cum gente dilecta. Atqui vos ita conuertit, vt cum aliquando essetis alieni & rebelles Deo, nihilominus dignatus vos sit sua misericordia, Iudæis malitiosè eam repellentibus. τῇ τοῦτων ἀπειθείᾳ: PER VEL PROPTER ISTORVM CONTUMACIAM. Hoc est, occasione contumaciæ: vel quia contumaces erant Iudæi: gratiam Deus ad nos transtulit quam illi repudiabant. Sensus patet ex vers. ii. Pūgit Iudæos, & humiliat gentes. Iustè illi priuati sunt gratia ob contumaciam. Gratuito isti misericordiam sunt cōsecuti, nihilo meliores Iudæis. Ne igitur se efferant. Non enim est

anim est volentis neque currentis, sed misereantis Dei. Cur gentiles potius quàm Iudæos misericordia donarit, cum pariter essent ἀπειθεῖς, mysterium est adorandum non scrutandum: quia miseretur quorum vult.

31. SIC ET ISTI NUNC: Applicatio exempli est argumenti conclusio: Tria tribus comparat. I. Contumaciā gentilium pristinam contumaciæ Iudæorum præsentī. Vos eratis, isti sunt ἀπειθεῖς. II. Misericordiam gentilibus datam, misericordiæ Iudæis dandæ. Vos consecuti estis: isti consequentur à Deo misericordiam. III. Causam causæ, seu occasionem occasioni: Vos consecuti estis misericordiam per istorum contumaciam: Isti consequentur per vestram misericordiam, id est, occasione misericordiæ vobis præstitæ, prouocati nimirum per eam ad æmulationem piam & desiderium gratiæ. PER VESTRAM MISERICORDIAM: Non actiue, qua ipsi sint misericordes, sed passiuè, qua eos dignatus est Deus: metalepsis causæ pro effectu, sicut vers. 22. *Si manseris in benignitate, hoc est, in fide, quam benignitate Dei accepisti.* Sic Osee 6. 4. *Misericordia vestra est sicut vos matutinus*, hoc est, misericordia mea vobis præstita nihil apud vos proficit.

Distinctio huius loci parit sensum diuersū: Beza ponit comma post ἡμετέρας, & sic est sensus modo explicatus, quod misericordia gentilium sit occasio futura misericordiæ seu conuersionis Iudæorum iuxta vers. 11. Exempla alia pleraque etiam Roberti Stephani maius, & Syrum, distinctionem ponunt post τῶν ὑμετέρων ἐλέει: ita sensus erit, quod misericordia gentilium sit occasio contumaciæ Iudæorum iuxta vers. 28. *Sunt inimici Euangelij propter vos*, id est, auersantur Euangelium odio vestri. Vterque sensus stare, & de mente Apostoli esse potest. ἵνα καὶ αὐτοὶ: Particula ἵνα, ut, non semper causam impellentem aut finalem, sed sæpe euentum significat annotante Chrysostomo, ut: *Oportet hæreses esse, ut qui, &c.* 1. Cor. 11. Hæreses non sunt causa sinceritatis, &c: *Conuenerunt, ut facerent ea, &c.* Act. 4. Iudæis non fuit propositum exsequi Dei consilium: Euentus tamen fuit eius executio. Ita hoc loco euentum potiùs, quàm causam notat. Neque enim contumacia Iudæorum fuit causa misericordiæ: nec illi in contumacia misericordiā spectarunt: sed euentus talis

fuit ex Dei consilio, qui euentum conuersionis Iudæorum ex antecedente contumacia eorum consequi misericorditer disposuit. Sic Dei sapientia etiam hominum peccata ad donum disponit & dirigit.

32^a CONCLUSIT ENIM DEVS OMNES: Iudæos & gentiles æquauerat in contumacia, ut æquaret in misericordia. Id nunc amplius confirmat à fine vniuersalis contumaciæ, quem quidem spectauit Deus, non Satan vel homines. *Omnes, inquit, pariter Deus conclusit sub contumacia* Iudæos, puta, & gentiles, an ut omnes perderet? Id quidem spectauit Satan. Imò, *ut omnium miseretur*, hoc est, ut omnibus tam Iudæis quàm gentibus misericordiam eius implorandi occasio esset: neutri nec illi nec isti sine misericordia eius salui fierent. Ita stat argumentum præcedens: Iudæi consequentur à Deo misericordiam æquè ac gentiles: quia æquè sunt sub contumacia conclusi ac gentiles: metaphora ab incarceratis qui clausi tenentur, nec egredi valent, nisi carcere reuerato à iudice. Ita Deus conclusit omnes homines sub contumaciæ carcere, vnde euadere non datur vlli nisi per misericordiam cœlestis iudicis.

Hose. 8.

Miseria igitur nostra vniuersalis & liberationis modus ac finis breuiter adumbratur. Omnes homines conclusi tenentur naturali cœcitate, non carcere, sed iusto Dei iudicio: ut eius gloria magis patefieret. Neque Deo percutiente homines cœcitate cœcis quisquam potest oculos aperire, præter ipsum Deum. *Ipse enim percussit nos: ipse sanabit nos.*

Facit etiam ad modestiam, omnes vocati sumus ex eodem statu & termino, incredulitate. Nemo igitur habet superbiendi materiam.

Haud multo dissimilis exstat sententia Gal. 3. *Scriptura conclusit omnia sub peccato, ut promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus.* Hæc valdè illustrat præsentem. Quod hîc dicitur, *Deus conclusit*, ibi: *Scriptura conclusit.* Quomodo? manifestando, accusando, damnando omniū contumaciam: non approbando aut efficiendo in quocumque. Sic Deus omnes conclusit carcere contumaciæ: non instillando aut efficiendo eam (est enim à Satana & homine) sed per legem detegendo, conuincendo, damnando in omnibus. Ita Chrysostomus: *Conclusit, hoc est, arguit,*

guit, demonstravit, omnes esse incredulos. Quod hîc dicitur: τὰς πάντας omnes, nēpe tam Iudæos quàm gentes (collectivè. n. significare hic vniuersalem præcedens comparatio ostendit) ibi dicitur: πάντα omnia, eodem sensu. Quod hîc eis ἀπειθεῖαν in contumaciam: ibi τὸ ἀμαρτῖαν sub peccatum. Quod hîc: Vt omnium misereretur: ibi, ut promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus: Quibus verbis primum explicatur hæc Dei misericordia, quòd sit promissio Euāgelij de remissione peccatorum iustitia & vita æterna: Deinde vniuersalis omnium astringitur nō ad omnia hominum individua, sed ad omnes credentes, exclusis incredulis.

Ex quibus duo dubia iam facilè soluuntur. I. An Deus concludendo homines sub contumacia arguatur causa vel effectus contumaciæ. II. An cum misericordia dicatur vniuersalis, etiam vniuersalis, hoc est, nulla sit electio. De quibus suo loco.

TERTIA PARS CAPITIS.

Conclusio constans exclamatione & voto.

33. O profundas diuitias tum sapientia tum cognitionis Dei! quàm inscrutabilia sunt eius iudicia, & eius via inperuestigabiles!
34. Quis enim cognouit mentem Domini? aut quis ei fuit à consilio?
35. Aut quis prior dedit ei, & reddetur ei?
36. Nam ex eo, & per eum, & in ipsum sunt omnia. Ipse sit gloria in secula. Amen.

33 PROFVNDITATEM DIVITIARVM: Postquam Apostolus visus sibi est vniuersum mysterium de Iudæorum iusta reiectione, gētilium gratuita adoptione illorū deniq; misericordi ac mirabili reparatione satis explicasse: mentē repente in adyta Dei attollēs, seq; in intelligēdo, ne dū verbis edisserēdo hoc profundissimo mysterio deficere sentiēs, mox veluti attonitus in stuporē conuersus exclamat: O altitudo! quasi dicat, exposui quæ potui. Sed abysso consiliorū Dei absorbeor: cesso scrutari aug

promere velle ἀρρητα : adoranda , non scrutanda nobis meminerimus Dei de hominum diuerso exitu iudicia. Hæc tenere satis esto. Si humana ratio sciscitari pergat, aut quæ obloquatur inuenit, faceſſat à piis mentib. tam curioſa proteruia. Sic ergo metam nobis figit Apoſtollus, quam in argumento hoc diſceptando non tranſgrediamur: neque de horum vel iſtorum electione aut reiectione nobis in infinitum ſciſcitari permittamus: ὡς ἐξ ὧς πλεον, *vetus*: O altitudo diuitiarum, ſapientiæ & cognitionis, βάθος *profunditas*, pro profundo, meralepſis abstracti pro concreto: Alij: O profundas diuitias ſapientiæ & cognitionis: πλεον *diuitia* Dei pro immenſitate miſericordiæ & iuſtitia, vt cap. 9. 23. & 10. 12. Profunditas pro abyſſo imperueſtigabili ſapientiæ & cognitionis Dei: actiue, qua Deus ſapientiſſimè & perfectiſſimè cuncta nouit, diſponit, dirigit: IUDICIA, in adminiſtrandis rebus humanis: INSCRUTABILIA creaturis, quantum ad modum & cauſas, cur ſic vel aliter iudicet. VIAE conſilia, euenta: IMPERUESTIGABILES, impermeabiles, labyrinthi meri, exitum nullum habentes. Dehortatur igitur à curioſitate, ne inanem & periculoſum laborem temerè ſumamus. Qui enim ſcrutatur maiestatem abſorbebitur ab ea. Iubet contra cum reuerentia admirari & adorare, quæ in hac vita nobis ſunt inſcrutabilia.

34. QVIS ENIM COGNOVIT MENTEM DOMINI? quaſi dicat, nemo. Atqui cognoscimus eum ex verbo & operibus: Sanè à poſteriori, ſed tantum ex parte, quantum ſaluti ſufficit. Manent infinita myſteria in mente Dei recondita, quæ nemo ſcrutari præſumat. Sic I. Corinth. 2. 16. *Quis, inquit, nouit mentem Domini; qui inſtrueturus ſit eum? Non verò mentem Chriſti habemus. Deum enim nemo vidit unquam: Filius qui eſt in ſinu Patris, enarrauit nobis.* De mente igitur Domini tantum cognoscimus, quantum eius Chriſtus nobis reuelauit. Quicquid verò præter Chriſti doctrinam excogitatur vel importatur in Eccleſiam, non eſt de mente Domini, ſed de commento humano, ſiue Papæ, ſiue concilij auctoritate & nomine proferatur. Acque hæc eſt prima ratio temeritatem noſtram cohibens, ne de iudicijs Dei ſapientiſſimis atque inſcrutabilibus quaſi cæci de coloribus iudicium nobis ſumamus. Ad immenſam enim Dei ſapientiam

sapientia humana perspicacia comparata mera est stultitia, mera cœcitas, meræ tenebræ. **QVIS A CONSILIIS?** Ex Iesa. 40. 13. hoc sumptum est. Solus ille nouit omnium consilia: solus sibi consilio sufficiens, nullius consilio e-gens: quia sapientissimus. Faceſſat igitur humana proter-ua, obmurmurans Dei iudicijs, quia captum rationis humanæ exsuperant.

35. **QVIS PRIOR DEDIT EI:** Alia ratione Deum à criminationib. impiorum liberat, quasi iniuste alios eli-gat alios reprobet. Atqui nulli quicquam debet: nullius meritis obstrictus tenetur ad aliquid reddendum. A nul-lo enim quicquam accepit: Ipse absolutum ius habens in omnes & in omnia. Dat igitur de suo quicquid dat, & dat, quantum, quibus & quomodo vult. Quibus non dat, iniurius non est, quia nihil debet. Quæ igitur insania, Deum iniustitiæ insimulare, si Iacob elegit, Esau odio ha-buit, nec omnium miseretur, sed quorum vult? Docet proinde Apostolus, plus quàm insanos esse hypocritas, qui suis meritis Deum sibi obnoxium & debitorem red-dere præsumunt. Ne angeli quidem Deo aliquid confer-re possunt. Nec homo in integritatis statu Deum deme-ri poterat. Omnis enim creatura tenetur suo creato-ri: non contrà creator creaturæ debitor fieri potest. Absit igitur stulta arrogantia de meritis congrui vel condigni.

36. **QUONIAM EX ILLO ET PER ILLUM:** Ratio-nem præcedentis sententiæ reddit ex comparatione o-mnium creaturarum proinde & hominū ad Deum. Est, inquit, omnium rerum creator: fecit enim cuncta ex ni-hilo, vt essent quæ non erant. Ideo ex ipso sunt omnia, vt ex principio. Nihil igitur accipit à quoquam, qui dat o-mnibus vitā, motū & halitum. Per ipsum quoq; sunt o-mnia: quoniam potentia sua sustentat & seruat vniuersa: In ipso namque viuimus, mouemur & sumus. *ſi ē & ſi autē* **PER QVEM, PER EVM:** non soli filio tribuitur 1. Cor. 8. 6. Coloss. 1. 20. sed & Patri hoc loco & 1. Corinth. 1. 9. Non igitur creationis instrumentum (vt Arriani volunt) sed causam efficientem designat. In ipsum denique vt in finem tendunt omnia. Propter se ipsum namque ope-ratus est omnia, etiam impium ad diem malum. Non igitur iniurius erit, si gloriæ suæ causa vel mūdum ipsum

redigat in nihilum. IPSI SIT GLORIA IN SECVLA.
Concludit δόξαλογία docens cuncta glorię eius meritò ser-
uire ac cedere oportere, quicquid vel totus mundus con-
trà sapiat.

DVBIORVM EXPLICATIO IN CAP. XI. AD ROMANOS

DVBIVM I.

*An Deus aliquos, quos præcognovit, abijciat, & ex
electis reprobos faciat?*

DVBIVM I. nascitur ex vers. 1. 2. Num igitur
abiecit Deus populum suum, quem præcogno-
uit? videtur quod aliquos præcognitos Deus
abijciat: & sic, quòd ex electis aliqui fiant re-
probi, & electio sit mutabilis: Aliquos enim præcogni-
tos Deus abiecit. At omnes præcogniti sunt electi: Ali-
qui igitur electi abijciuntur & pereunt. *Assumptio patet*
ex capite 8. 29. Quos præcognovit eos prædestinavit: Maior
videtur esse Apostoli hoc capite. Nam aliquos ex popu-
lo Israelitico abiecit Deus, quod probat oraculis scriptu-
ræ vers. 7. 8. 9. 10. & experientia ver. 17. Aliqui rami defra-
cti sunt. At totus populus fuit præcognitus: Aliquos igi-
tur præcognitos Deus abiecit. Mutavit igitur electionis
consilium & ex electis fecit reprobos. Electio proinde
est mutabilis.

Sed contrà est: I. Quod Apostolus populum præcogni-
tum à Deo abiectum expressè negat vers. 1. Absit.

II. Omnes electi assequuntur vers. 7. Nulli igitur abij-
ciuntur.

III. Dona & vocatio Dei sunt ἀμεταμέλητα: multò ma-
gis præcognitio & electio est ἀμεταμέλητος, ex qua dona
& vocatio Dei descendunt.

IV. Impossibile est perire electos: Matth. 24. Nullos
ergo Deus abijcit.

V. Oves nemo potest rapere ex manibus Christi & Pa-
tris, Ioh. 10. Omnes præcogniti & electi sunt oves Christi.

Nulli

Nulli igitur rapiuntur ex manibus eius, ut pereant.

VI. Omnes præcogniti & electi custodiuntur virtute Dei per fidem ad salutem 1. Pet. 1. Nulli igitur abijciuntur & pereunt.

VIII. Christus orat pro omnibus electis, ne deficiat fides eorum: & semper exauditur à patre: Nulli igitur electi deficiunt à fide ut pereant. Manet proinde firma & immutabilis electio. Plura de præscientiæ & electionis diuinæ immutabilitate legantur apud Zanchium de natura Dei: quæst. 6. de prædestinatione in genere.

Ad argumentum oppositum respondetur, quod maior sit falsa. Quod enim aliquos præcognitos abiecerit Deus, ex textu Apostoli non habetur, sed contrà, quod populum præcognitum abiecerit minimè vers. 1. 2. 7. In minoris probatione vel sunt quatuor termini, ex duplici sensu medijs, quia populus in maiore ponitur sensu diuiso, seu distributiue de indiuiduis, in minore, sensu composito seu collectiue de vniuerso populi corpore: De indiuiduis vniuersis minor erit falsa. Neque enim totum populum Israeliticum sensu diuiso seu distributiue; hoc est, omnes & singulos Israelitas præcognouit & elegit Deus ad vitam: id quod Apostolus cap. 9. exemplis Ismaëlis & Isaaci, nec non Esau & Iacobi demonstrauit, &c. tametsi totum populum distributiue, hoc est, omnes & singulos Israelitas in externam fœderis societatem adoptauerit, ut hic populus esset Ecclesia vocatorum, in qua aliqui subinde præcogniti atque electi existerent.

Eodem recidit solutio si ostendatur *ἐκλογὴ* in præcognitionis & electionis voce, quæ potest significare populi huius externam separationem ad fœdus & Ecclesiam: Tunc verò argumentum nihil conficit contra propositum: sed totum conceditur, quia externa separatio & vocatio non est immutabilis, quin sæpe à gente ad gentem transferatur, sicut & regna, propter peccata hominum iuxta comminationes: *Auferetur à vobis regnum, & dabitur genti, quæ feret fructum suum. Ecce relinquetur vobis domus deserta: Alioquin & tu excideris. Monebo candelabrum tuum.* Propriè verò præcognitio & electio significat æternam ordinationem ad gratiam & gloriam: & de hac maior argumenti obiecti est falsa. Nunquàm enim Deus illos ad vitam præcognitos abijciet. Falsa etià est prosyllogismi assumptio, ut modò ostensum est.

Matth.

21. 43.

Matth.

23. 38.

Rom. 11.

22.

Apoc. 2.

5.

DVBIUM II.

An præscentia Dei & electio differant: & qualis sit præscentia?

DVBIUM II. ex eodem versu 1.2. An præscentia & electio diuina verè differant: & qualis sit Deo tribuenda præscentia.

Quod differant, videtur doceri.

I. Scripturis: Rom. 8. v. 29. *Quos præscentit hos præsdestinauit.* 1. Pet. 1. v. 2. *Electis secundum præscentiam Dei:*

*Staplet.
Antid.
pag. 698.*

Nota Pelagium.

*Præscentia Dei
Speculatiua &
practica
iuxta Stapletonum.*

II. *Ratione:* quia præscentia est mentis: electio voluntatis: illa præcedit, hæc sequitur in nobis. Ergo analogice etiam in Deo. Præscentia verò (iuxta Stapletonum) est futuræ cooperationis actualis in præsdestinatis præuisio. Duo. n. ad præsdestinationem cuiusque adulti dicit esse necessaria: 1. Dei electione secundum propositum suum per gratiam, h. e. voluntatem conferendi ea auxilia gratiæ, quib. præuidet præsdestinatum ad vitam æternam perueniturum. 2. Dei præscentiam, quod talibus gratiæ auxiliis præsdestinandus ipse de facto ita sit usus, seu (vt postea loquitur pag. 754.) quod taliter pro sua libertate per suum arbitrium sit cooperaturus, vt ad beatitudinem perueniat: seu qua Deus nouit cooperationem futuram liberi arbitrij ad auxilia gratiæ, in actu absolute. Facit præscentiam duplicem: vnā *Speculatiuam* intelligentiæ, qua nouit Deus cooperationem vt possibilem, aut vt futuram conditionaliter, si hæc aut illæ circumstantiæ ponantur: alteram *Practica* visionis, qua nouit cooperationem futuram in actu absolute. Non priorem sed posteriorem dicit proprie pertinere ad præsdestinationem. Hæc futuræ cooperationis præscentiam, cum scripturæ authoritatibus non possit, Augustini aliquod dictis probare nititur, *libro de præsdestinatione sanctorum cap. 10. & 19. Et libro de bono perseuerantia cap. 12. & 14. & 18. Et de libero arbitrio, lib. cap. 4.*

RESPONSIO.

At. 15. 18.

Etsi de vocibus non sit litigandum, neque negari possit, Deo æternam rerum præscentiam omnibus modis competere: *Nota siquidem Deo sunt ab æterno omnia opera sua:* & nihil eorum, quæ fuerunt, sunt vel erunt, Deus scit in tempore, cuius præscentiam non habuerit ab æterno: tamen in præsdestinationis mysterio Deo

non

non *præscientia* sed *præcognitio* potius tribui debet.

I. Quia Scriptura de hoc mysterio loquens *μεθυνοσιν* *Præcogni-*
Deo tribuit phrasi Hebraica, qua significatur præcogni- *tio potius*
tio approbationis & amoris. *quàm*

II. Quia præsciētia propriè tātū est notitia Speculatiua futurorū: quæ Deo in hoc mysterio sola nō debet tribui.

III. Quia vox *præscientiæ* Theologis Latinis, qui in præde-
Græcam vocem non satis considerarunt, & Græcis, qui *stinatio-*
Hebraicam phrasin non obseruarunt, occasionē præbuit *nis my-*
disputandi de præuisione operum, fidei, & cooperationis *sterio.*

humanę in causa electionis: vnde tandem Pelagianismus
fuit exortus: quem omnium solidissime confutauit *Augu-*
stinus: semina tamen eius hæreseos deinceps semper
manserunt apud quosdam, & in hunc diem pullulant.
Præscientia enim futuræ cooperationis liberi arbitrij
prædestinandorum cum auxiliis gratiæ qualē Stapleto-
nus adstruit quid admodum ab illa differt? Debetur hoc
catachresi vocis *præscientia* in hac causa. Atqui Apostolus
nusquam vitur in ea verbo *προγνωσκειν* *præscire*, sed vbiq̃
προγνωσκειν *præcognoscere*, vnde *προγνωσις* propriè *præcognitio*
non *præscientia*. *Cognoscere* autem Hebræis est summè
approbare & amare, adeò vt Scriptura sacra etiam com- *Cogno-*
plexum conjugalem reuerenter appellet *אָדָם* *cognitio-* *scere* *Gen.*
nem, quia est res intimi amoris, sicut dicitur Genes. 4. *cognitio*
Adam cognouit uxorem suam, &c. *Præcognoscere* igitur *Hebr.*
in Deo æternum amorem significat: *Novit Dominus qui quid sit.*
sint. sui. Ego cognosco oves meas: Nunquam novi vos: Quos 2. Tim. 2.
præcognovit, hoc est, tanquam suos dilexit, *hos prædestina-* *Ioh. 10.*
uit. Sed de voce satis. *Matth.*

Ad quæſiti igitur priorem partem reſpondetur, tametiſi 7.
Apoſtolus præcognitionem æternam Dei cap. 8. verſic. *Rom. 8.*
29. diſcernat à prædeſtinatione, vt partem à toto, vel cer-
tè vt vnius decreti duos actus: tamen hoc capite eam nõ
diſcernit, nec à prædeſtinatione, fatente etiam Auguſti-
no, nec ab electione ſed *præcognitos & electos præcogni-*
tionem & electionem habet pro vno, vt collatio verſic. 2.
5. 7. oſtendit. Potest tamen etiam ab electione diſcerni vt
anteecedens à conſequenti, vel vt cauſa ab effectu, quo-
niam præcognitio amoris fuit quaſi *æternæ volũtatis* electionis:
ideo ſiquidẽ ante tẽpora ſecularia nos in Chriſto elegit,
quia nos in eodem vt ſuos dilexit. Et ſic videtur Petrus

distinguere cum dicit: *sanctos esse secundum præcognitionem Dei electos.*

Quoniam verò *πρόγνωσις* Dei in Scripturis etiam ultra electionis decretum ad alia extenditur, & propriè quæritur de præscientia, appellatione Theologis recepta: ut ad utranque partem quæsitum sit aperta responsio, repetendum memoria est, quod in cap. 8. versu. 29 annotauimus, præscientiam Dei quadrifariam dici in scripturis.

Præscientia Dei quadrifariam in Scripturis dicitur.

Reprobi dicuntur præsciri improprie

I. *Latissimè* est vniuersalis scientia, qua Deus ab æterno simpliciter omnia futura vel non futura, prænouit citra ignorantiam vllam, de qua Petrus Iohan. vigesimo primo versiculo decimo septimo: *Domine tu scis omnia.* Hæc præscientia tantum est intellectus, seu speculatiua, ut vocat *Stapletonus*, nec est rerum causa: quoniam non omne, quod præscit Deus, prædestinauit, hoc est, decreuit facere, inquit Augustinus. Et hoc quidem sensu Scholastici *reprobos* vocant *præscitos*, quia Deus præsciuit non credituros: sed improprie: quandoquidem sic omnia sunt Deo præscita. Hæc plurimum ab electione differt: quod vult secunda ratio.

II. *Latè* dicitur præscientia eorum quæ prædestinauit facere bona, permittere mala vel indifferentia. Hæc est præscientia practica, hoc est, cum consilio coniuncta, causa infallibilis rerum & euentuum omnium, quia est prouidentia, qua mundus regitur à Deo. De hac dicitur Actor. secundo versic. vigesimo tertio. *Hunc προνομήσαντα δαλῆ καὶ προγνώσει definitione consilio & præscientia seu prouidentia deditum accepistis.*

Hæc etiam ab electione differt, ut totum à parte Electio enim pars est prouidentia & prædestinationis. Et sic reprobi etiam dici possunt *præsciti*, hoc est, præordinati ad pœnas propter peccata. Hoc sensu ipse Christus dicitur *προεγνωστός* πρὸς κατὰβολῆς κόσμος, *præscitus*, hoc est, prædestinatus ad munus Seruatoris. 1. Petr. 1. 20.

III. *Strictè* pro ipsa electione seu prædestinatione Sanctorum ad gratiam & gloriam: ut hoc loco:

Quem

Quem præcognouit, hoc est, elegit seu prædestinauit: vt Augustinus etiam interpretatur. Sic ab electione non differt: & electi propriissimè dicuntur præsciti.

IV. *Stricte* pro electionis *αἰτία* causa, gratuito fauore & misericordia, iuxta quam Petrus sanctos vocat electos. Hæc etiam ab electione vt causa ab effectu discernitur. 1. Pet. 1. 2.

Hinc patet *primum*, quatenus ab electione differat præscientia vel non. *Deinde* qualis præscientia Deo conueniat.

Ad *Stapletoni* argutias quod attinet, vera à falsis separanda sunt. Nemo quidem inficias iuerit, ad prædestinationem concurrere præscientiam, & electionem, & præscientiam, non speculatiuam solùm, sed & practicam, quod vult *Stapletonus*: siquidem absque rerum præcognitione, & absque consilio Dei nec prouidentia esset, nec prædestinatio. Sed *tripliciter* fallitur & fallit sophista. *Primò* quod hæc duo ad prædestinationem adutorum astringit: quasi non etiam de infantibus electis, quid esset factururus, Deus præsciuerit. *Deinde* quòd præscientiam electioni subiungit, cum latissimè & strictissimè eam præcedat, latè & strictè cum ea concurret: Sed hæc tolerabilia fortè. Grauius est quod *tertiò* præscientiam fingit præuisionem cooperationis futuræ prædestinandorum, seu præuisionem vsus auxiliorum gratiæ ad beatitudinem certò consequendam.

Per cooperationem & vsum auxiliorum gratiæ intelligit tum præuistas dispositiones, præparationes & applicationes liberi arbitrij ad gratiam, quas notum est sophistas defendere: videatur. Thom. 2. q. 112. ad 2. Bell. de grat. l. 1. c. 12. 13. tum bonæ voluntatis actus & opera bona, tanquam merita subsequen-
tis gratiæ & vltimæ gloriæ. Atqui hæc præscientia à Pelagiana hæresi parum aut nihil differt. Quid interest enim dicaturne Deus præsciuisse opera meritoria primæ gratiæ, vt causas electionis, quod voluit *Pelagius*, an merita secundæ gratiæ & vltimæ gloriæ, quod *Semipelagiani* statuerunt? Vtrunque san-
d

Eph. 2.

Rom. 5.

8.

Luc. 17.

est gratiæ Dei & Scripturis è diametro aduersum. *Gratiæ* quidē, quia huic repugnat omne præuisum aut præfens meritū. *Scripturis* verò, quia hæ non solum ante primam gratiam & iustificationem omnem cooperationē liberi arbitrij, negant & tollunt, dum mortuos in peccatis & hostes Dei nos pronunciant. Sed & post eā docent, nihil boni nisi per subsequentē gratiam nos operari, omnia v. operantes nihil tamen mereri. Si igitur omnis bona operatio est gratiæ, utiq; nulla cooperatio est voluntatis. Nullā igitur prævidit in nobis futurā, sed decreuit efficiendā, non entis siquidem nulla est prævisio.

At, inquit, hæc dona & hæc opera Dei, puta, fides, Charitas, perseuerantia, &c. in electis non sūt absque electorum cooperatione. Esto. Hæc verò cooperatio, quam vocat, bonæ voluntatis, sicut ipsa bona voluntas, cum sit meræ gratiæ, est ab eligente Deo præscita, non vt futura, sed vt efficienda in nobis. Est ergo prædestinationis non pars sed effectum. Merus autem est fucus, quod ad declinandā Pelagij hæresin præscientiam cooperationis futuræ seu operum negat esse electionis causam, originem, aut conditionem, sine qua Deus tales non eligeret: sed tantū adiunctum: in quo *primum* sibi non constat. Præuisam namque cooperationem, si rectē aspicias, facit electione & prædestinatione priorem, quandoquidem prævisionem eius dicit esse, quod prædestinandus sit bene usus auxiliis gratiæ. Præuisa igitur cooperatio prædestinationem antecedit. Quod si antecedit adiunctum eius dici non potest. Adiuncta enim subiectum non antecedunt. Iam si antecedit, antecedit vel vt causa, vel vt conditio sine qua non. Falsum ergo, quod eam nec causam, nec conditionem electionis siue prædestinationis faciat. *Deinde* quod fingit cooperationem non ad gratiam sed ad auxilia gratiæ, Pelagianismum non planè tollit: quia cooperationem tacitè inter gratiam & voluntatem diuidit. Atqui non auxilia tantum gratiæ, sed mera gratia requiritur ad bonā voluntatem & operationē eius. *Denique* adiunctam illam electioni cooperationis præscientiā vt maximè non faciat causam electionis & gratiæ primæ: facit tamē causam gratiæ subsequētis & gloriæ ultimæ ac destinationis ad eam: quia in cooperatione illa ponit & gratiæ & gloriæ meritum. Quod æquè blasphem-

blasphemum est. Nititur verò hypothefi falſa, quod electio quidem fit *à Deo* & merè gratuita quantum ad primam gratiam, minimè verò quantum ad gratiam ſubſequentem & ad gloriam. Falſum hoc eſſe ſupra cap. 9. dubio V. eſt demonſtratum.

Auguſtini authoritates tantum abeſt vt commentum Sophiſtæ ſtabiliant, vt prorsus euertant. Nulla in illis præuiſæ cooperationis noſtræ mentio: ſed aduerſus Pelagium defenditur præſcientia donorum, beneficiorum & operationis Dei in voluntatibus noſtris per gratiam: Vt cum prædeſtinationem ſanctorum definit nihil eſſe aliud quàm præſcientiam & præparationem beneficiorum Dei, quibus certiffimè liberantur quicunq; liberantur: Item: *Prædeſtinatione Deus præſcit ea, quæ erat ipſe factururus.* Item: *An quiſquam dicere audebit Deum non præſciſſe, quibus eſſet daturus vt crederent?* Item: *Dona quæ Electis conferuntur vt ſalvi fiant à prædeſtinante Deo præſciuntur.* Et ubique Auguſtinus loquitur de præſcientia effectorum ſeu operationis Dei in electis. At cooperatio liberi arbitrij ſeu voluntatis noſtræ non eſt effectum aut operatio Dei. Non igitur de præſcientia cooperationis noſtræ. Adde quod *Auguſtinus* hæc verba, *Non repulit Deus plebem ſuam quam præſciuit*, de prædeſtinatione interpretatur citante ipſo *Stapletono*, quod etiam in explicatione obſeruauimus. Perperam igitur ad præſcientiam cooperationis torquentur. Prædeſtinatio enim Auguſtino non eſt præſcientia cooperationis noſtræ: ſed præparatio beneficiorum Dei.

Auguſtinus de bono perſeu. cap. 18.

Denique ex Auguſtino, lib. de prædeſt. Sanctorum cap. 17. per fraudem citat hæc verba: *Si nulla eſſet operum præſcientia, nulla eſſet prædeſtinatio.* Arqui tale quid ibi nihil extat: ſed præſcientia cooperationis noſtræ & fidei præſcitæ palam refellitur: *Elegit nos, inquit, ante mundi conſtitutionem. Quod proſecto ſi propterea dictum eſt, quia præſciuit Deus credituros, nõ quia factururus fuerat ipſe credentes, contra ipſam præſcientiam loquitur filius dicens: Non vos me elegiſtis, ſed ego elegi vos: cum hæc potius præſciuerit Deus, quod ipſi eum fuerant electuri, vt ab illo mererentur eligi. Electi ſunt itaque ante mundi conſtitutionem ea prædeſtinatione in qua Deus ſua futura facta præſciuit: electi autem ſunt de mundo ea vocatione, qua Deus id quod prædeſtinauit impleuit.*

DVBIVM III.

An exemplum Elia ad tempora renascentis Euangelij, & ad futurum Ecclesiae statum sub Papatu accommodari possit?

DVBIVM III. ex versic. 2. 3. 4. videtur exemplum Eliae de septem millium reliquiis à nostris interpretibus perperam trahi ad tempora renascentis Euangelij, vel etiam ad antecedentia & adhuc secutura, quasi cum in regno Antichristi solus *Hussus*, solus *Lutherus*, vel pauci aliqui videbantur superesse veri cultores, fuerint vel futura sint 7000. in occulto, qui non flexerint, nec flexuri sint genua Baali.

Antid.
pag. 703.

Primò enim, inquit *Stapletonus* regnum Samariae, in quo erat illa paucitas & solus Elias, non erat Ecclesia: sed Ecclesia erat regnum Iuda, in quo Deus sibi seruauerat plus quàm decies centena millia. Sic quando *Lutherus* in Saxonia, *Zuuinglius* in Heluetia, *Calvinus* in Sabaudia, quasi in schismatico regno soli fuerunt: extra illud eodem tempore in Catholica & Romana Ecclesia numerosissimae gentes Christum coluerunt.

Secundò vastitas, qualis tempore Eliae & deinceps sub *Manasse* contigit in Samaria & Iudaea, non potest trahi ad Ecclesiam Christi per totum orbem semel propagata: quia in melioribus promissionibus Noui Testamenti status eius sancitus est, vt portae inferorum aduersus eam non praeualeant.

Tertiò. *Paulus* minatur per ruinam Iudaeorum ingressuros gentiles, & vicissim per ruinam gentilium rursus inferendos Iudaeos. At Catholici non sunt Iudaei: Ergo non per Catholicorum ruinam ingressa est multitudo Lutheranorum: Nec Lutherani sunt Iudaei: Ergo non in locum Catholicorum inserti sunt.

Denique docente Elia relictæ fuerunt 7000. At docente *Luthero* vel *Caluino* nec 7000. nec 7. homines toto orbe numerari potuerunt ipsorum religioni per omnia conformes.

RESPONSIO.

Sed contra est: quod vbi sunt similes causae & circumstantiae, ibi locum habet exemplum. At non modo tempore Apostoli, sed etiã temporibus regnantis Antichristi sunt similes causae & circumstantiae temporibus Eliae.

Vt enim

Ut enim temporibus in regno Idololatræ veri cultores videbantur defecisse ad vnum vsque: & temporibus Pauli in populo apostatice prægnotus videbatur defecisse ad solum vsque Paulum: Ita temporibus Antichristi grassantis in Ecclesia apostatica veri confessores videbantur defecisse ad vnum vsque ad Hussum, Lutherum, Melancthonem Calvinum, &c. Nihilominus quia electio nunquam deficit, ut olim in vastitate Samariæ & Iudææ, ita deinceps in vastitate Romana, reseruata sunt 7000. electorum occulta quidem, sed quæ mox sese professione publica veritatis patefecerunt mundo, atque non tunc interiisse, aut ad tantam paucitatem redactam fuisse electorum Ecclesiam testatum fecerunt. Rectè igitur conuenit exemplum.

Argumenta *Scapletoni* partim falsa, partim inepta sunt.

In *prima* tria assumit falsa: *unum* quòd regnum Samariæ non fuerit Synagoga: *alterum* quòd 7000. extra illud in regno Iudæ dicantur reseruata: *tertio* quod Lutherus, Calvinus extra Papatum docere cœperint. Falsa sunt omnia. Nam Samaria etiam erat de Iudæorum Synagoga, licet corruptissima & apostatica. Siquidem Israelitæ etiam erant de populo prægnoto: & alioqui Elias, Eliseus, aliique Prophetæ ibi non docuissent. Nec extra Samariam in Iudæa, sed in Samariæ regno apostatice 7000. sibi seruauerat Deus: quod patet *primum* ex adiuncto: *quæ non flexerunt genua Baali*. Cultus verò Baalis vigeat in regno Samariæ: *Deinde* ex querela Eliæ, quod esset relictus solus. At non ignorabat, extra Samariam in regno Iudæ plurimos superesse Dei cultores, & respectu eorum se solum nō esse. *Denique* ex historia, quia Obadias centum Prophetas Domini occultaue- rat in Samaria, quos Elias putabat etiam trucidatos. Sicut autem Elias probè solus in regno apostatice pro cultu Dei olim zelabatur: Sic *Hussus*, *Lutherus*, & pauci martyres atque confessores, in Ecclesia apostatica Papatus doctrinam Euangelij palam professi sunt & instaurare cœperunt. Ut verò Deus in media Synagoga apostatica 7000. seruauerat à cultu Baalitico munda, Eliæ incognita, in quibus stetit electio: ita etiam in medio Papatu & Ecclesia apostatica, 7000. seruauit Hussus, Lu-

thero incognita, & munda ab Idolomania Romana, in quibus stetit electorum Ecclesia.

*Apoc. II.
12.*

Secunda ratio Stapletoni repugnat oraculis Christi de paucitate fidelium sub extrema tempora: Lucę decimo octauo: *An putatis filium hominis inuenturum fidē in terris*: & Pauli de apostasia sub aduentum Antichristi: & Iohannis de muliere fugiente in desertum, deq; duobus, hoc est, paucissimis testibus veritatis aduersus Antichristum. Habet enim Ecclesia noua pręstantiores quidem repromissiones salutis: sed non status & fortunę externę. Et portę inferorum non pręualebunt aduersus Ecclesiam electorum, quin subinde 7000. reliquiarum seruentur: tamen aduersus Ecclesiam vocatorum iusto Dei iudicio scelere Antichristi adeo inualuerunt, vt potiorem partem in apostasiam pręcipitauerint.

Tertia ratio Stapletoni inepta & à re proposita aliena est. Neque enim de Iudęorum & gentium vicibus: sed de reliquiis electorum in gente Israelitica, quę erat de populo pręcognito, exemplum est in quęstione.

Vltima Stapletoni ratio est petitio principij, quā experientia refutauit. Tamen si enim vt olim Elias in regno apostatico Samarię, & Paulus in apostatico Iudęorum populo: sic tandem Hussus & Lutherus in tota Ecclesia apostatica contradictionem vndiquaque passi fuerunt: erant tamen reliquię aliquę seruatę, quę nō cōtradixerunt, sed doctrinam veritatis amplexę sunt, tum olim, tum nostris temporibus nō modo septem aut 7000. hominum: sed septem, hoc est, plurimarum Prouinciarum & regnorum: qui euentus in hunc vsque diem sarcasmū *Stapletoni* per Dei gratiam apertē refutat. Vt taceam extra Papatum, tunc etiam plurima fuisse millia Christianorum in Gręcia, Armenia & Oriente, qui non Luthe-ro, sed Papę contradixerunt. Optimē igitur hypothesin Elię & Paulus ad sua applicauit tempora, & nos ad nostra applicamus: & thesis vniuersaliter exstruitur: Ecclesiam vocatorum sæpe quidem valde obscurari, vt nulla videatur: Ecclesiam tamen electorum in mediis ruinis perpetuo seruari à Deo.

DVBIVM IV.

An ex electione gratuita rectē conficiatur operum ab electione & iustificatione exclusio?

DVBIVM

DUBIUM IV. ex vers. 5. 6. Videtur ex eo, quod electio facta est ex gratia: & Apostolus gratiam contrariè opponit operi, minime confici, præuisionem operum ab electione, & operum merita à iustificatione excludenda esse, quoniam, inquit *Stapletonus* Apostolus tantum loquitur de electione ad primam gratiam: de qua sanè verissimum est, excludi operum merita: non autem de electione ad gratiam secundam & ad gloriam (vt disputauit suprà cap. 9. 11.) nec de consideratione operum simpliciter: Et Caluinum vocat impostorem, qui per fraudem ab exclusis operum meritis à causa electionis ad primam gratiam transeat ad exclusionem operum simpliciter.

*Antid.
pag. 706.*

RESPONSIO.

CAETERVM Sophista in utroque principium petit, & mentem ac scopum Apostoli nefariè peruertit, vt Semi-pelagianismum stabiliat.

Primum in eo, quòd electionem gratiæ, de qua Apostolus, asstringit ad primam gratiam, quod falsum esse demonstratum est supra cap. 9. dubio V. Neque astrictiōnem hanc sophista vllō fūco probare potest. Deinde in eo, quod præscientiam operum seu cooperationis futuræ hoc est, præuisionem meritorum secundæ gratiæ & gloriæ (hoc enim vult) partem prædestinationis esse re assumit: quod ibidem & paulo ante dubio secūdo satis est refutatum. Firmissimè autem ex repugnantia gratiæ & operis, tanquam indebiti debiti, gratuiti & meritorij, qua Apostoli *πρότερως* nititur, præuisionem operum seu meritorum ab electione & iustificatione simpliciter excludi, in textuali explicatione ostensum est. Siue enim ad gratiam primam, siue ad secundam, siue ad gloriam electioni gratiæ admisceantur præuisa opera seu merita, iam gratia non erit gratia: nec opus erit opus. De iustificatione gratiæ idem est sentiendum. Itaque Sophistæ opponamus duo hæc argumenta Apostolica:

Gratia simpliciter excludit nec admittit opus seu meritum ob repugnantiam, quam ponit Apostolus.

Electio tota ad omnem gratiam & ad gloriam est gratia seu ex gratia facta: vt supra est demonstratum.

Electio igitur tota ad gratiam (primam & secundam) & ad gloriam opus seu meritum simpliciter non admittit. Item.

Gratia omnem respectum operis excludit: ob repugnantiam dictam.

Iustificatio est gratia, & per gratiam cap. 3. 2. 4. Iustificatur gratia gratis.

Iustificatio igitur omnem respectum operum seu meritorum excludit.

Rectè proinde *Calvinus* ab electione omnem simpliciter operum seu meritorum præuisionem excludit, immérito vero maledicentiam suam in eum despumat sophista.

D V B I V M V.

An aliqui quærentes non inueniant?

D V B I V M V. ex ver. 6. 7. *Quod Israel requirit, hoc non est affecutus: videtur hoc repugnare promissioni: qui quærit inuenit: Pulsanti aperietur.*

R E S P O N S I O.

Non est repugnantia. Promissio enim data est quærentibus ut oportet, h. e. modo & fine debito: Modus quærendi est quærere ex fide: Finis, ut Dei gloria illustretur, non nostra iustitia stabiliatur. Sic quærentes inueniunt quæ iuxta promissionem quærunt. Israelitæ quærentes peccarunt in utroque. Nam nec fide iustificari quærebant: & suam iustitiam stabiliri volebant. Non ergo quod quærebant sunt affecuti. Nā sic quærentes promissio non attinet. Pari modo inuocantibus promittitur exauditio. Nec omnes tamē inuocantes exaudiuntur: quia nō rectè inuocant: quā causam Iacobus indicat c. 4. v. 2. 3. *Non obtinetis propterea quod non petitis. Petit is & non accipitis, eo quod male petitis, ut in voluptates vestras insumatis.* Duplex est ergo quærentium genus: Alij Deum & iustitiam quærunt ex operib. alij ex fide. Hanc distinctionem ipse Apostolus fecit cap. 9 ver. 31. *Israel qui sectabatur legem iustitiæ ad legem iustitiæ non peruenit, &c. quoniam ex operibus & non ex fide.* Qui igitur quærunt Deum, ut ab eo iustificentur ex fide, assequuntur id quod optant. Qui verò iustitiam quærunt ex operibus, à iustificatione excidunt. Ita de hypocritis dicitur apud Hoseam cap. 4. versic. 6: *Cum ouibus suis & bobus suis ibunt ad quarendum leuam, & non inuenient: Subtraxit enim se ab illis Deus.*

D V B I V M VI.

An omnes electi assequantur salutem?

D V B I V M

DUBIUM VI. ex eodem versu: *Electi affecuti sunt*: videtur non esse hoc vniuersale. Saul enim fuit electus 1. Sam. 9. vers. 2. Saul erat electus & bonus: & cap. 10. vers. 24. *vidistis quem elegerit Iehoua*. Iudas etiam fuit electus: Iohan. vers. 70. *Nonne ego duodecim vos elegi*. Neuter tamen est affecutus salutem. Aliqui igitur electi non affequentur.

Sed contra est, quod Apostolus dicit: *Electio affecuta est*. Ad notandam vniuersitatem posuit abstractum pro concreto vniuersitas etiam antithesi confirmatur. Opponit enim omnes electos omnibus nō electis seu reprobis in affecutione. Nulli horum affequentur: Ergo omnes illi. Idem dixit v. 2. *Non abiicit Deus populū suum, quem præcognouit*. Et argumenta de certa electorum salute plura sunt iudicata Dubio I. quæ huc pertinent.

Neque minuunt hanc doctrinam exempla.

Saul dicitur electus dupliciter: absolute propter formam, qua præstabat. Nam hoc absolute Hebræis significat **בְּחֵר** Græcè ἐκλεκτός, Latinis *electus*, vt aurum electum, id est præstans: Sic Saul electus, statura corporis præstans: & intelligitur **τελικός** de potentia, *electum*, id est, dignum quod eligatur. Hoc sensu nulli homines dicuntur ab æterno electi, hoc est, sancti & digni electione: quod quidem cum Pelagianis quidā nuper contendebant. Diuersum innuit Apostolus dicens, Deum nos elegisse ante mundi fundamenta iacta, vt essemus sancti: non quia eramus sancti, electione digni. Sic accipiendus est locus 1. Sam. 9. v. 2. Saul erat **בְּחֵר** *electus* bonus, hoc est, pulcher. Nam Hebræis bonum sepe non moraliter sed physicè significat: vt Genes. 3. vers. 6. Mulier vidit quod arbor esset **טוֹב לֶחֶם עֵץ** *bona ad cibum*, hoc est, quod fructus arboris esset pulcher & suavis ad vescendum. Altero loco dicitur electus relatè ad Deum & ad regnum: hoc est, à Deo prælatus aliis, & rex designatus, seu electus ad regnū. Quod fuerit electus ad vitam & salutem sit consecutus: etsi charitatis est nō simpliciter negare: siquidem in extremis resipiscere potuit, non habetur tamen ex historia.

De Iuda similiter dicitur, quod elegerit eum Christus ad Apostolatū cum reliquis vndecim. Sic fuit electus relatè ad munus Apostoli. Quod fuerit electus ad vitam, & salutem sit cōsecutus, aperte negatur, Iohan. 17. vers. 12.

Vbi *filius perditionis* dicitur. Hinc apparet, exemplis non labefactari vniuersalem Apostoli. In argumento enim sunt scopæ dissolutæ: Saul & Iudas non sunt affecuti: Saul & Iudas fuerunt electi: Aliqui igitur electi non assequuntur sed pereunt. Nam aut plus concluditur quàm sequitur, propter *ὁμολογίαν* minoris extremi: aut assumptio est falsa.

DVBIUM VII.

*An Deus immittendo reprobis spiritum soporis
fiat author peccati.*

DVBIUM VII. ex ver. 8. *Dedit eis Deus spiritum compunctionis*: videtur hoc pacto Deus author peccati constitui. Qui enim immittit hominibus spiritum soporis, compunctionis, vertiginis, peruersitatum, hoc est, inducit eos in errorem, is est causa peccati. Deus dedit Iudæis spiritum soporis, compunctionis: Ægyptiis propinavit spiritum vertiginis, peruersitatum, hoc est, induxit in errorem, & infatuauit Ægyptios. Est ergo author peccati.

Ies. 29. 10. Hoc argumento *Stapletonus Calvinum* impium & execrabilem esse exclamat, qui hanc blasphemiam tueatur: Deum Optimum Maximum esse actiuam peccati causam. *Becanus* etiam Iesuita Maguntinus nuper disputatione de hoc argumento edita conficit inde, alium esse Deum suum à nostro: *Deus*, inquit, *Caluinistarum est author peccati. Deus Catholicorum non est author peccati. Ergo non est idem utrorumque Deus.*

Ies. 19. 14.
Staplet.
Ant. pag. 711.
pag. 6.

RESPONSIO.

Atqui non in *Calvinum*: sed in *Apostolum* & Spiritum Sanctum isti sophistæ linguas acuunt. Neque enim *Calvini* sed *Pauli* & *Spiritus Sancti* hæc est assertio, Deum dedisse Iudæis Spiritum compunctionis: propinasse Ægyptiis spiritum vertiginis & peruersitatum. Vnde si rectè argumentantur sophistæ, hoc potius conficient, non esse eundem Deum suum & Apostoli. Est verò crassa inscitia, iudicia Dei à Satanæ & impiorum sceleribus non posse discernere: impudens blasphemia eadē peccati accusare. Etsi autem supra capite primo dubio decimo octauo, & capite nono, dubio decimo sexto prolixè Deum à tali blasphemia, cuius etiā *Iulianus Pelagianus Augustinum* insimulabat, vindicauimus, atque ostendimus, Deum reprobos tradere in passionēs ignominiosas, & in reprobum sensum.

ensum, nec non indurare quos vult, absque peccato, iusto iudicio: tamen nunc libet paucis responsum repetere.

Aut neganda aut distinguenda est maior prioris argumenti. Is enim peccat, & peccare facit alium, qui inducit in errorem, non habens ius puniendi cœcitatē cœcitate, & peccata hominū peccatis eorundē: neq; habet mandatum Dei hoc faciendi: aut non habet hunc scopum, vt Deo iubenti obtemperet, sed vt Deum afficiat contumelia, & homines perdat, aut suis cupiditatibus & opinionibus morem gerat. Sic Diabolus & homines inducunt alios in errorem, siue ex errore, siue ex malitia. Itaque & ipsi peccant, & alieni peccati authores & causæ existunt. Atqui Deus ius habet omnes homines in cœcitate, quam semel ipsi sibi attraxerunt, & quæ iam naturā omnibus inest, relinquendi, & maiori excœcatione puniendi: Et quoscunq; excœcat, iustissimis de causis puniēs excœcat, neq; cœcitatē & errorē vult, quatenus legi suæ repugnat, sed quatenus legi repugnantium iustissima pœna est. Neq; ipse prauitatem eis indit, aut inspirat, sed spiritus sui gratia & gubernatione priuatos, Diabolo mendaciorū patri, in errores & peccata præcipitandos tradit, qui Deo per ipsum tanquam per improbum carnificem, iusta sua iudicia exsequente, nihil minus spectat, quàm vt Deum obedientiā suā honoret: sed potius hoc agit, vt imagine Dei in hominibus deleta atque destructa imaginē suam, hoc est, flagitiorum amorem, contumaciam, & odium horribile aduersus Deum illis aspiret.

Sic igitur excœcans, & spiritū soporis immitrēs Deus, non peccati sed pœnæ peccatorum, Diabolus verò excœcans, & spiritu soporis cœcos agitans, non pœnæ siue iudicij diuini, sed peccati & prauitatis excœcatorum effector est.

*Vrsin. in
Ies. pag.
547.*

Hinc non solum Stapletoni Iuliana aduersus Calvinū calumnia eliditur: sed etiam liquet, in argumēto Becani Iesuitæ maiorem esse falsissimam. Cōclusionem interim largimur, & cōtendimus veram esse multò solidioribus argumentis. Nam Deus verus orthodoxorum non vult coli in statuis, non communicat gloriam suam cum idolis, damnat omnem scortationem & concupiscentiam vt peccatum &c. Deus Iesuitarum vult coli in statuis, gloriam adorationis communicat cum idolis, eādē venē-

Kkk

ratione idola secum volens coli, simplicem scortationem, & concupiscentiam inordinatam in renatis non habet pro peccato &c. Deus igitur utrorumque non est idem. Quia neque Christus noster & illorum est idem. Nam Christus noster non est factus ex furfure, à pistore: sed factus ex semine Davidis, natus ex Maria virgine, operante Spiritu Sancto: & solus est Mediator Dei & hominum &c. Christus Iesuitarum est factus ex furfure ab ædituo: nec solus est Mediator. Sed pro Domina Mediatrice habet Mariam matrem: pro collegis mediato-ribus Petrum cum tota cœlitum cohorte. Non igitur idem utrorumque Christus.

DVBIUM VIII.

An imprecationes sint licite.

Imprecatio quid sit.

DVBIUM VIII. ex vers. 9. 10. Vtrum quod David imprecatus est diras Iudæis, rectè fecerit, & an imprecari mala sibi, vel aliis liceat? Est autem imprecatio votum seu inuocatio, ut Deus certa mala infligat nobis vel aliis. Dicitur aliàs execratio, maledictio, deieratio, diræ &c.

Matth. 5. 44.

Videtur omnino illicita I. ex lege: *Non occides*, nempe te vel alium. At imprecari est occidere.

1. Tim. 2. 1

II. Ex Euangelio, propter mandatum Christi: *Diligite inimicos vestros: orate pro ijs qui vos infestant.* Et Apostoli Rom. 12. 14. *Benedicite ijs qui vos infestantur, benedicite & ne imprecamini.* Nam volo fieri preces pro omnibus hominibus. At pro quibus est orandum, iis imprecari non licet.

III. Propter exemplum Christi orantis in cruce pro hostibus. Omnis autem Christi actio est nostra instructio.

IV. Ab exemplis profanorum, qui execrari noluerunt: Balaam conductus ad maledicendum populo Israelitico, maluit benedicere quàm maledicere. Sacerdos quædam Attica non potuit adduci, ut Alcibiadem execraretur: Dixit, n. se constitutam in sacerdotio ut pro hominibus intercederet, non ut illos execraretur. Quantò magis Christianis execratione aliorum erit abstinendum.

Sed contra videntur argumenta esse, quòd liceat.

I. Deus ipse maledicit in lege: *Maledictus omnis &c.* Et iubet maledicere hostibus Iud. 5. v. 23. *Maledicite Me-ros, dicit Angelus Iehoue, maledicite habitatoribus eius quia*

quia non fuerunt in auxilium Iehoua.

II. Christus maledixit ciuitatibus quæ verbum eius non acceperunt: *Va tibi Choraſin*: Item ficui, vt aresceret.

III. Prophetæ maledixerunt: vt Psal. 69. *Fiat mensa eorum*: &c. Psal. 5. *Perdat Dominus*, &c. & Psal. 109. *Fiant filij eius pupilli, & uxor eius vidua.*

IV. Iobus & Ieremias execrantur diem natiuitatis suæ, & Psalm. 139. 22. *Perfecto odio odi eos* &c.

V. Apostolus maledixit Pontifici: *Percuſet te Deus* &c. *Act. 23.*
ries dealbate: & Alexandro fabro: *Reddit ei Dominus secundum opera illius.* *2. Tim. 4.*

VI. Denique Iohannes non vult nos orare pro peccantibus ad mortem. Ergo licet his imprecari.

R E S P O N S I O.

Augustinus in sermone Domini in monte lib. i. sub finem explicans verba: *Benedicite ijs qui vos persequuntur*: quæstionem hanc ita tractat, vt omnem imprecationem improbet: Quæ verò in Prophetis leguntur imprecationes, vaticinia esse dicit, quibus sub execratoria orationis forma tantum prædixerint, quæ viderint futura. *Propheta*, inquit, *per imprecationem quod esset futurum cecinit, non optantis voto, sed spiritu prouidentis.* Hæc est sententia stricta in partem negantem.

Martyr distinguendum esse censet.

I. *In causa*, qua quis nos odio prosequitur. Nam ea vel est nostra propria humana & civilis: & hic iubet nos esse patientes & longanimes: nec imprecari sed benedicere: iuxta mandatū Christi & Apostoli: vel est causa Dei, quia Deū & veritatē eius hostis infectatur: & tūc, si causa Dei tractetur: & ob impietatē ac scelera ipsa indignatio obrepit, imprecatione vti aliquando pios posse concedit, modo non misceantur carnales affectus.

II. Distinguit imprecantes: Aliqui. n. affectu consueto agunt & suo: & hæc imprecationes simpliciter sunt vitiosæ atque illicitæ: quia peccant in Christi mandatum. Alij aguntur à Deo, qui eis reuelat, quæ vult facere, quisve sit impiorum status: & incitat, vt dicant, quæ loquuntur: cuius generis imprecationes cum sint diuinæ & singulares, illicitæ cenſeri non debent: & tales sunt deierationes prophetarum & Dauidis in Psalmis.

III. Etiam distinguit inter mala quæ imprecamur temporaria vel æterna: quorum illa videntur aliquando optari posse nobis vel aliis ad correctionem: vt Psalmus imprecatur: *Imple facies eorū in ignominia: & nomen tuū inquirent:* crucem ergo cōcedit licere optare tum nobis, tum aliis ad emendationem & correctionem: qua tamen in re nihil sit præcipitanter agendum, quoniam sæpe fit vt aliqui flagellis nihil emendentur, sed fiant deteriores: & nobis est cognita carnis nostræ infirmitas, cuius causa tentationes deprecamur & crucem, iubēte Domino in precatōne. Æterna verò mala seu exitiū imprecari nobis vel aliis simpliciter videtur regulæ Christi contrarium, eoque illicitum, de quo dub. I. cap. 9. est dictum.

Ex his quid de imprecationibus tum Dauidis, tum aliis sentiendum sit, facile liquet.

Non pugnat Dauidis imprecatio cum regula: *primum* quia non ex priuato carnis affectu aut cupiditate vindictæ; sed ex zelo gloriæ Dei & prophetico impetu profecta est. Quàm enim non fuerit Dauid vindictæ cupidus, historia exilij eius testatur. *Deinde* causas imprecationis iustissimas adducit Psalm. 109. duas: 1. Immisericordiam & sæuitiam hostium in pauperes, ver. 16. *Quia non recordatus est uti benignitate in pauperes:* 2. beluinum & finalem Dei contemptum: ver. 17. *Dilexit maledictionem &c.* ex quibus causis non modo probabile, sed & certum fuit Dauidi, quod essent reprobi & insanabiles hostes. Non igitur peccauit Dauid.

Imprecationes diuinae & humanae.

Ad imprecationes generatim quod attinet, vtendū est distinctione: Aliæ sunt diuinæ, aliæ humanæ: *Diuinæ* quas Deus irrogat vel immediatè suo verbo: vt cum transgressoribus legis non imprecatur solū, sed irrogat maledictionem iustissimè: *Maledictus omnis qui non manserit &c.* Item: *Exsecrabilis, qui in ligno pendet:* Hæ in quæstionem non veniunt, vel mediatè per ministros suos, eosq; aut extraordinarios, vt fuerunt prophetae, qui afflatu diuino quandoque imprecantur hostibus: & hæ sunt propheticae vt non improbandæ, ita nec imitandæ: quia singulares: aut ordinarios, vt sunt magistratus: Huc pertinet imprecatio Deboræ & Barac contra Cananæos. Item parentes: Talis erat imprecatio Noë contra Cham filium impium: *Eris seruus fratrum, &c.*

Quan-

Quantum ad has posteriores: etsi Deus assistit suo ordini, & plerunque ratas facit diras pastorum, magistratum, parentum &c. eoque minime sunt contemnendæ: tamen ut non sunt temerè suscipiendæ à Dei ministris, quos decet esse Atticæ illius sacerdotis memores, quod non sint ad maledicendum aliis, sed ad bene precandum constituti: ita si carnali regantur affectu, nec pro enormi læsione gloriæ Dei & ad emendationem fiant, vehementer vitiosæ fiunt.

Humana imprecationes sunt priuatorum hominum deierationes *vel* in se ipsos ex impatientia: ut Iobi, Ieremiæ, &c. *vel* in superiores: Deum, magistratus, parentes, &c. ex incogitantia, impietate, cupiditate vindictæ, *vel* inæquales aut inferiores ex carnis intemperie, quæ omnes damnatæ sunt.

Si tamen aliquando zelo gloriæ Dei huc impellantur priuati, quod ambiguum est iudicare: tria cum primis obseruanda.

1. Ne gloriæ Dei aut pietatis zelo, prauis carnis affectus *Exsecra-* admisceant. *tionū pri-*

2. Cum nobis non constet, qui sint reprobi & deplora- *uatarum* ti hostes: semper addatur conditio, quatenus sint insana- *conditio-* biles, & destructionem hostium vindictio gloriæ Dei *nes.* & salus Ecclesiæ postulat.

3. Cum pro omnium conuersione orare teneamur, excepto peccato ad mortem, de quo obscurum est iudiciū ante exitum, animus ita est diuidendus, ut magis pro salute hostium oremus, quàm contra. Neque est absurdum in eadem voluntate piorum, simul esse contrarios motus diuerso respectu. Quatenus enim voluntatem & gloriam Dei, peccati destructionem, bonorum liberationem spectant; non possunt non gaudere suppliciis impiorum: Quatenus verò hostes considerant ut homines sibi naturā coniunctos, de illorum perditione dolent: ut Samuel Saulis: David Absolomi interitum luxit.

Hinc iam perspicuè liquet, aliter de imprecationibus diuinis & immediatis seu propheticis, aliter etiam atque aliter de mediatis: aliter denique de merè humanis & priuatis iudicandum esse. De his igitur potremis maximè argumenta negantia omnia concludunt.

Ex affirmantibus argumentis *primum & tertium* tantum concludit de diuinis & propheticis: de reliquis non item.

Quartum ex Iobi & Ieremiæ exemplis ad humanas priuatas pertinent: quia ex infirmitate & impatientia carnis fluxerunt.

Ex *secundo & quinto* nihil sequitur, quia non continent maledictionum sed prædictionum exempla. Non inuenitur in Christi & Apostoli verbis, quod optauerint, sed quod prædixerint: inquit Augustinus: *Christus enim ciuitatibus non maledixit, sed prædixit aliquid eis mali euenturum merito infidelitatis, quod futurum Dominus non maleuolentia optabat, sed diuinitate cernebat.*

Maledictio fides miraculum diuinum fuit, habens typum: neque huc pertinens.

Neque Apostolus Pontifici maledixit (de quo ipse se purgat) sed ultionē diuinam quam imminere cernebat hypocritæ prædixit exemplo medio nec imitando. Unde non dixit *percutiat*, sed *percutiet te Deus*, sicut nec de Alexandro dixit optādi modo: *Reddat*, sed futuro, *reddet*, quod verbum prænuntiantis est non imprecantis apostolico spiritu inhumanitatis pœnam.

Postrema ratio non concludit, esse aliquando imprecandum, sed tantum, non esse aliquando orandū pro peccantibus ad mortem, quod *peccatum* puto esse, dicit Augustinus, *cum post agnitionem Dei, per gratiā Domini Iesu Christi quisquam oppugnat fraternitatem, & aduersus ipsam gratiam qua reconciliatus est Deo, inuidia facib. agitur*, & addit: *Hoc est fortasse peccare in S. sanctum, id est, quod malitiam & inuidiam fraternam oppugnare charitatem post acceptam gratiam Spiritus sancti, quod peccatum Dominus neque in futuro seculo dimitti dicit: ubi Augustinus magis propriè hoc peccatum definire videtur, quam cum alibi (epist. 10. sub finem) dicit peccatum in Spiritum sanctum esse cordis duritiem vsq; ad finē huius vitæ, &c.* Pro sic peccantibus Iohannes nō vult nos orare, nempe, vt pro fratribus: vel etiā absolutè, vt pro conuertendis: conuersio. n. nobis incerta est. Non tamen prohibet orare conditionaliter, si sint cōuertibiles, & quatenus Deus de ipsis non diuersum decreuit. Neque enim semper & facilè hoc peccati genus agnoscitur.

DUBIUM IX.

An æquum fuerit reprobari Iudæos, ut adoptarentur gentes? cum non sint facienda mala ut eueniant bona.

DUBIUM IX. occurrit ex vers. 11. & 19. ubi dicitur per Iudæorum ruinam salus obtigisse gentibus: defractus ramos oleæ, ut implantaretur oleaster: quod videtur cum iniuria coniunctum. Nam reprobare vel excidere vnum, ut adoptetur vel inseratur alius, est facere malum, ut eueniat bonum. At hoc in malis culpæ toto genere est illicitum: quia iniurium: Deus igitur id faciens, non videtur vacare culpa.

RESPONSIO.

Maiores vel falsa, vel distinguenda est. Nam abiicere vnum, ut recipiatur alius tunc demum est iniurium, si abiiciatur insons absque sua culpa: si item abiiciens aliqua obligatione teneatur ad seruandum & non abiiciendum: si denique abiectionis causam propriè & tantum habeat receptionem alterius. At nihil istorum est in presenti. Neque enim Deus reprobauit & abiecit Iudæos insones, sed prauos & propter infidelitatem vers. 20. *Infidelitate defracti sunt.* Abiicere autem & excidere prauos & infideles non est facere malum, sed bonum, quia est opus iustitiæ Dei ordinatæ, & in verbo reuelatæ: *Anima quæ peccauerit morietur.* Falsum ergo, quod Deus id faciens fecerit malum, ut eueniret bonum. Sed nec tenebatur Deus non abiicere Iudæos, cum sit figulus absolutum ius habens in sua vasa, faciens vnum ad honorem, alterum ad contumeliam, mera voluntate, citra iniuriam, cui vas dicere non possit: *Quid me fecisti sic?* Qualescunque igitur essent Iudæi, nulla in abiectione iniuria esse potuit, cum fuerit opus iustitiæ Dei absolutæ, licet occultæ. Denique finis abiectionis Iudæorum propriè non fuit receptio gentium: sed pœna infidelitatis eorum, & ostensio iustitiæ Dei. Dicuntur verò excisi, ut inserentur gentes, ex accidenti, propter euentum, seu quia infidelitate sua præbuerunt Deo causam iustè ipsos excidendi, occasionem verò misericorditer gentes recipiendi. Et phrasis est metaphorica, habens veritatem strictam in re: non autem in simili. Nam in hortis quidem necesse est deiici, seu excidi ramos aliquos ex trunco, ut stolones

inferantur: In spiritali verò agricultura id fieri necesse non fuit. Nam poterat Deus etiam non excisis Iudæis (si quidem infideles non fuissent) gentes Ecclesiæ suæ inferere: cum sit diues in omnes: & tandem cum plenitudine gentium ingressam etiam plenitudinem Iudeorum sit seruaturus.

DVBIUM X.

Quomodo conueniat, Iudæos esse abiectos, & tamen recipiendos: cum Deus non mutet consilium: nec ex reprobis faciat electos?

DVBIUM X. ex vers. 12. 15. 23. & 26. quibus Iudæorum docetur restitutio, queritur, cum Deus consiliū nō mutet, quomodo qui semel excisi fuerunt rursus sint inferendi. Sicut enim electi non possunt fieri reprobi: eò quod vocatio Dei est ἀμεταμέλητος: sic reprobi nunquam fient electi. Immutabili siquidem beneplacito Deus vasa misericordiæ à vasis iræ discreuit. Semel autem abiecti & excisi Iudæi fuerunt reprobi. Nunquam igitur fiunt electi, proinde nec seruandi: aut si seruandi sunt, aliqui igitur non electi, sed reprobi seruabuntur, quod est absurdum.

RESPONSIO.

Vel est ignoratio electi, quia de aliis Iudæis loquitur assumptio, de aliis conclusio, vel minor neganda est. Neque enim, quod dicitur de Iudæis excisis, & iterum inferendis accipiendum est de iisdem indiuiduis, sed de diuersis. Sermo est de Israël ut de gente, quam diuisit in electos & non electos. Non electi, quia infideles, excisi sunt: electi, quia fideles erunt, assequuntur salutem. Israel igitur reprobatus & excisus est, non totus sed ex parte: v. 25. rami defracti sunt non omnes, sed aliqui v. 17. hoc est, infideles, qui & olim fuerunt, & nunc sunt ex ea gente. Idem Israël rursus inferetur & seruabitur, non ratione illorum infidelium, sed ratione aliorum electorum ex ea gente, qui & hactenus fideles fuerunt, & ante finem ad Christum sunt conuertendi. Sic neque sequitur diuini consilij mutatio: quoniam æterno consilio Deus eiusmodi diuisionem & vices Israël de infidelibus primū excidendis, tandem de electis rursus implantandis decreuit: neque reproborum in electos conuersio.

DVBIUM

DVBIUM XI.

Quomodo si Iudæi sunt rami sancti ex radice sancta : & hinc sequitur eorum reparatio speranda, prius appellauerit eos populum rebellem.

DVBIUM XI. ex vers. 16. vbi Iudæi dicuntur rami sancti ex radice sancta, & ideo aliquando reparandi : quod parum videtur conuenire cum eo, quod ex Iesaja vocauerat eos gentem rebellem & contradicentem, cui Deus immisit Spiritum soporis, &c. Populus enim rebellis, & induratus, non sunt sancti rami: Iudæi sunt populus rebellis & induratus à Deo. Non ergo sancti rami ex sancta radice.

RESPONSIO.

Est fallacia à secundum quid vt simpliciter. Non potest dici sanctus vel sancti rami populus rebellis & induratus, qui est talis simpliciter, h. est, totaliter & finaliter, seu respectu omnium & omni tempore: potest verò, qui talis est tantum ex parte & aliquādiu. Sic verò Israel vocatur populus rebellis & induratus, nō vniuersaliter, sed *donec impleat ex parte*, nec perpetuò, sed *donec plenitudo gentium introierit*, v. 25. Nulla igitur repugnantia est in istis: Israel ex parte & aliquo tempore est rebellis: & Israel ex parte & aliquo tēpore est reparandus & sanctus. Hęc partitio & conciliatio confirmat regulam, Israelem aliquando collectivè de toto gentis corpore: aliquādo distributivè seu vniuersaliter de omnibus & de singulis gentis individuus: aliquando denique particulariter de aliquibus tantum intelligi: & ideo non quicquid de Israël dicitur collectivè, etiam de singulis individuus Israël distributivè seu vniuersaliter accipi debere: quia quandoque de toto dicitur, quod tantum est partis, seu toti respectu partis conuenit. Nō igitur sequitur, Israel est sanctus: Israel est populus rebellis: populus igitur rebellis est sanctus: Neque etiam Israël est abiectus: Israël est populus præcognitus: Populus igitur præcognitus est abiectus, vel aliqui præcogniti sunt abiecti. Sicut nec sequitur: Germani sunt Evangelici: Germani sunt Papistæ. Ergo Papistæ sunt Evangelici.

*Israël
quadri-
fariam
significat
Apostolo.*

DVBIUM XII.

Quomodo rami dicantur sancti propter radicem sanctam, cum sanctitas parentum non transeat in liberos.

Ezech.
18.

DVBIUM XII. ex eodem versu: Quomodo dicat Apostolus ramos sanctos, quia sancta radix: cum Scriptura & experientia teste sanctitas parentum non transeat in liberos. Si. p. pater fuerit pius, filius verò impius: morte morietur, inquit Deus: nihil ei conferet sanctitas patris. Et Christus Iudeos ex Abrahamo natos vocat progeniem viperarum, filios diaboli. Sæpe bonis pessimi, pessimis optimi generantur. Ex impio Achaz optimus Hizkias: ex hoc rursus pessimus Manasse: ex hoc optimus Iosias: ex hoc rursus pessimi filij Sallum, Ioiakim, &c. Et vulgatum est: *heroum filij noxæ*. Infirnum igitur videtur Apostoli argumentum: Si radix sancta, etiã rami sancti. Sed radix sancta: Sancti igitur & rami. Neque enim vniuersalis est ratio maioris: Qualis radix, tales rami, quales parentes, tales liberi.

Sed cōtrà est, quod dicitur: Simile generat sibi simile: Itē, Natura sequitur semina quisque sua.

Horat.
lib. 4. od.
4.

Et illud Poëtæ.

Fortes creantur fortibus & bonis.

Est in iuuenicis, est in equis patrum

Virtus, nec imbellem feroces

Progenerant æquila columbam.

Cum prius verò: si radix sancta, etiã rami sancti. Et: Alioqui liberi vestri immundi essent, nunc autē sancti sunt.

RESPONSIO.

Sanctitas
persona-
lis & ge-
nis non
sunt idē.

Argumentum & maioris ratio firma est ex mente Apostoli, qui argumentatur non à sanctitate personali & habituali parentum, quæ sanè non transit: sed à sanctitate hæreditaria totius gentis, quæ à parentibus in sobolem omninò propagatur. Illa est interna qualitas per regenerationem infusa, & sanctis actionibus confirmata, qua persona incipit esse conformis legi, & placere Deo: vt sanctitas Abrahamæ, Isaaci, Iacobi, &c. Ea sanè non fuit omnium Israëlitarum, sed tantum regeneratorum: neque carnali generatione propagari potuit ex Abrahamo in posteros, in Ismaelem, Esau, & alios infideles: cum ex gratia tantum contingerit electis, vt nūc. Neq; de hac loquitur Apostolus, aut cōcludit argumentū. Sed alia fuit sanctitas hæreditaria genti communis, externa dignitas seu gratia fœderalis, qua omnes posterii ex confœderato patri nati censebantur confœderati, & in populo Dei ab

Dei ab vrero, iuxta promissionem: *Ero Deus tuus & seminis tui.* Hoc ius fœderis seu ciuitatis Dei Apostolus vocat sanctitatem, hoc est, separationem à gentibus profanis, Hebraica phrasi: Et ex hac argumentatur firmissimè. Qualis radix, tales rami: Si radix sancta, hoc est, Deo fœderata, etiam rami sancti, hoc est, ius fœderis habent. Ab hoc iure ratiocinatur, Iudæis non esse spem salutis præcisam, quandoquidem ius fœderale ad eos pertineat hæreditariè, seu quia ad eos pertineat fœderis promissio: *Ero Deus tuus & seminis tui: vt. Pet. Act. 2. Resipiscite & baptizamini unusquisque in nomen Iesu Christi: quoniam vobis & liberis vestris est facta promissio.*

Argumenta aduersaria conciliantur distinctione eorum, quæ generatione transeunt vel non.

Generatione quæ transeant vel non.

I. Transit species cū differentia & propriis, secūdo & quarto modo per se vel per accidens. De his intelligitur physicorum regula: *Simile generatur simili, rationale rationali, brutum bruto, bipes bipede, quadrupes quadrupede, homo homine, equus equo, &c. Æthiops Æthiope, mortalis mortali, peccator peccatore, immundus immundo, &c.* Immundities. n. originalis naturæ adheret secundo modo ex accidenti. Sic iuxta Poëtam, aquila non generat imbellem columbam, sed generosam aquilam: quia omnis aquila generosa.

II. Transeunt accidentia individualia temperamenti, seu quæ ex temperamento fluunt, vitiosa ferè semper, laudata aliquādo. Sic ex leprosis, morbidis, biliosis, melancholicis ferè nascuntur leprosi, morbidi, biliosi, melancholici: ex fortibus fortes iuxta Poëtam. Huc etiam pertinet propagatio prauitatis originalis: quia procedit ex temperamento totaliter vitioso: Ideo dicitur: *Quis dabit mundum ex immundo?*

III. Denique transeunt iura & onera hæreditaria familie vel gentis, tum ciuilia: Sic ex principe nascitur princeps, ex nobili nobilis, ex ciue ciuis, ex libero liber, ex seruo seruus, ex Germano Germanus: tum spiritua- lia etiam, ex Iudæo Iudæus, ex Ethnico Ethnicus, ex Mahumetano Mahumetanus. Cur non etiam ex Christiano Christianus? Certè Apostolus hoc sensu testatur ex sanctis parētibus, hoc est, Christianis vtroq; vel altero 1. Cor. 7.

tantum, nasci liberos sanctos, hoc est, Christianos non Ethnicos. Huc rursus pertinet propagatio peccati originalis, quo ad reatum. Est enim seruitus hæreditaria totius familiæ Adami, vt docetur Rom. 5.

Non transeunt verò ex parentibus in prolem.

I. Accidentia speciei indeterminata, vt sexus. Ex fœmina enim non semper nascitur fœmina.

II. Accidentia indiuidualia à causa externa, ab arbitrio, vel à casu adhærentia, vt genus vitæ, ætas, decora aut vitia externa. Sic non nascitur per se ex heroe heros, ex Doctore Doctor, ex Medico Medicus, ex longæuo longæuus, ex cæco, claudo, cæcus, claudus, &c.

III. Minimè transeunt habitus corporis vsu acquisiti, vt pugil non generat pugilem: nec habitus animi siue morales, naturæ bonitate institutione vel exercitio parati: vt doctrina, iustitia, prudentia, temperantia. Neque enim ex doctis, prudentibus, temperantibus, & omninò virtuosis nascuntur docti, iusti, prudentes, temperantes, virtuosus: siue spirituales, per gratiam infusi, vt fides, pietas, sanctitas. Non enim fideles, pij, sancti parentes semper procreant tales liberos.

IV. Denique omnium minimè transit carnali propagatione ipsa Dei gratia, electio, prædestinatio, & salus: quoniam hæc Deus minimè alligauit carni, vel vllis causis secundis, sed liberrima *δουλεύει* dispensat, sicut scriptum est: *Miserebor cuius miserebor: & miseretur cuius vult, quem vult indurat.* Ex his vno verbo expeditur dubium sequens de peccato originali.

DVBIUM XIII.

Si ex sancta radice sunt rami sancti: nullum videtur esse peccatum Originis.

DVBIUM XIII. ex eodem, an non propagatione sanctorum ramorum ex sancta ratione tollatur peccatum originis: Qui. n. propagatione hæreditaria sunt sancti, nō sūt originaliter peccato infecti. Iudei erant propagatione hæreditaria sancti: quippe sancti rami ex sancta radice. Liberi etiā Christianorum ab utero pronunciantur sancti à Paulo 1. Cor. 7. 14. *Maritus infidelis sanctificatus est per uxorem (fidelium) & uxor infidelis sanctificata est per virum (fidelem) alioqui certè liberi vestri immūdi essent: nūc autē sancti sunt.* In his igitur negari videtur peccatum originis.

Sed

Sed contrà est quod dicitur : *Quis dabit mundum ex immundo? In peccatis concepit me mater mea : Cor hominis prauum à iuuentute. Sumus filij iræ naturæ, sicut & ceteri.*

Iob. 14.

Psal. 51.

Gen. 8.

Eph. 2.

RESPONSIO.

Discernendum est inter conditionē naturæ, quæ in vitio & reatu originali : & inter conditionem gratiæ, quæ in iure ciuitatis Dei consistit. Illa transit carnali generatione in omnes, quotquot generantur : quoniam adhæret naturæ generanti post lapsum secundo modo proprij. Sine ea igitur nemo generatur. Omnes igitur nascimur peccato originis inquinati : sicut dicitur : *Quis dabit mundum ex non mundo? In quo omnes peccauerunt. Omnes (Iudæi & Græci) pariter peccauerunt & deficiuntur gloria Dei.* Sed hac conditione naturæ non obstante, etiam conditio gratiæ trāsit ad posteros confœderatorum Dei vi promissionis : *Ero Deus tuus & seminis tui.* Hæc vocatur sanctitas non regenerationis sed fœderis, quæ vitiositatem naturæ nec impedit nec tollit, donec regenerationis gratia superueniat. Potest enim quis habere ius fœderis & esse peccator : sicut potest quis habere ius ciuitatis & esse ægrotus. Minimè igitur sunt repugnantia, vel ἀνύστα, nasci reum, seu filium iræ secundum naturam : & nasci Christianum seu ciuem Ecclesiæ secundum gratiam, vt non sunt repugnantia, sed facile cohærent nasci sanum vel ægrum, & nasci Germanum vel ciuem Romanum aut Heidelbergensem.

Iob. 14.

Rom. 5.

Rom. 3.

Sanctitas
regenera-
tionis &
fœderis
differunt.

In argumento opposito sunt quatuor termini : quoniam maior loquitur de sanctitate regenerationis, quæ est interna & habitualis conformitas cum lege : de qua assumptio est falsa. Neque enim hæreditaria propagatione vlli sic nascuntur sancti. Vera est autem assumptio de sanctitate fœderis, quæ est ius ciuitatis Dei. De hac enim sola Apostoli sententia est accipienda hoc loco, & ad Corinthios : vbi sanctum non dicitur à peccato intus purum : sed foris Deo vel vsui licito sacratum : nec immundum dicitur moraliter vitiosum sed commune seu Deo non sacratum, nec vsu licitum : Hebraismo legali, quo dicebantur animalia munda & immunda : res sacræ & communes : Vt patet oraculo ad Petrum dicentem : *non-dum quicquam comedi commune seu impurum : Quæ Deus*

Act. 10.

purgauit, tu ne communia ducito.

DVBIUM XIV.

*Cum nos gentiles non simus ex sancta radice
Abraha & Patrum: an hac sen-
tentia nos etiam attingat?*

DVBIUM XIV. ex eodē queritur, an de nobis Christia-
nis etiam dici cōueniat: *Si radix sancta, etiam rami sancti;*
cūm nos nō simus de radice sancta Abrahami. Qui enim
non sunt rami de radice sancta, sanctitati & pinguedini
radicis participare nō possunt. Nos nō sumus rami de ra-
dice sancta, Sāctitati igitur & pinguedini radicis partici-
pare nō possumus: Nō ergo sicut ad Iudeorū, ita ad Chri-
stianorū liberos pertinet hęc cōsolatio: Si parentes sunt
Christiani sancti: etiam eorū liberi Christiani sācti sunt,
donec baptisate ex Ethnicis Christiani, ex profanis san-
cti efficiātur. Hic est vulgatus error, ex ignorātia fœdera-
lis gratiē profectus: & stabilitur dicto Hieronymi contra
Vigil. *Non nascimur, sed renascimur Christiani.*

Sed contrā est, quod dicitur: *Tu verò cum esses oleaster,*
insitus es pro ipsis & particeps radicis ac pinguedinis olea fa-
ctus es. Itē: *Tu exectus es ex naturali oleastro, & prater na-*
turam insitus es in veram oleam. Item: *alioqui liberi vestri*
immundi essent nunc autem sancti sunt: Hęc de Romanis
& Corinthiis gentib. dicuntur: Ergo etiam gentiles in-
siti radici sanctæ, rami sancti sunt, pinguedini oleæ parti-
cipantes, sicque ad eos pertinet consolatio: *Si radix san-*
cta etiam rami sancti.

Ad argumentum oppositum respondetur negatione
consequentia, quia est insufficiens enumeratio in maio-
re. Nam radici participare non possunt, qui nec de radice,
nec in radice sūt rami, h. e. nec naturales, nec insititij. Nos
gentiles, licet non simus de radice, rami naturales sumus
tamē in radice rami insititij: Ita. n. Apostolus ramos alios
naturales, alios insitos esse docet. Et si igitur ab Abraha-
mo carnaliter nō descēdimus: tamē per fidē filij Abrahæ
effecti sanctā cum eo communionē fœderis & salutis ob-
tinemus: quę cōmunio est spiritualis insitio. Et ex p̄fesso
hīc docet Apostolus, nos pro ramis defraetis, h. e. Iudeis à
gratia repulsis oleę per fidē implātatos esse. In iura igitur
Iudeorū successimus. Quod si liberi eorū iure fœderis na-
scebātur Iudei, quidni & liberi nostri eodē iure nascerē-
tur Christiani? Neq; circūcisione illis ius fœderis tā con-
ferebatur

ferebatur, quàm obfignabatur: Ita baptismo nobis idem ius nō tam confertur demū, quàm obfignatur. Vnde *Tertullianus* obfignationem fidei, *Chrysostomus* signaculum fidei, *Basilius* sigillum fidei, *Augustinus* sacramentū fidei, Baptismum appellāt: quo fidem haberi ante baptismum testantur. At fide habetur adoptio. Ergo ante baptismum etiam haberi adoptionem testantur. Verè tamen Hieronymus dixit nos *non nasci Christianos*, nempe conditione naturæ: *renasci vero Christianos*, conditione gratiæ.

DUBIVM XV.

An aliqui veri rami defringantur, hoc est, electi reprobentur fideles pareant?

DUBIVM XV. ex v. 17. an quia aliqui rami defracti dicuntur, hinc conficiatur, aliquos fideles deficere, electos perire. Nam rami aliqui oleæ defracti sunt, & abiecti perierunt: Omnes rami oleæ fuerunt fideles & electi. Aliqui igitur fideles excidunt, electi pereunt.

Sed contra est quod dicitur: *Qui confidunt in Iehoua sunt* *Psal. m.*
ut mons Sion, qui non cōmouetur, sed in seculū permanet: Et: *125. 1.*
Iustus si ceciderit, nō collidetur, quia Dominus supponit ma- *Psal. m.*
nū: Et quod Dubio 1. atq; 10. est demonstratum, nullos e- *37. 24.*
lectos perire. Nulli igitur veri rami, h. e, fideles & electi exciduntur ut pereant, sicut dicitur: Impossibile est seduci e-
lectos. Oves meas nemo rapiet ex manu mea.

Ad argumentū oppositum respondetur, quod vel quatuor sint termini, vel minor falsa. Sicut enim Christus Io hā. 15. facit duplices palmites in vite, fœcundos & steriles: ita Apostolus hīc facit duplices ramos in olea, fideles & infideles. De his maior vera, asūptio falsa est. Neq; enim omnes rami fuerūt fideles & electi: quia nō omnes nati ex Abrahamo etiā sunt filij, & de semine: ut fuit c. 9. 7. & hic v. 20. expressè habetur: aliquos defractos per infidelitatem. Aliqui igitur fuerunt infideles.

DUBIVM XVI.

Quomodo insiti dicamur olea, seu trunco Iudæorum, cū supra cap. 6. dicamur insiti Christi

DUBIVM XVI. ex vers. 17. quomodo insiti dicamur oleæ seu trunco Iudæorum, cū supra cap. 6. 5. nos complantatos dixerit Christo in mortem & resurrectionem eius.

RESPONSIO.

Conciliatio facilis est: Christus dicitur vitis, olea, ficus, efficacia. Etiam Ecclesia dicitur vinea, vitis, olea, ficus, participatione: Dignatur enim Christus Ecclesiam suis elogiis, quia est corpus eius: Ergo absque contradictione dicimur implantari Christo & Ecclesiae: Qui enim inseritur capiti, inseritur & corpori. Quin ut particeps oleæ, quæ est caput, oportet esse de olea, quæ est corpus. Ex capite enim vigor in corpus defluit, sicut ex radice pinguedo in oleam assurgit. Qui verò oleæ externæ, quæ est Ecclesia non inseritur, pinguedinis oleæ internæ, quæ est Christus, particeps esse non potest.

DVBIUM XVII.

*Vtrum fidelibus sit metuendum excidium,
& metus tollat πλνροειν gratia
& salutis?*

*Stapl. An
vid. pag.
925.*

DVBIUM XVII. ex ver. 20. *ne effertor animo, sed time:* & ver. 22. *Alioqui & tu excideris*: quibus dictis certitudo fidei, gratiæ, & perseuerantiæ & salutis euerti, *ἰποχρῖ* Academica seu dubitatio de gratia perseuerantia & salute stabiliri videtur. Hoc totum, inquit Stapletonus, ad commentitiam illam fidem, quæ est diuinæ beneuolentiæ nunquam amittendæ certa persuasio: & ad ipsam electorum fidem indelebilem: denique ad totam illam certitudinem gratiæ ac salutis, quam veluti propriam Christianismi notam omnes hodie hæretici arctissimè complexi sunt, penitus euertendam & certissimè refutandam, manifestè & inuictè valet. *Sophisma eius tale est.* Vbi homini iam credenti ac fide stanti timor adhuc futuri casus superest, ibi nec persuasio illa commentitia nec indelebilis fides, nec certitudo præsumpta vllum locum habere potest: *Ratio maioris.* Quia nihil magis securitati aduersatur quam timor, nihil certius salutis certitudinem tollit, quam facile possibilis à salute lapsus: nec deniq; indelebile dici potest, cuius delendæ & amittendæ certum periculum imminet. Atque Apostolus credentibus & fide stantibus timorem futuri lapsus & excidij incutit: *Time: ne & tu excidaris.* Ergo fides non est certa persuasio gratiæ: nec est indelebilis, nec fidelibus vlla est certitudo salutis &c.

Sic

Sic tria simul conficere contendit. I. Fidem non esse certam persuasionem seu fiduciam gratiæ: II. Fidē penitus posse amitti. III. Nullam esse certitudinem salutis: Et sane tertium stat, si stet primum aut secundum.

Sophistæ itaque ut obtineant tertium, asserunt prius utrunq; ut evertant perseverantiam & certitudinem salutis, invehunt dubitationem, qua dubitatione nititur purgatorium, missa, indulgentiæ, satisfactiones, merita, & totus Papatus (nam ad medendum dubitationi, omnia hæc sunt inuenta) contendunt, fidem non esse absque dubitatione, nec esse indelebilem, sed evanidam.

*Dubitatio invehitur a sophistis utcumque tergiver-
sentur.*

Aliqui ex Lutheranis (non Lutherus ipse nec Lutherani omnes) primum & tertium, fidem non esse certam fiduciam gratiæ præsentis & salutis futuræ negantes cōcedunt medium, fidē non esse indelebilem quod est plane ἀσφάλειαν. Si n. fides est certa persuasio gratiæ & salutis præsentis & futuræ: utique est indelebilis simpliciter: aut si est delebilis, hoc est, potest amitti penitus, non est certa persuasio gratiæ nec πληροφροῦσα salutis.

RESPONSIO.

Nos vero tria connexa hæc tenemus: de fide:

I. Quod sit certa fiducia gratiæ.

II. Quod sit certa de perseverantia, nec unquam evanescat totaliter & finaliter in electis.

III. Quod sit certa de salute.

Loquimur autem de fide vera & viva, in corde quā Apostolus vocat αἰσχροῦ καρδίαν, nō de fide ficta, aut de oris professione tantum. Repetendum. n. hic est memoria, quod cap. i. ver. 17. annotavi fidem in scripturis non vno modo sed variè dici. 1. pro veritate & constantia in dictis & factis. 2. pro πεποιθήσει & πληροφροῦσιν gratiæ. 3. pro doctrina & symbolo fidei, ut cum dicitur fides Apostolica. 4. pro fidei externa professione, quæ aliquando est simulata: talem fidem habuit Simon magus. 5. pro notitia fidei & Evangelij. Tu fidem habes, apud te metipsum habes. 6. pro obiectis fidei seu pro reb. creditis: 7. denique pro dono miraculorum &c. De secundo significato nunc loqui-

*Fidei vna
ria significata.*

mur. Augustinus præcipuè distinguit inter secundum & tertium significatum, quorum confusio parit magnam sophisticam. Aliud, inquit, sunt ea quæ creduntur: aliud fides quæ creditur. Illa in rebus sunt, quæ vel creditur,

Lib. 13. c.

2. de Trin.

Fides quæ

creditur

Et quæ

creditur.

Lomb. li.
3. dist. 23.
6.

*Fides
quod sit
fiducia
gratiæ.*

esse, vel fuisse, vel futura esse creduntur. Hac autem in animo credentis est, ei tantum conspicua, cuius est. Et tamen nomine fidei continetur utrumque, & illud scilicet quod creditur, & id quo creditur &c. Quam distinctionem obseruat & confirmat etiã Lombardus. Hoc permissio breuiter probamus singula.

PRIMO quod fides sit certa fiducia seu fiducia gratiæ. Habetur. I. ex omnib. scripturæ locis, quibus fides non potest aliud significare, quàm *πληροφορία* atque *πιστις*, h. e. firmam persuasionem atque fiduciam gratiæ Dei: *Iustus ex fide uiuet Fides te seruauit: Fides imputatur ad iustitiam. Fiat uobis secundum fidem uestram. Adauge nobis fidem. Fide purificans corda. Accedamus cum uero corde in πληροφορία πισως* &c.

II. Ex fide Abrahæ, quæ fuit *πληροφορία* gratiæ Rom. 4. Nulla autem alia fides est nostra, quam Abrahæ: quia is pater omnium fidelium.

III. Ex discrimine fidei, opinionis & dubitationis. Fides non est opinio, nec dubitatio, sed utrique est contrariè opposita. Ergo certa notitia quæ opinioni: & fiducia quæ dubitationi opponitur.

Matth. 5.
44.

II.
*Fides uera
quod
nunquã
penitus
excidat.*

IV. Denique ex definitione sophistarum, fides est firmus assensus omnis uerbi diuini. Ergo etiam huius in particulari: *Confide fili: Si tu credideris in corde tuo Iesum esse Christum, & ore professus fueris, Deum excitasse eum à mortuis, seruaberis.* At firmus assensus huius uerbi in particulari est fiducia tui cordis. Si enim tu non confidis seu non credis in corde tuo hoc uerbum particulare: utique nec firmum assensum habes.

SECUNDO, quod fides uera nunquam excidat aut deficiat penitus: sed coniuncta sit cum perseuerantia totali & finali, ita ut licet lapsibus & peccatis sanctorum aliquando foris deficiat fidei actus: intus tamen nunquam penitus deficiat fidei habitus: Id probatur tum Scripturæ argumentis, tum Patrum autoritatibus.

Argumenta pro fide indelebili.

Argumenta Scripturæ sunt I, Ex hoc. cap. ver. 31. *Donum Dei à me περὶ αὐτὸν nunquam eripiuntur nec amittuntur penitus.* Fides electorum est donum Dei *ἀμεταμέλητον*. Fides ergo nunquam penitus deficit.

II. Ex eodẽ: Sine quo uocatio Dei nō esset *ἀμεταμέλητος*, id peni-

id penitus deficere non potest. Sine fidei perseverantia vocatio Dei non esset ἀμεταμέλητος. Si enim fides deficeret, etiam vocatio cessaret, & fieret μεταμέλητος. Nec valet cavillatio: Deum quidem non eripere, sed homines abijcere fidem. Nulli. n. abijciunt fidem nisi quibus Deus totaliter subtrahit gratiam. At nullis verè fidelibus subtrahit gratiam totaliter i. Pet. 1. 5. imò efficit voluntatem non abijciendi.

III. Fiducia misericordiæ Dei præsentis est etiam futuræ: quia in seculum misericordia eius: At fiducia misericordiæ futuræ est fides perseverantiæ.

IV. Fides coniuncta est cum spe, quæ est certa & indubitata expectatio futuræ: liberationis & salutis non pudefaciens. At hæc est fiducia perseverantiæ. Ergo cum hac coniuncta est fides.

V. Quos Deus immutabili amore prosequitur, eis nec fidem eripit, nec gratiam perseverantiæ negat, aut tentationibus excuti patitur: quoniam immutabiliter eis vult bonum ultimum, & quæ sunt ad illud. At Deus electos seu verè credentes immutabiliter diligit, Ierem. 31. 3. *Charitate perpetua dilexi te: ideo attraxi te una. Et 32. 40. Timorem meum dabo in corda eorum, ut non recedant à me.* Ioh. 13. 1. *Dilexit suos usq; ad finem* &c. Ergo gratiam perseverantiæ eis nec ipse subtrahit, nec excuti tentationibus patitur.

VI. Electi custodiuntur virtute Dei per fidem ad salutem, quæ parata est patefieri ultimo, i. Pet. 1. 5. *& si ceciderint, non colliduntur, quia Dominus supponit manum* Psal. 37. Ergo nec volunt, nec possunt à fide penitus deficere, per Dei custodiam.

VII. Electis fidelib. parata est hæreditas incorruptibilis, immarcessibilis. Ergo non possunt ea excidere. At exciderent sine perseverantia in fide. Quare & fides Electorum tam est incorruptibilis, quàm hæreditas ipsa.

VIII. Preces sanctorum Deus exaudit. At quotidie precantur pro fide & perseverantia: *Domine adauge nobis fidem. Ne inducas nos in tentationem.* Exaudit igitur, nec patitur eos naufragiū fidei facere aut tentari supra vires: quia fidelis est i. Cor. 10. 13.

IX. Christus oravit & orat Patrem pro fide sanctorū, ne deficiat, sed ut Pater eos sanctificet in veritate usque

in finem Ioh. 11. & 17. Heb. 5. Aut igitur irrita sit Christi intercessio, aut fides sanctorum nunquam penitus deficit &c.

X. Sancti sunt obsignati arrhabore S. S. in diem usque redemptionis Eph. 4. Nunquam igitur fidem deperdunt penitus.

XI. Fides delebilis seu euanida non est vera, sed *ωρμηγή* *εἰς* & ficta. At fides sanctorum non est *ωρμηγή* nec ficta. Non igitur euanida.

XII. A fide penitus deficere est peccare ad mortem. At sancti ex Deo nati non peccant, nec peccare possunt ad mortem, quia semen Dei manet in eis, 1. Ioh. 3. Nunquam igitur à fide penitus deficiunt.

XIII. *Qui confidunt in Iehoua, sunt sicut mons Sion, qui non commouetur in aeternum. Sunt sicut domus super petra, quam fluctus non deiciunt. Sunt oves, quas nemo rapiet ex manu Christi: Sunt electi, quos impossibile est seduci & perire.* At si penitus deficerent, commouerentur, deicerentur de petra, raperentur ex Christi manibus, & perirent, quod est impossibile. Nunquam igitur deficiunt penitus.

Pf. 125.1.
Matth. 7.24.
Ioh. 10.28.
Matt. 24.24.

XIV. Denique quod Deus non finit tentari supra vires, sed præstat cum tentatione exitum, ut possint sufficere, eorum fides tentationibus nunquam ita superatur, ut penitus deficiat. At fidelibus est data illa promissio 1. Cor. 10. 13. Aut igitur vana promissio est (quod absit) aut stat veritas nostra, quod fides vera non deficiat.

Quidni igitur nos fidem Sanctorum cum Scriptura sacra dicamus ac celebremus immortalem, utpote ex semine immortali natam, 1. Pet. 1. atq; indelebilem omnino, quæ quidem lapsibus sæpe turbetur & obscuretur, sed nunquam penitus in cordibus deleatur. Cum sophistas non pudeat citra Scripturas suum characterem Sacerdotalem adeo prædicare indelebilem, ut inamissibiliter retineatur à Sacerdotibus in quocunque crimine.

Patrum authoritates pro fide indelebili & perseverantia Sanctorum in fide.

Augustinus rogatu Hilarij Arelatensis & Prosperi Aquitani duos contra Pelagianos & Semipelagianos scripsit libellos: Vnum de *predestinatione sanctorum*, quo probat

probat electionis causam non esse prauisam fidem, aut opera hominum, sed meram Dei *ad adiuv.* Alterum de bono perseverantia, quo docet contra Semipelagianos, non modo initia fidei esse à Deo ex gratia: sed etiam perseverantiam in fide, quod petentibus detur à Deo: Duo enim erant contrarij errores: vnus Pelagianorum, incrementa quidem fidei esse à Deo, sed initia esse ex homine. Alter Semipelagianorum, initia quidem esse ex Deo, sed incrementa & perseverantiam ex nobis. Priorem priore: posteriorem altero libro refellit. Perseuerantiæ verò bonum, quo in Christo perseueratur usque in finem (sic enim perseverantiam definit cap. i.) confirmat his argumentis.

Argumenta Augustini pro bono perseverantiæ.

I. A Dei promissione Ier. 32. 40. *Perseuerantiam*, inquit, *Deus promisit dicens: Timorem dabo in cor eorum, ut à me non recedant. Quod quid est aliud, quàm talis ac tantus erit timor meus, quem dabo in cor eorum, mihi PERSEVERANTER adhareant.*

II. Ab efficacia precum: *Cur*, inquit, *perseuerantia ista perscitur à Deo, si non datur à Deo?*

III. *An & ista irrisoria petitio est, cum id ab eo petitur, quod scitur ipsum non dare: sed ipso non donante, esse in hominis potestate?*

IV. A causa gratiarum actionis: *Irrisoria etiam est illa actio gratiarum, si ob hoc gratia aguntur Deo, quod non donauit ipse, nec fecit.*

V. Ab autoritate Cypriani in explicatione orationis Dominicæ: *Sanctificetur nomen tuum: Id petimus*, inquit, *& rogamus, ut qui in baptismo sanctificati sumus, in eoque esse coepimus PERSEVEREMUS: Et postea, Hæc*, inquit, *sanctificatio ut in nobis permaneat, oramus: & quia Dominus & iudex noster, sanato à se & viuificato comminatur non delinquere, ne quid ei deterius fiat: hanc continuis orationibus precem facimus, hoc diebus & noctibus postulamus, ut sanctificatio & viuificatio, qua de Dei gratia sumitur, ipsius protectione seruetur: Augustinus infert ex Cypriani verbis: In sanctificatione igitur PERSEVERANTIAM, hoc est, ut in sanctificatione perseueremus, nos ab eo petere iste Doctor intelligit, cum sanctificati dicimus: sanctificetur nomen tuum, &c. Sicut ergo sanctus cum Deum roga*

ut sanctus sit, id utique rogat ut sanctus esse permaneat: illa utique & castus, cum rogat ut castus sit: continens ut continens sit: iustus ut iustus sit, pius ut pius sit, & cetera quae contra Pelagianos dona Dei esse defendimus, hoc sine dubio petunt, ut in eis PERSEVERENT bonis, quae se accepisse noverunt. Quod si accipiunt, profecto & ipsam PERSEVERANTIAM, magnum Dei donum, quo cetera dona eis conservantur, accipiunt.

Ibidem cap. 4. 5. 6. ex Cypriano ostendit: petitione quarta, quinta, sexta aperte etiam perseverantiam nos postulare, proinde accipere. Cum dicunt sancti, inquit, ne nos inferas in tentationem, sed libera nos à malo: quid aliud quàm ut in sanctitate PERSEVERENT precantur?

V I. A precibus Ecclesiae. Ecclesia, inquit, non operosas disputationes expectet, sed attendat quotidianas orationes suas. Orat ut increduli credant. Deus ergo convertit eos ad fidem. Orat ut credentes perseverent. Deus ergo donat. PERSEVERANTIAM usque in finem. Sic lib. de corrept. & gratia. c. 7. Electorum fides, quae per dilectionem operatur, profecto aut omnino non deficit, aut si qui sunt quorum deficit (nempe quo ad professionem: ut Petri: de quo dicit ad Consentium: Petrus cum foris mendacium proferret, in illa negatione intus veritatem tenebat) reparatur, antequam vita ista finiatur, & deleta quae intercurrerat iniquitate, usque in finem perseverantia deputatur.

Ac ne putetur Augustinus veram fidem statuere aliquando plane debilem, videndum quid ibidem cap. 7. & 9. scribat de Temporalibus seu *de temporali* non perseverantibus: quod hi licet ab hominibus censeantur filij Dei electi, discipuli Christi, tamen non sint Deo: Plane, inquit, dicuntur Electi à nescientibus quid futuri sint, non ab illo qui eos novit non habere perseverantiam. Item: Sunt rursus quidam qui filij Dei propter susceptam vel temporaliter gratiam dicuntur à nobis nec sunt tamen Deo. Item: Quia igitur non habuerunt perseverantiam, sicut non verè discipuli Christi: ita nec verè filij Dei fuerunt, etiam quando esse videbantur, & ita vocabantur. Ibidem cap. 12. Nunc verò sanctis in regnum Dei per gratiam Dei praedestinati non tantum tale adiutorium perseverantia datur scilicet tale, ut eis perseverantia ipsa donetur, non solum ut sine isto dono perseverantes esse non possint: verum etiam, ut per hoc donum

donum non nisi perseverantes sint. Non solum enim dixit: sine me nihil potestis facere: verum etiam dixit: Non vos me elegistis, sed ego elegi vos, posui vos ut eatis & fructum afferatis, & fructus vester MANEAT. Quibus verbis eis non solum iustitiam, verum etiam in illa perseverantiam se dedisse monstravit Christo enim sic eos ponente, ut eant & fructum afferant, & fructus eorum maneat, quis audebit dicere: forsitan non manebit? sine poenitentia enim sunt dona & vocatio Dei: scilicet vocatio eorum, qui secundum propositum vocati sunt. Pro his igitur interpellante Christo, ne deficiat fides eorum, sine dubio non deficeret usque in finem: ac per hoc perseverabit usque in finem, nec eam nisi manentem vita huius inuenit finis.

Stapletonus cum
Sophistis
audet
hoc dice-
re.

Augustini igitur sententia est: sicut temporarii nunquam habent veram fidem, licet habere videantur, & ideo deficiunt nec perseverant: Ita electos habentes veram fidem, nunquam deficere, sed certo permanere & perseverare: quia Deus certo facit eos perseverare, sicut ibid. sequitur.

Ibidem Ipse igitur eos facit perseverare in bono, qui facit bonos. Qui autem cadunt, & pereunt, in predestinatorum numero non fuerunt.

Ibidem. Liberati à peccato, servi facti sunt iustitiae in qua stabunt usque in finem, donante sibi illo perseverantiam, qui eos prae sciuit & prae destinauit, & secundum propositum vocavit & iustificavit & glorificavit.

AMBROSIVS sup. Ro. 8. 36. Charitas Christi facit eos, quos diligit inseparabiles, hoc est usque in finem PERSEVERANTES.

CHRYSOSTOMVS in I. Tim. I. homil. I. Quippe fidei hoc proprium est: quantumvis contraria promissis facta contingant, nunquam penitus decedit, aut omnino turbatur, &c.

Nec opus est pluribus in re manifesta: satis ex his patet, Scripturis & Orthodoxae vetustati prorsus repugnans dogma hodie teneri & defendi à Iesuitis contra sanctorum fidem & perseverantiam. Manifesta verò vertigine Bellarminus sese implicat: dñi fatetur perseverantiam assidue à Deo petendam esse, & dari electis: & tamē dicit esse incertam, nec fideles eam sibi certo promittere posse à Deo. Prorsus haec vertiginosa sunt atq; absurda. Quod. n. assiduis precibus. ex fide debemus à Deo petere, & Deus dare promissit, & certo dat electis petentibus: de eo nefas est dubitare.

Dubitatio enim tollit fidem, Iacob. 1. & arguit Deum mendacij. A certitudine igitur promissionis Ier. 32. 40. *Dabo timorem meum in Ege.* & à precibus Ecclesiæ pro perseverantia Cyprianus & Augustinus efficacissimè concludunt, perseverantiam certò à Deo dari, & petentes certò eam sibi à Deo promittere debere. Hæc de bono perseverantiæ in fide.

III.

*Πληρο-
εία salu-
tis assiru-
tur.*

TERTIVM de certitudine salutis fidelium ex prioribus consequitur necessariò. Si enim fides est certa fiducia misericordiæ Dei præsentis & futuræ: & est immortalis ut nunquam penitus deficiat per Dei custodiam: utique fidelibus est certissima salus proposita. Qui enim credunt, sunt certi de sua fide & salute: & qui perseveranter credunt, perseveranter sunt certi usque in finem. Atqui electi donati vera fide credunt, & perseveranter credunt: Electi igitur vera fide donati certi sunt de salute, & quidem perseveranter usque in finem.

Istam *πείθεισιν* seu *πληροφροσύνην* fidelium Apostolus ex professo tractavit, pluribusque argumētis demonstravit supra cap. 8. Ibidem verò etiam ab argutiis sophistarum prolixè est vindicata: maxime dubio VII. & XV.

Nunc igitur actum non agam.

AD SOPHISMA Stapletoni.

Vbi homini iam credenti & fide stanti timor adhuc superest futuri casus, ibi nec persuasio vlla, &c.

Respondeo breuiter, quod minor sit falsissima dupliciter. *Primò*, quia non credentibus, & fide statibus, sed superbis & in fide non manentibus metum excidij incutit Apostolus. Dicit enim: *Alioqui & tu excideris*: quasi dicat, si manseris periculum nullum est: Si non manseris, excideris: Sed non manebis si altum sapiēs, & superbies. Quid enim est illud *alioqui*, nisi, si in fide non manseris. Ergo non mansuris minatur. Non mansuri autem sunt *οὐκ ἔχοντες*, qui verè non credunt. *Deinde* credentibus & stantibus fide non incutit metum casus vel excidij, sed hortatur ad timorem Dei, qui in modestia & humilitate consistit, quod ex antithesi patet: opponit enim τὸ ὑψηλὸν φρονεῖν & τὸ εὐθεῖν *altum sapere*, & *timere* ut contraria, quorum illud prohibet, hoc præcipit fidelibus: At manifestum est τῇ ὑψηλῇ φροσύνῃ *superbia* opponi contrariè τῇ ταπεινῇ φροσύνῃ, *humilitatē*. Illā igitur prohibet dicens:

Noli

Noli altum sapere: Hanc præcipit cum dicit: *Sed time, pempe Deum*. Atqui timor Dei, modestia, & humilitas adeò non minuit aut tollit fiduciam, vt potius confirmet. Est enim timor Dei & humilitas vt initium sapientiæ, ita fidei perpetua nota & fructus, promissionem expressam gratiæ Dei habens: *Superbis enim resistit, humilibus dat gratiam*.

Eòdem recidit solutio per distinctionem *maioris*: Cui credenti & stanti superest metus lapsus futuri, absolute, & simpliciter, siue superbiat, caueat lapsum, siue non: ei nulla potest esse certitudo. At credentibus & stantibus in fide superest metus ille non absolute, sed sub conditione, si nò maneant in fide & humilitate, sed superbiant, lasciuiant, & sic deficient: Atqui verè credentes immutabiliter in fide & humilitate permanent, neq; contra Deum superbiunt. *Qui enim confidunt in Iehoua: stant sicut mons Sion, nec commouebuntur in æternum* Psal. 125. 1. vt satis iam ostensum. Custodiuntur verò à superbia & lapsus præcipitio virtute Dei per fidem 1. Pet. 1. 5. Sic igitur Sophistica est consequentia à dicto secundum quid ad simpliciter, à conditionali ad categoricam, vel minor est falsa.

Bellarminus libris de Iustificatione, oppugnans certitudinem prædestinationis & stabiliens ἐποχὴν Pyrrhonianam, idē habet argumentū, quod breuius sic formatur:

Vbi timor, ibi nulla certitudo.

Omnes iubemur timere.

Nulla igitur certitudo.

Bell. lib.
3. cap. 12.
de Iustificatione.

RESPOND. I. Maior vera est de timore seruili, qui cū fidei certitudine non consistit: Talis enim est in diabolis: qui credunt, sed contremiscunt: talis in Caino: *Audiui vocem tuam, & timui*. De timore filiali, qui est timor Dei, modestiæ, & humilitatis, maior falsa. Neque enim hic timor tollit fidem, sed fouet, conseruat & auget. Videatur dubium VII. c. 10.

II. Est fallacia non causæ in minore: Iubemur enim timere, non dubitando de gratia, sed vitando peccata, superbiam, & offensionem Dei.

III. Comminationes illæ sunt indefinite spectantes propriè hypocritas in corpore Ecclesiæ latentes: qui credunt & stant fide tantum, quæ creditur, h. e., doctrinæ

professione; sed non credunt & stant fide, *QVA creditur* hoc est, vera cordis fiducia. De his igitur solis vera est minor, & datur totum argumentum. De verè fidelibus minor est falsa.

Instat Stapletonus. I. Apostolus hortatur gentes ad submissionē, ex naturā fidei, quatenus potest amitti, sicut Iudæi eam amiserunt. Ergo fides potest amitti.

Resp. I. De natura fidei fictæ datur totum. Multi cum credunt & stant fide non vera, sed ficta ad tempus, tandē excidunt & exciduntur. De fide vera falsum est antecedens. Neque enim huius natura est posse penitus deficere: quia immortalis est ex immortali semine, & virtute Dei, atque intercessionē Christi custoditur, ne deficiat in electis. Iudæi verò nec fictam, nec veram fidem Christi, sed absolutam infidelitatem habuerunt: Non ergo fidem, quam non habuerunt, amiserunt.

Instat II. Apostolus Phil. 2. hortatur, *ut cum timore & tremore operemur salutem nostram.* Ergo fideles debent timere lapsus & excidium.

Resp. De timore cautionis & sollicitudinis consequēs non negatur. Debent enim fideles timere, h. e, sollicitè cauere lapsus, ac providere, ne securitate sese in excidij discrimen conijciant. Hunc timorem fides ipsa ex se gignit, hancq; curam postulat. At de timore dubitationis aut diffidentię de gratia Dei, falsum est antecedens. Ad talem enim metum fideles hortari esset Deum manifestè arguere mendacij, & promissionibus eius fidem derogare. Non igitur ad dubitationem aut metum damnationis Apostol⁹ nos hortatur, sed excitat ad providā humilitatem, ne in salutis cura simus vel frigidi, vel superbi, néve aduersus Deū & fratres nos efferamus donorum fiduciā. Hoc euincit ratio ibi addita: *Deus enim est, qui efficit in vobis velle & perficere, &c.* alioqui consequentia nulla esset. Argumentū enim est ab efficiente: Deus efficit velle & perficere: Ergo operamini salutem vestram in timore & tremore. Valet negatiuè: Si initium, medium, finis salutis non est ex nobis: ne ergo superbia-mus: & affirmatiuè: Si tota est ex Deo: Deū ergo timeamus, & sollicitè inuocemus, ut det velle & perficere. Neq; .n. Deus dat dona sua stertentib. aut superbis, sed cū humilitate petentib. Deprauant igitur *Bellarminus & Sta-*

pletonus

Petronus argumētū Apostoli dicēdo, quod fidelib. incutiatur timor dubitationis, ne quid certi de salute sibi p-mittāt: quia sit penes Deū eā dare vel non &c. Repugnat hæc glossa Apostoli scopo, & promissionib. Euāgelij, q̄ iubent nos nō dubitare sed cōfidere, quia salus nostra in Dei manu est. Vult. n. certō hanc dare petentibus: *Petite & accipietis. Si cui deest sapientia postulet à Deo, qui dat omnibus benignè, nec exprobrat, & dabitur ei: sed postulet cū fide nihil disceptans, qui enim disceptat, similis est fluctui maris.* Hoc dictum ἐπιχλῶ manifestè elidit.

Instat III. Omnis timor habet aliquā dubitationē coniunctā. At fides est cū timore. Ergo habet dubitationē.

Resp. Sunt quatuor termini. De timore serui loquitur maior: de filiali minor: alioqui vtraque præmissarū est falsa. Si. n. metus dubitationis nō est in charitate, i. Io. 4. 18. multō minus est in fide, quæ est πνευματικὴ & charitatis mater.

Instat IV. Apostolus dicit. *Time ne à fide tua per incredulitatem excidas: & ubi excideris à Deo reproberis, & penitus exscindaris, sicuti Iudæi propter incredulitatem excisi sunt:* Ergo credentes possunt excidere per incredulitatem reprobari & penitus exscindi.

Respond. De hypocritis stantib. fide ficta, seu habentibus tantum professionē fidei datur glossa: De verè credentibus falsum est antecedens. Hos. n. hortatur ad timorē modestiæ & humilitatis, quæ studium cauendi lapsus, & manendī in fide excitat in electis: qui proinde finaliter non excidunt, nec reprobantur.

Instat V. Quod nō est obiectū fidei, nō potest fide haberi: Securitas salutis particularis nō est obiectū fidei, quia nullo Dei verbo est reuelata: Ergo nō potest fide haberi.

Resp. Primū cōcessa minore, sophista ludit ὁμωνυμία fidei, q̄ & qua creditur. Et si. n. particularis certitudo salutis nō esset fidei. QVAE CREDITVR: satis esse obiectū fidei QVA CREDITVR, h. e., πνευματικῆς nostræ q̄ vniuersalib. promissionib. nititur. Sed II. minor falsa est, cū suaratione. Securitas. n. salutis particularis mihi, tibi, est p-missa verbo. *Si tu credideris seruaberis* Rom. 10. Ergo &c. Deniq; ut maximè obiectum fidei nō esset: satis est esse effectū fidei: Particularē. n. certitudinē salutis fides vera efficit in cordib. singulorum fidelium: alioqui fides, h. e.,

μεροῖς non esset. Spiritus enim Dei contestatur spiritui nostro, quod simus filij Dei. At etiam effecta fidei fide habentur, id est, obtinentur & seruantur.

Instat V I. Apostolus iubet timere non circa ipsam fidem, vt de illis quæ fides docet dubitemus: sed de conseruatione fidei, ne eâ tandem excidamus.

Respond. Hæc glossa se implicat. Nam dubitare de conseruatione fidei, est dubitare de eo quod fides docet, imò est fidem non habere. Conseruatio enim fidei est promissa fidelibus, Ier. 32. *Dabo timorem meum in corda eorum vt non recedant à me*, hoc est, interprete Augustino, vt *mibi* PERSEVERANTER *adhareant*. &c. Qui ergo fidem huius promissionis habet de conseruatione fidei, non dubitat: aut si dubitat, fidem promissioni non habet, & Deum mendacij arguit.

Instat V I I. Apostolus dehortatur à timore superbix & securitatis, per quem amittitur fides. At superbia & securitas potest omnibus obrepere. Ergo etiam amitti fides.

Respond. de hypocritis & fide *QVAE* creditur, datur totum, de verè credentibus, & fide *QVA* creditur, negatur minor. Nunquam enim Deus electos finit cò superbix & securitatis delabi, vt fide excidant iuxta promissionem: *Iustus si ceciderit, non collidetur, quia Dominus supponit manum. Dabo timorem meum in cor eorum, vt non recedant à me.*

Instat V I I I. Vbi certa conditio edomandæ carnis apponitur, nulla salutis ex sola fide securitas, nullaque certitudo consistere potest. At promissioni salutis certa conditio edomandæ carnis apponitur: nempe stantes in fide perseuerare, & à fide non excidere, si doment carnem (sic loquitur *Calvinus*) hoc est, si caueant lapsus & securitatem. Ergo nulla potest esse certitudo.

Respond. Sophista ludit *ἀπὸρροπία* vocis *certa*, quæ ambigüe significat conditionem certam, hoc est, definitam aliquam, oppositam promiscuæ vel non definitæ, & conditionem certam, hoc est, infallibilem oppositam dubiæ & incertæ. Maior ergo limitanda, & tunc demum vera est, si conditio illa tantum sit *certa*, hoc est, definita, non etiam *certa*, hoc est, infallibiliter ponenda in fidelibus, sed dubia: si item ab ea tanquam à causa pendeat certitudo: Fal-

do: Falsa verò, si conditio illa infallibiliter ponatur in credentibus, neque ab ea ut à causa pendeat certitudo, sed ipsa potius à fide & certitudine pendeat, ut certum effectum. Cum tali enim cōditione fidei securitas & certitudo consistere potest. Atqui non illo sed isto modo se habet conditio edomandæ carnis in verè fidelibus. Eadem enim Dei gratiâ, quâ fidem habent, & per fidem salutis sunt certi etiam habent conditionem seu studium edomandæ carnis, licet inæqualiter. Aliquando enim fortius, aliquando remissiùs carnem edomant: Quod si aliquando carnis violentiâ superentur: tamen non totaliter succumbunt, sed reluctantur, donec rursus erigantur. Infallibiliter igitur ponitur conditio edomandæ carnis in electis ante vitæ exitum. Neque conditio seu studium hoc certitudinem efficit, sed potius ab ea efficitur. Non enim ideo salutis securi sumus quia carnem edomamus (quod & hypocritæ aliquando facere possunt) sed quia in fidei *πληροφορία* stamus, ideo edomare carnem satagimus, ne Deum benignum Patrem peccatis offendamus, & fidem atque consolationem nobis turbemus. Datur verò etiam regressus ab effectu ad causam. Quantò enim impensius edomandæ carni incumbimus: tantò magis in *πληροφορία* salutis corroboramur: quantumvis edomatio carnis *πληροφορίας* non causa sed effectus sit: sicut quantò fortius ambulamus tantò rectius valere cognoscimur, quantumvis ambulatio valetudinis non causa sed effectus sit: Ex effectu enim causæ *ἐνέργεια* cognoscitur.

Instat IX. Apostolus verè fidelibus minatur ruinam *Antid.* nisi perseuerent, h. e, si non perseuerent. Ergo est eis periculum ruinæ. *pag. 736. in marg.*

Respond. Et si totum possit concedi esse eis periculum conditionaliter, seu perseuerantiâ non posita, & quātum ad causas secundas: sophista tamen ineptissimè procedit à conditionali ad categoricam conditione non posita: ac si dicat: Cras erunt tenebræ nisi sol oriatur: Ergo erunt tenebræ. Atqui contrarium sequitur conditione posita. Cras enim sol orietur. Ergo non erunt tenebræ. Ita de verè fidelibus contrarium sequitur: certò perseuerant: non igitur est eis periculum. Nam ut prius fuit ostensum, perseuerantiæ conditio ponitur in electis infallibiliter, iuxta promissionem: *Dabo timorē meum in cor eorū*

rum, ut non recedant à me, h.e, ut mihi perseverenter adherereant, interprete Augustino. Ex quo consequitur, comminationem propriè nō dirigi ad verè fideles, in quibus ponitur, sed potius ad hypocritas fictè credētes, in quib. nō ponitur perseverantiæ cōditio. Alloquitur enim Apostolus totū corpus gentiliū: In quouis autem cœtu fidelium latent aliqui non verè credentes, professione tamen doctrinæ cōsentiētes. Hos igitur præcipuè terret Apostolus.

Aduersus hoc instat X. Qui stat fide, est verè fidelis non hypocrita. Apostolus ait: *Tu stas fide.* Ergo alloquitur verè fideles, non hypocritas.

Respond. Quatenus hæc exhortatio etiam ad verè fideles pertineat, ex textuali explicatione ad v. 22. repetatur. Quod tantum ad hos pertineat, negatur: neque hoc argumento conficitur, in quo est fallacia *ἐπινοίας*. Nam *stare in fide* dicuntur non modò qui credunt corde, sed etiam, qui fidem tantum habent professione. Ergo maior aut est limitāda, aut vniuersaliter neganda. Etiam Iudas & Simon Magus profitentes se credere, stabant fide: nec erant tamen verè fideles, sed hypocritæ. Sunt igitur verè fideles qui stant fide non tantum oris sed & cordis. Qui verò stant fide tantum oris, non cordis, hypocritæ sunt, tametsi verè fideles esse videantur. Unde falsum apparet, quod probationis loco affert sophista: non stare fide fictum Christianum: quia fidem qua stet non habet, sed simulat. Nam fictus Christianus tali fide stat, qualem habet, ficta nimirum & simulata, vel potius fidei professione, quam non simulat, sed verè habet: Cum. n. hanc abiicit, amittit quod verè habet, nempe fidei professionem & speciem, & simul quod verè non habet, habere tamen videtur nempe veram fidem non habere cognoscitur iuxta dictum: *A non habente auferetur id quod habet, seu videtur habere: Luc. 8. 18.*

Instat XI. Si Apostolus dicens vers. 19. *Dices fracti sunt rami, ut ego insererer:* allóqueretur falsò gloriātes de insitione, non respondisset: *Bene*, h.e, verè dicis: sed contradixisset: *Malè loqueris.* At respondit: *Bene:* Ergo non alloquitur falsò gloriātes, hoc est, hypocritas.

Respond. Falsa est connexio maioris. Nam etiam hypocritæ poterant verè gloriari de insitione externa in locum Iudæorum, & insitionem talem verè comprobant

Apostolus

Apostolus. Et de non verè, h. e, non spiritualiter infitis rectè potuit respondere, quod essent pro defractis ramis infiti oleæ, h. e, in societatem Ecclesiæ pro Iudæis afficti. Neque. n. omnes foris infiti Ecclesiæ per professionem oris, etiam intus sunt infiti Christo per fidem cordis. Nimis verò impudenter sophista duplicem hanc infitionē negat: quam & scriptura & experientia pulchrè confirmat. Non. n. Iudæus aut Christianus est, qui in propatulo talis est, inquit Apostolus Rom. 2. Nec omnis, qui dicet: *Domine, Domine ingredietur in regnum cælorum.* Item: *Habentes formam pietatis, sed vim eius abnegantes &c.*

Ad dictum quod obiicit Gal. 3. *Quotquot baptizati estis Christum induistis:* respondeat ei Lombardus: l. 4. d. 4. c. *Duobus modis Christum induere dicimur, vel assumptione sacramenti, vel rei perceptione &c.* Omnes igitur, qui in Christo baptizantur, Christum induunt, vel secundum sacramenti perceptionē, vel secundū vitæ sanctificationem.

Instat denique ex v. 22. Qui iubetur permanere in bonitate, is iam est in bonitate, nec est hypocrita: quoniam, interpretare Beza, permanere est in ea conditione manere ad quam Deus te euexit. Paulus quos alloquitur, iubet permanere in bonitate. Ergo iam erant in bonitate, nec erant hypocritæ.

Respond. Rursus maior aut est limitanda aut vniuersaliter neganda. Etsi. n. qui iubentur permanere in Dei benignitate, in ea esse præsumuntur, atque in ea sunt apparenter, seu charitatis iudicio, quæ omnes profitentes fidem habet pro verè fidelibus: tamen non omnes in ea verè sunt, Dei iudicio, sed aliqui fallunt Ecclesiam & pastores sua hypocrisi. Apostolus igitur charitatis canone præsumens omnes de fide consentientes esse in bonitate, omnes ut in ea permaneant rectè hortatur licet aliqui in ea verè non essent. De occultis. n. iudicare non est Ecclesiæ aut Doctorum eius. Sic igitur aduersus argutissimas argutias Stapletoni stat euidenter defensa veritas de bono perseuerantiæ sanctorum in fide.

D V B I V M XVIII.

Vtrum sub finem mundi omnes Iudæi sint conuertendi ad Christum?

D V B I V M XVIII. ex ver. 25. Vtrum locus ille Apostoli probet, sub finem mundi maximā copiā Iudæos ad Christum conuertendos.

RESPONSIO.

Tametsi in vtramque partem sint eruditorum probabiles rationes affirmans tamen sententia potius retinenda videtur.

I. Quia disertè sic sonat Apostoli oraculum, postquam plenitudo gentium introierit, totum Israel servatum iri. Totus verò Israel est tota gens Israelitica. Tota igitur cōuertetur ad Christum, extra quem nō est salus. Nec *totus Israel* hic significare potest allegoricè totam Ecclesiam ex gentibus collectam, cui aliqui forte Iudæi sese adiungent: Nam sic nullum Apostolus reuelasset mysterium, siquidem quotidie manifestum erat gentes maximo numero & aliquos etiam Iudæos ad fidem conuerti. Nec loqui Apostolum de spirituali, sed de carnali Israele ex vers. 12. 14. euincitur.

II. Manifestum est, Apostolum voluisse Iudæos peculiari encomio ornare, & consolatione erigere. At nisi credatur prædicere Israelitarum plenam conuersionem, nihil ad scopum dixisset.

III. Vaticinia Prophetica ver. 26. 27. allegata non de singularibus quibusdam Iudæis, sed de ipsa populi multitudine loquuntur. *Origenes* his addit ex *Hos. 2. Israel quæret salutem instigatus dicens apud semetipsum illud propheticum: Reuertar ad virum meum priorem, quoniam melius mihi erat ante quàm modo.*

Hos. 2.7.

IV. Etiam Iohanni Apocal. 7. videtur reuelata fuisse sub extremis temporibus futura Israelis plena cōuersio: quando quatuor angeli prohibentur nocere terræ & mari, donec obsignentur 14400. seruorum Dei in frontibus suis ex omnibus tribubus filiorum Israelis: *Ex tribu Iuda* 12000. & ex reliquis tribubus singulis totidem. Quod oraculum ad literam de conuersione Iudæorum planè intelligendum videtur: quoniam Israelitæ signati in frontibus ibi disertè discernuntur à signatis gentibus, populis & linguis reliquis ver. 9.

V. Adde, quòd ex populis antiquissimis soli Iudæi in tam variis casibus, captiuitate, & dispersione perstant & seruantur adhuc ciuili victu & religione ab omnibus separati: inde ab orbe condito originem & historiã suam conseruantes. Id haud dubiè admirandum, & singulare est opus Dei: quod indubitatò arguit, hunc populum ad aliquam

aliquam futuram salutem conseruari.

V I. Denique Patres complures in hanc sententiam inclinant, quod ingressa gentium plenitudine etiam Iudæi sint reuersuri ad Christum. Origenes: *Si pro eo ut introiret gentium plenitudo cœcitas facta est in Israel pro omnibus quæ fecerunt: sine dubio cum ingressa fuerit gentium plenitudo, cœcitas cessabit.*

Videatur etiam Chrysostomus Homil. 12. de verb. Domini in Marc. Tom. 2. cum agit de ficu verbo Domini arefacta. Hilarius lib. 11. de Trin. & sup. Psal. 58. & 60. Augustinus quæst. 148. super Genesin vtrunque sententiam refert. Item Ambrosius & Hieronymus in hunc locum. Dionysius Carth. *Totus Israel, id est, totus populus Iudeorum saluus fiet credendo in Christum.*

Qui verò negantem sequuntur opinionem obijciunt:

I. Quod totus Israel allegoricè significare possit totum Dei populum, ex gentibus & Iudæis aliquibus collectum. Sed multa huic rationi obstare, iam est ostensum.

II. Quod nunquam totus Israel ita saluandus sit, quin aliqui pereant. Verum non ita est accipienda vox *totus*, quasi nullus Iudæus secundum carnem sit excludendus: sicut nec plenitudo gentium singula gentilium indiuidua includit: Sed vtrâque voce multitudo seu ingens numerus significatur, seu plenitudo electorum ex gentibus: sicut rectè Haymo: *Plenitudo hæc non ad numerum cunctorum pertinet, sed ad numerum à Deo præfinitum.*

III. Quod Christus prædixit Luc. 18. vix vllam se repperiturum fidem in terris sub vltimum aduentum. Sed respondetur: Christum ibi extenuare numerum fidelium sub tempora extrema respectu multitudinis impiæ in mundo: quæ ut tunc erat multò maxima, ita postremis temporibus longè maior sit futura, quàm multitudo fidelium, licet & hæc magna erit. Aliqui ita conciliant, paucos futuros fideles latenter regnante Antichristo & totum mundum seducente: At eo detecto & paulatim confecto rursus multam fore fidem, & tunc totum Israël conuertendum. Sic & Lyra: *Omnis Israel saluus fiet in fine mundi detecta falsitate Antichristi, quia tunc Iudæi constanter mortem suscipient pro fide Christi.* Hæc probabili fide tenentur. Sed cum sint de mysterio, definite nihil licet. Orandus est Dominus, ut gentis suæ misere-

reatur, atque cauendum, ne per nos ponatur obex implendo mysterio. Ascribam iudicium Origenis de hoc mysterio: Dixerat cœcitatē Israelis cessaturam, postquam introierit plenitudo gentium. Postea verò subdit: *Quis autem sit iste omnis Israel, qui saluus fiet, & quæ erit ista plenitudo etiam gentium: unus solus nouit, & unigenitus eius, & si qui fortè amici eius etiam, &c.*

D V B I V M X I X .

An dona & vocatio Dei ut dicuntur, ita verè sint ἀμεταμέλητα seu absque pœnitentia.

D V B I V M X I X . ex ver. 29. videntur dona & vocatio Dei non esse absque pœnitentia?

Gen. 6. I. Quia legitur in Scripturis, Deum pœnituisse, quod
1. Sam. 15. creasset hominem: & quod Saulem fecisset Regem Israë-
Jerem. 18. lis, &c. Apud Ieremiam quoque cap. 18. dicit Deus: *Pœnitebit me boni, quod promiseram genti aut regno, si ad iniquitatem declinauerit.*

II. Apostolus ipse dixerat, nonnullos ramos ex olea defractos esse, & Deum rursus posse inferere quos defregerat: contra excidere, quos inseruerat.

III. Historiæ testantur, dona & vocationem Dei in plurimis gentibus Asiaticis, Syris, Arabibus, Ægyptijs, Africanis, Græcis, &c. non fuisse ἀμεταμέλητα: quoniam excisæ sunt ex olea in quam bonitate Dei fuerant insitæ.

R E S P O N S I O .

Sed contra est I. Quod Apostolus ex Spiritu Dei hoc scribens mentiri non potuit: & nisi verum ac firmum esset dictum, argumentum Apostoli ad probandam constantiam dilectionis Dei erga suam gentem ab immutabilitate donorum eius, nihil conficeret.

II. Deus apertè in Scripturis immutabilitatem voluntatis & consilij sibi tribuit: Malach. 3. *Ego Deus, & non mutor.* Num. 23. *Non est Deus quasi homo, ut mentiatur, nec ut filius hominis ut mutetur.* Ies. 46. *Consilium meum stabit, & omnem voluntatem meam faciam.* Expressè etiam dicitur Deus ἀμεταμέλητος, quem pœnitere non possit. 1. Sam. 15. *Triumphator in Israel non mentietur, neque pœnitentia ducetur. Non enim homo est ut pœniteat eum.* Psal. 110. *Iurauit Dominus & non pœnitebit eum: tu es sacerdos in æternum, &c.* Iacob. 1. *Apud quem non est transmutatio aut conuersionis obumbratio.*

III. In

III. In Deum non cadit ægritudo aut vlla animi passio, cum sit simplicissimus, optimus & ἀπαθής: proinde nec pœnitentia.

IV. Nullæ etiam immutabilitatis, aut pœnitudinis *Pœnitudinis causæ* causæ Deo competunt, vt sunt intellectus finitus, non omnia semper cogitans aut præuidens: voluntas flexibilis aliud alio tempore eligens & quandoque eligendo aberrans, error consilij verus aut apparens, quando intellectus non vidit, aut voluntas non elegit verum bonum: denique impotentia, quæ quia in consilijs rectè vel secus initis exsequendis sæpe deficit, ab iis desistere cogitur. Nihil horum in Deum cadere potest: cuius sapientia infinita, voluntas optima: consilium immutabile, potentia immanens. Vere igitur Deus ἀμεταμέλητος, proinde consilia & dona eius etiam ἀμεταμέλητα.

Ad opposita verò argumenta dicendum.

Ad I. Pœnitentiam in Scripturis aliquando attribui Deo per ἀνθρώπου πείθειαν, seu humano more, quando facit similia ijs, quos pœnitet consilij aut facti. Hi enim cognito errore cum dolore improbant prius consilium aut factum, & mutata voluntate cessant agere quod agebant, & aliud agunt aut faciunt quàm prius: Ex mutatione autem factorum mutatio animi cognoscitur. Sic Deus dicitur pœnititudine duci non propriè, sed quadam similitudine, quando mutat euentus, & aliter agit quàm prius, quasi prioris consilij aut facti eum pœniteret. Sed *Deus quò modo dicatur pœnitentia Dei legatur Aug. de C. D. l. 15. c. 25. & l. 17. c. 7. caratur pœnitentia* Consulatur & loci communes nostrorum Doctorum: *nititudine duci.* Commentario etiam nostro in Genesin ad c. 6. explicati fusius.

Ad II. & III. responderetur cum Deus ingratos publicè vel priuatim punit priuatione sui verbi, cæcitate & abiectione, quod fecit Iudæis & plurimis Ecclesiis Christianis in Oriente & Austro: id non facit aliqua ductus pœnititudine donorum, quæ prius dederat, aut mutatione consilij & voluntatis. Sed iuxta æternum & immutabile consilium suum, quo præcognitum, definitum, atque statutum habet, quoscunque priuatos vel totos cæcus infidelitate, securitate aut petulantia vltionem abijcientes dona & vocationem diuinam, iisdem iusto iudicio priuare: quod dum facit: neq; iniustus est, neq; incostans;

Nam iustum est plectere ingratos: & sicuti talem iustitiæ executionem aduersus ingratos ab æterno decreuit: ita etiam in verbo suo est præminatus. Ier. 18. *Pœnitebit me boni, &c.* Apo. 2. 5. *Mouebo candelabrū tuum è loco suo nisi resipueris.* Quod igitur Deus & ramos naturales oleæ defraetos abiecit, & plurimarum Ecclesiarū candelabra loco mouit, penitusq; reiecit, nulla Dei inconstantia, sed hominum ingratorum culpā factum esse, est statuendū.

DVBIVM XX.

An ex eo quod dona & vocatio Dei dicuntur ἀμεταμέλητα certitudo gratiæ semel acceptæ colligi possit?

DVBIVM XX. ex eodem: videtur ex ἀμεταμέλεια donorum & vocationis Dei non sequi illa, quam nos statui-
mus, gratiæ & salutis πληροφεία.

Staplan-
tid. pag.
750.

I. Quia fatente Caluino & Martyre dictum Apostoli non de singulari cuiusque electione, sed de totius gentis Iudaicæ communi adoptione accipiendum sit. Atqui hæc communis adoptio & vocatio gentis fuit mutabilis: quoniam gens Iudaica donis & vocatione illa excidit: Confirmant etiam communis adoptionis mutabilitatem Ecclesiarum plurimarum, quæ vt modo est dictum vocatione exciderunt, exempla. Sic Stapletonus.

II. Quia dona & vocatio Dei dicuntur ἀμεταμέλητα non per se, quasi sint immutabilia, & quibus semel data sunt, iis debeant esse rata & perpetua: sed respectu euentus, quia nunquam conferuntur frustra: sed maiore utilitate ab vnīs (si ingrati sint) transferuntur ad alios. Nam tunc donorum nos pœnitet, quando sine fructu nobis pereunt. Sed non pœnitet facere iacturam pro maiore bono: Vt pios non pœnitet Christi gratiā facere iacturam domus vel agri: quoniam centuplum recipient. Nunquam ergo Deus habet causam pœnitendi de donis, quando quam vnus amittit coronam, alius accipit: & sic non de vocatione patribus facta pœnituit, quando Iudæorum ruina fuit salus gentium. Sic Stapletonus deprauat insignem Apostoli sententiam: vt nulla inde videatur elici posse donorum & vocationis Dei, ac multò minus electionis, quantum ad singulos, certitudo.

RESPONSIO.

Sed contrà est: quod Apostolus concludit Iudæorum gentem certò diligì à Deo propter patres, hoc est, propter

pter fœderis gratiam apud Patres olim depositam, eoq;
olim conuertendam esse: quia dona & vocatio Dei sint
ἀμεταμέλητα. Atqui nihil conficeret, si non intelligeret esse
immutabilia, sicut quibus semel conferuntur, eis nun-
quam auferantur, sed eâdem Dei virtute, qua sunt data,
conseruentur. Quod si de gente Iudaica, quæ nondum
credebat in Christum, firmiter conclusit Apostolus, esse
aliquando restituendam eò quod gratia olim ei decreta
atque concessa penitus irrita esse non possit: quantò fir-
mius singuli, qui in Christum credunt, concludere de-
bent, dona & vocationem salutis sibi concessa apud
Deum fore *ἀμεταμέλητα*, vt nunquam his excidant.

Ad corruptelas Stapletoni.

Ad argumentum I. non negatur de communi gentis
Iudaicæ, hoc est, fœderali dignitate propriè loqui &
hanc *ἀμεταμέλητον* in Deo pronunciare Apostolum: sed ne-
gatur hinc *πληροσφορίαν* singulorum non confici. Imò à mi-
nori ad maius firmissimè conficitur. Si enim de gratia
communi, & quidem aliena Apostolus rectè pronunciat
esse Deo *ἀμεταμέλητον*, quantò magis de gratia propria fi-
deles idem statuere debent. Fideles enim electi sunt, &
electionis minimè dubium in se habent documentum:
Fides quandoquidem vera dicitur electorum, quia ele-
ctionis est certum effectum & argumentum. Vnde Apo-
stolus ex fide Thessalonicensium eos electos esse colli-
git. At electio est *ἀμεταμέλητος*, & electi certò assequuntur:
De donis igitur fidei & vocationis suæ certi esse pos-
sunt.

I. Thes. i.
4.

Quantum ad vocationem & adoptionem, qua Iudæi
& multæ Ecclesiæ Christianæ exciderunt, plurimiq; a-
postatæ subinde excidunt, distinguenda est interna ab
externa: Hæc mutabilis est: & secundum hanc Iudæi &
Christiani tantùm vocati exciderunt sanè. De hac enim
dicitur: *Multī vocatī, paucī electī*. At illa interna immu-
tabilis est & *ἀμεταμέλητος* Deo: quoniam ex prædestinatio-
ne fuit. *Quos autem prædestinauit Deus, hos & vocauit,
iustificauit, glorificauit*. Et quantumuis non sit ista vni-
uersalis omnium, sed singularis & propria electorum,
sæpe tamen Deus istam cum illa genti vel cœui alicui
singulari gratia asstringit, licet non continuò actu, sed
interpolato, aliquando propter interuenientia certo-

Vocatio
externa
excidere
potest sed
non inter-
na.

rum indiuiduorum peccata & pœnas. Et sic Apostolus vocationem non modò externam, quæ peccatis abrupta fuerat, sed etiam internam, quæ occulta referuabatur in Dei consilio, Iudaicæ genti accommodat, atque ex ea argumentatur, Iudæos denuò conuertendos esse. Vnde nō defunt, qui colligant eas gentium nationes, quæ olim ad fidem Christi vocatæ, iam in defectione detinentur, aliquando ad fidem Christi reuersuras esse. Verum ista à *ἡμῶν* deō optare licet, non definire.

Ad II. quod attinet, argutia *Stapletoni* est noua & aliena. Varia quidem hæc aurea gnome Apostoli subiit interpretum iudicia. *Chrysostomus* planè silentio transijt, quem sequitur *Theophylactus*, fortè quia libero arbitrio & mutabilitati gratiæ videbatur non bene conuenire.

Origenes. re. *Origenes* non omninò incommode de constantia electionis Dei erga semè electum interpretatur. Ex Latinis *Ambrosius* refert ad baptismum, quod illi, qui tinguntur gratis habeant condonationem peccatorum, neque ad vllam pœnitentiam Ecclesiasticam adigantur. Sine pœnitentia sunt dona & vocatio Dei: Verum est, inquit, quia

Ambrosii gratia Dei in baptismo non quarit gemitum aut planctum, aut opus aliquod: nisi solam ex corde professionem. Qui lapsus tanti viri enormis est ex fontium Græcorum ignorantia siue neglectu profectus. Atqui ἀμεταμέλητα dicuntur dona Dei & vocatio, non hominum, sed Dei respectu, quod eum illorum non pœniteat. Ad hominum pœnitentiā absurdè refertur: Nam hæc aut interna erit, aut externa Ecclesiastica. De interna falsum erit, quod vocatio Dei pœnitentiam & conuersionem cordis nō requirat in adultis. Iohannes enim prædicauit baptismum pœnitentiæ, & Petrus Act. 2. baptizandis præcipit pœnitentiam. De ecclesiastica accipi non potest, quoniam hæc multò post tempora Apostolorum introduci cœpit. Neque Græca verba glossam hanc patiuntur. Nam vocatio & χάρισμα dicuntur esse ἀμεταμέλητα impœnitibilia, hoc est, carere pœnitentia. At iuxta glossam non dona, sed peccata prius admissa essent dicenda ἀμεταμέλητα, quod scilicet de illis non exigatur pœnitentia in baptizandis. De peccatis enim debet esse pœnitentia, non de donis Dei. Istam *Ambrosii* interpretationem tametsi aliqui deinceps etiam attigerint: nemo tamen omnium est.

est, qui de Stapletoni glossa somniauerit. Nō nego, ratio- *Stapletoni glossa*
ne euentus Deū vocationis suæ & donorū pœnitere nū- *aliena à*
quam: Sed Apostoli Argumentū eā nullo modo patitur. *mente A-*
Nihil. n. ex ἀμεταμέλεια donorū & vocationis Dei pro Iu- *postoli.*
dæorū conuersione futura, sed planè contrariū conclu-
deret, si Deum ideo non pœnitere vocationis suæ dice-
retur, quia eam maiori vtilitate à Iudæis transtulerit ad
gentes. Neque ideo etiam habere locum potest, quod
consilium Dei fuit vocationis suæ non in gentibus dū-
taxat, sed in Iudæis ipsis fructum capere. Atqui haberet
certè Deus pœnitudoinis causam, si omni vocationis fru-
ctu in Iudæis excidisset. Vt igitur argumentatio Aposto-
li firma stet, necesse est causam de immutabilitate do-
norum Dei interpretari. Impœnitibilia igitur, vt sic di-
cam, sunt Dei dona & vocatio, quia sunt immutabilia.
Pœnitentia enim est mutationis causa: Vbi igitur nulla
pœnitentia, ibi nulla mutatio.

Et sic Lyra etiam rectè: *Dona, inquit, & vocatio Dei,*
h. e., promissa facta patribus de donis eorum semini fiendis,
sunt sine pœnitentia, h. e., sine mutabilitate: quia apud Deum
non est transmutatio.

Sic Haymo in hunc locum: *Pœnitentia pro mutatione*
accipitur nonnunquam in S. scriptura: sicut habes Domino
dicente ad Samuelem; Pœnitet me regem fecisse Saul super
Israel: unge filium Isai: Dum præcipit ungi filium Isai, ostē-
dit immutare se dispositionem facti sui, &c. Igitur sine mu-
tatione sunt dona & vocatio Dei in his, de quibus supra
lectum est: *Quos prædestinauit, hos & vocauit: non in his de*
quibus dicitur, multi sunt vocati, pauci electi: Addit qui-
dem Haymo glossam Ambrosij sed non probat.

Addo his Dionysium Carthus. *Sine pœnitentia, inquit,*
h. e., sine variatione propositi & dolore: sunt dona & voca-
tio Dei, qua vocat vel vocare decreuit electos ad gratiam,
h. e., Deum non pœnitet hoc, quod aliquibus Iudæorum de-
creuit atque promisit salutē conferre. Idcirco sicut promisit
Patriarchis conuersionē Iudæorū, sic fiet. Vnde scriptum est:
porro triumphator in Israel pœnitudoine non flectetur.

Deniq; Gagneus Parisinus Theologus in hunc locū; *Α-*
μεταμέλεια ad verbū impœnitibilia sunt dona Dei & voca-
tio, h. e., huiusmodi, quod nō est super his sententiā mutaturus
Deus. Sic igitur contortā & nouiter cōfictā esse glossam
Stapletoni apparet.

An Deus concludendo omnes sub contumacia arguatur esse causa contumaciae?

DVB. XXI. ex v. 32. Vtrum quia Deus dicitur cōcluisse omnes sub contumacia seu incredulitate, ideo effector sit contumaciae hominū. Qui. n. concludit alium carcere, est incarcerationis causa. Deus conclusit omnes homines in contumacia quasi carcere quodam: videtur ergo contumaciae causa & effector esse: contra David: *Deus volens iniquitatem tu non es.*

R E S P O N S I O.

Plus concluditur, quā sequitur ex præmissis. Non. n. inferri potest, Deum esse causam cōtumaciae, sed tātum, esse causam conclusionis in contumacia: sicut nō sequitur, Iudicem, qui concludit facinorosum catena & carcere, esse facinorum vel catenae & carceris, sed tantum incarcerationis causam: id quod Iudici tribuitur meritō & iustissimē. Nam facinorosum incarcerare & plectere, est opus iustitiae. Ita Deum causam esse conclusionis omnium hominum in contumaciae carcere, agnoscendū est: Scriptura enim hoc asserit: tanquam iustitiae diuinae singulare opus. Omnes enim tam Iudaeos quā gentiles in contumacia conclusit Deus: omnes eadem erroris catena, & cœcitatē carcere conclusos tenet, vt iustus iudex. *Modum conclusionis* aliquatenus declarauimus in textu. Is autem triplex videtur.

*Deus quo
modo cō-
cluserit
omnes
sub pec-
cato.*

Primò huc conclusit omnes, permittendo ruere in cœcitatē & contumaciam. Hoc est aliquid, sed non satis: itaō improprium: neque enim iudex propriē dicitur concludere facinorosum carcere, cum includi permittit: sed ipsius etiam accedere oportet voluntatem & auctoritatem.

Secundò igitur conclusit Deus omnes sua lege, quā omnes pronunciat reos & sub damnatione esse: *Morte morieris: Maledictus omnis, &c.* Sic *Chrysostomus* interpretatur: *conclusit*, hoc est, *arguit, conuincit omnes infidelitatis*. Sed neque hoc totum. Nam iudex non tantum accusatione & sententia, sed etiam executione reos catenis & carcere mulctat.

Tertiò itaq; Scriptura facit Deum homines punientē ipsa incredulitate & cœcitate: sic enim supra: *propterea*

tradidit

Tradidit eos Deus in reprobum sensum & passiones foedas: Deus indurat quos vult: Deus dedit eis Spiritum compunctionis, oculos ad non videndum. Hæc sunt iusta iudicis cœlestis iudicia, ad quæ pertinet ista conclusio omnium hominum in incredulitate, quasi in tenebricoso carcere, vnde nulli pateat exitus nisi per misericordiam cœlestis iudicis. Hoc nisi agnoscatur, non potest agnosci Dei misericordia, cuius patefaciendæ causæ omnes tenentur conclusi.

Hic conclusionis modus adeo non facit Deum con- rumaciæ causam, vt hac culpa eum maximè liberet, iustitiam verò eius maximè illustret. Vt enim iudex incarcerando facinorosum non facit talem: sed quia talis est suâ malitiâ effectus, ideo incarcerat, & mulctando eius facinora se iustum declarat: Ita iudex mundi Deus concludendo omnes homines in incredulitate, non facit incredulos aut contumaces: sed quia tales sunt Satanæ malitiâ & sua voluntate effecti, ideo carcere hoc conclusos detinet, & non solum legis sententiam in eos stringendo, sed etiam damnationis pœnam irrogando se iustum esse declarat. Hoc solum interest, quod carcer, quo humanus iudex reos concludit, nunquam ipse peccatum est, sed tantum peccati pœna. At carcer, quo cœlestis iudex homines concludit, sæpe est non tantum peccati pœna, sed etiam peccatum; quoniam Deus occulto, semper autem iusto iudicio quandoque peccata peccatis punit, & pœnas peccatorum præcedentiū causas peccatorum sequentium facit. Quis dicat, Achabum non peccasse credendo spiritui mendaci? (inquit August. l. 5. c. 3. cont. Iul. Pelag.) Quis dicat hoc peccatum pœnam nō fuisse peccati, venientem de iudicio Dei, ad quem legis mendacem spiritum siue missum siue promissum? Et postea: Tradidit Deus in passiones ignominie Rom. 1. ps. 139. vt fiant quæ non conueniunt: sed ipse conueniēter tradit & sunt eadem peccata & peccatorum supplicia præteritorum, & suppliciorum merita futurorum: Sicut tradidit Achab in pseudoprophetarum mendacium: sicut tradidit Roboam in falsum cōsiliū. Facit hæc miris & ineffabilibus modis, qui nouit iusta iudicia sua non solum in corporibus hominum, sed & in ipsis cordibus operari: Qui non facit voluntates malas, sed utitur eis vt voluerit, cum aliquid iniquè velle non possit.

Conclusio
omnium
sub pic-
cato Dei
omnium
maximè
culpa li-
berat.

Vide dubium XVII. cap. 1. & dub. XVI. cap. 9. & dub. VII. supra.

DVBIUM XXII.

Vtrum, quia Deus omnium miseretur, tollatur aliquorum electio & reprobatio, & omnes homines sint seruandi?

DVBIUM XXII. ex eodem: *ut omnium miseretur: vtrum hinc conficiatur, misericordiam Dei esse vniuersalem, & ideò omnes homines esse electos & seruandos, nullos reprobos & damnandos. Quorum enim Deus miseretur, ij sunt electi & seruandi, non reprobi & damnandi. Omnium hominū Deus miseretur. Omnes igitur homines sunt electi & seruandi, nulli reprobi & damnandi.*

RESPONSIO.

Sed contra est, quod dicitur.

I. *Miseretur quorum vult, quos vult indurat. Ergo aliquorum non miseretur.*

II. *Electio obtinuit: reliqui obduruerunt. Ergo non est vniuersalis electio.*

III. *Multi vocati pauci electi nō igitur omnes electi.*

IV. *Porta angusta & via stricta est, quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui inueniunt eam, lata autem porta, & spaciōsa via, quæ adducit in exitiū, & multi sunt qui ambulāt per eā: Nō oēs qui dicūt: domine domine, ingrediētur in regnū cœlorū. Item iudex in extremo iudicio omnes gentes separabit vt pastor separat oues ab hœdis: Ergo non omnes sunt seruandi, sed plurimi damnandi.*

Ad argument respondetur I. distinctione misericordiæ Dei in maiore, quæ vera est de iis tantum, quorum Deus miseretur misericordia speciali ad dandum bonum fidei & regenerationis: de qua misericordia Apostolus cap. 9. dixit: non est volentis, neque currentis, sed misereantis Dei: Miserebor cuius miserebor: Miseretur cuius vult: non verò de iis, quorū miseretur tātū misericordia generali ad dādū aliqua bona, sed nō bonū fidei & vitæ æternæ: de qua misericordia dicitur Sap. 11. Omnia quæ sūt diligis &c.

II. *Minor est falsa. Neque enim Apostolus dicit absolute: Deus omnium miseretur: sed omnes conclusit sub contumacia, ut omnium miseretur: nec est sensus, vt omnes & singulos homines misericordia speciali donaret, & saluos*

Matth.
I. 13.

& saluos faceret. Hoc enim Deus non facit, & ideo cognoscitur quòd facere non velit: alioqui vel mutasset consilium, vel fine & voluntate sua frustraretur.

Nec dici potest quòd voluntate & malitia hominum impediatur id facere. Voluntati enim eius quis resistet? Et certè Deus hoc ipso argueretur impotentia, & derogaretur eius bonitati, quia vel non posset, vel non vellet voluntatem hominum malam mutare in melius. *Non est verò dubitandum*, inquit August. *voluntati Dei, qui in cælo & in terra omnia quacunque voluit fecit, & qui etiā illa quæ futura sunt fecit, humanas voluntates non posse resistere, quo minus faciat ipse, quod vult: quandoquidem etiam de ipsis hominum voluntatib. quod vult facit.* Et ibid. *Si ergò cum voluerit reges in terra Deus constituere, magis habet in potestate voluntates hominum, quàm ipsi suas, quis alius facit, ut salubris sit corruptio &c.* Sensus porro Apostoli in textuali explicatione collatione huius loci cū simili, qui est Gal. 3. illustrauimus. Vniuersalis omnes & omnium utroque versus membro distributiue significat quod omnes tam Iudæos quàm gentes concluderit Deus sub contumacia, ut omnium tam Iudæorum & gentiliū miseretur h.e. ut nulli siue Iudæi, siue gentiles nisi per misericordiam Dei seruarentur. Nulli autem ex his vel illis seruantur per Dei misericordiam nisi electi: & ideo rectè Dionysius Carthus. *Ut omnium misereatur. h.e. quosdam ex omnibus illis conuerteret & saluaret.* Sic interpretatur August. & hoc & illud dictū Apostoli 1. Tim. 2. *Qui vult omnes homines saluos fieri* Enchir. ad Laur. c. 103. Et epi. 105. 107. & De Spiritu & lit. c. 33. contra aduers. legis l. 1. c. 14. Et de cor. & gratia c. 14. Videatur dub. XI. XII. & XV. cap. 9. & dub. IX. cap. 10.

De cor.

& Grat.

c. 14.

LOCORVM COMMVNIVM

ANNOT. IN CAP. XI. AD ROM.

Locvs I. ex v. 1. 2. de præscientia Dei.

An sit in Deo aliqua præscientia? Act. 15. nota sunt ab æterno.

Quid sit? Æterna in Deo rerum & euentuum omnium antequam essent præuisio.

Quot modis in scripturis Deo tribuatur?

Quatuor: latissimè, latè, strictè, strictissimè, vt est explicatum dub. II. Reuocantur hi modi ad duos, *latissimum* & *strictissimum*, vnde duplex præscientia, intelligentiæ & visionis, seu speculatiua & practica: secundum scholasticos: secundum nostros doctores, cognitionis & approbationis, quorum illa præscientia hæc præcognitio propriè dicitur.

Zanc. de nat. Dei pag. 271. De præscientia propriè dicta seu cognitionis: *An sit omnium: etiã futurorum contingentium? An sit causa rerum:* Vt tantum est cognitionis, est *αὐτοῦ καὶ αὐτῶν*, vt coniuncta cum voluntate, etiam effectrix.

An sit certa & infallibilis? non est Deus sicut homo vt mentiatur, nec sicut filius hominis vt mutetur.

An contingentia faciat necessaria? seu afferat rebus necessitatem. Tantum eam, quæ est infallibilitatis. Præscit enim Deus omnia quatenus se habent in suis causis, & vt ab illis sunt futura.

Causarum alia prima alia secundæ: *Prima* est cuius infallibilis sapientia & voluntas. Sic omnia necessaria sunt necessitate infallibilitatis. *Proximarum alia* necessaria & definita: & talia harum effecta: hæc ergo præuidet, vt necessaria & definita: *alia* contingentes, indefinita, & libera, & talia etiam effecta: Talia igitur præuidet Deus: nec affert eis necessitatem nisi ex hypothesi quæ est infallibilitatis.

Zanch. de nat. Dei pag. 275. *An Præscientia cogat, impellat:* Negatur. Si enim cogeret, non esset præscientia.

De præcognitione seu præscientia approbationis, quid sit? est eorum quos ab æterno legit Deus pro suis agnitione, amor & approbatio. *Novit qui sint sui*

Quid differat à prædestinatione, & ab electione: videatur dub. I I.

An sit vniuersalis & omnium? Tantum electorum: Nunquam noui vos. Quos præcognouit hos prædestinauit. *An sit præuisio futura fidei, aut cooperationis?* negatur: vide dub. II. *An sit mutabilis?* negatur: Quos præcognouit hos prædestinauit.

An possit à nobis cognosci, & fide haberi in generali, & particulari? Affirmatur ex effectis vocationis fidei, iustificationis, regenerationis: obseruato discrimine certitudinis de se & de aliis.

LOCVS II. ex ver. 6. *De gratia Dei I. Quod modis gratia significet in scripturis: Tribus I. beneuolentiam & fauorem: ut esse in gratia apud principem: i. amari. II. donum gratuito datum: ut facere alicui gratiam. III. Compensationem doni gratis dati, ut referre gratias: prima est causa secundæ, secunda tertiæ: & tertia effectum secundæ, secunda primæ.*

De Deo gratia dupliciter dicitur:

I. Gratuita misericordia & beneuolentia Dei: Hæc perpetuo dicitur *χάρις*.

II. Dona gratiæ seu gratuita, quæ dicuntur *χάρισμα*. *Quotuplex? χάρις gratia Dei æterna, quæ fuit decretum miserendi &c. & temporalis, qua actu miseretur in tempore & gratuito vocat electos. Et hæc rursus præueniens, qua vocat & conuertit. Subsequens, qua vocatis conuersis assistit. Psalm. 59. II. Misericordia eius præueniet me, & misericordia eius subsequetur me: De hac August. Gratia præuenit ut velimus: subsequitur ne frustra velimus. Item operans, quæ renouat ut bene operemur.*

Cooperans quæ bene operantes confirmat.

Qua causa gratia? Sola Dei misericors voluntas. Quis prior dedit ei, &c. Quis te discreuit? Impulsus interna gratuitus amor: externa Christi meritum.

Qui effectus? alij æterni: electio, prædestinatio ad gratiæ & gloriam: alij in tempore, vocatio, iustificatio, sanctificatio, glorificatio. Quos præcognouit hos prædestinauit, &c.

An bona opera sint causa gratiæ & effectorum æternorum vel temporalium? Negatur.

Dona gratiæ seu χάρισμα, quæ ponunt qualitatem vel habitum in homine, alia salutis sunt: ut agnitio Dei, fides, dilectio, timor, patientia, constantia: alia vocationis.

Eaque vel præter ordinaria & temporaria, quæ in Prophetica & Apostolica Ecclesia olim miraculo conferebatur: de quib. 1. Cor. 12. Discrimina donorum sunt, sed idem spiritus &c. Alij per spiritum datur sermo sapientia, alij sermo cognitionis, alij fides nempe miraculorum, alij dona sanationum, alij facultates virtutum, alij prophetia, alij discretionis spirituum, alij genera linguarum, alij interpretatio linguarum.

Vel ordinaria, ut doctrina, eruditio, sapientia, prudentia, facundia, linguarum cognitio, artium liberalium vel mechanicarum peritia studio & labore parata.

Et hæc rursus vel *communia* quæ omnibus ad communem utilitatem contingunt.

Vel *specialia*, vt singularium virtutum excellentia, fortitudo heroica, &c.

Effecta gratia seu χάρις sunt omnes gratiæ habituales siue χάρισμα. Omnia enim ex gratia tanquam perenni fonte defluunt.

Contraria gratiæ Dei sunt odium, ira, seueritas, iustitia Dei: item debitum, meritum, opus meritorium, &c.

Tom. Hinc argutiæ Scholasticorum, quibus doctrinam de
Prim. sec. gratia obscurant & deprauant facile discutiuntur:
qu. 107.

An homo possit velle & facere bonum absque gratia.

An possit Deum diligere supra omnia ex solis naturalibus.

An possit per sua naturalia sine gratia præcepta legis implere.

An possit mereri vitam æternam sine gratia. Quæ omnia vno Christi dicto eliduntur: Non potest arbor mala, bonos fructus ferre.

Item: *An homo possit se ipsum ad gratiam præparare per se ipsum, absque exteriori auxilio gratia:* quod Thomas ex parte negat, ex parte defendit.

An homo possit resurgere à peccato sine gratia auxilio.

An homo sine gratia possit non peccare.

An homo in gratia constitutus indigeat auxilio gratia ad perseuerandum: De essentia gratia.

Vtrum gratia ponat aliquid in anima.

An sit qualitas anima.

An sit idem quod virtus.

An rectè diuidatur in gratiam gratum facientem, & gratiam gratis datam: quam ineptam distinctionem defendunt sophistæ citra ullam auctoritatem Scripturæ. Omnis gratia est gratis data: Nulla gratia gratos faciens, nisi gratuita Dei misericordia & Christi meritum.

An solus Deus sit causa efficiens gratia.

An requiratur aliqua præparatio siue dispositio ad gratiam ex parte hominis: quod Thomas negat quidem, sumendo gratiam pro auxilio: affirmat verò sumendo gratiam pro dono: ad quod ponit præparationem bonum motum liberi arbitrij, quod est Pelagianum.

Locvs IV. ex ver. 6. *De bonis operibus.*

Quid opus in genere : ἐμὸν ὄν: Pro effecto externo artis vel actionis, vt opus Polycleti: Pro ἐνεργείᾳ operatione seu actione hominis, vel *naturali*, vt dormire vel, *ciuili*, vt agrum fodere, mercari, quæ sunt indifferentia: vel *moralis*: quod est bonum, vel malum.

Quid sit opus bonum secundum scripturas: Quid secundum sophistas contra scripturas. *Bellar.* Bonum opus est, quod est meritorium gratia & gloria. *Quid* contra malum secundum vtrosque.

Quotuplicia bona opera. Moralia & ceremonialia: Quomodo ytraque placeant Deo.

Quæ quibus sint præferenda. Moralia interna vel externa.

Vtraque primæ & secundæ tabulæ.

Efficiens bonorum operum prima, Deus per gratiam Spiritus Sancti Philip. 2.

An ex libero arbitrio fieri possint?

An aliqua præparatoria.

Proxima voluntas hominis regenerata, fides, conuersio.

Instrumentales & adiuuantes: doctrina legis & Evangelij, preces, studium, *μεγαλίστη* recta faciendi, bona exempla, castigationes.

Materia: qualitates, habitus & actus interni & externi mentis, voluntatis, cordis, & corporis cum lege Dei congruentes.

Subiectum, totus homo, gratia spiritus renouatus.

Forma est congruentia cum lege. Huc pertinet: An sint perfecte bona: vnde imperfectio? nēpe ex imperfecta regeneratione: & quatenus placeant Deo. *Fines:* cur facienda. Dei nostri, & proximi causâ: vt est in Catechesi.

Huc pertinet: An intuitu mercedis debitæ, aut opinione meriti facienda?

An rectè dicantur necessaria ad salutem, & quatenus: an vt causa efficiens meritoria: quod Bellar. cōtendit. Nego: sed vt fructus & testimonium fidei, vt cultus dei mandatus, vt testimonia gratitudinis.

Effectus bonorum operum.

I. *Apud Deum*, obedientia & cultus Deo placens. Sunt enim ἀνάδεια Deo propter Christū: Vt glorificetur pater &c.

Præmia & compensatio gratuita: Pietas habet promissionem huius & futuræ vitæ.

Mitigatio & auersio malorum Ier. 18.

Matth. 5.

1. Tim.

4. 8.

2. Apud nos: fructus & testificatio veræ fidei: *Bona arbor edidit bonos fructus. Sine operibus fides est mortua. Fides per charitatem est efficax.*

Conseruatio bonæ conscientia apud Deum. Fide purificans corda: & bonæ famæ apud homines: Tunc erit tibi gloria, &c.

Matth. 7.

Iacob. 2.

3. Apud proximos: ædificatio proximi: *Et tu conuersus, &c.*

Gal. 5.

Salus publica & priuata.

Gloria & celebratio Dei: *Vt videant bona opera vestra & glorificent &c.*

Huc pertinet quæst. *An bona opera iustificent?* R. Coram hominibus Iacob. 2. sed non coram Deo: Roman. 3. & 11.

Conciliatio Pauli & Iacobi dub. I X. cap. 3. *An & quomodo opera iustificent coram Deo*, sophistæ dissident. Fucus est: Charitati alij habitualement iustitiam ascribunt. Caritas verò est habitus & opus.

An iustificent materialiter: & meritorie: Affirmant falso: & contra Apostolum: *si ex gratia non ex operibus.* Sunt posteriora iustificatione: Aug. de fide & operibus: *Opera sequuntur iustificatum, non præcedunt iustificandum.* Sunt denique imperfecta.

An à iustificatione tantum excludantur opera liberi arbitrij sine gratia facta? Vniuersa. Nulla enim distinctione Apostolus excludit omnia: etiam opera Abrahami fidelis cap. 4. Quod si ex gratia iam non ex operibus. Etiam opera sanctorum sunt imperfecta: Ne ingrediaris in iudicium. Vide dub. I V.

An sint merita congrui vel condigni. Meritum est opus indebitum obligatione naturali vel ciuili præmium ex indebito faciens debitum. Dicitur *actiue* promerens: *passiue* præmium promeritum.

An vita æterna sit meritum, hoc est, detur ex merito.

Meritum congrui opus liberi arbitrij: seu non renatorum.

Meritum condigni opus gratiæ seu renatorum vocantur.

Quartus

Quæritur de *merito* actiue an opera sint merita, hoc est, meritoria? negatur vniuersaliter ex natura meriti quod debet esse 1. indebitum: 2. proportionatum ad præmium: 3. nostrum, non alienum. Opera bona nec sunt indebita: nec proportionata præmiis: nec nostra.

Sophistarum quæstiunculæ.

An sint satisfactoria pro culpa & pœna? Respondent pro culpa veniali, pœna temporali. *Falsum*: culpa nulla venialis apud Deum per se: Pœna temporalis trahit æternam in pœnitentibus: fidelibus est *παίδεια*.

An mereantur remissionem culpa seu peccatorum: De mortali negant: de veniali affirmant falsò.

An mereantur remissionem pœna æterna. Negant.

An mereantur remissionem pœna temporalis vite presentis & futura puta purgatorij? Affirmant: falsò: cum omnia feceritis: omnia sunt debita, nulla igitur merita. Auertuntur quidem & mitigantur aliquando calamitates precibus, ieiuniis, pœnitentia: non ex merito nostro: sed ex gratia Dei & promissione. Vide Bellar. de pœni. l. 4. c. 3.

An mereantur gratiam primam, h. e. vocationem & conuersionem. Dissident. Alij negant: alij distinguunt: de congruo non de condigno. Atque ante gratiam primam nulla sunt. *An mereantur gratiam secundam, h. e. incrementa donorũ:* Affirmant contra Scripturam, quæ vniuersa *χρείσματα* tribuit gratiæ. *An mereantur præmia tēporalia:* Affir. falsò: Cū omnia feceritis. Sūt merces gratuita: alioq̄ darētur ex debito. At nō ex debito: Quis prior dedit ei.

An mereantur præmium æterna vite. Affir. falsò: Donum Dei vita est.

An mereantur si non ex substantia operis tamen ex ordinatione diuina & pacto. Affir. falsò: quia ordinatio & pactum diuinũ non est ad merendum, sed ad debitum ipsi præstandum, & ad gratis accipiendam compensationem.

An Deus quod dat ex pacto det ex debito. Negatur: quia pactum est de dando nobis, non ex debito, sed ex gratia. Dat ergo non ex debito, sed ex veritate & constantia sua.

An opere nostro Deus efficiatur nobis debitor. Affirmant: Bell. l. 5. cap. 18. *Falsum*: quia omnis debitor inferior est creditore: Deus ergo creaturis fieret inferior. de iustif.

Denique *an sint aliqua supererogatoria, hoc est, indebita.* Affirmant falsò. Luc. 17.

Non

Cognata bonis operibus sunt opera indifferentia: nec præcepta, nec prohibita: moraliter nec bona, nec mala per se: ex accidenti talia, à quibus & quomodo ac fine fiunt: omnia munda mundis.

Opposita proutiue. Mala opera, omissio bonorum operum.

Contrariè operib. ut putatur merita opponitur gratia.

Locvs V. ex vers. 8. 9. 10. *de induratione, excecatione, compunctione impiorum. Videatur locus I X. cap. 9. & locus X I X. cap. 1.*

Locvs VI. ex iisdem *de Imprecatione.*

Quid sit: An sit licita: quibus, aduersus quos: quorum malorum, & quando: Vide dub. 8.

Locvs VII. ex vers. 20. 21. 22. *De certitudine fidei. Quid sit, an sit: seu quibus argumentis confirmetur. Vide dub. XVII.*

Locvs VIII. ex iisdem & ex v. 29. *De perseverantia sanctorum in fide.*

Quid sit: An sit seu quibus argumentis confirmetur. Vide dub. XVII.

Quotuplex sit: totalis & finalis.

Quæ causæ efficientes: Electio, vocatio, promissio, virtus Dei, Christi intercessio.

Quæ adiuuantes: preces, studium perseverandi & vitandi peccata & lapsus, timor Dei, exercitia inuocationis & pietatis δεινουργία, πυσεία.

Fines & effecta, consolatio, securitas spiritualis, salus, gloria Dei.

Pugnantia, dubitatio, desperatio, apostasia, profanitas & securitas carnalis.

Locvs I X. ex vers. 22. *de bonitate Dei. Quid sit Dei bonitas: Dei natura & beneficentia: ut hoc loco *χρησις* de hac potissimum: Quæ & quotuplicia bonitatis effecta. An omnibus & quatenus Deus sit bonus. Quare bonitas Dei reprobis cedat in malum. An cum bonitate pugnet iustitia & seueritas. An bonitas Dei sit mutabilis: Vide dub. I I. cap. 2: de *μικροβουλία*. Et Zanch. de natura Dei lib. 4. cap. 1.*

Locvs X. ex eodem, *de seueritate Dei: vide loco X V I. cap. 1. de ira Dei.*

Locvs XI. ex vers. 25. *De Mysteriis.*

Vnde

Vnde vox : *Quid sit* : quodupliciter dicatur in scripturis.

Quomodo mysteria Latini vocent Sacramenta. *Quid* *hec sint*. *Quotuplicia*. Ut differant & conueniant vetera & noua.

Quae cause : *Qui fines* seu *vlus* : *quae effecta*.

Quot sint noui testamenti Sacramenta. Videatur loc. VII. cap. 2.

Locvs XII. ex vet. 29. De donis siue charismatis Dei vide loco III.

Locvs XIII. ex eodem : de vocatione Dei. Vide loco I. cap. 1.

Locvs XIV. ex eodem de promissionum diuinarum immutabilitate. Vide loco VI. cap. 9.

Locvs XV. ex vers. 33. de misericordia Dei. Vide dubio XII. XIII. XV. loc. VIII. c. 9.

CAPITIS DVODECIMI

Argumentum, Partitio, Analysis.

QUod nauigantibus euenire solet, qui in loca vadosa incidunt, ut magno labore tardius nauim promoueant, superatis difficultatibus celerius nauigent, & cursu inoffenso ferantur ad portum : idem nobis in huius Epistola explicatione euenit. Fuerunt hucusque explicanda grauissima disputationes Apostoli de communi hominum prauitate & reatu : de fide, qua sola absque operibus iustificantur quotquot iustificantur coram Deo : de gratia sanctificationis, deque sanctificatorum lucta cum concupiscentia reliquiis, & vita huius arumnis, denique de profundissimo diuina praedestinationis, electionis, atque reprobationis, repudij item Iudaorum, assumptionis verò gentium mysterio, cuius admiratione Apostolus extra se raptus exclamauit : O altitudo diuinarum sapientiae, & cognitionis Dei ! In his difficultatibus nobis currere non licuit, sed pedetentim

incedere imò repere necesse fuit. Deinceps verò in ijs qua ad finem sequuntur, expeditior erit via, ut minore negotio & labore tandem ad portum appellamus. Apostolus enim non amplius disputabit de fide, qua contemplationem interiorum habet, sed precipiet de vita Christiana, qua in negotiis exteriorum consistit, & ideo minus obscuritatis habet.

Gal. 5. 6.

1. Tim. 1.

6.

Sequitur ergo altera pars Epistolæ παρακλήσιν hortatoria ad pietatem & vitam Christianis dignam. Hoc enim agit Apostolus hac epistola & seqq. omnibus, ut reddat nos in fide sanos, in vita probos: quibus partibus verus Christianismus continetur. In Christo Iesu enim nec circumcisio quidquam valet, nec præputium, sed fides per charitatem efficax: Et Finis præcepti est charitas ex puro corde & conscientia bona & fide non simulata. Respondebit igitur hac Epistola pars tertiæ parti Catecheseos nostra, qua de gratitudine & bonis operibus præcipit.

Capite duodecimo Apostolus obtestatur, ut Deo totos nos consecremus, nec mundo conformemur, Deinde ab arrogantia nos reuocat, & salutem donorum spiritualium atque functionum Ecclesiasticarum usum præscribit. Tandem ad officia charitatis & varias virtutes hortatur.

Tres igitur sunt partes capitis, Prima instruit vitam nostram ad Deum generatim iuxta totam legem. Altera disponit nos ad dona & officia ecclesiastica speciatim iuxta primam tabulam. Tertia disponit nos ad virtutes & officia communia secunda tabula erga proximos tum fratres, tum inimicos.

PRIMA inquam pars versic. 1. & 2. est obtestatio, ut nos offeramus Deo hostiam acceptam v. 1.

Modum quo id faciamus docet, & quid fugiamus, quam vitæ regulam sequamur præscribit ver. 2.

ALTERA pars est sanctio Apostolica de recto usu donorum & functionum in Eccles. à v. 3. ad 9. primò generalis, de cauenda arrogantia circa dona fidei: cuius sunt rationes tres. 1. Ab efficiente: Deus distribuit dona fidei: nemo igitur superbiat ut suis. 2. à proportionem donorum: Partitur cuique mensuram: nulli soli dat omnia: Nemo igitur alium contemnat ver. 3.

3. à κοινωνία sanctorum figurata simili corporis & membrorum: Sunt varia membra sed unum corpus: habet diversa

diuersa munia, sed vniversa ad incolumitatem corporis conspiciant: ver. 4.

Assumptio est ver. 5. Ita multi vnum corpus &c.

Conclusio fuit ipsa sanctio ver. 3.

Deinde specialis de modo rectè administrandi functiones Ecclesiasticas tum prophetia ver. 6.

tum diaconia: & Prophetia quidem tum circa doctrinam, quæ est Doctorum. ver. 7.

tum circa exhortationem, quæ est pastorum. Diaconia autem tum circa distributionem bonorum Ecclesie, quæ est, quæstorum et ararij, tum circa gubernationem, quæ est presbyterorum: tum denique circa curam pauperum, quæ est elemosynariorum ver. 8.

TERTIA pars continet præcepta aphoristica de virtutibus Christianis.

De Charitate, fuga mali, studio boni: vers. 9.

De φιλαδελφία, & ciuilitate. vers. 10.

De Alacritate & zelo gloriæ Dei ver. 11.

De Tolerantia & inuocationis exercitiis vers. 12.

De Beneficentia in fratres. vers. 13.

De Ignoscentia & ὀυλογία in vtraque fortuna ver. 14.

De συμπεθερία in vtraque fortuna: vers. 15.

De Concordia eiusque adminiculis vers. 16.

De Mansuetudine & studio honestatis καλοκωγία vers. 17.

De φιλοπυχία & studio pacis vers. 18.

De frenanda ira & cupiditate vindictæ vers. 19.

De Beneficiâ erga inimicos: cum ratione ab utili ex Prouerb. 25. 22. v. 20.

De Lucta mali & boni: vers. 21.

PRIMA PARS CAPITIS.

Obtestatio, vt offeramus nos Deo.

1. *Adhortor igitur vos, fratres, per miserationes Dei, vt sistatis corpora vestra hostiam viuam, sanctam, acceptam Deo, rationalem illum cultum vestrum.*

2. *Et ne vos configurate seculo huic, sed transformati vos per renovationem mentis vestra, ad hoc, ut probetis, quae sit voluntas Dei, bona illa accepta ac perfecta.*

1. **P**RECOR IGITUR VOS FRATRES PER MISERATIONES DEI. Obtestatione admodum pathetica vult obtinere, quod poterat pro autoritate praecipere: quoniam Seneca ait *generosus est animus hominis, facilius ducitur quam trahitur*. Hæc ratio docendi maximè conuenit ministris Dei, ne pro imperio dictatoriè præcipiant & rigidè postulent, quod lenitate & precibus facilius obtinent apud auditores: nõ quod non aliquando seueritate vti liceat, qua ipse Apostolus quandoque esse usus legitur: *Vultisne ut in virga ad vos veniam?* Sed aliter cum morigeris, docilibus, aut infirmis, aliter cum præfractis, aut hostibus est agendum. *Frates* compellat, ut de affectu eius fraterno non dubitent. *Precatur per miserationes Dei*: eas nempe, quas in Christo fidelibus à Deo præstitas: hætenus docuit. Vritur plurali οἱ ἀγαπῶντες: etsi vna misericordia Dei: varia tamē eius elucet effecta in redemptionis opere per Christum: elegit nos, præordinauit: filium misit in carnem: In mortem: iustitiam imputat: dat fidem gratis ex misericordia. Quid his maius? quid efficacius ad ducendum imò trahendum pios? Nimis enim ingratos aut saxeos esse oportet, qui consideratione tantorum beneficiorum Dei nihil moueantur, ut de compensanda gratia seriò cogitent, & de hac gratitudine monentes libenter audiant. Atq; hoc facit particula illatiua & igitur. Nam hæc ostendit Apostolum ita colligere: Cum essetis peccatores rei itæ & mortis, Deus gratuita misericordia & dilectione Christum pro vobis dedit in mortem: eiusque redemptione gratis per fidem vos iustificauit, sanctificauit, tandemq; glorificat. Ergo lex æquitatis efflagitat, ut studeatis Deo benefactori esse grati.

Hinc I. refutatur calumnia sophistarum, quasi doctrina Euangelij laxet habenas cupiditatibus, tollatq; aut la befacter studium pietatis & bonorum operum. Contrarium inde confici ostendit Apostolus hoc loco. Neque enim qui miserationes Dei fide suscipit, potest Deo non totum se consecrare viuam gratitudinis hostiam. Qui

verò profanitate sua Deum afficiunt contumeliâ, ij misericordiam Dei pedibus conculcant, & fidei expertes se esse manifestè testantur.

II. Conuincuntur pseudoeuangelici manifestæ vanitatis, qui fidem ore profitentur, factis abnegant.

III. Etiam refellitur Pelagiana sophistarum calumnia, quod certitudo fidei & salutis tollat præcepta, exhortationes, preces, obsecrationes: & quasi si salus pendeat merè à gratia, ideo securitas inuehatur. Docuit Apostolus, non esse volentis & currentis, sed tantum misericordis Dei: nihilominus obsecrat & hortatur ad studium virtutum: quia scit Deum misericordiam suam & salutem nostram non sine mediis, sed per hæc media velle exercere atque perficere.

VT SISTATIS CORPORA VESTRA. Quid flagitet nunc innuit. Poterat propriis verbis dicere: rogo vt vos vitamque vestram Deo consecretis: Sed potius vitur allegorica phrasi de hostiis vt ad considerationem veteris cultus, quid ille significarit, nos reuocet. Erant sacrificia illa typi significantes Christum eiusque victimam: Simul verò offerentes admonebant officij erga Deum. Qui igitur Deo pro acceptis beneficiis se gratos præstare volebant, hostias *θυαγισμὸς* iuxta legem offerebant, testantes quod se ipsos Deo offerrent, & carnales affectus ad instar mactatæ victimæ mortificare velent. Hoc assumit Apostolus, vtque pro miserationibus in Christo præstitis Deo non brutam pecudem mactemus, sed nos ipsos hostiam gratâ exhibeamus obtestatur.

CORPORA VESTRA: Synecdoche Hebraica pro vos totos: vel per corpora, vt supra, intelligit carnales affectus sedem habentes in corpore & per corpus se maximè exferentes: Corpora igitur nostra Deo sistere hostiam, h.e., mactationem, est carnales concupiscentias & affectus mortificare: quod præcipit Col. 3. 5. *Mortificate membra vestra terrestria, &c.* *θυαγίσματα* à *θύω* mactō & sacrificio: Latini hostiam & victimam dixerūt à victoria parata de hostib. quod ex vulgato Ouidij versu patet: lib. 1. *Factor. Victima qua dextrâ cecidit victrice vocatur.*

Hostibus à victis hostia nomen habet.

Ne verò de corporū interreptione aut ceremonia externa accipiatur hæc hostia, epithetis describit. Vocat *ζῶσαν* vi-

nam: quoniā per mactationem spiritualē viuificamur, vt Deo viuamus: *Sanctam*: separatam à profanitate, & puram: sicut in lege hostiæ non recipiebantur nisi integræ & labe carentes. Qui enim veteres hostias offerebant, iuebantur omnia prius considerare, nec q̃ auribus esset incisus, aut cauda mutilata, aut scabiosum, aut impetiginosum permittebantur offerre. Hæc integritas præcipuè Christi innocentiam significabat Heb. 7.20. præterea commonefaciebat offerentes, vt puritati studerent. Vnde hortatio toties iterata: *Sancti estote: quia ego sanctus sum*. Declarat hoc etiam Petrus 1. Pet. 1. v. 15. *Sicut is qui vos vocauit, sanctus est: ipsi quoque sancti in omni conuersatione reddamini*. Qui igitur sancti non sūt, sed polluant se vitiis contra conscientiam, hostiam se Deo offerre non possunt. Auersatur hos Deus multò grauius, quā hostiam vitiosam apud Malachiam. *ἀπαρτος* πῦρ θεῶν ACCEPTABILEM DEO. Tantum placebant Deo hostiæ, quæ puræ puro corde offerebantur. Quas. v. offerebant polluti, eas auersabatur: *Quid mihi neomenia & sacrificia vestra? etc. Misericordiam volo non sacrificium*. Omnium acceptissimæ victimæ erāt sacrificia laudis & cor contritum: *Sacrificia Dei Spiritus contritus, cor contritum & confractum Deus non despiciet Ps. 51. 19*. Hæc est hostia Deo ἀπαρτος, q̃ requirit à nobis, puta, ex puro corde. Fide autem purificantur corda: sine fide Deo nihil placet. Per fidem igitur offerenda est hostia, quæ placeat Deo.

RATIONALEM CULTVM VESTRVM: Quod prius metaphoricè dixit θυσίαν, nunc propriè vocat λατρείαν. Appositivè igitur coniungit θυσίαν, λατρείαν, pro qua sit λατρεία ὑμῶν *cultus vester*. RATIONALEM vocat vel vt præstare hunc cultum doceat pecudibus brutis, olim offerri Deo solitis: vel quia vt Origenes interpretatur eiusmodi est, vt de eo possimus rationem poscentib. reddere, cuiusmodi non erant hostiæ veterum. Neque enim Iudæi rationem afferre poterant, cur Deus has potius quā illas pecudes sibi offerri vellet. *Chrysostomus* rectè *spiritualom cultum*, qui non in ritib. externis, sed in Spiritu & vitæ integritate consistit. Sic. n. Petrus hunc locū optimè interpretatur: *velut vivi lapides edificemini domus spiritualis, sacerdotium sanctum, ad offerendum spirituales hostias acceptas Deo per Iesum Christū*. Sophistæ

θεῖαν volūt esse cultū soli Deo debitū: *θεῖαν* seruitiū
 religiosum sanctis conueniens: *ὑποθεῖαν* cultum inter-
 medium Christi humanitati atque virgini Mariæ pro-
 prium. An discrimen sit solidū videbitur in dubiis. Di-
 xi Apostolum allegoria oblationis vti, vt de significa-
 tione typorum, deque horum abolitione, & in hostias
 spirituales commutatione nos doceat. Est & alia causa,
 vt dignitatis nos nostræ commonefaciat, quòd oranes
 simus sacerdotes Dei, regale sacerdotium, gentes sancta.
 Christus enim nos fecit reges & sacerdotes Deo & Patri
 suo Apo. 1. 6. Victime quas offeramus Deo non sunt bru-
 e pecudes, nec missæ histrionicae, aut idolum farreum,
 sed cultus rationalis noster, hostiæ spirituales, sacrificia
 laudis: *Per Christum*, inquit Apost. *assidue offeramus Deo* Heb. 13. 15
sacrificium laudis, fructum labiorum confitentium nomini
eius. Et Chrysost. *Oportet nos omnem vitam habere com-*
positam quemadmodum cultores Dei ac sacerdotes. *Erit*
hoc si pecunias tuas illi singulis diebus obtuleris: si propi
corporis sacrificus fueris, eiusque quæ iuxta mentē est vir-
tutis, ut pote quando modestiam, quando eleemosynam, quā-
do mansuetudinem ac patientiam obtuleris. *Hac n. faciens*
rationalē cultum offers, h. e. nihil habentem corporei, ni-
hil crassi, nihil quod sit sensibile. Item: *Erit hoc si veterem*
hominem sustulerimus: si mēbra nostra quæ sunt super terrā
mortificauerimus, si mundum nobis ipsis crucifixerimus.

2. ET NE CONFIGUREMINI SECVLO ISTI: Pla-
 pius explicat rationalem cultum, & quomodo sit præ-
 standus edocet tribus quasi præceptis. Primo quod non
 faciamus monet: ne configuremur mundo, h. e. ne vitæ
 regulam ex moribus hominum mūdānorum capiamus.
 Nā non configurari seculo isti, est, nō approbare, non i-
 mitari, & sectari vanitates mundanas, seu vt Petrus ex-
 posuit, non vnā currere ad luxus mundani profusionē.
 SECVLVM HOC metonymicē vocat homines mūdānos.
σχηματισμῶν seculo esse schema, h. e. figurā seu laruam
 mundi induere in vita & moribus. Quale fuerit id sche- Schema
 ma temporibus Apostoli, exponit c. seq. v. 13. graphicē mundi
 v. describit Ephe. 4. v. 18. 19. 20. Et Petrus 1. Pet. 4. 3. Satis quale sit.
est nobis, quòd antea cōto vitæ tempore libidinem gentium
patrauerimus cum incederemus in proteruiis, cupiditatibus
vinolentiis, comessationib. cōpotationib. & nefariis simis;

Schema
mundi
cur fu-
giendum.
1. Ioh. 2.

Ibidem.

lacrorum cultib. Et Ioh. 1. Ioh. 2. 15. *In mundo est cupiditas carnis, & libido oculorū, & fastus vitæ.* Hoc schema nondum mutavit aut deposuit mundus, sed & tetrius assumptum. Indies enim ruit in peius. Et valde tamen sibi in hoc placet. Carni etiam arridet ut suaue & pulcrum. Quia igitur renati carnem adhuc habent, nondum ipsi quoque amore schematis huius omninò vacant. Vnde Apost. nō abs re hortatur omnes, ut siquidē Deo acceptam hostiam offerre cogitēt, formam mundi procul fugiant. Rationes gravissimæ passim suggeruntur: *Prima* sit hæc ipsa: quòd sumus sacerdotes Dei. Atque hos larvæ mundi gestare non decet. *Alter*a est, quòd induimus Christum per baptismum Gal. 3. Exuimus igitur larvam diaboli & mundi. *Tertia* est, q̃ figura mundi non est ex Patre Deo: sed ex diabolo. Huic igitur relinquatur. *Quarta* est quòd amor mundi & Dei consistere cum filiis Dei simul nequit: *Si quis diligit mundum, & ea quæ sunt in mundo: in eo charitas patris non est.* At est amandus Deus. Amor igitur mundi excutiendus. *Quinta* est quòd schema mundi huius præterit 1. Cor. 7. 31. Atqui stultum est amare larvam evanidam. Denique exitus erit tristis & dolendus teste Petro: Qui enim hanc larvam gerunt reddituri sunt rationem ei qui paratus est ad iudicandū viuos & mortuos 1. Pet. 4. 5. ac pœnam pendent æterni exitij 2. Thess. 1. 9. Cū igitur mundi schema adeò sit tetrum, prauum, caducum, & noxium, non est quòd pro regula vitæ id nobis proponamus.

SED TRANSFORMEMINI PER RENOVATIONEM MENTIS VESTRÆ: Alterum ex opposito quòd faciamus bonum, est transformatio mentis nostræ per renouationem. In verbis *σχηματίζεσθαι & μεταμορφοῦσθαι* antithesin obseruat Chrysostomus: *Mundi delicia, diuitia, luxus, fastus, & quidquid mundus habet aut magnificat, figura tantum sunt fugax & evanida, non ipsius quæ in rebus est veritatis demonstratio: persona quadam scenica, non consistens rerum substantia. At in virtute & pietate est vera forma, nec indigens externo fuce: non igitur transfigurari sed transformari debemus.* Quod discrimen *σχηματος & μορφῆς* videtur magis oratorium quàm solidum, quādoquidem & *σχήμα* Christo tribuitur Phil. 2. Ne verò putetur præcipere Ouidianam aliquam substantiarum

Εὐμ μεταμορφωσιν, iubet nos non corpora, sed mentē trans-
 formare, hoc est, alia cogitare, sapere, velle, probare, quā
 prius. Per mentem verò intelligit vtramque partem ra-
 tionalis animæ intellectum & voluntatem. *Transformationem* vocat *ἀναγέννησιν* renouationem, innuens veterem
 nostram mentem esse corruptam & vitiosam, vt reno-
 uatione indigeat. Chrysostomus obseruat non inelegantē *Simile*
 metaphoram à vetusta domo: *Quemadmodum*, inquit, Chryso-
 cum adibus facimus inueteratas subinde sarcientes, ita in stomi-
 te ipso facias. Peccasti hodie? inueterasti mentem tuam: ne
 desperes, neque succumbas, sed renoua ipsam respicientiā
 lachrymis, confessione, bonorumque operum exercitio. Ple-
 nius hanc renouationem mētis exponit Apostolus Eph.
 4. Deponite pristinam vestram conuersationem, veterem il-
 lum hominem, qui deceptivibus cupiditatibus corrumpitur:
 Renouamini verò spiritu mentis vestra. Et induite nouum
 illum hominem, qui secundum Deum est conditus ad iusti-
 tiam & sanctimoniam veram.

Vnde primum intelligitur vanitas commenti sophi-
 stici de corrupta & renouanda tantum sensualitate, seu
 partis concupiscibilis in natura humana. Atqui ipsa
 mens hominis renouatione indiget. Corrupta igitur
 est. Philosophi mentis cœcitatem & prauitatem non vi-
 derunt: & hoc ipso se cœcos ostenderunt: ὁρθῶς καὶ τὰ βέλτε-
 ρα παρ᾽ ἑαυτοῦ ὁ λόγος dicit Aristoteles Eth. l. i. c. 13. quod vr-
 cunque in ciuilibus & moralibus verum est: At in diui-
 nis magis cœcutiunt mentes etiam sapientum, quā
 oculi noctuarum ad lucem meridianam, eodem Phi-
 losopho fatente in Metaphysicis. Renouatione igitur
 supernaturali est opus, vt ea quæ sunt supra naturam sa-
 piamus.

Deinde, quia hortatio hæc dirigitur ad renatos: hi etiā
 renouatione mentis indigere monētur. Manet igitur in
 his etiā mētis aliqua cœcitas, cordis prauitas, quæ illu-
 minari & corrigi perpetuò indiget. Vnde imperfectio
 intelligentiæ nostræ cognoscitur: Et hanc quidem ipse
 Apostolus in se etiā agnoscit 1. Cor. 13. Nimis igitur vani
 sunt, qui de perfectione sua vel aliorum somniant.

AD HOC VT PROBETIS QVÆ SIT VOLVNTAS
 DEI: Tertiò ne relinquat quæstionem, ad quid men-
 tem nostram renouabimus? aut quam regulam vitæ

sequemur? perspicuè docet vtrumque renouationem mentis nostræ in probatione diuinæ voluntatis consistere, & hanc solam optimam & perfectissimam vitæ Christianæ regulam esse: AD HOC VT PROBETIS: τελικῶς hoc addit quasi sit ratio prioris: oportet renouari mente, vt probetis seu probare possitis q.d. secus voluntatem Dei probare non poteritis: vetus siquidem larua fascinat oculos ne videant, aut si videant oculi, in transuersum agit voluntates & corda ne approbent, aut si approbent, non sequantur quod rectum est. Tantam esse imbecillitatem in non renatis, vt sensualitas imperium rationis excutiat docet Medæ querela:

---Video meliora proboque,
Deteriora sequor.

Video
Ec. De-
teriora
sequor.

Sed nec renatos ab ea immunes esse Apostolus cap. 7. satis docuit. Quia igitur voluntas Dei probari non potest nisi à renouatis mente, renouationis necessitas per se patet. Sed vnà (quod dixi) renouationis medium & vitæ regulam in probatione voluntatis diuinæ præscribit δοκιμάζειν probare, est hîc disquirere, agnoscere, discernere, approbare seque totum ei conformare.

QVÆ SIT VOLUNTAS DEI: Hæc quidem habetur in lege descripta. Volūtatē enim reuelatam intelligit, & proponit pro regula: Sed & hanc mens non renouata parum assequitur: prudentia verò carnis nullo modo ei vult subiici: inimicitia enim est ei. Rom. 8. Sed nec tota est in lege. Imò potior pars. Euangelio continetur mentibus hominum prorsus ignota. Hic igitur maximè renouatione est opus. Non fit autem nisi assidua & diligenti voluntatis diuinæ probatione, h.e. doctrinæ cœlestis meditatione, inuestigatione & obedientia. Ad hanc verò etiam assidua inuocatio requiritur. Hæc voluntas Dei ex lege & Euangelio cognita sit nobis regula. Hanc si solam fidei & actionum nostrarum sequamur cynosuram non aberrabimus. Studium igitur doctrinæ cœlestis hîc nobis demandatur. BONA ACCEPTA & PERFECTA: His epithetis præstantiam regulæ nobis commendat: Dei enim voluntate quid melius, acceptius Deo & perfectius esse possit? sic eam opponit non modò schemati huius seculi, quod dixerat fugiendum tanquam prauam ac distortam regulam: sed etiam supra omnes Philosophorum

phorum regulas effert. Multa de virtutibus isti disse-
runt: sed ad hanc regulam nihil sunt: omnia eorum
φιλοσοφήματα. De vero perfecto bono, quod Deo placeat,
ne somniantur quidem.

Aliqui hæc tria non vt epitheta διὰ ἡμῶν θεῷ accipiunt,
sed referunt ad verbum δοκιμάζετε repetita particula τί,
q. d. vt proberis, quæ sit voluntas Dei, & quid sit bonum,
quod acceptum, quod perfectum. Eodem quidem sen-
sus recidit: Sed prior constructio verbis magis conue-
nit: & articulus τί emphaticus vel etiam διακριτικῶς repe-
titur: q. d. voluntatem Dei, quæ sola est bona, placens &
perfecta. *Bona* est: quia rectitudinis absoluta est norma,
optima præcipit, ad optima ducit, denique bonos efficit.
Accepta: quia quæ ex Dei præcepto præstantur, vnicè ei
sunt accepta. Neque enim accepta habet hominum
mandata, aut humanas regulas, Dominici, Francisci, Lo-
yolæ &c. de quibus Deus pronunciat: *Frustra me colunt
doctrinis hominum* Matth. 16. *Perfecta*: quia omnia ad
perfectionem creaturæ necessaria continet, vt additamē-
tis aliis non sit opus. Ad solam itaque regulam volun-
tatis Dei in cultu hoc rationali astringimur. *Damnan-
tur* contrà traditiones humanæ, quæ voluntati Dei as-
suuntur. Et quia hæc Dei voluntas bona, accepta, per-
fecta, Scripturis sacris continetur, etiam perfectionis
Scripturarum hoc habemus manifestum argumentum.

ALTERA PARS CAPITIS.

Sanctio Apostolica de donorum & fun-
ctionum usu.

3. *Enimvero per gratiam, quæ mihi data est, edico cuius
versanti inter vos, ne sapiat supra quàm oportet
sapere: sed sapiat ad sobrietatem prout cuique Deus
partitus est mensuram fidei.*
4. *Quemadmodum enim in uno corpore membra mul-
ta habemus: membra vero omnia eandem non ha-
bent actionem.*
5. *Ita multi unum corpus sumus in Christo: singulationem
autem alij aliorum membra.*

6. *Habentes autem diuersa dona pro gratia, quae nobis data est, siue Prophetiam, Sapiamus ad sobrietatem iuxta analogiam fidei:*
7. *Siue ministerium, Sapiamus ad sobrietatem in ministrando: tum is qui docet, sapiat ad sobrietatem, in docendo.*
8. *Tum is, qui exhortatur, in exhortando, qui distribuit, cum simplicitate: qui praest, cum diligentia: qui miseretur, cum hilaritate.*

3 **N**IMVERO PER GRATIAM QUAE MIHI DATA EST Haftenus fuit generalis obtestatio. Sequitur specialis sanctio de recto usu donorum spiritualium & functionum in Ecclesia. Vigebant tunc varia *κατασκευαί* quae dabantur fidelibus impositione manuum per Apostolos ad aedificationem Ecclesiae. Sed non omnes huc ea conferrebant, ex ambitione aut negligetia: Imò aliqui iis se efferebant cum aliorum contemptu: quod tum ex ista hortatione, tum aliis etiam similib. liquet, praesertim 1. Cor. 12. 13. & Eph. 4. Hortatur ergo ne quis suis donis turbet Ecclesiam, ad cuius aedificationem ea accepit. Hortationem praemunit Apostolica auctoritate, quam sibi dicit esse datam à Deo, ne quis obstrepere ausit. *Per gratiam quae mihi data est dico: q. d. Dei nomine, cuius legatus sum, vobis edico: CVILIBET VESTRUM, SEU INTER VOS.* Praecipit vniuersis & singulis habentibus. dona vel officia publica: nam ad hos dirigi praecipuum ex seqq. patet. Sumos & imos constringit, ne quis pretextu gradus aut dignitatis se eximat. Nam quo quis magis excellit donis aut officio, eo magis indiget modestiae freno, quod nobis hic innuit Apostolus. **NE QVIS SAPIAT SVpra QVAM OPORTET SAPERE.** Praecipuum bimebre est. Priore membro prohibet *ὑπερβαίνειν* *nimum sapere*, h. e. plusquam oportet sapere, ut non sit pleonasmus in *ὑπερβαίνειν*, sed exegesis in adiecto, *πρὸς τὸ δὲ θεῷ ὑπερβαίνειν*. Atqui nemo satis sapit, quis igitur sapiat nimium? Excessus sapientiae in nullo quidem est, sed à multis sibi arrogatur, qui nempe supra captum & praeter vocationem suam sapiunt, h. e. qui vel solos se sapere existimant, omnia sibi arrogant, aliis derogant: quod est *ἀλαζονεία* *vana arrogantia*: vel cōfidentia acuminis ea scrutantur

*Sapientia
supra
quam o-
portet.*

tantus

tantur quæ investigari nequeunt, quæve nihil nisi tormentum aut ostentationem ingeniorum, vsum aut ædificationem nullam habent: vel denique extra limites vocationis suæ ruunt, & alienas partes inuolant quod est πολυπερχυμοσύνης seu curiositatis, quæ duæ pestes præsentissimæ sunt omnis ordinis, tam ciuilis quàm Ecclesiastici. Contra arrogantes dicitur illud vulgatum:

Crede mihi sapere est non nimium sapere.

Metiri se quémque suo modulo ac pede verum est.

Contra argutos sciolos & scrutatores dictum est illud Prou. 25. *Qui scrutatur maiestatem absorbebitur ab ea.* Sirac. 3. *Maiores te ne quasieris, & fortiores te ne scrutatus fueris, sed quæ præcepit tibi Deus illa cogita semper.* Et illa Augustini: *Nihil opus est ut ea cum discrimine desiniantur, quæ sine discrimine nascuntur.* Item: *Melius est dubitare de occultis, quàm litigare de incertis.* Aduersus denique curiosos grauissimum illud Senecæ dictum: *Bonam vitæ partem perire nobis dum nihil agimus: maiorem autem dum male agimus, multò. v. maximum, dum aliena agimus, h. e. inutilia & πάρεργα.* Hoc est ergo ὑπερπεργεῖν παρὰ τοῦ ἐργεῖν: Wan einem die wirz drey spannen vber den kopf steigt.

Aug.

Ench. ca.

99. & li.

8. cap 5.

de Trin.

Per hæc ramen non probatur stupor aut ignauia, nec prohibetur humilis perscrutatio, profunda & diligens inquisitio sacræ scripturæ in locis difficilioribus & in his quæ huiusmodi loca concernunt. Nam Dominus ipse nos sic scrutari scripturas præcipit Ioh. 5. **SE D SAPIAT AD SOBRIETATEM:** Altero membro præcipit ἐργήσεν μετὰ σοφροσύνης. Dum iubet sapere, improbat stuporem & ignauiam in diuinis. Etiam Christus requirit in nobis ἐργήσεν: *Estote prudentes sicut serpentes.* Studium igitur, industria, & sedulitas præcipitur, ne vel dona sepeliamus, vel ignauia inepti simus ad sustinendam vocationem nostram, sicut fanatici anabaptistæ, quanto sunt magis illiterati & inepti: tanto se propiores putant Apostolis. ἐργήσεν significat sapientiam quæ est in cognitione vniuersalium in diuinis & humanis reb. Significat & prudentiam, quæ in electione particularium cōsistit circa honesta bona & vtilia sibi & Reipublicæ. Vtrāq; in nobis requirit Apostolus. σωφροσύνη propriè est temperantia, quæ moderatur fruitionem voluptatum in cibo

& potu & rebus venereis, dicta quasi *σωφροσύνη ἐν τῷ σώματι*, *seruatrix prudentia*. Sed Apostolus hic intelligit sobrietatem non tam corporis quam mentis h.e., *ταπεινότης καὶ ὑποταγή* *modestiam*, quæ agnitione suorum defectuum & infirmitatum se non effert supra alios, sed agit propria cum humilitate, & cedit aliis. Habemus præceptum Apostoli, cuius summa, ne donis nos efferamus, aut aliena curemus: sed ut quisque suo se modulo metiatur, & suo quisque munere contentus, spartam quam nactus est ornare studeat: quæ duo si observata fuissent in Ecclesia, nunquam ea Episcoporum fastu, & Pontificis Romani tyrannide adeò oppressa fuisset.

Prout cuique Deus partitus est mensuram fidei: Sequuntur hortationis argumenta, arrogantiae & curiositatis remedia. Simul explicat quid sit sapere ad sobrietatem, nempe sapere iuxta modulum fidei acceptum à Deo. *ἐκαστὸς ὡς ὃν ἐλάβεν* VNICUIQUE SICUT, est traiectio particulæ *ὡς*, pro *ὡς ἐκαστος* Apostolo familiaris etiam alibi 1. Corinth. 3. vers. 5. &c. Tot sunt rationes pene, quot vocabula. *Deus*, inquit, *distribuit cuique ἑκάστῳ partem suam*. Sic 1. Cor. 7. 17. Quisque igitur cogitet, à Deo se habere quod habet. Deum statuit quasi œconomum distribuentem singulis in domo dimensum cibarium, laborum & præmiorum, quod quisque exequatur, & quo sit contentus. Ut igitur non convenit talentum à Deo acceptum sepelire cum seruo nequam: ita nec convenit talento accepto efferri. Qui verò insolescunt, similes sunt corniculæ Æsopicæ ostentanti se alienis plumis, & in eos dicitur: QVISTE DISCREVIT? QVID HABES QVOD NON ACCEPERIS? DIVISIT CUIQUE: Non uni aut tibi soli, sed cuique. Nemo est in Dei familia, qui talentum non acceperit, publicum aut priuatum. Distinxit Deus munia Ecclesiæ: ut alij doceant, alij auscultent, alij præsent, alij subsint, prout versic. 6. 7. distincta officia commemorabit Apostolus. Quisque igitur cogitet, non sibi soli, sed & conseruis suis talentum esse commissum. Ita quisque habebit quod sedulò laboret in sua statione, non habebit, quod alium spernat aut impediat. MENSURAM FIDEI. Fides hic latè significat & cognitionem doctrinæ Christi: & huius effectum habitum fidei iustificantis, & denique dona, quæ fidelibus olim per fidem

cum fide & baptismo dabantur. μέτρον μέτρος mensura seu portio fidei opponitur plenitudini donorum seu perfectioni. Hanc nemo habet, quia nemini Deus dedit, sed singulis certum demensum, aliis maius, aliis minus. 1. Cor. 7. 7. *Vnusquisque proprium donum habet ex Deo, aliud quidem sic, aliud verò sic:* secundum quod gratia & misericordia Dei maior est in vno quam in alio. Huc pertinet parabola de variis talentis: alius 10. alius 5. alius vnum accepit. Nemo igitur superbiat, quasi solus omnia teneat.

Damnatur arrogantia in omni statu: maximè in Ecclesiastico. Quid igitur Pōrifex Romanus respōdebit Apostolo de suo fastu, quo omnia solus sibi arrogat, omnem in Ecclesia potestatem solus occupat, omnia salutis mysteria in scrinio pectoris solus iacitat. Sed hoc ipso convincitur non esse seruus Christi. Omnes, n. serui Christi acceperunt portionem donorum & potestatis, nemo solus omnia: At Papa solus omnia sibi arrogat. Non igitur Christi seruus est, sed Satanæ mācipium & Antichristus.

Obserua fidei portionem à Deo distribui. Fides igitur est donum Dei, quod dat prout vult. Annotat hoc etiam *Chrysostomus*. Fidei autem est varia mensura: alia firma, alia infirma fides. Nemo igitur vel firma fide efferatur, quasi perficere amplius non possit, vel infirma fide desperet.

4. QVEMADMODVM ENIM IN VNO CORPORE: Aliud modestiæ & sedulitatis argumentum à cōmunionē fidelium, cui omnino arrogantia & curiositas repugnat. Figuratur simili membrorum & corporis: quo etiam Apostolus vtitur 1. Cor. 12. qui locus præsentis erit quasi cōmentarius si conferatur. MEMBRA VNIVS CORPORIS SVNT VARIA. distincta loco, ordine, vsu, & officio: aliud est caput, aliud pes, aliud brachiū. Nullū. v. inolefcit suo loco aut præstātia, nec spernit aliud inferius: caput non dicit pedi, ego non sum pes: sed singula suo loco officiū faciunt, & ad corporis incolumitatē concorditer cōspirant omnia. Secus eueniret corpori, quod *Menenius* *Liu. li. 2.* *Agrippa* apud Liuiū ostendit apologo de dissidio membrorū & ventris, quo plebē Romanā cum Senatu in concordiam reduxit. Atqui fideles oēs vnū sumus corpus in Christo, h. e. sub capite Christo: & singuli aliorū mēbra. Quisque igitur sapiat pro suo modulo, neminē spernat;

impediat, singuli autem non sibi seruiant, sed aliis membris, & ad totius Ecclesiæ ædificationem talentum suum conferant. Oculus non videt se aut sibi, sed membris & corpori: manus nō palpat se aut sibi, sed corpori: pes non gestat se sed corpus: Ita non nobis sed membris & corpori seruiamus. Non est rarum in omni sermone, quamuis communionem dici corpus, quia est instar corporis. Sic *communio sanctorum* Ecclesiæ est corpus mysticum, quia habet aliquid, quod est instar capitis, & instar membrorum. *Caput Christus* est, fideles sunt membra Christi & inuicem: tum quia vt membra capiti per ligamenta neruorum & arteriarum cohærent: Sic omnes glorie Spiritus sancti cum Christo capite & inuicem mystice conglutinantur, tum etiam quia foris omnes vnitatem fidei, Sacramentorum, & charitatis cum Christo & inuicem vniuntur. Hæc ad scopum Apostoli sunt referenda: ne quis donis suis *se efferat*, si plura habeat: stultum enim foret caput se efferens, quia caput est. Ne quis alium pauciora dona habentem contemnat: iniquum enim foret caput insultare ventri aut pedi, quia inferiori sunt loco. Denique omnes ad publicam ædificationem omnia sua referant: prout membra omnia concorditer laborant pro corporis salute. Hoc charitatis est fundamentum: cuius pestis est arrogantia. Si multi vnum corpus sumus: æquo iure participamus capiti Christo: Si alij aliorum membra: mutuam charitatem foueamus. *Quando iuxta caput nostrum vnum sumus*, inquit Chrysostomus, *atque inuicem membra*, *cur à concordia te ipsum abscindis? quid erubescis de fratre? Quemadmodum enim ille membrum tuum est: ita tu vicissim illius.* Hæc si obseruarentur, citra controuersiam hodie non esset Ecclesiæ tam lamentabilis status, non tot distractiones, tot schismata, anathemata, condemnationes eandem fatigaret. *Exclamant* hîc Papistæ: vestra culpa: vos cum membra, brachia, pedes esse debeatis, rebellionem fecistis aduersus caput Papam. Vos ergo turbatores pacis Ecclesiasticæ. De hoc verò in dubiis respondebitur.

6. HABENTES AVTEM DIVERSA DONA PRO GRATIA: Libenter assentirer iis, qui nouum hîc argumentum ordiuntur, & faciunt distinctionem magnam post *μὴν*. Magis tamen cogor accedere *Erasmio*, qui
cum

cum superioribus ista coniungit, & participium ἔχοντες de
connectit cum verbo ἔσμεν, ut sit: *sumus verò habentes*, pro
ἔχοντες de *habemus verò*: Græcismo scripturis familiaris
erat eiciens: pro, eiciebat: &c. erat reconcilians, pro recon-
ciliabat. Sic etiam Syrus reddidit: *Sed habemus dona va-*
ria pro gratia, qua data est nobis, &c. Ratio mouens me
est, quod simile corporis & membrorum trib. partibus
constare manifestum est. Totidem igitur Apostolus ex-
pressit in communione Ecclesiæ. At nisi hunc versum
connectas cum superioribus explicatio non constabit. In
simili, est vnum corpus, sunt multa membra: sunt mem-
brorum variæ & differentes operationes. Sic in Christo,
est vnum corpus, sunt multa membra: habent varia cha-
rismata & officia. Duo priora sunt vers. 5. tertium ver. 6.
Ergo sic ista cohærent: sicut in vno corpore sunt multa
membra: membrorum verò sunt diuersæ functiones: Ita
in vno corpore Ecclesiæ nos multi sumus membra tum
corporis tum inuicem: Sumus verò habentes, hoc est, ha-
bemus gratias & functiones differentes. *Accedit* quod
alioqui oratio esset imperfecta: nec satis ad mentem A-
postoli videtur expleri verbo προφητεύωμεν *prophetemus*:
quoniam tota sequens distributio ad vno verbo προφητεύω,
quod fuit ver. 3. reuera dependet, & totidem essent verba
fingenda ad ellipsin explendam, quot sequuntur fun-
ctionum species.

HABENTES χαρίσματα: charismata alia erant ordinaria,
alia miraculosa quæ recenset. 1. Cor. 12. & 14. Hic de ordi-
nariis & perpetuis tantum agit Apostolus, alioquihorta-
tio hæc parum pertineret ad præsentis temporis Eccle-
siæ, quæ charismatis miraculosis destituitur. SECUNDVM
GRATIAM QUAE DATA EST NOBIS: Nota quod χα-
ρίσματα, & χάρις discernit, ut effecta & causam: Omnia. n.
charismata ex gratia & bonitate Dei descendunt. Aliter
igitur hic gratia nobis data dicitur, quàm v. 3. gratia data
Apostolo. Ibi. n. gratiā Apostolatus significabat: hic fontē
charismatum diuino arbitrio regulatum significat, ὡς
ἔστιν χάρις iuxta gratiam nobis datam Chrysostomus com-
ponit cum priore iuxta mensuram fidei, ut hoc pacto
contrahantur arrogantes. Quod verò exponit, iuxta
mensuram fidei, quasi gratia mensuram à recipien-
tibus accipiat, ut tantum eius influat, quantum

inuenerit fidei vasculum, à mente Apostoli alienum est.

SIVE PROPHETIAM: Nunc aliquot species commemorat differentium functionum, de quarum legitima administratione præcipit, ostendens, quomodo in singulis oporteat *ἐγγεῖν* eis τὸ σωφρογεῖν *sapere ad sobrietatem*. Nam hoc est illud, quod persuadere contendit. Hoc est ergo verbum quod *ἀπὸ κοινῆς*, est repetendum in singulis partibus: quod qui non observant, variè in explendo defectu orationis laborant absque necessitate, sed nō absque difficultate. Quod tanto fit euentius, si *ἔχοντες δὲ*, sit noua oratio aut illatio ex superioribus: Tunc enim planè erit sensus hic: *Cum igitur habeamus gratias & functiones differentes, in singulis sapiamus ad sobrietatem: siue quis habeat prophetiam, siue diaconiam: siue sit doct̃or, siue exhortator, siue dispensator, siue præses, siue denique eleemosynarius. In omnibus inquam sapiamus ad sobrietatem:* Quid verò hoc sit, ferè in singulis aliqua adiectione determinat. Sed nolim de connexionè multū laborare, dum modo de mente Apostoli constet, & omnia ad scopum referantur, qui est, vt absque arrogantia & curiositate suam quisque vocationem obeat modestè ac sedulò, & vt virtute cōiunctionis spiritualis nostræ cum Christo capite, & cum fratrib. mēbris, mutua inter nos vigeat charitas.

Functiones, quas enumerat, omnes sunt Ecclesiasticæ, quib. tunc Apostolica authoritate sic distinctis ministerium Ecclesiæ constabat, & quæ nunc etiam in Ecclesijs rectè constitutis vigere debent.

Primo loco numerat *prophetiam & diaconiam*, quasi duo summa genera, quæ in suas species subdistinguit. Sub prophetia collocat doctrinam & exhortationem: Erant. n. prophetae alij Doctores, alij exhortatores siue pastores. Sub diaconatu distributionem, præfecturā, & miserationem. Erāt. n. diaconi triplices, alij curatores erarij, distribuētes necessaria singulis, alij præfecti disciplinæ, qui videntur fuisse presbyteri, alij Eleemosynarij.

εἴτε προφητεῖαν: sub. *ἔχων*: *siue quis habeat prophetiam*, secundum analogiam fidei: deest verbum. Beza explet *ἐγγεῖν* *prophetemus*: sed omnia pendent, vt dixi, à principali attributo, subaudio igitur verbum *ἐγγεῖν* *sapiat ad sobrietatem* in singulis. *Prophetiam* porrò non videtur intelligere facultatem diuinandi euentus futuros, qualem

qualem acceperant veteres prophetae, & quidam noui post Christum, vt Agabus, Paulus, &c. quia praecipit de ordinariis & perpetuis haud dubie charismatis: sed rectam Scripturarum Propheticarum intelligentiam, & singularem easdem explicandi, & ad vsum Ecclesiae, hoc est, ad doctrinam, consolationem, exhortationem, &c. applicandi facultatem. Hoc prophetiae donum tanquam aliis praestantius maximè commendat Apostolus, cui omnes studeant. 1. Corinth. 14. 1. 3. *Ambite spiritualia, maximè autem vt prophetetis*: Et: *Qui prophetat, hominibus loquitur ad edificationem & exhortationem & consolationem*. Merito igitur id primò nominat.

IVXTA ANALOGIAM FIDEI: Dupliciter exponitur. Primo, vt ἀναλογία πίστεως sit idem quod prius μέτρον πίστεως, h. e. reuelatio veritatis & dona cuique concessa: afflueret quisque quantum scit, & de quo certus est, pro modulo fidei donatæ sibi à Deo differat & prophetet de dogmatibus: Sicut Eph. 4. *iuxta mensuram donationis Christi*. Syrus interpres hunc sensum reddidit: *iuxta mensuram fidei suae*, quem sequitur Martyr, vt fides hic significet eam notitiam, cuius Deus illos participes facit, quos in munere docendi collocavit, vt qui docet, qui exhortatur, qui consolatur, ne proferat quicquam ad populum, nisi quod Deus suggesserit, suo videlicet afflatu & reuelatione, ne ausint docere, quæ vel non intelligunt, vel quæ ipsi inuenerint. Quò pertinet illud Petri: *Qui loquitur, loquatur vt eloquia Dei*. Item: *Si quis quid aliter sentiet hoc etiam ei Deus reuelabit*. Interpretatio satis comoda, & sententia admodum necessaria, quam si maiores nostri obseruassent, & omnes hodie docentes obseruarent, non tot haberemus hominum figmenta, non tot abusus, non tot contentiones in Ecclesia. Sed videtur hoc Apostolus dixisse prius hoc ipso versu cùm dixit, nos habere charismata iuxta gratiam nobis datam. Et analogia non est idem quod μέτρον: *Mensura* enim est vnus mensurati. At *analogia* est inter duo analogia. At videtur omninò Apostolus aliquid plus dicere, hoc est, praescribere normam, ad quam omnis prophetia dirigenda sit. Per *fidem* igitur alij intelligunt regulam Scripturae, & axiomata fidei, qualia symbolo fidei Apostolicæ comprehenduntur, quæque manifestam habent veritatem ex

*Analogia fidei
qua sit.*

scripturis. *Analogia* autem fidei est evidens harmonia & consensus capitum fidei, ad quem quidquid concordat verum, quidquid discordat falsum & adulterinum est. Iuxta hanc analogiā prophetandum est in Ecclesia. Hæc regula sit omnis prophetiæ. Ad normam ergo Scripturæ sacræ & Symboli Apostolici omnes interpretationes, disputationes, quæstiones, & sententiæ in Ecclesia examinentur, ut sint huic conformes. Sic reddidit Lutherus, *Die auslegung sey dem glauben ehlich*. Sic exponit Calvinus: *Fidei, inquit, nomine significat prima religionis axiomata, quib. quæcunque doctrina deprehensa fuerit non respondere falsitatis sic convincetur*. Non multum abludivit Dionysius Carth. *secundum rationem fidei, h. e., secundum finem & exigentiam fidei Catholica*. Prophetia namque ordinatur ad fidei roborationem & propriè respicit ea, quæ pertinent ad salutem, quæ est finis, quem fides docet. Depravat mentem Apostoli Haymo: *iuxta rationem fidei, id est, prout fides meruit, quod videtur habere ex Ambrosio, qui meritum fidei hic facit*. Aberrat etiam à scopo Theophylactus secundum proportionem fidei, hoc est, prout quisque fidem habet, ita gratiam accipit. *Gratia enim, inquit, non effunditur simpliciter, sed mensuram à recipientibus se accipiens tantum influit, quantum inueniet oblatum sibi fidei vasculum: quod ex Chrysostomo hausit*. Atqui modò dictum fuit, Deum diuidere cuique mensuram fidei; addatur alibi: *prout vult*. Ipsa igitur fides & vas fidei angustū vel amplum, quod quisque habet, & quod quisque supponit, à Deo datur & efficitur, quia totum est gratia, non ex nobis. Bellarm. l. 3. c. 10. de verbo col. 195. *Secundum rationem fidei: ita ut nemo vaticinetur aliquid contra fidem, ut faciebant Pseudoprophetæ*. Sed his omiſſis præclara doctrina est huius loci.

Primò Prophetis, h. e., Ecclesiæ & scholarum doctoribus præscribitur regula, à qua nec ad sinistram, nec ad dextram deflectant in doctrina. Omnis prophetia seu scripturæ interpretatio, exhortatio, disceptatio, quæstio, definitio, sit analogica fidei, hoc est, non discedat à Scripturæ perpetuo consensu, qui articulis fidei, decalogo, & precatione Dominica expressus est. Ad hanc normam ipsi Apostoli sese astrinxerunt. Paulus enim nihil docere voluit *enrōs dogmātōs*. Clemens Alexandrinus refert

refert sententiam Petri: *ὁ δὲ ἀπὸς ἡγεμὼν*. Christus etiā huc nos alligat: *Scrutamini scripturas*: Et Deus apud Iesaiam: *Ad legem & testimonium, quisquis non dixerit secundum verbum hoc, non erit ei lux matutina*. Et hanc normā Ecclesia diu tenuit: Hieronymus dixit. *Quod non descendit de mente scriptura, eadem facilitate contemnitur, quā ap-* Hierony.
probat. nulla igitur expositio recipienda est in Eccle- in cap.
 sia quæ cum analogia fidei seu cum religionis Chri- 23.
 stianæ fundamento, hoc est, cum aliquo fidei articulo *Matth.*
 præceptoꝝ decalogi, aut cum aliquo diserto Scripturæ testimonio pugnat: quod & Paulus vult, vetans super fundamentum superstruere lignum, fœnum, stipulas.

Secundò habemus hic discussam quæstionem, quā hodie Iesumanitæ de norma & de iudice cōtrouersiarū fuerent agitant, vt scripturas pedib. conculcent, traditiones & Papā supra scripturas & supra Deum in throno sistāt. Regula & iudex sit analogia fidei, hoc est, Scripturæ consensus & authoritas, cuius summa est fides Apostolica. Hęc enim sola expers erroris & infallibilis: & ab hac sola non datur appellatio Christianis mentibus. De hac regula Petrus: *Habemus firmiorem sermonem prophetiũ, cui attendentes ceu lucerna lucenti in obscuro loco rectè facitis*. Et Paulus ad Galatas: *Quicumque secundum CANONEM incedent, super eos erit benedictio*. Terullianus etiam contra hæreticos ad regulam fidei Apostolicæ prouocandum docet.

Sed de hac ipsa analogia, & quid huic analogiæ consentaneum sit, vel non sit, opus est iudice, inquiunt Papistæ. Atqui inter cœcos quidem an sol luceat meridie, iudice opus erit: inter videntes minimè. Certè sermo propheticus, fides Apostolica est lucerna lucens in caliginoso loco, hoc est, tenebricosa fidelium pectora illuminans. Qui igitur contendunt de hac luce, quid nisi suam cœcitatem testantur. Esto tamen opus iudice propter ignorantiam aut maliciam multorum. Si iudicia habeatis, inquit Apostolus, de iis quæ ad vitæ huius vsum pertinent, eos qui minimi fiunt in Ecclesia in subselliis collocate. Inueniet ergo Ecclesia iudices quos deligat, quique controuersias iuxta analogiam Scripturæ & fidei diiudicent, ita vt satisfaciat conscientijs fidelium priuatim vel publicè. Hæreticis præ-

fractis nunquam satisfiet vlllo iudicio, qui iccirco relinquendi sunt Dei iudicio & deuitandi. Oportet enim hæreses esse, vt qui probati sunt manifesti fiant.

7. SIVE MINISTERIUM. Sub. *quis habeat*: In ministerio, Scholiastes Græcus supplet *maneant*: Beza *versetur*. Ego *ὁτι νοιῶ* repeto ex versu 3. *sapiat ad sobrietatem*: Sic enim intelligitur Apostolus præcipere, vt in ministerio quisque fugiat vitia, sectetur virtutes, de quibus supra, sensus proinde est, ministros Ecclesiæ ministrare debere absque arrogantia & curiositate, cum modestia & sedulitate. DIACONIAM vocat ministeria Ecclesiastica, à docendi & exhortandi munere distincta, quæ mox faciet triplicia: de quibus ex professo præcipit. 1. Timoth. 3. Nos hodie *ministerorum Ecclesiæ* nomine etiam pastores & Doctores complectimur. Nam *διακονία* aliquando latè totum ministerium Ecclesiæ significat, vt 1. Corinth. 12. vers. 5. Actor. 1. vers. 17. Apostolatus Iudæ, qui conferebatur Matthiæ vocatur *διακονίας*. Sic suum Apostolatam vocat Paulus Roman. 11. vers. 13. *aliquando* strictius pro functionibus Ecclesiæ circa disciplinam & eleemosynas, etiam presbyteris inclusis, vt hoc loco & 1. Tim. 3. *aliquando* strictissime pro solis eleemosynariis & cura pauperum, vt 1. Corinth. 16. vers. 15. Actor. 6. & passim.

SIVE QVIS SIT DOCENS. Duas nunc species prophetiæ subiicit: munus docendi, quod propriè est doctorum, & munus exhortandi, quod propriè est pastorum Ecclesiæ. Nam doctores & Pastores etiam distinguit Eph. 4. Distincta erant dona Spiritus sancti: Aliis dabatur præclara reuelatio & intelligentia doctrinæ. Hi solum vacabant docendi officio, explicantes capita religionis, & formantes fidem Ecclesiæ: qui etiam *Catechete* dicebantur. Aliis conferebatur *ῥωμή* exhortandi, consolandi, arguendi, corrigendi, denique formandi vitam & mores fidelium. *Apostoli* verò excellebant utraq; facultate; & sunt reuera partes communes officij Episcopalis. Ideo coniunguntur. 1. Cor. 14. *Qui prophetat loquitur ad ædificationem*, h. e. institutionem, consolationem, exhortationem. Nihil impedit tamen hodie certis aliquibus, qui valent præ aliis *ῥωμῆ* *ἐκπαίδευσις* committantur partes docendi: aliis administratio Sacramentorum: aliis cura pastoralis: Neque enim omnium est ea-

est eadem facultas. Est etiam discrimen manifestum inter Doctores Scholarum, & Pastores Ecclesiarum. Nō immeritō igitur Apostolus discernit. Præceptum est: Qui vel doctōris vel pastoris sustinet munus, in doctrina & exhortatione sapiat ad sobrietatem, modestē & sedulō faciens officium, absque arrogantia, fastu, tyrannide & πολυπραγμοσύνη.

8. SI QVIS EST DISPENSATOR: Subdit tres species diaconiae Ecclesiasticae: *Prima* fuit curatorum ærarij & rerum Ecclesiae. Nam diu Apostolica Ecclesia vivebatur communione facultatum, propter persecutiones: quando fidelibus eripiebantur fundi & possessiones: Ergo diuenditas conferebant in commune ærarium Ecclesiae. Species quædā talis κοινωρίας remansit in collegiis: sed ex alia causa, & ad alium vsum. Opus igitur erat officiariis, qui curarent res Ecclesiae, & distribuerent singulis ad necessitatem. Hos Apostoli primum constituerunt. Act. 6. Postea mansit cura distributionis penes Oeconomus Ecclesiae. Quam rectē hodie ærarium Ecclesiae committatur hominibus illiteratis, politicis, plerumque superbis, & auaris: & quā bene ad vsus Ecclesiae dispenseatur, imō quā malignē salaria ab harpyiis plerumque Ecclesiae ministris subministrentur, ut minimum capiat Christus, plurimum rapiat fiscus inter Evangelicos, nimis pro dolor clamat experientia. IN SIMPLICITATE. Hac adiectione explicat rationem administrationis œconomicæ. *Simplicitas* opponitur arrogantiae, curiositati, malignitati, fraudulentiae: complectitur ingenuitatem, fidem, humilitatem. Præceptum ergo est: qui est Oeconomus Ecclesiae, sapiat ad sobrietatem in simplicitate, h. e., fideliter absque dolo, cuius mater solet esse auaritia vel arrogantia, & absque prosopelesia dispense res Ecclesiae.

QVI PRAEEST, CVM DILIGENTIA: Alteram speciem diaconiae vocat praefecturam, praesidentiam: 1. Cor. 12. vocat κυβερνήσεις gubernationis intelligit verō munus presbyterorum eorum, qui adiuncti pastoribus mores & disciplinam Ecclesiae observabant & corripiebant. Erant enim duo presbyterorum genera: ut ex 1.

1. Tim. 5. colligitur alij laborabant in verbo, quos vult duplici honore affici, Doctores, pastores & episcopi: alij laborabant in disciplina: quos hic vocat præsides. His præcipit vt sapiant ad sobrietatem faciendo officium cum diligentia & sedulitate, cui repugnat socordia & negligentia.

QVI MISERETVR CVM HILARITATE: Tertia species diaconiae erat cura pauperum, exulum, hospitum, denique eleemosynarum. Erant ergo hi eleemosynarij. Officium angustius quàm dispensatorum: Imo sub his videntur fuisse isti eleemosynarij, seu eleemosynarum collectores. Etiam viduis vetulis hæc cura iniūgebatur. His igitur præcipit, vt sapiant in suo munere ad sobrietatem cum hilaritate, cui opponitur morositas & negligentia. Causa videtur duplex esse, cur hilaritatē in eleemosynariis & pauperum curatoribus postulet: non modò quia Deus hilarem datorē diligit, & vult vt demus absque morositate, vtrò non inuiti: sed etiam quia vetulæ, quarum erat hæc cura, solent esse morosulæ & difficiles. Est etiam cura pauperum sordida & molesta valde, quæ facile morosos facit curatores. Ergo hilaritatem præcipit.

TERTIA PARS CAPITIS.

Aphorismi de Christianis virtutibus.

Amos 5.

15.

Ephes. 4.

1. Pet. 2.

17.

1. Pet. 3. 8.

Luc. 18. 1.

Heb. 13. 2.

1. Pet. 4.

13.

Matth. 5.

44.

Pet. 3. 7.

Ies. 5. 11.

9. *Dilectio esto minimè simulata: Estote abhorrentes à malo, agglutinati bono.*

10. *Fraterna charitate alij ad alios amandos propensi: honore alij alijs praeuantes.*

11. *Studio minimè pigri: Spiritu feruentes: Domino seruientes.*

12. *Spe gaudentes: in afflictione tolerantes: In oratione perdurantes.*

13. *Vsib. sanctorum communicantes: hospitalitatē sectantes.*

14. *Benedicite iis, qui vos insecantur: benedicite, inquam, & ne imprecamini.*

15. *Gaudete cum gaudentibus, & flete cum flentibus.*

16. *Eodem animo inter vos mutuò affecti: non elatè de vobis*

- vobis ipsis sentientes, sed humilibus obsecundantes. Ne estote prudentes apud vosmetipsos. *Prou. 20. 11. 17.*
17. Nemini malum pro malo vicissim reddentes: procurantes honesta coram omnibus hominibus. *Matt. 5. 19.*
18. Si fieri potest, quantum in vobis est, cum omnibus hominibus in pace viuentes. *1. Pet. 3. 9. Heb. 12.*
19. Non ipsi vosmet ulciscentes, dilecti: sed date locum ira. *14.*
Scriptum est enim Mihi est vltio, ego rependam, *Deut. 32. 35.*
dicit Dominus.
20. Itaque si esurit inimicus tuus, ciba eum: si sitit, da ei potum. Hoc. n. si feceris, carbones ignis coacervabis *Heb. 10. 30.*
in caput eius. *Prou. 25. 12.*
21. Ne vincitor à malo, sed vince bono malum. *12.*

9. **D**ILECTIO EST O MINIME SIMVLATA:
Tertia pars capituli continens præcepta moralia de officiis & conuersatione Christianorum mutua & cum inimicis. *Prima* hortatio fuit communis formatio nostri erga Deum: ut huic nos offeramus. *Alteræ* fuit specialis informatio ministrorum erga Ecclesiam. *Tertia* est specialis informatio singulorum erga superiores, æquales, inferiores, fratres, & extraneos, vel hostes. Hinc multò rectius præcepta & officia virtutum, quàm ex Ethicis Philosophorum discuntur, non quòd hæc non etiã vtiliter discantur, sed quia perfectior est doctrina Apostolica. Sunt a. præcepta aphoristica & breuia, ut facilius memoriæ inhæreant. Neque laborandum est, utrum omnia sint effecta dilectionis, quæ hîc præcipiuntur. Sunt propria adiuncta, notæ, adminicula, effecta, denique ad dilectionem omnia referuntur. Nam summa præcepti est dilectio, & dilectio est legis completio. Dilectionis denique mandatum Christi est novum & singulare. Itaque primo loco quasi scopum & summam omnium virtutum proponit dilectionem. *Philosophi* iustitiam faciunt reginam & comprehensionem omnium virtutum.

Ἡ δὲ διγαγομένη συνήθεια πᾶσι ἀρετὴ ἐστίν.

Scriptura dilectionem Dei & proximi summo loco commendat: quia dilectio est mater Iustitiæ: Tribuit. n. Deo & proximo quod debet, cū amore. Præcipit autem ne dilectio sit simulata, h. e. ne cōsistat tantum in gestibus. *1. Ioh. 3. 12.*
& verbis, absque corde & factis. *Nolite diligere lingua*

et verbo tantum, sed opere et virtute inquit D. Iohan. Sic 1. Timoth. 1. *Summa mandati est dilectio ex puro corde.* Talem dilectionem sui & proximi requirit Deus in Lege: Requirit & Christus Iohan. 13. *Mandatum novum do vobis, ut diligatis vos invicem.* Ratio precepti est, quia dilectio simulata est hypocrisis coram Deo, & deceptio proximi. *Simulatio tum in omni re est vitiosa* (inquit Cicero in Lælio) *tollit enim iudicium veri, idque adulterat, tum amicitia repugnat maximè.* Apostolus noster: *dilectioni repugnat maximè,* quia dilectio est vera amicitia. Requirit contrà, ut dilectio sit sincera & Germana, ore, corde, opere, auf gut Teutsch. Damnat præsentis mundi fallaces larvas, & pessulas manus politicorum, *Dant sine mente sonos, et sine corde manus.*

*Dilectio
cur pri-
mo, loco
madata.*

Quanta porro sit huius virtutis præstantia & necessitas, scriptura ferè singulis pagellis inculcat. Est certè cõdimentum omnium reliquarum virtutum, quæ sine dilectione sunt mera simulatio: ne fides quidem sine dilectione vera est: *Si omnè habeam fidem, charitatè verò non habeam, nihil sum, &c.* Sine dilectione fides mortua est: per dilectionē fides est efficax. Fides. n. duas habet man⁹ individue coherentes, fiducia & dilectionē. Fiduciā tenet Deū & accipit bona: dilectione cõplectitur proximū & dat beneficia. *Dilectio est nota propria discipulorum Christi: Ex hoc cognoscent, quod sitis discipuli mei, si vos mutuè dilexeritis,* ait Dominus. Nō igitur mirū, primo loco nobis commendari dilectionē. Tanto verò magis necessaria est hodie hæc admonitio, quantò videmus charitatē in mundo nunc rariore: & Christus prædixit nostris temporibus futurum, ut in multorum cordibus charitas refrigescat. Atque hic primus est aphorismus: ut charitas sit ingenua, simulatione carens. *Ego autem puto,* ait Origenes, *quod omnis charitas, quæ non est secundū Deum, simulata sit, et vera non sit.*

I.
Aphoris.

Charitas sit ingenua, simulatione carens. *Ego autem puto,* ait Origenes, *quod omnis charitas, quæ non est secundū Deum, simulata sit, et vera non sit.*

II.
Aphoris.

Alter aphorismus: malū odio habendū, bono adherendū esse. Plus est, quā si diceret, fugite malū, diligite bonū. Affectū. n. extremum postulat circa utrumque ne à malo leuiter abhorreamus, sed perfecto odio persequamur tanquam rem summè abominabilem Deo: Ita. n. nunquam admitemus malū: exēplo Davidis Psa. 139. 22. *Perfecto odio odi illas, qui odio habent te, et insurgunt in te.*

Nec

Nec bonum frigide probemus, sed flagrantissime complectamur, eique sic agglutinemur, ut quasi vnum fiamus cum bono, imò fiamus ipsum bonum. Nam hoc vult verbum *καταμύσσει* agglutinati: sicut 1. Cor. 6. 16. *Qui agglutinatur scorto vnum est corpus cum eo. Qui verò agglutinatur Domino, vnus spiritus est.*

Si generatim accipiatur hic aphorismus, erit præceptum de perpetua poenitentia & conuersione ad Deum, qui in odio mali, & amore boni consistit. Psalm. 34. *Declina à malo, & fac bonum.* Ies. 1. 17. *Desinite male facere, discite bene facere, querite iudicium, &c.* Si verò ad dilectionem alstringatur, duo eius propria indicat: & tunc *malum, bonum*, significat non modò turpe, honestum, sed etiam inutile, utile. Qui enim verè diligunt Deum & proximum, abstinēt à turpibus & noxiis, quibus possit offendi aut laedi Deus, vel proximus: contra student rebus honestis & commodis, quibus & Deo gratus cultus præstatur & proximus ædificatur. Explicatio huius optima habetur 1. Cor. 13. vbi propria dilectionis Apostolus distinctè persequetur: *charitas patiens est, charitas non inuidet, &c.*

1. Cor. 13.
4.

IO FRATERNA CHARITATE ALII AD ALIOS AMANDOS PROPENSI: Tertius aphorismus de *φιλadelphία* & *φιλοστοργία* mutuo colenda: Vtraque est species dilectionis. Ergo hic aphorismus continetur sub primo, *φιλadelphία* est mutuus amor fratrum, *φιλοστοργία* est mutuus amor parentum & liberorum. Vtrumque natura insequitur: non hominibus tantum, sed brutis quoque & bestiis. Tanta. v. nostræ naturæ est prauitas, ut igniculi isti naturalis amoris facili momento extinguantur. Vnde illud: *Fratrum concordia rara est.* Et Christus ex Mich. 7. 6. *Filius vituperat patrem, filia insurgit in matrem suā:* Matth. 10. 36. *Veni ut dissidere faciam hominem aduersus patrem suum, &c.* Oportet igitur, ut qui Christiani sumus, naturæ prauitatem frenemus & corrigamus, & *στυγνὴν* naturæ insitam omni studio excitemus. Omnes inuicem fratres sumus ab Adamo quidem secundum carnem: à Christo autem secundum Spiritum. Omnes sumus filij Dei in Christo: Ergo & fratres in Christo: vnde patres primi *Christiani* appellabantur. Hinc Apostolus fideles ubique *fratres* compellat. Simus igitur *φιλὰδελφοί* & *φιλόστοργοι*.

III.
Aphor.

Act. 11.
26.

Huc pertinent similia praecepta. 1. The. 4. ver. 9. *De φιλία* *φιλία non necesse habetis ut scribam vobis: ipsi. n. edocti estis diuinitus ut diligatis alij alios.* Hebr. 13. 1. *Fraterna charitas moneat.* 1. Pet. 1. 22: *Diligite inuicem cum fraterna charitate non simulata.* εἰς φιλαδελφίαν ἀνυπόκριτον. & 2. Pet. 1. 2. *Adijcite pietati fraternam dilectionem, fraterna dilectioni charitatem.* Atque hæc est illa charitas propria filiorum Dei nota, de qua Iohannes tres epistolas suas cōsumpsit.

IV.
Aphor.

HONORE ALII ALIOS PRAEVENIENTES: Quartus aphorismus de honore debito inuicem præstādo Nō facit nos ambiciosos, inanis honoris appetentes, sed vult esse modestos & ciuiles, qui aliis libēter cedāt, & singulos debita reuerētia colant superiores aut equales: nō esse superbos, inciuiles, aut barbaros, qui ordinem naturę, politię, & Ecclesię malitiosē aut per imprudentiā perturbat. *Honor* est testificatio opinionis nostrę de alicuius virtute aut dignitate externis signis declarata. Signa varia sunt, laudationes, monimēta, carmina, sepulchra, victus ex publico, dona, apertio capitis, cedere loco, assurgere. *Honor* verus & competens requirit opinionem veram & signum competens. Si vel opinio sit falsa vel signū excedat dignitatem rei, est honor falsus & illicitus. Sed de hoc in locis. Omnib. igitur debetur honor, in quibus est virtus aut dignitas. *Honorate regem, &c. Honorate patrem & matrem, &c.* Negate honorem quibus debetur, non modò est agrestitas, sed & iniustitia. Licet verò expetere honorem conuenientem, vt seruetur ordo & decorum conueniens. Damnat quidem scriptura φιλοπρίαν: damnat etiam Aristoteles *ambitionem*, quę honores appetit, vnde nō oportet, aut modo illicito, aut impensius quàm honestū est. Sed nec Scriptura nec Philosophia damnat mediocritatem *ambientia* quam Aristoteles dicit carere nomine, vocat autem virtutem, qua mediocres honores, vnde, quo modo, quantum & quando oportet expetimus. Nā in vitio est ἀφιλοπρία, qua nec ex honestis reb. honorem quærimus. Christianam autem φιλοπρίαν optimē describit Apostol. 1. Thess. 4. 12. *φιλοπρίαν ἢ τυχαίαν, καὶ περιάγειν τὰ ἴδια.* Modestiam igitur cum ciuilitate coniunctam nobis hīc commendat, vt in politia inferiores cedant superioribus: rusticus ciui: ciuis prætori: in Ecclesia & schola discentes docentibus, Catechumeni Catechetis,

Honor
quid sit.
Arist. lib.
1.
Rhet.
2. Pet. 2.
17.
Exod. 10.

Eth. l. 4.
5. 4.

techetis, oues pastoribus. Non igitur Ecclesia est antrum Cyclopum, aut confusio andabatarum sine ordine aut numero; sed est cœtus ordinatus, in quo Christus ordines cōstituit Eph. 4. & in quo omnia fiunt *ὑποτασσόμενοι & ἡ τὰ ξω*, neq; Euangelium tollit politias. Huc pertinet simile Apostoli præceptū ad Phil. 2.3. *Nihil gerite per contentionē aut inanem gloriam: sed ex modestia aliū quisq; se præstantiorem existimet.* Hoc est, quod nunc dicit *προηγούμενοι* præeuntes exemplo alij aliis, adultiores iunioribus: vel præeuntes honore alij alios: ne expectemus dū nobis honor deferatur: Nam *προηγούμενοι* vtrumque significare potest.

II. STUDIO MINIME PIGRI. Quintus aphorismus, ne in studio pietatis, dilectionis aut vocationis simus socordes, sed alacres, imò *feruidi spiritu*, hoc est, ultro & assidue præstemus officia Deo & proximo: & singuli suo incumbamus muneri, ne quis nostrum audiat à Domino: serue male & piger. Ignauia & torpor dedecet pios homines. Maximè cauendum, ne simus neutrales in confessione, sed aperti: nec frigidi aut tepidi in fide & charitate: sed potius feruidi, qualis zelus gloriæ Dei & salutis proximi fuit in Mose, Elia, Prophetis, Christo & Apostolis. Nam tepidos euomet Christus ex ore Apocal. 3. 16. *Vult inquit Origenes, ut nos qui sub lege Spiritus viuimus, nihil remissum, nihil tepidum habeamus in nobis: sed cum feruore spiritus & calore fidei cuncta peragamus.*

DOMINO SERVIENTES: Sextus aphorismus de fine summo dilectionis & vocationis: In omib. Domini Dei gloriam & cultum spectemus. Nam seruire Domino est Deum colere & glorificare: Quod præcipit alibi, *sive editis siue bibitis, omnia ad gloriam Dei facite.* Vel est præceptum vt seruiamus Deo non mundo & hominibus: sicut illud: *Seruite Domino in timore & exultate in tremore. Noli te fieri serui hominum.* Potest etiam esse præceptū modestiæ, ne opinione suæ dignitatis aut potentiae quisquam se efferat, sed se sub Deo, vt seruum sub Domino esse recorderetur, quo argumento Apostolus dominos ad æquitatem seruis præstandam hortatur. Col. 4. ver sic. 1. Videtur tamen esse generalius. Deo etiam *δουλεία* cultus debetur: *δουλεύοντες τῷ κυρίῳ.* Non igitur potest deferri sanctis cultus *δουλείας* magis quàm *λατρείας*. Ambros. legit *δουλεύοντες τῷ κυρίῳ* seruientes reperi: quasi doceat Apostolus

V.
Aphor.

VI.
Aphor.

Psal. 2. 11.
1. Cor. 7.
23.

nos accommodare cōsilia & mores occasionibus & tempori: seu (quod dicitur) temporizare, quod quidem aliquando est prudentiæ, sed plerūque hypocrisis. Et hanc lectionem secutus est Erasmus & Lutherus: *Schicket euch in die zett.* Sed constanter exemplaria Græca habent τῷ κυρίῳ. Sic & Syrus & Latina vetus. Origenes, item *Chrysostomus, Basilus, &c.* Quare & nos retinemus. Eph. 4. 16. redimere iubet occasiones, sed alio sensu. Locutus verò similis est Ephes. 6. versic. 7. *Cum beneuolentiā* ἀγαπῶντες τῷ κυρίῳ ὡς ἡμεῖς ἀγαπῶμεν αὐτόν.

VII. *Aphor.* 12. SPE GAUDENTES: IN AFFLICTIONE TOLERANTES. Septimus aphorismus de remediis calamitatum & aduersæ fortunæ, cum qua piis perpetuò luctandum est, ne simus animis abiectis rebus aduersis: sed potius gaudeamus spe futuræ liberationis & salutis: spe enim seruati sumus. Spes non confundit. Hoc primum remedium. Quod si afflictiones non cessent, sed etiam inualescant, patientiam Deo præstemus, ut monuit supra cap. 5. & Heb. 10. *Patientia vobis opus est, ut reportetis promissionem.* Nouit enim Dominus suos è tentationibus eripere: neq; tentabit supra vires: sed cum tentatione dabit exitum, ut queamus sufferre. Hoc est alterum. Tertium est perduratio in precibus: Anchora tutissima in tempestatibus fortunæ est precatio, quæ defigitur sursum in cælo ut anchora deorsum figitur in fundo maris. Si cesseret Dei auxilium, non cessare debet inuocatio: Nam inuocantibus tandem non deerit. *Inuoca me in die tribulationis, & ego eripiam te.* Quod si venire tardauerit, perdura: veniendo veniet & non tardabit.

2. Pet. 2. 9.
1. Cor. 10. 13.
Psalms. 59. 15.
Habac. 2. 3.

VIII. *Aphor.* 13. VSIBVS SANCTORVM COMMUNICANTES. Octauus aphorismus de beneficentia & hospitalitate erga sanctos, egenos, peregrinos, vel exules exercenda, quæ sunt duæ charitatis filia. Origenes notat in quibusdam Latinis exemplaribus legi: *Memores sanctorum communicantes:* & sic Ambrosius: *pro imitari sanctorum virtutes.* VSIBVS, hoc est, necessitatibus seu indigentie sanctorum. Sic vocat pios & fideles. Charitas omnes fideles habet pro sanctis: Et hæc est veneratio sanctorum præcepta à Deo, ut succurramus eorum necessitatibus in vita: non ut sculpamus, aut veneremur statuas eorum post mortem. Hæc etiam est vera sanctorum communio, ut mutuis of-

Sancto-
rum ve-
ra vene-
ratio.

tuīs officiis atque beneficentia inuicem subleuemus, & fratrum necessitates nostras ducamus: quod proprie vult verbum *κοινωνούμετες*: Sumus enim membra vnus corporis. De beneficentia passim exstant praecepta praesertim 1. Cor. 9. 2. Cor. 8. 9. De hospitalitate ad Heb. 13. 2. vbi exempla Abrahami & Lothi celebrantur, qui inscij angelos hospitio susceperunt. De hospitalitate videatur Chrysost. moralis expositio in hunc locum. Idem monet emphases Apostoli obseruemus in singulis membris: non dicit *Hospitalitatem colite*, sed *sectamini*: non dicit, *Vsib. sanctorum succurrite*, sed *communicate*: nō dicit *orate*, sed *precib. perdurate* &c. Ita in omnib. vehementiam & ardorem Christianis commendat. Haftenus quales erga nos mutuō esse deceat praecepit: nunc quales erga extraneos.

14. BENEDICITE IIS QUI VOS INSECTANTVR: Aphorismus nonus, ne male precemur insectatoribus: sed benedicamus. Mutuatus est hoc praeceptum Apostolus ex concione Christi Matth. 5. 44. *diligite inimicos vestros, benedicite ijs, qui vos deuouent*. Bis praecipit, *benedicite, benedicite*, & tertio addit prohibitionem contrarij: *ne imprecamini*: quā difficile & *μακάριοι* hoc est carni: est enim opus non carnis, sed spiritus: Christus vero etiam exemplo suo confirmauit, orans pro transgressoribus & crucifixoribus suis. Ies. 53. Matth. 27. Ad quod patientiae exemplum nos reuocat Petrus 1. Petr. 2. 22. *Christus passus est pro vobis, relinquens vobis exemplum ut insequeremini vestigia eius. Qui conuitijs affectus non vicissim conuitiabatur: cum malis afficeretur, non minabatur*. Et Apostolus de se 1. Corinth. 4. 12. *Maledicimur, benedicimus*.

Duo igitur docet I. Piis nunquam defuturos, qui eos insectentur veritatis & pietatis nomine. Mundus. n. odit vtranque. Non igitur mirum, si ab omni parte sophistae non rationibus, sed calumniis, conuitiis, contumeliis veritatis professores insectentur. II. Insectationes & calumnias mundi non conuitiis compensandas, sed patientia & benedictione frangendas esse. Quatenus vero imprecationes sanctorum, quae in Psalmis & alibi occurrunt, excusandae sint, c. 11. dub. VIII. est explicatum. Orig. notat discrimē inter Dei & hominum benedicere. Dei benedictio semper aliquid muneris importat: homines dicantur

IX.
Aphor.

Benedice
re Deo
hominib.

Deo benedicere pro eo, quod est laudare, gratias agere.
Hic *benedicere hostib.* est bona precari pro malis.

X.
Aphor.

15. GAUDETE CVM GAUDENTIBVS : ET FLETE CVM FLENTIBVS: χαίρειν pro χαίρετε enallage modorū Græcis consueta. Decimus aphorismus: commendat nobis συμπάθειαν fraternam reb. secundis & aduersis, qualis decet membra eiusdem corporis. Si quid. n. patitur vnū membrum, simul dolent omnia: si honore afficitur vnū membrum, simul gaudent omnia membra 1. Cor. 12. 26. Ita pios reb. fratrum affici decet, ut lætis quidem & secundis minimè inuideamus, sed vnà lætemur: tristib. verò & afflictis non rideamus, sed condoleamus. Nam cōgratulatione & cōdolentia dilectionem nostram ostendimus, & quod vacemus inuidia atq; ὁμιχαίρεσιν & χαίρεσιν declaramus. Nihil, inquit Chrysoft. adeo dilectionem conciliat, quàm quod & gaudium & tristitiam inuicem inter nos cōmunem habemus. Mala etiam afflictorum non mediocriter alleuamus. Siracides c. 7. idē precipit: ne tristes sine solatio relinquamus, sed cum lugētib. lugeamus. Qui verò latentur casu piorum, capientur laqueo, & ante mortem dolore afficientur.

Gaudendum cum gaudentibus quatenus.

Rectè tamen Origenes monet, limitatè hoc intelligendū esse. Neque. n. iis, qui gaudent de turpibus, aut de terrenis tantūm rebus est congaudendum. Hoc gaudiū est mundo relinquēdum: vnà verò gaudendū est iis, qui gaudent in Domino. Hæc lætitia piorum est de Deo propitio, de bonis cœlestibus, de beneficiis etiā temporalibus, & cōmodis vitę huius à Deo acceptis, de quib. lætamur, cūm Deo gratias agimus. De hoc Ps. 68. 4. *Iusti latabuntur, & exultabunt coram Deo, & gestient præ lætitia.* Et Ps. 70. 5. *Gaudeant & latentur in te omnes quærentes te, & dicant: Magnificetur Deus, qui amant salutē tuā.* Et Apostolus Ph. 4. 4. *Gaudete in Domino semper, rursus dico gaudete.*

Fletum cum fletibus quatenus.

Fletus ordinatus & inordinatus.

Neque cum omnib. fletib. est flendum æqualiter. Est fletus ordinatus, cum natura congruens, & Deo non displicēs: quando de priuatione rerum dolemus, quas caras habuimus. Sic mater fleuit filiū defunctum, Christus fleuit Lazarum defunctū cum flente Martha. Item cum deflemus peccata nostra. Est alius fletus inordinatus, quādo propter amissionē temporalium rerū nimium dolemus. Sic fletib. confiteri debemus cōpatiēdo eorū errori: &

tamen

tamen quantum possumus mitigationem afferre. Vt *1. Thess.*
 Christus dixit matri: *Noli flere; nempe nimium: Et Pau-* 4.13.
lus verat nimium lugere defunctos:

16. EODEM ANIMO INTER VOS MUTVO AF-
 FECTI. Aphorismus XI. Vt colamus inuicem concordiam: *XI.*
 vitemus duas concordiae pestes, arrogantiam & super- *Aphor.*
 biam, sectemur contra nutriculam concordiae *ταπεινότη-*
των seu humilitatē. Verē hic annotat *Origenes*, sermo-
 nem Apostoli per se planum, interpretatione obscurio-
 rem factum esse. *Id ipsum inuicem sentien-*
tes: quod nec Græca verba, nec mentem satis exprimit.
 Modum sapiendi & non sapiendi præscripsit speciatim
Doctorib. & ministris Ecclesiæ ver. 3. Idem nunc præce-
 ptum tradit omnib. Nam vt dilectio vigeat inter fide-
 les, opus est consensione animorum in fide & concordia
 in consiliis atque actionibus, ne alius alium turbet, im-
 pediat, negligat. Vt consensus & concordia seruetur, o-
 pus est modestia & humilitate: de qua dicit: *τοῖς ταπεινοῖς*
σωπαρεύμενοι, humilib. nempe rebus obsecundantes: Vt mo-
 destia vigeat, vitanda est arrogantia & superbia, de qua
 dicit: *μὴ πὲρ ὑψηλὰ φρονεῖτε:* Et: *Ne sitis prudentes apud*
vos ipsos, hoc est, arrogantes, vt c. 11. 25. Superbiæ enim est,
 altiora sectari & tentare, quàm pro captu, viribus & vo-
 catione: alios alto supercilio præ se despicere. Vnde *su-*
perbire videtur dici quasi *super alios ire.* Arrogantiæ est
 apud se ipsum nimis sapere: quod quale sit, suprâ fuit de-
 claratum. Damnatur hoc etiam alibi in scripturis *Ies. 5.*
Va his qui sapientes sunt in oculis suis, & hi qui coram se
ipsis sunt prudentes.

17. NEMINI MALVM PRO MALO VICISSIM RED-
 DENTES. Aphorismus XII. de malis non retaliandis, de *XII.*
 quo & Christus *Matth. 5. 39.* *Ne resistatis malo. Si quis te* *Aphor.*
percusserit in maxillam &c. Pertinet ad tolerantiam iniu-
 riarum: quam commendauit prius *ver. 12.* cui repugnat
 impatientia & cupiditas vindictæ. Prona est natura ad
 malum retaliandum. Freno igitur indiget, quod S. S. hic
 nobis iniicit. Qui malum inferunt proximo, peccant
 in Deum, in dilectionem, in iustitiam. Qui malum ma-
 lo retaliant, grauius peccant: quia addunt peccatum
 peccato. Videatur *Chrysostomus.* Etiam *Aristoteles*
 in *Ethicis* docet, fatius esse *ἀδικεῖν ἢ ἀδικεῖν, iniuriam*

ferre quàm inferre. Hæc Philosophia nos docet, quidni-
igitur S.S. audimus? Remedia huius mali ostendet in se-
quentibus. Quatenus verò resistere liceat malo, in dubiis
expedietur.

XIII.
Aphor.

PROCVRANTES HONESTA CORAM OMNIBVS
HOMINIBVS: Aphorismus XII I. de καλοκαγαθία sectan-
da, vt honestate atque innocentia vitæ nos omnibus ho-
minibus probemus, & ita malefaciendi ansam ipsi nobis
præcidamus, vel certè causam nocendi aduersariis non
præbeamus. Sic fruemur bona conscientia, quod Petrus
iubet ca. 3. 16. *Habete bonam conscientiam*, vt pro eo, quod
loquuntur aduersus vos tanquam maleficos, pudeant,
qui incessunt bonam vestram in Christo conuersatio-
nem. Latinus interpres: *Providentes bona non tantum co-
ram Deo*, quæ verba hîc non habentur: sed 2. Cor. 8. 21. v-
bi hæc commonefactio sic repetitur.

XIV.
Aphor.
Matth. 5.

18. SI FIERI POTEST, QVANTVM IN VOBIS EST:
Aphorismus XI V. de ειρησυχία & pace colenda cum o-
mnibus hominibus, ne simus contentiosi, sed pacis stu-
diosi. *Beati enim pacifici.* Est præceptum ab vndecimo di-
uersum. Ibi enim commendabat concordiam internam
Ecclesiæ, seu fratrum erga fratres: quam vt simpliciter ne-
cessariam præcepit. Hic commendat studium pacis cum
extraneis conseruandæ, cum quib. quotidie est conuer-
sandum. Sed quis, inquis, cum rixosis aduersariis pacem
colat, per quos vt maximè quis cupiat, quiescere non
possit? Hoc præoccupans Apostolus dicit: SI POSSIBILE
EST: q. d. scio possibile vix esse, partim per hominum
malitiam. partim per vestram conscientiam vel infirmi-
tatem, semper pacem colere cum contentiosis: imò nec
semper bona cōscientia fieri id potest. Neque. n. vult nos
tacere aut dissimulare pacis causâ, ne offendamus, siue ve-
ritatē & fidem ab infidelibus vel hæreticis proscindi au-
diamus, aut sceleratis moribus Deum offendi, proximū
lædi, Ecclesiam aut Remp. turbari videamus. Tunc enim
coarguendi sunt iuxta vocationem nostram, etiam si se-
quantur lites. Altera limitatio: QVANTVM IN VOBIS
EST: Vult, vt nec ipsi turbemus pacem, nec iustam cau-
sam id faciendi aliis præbeamus: sed quieti simus, & a-
gamus propria. Quidquid tunc peccatum fuerit per
turbulentiam, aliorum erit reatus. Nos conscientia
bona

bonâ fruemur, quod non feramus mala *ἐμὴν πᾶσα*. Commonefactione hac nobis hodie maximè est opus. Obijciuntur Evangelicis à Pontificiis contentiones. Si possibile esset, seruaremus pacem: & seruamus quantū in nobis est. Sed furunt & ruunt scruptionibus & clamoribus stentoreis & cōtumeliosis aduersus nos aduersarij. Quid faciamus? Non nos sed illi turbata Ecclesiæ, & scandali extraneis dati culpam Deo præstabunt.

19. NON VOSMETIPSOS VLCISCENTES. Aphorismus XV. de frenanda ira & cupiditate vindictæ aduersus eos, à quib. lædimur, similis duodecimo, & eius quasi inculcatio. Nouit enim Apostolus, quàm hîc laboret infirmitas nostra, quàmque simus ad iniurias propellendas nimis calidi & proclues. Maximè videntur Romani indiguissè hac commonefactione, qui in magna potentia constituti difficulter à contumeliarum retaliationē abstinebant. Obtestationem igitur addit huic peculiariter præcepto. SED DATE LOCVM IRAE: Cuius iræ? Ambrosius de ira nostra frenanda accipit: quasi dicat, respicite in vestro feruore, neque mox ruite præcipites, donec ira vobis deferueat: Vt sit *dare locum* pro *dare tempus* iræ. Alij de ira hostium, cui locum dare est cedere, neque resistēdo eam magis accendere. Nam ita fit: Cū iratis resistitur, magis illi effervescent: cū ceditur vltro remittunt. Rectè *Chrysostomus*: *Date locum ira* nempe Dei, hoc est, vindictam Deo committite: quam sententiam ratio subiecta probat: *Quia scriptum est: Mihi ultio, ego rependam* dicit Dominus, quod habetur Deuter. 32. 35. Subest tacita *ἐξ ἑαυτοῦ*. Ergo ne impune omnia nobis facient aduersarij. Quasi verò si nostræ non sunt partes vlciscendi, nemo sit qui possit aut debeat vlcisci. Deus igitur iniurias nostras vindicabit. Facit id *mediate* per iudices & superiores nostros. Ad hos igitur deferamus iniurias nostras: vel *immediate*, quando cessantibus iudicibus ipse flagella sua nunc stringit, vel aliquando stringet in impios.

Commendatur nobis *primum* mansuetudo quæ est virtus moderatrix iræ, de qua etiam philosophi præcipiunt. Quia intemperies illa concupiscentiæ, quæ in vindictam inconsulta ratione proruit, simpliciter est vitiosa. Videatur Aristoteles in Ethicis: sed magis nos trahat

XV.
Aphor.

Ira lo-
cū dare
quid sit.

Dei authoritas quàm Philosophi præceptum. Deinde ignoscentia Christiana addenda est, quæ non modò non appetit vindictam, sed iniurias libenter ex animo delet, ne Deo iudici præiudicet.

XVI.
Aphor.

20. ITAQUE SI ESURIT INIMICUS TVVS. Aphorismus XVI. & postremus magis *παράδοχος*, vt hosti non modo nō noceamus, sed & beneficiamus. Iulianus Apostata hanc Christianorum disciplinam valde ridebat: Absurda. n. videtur rationi feruidæ & ad vindictam pronæ. Sed erat risus Sardonicus. Quia praua est ratio & appetitus noster, ideo opus habet correctione & freno. Amicis benefacere honestum est: sed non arduum. Amici enim vel meriti sunt, vel merebuntur & compensabunt. At hosti benefacere, qui mala intentat, pro bonis, graue & arduum est: sed & pium omninò: nec profectò fructu caret etiam apud maximè barbaros: quin ne apud beluas quidem, quod hystoria de Androdo & leone comprobatur apud Gell. 15. c. 13. *Esurit & sitit inimicus noster*: cum cibo & potu, h. e. ope nostra indiget: *cibum & potum ei præbimus*: cum officia humanitatis necessaria præstamus: species pro genere **HOC ENIM SI FECERIS**. Ratio ab effectu huius beneficentiæ, qui dissimiliter explicatur.

August. lib. 3. *de ciuitate dei*

lib. 3. c. 16.

Aliqui de pernicioso dictum putant: **CUMVLABIS EI CARBONES IGNIS**, hoc est, reddes damnationem eius tantò grauiorem. Sed potius de utili, h. e. de correctione aduersarij loquitur Apostolus ex Prou. 25. 22. vnde totū hoc præceptū citatur. Carbones igniti, super capite ferri non possunt quin urant, & ad excutiendum illicò nos excitent. Sic beneficentia hostib. incendium atque anxietatem quandam excitat qua detestati suam malitiam corde illicò eiiciant, & mitiores redditi sepe ex inimicis amici fiant: vel ceterè benefacta cōpensare studeant: Qui fructus beneficentiæ magnus est. Sic Dauid superauit Saulis tyrannidem. Exemplum memorabile in historia belli sacri citat Tyrius l. 10. ca. 11. *Baldwinus* rex fuscis Arabum copiis rediens onustus spoliis cum exercitu in via inuenit fœminam parturientem, cuiusdam Sarrapæ Arabis coniugem, quam vir fugiens deseruerat. Huic rex curauit stragulum parari de spoliis, ancillam addidit cū duab. camelis lactantibus, eamq; suo texit mātello, vt Tyrius loquitur: Hoc erat inimicum esuriētē cibare. Nec frustra

Intelligas carbones ignis esse urentes peristentia gemidus, quia sanatur eius, qui vult se inimicum fuisse, a quo eius miseria subuenit.

frustra fuit. Non multò post rex infelicitè pugnans fugit in Ramulam, & obsessus ab Arabib. certo periculo, ab eodem illo Arabe Sarrapa, cuius uxorem seruauerat, liberatus est. Addit Salomon in Prou. alium beneficentiæ fructum: *Deus tibi reddet.* Sed prior Apostoli instituto satis fuit.

21. NE VINCITOR A MALO SED VINCE MALVM BONO. Claudit parænesin de mansuetudine, præclarâ sententiâ, ne patiâmur nos vinci à malo, h. e, frangi aut eo usque irritari maleficiis, vt ad vindictam ruamus. Hoc enim est turpiter succumbere hostibus, iniuriis affectibus propriis. *Vincere autem bono malum*, h. e, cum malitia hostium certare beneuolentia & bonitate superare, frangere aut emollire, hoc verò est præclarum victoriæ genus. Huc pertinent illa:

*Vince animos iramque tuam qui cetera vincis. Et:
Nobile vincendi genus est, se vincere posse.*

DVBIORVM EXPLICATIO

IN CAP. XII. AD ROMANOS

DVBIVM I.

An exhortationes & præcepta arguant liberum arbitrium, & possibilitatem perfectæ obedientiæ?

DV B I V M I. ex toto: quæritur, an quia Apostolus hortatur & præcipit, vt Deo nos totos offeramus &c. hinc sequatur, liberum arbitrium ad bonum esse in non renatis, & facultas perfectè implendi legē in renatis. Erasmus olim aduersus Lutherū in sua diatribe sic inferebat: Deus præcipit: *Conuertimini ad me: Cessate malè agere, & discite bene agere &c.* Si vis vitam ingredi, serua mandata.

Ergo non renati habent liberum arbitrium ad bonum eligendum & faciendum, modò adiuuentur gratia.

Staple-
tonus. An
id. pag.
777.

Stapletonus aduersus Caluinum similiter ex istis præ-
ceptionib. infert renatos adiutorio gratiæ posse omnes
perfectè implere. Rationes easdem habent:

I. Quia omnia præcepta decalogi sunt iuri naturæ
& gentium consentanea. Non ergo tantam habent dif-
ficultatem, quin possint præstari.

Pag. 778.

II. Obedientia nostra, quam Deus requirit, in omnib.
est necessaria. Potest ergo præstari.

Pag. 779.

III. Adiutorio & auxilio gratiæ diuinæ nihil est ar-
duum & impossibile. Id verò non est extra nos positum:
sed precib. piorum impetratur: iuxta diuinā illam Scri-
pturam Sap. 8. 21. *Sciens quia aliter non possem esse conti-
nens, nisi Deus det, adi. Dominum, &c. Ergo, &c.*

Vide Lu-
ther. de
seruo ar-
bitrio ca.
118.

IV. Si nemo implere potest, Deus in iis quæ iubet,
obedientiam nostram frustra requirit. At non frustra.
Ergo, &c. *Hæc omnia, inquit Erasmus, præcepta frigent, si
nihil tribuitur voluntati humana.*

V. An Deum, exclamat Stapletonus, aut tam iniustū
finget Caluinus, vt obedientiam requirat, qualem nullā
esse posse bene sciebat? aut tam imprudentem, vt obe-
dientiam requirat, qualem fieri posse imprudenter &
falsò cogitabat?

VI. Si nemo implet, excusantur qui hoc sensu sunt
vacui.

VII. Denique, si nemo implet, frustra promittitur &
petitur virtus Dei.

Gen. 6. 5.
Ier. 13.

RESP. Sed contra est, quòd dicitur de nō renatis: *Omne
figmentum cordis humani tantum est malum omni tempo-
re. Si potest Æthiops mutare pellem suam, & pardus macu-*

Matt. 7.

las suas, etiam vos potestis bene agere, cum sitis mali. Non

Eph. 2.

potest arbor mala bonos fructus ferre. Cū essemus mortui

Rom. 6.

in peccatis. Cū essetis serui peccati. At mortui nihil agūt.

20.

Serui & captiui peccati liberi non sunt iustitiæ. Habent
igitur non renati liberum arbitrium sed ad malum tan-
tum, h. e. spontaneo motu absque coactione volunt & e-
ligunt, sed non nisi malum, quia serui peccati mortui in
peccatis bonum Deo placens ne norunt quidem. Ani-
malis enim homo non intelligit ea, quæ sunt spiritus Dei: At
ignoti nulla cupido: nec quicquam venit in electio-
nem, quòd non fuit in intelligentia. Serui igitur pec-
cati necessariò & determinatè, & liberè tamen feruntur
tantum

tantum ad peccatum & malum. Neque necessitas seu determinatio voluntatis ad vnum libertatem voluntatis tollit, ne in Deo quidem, nedum in creaturis. Nam *Voluntas salua libertate* salua libertate sua voluntas determinatur ad vnum specie, h. e., ad bonum tantum, vel *ex perfectione natura:* ut in Deo, qui malum velle non potest: non determinatur ad vnum, ex defectu libertatis, sed ex perfectione rectitudinis: vel *ex perfectione gratiae*, ut in beatis Angelis, & electis glorificatis. Aut ad malum tantum, idq; vel *ex prauitate voluntatis* peruersae immutabili simpliciter, ut in diabolis & reprobis damnatis, vel secundum quid, ut in non renatis. Aut ad vnum numero, h. e., ad hoc, aut illud bonum vel malum, *ex arcana gubernatione* diuina, ut in omnibus creaturis rationalibus.

Quantum *ad renatos*, in quibus inchoata sed nondum perfecta est regeneratio, voluntas eorum liberata seruitute peccati non in solidum, sed inchoate, libera est non tantum ad malum, sed partim ad bonum, partim ad malum eligendum & operandum. Inchoant igitur perfectam obedientiam praeceptorum, sed non implent in hac vita. Nam de his dicitur vtrumque, & quod diligant Deum toto corde, & quod maneant peccatores, nec fiant *ἀσώπτοι* in hac vita, donec carnem exuent. Nam & sancti orant: *Dimitte nobis peccata*. Et de renatis dicitur: *Si dixerimus, nos peccatum non habere, mentimur & veritas Dei non est in nobis*.

Ad argumentum Erasmi respondetur, si ex praeceptis Dei sequitur facultas creaturae, non renati habebunt liberum arbitrium ad bonum operandum etiam sine gratia: quod voluit Pelagius. Neque enim praecepta promittunt aut includunt gratiam, sed flagitant obedientiam debitam. Itaque non *συνεργία* voluntatis non renatae cum gratia, sed merus Pelagianismus ex praeceptis concluderetur, si esset proba collectio. Sed est fallacia non causae. Neque enim praeceptorum ea est, docere quid non renati possint, sed quid debeant, & suo pre vitio non possint praestare, ut agnita sua imbecillitate & malitia humiliati perueniant ad gratiam. Conditionales autem nihil ponunt nisi conditione posita. Ut. n. non sequitur: si Imperator vicerit Turcam, potietur tota Vngaria: Ergo vincete: vel ergo potietur. Ita non sequitur: *si vis vitam in-*

gredi, serua mandata. Ergo omnes ingredientur vitam, vel. Ergo omnes seruant, aut possunt seruare mandata. Non enim quid posset, sed quid deberet præstare hypocrita ille operarius, Christus tali præcepto docere voluit. Sic Lutherus respondit *Erasmolibro de seru. arb. ca. 92. 182. & passim.*

Idem paralogismus non causæ est in collectione *Stapletoni.* Neque enim adiutorium gratiæ in renatis efficit, vt perfectè impleant, sed tantum, vt perfectè inchoent præceptorum obedientiam in hac vita, alioqui non manerent peccatores.

Rationes sunt frivola iam olim à Pelagianis & Semi-pelagianis vsurpatæ.

IN PRIMA, quòd præcepta possint à renatis præstari inchoatè, datur: quòd plenariè, negatur, & antecedens sic intellectum, quòd præcepta decalogi nihil requirant supra ius naturæ & gentium, est falsum: quoniam non modò perfectionem disciplinæ externæ, vt ius naturæ & gentium, sed integram creaturæ cum Deo conformitatem postulant.

SECUNDA habet fallaciam non causæ: quoniam necessitas obediendi Deo seu obligatio creaturæ ad obediendum creatori non ponit facultatem obedientiæ in non renatis esse, sed fuisse & esse debere.

IN TERTIA est eadem fallacia non causæ: quoniam adiutorium gratiæ perfectæ nec promissum est electis, nec datur in hac vita, sed gratia datur cuique iuxta mensuram donationis Christi Rom. 12. 3. Eph. 4. Etsi igitur desiderari potest, tamen ex fide peti in specie non potest perfectio omnimoda (h. e., non modo partium, sed etiam graduum) obedientiæ in hac vita: quia non est promissa: sed omnibus dicitur: *Sufficiat tibi gratia mea, quoniam virtus mea in infirmitate perficitur.* Qui. v. de perfectione sua vel aliorum nunc gloriantur, hypocrisin suam produnt, & aliorum fouent, quam sensus propriæ & alienæ conscientiæ refellit. Locus libri Sap. non est scriptura diuina, sed apocrypha: nec loquitur de perfectione sed de continentia à Deo petenda.

QUARTA eodem paralogismo laborat non causæ. Neque. n. ideo inania sunt præcepta, si à renatis non perfectè impleri, à non renatis ne inchoari quidem possint eorum

eorum obedientia : sed sunt plurimæ causæ atque utilitates aliæ: *In non renatis* quidem, ut Deus vel patefaciendo eis suam voluntatem eos simul intus suo spiritu illuminet & conuertat : vel stimulis conscientię pungat ad externam saltem disciplinam præstandam : vel in extremo iudicio inexcusabiles reddat. *In renatis* verò, ut per hortationes & præcepta fœcordia carnis excitetur: ut habeant obedientię & cultus diuini regulam quam sequantur, ut proposita perfectione infirmitatem & ignorantiam suam agnoscant, & ad perfectionis metam ardentius aspirant. Non itaque frigent diuina præcepta, siue istis, siue illis proposita, licet nec illi libertatem inchoandi, nec isti facultatem implendi ea habeant.

IN TRIBVS POSTREMIS connexio est falsa, & eodem laborat vitio, quo priores. Neque enim Deus postulans à non renatis & in peccato mortuis obedientiam, quam præstare nequeunt, sit iniustus: quoniã creator à creatura obedientiam iure exigit, quantumuis illa facultatem obediendi acceptam à Deo, spontanea malitia excusserit: aut est imprudens: quoniam nec *aduersus* hominum ignorat, nec sine ob quem præcepta proponit vnquam frustratur. Minimè. v. excusabilis est vel impotentia vel malitia hominum, quandoquidem vtraque legi Dei aduersatur: vtraque autem laborat sua culpa, & ad vtriusque contrarium Deo obligantur, siue implere queant, siue non. Nec deniq; frustra promittitur aut imploratur virtus Dei: quandoquidem Deus in omnibus fines, quos præcipiendo, aut promittendo spectat eximios, semper consequitur, & piis mensura gratiæ, quam prout vult dat singulis, meritò nunc sufficit, donec perfectionem in cœlo consequantur.

Ro. 12. 3.

Eph. 4. 7.

1. Cor.

13. 9. 10.

DVBIVM II.

An quia Christiani habent hostias & Sacerdotium, Missa sit sacrificium propriè dictum?

DVBIVM II. ex v. i. quæri potest, an quia Apostolus iubet nos Deo offerre *θυῖαν* , h. e, hostiam siue sacrificiũ, ideo *Missa* sit sacrificium verum propriè dictum. *Θυῖαν* enim est sacrificium propriè dictum, hoc est, oblatio externa facta soli Deo, qua à legitimo ministro res aliqua sensibilis & permanens ritu mystico consecratur

& transmutat seu destruitur. *Bel. lib. I. c. 2. de Missa.* At Christiani nullam eiusmodi *θυσίαν* habent Deo offerendam, nisi Missam: neque enim hîc iubentur se ipsos mactare: quia sic iuberentur facinus. Ergo Missa est sacrificium propriè dictum.

Præterea θυσία siue sacrificium propriè dictum est, q̃ à sacerdote propriè dicto offertur. At nullum sacrificiũ à sacerdote propriè dicto nunc offertur nisi Missa. Missa igitur *θυσία* siue sacrificium est propriè dictum. Sic ex nomine sacrificij & appellatione sacerdotis Missam probat *Bell. l. I. de Missa c. 15. § 17.*

R E S P O N S I O, *Sed contra est, quod*

I. Eucharistia (quàm ipsi Missam vocant) est sacramentum propriè. Non ergo sacrificium propriè dictum. *Ratio* quia nullum opus potest simul esse sacramentum & sacrificium per se, seu propriè dictum. Sacramentum enim à Deo nobis datur voluntatis suæ signum: sacrificium à nobis Deo præstatur gratitudinis nostræ testimonium. § II. Christus non sacrificauit se Deo pro nobis in Eucharistia, sed in cruce: nec præcepit sese sacrificari, sed sacramentum celebrari in sui memoriam. Eucharistia igitur non est sacrificium. § III. Si Eucharistia esset sacrificium propriè dictum, res aliqua sensibilis in ea destrueretur: ex definitione Bellarminiana sacrificij. At nulla res sensibilis in ea oblata destruitur. Non panis & vinum: hæc enim manent sensualiter ante & post consecrationem: neque corpus & sanguis Christi: quia Christus non amplius mactatur aut destruitur: & Missa non esset sacrificium, sed carnificina Christi, qualis fuit in cruce. In missa enim vel fit vera & realis Christi destructio atque occisio, vel non fit. Si nõ fit, non est verum & reale sacrificium, ex definitione realis sacrificij. Si fit, verum erit dicere, à sacerdotibus in Missa verè & realiter Christum occidi. At hoc parricidium esset, non sacrificium. Missa igitur aut est sacrilegum commentum, aut horribile Christicidium, non sacrificium propriè dictum.

Ad arg. I. minor negatur. Nã primò falsum est, quòd Missa sit *θυσία* propriè dicta, vt ex dictis rationibus patet: *Deinde* Christiani habent *θυσίαν*, etiamsi nec Missa sit *θυσία*, neque illi se ipsos aut aliud Deo mactent.

Stent. *ῥυσία* enim aliquando propriè significat victimam
 cæsam Deo, cuiusmodi olim ex lege Deo cædebantur &
 offerebantur quotidie: Talem quidem Christiani nul-
 lam habent quam cædant Deo: Habent. v. quam pro suis
 peccatis semel cæsam & oblatam Deo fideli memoria
 recolant, Christi nimirum *ῥυσίας* siue immolationem in
 cruce pro nostris peccatis semel peractam, de qua dici-
 tur: *semel se ipsum obtulit inculpatum Deo per spiritum æ-*
ternum. Recolunt autem memoriam huius victimæ vel
 intus fideli corde, vel foris professione oris & celebratio-
 ne operis, hoc est, sacramentis, iuxta præceptum Christi:
Hoc facite in mei memoriam. Aliquando *ῥυσία* metapho-
 ricè significat quasvis oblationes spirituales Christiano-
 rum. Et primo quidem in genere cultum moralem Deo
 debitum, quæ scriptura vocat hostias nostras spirituales:
Ædificemini domus spiritualis, sacerdotium sanctum ad of-
ferendas hostias spirituales Deo acceptas per Iesum Chri-
stum. Deinde speciatim certam partem huius cultus: &
 quidem variè: Aliquando sic vocat mortificationem car-
 naliū cupiditatum in nobis: metaphora manifesta, quia
 mortificatio hæc est instar mactationis dolorificæ: ut
 cum hoc loco Apostolus præcipit ut sistamus corpora no-
 stra hostiam viuam, sanctam, acceptam Deo, rationalem
 illum cultum nouum. Non enim de corporali macta-
 tione aut externa oblatione nostrorum corporum, sed de
 spiritali internectione concupiscentiæ quæ in corporib.
 nostris dominatur, nec non conformatione totius vitæ
 nostræ ad voluntatem Dei sermonem esse, tum epitheta
ῥυσίας, tum sequentia verba testantur vers. 2. *Transforme-*
mini per renouationem mentis vestra ad hoc, ut probetis
quæ sit voluntas Dei bona, accepta, & perfecta. Aliquando
 significat certa quædam opera moralia: ut preces, laudes,
 gratiarum actiones, Hebr. 13. 15. *Assiduè offeramus Deo*
ῥυσίας ἀνεσώτως sacrificium laudis, hoc est, fructum labiorum
confidentium nomini eius: vel eleemosynas & beneficentiam:
 Phil. 4. 17. *Accepi omnia quæ à vobis missa sunt, odorem*
bonæ fragrantie hostiam acceptam Deo & gratam: vel de-
nique fidem, aut etiam martyria pro fide: Phil. 2. 17. *Si pro*
libamento offerat super hostia, & sacrificio fidei vestra. Sic
 multas Christiani retinent *ῥυσίας*, licet nec impium Mis-
 sæ idolum recipiāt, nec pecudes aut corpora sua mactent.

ῥυσία vi-
ctima va-
riè dici-
tur in scr-
pturis.

Heb. 9.
 14.

1. Pet. 2. 5.

Ad II. argumentum: Minor itidem est falsa dupliciter: *primò*, quia Missa nequaquam est sacrificium Deo offerendum, sed Eucharistia est sacramentum à Deo accipiendum, ut modò est ostensum. *Deinde* nulli sunt sacerdotes propriè dicti in N. T. præter vnum Christum Pontificem nostrum. Quos. v. ipsi vocant sacerdotes, non sunt à Christo constituti, sed ab Antichristo creati sacrificuli. Christus enim Ecclesiæ quidem dedit alios Apostolos, alios Prophetas, alios Euangelistas, alios pastores & doctores: sacerdotes ab eo datos Ecclesiæ nusquam legitur. Spirituales verò sacerdotes omnes fecit fideles, teste Iohanne Apoc. 1. *Qui dilexit nos & lauit nos à peccatis nostris per sanguinem suum & fecit nos reges & sacerdotes Deo & patri suo.* Et Petro 1. Pet. 2. 5. *Ædificemini domus spiritualis sacerdotum sanctorum ad offerendas spirituales hostias acceptas Deo per Iesum Christum.*

DVBIUM III.

An λατρεία sit cultus religiosus soli Deo, & λαεία etiam sanctis conueniens?

DVB. III. ex vers. 1. cum Apostolus iubeat nos offerre *λατρείαν λογικὴν cultum rationalem* Deo, quæritur an solida sit differentia *λατρείας* & *λαείας*, quod *latría* sit adoratio soli Deo, *dulía* adoratio etiam angelis & sanctis defunctis competens.

Papiste affirmant I. Quia scriptura cultum Deo debitum perpetuò vacat *λατρείαν*, & Deum iubet *λατρεύεσθαι coli.*

II. Quia *λαείας* cultus in Scripturis etiam tribuitur creaturis.

III. Quia cultus Deo proprius vocabulo peculiari est discernendus à cultu creaturarum. At neque Hebræi, neque Latini habent vocabulum conueniens, sed soli Græci vocem *λατρείας*. Hebræi enim cultum Dei generali appellatione dicunt *יָרֵא* vel *יִרְאָה* *timor* *יִירָא* *timere*: vel *עֲבֹדָה* *seruitus* à *עָבַד* *seruire*. Sed etiā homines timemus, hominibus seruimus. Latini vocant cultum, religionem. & pietatē: Græci *δρησκειάν*, & *θεοσέλειαν*. Sed etiā dicimur colere homines, quos honorifica recondatione vel præsentia frequentamus: quædam etiam quæ subiecta sunt nobis, coli perhibetur, ut agri, domus, vires: unde agricola, in-

la, incolæ coloni dicti sunt. *θρησκεία religio* etiam est erga cognatos, affines: *ὁσέχεια pietas*, etiā est erga parētes: Sola *λατρεία* creaturis est incōueniēs. Sic igitur propriè cultus seu religio dicitur, quæ ad colendum Deum pertinet. Hoc argumentum ex August. obiicitur, qui passim illud tractasse videtur. *Aug. de ciu. D. l. 10. cap. 1. & l. 5. cap. 15. Epist. 49. ad Deo gratias. Contra Faust. lib. 20. cap. 21. De Trin. lib. 1. c. 6. l. 2. questionum super Exod. q. 94. & lib. 3. qq. sup. Lenit. q. 66.* ¶ IV. Vbi est alia ratio debiti, ibi necesse est, ut sit alia virtus, quæ debitum reddat. Alia autem ratione debetur seruitus Deo & homini, sicut & alia ratione dominium competit Deo & homini: nam Deus plenarium & principale dominium habet respectu totius creaturæ, quæ totaliter subiacet eius potestati. Homo participat similitudinē quandā diuini domini, quatenus habet particularem potestatem, super aliquam vel aliquas creaturas. Ergo *δουλεία* quæ debitam seruitutem exhibet homini dominanti alia virtus à *λατρεία*, quæ exhibet debitam seruitutem diuino domino. Hoc est argumentū Thomæ secunda secundæ q. 103. art. 3. quod breuius sic formatur seruitus cōueniens dominio diuino vniuersali, & dominio humano particulari nō est vna, sed differens virtus. Seruitus illa est *λατρεία*: ista est *δουλεία*. Ergo *λατρεία* & *δουλεία* sunt differentes cultus species. Ex hoc Bellarminus extendit aliud, ut putat, speciosius.

V. Tot sunt species adorationis siue cultus, quot sunt species excellentiæ: & citat B. Thomam loco prædicto: Honor enim siue cultus debetur personæ propter excellentiam eius. Sed tres sunt species excellentiæ: I. Est excellentia diuina & infinita, cui respondet prima species cultus, qui dicitur *λατρεία*. II. Excellentia humana seu naturalis, quæ posita est in humanis virtutibus, dignitatibus, gradibus; quæ dici possunt cultus civilis, & obseruantia humana. III. Excellentia media inter diuinam & humanam, qualis est gratia & gloria sanctorum supernaturalis: & huic respondet tertia species cultus quem vocant *δουλείαν*: quam Theologi subdiuidunt in *duliam* propriè dictam, & *hyperduliam*: tribuentes illam sanctis cæteris; istam soli humanitati Christi & B. Virgini Mariæ.

RESPONSIO

Sed contra: nec solidum esse in scripturis sacris (de profanis enim nihil dicam) λατρείας & θηλείας discrimen: nec si esset, θηλείαν religiosam magis quam λατρείαν vllis creaturis, angelis, vel hominibus sanctis, viuis, aut defunctis conuenire, euentibus argumentis demonstrari potest.

Nam ad *primum* quod attinet, etsi de vocabulis non videtur laborandum, tamen inuestigatione res digna est ex scripturis Græcis. Inde verò euidenter habetur, quòd tam θηλεία quam λατρεία religiosa promiscuè Deo tribuatur: & quidem, quòd θηλεία frequentius quam λατρεία Deo ascribatur: quòd item λατρεία civilem aliquando seruitutem & opera humana etiam profana significet, quòd denique tam θηλεία quam λατρεία creaturis, idolis aut peccatis tributa damnetur. Vnde nihil nisi inane effugium idololatrarum esse λατρείας & θηλείας distinctionem obtinetur.

Antecedentis membra quatuor ordine sic patebunt ex scripturis Græcis Veteris & Noui Testamenti, ne Apocryphis quidem libris exceptis, quorum authoritati multum tribuunt aduersarij. Nam præbuit hæc consideratio mihi occasionem diligenter perquirendi & conferendi libros sacros Hebræos, Græcos, & Latinos à capite ad calcem.

PRIMO igitur in Veteri Testamento reperio Græcos interpretes Hebræum **לָבַד** *seruire* de Deo & eius cultu per Græcum λατρεύειν reddidisse nouies: In *Exodo* bis, cap. 4. 23. & 23. 25. In *Deuteronomio* quinquies cap. 6. 13. & 10. versu 12. 20 & 11. 13. & 28. 47. *Iosua* semel cap. 4. 15. *Iudicum* semel capit. 10. 16. In *Apocryphis* bis: *Sirac.* 4. 15. & *Daniel.* 3. 95.

Idem verò **לָבַד** reddiderunt per Græcum θηλεύειν vices septies: In *Deuteronomio* semel cap. 13. 4. *Iudicum* semel cap. 2. 7. *Primo Samuelis* quater, cap. 7. 3. & cap. 12. versu 11. 20. 24. *Primo regum* semel cap. 16. 31. *secundo Paralip.* quater, cap. 28. 9. & 30. 8. & 33. 16. & 34. 33. *Nehemia* semel, cap. 9. 35. *Iobi* semel, capit. 21. 15. In *Psalms* ter, *Psalms.* 2. 11. & 22. 31. & 100. 2. *Iesaias* bis, cap. 42. 23. & 60. 12. *Ieremia* semel, cap. 2. 20. *Ezechielis* bis cap. 20. 40. & 29. 18. *Daniel.* bis, capit. 7. versu 14. 27. *Sophonia* semel cap. 3. 9. *Zacharia*

Zacharia semel cap. 2. 9. *Malachia* bis. cap. 3. vers. 14. 18. In *Apocryphis* bis, *Iudith.* cap. 16. 17. & *Sirac.* 2. vers. 1. si me obleruatio non fefellit. Vbi notabile videtur, nusquam in libris Regum, Paralip. Psalmorum & Prophetarum reperiri λατρεύειν θεῷ, sed vbiq̃ue δαλείειν θεῷ. Præbet id mihi causam suspicandi, libros Hebræos non ab iisdem Græcis interpretibus nos habere: & non abhorrendi à sententia Hieronymi, quam ex Aristæo probat, quod LXX. interpretes tantum Pentateuchum Mosis conuerterint, quod idem Iosephus lib. 12. Antiquit. cap. 2. & Philo lib. 2. de vita Mosis innuere videntur.

In scripturis porro Græcis *Novi Testamenti* nullo etiam discrimine Deo attribuitur λατρεία quidem & λατρεύειν decies novies: Matth. 4. 10. Luc. 1. 74. & 2. 37. & 4. 8. Iohan. 16. 2. Act. 7. vers. 7. 42. & 24. 14. & 26. 7. & 27. 23. Rom. 1. 9. & 9. 4. & 12. 1. Phil. 3. 3. 2. Tim. 1. 3. Hebr. 9. 14. & 12. 28. Apoc. 7. 15. & 22. 3. Sexies enim in epist. ad Hebr. de cultu ceremoniali reperitur, quem LXX. interpretes λειτουργίαν ferè vbiq̃ue reddiderunt, Heb. 9. v. 1. 6. 9. & 8. 5. & 10. 2. & 13. 10. δαλείειν verò decies: Matth. 6. 24. Luc. 6. 13. Act. 20. 19. Rom. 7. v. 6. 25. & 12. 11. & 14. 18. & 16. 18. Eph. 6. 7. Col. 3. 24.

Hinc duo euidenter habentur:

Vnum quòd tam δαλεία quàm λατρεία religiosa Deo non modò conueniat, (id quod diffiteri non potest Bellarminus) sed & soli conueniat. Id ipsum non obscure confirmat Augustinus quæst. 94. sup. Exod. dicens, *duliã deberi Deo tanquam Domino, latriam tanquam Deo.* At solus Deus est Dominus. Iam si δαλεία soli debetur Domino: soli igitur debetur Deo. *Alterum*, quòd λατρεία & δαλεία in Dei cultu Græcis non magis differant, quàm Latinis in communi fermone gladius & ensis. Vnde nullum istorum reale discrimen esse conuincitur.

SECUNDO, quòd δαλεία & δαλείειν de Deo & eius cultu sæpius, quàm λατρεία & λατρεύειν in scripturis Græcis dicatur, collatio locorum ostendit. Nam λατρεύειν quidem & λατρεία in vtroque Testamento *tricies*: δαλείειν verò & δαλεία *tricies novies* Deo attributum legitur: Vnde fortè conficeret quis, δαλείαν magis quàm λατρείαν cultui diuino conuenire. Sed agnosco hoc non esse solidum,

TERTIO igitur quod λατρεία & λατρεύειν etiam de civili seruitute, & profanis hominum operibus aliquando dicatur, exempla occurrunt. Nam de humana seruitute & captiuitate dicit Moses **הַתַּבָּי** *seruies inimicis tuis*: pro quo Græci λατρεύσεις τοῖς ἐχθροῖς σου. Et *decies* reperitur: *Non facies Sabbatho ἔργον λατρευτὸν opus seruile.* **Leu. 23. vers. 7. 8. 21. 25. 35. 36.** **Numer. 28. 18. & 29. vers. 1. 12. 35.**

Argumentum hoc est euidentissimum, λατρεύειν ex vi scripturæ non tam de cultu Dei, quàm etiam de seruilibus operibus cultui Dei oppositis dici posse, proinde non omnem λατρείαν religiosam, sed quandam etiam civilem esse.

DENIQUE quod tam δουλεία quàm λατρεία religiosa idolis aut creaturis tributa promiscuè damnetur, obseruatio locorum docet. Nam cultus idolorum sub nomine λατρείας in Veteri Testamento damnatur *tricies quater* **Deuter. 4. 28. & 7. vers. 4. 18. & 11. 16. & 13. vers. 2. 6. 13. & 17. 3. & 28. 36. & 29. vers. 18. 26. & 30. vers. 17. & 31. vers. 20.** **Iosue 23. vers. 7. 16. & 24. vers. 2. 16. 18. 19. 20. 22. 24. 31.** **Iudic. 2. vers. 11. 13. 19. & 3. vers. 6. 7. & 10. vers. 6. 10. 2.** **Reg. 17. vers. 16. 33. 2. Paral. 7. 19. & 24. 18.** In Nouo Testam. *semel* **Rom. 1. 25.**

Sub nomine verò δουλείας in Veteri Testam. *vicies ter*: **Exod. 23. 33. Deut. 28. 64. 1. Sam. 7. 4. & 8. 8. & 26. 19. 1. Reg. 22. 54. 2. Reg. 17. 41. & 18. 7. & 21. 21. 1. Paral. 19. 19. 2. Paralip. 33. 22. Psalm. 106. 36. Ierem. 5. 19. & 8. 2. & 11. 10. & 13. 10. & 16. vers. 11. 13. & 22. 9. & 25. 6. 1. Marc. 1. 45. & 2. 19.** In Nouo Testamen. δουλοσιν seruitus peccati damnatur *sexies* **Rom. 6. 6. Gal. 4. vers. 8. 9. & 5. 1. Tit. 3. 3. Hebr. 2. 15.**

Hinc rursus conficitur, cùm idololatria & idolodulia indifferenter dicatur & damnetur: è contrario igitur θεολατρείαν & θεοδουλείαν indifferenter significare & præcipi in scripturis. Nulla igitur ἀνοδουλεία seruitus religiosa magis quàm ἀνολατρεία cultus religiosus permittitur.

Ex quibus omnibus satis constare iam arbitror, discrimen inter hæc duo vocabula, quod affertur solidum in scripturis Græcis nequaquam esse, sed non est nobis cum Papistis his de vocabulis. Parum refert, latrā
an dulia

an idulia dicatur cultus Dei proprius. Nec interest id totum concedatur, an non, quod ex Augustino postulatur. Iatriam verè dici cultum Dei. Quo fortè facit id, quod in Nouo quidem Testamento nusquam, in Veteri rarius Iatria creaturis tribuitur.

De re ipsa est quæstio: *an ullus cultus religiosus sub δουλείας nomine sit creaturis competens?* Non esse sequentibus argumentis demonstratur.

Soli Deo tam duliam quàm Iatriam deberi.

I. Expresso Dei mandato omnis religiosa adoratio, cultus, honor, quocunq; dicatur nomine, soli Deo vendicatur: Deut. 6. 13. & 10. 20. *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruias.* Nulli igitur creaturarum adoratio vel seruitus religiosa (siue λατρεία siue δουλεία ea dicatur) tribui potest absque peccato. De quo mandato obiter hoc moneo in Hebræis locis duobus dictis sic haberi: *Dominum Deum tuum timebis, & ei seruias*: quod Græci reddiderunt: κίερον τὸ θεόν σε φοβηθήσῃ, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσῃ addita particula μόνῳ soli, quæ non est in Hebræo textu hoc loco: est verò alibi 1. Sam. 7. 3. vbi Samuel dicit populo: *Præparate cor vestrum Iehouæ & seruite ei soli*, vbi expresse habetur ייבֿל soli. Christus Filius Dei scripturarum Dominus apud Matthæum & Lucam in tentatione etiam expressit, & pro φοβηθήσῃ timebis, dixit προσκυνήσῃs adorabis, quia adorari Satan petebat, vt omnem προσκυνήσῃ & λατρείαν adorationem & seruitutem soli Deo, non Satanæ, aut creaturæ vlli conuenire doceret.

Neque vero eluditur mandatum verbo λατρεύετε, quo vtuntur Græci interpretes: quasi Iatria tantum, non etiā δουλεία soli Deo vindicetur: quoniam de cultu Dei proprio potius ex verbo ipsius Dei seu Moïsis, quàm ex verbo interpretum iudicare oportet. Dicit autem Moïses soli ייבֿל seruias: At verbum יבֿל seruire nempe religiose, quod soli Deo vëdicatur, Græcis tam δουλεύειν quàm λατρεύειν significat, ac sæpius per δουλεύειν quàm per λατρεύειν etiam Deo tributum illud reddiderunt Græci interpretes, vt innox ostendam. Huc facit quod Samuel loco prædicto 1. Sam. 7. iuxta interpretum Græcorum versionem nō dicit, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσατε, sed δουλεύσατε seruite. Est ergo hæc inanis elusio præcepti.

II. Cultus angelorum expresse damnatur in scri-

pturis. Nam Col. 2. 18. cauere iubet Apostolus ne quis nos circumueniat persuadendo nobis subiectionem & *δουλοκρατίαν ἀγγέλων cultum angelorum*. Atqui si *δουλοκρατία cultus religiosus* vlli creaturæ competeret, maximè præstantissimis creaturis angelis deberetur.

Apoc. 29.
10. & 22.
9.

III. Angeli adorationem religiosam auersantur. Iohannes enim volens adorare Angelum, ratus eum esse Christum vel Deum ipsum, bis ab eo reprehenditur ac prohibetur ne faciat: duab. rationib. adductis; *primū* quia *conseruus tuus sum* inquit: at conseruos adorare non licet: Deinde, quia adoratio sit honor soli Deo debitus, *Deum*, inquit, *adora*, quasi diceret, non mihi sed soli Deo adorationis cultus debetur. Nolo igitur hunc mihi, sed Deo deferri.

Bell. l. 1.
cap. 14. de
sanct.
beat.

Nec prodest effugium Bellarmino, reprehendi Iohannem, non quod *δουλείαν*, sed quod *λατρείαν* Deo & Christo debitam per errorem personæ angelo detulerit. Neque enim à *λατρεία* tantum, sed ab omni *προσκυνώσει* absque discrimine prohibetur, nominatim verò à *δουλεία*, dum se angelus conseruum profitetur, cui *δουλείαν* religiosam deferre nefas sit. Et ideo dicit; *τῷ θεῷ προσκυνῶσιν*, non verò *λάτρευουσιν*. Neque error tantum personæ, sed etiam error adorationis in Iohanne corrigitur, dum omni adoratione angeli abstinere, Deum verò solum adorare iubetur: Vnde duo argumenta alia euidenter habentur.

Bell. l. 1.
cap. 14.

IV. Nullum conseruum adorare licet. Angeli & sancti omnes conserui nostri sunt.

Nullum igitur adorare licet: Contra minorem nugatur Bellarminus, non modò conseruos sed & seruos nos esse angelorum & sanctorum, saltem imperfectè, quatenus illi nos mouent & iuuant ad bene operandum exemplo suo & intercessione sua apud Deum. Sed falsum est quod nos iuuent intercessione apud Deum: Quod iuuant exemplo, nulla est adorationis causa, alioqui omnes mutuò essemus adorandi, quia omnes mutuis exemplis ad bene operandum nos iuuare debemus.

V. Omnis *προσκυνώσις adoratio religiosa* creaturarum prohibetur, soli autem Deo vindicatur ab angelo. At tiam *δουλεία* quàm *λατρεία* est *προσκυνώσις religiosa*. Vitæque igitur est creaturis inconueniens, soli Deo debita.

VI. Duplex tantum est honor seu cultus, vnus *ciuilis*, quo honoramus potentes & sapientes homines: alter *religiosus*, quo solum Deum adoramus. At nec honor ciuilis conueniens est angelis & sanctis defunctis, cum non versentur inter nos ciuilitate: nec honor religiosus: quia religio est cultus Dei, creaturis indebitus. Dicitur. n. testibus Augustino & Lactantio à religando, quia religionis vinculo sumus Deo religati, siue obstricti. Nec soluitur argumentum (vt putat Bellarm.) dato tertio intermedio cultu: Est enim is cultus commentitius, vt mox patebit: ideo petitur principium & stat argumentum.

*Aug. de
vera re-
lig. La-
ctan. l. 4.
c. 28.*

VII. Omnis idololatræ adoratio damnatur: At tam *δουλεία* quàm *λατρεία* idolis vel creaturis tributa est idololatræ adoratio. Ergo &c. *Maiores* patet: *Minores* probatur, tum quod in scripturis promiscuè *λατρεία* & *δουλεία* religiosa tributa falsis Diis vel creaturis quibuscunque damnatur, vt sequenti argumento ostendetur: tum quod omnis adoratio tribuens creaturis quæ sunt Dei propria, inspectionem cordium, præsentiam in omnib. locis & infinitam potentiam exaudiendi & iuuandi omnes inuocantes, est idololatria. At tam *δουλεία* quàm *λατρεία* angelorum, vel sanctorum tribuit hæc creaturis, quæ sunt Dei propria. Qui. n. angelos & sanctos inuocant, vel ad eorum imagines prostrati adorant, fingunt eos in cælis existentes audire & iuuare posse omnes quouis loco & tempore suos cultores, siue ad statuas ipsis conditas, siue alibi. Quare tam *δουλεία* quàm *λατρεία* creaturarum est adoratio idololatræ.

RESPONSIO ad rationes contrarias.

Iam ad argumenta contraria facile responderetur. PRIMA RATIO non est firma, quod scriptura cultum Deo debitum perpetuò vocet *λατρείαν*: Nam sapissimè etiam *δουλείαν* vocare, exemplis tum Veteris tum Noui Testam. ostensum est. Neque obstat quod vrget Bellarminus, In Nouo Testamento vocem *λατρείας* nunquam vsurpari nisi pro cultu solius Dei. Nam semel etiam pro cultu creaturarum sumitur Rom. 1. 25. & illud non eò fieri, quasi cultus Dei sit propriè *latræia*, inde facillè liquet, quod eundem Dei cultum etiam *δουλείαν* scriptores sacri multoties nominant. Ideo accipiendum est id, quod affirmat Bellarminus, scholam Theologorum illam distinctionem de *latræia* & *douliæ* excogitasse.

*Distin-
ctio la-
træia &
douliæ à
scholasti-
cis excogitata.*

SECUNDA RATIO, quod cultus *δουλείας* etiam creaturis tribuatur in scripturis : vera est de *dulia* civili, cuius
Mart. sanè frequentissima sunt exempla in utroque Testamen-
Peres. de to: De *dulia* religiosa angelis, vel sanctis defunctis tribu-
Tradi. ta exemplum nullum dari potest. Falsa igitur est ratio.
part. 3. Meritò proinde *Peresius* dubitauit, an cultus sanctorum
confid. 7. rectè dicatur *δουλεία* cùm *δουλεία* propriè sit *seruitus*, & nos
 non simus serui sanctorum sed conserui. Neque *Bellar-
 minus* soluit nodum dicendo, *duliam* in scripturis non
 solum accipi pro seruitute mancipiorum sed etiam pro
 honoraria subiectione vt Galat. 5. *Per dilectionem δουλεία
 τε ἀλλήλοις*. Nam etiam honoraria hæc subiectio est ci-
 uilis.

TERTIA RATIO ex Augustino non est solida & con-
 tra Pontificios. Si enim cultus Dei proprius propria ap-
 pellatione est nuncupandus, quæ creatis rebus non com-
 petat: utique non magis *latria*, quàm *dulia* appellandus
 erit: Sed potius *θεοσεβεία*, quam vocem Augustinus etiam
 non improbat. Nam illa vocabula etiam creaturis variè
 attribuuntur: sola *θεοσεβεία*, Dei solius cultum propriissi-
 me exprimit, & est in Scripturis 1. Tim. 2. 10. Iohann.
 9. 31.

Deinde quod Augustinus *latriam* Deo propriam esse
 contendat, & *dulix* civili opponat verum est: Quod ve-
 rò *duliam religiosam* sanctis vel angelis tribuendam do-
 ceat: seu quod cultum qui iuxta eum sanctis martyribus
 competit *δουλείαν* appellet aut appellari velit, probari non
 potest. Colimus inquit *martyres eo cultu dilectionis & so-
 cietatis, quo & in hac vita coluntur sancti homines Dei:*
quo cor ad talem pro Euangelica veritate passionem para-
tum esse sentimus. Sed illos tantò deuotius, quantò securius
post incerta omnia superata: quanto etiam fidentiore laude
predicamus iam in vita feliciore victores, quàm in ista ad-
huc usque pugnantes. Ibidem: Colimus sanctos cultu non
seruitutis, sed honoris. Ista celebratio sanctorum marty-
 rum, quæ dilectionis, societatis, & imitationis est, non
 improbatur: quia præcipitur etiam in Scripturis Heb. 13.
 7. Sed cultus externus per templa, altaria, statuas, vota,
 oblationes, inuocationes: peregrinationes certas, &c. vt
 maturè Christianis obrepit, ita superstitiosus est, & ver-
 bo Dei contrarius.

QUARTA RATIO, quæ Thomæ est probat quidem ob diuersum dominium Dei & hominum, etiam diuersam esse seruitutem seu cultum Deo & hominibus debitum: Deo quidem religiosum, hominibus verò civilem: Sed non probat, latrariam & duliariam natiua significatione distinctas esse cultus religiosi species: multò minus, sanctis duliariam religiosam deberi: Sed potius duliariam religiosam nullam competere. Nullum enim sancti in nos habent nec civile, nec religiosum dominium: cum sint nostri conserui non Domini. Nobis enim ut non sunt multi Dij, sed unus Deus Pater ille, à quo omnia, & nos in ipso: ita nec multi Domini, sed unus Dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum 1. Cor. 8. 6.

IN QUINTA RATIONE, quæ est Bellarmini; PRIMO maior de cultu civili concedi potest: nam sicut alia excellentia est regis, alia principis, alia equitis, ita alius est honor singulis debitus: conueniens tamen in vno genere honoris civilis. Sed falsa est maior de cultu religioso, quod videlicet tot sint eius species, quot sunt excellentiæ gradus. De cultu enim religioso non secundum excellentias creaturarum, sed secundum voluntatem Dei, cuius est de honoribus creaturarum disponere, iudicari oportet. At Deus in verbo suo creaturis quidem suum externum honorem vult haberi iuxta excellentiam cuiusque virtutis aut muneris competentem. Religiosum verò cultum omnem non modo Deus ipse suo sibi verbo arrogat, sed etiam sancti tam angeli quàm homines omnes à se ad Deum deriuant.

SECUNDO. Minor etiam est falsa. Nam secundum excellentias varias Dei & creaturarum non tria sed multo plura constituenda essent cultuum genera. Alia enim est excellentia Angelorum, alia hominum sanctorum sub idem genus non cadens. Et quidem iuxta opinionem Dionysij alia excellentia Archangelorum, alia thronorum, alia potestatum. Etiam secundum aduersarios alia excellentia Petri, alia aliorum Apostolorum & sanctorum.

Nec elabitur si dixerit, omnibus cultum duliarias respondere. Nam hoc etiam fictitiū est, & ipsorum commentum contrarium, quo Petrum caput & principem Apostolorum vniuersalem omnium fingunt. At iuxta Thomam

argumentum: Vbi est alia ratio debiti, ibi est alia virtus reddens debitum. Atque hæc de latrâ hactenus.

DVBIVM IV.

An Papa sit caput Ecclesiæ?

DVBIVM IV. ex v. 4. de concordia membrorum in vno corpore: An quia nos dissidemus à Papa eumque oppugnamus doctrinâ Euangelij, in nos competat quod obijciunt, membra dissidere à capite contra præceptum Apostoli.

Papista affirmant, quia Papa sit caput Ecclesiæ, cui omnes homines vt membra in spiritualibus & civilibus oporteat subesse, adeò vt iuxta *Bonifacij* extra vagantem de salute æterna sit credere omnem creaturam subesse Papæ.

Probant I. quia Christus dixit: *Tu es Petrus, &c. Et: Tibi dabo claves regni cælorum. Et: pascue oves meas.*

II. Quia Iustinianus Imp. *Iohannem* Papam vocauit caput omnium Ecclesiarum l. 8. C. de sanct. Trin.

III. Quia Concilia Papam agnoscunt caput suum. Chalcedonense epistola ad Leon. Lugdunense C. *Vbi periculum*. Florentinum, Constantiense. sess. 15.

RESPONSIO.

Nos contra, solum Christum caput Ecclesiæ agnoscimus.

I. Iuxta Scripturas Eph. 1. 22. *Omnia subiecit pedibus eius, eumque constituit CAPVT super omnia ipsi Ecclesiæ.* Col. 1. 18. *Estque CAPVT corporis Ecclesiæ, &c.* Nec legimus hunc honorem cuiquam præterea tributum: Est ergo Christi proprius.

II. Christus dedit Ecclesiæ Apostolos, Prophetas, Euangelistas, Doctores, Pastores: sed nullum caput. Ephes. 4. 11. 1. Cor. 12. 28.

III. Nec Petrus, nec Apostoli alij fuerunt caput, aut capita Ecclesiæ: Quia fuerunt Ecclesiæ membra: Nam se ipsum quoque membris corporis Ecclesiæ accensit Apost. hoc loco & 1. Cor. 12. Multò igitur minus Papa.

IV. Ecclesia non est biceps duo habens capita principalia vel subordinata. At habet caput Christum. Non ergo Papam.

V. *Papa* nihil eorum potest præstare, quæ capitis est præstare corpori, Ecclesiæ, non modo quo ad externam directionem

directionem: sed multò magis quò ad internam influentiam spiritus & vitę.

VI. Ecclesia non est sponsa nec corpus Papę. Papa igitur non est caput Ecclesię.

VII. A Petro ad Clementem VIII. aiunt mortuos supra 200. Papas. Toties igitur Ecclesia est mortua: aut Papa non est caput Ecclesię.

VIII. Sedes Romana ab Euaristo ad Pium V. vacavit totis 38. annis 8. mensibus 29. diebus, iuxta Mercatoris Chron. Tamdiu igitur Ecclesia fuit ἀνέφαλος: aut Papa non est caput Ecclesię.

IX. Sape fuerunt duo, tres, aut plures Antipapę. Ergo tunc Ecclesia fuit monstrum: aut Papa non est caput Ecclesię, &c.

*Ad argumenta Papistarum respondetur
breuiter.*

AD PRIMVM. Nec locis allegatis, nec vsquam alibi dicitur, quod vel Petrus sit caput Ecclesię: vel Papa sit Petrus. Nec potest id vlla consequentia firma inde deduci. Videantur VVitakerus & Sibrandus contra Bell. de Pontif. Roman. & de conciliis.

AD SECVNDVM. I. Epistola Iustiniani in quibusdam exemplaribus non habetur. II. Si primatus Papę nititur autoritate Iustiniani: non habet eum iure diuino sed humano. Falsum igitur, quòd eum à Christo & Petro habeat: sed nec ab Imperatore habere potuit: quia Imperator ius non habet constituendi caput Ecclesię; Quia ius non habet dignitatem Christo propriã in Papam transferendi absque sacrilegio. Nemo verò plus iuris in alium transferre potest, quàm ipse habeat.

AD TERTIVM. I. Concilia Christo & verbo Dei præiudicare non possunt.

2. Conciliorum decreta non sunt ius diuinum, sed humanum, vel saltem vt volunt ipsi Canonicum:

Non igitur diuino, sed humano vel saltem

Canonico Papa erit caput: Sic falsum quod habeat diuino quod satis est.

Nos enim iure Canonico,

quod est ipsius Papę, non

tenemur in fide.

* * *

CAPITIS DECIMI

TERTII

Argumentum, Partitio, Analysis.

POLITICAM & ETHICAM CHRISTIANAM APOSTOLUS CONIUNGIT hoc capite. Nam ordinem civilem à Deo esse, & ius gladij magistratibus à Deo traditum esse docet eoque ad præstandam illis subiectionem & obedientiam debitam omnes obligat Reuertitur postea ad dilectionis mutua commendationem: & ut sanctè castèque ambulemus, atq; à cupiditatum illecebris nobis caueamus præcipit.

Tres igitur continet hoc caput paræneses.

PRIMA est de subiectione civili usque ad v. 8. cuius propositio est v. 1. *Omnis anima sit magistratui subiecta.* Quam confirmat ex præcipuis locis deliberatiui generis.

I. Ab honesto: quia Deo & ordinationi diuinæ omnes subiectos esse conuenit. Omnis autem magistratus est à Deo & ordinatione diuina: *vers. 1.*

II. A contrario inhonesto seu turpi. Cuius contrarium est impium & turpe, id Christianos decet. Obedientiæ civilis contrarium est rebellio aduersus Deum & ordinationem Dei, res suo genere illicita & turpis. Ergo obedientia civilis Christianos decet *vers. 2. Itaque quisquis se opponit, &c.*

III. A pernicioso effectu contrarij: Quod ultionem & pœnas accersit, id est vitandum, & contrarium faciendum. Contemptus & inobedientia magistratus affert ultionem & pœnas. Vitanda igitur inobedientia, &c.

Assumptio est vers. 2. Afferent sibi ipsis iudicium.

Et confirmatur à fine altero instituti magistratus & iuris gladij eis diuinitus commissi *vers. 3. & 4. Vt sitis terrore malis.*

IV. Ab utili effectu obedientiæ: Quod nobis cedit laudi

laudi, id meritò præstamus. Obedire magistratui & legibus nobis laudi cedit. Ergo obediendum.

Assumptio est vers. 3. *Laudem ab ea obtinebis.*

Confirmatur à fine principali magistratus constituti: vers. 4. *Est minister Dei tuo bono.*

V. A necessario: Quod est necessarium non solum ad vitandas pœnas, sed etiam ad retinendam bonam conscientiam, id est præstandum. Obedientia civilis est necessaria ad utrumque illud. Ergo, &c.

Assumptio & conclusio est v. 5. *Quapropter necesse est subijci.*

VI. A connexis: Cui iure tributa soluimus, ei etiam iure obedientiam præstamus. Magistratui iure tributa soluimus: Ergo, &c.

Assumptio ponitur v. 6. cum ratione iuris ab officio magistratus proprio: quod est defensio politiæ: siquidem in hoc ipsum est minister Dei.

Vel à minori: Si tributa datis: magis obedientiam deberis.

Vel à parte ad totum: Tributa datis: Ergo subiecti estis: nam hæc sunt vt pars & totum.

Vel à signo: Tributum est subiectionis signum. Ergo subiecti estote.

Postremum argumentum miscetur conclusioni generali à regula iuris & æqui: Iustitiæ est suum cuique tribuere. Magistratui debetur tributum, vectigal, timor, honor, &c. Ergo &c. v. 7. *Reddite igitur.*

ALTERA parænesis est de dilectione Christiana mutuo colenda v. 8. 9. 10.

Propositio est vers. 8. *Alij alios diligatis:* Inter Christianos debet vigere mutua dilectio.

Ratio 1. ab eadem regula iuris: Debitum cuique est reddendum. Dilectio mutua est debitum perpetuò nos mutuò obligans. Reddenda igitur. Totus Syllogismus continetur v. 8. *Maiores:* μηδὲν ἑαυτῶν ἀφείλεται: *Assumptio & conclusio* εἰ μὴ τὸ ἀγαπᾶν ἄλλήλους.

2. Ab honesto & utili: legem implere est pium & salutare, eoque præstandum. Diligere alium est legem implere. Ergo, &c.

Assumptio est vers. 8. *Nam qui diligit alterum.*

Exprobatur à charitatis natura atque effectis: Quo

complentur omnia praecepta legis, id est impletio legis. Charitate proximi omnia praecepta legis complentur. Charitas igitur est impletio legis. *Maior* tacetur: *Assumptio* ponitur enumeratione & relatione omnium praeceptorum ad unam dilectionem *vers. 9.*

Conclusio est vers. 10. Itaque expletio.

Assumptio confirmatur à remotione contrarij: Quod nullo malo lege prohibito proximum afficit, eo omnia legis praecepta complentur. Dilectio nullo malo lege prohibito proximum afficit. Ergo, &c. Minor rationis sola ponitur *vers. 10. Charitas proximum non afficit malo.*

TERTIA parænesis est dehortatoria à vitiis crassioribus, ebrietate, scortatione, odio, &c. & hortatoria ad contrarias virtutes, temperantiam, castitatem, concordiam, &c. tota allegorica seu figurata metaphoris tenebrarum & lucis: item habitus & vestimenti *ver. 12. 13. 14.*

Rationes hortatoriæ sunt à circumstantia temporis seu status regeneratorum.

I. Quia salus propior est quàm olim.

II. Quia nox præteriit, dies propinquat. Ergo ex somno peccatorum expurgiscendum, opera tenebrarum abiicienda, habitus luci conueniens est induendus, qui est *Christus.*

PRIMA PARS CAPITIS.

De subiectione civili.

- Sap. 6. 4.* 1. Omnis anima potestatibus supereminentibus subiecta
Tit. 3. 1. esto: non enim est potestas nisi à Deo: & quæ sunt
1. Pet. 2. 13 potestates, sunt à Deo ordinate.
2. Itaque quisquis se opponit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi condemnationem afferent.
3. Nam magistratus non sunt terrori bonis operibus, sed malis. Vis autem non terri potestati? quod bonum est facito: & laudem ab ipsa oblinebis.

4. Dei enim minister est tuo bono. Quod si feceris quod malum est, metue: non enim frustra gladium gestat: nam Dei est minister, ultor ad iram ei, qui quod malum est fecerit.
5. Quapropter necesse est subiici, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.
6. Propter hoc enim etiam tributa soluitis: siquidem ministri Dei sunt in hoc ipsum incumbentes.
7. Reddite igitur omnibus, quod debetis: cui tributum debetur tributum: cui vectigal vectigal: cui timor timorem, cui honor honorem. *Matth. 22. II.*

OMNIS ANIMA POTESTATIBVS SVPER EMINENTIBVS SVBIECTA ESTO: Senlus verborum obscurus non est: Potestates vocat non angelos vt Eph. 1.1. Petr. 3. sed magistratus ciuiles, qui sunt potestate & potentia armati in alios: sic potius vocat, vt non tam de personis, quàm de ordine ipso loqui intelligatur: nam in personis sepe sunt vitia & causæ non obediendi: Ideo à personis discerni vult potestates: quod etià obseruans Chrysostomus: Non inquit de hoc vel illo principe loquitur; sed de ipsa re. *ὑποτάσσας*. Vetus sublimioribus: quod posset de solis supremis potestatibus intelligi: Atqui non de solis supremis, verùm de omnibus, quotquot supra reliquos homines ordine & potestate ciuili excellunt. Vt 1. Timoth. 2.1. Pro regib. & omnibus, *καὶ ὑποτάσσας ἑνταύθα*. Et Petrus 1. Pet. 2.13. Subiecti estote cuius humana ordinationi propter Deū, siue regi vt supereminenti *ὑποτάσσας*, siue præsilibus, vt qui per eum mittuntur. Præcipuè tamen *ὑποτάσσας* intelligit potestatem ciuilem summam, cuius est non modo præesse, sed & leges dare, quam Aristoteles vocat *πολιτικὴν ἀρχὴν*, quæ est in rege vel principe. Magistratus igitur non mutua relatione, sed subditorum ratione vocat *ὑποτάσσας ἐξουσίας*.

ὑποτασσάμενοι: subordinata, subiecta esto: Apostolica auctoritate imperatiuè loquitur, vt grauitas peccati intelligatur, si quis contra faxit: Plus hoc est, quàm si dixisset, *obediat*, non repugnet; honorem exhibeat, cedat. Hæ partes quidem sunt, sed totum est subiectio, quam postea significabit. Est etià emphasis in verbo *subordinetur*.

Vult enim omnes consideratione ordinis in magistratu superioris, in se verò inferioris, magistratui sese vltro submittere, sicut membra inferiora pedes, tibiæ, brachia agnoscunt se à natura ipsa capiti subordinata esse, eoque capiti vltro subsunt.

OMNIS ANIMA. Non opponitur hîc anima corpori, sed synecdoche Hebraica *omnis anima*, est pro, omnis homo: Nam hominem Hebræi & Græci à parte vocant modò animam: modò carnem: omnis anima; omnis caro: pro omnis homo. Vniuersali igitur præcepto Apostolus omnes homines, cuiuscunq; conditionis, sexus, ætatis sint, nullo excepto magistratibus subiicit: quod Chrysostomus explicâs: *Ostendit, inquit, Apostolus, quod ista impetrentur omnib. & sacerdotibus & monachis non solum secularibus, etiam si Apostolus sis, si Euangelista, si propheta, si quisquis tandem fueris. Neque enim pietatem subuertit ista subiectio.* Ex quo videre est non absque manifesto scelere Papam cum suo clero contra Apostoli præceptum non modo potestatum supereminentiorum imperio se subduxisse, sed & supra Imperatorem, Reges, Principes & potestates omnes thronum suum euexisse, vt non ipse subiectus sit potestatibus, sed potestates omnes pedibus suis subiectas habeat atque conculcet, Imperatores ipse creet, reges designet, regnis eisdem deiiciat pro sua libidine. Quod nullo iure, sed contra ius atque officium nō Episcopi solum, sed & hominis Christiani id faciat, in dubiis explicandum veniet.

Magi-
stratus
authori-
tatem
cur Apo-
stolus tot
argumē-
tis mun-
iat.

Præbet verò Papa cum refractariis Anabaptistis & similibus Entusiastis occasionem cogitandi de scopo Apostoli & de causis, cur adeò grauiter ad obedientiam civilem omnes Christianos hortetur, & magistratus auctoritatem tot rationibus muniat: non hoc solum loco, sed & alibi possum 1. Tim. 2. Ephes. 6. Tit. 3. vbi de civili obedientia præcipit.

Supra docuit, fideles nō esse sub lege, sed sub gratia: Monet etiam passim ne fiamus serui hominum: sed in libertate in quam Christus nos asseruit perstemus. Hinc verò præuidit fore tumultuosos spiritus, qui prætextum attriperent ordinem civilem conuellendi, seque potestati magistratuum & omnino supererierum subducendi, quasi non possint Christo seruire, nisi excusso iugo terre-

na po-

~~ne~~ potestatis: Quomodo Iudæi sibi persuadebant, se non esse populum Dei, nisi Romanorum iugum excuterent. Maximè verò tunc id fieri cum specie posse videbat, quando Imperatores, reges & magistratus omnes erant hostes Christi, & persecutores Ecclesiæ. Nam infidelibus subesse fideles videbatur atque videtur indignum.

Contrà igitur docet Apostolus, Euangelium minimè *Euange-* abolere politias in mundo, sed easdem stabilire & red- *lium non* dere meliores, neque fidem & subiectionem, quæ Deo *aboler Po-* debetur impediri subiectione, quæ magistratibus civili- *litias.* bus debetur: Denique Christianos non minus quàm alios quoscunque potestatibus subiectos esse debere, non tantùm fidelibus, sed etiam infidelibus, quales tunc omnes erant, nō tantùm placidis & æquis, sed etiam difficilibus & iniquis: *in iis*, nēpe, quæ sunt civilis potestatis propria: hoc est, *vsque ad A R A S*: id quod Apostolus postea determinabit. Obedientia enim debet respondere ordinationi diuinæ, de qua mox. At subditi quidem sunt subordinati Potestatibus: Potestates verò Deo, cuius sunt ministri: Ergo potestati ordinatæ à Deo sic est obediendum, ut magis obediatur Deo ordinanti: sicut Christus monet: *Date Cæsari, quæ sunt Cæsaris: & Deo, quæ sunt Dei*, Et Apostoli: *Oportet plus obedire Deo, quàm hominibus.*

Sancitur igitur hic iure diuino, *ordo politicus*, qui est inter magistratus & subditos iusta dispositio, quod esse debeat in mundo. Si enim potestatibus omnis anima subiecta esse debet, debent ergo esse potestates, quibus alij sub sint; debent esse subditi, qui subiecti sint.

Quid porrò sit magistratus, quæ sint magistratus & subditorum officia: & an Christiano conueniat magistratum gerere &c. nondum hinc satis habetur, sed ex sequentibus discetur, quando euidentius etiam confirmabitur, quod diuerso errore à Pontificiis & à fanaticis impugnatur. Magistratui politico etiam Christianos in Ecclesia obtemperare debere. Anabaptistæ attributum concedunt, obtemperandum esse magistratui: subiectum verò negant, vllum in Ecclesia esse debere. Papa contra fatetur, magistratum esse debere: sed negat se cum suo clero ei subiectum esse.

Anabaptistæ ex definitione, officio, & fine magistratus refutantur. Nihil enim est quod non optime conueniat

Anaba-
prista &
Papa di-
uersimo-
dè magi-
stratum
excutiunt.

Christianis, & à piis rectius quàm à profanis magistratibus præstari queat.

Pontificios refellit Apostolus vniuersali præcepto: *Omnis anima subiecta esto.* Ergo aut Papa non est anima, aut debet esse subiectus iure diuino.

1. Pet. 2.

NON ENIM EST POTESTAS NISI A DEO: ratio præcepti ab authore potestatum omnium Deo, cuius reuerentia necesse est eis subiici. Sic Petrus: *Estote subditi omni ordinationi humana propter dominum.* Potestates igitur non exstiterunt à se ipsis, nec à Satana, nec ab hominibus, sed à Deo.

Atqui Hoseæ 8. dicitur: *Regem fecerunt & non ex me:* & quomodo, si omnis potestas est à Deo, Petrus vocat humanam ordinationem. Hæc quomodo conueniant, explicabitur in dubiis.

Enunciatum verò Apostoli expendatur: *Non est potestas nisi à Deo:* æquipollet affirmanti vtrinque vniuersali: *Omnis potestas est à solo Deo.* Eccius in Enchiridio dixit: *Scriptura sacra non est authentica nisi auctoritate Ecclesie:* quam exclusiuam ego resolui in hanc vniuersalem: *Scriptura omnem auctoritatem habet à solius Ecclesie auctoritate.* Iesuitæ clamant esse calumniam. Atqui non in resolutione mea calumniam, sed in verbis & sententia Eccij falsitatem esse, hæc ratio Apostoli ostendit: *Non est potestas nisi à Deo:* Omnis ergo potestas est à solo Deo. Ergo & potestas ciuilis. Innuit verò cum plures sint potestates, omnes Deum habere authorem: Deus enim homini potestatem dedit: primo in se ipsum: deinde in bruta animalia: denique in hominem.

Potestas
homini à
Deo data
triplex.
Arist.
lib. 1.
Eth. 13.

Potestatem homini in se ipsum fecit Deus, quod talem fecit, ut τὸ ἡγεμονικὸν præeffet τῷ ὁρεκτικῷ in anima hominis, quod imperium Aristoteles instar præceptoris in discipulum esse dicit. Inde Sir. 15. *Deus reliquit hominem in manu consilij sui &c.* Hoc vocamus liberum arbitrium, quod homo non agitur aliunde ut truncus, sed ipse se mouet & sibi imperat liberè. Quatenus & quomodo id præstet alibi est explicandum.

Potestas homini in bruta data est à Deo in prima creatione: *Dominamini animalibus terra, &c.*

In hominem denique potestas hominis prima fuit maritalis in uxorem: Genes. 3. proxima ex hac fluxit potestas patris

patria in liberos. Hinc aliæ exortæ, herilis in seruos, regia in subditos: cuius plures sunt factæ species, monarchica, aristocratica, democratica: & his contraria tyrannica, oligarchica, ochlogarchica. Ex quibus omnibus aliæ sunt *Æconomica*: vt maritalis, patria, & herilis: aliæ Politicæ, vt reliquæ. Omnes à Deo sunt. An ergo tyrannis etiam à Deo est? Fanatici dicunt, omnes sic à Deo esse, sicut pestes, morbi & pœnæ à Deo sunt. Sed hanc calumniam mox refellet Apostolus: Discernenda est potestas à vitio potestatis & personæ. Potestas tyranni sanè à Deo est, sed tyrannis, hoc est, abusus potestatis & sæuitia tyranni, vt est talis, à Satana est, non à Deo nisi per accidens, qui abusum permittit. Vt tamen est flagellum, quo subditorum vindicantur peccata, Deum vtrique habet authorem, vt mundi iudicem. Sed annon etiam est potestas *Ecclesiastica* imò & *scholastica*? Sanè & hæc à Deo est: Matth. 18. Ioh. 20. Ergo & Papa Ecclesiasticam suam potestatem habet à Deo. De hoc in dubiis. Episcopalem eius potestatem, si quam habet, à Deo esse non negatur. Monarchicam verò tyrannidem se habere à Christo falso gloriatur: Christus enim prohibuit dicendo: *Reges gentium dominantur: vos autem non sic*. A quo verò acceperit, docet Apostolus 2. Thessal. 2.9. Sed de hoc infra in dubiis fusius dicendum veniet.

*Tyrannides
an sit à
Deo.*

QVÆ VERO POTESTATES SVNT, À DEO SVNT ORDINATÆ. Exclusivam præcedentem Apostolus nunc ipse conuertit in vniuersalem: Quæcunque sunt potestates summæ, mediæ, imæ, publicæ, priuatæ: æconomice, ciuiles, Ecclesiasticæ, omnes à Deo ordinatas esse. Propriè tamen de solis his ciuilibus & publicis loquitur. *Explicit* etiam, quomodo dixerit, omnes à Deo esse: nō certè vt pestes, morbi, bella & alia flagella à Deo imittuntur ad castiganda hominū peccata: sed vt salutaris ordo, qui (vt mox explicabit Apostolus) Dei vices & personā in gubernandis hominibus vniuersis probis & improbis ordinariè sustineat: vade nō solum ministri Dei, sed & Diij potestates à Deo appellantur: quod sanè de flagellis Dei dici nulla ratione potest. Nam pœnæ infliguntur quidem à Deo: sed non ordinariè omnibus, sed tantum improbis. Est ergo magna vis in verbo *ordinata*. Significat enim potestates ciuiles à Deo *primariè*

*Ordo
quid sit.*

quidem constitutas, & supra alios homines euectas esse, quibus ipsi præsint. *Deinde* potestatem magistratuum inter homines esse ordinariam, & summè necessariam, quâ carere societas humana tam non possit, quàm non ordine diuino. *Denique* esse etiam potestates à Deo ordinatas, h. e. certis limitibus & legib. iuris & honestatis circumscriptas, intra quas nisi sese contineant, ab ordine diuino exorbitant. *Ordo. n.* variè significat: Vocatur *ordo parium & imparium secundum prius & posterius apta dispositio*: Ut acies militum dicuntur ordines, propter aptâ dispositionem, alij ducunt, alij sequuntur. Sic potestates dicuntur à Deo ordinatæ, quia Deus politias aptè disposuit, ut alij præsint, alij subsint. Dicitur etiâ, *ordo, status & conditio hominû*: ut populus Romanus diuisus erat in tres ordines: Senatoriû, equestrem, plebeium. Sic potestates sunt certus ordo hominum, quos supra alios dignitate & potentia euexit Deus: *Denique ordo* dicitur relatio seu respectus relati ad terminum, ut relatio domini ad seruum est ordo, qui dicitur dominium: ordo magistratus ad subditos dicitur potestas ciuilis.

In genere igitur docemur, Deum esse authorem & amantem ordinis, hostem *ἀταξίας* & confusionis. Ordinem itaque tanquam rem pulcherrimam in rebus omnibus amemus & consecretur: quæ enim ordine constant & sũt, sunt pulchra & durabilia. Omnem verò cõfusionem siue in potestatibus & imperijs siue in rebus alijs, agnoscamus esse opus diaboli, Deo aduersum, & perniciosum rebus humanis.

In specie agnoscamus, veneremur & diligamus ordinẽ hunc, de quo agitur, in politiis maximè: & cogitemus non fortuitò extitisse, nec humana sagacitate aut ingenio esse excogitatum aut inuectum: sed Dei singulari sapientia & beneficio in genere humano constitutum & ordinatum. Natura ipsa (cuius author Deus est) daret, in paritate non diu consistere pacem & concordiam; sed pugnas & dissidia ex æqualitate existere: dum nemo cedit alteri. Hinc apes, grues, pisces videmus reges suos sequi. Ideo Deus initio statim homines distinxit non sexu tantum, sed & autoritate ac potestate, ut alij alijs præessent, vel subessent in domo, in politia, in Ecclesia. Vbi maritalem & patriam potestatem Deus ordinauerit,

dimauerit, palam est: Herilem & civilem expresse verbo sanxit Gen. 9. *Qui sanguinem hominis fuderit, eius sanguis etiam fundetur ab homine*: Non utique à quouis: prohibuit enim: *Non occides*: sed à magistratu diuinitus ordinato. Nec refert, quibus modis vel artibus Nimrod, Ieroboam aut alij regna sibi parauerint. Nam aliud est potestas, quæ à Deo est: aliud acquisitio & usus potestatis: quæ est in differens aliàs legitima, aliàs illegitima de quo in dubiis.

2. ITAQUE QVISQVIS RESISTIT POTESTATI: DEI ORDINATIONI RESISTIT. Ex prior ratione infert aliam à contrario. Qui subest magistratui, Deo & eius ordinationi subest: quo nihil pulchrius, rectius, salutarius. Ergo qui non subest, sed resistit magistratui, Deo & ordinationi eius resistit, quo nihil turpius, sceleratius, ne dicam stultius & perniciosius. Quid enim homuncio insurgens aduersus Deum? creatura aduersus creatorem? olla aduersus figulum? plasma aduersus plasmatorem? Sed periculum tantæ insanix Apostolus inducet membro sequenti. Nunc tantum turpitudinem rei ostendit. *Qua consideratio* nos contineat in modestia & tranquillitate, ne vel ipsi in potestates nobis à Deo ordinatas, reges, principes, parentes, præceptores, pastores, doctores, heros, dominos contra ordinemur vel resistamus, vel alijs id machinantibus nos associemus. *Emphasis* est in voce *ἀντιτακτικός*, quod proprie est contraordinatus: poterat dicere *ἐναντίας* qui resistit: sed utitur tali participio ad significandum, omnem inobedientiam, contumaciam, rebellionem aduersus magistratum esse violationem ordinis diuini: quæ cum Deum non possit non offendere grauissimè, utique impunè abire nequit. *Rebelles* enim contra ordinem diuinum se quasi ordinant, & bellum cum Deo suscipiunt, gigantum more, qui montibus congestis Iouem de cælo deturbare moliebantur, sed frustra nec impunè. Docet autem, omnem rebellionem esse horribilem *ἀταξίαν*, confusionem: Quod. n. est contra ordinem diuinum, non potest non esse *ἀταξία*: esse item à Diabolo mendaciorum & homicidiorum omnium patre. Nam quicquid ordini diuino repugnat, non à Deo sed à Diabolo sit, necesse est. *Magistratus*

Dupliciter porrò resistitur potestati: vel aperta vi, quæ tui resistitur potestatibus à subditis: quæ proprie vocatur *rebellio, seditio, ἀνταρξασία*, qualis fuit *ἡ ἀνταρξασία* Poëtica, pliciter;

Absolonis in Dauidem, Ieroboami in Roboamum, &c. vel dolo, & fraude, cum principes mendaciis, calumniis, vel fraudibus circumueniuntur, ut non possint fungi suo officio, quo nihil vfitatius: Vnde rectè dictum. *Principes esse infelicissimos, quia careant oculis, auribus: cogantur alienis oculis, auribus, videre, audire, & rarò contingere ipsis audire veritatem.* Non quævis tamen inobedientia dicenda est rebellio, vel resistentia: sed ea solùm, quæ contra leges ex malitia admittitur ab ijs, qui per pœnam legibus satisfacere detrectant.

QVI AVTEM RESISTUNT, IPSI SIBI CONDEMNATIONEM AVFERENT: Iã quòd rebelles maneat gravis ultio addit, ut tam pernicioso effectui à rebellionem nos retrahat. Obtemperandum igitur magistratui, ut vitentur pœnæ. *νεῦμα* Beza *condemnationem* reddit: vetus *damnationem*, quod potest de temporali pœna, & de æterna damnatione accipi: Alij *iudicium, ultionem, pœnam*, omnia significat *νεῦμα*: A quo vera *λήψονται* accipient? A magistratu, qui gladio contumaces coërcere debet ac potest. Vel certè à Deo, si magistratus cesset vel deficiat. Deus. n. est vindex sui ordinis, nec impunè dimittit eis turbatores, quod exempla vniuersaliter ostēdunt: Dathā, Core, Mosi restiterunt: Isboseth, Absolon, Dauidi. Sed quale iudiciū sibi abstulerint historia sacra docet. Et oēs historiæ sunt plenæ exemplis. Quod *dicit εαυτοῖς* auferent sibi ipsis stultitiam rebellium ostendit. Nemo enim sanus se ipsum lædit. Isti igitur sibi ipsis insanorum instar malum accersunt. Simul iustitiam legum in irrogāda rebellibus pœna asseruit. Est malum *ὑπὸ πρᾶξιν*, cuius causam nō magistratibus, sed suæ imputent malitiæ. Quin & vanitatem & irritos conatus rebellium ostendit. Dum enim in magistratum insurgunt, nō illum, sed se ipsos ledunt atq; euertunt, quasi qui capite murum perunt: nec efficiunt, nisi quod sibi diminuunt caput, & stolidum cerebrum effundunt.

3. NAM PRINCIPES NON SINT TERRORI BONIS OPERIBVS: Probat magistratibus nō impunè resisti à sine, propter quæ sint ordinati à Deo. Is duplex est: *Vnus*, ut pœnis coerceant improbos, quorum subinde plures sunt, vel essent in quavis societate, nisi metu pœnæ cohiberentur. *Alter*, ut probos ab iniuriis defendant, virtu-

tem præmiis afficiant. Hic quidem est prior & principa-
 lior, quem postea commendabit : Nunc quia contra re-
 belles agit, alterum inducit, ut terreantur. Αρχοντες *princi-*
pes, duces vocat, quos prius ἐξουσίαις *potestates*: Omnes com-
 plectens, summos, medios, imos : ciuiles & æconomicos
 sed propriè ciuiles, quibus conuenit ius gladij: πόβος, *me-*
tum intelligit κείνων *h. e.*, propriè pœnæ ciuilis, cuius plu-
 res species legibus sanciantur pro varietate delictorum:
 obiurgationes, mulctæ, carceres, exilia, relegationes, fusti-
 gationes, quæstiones, equulei, cruces, rotæ, &c. quæ oēs
 cum sint dolorificæ, tam probos quàm improbos terrēt:
 maximè verò istos à sceleribus abstrahūt, in quæ alioqui
 spes impunitatis eos præcipitaret. *Bona & mala opera*
 hic vocat nō Theologicè, sed ciuilitè talia, *h. e.*, virtutes
 & vitia, legib. cuiusque ciuitatis præcepta vel prohibita:
 quæ leges sunt tum diuinæ, quarū principaliter magistra-
 tus debeat esse custos ne violentur : tum humanæ com-
 munes aut municipales seu positivæ, quibus disciplina
 externa cuius Reipub. conueniens & necessaria sancit-
 ur. *Opera* igitur secundum vel contra leges has admissa
 vocat hic bona vel mala. Operibus malis tribuit terro-
 rem, per metalepsin effectus pro causa; pro patrantibus
 opera mala. Ipsa enim opera non metuunt, sed homines:
 Sic loquitur, quia ex ordine iustitiæ pœnæ non infligun-
 tur hominibus, nisi propter opera mala.

Antithesis NON BONIS SED MALIS OPERIBVS:
Primò facit ad hoc, ut qui virtuti & obedientiæ legum
 student, sibi à pœnis legum non metuant, neque ut ma-
 li magistratum horreant, sed amore & reuerentia prose-
 quantur.

Deinde ad hoc, ut improbi de malitia sua conuicti
 magistratum absoluant, si mala eorum opera & rebel-
 lionem secundum leges coerceat. Nam ne improbi
 quidem tam sunt stupidi aut peruersi, quin intelligant
 malis operibus deberi malam mercedem, & iure ea
 coerceri, quod alioqui societas humana stare non pos-
 set. Cum igitur improbi legibus & magistratibus re-
 sistunt, duplici nomine sese ipsi accusare coguntur, vel
 quod sibi sint conscij rerum malè gestarum, in quos no-
 lint animaduerti: *vel quod* mali sint cultores iustitiæ, ad

quam non patiantur se legibus instigari: quorum verumque ab æquitate alienum & coercendum esse conscientia improbis dicat.

Denique ad hoc etiam, ut magistratus limites potestatis suæ non transgrediantur, terrendo bonos pariter & malos: aut pervertant affligendo bonos, malis connivendo: quod si faciunt, ius pervertunt, & Deo supremæ potestati resistunt: proinde aduersus ipsos hæc omnia dicuntur, quod *κείνη* sibi auferent à Deo: quia supremus *ἄρχων* etiam terrori est non bonis sed malis potestatibus.

Quare magistratus hinc officium suum discant, ut sint terrori malis operibus, hoc est, scandala, vitia, scelera lædenda æquitatem, turbantia disciplinam & pacem publicam, diligenter caueant, seueriter coerceant.

Simul obseruent, regulam potestatis suæ sibi hoc loco præscribi, ne ea in bonis æquè ac malis premendis aut terrendis abutantur. Diligens igitur inquisitio, vigilantia, obseruatio iuris & facti, cognitio legum & causarum in iudicijs & extra iudicia simul eis præcipitur: ut norint quæ sint bona, quæ mala opera, qui sint boni, qui mali: quæ præmia, quæ poenæ, quibus iuxta legem competant.

VIS AVTEM NON METVERE POTESTATEM: Apostrophe proleptica occupat exceptionem alicuius improbi: Si principes sunt positi in terrorem: auersandi igitur videtur: quis eos amabit? Metus obstat ingenuitati & virtuti; incitat ad malefacta: Quidquid fecero, metendum erit, ne *κείνη* auferā. *Absit* inquit Apostolus: in promptu consiliū est, quod securus metuere necesse nō habeas: imò quo gaudeas, & tibi de principe tuo gratuleris: **VIS NON METVERE POTESTATEM:** hoc est, securus esse à metu *κείνης*. **QVOD BONVM EST FACITO:** Bonum vocat studium & obseruantiam omnium legum ad nos pertinentium: quæ 1. bonorū est *ἀπλότης*, hoc est, rectitudi-
ni iuris & æqui diuini, naturalis & civilis congruū. Hæc enim est summa legum mensura, ut sint bonæ, h. e., honestati & æquitati consentaneæ. 2. bonum est *πρὸς*, alicui, mihi, tibi, cuius, qui legibus obtemperat: *Quomodo?* Non solum, quod à malo poenæ immunes facit: quæ est aliqua pars boni: sed etiam, quod iuxta priuilegia, commoda publica & priuata legibus proposita obti-
net.

net. Hæc commoda vniuersa Apostolus nomine *laudis* Hebræorum more, qui per תהלה *laudem* sæpe omnis generis bona intelligunt. ET LAUDEM AB IPSA OBTINEBIS: hoc est, ab eius indignatione & condemnatione eris securus: accusatus in iudicio absolueris: quæ magna pars est laudis, quin & præmia ferēs obedientiæ. Iam omnes sumus naturâ laudis auidi: Laus enim est *Laus.* approbatio rectè iudicantium de nostris vel alienis rectè factis. Omnes autem cupimus approbari & placere bonis, bene audire, boni haberi. Omnes sumus præmiorum & bonorum appetentes. Hic ergo ingens est *stimulus*, quem addit nobis Apostolus, vt laudem & præmia consequamur: *Quod bonum est facito: & laudem ab ea obtinebis. i. & auct. ab ipsa: nēpe potestate: q. d. non solum à Deo bonorum remuneratore: sed etiam à magistratu.* Hic iam alterū subindicat potestatis finē atq; officiū, quē mox aperitiùs docebit, vt bonos tueatur, virtuti præmia distribuat.

4. DEI ENIM MINISTER EST TIBI IN BONVM: Declarat & probat, quod præcesserat de fine magistratus altero: obtinebis laudem ab eo: quia à Deo est constitutus tuo bono: simul *ab utili* confirmat principale institutum, & obedientiam ciuilem nobis commēdat, vt libenter magistratui nos submittamus: quia id facimus maximo nostro bono. Boni autem omnes sumus appetentes. Euidentiùs etiam argumentum primum à causa efficiente reperit. Ministris enim Dei quis negat obtemperandum. At potestates sunt ministri Dei. Quomodo? 1. quia à Deo sunt ordinati. 2. à Deo nobis præfecti. 3. Dei personam tanquam eius legati in iudiciis sustinent. Dei nomine & loco ius nobis dicunt, præmia & pœnas secundùm leges dispensant, pacem publicam tuentur, disciplinam Ecclesiæ & Reipublicæ defendunt. Quidni igitur legatis Dei tanquam ipsi Deo (Dij enim vocantur) amorē, reuerentiam, obediētiam præstemus? TIBI IN BONVM: seu tuo bono: quod prius *ἰπαι- Bonum* *ἰπαι* dixit, nūc vocat τὸ ἀγαθόν, addito articulo emphaticè, *magistra- tus* *quod* notans ingens bonū. Iā bonū absolutè est vocabulū trāscendēs latissimè patens. Est aliud *naturale*, aliud *morale*, sit. aliud *ciuile*, aliud *spirituale*. Ad omnia se extēdit officium potestatiū. Nam in *bonum naturale* nobis seruit magistratus, cū vitam & incolumitatem nostram & nostrorum

defendit: *In bonum morale* : quia à vitiis nos retrahit, ad virtutes nos manuducit legibus suis. *In bonum civile* : quia non modo fortunas nostras & possessiones nobis conseruat, sed & societatem & conuersationem ciuium cū ciuibus, statū & honestatē publicam tuetur. *In bonum denique spirituale* : quia est custos non tantū secundæ, sed etiā primæ tabulæ: conseruās ac defendens hospitia Ecclesiæ, verū Dei cultū, prædicationem verbi, vsum Sacramentorum legitimum iuxta verbum Dei instituit & defendit; ex Dei præcepto Deut. 17. exemplo Iosaphati, Hiskia, Iosia & aliorum regum laudatorum. Et quidem in hoc bonum tanquam primum & summum magistratus maximè debet incumbere.

Hinc iam satis intelligitur, quomodo magistratus sit Dei minister nobis in bonum: sed & hæc ordine patent.

I. Sancitur authoritas & summa dignitas Magistratus, qui est minister & legatus Dei. Sicut igitur legatis Principū debetur reuerētia & obediētia propter principes: ita magistratib. legatis Dei debetur à nobis reuerētia obediētia ppter Deū ipsū 1. Pe. 2. *Subditi propter Dominū.*

II. Magistratus monetur sui officij dupliciter 1. cū sit minister Dei, sic igitur officio suo fungatur, vt Deo Domino suo sese approbet, nec limites legationis & ministerij sui excedat. Maximè in iudiciis sciant, se Deo ius dicere præsentī & assidenti. 2. Par. 19. 7. *Nunc igitur sit pavor Iehouæ super vos, &c.* Cū sit minister Dei subditorum bono: ne igitur cogitet se ideo euectum, vt se pascat, luxuria diffuat, opes Reipub. dilapidet, subditos expilet aut premar, sed in hoc potius, vt bono publico & subditorum se totum impendat, pro Repub. & salute inuigilet, commoda priuata singulorum tueatur & augeat, iuxta illud: *Populi salus summa lex esto.* Hoc interest inter bonum principem, & expilatorem tyrannum. Vnde principes dicuntur ποιμένες λαόν pastores populi, patres patriæ, patres conscripti: Debent enim patriam potestatem exercere non tyrannicam.

III. Consoletur hoc magistratum aduersus gubernationis molestias & pericula innumera, aduersus rebelles, seditiosos, & contumaces, &c. Cū sint ministri Dei: Deus igitur assistet suo ordini: tuebitur ipsorum vitam & authoritatem, si officio faciendo fideliter incumbant.

incumbent. Id quod Deum facere exempla quotidiana testantur. Vnde enim fit, vt homo vnus tam multis imperet? tam multi vni obtemperent: quem videntur tot mali (de bonis ac prudentibus non dicam) facile posse contemnere, excutere, opprimere, nisi quia Deus munit authoritate suum ordinem, & corda aliorum constringit terrore, ne quid contra audeant, aliorum flectit amore, vt potestates reuerentur?

IV. Cùm sit minister Dei: subditorum bono: maximum verò bonum publicum & singulorum sit vera religio: omninò igitur cura & custodia veræ religionis etiam ad magistratus officium pertinet, idque grauissimo Dei mandato Deuter. 17. *Rex leget in libro legis, omnibus diebus vite sue, vt discat timere Iehouam.* Sit igitur *Magistratus* ipse pius, timens Dei: *vt custodiat omnia verba legis huius.* Sit igitur custos pietatis & cultus Dei, vt legis obseruatio inter subditos vigeat. Hinc piorum regum semper prima fuit cura abolere falsos cultus, tollere idola, & idololatriæ instrumenta: & vt iuxta verbum Dei cultus verus in Ecclesia exerceretur, omni cura providere: exemplo sit *David*, qui 1. Chron. 23. 24. 25. 29. Levitis ordines & officia distribuit in templo, idque non modo vt Propheta, sed etiam vt rex, cuius erat providere, ne in cultu Dei fieret aliqua confusio. *Iosaphat*, 2. Par. 17. 7. regno occupato mox dicitur eleuasse cor suum ad Iehouam, & missis consiliariis cum sacerdotibus passim aboleuisse excelsa & idola, doctrinam verò legis diuinæ instaurasse. *Ioas* 2. Reg. 12. 2. Para. 24. sacerdotes negligerenter curantes templi fabricam negligentie arguit, officij admonet, cessantibus pecuniam collectam adimit, & ipse templum instaurat ac præscribit agenda. *Hiskias* 2. Reg. 18. & 2. Par. 29. repurgat templum, cultum instaurat à sacerdotibus & prophetis corruptum idolis contractis. *Iosias* 2. Regum 34. & 2. Paral. 34. similiter cultum Dei collapsum instaurat: & sacerdotes sufficientes idolis deponit: sicut *Salomon* Abiatharum ab officio deposuit 1. Regum 2. 27. Quibus exemplis laudatissimis liquet, magistratum esse Dei ministrum, non modo vt ventrem subditorum curet, (quid enim differret à bubulcis) sed præcipuè, vt salutem eorum æternam promoveat, atque interitum auertat.

Ministro- rum Dei & Apostoli, Prophetæ, Euangelistæ, Doctores, Pastores, ciuiliū & Eccle- siasticorū diuersæ partes. V. Cū non solus magistratus sit minister Dei: sed & Apostoli, Prophetæ, Euangelistæ, Doctores, Pastores, sint ministri ac serui Dei: alias illius, alias istorū partes circa cultum Dei esse cogitandum est. Discrimen verò ex prædictis facile patet: Communem habent authorem ac Dominum Deum, cuius utrique ministri sunt: Cōueniunt in fine, quod utrique salutem subditorum curare debent. Sed differunt obiecto & propriis officij partibus. Magistratus est minister Dei ad bonū subditorū naturale, morale, ciuile, & spirituale curandū cū potestate gladij, ut mox dicetur. Pastores Ecclesiæ propriè tantū circa bonū spirituale versantur: quod curant & promouent non legibus, nec vi armata: ut magistratus, sed prædicatione verbi Dei, administratione Sacramentorū diuinorū & gubernatione disciplinæ Ecclesiasticæ: quæ munia sunt Ecclesiasticorum propria: nec magistratus est ea obire, sed ut ab Ecclesiæ ministris rectè obeantur prouidere.

VI. Denique cum magistratus sic à Deo sit ordinatus, ut sit minister Dei ordinarius in subditorū bonum: idque per se & sine proprio: Conficitur impiam esse fanaticorum calumniā & deprauationem scripturæ, quod sit à Deo ut pestis, fames, bellum & alia flagella generis humani. Neque. n. hæc dicuntur à Deo ordinata aut ministri Dei ordinarij ad gubernandos probos & improbos: neque in bonum nostrum sunt per se, sed tantum per accidens.

QVOD SI FECERIS QVOD MALVM EST. Docuit quomodo à metu immunes simus, ac de magistratu diuinitus nobis præfecto gaudeamus: quo magistratum bonis omnibus reddit amabilem. Iam è contrario docet, quibus sit terrori, solis nempe improbis, qui quod malum est faciunt. Το κακόν MALVM oponitur τῷ ἀγαθῷ ἡ ἀρετῇ bono morali, de quo ver. 3. *Quod bonum est facito*, hoc est, legibus obtemperato. Contrarium est: *si feceris malum*, hoc est, legibus fueris inobediens aut refractarius. Malum morale, violationem legū per vitia & scelera significat: Ut igitur obediētia legum est res bona, salutaris, placens Deo: ita inobedientia est res mala, pernicioſa, offendens Deum.

SI FECERIS MALVM TIME: nempe à magistratu Terret

Terret improbos ut à malo abstineant: secus ipsi sunt sibi terroris causæ: nec habent quod magistratum incuset. NON ENIM GLADIUM GERIT FRUSTRA. Duabus rationibus meritò timeri magistratus à sceleratis ostēdit, ut tantò magis à malo absterreat: *Vna*, quia sunt armati gladio quē stringāt in sceleratos: *altera*: quia ex officio & Dei loco vlcisci atque coercere debent pœnis improborum nequitia. GLADIUM: metonymicè vocat potestatem seu ius gladii stringendi p̄ bonis cōtra malos; synecdochicè simul omnis generis arma & potentiam coactiuam. Hoc ius propriū est magistratus, quo à subditis priuatis atque Ecclesiasticis fecernitur. FERT GLADIUM. Respicit haud dubiè ad morē, quo magistratib. præferebatur gladius, fasces, secures in symbolū potestatis. NON FERT *eiū*: Vetus *sine causa, frustra*, Beza *temere*: quorum prius ad finem non *sine causa*, h. e., nullo fine: posterius ad principium & modū agēdi: *temerè*, hoc est, absque authore & ratione. *Neutro modo* magistratus gladium fert *eiū*. Non *frustra* fert, hoc est, non absque causa sed certo fine, quia in hūc finē præfertur magistratui gladius, & est ipse accinctus gladio, ut eū stringat in malos, sitque vltor ad irā mala patrantibus. Sub hoc fine intelligitur simul oppositus, ut eo bonos defendat quem taceret: quia includitur in illo. Nam vltio malorū est bonorū defensio. Est ergo quod improbi sibi metuāt. Nec gerit eū *temerè*, hoc est, absq; authore & certa ratione. Nō enim ipse sibi rapuit, nec fortuitò gladius ei contigit: sed Dei ordinatione in manus ei est datus: & quidem ut stringat eum non temerè, cæco affectu, aut libidine, sed certa ratione, hoc est, iuxta leges honestas.

*Gladius
magistra-
tus quid.*

Ita ius gladii magistratui concessum nihil habet quod sit formidabile bonis: neq; n. aduersus eos fertur: aut reprehensibile improbis: quoniam & à Deo acceptū gerunt: & iuxta leges honestas eū stringunt. Loquimur aut de iure, non de facto; quid fieri debeat, non quid fiat: ne si qui abutuntur gladio, id gladio, sed abusui imputetur, cum nulla res tam esse possit bona, quin rapiatur aliquando in abusum.

Hic duo queruntur: Vnum ab anabaptistis, an ius gladii pertineat ad Ecclesiam Christi: quod illi negant. *Alterum* de Papa Romano & Episcopis, utrum ha-

beant ius gladij: quæ ad dubia referemus.

*Gladius
civilis
magistra
tui man-
datus &
necessa-
rius.*

Obseruemus I. Ius gladij magistratibus esse à Deo mandatum tanquam necessarium adminiculum & neruum suæ potestatis. Nam absque eo nec bonos tueri, nec improbos coercere valerent. Qui igitur id damnant, aut magistratibus eripiunt, ordinationem diuinam damnant, politias euertunt, & tanquam turbatores ordinis diuini & hostes societatis humanæ iure puniuntur. Ad ius gladij pertinet belligeratio, quæ est armata pacis publicæ aduersus hostes defensio & iniuriarum propulsatio.

Obserua. II. Ius gladij præcipuum facere discrimen inter ministros Dei ciuiles & Ecclesiasticos. Nam illis quidem propriè cõpetit, istis minimè Luc. vigesimo secundo: *vos autem non sic*. Si verò vel ipsi vel alij accipiant, præuaricantur, & pœnas incurrunt: iuxta Christi comminationem: *Qui gladium acceperit, gladio peribit*.

*Gladius
Ecclesia-
sticus di-
uersus à
civilis.*

Gladius verò Ecclesiasticus est verbum Dei, quo pugnare oportet Doctores: sicut gladius scholasticus & Economicus est ferula castigatoria: qua præceptores & parentes diuinitus armati sunt, vt nec temerè nec frustra gerant.

ULTOR AD IRAM: Iram metalepticè vocat pœnas vt sæpe: Potest de ira Dei etiam accipi: quia magistratus infligendo pœnas ultionem & iram Dei aduersus improbos exercet. Simplicius tamen de pœnis civilibus accipitur quas pro qualitate delictorum varias habent & infligunt magistratus. Cùm vocat *ἐκδίκησιν ultorem* magistratum: rursus officium diuinum confirmat. Nam ultio propriè est Dei. Roman. duodecimo versu decimo nono ex Deuteronomio trigesimo secundo v. trigesimo quinto. Eam verò quandoq; per se exercet *immediatè*, quādoque *mediatè* per suos ministros magistratus. Absit igitur, vt magistratus cum ultione diuina priuatā vindictā & affectus commisceat in plectendis reis. Nam omnis vindicta priuata damnatur tam in magistratu, quàm in priuatis.

5. **QUA PROPTER NECESSE EST SVBIIICI**. Ex eo quod magistratum gladio armatum docuit, & ultorem vocauit ad iram, idque Dei loco: aliud obedientiæ argumentum infert à necessario. Non est liberum aut indifferens subiici vel non: sed necesse est subiici.

Curi

Cur? duas reddit necessitatis causas; *unam* repetit ex prædictis *propter iram*, ut hanc euitemus, alteram addit: *propter conscientiam*, ut hanc illæsam cōseruemus apud Deū & homines. Habet verò tacitam prolepsin: quasi dicat: Magnum est euitare pœnas & iram propter inobedientiam: sed improbi sæpe iram contemnunt, nec pœnis absterrentur: *Es gilt je nicht Kopff abhawens: vel: Es ist ihnen umb ein böse stunde / oder umb ein hut voll fleisch zu thun.* Ita contemptu pœnæ corporalis vel etiam spe impunitatis ruunt in scelera præcipites. Sed *gravius* est, quod conscientiam sceleratam sauciant, & Deum ultorem experientur, quantumvis manus hominum euadūt. Propter duas igitur causas necesse est potestatibus subijci maximè: 1. propter iram: non tantum hominum, Magistratus, Rectoris, parentum & præceptorum, quæ sanè cauenda: sed maximè Dei, cuius ira magis timenda est, quàm leonis rugitus: quem effugere licet: illam minimè. 2. Propter conscientiam, ut bonam & tranquillam tueamur. Nam obedire magistratui & potestatibus est obedire Deo, eiúsque præcepto: *Honora patrem & matrem.* Obedientia igitur parit bonam conscientiam, quæ est approbatio mentis nostræ rectè iudicantis & testificātis nobis, quod recta fecerimus Deo & hominibus probata; quam approbationem sequitur lætitia cordis acquiescentis in hac approbatione Dei & hominum. Contra opponere se potestatibus est ordinationi Dei & Deo resistere, est *θεομαχίᾱ* gigantum more. Hæc insana *θεομαχία* est peccatum mortale saucians conscientiam, & excutiens fidem: Conscientia mala subit tanquam internus tortor & carnifex animi, quòd viri boni nostram turpitudinem auersentur, quòd Deus ipse sit nobis hostis, & iam iamque instet scelerum seuerus ultor, abiecturus in æternas pœnas nisi fiat remissio. Hæ sunt illæ furie vltrices, quas Poetæ fingunt homines noxios insectari: & pro quibus *Lucianus* in Menippo fingit vmbra malorum eos accusare apud inferos.

Bona con-
scientia.

Chrysostomus conscientiam interpretatur non de metu offensionis diuinæ; sed de consideratione beneficiorum, quæ subditis præstantur à magistratu.

Propter conscientiam: hoc est, quia conscij vobis estis quàm multa beneficia à regibus accipiatis. Sed commu-

nis sententia est simplicior : quia non ab utili, sed à necessario est argumentum: nec alio sensu conscientia legitur apud Paulum.

Huc pertinet quæstio an leges magistratus civilis obligent conscientias: vnde Papa Romanus concludit à minori: si illæ, multò magis decreta Ecclesiastica: De quibus infra in dubiis

6. PROPTER HOC ENIM ETIAM TRIBUTA PENDITIS. Aliud argumentum à coherentibus, vel à parte ad totum, vel à minori, vel à signo ut fuit in analysi. Obediendum est potestatibus: quia eis tributum peditis, in subiectionis signum: sicut Iudeos hoc signo, quod Cæsaris utebatur numismate, de subiectione Christus coarguit. Sumit autem pro confesso, eos pendere tributa Cæsari licet infideli: quo testatum facit; Christianos in Romana Republica ab exactionibus, tributis & oneribus publicis non fuisse immunes. Διὰ τούτο : *propter hoc*: nempe quod præcessit, hoc est, propter iram evitandam, & propter conscientiam bonam retinendam. ETIAM TRIBUTA SOLVITIS, nempe magistratibus.

Particula καὶ *etiam* indicat pensiones tributorum esse necessariam partem subiectionis potestatibus debitæ. Græcè τελείτε *perficitis*: Germanicè ausrichten. φόρος *tributa* in plurali vocat omnis generis pensiones & onera publica, quæ subditis iure, quandoque etiam iniuria imponuntur: mox distinguet in φόρον & τέλος: Propriè autem φόρος à φέρω, quia fertur, vel quia infertur à subditis in fiscum publicum, dicitur omnis pensio pecuniarum, vel rerum, quæ magistratui supremo in recognitionem subiectionis præstat. Hæc est una causa, cur subditi tributa pendent: Addit *aliam* Apostolus, quod solvatur magistratibus iustæ mercedis loco pro munere difficillimo à Deo humeris eorum imposito, cum dicit: *Quia sunt λειτουργοὶ Dei in hoc ipsum incumbentes*. Prius dixit: ἐστὶ διακονοὶ θεῷ: nunc sunt λειτουργοὶ θεῷ eodem sensu: Vnde apparet λειτουργεῖν & λειτουργίαν non tantum de sacris officiis, sed omnino de publicis usurpari in scriptura. Ridiculè igitur Papistæ ex loco Actuum decimo tertio versu quarto λειτουργούντων αὐτῶν *missificationem* Apostolorum eliciunt: etiam si non negetur, ibi de sacris officiis concionum & precum intelligi, προσκαρτεροῦντες: *Vetusi*

in hoc

*in hoc ipsum seruientes: sed plus significat προσκαρτερεῖν per-
durare, inuigilare, desudare in aliquo negotio. Beza in-
cumbentes: significat Apostolus difficultates, molestias, &
sudores, quibus munus magistratus refertum est: & qui-
bus diuino mandato pro salute subditorum desudandum
est potestatibus, siquidem officio satisfacere velint. Nam
certè nobis dormientibus ipsi vigilare coguntur: Vt nos
ociosè quiescamus, illi perpetuis curis anguntur de rebus
gerendis: vt nobis liceat manere domi & res nostras cu-
rare, illi sæpe coguntur foris agere, & res suas publicis ne-
gotiis posthabere: vt nobis liceat possessionib. & faculta-
tibus nostris securè perfrui, illi defendunt fines, pugnant
in hostem, ferunt duos labores, subeunt grauissima peri-
cula: Illi ius dicunt, leges scribunt, condunt decreta, in-
eunt consilia, ne quis vi de suo deiiciatur, ne cui aut i-
gnominia, aut damnum inferatur. Illi persequuntur ma-
leficos, grassatores & latrones tollunt: vt nobis itinera tu-
ta præstent, vtque nec domi, nec foris vllum nobis crea-
ri possit periculum. Pro tot tantisque laboribus atq; mo-
lestiis, quas pro subditis deuorare coguntur magistratus,
imò pro tot tantisque beneficiis, quæ à potestatibus per-
cipiunt subditi, iuste sane tributa illis quasi debitā merce-
dem depēdunt. Hoc est ergo quod dicit eis αὐτὸ τὸ το προσ-
καρτεροῦντες: *In hoc ipsum incumbentes*, hoc est, omni
studio inuigilantes ac desudantes. Neque relatiuum αὐτὸ
pertinet tantum ad proximum: quasi in hoc tantum sint
positi, aut intenti esse debant magistratus, vt tributa ac-
cipiant, exigant aut emungant: Sed refertur ad omnia
superiora officia: vt sint terrori malis: laudis bonis, vt vl-
tore gladio coerceant improbos, ab iniuriis defendant
bonos ciues & possessiones eorum. In hoc, inquam, to-
rum incumbere debent magistratus. Id verò absque tri-
butorum pensione præstare non possent.*

Nam opus est ministris, consiliariis, præfectis, satelli-
tibus, milite, ducibus: quorum opera iustitiam omnibus
secundum leges administrent, pacem conferuent, vim
iniustam à ceruicibus subditorum propulsent. Vt hos a-
lant, stipendiis, tributis opus est.

Obserua I. Magistratum definiri non solum dignita-
te, quòd sit διάκονος & λειτουργὸς Dei, quòdque aliis pote-
state superemineat: sed magis labore, cura, & vigiliis

pro salute publica: quod si considerarent multi, dignitates & potestates minimè affectarent, aut eas sustinentibus inuiderent molestive essent. Vnde rex ille non in-scitè dixit: Coronam auream in capite regis pulchram esse, sed plenam curarum, quas qui nossent, vix è luto iacentem tollerent.

Obserua II. Tributa magistratibus deberi iure diuino, naturali & ciuili. 1. vt signum subiectionis. 2. vt iustam laborum mercedem. 3. vt necessarium rerum gerendarum neruum. Nā sine pecuniis ministros, præsides, præfectos, consiliarios, Ecclesias, scholas, xenodochia sustentare nō possent. Atqui hæc omnia ex officio facere tenentur: non utique de suo: Nemo enim militat propriis stipendiis. Ergo iure æquitatis & necessitatis à subditis recipiunt. Bene *Chrysostomus* annotauit hic: *Vt laborem miseriamque magistratuum ostendat subdit: IN HOC IPSVM INCUMBENTES: Hæc enim illis est vita, hoc studium, ut tu quoque modo pacē fruaris. Propterea in alia epistola non solum exigit, ut illis subdamur, sed & ut oremus pro illis, communem hanc quoque illis utilitatem ostendens ac dicens: ut placidam & quietam vitam degamus. Neque enim parum nobis ad præsentis vitæ statum conducunt, munimenta facientes, hostes propellentes, seditiosos in viribus cohibentes, quasuis ubique calamitates auferentes.*

Obserua III. non dicere Apostolum: Propter hoc etiam tributa exigunt: sed tributa eis soluitis, docens semper iustè solui tributa à subditis: licet aliquando non iustè exigantur à magistratu. Quandoque enim exigendo excedunt modum, nimium expilando aut grauando subditos. Peccant tunc haud dubiè grauiter, Deo rationes reddituri malè vsurpatæ potestatis. Nec tunc pastorum sed laniorum funguntur munere: quorum illi tondunt pecus, isti deglubunt, & excoriant. Attamen iustè ac debitè soluunt subditi quæ malè extorquentur: Sicut Romani malè ad se traxerunt censum templi, quem iuste tamen pendebant Iudæi, quia citra iniustitiam, hoc est, rebellionem excutere iniusta onera non poterant. Ita li statu subditi non tumultuentur, sed patientiam præstent, peccata sua castigari cogitent, & à Deo mitigationem petant atque expectent: ex Christi doctrina: *Date Casari quæ sunt Cesaris, & Deo quæ sunt Dei.*

7. REDDITE IGITUR OMNIBVS QVOD DESE-
 TIS: Claudīt hortationem primam distributione seu e-
 numeratione partium subiectionis potestatibus debita,
 vt quàm latè pateat, & quę officia præcipuè includat obe-
 dientia civilis intelligamus: addito nouo argumento à
 regula iustitiæ, vnicuique suum reddentis, vt in analysi
 obseruauimus. *Ἀποδοτε: reddite non date:* vt præstationem
 horum officiorum ad iustitiam: negationem ad iniusti-
 tiam pertinere doceat. OMNIBVS: potest latè intelligi
 de omnibus proximis, vt cuique suum ius ac debitum
 naturale vel ciuile præstemus. Sed præstat accipere de
omnibus potestatibus, quas supra diximus esse varias: sum-
 mas, medias, imas, ciuiles, æconomicas, Ecclesiasticas,
 scholasticas. Singulis debetur subiectio, sed non eadem:
 alia enim est ciuilis, alia æconomica obedientia. De ci-
 uili tamen propriè videtur loqui, cuius quatuor partes
 enumerat iuxta quatuor gradus potestatis ciuilis. Sum-
 mo loco est Princeps, sub Principe sunt quæstores, sunt
 publicani, sunt præfecti, satellites, apparitores, lictores,
 milites, &c. Pendatur igitur *tributum* cui tributum de-
 betur, nempe quæstoribus Principis: *Vectigal* cui vecti-
 gal, nempe publicanis Principis: *Timor* cui timor, nempe
 præfectis, satellitibus, militibus, lictoribus, tanquam iu-
 stitiæ executoribus atque ministris: denique *honor* cui
 honor, nempe personæ Principis: sicut Petrus præcipit: 1. Pet. 2.
Regem honorate. ὁμολογεῖτε τὸν φόβον, vt dictum est prius, dici- 17.
tur quicquid soluitur de agris & facultatibus. τίλος ve-
ctigal propriè quicquid soluitur de mercibus exportatis
 vel inuectis. *Hæc, inquit Vlpianus, sunt nervi sine quibus*
sustineri & administrari non potest Respublica. TIMOR *Tributū*
 est agnitio potestatis à Deo ordinatæ, & studium cauendi
 eius læsionem, ne pœnas incurras. HONOR est significa- *& vecti-*
 tio opinionis nostræ de alicuius excellentia per signa *gal quid*
 externa, vt sunt aperire caput, cedere loco, assurgere, &c. *differant.*
 GLORIA iuxta Ciceronem est consentiens laus bono- *Timor,*
 rum, incorrupta vox bene iudicantium de eccellente *honor,*
 virtute. Iuxta Augustinum *gloria* est iudicium hominum *gloria vt*
 bene de nobis opinantium: Seu est approbatio conscien- *differant.*
 tiæ rectè iudicantium de nostra vel aliena virtute. *Aristot.*
Dif- ferunt igitur honor & gloria: Magistratus bonus Rempu- *1. Rhet.*
 blicam rectè administrans habet honorem & gloriam: *Cic. lib. 3.*
Tusco

Honor pa-
rentum
quinque
in se cō-
plectitur.

Ignauus aut iniustus potest habere honorem propter of-
ficij dignitatem, sed non habet gloriam propter virtu-
tem, qua caret. Porro honor debetur potestatibus maxim-
summis propter officium, sicut parentibus ex præcepto
Honora patrem & matrem: qui honor quinque in se cō-
plectitur 1. *agnitionē & reuerentiam* ordinis diuini in eo-
rū officio: & huius reuerentię externam declarationē pe-
signa & officia cōuenientia. 2. *amorem*, propter officium
quod Dei nomine gerunt, & propter beneficia quę ab
eis percipimus. 3. *obedientiam* in omnibus licitis ac ho-
nestis, iuxta leges diuinas & humanas nostrę reipublicę
propriās: siue communes sint siue positivę. 4. *ἀντιπελαγίσου*
seu *gratitudinem* quę est virtus ex veritate & iustitia con-
stans: *Veritate*, vt agnoscamus & profiteamur quę &
quanta commoda percipiant subditi à potestatibus. Et
iustitia, vt tanta commoda debitis officiis compensare
studeamus: libenter soluendo tributa, vectigalia, deci-
mas, ac fideliter præstando operas debitas. 5. Denique
ἐπιεικειαν seu *equitatem*, qua infirmitates, nēuos, errores,
aut excessus potestatum patienter feramus, prudenter
regamus, nec malitiosē exagitemus aut iniustē repella-
mus. Nolo mihi obiicias (inquit Chrysostomus serm. 23.)
quod subinde quis potestate hac abutitur: sed constitutio-
nis ipsius decorum, multāmque illius, qui ista ab initio ita
instituit, sapientiam potius consideres. Idem Chrysostomus
mouet dubitationem, quomodo cum supra dixerit: *vis*
non timere potestatem, fac quod bonum est: hic dicat: *Red-*
dite imorem. Eximium, inquit, honorem hic præcipit, non
illum timorem, qui ex mala conscientia est, de quo su-
pra cæperat.

SECVNDA PARS CAPITIS.

Exod.

20. 14.

Deut. 5.

18.

Leuit. 19.

18.

Matth.

22. 19.

De dilectione mutuè colenda.

8. Nemini quicquam debete, nisi hoc vt alij alios dili-
gatis. Nam qui diligit alterum, legem impleuit.
9. Siquidem illud: Non mæchaberis, Non occides,
Non furaberis, Non falsum testimonium dices,
Non concupisces, & si quod aliud est manda-

mentum,

tum, in hoc sermone summam comprehenditur: Marc. 12.

nempe: Diliges proximum tuum sicut te ipsum. 31.

10. Charitas proximum non afficit malo. Itaque charitas est impletio Legis. Gal. 5. 14. Iac. 2. 8.

1. Tim. 1. 5.

8. **N**EMINI QUICQUAM DEBEATIS, NISI HOC: Sequitur altera parænesis de charitate mutuò colenda: ad quam occasione præcedentis argumenti transit. Si. n. debitum est cuius reddendū, utique etiā reddenda est charitas, quæ debitum est ἀδιάλυτον insolubile, seu quod nunquam plenè potest dissolui quin maneat obligatio. Tale, inquit Chrysostomus, debiū est, ut & reddatur & semper debeat. Redit ad charitatem, quia, inquit idem, mater & magistra eorum quæ dicta sunt, omnisque virtutis effatrix: & est debitum non quidem tale, quale tributum aut vectigal, quod solis magistratibus semel iterum vel certis vicibus, sed quod omnibus omni tempore sit præstandum. Nexum in analysi dixi. Præceptum est cum ratione à regula iuris. Debita sunt reddenda omnibus. Charitas est debitum perpetuum & vniuersale. Perpetuò igitur omnibus reddendum.

Primò studium iustitiæ civilis nobis commendari intelligimus, quæ unicuique, quod suum est tribuit, in honoribus, præmijs, pœnis, iudicijs, contractibus, & conuersatione communi: nemini enim quidquam debere, est unicuique debitum suum reddere. Damnat igitur & prohibet, quicquid iustitiæ & æquitati aduersatur.

Secundò cum dicit: nemini quicquam debeatis, docet debita esse plura & varia: alia alijs cōuenientia, quæ omnia exsoluere iubeat æquitas. Est autem debitum quicquid obligatione aliqua alteri præstat. Obligatio alia est naturalis, ad quam natura ipsa, alia civilis, ad quam lex civilis obligat. Sic debitum aliud naturale est, aliud civile. Civile est ad quicquid leges reipublicæ obligant vel communiter omnes, ut est præstatio obedientiæ, solutio tributorum: vel aliquos ex certis contractibus aut conuentis, ut debita mutui, ac commodati, locati in pecunijs, rebus aut officijs certis. Naturale aliud propriū, aliud cōmune est. Proprium ad quod singuli ordines propriè obligantur à natura: ut est debitu parentū erga liberos, & vicissim,

Debitum
quod &
quotu-
plex.

liberorum, coniugum, præceptorum, discipulorum, &c. *Commune* seu vniuersale est debitum dilectionis proximi. Iam omnia in hoc quidem conueniunt, quod sunt debita, & quod præstari possunt. Solum dilectionis debitum hoc differt ab aliis, quod cum omnia sic exsolui possint, ut cesset obligatio, seu ut cessent esse debita, sola dilectio sic præstari nunquam possit, quin semper maneat obligatio. Nam debita ciuilia magistratibus & proximis post satisfactionem amplius non debentur: etiam naturalia aliquando obligare cessant: ut postquam parentes emanciparunt liberos, præceptores discipulos, &c. cessat potestas & obligatio saltem aliquatenus. *Sola dilectio* perpetuo obligat omnes mutuò, idque duabus de causis: tum quia omnes ex vno parente sumus fratres, tum quia Christiani, seu Christi discipuli, quorum præcipua nota est dilectio mutua ex Christi præcepto Ioh. 13. Atque hoc est quod dicit ei *μὴ τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους, nisi ut diligatis vos mutuò.* Exclusiua enim particula *nisi* debitum dilectionis ab omnibus debitis alijs discernit eo quo dictum est modo.

NAM QUI DILIGIT ALTERVM: Ratio hortationis ab honesto & vtili. Dilectio est impletio legis, qua impletione nihil pulchrius, quia est conformitas cum lege & cum Deo ipso; nihil salutaris, quia habet promissiones huius & futuræ vitæ.

Legis impletio duplex.

Ne verò hîc exclament operarij Papistæ: En dilectio est impletio: Est ergo hæc possibilis, est meritoria vitæ æternæ: tenendum est *duplicem esse impletionem, legis: vnam partium, alteram graduum obedientiæ legalis.* Neutra est meritoria: quia vtraque est debita obligatione naturali. Ideo meritorium ex hoc loco directè eueritur. Nullum enim debitum est meritorium: cum de natura sit meriti, ut sit opus indebitum, præmium ex indebito faciens debitum. Vtramque possibilem esse dicimus, prout possibilis est perfecta dilectio. Dilectio perfecta est possibilis partibus in hac vita: gradibus erit in altera vita, in hac est minimè. Nam diligere quidem possumus proximum secundum omnia mandata Dei; sed non secundum *ἀνεξέτητον* & perfectionem illam, quam lex requirit, & que erit in perfectione naturæ futura. Sic igitur impletiones legis concedimus partibus non gradibus. Et quidem de

illa

illa non de ista propriè loqui Apostolum : ratio sequens ab enumeratione præceptorum seu partium obedientiæ legalis ostendit. Hinc facile diluitur argumentum *Stapletoni*, quo admodum exsultat, & petulanter iusulat *Caluino Antidot. pag. 793.*

Legis observatio est vera iustitia.

Qui diligit proximum, legem observat, adeoque implet.

Ergo qui diligit proximum, quod faciunt omnes pii, ex legis impletionem veram iustitiam consequuntur.

Respond. Consequentia vacillat, quia sunt quatuor termini. Maior. n. loquitur de legis observatione perfecta partibus & gradibus cum nullo peccato coniuncta : quæ sola est vera iustitia: assumptio de observatione & impletionem legis inchoata seu perfecta quidè, sed partibus tantum: nondum verò gradibus. *Ratio* est 1. quia impletio legis per dilectionem coniuncta manet cum multis nævis & peccatis etià in sanctissimis in hac vita. 2. quia talis impletio legis, qualis dilectio: At dilectio tantum est ex parte in hac vita. Quantum enim cognoscimus, tantum diligimus. At cognoscimus tantum ex parte. Ex parte igitur tantum diligimus. Hinc verò consequitur nec dilectione, nec legis observatione nos iustificari : Vtrique siquidem nævi & peccata multa manent admixta in hac vita. At ubi peccatum, ibi non est iustitia. Ac nimis stulti sunt hypocritæ, qui putant, si vnum proximum diligant perfectè : alios oderint vel non diligant perfectè, se legem implevisse. Dilectio enim ad omnes proximos lege extenditur ex æquo.

9. SI QUIDEM ILLUD NON MOECHABERIS: Vim argumenti exposuimus in analysi: Omnia, inquit, ἀνακαταλόγισται recapitulantur in hoc vno sermone: Diliges proximum, ut te ipsum. Ergo qui hoc implet, omnia implet. Τα λόγια sermone, hoc est, præcepto: ut Deus decem præcepta vocat δέκα λόγους decem verba. At quomodo omnia recapitulantur, hoc est, comprehenduntur dilectione proximi : cum Christus omnia reuocet ad duo, dilectionem Dei & proximi: & potius dicendum fuerit : omnia recapitulari in vnica dilectione Dei. Aliqui de sola secunda tabula accipiunt, quæ sanè in dilectione proximi tota completur. Si tamen cogitemus quod dicit Iohannes,

neminē posse diligere proximum, quin diligat Deum: & vicissim, neminem Deum qui non & proximum: nihil impedit absolute de totius legis impletione accipere. Est enim dilectio proximi impletio secundæ tabulæ directè: & primæ etiā indirectè seu consequenter. Omittitur præceptum primum secundæ tabulæ de honorandis parentibus: & septimum sexto proponitur: quia nō est propositum Apostolo singula ex ordine enumerare, sed *ἀπὸ τοῦ πρώτου* tantum repetere: Ideo ne quod videretur excludere, aut decalogum imminuere velle, cautelæ loco addidit: *Et si quod aliud est præceptum.*

Illud interim observatione dignum, quod præceptum de concupiscentia vnico verbo recitat, vt supra capite septimo versu septimo: *Non concupisces.* Satis enim hoc probat, non esse duo præcepta, sed vnum de concupiscentia.

Quid porro sit *diligere proximum sicut se ipsum*, obscurum non est. Nam *φιλαυτία* naturalis (de morali non loquor quæ vitiosa est) hos singulos docet. Omnia bona naturæ nostræ competentia nobis cupimus, quærimus, sectamur, mala contrā & aduersa fugimus, cauemus, repellimus summo studio. Hac mensura vix est alia perfectior. Ad hanc igitur exigenda est dilectio proximi. Sed quis est, qui ab hac mensura nō singulis momentis deficiat? Quis igitur de impletione huius præcepti gloriabitur? Docet itaque Apostolus non quid possimus, sed quid posse, & ad quid contendere debeamus.

IO. CHARITAS PROXIMUM NON AFFICIT MALO. Confirmat idem à natura dilectionis: non machinatur proximo malum. Ergo per omnia præcepta præstat. Nam omissio alicuius boni esset mala. *ἀγάπη* dilectio, *charitas*, amor promiscuè. *Augustinus* de doct. Chr. l. 3. ca. 10. *Charitatem* inquit *voco motum animi ad fruendum Deo propter ipsum: & se atque proximo propter Deum.* Latinis diligere putatur remissius quid esse, quàm amare: iuxta illud Ciceronis ad Brutum: *Sic igitur facies, & me aut amabis: aut, quo contentus sum, diliges.* Sed *Augustinus* *ἀγάπη* & *φιλέω* ostendit idem valere ex verbis Christi ad Petrum: *φιλέεις με: ἀγαπᾷς με:* Bis, inquit, dixit Dominus: Petrus *diligis me: semel: amas me.* Et Petrus contristatus: tu scis quod amem te: Vnde intelligimus quod etiam cum dicebat

Domine

De Ciuit.
Dei. l. 14.
c. 7.

Dominus: diligis me: nihil aliud dicebat quàm amas me.

ITAQUE EXPLETIO LEGIS EST CHARITAS. Concludit hortationē alteram insigni aphorismo: Caritas est πληρωμα legis: Ergo vt legem impleamus, mutuò nos diligamus, non solùm verbis & lingua, sed veritate ^{1. Ioh. 3.} & opere. Et hoc thema Iohannes ferè vnicum tribus epistolis pertractat atque commendat: sic & Paulus alibi. *Finis mādati est charitas ex puro corde:* quod hic πληρωμα, ^{1. Tim. 1.} ibi τέλος eodem sensu. Sine enim dilectione nec scientia, ^{5.} nec fides, nec χαρίσματα vlla Spiritus Sancti consistūt, aut profunt. *Si linguis angelorum loquar,* inquit, *charitatem* ^{1. Cor. 3.} *verò non habeam, factus sum as resonans &c.* Ibi videantur ^{2.} encomia, & propria effecta charitatis. Non igitur sine causatories nobis inculcatur. Ne tamen dilectionem nostram meritoriam vitæ æternæ cum hypocritis fingamus, quantum à perfectione absumus in hac vita omnes, cogitandum est. Ideo non in impletione legis nostra, sed in remissione peccatorum diuina Euangelium iustitiam nobis atque salutem monstrat. Hinc Augustinus præclare: *Omnia mandata Dei tunc implentur,* inquit, *quando quicquid non fit ignoscitur.*

TERTIA PARS CAPITIS.

Hortatoria ad temperantiam,
castitatem &c.

11. *Idque perspecta opportunitate, quod videlicet tempestiuum iam sit, nos à somno expergisci. Nunc enim propius nos est salus, quàm cum credidimus.*
12. *Nox processit, dies autem propinquat. Abijciamus igitur opera tenebrarum, & induamur habitu, qui luci conueniat.*
13. *Vt interdiu compositè incedamus: non in comessationibus & ebrietatibus: non cubilibus ac proteruiis,* ^{Luc. 21.} ^{14.} *non lite & inuidia.* ^{Gal. 5. 16.}
14. *Sed induimini Domino Iesu Christo, & carnis curam ne habete ad explendas cupiditates.* ^{1. Pet. 2.} ^{11.}

DQVE , PERSPECTA OPPORTVN-
 TATE , QVOD : Ex altera hortatione ad
 charitatem infert tertiam , qua à vitiis pro-
 fessionem Christianam maximè deforman-
 tibus, vulgò autem consuetis , vt sunt commestationes,
 ebrietates , lasciuiæ , scortationes , lites & æmulationes
 mutux &c. grauitèr dehortatur: ad virtutes verò oppo-
 sitas temperantiam, sobrietatem , castitatem, pacem &
 concordiam hortatur Christianos. Argumentum prin-
 cipale est à circumstantia præsentis conditionis nostræ,
 quod postquam Christo nomen dedimus iam sumus fi-
 lij lucis non tenebrarum, diei non noctis : Non ergo
 dormiendum nobis : sed expergiscendum , diei non
 tenebrarum opera nobis peragēda. *κ̅ τ̅το*: Est nex s: qua
 si dicat, Insuper hoc addo. *Chrysostomus præsertim cum*
sciamus: quasi sit continuatio præcedentium: sed est ne-
 xus cum superioribus, *κ̅ τ̅το* , pro *ἐπ̅ κ̅ τ̅το* SCIENTES
 OPPORTVNITATEM. Omnia opportunè sunt agēda:
 & opportunitatibus est seruiendum. Ergo videndum,
 quæ sit & quid requirat opportunitas. Vtrumque expo-
 nit: VT EXPERGISCAMVR EX SOMNO: ET VIGILE-
 MVs : Metaphoricè loquitur de vigilia & somno non
 corporis, sed animi & spiritus. *Somnus* corporis est vin-
 culum sensuum ex alimentorum euaporatione ad caput.
Vigilia libertas sensuum ad functiones obeundas. Vtrum-
 que est ex rebus naturalibus , conseruationi naturæ ne-
 cessariis. Vtrique est sua opportunitas à natura definita.
 Somno nox & tenebræ: vigiliæ dies & lux: & sani homi-
 nes has opportunitates naturæ obseruant suo cōmodo:
 stulti peruertunt præpostere suo & aliorum malo, noctu
 helluantes, interdiu somno stertentes. Iam spiritualis
 somnus quid est, nisi spiritualis securitas , ignoratio &
 contemptus Dei, luxus & scelerum perpetratio. Qui n.
 sic agunt, viuentes sunt mortui: spiritualis vigilia, quid
 aliud, nisi fides timor Dei & studium pietatis vniuersa-
 lis. Qui enim hæc agunt, etiam si moriātur viuent. Ha-
 bent & hæc suam noctem & diem. Nox est tēpus ignorā-
 tiæ & cœcitat̃is, quod regenerationem antecessit. Dies
 est tēpus illuminationis quod regenerationem sequitur.
 Hinc iam sensus metaphoricæ hortationis patet: *sci-*
amus tempestiuum esse expergisci è somno , nempe peccati,
 hoc est,

hoc est, tempus non indormiendi curis seculi, aut in vitiis carnis stertendi: sed excusso lethali veterino, quo mundani homines sepulti iacent, euigilemus alacres ad peragenda diei & lucis opera: tanquam diei & lucis filij, non noctis & tenebrarum mancipia. Ista est hortationis propositio, quam deinceps confirmabit atque illustrabit Apostolus. Vtitur simili hortatione Eph. 5. 8. *Eratis olim tenebra: nunc autem lux in Domino: ut filij lucis incedite: & non commercium habete cum operibus illis infrugiferis tenebrarum, sed potius etiam arguite &c.* Quapropter dicit *expergiscere qui dormis, & surge à mortuis, & illucescet tibi Christus.* Et 1. Thessal. 5. 4. *At vos fratres non estis in tenebris &c. Omnes vos filij ac lucis filij diei: non sumus noctis neque tenebrarum. Nempe igitur non dormiamus ut reliqui, sed vigilemus & sobrij simus. Nam qui dormiunt noctu dormiunt, & qui inebriantur, noctu sunt ebrij. At nos qui sumus diei, sobrij sumus, induti thorace fidei & charitatis & pro galea spe salutis. Non potest in presentē locū afferri melior commentarius, quā iste. Chrysostomus igitur præter Apostoli mentem de vltima resurrectione carnis, videtur interpretari: *Hora est, inquit, Homil. ut à somno expergiscamur, hoc est, prope est resurrectio: 24. ad prope est terribile iudicium: prope est dies illa velut clibanus Rom. accensa. Oportet ergo, ut deinceps pigritia nostra liberemur. Somnum pro morte corporali accipit. Sed propositum est Apostolo dormientes excitare à somno peccati.**

• NUNC ENIM PROPIUS NOBIS EST SALVS QVAM QVANDO CREDIDIMVS: Argumentum ab utili: iam propius accessimus ad metam, & propius attigimus brauium: Ergo oportet alacriter currere, ut obtineamus. Alludit Apostolus ad cursores in stadio, qui quò propius absunt à meta, eo currunt incitatus, ut præmio potiantur: qua metaphora etiam vtitur 1. Corinth. 9. *Qui in stadio currunt &c. Galat. 5. currebatis bene &c.*

SALVS NOBIS EST PROPIVS: Hypallage, pro, nos sumus propiores salutis. Per salutem Chrysostomus intelligit *resurrectionem mortuorum.* Apostolus scopum ad quem currimus, qui est vita æterna: sicut Petrus, ut reportetis finem fidei vestra, hoc est, animarum salutem. HAEC PROPIOR NUNC EST QVAM CVM CREDIDIMVS, hoc est, credere cœpimus. Non dicit:

quam cum infideles eramus : tunc enim non prope sed procul erat salus. Confert incrementa cum initiis fidei ut sciamus quantò longiùs in fidei & pietatis curriculo prouehimur, tantò propius nos salutis æternæ metam contingere.

Sic 1. A spe salutis procul remouet omnes, qui in Christum non credunt.

2. *Eos* qui credere incipiunt salutem prope habere, hoc est, de salute sua certo confidere debere docet: tantò etiam propius ad eam accedere, quanto alacrius in cursu pietatis prouehuntur.

3. *Perstringit* eos qui alacriter quidem currere cœperunt, postea verò fiunt remissi & in cursu languescunt: quod de Galathis querebatur Apostolus. Atqui præpostere hi agunt, & salute se ipsos priuant: nec non testatum faciunt, quod non spontanei, sed inuiti cultores fuerint. Præpostere, inquam, quia cursores propè metam non remittunt, sed incitatus currunt : secus ab aliis præuertuntur, & brauium non consequuntur. Et in hoc differt motus naturalis atque spontaneus à violento: quod quæ naturaliter & sponte mouentur, ad finem feruntur celerius: violenter autem impulsæ initio fortius, paulatim languidius mouentur tandèmq; deficient.

*Motus
spontaneus
& violentus
quid differat.*

Pertinet hæc doctrina ad *exhortationem* nostram, ne in vitæ curriculo securitas, aut languor nobis obrepat. Quotidie. n. pedem ad metam proferimus propius. Ad metam inquam vel mortis si securi aut ignaui: vel vitæ æternæ, si in fide & pietate alacres fuerimus. Nec nō ad *consolationē* aduersus salebras, molestias, & sudores in stadio pietatis propositos, à quorum sensu ac metu spes propinquæ salutis auocare nos debet.

12. NOX PROCESSIT : DIES AVTEM APPROPINQVAUIT : Argumentum aliud à circumstantia temporis: Enthymema est integrum : nox præterit: Ergo facessant opera noctis. Dies appropinquauit: Ergo induamur armis diei. Quid *nox*, quid *dies* sit Apostolo, dixi

Nox & dies quid sit Apostolo.

prius. Nox est status ignorantie & cœcitatæ ante conuersionem. Dies, status illuminationis & conuersionis. Nocte discussa decet noctis opera facessere : Nox est discussa, postquam credidimus : Abiiciamus igitur noctis

noctis opera. Contra illucescente die ad opera lucis est redeundū. Dies nobis illuxit. Induamur igitur arma iustitię. Nox *μεγέθυσε* PROFECIT, processit, hoc est, maxima parte absumpta est: DIES *ἤγγικεν* PROPINQVAVIT, prope est: Cur ita loquitur? ac non potius: Nox praterijt, dies illuxit? Ad significandam imperfectionē status præsents. Nox nondum plenē præteriit: quia nondū omnes tenebræ in cordibus renatorum discussæ sunt: nondum etiam noctis opera plenē exui à nobis possunt. Dies propinquauit: sed nondū plenē illuxit illuminati sumus, sed nondum perfectē illustrati, quia multū ignorantia, erroris, & dubitationis reliquum manet in renatis. Status igitur præsens nō quidē nox est, sed nec dies est plenē: potius se habet instar crepusculi siue diluculi, quādo aurora incipit noctis tenebras dispellere. Dies verō plena erit, quando Christus sol iustitiæ omnes tenebras discutiet in vita æterna. Et hinc *Chrysostomus* argumentū Apostoli pulchrē illustrat: *Quomodo enim, inquit, noctem ad diluculū properare videmus, garrientēq; hirundinē audimus, proximum sibi quisque excitamus: & licet nondum prorsus soluta sint noctis tenebra, quoniam tamen, quod reliquum est, transit, sollicitudo alius ad alium, diem factū esse dicimus, & quicquid diurni est temporis induti, à somniis liberati excusso prorsus sopore, facimus, ne non paratos orta dies inueniat. Atq; ita nondū solis exorto iubare exsurgere, & ad faciēda contendere incipimus.*

Status
præsens
renatorū
nec nox,
nec dies
est, sed di-
luculum.

Ἀποδύμεθα ABIICIAMVS: trudemus à nobis: metaphora à mane surgentibus, qui stragula abiiciunt, lectum remouent. Opera tenebrarum: quæ hæc sint, versu sequente docebit: vitia & flagitia intelligit; quæ sic vocat, tū quia ex tenebris, hoc est, cœcitate & ignorātia Dei proueniūt: tū quia patrantes eas tenebras captant: *Quisquis. n. peruerse agit odit lucē, nec venit ad lucem ne arguatur opera eius.* INDVAMVR: Metaphora cōtinuat à mane surgētib; qui nō nudi prodeunt, sed interula & vestib. induti, vt decorē in luce versentur. ARMA LVCIS: Quæ hæc sint exposuit 1. Thessalonicens. quinto versu quinto: *Induti thorace fidei & charitatis, & pro galea spe salutis.* Arma vocat potius quā opera aut vestes, quia illis non regimur in Dei conspectu, quasi operibus hisce iustificamur sed utimur ad pugnandum aduersus Satanam & car-

Opera te-
nebrarū
quæ &
quare re-
centur.

Arma lu-
cis quæ
& quare
dicantur.

nem: id quod probè aduersus iustitiosos est obseruandum.

Lucis autem vocat; tum quia à luce, hoc est, vera Dei agnitione nascuntur, tum quia gaudent luce, & coram hominibus lucent: vt glorificetur pater noster in cœlis. Neque enim vera fides occultari vult, sed per charitatem efficax sese profert, & professione oris se manifestat in tenebris mundi. Spes etiam salutis, quia non confundit, non vult latere, sed se prodit in hominum conspectu.

15. VT IN DIE DECORE AMBULEMUS: Nunc quæ studia diurna nostra esse conueniat, docet antithesi. Non est satis somno discussio lectum relinquere: sed oportet in die compositè ambulare. Ambulandi verbum opponitur ocio, significans studia, consilia, & negocia vitæ honesta & debita. Primū igitur vult ocium & ignauiam abesse: diem studiis & negotiis transigi. Sed quilibet decoris & honestis: Hoc vult phrasis *ἀσχημονας περιπατεῖν* *decore ambulare*: hoc est, prout conuenit & decorum est. Poterat dicere *ἀσεβῶς πρὸς* *ambulemus*: sed vtitur latiore eptitheto, vt eam etiam honestatem nobis commendet, cuius alioqui homines sani & viri honesti, non omnino bruti aut impuri sunt obseruantes: quasi dicat, fideles vel maximè decet abhorreere à vitiis, quæ ipsa honestas etiam in non renatis auersatur. Latè autem patet hoc *ἀσχημονας*. Nam alibi per tria aduerbia id effert: *Gratia Dei erudit nos, vt abnegemus impietatem, & mundanas cupiditates, & temperanter, & iustè & piè viuamus in presenti seculo*: de quibus est distichon:

Tit. 2. 12.

Hæc tria perpetuò meditare aduerbia Pauli:

Hæc tria sint vitæ regula sancta tua.

NON IN COMESSATIONIBUS: Vitia maximè fugienda piis, vitæ honestatem conspurcantia quinque nominat, fœdiora tenebrarum opera, quæ procul repellamus. 1. *Comessationes*, hoc est, comotationes crapulosas & luxuriosas, quæ grauant corpus, deprimunt mentem, perdunt fortunas, homines ad officia quæuis ineptos reddunt. *Non prohibet bibere*, inquit Chrysostomus *sed præter mensuram bibere*: Nec prohibet conuiuia honesta & temperata, sed dissoluta & immoderata. 2. *Ebrietates*, ingurgitationes immoderatas, quæ hominem ratione spoliant, & in brutum transformant: vt nec mens, nec pes, officium

officium faciat. 3. *Cubilia & proteruias*, vocat adulterias scortationes, & id genus fœdas libidines, olim in ganeis & lustris Ethnicorum exerceri consuetas: hîc rursus *Chrysostomus*: *Non mulieribus commisceri prohibet, sed scortari.* Sæpius ab hoc vitio Apostolus dehortatur Christianos quia Apostoli decreto etiam Synodico scortationes prohibuerunt, eò quòd tunc vulgo apud Græcos & Latinos nimis grassaretur, vixque pro peccato haberetur: prout nunc etiam in Papatu leue peccatillum est scortatio. Vnde *Costerus* Iesuita palam scripsit *Enchir. pag. 228.* grauius peccare sacerdotem coniugatum, quàm scortatorem aut concubinarium. 4. *Lites* Hæ ex superioribus nascuntur, & societatem hominum turbant maximè. 5. *Inuidiam, emulationem*, quæ dolet alienis commodis, eaque interuvertere conatur. Hæ sunt pestes charitatis & fidei: opera tenebrarum procul fugienda.

14. SED INDVITE DOMINVM NOSTRVM: Debebat contraria opera commendare: & arma lucis describere: sed mutatâ metaphoriâ pro armis vestem nobis proponit, qua induti iam atque ornati ad honestè ambulandum, & armati ad pugnandum esse queamus. *Vestis* ea, non sunt opera nostra: sed Dominus noster CHRISTVS *Vestis nostra Christi* cum sua iustitia: qua induti placemus Deo & iusti sumus. *Ius.* Induimus vestem, cum vndique nos ea circundamus ac tegimus. Induimus ergo Christum vt vestem, quando per fidem Christi merita nobis applicamus, quibus peccatorum nostrorum sordes tegantur in Dei conspectu. Induimus etiam per Sacramentum baptismi: *Quotquot enim baptizati estis in Christum, Christum induistis*, inquit Apostolus Galath. 3. Vbi *Lombardus*: *Alij per baptismum induunt Christum tantùm Sacramento-tenus, alij re ipsa etiam: Et citat Augustini verba: Induunt homines Christum aliquando vsque ad Sacramenti perceptionem, aliquando vsque ad vitæ sanctificationem. Atque illud primum bonis & malis potest esse commune: Hoc autem est proprium bonorum & piorum.* In Eucharistia Christus non tam vt vestis foris nos circundans, quàm vt cibus & potus nos ingrediens intusq; nobis coalescens & in nobis habitans significatur: *Qui enim edit carnem meam, manet in me, & ego in eo*, inquit Christus. Et Ephes. 3. *Per fidem habitat in cordibus nostris: Plus est*, inquit Augusti-

nus, *habere Christum in corde quàm in domo. Cor enim interius est nobis quàm domus nostra.* Serm. 144. de temp. Origenes : *Qui omnes habet virtutes, Christum induit.* Verum id est quo ad effecta : sed non quo ad formalem causam. Omnes enim induti Christo sunt virtuosi, sed non contrà, quia multi sunt virtuosi apparenter.

ET CARNIS CVRAM NE HABETE AD CVPIDITATES : Claudis occupatiuncula : nihilne ergo dandum naturæ fragilitati ; nulla cura habenda est corporis ? Imò, inquit, habete curam carnis, modo non ad lasciuiam. *Curam carnis* vocat commodam rationem valetudinis & status in victu & vestitu. Non hoc requirit religio, vt Christiani morosè hominum vestigia vitent, inedia se enecent, nunquam frontem exporrigant : in quibus morositatibus hypocritæ perfectionem Christianam sibi fingunt. Neglectus valetudinis & status sui damnatur. Habete curam valetudinis. Salubres ergo cibi & potus, pharmaca valetudini competentia permissa sunt. Vestitus etiam decorus & mundus Christianos decet. *Vtere modico vino propter stomachum ; & frequentes infirmitates,* ait Apostolus Timotheo. Neque enim Deus vult nos esse carnifices valetudinis nostræ : quomodo hypocritæ flagellatores & pœnitentiarij carnem suam mortificant, scilicet vt sanctimonix opinionem venentur. Sed excessus cauendus est. Prona est caro ad voluptates : vt facili irritamento affectus & cupiditates prauæ in nobis ebulliant. Ita igitur curemus valetudinem, ne pronitatem carnis ad voluptatem foveamus. Semper itaque in conspectu versetur hæc clausula de moderatione adhibenda in cibo, potu & vestitu, vt hinc luxum & luxuriam, inde sordes & læsionem naturæ, vel decori caueamus, id vnicè curantes, vt ad seruiendum Deo & proximo simus idonei ac prompti.

* *

DVBIQ-

DVBIORVM EXPLICATIO

IN CAP. XIII. AD ROMANOS.

DVBIVM I.

An Papa & Clerus debeat esse subiectus potestati ciuili?

DVBIVM I. ex ver. 1. *Omnis anima potestatibus supereminentibus, &c.* quæritur, vtrum Papas Episcopi, & Ecclesiastici subiecti esse debeant magistratibus suis politicis?

Pontificij, clerici, qui se spirituales vocant, negant se subiectos esse tum quo ad personas in causis Ecclesiasticis, ciuilibus, & criminalibus disceptandis, tum quo ad possessiones in tributis pendendis. De tributis dubitatio pertinebit ad vers. 6. 7. De immunitate quo ad personas & causas probant.

I. Quia Apostolus præcipit, vt omnis anima, h. e. omnis animalis homo (interprete Origene) subiiciatur magistratui: At Clerici non sunt animales, sed spirituales.

II. Quia superior nõ debet subiici inferiori, sed cõtrà. At regnum ecclesiasticum est distinctum à politico, & illo etiam sublimius iure diuino, inquit *Bellarminus lib. 1. cap. 28. de cleris*. Ergo causæ ecclesiasticæ non debent iudicari à politicis magistratibus.

III. Quia conciliorum decreta clericos eximunt, vt tametsi leges ciuiles, quæ Canonibus sacris vel officio clericali non repugnant, teneantur seruare: non tamen possint à iudice politico puniri, vel vllò modo trahi ad secularis magistratus tribunal: & allegat *Bellarminus concilia Chalcedonense, Agathense, Carthaginense 3. Toletanum 3. & Matisconense, &c.*

IV. Quia Impp. constitutiones clericos & monachos à seculari iudicio eximunt: *Nouella 79. 83. 123.*

V. Ex decretis Pontificum, qui clerum potestate ciuili simpliciter exemerunt tam in criminalibus quàm in ciuilibus, *Caius, Marcellinus, Gregorius I. Bonifacius VIII. &c. De imm. Eccl. c. Non minus, &c. Aduersus consules. Bonifac. 8. de immun. c. Clericis. Benedictus XI. Extra de immun. Eccles. Sic II. q. 1. c. Nullus iudicum, &c.*

VI. *Ab absurdo.* Nam absurdum videtur, vt quis

pastorem suum iudicet quocunque modo. At omnes laici ad clericos habent se vt oues ad Pastores. Ergo non debent sacerdotes iudicari à laicis.

VII. Absurdum etiam videtur, vt iudex terrenus summi iudicis seruos sacrosque homines capiat & puniat. At Clerici sunt serui summi iudicis. Ergo non debent iudicio terreno fisci.

VIII. Laudata vox est Constantini Magni ad Episcopos: *Vos nobis à Deo dati estis Dñj, & conueniens non est, vt homo iudicet Deos.* Ruffin. l. 10. hist. cap. 2. Gregor. li. 4. epist. 75. ad Mauritium. Clerici ergo à Magistratu non sunt iudicandi.

R E S P O N S I O.

Nos contra sentimus & docemus, Episcopos & ministros Ecclesiæ, etsi in iis, quæ sunt ministerij propria, vt in concionibus verbi, administratione Sacramentorum &c. non subiiciantur nisi Deo & Ecclesiæ: tamen quatenus sunt ciues, ex parte etiam quatenus ministri (quod dubio V. explicabitur) vnà cum suis possessionibus familiis & rebus potestati ciuili subiectos esse debere.

Id probatur *primò* quod Scriptura sacra tam Veteris quàm Noui Testamenti sacerdotes, episcopos, & pastores Ecclesiæ æquè ac reliquos homines potestati ciuili subiicit in omnibus, exceptis merè Ecclesiasticis, quorum cognitio & diuisio ex solo Dei verbo pendet: quamquam, vt dixi, ne horum quidem cura ab officio magistratus Christiani penitus remoueatur: quod postea explicabitur. Non igitur Ecclesiastici exempti sunt iurisdictione ciuili iure diuino.

Antecedens probatur: Veteres sacerdotes fuisse subiectos regum potestati in ciuilibus & criminalibus, ex parte etià in Ecclesiasticis: docent exempla laudata piorum regum: *Dauidis*, qui ordines & officia Leuitarum constituit in templo: *Salomonis*, qui Abiatharum sacerdotem deposuit: *Iosaphati*, qui sacerdotibus & consiliariis suis potestatem tollendi idola & cultum instaurandi fecit: *Ioasi*, qui Sacerdotem & Ioiadæ Pontificis negligentiam coarguit: *Hiskia*, qui cultum à sacerdotibus & prophetis corruptum instaurauit: *Iosia*, qui ossa sacerdo-

tum f

tum super altaria ipsorum combussit, templum repurgauit, Pascha restituit ex libro legis.

In Novo Testamento omnibus præcipitur obedientia civilis nullo excepto: *Omnis anima subiecta esto, &c.* Tit. 3, 1. *Suggere ipsis, ut sese subijciant principatibus ac potestatibus, ut obtemperent, &c.* 1. Pet. 2. *Subditi estote omni humanae ordinationi propter Deum: siue Regi siue præfectis eius: Regem honorate, &c.* Nulli igitur à subiectione excipiuntur iure diuino.

II. Christus ipse fuit subiectus parentibus & magistratibus: vectigal soluens pro se, & pro Petro, Matth. 17. 27. non vtens libertatis iure, quod habebat, offendiculi vitandi causa, ne quis eius exemplo libertatis ius sibi summat quod non habet.

III. Paulus ipse subiectus fuit magistratibus: atque iure eorum est usus, prouocatione ad Cæsarem Actor. 26.

IV. Chrysostomus in hunc locum testatur, sacerdotes, monachos, ipsosque Apostolos, Euangelistas, Prophetas, & quicumque tandem fuerint Ecclesiarum ministri, secularibus potestatibus subiectos esse. Sic Bernhardus Epist. 42. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Si omnis & vestra. Quis vos excipit ab vniuersitate. Si quis tentat excipere, conatur decipere.*

V. Etiam constitutiones Imperatorum in criminalibus, fatente Bellarmino, clerum legibus politicis subijciunt. Non igitur iurisdictione potestatis civilis sunt exempti. *Omnes secundum leges viuant, etiamsi ad diuinam domum pertineant* l. 10. C. de mandatis Princip. & l. Presbyteri. C. de Episcopis: Nou. 123. c. 20. 21. & Nou. 86. c. 1. & Nou. 83. præfat. quantumuis in ciuilibus quasdam immunitates concedant. Clerici sunt ciues & pars quædam Reipub. fatente Bellarmino. At ciues sunt subiecti legibus suæ ciuitatis. Ergo & clerici subiacent legibus ciuilibus, idque non tantum, quo ad obedientiam, sed etiam quo ad pœnam: nec tantum directiua, sed & coactiua obligatione: quia omnes ciues legibus suæ ciuitatis subijciuntur non modò propter iram, sed etiam propter conscientiam. *Gregorius* certè *Mauritium* agnoscit dominum suum & Cleri, petens vt ita dominetur eis, vt etiam debitam reuerentiam impendat. l. 4. epist. 31.

Denique defensor pacis Marfilij ad longum thema hoc tractat: parte sec. cap. 4.3.&c.

Ad argumenta aduersaria.

Ad I. De anima, id est, animali homine.

R. E S P. I. Ex interpretatione inepta & falsa Origenis nihil sequitur. Quia Origenes non obseruauit Hebraismum, quo anima vsitate dicitur pro homine: *omnis anima pro quouis homine* in utroque Testamento Genes. 14. *Da mihi animas*. i. homines, *cetera tolle tibi*, Genes. 46: *Omnes anima domus Iacob*. Ezech. 18: *Anima quæ peccauerit, ea morietur*, Actor. 2. *Apposita fuerunt eo die anime circiter 3000*. 1. Pet. 3: *Octo anime seruatae sunt in arca*, &c.

II. Etiam Clerici sunt animæ. Ergo continentur præcepto vniuersali.

III. Origenes dicit, omnes teneri hoc præcepto, qui habent aurum, argentum, possessiones aut aliquid in hoc seculo. At Pontifex Rom. Episcopi, Prælati, & Clerus an non habent aurum, argētum, possessiones? Nihil habent in hoc seculo? Imò thesauros mundi soli possident.

Ad II. Quòd superior non debeat subesse inferiori.

R. E S P O N D. Distinctione: non debere superiorem subesse in iis, in quibus est superior: debere autem in iis, in quibus est inferior. At regimen Ecclesiasticum licet sublimius sit politico in iis, quæ ad proprium munus, hoc est, prædicationem verbi diuini, & administrationem Sacramentorum spectant: est tamen inferius in iis, quæ ad ius ciuitatis & ciuilem subiectionem atque obedientiam & facultates pertinent. Principes igitur debent parere Ecclesiæ in iis, in quibus verbum Dei parere iubet: hoc est, in fide & pietate communi. Neque enim habent potestatem religionem constituendi aut mutandi præter vel contra verbum Dei, aut quæstiones & controuersias fidei decidendi suo arbitratu: Non verò in iis, quæ sunt ciuilis potestatis propria.

Ad III. A decretis conciliorum.

R. E S P O N D. I. Concilia non tenent contra verbum Dei: nec in propria causa magistratui præiudicant. Quid enim fuerunt concilia, nisi multitudo Ecclesiasticorum congregata, qui aliquando inuitis, aliquando cōniuētibus Principibus decreta de suis immunitatibus fecerunt.

II. Con-

II. Concilia allegata partim de isto clericorum priuilegio omnimodæ immunitatis nihil habent: partim falsa interpretatione deprauantur: præsertim Chalcedonense, quod est præcipuum, quandoquidem non de criminalibus aut priuatis causis, sed de priuatis tantum & ciuilibus clericorum inter se litibus agunt.

Ad IV. de priuilegio ab Imperatoribus concessio.

RESPOND. I. Ergo immunitates quas habent iure tantum humano habent non diuino.

V. In criminalibus ne quidem iure humano habent; ut patet per rationem.

III. In ciuilibus priuilegium non eximit clerum à subiectione & obligatione: sed tantum ab ordinariis operibus. Neque enim accipiens priuilegium cessat subesse ei, à quo accipit; sicut verbi gratia, Electores & principes per sua priuilegia non eximuntur potestate Imperatoriae Maiestatis, à qua accipiunt: Nec ciuitates aut nobiles potestate principum. Academia nostra habet priuilegia ab Electoribus Palatinis, nec ideo cessat eis subesse, in communi legum obedientia, etiam si in reliquis immunitatibus gaudeat.

IV. Principes non potuerunt clerum ab omni obligatione naturali & ciuili absoluere: quia iuri naturali & diuino derogari per hominum leges non debet aut potest. Neque enim pater potest absoluere filium ne eum honoret: maritus uxorem, ne subit & soli sibi debitum præstet: præceptor discipulum ne discat & obediat: quia hæc sunt iuris diuini & naturalis, cui nullum ius humanum derogat. Frustra igitur derogatio prætenditur. Et certè contradictionem implicat, esse ciuem, & tamen non subijci legibus suæ ciuitatis. At clerici sunt ciues & pars Reipub. Ergo subiectione omni eximi non possunt, quin ciues esse desinant.

V. Priuilegium perditur per abusum II. q. 1. cap. *priuilegium*: per scandalum 3. q. 6. ca. *hæc quippe*: per delictum II. q. 3. cap. *priuilegium*: per enorme damnum cessat, causa cessante. At clerici scedè abusi sunt immunitatibus suis ad ignauiam & luxum: ad flagitia & scelera, ad detrimentum & interitum Reipublicæ, ipsiusque religionis & doctrinæ cœlestis, quam horribiliter deprauarunt, & in Iudæopaganismum sub nomine Christiano

conuerterunt. *Adde* quod plerique tantum sunt ociosi ventres, venatores, scenici missifices: Rari aut nulli studijs, concionibus, & ministerijs sacris iuxta canones Apostolicos vacant. At ociosis & inordinatis, qui nomine tantum non re sunt clerici, priuilegia non sunt data. His igitur abusi, exciderunt.

Ad V. A decretis Pontificum.

RESPOND. negatur consequentia à non causa. Nam I. Pontifices statuuntur iudices in propria causa: quod fieri non potest.

II. Est regula vtriusque iuris, quod nemo possit alteri plus potestatis aut iuris conferre, quàm ipse habeat. Si igitur Pontifices ipsi subiecti fuerunt supremæ potestati ciuili: vtique alios ab ea eximere iure non valuerunt.

Ad VI. quod absurdum, pastores subesse ouibus.

RESPOND. Negatur consequentia à propria ad figuratam. Oues propriè dictæ & brutæ nō possunt iudicare pastorem. At magistratus sunt oues impropiè nec brutæ. Metaphoræ igitur nihil probant. Est & fallacia à secundum quid. Neque enim magistratus est ouis in omnibus, sed tantum in spiritualibus circa doctrinam & fidem, in quib. ministri sunt pastores. In ciuilibus verò magistratus est pastor, clerici sunt oues, quia ciues. Vt igitur absurdum quidem esset in spiritualibus circa doctrinam & fidem, (vt sequetur dubio quinto) magistratus velle Doctoribus præscribere doctrinam: ita absurdum erit in ciuilib. ciues præscribere magistratibus: quia tunc oues iudicarent pastores. *Formaliter* sic: oues nō debent iudicare pastores. Magistratus sunt oues: Ecclesiæ ministri pastores. Non igitur illi debent hos iudicare: respondeatur vel negatione consequentiæ vt dictum est, vel distinctione: Oues in quantum oues, vel quæ tantum sunt oues, non debent iudicare: Debent verò, in quantum sunt etiam pastores. Magistratus igitur iudicat clerum, simul etiam defendit contra lupos & iniurias, non vt ouis pastorem, sed vt magistratus ciuem.

Ad VII. Quod clerici sint serui iudicis cœlestis.

RESPOND. Etiam terrenus iudex est seruus Dei altissimi, *δίακονος* & *λειτεργός* iudicis cœlestis: iudicium exercens non hominis sed Dei. Iudicat igitur alios seruos Dei, quare:

quatenus eos subiectos habet vt oues, iure diuino & ciuili. Neque si clericus adulterio, furto, falso testimonio, homicidio deliquerit in leges ciuitatis, iudicatur à magistratu vt seruus Dei, sed vt seruus peccati.

AD VIII. Quòd Constantinus Episcopus dixerit Deos.

RESPOND. I. Socrates & Sozomenus quibus maior, quàm Rufino compilatori, & Gregorio in propria causa, fides habenda, longè aliter & probabilius referunt verba Constantini, nempe hoc modo. Socrates quidem lib. 1. cap. 5. historia. Eccl. *Constantinus Episcopus se mutuo accusantes, vt ad propositum negotium, quo de conuocati erant, se totos conuerterent, sedulo hortatus, libellos eorum comburi iussit, istamq; SOLVM adiecit sententiam: CHRISTVM præcepisse, vt qui veniam impetrare contendat, fratri ipse veniam det.* Sozomenus vero lib. 1. cap. 16. histor. *Imperator oblati sibi libellis acceptis, ista, inquit, criminationes tempus quidem sibi præstitutum habent diem magni iudicij: Iudicem autem, qui sit tum de omnibus sententiam pronunciaturus: mihi vero non est fas, cum homo sim, eiusmodi causarum cognitionem arrogare, præsertim cum, & qui accusant, & qui accusantur Sacerdotes sint. Nam non deberent se tales præbere, vt ab altero iudicentur.* Ergo Rufini & Gregorij allegatio est suspecta.

II. Si Constantinus M. omnes episcopos dixit Deos: falsum igitur quod solum Pontificem Rom. Deum appellauerit.

III. In scripturis non Episcopi sed magistratus vocantur Dij: *Dixi ego vos Dij estis Ps. 81. 6. Ioh. 10. 34.* Secundum scripturas igitur, si Dij debent alij subesse: etiam Episcopi magistratibus subesse debent.

IV. Constantini dictum non fuit lex eximens episcopos iurisdictione civili: sed pia tantum admonitio de mutuo colenda pace, & de condonandis iniurijs: imò exprobratio, quòd cum Dij essent, hoc est, Dei ministri, vt serui peccati & affectuum iniurijs certarent.

Conclusio itaque hæc esto: tametsi laudabilis sit Imperatorum & Principum munificentia, qui sicut viros nobiles & strenuos ad Reip. incolumitatem tuendam: Ita Episcopos, Doctores & literatos ad Ecclesiam ædificandam, & ad literarum studia conseruanda immunitatibus

*L. omnis.
C. de epi-
scop. &
cler. &
L. Presby-
teros. Ibid.*

quibusdam circa personalia, vel sordida, vel extraordinaria quædam donauerat : tamen nec illi in præiudicium potestatis suæ illud fecerunt, nec Episcopi & literati subiectione ciuili ideo exempti habentur. Salua enim potestate superiore gaudere possunt immunitatibus circa ea, quæ priuilegijs definiuntur; vt circa personalia, quæ industria animi & corporis opera perficiuntur, vt sunt militia, custodia, vigilia, tutela &c. à quibus rectè liberantur: ne per hæc à sacris ministeriis & literarum studijs auocentur *Nov. 83. præfat.* vel circa sordida, vt sunt coquere calcem, fodere arenam, calefacere balneum, pascere pecudes &c. à quibus meritò eximuntur, quia ministerium in sordidis exercitiis vilesceret: denique circa extraordinaria onera, quæ aliquando propter necessitatem præsentem exiguntur, & postea cessant, à quibus subleuati fuerunt, tum quòd pauperes ferè essent, tum vt pro diligentia & laborum præmio eis cederet talis relaxatio. *C. de Episc. & Cleric. l. 1. & 2. &c.*

DVBIUM II.

Vtrum Papa Rom. sit potestas supereminens supra reges & principes?

DVBIUM II. ex eodem v. 1. *Omnis anima &c.* quæritur, an Papa sit superior potestas regibus & principibus supereminens: nos negamus: Papa affirmat.

Innoc. III. decret. 1. *Tit. 33. de maior. & obed. C. solita:* cui titulus: *Imperium non præest sacerdotio, sed subest, & ei obedire tenetur:* vel sic: *Episcopus non debet subesse principibus sed præesse:* & est multum allegabile. Vbi reprehendit Constantinopolitanum Imperatorem, quod Patriarcham suum passus fuerit sedere iuxta scabellum pedum suorum in sinistra parte: cum alij reges Episcopis iuxta se sedem assignarint. Item Bonifacius VII. *extra. de maior. & obed. C. unam sanctam:* cui titulus; *omnes Christi fideles de necessitate salutis subsunt Rom. Pont. qui utrumq; gladium habet, & omnes iudicat, à nemine autem iudicatur.*

Argumenta suæ eminentiæ vterque Papa hæc habet:

I. *Bonifacij:* Papa habet duos gladios, spirituales & temporales. Vterque est in potestate Ecclesiæ, spiritualis & materialis: sed is quidem pro Ecclesia: ille verò ab Ecclesia exercendus: ille Sacerdotis, is manu regum & militum, sed ad nutum & patientiam sacerdotis. Hoc probat

ex Luc.

ex Luc. 22. 38. vbi dicentib. Apostolis: *Ecce gladij duo hic, in Ecclesia: non respondit Dominus, nimis est, sed; satis est.* Papa igitur est supra reges & Imperatorem, qui non habent nisi vnum gladium.

II. Quæ sunt potestates, à Deo sunt ordinatæ: Non autem ordinatæ essent, nisi gladius esset sub gladio: & tanquam inferior reduceretur p aliud in superiorem. At potestas spiritualis nō potest reduci ad temporalē tanquā inferior ad superiorem, quia inquit *Bonifacius*, spiritalē & dignitate, & nobilitate terrenā quālibet præcellere potestatem oportet tantò clarius nos fateri, quantò spiritualia temporalia antecellunt. Concludit *Innoc.* Ergo Pontifex antecellit in spiritualibus, quæ tantò sunt temporalib. digniora, quantò anima præfertur corpori.

III. Decimæ soluuntur superiori ab inferiore. Principes & reges soluunt nobis decimas, inquit *Bonifacius*. Testantur igitur nos esse superiores.

IV. *Bonifacij*: sine vlla controuersia id quod minus est, ab eo quod maius est, benedicitur Heb. 7. 7. At episcopi benedicunt regibus, Papa Imperatori. Ergo sunt illis maiores.

V. *Bonifacij*: Reges inunguntur & coronam accipiūt ab Episcopis, Imp. à Papa. At vnctio & coronatio est potestatis collatio. Ergo reges & imperatores potestatem & regna accipiunt à Papa tanquam à superiore. Hoc argumentum amplificatur in glossa: caput episcopi inungitur: sed armus regis: & episcopus chrismate, rex oleo: vt sciatur, quòd est vicarius capitis nostri Christi, & vt ostendatur, quanta sit differentia inter authoritatem Pontificis & Principis potestatem.

VI. *Innocentij & Bonifacij*: Deus constituit Ieremiā ex profapia non regia, sed sacerdotali super potestates & regna Ier. 1. 10. *Ecce constitui te hodie super gentes & super regna, vt euellas, & dissipes, & demoliaris, & adifices, & plantes.* Ergo Papa est constitutus super regna, vt diruat, transferat, tribuat ea quibus vult.

VII. *Bonifacij*: Spiritualis homo omnia diiudicat, ipse autem à nemine iudicatur. Ergo si deuiat terrena potestas, iudicabitur à potestate spiritali: sed si deuiat spiritalis, minor à suo superiori: si verò suprema, à solo Deo non ab homine poterit iudicari.

VIII. *Innocentij & Bonifacij*: Potestas ligandi, soluen-
di omnia in cœlo & in terra est superior quavis potesta-
te terrena. At ea est data Petro & eius successorib. in sede
Romana. *Dominus*, inquit *Innocentius*, *dixit ad Petrum*,
& in Petro ad successores eius: *Quodcunque ligaueris su-
per terra, erit ligatum in cœlis*: nihil excipiens quia dixit
Quodcunque. Ergo Pontificis potestas est superior.

IX. Duo principia statuere est Manichæum, falsum,
& hæreticum, quia testante Mose non in principiis, sed
in principio cœlum Deus creauit & terram. At qui Papæ
non subordinantur, duo statuunt principia. Quare subes-
se Pōtifici omni humanæ creaturæ *declaramus, dicimus,
definimus, & pronunciamus*, omninò esse de necessitate sa-
lutis; concludit *Bonifacius*.

X. *Glossator* ibi addit aliud Hostiensis: Quantò iuris-
dictio magis Deo appropinquat, eò est maior. At sacer-
dotium magis Deo appropinquat. Sacerdotium igitur
est maior iurisdictio supra reges & principes.

XI. *Innocentius* addit: Ad firmamentū cœli, hoc est,
vniuersalis Ecclesiæ fecit Deus duo luminaria magna,
hoc est, duas instituit dignitates, quæ sunt Pontificalis
authoritas, & regalis potestas. Sed illa quæ præest diebus,
hoc est, spiritualibus, maior est, quæ verò carnalibus mi-
nor, ut quanta est inter Solem & Lunam, tanta inter Pō-
tifices & reges differentia cognoscatur.

XII. Nobis, inquit idē, in beato Petro sunt oues cōmis-
se dicēte Domino: *Pasce oues meas*, non distinguēs inter
has oues & alias. At omnes seculares potestates sunt o-
ues: omnes ergo commissæ sunt, & subesse debent Pon-
tifici.

Argumenta Bellarmini pro eminentia Papæ.

Bell. de
Pontif.
Rom. lib.
3. cap. 6.
7. &c.

Bellarmin. de potestate tēporali Pont. Rom. disputans,
eā in speciē limitat atq; asserit 1. Papam non esse Domi-
nū totius mundi. 2. Papam nō esse Dominū totius orbis
Christiani. 3. Papā nō habere, yllam merè tēporalem iu-
risdictionē *directē*, iure diuino: quæ haud dubiè verissima
sunt omnia, sed parū consentanea iis, quæ ante eū gna-
thones Romani super hac re disputarūt: Tandē verò con-
cludit, Papā habere summā tēporalē potestatē *indire-*
ctē, h. e. summā potestatē disponendi de tēporalib. reb.
omniū Christianorū in ordine ad bonū spirituale: quæ

opinio;

opinionē nullo quidem scripturæ testimonio vel argumento, sed aliquot rationibus politicis confirmat.

I. *Ratio*: quia omnis superior imperare potest inferiori suo. At potestas Ecclesiastica est superior potestate politica: Ergo illa potest imperare huic: h. e, potest princeps spiritualis imperare principib. tēporalib. & disponere de reb. temporalibus in ordine ad bonum spirituale.

Minorem probat I. quia finis temporalis subordinatur fini spirituali.

II. *Quia* temporalia dependent à spiritualibus, illisque subiiciuntur. Ergo reges & laici pendent à Pontifice & clericis: illisque subiiciuntur.

III. *Quia* tēporalis princeps tenetur in suo imperio mutare, quicquid bonū spirituale impedit. Ergo signum est, subiectam esse temporalem potestatem spirituali.

II. *Ratio*. Respub. Ecclesiastica debet esse perfecta, & sibi sufficiens in ordine ad suum finem. At non esset perfecta, nec sibi sufficeret ad suum finem, nisi Papa haberet potestatem disponendi de rebus temporalibus omnium regum. Ergo, &c.

III. *Ratio* Christianis non licet tolerare regē infidelem aut hæreticum. At cogerentur tolerare, si Papa nō haberet ius disponendi de omnibus regibus: quia iudicare an rex pertrahat ad hæresin nec ne, pertinet ad solum Pontificem. Ergo, &c.

IV. *Ratio*. Quia reges non suscipiuntur in Ecclesiā, nisi sceptrum suum submittant Christo, & promittant se Christi fidem sub pœna perdendi regni seruaturus. Ergo quando fiunt hæretici, possunt à pontifice iudicari & deponi à principatu.

V. *Ratio*. Pastori necessaria est triplex potestas: una circa lupos, ut eos arceat omni ratione qua poterit: altera circa arietes cornupetas, ut possit eos recludere, ne gregē ulterius præcedāt: tertia circa oves, ut singulis tribuat convenientia pabula. At summus Pontifex est pastor: quia dictū est, *Pasce oves meas*. Ergo summus Pontifex habet hanc triplicem potestatem. Hinc tria argumenta alia deducit, quorum.

Primum, in ordine VI. Pastor potest lupos arcere. Papa est pastor: Princeps hæreticus est lupo. Ergo Papa potest Principem hæreticum excommunicare & priuare dominio in subditos.

Alterum, in ordine VII. Pastor potest arietem furiosum destruendum ouile separare & recludere. Papa est pastor. Princeps Catholicus, sed offendens Ecclesiam est aries furiosus. Ergo Papa potest eum recludere vel redigere in ordinem ouium.

Tertium, in ordine VIII. Pastor debet oues ita pascere, ut eis conuenit. At omnib. ouibus conuenit, ut secundum statum suum Deo seruiant. Debent autē reges seruire Deo, defendendo Ecclesiam, puniendo hæreticos & schismaticos. Ergo Papa potest iubere regibus, ut hoc faciant, & nisi fecerint, per excommunicationem & depositionem cogere.

IX. Addit exempla 1. *Vfiam* regem cum Sacerdotum officium vsurparet, Pontifex templo eiecit 2. Par. 26.

2. *Athalia* tyrannicè regnantem Ioiada Pontifex curauit per milites interfici, 2. Par. 23.

3. *Theodosium* Imperatorem ob cædem Theſſalonicensem Ambrosius Episcopus excommunacauit: & legē ferre coëgit, ne intra tricesimum diem sententia capitalis executioni daretur: *Theodor. l. 5, c. 17. hist.*

4. *Gregorius I.* in priuilegio monasterij S. Medardi minatur depositionem prauis omnibus secularibus priuilegium id violaturis. Extat in fine epistolarū Gregorij.

5. *Gregorius II.* *Leonem Imp.* excommunicauit, & priuauit vectigalibus.

6. *Zacharias Papa Childericum* regem Galliarū deposuit, & eius loco *Pipinum Caroli M.* patrem creati regem iussit.

7. *Leo III.* transtulit imperium Græcorum ad Germanos.

8. *Gregorius V.* sanctionem edidit de Imperatore eligendo per septem Germaniarū principes, quæ vsque ad hanc diem seruatur.

9. *Gregorius VII.* *Henricum IV. Imp.* deposuit.

10. *Innocentius III.* *Othonem IV.* similiter deposuit.

11. *Innocentius IV.* in concilio Lugdunensi deposuit *Fridericum II. Imperatorem.*

12. *Clemens VI.* *Ludouicum IV. Imp.* prius excommunicatum imperio deiecit.

Habe

Habemus sententiam & argumenta (quotquot reperire licuit) Papistarum & Iesuitarum, pro Papæ temporali potestate supra reges & principes.

SENTENTIA ORTHODO-
XA CONTRA PAPAE PO-
testatem.

Sed contrà est, quòd hæc doctrina verbo Dei & praxi veteris Ecclesiæ Christianæ prorsus est contraria.

Nam I. Christus suis Apostolis & horum successorib. Ecclesiarum pastoribus mundano apertè interdixit Matth. 20. 25. Luc. 22. 25. *Reges gentium dominantur eis, & qui potestatem habent, benefici vocantur: Vos autem non sic sed qui maximus est inter vos, sit sicut qui minimus est vestrum, & qui præest, sicut qui ministrat.* Ergo episcopis nullum conceditur temporale dominiũ in subditos, ne dum in reges & principes: neq; primatus in cõpiscopos: sed tantum spirituale ministerium.

Bellarminus excipit: Christũ ibi instituere meros principes Ecclesiasticos: & vetare *κατακυριεύειν*, h. e., tyrannicè dominari: non autẽ *κυριεύειν*, hoc est, dominari. Sed utrũq; est falsum, & contra ipsum. Nam primò Christus ibi non instituit principes, sed Apostolos, & pastores Ecclesiæ, quos vetat esse principes. Quod si ibi instituit principes merè Ecclesiasticos: nullo igitur modo concedit esse simul politicos: ac doceat aduersarius, vbi igitur instituerit principes nõ merè Ecclesiasticos, hoc est, duplici potestate præditos. Nusquã profectò id fecit. Deinde Christo *κατακυριεύειν* & *κυριεύειν* idem sunt. Nam cõposito verbo apud Matthæum, simplici apud Lucam utitur. Vtroque igitur Apostolus interdixit.

II. Nemo secundum idem simul subesse & dominari potest. At omnis anima, etiam Apostoli, episcopi, &c. debet subiecta esse potestatibus ciuilibus. Nemo igitur Apostolus aut Episcopus debet dominari iisdem potestatibus.

III. Presbyteri vetantur à Petro dominari Clero, h. e., Ecclesiæ, cui præsunt 1. Pet. 5. Multò magis vetantur dominari potestatib. ciuilibus, quibus subiecti sunt.

IV. Christus cum quæreretur ad regnum, fugit in

montem: Ioh. 6. de quo facto Tertullianus de Idolol. cap. 18. *Si potestatem nullam ne in suos quidem exercuit, quibus sordido ministerio functus est: si regem se denique fieri, conscius sui regni refugit: plenissime dedit formam suis dirigendo omne fastigio & suggestu tam dignitatis quam potestatis. Quis enim magis his usus esset quam Filius Dei? quales enim fasces produceret? quale aurum de capite radiaret, nisi gloriam seculi alienam & sibi & suis iudicasset? Ideo qua noluit reiecit, qua reiecit damnauit, in pompa diaboli deputauit. Quod ergo Christus fugit & recusauit: Papa & episcopi, si volunt esse Christi vicarij, sectari & usurpare nequaquam debent.*

V. Christus de regno suo interrogatus: *regnum meum, inquit, non est de hoc mundo. Ioh. 18. 36.* sed Papæ & episcoporum regna sunt de hoc mundo: nam potestate civili, satellitibus, militibus, & armis consistunt. Regna igitur & principatus eorum non sunt de regno Christi.

Luc. 12.
14.

VI. Christus rogatus à quibusdam fratribus, ut diuideret ipsis hæreditatem, recusauit dicens: *Quis me constituit iudicem aut diuisorem inter vos?* Similiter Apostoli curam temporalium à se abiecerunt, ut possent verbo Dei vacare Act. 6. *Non est æquum, nos relinquere verbum Dei, & ministrare mensis:* Quod verò Christus & Apostoli facere tanquam ab officio suo alienum recusarunt, id nec successoribus eorum facere est concessum.

Respondet Bellarminus, Christum in hoc mundo suscepisse personam Pontificis, non principis temporalis: & Apostolos præsedisse toti Ecclesiæ Ierosolymitanæ in temporalibus, quia rogarunt Paulum & Barnabam, ut pro fratribus Hierosolymitanis colligerent eleemosynam. Galat. 2. Sed vtrumque est ridiculum. Si enim Christus non suscepit personam secularis iudicis, qua specie aut quo iure id faciet Christi vicarius Papa Romanus? Emendicare verò eleemosynam pro pauperibus non est usurpare dominium in temporalibus, sed pars curæ pastoralis Ecclesiasticæ, dominatui repugnans, quæ diaconis, non monarchis conuenit.

VII. Apostolus dehortatur pastores Ecclesiæ, ne se implicent secularibus negotiis, 2. Tim. 2. 4. *Nemo qui militat,*
impli-

implicatur huius vitæ negociis. At ciuilis administratio est negocium huius vitæ. Non ergo se debent pastores hoc implicare. Nec intelligit per negocia vitæ huius ea, quæ ad victum quærendum pertinet, quod excipit Bellarminus. Nam & milites hisce se implicant, merentes stipendia vitæ tolerandæ causâ, & Apostolus ipse sæpius his se implicare coactus fuit, manibus victum quærens, nec accipiens stipendium, ne esset aliis offendiculo: vt videre est Act. 18. 3. & 20. 34. & 2. Thess. 3. 8. & 1. Cor. 9. per totum: Sed intelligit omnia secularia negocia, quæ ministerium impediunt, cuiusmodi maximè sunt iudicia politica.

*Negocia
huius vi-
tæ quæ in-
telligat
Apostolo-
lus.*

VIII. Denique episcopi veteris Ecclesiæ idem constanter docuerunt, non licere Episcopo ciuilia imperia administrare, ne dum supra reges & principes ciuili potestate sese efferre: Breuitatis causa tantùm ascribam quasdam authoritates.

Tertul. de Idol. c. 8. Christus gloriam seculi & sibi & suis alienam esse iudicauit.

Origen. hom. 12. in Matth. Tales sumus, vt etiam malorum principum superbiam excedere videamur. Ergo gliscentē iā tum in Episcopis dominandi libidinem dānauit.

Hilarius ad Auxent. Oro vos episcopi, qui hoc vos esse creditis, quibus cum suffragiis Apostoli ad predicandum Euangelium vsi sunt? Anne aliquam sibi assumpserunt è palatio dignitatem: hymnum Deo in carcere inter catenas & post flagella cantantes?

Chrysostomus hom. 42. in Ioh. Christus fugit, vt ostenderet suum regnum nullis secularibus rebus indigere.

Ambrosius in 2. Trin. 2. 4. Ecclesiasticus officium impleat quod spondit, in Dei rebus sollicitus à seculari negotio alienus. Non enim conuenit vnum duplicem habere professionē.

Augustinus Tract. Cos. in Ioh. Audite omnia regna terrena, non impedio: non impedio dominationem vestram in hoc mundo. Regnum enim meum non est de hoc mundo.

Nicolaus I. Epist. ad Michael Imper. Sed cum ad verum ventum est, eundem regem & Pontificem ultra sibi nec imperator iura Potificatus arripuit: nec Pontifex nomen imperatorium usurpauit.

Gregorius libr. 4. Epist. 44. Si quis ecclesiasticorum vquam titulos ponere, siue in rustico siue in urbano pradio sua sponte præsumpserit: anathema sit.

Bernhardus de consil. l. 2. cap. 4. Apostolis interdictum dominatus: ergo tu usurpare aude, aut Dominus Apostolatium, aut Apostolicus dominatum: planè ab utroque prohiberis: si utrumque simul habere voles, perdes utrumque.

Denique apud Suidam Theologi veteris sententia reperitur: πολιτικὴ ἀρετὴ ἰσορροπία συνάπτεται, συγκλωθεῖται αἰσὺγκλωσα, h. e. civilem virtutem Episcopali functioni applicare velle, ea coniungere est, qua inter se maximè naturā dissident, & coniungi nequeunt.

Ex quibus omnibus utrumque satis probatur. 1. quòd Papæ & Episcopis potestas secularis nullo modo competat. 2. quòd multò minus potestas secularis supra reges & principes.

Ad argumenta aduersaria responsio.

Ad I. Innocentij ex verbis: *Ecce duo gladij hic, &c.*

Bellarminus refutat eos, qui auctoritate huius dicti & glossæ Bonifacij Pontifici iurisdictionem temporalem directè vendicat iure diuino: *Nulla*, inquit, *in eo loco Euangelij ad literam fit mentio de gladio spirituali vel temporali Pontificis: sed solum Dominus his verbis admonere voluit discipulos tempore passionis suæ in iis angustiis & metu ipsos futuros, in quibus esse solent, qui tunicam vendunt, ut emant gladium: ut ex Theophylacto alijsque patribus colligitur.* Hæc aduersarij confessio sufficit.

II. Quod idem addit: *Bonifacium & Bernardum lib. 4. de confid. mysticè siue allegoricè locum interpretari: respondetur, allegoriam de utroque gladio Ecclesiæ, hoc est, Papæ (nam se & Episcopos suos per Ecclesiam Papa intelligit) esse falsam: quia repugnat doctrinæ Christi & Apostolorum, ut ex rationibus adductis liquet: & esse ineptam: quia torquet verba, & deprauat mentem Christi: Neque enim duo gladij ibi significant duas potestates, sed Apostoli monstrant duo instrumenta bellica seu gladios propriè dictos: nec aduerbium *hic* notat Ecclesiam, sed locum, vbi gladij erant seu tenebantur, vnus à Petro, alter ab alio. Nec responsum Christi, *satis est*, est approbantis gladiatorum præsentiam, sed reprehendentis discipulorum imperitiam: & præcidentis colloquium: quasi dicat, mittite nunc ista. Denique vt maximè conueniens esset allegoria, infirma tamen est. Omnes enim allegoriæ*

allegoriæ non expressæ in Scripturis, ad probandum dogmata sunt inualidæ.

Ad II. Bonifacij & Innocentij: Vbi sunt potestates ordinatæ, ibi est vna sub alia, indignior sub digniore. At omnes potestates sunt à Deo ordinatæ Rom. 13. Ergo vna est sub alia, indignior civilis sub digniore Ecclesiastica.

R E S P O N D. Potest concedi totum rectè intellectū. Est enim Ecclesiastica potestas dignior & superior civili in iis, quæ sunt propria ministerij, h. e, in prædicatione verbi cœlestis, administratione diuinorum Sacramentorum: & directione Ecclesiæ ad vitam æternam per doctrinā Euangelij: Non autem in iis, quæ ad externum imperium directum vel indirectum pertinent. Quòd si concludatur, Ecclesiasticam potestatem aut Papam esse superiorem etiam in gubernatione civili: tunc negatur consequentia, & sunt quatuor termini in argumento: quia *ordinatum esse* in maiore intelligitur relatè ad potestates alias, & significat aliam sub alia positam esse. In minore intelligitur relatè ad Deum ordinantem, & significat à Deo constitutum esse, nullo respectu ad potestates alias coordinatas aut subordinatas. Hoc enim vult Apostolus cum dicit: *Quæ sunt potestates, à Deo sunt ordinate*, hoc est, constitutæ, seu habent authorem Deum, siue sint summx, siue subalternæ, siue infimæ: siue habeant subordinatos alios, siue non: omnes à Deo ordinante sunt constitutæ.

Ad III. Quòd decimas accipiens sit superior eo qui dat.

R E S P O N D. Primò datur totum, de dignitate ministerij: non autem de potestate imperij.

Deinde maior non est vniuersaliter vera. Nam in veteri Testamento decimæ quædam etiam dabantur pauperibus & inferioribus. Erant enim decimæ triplices.

I. *Decimæ communes* dabantur Leuitis, in compensationem duodecimæ partis terræ, quæ alioqui sorte debebatur Leuitis: de his Leuit. 27. 30.

II. *Decimæ decimarum*, quas Leuitæ ex decimis pendebant Sacerdotibus pro suo ministerio: de quibus Numer. 18. 26.

III. *Decimæ pauperum*, quæ tertio anno à Sabbatho ter-
ræ cedebant nō solis Leuitis, sed communes his erant cū

*Decimæ
triplices
in veteri
testa-
mento.*

pauperibus, viduis, pupillis & peregrinis: de quibus Deuter. 14. 28. Diuites dabant pauperibus, superiores inferioribus, non in recognitionem potestatis, sed vel in compensationem officiorum, vel pro eleemosyna. Ergo maior non vniuersaliter vera, quod inferior det superiori decimas.

Tertio concessa maiore, quandoquidem Apostolus Hebr. 7. 5. videtur eam supponere suo argumento, quod Melchisedec sacerdotio fuerit maior quam Aaron: quia ab Abraham accepit decimas: *respondetur*, esse quatuor terminos. *Maior* enim vera est de decimis propriè dictis & iure diuino ceremoniali debitis: *minor* de decimis impropriè dictis, hoc est, de mercede & stipendiis debitis, non iure diuino ceremoniali, sed morali & positiuo humano. Decimæ enim propriè dictæ, sicut primitiæ olim lege ceremoniali debebantur Deo: qui ius suum resignauit Leuitis, & significabant *Christum*, quem veteres in soluendis primitiis & decimis venerabantur, atque venturum profitebantur. Pertinebant enim ad oblationes Leuiticas, vt patet Num. 18. 27. 28. At Christo exhibito leges & oblationes Leuiticæ omnes cessarunt. Ergo & primitiæ & decimæ propriè dictæ. Quæ verò decimæ ex iure gentium manserunt deinceps: Imperatorum liberalitate ex parte concessæ fuerunt clero & Ecclesiis: non tamen vt decimæ, sed vt salaria ordinaria: iure non ceremoniali, sed morali vel gentium, quo stipendio debentur Ecclesiarum ministris. Dignus est enim operarius sua mercede: & positiuo, quo talia vel talia stipendia debentur. Alicubi igitur in salaria pastoribus ordinatione humana cedunt decimæ, tricesimæ, sexagesimæ: alicubi agri & fundi: alicubi pecuniæ, vel frugum certus canon, vt iusta merces pro officio. Hinc verò nulla sequitur potestatis superioritas. Nam merces laborum tam debetur & datur inferioribus, quam superioribus. Sicut enim subditi magistratibus pendunt tributa, vectigalia, decimas, tanquam debita stipendia, vnde statum suum & Reipub. tueantur: ita vicissim principes tenentur alere ministros tam Ecclesiarum quam Reipubl. datis salariis pro officio, siue in decimis, siue in fundis aut rebus aliis.

Ad IV. Quod minus à maiore benedicitur.

R E S P O N D. Maior & sententia Apostoli Hebr. 7. *intelli-*

Intelligenda est de benedictione prophetica vel sacerdotali, nitente Dei mandato, sicut olim Patriarchæ liberis, Prophetæ regibus, sacerdotes populo speciali auctoritate benedicebant: non autem de benedictione communi, qua omnes mutuo, & maximè inferiores superioribus, subditi regibus benedicere, h. e., à Deo fausta precari tenentur. Hoc enim non est potestatis, sed charitatis: alioqui omnes essemus alijs superiores, cum omnes iubeamur mutuò benedicere: nec est vera de benedictione rituali, humana consuetudine aut lege recepta, qualis est benedictio illa episcopalis in inaugurationibus regum. Hæc enim superioritatem non potestatis, sed ministerij arguit.

Ad V. Quod reges ab episcopis inaugurantur, & coronam in signum potestatis accipiunt.

RESPOND. I. Sequeretur, non solum Papam, sed quosvis Episcopos, à quibus reges coronantur, esse illis imperio superiores, quod tamen Papa sibi soli sumit.

II. Sequeretur Ostiensem Episcopum esse superiorem Pontifici Romano, quia penes eum antiquitus fuit ius inaugurandi Papam, Episcopum Roman. teste Augu-

*Aug. bre-
uic. collat.*

stino. III. Negatur inaugurationem ritualement Pontificis esse collationem potestatis. Nam Paulus disertè testatur, omnem potestatem esse à Deo: Et decreta illorum faten-

*cum Do-
nat. col.
584.*

tur, regem non ab Episcopo, sed à Deo potestatem accipere *Dist. 96. ca. si Imperator. Gedasius* dicit Imperatorem priuilegia suæ potestatis diuinitus habere. *In C. de iure veteri enucleando l. prima*, Iustinianus prædicat potestatem sibi traditam esse à diuina maiestate. Ritus igitur inauguralis, qui humana lege vel consuetudine partim ab Episcopis, partim à politicis administratur, nō est potestatis collatio, sed potestatis à Deo collatæ approbatio & promulgatio: Alioqui potius à Mareschallo & Cancellario regni acciperet potestatem rex, quia ab illo gladium ab isto sceptrum & sigillum antiquitus accepit.

Ad VI. Innocentij & Bonifacij, ab exemplo Ieremiæ.

RESPOND. I. Pontificem non esse Ieremiam: nec specialem Prophetæ vocationem competere omnibus: Negatur igitur consequentia ab exēplo Ieremiæ ad Papam.

II. Ieremias fuit constitutus super regna, non imperio, sed Prophetico munere, non vt reali depositione Reges euerteret, regna transferret: sed vt prædicatione verbi diuini pœnam euerfionis à Deo impiis Regibus denunciaret: sicut Samuel Saulem impium Regem non derurbauit de folio, sed depositionem ei verbo denunciauit.

Ad VII. Bonifacij: spiritualis homo omnia diiudicat, à nemine verò iudicatur. Papa est homo spiritualis. Ergo &c.

R E S P. I. Sunt quatuor termini. Nam *spiritualis homo* Apostolo non est spiritualis professione vel ordine, quomodo Papa se spiritualement profitetur: sed spiritu Dei illuminatus & gubernatus: cui opponitur *homo animalis*, spiritu Dei vacuus, qui cœca tantum ratione, & puris, quod dicitur, naturalibus in diuinis ducitur: & est sensus, quod soli illuminati spiritu Dei *omnia iudicent*, hoc est, intelligant, percipiant atque diiudicent omnia salutis mysteria: discernant veritatem à mendacio, doctrinam Dei ab hominum commentis, minimèque hallucinentur: à nemine verò, hoc est, à nullis animalibus hominibus ipsi diiudicentur, hoc est, argui possint, quod errent iudicio de doctrinis, quia iudicium eorum non procedit à ratione, sed à spiritu Dei. Neque hunc spiritum discretionis tribuit vni tantum, sed singulis spiritu illuminatis: tametsi hoc donum inæqualiter singulis contingat iuxta mensuram donationis Christi Eph. 4. Nō igitur in solum Papam cōpetit: Etsi authoritas infallibilis & iniudicabilis inde sequeretur non solius Papæ, sed omnium spiritualium ea esset.

II. *Minor* est falsa. Neque enim Papa est homo spiritualis, sed homo peccati, filius perditionis: quia non quæ sunt spiritus Dei sapit, sed contra spiritum, quæ carnis sunt, curat & tractat maximè: quod omnes vitæ & historiæ Pontificum confirmant.

Ad VIII. Innoc. & Bonifac. quod potestas ligandi sit superior potestate terrena.

R E S P O N D. I. Conceditur totum, de potestate ligandi verbo Dei: non bullis aut catenis externis: & quidem de potestate legitimè vsurpata in impœnitentes: non de abusu potestatis, quæ est tyrannis, quando Papa ligat, quos

quos Deus soluit, soluit, quos Deus ligat.

II. Papa non habet potestatem ligandi: quia non est Episcopus: sed rex Italiae: Nihil enim episcopalis officij præstat, sed regnum exercet.

III. Si maximè haberet: non haberet solus: quia non soli Petro, sed omnibus Apostolis eorumque successoribus, Ecclesiarum pastoribus dictum est: *Quicquid solueritis super terram Matth. 18.*

Ad IX. Bonifacij: quod non agnoscere Papæ tyrannidem sit duo principia statuere cum Manichæo.

RESPOND. Maior ridicula & falsa est. Manichæi enim statuebant duo principia cœterna creationis, bonum & malum: Deum & cacodæmonem, Deum Veteris & Deum Noui Testamenti. Potest verò credi vnum creationis principium: licet Papa non credatur esse principium. Imò Papa est Manichæus: Nam & Deum credit principium vnum, & se facit principium alterum. Nec soluit cum dicit, se esse vicarium Dei: nam hoc falsum est. Vbi enim legitur cōstitutus Dei vicarius? & si verum esset, non stabiliret eius primatum: quia etiam magistratus est Dei vicarius, minister, & λειτουργός, & quidem talis, cui omnis anima subiecta esse debeat iure diuino.

Ad X. Hostiensis: quod Sacerdotium magis Deo appropinquet.

RESPOND. Appropinquat magis, non imperio externo in regibus deiiciendis: sed ministerio in Ecclesia docenda, & dirigenda ad Deum verbo & Sacramentis.

Ad XI. Innocentij: quod Papa & Cæsar sint duo luminaria magna.

RESPOND. I. Allegorijs non sanciantur dogmata, præsertim pugnantia cum verbo Dei, quale hoc est.

II. *Assumptio ridicula & falsa est: quoniam Moses non allegoricè de Papa aut Cæsare, sed propriè de Sole & Luna in firmamento, non Ecclesiæ, sed cœli creatis loquitur. Papa igitur ridiculè deprauat scripturas.*

Ad XII. eiusdem, quod Pontifici sint omnes oues commissæ.

RESPOND. I. Negatur hæc minor: neque probatur dicto Christi ad Petrum: *Pasce oues meas*: quia Papa nō est Petrus, & quia cura ouium, hoc est, Ecclesiæ Petro non vniuersaliter, sed indefinitè fuit demādata: quia denique

non soli Petro, sed singulis Episcopis eadem cura legitur imposita Act. 20. & 1. Pet. 5. Non igitur solus Papa, sed omnes Episcopi imperium haberent in Cæsarem.

I I. *Maior* est falsa, quod pascere oves Christi sit imperium habere in monarchas, vel vtrumq; gladium exercere. Nam tale dominium pastorum officio repugnat 1. Pet. 5. 3. *Neque ut dominantes cleris.*

III. *ἐκταυρία* est in voce *ouium*. Nam principes sunt quidem oves, quantum ad doctrinam, fidem, & obedientiam spiritualem, ad quam episcoporum est Principes verbo Dei dirigere: Sunt verò etiam *ποιμένες λαῶν* pastores *subditorum*, & ciuium suorum (in quibus etiam sunt clerici) quantum ad ciuilem potestatem attinet: Gerunt. n. gladium à Deo: & quidem non frustra. Videatur *dub. 1. resp. ad 6.*

XIII. seu I. *Bellarmini*: quod potestas Ecclesiastica sit superior politica etiam iure temporali in ordine ad bonum spirituale.

RESPOND. I. *negatur* consequentia quia aut sunt quatuor termini, propter ambiguitatem potestatis superioris: vel *maior* est falsa vniuersaliter: quia quod omnis potestas superior possit imperare inferiori, tantum est verum de potestate, quæ est cum imperio: ut est potestas ciuilis: falsum de potestate, quæ consistit in ministerio, ut est potestas Ecclesiastica, cuius non est imperare, aut dominari, ne in spiritualibus quidem, multò minus in temporalibus, sed docere, monere, hortari, obsecrare, minari, terrere per verbum Dei iuxta dictum 1. Pet. 5. 3. *Non dominantes cleris, sed præbentes vos exemplaria gregi. Itaque nomine Christi legatione fungimur velut Deo vos precante per nos, oramus Christi nomine reconciliamini Deo. Potestatem mihi dedit Dominus ad adificationem, non ad destructionem. Prædica sermonem, insta tempestiuè intempestiuè, argue, obiurga, exhortare cum omni lenitate & doctrina.*

II. Etiam *Minor* habet petitionem principij, & falsa est. Nam potestatem Ecclesiasticam esse superiorem ciuili in ordine ad bonum spirituale etsi rectè intellectum cõcedi possit: tamē ex sententia *Bellarmini* est illud ipsum, quod quæritur, & à nobis pernegatur. Per *bonum. n. spirituale* intelligit ipse defensionem sedis Romanæ, stabilizationem & incrementum tyrannidis Pontificiæ: Per *ordinem ad hoc bonum* intelligit motum, voluntatem, imperium, bullas

2. Cor. 5.

20. 2. Cor.

13. 10.

2. Tim. 4.

2.

bullas & anathemata Pontificis, & dirigere tēporalia in ordine ad hoc bonum, est disponere seu habere potestatem disponendi res temporales regum & principum ad nutum Pontificis, & ad conseruationem Pseudoecclēsiæ Rom. Nec aliam esse *Bellarmini* mentem ex tota illa disputatione & scopo cognoscitur. Atqui hoc est sumere id, quod in quæstione versatur, & falsum pro vero supponere. Nos *bonum spirituale*, esse docemus id, quod verbo scripturæ definitur, vitam nempe æternam, quæ in vera Dei cognitione & Mediatoris Christi consistit. Ordo ad hoc bonum est prædicatio Euangelij & administratio sacramentorum. Huic ordini ad hoc bonum etiam temporalia seruire debent, quatenus omnia ad ministerij conseruationem & salutis singulorum curam tam à magistratibus quàm à subditis priuatis referre & impedi conuenit. Debet igitur potestas Ecclesiastica dirigere quidem etiam temporalia ad ordinem boni spiritualis, sed non ordinem ciuilem turbando, regibus imperando, aut Principes de solio deturbando (quod nullus prophetarum aut Apostolorum, nec Christus ipse fecit:) Hoc enim esset resistere ordinationi Dei; verum docendo & monendo potestates ciuiles ex verbo Dei, de faciendo officio circa temporalia dirigenda ad bonum spirituale, hoc est, de recto potestatis & facultatum suarum usu ad gloriam Dei & subditorum salutem. Quod si cessent in hoc officio, hortationibus, precibus & stimulis verbi diuini excitando: si etiam bonum spirituale impediant aut oppugnent, minis iræ diuinæ terrendo, proque conuersione & salute eorum orando, & Deo vindictam relinquendo, iuxta dicta: *Conteres eos in virga ferrea, tanquam vas figuli confringes eos. Et nunc reges intelligite: erudimini qui iudicatis terram. Osculamini filium ne fortè irascatur & pereatis in via, quando exarserit furor eius. Vos domini æquitatem præstate seruis, scientes vos quoque habere Dominum in cœlis. Diuitibus in hoc seculo denuncia, ne efferantur animo: nec spem ponant in diuitijs incertis &c.* Hanc porrò potestatem Ecclesiasticam dirigendi temporalia ad bonum spirituale habent omnes Ecclesiarum doctores atq; Episcopi. Papa nequaquam habet, cum Episcopus non sit. Aut si se esse contendat, solus certè non habet.

His ita declaratis, & positis, Bellarminus in probatione minoris frustra laborat: quoniam etiam ea concessio sano sensu, quod Ecclesiastica potestas sit superior civili in ordine ad bonum spirituale, nihil sequitur; ut patet responsione prima. Sed sensu Bellarmini est falsa: nec probatur prosyllogismis.

In I. prosyllogismo: Potestas habens finem superiorem est ipsa superior in ordine ad bonum spirituale. Finis Ecclesiasticæ est superior civili. Ergo &c.

RESPOND. I. Potest negari minor. Nam utraque potestas finem habet eundem, nempe bonum, & quidem summum: utraque enim dirigit ad virtutem, & ad Deum: quandoquidem etiam de civili dicitur: *Est minister Dei tibi in bonum*: licet Ecclesiastica hunc finem magis explicet, & propius attingat. Ipse Aristoteles dicit l. i. Eth. ca. 9. πολιτικὴ πλείων ὁπρὸς τὸ ποιῆσαι τὸ ποιῆσαι πᾶσι καὶ ἀγαθοῦς τὸς πολίτας ποιῆσαι, καὶ πρακτικὸς τῶν καλῶν. Et cap. 13. ἡ πολιτικὴ ἐδραστεύει τὸς πολίτας ἀγαθοῦς ποιῆν.

II. *Concessa minore*, consequentia negatur à secundum quid: Neque enim quævis nobilior potestas habet imperium in inferiorem: ut rex Galliae est superior quovis principe aut subdito imperij Romani; nec tamen habet in omnes dominium. Etsi igitur Ecclesiastica ob finem nobiliorem est nobilior & superior civili in directione ad bonum spirituale per verbum: non tamen est ea superior in directione ad bonum spirituale per imperium.

In II. prosyllogismo est eadem fallacia. Temporalia enim dependent à spiritualibus non simpliciter, sed secundum quid: non domino directo vel indirecto, sed tantum utili: & quidem iuxta verbum Dei, quod in dominio externo spirituales & spiritualia potestati civili subijcit: Neque enim Evangelium evertit aut turbat politias: *Omnia anima subiecta esto potestatibus*. Sic igitur & Reges ac Principes subijciuntur, non Pontifici & Clericis, sed Episcopis & pastoribus suæ Ecclesiæ, non in dominio, sed in obedientia ministerij: nec potestate coactiva, sed directione tantum suavioria temporalium ad bonum spirituale, h. e., ad gloriam Dei & Ecclesiæ salutem, iuxta verbum Dei.

In III. prosyllogismo. Ad cuius nutum potestas civilis tenetur mutare decreta, &c. is est superior: Ad nutum Pontificis potestas civilis, &c. Ergo, &c.

RESPOND.

RESPOND. Vel falsa est minor, vel est fallacia accidentis. Neq; n. ad nutum pontificis, sed ad nutū pastorū suorū tenentur reges mutare decreta impediētia verē non apparenter bonū spirituale verum non prætensum: ex accidenti, hoc est, non propter nutū aut imperiū pastorū: sed propter nutum, & imperiū Dei, à pastorib. ex verbo Dei prolatum: & quidē tenentur nō externa coactione, sed tantū cōsciētiae obligatione. Quod si reges non obtemperent, pastores non habēt potestātē eos cogendi vi externa, sed tantū flectēdi verbo, patientia, precibus, aut minis iræ diuinæ ex verbo: Vt in tali casu faciendum monet Petrus 1. Pet. 4. Atq; sic & non aliter fecisset tum Prophetas, tum Apostolos in vtroque Testamento legitur. Nihil igitur ista Papæ tyrannidem stabiliunt.

Ad II. *rationem*: quòd Ecclesia sibi non sufficeret in ordine ad suum finem, nisi Papa haberet potestatem disponendi ad nutum de reb. temporalibus Principum.

RESPOND. Hæc *minor* est falsa. Nā etiam absque hac potestate Pontificis Ecclesia temporib. Apostolorum & deinceps vsq; ad tempora Constantini M. per annos à Christo nato amplius 300. sibi ad suum finem sufficere, hoc est, ad vitam æternā peruenire potuit. Sed nec deinceps vsque ad tēpora Bonifacij III. circa annum Domini 607. vel potius vsq; ad tempora Sylvestri II. circa annum Domini 1003. Pontifices Romani potestātē in regū tēporalia sibi arrogare fuerūt ausi: donec post 1000. ann. solut⁹ Satā exiuit ad seducēdas gētes p̄ pseudoprophetā. *Apo. 20.*

Nec valet instantia, à iure cuiusvis reipub. perfectæ, 8. principes vicinos deponendi & alios instituendi, si non possit alter se defendere ab eius iniuriis. Ecclesiā. n. esse Rempub. externā potentia armatā simpliciter est falsū.

Ad III. *rationem*: quod Christianis non liceat tolerare regem infidelem aut hæreticum.

RESPOND. Hæc *assumptio* est falsa. Christus enim & Apostoli quin & Prophetæ Elias, Elisæus, infideles & impios magistratus tolerarunt. Ieremias hortatur Iudæos captiuos, vt p̄ rege infideli Nebucadnezare orēt: Paulus monet Christianos, vt pro Nerone & omnib. regib. preces fundant: prohibet verò ne potestatib. resistāt. Deniq; Christiani per annos 300. sub infidelibus imperatoribus

Horuerunt magis quàm postea, testante Hieronymo in vita Malchi: *Postquam enim Ecclesia cœpit habere Christianos magistratus, facta est quidem opibus maior, sed virtutibus minor.* Ergo falsum quod non liceat Christianis infidelibus principibus subesse in temporalibus.

Excipit Bellarminus I. Israelitæ prohibentur eligere regem infidelem Deut. 17. Ergo & Christiani non debent tolerare infidelem.

RESPOND. Aliud est eligere, aliud electum tolerare: Illud non licet per leges etiam ciuiles: hoc tamen est necessarium per leges diuinas, nisi fiat mutatio per media legitima. Non licet matrimonium contrahere cum infideli: contractum tamen non vult Paulus dissolui, si infideli cohabitare placeat cum fidei.

II. Non sequitur, Papā aut Ecclesiam habere potestatem deiciendi regē infidelem: quia depositio tūc debet fieri secundum leges. At leges hanc potestatem non cōcedunt Pontifici aut Ecclesiæ, sed fratribus regni.

Excipit II. Apostolos & primos Christianos tolerasse Ethnicos Imperatores, quia eis deerant vires tēporales.

RESPOND. Fallacia non causæ. Non. n. paruerunt eis ob defectū virium eos deiciendo, sed propter irā & propter consciētiā iuxta doctrinā Apostoli, alioqui fuissent rebelles. Magna igitur contumelia afficit Iesuita primos Christianos. Nec videt miser, quem sibi laqueū nectat. Hinc enim sequitur, si Petrus & Apostoli non habuerūt vires externas: Papam igitur eas vires, quas nunc habet, non accepisse à Petro & Apostolis, nec à Deo, sed à Satana, quod dicit Apostolus 2. Thes. 2. 9.

Ad IV. quòd reges suscipiantur in Ecclesiam cum cōditione defendendæ fidei Christianæ, aut si secus faciāt perdendi regni à Pontifice.

RESPOND. Prior conditio legitima est: iuxta præceptū Dei: *Osculamini filium*: Posterior est *noua*: Nam Iulianus apostata iurauerat Ecclesiæ, nec tamen apostata factus deiectus fuit à Liberio Papa: Et *illegitima*: quia cōtra verbū Dei, quod episcopis Ecclesiæ nō concedit potestatem reges infideles aut immorigeros deturbandi de solio, sed tradendi Satanæ ad interitum carnis, vt spiritus saluus sit in die Iesu Christi. 1. Corinth. 5. 5.

Ad V. VI. VII. VIII. quòd Petro data fuerit triplex potestas

potestas pascendi oues, hoc est, lupos arcendi, arietes cōpescendi, oues gubernandi etiam vi corporali.

RESPOND. I. Hoc totum esse falsum & commentitium: quia si Petrus hāc potestātē accepit, sequitur quod malè administraverit suum munus. Nō tantū. n. nō depofuit principes lædentes gregem, sed etiam docuit, talib. obedire, & pro eis precari: *Estote subditi cū omni timore Dominis non solum bonis & aequis, sed etiā prauis.* At dicere 1. Pet. 2. quod malè administraverit munus suum Petrus, est im- 18. pium. Ergo falsum, quòd talem potestatem acceperit à Domino. Qualis autem sit potestas pascendi Petro & omnib. Apostolis atq; Episcopis data, aliās explicatū est.

II. Ut maximè Petro talis potestas data fuisset: quid hoc ad Papam, qui Petrus non est, nec successor Petri nisi in abnegatione Christi? nec est pastor, sed lupo: tantum abest, ut solus pastor existat.

Ad IX. denique seu exempla.

RESPOND. generatim: I. Non exemplis, sed legib. est iudicandum: minimè verò exemplis, quæ partim sunt dissimilia, partim falsa, partim proprii facti, iniusta & illaudata. Nihil igitur probant. Speciatim verò:

Ad I. exemplum *Vfia.*

RESPOND. Falsum est, quòd Vfia fuerit tēplo eiectus à Pontifice, antequā lepra percuteretur: ac multò magis, quòd ab eodem regno priuatus. Cum enim sacerdotum sibi usurparet officiū adolendo, à sacerdote Asaria, aliisq; octoginta sacerdotib. viris robustis dicitur reprehēsus, & exire sanctuario iussus: Bene hoc, quia iuxta Dei expressum mandatū fecerunt: cū non obtēperaret, lepra à Deo percussus, leprosus templo egredi cōpulsus est. Nec fuit regno spoliatus. Mansit. n. rex leprosus vsq; ad mortem, tamen ob morbū habitaret solus in domo libera, & Iothā filius pro eo ius diceret. Disertè. n. Vfia mortuo demū regnasse Iothā filius pro eo dicitur. Sed ut exemplum se habeat, consequentia nulla & ridicula est à facto dissimili, singulari, & miraculoso ad ius ordinarium in reges.

Ad exemplum II. *Athalia.*

RESPOND. Rursus est dissimilitudo ingens. Nam Ioadā non tantū erat sacerdos, sed etiam affinis & tutor

Ioasi, ad quem regnum hæreditario iure spectabat. Athaliah igitur ream trucidati sanguinis regij, & tyrannicè regnantem non ipse deiecit regno, sed seditiosam trucidari à centurionib. iussit: non ut sacerdos, sed ut regis tutor: nec Ioaso ius regni contulit: sed tantum possessionem adiunxit. At Papa nec est tutor regum: nec tantum in possessione regnorum acquirenda reges iuuuat, sed ius regnorum regibus conferendi potestatem sibi vindicat.

Ad exemplum III. *Theodosij*.

RESPOND. I. Ambrosius non fuit Papa Rom. sed Episcopus Mediolani: Ergo factum eius non probat potestatem Pontificis, sed cuiusvis episcopi. At Pontifex quibusvis episcopis potestatem reges deiciendi non concedit, sed sibi soli vindicat.

II. *Ambrosius* Theodosium non deiecit imperio, sed à cætu fidelium excommunicatum arcuit, donec Ecclesiæ pro scandalo dato satisfaceret. Nec legem eum ferre coëgit, sed suaserit.

Ad exemplum IV. *Gregorij I.* qui reges privilegia monachis S. Medardi concessa violaturos honore suo priuat,

RESPOND. Est petitio principij. Quæritur enim an regib. iustè mineretur deiectionem. Neque. n. quicquid statuit Gregorius, probatur, cum etiam statuas in templa, & paganos ritus plurimos in Christianismum inuexerit contra Dei præceptum.

Ad exemplum V. *Gregorij II.* qui *Leoni Imperatori* vectigalia ademitt.

RESPOND. Malè dicit Accursius: quia contra præceptum Christi: *Date Cæsari quæ sunt Cæsaris*: Et Apostoli: *Cui vectigal, vectigal*. Qui potestatibus resistit, Deo resistit. Balæus de hoc facto sic scribit pag. 82. *Papa hic subditos Imperatoris Leonis Isaurij propter sublatas imagines in apertam rebellionem perduxit. Totam Hesperiam, Æmyliam, Liguriam, Italiam, & alias terras ab eius obedientia decedere fecit, & vectigalia, quæ solui Christus iussit, pessimus LATRO & Antichristus interdixit. Noluit Imperator idololatrias in Ecclesiis fieri: fidelium igitur communionem unà cum Imperio proditor ipsum priauit, additis æterni supplicij minis. Atque ita sunt Orientis Imperatores Italia regno per sanctissimum diabolum priuari. Fasciculus quoque temporum: Nota, quod circa hæc tempora*

inceperunt Papa se opponere Imperatoribus plus solito in temporalibus. Est igitur exemplum illaudatum.

Ad exemplum VI. Zachariae P. qui Childericum regem Franciae regno spoliavit.

RESPOND. Factum non probat ius. Balæus sic refert: *Zacharias diuinam quandam potestatem sibi arrogans, ius ponendi & deponendi reges proteruiter assumpsit, & à fidelitatis iuramento subditos eorum primus absoluit. Nam hūc Zachariam Pipinus pusillus Caroli Martelli spurij filius, Domini sui proditor, per legatos exorauit, ut Frācia regnum, Childerico rege deturbato sibi & heredibus confirmaret. Pontifex accepti prius ex Lombardico bello beneficii memor, speransque ea ratione contra Orientis Imperatorem se fortiorē futurū postulatis annuit: principibusq; (ô pessime Antichriste) ut deposito Childerico, & in monasterium detruso, Pipinum à Bonifacio Archiepiscopo confirmatum & unctum regem suum deinceps agnoscant, districtē præcepit. Ad reges sic peruenit bestiae character Apocal. 13. Nam & Lachim regem Longobardorum, Carlomannum & alios in monachos etiam transformauit. Fato concessit hoc monstrum anno Domini 752. Hæc Balæus.*

Ad exemplum VII. Leonis 3. quod imperium à Græcis transtulerit ad Germanos.

RESPOND. Rursus à facto ad ius nihil sequitur. Sed nec factum conceditur. Leo P. nunquam habuit imperiū Occidentis: non potuit igitur aliis dare, quod non habuit. Nemo enim potest alteri plus iuris tribuere, quàm ipse habeat: ex regula Iuris. *Carolus accersitus cum exercitu in Italiam, imperium Græcis per vim ademit. Non igitur Papa illi dedit, quod bello & armis acquisiuit. Auentinus: Cùm mulier Constantinopoli imperaret, quod inauditum esse videbatur, putabant Romani se potestatem habere & ius eligendi Cæsarem, quod imperium ex ipsis esset & nominaretur. Tenebat autem Carolus omnes prouincias, quæ ad urbem Romam pertinebant. Itaque anno Christi 801. Leo Papa senatus & populus Rom. illum designabant Imperatorem. Marianus Scotus: Carolus hoc tempore à Romanis Augustus est appellatus. Vnde apparet Carolum non à Papa, sed à Senatu populoque Roman. & clero Imperatorem designatum esse. Non igitur à solo Papa.*

Ad exemplum VIII. *Gregorij V.* qui sanctionem electoralem tulisse dicitur.

RESPOND. Rursus factum non probat ius. Fuit is Papa frater Othonis Imperatoris germanus. Autoritate igitur non tam sua quam Imperatoris fecit, quod fecit: Et imperator sanctionem approbavit, anno Domini 1002. Neque ad hæc tempora autoritate Pontificis, sed aureæ bullæ Caroli quarti anno 1356. sancitæ, electio Imperatoris per Electores administratur, etiam inconsulto Pontifice. Nam nec *Ferdinandus*, nec *Maximilianus*, nec *Rudolphus* à Papa coronam acceperunt. Sed & sunt, qui negent sanctionem à Pontifice factam esse, licet ab eius seculi scriptoribus ei tribuatur. Nam Carolus M. ante hunc Gregorium legitur quatuor electores instituisse in Chronico Saxonico: Et in iure Saxonum fiducia-rio lex Caroli de translatione electionis Imperatoris ad solos Germanos reperitur.

Ad exemplum IX. X. XI. XII.

Respondetur esse exempla proprij facti: quæ quidem adulatores Pontificum collaudarunt: alij verò ut tyrannidem meritò vituperarunt: quoniam non Christi & Apostoli doctrinam, sed Zachariæ Papæ prævaricationem secuti in magistratus suos rebelles fuerunt. Cùm igitur exempla sint partim aliena, partim falsa, partim iniusta & facti proprij, nihil ad potestatem Pontificis contra verbum Dei & leges malè usurpatam approbandam faciunt. Contra factum Gregorij VII. legatur defensio Bennonis Cardinalis. Pro *Ludouico Bauaro* contra *Clementem VI.* *Marsilius Patavinus* defensorem pacis scripsit, quo libro ius Imperatoris in Pontificem demonstratur. *Bonifacius VIII.* Philippum Pulchrum Galliarum regno deicere tentavit; sed ludicro successu. *Benedictus XII.* Carolum VI. patrio Regno Galliarum exuere fulmine suo conatus fuit æquè ridiculo ausu. Nam bulla Papalis publicè damnata & conscissa: legatus veste variegata, bullaque de collo suspensa ornatus ad Papam suum redijt. *Isidori quoque II.* bulla damnatoria aduersus *Ludouicum XII.* *Turonensis* Synodi decreto dānata fuit. Quidq; nuper *Pauli V.* Pontificis fulmen in Venetos profecerit, pueris est notū. Cur hæc exempla temeritatis Papalis dissimulant?

DVBIVM

D V B I V M. III.

An omnis potestas sit à Deo ordinata?

D V B I V M III. Quomodo Apostolus dicat omnem potestatem esse à Deo, cum alibi Scriptura, historia, & experientia videantur diuersum testari.

Nam I. dicit Deus Hose. 8. 4. *Ipsi regnare fecerunt, & non ex me: Principes constituerunt, & non noui.*

II. *Nimrod* primus monarcha Chaldaeorum dicitur *potens venator contra Dominum*, Gen. 10. 9. Non igitur potestas eius fuit à Deo.

III. Etiam reliquarum monarchiarum conditores violentia & oppressione aliorum iniusta sibi potentiam pararunt. *Cyrus* iniusto bello *Cræsum* oppressit, ac tandem *Scythas* lacesiuit, in quo & periit. *Alexander* infana dominandi libidine *Persas* & *Indos* subiugauit: *Romani* imperium in *Græcos* & populos alios iniquo bello sibi pararunt. *Julius* Rempublicam: *Augustus* collegas iniuste oppressit. Plurimi deinceps imperatores perfidia militum, arte, vel fraudibus imperium obtinuerunt. At quæ violentia iniusta, malis artibus & fraudibus parantur, ea non sunt à Deo.

IV. Scelera non sunt à Deo. At in omnibus imperiis & regnis plurima scelera grassantur. Ergo imperia & regna non videntur esse à Deo.

V. Si omnes potestates essent à Deo, oporteret omnia in gubernatione recte administrari. At multa videmus in Reb. publicis vitiose & peruersè agi, vt historie *Neronis*, *Domitiani*, *Decij*, *Heliogabali* &c. testantur. Ergo &c.

VI. Tyrannis non est à Deo. At multæ potestates sunt tyrannides, Non igitur sunt omnes à Deo.

VII. Magistratus creantur per homines: *Moses* cōsilio *foceri* LXX. seniores populo præfecit. Consules Romanorum à plebe vel tribunis creabantur. Reges passim electione optimatum designantur: Imperator Roman. ab Electoribus Principibus creatur &c. Ergo ab hominibus potius, quàm à Deo videntur esse hæ potestates.

VIII. Petrus magistratum vocat *χριστιανικὴν ἀνδραγαθίαν* humanam ordinationem 1. Petr. 2. 13. *Estote subditi cuius humane ordinationi.* At humana ordinatio non est à Deo, Ergo nec magistratus.

IX. *Satan* dicitur Princeps & Deus huius mundi Ioh. 14.30.2. Cor. 4.4. Et de regnis mundi dicit ipse: *Hæc omnia mea sunt, & cuicunque voluero, ea do*: Matth. 4.9. Luc. 4.6. At quæ sunt & dantur à Satana: non sunt à Deo &c.

X. Denique, si omnis potestas est à Deo, etiam potestas Pōtificis Œcumenica super Ecclesiam vniuersam, & super monarchas mundi quam habet & exercet, erit à Deo. At hoc non videtur. Est enim potestas Antichristi, quæ est ex efficacia Satanæ, & cum omni fraude iniustitiæ: & potestas bestiæ, quam à dracone accepit. Non igitur omnis potestas est à Deo.

RESPONSIO.

Sed contra est:

I. Quod Apostolus hic dicit: *Non est potestas, nisi à Deo: & quæ sunt potestates, sunt à Deo ordinatæ: Itaque quisquis se opponit potestati, Dei ordinationi resistit.*

II. Sapientia seu Filius Dei dicit Prouerb. 8. 15. *Per me reges regnant, & principes decernunt iustitiam.*

III. Iosaphat dicit: *iudicium non est hominum sed Dei.* Ergo & magistratus exercens iudicium, non est ex hominibus, sed ex Deo. 2. Paral. 19.6.

IV. Daniel cap. 4. ver. 14.22. *Altissimus dominatur in regno hominum, & cui voluerit dabit illud, & humilem inter homines constituet super illud.*

V. Magistratus est minister & λειτουργός Dei. Ergo est à Deo constitutus: Ideo dicuntur *Elohim* dij, seu Dei vicem gerentes in gubernatione hominum.

VI. Deus primum instituit ius gladij in genere humano Gen. 9.6. *Qui effuderit sanguinem hominis, per hominem sanguis eius effundetur, quia ad imaginem Dei fecit hominem.* At omnis effusio sanguinis humani per hominem priuatum à Deo prohibetur: *Non occides.* Ergo quæ à Deo sancitur, est ea quæ fit per magistratum. Magistratus itaque est potestas à Deo ordinata. i. habet ius gladij à Deo.

VII. Denique exempla scripturæ sacræ idem confirmant. Deus enim *Saulem* regnare fecit, & iterum regno deiecit *Dauidem* in eius locum euexit: & ita se facturum prædixit 1. Sam. 15. Deus regnum *Salomonis* vnum diuisit in duo, idq; per *Ahiam* Silonitem prædixit 1. Regum 12. Deus *Achabum* euertit, *Iehu* regem eius loco constituit 2. Reg. 9. Deus excitauit Persas aduersus Chaldeos, & Græcos ad-

ēos aduersus Persas, & denique Romanos contra cæteras nationes: iuxta vaticinia Ezechielis & Danielis. Quare non est dubitandum, Deum etiam hodie reges & principes constituere, deiicere, regna tradere, adimere, trāsferre propter hominum peccata, quibus & quomodo vult: adeò vt regna & respub. officinæ quædam & specula diuinæ prouidentię rectè appellentur: iuxta dicta Dan. 2. 21. *Ipse mutat tēpora, & atates, aufert reges & constituit reges: Job. 34. 30. Regnare facit hominem hypocritā propter peccata populi. Sirac. 10. 8. Regna transferuntur (nempe à Deo) de gente in gentē propter iniurias & iniquitates & dolos varios.*

Ad argumenta contraria sic respondetur.

Ad I. ex Hos. 8. 4. Regnarunt, sed non ex me.

RESPOND. Textus ibi sic habet: *Regem sibi fecerunt & non ex me: principes constituerunt, & non noui.* Perstringit Israëlitarum rebellionem aduersus Roboamum, & defectionem ad Ieroboamum, quem decem tribus sibi regē fecerunt, & huic principes alios addiderunt. Atqui nec fortuitò, aut hominum tantum consilio & perfidia, nec Deo inscio, aut inuito, sed ita volente & ordinante illam noui regni cōstitutionem factam fuisse historia sacra testatur. Nā & ante factam rebellionē dixit Deus Ieroboamo per Ahiam Silonitem 1. Regū II. 31. *Ego scindo regnum de manu Salomonis, & dabo tibi decem tribus.* Et ver. 35. 37. *Tollam te, assumam te.* Et in ipsa rebellionē dicitur 1. Regum 12. 15 *Et nō audiuit rex populum: fuit enim res ea à Iehoua, vt confirmaret verbum suum &c.* Et post rebellionem dicitur. vers. 24. *Reuertimini quisque in domum suam, quia à me facta est res ista.* A Deo igitur fuit illa regni à Roboamo ad Ieroboamum translatio, tanquam iusta pœna Salomonis & filij propter eorū peccata. Quod verò hic dicit Deus, Ieroboamū regem non fuisse ex se, de modo & circumstantiis facti, quas Deus minimè probauit, est intelligendum. Res ipsa, hoc est, regni laceratio & potestatis translatio à Roboamo ad Ieroboamum fuit à Deo vt iusto iudice sic vlciscente peccata &c. Sed nō fuit à Deo rebellio populi aduersus regem legitimum, & defectio ab eo ad rebellem Ieroboamum, Deo inconsulto. Plura de hoc loco in Oseæ commentariis diximus.

Ad II. de Nimrodo.

RESPOND. Verba scripturæ: *Nimrod erat potēs venator*

coram Domino : possunt in bonam partem accipi: dupliciter: proprie, quod fuerit venator ferarum *coram Domino*, hoc est, quas immolaret Domino : Sic Aben Ezra interpretatur: vel metaphoricè, quod fuerit potens venator hominum *coram Domino*, hoc est, quod primus instituerit imperium ciuile, seu primam monarchiam inter homines, prescribēs honestas leges & certam politiæ formam: idque monitu vel instinctu Dei ad tuendam Rempub. atque Ecclesiam contra vicinorum iniurias. Hoc sensu argumentū confirmabit sententiam Pauli, quod & Nimrodi potestas fuerit à Deo. Sed etsi in vituperium Nimrodi id dici sit verisimilius, quod fuerit potens venator hominum, hoc est, oppressor & tyrannus: quia venatores ferè in malam partem vocantur tyranni Thre. 3. 11. Iere. 16. 16. Ezech. 32. 30. &c. Idque coram Iehoua, Hebrai פני יהוה פני in conspectu Iehoua, hoc est, palàm, omni meru Dei excusso, manifesta violentia grassans & opprimens vicinos: sicut Gen. 6. 11. terra dicitur corrupta fuisse פני יהוה *coram Domino*, hoc est, palàm, manifestā proteruiā & impietate: Tamē non sequitur potestatem eius non fuisse à Deo. Discernendum est enim inter potestatem, quæ semper est à Deo, & inter acquisitionem & usurpationem, quæ quo ad homines sæpe est iniustissima, non à Deo, sed ab hominum affectibus & Satanæ malitia.

Ad argumentum igitur: Cuius est prauum initium, id non est à Deo. Potestatis ciuilis est malum initium. Ergo &c.

RESPOND. I. Aut maior est falsa vniuersaliter: neque enim omnia prauū habentia initium sunt per se mala, & ideo non à Deo, vt translatio Iosephi in Ægyptum: & Christi pro nostris peccatis: regnum Saulis & Ieroboami &c. prauum habuerunt initium, quæ tamen fuerunt à Deo: & bonæ leges ex Deo sunt, quæ tamen, iuxta proverbium, ex malis moribus nata sunt, &c. Aut neganda est consequentia: quia est fallacia à secundum quid, vel accidentis. Maior enim vera est de eo tantū, quod malum habet initium simpliciter & per se. At potestatis Nimrodi initium fuit quidem malum, quantum ad modum acquirendi & usurpandi potestatem, quoniam abusus robore, viribus & opibus alios sibi violēter subiecit & parere coëgit: Non verò quantum ad ipsam potestatem aut vires, quibus videtur à Deo præ aliis fuisse donatus.

Non

Non igitur initium potestatis eius fuit malū simpliciter.

I I. Etiam *minor* neganda est. Neque enim putandum est, ante Nimrodum nullas fuisse potestates in mundo. Fuit siquidem potestas maritalis, fuit patria, fuit Ecclesiastica, fuit denique civilis, quia fuerunt ciuitates inde à Caino: quas absque legibus & potestatibus fuisse gubernatas probabile non est. A Nimrodo itaque non fuit initium potestatis civilis, sed tyrannidis Babylonicae. Magistratus, vt dixi, prima sanctio post diluuium est facta à Deo Gen. 9. *Qui sanguinem hominis effuderit, eius sanguis effundetur per hominem*, nempe diuinitus gladio armatū: vt est magistratus, qui est minister Dei, gladium gerens non frustra. Denique omnis potestas ex iure est. Patria. n. potestas in liberos est iuris naturæ: maritalis in coniugē est iuris diuini: Politica est & diuini iuris: *omnis enim potestas à Deo est*, & iuris gentium. Omnes enim gentes volunt regi & regere: quin & iuris naturæ, vt in apibus, gruibus & gregibus pecudū cernitur. Non igitur principū potestatis fuit in Nimrodo: cuius quidē imperiū, & successores scriptura non expressit. *Berosus* verò scribit fuisse primum Saturnum, hoc est regem Babylonis, patrē Iouis Beli, auum Ninī, quem *Iustinus* ex Trogo primum Chaldaeorum monarcham facit, quia historia profana altius ascendere non potuit. Plura de hoc argumento in Comment. Genesews diximus.

Ac III. de imperiis & regnis malè partis.

RESPOND. Concessa minore negatur maior vniuersaliter. Neque enim opes aut possessiones, quæ à fœneratorib. & raptoribus malis artibus parantur, nō sunt ideo à Deo: licet ipsis non sint: *Meum est argentum, & meum est aurum*, inquit Deus exercituum Hagg. 2. 9. *Mea est omnis bestia sylue, & animalia pascentia in montibus mille: Psalm. 50. 10.* Israelitæ idololatræ prouentus & opes suas ascribebant suis idolis, vocabant *athnan* mercedem amatorum suorum. Sed Deus sibi eas vendicans: *Nesciebat*, inquit, *quod ego dederim ei frumentum & vinum &c. Idcirco conuertar & sumam frumentum meum tempore suo, & vinum meum tempore suo, auferamque lanam meam & linum meum, quæ dederam ei ad tegendam turpitudinē suam*, Hoseæ 2. versu. 8. 9. Itaque non quęcunque per vim, vel dolum acquiruntur, cū sint per se bona, cessant esse à

Deo. Discernendum est enim inter ius Dei, quod in res bonas nunquam amittit, à quibuscunque & quomodo-cunque teneantur: & inter iudicia Dei, quibus bona sua sic distribuit, ut in eorum acquisitione & usu vitium hominum aliquando concurrere permittat: & denique inter modos acquirendi & usurpandi bona, qui si legitimi sunt, bona per se etiam hominibus reddunt bona; si illegitimi & pravi bona ipsa in se manent bona: cessant tamen habentibus bona esse. Sic igitur de acquisitione etiam imperiorum & regnorum quæ Persæ, quæ Græci, quæ Romani iniustis ferè bellis & oppressionibus acquisuerunt, est iudicandum.

Ad IV. quod in omnibus imperiis varia grassentur scelera.

RESPOND. Est manifestus paralogismus consequentis & accidentis. Tantum enim sequitur, scelera grassantia in imperiis non esse à Deo: non autem, imperia ipsa, quibus scelera magistratuum accidunt.

Ad V. quod si omnes potestates essent à Deo, deberet omnia rectè administrari.

RESPOND. Est paralogismus non causæ. Neque enim propter accidentia prava potestates cessant esse in se bonæ & habere authorem Deum: alioqui idem de Ecclesiastica, patria, maritali, & œconomica potestate, deque toto genere rerum bonarum affirmandum esset, quod à Deo non sint. Neque enim in his vlla est, quæ per omnia rectè administraretur, quin aliquod vitium aliquando intercurrat, non vtiq; Dei culpa, sed hominum infirmitate aut malitia.

Ad VI. quod multæ potestates sint tyrannides.

RESPOND. Non per se, sed ex accidenti. Omnis potestas civilis sana & incorrupta est, vel *monarchia* seu regnum, in qua vnus Rex: vel *aristocratia*, in qua plures optimates consilio & virtute præstantes: vel *Timocratia*: in qua honoratiores rerum potiuntur. Tyrannis verò non est potestas sana, sed corrupta & vitiosa. Quando enim monarchia corrumpitur, ut cum is qui dominatur, communi salute neglecta suas tantum opes, dignitatem, aut libidinem spectat: tunc degenerat in tyrannidem: sicut *Aristocratia* degenerans fit oligarchia. Ex *Timocratia* degenerante fit *Democratia*: ut quidam Aristoteli

Aristoteles in Ethicis de variis politiæ formis disputat:
Ethic. libro 8. cap. 10.

Ad VII. quod magistratus creantur per homines.

RESPOND. *Maior* omissa est falsa: quod à Deo non sit, quicquid per homines paratur aut dispensatur. Neque enim causæ secundæ excludunt primam aut contrā. Non quia fruges & prouentus terræ hominum cura & labore parantur, ideo à Deo non dantur. Sicut igitur Prophetæ quidem & Apostoli olim immediatè à Deo; non per homines vocabantur: reliqui verò deinceps Ecclesiarum pastores & Episcopi non immediatè à Deo, sed ab hominibus vocati, à Deo tamen vocationem habere non cessant: quandoquidem Deus etiam, quæ per med. a facit, ipse facere non cessat: vt Timotheum Deus designauit Episcopum, non immediatè vt Paulum: sed per impositionē manuum Pauli & presbyterij: ita olim quidem Deus Magistratus & Reges quosdam, vt Mosen, Iosuem, Iudices, Dauidem, Iehu &c. immediata vocatione in solium euexit: reliquos verò vt LXX. seniores humanā operā & consilio adhibito potestatibus donauit, atque donare non cessat, idque iuxta leges, & morem populis quibusuis receptum, vel per Senatus electionem & consensum, vt nunc imperium Romanum: vel populi suffragiis, vt consules, præfectos ciuitatum, merè vel mixtè democraticarum, vel militum voluntate, vt Romanorum imperium vetus, vel denique successionē hæreditaria, vt pleræque regna externa atque principatus Imperij. Non enim est potestas nisi à Deo: Nec certè authoritas vnus aut paucorum ad gubernandos, & in officio continendos tam multos plerosque etiam feroces & malos, humanitus sufficeret, nisi diuinum aliquid ei inesset. Propria igitur & prima causa Magistratus est ipse Deus: etsi proximæ causæ sint homines.

Ad VIII. quod Magistratus à Petro dicitur ordinatio humana.

RESPOND. Patalogismus est figuræ dictionis. Humanam enim ordinationem seu creationem Græcè *κρίσις* vocat Apostolus Magistratum non causaliter, quòd sit ab hominibus excogitata, & hominum tantum libidine inuecta, sed *subiectiue*, quia ab hominibus geritur: &

obiectiue, quia circa gubernationem humanæ societatis versatur: & denique *πληκῶς*, quia ad hominis bonum & conseruationem humanæ societatis à Deo est cōstituta. Quin *κτίσεως* appellatio ad Deum primum authorem nos reuocat. Etsi enim magistratus creari, h.e, ordinari etiam ab hominibus dicuntur, tamen eorum creator primus propriè est solus Deus: cui soli omnis creatio primò competit, vt in explicatione primi Aphorismi Geneseos annotauimus.

Ad IX. quòd Satan dicitur princeps mundi, & ipse sibi regnorum potestatem arrogat.

*Satan
Princeps
& Deus
mundi
quatenus
dicatur.*

RESPOND. Similis paralogismus figuræ dictionis & nō causæ. Vocatur enim Satan princeps huius seculi, non quod ipse imperium mundi ex se habeat, aut iure suo obtineat, aut denique suo arbitrio exerceat in mundo: sed quia est Dei apparitor, & tantum habet potestatis in homines, & res huius mundi, quantum ei à Deo conceditur: id quod historia Achabi, Iobi & Christi Matth. 8. 31: satis testatur. Sic *Deus mundi* vocatur, non quòd sit Deus, sed quòd pro Deo à mundanis hominibus ferè habeatur: sicut *Baal* dicitur Deus suorum cultorum. *Canis* aut *bos* Deus fuit *Ægypti*. *Venter* est Deus Epicureorum. Quod denique regna mundi sua vocat, mendacium est non leuius, quàm si apparitor suam vocet ciuitatem, cui seruit. Est enim Satan mendax & homicida ab initio.

Ad X. quòd etiam potestas Papæ esset à Deo.

RESPOND. Est paralogismus accidentis. Nam potestatem episcopalem Ecclesiæ suæ Romanus Episcopus, si modo Episcopus est, quin habuerit & habeat à Deo, nemo negauerit. At œcumenica potestas, quam sibi in spiritualib. & temporalibus supra Ecclesias & monarchas vsurpat, nō potestas, sed potestatis est vlcus, seu tyrannis, quam non à Deo, à Christo, à Petro accepit sed Deo conuiuente & mundi peccata vlciscente, à Satana, à Phoca tyranno, ab Imperatoribus superstitione dementatis, fraude circumuentis, metu territis obtinuit, iuxta Scripturarum oracula 2. Thess. 2. Apoc. 13. *Draco dedit bestie virtutem suam & thronum suum, & potestatem suam*, hoc est tyrannidem. Et 17. 17. *Reges terra dederunt regnum suum bestie*, hoc est, armauerunt bestiam Romanam potentia aduersus

aduersus se ipsos. Sed quomodocunque eam potestatem sit consecutus Papa, cum eam habeat, licebitne ei resistere, cumque deijcere? De hoc sequitur.

DUBIUM IV.

An & quatenus licitum sit resistere potestatibus, & Pontifici Romano?

DUBIUM IV. ex vers. 2. *Itaque quisquis sese opponit potestati, Dei ordinationi resistit, &c.* videtur, quod potestatibus ciuilibus etiam impijs & prauis, qui vel nos, vel Rempubli. iniuste opprimunt, vel religionem veram armis persequuntur, aut ad idololatriam subditos adigunt, nullo modo resistere liceat.

I. Quia omnis anima potestatibus sublimioribus subiecta esse debet. At subiectum esse & resistere sunt pugnantia. Nemini igitur potestatibus resistere licet.

II. Quia Apostolus disertè prohibet ne resistamus.

III. Quia ordinationi diuinæ non est resistendum: At potestas etiam degenerans est ordinatio diuina.

1. Pet. 2.

IV. Petrus iubet subesse Dominis, non solum bonis & æquis, sed etiam prauis & iniquis: idque quia gratum sit Deo, potius molestias & iniurias sufferre, quàm resistere, Christi exemplo, qui conuitijs affectus non iterum est conuitiatus.

Matth. 5.

V. Christus iubet nos diligere inimicos, benedicere persequentibus nos. Non igitur resistere sed benedicere debemus magistratibus, etiam si hostiliter & iniuste nos opprimant, aut religionem veram persequantur.

Rom. 12.

14.

VI. Non licet Christianis reddere malum pro malo *Rom. 12. vers. 17. Nemini malum pro malo vicissim reddentes. & vers. 21. Ne vincitor à malo, sed vince malum bono.* *1. Petr. 3. 9. Non reddentes malum pro malo, &c.* Sed resistere magistratibus prauis esse reddere malum pro malo.

VII. Resistere magistratui est gladium sumere. At qui gladium sumit, gladio peribit. Ergo, &c.

Videtur etiam quod Papæ Romano etiam si sit Antichristus resistere, aut potestatem, quam siue iure siue iniuria sibi parabit, eripere non liceat.

I. Quia potestatibus resistere non licet ne iniustis quidem. At Papa habet potestatem.

II. Hof. 4. 4. reprehenduntur, qui litigant cum Sacerdote: *Populus iste est similis contendentibus cum Sacerdote, Deut. 17. 12. Capitalis poena statuitur non obedientibus Pontifici: Vir qui fecerit per superbiam, ut non obediat Sacerdoti, morietur.* Non igitur licet Pontifici Romano contradicere aut resistere.

III. Christus abolebit Antichristum illustri aduentu suo. Ergo etiam posito, quod Papa Rom. sit Antichristus, non tamen erit oppugnandus, sed relinquendus, dum à Christo aboleatur.

IV. Christus iubet pseudoprophetas cadere: Iohannes pios exire ex Babylone. Ergo fugiendus quidem est Antichristus Pseudopropheta: non verò oppugnandus.

RESPONSIO.

Sed contra est, quod Christus iubet Matth. 22. Date Cæsari quæ sunt Cæsaris: & Deo quæ sunt Dei. Contra igitur vetat dare Cæsari, quæ non sunt Cæsaris, sed Dei. Ergo cū Cæsar sibi sumit ea, quæ sunt Dei, neganda est ei obedientia. Negare verò obedientiam est resistere. Tunc verò sibi sumit ea, quæ sunt Dei, cū vel inhonesta subditis præcipit, vel ad impiam religionē eos adigit: Item, quod dicunt Apostoli, *Deo plus est obediendum quàm hominibus*, hoc est, magistratibus. Ergo magistratibus aliquando non est obediendum. Non obedire autē est resistere.

Hic verò ne erretur, explicanda est vera sententia distinctis propositionibus.

DE POTESTATE CIVILI.

PROPOSITIO I. *Episcopi & pastores magistratibus suis impiis aut iniustis possunt ac debent resistere, non vi aut gladio, sed verbo Dei: arguendo eorum notoriam impietatem aut iniustitiam, & ad officium iuxta verbum Dei & iuxta leges faciendum, eos cohortando: contumaces verò de consensu Ecclesie etiam Satana tradendo, donec resipiscant.*

Marth. 18. Ratio I. Quia officium pastorum est, quo suis fidei suæ commissos errantes in viam reducere, arguere, & *2. Tim. 4.* corrigere secundum verbum Dei: *Quodcunque ligaueritis in terra, &c.* Argue, obiurga, exhortare cum omni lenitate & doctrina. *1. Tim. 5.* Eos qui peccant coram omnibus argue, ut & reliqui timeant.

II. Quia

II. Quia debent excubare pro animabus, & rationes Deo reddere pro sanguine pereuntium non modò peccatorum, sed & magistratuum Ezech. 3. Heb. 13. 17. Ergo & horum notoria impietati aut iniustitiæ verbo resistere tenentur.

III. *Exemplis Prophetarum:* Eliæ qui impio Achabo, Ieremiæ qui impio Ioachimo : Iohannis Baptistæ, qui impio Herodi : Ambrosij qui Theodosio ob iniustam cædem verbo restiterunt, &c.

PROPOSITIO II. *Subditi non priuati, sed in magistratu inferiori constituti, aduersus superiorem magistratum se & Rempub. & Ecclesiam seu veram religionem etiam armis defendere iure possunt : his positis conditionibus:*

1. *Cum superior magistratus degenerat in tyrannum.*
2. *Aut ad manifestam idololatriam atque blasphemias ipsos vel subditos alios vi vult cogere.*
3. *Cum ipsis atrox infertur iniuria.*
4. *Si aliter incolumes fortunis, vita & conscientia esse non possint.*
5. *Ne prætextu religionis aut iustitiæ sua quarant.*
6. *Seruata semper cunctis & moderamine inculpata tutela iuxta leges.*

Ratio I. Quia etiam superior magistratus est subiectus legibus diuinis & suæ reipublicæ. Esset enim manifesta impietas & scelus, magistratum quantumlibet sublimè se velle eximere legibus, quod patet, quia rex iubetur legere Deuteronomium, seu legem diuinam. Deut. 17. Ios. 1. 8. Ergo Deus vult regem legibus diuinis subiectum esse. At lex Dei non modò tyrannidem prohibet, sed etiam iubet legitimè eam coerceri: *Qui sanguinem hominis effuderit, &c.* Itē: quia Imperator in Codice testatur, se contra ius nolle, vt sua decreta in iudiciis locum habeant, sed debere irrita fieri, si fortasse cognoscatur à iustitia discedere. & l. 4. C. de leg. prin. Adeo. *Digna vox est maiestate regnantis, legibus alligatum se Principem profiteri.* Ergo etiam superioris magistratus tyrannis aut latrocinia coerceri debent ab ordinaria potestate: quæ est in qualibet politia vel magistratus inferior, vel consensus populi.

II. Quia inferioris magistratus non minus quàm superioris officium est defendere vitam & salutem subditorum

contra iniurias atroces & vim iniustam latronum & tyrannorum siue externorū, siue domesticorum: quod probatur: quia etiā de ipsis dicitur: *Est minister Dei tibi in bonū: non est terrori bonis operibus, sed malis. Gladium non gerit frustra: est ultor ad iram Dei, qui quod malū est, facit.* Ergo cū superior magistratus quod malum est facit: & atrocib. iniurijs in subditos, aut blasphemijs in Deū, inferior debet esse ultor ad iram, &c. Itē, quia ideo inferiores magistratus adduntur superioribus: tum vt sint socij gubernationis, tum etiam vt horū moderentur immensā licentiam. Ergo cum istam frenant, vtuntur auctoritate & gladio per legitimā vocationē sibi diuinitus tradito.

III. Quorum est constituere magistratus, eorum etiā est enormiter grassantes coercere aut tollere, nisi desistāt grassari contra Deū & contra rempub. Constituuntur autem vel per populi consensum, vel per Senatum, vel per electores, vel per alios magistratus. Ergo hi rectē faciunt, cū coercent aut tollant grassatores.

IV. *A simili:* Magistratus furiosus qui amouetur auctoritate publica: vt Nabucodonosor in furiosā bestiā conuersus ab hominum consortio fuit abiectus, Dan. 4. 31. At furioso similis est grassator, & tyrannus atrox.

V. Idem exempla laudata confirmāt tam sacra quā profana in historia Iudicum sæpe leguntur Israelitæ per suos iudices Deo approbante insurrexisse aduersus vicinos tyrannos à quib. crudeliter tractabantur. *Ezechias* rex pius ab Assyrio Tyranno defecit, cumque bello ab eo peteretur, armis se contra eū defendit 2. Reg. 18. Nec refert, quòd hi fuerunt tyranni externi: Domestici enim tyranni ab externis nihil differunt, imò magis sunt reprimendi, quia periuri & innocentiores. Sic populus restitit *Sauli* regi stolido & sæuo *Jonathan* filium trucidare volenti 1. Sam. 14. 45. *Ahikam* defendit *Jeremiam* Prophetam contra regem *Ioiakim* interficere eum volentē Ier. 26. 24. *Athalia* tyrannum sustulerunt centuriones & principes 2. Reg. 11. *Maccabæi* contra tyrannos Macedonicos se & Rempub. armis tutati sunt. *Trasylulus* 30. tyrannos Athenis eiecit. *Romani* consensu publico expulerunt reges flagitiosè regnantes: sæpe consules se abdicare magistratu coegerunt: *Neronem* & *Maximum* tyrannos hostes iudicauerunt & sustulerunt. Electores

Venceslaum ignaum & luxuriosum imperio abdicauerunt, successore in eius locum Ruperto Elect. Palatino ædis cathedralis huius oppidi conditore anno 1400. Denique Traianus laudatur apud Dionem, quod præfecto prætorio gladium tradens dixit: *Hoc pro me utere, si iusta imperaui, contra me si iniusta.*

Videatur quoque iudicium Lutheri & Theologorum ad IC. Vitebergensium de hac quæstione Tom. 7. Ien. german. à pag. 384. ad 396. Et Martyr. comm. in cap. 1. Iud.

PROPOSITIO III. *Subditis merè priuatis sine legitima vocatione neque ad inuadendum tyrannos ante periculum, neque ad defendendum se contra eos in periculo: neque ad vindicandum se post periculum arma capessere licet: si ab ordinaria potestate defendi possint.*

Ratio I. Quia hoc esset gladium sumere, à Deo & à legibus sibi non concessum.

II. Quia etià impio magistratui obedire tenetur subditi, dum nihil cōtra Deū facere ab eo coguntur: in quo etiam casu potius moriendū est, quàm iniuste resistendū, exemplum Lacedæmoniorum, qui cū victores imperarent, quæ legib. & institutis eorū aduersabantur dixerūt: *Si duriora morte imperetis, potius moriemur.* Et Aristoteles in Ethicis suadet potius mori, quàm ferre ad turpia se cogi, lib. 3. cap. 1. Eth.

III. Exemplo Davidis nolentis interficere tyrannū Saulem etiam cum posset 1. Sam. 24. & 26. *Quis mittet manum suam in vñctum Domini & innocens erit?*

IV. Denique argumenta pro parte negante initio adducta, omnia huc pertinent, atque hanc tantum propositionem de officio Christianorum, qui sunt merè priuati, confirmant.

PROPOSITIO IV. *Subditis tamen merè priuatis, si tyrannus tanquam latro aut stuprator in ipsos faciat impetum, & ipsi nec potestatem ordinariam implorare, nec alia ratione effugere periculum possint, in presenti periculo se & suos contra tyrannum, sicut contra priuatum grassatorem defendere licet.*

Ratio I. Quia cōtra quos licita est defensio per magistratum, contra eosdē est licita defensio priuata in casu necessitatis, cū ea quæ sit per magistratū haberi non po-

test: quoniam tunc reges armant etiam priuatos. At in casu necessitatis licita est defensio per magistratum inferiorem contra superiorem, & per superiorem contra inferiorem: Ergo etiam tunc licita est defensio priuata.

Ratio II. Quia sublata defensione siue publica, siue priuata, contra atrocem saeuitiam tyrannorum, confirmaretur licentia tyrannorum infinita, quâ palàm destrueretur societas civilis, & praesertim Ecclesia: quia scelerata pars tolleretur meliorē. Sine dubio autē lex Dei non ita stabilit tyrannorum licentiam, ut interea destruatursocietas humana. Non igitur Deus sine exceptione vetat, Tyrannis pro libidine in quorumuis vitam & salutem grassantib, resistere.

DE ANTICHRISTO ROMANO.

PROPOSITIO V. Fideles priuati tyrannidi Pontificia, qua ipsi cum suis ad impios cultus adiguntur, resistere debent obedientiam negando & fugiendo, non vi & gladio.

Ratio prioris I. Quia tunc plus est obediendum Deo quàm hominib. impia praecipientib. siue sint pseudoepiscopi, quales erant principes sacerdotum Act. 4. 19. & 5. 29. siue tyranni alij.

II. Quia omnes iubentur cauere & fugere pseudoprophetas. *Cauete pseudoprophetas. Fugite idola. Nolite credere cuius spiritui. Exite ex Babylone popule mi.* Papa autem est pseudopropheta, bestia habens cornua agni, loquens ut draco, mulier insidens bestiae coccinae, habenti capita septem, quae sunt septem montes, super quos Papam sedere constat Apocali. 17.

Ratio posterioris: quia priuatis gladium sumere non licet. Idola igitur Papae tollenda sunt auctoritate publica, non praepostero zelo populi.

PROPOSITIO VI. Pastores & episcopi Ecclesiarum Tyrannidi Pontificia resistere debent non gladio, quem non habent, sed predicatione Euangelij assertionem veritatis doctrinae & cultus: detectione errorum & fraudum: denique hortatione fidelium ad detestationem & fugam Antichristi.

Ratio I. Ab officio communi pastorum: quia debent excubare pro grege contra lupos, At Papa est lupo.

II. De

I I. Debent convincere contradicentes. At papa est
 ὁ ἀντιλέγων & ὁ ἀντικείμενος.

III. Quia Dominus Antichristum conficiet spiritu oris sui, hoc est, prædicatione & efficacia verbi sui, quo re-
 regentur eius imposturae, & potentia paulatim labefacta-
 bitur. Os Domini est verbum Domini. Ergo fidelium
 pastorum ministerio conficiendus est Antichristus.

IV. Quia duo testes prophetabunt aduersus bestiam, &
 doctrina sua cruciabunt terræ incolas bestiam adorantes, &
 occisi à bestia tamen reuiuiscēt. Per hos autē testes intel-
 liguntur instauratores doctrinæ & Ecclesiæ sub regno An-
 tichristi: qui tantum duo erunt, hoc est, pauci respectu er-
 rantium, rectè docentes & defendentes doctrinam Chri-
 sti contra bestiam: & oppressis aliquib. subinde alij succe-
 dent. Doctores ergo Euangelij fortiter prophetare oportet
 contra bestiam Apocal. II.

V. Fideles iubentur bestiæ reddere talionem: Apoc. 18.
 6. *Reddite ei sicut & ipsa reddidit vobis.* At Antichristus
 pios præcipuè afflixit impia doctrina & falsis cultib. Ergo
 vicissim debet ipsum affligere assertionem veræ doctrinæ,
 qua potentia & luxuria eius destruitur. Hoc autem præ-
 stare maximè est fidelium Doctorum.

PROPOSITIO VII. *Christiani reges & principes de-
 bent resistere tyrannidi Pontificiæ etiam gladio, & vi eam
 impediendo & frangendo, idola tollendo, & Ecclesiam li-
 bertati suæ restituendo.*

Ratio I. Ab eorum officio: quia debent esse terrori ope-
 ribus malis, vltor ad iram iis qui malè faciunt. At opera
 pessima sunt Antichristi, quibus & Christo gloriam fur-
 ratur, & Ecclesiam opprimit animas hominum nundi-
 natur & in orcum præcipitat: denique regum & princi-
 pum thesauros expilat, opes & possessiones fraudulen-
 ter occupat. Ergo maximè coercenda est gladio magi-
 stratum Antichristi malitia.

III. Quia hoc eis mandatur Apoc. 18. 6. *Reddite ei, sicut
 & ipsa reddidit vobis, & duplicate ei duplum secundū opera
 eius: in poculo quod propinauit propinate ei duplum.* Quod
 non solis pastoribus sed etiā magistratibus dicitur: nepe
 vt illi quidem potentiam spiritualē Antichristi frangant
 doctrina & verbo, liberantes ab eius laqueis cōscientias fi-
 delium: isti verò potētiam quoq; temporalem, quam sibi

rapuit, gladio reprimant, ac regnum eius destruant. Nec præcipitur iniustitia, cum duplum ei reddendū præcipitur: sed nullum ultionis genus aduersus Papam iniustū aut nimium esse posse significatur. Et *duplum* intelligitur non eius pœnæ, quā sit meritus, sed eorum malorum, quæ ipse prius inflixit piis, & quib. Ecclesiā affecit.

*Apoc. 17.
16.*

III. Quia prædicitur futurum, vt reges & Principes Christiani odio persequantur metetricem, & solam reddant eam & nudam, & carnes eius comedant, & ipsam igne exurant. At prædictio habet vim præcepti vt hoc faciant.

*Ad argumenta contraria pro Antichristo
non impugnando.*

Ad I. q̃ potestatib. etiā iniustis resistere non liceat.

RESPOND. De oppugnatione violenta priuatorum datur totum: de oppugnatione verò spiritali per pastores, & reali per magistratus negatur maior vniuersaliter.

II. Minor est falsa de potestate cœcumenica spiritali & temporalis, quā Papa non habet nisi tyrannica usurpatione, vt patet ad argumentum XI. dubio præcedente.

Ad II. Ex Hof. 4.4.

RESPOND. ad maiorem. Non est litigandum cū Sacerdote Dei vero, in iis quæ facit ex officio: at cū Sacerdotib. nō veris sed falsis, qualis est Antichristus Romanus quin & cū veris limites officij trāsscēdētibus, Deus ipse passim litigat per Prophetas: & illis obedientiā præstandam esse negat: Quia plus est obediendum Deo quā hominibus. Iubet enim cœcos ductores fugere &c. nolite exire: nolite credere: Matth. 24.

Ad III. Christus abolebit eum.

RESPOND. I. Negatur consequentia, quia abolebit eum per prædicationem verbi: nam præcedit: Conficiet eum spiritu oris sui &c.

II. Christus abolebit eum in aduentu suo penitus: nunc verò per vocem doctrinæ eum conficit. Non cessabit igitur affligere Ecclesiam Pontifex Romanus, donec Christi aduentu aboleatur.

Ad IV. Quod iubeamur tantūm cauere Antichristum non oppugnare.

RESPOND. De oppugnatione priuatorum datur: non de publica pastorum & magistratus: vt ad I.

DVBIVM

DUBIUM V.

De potestate magistratus civilis circa religionem an sit aliqua & qualis?

DUBIUM V. Ex ver. 4. *Magistratus est minister Dei tibi in bonum: nascitur magni momenti, & explicatu tā difficile, quā dignum: an ad magistratum pertineat iudicium de religione, ut quidē Bellarminus quæstionem format l. 3. c. 17. de laicis: vel ut Stapletonus Repet. scho. contr. 2. q. 5. art. 1. an in principe laico sit potestas Ecclesiastica.*

Negatiuam sententiam, quod ad magistratum nō pertineat iudicare de religione, sed ad solos episcopos, in primis ad Papam Romanum, omnes Iesuitæ & Papistæ tuentur. *Stapletonus* hanc format & accerrimè defendit propositionem: *Princeps laicus non potest iudicare de fide, aut ferre leges Ecclesiasticas de externo cultu, de disciplina, de politia & regiminis forma.*

Argumenta eius hæc sunt:

ARGV M. I. Oues nullam habent iurisdictionem in gregē, sed soli pastores. Princeps omnis secularis seu magistratus est de numero ouium, non pastorum in Ecclesia. Ergo potestatem aut iurisdictionem Ecclesiasticam nullam habet.

ARGV M. II. Quod toto genere à laica potestate distinctum est, quodq; patres Imperatoribus nunquam concedere voluerūt, id non est eis cōcedendum. Iurisdicō Ecclesiæ externa, ut episcopos & clericos deponere, causas clericorū cognoscere, Ecclesias disponere, à laica potestate toto genere distincta est, & patres Imperatorib. eā sibi arrogantibus nunquam concedere voluerunt. Ergo noua hæc est & profana tyrannis magistratus in religionem.

Assumptio probatur I. Quia *Hosius & Leontius sancti Episcopi Constantino Imperatori flagitanti ut Athanasius deponeretur, responderunt per literas: Tibi Deus imperium commisit, nobis quæ sunt Ecclesia concedidit.*

II. Quia *Hilarius ad Constantinum scribit: Prouideat clementia tua, ut ad omnes ubique iudices prouinciarum, ad quos sola cura publicorum negotiorum pertinere debet, scribatur, ne posthac presumant atque usurpent cognoscere causas clericorum.*

III. Quia *Ambrosius Valētiniano Imperatori Ecclesiā flagitanti pro Arianis negat Imperatorem in diuinis im-*

periale aliquod ius habere, ad imperatorem palatia, ad Sacerdotem Ecclesias pertinere &c.

Argum. III. Quod imperatores Christiani nunquam sibi tribuerunt, nec Ecclesia Principib.tribuendum esse vnquam iudicauit, id eis non competit. Iudicium de doctrina fidei nec Christiani Principes vnquam sibi tribuerunt, nec Ecclesia eis tribuendum esse vnquam iudicauit. Ergo iterum ex hac parte noua & profana & tyrannica hæc est potestas.

Antecedens probat authoritate *Ambrosii*, qui vocatus à Valentiniano Iun. Imperatore vt cum Auxentio heretico de fide coram ipso tractaret, recusauit: Item *Athanasii*, qui episcopis solis iudicium vendicat. Item *Theodosii*, qui *illicitum* esse dicit *Imperatorem Ecclesiasticis sese immiscere tractatibus* apud Cyrill. tom. 4. epist. 17. & dist. 96. c. satis euidenter.

Argum. IV. Quod destruit fidei vnitatem, & cultus, ac religionis conformitatem, non est concedendum. Posita hac potestate nec in vna prouincia vel regno diu erit fidei vnitas vel cultus, & religionis cōformitas. Ergo non est concedenda. *Maiores* patet: *Minoris* membrum prius etiam patet: quia singuli principes, quod ipsis melius videbitur statuent, quorum decretis si resistatur, perpetua erunt bella, &c. *Posterius* etiam patet, quia ad voluntatem noui Principis mutabilis semper erit religio &c.

Argum. V. Vt rex regi legitimè succedat, aut requiritur eiusdem fidei & religionis professio, aut nō. Si requiritur, non erit legitimus successor, nisi qui eandem cum predecessore religionem profiteatur, quod est falsum. Si non requiritur, certè aliquam in causis Ecclesiasticis iurisdictionem principes habere non possunt: *Probat*ur, quia in iurisdictione Ecclesiastica succedere non possunt, nisi qui in eadem doctrina & religione succedunt.

Argum. VI. Principes seculares iuxta nostrorum sententiam non habent potestatem administrandi Sacramenta aut prædicandi verbum. Ergo non possunt iudicare de vera doctrina verbi, dare potestatem prædicandi verbum, administrandi sacramenta, aut vllō modo regere & dirigere Ecclesiam circa talia. *Probat*ur consequentia: quia qui non potest quod minus est facere, nec quod maius est in eodem genere vnquam poterit facere.

At in-

At maius est dare illam potestatem quàm illa facere.

Argum. VII. Qui de verbo Dei & sensu eius certò & infallibiliter iudicare nō possunt, eis nulla cōpetit Ecclesiastica potestas. Reges ac magistratus de verbo Dei & sensu eius certò & infallibiliter iudicare nō possunt. Ergo nō possunt iuxta verbum Dei, cuius sensum & iudiciū non habent, aliquid de religione statuere. *Assumptio* probatur 1. quia non sunt vocati ad hoc munus. 2. quia nec iudicium discretium nec sensus exercitatos habent in scripturis, ut per se patet. 3. quia spiritum veritatis & infallibilitatis illis aut illorum ordini Christus non promisit, sed solis Ecclesiæ magistris.

Argum. VIII. Quod fidem & religionem Christianam funditus euertit non est concedendum. At posita hac Principum potestate, fides & religio funditus euertitur. Ergo non est cōcedenda. *Maiores* patet. *Assumptio* probatur: quia posita ea potestate recipiēda esset aliqua doctrina fidei aut cultura religionis tantū vi decreti regij, aut ex imperio magistratus. Hoc autē esset habere fidē tantū humanā & acquisitā: cū fides vera sit diuina & infusa.

Argum. IX. Quo posito non datur amplius contra sanam fidem hæresis, nullum contra veritatem schisma, id non est admittendum. At posita hac potestate non dabitur amplius hæresis aut schisma, quia non amplecti religionem à principe aut rege traditam non erit dissentire à vera religione, nec erit hæresis aut schisma, sed crimen rebellionis & læsæ maiestatis quod est absurdum. Ergo hæc potestas non est eis concedenda.

Argum. X. Qui non reddituri sunt rationem Deo pro animabus subditorum iis non competit Ecclesiastica iurisdictio. Reges aut principes non reddent Deo rationem pro animabus subditorum. Ergo non sunt præpositi Ecclesiarum. *Assumptio* patet, quia solis Ecclesiasticis dictum est Heb. 13. *Obedite præpositis vestris, & subiaceite illis, ipsi enim vigilant pro animabus vestris tanquam rationem reddituri.* Nulli autem tunc erant reges Christiani. Præpositos ergo solos dicit Ecclesiasticos.

XI. *Lutherus* potestatem Ecclesiasticam regibus non permittit. Tom. 2. cont. art. Louan. *Non est regum aut principū veram doctrinā confirmare, sed ei subijci & seruire.* Et *Melanchthon* in examine: *Non condant magistratus do-*

gmata in Ecclesia, nec instituant cultus, ut fecit Nabucodonosor. Magdeburgenses Centur. 7. in præfat. Magistratus non sint capita Ecclesie, quia ipsis non competit iste primatus. Et Calvinus accerrime taxat hanc sententiam Comm. in Hos. cap. 1. & in Amos c. 7. ubi vocat sacrilegos illos magistratus, qui nō putant se posse regnare, nisi aboleant omnem Ecclesie authoritatem, & sint summi iudices tā in doctrina, quā in toto spirituali regimine. Idem habet Inst. l. 4. c. 11. num. 3. Hactenus argumenta Stapletoni.

Argumenta Bellarmini contra ius principum.

Bellarminus lib. 1. de Pont. Rom. c. 7. & l. 3. de laicis capit. 17. habet has rationes.

Argum. I. Magistratus in Ecclesia non sunt primi, sed postremi: Primi verò sunt Apostoli & Episcopi: quod probat ex psal. 45. 17. Pro patribus tuis nati sunt tibi filij: constituens eos principes super omnem terram. Per filios hic intelliguntur Apostoli & Episcopi. Hi igitur sunt principes Ecclesie habentes iurisdictionem Ecclesiasticam non magistratus.

Argumentum II. Patres primum honorem & potestatem tribuunt Episcopis in Ecclesia: Ignatius epl. 7. ad Smirn. Chrysostomus lib. 3. de sacer. & in Iesa. hom. 4. & in Matth. hom. 83. Ambrosius lib. de dignit. sacer. ca. 2. Augustinus in psal. 98. Gelasius ad Anastasium. Gregorius lib. 14. moral. c. 19. & lib. 4. epl. 31. ad Mauritium.

Argumentum III. Ex gestis Episcoporum & regum. Reges noluerunt Episcopos iudicare. Constantinus apud Ruffin. l. 1. c. 2. hist. Maximus Imperator voluit S. Martinum prius bibere. Sulpit. in vita Mart. Episcopi verò iudicauerunt imperatores: Fabianus Philippum Euseb. l. 6. cap. 25. Ambrosius Theodosium Theodor. l. 5. c. 17.

Argumentum IV. Episcopus regem inungit, docet ligat, soluit, benedicit. Ergo est eo superior: quia minor benedicitur à maiore Heb. 7.

Argumentum V. Principatus secularis est institutus ab hominibus: estque de iure gentium. At principatus Ecclesiasticus est à solo Deo, & de iure diuino. Ille regit homines vt homines sunt: Iste vt homines Christiani sunt. Ergo principatus ecclesiasticus maior est seculari.

Argumentum VI. Christus Ecclesiam regendam commisit Petro & Episcopis, non Tyberio & eius præfectis,

fectis. Ergo ab illis non ab his debet regi.

Argumentum VII. Ecclesia per annos amplius 300. sine Regibus Christianis à solis Episcopis & presbyteris optime est gubernata. Ergo ad Reges non pertinet potestas Ecclesiastica.

Habemus sententiam negantem Papistarum cum argumentis.

SENTENTIA ORTHODOXORVM

AFFIRMANS.

Sed pro parte affirmante est, quod dicitur: Iesa. 49. 23. de Regibus nouæ Ecclesiæ: *Reges erunt nutritij tui, & Regina erunt nutrices tuæ.* Et Psal. 2. *Et nunc o Reges intelligite: seruite Domino in timore: Osculamini Filium, &c.* Et quod Apostolus dicit: *Magistratus est minister Dei tibi in bonum.* Qui verò est minister Dei in bonum subditorum, is debet curare & promouere omne bonum subditorum, & quo bonum est maius, eo magis id debet curare & promouere. Quod etiam Aristoteles de suo politico docet & præcipit. Vult enim cum hoc agere, vt ciues reddat bonos, virtuosos & felices. Atqui præcipuum subditorum bonum in vera religione consistit. Ergo hanc maxime curabit subditis suis magistratus.

Eth. lib. 9. c. 13.

SOLVTIO ET PRÆCOGNITA.

Pro solutione quæstionis & argumentorum, obseruanda sunt quædam præcognita: deinde responsum distinctis propositionibus non controuersis, & controuersis explicandum est.

Præcognitum I. Potestas politica seu ciuilis dupliciter consideratur: vel vt Architectonica, quæ occupatur in legibus ferendis ad quoduis bonum reipublicæ promouendum: & vocatur νομοθετική: vel vt architectonica subordinata, quæ tempub. secundum leges illas deliberando, iudicando & exequendo administrat, & vocatur simpliciter πολιτική seu ciuilis.

Patet hoc expresse per Philosophum lib. 6. Ethic. c. 6.

Per se verò patet, quòd Architectonica νομοθετική sit superior ciuili simpliciter dicta, & omnibus aliis potestatibus subordinatis: quòdque sit potestas suprema: & ideo

tantum sit in Rege vel Principe. In Episcopo enim esse non potest, cum Episcopus non sit civilis. Vnde potestas vel maiestas regia & principatus dicitur: cum civilis simpliciter dicta etiam inferioribus ut Prætori, Consuli, competat.

Pertinet huc quod Imperator sibi soli leges ferendi & interpretandi potestatem sumit *l. 12. Si imperialis. C. de legib. § Cum igitur, &c. Tam conditor, inquit, quam interpret legum solus Imperator iuste existimabitur.* Nec opponitur hic maiestas & principatus statui Aristocratico, aut Timocratico, sed privato aut inferiori statui, aut magistratui.

Præcognitum II. Architectonica seu νομοθετική curat & disponit legibus non tantum de vno, sed de omni bono civitatis & subditorum: quia vult ciues suos efficere quam optimos & felicissimos. Bonum verò aliud est spirituale, aliud corporale: seu aliud supernaturale, aliud naturale, ad quod refertur morale & civile. Ergo de vtroque bono disponit & disponere debet Architectonica potestas, quæ est regia seu principatus. Atque hoc est, quod vulgò dicimus, Magistratui à Deo commendatam esse curam & custodiam totius legis, seu vtriusque tabulæ: quarum prior circa spirituale: posterior circa civile bonum Ecclesiæ versatur: quod fundatur in expresse Dei mandato Deut. 17. & Iosue 1. & in proprio Magistratus officio, quo est minister Dei ad bonum bonis, ad ultionem malis, unde etiam *Dij* magistratus vocantur.

Præcognitum III. Ut verò Architectonica de vtroque bono leges ferendo non aberret à scopo: ex ordinatione diuina iuuatur atque dirigitur à potestatibus subordinatis proximè circa vtramque illud bonum versantibus. Circa bonum spirituale primæ tabulæ proximè versatur Ecclesiastica, sub se habens *scholasticam*: circa bonum verò civile versatur politica seu civilis simpliciter dicta, sub se habens *æconomicam*. Sicut ergo Architectonica circa civile bonum non disponit pro libidine, sed accipit leges à prudentia humana, quæ dicitur *Iurisprudentia*. Oportet enim omnes leges esse iuri consentaneas: de iure autem Iurisprudentia tractat: Sic circa bonum spirituale & supernaturale, hoc est, circa religionem & cultum Dei non fert leges pro libidine, sed eas mutua-

tur à

tur à prudentia supernaturali seu spirituali, quæ est *Theologia seu verbum Dei*: Vnde sicut in civilibus Iuri & æquitati: sic in Ecclesiasticis verbo Dei est alligata. Fundatur hoc quo ad bonum civile l. 4. C. de legibus Principum; Vbi Imperator ait: *Adeo de auctoritate iuris nostra pendet auctoritas, & reuera maius imperio est, submittere legibus principum*. Item Dei mandato. Deut. 17. *Rex leges in libro legis omnibus diebus, nec deflectet ab eo*.

Præcognitum IV. Et Ecclesiastica igitur & civilis ut duæ potestates disparatæ subordinantur *Architectonica*, sed dissimiliter: Civilis quidem ita ut ea simpliciter sit inferior & ignobilior: quia simpliciter ab ea pendet, & habet operationem atque obiectum ignobilius. *Legislatio* enim est nobilior actibus secundum eam. *Ecclesiastica* verò sic est inferior *Architectonica*, quatenus ab hac tanquam ab utriusque boni supremo curatore ad suum finem dirigitur: ut etiam verè dicatur eam dignior, quatenus ei verum bonum spirituale ex verbo Dei monstrat, quod est religio & Deus. Multo verò magis est dignior *civili* simpliciter dicta, quia & obiectum habet dignius, & actum eius dirigit in ordine ad bonum spirituale: ut fuit supra.

Præcognitum V. Potestas *Architectonica*, quæ est regia seu principatus, propriè quidem vocatur *civilis*, obiecto & forma: quia versatur circa civilia, & est civilis statu, conditione & actibus: impropriè verò ex eo, quòd etiam circa Ecclesiæ bonum supernaturale versatur, vocatur *Ecclesiastica*, quia non est talis conditione & actibus, nec Ecclesiasticè exercetur. Ideo potius potestas regia circa Ecclesiastica appellabitur. Posse tamen dici Ecclesiasticam externam, infra ostendetur.

Præcognitum VI. *Architectonica* seu regia potestas cum omnibus det leges, iura conferat, officia distribuat ad commodum civitatis & singulorum: non omnia tamen ipsa sustinere aut peragere debet vel potest: alia quidem per defectum iuris, ut usurpare, possidere, distrahere, alienare res subditorum, uti uxore subditi ut sua, sic subire munia Ecclesiastica non potest ob defectum iuris ex limitatione divina: *Vos autem non sic*: alia vero per defectum facultatis in ipsa, ut facere medicinam, docere in Academi-

nia: alia verò per defectum dignitatis in rebus ipsis, quæ cum sint sordidæ, in maiestatem non cadunt, vt suere calceos, fodere arenam, exercere cauponariam, &c. Hæc sunt manifesti iuris.

Præcognitum VII. Architectonica seu regia potestas tantò perfectius disponet leges ad vtrumq; bonum spirituale & ciuile, quanto ipsa erit perfectior. Tantò autem erit ipsa perfectior, quanto perfectius bonum vtrumque habebit cognitum ex se, vel in se per alios. Perfectior ergo est hæc potestas in rege & principe Christiano, quàm in rege & principe simpliciter, vel nō Christiano. Nam hic quidem cognitum habet bonum ciuile: sed spirituale bonum verum ignorat ex se & in se per alios: Ille vero vtrumq; bonum verum cognitum habet, *ciuile* quidem ex se, lumine naturæ, & in se per alios, institutione, experientia & consilio prudentum: *Spirituale* verò in se illuminatione diuina, institutione, studio, precibus & consilio Theologorum.

Vnde est consequens. I. Quod inter regiam potestatem Christianam & non Christianam plurimum interfit: & quod hæc quidem homines regat, vt sunt homines: illa verò etiam, vt sunt homines Christiani.

II. Quod regia potestas seu principatus sicut est dignitas summa, sic etiam sit munus maximè arduum & difficile, quod non nisi à verè pijs & prudentibus rectè administrari possit: & quod proinde incommoda, quæ tam circa ciuilia, quàm circa Ecclesiastica eueniunt, cum ex defectibus personarum sustinentium potestatem accidunt, architectonicæ potestati tribui non conueniat.

His ita præcognitis atque suppositis, venio ad propositiones: præmitto autem quasdam non cōtrouersas inter nos & Papistas: vt sunt:

Propositiones non controuersæ.

PROPOSITIO I. Errant, qui docent, reges tantum debere curare suam rempub. & pacem publicam; de religione autem nihil curare.

Hanc Bellarminus l. 3. cap. 18. de laicis tuetur & defendit. Impia enim Donati illius schismatici vox fuit apud Optat. lib. 3. contra Parmen. *Quid est Imperatori cum Ecclesia?* Et patet per argumentum Apostoli: *Magistratus*

est minister Dei tibi in bonum. Religio est præcipuum bonum subditorum. Ergo non debet hoc bonum negligere magistratus. Neque enim magistratus est pastor brutorum animalium, qui corporum tantum pabulum procuraret, sed hominum imò Christianorum, quibus præstantius bonum est procurandum.

Hoc verò posito quid sequitur? Errori vicinum esse, quod nobis supra argumento secundo obijcitur, dictum Hosij & Leontij, *ecclesiastica ad solos Episcopos, nihil ad imperatorem pertinere:* & Hilarij *ad iudices Prouinciarum SOLAM curam politicorum negotiorum pertinere debere.* & Ambrosij, *Imperatorem in diuinis nullum ius habere:* Hæc, inquam, aut habent errorem, aut sententiam aduersarij non confirmant, de quo postea.

Sequitur etiam Pontificios, prælatos aliud dicere, aliud facere: si enim principes non tantum reipub. causas curare debent: cur igitur prælati ab omni religionis cura eos arcent, cum de se nullis principibus iudicium vllum permittunt, quantumvis impie doceant, & impure viuant.

PROPOSITIO II. *Magistratus aliquam curam circa religionem, Ecclesiam & Ecclesiasticos habere debet.*

Hæc sequitur ex priore. Si enim error est, quod magistratus non debeat curare religionem, erit veritas quod debeat curare. Et confirmatur argumento Apostoli. Si enim religio est præcipuum bonum subditorum: magistratus igitur id debet præcipue curare. Non modò igitur aliqua, sed præcipua & prima religionis cura magistratui incumbit: Quod etiam consuetudine ac iure gentium patet. Apud omnes enim Philosophos religio primum gradum tenet, nec vllus ex profanis scriptoribus de magistratuum officio deque politia constitutione differuit, qui non à religione & diuino culto exordium faceret. De Lacedæmoniorum regibus expressè scribit Aristoteles lib. 3. Polit. cap. 10. & imperium belli eos habuisse, & rei diuinæ cultum exercuisse, nisi talia essent sacrificia, quæ sacerdotium requirerent: idque veteribus temporibus vniuersale ius regum fuisse, &c. Quod igitur vniuersali omnium gentium consensu magistratui tributum fuit, quin multò magis ex verbo Dei Christianis principibus conueniat, dubium esse non potest.

Hinc verò sequitur, aliquam etiam potestatem circa Ecclesiastica eis competere. Cura.n.religionis magistratui competens nō est tantum passiva vt priuatorum, sed potestatiua & cum iurisdictione: alioqui careret effectū publico: Et sic est falsum, quod nullam habeat iurisdictionem circa Ecclesiastica.

PROPOSITIO III. *Magistratus Christianus non debet confusionem in religione permittere, sed solam veram religionem tueri atque defendere.*

Ratio prioris est, quia confusio religionum impedit bonum subditorum & salutem reipub. Et historia sacra inter vitia ἀναρχίας ponit, quod quia non esset rex in Israele, quisque faceret quod vellent.

Ratio posterioris est, quia diserto Dei mandato rex iubetur custodire omnia verba legis diuinæ. Ergo debet esse custos vtriusque tabulæ legis, maximè autem primæ, quæ est potior de vero Dei cultu & religione ac fide Ecclesiæ.

Etiam hanc *Bellarminus* tuetur, sed dupliciter deprauat. *Primò* per calumniam, quod dicit, Principes Evangelicos Imperij, quia petiuerunt & obtinuerunt libertatem profitendi puram Euangelij doctrinā à Carolo & Ferdinando Imperatoribus, petiuisse vel approbare religionis confusionē, seu libertatem quoduis credēdi, & viuendi prout quisq; voluerit. Atqui talem ἀναρχίαν omnes damnamus. *Deinde per Sophisticam*, quod dicit magistratus eam tantum fidem teneri defendere, quam Episcopi & Papa tenendam esse docent. Atqui quid faciet pius Princeps, si Episcopi doceant & stabiliant manifesta idola, errores & falsos cultus, quibus bonum subditorum & salus Ecclesiæ euertitur. Horum certè fidem defendere magistratus non debet, sed reprimere, vt per sequentem propositionem patebit. Eatenus igitur princeps Episcoporum & Papæ fidem tenetur tueri, quatenus eam verbo Dei consentaneam esse illi demonstrare & principi & Ecclesiæ possunt.

PROPOSITIO IV. *Principes Christiani debent edictis & poenis impedire blasphemias, hæreses, idola, sacrilegia, &c.*

Hanc etiam ponit *Bellarminus* lib. 1. cap. 7. de Pontif. Roman.

Roman. & l. 3. cap. 18. de laicis, & confirmat ex Augusti-
no epistola 48. & 50. Et per se patet ex argumento Apo-
stoli. Blasphemias enim, hæreses, & idola bonum & salu-
tem subditorum impediunt. Ergo à magistratu debent
tolli. Sunt opera mala. Ergo magistratus debet eis esse
terrori.

Sed eandem etiam deprauat *Bellarminus* docens, bla-
sphemias & hæreses esse quicquid Episcopi & Papa pro
talib. damnant. Atqui de his opus est altiore indagine &
regula, quàm arbitriū episcoporum aut Pōtificis. Ad sua
decreta seruanda compelli omnes volunt, quosq; hæreti-
cos ipsi iudicant, orando eis vitam donari, exuri iubēt.
Sed cognitionem principibus nullam concedunt, an re-
cta sint quæ ipsi statuunt, sintne verè hæretici, quos hoc
crimine condemnant: loco lictorum & carnificum prin-
cipes habent, qui gladium stringant ipsorum nutu. Hæc
tyrannica sunt.

Sequitur verò inde, Christianos principes exemplo
piorum regum Iosaphati, Hizkiæ, Iosia &c. Idola & ido-
latriā in tēplis non tolerare, sed tollere, & purum Dei
cultum ab his vitiis emendare debere. Ergo habent po-
testatem repurgandi cultum diuinum in Ecclesia: & sic
omnis potestas circa Ecclesiam impiè eis negatur. Iure
igitur blasphemias hæreses & idola manifesta Papatus
è ditionibus suis exterminant. Videantur edicta impera-
torum contra Porphyrium, Nestorium, Eutycheten &c.
de quibus infra.

PROPOSITIO V. *Magistratus civilis non debet sibi
sumere partes ministerij Ecclesiastici proprias, ut sunt præ-
dicare in Ecclesia, ligare, soluere, administrare sacramen-
ta &c.*

Ratio I. Quia nō sunt ad hoc vocati, quod patet, quia
ipsis non est dictum: *Euntes docete omnes gentes, & bapti-
zate eos, &c.* At sine vocatione nemo debet sibi ministe-
rium sumere Heb. 5. nec esse ἀλλοτρίως κλητός 1. Pet. 4. 15.
Quisque verò in vocatione, in qua vocatus est, manere
debet 1. Cor. 7. 20.

II. Quia incurrerēt sacrilegium Ieroboami, & Vsiæ
volentium adolere incensum, quorū illi manus exaruit:
hic lepra percussus est 1. Regum. 13. 2. Paralip. 26.

Hæc etiam cōtrouersia vacat apud *Stapletonum*. Sed est

contra ipsum. Nam Sacramenta administrare non permittit Principi; quia est laicus. Atqui baptismus est Sacramentum. Cur igitur baptizare mulieribus & laicis permittunt?

PROPOSITIO VI. *Nec habet potestatem Princeps de religione, fide, doctrina, & cultu Dei quicquam statuendi aut precipiendi pro arbitrio, sicut fecit Ieroboam, Nabucodonosor &c.*

Et hæc patet I. Ex præcognito tertio.

II. Quia religio est circa bonum supernaturale. At hoc non est de arbitrio principis, sed Dei. Ezech. 20. *Quæ ego precipio vobis, ea facietis.*

III. Quia fides ex auditu verbi Dei: non ergo ex auditu verbi Principis.

IV. Omnes *ἰδελοδρυσκεία* & doctrinæ hominum circa cultum damnantur Ies. 29. Matth. 15. Col. 2. At arbitrium Principis de religione absq; verbo Dei esset *ἰδελοδρυσκεία*.

V. Ne quidem Episcopi possunt præcipere de fide aut cultu suo arbitrio, quia præuaticarentur, non docentes ea quæ præcepit eis Christus Matth. 28. Ideo reprehenditur Aaron Pontifex cultum vituli instituens. Damnantur falsi prophete, sacerdotes, pseudoapostoli, heretici à Christi doctrina declinantes. Ergo multò minus id possunt principes. *Consequenter* patet à diuersitate muneris Episcopi & principis. Illius est proprium docere: huius regere. Maior ergo esset in hoc præuaticatio quàm in illo.

VI. Exempla idem confirmant. Dánatur Ieroboam rex cultum vitulorum pro imperio instituens: *Achab* Baaliticum cultum inuehens: *Ahas* altare Damascenum in templo collocans: omnes denique reges excelsa ædificantes.

Religionis
nomine
quid in-
telliga-
tur.

Ad maiorem huius propositionis intelligentiam tenendum est nomine religionis tria venire, 1. Doctrinam fidei & cultus Dei: Hæc expresso verbo legis & Euangelij præscribitur. Nihil igitur in hac valet arbitrium Principis magis quàm privati. 2. Oeconomiam Ecclesiasticam generalem: ut sint episcopi, doctores, pastores, presbyteri: & officia horum in generali. Hæc etiã est verbo Euangelij definita, 1. Tim. 3. 5. Ergo neq; in hanc aliquid sibi Princeps permittet. 3. Oeconomiam Ecclesiasticam specialem, ut hi vel illi, tot vel tot sint episcopi, doctores &c. Hanc iurata est principis, ut videbitur propositione 8.

PROPQ:

PROPOSITIO VII. *Christiani principes, Ecclesie pastores & ministri reuerenter habere; honeste alere ac auerere eorumq; ministerio, hoc est, doctrina ac disciplina iuxta verbū Dei subesse & obtemperare per cōscientiam tenetur.*

De hac etiā puto esse consensum: & patet primū membrū: quia pastores sunt ministri Christi, legati Dei & dispensatores mysteriorū eius 1. Cor. 4. Atqui Principes ministros & legatos regū & Principum reuerēter habēt: exēplo id nuper vidimus. Venit nomine Regis Anglię legatus ad principē Electorem. Magnificē primo die in aulā deductus & exceptus, planēq; *hominis*: sed detecta fraude postridie, ut impostor in vincula cōiectus atq; in Angliam ad supplicium remissus fuit. Quantō igitur magis legatos Christi, qui est rex regum, reuerenter accipere conuenit? Qui verō honorem hūc mentiātur, & seruos Christi se venditant, cū sint impostores, quin latrones & fures, dignas tali impostura pœnas apud Principes inueniant.

Patet secundū I. quia dignus est operarius sua mercede.

II. Principes æquē ac priuati Christiani à pastorib. Ecclesie merēt spiritualia bona. An igitur magnū erit, si retribuant eis carnalia? 1. Cor. 9. Id certē omnes iure æquitatis & lege gratitudinis facere tenentur.

III. A minori: quia ad bonū ciuile subditorum pace & bello tuendum & augendū Principes tenentur facere stipendia in ministros curiæ & militiæ. Multo magis ad promouendū eorū bonū spirituale in alendis ac tuendis Ecclesiarum ministris sumptus facere debēt. Quo pertinet oraculum Iesaiæ, quod vicē mandati habet Ies. 49. *Reges erunt nutritores tuæ: regina nutrices tuæ*: & exemplum pij regis Hizkiæ, qui sacerdotib. salaria pcurabat 2. Par. 31. 4.

Patet tertiam, I. Mandato Dei: *Non reuēdet rex à libro legis neq; ad dextram, neq; ad sinistram, ut faciat & custodiat omnia verba legis*: Et nūc reges intelligere: *Osculamini filiū: seruite Domino in timore. Qui vōs audit me audit.* Omnib. Christianis mandatur: *Hūc audite.* Omnes igitur debent esse dicto audientes Christo: proinde & legatis eius atq; ministris. Semper vero obseruetur limitatio addita: *iuxta verbum Dei.* Neq; n. Christi mēs est, quod quicumque Episcopum audit Christum audiat, etiam si episcopus sua cōmentā p verbo Christi afferat. Hac sal-

Deut. 17.

Psal. 2.

Matth.

10.

Matth.

17.

la:ia à secundum quid Episcopi & Iesuitæ hodie imponunt Ecclesiæ: vociferantes simpliciter: *Qui vos audit, me audit.* Atqui addendum erat alterum Christi mandatū: *Docentes eos seruare omnia, quæ ego præcepi vobis.* Sed hoc obiter.

II. Oves debēt audire suos pastores, in quantū pastorum munus peragūt. Principes Christiani, licet ratione officij ciuilibis & propriij sint potestates supereminētes, cuius animæ etiā pastorib. Ecclesiæ à Deo præfecti: tamē ratione officij moralis & cōmunis, quod circa fidē & pietatē versatur, etiam in ouium numero, & in membris Ecclesiæ censentur. Ergo pastoribus Ecclesiæ verbum Dei afferentibus, & munus pastorum facientibus subesse debent in iis, quæ sunt ministerij propria.

III. *Ab exemplis* laudatis regum & Principū, qui se legatis Dei submiserūt. *David* audiuit obiurgationē Nathanis Prophetæ 2. Sam. 12. *Asa* laudatur quod monitu Prophetæ Obed sublatis idolis sacrificauerit Domino 2. Par. 15. *Iosaphat* patiēter audiuit increpationē Iehu, quod impio Achab auxilio fuisset 2. Par. 19. & *Eliezeris*, quod societate iniisset cum Ahasiah impio 2. Par. 20. 37. Cōtra verò etiā exemplis illaudatis regū non auscultantiū Dei legatis: *Pharao* nō audiuit Moſen suo exitio. Exod. 4. &c. *Saul* quia proiecit verbum Iehouæ, quod afferebat Samuel, ipse proiectus fuit 1. Samuel. 15. *Quia parere & auscultare est sacrificium melius quàm adæps arietum.* *Amasias* non audiuit Prophetā dehortantē eū ab idololatria; cui dicitur à Prophetā: *Noni quod cogitauerit Deus te perdere, quia fecisti hoc, & non paruisti consilio meo.* Similia dicuntur de *Ieroboamo* 1. Reg. 13. *Achabo* 1. Reg. 18. *Ahasia* 2. Reg. 1. *Ioaso* 2. Paralipomen. 23. *Ioachimo* Ieremiæ 20. *Zidkia* Ieremiæ 31. &c. *Thesis controuersa.*

PROPOSITIO VIII. *Potestas ciuilibis vpopodetnuū seu regia sicut circa bonum ciuile subditorum debet curare, ut ius vigeat in repub. secundum leges: sic circa bonum spirituale subditorum debet curare ut pura religio vigeat in Ecclesia secundum verbum Dei.*

Hæc thesis sola totam controuersiam continet. Explicanda igitur est primū: deinde cōfirmāda. Cura principatus de iure circa bonum ciuile est, leges officiorum, contractuum, & iudiciorum honestas, vtilis & Reipubl. suę cōpetentes

petentes ex iure & æquo præscribere, præscriptas tueri: iudices idoneos constituere, iudiciis præesse, seu vt secundam ius fiat deliberatio, iudicatio, atq; executio legum prouidere, defectus vel excessus iudicum circa ius dicendum corrigere & mutare &c. Hæc singula cū ex libris Politicorum, præcipuè verò ex scripturis atq; historiis sacris p se pateāt, neq; ad quæstionē nostrā propriè pertineāt, probatione opus hīc non habēt. Videatur cōsiliū Iethronis ad Moysen populi Israëlitici Principem Exod. 18. & Iosaphati regis ad iudices oratio 2. Par. 19. Totā verò controuersia in membro posteriori consistit.

Curam igitur Principatus circa bonum spirituale seu religionem dicimus hanc esse debere.

Primum quidem, vt Princeps quodnam sit illud veræ religionis spirituale bonum, ipse probè cognoscat ex verbo Dei præscripto, (omnibus bonæ educationis & Christianæ institutionis organis atque adminiculis adhibitis) id amet, diligat, pio zelo prosequatur atque ad illud subditis etiam conferendum & conseruandum legibus atque sanctionibus conuenienter incumbat.

Ad quod proximum erit, vt orthodoxæ fidei Canones seu religionis veræ solennem formulam, quā cōfessionem & Agenda vulgò vocant, de doctrina & œconomia ecclesiastica, hoc est, ritib. & officiis Ecclesiasticis ordine ac decorè peragendis iuxta normam sacrarum scripturarum legitimè sanciat.

Tertium erit, vt iudicia Ecclesiastica ordinaria, hoc est, presbyteria, synedria & consistoria Ecclesiasticorum vbi defunt cū authoritate constituat, à quib. pastores & ministri Ecclesiæ ad docēdi munus idonei iuxta Canones exempla apostolica eligantur, vocentur, ordinentur, Ecclesiis præficiantur, transferantur, suspendantur, causa legitimè cognita deponantur, si opus sit.

Quarta cura erit prouidere, vt doctrina sacrarum scripturarum purè & ad ædificationem Ecclesiæ à pastorib. dispensetur, sacramenta iuxta institutionem diuinā administrentur, disciplina à Christo instituta legitimè exerceatur & præstetur.

Huic cohæret alia cura, vt seminaria doctrinæ cœlestis, linguarum & artium bonarum, seu scholæ Ecclesiis adiunctæ sint atque vigeant.

Postremò ad doctrinæ cœlestis puritatē atq; consensum conseruandum posterisq; transmittendū ad gubernatores & pastores Ecclesiæ in officio continendos, ad cōtrouersias religionis & vitia quæuis œconomix Ecclesiasticæ cognoscenda, corrigēda, tollenda, præter ordinaria iudicia etiā synodos classicas, aut provinciales, quoties opus videbitur instituet, earūq; actiones & iudicia autoritate publica moderabitur: In his verò omnib. scopum habebit gloriam Dei & subditorum spirituale bonum, hoc est, ædificationem atque salutem æternam.

His ita pro declaratione præmissis, confirmatur propositio *primū* generatim, *deinde* speciatim hoc modo.

ARGVMENTVM *generale* I. Cura vtriusq; boni subditorum districta & summa incūbit potestati civili Architectonice: quod patet argumēto Apostoli: *Est minister Dei tibi in bonis*: & ex Dei mādato Deut. 17. Io. 1. nec nō ex præcognito II. supra posito. Atqui sine istis omnib. cura spiritualis in potestate civili non erit districta & summa: imò nulla erit, si tantū ad nutū episcoporū tenebitur credere, subditos ad credendū cogere, in *recusantes* gladiū stringere: quod volunt aduersarij. Neque. n. hæc erit potestas νομοθετική, sed misera & perniciosa seruitus: quæ iam olim Ecclesiā pessundedit, Episcoporum opes & potentiam, Papæ tyrannidem peperit. Vnde enim quæso Ecclesiæ Romanæ à doctrina Apostolica apostasia nisi hinc orta est, quod principes occupati aliis negociis, curam religionis solis episcopis, episcopi suffraganeis, suffraganei monachis & sophistis reliquerunt? Vnde Pontificis & episcoporū in immensum excreuit potentia, vt iam ipsis monarchis sit formidabilis, nisi quia exclusis à religionis cura principibus, suum esse de religione & fide Ecclesię in solidum disponere, Principum esse decretis episcoporum citra hæsitationem obtemperare omnibus persuaserunt? Ergo circa hæc omnia potestas νομοθετική occupatur.

ARGVMENT. II. Eiusdē potestatis est leges condere, & conditas tueri, sicut & interpretari nempe ἀρχιτεκτονικῶν l. 12. si imperialis Cod. de legib. Princip. Fatentur verò aduersarij, Principis esse leges religionis, & cultus diuini tueri. Eiusdem igitur est leges easdem cōdere, non quidem pro libidine, sed iuxta præcognitum III.

Stapleto

Stapletonus primò conatur labefactare maiorem per instantiam, quia gubernatores & particulares & prætores oppidorum debent tueri leges Principis, cum tamen ipsi ferre leges nequeant. Sed hoc nihil ad rem. *Maior* enim non loquitur de potestate civili simpliciter, sed de potestate civili architectonica, quæ non est in prætore aut gubernatore particulari, sed in solo rege aut principe.

Quod intelligens *secundò* eludit consequentiam limitatione minoris, quod princeps debeat tueri leges Ecclesiæ non ex officio, sed ex pietate: nō quatenus rex est, sed quatenus Christianus rex. Sed prius est falsum. Defendit enim religionem ex officio, quia ex officio est custos utriusque tabulæ, & minister Dei in bonum subditorum non aliquod sed quoduis conuenienter promovendum. Posterius quoque euertit prius: Si enim tueretur leges Ecclesiæ ut rex Christianus, utique eas tueretur ex officio Christiani regis: quod longè plus requirit quàm officium regis simpliciter aut non Christiani. Si enim regis officium est, tueri religionem simpliciter: utique regis Christiani officium est, tueri religionem Christianam iuxta præcognitum VII.

ARGUMENTUM III. Potestas cui omnis anima, ne Apostolis quidem aut sacerdotibus exceptis, debet subiecta esse, habet ius νομοθετικὸν circa omne bonum subiectorum. At potestati supereminenti, quæ est regia vel principatus, omnis anima debet subiecta esse, nullis exceptis. Regia igitur potestas habet ius νομοθετικὸν circa omne bonum subiectorum: proinde & circa bonum spirituale & Ecclesiasticum. *Maior* patet à correlatis. Cui enim subiecti sumus, is nobis siue sua, siue superioris auctoritate leges dare potest. *Minor* est Apostoli: *Omnis anima subdita esto potestatibus supereminentibus*: siue Apostolus sit, siue Evangelista, siue monachus, siue sacerdos, siue quisquis tandem fuerit, interprete *Chrysostomo*.

Stapletonus aduersus *minorem* excipit, Ecclesiasticos quatenus tales, hoc est, quatenus potestatem spirituales habent, non subiici suo regi, sed tantum ut homines & ciues Republicæ, in quantum possessiones habent in re publica, & sic intelligenda esse verba *Chrysostomi*.

Ac hoc modo non eludit potestatem civilem in Eccle-

asticos, quam dubio I. demonstrauius. *Primo* enim clerici, ut homines & ciues subiecti sunt potestati civili: falsum quod Papa nulli simpliciter subiectus sit, & à nemine iudicetur, quod communiter tenetur ex *Can. Si Papa dist. 40.* Falsum item, quod clerici non modò in civilibus, sed etiam criminalibus exempti esse debeant: quod contendit *Bellarmin. l. 1. c. 28. de clericis.*

Deinde licet Ecclesiastici ut sunt tales, nō pendeant à civili potestate suprema simpliciter, quātum ad genus doctrinæ & Sacramentorum peragendum, ut patet præcognito VI. & propositione VI. tamen pendent ab ea secundum quid, ratione vocationis, directionis & censuræ, ut mox liquerebit. Sic igitur etiam verba *Chrysostomi* sunt intelligenda, quod tam Ecclesiastici, quàm seculares debeant subiecti esse potestatibus in civilibus quidem simpliciter, in spiritualibus verò, in quantum potestates etiam spirituale bonum subditorum per Ecclesiasticos ex officio curare debent.

ARGVMENTVM IV. Quod potestati regię circa bonum subditorum competit iure gētium, id multò magis ei competit iure diuino. *Ratio*, quia ius diuinum nō tollit aut minuit, sed perficit ius gentium. At potestati regię iure gentiū competit cura, dispositio, & moderatio optima circa bonum spirituale subditorum, hoc est, circa religionem. *Patet*, quia ipsa religio à lumine naturę dictatur: & iure gentium omnium est introducta, fatente *Cicerone* in 2. *Tuscu. Nulla tam fera, tam immanis unquam natio fuit, quam non imbuerit religio Deorum.* Ergo multò magis iure diuino religionis cura & moderatio potestati regię competit: & quidem regię simpliciter religionis simpliciter: regię verò Christianæ religionis Christianæ: sicut olim regię Israëliticæ religionis Israëliticæ ex Dei mandato *Deut. 17.* Hinc teste *Aristotele* in *Polit. l. 3. c. 1.* antiquitus reges præter belli imperium etiam religionis & cultus Deorum curam exercuerunt.

Stap. pag.
275.

Aduersarius fatetur minorem: Verum est, inquit, quod religio in genere vel in thesi ex lumine naturæ accepta communi iure gentiū est introducta, &c. Negat verò potestatem suam ecclesiasticam, quæ religionis curā habet, esse derivatā à iure gentiū, cum sit immediatē à Christo data Apostolis, eorūque successoribus: & nos pugnan-

ria docere dicit, dum contendimus, cultus non ab Ecclesia præscriptos, sed à solo Christo institutos, & in Scriptura reuelatos, admitti oportere: & tamen nunc, ut potestatem Ecclesiasticam ab Episcopis ad laicos transferamus, afferimus, potestatem eam à iure gentium defluere.

Hæc verò non soluunt nostrum argumentum, sed cōfirmant. Si enim ius gentiū tribuit potestati regię moderamen religionis in thesi, utique non negat eidem cōpetere in quavis hypothesis. Et si autem ius gentium veram hypothesis circa religionem & potestatem Ecclesiasticam definire non potuit: sed Deus immediatè olim suo populo eam præscripsit: & Christus tandem mundo reuelavit, atque Apostolis in toto terrarum orbe prædicandam demandavit; tamen ius diuinum regię potestatis officium circa religionem olim Israëliticam, postea Christianam nec diminuit, nec sustulit, sed apertè passim confirmavit. Nec sequitur: potestas Ecclesiastica circa curam religionis est à Christo data Apostolis: Ergo non pertinet ad regem; quia luditur *ἐμμενεια* potestatis Ecclesiasticæ & curæ circa eam. Quatenus enim hæc potestas & cura à Christo data est Apostolis, propriè dicitur Ecclesiastica, & est munus prædicandi Euangelium, ligandi, soluendi, Sacramenta administrandi, &c. & sic magistratui non competit: iuxta præcognitum VI. & propositionem V. Quatenus verò religionis cura etiam potestati regię diuinitus est demandata, propriè non dicitur potestas Ecclesiastica, sed circa Ecclesiastica, ut fuit præcognito V. & est munus prouidendi, ut vera religio, non utique ex iure gentium, aut humano arbitratu, sed ex fontib. Israelis, seu scripturis sacris à pastorib. Ecclesiæ incorruptè tradatur atq; seruetur. Vnde nec vlla est in argumento nostro pugnantia. Neq; enim hæc pugnant, verū Dei cultū ex solis Scripturis petendum esse: & regię potestatem circa curam religionis in thesi iure gentiū niti.

ARGUMENTUM V. Omnium fidelium, etiā priuatorum est de fide & de religione iudicare, non solum apprehensiuo iudicio, quo veram religionem intelligant, sed etiam discretiuo, quo veram à falsa discernant, hanc repudient, illam teneant. Multò magis est Christiani magistratus non solum apprehensiuè & discretiuè, sed & definitiuè de religione iudicare: modò id faciat ordinat;

tè, per media debita, & iuxta normam cōuenientem. *Media* sunt Theologi periti, prudentes, pij orthodoxi, *norma* est verbum Dei: vt fuit præcognito III. & VII. *Consequentia* patet: quia princeps fidelis est cum potestate architectonica, quæ est ~~proprium~~ *Antecedens* probatur auctoritatibus Scripturæ. 1. Cor. 2. 10. *Iudicate vos quæ dico:* Tribuit priuatis iudicium discretium 1. Ioh. 4. *Probate spiritus an ex Deo sint.* Probatut & ratione: Quod ad omnes spectat, de eo omnium est iudicare pro cuiusque vocationis modulo: Religio & fides ad omnes spectat. Ergo de ea omnium est suo modo iudicare.

ARGVMENT. VI. Princeps debet defendere veram religionem, falsam auertere, blasphemias & hereses arcere. Ergo debet hæc singula cognoscere & iudicare ex officio: Alioqui si gladium tantū ad nutū Sacerdotum stringere debet quod isti volunt, sine cognitione & iudicio, & sine omni quæstione rectè se habeant iudicia sacerdotum an non: quid erit nisi apparitor vel carnifex? qualem Iudæi faciebant Pilatum vociferantes: *Nisi hic esset maleficus, non tradidissemus eum.*

ARGVMENT. VII. Quæ leges imperatoriæ tribuunt Principi, ea ad curam Principis pertinent. Sed leges imperatoriæ tribuunt principi quæstionem, cognitionem, & iudicium non solum de civilibus, sed etiam de fide, quæ vera, quæ non vera sit, de officiis & ordinibus Ecclesiasticis, vt rectè dispositi se habeant: denique de personis, causis litibus & possessionibus Ecclesiasticorum. Ergo ad curam principis hæc pertinent.

Hæc *generatim* pro confirmatione sufficiant: *speciatim* nunc singula probantur.

PRIMUM, quod principi incumbat studium cognoscendi, discendi, ac meditandi, amandi & amplexandi veram religionem sacris literis comprehensam, nihil habet dubitationis, cum Deus expressè præcipiat Regi Deu. 17. 18. *Cum sedebit super solium regni sui, scribet sibi literatam legem hanc in libro à conspectu sacerdotum Leuitarum: eritque apud illum: & leget in eo omnibus diebus vitæ suæ, vt discat timere Iehouā Deum suum, & custodiat omnia verba legis huius.* Et Ios. cap. 1. 8. *Non recedat liber legis iste ab ore tuo: sed mediteris in eo die ac nocte, vt custodias & facias secundum omne quod scriptū est in eo. Tunc enim secundabis*

vias tuas, & tunc intelliges, &c. Et Psal. 2. *Et nunc Reges intelligite: erudimini qui iudicatis terram, &c.* Hæc & similia satis confirmant, bonum principem non tantum humani iuris, sed cum primis diuini peritum esse oportere: idque non modò ex pietate, sed etiam ex officio.

SECUNDVM, quod Principis sit religionis formam de fide, ritibus & officiis Ecclesiasticis iuxta verbum Dei prouidè constituere, sublatis idolis atque abusibus, exemplis laudatis comprobatur: quæ quando in omnibus similis est ratio, pro regulis meritò habentur.

Moses princeps & dux populi, monitu Dei religionem & cultum Dei in populo constituit & Aaroni præscripsit.

IOSUA Israëlitas circumcidendos curauit Ios. 5. legem Dei populo promulgauit, Ios. 8. fœdus cum Deo renouauit Ios. 24.

DAVID tabernaculi ministeria disposuit 1. Par. 23. Leuitas curatores, ianitores constituit 1. Par. 26. arcam eduxit 2. Reg. 6.

SALOMON templum dedicauit.

ASA Rex talem tulit legem: *Si quis non quaesierit Dominum Deum Israel, morietur.*

EZECHIAS Rex æneum serpentem contriuit 2. Reg. 18. Sacerdotes templum repurgare iussit 2. Par. 29. Pascha celebrauit tēpore non suo, eò quòd sacerdotes immundi essent tempore debito. Idem 2. Par. 30. v. 2. 3. 15. diuisiones & ministeria Sacerdotum ac Leuitarum constituit: Sacerdotibus salaria curauit: & in templo gazophylacia sacerdotes ponere præcepit. 2. Par. 31. v. 2. & 4. & 11.

IOSIAS idola subuertit: Principes consiliarios ad instaurandam domum Iehouæ misit 2. Par. 34. ver. 7. 8. Constituit sacerdotes, & in ministerio templi confirmauit 2. Par. 35. ver. 2.

Denique plura Regum piorum exempla circa religionis curam & repurgationem fuerunt relata supra Dub. I. Atqui Reges Christiani minorem circa religionem habere potestatem non possunt: quàm veteres illi pij Reges habuerunt. Stat igitur nostra conclusio.

Producimus vero etiam Christianorum Impp. exempla, qui olim circa religionem Christianam laudabili

ter disposuerunt. Non desunt autem plurima in ipso Legum Codice.

Statim *prima lege* : *Cunctos populos. C. de sum. Trinit.* tres Impp. præcipiunt de fide Trinitatis tenēda: & hanc fidē tenentes, Catholicos: non tenentes, hæreticos appellari volunt.

MARTIANVS ibidem lege 4. Synodi Chalcedonēsis decreta de fide Christiana *iuxta expositiones Apostolicas* à sacerdotibus per *SVA DECRETA* dicit statuta esse: ac ne quis de illis disputer, edicit. Idem l. 6. & 7. Mariam *ΘΕΟΤΟΚΟΥ* credi ab omnibus præcipit: *Nestorianos & Eutychianos* anathematizat.

LEO Imp. *Constit.* 15. C. disponit de baptismo, vt in quocunque oratorio eum peragi liceat. Et *Constit.* 17. statuit, quando puerperæ diuinorum mysteriorum participes fiant: & quando infantes baptizari debeant, post 40. videlicet dies, extra quàm si necessitas vrgeat.

HERACLIVS Imp. *constit.* 1. de fide consensu Iohannis Papæ edictum sancit, nec vnā nec duplicem in Christo enērgiam dicendam esse: Sed errauit vterque monothelēta existens.

IUSTINIANVS nouell. 123. c. 31. litānias prohibet fieri à laicis non præsentibus clericis, &c. Nouell. 137. c. 6. iubet presbyteros & episcopos non in secreto mullitare, sed clara voce, quæ à populo fidei voce exaudiatur & intelligatur in S. Cœna & baptisinate preces pronunciare, &c. Atqui hæc & similia sunt merè Ecclesiastica circa fidem & ritus, de quibus Imperatores ex officio disposuerunt in Ecclesia. Neq; in hoc eos præuaricatos esse, aut temerè vel frustra fecisse quis dixerit. Rectè igitur Principes Christiani horum exempla imitabuntur.

TERTIVM & QVARTVM, quod principis sit iudicia Ecclesiastica ordinaria constituere, & per ea de episcopis & pastoribus vocandis, examinandis, ordinandis, in officio dirigendis, iudicandis, deponendis, leges dare: exemplis multò pluribus piorum regnum & Imperatorum docetur.

SALOMON iussu patris Abiathar Sacerdotem deposuit. I. Reg. 2. 27.

IOSAPHAT tertio regni sui anno misit principes suos, & cum his Sacerdotes & Leuitas, vt docerent in ciuitatibus

tibus Iuda iuxta legem: vbi notabiliter additur: *Et cum eis erat liber legis Iehoua*: Sacerdotibus & Leuitis præfecit *Amariam* pontificem in ijs, quæ ad Deum pertinent: *Zebadiam* verò ducem præfecit omni negotio regio. Ergo vtramq; potestatem exercuit: Vtrique. n. mandata de ratione administrandi sui officij dedit, 2. Par. 19. 11.

CONSTANTINVS M. causam Donati & Cæciliani episcoporum cognouit & iudicauit. *Euseb. l. 10. c. 5. Aug. epistol. 48* Idem exorto dissidio sui officij esse puritatem & vnitatem fidei procurare existimauit. *Euseb. de vita Cōst. l. 3. c. 6. & 12.*

THEODOSIVS Episcopos Nestorianos deponi iubet, & Irenæum Episcopum Tyrium post binas nuptias Ecclesiâ deiicit: *l. 3. C. de sum. Trin.* quàm rectè, nunc non quæro. *Theodoretus l. 3. de fab. hæretic.* Nouatianis hoc dogma tribuit, eos qui secundum matrimonium inijsse à sacris mysterijs arcendos esse. Idem Theodosius Nestarium Episcopum Constantinopolis designauit. *Socrat. hist. lib. 5. c. 19. & Soz. lib. 7. c. 10.*

De ordinatione clericorum, presbyterorum, Episcoporum, Abbatum leges sunt plurimæ Imperatorum in Codice, quos ipsi sacros & diuinos vocant.

HONORIVS l. 4. C. de s. f. Ecclesiis statuit, ne in vrbe Constantinopoli essent plures, quàm 950. decani seu collegiati.

VALENTINIANVS diaconissam nō minorem 50. ann. vult recipi. *l. 9. C. de episcopis & cler. Nouella autem 123. c. 13.* non minorem ann. 40. Presbyterum verò & episcopum non minorem 35. ann. Et de electione episcoporum plurima præcipiuntur *l. 31. 40. 47. 48. C. de episcopis*: Item *Nouell. 6. c. 1. 4. 16. Nou. 123. c. 1. Nouell. 137. c. 24.*

LEO Imperator l. 30. C. de episcop. interdicat episcopis, ne quem excommunicent, nisi iusta causa probata sit, secus facientes arcet à communione ad tempus. Idem l. 31. iubet non precio, sed precibus ordinari episcopum.

ISAAC COMMENVS cap. 1. concedit episcopo in ordinatione Canonici, vt non plus septem aureos nummos accipiat. *Ibid. l. 44.* leges dat Archiepiscopo Constantin. quas Episcopis mandet seruandas, sub pœna deofitioris.

IUSTINIANVS *Nouell. 123. cap. 1.* vacante archiepiscopo

patu Constant. sancit, vt tres probatissimi viri designentur, & ex his vnus eligatur: etiam laicum eligendi facie licentiam. Eadem sanctio est *l. 42. Cod. de episcopis*. Idem *Novell. 123. cap. 10.* vetat clericos & episcopos alea ludere: ludētes deponit ad triennium. *Novell. 6. cap. 5.* deponit episcopum habentem in domo mulierem suspectam: Idē habet *Nou. 123. c. 29.* & *Leo Constitut. 87.* *Novell. 131. ca. 4.* *Ius Pontificis, quod Episcopo Iustiniano Carthagini Africana dedimus seruari iubemus.* Dabat ergo Imperator ius Episcopale Episcopis.

Quod magis etiam ex *Gratiano* liquet.

Dist. 63. cap. Reatina, *Leo IV.* Papa à *Lothario* & *Ludovico Augustis* deprecatur, vt *Colono* diacono Ecclesiam *Reatinam* concedere dignetur. Et idem *Colonus* regio mandato à *Papa* ordinatur *Episcopus*. *Ibidem* dicitur, quod *Papa* non possit *Episcopum* consecrare, & Ecclesie præficere, nisi ab Imperatore accepta licentia.

Quin ipsius *Romani Pontificis ordinatio* sine conscientia & iussione Imperatoris rata non erat. Et Imperatori in recognitionem iuris *Papa* eligendus vel electus dabat certam pecuniæ summam: pro qua releuanda *Agatho* *Constantinopolim* ad Imperatorem *Constantinum* circa annum 679. misit episcopū *Portuensem*. *Ibid. c. Agatho.*

Huc pertinet, quod *Constantinus* ad *Liberium* ait: Nos quod *Christianus* esses, dignum te iudicauimus episcopatu urbis nostræ. *Theod. lib. 2. cap. 16. histor.* Ius igitur conferendi episcopatus, atque eligendi Pontificem Romanum secundum antiquam consuetudinē fuit regie potestatis.

Pontifices
quomodo
ius ele-
ctionis
Imp. ex-
cusserint.

Id vero vnde nūc habet Pontifex Romanus? Nisi quia miris id artib. Imperatoribus excussit. Nam Græcis per rebellionē imperio deiectis, *Hadrianus I.* Papa ius illud tradidisse dicitur *Carolo Magno* circa annum 801. *Ibid. cap. Hadrianus*: Vbi fatetur *Gratianus*, laicos quandoque habuisse, & habere intra Ecclesiam de Ecclesiasticis iurisdictionem & electionem summorum Pontificum, & investituras Episcoporum: *Ibidem c. vota. §. Princip. & cap. in Synodo*. Postea *Leo VI.* ius idem *Orthoni I.* *Theutonorum regi* eiusque successoribus dedisse & confirmasse dicitur. *Ibid. cap. in Synodo*: nempe vt quod habebant ex potestate regia id iam precario & beneficio Papæ tene-
re viderentur,

Atqui

Atqui mox rursus id successoribus Imperatoribus astu extorserunt Pontifices. Nam *Stephanus Papa* voluit saltem presentibus legatis Imperatoris eligi: *c. quia sancta.*

Gregorius I V. etiam illis inconsultis electionem fieri voluit: *cap. cum Hadrianus.* Tandem fingit *Gratianus*, *LUDOVICUM* piū renunciaſſe ſuo iuri, & *Paschali* Papæ atque Romanis electionem Pontificum liberā reliquiſſe: *c. Ego Ludovicus: & cap. Sacrorum Canonum.*

Sed primo hoc figmentum non cohæret. Quomodo enim *Papa* dare Imperatori ius potuit, quod ipſe non habuit? aut quomodo ex resignatione *Ludovici* habere id potuit, cum etiam poſt *Ludovicum* illud *Orthonem I.* habuiſſe fateatur *Gratianus*? *ibidem c. in ſynodo.*

Secundo resignatio iuris, quod poteſtatis architectonicæ eſt proprium, à nullo Imperatore in præiudiciū ſucceſſorum fieri potuit: *l. 5. Cod. de legibus Prin. Nullum pactum conventionum contractum inter eos videri volumus ſubſecutum, qui contrahunt lege contrahere prohibente.* At prohibet lex contrahere & renūciare iuri in fraudē tertij.

Tertio, omnes Imperatores ſubſequentes uſque ad *Ludovicum IV. Bauarum* pro hoc iure Pontifices oppugnaverunt.

Denique, ſi ex resignatione Imperatorum id ius habent Pontifices, non igitur iure diuino aut vi ſedis apoſtolicæ id habent. Ita conſeſſio Imperatorum baſis erit iuris Pontificij in hac parte.

QVINTVM, quod Principis ſit ſcholas erigere & conſeruare, dubio vacat. Conſtitutio enim *Fridertci* de ſcholaribus inſerta Codici, *ne filius pro patre.* id docet, ubi Imperator dicit, ſe magiſtris & Episcopo ſuper ſcholares iuriſdictionem dediſſe. Hinc Academia florentiſſimæ Imperatorum & Principum ſunt inſtituta vetera & recētia.

SEXTVM, denique, quod Principis ſit iudicia Eccleſiaſtica extraordinaria, hoc eſt, conuentus & Synodos Eccleſiaſticorum prouinciales, nationales, & vniuerſales indicere, conuocare, moderari, iisq; præſidere aut præſides dare.

Primo praxis Eccleſiæ veteris confirmat.

DAVID conuocauit ſacerdotes ad reducendam arcam *1. Chron. 13. verſ. 12.* & aliud concilium habuit iam ſenex ad ordinandos ſacerdotes & *Leuitas 1. Chron. 23. 1.*

SALOMON idem fecit in dedicatione templi 1. Reg. 8.

EZECHIAS 2. Paral. 29. 4. Iosias 2. Reg. 23. ver. 1. 2. &c.

Deinde, illorum est conuocare Synodos, quorum auctoritati omnes Christiani parere debent: *patet*: quia convocatio non potest fieri absque auctoritate. At Regum & Principum auctoritati omnes parere debent etiam episcopi, teste Chrysostomo. Ergo &c.

Tertio ante *Constantinum M.* nulla celebrata leguntur concilia generalia: Deinceps verò omnia indixerunt Imperatores Christiani: Ergo habuerunt ius conuocandi.

NICENVM est indictum à Constantino *Ruff. lib. 10. cap. 1. Euseb. libr. 3. cap. 6. de vita Const. Socrat. lib. 1. cap. 6. histor. Theodoret. lib. 1. cap. 7. & lib. 2. cap. 4. historia. Sozom. lib. 1. cap. 17. Item TYRIVM Euseb. de vita Const. lib. 4. cap. 41. Quin eidem Niceno Constantinus praesedit gubernator? Sozom. lib. 1. cap. 19.*

CONSTANTINOPOLITANVM I. à Theodosio seniore est celebratum: *Theod. lib. 5. cap. 7. 9. Socrat. lib. 5. cap. 8. Sozom. lib. 7. cap. 7.*

EPHESINVM I. à Theodosio Iunior: *Euagr. libr. 1. cap. 2. 3. in quo Cyrillus quidem primas habuit partes, Imperatoris & Synodi voluntate: & Coelestinus P. per legatos interfuit: sed neuter conuocauit: liberatus de Concil. Eph. I. eo epistol. 12.*

CHALCEDONENSE à Marciano Imperatore *L. 4. nemo Cod. de sum. Trinit. LEO P. epistol. 43. 53. testatur, se non potuisse concilium conuocare, sed hoc esse Imperatoris.*

CONSTANTINOPOLITANVM V. I. Sub Constantino & Agathone. sess. 12. conueniente quoque sancto & vniuersali concilio, quod per Imperialem sanctionem congregatum est, &c.

IUSTINIANVS *Novell. 123. cap. 10. Iubemus unumquemque Archiepiscopum singulis annis synodos celebrare: episcopos ad se conuocare: Nou. 131. cap. 1. sancit quatuor conciliorum regulas obtinere vim legum, Ibid. c. 2. de sessionibus patriarcharum in Synodis sanctiones facit. Nouell. 137. cap. 7. dat sanctionem de synodis celebrandis, & mandat praesidib. prouinciarum, vt cogant Metropolitae synodos congregare, & omnia implere, quae de synodis per praesentem legem, inquit, iussimus.*

CAROLVS M. in Gallia quinque concilia prouincialia & vnum

& vnum generale, non consulto Pontifice Romano celebravit. *Nilus* contra primatum Papæ, ad Papam hanc curam spectare negat. *Æneas Sylv.* l. 1. de Concil. Basil.

CONSTANTIENSE *Sigismundus* Imperator conuocauit: fatente Gregorio 22. in resignatione, sessio. 14. pag. 1071.

Denique *Socrates* proæmio lib. quinti histor. testatur palam: ex quo tempore Imperatores Christiani esse cœperunt, negocia Ecclesiastica ex illorum nutu pendere, & maxima concilia de eorum sententia conuocata fuisse & adhuc conuocari.

Hæc & alia id genus confirmant satis, Reges Christianos ius conuocandi & gubernandi synodos habere, & quamdiu per tyrannidem Pontificum licuit, legitime exercuisse.

Ad hæc omnia *Stapletoni* tria excipere animaduerto.

Primò, dicit; Aliam esse potestatem iuris, aliam facti. Principes & Reges veteres & Christianos in causis circa fidem & religionem habuisse quidem & habere potestatem facti, sed non potestatem iuris *Notab.* 7.

Sed vtrumq; falsum est. Nam distinctione potestatis in iuris & facti si quis negauerit, quomodo probabit? quia vt factum sine iure est præuaricatio: sic potestas facti præuaricatio est potestate iuris destituta. Vtut vero se habeat distinctio, falsum esse, quod Principes pij absq; potestate iuris sint circa Ecclesiastica, ex demonstratis ad prop. VIII. satis patet. Ex *Gratiano* id habent, qui definit *dist.* 96. constitutionum Imperialium circa Ecclesiastica nullam authoritatem esse debere. Sed quis *Gratianum* iudicem fecit?

Secundò dicit: Pios principes Christianos in causis Ecclesiasticis multa fecisse ex zelo & pietate, non ex Imperio & potestate, ad pacem externam Ecclesiarum conseruandam, non ad Ecclesias ipsas disponendas: *Notabilis* 10. Atqui nec zelus laudabilis, nec pietas verè dicitur, sed *ωρπίτια*, vel *πολυωργυσμὴν* appellari meretur, quicquid præter officium sine iuris potestate à magistratu vel à priuatis admittitur. Si igitur ex pietate & zelo bono Ecclesias curarunt Christiani imperatores, utique non absque potestate iuris & præter officium id fecerunt. Et esse aliud officium Principis, aliud officium

Principis Christiani, præcognito VII. & argumento II. ostensum est. Plurima autem eorum, quæ fecerunt, non modò ad pacem conseruandam, sed etiam ad Ecclesias disponendas pertinere, res ipsa loquitur.

Deniq; dicit: Cõstitutiones Iustiniani Imperatoris circa causas Ecclesiasticas nõ esse leges aut sãctiones Ecclesiasticas aliquid definientes, ordinantes, aut præscribentes circa fidẽ, religionem & cultum &c. Sed esse meras executiones præcedentium Canonum: *Ad argu. 13. pag. 280.* Sed hoc nec omninò verum est, neque nobis obstat.

Primo enim tamen si Imperatores non definiuerunt, aut præscripserunt nouã fidem aut cultum: (hoc. n. nec Imperatoris est nec episcoporum) tamen ordinarunt, definiuerunt, ac præscripserunt episcopis, vt conuenirent, cõtrouersias religionis ab hæreticis excitatas iuxta scripturas sacras seu apostolicas expositiones (vt Martianus lege *Nemo*, loquitur) discuterent, fidemque orthodoxam Canonibus certis explicarent, quos potestate regia Imperatores Ecclesiis ipsisque Episcopis tenendos promulgarunt. Hoc verò est illud, quod de iure regie potestatis circa fidem esse præcognito II. & III. dicitur, & propositione VIII. nos asserimus.

Deinde, falsum est, q leges Ecclesiasticas non præscripserint. Expresse enim vocãt leges, & leges suas, & leges diuinas: vt Imperator Iustinus l. 44. *ad Mœnã Patriarchã de monachis & monasteriis separandis Co. de Episcopis & clericis dicit*: ne protrahatur & observatio tñs diuinae apõr tauñs vopõderias diuina nostra huius legis. Et esse leges Ecclesiasticas negari nõ potest. Sunt. n. de reb. Ecclesiasticis ad Ecclesiasticos sancientes obedientiã sub pœna: vel circa ipsam fidẽ canonib. præcedẽtib. definitam: & sic Principis est sancire leges de fide: sicut erat A sã regis sancire hanc legem de fide: *si quis non quaesierit Dominum Deum Israelis moriatur* 2. Par. 15. 13. vel circa œconomiam & disciplinam nullis Canonibus prius definitam (cuius generis plurima in præallegatis legib. continentur) & sic est Principis, sancire leges de œconomia Ecclesiastica, hoc est de episcopis & clericis eligendis, ordinandis, arguendis, corrigendis ac deponendis, si officium non facere aut preuaricari cognoscantur. Vnde *Eusebius l. 3. de vita Const. cap. 23. Constantinus Episcopis ea quæ ad Eccle-*
siarum

fiarum commodum spectabant prescriberebat. Et sanè tot Canonum repetitionibus & legibus causam maximè præbuisse episcoporum ignauiam & inscitiam ex Nou. 137. constare potest. Ibi. n. Imperator præfatur, ad legē de ordinatione episcoporum & clericorum denuò auctoritate regia sanciedam se cōpelli variis interpellationib. cōtra clericos, monachos & episcopos quosdam, ut qui secundum Canones diuinos minimè uiuerent, adeò etiam flagitiosè rudes essent, ut nec ipsam Eucharistia & sacri Baptismi orationem tenerent aut scirent. Quis hinc nō intelligat Imperatoriæ potestatis esse, nō modo orthodoxā fidem promulgare, imperare, atq; tueri: sed etiam episcopos in ordinem cogere: idq; non modo ex zelo & pietate, sed etiam ex officio & imperio? Habemus argumēta & vindicationem orthodoxæ sententiæ. Sequitur

Notatē clericū.

SOLVTIO ARGVMEN-

TORYM STAPLETONI

papistæ.

Ad argumenta contraria respondetur primò generatim, deinde speciatim.

Quærit aduersarius, an in Principe laico sit potestas Ecclesiastica? RESP. Potestas Ecclesiastica dupliciter dicitur, ppriè vel impropriè, seu interna & externa: quæ distinctio ex memorabili dicto Constantini M. ad episcopos petitur: *Vos estis Episcopi in Ecclesia: Ego extra Ecclesiam seu tēplum episcopopus à Deo sum constitutus* Eusebius li. 4. c. 24. de vit. Const. Propriè dicta seu interna, quæ ab Ecclesiasticis Ecclesiasticè in Ecclesia exercetur docēdo, soluēdo, ligando, administrando sacramenta &c. in Principe laico non esse conceditur, iuxta præcognitū III. & de hac sola argumenta aduersarij consistunt. Impropriè dicta seu externa potestas Ecclesiastica est potestas *νομοθετική*, q̄ circa Ecclesiasticas res & personas extra templū ciuilitè exercetur iuxta præcognitū V. Hæc in principe laico esse asseueramus, iuxta propositionē VIII. hætenus confirmatam: & sic argumenta aduersarij negamus, ac respondemus ad singula.

AD PRIMVM: quod ouium nulla sit iurisdictio in grege, *Responsum* est supra dub. I. ad VI.

Primò nulla est consequentia à propria ad figuratā vel contrā: & Hieron. in 13. cap. Matth. rectè dicit, parabolas ad auctoritatem dogmatum non proficere,

Secundò, distinctione maioris: oues non habent iurisdictionem in grege, quatenus sunt oues: habet verò, quatenus etiam sunt pastores. At principes sunt oues in Ecclesia quantum ad potestatem Ecclesiasticam propriè dictam: debent enim regi verbo, non regere verbum: non verò sunt oues in Ecclesia, sed pastores in grege, quantum ad potestatem Ecclesiasticam improprie dictam, hoc est, in quantum sunt principes Christiani *νομοθεσιαν* architectonicam habentes. Sic enim debent regere Ecclesiam & Ecclesiasticos, nõ regi ab illis: iuxta sententiã Apostoli: *Est minister Dei tibi in bonũ. Et: Oportet subijci potestatib. non modo propter iram, sed etiam propter conscientiam.*

Ad *SECUNDVM*: quòd potestas Ecclesiastica toto genere distincta sit à politica: & quod patres Imperatorib. illam nunquam concedere voluerint *Respond.* Hic duo media coniunguntur. Quantum ad *prius* de discrimine potestatis ciuilis simpliciter dictæ, & Ecclesiasticæ internæ, datur minor & totum argumentum, iuxta præcognitum VI. De potestate verò ciuili architectonica, & Ecclesiastica externa minor est falsa. Non enim differunt toto genere, sed subalternantur, iuxta præcognitum IV. Quantum ad *posterius*, aut Hosij, Leontij, Athanasij, Hilarij, Ambrosij sententiæ de potestate Ecclesiastica intranea accipiuntur: & sic rectè Imperatorib. eam competere negant, iuxta præcognitum VI. Aut si de Ecclesiastica extranea loquuntur, in doctrinam Apostoli incurrunt: *Omnis anima subiecta esto potestatibus supereminentibus. Est minister Dei tibi in bonum:* Et tunc authoritas Patrum aduersus Apostolum nihil valet: neq; testimonium eorum in propria causa valere potest: Sed plus creditur *Chrysostomo* Episcopo, Episcopos potestatibus subiicienti. *Præterea* verba Hosij & Hilarij habere hyperbolen cum prima propositione ab aduersariis concessa pugnantem ex prædictis patet. Nihil igitur potestati ciuili circa *θεσαν νομοθεσιαν* diuinam legislationem, vt Imperator Iustinus vocat, præiudicant.

L. 44. C.
de Epi-
scopis &
clericis.

Ad *TERTIVM*: quòd Imperatores Christiani nunquam sibi tribuerint iudicium de doctrina fidei: nec Ecclesia id eis vnquam tribuerit: *Respond.* De iudicio absoluto circa doctrinam fidei, datur totum. Id enim eis non competere præcognito III. constat. De iudicio *cogni-*

cognitionis, discretionis, directionis, definitionis, ac promulgationis circa doctrinam fidei iuxta Scripturas sacras exercendo, vel Episcopis imperando, totum negatur.

Constantinus certè iudicium de controuersia Arriana sibi sumpsit, & fecit nō vno modo: Nā *primò*, Episcopos imperatoria potestate ad synodum tanquam ad iudiciū extraordinarium Ecclesiasticum coëgit. *Euseb.* l. 3. cap. 12. de vita Constant. C. *Omnes vos absque mora accerseram.* *Theod.* lib. 5. cap. 9. *Deinde* causam discutere præcepit: *Tertiò* legem iudicij, & sententiæ ferendæ sacras Scripturas præscripsit. *Quarto* tanquam vnus eorum vnà iudicauit, iudicium promulgauit, promulgatum legibus ac pœnis sanxit, quæ omnia certè sunt iudicis. Testatur de his *Eusebius* de vita Constant. lib. 3. cap. 10. & seqq. *Ibidem* Constantinus vocat se Episcoporum conseruum: & cap. 16. *Ipse tanquam vnus è vestrum numero: non enim recusabam, &c.* *Theodore* lib. 1. cap. 3. hist. sic verba fecit Imperator ad Episcopos: *Libri Euangelistarum & Apostolorum, quin etiam veterum Prophetarum oracula euidenter nos docent, quid de diuino numine sentiendum sit. Omni igitur seditiosa contentione depulsa LITERARVM DIVINITVS INSPIRATARVM TESTIMONIO res in questionem adductas dissoluamus.*

Idem Impp. successores fecerunt variis synodis cogendis & dirigendis, & quidē ideo, quod Episcopi opinionibus dissiderent, fidē ac pacem turbantes. Quod si Episcopi in synodo Ecclesiam repræsentāt: & illa omnia imperatoribus tribuerunt: vtique Ecclesia iudicium de doctrina fidei legitimè faciendum Imperatoribus tribuit. Hinc *Imperatores* iudicia synodica de fide, de paschate, &c. quasi sua iudicia, & suas leges promulgarunt, vt suprà pater.

Ambrosij exemplum, nolentis corā Imperatore tueri fidem orthodoxam contra Auxentium, est facti non iuris. Et facti rationes parum videntur firmæ.

Recusat *Primò*, quia Episcopus non debeat iudicari à laico. Atqui non vt à laico iudicaretur, sed vt coram laico fidem tueretur, vocabatur. Hoc verò nemo pius recusare debet ex præcepto Apostoli 1. Pet. 3. 15.

Deinde absurdum ait, Episcopum discere à laico.

Atqui ne hoc quidem quærebat. Nec tamen absurdū, si Episcopus sit laico indoctior: vt Iustinianus Nou. 137. queritur, adeò indoctos fuisse suos quosdam Episcopos, vt ne quidem orationem Eucharistiæ & baptismatis tenerent. Num tales asinos nemo laicus docebit? Princeps non coget in ordinem?

Tertio Constantinum dicit Sacerdotibus liberum dedisse iudicium, nullas leges præmisisse in concilio Niceo. At neque hoc faciebat ad rem: nec omninò cū historia congruit. Nam quod Constantinus Episcopos lege Scripturarum Sacrarum tanquam vnica fidei norma circumscripserit, ex Theodoro patet.

De dicto Athanasij idem iudicium.

Quod ex *dist. 96. C. satis euidenter*, illicitum sit Imperatori Ecclesiasticis se immiscere tractatibus: de munere Ecclesiastico verum est: de cura archiectionica circa Ecclesiam & Ecclesiasticos, cum Apostoli doctrina non consistit.

Ad omnia verò id genus Imperatorū dicta & facta verè pertinere potest distinctio aduersarij *notabili* X. pios principes in causis Ecclesiasticis multa dixisse ex pietate, nō ex officio: ad reuerentiam ministerio conciliandam, non ad potestatem suam negandam.

Ad QVARTVM: q̃ posita hac potestate vnitas religionis cōseruari nō possit. *Resp.* vel falsa minor, vel fallacia est accidentis. Neque. n. religio pēdet à principis decreto aut nutu simpliciter: Quoniā si circa bonū ciuile princeps alligatus est iuri & legibus, quātò magis circa bonū religionis alligatus erit verbo Dei, vt patet præcognito III. Iuxta hoc igitur de religione disponere Princeps tenetur: & Princeps bonus ac pius semper hoc faciet: & ita semper manebit religionis vnitas. Quòd si Princeps degenerabit, & veram religionem cum falsis cultibus commutabit, quod Reges Iudaici sæpe fecerunt, id fiet ex accidenti, non culpa, sed abusu potestatis.

Ac solet id contingere cū Princeps vel non rectè educatur, vel rectè educatus falsa doctrina, prauis consiliis aut malis exemplis & consortio seducitur, vel pietate & precibus Ecclesiæ in via veritatis apud Deum non sustentatur, sed propter populi peccata cōtemptus aut sp-

titus vertiginis super principem, super sacerdotes, & super sapientes eius à Deo irato effunditur. Potest verò *Ies. 19. 14* caueri, si hæc mala contrariis studiis depellantur.

Cæterum, quod non per se sed per accidens Principis potestas *υποδετική* unitatem & puritatem fidei destruat, patet *primò*: quod eâ positâ periculum illud etiam potest non poni: si nimirum & Princeps vera pietate & religione rectè à teneris imbutus sit: Orthodoxis Doctorib. pijs consiliarijs ac fidis ministris aures præbeat, Deum ipse timeat, precibus Ecclesiæ & pietate subditorum apud Deum subleuetur.

Patet *secundò*, quod potestate tali non posita, periculum illud tamen poni potest. Nam ex hypothesis aduersarij in veteri Testamento potestas Ecclesiastica non fuit penes reges: sed penes solos sacerdotes, & tamen temporibus Iudicum & Regum unitas fidei & puritas religionis minimè stabilis fuit, sed culpa maximè Sacerdotum & Pseudoprophetarum (quod conciones propheticæ liquidò testantur) perpetuò vacillauit. Quid? Si creditur aduersario, Christiani Imperatores nunquam sibi tribuerunt talem potestatem, nec Ecclesia eis tribuendam vnquam iudicauit: Et tamen unitas fidei perfidia & ambitione Episcoporum æquè sub Imperatoribus orthodoxis Constantino, Theodosio, Martino, &c. atque sub Arrianis Constantio, Valente, &c. miserrimè lacerata fuit atque pessundata.

Patet *tertiò*, quod potestate nomothetica hac non posita in regibus, sed Sacerdotibus in solidum relictâ, periculum illud certò poni, & religionis puritatem quasi necessariò pessundari omnium seculorum experientia cōprobauit. Vnde enim in deserto cultus vituli, nisi quia Princeps Moses religionis custos abfuit, Pontifex Aaron infantiæ populi nimium indulgens fuit atque defecit? Vnde post *Iosua* fortissimi principis obitum religio in populo Israelitico ferè sicut Luna in singulos menses fuit mutata & adulterata, nisi quia regimen Ecclesiasticum soli Pontifices tunc moderabantur, rex verò non erat in Israele: sed quisque ex plebe & sacerdotibus faciebat, quod bonum sibi videretur: nemine existente, qui religionis curam feriam ageret: & sacerdotes in officio contineret?

Christiana verò religio sub Imperatoribus Christianis, nonne hinc adeò tam horrendis tempestatibus quasi-
sata, atque hæresibus deprauata fuit, quod plerique Im-
peratorum ab Episcopis ita edocti vel persuasi curam re-
ligionis & fidei ab officio suo alienam ducerent: Epi-
scopi verò nimia Principum indulgentia abusi ^{νομὸθετικῶν}
Ecclesiasticam: sibi solis venditarent, interim ambitione,
inuidia, & auaritia inter sese certarent, calumniis apud
Imperatores factionibus, opinionibus, atq; decretis con-
ciliorum contrariis, mutuisque anathematismis, deie-
ctionibus & expulsionibus Ecclesiam perturbarent.

*Argumē-
ti inuer-
sio.*

Denique vnde Pontificis Romani tyrannis exordium,
incrementa & colophonem accepit, Christianæ autem
fidei vnitas & puritas in Papatu profligata iacet, nisi ex
hoc fonte, quod Papa potestatem ^{νομὸθετικὴν} circa Eccle-
siastica Imperatoribus primum orientis, tandem & occi-
dentis astu & vi excussit, sibi soli omne ius religionis
rapuit, & se iudicem fidei in Ecclesia solum constituit: ut
nunc vnitas in perfidia, conformitas in idolomania An-
tichristiana per totum Papatum vigere possit. Potius
igitur in contrarium hinc conficitur argumentum: Po-
testate Ecclesiastica nomothetica posita in solis Episco-
pis & non impiis principibus vnitas & puritas fidei nun-
quam diu stare potuit, nec stare potest: Ergo non solis
Episcopis relinquenda, sed cum piis principibus diudi-
canda est.

Ad QVINTVM, quod ad legitimam successionem re-
gis requiratur eiusdem religionis professio vel non. *Re-
spond.* Est dilemma utroque pede claudum & ineptum:
quia in priore est fallacia à secundum quid: in posteriore
fallacia non causæ: quod sic patet.

*Deut. 17.
1. Sam. 2.
1. Sam. 15.*

Legitima successio est, quæ fit iuxta leges, seu quæ legi-
bus est consentanea. Leges vel diuinæ sunt vel humanæ.
Diuina lege nulla successio est legitima seu Deo placens,
nisi cum vera religione coniuncta, sic dicitur: *Rex le-
gat in libro legis: ut faciat & custodiat eas. Honorantes me
honorabo. Quia reiecisti me, ego reieci te, ne sis rex Israe-
lis.* Neque hinc sequitur incommodum aut rebellio: quia
fideles, ut sunt ciues, non modò diuinis legibus, sed et-
iam ciuilibus, magistratui ciuilitè obligantur. Iuxta ci-
uiles verò leges & consuetudines successio legitima est
vel

vel hæreditaria, vel *μεγαλειος* per electionem.

Hæreditaria successio à religione non pendet, & ideo religio vera vel falsa ad eam nihil confert. Vt Manasse impius filius non minus legitimè succedit pio patri Hizkiæ in regno, quàm Iosias pius impio Ammoni, aut pius Iosaphat pio Asæ. Neque hinc sequitur, quod ineptè infert aduersarius eos in iurisdictione *νομοθετικῇ* circa Ecclesiastica succedere non posse, eò quòd in Ecclesiastica potestate non succeditur nisi in eadem religione succedatur. Aliud est enim iurisdictione *νομοθετικῇ*, de qua nos, aliud iurisdictione Ecclesiastica, de qua aduersarius loquitur. Aliud item potestas Ecclesiastica, aliud religio. Potest in hac quis succedere, qui in nulla iurisdictione succedat, sed sit merè priuatus: & in illa potest esse successio sine ista: quia sic legibus.

In *arbitraria* successione cõditio religionis vel sancitur legibus, vel non. Si sancitur, vtique requiritur, nec legitimè succedit, qui non secundum leges succedit. Nec tamen si fiat talis successio ex parte illegitima, simpliciter est illegitima: & ideo rebellionibus ianua aperitur. Neque enim quæ per se bona vel neutra sunt, si facta fuerint, propter aliquod facti vitium rescindere licet, quando rescissio absque grauiore peccato nõ fieret, quale hic esset rebellio. Sic Saul non absque vitio populi postulatus rex fuit, nec tamen regi facto rebellare licuit. Sic multa matrimonia secundum aliquid illegitimè inchoantur, quæ consummata rescindere non licet. Debet autem vitium successionis in rege impio corrigi, non rebellionem, sed precibus ad Deum, qui corda regum habet in manu, & ideo defectum regis quantum ad religionem corrigere, hoc est, ex impio pium efficere potest. Est ergo fallacia à secundum quid: quia aliud est illegitimum simpliciter, aliud tale secundum quid. Quod si legibus conditio religionis non sancitur, non vtique requiritur, neque hic sequitur incommodum aduersarij, cum aliud sit successio in *νομοθεσίᾳ* circa Ecclesiastica, aliud successio in munere Ecclesiastico, quarum illa absque identitate religionis fieri potest inter homines, hæreditate vel consuetudine: ista absque identitate doctrinæ fieri non potest.

Ex hac porro ratione *Stapletoni* iurisdictione Ecclesiastica

Pontificis Romani funditus evertitur. Papa enim in doctrina Petro Apostolo non successit. Ergo nec in iurisdictione Ecclesiastica. *Antecedens* pater, quia Petri Apostoli & Papæ doctrina est contraria: quod inductione ostenditur.

Papa & Petri Apostoli doctrina contraria.

Petrus dicit cap. I. Deum ex misericordia nos regenerare in spem viuam per resurrectionem Iesu Christi: *Papa* dicit: Nos spem vitæ habere per bonorum operum merita.

Petrus hæreditatem in cœlis nobis non posse perire: *Papa*: posse perire.

Petrus: Nos in fide seruari ad salutem, & ideo salutis certos esse: *Papa*: Nos fide excidere posse, & ideo dubitandum esse.

Petrus: salutem animarum esse finem fidei: *Papa*: esse mercedem operum.

Petrus: nos esse redemptos nulla re corruptibili, sed solo pretioso sanguine Christi: *Papa*: peccata redimi indulgentiis, tabulis, plumbo, & pecunia.

Petrus cap. II. hostias nostras esse spirituales precum & obedientiæ: *Papa*: hostiam Christianorum esse missam.

Petrus: Omnes fideles esse regale Sacerdotium: *Papa*: solum clerum esse sacerdotium, fideles alios esse laicos.

Petrus: iubet omnes subiectos esse potestatibus: *Papa* potestates vult subiectas habere.

Petrus, solum Christum esse Episcopum animarum: *Papa*, se esse vniuersalem episcopum.

Petrus cap. III. vult vxores subditas esse maritis: Maritos honorem habere vxoribus: *Papa* episcopis vxores non permittit sed eripit.

Petrus, Christum semel esse passum & oblatum pro peccatis nostris: *Papa* Christum quotidie in Missa pro peccatis viuorum & mortuorum offerri.

Petrus: Christum in spiritu diuinitatis olim temporibus Noë, prædicasse incredulis, qui nunc sunt in carcere inferni: *Papa* Christum sua anima descendisse in limbum inferni, & patrib. ibi prædicasse, indeque eos eduxisse.

Petrus: baptismum internum seu bonæ conscientie nos seruare: *Papa*: aquam baptismi vi supernaturali impressionibus impressa, abluere peccata, & peccatum originis non solum instar nouaculæ foris abradere: sed

sed etiam instar rutri intus radicitus euellere.

Petrus: Christum profectum in cœlos ad dextram Dei regnare: *Papa* Christum in Missa sub speciebus crustulæ contineri.

Petrus cap. IV. iubet in Ecclesia neminem loqui nisi eloquia Dei: *Papa* eloquia traditionum humanarum, & sua decreta.

Petrus crucem & afflictiones fidelibus proponit: *Papa* florentem fortunam & potentiam in mundo notam Ecclesiæ facit.

Petrus: ne quis sit ἀλλοτρίοτις: *Papa* non contentus Episcopatu suo alios omnes sibi rapit.

Petrus cap. V. vocat se σὺν ἀποστόλοις: *Papa* se principem Episcoporum.

Petrus inquit *precor vos*. *Papa*, districtè vobis præcipio.

Petrus iubet omnes pastores pascere gregem: *Papa* suum solius esse pascere, id est, regnare.

Petrus vetat pastores esse ἀρχιερείς: *Papa* argento vendit cœlum, terram, purgatorium, inferos.

Petrus: Non ut dominantes Cleris: *Papa*, Ego sum Imperator: Mihi data est omnis potestas in cœlo & in terra. Tu es omnia & super omnia; Tibi data est omnis potestas, acclamabant patres Iulio Papæ in Concilio Lateranensi. Bonif. 8.

Petrus: Christum vocat Principem pastorum. *Papa* se vocat œcumenicum principem non modò pastorum, sed & regum ac monarcharum.

Petrus: Omnes inuicem subiiciamini. *Papa* à nemine iudicatur, &c. Ex quibus patet Papam Petro in doctrina non succedere, sed repugnare: & ideo non iurisdictione Ecclesiastica successorem eius esse.

Ad SEXTVM: quòd Principes seculares, quia non habent ius administrandi Sacramenta non possint etiam habere νομοθεσίαν circa Ecclesiastica. *Respond.* Maior ommissa est falsa: quia potest νομοθεσία seu potestas Ecclesiastica externa stare in Principe sine potestate Ecclesiastica interna: iuxta præcognitū VI. Etsi enim Princeps non possit munia Ecclesiastica obire: potest tamen aliis ea obeundi potestatem facere iure νομοθετικῇ, quod circa utrumque bonum subditorum habet: ut sacerdotes quidem sint Episcopi in Ecclesia & in cultu Dei exequendo: ipse vero

sit Episcopus extra Ecclesiam in cultu Dei constituendū & defendendo : sicut *Constantinus* de se dicebat Episcopis in conuiuio : *Vos Episcopi estis in Ecclesia seu templo* Ego verò Episcopus extra Ecclesiam seu templum à Deo sum constitutus: *Euseb. de vita Constant. lib. 4. c. 24.*

In probatione potest negari *minor*, quia potestas *νομιθετική*, & prædicare, baptizare non habent se, vt maius & minus in eodem genere, quod patet per argumentum secundum aduersarij : tametsi potestas *νομοθετική* & potestas Ecclesiastica externa rectè dicantur se habere subalternatè, vt totum & pars ex præcognito IV. Verum concessa *minore maior* vniuersaliter negatur quod cui non licet minus, ei nec licere possit maius. Potest enim minus alicui non licere per defectum vel iuris, vel facultatis, vel dignitatis, cui liceat maius in eodem genere, vt est præcognito VI. Non licet Principi alienare res ciuium : licet tamen alienandi res suas ciuibz potestatem facere aut inhibere. Non licet Episcopo manibus propriis aliquem cædere *dist. 86. cap. non liceat*. Licet tamen cædendi aliquem, qui sit reus, potestatem aliis facere, &c.

Ad SEPTIMUM, quòd quia Principes non possunt infallibiliter iudicare de religione, nulla eis competat potestas Ecclesiastica. *Respond.* I. Maior est falsa & fallacia non causæ. Causa enim potestatis Ecclesiasticæ vel ciuilibz conferens vel adimens non est facultas iudicandi vel non iudicandi : sed officium seu vocatio: tametsi facultas iudicandi ad potestatis perfectionem requiratur: alioqui sequeretur, omnes qui possunt iudicare de religione, aut de ciuilibz, etiam habere potestatem Ecclesiasticam, vel ciuilem, quod de priuatis est falsum: contrà, qui non possunt iudicare, aut certò & infallibiliter iudicare de rebus non habere potestatem : quo posito nec pueri aut minores, qui certò iudicare nondum valeant, in regia potestate succedere non possent, quod est contra iura & obseruantiam: Manasse enim duodecimo, Iosias octauo ætatis anno regnum adiisse leguntur, &c. nec vllus alius Rex ciuilem iurisdictionem sustinere posset : quia nullus ne in ciuilibz quidem adeò certò & infallibiliter iudicare potest, quin aliquando à iure aberret : Quin imo nulli Episcopo potestas Ecclesiastica competeret, quia nullus post

post Apostolos repertus est, qui solus de verbo Dei & vero eius sensu per omnia certò ac infallibiliter iudicandi facultatē haberet, aut arrogare sibi præsumeret, id quod doctissimorum Patrum ingenua confessio testatur, in multis siquidem omnes vel ignorantia vel errore hæsisse aut lapsos esse res ipsa loquitur. An enim quisquam Episcoporum aut Iesuitarum nostrorum Augustino doctior? Et hic tamen *non solum* inquit *in alijs innumerabilibus rebus multa me latent, sed etiam in ipsis sanctis scripturis multò plura nescio quàm scio.* August. epistol. 119. cap. 21. ad Ian. Vide etiam dist. 6. cap. *noli meis, & c. negare. & c. ego solis & c.* Ita maiorem falsam & absurdam esse constat.

Si excipiat aduersarius, tamen si nullus episcoporum de singulis apicibus scripturæ, ut de visionibus Ezechielis, Zachariæ, Iohannis & c. & de sensu obscuriorum scripturæ locorum certò ac infallibiliter iudicet, posse tamē ac debere singulos, ac multò magis vniuersos in concilijs de ijs, quæ pertinent ad fidē salutis & disciplinā ecclesiæ, certò ac infallibiliter iudicare: *Respondeo*: Idem etiā piū Principem præstare posse ac debere, ut tum per se ipse, tum opera studio & consilio piorum atque eruditorum Theologorum in Senatum adhibito ex sacris scripturis discat, cognoscat, ac iudicet, quæ vera quæ falsa sit Christianæ fidei doctrina, veram in Ecclesijs suis sonare faciat, falsam eliminat, quæque circa disciplinam, officia & iudicia Ecclesiastica pro temporum & locorum circumstantijs ad ædificationem faciant, prouideat atque disponat. Sic igitur secundo loco etiam *minor est falsa*, quod pius princeps de doctrina salutis certo & infallibiliter iudicare non valeat.

Rationes contrariæ aduersarij omnes sunt falsæ & petitiones principij.

Nam I. falsum est, quod ad tale iudiciū Princeps nō sit vocatus, cum sit minister Dei, vocatus ad hoc, ut omne bonū subditorum promoueat. At nō poterit bonū spirituale promouere, si non possit habere de eo iudicium.

II. Equè falsum, quod Princeps pius iudicium discretiui, & sensus exercitatos in Scripturis habere non possit: cum plurimi hodie tam principes quàm priuati laici in Ecclesijs Christianis de religione & fide

Concil.
Constan.
Sess. II. p.
1060.

argutissimis sophistis & Iesuitis in Papatu longè dexte-
rius iudicare atque differere valeant. Quod aliqui rudio-
res sunt vel esse volunt, facti, id est, non iuris: quod pote-
stati nomotheticæ accidit, sed non præiudicat magis
quàm ex aduersarij sententia asinina illa quorundam e-
piscoporum ruditas, quam Iustinianus Imperator Nou.
137. in præfat. accusat, episcoporum potestati præiudica-
uit, aut quam Pont. Rom. infallibilitati præiudicauit (ve-
rissimè autem præiudicauit) Iohan. XXIII. nefaria im-
pietas, quam Concilium Constant. damnauit art. 67. his
verbis: *Quod dictus Iohan. Papa XXIII. sæpe & sæpius
coram diuersis praelatis & alijs honestis & probis viris per-
tinaciter Diabolo suadente, dixit, asseruit, dogmatizauit &
assiruxit: vitam æternam non esse, neque aliam post hanc:
quin imò dixit & pertinaciter credidit, animam hominis
cum corpore humano mori & exstingui ad instar animalium
brutorum: dixitque, mortuum semel esse etiam in nouissimo
die minimè resurrecturum, contra articulum de resurreccio-
ne mortuorum.* Hactenus acta concilij. O infallibilem iu-
dicem verbi Dei & sensus scripturarum! Papa creat epi-
scopos vagiētes in cunis, pueros, milites. Exprobrat hoc
Romanis Bernardus epist. 41. *Scholares pueri & impube-
res adolescentuli ob sanguinis dignitatem promouentur ad
Ecclesiasticas dignitates, & sub ferula transferuntur ad
principandum presbyteris.* Vide, quæ ibi de avaritia & ex-
pilationibus Romanis sequatur. O egregios fidei iudices!

III. Ratio est mendacium geminum impudens vtrum-
que. *Vnum*: quòd piis principibus & laicis non etiam sit
promissus spiritus veritatis: Nunquid enim ad laicos nō
pertinet, quod dicitur: omnes erunt *docti & sancti*? *Alterum*,
quod Ecclesiæ magistris. h. e. praelatis & Iesuitis & quidē
solis, sit promissus spiritus infallibilitatis: quod si verum
esset, aut praelati omnes essent simpliciter infallibiles, aut
spiritus veritatis aliquando eos falleret, quorum vtrum-
que falsum: aut spiritus veritatis non semper eos regit &
ducit, quod est verum.

Ad instantiam, quod si pij principes non habent me-
rum imperium in religione, sed sequi tenentur verbi di-
uini præscriptum & piorum Doctorum iudicia, non ha-
beant ideo veram potestatem: *Negatur consequentia*: quia
vera potestas, & merum imperium, quod nullis legibus

fit alligatum, non sunt idem. Manet verò potestas circa civilia licet in his princeps sit alligatus iuri & aequitati. Sic manet vera potestas circa Ecclesiastica, licet in his princeps sit alligatus verbo Dei: & iudicio piorum Doctorum inde prolato: vt patet præcognito III.

Ad OCTAVVM: quod posita hac potestate fides & religio funditus evertatur: *Respond.* Assumptio est falsa, & falsa ratione probatur. Neque enim doctrina cœlestis ex verbo Dei piorum principum cura & autoritate Ecclesiæ restituta docetur, recipitur, creditur propter edictum Principum, sed propter verbum Dei, seu propter auctoritatē diuinā, quam in se habet cœlestis doctrina. Quando princeps pius formam doctrinæ cœlestis è scripturis sacris haustam, firmatam & constitutam promulgat, non doctrina, sed promulgatio auctoritatem habet à Principe: neque enim Principis decretum facit, vt doctrina promulgata sit vera aut diuina & credenda: sed facit vt doctrina vera & diuina promulgata in Ecclesijs regni sui sola obtineat, falsa exulet. Nec quia à Principe promulgatur, ideò à subditis recipitur: sed quādo in Ecclesia à pastoribus docetur, auditur, cognoscitur, ex scripturis diuinis probatur, tum creditur: tunc. n. fides ex auditu; auditus per verbū Dei: quia per verbum S. Sanctus corda electorum mouet, illuminat & fidem ingenerat. Hanc autem fidem esse diuinam & infusam patet. Falsum igitur quod posita ea, de qua agitur, potestate ponatur tantum fides humana & acquisita.

Ad NONVM: quod posita hac potestate Principum, nō detur amplius hæresis aut schisma: *Respond.* Assumptio eiusque probatio est falsa vt prior: vel certè fallacia accidentis. Per accidens enim fit, vt hæreticus impugnās doctrinam cœlestem, cuius professionem liberam & sinceram Princeps in regno suo auctoritate nomothetica sanxit atque tuetur, aut schismaticus perturbans ordinem Ecclesiasticum eadem Principis auctoritate communitum crimen simul rebellionis aut læsæ maiestatis incurrat. Per se verò hereticus est, quia errores cum fundamento cœlestis doctrinæ pugnantes pertinaciter tuetur, aut schismaticus, quia Ecclesiæ vnitatē scindit, & scādala concitat. At, inquit, In Anglia sacerdotes papistici &

110 DUBIORVM EXPLICATIO

*Funda-
mentale
edictum
Anglicū.*

Iesuita à Regina supplicio affecti non hæreseos, sed perduel-
lionis damnati fuerunt. Verum est: sed non id firmat ar-
 gumentum: quia ibi singularis ratio. Pius V. Papa Regi-
 nam *Elisabetham*, heroinam æterna memoria celebrem,
 publica bulla hæreseos falsò damnatam regno deiicere
 tentauit, imperata subditis rebellionem, & Hispano regi a-
 nathematis executione. Id diploma cum anno LXX. su-
 perioris seculi quidā nobilis Papista *Iohan. Feltonus* Lō-
 dini ad concitandā rebellionem valuis templi affigere
 non dubitasset, moxque *Comes Northumbria* coniuratio-
 ne facta in Reginam arma sumpisset: ille quidē compre-
 hensus non hæreseos, sed perduellionis supplicium me-
 ritissimo adiit: iste verò cum coniuratis reginæ armis re-
 pressus maiestatis læsæ crimen merito etiā luit. Secutum
 est Reginæ edictum, quod vocarūt *Fundamentale*, vt Sa-
 cerdotibus & Iesuitis tanquam iuratis Papæ emissarijs
 atque incendiarijs venire in regnū doctrinæ Pontificiæ
 propagandæ causa simpliciter capitale esset, eò quod Pō-
 tificiam causam subditis cōmendare simpliciter perduel-
 lionē secum traheret. Hinc factum vt non religionis aut
 hæreseos Pontificiæ, sed manifestæ perduellionis pœnas
 iustissimè luerent tot Angliæ pseudomartyres, quorum
 historiam Iesuitæ authore *Aquipontano* Anglo sub titulo
cōcertationum Ecclesiæ Catholice in Anglia aduersus Cal-
 uino Papistas & Puritanos anno 1588. magno volumine
 prodiderunt: Vide historiam *Feltoni* par. 2. pag. 1.

Ad DECIMUM: quod Principes non sūt præpositi
 Ecclesiarum, quia non reddent rationem Deo pro ani-
 mabus subditorum.

RESPOND. I. Minor est falsa: Nam & magistratui dici-
 tur: *Quia dimisisti virum occisionis meæ, h. e, quem debuisti*
iussu meo occidere, de manu, erit anima tua pro anima ipsius
 1. Regum 20. 42. Et centies exprobratur Ieroboamo, Ma-
 nasse, aliisque impijs regibus, quod Israelē peccare fece-
 rint, atq; publicarum calamitatum authores extiterint:
 vt intelligatur minimè id esse impune laturus in Dei iu-
 dicio. Quod si igitur magistratus, cum sit minister Dei in
 subditorum bonum, minister eis fuerit in malum, & vel
 falsos cultus tolerando aut imperando, vel ad impia co-
 gendo, vel ad flagitia conniundo, vel quauis denique

ratione

ratione scandala ponendo salutē subditorū in discrimen adduxerit, utiq; pro animabus subditorum neglectis aut perditis nihilominus rationē Deo reddent, q̄ doctores pro auditorib. impia doctrina seductis, parentes pro liberis indulgentia perditis, praeceptores p̄ discipulis prava institutione corruptis. Non itaq; sequitur: pastores & doctores Ecclesiae reddēt Deo rationē pro animab. Ergo non etiam Principes. Vtriq; enim reddent: imò omnes reddent; licet aliter hi, aliter illi: quia aliter hi, aliter illi pro animab. vigilant, & animas vel seruant, vel perdunt: doctores per doctrinam, Principes per *νομοθεσίαν* & executionē. Sic nihil attinet contendere, de solis Ecclesiarū pastorib. nec ne dicat Apostolus Hebræor. 13. 17. *Obedite τοῖς ἡγούμενοις ἑμῶν ducib. vestris.* Omnino de illis loquitur ad literā: nam alios duces & vigiles animarū Ecclesia tūc nullos habebat: Sed non excludit alios Euangelij nutritios, pios Principes, quos etiam duces ad pietatē aliquādo habitura erat. Ut igitur in literalī praecepto: *Honora patrē & matrē:* est Synecdoche generis de omnib. superiorib. honorandis: ita & in isto. Et obserua *Stapletonum* hīc refelli à *Tānero* Iesuita, qui in colloquio Ratisbonēsi contra Hunnium expressē defendit: Etiam magistratus reddituros Deo rationem pro animabus subditorū. Vide locum in Protocollo Ratisbonensi Monac. pag. 109.

S'apletonus refellit à Tannero.

II. Sed & *maior* est falsa; quia habet fallaciā non causā, ut in argumento VII. Neque. n. reddere aut nō reddere rationem Deo pro alicuius anima, hoc est, salute non seruata, sed perdita (hoc enim phrasis significat) causa est potestatis Ecclesiasticæ, sed est consequens commune potestatis cuiusvis: imò nō tantū potestatis cuiusvis, sed & scandali aut læsionis quomodocunq; proximo illatæ. Nam non sibi Ecclesiarū pastores, sed & magistratus & parētes & praeceptores & œconomi & proximi quiq; reddent rationē Deo pro suæ fidei commissis: sicut dicitur: *Cui multum est commissum, ab eo multum reposcetur.* Quin & latrones stabūt p̄ animabus trucidatis in Dei iudicio in quibus tamen nulla fuit iurisdictio. Sed prior responsio per negationem minoris sufficit.

Ad VNDECIMUM: ab authoritatib. nostrorum Doctōrum. *Respond.* admitti fallaciam à secundum quid. Non permittunt nostri Doctores ecclesiasticam potestatem

regibus I. *internam*: ut defungantur ministerio in Ecclesia. II. *externam* circa Ecclesiastica omnimodam seu absolutam: quam non competere regibus in confesso est iuxta præcognitum III. & Proposit. VI. Hanc enim sibi sumebat *Nabucodonosor*, quem propterea *Melanchthon* reprehendit. Hanc *Lutherus* regibus nō permittit. Hanc etiam *Centuriatores* regibus competere negāt: quia esset tyrannis: *Magistratus*, inquit, *non præscribant religiones sibi: Non gignant novos fidei articulos.* Eam verò, pro qua nos disputamus, potestatem architectonicam circa Ecclesiastica eis ppriè conuenire, ibid. exemplo *Constantini Pogonati Imperatoris*, qui sextam Synodum œcumenicā Imperatoria authoritate indixit & gubernauit, magna huius facti celebratione luculenter confirmāt: Nec aliā esse sententiam *Caluini* locis ab aduersario allegatis ex Institutionis lib. 4. c. 20. s. 5. & 9. manifestū est: *Hoc quoque nomine, inquit, maximè laudantur sancti reges in Scriptura, quod Dei cultū corruptum, vel euersum restituerint, vel curam gesserint religionis, ut sub illis pura & incolumis floret, &c.* Vnde coarguitur eorum stultitia, qui vellent neglecta Dei cura eos iuri inter homines dicendo tantum intētos esse. Quasi verò præfectos Deus suo nomine constituerit, qui terrenas controuersias deciderent: quod verò longè grauioris momenti erat, ut ipse purè coleretur ex legis sue præscripto &c. *Caluinus* igitur rectè quidē licentiā quiduis de religione statuendi principib. competere negat: à cura verò religionis disponendæ, constituendæ, & custodiendæ adeò eos non arcet, ut etiam circa controuersias non modò terrenas, sed etiam Ecclesiasticas iudices ex Legis præscripto à Deo constitutos agnoscat.

Argumentorum Bellarmini Iesuita breuis solutio.

Ad I. Quod soli Episcopi sint principes in Ecclesia: magistratus vltimi. *Respon.* Est ridicula petitio principij. Assumit. n. in probatione commentitium Episcoporum principatum, de quo quæritur. *Probatio* ex psal. 45. cū sit allegorica, inepta & ridicula, verbo est indigna.

Ad II. & III. Quòd patres primum honorem tribuerint Episcopis: Episcopi reges iudicauerint: reges iudicare Episcopos noluerint: *Responsum* est argumento 1. & 3. Stapletoni.

Exemplū Martini, cui primas bibēdi partes *Maximus Imperator*

Imperator concessit, est ridiculum. Si enim hoc potestatem Episcopi in Imperatorem arguit: multò magis illud potestatem Imperatoris in Episcopos arguet: quod Maximus primus propinavit Martino, non Martinus Imper. Maximo: Quod item Constantinus M. in concilio Niceno in sella aurea primus confedit: *Euseb. lib. 3. cap. 10. de vita Const.* postea ut considerent Episcopis mādātum dedit, *Sozom. lib. 1. cap. 18. hist.* Quod etiam Constantinus causam Cæciliani & Donati Episcoporum iudicare potuit: Quòd deniq; Gregorius causam inter se & Ioannem Const. de titulo vniuersalis, iudicio Mauritiij totā permisit: *lib. 4. Epist. 32. Vide 25. q. 1. c. satagendum.* Bucerum ad Romanos pag. 488.

Ad IV. Ab vnctione & benedictione sacerdotali: *Responsum* fuit dubio II. ad argumentum 4. & 5.

Ad V. Quod Principatus secularis sit institutus ab hominibus, iure gentium. *Resp.* Minor est falsa: quia Paulus dicit, non esse potestatem nisi à Deo. Sic igitur magistratus est ex iure gentium, ut etiam sit à Deo & ordinatio diuina. Imò ex iure gentium est etiam religio, fatente aduersario, ut patuit argumento IV. Sed aliud est magistratus, aliud magistratus Christianus: sicut aliud religio, aliud religio Christiana: illa iure gentium introducta est: hæc à solo Christo instituta. Sic potestas magistratus iure gentium nititur: at potestas magistratus Christiani definitur expresso Dei verbo, ut sit minister Dei subditis in bonum, utique non vnum sed omne. Est igitur ministerium Ecclesiasticum à Christo institutum suo modo est dignius officio civili, de quo supra dubio 1. & 2. satis explicatum: tamen quòd Bellarminus assumit, Principatum Ecclesiasticum maiorem esse seculari, est inanis & inutilis petitio principij. Nusquam enim Principatum Ecclesiasticum à Christo institutum esse legitur.

Ad VI. q. Christus non Tiberio, sed Apostolis Ecclesiam regendam permiserit. *Resp.* I. est fallacia à secundū quid. Nō pmisit Christus regib. Ecclesiam regendā, quia in Ecclesia nulli tūc erant. Vel saltē nō permisit eis regere Ecclesiā sicut Apostolis, prædicando verbū, soluēdo, ligando, administrando Sacramenta: Sed nec negavit ne regerent eam ex officio ad fidem Euangelij conuersi.

Id quod aliquando futurum esse Iesaias prædixerat. Neque enim Christus adimere voluit magistratibus, quod iure gentium & ciuili eis erat concessum. Curam verò religionis ius gentiũ regib. primo loco imposuit, vt ostensum est argumento IV. Quod igitur *Tiberio* Ecclesiã non commisit docendã & regendam, causa duplex fuit: tum quia *Tiberius* Imperator fuit, non Apostolus: Apostolorum verò est docere Ecclesiã non Imperatoris: tum quia Ethnicus fuit à fide alienus. Alia verò ratio cœpit esse Imperatorum Christianorum post Constantinum, qui, vt modò ex Eusebio dixi, se quoque Episcopum in iis, quæ extra Ecclesiam seu templum gerenda sunt, à Deo constitutum professus est.

DVBIUM. VI.

An Ecclesia habeat ius gladij seu an gladius in Ecclesia Christi esse, & exerceri vindicando & belligerando à Christianis debeat?

DVBIUM VI. ex v. 4. *Magistratus gladiũ non gerit frustra: est ultor ad iram ei, qui malũ facit: an Christiano magistratum & gladium gestare: & bellum gerere liceat.*

Fanatici negant vtrunq; iisdem propè rationibus.

I. Christus discipulos suos non fecit principes aut iudices, sed Apostolos & fratres. *Eph. 4. Dedit alios, &c. 1. Cor. 12. Alios quidem in Ecclesia constituit Deus Apostolos, &c. non autem reges, principes.*

II. Christus discipulis suis magistratu & gladio interdixit: *Reges gentium dominantur: vos autẽ non sic: Hoc non solis Apostolis, sed omnibus Christianis dixit Marc. 13. 37. Quæ vobis dico omnibus dico.*

III. Paulus Christianis interdicit litibus & iudiciis. *1. Cor. 6. Cur nõ potius iniuriã patimini? Itẽ Christus Matth. 5. Si quis voluerit tecum iudicio contendere, & tunicã tuã tollere, relinque illi & pallium. At lites & iudicia tractare pertinet ad magistratum. Magistratu igitur Christianis interdicit.*

IV. Christus omnem vindictam suis prohibet: *Matth. 5. Ego verò dico vobis, ne resistatis malo. Si quis percusserit tibi maxillam dextram, prabe & sinistram. Et Paulus: Nemini malum reddentes pro malo: Non vos ulciscentes delicti, sed date locum ira. Rom. 12. At vindicta exercetur iudicijs*

iudiciis & bellis. Ergo hec exercere Christianis est nefas.

V. Christus iubet inimicos diligere Matth. 5. Paulus inimico carbones in caput cumulare, & malum bono vincere cap. 12. At iudicio contendere, bellum gerere cū inimicis, non est eos diligere, bono vincere.

VI. Christus prohibet iudicare: *Nolite iudicare, & non iudicabimini*, Matth. 7. Et Paulus: *Quid tu iudicas seruum alienum?* Rom. 14. At magistratus iudicat, Ergo, &c.

VII. Christus iubet Petrum recondere gladium in vaginam, Matth. 26. Ergo vetat suis gladium iudicando & belligerando exercere.

VIII. Deus in lege vetat occidere homines: *Nō occides*. At Christus non venit legem solvere, sed implere.

IX. Christus noluit esse iudex inter fratres litigantes Luc. 12. 13, nec adulteram condemnare Ioh. 8. Ergo nec decet hoc Christianos.

X. Christianis præcipitur misericordia; *Estote misericordes, sicut & pater vester misericors est*, Matth. 5. *Super immisericordes immisericors erit iudicium*, Iac. 2. 13. At iudicio fratres damnare, gladio ferire, bello persequi est immisericordia.

XI. Arma Christianorū sunt spiritualia, preces, patientia, verbū 2. Cor. 10. *Arma militia nostra non sunt carnalia, sed diuinitus valida ad subuersionem munitio- num*. Christiani igitur non debent tractare arma carnalia.

XII. Christi regnum non est de hoc mundo: Ioh. 19. At Christiani sunt regnum Christi. Non igitur debent tractare mundana iudicia & arma.

XIII. Prophetæ de mōte sancto, h. e, de Ecclesia noui Testamenti vaticinantur, q̄ non affligēt in ea, neq; nocebunt, sed enses cōuertent in ligones. *Hosea 1. 8. Non in arcu & gladio seruabo Iudam*. Quomodo igitur Magistratibus & piis simul & sanguinarijs esse licebit?

Ies. 2. &
11. 9. &
65. 25.

XIV. Deniq; in N. T. nullum exstat testimoniū vel exemplū, q̄ doceat, bellum esse rem licitam Christianis.

RESPONSIO.

Sed in partem contrariam affirmantem habentur in Scripturis sacris non modo exempla laudata piorū, qui magistratum sustinuerunt, iudicia exercuerunt, bella gesserunt, sed etiam Dei mandata, leges, & rationes

firmiſſimæ tam in Nouo, quàm in Veteri Testamento
Quantum ad magistratum & iudicia.

I. *Moses, Iosua, Iudices, Reges*, à Deo ipſo fuerunt præfecti populo Dei, qui erat Ecclesia; vt exercerent iudicia & lites componerent: At ex his plurimi fuerunt sanctiſſimi viri.

II. *Iethro* conſulit Moſi, vt præfectos & iudices deligat ex omni populo viros fortes, timentes Deum, viros veridicos, odio habentes auaritiā. *Exodi 19. 21.* Ergo non pugnant eſſe timentem Dei ſeruum pium & eſſe, magistratum.

III. *Iosaphat* rex pius conſtituit iudices in regno ſuo per ſingulas vrbes: quos hortatur vt iuſtè iudicent; quia non homini, ſed Iehouæ iudicabunt: & quod ſic futurus ſit Iehoua cum ipſis in iudicio 2. *Par. 19. 6.*

IV. Deus ius gladij inſtituit in veteri Eccleſia, non quo in Eccleſia, ſed quo in foro vteretur ad tuendam iuſtitiam & pacem; auertendam iniuſtiam & perturbationem. *Gen. 9. Qui ſanguinem hominis effuderit, eius ſanguis effundetur per hominem.* At non licet per quemuis. Ergo per magistratum, qui gladium gerit *Exod. 21. Quæ percufferit hominem volens occidere, morte moratur.* Et leges Politicæ Iſraeliticæ propè omnes magistratum gladio armabant aduerſus maleficos. Erant autem à Deo latæ in Eccleſia: Ergo Eccleſia poteſt habere & exercere ius gladij in foro civili.

Quantum ad ius belli. I. *Abraham* fuit pater omnium fidelium: & bellum legitimum geſſit contra quinque reges Armenios prædones, quibus & Lothum cum captiuis & ſpolia omnia eripuit. Ergo fideles non peccant bellum legitimum gerentes.

II. *Iosua, David, Iosaphat*, aliique ſancti reges laudabiliter bella geſſerunt: & diuinitus victorias de hoſtibus obtinuerunt.

3. *Par. 28.*

§.

Quod obijciunt, *Dauidi à Deo fuiſſe dictum: Non potes mihi ædificare templum, quia vir bellorum es, & ſanguinem effudiſti;* non improbat bella, & ſanguinem iuſtè effuſum à *Dauid*: ſed exprobrat ei ſanguinem *Vriæ* & multorum cum eo proditorum iniuſtè effuſum in bello: & quamuis iuſta etiam bella *Dauidis* in rationem veniant: tamen ratio peculiaris fuit, cur Deus non voluerit ædificari

edificari templum à Dauide rege bellicoso, sed à Salomone rege pacifico, quia templum debuit figurare Christum regem pacis, non mundanæ quidem, sed spiritualis: cuius & Salomon singulariter typum gessit. Non autem improbari Davidis bella legitimè gesta testatur ipse psal. 18. 35. & 144. 1. ubi dicit, se authore & auxilio Dei ea gessisse: *Qui docet manus meas ad prælum, & digitos meos ad bellum.* At Deus non docet malum. Et bella Davidis dicuntur bella Iehouæ, quæ pro gloria Iehouæ & pro salute Ecclesiæ aduersus hostes geruntur. 1. Sam. 25. 28. dicit Dauidi Abigail: *prælia Iehouæ Dominus meus præliatus est.*

III. Deus ipse leges bellicas suo populo, qui erat Ecclesia, præscripsit: de bellis legitimè suscipiendis & rectè gerendis. Quod verò Deus legibus sancit non potest dici suo genere illicitum. Deut. 17. 20. & 31. Num. 10. & 31.

Sed cauillabantur olim Manichæi, Deum Mosis fuisse sanguinarium: patrem Christi esse Deum mansuetudinis: nihil igitur ad Christianos illa vetera præcepta vel exempla: Idem hodie contendunt fanatici Anabaptistæ, Mosen & Christum, Legem & Euangelium, Vetus & Nouum Testamentum hinc dissidere & pugnare.

Verùm omnia hæc manifestam blasphemiam & falsitatem habent: neque enim Deus est alius quàm fuit, quia vnicus est: neque Sp. Sanctus, qui in Mose, Dauide & Christo fuit secum pugnat.

Ex Nouo igitur Testam. vtrunque etiam probatur.

I. *Apostolus* 1. Cor. 6. vult causas seculares fidelium iudicari à fidelibus. Sic non est sapiens quisquam in vobis, qui iudicare possit fratrem suum? At iudicare *βιωτικὰ secularia* propriè est magistratum & iudicum. Ergo non prohibet fideles esse magistratus & iudices.

II. *Apostolus* hic dicit: *Magistratus est minister Dei tibi in bonum.* At bonum subditorum & Ecclesiæ rectius intelligunt & magis amant ac promouent fideles quàm infideles. Rectius igitur illi quam isti officio magistratus defungi possunt: & si à Deo ad illud vocentur, defungi debent.

III. Fideles tempore Christi & Apostolorum functi sunt Magistratu: *Ioseph* discipulus Christi vir pius fuit Senator Arimathæus. Iohan. 19. 38. Marc.

35.43. *Cornelius Centurio* cohortis Italicae erat pius ac tremens Deum Act. 10. 2. *Sergius Proconsul* ad fidem conuersus magistratu se non abdicauit Act. 13. Neque *Commentariensis Philippicus* Act. 16. *Erastus* quaestor urbis Romae Christianus erat Rom. 16. *Regulus* Ioh. 4. credidit cum tota domo sua: *Nero Caesar* impius habuit in aula fideles praefectos & ministros. Salutant vos qui sunt de domo Caesaris. Phil. 4. 22.

I V. Sancti per fidem debellarunt regna, & exterorum castra euerterunt Hebr. 11. 35. Hoc dicitur in Nouo Testamento: Ergo sancti & fideles bellum gerere possunt.

Luc. 3. 14.

V. *Iohannes Baptista* milites confidentes baptizauit, nec dehortatus est à militia, sed iuste militie praecepta dedit: neminem concutite, neque iniuria afficite, sed contenti estote stipendiis vestris. Quibus stipendium sufficere debere praecipitur, ij militare non prohibentur.

VI. Christiani fideles post tempora Apostolorum saluta pietate militiam tractasse leguntur. *Euseb. lib. 8. cap. 6.* refert, Christianos militantes in exercitu Romano quosdam potius exauthorari, quosdam etiā martirium adire, quàm fidem negare voluisse. Refert etiam *Iustinus Martyr* sub finem Apol. 2. epistolam M. Aurelij Imperatoris ad Senatum Romanum, qua testatur, Christianos milites victoriae Romanorum contra Germanos causam fuisse, in magna quippe siccitate humi prostratos Deum orasse, atque pluuias de coelo in suas acies, in hostes verò tonitrua & fulmina impetrasse. Ergo militia eorum non displicuit Deo.

Postea *Imperatores* ad fidem Christianam conuersi magistratum non deposuerunt, sed impetium sustinuerunt, bella aduersus Ecclesie & Reipubl. hostes feliciter gesserunt: & Deus imperium eorum sibi non displicuisse magnis successibus & signis testatum fecit, vt historiae Constantini M. Iouiniani, Theodosij, Valentiniani &c. testantur.

VII. Denique quod est iuris naturae & gentium, Christianis non est illicitum: Evangelium enim nec naturam, nec policias abolet. At munus magistratus & belligeratio est iuris naturae & gentium. Natura enim principum brutas aues & animalia docuit, vt in gruibus, apibus, armentis

armamentis videre est, quæ reges & duces suos habent & obseruant. Et iusta defensio est iuris naturæ ac gentium. Bellum verò quid est nisi iusta defensio autoritate publica armata manu suscepta aduersus hostes armatos, aut atroces iniurias. Non igitur potest illicitum esse Christianis.

Ad argumenta contraria respondetur.

Ad I. quod Christus discipulos suos nō fecit Principes aut iudices: *Respond.* fallacia est non causæ: quia Christus non venerat instituere ordinem ciuilem, iam olim à Deo sancitum: sed Euangelium prædicare, & nouam Ecclesiam in politis mūdi per suos Apostolos colligere. Sed nec vetuit discipulos alios ad docendum non vocatos fieri Principes aut iudices, siquidem ad hoc legitimò vocarentur. Loca verò *Ephes. 4.1. Cor. 12.* non loquuntur de Christianis quibuscumque, sed de Ecclesiarum pastoribus, quos Christus dedit varios: qui sanè Principes aut iudices seculares esse non debent.

Ad II. Quod Christus omnibus Christianis dominatu seculari interdixerit. *Respond.* Negatur; quia solis Apostolis ad docendum vocatis dominatu interdicit, vt ordinem Ecclesiasticum à ciuili separatum esse doceat. Nec diuersum ex *Marc. 13.* probatur: quia ibi non fugam principatus, sed studium vigilantie spiritualis imperat, rem ad omnes Christianos pertinentem.

Ad III. Quod Paulus fidelibus interdicit litibus. *Respond.* Fallacia est à secundum quid. Interdicit litibus non omninò: sed 1. coram infideli magistratu, quæ fiebant cum infamia Euangelij. 2. de causis quibuscumque leuioribus, quod arguebat eorum *φιλονεικίαν* & impatientiam. 3. cum fratribus & domesticis fidei, quibus oportebat ignoscere. Summa, litigandi libidinem reprehendit, & iniurias leuiiores vult fratribus ignosci, paci Ecclesie condonari, mansuetudine tolerari aut componi. De grauioribus lites non prohibet: sed iudicia permittit intra-neæ, ne scandalizentur extranei vt fuit argumento *affir.* 1. Eadem est Christi sententia *Matth. 5.* ne quauis iniuria irriteamur ad vindictam, sed discamus patientiam & ignoscentiam fraternam.

Ad IV. de vindicta non exercenda: *Respond.* Omnis vindicta priuata eiusque cupiditas aut cupiditatis ostensio

prohibetur: quia pugnat cum dilectione, & præuincatur in Deum, cuius est ultio: *Mihi vindicta, ego retribuam.* Deo igitur vult iniurias in ultionem permitti. Ultionem Deus exercet, aliquando immediatè: ordinariè per magistratum, quem iuris custodem constituit, & gladio armauit non frustra, sed in ultionem malorum, defensionem bonorum. Qui igitur læsiones grauiores, quādo vel gloriæ Dei, vel salutis nostræ, aut alienæ, interest, absque odio & prauo in proximum affectu magistratui cognoscendas & vindicandas defert: utique aduersus Christi præceptum non peccat, quia charitatem non violat. Quod si strictè ad literam malo non est resistendum, utique (quod nefas est dicere) Christus ipse in regulam suam peccauit, qui percussus in maxillam vnā nō præbuit alteram, sed malo restitit innocentiam suam tuendo & iniustitiam redarguendo: *si malè locutus sum, ostende: sin autem bene, quid me percutis?* Peccauit & Paulus, qui percussus in iudicio, Pōtifici iniusto vindictā à Deo minatur: *Percutiet te Deus paries de albate.* Sequeretur etiam incommodum ingens. Si enim malo simpliciter resistendum non esset, tolleretur omnis disciplina, non modò civilis, sed & œconomica, Ecclesiastica, scholastica inueheretur horribilis licentia & impunitas scelerum, & euersio omnis ordinis atque societatis humanæ: qua calumnia Iulianus, Celsus, Porphyrius aliique hostes non intelligentes Christi mentem, fidem Euangelij olim grauabant. Atqui Christus alibi: *Qua mensura mensi fueritis, alij remetientur vobis.* Et Apostolus: *Tollite malum è medio vestri.* Christi igitur sententia est, iniurias esse contemnendas: non tamen ita, vt omnia nostra prædæ & direptioni relinquamus.

Ad V. De diligendis inimicis. Respond. vel maior est falsa: quod qui debent diligere inimicos suos, non possint magistratu fungi, iudicia tractare, bellum gerere: vel neganda est consequentia, quia est fallacia à secundum quid. Diligendi enim sunt inimici non simpliciter, nec vt amici: sed 1. vt sunt homines: ne subducamus nos à carne nostra. 2. vt sunt inimici nostri, ne simus vindictæ priuatæ cupidi. 3. ad correctionem, ne per nos periant. Non verò sunt diligendi. 1. vt sunt mali: ne malitiam & vitia, quæ Deus odit, nos diligamus. 2. vt sunt

hostes Dei, Ecclesiæ, Reipublicæ, iustitiæ: Tales enim *Psalm. 5. 6.*
 abominatur Deus ipse, & vult nos abominari: *nonne odio*
habentes te Iehoua odi: perfecto odio odi eos, & pro inimicis
fuerunt mihi. 3. in suam perniciem, in quam mali spe
 impunitatis, indulgentiæ, & licentiæ proposita præcipi-
 tantur. Nihil igitur prohibet iudicem pium diligere
 charitate priuata reum vt hominem, damnare verò &
 plectere ex officio vt facinorosum: Principem Christia-
 num diligere inimicos, vt homines, omniæque corre-
 ctionis media tentare: & arma tamen sumere in eos vt
 rebelles & hostes Reipublicæ. Per iusta enim supplicia
 facinorosi plurimi ad resipiscentiam ducuntur: per re-
 pressionem armatam rebelles ad officium adiguntur.

Ad VI. de non iudicando. Respond. Christus non pro-
 hibet iudicia & censuras simpliciter; alioqui inueheret
ἀναρχίας: quod non facit: sed iudicia calumniosa, censu-
 ras iniquas de fratrum factis per se bonis, aut mediis: vel
 etiam vitiosis, sed ad nos non attinentibus.

Ad VII. de gladio recondendo. Respond. i. Vfus
 gladij interdicitur Apostolis eorūque successoribus
 Ecclesiarum pastoribus. 2. Etiam priuatis quibusuis, non
 ne gladiū tangant, sed ne gladium in proximi læsionem
 stringant contra leges, quod est gladium accipere. Non
 enim Christus Petrum iubet gladium abijcere, sed stri-
 ctum recondere in vaginam. Magistratus verò gladium
 non accipit, sed à Deo traditum gestat.

Ad VIII. de non occidendo: Respond. Lex vetat occidi
 hominem 1. infontem. 2. à priuatis. 3. cū Deus non
 iubet occidere: At fontes à magistratu Deus iubet occi-
 di Gen. 9. 6. Exod. 21. 14. *Ab altari meo tolles eum vt mo-
 riatur.* Est enim minister Dei ad iram, gladium non ge-
 rens frustra magistratus. Alioqui malè occidisset Moyses
 idololatrias, Pinheas scortatores, Petrus Ananiam & Sap-
 phiram, &c.

Ad IX. ab exemplo Christi. Respond. Factum Christi
 Luc. 12. non tollit iudicia, sed improbat *πολυπραγματοσύνην*,
 suadet modestiam, qua se intra metas vocationis conti-
 net: Adulteram condemnare noluit, non quod conde-
 mnari non deberet ex lege: sed quia ipse magistratus ci-
 uilis non erat, & quia malitiæ Phariseorum seruire no-
 lebat, qui adulteram mulierem ab eo damnari cupiebant.

non legis studio, sed dolo malo.

Ad X. à misericordia Dei: *Respond.* I. Negatur minor, quòd fontes damnari à iudice, rebelles aut latrones armis reprimi à Principe sine misericordia. Est enim opus iustitiæ. Permittere verò licentiam grassandi est summa crudelitas in ciues & in latrones. II. Deus sic est misericors, ut etiam sit iustus: beneficiis & indulgentia alliciens prauos: sed & pœnis seuerioribus afficiens præfractos. Magistratus igitur idem faciens à Dei exemplo non defecit.

Ad XI. quòd arma nostra non sint spiritualia. *Respond.* Verum hoc est, de armis ministerij: & de armis Ecclesiæ aduersus potestates spirituales, Satanam, carnem & mundum. Armis verò etiam carnalibus ministerium, Ecclesia, & Respub. aduersus externos hostes defenditur: Magistratus siquidem minister Dei est in bonum publicum & priuatum, ciuium & Ecclesiæ.

Ad XII. quòd regnum Christi non sit de hoc mundo. *Respond.* Non est de hoc mundo, sed est in mundo. Ergo rebus ad mundi necessitatem pertinentibus carere non potest. Sicut igitur Sole & Luna, agricultura, cibo & potu: ita iudiciis à Deo ordinatis rectè vitur.

Ad XIII. à Prophetarum oraculis: *Respond.* I. Vaticinia sunt intelligenda de pace spirituali Ecclesiæ cum Deo & cum suis membris: non verò cum hostibus & cum hypocritis: de quibus Christus dicit: *Non veni pacem mittere, sed gladium.* II. Magistratus non affligit & nocet, sed Reipub. & ciuium salutem valde commodat, cum piorum afflictiones Dei mandato vlciscitur, bonos gladio tuetur, malos reprimat. III. Promissio apud Hoseam est de salute æterna, quæ arcu & gladio non paratur: quin etiam de regni defensione, aduersus Sancheribum non armis sed miraculo. Ies. 37. 36.

Ad XIV. quòd nullum exemplum vel testimonium exstet in Nouo Testamento: *Respond.* I. In Nouo Testamento nihil sancitur de re bellica aut magistratu, tum quia Christiani in illis initiis non habebant Rempublicam aut magistratus suos: tum quia ea de re satis erat cautum à Deo in lege, quam Christus non venerat soluere sed complere. Sed & falsum esse antecedens, argumenta affirmantia omnia comprobant.

DVBIVM

DUBIUM VII.

*An leges Magistratus civilis conscientias obligent: & si
hæc obligant, an etiam leges & traditiones
Ecclesiastica obligent?*

DUBIUM VII. ex ver. 5. *Necesse est subijci non modo pro-
pter iram, sed etiam propter conscientiam: utrum leges po-
sitiuæ seu edicta magistratus obligent in conscientia: &
si hæc obligant, an leges Ecclesiæ idem faciant.*

RESPONSIO.

Quantum ad leges civiles, non caret res difficultate
eo quòd etiam orthodoxi Theologi sententijs dissidere
videntur, alijs negantibus, alijs affirmantibus quod con-
scientias obligent.

Negatiuam sententiam videtur tueri *Calvinus* Instit.
l. 3. cap. 19. n. 15. 16. & lib. 4. cap. 10. num. 3. 4. 5. quem sequi-
tur *Beza* in notis: *Sibrandus* de Pont. Romano lib. 8. cap.
7. quod tanquam infame dogma acerbè infectatur *Sta-
pletonius* in Antid. pag. 783. *Bellarminus* quoque exprobrat
Caluino l. 3. c. 9. de laicis: & dicit ante illum idem docuif-
se *Ioh. Gersonem* de vita spirituali lect. 4.

Argumenta negantiæ.

I. Quia conscientias fidelium legib. humanis obligari
libertati Christianæ repugnat. Christus enim nos libe-
rauit ab omni obligatione humana circa indifferentia,
de quilibet sunt leges civiles. *In libertate in quam vos
Christus liberauit, perstate: nolite fieri serui hominum &c.
Nemo vos iudicet in cibo & potu &c.* Quod si legibus po-
liticis constringerentur conscientia, caderet libertas
Christiana.

II. Potestas civilis est temporalis. Ergo nihil ei cum
conscientia.

Finis legum civilium est pax externa: non ergo attin-
gunt conscientias.

IV. Magistratus non iudicat de internis, nec potest vi-
dere, an aliquis ex conscientia peccet: sed tantum exter-
num opus expendit, internum affectum nec intueri, nec
iudicare potest.

V. Princeps non potest inferre pœnam spiritualem, aut
delinquentem cōscientiam punire, quoad affectus inter-
ni non erumpunt in actum vitiosum externum. Ergo
nec potest ad pœnam spiritualem obligare.

VI. Si Princeps posset obligare conscientias, etiā posset novos cultus instituere. Sed hoc non potest. Ergo nec illud.

VII. Conscientia solum Deum respicit. Ergo non leges ciuiles.

VIII. Conscientias obstringere est solius legis diuinæ. Ergo non legum ciuiliū.

Argumenta affirmantia.

Sed contrā est I. quod Apostolus dicit: *Necesse est obedire magistratui, non modò propter iram, h. e, pœnam, ne hanc incurramus: sed etiam propter conscientiam, ne hanc violemus:* At magistratui obedire est edictis & legibus eius subesse. Argumentum est: Cuius violatio lædit conscientiam, id eam obligat. Violatio legum ciuiliū lædit conscientiam. Ergo eam obligant. *Maior* patet ex nexu effectus cum causa: læsio enim conscientie est ex obligatione: tanquā effectus ex causa. *Assumptio* est Apostoli. Neque videtur eludi posse interpretatione Chrysostomi, quē sequitur Theophilactus, Oecumenius, & Bucerus, obtemperandum esse propter conscientiam non peccati, sed bonorū, quæ à magistratu accipiuntur. Nam de conscientia peccati est communis expositio omnium aliorū Patrum & Theologorum: & requirit eam intentio Apostoli, quia inducit aliquid grauius & magis cogens ad obedientiam, quàm sit ira. Hoc autem non est nisi conscientia culpæ seu offensionis Dei. Neque alio sensu voce conscientie vsquam alibi vtitur Apostolus.

II. Quod inducit culpam quamcunque, id obligat conscientiam: quia conscientia est sensus admissæ culpæ seu peccati: & metus iudicij. At leges ciuiles si violentur inducunt culpam siue moralem siue ciuilem: quod patet. Ergo obligant conscientiam.

III. *Bellarmini:* Omnis vis obligatiua ligat conscientias. Omnis lex à quocunque feratur habente *vi obligatiua*, siue à Deo, siue ab Angelo, siue ab homine, principe, præceptore, parente, &c. habet vim obligatiuam. Ergo, &c. *Maiores* probat: quia lex est regula morum: regulæ autem proprium est intrinsecè ita dirigere seu obligare, vt recessus ab ipsa sit peccatum in moribus, sicut recessus à regula in naturalibus dicitur peccatum nature, vt sunt monstra: & recessus in artibus dicitur peccatum artis. *Assumptionem*

ptionem probat: quia obligare est effectus necessarius legis. Ergo omnis lex eodem modo obligat.

IV. Accedunt authoritates Patrum, qui sic sentiunt ex dicto Apostoli: item Theologorum recentium: *Musculi in Comment. Vrsini in expositione secundi præcepti Decalogi pag. 299.*

Pro legibus Ecclesiasticis, quod obligent in conscientia.

Hinc verò consequi videtur: multò magis leges Ecclesiasticas Papæ & Episcoporum obligare in conscientia, & esse cultus Dei.

I. Quia maior potestas magis obligat. Sed Ecclesiæ est maior potestas quàm magistratus civilis. Ergo, &c.

II. *Bellarmini de laicis lib. 3. c. 11.* Si omnis lex à quocunq; feratur obligat in conscientia; etiam leges Pontificis & Ecclesiæ obligant. At illud est, per argumentum 3. affirmans de legibus civilibus. Ergo & hoc.

III. *Eiusdem de Pontif. Roman. lib. 4. cap. 16.* Qui potest præcipere, potest etiam actum indifferentem præcepto suo facere necessarium, & per se bonum, & obligare conscientias. Papa potest præcipere. Ergo & hoc potest. *Propositio* probatur: quia actus indifferens si præcipiatur, iam erit necessarius, alioqui frustra præcipitur: Et sequeretur alioqui leges Dei positivas non obligare conscientias. *Assumptio* probatur ex loco Deut. 17. *Qui superbierit nolens obedire Sacerdotis imperio, ex decreto iudicis morietur homo ille, &c.*

IV. *Bellarmini & Stapletoni* repetit contr. 5. q. 7. art. 2. Hebræ. 13. *Obedite præpositis vestris, & subiaceat eis.* Ergo leges præpositorum obligant in conscientia: allegatur *Chrysostomus* in hunc locum & *Basilius* Constit. monastica. cap. 22. qui Ecclesiæ necessariò obtemperandum hinc inferunt.

V. Luc. 10. 16. *Qui vos audit, me audit: qui vos spernit, me spernit.* At spernere Christum est mortalis culpa conscientiam violans. Ergo etiam spernere Episcoporum leges.

VI. Ligare, retinere peccata est potestas, obligans conscientias. Ecclesia legibus suis ligat, retinet peccata. Ergo obligat conscientias.

VII. Apostoli decreto synodico Act. 15. obligabant conscientias fidelium ad abstinentiam à quatuor necessarijs: quia per modum mandati imponebant, & vocantur praecepta necessario obseruanda. Ergo idem facit Ecclesia suis legibus.

VIII. Paulus iubet 2. Thess. 3. 14. non obtemperantes suis praeceptis suspendi aut vitari. Paulus erat Ecclesiasticus. Ergo, &c.

IX. Qui non audit Ecclesiam, est velut Ethnicus & publicanus Matth. 18. 17. Ergo in conscientia damnatus.

X. Hæc fuit hæresis Aërij, negantis Ecclesie leges obligare conscientias. *Epiph. har. 73. Aug. Tom. 6. de hæres. har. 53.*

• *Explicatio & conciliatio orthodoxæ sententiæ.*

Vt sententiæ discrepantes Orthodoxorum conciliantur, falsæ Pontificiorum refutantur, considerandum est I. quid sit conscientia. II. quid sit obligare conscientiam, seu in conscientia. III. quot modis fiat hæc obligatio.

I. *Conscientia* est notitia & sensus internus iudicii proprii, & alieni, præcipuè Dei de nostris bene vel male factis, quam perpetuò comitatur lætitia vel metus. Est vel bona vel mala. *Bona conscientia* dicitur notitia & sensus cordis nostris impressus, quod actiones nostræ sint legibus conformes, & placeant Deo atq; hominibus rectè iudicantibus. *Mala conscientia* cōtrā dicitur notitia & sensus internus cordis improbens nostra malefacta, & metum incutiens iudicii diuini, vel etiam humani, &c. *De mala conscientia* propriè hīc quæritur, an eam inducat legum ciuiliū violatio. Accipitur strictè & laxè: *Strictè* conscientia tantum ad Deum refertur: sicut ad Deum solum astringit *Calvinus*: & sic *mala conscientia* est sensus peccati in Deum admissi, & metus iudicii diuini propter illud. *Latè* conscientia etiam refertur ad homines, quod sensu dixit Apostolus Act. 24. 16. in hoc se vnicè laborare, vt habeat conscientiam inoffensam apud Deum & apud homines semper, nempe cauendo lapsus contra vtramque legis tabulam in generali & in particulari. Sic *mala conscientia* est sensus peccati in homines admissi & metus iudicii bonorum seu turpitudinis aut infamie propter illud.

II. *Obligare*

II. *Obligare* igitur *in conscientia* dupliciter videtur in *Obligare*
telligi posse: vel strictè & ppriè, & sic est obstringere ad *in con-*
obediendū sub metu offensionis Dei seu sub culpa mo- *scientia*
rali & mortali: vel latè & impropriè: & sic est obstringere *duplici-*
sub metu offensionis hominū, seu sub culpa tantū ci- *ter dici-*
uili, quæ pudorem aut infamiam affert apud homines. *tur.*

III. Porro *obligatio conscientia* inducens culpam mo-
ralem, de qua propriè est quæstio, non fit vno modo.

Primo enim obligatur conscientia vel in generali tan- *Obliga-*
tū, hoc est, ratione generalis præcepti Dei: *Honora pa-* *tio in con-*
trem & matrem, &c. vel etiā in speciali, hoc est, ratione *scientia*
singulariū seu positiuarum legum Principis vel Ecclesiæ, *quot mo-*
dis fiat,

Secundò obligatio conscientia speciali aliqua lege fit
vel per se, vel per accidēs. *Per se*, quæ sic obligat cōscien-
tiā, vt necessariò p̄stetur, & nō sine offensione Dei omit-
ti possit, propter ipsum speciale mandatū Principis vel
Ecclesiæ, etiam extra casum scandali. *Per accidens*, quæ
cū ordinis aut decori conseruandi & scādali vitādi causa
aliquid præcipiat, tantū in hoc casu culpam moralem
inducit, si ordo & decorum violetur, & scandalū præbea-
tur proximo: extra hunc casum liberam cuiusque con-
scientiam relinquit.

Tertio PER SE obligatur conscientia vel sub ratione
cultus diuini primæ aut secundæ tabulæ: vel nō sub ra-
tione cultus per se, sed tantū sub ratione disciplinæ or-
dinatæ ad cultum, vel ad aliud bonum conseruandum.

Conclusiones pro vera sententia.

His ita positis sententia vera explicatur certis con-
clusionibus.

PRIMA. *Sola diuina leges seu præcepta in generali &*
in particulari conscientias obligant per se sub ratione cul-
tus diuini, ita vt offensionem Dei & culpam moralem atq;
mortalem inducat earum violatio: siue ab Ecclesia, siue à
magistratu, siue à parentibus Dei nomine proponantur.

Hæc non est controuersa: & patet tum ex parte Dei,
qui solus est legislator supremus, habens potestatem
absolutam in animos & corpora omnium: Ego Ie- *Ezech.*
bona Deus vester, in præceptis meis ambulate: tum *20. 19.*
ex parte seu ratione cultus, qui est opus manda-
tum à Deo factum in fide hoc fine principali, vt Deus
honore afficiatur. Et huc pertinent dicta: *Qui*

Luc. 10. 16 vos audit, me audit. Obedite prepositis vestris. Qui magi-
Heb. 13. stratui resistit, ordinationi Dei resistit. Custodi fili mi praece-
 17. pta patris tui, & ne dimittas legem matris tuae.

Rom. 13. 2 SECUNDA. Leges positivae civiles & oeconomicae à ma-

Pro. 6. 20 gistratibus, parentibus, dominis, praeceptoribus, & quicunq;
 praesunt in vita politica, ratione officij rectè & utiliter
 lata, hoc est, quae sunt determinationes circumstantiarum
 necessariae vel utiles ad servanda praecepta moralia secun-
 da tabula, hoc est ad conservandum ordinem & decorum
 in vita communi, & societatem & pacem in genere hu-
 mano, obligant conscientias per se, & sub ratione cultus
 divini, saltem in generali.

Haec etiam non est controuersa: & conceditur à Cal-
 uino in Cōmentario & Institutionū lib. 4. cap. 10. §. 5. In-
 ter genus, inquit, & speciem distinguendum est, &c. Et ratio
 est, quia genus harū legū est morale & praeceptū ab ipso
 Deo, videlicet, obedientia erga magistratum & alios, qui
 praesunt in ordine civili diuinitus instituto: proinde
 & cultus Dei p se. De generali igitur obedientia civilium
 legum, omnium sententiā, militant rationes affirmantes.

TERTIA. Leges civiles in particulari, seu quantum ad
 determinationes & species ipsas legum attinet, ut de sol-
 uendo tributo maiori vel minori, continuo vel per vices,
 de non gestandis armis, de agendis excubijs, de sumptibus
 conuiuiorum, nuptiarum, vestium moderandis, &c. non o-
 bligant conscientias per se, sub ratione cultus divini.

In hac etiam apparet omnium consensus, & haec pro-
 priè est de mente Caluini, negantis leges singulas magi-
 stratus attingere cōsciētias. Patet autē ex ratione cultus:
 Quia cultus Dei sunt illa demū opera, quae propter Dei
 mandatum facere necesse est: etsi nullius creaturae man-
 datum aut respectus accedat. Determinationes verò ciui-
 les, cū sint de rebus suo genere medijs, nisi à gubernato-
 rib. praeceptae essent, fieri aut omitti sine vlla Dei offen-
 sione possēt. Pro hac igitur sola militāt rationes negātes.

QUARTA. Leges civiles in particulari obligant con-
 scientias per accidens, h. e. quatenus earum violatione tur-
 batur ordo civilis & pax publica, aut scandalum peccandi
 alijs exhibetur.

Neque hanc negat, sed concedit Caluinus l. 4. c. 10. §. 5.
 Inst. negando, leges humanas ligare conscientiam per se.

Agnoscis

Agnoscat ergo ligare per accidens. *Et ratio est:* quia turbare ordinem & pacem civilem, præbere scandalum est culpa moralis offendens Deum & turbans conscientiam. De hac igitur etiam omnium sententia *rationes affirmantes* militant.

QUINTA : *Leges civiles, quibus Princeps intendit non tantum notificare aut ostendere, quid agendum sit, sed serio imperare, & ad culpam obligare prauaricantes, in particulari, & per se obligant conscientias sub culpa morali & offensione Dei.*

In hac est dissensio. Sed pro hac validè militāt *rationes affirmantes*, & præcipuè determinatio Apostoli: *necessariò est obediendum non modo propter iram, sed etiā propter conscientiam.* Et ratio est euidens: quia violatio specialis legis, necessariò trahit secum violationem generalis de obedientia erga magistratum. Violatio autem generalis lædit conscientiam. Ergo & violatio specialis. Obligat igitur conscientiam.

Nec sententia Apostoli de ira & conscientia nō irritāda tantum ad generale, sed ad quoduis speciale præceptū magistratus pertinet. Et magistratus irā infert nō modo propter violationem generalis, hoc est, propter sui contemptū: sed etiam propter violationē specialis, hoc est, propter obedientiam in speciali non præstitam. Sic igitur etiam de conscientia est iudicandum: quia iram & conscientiam Apostolus sine vlla distinctione pari necessitatis gradu coniungit.

Nec soluitur sed asseringitur nodus, dicendo obediendū esse propter conscientiā, non quia magistratus leges cōscientiis ferre possit, sed quia salua cōscientia nō possis ei resistere, cui⁹ potestati te Deus subiecit. Nā hoc ipso apparet legibus magistratus conscientias teneri, quia eis propter Deum resistere non licet. Resistere enim magistratui est legibus eius resistere.

Rationes negantes non sunt vāidæ.

Ad I. de libertate Christiana. Respond. esse fallaciam non causæ: quia non obligatio conscientie ad obedientiam: sed tantum obligatio ad cultum per leges humanas repugnat libertati Christianæ.

Ad II. & III. quòd potestas civilis sit temporalis & externa. Respond. Fallacia à secundum quid: quia etsi po-

testas ciuilis sit temporalis & externa, quo ad obiectum & finem, in quem tendit: propriè tamen ius *responsum* ei donatum est cum hoc priuilegio, vt salua conscientia ei resisti non possit, propter causas dictas *conclus. 2. 4. 5.*

Ad IV. q. magistratus nō iudicet de internis. Respond. Est eadem fallacia. Etsi enim magistratus legibus non intendat obligare conscientias: tamen conscientia subditorum sentit se asstringi ad obedientiam sub culpa, propter generale Dei præceptum: *Honora patrem & matrem.*

Ad V. q. princeps non possit inferre poenā spirituale. Resp. Etsi nō possit inferre: potest tamē ad eam obligare, non quidē p se, vt legem humanam condit, & sua intentione, quæ tantum ad obedientiam vel poenam ciuilem fertur: sed per accidens, quatenus lex eius humana, vi generalis mandati Dei, conscientias subditorum ligat.

Ad VI. quod princeps non potest nouos cultus instituere. Respond. Fallacia non causæ: quia obligatio conscientia potest fieri absque ratione cultus, per conclusionem. 3.

Ad VII. quod conscientia solum Deum respicit. Resp. I. non solum Deum, sed etiam homines respicit conscientia, Paulo teste *Act. 24. 2.* Conscientia respicit leges ciuiles, non vt sunt tales, sed vt sunt latae à ministro Dei, & munitæ authoritate generalis præcepti diuini: *Honora patrem, &c.*

Ad VIII. quod conscientias obstringere sit solius legis diuinæ. Respond. Fallacia non causæ. Obstringit enim Deus conscientias vel immediatè sub ratione cultus, per leges diuinas: vel mediatè sub ratione disciplinae per leges ministrorum &c.

SEXTA probabilis: *Legibus ciuilibus, quibus inferior magistratus vel etiam Princeps tantum intendit aliquid notificare, vel culpam ciuilem sine poena ordinaria, vel tantum mulctam, quod tamen fieri non debet: non videntur teneri conscientia, nisi latè & impropiè.*

Ratio est in primo casu: quia tunc nō intēditur obedientia, sed tantum notitia. Et tūc non sunt leges propriè. In *secundo casu*, vt si edicto Principis nō compareas in pūcto ex probabili impedimento pudorē incurras: quia tūc intentio principis non inducit culpam moralem, quæ conscientia

conscientiam lædit propriè. *In tertio casu*, vt si leges sumptuariæ vel aliæ sint captiosæ, tantum ad locupletandum fiscum: quia tunc intentioni legum satisficit per mulctam sine culpa morali vel ciuili.

SEPTIMA *Præcepta ecclesiastica seu ceremonialia, quæ sunt determinationes circumstantiarum necessariae vel utiles ad seruanda præcepta moralia prima tabula, ad ordinem & decorum seruandum in congressibus Ecclesie, & in usu ministerij Ecclesiastici, vel ad exercitia pietatis externa publica & priuata, vel ad vitandum scandalum infirmorum ad adducendos eos ad Ecclesiam, atque agnitionem veritatis: obligant conscientias per se sub ratione cultus saltem in generali.*

Hæc vacat controuersia: quia respondet conclusioni secundæ, & rationem eandem habet: quia genus talium præceptorum est morale à Deo præceptum: *obedite præpositis vestris: & ideo cultus Dei.*

OCTAVA *Leges Ecclesie in particulari obligant conscientias per accidens, quatenus earum violatione turbatur ordo & decorum Ecclesie, vel contemnitur Ecclesia, vel præbetur scandalum infirmis.*

De hac etiam est consensus inter nos & Pontificios: & respondet conclusioni 4.

NONA: *Leges Ecclesie in particulari non obligant conscientias per se: ac multò minus sunt cultus Dei.*

Ratio prioris est: quia Ecclesia res adiaphoras nō iubet facere vel omittere propter suū mandatum, sed tantum propter iustas mādādi causas, vt sunt, cōseruatio ordinis, vitatio scādali: quæ quādiu non violantur, conscientias liberas relinquit: Idq; ideo, quia ipsa talē potestatem à Deo nō accepit, sicut magistratus ciuilis, vt suis cōstitutionib. res liberas faciat necessarias sub culpa morali per se. Et huc pertinet dicta de libertate Christiana: cui talis obligatio verè repugnaret: *Nō dominātes clero: Nemo vos iudicet in cibo & potu.* Et Apostoli res indifferētes tantū fecerūt necessarias in casu scādali extra eū reliquerunt liberas 1. Cor. 10. *si quis infidelis vos vocat &c.* Act. 15. *de idolothytis, suffocato sanguine.* Ergo sic etiā Ecclesia. Ratio posterioris: quia solius Dei est instituere cultus: Dānatur verò omnis ἰδελοδρυσκεία humana: *Frustra me colunt mādatis hominum &c.* In præceptis meis ambulate: non in viis patrum vestrorum &c. Ezech. 20. 18.

Ad argumenta Bellarmini & Stapletoni

Respondetur.

Ad I. quod maior potestas magis obliget. *Respond.* distinctione: Maior potestas magis obligat in iis, in quibus est maior. At circa *νομοθεσίαν* potestatem Ecclesiasticam esse maiorem civili negatur. Civili enim Deus dedit auctoritatem leges sancienti, obligantes conscientiam, propter ipsum mandatum seruandas. Ministris Ecclesiae non dedit: sed praecepit sonare praecepta diuina: dedit etiam ordinare praecepta ceremonialia seruanda non propter mandatum praecipientis, sed propter vitanda scandala.

Ad II. & III. negatur minor, quod Papa habeat *νομοθεσίαν*, & possit praecipere seu imperare. Nec probatur exemplo Pontificis Veteris: tum quia is non habuit *νομοθεσίαν*: tū quod si habuisset esset tamen dissimilitudo: quia Papa non est Pontifex Leviticus, de quo Deut. 17. &c.

Ad IV. & V. Dicta Christi & Apostoli loquuntur de praepositis & Ecclesia sonante legem & doctrinam Dei. Iubent audire non spernere Apostolos, eorumque successores docentes ea, quae praecepit eis Dominus: iubent obedire in iis, quae sunt propria ministerij: non verò stabiliūt *νομοθεσίαν* episcoporum aut observationem legum Ecclesiasticarum extra casum scandali & contemptus Ecclesiae.

Ad VI. minor est falsa & petitio principij, quod Ecclesia suis legibus liget aut soluat conscientias.

Ad VII. quod Apostoli extra scandalum ligauerint conscientias suo decreto. *Respond.* I. Rursus minor negatur; ratum enim necessariam faciebant abstinentioniam in casu scandali. Sordationis fuit peculiaris ratio, quam addiderunt tribus per se adiaphoris: non quod esset, sed quod inter gentiles haberetur talis: sed malè. II. Dissimilitudo est in exemplis. Quia non quicquid Apostoli potuerunt ratione officij proprii, etiam Episcopi possunt ratione officij communis.

Ad VIII. ex dicto 2. Thess. 3. 14. *Respond.* Iubet *ἀτακτως* notari & vitari, Apostolica imò diuina auctoritate: quia erat hoc morale praeceptum legis diuinæ.

Ad IX. ex loco Matth. 18. 17. *Respond.* eadem, quae ad IV. V. quia contemnens Ecclesiam incurrit culpam non
ob leg

ob legis Ecclesiasticæ, sed ob diuini de Ecclesia audienda mandati contemptum.

Ad X. Aërius in hoc non fuit hæreticus: sed quia Arianus, vt *Epiphanius*: & quia ad communionem non admisit nisi continentes, vt *Augustinus* eum accusat. Quod verò crescentibus superstitionibus de inuocatione mortuorum, oratione pro defunctis, necessitate Paschatis certo die celebrandi: meritis ieiuniorum sese opposuit Aërius, in eo non hæreses, sed doctrinam Evangelij orthodoxè defendit.

DUBIUM VIII.

*Vtrum Ecclesiastici sint exempti
tributis?*

DUBIUM VII. ex vers. 7. *Reddite tributum cui tributum*: quæritur an & Ecclesiastici hoc præcepto teneantur.

Rationes negantes & affirmantes cum vera sententia explicatæ fuerunt supra dubio I. Quibus breuiter hic adiicio quæ *Marsilius Patavinus* in Defensore pacis olim aduersus prætenfas cleri immunitates solidè disputauit. *Christus*, inquit, ipse non solum huius seculi principatum seu coactiuum iudicium in hoc seculo recusauit, propter quod sic agendi Apostolis & discipulis suis ac ipsorum successoribus dedit exemplum: verum etiam sermone docuit, ac exemplo monstrauit cunctos tam Sacerdotes quàm non Sacerdotes subesse debere realiter & personaliter coactiuo iudicio principum huius seculi. Ac primum probat de subiectione in realibus & bonis 1. Ex Christi iussu Matth. 22. *Reddite Cesari quæ sunt Cesaris.* Hoc dicebat sacerdotibus. Adducit pro hoc sensu *Chrysostomi* & *Ambrosii* sententiam atque exemplum. 2. ex Christi facto, qui Matth. 17. ipse pro se & Petro soluit vectigal, ac firmum esse argumentum ex interpretatione Patrum *Hieronimi*, *Origenis*, *Ambrosii*, *Bernhardi* confirmat. Postea etiam subiectionem personalem demonstrat ex confessione ipsius Christi de sua persona Ioh. 18. *Non haberes potestatem aduersum me ullā nisi datum esset tibi desuper:* qua confessione Christum agnoscere, se Pilato personaliter subiectum Augustini & *Bernhardi* testimonio ostendit. Huc pertinet 23. q. 8. c. *conueniret.* & c. *tributum*:

quod personæ Ecclesiasticæ ratione prædiorum teneantur potestatibus secularibus obedire. Sed de hac subiectione suprà *dub. I.*

DUBIUM IX.

An impletio legis sit possibilis & iustificet?

DUBIUM IX. ex vers. 8. *Qui diligit alterum, legem implevit:* & vers. 10. *Itaque expletio legis est charitas:* Videtur hinc sequi, fideles in hac vita perfecte posse implere legem, & dilectione iustificari: quod utrumque admodum acerbè aduersus Calvinum & Bezam contendit Stapletonus in *Antidotis* pag. 789. &c.

Sed expeditum hoc fuit in explicatione textuali. Fate-mur cum Apostolo, dilectione impleri legem, & imple-tionem legis esse possibilem in hac vita: sed sensu Apo-stoli non Iesuitico. Apostolus intendit nos excitare ad studium dilectionis proximi. Cur? quia dilectio est le-gis impletio. Cur hoc? quia dilectio omnibus præce-ptis continetur. Ergo dilectione omnia præcepta com-plentur. Quomodo? Quanta fuerit dilectio, tanta erit legis expletio. Si illa perfecta, etiam hæc perfecta: si illa imperfecta inchoata tantum: etiam hæc talis erit. At nunquam fit iam perfecta charitas nostra: nec partibus: quia nunquam ita diligimus omnes proximos, quin o-derimus aliquos: neque gradibus: quia nunquam ita diligimus aliquos, quin omnes teneamur diligere im-pensius. Denique nunquam ita diligimus proximos o-mnes vel aliquos, quin deficiamus, labamur, & peccemus in multis. Nunquam ita explemus totam legem, quin offendamus in vno. At ubi defectus aut lapsus in

Iacob. 7.

2. & 3.

10.

Dent. 27.

vno ibi est peccatum, & sic non est iustificatio le-gis: sed maledictio: Qui enim in vno of-fendit, factus est omnium reus. Qui est omnium reus, quomodo impletione legis iustificatur?

* *

CAPIT

CAPITIS DECIMI

QUARTI

AD ROMANOS,

Argumentum, Partitio, Analysis.

DUplex dissidij materia videtur Ecclesiam Romanam turbasse. Vna ex Iudaorum repudio, & gentilium adoptione: cui Apostolus supra remedium attulit. Altera ex usu rerum indifferentium: cui hoc capite & initio sequentis mederi studet. *Occasio.* Occasio erat fidelium inaequalitas. Alij conuersi ex gentibus erant in fide firmi, qui libertatem Christianam circa adiaphora intelligentes, nec ferias legales, nec delectum ciborum obseruabant, sed liberius vivebant. Alij contra ex Iudaïs fideles erant in fide infirmi, qui legalem cultum Christi aduentu per omnia sublatum esse nondum scientes, reuerentiâ diuinæ legis cibis à Mose vetitis abstinebant, ieiunia, dies festos, sabbatha, calendas obseruabant: Libertate verò gentilium offensi eos ceu profanos legis contemptores damnabant: vicissim ipsi ceu Iudaizantes à gentilibus contemnebantur, ut à Christi fide non pauci resilirent. Hinc scandala & lites, quas Apostolus tollere conatur: monens firmiores, ne infirmos despiciant, aut scandalo afficiant, sed libertate suâ cum charitate ad mutuam pacem & edificationem utantur: infirmos verò, ne firmiores libertate suâ in rebus mediis utentes profanitatis accusent, aut damnent, ne ve in sua inbecillitate sibi placeant, sed proficere in fide studeant: additis utrinque præceptis, argumentis, consiliis, atque doctrinis, lenitate & grauitate prudentissimè commixtis.

Fundatur itaque hîc doctrina de adiaphoris, deque usu *Vsus.* libertatis Christiana circa ea duabus hypothesibus de feriis & de cibis illustrata: quod regula eorû esse debeat charitas: finis edificatio & pax Ecclesia: quodque in casu scandali per se licita, nisi eis abstineatur, siât illicita & peccata. Eadê circa aliâ hypothesin de esu idolothyltorû tradit 1. Cor. 8. 9. & 10.

Nexus aliis aliis videtur. Aliqui volunt Apostolû persequi *Nexus.* doctrinâ de charitate. Quid ea requirat à nobis erga quosuis, erga hostes, erga fratres, erga magistratus, erga priuatos,

prius docuit: nunc quid erga infirmos. Aliis videtur distinctionem rerum seu operum absolueret. Quadam sunt necessaria à Deo praecepta vel prohibita: de quibus egit hactenus: quadam indifferentia, à Deo nec prohibita, nec mandata, de quibus deinceps. Non displicet mihi coherentia à Chrysostomo observata cum extremis verbis capitis praecedentis. Cum enim dixisset: & carnis curam ne habete ad cupiditates: ne videretur pro illis dixisse, qui infirmos increpabant, indifferenterque quibusvis vesci iubeant, & ita infirmos turbaret, commodè doctrinam de cibis atexit.

Diuido caput in praeceptum generale, & eius exegetin:

P R A E C E P T U M generale est de assumendis infirmis *vers. 1.*

Exegetis constat I. Expositione & reprehensione dissidij inter firmos & infirmos: & argumentis dehortatoriis ad utrosque *vsque ad vers. 13.*

II. Dehortatione ad firmos, à scandaloso usu libertatis in cibis cum rationibus: quibus triplicem prolepsin admiscet *vsque ad ver. 22.*

III. Tribus aphorismis generalibus circa adiaphora observandis ab utrisque *ver. 22. 23.*

P R I M O igitur exponit duobus exemplis, quid firmi & infirmi faciant, & unde eorum dissidium. Vnde circa delectum ciborum *ver. 2. Alius credit, &c.*

Dissidium inde ortum exponit, ac ne firmi contemnāt infirmos: ne isti illos condemnent, hortatur *vers. 3. Qui edit, non pro nihilo ducat, &c.*

Argumenta quibus ad concordiam conatur reducere, omnia ferè sumit à pari statu utriusque partis coram Deo, seu à communi adoptionis beneficio.

I. Quem Deus assumpsit in familiam suam, is non debet contemni aut condemnari. At Deus assumpsit tam edentem quàm non edentem. Ergo, &c. Minor sola ponitur *vers. 2.*

Argument. 2. A iure gentium, quo non licet iudicare servum aut vernam alienum. At edentes & non edentes sunt servi alieni: nempe Dei, qui eos assumpsit. Ergo iudicium de eorum factis, siue stent illi, cadant isti, vobis non convenit: proprio eorum Domino est relinquendum.

quendum *Assumptio* & conclusio leni ex postulatione & apostrophe figuratur v.4. *Tu quis es, &c.*

Argum. 3. A spe profectus non dubia ex Dei benevolentia & potentia: præcipue pro infirmis: Si labantur habent Deum satis beneuolum & potentem, qui eos erigat v.4.

Alterum exemplum dissidij circa obseruationem dierum exponit cum admonitione ad utrosque: ne quid agant titubante aut reclamante conscientia ver. 5. *Vnusquisque rectus esto, &c.*

Argument. 4. Ab vtriusque partis bono fine, in utroque exemplo. Vtrique faciunt ad gloriam Dei. Ne igitur se mutuò turbent propter hæc adiaphora v.6.

Antecedens probat 1. ab adiuncto gloriæ Dei: quia vterque gratias agit Deo v.6.

2. A toto ad partem: seu à scopo vniuersali vitæ & mortis Christianorum: quem amplificat comparatione nostri & Christi: Vita & mors nostra non est destinata nostro honori, sed gloriæ Dei & Christi. Ergo & hæc particulares actiones adiaphoræ.

Antecedentis prius membrum ponit vers. 7. *Nullus &c.*

Posteriorius ponit & probat vers. 8. cui viuimus & morimur, & cuius viuentes & mortui sumus proprii, eius gloriæ vita & mors nostra debetur: Nos viuimus & morimur Domino, & viuentes ac mortui sumus Domini. Ergo, &c. *Maiores* omiſſa patet. *Assumptionis* utramque partem ponit vers. 8. *Nam siue viuimus, &c.*

Et confirmatur ex fine mortis ac resurrectionis Christi, qui fuit, vt tam viuentes, quàm mortuos nos sibi redimeret in peculium, & vendicaret proprios vers. 9. *Ad hoc, &c.*

Argument. 5. A φιλαδελφία repetita apostrophe obiurgatoria vt v.4. ad utramque partem. Cur tu firmus gentilis contemnis infirmum fratrem Iudæum; tu vicissim illum condemnas? Frater non debet fratrem condemnare aut contemnere. Vos estis fratres. Ergo, &c. vers. 10. *Tu verò cur tu, &c.*

Argument. 6. A iure Christi proprio: Solius Christi est iudicare aliorum conscientias & facta. Malè igitur vos iudicatis. *Vel potius* à communi periculo mutuò se iudicant.

rium. Qui ipsi sunt iudicandi à communi iudice, & reddituri rationes de se ipsis, non debent se mutuò iudicare. Nos omnes firmi & infirmi sistemur coram tribunali Christi, reddituri rationes de nobis ipsis. Ergo, &c.

Assumptionis partem priorem ponit *vers. 10. Omnes enim sistemur, &c.*

Confirmat *vers. 11. oraculo Iesaiæ 45. 23. de Christi deitate & officio: quia Christus Iehoua & Iudex vniuersalis.*

Posteriorem infert ex priore *vers. 12. Nempe ergo unusquisque, &c.*

Conclusionem ponit *vers. 13. Ne amplius igitur, &c.* & sic transit ad specialem dehortationem firmorum à scandaloso vsu libertatis.

SECUNDO igitur hortatur firmos, ne ponant fratribus infirmis offendiculum aut scandalum in ciborum vsu *vers. 13. Sed hoc potius.*

Confirmationem orditur occupatione obiectionis firmorum, quæ est prima PROLEPSIS, graui contestatione figurata *vers. 14. noui & persuasum habeo per Dominum, &c.*

Quæ non sunt impura iis vesci licet indifferenter. Nullus cibus est impurus nobis vetitus. Ergo quouis vesci licet indifferenter.

Respondet concessione minoris & totius argumenti cum distinctione *di' iante per se:* sed addit, minorem fieri falsam, seu cibos puros fieri impuros & illicitos ex accidenti duobus casibus seu modis. 1. Si quis infirmus existimet sibi aliquid impurum & illicitum. 2. Si quis firmus per se purum edendo scandalum ponat fratri infirmo: id quod cauendū rationibus plurimis hortatur. *Ibid.*

I. Quia quod pugnat cum charitate cauendum est. At scandalum & tristitia afficere fratrem propter escam pugnat cum charitate. Ergo, &c. Maior ommissa patet: minorem ponit *vers. 15. Si propter escam frater tuus, &c.*

II. Ab effectu pernicioso: Lex vetat quenquam perdere. At vesci esca cum scandalum infirmum est perdere: alienando videlicet eum à religione Christiana, si cogitet Christianos esse profanos belluones legis contemptores. Figuratur interdicto Apostolico *vers. 15. Ne in perditio.*

III. Ab exemplo Christi & à minori: Christus pro infirmis etiā vitam profudit. Quantò æquius nos propter infirmos esca abstinere *v. 15. Pro quo Christus &c.*

Potest vtraque hæc coniungi à turpi & pernicioso. Pro quo Christus est mortuus: cum indignum & perniciosum est esca perdere, &c. At pro infirmo fratre Christus mortuus est, Ergo, &c.

IV. Ab effectu alio pernicioso, quia vesci cibis indifferenter cū offendiculo facit blasphemari & in contemptū adducit religionem, fidem & libertatem Christianam apud infirmos & extraneos. Ad cauendum ne blasphemetur. Ergo cauendum & illud.

Assumptio infertur ex præcedente *ver. 16. Ne igitur blasphemetur.*

Maior omiſſa patet ex *ratione* secunda.

V. A natura rei mediæ, quæ nullo periculo omittitur: In quo non est sita nostra salus & gloria Dei, de eo non conuenit litigare cum scandalo. In promiscuo vsu cibi & potus non consistit regnum Dei: Ergo, &c. Minor ponitur *vers. 17. Non est enim, &c.*

Et probatur à contraria definitione regni Dei, quod sit iustitia, pax & gaudium per spiritum sanctum. *Ibidem: Sed est iustitia.*

Hanc confirmat ex effectu: quia quo placemus Deo & hominibus in eo consistit regnum Dei: Qui seruit Christo per iustitiam pacem & gaudium Spiritus, placet Deo & hominibus. Ergo, &c. *Maior* probationis omiſſa patet: *Minorem* ponit *ver. 18. Nam qui per hæc seruit Christo, &c.*

Et patet à natura & experientia, quia *Deus* & homines amant & probant iustitiam, pacem, gaudium, &c.

VI. *Ab utili:* Quæ ad pacem & mutuam ædificationem faciunt, ea sunt sectanda. At esus promiscuus ciborum offendiculo non facit ad pacem & ædificationem, sed eam turbat. Ergo cauendus.

Maiorem ponit & infert *vers. 19.*

Minor patet ex *ratione* secunda & quarta.

VII. A pernicioso effectu, cognata secundæ: Edere cū offendiculo infirmi, est opus Dei destruere. At opus Dei tibi causa non debetis destruere. Ergo, &c. *Assumptionem* ponit *v. 20. figurata apostrophe, prohibitoria: Ne cibi causa*

Maior omiſſa patet ex ratione 2. quia infirma fides, quæ eſt opus Dei, deſtruitur ſcandalo.

Prolepsis ſecundæ obiectionis firmorum : Cibi puri, h.e, conceſſis uti eſt bonum. Omnes cibi ſunt puri homini Chriſtiano: Ergo quovis cibo uti eſt bonum. *Minorem* ponit v.20. *Omnia quidem pura.*

Sed negat maiorem in caſu ſcandali à contrario : Imò non bonum ſed malum eſt, nempe culpæ & pœnæ edere cum offendiculo. *Ibidem: Sed malum eſt: &c.*

VIII. Ab æquo & bono. Bonum facere decet. At bonum eſt, non veſci carnibus, non bibere vinum, & quocunque ſcandalizatur aut infirmatur frater. Ergo non veſcendum, bibendum, ſed abſtinendum eſt carnibus, vino, & quibuſcunq; licitis, quibus frater offenditur, infirmatur. Atque hæc eſt dehortationis firmorum à ſcandalo principalis conſuſio. *Minor* per ſe patet. *Assumptio* ponitur verſ.21. *Bonum eſt non veſci.*

Prolepsis tertiæ obiectionis firmorum ; Profeſſio fidei eſt neceſſaria. Ego habeo fidem. Ergo debeo eam profiteri utendo cibis licitis. Apoſtolus conceſſa aſſumptione negat maiorem de fide libertatis, quod eius profeſſio, h. e, uſurpatio, ſit neceſſaria, ſemper, hoc eſt, in caſu ſcandali. Sufficit, inquit, tibi hanc habere apud temetiſum coram Deo: in forma præcepti ver.22. *Habe apud te ipſum, &c.* q.d, non eſt quod profitearis cum ſcandalo: quia erit intempeſtiua confeſſio.

TER TIO ſubiicit per ἐμπόνησιν tres aphoriſmos ſeu regulas practicas.

I. *Pro firmis.* Qui in eo, quod certò novit ſibi licitum, nō condemnat ſe ipſum utendo libertate ſua cum offendiculo, eſt beatus verſ.22.

II. *Pro infirmis :* Qui in eo, de quo ambigit, an ſit licitum, verbi cauſa, cibum hunc edere, diem hunc diſcernere, tamen procedit, h.e, edit, diſcernit, ſe ipſum damnando graviter peccat. ver.23.

Rationem addit à cauſa formali: *Quia non procedit ex fide.* Ibidem.

III. Regula confirmans priorem: *pro utriſque:* Quicquid non ſit ex fide, eſt peccatum: Vnde duo Syllogiſmi.

Prior *pro firmis:* Quicquid nō ſit ex fide, peccatum eſt.

Qui in eo quod approbat ſe ipſum non condemnat, agit

agit ex fide.

Ergo qui in eo quod approbat se ipsum non condemnat, non peccat, sed beatus est.

Alter *pro infirmis*. Quicquid nō fit ex fide peccatū est.

Qui ambigit, & tamen discernit cibos vel dies non agit ex fide.

Ergo sic agens peccat.

PRIMA PARS CAPITIS.

Præceptum generale : de assumendis infirmis.

I. *Eum verò, qui fide est infirmus, assumite: non tamen ad certamina disputationum.*

I. **U**M VERO QUI INFIRMUS EST FIDE: Præceptum generale, cuius illustratio toto capite sequitur, ut firmi assumant infirmos: ac ne de infirmitate corporali loqui putetur, addit *et in fide*, sic vocans non modò rudiores catechumenos, parum adhuc institutos: sed præcipuè Iudæos Romę habitantes (frequentes autē ibi habitasse ex Act. 28. patet) qui quidem Christo nomen dederāt, sed in doctrina fidei Christianæ nondū erant confirmati, præsertim verò circa fidē de abrogatione legis ceremonialis languebant, putantes observantiam eius maximè circa cibos & ferias etiam in Christianismo retinendā esse. Hæc infirmitas & hic languor fidei in Ecclesia primitiva multos diu exercuit, etiā Petrum & reliquos Apostolos, ut ex historia Apostolica ca. 10. 15. & 21. videre est: donec tandē diuinis patefactionibus, & Apostolorum Synodico decreto omnis dubitatio tolleretur. Romani verò gentiles, quia in fide Christiana plus profecerāt, Iudaicas ceremonias æquè atque Hellenismum contemnebant: cū infirmis verò Iudæis subinde disceptabant, eosq; erroris quasi malos Christianos arguebant. Quibus disputationibus cū Apostolus intelligeret nihil profici, sed Ecclesiam scindi, infirmos turbari, & à Christi confessione alienari: hortatur eos, ne hoc modo agant, sed ut firmi infirmos fide suscipiant, hoc est, amanter & placidè

instituant, patienter tolerant, prudenter corrigant & sanent: argutis verò disputationibus, quas capere infirmi nondum quirent, abstineant. Hoc vocat *μεγαλάνειαν* cum *benivolentia suscipere*, & curare ut amicū: quo sensu hoc verbum Deo tribuit vers. 3. & ad Philemonem de Onesimo v. 12. 17. SVSCIPE EVM UT VISCERA MEA. SVSCIPE EVM TANQVAM ME. *μὴ εἰς διακρίσεις διαλογισμῶν*: Camerarius subaudit ei *ἐάμεται conyicite, præcipite*. Prohibet contentiosas disputationes, quibus Romani infirmitatē fratrum cum imprudenter corrigere tentarent, potius augebant, ut imprudentes medici, acribus medicamentis vel sectione intempestiva morbum exasperant, dum mederi conantur. *διακρίσεις*, significat *certamina*, significat etiam dubitationes.

Hoc Apostoli præcepto monemur *primū* de conditione perpetua Ecclesiæ, quod sicut in quavis familia reperiuntur grandes, parui: sani & firmi, ægri & infirmi: sic in domo Dei, quæ est ecclesia, subinde reperitur talis inæqualitas: ut alij grandes & firmi, alij parui & infirmi existant. Talis piorum temperatura omnibus temporibus fuit in Ecclesia, cuius ratio est: quod alios citius, alios serius vocat Deus ad fidem: alij pluribus, alij paucioribus donis ornantur à Deo: alij studium ardentius, alij languidius circa ea excolenda adhibent. Vnde stolidus fanaticorum rigor improbatur, qui Ecclesiam veram putant non subsistere, nisi vbi omnes pariter sint firmi fide, pariter sancti in vita, aut vbi aliqua zizania cum tritico in agro Domini pullulare conspiciuntur. Est autem duplex hæc fidelium inæqualitas: circa fidem, vel circa mores. *Circa fidem alij firmi, alij infirmi*, & quidem firmi vel circa integram fidem qualis fuit Abraham, de quo supra cap. 4. *non infirmatus fide*: quales vocat perfectos Phil. 1. 15. & quales esse decet Ecclesiarum doctores atque Episcopos, qui alijs docendis præfecti sunt: vel circa aliquam fidei partem, quales hinc fuerunt Romani, circa libertatis Christianæ notitiam. Sic infirmi fide sunt vel circa totam doctrinā fidei: ut solēt esse catechumeni in Ecclesia & scholis: vel circa aliquod doctrinæ caput: ut hinc Iudæi cōuersi libertatē Christianā nō intelligētes. Est alia *firmitas & infirmitas fideiū circa mores & studia pietatis*.

pietatis. In quo qui maiores fecerunt progressus, eos vocat Apostolus *spirituales*: qui languidius profecerunt, & sæpius hallucinantur in vita, eos vocat *carnales*, non quid simpliciter, sed aliquatenus. De illis dicit Gal. 6. 1. *Vos qui spirituales estis, instaurate eum qui &c.* De istis 1. Cor. 3. 2. *Cum in vobis sint lixor, & contentio, & dissidia, nonne carnales estis, & secundum hominem inceditis?* Et Rom. 7. 14. *Ego carnalis sum, venundatus sub peccato &c.* Tali igitur inæqualitate domesticorum Dei, non est quod offendamur, sed potius, si nos fide & pietate firmiores sumus, gratiâ Dei prædicemus: si infirmiores, agnita nostra imbecillitate serium proficiendi studium nobis incumbere meminimus. Quantos quantos autem fecerimus progressus in fidei cognitione & pietate, illud Apostolicum recordemur: *Ex parte cognoscimus; ex parte prophetamus.* Et: *In multis labimur omnes*: quod de se Augustin. epist. 119. *Non solum in aliis innumerabilib. reb. multa me latent, sed etiam in ipsis sanctis scripturis plura nescio quàm scio.* Hoc est vnum.

Monemur *secundo*: de officio firmiorum erga infirmiores in fide vel vita. Hos ab illis benignè suscipi, institui, curari, corrigi, natura & æquitas ipsa postulat. Ita enim fit in familia: Maiores dirigunt, monent, instituunt, minores sani tolerant, curant ægros. Sic in Domo Dei fieri convenit. Apertius inculcabit hoc præceptum Apostolus cap. 15. *Debemus nos, qui firmi sumus, imbecillitates infirmorum portare, ac non indulgere nobis ipsis*: vbi exemplum Christi nobis proponet, qui salutis nostræ causa graua pertulit. Quid ni & nos infirmitates aliquas fratrum ferremus patienter?

Monemur *denique* de prudentia firmioribus in correctione infirmorum adhibenda. *Intempestivè qui monet, ille nocet.* In ciuitate plus periculi est ab imprudente medico, quàm à sicario. Plus proficit placida institutio, prudens monitio, fraterna correctio, quàm subtilis disceptatio, acris contentio, acerba insectatio. Argutæ igitur disputationes, intempestivæ disceptationes, rixæ, contentiones, λογισμαί, tanquam pestes Ecclesiæ cauendæ sunt. Iuber ab his Theologos facessere Apostolus 1. Tim. 6. 4. & 2. Timoth. 2. vers. 23. In his enim ni-

hil est ædificationis, quia nihil charitatis: multum offendiculi & perturbationis: quia plurimum acerbitatis & malitiæ. Hæc pestis si hoc disputaturiente seculo curari aut tolli posset, pacem Ecclesiæ sperare liceret.

SECUNDA PARS CAPITIS.

Exegesis præcepti generalis de suscipiendis infirmis.

2. *Alius quidem credit vesci licere quibusuis: alius autem fide infirmus edit olera.*
3. *Qui edit, non edentem ne pro nihilo habeto: & qui non edit, edentem ne condemnato, Deus enim eum assumpsit.*
4. *Tu quis es qui condemnas alienum famulum? propria Domino stat aut cadit. stabilietur autem: potest enim Deus eum stabilire.*
5. *Alius quidem aestimat diem præ die, alius autem peræquè aestimat quemuis diem. Vnusquisque in animo suo plenè certus esto.*
6. *Qui curat diem, Domino curat: & qui non curat diem, Domino non curat. Qui edit Domino edit: gratias enim agit Deo: & qui non edit, Domino non edit, & gratias agit Deo.*
7. *Nullus enim nostrum sibi ipsi vivit, & nullus sibi ipsi moritur.*
8. *Nam siue vivimus, Domino vivimus: siue morimur, Domino morimur. Siue igitur vivamus, siue moriamur, Domini sumus.*
9. *Ad hoc enim Christus & mortuus est, & resurrexit, & reuixit, ut & mortuis & viventibus dominetur.*
10. *Tu vero cur condemnas fratrem tuum? aut etiam tu cur pro nihilo habes fratrem tuum? Omnes enim sistemur apud tribunal Christi.*
- II. *Scriptum est enim: Vivo ego, dicit Dominus, Quod mihi sese flectet omne genu, & omnis lingua confitebitur Deo.*

2. Cor. I.
10.

Ies. 45. 23.
Philip. 2.
18.

12. Nemo

12. Nempe ergo unusquisque nostrum de se ipso rationem reddet Deo.
13. Ne amplius igitur alij alios iudicemus: sed hic potius adhibete iudicium, ut ne offendiculum ponatis fratri, aut scandalum.
14. Noui, & persuasum habeo per Dominum Iesum, nihil esse impurum per se: sed ei qui existimat aliquid esse impurum, id ei impurum esse.
15. Verum si propter escam frater tuus tristitia afficitur: I. Cor. 8. non iam secundum charitatem incedis. Ne esca II. tua illum perdis pro quo Christus mortuus est.
16. Ne vestrum igitur bonum blasphemator.
17. Non enim est regnum Dei esca & potus, sed iustitia, & pax, & gaudium per Spiritum Sanctum.
18. Nam qui per hæc seruit Christo, gratus est Deo, & acceptus hominibus.
19. Nempe igitur quæ ad pacem faciunt, sectemur, & quæ ad mutuam edificationem.
20. Ne tibi causa destrue opus Dei. Omnia quidē pura: sed malum est homini qui edit cum offendiculo. Tit. I. 15.
21. Bonum est non vesci carnibus, neq; bibere vinum, neque quicquam facere in quo frater tuus impingit, aut offenditur, aut infirmus est. I. Cor. 8. 13.
22. Tu fidē habes: apud te met ipsum habe coram Deo. Beatus qui non condemnat se ipsum in eo quod approbat.
23. Qui vero ambigit, si ederit, condemnatus est, quoniam non edit ex fide: quicquid vero ex fide non est peccatum est.

2. LIVS QVIDEM CREDIT VESCENDVM ESSE QVIBVSVIS. Exemplo declarat præceptum, ac primò quos & quomodo fide firmos aut infirmos dicat, ostendit. Alius inquit credit, hoc est, nouit & persuasum habet, ut exponet ver. 14. EDERE OMNIA: hoc est, quosuis cibos sibi licere Christiana libertate fretus. HIC FIRMVS EST FIDE, hoc est, notitia, assensu & persuasione certus, se & suum opus non displicere Deo per Dominum Iesum. Tales erant conuersi ex gentibus. ALIVS INFIRMVS EDIT OLERA. Ne videatur hos negare fideles, non addit integram antithesin, quæ hæc esset: alius verò non

credit omnibus vesci sibi licere, sed metuens violare legem, offendere Deum, abstinet carnibus, *edit olera*, hoc est, legumina & viles cibos. Tales erant conuersi ex circūcisione, qui ne à reliquis Christianis notarētur, quasi suilla & aliis carnib. lege vetitis supersticiosè abstinere, carnes omninò vitabant, olerib. tantum vescientes, ut quæ faciebant, non legalis observatio, sed ieiunium magis videretur, inquit *Chrysostomus*. Hæc magna erat fidei infirmitas, hoc est, ignoratio & dubitatio circa caput fidei, quod non ignorare, sed nosse & persuasum habere oportebat, Christianos legali ciborum delectu non teneri. Quidam imperatiuè reddunt: *Qui credit vescatur quibuscvis, qui autem infirmus est, edat olera*. Sed nulli hic sunt imperatiui: nec enallage modorum admittenda videntur; quia si imperare hic vellet Apostolus, dixisset *φαγέτω*, *ἐσθιέτω*, vel sequenti versu *ἐξεδείτω*, *κενέτω*. Quia verò lex de edendis tantum oleribus nihil mandauerat Iudæis: Origenes metaphoricè locum interpretatur de cibis spiritualib. verbi, hoc est, secretiorib. sensibus & mysteriis scripturæ: *Alius*, inquit, *credit manducare omnia*. hoc est, *perfecta fide omnē sensum scripturæ capit, & diiudicat: iuxta illud: spiritualis omnia diiudicat*: *Infirmus verò edit olera*, hoc est, *aliqualem sensum fidei ex verbo percipit, sed non robustum & fortem*. Et si autem verum est, doctrinam fidei perfectiorem cibo solido, imperfectiorem lacti à Paulo passim comparari: tamen hoc loco Apostolum propriè loqui de cibis, torus contextus ostendit, maximè versus 17. Quod mouet *Origenem*, ostendit *Chrysostomus* non esse solidum. Edebant enim olera infirmi, non quod lex iuberet, sed ne per carniū delectum Iudaizare putarentur. Mouet etiam *Origenē*, quod, inquit, *per hæc Paulus ad omnia comedenda non hortatur discipulos, nec gula & gurgitis est magister*. Atqui non sunt hæc verba hortantis, sed docentis quid fiat: nec edere omnia, Apostolo est indulgere gulæ: sed quibuscvis cibis indifferenter vesci ad necessitatem.

I. Cor. 31.
Heb. 5.

Obseruemus primò vim verbi *μενεω* credere. Est idem quod nosse, assentiri, persuasum esse. Opponitur enim ignorantia, negationi, & dubitationi, circa præsens caput fidei de ciborum delectu: & quid sit credere Apostolus exponit

exponit ipse vers. 14. *noni & persuasum habeo per Domi-
num Iesum*. Hinc quid sit fides liquet. Pontificij solo af-
sensu definiunt: notitiam esse negant: & credere ipsis est
assentiri doctrinæ Ecclesiæ, etiam si ignores qualis sit.
Ideo fidem fingunt implicitam. Certitudinem verò ex-
cludunt. Atqui Apostolus eos tantum dicit πιστεύειν cre-
dere: qui & intelligebant, & assentiebantur, & persuasi
erant, cibos quosuis sibi licitos esse. Ignorantibus &
dubitantibus fidem quidem non adimit (ideo enim an-
tithesin integram reticuit) infirmitatem verò tribuit.
Vera igitur fides includit notitiam, assensum & πληροφο-
ρίαν *persuasionem certam* doctrinæ cœlestis: & quatenus
quidem hæc est circa quoduis verbum Dei in communi
vel particulari, dicitur fides absolutè: quatenus verò est
circa promissionem de remissione peccatorum propter
Christi meritum, & accedit πεποιθήσις *fiducia* cordis, dici-
tur fides iustificans. Ita cum in fide absolutè sint tria: ad
fidem iustificantem requiruntur *quatuor*: notitia, assen-
sus, πληροφορία, πεποιθήσις. Fidei igitur absolutè opponitur
ignoratio, negatio, dubitatio: fidei iustificanti præterea
etiam diffidentia. Ignoratio, dubitatio, diffidentia (mo-
dò totalis non sit) non importat hæresin, aut infidelita-
tem, nec fidem omninò tollit, sed turbat & inducit infir-
mitatem, in toto vel in parte. Negatio autem vnus veri,
parit errorem tolerabilem in adiaphoris, non tolerabi-
lem in necessariis: pertinax defensio contrarij hæresin.

*Fides am-
tarum sit
assensus.
Bell. li. 2.
cap. 5. de
Iustific.*

*Fides iu-
stificans.*

Observandum præterea, totam hanc disputationē non
debere trahi ad fidei articulos, multò minùs ad res suo
genere illicitas, impias, aut superstitiosas, quasi in his et-
iā credere vel nō credere hæresin nō faciat, fidem nō tol-
lat, salutem non lædat: sed tātum esse de rebus per se me-
diis & indifferentibus. Non enim dicit Apostolus: A-
lius credit Deum esse iustum, misericordem, Christum
esse Servatorem &c. alius non credit: sed alius edit omnia,
alius olera. In his non credere, hoc est, ignorare, dubitare,
imò negare non est damnabilis hæresis, sed corrigibilis
infirmitas, modo absit pertinacia. Qui verò circa ar-
ticulos fidei non credit cum negatione, hoc est, non
modo vel nescit, vel dubitat, sed & negat: non infirmus,
sed infidelis est & hæreticus. Non igitur est tolerabilis
infirmitas, sed damnata infidelitas & horribilis impietas.

& hæresis tueri manifestos errores & falsos atque superstitiosos cultus in veneratione idolorum, inuocatione sanctorum obseruatione feriarum, delectu ciborum &c. ex Papæ mandato non solum necessitatis, sed etiam cultus & meriti opinione apud Deum. Ex quo cuiusmodi nobis intercedant controuersie cum Papistis non vt cū infirmis fratribus, sed vt cum præfractis hæreticis & infidelibus, palàm est.

3. QVI EDIT NON EDENTEM NE PRO NIHILO HABETO. Dixit, qua in re firmi & infirmi dissideant. Porro dissidij effectū perniciosum exponit. Firmi edentes quæuis spernebant infirmos non edentes, inuitabant ad idē faciendū, recusantes ridebāt quasi nō veros Christianos: isti vicissim auersabātur illos quasi profanos gulæ deditos. Sic peccabant vtrique. Graue hoc erat schisma ex re leui, vt ex scintilla facilè ingens nascitur incendiū. Sæpe propter adiaphora grauiter quaesata & distracta fuit Ecclesia. De pane azymo & fermentato quas turbas excitauit *Victor Papa Romanus*? vt etiam ab Iræneo grauiter fuerit reprehensus, teste Eusebio l. 5. cap. 14. *historiarum*. In Saxonia hinc sectæ fuerunt ortæ adiaphoristarum & Flacianorum. Anglicas quoque & Scoticas Ecclesias simile certamen de ritibus adiaphoris in hunc vsq; diem exercet. Atqui circa talia non oportere turbari Ecclesias, nec scindi charitatem seueriter edicit Apostolus vtrique parti. QVI EDIT QVÆVIS, hoc est, firmus frater gentilis: non edentem infirmum fratrem Iudæum, ne contemnito, *ἐξουνοώ* & *ἐξουενέω* *pro nihilo habeo*: de Christo dicitur Marc. 9. 12. *Filium hominis oportet multa pati & ἐξουενέσθαι quasi in nihilum redigi*. 1. Thess. 5. 20. *Prophe-
tias μὴ ἐξουενέτε ne contemnitis: πρὸς nihilō ducite*. QVI NON EDIT quæuis, sed abstinet à carnibus, contentus oleribus, hoc est, infirmus frater Iudæus, EDENTEM NE DAMNATO: *κατακρινέτω* *pro κατακρινέτω* dicit ferè toto capite in deteriorem partem: vt patet versu ultimo. Habemus præceptum Apostoli.

Nobis hypothesis transferenda est ad thesin: Cū adiaphora liberum sit omittere vel facere citra scandalum, non propterea Ecclesiæ pacem scindi, nec fideles se mutuò damnare aut contemnere oportere: firmos verò

verò ad infirmitatem aliorum condescendere debere: Sic tamen ne vel ipsi infirmitatem induant, vel eam in aliis foveant, sed leniter tolerant, prudenter corrigant, cum possunt. *Si quis obijciat*, non igitur debere nos cum Papistis cōtendere de imaginibus templorum, de feriis, de hostiis azymis, de fractione panis, de vestibus, &c. ad hoc in dubiis respondebitur. Nunc grauíssimas Apostoli rationes audiamus.

DEVS ENIM EVM ASSVMPSIT:quem? non edentē atque etiam edentem. Pertinet enim ratio ad vtrunque, illum à contemptu, istum à nimia morositate abducens. Deus, inquit, vtrunque gratosè adoptauit in filium, in membrum Christi, in societatem Ecclesię: quod ex vocatione & fide, quam profitentur, charitas statuit. Indignū est igitur, vnum contemnere aut damnare alterum. Cōtemptus enim & morositas talis in Deum ipsum redundabit. Nam contemnere eum, quem Deus non contēnit, sed in precio habet: condemnare quem Deus non condemnat, sed absoluit & iustificat, quid est nisi Deum ipsum contemnere, condemnare? Absit igitur, vt contemnamus aut condemnemus quenquam vel minimum, quem à Deo assumptum esse in filium vel leui argumēto colligi potest.

Sic damnat Apostolus rigidos Arcistarchos, qui in quofuis per omnia ipsis non astipulantes anathema stringunt, quantumuis euidentia testimonia fidei & vitę obseruare possint, quod à Deo assumpti sint.

Docet quoq; ex charitate omnes eos pro filiis Dei habendos, qui fidem profitentur: licet in his sæpe aliqui sint hypocritę non filij. Charitas enim de occultis cordium non iudicat.

4. TV QVIS ES QUI CONDEMNAS ALIENVM SERVVM: Alia ratio à iure gentium vel ciuili, vt in analysi dictum, figurata obiurgatione & apostrophe rursus ad vtrunque: Quod patet ex alternante conditione: *Stat aut cadit*: quamuis verbū *κρίνω* propriè infirmos concernat: quos proinde videtur grauius taxare, ne sibi blandiantur. TV QVIS ES: quasi dicat: Cur non metiris te tuo modulo, cogitans te infirmū? Non conuenit, nos eorum facta sub censuram vocare, in quos nihil iuris habemus. Id enim legibus prohibitum, neq; in foro licitum: Christus

etiam prohibet Matth. 7. *μὴ κρινέταις*: nolite iudicare, nepe alienos, &c. Atqui nihil iuris habet firmi in infirmos: nec hi in illos: cur? quia neutri sunt aliorum Domini, utrique serui communis Domini. Vtrique enim ab vno Domino assumpti: Vtrique igitur serui alieni: mutuò conserui pari iure Domino subiecti. Iniquum est igitur, seruum iudicare seruum alium & alienum.

PROPRIO DOMINO STAT AUT CADIT: Ratio argumenti secundi: Est præiudicare Domino: commodis Domini intercedere: imò damnabilis temeritas seruum sibi partes Domini sumere. Inest tacita occupatio: Interest seruum stare non cadere: *Non tua*, inquit, sed Domini *interest*: ad ipsum pertinet seruilis facti utilitas vel damnum. Quando igitur Dominus non iudicat, hoc est, præcipit vel prohibet suo verbo, præpostera curiositas est seruum iudicare velle. *Stare vel cadere*, est rectè vel secus agere. *Stare vel cadere Domino*, est rectè vel secus agentem placere vel displicere Domino. PROPRIO DOMINO: ἐμφαντικῶς dicitur, qui eum assumpsit: non διακριτικῶς quasi opponatur alieno, ut aliqui putant: sicut Christum accusant Iudæi, quod Deum fecerit patrem suum ἰδιον proprium Ioh. 5. 18. hoc est, propriissimè & naturaliter patrè. Porro *Domini proprium* intelligit Christum, qui vtrumque assumpsit, ver. 14. In mediis igitur rebus neque cultus, neque peccatum est ponendam ubi Deus non ponit. Sed Deus in his non ponit cultum vllum: peccatum saltem in scandali casu. Intra igitur limites sese contineat serui de seruo iudicium.

Præclara admonitio de nostro statu erga Deum & erga fratres. Si Deum aspiciamus, serui sumus. Iam seruorum est obedire, placere Domino, cauere Domini offensam in omnibus. Si fratres, serui sunt ipsi: sumus & nos, & quidem eiusdem Domini, qui utrosque suo sanguine mercatus est. Conserui ergo sumus. Iam conserui quid nisi hoc agant, ut Domino simul placeant officiis rectè expediendis, seque mutua opera subleuent, iuuent, ad placendum Domino. Qui verò conseruos cædunt, iniuria afficiunt, sunt serui nequam, quos Dominus veniens dissipabit Luc. 12. 48. *Quid*, inquis, *si frater mihi nec stat, nec cadit, sinendus ergo?* Nequaquã Apostolus debita charitatis & pietatis officia, fraternas correctiones & omnia

ἀσφαλισ, sed temeraria duntaxat de fratrum factis iudicia prohibet. STABILIVR AVTEM: Vulg. *stabit autem*, quasi esset *σίστημι*, medium futurum: sed est passivum *σάσσειται*, quod Latine efferri non potest *stare facietur*, hoc est, *stabilietur, erigetur*: Hebr. *ספן* Alia ratio dehortatoria præcipue directæ ad firmos, ne inani se sollicitudine fatigent: non quod studium erigendi lapsos prohibeat, sed præceptum tantum iudicium reprehendit. Lapsus est infirmus: Esto, Erigetur sine te: habet potentem Dominum, qui poterit eum stabilire. Videtur argumentum infirmum aut nullum à Dei potentia, cum non omnia quæ potest, velit. Poterat Deus hominem volatilem facere instar aquilæ: poterat omnes eligere ad vitam: omnes convertere & servare, etiam dæmones: nec facit tamen: quia nō vult: poterat Iudam proditione lapsum erigere, & à laqueo liberare: nec fecit tamen. Ita non videtur sequi: Potest Dominus infirmum stabilire: ergo stabilietur. Sicut Papistæ argumentantur à posse ad esse in sua Missa. Deus potest panem transsubstantiare: ergo facit. Elumbe est argumentum, quo absurdissima quæque liceret conficere. Vt ergo firma sit consolatio & spes salutis, quam facit infirmo Apostolus, coniungenda est Dei voluntas cum potētia: Habet potentem & benevolentem Dominum: Ergo certò stabilietur: quia Dominus poterit cum sit omnipotens: & volet, cum eum semel assumpserit.

Stapletonus hic suo more insectatur *Calvinum*, quasi & depravet argumentum Apostoli, coniungendo voluntatem cum Dei potentia: & sibi turpiter contradicat, cum dicit: Apostolum hic non definire aliquid perpetuum, quasi necesse sit stare vsq; in finem, quos semel Deus erexit. Verum suo more convitiatur *sophista*. De argumento Apostoli dictum satis: nullum esset à nuda potētia. Rectè dicit Calvinus, morem *Scripturae esse cum potentia Dei voluntatem connectere in promissionibus & consolationibus: alioqui frigida essent*. Exēplum fuit supra c. II. 24. Quod negat necesse esse omnes semel erectos stare vsq; ad finem: ad eventum pertinet, qui non omnes perseverare docet: quia nō omnes eriguntur eodem modo à Deo, sed aliter electi, aliter hypocritæ. Et aliud est stabiliri à Deo in aliquo lapsu: aliud stabiliri vsq; ad finē. Rectè igitur addit, nō definire Apostolum quid in singulis facturum sit Deus,

sed quid charitas de singulis iudicare, sperare, & optare debeat.

5. ALIUS QUIDEM AESTIMAT DIEM PRÆ DIE: *κεῖναι iudicat*, aliter quā v. 4. hic dicit pro *ἡμεῖς ταυ* *deligit*: mox dicit *οὐρανὸν curat*: vel cum ellipsi *κεῖναι iudicat*, nempe *ἀνωτέραν* *sanctiorem* diem prae die, *ἡμεῖς οὐρανὸν παρ' ἡμεῖς*. Hieron. *diem supra diem*: Vulg. *diem inter diem*: quod aliqui veterum intellexerunt de alternis diebus, quibus alij ieiunarent alij non. Etiam *Chrysostomus* huc inclinat: *Videtur mihi*, inquit, *hoc loco sensim de ieiunio non nihil clanculum inculcare*: Ita *κεῖναι* esset pro *ἡμεῖς ieiunat* *diem inter diem*. Atqui hoc planè violentum, & à scopo alienum. Alio igitur exemplo Apostolus differentiam firmorum & infirmorum declarare pergit circa observationē dierum, quasi dicat, non modò circa cibos, sed & circa dies video vos dissidere. Iudæi fratres ferias à Deo sacras, Sabbathas, calendas, &c. habebant sanctiores diebus profectis, nec opus in illis faciebant reuerentiā quā tam legis, verum erronea ac superstitiosa. De his dicit *ὁς ὑποκεῖναι*: *Alius quidem aestimat diem prae die*. Gētiles fratres contrā posthabita lege, quippe per Christum abolita, dies aestimabant æquales. De his dicit: *ὁς οὐ κεῖναι πάντων ἡμεῖς οὐρανὸν* subintellige *ἴστω* vel *ἴσως* *æqualem* vel *æqualiter*: Beza, per æquē. Hæc altera causa erat dissidij circa ferias, quæ ut tunc Romanam Ecclesiam intus turbare cœpit: ita post annos propè 200. importunitatē *Victoris Episcopi Romani* eandem à Græcis Ecclesiis fœdo schismate laceravit: ut heri ex Eusebio monui. Audiamus verò iudicium Apostoli.

VNVSQVISQUE IN ANIMO SVO CERTO PERSUASVS ESTO: Vulg. *Quisque suo sensu abundet*: alienè & periculosè. Nam *πληροποιεῖσθαι* non significat *abundare*: sed *certè persuasum* & confirmatum esse in sententia. Et vulgò teritur hoc dictum, cum aliquid in medio relinquimus, seu cum de re aliqua cuique liberum facimus sentire quod velit. Et sic *Libertini* neutrales de religione liberum cuique esse volunt, sentire, quod placuerit. *Hieronymus* etiam abutitur hoc dicto, defendens superstitionem fœminarum cereas arduas martyribus portantium: *Quicunque*, inquit, *accendunt cereos, secundum fidem suam habent mercedem dicente Apostolo: Vnusquisque*

Hier. cōtra vigi-
tantes

in suo sensu abundat. Atqui hoc Deus minimè permittit, ut abundemus in falso sensu, aut in superstitione, dum nos verbo suo præcisè alligat: *Quod ego precipio vobis, hoc facietis* Ezech. 20. *Chrysostomus* quoque hoc Apostolum velle, ut fidem quisq; ad libitum sibi eligat, expressè negat. *Quando enim, inquit, de dogmatis Apostolo sermo est, audi quid dicat: Si quis vobis euangelizauerit, præter quàm quod accepistis, anathema sit.*

Primò igitur obseruandū, Apostolum hīc non agere de dogmatibus (licet de his quoque dictum Apostololi sit verissimum) *sed de rebus medijs, cibis & ferijs. Deinde ne in his quidem velle simpliciter cuius liberum esse, facere vel omittere ex libito: nulla vel ordinis aut decori publici vel scandali infirmorum habita ratione.* Illud enim horribilem ἀταξίαν in Ecclesia pareret: hoc cum charitate & scopo Apostoli pugnaret.

Quid igitur? Rem mediam agnoscit, curare vel nō curare diem: consulit verò, ne quis titubante conscientia quid faciat, sed ut unusquisque certò sit persuasus apud se, id quod facit vel omittit nō pugnare cum verbo Dei nec displicere Deo, quasi dicat, neutrum damno: neuter per se peccat: modo neuter propositum habeat facto suo lædere Deum: neuter etiam dubitet an lædat: sed certus sit quòd non lædat, curans diem persuasum habeat curationem placere Deo: non curans diem idipsum Deo non displicere: *Syrus: Vnusquisque in scientia anima sua confirmetur: quod videtur absurdum.* Quomodo enim contraria facta possunt Deo simul placere? *Respond.* In præceptis & prohibitis à Deo id quidem fieri non potest. In medijs verò potest placere factum & omissio facti, modo ex πληροφεία fiat vtrumque: Sed absurdè videtur Apostolus ab infirmis postulare πληροφείαν. Si enim hanc haberent, infirmi non essent. Imò ab vtrisque iure postulat. A firmis dum postulat πληροφείαν, quam iam habebant eam commendat & excitare studet: iuxta illud:

Qui monet ut facias quod iam facis, ille monendò

Laudat, & hortatu comprobat acta sua.

Ab infirmis postulans πληροφείαν, tacitè ipsorum infirmitatem improbat, quod sine causa fluctuent in conscientia: utque firmorum exemplo πληροφείαν fidei de-

præsente negotio habere studeant, hoc est, ex infirmis firmi fiant, hortatur. Non igitur approbat vel laudat erroroneam superstitionem putantium se ad ferias lege teneri: sed eatenus tantum indulget & probat modestiam, quatenus Deum ferias quondam præceptas non observando verebantur offendere. *Calvinus* prudenter distinguit inter superstitiosam opinionem, & inter observationem ipsam. Opinio errore non carebat: neque hanc probat sed corrigit Apostolus. Observatio hætenus tantum Deo & Apostolo non displicet, quatenus infirmus omittendo eam nolebat sauciare conscientiam.

Iam observemus *primò*, quòd Apostolus fidem per *πληροφορίαν* definit: ut supra cap. 4. 21. Abraham *πληροφορηθεὶς* certò *persuasum habens, Deum posse, quod promiserat, præstare.* Est igitur fides non modò notitia & assensus, sed & *πληροφορία*, hoc est, persuasio certa mentis & cordis: cuius rei? Non utrique placitorum humanorum aut propriæ intentionis, sed voluntatis Dei, quòd nempe illud quod credimus, facimus, velit & probet Dominus. Vnde verò habetur? Ex solo Dei verbo voluntas Dei cognoscitur & probatur. Verbum igitur Dei sola est fidei regula. Sic Paulo *πίστις, πληροφορία, πεποιθήσις* propè idem sunt: ut patebit magis vers. 14. Quod aduersus Sophistarum *ἐποχὴν* dubitationem & moralem coniecturam, quam pro fide venditant probè tenendum.

Observa *secundò*, quòd etiam adiaphora facta requirant *πληροφορίαν*, & fieri debeant ex fide. At, inquis, fides est verbi: adiaphora verbum non habent. Fides hæc est, tum quod persona faciens vel omittens placeat Deo per Christum: tum quod factum vel omissio rei mediæ non displiceat Deo. Hoc satis est ad fidem. Quod enim non prohibuit Deus, id non improbat: sed probat in fide factum.

Observa *tertiò*, quòd cum circa adiaphora talis *πληροφορία* postuletur, multò magis requiratur circa necessaria opera, quæ Deus præcepit vel prohibuit. Si enim quicquid non fit hac *πληροφορία* peccatum est: patet etiam facere præcepta, omittere prohibita opera peccatum esse. Hinc omnes virtutes non renatorum peccata pronunciantur in verbo Dei: non quidem ex substantia operis: sed ex vitio operantis: seu non per se, sed per accidens. Iustitiam colens Aristides, facit opus à Deo præce-

præceptum: & peccat tamen. Alexander victor non violans pudicitiam coniugis & filiarum Darij, omittit opus à Deo prohibitum, & peccat tamen: quia neuter facit ex *πληροφορία* fidei.

Denique *observa*: si circa opera necessaria est *πληροφορία*: multò magis circa dogmata & fidem ipsam, adeò ut fides sine *πληροφορία* non sit fides. Sic fides est necessaria in fide. Quomodo? Fides dicitur, quâ credimus, & quam credimus. *Fides* quâ credimus, est *πληροφορία*: quam credimus, est verbum Dei, seu dogmata verbi: quorum si *πληροφορία* utique etiam cognitio requiritur. Fides igitur implicita seu carbonaria, quam Hosius Cardinalis laudat, & in omnibus morituris solam requirit, credere nimirum quod & quomodo Ecclesia credit, tametsi illud, album an atrum sit, nescias, reuera fides non est, sed frigida opinio. Interim alia cognitio dogmatum infirmis, alia firmis convenit: alia laicis ad salutem sufficit: alia in Doctoribus Ecclesiæ & scholarum requiritur.

Hosius de
authori-
tate S.
Script.
lib. 3. pag.
190.

6. QVI CURAT DIEM DOMINO CURAT: Alia ratio à fine communi utriusque proposito bono & laudabili. Utique observando vel non observando dies, edendo, vel non edendo cibos quosuis (nam utrunque exemplum Apostolus coniungit, nihil minus verò quâ de ieiunijs somniat) honorē & gloriā Dei sibi habet propositā: Neuter ergo damnandus vel cōtemnendus. *Domino curare vel non curare*, est in honorem Domini, seu ideo curare vel nō curare, quod persuasus sis, Domino placere vel nō displicere utrunque. *Domini* intelligit redemptorem ut ver. 4. & 14. Firmi non curabant Domino: quia ex doctrina Apostoli certi erant, Dominum observatione dierum non amplius coli velle, & libertatem suam circa cibos & dies Domino non displicere. Infirmi curabant Domino: quia putabant Domino observationem legalem adhuc placere: non curare autem displicere. Errabant in utroque non malitia, sed infirmitate. Magis igitur intentione bona quàm *πληροφορία* vera Domino curabant. Neque tamen Apostolus infirmitati eorum blanditur, sed tantum indulget. Multo minus *bonas intentiones* circa superstitiones excusat vel approbat. De *adiaphor*is enim agit, & intentio istorum lege Dei nitebatur, & per eam fiebat excusabilis: quod de hy-

poctitarum intentionibus circa cultum Dei dici nequit.

QVI EDIT, DOMINO EDIT: Adiungit exemplum prius, & de utroque idem pronunciat. De similibus enim idem debet iudicari. QVI EDIT, nempe quæuis: *ut ver. 2.* DOMINO EDIT. Patet, quia dixerat *πιστεύει credit ver. 2.* seu, est fide firmus: QVI NON EDIT: Origenes ad ieiunia hoc etiam torquet: qui non edit, hoc est, qui ieiunat alternis diebus. Atqui respicit *versum 2.* qui non edit, nempe, quæuis, sed tantum olera ut infirmus: DOMINO NON EDIT. Hoc non ita patet: quia nō dixerat de hoc, quod *πιστεύει credat.* Addit ergo causam aliā unde id pateat: & quidem communem utrique. QVIA GRATIAS AGIT DEO: à signo seu effectu fidei tam firmæ quam infirmæ. Et hic & ille, inquit, gratias agit Deo pro pastu. Firmus gratias agit Deo pro pastu largiore: quia dum vescitur quibusvis, prædicat liberale Dei beneficium. Infirmus etiā oleribus pastus Deo gratias agit pro victu tenuiori, quod nō faceret, nisi Dei beneficium agnosceret. Itaque utriusque pastu Deus celebratur.

Monemur hac sententia de scopo actionum & vitæ nostræ, quem mox illustrabit clariùs Apostolus, ut non nobis sed Deo tota sit consecrata ad gloriam eius promouendam. Deus enim ut principium à quo omnia, ita finis est, ad quem & propter quem omnia. Omnia enim propter se ipsum condidit Deus. Languide & quasi per transfennam hoc viderunt Ethnici fatentes, non nobis tantum, sed partim amicis, partim patriæ, partim Reipubl. partim Deo nos natos esse. Sed verbum Dei nos totos Deo vendicat: non quod nihil debeamus proximo: sed quod omnia soli Deo, proximo quædam propter Deum. Atque hæc est conditio postrema bonorum operum, quæ Deo placeant. *Prima* fuit ut sint non adiaphora, nec ἀδιάφορα, sed à Deo mandata. *Alterà* ut fiant cum πληροφορία. *Tertia* ut fiant Domino. *Prima* esse potest sine duabus alijs: Duæ aliæ non sine prima: secunda trahit tertiam: tertia supponit primam. Hic finis communis est actionum tam necessariarum quàm mediarum. Si enim res medias oportet fieri Domino: quantò magis necessarias.

Monemur *præterea* de usu ciborum, qui salutaris non erit, nisi cum gratiarum actione ad Deum: quod Apostolus docet

Docet 1. Tim. 4. 5. *Sanctificatur enim cibus per verbum Dei & per preces.* Absque gratiarum actione impurus est cibus & vsus: impura etiam abstinētia. *Ratio*, quia absque gratiarum actione est ingratitude: ingratitude repellit fidem: quod fit absque fide, peccatū est. Vnde impura hypocritarum ieiunia damnantur Ies. 58. quia sunt *disiuncta*, & absque gratiarum actione fiunt: quod patet: quia fingunt esse meritoria. At pro meritis non aguntur gratiæ.

Vt verò magis liqueat, non blandiri velle Apostolum superstitioni infirmitati, non displicet, quod *Calvinus* annotat, debere hæc omnia imperatiuè intelligi: vt non tam quid faciant, quàm quid facere debeant firmi & infirmi moneat Apostolus. Neque rarum est tale sermonis genus, vt facere dicamus aliquem quod facere eum volumus: & indicatiuus pro imperatiuo, factum pro iure ponatur. *Episcopus est vnius uxoris vir* pro esto, vnius non plurius, uxoris, non scorti aut cōcubinæ. *Coniugium est honorabile inter omnes*, pro esse debet. *Vos estis lux mundi*, pro esse debetis. *Labia sacerdotis custodiunt scientiam*: pro custodire debent. *Ecclesia est columna & sedes veritatis*: pro esse debet. Ita hoc loco: *Qui curat diem: Domino curat*, pro curare debet: *Quia gratias agit*: id est, agere debet. Et patet hic sensus ex ratione sequenti: *Nullus enim nostrum sibi ipsi vivit*: id est, vivere debet: vbi palam est, quod non quid faciant homines recitet, sed quid facere debeant præcipiat.

7. NULLVS ENIM NOSTRVM SIBI IPSI VIVIT. Nexum habemus ex analysi. Scopus est docere & confirmare infirmos, imò omnes fideles. *Docere* vult, cui & ad quid vivere, & mori debeamus: nō nobis vel nostro priuatim desiderio aut commodo: sed Christo Domino nostro, vt vita & morte nostra eius gloria celebretur. *Cōfirmare & cōsolari* vult pios, vt in vita & morte cōfidamus, nos non esse nostri iuris, nec nobis relictos, sed habere Dominum, qui potiore nostram curam habeat, quàm nos ipsi: qui & viuentes seruare, & mortuos vitæ restituere possit ac velit: *Qui inquam possit*, quia est omnipotens, est Deus, mortem à se ipso depulit: est dominus & iudex vniuersalis cui omne genu flectetur. *Qui & velit*, quia nos assumpsit: peculium acquisiuit, non pretio sed sanguine proprio. At nemo peculium & quidem

magno emptum negligit. Peculij salus vel interitus Domini est utilitas vel damnum. Magis Christus nostram salutem amat, quam nos pecuniam amamus. Non enim pecunias, sed se ipsum pro nobis impendit. Homo argentum soluens pro seruo, ob id non admodum eum curat. Christus verò, quos tanto precio redemit, in quos sibi dominium tantis impensis parauit, horum salutem vilipenderet? Habemus *scopum, summam, atque usum* dulcissimum huius loci, ex quo prima quæstio Catechesæ nostræ de vnica nostra consolatione in vita & in morte desumpta est. Nunc phrasin Apostoli consideremus.

NULLVS NOSTRVM SIBI VIVIT. Cum dicit: *Nullus* firmos & infirmos fideles coniungit, vt ob communem hanc sortem ad concordiam eos reducat. Cum dicit: *NOSTRVM*: vitam & mortem Christianorum ab aliorum infidelium seiungit, qui sibi viuunt & moriuntur: quia Deum non agnoscunt nec habent: ideo vt deserta mancipia iuste pereunt: At nostrum nemo sibi ipsi viuunt: nemo sibi ipsi moritur. *Chrysostomus* secutus *Origenem* de vita & morte spirituali & æterna interpretatur. *Liberi*, inquit, *non sumus, sed Dominum habemus*, qui nos & viuere vult & mori non vult, & quem utraque ista magis concernunt quam nos. Si enim viuimus ad gloriam Dei viuimus: si morimur non nobis ipsis tantummodo morimur, sed Domino morimur. Quando enim peculium moritur, Domino moritur: quia Dominus damno augetur: Mortem verò hic eam qua ex fide est vocat. Sensus pius quidem, sed non satis conueniens instituto & verbis Apostoli. Nam de vita & morte naturali loqui Apostolum & argumentum indicat, quod est à toto ad partem, vt ostendimus: & *Chrysostomo* fatente illud siue viuimus, siue morimur Domini sumus, sicut & sequens, vt viuentibus & mortuis dominetur: de morte & vita naturali dicitur: quia nemo fidelium moritur æternaliter, hoc est, damnatur: neque Christus mortuus est, vt fieret damnatorum Dominus. Iam sibi viuere, sibi mori, aliquis ciuilitate & Theologicè intelligi potest. Ciuilitate dicimus aliquem sibi ipsi viuere vel ratione iuris, qui nulli est subiectus aut obstrictus: quod politici in bonis numerant: iuxta illud: *Alterius non sit qui suus esse potest*: vel ratione communionis: qui nullis conuersatur, nullis commodat, quasi sibi soli natus, vt

*Viuere
sibi &
mori sibi
quid sit.*

monachi, auari: quæ etiam ciuiles in vitio ponunt: quia agnoscunt neminem sibi soli natum esse, cuius morte nemo alius afficitur commodo vel damno: sic cœlibes, viduas, solitarios, pauperes sibi mori dicimus, qui liberos, cōiuges, amicos mœstos post se non relinquunt, & quorū morte nemo admodū afficitur. Plerunq; autē qui sibi vixerunt, etiam sibi moriuntur, exceptis auaris opulentis, qui cū sibi vixerint, hæredib. moriuntur, quos morte sua locupletant. Sed Apostolus huc non respicit: verum loquitur *Euangelicè*, respiciens ad illud quod dixerat: *Deus eum assumpsit: Proprio Domino stat aut cadit.* Ac dicit neminem sibi ipsi viuere neque *formaliter*, vt sui iuris existens ad nutum; desiderium aut lubitum propriū vitam instituat: hoc enim est viuere carni, viuere peccato: neque *finaliter*, vt vitam ad suas tantum voluptates, sua commoda, honores & gloriam referat. Neminem etiam fidelium sibi ipsi mori, quasi desertus sit, cuius morte non afficiatur, nemo sit qui mortuum curet. Atque hic est sensus versus septimi: quo maximè reuocamur 1. à *φιλαυτία* ne nos ipsos nimium amemus aut admiremur. 2. à *securitate* in vita, ne quasi proprii iuris existentes, neminem esse putemus qui vitæ & mortis nostræ rationes exacturus sit. 3. à *mœstitia* in morte nostra & nostrorum, ne cum ipsi à morte vindicare nos nostròsue nequeamus, ideo neminem esse putemus, qui nos curet in morte, & ab ea sit vindicaturus. Hæc vna pars est doctrinæ & consolationis, sed non integra: Sequitur igitur antithesis seu pars altera.

8. NAM SIVE VIVIMVS DOMINO VIVIMVS. Hac ætiologia confirmat, neminem fidelium sibi viuere aut mori: simul docet, cui igitur? Christo Domino nostro. Iam *viuere Domino* quid est? Est 1. in vita hunc Dominum nostrum recognoscere: quod non simus nostri iuris, sed serui, Domino huic subiecti: 2. ad nutum Domini huius vitam & actiones omnes instituere, Domino seruire: 3. ad Domini gloriam & celebrationem vitam totam quasi ad scopum referre. 4. denique in omnibus vitæ laboribus & ærumnis, quod Domino nostro simus curæ, confidere. Sic Domino vivitur. *Mori Domino* quid est? Idipsum quod viuere. 1. In morte se Domini huius pro-

*Viuere
& mori
Domino
quid sit.*

prium agnoscere, & confidere se non mori *ἀπὸ τῆς θανάτου*. 2. morbos & mortem ex Domini manu patiēter suscipere. 3. Morte qualicunq; etiā martyrij nobis immissa Dominum nostrū glorificare. 4. Deniq; in morte, fiducia Domini spē vitæ nō abiicere, sed quod cum morte suorum nō delectetur, mortuos à morte invitam sit vindicaturus, confidere. O terque quaterque beatos nos, si sic viuamus Domino, vt eidem moriamur; quoniam Domino morientes, Domino viuent. Ter contra miseros; qui sibi, qui gulæ, & ventri, qui mundo, qui Satanæ viuunt; Nam huic etiam morientur.

SIVE IGITUR VIVAMVS. Est illatio, & tamē ratio, cur Domino viuamus & moriamur: quia in vita & in morte Domini sumus nēpe peculiū, seu proprij. Hoc I. est cōsolationis nostrę caput & basis, quod nō sumus deserti, sed Dominum habemus vitæ mortiq; nostrę curatorem ac vindicem. Hac fiducia exclamare nos docet Apostolus: *Quis nos separabit à dilectione Christi? num oppressio? nū angustia? nū gladius? &c. Rom. 8.* Hęc consolatio elidit *ἐμὸν λόγον* & coniecturalem fidentiam sophistarum, qui nos volunt hæsitare, an in vita & in morte simus Domini: elidit purgatorium ignem, in quem morientes fideles detrudunt. Qui enim in vita & in morte sunt Domini, purgati sunt sanguine Domini ab omni peccato: proinde purgatione ignis non indigent: à tormentis verò immunes sunt. *Beati enim qui in Domino moriuntur: quia requiescunt à laboribus suis. Et, in manu Domini anima iustorum, nec dolor attingit eos.*

II. Fidelium hinc dignitas elucescit, qua cōsolatio hęc ampli⁹ firmatur. Seruire Principi, Regi, potēti, virtutib. & pietate præclaro magna laus est atq; dignitas. Quātō maior seruire Regi Regum, Domino dominantium? Legati Carthaginiensium Romā reuerſi dixerūt se vidisse reges, quot senatores: Regina Æthiopissa felices iudicabat seruos Salomonis, quib. datū esset tā sapienti Regi seruire. Quidni felices nos, quib. datū est seruire Christo cœli & terrę Domino? Et quidem ita datū est seruire, vt ex seruis fecerit liberos, amicos, fratres, sacerdotes & Reges Patri Apoc. I. Vnde nō incommode dixit, magnus quidam vir: siue viuamus siue moriamur Domini sumus in nominatiuo & genitiuo casu.

9. AD HOC ENIM CHRISTVS ET MORTVVS EST. Admodum premit Apostolus hoc argumentum de Christi dominio, nostro seruitio: vt in hypothesi quidem sua firmos & infirmos sibi magis conciliet: (quomodo enim diutius dissidebunt aut iudicabunt se mutuo, qui communi seruitio se teneri: & pari beneuolentia à Domino communi curari considerant?) In thesi verò consolationem vitæ & mortis fidelium cordibus firmitus imprimat. Ne igitur hæsitemus, quærentes, vnde Christo in nos dominium, rationem addit acquisiti iuris per mortem & resurrectionem, à fine vtriusque: Mortuus est enim, resurrexit & reuixit Christus: num frustra? imò vt mortuis ac viuentibus dominaretur, hoc est, vt imperium in vniuersos acquireret. Moriendo enim λύτρον redemptionis nostræ Deo persoluit, vt dicitur Matth. 20. 1. Tim. 2. Resurgendo dominium occupauit: Viuendo in æternum exercet ad dextram Dei rex & iudex omnium. Quis igitur ius eius tanto acquisitum precio in dubium vocabit? Etsi autem absolutè in omnes Christi imperium sese extendit (omnia enim subiecta sunt pedib. eius: & data est ei omnis potestas in cælo & in terra) propriè tamen de iure Christi in omnes fideles nunc loquitur Apostolus: quippe quos Christus propriè sibi peculiū acquisiuit: & quorū institutionē atq; consolationē Apostolus hinc propriè intendit. De his. n. dicit alibi: *Non estis vestri iuris; nam estis precio empti. Quo precio? Petrus docet: Redempti estis non caducis reb. argento vel auro, sed pretioso sanguine agni immaculati Christi.* Cum morte Christi coniungit hinc resurrectionē eius & vitam, non quod mors sola non fuerit sufficiens λύτρον: sed quia dominium morte partum absque resurrectione & vita exercere non poterat: Ideo addit καὶ αἰάσκει καὶ αἰεζήσει, Manens enim in morte non fuisset mortis victor, nec nisi viuus viuentibus dominari poterat. Per αἰάσασθαι semel prodiit è sepulcro victor: per αἰεζῆσθαι perpetuò regnat in cælis: Ego viuo & mortuus eram, & ecce viuo in secula seculorum dicit Apoc. 1. 18. Et suprà cap. 6. Mors ei amplius non dominabitur.

Facit hoc incrementū acquisiti iuris per tres quasi vias ad fidem & consolationem nostram augendam. Si tan-

rum mortuus esset pro nobis, parum videretur cōmodi. Curi, Decij, Curtij pro patria occumbentes breue commodum semel attulerunt: mortui dehinc nullis profuerunt. At Christus non solum morte sua semel à morte nos redemit, sed & rediuiuus vitam nobis restituit, sibi æternum in mortuos & viuentes imperium vindicauit. **PER MORTVOS ET VIVENTES** vniuersi quidem homines intelligi possunt, quia vniuersi huic Domino sunt subiecti, etiam dæmones ipsi: sed de dominio eius in fideles propriè nunc agitur. Hos diuidit in mortuos & viuentes: quia semper eorum pars mortua est, pars viuit in mundo. *Mortuos* verò præponit viuentibus, intelligens fideles piè defunctos olim sub veteri Testamento inde ab Adamo primo loco: deinde viuentes etiam atque victuros vsque ad finem seculi ad Christi dominium pertinere. Sic etiam *Chrysostomus* intelligit. Hinc vnitas & vniuersalitas Ecclesiæ vtriusque Testamenti probatur. Si enim Christus vniuersorum Dominus, vniuersi igitur vna Ecclesia, vnum corpus sub vno capite. *Sancti ante legem, sancti sub lege, sancti sub gratia omnes hi proficientes corpus Domini in membris Ecclesiæ sunt constituti*, inquit Gregorius. Quod si Christus non modo tunc viuentes, & postea victuros, sed & olim mortuos fideles, morte & resurrectione sua sibi peculium acquisiuit: utique *ἐνέργεια* mortis eius etiam ad præcedentia vniuersorum inde ab initio fidelium peccata expianda in immensum sese extendit: quod etiam docetur supra cap. 3. 25. Hebræor. 9. 15. Si denique Christus non modò viuentium, sed & mortuorum est Dominus; utique mortuorum certò secutura est resurrectio. Neque enim dominabitur mortuis vt mortuis, sed vt nunc mortuis, sed tandem victuris. *Origenes* conciliat metaphoricè exponendo *viuentes*, hoc est, exemplo resurrectionis eius nouam vitam agentes: & *mortuos*, hoc est, mortificationem Christi in corpore suo circumferentes, seu membra sua mortificantes. Sed loquitur propriè Apostolus.

10. **TU VERO CVR CONDEMNAS FRATREM TVVM?** Proposuit Christum vt Dominum: nunc etiam proponit vt iudicem vniuersalem omnium, cuius reuerentia & metu omnes humiliari & in modestia se

Greg. lib.
4. epist.
38.

continere, ac de se potius quam de aliis sollicitos esse oporteat. Grauius igitur quam prius obiurgat illos litigatores, apostrophe ad utrosque directæ, Iudæo infirmo dicens, *cur tu condemnas? & gentili fortiori: cur tu spernis fratrem tuum?* q. d. caue feceris. Solent enim qui aliquantum videntur profecisse spernere & nihili ducere eos, qui altioris intelligentiæ minus capaces sunt: e contrario imperiti iudicare & incusare doctiores quasi sciolos aut superbos. Hanc culpam utrinque refecare vult Apostolus, rationibus adductis paulò etiā efficacioribus quam prius: Estis, inquit, fratres. Cur mutuò vos iudicatis, contemnitis? Vulgarum quidem est: *Fratrum concordia rara est*: sed turpe & contra naturam. Natura enim fratres vno sanguine colligauit, iure inter se æquales fecit. At inter æquales non debet esse dissidium. Imò quod deest naturæ, gratia perfecit. Arctius colligati sunt fratres spirituales, quàm naturales. Quos enim Deus in Christo simul adoptauit filios, spiritu dilectionis donat. Hic verò spiritus non est author dissidij, sed pacis.

OMNES ENIM SITEMVR: Grauiore argumento premit & terret dissidentes: cogitent se stare vel certè sistendos esse ad tribunal Christi ac reddituros rationes factorum suorum, cur firmus contempserit infirmum: infirmus iudicauerit firmiorem? cur temerè Ecclesiam disciderint, pacem turbauerint? *ἐκκλησίαν* non coluerint? Atqui nulla ratione factum hoc erit excusabile: Cessent igitur se mutuo iudicare: ambo iudicandi ipsi à iudice cœlesti Christo. Hæc summa. TRIBUNAL CHRISTI: vocat iudicium Christi, per metonymiam signi, vel per metaphoram à iudiciis ciuilibus, quæ solent exerceri è tribunali. Omne enim iudicium Pater dedit filio: & decreuit Deus mundum iudicare per Christum: Nunc etiam iudicat & regnat Christus: sed in medio hostium suorum: quos nondum abolet: quia Ecclesiam per eos exerceri oportet, vt militet & certet antequàm coronetur. Tandem verò iudicium extremum sequetur, quo omnes hostes & mors ipsa abolebuntur: Ecclesia verò liberabitur & glorificabitur perfectè. Eius forma adūbratur à Christo Matth. 25. *Omnes, inquit, huic iudicio sitemur.* Ad quid? Dicet v. 12. *Vt unusquisque de se ipso rationem reddat Deo.* Quisque igitur secum habitet, & sic viuat, ne irati iu-

Ioh. 5.

Act. 17.

dicis sententiam incurrat. Ad hoc Christi tribunal Apostolus etiam Corinthios secum citat contentiosos & iniquos ministerij sui æstimatores. *Omnes nos, inquit, comparere oportet coram tribunali Christi, ut unusquisque reportet, quæ in corpore fecerit congruenter ad id quod fecerit siue bonum, siue malum.* Sonet hæc vox perpetuò in auribus nostris: Omnes sistemur tribunali Christi. Ergo ne iudicemus fratres. Terriculo est infidelibus, contentiosis, iniquis: sed magno solatio fidelibus dilectionem & pacem sectantibus. Nam illi quidem sistuntur iudicandi & condemnandi igne æterno: isti verò absolventur à iudice, & ornandi gloriæ corona.

II. SCRIPTUM EST ENIM: VIVO EGO, DICIT DOMINVS: Confirmat Christi tribunal oraculo Ies. 45. 23. Videtur ad rem nō facere. Nihil ibi de Christo: nihil de tribunali. Imò Apost. docet Christum esse illū Iehouā Dominum, qui sibi apud Prophetā omnē iudicandi potestatem ascribit: quod profectò est euidentissimum æternæ Deitatis Christi aduersus Arianos atque Samosatrenianos argumentum. Id verò à cauillis *Eniedini & Ostorodij* hæreticorum vindicabimus in dubiis. Iehoua apud Prophetā hortatur populū suum, ad se ut respiciat & salutem expectet: nec à furoribus Tyrannorum metuat: *quoniam, inquit, per me iuravi, egressum est de ore meo in iustitia verbum, & nunc reuertetur, quod mihi curuabitur omne genu, per me iurabit omnis lingua.* Atqui Christus (inquit Apostolus) est ille Iehoua. Christo igitur flectetur omne genu: confitebitur omnis lingua. Non citat verba, sed sensum: Genuflectio est subiectionis signū. Cui genua flectimus, eius agnoscimus maiestatem & imperiū. Quia igitur Christo flectemus genua: Christi tribunal dominatū atq; iudiciū agnoscimus. OMNIS LINGVA CONFITEBITUR DEO: In Hebr. *Omnis lingua per me iurabit.* Verba discrepant, sensus conuenit. Iusiurandum enim est solennis professio, qua Deus agnoscitur *καταδυναστεύς*, & inuocatur ut sit testis veritatis, vindex periurij. CONFITEATUR DEO, hoc est, Christo, quod sit verus Deus. Hoc totum clarius a-

Ephes. 1. libi de Christo dicit ad Eph. & Philip. *Dedit ei nomen*
Phil. 2. *supra omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur*
coelestium, terrestrium, subterraneorum, omnisque lingue

confiteatur Dominum esse Iesum Christum ad gloriā Patris.

Ex hoc loco prauè intellecto superstitiosa genu flexio & capitis apertio ad appellationē nominis *Iesu* orta est. Si ut ritus indifferens præstetur externa reuerentia, nemo improbat. Si ut necessarius & cultus præceptus, superstitio est reprehensibilis: quod vel ex eo patet, quod geniculatores ad prolationem nominis Iesu quidem se incutuant, pileos aperiant: ad nomen Christi, ad nomen Dei Patris, Filij & Spiritus sancti nō item. Atqui hoc superstitionem satis arguit, quod syllabis & voci nō personę tribuant reuerentiam. *Nomen* verò *Iesu* non est vox dissyllaba, scripta, picta vel pronunciata: sed persona, maiestas, & imperium Seruatoris, cui omnes subiectionē debent: *Nomen Iesu quid* *Origenes* in hunc locum prolixè docet, genu flexionem NON CARNALITER accipiendam de gestu corporis, quam cœlestia, subterranea, præstare non possunt: sed metaphoricè. Tandem: *Genuflectere*, inquit, *subiecta esse cuncta & cultui Dei obedire declarat.* Totus igitur cultus diuinus Iehouæ debitus per genuflectionem innuitur, & Christo ut Deo vindicatur. Vnde colligitur in veteri *Ecclesia* ritum illum nondum fuisse, proinde adia-phorum esse. Porro quod de futuro loquitur, significat nōdum in hac vita istam subiectionem apparere: sed inchoari quidem Christi imperium inter omnes gentes: demum verò patefactum iri perfectè, quādo omnes gentes sistuntur tribunali eius in iudicio. Nondum videmus subiecta esse omnia Christo. At quādo filius tradiderit regnum Deo & Patri, tūc subiicientur ei omnia, ipseque filius subiicietur, ut Deus sit omnia in omnibus. *Hebr. 2.*
1. Cor. 13.

Obserua Scripturæ veteris vsum & authoritatem. Apostolus enim dogma Euangelicum de iudicio futuro, de-que Christi tribunali, maiestate & cultu diuino non asserit solum, sed & probat: Vnde? Ex Scriptura prophetica. *Decet igitur* Doctores & Pastores Ecclesiæ doctrinam non ex capite suo proferre, sed è Scriptura sacra promere & demonstrare debere, ut firma stet piorum fides. Scriptura enim est verbum Dei, in quo sola fides nostra potest quiescere, quia Deus est verax. Non igitur iudicatur in Ecclesia de quoquam doctore *αὐτὸς ἔφα*, sed: *ita scriptum est.* Vnde & aliter patet Scripturæ sacrę vsus, quod sit canon seu regula nostræ fidei, & quidē vnica: Nō

enim est verbum Dei nunc nisi scriptum, seu *ἐν γράμματι*. Ergo auctoritas diuina scripturis tradita sola principium, à quo, fides Christiana procedere, & in quod ultimo resolui debet.

12. NEMPE ERGO VNVSQVISQUE: Repetit & declarat assumptionem argumenti à fine eius, quod dixerat: *Omnes sistemur: Cur? ut unusquisque de se ipso rationem reddat Deo.* Cui Deo? utiq; sedenti in tribunali iudici Christi. Vide rursus argumentum Deitatis Christi. Cum dicit: *unusquisque*: neminem excipit ab hac censura, quantum quantus sit in hoc mundo. Unusquisque igitur sese humiliet. Cum dicit *nostrum*, firmos & infirmos coniungit pariter iudicandos: ne igitur alij alios iudicare præsumant. Omnes etiam fideles iudicabuntur: Quantum magis infideles. *Reddere rationem de se ipso*, est iudici respondere de sua persona, factis, gestis, bonis vel malis, & bonorum quidem præmia promissa, malorum verò poenas debitas expectare. Quis verò rationes hinc sustinebit? Quis omnium recordabitur? Quis de omnibus respondebit aut satisfaciet iudici non modo factis malis, sed etiam verbis otiosis? Vtique nemo iudicis damnatoriam sententiam hinc effugiet secundum facta sua iudicandus. Terreat & retrahat hæc consideratio nos à peccandi libidine, ne rationes in immensum aggrauemus. Et fruimur tamen hac consolatione, qui in Christum credimus, in iudicio hoc nos absoluendos esse: non utique innocentiam nostram, sed veniam gratuita peccatorum propter clementiam iudicis iuxta promissionem: *Qui credit in me non venit in iudicium*: nempe damnandus, etsi veniat iudicandus. Ne igitur hanc consolationem ipsi nobis turbemus, ita viuamus cum fratribus, ne nos conscientia nostra accuset.

13. NE AMPLIUS IGITUR ALIUS DE ALIO IUDICEMUS: Priore versus membro Apostolus claudit hortationem generalem, altero aliam specialem orditur ad firmos propriè spectantem, ne abutantur libertate sua cum infirmorum offendiculo. *Chrysostomus* extendit ad utrosque: *Vtrique*, inquit, *hæc adaptari possunt, perfectiori eo quòd scandalum pateretur ex ciborum abstinentia: Imperfecto, quod is nimia reprehensione offenderetur.* Occupationes tamen & argumenta propriè tangunt robustio-

RES. NE AMPLIVS IVDICEMVS, SED HOC IVDICA-
 TE: Videtur Apostolus idem prohibere & præcipere? Mi-
 nimè. Sed eleganti antanaclasi verbi κρίνειν vetat iudicare
 fratres, hoc est, condemnare aut contemnere, vt vers. 4. &
 10. & κρίνωμεν est pro κατακρίνωμεν: Iubet verò iudicare non
 fratres, sed nos ipsos, & facta nostra, hoc est, probe ex-
 aminare, & ita dirigere, vt fiant absq; offendiculo fratris.
 Propriè quidem de vsu ciborum loquitur, vt argumenta
 docent sequentia, ne eb scandalizent fratres Iudæos. Sed
 consultò loquitur generaliter, vt sub hypothesisi thesin
 præcipi intelligamus, in toto rerum mediarum genere
 cauendum esse scandalum. De alia hypothesisi disputans
 1. Cor. 8. 9. ne firmi velcerentur idolothytis cum offendi-
 culo infirmorum, idem præceptum ponit, quo præsens
 illustratur: *Videte, ne quo modo potestas illa vestra offendi-*
culo sit his, qui infirmi sunt. πῶς κομμεν OFFENDICVLVM,
 obstaculum in via, in quod pedes incurrunt, à πῶς
 κρούωμεν offendor, allidor. σκάνδαλον SCANDALVM: à
 σκῆπτω claudico, (sed nulla analogia) putant Grammatici
 propriè dici lignum incurvum, quo tédicula sustinetur, &
 in quod impingens animal, decipulam super se subita rui-
 na prostermit. Volunt igitur scandalum esse grauius, quàm
 offendiculum: vt πῶς κομμεν dicatur sic offendere, vt qui
 impingit, tamen non corruat: σκάνδαλον verò impingere
 cum ruina. Sed Apostolus vtrumque vetat: & coniungit
 vel vt synonyma, vel vt duas offensionis species, innuens
 nec paruam nec magnam occasionem lapsus præbendam ef-
 se Hebræ. רשע רשע ruina, offendiculum à רשע impingere. Le-
 uit. 19. 14. non pones cæco offendiculum: vbi Græci posuerunt
 σκάνδαλον. Scandalum porrò Tertullianus definit non bo-
 na rei, sed mala exemplum edificans ad delictum. Bona enim
 res, inquit, neminem scandalizant, nisi malam mentem. Vbi
 res bona vel mala intelligatur non modo per se, sed etiã
 per accidens talis, per se verò media, vt eius scandalosus.
 Sic scandalum dicitur dictum vel factum bonum vel malum, Scandalum
 vel medium, quo alius redditur deterior per se vel per ac-
 cidens. Vnde scandalum fit duplex: Datum est dictum, vel
 factum malum aut medium, sed intèpestium, quo quis
 reddit alium deteriore: hoc simpliciter damnatur: Vnde
 homini per quem scandala veniunt. Acceptum est dictum vel
 factum per se bonum, à Deo præceptum, vel adiaphorum

Offendi-
culum po-
nere fra-
tri quid
sit.

tempestivum, quo quis sua prauitate & virio redditur de-
terior, ut cum doctrina & miraculis Christi offenduntur
Nazareni, Pharisei &c. Hoc quidem damnatur in acci-
pientibus: sed non imputatur bona vel media tempestive
facientibus. Alias dicitur scandalum actiuum & passi-
uum. *Actiuum* est dictum, factum minus rectum, præ-
bens alteri occasionem ruinæ. Hoc semper vitandum es-
se non est dubium. *Passiuum* est malum seu casus, quem
alter incurrit ex dicto vel facto alterius. *Ponere offendi-
culum seu scandalum* fratri phrasis metaphorica à rendi-
culis, vel à ponentibus lapidem in via, ad quem alius in-
cautus vel cæcus impingat, quod lege Deus seueriter
prohibuit Leu. 19. 14. Est idem quod dare scandalum, di-
cto vel facto infirmum turbare in conscientia, vel à reli-
gione abstertere: mox dicet eodẽ sensu tristitia fratrem
afficere, non secundum charitatẽ ambulare. Peccati graui-
tatem ostendit pœna, quã Christus scandalorum authori-
bus statuit: *melius fore dicens homini, molam asinariam suspen-
sam de collo demergi in profundum maris*: quo sanè graui-
ma ultio significatur. Si non saluare fratrem, culpam habet,
inquit Chrysostomus, id quod Euangelici talenti defossor e-
tiã indicat, quid non faciet datum etiã scandalum? Grauior
pœna irrogata legitur peccare facientibus, quã ipsis pec-
cantibus. Grauior pœna serpentis, quàm mulieris ab illo
seductæ: grauior mulieris quàm viri per illam seducti: gra-
uior Iesabelis quàm Achabi, &c. Itaque vitentur scandala.

14. NOVI ET PERSVASVM HABEO PER DOMI-
NVM IESVM: Prolepsis prima per mimesin alicuius firmi:
qui excipere poterat: Atqui ego noui, & persuasum ha-
beo, nullum cibum esse κοινόν, *impurum*, & per accidens
quidem fieri impurum ei, qui impurum esse existimat,
quod faciunt fratres Iudæi: hoc verò nihil ad me, qui ni-
hil impurum esse noui. Nō igitur est, quod cibis vllis ab-
stineam. Vtrumque Apostolus assumit & concedit: No-
ui & ego inquit. Sed non satis hoc esse sequenti aduersa-
tiua ostendet. NIHIL: nullam escam: nam de genere
ciborum est sermo, κοινόν COMMUNE: pollutum, im-
purum ἀκαθάρτον: Sic Petrus interpretatur Actor. 10. 14.
olim varij cibi erant κοινοὶ *communes*: prohibiti lege &
damnati, utpote quibus communiter vescerentur pro-
fani gentiles: populus Dei sanctus & separatus non i-

tem. Vide Leuit. II. de animalibus mundis & immundis, *Legis de mundis*
hoc est, ad vescendum licitis vel illicitis populo Dei, quæ *mundis*
lex habebat non vnam causam: sed partim *ciuilem*, vt *criminu-*
hoc iugo Deus populum duræ ceruicis ad obedientiam *dis cibis*
& temperantiam assuefaceret: partim *ceremonialem*, vt *qua fue-*
hunc suum populum ab aliis gentibus discrimen ciborū *runt cau-*
non obseruantibus discerneret: partim *physicam*, vt vita- *sa.*
tione promiscuorum ciborum meliùs tuerentur valetu-
dinem, vitarent quædam morborum genera, ad quæ vi-
debatur temperamentum eius gentis esse dispositum at-
que procliue: partim denique *mysticam & spiritualem*: vt
abstinentia à cibis immundis, hoc est, à Deo veritis esset
ipsis signum & exercitium mundiciei moralis & spiri-
tualis, de qua dicitur: *Estote sancti, quia ego sanctus sum.*
At Christi aduentu discrimine populorum sublato, &
lege ceremoniali abolita, noluit Deus Ecclesiam suam
tali iugo amplius teneri: sed fidelibus omnes cibos mun-
dauit, hoc est, esui concessit. Hoc Petrus oraculo singula-
ri accepit Act. 10. 15. *Quæ Deus purgauit, tu ne polluito*, hoc
est, quos Deus cibos vt puros concessit, tu ne vt pollutos
habeto. Et Paulus 1. Tim. 4. 4. *Quicquid creauit Deus, bo-*
num est, nec quicquam reiiciendum est, si cum gratiarum
actione sumatur. Sanctificatur enim per verbum Dei &
preces. Præceptū verò de tenendo ciborum delectu dia-
bolicam doctrinam vocat. Iam ne quid videatur contra
præcipere, fatetur nullum cibum esse impurum *δι' εαυτῶν*
per se & sua natura: quod non physice intelligatur, sed
ethice. Neque enim negat serpentes, & alia animalia ve-
nenata esse impura per se. Sed de animalium genere lo-
quitur, quorum esu natura non abhorret: nullius esum
ex his esse impurum, hoc est, prohibitum & illicitum
per se. *Νομί*, inquit, *& per suasum habeo*: hac periphrasi
describit verbum *πιστεύω* supra vers. 2. docens, *πίστιν* esse
notitiam & persuasionem certam, quam & supra *πληροφo-*
ρῶν dixit: *ἐν κυρίῳ Ἰησοῦ*: pro *διὰ κυρίῳ* per Dominum Iesum:
tanquam fiduciæ suæ authorem, quasi dicat, per gratiam
Christi seu Spiritus sancti à Christo mihi datam. Omnia
exemplaria post *Ἰησοῦ* ponunt distinctionem; alioqui *ἐν*
κυρίῳ Ἰησοῦ referretur ad sequens: *ὅτι ἐγώ*, hoc sensu: Per-
suasum habeo, nihil esse impuritatis in cibis, *in Do-*
mino Iesu, hoc est, in statu gratiæ & Noui Testamenti;

sicut Gal. 5. 6. In Christo Iesu nequicquam circumcisio valet. Sed retineo distinctionem receptam: *ei μὴ τὸ λογίζεσθαι*. NISI EI QUI OPINATUR: Vetus & Beza: *qui existimat*, persuasum habet, idem quod *δοκίμει* v. 22. Ponit & admittit vnum illum casum, quo cibi per se mundi fiunt immundi opinantibus esse immundos. Quomodo his fiunt immundi? quia pro immundis habent. Tales enim sunt nobis, quales à nobis habentur. Si igitur immundos putamus: & vescimur tamen vel abstinemus, utique immundis vescimur vel abstinemus, errante conscientia.

Docemur I. nihil in genere ciborum immundum esse Christianis, quia cum gratiarum actione sumitur. II. *Præceptum* de ciborum delectu vel abstinence repugnare libertati Christianæ, reducere Iudaismum, imò esse doctrinam dæmoniorum. III. *Cibos*, à quibus superstitione abstinent Papistæ, reuera immundos eis esse, & pollucere eorum conscientias eo ipso, quòd, quæ Deus purgavit, ipsi polluta habent.

15. VERVM SI PROPTER ESCAM FRATER TVVS: Aduersatiuè respondet obiectioni, addens alium casum, quo cibi per se mundi polluuntur ex accidenti, si nempe sumantur cum infirmorum offendiculo: Hoc vocat tristitia afficere fratrem. Id verò sit *dupliciter*: vel quia infirmi dolent, se propter abstinentiam seuerius reprehendi quasi Iudaizantes: qui dolor eos à charitate fratrum imò à fide Christi alienare potest: vel quia exemplo edentium inducti, ne habeantur pro alienis, ipsi etiam cibis, quos putant immundos, reclamante conscientia vescuntur. vnde tristitia & dolor post factum admissum.

Hanc tristitiæ causam Apostolus ponit 1. Cor. 8. vers. 10. 20. Ita inquit peccantes in fratres & vulnerantes ipsorum conscientiam infirmam in Christum peccatis. NON IAM SECUNDVM CHARITATEM AMBVLAS: charitas non afficit tristitia fratrem: sed vitat omnem lesionem: studet verò fouere, iuuare, confirmare infirmum. Videmus in corpore, ut membra sana tractent, foueant infirmiora. Si quod sit ægrum, leniter id tangunt, obligant, sanant. Ergo tristitia afficere fratrem, est non secundum charitatem ambulare, hoc est, non facere & præstare fratri, quæ charitas dicat. Sic duæ conditiones circa libertatem

*Tristitia
afficere
fratrem
quid,*

tem

tem rerum mediarum obseruandæ hic præcipiuntur. *Vna*, ne quid faciamus, quo infirmus tristitia afficiatur, turbetur in conscientia, alienetur à charitate proximi vel fidelium. Secus libertas intempestiua fit licentia perniciosa, & scandalum datum. *Altera*, vt res medias exerceamus cum charitate proximi, quæ semper suadebit infirmitati aliorum condescendere.

NE ESCA TVA ILLVM PERDITO: Dehortatus est à scandaloso esu per regulam charitatis: nunc dehortatur per ingens damnum, quod secum ille trahit: vel potius exaggerat illud scandalosum facinus, quod eo non modo tristitia afficiatur, sed planè perdatur frater. Atqui hoc erit parricidio simile. Quomodo ais perditur cibo frater? quia vel alienatur prorsus, vt à fide Christi recedat propter cibum, hoc est, licentiam firmorum circa cibos, nolens communicare cum tam licentiosis legis diuinæ præuaricatoribus: vel exemplo aliorum inuitatus ad vescendum cibis sibi immundis contra conscientiam fidei naufragium facit. Conscientiâ enim læsâ fides periclitatur 1. Tim. 1. 19.

PRO QVO CHRISTVS MORTVVS EST: *αὐξήσεις*, grauis exaggeratio peccati, quod admittitur libertatis abusu: Non leuiter læditur, sed perditur frater Christi sanguine redemptus. Atqui nihil grauius admitti possit in Christum ipsum, quàm destruere cum nostro cibo, quem ipse sua morte redemit. Hoc ergo peccatum in ipsum Christum redundat 1. Corinth. 8. 12. Qui enim contemnit aut lædit seruum, lædit ipsum Dominum, *Chrysostomus* in 1. Corinth. 8. ostendit, Christum hoc peccati genere tripliciter lædi, &c. Vide ibi. Omnes fidem Christi profitētes pro redemptis habet charitas Christiana. Et iuxta hanc loquitur nunc Apostolus, sicut 1. Corinth. 8. 11. *Tua ista scientia frater qui infirmus est, propter quem Christus mortuus est, peribit?* Hic quaestio occurrit, quomodo perire possit aliquis, pro quo Christus mortuus est, cum Christus neget quenquam posse perire eorum, pro quibus orauit Iohan. 17. Eam verò in dubijs expediemus.

16. NE IGITUR VESTRVM BONVM BLASPHEMATOR: Alia ratio à pernicioso effectū. Bonum nostrum iuxta *Chrysostomum* vel fidem dicit, vel futuram præmium spem, vel perfectam pietatem. Non est obscurum,

sic vocari libertatem, quam Christus suo sanguine nobis acquisiuit, in qua ut stemus alibi hortatur. Sed hic limitat: ita stemus in ea, ne cadat per eam frater, aut ne propter eam blasphemetur religio Christiana, & Deus ipse qui verè est bonum nostrum: Hof. 8.3. *Israel à se repulsi bonum*, h.e, me ipsum, *dicit Deus*. Μὴ βλασφημεῖτω ne blasphemator, hoc est, malè audiat, maledictis incessatur vestrâ culpâ: Id fit, tum si infirmi ipsi licentiam aliorum execrentur tanquam Deo contumeliosam: tum si infideles propter fidelium dissidium vel disparem ciborum vsum, Christianam fidem quasi turbam ac dissidiorum causam conuirijs incessant: Sicut hodie Iudæi, Turcæ videntes Christianos inuicem tot modis dissidere, totam religionem nostram habent ludibrio. Dabunt verò graues pœnas Deo tantorum scandalorum authores.

17. NON ENIM ESCA ET POTVS: A natura rerum mediarum argumētatur. Non est in eis situm regnū Dei & salus nostra. Non igitur pro ijs quasi pro aris & focis, imò pro regno Dei est digladiandum. Aliter de medijs, aliter de necessarijs rebus disceptandum est in Ecclesia. Putabant firmi, se regnum Dei valde promouere, tuendo suam libertatem circa escas & potus: multū verò decedere gloriæ Dei, & periclitari Christianismum aliquid indulgendo infirmis. Hoc negat Apostolus. REGNUM DEI variè ac duob. potissimum modis dicitur in Scripturis pro *regno gloria*, seu statu futuro electorum in cœlis, vbi Deus erit omnia in omnibus: & pro *regno gratia*, seu statu & collectione Ecclesiæ nouæ militantis in terris, quod Matth. 13. varijs picturis Christus adumbrat. Ita significat Luc. 17. 20. *Regnum Dei nō veniet μετὰ παρατηρήσεως*. Hic vtrumque significare potest. *Non est regnum Dei*, h.e, non acquiritur regnum gloriæ per escas: ut Chrysostomus exponit. Esca & potus ad regnum cœlorum te non adducunt: vel Ecclesiæ fides & salus non consistit in istis externis: nec per esum aut abstinentiam placemus Deo, sicut videtur Apostolus exponere 1. Corinth. 8. *Esca nos non commendat Deo: neque enim si vescamur abundantiores sumus: neque si non vescamur, pauperiores reddimur*. Summa: rem mediam esse docet vesci vel non vesci: pro qua non deceat disceptare fideles, quasi pro re necessaria ad regnum Dei.

SED IUSTITIA ET PAX ET LAETITIA IN SPIRITU SANCTO. Antithesi docet regnum Dei in rebus longè maioribus, bonis nimirum spiritualibus, internis ad salutē necessarijs consistere. *Iustitiam* intelligit fidei, de qua prolixè supra disputavit, h. e, gratuitam remissionem peccatorum & reconciliationem cum Deo per fidē in sanguine Christi, ut definiuit ca. 3. 25. Nec excludit iustitiam causæ, quæ in iustificatis fide per regenerationē inchoatur. Cohærent enim ut causa & effectus, ut radix & fructus. *Pacem* intelligit internam conscientiae tranquillitatem seu εὐθυμίαν, quæ iustificationem sequitur, ut dixerat supra cap. 5. *Iustificati fide pacem habemus cum Deo.* Simul externam ειλανουχίαν & studium pacis, quæ cōcordiam fouet cum fratribus, & offensiones cauet, complectitur: quia hæc etiam comitatur fidem, & ad pacem conscientiae non turbendam est necessaria fidelibus. Ex duobus nascitur tertium lætitia, qua semper exultamus in Domino & καυχώμεθα ἐπ' ἐλπίδι τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, ut dixerat supra cap. 5. 2. quam & Christus discipulis suis promittit in medijs ærumnis, persecutionibus & morte durabilem: *Gaudium vestrum nemo tollet à vobis.* Ne verò de iustitia, pace, vel gaudio civili loqui putetur, addit; quod ad omnia tria referendum puto: ἐν πνεύματι ἀγάπῃ, non modo effectorem tantorum bonorum Spiritum Sanctū docens, sicut dicit ad Galatas: *Fructus spiritus sunt gaudium, pax, fides &c.* Sed & formam eorum innuens, quod sint spiritualia bona, quavis esca & potu longè præstantiora quæ proinde per escam & potum non sint in nobis vel in alijs turbanda, nec escæ aut potui vlla ratione posthabenda.

18. QUI ENIM PER HÆC SERVIT CHRISTO. Ratio cur hæc tria quæ dixit sint potiora bona, pluris æstimaanda, quàm externa exercitatio: quia per hæc seruientes Christo placemus Deo, approbamus hominibus. ἐν τέτοις: Vetus legit: ἐν τέτοις nempe πνεύματι ἀγάπῃ: ut etiam *Origenes, Ambrosius.* Syrus retinet ἐν τέτοις: quam lectionem nexus postulare videtur: alioqui probatio diluta esset. Sic docemur quibus in rebus verus & germanus Dei cultus consistat: & de quibus bonis præcipuè nobis cura esse debeat, nempe, ut iustificati fide pacem habeamus cum Deo, & lætitia spiritali perfruamur ex sensu charita-

Rom. 5. 5. tis Dei diffusę in cordibus nostris per Spiritum Sanctum.
 Hoc est quod dicit Timotheo : *Corporalis exercitatio parum habet utilitatis: pietas verò ad omnia est utilis, habens promissiones huius & futura vite.* Et; *Finis mandati est charitas ex puro corde & conscientia bona & fide non simulata.*
 Ita vanitas hypocritarum damnatur, qui proam & pupim salutis suę & cultus diuini in externis laruis ciborum, feriarum, ceremoniarumque collocant, & propter eas charitatem ac pacem scindunt.

Ad meritum hæc trahi non possunt, quasi per ea mereamur placere Deo: quia nō sunt externa opera nostra, sed interna gratiæ effecta, iustitia, pax, lætitia Spiritus sancti. Itaque ἐν ταῖς tutius redditur *in quibus*, quàm *per quas*. Modum indicat, quo oporteat servire Christo, ut placeamus Deo: si nempe iustitiam fide quæramus in solo Christo, pacemque & gaudium Spiritus in nobis sentiamus. *Servire Christo* est fidem Christi amplecti & obedientiā Euangelio præstare: non dicit λατρεύων sed δουλεύων τῷ κυρίῳ, ut cap. 12. vers. 11. δουλεύοντες τῷ κυρίῳ, quod distinctionē fictitiā λατρείας & δουλείας conuellit. ἀπαίσεις τῷ θεῷ: Extra Christum nemo potest placere Deo, sicut dicit ipse: *Nemo venit ad me nisi per me*, quod præclarum est religionis Christianæ elogium. Sola ea est vera & salutaris: quia sola ea hæc tanta bona nobis monstrat & confert; ut iustificati fide placeamus Deo, pacem & lætitiā sentiamus. δοκιμὸς PROBATUS hominibus: Atqui mundus nō probat, sed damnat cultum Christi. Loquitur de hominibus rectè iudicantibus. Etiam improbi coguntur approbare eos, quos tantis bonis ornatos vident, quia recta ratio iustitiam & pacem externam probat: tamen causam & fontem talium bonorum, hoc est, fidem Christi improbet, vel contemptui habeat.

9. NEMPE IGITUR QUÆ AD PACEM FACIUNT: ποίημα generale, conficit ex dictis: cum pax sit vnum ex bonis illis summis, in quibus regnum Dei & Christiana religio consistit: eam igitur omnibus modis colendam esse: contrā cauenda dissidia & lites, quibus ea perturbantur. Prius de pace spirituali loquebatur: nunc de ecclesiastica, quæ, ut dixi, ex illa nasci debet. Si enim habemus pacem cum Deo, quidni etiam cum domesticis Dei, cum fratribus, cum Ecclesia? πῶς τὸ εἰρημὸν QUÆ AD PACEM

PACEM FACIUNT. Media ad pacē tuendā præcipit, ut sunt charitas, tolerantia, ignoscentia, *φιλοσυχία*: quoniam his contraria pariunt turbas & dissidia, quibus pax tollitur. *διότι οὐδὲ* **SECTEMVR**: Studium vehemens conservandæ pacis requirit. Paci adiūgit *ædificationē mutuam*, ne pacem quamvis, sed eam tantūm præcipi intelligamus, quæ ad ædificationē facit. Non ædificat pax in mēdacio, superstitione, idololatria, impietate, sed in veritate. Zach. 8. 19. *Veritatē & pacem diligite.* Metaphora ab architectis, ubi multi ad vnā domū struendam operas cōferunt, donec coronidem imponāt: sic singuli studia sua ad ædificationem Ecclesiæ, quæ est domus Dei, conferre debent. Eadem metaphora dicit Eph. 4. 12. *Dedit alios Apostolos &c. ad coagmentationem sanctorum, ad opus ministerij, ad ædificationem corporis Christi:* Et 2. Cor. 13. *Data est mihi potestas, non ad destructionem, sed ad ædificationem.* Contraria se mutuo declarant: *Destruere* est facere ea, quæ proximos lædunt, corrumpunt, à fide alienant: *Ædificare* igitur est facere ea, quæ fratres infirmos corrigunt, meliores & firmos in fide faciunt. Metaphoræ ratio eadem est, quæ prius, qua nos appellat templum Dei 2. Cor. 6. 16. & domum Dei Heb. 3. 6. Summa autem reuerentia, contentione, & studio omnes oportet incumbere in ædificationem & templi & domus Dei. Templum, domus perpetuò indiget fulcris & reparatione. *εἰς ἀλλήλους* **MVTVO**: sicut manus manū lauat: sic fideles mutuò se debent ædificare. Habemus præfixos duos quasi scopos, ad quos libertatem Christianam præcipuè referamus: ut Ecclesiæ pax seruetur, & ut fratres infirmi ædificentur.

20. NE CIBI CAUSA DESTRVE OPVS DEI: Opus Dei vocat fratris infirmi salutem, inquit *Chrysostomus*. Potest & *fides* intelligi: ut Ioh. 6. *Hoc est opus Dei, ut credatis.* Nam & infirma fides Dei est opus, placens Deo. Destruitur verò, cū infirmus offendiculo alienatur, ut quam habet fidem infirmam prorsus abijciat. **NE DISTRVE:** opponitur ædificationi mutue. Qui enim nō ædificat, destruit: ut Christus dicit: *Qui non colligit meum, dispergit.* Enormitas peccati indicatur, quod abusu libertatis admittitur. Non est levis culpa, sed horribilis *δυσωχία*, destruere opus Dei in fratre infirmo.

Perinde enim est, ac si quod Deus ædificat, tu petulanter demoliaris. CIBI CAUSA: hoc est, scandaloso ciborum esu: vel est tacita *πειρασ*. Quid cibus ad opus Dei quasi dicat, nulla est cōparatio. Huius igitur potius quā cibi habenda ratio. Non damnat, sed extenuat cibos, si cum aliis bonis conferantur. Non igitur eorum causa est turbanda Ecclesia, aut fides imbecilla infirmorum destruenda, sed potius charitate fouenda & excitāda Christi exemplo, de quo dicitur: *Linum fumigans non extinguet, nec calamum quassatum confringet.*

OMNIA QUIDEM PVRA: Prolepsis altera obiectionis firmorum: Atqui omnes cibi sunt mundi, hoc est, esui nostro creati & concessi à Deo. Omnibus igitur vesci est bonum, quicquid aliis fiat. Antecedēs assumit, sed negat illationem: quod vesci bonis cibis cum offendiculo sit bonum. Nequaquam bonum, sed malum est, inquit, hoc est, noxium & Deo displicens, edere cū offendiculo: quid hoc sit, patet ex vers. 13. & 15. Cur malum? quia esus scandalosus destruit opus Dei: At opus Dei destruere malum est: Vt verò mali huius culpa & reatus in authorem suū redundare intelligatur, notanter dicit *καὶ τὸ ἀσπράττει τὸ εἶναι, qui edit cum offendiculo.* Sic docet non modo in hypothēsi ciborum, sed in thesi rerū mediārū, p accidēs malum & damnabilem fieri earum abusum, proinde vt malum vitetur, abusum cauendum esse. Abusus autē est, si vel de mediis vt de necessariis pugnetur & laceretur Ecclesia, vel media sine charitate vsurpentur.

21. BONVM EST NON VESCI CARNIBVS: A contrario infert: Si malum est edere cum scandalo: quia esus destruit opus Dei Bonum igitur est nō edere cū scandalo, sed abstinere: quia abstinētia facit ad ædificationē operis Dei, & ad pacem. Bonum hic significat tum vtile ad ædificationem faciens, tū placens Deo. De carnīū esu item præcipuā fuisse apparet. Hortatur igitur firmos vt hic cedāt de suo iure: Si esu carnis lege vetitæ, puta suillæ, leporinæ offendi infirmos sentiant: nō illis modò, sed omnib. carnibus, quin etiam vini vsu abstineant potius, quā libertate sua fratrib. infirmis offendiculū ponant, vt vel ipsi idem faciant fluctuante conscientia, vel eos ceu diuinæ legis profanatores auersentur. Intelligit the-
in totā rerum licitarum; ideo addit: *μὴ δὲ ἐν αὐτῷ: IN QVO*

FRATER TVVS IMPINGIT: Addit abſtinentiã eſſe bonam, non per ſe, ſed propter circumſtantiam ſcandali i. *Cor. 8. 13.* idẽ præcipit: *Si eſca facit, vt offendaſt frater meus, non veſcar carnib. in æternum.* Hieronymus paſſim hoc loco ad monaſticam vitam ſtabiliendam ſcødẽ abutitur, Virginibus enim & viduis prohibet veſci carnibus, bibere vinum: quia Apoſtolus dixit: *Bonum eſt vinum non bibere, & carnẽ non manducare:* Ad *Furiam* de viduitate ſeruanda: Ad *Saluinam* de eadem. Ad *Euſtochium* de cuſtodia virginittis. Et lib. i. cont. Iouin. *Postquã Chriſtus venit: nec repudium nobis dare permittitur, nec circumcidi-mur, nec comedimus carnes dicente Apoſtolo: Bonũ eſt viniũ non bibere, & carnes non comedere. Et vinum cum carnib. poſt diluuium dedicatum eſt.* Sed Eraſmus ipſe agnoſcit in ſcholiis violenter Hieronymum iſta detorquere aliorum, quã Paulus ſcripſit. Sentit enim Apoſtolus per ſe non eſſe malum veſci carnibus, aut bibere vinum, ſed malum fieri ex offendiculo.

22. **TV FIDEM HABES:** Proleptis tertix obiectionis alicuius firmi; Ego fidem habeo libertatis. Ergo debeo eam profiteri, & factis oſtendere, quicquid fiat aliis. Apoſtolus aſſumit antecedens interrogatiuẽ: *Tu fidem habes?* quod eſt concedentis: *Eſto:* vel cohibentis iactantiã: non eſt, quod fide te efferas, fratrem deſtruas. Id enim à fidei natura prorsus abhorret. **APVD TEMETIPSVM HABE:** in tua conſcientia, quaſi dicat, non eſt quod oſtẽres cum offendiculo: frueri ſcientia tua ad tui ædificationem, non ad aliorum deſtructionem. Simul enim intelligit contrarium: *ne habeas apud infirmos fratres,* hoc eſt, ne vtaris ea ad horum offenſionem. **CORAM DEO:** Addit hoc tacita prolepti: Latebit ergo fides mea? Imo. Deum non latebit, quod tibi ſatis ſit: quomodo Chriſtus vetans palam ad oſtentationem orare, *clauiſo,* inquit, *oſtio precare, & pater tuus, qui te aſpicit in occulto, reddet tibi* *Matth. 6. 6.* *in propatulo.* Vel: *Habe coram Deo:* pro gratias age Deo pro dono. Vel: *Habe coram Deo:* hoc eſt, ſic vtare tua fide, quaſi redditurus aliquando rationem corã tribunali Dei. Prohibet itaque fidei intempeſtiuam profeſſionem & libertatis abuſum quemcunque, metu offenſionis non modo infirmi fratris, ſed ipſius Dei.

Nihil verò hic locus patrocinator Nicodemitis, met

Matth.

10.

Rom. 10.

causa fidem dissimulantibus: nihil etiam vertumnis, cō-
pendij sui gratia superstitiones & religiones quasuis fo-
ris simulantibus, intus conscientiam puram apud Deū
prætexitibus: nihil denique refragatur Christi præce-
pto de liberè se confitendo, vel Apostoli sententiæ de
oris confessione ad salutem. *Non enim hic ea intelligitur
fides, inquit Chrysostomus, quæ ad dogmata pertinet, sed
quæ propositi est argumenti: De illa siquidem dicitur: Ore fit
confessio ad salutē: Et: Qui negauerit me coram hominibus:
negabo ipsum & ego. Nam illa tum subuertitur, quando cō-
fessa non fuerit: Ista verò, quando intempestiuè:* Fides itaq;
hic particulariter scientiam & persuasionem rectam li-
bertatis circa cibos, dies, & adiaphora alia significat, quā
Apostolus vers. 2. appellauit fidem, & vers. 14. notitiam &
persuasionem, de qua etiam 1. Corinth. 8. 1. *Scimus, in-
quit, nos omnes, &c.*

BEATVS QVI NON DAMNAT SE IPSVM: Subiicit
tres aphorismos generales de salutari vsu indifferentiū,
exclamationis formā, ad magis excitandos tam firmos,
quā infirmos. Primus hoc versu firmos spectat,
quos pronunciat beatos, si vsu rerum, quas probant, hoc
est, sibi licitas norunt, non condemnent, hoc est, con-
demnabiles faciant se ipsos, ne inpe scandalizando in-
firmos. *μη κείνων pro μη κατακείνων non condemnant se:*
hoc est, non abutens libertate sic, vt damnari, hoc est, à
fratribus reprehendi, & à Deo iudicari mereatur pro-
pter offendiculum datum. Faciendo enim damnabilia
damnamus nos ipsos. *Εν ᾧ δοκιμάζει: In eo quod probat,*
hoc est, quod licitum esse nouit per se, quamuis illicitum
fiat in casu scandali. Aliqui generalius volunt
commendari studium bonæ conscientiae circa quoscun-
que actus retinendæ: quòd dicat beatos, qui nihil con-
tra conscientiam agunt: Prius magis placet: licet eòdem
recidat vtrunque. Qui enim contra conscientiam agunt
circa cibos vel alia damnabiles se reddunt. Beati verò,
qui id facere cauent.

23. QVIVERO AMBIGIT, SI EDERIT: Alter apho-
rismus monens infirmos, ne ambigente cōscientia, edāt,
quia si edant, sint damnabiles, hoc est, lēdant conscientia
suam & Deum, subeāntque damnationis reatum. *διὰ τὸ
ἀνέγνωστος discernens, hoc est, ambigens de cibo, sitne licitus
an non*

an non : & sic de die , siue discernendus an non: deque toto indifferentium genere causam addit: *Quia nō ex fide*: nempe edit, hoc est, non est certō persuasus , seu non credit, licitum sibi hunc cibum esse corā Deo. Fluctuans igitur & tamen edens, conscientiam suam violat: & sic Deum offendit, quod est damnabile.

QUICQUID VERONON EST EX FIDE: Tertius aphorismus est basis priorum , vt in analysi ostendimus: Quicquid non procedit ex fide, est peccatum, offendens Deum & damnans facientem. Vnde sequitur, peccatum esse coram Deo, quicquid pcedit ex puris naturalibus, & ex libero tantū arbitrio quantūuis moraliter bonū & virtuosum videatur. Et ratio est: quia sine fide placere Deo est impossibile: tam de operib. quā de personis intelligendo. Damnātur igitur merita cōgrui & prapparatorij habitus vel actus, quos fidem & conuersionem pcedere in non renatis sophistæ fingūt. Patet hinc etiā, omnes virtutes & actus infidelium, licet in se & substantiā operis non malas sed bonas, peccata esse in Dei iudicio: eō quod sine fide fiunt. Quod etiam Glossa dicit, omnem infidelium vitam peccatum esse.

Excipiunt sophistæ, & in his *Bellarminus*, fidem hic nō significare eam, qua credimus in Christum, vnde dicuntur fideles, &c. Sed fidem, qua credimus, aliquid esse licitum, quæ etiam *conscientia* dici possit.

Bell. lib. 5. cap. 10. de lib. arb.

Sed I. non soluunt, verū affringunt nodū tali effugio. Si enim peccatum est, quicquid fit sine fide, an quid sit licitum: quanto magis peccatū erit, quicquid fit sine fide in Christum: sine qua impossibile est vllum vel hominem vel opus placere Deo. Tametsi igitur fides particulariter hīc accipi possit, manet tamen vniuersaliter verum, quicquid fit sine fide tam particulari hac, quam illa vniuersali, peccatum esse.

Heb. 8. v. 6.

II. Quod fides hīc conscientiam significet, nō modo falsum, sed prorsus ineptum est. Esset enim dicendum: *Tu fidem habes*, pro: tu conscientiam habes, quo quid ineptius? Illud enim *apud te metipsum habere*, est, in tua conscientia habere. Sic erit conscientiam habere in conscientia. Præterea infideles conscientiam habent, nec habent fidem. Fides igitur non est conscientia. Infirmi quoque edunt sine fide: nec edunt sine conscientia, vt liquet 1.

Cor. 8. & 10. Fides igitur non significat conscientiam. Falsum quoque est Patres omnes pro conscientia interpretari. Imò fidem scientiam libertatis exponunt, quæ conscientiam præcedit, & vel bonam, vel malam eam facit. Qui enim edit cum fide, bona conscientia edit: mala verò, qui sine fide.

DVBIORVM EXPLICATIO

IN CAP. XIV. AD ROMANOS.

DVBIVM I.

An aliqua rectè dicantur adiaphora seu indifferentia?

DVBIUM I. generale, nū aliqua sint indifferentia, facere vel omittere libera, indifferentia inquam, per se nec bona, nec mala, sed media, lege Dei nec præcepta, nec prohibita; & ideo libera. Videntur enim nulla talia esse:

Rationes negantes.

I. Quia inter bonum & malum non datur medium. At omnis actio vel bona vel mala est: quia vel congruit legi Dei, vel non congruit. Congruens autem bona, non congruens mala est. Nulla igitur actio est media.

II. Nullum bonum est indifferens: quia omne bonum præcipitur. Omnis actio, quâ actio, est bonum quid, Nulla igitur indifferens.

III. Omne opus ab electione & intentione operantis qualificatur, sicut principiatum à suo principio. At omnis electio & intentio vel bona vel mala est, nulla indifferens. *ἡ γὰρ ἀγαθή τις διαφέρει τῇ γενεῇ καὶ τῇ ἀγαθῇ.* Aristoteles lib. 3. Ethic. cap. 2. Ergo nec opus vllum indifferens.

IV. Omne opus fit vel ex fide, vel non ex fide. Si ex fide, bonum: si non ex fide malum est. At quod vel bonum vel malum est, non est neutrum: nullum igitur opus neutrum vel medium.

Rationes affirmantes.

Sed contra est. I. Quod quæ Deus nec præcepit nec prohibet

prohibuit lege, ea reliquit libera. At quædam nec præcepit, nec prohibuit: verbi gratia, vesci vel abstinere carnibus, feria sexta vel alia &c. Ergo quædam sunt libera.

II. Quæ liberum est facere vel omittere, ea sunt indifferentia. At Apostolus liberum facit edere vel non edere quævis: curare vel non curare diem: quia tam opus quam omissionem operis dicit fieri posse Domino & placere Deo. Ergo sunt quædam indifferentia.

III. Quæ nec commendant nos Deo, nec displicere faciunt, sunt indifferentia: Ciborum esus vel abstinentia nec commendat nos Deo nec displicere facit I. Cor. 8. 8. *Caterum esca nos non commendat Deo. Neque enim si vescamur abundantiores sumus, neque si non vescimur pauperiores.* Ergo &c.

IV. Quæ ad regnum Dei nec iuuant nec nocent, ea non necesse sed liberum est facere aut omittere. Edere, bibere, stare, sedere &c. nec iuuant nec nocent ad salutem: quia regnum Dei non est esca & potus &c. Sunt igitur quædam indifferentia &c.

Responsio & rationum conciliatio.

Pro veritate tenendum est, actiones Theologica consideratione esse in triplici differentia. Quædam sunt à Deo *præcepta*, & hæ sunt bonæ per se, naturæ ac voluntate eius congruentes: Quædam *prohibitæ*, & hæ sunt vitiosæ & malæ per se, quas dicimus peccata lege Dei damnata. Quædam nec præceptæ nec prohibitæ: & hæ per se nec bonæ sunt nec malæ, sed *neutra* seu *media* seu *indifferentes*. Tales verò existunt à qualibus & quali modo ac fine fiunt: siue in Ecclesia, siue extra eam in vita civili & communi, publica vel priuata. Latissimè enim patet hoc genus, complectens omnia vtriusque tabulæ, quæ nec ad fidem nec ad charitatem & cultum Dei per se pertinent. Hæc *dupliciter* considerantur: vel in se quo ad substantiã operis, vt loquimur: & sic verè sunt *indifferentes*: quia habent indifferentiam omissionis & facti: vel ratione sui principij, hoc est, electionis & intentionis, qua fiunt: & sic nulla actio est indifferens, sed aut bona aut mala, prout ex bona aut mala electione & intentione procedit. Nam electio & intentio mala etiam per se bona nedum indifferentia facit mala: licet bona in-

*Rerum
indifferentium
genus
latissime
patet.*

tentio per se mala nunquam efficiat bona: vel denique ratione effectus externi accidentarij, hoc est, scandalum dati, & sic etiam quæ in se erat actio indifferens fit mala per accidens.

Hinc iam patet rationum conciliatio. *Affirmantes* probant esse quædam indifferentia per se, & sua natura: non autem, esse talia simpliciter etiam ratione electionis, & in casu scandalum. Apostolus. n. dicit cibum per se purum ex impura electione & ex scandalum accidere fieri impurum. *Contrà negantes* probant nihil esse indifferens, quo ad electionem & intentionem, quæ necessario bona vel mala est, non verò simpliciter & sua natura.

Ad I. ergo Respond. Omnis actio est bona vel mala, congruit vel non congruit legi, quantum ad electionem & intentionem agentis, non verò per se.

Ad II. Respond. Maior loquitur de bono morali, minor de bono naturali. Sunt igitur quatuor termini.

Ad III. Respond. datur nullum opus esse indifferens quantum ad electionem & intentionem, quæ bona vel mala est necessario: manet tamen aliquod indifferens sua natura.

Ad IV. Respond. non est neutrum quod est bonum vel malum quo ad substantiam operis seu per se. Potest verò neutrum esse per se, quod est malum, quo ad electionem, seu per accidens, ut quod non est ex fide: quia hoc fit vitiosa electione, hoc est, dubitante conscientia.

DVBIUM II.

An Apostolus adiaphoris de hoc loco & quibusdam aliis sibi satis constet?

DVBIUM II. ex v. 23. 5. & 6. videtur Apostolus circa adiaphora hoc loco & quibusdam aliis sibi parum constare. Hic enim discrimen dierum & ciborum facit liberum, & Domino observari affirmat. *Contrà* verò Galatas, quod observarent dies, graviter reprehendit: Gal. 4. 10. *Observatis menses, tempora & annos*: Petro, quod cibus quibusdam propter Iudæos fratres abstinere, in faciem restitit. Ad Colossenses delectum ciborum nullius precij esse dicit. Ad Timotheum abstinentiam ciborum doctrinam dæmoniorum pronunciat.

Gal. 2. 11.

Col. 2. 23.

1. Tim.

4. 3.

RESPONSIO.

Sed nulla in his est repugnantia. Abstinentiâ vel esum ciborum,

ciborum, & obseruationem vel neglectum feriarum legalium hic relinquit indifferentem, nec illam damnans nec istam, dummodo vtraque ex fide ad gloriam Dei, absque scandalo fieret: quia talis reuera tunc fuit, licet hodie talis non sit amplius. Fuit inquam Apostolorum temporibus obseruatio vel omissio discriminis legalis ciborum & dierum libera & indifferentes: quia Christi aduentu lex ceremonialis obligare desuit: consuetudine rituum apud Iudæos conuersos aliquandiu adhuc manente libera, donec libertas Christiana publicè innotesceret, & in Ecclesia obtineret: Ceremoniæ enim cum Christi morte & resurrectione quasi animam exhalauerunt, atq; vitæ officij sui amiserunt. Apostoli ergo eas non profanè mox abicere vt foetida cadauera, sed religiosè ad sepulturam deducere debuerunt (qua eleganti similitudine rem hanc declarat August. epist. 19. ad Hier.) id quod indifferente earum obseruatione apud Iudæos, vel neglectu apud gentiles fratres fecerunt. Postquam verò semel sepultæ fuerunt, si quis eas refodere atque obseruare vellet, *non esset*, inquit Augustinus, *pius funeris deductor sed impius sepultura violator*. Sepultæ autem fuerunt maximè Synodico Apostolorum decreto Act. 15. quo sancita fuit Circūcisionis & reliquorum legalium tanquam importabilis iugi abrogatio, ne posthac Ecclesia Christiana iis grauaretur, exceptis paucis, ad tempus, scandali vitandi causa.

Hinc manifesta iam patet conciliationis ratio. Quod enim Apostolus alicubi videtur (contrà quàm hic facit) discrimen ciborum & dierum reb. mediis eximere, aut reprehendere, id facit nō illud in sese cōsiderans, sed quatenus vel necessitatis opinione vel non scandalo fieret, maximè post Apostolicum decretum euulgatum: quando ipse etiam circumcidit Timotheum, votū soluit & circa cibos ac dies omnia factus est omnibus, nulla tamen necessitatis opinione: sed tantum ædificationis gratia & scandali vitandi causa id fecit: nec semper fecit, maximè si libertatem suam minui, infirmos euadere pertinaces videret. Titum enim circumcidere noluit, nec ad momentum falsis fratribus cessit. Gal. 2.

Galatas igitur reprehendit, non simpliciter, quod dies obseruarent, (hoc enim in Romanis non damnat) sed quod opinione cultus & necessitatis ad salutem obserua-

tent: Quanquam non tam ob festa Iudaica, quàm ob dies Ægyptiacos, Mathematicos & Genethliacos superstitione obseruatos (gētiles. n. erant) reprehendi mihi videtur.

Petro restitit in faciem, non quod cibis lege vetitis in gratiam infirmorum Iudeorum abstinere (hoc enim scandali causa haud immeritò fecisset, quia bonum est non vesci carnibus cum scandalo v. 21.) sed quod gētiles etiam abstinere & Iudaizare cogeret, suāque hypocrisis Barnabam & infirmos seduceret, h. e., in errore cōfirmaret. Non igitur abstinentiam à cibis rem mediam in se esse Paulus illo facto negauit: sed Petrum quod rem mediam necessariam faceret redarguit.

Ad Colossenses non delectum ciborum in se ut rē nullius precij abiicit, sed *ἰδελοσφρονησίαν* pseudoapostolorū damnat, qui certorum ciborum non lege tantum, sed ab ipsismet etiam vetitorum abstinentiæ, singularem cultū, humilitatem & mortificationem carnis affingebant: quorum hypocrisin ad viuum paulò post expresserunt monachi, & in hunc diem obseruant atque tuentur sophistæ in Papatu.

Denique ad Timotheum non abstinentiam, sed præceptum abstinentiæ, seu prohibitionem ciborum, ut & matrimonij, doctrinam dæmoniorum, hoc est, diaboli suggestionem inuectam appellat: non Marichæorum modò furorem, qui cibos à bono Deo creatos negabant, nec Tatianorum tantum impietatem, qui matrimonium suo genere impurum ducebant, condemnans: sed & Pontificum Romanorum tyrannicas leges perstringens, quibus clero matrimonium prohibent, eò quod actus matrimonij aliquid habeat indecens in sacerdote (sunt verba Bellarmini) hoc est, sit impurus: vniuersis verò ciborum certorum abstinentiam sub cultus, obedientiæ & mortificandæ carnis prætextu imperant.

*Bell. li. 2.
c. 28. de
sacra.*

D V B I V M III.

An delectus ciborum Christianis sit indifferens, an vero necessarius & cultus Dei?

D V B I V M III. ex ver. 2. 3. 5. 6. quæritur, vtrum Christianis vsus ciborum sit indifferens: an verò delectus in Papatu receptus sit necessarius & cultus Dei, ita ut abstinere carnib. ouis & lacticiniis in quadragesima, angariis & feria sexta

illa sexta, sit res sancta, promerens Deum, non abstinere, vel abstinere in Dominica sit mortale peccatum Deum offendens.

RESPONSIO.

Præius nos affirmamus: *posterius* totum negamus.

Pontificij contra *præius* negant: non quidem de abstinentia cibi per se, quam rem mediam esse concedunt *Bellarmin.* l. 2. cap. 11. de bon. operib. sed de abstinentia Ecclesiastica: *Posterius* tradunt & tuerentur *Toletus* in *Instit.* l. 6. cap. 3. *Præceptum* ieiunij secundum omnium doctorum sententiam obligat sub mortali peccato, quod verò delectus ciborum Ecclesiasticus sit necessarius & cultus Dei, probant.

Papistarum rationes.

I. Quia Apostoli Synodico decreto iudicarunt abstinentiam ab aliquibus cibis idolothytis, suffocato, sanguine esse Christianis necessariam *Act.* 15. Ergo quædam abstinentia Christianis est necessaria *Bellarmin.* l. 2. cap. 7. de bonis operibus.

II. Delectus & abstinentia Canonica ciborum est ab Ecclesia sub præcepto instituta. Quæ verò Ecclesia præcipit sunt observatu necessaria, propter illud: *Qui vos audit me audit: Qui Ecclesiam non audit, sit tibi velut Ethnicus & publicanus. Obedite præpositis vestris.* Ergo lege Ecclesiastica obligantur fideles in conscientia ad certam quædam ieiunia & ciborum delectum. *Bellarmin.* l. 2. cap. 7. de bon. operib.

III. Ieiunium quadragesimæ & quatuor temporum est Apostolica traditio. *Bellarmin.* lib. 4. de verbo Dei. cap. 3. 6. 7. ubi citat *Leonem* 1. *Hieron.* ad *Marcel.* & cap. 9. At traditiones Apostolicæ obligant sub ratione cultus.

IV. Quæ ad gloriam Dei fiunt, iis colitur Deus. At qui non edit, Deo non edit *ver.* 6. Ergo colit Deum.

V. Nusquam prohibetur in scripturis Novi Testamenti, nisi Iudaicus ciborum delectus: *Col.* 2. *Nemo vos iudicet in cibo & potu: Nolite tangere, &c.* & *Manichæorum* furor, qui cibos quosdam per se immundos à Diabolo conditos damnabant *1. Timoth.* 4. *Prohibentium* *utere, & abstinere à cibis, quos Deus creavit.* *Bellarmin.* lib. 2. cap. 8. de bon. operib. in part.

VI. Edomare & mortificare carnem est necessarium & cultus Dei. At ieiunium utilissimum est ad edomandum

dam carnem:& ad Deum colendum. Est ergo necessariū
atque etiam meritorium, vel satisfactorium & cultus
Dei, saltem ex deuotione & virtute ieiunantis *Bellar. l. 2.
cap. 11. de bon. oper.*

VII. Anna vidua *Luc. 2. 37.* dicitur coluisse Deum ieiun-
nijs & orationibus: *ἡσείαυε καὶ δεήσας λατρεύουσα.* Ergo ieiun-
nium est cultus Dei. *Bell. ibidem:* *Cum autem,* inquit ibi,
ieiunium dicimus esse cultum Dei, non accipimus nomine
cultus solum actum religionis propriè dictum, sed omnē
actum, qui Deo placeat. Quicquid igitur placet Deo, est
cultus Dei. Ieiunia placent Deo *Luc. 2. Matth. 5. Quando
ieiunas &c.* Ergo sunt cultus Dei.

VIII. *Rechabitarum* abstinētia à vino ex patris præce-
pto placuit Deo vt cultus. Multò magis abstinētia Ca-
nonica ex præcepto matris Ecclesię placet Deo vt cultus.

IX. Idem probāt canones, concilia & Patres. Canon 68.
Apostolorum iubet clericum deponi, & laicum excom-
municari, si quadragesimam non ieiunent. Eadem pœna
statuitur Concilio Gangr. Can. 19. Tolet 8. cap. 9. Bracha.
2. Can. 9. Citatur etiam *Ignatius* episcopus ad Philadel-
phienses: *Quicumque Dominicam aut sabbathum ieiunauerit
præter unum sabbathum Pascha, est Christi interfector.*
*Tertull. lib. de ieiun. Epiphan. hæc. 75. Basil. oratio. 2. de ie-
iunio &c. Bellarm. l. 2. cap. 7. de bon. operib.*

His igitur argumentis probant Pontificij, abstinē-
tiam ciborum Canonicam obligare in conscientia:& ef-
se cultum Dei: adeo vt si quis cibis ab Ecclesia prohibitis
diebus statutis vescatur etiam moderatè vel parcè, absq;
lautitijs & crapula, Deum offendat, conscientiam inqui-
net: si quis verò abstineat, hoc sancto opere Deo placeat,
veniam peccatorum & alia beneficia sibi vel alijs merea-
tur, vel peccata expiet. Hæc enim vera est Papistarum de
ysu ieiunij sententia. Sed falsa & impia.

*Sententia orthodoxa declaratio & de-
monstratio.*

Contrà igitur tenendum I. Iudaicum ciborum disci-
men, quo alij mundi, alij immundi, erant ex Dei præce-
pto, Christi aduentu antiquatum esse.

*Act. 9.
Tit. 1.*

II. Christianis cibos quosuis à Deo mundatos, hoc est,
ad vescendum concessos esse: *Quod Deus mandauit, ne*

ne commune dicito: Omnia pura puris.

III. Vesci igitur vel abstinere cibis quibuscunque per se esse Christianis rem mediam: ad regnum Dei, h. e, cultum & conscientiam per se nihil facientem, sicut dicitur: *Non est regnum Dei esca & potus; Esca nos non commendat Deo. Bonum est gratia constabiliri cor, non cibis, quibus nihil adiuti sunt, qui in illis versati sunt. Hebr. 13. 9.* Neque hæc negant Papistæ. Negant verò quod sequitur.

IV. Abstinentiam Canonicam à carnibus, ovibus, lacte, caseo, aliisque cibis nec esse necessariam conscientijs, nec cultum Dei in Ecclesia Christiana: leges verò hunc cultum sancientes esse impias atque tyrannicas: quod sic probatur.

Argument. I. Quod Deus mandavit, Ecclesia polluere non potest: At quosuis cibos Deus mandavit fidelibus: Actor. 10. Tit. 1. Ergo Ecclesia polluere non potest: Polluit verò, si prohibet. Nam polluere est pollutum pronunciare, siue ex natura sua, quod Manichæi, Marcionitæ olim faciebant: siue ex præcepto, quod faciunt leges Pontificiæ: Sunt igitur impiæ: & per consequens, delectus ciborum canonicus est impius. Impium est enim, quod impijs legibus nititur.

Argument. II. Superstitio non est cultus Dei: sed cultui Dei repugnans. Opponit enim Scriptura *θεοσκεΐαν* & *ιδεολογίαν* ut virtutem & vitium, illam præcipiens, istam damnans Iacobi 1. 22. Coloss. 2. 23. Delectus ciborum Canonicus est superstitio: quia est cultus hominum voluntate excogitatus, qui vocatur *ιδεολογία θεοσκεΐα* Coloss. 2. *Pater*: quia leges ieiuniorum in nouo Testamento nec à Christo sunt datæ, nec ab Apostolis, sed ab hæreticis & episcopis maximè Romanis inuectæ, & conscientijs impositæ: quod historiæ Ecclesiasticæ testantur: Euseb. l. 5. c. 18. hist. de Montano: *Hic est, qui docuit nuptias solui, & qui ieiuniorum leges primus imposuit*: Platina in Telesphoro: *Telesphorus constituit, ut septem hebdomadibus ante Pascha ieiunium observaretur*. Calixtus Papa ieiunia quatuor temporum instituit distinct. 76. c. Ieiunium quod ter.

Negar Bellarminus Calixtum authorem: quia vnum tantum tribus ieiunijs adiecerit: Sed expressè dicit Calixtus Epist. 1. se tria ieiunia distribuisse in quatuor. Idem *Bellarmin. lib. 4. ca. 3. de verb.*

Polyd. lib. 6. cap. 3. testatur Polydorus Virg. de Inu. rerum. Addit is, quosdam Urbano tribuere: quid tum? Hominis tamen est inuentum. Addit idem, à Romanis Ethnicis accepta esse. Delectus igitur ciborum non est cultus Dei, sed impia atque Ethnica superstitio & conscientiarum carnificina.

Argument. III. Quod hominem non inquinat coram Deo, id omittere non est necesse, facere non est peccatum. Frui cibo & potu quocunque ex Christi regula hominem non inquinat: Matth. 15. 11. *Non quod ingreditur in os, polluit hominem, sed quod egreditur ex ore, polluit hominem.* Abstinencia igitur ciborum non est necessaria, nec esus ciborum extra casum scādali dati est peccatum, per doctrinam Christi: proinde nec per leges Ecclesiæ: quia secundum Thomam præcepta Ecclesiæ contradoctrinam Christi non obligant: secunda secundæ q. 147. art. 4.

Bell. lib. 3. cap. 8. de bon. oper. Excipit Bellarminus: ut Christum mendacij arguat, crapulam & ebrietatem, quæ per os intrant vtrique inquinare. Sed Christus loquitur de ingressu ordinato, h. e. de cibo & potu moderato, qualem & nos quouis tempore requirimus. Si hic nunquam inquinat hominem, nõ etiam inquinat in quadragesima. Vesci igitur lacticinijs in quadragesima, &c. non est peccatum. Non vesci igitur non est necessarium, nec cultus Dei.

Fingit idem Iesuita, à Christo reprehendi superstitionem Iudæorum existimantiũ, cibos illotis manibus sordidati, ut polluant animam: & quosdam à Deo prohibitos ut natura sua immundos. Sed est vanum effugium & falsum. Christus enim reprehendit errorem Scribarum, quod violare traditionem Seniorum esset grauius peccatum quàm violare præceptum Dei: Seu quod cibum capere manibus illotis grauius pollueret hominẽ, quàm non honorare parentes: sicut hypocritis in Papatu grauius peccatum est vesci carnibus, quàm scortari in quadragesima. Contra docet obseruationem traditionum nequaquam esse cultum Dei: & hominis pollutionem coram Deo non fieri neglectu traditionum, sed violatione mandatorum Dei.

Argument. IV. Quod prohibuit Apostolus, id Papa præcipere & legibus sancire absque impietate nõ potuit: At prohibuit Apostolus delectum ciborum canonicum,

hoc

hoc est, superstitiosum, quem seruare sit cultus, negligere peccatum: Coloss. 2. 16. *Ne quis igitur vos iudicet ob cibum vel potum*: Et vers. 21. *Ne attigeris neque gustaueris*. Ergo delectum ciborum Papa legibus nisi manifestè impiis utpote Apostolo contrarijs sancire non potuit. Vbi enim apertè Dominus vel eius Apostoli & eos sequentes sancti Patres sententialiter aliquid definiuerunt: Ibi non nouam legem Romanus Pontifex dare, sed potius quod prædicatum est vsque ad animam & sanguinem confirmare debet: 25. q. 1. C. *sunt quidam*.

Bellarminus excipit contra *minorem*, Apostolum nō loqui de delectu ciborum Ecclesiastico, sed Iudaico seu legali, vel Philosophico Græcorum, qui varios etiam cibos interdicare consueuerint, vel hæretico Ebionitarum, Menandrianorum, &c. qui cibos quasi per se immundos damnabant. Sed est inanis elusio. Non tantū Iudaicum, aut Philosophicum, aut hæreticum, sed omnem omnino delectum ciborum superstitiosum, hominum voluntate cultus causa impositum, Apostolus prohibet: Bellar.
ibidem.

Quod *patet* I. quia ver. 18. vniuersaliter damnat omnes voluntarios cultus seu impostores, imperantes fidelibus ἐδολοθησκειας sub specie humilitatis & cultus angelorum: *Nullus voluntarius moderator vos seducat in humilitate & cultu angelorum*. Ergo etiam damnat delectum ciborum à Papa voluntariè statutum.

Patet II. ex vers. 22. vbi rursus vniuersaliter notat cultus τὰ ἐντάλματα καὶ διδασκαλίας τῶν ἀνθρώπων ex hominum mandatis & doctrinis præscriptos, quæ omnia, inquit, ipso *vsu pereunt*. At delectus Canonicus est ab hominibus præscriptus. Ergo & hunc damnat. Nec tantum loquitur de mandatis humanis, quæ repugnant diuinis, vel nō sunt eis conformia, ut Bellarminus effugium quærens cauillatur. Absolutè enim loquitur de omnibus superstitiosis hoc est, ad cultū excogitatis: sicut ex Iesaiæ cap. 29. Christus Matth. 15. quod exemplo eius loci patet. Nam præceptum de manibus lauandis ante cibum nec repugnabat diuinis, nec non erat ei conforme: quia Deus etiam requirit mundiciem per se.

Patet denique ex vers. 23. vbi vniuersaliter perstringit quasuis traditiones circa cibos, quæ sub specie θρησκείας, κατενοθευμένης καὶ ἀφειδίας σώματος, hoc est, cultus, humilita-

vis & vexationis corporis obtruduntur: ἀπὸ τοῦ λόγου ἔχοντα. At delectus canonicus propriissimè sub hac specie precipitur. Nam fingitur esse singularis cultus, singularis sanctitas, & humiliatio coram Deo: singularis denique edomatio & mortificatio carnis. Propriissimè igitur iste Pontificius ciborum delectus ibi depingitur atque damnatur.

Argument. V. Doctrina dæmoniorum non est cultus Dei, sed detestanda impietas. Prohibitio quorundam ciborum, ut carniū, ouorum, lacticiniorum Ecclesiastica sub ratione necessitatis & cultus est doctrina dæmoniorum 1. *Timoth. 4. vers. 1. 3. Spiritus disertè dicit fore posterioribus temporibus ut quidam desciscant à fide spiritibus deceptoribus attendentes, ac doctrinis dæmoniorum prohibentium contrahere matrimonium, iubentium abstinere à cibis quos Deus creauit ad participandum cum gratiarum actione fidelibus, & ijs qui cognouerunt veritatem.* Ergo prohibitio Ecclesiastica ciborum non est cultus Dei, sed detestanda superstitio atque impietas.

Ibid. col.
1419.

Hic etiam Bellarminus ut assumptionem eludat, Paulum damnare dicit hereticos omnes, qui cibos aut per se immundos prohibent in iniuriam Creatoris, Marcionistas, Encratitas & Manichæos: & hoc probat autoritate Patrum Tertulliani, Hieronymi, Augustini, Theodoretī, Chrysostomi, &c. qui sic interpretati sunt. Verum non modò contra istos hæreticos, sed etiam contra Papæ leges hæc dici manifestum est: quia nominatim prædicit, quid facturi sint impostores postremorum temporum: quod magis in nostra quàm in illa Apostolis vicina tempora congruit.

Ibid. col.
1421. A.

Deinde eas generationi leges perstringit, quæ in abstinentia ciborum religionem & cultum singularem ponunt: ut Scribæ olim in lotionē manuum cultum ponebant. Atqui isti hodie putant magnam esse sanctitatem & ingentem Dei cultum à carnibus, ouis, lacte & similibus abstinere diebus à Papa præscriptis. *Ecclesia Catholica*, inquit Bellarminus, non ex hypocrisi neque pretextu sanctitatis, sed propter veram sanctitatem & cultum Deo præstandum ieiunia & ciborum delectum præscribit: quo dicto nodum non soluit sed astringit Iesuita. Hoc ipso. n. ἡ δὲ ἀσκήσιος fatetur. Nam ponere sanctitatem & cultū in opere

opere non à Deo præcepto, sed hominum voluntate imposito, est ἐθελοθρησκεία. Quare & leges Pontificias de ciborum delectu sub doctrinis dæmoniorum perstringi certum est.

Patres oraculum Apostoli hæreticis priscis rectè accommodarunt: accommodaturi etiam legib. Papisticis, siquidem eas prævidere potuissent. Nos igitur de iis quæ videmus & experimur quotidie, longe rectius iudicamus de præsentibus, quàm Patres de futuris.

Puerilis verò est color Sophistarū, qui dicunt, ad se nō pertinere oraculum: quia in Græco est καλούντων γαρμείν, ἀπέχεσθαι βρωμάτων: *prohibentium nubere, & abstinere.* At nos, inquiunt, non prohibemus, sed iubemus abstinere cibis: Quæ si valeret cavillatio, dictum Apostoli ne quidem ad Marcionitas pertineret, qui nec ipsi prohibebāt, sed iubebant abstinere à cibis. Ex sensu igitur & scopo Apostoli intelligitur esse ellipsis verbi καλούντων *iubentium* ante ἀπέχεσθαι, sicut legit Epiphanius hæres. 48. aduersus Cataphryges. Sic & Hieronym. l. 2. aduersus Iovin. *Reprobat Apostolus eos, qui prohibebant nuptias & iubebant cibis abstinere.*

Argument. VI. Quod minuit libertatem à Christo partam, & conditionem fidelium facit grauiorē, quàm fuerit Iudæorum olim conditio, id non est cultus Noui Testamenti, sed iugum tyrannicum. At ieiunia & ciborū delectus Ecclesiasticus illud facit. Christus enim nos liberavit ab elementis mundi & traditionibus humanis. Subiicere igitur Ecclesiam legibus ieiuniorum libertatē eius minuit. Et Israelitico populo non nisi vnius diei ieiunium Deus imposuerat, 10. Octobris, expiationis festo *Leuit. 23. 17.* At ieiunia Ecclesiastica sunt plurima ab hominibus imposita. Leges igitur ieiuniorum sunt haud dubiè tyrannicæ.

Ad Argumenta contraria Responsio.

Ad I. De Apostolorum decreto synodico.

Respond. Nulla consequentia ab Apostolis ad Papam. *Primo* enim non si licuit Apostolis leges ponere consciētiis ex Sp. Dei, ideo etiam licet Papæ aut Episcopis Apostolicā auctoritatem non habentibus. *Secundo* Apostoli non prohibuerunt vesci carnibus, ouis, lacticiiniis. Ergo nec Papa aut Episcopi, si quid ad eos valet Apostolorum

Bell. l. 4.
c. 16. Col.
10. 44. de
Pontif.
Roman.

exemplum, prohibere debuerunt. Tertiò Apostoli prohibuerunt olim lege Dei prohibita scortationem, sanguinem, suffocatum, idolothyta; & tria quidem hæc ad tempus, donec cessaret scandalum infirmorum Iudæorum: & fatetur Bellarminus, legem illam vniuersaliter nunc esse abrogatam, præsertim in occidente, vti iam non obliget. Quantò minus obligant leges Ecclesiæ de rebus à Deo non prohibitis extra casum scandalum?

Ad II. Quòd quæ Ecclesia præcipit, sint obseruati necessaria.

Respond. Negatur consequentia: quia maior est particularis. Non enim quæcunque Ecclesia præcipit, sed tantum quæ præcipit nomine & verbo Dei, obseruati necessaria sunt vt cultus Dei: non autem quæ præcipit nomine & verbo suo. Hæc enim, si spectat ad *disciplinam*, obseruari quidem debet: sed non sunt cultus Dei, nec ligant consciências, nisi in casu scandalum. Quæ præter vel contra Dei verbum præcipit, vt si novos fidei articulos aut novos cultus (cuiusmodi sunt ieiuniorum leges) imperet, ea non obseruare, sed cauere & fugere est necesse & cultus Dei: iuxta dicta: *Cauete falsos Prophetas. Si quis aliud Euangelium prædicauerit, anathema sit. Nolite fieri serui hominum. State in libertate Christi.* Et sic dicta allegata Christi & Pauli iubent audiri Ecclesiam, nempe proponentem præcepta Dei ad cultum, vel sua ad *disciplinam*, salua libertate fidelium extra casum scandalum.

Ad III. Quòd ieiuniorum leges sint traditio Apostolica.

Respond. Falsum hoc esse, vniuersa historia tam veteris quam recentis Ecclesiæ testatur: vnde leges ieiuniorum paulatim à conciliis esse impositas Ecclesiæ doceri potest. Non de ieiuniis loquimur, quæ ab Apostolis cum libera obseruatione in Ecclesiam defluxisse non inficiamur: sed de ieiuniorum legibus, quas multò post tempora Apostolorum inuētās esse negari non potest.

De libertate & varietate ieiuniorum testatur Eusebius lib. 5. cap. 24. ac refert, Irenæum grauiter reprehendisse Victorem Papam Romanum, quod orientales Ecclesias à communione excluderet ob diuersam Paschatis celebrandi & ieiunandi rationem, cum antiquitatis ieiunia semper

semper fuissent libera. Eandem libertatem ac varietatem prolixè persequitur *Socrates l. 5. c. 21. histor.* nec non *Sozom. l. 7. c. 19.* Romæ tres tantum septimanas ante Pascha ieiunabant: In Illyria, Græcia, Alexandria sex septimanas: Alij septē septimanas, sed quindecim tantū dieb. per intervalla: & omnes tamen *quadragessimam* vocabāt: nec tantum in numero dierum, sed etiam in abstinencia ciborum variabant. Nam alij ab omnium animantium cibis abstinebant, alij solos pisces, alij etiam volucres comedebant &c. Et addit ille: *Quoniam nemo de quadragesima præceptum literarum monimentis proditum potest ostendere, perspicuum est, Apostolos LIBERAM potestatem in eadem cuiusque menti & arbitrio permisisse, ut quisque nec metu, nec necessitate inductus, quod bonum sit ageret.*

*Quadragesima
ieiunium
olim va-
rium &
liberum.*

Hieronymo & Leoni, qui quadragesiinæ legē Apostolis tribuunt, opponatur *Telesphorus* antiquior, qui in sua decretali epistola à se statutum scribit, ut septem septimanas plenas ante Pascha omnes clerici ieiunent: *Tom. 1. Conc. l. p. 80.* quod vel verum vel falsum est. Si verum: falsum dicunt *Hieronymus & Leo*. Si falsum: mentitur *Telesphorus*: & falsum, quod Papa non erret. Opponatur *Chrysostomus*, qui *Homil. 47. in Matth.* quadragessimam à Christo mandatam negat: *Non dicit ieiunium suū esse imitandum, quamvis XL. illos dies posset proponere: sed: Discite à me, quia mitis sum & humilis corde.* Imò verò contra cum Apostolos mitteret ad Evangelizandum, non dixit, *Ieiunate: sed: quicquid vobis apponitur, comedite.* Hosius in confess. Petri Cor. ca. 4. scribit: *Mater Ecclesia XL. dierum ieiunium instituit.* Bellarminus quartum ieiunij tēpus à *Calixto* institutum fatetur. Falsum igitur quod ieiuniorum leges sint Apostolica traditio.

Ad IV. quod abstinencia à cibis fiat Deo.

Respond. I. Maior universaliter est falsa, quod quicquid fit Deo vel ad gloriam Dei sit necessariū & cultus Dei. Nā & actiones adiaphoræ possunt fieri Deo, & ad gloriā Dei, ut placeant Deo, si ex fide fiant, hoc fine, ut Deus glorificetur: sicut dicitur: *sine edis, sine bibis, sine quicquid agitis, omnia ad gloriam Dei facite:* nec tamen ideo sunt necessaria: quia possunt omitti, nec cultus Dei per se, quia non præcepta à Deo.

II. Etiam *minor* de abstinentia Ecclesiastica seu imperata negatur. Hæc enim non fit Deo, sed contra Deum: quia est ἐδελ. ὀδρ. σκεία Deo abominabilis: ut patet ratione secunda. Nec gratias agit Deo, qui sic abstinet: quia fingit se mereri. Abstinentia enim fingitur meritoria. At qui meretur, non agit gratias, quia putet se accipere debitum. Apostolus verò cum dicit: *Qui non edit, Domino non edit*, de abstinentia loquitur libera & indifferente, quam sic probat, ut oppositum eius, hoc est, esum non improbet, imò magis prober, quia esum vocat firmitatem in fide, abstinentiam verò tribuit infirmis. At isti contrarium abstinentiæ canonicæ improbant, & ut peccatum mortale damnant.

Ad V. quòd nusquam prohibeatur nisi Iudaicus ciborum delectus.

Resp. I. Nulla est cōsequentia. Delect⁹ ciborū Ecclesiasticus nō prohibetur. Ergo est necessarius & cultus Dei. Potius liberum esse concluditur. Quod. n. à Deo nō prohibetur, liberum est, & ab Ecclesia prohiberi non potest, nisi in adiaphoris ordinis vel decori causa.

II. *Antecedens* est falsum. Non modò enim Iudaicū, sed quemuis superstitiosum ciborum delectum prohiberi & damnari Col. 2. 1. Tim. 4. ratione IV. & V. est demonstratum.

Ad VI. quod ieiunia sint edomatio & mortificatio carnis.

Respond. I. distinctione maioris: necessaria est edomatio & mortificatio carnis nempe moralis à Deo præcepta, quæ in fuga perpetua vitiorum & voluptatum consistit. Non verò ceremonialis & superstitiosa, quæ à Paulo Col. 2. aperte damnatur.

Etiam *assumptio* negatur. Neque enim edomatur caro, si vna vel altera hora lacticiiniis aut carnibus abstinenceatur, mox epulis aliis delicatiorib. venter effarciatur. Quod si ad concupiscentias carnis refrenandas ieiunant, cur non etiā piscibus & opiparis cupediis abstinent, quæ æquè carnem inflant? Cur non vino, quod spiritus carnis magis accendit, & in quo iuxta Apostolum est ἀσωτία. Ridiculè *Thomas* hoc excusat, quod vsus carniū augeat humores diu manentes, vinum verò tantum spiritus citò transeuntes in corpore humano. Ecclesia igitur
hic non

hic non agit Theologum sed medicum. At medici hoc negabunt: quia ut cibus solidum, ita potus liquidum seu humidum nutrimentum generat, vinum verò humidum & maximè calidum. Hoc verò carnem maximè ad libidinem inflare, à precibus & cultu auocare potest. Maximè igitur erat prohibendum. Etiam Theologi rationem *Thoma* ridebunt: quia peccatum & peccatorum causæ non duratione sed lege æstimantur. Quod si Ecclesia delectabilibus & inflatiuis interdicare voluit, etiam vino quod magis delectat & inflat quantumvis breuius quàm carnes (quod tamen est falsum) interdicare debuit.

Ex eo autem quod delectus ciborum Canonicus est superstitiosus, conficitur nec meritorium nec satisfactorium Dei cultum esse: quicquid sophistæ de intentione & virtute ieiunantium garriant. Intentio. n. superstitiosa non est virtus sed peccatum: nec meritum nisi pœnæ: nec satisfactio sed debiti cumulatio. Ieiunium seruat non qui à carnibus tantum prandiòque abstinet, quod vulgus absolutum ieiunium existimat: sed qui simul affectibus aliquid adimit, ut minus permittat iræ, minus superbiæ, minus cupiditati, nihil voluptati, ac patienter ferat si quid aduersi acciderit. In quam sententiã *Origenes*: *Vis, inquit, ostendam quale te oporteat ieiunare ieiunium? Ieiuna ab omni peccato, nullum cibum sumas malitiæ, nullas capias epulas voluptatis, nullo vino luxuria conualescas: ieiuna à malis actibus, abstine à malis sermonibus, contine te à cogitationibus pessimis, noli contingere panes furtivos, non concupiscas fallaces Philosophia cibos, qui te à veritate seducant. Tale ieiunium placet Deo. Hæc vera est carnis edomatio. Vide Iesaiæ 48.*

Ad VII. quod Anna Deum coluerit ieiuniis & precibus.

Respond. Est fallacia accidentis. Ieiunium. n. coniungitur cum oratione in cultu Dei non per se, sed ex accidenti, sicut passim fletus, planctus, cilicium: nō quod in his per se cultus Dei cōsistat, sed quod cultus veri & spiritualis externa sint tū adminicula tū signa. Precatio Hânæ erat cultus Dei per se. Precationis ardorem & studium iuuebant & excitabant ieiunia. Hoc sensu ieiunium cum precatione passim etiã alibi coniungitur & cōmendatur.

Matth. 17. 21. Marc. 9. 29. Act. 13. 2. 1. Corinth. 7. Ieiunia enim & sobrietas impediunt auocamenta carnis, excitant spiritum, ut se alacrius erigat ad Deum: corpore siquidem ieiuno, vel sobrio animus ad precandum & imitandum diuina paratior atque intentior esse potest.

Neque vero sequitur: quia ieiunium Annæ & ieiunia piorum placuerunt Deo, ideo fuisse cultum Dei per se. Non enim omnia quæ Deo placet, sed tantum ea, quæ sic placent, ut eorum omissio aut oppositum displiceat Deo, propriè sunt cultus Dei. Adiaphora verò cum ex fide fiunt, sic probantur Deo, ut eorum opposita non improbentur: ex quorum numero sunt ieiunia. Nam placet Deo, si quis precetur cum ieiunio. Placet etiam si quis post cibum sumptum precetur: testante hoc Apostolo: *Qui edit Domino edit, & gratias agit Deo. Qui non edit, Domino non edit, & gratias agit Deo.* Errat igitur Bellarminus, supponendo definitionem cultus vitiosam & falsam.

Rechabitarum abstinencia an probet ieiunium quadragesimale.

Ad VIII. ab exemplo Rechabitarum Ierem. 35.

Respond. Negatur consequentia: quia nulla est conuenientia in exemplis: sed dissimilitudo ingens.

I. *In materia:* Rechabitarum non, ut Papistarum, abstinebant à carnibus, lacticiiniis, aut ouis: sed à vino, agricultura & urbium incolatu.

II. *In forma:* non abstinebant statis diebus, sed continuè: nec cum obligatione conscientiae, sed cum libertate secus quædam faciendi in casu necessitatis: quod patet, quia institutum patris ex parte mutauerant sine peccato, migrantes ex agro in urbem belli tempore Ierem. 35. 11. *Habituimus in tabernaculis &c. & fecimus omnia quae praeceperat nobis Ionadab pater noster. Fuit autem cum ascenderet Nebucadnezar rex Babel, diximus: Venite & ingrediamur Ierusalem à facie exercitus Chaldaeorum: & mansimus in Ierusalem.*

III. *In efficiente:* Rechabitarum abstinebant à vino ex voto non suo, sed patris, qui eos perpetuo quodam Nazareatu obstrinxerat. Poterant enim parentes liberos voto obligare ad Nazareatum, ut exemplis Simsonis & Samuelis patet, quem Anna mater Deo Nazareum perpetuum dicauerat 1. Sam. 1. 11. sicut vota liberorum & mulierum non nisi de consensu parentum & maritorum rata habebantur in lege. Num. 30. At superstitiosus ciborum

ciborum delectus in Papatu nihil simile habet nec habere debet cum Iudaico Nazareatu.

Erat autem, ut obiter dicam, Nazareatus duplex, legalis vel votiuus. *Legalis* ad legem scriptam Num. 6. obleruari debuit, abstinendo à sicera, nouacula & contactu mortuorum. *Votiuus* libero voto siue proprio siue parentum fiebat non ad tria illa simul, sed ad aliquod illorum: ut Samuel ex voto matris erat Nazareus à nouacula, Simson à vino. Sic Rechabitarum à vino & amplius ab agricultura & domibus: quorum primum ex Nazareatu: duo posteriora ex politica quadam ratione fluxisse videntur.

Nazareus
duplex

IV. Quod si quis Nazareatum Rechabitarum in dubium vocet, eò quod non ex voto, sed ex præcepto patris abstinuisset dicantur: erit tamen discrimen ingens etiam *in fine*. Abstinebant enim agricultura & possessionibus non religionis ergo, aut cultus causa, multò minus satisfactionem aut meritum aliquod in abstinentia tali ponebant: quæ omnia in Ecclesiastico, ieiunio finguntur: sed ut præcepto patris obtemperarent, quod præceptum partim ethicam, partim politicam causam habuisse videtur. Voluit enim pater talem abstinentiam filiis esse sobrietatis & modestiæ exercitium: ne in ciuitatibus prauis corrupti exemplis vel luxui se darent, vel opibus aut honoribus vanis inhiarent: sed se peregrinos esse perpetuo recordarentur. Erant enim ex posteris Iethronis Keni, ut colligere est ex 1. Chronic. 2. & Iud. 4. qui se tribui Iuda adiunxerant, & separatim tamen hactenus extra ciuitates habitauerant: voluit etiam per vitam duriores eos præparare ad ferendas olim ærumnas publicas in regni excidio, quod præuiderat. Quarum causarum consideratione filij meritò obtemperarunt patris edicto politico, partim patris præcipientis reuerentiâ, partim propriâ utilitate ducti: sicut si nunc magistratus præciperet hoc vel illud non comedendum, bibendum, emendum aut ædificandum publici aut priuati boni causa, meritò subditi obtemperarent.

V. Denique sicut in causis est dissimilitudo, sic in effectu. Nam Rechabitarum obedientia patri præstita Deo placebat, non ut sanctitas religiosa, sed ut obedientia singularis politica, conueniens præcepto: *Honora patrem*

et matrem: cuius exemplo Deus inobedientiam moralem Iudæorum redarguit. At superstitiosus ciborum delectus Deo placere non potest, cum sit ἐτελοδρησικεία, ut patet ratione 2. Fingitur enim cultus & meritum absque verbo Dei, inuento humano. Frustra verò colitur Deus mandatis hominum.

Ad IX. ab authoritate Canonū, Conciliorū, & Patrum.

Hieron.
in 23.
Matth.
Biel. sup.
Can.
Miss. l.
41.

Respond. I. Negatur cōsequentia: quia authoritates cōciliorum & patrum nō sufficiunt ad probandam fidem & cultum Dei absque verbo Dei. *Quicquid enim*, ait Hieronymus, *non descendit de mente Scriptura eadem facilitate contemnitur qua approbatur.* Et Biel. *Sanctorum patrum authoritas ad assentiendum ipsorum dictis neminem compellit, nisi in diuinis fundata fuerit Scripturis, aut diuina innitatur revelationi.* Non igitur, si concilia aut Patres imperarunt ieiunia, ideo sunt necessaria & cultus Dei.

II. Etiam minor negari potest. Etsi enim plurima leguntur in patrib. de continentia & mortificatione carnis per ieiunia & abstinentiā à quibusdam cibis opiparis & lautioribus in quadagesima & statis dieb. tamen leges illæ ieiuniariæ sancientes nouum Dei cultū merita vel satisfactiones in ieiuniis, & necessitatē conscientis imponētes sub mortali peccato à recentiorib. demum inuectæ sunt. Necessitas verò ieiunandi, de qua aliquando loquuntur concilia & patres, disciplinam Ecclesiasticam, spectabat, quam non temerè turbari à quoquam volebant pio studio, ut ad cultum Deo præstandum omnes essent paratiores, & vitarentur scandala. Hoc ex Canon. 19. Synodi Gangrensis, quam Bellarminus obiicit; manifestum est: quo anathema pronuntiatur in eum, *non qui non ieiunasset, sed qui ieiunia Ecclesie consueta superbendo dissoluisset.* De libertate verò & varietate ieiuniorum apud veteres ex Socrate l. 5. c. 22. supra est dictū: apud quē ibidem reperitur, consuetudines paulatim abiisse in leges: Causæ inquit & authores eiusmodi discrepantiæ fuerunt Episcopi, qui variis temporibus Ecclesiis præerant. Qui autem istos ritus acceperunt, eos tanquam legem ad posteros transmiserunt. Sic quæ olim fuerunt extra scandalum libera, postea facta sunt simpliciter necessaria & cultus Dei per tyrānicas leges: qualis est concilij Tolotani 8. Canon. 9. quod qui soluisset ieiuniū quadagesime,

reus

reus esset resurrectionis Dominicæ, & excommunicaretur in Paschate: cuius generis sunt omnes aliæ sequentes: quas proinde ut impias repudiamus. Speciatim verò ad Canonem Apostolicum, quem primo loco Bellarminus opposuit *Respond.* omnes illi Canones ab hæreticis sub nomine Apostolorum conficti sunt & ab Isidoro ut Apocryphi reiciuntur distinct. 16. c. Canones igitur nihil probant. Ipse Bellarminus posteriores 34 Apocryphos agnoscit. At sexagesimus octauus est ex posterioribus. Apocryphus igitur. Sed & falsum quod scribit, Ecclesiã Romanã priores 50. recipere. Faceret certè hoc cõtra suum decretum, quo Apocryphi omnes declarantur. Atqui non recipit Can. 6. qui præcipit, ne Episcopi, Presbyteri sub obtentu religionis vxores suas abiciant: quẽ Canonem quia Synodus VI. Can. 12. abrogauit, eo ipso Apostolicos non esse declarauit: siquidem Synodi contra Apostolos decernere non possunt. Nec recipit Can. 7. quo Episcopi sub pœna eiectionis à secularibus curis arcentur: iuxta hunc enim cum omnes secularib. curis sint dediti, omnes essent eiiciendi: nec Can. 30. quo Episcopi & Presbyteri Simoniaci deiiciuntur. Hodie enim nullus fit Episcopus aut Presbyter nisi pecuniæ interuentu: nec alios denique plerosque. Notanda verò Iesuitæ versutia. Hic nobis opponit Canonem 68. pro quadragesima. Alibi Canonem 65. sibi obiectum contra ieiunium Sabbathi, repudiat, quod non sit receptus ab Ecclesia. Atqui hoc est ludere. Si enim reiectus est Canon 65. quantò magis reiectitius est Canon 68.

*l. 2. c. 273
de Pont.
Roma*

*Luc. 2. c.
27. de
Pont. Ro-
man.*

D V B I V M IV.

An dies festi Christianorum non solum ratione ordinis & politia, sed etiam ratione mysterij sint necessarij, & pars cultus diuini?

D V B. IV. ex vers. 5. & 6. de diebus festis: an à Christianis rectè aliqui obseruentur: & an sint necessarij ex lege Ecclesiæ obligante conscientiam, non modo sub ratione ordinis & politia, sed etiam sub ratione mysterij: sintque pars cultus diuini.

Responsio Anabaptistica.

Anabaptista secuti errorem Petrobrusianorum, quorum in vita Bernhardi lib. 3. ca. 5. fit mentio, totam quæstionem negant, nulla Christianis festa concedentes.

I. Quia curationem dierum Paulus hic tanquam infirmitatem vel superstitionem in Romanis improbat. At nobis in tanta Euangelij luce infirmis aut superstitionis esse non licet.

II. Galatę reprehēduntur, quod obseruarent dies, menses, & tempora. At celebratio festorum est obseruatio dierum: Reprehenditur ergo.

III. Idem Apostolus *Col. 2.* prohibet, ne quis Christianos iudicet in parte diei festi, hoc est, ne patiantur se astringi ad dies festos. Nulla igitur festa Christianis continentur.

IV. In libertate quā vos Christus liberauit perstate *Galat. 5.* At libertatis Christianę pars est immunitas à diebus festis. Ergo dies certi feriat Ecclesię imponi non possunt, quin libertas Christiana grauitur violetur.

Responsio Papistarum.

Contrā Pontificij totam quæstionem affirmant, & his argumentis tuentur *Bellarminus l. 3. c. de cultu Sanctorum.*

I. Diem dominicum obseruamus non tantum ordinis & politię, sed & mysticę significationis causa: *Ratio:* quia in memoriā resurrectionis Domini obseruamus: teste *Augustino* epist. 119. & fatente *Caluino* l. 2. cap. 8. §. 33. Instit. At dies dominicus est dies festus. Festa igitur sunt cultus Dei.

II. *Ab absurdo:* Si tantum ratione politię festa sunt celebranda: tollendi essent solēnes dies, natalis, passionis, resurrectionis, ascensionis Domini, & Pentecostes. *Ratio:* quia hæc non tantum ordinis, sed etiam mysterij causa sunt instituta. At posterius absurdum. Ergo & prius.

III. Dies festi à patribus dicuntur sancti, sacri, mystici, & religiosè colendi: *Ambros. serm. 62. August. præf. in Epist. Ioh. & l. 22. c. 30. de ciuit. Dei. & serm. 251. & c.* Ergo dies festi sunt aliis sanctiores, & cultus Dei.

IV. Si tantum ratione ordinis distinguerentur dies festi ab aliis, omnes dies festi essent æquales. At hoc nō ita est. Sunt igitur in se sancti & cultus Dei. *Assumptionem* probat ex *Ignatio*, qui diem Dominicum vocat regalem & eminentissimū omnium dierum *Epist. 3. ad Magnesianos fol. 62.* Ex *Leone* serm. 12. de quadrig. qui diem Paschę vocat festum omnium festorum maximum. Itē *Nazianzenus* orat. 2. de Pasch. *Chrysostomo* homil. de S. Philogonia.

V. Obserua

V. Observatio dierum festorum Exod. 20. præcepta pertinet ad cultum Dei: At omnes dies festi Christianorum eo præcepto continentur: *Memento ut diem Sabbathi sanctifices*: quia est præceptum primæ tabulæ: proinde naturale: Ergo ad nos pertinens. Ergo sunt cultus Dei.

V I. *A pari.* Christus nascens consecrauit locum natalem, præsepe, moriens crucem, resurgens tumulum. Ergo & consecrauit dies natiuitatis, mortis, resurrectionis, ascensionis, &c.

V I I. *A pari.* Tempia, altaria dicuntur domus Dei & loca sacra, quia Deo dicata. Quidni etiam sacri erunt dies, qui cultui diuino sacrati sunt?

Responsio Orthodoxorum.

Pro veritate circa hanc quæstionem nos ponimus ac sustinemus istas hypotheses.

HYPOTHESIS I. *Festa Mosaica de quibus Levitic. 23. & alia Iudaica quæcunque, celebrare est illicitum.*

Ratio. I. quia erant umbræ futurorum. Corpus autem est Christi Col. 2. Exorto igitur sole iustitiæ, depulsæ sunt umbræ: & cum Iudæis celebrare, esset Christum exhibitum negare.

I I. Erant pars cultus ceremonialis Mosaici. At hic totus est antiquatus per Christum Heb. 7. 12. *Mutato sacerdotio etiam legis facta est mutatio.* Non igitur feriæ magis quàm victimæ Iudaicæ Christianis conueniunt. Huc pertinent præcepta: *Ne quis vos iudicet in parte diei festi, aut nouilunii, aut Sabbathorum, quæ sunt umbra rerum futurarum: at corpus est Christi.* De his igitur feriis argumenta Petrobrusianorum rectè concludunt.

At Sabbathum dicitur æternum Exod. 31. *Pactum est perpetuum inter me & filios Israel, signum est in perpetuum.* Saltem igitur Sabbathum septimi diei non videtur abolitum. *Respond.* quatenus signum quietem Christi & nostram in Deo præfigurans, æternum dicitur ad Christum, sicut reliquæ umbræ. Nec insuetum est *עולם* Hebræis tempus longum, definitum tamen significare: Exod. 21. 6. *seruiet ei in seculum*: h. e, usque ad Iubilæum, quod declaratur Levit. 25. 40. Sic Ier. 25. 12. *Ponam terram Chasdim in solitudinem sempiternam*: h. e, diutissimam. Quantum verò ad significatum, quod est cessatio à peccatis &

quies in Deo, æternum dicitur simpliciter, quomodo omnes typi veteres impletionem habent æternam.

HYPOTHESIS II. *Dies feriati, hoc est, cultui diuino publico & quieti à laboribus dicati aliqui Christiani sunt necessarij.*

Hæc opposita est errori Petrobrusianorum & Anabaptistarum: Et probatur

I. De mandato: *Memento ut diem Sabbathi sanctifices:* cuius præcepti species quidem seu circumstantia de se primo die sanctificando in creationis memoriam ceremonialis & typica cum umbris reliquis abolita est Christi aduentu: genus verò morale est ab initio mundi usque ad finem omnes homines obligans, ut videlicet aliquod Sabbathum seruetur: hoc est, aliquod tempus tribuatur concionibus, precibus & liturgiis publicis. Ratio patet ex fine præcepti perpetuò & necessariò, qui est publica Dei celebratio seu conseruatio & vsus ministerij Ecclesiastici. At publica Dei celebratio & sanctificatio seruari non potest, nisi stata sint tempora, publicis Ecclesiæ congressibus, & quieti à laboribus seruilibus dicata.

II. Ex præcepto Apostoli: *Omnia decenter & ordine fiant in Ecclesia.* Et: *Deus non est author confusionis, sed pacis.* Et: *Gaudeo videns ordinem vestrum.* Ordo & decorum Ecclesiæ est necessarium. At absque diebus certis feriatis nec ordo, nec decorum constabit Ecclesiæ, sed mera erit confusio in conuentibus Ecclesiasticis. Aliqui igitur sunt necessarij.

III. Conditio Christianorum non debet esse deterior & grauior quàm Iudæorum circa quietem à labore seruili. At esset deterior & grauior, si nulla familiæ & iumentis daretur à laboribus quies & respiratio. Quam igitur hæc quies tum etiam feriarum aliquarum obseruatio est necessaria. Voluit enim Deus concedi familiæ certum quietis tempus, non modò ut à laboribus respiraret, quæ causa iumentis communis est, sed principaliter, ut à parentibus & heri liberi & famuli in cultu Dei institui, & ad vsum ministerij publici admitti possent: sicut dicitur Deuter. 5. *Ut quiescat seruus tuus & ancilla tua sicut tu: & recordare, quod seruus fueris in Ægypto & eduxerit te Iehoua Deus tuus manu forti, & brachio extenso.*

HYPOTHESIS III. *Feria Christianorū ita sunt quantū ad genus necessaria, ut tamen quantum ad speciem maneant libera, ut ab Ecclesia institui, mutari, transferri cum sint causa de die in diem possint.*

Ratio I. Quia hæc est pars libertatis Christianæ, nō allegari diebus festis Iudaicis vel alijs humanis quibuscunq; sub necessitate, Gal. 5. *In libertate stete:* Col. 2. *Nemo vos iudicet, &c.*

II. Quia decori & ordinis dispositionem Apostolus Ecclesiæ liberam reliquit ad ædificationem & pacem 1. Cor. 14. *Omnia decenter & ordine fiant.*

III. Neque Christus neq; Apostoli ferias illas Ecclesiæ definiuerūt. Et aliquæ tamē sunt necessariae. Liberas igitur reliquerūt. *Antecedens cōfirmat Socrates l. 5. hist. c. 21. Neque Seruator, neque Apostoli Paschatis tēpus observandū lege aliqua praeceperunt, neq; multā aut suppliciū sicut lex Mosaiica Iudæis vel Euangeliiū vel Apostoli minati sunt. Et mox: Atqui Apostoli propositum fuit, non ut leges de festis diebus celebrandis sancirent, sed ut rectē viuendi rationis & pietatis nobis authores essent.*

IV. Ecclesia vetus liberē & indifferēter ferias quasdam observauit, variauit, mutauit. Testis Socrates ibidē, qui alios ab alijs Ecclesijs dies cōuentuū sacrorū seruatos testatur, salua fidei vnitate. *Etenim, inquit, qui in eadē cōsensuūt fide ijdē in ritibus & ceremonijs inter sese discrepant.* Et August. epist. 118. diuersitatem eandem exponens tandem: *Totum, inquit, hoc genus rerum liberas habet obseruationes.*

HYPOTHESIS IV. *Feria Dominicalis, natiuitatis, resurrectionis, ascensionis Domini & Pentecostes rectē obseruatur à Christianis.*

Ratio I. Quia nulla superstitione aut opinione necessitatis & cultus, salua libertate Ecclesiæ secus faciendi si ædificatio postularet, hæ feriae seruari possunt.

II. Quia inde ab Apostolorum temporibus ante Paparum vniuersali Ecclesiæ obseruatione receptæ sunt: Conformitati autem cum Ecclesia primitiua etiam in rebus medijs plurimum est tribuendum. Diem Dominicam à primis Christianis fuisse sacris conuentibus dicatarum ut se à Iudæis separarent, tum ut resurrectionem Domini memorandi occasio esset: non obsec-

re testatur Apostolus 1. Cor. 16. 2. *Primo die hebdomadis unusquisque apud se reponat, &c.* Et Iohannes Apoc. 1. 10. *Ego Iohannes fui correptus in spiritu die Dominico.* Accesserunt deinde leges Imperatorie, quæ ordinis causa hunc diem sacris tribuendum sanxerunt: ut de Constantino refert Eusebius lib. 4. c. 16 de eius vita. Ferias quoque Paschæ & Pentecostes primæ Ecclesiæ receptas fuisse constat ex Tertulliano de corona militis *Die Dominico ieiunium nefas ducimus, vel de geniculis adorare.* Eadē immunitate die Paschæ in Pentecosten gaudemus. Natalis Domini meminit Chrysostomus oratione in S. Philogoniam: Ascensionis Domini August. epist. 118.

III. Utile institutum primitivæ Ecclesiæ rectè observatur. Tale hoc est: Utile est enim præcipuas Dei patefactiones & beneficia in Ecclesiam collata statim tempore publicè repetere & profiteri aduersus hæreticos & infideles, & populo inculcare, ut sint notissima & in perpetua memoria. Magis. n. mouet & hærent in memoria iuuentutis & populi, quæ solenniter anniuersariè simul ab omnibus & vno consensu fiunt, quàm quæ alias ab alijs fiunt & dicuntur.

IV. Scandala in medijs non necessaria sunt vitanda. At abolere ferias Dominicales & similes citra vllam necessitatem est scandalum dare extraneis in medijs, qui Ecclesias nostras magis propterea auersantur, quod & Apostolicæ Ecclesiæ & ita vtilem damnare, & confusionem sine causa inuehere videantur.

At abierunt in superstitionem in Papatu. Necesse est igitur tollere. *Respond.* Superstitio abijciatur non res ordini & ædificationi utilis. Res enim bonæ aut mediæ vtilis non propter abusum sunt tollendæ, sed ab abusu sunt vindicandæ.

At est dierum observatio prohibita. *Respond.* Hoc olim orthodoxis obijciebant Manichæi, quibus August. contra Adim. c. 16. respondens: Nos, inquit, & Dominicam diem & Pascha solenniter celebramus, & alias dierum festiuitates. Sed quia intelligimus, quod pertineant: non tempora observamus, sed quæ illis significantur temporibus.

HYPOTHESIS V. Feria sanctis dicata, sunt suo genere impia & abolenda in Ecclesia Christiana.

Ratio I. Quia festa soli Deo dicata esse debent: quod patet

patet Dei mandato: *Erit Sabbathum Domino Deo tuo.* Impiè verò quod Dei proprium sanctis vendicatur. Impiæ igitur sanctorum feriæ.

II. Sanctis non debetur solennis inuocatio, gratiarum actio & celebratio in festis, sed soli Deo omnium beneficiorum largitori. Ergo nec festa, quæ solennis celebrationis causa instituuntur.

III. Vfus feriarum non est tantum quies corporum, sed præcipuè animarum sanctificatio. Ad hoc solius Dei est beneficium, & à solo Deo petendum: Ego Deus sanctificans vos. Ero eis in sanctificationem. Christus nobis factus est sanctificatio.

IV. Cultus sanctorum est idololatria primo & secundo præcepto Decalogi damnata. At festa sanctorum cultus eorum causa sunt instituta in Papatu: sunt igitur damnata.

V. Ecclesia vetus festa sanctorum Mosis, Abrahami, Davidis, &c. nulla habuit: Nec Apostolica Baptiste, Stephano, Iacobo primis martyribus ferias dicauit, idq; vigore mandati diuini: *Dominum Deum tuum adorabis, & ipsi soli seruias.* Impiè igitur Papatus ab exemplo veteris & Apostolicæ Ecclesiæ deflexit.

VI. Festa sanctorum Ecclesiam Christi in Paganismum transformarunt. *Paret*: quia Pagani dies festos non Deo sed diuis suis dicabant: Gamelia Iunoni Gameliæ, Lynæa & Bacchanalia Bacho, Elaphebolia Dianæ venatrici, Chronia & Saturnalia Saturno, Agonalia Iano, Carmentalia Carmentæ, Ambarualia Cereri, Paganalia dijs tutelaribus, &c. Christianos in hoc imitatos esse gentiles, ostendit *Polydorus Virg.* de Inu. rer. l. 6 c. 8. Tantum enim nominibus mutatis festa pagana fecerunt Christiana, idque autoritate Gregorij Pontificis, qui l. 9. Epist. 71. præcepit, *festa Paganorum sensim in Christiana esse commutanda, & quadam ad eorum similitudinem facienda, ut facilius fidei Christianæ accederent.* Quasi verò fuerint facienda mala, ut euenirent bona: gentilismus cum religione Christiana miscendus, ut ex Paganis malis fierent Christiani non boni. Sanctorum igitur festa gentilissimum sapiunt: eoque necessariò ab his purgatur Christiana religio.

Obijciunt. I. Esse Deo in sanctis dicata.

Respond. Negatur I. quia Deus execratur ἐξελοδρησκέαι
 Matth. 15. *Frustra me colunt mandatis hominum, &c.*

Bell. lib.
3. cap. 16.
de cul.
Sanct.

II. Sanctos ipsos venerantur, colunt, inuocant. Faretur *Bellarminus* honorem dierum festorum immediate & terminatiuè ad sanctos pertinere: Clamant S. Petre, S. Paule, S. Maria, S. Afra, ora pro nobis. Non igitur terminatiuè pertinet ad Deum.

III. Deus gloriam inuocationis non dat sanctis. Ies. 42. 8. Non igitur Deus in sanctis honoratur, sed blasphematur.

Cultus sanctorum, *excipiunt*, est dulia non latria. *Respond.* De hac cōmentitia distinctione dictum suprā dub. III. cap. 12. Omnis cultus religiosus soli Deo debetur Matth. 4. Seruitutē sanctis deberi negat *Augustinus* libr. de vera relig. ca. 55. *Honoramus sanctos charitate, non SERVITUTE: nolunt enim sic se honorari à nobis.* Et mox: *Qui autem nos inuitant, ut sibi SERVIAMUS & tanquā Deos colamus, similes sunt superbis hominibus, quibus si liceat similiter coli volunt: sed istos homines perpeti minus, illos verò colere magis periculosum est.* Omnis enim hominū dominatus in homines, aut dominantium aut seruientium morte finitur. Seruitus autem sub Angelorum malorū superbia propter ipsum tempus quod est post mortē magis metuenda est.

Obijciunt II. Esse memorijs sanctorum consecratis.

Respond. I. Non tātum memorijs, sed & cultui sanctorum eas sacratas & tribui constat: contra authoritatem Scripturæ & veteris Ecclesiæ. Videatur *Hospinianus* de origine festorum Christ. c. 3. de origine, modo, & fine quo olim factæ fuerint Martyrum memoriæ, & quomodo in horribiles abierint abusus. Sunt igitur impiæ.

II. Memorias sanctorum etiam absque ferijs vigere & seruari posse & debere per assiduam considerationem fidei & imitationem constantiæ, qua nobis præiuerunt, docet Apostolus Hebr. 13. 7. *Memores estote ducum vestrorum, qui locuti sunt vobis sermonem Dei, quorum imitamini fidem, considerantes qui fuerit exitus conuersationis ipsorum.*

III. Feriæ sanctorum inuexerunt horribiles errores & impios cultus, intercessionem & inuocationem mortuorum, cultum reliquiarum, peregrinationes religiosas &c. Abolendæ igitur.

Obijciunt

Obijciunt III. Exemplum fidei & constantiæ sanctorum excitant ad imitationem. Ergo feriæ eorum tenendæ.

Respond. Fallacia non causæ. Nō feriæ faciunt ad imitationem, sed meditatio, consideratio & studium fidei & virtutum similium, quod docet Apostolus Heb. 13. Quod si huc facerent, tamen regula est tenenda, non esse faciēda mala, ut eueniant bona. Sed falsum est antecedens. Non enim ad studium virtutis facere ferias sanctorum in Papatu, sed idololatriæ, ocio, crapulæ, profanitati seruire palam est.

Obiect. IV. Sunt longa consuetudine receptæ: Retinendæ igitur.

Respond. Cyprianus ad Pompeium contra epistolā Stephani Pontif. Romani: *Nec consuetudo, quæ apud quosdā obrepserat, impedire debet, quo minus veritas praualeat & vincat. Nam consuetudo sine veritate, vetustas erroris est: Propter quod relicto errore sequamur veritatem.*

Obijciunt denique Ecclesiam habere potestatem instituendi festa.

Respond. Non impia, qualia sunt creaturarum: nec ad cultum, sed ad ordinem. Nam cultum instituere solius Dei est non Ecclesiæ.

HYPOTHESIS VI. *Festa Christianorum tantum ratione ordinis & politia, non autem ratione mysterij celebrantur: nec sunt dies festi aliis sanctiores, sacratiores aut pars cultus diuini.*

Hec opposita est errori Papistarum & Iesuitarū. Quod ordini Ecclesiastico seruiant feriæ, controuersia vacat. Quod tantum ordinis rationem spectarint Christiani in designandis festis, testis est Hieronymus ad Galat. 4. ubi mouens quæstionem, an non festa Christianorum in prohibitionem Apostoli incurrant. Si, inquit, *dies obseruare non licet & menses & tempora & annos: vos quoque simile crimen & incurrimus, quartam Sabbathi obseruantes, & parasceuen & diem dominicam, & ieiunium quadragesimæ, & Paschæ festiuitatem, & Pentecostes latitiam, & pro varietate regionū diuersa in honorē martyrum tempora cōstituta.* Sed negat, festa nostra hoc crimē incurrere, quia plurimū discrepent à festis Iudeorū prohibitis: tū in materia, quod alia sint nostræ, aliæ illorum feriæ: tū

in forma, quod nostræ non habeant in se celebritatem aut sanctitatem aut necessitatem, sicut illâ, sed quod sint libera, quouis alio die etiam celebranda: tum denique in fine, quod aliis beneficiis memorandis illa, aliis nostræ sint instituta: quodque nostræ tantum ordini seruiant, ut vitetur in congressibus Ecclesiasticis confusio. Ne, inquit, inordinata congregatio populi fidem minueret in Christo, propterea dies aliqui constituti sunt, ut in unum omnes pariter veniremus. Non quod celebrior sit dies illa qua conuenimus, sed quod quacunque die conueniendum sit ex conspectu mutuo latitia maior oriatur. Quo dicto etiam confirmatur, dies festos nequaquam in se aliis sanctiores esse: Non quod, inquit, celebrior sit dies illa, qua conuenimus: Et mox affirmat, omnes dies æquales esse, nec per parasceuen tantum Christum crucifigi, & die Dominica resurgere, sed semper sanctum resurrectionis diem esse. Quod si sanctiores essent in se, aut haberent sanctitatem ex lapsu siderum aut Dei beneficio aut hominum instituto. Ex cœli motu non habent: quia is est æqualis quotidie: nec Dei beneficio: quia Deus omnes dies pariter bonos pronunciauit, septimum verò memoriæ creationis sanctificauit usque ad Messiam: non alios. Nec habent ex hominum instituto: quia indere diebus sanctitatem formalem solius est creatoris non creaturæ. Dicuntur verò sancti & sanctificati dies ratione finis: quia sanctis meditationibus, studiis, actibus sunt destinati: non quod dies vel motus diuini: sed quod studia illis vindicata in se sint sancta. Est ergo synecdoche.

Dies sancti unde dicantur.

Denique ad cultum Dei non pertinere per se festa nostra patet: tum quia non sint à Deo præcepta: sed ab Ecclesia, à viris prudentibus, inquit Hieronymus ad Gal. constituta: essent igitur ἐθελοδρησικεῖαι, si cultus eis affingeretur: tum quia sunt in se indifferentia & mutabilia consilio Ecclesiæ, ut patet hypothese.

III. Idem ex hypothese aduersarij euincitur: Non, inquit, tenemur dieb. festis ex præcepto peculiari ad non peccandum, siue ad actum contritionis vel dilectionis Dei. Et de Dominica Tolerus l. 4. c. 24. Institut. Non tenetur sub mortali ad sanctificandum: quod cum Thoma tenet contra Scotum in 3. d. 27. q. 37. Ad quod vero non tenemur sub mortali, eo non ligantur conscientia, neque id est cultus Dei per se.

per se. Ad festa sanctificanda non tenemur sub mortali. Ergo &c. *Minor* est aduersarij: maior patet ex definitione cultus, & natura præcepti.

Ex quibus est manifestum, *primam* quidem Anabaptistarum sententiam, quæ nullos Christianis dies festos concedit, peccare in defectu, & ordinem Ecclesiasticum sine necessitate conuellere: *alteram* verò Pontificiorum opinionem, quæ ferias superstitiosè in infinitum cumulat, delinquere in excessu, & libertatem Christianam euertere: *Media* proinde via Ecclesias orthodoxas rectè incedere, obseruando ferias *aliquas*, ne sit ἀταξία: *paucas*, ne grauentur fideles: *adiaphoras*, ne periclitetur libertas, *absque opinione cultus*, ne sint ἐδελοδρηστικαί: *ordinis & politica causa*, vt omnia decenter & ordine fiant.

Ad argumenta Petrobrusianorum.

Argumenta sententiæ negantis nihil probant.

Ad I. quod Paulus curationem dierum in Romanis improbet.

Respond. Tantum superstitiosam improbat, quasi dies differrent sanctitate vel in se, vel ex instituto legis Moisaicæ quod putabāt infirmi Romani, vel ex lege Ecclesiæ, quod putāt nūc superstitiosi Papistæ. Nō verò improbat discretionem dierū ordinis causa institutā: quia decorum & ordinem præcipit, vt in Ecclesia aliud sit tēpus laborādi, aliud precādi, & vacādi cultui diuino I. Cor. 14.

Ad II. Quod celebratio festorum sit obseruatio dierum in Galatis damnata.

Respond. De superstitiosa, qualis est Papistarum, datur totum: de ea quæ ordinis causa seruatur, assumptionem esse falsam Hieronymus ostendit in commentario ad Gal. loco præallegato.

Ad III. quod Christianos nemo iudicet in die festo.

Respond. Iudicare est alligare conscientias, & damnare non obseruantes festum sub mortali. At hoc feriis nostris non competit, sed Iudaicis, Ethnicis & Papisticis quod patet. Hæ igitur non illæ damnantur.

Ad IV. quod immunitas à festis sit pars libertatis Christianæ.

Respond. Hoc datur de festis prædictis Iudæorum, Pa-

ganorum & Papistarū obstringentibus conscientias sub mortali: cū opinione cultus: De nostris est falsa: quia libertas Christiana nō est licentia: nec immunitas ab *Ma-*
xiā: sed necessitas seruandi ordinem & vitandi scandala.

Ad V. quod Christianis perpetuum sit sabbathum.

Respond. Sabbathum perpetuum Christianis esse debet spirituale, internum, q̄ est cessatio à peccato, & quies in Deo, inchoatè quidem nunc in terris, olim verò plenè & perfectè in cœlis: sed non externum, quod est cessatio à labore. Hęc enim cessatio repugnaret mādato Dei: *sex diebus operaberis*: repugnaret charitati, quæ non vult impediri proximum in victu laboribus acquirendo: atque etiam cōditionem Christianorum duriores quàm fuit Iudæorum efficeret, si quotidie omnibus publico cultui vacandum esset. Tamen si igitur rectè quidem sacra quotidiana concionum & precum publicè instituuntur, ad quæ conueniunt qui possunt: tamē omnes ad ea asstringere durum esset. Magis verò æquitati & charitati est consentaneum, definita tempora habere, quib. per interualla Ecclesia vniuersa ad cultum Dei cōgregetur: Vt olim Deus quotidie quidem iuge sacrum fieri, ad quod conuenirent qui possent: sabbathum verò solenniter ab omnibus celebrari voluit. Neque tale discrimē ad discretionem vitiosam dierum pertinere satis ex dictis iam patet.

Anabaptistarum itaque argumenta, quæ olim etiam Manichæi obiecerunt orthodoxis, vt ex *Augustino* supra patet, tantum concludunt de obseruatione Iudaica, gentilitia aut superstitione quauis Christianis illicita, q̄ est cum opinione necessitatis & cultus. Minimè verò faciunt, ordinis & politiæ causā non licere dies certos cultui diuino salua libertate Ecclesiæ deligere, quod nos tenemus.

Ad argumenta Bellarmini.

Ad I. quod dies Dominicus significationis causa obseruetur.

Significa-
tio alia
diuina
alia hu-
mana.

Resp. Distinguatursignificatio. Alia est *diuina* seu à Deo reb. addita ad ob signationem & cultū, vt significatio sacramentorū: alia *humana* vel *Ecclesiastica*, hominū instituto reb. addita, vt sit nobis occasio memorandi rē gestam;

gestam : Illa est necessaria per se & cultus Dei propter authoritatem præcipientis Dei: Hæc libera est, nō obligans conscientiam extra casum scandali, propter libertatem instituentis Ecclesiæ. Propositio itaque argumenti: quod significationis causa observatur, est necessarium & pars cultus: de significatione tantū diuina est vera: de humana vel Ecclesiastica est falsa: quia Ecclesiæ ut nō est instituere sacramēta, sic nō est addere significationes aut mysteria reb. cum necessitate vel cultus causa. At significatio Dominicæ humanitus est addita : Est. n. memoria resurrectionis Domini non formaliter, sed tantū occasionaliter, quatenus verbum quod die Dominico prædicatur nobis resurrectionem Domini in memoriam reuocat: & libero Ecclesiæ instituto : *quia fatente Hieronymo, quauis dies est resurrectio Domini.*

Ad II. quod tollenda essent omnia festa, si tantum ordinis causa seruarentur.

Respond. Negatur consequentia: quia Hieronymo testem Pascha & Pentecoste, quā alij dies festi instituti sunt, non quod ex se aut mandato Dei significet mysteria, sed ne inordinata sit congregatio totius populi ad certa Dei beneficia statis diebus maiori frequentia atq; lætitia recolenda.

Ad III. quod dies festi à patribus dicantur sancti &c.

Respond. Non per se sed per accidens: quia sanctis studiis & meditationibus sunt dicati: in se alioqui nihil aliis diebus sanctiores. Hoc fatetur Hieronymus: Per hunc igitur Patrum aliorum dicta allegata interpretamur.

Ad IV. quod non omnes dies festi sint æquales.

Respond. Hieronymus apertè affirmat, omnes esse æquales. Quod igitur alij aliis dicuntur sanctiores, sit ex accidenti: Nec sanctitas vera est in pōpa ceremoniarū, quæ in aliis maior, in aliis minor est apud Papistas, sed in celebratione fidei beneficiorum Dei, quæ æqualis debet fieri in omnibus.

Ad V. quod feriæ Christianorum contineantur præcepto Decalogi.

Respond. De genere datur iuxta hypothesein primam. De specie & singulis festis negatur assumptio. Patet enim, non à Deo, sed ab hominibus esse constitutas

Christianorum ferias. At hominum instituta non sunt cultus Dei Matth. 15.

Ad VI. quod Christus locum natalem, emortualem &c. consecrauerit. Ergo & diem.

Respond. est petitio principij. Consecratio enim præsepis, sepulcri, crucis, quæ Christus terigit, non magis probatur, quàm totius Iudææ in qua ambulauit. Attingit etiam os Iudææ, osculum præbens; attingit scutica, numularios templo eos eiiciens. An ideo consecrauit? Dies natalis verus ignoratur: Chrysostomus æquinoctio verno 8. Cal. Oct. Alij 26. Octob. Post Epiphaniū nata sententia de 25. Decemb. Pascha & Pentecoste cum Iudæis non celebratur. Atqui si consecrauit Diem natalem, prius is erit certo inquirendus. Si diem mortis & resurrectionis & ab hinc quinquagesimum, non nostros sed Iudæorum dies festos consecrasset.

Ad VII. quod templa, altaria sint sancta.

Respond. ἁγία ἱερὴ sancta dicuntur templa, non in se sed ratione finis & vsus. Nos altaria non sancta sed idololatrica agnoscimus, quia sunt idolorum subsellia, missarum fulcra, à Deo damnata. Vnum Christianorum altare est Christus.

D V B I V M V.

An Christus, nisi esset pro nobis mortuus, nos haberet pro peculio?

D V B I V M V. Mouet Origenes ex vers. 9. *Ad hoc Christus est mortuus &c.* Vtrum nisi mortuus fuisset Christus, mortuorum Dominus non fuisset, & nisi reuixisset, non tenuisset dominationem viuorum? *Respondet*, duob. modis constare dominatum Christi in omnes creaturas. Vno, per quem vt Deus creator omnium vi maiestatis & potentia diuinæ sibi habet subiecta vniuersa cum patre & S. S. Hoc modo etiam absque morte dominatum habuit & habiturus erat non modo in bonas mentes & spiritus: verum etiam in nequam & refugos & malignos angelos. *Altero modo* vt bonus & boni patris filius, inquit, non vult rationabiles spiritus ad obedientiam legis suæ violenter flectere, sed expectat vt sponte veniant, vtque exemplum habeant obedientiæ, & formam moriendi peccato, ideo ad mortem vsque descendere dignatus est. Hæc pars responsi ad Origenicos errores pertinet.

tinet, quos Pelagiani & scholastici & hæretici postea renouarunt de libero arbitrio & de exemplari morte Christi contra Scripturas.

RESPONSIO.

Respondendum itaque: Vtique Christum Mediatorem peculium nos non habiturum fuisse, nisi moriendo & resurgendo nos sibi acquisiisset. Peculium enim est, quod vel hæreditate, vel precio, aut labore acquiritur. At absque morte sua pro nobis nos à morte non redemisset: sed peculium Satanæ nos reliquisset: absque resurrectione & vita dominium acquisitum possidere, gubernare, glorificare non valuisset. Si enim Christus non resurrexit, inanis est fides nostra, & nos adhuc sumus in peccatis nostris 1. Cor. 15. 17. Sic itaque tulit æterna Dei dispositio, vt Christus moriendo nos redimeret, viuendo redemptos peculium æternum possideret Rom. 3. 26. Eph. 1.

DVBIUM VI.

An christus pro nobis moriendo, sibi dominatum sit meritus?

DVBIUM VI. ex eodem versu maioris momenti occurrit, an dogma scholasticorum hinc probetur, Christum sibi dominatum esse promeritum.

Sententia Lombardi.

Lombardus l. 3. dist. 18. dogma sic exponit: Christum meruisse quidem membris suis redemptionem à peccato & morte: sed meruisse etiam sibi, tum plenitudine virtutum, tum merito passionum corporis clarificationem: animę impassibilem: nominis gloriam, seu Deitatis manifestationem, vt vocetur Deus: Quod probari videtur.

I. Ex hoc loco mortuus est, vt dominetur.

II. Ex hoc loco Apostoli Phil. 2. *Exinani. it se, &c. Propterea exaltauit eum Deus.*

III. Hebr. 2. 9. *Videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatum, &c.*

IV. Authoritate Augustini in epist. Philip. 2. *Humilitas claritatis est meritum, claritas humilitatis est premium.* Et ambrosij: *Quid & quantum humilitas mereatur, hæc ostenditur.*

Sententia orthodoxa.

Sed contra est. I. Quod tota Scriptura testatur, Christum nobis non sibi missum, natum, passum, mortuum, & suscitatum esse. Ies. 9. Mat. 1. 21. Luc. 2. 10. Ioh. 3. 16. Ro. 8. 31. 1. Cor. 1. 30. 2. C. 8. 9. Tit. 2. 14. Hebr. 7. 27. *Talis nobis conveniebat Pontifex, qui non pro se, sed pro populo sacrificaret.* Non igitur sibi sed nobis est meritis. Quod si sibi debuit aliquid mereri, non totum eius meritum est nostrum. At totum est nostrum, &c.

II. Mereri est facere aliquid ex indebito debitum, vel de minus debito magis debitum. At Christo nec qua Deus nec qua homo sanctus & ἀθάνατος immortalis vita & gloria fuit indebita ex ordine iustitiæ. Nihil ergo ex indebito sibi fecit debitum.

III. Autoritate *Ambrosii* de fide resurr. cap. 24. *Si nobis non resurrexerit, utique non resurrexit, qui cur sibi resurgeret, non habebat:* Et *Augustini* serm. 181. de temp. Sicut sempiternus Dei Filius non sibi sed nobis natus: ita immaculatus Dei agnus, non sibi sed nobis passus est.

Ad argumenta Lombardi.

Ad I. ex hoc loco.

Respond. Fallacia non causæ: mortuus est non ad dominatum morte sibi promerendum, sed ad eum post mortem & resurrectionem suam in viuos & mortuos exercendum, quem ut hac via adiret æterno consilio Pater ei decreverat. Particula igitur ἵνα ut τελικῶς; quidem significat, sed meritum non includit: sicut enim non sequitur: Ad hoc sumus nati, educati, literis bonis imbuti, ut Deo & Ecclesiæ serviamus: Ergo nascendo, studiis vacando meremur Deo & Ecclesiæ servire. Ad hoc nunc convenistis, ut explicationem dubij istius audiretis: Ergo audire meruistis: ita non sequitur: Ad hoc Christus resurrexit, ut sit vivorum & mortuorum Dominus ergo dominatum sibi meruit.

Ad II. Propter exinanitionem Christus est exaltatus. Ergo meruit.

Respond. Negatur antecedens: Particulam enim ὁποῦν propterea non causam, sed ordinem & consequentiam passionis & gloriæ seu nō meriti effectum, sed humilitatis premium gratuitum Apostolus significare: *probatum.*

I. Ex verbis *διὸ καὶ ὁ θεὸς ἐχαρίσθη αὐτῷ ὄνομα*. Propterea Deus gratificatus est seu gratis donavit ei nomen. Hæc enim est vis verbis *χαρίζεσθαι*: Vide Luc. 7. vers. 42. 43. At quod gratis donatur, ex merito non datur.

II. Ex scopo Apostoli, qui exemplo Christi non vult fiduciam meriti afferre, sed modestiam ingenerare, ut à Deo gratuita humilitatis præmia expectemus. Afferret verò fiduciam meriti, si Christum sibi meruisse gloriam doceret.

III. Passim similiter *διὸ* significat non meritum, sed ordinem & gratuitum præmium: ut Genes. 22. 16. Propterea quod fecisti hoc, &c. Et. 26. 5. Benedicentur in semine tuo omnes gentes: Propterea quod obedierit Abraham voci meæ. Luc. 7. 47. Hebr. 1. 9. &c. Ordinem verò passionis atque gloriæ Christi à Deo decretum Scriptura alibi sic explicat. Luc. 42. Nonne oportuit Christum pati & ingredi in gloriam suam. 1. Pet. 1. 11. Spiritus Christi in Prophetis prænuntiavit Christi *παθήματα καὶ τὰς μετὰ ταῦτα δόξας* perpassiones & post illas consecuturam gloriam.

Ad III. Videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatum.

Respond. Est fallacia compositionis & divisionis, quoniam illud *διὰ τὰ παθήματα* non ad sequens *ἐστεφανώμενον* coronatum, sed ad præcedens *ἡλαττώμενον* minoratum pertinet. Significat enim causam, propter quam fuerit Christus incarnatione angelis inferior factus: nempe propter passionem mortis, quia nimirum mortem gustare debuit pro omnibus: non verò causam propter quam fuerit coronatus gloria: quod per se patet ex textu.

Ad IV. Ab authoritate Augustini & Ambrosij.

Respond. I. Augustino & Ambrosio opponitur Augustinus & Ambrosius, ut patet argumento negante. III.

II. Augustinus humilitatem vocat claritatis meritum nō in Christo, sed generatim: idque *καταχρήσει* patribus omnibus Latinis consueta, qua bonum opus quodvis præmium à Deo impetrans vocant meritum. Sic Ambrosius abusive dicit humilitatem mereri, hoc est, impetrare, obtinere à Deo: sicut passim loquuntur improprie pro posse, contingere, &c. Ut enim dicit Ambrosius: *Epistola meruit pervenire in manus tuas*, hoc est, potuit.

Fides hoc meruit audire non homo, &c. Nullum verò meritum propriè dictum creaturæ de Creatore dari testatur Ambrosius siue Prosper de vocat. gent. l. i. cap. 5. *Sicut nulla sunt tam detestanda facinora, quæ possint gratia arce-re donum: ita nulla possunt tam præclara opera existere, quibus hoc quod gratis tribuitur, per retributionis iudicium habeatur. Vilesceret enim redemptio sanguinis Christi, &c.* Et ipse Origenes Rom. 4. *Mihi vix persuadeo, quod possit ullum opus esse, quod ex debito remunerationem Dei deposcat: cum etiam hoc ipsum, quod agere aliquid possimus, vel cogitare, vel proloqui ipsius dono & largitione faciamus.*

DVBIVM VII.

Quomodo Christus dicatur dominari viuis & mortuis, cum ipse neget alibi, Deum esse Deum mortuorum, sed viuentium?

DVBIVM VII. ex eodem versu, videtur quod Apostolus dicit Christum viuentibus & mortuis dominari, repugnare ei, quod Christus Matth. 22. dixit: Deum non esse Deum mortuorum, sed viuentium.

RESPONSIO.

Conciliatio est facilis. Christus negat, Deum esse Deum mortuorum, hoc est, gratiam & gloriam conferre mortuis corporaliter non resurgentibus. Et hinc resurrectionem mortuorum euincit. Mortuis enim ut mortuis non potest gloria conferri: At conferetur Abrahamæ & omnibus fidelibus. Ergo non manebunt mortui, sed resurgent. Hoc Apostolus Christum dicit dominari viuis & mortuis, hoc est, vniuersis, qui nunc & viuunt vel mortui sunt, sed olim in extremo iudicio resurgent, & ex mortuis fient viuentes: Sicut dicitur iudicaturus viuos & mortuos, nempe, qui nunc sunt mortui: in iudicio autem reuiuiscunt.

DVBIVM VIII.

Vtrum Iesaiæ dicto: Viuo ego, mihi flectetur omne genu: firmiter probetur Christi Deitas?

Vide
Bell. de
Christo
l. 5. cap. 5.
ult. 269.
D.

DVBIVM VIII. ex v. 11. *Viuo ego dicit Dominus: quoniam mihi se flectet omne genu: quæritur an firmum sit diuinitatis Christi argumentum ex hoc loco.*

Cui omne genu sese flectet, is est verus Deus Israelis. Ies. 45. 23.

Christo

Christo sese flectet omne genu. Roman. 14. 11. Philip.
2. 10.

Christus igitur est verus Deus Israël.

Gregorius Eniedinus hæreticus Samosatēnianus conatur hoc argumentum conuellere dupliciter: *primū* negando minorem: *quia non Christo sedenti in tribunali, sed Deo Israelis*, inquit, *flectetur omne genu, tunc, quando Christus sedebit in tribunali, & omnes ante illud sisten- tur in extremo iudicio*: Probat, *quia fieri potest*, inquit, *ut quis ad tribunal stans alteri non in tribunali sedenti fle- ctat genu*. Item, *quia Apostolus dicto Iesaiæ: Mihi flectetur omne genu: tantum probare velit iudicium illud, quod ante Christi tribunal exercebitur, fore vniuersale, quod effu- gere nemo possit*. Item, *quia Christo sedente pro tribunali Deus Pater verè sit indicaturus Rom. 2. 16. In die cum iu- dicabit Deus occulta hominum secundum Euangelium meum per Iesum Christum. Et Actor. 17. 31.*

RESPONSIO.

Verū hęc nimis audax & blasphema est deprauatio Scripturæ. *Primò* falsum est, quod dicto Iesaiæ tantum probet Apostolus vniuersale iudicium, quod nemo ef- fugiet. Manifestè enim probat Christum sedentem pro tribunali, ipsum fore iudicem vniuersalem & omnipo- tentem, eoque omnibus formidandum. Cur? quia non sit merus homo, sed Deus ille, qui sibi omne genu flecten- dum olim dixerit. Confirmat enim quod prius edixerat, Christum mortuis & viuis dominari: & ideo vers. 12. Christum Deum absolute vocat, cui vnusquisque no- strum sit rationes redditurus.

Deinde falsum quod non Christo sedenti in tribunali flectenda sint genua. Nulla enim esset consequentia: si- stemur ad Christi tribunal, quia Deo flectetur omne genu, nisi supponatur, Christum esse illum Deum. Neque verum est, reos ante tribunal genua flectere alteri quàm iudici. At Christus erit iudex viuorum & mortuorum. Ideo disertis verbis Apostolus Christo iudici genu fle- xionem ascribit Philip. 2. 10. Ut ad nomen Iesu omne genu se flectat.

Tertiò blasphema assertio est à non causa: Christo non flectendum genu, eò quòd Deus pater iudicabit. Pater enim per filium sic iudicabit, ut & Filius propria

Hhhh

Apoc. 6.
16.

potentia iudicet. *Omne enim iudicium Pater dedit Filio, ut omnes honorent Filium, sicut honorant Patrem.* Itaque Patri in Filio omne genu se flectet: Clamabunt enim impij: *Colles abscondite nos à conspectu eius, qui insidet throno & ab ira Agni.* Pater igitur in Filio insidebit throno, & iudicabit.

Deinde depulsus hac blasphemia negatione minoris hæreticus consequentiam labefactare conatur dicendo, *maiores* esse veram de eo, cui se flectet omne genu ratione essentiae: At Christo flectetur omne genu, non ratione essentiae, sed tantum ratione dignitatis: non tanquam primario & præcipuo, sed tanquam constituto & ordinato iudici. Ideo non sequi, ipsum esse æternum & æqualem Patri Deum.

Ioh. 5.

Sed Christus ipse hanc blasphemiam sophisticam refellit dicendo: *Pater non iudicat quengquam, sed omne iudicium dedit Filio.* Et: *Quaecunque Pater facit, Filius similiter facit:* probans ad longum, se esse æqualem patri non aduentitio dono, sed naturali generatione ex patre secundum diuinitatem: *Sicut enim Pater habet vitam in se ipso: sic dedit & Filio habere vitam in se ipso.* At vita Dei quid est nisi ipsa essentia Dei. Hanc Pater non habet in se dono, sed natura. Ergo & Filius eam habet à Patre non dono gratiæ, sed communicatione naturæ. Ideo Iudei accusabant eum blasphemiam, quod Deum diceret patrem suum *id est proprium, æqualem sese faciens Deo: quodque homo cum esset, faceret se ipsum Deum:* non utique secundarium aut honorarium (de hoc enim blasphemiam non intentassent) sed verum illum Iehouam: rectius multo intelligentes Christum loqui de æqualitate naturali cum patre, quam isti hæretici. Etsi igitur non negatur, Christo esse flectenda genua tanquam constituto & ordinato iudici, quatenus est mediator & homo: tamen manet, eidem flectenda genua ut iudici primario & præcipuo, quatenus est vnus cum Patre Deus.

Ioh. 5. 18.

Ioh. 10.

43.

DVBIUM IX.

An aliqui, pro quibus Christus est mortuus, pereant?

DVBIUM IX. ex vers. 15. *Tu ne eum perdis, pro quo Christus mortuus est: quæritur num aliqui perdi possint, pro quibus Christus est mortuus.*

RESPON-

RESPONSIO.

Possunt I. ratione sui, quibus in hac vita nihil est infirmius. II. Ratione Satanæ, cuius potentia etiam electis & fidelibus est formidabilis. Circumit enim ut leo rugiens, quærens quos deuoret, etiam electos. III. Ratione scandalorum, quæ etiam pijs sæpe obijciuntur insuperabilia, nisi sustentarentur à Deo. Et de hoc modo perditionis propriè hîc loquitur Apostolus.

Non verò possunt perire, quo ad Dei consilium, qui morte Christi sunt redempti, & per fidem Christo verè insiti.

Ratio I. Quia sunt ab æterno electi in Christo. At electi perire non possunt Matth. 24.

II. Sunt oues Christi. At oues Christi nemo rapit ex manu eius Ioh. 10.

III. Electio Dei est immutabilis. At mutaretur, si perire possent electi.

IV. Sustentantur intercessione Christi: *Oravi pro te, ne deficiat fides. Quis nos separabit à dilectione? Christus est, qui interpellat pro nobis.*

V. Hæc etiam est doctrina Augustini de fide ad Petr. cap. 35. *Firmissimè tenet, & nullatenus dubita, omnes quos vasa misericordie gratuita bonitate Deus fecit, ante constitutionem mundi in adoptionem filiorum Dei predestinatos à Deo, neque PERIRE POSSE aliquem eorum, quos Deus predestinauit ad regnum cælorum, &c.* Et de corrupt. & grat. c. 7. *Electorum si quisquam perit, fallitur Deus. Sed NEMO EORVM PERIT, quia non fallitur*

Deus: Electorum si quisquam perit, vitio hu-

mano vincitur Deus: sed NEMO EO-

RVM PERIT, quia nulla

te vincitur Deus.

* *

*

Hhhh 4

CAPITIS DECIMI

QVINTI

Argumentum, Partitio, Analysis.

Pertexit Apostolus hortationem de officio firmorum erga infirmos, ut imbecillitates eorum patienter tolerent, nec suis sed horum commodis se accommodent exemplo Christi, quem non sibi sed nobis, Iudaeis & gentibus, in salutem venisse scripturis confirmat. Hinc ad perorationem epistola transitum faciens excusat quod liberius ad eos scripserit ex officio, quod ad ipsos hactenus non venerit, & se profectio in Hispaniam suscepta commodè eos inuisurum pollicetur quam primum fratribus Hierosolymitanis collectam Macedonia obtulerit: simul ut Deum pro se orent, obtestatur.

Partes igitur capitis præcipuè duæ sunt: Hortatio de tolerandis infirmis usque ad ver. 14. & Peroratio, usque ad finem.

HORTATIONIS Propositio eadè quæ prius, sed explicatio & figurata antithesi: Firmi debent infirmos tolerare, non sibi ipsis indulgere. vers. 1.

Ratio I. à fine donorum Dei, quæ iccirco nobis dantur, ut iuueamus proximi bonum & ædificationem, h. e. correctionem & salutem ver. 2. *Vnusquisque enim &c.*

Ratio II. ab exemplo Christi: Christus non sibi ipsi indulget, sed nobis, h. e. nos infirmos assumpsit in gloriam patris. Ergo & nos debemus alij alios assumere. Hoc enthymema continuatur à ver. 3. usque ad ver. 13.

Antecedens ponit & declarat Apostolus ver. 3. & 7.

Probat verò dupliciter: Primum: testimonio Psal. 69. 10. *Convitiū eorum &c.* ver. 3.

Rationem consequentia, quo modo, quod de Christo est scriptum, ad nos pertineat, ostendit ver. 5. à fine universalis S. scripturarum: *Omnia sunt scripta ad nostram doctrinam*

doctrinam: Ergo & hoc dictum Psalmi.

Consequens, quomodo debeant se mutuò assumere, amplificat & illustrat voto, optans eis à Deo motuum animorum consensum & concordem celebrationem Dei *u. 5. 6. Deus autem &c.*

Enthymema totum repetit hortatoriè per illationem *ver. 7. Propterea assumite.*

Secundò. Antecedens seu exemplum Christi illustrat & confirmat à fine seu ab effectis humiliationis Christi per distributionem: Christus & Iudeis ministravit, ut eis promissiones ratas faceret seu impleret: & gentilibus ut promiscordia Deum celebrandi materiam haberent. Ergo non suis, sed nostris commodis seruiuit *ver. 8. 9.*

De gentibus, quod dubium videri poterat, probat *quatuor* adductis oraculis ex *Psal. 18. 50. Deut. 31. 45. Psal. 117. 1. & Ies. 11. 10.*

Exhortationem claudit voto, ut gaudio, pace, & spe impleantur à Deo versiculo 13.

PERORATIONIS usque ad finem capitis loci sunt tres ad benevolentiae captationem & epistolae commendationem, ut à Romanis diligentius legeretur pertinentes.

PRIMVS LOCVS à versu. 14. ad 22. est *excusatio*, cur fusius & liberius scripserit Romanis. *Figuratur* anthypophora: Etsi per vos ipsi abundetis bonitate & cognitione: tamen scripsi & quidem audacius: *ver. 14. & 15. περίεργον δὲ &c.*

Ratio 1. à fine, quia non tam docendi quàm commonefaciendi causa id feci: Commonefactio autem etiam doctis solet prodesse *ver. 15.*

Ratio 2. à suo officio: quia gratiam apostolatus ad omnes gentes acceperit à Deo. Ergo etiam ad ipsos: quo argumento etiam usus fuerat quinquies in exordio *ver. 5. 6. & 14. 15.*

Antecedens declarat *ver. 16. εἰς τὸ εἶναι με λήτουργόν.*

Amplificat 1. à fine apostolatus sibi commissi: ut gentes conuertat & offerat Deo in gratum sacrificium: *ver. 16. ut oblatio gentium.*

2. Ab efficacia sui ministerij: quia plurimas gentes adduxerit ad fidem: Quod dicit præmissa *μεγαλήτις*: non sibi sed Christo hanc gloriam deberi: *ver. 17. 18.*

Hhhh 3

Et *illustrat* expositione causarum adiuuantium atque efficientis principalis *versicul.* 18. 19. λόγῳ καὶ ἔργῳ ἐν δυνάμει &c.

Item à circumstantia locorum seu commemoratione sui curriculi ab Hierosolymis vsque ad Illyricum *vers. decimo nono.*

Item à difficili : quod prædicauerit populis planè ignaris Euangelij: cuius rationem reddit à fine, cur id fecerit *ver. 20. ne super alienum fundamentum &c.*

Et comprobat ex dicto Iesa. 52. 15. *ver. 21. sed sicut scriptum est.*

Locvs II. à *ver. 22.* vsque ad *vers. 30.* est *pollicitatio* seu aduentus ad ipsos: præmissa occupatione per translationem : quod hætenus non venerit aliunde impeditus *ver. 21.*

Propositio : Nunc veniam ad vos.

Ratio 1. quia nunc omnia loca hic impleui Euangelio.

2. Quia iam pridem desideravi venire.

3. Ab occasione commoda : quia cogitet proficisci in Hispaniam per Italiam & Romam *ver. 24.*

Occupatio cur non mox veniat : quia prius eundum sit Hierosolymam *ver. 25. Nunc autem &c.*

Ratio à necessario: quia cogatur sanctis ministrare *ibidem διακονῶν* : Quod quid sit exponit commemoratione beneficentiæ Ecclesiarum Macedonicarum & Achaicarum erga pauperes sanctos in Iudæa.

Hanc *prædicat* 1. à causa procreante, hoc est, voluntaria eorum liberalitate *ver. 26. Placuit enim &c.*

2. *Ab honesto* : quia sint debitores sanctorum Iudæorum *ver. 27.*

3. *Ab æquo & bono* : quia æquum est gentes pro spiritualibus acceptis retribuere Iudæis corporalia: *ibidem.*

Concludit argumentum ; repetens promissionem : Veniam ubi hoc perfecero *ver. 28.*

Et addens 4. rationem ab utili: *versu 29. Scio autem &c.*

Locvs III. Perorationis est *obtestatio*, ut pro se intercedant precibus ad Deum *ver. 30. Precor autem vos fratres &c.*

Duo bona quæ sibi à Deo impetrent subiicit.

1. Ut à Iudæorum infidelium insidijs & iniurijs liberetur.

2. Vt eleemosynæ sint fratribus Iudæis acceptæ ver.
31. *Vt liberer &c.*

Ratio petitionis à gemino fine seu utili. 1. Vt cum gaudio veniat Romani.

2. Vt eis congaudeat ver. 32.

Denique claudit voto, vt Deus interim eos seruet ver. 33.

PRIMA PARS CAPITIS.

Hortatio de tolerandis infirmis.

1. Debemus autem nos qui firmi sumus, imbecillitates infirmorum portare, ac non indulgere nobis ipsis.
2. Itaque unusquisque nostrum proximo placeat in bonum, id est ad eius adificationem.
3. Etenim Christus non placuit sibi ipsi, sed sicut scriptum Ps. 69. 10. est, conuitia eorum qui conuitiantur tibi, inciderunt in me.
4. Nam quæ ante scripta sunt, ad nostram doctrinam ante scripta sunt: vt per tolerantiam & consolationem scripturarum, spem habeamus.
5. Deus autem tolerantia & consolationis det vobis vt 1. Cor. I. eodem animo inter vos mutuo affecti sitis, secundum Christum Iesum. 10.
6. Vt concorditer vno ore glorificetis Deum ac Patrem Domini nostri Iesu Christi.
7. Propterea assumite alij alios, sicut & Christus assumpsit nos in gloriam Dei.
8. Illud autem dico Iesum Christum ministrum fuisse circumcisionis, pro Dei veritate, vt confirmaret promissiones patrum.
9. Et vt gentes pro misericordia glorificent Deum: sicut Ps. 18. 50. scriptum est, Propterea confitebor tibi inter gentes, & nomini tuo psallam.
10. Et rursum dicit; Gaudete, gentes cum populo Deut. 32. eius. 43.
11. Et rursum: Laudate Dominum omnes gentes, & Psal. 117. collaudate eum omnes populi. 1.

Esai. II.
12.

12. Et rursum: Esaias dicit: Erit radix Iesse, & qui exurget ad imperandum gentibus, in ipso gentes sperabunt.

13. Utinam verò Deus spei impleat vos omni gaudio & pace credendo, ut spe abundetis per virtutem Spiritus Sancti.

I. **D**EBEMVS AVTEM NOS QUI FIRMI SUMVS. Superiorem doctrinā de non offendēdis infirmis circa ciborū & dierum discrimen Apostolus transfert ad thesin, non modò in adiaphoris, sed in omnib. aliis habendam esse rationem infirmorum, ut horū ædificationi nos accommodemus. Satis grauitè in præcedentib. videbatur perstrinxisse gentiles fratres firmiores ob liberiores ciborum vsum. Nunc rursus eos conciliat encomiis, & ducit quò vult: nominans eos *σωατὰς* *potentes*, hoc est, validos & robustos in fide, vtpote plenius de rebus fidei edoctos, atque in suum ordinem secum eos collocās: *nos*, inquit *qui firmi sumus*: ut videant nihil cum ipsis præcipere, quod non & sibi. Se verò firmis accenseret, iure Apostolatus, & ob magnitudines patefactionum: nulla tamē ambitione, sed vt se exemplum huius doctrinæ fratrib. proponat, quod sequantur.

Duo autem præcipit, quæ tamen in idem recidunt: vt portent imbecillitates infirmorum, ac non indulgeant sibi ipsis. *Infirmos* intelligit non corpore aut valetudine, sed fide & pietate. *Ἀδυναμία* *imbecillitates* circa fidem & vitam vocat ignorantias & errores in fide, non tamen evertentes fundamentum, item lapsus & scandala in moribus. Alij enim ægrotant circa fidem, alij claudicant in vita & moribus. Vocat *ἀδυναμία* *infirmities* quasi ægitudines & morbos metaph. ora ab ægris vel à pueris, quos nemo non libenter iuuat. Tales igitur cum videmus, *debemus* inquit *βασάζειν* *portare*, metaphora ab onere vel mole, quam columnæ sustentant, sicut Galat. 6. 2. *Alij aliorum onera βασάζετε portare*. Onera moleste feruntur, libenter excutiuntur. Ægri morosi sunt, & hos ferre molestum est. Ita Iudæi infirmi molesti erant gentilibus, quia hos vt profanos damnabant: sibi verò in superstitiosa legis obseruantia abblandiebantur. Vnde vi-

cissim

cissim à gentilibus cōtemptim habebantur, vt videre est cap. decimo quarto vers. tertio. Hic firmis opus erat patientia & viribus ad tolerandum hoc onus. Iubet igitur eos *portare*, hoc est, patienter tolerare, suffulcire & condonare. Quis enim agro aut puero infirmo non aliquid indulgeat? Plus tamen est, quod iubet *portare*, hoc est, sustentare, ne planè concidant, innuens, etiam debere esse infirmorum medicos per doctrinam & patientiam. Quis enim si possit non libenter medicam manum ferat ægrotanti? Quis labentem puerum non libenter humi erigat? Hoc est vnum.

AC NON PLACERE NOBIS IPSIS: *φιλαυτία* mater superbiæ & contemptus proximi in se ipsam tantum conuersa alias negligit, imò contemnit & premit. Ab hac peste iubet sibi potentes cauere, ne admiratione sui roboris despiciant infirmos. Beza: *ac non indulgere nobis ipsis*: de effectu *φιλαυτίας*, quæ suis tantum commodis est intenta, neglecto proximo. *Placere* igitur sibi ipsi hoc loco est suis tantum utilitatibus studere: sicut Græca scholia ἀφίσκειν ἑαυτῶν interpretantur τὰ ἑαυτῶν σκοπεῖν. Non dicit autem: consultum vel utile est nos hæc facere, sed *ὑποειλόμεν* *debemus hoc facere*, vt appareat, non esse tantum consilium, sed præceptum. Inest verbo argumentum à necessario. Obligati sumus ad hoc faciendum. Quomodo?

Primum iure naturæ, quod infirmos subleuandos esse dicitur: vt qui hoc non præstant naturam ipsam videantur exuere.

Deinde & iure diuino, quod asinum inimici oneri succumbentem subleuare iubet, quando magis fratrem infirmum? Iubet diligere proximum vt se ipsum. Quis verò non cupiat suas infirmitates subleuari? Denique ex fine roboris nobis à Deo collati. Ideo enim Deus ex infirmis nos firmos fecit, vt ad aliorum infirmitates subleuandas & corrigendas nostra opera vteretur. Grauis- simè igitur in naturam, in legem, in Deum peccamus, & ingrati sumus, nisi ad infirmitates fratrum sustentandas placidè condescendamus. Quod verò hic præcipit Apostolus, alibi ipse facto præstitit: *Timotheum* circumcidit propter infirmos Iudæos. *Act. 16. 3.* propter eisdem votum legale exsoluit. *Act. 21. Cum*

liber esset ab omnibus, omnibus se ipsum seruum fecit, ut plures lucrifaceret. Videatur 1. Cor. 9. 19. Habemus præceptum Apostoli, quid validi fide debeamus infirmis: cuius intelligentia facilis, *μεγίστη* difficillima & latissimè patens. An Petrum iuxta hoc præceptum se infirmis Iudæis accommodantem Paulus rectè reprehenderit Galat. 2. in dubiis videbitur.

2. VNVSQVISQUE ENIM NOSTRUM PROXIMO PLACEAT: Beza οὐν pro γὰρ illatiuè: sed manifesta est ratio præcepti, præceptiuè enunciata, ἀπὸ ἐκείνου, ut fortius astringat. Est inquā ratio partim à *iure natura*, ut prius, quæ vnumquemque obligat ad subleuandum proximū sicut se ipsum: *ἐκαστος ἑμῶν*: singulos constringit, ne quis nimis perfectum aut solutum hoc debito se opinetur: partim à *sine*, quo à Deo dona maiora & plura accepimus, ut proximo indulgeamus, hoc est, eius emendationi & saluti iuuandæ nos accommodemus. Hunc finē indicat cum addit εἰς τὸ ἀγαθόν, & appositiuè *πρὸς οἰκοδομίαν*, *in bonum*, hoc est, *ad ædificationem*. Metaphoram οἰκοδομίαν explicauī ad ver. 19. cap. 14. Sumus templa Dei: domus Dei. Singulos autem ad ædificationem domus Dei conferre operas oportet. Qui verò destruit templum Dei, hunc Deus destruet. Destruere est non solum oppugnare, sed etiam non ædificare: sicut dicitur: *Qui non est mecum, est contra me: Qui non colligit, dispergit*. Simul hac limitatione astringit infirmos, ne sibi indulgeri velint à firmioribus nisi ad bonum & ædificationem. Neque enim eatenus eis oportet indulgeri, ut infirmitas eorum foueatur, donec in pertinaciam degeneret. Sic frustra pertinacibus Iudæis & Papistis hodie indulgetur circa cibos aut ferias: quia indulgentia non est ad eorum bonum & ædificationem, sed ad pertinaciam: Redduntur siquidem in erroribus & superstitionibus obstinatores. Debemus itaque propter infirmos aliquando nos subijcere seruituti non necessaria, & fieri omnia omnibus Apostoli præcepto & exemplo: sed tamen præeunte confessione nostræ sententiæ & libertatis, ut intelligant quid sentiamus, & cur eis condescendamus: talis enim confessio est *πρὸς οἰκοδομίαν*: neque diutius, quàm ædificationis spem nobis relinquunt.

3. ET ENIM CHRISTVS NON PLACVIT SIBI I-
 PSI: Ellipsis aduersatiuæ explenda ex præcedentibus: a-
 liqui: *non sibi, sed patri*: quod argumento præsentis non
 conuenit: potius: *ὁχ ἐαυτῷ ἡρεσεν, ἀλλὰ ἡρεσεν ἡμῖν εἰς τὸ ἀγαθόν*:
non sibi ipsi placuit, sed nobis placere voluit ad bonum.
 Christum salutis nostræ authorem proponit hic ducem,
 cuius nisi vestigiis gnauiter insistamus indigni erimus
 eius nomine & gratia. Non, inquit, ille placuit sibi ipsi, sed
 nobis, hoc est, non suæ maiestatis & gloriæ, sed nostræ in-
 firmitatis & salutis vnicè rationem habuit. Quidni idem
 nos faciamus fratrib. iuuandis? Satis commodè Origenes:
Christus nō sibi placens, nec rapinam arbitrans esse se æqua-
lem Deo semetipsum exinanīuit, sed volens hominib. place-
re, h. e. homines saluare. impropéria impropertantium pertu-
lit: Poterat verò Apostolus inductione dictorum & exē-
 plorum ex historia Euangelica ostendere, quomodo
 Christus non sibi sed nobis indulserit: cuiusmodi sunt:
Non venit Filius hominis, ut sibi ministraretur, sed ut mi- *Matth.*
nistraret, daretque animam suam λύτρων pro multis. Venit *20. 28.*
seruare quod perierat. Venit ut mundus seruetur per eum, *Matth.*
Ec. Sed mauult testimoniū Psaltis de Christo inducere: *18. 12.*
 tum propter infirmos Iudæos, vt in Scripturis Prophe- *Ioh. 12.*
 ticis Christum eis monstret, & querendum esse doceat: *47.*
 tum etiam vt de vniuersali Scripturarum vsu monendi
 nos omnes occasionem habeat.

CONVITIA EORVM QVI CONVITIANTVR TI-
 BI: Est hæc querela Davidis ad Deum, sed sustinentis
 personam Messiae toto ex Psalmo 69. Queritur se inson-
 tem affligi à populo suo, nec suam, sed alienam culpam
 luere vers. 5. *Quæ non rapui, ea exsolui*: præcipuè verò ob
 contumelias & blasphemias Deo à cultus diuini depra-
 uatoribus intentatas, se medullitus cruciari & angī v. 10.
Zelus domus tuæ comedit me: quod ad literam Christo ac-
 commodatur Iohan. 2. insuper probra & contumelias
 Deo illatas in se recidere: quod non vno modo intelli-
 gitur. Origenes de impropertiis Iudæorum accipit, quibus
 Christum impetuerunt manducantem cum publicanis
 & se demittentem ad peccatores, vt eos saluos faceret.
 Alij: *opprobria tua in me recidunt*, hoc est, non secus mihi
 dolent, quàm si ego author eorum essem. Alij: *in me re-*
cidunt, hoc est, æquè ac propriæ contumeliæ me cru-

ciant, quæ tibi ô pater impropereantur. Sunt enim ver-
 ba Filij ad Deum Patrem: qui posterior sensus Psalmo
 satis conuenit. Sed non rarum est, Spiritum sanctum in
 Nouo Testamento oracula prophetica à sensu origina-
 li in alium cognatum inflectere, & ita sensum Scriptu-
 ræ dilatare. Apostolus igitur dicit, probra opprobran-
 tium Deo in Christum recidisse, eo sensu, quo in Evan-
 gelio atque etiam in Scriptura Prophetica dicitur Chri-
 stus portasse peccata omnium nostrum. *Deus enim pro-*
iecit super eum iniquitates omnium nostrum: & propter pec-
cata nostra sic voluit eum conterere, ut nos liuore eius sa-
naremur: Eum qui non nouit peccatum, Deus fecit pecca-
tum pro nobis, ut nos fieremus iustitia Dei in eo. Christus
 est agnus Dei & ἀγνός, tollens & auferens peccata mundi.
 Reciderunt igitur probra opprobrantium Deo in Chri-
 stum, hoc est, peccata nostra, quibus Dei maiestatem læ-
 feramus Christo luenda & pianda fuerunt imposita. Sic
 maior est vis exempli: Christus non sua sed nostra pro-
 bra tulit, luit, expiauit: quidni & nos toleremus, emen-
 demus infirmitates fratrum: cùm nulla sit infirmitas
 istarum ad probra nostra Deo illata, harumque pœnas
 à Christo toleratas proportio. Per οὐκ ἐν ἑαυτοῖς ergo intel-
 ligamus omnia peccata & offensas Dei: Synecdoche spe-
 ciei atrocis pro toto genere. *Blasphemia* enim est enor-
 mis peccati species. Per οὐκ ἐν ἑαυτοῖς δὲ θεῷ, non solum Iu-
 dæos, sed nos omnes, qui probra iecimus in Deum: Il-
 lud ἐπὶ τῷ θεῷ, ὃ ἐστὶν ἐμὲ, quòd probra nostra in Christum re-
 ciderint, intelligamus factum non temerè aut per con-
 sequentiam, quomodo contumelia patris recidit in fi-
 lium: nec hominum modo petulantia, ut cùm Iudæi
 Christum in cruce clamantem ad Deum: *Eli Eli*, sannis
 exceperunt: sed primùm æterno Dei consilio proicien-
 tis in Filium mediatorem probra aliena, quæ λόγῳ san-
 guinis sui expiaret: sicut dicitur: *Deus proiecit in eum, &c.*
 Deinde & voluntaria filij obedientia, suscipientis in se
 probrorum nostrorum reatum & pœnas. Habemus ora-
 culi sensum & applicationem.

Operæ pretium porro est obseruare hac argumenta-
 tione Paulina Christum dupliciter nobis proponi in-
 zuendum: Per *antecedens* quidem, ut Redemptorem, qui
 opprobria nostra suo sanguine luenda & eluenda in se
 recepit:

recepit: Sic fides eum amplectitur ad iustitiam: Per *consequens* verò, ut Ducem, qui vitæ & sanctitatis exemplo nobis præiuit. Sic obedientia fidei eum sequitur, & vestigiis insistit.

De Christo redemptore per sanguinem & mortem suam, Apostolus grauissimè docuit supra cap. 3. 4. 5. & c. De Christo duce exemplari hoc loco: & quidem dupliciter. Nam exemplo Christi docemur quidem: *Primum* tolerantiam infirmitatum in fratribus & abnegationem nostri, ne nobis ipsis, sed fratribus indulgeamus: *Deinde* verò zelum pro gloria Dei, ne contumeliis & probris Deo intentatis minus quàm propriis iniuriis afficiamur, sed in nosmet recidere arbitremur, quas quisque pro officio suo auertere studeamus. Passim verò etiam alibi Christi exemplo Scriptura officij nostri nos admonet efficacissimè. *Ad beneficentiam* in pauperes Christi exemplo nos hortatur Apostolus 2. Corinth. 8. 9. *ad ignoscendam* mutuam Ephes. 4. 32. *ad dilectionem* Ephes. 5. 23. *ad humilitatem* & modestiam Philip. 2. 5. *ad ingenuam fidei professionem* & constantiam 1. Timoth. 6. 13. & 2. Timoth. 2. 8. *ad fidem officij* Hebræor. 3. 7. *ad crucis tolerantiam* Hebræor. 12. 2. *ad mansuetudinem* denique & frenandam iræ cupiditatem 1. Petri 2. 21. & 3. 18.

Hæc *observatio* est pernecessaria propter sophistas, qui Christum ferè exemplarem Seruatorem tantum faciunt: maximè aduersus fanaticos & blasphemias Samosatreniorum, qui exemplar Christi sic arripiunt in Scripturis, ut redemptionem sanguine eius factam prorsus elidant, & abnegent: qua de re supra cap. 3. & 5. disputatum est satis. Nimis verò puerilis collectio est: Christus proponitur nobis exemplar vitæ. Ergo tantum est exemplaris Seruator.

4. NAM QVÆ CUNQVE ANTE SCRIPTA SVNT: Ne putetur oraculum Psalmi de Dauide loquens parum concinnè ad Christum & ad nostram doctrinam accommodasse, vsum totius Scripturæ propheticæ hunc esse docet, ut nostræ doctrinæ & ædificationi seruiat. Nec vnum modo, sed plures vsus indicat distinctos, sed con- *Scripturæ*
nexus. *Primus* & latissimus spectat ad fidem formandam. *rum v-*
reliqui ad vitam & constantiam in fide: Prior igitur est *sus mul-*
contemplatiuus, reliqui practici. AD NOSTRAM DO- *riplex.*

ETRINAM SVNT PRIVS SCRIPTA: Doctrinam non vocat scientias mathematicas, acroamaticas aut encyclicas in quib. Philosophi culmen doctrinae & eruditionis ponunt, & quarum cognitio suam habet laudem vsūque: sed veram agnitionem Dei & voluntatis Dei atque operum eius tum creationis & gubernationis mundi, cū verò redemptionis Ecclesiae per Christum: in qua agnitione vita aeterna consistit Ioh. 17. Hanc petendam docet non ex argutis Philosophorum disputationibus, non ex immensis Platonis, Aristotelis, aut Theophrasti voluminibus, sed ex Scripturis sacris.

VT PER PATIENTIAM ET CONSOLATIONEM SCRIPTVRARVM: Causalis *ὡς δὲ* &c. indicat ex doctrina fluere vsus reliquos: patientiam, consolationem, spem: & spem per patientiam atque consolationem haberi, hoc est, teneri, non amitti: & doctrinae finem non esse *γνώσιν* sed *παράκλησιν*: & insuper doctrinam esse basin, super qua reliquos Scripturae fructus aedificari oporteat. Qui enim nescit doctrinam Scripturae, quomodo ex ea fructum percipiet? Sic tamen ordinantur vsus reliqui ad doctrinam, ut simul omnes propriissimi Scripturarum fines esse intelligatur, propter quos Deus Scripturas inspiravit. Vnde intelligitur Deum, ut per Scripturas salutem nostram curaret, primum fidei, postea & vitae nostrae consulere voluisset. Fidem igitur accendit per doctrinam. Vitam verò cū adeò sit ærumnosa, perpetuae militiae seu luctae instar, armari voluit patientia, sustentari consolatione, denique spe in portum salutis traducere. Spem reliquis non obscurae praefert Apostolus, ut finem mediis, vel salutem ut medium remotius propinquiorebus, per quae illud habetur: *Per patientiam enim & consolationem spem haberi dicit*: quia spes proximè ex fide nascitur, quae est doctrinae filia: postremò tamen haberi dicitur, quia postremò perdurat, donec salute sperata potiatur. PER PATIENTIAM ET CONSOLATIONEM SCRIPTVRARVM: actiue, id est, quas Scripturarum doctrina efficit. Quid sit *patientia*, quid *spes*, supra cap. 5. 4. dictum fuit. *Consolatio Scripturae* est doctrina in spem salutis nos erigens. Malo *παράκλησιν* consolationem, quàm exhortationem significare, quia mox dicitur Deus *παρεκλήσεις*, quod exhortationem non sonat, sed

sed consolationem. Porro per doctrinam Scripturæ patientiam operatur, cum nos de voluntate Dei & de causis ac fine ærumnarum huius vitæ edocet. Quidni enim patienter feramus aduersa, quæ Dei patris cœlestis manu & providentia nostro merito nostroque bono ad salutem nobis immitti, ex Scriptura sacra discimus? *Consolationem* quoque affert cum promissiones innumeras de Dei præsentia, auxilio & liberatione ab ærumnis, de salutari malorum exitu, de gloria denique in cœlis nobis reposita nobis proponit. *Spes* denique per patientiam & consolationem Scripturæ habetur, neque amittitur usque in finem: quia *patientia* est non frangi malis: *consolatio* est de salutari malorum exitu confidere. Qui verò malis non franguntur, sed de salute fortiter cōfidunt, idque per fidem Scripturarum: utique hi firmissimam anchoram spem in Deo defixam in finem usque retinent, donec salutis portum læti contingant. Quod supra etiam dixit Apostolus: *Spes non pudefacit.*

5. DEVS AVTEM PATIENTIAE ET CONSOLATIONIS: Optat eis à Deo consensum in fide & charitate: quia omne bonum donum descendit à patre luminum. Deum vocat *patientia* & *consolationis*, quos effectus paulò antè tribuerat Scripturis, ne putemus Scripturas ipsas ex se posse illos in nobis efficere. Deus propriè est author tolerantiae, consolationis & spei in nobis, ne in aduersis animis frangamur, sed solida cōsolatione erecti spem fixam in Deo habeamus. Vtitur verò sacris Scripturis, tanquam organis, per quæ ista in cordibus nostris efficiat. Itaque commodè addit votum, quo precatur, ut Deus ista det ipsis: significās, ad salutarem Scripturarum lectionem, auscultationem, & meditationem opus esse singulari gratia Dei: ad hanc verò obtinendam requiri ardentes preces ad Deum. Dat enim Deus Spiritum suum petentibus. Sic monet Doctores ut cum prædicatione & interpretatione Scripturarum in Ecclesia & Scholis assiduas preces coniungant: monet discentes, ut ad auscultationem & lectionem verbi Dei accedant cum precibus, ut Deus sua gratia per scripturas intus doceat, fidē, consolationem, patientiam, & spem intus suo spiritu operetur. Si enim absque hoc in cæteris actionibus nihil potest studium & labor noster: sicut dicitur: *Nisi*

Dominus adificauit domum &c. quantò minus poterit in diuinis mysteriis percipiendis. Hęc est causa, cur hæretici, sophistæ & multi alij legant scripturas sine fructu in perniciem, quia Deus non dat effectus scripturarum. Non dat autem, quia legunt absque inuocatione, non discendi affectu, sed scripturas torquendi, & ad placita sua trahendi studio.

DET VOBIS IDEM SAPERE INTER VOS INVICEM. Nunc quid eis à Deo precetur indicat. Inuicem iudicabant & contemnebant Romani: quia sententiis dissidebant de cibis & diebus. Alij sic, alij aliter sapiebant: vt tollatur hæc discordia docet oportere tolli dissensionem: vt hæc tollatur, oportere inter eos esse consensum in fide: vt sit consensus omnium in fide, Dei gratia opus esse, qui eum efficiat. Disputationibus & argumentis parum proficitur, nisi Deus animos coniungat. Disceptauerant inter se multum: sed frustra: imò distractionem auxerant. Paulus grauissimis rationibus suaserat consensum. Sentit ne has quidem profuturas ad pacem, nisi Deus eos ad consensum reducat. Optat igitur, vt Deus det eis τὸ αὐτὸ ἐγγεῖν. Sed addit: καὶ τὸν ἰσχυρὸν Χριστόν: quia non quiuis consensus est optandus, sed tantum, qui est secundum Christum, hoc est, in doctrinâ salutis per Christum. Posset fieri, inquit Origenes, vt in malitia aliqui communiter consentirent, & vnum saperent sed in doctina in peius. Hęc non est concordia sed conspiratio.

Christi. Vtinam Deus nunc etiam daret omnibus idem sapere secundum Christum in veritate. Quæsitæ sunt hactenus varia media concordia & pacis inter dissidentes Ecclesias Euangelicas: sed nullo profectu. Variè est disceptatum de Cœna Domini; de persona Christi & alijs controuersijs: sed vulnera nequicquam sunt curata. Cur quia quisque sibi sapit: opiniones suas tueri cogitat: nec concordia quæritur secundum Christum, sed secundum affectus hominum contra Christum. Neque deinceps ex disputationibus, colloquijs, conflictibus Theologorum quicquam fructus sperandum est, quo ad non Deum orabimus, vt omnes idem sapere discamus secundum Christum.

Ex colloquijs Theologorum nihil sperandum. At videtur impossibile, omnes idem sapere. Discrimina enim donorum sunt. Omnes prophetamus ex parte.

Ipsi Apostoli aliquando diversa sapuerunt. Et in Ecclesia Christiana semper fuerunt aliquæ dissensiones. *Oportet enim esse hæreses & scandala.* Rectè quidem. Possibilibus tamen & necessarius est consensus secundum Christum; h.e. in doctrina salutis, seu in præcipuis articulis fidei, in quibus vera Dei agnitio & Christi consistit. In reliquis adiaphoris aut probabilibus, possunt fideles aliquando dissentire, salva unitate fidei & compage charitatis. Quod si igitur hodie necessaria ad salutem à non necessarijs discernerentur, neque quæstiones & subtilitates Theologicæ multæ de præsentia corporis Christi sub pane, de manducatione orali & impiorum: de ubique præsentia carnis Christi, de prædestinationis modo, de regeneratione hypocritarum &c. cum doctrina salutis miscerentur, minus turbarum haberet Ecclesia, & facilè ad concordiam rediretur.

6. VT CONCORDITER VNO ORE GLORIFICETIS DEVM. Optauerat eis consensionem in doctrina Christi, tanquam matrem veræ concordie & pacis: Nunc ipsam concordiam veram optat, & describit, & eius finem indicat, ad quem sit præcipuè exoptanda & dirigenda. Vera concordia requirit unitatem cordis, & unitatem oris. Nō satis est idem loqui seu ore profiteri: nisi idem sit sensus & animus vnus. *Vnum namque os dicitur,* inquit Origenes, *ubi vnus atque idem per diuersorum ora consensus & sermo procedit.* Finis porro concordie est Dei glorificatio. Dissensionibus & litibus Deus non glorificatur, sed blasphematur. Nam non solum qui dissident & litigant inuicem, turbantur in precibus, vt Deum glorificare non possint: sed & alij dissidijs atque contentionibus offensi ad veritatem & Deum blasphemandum irritantur. Vt igitur Deum tranquilla mente, vno corde & ore glorificare possimus, consensum & concordiam secundum Christum toto pectore omnes à Deo ardentè nobis dari petamus atque omni studio quæramus. Nam ad gloriam Dei creati & redempti sumus. Ergo à fine suo deficiunt, qui Deum non glorificant: Quid verò, qui etiam blasphemant aut blasphemari faciunt? DEVM ET PATREM DOMINI. Sic Deum verum Ecclesiæ discernit à falsis Dijs. Copula interiecta est exegetica, pro, Deum qui est Pater: vel limitatiua: pro Deum, &

quidem eum Deum qui est pater Domini nostri Iesu Christi. Decies sexies alibi similiter dicit θεὸν καὶ πατέρα : aliàs sine copula θεὸν πατέρα vocat ferè totidem locis.

7. PROPTEREA ASSVMITE ALII ALIOS. Claudidit & explet integrum argumentum ab exemplo Christi: Christus nos assumpsit in gloriam Patris : Ergo & vos mutuò assumite ad ædificationem. Explet antecedentis alterum membrum quod supra versiculo tertio tacuerat: Christus non sibi ipsi indulgit: ἀλλὰ Sed &c. hîc addit: *assumpsit nos.*

προσλαμβάνετε ASSVMITE VOS MVTVO : Quid sit assumere, declaratum est cap. 14. vers. 1. & 3. Est non contemnere, non abiicere, aut damnare fratres, sed diligere & subleuare: ἀλλήλους INVICEM tam firmi infirmos, quàm infirmi firmos debent complecti: καὶ ὁ ἓς καὶ ὁ ἕτερος: Particula similitudinis notat sinceritatem rei non æqualitatis: vt passim: Iohan. 17. *Vt sint vnum sicut & nos &c. Remitte nobis, sicut & nos &c.* Tam sincerè assumite, vnum est, remittite, quàm nos Christus assumpsit, nos vnum sumus, remittimus. Interim in gradibus rei manet proportio tanta, quanta est finiti & infiniti. Longè enim perfectiore modo Christus assumpsit nos, quàm nos assumere possumus fratres. Dignatus est pro nobis mortem oppetere, iustus pro iniustis, vt nos Deo reconciliatos iustificaret & viuificaret Roman. 5. Hîc dicit: *Assumpsit nos ad gloriam Dei:* vt supra cap. 6. 4. *in gloriam Patris:* hoc est, vt nos gloriæ Dei faceret secum participes: vel eis pro δια propter τελικῶς, hoc est, vt Deo gloria sua constaret, vt declarabit ipse. Ex fine præstantiore modum præstantiorem assumptionis Christi & nostræ indicat. Nos assumimus fratres ad qualemcunque pacem & concordiam: Ipse assumpsit nos ad gloriam Dei. Quantulum igitur est officium nostrum ad Christi beneficium? Nihil igitur rigidi & ingrati sumus, si exemplo Christi nihil mouemur. ἡμεῖς N O S tam Iudæos quàm gentes: vt sequenti distributione indicabit. Vetus legit ὑμεῖς vos.

Hinc porrò SOCINI ineptum sophisma refellitur. Nos debemus assumere fratres, sicut nos Christus assumpsit. At nostra assumptio non est satisfactio pro peccatis fratrum. Ergo nec assumptio Christi est satisfactio pro peccatis nostris. Tale est, quod exstruit ex 1.

Iohan.

Iohan. 3. 16. Christus animam suam pro nobis posuit. Nos igitur debemus pro fratribus animas ponere. At nos non ponimus animas ad redemptionem sed tantum ad dilectionem. Ergo sic & Christus. Ad hoc posterius responsum est supra cap. 5. dub. 5. obiect. 1. Ad utrumque responderetur eodem modo, quod sit fallacia à secundum quid: vel maior est falsa. Neque enim tantum eo modo, quo nos fratres assumere, & pro fratribus mori debemus, sed longè excellentiori modo Christus nos assumpsit, & vitam suam posuit pro nobis: sicut ipse dixit: *Filius hominis venit, ut ponat animam suam λύτρον pro multis.* Item: *Iustificati igitur morte Filij Dei &c.* quæ de assumptione & morte nostra dici non possunt.

8. DICO AUTEM IESVM CHRISTVM MINISTRVM FVISSE. Hæc est ἡ ἐργασία argumenti præcedentis. Exponit quomodo velit intelligi, quod dixerat, Christum assumpsisse nos. Quomodo Christus & Iudæos & gentes in gloriam Dei assumpsit: λέγω δὲ: q. d. sic inquam intelligi volo quod dixi, Christum assumpsisse nos in gloriam Dei. Distributione assumptionem hanc ad Iudæos & gentes extendit: Iudæos assumpsit in gloriam Dei hoc pacto, quia factus est MINISTER CIRCUMCISIONIS: potest hoc dupliciter intelligi: vel quod se circumcissioni & toti legi subiecit Iudæorum causa: iuxta illud Galat. 4. *Misit filium suum obnoxium factum legi:* vel quod factus sit *minister circumcissionis*, hoc est, Iudæorum, metonymia abstracti pro concreto: ut supra cap. 4. 12. Abraham dicitur pater circumcissionis, id est circumcisorum Iudæorum: quod posterius distributioni magis conuenit: Iudæorum igitur Christus διάκονος est factus, hoc est, submitit se instar ministri ad abiectissima seruitia. Humiliationis statum intelligit, de quo dixit Christus ipse: *Non venit filius hominis ut ministretur ipsi sed ut ipse ministret, & animam suam det λύτρον pro multis.* Nihil hoc derogat dignitati Christi, quod vocat διάκονον. Nam verè cum esset Dominus noster, factus est omnium servus.

Christus minister circumcissionis quomodo factus.

PRO VERITATE DEI. Vetus: *propter veritatem Dei τελικῶς*: ne veritas Dei periclitaretur. Quid hoc sit explicat: *UT PROMISSIONES PATRVM CONFIRMARET.* Intelligit promissiones Abrahæ factas de benedictione

omnium gentium per semen eius: quin & primis parentibus factas de semine mulieris. Oportuit has impleri, ut Deus verax esset in suis promissis. Ut igitur gloria veritatis Deo in solidum constaret, Christus Iudæis præstare voluit, quicquid Deus olim patribus eorum promiserat, h. e. gratuitam benedictionem & salutem. Sic docet, quid fuerit Christi ministerium, prædicatio, passio, resurrectio &c. Confirmatio & impletio promissionum veterum: *Ministerij Christi scopus* Quid item Christus spectauerit in suo illo ministerio: proximè quidem, ut Iudæis salutem conferret: ultimò verò, ut gloria veritatis Deo constaret. Hoc est, quod dicit Apostolus 2. Corinth. 1. *In Christo omnes promissiones sunt Etiam & Amen.* h. e. omnium impletio & perfectio in solo Christo habetur. Fundatur hoc dicto questio 40. catechesæ nostræ: cur necesse fuerit Christum sese ad mortem usque demittere? Hinc Nouum Testamentum rectè dicitur impletio veteris: quia Christus impleuit veteres promissiones tam verbo quàm typis patribus factas: promissio præcipua fuit circumcisionis: *Ero Deus tuus & seminis tui &c.*

9. ET UT GENTES PRO MISERICORDIA GLORIFICENT DEVM. Alterum distributionis membrum, quomodo & gentes assumpserit in gloriam Dei: quia etiam promissiones de misericordia gentibus præstanda impleuit. Promissiones patribus ex misericordia erant datæ nullo eorum merito aut iure, sed ex misericordia de gratuita adoptione & salute, ut patet Deut. 7. Gentilib. nullæ erant factæ promissiones, erant tamen edita oracula de gentibus ex misericordia vocandis & saluandis per Christum. Christus igitur etiam hæc oracula impleuit adducendo gentes ad agnoscendam & celebrandam Dei misericordiam, præstando eis eandem salutem cum Iudæis: ut in gentibus etiam Dei veritas & gloria constaret.

SICUT SCRIPTUM EST: Nunc aliquot adducit oracula & promissiones non gentibus, sed de gentibus editas, gratuita Dei misericordia, quas in Christo etiam impletas esse docet. *Prima* est ex Psal. 18. 50. & 2. Sam. 22. *Confitebor tibi inter gentes*: David promittit celebrationem Dei inter gentes. Ergo aliquando erit vocatio gentium ad Christum, *Alteram* ex Deuteronom. 32. 45. Gentes iubentur

bentur lætari cum Iudæis populo Dei: Ergo & ipsæ aliquando sociabuntur populo Dei, & participes erunt gratiæ, de qua possint exultare: consequens pro antecedente. *Tertia* ex Psal. 117. 1. Gentes iubentur laudare Deum. At non frustra iubentur à Propheta. Ergo aliquando laudabunt: si laudabunt: Ergo misericordiam consequentur. *Quarta* ex Iesa. 11. Messias Christus erit Imperator gentium. Ergo seruabit eas: Erit spes gentium. Ergo salutem per eum consequentur gentes: quia spes non confundit. Prolixiores oraculorum explicationes non addo hoc loco, quæ ex Commentarijs requiri possunt. Sed pergo.

13. DEVS VERO SPEI IMPLEAT VOS. Rursus voto eis bene precatur & sic hortationem suam claudit: vt & ardens studium suum pro salute eorum testificetur, & ostendat non esse vel virium suarum ipsis conferre, quæ docuit, vel facultatis ipsorum præstare quæ postulauit: sed totum pendere à Dei benedictione: à qua proinde omnia hæc sint petenda & expectanda, sicut versiculo quinto est dictum. Ita docet doctrinæ & hortationibus semper adiungere preces & vota ad Deum, vt intelligant ij quos docemus aut monemus, vnde sperandæ sint vires credendi & præstandi: non à carne, aut nobis ipsis, sed à Dei gratia. Hoc corruptionem & infirmitatem nostræ naturæ arguit. Si enim in nobis esset facultas suscipiendi & præstandi doctrinam cœlestem, tam sedula inuocatione Dei non opus esset. Ideo conciones sacras precibus necessario ordimur & claudimus: quia ex nobis non sumus idonei aliquid cogitare vt oportet, tãquam ex nobis: nec homo animalis percipit ea, quæ sunt Spiritus Dei, sed sunt ei stultitia. Hoc argumento. *Augustinus* Pelagianorum errorem passim refutauit, quem anabaptistæ & Samosatreniani hæretici hodie restitunt. Sed à quo, quibus, & quid precetur Paulus videamus.

DEVS SPEI IMPLEAT VOS. A Deo precatur, quem vocat *Deum spei*, tum obiectiuè, quia in Deo solo sperandum est, sicut hortatur Timotheum Apostolus, vt moneat diuites huius seculi 1. Timoth. 6. 17. Maledictus vero, qui sperat in homine, & carnem ponit brachium suum Ierem. 17. tum effectiuè: quia solus ipse spem viuam in no-

bis generat, teste Petro : *Regenuit nos in spem viuam* *Petr. I.* Sic inuocatio sanctorum aut mortuorum damna-
 tur : quæ & Deo honorem suum derogat , qui solus vult
 inuocari *Psal. 50. Inuoca me in die &c. &* inuocantes vana
 spe deludit : quia sancti spes nostras implere nequeunt.
 Impium igitur & vanum est orare : *Sancte Petre ; S. Pau-*
le, miserere nostri. Porro epitheton spei Deo hic attribuitur
 tum quia modò dixerat : *Gentes in eo sperabunt*, vt doceat
 non leue hoc fore , sed magnum Dei beneficium : tum
 quia eis spem à Deo est precaturus. Sic paulo ante Deum
 patientiæ & consolationis effectiuo sensu dixerat. IM-
 PLEAT VOS. Non dicit, *impleat me*, sed *impleat vos*. Non
 sibi, sed Romanis precatur totum quod sequitur : ipso-
 rum potius quàm suam salutem sibi curæ esse ostendens :
 sic cap. I. dixerat, indefinenter se memorem ipsorum esse
 in precibus suis ad Deum. Exemplum charitatis propo-
 nit pastoribus, quod in curanda ouium salute obseruent.
 IMPLEAT OMNI GAUDIO. Quia in fide aliquatenus di-
 screpabant : alius siquidem credebatur vscendū esse omni-
 bus : alius nō omnibus, vt fuit cap. 14. prius optauerat eis
 à Deo mutuum in fide consensum atque concordiam : Nūc
 etiam precatur *et vobis* in eadem fide gaudium , pa-
 cem & abundantiam spei, hoc est, vt hæc effecta fidei in
 se verè percipiant : quia hæc demum est vera fides, quæ
 gaudium, pacem & spem in nobis excitat. Prius dixerat,
 Regnum Dei non esse escam & potum, sed iustitiam, pa-
 cem & gaudium in Spiritu sancto : Ad id nunc quasi allu-
 dens, non inquit, precor, vt Deus vos impleat esca & po-
 tu : sed illis bonis , in quibus regnum Dei consistit : *vera*
 nimirum *iustitia*, quæ est ex fide : & *pax*, nempe tum in-
 terna cum Deo , qua iustificari habent tranquillam con-
 scientiā securi de gratia Dei : tum externa cum fratribus,
 vt faceffant à vobis dissidia, & vno ore Deum cōcorditer
 glorificetis. Et *gaudio*, nempe spirituali, quod ex fide & pa-
 ce nascitur in cordibus fidelium. Conscientia. n. peccati
 & metus iræ Dei perturbat nos & trepidationem affert.
 Contra fides iustificans & conscientia pacata pellit tri-
 stitiam, excitat lætitiā, quæ est dilatatio cordis ob frui-
 tionem summi boni, quod est Deus placatus. IMPLEAT
 OMNI : Vtitur auxesi : dona eis precatur à Deo solida &
 perfecta, vt non semel tantum gaudeant, sed constanter.

Hoc differt gaudium spiritus & mūdi. Istud est euanidū, quod in momenta malis abrumpitur. Qui hodie exultāt repleti opibus, prouentibus, dignitatibus, cras lugebunt. Illud est solidum. Qui Deum habent placatum, semper gaudent etiā in mediis malis & morte. Exempla martyriū hoc docent: quia persuasi sunt nihil eorum quæ patiuntur etiam grauissima posse nos separare à dilectione Dei in Christo Iesu. Hoc est, quod Christus promisit: *Gaudiū vestrum nemo tollet à vobis.* Vbi hoc gaudiū nō sentitur, ibi fides nō est, vel valde infirma est. Ideo hortatur Apostolus Philippenses, vt semper gaudeāt in Domino: quia hoc spirituale gaudiū est ingentis fidei argumētū: *Gaudete in Domino semper, rursum inquam gaudete.* Ergo *πάσας χάρας* omni gaudio est p̄ solido & p̄petuo gaudio, quod nulla huius mūdi mala abrūpunt. Interturbare possunt, sed nō abrumperē. Confirmat hoc *πληροφορία* seu certitudinem gratiæ & salutis haberi posse & oportere *ἐν τῷ πνεύματι* in hac vita: quia sine hoc non gaudium, sed metus & trepidatio mera est conscientiarum.

Papistæ igitur per suā *ἐποχὴν* gaudium hoc fidelibus eripiunt: contrā anxietatem perpetuam conscientis inducunt, & desperationem afferunt: Nam vbi non est gaudium & pax conscientie, ibi nec spes est, sed desperatio peccatorem absorbet. Patet hoc ex eo, quod addit Apostolus: *εἰς τὸ περισσεύειν ὑμᾶς ἐν ἐλπίδι*: ad hoc vt abundetis spe: significans, vt spem fixam salutis habeamus, pacem & gaudium in fide, hoc est, *πληροφορία* & firmam cordis fiduciam requiri. Hac vero turbata vel amissa, etiam spem nostram concidere. Inde quā sit pestilens sophistarum dogma de *fidentia coniecturali*, quam solam coniectu fidelibus relinquunt, intelligitur. Emphasis est in verbo *περισσεύειν*: non dico: vt spem habeatis, sicut prius: sed *φεισθᾶν* vt abundetis in spe, hoc est, spe firma & constanti in *qualis* omnibus aduersis ad finem vsque perseueretis. Sicut *sit*, enim qui abundant pecunia, frumento, sufficienter ad omnem necessitatem inde depromunt, & nunquam sunt inopes: ita qui abundant spe, sufficienter ad omne malorum genus superandum consolatione instructi sunt, vt nunquam solatio careant. Porro spem vbiq̃ postremo loco inculcat Apostolus: quia spes est fidei & omnium Christianarum virtutum qua-

Hebr. 6.

Perseue-
rantia
sanctorū
cōfirma-
tur.

si extremum signaculum, quo incolumi salus nostra in-
tuto est: Est & anchora illa animæ tuta ac firma, qua Deo
ita inseparabiliter adhærescimus, ut nullæ tempestates,
aut fluctus huius mundi ab ea nos separent, donec salu-
tis portum consequamur. Hæc consolatio est Euangelij
propria, quam afflictis conscientijs inculcare oportet.
Etenim hinc doctrina de perseverantia piorum in fide
confirmatur. Nam preces Apostoli pro fidelib. & fidelium
pro se ipsis non possunt esse irritæ in iis, quæ ad salutem
pertinent. Atqui Apostolus & fideles precantur à Deo
abundantiam spei, quæ est perseverantia in fide, vel ne-
cessariò cum ea coniuncta. Ergo perseverantia in fide
datur à Deo fidelibus eam petentibus.

Hoc argumento etiam *Augustinus* utitur pro bono p-
seuerantiæ à promissione Dei Ieremiæ 32. *Deus*, inquit,
perseuerantiam promissit, dicens: Timorem meum dabo in
cor eorum, ut à me non recedant. Quod quid est aliud, quàm
talis ac tantus erit timor meus, quem dabo in cor eorum, ut
mibi PERSEVERANTER adhæreant.

Εν δυνάμει πνεύματος αγίου: & Hebræ. pro διὰ: *per verita-*
tem Spiritus sancti, sicut capite 14. 17. Indicat non modo,
bona hæc, quæ precatur non esse carnalia sed spiritua-
lia: sed & à solis illis haberi, qui à Deo Spiritu donan-
tur, quique Spiritum sanctum peccatis suis non contri-
stant aut excutiunt. Ut igitur ea cum fide obtineamus,
Spiritus sancti gratia à Deo petenda est, Deus efficit ea
per Spiritum sanctum. Videtur hinc Spiritus sanctus nō
esse Deus, sed Dei organum: Imò contrà quia in virtute
Spiritus sancti ea efficit Deus, Spiritus sanctus est Deus.
Potentia enim efficiens tanta dona est solius Dei: & est
Spiritus sancti propria, Spiritus igitur sanctus est Deus
efficiens ea in sanctis: sicut dicitur: *Spiritus dabat eis elo-*
qui: Spiritus operatur in omnibus sicut vult. Phrasi autem
Paulina non inducitur εἰς τὴν οὐσίαν Dei & Spiritus sancti: sed
notatur distinctio & ordo diuinarum personarum: Deus
enim Pater sanctificat nos per Spiritum sanctum, non
ut per organum externum, sed ut per tertiam diuinita-
tis personam sibi ὁμοῦσιν.

SECUN-

SECUNDA PARS CAPITIS.

Peroratio Epistolæ.

14. *Persuasum autem habeo & ipse ego de vobis, fratres mei, quod ipsi per vos pleni sitis bonitate, impleri omni cognitione, & qui possitis etiam vos mutuò monere.*
15. *Audaculè verò scripsi vobis, fratres, aliquatenus, veluti commonefaciens vos, propter gratiam quæ data est mihi à Deo.*
16. *Ad hoc ut sim minister Iesu Christi apud gentes: operans Euangelio Dei, ut oblatio gentium fiat accepta, sanctificata per Spiritum sanctum.*
17. *Habeo igitur quod glorier per Christum Iesum, in iis quæ ad Deum pertinent.*
18. *Non enim sustinuerim quisquam loqui, quod non effecerit Christus per me, adducendis ad obedientiam gentibus, verbis & factis.*
19. *Virtute signorum ac prodigiorum, virtute Spiritus Dei: adeò ut ab Hierusalem & circumiacentibus regionibus, usque ad Illyricum, impleuerim prædicandi Euangelij Christi munus.*
20. *Ita porro ambiens prædicare Euangelium, non ubi nominatus esset Christus, ut ne super alienum fundamentum ædificarem:*
21. *Sed, sicut scriptum est, quibus non est annunciatum Esai. 52. de eo, videbunt: & qui non audierunt, intelligant. 15.*
22. *Quapropter etiam impeditus sum sæpe ne venirem Suprà ad vos. 10. 11.*
23. *Nunc verò cum non amplius habeam locum in his Sup. I. 13. regionibus, desiderium autem habeam veniendi ad vos à multis annis.*
24. *Quando proficiscar in Hispaniam, veniam ad vos. 1. Thess. I. 3. Spero enim fore ut istas præteriens videam vos, 17. & à vobis deducar illuc: si tamen vestra consuetudine prius ex parte expletus fuero.*
25. *Nunc autem proficiscar Hierosolymam, ministrans Sanctis,*

26. Placuit enim Macedonia & Achaia conferre aliquid in pauperes sanctos qui sunt Hierosolymis.
- I. Cor. 6. 27. Placuit enim eis inquam, & debitores illorum sunt: nam si spiritualia ipsorum bona gentes participarunt, debent etiam ipsae in carnalibus eis ministrare.
28. Hoc igitur ubi perfecero, & eis consignauero hunc fructum, adibo istac in Hispaniam.
26. Scio vero me, cum veniam ad vos, cum plena benedictione Euangelij Christi venturum.
30. Precor autem vos, fratres, per Dominum nostrum Iesum Christum, & per charitatem Spiritus, ut mecum certetis vestris pro me apud Deum precibus.
31. Ut liberer ab iis, qui rebelles sunt in Iudaea, vique ministerium hoc meum erga Hierusalem, acceptum sit sanctis.
32. Ut cum gaudio veniam ad vos per voluntatem Dei, unaque vobiscum refociller.
33. Deus autem pacis sit cum omnibus vobis. Amen.

14.

Ε'πεισμεν δὲ ἀδελφοί μου: PERSVASVM HABEO: Vulg. Certus sum de vobis: Hic peroratio incipit Epistolæ, cuius seriem in analysi indicauimus. Transit ad eam occupatione: Quorsum tam anxie preces? imò quorsum tam proluxa, tamque acris Epistola? an quia putas nos in religione pueros, rerum diuinarum omnino rudes? Ne quid tale suspicentur, prædicat eorum abundantem bonitatem & cognitionem: non assentatoriè nec falsò, (ut in dubiis dicetur) sed seriò veras eis laudes tribuit, ut laudando ardentius in eis proficiendi studium excitet, & omnem sinistrae opinionis suspensionem de se deque sua epistola eis adimat. Laudari enim à laudatis viris pulcrum est, & bonis ingeniis ad virtutem ingens calcar addit: iuxta illud Poetae

*Acer & ad palma per se cursurus honores
Si tamen horteris fortior ibit equus.*

De verbo *πέπεισμεν*, quo hic vtitur Apostolus, quod de fide nostra significat persuasionem infallibilem; de fide aliorum persuasionem probabilem seu coniecturalem.

coniecturalem, ut etiam hoc loco supra c. 8. dub. 15. ad obiect. 4. explicauim⁹. *Persuasum*, inquit, *habeo de vobis*, vnde? an ex singulari reuelatione: sic aliqui ex sophistis. Imò potius ex professione & effectis. Quia Romanorum fides toto mundo celebris erat: supra cap. 1. non igitur latebat Apostolum. Charitas autem optimè præsumit de donis internis per externa, tametsi aliquando fallatur. **FRATRES MEI**: Beneuolentiæ causa vocat fratres suos, ne putetur se supra eos efferre. Causa, inquit, tam ardentis voti & proluxæ scriptionis meæ non est, quod vos adeò rudes existimè, qui nihil intelligatis. Quin satis scio vos plenos esse bonitate, hoc est, à Deo iam pridè repletos bonitate. Triplicè eis laudè tribuit, bonitatis, cognitionis, & facultatis monendi se mutuò. Hebræi *דב* bonitatē sepe vocant omnes virtutes secundę tabulę. Vt Hoseę 6. *Miseri cordiā volo*. Gal. 5. 22. *ἀγαθωσύνη* inter fructus Spiritus numeratur 2. Thess. 1. 11. Deo tribuitur *δουλοῦν*. Ex bonitate enim sua, h. e, misericordia Deus fecit beneplacitū de nobis. Hic Romanorū bonitatē vocat pietatē erga Deū & homines hactenus testatā toti mūdo, seu vitæ & morū probatam sanctitatem. Hæc prima est laus, *Chrysostomus* bonitatē putat opponi rigori & odio fratrum: quasi dicat, quod scripsi, ut suscipiatis infirmos, opus Domini ne destruatis: nō contēnatis fratres: nō ideo scripsi quod crudeles vos & osores fratrum putem: noui siquidē, quod plenis sitis bonitate: satis commodè. Addit repletos esse **OMNI COGNITIONE**. Sic vocat præclaram eorū fidem & peritiā in rebus diuinis. *In omni cognitione*, nempe eorum quę ad fidem, pietatem, & salutē sunt piis necessaria. Hęc altera est laus. Addit tertiam: **QUI ETIAM POSSITIS INVICEM ADMONERE**: In monitore duo requiruntur, scientia & bonitas. Scientia, ne ipse nesciat, quod aliis est suggerendum: Bonitas, ne ipse, sit culpabilis in eo quod in aliis arguit: & ne nisi ad bonum inducere hortādo videatur: Ideo comitas & mansuetudo etiam requiritur. Vtrumque tribuerat Romanis. Agnoscit ergo eos non esse catechumenos, sed totidem magistros qui non indigeāt monitoribus aliis, sed ipsi alios vel se ipsos monere possint. *Ἀλλήλους* quædam exemplaria habent *ἀλλήλους*. Egregia laus est etiam iuxta Hesiodum, qui tres bonorū ordines faciens, primo loco numerat eos, qui per se vident, quid

facere conueniat. Quomodo hoc conueniat cum eò quòd prius reprehendit Romanos vt infirmos, in dubiis conciliabitur.

Arguūt Romani hoc suo exemplo ignauos illos, qui semper manent pueri in fide, semper discentes nunquā ad veritatis agnitionē peruenientes: Doctores verò & pastores officij sui cōmonefaciunt, vt cū sint aliorū monitores à Deo constituti, dent operā, vt bonitate & cognitione omni sint repleti: Alioqui vel frigidi, vel ingra ti erunt monitores. Socrates apud Platonem in Gorgia tria requirit in praeceptore, ὁπισθὺν, εὐνοίαν & παρρησίαν: primum ad γινώσκειν: duo alia ad ἀγαθωσύνην pertinent. ῥητέων est quasi ἐν τῇ νοῦ πένει in mente ponere, seu mentaliter imprimere: Inde ῥητέα correptio Eph. 6.

15. AUDACIUS VERO ALIQVANTO SCRIPSI VOBIS FRATRES. Collaudatione Romanorum ostenderrat, cur eis non scripserit: nunc addit cur scripserit & quidem audacius: rursus fratres compellans, vt de beneuolentia eius magis confidant. Scripsi inquit vobis liberius, non quasi docturus ignaros aut rudes, multò minus quasi obiurgaturus immorigeros, sed quasi commonefacturus peritos, quibus in memoriam aliquando reuocare etiam quæ non ignorant, indecorum non habetur, maximè iis, qui ex officio id debent. Mihi vetò partes vos commonefaciendi incumbunt ex officio, quia gratia apostolatus est mihi commissā à Deo inter gentes. Sic modestè & grauiter excusat epistolæ huius aculeos, quos passim addiderat Romanis, hominibus alioqui politis, & non nihil ob potentiam & dignitatem Imperij tumidis: hæc summa. πολλὴν ὅτι ἔργον AUDACIUS seu liberius maiori παρρησίᾳ, quæ in monitore non est vitiosa, cum sit ex officio & debito modo. Quæ verò sunt illa? Mox ab initio fœdas libidines gentilium, & in his vt multis videtur Neronis Imperatoris plusquam beluina spurciciem; de qua Suetonius cap. 28. 29. acriter taxauerat. Proximis capitibus aculeos aspersit non paucos: Ne effertor animo, sed time: ne sitis apud vosmet ipsos arrogantes: Ne ambuletis in cubilibus, proteruiis, libe, inuidia: Tu quid iudicās, quid contemnis fratrem tuum? Ne tu perditio esca illum pro quo Christus mortuus est. Tu
fidem

fidem habes: apud te met ipsum habe. Ne cibi causa destruas opus Dei &c. Hæc quia delicatas Romanorum aures poterant offendere, non negat *audacius* dicta, sed negat esse audaciam culpabilem: quia ex necessitate officij dixerit. Non igitur agnoscit aut fatetur scriptiois aliquam culpam sicut author historiæ Macchabeorum: unde hæc excusatio authoritati Epistolæ nihil derogat: ut in dubiis ostendetur.

Ἀπὸ μέρους EX PARTE, variè redditur. Quidam referunt ad Romanos: Quæ audacius scripsi non pertinent ad vos omnes, sed ad aliquos tantum. Sic Dionysius &c. Origenes refert ad res vel mysteria doctrinæ. Non scripsi vobis omnia, sed quædam tantum, ne quis sub scientiæ titulo ira inflatus incedat, tanquam vniuersa cognouerit, cum ipse Paulus, à quo scientiæ nobis sermo transfusus est, ex parte se dicat scribere, & ex parte cognoscere. Hoc sophistæ ad imperfectionem scripturæ trahunt, quasi tantum partem doctrinæ contineat, & ideo sit tantum partialis fidei regula. Sed simplicior & verior est Chrysostomi sententia: scripsi vobis ex parte, hoc est, paululum audacius, ὁπὸ μέρους ergo non cum ἐγγεγραμμένα, sed cum epitheto πολλὰ μὲν ἔγραψα omnino cohæret: nec est diuidendi sed intendendi particula: quod etiam Cagnæus Theologus Parisiensis agnoscit: scripsi vobis ex parte, hoc est, paulo audacius ac liberius. Sic paulò post ver. 24. Si tamen prius vestra consuetudine expletus fuero ὁπὸ μέρους ex parte, hoc est, aliquantulum. ὥς ἐπὶ παναρχίᾳ καὶ καυῶ: in utroque vocabulo est μείωσις audaciæ vel insolentiæ suspicionem innuens: à fine: non scripsi liberius ex insolentia, vel increpandi vos gratia: sed commonefaciendi, imò quasi commonefaciendi. Iam commonefacere est amicorum.

Stapletonus hoc loco exultans scripturam non omnem doctrinam complecti, neque necessariam esse, utpote tantum ad commonefaciendum exaratam, hîc doceri gloriatur. Quod an ita sit in dubiis videbitur.

Διὰ τὴν χάριν τὴν δοθεῖσάν μοι: PROPTER GRATIAM MIHI DATAM A DEO. Altera & præcipua excusationis ratio ab officio diuinitus sibi imposito. Deus me constituit Apostolum gentium. Ergo incumbit mihi necessitas commonefaciendi gentes, ut eas Deo immolemus

gratam hostiam, hoc est, ad fidem conuertam & Christum
 iustificam. Inter gentes autem cum sitis & vos Romani,
 ut supra cap. 1. 6. & vos igitur commonefacere Deoque
 offerre ex officio debui. Supra cap. 1. 5. *gratiam & Aposto-*
latum distinxerat: hic *gratiam* dicit pro *Apostolatu*: vel ut
 tranque gratiam conuersionis & Apostolatus coniungit.
Chrysostomus etiam in vocabulo τῆς θεῆς emphasin obseruat.
 Non ego in vos exurgo, Deus est qui mihi hoc praecepit:
 Ac notanda est commonefactio quam addit: *De throno*,
 inquit, *praeceptorio & hic & hic c. 1. descendens*, tanquam
 fratribus, amicis & aequalibus differit: id quod utique potis-
 simum Doctoris est, nimirum sermonem iuxta auditorum
 captum & commodum subinde tractare & accommodare,
 cauere offensiones, & hoc cum primis agere, ut de beneuolen-
 tia Doctoris sint firmiter persuasi.

16. Εἰς τὸ εὐαγγέλιον με λειτουργὸν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Exponit quam gra-
 tiam acceperit à Deo: dicens ad hoc se esse conuersum &
 vocatum à Deo cœlitus, ut sit minister Iesu Christi inter
 gentes, hoc est, ut gentibus Christum prædicet λειτουργὸς
minister publicus: supra cap. 13. 6. *Principes sunt λειτουργοὶ Θεοῦ*.
 Ne talis putetur λειτουργὸς, exponit: ἱερουργεῖν τὸ εὐαγγέλιον:
qui sacrificet Euangelium Dei. ἱερουργεῖν est sacra facere. *O-*
rigenes & Chrysostomus annotant, Apostolum hic se face-
 re sacerdotem, & describere sacerdotium Noui Testamē-
 ti, quale sit. *Sacerdotium*, inquit, *meum est non mactare*, of-
 fere hostias pecudes, sed prædicare Euangelium, & offerre
 gentes Deo oblationem εὐαγγελιστῶν. Iam nemo sacerdoti
 vertit vitio, si victimam mactet cultro, mundet, abluat, &
 Deo offerat. Nec mihi igitur vitio vertendum, si gladio
 verbi diuini gentes mactate, purgare & offerre Deo cu-
 piam in hostiam placentem.

Elegans metaphora de dignitate Euangelij, conditio-
 ne & fine ministrorum Noui Testamenti nos commo-
 nefaciens: *Ministerium Euangelij* est sacerdotium, sed
 metaphoricum, non proprium, ministri Euangelij sunt
 sacerdotes non propriè sed metaphoricè, machæram ha-
 bent Euangelium: victimæ sunt fideles, oblatio est præ-
 dicatio Euangelij, commonefactio, institutio, & ad Chri-
 stum conuersio per doctrinam. *Origenes*; *Per hoc ostendi-*
tur sanctificale opus esse annunciare Euangelium.

Hinc sacrificulorum stoliditas & impietas refellitur.

Lactitanti

Maestitant se sacerdotes propriè dictos, non qui per Euangelij prædicationem immolent Deo gentes: sed qui per missam quotidie offerant ipsum Christum Deo in sacrificium propriè dictum. Vnde non Christi ministri sed mactatores: non Pauli imitatores, sed militum & Iudæ successores esse cognoscuntur.

VT OBLATIO GENTIVM FIAT; passivè, pro: vt gentes Deo à me offerantur in hostiam gratam & sanctificatam in S. S. Hic est finis prædicationis & ministerij Euangelij: vt auditores doceantur se consecrare Deo, quod fit fide & pœnitentia: *ἀπεργάζεσθαι* metaphora: oblationes olim erant Deo gratæ, sed puræ & secundum legem oblatæ. Sic nos placemus Deo vt grata hostia, si offeramus nos Deo sanctificatos. Sed an ex nobis? Imò per *Spiritum Sanctum*: cuius gratia nos sanctificari oportet vt placeamus Deo. Sanctificationis fons est S. S. Non quod nos Deo placeamus propter nostram sanctitatem: sed quod nostra sanctificatio & oblatio sit Deo grata propter Christum.

Origenes egregiam observationem addit pro Doëtoribus: Sicut, inquit, Pontifices cum offerrent necessario eis erat providendum, ne macula inesset hostia, vt posset accepta Deo esse & grata: ita & qui Euangelium sanctificat, & verbum Dei annunciat curare omnimode debet, ne qua in prædicando macula, ne quod in docendo vitium, ne qua in magisterio culpa nascatur, sed, vt ita dixerim, si fieri potest, se primum vitiis iugulet, & sua prius peccatorum membra mortificet, vt non solum doctrina, sed & vita exemplo discipulorum salutem, oblationem suam acceptam faciat Deo.

17. HABEO IGITUR GLORIATIONEM IN CHRISTO. Amplificat dignitatē sui Apostolatus ab efficacia gloriosa & honorifica, nō tam sibi quàm Christo, cui soli omnem fructum & gloriam sui ministerij in solidum transscribit, ne arrogans videatur. Possem, inquit, de tanti muneris à Deo mihi commissi præstantia merito gloriari: quoniam plurimas gentes ad fidem Christi adducendo, quasi plurimas victimas Deo gratas obtuli. Sed hæc tota gloria non mihi sed Christo debetur. Ita modestiam docet præcones Euangelij, ne vel donis, vel munere, vel laboribus aut labor ūfructu se efferant supra alios: sed se organa tantū Dei esse agnoscat.

τὰ πρὸς θεόν, intelligit suum ministerium, quod vocauerat
 λειτουργίαν. Iam λειτουργία omnis est circa ea quæ sunt ad Deum
 hoc est, circa religionem & cultum Dei: sicut de sacerdo-
 tibus dicitur: Heb. 5. 1. *Omnis Pontifex ex hominibus assu-
 mitur & pro hominibus constituitur τὰ πρὸς θεόν, in iis quæ
 apud Deum agenda sunt.* Sic partes ministrorum facit
 quasi medias inter Deum & homines: veniunt à Deo le-
 gati. Debent Dei voluntatem annunciare hominibus:
 homines vicissim ad Deum adducere.

18. NON ENIM AVDEBO QVICQVAM LOQVI
 QVOD NON. Priore parte versus exponit, quomodo
 gloriatur in Christo: quia agnoscat omnem prædicatio-
 nis suæ fructum Christo in solidum tanquam auctori
 deberi: Christus effecit: ego tantum fui eius organum:
 Egregium elogium Christi, quo Deus verus esse convin-
 citur. Nam operari per ministerium euangelij, gentes
 convertere, adducere ad fidem, sanè opus est solius Dei.
 At Christus κατεργάσατο δι' ἐμῆς. Et is est qui per ministerij
 vocem hodie adhuc operatur: sicut dicitur: *Pater huc vs-
 que operatur & ego operor* Marc. 16. 20. *Apostoli post ulti-
 mam missionem egressi ubique prædicabant Domino una o-
 perante & confirmante verbum per signa subsequencia.* I-
 dem encomium ad dignitatē ministerij Euangelij perti-
 net. Non enim est opus humanum sed diuinum: non
 ministri loquuntur aut operantur: sed Christus ipse effi-
 caciter operatur per sua organa in mouendis & conuer-
 tendis electorum cordibus. Non igitur est litera aut
 vox mortua: sed vox viua Euangelij: potentia Dei ad
 salutem omni credenti, odor vitæ ad vitam electis.

Eis ἰστανὸν ἐθνῶν. Altero membro quid per suum mi-
 nisterium κατεργάσατο effecerit Christus, exponit & qui-
 bus mediis. Efficax inquam fuit per me ad obedientiam
 gentium, hoc est, ad hoc ut gentes obedirent Euangelio,
 amplectendo illud per fidem & obedientiam: Hæc fuit
 illa ὁλοκαυτωμένη ὁλοκαύτωμα: oblatio Deo accepta, quod gen-
 tes sese Deo obtulerunt per Pauli ministerium. Opus
 merè diuinum. Nam operari fidem & obedientiam in
 cordibus auditorum & quidem gentium, hoc est, homi-
 num peruersissimorum nemo potest nisi immensa vir-
 tus Dei. Quo rursus Christi diuinitas, astringitur.

VERBO ET OPERE Exponit illud, δι' ἐμῆς per me: seu
 mediis

media duo, per quæ Christus gentes ad obedientiam fidei adduxerit: per meum verbum & per meum opus Christus id fecit. *Verbum* vocat prædicationem verbi seu Euangelij, simul publica & priuata colloquia, disputationes, & epistolas quas ad Ecclesias absens exarauit. *Opus* vocat tum labores, curas, & molestias suas, quas prædicando subiit indefesso studio, de quibus passim præcipue 2. Corinth. 11. est legere: tum signa & prodigia miraculorum, quibus doctrinam Euangelij comprobauit, de quibus subijcit: ἐν δυνάμει σημείων: Ad vitæ & morum exempla, quibus se typum doctrinæ proposuit hoc asstringere nimis fortè angustum erit. Tamen & hæc includit haud dubiè, quia passim in fideli præcone Euangelij requirit: 1. Timoth. 4. 12. *Esto exemplar fidelium in sermone.* Aliqui ἐργα ἐν δυνάμει σημείων coniungunt exegetice, opus de solis miraculis intelligentes: quia hæc fuerint apostolatus symbola propria: cum labores alij Paulo essent cum aliis fidelibus communes. Sed hoc non obstat quin coniungamus. Nam etiam prædicatio verbi Paulo cum aliis præconibus fuit communis laboribus verò alios omnes excelluit 1. Corinth. 15. 10. *Amplius laboraui quàm ipsi omnes.* 2. Cor. 11. 19. *Quis affligitur & ego non affligor?*

Hæc duo sunt fidelis ministris insignia λόγος καὶ ἔργον, *doctrina & labor.* Oportet idoneum esse ad docendum atque conuincendum contradicentes: & ad sustinenda ministerij onera impigrum. Ad Timotheum vna voce ἔργον totum Episcopi munus insignit vocans *præclarum opus.* Faceffant ab hoc opere, qui nec docere nec laborare valent aut volunt, qui ocium, vel opes aut dignitates sub mitra episcopali sectantur & exercent.

19. IN VIRTUTE SIGNORVM ET PRODIGIORVM
Signa & prodigia vocat miracula omnis generis magna & parua, sanationem morborum, eiectionem dæmonum, suscitationem mortuorum &c. Prophetias, linguas, oracula, per Apostolos edita in confirmationem cœlestis doctrinæ. Fuerunt enim opera supra naturam: & ideo à Deo Domino naturæ. At Deus non fert testimonium mendacio, sed veritati. Talibus testimonijs tunc erat opus ad propagationem doctrinæ: *quæ plerumque facta, si quis prodigium quærit, ut credat, credente*

Ministri
fidelis
insignia.

1. Tim. 3.

August.
Ciu. Dei.
l. 22. c. 8.

Signa &
prodigia
ut dif-
ferant.

iam mundo magnum erit ipse prodigium, inquit Augustinus. An inter *signa & prodigia* sit discrimen & quale, laborare nihil attinet. *Origenes* signa appellari vult, in quibus cum sit aliquid mirabile, indicatur quoque aliquid futurum. *Prodigia* verò in quibus tantummodò mirabile quid ostenditur. Sed ipse fatetur hoc discrimen in scripturis non semper obseruari. *Virtutem signorum* vocat Hebraica phrasi, signa virtuosa seu efficacia, vel propriè signorum efficaciam in cordibus spectatorum, qui per ea ad approbandam doctrinam cœlestem mouebantur.

Atqui etiam falsa prodigia & signa mouent, vt docetur 2. Thess. 2. 10. Addit igitur *ὁ σωτὴρ τοῦ σώματος θεός*: In *virtute Spiritus Dei*: signa Apostolica mouebant virtute Spiritus Dei: At signa falsa Antichristi & impostorum mouent κατ' ἐνέργειαν τοῦ σατανᾶ *efficacia Satanae*: Et illa mouent ad fidem Christi: ista mouent ad deceptiones. De auctore & usu miraculorum Apostolicorum dicitur Heb. 2. 4. Deum Apostolis præbuisse testimonium signis & prodigiis variisque virtutibus, & Spiritus S. distributionibus &c. Marc. ultimo efficacia eadem ascribitur Christo: Hoc loco tribuitur Spiritui S. Hæc coniuncta præbent illustre documentum & diuinitatis Christi atque Spiritus S. & ἐκαστίας trium, Patris, Filij, & Spiritus S.

ADEO VT EGO A IEROSOLYMA &c. Illustrat quod dixerat κατ' ἔργον, quantum laborem in prædicando Christi Euangelio sibi sumpserit, vt fidelitatem & alacritatem suam Romanis ostendat, non captans inanem gloriam, sed doctrinam suam magis eis commendans. Quæ enim segniter aguntur, parùm afficiunt. Quæ verò à bonis ardenti studio & labore indefesso nostra causa geruntur, ea inagis mouent. *A Ierosolyma*, inquit, *vsque ad Illyricum impleui Euangelium Christi*. Synecdoche & hypallage, pro prouincias seu populos omnes intra hos terminos impleui Euangelio, hoc est, prædicatione Euangelij ad Christi fidem adduxi. Vno verbo labores & pericula omnium suarum peregrinationum, quæ à Luca prolixè describuntur, complectitur. *Ierosolyma* Palestinæ metropolis in Asia. *Illyricum* regio Europæa intra Dalmatiam, Istriam, Myliam, Macedoniam & mare Adriaticum, quod Occasum versus terminatur.

Hodie

Hodie Sclauonia Windischlandt/ hoc est, *VVandalorum regio*. Tractus sanè longissimus: si per lineam rectam prædicasset Apostolus, impleuisset à Ierosolyma ad Stridonem Hieronymi patriam Illyrij ciuitatem, milliaria Germanica circiter 350. Sed *addit ἐν κύκλῳ* ambages & circuitus varios ad prouincias circumiacentes indicans. Constat verò, quod non recta linea per Cyprum & Græciam perrexerit, sed ad latera omnes Asiæ regiones Cycliciam, Cappadociam, Pisidiam, Troadem, Bithiniam, Pontum, Armeniam, Mysiam, Macedoniam Euangelij causa peragrauerit. Varias igitur gentes Christo adduxit.

20. ITA VERÒ STUDIO HABVI EVANGELIZARE: Amplificat studium suum & labores à difficili, tacita *εὐχαρίστη*: facile fuit implere Euangelium tam latè: fortè iam alij ibi prædicauerant, & Christi cognitione populos eos imbuerant. Imò, inquit, hoc potissimum studio habui, quasi ambitione quadam id agens (quod propriè Græc. *φιλοπρέψειν* significat) vt prædicatione Euangelij Christo adducere eas ciuitates & populos, quibus nemo ante me prædicasset: & quibus nomen Christi ne auditum quidem esset: quod sanè difficultate non caruit. Facilius enim est persuadere prius cognita, quàm nunquam audita. Fascinati erant populi Asiatici falsis cultibus Dianæ, Iouis & aliorum Idolorum ad stuporem vsque. Hos è cordibus gentium euellere prodigium planè erat laboris & periculi plenum. Exemplo sit Ephesus magnæ Dianæ cultrix & tumultus à Demetrio aduersus Paulum concitatus: quando Paulo taxanti idololatriam furenter clamant: *Magna est Diana Ephesiorum*. Græciam crassioribus immersam superstitionibus longè difficilius fuit expugnare, & Christo lucrari: quod Atheniensium exemplo intelligitur, qui audito Christi nomine ex Pauli prædicatione: *Quid, inquebant illi, vult sibi nugator iste?* at tamen Apostoli prædicatione Christo manus dederunt. Difficiliores igitur partes Apostolatu suo sustinuit non in docendis iam conuersis, sed in lucrificandis planè alienis.

Gloriantur & hodie *Iesuitæ*, quod Euangelium impleant in extremas Indias vsque, vbi Christus ne nominatus quidem fuit. Sed longè dispar ratio. *Apostoli* erant pa-

stores vniuersales mundo à Christo dati & missi in orbem ad prædicandum Euangelium omni creaturæ. *Iesuitæ* nō sunt Apostoli, nec missi à Christo, sed ab Antichristo: nec prædicant Euangelium, sed temeraria πολυπραγμοσύνη, terras & maria circumcurstantes mendacia & superstitiones suas disseminant: nec Christo populos lucrificiunt, sed filios gehennæ duplo maiores faciunt, quàm prius fuerant, quod de Pharisæis similibus erronibus quæritur Christus Matth. 23.

VT NE SUPER ALIENVM FVNDAMENTVM AEDIFICAREM: Causam talis studij sui indicat: quæ videtur ambitionis & iniuriæ plena. Ad inanem enim gloriã videtur spectare, quod proprium fundamentum iacere voluit, quasi reliquis Apostolis sese præferens, aut eorum ministerium contemnens. An verò fundamentum ab alijs positum fuit alienum à Christo & veritate? Sed neutrum intendit hac causa Apostolus. Imò vanam gloriã & ambitionem longissimè à se remouet, quod rectè obseruauit Origenes: *Sic prædicauit Euangelium, ut non alienis laboribus neque aliena prædicationi additamentum sui sermonis insereret, ne ab alio positis fidei fundamentis ipse ædificium prædicationis propria imponeret, & alieni operis surripere gloriã videretur.* Obseruanda sunt, inquit, *hæc Ecclesiarum principibus & rectoribus, & diligenti intentione obseruanda, ut neq; loqui aliquid videantur eorum, quæ per ipsos nō effecerit Christus, neq; alienos labores & studia decolorent.* Alienum ergo fundamentum dicit nō à Christo, aut à Christi doctrina: sed aliena manu iactum. In hunc sensum nō ex ambitione, sed in cōmendationem sui studij dixit Apostolus 1. Cor. 3. 10. *Secundum gratiã, quæ data est mihi, ut peritus architectus fundamentum posui: alius autem superadificat: porro quisque videat, quomodo superadificet. Nā fundamentum nemo potest ponere, præter id, quod positum est, quod est Iesus Christus.* Nō arroganter sibi tribuit fundamenti structuram cum aliorum Apostolorum iniuria. Ego, inquit, posui: sed nō dicit: Ego solus posui: nec dicit: quod positum est à me: sed indefinite, quod positum est, nepe à me & Apostolis alijs: Ideo Eph. 2. vocat fundamentum *Apostolorum & Prophetarum*: Cōsensum doctrinæ propheticæ & apostolicæ significans. Discernit verò officium Apostolorum & aliorum doctorum. Paulus & Apostoli alij fundamentum doctrinæ

Funda-
mentum
alienum
quid.

Strinæ posuerunt, Christum primi prædicarunt: Ecclesiā primi plantarunt: Nostrium non est fundamentum aliud ponere, sed fundamēto ipsorum est superstruere, hoc est, doctrinam ab illis traditam retinere, explicare, propagare, non nouam confingere. *Iesuitæ* igitur de nouo fundamento gloriantes, quod apud Indos ponunt, quid nisi præuaricationis se accusant.

Videtur verò Apostolus Christo cōtradicere, Apostolos in messē & laborem aliorum venisse affirmanti. De hoc in *dubijs*. Causas igitur omninò duas instituti sui innuere videtur Apostolus: *Vnam*: vt nouas Christo Ecclesias plantaret & lucrificeret eos, qui Christum nondum audierant. Hæc subest verbo *οὐκ ἵνα κληρονομήσωμεν τὴν δόξαν αὐτοῦ*. *Alteram*, ne alieni laboris gloriam in se deriuare velle cum iniuria aliorum videretur. *Ambrosius* etiam hanc causam addit, cur tantoperè festinarit prædicare Euangelium, vbi Christus nondum erat auditus, vt Pseudoapostolos anteuerteret: qui si Apostolum anteuertissent, Christum parum sincere prædicassent.

21. SED SICVT SCRIPTVM EST: Hac aduersariua tertiam addit causam, cur planè ignaris nomini Christiani prædicare voluerit, ab autoritate oraculi diuini, quod sibi sequendum atque implendum esse duxerit. Prædixerat olim Spiritus sanctus per Apostolos Euangelium de Christo exhibito mundo esse annunciandum magna alacritate & lætitia: *Quàm speciosi sunt super montes pedes euangelizantium pacem*. Supra hoc oraculum allegauerat cap. 10. ex Iesa. 52. 15. Ibidem sub finem prædicit, Christū sua gratia conspersurum gentes & reges, vt claudant os suum, ne Euangelio contradicant, sed fidem adhibeant: quod erit prodigij maximi instar. Id amplificat Propheeta. *Quod non fuerat antea nunciatum*: addit noster Apostolus: *Πολλοὶ αὐτὸς de ipso Christo: videbunt, & quod non audierant, intelligent. Videbunt*, inquit, *non annunciata, intelligent inauita*: quia prædicatione Apostolorum in Christi agnitionem & fidem adducentur, videntes & intelligentes doctrinæ veritatem & salutarem effectum. Huius oraculi autoritate motum se dicit Apostolus, vt in curriculum suo non tam de ijs erudiendis fuerit sollicitus, qui iam essent in doctrina salutis ab alijs instituti, quàm de illis Christi cognitione imbuēdis & lucrificandis, qui

bus Christus haecenus fuerat ignotus ; exemplo pastoris illius, qui relictis nonaginta nouem ouibus in pascuis, ouem vnā perditā quærebat ad gregem reducere. Quod non ita accipiendum, quasi aliorum qui iam essent instituti, curam nullam habuerit: (quā sedulo. n. & hos visitare, erigere, confirmare coram & per epistolas sit solitus, patet ex Actis c. 16. & c.) Sed quod cum primis studio habuerit, ad alienos etiam Christi regnum propagare. In utroq; studio nostrum est Apostoli imitari diligentiam, ut quos videmus rudes in doctrina Christi, diligenter instituantur in fide: qui verò nostro vel aliorum ministerio iam Christo nomen dederunt, eos amplius in Christi agnitione prouehamus.

Cap. I. 13.

22. **QVAPROPTER ETIAM IMPEDITVS SUM**
SAERE: Transit ad alterā perorationis partem, quā quod nondum Romanos inuiserit, se excusat, & breui aduentum suum pollicetur. In exordio de suo erga eos propenso affectu differens simili utebatur purgatiuncula. Si tantopere nos diligis, cur ad nos nondum venisti? *Sapene* merò, inquit, *proposueram venire ad vos, sed impeditus fui huc vsque.* Ita hic: *Impeditus sum sapene venirem ad vos.* Sed quomodo impeditus? Ibi causam tacuit, quam hic indicat particula *διότι*: quòd detentus haecenus fuerit plantandis Ecclesijs Græciæ, ijs maximè locis, vbi nondum fuerat prædicatus Christus. Sic tacitè præoccupat suspicionem Romanorum, ne se haecenus ab eo neglectos existiment: sed moram ascribant eius zelo dilatandi pomeria Ecclesiæ, & gentes Græcas adducendi Christo. Iniurium verò & charitati aduersum fuisset, si Paulum à tam sancto opere abstrahere voluissent, ut relictis Græcis, qui Christum nondum audiuerant, cum detrimento regni Christi ad se properaret, qui Christum iam pridem cognouerant. Debemus igitur & nos pastorum atq; proximorum officia nobis deprecere, quatenus absque iniuria aliorum præstari nobis possunt: *Non conuenit ministrare mensæ, ut negligatur verbum, iuuare minus commodum, ut impediatur maius,* dicebant Apostoli Act. 6. 2. Sic non bene de Ecclesia merentur superiores, qui doctores Ecclesiarum vel scholarum alioqui occupatissimos extraordinarijs laboribus parum necessarijs pro imperio grauant, ut modò hæc, modo illa agant, modò huc,

huc, modò illuc cum familiis transmigrent, magno plerumque cum Ecclesiæ & rei familiaris damno, & muneris iniuncti neglectu.

23. NVNC VERO CVM NON AMPLIVS HABEAM: Post excusationē sp̄e eis facit sui ad eos aduentus, & plurimis rationib. additis cōfirmat. Impeditū se dixerat plārandis novis Ecclesiis. Hoc, inquit, impedimentū iā cessat, quia nullus ampli⁹ restat loc⁹ in his regionibus, quē Euāgelij p̄dicatione nō impleuerim. κλίμασι clima sphericū vocāt sp̄acium terræ habitatæ comprehensum inter duos parallelos versūs eundē polū ab æquatore distātes, à cuius principio ad finē vsq; dies maxima augetur dimidia hora: Qualia veteres septē tantūm vtrinq; numerarunt: Ptolemæus quindecim: Recentiores viginti quatuor, vsque ad 66. gradum latitudinis, sub quo maxima dies solstitialis est 24. horarum. Sed novæ nauigationes vtrumque polum versus longē vltērius supra 80. gradum penetrarunt. Noua enim Zembla nuper 26. Hollādīs reperta circulum Arcticum excedit, diē maximū propē trimestrem habēs. Si propriē locutum volumus Apostolum, duo propē climata, tertium & quartum prædicando impleuit. Sed latē videtur climata vocare regiones.

DESIDERIVM AVTEM HABEO: ὅτι ποθέω ἔχειν. Sic supra ca. I. II. ὅτι ποθέω ἰδεῖν ὑμᾶς: à multis iam annis teneor desiderio videndi vos. Ergo occasione prima data ne dubitate me venturum. Colligitur hinc Romanos maturē post Christi assensum ad fidem fuisse conuersos. Scripsit hoc Paulus anno conuersionis 20. Christi anno 55. At multis ante annis desiderauit inuisere Romanos. Multis igitur annis ante, Christum receperant, idque ex prædicatione Barnabæ, vt supra cap. I. dubio 8. attrigimus. Sic circa persecutionem secundam, qua Herodes Act. 12. in Apostolos sæuit, Iacobo trucidato, & Petro incarcerato, id factum: minimum annis 10. hoc desiderium Paulus secum circumgestauit. Nam illa incidit in annum Claudij 3. conuersionis Apostoli 10. Christi 45. Verisimile est autem Paulum desiderium Romanos visendi concepisse quā primū de eorum fide cognouisset.

24. QVOD SI PROPECTVS EVERO IN HISPANIAM: Ἰσπανίαν pro ἰσπανίαν p̄ aphæresin, vt nos Germani

Spanien / propius spem eis confirmat : Non est mihi amplius hic locus vacuus prædicatione Christi. Cogito igitur in Hispaniam transire , ubi Christus nondum est auditus , ut & eam Euangelio repleam , Christoque adducam. Ea & commoda & opportuna mihi erit ad vos veniendi occasio. Pedestri itinere in Hispaniam venturus non erat. Id enim per longissimas ambages & tractus Dalmatiæ , Ungariæ , Germaniæ & Galiliæ instituendum fuisset. Breuior & facilior erat nauigatio ex Græcia ad Romanos indeque in Hispaniam. *Tunc* , inquit , *spero me isthic prætereuntem visurum vos.* Cur dicit ἐλπίζω *spero* ? Quia de futuris contingentibus nihil temerè præsumit , sed sperat ita futurum , modo ita sit visum Deo , ut supra cap. i. 10. pollicebatur , se venturum Romam , siquidem ita ferret Dei voluntas. Deus non omnia semper Prophetis & Apostolis reuelabat. Ita neque hoc Paulo per Spiritum reuelauerat , an & quando posset videre Romam. Humana igitur intentione , non Spiritus impulsu , iter in Hispaniam intendit , & Romanis aduentum pollicetur. Notum est verò Deum Apostolos in suo curriculo singulari nutu direxisse , ut non semper , quod ipsi vellent , peragere possent. Cum enim Phrygia , Galatia & Mysia peragrata cogitaret pergere in Bythiniam Paulus & Barnabas non fuit eos ire Spiritus , sed in Macedoniam iussit reflectere. Nō igitur sine causa dicit : *Spero , me vos visurum in transitu :* à Dei nutu pendere hoc iter significans : ad cuius proinde considerationem nos reuocat , ne quid de futuris temerè præsumamus , sed à Deo successus speremus. Hæc vna causa est , cur dicat ἐλπίζω. Altera etiam videtur fuisse in causis secundis , quæ eum suspensum aliquatenus tenebant. Nam nauigatio rectâ Corintho per mare Ægeum , Ionium & Africanum ad Gades Romam non deportabat. Obliqua verò erat ex Ionio mari per Siculum & Tyrrhenum Romam versus. Rectum verò an obliquum cursum tenere per occasiones posset incertum ei erat. Spero itaque , inquit , fore , ut nauigatione commoda ad vos deporter , vósque videam in transitu. *διὰ τοῦ ἐλεύθερος* : Hoc verò quod dicit de transitu ne quid de amore suo diminuat , aut cogitare faciat Romanos : ergo *παρέργως* tantum & aliud agens nos inuises , addit :

Ad. 16.

addit: Imo cupio a vobis in Hispaniam deduci: quod nō de Persico comitatu est accipiendū, cuiusmodi hodie Papa & Cardinales Romani secū trahūt: sed indicat se amoris & honoris causa aliquos ex ipsis viros pios sibi adiuncturum comites, cum quibus in itinere de rebus Ecclesiæ sanctis sese colloquiis oblectare, & quibus de fide diligentius omnia exponere posset, quæ Romanæ Ecclesiæ Apostoli nomine postea renunciarent. Probabile est etiam tales eum sibi ex Romanis comites delegisse, qui essent itinerum, locorum, hominum periti, quo expeditius ac tutius iter tantum succederet. Ne verò rursus hīc cogitent, nihil temporis eum daturum Romanis, etiam aliquantisper prius cum illis se commoraturum, atque consuetudine ipsorum se recreaturum pollicetur: *ἀπο μέρης ex parte*, pro aliquantulum, planè, ut prius vers. 15.

25. NUNC AUTEM PROFICISCOR IEROSOLYMA M. Occupatio: cū locum isthic non amplius habeas: cur non rectè transis ad nos? *Prius*, inquit *proficiscor Ierosolymam*. Quid ibi acturus? Ut ministrem sanctis, hoc est, fratribus Iudæis, inopia graviter afflictis, eleemosynas Græcarum Ecclesiarum offeram. Negociū sanctum & necessarium non patitur moram. Ecclesiæ mihi has partes dederunt. Inopes fratres expectant eleemosynas indies. Necesse est igitur me illuc festinare. Sed annon potius debuit in Hispaniam pergere ad prædicandum Euangelium, & Christo Ecclesias novas plantandum, quàm moram facere in eleemosynis, quæ per alios deferri poterant? Si conferamus eleemosynas cum ministerio, certè hoc multis modis illis videtur fuisse anteferendum: quod Apostoli considerantes dixerunt Actor. 6. *Non convenit nos ministrare mensæ, & omittere verbum*. Resp. Duo commoda magis sunt eligibilia & anteferenda quàm vnum solum. Etsi autem tantum eleemosynas prætendat, simul tamen fratres egenos in doctrina confirmare intendit. Etiam concurrit, quod Pseudoapostoli eum traducebant, quasi à reliquis Apostolis diuersum Euangelium haberet. Ergo ad stabilendum quoque consensum Apostolicum eo proficisci festinat, quod fatetur Galat. 2. *Præterea licet prædicationis est magis præstans: tamen eleemosyna aliquando*

non est minus sed magis necessaria egenis: sicut dicitur *Misericordiam volo non sacrificium.* Denique acceperat Apostolus mandatum ab Ecclesiis Græcis, & fidem suam in tam sancto negotio fideliter conficiendo pollicitus fuerat. Necessario igitur id debuit quam primum conficere, neque aliis committere. Fuit autem ea profectio Apostoli vltima, quæ Actuum 20. & 21. describitur.

26. PLACUIT ENIM MACEDONIAE ET ACHAEA. Synecdoche pro Ecclesiis, quæ sunt in Macedonia & Achaia. Exponit qualis sit illa *Μακεδονία* sanctorum: Ecclesiæ, inquit, Græcæ eleemosynas viritum contulerunt pro subleuanda necessitate pauperum fratrum, qui sunt Ierosolymis: Ne vero videatur eis extorsisse, *placuit eis*, inquit *conferre*, hoc est, spontanea liberalitate contulerunt. Monuerat quidem Apostolus ut id facerent: ut videre est 1. Corinth. 9. & 16. & 2. Corinth. 8. 9. Sed nullo imperio extorserat, imò, ut quisque daret libera voluntate hortabatur, ne quid extortum aut inuoluntarium esset; maximè argumento hoc usus, quod hilarè datorem diligat Deus. Ad laudem igitur & commendationem voluntariæ beneficentiæ Græcorum pertinet verbum *ἡ δόξα*: idque non absque causa repetit, ut tali collaudatione Romanos ad imitandum exemplum spontanea beneficentia tacitè inuiter.

Τῶν πλεονέκτων ἀγαθῶν: Ab inopia & à pietate eos dignos esse tali eleemosyna indicat. Mendicos vocat extremè pauperes: sanctos vero Christi sanguine & spiritu sancti ficatos per fidem. Quos non locus sed conuersatio sancta & fidei ac scientiæ perfectio tales fecerat, inquit Origenes. Vnde tanta inopia? partim ex fame diuturna sub Claudio: partim ex persecutione, qua plerique bonis omnib. à Iudæis spoliati ad extremam redacti fuerant mendicitatem, vel quia non multi nobiles, diuites &c. Euangelium amplectebantur. Exempli commemoratio est ad imitationem inuitatio, ut & nos in sanctos pauperes libenter simus benefici.

27. PLACUIT ENIM INQVAM: Iteratò laudat proutitudinem Græcorum tacitè iterum inuitans Romanos ad similem beneficentiam: quippe qui non minus essent in re lauta quàm Græci. Apertè sollicitare iudicauit interea

intempestivum, ut ipsorum quoque beneficentiam eliceret spontaneam. Eodem pertinet quod quasi per correctionem subiicit: **ET DEBITORES ILLORVM SVNT:** non minuens Græcorum benevolentiam, quod obligatione quadam liberales fuerint: sed Romanos magis invitans, tanquam debitores & ipsos Hebræorum fratrum: non obligatione quidem civili, sed æquitate naturali. Postulat hæc, ut pro bonis acceptis vicem rependamus benefactoribus: qui verò multa & magna acceperunt, eos ad paria danda obligat, vel certa ad pauca & modica rependenda plus quàm debitores facit. Ita vero Macedones & Achæi ad fratres Hebræos se habebant. Acceperant ab his τὰ πνευματικά αὐτῶν: *spiritualia eorum bona*, fidem Evangelij & Christum cum suis thesauris, quæ vocat bona Iudæorum fratrum: quia Iudæis Christus erat promissus: à Iudæis vero salus ad gentes transfluxit. Egebant vicissim illi eleemosyna de carnalibus gentium bonis. Quid vero bona carnalia, hoc est, fluxa & caduca ad spirituales Christi thesauros? Certe ad rependenda illa plus quàm debitores erant. Eodem argumento utitur Apostolus I. Corin. 9. 11. & Galat. 6. 6. Quoniam igitur Romani quoque spiritualib. Iudæorum fratrum bonis participant, pariter & se debitores illorum esse, & de debito moneri facile intelligebant: Ex his porrò omnibus colligit Origenes, non priorē modo sed & posteriorem ad Corinthios epistolam ante hanc ad Ro. scriptam fuisse.

28. **HOC VBI PERFECERO, ET EIS.** Claudis pollicitationem suā de profectioe Hispanica, denuo spēs eis faciens sui aduentus. *Vbi perfecero*, hoc est, Hierosolymam profectus collectā fratrib. obtulero. Vocat eā καρπὸν *fructum* nempe tum fidei, tum charitatis. Beneficentia igitur & alia bona opera *fructus fidei* rectē appellantur, quib. fides vera probatur, & à ficta discernitur. Dicuntur & *fructus spiritus* Gal. 5. quia spiritus & operū & fidei ipsius est prim⁹ effector supra c. 6. 21. Opera carnis & mortē vocabat fructum pudendum, bona opera fructum sanctimonie &c. εὐαγγελισμὸς αὐτοῖς. **OBSIGNAVERO EIS,** hoc est, tuto ad manus obtulero ne quid inde eis depereat. *Metaphora* à thesauro obsignato & clauso in tuto loco: vel à literis, quæ obsignatæ nulli patent legendæ nisi ad quem spectant, vel à diplomatibus, quæ sigillis munita ha-

bentur rata: sic ego eleemosynas fratribus ratas & gratas faciam mea commendatione absque præsentia. Tacite innuit, thesaurum hunc aliis committere sibi non licere. ABIBO IN HISPANIAM. An eò venerit ex historia sacra & curriculo Pauli non certò habetur Romã quidẽ paulò post venit, sed diuersa occasione. Quàm primũ. n. Ierosolymas venisset, in templo à seditiosis Iudeis comprehensus, & in vincula à præsede coniectus, Cæsare appellare necesse habuit: sic Romã venit captivus. Sunt qui volunt, ex primis vinculis à Nerone dimissum post biennium in Hispaniam perrexisse, post septennium vero denuò Romam in vincula retractum martyriòque coronatum esse. Sed certa historia hic non habetur. Exemplo sit Apostolus fragilitatis rerum humanarum. Optima consilia non semper optimè & ex voto cadunt. Neque enim est hominis dirigere gressus suos: sed Deus disponit eventus nostros prout vult. Etsi autem sæpe etiam sancti frustrantur successu consiliorum suorum, ut secus cadant quàm cogitauerant: semper tamen in fines salutares à Deo diriguntur.

29. SCIO VERO ME CVM VENIAM. Desiderium sui eis iniicit ab utili: quia non sit eis grauis futurus, aut venturus vacuus: sed cum plena benedictione Euangelij Christi: *δολογίαν* vocat *doctrinam* Euangelij, qua æterna benedictio Dei nobis annuntiatur. Non intelligit *collectam*, ut prima fronte visum est Chrysostomo. VENIAM CVM PLENA: q. d. afferam mecum plenam benedictionem spiritualem Christi, tanquam eiusdem legatus supra c. 1. vocabat *donum spirituale*: metaphora à parentibus peregrè abeuntibus, qui liberis donaria pollicentur in reditu, ut desiderium sui eis iniiciant, & ad precandum pro reditu prospero eos incitent. *οἷσα δὲ*: NOVI AUTEM: Vnde sciebat? Origeni videtur prophetico spiritu polliceri Romanis suum aduentum: Apostoli institutum erat & Hispaniam & Romam videndi. Professionem Hispanicam humano consilio videtur secum iniisse: Romanam verò ex reuelatione. Id habemus ex Luca Act. cap. 19. 20. Vbi Paulus dicitur per spiritum peragrata Macedonia constituisse Ierosolymã proficisci: *Postquam verò fuero illic, oportet me etiam Romam videre. Nunc igitur: Scio, inquit, me venturũ, quasi dicat quicquid fiat de*

fiat de profectione Hispanica, siue procedat ea, siue non, scio me ad vos venturum.

30. **PRECOR AUTEM VOS FRATRES.** Tercio perorationis loco se precibus eorum commēdat grauissima obtestatione: *παρακαλῶ* *precor* vel *hortor* *vos fratres*: supra cap. 12. 1. *Precor per miserationes Dei*: hic per *Dominum nostrum Iesum Christum & per dilectionem spiritus*: qua formula etiam cap. 9. 1. vtebatur: *Veritatem dico per Christum & per S. S. faciens & Christum & S. S.* *καρδὶ γνωσκω*, qui solus est Deus. *Precari per aliquid*: est obtestari vt nisi impetres, lædatur vel amittatur res charissima ei à quo petis. *Per Christum & S. S.* hoc est, quàm charus est vobis Christus & S. S. lædetis hos, nisi pro me orabitis. Sic oramus *per Deum*. **PER DILECTIONEM SPIRITVS**, quàm nempe Spiritus diligit vos, vel vos inuicem facit diligere. *Quemadmodum enim mundum dilexit Christus & Pater, ita & spiritus*: inquit Chrysostomus. Martyri videtur hypallage Hebraica Paulo familiaris: *Per dilectionem Spiritus*, pro, *per Spiritum dilectionis* nempe effectorem in sanctis: vt supra c. 9. 31. *legem iustitia* dixit, pro *iustitiam legis*: vel: *per dilectionem spiritus*, hoc est, per eam dilectionem vestri erga me & vos inuicem, quam Spiritus Sanctus in vobis accendit, seu per eam coniunctionem spiritus, quæ est sanctorum *κοινωνία* & mutua *συμπάθεια* vt Beza expressit.

Συναγωνίσαι δέ μοι **VT MECVM CERTETIS**: *Vetus* *adiuuētis me*: non satis expresse, Græcum namque verbum grauius quid notat. Indicat sibi durum certamen propositum cum hostibus. Vt igitur milites in acie mutuo implorant sociorum opem, ad vnà certandum in hostem: Ita Apostolus rogo, inquit, *vt mecum certetis*. Genus certaminis exprimit, cum addit *ἐν τῇ προσευχῇ ἡμῶν*: *In precibus pro me*. Preces vocat certamen, quia precibus validius pugnamus contra hostes, quàm ensibus & sclopetis. Sed rectè Origenes de certamine interno obseruat quo inter precandum est opus. *Obsistunt*, inquit, *dæmones, & contraria potestates in oratione primo per illud, ne talis inueniatur, qui in orationis agone desudat, vt leuē puras manus sine ira. Quod & si quis obtinere potuerit, vt sine ira sit, vix est vt effugiat esse sine disceptatione, hoc est, sine superfluis & vanis cogitationibus. Vix enim inue-*

nies, ut oranti cuiquam non aliquid inanis & aliena cogitationis occurrat, & intentionem, quâ in Deum mens dirigitur, declinet ac frangat, neque eam per quam non competit rapiat. Et ideo agôn magnus est orationis ut obsistentibus inimicis, & orantis sensum in diuersa rapientibus, fixa ad Deum mens stabili intentione contendat. Vult ergo Romanos pugnare pro se non armis, sed precibus: non apud Neronem Imperatorem, sed apud Deum, cui soli debetur inuocationis cultus, quique solus preces piorum audit, suscipit & præstat.

CONCERTETIS MIHI: Paulus ipse orabat pro se: vult etiam fratres orare secum: vbi duo ab Origene recte notantur. Sciebat Paulus se venturum Romam; nec tamen securus est, sed precibus ad Deum certat pro hoc successu, idemque ut Romani faciant contendit: quia scit vtrumque & se venturum Romam, & se interuentu precum suarum & Ecclesiæ venturum esse: Absque precibus verò non euenturum, quod prædicebat.

Act. 27.
31.

Docemur itaque, certitudinem Prouidentiae Dei & salutis nostræ nō modò nō tollere preces & media alia, sed ea cum primis nobis reddere necessaria. Faceffat igitur calumnia, ἀλλογορίαν fidei afferre securitatem carnalem, contemptum mediorum &c. Certus erat Paulus se & suos ex naufragio incolumes euasuros: & tamen dicebat: *Nisi isti manserint in navi, seruari non potestis.* Et si igitur certò scimus, Deum nobis daturū omnia vitæ necessaria: tamen non ideo est cessandū à precibus aut labore: sed contrà tantò impensius orandum & laborandum: Quia Deus bona sua largiri vult per media ordinata: *Dabit spiritum suum petentibus: Petite & accipietis: Pulsate & aperietur vobis.* Dat Deus omne bonum, sed nō per cornua taurū. Virtutem posuere Dij non ante laborem. Obseruat etiam Origenes, vim precum non constare precantiū dignitate & meritis. Paulus enim Apostolus meritis lōge præstabat Romanis. Tamen eorum precib. vult iuuari apud Deum, qui lōgè erant ipso inferiores. Simul & efficaciam precum publicarum Ecclesiæ nobis commendat: iuxta promissionē: *Vbi duo aut tres fuerint congregati in nomine meo: de quacunq; re conuenerint dabitur eis.* Commendat denique Christianam συμπάθειαν, ut fratrum afflictionibus afficiamur tanquam nostris, & si non

Non aliter detur, precibus subleuare studeamus.

Paulus inuocat Romanos, vt orent pro se: Quanta rectius nos inuocamus sanctos, vt orent Deum pro nobis, *inquiunt Papistæ*. Sed *antecedens* est falsum: non inuocat religioso cultu: sed sollicitat charitatis affectu: non mortuos, sed superstites: non contra, sed iuxta Dei mandatum. Papistæ verò impingunt in illud: *Num populus à Deo suo requireret, pro viuis à mortuis?* Ies. 8. 19.

31. VT LIBERER AB INFIDELIBVS. Materiam precum eis suppeditat: duo petens, quæ secum impetrent à Deo. *Vnum* vt liberetur à furiosis Iudæis, à quibus vidit imminens in Iudæa sibi periculum. Omnes quidem illi Christianos atque Apostolos impensè oderunt: sed maxime Paulum, quem primarium legis & Prophetarum aduersarium iudicabant: quandoquidem is pro suo zelo præcipuè ritus & circumcisionem oppugnabat, & Christum esse Messiam disputationibus acerrimis ubique locorum in Synagogis demonstrabat. Et si verò consideratione tam immanis odij rebellium Iudæorum aduersus sese non parum angitur Paulus: non tamen metu periculi deserit officium. Ego inquit, *vinctus spiritu proficiscor in Ierusalem ignorans quæ in ea mihi occurrerent, nisi quod Spiritus Sanctus per singulas vrbes testificatur, dicens vincula & afflictiones me manere. Sed nullius rei habeo rationem, neque vita mea mihi chara est, vt peragā cursum meum cum gaudio &c.* Et postea: *Nam ego non solum vinciri, sed & mori paratus sum in Ierusalem pro nomine Domini Iesu.* Meditata habet sua pericula: nec ideo frangitur animo. Tela enim præuisa minus nocent. Quin singularis constantiæ & fortitudinis præbuit nobis exemplum. Humanum est terreri periculis: sed terrori humano docet nos opponere eas nostras & Ecclesiæ pro nobis ad Deum, qui hostium rabiem solo nutu compescere potest.

Act. 20.
22.

Act. 21.
13.

VT LIBERER: Non est quidem tunc liberatus ex voto, vt rediret ex Iudæa liber: est tamen seruatus ne trucidaretur, quantūvis in necem eius conspirassent, de quo tollēdo omnem lapidē mouissent. An nō igitur Deus preces Pauli & Ecclesiæ exaudiuit? Sanè exaudiuit, sed

iuxta consilium suum, quo voluit Paulum hac occasione adire martyrium. Ita quidem vota piorum non semper impetrant, quod petunt in specie: semper verò impetrant in genere beneficia necessaria & salutaria iuxta voluntatem Dei. Promisit Deus petentibus liberationem ex periculis: *Inuoca me in die tribulationis, & ego eripiam te; &c.* Sed promissiones hæ exceptionem habent tacitam castigationis & crucis. Sic Filius Dei nos docuit precari in afflictionibus cum conditione; si Deus velit: *Si fieri potest, transeat à me calix, ne bibam eum: Non tamen mea voluntas fiat, sed tua.*

VTQUE MINISTERIUM HOC MEVM ERGA IERUSALEM: Alterum quod orat & orare pro se vult Romanos, est, vt eleemosynas Iudæi fratres à se grato animo suscipiant. Quorsum, inquis, opus hac curâ? Quis dubitet mendico eleemosynam gratam esse quam precibus & clamoribus multis sæpe efflagitat? Ita quidem est. Sed si inuitus des, vel exprobres, grata non erit eleemosyna nec Deo, nec mendico. *Hilarem namque datorem diligit Deus.* At iam ante voluntariam beneficentiam Græcorum commendauerat: *ἡ δὲ χάρις αὐτοῦ*: Ita non poterat hinc metuere ne grata non esset. Aliud igitur est, quod subueretur. Erant Christiani Iudæi zelotæ legis, ideo erga Paulum non bene affecti, quem hostem legis esse æmulorum calumniis erant persuasi: cuius rei documentum exstat Act. 21. 21. *Audiuerunt, inquit Apostoli, de te ex aliorum sermone; te defectionem à Mose docere omnes, qui inter gentes sunt Iudæos, & dicere, eos non debere circumcidere filios, neque secundum ritus ambulare.* Hæc est ergo, quod videt sibi precibus insuper impetrandum à Deo, vt non modò ipse incolumis seruetur à Iudæis rebellibus: sed etiam vt officia sua grata sint fratribus Iudæis. Erat hæc magna fratrum infirmitas, imò ingratitude futura, siquidem voto Apostoli non satisfacissent, atque officium eius gratum habuissent. Vocat tamen eos *sanctos*: Vnde sanctitas nostra in infirmitate consistere cognoscitur. Simul docet, qualis ferè gratia fidos doctores pro laboribus maneat. Ipsos fratres plerunque, quibus se totos impendunt, magis iniquos experiuntur officiorum suorum estimatores, quàm extraneos hostes: quod cum & nobis contingere videmus.

Videamus: exemplo Pauli non frangamur animis: sed Deum, vt infirmitates tales condonet & corrigat, pro fratribus oremus.

23 VT CVM GAUDIO VENIAM AD VOS: Nunc fructum vtriusque boni & precum ad ipsos extendit: etiam vobis erit vtile, me liberari à perfidis Iudæis: & elemosynas à fratribus bene suscipi. Nam illud quidem faciet, vt veniam ad vos: istud verò, vt veniam cum gaudio. Si enim non liberabor, vtrique vobis meo conspectu carendum erit: Si ingrati me operam fecisse sensero, non absque mœrore ad vos veniam: PER VOLUNTATEM DEI: Quàm religiosè Apostolus de futuris promittit? Totus pendet à Dei nutu: vt si quid secus fortè eueniat, omni apud eos vacet inconstantia culpa: ipsi verò Deo aliter visum fuisse cogitent. Nos discamus similiter ad Dei voluntatem omnia nostra referre, ac toti è cœlo pendere. Hæc reuerentia Deo grata est: & felices successus consiliorum à Deo impetrat.

VNAQVE VOBISCVM REFOCILLER: Alter fructus precum: refocillabor ego vestro iampridem desideratissimo conspectu: vósque vicissim mea præsentia & ministerio. *Chrysostomus* Apostoli modestiam hîc obseruare iubet. Non dicit, veniam vt vos doceam, instruam: sed vt vnà vobiscum refociller, h. e., vt nos mutuis salutationibus, colloquiis, consolationibus, hortationibus vnà recreemus. Non, inquit *Origenes*, *quærit requiem corporalem, sed illam, quæ consolationem habet ex Deo.*

33. DEVS AVTEM PACIS SIT CVM OMNIBVS VOBIS AMEN: Voto claudit Perorationem. Optat eis à Deo pacem, qua voce Hebræi prosperitatem omnimodam intelligunt. Supra vocabat Deum patientiæ, Deum consolationis, Deum spei: nunc Deum pacis. Sic & capite seq. vers. 20. quod quid sit, exponit Cor. 14. 33. *Non est Deus dissensionis, sed pacis.* Sic 2. Cor. 13. 13. *Deus pacis & dilectionis.* Phil. 4. 9. *Deus pacis erit vobiscum.* 1. Thess. 5. 23. *Deus pacis sanctificet vos.* 2. Thess. 3. 16. de Christo: *Dominus pacis semper det vobis pacem omni modo.* Hebr. 13. 20. *Deus pacis perficiat vos in omni opere bono.* Precatur igitur eis pacem à Deo generatim, vt benedictione omnimoda eos perfundat: & in specie, vt positis dissensionibus pacificè & concordēs viuant. Vel Deum pacis vocat passivè,

ut pacificum & propitium habeant, & actiue, aut pacificos & concordantes eos reddat. OMNIBVS VOBIS: ut in epigraphe, ita in Epilogo omnes, summos & infimos fratres eodem voto concludit, ne quis minus ab eo se amari cogitet. Voto igitur hoc nobis quoque pacem, concordiam, & dilectionem mutuam commendat.

DVBIORVM EXPLICATIO

IN CAP. XV. AD ROMANOS.

DVBIVM I.

Quomodo Paulus hic se accenseat firmis, alibi infirmum dicat?

1. Cor. 9.
22.

DVBIVM I. mouet Origenes ex vers. 1. *Debemus nos, qui firmiores sumus, &c.* quomodo hic semetipsum firmum pronunciet Apostolus: cum alibi dicat, se factum infirmis infirmum, ut infirmos lucrifaciat: & non peccet arrogantia, immemor mandati illius loci, quo dicitur: *Laudet te proximus tuus, & non os tuum, extraneus, & non labia tua.* Prou. 27. 2.

R E S P O N S I O.

In priore nullam esse repugnantiam ostendit Origenes: Ibi enim non dicit Apostolus se infirmum esse, sed infirmum fieri: & non utique si firmus fuisset, fieri potuisset infirmus. Infirmum autem fieri infirmis, est ad infirmitatem eorum cōdescendere, ut & ipsi firmi fiant: quod hoc loco firmioribus faciendum præcipit, & ibi se fecisse testatur. Ad posterius respondet, non pro laude propria, sed pro rerum consequentia Apostolum firmum semetipsum pronūciare. Si enim ipse humilitatis specie se inter firmos vitasset enumerare, quis in his, qui aliorum infirmitates portare deberent, auderet subire istud officij, ut quasi firmus ipse fragilitates infirmorum ferre niteretur? Nulla, inquam, ambitione, sed ut se exemplū huius doctrinæ fratribus proponat, quod sequantur, se firmioribus accenseret. Nihil igitur in mandatum de se non laudando deliquit.

DVBIVM

DVBIVM II.

Quomodo conueniant dicta Apostoli: Vnusquisque placeat proximo: & si hominibus placerem, Christi seruus non essem?

DVBIVM II. ex vers. 2. mouet idem Origenes: Dicat, inquit, aliquis, contraria sibi Paulum dicere in eo, quod iubet nos proximis placere, cum in alijs dixerit: *Ego si hominibus placerem, Christi seruus non essem.* Item: Ita loquimur, non ut hominibus placentes, sed Deo qui approbat corda nostra. Et vtrique huic sententiæ videtur esse contrarium, ut vnusquisque proximo suo placeat, quod 1. Cor. 10. in alijs dicit: *Sicut & ego per omnia hominibus placeo, non quærens, quod mihi utile est, sed quod multis, ut salui fiant.* Gal. 1. 10. 1. Theff. 2. 4.

RESPONSIO.

Ista Origenes conciliat triplici distinctione: *una* hominum, quibus placendum vel non: *altera* rerum, in quibus placendum vel non: *tertia* finis, ob quem placendum vel non. Quod ad homines, negat Paulus se, ut Christi seruus sit, placere velle aut posse hominibus, hoc est, incredulis & infidelibus Iudæis. Si enim voluisset Paulus placere Iudæis Damascum cum epistolis missus, traxisset vtrique viros & mulieres vinctos Ierosolymam, & visioni delatæ sibi in via, cœlestique vitæ minime credidisset. Hic verò iubet vnumquemque placere proximo infirmo. Quod ad res, si quis nō aliquid agere exigit cōtra iustitiā, contra sanctitatem, contra regulam Christianam, & nisi hoc agamus, odia & inimicitias minitetur, tunc oportet nos meminisse huius sermonis qui dicit: quia si hominibus placere vellem, Christi seruus non essem. Ibi igitur, inquit, non est placendum hominibus, ubi contra Deum, contra honestatem, contra religionem est, in quo placeremus. Quod ad finem denique, placendum esse infirmis in bonum ad ædificationem Apostolus expressè hīc monuit, nō verò in offendiculum ad destructionem: nec omninō ut laudem vel gloriam ab hominibus quæramus, sed ut vita nostra irreprehensibilis sit apud omnes, & proficiant ex ea omnes, qui vel vident talem vel audiunt. Cum ergo, inquit, bene agimus & bene docemus, placeamus proximo, & ædificamus eum.

DVBIVM III.

An Petrum se Iudæorum infirmitati accommodantem rectè reprehenderit Paulus ad Galat. 2?

DVBIVM III. nascitur ex comparatione huius præcepti cum facto Pauli Galat. 2. vbi Petrum reprehendisse dicitur, quod Iudaizaret cum Iudæis infirmis iuxta hoc præceptum Apostoli. Petrus enim cum esset Antiochiæ, liberè quibusuis cibis vescabatur cum gentilibus pro libertate Christiana. Cùm verò à Iacobo superuenissent aliqui Iudæi, ne hos scandalizaret, subduxit se à gentibus, rursus Iudaicè viuens cum Iudæis, quo nomine Paulus se in faciem ei restitisse scribit. Quæritur an rectè?

Hieronymo videtur vel non seria, sed simulata, vel iniusta fuisse illa reprehensio.

I. Quia Paulus dicit, se restitisse Petro *καὶ ὀπίσω*, hoc est, *in speciem*, *καὶ ὀπίσω* enim Græcis est persona, larua, vel species apparens. Ex composito igitur sic inter Petrum & Paulum conuenerat, vt Paulus reprehenderet factum Petri abstrahentis se à mensa gentilium, Petrus reprehensionem æquo animo ferret eique cederet, vt hac occasione & Iudæi & gentiles à falsa opinione, quasi cibi aliqui immundi essent, abducerentur.

II. Quia Petrus neque prius in conuictu cum gentibus, neque postea in separatione ab illis reprehensionem merebatur. Nam ante Iudæorum aduentum liberè edebat cum gentibus ex libertate Christiana, & absque scandalo. Post Iudæorum aduentum rectè vitabat cibos vitatos, vt caueret scandalum infirmorum Iudæorum iuxta regulam Pauli: *Si esca offendat fratrem meum, in æternum non vescar carnibus: Et: Bonum est non vesci carnibus, aut facere aliquid, in quo infirmus offendatur.* Aut igitur non seriò aut immeritò Paulus reprehendit Petrum.

III. Petrus non poterat errare in doctrina, tum quia Apostolus & princeps Apostolorum, tum quia cœlesti oraculo ipse præ alijs de sublato ciborum discrimine fuerat edoctus Act. 10. Vnde omnium optimè doctrinam de libertate Christiana intellexit. Non igitur potuit peccare circa hanc doctrinam: Non peccantem itaque Paulus vel *in speciem tantum vel iniuria reprehendit.*

IV. Si

IV. Si seria fuisset reprehensio, Paulus publici scandalī author extitisset, tum infirmis Iudæis, ad quorum infirmitatem non condescendisset, contra suum præceptum: tum firmioribus gentilibus, quibus doctrinam Petri omniumque Apostolorum reddidisset suspectam. At tanti scandalī authorem Paulum existere voluisse, nefas est credere. Non igitur fuit seria aut vera reprehensio.

V. Corruptiones fratrum errantium non publicè statim sunt faciendæ, sed prius clàm tentandæ ex regula Christi Matth. 18. adeò ut ne minimos quidem delinquentes statim oporteat publicè taxari, ne dum tantum Apostolum. Aut igitur videtur Apostolus in Christi regulam deliquisse, aut si hoc de tanto Apostolo dicere non convenit, in speciem tantum Petro eum restitisse est consentaneum.

VI. Quod Paulus faciendum præcipit, ipseque sæpius fecit absque culpa, id in Petro reprehendere iure nō potuit. At præcipit ipse infirmos suscipere, cibis in gratiam eorum abstinere, in æternum carnes non edere, vinum non bibere cum eorum offendiculo: & propter infirmos ipse Timotheum circumcidit Actor. 16. 3. caput ex voto Cenchreis totondit Actor. 18. 18. & rursus radendo caput votum solvit, ita incedens quasi legem servaret Actor. 21. 24. Iure igitur Petrum idem facientem reprehendere non potuit.

VII. Denique plurimi Patres idem statuunt, Origenes, Didymus, Eusebius, Emysenus & alij quos Augustino obijcit Hieronymus huius sententiæ acerrimus defensor Tom. 2. Epistola, cuius initium. *Tres simul Epistolas, &c.* inter Epistolas Augustini *undecima*: quibus accessit *Chrysostomus*: qui multam, inquit, hic comperimus tum Petri tum Pauli prudentiam in hoc adhibitam, ut clam tectèque prodesse audientibus.

His igitur rationibus videtur aut non seria, aut non iusta fuisse Petri à Paulo facta reprehensio. At iniustam fuisse ut dicamus, vetat & tantorū Apostolorum auctoritas, & Pauli in Petrum reliquosque Apostolos singularis charitas, siquidem cum eis societatis dextras iunxerat Gal. 2. 9. Potius igitur dicendum, in speciē inter summos duos Apostolos disceptationem institutam fuisse, idque iudicium optimè congruere videtur cum charitate, ac

refutat blasphemias Porphyrij, quod vel Petrus errauerit in doctrina, vel Paulus procaciter in Apostolorum Principem insurrexerit.

Sententia Augustini de opposita Petri & Pauli.

Sed contra est, quod huic sententiae eiusque acerrimo defensori Hieronymo *Augustinus* se grauissime opposuit, plurimis Epistolis praecipue 8.9.12.15.19. solideq; ex scriptura demonstrauit, factum Petri à Paulo & serio & iure reprehensum fuisse: quippe quo non leuiter peccauit & in infirmos Iudaeos, errorem eorum fouendo: & in Barnabam collegam, in simulationem eum secum trahendo: & in gentiles conuersos, Iudaizare eos cogendo, & denique in libertatem Christianam, nimia simulatione eandem minuendo.

Ratio I. Paulus restitit Petro *in faciem*, eo quod esset *reprehensibilis* Gal. 2.11. Sic etiam Vetus interpres reddidit participium κατεγνωσμένος, hoc est, *condemnandus*, pro κατεγνωστος *reprehensibilis*, ut verus etiam reddidit. At resistere alicui in faciem non est cum aliquo colludere, aut ei non serio resistere. Et qui est reprehensibilis iure reprehenditur. Serio igitur & iure Petrum Paulus reprehendit.

Nec valent hic elusiones *Hieronymi* Paulus restitit Petro eo quod esset κατεγνωσμένος, hoc est, *quia fuerat reprehensus*, nempe ab alijs consilij Apostolici ignaris, quomodo etiam Chrysostomus intellexit. Neq; enim aliorum errantium exemplum fuisset idonea causa, cur Paulus Petro resisteret, sed potius, cur pro Petro se reprehensoribus eius opponeret.

κατεγνωσ-
τος quid
sit in scri-
pturis.

Multò minus valet glossa κατεγνωστων, *in speciem & simulatione*. Neque enim κατεγνωστων vsquam in scripturis factis significat *laruam* aut *speciem fucatam*, aut κατεγνωστων secundum speciem vel apparentiam non veram: sed ubiq; significat in conspectu, in oculis, coram. Luc. 2.31. *Oculi mei viderunt salutem tuam, quam paraisti κατεγνωστων in conspectu omnium populorum.* Act. 3.13. *Abnegastis Iesum κατεγνωστων Πιλάτου coram Pilato.* Act. 25.16. *Festus negat more esse Romanis quenquam damnare prius quam accusatores habeat κατεγνωστων in conspectu.* 2. Cor. 10.1. negat Paulus, se humilem esse apud Corinthios κατεγνωστων coram in eorum conspectu: absentem verò confidentem in ipsos. Et ibidē ver-

ficulq

Uculo septimo. An *quæ & ὡς ὁπῶς ob oculos sunt aspiciitis?* Eodē sensu dicitur *ὡς ὡς ὁπῶς coram, in conspectu* Mat. 16.3. Marc. 12. 14. Luc. 1. 76. & 9. 52. & 10. 1. Actorum 13. 24. Cui contrarium est *ἀπὸ ὡς ὁπῶς à conspectu*: Act. 3. 19. 2. Thess. 1. 9. Apoc. 6. 16. & 12. 14. & 20. 11.

Ratio I I. Petrus in gratiam Iudæorum se separavit à gentibus, nolens cum eis edere: sed cogens eos Iudaizare, siquidem eius communionem vellent. versu 12. *Separavit se ab eis*: & ver. 14. *Cur cogis gentes Iudaizare?* At hæc separatio à gentibus sine professione causarum fuit per se scandalosa distractio Ecclesiæ: coactio verò gentilium ad Iudaizandum erat per se iniusta, & libertati Christianæ contraria. Non igitur simulatam, sed seriam merebatur reprehensionem Petri factum. Etsi enim non peccavit in eo, quod metuit offendere Iudæos, tamē grauius deliquit in eo, quod scandalum Iudæorum euitare voluit grauiore scandalo gentium, & distractione Ecclesiæ.

Ratio III. Petrus simulavit, & alios simulatione seduxit versiculo decimo tertio: *Ac simulabant cum eo reliqui.* Simulavit, inquā, quasi Iudaismi observatio circa cibos esset necessaria ad salutē, conuietus vero cum gentibus esset illicitus: Atqui ipso Cicerone teste *tum omnium rerū simulatio est vitiosa (tollit enim iudicium veri) tum amicitia repugnat maximè*: Quantò magis fidei & charitati Christianæ? Erat præterea tam Iudæis quàm gentib perniciofa: Iudæi siquidem in errore confirmabantur, gentes ab Evangelio absterrebantur. Graue igitur erat peccatum, à Paulo seriò & iure reprehensum.

Ratio IV. Qui non incedit recto pede veritatis, seriam & iustam reprehensionem meretur. Petrus & Barnabas non recto pede incedebant, prout veritati Evangelij congruebat? v. 14. *Cū vidissēm eos non recto pede incedere*, hoc est, claudicare: non utiq; falsam doctrinam tradēdo (hoc enim à Petro Apostolo alienum erat) sed verā doctrinam de libertate Christiana morib. & facto nō cōprobando: Quandoquidē rectē quidē docebat Petrus in Christo cibos omnes esse liberos ac licitos: sed dupliciter cōtra faciebat: cum & Iudæorū errori de ciborū discrimine nimium indulgeret, & gentiles ad illud seruāplum suo exemplo adigeret, hoc est, Iudaizare faceret.

Seriam igitur & iustam reprehensionem Pauli Petrus incurrit.

Nec dici potest, Petrū claudicasse non verè, sed tantū gentiliū opinione. Claudicauit enim ipsius Pauli iudicio. *Cum ego, inquit vidissem, eos nō recto pede incedere.* Aut igitur Petrus reuera claudicauit, aut Paulus eū claudicasse scribens mentitur. At Paulū mentiri dici non potest. Protestatur enim ipse cap. i. 20. se non mentiri: *In iis quæ scribo vobis, ecce coram Deo non mentior.* Ac nullum mendacium ne officiosum quidem scriptoribus sacris attribui potest, quin vniuersæ scripturæ sacre conuellantur authoritas. Satius igitur est credere, Paulum omnia rectè scripsisse, quàm Petrum non rectè aliquid gessisse, inquit *Augustinus* contra Hieronymum concludens epist. 19.

Ad argumenta Hieronymi.

Ad I. quòd fuerit reprehensio *κατὰ πρόσωπον*, hoc est, in speciem simulata.

Respond. negatur hæc glossa: quia *κατὰ πρόσωπον* significat in faciem, seu in os: vt probatum est ratione i.

Ad II quòd Petrus nihil peccauerit.

Respond. negatur antecedens. Peccauit enim & in Iudæos nimis infirmitati eorum indulgendo: & in gentiles, se ab eis separando, eosdémque ad Iudaismum cogendo. Neque vero in conuictu cum Iudæis regulam Pauli obseruauit, sed manifeste in eam deliquit: quia Iudaizauit cum gentiliū offendiculo, & volens cauere Iudæorum scandalum, gentilibus grauius scandalum obiecit.

Ad III. quòd Petrus non potuerit errare in doctrina.

Respond. Etsi assumptio est verissima: Petrum non potuisse errare in doctrina, tum reliqua diuinitus ei inspirata, tum ea præcipuè, quæ est de libertate Christiana propter singulare oraculum Act. 10. Consequentia tamen argumenti non consistit, quod ideo etiam in *oiketa* doctrinæ, meribus, & factis hallucinari non potuerit. Diuersa siquidem fuit ratio doctrinæ Apostolorum, & actionum in vita. In doctrina fuerunt plenè illuminati: In vita semiplenè regenerati: quod exempla lapsuum & querelæ eorum testantur. Petrus simulauit,

claudi

claudicauit: Paulus cum Barnaba rixatus est, queritur de impotentia carnis suæ &c. Idem Prophetis olim contigit: visionibus & reuelationibus nunquam aberrabant: actionibus quandoque vacillabant, vt exemplis Dauidis, Ionæ, Ieremiæ constat.

Neque infirmitates & lapsus morales sanctorum doctrinæ ipsis diuinitus inspiratæ quicquam derogant, vt quidem Porphyrius apostata olim calumniabatur. Nihil enim derogatur thesauro precioso ex eo, quod vase fictili aut infirmo continetur. Nos, inquit Apostolus *habemus thesaurum Euangelij in testaceis vasculis, vt eius virtutis præstantia sit Dei & non ex nobis* 2. Cor. 4. 7.

Ad IV. quòd seriò reprehendens Petrum Paulus scandalum publici extitisset author.

Respond. Negatur consequentia. Nam seriò reprehendens Doctorem Ecclesiæ tunc demum est scandalum publici author, si id faciat absque officio, & absque necessaria causa, nec studio auertendi scandalum grauius ab alio concitatū. At Paulus reprehendit Petri simulationē, non præter officium: quia erat Apostolus nec absq; necessitate: quia periculū erat, ne Barnabas ac Iudæi simulatione confirmarētur in errore, & gentiles ab Euāgelio absteriti recederent potius quàm ad Iudaismum se cogi paterentur: denique hoc solum spectabat, vt scandalū à Petro gentilibus obiectum tolleretur.

Neque peccauit Apostolus in suum præceptum ad infirmitatem Iudæorum non condescendendo: quia non debuit sic condescendere, vt ipsos in errore confirmaret, gentiles cōtrā offenderet: quod vtrumque Petrus faciebat. Doctrinā quoq; Petri non reddidit suspectam: quia non de doctrina, sed de ~~regis~~ doctrinæ erat reprehensio. Si quid igitur scandalum apud Iudæos vel gentes inde extitit, id non datum, sed acceptum fuit & accidentarium.

Ad V. quòd in præceptum Christi peccauerit.

Respond. Negatur: Nā Christus priuatim peccātes priuatim corripi: publicè verò delinquentes publicè coargui præcipit: *Dic Ecclesiæ*: Et sic Apostolus 1. Tim. 5. 20. *Eos qui peccant coram omnib. argue.* At Petri peccatum & scandalum datum erat publicum. Publicè igitur argui merebatur.

Ad VI. quòd Paulus idem præceperit & fecerit,

Respond. Negatur minor. Nunquam enim Paulus coegit gentes Iudaizare, ut Petrus: cum Iudæis Iudaizauit quidem, infirmis factus ut infirmus: sed citra confirmationem eorum in errore, & citra scandalum gentilium: addita subinde professione suæ sententiæ de libertate, & causarū, cur hoc vel illud eo modo ageret. At Petrus Iudaizauit cum Iudæis, separauit se à gentibus absque professione causarum, car id faceret; quod patet, quia tacitus à gentibus se separauit, quasi non liceret sibi cum eis edere: quin eas Iudaizare coegit, quasi necessarium esset, ciborum delectum seruare cum Iudæis.

Ad VII. Ab authoritatibus Patrum.

Resp. I. Authoritates patrum cum humanæ sint, cedunt authoritati diuinæ: etiam patrum testimonio. *Quicquid .n. non descendit de mōte scriptura, eadē authoritate contēnitur qua approbatur:* ait Hieronymus in c. 23. Matth. Et rectē Biel: *Sanctorū Patrū authoritas ad assentiendū ipseriō dictis neminē cōpellit, nisi in diuinis fundata fuerit scripturis, aut diuina innitatur reuelationi.* Ideo rectē Augustin. prouocat ad vnū Paulū, contra septē Patres ab Hieronymo obiectos. *Possē quidem, inquit, facile reperire, si multa legissem: veruntamē ipse mihi pro his omnibus, imo supra hos omnes Apostolus PAVLVS occurrit. Ad ipsum confugio, ad ipsum ab omnibus, qui aliud sentiunt, literarum eius tractatoribus PROVOCO, ipsum interrogans interpello, & requiro &c.* Sed & Patres opponi his patribus possunt: Nam Tertullianus, Cyprianus & Ambrosius sentiunt cū Augustino, seriam & iustam hanc reprehensionem Petri fuisse. Manet igitur, Petrum Apostolum circa *ceçiv* libertatis Christianæ humana infirmitate lapsum fuisse: Paulum arguendo eum nihil contra præceptum hoc suum deliquisse.

Huc verò spectat quæstionis huius explicatio: non ut lapsus Apostoli exagitetur, vel authoritati doctrine eius quicquam derogetur: sed ne vel hypocrisis & simulatio exemplo Petri excusetur, vel veritas Scripturæ Sacre periclitetur: deniq; ut quam præliuis sit circa vsum libertatis Christianæ lapsus, exemplo Petri Apostoli commonefacti, nos circumspectius in ea versemur, ne abutendo ea fiamus reprehensibiles.

DVBIVM IV.

Assent.

Assentatoriè, an falsò Apostolus laudet Romanos?

DUBIUM IV. est ex ver. 14. quomodo Apostolus de Romanis dicat se persuasum habere, quod impleri sint omni bonitate & cognitione, cum inter eos multi fuerint infirmi fide, nescientes libertatem Christianam: multi se mutuò condēnantes aut contēnentes: nulli denique nec Romæ fuerint nec sint omninò in hac vita pleni omni bonitate & sciētia: nemo siquidem est, qui careat omni vitio, & sit plenus omni sciētia; adeò ut etiā Paul⁹ de se pronunciet, quod non omnē scientiā, neq; omnem Prophetiam habeat, sed ex parte. Sic etiā Corinthios laudat, quod ditati sint in Christo omni sermone & omni cognitione, quorū tamen dissidia, nauos & errores grauissimè taxat. Videtur igitur tā hos, q̃ illos nimis assentatoriè laudare, tribuendo eis perfectionem, quā nō habebāt. Hoc dubiū Origenes ex parte mouet & soluit.

RESPONSIO.

Ab sit assentationis suspicio ab Apostolo, qui mox profitetur, se *τολμητέραν* audacius & liberius scripsisse Romanis: non ergo scripsit assentatoriè. Etsi autem in Ecclesia Romana fuerunt non pauci infirmi, rudes, contentiosi, sententiis & factis dissidentes, quos proinde liberius modo taxauerat Apostolus: tamen non dubiū est, in eadem fuisse multos integerrimos & sanctissimos viros, qui multiplici scientia & probatissimis moribus à S. Sācto essent abundè ornati. Id certè Apostolus suprā in exordio, & nunc in Epilogo apertè indicat. Si igitur dicamus, ad istos propriè hanc partem orationis suæ Apostolum conuertere, non ad illos infirmos: sublata erit prior pars dubij. Neque enim infrequens est Apostolis & oratoribus omninò tribuere omnibus, quod est aliquorum, quadam synecdoche.

Ad posterius de perfectione respondet Origenes. Paulū hoc loco & passim alibi de perfectione loqui cōparatè, & pro huius vitæ modulo. Sicut enim in puerilib. studiis cōparatione ad discipulos, qui prima literarum suscipiūt elementa, magister ipse literarius appellatur perfectus: idem verò cōparatione ad grammaticum non est perfectus, sed eo perfectior est grammaticus, & grammatico perfectior est rhetor, & his omnibus perfectior est philosophus. Sic Paulus & qui sunt tales, cōparatione ad ceteros perfecti dicuntur.

ad illam verò perfectionem, qua in coelestibus est ordinibus nullus potest inter homines perfectus dici vel esse. Cum igitur
 1. Cor. 13. tur Apostolus dicit: ex parte cognoscimus, prophetamus:
 Phil. 3. non quod eam apprehenderim metam, aut iam perfectus
 22. sim &c. ad illum apicem coelestis perfectionis respiciens id
 Phil. 3. 15 dicit: cum vero dicit: Quotquot igitur perfecti sumus,
 ita sentiamus: ad humana tantum perfectionis respicit
 gradum. Sic igitur & in praesenti loco intelligendi sunt
 pace, gaudio, bonitate, scientia repleti Romani, in quan-
 tum possibile est repleri eos, qui plus aliis profecerunt
 in doctrina Ecclesiae. Ideo nec absurdè addidit Aposto-
 lus: *Vt possitis vos mutuo monere*: significans hoc ipso de
 tali perfectione se loqui, quæ adhuc mutuis monitio-
 nibus & correctionibus indigeat. Etsi autem encomia
 eiusmodi, quibus Doctores discipulorum extollunt pro-
 fectus & diligentiam, non semper conveniunt ad pun-
 ctum, nec rigidè ad amussim examinari debent; tamen
 suam habent veritatem ἐκ πλεονεξίας: & singularè habent v-
 sum. Nam si discipuli non exactè sint tales, quales esse
 prædicantur, saltem laudatione commonentur, quales
 esse debeant, utque tales evadere assidue laborent, laudi-
 bus excitantur: iuxta illud Poetæ:

——— *Laudatæque virtus*
Crescit, & immensum gloria calcar habet.

DVBIUM V.

An excusatio derogat authoritati epistolæ?

DVBIUM V. est ex vers. 15. Videtur excusatio Aposto-
 li minuere canonicam authoritatem huius epistolæ.
 Qui enim excusat, culpam agnoscit, Paulus excusat au-
 daciam epistolæ: culpam igitur audaciæ in scriptione a-
 gnoscit. At in epistolam Canonicam non cadit culpa
 vel error. Hinc epistolæ huic non videtur constare di-
 vina authoritas. Aut si excusatio culpæ authoritatem
 Canonicam non minuit; invalidum erit argumentum,
 quo authoritas Siracidæ & librorum Macchabæorum à
 nobis minuitur ex eo, quod Siracides in præfat. v. 5. au-
 thor Macchab. sub finē lib. 2. c. 15. v. 29. veniam erratorū
 petit. Sic Bellarminus exemplo Pauli argumentum illud
 eludere conatur: Etiā Paulus se imperitum sermone cō-
 fitebatur 2. Corinth. 11. 6. *Quod si rudis sum sermone, non tamen*
 sum rūs-

Bell. l. 2.
 cap. 15.
 col. 54.

sum rudis scientia: vt Macchabæorum author: Si quidem rectè & commentario congruenter, hoc & ipse volui. Sin exiliter & tenuiter, hoc est, quod potui. Ergo si illud nō minuit, nec hoc minuet Canonica Scripturæ auctoritatem.

R E S P O N S I O.

Diuina maiestas in doctrina & stylo huius epistolæ adeo euidenter elucet, vt Canonica eius auctoritas nunquam in Ecclesia Christiana in dubium fuerit reuocata. Quare & nobis infallibiliter habetur diuina. Ad argumentum, negatur consequentia ex puris particularib. Neq; enim omnis qui excusat, culpam agnoscit, sed qui excusat cū deprecatione, & qui veniam petit. At Paulus nihil deprecatur, nec veniā petit, sed *παρρησιας* suam vt iustā & necessariam per Apostolatū diuinitus sibi iniunctū defendit. Qui igitur excusat, vel culpam agnoscit, vt qui deprecatur: vel culpæ suspicionem præoccupat, vt hoc loco Paulus: Est enim sensus: *Audacius vobis scripsi: hoc est, videbor fortè vobis audacius scripsisse, quàm conueniat.* Sed non est ita. Vsus enim sum *παρρησιας* competente meo officio, & vestræ necessitati. Culpam igitur non deprecatur, sed repellit: & sic excusatio auctoritati epistolæ nihil derogat.

Sed longè diuersa est excusationis forma Siracidæ, & in Macchabæis. Macchabæorum enim author ambigit, rectè an secus scripserit, & addit: *Si minus rectè, hoc est, quod potui*, quasi dicat, ignoscatur mihi: sicut vetus versio reddidit: *Si minus dignè, concedendum est mihi*: quod certerè indicat, non diuino sed humano spiritu libros illos scriptos esse. Nam petere veniam lectorum, & excusare errata, à Spiritu sancto est alienissimum. Accedit, quòd plurima alia argumenta librorum illorum auctoritatē minuunt. Nam tempore Macchabæorum nullus erat Prophetæ. Non igitur sunt libri Prophetici. Eusebius & Hieronymus testantur, authorem eorum esse Iosephum. At libri Iosephi non sunt Canonici. Sunt epitome historiæ à profano authore Iasone Cyrenæo libris quinque descriptæ. At Spiritus sanctus nunquam est solitus in epitomen redigere profani authoris historiam. Non sunt in Canone Iudaico, nec fuerunt ante tempora Augustini in Canone Christiano: Imò *Augustinus* non numerat alicubi in Canonone l. 2. cap. 34. de mirabil. Script.

Denique non pauca habent aliena à Scriptura Canonica, & cum veritate tam sacra quàm profana pugnancia, quod à VVitakero, Sibrando & aliis euidenter ostensum habetur. Non igitur hi sunt Canonici.

Neque Pauli exemplum excusantis simplicitatem sui sermonis ad Corinthios iuvat *Bellarminum*. Paulus enim nō petit veniam, quòd tenuiter scripserit; aut minus prestitit quàm debuerit, sicut authores illi: sed excusat simplicitatem sermonis, quam emuli tribuebant inscitie, non quòd nō grandiori sermone vti posset, sed quòd sapientia sermonis crucem Christi euacuare nollet.

DUBIVM VI.

An Scriptura sit imperfecta, eiusque finis principalis sit commonefactio?

Staplet.
antid.
pag. 804.

DUBIVM VI. ex vers. eodem 15. *Scripti vobis ex parte veluti commonefaciens*: Sophistæ hinc conficiunt, Epistolam hanc Apostoli ad Romanos; tametsi maximè dogmaticam & moralem, non tamen omnem necessariam doctrinam tradere & complecti, sed tantum aliquas doctrinæ partes: & in communi Scripturam non ideo exaratam esse, vt esset norma fidei & doctrinæ, sed tantum, vt esset commonitorium quoddam, vtile ad conseruandam & fouendam doctrinam ex predicatione acceptam.

Prius *Stapletonus* probat, quia dicit Apostolus: *Scripti vobis & τὸ μέρος ex parte.*

Posterius & ipse *¶ Bellarminus* probat.

I. Quia scripsi *ὡς ἐπὶ παραμηνήσκων*, vt commonefaciens vos. Ergo Scriptura tantum est commonitorium.

II. Quia Eusebius scribit, Evangelistas sua Evangelia scripsisse Ecclesiis tantum admonitionis causa.

III. Si Scriptura præcipuè esset norma fidei, tunc continere deberet sola illa, quæ ex se pertinent ad fidem seu creditu necessaria. At plurima sunt in Scripturis, quæ ex se nō pertinent ad fidē, non ideo scripta, quia erāt credēda: sed ideo credēda quia scripta, vt omnes historiæ veteris Testamenti, & multæ euangelicæ atque Apostolicæ.

IV. Si esset norma fidei, tunc omnia deberet continere creditu necessaria. At non omnia necessaria continet. Multa enim creditu necessaria sunt, quæ non sunt in Scripturis.

V. Si esset regula fidei, etiam esset vnum opus continuuum & vnum corpus: Sicut est corpus iuris: sed continet varia opera historias, epistolas, &c. Ergo non est regula.

VI. Si esset regula fidei, esset totalis: at non est totalis: sed tantum partialis: non ideo igitur est scripta, ut esset regula, sed ut esset monitorium.

RESPONSIO.

Et si nihil propè est in hoc dubio, quod non in prolegomenis supra sit refutatum: tamen quia ex hoc loco mouetur, breuissimè perstringam singula.

Ad prius quod attinet, particula *ὅτι μέγας* non est diuidendi, sed intendendi, quemadmodum in explicatione est demonstratum. Ineptè igitur ad imperfectionem Scripturæ trahitur.

Posterius quod Scriptura sit *commonitorium* conceditur: quia id dicit Apostolus hoc loco: & Pet. 2. Pet. 1. 12. & 3. 1.

Quod tantum aut præcipuè sit *commonitorium*, negatur. Nā Paulus paulò antè dixerat de vniuersa Scriptura, exarata ad nostram doctrinam & consolationem, &c. At hoc longè plus est, quàm tantum esse monitorium. Alibi etiā dicit: *Totā Scripturā esse utilem ad doctrinā in institutionem, exhortationem, redargutionem, &c.* At hoc etiam longè est plus, quàm tantum ad monitionem esse scriptam. Multò verò minus hanc sequitur, non ideo esse regulam fidei, quia est monitorium. Est enim monitorium authenticum, à quo nefas est deflectere. Ergo eo ipso est regula, quia est monitorium diuinum.

Ad argumenta contraria Responsio.

Ad I. Igitur ex hoc loco: negatur consequentia: Est *commonitorium*. Ergo tantum: vel ergo non regula. Est enim vtrumque: Sed regula principalius, quia principalius ad doctrinam: Hic solum *commonitorium* ponit Paulus modestiæ causa, & quia paulò antè doctrinam, consolationem, patientiam, spem expressè dixerat esse omnis Scripturæ finem.

Ad II. Ab authoritate Eusebij: *Respond.* Eusebius de occasione, qua singuli Euangelistæ sua Euangelia exarauerint, scribit: non de fine principali, quem Deus per Scripturas intendit: ut supra est ostensum.

Ad III. Quod non sola ad fidem pertinentia cōtineat;

Respond. Negatur minor, quod Scriptura contineat, multa non pertinentia ad fidem, seu non necessaria. Refellit hanc blasphemiam apertè Apostolus: *Omnia quæ sunt scripta, ad nostram doctrinam sunt scripta.* Si ad doctrinam: etiam ad fidem & creditu necessaria. Omnia enim sunt creditu necessaria, siue ad fidem, siue ad mores pertineant, ea necessitate, quam Spiritus sanctus intendit. Nisi enim iudicasset necessaria, non scripsisset. Sed nec maior est vera. Potest enim Scriptura omnia continere ad fidem necessaria, & esse fidei regula: ut maximè contineret aliqua fidei non necessaria: cuiusmodi sunt historiae & exempla, quæ isti indicant non necessaria, Apostolus verò doctrinæ nostræ causa scripta esse affirmat.

Ad I V. Falsa est minor, quod non omnia ad salutem necessaria contineat. Dogmata vetò quæ afferre solent extra Scripturam, aut non sunt creditu necessaria, aut in Scriptura expressè, vel consequenter continentur.

Ad V. Minor itidem est falsa, quod non sit vnum corpus. Etsi enim sint varij libri: omnes tamen à Deo sunt diuerso tempore diuersis Prophetis & Apostolis inspirati, ut ad corpus Scripturæ sacrae pertinerent ac referrentur. Etiam in corpore Iuris varia variorum Imperatorum & Iureconsultorum sunt decreta & libri, qui vnum corpus constituunt.

Ad V I. Minor iterum falsa, quod non sit totalis regula. Nisi enim esset totalis regula, ne regula quidem esset: Implicant enim, non esse totalem regulam, & esse regulam, ex definitione regulæ, quæ nec additionem nec diminutionem patitur.

D V B I V M V I I.

An Paulus negans se ædificasse super alienum fundamentum contradicat Christo Ioh. 4. 38. Alij laborauerunt vos in labores eorum introiistis.

D V B I V M V I I. ex vers. 20. Negat Apostolus, se super alienum fundamentum ædificasse, hoc est, aliorum laboribus in prædicatione Euangelij successisse: Christus contra affirmat Iohan. 4. 38. *Ego misi vos ad metendum, in quo vos non laborastis: Alij laborauerunt, & vos in labores eorum introiistis.*

RESPON-

RESPONSIO.

Nulla est pugna. Christus enim comparans Apostolorum & Prophetarum ministerium, Prophetas dicit priores olim laborasse, & quasi sementem fecisse in agro Domini doctrinam suam prophetica: Apostolos verò Prophetarum successores esse, & quasi messem colligere: quia complementum doctrinae Propheticae non ipsi Prophetæ viderunt, aut perceperunt, sed Apostolis cesserunt: Vnde Petrus dicit, eos non sibi, sed nobis ea administrasse, quae nunc annunciata sunt nobis per Apostolos. Apostolus verò non negat se super fundamentum Prophetarum aedificasse: (quod aperte fatetur Eph. 2. 20.) sed negat se Apostolis alijs in plantandis Ecclesijs successisse, seu ibi praedicasse, ubi iam alij Apostoli fundamenta Christianismi posuissent, sed ibi docuisse, ubi Christi nomen nondum auditum fuisset.

CAPITIS DECIMI

SEXTI

Argumentum, Partitio, Analysis.

EXtremum caput familiares commendationes & salutationes continet, quibus singularem charitatis effectum erga quosdam praecipue nota ciues, Ecclesiae Romanae nominatim testificatur Apostolus, adiecta circa finem hortatione de vitandis dissidiis auctoribus, cum sollicitudine ad Deum. Partes habet quinque:

PRIMA est commendatio Phœbæ ῥοιμαποστολε, quam laudat à conditione, sororem & monitorium Ecclesiae vocans vers. 1.

Quid cupiat ei praestari, & quare ostendens vers. 2.

ALTERA est catalogus praecipuorum quorundam fidelium virorum & foeminarum Ecclesiae Romanae, quibus nominatim salutem ascribit ob singulares virtutes usque ad vers. 17.

TERTIA est hortatio, ut caueant schismaticos vers. 17.

Minim

Hortationis ratio *prima* ab eorum adiunctis & effectu pernicioso: quia sunt seductores *vers.* 18.

Ratio. 2. à Romanorum pia simplicitate, quam ad fraudes cauendas optet esse prudentia temperatam *vers.* 19.

Ratio 3. est consolatio à spe victoriæ aduersus Satanam, eiusque organa: cum voto gratiæ diuinæ *vers.* 20.

QVARTA continet salutationes, quas aliorum nomine Romanis denunciat repetito gratiæ voto. *v.* 21. 22. 23. 24.

QVINTA est *δοξολογία* ad Deum, cuius potentiam erga Romanos: bonitatem erga omnes gentes Euangelio declaratam celebrat, *vers.* 25. 26.

Et sapientiam prædicat *vers.* 27.

Et gloriam illustrari precatur, *versu eodem.*

PRIMA PARS CAPITIS.

Commendatio Phœbæ.

1. *Commendo autem vobis Phœben sororem nostram, quæ est ministra Ecclesiæ Cenchreensis.*
2. *Vt eam excipiat in Domino sicut dignum est sanctis, & adsitis ei quacunque in re ipsi usus fuerit vobis: nam hæc tum multis hospitium præbuit, tum mihi etiam ipsi.*

1. COMMENDO AVTEM VOBIS PHOEBEN: *Commendare* hac significatione, est rem vel personam sibi charam laudare, & alterius fidei seruandam vel iuuandam quasi suam concedere. Paulus igitur Phœben fœminam piam nobilem & opulentam Romanis commendat, *ὑποτίθησκει* in exemplarib. Græcis (si modò genuina est) ostendit, per eam Paulum Romanis misisse epistolam: quia ut apparet negotiorum causa Corintho Romam profecta erat. Tribus verò nominibus eam commendat: *primum* à professione: vocans eam sororem, nempe spiritualem, h. e, Christianam seu fidelem. *Deinde* ab officio, quia sit ministra Ecclesiæ Cenchreensis: nō in prædicando verbo (hoc. n. fœminis negatur) sed in officijs charitatis Ecclesiæ eius loci præstandis. Quidam putant fuisse ex viduarum collegio, de quo 1. Tim. 5. sed mihi non videtur. In id enim suscipiebantur vetulæ pauperculæ, quas Ecclesia alebat.

At hæc

At hæc vetula fuisse non videtur, ex profectioe tam longa, ex Græcia Romam usque: nec fuit paupercula; quia tertio loco eam ab hospitalitate laudat Apostolus. Videtur igitur domicilium habuisse Cenchreis, quod aduenis Christianis quasi commune diuersorium liberaliter patefecit, atque etiam conuentibus agendis concessit. Fuit autem Cenchreis statio naualis seu portus Corintho vicinus, (vt Athenis Pyræum,) vbi Paulus votū soluit. Act. 18. 18. Probabile est in vrbe ipsa Christianos non fuisse toleratos vel satutos. Loco igitur vicino conuentus tutius agebant. Et historia Apostolica Act. 16. 13. docet Christianos ferè extra vrbes in campis vel ad ripas oratoria sua instituisse.

2. VT EAM EXCIPIATIS IN DOMINO: Tria petitis à Romanis ei præstari. *Primo* vt hospitio excipiant: officium hoc Deo gratum & Christianis dignum, quod passim scriptura verbis, exemplis & præmiis nobis commendat. *In Domino*: idem quod propter Dominum seu nomine Christi, vel quasi Christum ipsum; quia in eius causa ad ipsos veniat. Iam quantæ est pietatis Christum excipere? *DIGNE SANCTIS*: Hec est *alterum*, vt honorificè habeant pro dignitate personæ, cum esset sancta Ecclesiæ ministra: quasi dicat, prout conuenit suscipere sanctos: vel etiam, pro vt vobis, qui sancti estis. Potest enim illud *ἡγιασμένον* tam de Romanis, quàm de Phœbe intelligi: magis tamen refero ad Phœben. *ET ADSITIS EI*: Hoc est *tertium*, vt iuuent eius negocia, quorum causa Romam venerat. Vel commercium ibi exercuit: quod à sanctis alienum non esse Lydia purpuraria docet, vel causam in curia Romana habuit, vel cognatos ibi inuissit. Quicquid tandem negocij fuerit, Romanos vt opes sua ei sint præstò, quo id commodè conficere possit, hortatur. *NAM ET HÆC IPSA MULTIS*: Tertium commendationis hoc argumentum est ab eius beneficentia erga se & alios fideles. *Æquum* est beneficos beneficè habere, Phœbe hætenus in multos atque etiam in me ipsum fuit benefica. Verus, *multis assuit*, non satis exprimens Græcum *ποσάτοις ἐξυπηρετήσας*. Beza: *hospitium multis præbuit*: quia *ποσάτοις* Græcis idem, quod *πολλοῖς*. Non obscure igitur innuit, quod dixi, fœminam fuisse opulentam, cuius domicilium piis commune diuer-

lorium pateret. Commendatione hac Apostolica monemur, vetus & pium esse, bonos apud bonos cōmendationibus nostris iuare. Interest. n. & nostra, ne charitati erga bonos desimus: & eorum quos commendamus, vt pro dignitate iuuentur: & eorum quib. commēdamus, ne bonis non beneficiant, aut beneficia in indignos conferant. *Simul* verò monemur, ne temerè commendemus quosuis, sed quorū nobis cognita est fides & virtus: ne indignos aut malos pro bonis laudando fiamus falsi testes, & bonis imponamus. *Denique* monemur vt benefactoribus gratitudinē & præstemus ipsi, & præstari ab alijs efficiamus. Docemur, *inquit Origenes*, vt hi qui bonis operibus in Ecclesia dant operam, vicem recipiant à fratrib. & honorem, & in quibuscunq; necessariū fuerit siue spiritualibus, siue & carnalib. officijs honorificè habeantur. Ipsa Phœbe fœmina sancta, benefica, Ecclesię ministra, docet etiā fœminas ad regnū Christi pertinere; in Christo siquidem non est mas, nec fœmina: & fœminas etiam Ecclesię vtilem operā præstare posse. Et si. n. fœminæ ad munus docēdi non admittuntur: tamē priuata institutione, beneficentia & officijs pijs alijs, Ecclesiā iuare possunt, & debent huius piæ matronæ exemplo. Si autem fœminæ, quantò magis viri, & Christiani alijs?

ALTERA PARS CAPITIS.

Salutationes priuatæ.

Act. 18.
26.

3. *Salutate Priscillam & Aquilam, adiutores meos in Christo Iesu:*
4. *Qui pro anima mea suam ipsorum cervicem supposuerunt: quibus non ego solus gratias ago, sed etiam omnes Ecclesiæ gentium.*
5. *Item Ecclesiarum quæ in domo eorum est. Salutate Epenetum mihi dilectum, primitias Achaia in Christo.*
6. *Salutate Mariam, quæ multum laborauit erga nos.*
7. *Salutate Andronicum & Iuniam, cognatos meos, & concaptiuos meos, qui sunt insignes inter Apostolos, qui etiam ante me fuerunt in Christo.*
8. *Salutate Ampliam dilectum mihi in Domino.*
9. *Salutate*

- 9 *Salutate Urbanum, adiutorem nostrum in Christo, & Stachyn mihi dilectum.*
- 10 *Salutate Appellem, probatum in Christo. Salutate eos qui sunt ex Aristobuli familiaribus.*
- 11 *Salutate Herodionem cognatum meum. Salutate eos qui sunt ex Narcissi familiaribus, eos inquam qui sunt in Domino.*
- 12 *Salutate Thryphanam & Thryphosam quæ laborant in Domino. Salutate Persida dilectam, quæ multum laboravit in Domino.*
- 13 *Salutate Rufum selectum in Domino, & matrem eius ac meam.*
- 14 *Salutate Asyncritum, Phlegontem, Hermam, Patro-
bam, Hermen, & qui cum iis sunt fratres.*
- 15 *Salutate Philologum & Iuliam, Nereum & sororem eius, & Olympā, & qui cum iis sunt, omnes sanctos.*
- 16 *Salutate alij alios osculo sancto. Salutant vos Eccle-
sie Christi.*

1. Cor. 16.

20.

2. Cor. 13.

12.

1. Pet. 5.

14.

SALUTATE PRISCILLAM ET AQUILA-
LAM: Sequuntur salutationes, quibus suo
nomine quædam præcipua Ecclesiæ Ro-
manæ membra impertit, additis singulo-
rum encomiis. Nec putandum est esse

prensationes aut palpos ad gratiam popularem captan-
dam: sed sunt testimonia veræ dilectionis & coniun-
ctionis inter membra Ecclesiæ, quæ docent nos oportere
solicitos esse de salute membrorum etiam longè distito-
rum: nam salutare est salutem cum benevolentia osten-
sione aliis à Deo precari. Etiam hoc spectat Apostolus,
ut ex talibus encomiis eorum, qui maioribus essent or-
nati donis, quique magis prodesse possent, maior esset
in Ecclesia autoritas: Dona siquidem & sedulitas per-
sonarum officio auctoritatem addunt: Denique tali col-
laudatione istos in pietatis curriculo ut sedulò pergant
atque proficiant excitat.

*Primo loco salute impertit par coniugum Aquilam & Aquila
Priscillam, quos vocat suos συνέργους coadiutores in Christo & Pri-
Iesu, hoc est, in propaganda Christi doctrina. Huius præ- scilla qui
coniij ratio ex Actor. 18. habetur: Fuerunt Paulo ὁμότεχνοι fuerint.
E rant enim scenopœi confectores tabernaculorum, ἑλε*

Leuschneider oder Teppichweber Actorum 18. 4. *Chrysostomus* vocat *pelliones*. Inter *ἐμπόχους* esse solet coniunctio. Sed non spectat hoc Apostolus: laudat potius à zelo pietatis, quod secū in Christi doctrina propaganda pari studio laborarent. Exemplum studij commemoratur ibidē: quia Apollo Iudæum disertum & pium, sed catechumenum adhuc assumpserunt, atque in via Domini instruxerunt exquisitiū, quo sanè non tam industria, quàm etiam peritiā singularis in eis commēdatur. Non leguntur fuisse Presbyteri: sed fuerunt laici: nec tamen ab officio docendi alios arcebantur: Arcuissent verò eos sacrifici Papales, qui sibi solis propter ordines munus docendi arrogant inepti plerique ad illud: laicos omnes præ se contemnunt. Porro singulari necessitudine hos fuisse

1. *Cor.* 16. Paulo coniunctos, tum ex eo patet, quod bis alibi in salutationibus eorum mentionem facit: tum verò, quod

2. *Tim.* 4. Actorum 18. 18. Corintho nauigaturus in Syriam eos sibi profectionis comites adiunxit. *Aquila* fuit natione Ponticus, gente Iudæus: vxor eius *Priscilla* vocatur Prisca 2. *Tim.* 4. & hoc etiam loco quibusdam exemplaribus, quæ secutus est vetus interpres. Præponitur marito hic & ad Timotheum, atque etiam bis in Actis v. 18. 26. qua causa incertum: nisi quod virtute & pietate præclaram admodū præ ipso etiam marito foeminā fuisse, hinc sit probabile.

4. QVI PRO ANIMAMEA SVAM IPSORVM CERVICEM. Exemplū singularis constantiæ in his, & causam tantæ suæ in eos beneuolentiæ prædicat, q̃ sua causa presēs vitæ discriminē adire nō dubitauerint: quādo & quomodo id fecerint, non memorat. Probabile est, Corinthi id euenisse, quādo Iudæi Paulū ad tribunal Gallionis Proconsulis per tumultū rapuerāt. Tunc haud dubiè Pauli causā fortiter egerunt, eūmq; tutū præstiterunt: nisi fortè idem potius in tumultu Ephesino fecerūt Act. 19. v. 22. Pro quo beneficio & se, & omnes Gentium Ecclesias eis immortales debere gratias profitetur. Nec immeritò: Per eos. n. Apostolus fuerat seruatus Ecclesiis diutiū docēdis. Ita fortitudinis eorū fructus in Paulū & omnes Ecclesias redūdauit.

Prodeant Pontificij cū impuro suo cœlibatu, & simile quid huic de suis Monachis prædicet, quod coniuges isti Paulo & Ecclesiis præstiterunt. Adeò coniugium non obstat sanctis officiis charitatis & pietatis, vt ea plerunque

multa

multo commodius præstet quàm cœlibatus. Monent interim nos omnes coniuges isti non modo communis charitatis erga fratres, vt etiam nostro dispendio, cum opus est, atque periculo eorum saluti succurramus, sed maximè eius, qua fidei doctoribus & Ecclesiæ tenemur. Pro horum enim salute, etiam ceruices suas supponere, nedum quiduis aliud præstare horum exemplo debet Ecclesia.

DVBIVM porro historicum ex Actorum 18. versic. 2. & præsentì loco occurrit non leue, quod infrà explicabitur.

5. ET ECCLESIAM, QUAE EST IN DOMO EORVM. Supple *ἀσπείρον* de salute. Et hæc est præclara istorum coniugū laus, quod eos Apostolus celebrat, quodq; domus eorum hospitium Ecclesiæ dederit. Cum eis igitur habitabat Christus: qui est in medio Ecclesiæ. Ecclesiam autem vocat vel familiam eorum pie institutam, quæ lectionibus & precibus sacris quotidie vacabat inter labores manuarios, vt esset instar priuatæ Ecclesiæ: vel fideles, qui solebant domi eius ad conciones & sacra conuenire. Vbi verò tunc Basilicæ Romanorum, cum Ecclesia domo vnius Aquilæ clauderetur?

Obseruemus verò Ecclesiæ nomen etiam paucis fidelibus Christi nomine congregatis conuenire. Conueniunt igitur & omnia priuilegia Ecclesiæ tributa: quod sit columna & stabilimentum veritatis, ædificata super petram: quòd ducatur à S.S. in omnem veritatem; iuxta promissionem: *Vbi duo vel tres congregati in nomine meo, ego medius eorum sum.* Nemo tamen hinc colliget. Ecclesiam domesticam aliquam esse infallibilem simpliciter, nec posse errare, aut deficere. Multò minus de Ecclesia quauis maiore particulari hæc dici possunt.

Vnde liquet quàm ineptè sophistæ ex promissionibus illis absolutam infallibilitatem Ecclesiæ Romanæ, quæ falsò *uniuersalem* dicunt, extundere conentur.

Apparet etiā ineptam esse calūniā Iesuitarū, multitudinem Ecclesiarum nobis exprobrantium, cum nō nisi vnam credamus in symbolo. Vos, inquiunt, Ecclesiam habetis VVitēbergēsem, Heidelbergēsem, & tot omnino, quot pastores: Nos vnam Romanam Catholicam credimus. Quasi non etiam scriptura Ecclesiam Romanam,

Corinthiacam, Ephesinam, &c. nominet, & ab Ecclesiâ Catholica discernat, atque Ecclesiarum nomine insigniat, quosuis ceteris particulares publicos vel priuatos, magnos vel paruos, qui quasi partes sunt vnius Ecclesiæ non Romanæ, sed Catholicæ, quæ oculis non videtur, sed fide tenetur. Porro eodem preconio domus Aquilæ & Priscillæ etiam ornatur 1. Corinth. decimo sexto versu decimo nono: *Salutant vos in Domino multum Aquila & Priscilla cum Ecclesia, quæ est domi eorum.* Ex quo loco suspicio est, eos domicilium mutasse & prius habitasse Ephesi, vbi Paulus eam Epistolam aliquanto ante hanc Romanam scripsit. Ergo Epheso migrauerant Romam siue opificij ibi commodius exercendi, siue Euangelij propagandi causa. Videntur fixum domicilium non habuisse. Et tamen vel in domo conductâ tum Ephesi, tum Romæ Ecclesiam secum habitare voluerunt. Rarissimi profectò zeli exemplum, quod opifices fideles imitentur. Cõmuniter verò discant patresfamilias ita domesticos suos regere, vt domi Ecclesiâ habeant. Ita Christum, ita Deum, ita benedictionem diuinam domi habebunt.

SALVATE EPAENETVM: Præcipuæ notæ virum hunc fuisse, quem secundo loco salutatur, ex attributis apparet. Vocat enim *sibi dilectum*. Nemo autem tanto Apostolo dilectus esse potuit, nisi singulari pietate & virtute ornatus. Vocat etiam *primitias Achaie*: (Origenes legit *Asia*, vt & vetus) vel quia prior tempore is credidit in Christum, & credendo alios anteuerit, id quod non modicæ laudis fuit: vel quia plus reliquis pietate & zelo antecelluit. Vtrumque sensum coniungit *Chrysostomus*: item *Origenes*, qui in posteriori mysterium quærit & dicit, Angelos Dei, qui Ecclesiis præsunt, offerre singulos quosque primitias Deo ex his, qui credunt: *primitia* autem apud illos iudicantur non hi, qui primi sunt tempore, sed qui virtutibus & meritis præcellunt: quam opinionem forte ex eo hausit, quod in Euangelio dicitur: *Angeli eorum perpetuò vident faciem patris in cœlis*: Item: *latantur super uno peccatore resipiscente*, &c. Est verò allusio ad ceremonias legales, vbi primitiæ sanctificabatur Deo, vt reliqua massa fieret sancta. Ita qui primi ad fidem veniunt, rectè primitiæ vocantur Deo sanctificatæ ante reliquos. Non tamen hæc laus fuit solius Epæneti. Nā 1. Cor. 16. 15. etiam familiam

familiam Stephanæ vocat ἀπαρχὴν ἀχαιῶν. Ergo plures simul ante alios Christo nomē dederūt forte diuersis Achaia locis. Εἰς χεῖρὸν, subaudiri potest προσευόντων *primitiæ Achaia in Christum nēpe credentium*: vel εἰς χεῖρὸν, pro ἐν χεῖρὶ consueta enallage εἰς pro ἐν vt Matth. 10. 11. *Qui recipit Prophetam εἰς ὄνομα εἰς pro ἐν ὀνόματι Prophetæ, &c.*

6. SALVATE MARIAM: Tertio loco salutat & laudat Mariam sanctam fœminam, quod multum laborauerit erga se: quomodo? haud dubiè quia multa sanctis subministravit, attinentia ad hospitia, pecunias, victum, peregrinationes. Atqui quomodo laboravit erga Paulū, qui nec viderat eam, nec Romæ fuerat? Quod aliis piis præstiterat sibi præstitum laudat: ideo dicit εἰς ἡμᾶς ἢ εἰς ὑμᾶς: *erga nos, non erga me*. Fuit sanctorum cōmunio: vel per literas, vel aliorum fidelium relatu, quinam fide præ aliis Romæ excellerent, didicerat. Itaque quos non viderat, nominatim tamen norat & diligebat.

SALVATE ANDRONICVM ET IVNIAM: Quos quarto loco salutat, vel fuerunt par coniugum, si Iunia fœmininū est, affinitate aliqua Paulo coniunctū: vel potius duo fratres Iudæi, sanguine iuncti Apostolo: ideo vocat eos συγγενεῖς *cognatos suos*. Christiana fides nō tollit sanguinis iura. Ideo consanguineos suos Apostolus charos etiam habet, & cum aliis salutat. Longè verò maiorib. etiā elogiis eosdem celebrat: vocans primò suos cōcaptiuos, qui secū pro fide Christi vincula aliquādo per tulissent: quo constantiam eorum laudat. Deinde insignes inter Apostolos: non quod fuerint ex duodecim Apostolorum numero: sed Apostolos insignit lata vocabuli significatione, qua Titus & alij fratres dicuntur Apostoli seu legati Ecclesiarum 2. Cor. 8. 23. vel ἐν τοῖς ἀποστόλοις est pro παρὰ τοῖς ἀποστόλοις *apud Apostolos*, quasi dicat, quorum pietas, fides & cōstātia nota & celebris est apud Apostolos. Meo iudicio fuerāt hi duo aliquādo legati, & quidē inter plures præcipui, à Romanis ad Paulū vel Ecclesias aliquas missi. Inde vocat insignes inter legatos. Tertiò palmā conversionis ad fidē etiā præ se ipso, quantum ad tēpus, eis ascribit: *Etiā ante me fuerūt in Christo*: Emphaticè, pro, fidē Christi fuerūt amplexi: fidei vim significās, quæ credētes ita Christo coniungit, vt sint ei insiti tanquā palmites viti. Etiam hæc insignis laus, ante alios venisse ad Christum,

Sed quomodo *concaptiuos* vocat, cum Apostolus nondum fuerit captiuus? Arbitror eū ad historiā respicere, quæ Act. 16. habetur. Philippis. n. eiecto dæmone ex ancilla Pythonica Paulus & Silas in carcerē cōiecti & miraculosè seruati dicuntur. Ibi & aliorum captiuorum fit mentio, quorum vincula concussis carceris fundamentis fuerunt laxata. Ex his fuisse duos istos Pauli cognatos Christi nomine captiuos probabile est: cum præter hunc carcerem Apostoli non alius legatur nisi Romanus.

8. SALVTATE AMPLIAM DILECTVM MIHI IN DOMINO: Origenes & Vetus hunc vocant *Ampliatum*: quem quintum in ordine eodem elōgio cum Epæneto commendans, sibi ob virtutes charum esse, & Romanis esse debere ostendit. Addit *ἐν κυρίῳ in Domino*, innuens non propter opes aut honores, aut vulgare aliquod bonum, sed fidei & pietatis causa sibi dilectum esse.

9. SALVTATE VRBANVM: Sexto loco duos coniungit, quorum prior ex Ecclesiæ Romanæ pastoribus fuisse videtur. Vocat enim *synergum suum in Christo*, ut supra Aquilā. Nomē indicat fuisse Latinū. Alter *Stachys* Græcus haud dubiè, quē prius familiariter nouerat Paulus: ideo *dilectum* vocat: *Stachys* autem sonat Spicam.

10. SALVTATE APELLEN PROBATVM IN CHRISTO: Septimum salutat *Apellen*, quem Origenes suspicatur esse *Apollo* Alexandrinū, de quo Act. 18. Huius laudi inquit *Chrysostomus*, nihil par est: vocat enim *δοκιμὸν ἐν κυρίῳ probatum*, irreprehensibilem in Christo. Significās variis documentis periculorū, tribulationū, & afflictionū Christi causa superatarū fidem & constantiam suā hunc demonstrasse. Sic verò collaudans Apostolus eū & Romanis in oculis habēdum esse commendat, & ut pergat se probatū exhibere, magis incitat. Cōgitate, quā rari hodie inter nos sanctissimis his viris similes reperiātur.

SALVTATE EOS, QVI SVNT EX ARISTOBVLI: Subintellige: *domo* vel *familia*. Aristobulum ipsum non salutat; quia videtur fuisse à fide Christi alienus. Habuit tamen in familia pios aliquos Christianos, quos octauo loco salutatione hac erigendos & confirmandos duxit Apostolus, ne ab hero infideli se abduci paterētur. Hostis tamen sæuus videtur non fuisse, qui Christianos domi suæ tolerarit. Quantò truculentiores hodie nostri

Episcopi,

Episcopi, Iesuitæ, sacrifici, qui siquidē norint orthodoxū ab idolis & superstitionibus ipsorum abhorrentem, non modò non domi, sed ne in vrbe, in ditione, in regno, in mundo quidem tolerandum clamant, quin ferro & flamma eum prosequantur. Tantò igitur hi crudeliores hoc Ethnico homine grauius luent suæ tyrannidis supplicium, Videmus verò haud nouū esse in vna domo, vna ciuitate, quin vno coniugio diuersæ religionis homines reperiri, quorum vnus fidelis, alter infidelis sit. Prædixit tale dissidium Christus vsque ad finem duraturum: *Dua iacebunt in vno lecto: vna assumetur, altera relinquetur.* Frustra igitur laborant, qui omnes tandem in vnam fidem cogi posse, atque cogendos esse censent. Oportet scandala & hæreses esse in mundo. Ostendit hæc salutatio, hominem Christianum bona conscientia posse ciuilitate seruire domino infideli: quod in primitiua Ecclesia admodum frequenter fiebat: Ideo Apostolus passim hortatur seruos, ne se subducant seruitio dominorum, &c.

II. SALVTATE HERODIONEM: Nova salutatio est Herodionis, quem *cognatum* vocat; vt modo Andronicum & Iuniam. Decimo loco *Narcissi* domesticos Christianos salute impertit, *τοὺς οἰκίας ἐκ νεκρῶν*: discernens domesticos fideles ab aliis infidelibus, ne putetur omnes salutare. *Narcissum* hunc *Ambrosius* ex traditione opinatur fuisse Presbyterum. Atqui non salutat eum. *Sciuit*, inquit, *esse tunc absentem.* Sed vnde sciuit? Probabilius est eum fuisse *Narcissum*, cuius à Dione in vita Claudij multa fit mentio. Homo fuit opulentissimus, possidens 4000. sestertiūm: hoc est, decem milliones seu centies centena millia: libertus Claudij quem solus totum possidebat, sed nequam, cuius calumniis multi præclari viri perierunt: ipse tandem etiam nequitie suæ pœnas luens. Ab *Agrippina* enim, quæ Claudium maritum, ipso in thermis absente, veneno necauerat, miserè fuit iugulatus. In magno igitur famulitio hominis potentissimi, nec admodum boni, Christus tamen suos etiam habuit. Ita non dubium, quin Deus in aulis & familiis impiorum aliquos subinde veros cultores habeat. Hos Apostolus salutatione sua dignatur, vt animum eis addat, & admoneat officij, ne illecebris impij hec à fide abduci se patiantur.

12. SALVTATE TRYPHAENAM TRYPHOSAM. Vndecima salutatione duas matronas pietate & zelo conspicuas impertit: quas prædicat multum laborare in Domino, vt prius Mariam: significans laboris genus piū & vtile Ecclesiæ. SALVTATE PERSIDA: Istam seorsim duodecimo loco salutatur, maiorib. etiā laudibus q̄ duas priores eam insigniens, quia videtur fuisse honoratio: Vocat *dilectam*: & de multo labore ei testimonium fert: fortè quod multa perpessā esset constanter pro veritate. De illis dicebat: *quæ laborant*: de hac *quæ laborauit*: incertum an de eodem labore loquatur: forsan illæ opulentiores subleuabant liberaliter miseros: hæc verò grauiā tolerauerat Euangelij causa.

SALVTATE RVFVM ELECTVM IN DOMINO: Decima tertia salutatio est *Rufi* & matris eius. Videtur fuisse iuuenis selectę virtutis, matrem habens viduā, grandæuam, diuitem, beneficam, quæ tum aliis, tum Paulo Apostolo absenti benefecerat. Filium igitur vocat electum in Domino: *Credo quod* (inquit Origenes) *Paulus sciret eum esse de numero non multorum, quæ vocati sunt, sed paucorum, qui electi sunt.* Fortè latiore significato electum vocat, pro fide & probitate insignem: ideo Beza reddidit; *selectum in Domino*. Matrem verò etiā suā vocat, non naturā, sed affectu: vt supra Phœben sororē in Domino: sic præcipit Timotheo, mulieres natu grādiore monere vt matres, iuniores vt sorores cū omni puritate.

1. Tim. 5.
2.

14. SALVTATE ASYNCRITVM, PHLEGONTVM: Hos quinque coniūgit, cum fratribus aliis, quos habebant secum, decimo quarto loco, non quidem encomiis singularibus eos exornans vt reliquos, salutatione tamē eadem dignos iudicans, licet fortè plebeios, ne quē spreuisse videretur. *Herman* Origenes putat esse authorem libri, cui titulus *Pastor*, quem ait sibi valde vtilem & diuinitus inspiratum videri: sed non idē visum est aliis, qui vt Apocryphum reiecerunt. Vide *Euseb. l. 3. c. 2. 5.* Nunc non habetur. Si Canonicus fuisset, & huius Hermę, insigniore haud dubiē encomio eum salutasset Apostolus.

15. SALVTATE PHILOGVM ET IULIAM: Postremo loco salutatur Philologum & Iuliam, qui videntur coniuges fuisse. *Olympam* viri non mulieris nomen esse putat Beza. Cum his alios omnes sanctos coniungit ca-
talo-

catalogum præcedens: neve quem præterisse videretur, omnes cum egregio sanctitatis elogio saluere iubet. *Sanctos* autem familiariter vocat fideles Spiritu Christi sanctificatos, hoc est, segregatos à mundo & Deo consecratos, ut suprà cap. 1.7.

16. SALVATE ALII ALIOS OSCULO SANCTO: Nunc exemplo suo mutuam eis salutationem commendat, adhibito osculo pacis & amoris signo apud Hebræos: Sanctum vocat osculum opponens osculo lasciuo. *Sex genera osculorum explicauimus Comment. in Genes. c. 29. 11.* Christianis hinc mos fuit ante Cœnæ communionem se mutuò osculari, ad testandam eo signo dilectionem mutuâ. Inde Origenes: *Osculum appellat sanctum Apostolus, illud docēs primo, ut casta sint oscula, quæ in Ecclesia dantur: deinde ut simulata non sint, sicut fuit Iuda, qui osculum labiis dabat, & prodicionem corde tractabat. Osculum verò fidele primo ut dixi, castum sit: deinde pacem simplicitatemque habeat in charitate non ficta.* Non est præceptum vniuersale, ad ritum hunc omnes obligans: omnibus verò re ipsam, hoc est, concordiam, pacem & charitatem osculo significatam præcipiens. Aliis enim populis, alij gestus & ritus conueniunt.

SALVTANT VOS ECCLESIAE CHRISTI: Nunc aliorum nomine eos salute impertit. Verus, cum *Chrysostomo, Origene & Ambrosio*, addit vniuersalem: *Saluant vos omnes Ecclesie Christi*, quod vnde habuerit Paulus querit *Origenes*, ac dicit vel hoc ei constitisse ex spiritu, qui vnus fuit in omnibus Ecclesiis & in ipso: vel salutari esse idē, quod omnes vera fide & spiritu iungi: Constabat ei de vicinarum Ecclesiarum pio erga Romanos fratres affectu. Ergo ex voto earum scribit, salutem Romanis eorū nomine cōprecans, ut omnes arctiore amoris nexu inter se colligat. *Ecclesie* dicit, nō Ecclesia Christi, cœtus particulares passim Christi fidē profitētes intelligēs, quo iterū calūnia Sophistarū de multis Ecclesiis nostris retūditur.

In tam longo fidelium catalogo vnum iam restat mirum, cur Petrum Apostolum salutatione nulla fuerit dignatus Apostolus, siquidem tunc Romæ fuit: quod Papiæ contendunt. Alterutrum profectò videtur dicendum, aut Petrum tunc non sedisse Romæ Episcopum, aut Paulum charitatis & officij nimis fuisse immemorem, qui tā

officiosè homines plebeios nominatim salutans, Principē Apostolorum, Ecclesiæ totius Episcopum PETRUM cum quo societatis dextras aliquando iunxerat, nulla salute dignatus sit. Istud verò nimis absurdum videtur. Illud igitur potius sentiendum, Petrum tunc Romæ nequaquā fuisse. Atqui Romæ omninò fuisset, si verum esset vulgare cōmentum, secundo anno Claudij PETRUM in Italiam venisse, & Romæ xxv. annis Ecclesiæ Episcopum sedisse. Verùm de hoc in dubiis amplius quid erit monendum.

TERTIA PARS CAPITIS.

De cauendis schismaticis.

17. *Precor autem vos, fratres, ut obseruetis dissidiorum & scandalorum authores contra doctrinam quam vos didicistis: & declinetis ab eis.*
18. *Nam qui eiusmodi sunt Domino nostro Iesu Christo non seruiunt, sed suo ventri: & per blandiloquentiam & assentationem corda hominum minime malorum seducunt.*
19. *Vestra enim obedientia ad omnes peruenit. Gaudeo igitur quod ad vos attinet: sed volo vos sapientes quidem esse in rebus bonis, simplices verò in malis.*
20. *Porro Deus pacis conteret Satanam sub pedes vestros citò. Gratia Domini nostri Iesu Christi sit vobiscum. Amen.*

17. **R**ECOR AVTEM VOS FRATRES: Cœperat eos salutare Ecclesiarum nomine: moxque priuatorum aliorum salutationes addet verſ. 21. Cur quæſo hanc partem sic interrumpir? quia in mētem ei venit, ut apud Corinthios, Galatas & passim: ita fortè & Romæ pestes Ecclesiarum esse unitatem scindentes. Itaque quasi *παρενδεδεικώς* admonitionem de illis cauendis inserit. **H**ORTOR vel obsecro VOS FRATRES. Blande amodum eis quasi sit supplex, ut rem maximi momenti esse cogitent: **UT DISPICIATIS DISSIDIORVM ET SCANDALORVM AVTHORES:** Duabz his artibus Satanæ Ecclesiæ unitatem & pacem ferò

ferè perturbare solet: Aut enim prauis dogmatibus puritatem doctrinæ adulterando inter Doctores dissidia excitat; aut disciplinam Ecclesiasticam violando scandalis Ecclesiam deformat, h. e, vel hæreticos excitat, qui dogmatum nouorum, vel schismaticos inuenit, qui scandalorum publicorum existunt authores *παρὰ τὴν διδασκαλίαν*

PRAETER VEL CONTRA DOCTRINAM: nā utrumq; *παρὰ* hic significat: vt supra cap. 1. 26. *παρὰ φύσιν* præter & contra naturam, *παρὰ νόμον* contra legem. Hæresibus unitas fidei scinditur: scandalis pax Ecclesiæ laceratur. Vtrunque doctrinæ Apostolicæ repugnat: QVAM INQVIT DIDICISTIS, nempe hætenus à vestris doctoribus, & nunc per meam epistolam. Nec ignorabat, Satanā ubique his artibus Ecclesias aggredi. Monet igitur Romanos fratres, sedulo despiciant, ne & ipsi eiusmodi serpentes in sinu foueant, innuens diligenti cautione hic opus esse, quia plerunque citius virus suum aliquibus aspirent, quàm ab ullis obseruentur.

DECLINATE AB EIS. Non videtur dubium, quin perstringat Iudeos, qui fidem Christianā professi, legalium ceremoniarū obseruationem cum Euangelio miscentes doctrinam Christi deprauabant, hincque scandalis Ecclesiam perturbabant. De talibus enim passim queritur Phil. 3. 1. Tim. 4. 2. Timot. 3. & Tit. 1. vocans nomodistas, operarios malos, qui totas domos subuerterent, docentes quæ non oportet, turpis lucri causa. Sed non soli illi fuerunt. Posteris temporib. multo plures exstiterunt, hodieque exsistunt doctrinam similiter deprauantes, & pacem Ecclesiæ turbantes. Hos igitur obseruari, & vitari, hoc est, ab Ecclesiæ consortio excludi monet Apostolus, sicut Tit. 3. *Hæreticum hominem post vnā & alteram admonitionem fuge*: Vbi non obscure tyrandidem Romani Pontificis perstringens *Chrysostomus*, non dixit, inquit: *Hos aggredimini*, & manus conferentes pugnis decertate: sed *declinate ab illis*.

Nos primū discamus non offendi presentibus circa religionem dissidiis, cum Apostolorum temporibus iam olim Satan Ecclesias schismaticis & hæreticis variè perturbauerit. Etsi enim dissidia sunt opus Satanæ: tamen non mox sequitur, vbi dissidia sunt aut dissensiones de fide, ibi Ecclesiam non esse: cum nō extra sed intra Eccle-

siam Satan dissidia semper excitet. *Deinde* meminimus authores dissidiorum seriò esse cauendos: Cauendi optimam rationem esse, si doctrinæ Apostolicæ regulā & analogiam ad amussim sequamur, neque ab ea vel latum vnguem abduci nos patiamur. Ne verò hîc periclitemur, literarum sacrarum normam vnicè pro cynosura obseruemus. Hac sola ratione *Origenes* periculum vitari posse scribit admodum hoc tempore memorabili sententia: *Vide, inquit, quàm proximi periculis fiant hi, qui exerceri in diuinis literis negligunt, ex quibus SOLIS huiusmodi examinationis agnoscenda discretio est.* Non modò igitur normam, sed & SOLAM normam controuersiarum fidei esse SCRIPTURAS SACRAS agnoscit *Origenes*, aduersus Iesuitarum blasphemum dogma, Scripturas non esse normam, vel nò esse solam & plenam, sed tantum partialem dogmatum normam traditionibus Ecclesiæ complendam. Obiter: Præter doctrinam scripturæ docere, est contra scripturam docere in iis, quæ ad fidem pertinent.

18. NAM QUI EIVSMODI SVNT: Addit notas, quibus agnosci, & argumenta, cur vitari debeant Ecclesiarum turbatores. Non inquit, est tam facile hos deprehendere. Nam duobus ferè coloribus fucati sunt, quod primò gloriantur se seruos Domini nostri Iesu Christi: *deinde* blandiloquentia & assentatione corda simplicium occupant. Sed vterque fucus est vanus. Non enim Christo seruiunt, sed ventri suo: sunt *παραπαιστές*, turpis lucri causa docētes: Nec blandiloquentia salutem animarum quærunt, sed perdunt seductores. Sic depingit eos Phil. 3. 18. *Sunt hostes crucis Christi, quorum finis est exitium: quorum Deus venter est, & gloria cum confusione eorum, quia terrestria curant:* & Tit. 1. *Docentes quæ non oportet, turpis lucri gratia:* & 1. Tim. 6. 5. *Privati sunt veritate, & quasi habent pietatem.* *χριστολογία* & *ὁμολογία* his tribuit in malam partem: Possunt enim blanditiis se insinuare auditorum animis, inflectendo verbum Dei ad eorum affectus, laudantes vel tegentes scelera, ne quos offendant: quod Deus apud Ezechielem dixit, pseudoprophetas supponere puluillos axillis populi, & venari animas. Sed sunt impostores: quia *ἐξαπατῶσι* decipiunt minime malos, hoc est, simplices, qui fraudem non obseruant, nec malitia, sed facilitate eis obtemperant. De his etiam 2. Timoth. 3. 6. *Irrepunt in familias, &*

Ezech.
13. 18.

lias, & captiuas ducunt mulierculas onustas peccatis, &c. Semper d'scentes, nunqua ad veritatis agnitionē venientes.

Ad has notas si Monachos & Iesuitas nostros hodie examinemus, viuis coloribus depictos videbimus. Nōne enim Iesuitæ ita se seruos Christi iactant, vt se solos socios IESV glorientur. Quibus artibus & assentationibus aulis regum & principum se insinuare, in gynæcea irrepere, captiuas mulierculas & simplices nō malas in nafsā suā pertrahere norint ac soleant, iam mundus ipse nouit. At pessimi sunt impostores. Incautos enim à via veritatis seducunt, superstitionibus & mendaciis miseros ita dementant, vt dum certam ad cœlos viam eis promittunt, in gehennam eos rectā præcipitent.

Accusant nos, quod fecerimus *διχοστασίαν* secedendo ab Ecclesia. Nos verò non ab Ecclesia, sed à Papatu secessimus, Babylone exiimus, iussa Domini: *Exite ex ea popule mi*: Ipsi verò defectionis crimine apertè tenentur: quia non solum Christi nomine abiecto nouam sectam *Iesuitismi* inuexerunt, sed à doctrinā Christi & Apostolorum prorsus recesserunt, sonantes & vrgentes dogmata falsa & blasphema *παρά τὴν διδασχλὴν* præter & contra doctrinā à Paulo Romanis traditā. Hęc ergo prima fuit cautionis ratio, ab ingenio turbatorū, & periculo Ecclesiæ.

19. VESTRA ENIM OBEDIENTIA AD OMNES PERVENIT: alia admonitionis ratio, cur eis cautione sit opus, quia sint faciles ad obtemperandū: quibus proinde plus periculi à tam subtilibus imposturis. *Vestra*, inquit *obedientia*, hoc est, ad credendum iis, qui se seruos Christi profitentur, facilitas & prōptitudo omnibus nimis perspecta est: & quidem de ea vobis gratulor. Prouidendum, interim ne hac facilitate abutantur impostores, ad vos circumueniendos. Itaque refert, vos simplicitatem temperare prudentia, vt simplices sitis ad malum faciendum, prudentes ad bonum probandū. Conuenit sententia hæc Apostoli cum dicto Christi: *Estote prudentes vt serpentes, & simplices sicut columba.* *Ἀνέγκτοι* simplices, vel potius ingenui, candidi, aperti: ab α & *μεγάλο* misceo, quasi nihil fucati habentes admixtum: Alij ab α & *μέγας* non habentes cornua ad alios lædendum, hoc est, innocui vel imbelles, quod de columbis dicitur. Ita commendat Christianis ingenuam simplicitatē, fraudis vel malitiæ expertem: vñ

tamen prudentiam & sagacitatem in discernendis doctrinis veris à falsis, & doctoribus veris ab impostoribus requirat iuxta præceptum: *Omnia probate, quod bonum est tenete. Probate spiritus an ex Deo sint.* Nihil verò hæc simplicitas fauet crassæ ignorantiae seu fidei implicitæ, quàm in fidelibus requirunt & fouent Iesuitæ, ut ignorantibus facilius imponant.

20. **DEVS VERO PACIS CONTERET SATANAM.**

Tertia hortationis ratio à certa spe victoriæ in hoc periculo: Tacita est occupatio. Cùm adeò simplices simus, quomodo cauebimus imposturas Satanæ? Dei præsidio tuti eritis & certi victores. Verum est Satanæ astutiam esse magnam: & hæreticos atque schismaticos Satanæ emissarios vestræ insidiari salutis. Modò autem siis prouidi non securi, Deus adfuturus est vobis, ut & agnoscatis faciliè impostores, & pedibus conteratis tandè ipsū Satanā, nedū eius satellites. **DEVM PACIS** vocat ut cap. 15. 33. *οὐρανὸς ἐμὸς* **CONTERET.** Est promissio victoriæ: Verus legit *οὐρανὸς ἐμὸς conterat*: quasi votū, ut Deus conterat. Quomocunque legas, monet, pios in certamine nō segnes, sed nec confidentes esse debere, quasi suis viribus sint futuri victores: sed fortiter pugnantes victoriam à Deo expectent. Neque obscura est allusio ad primam promissionem de semine mulieris contrituro caput serpētis. Solus Christus contriuit caput Satanæ semel in sese. In nos tamen non cessat etiam cōtritus insurgere, faciens molestias nobis Dei permisso, ne desit lucta, & exercitiū precum, patiētiae, constantiae, &c. Christi tamen victoria est nostra. **CI T O**, hoc est, opportunè & in *ἐν καιρῷ* pugna: quādo videbitur Satan superasse, Deus citò eum conteret pedibus fidelium, ne salutem eorum lædat aut euertat. Aliqui referunt ad extremum iudicium, quod citò erit: sed Apostolus breuitate certaminis nos ad alacritatem pugnae excitat. Etsi aliquantisper sit sudandum contra Satanam eiúsque organa: tamen citò veniet victoria læta. Promissio consolationem & hortationem continet. Certi esse debemus de victoria Dei auxilio, nec tamen segnes aut securi, sed fortes in prælio contra Satanam. Certantibus enim atque vincentibus proposita corona est.

GRATIA DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI. Hortatio

salutationem claudit voto gratiam Domini nostri Iesu Christi omnibus & singulis comprecans, qua sola id prestare, quod monuit, queant: dispicere & cauere impostores, bona à malis sapienter discernere, denique Satanæ insidias euitare vel superare. Ab hoc voto cœperat epistolam ca. 1.7. eodem nunc claudit. Ibi *gratiam & pacem* coniunxit, & tam à Patre quàm à Christo precabatur, quod diximus æqualis potentiae & bonitatis Patris & Filij argumentum esse. Hic solius gratiae Christi meminit, omnia sub ea complectens, & Christum solum omnis gratiae dispensatorem monstrasse satis habens.

Porro ex 2. Thess. 4.17. constat, hoc votum esse omnium Pauli epistolarum genuinum signaculum: *Hoc, inquit, est signum in omni epistola, ita scribo: Gratia Domini nostri Iesu Christi sit cum omnibus vobis Amen.* Vnde argumentum non obscurum habetur, hanc epistolam verè Apostolicam & Pauli esse: cùmque reliqua epistola esset per amanuensem exarata, Paulus hoc votum manu propria subscripsit, vnde author certus dignosceretur. Eadem clausula repetitur ver. 24. Et *Chrysostomus* hic & ibi habet: *Origenes & Ambrosius* tantum hoc loco. *Syrus* habet hoc versu, & post *ἡ εὐλογία* in fine repetit: quæ varietas fortè inde orta, quod totus hic epilogus à cap. 15. ad finem olim à Marcione variè interpolatus fuit Origene teste: de quo postea.

Q V A R T A P A R S C A P I T I S.

Salutationes ad Romanos.

21. Salutant vos *Timotheus adiutor meus, & Lucius, & Iason, & Sosipater, cognati mei.* Act. 16.1
Phil. 2.19
22. Saluto vos in Domino, ego *Tertius, qui descripsi epistolam.*
23. Salutat vos *Gaius hospes meus & Ecclesia totius. Salutat vos Erastus procurator urbis, & Quartus frater.*
24. *Gratia Domini nostri Iesu Christi, sit cum omnibus vobis. Amen.*

21.

SALVTANT VOS TIMOTHEVS: Absoluta parenthesi salutationes aliorum ad Romanos continuat, partim huc spectantes, vt inter longè diffitos fratres coniunctionem foueat, partim vt à totidem veluti subscriptoribus epistola confirmata plus ponderis apud Romanos habeat. Etsi enim Pauli authoritas non indigebat alieno testimonio: tamen consensus piorum ad confirmandos Romanos non parum faciebat. Neque certè nos orthodoxum Ecclesie consensum abiicimus aut cōtemnimus, vt Papistæ calumniantur, sed plurimi facimus, requirimus, atque commendamus: quoniam ex eo non parum roboris fidei nostræ accedit, quod non nos solum, sed plurimos imò omnes pios de Deo, de Christo, & de salutis via semper sic credidisse persuasi sumus. Quatuor porro testes hic coniungit, quorum primus *Timotheus* est ille, de cuius circumcissione & adoptione in Pauli familiam ac disciplinam, habetur in historia Act. 16. Erat tunc Corinthi Pauli collega. Tres reliquos vocat *cognatos*. *Lucium* *Origenes* suspicatur esse Lucam Euangelistam, quē charissimum & indiuiduum quasi Achatem sibi fuisse ter alibi Paulus testatur Colos. 4. 14. 2. Tim. 4. 11. Philem. 24. Potius arbitror intelligi *Lucium Cyrenæum*; qui inter prophetas Ecclesie Antiochenæ vnā cum Saulo numeratur Actor. 13. 1. *Iason* haud dubiè est ille, cuius hospitalitas, fortitudo & prudentia Actor. 17. vers. 5. collaudatur. Paulum enim cum socijs Thessalonicæ domo excepit: cumque ob id Iudæi tumultu concitato domum inuaderent, animo imperterritito vim publicam sustinuit, & apologia prudente furorem Iudæorum mitigauit: *Sosipatrum* *Origenes* putat esse *Sopatrum* illū Berœensem, qui vnā cum Timotheo & Gaio Derbæo, (cuius mox ver. 13. fiet mentio) Paulum nauigantem in Syriam deduxisse legitur Actor. 20. 4.

22. SALVTO VOS IN DOMINO EGO TERTIVS: Tertius Pauli amanuensis etiam suo nomine salutem Romanis fratribus ascribit, non hoc faciens, inquit *Chrysostomus*, vt se ipsum laudet, sed vt feruentem dilectionē per hoc ministerium sibi conciliet. Fuit Paulo haud dubiè fidelis minister. Spiritus sanctus ergo eterna nominis memoria & laude fidele ministerium ei compensauit. Ita

munquā carent fructu officia, quæ sanctis præstatur, i. *ye-
-las* QUI SCRIPSI: *Syrus* rectè qui descripsi: & sic Beza.

23. SALVAT VOS GAIUS HOSPES MEVS: *Ambrosius*
Gaium hunc putat, ad quem secunda epistola Iohannis
est scripta: Sed Iohannes scripsit post Paulum: ideo vide-
tur hic Gaius etiam ante illum fuisse: qui, ut modò dixi,
in comitatu Pauli fuit Act. 20. 4. & quem à se baptizatū
scribit Apostolus 1. Cor. 1. 14. *Neminem baptizavi nisi Cri-
-spum, & Gaium, & Stephanæ familiam.* Insigni elogio eū
commendat à beneficentia, vocans *hospitem suum* & to-
tius Ecclesiæ. *Chrysostomus* rectè obseruat vocari ξένον pro
ξενόδοχον, *hospitem pro hospitio succipientem.* Vide, inquit idē,
quantam coronam ille texat de tanta ipsius hospitalitate
testificans, integramq; Ecclesiam in domum illius congregās,
Non modo enim Apostolum Paulum & singulos quosque
diuersantes Corinthi hospitio recipiebat, sed Ecclesia uniuersa
in domo sua conuenticulum ipse præbebat. Phœben supra
non dissimili commendauit laude; quæ exempla nobis
admirationi & imitationi proposita esse cogitemus *Ori-
-genis* tempore traditione maiorum receptum erat, hunc
postea fuisse Episcopum.

SALVAT VOS ERASTVS PROCVRATOR VRBIS:
Græc. οἰκονόμος πόλεως: *Origenes* & vetus reddit, *arcarius*, a-
lij *questor ararius ciuitatis*: nempe Corinthi, vbi hæc scri-
bebat. De hoc 2. Tim. 4. 20. Paulus ait: *Erastus mansit Co-
-rinthi*: nempe vacans publico ciuitatis officio: Hic ipse
tamen postea profectio & ministerio Pauli sese addi-
xisse, & ab eodem cum Timotheo in Macedoniam able-
gatus fuisse legitur Act. 19. 21. Fuit homo politicus, re-
lata haud dubiè, utpote fisco ciuitatis præfectus: pius
tamen & officiosus in Apostolum ac fratres Christianos:
cuius dignitatem Apostolus quia expressit, ostendit eo
ipso. neque diuitias ei qui Christo nomen dederat, ne-
que Principatus curas, neque aliud horum quicquā im-
pedimento esse. *Origenes* eum facit *arcarium mysticum*,
hoc est, dispensatorem illius ciuitatis, cuius artifex &
conditor Deus, hoc est, Ecclesiæ & ideo inquit, nec no-
men posuit, cuius ciuitatis *arcarius* esset. In medio tamē
relinquit mysticè an propriè intelligi debeat. Sensus li-
teralis retineatur. ET QVARTVS FRATER: Est & hoc
nomē personæ, nō numeri vel ordinis: sicut *Tertius*. Notū

est enim Romanos fuisse appellatos Tertios, Quartos, Quintos, Sextos ex aliquo euentu, vel distinctionis causa: ut nunc vocamus Rudolphum II. Imper. Fridericum IV. Palatinum, &c.

24. GRATIA DOMINI NOSTRI IESU CHRISTI: Salutationes iterum claudit voto gratiæ Christi ex vers. 20. repetito; nec est ociosa repetitio, sed rem esse summè necessariā, quā assiduis votis expetamus, indicat. De sensu verò & de lectionis diuersitate dictum est v. 20.

QVINTA PARS CAPITIS.

Δοξολογία ad Deum.

Eph. 3. 20.

25. *Ei verò, qui potest vos stabilire, secundum Euangelium meum & præconium Iesu Christi, ex reuelatione mysterij, quod à temporibus secularibus tacitum fuit.*

Eph. 3. 9.

Col. 1. 26.

1. Tim. 1.

7.

Tit. 1. 1.

26. *Nunc verò factum est manifestum, & per scripturas propheticas, ex imperio æterni Dei ad obedientiam fidei, omnibus gentibus declaratum.*

27. *Soli, inquam, sapienti Deo, gloria per Iesum Christum in secula. Amen.*

Ad Romanos scripta fuit Corintho, per Phœben ministram Cenchreenſis Ecclesiæ.

25. **I** VERO QUI POTEST VOS STABILIRE SECUNDUM EVANGELIUM MEUM: Hanc Δοξολογίαν annotauit Origenes à Marcione olim planè sublatā fuisse: in alijs verò exemplaribus, quæ non essent à Marcione temerata, diuersè positam repetiri: In quibusdam enim attexta fuit capiti decimo quarto, post ea verba: *Quicquid non est ex fide, peccatum est.* Et sic Chrysostomus ibi, non hîc eam exposuit. Alij verò codices hîc eam posuerunt, ut nunc habemus. Nos igitur eam hîc relinquentes, non absque grauissimo iudicio Apostolum tali celebratione Dei epistolam nobilissimam claudere voluisse iudicamus. Multa verò simul quasi cumulat, & complexè dicit paucissimis verbis: ideo videtur habere ὑποψῆσιν, quod sic explicatur.

Principalis Apostoli intentio est, sub finem operis hu-

ius Dei laudes & gloriam celebrare pro tanta gratia, & ad celebrationē Romanos ac nos omnes excitare: DEO, inquit, SIT GLORIA IN SECVLA, AMEN: hoc est, vt supra c. II. prædestinationis mysterium claudens exclamabat: *O altitudo sapientia Dei: ipsi sit gloria in secula, Amen.* Vt verò doceat hunc Deum rectè agnoscere, & à numinibus falsis discernere, variis elogiis eum extollit, quæ totidem sunt celebrationis argumenta.

Primo cōmendat Dei potentiā, quā cū bonitate summa coniunctam vult Romanos agnoscere: *Is*, inquit, *potest vos confirmare*: h.e, quantūvis in medio luporū versimini: Deus tamē potētia sua vobis præstō erit, vt sitis inexpugnabiles. Ita eos cōsolatur à Dei præsētia in periculis: vel p̄mittit eis gratiā perseverantiæ finalis in fide; quod quāvis sint imbecilles variis fortunę & tentationū telis p̄positi; tamē ad finē vsq; sint p̄seueraturi Dei potētiā, qua eos stabilire poterit. Sed argumentū à Dei potētia parū firmū videtur. Imò est firmū cū Dei beneuolētia coniunctū. Ita supra argumētabatur à Dei potētia c. II. 23. & 14. 4. non nuda sed cum voluntate coniuncta.

Addit igitur SECVNDVM EVANGELIVM MEVM: quo prius confirmat: *Potest vos confirmare*: quia vobis hanc gratiam promissam, ex Euangelio meo iam didicistis: ad cap. 8. & II. præcipuè respiciens: *Quis nos separabit, &c. Euangelium suum* vocat Epistolam, vt supra cap. 2. 16. Ita in solo Euangelio, non in lege, aut Philosophia fidem & consolationem nostram fundatam esse docet. *Syrus*: *ἡ π̄α, confirmare vos potest in Euangelio meo, quod prædicatum est vobis.* Hi verò in commendationem sui Euangelij mirificè quasi abripitur, vt summi thesauri loco habendum esse doceat,

Estque hoc TERTIVM celebrationis argumentum ab Euangelij dignitate.

I. Vocat *ἐὐαγγέλιον Ἰησοῦ χριστοῦ*, *præconium Iesu Christi*: appositivè: Euangelium meum, quod est præconium Iesu Christi: sonat verò activè & passivè: *Activè*, quod præconiatum est ab ipso Iesu Christo. Ab efficiente collaudat tacitè innuēs, non à se esse excogitatū, sed à Filio Dei ex sinu æterni Patris revelatum. *Passivè* accipit *Syrus* interpres, quod prædicatū est de Iesu Christo: quo sensu dixerat supra c. 1. 2. se vocatū ad Euangelium de Filio Dei, &c.

Addit II. aliud encomium ab effectu mirifico, vel potius à forma Euangelij, vocans Ἀποκάλυψιν reuelationem mysterij ab temporibus secularib. occulti. Meritò est admiranda Euangelij doctrina, quoniam per eā reuelatū est mysteriū, ab origine mundi huc vsq; absconditum. *Mysterium* vocat opus Dei absconditum: quot modis dicatur explicatum est supra cap. II. 25. Aliqui de vocatione gentiū accipiunt, sicut Ephel. 3. 4. Sed nihil impedit, quin de Euāgelio ipso intelligamus. Etsi enim illud, quod ad summam doctrinæ salutis per Christū, nō fuit planè tacitū patribus: sed variis oraculis, promissionibus, & umbris aliquatenus proditū: tamen ratione præsentis lucis, quam aspiciebant Romani, verè fuit σπρημένον, hoc est, tacitum & non reuelatum.

26. NUNC VERO PATEFACTVM EST: Tertiò ne cogitent: Vnde igitur tu nosti? *Nunc, inquit, est reuelatū:* Gratia igitur nobis data multis modis statum Patrum excedit. Illi præ nostra luce meras habuerunt tenebras. Addit IV. emphaticè: ET NOTIFICATVM INTER OMNES GENTES: quia non solis Iudæis, sed & gentibus Christus erat promissus. Et dicit, OMNES GENTES, ut Romani agnoscant, etiam sibi patefactionē hanc diuinitus contigisse: Vniuersalis intelligatur indefinitè: Non quod tūc absolute omnes gētes essent illuminatæ, sed quod plerisque, & quod paulatim ex ordine omnib. notificandum esset prædicatione Apostolorū. V. Ne nouitatis speciem accipiat Euangelium, reuelatum dicit per Scripturas propheticas: quod prophetica Scripturæ præclarum est encomium. Si enim Euangelium per eas est reuelatū nepe à Deo: utrique sunt reuelatio & verbum Dei. Ergo Euangelium, hoc est, doctrinam salutis totam continent: Ad nos igitur pertinent: Ex illis igitur doctrina salutis nobis haurienda est. Sed annon Apostoli per conciones suas & epistolas Euangelium reuelatū? potiusq; hinc id nobis discendū est quàm ex Prophetarū libris? Sanè. Apostoli verò conciones suas & epistolas vnde nisi ex Scripturis Prophetarum hauserunt, & per eas Euangelium confirmarunt?

Καὶ ὁ θεὸς τὴν ἀλήθειαν δεῖξαι: Sextò, ne quis cauilletur, cum Deus occultauerit olim, nunc demum reuelauerit, ad æternum eius consilium nos reuocat, cuius ipse non tenetur

Metur rationem reddere creaturis : *ἡμῶν imperium*, *ordinationem* seu dispositionē æterni Dei vocat. Deniq; finem reuelationis addit : AD OBEDIENTIAM FIDEI: quasi dicat, ideo nunc reuelauit, vt omnes gentes ad fidē & obedientiam eius vocentur præconio nostro; vt etiā c. 1. 5. Hinc itaq; argumentum *tertium* celebrationis patet hoc esse: Cū Deus Euangelij doctrinam non olim patribus, sed nobis tandem manifestam fecerit, & eius prædicatione omnib. gentib. salutis gratiam annunciet, merito igitur nobis summè est celebrandus.

27. SOLI INQVAM SAPIENTI DEO: *Quartum* celebrationis argumentum à Dei immensa sapientia, quam ei soli asseribit, quia solus ex se nouit & pspicit vniuersa perfectissimè: solus sine auxilio omnia disponit & moderatur sapiētissimè: Quicquid verò intelligentiæ apparet in creaturis rationalibus, angelis & hominibus, sol⁹ ipse tāquā fons omnis sapiētiæ in mētib. eorum efficit & seruat; sicut Daniel c. 2. dicit: *sapientia & fortitudo eius est, ipse dat sapientiā sapientibus, & scientiā scientib. intelligentiā*. Ita 1. Tim. 6. dicitur solus habere immortalitatē: quia solus est fons vitæ, & vita ipsa, mortis & mutationis expertus, omnia viuificans ex se ipso. *Sapientē non ita accipias, De⁹ quod Deū*, inquit Origenes, *quasi quē sapientia fecerit sapientē, modo sicut inter homines habetur. Sapiens. n. inter homines dicitur piens. unusquisq; ex participatione sapientia. Deus vero nō quasi qui ex sapientia sapiens factus sit, sed quasi qui ipse author Sapientia & genitor sit sapientia sapiens appellatur. Non. n. ex sapiētia sapies Deus, sed ex sapiēte Deo sapiētia procedit. Merito increata igitur soli sapienti Deo. Solus est. n. ita sapiens Deus, vt sapiētia ipse magis genuerit, quā sapiētiā sapiens factus sit. men.*

Ad potentiā verò & sapientiā Dei celebrādā nos reuocat Apostolus, quia tum vtraq; virtus in omnib. reb. e-luceat, maximè tamē in Euangelio resplēdet. Excedit. n. omnium creaturarum intellectū hæc doctrina, qua Deus per & propter *αὐτῶν* Filij sui prædicatur homini reconciliatus, vt credentibus in eum det vitam æternam: quod Apostolus 1. Cor. 1. 24. indicat: *prædicamus Christum Dei potentiam, & Dei sapientiam*. Præ hac sapiētia omnis mūdi sapiētia est stultitia. SOLI DEO. Rectè obseruat Chrysostomus, nō excludi Filium, quia est æterna sapientia patris, sed Deum omnibus creaturis opponi. PER IESVM

CHRISTVM: Non quod Deus per Christū sit sapiēs: sed quod per eum sapientiam suam mūdo reuelauerit. Vel refertur ad sequēs ἡ δόξα gloria sit per Iesum Christū Deo soli sapienti. Rectē inquit *Origenes* Deo claritas per Iesū Christū refertur, qui ita sapientē esse solū Deū ostēdit, ut ipse sapientiam genuerit Iesum Christum, qui est Dei virtus & Dei sapientia: ἡ δόξα particula ἧ quā omnia exēplaria Græca habent, excepta *Complutensi editione* multos torquet: Subaudiendū putant: *gratias agite*: Atqui redundat pleonasmō Hebraico, ut *Hos. 10. 7. Succisus est Samaria rex eius*. Chaldæus Paraphrastes etiā non habet. Itaq; Beza expunxit: & sic patet δόξα: Ei qui potest vos stabilire, Deo inquā soli sapienti, gloria nempe esto p̄ Iesum Christum. IN SECULA æternitatem temporū hac phrasi Scriptura significat, Nullus erit celebrationis finis, quia nunquam cessabit electis gloriam suam communicare: Ita clamabit omnis creatura in cœlo, in terra, sub terra: SESSORI THRONI, ET AGNO BENEDICTIO, ET HONOR, ET GLORIA, ET ROBUR IN SECULA SECVLORVM. AMEN. Particula Hebraica omnib. linguis communis facta, vera & fidelia esse omnia hucusque scripta significat.

DVBIORVM EXPLICATIO

IN CAP. XVI. AD ROMANOS.

DVBIVM I.

De Aquila & Priscilla salutatione.

DVBIVM I. historicum ex v. 3. quomodo Paulus iubeat Romæ saluari Aquilā & Priscillā: cū id temporis, quo epistolā hanc scripsit, coniuges illi non Romæ, sed Corinthi apud Paulum fuisse videantur. Paulus enim Athenis veniens Corinthum ibi reperisse dicitur Aquilam cum cōiuge, qui recens edicto Claudij Roma fuerāt eieci. Claudius .n. impulsore *Chresto* Iudæos assiduē tumultuātes Roma expulerat, quod *Orosius* lib. 2. hist. anno 9. Claudij, hoc est, 18. à passione Domini factū scribit: *Mansit aut Paulus*

Ihesus Corinthi apud Aquilam quatuordecim annis & sex menses?
 quo spacio videtur hanc ad Romanos exarasse epistolā.
 Enauigans verò inde in Syriam secum dicitur habuisse
 eosdem coniuges. *Ibidem versu 18.* Quomodo igitur po-
 tuerunt salutari Romæ, quando essent Corinthi?

RESPONSIO.

Hic nodus aliter videtur conciliari non posse, quàm
 dicendo, Aquilam atq; Priscillam bis fuisse Romæ: Pau-
 lum quoque bis fuisse Corinthi. Prius quidē de Aquila
 ex historia Apostolica nō habetur: *Origenes* verò, qui so-
 lus scrupulum hunc obseruauit, probabile esse existimat:
Potest inquit fieri, ut quia illo tēpore pulsus ex urbe Iudæis
præcepto Caesaris Corinthiū venerant, rursus edicti cessante
fascitia Romam ingressi salutētur à Paulo. Id verò videtur
 factū postquā à Paulo nauigāte in Syriā relictī Ephesi
 fuissent, ut dicitur *Actorum 18. versu 19.* *Posterius* de Paulo
 quod bis fuerit Corinthi, non obscurè ex historia colli-
 gitur. *Primum* quidē Corinthū venit Athenis post eiectos
 Roma à Claudio Iudæos, commorans ibi sesquiannum.
 Inde traiecto mari Ægeο in Asiā venit Ephesum, Ephe-
 so nauigauit Cæsaream Syriæ, & hinc Ierosolymā ascē-
 dit ad festum *Actorū 18. versu 19. 22.* Ephesi enim agens
 dicebat: *Oportet omnino me festum, quod instat agere Iero-*
solymis: sed iterū reuertar ad vos. Ierosolymis nō diu cō-
 moratus cū salutasset Ecclesiam, descendit Antiochiam
 Cœlesyriæ, & illinc peragrans ordine Galatiā & Phrygiā
 Ephesum rediit, *Actorū 18. 23. & 19. 1.* ibiq; biennium com-
 moratus cap. 19. 9. Spiritus impulsu proposuit iterū pera-
 gratā Macedoniā & Achaiā redire Ierosolymas, & inde
 Romam tandē videre c. 19. 20. Macedoniam ingressus est
Act. 20. 1. eaq; peragrata, atq; Philippis altera ad Corin-
 thios epistola exaratā, venit in Græciam, h. e., Achaiam.
 Hic Corinthū reuisit haud dubiè, ibiq; peractis mensib.
 trib. ob Iudæorum insidias per Macedoniam regressus
 in Syriam, tandem cum collecta Hierosolymam rediit.
 Bis igitur fuit Corinthi.

Epistolā verò scripsisse videtur Corinthi existens non
 prima vice, sed altera: quod inde patet: quia non prima
 vice, sed altera collectam ibi eleemosynam Ierosolymas
 deportauit: ut fatetur *Actor. 24. 17.* Spacium verò inter-
 iectum fuit non paucorum annorum: fortè sex vel
 septem: siquidem vltimo anno Claudij, vel primo

Neronis prima vice Corinthum venerat.

Vnde liquet, nihil sequi absurdi, si Priscillam & Aquilam interim Romam reuersos, ibique existentes à Paulo Corinthum reuerso per hanc epistolam Romæ saluari dicamus. Inde verò etiam de tempore huius epistolæ iudicari posse videtur, cum nō prima, sed altera vice, qua Corinthi existens collectā fecerit, & Epistolam hanc scripserit Apostolus: non 13. anno Claudij, vt aliquibus videtur, sed octauo circiter Neronis, anno Christi non 55. sed 63. Apostolatus sui anno 28. exarata fuisse.

DVBIUM II.

An Petrus fuerit Roma, ibique sederit Episcopus?

DVBIUM II. Historicum quoque nascitur ex eo, quod inter tot amicos Romanos nullam Petri Apostoli mentionem facit Paulus, an Petrus fuerit Romæ?

Papista habent pro articulo fidei ad salutem necessario, credere, Petrum Romæ Pontificem sedisse annis 25. Propter hoc igitur tenent, Petrum & Romæ fuisse, & Romæ vnā cum Paulo martyrio coronatum esse. Singula verò sic probant:

I. Quod Petrus fuerit Roma.

I. Petrus priorem suam Epistolam scripsit Romæ: Fuit igitur Romæ. *Antecedens* probant: quia sub finem Epistolæ dicit: *Salutat vos Ecclesia, quæ est Babylone.* Per Babylonem vero intelligit Romam, teste *Papia* apud Eusebium l. 2. cap. 15. *histor.* & *Hieronymo* de viris illustribus: & quia in Apocalypsi Roma passim vocatur Babylon.

II. Ex Actor. 28. & hac epistola constat, multos Christianos fuisse Romæ, antequam Paulus eò veniret: Ii verò vel à Petro, vel ab alio aliquo fuerunt conuersi. Sed à nullo alio: Nullus enim nominari potest. Ergo à Petro Petrus igitur fuit Romæ.

III. Multi patres, vt Irenæus, Epiphanius, Chrysostomus, Orosius scribunt, à Petro & Paulo Ecclesiam Romanam fuisse fundatam. Ergo Petrus necessariò fuit Romæ.

IV. Marcus scripsit Euangelium suum Romæ Petro dictante, testibus patribus Clemente Alexandrino, Hieronymo, Tertulliano. Ergo Petrus Romæ fuit.

V. Petrus Romæ disputauit cum Simone Mago, eumque gloriosa victoria superauit. Ergo Romæ fuit.

II. Quod Petrus Romæ martyrium sit passus?

I. Quia

I. Quia Petri & Pauli sepulchra sunt Romæ. Ergo ibi sunt mortui.

II. Totus orbis maxima celebritate quotannis corpora Apostolorum Romæ inuisit. Ibi igitur sepulti sunt.

III. Patres aliqui idem confirmant. Est igitur verum.

III. *Quod Roma sederit Episcopus annos 25.*

I. Quia Romana Ecclesia fuit omnium prima & dignissima. Primæ autē & dignissimæ Ecclesiæ competebat primus & dignissimus Episcopus, qui fuit Petrus Apostolus.

II. Aduersarij non possunt ostendere, ubinam sederit ab eo tempore, quo Antiochiam reliquit. Ergo fuit Romæ Episcopus usque ad mortem.

III. Aliqui Patres hoc ipsum scribunt. Ergo est verum.

Sententia negans.

Sed contrà est. quod Petrum fuisse Romæ, vel ibi Episcopum sedisse, vel ibi martyrio affectum esse, neque in sacris literis expresse habetur, neque vlla probabilitate ex illis confici potest. At quicquid nec est scriptum in sacris literis, nec inde consequentia necessaria deducitur, id non est de fide Christiana. Nihil igitur istorum est de fide, vel articulus fidei ad salutem necessarius.

Major per se patet. Solæ enim literæ sacre sunt principium & mensura fidei Christianæ, adeò vt quicquid de illis non habet auctoritatem teste Hieronymo, eadem facilitate contemni mereatur, qua probatur: quicquid contra garriant sophistæ.

Minor etiam patet, tum quia nusquam in scripturis id legitur expressum (aut ostendant id scriptum Papistæ:) tum quia eius contrarium ex scripturis euidenter habetur: nempe Petrum inde à passione Domini usque ad extremum annum Neronis, quo putatur crucifixus, perpetuo alibi quàm Romæ versatum fuisse. Nolo commemorare nostrorum Doctorum argumenta, quibus illud euidenter demonstrant. Legatur *Calvinus* l. 4. Instit. cap. 6. § 14. & 15. & *Gallassi* commentarius in Iren. lib. 3. cap. 2. Liber item *Veleni* & *Illyrici* contra primatum Papæ: & *Centur.* l. lib. 2. pagin. 561. *Bellarminus* collegit argumenta nostrorum octodecim, quæ quidem conuellere prolixè conatur lib. 2. cap. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. de Pontifice Roman. vindicantur verò à D. *Sibrando* lib. 4. cap. 3. de Papa Roma. Summa hæc est.

Constat I. ex Gal. 1. 18. Petrum tertio anno conuersionis Pauli fuisse Ierosolymis, vbi Paulus cum eo conuersatus dicitur dies quindecim. Is fuit annus Christi 37. Nondum igitur tunc fuit Romæ.

Constat II. Petrum post annos 8. hoc est, anno Christi 45. adhuc fuisse Ierosolymis. Eo enim anno carcere detinebatur ab Herode: Actorum 12. Is verò fuit annus 3. Claudij: *Euseb. l. 2. cap. 10.* ex Ioseph. Antiq. lib. 19. cap. 7. Nondum igitur tunc fuit Romæ.

Dicunt post carcerem venisse Romam. At hoc est eis probandum: obstant quæ sequuntur.

Constat enim III. Petrum etiam post annos 6. hoc est, anno Christi 51. adhuc fuisse Ierosolymis. Scribit enim Paulus Galat. 2. 1. se post annos 14. à priore illo cum Petro congressu, rediisse Ierosolymam, vnà cum Barnaba, & cum Petro ibi dextras societatis iunxisse. Galat. 2. 9. Tunc enim concilium Apostolicum fuit celebratum Actorum 15. quod teste Hieronymo in Gal. 2. fuit anno 18. à Christi morte, hoc est, anno 9. Claudij. Nondum igitur tunc fuit Romæ Petrus.

Dicunt, Romam eum rediisse Ierosolymas ad concilium: postea Romam reuersum esse. Sed quod dicunt probare non possunt.

Constat enim IV. quod in concilio conuenerit inter Apostolos, vt Petrus inter Iudæos, Paulus inter gentes Apostolatu fungeretur Gal. 2. 9. Non igitur Petrus abiit Romam, vnde Iudæi fuerant eiekti, sed potius regiones illas, quibus priorem epistolam inscripsit Iudæos docendo peragravit.

Constat V. post concilium Petrum venisse Antiochiā, ibique à Paulo reprehensum fuisse Galat. 2. 11. Non ergo tunc fuit Romæ.

Constat VI. Paulum in epistola ad Romanos amicos plurimos salutare, Petri nullam mentionem facere. Atqui perabsurdum est dicere, Paulum alios quosuis sibi notos familiariter salutare, solum Petrum summum Romanorum Episcopum nulla salute dignari voluisse. Scripta verò est epistola ad Romanos anno 8. Neronis: Christi 63. vt heri fuit ostensum. Dicere igitur Petrum tunc fuisse Romæ est perabsurdum.

Dicunt eum peregrè tunc Ecclesiis visitandis abfuisse.

Sed hoc est fingere: & obstant, quæ sequuntur.

Constat enim VII. Paulum anno 4. post scriptam epistolam, Christi nimirum anno 66. Neronis II. captivum Romam venisse, neque Petrum ibi reperisse. Neque enim si inter fratres, qui Paulum exceperunt, fuisset, Lucas id vlla ratione taciturus fuisset Actor. 28. Ergo neque tunc fuit Romæ.

Constat denique VIII. Paulum duobus annis in libera custodia Romæ servatum: ibi prædicasse Evangelium Actor. 28. Conqueritur autem ad Timotheum inde scribens, neminem sibi adfuisse in prima defensione, sed ab omnibus se fuisse relictum. Aut igitur Petrus tunc non fuit Romæ, aut hanc etiam contumeliam Petro inussit Paulus, quod est absurdum. 2. Tim. 4. 16.

Ad argumenta Papistarum Responsio.

Ad I. Negatur consequentia: quia ex allegoria non potest probari historia. Autoritas Papiæ & Hieronymi nihil probat: quia Eusebius ipse l. 3. cap. 36. Papiæ fabulas traducit neque quidquid Hieronymus sentit, est verum. In apocalypsi *Babylonem* significare Romam, & quidem non veterem, sed posteriorem quando futura erat sedes antichristi, omnes circumstantiæ docent cap. 17. & 18. At in epistola Petri nihil tale est. Vnde sequitur quidem, Romam esse sedem Antichristi: non autem Petrum scripsisse Romæ.

Ad II. Negatur minor I. quia Romæ Christianos iam fuisse sub Tyberio & Caio, antequam Petrum eò venisse fert eorum commentum, testatur Eusebius lib. 2. cap. 2. & Tertullianus in Apol. cap. 5. Et Orosius lib. 7. cap. 4. Non igitur Petrus primò ibi docuit. II. Si Clementi creditur, Barnabas ante Petrum Romæ prædicavit Evangelium, de quo videatur *dubium* VIII. cap. 1. III. Negatur consequentia. Etsi enim ob defectum historiæ non possit author Ecclesiæ Romanæ nominari, non mox sequetur Petrum fuisse.

Ad III. IV. V. Respond. Patrum authoritates nihil probant contra Scripturas. At Petrum Romæ sedisse repugnat Scripturis, ut est ostensum. Vnde igitur communis illa in Patrum scriptis de Petro sententia? Nisi quia vel Patres, vulgarem opinionem (quod Principi Apostolorum Princeps Episcopatus meritò competeret) secuti

taliam scriptis prodiderunt, nō intelligentes nec obseruantes astutiam Satanæ, & gliscens iam tum iniquitatis mysterium: vel quia historiæ & monimenta eorum à monachis & librariis, in quorum potestate libri manserūt, auctoritate Episcoporum paulatim interpolata, fabulisque respersa fuerunt. Cuius rei argumentum non obscurum est, quod Patrum sententiæ inter se minimè cohærent, ipsique Pontificij scriptores de fabulis suis convenire non possunt: id quod à nostris Doctoribus non semel est demonstratum. Neque verò absurdum aut cum iniuria cōiunctum videri debet, quod dico Patres vulgari opinione deceptos præter veritatem historiæ Petrum Romanum Præfulem fecisse. Exemplo sit vnus Irenæus Apostolorum seculo proximus scriptor. Refert is Dominum Iesum quinquagenariū docuisse & passum esse: hancque opinionem se ab omnibus Asiæ senioribus, istos vero à Iohanne Apostolo accepisse confirmat: *Ætatem, inquit, seniore[m] quadragesimi aut quinquagesimi anni habens Dominus noster docebat, sicut Euangelium & OMNES SENIORES testantur, qui in Asia apud IOANNEM discipulum Domini conuenerunt, id ipsum tradidisse eis Ioannem. Permansit autem (Ioannes) cum eis vsque ad Traiani tempora. Quidam autem eorum (seniorum) non solum Ioannem, sed & alios Apostolos viderunt, & hac eadem ab ipsis audierunt, & testantur de huiusmodi relatione.* Hæc Irenæus lib. 2. cap. 39. sub finem. Quis veram esse dubitarit tanti Patris sententiam, à senioribus & discipulo Domini charissimo traditam? Nihil tamen obstantibus tantis auctoritatibus erronea habetur Irenæi opinio, teneturque à Christianis verior sententia Epiphaniij, trigésimo tertio anno aduentus incarnationis sue Unigenitum Dei Filium passum esse. Cur? nisi quia hæc potius quam illa historiæ sacræ deprehenditur consentanea. Quidni ratio eadem de Episcopatu Petri valebit?

*Epiph.
hæc st.
Alog.*

Destructis itaque argumentis primis, reliqua per se concidunt. Si enim Petrus ne Romæ quidem fuit; utique Romæ nec tot annis sedit Pontifex, nec martyrium subiit.

* *

Gloria Deo Patri, & Filio, & Spiritui Sancto in secula.

E I N I S.

RERVM ET VERBORVM

RVM TOTIVS HVIVS

COMMENTARII INDEX

LOCVPLETISSIMVS.

Littera P in Prolegomenis esse quod legitur, admonet.

A

BBA ter in
N. Testa-
mento 563

Abiectio v-
nius vt re-
cipiatur a-

lius, quomodo iuste fieri
possit 887

Abraham, vnde 285

Abrahæ seminis caput est
Christus 308

Abrahamo facta est promissio
non tantum seminis
multiplicandi, sed gratiæ
308

Abraham cur demum Gen.
15. iustificatus dicatur fide,
cum & prius credidisset, &
amicus Dei fuerit 309

Abraham fide mortis Christi
exhibendi est iustificatus
393

Abraham quomodo amicus
Dei 306

Abrahæ laudes & fides 293

Abraham quomodo pater o-
mnium fidelium 285

Abraham quomodo hæres
mundi dicatur 288

Abrahæ filij veri, & falsi 619

Abraham antequam fecit o-
pus bonum, iustificatus fuit
fide 265

Abraham credens promissio-
ni indignum se agno-
uit 273

Abraham imputatam iusti-
tiam accepit annis qua-
tuordecim ante circumci-
sionem 279

Abraham non occlusorium
tantum signaculum acce-
pit, sed confirmatorium
280

Abyssus quid 763
in Abyssum descendere ibi-
dem.

Acquiescere in re aliquâ quid
127

Oooo

INDEX RERVM

Actionum nostrarum scopus 1156	rant <i>πληροφορία</i> 1154
Actionum nostrarum euen- tus Deo committendus 1260	Admīa violatio secundæ ta- bulæ 40
Actiones Theologicè confi- deratæ in triplici sunt dif- ferentia 1181	Adoptio quid 535
Adā quomodo typus Chri- sti 361	Adoptionis nostræ testes <i>ibid.</i>
Adam primus & secundus in quibus conueniant 362. 363	de Adoptione certi esse pos- sumus <i>ibid.</i>
Adami primi & secundi inæ- qualitas <i>ibid.</i>	Adoptionis doctrina 532
Adam primus à secundo in multis superatur 364	Adoptio est extra nos in Deo nos adoptante 535
Adam non tantum exemplar, sed & author peccati fuit posteris 361	Adoptio non est idem quod charitas 535
Adami <i>παράκλησις</i> cur ēv 370	Adoptio triplex filiorum Dei in Scriptura 548
Adam creatus mortalis fuit potentiā 444	Adoptio excludit omne me- ritum 589
Non actu <i>ibid.</i>	Adoratio sanctorum refelli- tur 1263
Adiaphora an sint quædam 1180	Adulti fœderis capaces sunt in ætate infantili 439
Adiaphororum duæ condi- tiones 1181	Aduerbia tria Apostoli 1020
Adiaphora latissimè patent 1181	Ædificare proximum quid 1175
Adiaphororum duplex con- sideratio <i>ibid.</i>	ad Æmulationem prouocari quid 836
in Adiaphoris nihil est agen- dum titubante conscientiā 1137	Afflictiones descendunt ex æterna Dei prædestina- tione 556
Adiaphora non sunt pro li- bitu facienda vel negli- genda 1153	Afflictiones salutem nostrā promouent <i>ibid.</i>
de Adiaphoris in genere quid sentiendum <i>ibid.</i>	Afflictionum species infi- gniores 571
Adiaphora quomodo requi-	Afflictionum fructus 387
	Afflictiones cum gloria non possunt comparari 541
	Afflictiones piorum confi- derandæ dupliciter 542
	Afflictiones quomodo pa- tientiam operentur 377
	Afflictiones non tantum bo- næ

ET VERBORUM

hæ sed valde bonæ sunt		Analogia fidei quæ sit	949
329		Ava' <i>Dei</i> quid	613
Afflictiones sunt peccatorum		Ava' <i>Dei</i> Pauli ubique sonat	
pœnæ	<i>ibid.</i>	rem execrabilem	658
Afflictiones in solis piis ope-		Ava' <i>Dei</i> esse à Christo quid sit	
rantur patientiam	332		613
Agendi ordo in diuinitate		Angelos Deus sic dilexit, vt	
412		eis nunquã fuerit infensus	
Agnitio vera Dei	48	392	
Ain' <i>q</i> <i>q</i> quid	177	Angeli non egent iustificatio	
Ain' <i>q</i> <i>q</i> Apostoli aduersus		ne	314
gentes	178	Angeli vanitati non sunt sub	
Aduersus Iudæos	179	iecti	543
Ana' <i>Dei</i> quid apud Paulum		Anima pro homine	117.990
54		Anima hominis Aristoteli	
Allegoriæ	456	immortalis	355
Allegorijs nõ sancuntur do-		Anima hominis non tantum	
gmata	1043	est peccati sedes	<i>ibid.</i>
Altaria quomodo sancta	1212	Anima quomodo ex Adamo	
Ambrosij nœuus	348	trahatur	<i>ibid.</i>
Ambrosij interpretatio quod		Animi partes ex Aristotele	
peccatum sit Diabolus, re-		470	
ijcitur	467	Apocryphi libri vnde agniti,	
Ambrosius Theodosium non		& cur reiecti	P.30
deiecit imperio, sed ex cœ		Apostoli vocabulum latâ si-	
tu fidelium arcuit	1050	gnificatione	1289
Ambrosij diuersa sentētia de		Apostolatus	95
spiritu interpellante pro		Apostoli qui & vnde	6
nobis	553	Apostoli prædicantes	765
Ambulare secundum spiri-		Apostolorū & Pseudoaposto-	
rum est nota iustificatorum		lorū signa vt differant	1250
574		Apostolus cur festinavit in	
Amicitia quid & inter quos		prædicatione Euangelij	
520		1255	
Anabaptistarum puritas con-		Apostolorum pedes speciosi	
scientiæ	1178	777	
Anabaptistæ & Papa diuersi-		Apostoli & alij doctores quid	
modè magistratum excu-		differant	7. & 8
tiunt	991	Apostolorum libri Canonici	
Anabaptistarum error circa		per se	8
dies festos	1200.1209	Apostolorum & Prophetarū	

INDEX R E R V M

rum consensus	10	Aquila & Priscilla qui fuerint	1285
Apostoli in connectendis causis iustificationis divinum artificium	287	Arca aliter dicitur placamentum, quàm Christus	254
Apostolus loquitur ex Spiritu Sancto	640	Arma lucis, quæ & quare sic dicantur	1019
Apostolorum officium quod P.14		Arrogantia pestis concordie	963
Apostoli & Doctores alij quo discrimine allegent scripturas	101	Arrogantia in omni statu vitiosa & vitanda	945
Apostoli quatenus plura docuerint quàm scripserint P.22		Ἀσέβεια violatio primæ tabulæ	40
Apostoli in doctrinâ divinitus inspiratâ non potuerunt errare, in praxi verò doctrinæ, moribus & factis hallucinari potuerunt	1272	Ἀδυσήματα quæ	1224
Apostolus & servus Christi quomodo differant	6	Aspides	179
Apostoli suas cōciones & Epistolas ex prophetis hauserunt	1304	Assumere alium quid sit	1234
Ἀποδοῦναι de mercede gratuita dicitur	148	Assumere in gloriam quid	ibid.
Apostata	495	Audacia quæ culpabilis, quæ non	1244
Apostata doctrinâ Evangelij nihil infirmant	134	Audire pro loqui	778
Ἀποκαταστάσις	543	Auditus pro prædicatione verbi	ibid.
Ἀπολύτρωσις nō vno modo dicitur	193	Auditus sensus disciplinæ	775
Antichristi methodus disputandi	816	Augustinus non docuit homines iustificari iustitiâ operum	121
Antichristo an & quatenus possint resistere magistratus	1062	Augustini authoritas nō præiudicat evidenti veritati	306
Ἀντίλυτρον dare pro omnibus quid	319	Augustini opinio de vanitate creaturæ	544
Ἀνδρωποπαΐδεια	783.784	Augustinus nusquam meminit cooperationis bonæ voluntatis	875
Ἀρεμή quid	462	Authoritas Epistolarum D. Pauli	P.33.34.35.36
		Authoritas conciliorum & Patrum non sufficit ad probandam fidē & cultum abique verbo Dei	1198
		Authori-	

ET VERBORVM.

Authoritas humana cedit di-	mus cum Christo	415
uinæ	1274	
Auricularis confessio Papi-	Baptizatis perpetuò luctan-	
starum ineptè probatur	dum cum peccato	425
Αὐτοκράτωρ quid, vnde, quo	Baptizati an regenerentur o-	
rum sit	mmes	437
Αὐτοκράτωρ non tollit o-	Baptismo non tam confertur	
mnia iudicia	nobis ius fœderis, quàm ob	
Quomodo omnes dicantur	signatur	895
αὐτοκράτωρ	Beatificatio vnde sit	314
108.141	Beatificatio quorum sit <i>ibi-</i>	
	<i>dem</i>	

B

B aptismus primum Chri-	Beatificatio an rectè ponatur	
stianismi elementum	in sola remissione peccato-	
411	rum	313
Baptismi effectus in fidelib.	Bellarmini calumnia circa	
<i>ibidem</i>	liberum arbitrium	534
Baptismus legitimus quis	Bellarminus frustra impu-	
437	gnat discrimen legis & E-	
Baptismi mysteria	uangelij	37
414	Benedictio est remissio pec-	
Baptismi fructus perpetuò	catorum & salus	705
manet in fidelibus	Benedicere Dei & hominum	
411	961	
Baptismus quare sigillum fi-	Benedici & iustificari Apo-	
dei	stolo idem sunt	705
263	Beneuolentia vera quibus in	
Baptismus aquæ & spiritus	rebus consistat	747
vnus baptismi duo actus	Blasphemia quid	174
139	Blasphemiæ hominum in do-	
per Baptismū quomodo mor-	ctrina Prædestinationis	
ti & vitæ Christi partici-	226	
pemus	Blasphemia Iesuitarum de	
255	scriptura	848
Baptismo quatenus tollatur	Bonum spirituale quid	1045
peccatum	Bonum magistratus	999
424	Bona sunt facienda vt eue-	
Baptizari in Christum Iesum	niant bona	215
quid	Bonorū operum <i>μέθοδος</i>	927
410	Bonum triplex	494
Baptizari in mortem Christi	Bonum quid vocet Aposto-	
411	lus	476
Baptizari in nomine S. Tri-		
nitatis quid		
410		
Baptizandi ritus in veteri Ec-		
clesia		
415		
per Baptismum crucifixi su-		

INDEX RERVM

Bonum quot modis dicatur 999	C	tur in scriptura	472
Caiphas refutat hæresin Socini	386	Carnalia quæ	517
Calumnia Papistarum de do- ctrina fidei & bonorum o- perum	509	secundum Carnem quid sit apud Paulum	67
Calumnia aduersariorum in deprauandis & peruertendis dictis nostris	173.174.176	secundum Carnem idē quan- doque est, quod, ex operi- bus & meritis	265.286
Calumnia Papistarum in do- ctrinam fidei	212	Carne seruire legipeccati	482
Calumnia sophistarū in do- ctrinam Euangelij	934	in Carne esse & viuere quid sit	453
Calumnia Pelagiana sophi- starum, in doctrinam de fi- dei certitudine	935	Carnis effecta	933
Calumniæ de Prædestinatio- nis doctrina	649.835	Carnis inimicitia aduersus Deum vnde	510
Calumniæ aduersus doctrinā de electione paucorū	408	Carnis cura quæ	1022
Calumnia Sophistarum	482	Kατὰ limitatiua particula est	614.616
Canon quid	P.18	Catechismus Apostolicus	430
Captium teneri laqueis Sa- tanæ	496	Catena aurea Apostoli quid nos doceat	563
Captium trahi in legem pee- cati	ibid.	Charitas vide dilectio	
Captiui detenti à quo fueri- mus	241	Charitas est impletio legis	1015
Captiui fuimus Dei, Satanæ, Peccati, Mortis & quomo- do	250.251.285	Charitas Dei actiua	335
Caro quid sit Apostolo	477. 482.	Charitas cum fide in iustifi- cationis actu nō debet mi- sceri	269
Caro significat hominis na- turam fragilem	183	Charitas Dei in cordibus no- stris actiue an passiuē dica- tur	379.380
Caro p prauitate hominis	521	Charitas Dei quomodo in cordibus nostris diffusa di- catur	380.381
Carnis & Spiritus paroxy- smus	471	Charitas nostra est imperfe- cta	380
Carnales qui	517	Charitas est opus legis	215
Carnales quot modis dicantur		Est effectus fidei iustificā- tis	219
		Est habitus imperfectus & languidus in hac vita	ib.
		Quomodo dicatur imple- tio legis	ibid.
			an opera

ET VERBORVM.

an opera Charitatis possint iustificare 226	pro nobis <i>ibid.</i>
Charitatis fundamentū 946	Christi solius est iudicare conscientias 1137
Charitatis iudicium de alio- rum fide 524	ὁ Χριστός ubiq; Christū Serua- torem significat in N. Te- stamento 659
Charitatis canon aliquando fallitur 525	Christus Deus benedictus super omnia 661
Charitatis pestes 1021	in Christo Iesu esse quid 508
Cœli sunt scriptura gloriæ Dei 802	Christus mortuus est nō suā causā 336
Cœlibatus Pontificiorū im- purus 1286	Christus aliter pro nobis mortuus, atque olim Ro- mani pro patria 337
in Cœna nō tantum confir- mamur Christū pro nobis mortuum, sed etiam per S. Sanctū inhabitare 526, 527	Christus & Patris consilio & suā voluntate pro nobis mortem oppetiit 338
Certitudo prouidentie diui- næ non tollit media 1162	Christi tota vita fuit passio 341. 372
Certitudo salutis 581. vide <i>πληροφορία.</i>	Christus in morte nō debuit manere
<i>Χεῖμα</i> pro <i>κατάχευμα</i> 175	Christus homo verus nōn merus 362
<i>χεῖμα</i> & <i>κατάχευμα</i> quid diffe- rant 365	Christus locū natalē, emor- tualē nō consecrauit 1212
Christus verus De⁹ 10. 11. 166	Christi dominatus in omnes Creaturas <i>ibid.</i> & 1213
Christus verus homo 11	Christus nihil sibi prome- ruit 1214. 1215
Christus quomodo factus homo 12	Christū propter exinanitio- nē exaltatum esse quomo- do intelligendū 1214. 1215
Christus se ipse in spontaneā mortem tradidit 301	Christus patri æqualis 1218
Christus à Iuda tradit⁹ <i>ibid.</i>	Christus nō placuit sibi, quo modo intelligendū 1227
Christus à Deo traditus <i>ibi.</i>	Christi exemplar quomodo intelligendum 1229
Christus cur mortuus <i>ibid.</i>	Christi persona 96. 97
Christ⁹ cur resurrexerit 302	Christus quomodo præsci- tus 870
Christ⁹ excitat⁹ à Deo Patre 303	Christus quomodo Domin⁹ noster 16
Christus excitat⁹ à se ipso <i>ibi.</i>	
Christus an subierit mortē æternam 244	
Christ⁹ in morte æternā ma- nere nec potuit, nec debuit 245	
Christus execratio factus	

INDEX

RERVM

- Christus cognomē Filij Dei incarnati, vnde, & quid significet** 16
Christus quomodo dicatur Filius Dei declaratus per resurrectionem 73
Christus quomodo propitiatorum 195
Christus vero pretio perluto nos redemit 238
Christus pretiū redemptionis perloluit Deo iudici, non Satanæ 251.258
Christus quomodo propitiatorum nobis sit 253
Christi *ἀνθρώπων* cur vnū 370
Christus sponte pro nobis oppetit mortem 372
Christus quomodo mortuus pro nobis 383
Christus quomodo passus pro peccatis nostris 385
Christus nobis est meritis iustitiā duplici modo 400
Christus ab omni morte nos liberauit 444
Christi Deitatis argumentum 452.567
Christi gratia erga genus humanum 522
Christus quomodo primogenitus antecellat fratribus 559
Christus quomodo interpellat pro nobis 569
Christus quomodo traditus propter peccata nostra 319
Christus Seruator mundi est per fidē in sāguine suo 723
Christus quomodo finis Legis 753
Christus quomodo legem impleuerit 755
Christus pro se nihil obtulit 713.797
Christus minister Circumcisionis quomodo 1235
Christum induimus per sacramentum Baptismi 1021
Christus subiectus fuit patribus & magistratibus 1025
Christi *ἐκείνου* pertinet ad omnes omnium ætatum fideles 1162
Christus cōterit caput serpentis in sese & in nobis 1298
Christianus verus 138
Christiani alij filij carnis, alij filij Dei 623
Christianorum dignitas 166
Christiani ingrati nomen Dei traducunt apud incredulos 133.155
Christiano nomine indigni sunt, qui alium accessum ad Deum quærunt, quàm per Christum 326
Christiani quomodo placeāt Deo 1247
Christianus bonā consciētiā potest seruire domino infideli 1291
Chrysostomi interpretatio de Spiritu interpellāte pro nobis discutitur 551.552
Chrysostomi error circa Spiritum adoptionis 587
Chrysostomus liberi arbitrij patronus 851
Chrysostomi aliena interpretatio refutatur 1152
**Chronologiæ sacræ incun-
ditas**

ET VERBORVM.

ditas P. 1. Eiusdem vsus P. 3	pars regulæ credendorū
Cibi illiciti quomodo fiant	P. 17. 18.
1138	Concilia possunt errare in
Cibi sine gratiarum actione	multis particularib. P. 25
sunt impuri 1157	Concilia non tenent contra
præceptum de Ciborum ab-	verbum Dei 1026
stinencia est doctrina dæ-	Consilia sanctorū in speciē
moniorum 1170	bona, cur Deus quando-
à Cibus certis abstinentia Pa-	que impediat 25
pistica polluit conscientias	Collatio scripturæ 411. 414
<i>ibid.</i>	Cōfessionē oris cur Apost.
Ciborū bonorū abusus 1176	fidei cordis præponat 767
an Ciborū delectus in Papa-	Confessio non debet esse
tu sit necessarius 185	neutralis aut frigida, sed
Ciborum delectus est homi-	aperta & feruens 959
num inuentum 1188	Confessio necessaria est ad
Est ab Ethnicis desumptus	salutem 768
<i>ibid.</i>	Confessio auricularis non
Est superstitiosus 1189	est necessaria ad salutem
Non est vel meritorius, vel	769
satisfactorius Dei cultus	Confessioni cur tribuatur
1195	salus 768. 769
Circumcisio quomodo pro-	Confessio quid <i>ibid.</i>
fit 134. Eius totum my-	Concordiæ pestes, arrogan-
sterium explicatum 135	ria & superbia 963
Circumcisio Abrahamo non	Concordiæ studendū 1233
contulit iustificationē 279	Concordiæ nutricula hu-
Circumcisionis significata, &	militas 963
fines 282. 283	Coniugium mysteriū ma-
Circumcisio non iustificauit	gnum 853
Abrahamum ex opere ope-	Coniugij leges 450
rantis aut operato 283	Conclusio omniū sub pec-
Circumcisio Abrahæ <i>opere</i>	cato Deum omniū maxi-
obsignatoria 316	mè à culpa liberat 921
Circumcisio Abrahæ data	Cognoscere & cognitio He-
fuit confirmationis gratia	bræis quid sit 869
<i>ibid.</i>	Cōfessio oris ad salutē quo-
Clerici sunt ciues & pars	modo etiā requiratur 798
Reipub. 1025. 1027	Confessio oralis 1178
Clima quid 1255	Cōcionatorum officiū 747
Concilia & Patres non sunt	Cōciliatio Yrūni & Zāchi

INDEX RERVM

de peccato regnante	441	non confundi quid sit Apo-	33 ²
Concordia & consensus in		stolo	33 ²
fide vnde habeatur	1232	confidere super Deo	274
Cōsensus nō quivis optādus		Constantinus Episcopus nō	
sed in doctrina Christi <i>ibi.</i>		exemit iurisdictione ci-	
Colloquia Theologorum		uili	1019
qualia	<i>ibid.</i>	Constantinus iudicium de	
Concupiscentia carnis in re-		controverſia Arianā ſibi	
natis verè est peccatum		ſumpſit	1099
424. 461. an ſit peccatum		Convitiū Ieſuitarum in	
484		predicantes Euangeliiū	765
Concupiſcere in ſe nec bo-		Conſcientia quid ſit	43
num nec malum	<i>ibid.</i>	Conſcientiæ viſ	123
Concupiſcentiæ motus ordi-		Conſcientia mala	184
natus quot modis fiat	484	Conſcientiarū tortura	508
non omnis Concupiſcentia		Conſcientia bona	1005
in renatis eſt peccatū	485	Conſcientia bona vel mala	
Concupiſcentia quæ laude-		quid	1126
tur in ſcripturâ	<i>ibid.</i>	Cōſciētia quomodo ad Deū	
Cōcupiſcentiæ nomine quid		& ad homines referatur	1126
intelligat Paulus	459. 460	in Conſcientia obligare du-	
Quomodo facta ſit pecca-		pliciter dicitur	1127
tum	460	in Conſcientia obligatio,	
Concupiſcentia formata &		quot modis fiat	<i>ibid.</i>
informis quæ	461	Conſcientia titubante in A-	
Concupiſcentia remittitur		diaphoris nihil eſt facien-	
quoad reatum, non planè		dum	1178
tollitur	461	Condemnatio Adæ prima	
Concubitus quare cognitio		& ſecunda	403
dicatur	561	Cognitio Dei	101
Condēnare quid apud Pau-		Cognitionis Dei libri	51
lum	107	Cognitio de incertis futuro	
Condemnatio quid ſit	508	ſæculo reſervanda	594
Condemnare peccatum in		Κοινὸν eſſe quid ſit	1168
carne quid	577	Coſteri Ieſuitæ impietas in	
Condonationis peccatorum		explicatione dicti: Iuſtus	
cauſa	719	fide ſua viuet	81
Concionandi methodus ex		Contentiones Eccleſiaſticae	
Apoſtolo diſcenda	421	quomodo comparatæ	965
Cōfigurari ſæculo huic quid		Conſolatio ex pace cum	
393		Deo	321
		Conſo-	

Consolatio in Christi morte 304	le 334	Corpus mortis quid 481
Consolatio vnica 510	Corpus est regia peccati in qua dominatur 422	per Corpus quid intelligat Apostolus <i>ibid.</i>
Cōsolatio viua in morte 527	Corporis actiones 531	Corpora sistere Deo hostiam quid 935
Consolatio piorum aduersus horrores mortis 529	Creaturis quomodo persona humana tribuatur 546	Creatura angitur quatuor modis <i>ibid.</i>
Consuetudo veritati nihil præiudicat 1207	Creaturarum vindictio qua- lis futura 592	Quæ certa de illa vindi- catione proferri possint 593. Quæ incerta <i>ibid.</i>
Controuersiarum radix 845	CREDO in symbolo de fide iustificante dicitur 34	Credere in Deum, in Deo, & Deo an differant 269.274
Conuersio ex gratia, non ex homine 804	Credentes quomodo ope- rentur 272	Credere corde Iesum excita- tum quid 766
Conciliatio Pauli & Iacobi ie doctrina de Iustificatio- ne 229.240	Credere ad iustitiã quid 769	Credere in Dominũ Iesũ 770
Conciliatio Iacobi & Pauli de afflictionibus 378	Credentes salutem propè ha- bent 1018	Credentes fide accipiunt iu- stitiam imputatam 786
Comitatus Apostoli qualis 1624	Cultus Dei duabus partibus continetur 47	Cultus gentilium Deorum an verus cultus <i>ibid.</i>
Comminatio Dei absoluta fuit 389	Cultus diuini norma 756	Cultus Noui Testamenti 99
Comminationes de toto cœ- tu duræ non semper perti- nent ad singulos 811	Cultus Dei internus consistit in interna cordis puritate 1173	
Comestationes illicitæ 1013		
Comminationes Euangelij 849.850		
Commentum sophisticum de corrupta hominis na- tura 939		
Communicatio idiomatum quid 12		
Communicationis idioma- tum duo tantum genera 98		
Tertium est commenti- tium <i>ibid.</i>		
Cōmunio sanctorũ Ecclesiæ est corpus mysticum 1946		
Cor quid significet 769		
Cordis nostri testimonium an sit certum 334		
Cordis dictamen infallibi-		

INDEX RERVM

Cultus Baaliticus 817
 Cultus rationalis quis 936
 Cultus ceremonialis est antiquatus per Christum 1201
 Κυριεύειν & κατακυριεύειν Christo idem sunt 1035
 Χηρύγμα Ἰησοῦ Χριστοῦ actiuè & passiuè sumitur 1303.1304

D.

Dæmones an saluentur 439
 Damnati satisfaciunt iustitiæ diuinæ 400
 Datur etiam id quod impunitatur 786
 David non sine pretio fuit redemptus 238
 David non fecit malum, vt inde eueniret bonum 216
 Debitum quid & quotuplex 1011
 Debitum cum gratia & fide non consistit 273
 Debita non possunt esse merita 439
 Debiti pecuniarij & iuris naturalis diuersa est ratio 722
 Debitum pro se ipso non potest esse satisfactorium pro alio 719
 Decimæ triplicēs in Veteri Testamento 1039
 Deprecatio Apostoli pro Israele 784
 Destinare, quid 362
 Deus spei quid 1237
 Deus pacis, patientiæ, consolationis 1231
 Deus quomodo super Christum proiecerit omnes i-

niquitates 1228
 Deus quare inuitet impios etiam pereuntes 144
 Deus nō est iniustus aut σωπυλήτης, alios eligēdo ad vitam, alios reprobando ad damnationem 151.618
 Deus cur non aliam viam salutis nobis reddendæ inierit quàm per filium 345
 Deus ex perfectione naturæ suæ non potuit, nec voluit peccata hominum dimittere impunita 389
 Deus dedit nobis filium, qui nos liberaret, & Filius nos Patri reconciliauit per mortem 391
 Deus extra verbum suū coli non vult 1153
 Deus quomodo voluerit mortem Christi 394
 Dei bonitas non tollit reprobationem aliquorum 143.144
 Dei benignitas & iustitia iudiciaria non sunt contraria 143
 Dei celebratio 48
 Dei manifestatio duplex 48
 Dei *μνησθῆναι*, quid 157
 Deum esse iustum est principium fidei 109
 Dei lenitatem contemnere quid 111
 Deum dupliciter contumelia afficiebant legis transgressores 132
 Deus

ET VERBORVM:

Deus quomodo iustus dica- tur, & tardus tamen ad i- ram 112	Deus nos quærit antequam nos eum quæramus 803
Deus quomodo pœnitundine ducatur 786	Deo iustissime tribuuntur malorum opera 628
Deus cur differat pœnas 112	Deum non esse Deum mor- tuorum sed viuentiũ, quo- modo intelligendum 1216
Deitas Christi adstruitur 613. 616. 770. 1216. 1217. 1246	Deus œconomus dispensans beneficia sua 944
ad Dei voluntatem omnia referenda 1265	Deus in primis nos captiuos in peccato detinet 250
Deus reprobando aliquos ad potentia & iustitia suæ declarationem, non facit malum, vt eueniat bonum 215	Dei iudicia sunt adoranda, non sugillanda in repro- bis 829
Deus nõ facit malũ culpę 216	Deus est instar figuli 598
Deus permittendo malum, non facit malum 217	Deus largitur bona sua per media 1631
Deus permittēs malum vult permissionem mali, non malum <i>ibid.</i>	Deus excitādo tyrānos ad per- ditionem, non est iniu- stus 636
Nec consentit hominum malis <i>ibid.</i>	Deus quomodo concluderit omnes sub peccato 920
Deus Pauli peregrinationem prohibuit absq; peccato 79	Deus quomodo dicatur co- gnoscere 555
Deus impios & reprobos ad ad pœnitentiam vocat, ef- ficaciter tamen eandem non donat 222	Deus Dominus omnium, di- ues in omnes quomodo dicatur 799
Deus pater cur filium dede- rit in mortem 394	Deus iustus iudex 171
Deus iustificat nos impios e- xistentes, nõdũ diligētes 225	Deus puniens peccata homi- num iustificatur in sermo- nibus suis 170
Deus quomodo vnus respe- ctu promissionum 209	Quomodo iustificetur 172
Dei unitatis Christi & Spiritus Sã- cti argumentũ 523. 611. 612	Deus, concludēdo omnes sub contumaciã an arguatur author contumaciæ 920
Deus non omnia quæ potest etiam vult & facit 851	Deus non fit causã peccati, quando induratio & occor- catio illi tribuitur 828. 830
	Deus quomodo sapiens 1305
	Deus diues ad seruandum 771

INDEX RERVM

Deus trahit ad agnitionem filiij sui	777.778	Dilectio cur primo loca mandata à Paulo	256
Deum requirere	179	Dilectio non est iustitia præ- parans	225
Dextra Dei	569	Vide charitas.	
Diabolos & reprobos De ⁹ pu- nit ex rigore iustitię suę	397	Dilectio quomodo tegat mul- titudinē peccatorum	315
Dies irę quis dicatur	113	<i>ἀμαρτίας</i> & <i>δικαίωσις</i> quid sit Apostolo	370
Diem Domino curare, & nō curare	1155	Discordiarum causę in Ec- clesiis nostris	1233
Dies iudicij credendus	117	Diffensionibus Deus blasphe- matur	1233
Dies festi quomodo sãcti	1211	Dispositiones præparatoriæ quid, quę, & quot sint so- phistis	225
Dies festi omnes æquales	ib.	Distinctio Iudei & Græci qualis fuerit olim	799
Dies & nox quid Apostolo	1018.1019	Dissidia & scandala Ecclesię pacem turbant	1294
Diem præ die iudicare quid	1152.1153	Dissidiorum authores cauē- di	1295.1296
Dies sancti & sanctificati quomodo dicantur	1208	Diuitię pro copia, more He- bræorum	111
Dies Dominicus an signifi- cationis causa obseruetur	1210	Diuortia coram Deo sunt peccata	482
Dierū obseruationē quomo- do Paulus improbet	1209	Diuortiorum conditio	483
Differentia & proprium in logicis	790	<i>δοκίμη</i> & <i>δοκιμίων</i> quid diffe- rant	379
Diligere quid	622	<i>δοκιμῶν</i> quid	127
Dilectio Dei erga Iudæos qualis	859	in Doctore duo requiruntur	1239
Diligere & irasci nō sūt pu- gnãtia diuerso respectu	393	Doctrina illa sola vera est, quã omne os obturatur	186
Dilectio cur legis impletio	1134	Doctrina Euangelij non æ- stimatur à contradictione multorum	778
Dilectione omnia præcepta continentur	1134	Doctores in doctrina Eccle- się & scholis tradenda sunt circumspecti	165
Dilectio est imperfecta	1134	<i>ἡμεῖς</i> etiam complectimur Euang.	
Dilectio quomodo debitum dicatur	1012		
Dilectio quomodo possi- bilis	ibid.		
Diligere proximum sicut se ipsum, quid	1014		

ET VERBORVM.

Euangelium	466	agit non Theologum	1194
Δακεία Deo tribuitur	456	Ecclesia quomodo habeat po-	
Δακείν & λατρεύειν nihil dif-		testatem instituendi festa	
ferunt	22. 981. 982. 1206		1207
Donorum Dei finis	1220	Ecclesia & veritas seruari po-	
Dona & vocatio Dei an verè		test in paucis	821
sint ἀμεταμέλητα	914	Ecclesiæ visibilis & inuisibi-	
Dona Dei quomodo ἀμετα-		lis distinctio fundatur in	
μέλητα	919	scripturis	138
Dona miraculosa spiritus	552	Ecclesiæ visibilis cōditio	169
Donum quid sit	433	Ecclesia vocatorum sæpe ob-	
Dubitare licet de occultis		scuratur, sed in mediis rui-	
	594	nis à Deo seruatur	876
Durities impiorum Deo tri-		Ecclesia Dei semper habet	
buitur per accidens	733	infirmos	1142
Dubitatio de gratia est bara-		Ecclesia non est confusio An-	
thrum desperationis vide		dabatarum, sine ordine aut	
ἐποχή	292	numero, sed cœtus ordi-	
Durities impiorum quid	113	natus	959
Vnde sit in homine	ibid.	in Ecclesia sola est vera Dei	
		inuocatio	772
		Ecclesiæ prærogatiua, quid,	
		quotuplex	173
		Ecclesiæ fors tēporē Elię	816
		Ecclesiæ fors in hoc mundo	
			822
		Ecclesiæ veteris & præsentis	
		status	821
		Ecclesiæ nomen etiam pau-	
		cis fidelibus Christi nomi-	
		ne congregatis conuenit	
			1287
		Ecclesiæ orthodoxæ non fe-	
		cerunt διχασαίαν cedentes	
		à Romana Ecclesia Aposta-	
		tica	1297
		Ecclesiæ corpus constat ex	
		bonis & malis	850
		Ecclesiæ Veteris & Noui Te-	
		stam. vnica fides est	286
		Ecclesię Romanę dissidia	1135

INDEX RERVM

<p>Edere carnē Christi, & bibe-
 re sanguinē ei⁹ quid sit 707</p> <p>Edictum fundamentale An-
 glicum 1110</p> <p>Electi an possint deficere, pe-
 rire 438</p> <p>Electi possunt deficere, sed
 non finaliter 441</p> <p>Quā resipiscunt 441</p> <p>Electi an possint fieri reprobi
 812. 865. 895</p> <p>Electi nūquā penitus excidūt
 gratia Dei & quare 825</p> <p>Electi sumus vt filij iræ, cūm
 adhuc essemus hostes Dei
 670. 673</p> <p>Electi fideles omnia accipiēt
 ex gratia 312</p> <p>An omnes Electi assequantur
 salutem 879</p> <p>in Electis Deus prēuidit quo
 que peccata 679</p> <p>Electi quare vasa misericor-
 dix 646</p> <p>Electio quid sit 624. 683</p> <p>Electio quid propriē 675</p> <p>Electio gratuita, si fiat ex
 operibus gratia non erit
 gratia 822. 823</p> <p>Electio gratuita est basis Ec-
 clesiæ <i>ibid.</i></p> <p>Electio gratuita an excludat
 operum iustificationē 877</p> <p>Electio quatenus absoluta
 fit & non absoluta 671</p> <p>Electio facta est à Deo imme-
 diatē, & mero beneplacito
 674</p> <p>Electio absoluta est ad gra-
 tiam & ad gloriam 668</p> <p>Electio ad gratiam & ad</p> | <p>gloriam causa non est prē-
 uisa fides electorum 670</p> <p>Electio Dei est absoluta &
 gratuita 631</p> <p>Electio Dei prēsupponit no-
 stram miseriam 631</p> <p>Electio non est omniū <i>ibid.</i></p> <p>Electio quid scholasticis <i>ibi.</i></p> <p>de Electione Dei æterna iu-
 dicari debet à posteriori
 649</p> <p>Electio vniuersalis nulla 799</p> <p>Electio quomodo sit omniū
 800</p> <p>Electio diuina nunquam ex-
 pedit, & semper eadem est
 820. 822</p> <p>Electio & reprobatio aliquo-
 rum an tollatur, quia Deus
 omnium miseretur 925</p> <p>Electorum aliqui quomodo
 perire possint 1219</p> <p>Electos quomodo Deus ab
 æterno dilexerit 392</p> <p>Eligere quid 620</p> <p>Eligere regem, & electum to-
 lerare diuersa sunt 1048</p> <p>Elię historia 814</p> <p>Elię exemplum quomodo ad
 præsentem Ecclesię sta-
 tum accommodari debeat
 874</p> <p>Emphasis secundæ personæ
 apud Paulum 768</p> <p>Eniedini hæresis de Persona
 Filij Dei 1217</p> <p>Entedinus & Ostorodius re-
 futatantur 1164</p> <p>Episcoporum fastus 944</p> <p>Epistolę ad Romanos sco-
 pus, & argumētū, partitio,
 & yfus</p> |
|---|---|

ET VERBORVM.

& vltus	P. 50. 51. 52. 53. 54	vita	974
Epistola posterior ad Corinthios ante eam ad Rom. exarata	1259	Euangelium quomodo liberet à lege peccati	575
Epistolarum Pauli genuinū signaculum	1299	Euangelium Dei cur dicatur	10
Εμπυρία quid	484	Euangelium Christi	9
Episcopis nullum conceditur temporale dominium in subditos	953	Euangelij subiectum	11
Ε'ποχη Papistica 769. 572. 650. 846. 327. 328. 342. 510. 1154. 1155. 1160. 879. 109		Euangelij præ Philosophia præstantia	27
est desperationis officina & barathrum inferni	510. 760. 763. 765	Euangelium quid <i>ibid.</i> & Quotuplex	96 <i>ibid.</i>
est pestilentissima	582	Euangelium quomodo potentia Dei	27
est argumentum Antichristi	583	Euangelij promissiones quosensu vniuersales dici possint	28
anxietatem conscientis includit	1239	Euangelij & legis differentia	32. 35
est vestibulum inferni	551	Euangelij gemina vox	39
cum fide consistere non potest	811	Euangelium & iram & iustitiam Dei reuelat	<i>ibid.</i>
Erasmi hallucinatio	356	an Euangelium fuerit in Veteri Testamento	838
Errores sunt agnoscendi	459	Euangelium latè & strictè usurpatur	63
Esau quomodo Deus oderit, cum nihil oderit eorum quæ fecit	689	Euangelij efficacia	99
Ε'δελ'σπονδια Pseudoapostolorum, & Monachorū	1184	Euangelij promissiones	100
Ethica Christiana	955	Euangelium & lex distincta doctrinae genera in Ecclesia	183
Ethnici non populus	783	Euangelij & Legis cōsensus	189
Euangelium Pauli	124	Euangelij dignitas	777
Euangelij summa	301	Euangelium potentia Dei	779
Euangelium non abolet politias	991	Euangelium quomodo lex dicatur	512
Euangelij doctrina separatur à lege & Philosophia mundi	509	Euangelium & lex quomodo conueniant	515
Euangelium est lex spiritus		Euangelium docet nostri unionem cum Christo per Christum	925
		Euangelij promissio integra quæ	526

INDEX RERVM

- Euangelium** est verbū fidei 765
Euangelium quare vocetur
 verbum fidei *ibid.*
Euangelium prædicatum &
 scriptum est idem 766
Euangelium mysterium 854
Euangelium quomodo in o-
 mnem terram exiuerit 803
Exempla illustrent & confir-
 mant 264
Exēplū vbi locū habeat 874
Execratio nō est idem quod
 mors æterna 244
Execratio Christi est causa
 per se nostræ redemptionis
 246
Execrationum priuatarū con-
 ditiones 683
Exhortationes an arguant li-
 berum arbitrium, & possi-
 bilitatem perfectę obediē-
 tiæ 967
Experiētia quid & vnde sit 331
Expiare peccata quid 711.715
 F
FAcinus quid 54
Factum non probat ius
 1051.1099.
Fanaticorum somnium circa
 scripturā sacram N. Test.
 refutatur P.11
Composita à verbo **FACIO**
 non semper significant ef-
 fectionem 204.223
Fanaticorum error, exempla-
 rem Seruatorem statuen-
 tium 1229
Fausti Regiēsis Episcopi bla-
 sphemia deprauiatio scri-
 pturæ 631
Felicitas summa hominis 508
Festinans sæpe pudefit 778
Festorum dierum necessitas
 1199.1200
Festa Iudaica celebrare illi-
 citum 1201
Festi aliqui dies Christianis
 necessarij sunt 1202
 Possunt transferri de die in
 diem 1203
Feriæ Christianorum quomo-
 do contineantur in Deca-
 logo 1211
Feria Dominicalis, Natiuita-
 tis, Resurrectionis, Adscen-
 sionis & Pentecostes rectē
 celebrantur 1203
Feriæ sanctis dicatæ sunt im-
 piæ & abolendæ 1205.1206
Festorū dierū observatio quo-
 modo prohibita 1204.1210
 in Festorū celebratione ordi-
 nis ratio attenditur 1207
Festa nostra discrepant à fe-
 stis Iudæorum 1207.1208
Fides Christiana non tollit
 consanguinitatem 1289
Fides nostra in solo Euange-
 lio fundata est 1303
 ex Fide in fidem quid Paulo
 significet 33
Fidei septem significata in
 scriptura *ibid.* 897
Fide itur ad Deum 327
Fideles stant *πεπισταυτοι* *ibid.*
Fide iustificari quid 341
Fides iustificat organicè *ibid.*
Fiducia fidelium an sit scripta
 510
Fidei articuli & sensus fidei
 differunt 511
Fidei testimoniū firmū *ibid.*
 Fides

ET VERBORUM.

Fides est intus in corde per-	Fide iustificari quid	203.227
suadens	516	
Fides notitia certa, & scientia	Fides non alia in Iudæis fide-	
apodictica	libus, quàm in Abrahamâ præ-	
Fidei canon non fallitur	putiato requiritur	284
525	Fides Abrahamæ duo habuit	286
Fidelium & hypocritarum	Fidelium inæqualitas	1142
discrimen	ibid.	
Fideles in Nouo testamento	Fides nō tantum est assensus,	
an sub lege	sed etiam notitia & <i>πληρο-</i>	
442	<i>φρονη</i>	1146.1147.1154.1155
Fides Abrahamæ quæ fuerit	Fidei iustificantis requisita	
267.	quatuor	1147
270	Fides Hosij carbonaria qua-	
Fuit fūdata in Christo	lis	1155
268	de qua Fide loquatur Apосто-	
Fides directè opponitur me-	lus cap. XIV. ver. 22.	1178
ritis operum, nec cum his	Fide trib. modis Christo con-	
gratia consistere potest	iungimur	526
269	Fides duas habet manus	956
Fidem imputari pro iustitia,	Fideles cur fratres dicti	957
non est idem quod opus fi-	Fideles quomodo insiti oleæ	
dei suo merito reputari pro	& Christo	896
iustitiâ	Fideles quomodo metuant	
272	ibid. & 904.905.906.907.	
Fides quomodo ad iustitiam	Fides nititur verbo Dei	768
dicatur imputari	Fides resurrectionis Christi	
271	distinguit Christianos à pro-	
Fides nūquā dicitur dispone-	fanis Iudæis & Ethnicis	767
re ad iustificationem	Fidei fructus vitimus	ibid.
225	Fidei cur iustitia tribuatur	768
Fides quomodo iustificet se-	Fidei quoq; debetur salus	768
cundum sophistas	Fides iustificās vera quid	769
228	Fidei iustificantis sedes	ibid.
Fides quomodo radix Augu-	Fidei subiectum secundum	
stino	Iesuitas	ibid.
229	Fidei <i>πληροφρονη</i>	537
Fidei <i>ἐμμενεια</i>	Fideles norunt omnia mala	
230	sibi cedere ad bonum	556.
Fides mortua non est vera fi-	vnde norint	ibid.
des, sed cadauer	Fides nūquam est absque di-	
231	lectione	585
Nec iustificat	Fiducia vide <i>πληροφρονη</i>	
ibid.		
Fides absolutè posita nō sem-		
per significat verā fidē		
232		
Fides Abrahamæ quomodo coo-		
perata operibus		
233		
Fides non reddit legem ina-		
nem		
210.211		
Fides legem stabilit & quo-		
modo		
211		
Fidei doctrina honestis legi-		
bus non aduersatur		
212		

INDEX R E R V M

- Fidei habitus non est confun-**
dēdus cū fidei obiectis 587
- Fides Christiana nō inducit**
stoicismum 612
- Fides quæ creditur , & quā**
creditur 898.907.908
- Fides vera est fiducia gratiæ**
898
- Fidem veram nunquam pe-**
nitens excidere , multis ar-
gumentis ostenditur 898
- Fides patrum in Deum fuit**
per Christum 705.706
- Ante fidē homines nec habēt,**
nec sectantur iustitiā 654
- Fides datur à Deo** *ibid.*
- Fides & iustitia differunt** *ibi.*
- de Fide sua quisq; certus esse**
potest, & debet *ibid.*
- Fides præuisa est posterior**
gratiā 670
- Fides præuisa non est causa**
electionis *ibid.*
- Fides est donum & effectum**
electionis 672
- Fides est organon salutis**
673.674
- Fides est inuocationis causa**
774
- Fides est donum Dei nec est**
omnium 778
- à Fide quomodo non absit o-**
mnis timor 797
- Fides ex se generat confessio-**
nem, vt medium obtinēde
salutis & celebrandæ glo-
riæ Dei necessarium 778
- Fidei Abrahæ descriptio** 295
- Fides iustificans non est tan-**
tū notitia & assensus, sed
etiam fiducia 297.300
- Fidei basis solum Dei verba**
esse potest 297
- Fides coniuncta cum spe cer-**
tā 297
- Fides vera etiam coniuncta**
est cum luctā aduersus tē-
tationes *ibid.*
- Fides dicitur victoria vincēs**
mundum 297
- Fidei tentatio duplex** *ibid.*
- Fidei effectum est iustificatio**
289
- Fidei iustificātis tria propria**
300
- Fides iustificans Noui Testa-**
menti 303
- Fides Abrahæ & nostrę quate-**
nus cōueniat & differat 305
- Fides sola nō est solitaria** 307
- Fides non imputatur ad iusti-**
tiam ob actum vnum vel
plures, sed gratis ob Chri-
sti meritum 311
- Fidei quatuor species** 100
- Fidei disparata** 101
- Fides Dei** 167.168
- Fides Iesu Christi quid sit**
189.190.
- Quomodo iustitiam adfe-**
rat 190
- per Fidem quid sit** *ibid.*
- Fides nunquam est sine bonis**
operibus 149.103
- Fides Abelis & Enoch non**
fuit citra Christum 710
- Filij Dei sunt generaliter o-**
mnes vocati ad Ecclesiā 620
- Filij & hæredes Abrahæ qui**
288
- Filij promissi onis qui** 62
- Filius Dei notat totam per-**
sonam

sonam	12	Fœderis tabulæ scriptura p.5
Filius hominis notat totam personam	<i>ibid.</i>	Fœdus cur dicatur testamen- tum p.4
Filij Dei nulla debita respi- ciunt in bonis operibus	150	Fœdus quaten⁹ vnū & duo P.5
Filius Dei quomodo factus homo ex semine Dauidis	13	Fœdus Dei quid 282
Filius Dei quomodo declara- tus Filius Dei in potentia	14.15.16.	Fœdus nouum & vetus vnum idemq; 687
Filius Dei natus ex semine Dauidis, etsi non ex Iose- pho	65	Frâcisçi Davidis blasphemia refutatur 19
Filij iræ quomodo dicamur	214	Fratrum Bohemicorum nar- ratio historica 95
Filij iræ qui damnentur	<i>ibid.</i>	Fructus fidei & spiritus qui 1259
Filij huius seculi	518	Fructificare quid 452
Filiorū Dei & Satane nota	533	Fulmen aduersus iustitarios 267
Finis dicitur quadrifariā	754	Fulmen contra mercenarios Papistas 290
Finis legis quis	301. D. Chri- stus 745.746	Functiones Ecclesiasticæ 948
Fidentia sophistarum conie- cturalis qualis sit	1239	G
Flacij phantasmata de pecca- to originali	439	Gaudium quid 1238
Flagitium quid	54	Gaudendum cum gaudē- tibus quatenus 962
Flendum cum flentibus qua- tenus	962	Generatione quæ transeant vel non 891.892
Fletus ordinatus & inordina- tus	<i>ibid.</i>	Gentiles insiti radici sanctæ etiam sancti sunt 894
Fons primus omnium malo- rum	345	Gentiles filij Abrahæ facti sunt per fidem <i>ibid.</i>
Fœderis veteris confirmati exordium. Proleg.	2	Genuflexio & capitis apertio ad nomen Iesu quatenus admitti possit 1165
Fœderis noui exordiū	P. 2	Genuflexio subiectionis si- gnum 817
Fœderis veteris duratio quā- ta fuerit	Proleg.2.	ἡλὲν quid propriè 240
Fœdus naturale an sit ali- quod	P.3	Gentes etiam sunt filij Abra- hæ secundū spiritum 620
omne Fœdus Dei est gratiæ	P.3.	Gētiles quomodo in lege 180
Fœdus gratiæ duplex	P.3	Gentes quam habeant legem 122
		Gentibus etiam data fuit no- titia Dei salutaris 85

Gentium duas classes facit		Gloria Dei duplex	<i>ibid.</i>
Paulus	25	Glorificati perfectè & im-	
Georgij Eniedini hæresis de		perfectè	434
distinctione naturarum	67	Gloria Christi etiam homi-	
Gladius magistrat ⁹ quid	1003	nis	569
Gladius ciuilis magistratui		Gloriatio vera & vana quæ	
mādatus & necessari ⁹	1004	328. 329.	
Gladij ius discernit mini-		Gloria Dei quæ	328
stros Dei ciuiles ab Eccle-		Gloriari de spe gloriæ Dei	
siasticis	<i>ibid.</i>	quid sit	342
Gladius Ecclesiasticus diuer-		Gloriari in Deo quid	342. 343
sus à ciuili	<i>ibid.</i>	Gloriatio in Deo tantum per	
Gladius an in Ecclesia Chri-		Christum obtinetur	342
sti esse, & exerceri debeat,		Gloriatio recta	343
vindicando & belligerādo		Gradatio Apostoli de medijs	
III. 4. & seqq.		perueniendi ad salutē	771
quid sit ΓΛΩΣΣΑ ΤΗΣ ΔΕΞ	42. 44	Gratiam alicuius nemo im-	
Gloria quid	1009	plorat, nisi qui habet gra-	
Gloria Dei destitui	192	tiam	774
Gloriatio nō excluditur per		Gratia Dei in homine ita a-	
legem operum, sed per le-		liquando operatur liberè,	
gem fidei	202	ut homo non liberè coo-	
Gloriatio in Deo vera, vana		peretur, sed repugnet	804
127		Gratiam Dei sine Christo	
Gloria Dei peccatis illustra-		nemo est consecutus	720
tur non per se, sed ex acci-		in Gratiā stare quid	327
denti	175	Gratiæ Dei <i>methode</i>	925
Gloria, timor, honor quid		Gratiæ cooperatio quid so-	
differant	1010	phistis	871
Gloriationem habere apud		Gratia quot modis significet	
Deum quid	266	in Scripturā	18
Gloriari in domino quid	266	Gratia Dei quid	362
Gloriatio cōsciētiæ apud ho-		Gratiæ effecta	362
mines locū habere potest,		Gratiæ Christi nomenclatu-	
non apud Deum	266	ra	363
Gloria maiorū inanis est	626	Gratia salutis quomodo exu-	
Gloria Dei immutabilis,		beret supra delictum	492
quomodo inter Christia-		Gratia quid, & quid, esse sub	
nos mutetur	87	gratia	427
Gloria Dei mutatur duplici-		Gratia significat gratuitum	
ter	50	Dei fauorem	822
		Grat	

Gratia Dei agnoscenda ab
electis 830
Gratitudo erga benefactores
845
Gratia regenerans nos libe-
rat à peccato quoad mate-
riale 574
Gratia regenerans nō cōtin-
git nisi fide iustificatis *ibi.*
Nullum gratuitū potest esse
meritorium 445
Gratia & effecta spiritus in-
habitantis 523
Gratias agere quid 20
sibi Gratia esse quid 178
Gretzeri Iesuitæ blasphemia
848
Gretzerus Iesuita à S. Scri-
ptura iudicatur *ibid.*

H

H Abacuci dictum, Iustus
ex fide viuet, quomo-
do ad institutum Apostoli
quadret 79
Hebræi fontes an turbidi
fluant 801 802
Hebræi libri non ab iisdem
interpretibus Græcis con-
uerſi 1295
Hæredes vitæ futuræ quales
116
Hæreditas filiorum Dei quæ
538
Hæreditas Christi quæ *ibid.*
Hæreditatis nostræ conditio
541
Hæreditas filiorum excludit
omne meritum 589
Hæreditas Abrahæ quæ 189

vera Hæreditas mundi *ibid.*
Hæretici olim non adpro-
barunt omnes libros No-
ui Test. P.27.28
Hæresibus vnitas fidei scin-
ditur 1295
Hæreses ex ignoratione scri-
pturarum nascuntur 299
Hieronymi conuiuentia in
peruertendis dictis Scri-
pturæ contra matrimo-
nium 522
Hieronymi error circa nu-
ptias secundas 450
Hieronymus Monachus in-
continens 451
Hieronymi superstitio ce-
reos martyribus positos
adstruentis refutatur 1073.
1177
Homo internus quid 479
vnus Homo quis apud Pau-
lum 344
Homo vetus quid 416
Homo spiritualis & anima-
lis quid Paulo 1042
Homo interior est pars ho-
minis spiritualis 495.496
Homines permittendo ma-
lum reos se constituunt
217
Omnis homo mendax, qua-
tenus 168.214
Hominum vanitas & perfid-
ia 167
Homines natura sunt olea-
stri, per gratiam rami insi-
titij 687.852
Honor quid sit 958
Honor, timor, & gloria quid
differant 1009

Honor parentum quinq; in se complectitur	1010	mis quoque tollenda	131
Honoris & contumeliæ Dei non est par ratio	88	Idololatria papatus	817
Hosæ Prophetia Canonica	650	Idolum quid	103
Humanum quid sit Apostolo	431	Ieiunij instituti authores	1187
Humano more loqui quid	171	Ieiunium quadragesimale olim liberum	1192
Humana placita à prædica- tione verbi arcentur	779	De ieiunio quadragesimali error Hieronymi & Leo- nis	1193
Hypocritarum insania in iu- stitia propria	752	Ieiuniorum leges non sunt Apostolica traditio	ibid.
Hypocritæ	494	Ieiunium Annæ	1195
Hypocritæ non clamant Ab- ba pater	536	Ieiunia meritoria & satisfa- ctoria necessitatem con- scientiis imponentia à re- centiorib. introducta	1198
Hypocritæ superbi debita bonorū operū requirunt	150	Ieiuvandi consuetudo abiit in legem	ibid.
Hyperbole non admittenda in scripturis	487	Iesuitarum Thraonica ia- ctantia in propagatione Euangelij ad extremos In- dos	1252
ἡσπρηγεῖν quid	943	Iesuitæ de nouo fundamen- to gloriâtes, præuaricantur	1253
ἡσπρηγεῖν	181	Iesuitarū calumnia multitu- dinem Ecclesiarum nobis obiicientium	1287
ἡσπρηγεῖν quid	192	Iesuitæ turbatores Ecclesiæ	1296. 1297
I.		Iesuitarū tres theses de scri- pturis refutâtur p. 32. 33. 34.	
Iacobi Epistola an sit Apo- stolica	229	Iesuitarum conuitiū in præ- dicantes Euangelium	765
Iesus nomen proprium Filij Dei incarnati, vnde & quid significet	16	Iesuitarum impium effugiū de verbo Dei	766
Pet Iesu nomen quid intel- ligendum	1165	Iesuitarū blasphemia de sa- cra scriptura	813. 826. 829. 842. 857
Idololatrarū prætextus nulli sunt	87	Iesumanitarū furor circa au- thoritatē scripturarū	954
Idololatrarum furor	816	Iesui	
Idololatria	103. 130		
Idololatræ sacrilegi	131		
Idolum & imago an diffe- rant	817		
Idololatria interior ex ani-			

ET VERBORVM.

Iesuitarum diabolica carni- ficina conscientiarū 537	nus sint licitæ 882
Iesuitarū Deus quis & qua- lis 882	Imprecatio quid <i>ibid.</i>
Iesuitarum Christus qualis <i>ibid.</i>	Imputatio fidei ad iustitiam vindicaretur à corruptelis sophistarum 269
Iesuitarum blasphemia in doctrinam Pauli 880	Imputandi verbū non phy- sicè intelligēdum, sed re- lativè 270.271
Iesuitarum focus in Pelagia- nismo suo 873	Imputatio quid & quotuplex sit 270.277
Illyricum 1251.1252	Imputatio rei malæ duplici- citer fit 270
Imbecillitas nostra in pre- cibus 554	Imputatio rei bonæ fit tri- pliciter 270
Impiorum conversionē vult Deus 144	Imputatio iustitiæ non est partialis beatificatio 314
Impij quare volēte Deo eos convertere, tamen non converterantur 146	Imputare ad iustitiam quid 276
Impiorum malitia non supe- rat Dei potentiam <i>ibid.</i>	Imputat Deus peccatū, cū punit <i>ibid.</i>
Impiorum corda quomodo Deus induret <i>ibid.</i>	Imperatores Christiani non habēt iudicium absolutū circa doctrinā fidei 1098
Impij quomodo thesaurizēt iram Dei 113	Inchoata sanctitas nō iustifi- cat 580
Impij qui dicantur 274	Incredulitas hominū fidem Dei irritam reddere non potest 213
Impij quomodo cognoue- rint Deum 82	Indicativus pro Imperativo in scripturis sæpe usurpa- tur 1157
Impij quomodo tradātur in mentem reprobam 57	Indulgentiæ nullæ sunt 543
Impij puniti iam, quomodo dicantur plectendi in die iudicii 146	Infideles sunt arbores malæ, Æthiopes nigri, rami præ- cisi 851
Impius quomodo iustifice- tur à Deo 311. 312	Infideles corpus Christi non manducant 140
Imaginem Deo ponere est gloriam Dei mutare 86	Infirmi qui 1224
Imaginis diuinæ reliquiæ in homine 123	Infirmities nostræ quæ 551
Imagines non sunt libri lai- corum 779	Induratio fit à Satana, à re- probis, à Deo 825
Imprecationes an & quate-	

INDEX R E R V M

Induratio quomodo fiat à Deo	638	do seruentur , damnentur	149
Induratio non fit nuda per- missione	825	Incarnatio Filij Dei myste- rium magnum	854
Induratio non facit Deum authorem peccati	731	Inimicitia quid	520
Induratio non est nuda per- missio	732	Infitio. fidelium in corpus Christi	843
Induratio quid propriè sit <i>ibi.</i>		Infitio. naturalis & spiri- tualis discrimina	843.844
Indurationis gradus & mo- di	<i>ibid.</i>	Intelligentia nostra imper- fecta est	939
non Induratio , sed durities est peccatum	733	Intentio bona Papistarum circa superstitiones refel- litur	1155
Induratio tribuitur Deo, Sa- tanæ, & impiis diuerso re- spectu	<i>ibid.</i>	Intercessores Papistarū tol- lunt totum Christianismū	326
Induratio non est nuda de- sertio 91. Nec est tantum permittere indurari	92	Intercessio Christi	569
Induratio à Deo, à Satana, ab induratis ipsis fit , diuersa ratione	93	Intercessione Christi meri- tum mortis Christi nobis conseruatur & applicatur	597
Induratio Pharaonis ab ipso & à Deo diuersimodè	638	Intercessio soli Christo cō- petit, non sanctis	598
in Induratione Dei tantum iudiciū spectandū est	145	Interpellatio Spiritus Sancti pro nobis quid	953
Infantū mors vnde fiat	360	Interpretum varians senten- tia , non tollit veritatem dicti	72
Infantes quomodo seruen- tur	800	Interrogationibus Paulus crebrò vtitur	264
Infantes Christianorum ba- ptizandi	841	Inuoluntaria possunt etiam peccata esse	486
Infātes an sint baptizādi	434	Inuocatio quid	769
Infantes sunt confederati Dei	438	Inuocatio sanctorum	1238
Infantes paruuli quomodo peccauerint in Adamo	352.359	ad Inuocationem veram re- quiritur fides	774
Infantes morituri possunt regenerari à Deo ante ba- ptismum	284	Inuocatio religiosa non nisi ad Iehouam est dirigenda	772
Infantes morientes quomo-		Inuocatio religiosa non nisi Deo &	

ET VERBORVM.

Deo & Christo debetur	774	gentes recepit Deus in	
Inuocatio vera Dei est in		gratiam	836
sola Ecclesia	772	Iudæi quare per gentes pro-	
ad Inuocationem veram re-		uocati ad æmulationē	<i>ibi.</i>
quiritur fides	774	Iudæorum & gentium con-	
Inuocatio clamor dicitur in		uersionē optimē consiste-	
scriptura	583	re docet Paulus	837
Ioiadas non tantum fuit sa-		Iudæorum reiectio	861
cerdos, sed etiam affinis, &		Iudæorum reiectionis finis	
tutor Ioasi	1050	geminus	855
Isaac, quomodo natus secun-		Iudæorum abiectio est re-	
dum spiritum	71	ciliatio mundi	839
Israel quadrifariam signifi-		Iudæi massa sancta & rami	
cat Apostolo	889	sancti	840
Israelitæ veri, falsi	619	Iudæorum conuersio certò	
Israelitæ sunt vel electi, vel		futura	853
non electi	824. 825	Iudæorum stupor & eius	
Ira Dei quid sit	39. 113. 264. 644	causa	778
Ira quomodo cadat in Deū		Iudæi ex Papismo æstimant	
	39	totum christianismū	856
Ira significat non tantum		Iudæorum conuitium in	
effectum iræ, sed etiam in-		Christianos	<i>ibid.</i>
dignationem Dei propter		Iudæorum gentem Deus di-	
peccata	243	lexit, & quomodo	859
Ira Dei quomodo solutum		Iudicia Dei adoranda non	
pretium	244	scrutanda	864
Ira locum dare quid	965	Iudæorum reiectio & con-	
Ira Dei è cælo tripliciter re-		uersio mysterium trimē-	
uelatur super omnem ini-		bre	854
quitatem	81	Iudæorū conuersio quomo-	
de Ira Dei præcipuæ quæ-		do impediatur hodie	856
stiones	101	Iudæorū abiectio probatur	
Irasci & diligere non sunt pu-		oraculis diuinis	650
gnantia diuerso respectu		Iudæorū cōuersio ad Christū	
	393	an plenaria futura	912
Iudas quomodo electus	801	Iudæorum zelus errans	749
Iudæi inuidi & increduli		Iudæorum <i>ἡσυχία</i>	614
fuerūt vt canis in fœno	835	Iudæi Israelitæ	<i>ibid.</i>
Iudæorum ruina fuit gentiū		Iudæorum adoptio	<i>ibid.</i>
salus	<i>ibid.</i>	Iudæi semper in ore habue-	
Iudæorum magno etiā bono		runt Abraham	264

INDEX R E R V M

Iudæi quomodo præcellant gentibus	218	modo iudicet	256
Iudæorum privilegia	126	Iuliani Pelagiani proteruæ glossæ	481
Iudæus quis Paulo	<i>ibid.</i>	Iurare non est simpliciter prohibitum	76
Iudæos quare fratres vocet Apostolus	746	Iuramentum licitum	611
Iudæi privilegia à Deo ac- cepta amiserunt	165	Iusiurandum quid , & eius requisita	99.611.737
Iudæi quomodo habeāt duas natiuitates	70	de, Iure remittere suo quis possit	717
Iudæorū ruina ad salutē gen- tium an fuerit iusta	887	Ius legis est duplex	579
Iudeorum abiectiōnis finis non fuit receptio gentium <i>ibid.</i>		Iustitia quid	1238
Iudæi quomodo populus re- bellis	889	Iustitia operum dupliciter consideratur	790
Iudicare Christianos in die festo	1209	Iustitia operū fidei iustifica- tionem subsequens non est eadem cum iustitia fi- dei	<i>ibid.</i>
Iudicare mundum	171	Iustitia fidei perfecta est <i>ibi.</i>	
Iudicium Dei futurum , est articulus fidei	172	Iustitia operū cū sumitur pro sanctificatione , & iu- stitia fidei sunt disparatæ, non contrariæ	<i>ibid.</i>
Iudicij duo sunt actus, accu- satio & sentētię dictio	596	Iustitia operū coniuncta est cum iniustitia	796
Iudicare secundum opera, & secundum Euangeliū non repugnant	155	Iustitia & salus in Deo & sã- ctis Angelis vnū sunt, nō- dum autē in fidelib.	798
Iudicium Dei	158	Iusti coram hominibus	183
Iudicare quid apud Paulum	107	Iustus inhæsiuē coram Deo nemo est	<i>ibid.</i>
Iudicium Dei esse iustū vnde scimus	109	Iustitia Dei	188.189.
in Iudiciis Dei perscrutādis captiuādus sensus rationis	110	Iustitia duplex	188
Iudicium Dei ineuitabile & vniuersale	111	Iustitia Euangelij quomodo manifestata absque lege, 188.189. doctrina de Iustitia fidei nō est noua	<i>ibid.</i>
Iudicia Dei nō vellicāda	36	Iustitia Dei p fidē quomodo à Paulo describatur	189.190
Iudex cōtrouersiarum fidei quis	256	Iustitia imputata ex sentētia Papistarum obtinetur	403
Iudex mundi, quis, quid, quo			Iusti-

ET VERBORVM.

Iustitiam Christi repudiare	nem	433
quid	750	Iustitia inchoata non iustifi-
Iustitia Dei & hominum op-		cat in Dei conspectu
posita	751	436
Iustitiæ propriæ opinio vnde		Iustitia inhærens quid Papi-
ortum traxerit	<i>ibid.</i>	stis
Iustitiæ Dei sese subiicere		<i>ibid.</i>
quid sit	752	Iustitia Dei quatuor modis
Iustitia legis est perfecta o-		per <i>δοκίμιον</i> illustrata
bedientiæ præstatio	760	200
Iustitia legis dubios & trepi-		Iustitia Dei pro vniuersali
dos reddit suos sectatores		rectitudine
<i>ibid.</i>		<i>ibid.</i>
Iustitia fidei sola vera est iu-		Iustitia Dei per Euangelium
stitia ad salutem	762	reuelata quæ sit
Iustitia ex fide quæ	<i>ibid.</i>	29
Iustitia legis & ex lege ea-		Iustitia imputata rectè dici-
dem est	<i>ibid.</i>	tur
ad Iustitiam nulla datur præ-		30
paratio	654	Iustitia Dei quatuor modis
Iustitia fidei non est inhæsi-		dicitur
ua qualitas	<i>ibid.</i>	<i>ibid.</i>
Iustitiarum maledicti sunt	656	de Iustitia Dei vindicatrice
Iustitia fidei cur dicatur Iu-		tres falsitates Socini
stitia Dei	749	31
Iustitia propria	<i>ibid.</i>	Iustitia Dei per Euangelium
Iustitiam propriam stabilire		retegatur duobus modis
650.751.		32
Iustitia imputata non est		aduersus Iustitiam fidei ca-
materialis	277	lumnia Papistarum
Imputatâ iustitiam etiam ad		35
gentes pertinere docet A-		Iustitia Pharisaica
postolus	279.280	483
Iustitia fidei Patribus non		Iustitia imputata omnia ope-
mansit occulta	280	ra excludit.
Iustitia fidei quid	282	276
Iustitia imperfecta non con-		Iustitiæ imputatio in creden-
sistit in Dei iudicio	435	tibus est gratuita
Iustitia nostra imperfecta		271
gratis acceptatur à Deo		Iustitiæ imputatio non est
propter Christi perfectio-		conformitas legalis, vel in-
		hærens perfectio
		<i>ibid.</i>
		Iustitia & peccatum se mu-
		tuò tollunt
		314
		Imputari ad iustitiam secun-
		dum diuersa subiecta, di-
		uersa significat
		310
		Iustitiæ vnus actus non iusti-
		ficat vniuersaliter coram
		Deo
		310.311
		Iusti constituimur duobus
		modis
		7.
		Iustitiæ & misericordiæ diu-
		inæ temperamentum
		387

INDEX RERVM

Iustitia vindicatrix stricta & temperata	396	Iustitia inchoata est pœnitentię salutaris effectus	576
Iustitia inhærens Papanorum refellitur	152	Iustitia inchoata non est causa adiuuans iustificationis fidei	<i>ibid.</i>
Iustitia fidei est salutis principium	769	Sed est conditio sine qua non	<i>ibid.</i>
Iustitia regni Dei quid	1173	Iustitię donum non est habitus infusus	368
Iustitia imputata non tollit iudicium Dei secundum veritatem	142	Iustificatio solâ vera, quæ omnem hominis gloriatiorem excludit	202
Iustificatio habitualis non est secundum veritatem	<i>ibid.</i>	Iustificari fide quid	<i>ibid.</i>
Iustitia inhærente an imputata Deo placeamus	434	doctrinę de Iustificatione regula	203
Iustitia Dei pro misericordia & bonitate Dei	132	Iustificari quid sit Apostolo	<i>ibid.</i>
Iustitia Dei vindicatrix	200	Quid item Hebræis, Græcis, Latinis, Germanis	222
Hæc maximè declaratur in redemptione generis humani	<i>ibid.</i> & 201	Iustificare nec de Deo, nec de nobis significat iustum facere	205
Iustitia imputata asseritur ab Apostolo	277.785	Iustificari fide absque operibus legis	206
Iustitia imputata, quomodo iustitia Christi	277	Iustificari Sola fide	207
Iustitię duę partes	47	Etiā Patres hoc docent	208
Iustitia inchoata est languida & imperfecta	789	Quomodo Chrysostomus & Augustinus negent nos solâ fide iustificari	209
Iustitia legis & fidei an sint vna an duę, & si duę, an contrarię	790	Iustificatio vna est, & Iudæorum & gentiū	210.221.214
Iustitia alia absoluta alia relata	786	Iustificatis gratia sanctitatis infunditur	405
Iustitia fidei non faciendo obtinetur sed credendo	771	Iustificati fide non debent prætextu gratiæ permanere in peccatis	408
de Iustitia Dei duo Socini mendacia	61	Iustificati peccato mortui sunt	409
Iustitia legis quid	766	Sunt etiam donati Spiritu Sancto	<i>ibid.</i>
Iustitia fidei quid	<i>ibid.</i>		à Ju
Iustitię legis & fidei discrimen	764.765		

ET VERBORVM.

à Iustificatione hominis excluditur omnis gloriatio- nis materia	220	Iustificari, & iustum constitui quid differant	373
Iustificari non est iustum ef- fici	222	Iustificamur vno tantum modo	373
Iustificatio sophistarum pri- ma formalis per charita- tem, secunda actualis per opera	<i>ibid.</i>	Iustificari significat iustum haberi, non infundi iusti- tiæ habitum	170.183
Exploditur	224 226	Iustificari quando Deo tri- buitur, quid sit	170.183
Iustificationis nostræ finis	197	Iustificat nos Deus cum reos nos impios gratis absoluit, remittens peccata per Christi meritum	274
Iustificationis forma	<i>ibid.</i>	Iustificatio & beatificatio habent se vt pars & totum vel vt antecedens & conse- quens	276
Iustificari quid sit Stapleto- no	222	Iustificatio & beatificatio non est multiplex sed vna	314
Iustificationem cum regene- ratione Papistæ confun- dunt	224	Angeli non egent iustifica- tione	<i>ibid.</i>
Iustificatio prima non est gratia formaliter infusa	225	Sancti non egent iustificatio- ne	<i>ibid.</i>
Iustificatio fit sola remissione peccatorū, & imputatione iustitię per fidem	<i>ibid.</i>	Sancti nulli sunt nisi prius iustificati	<i>ibid.</i>
in iustificatione fidei conso- latio hominis consistit	226	Iustificatio est absolutio à culpa & pœna primi pec- cati	365
Iustificationis primæ & se- cundæ commentum impiū & blasphemum	<i>ibid.</i>	Iustificatio est gratuita	<i>ibid.</i>
Se mutuò tollunt duæ i- stæ iustificationes	226	Iustificati fide verè renouan- tur secundum interiorem hominem	435
Iustificatio quomodo ex fi- de & per fidem	227	Iustificati non reconcilian- tur Deo per nouam iusti- tiam	<i>ibid.</i>
Iustificatio an sit omnium in indiudivo	402	Iustificare impium quid	273.
Iustificatio nostra consistit in remissione peccatorum & imputatione iustitiæ Christi, non in habituali iustificatione	<i>ibid.</i>	ante Iustificationem omnes pronuntiamur impij	<i>ibid.</i>
Iustificatio quomodo sit o- mnium	370	Iustificationis & sanctifica-	

INDEX RERVM

tionis gratia perpetuo ne xu copulatur 509	Vide <i>ἡλεία</i>	Laus quid 999
Iustificari fide quid 341	Lex fidei quid 202	
Iustificatio à peccatis extra Christum est impossibilis 710	Lex operum quid <i>ibid.</i>	
Iustificare non est iustitiam inherentem infundere 595	Legis finis quis 301	
Iustificatio opponitur accu- sationi 596	Legis impotentia unde 513	
Iustificati etiam inhærenter regenerantur 786	Lex cordibus inscripta 153	
de Iustificatione principalis Apostoli demonstratio 38	Legis inscriptio duplex 154	
doctrina de Iustificatione ex fide Prophetica est 36	Lex naturæ unde sit 160	
Iustificationis homonymia 230	Lex ponitur pro operibus legis 288	
Iustificationis effecta 100	Lex quomodo itam efficiat 290	
Iustificare impium quid 311. 312	ex Lege agnitio peccati & ire 291	
Iustificatus non manet im- pius & iniustus 312	Lex quare à non regeneratis exigatur 291	
Iustificationis causæ 257	sub Lege quomodo sumus 442	
Iustificatio per legem quæ 181	à Lege immunes quomodo sumus 446	
Iustificatio operum necessa- riò affert gloriationem 267	Et cur <i>ibid.</i> & 451	
	Lex quomodo peccatum 458	
	ex Lege quomodo agnitio peccati 459	
	Legem quomodo non intel- lexerit Paulus <i>ibid.</i>	
	Lex in non renatis per acci- dens auget peccatum 464	
	Legis concio in Ecclesia ne- cessaria <i>ibid.</i>	
	Lex quomodo sancta, iusta, bona 466	
	Legis vsus triplex 468	
	Lex quare spiritualis 472	
	Lex peccati & membrorum quid sit 480	
	Lex Dei omnium actionum cynosura 176	
	sub Lege esse quid 177. 180 <i>in Le</i>	
L Aici à scripturarum le- ctione non arcendi 299		
Laici non sunt ab officio Ec- clesiastico arcendi 1286		
Lapsus Adami quale pecca- tum fuerit 345		
Lapsus primi quantum ma- lum <i>ibid.</i>		
<i>ἡλεία, ἡλεία, & ὑπερῷα</i> an differant 937. 959. 960. 974. 975		

ET VERBORVM.

in Lege esse	180	ad Christum	755
Lege damnari, & Lege iusti- ficari se habet contrarie	181	Legem quomodo impleue- rit Christus	<i>ibid.</i>
Lex scripta cur lata	184	Lex quomodo à Christo principium habeat	756
Legis nomine etiam Psalmi & Prophetæ comprehen- duntur	186	Legis vsus	375.757
Legis ius quodnam sit	515	Legis præcipuum munus nos ad Christum dirigere	757
Quomodo impleatur in nobis	<i>ibid.</i>	Legis finis non acquiritur operibus, sed fide	758
Lex peccati quid sit	574	Leges humanæ ad Christum quoque nos ducere de- bent	<i>ibid.</i>
Lex Moſis quomodo morti- ficet	575	Legis præſtatio ante & poſt regenerationem eſt im- poſſibilis	760
Legis impletio an renatis ſit poſſibilis, & an iuſtificet	379	Legis vindicationem cur to- ties inducat Paulus	449
Legis transgreſſores Deum dupliciter contumelia af- ficiebant	132	Lex dominatur viuſis, non mortuis	450
Legem quomodo fideles ſer- uarint in Veteri Teſta- mento	135	ſub Lege eſſe	455
De Lege operum & fidei fal- ſa ſententia Papanorum	203	Legi dupliciter ſatiſfit	370
Legis factores quomodo A- poſtolus dicat iuſtificari	219	Lex cur introiit	374
Lege quomodo nemo iuſti- ficetur	<i>ibid.</i>	Lex quomodo & quot mo- dis augeat peccatum	<i>ibid.</i>
Lex iuſtificabat hominem ante lapſum	<i>ibid.</i>	Lex eſt inſtar ſpeculi	375
Lex iuſtificabit hominem poſt lapſum	<i>ibid.</i>	Lex cur ſonare debeat in Ec- cleſia	376
Legem in hac vitâ etiam cum gratiæ adiutorio ne- mo perfectè ſeruat	<i>ibid.</i>	Lex non negat miſericor- diam Dei in Euangelio patefactam	386
Legis perfectâ obſervatione nemo iuſtificatur	220	Quomodo non ſimus ſub Lege	426.428
Legis obſervatio quâ in re conſiſtat	<i>ibid.</i>	Legis obedientia delectari eſt renatorum propriam	493
Lex quomodo pædagogus		Lex membrorum quid	<i>ibid.</i>
		Lex mentis quid	<i>ibid.</i>
		Lex ſpiritus vitæ	511.512
		Lex peccati	511.512
		Lex Moſis quomodo ſpiri-	

INDEX R E R V M

qualis	512	Lex cur nos dirigat ad Christum	ibid.
<i>Non est lex spiritus</i>		Lex an sit possibilis & facilis	796
Ibid.		Legis impossibilitas in regeneratis non stabilit iustitiam operum	ibid.
<i>Quomodo dicatur lex mortis</i>	Ibidem.	Legis execratio quid	242.244
<i>Quomodo lex peccati</i>	Ibid.	Lenitas quid	112
Legis impletio nulla meritoria	1012	Lenitatem Dei contemnere quid	111
Legis impletio quomodo possibilis	ibid.	<i>Ἀστυργεῖν & ἀστυργία</i> non tantum de sacris officijs, sed omnino de publicis usurpatur	1006
Leges magistratus civilis an conscientias obligent	1123, 1124	Liber naturæ, creaturæ, scripturæ	43
Leges Ecclesiasticæ an conscientias obligent	ibid.	Libri cognitionis Dei	51
Legis impletio an possibilis, & iustificet	1134	Liberatio	195
Lex & Euangelium distincta doctrinæ genera in Ecclesia	188	Liberatio à miseria	481
Legis promissiones gratiæ	189	Liberatio nostri per Christum proprijsimè dicitur redemptio	248.249
Legis & Euangelij consensus	ibid.	Libertas Christiana quid	93
Legis de mundis & immundis cibis ratio	1169	Libertas à lege	455
Lex ceremonialis morte Christi sublata est	1183	Libertas Christiana non est licentia	1210
Lex aliter ducit ad iustitiam suam, aliter ad iustitiam fidei	791	Liberalitas Græcorum in erogandis eleemosynis erga Iudæos	1258
Lex ad aliam quoque iustitiā manu ducit, quàm ad suam	ibid.	Liberatio à peccato tribuitur Deo, Christo, Euangelio, diversa ratione	513
Lex dicitur latè & strictè	787	Liberatio per Christum necessaria fuit	ibid.
Lex habet finem Christum quatuor modis	ibid.	Liberatio per Christum non tollit legem	514
Lex pædagogus in Christum quomodo	ibid.	Liberationis causæ	ibid. & 515
Lex vocem Euangelij non negat	ibid.	Libertini	770
		Liberum arbitriū an statuat Apostolus	440
			Libe

ET VERBORUM.

Liberum hominis arbitrium ex Apostolo malè proba- tur 804.819	Magistratui resistitur dupli- citer 995
Liberū arbitrium gratia Dei hominis voluntatem præ- eunte non tollitur 729	Magistratus officium 1000. 1008
Liberi arbitrij virtus non tol- lit gloriationem 221	Magistratus est custos reli- gionis 1001
Liberum arbitrium non sta- bilitur ex scriptura 849	Magistratus civilis non de- bet sibi sumere partes mini- sterij Ecclesiastici 1079
Liberum arbitrium an stabi- liri possit ex Apostolo 794	Magistratus ita est ex iure gentium, vt etiam sit à Deo 1113
Liberum arbitrium an infe- ratur ex præceptis 967	aliud est Magistratus; aliud magistratus Christianus <i>ibid.</i>
Liberum arbitrium inducit gloriationem 266	Magistratus in spiritualibus est ouis, in civilibus est pa- stor 1028
Liberi Christianorum quid differant à liberis Pagano- rum 846	Magistratus pij 1029
Littera quid 137	Magistratus impios tolera- runt Christus, Apostoli, & Prophetæ 1047
Litteræ vetustas 456	Magistratus Christianus non debet confusionem in re- ligione permittere, sed so- lam veram tueri & defen- dere 1078
Locus Genes. 15. 6. à Paulo ci- tatus discutitur 267	Mala non sunt facienda, vt e- ueniant bona, quomodo verum 176.215.
A corruptelis Iesuitarum vin- dicatur 269	Mala, piorum fidem pertur- bantia 502. In argumen- to.
Logices vsus in diuinis 847	
Λογια δεῖς quæ sint 165	
Lucius cap. XVI. Rom. quis 1300	
Lucta carnis & spiritus 480	
Lumina dicuntur viri eximij 128	

M

M agistratus sollicitudi- nes & molestiæ 1107	M ale dicit Accursius 1050 in Malorum operationibus tria concurrunt 89
Magistratum diuersimodè ex- cutiunt Anabaptistæ & Pa- pa 991	Manichæorum hæresis 848
	Manichæorum blasphemia in Deum 1117
	Manichæorū error de creatio- ne 2

INDEX R E R V M

ne hominis	521	ne nulla esse possunt	33
Manichæorum & Valentinianorum cauillum tripliciter	455	Meritum ex condigno impium & blasphemum	226
Martyres non dicuntur mori pro aliquo	383	Meritum in precibus, quæ sunt mendicationes, nullum esse potest	148
Martyres non fuerunt Stoici <i>ἀπαθείς</i>	329	Meritum Papistarum	928
Massa vasorum iræ & misericordiæ Dei est natura corrupta hominis	734	Meritum condigni refutatur	542
Mathematicorum nugæ	625	Meritum virtutibus nostris nullum adscribitur	378
Matrimonij lex quid requirat	482	Meritum & gloriatio sunt <i>πίσις</i>	221
Membra nostra quæ vocet Apostolus	423	Meritorum opinio omnem consolationem homini Christiano adimit	315
<i>Μίμνησκειν</i> quid	639	<i>Ἀπὸ μέμνης</i> scribere quid	1279
Mendaces quomodo mentiantur	214	Metalepsis vsitata Apostolo	520
Mens quid sit Apostolo	482	Metaphoræ nihil probant	73
Mente seruire legi peccati <i>ibid.</i>		Ministerij Euangelij necessitas	779
Mentiri quid	611	Ministerium Euangelij dicitur sacerdotium improprie	1246
Merces alia debita, alia gratuita	307	Ministerij Euangelij finis	1247
Mereri de alijs qui dicantur	400	Eius dignitas	774.838.1240
Meritum quid	396	Ministerij Apostolici effectus	1248
Meritum Christi scripturis & rationibus demonstratur	398	Ministri fidelis duo insignia	1249
Meriti vox an extet in scripturis	<i>ibid.</i>	Ministri Euangelij quandoque obtestando plus efficiunt apud auditores quàm dictatoriè præcipiendo	934
Mereri aliquid quid sit	124	Ministorum Dei civilium & Ecclesiasticorum diuersæ partes	1002
Merita oportet esse indebita	266	Miseria hominis, an, & quid sit	257.508.480
Meritum congrui refutatur	1179	Miseria	
Merita sanctorum evertuntur	530.531		
Merita ex diuina ordinatio-			

ET VERBORVM.

Miseria non renatorum	432	Misericordia vnde	<i>ibid.</i>
de Misericordia Dei status		Misericordiæ Dei omnia in	
controuersia	702	solidum tribuenda in ele-	
Misericordia Dei absoluta		ctionis nostræ mysterio	633
ratione causarum antecede-		Misericordiæ Dei restrictio	
tium	<i>ibid.</i>	non pugnat cum miseri-	
Misericordia Dei non abso-		cordia vniuersali	730
luta ratione conditionum		Misericordiæ perfectæ defi-	
subordinatarum	703	nitio, secundum Socinum	
Misericordiæ Dei conditio-			390
nes	<i>ibid.</i> & 720	Missæ an sit sacrificium pro-	
Misericordia proprietates Dei		prie dictum	972
naturalis	692	Missæ sacrificium destruitur	
Misericordia Dei est pars iu-			419
stitiæ vniuersalis	693	Missio præconum	773
Misericordia alia humana a-		Missio ordinaria & extraor-	
lia diuina	693	dinaria	775
Misericordia Dei tria signifi-		Monachorum merita refutā-	
cat	<i>ibid.</i>	tur	1174
Misericordiæ effecta sunt li-		Monachorum error de ori-	
bera in Deo.	693	ginali peccato	366
Misericordia & iustitia in		Mors quomodo finis peccati	
Deo nō sunt contraria, sed			433
priuatiuè opposita	695	Mortui quomodo cessent	
Misericordia Dei iustificans		peccare	440
fundatur in satisfactione		Mors omnis an aliqua an sti-	
Christi	696.704. seqq.	pendium peccati	443
in Misericordia iniustitia esse		Mors corporalis piorum non	
potest	629	est pœnalis	444
Misericordia Dei erigit nos		Mortui Christo quomodo si-	
in tentationibus	631	mus	452
Misericordia Dei gratuita ex-		Mortis Christi plures fines	
tenditur ad vniuersam sa-			384
lutem	589	Mori pro fratribus cur debeat	
Misericordia Dei in filio no-		mus	<i>ibid.</i>
bis præstita	522	Mortui pro aliis	385
Misericordia Dei humilita-		Mori innocens pro nocen-	
tem in nobis creat	631	tibus quomodo dicatur	
Et gratitudinem	<i>ibid.</i> & 632		387
Misericordia Dei est fons &		Mortem Christi quomodo	
causa nostræ electionis	632	voluerit Deus	324

INDEX R E R V M

Moriente Christo Deus mortuus est	<i>ibid.</i>	gat Apostolus	348
Mors Christi cur Deo grata fuerit	<i>ibid.</i>	Christus seruator etiam à corporali morte nos liberauit	<i>ibid.</i>
Mors Christi quomodo necessaria	395	Mors spiritualis secunda, vltima	<i>ibid.</i>
Mors Christi quomodo satisfactio	396	Mors corporalis quid	<i>ibid.</i>
Morti omnes obnoxij	350	Mors ad quos transierit	350
Mors ab Adamo ad Moysen etiam regnauit	358	Mori peccato & actiue & passiue dicimur	409
Mors tyrannus est	359	Mortui nulli potestati manet subiecti	417
Mors Christi non est tantum <i>Μαρτύριον</i>	712	Mors Christi æterna quomodo dicatur	397
Mori pro alio quid	336	Mors Christi quomodo satisfactio	<i>ibid.</i>
Mortui pro aliis	337	Mors Christi vim habet expiandi peccata: & vnde	194. 199
Mors Christi pro peccatoribus dilectionis Dei non tantum argumentum quàm portentum	338	Mors peccati duplex	464
Mors synecdochicè accipitur	341	Mortem quatenus Deus nolit	690.
sola Morte Filij Dei reconciliamur Deo	225	<i>Μέρωσις</i> quid	129
Mors æterna	531	Moses quomodo <i>λυτρωτής</i>	238
Mortificatio peccati in nobis est ex spiritu Christi	532	Moses & Christus quid differant	239
sibi Mori & viuere quid	1158	Motus spontaneus & violentus quid differant	1018
Mori & viuere Domino quid	1159. 1160	Mulier quomodo seducta non vir	344
Mors æterna quid & quatenus Christus eam subierit	244	Mundus pro fidelibus in mundo	288
Mori pro alio quid sit	709	Mundus pro incolis mundi hominibus	346
Mori pro iusto quid sit	246	Muti quomodo seruentur	800
Mortem Christi esse satisfactionem demonstratur	399	Mysterium quid	1304
Mors corporalis & æterna per peccatum introijt	347. 348	Mysteria magna duo in scripturis	854
Mortis nomine quid intelligat		Mysterium dupliciter significat in scriptura	853
			Nasci

ET VERBORVM.

N.

Nasci reum seu filium
iræ, & nasci Christia-
num, non sunt repugnan-
tia 893
Naturæ liber 43
Naturale aliquid dicitur du-
pliciter 693
Natiuitatis Christi & pio-
rum dissimilitudo 68.69
Negotia huius vitæ, quæ
1037
Nicodemitæ 770.1178
Norma cultus diuini 51
Notitiæ communes de Deo
43.83
Notitiæ quales sint post la-
psum 46
Notitia Dei naturalis reddit
homines inexcusabiles 85
Notitia Dei & legis non
tantum famâ, sed etiam
naturâ habetur 123
Nouati hæresis 198.1142
Nouitas doctrinæ suspecta
10
Nox & dies quid Apostolo
1018.1019
Nuptiæ secundæ licitæ 450

O.

Obedientiæ conditio 589
Obediencia inchoata
quatenus perfecta 579
de Obediencia Christi acti-
ua & passiva inanes con-
trouersie 372
Occasio quid 462.463

Odisse quid 622
Odium Dei 690
Odi Dei causa est peccatum
691
Offensa vnus quomodo o-
mnium offensa 365
Officium metu periculi non
est deferendum 1262
Oleaster 842
Ομοσιον Patris Filij & Spiri-
tus Sancti 1250
OMNIS restringenda inter-
dum 168.736
Omnipotentia diuinæ duo
effecta 294
Ονειδισμός quid 1228
Operans quis sit Apostolo
272
Operari quid Paulo, & quot
modis dicatur 378
Operum bonorum condi-
tiones 1156
Opera bona & mala ciuili-
ter 997
Opera tenebrarum quæ
1019
Opera planè excluduntur ab
electione 622
Opera sunt necessaria, non
tamen meritoria 434.591
Opera sunt ordinata ad glo-
riam Dei, non ad merita
591
Opera ad fidem sunt neces-
saria 576
Opera mediatè ad vitam æ-
ternam sunt necessaria
ibid.
Opera non sunt æqualis me-
ritorum regula in iudicio
diuino 114

secundum Opera redditio
non importat merita
148
secundum Opera quid
ibid. & 154
Operantes bona opera mer-
cedem æternam, sed gra-
tuitam intueri possunt
150
hypocritæ infani Operarij
865
Operarij sunt animarum la-
trones 767
Operariorum tergiuersatio
ibid. 768
Operum opinio inflat ho-
minum superbiam 266
Opera nostra sunt sordes
276
Opera non renatorum pec-
cata sunt 758
Opus gratuitum indebitum
est non opus 813
Opera omnia à iustificatio-
ne Abrahæ remouentur
305
Opera nostra omnia sunt
debita 325
Operum merita immutabi-
liter repugnant fidei
291
Operibus non modo absque
fide factis, sed omnibus o-
mninò iustificatio detra-
hitur 220. 221
Opera sine gratiâ & fide
sunt mala 220
Opera bona nulla fiunt, nisi
à iustificatis 221. 225
Opera charitatis an possint
iustificare 226

Opera sanctorum sunt pol-
luta & imperfecta 226
Opera omnia, & moralia li-
beri arbitrij, & moralia ex
fide facta à iustificatione
excluduntur 257
Opera etiam ex fide facta,
non iustificant coram Deo
186
Opinio de Traduce quomo-
do excogitata 354
quid inter Opinionem su-
perstitiosam, & ipsam rei
observationem intersit
1154
Opus Dei destruere quid
1175
Opus Dei quid 434
Orandum non tantum pro
nobis, sed etiam pro pro-
ximo 231
Oralis confessio Papistarum
1178
Oraculum de Iacobo & Esau
non loquitur tantum de
seruitute externâ 687
Oraculum illud *Maiores* ser-
uiet *minori*, ad electionis &
reprobationis mysterium
rectè à Paulo citatur 636
Oraculum Malachiæ, *Iacob*
dilexi, *Esau odio habui*
rectè à Paulo citatur
687
Orare secundum Deum
555
Orare secundum carnem
ibid.
Ore confiteri Dominum Ie-
sum quid 766
Origenis nexus de iustifica-
tione

ET VERBORVM.

Origenis aliena interpre- ratio refutatur 1146.1156, 1164	210	Papa est bestia habens dua cornua agni	1066
Origenis dogma de salute Dæmonum exploditur	439	Papa est lupus	1066
Origenis deprauatio sensus Paulini	470	Papa successor Petri est in abnegatione Christi	1049
Origenis opinio de vanitate creaturæ	543	Papa non est tutor regum	1050
Origenis sententia de genu- flexione adprobatur	1165	Papa non est infallibilis iu- dex verbi Dei, & sensus scripturarum	1108
Origenis error de iis qui sunt in carne	182	Papa suum imperium acce- pit à Diabolo	1048
Ordo quid sit	994	Papa an caput Ecclesiæ visi- bilis	984
Ordo politicus à Deo est <i>ibid.</i>		Papa & Anabaptistæ diuer- simodè magistratum ex- cutiunt	991
<i>Dei Virtus</i> , quid apud Paulum ad Rom.cap.1.ver. 4.	13.	Papæ & Petri Apostoli do- ctrina contraria	1104
73		Papa Romanus an potestas supereminens supra reges & principes	1030.1035
Osculum signum amoris	217	Papa Romanus an sit Vni- uersalis Episcopus	74
Ostorodij blasphemix de refutatione Christi refu- tantur	717	Papæ pedes abominabiles	777
Ostorodius & Eniedinus re- futantur	1164	Papa & clerus an subiecti potestati ciuili	1022
Ostorodij Samosatreniani hæ- retici impia negatio, de no- titiâ Dei naturaliter homi- ni insita	83	Papa modo sacrilego se ca- put omnium fidelium iac- tat in Ecclesia	286
Ostorodij blasphemix de misericordia Dei	700	Papa Romanus superbis Iu- deis similis	128
P		Papatus mutauit gloriâ Dei in corruptibilis	51
P Andoræ pixis	346	Papæ & episcoporum regna sunt de hoc mundo	1038
P Papa est Pseudopropheta	1066	Papæ inauguratio nō est col- latio potestatis	1041

INDEX RERVM

Papa non est Episcopus, sed rex Italiæ 1043	Pastorum est orare pro po- pulo 813
Papa est Manichæus <i>ibid.</i>	Pastores non sunt irritandi ab auditoribus <i>ibid.</i>
Papa non est Petrus 1043	Paternitatis Dei & Abrahæ comparatio 294
Papanorum error circa cano- nem scripturæ 8	Patres & concilia non sunt pars regulæ credendorum P. 18. 19
Papistæ filij degeneres calci- trant in Abraham patrem fidelium 309	Patres sub lege quales 588
Papistarum σοφίσματα circa iustificationem 224	Patrum scripta cum iudicio legenda 343
Papistarum calumnia aduer- sus iustitiam fidei 35	Patientia quid 330. 331
Papistæ iustitiarij non sunt hæredes iustitiæ Abrahæ 286	Pati pro aliquo quid sit pro- priè 246
Papistæ πλεονεξίαν fidei ab- negant <i>ibid.</i>	Pauli origo 810
Papistarum mendacium de electione 650	Paulus cur servus Christi 5. 62
Papistarum zelus errans 748	Paulus quomodo Apostolus Christi 6
Παράλογα 131. 132	Paulus cur nomen suum E- pistolis præfixerit P. 30
Parabolæ ad authoritatem dogmatum non proficiunt 1097	Pauli epistolarum authoritas P. 30. 31
Paradoxon religionis Chri- stianæ 329	Paulinarum epistolarum genera P. 40
Paroxysmus carnis & Spiri- tus 471. 474. 476. 479	Argumentum & scopus P. 40. 41 Stylus & chara- cter P. 42. Numerus & P. 44. 45. 46
Passiones Christi non Chri- sto sed nobis salutem ac- quisiverunt 590	Pauli excusatio diuersa à Si- racide & Macchabæorum errore 1277
Passiones Christi & nostræ quid differant <i>ibid.</i>	Paulus super alienum funda- mentum se ædificasse quo modo neget 1281
Pastores Ecclesiæ seduli & fideles debent esse in offi- cio 10	Paulus quomodo passus pro Ecclesia 384
Pastores scholarum, & pasto- res Ecclesiarum distinguū- tur à Paulo 953	Paulus quomodo viuus fue- rit sine lege 464
	Pauli Apostoli artificium lo- gicum

ET VERBORVM.

gicum	358	Paulus agnoscit suam im-	
Pauli excusatio non dero-		perfectionem	24
gat authoritati Epistolæ		Pax ad Deum quid	
1277		325	
Paulus audaciùs scripsit,		Pax regni Dei	1173
quomodo intelligendum		Pax quam precantur Aposto-	
<i>ibid.</i>		li quid	1238
Paulus subiectus fuit magi-		Pax Dei & ira Dei sunt op-	
stratibus	1025	posita	340
Paulus Romanos non laudat		Peccatum originis an sic	
assentatoriè	1275	893	
Paulus omnibus operibus		Peccatum originis quid pro-	
etiam cum fide & gratiâ		priè & formaliter dicatur	
factis iustificationem dero-		353	
gat	230	Peccatum originale quid in	
Paulus quomodo firmus &		lata significatione	<i>ibid.</i>
infirmus dicatur	1266	Ambiguè dicitur	<i>ibid.</i>
Paulus in Pharisaismo fuit		Tria lethifera mala primi	
quidem religiosus Dei cul-		lapsus includit	<i>ibid.</i>
tor, sed non verè iustus co-		Peccatum originis quomo-	
ram Deo	483	do propagetur	354
Paulus quomodo carnalis		Peccata non remittuntur ci-	
472		tra Christum	716
Paulus quomodo peccati		Peccatum quid	344
mancipium	<i>ibid.</i>	Peccata Deus absque satis-	
Et venundatus sub pecca-		factione remittere velle	
tum	473	non potest	717
Paulus diuisus sentiens in se		Peccata Deus salua sua iusti-	
contraria actionum prin-		tia impunita dimittere	
cipia	474	nec vult, nec potest velle	
quomodo Paulus peccatum		<i>ibid.</i>	
non agnoscat in se	475	Peccata lædunt ipsam Dei	
Paulus in querela sua cap. 7.		naturam	718
de se loquitur & in sua		Peccatorum affectiones	
persona	492	453	
Et loquitur de se vt de re-		Peccatorum affectiones o-	
nato	<i>ibid.</i>	perantur per legem tri-	
Paulus Deum testem laudans		pliciter	455
non peccat	96	Peccatum quando Paulus nō	
Pauli iter ad Romanos quo-		cognouerit	459
modo impeditum	78	Peccati corpus quid	416

INDEX R E R V M

Peccatum quo modo dicatur regnare	422. 423	târit in Apostolo	<i>ibid.</i>
Peccatum tyrannus noster	<i>ibid.</i>	Peccatum quomodo sine lege mortuum	465
Peccati edicta tyrannica	423	Peccatum quomodo operetur cupiditatem	<i>ibid.</i>
Peccatum in renatis inhabitat	424	Peccatum Origenis verè peccatum est	463. Est causa procreans omnium vitiosorum motuum
Peccatum regnans & non regnans	425	<i>ibid.</i>	
Peccatum quomodo nō dominetur in renatis	426	Peccatum & Lex peccati nō sunt idem	575
Peccatum non est res levis aut ludicra	429	Peccatum exauthoratū dupliciter	577
Peccatū vbi non est, ibi nec mors	247	Peccata electorum Deus puniūt iustitia moderata in Filio	397
Peccatum alienum in Christo fuit	247	Peccata præuisa non sunt causa reprobationis absolutæ	679
Peccatum originale an substantia	<i>ibid.</i>	Peccare ad similitudinē Adami quid sit	358
Peccatum inhabitans quomodo vetus homo	439	infantes quomodo peccarint in Adamo	359
Peccatum inhabitans quomodo crucifigi dicatur	439	ante Peccatum solus Deus regnabat	360
quomodo corpus peccati	<i>ibid.</i>	Peccati originalis & actualis distinctio	<i>ibid.</i>
Peccato mortui quomodo dicamur	440	Peccati nomenclatura	361
Peccatum regnans an in renatis	441		363
Peccatum regnans non vno modo definitur	<i>ibid.</i>	Peccati & gratiæ ingens discrimen	367
Peccata gratis remittuntur quo ad nos	726	Peccato abundante quomodo superabundet gratia	375
Peccata non remittuntur nisi per fidem redemptionis Christi	709	Peccatum & iustitia se mutuo tollunt	314
Peccatorum affectiones quomodo per legem in nobis viguerint	462	Peccata nostra pacem cum Deo abruperūt	324. 325
Peccatum quomodo habi-		Peccatum originis tollitur in baptizatis, non ut nō sit, sed ut non imputeretur	487
		Peccati	

ET VERBORVM.

Peccati atrocitas	546	care faciat alium	381
Peccatum quomodo mors	467	Peccator pro mendace	173.
Peccatum quomodo reuix- erit Paulo	465	174	
Peccati sedes non sola anima	355	sub Peccato esse quid	177.178
Peccatum originis etiam ab- sque traduce propagatur	<i>ibid.</i>	Peccati agnitio per quam le- gem	184
Peccatum primum ante le- gem fuit imputatum	357	Et quomodo	<i>ibid.</i>
Peccati venenum quantum	521	Peccati primi duo fructus lethiferi	345
Peccata manent in sanctis, sed spiritu mortificantur	510	Peccatum quomodo transie- rit in mundum	345.346.
Peccatum quomodo Deus condemnarit in carne	514	347	
Peccatum primum non tran- sit per imitationem	346	quod Peccatum introierit in mundum	344
in primo Peccato tria con- currunt	347	causæ per quas Peccatum contraxit mortem	349
Peccatum nullum veniale	132	תורה quid propriè	239
Peccata Veter. Test. expiata sanguine Iesu Christi	199	Pelagianorum argumentum contra peccatum originis	354. Et responsio ad argum. 355
in Peccato permanere quid	407	Pelagianorum sophistica	413
Peccatum auget gratiam per accidens	<i>ibid.</i>	Pelagiana blasphemia de li- bero arbitrio exploditur	326
in Peccato viuere quid	409	Pelagianorum error de libe- ro arbitrio	1237
Peccatum reatum & culpam complectitur	410	Pelagiana superbia	853
a Peccato liberum esse, & mortuum esse peccato i- dem valent	411	Pelagianorum calumnia in doctrina prædestinationis	565
Peccatum non mortificatur vt penitus non sit, sed vt non dominetur	<i>ibid.</i>	Pelagianæ hæreses de propo- sito Dei	626
qui Peccet propriè & pec-		Pelagianorum argutiæ o- mnes tanquam fulmine sternuntur	633
		Pelagianorum hæresis deli- bero arbitrio	521
		Pelagianismus vnde exortus	869
		Pelagianorum sententia de	

INDEX RERVM

querela Pauli	484	henderit Paulus	1268. 1270
Pelagianorum error de primo peccato	346	1272. 1273	
Pelagiana sententia de fide praeuila refutatur	671	Pharao vnde	635
Pelagianismus Iesuitarum	868	Philautia quid	1225
Pelagij error de peccato	361	Philosophia Aristotelica ad vires humanas male à Graecis inflectitur	812
Pelagij mendacium de morte	358	Philosophia peripatetica vera quæ sit	415
Perfectio fidelium in hac vita qualis	1275	Philosophorum Theologia	48
Περαποίνσις & περαποίειν quid	398	Phrases æquipollentes apud Paulum:	
Περαποίνσις fides nostræ & alienæ qualis sit	602	Beatum pronunciare:	
Permanere in benignitate	849	Imputare iustitiam:	
Permanere in fide	ibid.	Remittere peccata:	
Permittere malum	217	Tegere iniquitates:	
Perseuerantia sanctorum	1140	Non imputare peccata:	313. 314
Perseuerantiæ bonum quomodo adstruat Augustinus	901	Phrases æquipollentes: Fides imputatur pro iustitia. Fides iustificat, Iustificamur fide, ex fide, per fidem	271. 273. 276
Perseuerantia fidei. vide πληροφροσύνη.		Imputatio de fide & de opere usurpata non significat idem	311
Persona Christi	738	Phrases Sacramentalis exemplum	196
Pestes Ecclesiæ pacem turbantes	1143	Pighij blasphemia in scripturas	P. 25
Petrobrusianorum error de diebus festis	1209. 1210	Pij quomodo nati ex spiritu	71
Petrus an fuerit Romæ	1308. 1309	Pinhas diuino impulsus zelo trucidauit scortatores	310
Petro num sit data triplex potestas	148	Placere proximo: non placere hominibus, conciliatur	1267
an Petrum ad Iudæorum infirmitatem se accomodantem rectè representet		Placere sibi quid	1225
		Placere proximo tribus de causis debemus	ibid.
		Plato	

ET VERBORVM.

Platonis sententia de notitiis naturalibus 153	1062	Potestas homini à Deo data triplex 991
Πληροφορία fidei 582. 599. 768. 797. 811. 846. 849. 863. 904. 917. 1239		Potestas discernenda à vitio potestatis & personæ 993
Πληροφορία fidei non affert se- curitatem carnalem 1262		Potestas politica dupliciter consideratur 1073
Πληροφορίαν quomodo postu- let ab infirmis Apostolus 1153		Potestas Ecclesiastica dupli- citer dicitur 1097
Πληροφορία fidei nititur omni verbo Dei 586		Præceptum de concupiscen- tia vnum est, non duo 461
Pœnitentia coniungitur cum fide tanquam perpetuus & indiuiduus fructus 723		Præcognitio à Prædestina- tione discernitur vt pars & totum 869
Pœnitudinis causæ 915		Præcognitio potius quàm præscientia Dei dicenda in prædestinationis mysterio <i>ibid.</i>
Pœnitudinis duo modi 915		Præcognitio interdum à præ- destinatione & electione non distinguitur 869
Πολυπαραγωγικὴ quorundam Euangelicorum 34		Præcognitio quomodo ab e- lectione discerni possit 869. 871
Pontificis Romani tyrannis 9. 944. 1184		Prædestinationis diuinæ me- thodus 683. 740
Pontificis Romani fastus 945		Prædestinationis doctrina ex scriptura petenda est 625
Non est seruus Christi <i>ibid.</i>		Prædestinatio sanctorum quid Augustino 873
Pontifices Romani, quomo- do ius electionis Impp. ex- cusserint 1092		in Prædestinationis doctrina tradenda Doctores ortho- doxi non dissentiunt 682
Pontificiorum error circa fi- dem refutatur 1147		Prædestinationis doctrina nihil habet difficultatis, modo ratio humana se Deo subiiciat 623
Porphyrij error 1273		Prædestinare quid 562
Potestas civilis debet curare omne bonum suorum sub- ditorum 1081. 1083		Prædestinatio dupliciter v- surpatur in scholis <i>ibid.</i>
Potestas omnis à Deo ordi- nata 1053. 1054		
Potestatibus, adeoque Pon- tifici Romano an & qua- tenus liceat resistere 1061.		

INDEX RERVM

Prædestinationis sanctorum duo actus <i>ibid.</i>	Preces firmissimum præ- dium in cruce 552
Prædestinationis æternæ vsus variij 563.564	Precationis donum non fuit inter dona miraculosa spi- ritus 552
Prædestinatio excludit omne meritum 589	Precum qualitas 554
Prædestinationis causa se- cundum ius Dei absolutum 680	Precatio dominica est regula gemituum <i>ibid.</i>
Prædestinationis causa, se- cundum ius Dei ordina- tum 681	Preces arma Christianorum 1261
Prædicantes 765	Precandi fiducia caritatem nostram non præcedit, sed ex fide promissionis gratiæ nascitur 585
Prædicantes Apostoli <i>ibid.</i>	Primitiæ Deo offerebantur 839
Præordinatio nihil aliud est, quàm ipsa electio 668	Primitiarum lex quid signi- ficarit 840
Præputium vocantur genti- les præputiati 136.137	Primitiarum lex an cessarit <i>ibid.</i>
Præsentie Dei <i>μεθ' ὁδου</i> 923	Primitiæ spiritus, quæ 547
Præscientiæ vox Latinis & Græcis ansam præbuit di- sputandi de præuisione o- perum fidei, & coopera- tionis humanæ in causa e- lectionis 869	Primogenitorum ius 559
Præscientia Dei quadrifa- riam in scripturis dicitur 870	Principes Christiani debent edictis & pœnis impedire blasphemias, hæreses, ido- la, & sacrilegia 1074
Præscientia practica <i>ibid.</i>	Principes Christiani tenen- tur pastores & ministros Ecclesiæ reuerenter habe- re, honestè alere ac tueri 1081
Præscientia Dei & electio an differant 868	Principes sunt oues & pasto- res diuerso respectu 1044
Præscientia Dei speculatiua & practica iuxta Stapleto- num <i>ibid.</i>	Principes non possunt cle- rum absoluerè ab obliga- tione naturali 1027
Præuisa cooperatio qualis 872	Privilegium perditur per a- busum <i>ibid.</i>
Precatio quid, eius species, & requisita 98	Privilegia Episcoporum, do- ctorum, literatorum qua- lia 1030
Precum publicarum ecclesiæ efficacia 1262	<u>Privilegium</u>
<u>Precum effectus</u> 536	

- Privilegium accipiens non cessat subesse ei, a quo accipit 1027
- Privilegia Iudæorum præ gentilibus 164
- Pro, non tantum causam instrumentalem, sed & vicem notat 383
- Pro nobis Christum esse mortuum quid 243.246
- Probatio quomodo patientiam efficiat 379
- Πρόγινος, & ἀπρόγινος quid apud Paulum 560
- Πρόγινος prior est electione 561
- Πρόγινος quadrupliciter significat *ibid.*
- Promissiones Dei non excidunt 619
- Promissiones salutis non sunt alligatæ carnalibus privilegiis 620
- Promissiones Evangelij generales quidem, sed peculiari iure solos fideles cōcernunt *ibid.*
- Promissiones salutis non sunt ratæ incredulis 213
- Promissiones Dei semper veraces, licet increduli se illis indignos reddant 169
- Promissiones Evangelij sunt vniuersales respectu credentium 191
- Promissiones de Spiritu S. non faciunt fideles infallibiles absolutè 524
- Promissio Abraham facta impleta in Nouo Testamento 285
- Promissionis filij qui dicantur 623
- Promissiones Dei non excidunt, aut irritæ fiunt *ibid.*
- Promissiones Ecclesiæ Noui Testamenti quales 876
- Promissionū diuinarum diuino & requisita 738.739
- Promissiones de toto cœtu dictæ, non semper pertinent ad singulos 811
- Promissiones Dei omnes sunt ratæ tantum in Christo 720.721
- Promissionum Evangelij vniuersalitas extenditur ad omnes credentes 771
- Promissiones patribus factæ, ad liberos in Ecclesia natos pertinent 840
- Promissiones quomodo gēti alicui sint alligatæ 842
- Πρόγινος non est sensus, sed rationis 520
- Prophetia quid Apostolo 949
- Prophetarum munus 813
- Prophetæ Iudæis & grati & terribiles quandoque 777
- Propositum discretionis æternum est, & firmum 624
- Propositum discretionis non pendet ab hominum præuisâ dignitate aut indignitate *ibid.* Sed ex sola Dei voluntate *ibid.*
- Propositum comprehendit electionem & reprobationem 622.624
- Propositi æterni effecta infallibiliter connexa 558
- Proprietates in Deo non sunt

INDEX RERVM

inæquales, sed proprietatum effecta 695
 Κατὰ πρόσωπον quid 1270
 Προσωπολήψια quid 119. 158
 An omnis damnetur verbo Dei, & legibus *ibid.*
 Eius distinctio *ibid.* & 160
 Πρόδοσις quid 557. 558
 unde dicatur 558
 Πρόδοσις Deo tripliciter tribuitur *ibid.*
 PROPTER quid significet in scripturis 320
 Protestatio Apostoli 610
 Πράτον non semper ordinis, sed qualitatatis est 165
 Prouidentia Dei articulus fidei 172
 Proximum destruere 1175
 Prudentia carnis an lege teneatur 580
 Prudentia duplex carnis & spiritus 520
 Quid differant 519
 Prudentia virtutum omnium regina 518
 Prudentia carnis mors 519
 Prudentia spiritus vita *ibid.*
 Pseudo Euangelici 935
 Pudor quid 432
 Pudor in primis parentibus nullus fuit *ibid.*

Q

QVæstiones curiosæ de Christi morte 394
 Quærentes aliqui an non inueniant 1221
 Querere quomodo oporteat *ibid.*

Quærentium duplex genus *ibid.*

R

R Ami sancti quomodo dicantur Apostolo 890
 Ratio humana semper aliquid intuenit, quod Dei iudiciis obloquatur 171
 Rationem reddere de se ipso quid 1166
 Reconciliatio quid 244. 245
 Reconciliatio quomodo sanguini & morti Christi tribuatur 341
 Rechabitarum abstinence 1196
 Redemptio 195. 247. 248
 Redimere proprie quid 235. 249
 Quid Hebræis 237. 239
 Quid Socino 236
 Redemptio Christi, quid, quod duplex 258
 Redemptionis corporalis & spiritualis diuersa ratio 236. 240
 Veræ Redemptionis requisita, secundum Socinum 237
 Redemptio à quo & unde fieri dicatur 240
 Redēptionis nostræ finis 197
 Redempti quoque sumus à iudicio & iustitia Dei vindicatrice 241. 242
 Redemptio fit etiam à vinculis 243
 Redempti à legis execratione quomodo sumus *ibid.*
 Redemptio Christi facta interuentu satisfactionis pro nostris

nostris peccatis	235	ctiones corporis	532
de Redemptionis mysterio		Regenerati se habent vt par-	
ex foro mūdi iudicare im-		uuli recens nati	533
pium	386.388.389	Regnum Dei quid	1238
de Redemptionis mysterio		Renatorū præsens status nec	
non ex lege sed ex Euan-		nox, nec dies est, sed dilu-	
gelio iudicandum	386.388	culum	1019
Redemptio nostra aliās mor-		Reges & Principes debēt re-	
ti, aliās resurrectioni ad-		sistere tyrannidi Antichri-	
scribitur	302	sti	1067
Redemptio meriti & effica-		Reges non tantum temp. de-	
ciz	548	bent curare, sed etiam reli-	
Redemptionis precium non		gionem	1076
vinculis, sed iudici persol-		Regnare quid Apostolo	366.
uitur	247	366	
Redemptio fieri non potuit,		Regnum Christi quid	1139
nisi interuentu satisfactio-		Regnum Dei duobus modis	
nis pro culpa	248	sumitur	1172
Redemptionis pretium acce-		Regna duo in mundo, mor-	
pit Deus pater	251	tis & vitæ	368
Redemptionis pretium non		Regni mortis & vitæ compa-	
tantū captiui causa datur,		ratio	367
sed detinentis	252	Regna duo constituit Apосто-	
Redemptionis pretio veritas		lus Mortis & Peccati	422
& iustitia Dei fuit expleta		Regnum & tyrannis quomo-	
& declarata	253	do differant	ibid.
Regeneratio quid	436.437	Regula veri & falsi dogmatis	
Est imperfecta	436	de iustificatione	202
Non est iustificatio	436.	Religionis nomine quid in-	
437		telligatur	1080
Est tota gratuita	437	Aliud est religio, aliud reli-	
Non est contraria iusti-		gio Christiana	1113
tizæ imputatæ	ibid.	Remittere quid	77
Regeneratio est iustitia inhæ-		Remissio peccatorum non fit	
rēs, sed nō Papistica illa	436	nisi propter sanguinem	
Regenerationis beneficiū in		Christi	315.709
hac vita inchoatur, in fu-		Remissio peccatorum & san-	
tura absoluetur	373	ctificatio perpetuo distin-	
Regenerationis gratia sæpe		guuntur in S. scriptura	314
languida admodum	512	Remissio alia absoluta, alia	
In regeneratis sunt adhuc a-		condicionalis	724

INDEX RERVM

Renatorum conditio in hac
vita 481	Renati peccant etiam voluntariè 475. sed non tota voluntate <i>ibid.</i>
in Renatis habitat bonum 477	Renatorum & non renatorum discrimen 417. 476
Renatis solis Deus largitur
vt velint bonum 492	Renati interdum captiuantur
à lege peccati, non tamen
abripuntur 480
Legis obedientia delectari
est Renatorum proprium 493	Renati incidunt in peccatum
regnans ad tempus 415
Renati soli habēt hominem
interiorem <i>ibid.</i>	Renatorum velle & currere
728
Renatorum adiuncta propria
<i>ibid.</i> & 499	Non renati non possunt ser-
uare omnia mandata Dei
759
Non renatorum propria ad-
iuncta 499	Neque Renati possunt serua-
re omnia mandata Dei
<i>ibid.</i>
Non renati non volunt bonū
spirituale 494	in Renatis duo contrarij in-
quilini habitant 499
Non renati sunt vel palàm
impij, vel hypocritæ 494	Renouatio imperfecta est 413.
434
Renati manent vetus & no-
uus homo 496	Renouatio fit secundum o-
mnes facultates hominis
495
Renati non sunt simpliciter
carnales aut spirituales
499	Reprobare quid 619. 683
in Renatis quomodo peccatū
regnans 441	Reprobatio quid scholasticis
632
Renati quomodo incedant
in carne 453	Reprobationis diuisio 683
Renati non plenè mortui
sunt peccato 455	Reprobatio æquè Deo est ar-
bitraria atque electio 634
Nec planè immunesunt
à legis vexatione <i>ibid.</i>	Reprobi quare vasa iræ 645
Irritantur à peccato sed
reluctantur 455	Reprobi quomodo præsciti
impropriè 870
Renati in hac vita à legis spi-
ritualitate procul absunt
470	Reprobi quomodo præsciti
possint dici <i>ibid.</i>
Renatorum conditio in hac
vita 473	Reprobi duobus modis con-
siderantur 683
Renati omnes sunt spiritua-
les & carnales 473	Reprobatio & glorificatio
non sunt contraria 669
	Reprobationis fit quoque
<i>men-</i>

mentio cap. nono	674	Sacerdotium Apostoli quale	1246
Reprobatio fit absque praeui- sione operum	678	Sacerdotes Papani mactato- res Christi sunt	1247
Reprobi non cessabunt bla- sphemare Deum	440	Sacerdotum avaritia	129.130
Reprobatio impiorum bona est	216	Sacerdotum scortationes	130
Reprobatio non est sine prae- destinatione	561	Sacerdotes veteres subiecti fuere regum potestati	1024
Reprobatio à gratia fit mera Dei <i>liberum</i>	684.686	Sacramenta in genere quid, quotuplicia, quibus parti- bus consistunt	161
Reprobatio à gloria funda- tur quoque in hominum prauitate	685	Sacramenta sunt mysteria ob signantia	854
Reprobationis duo actus	679.683	Sacramentorum promissio- nes semper ratae manent quantum ad Deum, & quan- tum ad credentes	213
Reprobationis causa variè consideratur	680.684	Non sunt ratae hypocritis <i>ibid.</i>	
Reprobationis absolute cau- sa sola voluntas Dei	681	in Sacramentis tota promif- sio Euangelij repraesenta- tur	526
Resipiscentes serò quomodo secundum opera iudicen- tur	149	Sacramenta principali suo v- su fidem confirmant	283
Resipiscentia nulla est nisi ex fide in Iesum Christum	721	Sacramenta non sunt institu- ta iustificandis sed iustifi- catis	283
Resurrectio Christi necessa- ria fuit ad iustificationem nostri	341	Sacramenta sunt sigilla iusti- tiae fidei	281.282.283
in Resurrectione Christi o- mnia beneficia continen- tur	767	Sacramentum idem quod sa- crum signum	281
Romani per quem primùm ad fidem Christi adducti	75	Sacramentorum mysteria pro- bè cognoscenda	414.415
Romanorum fides quomodo in toto mundo annunciata	21	Sacramenta omnia sunt fi- gna foederis inter Deum & Ecclesiam	316

S

Sabbathum quomodo æ- ternum	1201.1202	Sacramenta aliqui accipiunt sine re	437
		in Sacramentis duo spectan- da	158

INDEX R E R V M

Sacramenta non conferunt iustitiam ex opere operato 279	stificati <i>ibid.</i>
Sacramentalis phraseos exē- plum 195	Sanctorum ignorantie & du- bitationes 454
Sacrificia laudis Deo omniū acceptissimæ hostiæ 936	Sanctorum vera veneratio 960. 961
Sacrilegi qui 130	Sanctorum lapsus nihil de- rogant doctrinæ diuinitus inspiratæ 1273
Salus nostra tantum in Euan- gelio traditur 767	de Sanctorū memorijs quid sentiendum 1206
Salus sine legis obseruatio- ne quomodo obtineatur 728	in Sanctis credentibus quo- modo maneat peccatum, & tamen nihil in illis sit condemnabile 573
Salus obtinetur vti fides 768	Sanctificationis nostræ fons 1247
Salutis certitudo 768	Sanctificatio à iustificatione est distinguenda 302
Salutis sunt gradus 769	Sanctificatio est gloria in- choata 563
Salutis organa 773	Sanctificatio sub glorificatio- ne comprehenditur <i>ibid.</i>
Salutis ordinaria via 775	Sanctitas personalis & gentis non sunt idem 890
à Salutis spe remouentur o- mnes qui non credunt in Christum 1018	Sanctitas regenerationis & fœderis differunt 893
Salus non est alligata signo 136	Sanctitatis distinctio 841
Salutis prima & immutabilis causa est æterna præcogni- tio 812	Sanguis Christi proprium fi- dei iustificantis obiectum 197
Salutis via vnica est in vtro- que testamento 704	Sanguis Iesu Christi synec- dochicè pro sacrificio crue- to <i>ibid.</i>
Salus est electionis effectum 673	Sanguis Iesu Christi quomo- do præcedētia peccata ex- piauerit 198
de Salute aliorum non est de- sperandum 850. 853	Sanguis Christi meritoriè iu- stificat 341
Salus fratrum & consanguini- eorum maximè promo- uenda 838	Sanguis synecdochicè accipi- tur <i>ibid.</i>
Sancti qui vocentur 556. 1258	in Sanguine victimarū nulla erat
Sancti mente spirituales, car- ne adhuc carnales 501	
Sancti non egent iustificatio- ne 314	
Sancti nulli sunt, nisi prius iu-	

ET VERBORVM.

erāt vera satisfactio, sed typica tantum 175	ferentia 742.743.1167
Sapientiae creatae & increatae discrimen 1305	Scandalū quid 1191. Et quo- tuplex <i>ibid.</i>
Sapere supra quā oportet 491	Scandalum ponere quid 1168
Satan princeps & Deus mun- di quatenus dicatur 1060	Scandalum dare grauissimū peccatum <i>ibid.</i>
Satan in Ecclesia semper ex- citāt dissidia 1295	Scandala Ecclesiae pacem turbant 1294
Satisfactio Christi non la- befactat pœnitentiam 723	Scelera hominum tripliciter considerantur 89
Satisfactionis mentio fit in scripturis 725	Schema mundi quale sit 937
Satisfactionis doctrina scri- pturis non repugnat <i>ibid.</i>	Σχῆμα etiam Christo tribui- tur 938.939
Satisfactio Christi Deo sem- per fuit p̄sto in oculis 393	Σκληροκαρδία hominum, quid, vnde, & quomodo cura- bilis 157
Satisfactionem Deus prae- stitit & accepit 394	Scientia practica qualis 330
Satisfactio Christi an fuerit meritum 396	Scholastici obscurarunt do- ctrinam de gratia 926
Satisfactio quid <i>ibid.</i>	Scopus Apostoli capite no- no 666
Satisfactionis vocabulum an extet in scriptura 398	Scortationes in Papatu leue peccatillum 1021
Satisfactio Christi non tollit gratiam 716	Scortationes vetitae <i>ibid.</i>
Satisfactio pro peccatis ne- cessaria est 718	Scriptura sacra 96
Satisfactionis doctrina de- bet in fidelibus excitare ardens studium gratitudi- nis 726	Scripturas quo discrimine allegent Apostoli & docto- res alij 101
Satisfactio Iesu Christi pro- lixè adstruitur 704.705	Scriptura N. Testam. an fue- rit necessaria P. 10
Saul quomodo electus 879	aduersus Scripturam calu- mnia Iesuitarum N. Test. P. <i>ibid.</i>
Σκανδαλὸν & πονηρίαν dif- ferentia	Scribi in corde & in charta non sunt pugnancia P. 12
	Scripturae nouae necessitas, & vſus P. 13. 14

INDEX RERV M

Scripturarū vsus directiuus, & definitiuus P.15	Scriptura est norma & iudex dogmatum fidei 771.842
Scripturarum geminus vsus asseritur contra sophistas P.15.16.17.18	Scriptura in moralibus, quod vni dicit, dicit singu- lis 848
Sine scripturis quomodo Ec- clesia olim seruata P.12	Scriptura iudex 849
Scripturę Propheticae & A- postolicae harmonia & a- nalogia 857	Scripturarum finis & vsus geminus 829
Scriptura Apostolica nihil a- liud est quàm commenta- rius propheticae <i>ibid.</i>	Scripturarum interpres non est Papa 829
Scriptura sola & vnica nor- ma fidei <i>ibid.</i>	Scriptura rectè secanda est 811 825
Scriptura est norma creden- dorum 864	Scripturę diligenter legen- dæ . 813
Scriptura sola norma est cre- dendorum 625	Scriptura non est litera mu- ta, sed loquitur 813
Scriptura vnica norma cre- dendorum 629	Scriptura norma fidei & cō- trouersiarum 826
Scriptura est verbum Dei 634	Sacrę scripturę vsus ad nos spectat 298
Scriptura etiam loquitur 635	Scripturas vtiliter legere quid sit 298
Scripturarum authoritas cō- stat ex ipsis scripturis 650	A scripturarum lectione Lai- ci non arcendi 299
Scripturę allegationes apud Apostolum 766.814.827	Scripturę solę sunt norma fidei, & controuersiarum 1296. & sequentibus 950
Scriptura nō omnimodo est obscura & ambigua 829	Scriptura vnica forma fidei 781
Scripturarum debet fieri col- latio exemplo Pauli 829	Scripturę vsus multiplex 1229
Scriptura non potest solui 770	Scripturę finis geminus 1279
Scriptura non est bruta litera sed viuum Dei verbū 770	Scripturę sacrę geminus v- sus 1165
Scriptura quomodo loqua- tur <i>ibid.</i>	ratio Scripturas secandi 949. 523
Scriptura diiudicat contro- uersias <i>ibid.</i>	Scriptura an sit regula tan- tū partialis, P.24 quod non est scriptum non creden-

ET VERBORVM.

credendum quo sensu di- catur	511	Seruitus Christiana duplex	93
Scripturę sunt conferendę	414	Sicut quid significet Pau- lo	36
Scriptura an imperfecta	1278.1279	Signum & res signata in vsu sacramenti quandoque se- parantur	138
Scripturarum authoritas di- uina in se & quoad nos	10	Signa in pactis dantur <i>ἀσφα- λείας</i> ergo	280
Scripturę non obiter legendę	408	Signa semper profunt quan- do fideli memoria reco- luntur	418
Secundum hominem varię vsurpatur	171	Signa & prodigia vt differāt	1250
Secundum carnem quid sit apud Paulum	67	res Signata est interdum se- parabilis à signo	283.284
Secundum carnem idem quandoque est, quod ex operibus & meritis	265. 266	non omne Signum est si- gnaculum	282
Securitas fidelium vide <i>πλη- ρογεια</i>		non omne Signaculum est iustitię fidei	282
Securitas piorum	510	Simulatio omnis vitiosa	1271
Securitas fidei tollit securi- tatem carnalem	601	Siquidem pro quandoqui- dem	523
Semi Pelagiani	727. 811	Siricij Papę blasphema de- prauatio scripturę contra matrimonium	522
Seruare dicitur Deus & mi- nistri	838	Sixti Senensis technę in li- brorum Canonikorū di- stinctione	P.28
Seruus vnde	5	Socini blasphemię de Mise- ricordia Dei	700
Serui Christi, qui dicantur	6	Socini Pelagiana hęresis de morte corporali	443
Seruus & Apostolus Chri- sti, quomodo differant	<i>ibid.</i>	Socini blasphemię de satis- factione Christi refutan- tur	716
Serui Christi quomodo Do- mini	1161	Socini blasphemię de re- demptione	236.& seqq.
Seruare Christo quid	1174		
Seruare domino quid	959		
Seruitus quid	431		

INDEX RERVM

Socinus ab inferis refuscitat hæresin Petri Abailardi & Arnoldi de Brixia <i>ibid.</i>	Sophistarum error circa sa- cras scripturas 299
Socinus Deum facit imma- nem & crudelem 388	Sophistæ cur à scripturarum lectione arceant Laicos 299
Socinus horrende-blasphe- mus hæreticus 389	Sophistarum gemina iustifi- catio 61
Socini blasphemie de morte Christi 195.196.202	Sophistica hominum 845
Socini hæresis circa peccatū hominis 346	Sophistis an respondendum 846
Socini error de pœna pecca- ti 348	Sorites Apostoli 376
Socini Pelagianismus de morte naturali hominis 349	Sosipater quis apud Paulum 1300
Socini mendacium de Mor- te 358	Spes est futurorum 548
Socini tres falsitates de iu- sticia Dei vindicatrice 31	Spes quid & unde sit 332
Socini hæresis de morte Christi 301.320	Spe salutis complementum apprehendimus 549
Socini blasphemia in tollen- da Dei iusticia naturali 109	Spei proprium 549
Socini duo mendacia de iu- sticia Dei 61	Spei contrarium , metus <i>ibid.</i>
Socrates tria in doctore re- quirit 1244	Spes & fides quomodo dif- ferant <i>ibid.</i>
Sola fides non est solitaria 307	Spe quomodo seruemur <i>ibid.</i>
Somnus quid 1016	in Spe triplex patientia re- quiritur 550
Somnus peccati <i>ibid.</i>	Spes Christiana non con- fundit 332
Sophistæ basin salutis cuer- runt,abnegantes fiduciam filialem 536	Spes Christiana & mundana differunt <i>ibid.</i>
Sophistarum pestilentia do- gmata 328	Spem Apostolus cur extre- mo loco collocet 1239.
Sophistarum strophæ de iu- sticia ex lege 120	1240
	Spiritus quid 137
	Spiritus Sanctus verus Deus 738.1240
	Spiritus Sanctus quomodo habitet in nobis 523
	Spiritus Sancti effecta in cre- dentibus 523.524
	sunt arbitraria 524
	Spiri

ET VERBORVM.

Spiritus ductus non est generalis actus Dei, sed specialis gratia	533	Spiritus fructus	517
Spiritus seruitutis & adoptionis	534	Spiritus compunctionis	828
Spiritus seruitutis & adoptionis quid secundum Origenem	535	Stapletonus scopum Apostoli in iustificationis doctrina peruertit	306
Spiritus non tantum animas viuificat, sed etiam corpora viuificabit	528	Stapletonus Pelagianus	868
Spiritus inhabitantis officium <i>ibid.</i>		Stapletoni Iuliana aduersus Caluinum calumnia	881
Spiritu Dei duci quid	532	Stapletoni sophismata de bono perseuerantiæ refutantur	904.905
Spiritus Dei effecta	533	Stapletoni Glossa contra <i>παρρηγορίαν</i> fidei exploditur	917
Spiritus dona olim baptizatis collata	552	Stapletoni error circa sacrâ scripturam	1278
Spiritus interpellans pro nobis	<i>ibid.</i> & 553	Stapletoni error circa adoptionem filiorum Dei	535
Spiritus nouitas	456	Stapletoni calumnia in Caluinum	1151
Spiritus & caro in scriptura non tantum sunt ratio & sensualitas	470	Stapletoni <i>σοφίσματα</i> circa iustificationem operum	218. 219
Spiritus adoptionis non est ipsa caritas, sed effectus caritatis	585	Refelluntur	219
Spiritum adoptionis an veteres habuerint	587	Stapletoni cauilli contra Apostolum	309
Spiritus noster quis	536	Stapletonus mentem Apostoli peruertit, & Euangelij doctrinam commutat	320
Spiritus testimonium <i>ibid.</i> & 537		Stare in fide qui dicantur	910
Spiritus testimonium non fallax	335	Subditi an & quatenus possint resistere magistratibus	1062.1063
Spiritus Sanctus cur nominetur in voto Pauli	76	Summa Euangelij	301
Spirituales qui	517.1143	Summum bonum	334
		Superbia fugienda ceu pestis	769

INDEX RERVM

- Superbia pestis concordiae 96;
 Surdi quomodo seruentur 800
 Suscitatio Christi à mortuis quomodo Deo attribuat 767
 Suspiria Spiritus certò à Deo exaudiuntur 554
 Suspiria Filiorum Dei 547
 Συμπάθεια Christiana 738
 Συμμόρφωσις fidelium cum Christo 560
 Συγγήσις quid 280.281
 Συγγήσις non est tantum character aliquid indicans, sed nota signatoria diplomati- bus addita 317

T

- T**atianorum impietas 1184
 Τελείωσις 233
 Tempia quomodo sancta 1212
 Tentatio fidei duplex 297
 Tentatio piorum in metu damnationis 509
 Theologia Apostoli conuer- sa in Philosophiam Ari- stotelicam 471
 Terra noua an semper fuerit 803
 Testamentum quid P.4
 Testamentum unde dicatur foedus P.4
 Testamentum quatenus v- num & duo P.5
 Testamentum vetus duplici significatione dicitur P.6
 Testamentum vetus proprie- tia complectitur P.6
 Testamentum Nouum tri- plici significatione dicitur P.7
 Testamentum Nouum pro- prie in tribus consistit P.7
 Testamenti Noui praestantia quanta sit praeter veteri P.8
 Testamenti noua scriptura an fuerit necessaria P.10
 Testamentum Nouum im- pletio veteris 625. 857. 1236
 Testamenti Noui librorum quinque classes P.26
 de Testamenti Noui libris veterum varians iudicium P. 27
 Testamenti Noui libri qua- tuor generum P.27
 Testamenti Veteris & Noui differentia 33
 Testamenti vtriusque con- sensus 758
 Testamentum Vetus est No- ui fundamentum 626
 Testamentum Vetus fuit fi- gura Noui 704
 Timor alius cautionis & so- licitudinis, alius dubitatio- nis & diffidentiae 906.907
 Timor filialis & seruilis 797
 Timor honor, gloria, quid differant 1009
 Tolerantia quid 112
 Tradere cupiditatibus suis, quid sit 53
 Traditionis duo actus *ibid.*
 Tertiū addit Augustinus *ib.*
 Traditione

ET VERBORVM.

Traditione in reprobum sensum Deus non fit author peccati	88.89.92	in Vasis iræ tria consideranda	733
de Traditione quæstio inter Augustinum & Pelagium	89	Vbiquitarianorum error de tota persona Christi	13
Translatio Christi est à Patre, à Christo ipso, à Iudâ, diuerso respectu	93	Eorundem calumnia circa communicationem idiomaticum	ibid.
de Traditione in reprobum sensum præcipuæ quæstiones	103	Velle, & currere hominis quid sit	641
Traditiones non sunt norma fidei	771	Venditi sub peccatum quomodo dicamur	248
Prolegom.	25	Verbum Dei canon fidei	1165
Trahi à Deo quid sit	533	Verbi diuini efficacia	779
Tributa magistratui debentur iure diuino	1008	Verbum Euangelij & legis quomodo propè sit in ore & in corde nostro	794
Tributum & vectigal quid differant	1009	Verbum Dei secare	449
Trinitatis argumentum	410	Veritas Dei	173
529		Veritas Dei nullâ hominum impietate euerti potest	167
Tristitia quid	612	Versio vetus praua	794
Tristitia afficere fratrem quid	1170.1171	Vestis nostra Christus	1021
Turbatorum Ecclesiæ duæ notæ	1296	Veteres an sub gratia	442
Typi & antitypi in omnibus non est par ratio	238	Veteres quomodo filij hæredes	589
Τύπος δαδὰ Χρῆσ	430	Veteres habuerunt etiam spiritum adoptionis	442.
Typum alicuius esse, quid	360	587	
Tyrannis an sit à Deo	943	Vetus in scriptura opponitur nouo	416
		Vetus aliquando absolute ponitur	ibid.
		Vetus versio peruertit sensum Apostoli	324
		Victima variè dicitur in scripturis	973
		Victimæ legales significabant Christum & victimam eius	705
		Victima vnde	935
V Anitas creaturæ quæ sit	544		
Vanitatis origo	545		
Vasa iræ à quo præparentur ad interitum	735		

INDEX RERVM

Victimarum integritas quid significarit	936	le	854
Victoris Papæ schisma	1148	Vnio nostri cum Christo quid sit	525.526
Videre Deum quid	707	Est magnum mysterium	526
Vires credendi & præstandi mandata Dei, à Dei gratia sunt	1237	Vno <i>λύτρω</i> plures possunt redimi	391
Virtutes nō renatorum quomodo peccata	1155	Vñas antequam lepra percuteretur non fuit templo eiectus à Pontifice	1049
Vitæ humanę fragilitas	529	Vocatio quid, & quotuplex	94.594
Vita spiritalis quomodo sit debitum	530	Vocatio gentium mysterium	854
Vita æterna an stipendium iustitiæ	444.445	Vocatio non tantum dicitur de electis	395
Vita æterna fide vt donum acceptatur	576	Vocatio interna cum externa coniuncta est electionis effectum	<i>ibid.</i>
Vita æterna quomodo finis iustitiæ	433	Vocatio interna cum prædestinatione conuertitur	<i>ibid.</i>
Vita æterna donum est	<i>ibid.</i>	Vocatio interna dicitur vocatio secundum propositum	<i>ibid.</i>
Vita noua necessaria est ad consolationem	516	Vocatio quomodo firma redatur	<i>ibid.</i>
Vita noua	412	Vocatio efficax quæ	650
Viuerē secundum carnem quid	508	Vocatio externa excidere potest, sed non interna	917
Viuerē secundum spiritum quid	<i>ibid.</i>	de Vocatione Fratrum Bohemicorum Narratio historica	95
sibi Viuerē & mori quid	1158	Vocatio est diuinę prædestinationis effectum	648.649
Domino viuerē & mori quid	1159.1160	Vocationis gratia non est ex arbitrio hominum, sed vocantis Dei	624
Viuificare mortuos solius Dei proprium	318	Vocatio immediata	776
Quomodo Prophetæ & Apostoli viuificarint	<i>ibid.</i>	Vocatio legitima ecclesię quæ sit	<i>ibid.</i>
Quomodo Pythonissa Samuelem	<i>ibid.</i>	Vocatio efficax, & non efficax	
Viuificatio mortuorum quomodo tribuatur Spiritui Sancto & solis regeneratis	581		
Vnio nostri cum Christo <u>mysterium inexplicabi-</u>			

ET VERBORVM.

ficax	552.563	Voluntas hominum pendet a voluntate Dei	23
Vocatio legitima Euangelicorum, etiamsi non facta à Papa Romano	801	Votum Apostoli optantis fieri Anathema	657.658
Vocati extra ordinem non semper miracula ediderunt	<i>ibid.</i>	Votum Apostoli conditionale est	660
Voluntatis Dei distinctio	739	Votum Pauli desiderantis venire Romam nihil repugnat diuinæ voluntati	78
Voluntas Dei vocantis	624		
Voluntas Dei sola est bona, accepta, & perfecta	941		
Voluntas Dei alia mandati, alia decreti	640		
Voluntas Dei est regula summa iustitiæ	216.218		
Voluntas saluâ libertate determinatur ad vnum	969		
Voluntatis bonæ cooperatio in nobis est à Deo	872		
Voluntas bona non adiacet carni	476		
Voluntas Dei antecedens & consequens	144		
Voluntas Dei approbationis, non effectiõnis	<i>ibid.</i>		
		Z elus quid	747
		Zelus Dei quid	<i>ibid.</i>
		Zelus non secundum notitiam quid	748
		Zelus errans	<i>ibid.</i>
		in Zelo Dei quid requiratur	<i>ibid.</i>
		Zelus Iudæorum errans	<i>ibid.</i>
		& 749	
		Zelus papistarum errans	748
		Zeli distinctio necessaria	749
		Zelotypia & zelus	782

Irrepsit pagina 988. mendum, quod amicus lector, pro afferent legens auferent, corriget.

F I N I S.

Pareus, David,

In divinam ad Romanos S. Pauli ap. Epistolam Commentarius

S.l. 1609

Exeg. 830

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10412269-8